M.TVLLII CICERONIS ORATIONES.

PARISIIS.

EX OFFICINA ROBERTI STEPHANI.

M.D.XXXIX.

Secundus Tomus in quo hæc.

M. Tullii Ciceronis pro Publio QVINTIO ORATIO. I.

QVAE RES in ciuitate duæ plurimũ possunt, hæ cõtra nos am-
bæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia. quarũ
alteram C. Aquili vereor, alteram metuo. eloquentia Q. Hor-
tensii ne me dicẽdo impediat, nonnihil cõmoueor: gratia Sex.
Neuii ne P. Quintio noceat, id verò nõ mediocriter pertimesco.
neque hoc tantopere querendũ videretur, hæc summa in illis es-
se, si in nobis essent saltem mediocria. verùm ita se res habet, vt
ego, qui neque vsu satis & ingenio parum possum, cum patro-
no disertissimo comparer: P. Quintius, cui tenues opes, nullæ fa-
2 cultates, exiguæ amicorum copiæ sunt, cum aduersario gratiosissimo contendat. Illud quo-
que nobis accedit incõmodum, quòd M. Iunius, qui hanc causam Aquili, aliquoties apud
te egit, homo & in aliis causis exercitatus, & in hac multum & sæpe versatus, hoc tempo-
re abest, noua legatione impeditus: & ad me ventum est, qui vt summa haberem cætera, tẽ-
poris quidem certe vix satis habui vt rem tantam, tot controuersiis implicatam, possem
cognoscere. ita, quod mihi consueuit in cæteris causis esse adiumẽto, id quoque in hac cau-
sa deficit. Nam quo minus ingenio possum, subsidio mihi diligentiam comparaui. quæ
quanta sit, nisi tempus, & spatium datum sit, intelligi non potest. Quæ quo plura sunt C.
Aquili, eo te, & hos, qui tibi in consilio adsunt, meliori mente nostra verba audire oporte-
bit: vt multis incommodis veritas debilitata, tandem æquitate talium virorum recreetur.
3 Quòd si tu Iudex nullo præsidio fuisse videbere cõtra vim & gratiam, solitudini atque in-
opiæ: si apud hoc consilium ex opibus, non ex veritate causa pendetur: profectò nihil est
iam sanctum atque sincerum in ciuitate: nihil quod humilitatem, cuiusquam grauitas
& virtus Iudicis consoletur. Certe aut apud te & eos qui tibi adsunt, veritas valebit: aut ex
hoc loco repulsa vi & gratia, locum vbi consistat, reperire non poterit. Non eo dico C. A-
quili, quo mihi veniat in dubium tua fides & constantia: aut quo non in his, quos tibi ad-
uocasti, viris electissimis ciuitatis, spem summam habere P. Quintius debeat. Quid ergo
est? Primum magnitudo periculi summo timore hominem afficit, quòd vno iudicio de
fortunis omnibus decernit: idque dum cogitat, non minus sæpe ei venit in mentem po-
testatis, quàm æquitatis tuæ: propterea quòd omnes, quorum in alterius manu vita posi-
4 ta est: sæpius illud cogitant, quid possit is, cuius in ditione ac potestate sunt, quàm quid
debeat facere. Deinde habet aduersarium P. Quintius verbo Sex. Neuium, re vera huius-
ce ætatis homines disertissimos, fortissimos, ornatissimos nostræ ciuitatis, qui commu-
ni studio, summis opibus Sex. Neuium defendunt: si id est defendere, cupiditati alterius ob-
temperare, quo is facilius, quem velit, iniquo iudicio opprimere possit. Nam quid hoc ini-
quius aut indignius C. Aquili dici aut commemorari potest, quam me, qui caput alteri-
us, famam, fortunásque defendam, priore loco causam dicere? cum præsertim Q. Horten-
sius qui hoc iudicio partes accusatoris obtinet, contra me sit dicturus, cui summam copiã
facultatémque dicẽdi natura largita est. Ita fit, vt ego qui tela depellere, & vulneribus me-
5 deri debeã, tum id facere cogar, cũ etiam telũ aduersarius nullum iecerit: illis autẽ id tem-
pus impugnandi detur, cum & vitandi illorũ impetus potestas adẽpta nobis erit. & siqua
in re, id quod parati sunt facere, falsum crimen, quasi venenatum aliquod telũ iecerint, me-
dicinæ faciendæ locus non erit. Id accidit Prætoris iniquitate & iniuria. Primum quòd cõ-
tra omnium consuetudinem, iudicium prius de probro, quàm de re maluit fieri: deinde,
quòd ita constituit idipsum iudicium, vt reus, antequam verbum accusatoris audisset, cau-
sam dicere cogeretur: quod eorum gratia & potentia factum est, qui quasi sua res, aut ho-
nos agatur, ita diligẽter Sex. Neuii studio & cupiditati morẽ gerunt, & in eiusmodi rebus

opes suas experiuntur:in quibus quo plus propter virtutem nobilitatémque possunt,eo mi
nus quantum possint,debent ostendere.Cum tot tantísque difficultatibus affectus atque af
flictus,in tuam C.Aquili fidem,veritatem,misericordiam P. Quintius cōfugerit:cum ad-
huc ei propter vim aduersariorum non ius par,non agendi potestas eadem,non magistra-
tus æquus reperiri potuerit:cum ei summā per iniuriam omnia inimica atque infesta fue-
rint,te C. Aquili vósque qui in consilio adestis, orat atque obsecrat, vt multis iniuriis ia-
ctatam atque agitatā æquitatem,in hoc tandem loco consistere, & confirmari patiamini. 6
Id quo facilius facere possitis,dabo operam,vt à principio res quemadmodum gesta & cō-
tracta sit,cognoscatis. C. Quintius fuit P. Quintii huius frater,sanè cæterarum rerū pa-
terfamiliâs & prudens & attentus, vna in re paulo minus consideratus, qui societatem cū
Sex.Neuio fecerit, viro bono, veruntamen non ita instituto,vt iura societatis, & officia cer
ti patrisfamiliâs nosse posset.non quo ei deesset ingenium:nam neque parum facetus scur-
ra Sex.Neuius,neque inhumanus præco est vnquā existimatus.Quid ergo est:cum ei natu
ra nihil melius quàm vocē dedisset, pater nihil præter libertatē reliquisset, vocē in quæstū
contulit:libertate vsus est,quo impunius dicax esset.Quare quòd socium tibi cū velles ad-
iungere,nihil erat,nisi vt in tua pecunia condisceret qui pecuniæ fructus esset: tamen indu-
ctus consuetudine ac familiaritate Quintius,fecit,vt dixi,societatem earum rerum quæ in
Gallia cōparabantur.erat ei pecuaria res ampla & rustica,sanè bene culta & fructuosa. Tol 7
litur ab atriis Liciniis,atque à præconū consessu in Galliā Neuius,& trans Alpes vsque trās
fertur.Fit magna mutatio loci,nō ingenii:nā qui ab adolescētulo quæstū sibi instituisset si-
ne impēdio,postea quàm nescio quid impendit,& in cōmune cōtulit, mediocri quæstu cō
tentus esse non poterat. nec mirū si is qui vocem venalem habuerat, ea quæ voce quæsiue
rat,magno sibi quæstui fore putabat.Itaque hercule haud mediocriter de cōmuni quicquid
poterat,ad se in priuatā domū seuocabat.Qua in re ita diligēs erat,quasi ii, qui magna fi-
de societatē gererent, Arbitrium pro socio condemnari solerēt. Verū his de rebus nō neces-
se habeo dicere ea quæ me P.Quintius cupit commemorare,tametsi causa postulat: tamē
quia postulat,nō flagitat,prætereo. Cū annos iam cōplures societas esset, & cū sæpe suspe
ctus Quintio Neuius fuisset,neque ita cōmode posset rationē reddere earū rerū quas libidi
ne non ratione gesserat:moritur in Gallia Quintius,cū adesset Neuius,& moritur repenti 8
no.hæredem testamento reliquit hunc P. Quintium: vt ad quem summus mœror morte
sua veniebat,ad eundē summus honos quoq; perueniret. Quo mortuo, nec ita multo post
in Galliam proficiscitur Quintius:ibi cum isto Neuio familiariter viuit. annum ferè vnà
sunt,cum & de societate inter se multa communicarēt,& de tota illa ratione atque re Gal-
licana: neque interea verbum vllum interposuit Neuius,aut societatē sibi quippiam debe-
re,aut priuatim Quintium debuisse.Cum æris alieni aliquantulum esset relictum, quibus
nominibus pecuniam Romæ curari oporteret,auctionē in Gallia P.hic Quintius Narbo-
ne se facturum esse proscribit earum rerum quæ ipsius erant priuatæ.Ibi tum vir optimus
Sex.Neuius hominem multis verbis deterret ne auctionetur: eū non ita cōmode posse eo
tempore quæ proscripsisset vēdere.Romæ sibi nummorū facultatē esse,quam,si saperet, cō 9
munē existimaret pro fraterna illa necessitudine,& pro ipsius affinitate.nā P. Quintii cō-
sobrinam habet in matrimonio Neuius,& ex ea liberos.Quia quod virum bonum facere
oportebat id loquebatur Neuius:credidit Quintius eum qui orationem bonorum imita-
retur,facta quoque imitaturum.auctionem velle facere desistit. Romam proficiscitur.dece
dit ex Gallia Romam simul Neuius.Cum pecuniā C.Quintius P.Scapulæ debuisset,per te
C.Aquili decidit P. Quintius, quod liberis eius dissolueret . hoc eo per te agebatur, quòd
propter ærariā rationem non satis erat in tabulis inspexisse quantū deberetur, nisi à Quæ-
storibus quæsisset quantum solueretur.Decidis, statuísque tu propter necessitudinem,quæ
tibi cum Scapulis est,quid iis ad denarium solueretur.Hæc omnia Quintius agebat aucto
re,& consuasore Neuio:nec mirum,si eius vtebatur consilio, cuius auxilium sibi paratum
putabat.non modo enim pollicitus erat in Gallia,sed Romæ quotidie,simulatque sibi hic 10
annuisset,numeraturum se dicebat. Quintius porrò istum posse facere videbat:debere, in-

telligebat:mentiri,quia causa cur mentiretur non erat,non putabat:quasi domi nummos
haberet,ita constituit Scapulis se daturum.Neuiũ certiorem facit,rogat vt curet quod di-
xisset.Tum iste vir optimus (vereor ne se derideri putet,quòd iterum iã dico,optimus)qui
hunc in summas angustias adductum putaret,vt eum suis conditionibus in ipso articulo
temporis adstringeret,assem sese negat daturũ:nisi prius de rebus rationibúsque societatis
11 omnibus decidisset,& scisset sibi cum Quintio controuersiæ nihil futurum. Posterius,in-
quit,ista videbimus Quintius.nunc hoc velim cures (si tibi videtur)quod dixisti.Negat se
alia ratione facturum.quod promisisset,nõ plus sua referre,quàm si cum auctionem ven-
deret,domini iussu quippiam promisisset.Destitutione illa perculsus Quintius,à Scapulis
paucos dies aufert:in Galliam mittit, vt ea quæ proscripserat,venirent: deteriore tempo-
re absens auctionatur, Scapulis difficiliore conditione dissoluit.Tunc appellat vltrò Ne-
uium,vt quoniam suspicaretur aliqua de re fore controuersiam,videret vt quamprimum
& quamminima cum molestia tota res trãsigeretur.Dat iste arbitrum M.Trebellium:nos
communem necessarium, qui istius domi erat educatus, & quo vtebatur iste plurimùm,
propinquum nostrum Sex.Alphenum.Res cõuenire nullo modo poterat: propterea quòd
hic mediocrem iacturam facere cupiebat,iste mediocri præda contentus non erat.Itaque
ex eo tempore res esse in vadimonium cœpit.cum vadimonia sæpe dilata essent,& cum a-
liquantum temporis in ea re esset consumptum, neque quicquam perfectum esset, venit
ad vadimonium Neuius.Obsecro te C.Aquili,vósque qui adestis in consilio,vt diligenter
12 attendatis,vt singulare genus fraudis,& nouam rationem insidiarum cognoscere possitis.
Ait se auctionatum esse in Gallia:quod sibi videretur,se vendidisse:curasse nequid sibi so-
cietas deberet. se iam neque vadari amplius, neque vadimonium promittere. siquid agere
secum velit Quintius,non recusare.Hic,cum rem Gallicanam cuperet reuisere,hominem
in præsentia non vadatur: ita sine vadimonio disceditur.Deinde Romæ dies XXX ferè
Quintius commoratur:cum cæteris quæ habebat vadimonia differt,vt expeditus in Gal-
liam proficisci posset. proficiscitur. Roma egreditur ante diem IIII Calend. Februarii,
Spurione & Norbano COSS.quæso vt eum diem memoriæ mandetis.L. Albius Sex.fi-
lius Quirinas,vir bonus & cum primis honestus vnà profectus est.cum venissent ad Vada
Volaterrana quæ nominantur, vident perfamiliarem Neuii, qui ex Gallia pueros venales
isti adducebat, L.Publiciũ : qui vt Romam venit,narrat Neuio,quo in loco viderit Quin-
tium.quod nisi ex Publicio narratum Neuio esset, non tam cito res in contentionem ve-
13 nisset.Tum Neuius ipse pueros circum amicos dimittit,ipse suos necessarios ab atriis Li-
ciniis & à faucibus macelli conrogat, vt ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda po
stridie.veniunt frequentes.testificantur isti P. Quintium non stetisse, & se stetisse. tabulæ
maximæ signis hominum nobilium consignantur.disceditur.Postulat à Burrieno Præto-
re Neuius,vt ex edicto bona possidere liceat.iussit bona proscribi eius, quicum familiari-
tas fuerat, societas erat, affinitas liberis istius viuis diuelli nullo modo poterat. qua ex re
intelligi facile potuit,nullum esse officium tam sanctum atque solenne,quod non auaritia
comminuere atque violare soleat.etenim si veritate amicitia,fide societas,pietate propin-
quitas colitur:necesse est iste qui amicum,socium,affinem,fama ac fortunis spoliare cona-
tus est,vanum se, & perfidiosum,& impium est fateatur. Libellos Sex.Alphenus procura-
tor P.Quintii,familiaris, & propinquus Sexti Neuii,deiicit: seruulum vnũ quem iste pre-
14 henderat,abducit:denunciat sese procuratorem esse, istum æquum esse famæ fortunisque
P.Quintii consulere,& aduentum eius expectare.quod si facere nolit, atque * inhibuerit
eiusmodi rationibus illum ad suas conditiones perducere:sese nihil precari,& siquid agere
velit, iudicio defendere.Hæc dum Romæ geruntur,Quintius interea contra ius & cõsue-
tudinem,edicto Prætoris de saltu agróque communi à seruis communibus vi detruditur.
Existima C.Aquili id,modo & ratione omnia Romæ Neuium fecisse,si hoc quod per lite-
ras istius in Gallia gestum est, recte atque ordine factum videtur. Expulsus atque eiectus è
prædio Quintius accepta insigni iniuria,confugit ad C.Flaccũ Imperatorem,qui tum e-
rat in prouincia:quem,vt ipsius dignitas poscit,honoris gratia nomino.Is eam rem quàm

vehementer vindicandam putarit,ex decretis eius poteritis cognoſcere. Alphenus interea
Romæ cum iſto gladiatore vetulo quotidie pugnabat.vtebatur populo ſanè ſuo,propter- 15
ea quòd iſte caput petere non deſinebat, iſte poſtulat vt procurator iudicatum ſolui ſatiſ-
daret. Negat Alphenus æquum eſſe,procuratorem ſatiſdare,quòd reus ſatiſdare nõ debe-
ret,ſi ipſe adeſſet.Appellãtur Tribuni:à quibus cum eſſet certum auxilium petitum,ita ta-
mẽ diſceditur,vt Idibus Septembribus P.Quintium ſiſti Sex.Alphenus promitteret.venit
Romam Quintius: vadimonium ſiſtit.iſte homo acerrimus bonorum poſſeſſor,expulſor,
ereptor,annum & ſex menſes nihil petit:quieſcit:conditionibus hunc quoad poteſt produ
cit.A Cn. Dolabella denique Prætore poſtulat vt ſibi Quintius iudicatum ſolui ſatiſdet,
ex formula,Quod ab eo petat:quoniam eius ex edicto Prætoris Romani bona dies x x x
poſſeſſa ſint.Nõ recuſabat Quintius quin ita ſatiſdare iuberet,ſi bona poſſeſſa eſſent ex edi
cto. Decernit.quàm æquũ,nihil dico:vnũ hoc dico,nouum:& hoc ipſum tacuiſſe mallem,
quoniam vtrunque quiuis intelligere potuiſſet.Iubet P. Quintium ſponſionem cum Sex. 16
Neuio facere,ſi bona ſua ex edicto P. Burrieni Prætoris dies x x x poſſeſſa eſſent. recuſa-
bant qui aderant tum Quintio: demonſtrabant de re iudicium fieri oportere,vt aut vter-
que inter ſe,aut neuter ſatiſdaret:nõ neceſſe eſſe famam alterius in iudiciũ venire. Clama-
bat porrò ipſe Quintius,ſeſe idcirco nolle ſatiſdare,ne videretur iudicaſſe bona ſua ex edi-
cto poſſeſſa eſſe:ſponſionem porrò ſi iſtiuſmodi faceret,ſe (id quod nunc euenit) de capite
ſuo priore loco cauſam eſſe dicturum. Dolabella(quẽadmodum ſolent homines nobiles:
ſeu recte ſeu perperam facere cœperunt,ita in vtroque excellunt, vt nemo noſtro loco na-
tus aſſequi poſſet)iniuriam facere fortiſſime perſeuerat,aut ſatiſdare,aut ſponſionem iubet
facere:& interea recuſantes noſtros aduocatos acerrime ſubmoueri.Conturbatus ſanè di-
ſcedit Quintius:neque mirum,cui hæc optio tã miſera támque iniqua daretur,vt aut ipſe 17
ſe capitis damnaret,ſi ſatiſdediſſet:aut cauſam capitis,ſi ſponſionẽ feciſſet, priore loco di-
ceret.Cũ in altera re cauſæ nihil eſſet quin ſecus iudicaret ipſe de ſe,quod iudicium grauiſ-
ſimum eſt:in altera ſpes eſſet ad talem tamen virũ iudicem veniendi,vnde eo plus opis au-
ferret,quo minus attuliſſet gratiæ,ſponſionem facere maluit:fecit.te iudicẽ C.Aquili ſum-
pſit.ex ſponſo egit.in hoc ſumma iudicii cauſáque tota conſiſtit. Iudicium eſſe C.Aquili
non de re pecuniaria,ſed de fama fortuniſque P.Quintii vides. Cum maiores ita cõſtitue-
rint,vt qui pro capite diceret,is poſteriore loco diceret:nos inaudita criminatione accuſa-
torum,priore loco cauſam dicere intelligis:eos porrò qui defendere cõſuerunt,vides accu-
ſare:& ea ingenia cõuerti ad perniciem, quæ antea verſabantur in ſalute atque auxilio fe-
rendo.Illud etiam reſtiterat,quod heſterno die fecerunt,vt te in ius adducerent,vt nobis tẽ 18
pus quandiu diceremus,præſtitueres: quam rem facile à Prætore impetraſſent,niſi tu quod
eſſet tuum ius,& officium, partéſque docuiſſes. neque nobis adhuc præter te quiſquã fuit,
vbi noſtrũ ius contra illos obtineremus:neque illis vnquam ſatis fuit illud obtinere,quod
probari omnibus poſſet:ita ſine iniuria potentiã leuem atque inopem eſſe arbitrantur. Ve-
rùm quoniam tibi inſtat Hortenſius vt eas in conſilium:à me poſtulat,ne dicendo tempus
abſumã:queritur priore patrono cauſam defendente,nũquam perorari potuiſſe:non pati-
ar iſtam manere ſuſpitionẽ,nos rem iudicari nolle.nec illud mihi arrogabo,me poſſe cau-
ſam commodius demonſtrare,quàm antea demonſtrata ſit:neque tamẽ tam multa verba
faciam,propterea quòd & ab illo qui antè dixit,informata iam cauſa eſt:& à me qui neque
excogitare,neque pronũciare multa poſſum,breuitas poſtulatur,quæ mihimetipſi amiciſ-
ſima eſt.Faciã quod te ſæpe animaduerti facere Hortẽſi, totam cauſæ meæ dictionẽ certas 19
in partes diuidam.tu id ſemper facis, quia ſemper potes:ego in hac cauſa faciã, propterea
quòd in hac videor poſſe facere.quod tibi natura dat vt ſemper poſſis,id mihi cauſa dat vt
hodie poſſim.certos mihi fines,terminóſque conſtituã,extra quos egredi nõ poſſim, ſi ma-
xime velim:vt & mihi ſit propoſitũ de quo dicam: & Hortenſius habeat expoſita, ad quæ
reſpõdeat:& tu C.Aquili iam ante animo proſpicere poſſis,quibus de rebus auditurus ſis.

Negamus te bona P.Quintii Sexte Neui poſſediſſe ex edicto Prætoris.in eo ſponſio fa-
cta eſt. oſtendam primum cauſam non fuiſſe cur à Prætore poſtulares vt bona P. Quintii

possideres:deinde, ex edicto te possidere non potuisse: prostremò non possedisse. quæso C. Aquili, vósque qui estis in cōsilio, vt quid pollicitus sim diligenter memoriæ mandetis: etenim rem facilius totam accipietis, si hæc memineritis: & me facile vestra existimatione reuocabitis, si extra hos cācellos egredi conabor, quos mihi ipse circundedi. Nego fuisse causam cur postularet, nego ex edicto possidere potuisse, nego possedisse: hæc tria cum docuero, perorabo. Non fuit causa cur postulares. Qui hoc intelligi potest? Quia Sex. Neuio ne-
10 que ex societatis ratione, neque priuatim quicquam debuit Quintius. Quis huic rei testis est? Idem qui acerrimus aduersarius. In hac re, te, te inquam testem Neui citabo. annū & eo diutius post mortem C. Quintii fuit in Gallia tecū simul Quintius: doce te petiisse ab eo istam nescio quā innumerabilem pecuniā, doce aliquando mētionem fecisse, dixisse deberi: debuisse concedam. Moritur C. Quintius, qui tibi, vt ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit. hæres eius P. Quintius in Galliam ad te ipsum venit, in agrū communem: eò denique vbi non modo res erat, sed ratio quoque omnis, & omnes literæ. quis tam dissolutus in re familiari fuisset, quis tam negligens, quis tam tui Sexte dissimilis, qui cum res ab eo, qui contraxisset, recessisset, & ad hæredem peruenisset, non hæredem cum primum vidisset, certiorem faceret? appellaret? rationem afferret? siquid in controuersiam veniret, aut intra parietes, aut summo iure experiretur? Itáne est, quod viri optimi faciunt, siqui suos propinquos ac necessarios charos & honestos esse, atque haberi volunt, id Sex. Ne-
11 uius non faceret? qui vsque eò feruet fertúrque auaritia, vt de suis commodis nolit aliquam partem amittere, ne quam partem huic propinquo suo vllius ornamēti relinquat. & is pecuniā, siqua deberetur, non peteret, qui quia quod debitū nunquā est, id datum non est, non pecuniā modo, verum etiam hominis propinqui sanguinē vitámque eripere conatur? huic tu molestus esse videlicet noluisti, quem nunc respirare libere non finis? quem nunc interficere nefarie cupis, eum tum pudēter appellare nolebas? Ita credo, hominē propinquū, tui obseruātem, virum bonum, pudentem, maiorem natu, nolebas, aut non audebas appellare. sæpe, vt fit, cum ipse te confirmasses, cum statuisses de pecunia mentionem facere, cū paratus meditatúsque venisses, homo timidus, virginali verecūdia, subito ipse te retinebas, excidebat repente oratio: cum cuperes appellare, non audebas, ne inuitus audiret: id erat profe-
12 ctò. Credamus hoc, Sex. Neuiū, cuius caput oppugnet, eius auribus pepercisse. Si debuisset Sexte, petisses, sed petisses statim: si non statim, paulo quidem post: si non paulo, at aliquando: sex quidem illis mensibus profectò: anno vertente sine controuersia. Anno & sex mensibus verò, cum tibi quotidie potestas hominis fuisset admonendi, verbū nullum facis: biennio iam confecto ferè appellas. quis tam perditus ac profusus nepos, nō adesa iam, sed abūdāti pecunia sic dissolutus fuisset, vt fuit Sex. Neuius? cū hominē nomino, satis mihi videor dicere. Debuit tibi C. Quintius, nūquā petisti: mortuus est ille, res ad hæredē venit: cum eū quotidie videres, post biennium denique appellas. dubitabitur vtrum sit probabilius, Sex. Neuium statim siquid deberetur, petiturū fuisse: an ne appellaturum quidē biennio? Appellandi tempus non erat? at tecum anno plus vixit. In Gallia agi non potuit? at & in prouin-
13 cia ius dicebatur, & Romæ iudicia fiebant. restat vt aut summa negligentia tibi obstiterit, aut vnica liberalitas. si negligentiam dices, mirabimur: si bonitatem, ridebimus: neque præterea quid possis dicere inuenio. Satis est argumenti nihil esse debitū Neuio, quòd tam diu nihil petiuit. quid si hoc ipsum quod nunc facit, ostendo testimonio esse, nihil deberi? quid enim nunc agit Sex. Neuius? qua de re controuersia est? quod est hoc iudicium, in quo iam biennium versamur? quid negocii geritur, in quo ille tot & tales viros defatigat? Pecuniam petit. nūc denique? Veruntamen petit. audiamus. De rationibus & controuersiis societatis vult diiudicari. sero. Verum aliquando tamen. concedamus. Non, inquit, id ago C. Aquili, neque in eo nunc laboro, pecunia mea tot annos vtitur P. Quintius. vtatur sanè, nō peto. Quid igitur pugnas? an, quod sæpe multis in locis dixisti, ne in ciuitate sit? ne locum suum
14 quē adhuc honestissime defendit, obtineat? ne numeretur inter viuos? decernat de vita & ornamentis suis omnibus? apud iudicem causam priore loco dicat? & eam cum orarit, tum denique vocem accusatoris audiat? quid? hoc quò pertinet? vt ocyus ad tuum peruenias?

at si id velles,iam pridem actum esse poterat.vt honestiore iudicio confligerctat sine sum-
mo scelere P. Quintium propinquum tuum iugulare non potes . vt facilius iudicium sit:
at neque C.Aquilius de capite alterius libenter iudicat, & Q. Hortensius contra caput nō
didicit dicere.Quid à nobis autem C.Aquili refertur? pecuniam petit:negamus deberi.iu-
diciū fiat statim: non recusamus. nū quid prætereas si veretur vt res iudicio facto parata sit,
iudicatū solui satis accipiat.quibus à me verbis satis accipiet, iisdē ipse quod peto,satisdet.
Actū iam potest esse C.Aquili,iā tu potes discedere liberatus molestia propè dicā non mi-
nore,quàm Quintius.Quid agimus Hortensi?quid de hac conditione dicimus? possumus
aliquando depositis armis,sine periculo fortunarum,de re pecuniaria disceptare?possumus
ita rem nostram persequi,vt hominis propinqui caput incolume esse patiamur?possumus
petitoris personā capere,accusatoris deponere?Immò, inquit ,abs te satis accipiam,ego au- 15
tem tibi non satisdabo.quis tandem nobis ista iura tam æqua describit? quis hoc statuit,
quod æquum sit in Quintium,id iniquum esse in Neuium? Quintii bona, inquit, ex edi-
cto Prætoris possessa sunt.Ergo id vt confitear,postulas:vt quod nūquam factum esse iudi-
cio defendimus,id perinde quasi factum sit,nostro iudicio confirmemus.Inueniri ratio C.
Aquili non potest,vt ad suum quisque quamprimum sine cuiusquam dedecore, infamia,
perniciéque perueniat? Profectò siquid deberetur , peteret: non omnia iudicia fieri mallet,
quàm vnū illud vnde hæc omnia nascūtur. Qui inter tot annos ne appellarit quidē Quin
tium,cū potestas esset agēdi quotidie: qui quo tēpore primū male agere cœpit, in vadimo-
niis differendis tempus omne consumpserit: qui postea quoque vadimonium missum fece
rit, hunc per insidias vi de agro communi deiecerit: qui cum de re agendi nullo recusante
potestas fuisset,sponsionem de probro facere maluerit: qui cum reuocetur ad id iudiciū vn- 16
de hæc nata sunt omnia, conditionem æquissimam repudiet : fateatur se non pecuniā, sed
vitam & sanguinem petere . is non hoc palàm dicit? mihi siquid deberetur peterem,atque
adeò iam pridē abstulissem,nihil hoc tanto negocio,nihil tā inuidioso iudicio, nihil tam
copiosa aduocatione vterer,si petendum esset.extorquēdum est inuito atque ingratis:quod
non debet:eripiendum atque exprimendum est:de fortunis omnibus P.Quintius deturban
dus est:potentes,diserti,nobiles omnes aduocandi sunt,adhibenda vis est veritati: minæ ia
ctētur,pericula intendantur,formidines opponantur, vt his rebus aliquando victus & per-
territus ipse cedat.Quæ me hercule omnia, cum qui contrà pugnent video, & cum illum
consessum cōsidero,adesse atque impendere videtur, neque vitari vllo modo posse. cū autē
ad te C. Aquili oculos animúmque retuli,quo maiore conatu studióque agūtur, eo leuio- 17
ra infirmioráque existimo.Nihil igitur debuit,vt tu ipse prædicas.Quid si debuisset? conti
nuóne causa fuisset cur à Prætore postulares vt bona possideres? nō opinor id quidem, ne-
que ius esse,neque cuiquam expedire. Quid igitur demonstrat?Vadimoniū sibi ait esse de-
sertum. Antequam doceo id factū nō esse, libet mihi C. Aquili ex officii ratione,atque ex
omniū consuetudine rem ipsam & factum simul Sex.Neuii considerare.Ad vadimonium
non venerat,vt ais, is quicum tibi affinitas, societas,omnes denique causæ, & necessitudi-
nes veteres intercedebant . ilicóne ad prætorem ire conuenit? continuóne verum fuit po-
stulare vt ex edicto bona possidere liceret?ad hæc extrema & inimicissima iura tam cupide
decurrebas, vt tibi nihil in posterū,quod grauius atque crudelius facere posses , reseruares?
nam quid homini potest turpius,quid vero miserius, aut acerbius vsu venire? quod tantū
euenire dedecus? quæ tāta calamitas inueniri potest?Pecuniam si cuipiam fortuna ademit,
aut si alicuius eripuit iniuria, tamē dum existimatio est integra,facile consolatur honestas
egestatē.at non nemo aut ignominia affectus,aut iudicio turpi conuictus,bonis quidē suis 18
vtitur:alterius opes,id quod miserrimū est,non expectat: hoc tamen in miseriis adiumēto
& solatio subleuatur. Cuius verò bona venierūt, cuius non modò illæ amplissimæ fortu-
næ,sed etiam victus vestitúsque necessarius sub præcone cum dedecore subiectus est, is non
modo ex numero viuorum exturbatur,sed si fieri potest, infra etiam mortuos mandatur.
etenim mors honesta sæpe vitam quoque turpē exornat : vita turpis ne morti quidē ho-
nestæ locū relinquit.Ergo hercule cuius bona ex edicto possidentur, huius omnis fama &

existimatio cum bonis simul possidetur. de quo libelli in celeberrimis locis proponuntur,
huic ne perire quidem certe tacite obscuréque conceditur: cui magistri fiunt, & domini cõ-
stituuntur, qui qua lege & qua cõditione pereat, pronuncient. de quo homine præconis vox
49 prædicat, & precium conficit, huic acerbissimum viuo videntique funus ducitur: si funus
id habendum sit, quò non amici cõueniunt ad exequias cohonestandas, sed bonorum em-
ptores, vt carnifices, ad reliquias vitæ lacerandas & distrahendas. Itaque maiores nostri ra-
ro id accidere voluerunt: Prætores, vt considerate fieret, comparauerunt: viri boni cum pa-
làm fraudantur, cum experiundi potestas non est, timide tamen & pedetentim istuc descen
dunt, vi ac necessitate coacti, inuiti, multis vadimoniis desertis, sæpe illusi ac destituti. cõsi-
derant enim quid & quantum sit, alterius bona proscribere. iugulare ciuem ne iure quidem
quisquam bonus vult: mauult enim cõmemorare se, cum posset perdere, pepercisse, quàm
cum parcere potuerit, perdidisse. hæc in homines alienissimos, denique inimicissimos, viri
boni faciunt, & hominum existimationis, & cõmunis humanitatis causa, vt cum ipsi ni-
hil alteri scientes incõmodarint, nihil ipsis iure incommodi cadere possit. Ad vadimonium
50 non venit. quis? propinquus. si res ista grauissima sua sponte videretur, tamẽ eius atrocitas,
necessitudinis nomine leuaretur. Ad vadimonium non venit. quis? socius. etiam grauius a-
liquid ei deberes concedere, quicum te aut voluntas congregasset, aut fortuna coniunxis-
set. Ad vadimonium non venit. quis? is qui tibi præsto semper fuit. ergo in eum qui semel
hoc cõmisit vt tibi præsto non esset, omnia tela coniecisti, quæ parata sunt in eos, qui per-
multa male agendi causa fraudandíque fecerunt. Si de prædiis tuis ageretur Sex. Neui, si in
paruula re captionis aliquid vererere, non statim ad C. Aquilium, aut ad eorum aliquem
qui consuluntur, concurrisses? cum ius amicitiæ, societatis, affinitatis ageretur, cum officii
rationem atque existimationis duci conueniret, eo tẽpore tu non modo ad C. Aquilium,
aut L. Lucullum, sed ne ipse quidem te consuluisti, sed ne ipse quidem ad te retulisti, ne hæc
quidem tecum locutus es, Horæ duæ fuerunt: Quintius ad vadimonium non venit: quid
ago? Si mehercule hæc tecum duo verba fecisses, Quid ago? respirasset cupiditas, atque aua-
51 ritia paululum: aliquid loci rationi & consilio dedisses, tu te collegisses: non in eam turpi-
tudinem venisses, vt hoc tibi esset apud tales viros confitendum, qua tibi vadimonium nõ
sit obitum, eadem te hora consilium cæpisse, hominis propinqui fortunas funditus euerte-
re. Ego pro te nunc hoc cõsulo post tempus in aliena re, quod tu in tua re, cum tempus e-
rat, consulere oblitus es. Quæro abs te C. Aquili, L. Lucullе, P. Quintili, M. Marcelle, vadi-
monium mihi non obiit quidam socius & affinis meus, quicum mihi necessitudo vetus,
cõtrouersia de re pecuniaria recens intercedit: postulóne à Prætore vt eius bona mihi pos-
sidere liceat? an cum Romæ domus eius, vxor, liberi sint, domum potius denunciem? quid
est quod hac tandem de re vobis possit videri? Profecto si recte vestram bonitatẽ atque pru
dentiam cognoui, non multum me fallit, si consulamini, quid sitis respõsuri. primum ex-
52 pectare: deinde si latitare, ac diutius ludificare videatur, amicos cõuenire, quærere quis pro-
curator sit, domum denunciare. dici vix potest quàm multa sint quæ respondeatis antè fie
ri oportere, quàm ad hanc rationẽ extremam necessariam deuenire. Quid ad hæc Neuius?
Ridet scilicet nostram amẽtiam, qui in vita sua rationem summi officii desideremus, & in-
stituta bonorum virorũ requiramus. Quid mihi, inquit, cum ista summa sanctimonia ac
diligentia? viderint, inquit, ista officia viri boni. de me autem ita considerent: non quid ha-
beam, sed quibus rebus inuenerim quærant, & quemadmodum natus, & quo pacto educa-
tus sim. Memini, vetus est de scurra, multo facilius diuitem, quàm patremfamilias fieri pos
se. hæc ille si verbis non audet, re quidem vera palàm loquitur. etenim si vult virorum bo-
norum instituto viuere, multa oportet discat atque dedíscat, quorũ illi ætati vtrunque dif-
53 ficile est. Non dubitaui, inquit, cum vadimonium desertum esset, bona proscribere. Impro-
be: verùm quoniam tu id tibi arrogas, & concedi postulas, concedamus. quid si nunquam
deseruit? si ista causa abs te tota per summam fraudem & malitiam ficta est, si vadimoniũ
omnino tibi cum P. Quintio nullum fuit, quo te nomine appellemus? improbũ? at etiam
si desertum vadimonium esset, tamen in ista postulatione & proscriptione bonorum im-

probissimus reperiebare. num malitiosum?negas. fraudulẽtum? iam id quidem arrogas tibi,& præclarum putas. audacem?cupidum?perfidiosum?vulgaria & obsoleta sunt, res autẽ noua & inaudita. quid ergo est?vereor mehercule ne aut grauioribus vtar verbis quàm natura fert, aut leuioribus quàm causa postulat. Ais esse vadimonium desertum. quæsiuit à te statim vt Romam rediit Quintius, quo die vadimonium istuc factum esse diceres. respondisti statim, nonis Februarii. Discedens in memoriam rediit Quintius, quo die Roma in Galliam profectus sit: ad ephemeridẽ reuertitur, inuenitur dies profectionis, pridie Calend. Februarii. nonis Februarii si Romæ fuit, causæ nihil dicimus quin tibi vadimonium promiserit. quid? hoc inueniri quî potest? Profectus vnà L. Albius homo in primis honestus: dicet testimonium. profecti sunt familiares & Albii & Quintii: dicent hi quoque testimonium. literæ P. Quintii, testes tot, quibus omnibus causa iustissima est cur scire potuerint, nulla cur mentiantur, cum à stipulatore tuo comparabuntur: & in hac eiusmodi causa P. Quintius laborabit?& diutius in tanto metu miser periculóque versabitur?& vehementius cum gratia aduersarii perterrebit, quàm fides iudicis cõsolabitur? Vixit enim semper inculte atque horride, natura tristi ac recondita fuit, non ad solarium, non in campo, nõ in conuiuiis versatus est: id egit, vt amicos obseruantia, rem parsimonia retineret: antiquam officii rationem dilexit, cuius splendor omnis his moribus obsoleuit. At si in causa pari discedere inferior videretur, tamen esset non mediocriter cõquerendum. nunc in causa superiore, ne vt par quidem sit, postulat: inferiorem esse patitur, duntaxat vsque eò, ne cũ bonis, fama, fortunísque omnibus Sext. Neuii cupiditati crudelitatíque dedatur. Docui quod primum pollicitus sum C. Aquili, causam omnino cur postularet non fuisse: quòd neque pecunia debebatur, & si maxime deberetur, cõmissum nihil esse quare ad istã rationẽ perueniretur. Attẽde nũc, ex edicto Prætoris, bona P. Quintii possidere nullo modo potuisse. Recita edictũ. QVI FRAVDATIONIS CAVSA LATITARIT. nõ est is Quintius. nisi latitãt, qui ad negotiũ suũ relicto procuratore proficiscũtur. CVI HAERES NON EXTABIT. ne is quidẽ. QVI EXILII CAVSA SOLVM VERTERIT. 40

41

Quo tempore existimas oportuisse Neui absentem Quintium defendi? aut quomodo? tum cum postulabas vt bona possideres, nemo affuit: neque enim quisquam diuinare poterat te postulaturum: neque quenquam attinebat id recusare quod Prætor, sed ex edicto suo, iubebat. qui locus igitur absentis defendẽdi procuratori primus datus est? cum proscribebas. ergo affuit, non passus est: libellos deiecit Sex. Alphenus: qui primus erat officii gradus, seruatus est à procuratore summa cum diligẽtia. Videamus quæ deinde sint consecuta. Hominem P. Quintii deprehẽdis in publico, conaris abducere: non patitur Alphenus, vi tibi ademit, curat vt domum reducatur ad Quintium. hic quoque summe constat procuratoris diligẽtis officium. Debere tibi dicis Quintium, procurator negat: vadari vis, promittit: in ius vocas, sequitur: iudicium postulas, non recusat. quid aliud sit absentem defẽdi, ego non intelligo. At quis erat procurator? credo aliquem eiectũ hominem egẽtem, litigiosum, improbum, qui posset scurræ diuitis quotidianũ conuicium sustinere. nihil minus. Eques Rom. locuples, sui negocii bene gerẽs: denique is, quem quoties Neuius in Galliam profectus est, procuratorem Romæ reliquit. & audes Sex. Neui negare absentem defensum esse Quintium, cum eum defenderit idem, qui te solebat? & cum is iudicium acciperet pro Quintio, cui tu & rem & famam tuam commẽdare proficiscens & concredere solebas: conaris hoc dicere, neminem extitisse qui Quintium iudicio defenderet? Postulabam, inquit, vt satisdaret. Iniuria postulabas, ita videbare: recusabat Alphenus. ita: verùm Prætor decernebat. tribuni igitur appellabantur. Hic te, inquit, teneo, non est istud iudicium pati, neque iudicio defendere, cũ auxilium à tribunis petas. Hoc ego, cum attendo qua prudentia sit Hortensius, dicturũ esse eum non arbitror: cum autem antea dixisse audio, & causam ipsam considero, quid aliud dicere possit, non reperio. fatetur enim libellos Alphenum deiecisse, vadimonium promisisse, iudicium quin acciperet in ea ipsa verba, quæ Neuius edebat, non recusasse: ita tamen, more & instituto per eum magistratũ, qui auxilii causa constitutus est. Aut hæc facta nõ sint, necesse est, aut C. Aquilius talis vir iu-

ratus hoc ius in ciuitate constituat, cuius procurator non omnia iudicia acceperit, quæ
44 quisque in verba postularit: cuius procurator à Prætore ad Tribunos appellare ausus sit,
eum non defendi, eius bona recte possideri posse: ei misero absenti, ignaro fortunarum sua-
rum, omnia vitæ ornamenta per summum dedecus & ignominiam diripi conuenire. quod
si probari nemini potest, illud certe probari omnibus necesse est, defensum esse iudicio ab-
sentem Quintium. quod cũ ita est, ex edicto bona possessa nõ sunt. At enim Tribuni pleb.
ne audierũt quidem. Fateor, si ita est, procuratorem decreto Prætoris Ro. oportuisse pare-
re. quid si M. Brutus intercessurum se dixit palàm, nisi quid inter ipsum Alphenum & Ne-
uium conueniret? videtúrne intercessisse appellatio Tribunorum, nõ more, sed auxilii cau-
sa? Quid deinde fit? Alphenus, vt omnes intelligere posset iudicio defendi Quintium, nequa
45 subesse posset aliena aut ipsius officio, aut huius existimatione suspitio, viros bonos com-
plures aduocat: testatur isto audiente, se pro communi necessitudine id primum petere, ne
quid atrocius in P. Quintium absentem sine causa facere conetur: sin autem inimicissime
atque infestissime contendere perseueret, se paratum esse omni recta atque honesta ratio-
ne defendere, quod petat, non deberi: se iudicio id quod edat, accipere. eius rei conditionís-
que tabellas obsignauerunt viri boni complures: res in dubium venire non potest. Fit rebus
omnibus integris, neque proscriptis, neque possessis bonis, vt Alphenus promittat Neuio
sisti Quintium. venit ad vadimonium Quintius. iacet res in controuersiis isto calumnian-
te biennium, vsque dum inueniretur qua ratione res ab vsitata consuetudine recederet, &
in hoc singulare iudicium causa omnis concluderetur. Quod officium Aquili commemo
rari procuratoris potest, quod ab Alpheno præteritum esse videatur? quid affertur quare P.
Quintius absens negatur esse defensus? an verò id quòd Hortensium (quia nuper iniecit, &
46 quia Neuius semper id clamitat) dicturum arbitror, non fuisse Neuio parem certationem
cum Alpheno, illo tempore, illis dominantibus? quod si velim confiteri, illud opinor con-
cedent, non procuratorem P. Quintii neminem fuisse, sed gratiosum fuisse. mihi autem ad
vincendum satis est, fuisse procuratorem: qui cum experiri posset qualis is fuerit, si modo
absentem defendebat per ius & magistratum, nihil ad rem arbitror pertinere. Erat inquit
illarum partium. Quidni? qui apud te esset educatus: quem tu à puero sic instituisses, vt no
bili ne gladiatori quidem hæreret: sicut tu semper summe concupisti, idem volebat Alphe-
nus: ea re tibi cum eo par cõtentio erat. Bruti inquit erat familiaris, itaque is intercedebat.
tu contrà Burrieni, qui iniuriam decernebat: omnium denique illorum, qui tum & pote-
rant per vim & scelus plurimum: & quod poterant, id audebant. an omnes tu istos vincere
volebas, qui nunc tu vt vincas tantopere laborant? aude id dicere, non palàm, sed his ipsis
quos aduocasti: tametsi nolo eam rem cõmemorando renouare, cuius omnino rei memo-
47 riam omnem tolli funditus ac deleri arbitror oportere. Vnum illud dico, si propter partiũ
studium potens erat Alphenus: potentissimus Neuius. si fretus gratia postulabat aliquid i-
niquius Alphenus: multo iniquiora Neuius impetrabat. neque enim inter studium vestrũ
quicquam, vt opinor, interfuit: ingenio, vetustate, artificio, tu facile vicisti. Vt alia omittã,
hoc satis est, Alphenus cum his, & propter eos periit, quos diligebat: tu postquam, qui tibi
erant amici, non poterant vincere, vt amici tibi essent qui vincebant, effecisti. Quòd si tum
par tibi ius cum Alpheno fuisse non putas, quia tamen aliquem contra te aduocare pote-
rat: quia magistratus aliquis reperiebatur, apud quem Alpheni causa consisteret: quid hoc
tempore Quintio statuendum est cui neque magistratus adhuc æquus inuentus est: neque
iudicium redditum est vsitatum: non conditio, non sponsio, non denique vlla vnquam in-
tercessit postulatio, mitto æqua, verùm ante hoc tempus ne fando quidẽ audita. De re pe-
48 cuniaria cupio contendere. non licet. At ea cõtrouersia est. nihil ad me attinet, causam ca-
pitis dicas oportet. Accusa, vbi ita necesse est. nõ, inquit, nisi tu antè nouo modo priore lo-
co dixeris: dicendum necessario est: præstituendæ horæ ad arbitrium nostrum. Iudex ipse
arcessetur. Quid tum? tu aliquem patronum inuenies hominem antiqui officii, qui splen-
dorem nostrum & gratiam negligat? Pro me pugnabit L. Philippus, eloquentia, grauitate,
honore, florẽtissimus ciuitatis: dicet Hortẽsius, excellens ingenio, nobilitate, existimatione:

aderunt autem homines nobilissimi ac potentissimi, quorum frequentiam & consessum
non modo P. Quintius, qui de capite decernit, sed quiuis qui extra periculum sit, perhorres-
cat. hæc est iniqua certatio: non illa qua tu contra Alphenum velitabaris. huic ne vbi con-
sisteret quidem cōtra te locum reliquisti. Quare aut doceas oportet, Alphenum negasse se 49
procuratorem esse, nō deiecisse libellos, iudicium accipere noluisse: aut, cum hæc facta sint,
ex edicto te bona P. Quintii non possedisse concedas. Etenim si ex edicto possedisti, quæro
cur bona non venierint, cur cæteri spōsores & creditores non cōuenerint. nemóne fuit cui
deberet Quintius? fuerunt, & complures fuerunt: propterea quòd C. frater aliquātum æris
alieni reliquerat. Quid ergo est? homines erant ab hoc omnes alienissimi, & his debebatur;
neque tamen quisquam inuentus est tam insignite improbus, qui violare P. Quintii existi-
mationem absentis auderet. vnus fuit, affinis, socius, necessarius Sex. Neuius: qui cum ipse
vltro deberet, quasi eximio præmio sceleris exposito, cupidissime cōtenderet, vt per se affli-
ctum atque euersum propinquum suum non modo honeste partis bonis, verū etiam com
muni luce priuaret. Vbi erant cæteri creditores? denique hoc tempore vbi sunt? quis est qui
fraudationis causa latuisse dicat? quis qui absentem defensum neget esse Quintium? nemo 50
inuenitur. at contrà omnes, quibuscum ratio huic aut est, aut fuit, adsunt: defendunt: fides
huius multis locis cognita, ne perfidia Sex. Neuii derogetur, laborant. In huiusmodi spon-
sionem, testes dare oportebat, ex eo numero qui hæc dicerent, Vadimoniū mihi deseruit:
me fraudauit: à me nominis eius, quod inficiatus esset, diem petiuit: ego experiri nō potui:
latitauit, procuratorem nullum reliquit. horū nihil dicitur. parantur testes, qui hæc dicāt.
verùm opinor viderimus, cum dixerint. vnum tamen hoc cogitent, ita se graues esse, vt si
veritatem volent retinere, grauitatem possint obtinere: si eam negligent, ita leues sint, vt o-
mnes intelligant, non ad obtinendum mendacium, sed ad verum probandum, auctoritatē
adiuuare. Ego hæc duo quæro: primum, qua ratione Neuius susceptum negociū nō trans-
egerit, hoc est cur bona quæ ex edicto possidebat, non vendiderit: deinde, cur ex tot credi-
toribus aliis ad istam rationem nemo accesserit. vt necessario confiteare, neque eorum tam 51
temerariū quenquam fuisse, neque teipsum id quod turpissime suscæpisses, perseuerare &
transigere potuisse. Quid si tu ipse Sex. Neui statuisti bona P. Quintii ex edicto possessa nō
esse? opinor tuum testimoniū quod in aliena re leue esset, id in tua, quoniam contra te est,
grauissimū debet esse. Emisti bona Sex. Alpheni, L. Sylla Dictatore vēdente: socium tibi in
his bonis edidisti Quintium. plura non dico. cum eo tu voluntariam societatem coibas,
qui te in hæreditaria societate fraudarat: & cum iudicio tuo comprobabas, quem spoliatū
fama fortunisque omnibus arbitrabare. Diffidebam mehercule C. Aquili satis animo cer-
to & confirmato me posse in hac causa consistere. sic cogitabā, cum contrà dicturus esset
Hortensius, & cum esset attente auditurus Philippus, fore vti permultis in rebus timore
prolaberer. Dicebam huic Q. Roscio, cuius soror est cum P. Quintio, cum à me peteret, &
summe contenderet vt propinquū suum defenderem: mihi perdifficile esse contra tales o-
ratores non modo tantā causam perorare, sed omnino verbum facere conari. Cū cupidius
instaret, homini pro amicitia familiarius dixi, mihi videri ore durissimo esse, qui præsente 52
eo gestum agere conaretur. qui vero cum ipso contēderent, eos etiam siquid antea recti aut
venusti habere visi sunt, id amittere. ne quid mihi eiusmodi accideret, cū contra talem ar-
tificē dicturus essem, me vereri. Tum mihi Roscius & alia multa confirmādi mei causa di-
xit: & mehercule si nihil diceret, tacito ipso officio & studio, quod habebat erga propinquū
suum, quēuis cōmoueret. Etenim cū artifex eiusmodi sit, vt solus dignus videatur esse qui
in scena spectetur: tū vir eiusmodi est vt solus dignus videatur qui eò nō accedat. Verun-
tamen quid si, inquit, habes eiusmodi causam, vt hoc tibi planū sit faciendum, neminē esse
qui possit biduo, ad summū triduo, septingenta millia passuum ambulare? tamenne vereris
vt possis hæc contra Hortensiū cōtendere? Minime, inquam. Sed quid id ad rem? Nimirū, 53
inquit, in eo causa consistit. Quomodo? Docet me eiusmodi rem, & factum simul Sex. Ne-
uii: quod si solum proferretur, satis esse deberet. Quod abs te C. Aquili, & à vobis qui ade-
stis in consilio, quæso vt diligenter attendatis: profecto intelligetis, illinc ab initio cupi-

ditatem pugnaſſe & audaciam:hinc veritatem & pudorem,quoad potuerit,reſtitiſſe. Bona
poſtulas vt ex edicto poſſidere liceat. quo die? te ipſum Neui volo audire:volo inauditum
facinus ipſius,qui id cōmiſit,voce cōuinci.dic Neui diem. Ante V.Calend.intercalares.Be-
ne agis.quàm longe eſt hinc in ſaltum veſtrū Gallicanum, Neui te rogo? D C C millia paſ
ſuū. Optime.De ſaltu deiicitur Quintius:quo die? poſſumus hoc quoque ex te audire:quid
taces? dic, inquam,diem.Pudet dicere.Intelligo.verum & ſero,& nequicquam pudet.deuci-
tur de ſaltu C.Aquili pridie Calend.intercalares. biduo poſt, aut, vt ſtatim de iure aliquis
54 cucurrerit,nō toto triduo D C C millia paſſuū conficiuntur. O rem incredibilem! O cupi-
ditatem inconſideratam! O nuncium volucrem! adminiſtri & ſatellites Sex.Neuii Roma
trans Alpeis in Sebuſianos biduo veniunt.O hominem fortunatū, qui eiuſmodi nuncios,
ſeu potius pegaſos habeat! hic ego ſi Craſſi omnes cum Antoniis exiſtant, ſi tu L.Philip-
pe,qui inter illos florebas, hanc cauſam voles cum Hortenſio dicere, tamen ſuperior ſim
neceſſe eſt.non enim,quēadmodum putatis,omnia ſunt in eloquentia.eſt quædam tamen
ita perſpicua veritas,vt eam infirmare nulla res poſſit. An antequā poſtulaſti vt bona poſ-
ſideres,miſiſti qui curarent vt dominus de ſuo fundo à ſua familia vi deiiceretur? Vtrunli-
bet elige.alterū incredibile eſt,alterū nefarium:& ante hoc tempus vtrunque inauditū. Se-
ptingēta millia paſſuū vis eſſe decurſa biduo? dic.negas? antè igitur miſiſti.malo.ſi enim il-
lud diceres,improbe mentiri viderere. cū hoc confiteris: id te admiſiſſe concedis, quod ne
55 mendacio quidem tegere poſſis.Hoc conſiliū Aquilio & talibus viris tam cupidū,tam au-
dax,tam temerariū probabitur? quid hæc amētia,quid hæc feſtinatio,quid hæc immaturi-
tas tāta ſignificat? nō vim,non ſcelus,nō latrocinium,nō denique omnia potius,quàm ius,
quàm officium,quàm pudorem? Mittis iniuſſu Prætoris. quo cōſilio? iuſſurū ſciebas? quidē
cum iuſſiſſet, tum mittere nónne poteras? Poſtulaturus eras.quādo? Poſt dies x x x.Nepe ſi
te nihil impediret,ſi voluntas eadē maneret,ſi valeres,denique ſi viueres.Prætor iuſſiſſet.o-
pinor ſi vellet,ſi valeret,ſi ius diceret,ſi nemo recuſaret,qui ex ipſius decreto & ſatiſdaret,&
iudicium accipere vellet.Nam,per deos immortales,ſi Alphenus procurator P.Quintii ti-
bi tum ſatiſdaret,& iudicium accipere vellet,denique omnia quæ poſtulares,facere voluiſ-
ſet,quid ageres? reuocares eum quem in Galliam miſeras? at hic quidem iam de fundo ex-
56 pulſus,iam à ſuis diis penatibus præceps eiectus:iam(quod indigniſſimum eſt)ſuorum ſer-
uorum manibus,nuncio atque imperio tuo violatus eſſet. Corrigeres hæc ſcilicet tu poſt-
ea.de cuiuſquam vita dicere audes,qui hoc concedas neceſſe eſt,ita te cæcum cupiditate &
auaritia fuiſſe,vt cum poſtea quid futurum eſſet,ignorares: accidere autem multa poſſent:
ſpem maleficii præſentis in incerto reliqui temporis euentu collocares? Atque hæc perinde
loquor,quaſi ipſo illo tempore,cum te Prætor iuſſiſſet ex edicto poſſidere, ſi in poſſeſſionē
miſiſſes,debueris aut potueris P.Quintium de poſſeſſione deturbare.Omnia ſunt C.Aqui-
li eiuſmodi, quiuis vt perſpicere poſſit, in hac cauſa improbitatem & gratiam cum inopia
& veritate contendere. Prætor te quemadmodū poſſidere iuſſit? opinor ex edicto. Sponſio
quæ in verba facta eſt? ſi ex edicto Pr.bona P.Quintii poſſeſſa non ſunt.Redeamus ad edi-
ctum.id quidē quemadmodū iubet poſſidere? num quid eſt cauſæ C.Aquili,quin ſi longe
57 aliter poſſedit,quàm Prætor edixit,iſte ex edicto nō poſſederit, ego ſponſione vicerim? ni-
hil opinor.cognoſcamus edictū. QVI EX EDICTO MEO IN POSSESSIO-
NEM VENERIT. De te loquitur Neui quēadmodū tu putas.ais enim te ex edicto ve
niſſe:tibi quid facias,definit, te inſtituit,tibi præcepta dat. EOS ITA VIDETVR IN
POSSESSIONE ESSE OPORTERE. Quomodo? QVOD IBIDEM RE-
CTE CVSTODIRE POTERVNT, ID IBIDEM CVSTODIANT.
QVOD NON POTERVNT, ID AVFERRE ET ABDVCERE LICE-
BIT. Quid tum? DOMINVM (inquit) INVITVM DETRVDERE NON
PLACET. Eum ipſum,qui fraudādi cauſa latitet:eū ipſum,quē iudicio nemo defendat:
eum ipſum, qui cum omnibus creditoribus ſuis male agat,inuitū de prædio detrudi vetat.
Proficiſcenti tibi in poſſeſſionē, Prætor ipſe Sex.Neui palàm dicit,Ita poſſideto,vt tecū ſi-
mul poſſideat Quintius:ita poſſideto, vt Quintio ius non auferatur. quid? tu id quemad-

modum obseruas? Mitto illud dicere, eum qui non latitarit, cui Romæ domus, vxor, liberi, procurator esset, eum qui tibi vadimonium non deseruisset. hæc omnia mitto, illud dico, dominum expulsum esse de prædio, domino à familia sua manus allatas esse ante suos lares familiares. hoc dico.

Neuium ne appellauisse quidem Quintium, cum simul esset, experiri posset quotidie. deinde quòd omnia iudicia difficillima cum summa sua inuidia, maximóque periculo P. Quintii, fieri mallet, quàm illud pecuniarium iudicium, quod vno die transigi posset: ex quo vno hæc omnia nata, & profecta esse concedit. quo in loco cōditionem tuli, si vellet pecuniam petere, P. Quintium iudicatū solui satisdaturū: dum ipse, siquid peteret, pari conditione vteretur. Ostendi quàm multa ante fieri cōuenerit, quàm hominis propinqui bona possideri postularētur: præsertim cum Romæ domus eius, vxor, liberi essent, & procurator æque vtriusque necessarius. docui cum desertum esse dicat vadimonium, omnino vadimonium nullum fuisse: quo die hunc sibi promisisse dicat, eo die ne Romæ quidem eum fuisse. id testibus me pollicitus sum planum facturum, qui & scire deberent, & causam cur mentirentur, non haberent. ex edicto autem nō potuisse bona possideri, demonstraui: quòd neque fraudandi causa latitasset, neque exilii causa solum vertisse diceretur. Reliquum est, vt eum nemo iudicio defenderit, quod contrà copiosissime defensum esse contendi: nō ab homine alieno, neque ab aliquo calumniatore atque improbo, sed ab Equite Ro. propinquo & necessario suo: quem ipse Sex. Neuius procuratore relinquere antea consuesset. neque eum si Tribunos appellarit, idcirco minus iudicio pati paratum fuisse: neque potētia procuratoris Neuio ius ereptum: cōtrà istum potentia sua tum tantūmodo superiorem fuisse: nunc nobis vix respirandi potestatē dare. Quæsiui quæ causa fuisset cur bona non venissent, cum ex edicto possiderentur. deinde illud quoque requisiui, qua ratione ex tot creditoribus nemo neque tum idem fecerit, neque nunc contradicat: omnésque pro P. Quintio pugnent, presertim cum in tali iudicio testimonia creditorum existimentur ad rem maxime pertinere. Postea sum vsus aduersarii testimonio, qui sibi eum nuper edidit socium: quem quomodo nunc intendit, ne in viuorum quidem numero tum demonstrat fuisse. tum illam incredibilem celeritatem, seu potius audaciam protuli: confirmaui necesse esse aut biduo DCC millia passuum esse decursa, aut Sex. Neuium diebus cōpluribus ante in possessionē misisse, quàm postularet vt ei liceret bona possidere. Postea recitaui edictum, quod aperte dominum de prædio detrudi vetaret: in quo constitit Neuium ex edicto non possedisse, cum confiteretur ex prædio vi detrusum esse Quintium. omnia autem bona possessa non esse cōstitui, quòd bonorum possessio spectetur non in aliqua parte, sed in vniuersis quæ teneri ac possideri possint. Dixi Romæ domum fuisse, quò iste ne aspirarit quidem: seruos complures, ex quibus iste possederit neminem, ne attigerit quidem: vnum fuisse quem attingere conatus sit, prohibitum fuisse, quieuisse. in ipsa Gallia cognostis in prædia priuata Quintii Sex. Neuium non venisse. denique ex hoc ipso saltu, quem per vim expulso socio possedit, seruos priuatos Quintii non omnes eiectos esse. Ex quo, & ex cæteris dictis, factis, cogitatísque Sex. Neuii, quiuis potest intelligere, istū nihil aliud egisse, neque nūc agere, nisi vti per vim, per iniuriam, per iniquitatē iudicii, totū agrū qui cōmnnis est, suum facere possit. Nunc causa perorata, res ipsa & periculi magnitudo C. Aquili cogere videtur, vt te, atque eos, qui tibi in cōsilio sunt, obsecret, obtesteturque P. Quintius per senectutem, ac solitudinem suam, nihil aliud, nisi vt vestræ naturæ bonitatique obsequamini: vt cum veritas cum hoc faciat, plus huius inopia possit ad misericordiam, quàm illius opes ad crudelitatem. Quo die ad te iudicem venimus, eodem die illorū minas, quas antè horrebamus, negligere cœpimus. si causa cum causa contenderet, nos nostram perfacile cuiuis probaturos statuebamus: quòd vitæ ratio cum ratione vitæ decerneret, idcirco nobis etiam magis te iudice opus esse arbitrati sumus. Ea res enim nunc in discrimen versatur, vtrúmne possit se contra luxuriem, ac licētiam, rusticana illa atque inculta parsimonia defendere: an deformata atque ornamentis omnibus spoliata, nuda cupiditati, petulantiæque addicatur. Nō comparat se tecum gratia P. Quintius Sex. Neui, nō

opibus,non facultate cōtēdit:omneis tuas artes,quibus tu magnus es,tibi concedit.fate-
tur se non belle dicere, non ad voluntatem loqui posse, non ab afflicta amicitia trāsfuge-
re,atque ad florentem aliam deuolare,non profusis sumptibus viuere,non ornare magni-
63 fice splendidéque conuiuium,non habere domum clausam pudori & sanctimoniæ,paren-
tem atque adeò expositam cupiditati & voluptatibus: contrà sibi officium,fidem,diligen-
tiam, vitā omnino semper horridam atque aridam cordi fuisse. ista superiora esse ac plu-
rimum posse his moribus sentit.Quid ergo est?non vsque eò tamen vt in capite fortunís-
que hominum honestissimorum dominentur ii, qui relicta bonorum virorum disciplina,
& quæstum & sumptum Gallonii sequi maluerūt: atque etiam,quod in illo non fuit,cum
audacia perfidiáque vixerunt.si licet viuere eum,quem Sex.Neuius non vult:si est homini
honesto locus in ciuitate inuito Neuio:si fas est respirare P. Quintium contra nutum di-
tionémque Neuii:siquæ pudore ornamenta sibi peperit, ea potest contra petulantiā te de-
fendente obtinere:spes est & hunc miserum atque infelicē aliquando tādem posse consiste-
re. sin & poterit Neuius id quod libet, & ei libebit quod non licet : quid agendum est?qui
deus appellandus est?cuius hominis fides imploranda est? qui denique quæstus, qui mœror
dignus inueniri in calamitate tanta potest?Miserum est exturbari fortunis omnibus:mise-
64 rius est iniuria.acerbum est ab aliquo circumueniri:acerbius à propinquo.calamitosum est
bonis euerti :calamitosius cum dedecore . funestum est à forti atque honesto viro iugula-
ri,funestius ab eo cuius vox in præconio quæstum præstitit. indignum est à pari vinci aut
superiore : indignius ab inferiore atque humiliore . luctuosum est tradi alteri cum bonis,
luctuosius inimico. horribile est causam capitis dicere: horribilius priore loco dicere.Om
nia circunspexit Quintius,omnia periclitatus est C.Aquili, nō prætorem modò,à quo ius
impetraret,inuenire non potuit, atque adeò ne vnde arbitratu quidem suo postularet,sed
ne amicos quidem Sex.Neuii, quorū sæpe & diu ad pedes iacuit stratus, obsecrās per deos
immortales, vt aut secum iure contēderent,aut iniuriam sine ignominia sibi imponerent.
denique ipsius inimici vultum superbissimum subiit,ipsius Sex. Neuii lachrymās manum
65 apprehendit,in propinquorum bonis proscribendis exercitatam:obsecrauit per fratris sui
mortui cinerem,per nomen propinquitatis,per ipsius coniugem & liberos,quibus propior
P. Quintio nemo est, vt aliquando misericordiam caperet: aliquam, si non propinquita-
tis,at ætatis suæ,si non hominis,at humanitatis rationem haberet:vt secum aliquid inte-
gra sua fama,qualibet,dummodo tolerabili,conditione transigeret.Ab ipso repudiatus,ab
amicis eius nō subleuatus, ab omni magistratu agitatus atque perterritus,quem præter te
appellet,habet neminem.tibi se,tibi suas omneis opes,fortunásque commendat, tibi com
mittit existimationem ac spem reliquæ vitæ.Multis vexatus contumeliis, plurimis iacta-
tus iniuriis,non turpis ad te,sed miser confugit:è fundo ornatissimo deiectus, ignominiis
omnibus appetitus.cum illum in suis paternis bonis dominari videret,ipsæ filiæ nubili do
tem cōficere non posset, nihil alienū tamen vita superiore commisit.Itaque te hoc obse-
«« crat C.Aquili, vt quam existimationem, quam honestatem in iudicium tuum propè acta
iam ætate decursáque attulit, eam liceat ei secum ex hoc loco efferre:ne is,de cuius officio
nemo vnquam dubitauit,sexagesimo denique anno dedecore,macula,turpissimáque igno
minia notetur,ne ornamentis eius omnibus Sex.Neuius pro spoliis abutatur,ne per te fe-
rat quo minus quæ existimatio P. Quintium vsque ad senectutem perduxit, eadem vsque
ad rogum prosequatur.

Pro Sex. Roſcio Amerino.

ORATIO II.

CREDO ego vos Iudices mirari quid ſit, quòd cum tot ſummi 1
oratores hominéſque nobiliſſimi ſedeant, ego potiſſimum ſur-
rexerim is qui neque ætate, neque ingenio, neque authoritate ſim
cum his qui ſedeant, comparandus. Omnes enim hi quos vide-
tis adeſſe in hac cauſa, iniuriam nouo ſcelere conflatam putant
oportere defendi: defendere ipſi propter iniquitatem tēporum
non audent. ita fit vt adſint, propterea quòd officium ſequun-
tur: taceant autem idcirco, quia periculum metuūt. Quid ergo?
audaciſſimus ego ex omnibus? minime. At tāto officioſior quàm
cæteri? ne iſtius quidem laudis ita ſum cupidus, vt aliis eam præreptā velim. Quæ me igi- 2
tur res præter cæteros impulit, vt cauſam Sex. Roſcii reciperem? quia ſiquis iſtorum dixiſ
ſet, quos videtis adeſſe, in quibus ſumma authoritas eſt atque amplitudo, ſi verbū de Rep.
feciſſet, id quod in hac cauſa fieri neceſſe eſt, multò plura dixiſſe, quàm dixiſſet, putaretur.
ego etiam ſi omnia quæ dicenda ſunt, libere dixero, nequaquā tamen ſimiliter oratio mea
exire, atque in vulgus emanare poterit. Deinde quòd cæterorum neque dictum obſcurum
poteſt eſſe propter nobilitatem & amplitudinem, neque temere dicto concedi propter æta
tem & prudentiam. ego ſiquid liberius dixero, vel occultum eſſe propterea, quòd nōdum
ad Rempub. acceſſi, vel ignoſci adoleſcentiæ meæ poterit. tametſi non modo ignoſcendi
ratio, verumetiam cognoſcendi conſuetudo iam de ciuitate ſublata eſt. Accedit illa quo-
que cauſa, quòd à cæteris forſitan ita petitum ſit vt dicerent, vt vtrumuis ſaluo officio ſe
facere poſſe arbitrarentur. à me autem ii contenderunt, qui apud me & amicitia & benefi-
ciis & dignitate plurimum poſſunt: quorum ego neque beneuolentiam erga me ignorare,
nec authoritatē aſpernari, nec voluntatē negligere debeā. His de cauſis ego huic cauſæ pa- 3
tronus extiti, non electus vnus qui maximo ingenio, ſed relictus ex omnibus qui minimo
periculo poſſem dicere: neque vti ſatis firmo præſidio defēſus Sex. Roſcius, verū vti ne om
nino deſertus eſſet. Forſitā quæratis qui iſte terror ſit, & quæ tāta formido, quæ tot ac tales
viros impediat, quo minus pro capite & fortunis alterius, quēadmodum conſueuerūt, cau
ſam velint dicere. quod adhuc vos ignorare non mirū eſt, propterea quòd cōſulto ab accu
ſatoribus, eius rei, quæ cōflauit hoc iudiciū, mētio facta nō eſt. Quæ res ea eſt? bona patris
huiuſce Sex. Roſcii, quæ ſunt ſexagies, quæ de viro fortiſſimo & clariſſimo L. Sylla, quem
honoris cauſa nomino, duobus millibus nūmûm ſeſe dicit emiſſe adoleſcēs vel potentiſſi
mus hoc tēpore noſtræ ciuitatis L. Cornelius Chryſogonus. Is à vobis Iudices, hoc poſtu 4
lat, vt quoniā in alienam pecuniam tam plenā atque præclaram nullo iure inuaſerit, quo-
niámque ei pecuniæ vita Sex. Roſcii obſtare atque officere videatur, deleatis ex animo ſuo
ſuſpitionem omnē, metúmque tollatis. ſeſe hoc incolumi non arbitratur huius innocen-
tis patrimoniū tam amplum & copioſum poſſe obtinere: damnato & eiecto, ſperat ſe poſ
ſe quod adeptus eſt per ſcelus, id per luxuriam effundere atque conſumere. Hunc ſibi ex a-
nimo ſcrupulum, qui ſe dies noctéſque ſtimulat ac pungit, vt euellatis poſtulat, vt ad hanc
ſuam prædam tam nefariam adiutores vos profiteamini. Si vobis æqua & honeſta poſtu-
latio videtur Iudices, ego contrà breuem poſtulationem affero, & (quomodo mihi perſua-
deo) aliquanto æquiorē. Primùm à Chryſogono peto, vt pecunia fortuníſque noſtris con-
tentus ſit, ſanguinem & vitam ne petat. deinde à vobis Iudices, vt audacium ſceleri reſiſta-
tis, innocētium calamitatem leuetis, & in cauſa Sex. Roſcii periculum, quod in omnes in-
tēditur, propulſetis. Quòd ſi aut cauſa criminis, aut facti ſuſpitio, aut quælibet denique vel 5
minima res reperietur, quāobrem videātur illi nonnihil tamen in deferēdo nomine ſecu-
ti: poſtremo ſi præter eam prædam, quam dixi, quicquā aliud cauſæ inueneritis: non recu-
ſamus quin illorum libidini Sex. Roſcii vita dedatur. ſin aliud agitur nihil, niſi vt his ne

quid deſit,quibus ſatis nihil eſt: ſi hoc ſolum hoc tempore pugnatur,vt ad illam opimam
præclarámque prædam damnatio Sex.Roſcii, velut cumulus accedat: nónne cum multa
indigna,tum vel hoc indigniſſimum eſt,vos idoneos habitos,per quorum ſententias, iúſ-
que iurandum id aſſequantur,qnod antea ipſi ſcelere & ferro aſſequi conſuerunt?qui ex ci-
uitate in Senatum propter dignitatem,ex Senatu in hoc conſilium delecti eſtis propter ſe-
ueritatem: ab his hoc poſtulare homines ſicarios atque gladiatores,non modo vt ſuppli-
6 cia vitent, quæ à vobis pro maleficiis ſuis metuere atque horrere debent, verum etiam vt
ſpoliis Sex.Roſcii hoc iudicio ornati auctique diſcedant?His de rebus tantis,támque atro-
cibus,neque ſatis me commodè dicere,neque ſatis grauiter conqueri,neque ſatis liberè vo-
ciferari poſſe intelligo: nam commoditati ingenium,grauitati ætas,libertati tempora ſunt
impedimento. huc accedit ſummus timor:quem mihi natura pudórque meus attribuit &
veſtra dignitas,& vis aduerſariorum,& Sex.Roſcii pericula.Quapropter vos oro atque ob-
ſecro Iudices, vt attentè bonáque cum venia verba mea audiatis. fide ſapientiáque veſtra
fretus,plus oneris ſuſtuli,quàm ferre me poſſe intelligo.hoc onus,ſi vos aliqua ex parte al-
leuabitis, feram vt potero ſtudio & induſtria Iudices. ſin à vobis(id quod non ſpero)deſe-
rar:tamen animo non deficiam,& id quod ſuſcæpi,quoad potero perferam. quod ſi perfer
re non potero,opprimi me onere officii malo,quàm id quod mihi cum fide ſemel impoſi-
tum eſt,aut propter perfidiam abiicere,aut propter infirmitatem animi deponere.Te quo-
7 que magnopere M.Fanni quæſo: vt qualem te iam antea Populo Ro.præbuiſti, cum huic
idem quæſtioni iudex præeſſes,talem te & nobis & Populo Rom.hoc tempore impertias.
Quanta multitudo hominum conuenerit ad hoc iudicium, vides: quæ ſit omnium mor-
talium expectatio,quæ cupiditas,vt acria ac ſeuera iudicia fiant,intelligis.Longo interual
lo iudicium inter ſicarios hoc primum committitur: cum interea cædes indigniſſimæ ma
ximǽque factæ ſint. omnes hanc quæſtionem te Prætore de manifeſtis maleficiis, quoti-
dianóque ſanguine,haud remiſſius ſperant futuram.Qua vociferatione in cæteris iudiciis
accuſatores vti conſueuerunt, ea nos hoc tempore vtimur, qui cauſam dicimus. Petimus
abs te M.Fanni,à vobíſque Iudices,vt quamacerrime maleficia vindicetis: vt quamfortiſ-
ſime hominibus audaciſſimis reſiſtatis: vt hoc cogitetis, niſi in hac cauſa, qui veſter ani-
mus ſit,oſtendetis, eò prorumpere hominum cupiditatem,& ſcelus,& audaciam, vt non
8 modo clàm, verum etiam hîc in foro,ante tribunal tuum M.Fanni,ante pedes veſtros Iu
dices,inter ipſa ſubſellia cædes futuræ ſint.Etenim quid aliud hoc iudicio tentatur, niſi vt
id fieri liceat?Accuſant ii qui in fortunas huius inuaſerunt.cauſam dicit is,cui præter cala-
mitatem nihil reliquerũt. Accuſant ii,quibus occidi patrem Sex. Roſcii,bono fuit.cauſam
dicit is,cui non modo luctum mors patris attulit,verum etiam egeſtatem. Accuſant ii qui
hunc ipſum iugulare ſummè cupierunt.cauſam dicit is,qui etiam ad hoc ipſum iudicium
cum præſidio venit, ne hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. Denique accuſant ii,
quos populus poſcit. cauſam dicit is,qui vnus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat. At-
que vt facilius intelligere poſſitis Iudices,ea quæ facta ſunt,indigniora eſſe,quàm hæc ſunt
quæ dicimus: ab initio res quemadmodum geſta ſit,vobis exponemus:quo facilius & hu-
ius hominis innocentiſſimi miſerias, & illorum audaciam cognoſcere poſſitis, & reipub.
9 calamitatem. Sex.Roſcius pater huiuſce,municeps Amerinus,fuit cum genere, & nobi-
litate, & pecunia, non modo ſui municipii, verum etiam eius vicinitatis facile primus:
cum gratia atque hoſpitiis florens hominum nobiliſſimorum. nam cum Metellis, Ser-
uiliis, Scipionibus, erat ei non modo hoſpitium, verum etiam domeſticus vſus & con-
ſuetudo.quas (vt æquum eſt) familias honeſtatis amplitudiníſque gratia nomino. Itaque
ex ſuis omnibus commodis hoc ſolum filio reliquit. Nam patrimonium domeſtici præ-
dones vi ereptum poſſident: fama & vita innocentis ab hoſpitibus, amicíſque paternis
defenditur. hic cum omni tempore nobilitatis fautor fuiſſet, tum hoc tumultu proximo,
cum omnium nobilium dignitas, & ſalus in diſcrimen veniret: præter cæteros in ea vi-
cinitate eam partem, cauſámque opera, ſtudio,auctoritate defendit.Etenim rectum puta-
bat, pro eorum honeſtate ſe pugnare, propter quos ipſe honeſtiſſimus inter ſuos numera-

batur.posteaquam victoria constituta est,ab armísque recessimus: cum proscriberentur ho
mines, atque ex omni regione caperentur hi,qui aduersarii fuisse putabantur: erat ille Ro
mæ frequens,atque in foro, & in ore omniũ quotidie versabatur: magis vt exultare victo- 10
ria nobilitatis videretur, quàm timere nequid ex ea calamitatis sibi accideret. Erãt ei vete-
res inimicitiæ cum duobus Rosciis Amerinis:quorũ alterum sedere in accusatorũ subselliis
video:alterũ,tria huiusce prædia possidere audio. quas inimicitias si tam cauere potuisset,
quàm metuere solebat, viueret.Neque enim Iud.iniuria metuebat. nam duo isti sunt Titi
Roscii,quorum alteri Capitoni cognomen est:iste qui adest,Magnus vocatur. homines e-
iusmodi, alter plurimarum palmarum vetus ac nobilis gladiator habetur: hic autem nu-
per se ad eum lanistam contulit,qui cum ante hanc pugnã tyro esset scientia, facile ipsum
magistrum scelere, audaciáque superauit. nam cum hic Sex. Roscius esset Ameriæ, Titus
autem iste Roscius Romæ: cum hic filius assiduus in prædiis esset,cúmque se voluntate pa
tris rei familiari,vitǽque rusticæ dedisset,iste autem frequens Romæ esset:occiditur ad bal- 11
neas Palatinas rediens à cœna Sex. Roscius. Spero ex hoc ipso non esse obscurum ad quem
suspitio maleficii pertineat:verùm id quod adhuc est suspitiosum,nisi perspicuum res ipsa
fecerit, hunc affinem culpæ iudicatote. Occiso Sex.Roscio primus Ameriam nunciat
Manlius Glaucia quidam,homo tenuis,libertinus,cliens,& familiaris istius Titi Roscii: &
nunciat domum, non filii, sed Titi Capitonis inimici. & cum post horam primam no-
ctis occisus esset, primo diluculo nuncius hic Ameriam venit. decem horis nocturnis sex
& quinquaginta millia passuum cisiis peruolauit: non modo vt exoptatũ inimico nunci-
um primus afferret, sed etiam cruorem inimici quamrecentissimum, telúmque pauloan-
te è corpore extractum ostenderet.quatriduo quo hæc gesta sunt,res ad Chrysogonum in
castra L. Syllæ Volaterras defertur:magnitudo pecuniæ demõstratur: bonitas prædiorum: 12
(nam fundos decem & tres reliquit,qui Tyberim ferè omnes tangunt)huius inopia & so-
litudo commemoratur. Demonstrant, cum pater huiusce Sex. Roscius homo tam splen-
didus & gratiosus,nullo negocio sit occisus, perfacile hunc hominem incautum, & rusti-
cum , & Romæ ignotum de medio tolli posse.ad eam rem operam suam pollicentur. Ne
diutius vos teneam Iud.societas coitur. cum iam proscriptionis mentio nulla fieret,& cũ
etiam qui antea metuerant, redirent, ac iam defunctos sese periculis arbitrarentur, homi-
nis studiosissimi nobilitatis manceps fit Chrysogonus : tria prædia vel nobilissima Capi-
toni propria traduntur, quæ hodie possidet : in reliquas omnes fortunas iste Titus Rosci-
us nomine Chrysogoni, quemadmodum ipse dicit, impetum facit. hæc bona sexagies HS
emuntur duobus millibus nummûm. Hæc omnia Iud.imprudente L. Sylla facta esse cer-
to scio. neque enim mirum, cum eodem tempore & ea quæ præterita sunt, & ea quæ vi-
dentur instare,præparet: cum & pacis constituendæ rationem,& belli gerendi potestatẽ so- 13
lus habeat:cum omnes in vnum spectent,vnus omnia gubernet:cum tot tantísque nego-
ciis distentus sit,vt respirare liberè non possit: si aliquid non animaduertat, cum presertim
tam multi occupationem eius obseruent,tempúsque aucupentur:vt simulatque ille despe-
xerit,aliquid huiuscemodi moliantur. Huc accedit,quòd quãuis ille felix sit,sicut est,tamẽ
in tanta felicitate nemo potest esse in magna familia qui neminem neque seruum,neque li
bertum improbum habeat. Interea iste Titus Roscius vir optimus, procurator Chryso-
goni,Ameriam venit.in prædia huius inuadit: hunc miserum,luctu perditum, qui nondũ
etiam paterno funeri iusta soluisset,nudum eiicit domo,atque focis patriis, diísque penati-
bus præcipitem Iudices exturbat : ipse amplissimæ pecuniæ fit dominus, qui in sua re fuis-
set egẽtissimus:erat(vt fit)insolens in aliena: multa palàm domũ suã auferebat:plura clàm 14
de medio remouebat:nõ pauca suis adiutoribus large effuséque donabat,reliqua constituta
auctione vendebat. quod Amerinis vsque eò visum est indignũ , vt vrbe tota fletus gemi-
túsq; fieret:etenim multa simul ante oculos versabãtur:mors hominis florẽtissimi Sex. Ro
scii crudelissima:filii autẽ eius egestas indignissima,cui de tãto patrimonio prædo iste nefa
rius ne iter quidẽ ad sepulchrũ patrium reliquisset: bonorũ emptio, flagitiosa possessio,fur
ta, rapinæ,donationes: nemo erat qui nõ ardere omnia mallet,quàm videre in Sex. Roscii

viri optimi atque honeſtiſſimi bonis iactantem ſe,ac dominãtem T. Roſcium. Itaque de-
curionum decretũ ſtatim fit,vt Decemprimi proficiſcãtur ad L. Syllam:doceántque eum,
qui vir Sex. Roſcius fuerit: conquerãtur de iſtorũ ſcelere & iniuriis: orent,vt & illius mor-
tui famã,& filii innocẽtis fortunas cõſeruatas velit. Atque ipſum decretũ quæſo cognoſci-
15 te. DECRETVM DECVRIONVM. Legati in caſtra veniunt. intelligitur Iud.
id quod iam antè dixi,imprudente L. Sylla ſcelera hæc & flagitia fieri: nã ſtatim Chryſo-
gonus & ipſe ad eos accedit, & homines nobiles allegat iis,qui peterent ne ad Syllam adi-
rent,& omnia Chryſogonum quæ vellent,eſſe facturum pollicerentur. vſqueadeo autem il
le pertimuerat,vt mori mallet,quàm de his rebus Syllam doceri. Homines antiqui,qui ex
ſua natura cæteros fingerent,cum ille confirmaret ſeſe nomẽ Sex. Roſcii de tabulis exem-
pturum, prædia vacua filio traditurum:cúmque id ita futurũ T. Roſcius Capito, qui in x
legatis erat,adpromitteret, crediderunt: Ameriam re inorata reuerterunt. ac primo rẽ dif-
ferre quotidie ac procraſtinare iſti cœperũt:deinde aliquãto lentius,nihil agere atque delu-
dere:poſtremo(id quod facile intellectũ eſt)inſidias vitæ huiuſce Sex. Roſcii parare,neq; ſe-
16 ſe arbitrari poſſe diutius alienã pecuniã domino incolumi obtinere. Quod is ſimulatque
ſenſit,de amicorũ cognatorúmque ſententia Romã confugit: & ſeſe ad Ceciliam Nepotis
filiam,quã honoris cauſa nomino,contulit,qua pater vſus erat plurimum. in qua muliere
Iud. etiam nunc, id quod omnes ſemper exiſtimauerunt, quaſi exẽpli cauſa veſtigia anti-
qui officii remanent. ea Sex. Roſcium inopem,eiectũ domo,atque expulſum ex ſuis bonis,
fugientẽ latronũ tela & minas,recæpit domũ,hoſpitique oppreſſo iam, deſperatóque ab o-
mnibus, opitulata eſt. eius virtute,fide,diligẽtia factũ eſt,vt hic potius viuus in reos,quàm
occiſus in proſcriptos referretur. Nam poſtquã iſti intellexerunt ſumma diligentia vitam
Sex. Roſcii cuſtodiri, neque ſibi vllam cædis faciundæ poteſtatẽ dari:conſilium cæperunt
plenũ ſceleris,& audaciæ,vt nomẽ huius de parricidio deferrent: vt ad eam rem aliquẽ ac-
cuſatorem veterem cõpararent, qui de ea re poſſet dicere aliquid,in qua re nulla ſubeſſet ſu
ſpicio. denique,vt quoniam crimine nõ poterant,tempore ipſo pugnarent. ita loqui homi
17 nes,quòd iudicia tamdiu facta nõ eſſent,condẽnari eum oportere, qui primus in iudicium
adductus eſſet. huic autem patronos propter Chryſogoni gratiam defuturos:de bonorum
venditione,& de iſta ſocietate verbum eſſe facturũ neminem:ipſo nomine parricidii, & a-
trocitate criminis,fore vt hic nullo negocio tolleretur, cum ab nullo defenſus eſſet. Hoc
cõſilio atque adeò hac amentia impulſi,quem ipſi,cũ cuperent,non potuerunt occidere,eũ
iugulandum vobis tradiderunt. Quid primũ querar?aut vnde potiſſimũ exordiar Iudices?
aut quod,aut à quibus auxilium petam? deorúmne immortalium? Populíne Romani?ve-
ſtrámne, qui ſummã poteſtatẽ habetis, hoc tempore fidem implorẽ? Pater occiſus nefarie,
domus obſeſſa,ab inimicis bona adempta,poſſeſſa,direpta,filii vita infeſta,ſæpe ferro atque
18 inſidiis appetita. quid ab his tot maleficiis ſceleris abeſſe videtur?tamen hæc aliis nefariis
cumulant atque adaugent. crimen incredibile cõfingunt:teſtes in hunc & accuſatores hu-
iuſce pecunia comparant: hanc conditionem miſero ferunt,vt optet vtrum malit,ceruices
Roſcio dare,an inſutus in culeum ſupplicium parricidarũ,per ſummum dedecus vitam a-
mittere. patronos huic defuturos putauerũt. deſunt. qui libere dicat, qui cũ fide defendat,
id quod in hac cauſa eſt ſatis,quoniam quidem ſuſcæpi,non deeſt profecto Iudices. Et for
ſitan in ſuſcipienda cauſa temere impulſus adoleſcẽtia fecerim: quoniam quidẽ ſemel ſu-
ſcæpi,licet hercules vndique omnes terrores,minæ,periculáque impendant omnia:ſuccur-
ram atque ſubibo. certũ eſt, deliberatúmque,quæ ad cauſam pertinere arbitror,omnia non
modo dicere,verum etiam libenter,audacter,liberéque dicere. nulla res tanta exiſtat Iudi-
19 ces,vt poſſit vim mihi maiorẽ adhibere metus,quàm fides. etenim quis tam diſſoluto ani
mo eſt,qui hæc cum videat, tacere ac negligere poſſit?Patrẽ meum, cum proſcriptus nõ eſ-
ſet,iugulaſtis:occiſum in proſcriptorum numerũ retuliſtis:me domo mea per vim expuli-
ſtis,patrimonium meũ poſſidetis. quid vultis amplius?etiámne ad ſubſellia cũ ferro atque
telis veniſtis, vt hic aut iuguletis,aut condemnetis Sex. Roſcium? Hominem longe au-
daciſſimũ nuper habuimus in ciuitate C. Fimbriam,& quod inter omnes conſtat, niſi in-

ter eos qui ipsi quoque insaniunt,insanissimũ:is cum curasset in funere C.Marii,vt Q.Scæ
uola vulneraretur, vir sanctissimus atque ornatissimus nostræ ciuitatis (de cuius laude ne-
que hic locus est vt multa dicantur:neque plura tamē dici possunt,quàm Populus Roma-
nus memoria retinet)diem Scæuolæ dixit,posteaquam cōperit eum posse viuere.cum ab eo
quæreretur,quid tandem accusaturus esset eum,quem pro dignitate ne laudare quidē quis- 10
quā satis commode posset:aiunt hominem(vt erat furiosus)respondisse,quòd non totū te-
lum corpore recepisset.quo Populus Romanus nihil vidit indignius,nisi eiusdē viri mor-
tem:quæ tantum potuit,vt omnes ciues suos perdiderit & afflixerit.quos quia seruare per
compositionem volebat,ipse ab his interemptus est. Estne hoc illi dicto atque facto Fim-
briæ non simillimum? accusatis Sex. Roscium . quid ita? quia de manibus vestris effugit,
quia se occidi passus non est. Illud quia in Scæuola factum est, magis indignum videtur:
hoc, quia fit à Chrysogono, non est ferendum. nam per deos immortales, quid est in hac
causa quod defensionis indigeat?qui locus ingenium patroni requirit, aut oratoris eloquē-
tiam magnopere desiderat? Totā causam Iud.explicemus,atque ante oculos expositā con-
sideremus : ita facillime quæ res totum iudicium contineat, & quibus de rebus nos dicere
oporteat,& quid vos sequi conueniat,intelligetis. Tres sunt res,quantum ego existimare 11
possum,quæ obstent hoc tempore Sex.Roscio:crimen aduersariorum,& audacia,& poten
tia.Criminis confictionem accusator Erucius suscæpit. audaciæ partes Roscii sibi popo-
scerunt.Chrysogonus autē is,qui plurimum potest,potentia pugnat.de hisce omnibus re-
bus me dicere oportere intelligo.Quid igitur est?nō eodē modo de omnibus:ideo quòd pri
ma illa res ad meum officium pertinet, duas autem reliquas vobis Populus Romanus im
posuit.Ego crimen oportet diluam. vos & audaciæ resistere,& hominum eiusmodi perni-
ciosam atque intolerandam potentiam primo quoque tempore extinguere, atque oppri-
mere debetis. Occidisse patrem Sex. Roscius arguitur. scelestum dii immortales ac nefa-
rium facinus: atque eiusmodi,quo vno maleficio scelera omnia complexa esse videantur.
etenim si, id quod præclare à sapientibus dicitur, vultu sæpe læditur pietas : quod suppli- 12
cium satis acre reperietur in eum, qui mortem obtulerit parenti, pro quo mori ipsum, si
res postularet, iura diuina atque humana cogebant? in hoc tanto, tam atroci, tam singu-
lari maleficio, quod ita raro extitit, vt siquando auditum sit, portenti ac prodigii simile
numeretur:quibus tandem te C.Eruci argumentis accusatorem censes vti oportere? nōn-
ne & audaciam eius, qui in crimen vocetur, singularem ostendere, & mores feros,imma-
némque naturam,& vitam vitiis flagitiísque omnibus deditam,& denique omnia ad per-
niciem profligata atque perdita? quorum tu nihil in Sex. Roscium, ne obiiciendi quidem
causa contulisti. Patrem occidit Sex.Roscius. qui homo? adolescentulus corruptus, & ab
hominibus nequam inductus? Annos natus magis quadraginta.vetus videlicet sicarius,ho
mo audax,& sæpe in cæde versatus? at hoc ab accusatore ne dici quidem audistis.Luxuries 13
igitur hominem nimirū,& æris alieni magnitudo, & indomitæ animi cupiditates ad hoc
scelus impulerunt. De luxuria purgauit Erucius:cum dixit hunc ne in cōuiuio quidem vl
lo ferè interfuisse. nihil autem vnquā debuit.cupiditates porrò quæ possunt esse in eo, qui
(vt ipse accusator obiecit)ruri semper habitarit,& in agro colendo vixerit?quæ vita maxi-
me disiuncta à cupiditate,& cum officio coniuncta. quæ res igitur tantum istum furorem
Sex.Roscio obiecit?Patri,inquit, non placebat. Patri nō placebat?quam ob causam?neces-
se est enim eam quoque iustam & magnam & perspicuam fuisse. nam vt illud incredibile
est,mortem oblatā esse patri à filio sine plurimis & maximis causis: sic hoc verisimile non
est,odio fuisse parenti filiū sine causis multis & magnis & necessariis. Rursus igitur eodem
reuertamur,& quæramus,quæ tanta vitia fuerint in vnico filio,quare is patri displiceret.at
perspicuum est, nullū fuisse. pater igitur amens, qui odisset eum sine causa quē procrearat.
At is quidē fuit omnium constantissimus.ergo illud iam perspicuum profecto est,si neque 14
amēs pater,neque perditus filius fuerit:neque odii causam patri,neq; sceleris filio fuisse. Ne
scio,inquit,quæ causa odii fuerit,fuisse odiū intelligo:quia antea,cū duos filios haberet,il-
lum alterum qui mortuus est,secū omni tempore volebat esse,hunc in prædia rustica rele-

garat. quod Erucio accidebat in mala nugatoriáque accuſatione, idem mihi vſu venit in
cauſa optima. Ille quomodo crimen cōmentirium cōfirmaret, nō inueniebat: ego res tam
leues qua ratione infirmem ac diluam, reperire nō poſſum. Quid ais Eruci? tot prædia, tam
pulchra, tam fructuoſa Sex. Roſcius filio ſuo relegationis ac ſupplicii gratia colēda ac ru-
enda tradiderat? quid hoc? patresfamilias, qui liberos habēt, preſertim homines illius ordi-
nis, ex municipiis ruſticanis, nónne optatiſſimū ſibi putant eſſe, filios ſuos rei familiari ma
15 xime ſeruire? & in prædiis colendis operæ plurimum ſtudiíque conſumere? an amandarat
hunc ſic, vt eſſet in agro, ac tantummodo aleretur ad villam? vt cōmodis omnibus careret?
quid ſi conſtat, hunc nō modo colendis prædiis præfuiſſe, ſed certis fundis patre viuo frui
ſolitū eſſe? taménne hæc attenta vita & ruſticana, relegatio atque amandatio appellabitur?
Vides Eruci quantū diſtet argumētatio tua ab re ipſa atque à veritate. quod conſuetudine
patres faciunt, id quaſi nouum reprehendis. quod beneuolētia fit, id odio factū criminaris.
quod honoris cauſa pater filio ſuo cōceſſit, id eum ſupplicii cauſa feciſſe dicis. neque hæc
tu nō intelligis, ſed vſque eo quid arguas, nō habes: vt non modo tibi contra nos dicēdum
putes, verum etiam contra rerū naturam, contráque conſuetudinem hominum, contráque
opiniones omnium. At enim cū duos filios haberet, alterum à ſe nō dimittebat, alterū ru-
ri eſſe patiebatur. quæſo Eruci vt hoc in bonā partem accipias. nō enim exprobrandi cau
16 ſa, ſed cōmonendi gratia dicam. ſi tibi fortuna nō dedit vt patre certo naſcerere, ex quo in-
telligere poſſes qui animus patrius in liberos eſſet: at natura certe dedit, vt humanitatis nō
parum haberes. eo acceſſit ſtudium doctrinæ, vt ne à literis quidem alienus eſſes. quid tan-
dem, tibi videtur (vt ad fabulas veniamus) ſenex ille Cecilianus minoris facere Eutychum
filium ruſticum, quàm illum alterum Chereſtratum? nam vt opinor hoc nomine eſt. alte-
rum in vrbe ſecum honoris cauſa habere: alterū rus ſupplicii cauſa relegaſſe? Quid ad iſtas
ineptias abis, inquies? quaſi verò mihi difficile ſit quamuis multos nominatim proferre (ne
longius abeam) vel tribules, vel vicinos meos, qui ſuos liberos, quos plurimi faciunt, agri-
colas aſſiduos eſſe cupiunt. verum homines notos ſumere odioſum eſt: cum & illud incer-
tum ſit, velintne hi ſeſe nominari: & nemo vobis magis notus futurus ſit, quàm eſt hic Eu
17 tychus: & certe ad rem nihil interſit, vtrum hunc ego comicum adoleſcentem, an aliquem
ex agro Veiente nominem. Etenim hæc conficta arbitror à poetis eſſe, vt effictos noſtros
mores in alienis perſonis, expreſſámque imaginem noſtram vitæ quotidianæ videremus.
Age nunc, refer animum, ſis ad veritatem, & conſidera non modo in Vmbria atque in ea
vicinitate, ſed in his veteribus municipiis, quæ ſtudia à patribusfamilias maxime lauden-
18 tur: iam profecto te intelliges inopia criminum ſummam laudem Sex. Roſcio vitio & cul
pæ dediſſe. At non modò hoc patrum voluntate liberi faciunt, ſed permultos & ego noui,
& (niſi me fallit animus) vnuſquiſque veſtrum, qui & ipſi incenſi ſunt ſtudio, quod ad agrū
colendum attinet: vitámque hanc ruſticam, quam tu probro & crimini putas eſſe oporte-
re, & honeſtiſſimam & ſuauiſſimam eſſe arbitrantur. Quid cenſes hunc ipſum Sex. Roſci-
um, quo ſtudio, & qua intelligentia eſſe in ruſticis rebus? vt ex his propinquis eius homi-
19 nibus honeſtiſſimis audio, non tu in iſto artificio accuſatório callidior es, quàm hic in
ſuo. Verum, vt opinor, quoniam ita Chryſogono videtur, qui huic nullum prædium re-
liquit, & artificium obliuiſcatur, & ſtudium deponat, licebit. quod tametſi miſerum, &
indignum eſt, feret tamen æquo animo Iudices, ſi per vos vitam & famam poteſt obtine-
re. Hoc verò eſt, quod ferri non poteſt, ſi & in hanc calamitatem venit propter prædio-
rum bonitatem & multitudinem: & quòd ea ſtudioſe coluit, id erit ei maxime fraudi: vt
parum miſeriæ ſit, quòd aliis coluit, non ſibi: niſi etiam quòd omnino coluit, crimini
fuerit. Næ tu Eruci accuſator eſſes ridiculus, ſi illis temporibus natus eſſes, cum ab aratro
arceſſebantur qui conſules fierent. etenim qui præeſſe agro colendo flagitium putes, profe-
cto illum Attilium, quem ſua manu ſpargentem ſemen, qui miſſi erant conuenerunt: ho-
20 minem turpiſſimum, atque inhoneſtiſſimum iudicares. at hercule maiores noſtri longe a-
liter & de illo, & de cæteris talibus viris exiſtimabāt. itaque ex minima tenuiſſimáque Re.
P. maximam & florentiſſimam nobis reliquerunt. ſuos enim agros ſtudioſe colebant, non

bb.iii.

alienos cupide appetebant. quibus rebus,& agris,& vrbibus,& nationibus,rempub. atque
hoc imperium,& Po.Ro.nomẽ auxerunt.Neque ego hæc eo profero, quo conferenda ſint
cum hiſce,de quibus nunc quærimus:ſed vt illud intelligatur, cum apud maiores noſtros
ſummi viri, clariſſimíque homines, qui omni tempore ad gubernacula Reip. ſedere debe-
bant,tamen in agris quoque colendis aliquantũ operæ,temporíſque conſumpſerint:igno-
ſci oportere ei homini,qui ſe fateatur eſſe ruſticum,cum ruri aſſiduus ſemper vixerit: cum
præſertim nihil eſſet quod aut patri gratius,aut ſibi iucundius, aut re vera honeſtius facere
poſſet.Odium igitur acerrimũ patris in filium ex hoc opinor oſtẽditur Eruci,quòd hũc ru
ri eſſe patiebatur. nunquid eſt aliud?Immo vero,inquit,eſt: nam iſtũ exhæredare in animo
habebat.Audio:nunc dicis aliquid quod ad rem pertineat. nam illa opinor tu quoque cõ-
cedis leuia eſſe atque inepta, Cõuiuia cum patre nõ inibat:quippe qui ne in oppidum qui-
dem niſi perraro veniret. domũ ſuam iſtum non ferè quiſquam vocabat:nec mirum, qui
neque in vrbe viueret,neque rure vocaturus eſſet. Verũ hæc quoque tu intelligis eſſe nuga-
toria. illud quod cœpimus,videamus,quo certius argumentũ odii reperiri nullo modo po
teſt. exhæredare pater filium cogitabat.mitto quærere,qua de cauſa: quæro qui ſcias.tam-
etſi te dicere atque enumerare cauſas omneis oportebat:& id erat certi accuſatoris officiũ,
qui tanti ſceleris argueret, explicare omnia vitia, atque peccata filii, quibus incenſus pa-
rens potuerit animum inducere,vt naturam ipſam vinceret:vt amorem illum penitus in-
ſitum eiiceret ex animo:vt denique patrem eſſe ſeſe obliuiſceretur. quæ ſine magnis huiuſ-
ce peccatis accidere potuiſſe non arbitror. Verùm concedo tibi, vt ea prætereas, quæ cum
taces,nulla eſſe concedis. illum quidem,voluiſſe exhæredare,certe tu planum facere debes.
quid ergo affers,quare id factum putemus?vere nihil potes dicere. finge aliquid ſaltẽ com-
mode,vt ne plane videaris id facere quod aperte facis,huius miſeri fortunis,& horum vi-
rorum talium dignitati illudere.Exhæredare filium voluit.quam ob cauſam? neſcio. Ex-
hæredauítne?nõ.Quis prohibuit?cogitabat,cogitabat. Cui dixit?nemini.Quid eſt aliud iu
dicio, ac legibus, ac maieſtate veſtra abuti ad quæſtum, atque ad libidinem, niſi hoc mo-
do accuſare,atque id obiicere quod planum facere non modo non poſſis, verũ ne coneris
quidem? Nemo noſtrũ eſt Eruci,quin ſciat tibi inimicitias cum Sex.Roſcio nullas eſſe: vi
dent omnes qua de cauſa huic inimicus venias: ſciunt huiuſce pecunia te adductum eſſe.
quid ergo eſt?ita tamẽ quæſtus te cupidum eſſe oportebat,vt horum exiſtimationem,& le-
gem Memmiam putares aliquid valere oportere. accuſatores multos eſſe in ciuitate vti-
le eſt, vt metu cõtineatur audacia. veruntamen hoc ita eſt vtile, vt ne plane illudamur ab
accuſatoribus. innocens eſt quiſpiam,veruntamen quanquã abeſt à culpa,ſuſpitione tamẽ
non caret. tametſi miſerũ eſt, tamen ei qui hunc accuſet, poſſim aliquo modo ignoſcere.
cum enim aliquid habeat quod poſſit criminoſe ac ſuſpitioſe dicere,aperte ludificari & ca
lumniari ſciens nõ videatur.Quare facile omnes patimur eſſe quamplurimos accuſatores,
quòd innocens ſi accuſatus ſit,abſolui poteſt:nocens,niſi accuſatus fuerit,condemnari non
poteſt. vtilius eſt autem abſolui innocentem,quàm nocentem cauſam non dicere. Anſeri-
bus cibaria publice locantur,& canes aluntur in Capitolio, vt ſignificent ſi fures venerint.
at fures internoſcere nõ poſſunt.ſignificant tamen, ſiqui noctu in Capitolium venerint: &
quia id eſt ſuſpitioſum,tametſi beſtiæ ſunt, tamen in eam partem potius peccant, quæ eſt
cautior. quòd ſi luce quoque canes latrent,cum deos ſalutatum aliqui venerint: opinor iis
crura ſuffringantur, quòd acres ſint etiam tum, cum ſuſpitio nulla ſit.Simillima eſt accu- 34
ſatorum ratio. alii veſtrum anſeres ſunt,qui tantummodo clamant, nocere non poſſunt:
alii canes,qui & latrare,& mordere poſſunt. cibaria vobis præberi videmus: vos autẽ ma-
xime debetis in eos impetum facere qui merentur. hoc populo gratiſſimũ eſt.deinde ſi vo-
letis,etiam tum,cũ veriſimile erit aliquem cõmiſiſſe,in ſuſpitione latratote.Id quoque cõ-
cedi poteſt. Sin autẽ ſic agetis, vt arguatis aliquẽ patrem occidiſſe: neque dicere poſſitis aut
quare,aut quomodo:ac tantummodo ſine ſuſpitione latrabitis:crura quidem vobis nemo
ſuffringet:ſed ſi ego hos bene noui,literam illam, cui vos vſque eo inimici eſtis, vt etiã eas
omneis oderitis,ita vehemẽter ad caput affigent,vt poſtea neminẽ aliũ niſi fortunas veſtras

accuſare poſſitis.Quid mihi ad defendendum dediſti bone accuſator? quid hiſce autem ad
ſuſpicandum? Ne exhæredaretur veritus eſt.audio.ſed qua de cauſa vereri debuerit,nemo di
15 cit. Habebat pater in animo.planum fac.nih il eſt:non, quicum deliberarit, quem certio-
rem fecerit, vnde iſtud vobis ſuſpicari in mentem venerit.Cum hoc modo accuſas Eruci,
nónne hoc palàm dicis,ego quid acceperim,ſcio: quid dicam,neſcio? vnum illud ſpectaui,
quod Chryſogonus aiebat,neminem iſti patronum futurum: de bonorum emptione, dé-
que ea ſocietate neminem eſſe,qui verbum facere hoc tempore auderet.Hæc te opinio fal-
ſa in iſtam fraudem impulit. non mehercule verbum feciſſes, ſi tibi quenquam reſponſu-
rum putaſſes. Operæprecium erat,ſi animaduertiſtis Iudices,negligentiam eius in accuſan
do conſiderare . credo cum vidiſſet qui homines in hiſce ſubſelliis ſederent , quæſiſſe num
ille, aut ille defenſurus eſſet. de me ne ſuſpicatum quidem , quòd antea cauſam publicam
nullam dixerim. poſteaquam inuenit neminem eorum,qui poſſunt,& ſolent,ita negligens
16 eſſe cœpit, vt cum in mentem veniret ei reſideret, deinde ſpatiaretur: nonnunquam etiam
puerum vocaret,credo cui cœnam imperaret:prorſus vt veſtro conſeſſu, & hoc conuentu
pro ſumma ſolitudine abuteretur. perorauit aliquando:aſſedit. ſurrexi ego.reſpirare viſus
eſt, quòd non alius potius diceret. cœpi dicere. vſque eo animaduerti Iudices eum iocari,
atque alias res agere,antequam Chryſogonum nominaui:quem ſimulatque attigi, ſtatim
homo ſe erexit,mirari viſus eſt.intellexi quid eum pupugiſſet.iterum ac tertio nominaui.
Poſtea homines curſare vltro,& citro non deſtiterunt:credo qui Chryſogono nunciarent,
eſſe aliquem in ciuitate,qui cõtra voluntatem eius dicere auderet: aliter cauſam agi atque
ille exiſtimaret: aperiri bonorũ emptionem: vexari peſſimè ſocietatem,gratiam,potẽtiám-
que eius negligi:Iudices diligẽter attẽdere:populo rem indignã videri.Quæ quoniam te fe
fellerunt Eruci:quoniámque vides verſa eſſe omnia:cauſam pro Sex.Roſcio ſi non cómo-
17 de,at libere dici.quem dedi putabas,defendi intelligis:quos traditurus ſperabas,vides iudi-
care.reſtitue nobis aliquando veterẽ tuam illam calliditatem,atque prudentiam: confitere
huc ea ſpe veniſſe,quòd putares hic latrocinium,non iudicium futurum.de parricidio cau
ſa dicitur.ratio ab accuſatore reddita non eſt,quam ob cauſam patrẽ filius occiderit.quod
in minimis noxis,& in his leuioribus peccatis,quæ magis crebra,& iam propè quotidiana
ſũt,id maxime & primũ quæritur, quæ cauſa maleficii fuerit:id Erucius in parricidio quæ-
ri nõ putat oportere. In quo ſcelere Iudices, etiam cum multæ cauſæ cõueniſſe vnũ in lo-
cum,atque inter ſe congruere videntur:tamen non temere creditur, neque leui coniectura
res penditur,neque teſtis incertus auditur,neque accuſatoris ingenio res iudicatur. cũ mul-
ta antea cõmiſſa maleficia,tum vita hominis perditiſſima,tum ſingularis audacia oſtenda-
18 tur neceſſe eſt:neque audacia ſolũ,ſed ſummus furor,atque amentia. hæc cũ ſint omnia,ta
men extent oportet expreſſa ſceleris veſtigia:vbi,qua ratione, per quos,quo tẽpore malefi-
cium ſit admiſſum.quæ niſi multa,& manifeſta ſunt: profecto res tam ſceleſta,tam atrox,
tam nefaria credi nõ poteſt.Magna eſt enim vis humanitatis: multũ valet cõmunio ſan-
guinis.reclamitat iſtiuſmodi ſuſpitionibus ipſa natura:portentũ atque monſtrum certiſſi-
mum eſt, eſſe aliquem humana ſpecie,& figura, qui tantum immanitate beſtias vicerit, vt
propter quos hanc ſuauiſſimã lucem aſpexerit, eos indigniſſime luce priuarit: cum etiam
feras inter ſeſe partus, atque educatio, & natura ipſa conciliet.Non ita multis antè annis
aiunt T.Clœlium quendã Terracinenſem hominem non obſcurũ,cum cœnatus cubitũ in
idem cõclaue cum duobus adoleſcẽtibus filiis iſſet:inuentũ eſſe mane iugulatum. cum ne-
que ſeruus quiſquã reperiretur,neque liber ad quẽ ea ſuſpitio pertineret: id ætatis autẽ duo
19 filii proptèr cubãtes ne ſenſiſſe quidem ſe diceret:nomina filiorũ de parricidio delata ſunt.
quod poterat ſane eſſe ſuſpitioſum.neutrũ ſenſiſſe? auſum autẽ eſſe quenquam ſe in id cõ-
claue committere, eo potiſſimũ tempore, cum ibidem eſſent duo adoleſcentes filii, qui &
ſentire & defendere facile,poſſent,erat porrò nemo in quem ea ſuſpitio conueniret. tamen
cum planum iudicibus eſſet factum , aperto oſtio dormientes eos repertos eſſe:iudicio ab-
ſoluti adoleſcentes,& ſuſpitione omni liberati ſunt. nemo enim putabat quenquã eſſe qui
cum omnia diuina atque humana iura ſcelere nefario polluiſſet, ſomnũ ſtatim capere po-

tuiſſe: propterea quòd qui tantum facinus commiſerunt, non modo ſine cura quieſcere, ſed
ne ſpirare quidem ſine metu poſſunt. Videtíſne quos nobis poetæ tradiderunt patris vlci- 40
ſcendi cauſa ſupplicium de matre ſumpſiſſe, cum præſertim deorum immortalium iuſſis
atque oraculis id feciſſe dicantur, tamen vt eos agitent Furiæ, neque conſiſtere vſquam pa-
tiantur? quòd ne pii quidem ſine ſcelere eſſe potuerunt. Sic ſi res habet Iudices, magnam
vim, magnam neceſſitatem, magnam poſſidet religionem paternus, maternúſque ſanguis.
ex quo ſiqua macula concæpta eſt, non modò elui non poteſt, verũ vſque eò permanat ad
animum, vt ſummus furor, atque amẽtia conſequatur. Nolite enim putare, quemadmodũ
in fabulis ſæpenumero videtis, eos qui aliquid impie ſceleratéque commiſerint, agitari, &
perterreri Furiarum tedis ardẽtibus. ſua quenque fraus, & ſuus terror maxime vexat: ſuum
quenque ſcelus agitat, amentiáque afficit: ſuæ malæ cogitationes, cõſcientiæque animi ter-
rent. hæ ſunt impiis aſſiduæ domeſticæque Furiæ: quæ dies noctéſque parentũ pœnas à cõ
ſceleratiſſimis filiis repetãt. Hæc magnitudo maleficii facit, vt niſi pene manifeſtũ parrici-
dium proferatur, credibile nõ ſit: niſi turpis adoleſcentia, niſi omnibus flagitiis vita inqui-
nata, niſi ſumptus effuſi cũ probro atque dedecore, niſi prorupta audacia, niſi tãta temeri- 41
tas, vt non procul abhorreat ab inſania. accedat huc oportet odiũ parẽtis, animaduerſionis
paternæ metus, amici improbi, ſerui conſcii, tẽpus idoneũ, locus opportune captus ad eam
rem: penè dicã reſperſas manus ſanguine paterno Iudices videant oportet: ſi tantũ facinus,
tam immane, tam acerbũ credituri ſunt. quare hoc quo minus eſt credibile, niſi oſtẽditur,
eo magis eſt, ſi cõuincitur, vindicandũ. Itaque cum multis ex rebus intelligi poteſt, maio-
res noſtros nõ modo armis plus quàm cæteras nationes, verũ etiam conſilio ſapientiáque
potuiſſe: tum ex hac re vel maxime, quòd in impios ſingulare ſupplicium inuenerunt. qua
in re quantum prudentia præſtiterint iis, qui apud cæteros ſapientiſſimi fuiſſe dicuntur, cõ-
ſiderate. Prudentiſſima ciuitas Athenienſium, dum ea rerum potita eſt, fuiſſe traditur. eius 42
porrò ciuitatis ſapientiſſimum Solonem dicunt fuiſſe: eum, qui leges, quibus hodie quoque
vtuntur, ſcripſerit. is cum interrogaretur, cur nullum ſupplicium conſtituiſſet in eum, qui
parentem necaſſet: reſpondit ſe id neminem facturum putaſſe. ſapienter feciſſe dicitur, cum
de eo nihil ſanxerit, quod antea commiſſum non erat: ne non tam prohibere, quàm admo
nere videretur. quanto maiores noſtri ſapientius, qui cum intelligerent, nihil eſſe tam ſan-
ctum, quod non aliquando violaret audacia: ſupplicium in parricidas ſingulare excogita-
uerunt: vt quos natura ipſa retinere in officio non potuiſſet, ii magnitudine pœnæ male-
ficio ſummouerentur: inſui voluerunt in culleum viuos, atque ita in flumen deiici. O ſin-
gularem ſapientiam Iudices. nonne videntur hunc hominem ex rerum natura ſuſtuliſſe
& eripuiſſe, cui repente cœlum, ſolem, aquam, terrámque ademerunt? vt qui eum necaſſet,
vnde ipſe natus eſſet, careret iis rebus omnibus, ex quibus omnia nata eſſe dicuntur. nolue- 43
runt feris corpus obiicere: ne beſtiis quoque, quæ tantum ſcelus attigiſſent, immanioribus
vteremur. non ſic nudos in flumen deiicere, ne cum delati eſſent in mare, ipſum pollue-
rent, quo cætera quæ violata ſunt, expiari putãtur. Denique nihil tam vile, neque tam vul
gare eſt, cuius partem vllam reliquerint. etenim quid tam eſt commune, quàm ſpiritus vi-
uis? terra mortuis? mare fluctuantibus? littus eiectis? ita viuunt dum poſſunt, vt ducere ani-
mam de cœlo non queant. ita moriuntur, vt eorum oſſa terra non tangat: ita iactantur
fluctibus, vt nunquam abluantur: ita poſtremo eiiciuntur, vt ne ad ſaxa quidem mortui
conquieſcant. Tanti maleficii crimen, cui maleficio tam inſigne ſupplicium eſt conſtitutũ,
probare te Eruci cenſes poſſe talibus viris, ſi ne cauſam quidẽ maleficii protuleris? Si hunc
apud bonorũ emptores ipſos accuſares, eíque iudicio Chryſogonus præeſſet: tamẽ diligen-
tius paratiúſque veniſſes. Verũ quid agatur nõ vides, an apud quos agatur? agitur de parri- 44
cidio: quod ſine multis cauſis ſuſcipi nõ poteſt. apud homines autem prudentiſſimos agi-
tur: qui intelligunt neminem ne minimũ quidem maleficium ſine cauſa admittere. Eſto:
cauſam proferre non potes. tametſi ſtatim viciſſe debeo, tamen de meo iure decedã, & tibi
quod in alia cauſa non concederem, in hac concedam, fretus huius innocentia. Non quæ-
ro abs te quare patrem Sex. Roſcius occiderit: quæro quomodo occiderit. ita quæro abs te

C. Eruci quomodo: & ſic tecũ agam, vt in eo loco vel reſpõdendi, vel interpellãdi tibi po-
teſtatem faciam: vel etiam ſiquid voles, interrogandi. quomodo occidit? ipſe percuſſit? an
aliis occidendum dedit? ſi ipſum arguis, Romæ non fuit. ſi per alios feciſſe dicis: quæro ſer-
uóſne, an liberos? quos homines? indidémne Ameria? an hoſce ex vrbe ſicarios? ſi Ameriæ,
qui ſunt hi? cur nõ nominãtur? ſi Romæ, vnde eos nouerat Roſcius, qui Romã multis an-
nis non venit, neque vnquam plus triduo fuit? vbi eos conuenit? quicum locutus eſt? quo-
45 modo perſuaſit? precium dedit? cui dedit? per quem dedit? vnde? aut quantum dedit? nonne
his veſtigis ad caput maleficii perueniri ſolet? Et ſimul tibi in mẽtem veniat facito, quem-
admodum vitam huiuſce depinxeris: hunc hominem ferum, atque agreſtem fuiſſe: nun-
quàm cum homine quoquam collocutum eſſe: nunquam in oppido conſtitiſſe. qua in re
prætereo illud quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam poterat eſſe, in ru-
ſticis moribus, in victu arido, in hac horrida, incultáque vita, iſtiuſmodi maleficia gigni
non ſolere. vt non omnem frugem neque arborem in omni agro reperire poſſis: ſic nõ om
ne facinus in omni vita naſcitur. in vrbe luxuries creatur, ex luxuria exiſtat auaritia neceſ-
ſe eſt, ex auaritia erumpat audacia: inde omnia ſcelera ac maleficia gignuntur. vita autem
hæc ruſtica, quam tu agreſtem vocas: parſimoniæ, diligẽtiæ, iuſtitiæ magiſtra eſt. Verũ hæc
miſſa facio: illud quæro, is homo, qui, vt tute dicis, nũquam inter homines fuerit, per quos
homines hoc tantum facinus, tam occultum, abſens preſertim, conficere potuerit? multa
46 ſunt falſa Iudices: quæ tamen argui ſuſpitioſe poſſunt. in his rebus ſi ſuſpitio reperta erit,
culpam ineſſe concedam. Romæ Sex. Roſcius occiditur, cum in agro Amerino eſſet filius.
literas credo miſit alicui ſicario, qui Romæ nouerat neminem. arceſſiuit aliquem. at quan-
do? nuncium miſit. quem? aut ad quem? precio, gratia, ſpe, promiſſis induxit aliquem. nihil
horum ne confingi quidem poteſt: & tamen cauſa de parricidio dicitur. Reliquũ eſt, vt per
ſeruos id admiſerit. O dii immortales rem miſeram & calamitoſam! quod in tali crimine
innocenti ſaluti ſolet eſſe, vt ſeruos in quæſtionem polliceatur: id Sex. Roſcio facere nõ li-
cet? vos qui hunc accuſatis, omnes eius ſeruos habetis. vnus puer victus quotidiani admini
ſter ex tãta familia Sex. Roſcio relictus non eſt. Te nunc appello P. Scipio, te Metelle: vo-
bis aduocatis, vobis agentibus, aliquoties duos ſeruos paternos in quæſtionẽ ab aduerſa-
47 riis Sex. Roſcius poſtulauit. meminiſtíne te T. Roſci recuſare? quid, ii ſerui vbi ſunt? Chry-
ſogonum Iudices ſectantur, apud eum ſunt in honore, & in precio. etiam nunc vt ex his
quæratur, ego poſtulo, hic orat, atque obſecrat. quid facitis? cur recuſatis? Dubitate etiã nũc
Iudices, ſi poteſtis, à quo ſit Sex. Roſcius occiſus. ab eóne, qui propter illius mortem in e-
geſtate & inſidiis verſatur: cui ne quærẽdi quidem de morte patris poteſtas permittitur: an
ab iis, qui quæſtionem fugitant, bona poſſident: in cæde, atque ex cæde viuunt? Omnia Iu-
dices in hac cauſa ſunt miſera, atque indigna: tamen hoc nihil neque acerbius, neque ini-
quius proferri poteſt. mortis paternæ de ſeruis paternis quæſtionem habere filio non licet:
ne tandiu quidem dominus erit in ſuos, dum ex iis de patris morte quæratur. Veniam ne-
que ita multo poſt ad hunc locum: nam hoc totum ad Roſcios pertinet: de quorum au-
dacia tum me dicturum pollicitus ſum, cum Eruci crimina diluiſſem. Nũc Eruci ad te ve-
48 nio. conueniat mihi tecum neceſſe eſt: ſi ad hunc, maleficium iſtud pertinet: aut ipſum ſua
manu feciſſe, id quod negas: aut per aliquos liberos, aut ſeruos. liberóſne? quos neque vt cõ-
uenire potuerit, neque qua ratione inducere, neque vbi, neque per quos, neque qua ſpe, aut
quo precio, potes oſtendere. ego contrà oſtendo: non modo nihil eorum feciſſe Sex. Ro-
ſcium, ſed ne potuiſſe quidem facere: quòd neque Romæ multis annis fuerit: neque de præ-
diis vnquam temere diſceſſerit. Reſtare tibi videbatur ſeruorum nomẽ, quò quaſi in portũ
reiectus à cæteris ſuſpitionibus, confugere poſſes: vbi ſcopulum offendis eiuſmodi, vt non
modo ab hoc crimen reſilire videas: verùm omnem ſuſpitionem in voſmetipſos recidere
intelligas. quid eſt ergo, quò tandem accuſator inopia argumentorum confugerit? eiuſmo
di tempus erat, inquit, vt homines vulgo impune occiderentur: quare tu hoc propter mul-
titudinem ſicariorum, nullo negocio facere potuiſti. interim mihi videris Eruci vna mer-
49 cede duas res aſſequi velle: nos iudicio perfundere: accuſare autem eos ipſos, à quibus mer-

cedem accæpisti. Quid ais? vulgo occidebantur? per quos? & à quibus? nónne cogitas te à sectoribus huc adductum esse? quid postea? nescimus per ista tẽpora eosdem ferè sectores fuisse collorum, & bonorum? ii denique qui tum armati dies noctésque concursabant, qui Romæ erant assidui, qui omni tempore in præda & sanguine versabantur: Sex. Roscio temporis illius acerbitatem iniquitatémque obiicient? & illam sicariorum multitudinem, in qua ipsi duces ac principes erant, huic crimini putabunt fore, qui non modo Romæ non fuit, sed omnino quid Romæ ageretur, nesciret, proptea quòd ruri assiduus, quemadmodum tu te cõfiteris, fuit. Vereor ne aut molestus sim vobis Iudices, aut ne ingeniis vestris videar diffidere, si de tam perspicuis rebus diutius disseram. Erucii criminatio tota, vt arbitror, dissoluta est. nisi forte expectatis vt illa diluam quæ de peculatu, ac de eiusmodi rebus commẽtitiis, inaudita nobis ante hoc tempus ac noua obiecit, quæ mihi iste visus est ex alia oratione declamare, quam in alium reum commentaretur: ita neque ad crimen parricidii, neque ad eum qui causam dicit, pertinebant. de quibus quoniam verbo arguit, verbo satis est negare. si quid est quod ad testes reseruet: ibi nos quoque, vt in ipsa causa, paratiores reperiet quàm putabat. Venio nunc eò, quò me non cupiditas ducit, sed fides. nam si mihi liberet accusare, accusarem alios potius, ex quibus possem crescere. quod certũ est non facere, dum vtrũuis licebit. is enim mihi videtur amplissimus, qui sua virtute in altiorẽ locum peruenit, non qui ascendit per alterius incommodum & calamitatem. Desinamus aliquando ea scrutari quæ sunt inania: quæramus vbi maleficiũ & est, & inueniri potest: iam intelliges Eruci certum crimen quàm multis suspitionibus coarguatur. tametsi neque omnia dicã, & leuiter vnũquodque tangam. neque enim id facerem, nisi necesse esset. & id erit signi me inuitum facere: quòd non prosequat longius, quàm salus huius, & mea fides postulabit. Causam tu nullam reperiebas in Sex. Roscio. at ego in T. Roscio reperio. tecũ enim mihi res est T. Rosci: quoniam istic sedes, ac te palàm aduersarium esse profiteris. de Capitone pòst viderimus, si quemadmodum paratum esse audio, testis prodierit. tum alias quoque suas palmas cognoscet, de quibus me ne audisse quidem suspicatur. L. Cassius ille, quem Po. Ro. verissimum & sapientissimum iudicem putabat, identidem in causis quærere solebat, cui bono fuisset. sic vita hominum est: vt ad maleficium nemo conetur sine spe, atque emolumento accedere. hunc quæsitorem, ac iudicem fugiebant, atque horrebant ii, quibus periculum creabatur: ideo quòd tametsi veritatis erat amicus, tamen natura non tam propensus ad misericordiam, quàm implicatus ad seueritatem videbatur. ego, quanquam præest huic quæstioni vir, & contra audaciam fortissimus, & ab innocentia clementissimus, tamen facile me paterer, vel illo ipso acerrimo iudice quærente, vel apud Cassianos Iudices, (quorũ etiam nunc ii, quibus causa dicenda est, nomen ipsum reformidant) pro Sex. Roscio dicere. in hac enim causa cum viderent illos amplissimam pecuniam possidere, hunc in summa mendicitate esse, illud quidem non quærerent, cui bono fuisset: sed eo perspicuũ crimen, & suspitionẽ potius ad prædam adiungerẽt, quàm ad egestatẽ. quid si accedit eodẽ, vt tenuis antea fueris? quid si vt auarus? quid si vt audax? quid si vt illius, qui occisus est inimicissimus? nũ quærẽda causa, quæ te ad tãtum facinus adduxerit? quid ergo horum negari potest? Tenuitas hominis eiusmodi est, vt dissimulari non queat: atque eo magis eluceat, quo magis occultatur. Auaritiã præfers, qui societatẽ coieris de municipis, cognatique fortunis cum alienissimo. Quàm sis audax (vt alia obliuiscar) hinc omnes intelligere potuerunt, quòd ex tota societate, hoc est ex tot sicariis, solus tu inuentus es, qui cum accusatoribus sederes: atque os tuum non modo ostenderes, sed etiam offerres. Inimicitias tibi fuisse cum Sex. Roscio, & magnas rei familiaris controuersias, concedas necesse est. Restat Iudices vt hoc dubitemus, vter potius Sex. Roscium occiderit: is, ad quem morte eius diuitiæ venerint: an is, ad quem mendicitas. is, qui antea tenuis fuerit: an is, qui postea factus sit egentissimus. is, qui ardens auaritia feratur infestus in suos: an is, qui semper ita vixerit, vt quæstum nosset nullum, fructum autem cum solum, quem labore peperisset. is, qui omnium sectorum audacissimus sit: an is, qui propter fori iudiciorúmque insolentiam, nõ modo subsellia, verum etiam vrbem ipsam reformidat. postremo iudices, id quod ad rem mea

54 ſententia maxime pertinet, verum inimicus potius, an filius. Hæc tu Eruci tot & tanta ſi
nactus eſſes in reo, quandiu diceres? quo te modo iactares? tempus hercule te citius, quàm
oratio deficeret. etenim in ſingulis rebus eiuſmodi materies eſt, vt dies ſingulos poſſis con-
ſumere. neque ego non poſſum: non enim mihi tantum derogo (tametſi nihil arrogo) vt
te copioſius quàm me putẽ poſſe dicere. verùm ego forſitan propter multitudinem patro-
norum in grege annumerer: te pugna Cannenſis accuſatorem ſat bonum facit. multos cæ-
ſos non ad Thraſimenum lacum, ſed ad Seruilium vidimus. quis ibi nõ eſt vulneratus fer
ro Phrygio? non neceſſe eſt omneis commemorare Curtios, Marios, denique Mamercos,
quos iam ætas à prælíis auocabat. poſtremo Priamum ipſum ſenem, Antiſtium: quem nõ
modo ætas, ſed etiam leges pugnare prohibebant. Iam quos nemo propter ignobilitatem
nominat, ſexcenti ſunt qui inter ſicarios, & de veneficiis accuſabant. qui omnes (quod ad
me attinet) vellem viuerent. nihil enim mali eſt: canes ibi quamplurimos eſſe, vbi permul-
ti obſeruandi, multáque ſeruanda ſunt. Verùm (vt fit) multa ſæpe imprudentibus Impera
55 toribus vis belli, ac turba molitur. dum is in aliis rebus erat occupatus, qui ſummam rerũ
adminiſtrabat, erãt interea qui ſuis vulneribus mederentur: qui tanquam ſi offuſa Reipub.
ſempiterna nox eſſet, ita ruebant in tenebris, omniáque miſcebãt: à quibus miror, nequod
iudiciorum eſſet veſtigium, non ſubſellia quoque eſſe combuſta. nam & accuſatores, & Iu-
dices ſuſtulerunt. hoc cõmodi eſt: quòd ita vixerunt, vt teſtes omnes, ſi cuperẽt, interficere
nõ poſſent. nam dum hominum genus erit: qui accuſet eos, non deerit: dum ciuitas erit, iu-
dicia fient. Verùm vt cœpi dicere, & Erucius hæc ſi haberet in cauſa quæ cõmemoraui: poſ
ſet ea quamuis diu dicere, & ego Iudices poſſum. ſed in animo eſt (quẽadmodum antè dixi)
leuiter tranſire: ac tantummodo perſtringere vnamquanque rem: vt omnes intelligant, me
non ſtudio accuſare, ſed officio defendere. Video igitur cauſas eſſe permultas quæ iſtũ im-
pellerent: videamus nunc ecquæ facultas ſuſcipiẽdi maleficii fuerit, Vbi occiſus eſt Sex. Roſ
56 cius? Romæ. Quid tu, Roſci vbi tũc eras? Romæ. Verùm quid ad rẽ? & alii multi. quaſi nunc
id agatur, quis ex tanta multitudine occiderit: ac non hoc quæratur, eum qui Romæ ſit oc
ciſus, verum veri ſimilius ſit ab eo eſſe occiſum qui aſſiduus eo tempore Romæ fuerit, an
ab eo qui multis annis Romã omnino nõ acceſſerit. Age nunc, cæteras facultates quoque
conſideremus. erat tum multitudo ſicariorum, id quod commemorauit Erucius: & homi-
nes impune occidebantur. quid? ea multitudo quæ erat? opinor, aut eorũ qui in bonis erant
occupati, aut eorum qui ab iis conducebantur vt aliquem occiderent. ſi eos putas qui alie
num appetebant, tu es in eo numero, qui noſtra pecunia diues es. ſin eos, quos, qui leuiore
nomine appellant, percuſſores vocant: quære in cuius fide ſint, & clientela: mihi crede, ali-
quem de ſocietate tua reperies. & quicquid tu contrà dixeris, id cum defenſione noſtra cõ-
tendito. ita facillime cauſa Sex. Roſcii cum tua cõferetur. Dices, Quid poſtea, ſi Romæ aſſi
57 duus fui? reſpondebo: at ego omnino non fui. Fateor me ſectorem eſſe, verùm & alii multi.
at ego (vt tute arguis) agricola & ruſticus. Nõ continuo, ſi me in gregem ſicariorum contu
li, ſum ſicarius. at ego profecto, qui ne noui quidem quenquam ſicarium, longe abſum ab
eiuſmodi crimine. Permulta ſunt, quæ dici poſſunt quare intelligatur ſummam tibi facul-
tatem fuiſſe maleficii ſuſcipiendi: quæ non modo idcirco prætereo quòd te ipſum non li-
benter accuſo, verùm eo magis etiam, quòd ſi de illis cædibus velim commemorare quæ
tum factæ ſunt iſta eadem ratione qua Sex. Roſcius occiſus eſt: vereor ne ad plures oratio
mea pertinere videatur. Videamus nũc ſtrictim, ſicut cætera, quæ poſt mortẽ Sex. Roſcii;
abs te T. Roſci facta ſunt. quæ ita aperta & manifeſta ſunt, vt mediuſſidius Iudices inuitus
ea dicam. vereor enim cuiuſquemodi es Roſci, ne ita hunc videar voluiſſe ſeruare, vt tibi
omnino non pepercerim. cum hoc vereor, & cupio tibi aliqua ex parte (quod ſalua fide poſ
ſim) parcere, rurſus immuto voluntatem meam. venit enim mihi in mentem oris tui. tene
58 cum cæteri ſocii tui fugerent ac ſe occultarent, vt hoc iudicium non de illorum præda, ſed
de huius maleficio fieri videretur, potiſſimũ tibi partes iſtas depopoſciſſe vt in iudicio ver-
ſarere, & ſederes cum accuſatore: qua in re nihil aliud aſſequeris, niſi vt ab omnibus mor-
talibus audacia tua cognoſcatur, & impudẽtia. Occiſo Sex. Roſcio, qui primus Ameriam

nunciat? Mallius Glaucia,quem iam antea nominaui, tuus cliens & familiaris. quid atti-
nuit eũ potissimũ nunciare,quod,si nullum iam antè consilium de morte,ac de bonis eius
inieras, nullámque societatem neque sceleris, neque præmii cum homine vllo coieras, ad
te minime omnium pertinebat?sua sponte Mallius nunciat? quid quæso eius intererat? an
cum Ameriam non huiusce rei causa venisset,casu accidit, vt id quod Romæ audierat,pri 59
mus nunciaret?Cuius rei causa venerat Ameriã?non possum,inquit,diuinare. Eò rem iam
adducam,vt nihil diuinatione opus sit. qua ratione Roscio Capitoni primum nunciauit?
cum Ameriæ Sex.Roscii domus,vxor,liberíque essent,cum tot propinqui cognatíque op-
timè conuenientes:qua ratione factum est vt iste tuus cliens sceleris tui nuncius T.Roscio
Capitoni potissimum nunciaret?Occisus est à cœna rediẽs.Nõdum lucebat, cum Ameriæ
scitum est.quid hic incredibilis cursus?quid hæc tanta celeritas,festinatióque significat? nõ
quæro quis percusserit.nihil est Glaucia quod metuas:non excutio te, siquid forte ferri ha
buisti,nõ scrutor:nihil ad me arbitror pertinere.quoniã cuius consilio occisus sit,inuenio:
cuius manu sit percussus,non laboro.vnum hoc sumo,quod mihi apertum tuũ scelus,résque manifesta dat.vbi,aut vnde audiuit Glaucia?quî tam cito sciuit?fac audisse statim.quæ
res eum nocte vna tantum itineris contendere coegit?quæ necessitas cum tanta premebat,
vt si sua sponte iter Ameriam faceret,id temporis Roma proficisceretur?nullam partẽ no-
ctis requiesceret?Etiámne in tam perspicuis rebus argumẽtatio quærenda, aut cõiectura ca 60
pienda sit?nónne vobis hæc,quæ audistis,cernere oculis videmini Iudices? non illum mi-
serum,ignarum casus sui,redeuntem à cœna videtis?non positas insidias?non impetum re-
pentinum?non versatur ante oculos vobis in cæde Glaucia?non adest iste T.Roscius?non
suis manibus in curru collocat Autumedontem illum sui sceleris acerbissimi , nefariæque
victoriæ nuncium?non orat vt eam noctem peruigilet?vt honoris sui causa laboret?vt Ca
pitoni quamprimum nunciet?Quid erat quod Capitonem primũ scire voluerit? nescio.ni
si hoc video,Capitonẽ in his bonis esse sociũ:de tribus & decẽ fundis, tres nobilissimos fun
dos eũ video possidere.audio præterea nõ hanc suspitionem nunc primũ in Capitonẽ con
ferri,multas esse infameis palmas,hanc primam esse tamen lemniscatam, quæ Romæ de- 61
feratur.nullum modum esse hominis occidendi,quo ille non aliquot occiderit:multos fer
ro,multos veneno. habeo etiam dicere,quem contra morem maiorum,minorẽ annis LX
de ponte in Tyberim deiecerit.quæ,si prodierit,atque adeò cum prodierit(scio enim prodi
turum esse)audiet.veniat modo, explicet suũ volumen illud, quod ei planũ facere possum
Erucium conscripsisse:quod aiunt illum Sex.Roscio intentasse, & meditatũ esse: se omnia
illa pro testimonio esse dicturum,O præclarum testem Iudices.O grauitatem dignã expe-
ctatione.O vitam honestam,atque eiusmodi,vt libentibus animis ad eius testimonium ve
strum iusiurãdum accõmodetis! Profecto nõ tam perspicue istorum maleficia videremus,
nisi ipsos cæcos redderet cupiditas,& auaritia,& audacia.alter ex ipsa cæde volucrẽ nunciũ
Ameriam ad socium,atque ad magistrum suum misit: vt si dissimulare omnes cuperẽt se
scire ad quem maleficium pertineret, tamen ipse apertum suum scelus ante omnium ocu-
los poneret.alter (si diis immortalibus placet)testimoniũ etiã in Sex. Rosciũ dicturus est. 62
quasi verò id nunc agatur, vtrũ id quod dixerit,credendum, an quod fecerit, vindicandum
sit.Itaque more maiorũ comparatum est, vt in minimis rebus homines amplissimi testi-
monium de sua re non dicerent.Aphricanus,qui suo cognomine declarat tertiam partem
orbis terrarum se subegisse:tamen si sua res ageretur,testimonium nõ diceret. nam illud in
talem virum non audeo dicere: si diceret, non crederetur. Videte nunc quàm versa & mu-
tata in peiorẽ partem sint omnia.cum de bonis,& de cæde agatur, testimoniũ dicturus est
is qui & sector est,& sicarius:hoc est,qui & illorũ ipsorũ bonorũ de quibus agitur, emptor
atque possessor est:& cum hominẽ occidendum curauit,de cuius morte quæritur.Quid tu
vir optime?ecquid habes quod dicas? mihi ausculta,vide ne tibi desis: tua quoque res per-
magna agitur.multa scelerate,multa audacter,multa improbe fecisti:vnũ stultissime,profe 63
cto tua sponte,non de Erucii sententia.nihil opus fuit te isti credere. neque enim accusato
re muto, neque teste quisquam vtitur eo, qui de accusatoris subsellio surgit. Huc accedit,

quòd paulo tamẽ occultior, atque tectior vestra ista cupiditas esset. nũc quid est quod quisquam ex vobis audire desideret, cum quæ facitis, eiusmodi sint vt ea dedita opera à vobis contra vosmetipsos facere videamini? Age nũc, illa videamus Iudices, quæ statim consecuta sunt. ad Volaterras in castra L. Syllæ, mors Sex. Roscii quatriduo, quo is occisus est, Chrysogono nunciatur. quæritur etiam nunc quis eum nuncium miserit. nónne perspicuũ est, eũdem qui Ameriam? Curat Chrysogonus, vt eius bona veneant statim. qui non norat hominẽ, aut remrat quî ei venit in mente prædia concupiscere hominis ignoti, quem omnino nũquam viderat? Soletis, cum aliquid huiuscemodi auditis Iudices, continuo dicere, Necesse est aliquem dixisse municipẽ, aut vicinũ. ii plerũque indicãt, per eos plerique produntur. Hic nihil est quod suspitionem hãc putetis. non enim ego ita disputabo: verisimile est Roscios istam rem ad Chrysogonum detulisse: erat enim eis cum Chrysogono iã antea amicitia. nam cum multos veteres à maioribus Roscii patronos, hospitésque haberẽt, omneis eos colere atque obseruare destiterunt, ac se in Chrysogoni fidem & clientelam cõtulerunt. Hæc possum omnia vere dicere, sed in hac causa coniectura nihil opus est. ipsos certo scio non negare ad hæc bona Chrysogonum accessisse impulsu suo. si eum qui indicii partem acceperit, oculis cernetis: poteritísne dubitare Iudices qui indicarit? Qui sunt igitur in istis bonis, quibus partem Chrysogonus dederit? duo Roscii. Num quisnã præterea? nemo est Iudices. Num ergo dubium est, quin ii obtulerint hãc prædam Chrysogono, qui ab eo partem prædæ tulerunt? Age nunc ex ipsius Chrysogoni iudicio, Rosciorum factũ consideremus. si nihil in ista pugna Roscii, quod operæprecium esset, fecerant: quam ob causam à Chrysogono tantis præmiis donabantur? si nihil aliud fecerunt, nisi rem detulerũt, nónne satis fuit his gratias agi? denique, vt perliberaliter ageretur, honoris aliquid haberi? cur tria prædia, tãtæ pecuniæ, statim Capitoni dãtur? cur quæ reliqua sunt, iste Roscius omnia cum Chrysogono communiter possidet? nónne perspicuum est Iudices, has manubias Rosciis Chrysogonum re cognita concessisse? Venit in decemprimis Legatus in castra Capito. totam vitam, naturam, morésque hominis ex ipsa legatione cognoscite. nisi intellexeritis Iudices, nullum esse officium, nullum ius tam sanctum atque integrum, quod nõ eiusce vis, atque perfidia violarit, & imminuerit: virum optimum esse eum iudicatote. impedimento est quo minus de his rebus Sylla doceatur: cæterorum Legatorum consilia, & voluntatem Chrysogono enunciat: monet vt prouideat ne palàm res agatur: ostendit, si sublata sit vẽditio bonorum, illum pecuniam grandem amissurum, sese capitis periculum aditurum: illum acuere: hos qui simul erant missi, fallere: illum identidem monere vt caueret: hisce insidiose spem falsam ostendere: cum illo contra hos inire consilia, horum consilia illi enunciare: cum illo partem suam depacisci: hisce aliqua fretum hora semper omnis aditus ad Syllam intercludere. postremo isto hortatore, authore, intercessore ad Syllam legati non adierunt: istius fide, ac potius perfidia decæpti (id quod ex ipsis cognoscere poteritis, si accusator voluerit testimonium eis denuuciare) pro re certa, spem falsam domum retulerunt. In priuatis rebus siqui rem mandatam nõ modo malitiosius gessisset, sui quæstus, aut commodi causa, verum etiam negligentius, eum maiores summum admisisse dedecus existimabant. itaque mandati constitutum est iudicium non minus turpe quàm furti. credo propterea, quòd quibus in rebus ipsi interesse nõ possumus, in his operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur: quam qui lædit, oppugnat omnium commune præsidium: & quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem. nõ enim possumus omnia per nos agere: alius in alia est re magis vtilis. idcirco amicitiæ comparantur, vt commune commodum mutuis officiis gubernetur. quid recipis mãdatum, si aut neglecturus, aut ad tuum commodum conuersurus es? cur mihi te offers, ac meis commodis officio simulato officis; & obstas? recede de medio, per alium transigam. suscipis onus officii, quod te putas sustinere posse: quod minime videtur graue iis, qui minime ipsi leues sunt. Ergo idcirco turpis hæc culpa est, quòd duas res sanctissimas violat, amicitiam & fidem. nam neque mandat quisquam ferè, nisi amico: neque credit, nisi ei quem fidelem putat. Perditissimi est igitur hominis simul & amicitiam dissoluere: & fallere eum, qui læsus non esset nisi credidisset. Itáne

est? In minimis rebus, qui mādatum neglexerit, turpissimo iudicio cōdemnetur necesse est:
in re tanta, cū is cui fama mortui, fortunæ viui cōmendatæ sunt, atque concreditæ: Ignomi
* nia mortuū affecerit, is inter honestos homines, atque adeò inter viuos numerabitur? in mi 67
nimis priuatísque rebus etiā negligentia in crimen mandati iudiciúmque infamia reuoca-
tur: propterea quòd si recte fiat, illum negligere oporteat qui mandarit, non illum qui mā-
datum receperit. in re tanta, quæ publice gesta, atque cōmissa sit, qui non negligentia priua
tum aliquod commodum læserit: sed perfidia, legationis ipsius cerimoniam polluerit, ma-
culáque affecerit: qua is tandem pœna afficietur? aut quo iudicio damnabitur? si hanc ci rē
priuatim Sex. Roscius mandauisset, vt cum Chrysogono transigeret, atque decideret: inque
eam rem fidem suam, siquid opus esse putaret, interponeret: ille, qui sese facturum recæpis-
set, nónne si ex eo negocio tantulum in rem suam conuertisset, damnatus per arbitrum,
& rem restitueret, & honestatem omnem amitteret? Nunc non hanc ci rem Sex. Roscius
mandauit: sed id quod multo grauius est, ipse Sex. Roscius cum fama, vita, bonísque om- 68
nibus à Decurionibus publice Roscio mandatus est: & ex eo T. Roscius non paulum nes-
cio quid in rem suam conuertit: sed hunc funditus euertit bonis: ipse tria prædia sibi depa
ctus est, voluntatem Decurionum ac municipum omnium tantidem quanti fidem suam
fecit. Videte iam porrò cætera Iudices, vt intelligatis fingi maleficium nullū posse, quo iste
sese non cōtaminarit. In rebus minoribus socium fallere turpissimum est, æquéque turpe,
atque illud de quo antè dixi: neque iniuria, propterea quòd auxilium sibi se putat adiūxis-
se, qui cum altero rem communicauit. ad cuius igitur fidem confugiet, cum per eius fidem
læditur, cui se commiserit? atqui ea sunt animaduertenda peccata maxime, quæ difficillime
præcauentur. tecti esse ad alienos possumus: intimi multa apertiora videant necesse est. so-
cium vero cauere quî possumus? quem etiam si metuimus, ius officii lædimus. Recte igitur
maiores, eum qui socium fefellisset, in virorum bonorum numero non putarunt haberi o- 69
portere. At vero T. Roscius non vnum rei pecuniariæ socium fefellit (quod tametsi graue
est, tamen aliquo modo posse ferri videtur) verum nouem homines honestissimos, eiusdē
muneris, legationis, officii, mādatorúmque socios induxit, decæpit, destituit, aduersariis tra
didit, omni fraude & perfidia fefellit. qui de eius scelere suspicari nihil potuerunt, socium
officii metuere non debuerunt: eius malitiam non viderunt, orationi vanæ crediderūt. ita-
que nunc illi homines honestissimi propter istius insidias parum putantur cauti, prouidí-
que fuisse. iste qui initio proditor fuit, deinde perfuga: qui primo sociorum consilia aduer-
sariis enunciauit: deinde societatem cum ipsis aduersariis coiit: terret etiam nos, ac mina-
tur, tribus prædiis, hoc est præmiis sceleris ornatus. In eiusmodi vita Iudices, in his tot tan
tísque flagitiis hoc quoque maleficiū, de quo iudiciū est, reperietis. etenim quærere ita debe
tis: vbi multa auare, multa audacter, multa improbe, multa perfidiose facta videtis, ibi sce-
lus quoque latere, inter illa tot flagitia putatote. tametsi hoc quidē minime latet, quòd ita 70
prōptum, & propositū est vt nō ex illis maleficiis, quæ in illo constat esse, hoc intelligatur,
verùm ex hoc etiam siquod illorum forte dubitabitur, conuincatur. Quid tandem quæso
Iudices, num aut ille lanista omnino iam à gladiatore cessisse videtur? aut is discipulus ma
gistro tantulum de arte concedere? par est auaritia, similis improbitas, eadem impudentia,
gemina audacia. Etenim quoniā fidem magistri cognostis, cognoscite nūc discipuli æqui
tatem. dixi iam antea sæpenumero, postulatos esse ab istis duos seruos in quæstionem, tu
semper T. Rosci recusasti. quæro abs te, iíne qui postulabant, indigni erāt qui impetrarēt?
an iste non commouebat, pro quo postulabant? an res ipsa tibi iniqua videbatur? postula-
bant homines nobilissimi, atque integerrimi nostræ ciuitatis, quos iam antea nominaui: 71
qui ita vixerunt, taléśque à Populo Ro. putantur, vt quicquid dicerent, nemo esset qui nō
æquum putaret. postulabant autem pro homine miserrimo, atque infelicissimo, qui vel ip-
se sese in cruciatum dari cuperet, dum de patris morte quæreretur. res porrò abs te eiusmo-
di postulabatur, vt nihil interesset, vtrū eam rem recusares, an de maleficio cōfiterere. Quæ
cum ita sint, quæro abs te quam ob causam recusaris. cum occiditur Sex. Roscius, ibidem
fuerunt. seruos ipsos, quod ad me attinet, neque arguo, neque purgo. quòd à vobis hoc pu-

gnari video, ne in quæſtionem dentur, ſuſpitioſum eſt. Quòd verò apud vos ipſos in hono
re tanto ſunt, profectò neceſſe eſt ſciant aliquid: quod ſi dixerint, pernicioſum vobis futu-
rum ſit. In dominos quæri de ſeruis iniquũ eſt. ánne quæritur? Sex. enim Roſcius reus eſt:
neque enim cum de hoc quæritur, vos dominos eſſe dicitis. cum Chryſogono ſunt. ita (cre
72 do) literis eorum, & vrbanitate Chryſogonus ducitur vt inter ſuos omnium deliciarũ at-
que omnium artium puerulos ex tot elegantiſſimis familiis lectos, velit hos verſari, homi
nes penè operarios ex Amerina diſciplina patriſfamiliæ ruſticani. Nõ eſt ita profectò Iudi-
ces, nõ eſt veriſimile vt Chryſogonus horũ literas adamarit, aut humanitatẽ: non vt rei fa
miliaris negocio diligentiam cognorit eorũ & fidem. Eſt quiddam quod occultatur: quod
quo ſtudioſius ab ipſis opprimitur & abſcõditur, eo magis eminet & apparet. Quid igitur?
Chryſogonus ſui maleficii occultandi cauſa quæſtionem de his haberi non vult? minime
Iudices. non in omneis arbitror omnia conuenire. Ego in Chryſogono, quod ad me atti-
net, nihil eiuſmodi ſuſpicor: neque hoc mihi nunc primùm in mẽtem venit dicere. Memi-
niſtis me ita diſtribuiſſe initio cauſam: in crimen, cuius tota argumentatio permiſſa Eru-
73 cio eſt: & in audaciam, cuius partes Roſciis impoſitæ ſunt. quicquid maleficii, ſceleris, cæ-
dis erit: proprium id Roſciorũ eſſe debebit. nimiam gratiã potentiámque Chryſogoni di-
cimus & nobis obſtare, & perferri nullo modo poſſe: & à vobis, quoniã poteſtas data eſt, nõ
modo infirmari, verũ etiam vindicari oportere. Ego ſic exiſtimo, qui quæri velit ex iis quos
conſtat cum cædes facta ſit affuiſſe, eum cupere verum inuenire: qui recuſet, eum profectò
tametſi verbo non audeat, tamen re ipſa de maleficio ſuo confiteri. Dixi initio Iudices, nol
le me plura de iſtorum ſcelere dicere quàm cauſa poſtularet, ac neceſſitas ipſa cogeret. nam
& multæ res afferri poſſunt. & vnaquæque earum multis cũ argumentis dici poteſt. Verũ
ego quod inuitus ac neceſſario facio, neque diu, neque diligenter facere poſſum. quæ præ-
teriri nullo modo poterãt, ea leuiter Iudices attigi. quæ poſita ſunt in ſuſpitionibus (de qui-
bus ſi cœpero dicere, pluribus verbis ſit differendum) ea veſtris ingeniis coniecturǽque com
mitto. Venio nunc ad illud nomen aureũ Chryſogoni, ſub quo nomine tota ſocietas ſta
74 tuitur: de quò Iudices neque quomodo dicam, neque quomodo taceam, reperire poſſum. ſi
enim taceo, vel maximã partem relinquo: ſin autẽ dico, vereor ne nõ ille ſolus (id quod ad
me nihil attinet) ſed alii quoque plures læſos ſe eſſe putẽt. tametſi ita res ſe habet, vt mihi
in communẽ cauſam ſectorũ dicendum nihil magnopere videatur. hæc enim cauſa noua
profectò & ſingularis eſt: bonorum Sex. Roſcii emptorẽ Chryſogonũ. primum hoc videa-
mus, eius hominis bona qua ratione venierunt: aut quomodo venire potuerũt. atque hoc
non ita quærã Iudices, vt id dicam eſſe indignũ, hominis innocentis bona veniſſe. ſi enim
hæc audientur ac libere dicentur: non fuit tantus homo Sex. Roſcius in ciuitate vt de eo
potiſſimũ conqueramur. verum ego hoc quæro: quî potuerunt iſta ipſa lege quæ de pro-
ſcriptione eſt, ſiue Valeria eſt, ſiue Cornelia (non enim noui, nec ſcio) verũ iſta ipſa lege, bo-
na Sex. Roſcii venire quî potuerunt? Scriptum enim ita dicunt eſſe, Vt eorũ bona veneant,
75 qui proſcripti ſunt. quo in numero Sex. Roſcius nõ eſt. Aut eorum, qui in aduerſariorum
præſidiis occiſi ſunt. dum præſidia vlla fuerũt: in Syllæ præſidiis fuit. poſteaquam ab armis
receſſerunt, in ſummo ocio rediens à cœna Romæ occiſus eſt. ſi lege, bona quoque lege ve-
niſſe fateor. ſin autem cõſtat contra omneis non modo veteres leges, verum etiam nouas
occiſum eſſe: bona quo iure, aut quomodo, aut qua lege venierint, quæro. In quem hoc di-
cam quæris Eruci? non in eũ quem vis, & putas: nã Syllam & oratio mea ab initio, & ipſius
eximia virtus omni tempore purgauit. ego hæc omnia Chryſogonum feciſſe dico, vt emẽ
tiretur, vt malum ciuem Roſcium fuiſſe fingeret, vt eum apud aduerſarios occiſum eſſe di
ceret, vt hiſce de rebus à legatis Amerinorum doceri L. Syllam paſſus non ſit. denique etiã
illud ſuſpicor, omnino hæc bona non veniſſe: id quod poſtea (ſi per vos Iudices licitũ erit)
aperietur. opinor enim eſſe in lege, quam ad diem proſcriptiones, venditionéſque fiant: ni-
76 mirũ ad Calẽd. Iunias. Aliquot poſt menſes, & homo occiſus eſt, & bona veniſſe dicũtur.
Profectò aut hæc bona in tabulas publicas nullas redierunt: nóſque ab iſto nebulone face-
tius eludimur, quàm putamus: aut ſi redierũt, tabulæ publicæ corruptæ aliqua ratione ſunt.

nam lege quidẽ bona venire nõ potuisse cõstat. Intelligo me ante tẽpus Iudices hæc scru-
tari,& propemodum errare:qui cum capiti Sex.Roscii mederi debeam,reduuiã curem.Nõ
enim laborat de pecunia,non vllius rationem sui commodi ducit:facile egestatem suam se
laturũ putat,si hac indigna suspitione,& ficto crimine liberatus sit. Verũ quæso à vobis Iu
dices,vt hæc pauca quæ restant,ita audiatis,vt partim me dicere pro me ipso putetis, par-
tim pro Sex.Roscio.quæ enim mihi ipsi indigna & intolerabilia videntur:quǽque ad om
neis,nisi prouidemus,arbitror pertinere:ea pro me ipso,ex animi mei sensu ac dolore pro-
nũcio. Quæ ad huius vitæ casum,causámque pertineãt,& quid hic pro se dici velit, & qua
cõditione cõtentus sit,iam in extrema oratione nostra Iudices audietis. Ego hæc à Chry 77
sogono mea sponte remoto Sex.Roscio, quæro primũ quare ciuis optimi bona venierint.
deinde, Quare hominis eius, qui neque apud aduersarios occisus est, bona venierint:cũ in
eos solos lex scripta sit.deinde, Quare aliquãto post eã diẽ venierint, quæ dies in lege præ-
finita est.deinde Cur tãtulo venierint. quæ omnia,si quemadmodum solent liberti nequã,
& improbi facere,in patronum suum voluerit conferre:nihil egerit.nemo est enim qui ne-
sciat,propter magnitudinẽ rerum multa multos partim cõniuente, partim imprudente L.
Sylla cõmisisse.Placet igitur in his rebus aliquid imprudentia præteriri?Nõ placet Iudices:
sed necesse est.etenim si Iupiter Optimus Maximus,cuius nutu & arbitrio cœlũ,terra, ma-
riáque regũtur,sæpe vẽtis vehemẽtioribus, aut immoderatis tempestatibus, aut nimio ca-
lore,aut intolerabili frigore hominibus nocuit,vrbes deleuit,fruges perdidit,quorum nihil
pernicie causa diuino consilio,sed vi ipsa,& magnitudine rerum factum putamus: at con- 78
trà,commoda quibus vtimur,lucémque qua fruimur,spiritúmque quẽ ducimus,ab eo no-
bis dari atque impertiri videmus:quid miramur L.Syllam,cum solus Rempub. regeret,or
bémque terrarum gubernaret,imperiíque maiestatem,quam armis recæperat,legibus con-
firmaret, aliqua animaduertere non potuisse? nisi hoc mirum est , quod vis diuina assequi
non possit,si id mens humana adepta non sit.Verum vt hæc missa faciam, quæ iam facta
sunt:ex iis quæ nũc maxime fiunt,nónne quiuis potest intelligere,omnium architectum,
& machinatorem vnum esse Chrysogonum: qui Sex. Roscii nomen deferendum curauit?
hoc iudicium,cuius honoris causa accusare se dixit Erucius.

DESVNT NON PAVCA.

aptam, & ratione dispositam se habere existimant, qui in Salentinis aut in Brutiis habẽt,
vnde vix ter in anno audire nũcium possunt. Alter tibi descẽdit de palatio,& ædibus suis.
habet animi relaxandi causa rus amœnum & suburbanum. plura præterea prædia, neque 79
tamen vllum nisi præclarum & propinquum : domus referta vasis Corinthiis & Delia-
cis,in quibus est authepsa illa,quam tanto precio nuper mercatus est:vt qui prætereuntes
preciũ enumerari audiebãt,fundum venire arbitrarẽtur. Quid præterea cælati argẽti? quid
stragulæ vestis? quid pictarum tabularum?quid signorum?quid marmoris apud illum pu-
tatis esse?tantum scilicet quantum è multis splendidísque familiis,in turba & rapinis coa-
ceruari vna in domo potuit . Familiam vero quantam , & quàm variis cum artificiis ha-
beat,quid ego dicam?mitto hasce arteis vulgareis,coquos,pistores,lecticarios: animi & au-
rium causa tot homines habet,vt quotidiano cantu vocum,& neruorũ,& tibiarũ,noctur-
nísque conuiuiis tota vicinitas personet. In hac vita Iudices, quos sumptus quotidianos,
quas effusiones fieri putatis?quæ vero conuiuia?honesta credo in eiusmodi domo:si domus
hæc habẽda est potius,quàm officina nequitiæ,& diuersorium flagitiorum omniũ.Ipse ve
ro quẽadmodum composito & delibuto capillo passim per forũ volitet , cũ magna ca ter-
ua togatorum,videtis Iudices.Etiam videtis Iudices,vt omnes despiciat:vt hominem præ
se neminẽ putet:vt se solum beatum,solum potentem putet.quæ vero efficiat, & quæ co- 80
netur,si velim cõmemorare: vereor Iudices, nequis imperitior existimet me causam nobi-
litatis victoriámque voluisse lædere.tametsi meo iure possum, siquid in hac parte mihi nõ
placeat,vituperare. non enim vereor nequis alienum me animum habuisse à causa nobili
tatis existimet.sciunt ii qui me norunt,me pro illa tenui infirmáque parte,posteaquam id
quod maxime volui,fieri non potuit vt componeretur:id maxime defendisse, vt ii vince-

rent qui vicerũt. Quis enim erat qui non videret humilitatem cum dignitate de amplitudine contendere? quo in certamine perditi ciuis erat, non ſe ad eos iungere, quibus incolumibus & domi dignitas, & foris auctoritas retineretur. quæ perfecta eſſe, & ſuũ cuique honorem & gradum redditum, gaudeo Iudices, vehementérque lætor. eáque omnia deorum voluntate, ſtudio Populi Romani, conſilio & imperio, & felicitate L. Syllæ geſta eſſe intelligo. Quòd animaduerſum eſt in eos qui contrà omni ratione pugnarunt, non debeo reprehendere. quòd viris fortibus, quorum opera eximia in rebus gerendis extitit, honos habitus eſt, laudo: quæ vt fierent, idcirco pugnatum eſſe arbitror, méque in eo ſtudio partium fuiſſe confiteor. ſin autem id actum eſt, & idcirco arma ſumpta ſunt, vt homines poſtremi, pecuniis alienis locupletarentur: & in fortunas vniuſcuiuſque impetum facerent: & id non modo re prohibere non licet, ſed ne verbis quidem vituperare: tum verò in iſto bello non recreatus, neque reſtitutus, ſed ſubactus oppreſſúſque Populus Romanus eſt. Verum lõge aliter eſt, nihil horum eſt Iudices: non modo non læditur cauſa nobilitatis, ſi iſtis hominibus reſiſtetis, verum etiam ornabitur. etenim qui hæc vituperare volunt, Chryſogonũ tantum poſſe queruntur: qui laudare volunt, conceſſum ei non eſſe commemorant. ac iam nihil eſt quod quiſquam aut tam ſtultus, aut tam improbus ſit, qui dicat, Vellẽ quidẽ liceret, hoc dixiſſem. dicas licet. Hoc feciſſem. facias licet, nemo prohibet. Hoc decreuiſſem. decerne, modo recte, omnes approbabũr. Hoc iudicaſſem. laudabunt omnes, ſi recte & ordine iudicaris. dũ neceſſe erat, réſque ipſa cogebat, vnus omnia poterat. qui poſteaquã magiſtratus creauit, legéſque cõſtituit, ſua cuique procuratio auctoritáſque eſt reſtituta. quam ſi retinere volunt ii qui recœperunt: in perpetuũ poterunt obtinere. ſin has cædes, & rapinas, & hos tãtos támque profuſos ſumptus aut facient, aut approbabunt: nolo in eos grauius quicquam, ne hominis quidem cauſa dicere. vnum hoc dico, noſtri iſti nobiles, niſi vigilantes, & boni, & fortes, & miſericordes erunt: iis hominibus, in quibus hæc erunt, ornamenta ſua cõcedant, neceſſe eſt. quapropter deſinant aliquando dicere, malè aliquem locutum eſſe, ſiquis vere ac liberè locutus ſit: deſinant ſuam cauſam cum Chryſogono communicare: deſinãt, ſi ille læſus ſit, de ſe aliquid detractum arbitrari: videant ne turpe miſerúmque ſit, eos qui equeſtrem ſplendorẽ pati non potuerũt, ſerui nequiſſimi dominationẽ ferre poſſe. quæ quidem dominatio Iudices, in aliis rebus antea verſabatur: nũc vero quam viã muniret, quod iter affectet, videtis: ad fidem, ad iuſiurandum, ad iudicia veſtra, ad id quod ſolum propè in ciuitate ſyncerũ, ſanctúmque reſtat. hicne etiã ſeſe putat aliquid poſſe Chryſogonus? hic etiam potens eſſe vult? O rem miſerã atque acerbam. neque mehercules hoc indigne fero, quòd verear ne quid poſſit: verũ quòd auſus eſt, quòd ſperauit ſeſe apud tales viros aliquid ad perniciẽ poſſe innocentis, id ipſum queror. Idcircóne experrecta nobilitas armis, atque ferro Rempub. recuperauit, vt ad libidinẽ ſuam liberti ſeruulíque nobilium, bona, fortunas veſtras, noſtráſque vexare poſſent? ſi id actũ eſt, fateor me erraſſe, qui hoc maluerim: fateor inſaniſſe, qui cum illis ſenſerim: tametſi inermis Iudices ſenſi. ſin autẽ victoria nobiliũ ornamento, atque emolumento Reip. Populóque Romano debet eſſe: tum vero optimo, & nobiliſſimo cuique meã orationem gratiſſimã eſſe oportet. quòd ſiquis eſt qui & ſe, & cauſam lædi putet, cum Chryſogonus vituperetur: is cauſam ignorat: ſeipſum propè non nouit. cauſa enim ſplendidior fiet, ſi nequiſſimo cuique reſiſtetur. ille improbiſſimus Chryſogoni fautor, qui ſibi cum illo rationem cõmunicatã putat, læditur, cum ab hoc ſplendore cauſæ ſeparatur. Verum hæc omnis oratio (vt iam antè dixi) mea eſt, qua me vti Reſpub. & dolor meus, & iſtorũ iniuria coegit. ſed Roſcius horũ nihil indignũ putat: neminẽ accuſat: nihil de ſuo patrimonio queritur. putat homo imperitus morum, agricola, & ruſticus, iſta omnia, quæ vos per Syllam geſta eſſe dicitis, more, lege, iure gentium facta: culpa liberatus, & crimine nefario ſolutus, cupit à vobis diſcedere. ſi hac indigna ſuſpitione careat, animo æquo ſe carere ſuis omnibus commodis dicit. rogat orátque te Chryſogone, ſi nihil de patris fortunis ampliſſimis in ſuã rem cõuertit: ſi nulla in re te fraudauit: ſi tibi optima fide ſua omnia conceſſit, adnumerauit, appendit: ſi veſtitum quo ipſe tectus erat, annulúmque dedit, os ſuũ tibi tradidit: ſi ex omnibus rebus ſeipſum nudũ, neque præterea quicquã

excæpit:vt ſibi per te liceat innocẽti amicorũ opibus vitam in egeſtate degere. Prædia mea
tu poſſides:ego aliena miſericordia viuo.concedo:& quòd animus æquus eſt,& quia neceſ
ſe eſt.Mea domus tibi patet,mihi clauſa eſt.fero.Familia mea maxima vteris:ego ſeruũ ha
beo nullum.patior,& ferendũ puto.Quid vis amplius?quid inſequeris?quid oppugnas?qua
in re tuam voluntatem lædi à me putas?vbi tuis commodis officio?quid tibi obſto?Si ſpo- 16
liorum cauſa vis hominem occidere:ſpoliaſti. Quid quæris amplius? Si inimicitiarũ:quæ
ſunt tibi inimicitiæ cum eo cuius antea prædia poſſediſti, quàm ipſum cognoſti? Sin me-
tuis : ab eóne aliquid metuis, quem vides ipſum ab ſeſe tam atrocem iniuriam propulſare
non poſſe?Sin quòd bona quæ Roſcii fuerunt,tua facta ſunt,idcirco hunc illius filium ſtu
des perdere:nónne oſtendis id te vereri,quod præter cæteros tu metuere non debeas,nequã-
do liberis proſcriptorũ bona patria reddantur?Facis iniuriam Chryſogone,ſi maiorẽ ſpem
emptionis tuæ in huius exitio ponis, quàm in his rebus quas L. Sylla geſſit. Quòd ſi tibi
cauſa nulla eſt cur hunc miſerum tanta calamitate affici velis : ſi tibi omnia ſua præter a-
nimam tradidit,nec ſibi quicquam paternum,ne monumenti quidem cauſa reſeruauit:per
deos immortales quæ iſta tanta crudelitas eſt, quæ tam fera immanı́ſque natura?Quis vn-
quàm prædo fuit tam neſarius,quis pirata tam barbarus,vt cum integrã prædam ſine ſan- 17
guine habere poſſet,cruenta ſpolia detrahere mallet?Scis hunc nihil habere,nihil audere,ni
hil poſſe,nihil vnquã contra rem tuã cogitaſſe:& tamẽ oppugnas eum quem neque metue
re potes,neque odiſſe debes,nec quicquam habere iam reliqui vides, quod ei detrahere poſ
ſis.niſi hoc indignum putas,quòd veſtitum ſedere in iudicio vides,quem tu è patrimonio
tanquã è naufragio nudũ expuliſti. Quaſi vero neſcias hunc & ali & veſtiri à Cæcilia Ba-
learis filia, nepotis ſorore,ſpectatiſſima fœmina: quæ cum patrem clariſſimum, ampliſſi-
mos patruos,ornatiſſimũ fratrẽ haberet,tamẽ cum eſſet mulier,virtute perfecit vt quanto
honore ipſa ex illorũ dignitate afficeretur, non minora illis ornamenta ex ſua laude redde
ret. An quòd diligẽter defenditur,id tibi indignũ facinus videtur? mihi crede,ſi pro patris
eius hoſpitiis,& gratia vellent omnes huius hoſpites adeſſe, & auderẽt libere defendere,ſa-
tis copioſe defenderetur.ſinautem pro magnitudine iniuriæ, próque eo quòd ſumma Rei- 18
pub.in huius periculo tẽtatur,hæc omnes vindicarẽt,conſiſtere mehercule vobis iſto in lo-
co non liceret.nunc ita defenditur,nõ ſanè vt moleſte ferre aduerſarii debeant, neque vt ſe
potentia ſuperari putent.Quæ domi gerenda ſunt,ea per Cæciliam tranſiguntur: fori iudi
cíique rationem Meſſala,vt videtis Iudices,ſuſcæpit:qui ſi iã ſatis ætatis atque roboris ha-
beret,ipſe pro Sex.Roſcio diceret.quoniam ad dicendũ impedimẽto eſt ætas,& pudor,qui
ornat ætatem,cauſam mihi tradidit, quẽ ſua cauſa cupere ac debere intelligebat. Ipſe aſſi-
duitate,conſilio,authoritate,diligentia perfecit, vt Sex. Roſcii vita erepta de manibus ſe-
ctorum,ſententiis Iudicum permitteretur.nimirũ Iudices, pro hac nobilitate pars maxi-
ma ciuitatis in armis fuit:hæc acta res eſt,vti nobiles reſtituerentur in ciuitatẽ qui hoc fa-
cerent quod facere Meſſalam videtis:qui caput innocentis defenderẽt:qui iniuriæ reſiſterẽt:
qui quantum poſſent,in ſalute alterius,quàm in exitio mallent oſtendere. Quod ſi omnes
qui eodem loco nati ſunt,facerẽt:& Reſp.ex illis,& ipſi ex inuidia minus laborarent.Verũ 19
ſi à Chryſogono Iudices,nõ impetramus vt pecunia noſtra contẽtus ſit, vitam ne petat: ſi
ille adduci non poteſt, vt cum ademerit nobis omnia quæ noſtra erant propria, ne lucem
quoque hanc, quæ communis eſt, eripere cupiat. ſi non ſatis habet auaritiam ſuam pecu-
nia explere,niſi etiam crudelitate ſanguinis perlitus ſit: vnum perfugium Iudices,vna ſpes
reliqua eſt Sex. Roſcio, eadẽ quæ Reip. veſtra priſtina bonitas,& miſericordia:quæ ſi ma-
net,ſalui etiam nunc eſſe poſſumus.Sin ea crudelitas quæ hoc tempore in Rep.verſata eſt,
veſtros quoque animos (id quod fieri profecto non poteſt) duriores acerbioréſque reddi-
dit: actum eſt Iudices: inter feras ſatius eſt ætatem degere, quàm in hac tanta immanitate
verſari . Ad eámne rem vos reſeruati eſtis, ad eámne rem delecti, vt eos condemnaretis,
quos ſectores, ac ſicarii iugulare non potuiſſent? Solent hoc boni Imperatores facere cum 20
prælium committunt, vt in eo loco, quo fugam hoſtium fore arbitrentur, milites collo-
cent; in quos, ſiqui ex acie fugerint, de improuiſo incidant. nimirum ſimiliter arbitran-

tur isti bonorum emptores, vos hic tales viros sedere, qui excipiatis eos qui de suis manibus effugerint. Dii prohibeant Iudices, vt hoc quod maiores consilium publicum vocari voluerunt, præsidium sectorum existimetur. An vero Iudices, vos non intelligitis, nihil aliud agi, nisi vt proscriptorum liberi quauis ratione tollantur, & eius rei initium in vestro iureiurando atque in Sex. Roscii periculo quæri: dubium est ad quem maleficium pertineat, cum videatis ex altera parte sectorem, inimicum, sicarium, eũdémque accusatorem hoc tempore: ex altera parte egentem, probatum suis filium: in quo non modo culpa nulla, sed ne suspitio quidem potuit consistere: Nunquid hic aliud videtis obstare Roscio, nisi quòd patris bona venierũt: Quòd si id vos suscipitis, & eadem in re operam vestram profitemini: si idcirco sedetis, vt ad vos adducantur eorum liberi, quorum bona venierũt: cauete per deos immortales Iudices, ne noua, & multo crudelior per vos proscriptio instaurata esse videatur. Illã priorem quæ facta est in eos qui arma capere potuerunt, tamen Senatus suscipere noluit: ne quid acrius quàm more maiorum comparatum est, publico consilio factũ videretur. Hanc vero quæ ad eorum liberos, atque infantium puerorum incunabula pertinet: nisi hoc iudicio à vobis reiicitis, & aspernamini: videte per deos immortales, quem in locum Rempub. peruenturam putetis. Homines sapiẽtes, & ista authoritate, & potestate præditos, qua vos estis, ex quibus rebus maxime Resp. laborat, iis maxime mederi conuenit. Vestrum nemo est quin intelligat Populum Romanum (qui quondam in hostes lenissimus existimabatur) hoc tempore domestica crudelitate laborare. Hanc tollite ex ciuitate Iudices: hanc pati nolite diutius in hac Repub. versari: quæ non modo id habet in se mali, quòd tot ciues atrocissime sustulit: verum etiam hominibus lenissimis ademit misericordiam consuetudine incommodorum. Nam cum omnibus horis aliquid atrociter fieri videmus, aut audimus, etiam qui natura mitissimi sumus, assiduitate molestiarum sensum omnem humanitatis ex animis amittimus.

Desit fortasse quippiam.

Pro Q. Roscio Comœdo.

ORATIO III.

Multa quæ desunt quærenda.

malitiam naturæ, crederetur. is scilicet vir optimus & singulari fide præditus, qui suo iudicio tabulis suis testibus vti conatur. solent ferè dicere qui per tabulas homines citi pecuniam expensam tulerũt. Egóne talẽ virum corrũpere potui, vt mea causa falsum in codicẽ referret? Expecto quàm mox Cherea hac oratione vtatur, Egóne hãc manũ plenã perfidiæ, & hos digitos meos impellere potui, vt falsum perscriberẽ nomen? quòd si ille suas proferet tabulas, proferet suas quoque Roscius. erit in illius tabulis hoc nomẽ: at huius nõ erit. cur potius illius, quàm huius crederetur? Scripsisset ille, si nõ iussu huius, expensum tulisset? non scripsisset hic, quod sibi expensum ferre iussisset? Nã quẽadmodum turpe est scribere quod nõ debeatur: sic improbũ est nõ referre, quod debeas. æque enim tabulæ condẽnantur eius qui verum non retulit, & eius qui falsum perscripsit. Sed ego copia & facultate causæ confisus, vide quò progrediar. Si tabulas C. Fannius accæpti & expensi profert suas in suam rem, suo arbitratu scriptas, quo minus secũdum illum iudicetis, nõ recuso. Quis hoc frater fratri, quis parens filio tribuit, vt quodcũque retulisset, id ratum haberet? Ratum habebit Roscius, profer. quod tibi fuerit persuasum, huic erit persuasum: quod tibi fuerit probatum, huic erit probatũ. Paulo antè à M. Perpenna P. Saturi tabulas poscebamus: nunc tuas C. Fanni Cheree solius flagitamus: & quo minus secundum eas lis detur, non recusamus. Quid ita non profers? nõ conficit tabulas? immò diligẽtissime. non refert parua nomina in codices? immò omneis summas. Leue & tenue hoc nomen HS CCCIↃↃↃ sunt?

quomodo tibi rãta pecunia extraordinaria iacet? quomodo HS C C C I Ↄ Ↄ Ↄ in codice ac-
cæpti & expenſi non ſunt? Prò dii immortales, eſſéne quenquã tanta audacia præditũ, qui
quod nomen referre in tabulas timeat, id petere audeat? quod in codicem iniuratus refer- 5
re noluit, id iurare in litem non dubitet? quod ſibi probare nõ poſſit, id perſuadere alteri co
netur? Nimiũ citò ait me indignari de tabulis: nõ habere ſe hoc nomen in codice accæpti
& expenſi relatum confitetur, ſed in aduerſariis patere cõtendit. vſque cóne te diligis, & ma
gnifice circunſpicis, vt pecuniam non ex tuis tabulis, ſed aduerſariis petas? ſuum codicẽ te-
ſtis loco recitare arrogantiæ eſt: ſuarũ perſcriptionum, & liturarum aduerſaria proferre nõ
amentia eſt? Quòd ſi eandem vim, diligentiam, auctoritatémque habent aduerſaria, quam
tabulæ, quid attinet codicem inſtituere? conſcribere? ordinem conſeruare? memoriæ trade-
re literarum vetuſtatem? Sed ſi quòd aduerſariis nihil credimus, idcirco codicem ſcribere
inſtituimus: quod etiam apud omnes leue & infirmum eſt, id apud iudicem graue & ſan-
ctum eſſe ducetur? Quid eſt quod negligenter ſcribamus aduerſaria? quid eſt quod diligen-
ter conficiamus tabulas? qua de cauſa? quia hæc ſunt menſtrua, illæ ſunt æternæ: hæc de- 4
lentur ſtatim, illæ ſeruantur ſanctè: hæc parui temporis memoriam, illæ perpetuæ exiſtima
tionis fidem & religionem amplectuntur: hæc ſunt deiecta, illæ in ordinẽ confectæ. itaque
aduerſaria in iudicium protulit nemo: codicem protulit, tabulas recitauit. Tu C. Piſo tali
fide, virtute, grauitate, authoritate ornatus, ex aduerſariis pecuniam petere non auderes: ego
quæ clara ſunt conſuetudine, diutius dicere non debeo. Illud vero quod ad rem vehemen-
ter pertinet, quæro: quàm pridem hoc nomen Fanni in aduerſaria retuliſti? Erubeſcit: quid
reſpondeat neſcit: quid fingat extemplo, non habet. Sunt duo menſes iam: dices. tamen in
codicem accæptum & expenſum referri debuit. Amplius ſunt ſex menſes. cur tandiu iacet
hoc nomen in aduerſariis? Quid ſi tandem amplius triennium eſt? quomodo, cum omnes
qui tabulas conficiant, menſtruas penè rationes in tabulas transferant: tu hoc nomen tri-
ennium amplius in aduerſariis iacere pateris? Vtrum cætera nomina in codicem accæpti 5
& expenſi digeſta habes, an non? ſi non, quomodo tabulas conficis? ſi etiam, quamobrem
cum cætera nomina in ordinem referebas, hoc nomen triennio amplius (quod erat in pri-
mis magnum) in aduerſariis relinquebas? Nolebas ſciri debere tibi Roſcium. cur ſcribebas?
Rogatus eras, ne referres. cur in aduerſariis ſcriptum habebas? Sed hæc quanquam firma
eſſe video: tamen ipſe mihi ſatiſfacere non poſſum, niſi à C. Fannio ipſo teſtimonium ſu-
mo, hanc pecuniam ei non deberi. Magnum eſt quod conor: difficile eſt quod polliceor:
niſi eundem & aduerſarium & teſtem habuerit Roſcius, nolo vincat. Pecunia tibi debeba-
tur certa, quæ nunc petitur per Iudicem: in qua legitimæ partis ſponſio facta eſt. hic tu ſi
amplius HS nummo petiſti, quàm tibi debitum eſt, cauſam perdidiſti: propterea quòd aliud
eſt iudicium, aliud eſt arbitrium. Iudicium eſt pecuniæ certæ: arbitrium incertæ. Ad iudi-
cium hoc modo venimus, vt totam litem aut obtineamus, aut amittamus. ad arbitrium
hoc animo adimus, vt neque nihil, neque tantum quantum poſtulauimus, conſequamur.
Eius rei ipſa verba formulæ teſtimonio ſunt. Quid eſt in iudicio? directum, aſperum, ſim- 6
plex. ſi peteret HS I Ↄ Ↄ Ↄ dari: hic, niſi planum facit HS I Ↄ Ↄ Ↄ ad libellam ſibi deberi, cau-
ſam perdit. Quid eſt in arbitrio? mite, moderatum, quantò æquius & melius, id clarius. ille
tamen cõfitetur, plus ſe petere quàm debeatur: ſed ſatis ſupérque habere dicit, quod ſibi ab
arbitro tribuatur. itaque alter, cauſæ confidit, alter diffidit. quæ cum ita ſint, quæro abs te,
quid ita de hac pecunia, de his ipſis HS I Ↄ Ↄ Ↄ, de tuarum tabularum fide, compromiſ-
ſum feceris, arbitrum ſumpſeris. quanto æquius, & melius ſit dari repromittíque ſi pete-
res? Quis in hanc rem fuit arbiter? Vtinam is quidem Romæ eſſet. Romæ eſt. Iam vtinam
adeſſet in iudicio. adeſt. Vtinam ſederet in conſilio C. Piſonis. ipſe C. Piſo eſt. Eundémne tu
arbitrum & iudicem ſumebas? eidem & infinitam largitionẽ remittebas: & eundem in an-
guſtiſſimam formulam ſponſionis cõcludebas? Quis vnquam ad arbitrum quantum petit,
tantum abſtulit? nemo. quantũ enim æquius eſſet ſibi dari, petit. De quo nomine ad arbi-
trum adiſti, de eo ad iudicem veniſti. Cæteri cum ad iudicem cauſam labefactari animad-
uertunt: ad arbitrum confugiunt. hic ab arbitro ad iudicẽ venire eſt auſus: qui cum de hac

pecunia, de tabularum fide arbitrum ſumpſit, iudicauit ſibi pecuniã non deberi. Iam duæ partes cauſæ ſunt confectæ: adulteraſſe ſeſe negat: expenſum tuliſſe non dicit, cum tabulas non recitat. Reliquũ eſt vt ſtipulatum ſe eſſe dicat. præterea enim quemadmodũ certam pecuniam petere poſſit, nõ reperio. Stipulatus es? vbi? quo die? quo tẽpore? quo præſente? quis ſpopondiſſe me dicit? nemo. Hic ego ſi finem faciã dicendi, ſatis fidei & diligẽtiæ meæ, ſatis cauſæ & controuerſiæ, ſatis formulæ & ſponſioni, ſatis etiã iudici feciſſe videar, cur ſecundum Roſcium iudicari debeat. Pecunia petita eſt certa, cũ tertia parte ſpõſio facta eſt. hæc pecunia neceſſe eſt aut data, aut expẽſa lata, aut ſtipulata ſit. Datam non eſſe, Fannius confitetur: expenſam latã non eſſe, codices Fannii cõfirmant: ſtipulatam non eſſe, taciturnitas teſtiũ concedit. Quid ergo eſt? quòd & res eius eſt, cuius & pecunia leuiſſima, & exiſtimatio ſanctiſſima fuit ſemper: & iudex eſt is quẽ nos nõ minus bene de nobis exiſtimare, quàm ſecundũ nos iudicare velimus: & aduocatio ea eſt quam propter eximium ſplendorem, vt iudicem vnũ vereri debeamus: perinde acſi in hanc formulã omnia iudicia legitima, omnia arbitria honoraria, omnia officia domeſtica, concluſa, & cõprehenſa ſint, perinde dicemus. Illa ſuperior fuit oratio neceſſaria, hæc erit volũtaria: illa ad iudicem, hæc ad C. Piſonem: illa pro reo, hæc pro Roſcio: illa victoriæ, hæc bonæ exiſtimationis cauſa cõparata. Pecuniã petis Fanni à Roſcio: quam? dic audacter & aperte. vtrũ quæ tibi ex ſocietate debeatur, an quæ ex liberalitate huius promiſſa ſit & oſtentata? quorum alterum eſt grauius, & odioſius: alterũ leuius & facilius. Quæ ex ſocietate debeatur? quid ais? hoc iam nec leuiter ferendum eſt, neque negligenter defendendũ. Siqua enim ſunt priuata iudicia ſummæ exiſtimationis, & penè dicã capitis: tria hæc ſunt, fiduciæ, tutelæ, ſocietatis. æque enim perfidioſum & nefariũ eſt, fidem frangere, quæ continet vitam: & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit: & ſocium fallere, qui ſe in negotio coniunxit. Quæ cũ ita ſint, qui ſit qui ſocium fraudarit & fefellerit, cõſideremus. dabit enim nobis iam tacitè vita acta in alterutram partem firmum & graue teſtimonium. Q. Roſcius? quid ais? nónne vt ignis in aquã coniectus continuo reſtinguitur, & refrigeratur: ſic referuens falſum crimen in puriſſimã & caſtiſſimam vitam collatum ſtatim concidit, & extinguitur? Roſcius ſocium fraudauit? poteſt hoc homini huic hærere peccatum, qui mediusfidius (audacter dico) plus fidei quàm artis, plus veritatis, quàm diſciplinæ poſſidet in ſe? quem populus Romanus meliorem virum, quàm hiſtrionem eſſe arbitratur: qui ita digniſſimus eſt ſcena propter artificium, vt digniſſimus ſit curia propter abſtinentiam. Sed quid ego ineptus de Roſcio apud Piſonem dico? ignotum hominem ſcilicet pluribus verbis cõmendo. éſtne quiſquam omniũ mortalium, de quo melius exiſtimes tu? éſtne quiſquam qui tibi purior, pudentior, humanior, officioſior, liberaliórque videatur? Quid tu Saturi qui contra hunc venis, exiſtimas aliter? nónne quotieſcunque in cauſa in nomen huius incidiſti, toties hunc & virũ bonum eſſe dixiſti, & honoris cauſa appellaſti? quod nemo niſi aut honeſtiſſimo, aut amiciſſimo facere conſueuit. Qua in re mihi ridicule es viſus eſſe incõſtans, qui eundem & læderes & laudares, & virum optimum & hominem improbiſſimũ eſſe diceres: eundem tu & honoris cauſa appellabas, & virum primarium eſſe dicebas, & ſociũ fraudaſſe arguebas. ſed vt opinor, laudẽ veritati tribuebas: crimen gratiæ cõcedebas: de hoc, vt exiſtimabas, prædicabas: Cheréæ arbitratu cauſam agebas. Fraudauit Roſcius. eſt hoc quidẽ auribus, animíſque hominũ abſurdũ. quid ſi tandem aliquẽ timidum, dementem, diuitem, inertem nactus eſſet, qui experiri non poſſet? tamen incredibile eſſet. veruntamẽ quẽ fraudarit videamus. C. Fannium Chereã Roſcius fraudauit. oro atque obſecro, vos qui noſtis, vitam inter ſe vtriuſque cõferte: qui non noſtis, faciẽ vtriuſque cõſiderate. nónne ipſum caput & ſupercilia illa penitus abraſa olere malitiã, & clamitare calliditatẽ vidẽtur? nónne ab imis vnguibus vſque ad verticẽ ſummũ (ſiquam coniecturã affert hominibus tacita corporis figura) ex fraude, fallaciis, mendaciis conſtare totus videtur? qui idcirco capite & ſuperciliis ſemper eſt raſis, ne vllum pilũ viri boni habere dicatur. cuius perſonã præclare Roſcius in ſcena tractare conſueuit. neque tamẽ pro beneficio ei par gratia refertur. nam Ballionẽ illum improbiſſimũ, & periuriſſimũ lenonem cũ agit, agit Chereã. perſona illa, lutulẽta, impura, inuiſa, in huius

moribus,natura,vitáque eſt expreſſa.qui quãobrem Roſcium ſimilem ſui in fraude & ma-
litia exiſtimarit,nihil videtur:niſi forte,quòd præclare hunc imitari ſe in perſona lenonis
animaduertit. Quãobrem etiam atque etiam cõſidera C.Piſo,quis,quẽ fraudaſſe dicatur.
Roſcius Fanniũ?Quid eſt hoc?probus improbũ,pudens impudentẽ,periurum caſtus,cali-
dum imperitus,liberalis auidũ?incredibile eſt.Quemadmodũ ſi Fãnius Roſcium fraudaſſe
diceretur:vtrunque ex vtriuſque perſona veriſimile videretur,& Fanniũ per malitiã feciſ-
ſe,& Roſcium per imprudentiam deceptũ eſſe.ſic cum Roſcius Fannium fraudaſſe argua
tur,vtrunque incredibile eſt, & Roſcium quicquam per auaritiam appetiſſe, & Fannium
quicquã per ſe bonitate amiſiſſe.Principia ſunt huiuſmodi:ſpectemus reliqua,HS IↃↃↃ Q.
Roſcius fraudauit Fannium.qua de cauſa?Subridet Saturius veterator, vt ſibi videtur.ait 13
propter ipſa HS IↃↃↃ.video:ſed tamen cur ipſa HS IↃↃↃ tam vehementer concupierit,
quæro. Nã tibi M.Perpẽna,C.Piſo,certe tanti non fuiſſet vt ſociũ fraudaretis.Roſcio cur
tanti fuerit,cauſam requiro.egebat?immò locuples erat.debebat?immò in ſuis nũmis ver-
ſabatur.auarus erat?immò etiam antequam locuples,ſemper liberaliſſimus munificẽtiſſi-
múſque fuit.Prò deûm hominũque fidẽ,qui HS CCCIↃↃↃ.CCCIↃↃↃ.CCCIↃↃↃ
quæſtus facere noluit (nam certe HS CCCIↃↃↃ.CCCIↃↃↃ.CCCIↃↃↃ merere &
potuit & debuit,ſi poteſt Dionyſia HS CCCIↃↃↃ.CCCIↃↃↃ merere)is per ſummã
fraudem & malitiam,& perfidiam HS IↃↃↃ appetiit?& illa fuit pecunia immanis, hæc
paruula:illa honeſta,hæc ſordida:illa iucunda,hæc acerba:illa propria,hæc in cauſa, & in
iudicio collocata. Decem his annis proximis HS ſexagies honeſtiſſime cõſequi potuit:no-
luit.laborem quæſtus recæpit:quæſtum laboris reiecit:Populo Romano adhuc ſeruire nõ 14
deſtitit, ſibi ſeruire iam pridem deſtitit.Hoc tu vnquam Fanni faceres? ſed ſi hos quæſtus
recipere poſſes, non eodem tempore & geſtum,& animam ageres?Dic nunc te ab Roſcio
HS IↃↃↃ circunſcriptum eſſe, qui tantas,& tam infinitas pecunias,nõ propter inertiam
laboris, ſed propter magnificentiam liberalitatis repudiarit.Quid ego nunc illa dicam,
quæ vobis in mentem venire certo ſcio?Fraudabat te in ſocietate Roſcius.ſunt iura, ſunt
formulæ de omnibus rebus conſtitutæ, nequis aut in genere iniuriæ, aut ratione actionis
errare poſſit. Expreſſæ ſunt enim ex vniuſcuiuſque damno,dolore, incommodo,calami-
tate,iniuria,publicæ à Prætore formulæ:ad quas priuata lis accommodatur. quæ cum ita
ſint,cur non arbitrium pro ſocio adegeris Q.Roſcium,quæro.formulam non noras?no-
tiſſima erat. Iudicio graui experiri nolebas? quid ita?propter familiaritatem veterem?cur
ergo lædis?Propter integritatẽ hominis?cur igitur inſimulas?Propter ægritudinem crimi-
nis?Itáne vero, quem per arbitrum circumuenire non poſſes,cuius de ea re proprium non 15
erat iudiciũ,nunc per iudicem cõdemnabis,cuius de re nullum eſt arbitrium? quin tu hoc
crimen aut obiice vbi licet agere:aut tacere noli,vbi non oportet.tametſi iam hoc tuo te-
ſtimonio crimen ſublatũ eſt. Nam quo tu tempore illa formula vti noluiſti,nihil hũc in
ſocietatẽ fraudis feciſſe oſtendiſti.° in ditionem.num tabulas habet, an non?ſi non habet,
quemadmodũ pactio eſt?ſi habet,cur nõ nominas? Dic nunc Roſciũ abs te petiſſe vt fami
liarem ſuum ſumeres arbitrum.non petiit.Dic pactionẽ feciſſe vt abſolueretur.non pepi-
git.Quære quare ſit abſolutus.quòd erat ſumma innocentia,& integritate.Quid enim fa
ctum eſt?veniſti domũ vltro Roſcii:ſatiſfeciſti:quod temere commiſiſti,in iudicium vt de-
nũciaret,rogaſti vt ignoſceret:te affuturũ negaſti: debere tibi ex ſocietate nihil,clamitaſti
iudici.hic denũciauit:abſolutus eſt.tamẽ fraudis ac furti mentionẽ facere audes?Perſtat in
impudentia:pactionẽ enim,inquit,mecũ fecerat.idcirco videlicet ne cõdemnaretur?Quid 16
erat cauſæ cur metueret ne cõdemnaretur?res erat manifeſta:furtum erat apertum.Cuius
rei furtum factum erat? exorditur magna cũ expectatione veteris hiſtrionis exponere ſo-
cietatem.Panurgus,inquit,fuit Fanni.is fuit ei cum Roſcio communis. hic primum quе-
ſtus eſt non leuiter Saturius, communem factum eſſe gratis cum Roſcio qui pretio pro-
prius fuiſſet Fannii. Largitus eſt ſcilicet homo liberalis,& diſſolutus, & bonitate affluens
Fannius Roſcio?ſic puto.Quoniam ille hic cõſtitit pauliſper:mihi quoque neceſſe eſt pau
lum cõmorari.Panurgum tu Saturi proprium Fannii dicis fuiſſe: at ego totũ Roſcii fuiſſe

contēdo. Quid erat enim Fānii? corpus. Quid Roſcii? diſciplina. facies nō erat, ars erat pre-
cioſa. ex qua parte erat Fannii, non erat HS I ↄ ↄ ↄ: ex qua parte erat Roſcii, amplius erat
HS C C C I ↄ ↄ ↄ. nemo enim illum ex trunco corporis ſpectabat, ſed ex artificio comico
17 æſtimabat. Nam illa membra merere per ſe non amplius poterant duodecim æris: diſcipli
na quæ erat ab hoc tradita, locabat ſe nō minus HS C C C I ↄ ↄ ↄ. O ſocietatem captioſam
& indignam, vbi alter HS I ↄ ↄ ↄ, alter C C C I ↄ ↄ ↄ quod ſit, in ſocietatem affert! niſi id-
circo moleſte pateris quòd HS I ↄ ↄ ↄ tu ex arca proferebas, HS C C C I ↄ ↄ ↄ ex diſciplina
& artificio Roſcius promebat. Quam enim rem & expectationem, quod ſtudium, & quem
fauorem, ſecum in ſcenam attulit Panurgus? quòd Roſcii fuit diſcipulus. qui diligebant
hunc, illi fauebant: qui admirabantur hunc, illum probabant: qui denique huius nomen
audierant, illum eruditum & perfectum exiſtimabāt. ſic eſt vulgus, ex veritate pauca, ex o-
pinione multa æſtimat. Quid ſciret ille, perpauci animaduertebant: vbi didiciſſet, omnes
quærebant. nihil ab hoc prauum & peruerſum produci poſſe arbitrabantur. ſi veniret ab
18 Statilio, tametſi artificio Roſcium ſuperaret, aſpicere nemo poſſet. Nemo enim ſicut ex im
probo patre probum filium naſci, ſic ex peſſimo hiſtrione bonum Comœdum fieri poſſe
exiſtimaret. quia veniebat à Roſcio, plus etiam ſcire, quàm ſciebat, videbatur. Quod item
nuper in Erote Comœdo vſu venit: qui poſteaquàm è ſcena non modo ſibilis, ſed etiam
conuicio explodebatur, ſicut in aram confugit in huius domum, diſciplinam, patrociniū,
nomen. itaque perbreui tempore, qui ne in nouiſſimis quidem erat hiſtrionibus, ad primos
peruenit Comœdos. Quæ res extulit eum? vna commendatio huius. qui tamen Panurgum
illum non ſolum vt Roſcii diſcipulus fuiſſe diceretur, domum recæpit, ſed etiam ſummo
cum labore, ſtomacho, miſeriáque erudiit. Iā quo quiſque eſt ſolertior, & ingenioſior: hoc
docet iracūdius & laborioſius. Quod enim ipſe celeriter arripuit, id cū tarde percipi videt,
diſcruciatur. Paulo longius oratio mea prouecta eſt hac de cauſa, vt conditionem ſocie-
tatis diligēter cognoſceretis. Quæ deinde ſunt conſecuta? Panurgum, inquit, hunc ſeruum
19 communem Q. Flauius Tarquinienſis quidam interfecit. in hanc rem, inquit, me cogni-
torē dediſti: lite conteſtata, iudicio damni iniuria conſtituto, tu ſine me cū Flauio decidiſti.
Vtrū pro dimidia parte, an pro tota ſocietate? planius dicā, Vtrū pro me, an pro me & pro
te? pro me? potui. exemplo multorum licitum eſt, iure fecerunt multi: nihil in ea re tibi in-
iuriæ feci. pete tu tuum: exige & aufer quod debetur: ſuam quiſque partem iuris poſſideat,
& perſequatur. At enim tu tuum negociū geſſiſti bene: gere & tu tuum bene. magno tuam
dimidiam partem decidiſti: magno & tu tuam partem decide. HS C C C I ↄ ↄ ↄ tu abſtuli-
ſti: ſi ſit hoc vero, HS C C C I ↄ ↄ ↄ tu quoque aufer. ſed hanc deciſionem Roſcii, oratione,
& opinione augere licet: re & veritate mediocrē & tenuē eſſe inuenietis. accæpit enim agrū
temporibus iis, cū iacerent precia prædiorū: qui ager neque villā habuit, neque ex vlla par-
te fuit cultus. qui nunc multo pluris eſt, quàm tunc fuit: neque id eſt mirū. tum enim pro-
20 pter reipublicæ calamitates omniū poſſeſſiones erāt incertæ: nunc deûm immortaliū beni
gnitate, omniū fortunæ ſunt certæ. tū erat ager incultus ſine tecto: nunc eſt cultiſſimus cū
optima villa. Verūtamē quoniam natura tam maleuolus es, nunquā iſta te moleſtia & cu
ra liberabo. præclare ſuum negocium geſſit Roſcius, fundum fructuoſiſſimū abſtulit. quid
ad te? tuam partem dimidiam quemadmodū vis, decide. vertit hic rationē, & id quod pro-
bare nō poteſt, fingere cōatur. de tota re, inquit, decidiſti. Ergo huc vniuerſa cauſa deduci-
tur: vtrum Roſcius cum Flauio de ſua parte, an de tota ſocietate fecerit pactionem. nā ego
Roſcium ſiquid communi nomine tetigit, cōfiteor præſtare debere ſocietati. ſocietatis nō
ſuas lites redemit, cum fundum à Flauio accæpit. Quid ita? ſatis non dedit, amplius à ſe
neminem petiturum. qui de ſua parte decidit: reliquis integram relinquit actionem. qui
21 pro ſociis tranſigit, ſatiſdat neminem eorum poſtea petiturū. Quid ita? Flauio ſibi cauere
nō venit in mētem? neſciebat videlicet Panurgum fuiſſe in ſocietate? ſciebat. neſciebat Fan
nium Roſcio eſſe ſocium? præclare. nam iſte cum eo litem conteſtatā habebat. Cur igitur
decidit, & non reſtipulatur, neminem amplius petiturum? cur de fundo decidit, & iudicio
non abſoluitur? cur tam imperite facit, vt nec Roſcium ſtipulatione alliget, neque à Fānio

iudicio se absoluat? Est hoc primum & ex cōditione iuris,& ex cōsuetudine cautionis gra uissimum,& firmissimum argumentum:quod ego pluribus verbis amplecterer,si non alia certiora & clariora testimonia in causa haberem. Et ne forte me hoc frustra pollicitum esse prædices,te,te inquam Fanni ab tuis subselliis contra te testē suscitabo. Criminatio tua quæ est?Roscium cum Flauio pro societate decidisse.Quo tēpore?abhinc annis X V.Defensio mea quæ est?Roscium pro sua parte cum Flauio trāsegisse. Repromittis tu ab hinc triē nium Roscio?quid?recita istam restipulationem clarius. Attende quæso Piso.Fannium in- 12
uitum,& huc atque illuc tergiuersantem, testimonium contra se dicere cogo. Quid enim restipulatio clamat? QVOD A FLAVIO ABSTVLERO, PARTEM DIMIDIAM INDE ROSCIO ME SOLVTVRVM SPONDEO.Tua vox est Fanni.quid tu auferre potes à Flauio,si Flauius nihil debet? quid hic porrò nunc restipulatur,quod iampridem ipse exegit?quid verò Flauius tibi daturus est,qui Roscio omne quod debuit dissoluit?Cur in re tam veteri,in negocio tā cōfecto,in societate dissoluta,noua hæc restipulatio interponitur?quis est huius restipulationis scriptor,testis,arbiter?Quis? tu Piso.tu enim Q. Rosciū pro opera,labore,quòd cognitor fuisset,quòd vadimonia obisset,rogasti vt Fannio daret HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ, hac conditione, vt siquid ille exegisset à Flauio,partem eius dimidiam Roscio dissolueret. Satisne ista stipulatio dicere tibi videtur a- 13
perte Rosciū pro se decidisse?At enim forsitā hoc tibi veniat in mentē,repromisisse Fannio Rosciū,siquid à Flauio exegisset,eius partē dimidiā:sed omnino exegisse nihil.quid?tu non exitum exactionis,sed initiū repromissionis spectare debes:neque si ille persequi noluit, nō quòd in se fuit,iudicauit Roscium suas, nō societatis lites redemisse.Quid si tandem planum facio post decisionem veterem Roscii, post repromissionem recentē hanc Fannii, HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ Fannium à Q. Flauio Panurgi nomine abstulisse?tamen diutius illudere viri optimi existimationi Q. Roscii audebit?Paulo antè quærebam id quod vehementer ad rem pertinebat,qua de causa Flauius, cum de tota lite faceret pactionem: neque satis acciperet à Roscio:neque iudicio absolueretur à Fannio.nūc vero (id quod mirum & incredibile est)requiro,quamobrem cum de tota re decidisset cum Roscio, HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ separatim Fannio dissoluit?Hoc loco Saturi quid pares respondere,scire cupio:vtrum omnino 14
Fannium à Flauio HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ non abstulisse?an alio nomine,& alia de causa abstulisse?si alia de causa,quæ ratio tibi cum eo intercesserat?nulla: addictus erat tibi? non. frustra tempus contero: omnino, inquit, HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ à Flauio non abstulit, neque Panurgi nomine, neque cuiusquam.Si planum facio post hanc recentem stipulationem Roscii, HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ à Flauio te abstulisse: nunquid causare quin ab iudicio abeas turpissime victus?quo teste igitur hoc planum faciam?Venerat,vt opinor, hæc res in iudiciū?certe. quis erat petitor?Fānius.quis reus?Flauius.quis iudex?Cluuius.Ex his vnus mihi testis est producendus,qui pecuniā datā dicat.quis est ex his grauissimus?sine cōtrouersia,qui omniū iudicio cōprobatus est iudex.Quem igitur ex his tribus à me testē spectabis? petitorē? Fannius est:cōtra se nūquam testimoniū dicet. Reum? Flauius est.is iampridē est mortuus: si viueret,verba eius audiretis.Iudicē?Cluuius est.Quid is dicit? HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ Panurgi nomi- 15
ne Flauiū Fannio dissoluisse.quem tu si ex censu spectas,Eques Rom.est: si ex vita, homo clarissimus est:si ex te,iudicē sūpsisti: si ex veritate, id quod scire potuit & debuit,dixit. Nega,nega nunc Equiti Rom.homini honesto,iudici tuo credi oportere. circūspicit, æstuat, negat nos Cluuii testimoniū recitaturos.recitabimus. erras. inani & tenui spe te cōsolaris. recita testimoniū T.Manilii,& C.Luscii Ocreæ,duorū Senatorū, hominū ornatissimorū, qui ex Cluuio audierūt.vtrū dicis Luscio & Manilio,an & Cluuio nō esse credendum?pla nius atque apertius dicam.vtrum Luscius & Manilius nihil de HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ ex Cluuio audierunt? an Cluuius falsum Luscio & Manilio dixit?Hoc ego loco, soluto & quieto sum animo:& quorsum recidat responsum tuū non magnopere laboro. firmissimis enim & sanctissimis testimoniis virorum optimorum causa Roscii cōmunita est. si iam tibi de- 16
liberatum est quibus abroges fidem iurisiurandi,responde.Manilio & Luscio negas esse credendum?dic:aude:est tuæ contumaciæ, arrogantiæ, vitǽque vniuersæ vox. quid expectas

quàm mox ego Luſcium & Manilium dicam ordine eſſe Senatores: ætate, grandes natu: na
tura ſanctos & religioſos, copiis rei familiaris locupletes, & pecunioſos: non faciam. nihil
mihi detraham: cum illis exactæ ætatis ſeueriſſime fructum quem meruerunt retribuam.
magis mea adoleſcentia indiget illorum bona exiſtimatione, quàm illorum ſeueriſſima ſe-
nectus deſiderat meam laudem. Tibi vero Piſo diu deliberandum & cõcoquendum eſt, v-
trum potius Chereæ iniurato in ſua lite, an Manilio & Luſcio iuratis in alieno iudicio cre
das. Reliquum eſt vt Cluuium falſum dixiſſe Luſcio & Manilio contendat. quod ſi facit,
qua impudentia eſt? eúmne teſtem improbabit, quem iudicem probarit? ei negabit credi o-
portere, cui ipſe crediderit? eius teſtis ad iudicem fidem infirmabit, cuius propter fidem & re
ligionem iudicis teſtes comparabat? quem ego ſi ferrem iudicem, refugere nõ deberet: cum
17 teſtem producam, reprehendere audebit? Dixit enim, inquit, iniuratus Luſcio & Manilio. ſi
diceret iuratus: crederes? At quid intereſt inter periurum & mẽdacem? qui mentiri ſolet, pe-
ierare conſueuit. quem ego vt mentiatur inducere poſſum: vt peieret, exorare facile potero.
nam qui ſemel à veritate deflexit: hic non maiore religione ad periurium, quàm ad men-
dacium perduci conſueuit. Quis enim deprecatione deorum, nõ conſcientiæ fide commo-
uetur? propterea, quæ pœna ab diis immortalibus periuro, hæc eadem mendaci conſtituta
eſt. non enim ex pactione verborum, quibus iuſiurandum comprehenditur: ſed ex perfi-
dia & malitia, per quam inſidiæ tenduntur alicui, dii immortales hominibus iraſci & ſuc-
cenſere conſuerunt. At ego hoc ex cõtrario contendo. leuior eſſet authoritas Cluuii ſi di-
ceret iuratus, quàm nunc eſt cum dicit iniuratus. tum enim ſorſitan improbis nimis cupi
dus videretur: qui qua de re iudex fuiſſet, teſtis eſſet. nunc omnibus inimicis neceſſe eſt ca-
18 ſtiſſimus, & conſtantiſſimus eſſe videatur, qui id quod ſcit, familiaribus ſuis dicit. Dic nũc
ſi potes, ſi res, ſi cauſa patitur, Cluuium eſſe mentitum. mentitus eſt Cluuius? Ipſa mihi ve-
ritas manum iniecit, & pauliſper conſiſtere, & commorari cogit. vnde hoc totum ductum
& conflatum mẽdacium eſt? Roſcius eſt videlicet homo callidus & verſutus: hoc initio co
gitare cœpit: quoniam Fannius à me petit HS I Ɔ Ɔ Ɔ, petam à C. Cluuio equite Rom. or-
natiſſimo homine, vt mea cauſa mentiatur: dicat deciſionem factam eſſe, quæ facta nõ eſt:
HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ à Flauio data eſſe Fannio quæ data non ſunt. eſt hoc principium impro
bi animi, miſeri ingenii, nullius conſilii. Quid deinde? poſtea quàm ſe præclare cõfirmauit,
venit ad Cluuium. quem hominem? leuem? immò grauiſſimum. mobilem? immò con-
ſtantiſſimũ. familiarem? immò alieniſſimũ. Hunc poſtea quàm ſalutauit, rogare cœpit, blã
de & concinne ſcilicet, Mentire mea cauſa, viris optimis tuis familiaribus præſentibus. dic
Flauium cum Fannio de Panurgo decidiſſe, qui nihil tranſegit: dic HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ dediſ-
19 ſe, qui aſſem nullum dedit. Quid ille reſpondit? Ego vero cupide & libẽter mentiar tua cau
ſa: & ſiquando me vis peierare, vt paululum tu compendii facias, paratum fore ſcito. non
fuit cauſa cur tantum laborem caperes, & ad me venires: per nuncium hoc, quod erat tam
leue, tranſigere potuiſti. Prò deûm hominúmque fidem! hoc aut Roſcius vnquam à Clu-
uio petiiſſet, ſi HS millies in iudicium haberet? aut Cluuius Roſcio petenti conceſſiſſet, ſi v-
niuerſæ prædæ particeps eſſet? vix mediusfidius tu Fanni à Ballione, aut aliquo eius ſimili
hoc poſtulare auderes, & impetrare poſſes: quod cum eſt veritate falſum, tum ratione quo-
que eſt incredibile. obliuiſcor enim Roſcium & Cluuium viros eſſe primarios: improbos,
temporis cauſa, eſſe fingo. falſum ſubornauit teſtem Roſcius Cluuium. cur tam ſero? cur
cũ altera penſio ſoluẽda eſſet, nõ tum, cũ prima? nã iam antea HS I Ɔ Ɔ Ɔ diſſoluerat. deinde
20 ſi iam perſuaſũ erat Cluuio vt mẽtiretur: cur potius HS C C C I Ɔ Ɔ Ɔ, quàm C C C I Ɔ Ɔ Ɔ
C C C I Ɔ Ɔ Ɔ C C C I Ɔ Ɔ Ɔ data dixit Fannio, à Flauio, cum ex reſtipulatione pars eius
dimidia Roſcii eſſet? Iam intelligis C. Piſo, ſibi ſoli, ſocietati nihil Roſcium petiſſe. hoc cũ
ſentit Saturius eſſe apertum, reſiſtere, & repugnare contra veritatem non audet: aliud frau-
dis & inſidiarũ in eodẽ veſtigio diuerticulum reperit. Petiſſe, inquit, ſuam partem Roſcium
à Flauio confiteor: vacuam, & integram reliquiſſe Fannii, concedo. ſed quod ſibi exegit, id
cõmune ſocietatis factum eſſe contendo. quo nihil captioſius, neque indignius poteſt dici.
quæro enim, potueritne Roſcius ex ſocietate ſuam partẽ petere, nécne. ſi non potuit: quẽ-

admodum abſtulit?ſi potuit,quemadmodũ non ſibi exegit?nam quod ſibi petitur,certe alteri nõ exigitur. An ita eſt, ſi quod vniuerſæ ſocietatis fuiſſet, petiſſet: quod cum redactum eſſet,æqualiter omnes partirentur?Nunquid petierit quod ſuæ partis eſſet? nunquid cũ abſtulit,ſoli ſibi exegit? Quid intereſt inter eũ qui per ſe litigat, & qui cognitorẽ dat?qui per ſe litem conteſtatur:ſibi ſoli petit. alteri nemo poteſt,niſi qui cognitor eſt factus. Itáne vero?cognitor ſi fuiſſet tuus,quod vic iſſet iudicio,ferres tuum. ſuo nomine petiit: quod abſtulit,ſibi,non tibi exegit. quod ſi quiſquam petere poteſt alteri, qui cognitor non eſt factus: quæro, quid ita, cum Panurgus eſſet interfectus, & lis conteſtata cum Flauio damni iniuria eſſet, tu in eam litem cognitor Roſcii ſis factus?cum preſertim ex tua oratione, quodcunque tibi peteres,huic peteres?quodcũque tibi exigeres, id in ſocietatem recideret. Quòd ſi ad Roſcium nihil perueniret quod tu à Flauio abſtuliſſes, niſi te in ſuam litem dediſſet cognitorem: ad te peruenire nihil debet quod Roſcius pro ſua parte exegit, quoniam tuus cognitor non eſt factus. Quid enim huic rei reſpõdere poteris Fanni?cum de ſua parte Roſcius tranſegit cum Flauio,actionem tibi tuam reliquit,an non?ſi non reliquit,quẽadmodum HS CCCIↃↃↃ ab eo poſtea exegiſti?ſi reliquit:quid ab hoc petis, quod per te perſequi & petere debes? Simillima enim, & maxime gemina ſocietas hæreditatis eſt. quemadmodum ſocius in ſocietate habet partem, ſic hæres in hæreditate habet partem. vt hæres ſibi ſoli,nõ cohæredibus petit: ſic ſocius ſibi ſoli, non ſociis petit.& quemadmodum vterque pro ſua parte petit,ſic pro ſua parte diſſoluit:hæres ex ſua parte,qua hæreditatem adiit: ſocius ex ea,qua ſocietatem coiit. Quemadmodũ ſuam partem Roſcius ſuo nomine condonare potuit Flauio,vt eam tu non peteres:ſic cum exegit ſuam partem,& tibi integram petitionem reliquit,tecum partiri non debet.niſi forte tu peruerſo more,quod huius eſt,ab alio extorquere non potes, huic eripere potes. Perſtat in ſententia Saturius: quodcunque ſibi petat ſocius,id ſocietatis fieri. quod ſi ita eſt:quæ(malum)ſtultitia fuit?Roſcius,qui ex iuris peritorum conſilio & authoritate reſtipularetur à Fannio diligenter, vt quod is exegiſſet à Flauio,dimidiam partem ſibi diſſolueret:ſi quidem ſine cautione, & repromiſſione nihilo minus id Fannius ſocietati,hoc eſt Roſcio,debebat.

Deſiderantur non pauca.

Accuſationis in C. Verrem liber primus: QVI DIVINATIO DICITVR. ORATIO IIII.

SI QVIS veſtrum Iudices,aut eorum qui adſunt, forte miratur, me qui tot annos in cauſis iudiciiſque publicis ita ſim verſatus, vt defenderim multos, læſerim neminem: ſubito nunc mutata voluntate ad accuſandum deſcendere: is ſi mei conſilii cauſam rationémque cognouerit: vnà & id quod facio probabit: & in hac cauſa profecto neminem mihi eſſe præponendum actorem putabit. Cum Quæſtor in Sicilia fuiſſem Iudices: itaque ex ea prouincia deceſſiſſem, vt Siculis omnibus iucũdam diuturnámque memoriam Quæſturæ nominiſque mei relinquerem: factũ eſt,vti cum ſummum in veteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me præſidi um ſuis fortunis conſtitutum eſſe arbitrarentur. Qui nunc populati, atque vexati, cuncti ad me publice ſæpe venerunt,vt ſuarum fortunarum omnium cauſam defenſionémque ſuſciperem:me ſæpe eſſe pollicitum, ſæpe oſtendiſſe dicebant, ſiquod tempus accidiſſet, quo tempore aliquid à me requirerent, commodis eorum me non defuturum. veniſſe tempus aiebant,non iam vt commoda ſua,ſed vt vitam ſalutémque totius prouinciæ defenderem: ſeſe iam ne deos quidem in ſuis vrbibus,ad quos confugerent, habere: quòd eorum ſimu-

lachra sanctissima C. Verres ex delubris religiosissimis sustulisset. quas res luxuries in fla-
gitiis, crudelitas in suppliciis, auaritia in rapinis, superbia in cõtumeliis efficere potuisset:
eas omnes sese hoc vno prætore per triennium pertulisse: rogare, & orare ne illos suppli-
ces aspernarer, quos me incolumi nemini supplices esse oporteret. Tuli grauiter, & acer
3 be Iudices, in eum me locum adductum, vt aut eos homines spes falleret qui opem à me,
atque auxilium petissent: aut ego qui me ad defendendos homines ab ineunte adolescen
tia dedissem, tempore atque officio coactus, ad accusandum traducerer. Dicebam habere
eos actorem Q. Cecilium, qui presertim quæstor in eadem prouincia post me quæstorem
fuisset: quo ego adiumento sperabam hanc à me molestiam posse dimoueri. id mihi erat
aduersarium maxime nam: illi multo mihi hoc facilius remisissent, si istum nõ nossent, aut
si iste apud eos quæstor nõ fuisset. Adductus sum Iudices officio, fide, misericordia, multo-
rum bonorum exemplo, veteri consuetudine, institutóque maiorum, vt onus hoc labo-
ris, atque officii, non ex meo, sed ex meorum necessariorum tempore mihi suscipiendum
putarem. Quo in negotio tamẽ illa me res Iudices, consolatur, quòd hæc quæ videtur es-
se accusatio mea, non potius accusatio, quàm defensio est existimãda. Defendo enim mul
tos mortales, multas ciuitates, prouinciam Siciliam totam. Quamobrem si mihi vnus est
4 accusandus, propemodum manere in instituto meo videor, & non omnino à defenden-
dis hominibus, subleuandísque discedere. Quòd si hanc causam tam idoneam, tam illu-
strem, tam grauem non haberem: si aut hoc à me Siculi non petissent, aut mihi cum Si-
culis causa tantæ necessitudinis non intercederet: & hoc quod facio, me Reip. causa face-
re profiterer: vt homo singulari cupiditate, audacia, scelere præditus, cuius furta atque fla
gitia non in Sicilia solum, sed in Achaia, Asia, Cilicia, Pamphylia, Romæ denique ante o-
culos omnium maxima turpissimàque nossemus, me agente in iudicium vocaretur: quis
tandem esset qui meum factum aut cõsilium posset reprehendere? Quid est, prò deûm ho-
minúmque fidem, in quo ego Reip. plus hoc tempore prodesse possim? quid est, quod aut
Po. Ro. gratius esse debeat, aut sociis exterísque nationibus optatius esse possit, aut saluti
fortunísque omnium magis accõmodatum sit? Populatæ, vexatæ, funditus euersæ prouin
ciæ: socii, stipendiarísque Populi Romani afflicti, miseri, iam non salutis spem, sed exitii
5 solatium quærunt. Qui iudicia manere apud ordinem Senatorium volunt, queruntur ac-
cusatores se idoneos non habere: qui accusare possunt, iudiciorum seueritatem desyde-
rant. Populus Ro. interea, tametsi multis incommodis difficultatibúsque affectus est, ta-
men nihil æque in Rep. atque illam veterem iudiciorum vim grauitatémque requirit. Iu
diciorum desyderio Tribunitia potestas efflagitata est: iudiciorum leuitate ordo quoque
alius ad res iudicandas postulatur. Iudicum culpa atque dedecore etiam Censorium no-
men, quod asperius antea populo videri solebat, id nunc poscitur: id iam populare, atque
plausibile factum est. In hac libidine hominũ nocẽtissimorum, in Po. Ro. quotidiana que-
rimonia, iudiciorum infamia, totius ordinis offensione, cum hoc vnum his tot incommo
dis remedium esse arbitrarer, vt homines idonei, atque integri causam Reip. legúmque su
6 sciperent: fateor me salutis omnium causa, ad eam partem accessisse Reip. subleuãdæ, quæ
maxime laboraret. Nunc quoniã quibus rebus adductus ad causam accesserim, demon-
straui: dicendum necessario est de contentione nostra, vt in constituendo accusatore, quod
sequi possitis habeatis. Ego sic intelligo Iudices, cum de pecuniis repetundis nomẽ cuius-
piam deferatur: si certamen inter aliquos sit, cui potissimum delatio detur: hæc duo in pri
mis spectari oportere, Quem maxime velint actorem esse ii, quibus factæ esse dicantur in-
iuriæ: & quem minime velit is qui eas iniurias fecisse arguatur. In hac causa Iudices, tam-
etsi vtrunque esse arbitror perspicuum, tamen de vtroque dicam, & de eo prius, quod apud
vos plurimum debet valere: hoc est de voluntate eorum quibus iniuriæ factæ sunt: quo-
rum causa iudicium de pecuniis repetundis est constitutum. Siciliam prouinciam C. Ver
res per triennium depopulatus esse, Siculorum ciuitates vastasse, domos exinanisse, fana
7 spoliasse dicitur. adsunt: queruntur Siculi vniuersi: ad meam fidem quam habent spectatã
iam, & diu cognitam, confugiunt: auxilium sibi per me à vobis atque à Po. Ro. legibus pe-

tuntme defenſorem calamitatum ſuarum,me vltorem iniuriarum,me cognitorem iuris
ſui,me actorem cauſæ totius eſſe voluerunt. Vtrum Q. Cecili hoc dices, me non Siculorũ
rogatu ad cauſam accedere, an optimorum fideliſſimorúmque ſociorum voluntatem a-
pud hos grauem eſſe non oportere: Si id audebis dicere quod C. Verres, (cui te inimicum
eſſe ſimulas) maxime exiſtimari vult, Siculos hoc à me non petiſſe: primum cauſam inimi
ci tui ſubleuabis: de quo non præiudicium, ſed planè iudicium iam factum putatur: quod
ita percrebuit, Siculos omnes actorem ſuæ cauſæ contra illius iniurias quæſiſſe. hoc ſi tu
inimicus eius, factum negabis, quod ipſe, cui maxime hæc res obſtat, negare non audet:
videto ne nimium familiariter inimicitias exercere videare. Deinde ſunt teſtes viri clariſ-
ſimi noſtræ ciuitatis: quos omnes à me nominari non eſt neceſſe: eos qui adſunt, appella-
bo: quos, ſi mentirer, teſtes eſſe impudentiæ meæ minime vellem. Scit is qui eſt in conſilio,
C. Marcellus: ſcit is quem adeſſe video, Cn. Lentulus Marcellinus: quorum fide atque præ- 8
ſidio Siculi maxime vtuntur, quòd omnino Marcellorum nomini tota illa prouincia ad-
iuncta eſt: hi ſciunt hoc non modo à me petitũ eſſe, ſed ita ſæpe, & ita vehementer eſſe pe-
titum, vt aut cauſa mihi ſuſcipienda fuerit, aut officium neceſſitudinis repudiandum. Sed
quid ego his teſtibus vtor: quaſi res dubia, aut obſcura ſit. Adſunt homines ex tota prouin
cia nobiliſſimi, qui præſentes vos orant atque obſecrant Iudices, vt in actore cauſæ ſuæ
deligẽdo, veſtrum iudicium à ſuo iudicio ne diſcrepet. Omnium ciuitatum totius Siciliæ
legationes adſunt, præter duas ciuitates: quarum duarum ſi adeſſent, duo crimina vel ma-
xima minuerẽtur, quæ cum his ciuitatibus C. Verri cõmunicata ſunt. At enim cur à me
potiſſimùm hoc præſidium petiuerũt: Si eſſet dubium, petiſſent à me præſidium, nécne: di
cerem cur petiſſent. nũc vero cum id ita perſpicuum ſit, vt oculis iudicare poſſitis: neſcio 9
cur hoc mihi detrimento eſſe debeat, ſi id mihi obiiciatur, me potiſſimùm eſſe delectum.
Verum id mihi non ſumo Iudices, & hoc nõ modo in oratione mea non pono, ſed ne in
opinione quidem cuiuſquam relinquo, me omnibus patronis eſſe prapoſitũ. non ita eſt:
ſed vniuſcuiuſque, temporis, valetudinis, facultatis ad agendum, ducta ratio eſt. Mea fuit
ſemper hæc in hac re voluntas, & ſententia, quemuis vt hoc mallent, de his qui eſſent ido
nei, ſuſcipere, quàm me: me vt mallent, quàm neminem. Reliquum eſt iam vt illud quæ-
ramus, cum hoc conſtet, Siculos à me petiſſe, ecquid hanc rem apud vos, animóſque ve-
ſtros valere oporteat: ecquid authoritatis apud vos in ſuo iure repetundo ſocii Po. Ro. ſup
plices veſtri habere debeant. De quo quid ego plura commemorem: quaſi vero dubium
ſit quin tota lex de pecuniis repetundis ſociorum cauſa cõſtituta ſit. Nam ciuibus cũ ſunt 10
ereptæ pecuniæ, ciuili ferè actione, & priuato iure repetuntur. Hæc lex ſocialis eſt: hoc ius
nationum exterarum eſt: hanc habent arcem minus aliquanto munitam, nunc quidem
quàm antea: veruntamen, ſiqua reliqua ſpes eſt quæ ſociorum animos conſolari poſſit, ea
tota in hac lege poſita eſt: cuius legis nõ modo à Po. Ro. ſed etiam ab vltimis nationibus
iampridem ſeueri cuſtodes requiruntur. Quis igitur eſt, qui neget oportere eorum arbitra
tu lege agi, quorum cauſa lex ſit conſtituta: Sicilia tota ſi vna voce loqueretur, hoc dice-
ret, Quod auri, quod argenti, quod ornamentorum in meis vrbibus, ſedibus, delubris fuit:
quod in vnaquaque re beneficio Senatus Populique Ro. iuris habui: id mihi tu C. Verres
eripuiſti, atque abſtuliſti: quo nomine abs te ſeſtertiûm millies ex lege repeto. ſi vniuerſa,
vt dixi, prouincia loqui poſſet, hac voce vteretur. quoniam id non poterat, harũ rerum a- 11
ctorem, quem idoneum eſſe arbitrata eſt, ipſa delegit. In huiuſmodi re quiſquam tam im-
pudens reperietur, qui ad alienam cauſam inuitis iis, quorum negotium eſt, accedere, aut
aſpirare audeat: Si tibi Q. Cecili hoc Siculi dicerent, Te non nouimus, neſcimus qui ſis,
nunquam te antea vidimus: ſine nos per eũ noſtras fortunas defendere, cuius fides eſt no-
bis cognita: nónne id dicerent quod cuiuis probare deberent: nunc hoc dicunt, vtrunque
ſe noſſe: alterum ſe cupere defenſorem eſſe fortunarum ſuarum, alterum planè nolle. cur
nolint, etiam ſi tacerent, ſatis dicunt. verum non tacent. tamen his inuitiſſimis te offeres:
tamẽ in aliena cauſa loquere: tamẽ eos defendes qui ſe ab omnibus deſertos potius, quàm
abs te defenſos eſſe malunt: tamẽ his operã tuã pollicebere, qui te neque velle ſua cauſa,

nec si cupias, posse arbitrantur. Cur eorum spem exiguam reliquarum fortunarũ, quam ha
12 bent in legis & iudicii seueritate positam, vi extorquere conaris? cur te interponis inuitissi-
mis his, quibus maxime lex consultũ esse vult? cur de quibus in prouincia non optime es
meritus: eos nunc planè fortunis omnibus conaris euertere? cur his nõ modo persequendi
iuris sui, sed etiam deplorãdæ calamitatis adimis potestatem? Nam te actore, quem eorum
affuturum putas? quos intelligis non vt per te alium, sed vt per aliquẽ te ipsum vlciscantur,
laborare? At enim solum id est, vt me Siculi maxime velint: alterũ illud credo obscurum
est, à quo Verres minime se accusari velit. Ecquis vnquam tam palàm de honore, tam ve-
hementer de salute sua contendit, quàm ille atque illius amici, vt ne hæc mihi delatio de-
tur? Sunt multa, quæ Verres in me esse arbitratur, quæ scit in te Q. Cecili non esse: quæ cu-
iusmodi in vtroque nostrum sunt, paulo post cõmemorabo. nunc tantum id dicam, quod
tacitus tu mihi assentiare, nullam rem in me esse, quam ille contemnat: nullam in te, quam
pertimescat. Itaque magnus ille defensor, & amicus eius tibi Hortẽsius suffragatur: me op-
pugnat. aperte ab iudicibus petit, vt tu mihi anteponare: & ait hoc se honeste, sine vlla in-
13 uidia, ac sine vlla offensione contendere. Nõ enim, inquit, illud peto, quod soleo cum vehe-
mentius contendi, impetrare. reus vt absoluatur, non peto: sed vt ab hoc potius, quàm ab
illo accusetur, id peto. Da mihi hoc: cõcede, quod facile est, quod honestum, quod nõ inui-
diosum: quod cum dederis, sine vllo tuo periculo, sine infamia illud dederis, vt is absolua-
tur, cuius ego causa laboro. Et ait idem, vt aliquis metus adiunctus sit ad gratiam, certos es
se in consilio, quibus ostendi tabellas velit. id esse perfacile. nõ enim singulos ferre senten-
tias, sed vniuersos constituere: ceratam vnicuique tabellam dari cera legitima, non illa in-
fami ac nefaria. Atque is nõ tam propter Verrem laborat, quàm quòd eum minime res to
ta delectat. videt enim si à pueris nobilibus, quos adhuc elusit: si à quadruplatoribus, quos
non sine causa contempsit semper, ac pro nihilo putauit, accusandi voluntas ad viros for-
tes, spectatósque homines translata sit: se in iudiciis dominari non posse. Huic ego homini
14 iam antè denuncio, si à me causam hanc vos agi volueritis, rationẽ illi defendendi totã esse
mutandam: & ita tamen mutandã, vt meliore & honestiore conditione sit, quàm qua ipse
esse vult: vt imitetur homines eos, quos ipse vidit amplissimos, L. Crassum & M. Antoniũ,
qui nihil se arbitrabantur ad iudicia causásque amicorũ præter fidem, & ingenium afferre
oportere. Nihil erit quod me agente arbitretur iudicium sine magno multorum periculo
posse corrumpi. Ego in hoc iudicio mihi Siculorum causam receptam, Populi Ro. suscæ-
ptam esse arbitror: vt mihi nõ vnus homo improbus opprimẽdus sit, id quod Siculi peti-
uerunt: sed omnino improbitas, id quod Populus Ro. iamdiu flagitat, extinguenda atque
delenda sit. In quo ego quid eniti, aut quid efficere possim, malo in aliorum spe relinquere,
quàm in oratione mea ponere. Tu vero Cecili, quid potes? quo tempore, aut qua in re, non
15 modo specimen cæteris aliquod dedisti, sed tute tui periculum fecisti? In mentem tibi non
venit, quid negocii sit causam publicam sustinere? vitam alterius totã explicare? atque eam
non modo in animis iudicum, sed etiam in oculis, cõspectúque omnium exponere? socio-
rum salutem, cõmoda prouinciarum, vim legum, grauitatem iudiciorũ defendere? Cogno-
sce ex me (quoniam hoc primum tempus discendi nactus es) quàm multa esse oporteat in
eo qui alterum accuset: ex quibus si vnum aliquod in te cognoueris, ego iam tibi ipse istuc
quod expetis, mea voluntate concedam. Primum integritatem atque innocentiam singu-
larem. nihil est enim quod minus ferendum sit, quàm rationem ab altero vitæ reposcere
eum qui non possit suæ reddere. Hic ego de te plura non dicam. vnum illud credo omnes
animaduertere, te adhuc ab nullis nisi à Siculis potuisse cognosci: Siculos hoc dicere: cum
eidem sint irati, cui tu te inimicum esse dicis, sese tamen te actore ad iudicium non affutu-
ros. quare negent, ex me non audies: hos patere id suspicari quod necesse est. Illi quidem,
16 vt est hominũ genus nimis acutum & suspitiosum, non te ex Sicilia literas in Verrem de-
portare velle arbitrantur: sed cùm iisdem literis illius prætura, & tua quæstura consignata
sit, asportare te velle ex Sicilia literas suspicantur. Deinde accusatorem firmum, verúmque
esse oportet. cum ego si te putem cupere esse: facile intelligo esse non posse. Nec ea dico, quæ

ſi dicam,tamen infirmare non poſſis,Te antequam de Sicilia deceſſeris, in gratiam rediſſe
cum Verre:Potamonem ſcribam,& familiarem tuum retentũ eſſe à Verre in prouincia,cũ
tu decederes:M.Cecilium fratrem tuum lectiſſimũ,atque ornatiſſimum adoleſcentem non
modo non adeſſe,neque tecum tuas iniurias perſequi:ſed eſſe cum Verre,cum illo familia-
riſſime atq; amiciſſime viuere.Sunt hæc,& alia in te falſi accuſatoris ſigna permulta,qui-
bus ego nunc non vtor. hoc dico,te ſi maxime cupias, tamen verũ accuſatorem eſſe non
poſſe.Video enim permulta eſſe crimina,quorũ tibi ſocietas cum Verre eiuſmodi eſt,vt ea
in accuſando attingere non audeas.Quæritur Sicilia tota C.Verrem ab aratoribus cũ fru- 17
mentum ſibi in cellam imperauiſſet: & cum eſſet tritici modius HS V,pro frumento in mo
dios ſingulos,duodenos ſeſtertios exegiſſe. Magnum crimen, ingens pecunia, furtum im-
pudens,iniuria non ferenda.Ego hoc vno crimine illum condemnem neceſſe eſt.Tu Ceci-
li quid facies?vtrum hoc tantũ crimen prætermittes?an obiicies? ſi obiicies: idne alteri cri-
mini dabis, quod eodem tempore in eadem prouincia tu ipſe feciſti?audebis ita accuſare al
terum,vt quo minus tute condemnere, recuſare non poſſis?Si prætermittes, qualis erit iſta
tua accuſatio,quæ domeſtici periculi metu, certiſſimi & maximi criminis non modo ſu-
ſpitionem,verum etiam mentionem ipſam pertimeſcat? Emptum eſt ex S.C.frumentũ ab
Siculis prætore Verre:pro quo frumento pecunia omnis ſoluta non eſt. graue eſt hoc cri-
men in Verrem: graue me agente: te accuſante nullũ.eras enim tu quæſtor,pecuniam pu- 18
blicam tu tractabas. ex qua,etiam ſi cuperet prætor, tamen nequa deductio fieret, magna
ex parte tua poteſtas erat.Huius quoque igitur criminis,te accuſante mentio nulla fiet.Si-
lebitur toto iudicio de maximis & notiſſimis illius furtis,& iniuriis. Mihi crede Cecili,nõ
poteſt in accuſando ſocios vere defendere is , qui cum reo criminum ſocietate coniunctus
eſt.Mancipes à ciuitatibus pro frumento pecuniam exegerunt. quid? hoc Verre prætore fa
ctum eſt ſolũ? non:ſed etiam quæſtore Cecilio.Quid igitur?daturus es huic crimini,quod
& potuiſti prohibere ne fieret,& debuiſti?an totum id relinques?Ergo id omnino Verres in
iudicio ſuo nõ audiet: quod cum faciebat, quemadmodum defenſurus eſſet nõ reperiebat.
Atque ego hæc quæ in medio poſita ſunt, cõmemoro.Sunt alia magis occulta furta, quæ
ille,vt iſtius credo animos,atque impetus retardaret, cum quæſtore ſuo benigniſſime com
municauit. hæc tu ſcis ad me eſſe delata: quæ ſi velim proferre,facile omnes intelligẽt,vo- 19
bis inter vos non modo voluntatem fuiſſe cõiunctam , ſed ne prædam quidem adhuc eſſe
diuiſam.Quapropter ſi tibi indicium poſtulas dari quòd tecum vnà fecerit, concedo: ſi id
lege permittitur. ſin autem de accuſatione dicimus,cõcedas oportet iis,qui nullo ſuo pec-
cato impediuntur, quo minus alterius peccata demonſtrare poſſint.Ac vide quantum in-
terfuturum ſit inter meam,atque tuam accuſationem.Ego etiam quæ tu ſine Verre cõmi-
ſiſti,Verri crimini daturus ſum, quòd te non prohibuerit,cum ſummam ipſe haberet po-
teſtatem. tu contra,ne,quæ ille quidem fecit,obiicies,nequa ex parte cõiunctus cum eo re-
periare.Quid illa Cecili?contemnendáne tibi videntur eſſe,ſine quibus cauſa ſuſtineri,pre-
ſertim tanta,nullo modo poteſt? aliqua facultas agendi,aliqua dicendi conſuetudo,aliqua
in foro,iudiciis,legibus,aut ratio,aut exercitatio. Intelligo quàm ſcopuloſo,difficilique in
loco verſer. nam cum omnis arrogantia odioſa eſt,tum illa ingenũ,atque eloquẽtiæ mul- 20
to moleſtiſſima.Quamobrẽ nihil dico de meo ingenio: neque eſt quod poſſim dicere: ne-
que ſi eſſet,dicerem. aut enim id mihi ſatis eſt,quod eſt de me opinionis, quicquid eſt: aut
ſi id parum eſt,ego maius id cõmemorando facere non poſſum.De te Cecili iam meherecu-
le hoc extra hanc contentionem certaménque noſtrum familiariter tecum loquar. tu ipſe
quemadmodum exiſtimes vide etiam atque etiam:& tu te collige: & qui ſis, & quid facere
poſſis,conſidera. Putáſne te poſſe de maximis,acerbiſſimíſque rebus, cum cauſam ſociorũ,
fortunáſque prouinciæ,ius Po.Romani, grauitatem iudicii, legúmque ſuſceperis, tot res,
tam graues,tam varias,voce,memoria,conſilio,ingenio,ſuſtinere? Putáſne te poſſe, quæ C.
Verres in quæſtura, quæ in legatione, quæ in prætura, quæ Romæ, quæ in Italia, quæ in
Achaia,Aſia,Pamphyliáque patrarit:ea quemadmodum locis, temporibúſque diuiſa ſunt,
ſic criminibus & oratione diſtinguere?Putáſne poſſe,id quod in eiuſmodi reo maxime ne-

cessarium est, facere, vt quæ ille libidinosè, quæ nefariè, quæ crudeliter fecerit, ea æque acer-
ba & indigna videantur esse iis qui audient, atque illis visa sunt qui senserunt? Magna sunt
ea quæ dico, mihi crede: noli hæc contemnere: dicenda, demonstranda, explicanda sunt o-
mnia: causa non solum exponenda, sed etiam grauiter copioséque agenda est. perficiendũ
est, siquid agere aut perficere vis, vt homines te non solum audiant, verum etiam libenter
studioséque audiant. In quo si te multum natura adiuuaret, si optimis à pueritia discipli-
nis atque artibus studuisses, & in his elaborasses: si literas Græcas Athenis, nõ Lilybei: Lati-
nas Romæ, non in Sicilia didicisses: tamen esset magnum, tantam causam, tam expectatã,
& diligentia consequi, & memoria complecti, & oratione exponere, & voce, & viribus su-
12 stinere. Fortasse dices, Quid? ergo hæc in te sunt omnia? Vtinam quidem essent: verũtamen
vt esse possent, magno studio mihi à pueritia est elaboratum. Quòd si ego hæc propter ma-
gnitudinem rerum, ac difficultatem assequi non potui, qui in omni vita nihil aliud egi:
quàm longe tu te ab his rebus abesse arbitrare, quas non modo antea nunquam cogitasti,
sed ne nunc quidem, cum in eas ingrederis, quæ & quantæ sint, suspicari potes? Ego, qui, si-
cut omnes sciunt, in foro iudiciísque ita verser vt eiusdem ætatis aut nemo, aut pauci, plu-
res causas defenderint: & qui omne tempus, quod mihi ab amicorũ negociis datur, in his
studiis, laboribúsque consumam, quo paratior ad vsum forensem, promptiórque esse pos-
sim: tamen ita deos mihi velim propitios, vt cum illius temporis mihi venit in mentẽ, quo
die citato reo mihi dicendum sit, non solum commoueor animo, sed etiam toto corpore
perhorresco. Iam nunc mente, & cogitatione prospicio quæ tum studia hominum, qui cõ
13 cursus futuri sint, quantam expectationem magnitudo iudicii sit allatura, quantam audi-
torum multitudinem C. Verris infamia cõcitatura, quantam denique audientiam oratio-
ni meæ improbitas illius factura sit. Quæ cum cogito, iam nunc timeo, quidnam pro of-
fensione hominum qui illi inimici, infensique sunt, & expectatione omnium, & magnitu-
dine rerum, dignum eloqui possim. Tu horum nihil metuis, nihil cogitas, nihil laboras: &
siquid ex vetere aliqua oratione, Iouem ego Optimum Maximum, aut, Vellem si fieri po-
tuisset Iudices: aut aliquid eiusmodi ediscere potueris: præclare te paratum in iudicium vẽ-
turum arbitraris. ac, si nemo tibi responsurus esset, tamen ipsam causam, vt ego arbitror,
demonstrare nõ posses. Nunc ne illud quidem cogitas, tibi cum homine disertissimo, & ad
dicendum paratissimo futurum esse certamen? quicum modo disserendum, modo omni o-
ratione pugnandum, certandúmque sit? cuius ego ingenium ita laudo, vt non pertimescã:
ita probo, vt me ab eo delectari facilius, quàm decipi putem posse. Nunquam ille me oppri
14 met consilio: nunquam vllo artificio peruertet: nunquam ingenio me suo labefactare at-
que infirmare conabitur. Noui omnes hominis petitiones, rationésque dicendi: sæpe in iis-
dem, sæpe in contrariis causis versati sumus: ita contra me ille dicet, quanuis sit ingenio-
sus, vt nonnullum etiam de suo ingenio iudicium fieri arbitretur. Te vero Cecili quemad-
modũ sit elusurus, quàm omni ratione iactaturus, videre iam videor: quoties ille tibi pote-
statem optionémque facturus sit, vt eligas vtrum velis, factum esse, nécne: verum esse, an fal
sum: vtrum dixeris, id contra te futurũ. Qui tibi æstus, qui error, quæ tenebræ dii immor-
tales erunt, homini minime malo? quid, cum accusationis tuæ membra diuidere cœperit,
& in digitis suis singulas partes causæ constituere? quid cum vnumquodque transigere, ex-
pedire, absoluere? ipse profecto metuere incipies: ne innocẽti periculum facesseris. Quid cũ
commiserari, conqueri, & ex illius inuidia deonerare aliquid, & in te traiicere cœperit? cõ-
memorare quæstoris cum prætore necessitudinem constitutam, morem maiorũ, sortis re-
15 ligionem? poterísne eius orationis subire inuidiam? Vide modo, etiam atque etiam cõside-
ra: mihi enim videtur periculum fore ne ille non modo verbis te obruat, sed gestu ipso ac
motu corporis præstringat aciẽ ingenii tui, téque ab institutis tuis, cogitationibúsque ab-
ducat. Atque huiusce rei iudicium iam continuo video futurũ. Si enim mihi hodie respon
dere ad hæc quæ dico; potueris: si ab isto libro, quem tibi magister ludi nescio quis ex alie-
nis orationibus compositum dedit, verbo vno discesseris, posse te & illi quoque iudicio nõ
deesse, & causæ atque officio tuo satisfacere arbitrabor. sin mecum in hac prolusione nihil

fueris, quẽ te in ipsa pugna cũ acerrimo aduersario fore putemus? Esto,ipse nihil est,nihil potest: at venit paratus cũ subscriptoribus exercitatis & disertis. est tamen hoc aliquid,tãetsi nõ est satis .omnibus enim rebus is qui princeps in agẽdo est,ornatissimus & paratissimus esse debet. verũtamen L. Apuleiũ esse video proximũ subscriptorem, hominẽ nõ ætate,sed vsu forensi atque exercitatione tyronem. deinde,vt opinor,habet Allienum,hunc tamen à subsellijs, qui quid in dicendo possit, nunquam satis attendi: in clamando quidem video eum esse bene robustum atque exercitatum . In hoc spes tuæ sunt omnes . hic,si tu eris actor constitutus,totum iudicium sustinebit: ac ne is quidem tantum contendet in dicendo quantum potest , sed consulet laudi & existimationi tuæ: & ex eo quod ipse potest in dicendo,aliquantum remittet,vt tu tandem aliquid esse videare. vt in actoribus Græcis fieri videmus, sæpe illum qui est secundarum,aut tertiarum partium,cum possit aliquanto clarius dicere,quàm ipse primarum,multũ summittere, vt ille princeps quammaxime excellat:sic faciet Allienus,tibi seruiet,tibi lenocinabitur,minus aliquanto contendet, quàm potest. Iam hoc considerate,cuiusmodi accusatores in tanto iudicio simus habituri,cum & ipse Allienus ex ea facultate, siquam habet,aliquantum detracturus sit:& Cecilius tum denique se aliquid facturum putet,si Allienus minus vehemens fuerit, & tibi primas in dicẽ- 17
do partes concesserit. quartum quem sit habiturus,non video, nisi quem forte ex illo grege oratorum qui subscriptionem sibi postularunt,cuicunque vos delationem dedissetis:ex quibus alienissimis hominibus ita paratus venis, vt tibi hospes aliquis sit recipiẽdus. quibus ego non sum tantum honorem habiturus,vt ad ea quæ dixerint,certo loco,aut singulatim vnicuique respondeam. sic breuiter,quoniam non consulto, sed casu in eorum mẽtionem incidi,quasi præteriens satisfaciam vniuersis. Tãtane vobis inopia videor esse amicorum,vt mihi non ex his quos mecum adduxerim,sed de populo subscriptor addatur?vobis autem tanta inopia reorum est,vt mihi causam præripere conemini potius, quàm aliquos à columna Menia vestri ordinis reos reperiatis? Custodẽ,inquit,Tullio me apponite. quid?mihi quàmmultis custodibus opus erit, si te semel ad meas capsas admisero?qui non solum ne quid enuncies,sed etiam ne quid auferas,custodiendus sis. sed de isto custode toto 18
sic vobis breuissime respõndebo, nõ esse hos tales viros commissuros,vt ad causam tantam à me susceptam,mihi creditam,quisquam subscriptor me inuito aspirare possit. etenim fides mea custodem repudiat,diligentia speculatorem reformidat. Verum vt ad te Cecili redeam,quàm multa te deficiant vides:quàm multa sint in te quæ reus nocens in accusatore suo cupiat esse,profecto iam intelligis. Quid ad hæc dici potest?nõ enim quæro quid tu dicturus sis:video mihi non te,sed hunc librum esse responsurum, quem monitor tuus hic tenet:qui si te rectè monere volet,suadebit tibi vt hinc discedas, neque mihi verbũ vllum respõdeas. Quid enim dices?an id quod dictitas,iniuriã tibi fecisse Verrem?arbitror. neque enim esset verisimile,cum omnibus Siculis faceret iniurias,te illi vnum eximium, cui cõsuleret,fuisse. sed cæteri Siculi vltorem suarum iniuriarum inuenerunt. tu dum tuas iniurias per te, id quod non potes, persequi conaris, id agis, vt cæterorum quoque iniuriæ sint 19
impunitæ atque inultæ.& hoc te præterit,nõ id solum spectari solere,qui debeat:sed etiam illud,qui possit vlcisci. in quo vtrunque sit,eum superiorem esse:in quo alterum,in eo non quid is velit,sed quid facere possit,quæri solere. quòd si ei potissimũ censes permitti oportere accusandi potestatem,cui maximam C.Verres iniuriam fecerit: vtrum tandem censes hos Iudices grauius ferre oportere,te ab illo esse læsum,an prouinciam Siciliam esse vexatam ac perditã?Opinor cõcedis,multo hoc esse grauius,& ab omnibus ferri grauius oportere. concede igitur,vt tibi anteponatur in accusando prouincia:nam prouincia accusat,cũ is agit causam,quem sibi illa defensorem sui iuris,vltorem iniuriarum,actorẽ totius causæ adoptauit. At eam tibi C.Verres fecit iniuriam quæ cæterorum quoque animos posset alieno incommodo cõmouere. minime:nam id quoque ad rem pertinere arbitror, qualis iniuria dicatur,quæ causa inimicitiarũ proferatur. cognoscite ex me:nam iste eam profecto, nisi planè nihil sapit,nunquam proferet. Agonis est quædam Lilybætana liberta Veneris 20
Erycinæ: quæ mulier ante hunc Quæstorẽ copiosa planè & locuples fuit. ab hac præfectus

Antonii quidam ſymphoniacos ſeruos abducebat per iniuriā, quibus ſe in claſſe vti velle
dicebat. Tum illa, vt mos in Sicilia eſt omnium Venereorum, & eorum qui à Venere ſe li-
berauerunt, vt præfecto illi religionem Veneris, noménque obiiceret, dixit & ſe, & omnia
ſua Veneris eſſe. Vbi hoc Quæſtori Cecilio viro optimo, & homini æquiſſimo nunciatum
eſt, vocari ad ſe Agonidem iubet, iudicium dat ſtatim, ſi pateret eam ſe, & ſua Veneris eſſe
dixiſſe. iudicant Recuperatores id, quod neceſſe erat. neque enim erat cuiquam dubium
quin illa dixiſſet. iſte in poſſeſſionē bonorum mulieris mittit: ipſam Veneri in ſeruitutem
adiudicat. deinde bona vendit: pecuniā redigit. ita dum pauca mancipia Veneris nomine
Agonis ac religione retinere vult, fortunas omnes libertatémque ſuam iſtius iniuria per-
11 didit. Lilybæum Verres venit poſtea: rem cognoſcit: factū improbat: cogit Quæſtorē ſuū
pecuniā, quam ex Agonidis bonis redegiſſet, eam mulieri omnē annumerare & reddere. eſt
adhuc, id quod vos omnes admirari video, nō Verres, ſed Q. Mutius. Quid enim facere po-
tuit elegantius ad hominū exiſtimationem? æquius ad leuandā mulieris calamitatē? vehe-
mentius ad Quæſtoris libidinē cohercendam? ſummè hæc omnia mihi videntur eſſe lau-
danda. Sed repente è veſtigio ex homine, tāquam aliquo Circeo poculo, factus eſt verres:
redit ad ſe, atque ad mores ſuos. nam ex illa pecunia magnā partem ad ſe vertit: mulieri
reddidit quātulū viſum eſt. Hic tu ſi læſum te à Verre eſſe dices, patiar, & concedā: ſi iniuriā
tibi factam quereris, defendam, & negabo. deinde de iniuria quæ tibi facta ſit, neminem
noſtrum grauiorem vindicem eſſe oportet, quàm te ipſum cui facta dicitur. Si tu cum illo
12 poſtea in gratiam rediſti: ſi domi illius aliquoties fuiſti: ſi ille apud te poſtea cœnauit, vtrū
te perfidioſum, an præuaricatorē exiſtimari mauis? video eſſe neceſſe alterutrū. ſed ego tecū
in eo nō pugnabo, quo minus verū velis eligas. Quid ſi, ne iniuriæ quidem quæ tibi ab illo
facta ſit, cauſa remanet? quid habes quod poſſis dicere quamobrem non modo mihi, ſed
cuiquam anteponare? niſi forte illud, quod dicturū te eſſe audio, Quæſtorem illius fuiſſe.
quæ cauſa grauis eſſet, ſi certares mecum vter noſtrum illi amicior eſſe deberet. In conten-
tione ſuſcipiendarum inimicitiarum, ridiculum eſt putare cauſam neceſſitudinis, ad infe-
rendum periculum iuſtam videri oportere. Etenim ſi plurimas à tuo Prætore iniurias ac-
cæpiſſes, tamen eas ferendo maiorē laudem, quàm vlciſcendo mererere. cū vero nullū il-
lius in vita rectius factum ſit, quàm id quod tu iniuriam appellas: hi ſtatuent hāc cauſam,
quamne in alio quidem probarent, in te iuſtā ad neceſſitudinē violādam videri? qui ſi ſum-
13 mam iniuriam ab illo accæpiſti: tamen quoniā Quæſtor eius fuiſti, nō potes eum ſine vlla
vituperatione accuſare. ſi vero nulla tibi facta eſt iniuria, ſine ſcelere eū accuſare nō potes.
Quare cū incertum ſit de iniuria, quēquā eſſe horū putas qui nō malit te ſine vituperatio-
ne, quàm cū ſcelere diſcedere? At vide quid differat inter meā opinionē ac tuam. tu cū om-
nibus rebus inferior ſis, hac vna in re te mihi anteferri putas oportere, quòd Quæſtor illius
fueris. ego, ſi ſuperior cæteris rebus eſſes, te hanc vnā ob cauſam accuſatorē repudiari puta-
rem oportere. Sic enim à maioribus noſtris accæpimus, Prætorē Quæſtori ſuo, parētis loco
eſſe oportere: nullā neque iuſtiorē, neque grauiorem cauſam neceſſitudinis poſſe reperiri,
quàm coniunctionē ſortis, quàm prouinciæ, quàm officii, quàm publicā muneris ſocietatē.
14 quāobrē ſi iure eū poſſis accuſare: tamen cū is tibi parētis numero fuiſſet, id piè facere non
poſſes. cū vero neque iniuriā accæperis, & Prætori tuo periculū crees: fatearis neceſſe eſt te
illi iniuſtū impiúmque bellū inferre conari. Etenim iſta quæſtura ad eā rē valet, vt elabo-
randū tibi in ratione reddēda ſit quāobrē, qui Quæſtor eius fueris, accuſes: nō vt ob eā ipſā
cauſam poſtulādū ſit vt tibi potiſſimū accuſatio detur. Neque ferè vnquā venit in contē-
tionē de accuſādo qui Quæſtor fuiſſet, quin repudiaretur. itaque neque L. Philoni in C. Ser-
uiliū nominis deferēdi poteſtas eſt data, neque M. Aurelio Scauro in L. Flaccū, neque Cn.
Pōpeio in T. Albutiū: quorū nemo propter indignitatē repudiatus eſt, ſed ne libido vio-
lādæ neceſſitudinis authoritate iudicū cōprobaretur. atque ille Cn. Pōpeius ita cū C. Iulio
contēdit, vt tu mecū. Quæſtor enim Albutii fuerat, vt tu Verris. Iulius hoc ſecū authorita
15 tis ad accuſandū afferebat: quòd vt hoc tēpore nos ab Siculis, ſic tū ille ab Sardis rogatus ad
cauſam acceſſerat. ſemper hæc cauſa plurimū valuit: ſemper hæc ratio accuſādi fuit hone-

ftiſſima,pro ſociis, pro ſalute prouinciæ,pro exterarum nationum commodis,inimicitias
ſuſcipere,ad periculum accedere,operam,ſtudium,laborem interponere.Etenim ſi proba-
bilis eſt eorum cauſa, qui iniurias ſuas perſequi volunt, qua in re dolori ſuo, non Reipub.
commodis ſeruiunt:quanto illa cauſa honeſtior,quæ non ſolum probabilis videri,ſed etiā
grata eſſe debet,nulla priuatim accæpta iniuria,ſociorum atque amicorum Po.Rom.do-
lore atque iniuriis commoueri?Nuper cum in P. Gabinium vir fortiſſimus & innocētiſſi-
mus L. Piſo delationem nominis poſtularet, & contrà Q. Cæcilius peteret: iſque ſe vete-
res inimicitias iamdiu ſuſcæptas perſequi diceret:cum authoritas, & dignitas Piſonis va-
lebat plurimum,tum illa erat cauſa iuſtiſſima,quòd eum ſibi Achæi patronum adoptarāt.
Etenim cum lex ipſa de pecuniis repetundis,ſociorum,atque amicorum Populi Romani
cauſa parata ſit:iniquum eſt non eum legis iudiciique actorem idoneum maximè putari,
quem actorē cauſæ ſuæ ſocii, defenſorémque fortunarum ſuarum potiſſimum eſſe volue-
runt. An quod ad cōmemorandum eſt honeſtius,id ad probandum non multo videri de-
bet æquius?vtra igitur eſt ſplendidior,vtra illuſtrior commemoratio?accuſaui eum, quicū
Quæſtor fueram, quicum me ſors conſuetudóque maiorum, quicum me deorum homi-
númque iudicium coniunxerat. An accuſaui rogatu ſociorum atque amicorum? delectus
ſum ab vniuerſa prouincia,quî eius iura fortunáſque defenderem. Dubitare quiſquā po-
teſt,quin honeſtius ſit eorum cauſa apud quos Quæſtor fueris,quàm eum cuius Quæſtor
fueris,accuſare?Clariſſimi viri noſtræ ciuitatis,temporibus optimis,hoc ſibi ampliſſimum
pulcherrimúmque ducebanr, ab hoſpitibus clientibúſque ſuis, ab exteris nationibus quæ
in amicitiam Populi Ro.ditionémque eſſenr, iniurias propulſate:corúmque fortunas de-
fendere.M.Catonem illum ſapientem,clariſſimum virum & prudentiſſimum,cum mul- 17
tis graues inimicitias geſſiſſe accæpimus,propter Hiſpanorum, apud quos Conſul fuerat,
iniurias.Nuper Cn.Domitium ſcimus Decimo Syllano diem dixiſſe propter vnius homi-
nis Egritomari paterni amici,atque hoſpitis iniurias.Neque enim magis animos hominū
nocentium res vnquam vlla commouit, quàm hæc maiorum conſuetudo longo inter-
uallo repetita,atque relata:ſociorum querimoniæ delatæ ad hominem non inertiſſimum:
ſuſceptæ ab eo qui videbatur eorum fortunas fide,diligentiáque ſua poſſe defendere. hoc
timent homines:hoc laborant:hoc inſtitui atque adeo inſtitutum referri, ac renouari mo
leſte ferunt.putanr fore, vti ſi paulatim hæc conſuetudo ſerpere, ac prodire cœperit, per
homines honeſtiſſimos viróſque fortiſſimos, non imperitos adoleſcentulos, aut illiuſ-
modi quadruplatores, leges iudiciáque adminiſtrentur. cuius conſuetudinis, atque inſti-
tuti patres maioréſque noſtros non pœnitebat, tum, cum P. Lentulus is qui princeps Se-
natus fuit, accuſabat M. Aquilium, ſubſcriptore C. Rutilio Rufo:aut cum P. Africanus 18
homo virtute,fortuna, gloria,rebus geſtis ampliſſimus, poſtea quàm bis Conſul & Cen-
ſor fuerat, L.Cottam in iudicium vocabat.iure tum florebat Populi Romani nomen:iu-
re authoritas huius imperii, ciuitatíſque maieſtas grauis habebatur. Nemo mirabatur
in Africano illo,quod in me nunc homine paruis opibus, ac facultatibus prædito, ſimu-
lant ſeſe mirari, cum moleſte ferant, Quid ſibi iſte vult? accuſatorémne ſe exiſtimari,qui
antea defendere conſueuerat,nunc præſertim,ea iam ætate,cum ædilitatem petat?ego ve-
ro ætatis non modo meæ, ſed multo etiam ſuperioris, & honoris ampliſſimi puto eſſe,
& accuſare improbos, & miſeros calamitoſóſque defendere. & profecto aut hoc reme-
dium eſt ægrotæ, ac propè deſperatæ Reipublicæ, iudiciiſque corruptis,ac contamina-
tis paucorum vitio ac turpitudine, homines ad legum defenſionem iudiciorum[illegible]que au-
thoritatem quam honeſtiſſimos,& integerrimos diligētiſſimóſque accedere:au[illegible]ſi ne hoc 19
quidem prodeſſe poterit, profecto nulla vnquam medicina his tot incommo[illegible]dis reperi-
etur. nulla ſalus Reipublicæ maior eſt, quàm eos qui alterum accuſant, [illegible] minus de
laude, de honore, de fama ſua, quàm illos qui accuſantur,de capite,ac fort[illegible]is ſuis per-
timeſcere.Itaque ſemper ii diligentiſſimè,laborioſiſſiméque accuſarunt,qui [illegible] ipſos in di-
ſcrimen exiſtimationis venire arbitrati ſunt. Quamobrem hoc ſtatuere [illegible] ices debetis,
Q. Cecilium, de quo nulla vnquam opinio fuerit, nulláque in hoc ipſo [illegible] dicendi expe-

ctatio futura sit, qui neque vt antè collectam famam conseruet, neque vti reliqui temporis spem confirmet, laborat, non nimis hanc causam seuerè, non nimis accuratè, non nimis diligenter acturum. habet enim nihil quod in offensione deperdat, vt turpissimè flagitiosissiméque discedat: nihil de suis veteribus ornamentis requirit. A nobis multos obsides habet Populus Ro. quos vt incolumes conseruare, tueri, confirmare, ac recuperare possimus, omni ratione erit dimicandum. habet honorem quem petimus: habet spem quam propositam nobis habemus: habet existimationem multo sudore, labore, vigiliísque collectam: vt si in hac causa nostrum officium, ac diligentiam probauerimus, hæc quæ dixi, retinere per Po. Ro. incolumia, ac salua possimus: si tãtulum offensum titubatúmque sit, vt ea quæ singulatim ac diu collecta sunt, vno tempore vniuersa perdamus. Quapropter Iudices, vestrum est deligere quem existimetis facillime posse magnitudinem causæ, ac iudicii sustinere, fide, diligentia, consilio, authoritate. vos si mihi Q. Cecilium anteposueritis, ego me dignitate superatum non arbitrabor. Populus Romanus ne tam honestam, tam seueram diligentémque accusationem, neque vobis placuisse, neque ordini vestro placere arbitretur, prouidete.

Accusationis in C. Verrem

LIBER II. ORATIO V.

QVOD erat optandum maximè Iudices, & quod vnum ad inuidiam vestri ordinis, infamiámque iudiciorum sedandam, maximè pertinebat, id non humano consilio, sed propè diuinitus datum atque oblatum vobis summo Reipublicæ tempore videtur. Inueterauit enim iam opinio perniciosa Reipublicæ, vobísque periculosa, quæ non modo Romæ, sed & apud exteras nationes omnium sermone percrebuit, his iudiciis, quæ nunc sint, pecuniosum hominem, quamuis sit nocens, neminem posse damnari. Nunc in ipso discrimine ordinis iudiciorúmque vestrorum, cum sint parati qui concionibus & legibus, hanc inuidiam Senatus inflammare conentur: reus in iudicium adductus est C. Verres, homo vita atque factis, omnium iam opinione damnatus: pecuniæ magnitudine, sua spe, ac prædicatione absolutus. Huic ego causæ Iudices, cum summa voluntate, & expectatione Populi Romani actor accessi, nõ vt augerem inuidiam ordinis, sed vt infamiæ communi succurrerem. adduxi enim hominẽ, in quo reconciliare existimationem iudiciorum amissam: redire in gratiam cum Po. Ro. satisfacere exteris nationibus possetis: depeculatorem ærarii, vexatorem Asiæ, atque Pamphyliæ, prædonem iuris vrbani, labem atque perniciẽ prouinciæ Siciliæ. de quo si vos seuerè, religiosèque iudicaueritis, authoritas ea quæ in vobis remanere debet, hærebit. sin istius ingentes diuitiæ iudiciorum religionẽ, veritatémque perfregerint: ego hoc tamen assequar vt iudiciũ potius Reipu. quàm aut reus iudicibus, aut accusator reo defuisse videatur. Equidem, vt de me confitear Iudices, cum multæ mihi à C. Verre insidiæ terra maríque factæ sint, quas partim mea diligentia deuitarim, partim amicorũ studio, officióque repulerim: nũquam tamen neque tãtum periculum mihi adire visus sum, neque tantopere pertimui, vt nunc in ipso iudicio. neque tantũ me expectatio accusationis meæ, concursúsque tantæ multitudinis (quibus ego rebus vehementissime perturbor) commouet, quantum istius insidiæ nefariæ; quas vno tempore mihi, vobis, M. Glabrioni Prætori, sociis, exteris nationibus, ordini, nomini denique Senatorio facere conatur. qui ita dictitat, iis esse metuendum, qui quod ipsis solis satis esset, surripuissent: se tantum rapuisse, vt id multis satis esse possit. nihil esse tam sanctum, quod non violari: nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Quòd si quàm audax est ad conandum, tam esset obscurus in agendo: fortasse aliqua in re nos aliquando fefellisset. verum hoc adhuc percommode cadit,

quòd cum incredibili eius audacia singularis stultitia coniuncta est. nam vt apertus in 4
corripiendis pecuniis fuit, sic in spe corrumpendi iudicii perspicua sua consilia, conatúsque omnibus fecit. semel ait se in vita pertimuisse, tum, cum primum reus à me factus sit:
quòd cũ è prouincia recẽs esset, inuidiáque & infamia nõ recenti, sed vetere ac diuturna flagraret, tum ad iudicium corrumpendũ tempus alienum offenderet. Itaque cum ego diem
in Siciliam inquirendi perexiguam postulauissem: inuenit iste qui sibi in Achaiam biduo
breuiorem diem postularet: non vt idem conficeret diligentia, & industria sua, quod ego
meo labore, & vigiliis consecutus sum. Etenim ille Achaicus inquisitor ne Brundisium
quidem peruenit: ego Siciliam totã quinquaginta diebus sic obii, vt omniũ populorũ, priuatorúmque literas, iniuriásque cognoscerẽ. vt perspicuũ cuiuis esse possit, hominẽ ab isto
quæsitum esse, non qui reum suũ abduceret, sed qui meũ tempus obsideret. nunc homo au- 5
dacissimus, atque amentissimus hoc cogitat: intelligit me ita paratum, atque instructum
in iudiciũ venire, vt nõ modo in auribus vestris, sed in oculis omniũ sua furta, atque flagitia defixurus sim. Videt Senatores multos esse testes audaciæ suæ: videt multos equites Romanos: frequentes præterea ciues atque socios, quibus ipse insignes iniurias fecerit: videt
etiã tot graues ab amicissimis ciuitatibus legationes cũ publicis authoritatibus, ac testimoniis cõuenisse. quæ cũ ita sint, vsque eo de omnibus bonis malè existimat, vsque eò Senatoria iudicia perdita profligatáque esse arbitratur: vt hoc palàm dictitet, nõ sine causa se cupidum pecuniæ fuisse, quoniã tantum in pecunia præsidiũ experiatur esse: sese (id quod difficillimũ fuerit) tempus ipsum emisse iudicii sui, quo cætera facilius emere posset: vt quoniam criminũ vim subterfugere nullo modo poterat, procellã temporis deuitaret. quòd si
non modo in causa, verũ in aliquo honesto præsidio, aut in alicuius eloquẽtia aut gratia, 6
spem aliquã collocasset, profectò nõ hæc omnia colligeret, atque aucuparetur: non vsque
eò despiceret, cõtemneretque ordinẽ senatorium, vt arbitratu eius deligeretur ex Senatu
qui reus fieret: qui dũ hic quæ opus essent, cõpararet, causam interea ante eũ diceret. quibus ego rebus quid iste speret, & quò animũ intendat, facile perspicio. quàobrem vero se
confidat aliquid perficere posse hoc Glabrione Prætore, & hoc cõsilio, intelligere nõ possum. Vnũ illud intelligo, quod Prætor in reiectione iudicum iudicauit, ea spe istum fuisse
præditum, vt omnẽ rationem salutis in pecunia poneret: hoc erepto præsidio, vt nullam
sibi rem adiumento fore arbitraretur. Etenim quod est ingenium tantũ, quæ tanta facultas dicendi, & copia, quæ istius vitam tot vitiis flagitiísque conuictam, iampridem omniũ
voluntate, iudicióque damnatam, aliqua ex parte possit defendere? cuius vt adolescentiæ 7
maculas ignominiásque prætereã: quæstura primus gradus honoris quid aliud habet in se,
nisi Cn. Carbonẽ spoliatũ à Quæstore suo pecunia publica: nudatum & proditum Consulem: desertum exercitũ: relictam prouinciam: sortis necessitudinẽ, religionémque violatã:
cuius legatio exitium fuit Asiæ totius, & Pamphyliæ. quibus in prouinciis multas domos,
plurimas vrbes, omnia fana depeculatus est, tum cum in Cn. Dolabellã scelus suum illud
pristinum renouauit, & instaurauit quæstorium: cum eum, cui legatus, & pro Quæstore
fuisset, & in inuidiam suis maleficiis adduxit: & in ipsis periculis non solum deseruit, sed
etiam oppugnauit, ac prodidit. cuius prætura vrbana ædium sacrarum fuit, publicorúmque operum depopulatio: simul in iure dicendo bonorum possessionúmque contra omnium instituta addictio, & condonatio. Iam verò omnium vitiorum suorum plurima & 8
maxima constituit monimenta, & indicia in prouincia Sicilia, quam iste per triennium
ita vexauit, ac perdidit, vt ea restitui in antiquum statum nullo modo possit: vix autẽ per
multos annos, innocẽtésque Prætores aliqua ex parte recreari aliquãdo posse vi[illegible]atur. hoc
Prætore, Siculi neque suas leges, neque nostra Senatuscõsulta, neque communia [illegible] iura, tenue-
runt. tantũ quisque habet in Sicilia: quantũ hominis auarissimi, & libidinosi [illegible] aut im-
prudẽtiã subterfugit, aut satietati superfuit. nulla res per triẽniũ, nisi ad nutũ [illegible] indicata
est: nulla res cuiusquã tã patria, atque auita fuit, quæ nõ ab eo, imperio istius a[illegible] iudicaretur.
innumerabiles pecuniæ ex aratorũ bonis nouo nefarióque instituto coactæ [illegible] socii fidelissimi in hostium numero existimati: ciues Romani seruilẽ in modum cru[illegible]i, & necati:

homines nocentissimi propter pecuniam iudicio liberati: honestissimi atque integerrimi absentes rei facti, indicta causa dãnati, & eiecti: portus munitissimi, maximæ tutissimǽque vrbes, piratis, prædonibúsque patefactæ: nautæ, militésque Siculorum, socii nostri, atque amici fame necati: classes optimæ, atque opportunissimæ cum magna ignominia Populi Ro. amissæ & perditæ. Idem iste Prætor monumenta antiquissima partim Regum locupletissimorum, quæ illi ornamento vrbibus esse voluerunt: partim etiam nostrorum Imperatorum, quæ victores ciuitatibus Siculis aut dederunt, aut reddiderunt, spoliauit, nudauítque omnia. neque hoc solum in statuis publicis, ornamentísque fecit, sed etiam delubra omnia sanctissimis religionibus consecrata, depeculatus est. deum denique nullum Siculis, qui ei paulo magis affabrè, atque antiquo artificio factus videretur, reliquit. In stupris vero, & flagitiis nefarias eius libidines commemorare, pudore deterreor. simul illorum calamitatem commemorando augere nolo, quibus liberos côiugésque suas integras ab istius petulantia conseruare non licitum est. at enim hæc ita commissa sunt ab isto: vt non cognita sint ab omnibus. hominem esse arbitror neminem, qui nomen istius audierit, quin facta quoque eius nefaria commemorare possit. vt mihi magis timẽdum sit, ne multa crimina prætermittere, quàm nequa in istũ fingere existimer. Neque enim mihi videtur hæc multitudo, quæ ad audiendum cõuenit, cognoscere ex me causam voluisse, sed ea quæ scit, mecum recognoscere. Quæ cum ita sint, iste homo amẽs, ac perditus alia mecum ratione pugnat. non id agit, vt alicuius eloquentiam mihi opponat: non gratia, non authoritate cuiusquam, nõ potentia nititur. simulat his se rebus confidere. sed video quid agat (neque enim agit occultissimè) proponit inania mihi nobilitatis, hoc est hominum arrogantium nomina: qui non tam me impediunt quòd nobiles sunt, quàm adiuuant quòd noti sunt: simulat se eorum præsidio confidere, cum interea aliud quiddam iamdiu machinetur. Quam spem nũc habeat in manibus, & quid moliatur, breuiter iam Iudices exponam: sed prius vt ab initio res ab eo constituta sit, quæso cognoscite. Vt primũ è prouincia rediit, redemptio est huius iudicii facta grandi pecunia: mansit in conditione atque pacto vsque ad eum finem, dum iudices reiecti sunt. posteaquam reiectio iudicum facta est, quòd & in sortitione, istius spem fortuna Populi Ro. & in reiiciendis iudicibus, mea diligẽtia istorum impudentiam vicerat: renũciata est tota conductio. præclarè se res habebat: libelli nominum vestrorum consiliíque huius, in manibus erant omnium: nulla nota, nullus color, nullæ sordes videbantur his sententiis allini posse. cũ iste repente ex alacri, atque læto sic erat humilis, atque demissus: vt nõ modo Populo Ro. sed etiã sibi ipse condẽnatus videretur. Ecce autem repente, his diebus paucis, comitiis Consularibus factis, eadem illa vetera consilia pecunia maiore repetuntur, eædémque vestræ famæ, fortunísque omniũ insidiæ per eosdẽ homines comparãtur. Quæ res primo Iudices pertenui nobis argumento, indicióque patefacta est: pòst aperto suspitionis introitu ad omnia intima istorum consilia sine vllo errore peruenimus. Nam vt Hortẽsius cos. designatus domũ reducebatur è cãpo cũ maxima frequentia à multitudine: fit obuiam casu ei multitudini C. Curio: quẽ ego hominẽ honoris potius, quàm cõtumeliæ causa nominatũ volo. etenim ea dicã, quæ ille si cõmemorari noluisset, nõ tanto in cõuentu, tam apertè, palámque dixisset: quæ tamen à me pedetentim cautéque dicẽtur, vt amicitiæ nostræ, & dignitatis illius habita ratio esse intelligatur. Videt ad ipsum fornicẽ Fabianũ in turba Verrem: appellat hominem: & ei voce maxima victoriam gratulatur: ipsi Hortensio qui Consul erat factus, propinquis necessariísque eius qui tũ aderãt, verbũ nullũ facit: cum hoc cõsistit: hũc amplexatur, hũc iubet sine cura esse. renũtio inquit, tibi, te hodiernis comitiis esse absolutũ. quod cum tam multi homines honestissimi audissent, statim ad me defertur. immò verò vt quisque me viderat, narrabat. aliis illud indignum, aliis ridiculum videbatur. ridiculum iis qui istius causam in testium fide, in criminum ratione, in iudicum potestate, nõ in comitiis Consularibus positam arbitrabantur: indignũ iis qui altius perspiciebant, & hanc gratulationem ad iudicium corrumpendũ spectare arbitrabantur. Etenim sic ratiocinabãtur, sic honestissimi homines inter se, & mecum loquebantur, apertè iam & perspicuè nulla esse iudicia: qui reus

pridie iam ipse se condemnatum putabat, is posteaquam defensor eius Consul est factus, absoluitur. Quid igitur? quòd tota Sicilia, quòd omnes Siculi, omnes negociatores, omnes publicæ, priuatǽque literæ Romæ sunt, nihilne id valebit? nihil, inuito COS. designato. Quid Iudices? non crimina, nō testes, non existimationem Populi Ro. sequentur? nō: omnia in vnius potestate, ac moderatione vertentur. Vere loquar Iudices: vehemēter me hæc res commouebat. optimus enim quisque ita loquebatur, Iste quidem tibi eripietur, sed nos non tenebimus iudicia diutius. Etenim quis poterit Verre absoluto, de transferendis iudiciis recusare? erat omnibus molestum: neque eos tam istius perditi subita lætitia, quàm ho- 14
minis amplissimi, noua gratulatio commouebat. cupiebam dissimulare, me id molestè ferre: cupiebam animi dolorē vultu tegere, & taciturnitate celare. Ecce autem illis ipsis diebus, cum prætores designati sortirentur, & M. Metello obtigisset vt is de pecuniis repetūdis quæreret, nunciatur mihi, tantam isti gratulationem esse factam, vt is quoque domum pueros mitteret qui vxori suæ nunciarent. Sanè ne hæc quidem res mihi placebat: neque tantopere quid in hac sorte metuendum mihi esset, intelligebā. vnum illud ex hominibus certis, ex quibus omnia comperi, reperiebam: fiscos cōplures cū pecunia Siciliensi à quodam senatore ad equitem Romanū esse translatos: ex his quasi X fiscos ad senatorem illū relictos esse comitiorum nomine: diuisores omnium tribuum noctu ad istum vocatos. ex quibus quidam qui se omnia mea causa facere debere arbitrabatur, eadem illa nocte ad me venit: demōstrat qua iste oratione vsus esset: cōmemorasse istum quàm liberaliter eos tractasset etiam antea, cum ipse præturam petisset: & proximis consularibus, prætorisque co- 15
mitiis: deinde esse pollicitū quantū vellēt pecuniæ, si me ædilitate deiecissent. hoc alios negasse audere: alios respondisse, nō putare id perfici posse. inuentū tamen esse fortem amicū, ex eadem familia Q. Verrem Romilia, ex optima diuisorum disciplina, patris istius discipulum, atque amicum, qui HS quingētis millibus depositis, id se perfecturum polliceretur: & fuisse tamen nonnullos, qui se vnà facturos esse dicerent. quæ cum ita essent: sanè beneuolo animo me, vt magnopere cauerem, præmonebat. Solicitabar rebus maximis vno atque eo perexiguo tempore. vrgebant comitia: & his ipsis oppugnabar grandi pecunia. instabat iudiciū. ei quoque negocio fisci Sicilienses minabantur. agere quæ ad iudiciū pertinebant liberè, comitiorū metu deterrebar. petitioni toto animo seruire, propter iudicium non licebat. minari denique diuisoribus ratio nō erat: propterea quòd eos intelligere vi- 16
debam, me hoc iudicio districtum, atque obligatum futurum. atque hoc ipso tempore Siculis denunciatū esse audio, primū ab Hortensio, domum ad illum vt venirent. Siculos Canè in eo liberos fuisse: qui quamobrē accerserentur, cū intelligerent, non venisse. Interea comitia nostra, quorum iste se, vt cæterorum hoc anno comitiorum, dominum esse arbitrabatur, haberi cœpta sunt. Cursare iste homo potēs, cū filio blando & gratioso circū tribus: paternos amicos, hoc est diuisores appellare omnes, & conuenire. quod cū esset intellectū & animaduersum, fecit animo libentissimo Populus Ro. vt cuius diuitiæ me de fide deducere non potuissent, ne eiusdem pecuniis de honore deiiceret. posteaquam illa petitionis magna cura liberatus sum, animo cœpi multo magis vacuo ac soluto, nihil aliud nisi de iudicio agere & cogitare. Reperio Iudices hæc ab istis cōsilia inita & cōstituta: vt quacūque opus esset ratione, res ita duceretur, vt apud M. Metellū prætorem causa diceretur. in 17
eo esse hæc cōmoda: primum M. Metellum amicissimum: deinde Hortensiū COS. non solum, sed etiam Q. Metellū: qui quàm isti sit amicus, attendite. dedit enim prærogatiuā suæ volūtatis eiusmodi, vt isti pro prærogatiuis iam reddidisse videatur. An me tac[illegible]turū tantis de rebus existimauistis, & in tanto Reip. existimationisque meæ periculo cu[illegible]quā cōsulturū potius, quàm officio & dignitati meæ? Accersit alter COS. designatus Sic[illegible]los: venīūt nonnulli: propterea quòd L. Metellus esset prætor in Sicilia: cum iis ita loqu[illegible]r, se Consulem esse, fratrem suum alterum Siciliam prouinciā obtinere, alterum esse [illegible]uæsiturū de pecuniis repetūdis: Verri ne noceri possit, multis rationibus esse prouisum. [illegible]uid est quæso Metelle iudicium corrumpere, si hoc non est? testes præsertim Siculos, tim[illegible]os homines, & afflictos non solum authoritate deterrere, sed etiam consulari metu, & [illegible]uorum præ-

18 torum potestate? quid faceres pro homine innocente & propinquo, cum propter homi-
nem perditissimum atque alienissimū, de officio ac dignitate decedis, & cōmittis vt quod
ille dictitat, alicui qui te ignorat, verū esse videatur: nam hoc Verrem dicere aiebāt, Te non
fato, vt cæteros ex vestra familia, sed opera sua Cōsulem factū. Duo igitur C O S. & Quæ-
sitor erunt ex illius voluntate. Non solum effugiemus, inquit, hominem in quærendo ni-
mium diligentem, nimium seruientem populi existimationi, M. Glabrionem: accedet no-
bis etiā illud, Iudex est M. Cesonius collega nostri accusatoris, homo in rebus iudicandis
spectatus & cognitus, quem minime expediat esse in eo cōsilio quod conemur aliqua ratio
ne corrumpere: propterea quòd iam antea, cum iudex in Iuniano consilio fuisset, turpissi-
mum illud facinus non solum grauiter tulit, sed etiā in medium protulit. hūc iudicem ex
Cal. Ian. nō habebimus. Q. Manlium, & Q. Cornificium duos seuerissimos, atque integer-
19 rimos iudices, quòd Trib. Ple. tū erunt, iudices non habebimus: P. Sulpitius iudex tristis &
integer, magistratum ineat necesse est Nonis Decēbribus. M. Crepereius ex acerrima illa
equestri familia, & disciplina: L. Cassius ex familia tum ad cæteras res, tum ad iudicandum
seuerissima: Cn. Tremellius homo summa religione, & diligentia: tres hi homines veteres
Tribuni militares sunt designati: ex Cal. Ianua. non iudicabunt. subsortiemur etiam in M.
Metelli locum, quoniam is huic ipsi quæstioni præfuturus est. Ita secundum Cal. Ianua. &
Prætore, & propè toto consilio commutato, magnas accusatoris minas, magnámque iu-
dicii expectationem ad nostrum arbitrium, libidinémque eludemus. Nonæ sunt hodie Se-
xtiles, hora nona conuenire cœpistis: hunc diem iam ne numerant quidem. decem dies
sunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus est: hi ludi dies quindecim auferent:
deinde cōtinuo Romani cōsequētur. Ita propè X L. diebus interpositis, tum denique se ad
ea quæ à nobis dicta erunt, responsuros esse arbitrantur. deinde se ducturos & dicendo, &
20 excusando facile ad ludos Victoriæ. cum his plebeios esse coniunctos: secundum quos aut
nulli, aut pauci dies ad agendum futuri sunt. ita defessa, ac refrigerata accusatione rem in-
tegrā ad M. Metellum prætorem esse venturam: quem ego hominem si eius fidei diffisus
essem, iudicem non retinuissem. nunc tamen eo animo sum, vt eo iudice quàm prætore
hanc rem transigi malim: & iurato suam, quàm iniurato aliorum tabellas committere.
Nunc ego Iudices, iam vos consulo quid mihi faciendū putetis: id enim consilii mihi pro-
fecto taciti dabitis, quod egomet mihi necessario capiendum intelligo. si vtar ad dicendū
meo legitimo tempore, mei laboris, industriæ, diligentiǽque capiā fructū: & ex accusatio-
ne perficiam, vt nemo vnquam post hominum memoriam paratior, vigilantior, com-
positior ad iudicium venisse videatur. sed in hac laude industriæ meæ reus ne elabatur,
summum periculum est. Quid est igitur quod fieri possit? nō obscurum opinor, neque ab-
21 scōditum. fructum istum laudis, qui ex perpetua oratione percipi potuit, in alia tempora
reseruemus. nunc hominem tabulis, testibus, priuatis, publicísque literis, authoritatibus-
que accusemus. Res omnis mihi tecum erit Hortensi. dicam aperte. si te mecum dicēdo,
ac diluendis criminibus in hac causa contendere putarem, ego quoque in accusando, at-
que in explicandis criminibus operam consumerem: nunc quoniam pugnare contra me
instituisti, non tam ex tua natura, quàm ex istius tempore, & causa, malitiosè necesse est
istiusmodi rationi aliquo consilio obsistere. Tua ratio est vt secundum binos ludos mihi
respondere incipias: mea, vt ante primos ludos comperendinem. ita fiet vt tua ista ratio
existimetur astuta: meum hoc consilium necessarium. verum illud quod institueram di-
cere, mihi rem tecum esse, huiusmodi est, Ego cum hanc causam Siculorum rogatu recæ-
pissem: idque mihi amplum, & præclarum existimassem, eos velle meæ fidei diligentiǽ-
que periculum facere, qui innocentiæ, abstinentiǽque fecissent: tum suscæpto negocio ma-
22 ius mihi quiddam proposui, in quo meam in Rempub. voluntatem Populus Romanus
perspicere posset. nam illud mihi nequaquam dignum industria, conatúque meo vide-
batur, istum à me in iudicium iam omnium iudicio condemnatum vocari, nisi ista tua
intolerabilis potentia, & ea cupiditas, qua per hosce annos in quibusdam iudiciis vsus es:
etiam in istius hominis desperati causa interponeretur. Nunc vero quoniam hæc te om-

nis dominatio, regnúmque iudiciorũ tantopere delectat:& sunt homines, quos libidinis,
infamiæque suæ neque pudeat, neque tædeat, qui quasi de industria in odiũ offensionémque
Populi Ro. irruere videantur. hoc me profiteor suscæpisse, magnũ fortasse onus, & mihi pe
riculosum, veruntamen dignum in quo omnes neruos ætatis, industriæque meæ conten-
derem. Quoniã totus ordo paucorũ improbitate, & audacia premitur, & vrgetur infamia
iudiciorum: profiteor huic generi hominũ me inimicum, accusatorẽ odiosum, assiduum,
acerbum aduersarium. hoc mihi sumo: hoc mihi deposco: quòd agam in magistratu, quòd 13
& agã ex eo loco, ex quo me Populus Ro. ex Cal. Ian. secũ agere de Rep. ac de hominibus
improbis voluit. hoc munus ædilitatis meæ Populo Ro. amplissimum, pulcherrimúmque
polliceor. moneo, prædico, antè denuncio, qui aut deponere, aut recipere, aut accipere, aut
polliceri, aut sequestres, aut interpretes corrũpendi iudicii solent esse: quíque ad hanc rẽ, aut
potentiam, aut impudentiam suã professi sunt: abstineant in hoc iudicio manus, animósque ab hoc scelere nefario. Erit tum Cõsul Hortensius cum summo imperio, & potestate:
ego autẽ ædilis, hoc est paulo amplius quàm priuatus. tamen hæc huiusmodi res est, quam
me acturũ esse pollicẽor, ita Populo Ro. grata, atque iucunda, vt ipse C O S. in hac causa,
præ me minus etiam, si fieri possit, quàm priuatus esse videatur. omnia nõ modo cõmemo
rabuntur, sed etiam expositis certis rebus agẽtur, quæ intra decem annos, posteaquã iudi- 14
cia ad senatum translata sunt, in rebus iudicãdis nefariè, flagitiosèque facta sunt. Cogno-
scet ex me Populus Ro. quid sit quãobrem cũ equester ordo iudicaret, annos propè quin-
quaginta continuos nullo iudice equite Ro. iudicãte, ne tenuissima quidem suspitio accæ-
ptæ pecuniæ ob rem iudicandam constituta sit. quid sit, quòd iudiciis ad Senatorium or-
dinem translatis, sublatáque Populi Ro. in vnunquenque nostrum potestate, Q. Calidius
damnatus dixerit, minoris HS X X X M prætorium hominem honestè non posse damnari.
quid sit, quòd P. Septimio senatore damnato Q. Hortensio prætore de pecuniis repetũdis,
lis æstimata sit eo nomine quòd ille ob rem iudicandam pecuniam accæpisset: quòd in C.
Herennio, quòd in C. Popilio senatoribus, qui ambo peculatus damnati sunt: quòd in M.
Attilio qui de maiestate damnatus est: hoc planum factum est, eos pecuniam ob rem iu-
dicandam accæpisse: quòd inuenti sunt Senatores, qui C. Verre Pr. vrbano sortiente, exirẽt
in eum reum quem incognita causa condemnarent: quòd inuentus est Senator, qui cũ iu- 15
dex esset, in eodem iudicio ab reo pecuniam acciperet, quam iudicibus diuideret, & ab accu
satore, vt reum damnaret. Iam vero quomodo illam labem, ignominiam, calamitatémque
totius ordinis conquerar, hoc factum esse in hac ciuitate, cũ Senatorius ordo iudicaret, vt
discoloribus signis, iuratorum hominum sententiæ notarentur: hæc omnia me diligenter
seueréque acturum esse polliceor. Quo me tandẽ animo fore putetis, siquid in hoc ipso iu-
dicio intellexero, simili aliqua ratione esse violatũ, atque commissum: cũ presertim planũ
facere multis testibus possim C. Verrem in Sicilia multis audientibus sæpe dixisse, se habe-
re hominem potentem cuius fiducia prouinciam spoliaret: neque sibi soli pecuniã quære-
re, sed ita triẽnium illud præturæ Siciliensis distributum habere, vt secum præclarè agi di-
ceret, si vnius anni quæstum in rem suam cõuerteret: alterum patronis, & defensoribus suis 16
traderet: tertium illum vberrimũ quæstuosissimúmque annũ totum iudicibus reseruaret.
Ex quo mihi venit in mentẽ illud dicere, quod apud M. Glabrionẽ nuper cum in reiicien-
dis iudicibus cõmemorassem, intellexi vehementer Populũ Ro. commoueri, me arbitrari
fore vti nationes exteræ legatos ad Populũ Ro. mitterent vt lex de pecuniis repe[illegible]undis *iu*-
diciúmque tolleretur. si enim iudicia nulla sint: tantũ vnunquenque *ablatur*[illegible]m putant,
quantũ sibi ac liberis suis satis esse arbitrarentur. nunc quòd eiusmodi *iudicia* [illegible]nt, tantum
vnunquenque auferre, quantũ sibi, patronis, aduocatis, prætoribus, iudicibus sa[illegible]is futurum
sit. hoc profectò infinitũ esse: se auarissimi hominis cupiditati satisfacere posse, [illegible]ocetissimæ
victoriæ nõ posse. O cõmemorãda iudicia, præclarámque existimationem [illegible]stri ordinis,
cum socii Populi Ro. iudicia de pecuniis repetundis fieri nolunt, quæ à ma[illegible]ribus nostris
sociorũ causa comparata sunt. An iste vnquã de se bonã spem habuisset, n[illegible] de vobis ma- 17
lam opinionem animo imbibisset: quo maiore etiam si fieri potest, apud [illegible] odio esse de-

ber,quàm eſt apud Populũ Ro. cum in auaritia, ſcelere, periurio, vos ſui ſimiles eſſe arbitretur. cui loco per deos immortales Iudices conſulite, ac prouidete. Moneo, prædicóque id quod intelligo,tempus opportuniſſimũ vobis hoc diuinitus datũ eſſe, vt odio, inuidia, infamia,turpitudine,totum ordinẽ liberetis.nulla in iudiciis ſeueritas,nulla religio, nulla denique iam exiſtimantur eſſe iudicia.itaque à Populo Ro.cõtemnimur,deſpicimur, graui,diuturnáque iã flagramus infamia. Neque enim vllam aliam ob cauſam Populus Ro. tribunitiam poteſtatem tanto ſtudio requiſiuit: quam cum poſcebat, verbo illam poſcere videbatur,re vera iudicia poſcebat.Neque hoc Q.Catulum hominem ſapientiſſimũ,atque ampliſſimum fugit,qui Cn.Pompeio viro fortiſſimo, & clariſſimo de tribunitia poteſtate referente,cum eſſet ſententiam rogatus:hoc initio eſt ſumma cum authoritate vſus,patres conſcriptos iudicia male & flagitioſè tueri.quòd ſi in rebus iudicandis Populi Ro. exiſtimationi ſatiſfacere voluiſſent,non tantopere homines fuiſſe tribunitiam poteſtatem deſideraturos. Ipſe denique Cn.Pompeius,cum primum cõcionem ad vrbem C O S.deſignatus habuit,vbi(id quod maxime expectari videbatur)oſtẽdit ſe tribunitiam poteſtatem reſtituturum:factus eſt in eo ſtrepitus,& grata concionis admurmuratio.Idem in eadem cõcione cum dixiſſet populatas vexatáſque eſſe prouincias,iudicia autem turpia,& flagitioſa fieri:ei rei ſe prouidere,ac conſulere velle:tum verò non ſtrepitu,ſed maximo clamore ſuam Populus Ro.ſignificauit voluntatem.Nunc autẽ homines in ſpeculis ſunt:obſeruãt quemadmodum ſe vnuſquiſque veſtrum gerat in retinenda religione,conſeruandíſque legibus.vident adhuc poſt legem tribunitiam vnum ſenatorem vel tenuiſſimum eſſe damnatum.quod tametſi non reprehendunt,tamen magnopere quod laudent,nõ habent.nulla eſt enim laus,ibi eſſe integrũ, vbi nemo eſt qui aut poſſit,aut conetur corrumpere. Hoc eſt iudicium in quo vos de reo,Populus Ro.de vobis iudicabit.in hoc homine ſtatuetur, poſſitne Senatoribus iudicantibus homo nocentiſſimus,pecunioſiſſimúſque damnati.deinde eſt huiuſmodi reus,in quo homine nihil ſit præter ſumma peccata, maximãque pecuniam:vt ſi liberatus ſit,nulla alia ſuſpitio, niſi ea quæ turpiſſima eſt, reſidere poſſit: non gratia,non cognatione,non aliis recte factis,non denique aliquo mediocri vitio, tot tantáque eius vitia ſubleuata eſſe exiſtimabuntur.Poſtremò ego cauſam ſic agã Iudices:eiuſmodi res,ita notas,ita teſtatas,ita magnas,ita manifeſtas proferã, vt nemo à vobis vt iſtũ abſoluatis per gratiam conetur cõtendere. Habeo autem certam viam,atque rationẽ qua omnes illorum conatus inueſtigare,& conſequi poſſim.ita res à me agetur,vt in eorũ cõſiliis omnibus nõ modo aures hominum,ſed etiam oculi Po.Ro.intereſſe videantur. Vos aliquot iam per annos conceptam huic ordini turpitudinem, atque infamiam delere, ac tollere poteſtis. Conſtat inter omnes poſt hæc conſtituta iudicia,quibus nũc vtimur,nullum hoc ſplendore, atque hac dignitate conſilium fuiſſe. hic ſiquid erit offenſum, omnes homines non iam in eodem ordine alios magis idoneos(quod fieri non poteſt) ſed alium omnino ordinem ad res iudicandas quærendum arbitrabũtur.Quapropter primũ ab diis immortalibus,quod ſperare mihi videor,hoc idem Iudices peto,vt in hoc iudicio nemo improbus præter eũ qui iampridem inuentus eſt,reperiatur. deinde,ſi plures improbi fuerint,hoc vobis,hoc Po.Ro. Iudices confirmo,vitã mehercule mihi prius, quàm vim perſeuerantiámque ad illorum improbitatem perſequendam defuturam. Verũ quod ego laboribus,periculis,inimicitiiſque meis,tum cum admiſſum erit,dedecus ſeuerè me perſecuturum eſſe polliceor,id ne accidat, tu tua ſapientia,authoritate,diligentia M. Glabrio potes prouidere.ſuſcipe cauſam iudiciorum,ſuſcipe cauſam ſeueritatis,integritatis,fidei, religionis,ſuſcipe cauſam Senatus:vt is hoc iudicio probatus,cum Po.Ro.& in laude,& in gratia eſſe poſſit. Cogita qui ſis, quo loco, quid dare Po. Ro.quid reddere maioribus tuis debeas.fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem,qua lege Po.Ro. de pecuniis repetundis,optimis iudiciis,ſeueriſſimiſque iudicibus vſus eſt.Circunſtãt te ſummæ authoritates quæ te obliuiſci laudis domeſticæ non ſinant:quæ te dies noctéſque commoneant,fortiſſimũ tibi patrem, ſapientiſſimum auum,grauiſſimum ſocerum fuiſſe. Quare ſi Glabrionis patris vim,& acrimoniã ceperis ad reſiſtendũ hominibus audaciſſimis:ſi aui Sceuolæ

prudentiam ad prospiciendas insidias, quæ tuæ, atque horum famæ comparantur: si soceri Scauti constantiam, vt ne quis te de vera, & certa possit sententia dimouere: intelliget Po. Ro. integerrimo, atque honestissimo Prætore, delectóque cõsilio, nocenti reo magnitudinem pecuniæ plus habuisse momenti ad suspitionem criminis, quàm ad rationem salutis. Mihi certum est non committere vt in hac causa Prætor nobis, consiliúmque mutetur. non patiar rem in id tempus adduci, vt Siculi, quos adhuc serui designatorũ COSS. non mouerunt, cum eos nouo exemplo vniuersos arcesserent: eos tum lictores Consulum vocent, vt homines miseri, antea socii, atque amici Pop. Ro. nunc serui ac supplices, non modo ius suum, fortunásque omnes eorum imperio amittant, verum etiam deplorandi iuris sui potestatem nõ habeant. Non sinam profecto causa à me perorata XL diebus interpositis, tum nobis denique respõdeant, cum accusatio nostra in obliuionem diuturnitatis adducta sit. non committam vt tum res iudicetur, cum hæc frequentia totius Italiæ Roma discesserit: quæ conuenit vno tempore vndique, comitiorum, iudiciorum, censendíque causa. huius iudicii, & laudis fructum, & offensionis periculum, vestrum laborem, solicitudinémque nostram, scientiam quid agatur, memoriámque quid à quoque dictũ sit, omnium puto esse oportere. faciam hoc non nouum, sed ab his qui nunc principes nostræ ciuitatis sunt, antè factum, vt testibus vtar statim. Illud à me nouum Iudices, cognoscetis, quòd ita testes constituam, vt crimen totum explicem. vbi id interrogando, argumentis atque oratione firmauero: tum testes ad crimen accommodẽ. vt nihil inter illam vsitatam accusationem, atque hãc nouam intersit: nisi quòd in illa tunc, cum omnia dicta sunt, testes dantur: hîc in singulas res dabuntur, vt illis quoque eadem interrogandi facultas, argumentandi, dicendíque sit. Si quis erit qui perpetuam orationem, accusationémque desideret: altera actione audiet. nunc id quod facimus, ea ratione facimus, vt malitiæ illorum, consilio nostro occurramus, necessario fieri intelligãt. Hæc primæ actionis erit accusatio, Dicimus C. Verrem, cum multa libidinose, multa crudeliter in ciues Ro. atque in socios, multa in deos, hominésque nefariè fecerit: tum præterea quadringenties sestertiũm ex Sicilia contra leges abstulisse. hoc testibus, hoc tabulis, priuatis publicísque authoritatibus, ita vobis planum faciemus, vt hoc statuatis, etiam si spatium ad dicendum nostro commodo, vacuósque dies habuissemus, tamen oratione longa nihil opus fuisse. 54

Accusationis in C. Verrem

LIBER III. ORATIO VI.

NEMINEM vestrum ignorare arbitror Iudices, hunc per hosce dies sermonem vulgi, atque hanc opinionem Po. Ro. fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non fuisse, neque ad iudicium affuturum. quæ fama non idcirco solum emanarat, quòd iste certè statuerat, ac deliberauerat non adesse, verum etiã quòd nemo quenquam tam audacem, tam amentẽ, tam impudentem fore arbitrabatur, qui tam nefariis criminibus, tam multis testibus euictus, ora iudicum aspicere, aut os suum Po. Ro. ostendere auderet. Est idem Verres qui fuit semper: vt ad audendũ proiectus, sic paratus ad audiendum præsto est, respondet, defenditur. ne hoc quidem sibi reliqui fecit, vt in rebus turpissimis, cum manifesto teneatur, si reticeat, & absit, tamen impudentiæ suæ pudentem exitum quæsisse videatur. Patior Iudices, & non moleste ... ero, me laboris mei, vos virtutis vestræ fructum esse laturos. Nam si iste id fecisset quod ... rimo statuerat, vt non adesset: minus aliquanto quàm mihi opus esset, cognosceretur, q... ego in hac accusatione cõparanda, constituendáque elaborassem: vestra vero laus tenu... planè, atque obscura Iudices esset. Neque enim hoc à vobis Po. Ro. expectat, neque eo ... esse contentus, si condemnatus sit is qui adesse noluerit, & si fortes fueritis in e... ... nemo fu...

auſus defendere.immò verò adſit,reſpondeat,ſummis opibus,ſummo ſtudio potẽtiſſimo-
rum hominum defendatur:certet mea diligentia cum illorum omniũ cupiditate: veſtra
integritas cum iſtius pecunia:teſtium conſtantia,cum illius patronorum minis,atque po
tentia:tum demum illa victa videbuntur,cum in contentionẽ certaménque venerint.ab-
ſens ſi iſte eſſet damnatus,non tam ipſe ſibi conſuluiſſe,quàm inuidiſſe veſtræ laudi videre-
3 tur.Neque enim ſalus vlla maior Reip.hoc tempore reperiri poteſt,quàm Populum Ro-
manum intelligere,diligenter reiectis ab accuſatore iudicibus,ſocios,leges,Remp.Senato-
rio conſilio maxime poſſe defendi.neque tanta fortunis omnium pernicies poteſt accede-
re,quàm opinione Populi Ro.rationem veritatis,integritatis,fidei,religionis ab hoc ordi-
ne abiudicari. Itaque mihi videor magnam, & maximè ægram,& propè depoſitam Reip.
partẽ ſuſcæpiſſe:neque in eo magis meæ quàm veſtræ laudi exiſtimationique ſeruiſſe. Ac-
ceſſi enim ad inuidiam iudiciorum leuandam,vituperationémque tollendam:vt cum hæc
res pro voluntate Populi Ro.eſſet iudicata,aliqua ex parte mea diligentia conſtituta au-
thoritas iudiciorum videretur.poſtremo vt eſſet hoc iudicatum: vt finis aliquando iudi-
ciariæ controuerſiæ cõſtitueretur.Etenim ſine dubio Iudices in hac cauſa,ea res in diſcri-
men adducitur.reus eſt enim nocentiſſimus:qui ſi condemnatur,deſinent homines dicere,
4 his iudiciis pecuniam plurimũ poſſe.ſin abſoluitur, deſinemus nos de iudiciis transferen-
dis recuſare.tametſi de abſolutione iſtius, neque ipſe iam ſperat,nec Populus Ro. metuit.
De impudentia ſingulari,quòd adeſt,quòd reſpondet,ſunt qui mirentur: mihi pro cætera
eius audacia atque amentia ne hoc quidem mirandum videtur.Multa enim & in deos, &
in homines impiè nefariéque commiſit.quorum ſcelerum pœnis agitatur,& à mente cõ-
ſilióque deducitur. agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim ſe-
curi percuſſit, partim in vinculis necauit,partim implorantes iura libertatis & ciuitatis,
in crucem ſuſtulit.Rapiunt eum ad ſupplicium dii patrii:quòd iſte inuẽtus eſt,qui è com-
plexu parentum abreptos filios ad necem duceret:& parentes precium pro ſepultura libe-
rûm poſceret. religiones vero,cerimoniǽque omnium ſacrorum,fanorúmque violatæ, ſi-
5 mulacráque deorum,quæ non modo ex ſuis templis ablata ſunt,ſed etiam iacent in tene-
bris ab iſto retruſa,atque abdita,conſiſtere eius animum ſine furore atque amentia nõ ſi-
nunt.neque iſte mihi videtur ſe ad damnationem offerre ſolum: neque hoc auaritiæ ſup-
plicio communi,qui tot ſceleribus ſe obſtrinxerit,contentus eſſe:ſingularem quandã pœ-
nam iſtius immanis,atque importuna natura deſiderat.non id ſolũ quæritur,vt iſto dam-
nato bona reſtituantur iis,quibus erepta ſunt,ſed & religiones deorum immortalium ex-
piandæ,& ciuium Ro.cruciatus,multorúmque innocẽtium ſanguis, iſtius ſupplicio luen-
dus eſt.non enim furem,ſed ereptorem:non adulterum,ſed expugnatorem pudicitiæ:non
ſacrilegum,ſed hoſtem ſacrorum religionúmque:nõ ſicarium,ſed crudeliſſimum carnifi-
cem ciuium,ſociorúmque in veſtrum iudicium adduximus:vt ego hunc vnum eiuſmodi
reum,poſt hominum memoriam fuiſſe arbitrer,cui damnari expediret.Nam quis hoc nõ
6 intelligit, iſtũ abſolutum diis hominibúſque inuitis,tamen ex manibus Populi Ro.eripi
nullo modo poſſe:quis hoc nõ perſpicit,præclarè nobiſcũ actum iri,ſi Populus Ro.iſtius
vnius ſupplicio cõtentus erit:ac non ſic ſtatuerit, nõ iſtum maius in ſeſe ſcelus cõcæpiſſe,
cum fana ſpoliarit:cum tot homines innocentes necarit:cum ciues Romanos morte,cru-
ciatu, cruce affecerit: cum prædonum duces accæpta pecunia dimiſerit: quàm eos , ſiqui
iſtum tot,tãtis,tam nefariis ſceleribus coopertum iurati ſententia ſua liberarent? Nõ eſt,
non eſt in hoc homine cuiquam peccandi locus Iudices:non is eſt reus,non id tempus,nõ
id conſilium (metuo nequid arrogantius apud tales viros videar dicere)ne actor quidem
eſt is,cui reus tam nocens,tam perditus,tam victus,aut occultè ſurripi, aut impune eripi
poſſit. His ego Iudicibus non probabo C. Verrem contra leges pecunias cæpiſſe?ſuſtine-
bunt tales viri,ſe tot ſenatoribus, tot equitibus Romanis, tot ciuitatibus, tot hominibus
7 honeſtiſſimis,ex tam illuſtri prouincia,tot populorum,priuatorúmque literis non credi-
diſſe?tantæ Populi Ro.voluntati reſtitiſſe?ſuſtineant:reperiemus, ſi iſtum viuum ad aliud
iudicium perducere potuerimus, quibus probemus,iſtum in quæſtura pecuniam publicam

Cn.Carboni C O S.datam auertisse:quibus persuadeamus,istum alieno nomine à Quæsto
ribus vrbanis,quod priore actione didicistis,pecuniam abstulisse.Erunt qui & in eo quoque
audaciam eius reprehendant, quòd aliquot nominibus de capite quantum commodum
fuerit,frumenti decumani,detraxerit.Erunt etiam fortasse Iudices,qui illum eius pecula-
tum vel acerrimè vindicandum putent,quòd iste M.Marcelli,& P. Africani monimenta,
quæ nomine illorum,re vera,Populi Ro.& erant,& habebantur,ex fanis religiosissimis,ex
vrbibus sociorũ, atque amicorum non dubitauerit auferre. Emerserit ex peculatus etiam
iudicio:meditetur deducibus hostium,quos accæpta pecunia liberauit:videat quid de illis
respondeat,quos in eorum locum subditos domi suæ teseruauit: quærat nõ solum quem-
admodum nostro crimini,verum etiam quo pacto suæ confessioni possit mederi: memi-
nerit se priore actione clamore Populi Ro.infesto,atque inimico excitatũ confessum esse, 8
duces prædonum à se securi non esse percussos:se iam tum esse veritum,ne sibi crimini da-
retur,eos ab se pecunia liberatos: fateatur id quod negari non potest, se priuatum homi-
nem prædonum duces viuos,atque incolumes domi suæ, posteaquam Romã redierit, vs-
que dum per me licuerit,tenuisse:Hoc in illo maiestatis iudicio si licuisse sibi ostẽderit,ego
oportuisse cõcedam:ex hoc quoque euaserit.Proficiscar eò,quò me iampridem vocat Po-
pulus Ro.de iure enim libertatis,& ciuitatis suum putat esse iudiciũ:& rectè putat. Con-
fringat iste sanè vi sua consilia Senatoria:quæstiones omnium perrumpat: euolet ex ve-
stra seueritate.mihi credite arctioribus apud Popu. Ro.laqueis tenebitur. Credet iis equi-
tibus Ro.Populus Ro.qui ad vos antea producti testes, ipsis inspectantibus ab isto ciuem
Romanum,qui cognitores homines honestos daret,sublatum esse in crucẽ dixerunt.cre-
dent omnes V & X X X tribus homini grauissimo , atque ornatissimo M. Annio, qui se
præsente ciuem Romanum,securi percussum esse dixit.audietur à Populo Ro. vir prima-
rius eques Rom.L.Flauius:qui suum familiarem Herennium negociatorẽ ex Africa,cum
eum Syracusis amplius centum ciues Ro.cognoscerẽt,lachrymantésque defenderent:pro
testimonio dixit,securi esse percussum.probabit fidem,& authoritatem,& religionẽ suam
L.Suetius,homo omnibus ornamentis præditus:qui iuratus apud vos dixit,multos ciues
Romanos in latumiis istius imperio crudelissimè per vim morte esse multatos.Hanc ego
causam cum agam beneficio Populi Ro.de loco superiore,non vereor ne aut istũ vis vlla
ex Populi Ro.suffragiis eripere:aut à me vllum munus ædilitatis amplius,aut gratius Po-
pulo Ro.esse possit. Quapropter omnes in hoc iudicio conẽtur omnia:nihil est iam quod
in hac causa peccare Iudices quisquam,nisi vestro periculo possit.mea quidem ratio cum 10
in præteritis est rebus cognita:tum in reliquis explorata,atque prouisa est.ego meum stu-
dium in Rempublicam,iam illo tempore ostendi:cum longo interuallo veterem consue-
tudinem retuli,& rogatu sociorum, atque amicorum Populi Romani,meorũ autem ne-
cessariorum,nomen hominis audacissimi detuli.quod meum factum lectissimi viri,atque
ornatissimi(quo in numero è vobis cõplures fuere) ita probarunt,vt ei,qui istius Quæstor
fuisset,& ab isto læsus inimicitias iustas persequeretur,non modo deferẽdi nominis,sed ne
subscribendi quidem,cum id postularet,facerent potestatem. In Siciliam sum inquirendi
causa profectus,quo in negocio industriam meam celeritas reditionis,diligentiam multi-
tudo literarum,& testium declarauit:pudorem vero,ac religionem, quòd cũ venissem Se-
nator ad socios Populi Romani,qui in ea prouincia Quæstor fuissem,ad hospites meos,ac
necessarios,causæ communis defensor,diuerti potius,quàm ad eos qui à me auxilium pe-
tiuissent. Nemini meus aduẽtus labori aut sũptui, neque publicè,neque priuatim fuit.vim 11
in inquirendo tantã habui,quantam mihi lex dabat,non quantã habere poteram istorum
studio quos iste vexarat.Romã vt ex Sicilia redii,cũ iste,atque istius amici homines lauti,
& vrbani,sermones huiuscemodi dissipassent,quo animos testium retardarent, me magna
pecunia à vera accusatione esse deductum: tametsi probabatur nemini quòd & ex Sicilia
testes erant ii qui Quæstorem me in prouincia cognouerant:& hinc homines maxime il-
lustres,qui vt ipsi noti sunt,sic nostrum vnumquenque optimè norunt:tamẽ vsque eò ti-
mui,ne quis de mea fide,atque integritate dubitaret:donec ad reiiciẽdos Iudices venimus.

Sciebam in reiiciendis iudicibus nonnullos memoria nostra,pactionis suspitionē non vitasse,cum in ipsa accusatione eorum industria,ac diligentia probaretur.ita reieci Iudices, vt hoc constet, post hunc statum Reipu. quo nunc vtimur, simili splendore, & dignitate consilium nullum fuisse.quam iste laudem communem ait sibi esse mecum:qui cū P. Galbam iudicem reiecisset, M. Lucretium retinuit. & cum eius patronus ex eo quæreret cur suos familiarissimos Sex.Peduceum,Q.Considium,Q.Iunium reiici passus esset:respondit,quòd eos in iudicando nimium sui iuris,sentētiǽque cognosceret.itaque iudicibus reiectis sperabam iam onus meum vobiscum esse commune:putabam non solum notis,sed etiam ignotis probatam meam fidem esse,& diligentiam. Quod me non fefellit:nam comitiis meis, cum iste infinita largitione contra me vteretur, Populus Ro. iudicauit istius pecuniam,quæ apud me contra fidem meā nihil potuisset,apud se contra honorē meum nihil posse debere. quo quidem die primum Iudices citati in hunc reum consedistis. quis tam inimicus huic ordini fuit,quis tam nouarum rerum,iudiciorū, iudicúmque cupidus, qui non conspectu,consessúque vestro commoueretur:cum in eo vestra mihi dignitas fructum diligentiæ referret,id sum assecutus,vt vna hora,qua cœpi dicere, reo audaci, pecunioso,profuso,perdito,spem iudicii corrumpendi præciderem:vt primo die testium tanto numero citato Populus Ro.iudicaret,ipso absoluto Rempub.stare non posse: vt alter dies amicis istius,& defensoribus non modo spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis auferret:vt tertius dies sic hominem prosterneret,vt morbo simulato non quid responderet,sed quemadmodum nō responderet,deliberaret. Deinde reliquis diebus,his criminibus,his testibus,& vrbanis,& prouincialibus,sic obrutus,atque oppressus est,vt his ludorum diebus interpositis,nemo istum comperendinatum, sed condemnatum iudicaret. Quapropter ego,quod ad me attinet Iudices,vici. nō enim spolia C.Verris,sed existimationem Populi Romani concupiui.meū fuit,cum causa accedere ad accusandū.Quæ causa fuit iustior,quàm à tam illustri prouincia defensorem constitui & deligi:Reipublicæ cōsulere quid iam Reipub. honestius,quàm in tanta inuidia iudiciorum adducere hominē, cuius damnatione totus ordo cū Populo Romano,& in laude,& in gratia possit esse:ostēdere,ac persuadere hominem nocentem adductū esse,quis est in Populo Ro. qui hoc non ex priore actione abstulerit:omniū antè damnatorum scelera, furta,flagitia, si vnū in locum conferantur, vix cum huius parua parte æquari, conferrique posse: Vos quod ad vestrā famam,existimationem,salutémque cōmunem pertinet Iudices,prospicite,atque cōsulite.splendor vester facit,vt peccare sine summo Reip.detrimento,ac periculo non possitis. Nō enim potest sperare Populus Ro.esse alios in senatu qui rectè possint iudicare:vos si non potueritis,necesse est cum de toto ordine desperarit, aliud genus hominum, atque aliam rationem iudiciorū requirat.hoc si vobis ideo leuius videtur,quòd putatis onus esse graue, & incommodum iudicare:intelligere debetis,primū interesse,vtrū id onus vosmet ipsi reieceritis:an quòd probare Populo Ro.fidem vestram,& religionem non potueritis, [illegible] vobis iudicandi potestas erepta sit. Deinde etiam illud cogitate,quanto periculo [illegible] simus ad eos Iudices, quos propter odium vestri Populus Ro.de vobis voluerit iudicare. [illegible]rum vobis dicam id quod intellexi Iudices:homines scitote esse quosdam,quos tātum [illegible]dium vestri ordinis teneat:vt hoc palàm iam dictitent,se istum,quem sciant esse hominē [illegible]probissimum,hoc vno nomine absolui velle, vt ab senatu iudicia per ignominiā, turp[illegible]udinémque auferantur. Hæc me Iudices pluribus verbis vobiscum agere coegit,non ti[illegible]r meus de vestra fide, sed spes illorum noua, quæ cum Verrem à porta subito ad iudici[illegible]m retraxisset, nonnulli suspicati sunt non sine causa illius consilium tam repente esse mu[illegible]atum. Nunc ne nouo querimoniæ genere vti possit Hortensius, & ea dicere,opprimi re[illegible] de quo nihil dicat accusator:nihil esse tam periculosum fortunis innocentiū,quàm [illegible]ē aduersarios:& ne aliter quàm ego velim,meum laudet ingenium,cum dicat, me,si mul[illegible]a dixissem, subleuaturum fuisse eum quem contra dicerem: quia non dixerim, perdidi[illegible]. morem illi geram:vtar oratione perpetua:non quoniam hoc sit necesse,verū vt expe[illegible] vtrum ille ferat molestius,me tunc tacuisse,an nunc dicere.Hic tu fortasse eris dili-

gens,ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam,nisi omni tempore,quod mihi lege concessum est,abusus ero,quærere:deûm,atque hominum fidem implorabis,circũueniri C. Verrem, quòd accusator nolit tandiu, quandiu liceat, dicere. Quod mihi lex, mea causa det,eo mihi non vti non licebit:nam accusandi mihi tempus mea causa datum est,vt possem oratione mea crimina causámque explicare. hoc si non vtor:non tibi iniuriam facio,sed de meo iure aliquid,& commodo detraho. Causam enim,inquit,cognosci oportet.ea re quidem,quòd aliter condemnari reus,quanuis sit nocens,non potest. Id igitur tu moleste tulisti, à me aliquid factum esse quo minus iste condemnari posset? nam causa cognita, multi possunt absolui : incognita quidem condemnari nemo potest. adimo enim comperendinatum , quod habet lex in se molestissimum , bis vt causa dicatur, quod aut mea causa potius est constitutum, quàm tua:aut nihilo tuâ potius, quàm mea. nam si bis dicere est commodum:certe vtriusque commune est. si eum qui posterius dixit, opus est redargui: accusatoris causa, vt bis ageretur constitutum est.verũ vt opinor Glaucia primus tulit,vt comperendinaretur reus:antea vel iudicari primo poterat,vel amplius pronunciari.vtram igitur putas legem molliorem:opinor illam veterem, qua vel cito absolui,vel tardè condemnari licebat.ego tibi illam Aciliam legem restituo: qua lege multi semel accusati,semel dicta causa,semel auditis testibus condemnati sunt,nequaquam tam manifestis,neque tantis criminibus,quantis tu conuinceris.puta te non hac tã atroci,sed illa lege mitissima causam dicere.accusabo.respondebis.testibus editis ita mittam in consilium:vt etiam si lex ampliandi faciat potestatem,tamen isti turpe sibi existiment,nõ primo iudicare.verum si causam cognosci opus est,parúmne cognita est:dissimulamus Hortensi,quòd sæpe in dicendo experti sumus.Quis nos magnopere attendit vnquam,in hoc quidem genere causarum,vbi aliquid ereptum aut ablatum à quopiam dicitur:nónne aut in tabulis,aut in testibus omnis expectatio iudicum est: Dixi prima actione me planũ esse facturum C.Verrem HS quadringenties cõtra legem abstulisse. Quid:hoc planius egissem, si ita narrassem.Dio quidam fuit Halesinus,qui, cum eius filio prætore Sacerdote hæreditas à propinquo permagna venisset,nihil habuit neque negocii,neque cõtrouersiæ. Verres simul ac tetigit prouinciam,statim Messanam literas dedit:Dionem euocauit: calumniatores ex sinu suo apposuit,qui illam hæreditatem Veneri Erycinæ commissam esse dicerent.hac de re ostendit se ipsum cogniturum.Possum deinceps totam rem explicare,deinde ad extremum id quod accidit,dicere,Dionem HS decies centena millia numerasse,vt causam certissimam obtineret:præterea greges equarum eius istum abigendos curasse:argenti vestísque stragulæ quod fuerit,curasse auferendum.hæc neque cum ego dicerem,neque cum tu negares,magni momenti,nostra esset oratio.Quo tempore igitur aures iudex erigeret,animúmque attenderet:Cum Dio ipse prodiret,cum cæteri,qui tum in Sicilia negociis Dionis interfuissent: cum per eos ipsos dies , per quos causam Dio diceret, reperiretur pecunias sumpsisse mutuas: nomina sua exegisse: prædia vendidisse: cum tabulæ virorum bonorum proferrentur,: cum,qui pecuniam Dioni dederunt, dicerent se iam tum audisse eò nummos sumi , vt Verri darentur: cum amici, hospites, patroni Dionis, homines honestissimi hæc eadem se audisse dicerent .opinor cum hæc fierent,tum vos audiretis, sicut audistis: tum causa agi videretur. sic à me sunt acta omnia priore actione: vt in criminibus omnibus nullum esset, in quo quisquam vestrum perpetuam accusationem requirat.Nego esse quicquam à testibus dictum, quod aut vestrum cuipiam esset obscurum,aut cuiusquam oratoris eloquẽtiam quæreret.Etenim sic me ipsum egisse memoria tenetis,vt in testibus interrogandis omnia crimina proponerem,& explicarem:vt cum rem totam in medio proposuissem,tum denique testem interrogarem.itaque non modo vos,quibus est iudicandum, nostra crimina tenetis, sed etiam Populus Romanus, totam accusationem causámque cognouit.tametsi ita de meo facto loquor,quasi ego illud mea volũtate potius,quàm vestra iniuria adductus fecerim.Interposuistis accusatorẽ:qui cum ego mihi C & X dies solos in Siciliam postulassem, C & VIII sibi in Achaiam postularet:menses mihi tres cum eripuissetis ad agendum maximè appositos:reliquũ omne tem-

pus huius anni me vobis remissurum putastis: vt cum horis nostris nos essemus vsi, tu binis ludis interpositis, quadragesimo post die responderes: deinde ita tempus duceretur, vt à M. Glabrione Pr. & à magna parte horum iudicum, ad Prætorem aliũ, iudicésque alios veniremus. Hæc si ego non vidissem: si me non omnes noti ignotíque monuissent id agi, id cogitati, in eo laborari vt res in illud tempus reiiceretur: credo si meis horis in accusando vti voluissem, vererer ne mihi crimina non suppeterent, ne oratio deesset, ne vox viréſque deficerent, ne quem nemo prima actione defendere ausus esset, eũ ego bis accusare nõ possem. Ego meum consilium tum iudicibus, tum Populo Ro. probaui: nemo est qui alia ratione istorum iniuriæ, atque impudentiæ potuisse obsisti arbitretur. Etenim qua stultitia fuissem, si, quam diem qui istũ eripiendũ redemerunt, in cautione viderũt, cum ita cauerent: si post Cal. Ian. in consiliũ iretur, in eam diem ego cũ potuissem vitare, incidissem? Nunc mihi tẽporis eius, quod mihi ad dicẽdum datur, quoniã in animo est causam omnẽ exponere, habenda ratio est diligenter. itaque primum illum actum istius vitæ turpissimũ, & flagitiosissimum prætermittam: nihil à me de pueritiæ suæ flagitiis, peccatisque audiet: nihil ex illa impura adolescentia sua, quæ qualis fuerit, aut meministis, aut ex eo, quem sui simillimũ produxit, recognoscere potestis. omnia præteribo quæ mihi turpia dictu videbuntur: neque solum quid istum audire, verum etiam quid me deceat dicere, considerabo. Vos quæso date hoc, & concedite pudori meo, vt aliquam partem de istius impudentia reticere possim. omne illud tempus quod fuit antequam iste ad magistratus, rémque publicam accessit, habeat per me solutum, ac liberũ. sileatur de nocturnis eius bacchationibus, ac vigiliis: lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat: damna, dedecora, quæ res patris eius, ætas ipsius pertulit, prætereantur. lucretur indicia veteris infamiæ: patiatur eius vita reliqua me hanc tantam iacturam criminum facere. Quæstor Cn. Papirio Consuli fuisti abhinc annos quatuordecim: ex ea die ad hanc diem quæ fecisti, in iudiciũ voco. hora nulla vacua à furto, à scelere, crudelitate, flagitio reperietur. hi sunt anni consumpti in quæstura, & legatione Asiatica, & prætura vrbana, & prætura Siciliensi. quare hæc eadem erit quadripartita distributio totius accusationis meæ. Quæstor ex S. C. prouinciam sortitus es: obtigit tibi Consularis, vt cum COS. Cn. Carbone esses, eámque prouinciam obtineres. erat tum dissensio ciuium, de qua nihil sum dicturus, quid sentire debueris: vnum hoc dico, in eiusmodi tempore ac sorte, statuere te debuisse vtrum malles sentire, atque defendere. Carbo grauiter ferebat, sibi quæstorem obtigisse, hominem singulari luxuria, atque inertia: veruntamen ornabat eum beneficiis officiisque omnibus. Ne diutius teneam, pecunia attributa numerata est. profectus est Quæstor in prouinciam. venit in Galliã expectatus ad exercitum consularem cum pecunia. Simulac primum ei occasio visa est (cognoscite hominis principium magistratuum gerendorum, & Reip. administrandæ) auersa pecunia publica Quæstor Consulem, exercitum, prouinciámque deseruit. Video quid egeri: emergit se: sperat sibi auram posse aliquam afflari in hoc crimine, voluntatis, dissensionisque eorum, quibus Cn. Carbonis mortui nomen odio sit: quibus illã relictionem, proditionémque Consulis sui gratam sperat fore. quasi vero id cupiditate defendendæ nobilitatis, aut studio partium fecerit, ac non apertissime Cõsulem, exercitum, prouinciámque compilarit, & propter impudentissimum furtum aufugerit. est enim obscurũ, & eiusmodi factum eius, vt possit aliquis suspicari, C. Verrem, quòd ferre nouos homines nõ potuerit ad nobilitatem, hoc est ad suos trãsisse: nihil fecisse propter pecuniam. Videamus rationes quemadmodum retulerit: iam ipse ostendet quamobrem Cn. Carbonẽ reliquerit: iam se ipse indicabit. primum breuitatem cognoscite. ACCEPI, inquit, VICIES DVCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA QVADRINGENTOS XVII NVMMOS. DEDI STIPENDIO, FRVMENTO, LEGATIS, PRO QVAESTORIBVS, COHORTI PRAETORIAE, HS MILLE SEXCENTA TRIGINTA QVINQVE MILLIA, QVADRINGENTOS XVII NVMMOS. RELIQVI ARIMINI HS SEXCENTA MILLIA. Hoc est rationes referre: hoc modo aut ego, aut tu Hortensi, aut quisquam hominum re-

tulit:quid hoc est:quæ impudentia:quæ audacia:quod exemplũ ex tot hominum rationi-
bus relatis huiusmodi est: illa tamen HS sexcenta millia, quæ neque falsò quidem potuit,
quibus data essent,describere,quæ se Arimini scribit reliquisse, quæ ipsa HS sexcenta millia
reliqua facta sunt: neque Carbo attigit, neque Sylla vidit, neque in ærarium relata sunt.
oppidum sibi elegit Ariminum:quod,tum eum iste rationes ferebat,oppressum direptúm-
que erat.Non suspicabatur id quod nunc sentiet, satis multos ex illa calamitate Arimi-
nensium,testes nobis in hanc rẽ reliquos esse.Recita denuo,P. LENTVLO, L. TRIA-
RIO QVAESTORIBVS VRBANIS, RATIONVM RES RELATA-
RVM. Recita, EX S.C. vt hoc pacto rationem referre liceret, eo Syllanus repente 16
factus est,non vt honos,& dignitas nobilitati restitueretur.quòd si illinc inanis profugis-
ses,tamen ista tua fuga,nefaria proditio cõsulis tui,scelerata iudicaretur.malus ciuis, im-
probus consul,seditiosus homo Cn.Carbo fuit.fuerit aliis:tibi quando esse cœpit:postea-
quam tibi pecuniam, rem frumentariam, rationes omnes suas, exercitúmque commisit:
Nam si tibi antea displicuisset,idem fecisses quod anno post M.Piso Quæstor,cum L.Sci
pioni Consuli obtigisset, non attigit pecuniam, non ad exercitum profectus est. quod de
Repub.sensit,ita sensit vt nec fidem suam,nec morem maiorum, nec necessitudinem sor-
tis læderet.Etenim si hæc perturbare omnia,& permiscere volumus:totam vitam pericu-
losam,inuidiosam,infestámque reddemus,si nullam religionem sors habebit, nullam so-
cietatem coniunctio secundæ dubiǽque fortunæ,nullam authoritatem mores atque insti
tuta maiorum.omnium est communis inimicus,qui fuit hostis suorũ.nemo vnquam sa-
piens proditori credendum putauit. ipse Sylla, cui aduentus istius gratissimus esse debuit, 17
ab se hominẽ,atque ab exercitu suo remouit:Beneuenti esse iussit apud eos,quos suis par-
tibus amicissimos esse intelligebat,vbi iste summæ rei,causǽque nocere nihil posset.ei post
ea præmia tamen liberaliter tribuit: bona quædam proscriptorum in agro Beneuentano
diripienda concessit.habuit honorem vt proditori,non vt amico fidem.Nũc, quãuis sint
homines qui mortuum Cn.Carbonẽ oderint:tamen hi debent,non quid illi accidere vo-
luerunt,sed quid ipsis in tali re metuendum sit,cogitare.Commune est hoc malum,com-
munis metus,commune periculum. nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ quæ latent
in simulatione officii,aut in aliquo necessitudinis nomine.Nam eum qui palàm est aduer-
sarius,facile cauendo vitare possis.hoc vero occultum,intestinum,ac domesticum malum
non modo non existit,verum etiam opprimit antequam perspicere atque explorare po-
tueris.Itáne vero,tu cum Quæstor ad exercitum missus sis,custos non solum pecuniæ,sed 18
etiam Consulis particeps omnium rerum , consiliorúmque fueris: habitus sis in liberûm
loco:sicut mos maiorum ferebat,repente relinquas,deseras,ad aduersarios trãseas: O sce-
lus! O portentum in vltimas terras exportandum! Non enim potest ea natura quæ tantũ
facinus commiserit,hoc vno scelere esse cõtenta: necesse est semper aliquid eiusmodi mo
liatur:necesse est in simili audacia,perfidiáque versetur.Itaque idem iste,quem Cn.Dola-
bella postea C.Malleolo occiso pro Quæstore habuit (haud scio an maior etiam hæc ne-
cessitudo fuerit,quàm illa Carbonis:ac plus iudicium voluntatis valere, quàm sortis de-
beat)idem in Cn.Dolabellam,qui in Cn.Carbonem fuit.nam quæ in istum valebant cri-
mina,cõtulit in illum,causámque illius omnem ad inimicos accusatorésque detulit:ipse
in eum cui legatus,cui pro Quæstore fuerat,inimicissimũ, atque improbissimum testimo 19
nium dixit.Ille miser cum esset,tum proditione istius nefaria,tum improbo,& falso eius-
dem testimonio,tum multo ex maxima parte istius furtorum,ac flagitiorum inuidia cõ-
flagrauit.Quid hoc homine faciatis:aut ad quam spem,tam perfidiosum, tam importu-
num animal reseruetis:qui in Cn.Carbonem sortem,in Cn.Dolabellam voluntatem ne-
glexerit,ac violarit:eósque ambos non solum deseruerit,sed etiam prodiderit, atque op-
pugnarit.Nolite quæso Iudices,breuitate orationis meæ potius,quàm rerum ipsarũ ma-
gnitudine crimina ponderare . mihi enim properandum necessariò est , vt omnia vobis,
quæ mihi constituta sunt,possim exponere.quamobrem quæstura istius demonstrata,pri-
mique magistratus,& furto,& scelere perspecto,reliqua attendite.in quibus illud tempus

Syllanarum proſcriptionum ac rapinarum prætermittam : neque ego iſtũ ſibi vllam ex communi calamitate defenſionem ſinam ſumere: ſuis eum certis propriiſque criminibus accuſabo. Quamobrem hoc omni tempore Syllano ex accuſatione circunſcripto,
30 legationem eius præclaram cognoſcite. Poſteaquam Cn. Dolabellæ prouincia Cilicia conſtituta eſt, ô dii immortales, quanta iſte cupiditate, quibus allegationibus illam ſibi legationem expugnauit! id quod Cn. Dolabellæ principium maxime calamitatis fuit. Nam vt iſte profectus eſt: quacunque iter fecit, eiuſmodi fuit, non vt legatus Populi Romani, ſed vt quædam calamitas peruadere videretur. In Achaia (prætermittam minora omnia, quorum ſimile forſitan alius quoque aliquid aliquando fecerit: nihil dicam niſi ſingulare, quod ſi in alium reum diceretur, incredibile videretur) magiſtratum Sicyonium nummos popoſcit. ne ſit hoc crimen in Verrem, fecerunt alii. Cum ille non daret, animaduertit. Improbum, ſed non inauditum genus animaduerſionis videte: quæretis ex quo genere hominem iſtum iudicetis. ignem ex lignis viridibus, atque humidis in loco anguſto fieri iuſſit: ibi hominem ingenuum, domi nobilem, Populi Romani ſocium, atque amicum fumo excruciatum ſemiuiuum reliquit. Iam quæ iſte ſigna, quas tabulas pictas ex Achaia ſuſtulerit, non dicam hoc loco: eſt alius mihi locus
31 ad hanc cupiditatem demonſtrandam ſeruatus. Athenis audiſtis ex æde Mineruæ grande auri pondus ablatum. dictum hoc eſt in Cn. Dolabellæ iudicio. dictum? etiam æſtimatum. huius conſilii non modo participem C. Verrem, ſed principem fuiſſe reperietis. Delum venit: ibi ex fano Apollinis religioſiſſimo noctu clàm ſuſtulit ſigna pulcherrima atque antiquiſſima, eáque in onerariam nauem ſuam coniicienda curauit. Poſtridie cum ſpoliatum fanum viderent ii, qui Delum incolebant, grauiter ferebant. Eſt enim tanta apud eos eius fani religio, atque antiquitas, vt in eo loco ipſum Apollinem natum eſſe arbitrentur. verbum tamen facere nõ audebant, ne forte ea res ad Dolabellam ipſum pertineret. Tum ſubito tempeſtates coortæ ſunt maximæ Iudices, vt non modo proficiſci, cum cuperet Dolabella non poſſet, ſed vix in oppido conſiſteret: ita magni fluctus eiiciebãtur. Hîc nauis illa prædonis iſtius onuſta ſignis religioſis, ex-
32 pulſa, atque eiecta fluctu, frangitur: in litore ſigna illa Apollinis reperiuntur. iuſſu Dolabellæ reponuntur: tempeſtas ſedatur: Dolabella Delo proficiſcitur. Non dubito quin tametſi nullus in te ſenſus humanitatis, nulla ratio vnquam fuit religionis: nunc tamẽ in metu periculóque tuo, tuorum tibi ſcelerum veniat in mentẽ. potéſtne tibi vlla ſpes ſalutis commoda oſtendi cum recordaris, in deos immortales quàm impius, quàm ſceleratus, quàm nefarius fueris? Apollinémne tu Delium ſpoliare auſus es? illínc tu templo, tam antiquo, tam ſancto, tam religioſo manus impias, ac ſacrilegas afferre conatus es? ſi in pueritia non his artibus, & diſciplinis inſtitutus eras, vt ea quæ literis mandata ſunt, diſceres atque cognoſceres: ne poſtea quidem cum in ea ipſa loca veniſti, potuiſti accipere id quod eſt proditum memoriæ ac literis? Latonam ex longo errore, & fuga grauidam, & iam ad pariendum vicinam, temporibus exactis fugiſſe Delum: at-
33 que ibi Apollinem Dianámque peperiſſe. qua ex opinione hominum, illa inſula eorum deorum ſacra putatur, tantáque eius authoritas religionis & eſt, & ſemper fuit, vt ne Perſæ quidem, cum bellum toti Græciæ, diis, hominibúſque indixiſſent, & mille numero nauium claſſem ad Delum appuliſſent, quicquam conarentur aut violare, aut attingere. hoc tu fanum depopulari homo improbiſſime, atque amentiſſime audebas? fuit illa cupiditas tanta, quæ tantam extingueret religionem? & ſi tum hæc non cogitabas, ne nunc quidem recordaris, nullum eſſe tantum malum, quod non tibi pro ſceleribus tuis iandiu debeatur? In Aſiam vero poſtquam venit: quid ego aduentus iſtius prandia, cœnas, equos, muneráque commemorem? nihil cum Verre de quotidianis criminibus acturus ſum. Chio per vim ſigna pulcherrima dico abſtuliſſe. item Erythris & Halicarnaſſo. Tenedo (prætereo pecuniã quam eripuit) Tenem ipſum, qui apud Tenedios ſanctiſſimus deus habetur: qui vrbem illam dicitur cõdidiſſe, cuius ex nomine Te-

ee.i.

nedus nominatur : hunc ipſum inquam Tenem,pulcherrime factum, quem quondam
in comitio vidiſtis,abſtulit magno cum gemitu ciuitatis.illa vero expugnatio fani an- 14
tiquiſſimi, & nobiliſſimi Iunonis Samiæ, quàm luctuoſa Samiis fuit ? quàm acerba toti
Aſiæ?quàm clara apud deos? quàm nemini veſtrum inaudita?de qua expugnatione cum
legati ad C. Neronem in Aſiam Samo veniſſent, reſponſum tulerunt, eiuſmodi queri-
monias, quæ ad legatum Populi Romani pertinerent: non ad prætorem , ſed Romam
deferri oportere.Quas iſte tabulas illinc, quæ ſigna ſuſtulit ? quæ cognoui egomet apud
iſtum in ædibus nuper,cum obſignãdi gratia veniſſem. quæ ſigna nunc Verres vbi ſunt?
illa quæro, quæ apud te nuper ad omnes columnas, omnibus etiam intercolumniis,in
ſylua denique diſpoſita ſub diuo vidimus.cur ea quandiu alium prætorem, cum iis iu-
dicibus, quos in horum locum ſubſortitus es, de te in conſilium iturum putaſti, tandiu
domi fuerunt: poſteaquam noſtris teſtibus nos,quàm horis tuis vti malle vidiſti, nullum 15
ſignum domi reliquiſti præter duo quæ in mediis ædibus ſunt , quæ ipſa Samo ſublata
ſunt ? non putaſti me tuis familiariſſimis in hanc rem teſtimonia denunciaturum ? qui
tuæ domi ſæpe fuiſſent, ex quibus quærerem, ſigna ſciréntne fuiſſe quæ non eſſent.quid
tum hos de te iudicaturos arbitratus es,cum viderent, te iam non contra accuſatorem
tuum, ſed contra quæſtorem, ſectorémque pugnare? Qua de re Caridemum Chium te-
ſtimonium priore actione dicere audiſtis: ſeſe, cum eſſet Trierarchus, & Verrem ex Aſia
decedentem proſequeretur, iuſſu Dolabellæ fuiſſe vnà cum iſto Sami: ſeſéque tum ſci-
re,ſpoliatum eſſe fanum Iunonis,& oppidum Samum: poſteáque ſe cauſam apud Chios
ciues ſuos Samiis accuſantibus publice dixiſſe, eóque ſe eſſe abſolutum, quòd planum
feciſſet,ea quæ legati Samiorum dicerent,ad Verrem,non ad ſe pertinere. Aſpendum 16
vetus oppidum,& nobile in Pamphylia ſcitis eſſe, pleniſſimum ſignorum optimorum.
non dicam illinc hoc ſignum ablatum eſſe,& illud:hoc dico,nullum te Aſpendi ſignum
Verres,reliquiſſe : omnia ex fanis,ex locis publicis, palàm, ſpectantibus omnibus, plo-
ſtris euecta,aſportatáque eſſe.atque etiam illum Aſpẽdium citharistam,de quo ſæpe au-
diſtis id,quod eſt Græcis hominibus in prouerbio, quem omnia intus canere dicebant,
ſuſtulit,& in intimis ſuis ædibus poſuit,vt etiam illum ipſum artificio ſuo ſuperaſſe vi-
deatur. Pergæ fanum antiquiſſimum,& ſanctiſſimũ Dianæ ſcimus eſſe.id quoque à te
nudatum,& ſpoliatum eſſe,ex ipſa Diana quod habebat auri,detractum atque ablatum
eſſe dico.quæ,malùm,eſt iſta tanta audacia,atque amentia?quas enim ſociorum, atque
amicorum vrbes adiſti legationis iure,& nomine, ſi in eas vi cum exercitu,imperióque
inuaſiſſes:tamen opinor quæ ſigna,atque ornamenta ex his vrbibus ſuſtuliſſes: hæc non
in tuam domum, neque in ſuburbana amicorum, ſed Romam in publicum deportaſ- 17
ſes.Quid ego de M.Marcello loquar,qui Syracuſas vrbem ornatiſſimam cæpit?quid de
L. Scipione, qui bellum in Aſia geſſit, Antiochúmque Regem potẽtiſſimum vicit? quid
de Flaminio,qui Regem Philippum & Macedoniam ſubegit?quid de L.Paulo,qui Regẽ
Perſen vi,ac virtute ſuperauit?quid de L.Mummio,qui vrbem pulcherrimam,atque or-
natiſſimam Corinthum,pleniſſimã rerum omniũ ſuſtulit,vrbéſque Achaiæ,Bœotiǽque
multas ſub imperiũ Populi Romani,ditionémque ſubiunxit?quorum domus cum ho-
nore & virtute florerent,ſignis & tabulis pictis erant vacuæ.at vero vrbẽ totam,templa
deorum,omnéſque Italiæ partes,illorum donis ac monimentis exornatas videmus.Ve-
reor ne hæc fortè cuiquã nimis antiqua,& iam obſoleta videantur. ita enim tum æqua-
biliter omnes erant huiuſmodi, vt hæc laus eximiæ virtutis & innocentiæ, non ſolum
hominum,verum etiam temporum illorum eſſe videatur. P. Seruilius vir clariſſimus,
maximis rebus geſtis adeſt:de te ſententiam laturus eſt;Olynthum vi,copiis,cõſilio,vir-
tute cæpit, vrbem antiquam, & omnibus rebus auctam, & ornatam. recens exemplum
fortiſſimi viri profero. nam poſtea Seruilius Imperator Populi Ro. Olynthum vrbem 18
hoſtiũ cæpit, quàm tu in iiſdẽ illis locis legatus quæſtorius oppida pacata ſociorũ atque
amicorũ,diripienda,ac vexanda curaſti.tu quæ ex fanis religioſis per ſcelus,& per latro-

cinium abstulisti, ea nos videre nisi in tuis, amicorúmque tuorum tectis non possumus. P. Seruilius quæ signa atque ornamenta ex vrbe hostium, & virtute capta, belli lege, atque Imperatorio iure sustulit, ea Populo Romano apportauit, per triumphum vexit, in tabulas publicas ad ærarium perscribenda curauit. cognoscite ex literis publicis hominis amplissimi diligentiam. Recita. RATIONES RELATAE P. SERVILII. Non solum numerum signorum, sed etiam vniuscuiusque magnitudinem, figuram, statum, literis definiri vides. certe maior est virtutis, victoriæque iucunditas, quàm ista voluptas quæ percipitur ex libidine, & cupiditate. Multo diligentius habere dico Seruilium prædam Populi Romani quàm te tua furta notata, atque descripta. Dices tua quoque signa, & tabulas pictas ornamento vrbi, foróque Populi Romani fuisse. memini, vidi simul cum Populo Romano forum, comitiúmque adornatum ad speciem magnifico ornatu: ad sensum, cogitationémque, acerbo, & lugubri. vidi collucere omnia furtis tuis, præda prouinciarum, spoliis sociorum, atque amicorũ. quo quidem tẽpore Iudices, iste spem maximam reliquorum quoque peccatorum nactus est. vidit enim eos, qui iudiciorum dominos se dici volebant, harum cupiditatum esse seruos. socii vero, nationésque exteræ, spem omnium tum primum abiecere rerum, ac fortunarum suarum, propterea quòd casu legati ex Asia, atque Achaia plurimi Romæ tunc fuerunt, qui deorum simulacra ex suis fanis sublata in foro venerabantur: itémque cætera signa, & ornamenta cum cognoscerent, alia alio in loco lachrymantes intuebantur. quorum omnium hunc sermonem tum esse audiebamus, Nihil esse quod quisquam dubitaret de exitio sociorum, atque amicorum: cum quidem viderent in foro Populi Romani, quo in loco antea qui sociis iniurias fecerant, accusari, & condemnari solebant, ibi esse palàm posita ea, quæ ab sociis per scelus ablata, ereptáque essent. Hic ego non arbitror illum negaturum, signa sese plurima, tabulas pictas innumerabiles habere: sed vt opinor, solet hæc quæ rapuit, & furatus est, nonnunquam dicere se emisse. Quoniam quidem in Achaiam, Asiam, Pamphyliam, sumptu publico, & legationis nomine mercator signorum tabularúmque pictarum missus est: habeo & istius & patris eius accepti tabulas omnes: quas diligentissime legi, atque digessi. patris, quoad vixit: tuas, quoad ais te confecisse. nam in isto Iudices, hoc nouum reperietis. audimus aliquem tabulas nunquam confecisse: quæ est opinio hominum de Antonio falsa: nam fecit diligentissime. Verum sit hoc genus aliquid minime probandum. audiuimus alium non ab initio fecisse, sed ex tempore aliquo confecisse. est aliqua etiam huiusmodi rei ratio. hoc vero nouum, & ridiculum est: quod hic nobis respondit, cum ab eo tabulas postularemus, vsque ad M. Terentium, & C. Cassium consules confecisse: postea destitisse. Alio loco hoc cuiusmodi sit, considerabimus: nunc nihil ad me attinet. horum istorum temporum, in quibus nunc versor, habeo tabulas, & tuas & patris. Plurima signa pulcherrima, plurimas tabulas deportasse te, negare non potes: atque vtinam neges. vnum ostende in tabulis aut tuis, aut patris tui emptum esse: vicisti. ne hæc quidem duo signa pulcherrima, quæ nunc ad impluuium tuum stant, quæ multos annos ad valuas Iunonis Samiæ steterunt, habes quomodo emeris. hæc inquam duo quæ in ædibus tuis sola iam supersunt, quæ sectorem expectant, relicta, ac destituta à cæteris signis. At credo in hisce solis rebus indomitas cupiditates, atque effrenatas habebat, cæteræ libidines eius ratione aliqua, aut modo cõtinebantur. Quàm multis istũ ingenuis, quàm multis matribusfamilias in illa tetra, atque impura legatione vim attulisse existimatis? ecquo in oppido pedem posuit, vbi non plura stuprorũ, flagitiorúmque suorũ, quàm aduentus sui vestigia reliquerit? Sed ego omnia quæ negari poterũt, prætermittam. etiã hæc quæ certissima sunt, & clarissima, relinquam. Vnũ aliquod de nefariis istius factis eligam, quo facilius ad Siciliã possim aliquando, quæ mihi hoc oneris, negociíque imposuit, peruenire. Oppidũ est in Hellesponto Lampsacũ Iudices, in primis Asiæ prouinciæ clarum, & nobile. homines autẽ ipsi Lampsaceni tũ summe in omnes ciues Romanos officiosi, tũ præterea maxime sedati & quieti, propeque præter cæteros, ad summũ Græcorũ ociũ potius, quàm ad vllã vim, aut tumultũ

accommodati. accidit, cum iste à Cn. Dolabella efflagitasset vt se ad regem Nicomedem,
regémque Sadalã mitteret: cúmque iter hoc sibi magis ad quæstum suum, quàm ad Rei-
pub. tempus accommodatum depoposcisset: vt illo itinere veniret Lampsacum, cum ma- 43
gna calamitate, & propè pernicie ciuitatis. Deducitur iste ad Ianitorem quendam hospi-
tem, comitésque eius item apud cæteros hospites collocantur. Vt mos erat istius, atque vt
cum suæ libidines flagitiosæ facere admonuerant, statim negotium dat illis suis comiti-
bus, nequissimis, turpissimísque hominibus vt videant, & inuestigent ecquæ virgo sit, aut
mulier digna quamobrem iste Lampsaci diutius commoraretur. Erat comes eius Rubrius
quidam, homo factus ad istius libidines, qui miro artificio, quocunque venerat, hæc inue-
stigare omnia solebat. is ad eum rem istam defert: Philodamum esse quendam genere, ho-
nore, copiis, existimatione facile principem Lampsacenorum: eius esse filiam, quæ cum
patre habitaret, propterea quòd virum non haberet, mulierem eximia pulchritudine, sed
eã summa integritate pudicitiáque existimari. Homo vt hæc audiuit, sic exarsit ad id quod
non modo ipse nunquam viderat, sed ne audierat quidem ab eo qui ipse vidisset: vt sta-
tim ad Philodamum migrare se diceret velle. Hospes Ianitor qui nihil suspicaretur, veri- 44
tus ne quid in ipso se offenderit, hominem summa vi retinere cœpit. iste, qui hospitis relin
quendi causam reperire non posset, alia sibi ratione viam munire ad stuprum cœpit. Ru-
brium delicias suas, in omnibus eiusmodi rebus adiutorem suum, & cõscium, parum lau-
te diuersari dicit, ad Philodamum deduci iubet. Quod vbi est Philodamo nũciatum: tam-
etsi non erat ignarus quantum sibi ac liberis suis iam tum mali constitueretur: tamen ad
istum venit, ostendit munus illud suum non esse: se, cum suæ partes essent hospitum re-
cipiendorum, tum ipsos tamen prætores & consules, non legatorum assec las recipere so-
lere. Iste, qui vna cupiditate raperetur, totum illius postulatum causámque neglexit, per
vim ad eum qui recipere non debebat, Rubrium deduci imperauit. Hic Philodamus, post-
eaquam ius suum obtinere non potuit, vt humanitatem consuetudinémque suam retine-
ret laborabat. homo qui semper hospitalissimus amicissimúsque nostrorum hominum
existimatus esset, noluit videri ipsum illum Rubrium inuitus in domum suam recæpisse: 45
magnifice & ornate (vt erat in primis inter suos copiosus) cõuiuium comparat. rogat Ru-
brium vt quos ei commodum sit, inuitet, locum sibi soli si videatur relinquat, vt etiam fi
lium suum, lectissimum adolescentem foras ad propinquum suum quendam mitteret ad
cœnam. Tum Rubrius istius comites inuitat: eos omnes Verres certiores facit quid opus
esset. mature veniunt. discumbitur: fit sermo inter eos, & inuitatio, vt Græco more bibe-
retur: hospes hortatur: poscunt maioribus poculis, celebratur omnium sermone lætitiá-
que cõuiuium. Posteaquam satis calere res Rubrio visa est, Quæso, inquit, Philodame, cur
ad nos filiam tuam non intrò vocari iubes? Homo qui & summa grauitate, & iam id æta-
tis, & parens esset, obstupuit hominis improbi dicto. instare Rubrius. tum ille, vt aliquid
responderet, negauit moris esse Græcorum, vt in conuiuio virorum accumberent mulie-
res. hic tum alius ex alia parte, Enimuero ferendum hoc non est: vocetur mulier. & simul 46
seruis suis Rubrius vt ianuam clauderent, & ipsi ad fores assisterent imperat. Quod vbi ille
intellexit, id agi, atque id parari, vt filiæ suæ vis afferretur: seruos suos ad se vocat, his im-
perat, vt seipsum negligant, filiam defendant: excurrat aliquis qui hoc tantum domestici
mali filio suo nunciet. clamor interea fit tota domo inter seruos Rubrii, atque hospitis:
iactatur domi suæ vir optimus, & homo honestissimus. pro se quisque manus affert: aqua
denique feruenti à Rubrio ipso Philodamus perfunditur. hæc vbi filio nunciata sunt, sta-
tim exanimatus ad ædes contendit, vt & vitæ patris, & pudicitiæ sororis succurreret. om-
nes eodem animo Lampsaceni, simul vt hoc audiuerunt: quòd eos tum Philodami digni-
tas, tum iniuriæ magnitudo mouebat, ad ædes noctu conuenerunt. hic lictor istius Corne-
lius, qui cum eius seruis erat à Rubrio, quasi in præsidio ad auferendam mulierem colloca-
tus, occiditur: serui nonnulli vulnerantur: ipse Rubrius in turba sauciatur. iste, qui sua cu- 47
piditate tantos tumultus cõcitatos videret, cupere aliquà euolare, si posset. Postridie mane

homines in concionem veniunt: quærunt quid optimum factu sit: pro se quisque, vt in
quoque erat authoritatis plurimum, ad populum loquebatur. inuentus est nemo cuius
non hæc & sententia esset & oratio, non esse metuendum, si istius nefarium scelus Lam-
psaceni vlti vi, manúque essent, ne senatus Populúsque Ro. in eam ciuitatem animaduer-
tendum putaret. quòd si hoc iure Legati Populi Romani in socios, nationésque exteras
vterentur, vt pudicitiam liberorum seruare ab eorum libidine tutam non liceret: quid-
uis esse perpeti satius, quàm in tanta vi, atque acerbitate versari. Hæc cum omnes sentirēt,
& cum in eam rationem pro suo quisque sensu, ac dolore loqueretur: omnes ad eam do-
mum, in qua iste diuersabatur, profecti sunt. cædere ianuam saxis, instare ferro, ligna & sar-
menta circundare: ignem subiicere cœperunt. tum ciues Romani, qui Lampsaci negocia-
bantur, concurrunt: orant Lampsacenos, vt grauius apud eos nomen legationis, quàm in-
iuria legati putaretur. sese intelligere hominem illum esse impurum, ac nefarium: sed quo-
niam nec perfecisset quod conatus esset, neque futurus esset Lampsaci postea, leuius eo-
rum peccatum fore, si homini scelerato pepercissent, quàm si legato non pepercissent. Sic
iste multo sceleratior, & nequior, quàm ille Adrianus, aliquanto etiam felicior fuit. ille
quòd eius auariciam ciues Romani ferre non potuerant, Vticæ domi suæ viuus exustus est:
idque ita illi merito accidisse existimatum est, vt lætarentur omnes, neque vlla animad-
uersio constitueretur. hic sociorum ambustus incendio, tamen ex illa flamma, periculó-
que euolauit, neque adhuc causam vllam excogitare potuit quamobrem commiserit,
aut quid euenerit vt in tantum periculum veniret. Non enim potest dicere, Cum seditio-
nem sedare vellem, cum frumentum imperarem, cum stipendium cogerem, cum aliquid
denique Reipublicæ causa gererem, quòd acrius imperaui, quòd animaduerti, quòd mina-
tus sum. quæ si diceret, tamen ignosci non oporteret, si nimis atrociter imperando sociis,
in tantum adductus periculum videretur. Nunc cum ipse causam illius tumultus neque
veram dicere, neque falsam confingere audeat: homo autem ordinis sui frugalissimus, qui
tum accensus C. Neroni fuit, P. Tettius hæc eadem se Lampsaci cognosse dixerit: vir om-
nibus rebus ornatissimus C. Varro, qui tum in Asia Tribunus militum fuit, hæc eadem
ipsa se ex Philodamo audisse dicat: potestis dubitare quin istum fortuna non tam ex illo
periculo eripere voluerit, quàm ad vestrum iudicium reseruare: nisi vero illud dicet, quod
& in testimonio Tettii priore actione interpellauit Hortensius, quo tempore quidem signi
satis dedit, si quid esset quod posset dicere, se tacere non posse: vt quandiu in cæteris rebus
tacuerit, scire omnes possemus nihil habuisse quod diceret. Hoc tum dixit, Philodamum
& eius filium à C. Nerone esse damnatos: de quo ne multa disseram, tantum dico, secu-
tum id esse Neronem, & eius consilium, quòd Cornelium lictorem occisum esse consta-
ret: putasse non oportere esse, ne in vlciscenda quidem iniuria, cuiquam hominis occiden-
di potestatem. in quo video Neronis iudicio non te absolutum esse improbitatis, sed illos
damnatos esse cædis. Verum ista damnatio tamē cuiusmodi fuit? Audite quæso Iudices, &
aliquando misereminí sociorum, & ostendite aliquid his in vestra fide præsidii esse oporte-
re. Quòd toti Asiæ iure occisus videbatur istius ille verbo lictor, re vera minister impro-
bissimæ cupiditatis, pertimuit iste ne Philodamus Neronis iudicio liberaretur. rogat & o-
rat Dolabellam vt de sua prouincia decedat, ad Neronem proficiscatur: se demōstrat in-
columem esse nō posse, si Philodamo viuere, atque aliquando Romam venire licuisset. Cō-
motus est Dolabella: fecit id quod multi reprehenderunt, vt exercitum, prouinciam, bel-
lum relinqueret: & in Asiam hominis nequissimi causa, in alienam prouinciam proficisce-
retur. Postea quam ad Neronem venit, cōtendit ab eo vt Philodami causam cognosceret.
venerat ipse qui esset in consilio, & primus sententiam diceret: adduxerat etiam præfectos,
& Tribunos militares suos, quos Nero omnes in consilium vocauit: erat in cōsilio etiam
æquissimus iudex, ipse Verres: erant nonnulli togati creditores Græcorum, quibus ad exi-
gendas pecunias improbissimi cuiusque legati plurimum prodest gratia. Ille miser de-
fensorem reperire neminem poterat. quis enim esset aut togatus, qui Dolabellæ gratia:

aut Græcus,qui eiuſdem vi,& imperio non moueretur? accuſator autem apponitur ciuis
Romanus de creditoribus Lampſacenorum : qui , ſi dixiſſet quod iſte iuſſiſſet , per eiuſ-
dem iſtius lictores à Populo pecuniam poſſet exigere.Cum hæc omnia tanta contentio-
ne, tantis copiis agerentur:cum illum miſerum multi accuſarent,nemo defenderet:cúm-
que Dolabella cum ſuis præfectis pugnaret in conſilio , Verres fortunas agi ſuas diceret, 12
idem teſtimonium diceret, idem eſſet in conſilio,idem accuſatorem paraſſet: hæc cum o-
mnia fierent,& cum hominem conſtaret occiſum,tamen tanta vis iſtius iniuriæ,tanta in
iſto improbitas putabatur, vt de Philodamo amplius pronunciaretur.Quid ego nunc in
alteram actionem Cn. Dolabellæ ſpiritus,quid huius lachrymas, & concurſiones proſe-
ram? quid C. Neronis viri optimi, atque innocentiſſimi, nonnullis in rebus animum ni-
mis timidum, atque demiſſum? qui in illa re quid facere potuerit, non habebat:niſi ſorte
id quod omnes tum deſiderabant , vt ageret eam rem ſine Verre, & Dolabella: quicquid
eſſet ſine his actum,omnes probarent. tum vero quod pronunciatum eſt, non per Nero-
nem iudicatum,ſed per Dolabellam ereptum exiſtimabatur.condemnatur enim perpau-
cis ſententiis Philodamus,& eius filius. adeſt,inſtat,vrget Dolabella vt quamprimũ ſecu-
ri feriantur, quo quamminime multi ex illis de iſtius nefario ſcelere audire poſſent.Con-
ſtituitur in foro Laodiceæ ſpectaculum acerbum , & miſerum, & graue toti Aſiæ prouin- 13
ciæ : grandis natu parens adductus ad ſupplicium, ex altera parte filius : ille quòd pudici-
tiam liberorum,hic quòd vitam patris,famámque ſororis defenderat.flebat vterque,non
de ſuo ſupplicio , ſed pater de filii morte, de patris filius. Quid lachrymarum ipſum Ne-
ronem putatis profudiſſe,quem fletum totius Aſiæ fuiſſe,quem luctum,& gemitum Lam-
pſacenorum,ſecuri eſſe percuſſos homines innocentes,nobiles,ſocios Populi Romani,at-
que amicos,propter hominis flagitioſiſſimi ſingularem nequitiam,atque improbiſſimam
cupiditatem? Nemo iam Dolabella neque tui,neque tuorum liberûm, quos tu miſeros in
egeſtate, atque in ſolitudine reliquiſti , miſereri poteſt. Verréſne tibi tanti fuit , vt eius li-
bidinem, hominum innocentum ſanguine lui velles? idcircóne exercitum, atque hoſtem
relinquebas,vt tua vi,& crudelitate,iſtius hominis improbiſſimi pericula ſubleuares?quòd
enim eum tibi quæſtoris in locum conſtitueras : idcirco tibi amicum in perpetuum fore
putaſti?neſciebas ab eo Cn.Carbonem C O S. cuius re vera Quæſtor fuit, non modo reli- 14
ctum,ſed etiam ſpoliatum auxiliis, pecunia, nefarie oppugnatum,& proditum? Expertus
igitur es iſtius perfidiam tum,cũ ſe ad inimicos tuos contulit:cum in te homo ipſe nocens
acerrimum teſtimonium dixit: cum rationes ad ærarium niſi damnato te referre noluit.
Tantǽne tuæ Verres libidines erunt,vt eas capere,ac ſuſtinere non prouinciæ Populi Ro-
mani,nõ nationes exteræ poſſint?túne quod videris,quod audieris,quod concupieris,quod
cogitaris,niſi id ad nutũ tuũ præſto fuerit,niſi libidini tuæ cupiditatíque paruerit,immit-
tentur homines?expugnabuntur domus?ciuitates non modo pacatæ,verum etiam ſocio-
rum,atque amicorum,ad vim,atque ad arma confugient,vt ab ſe,atque ab liberis ſuis le-
gati Populi Romani ſcelus,atque libidinem propulſare poſſint? Nam quæro abs te,circũ-
ſeſſúſne ſis Lampſaci:cœperítne domum,in qua diuerſabare,illa multitudo incendere: vo- 15
luerítne legatum Populi Romani comburere viuum Lampſaceni.negare non potes. ha-
beo enim teſtimonium tuum,quod apud Neronem dixiſti:habeo quas ad eundem literas
miſiſti. Recita hunc ipſum locum de teſtimonio. TESTIMONIVM C. VER-
RIS IN ARTEMIDORVM. NON MVLTO POST IN DOMVM.
Bellúmne Populo Romano Lampſaceni ciues facere conabantur?deficere ab imperio ac
nomine noſtro volebant?video enim,& ex his quæ legi,& audiui,intelligo:in qua ciuitate
non modo legatus Populi Romani circumſeſſus,non modo igni,ferro,manu,copiis oppu-
gnatus,ſed aliqua ex parte violatus ſit:niſi publice ſatiſfactum ſit, ei ciuitati bellum indi-
ci,atque inferri ſolere. Quæ fuit igitur cauſa cur cuncta ciuitas Lampſacenorum de con-
cione, quemadmodum tute ſcribis, domum tuam concurreret? tu enim neque in literis
quas Neroni mittis,neque in teſtimonio,cauſam tanti tumultus oſtendis vllã.obſeſſum te

56 dicis, ignem allatum, sarmenta circundata, lictorem tuum occisum esse dicis: prodeundi tibi in publicum potestatem factam negas, causam huius tanti terroris occultas. namsiquam Rubrius iniuriam suo nomine, ac non impulsu tuo, & tua cupiditate fecisset: de tui comitis iniuria questum ad te potius, quàm te oppugnatum venirent. Cum igitur, quæ causa illius tumultus fuerit, testes à nobis producti dixerint, ipse celarit: nónne causam hanc, quam nos proposuimus, tum illorum testimonia, tum istius taciturnitas perpetua confirmat? Huic homini parcetis igitur Iudices, cuius tanta peccata sunt, vt hi quibus iniurias fecerit, neque legitimum tempus expectare ad vlciscendum, neque vim tantam doloris in posterum differre potuerunt? Circunsessus es. à quibus? à Lampsacenis: barbaris hominibus credo: aut iis qui Populi Romani nomen contemnerent? immò vero ab hominibus & natura, & consuetudine, & disciplina lenissimis: porrò autem Populi Romani con-
57 ditione sociis, fortuna seruis, voluntate supplicibus. vt perspicuum sit omnibus, nisi tanta acerbitas iniuriæ, tanta vis sceleris fuisset, vt Lampsaceni moriendum sibi potius, quàm perpetiendum putarent: nunquam illos in eum locum progressuros fuisse, vt vehementius odio libidinis tuæ, quàm metu legationis mouerentur. Nolite per deos immortales cogere socios atque exteras nationes hoc vti perfugio, quo, nisi vos vindicatis, vtentur necessarió. Lampsacenos in istum nunquam vlla res mitigasset, nisi eum pœnas Romæ daturum credidissent. etsi talem acceperant iniuriam, quam nulla lege satis digne persequi poterant: tamen incommoda sua vestris cõmittere legibus, & iudiciis, quàm dolori suo permittere maluerunt. Tu mihi, cum circunsessus à tam illustri ciuitate sis propter tuum scelus, atque flagitium: cum coegeris homines miseros, & calamitosos, quasi desperatis nostris legibus, & iudiciis ad vim, ad manus, ad arma confugere: cum in oppidis, & ciuitati-
58 bus amicorum non legatum Populi Ro. sed tyrannum libidinosum, crudelémque præbueris: cum apud exteras nationes imperii, nominísque nostri famam, tuis probris, flagitiísque violaris: cum te ex ferro amicorum Populi Ro. eripueris, atque è flamma sociorum euolaris: hic tibi perfugium speras futurum? erras. vt huc incideres, non vt hic conquiesceres, illi te viuum exire passi sunt. Et ais, iudicium esse factum: te iniuria circunsessum esse Lampsaci, quòd Philodamus cum filio condemnatus sit. quid si doceo, si planum facio, teste homine nequam, verum ad hanc rem tamen idoneo, te ipso inquam teste docebo, te huius circunsessionis tuæ causam, & culpam in alios transtulisse? neque in eos quos tu insimularas, esse animaduersum? iam nihil te iudicium Neronis adiuuat. Recita [illegible]uas ad Neronem literas misit. EPISTOLA C. VERRIS AD NERONEM. [illegible]HEMISTAGORAS ET THESSALVS. Themistagoram, & Thessalum scri-
59 [illegible]it populum concitasse. quem populum? qui te circunsedit: qui te viuum comburere co[illegible]tus est. vbi hos persequeris? vbi accusas? vbi defendis ius, noménque legati? in Philodami [illegible]dicio dices id actum. cedo mihi ipsius Verris testimonium: videamus quid idem iste iu[illegible]tus dixerit. Recita. AB ACCVSATORE ROGATVS RESPONDIT, I[illegible] HOC IVDICIO NON PERSEQVI: SIBI IN ANIMO ESSE A[illegible]IO TEMPORE PERSEQVI. Quid igitur te iuuat Neronis iudicium? quid Ph[illegible]odami damnatio? legatus cum esses circunsessus, cúmque quemadmodum tute ad Nero[illegible]m scripsisti, Populo Romano communíque causæ legatorum facta esset iniuria insignis [illegible]non es persecutus: dicis tibi in animo esse alio tempore persequi. quod fuit id tempus? [illegible]uando es persecutus? cur imminuisti ius legationis? cur causam Populi Romani deseruisti ac prodidisti? cur iniurias tuas coniunctas cũ publicis reliquisti? nónne te ad sena-
60 tum causam deferre, non de tam atrocibus iniuriis conqueri: nõ eos homines, qui populũ concitarant, consulũ literis euocandos curare oportuit? Nuper M. Aurelio Scauro postulante, quòd is Ephesi se quæstorẽ vi prohibitũ esse dicebat quo minus è fano Dianæ seruũ sui, q[illegible]i in illud asylum confugisset, abduceret, Pericles Ephesius homo nobilissimus Romã e[illegible]catus est, quòd auctor iniuriæ illius fuisse argueretur. tu si te legatũ ita Lampsaci tractatũ e[illegible]e senatũ docuisses vt tui comites vulnerarẽtur, lictor occideretur, ipse circunsessus pen[illegible] incenderere: eius autẽ rei duces, & authores, & principes fuisse, quos scribis, The-

mistagoram & Thessalum, quis non commoueretur? quis non ex iniuria quæ tibi esset facta, sibi prouideret? quis non in ea re causam tuam, periculum commune agi arbitraretur? Etenim nomẽ Legati eiusmodi esse debet, quod non modo inter sociorum iura, sed etiam inter hostium tela incolume versetur. Magnum hoc Lampsacenum crimen est, libidinis, atque improbissimæ cupiditatis: accipite nunc auaritiæ propemodum in suo genere non leuius. Milesios nauem poposcit, quæ eum præsidii causa Myndum prosequeretur. illi statim myoparonem egregium de sua classe, ornatum, atque armatum dederunt. hoc præsidio Myndum profectus est. nam quid Milesiis lanæ publicæ abstulerit: item de sumptu in aduentum, de contumeliis, & iniuriis in magistratum Milesium, tametsi dici tum vere, tum grauiter, & vehementer potest, tamen dicere prætermittam: eáque omnia testibus integra reseruabo. Illud quod neque taceri vllo modo potest, neque dici pro dignitate, cognoscite: Milites, remigésque Miletum Myndo pedibus reuerti iubet: ipse myoparonem pulcherrimum de decem Milesiorum nauibus electum, L. Magio, & L. Rabio qui Myndi habitabãt, vendidit. Hi sunt homines, quos nuper senatus in hostium numero censuit habendos. hoc illi nauigio ad omnes Populi Romani hostes vsque ab Dianio, quod in Hispania est, ad Sinopem, quæ in Ponto est, nauigauerunt. O dii immortales, incredibilem auaritiam, singularémque audaciam! nauem tu de classe Populi Rom. quã tibi Milesia ciuitas, vt te prosequeretur, dedisset, ausus es vendere? si te magnitudo maleficii, si te hominum existimatio non mouebat, ne illud quidem cogitabas, huius improbissimi furti, siue adeo nefariæ prædæ, tam illustrem, ac tam nobilem ciuitatem testem futuram? an quia tum Cn. Dolabella in eum qui ei myoparoni præfuerat, Milesiisque rem gestam renunciarat, animaduertere tuo rogatu conatus est, renũciationémque eius, quæ erat in publicas literas relata illorum legibus, tolli iusserat: idcirco te ex hoc crimine elapsum esse arbitrabare? multum te ista fefellit opinio, & quidem multis in locis. semper enim existimasti, & maxime in Sicilia, satis cautum tibi ad defensionem fore, si aut referri aliquid in literas publicas vetuisses, aut quod relatum esset, tolli coegisses. hoc quàm nihil sit, tametsi ex multis Siciliæ ciuitatibus priore actione didicisti, tamen etiam in hac ipsa ciuitate cognosce. Sunt illi quidem dicto audientes, quandiu adsunt hi qui imperant: simul ac discesserunt, non solum illud perscribunt, quod tum prohibiti sunt, sed etiam causam adscribunt cur non tum in literas relatum sit. Manent istæ literæ Mileti, manent, & dum erit illa ciuitas, manebunt. decẽ enim naues iussu L. Murenæ, populus Milesius ex pecunia vectigali Populi Romani fecerat, sicut pro sua quæque parte Asiæ cæteræ ciuitates. quamobrem vnam ex decem non prædonum repentino aduentu, sed legati latrocinio: non vi tempestatis, sed hac horribili tempestate sociorum amissam, in literas publicas retulerunt. Sunt Romæ Legati Milesii homines nobilissimi, ac principes ciuitatis, qui tametsi mẽsem Februarium & C O S. designatorum nomen expectant, tamen hoc tantum facinus non modo negare interrogati, sed ne producti quidem reticere poterunt. dicent inquam & religione adducti, & legum domesticarum metu, quid illo myoparone factum sit. ostendent C. Verrem in ea classe quæ contra piratas ædificata sit, piratam ipsum consceleratum fuisse. C. Malleolo Quæstore Cn. Dolabellæ occiso, duas sibi hæreditates venisse arbitratus est: vnam quæstoriæ procurationis (nam à Dolabella statim pro Quæstore iussus est esse) alteram tutelæ: nam cum pupilli Malleoli tutor esset, in bona eius impetum fecit. nam Malleolus in prouinciam sic copiosè profectus erat, vt domi prorsus nihil relinqueret. Præterea pecunias occuparat apud populos, & syngraphas fecerat: argenti optimi cælati grande pondus secum tulerat (nam ille quoque sodalis istius erat in hoc morbo, & cupiditate) grande pondus argenti, familiam magnam, multos artifices, multos formosos homines reliquit. iste quod argenti placuit, inuasit: quæ mancipia voluit, abduxit: vina, cæteráque quæ in Asia facillimè comparantur, quæ ille reliquerat, asportauit: reliqua vendidit: pecuniam exegit. cum ad HS X X D quinquies redegisse constaret, vt Romam rediit, nullam literam pupillo, nullam matri eius, nullam tutoribus reddidit: seruos artifices pupilli cum haberet domi, circum pedes autem homines formosos, & literatos, suos esse dicebat, se emisse. Cum sæpius ma-

ter,& auia pueri postularent,vti,si non redderet pecuniam,nec rationem daret,diceret saltem quantum pecuniæ Malleoli deportasset:multis efflagitatus aliquando dixir,HS decies. deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit, expensa Chrysogono seruo HS sexcenta millia, accæpta pupillo Malleolo retulit.Quomodo ex decies HS, sexcenta sint facta: quomodo DC eodem modo quadrarint, vt illa de Cn. Carbonis pecunia reliqua HS sexcenta facta sint:quomodo Chrysogono expensa lata sint:cur id nomen infimum, in lituráque sit,vos existimabitis. tamen HS sexcenta millia cum accæpta retulisset, HS quinque millia soluta non sunt. Homines, posteaquam reus factus est, alii redditi, alii etiam nunc retinentur: peculia omnium, vicarisque retinentur. Hæc est istius præclara tutela. en cui tuos liberos committas.en memoria mortui sodalis. en metus viuorum existimationis.Cum tibi se tota Asia spoliandam ac vexandam tradidisset,cum tibi exposita esset omnis ad prædandum Pamphylia: contentus his tam opimis rebus non fuisti:manus à tutela,manus à pupillo,manus à sodalis filio abstinere non potuisti:Iam te non Siculi,non aratores(vt dictitas)circumueniunt:non hi qui decretis, edictísque tuis in te concitati,infestique sunt.Malleolus à me productus est,& mater eius atque auia,quæ mi seræ flentes, euersum à te puerum patriis bonis esse dixerunt. Quid expectas: an dum ab inferis ille Malleolus existat,atque abs te officia tutelæ,sodalitatis, familiaritatísque flagitet ipsum putato adesse.homo auarissime & spurcissime,redde bona sodalis filio:si nō quæ abstulisti: at quæ confessus es.Cur cogis sodalis filium hanc primam in foro vocem, cum dolore & querimonia emittere:cur sodalis vxorē,sodalis socrū,domū denique totam sodalis mortui,contra te testimoniū dicere:cur pudētissimas, lectissimásque fœminas in tantū virorum cōuentū insolitas,inuitásque prodire cogis:Recita omniū testimonia. TESTIMONIVM MATRIS ET AVIAE.Pro quæstore vero quomodo iste cōmune Miliadum vexarit:quomodo Lyciam,Pamphyliam,Pisidiā,Phrygiámque totā frumento imperādo,æstimādo, hac sua quam tum primū excogitauit, Siciliensi æstimatione afflixerit,nō est necesse demonstrare verbis. hoc scitote, his nominibus,quæ res per eum gestæ sunt, cū iste ciuitatibus frumentum,coria,cilicia,saccos imperaret,neque ea sumeret: pro his rebus pecuniam exigeret:his nominibus solis Cn. Dolabellæ HS ad tricies litem esse æstimatam. quæ omnia, etiam si voluntate Dolabellæ fiebant, per istum omnia tamen gerebantur. Consistam in vno nomine:multa sunt ex eodem genere. Recita. DE LITIBVS AESTIMATIS CN. DOLABELLAE PR. POPV. RO. PECVNIAE REDACTAE QVOD A COMMVNI MILIADVM.te hæc coegisse,te æstimasse,tibi pecuniam numeratam esse dico:eadémque vi & iniuria cū pecunias maximas coegeris,per omnes partes prouinciæ te, tāquam aliquā calamitosam tempestatem,pestémque peruasisse demonstro.Itaque M. Scaurus,qui Cn.Dolabellam accusauit,istum in sua potestate ac ditione tenuit.Homo adolescens cum istius in inquirendo multa furta, ac flagitia cognosceret, fecit peritè,& callidè:volumen eius rerum gestarum maximū isti ostenderet:ab homine quæ voluit,in Dolabellam abstulit:istū testem produxit:dixit iste quæ velle accusatorem putauit.quo ex genere mihi testiū qui cū isto furati sunt,si vti voluissem, magna copia fuisset:qui vt se periculo litium, cōiunctione criminum liberarent,quò ego vellem descēsuros pollicebantur.eorū ego voluntatē omnium repudiaui:non modo proditori,sed ne perfugæ quidē locus in meis castris cuiquam fuit.forsitan meliores illi accusatores habendi sunt, qui hæc omnia fecerunt.sed ego defensorē in mea persona,non accusatorē maximè laudari volo.rationes ad ærarium,antequam Dolabella condemnatus est, non audet referre.impetrat à Senatu vt dies sibi prorogaretur, quòd tabulas suas ab accusatoribus Dolabellæ obsignatas diceret,perinde quasi exscribendi potestatem nō haberet.Solus est hic qui nunquam rationes ad ærarium referat. Audistis quæstoriā rationē tribus versiculis relatā:legationis,non nisi condemnato,& eiecto eo qui posset reprehendere.Nunc denique præturæ,quā ex S. C. statim referre debuit, vsque ad hoc tempus non retulit. Quæstorem se in senatu expectare dixit.perinde quasi non vt Quæstor sine Prætore posse rationem referre,vt tu Hortensi,vt omnes:eodem modo sine Quæstore Prætor.

Dixit idem, Dolabellam impetrasse. omen magis patribus conscriptis, quàm causa pla-
cuit.probauerunt. Verum quæstores quoque iam pridem venerunt, cur non retulisti? illa-
rum rationũ ex ea fece legationis, quæstoriáque tuæ procurationis illa sunt nomina, quæ
Dolabellæ necessario sunt æstimata, EX LITIBVS AESTIMATIS DOLA- 70
BELLAE PR. ET PRO PR. quòd minus Dolabella Verri accæptũ retulit, quàm
Verres illi expensum tulerit: HS quingenta triginta quinque millia. & quòd plus fecit Do-
labella Verrem accæpisse, quàm iste in suis tabulis habuit: HS ducenta triginta duo millia.
& quòd plus frumenti fecit accæpisse istum, HS decies & octingenta millia: quòd tu homo
castissimus aliud in tabulis habebas. hinc illæ extraordinariæ pecuniæ, quas nullo duce, ta
men aliqua ex particula inuestigamus, redundarũt. hinc ratio cum Q. & Cn. Posthumiis,
Curtiis, multis nominibus, quorum in tabulis iste habet nullum. hinc HS quater decies P.
Tadio numerata Athenis, testibus planum faciam. Hinc empta apertissimè prætura: nisi
forte id etiam dubium est, quomodo iste prætor factus sit: homo scilicet aut industria, aut
opera probata, aut frugalitatis existimatione præclara: aut denique, id quod leuissimũ est;
assiduitate. Qui ante quæsturam cũ meretricibus lenonibúsque vixisset, quæsturam ita ges- 71
sisset quemadmodum cognouistis, Romæ post quæsturam illam nefariam vix triduum
constitisset, absens non in obliuione iacuisset, sed in assidua commemoratione omnibus
omnium flagitiorum fuisset: is repẽte vt Romam venit, gratis prætor factus est. alia por-
rò pecunia ne accusaretur data. cui sit data, nihil ad me, nihil ad rem pertinere arbitror: da
tam quidem esse tum inter omnes recenti negotio facile constabat. Homo stultissime &
amentissime, tabulas cum conficeres, & cum extraordinaria pecunia crimen subterfugere
velles: satis te elapsurum omni suspitione arbitrabare, si quibus pecuniam credebas, iis ex-
pensum non ferres: neque in tuas tabulas vllum nomen referres, cum tot tibi nominibus
accæptum Curtii referrent? quid proderat tibi te expensum illis non tulisse? an tuis solis 72
tabulis te causam dicturum existimasti? Verum ad illam iam veniamus præclaram prætu
ram, crimináque ea quæ notiora sunt his qui adsunt, quàm nobis qui meditati ad dicendũ
paratíque venimus. in quibus non dubito quin offensionem negligentiæ vitare atque ef-
fugere non possim. multi enim ita dicent, De illo nihil dixit, in quo ego interfui: illam in-
iuriam non attigit, quæ mihi, aut quæ amico meo facta est, quibus ego in rebus interfui.
His omnibus qui istius iniurias norunt, hoc est Populo Ro. vniuerso, me vehementer ex-
cusatum volo, non negligentia mea fore vt multa prætercam: sed quòd alia testibus in-
tegra reseruari velim, multa autem propter rationem breuitatis, ac temporis prætermit-
tenda existimem. Fatebor etiam illud inuitus, me prorsus, cum iste punctum temporis nul-
lum vacuum peccato præterire passus sit, omnia quæ ab isto commissa sunt, non potuisse
cognoscere. Quapropter ita me de præturæ criminibus auditote, vt ex vtroque genere, &
iuris dicendi, & sartorum tectorum exigendorum, ea postuletis quæ maximè digna sunt
eo reo, cui paruum ac mediocre obiici nihil oporteat. Nam vt prætor factus est, qui au- 73
spicato à Chelidone surrexisset: sortem nactus est vrbanæ prouinciæ, magis ex sua & Che-
lidonis, quàm ex Populi Ro. voluntate. qui principio, qualis in edicto constituendo fue-
rit cognoscite. P. Annius Asellus mortuus est C. Sacerdote prætore. is cũ haberet vni-
cam filiam, neque census esset: quod cum natura hortabatur, lex nulla prohibebat, fecit, vt
filiam bonis suis hæredem institueret. hæres erat filia: faciebant omnia cum pupilla, legis
æquitas, voluntas patris, edicta Prætorum, consuetudo iuris eius, quod erat tum, cum A-
sellus est mortuus. iste prætor designatus (vtrum admonitus, an tentatus, an, qua est iste sa-
gacitate in his rebus, sine duce vllo, sine indice peruenerit ad hanc improbitatem, nescio:
vos tantum hominis audaciam, amentiámque cognoscite) appellat hæredem L. Annium
qui erat institutus secundum filiam (non enim mihi persuadetur, istum ab illo prius ap-
pellatum) dicit se posse ei condonare edicto hæreditatem: docet hominem quid possit fie-
ri: illi bona res, huic vendibilis videbatur. iste tametsi singulari est audacia, tamen ad pu- 74
pillæ matrem summittebat, malebat pecuniam accipere, ne quid noui ediceret, quàm vt
hoc edictum tam improbum, & inhumanum interponeret. Tutores, pecuniam Prætori, si

pupillæ nomine dedissent, grandem presertim: quemadmodũ in rationem inducerent, quẽadmodum sine periculo suo dare possent, non videbant. simul & istũ fore tam improbum non arbitrabantur. sæpe appellati pernegauerunt. Iste ad arbitriũ eius cui cõdonarat hæreditatem ereptam liberis, quàm æquũ edictum scripserit, quæso cognoscite. CVM INTELLIGAM LEGEM VOCONIAM. Quis vnquam crederet Verrem mulierũ aduersarium futurum? an ideo aliquid contra mulieres fecit, ne totũ edictum ad Chelidonis arbitrium scriptum videretur? Cupiditati hominum ait se obuiã ire. quid potius, non modo his temporibus, sed etiam apud maiores nostros? quis tam remotus fuit à cupiditate? Dic quæso cætera. delectat enim me hominis grauitas, scientia iuris, authoritas. QVI AB AVLO POSTHVMIO, Q. FVLVIO CENSORIBVS POSTVE EA, FECIT, FECERIT. Fecit, fecerit: quis vnquam edixit isto modo? quis vnquam eius rei fraudẽ, aut periculũ proposuit edicto, quæ neque post edictũ, neque ante edictum prouideri potuit? Iure, legibus, authoritate omniũ qui consulebantur, testamentum P. Annius fecerat non improbum, non inofficiosum, nõ inhumanum. quod si ita fecisset: tamen post illius mortem nihil de testamento illius noui iuris constitui oporteret. Voconia lex te videlicet delectabat, imitatus esses illum ipsum C. Voconium, qui lege sua hæreditatem ademit nulli, neque virgini, neque mulieri. sanxit in posterum, qui post eos Censores census esset, nequis hæredem virginem, néve mulierem faceret. In lege Voconia non est, Fecit, fecerit: neque in vlla præteritũ tempus reprehenditur, nisi eius rei quæ sua sponte scelerata ac nefaria est: vt etiam si lex non esset, magnopere vitanda fuerit. Atque in his rebus multa videmus ita sancta esse legibus, vt ante facta in iudicium non vocentur. Cornelia, Testamentaria, Nummaria, cæteræ complures, in quibus non ius aliquod nouum populo constituitur: sed sancitur, vt quod semper malum facinus fuerit, eius quæstio ad populum pertineat ex certo tempore. De iure vero ciuili siquis noui quid instituit: omnia quæ antè acta sunt, rata esse patitur. Cedo mihi leges Atinias, Furias, Fussias, ipsam, vt dixi, Voconiam, omnes præterea de iure ciuili: hoc reperies in omnibus statui ius, quo post eam legem Populus vtatur. qui plurimũ tribuunt edicto, prætoris edictum legem annuam dicunt esse. tu edicto plus complecteris, quàm lege. Si finem edicto prætoris afferunt Calendæ Ianuarii, cur non initium quoque edicti nascitur à Calendis Ianuarii? an in eum annum progredi nemo poterit edicto, quo prætor alius futurus est: in illum, quo alius prætor fuit, regredietur? ac si hoc iuris non vnius causa hominis edixisses, cautius composuisses. Scribis, siquis hæredem fecit, fecerit. quòd si plus legarit quàm ad hæredẽ, hæredésve perueniat. quod per legem Voconiam ei qui census non sit, licet: cur hoc cum in eodem genere sit, non caues? quia non generis, sed hominis causam verbis amplecteris: vt facile appareat te precio esse commotum. Atque hoc si in posterum edixisses, minus esset nefarium, tamẽ esset improbum: sed tum vituperari posset, in dubium venire non posset. nemo enim committeret. Nunc est eiusmodi edictum, vt quiuis intelligat, non populo esse scriptum, sed P. Annii secundis hæredibus. Itaque cum à te caput illud tam multis verbis mercenario procemio exornatum, ecquis est inuentus postea prætor qui illud idem ediceret? non modo nemo edixit, sed ne metuit quidem quisquam ne quis ediceret. nam post te prætorem multi testamenta eodem modo fecerunt. In his nuper Annia ea de multorum propinquorum sententia, pecuniosa mulier, quòd censa non erat, testamẽto fecit hæredem filiam. Itaque hoc magnum iudicium hominum de istius singulari improbitate: quod Verres sua sponte instituisset, id neminem metuisse ne quis reperiretur qui istius institutum sequi vellet. solus enim tu inuentus es, cui non satis fuerit corrigere volũtates viuorum, nisi etiam rescinderes mortuorum. Tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti, voluisti ex improuiso siquæ res natæ essent, ex vrbano edicto decernere. quam postea tu tibi defensionem relinquebas, in ea maxime offendisti, cum etiam authoritatem tute ipse edicto prouinciali repudiabas. atque ego non dubito quin mihi, cui filia maxime cordi est, res hæc acerba videatur, atque indigna: sic vnicuique vestrum, qui simili sensu, atque indulgentia filiarum cõmouemini. quid enim natura nobis iucundius, quid charius esse voluit? quid est dignius, in quo omnis

nostra diligentia, indulgentiáque consumatur? homo importunissime cur tantam iniu- 79
riam P. Annio mortuo fecisti? cur hunc dolorem cineri eius, atque ossibus inussisti, vt liberis eius bona patria, voluntate patris, iure, legibus tradita eriperes, & cui tibi esset commodum, condonares? quibuscũ viui bona nostra partimur: iis prætor adimere nobis mortuis bona, fortunásque poterit? Nec petitionem, inquit, nec possessionem dabo. Eripies igitur pupillæ togam prætextam? detrahes ornamenta non solum fortunæ, sed etiam ingenuitatis? Miramur ad arma contra istum hominem Lampsacenos isse? miramur istum de prouincia decedentem clàm Syracusis profugisse? nos si alienam vicem pro nostra iniuria doleremus: vestigium istius in foro nõ esset relictum. Pater dat filiæ: prohibes. leges sinunt: tamen te interponis. de suis bonis ita dat, vt ab iure non abeat: quid habes quod reprehendas? nihil opinor. At ego concedo. prohibe si potes, si habes qui te audiat, si potest tibi edicto audiens esse quisquam. eripias tu voluntatem mortuis, bona viuis, ius omnibus? hoc 80
Populus Romanus nõ manu vindicasset, nisi te huic tempori, atque huic iudicio reseruasset. postea quam ius prætorium constitutum est, semper hoc iure vsi sumus, si tabulæ testamenti non proferrentur, tum vti proximum quenque potissimum hæredem esse oporteret: si is intestato mortuus esset, ita secundum eum possessio daretur. Quare hoc sit æquissimum, facile est docere. sed in re tam vsitata, satis est ostendere, omnes antea ius ita dixisse, & hoc vetus edictũ translatitiúmque esse. Cognoscite aliud hominis in re vetere edictum nouum: & simul, dum est vnde ius ciuile discatur, adolescentes ei in disciplinam tradite. mirum est hominis ingenium, mira prudentia. Minutius quidam mortuus est ante istum prætorem: eius testamentum erat nullum, lege hæreditas ad gentem Minutiam veniebat. si habuisset iste edictum quod ante istum, & postea omnes habuerunt, possessio Minutiæ genti esset data. Siquis testamento se hæredem esse arbitraretur: quod tum nõ extaret, lege ageret in hæreditatem: aut pro præde litis vindiciarum cum satis accæpisset, sponsionẽ faceret: ita de hæreditate certaret. Hoc opinor iure & maiores nostri, & nos semper vsi sumus. videte vt hoc iste correxerit. componit edictum his verbis, vt quiuis intelligere possit, vnius hominis causa conscriptum esse: tantum quòd hominem non nominat. causam quidem totam perscribit: ius, consuetudinem, æquitatem, edicta omnium negligit. EX EDICTO VRBANO. SI DE HAEREDITATE AMBIGITVR: SI POSSESSOR SPONSIONEM NON FACIET. Iam quid id ad prætorẽ, vter possessor sit? nónne id quæri oportet, vtrũ possessorem esse oporteat? ergo quia possessor est, non moues possessione: si possessor non esset, non dares. nusquam enim scribis, neque tu aliud quicquã edicto amplecteris, nisi eam causam, pro qua pecuniam accæperas. Iam hoc ridiculum est, SI DE HAEREDITATE AMBIGITVR: ET TABVLAE 81
TESTAMENTI OBSIGNATAE NON MINVS MVLTIS SIGNIS, QVAM E LEGE OPORTEAT, AD ME PROFERENTVR: SECVNDVM TABVLAS TESTAMENTI POTISSIMVM HAEREDITATEM DABO. Hoc translatitium est: sequi illud oportet, Si tabulæ testamenti non proferentur, quid ait? se ei daturum qui se dicat hæredem esse. quid ergo interest proferantur nécne? si protulerit: vno signo vt sit minus, quàm ex lege oportet, non des possessionem: si omnino tabulas non proferet, dabis. quid nũc dicam? neminem vnquam postea alium edixisse? valde sit mirum, neminem fuisse qui istius se similem dici vellet: ipse in Siciliensi edicto hoc non habet. exegerat enim iam mercedem. Item, vt illo edicto, de quo ante dixi in Sicilia de hæreditatum possessionibus dandis, edixit idem, quod omnes Romæ præter istũ. EX EDICTO SICILIENSI. SI DE HAEREDITATE AMBIGITVR.
At per deos immortales quid est quod de hoc dici possit? iterum enim iam quæro abs te, sicut modo in illo capite Anniano de mulierum hæreditatibus, nunc in hoc de hæreditatũ possessionibus: cur ea capita in edictum prouinciale transferre nolueris. vtrum digniores homines existimasti eos qui habitabant in prouincia, quàm nos qui æquo iure vteremur? an aliud Romæ æquum est, aliud in Sicilia? non enim hoc potest hoc loco dici, multa esse in prouinciis aliter edicenda, non de hæreditatũ quidem possessionibus, non de mulierum 82

hæreditatibus: nam vtroque genere video non modo cæteros, sed teipsum totidem verbis edixisse, quot verbis edici Romæ solet. quæ Romæ magna cum infamia, precio accæpto edixeras: ea sola te, ne gratis in prouincia male audires, ex edicto Siciliensi sustulisse video. & cum edictum totum eorum arbitratu, quamdiu fuit designatus, cōponeret, qui ab isto ius ad vtilitatem suam nundinarentur: tum vero in magistratu contra illud edictum suum sine vlla religione decernebat. Itaque L. Piso multos codices impleuit earum rerum, in quibus ita intercessit, quòd iste aliter, atque vt edixerat, decreuisset. quod vos oblitos esse non arbitror, quæ multitudo, qui ordo ad Pisonis sellam isto prætore solitus sit conuenire. quem iste collegam nisi habuisset, lapidibus coopertus esset in foro. sed eo leuiores istius iniuriæ videbantur, quòd erat in æquitate, prudentiáque Pisonis paratissimū perfugiū, quo sine labore, sine molestia, sine impensa, etiam sine patrono homines vterētur. Nam quæso redite in memoriam Iudices, quæ libido istius in iure dicendo fuerit: quæ varietas decretorum, quæ nundinatio, quàm inanes domus eorum omnium qui de iure ciuili consuli solent: quàm plena, atque referta Chelidonis: à qua muliere cum erat ad eum ventum, & in aurē eius insusurratum, aliàs reuocabat eos, inter quos iam decreuerat, decretúmque mutabat: aliàs inter alios contrariū sine vlla religione decernebat, ac proximis pauloante decreuerat. Hinc illi homines erant, qui etiam ridiculi inueniebātur ex dolore: quorum alii, vt audistis, negabant mirādum esse, ius tam nequam esse Verrinum. alii etiam frigidiores erant, sed quia stomachabantur, ridiculi videbantur esse, cū Sacerdotem execrabantur, qui Verrē tam nequam reliquisset. Quæ ego nō commemorarem (neque enim perfacete dicta, neque porrò hac seueritate digna sunt) nisi vos illud vellem recordari, istius nequitiam, & iniquitatem tum in ore vulgi, atque in cōmunibus prouerbiis esse versatam. In plebē vero Romanam vtrum superbiam prius memorem, an crudelitatem? sine dubio crudelitas grauior est, atque atrocior. Oblitósne igitur hos putatis esse, quēadmodum sit iste solitus virgis plebem Romanam concidere? quam rem etiam Tribunus pleb. in concione egit, cum eum, quem virgis iste ceciderat, in prospectum populi Romani produxit. cuius rei cognoscendæ faciam vobis suo tempore potestatem. Superbia vero qua fuerit, quis ignorat? quēadmodum is tenuissimum quenque contempserit, despexerit, liberum esse nunquam duxerit. P. Trebonius viros bonos, & honestos complures fecit hæredes. in his fecit suum libertum. is A. Trebonium fratrem habuerat proscriptum. ei cum cautum vellet, scripsit vt hæredes iurarent se curaturos vt ex sua cuiusque parte, ne minus dimidium ad A. Trebonium fratrem illum proscriptū perueniret. libertus iurat: cæteri hæredes adeunt ad Verrem: docent non oportere se iurare, facturos esse quod contra legem Corneliam esset, quæ proscriptum iuuari vetat. impetrant vt ne iurent. dat his possessionem. Id ego non reprehendo. etenim erat iniquum homini proscripto, egenti, de fraternis bonis quicquam dari. At ille libertus, nisi ex testamēto patroni iurasset: scelus se facturum arbitrabatur. Itaque Verres possessionem hæreditatis negat se daturum; ne posset patronum suum proscriptum iuuare: simul vt esset pœna, quòd alterius patroni testamēto obtemperasset. Das possessionem ei qui non iurauit. concedo: prætorium est. adimis tu ei qui iurauit? quo exemplo? proscriptum iuuat. lex est. pœna est. quid ad eum qui ius dicit? vtrum reprehēdis quòd patronum iuuabat, eum qui tum in miseriis erat: an quòd alterius patroni mortui voluntatem conseruabat, à quo summum beneficium accæperat? vtrum horum reprehendis? & hoc tum de sella vir optimus dixit, Equiti Ro. tam locupleti libertinus sit homo hæres? O molestum ordinem, quòd illinc viuus surrexit! Possum sexcenta decreta proferre: in quibus, vt ego pecuniam non dicam intercessisse, ipsa decretorum nouitas iniquitásque declarat. Verum vt ex vno, de cæteris cōiecturam facere possitis, id quod priore actione cognostis, attendite. C. Sulpitius Olympius fuit. is mortuus est C. Sacerdote prætore: nescio an antequam Verres præturam petere cœperit. fecit hæredem M. Octauium Ligurem. Ligur hæreditatem adiit: possedit Sacerdote prætore sine vlla controuersia. Posteaquam Verres magistratum iniit, ex edicto istius, quod edictum Sacerdos non habuerat, Sulpitii patroni filia sextam partē hæreditatis ab Ligure petere cœpit. Ligur non aderat. L. Frater eius cau-

ſam agebat:aderant amici,propinqui.Dicebat iſte,niſi cum muliere decideretur,in poſſeſ-
ſionem ſe ire iuſſurũ.L. Gellius cauſam Liguris defendebat:docebat edictum eius nõ opor
tere ad eas hæreditates valere,quæ ante eum prætorem veniſſent:ſi hoc tum fuiſſet edictũ,
fortaſſe Ligurem hæreditatem aditurum non fuiſſe.AEqua poſtulatio,ſumma hominum
authoritas precio ſuperabatur. venit Romam Ligur: non dubitabat quin ſi ipſe Verrem
conueniſſet,æquitate cauſæ, & authoritate ſua commouere hominem poſſet. domum ad
eum venit:rem demonſtrat:quampridem ſibi hæreditas veniſſet,docet:quod facile in cau-
ſa æquiſſima homini ingenioſo fuit,multa quæ quemuis mouere poſſent, dixit:ad extre-
mum petere cœpit,ne vſque eò ſuam authoritatem deſpiceret,gratiámque contemneret,
vt ſe tãta iniuria afficeret.Homo Ligurem accuſare cœpit,qui in re aduentitia,atque hæ-
reditaria tam diligens,tam attentus eſſet:debere eum aiebat ſuam quoque rationem duce-
re:multa ſibi opus eſſe:multa canibus ſuis,quos circa ſe haberet. non poſſum illa planius
commemorare, quàm ipſum Ligurem pro teſtimonio dicere audiſtis.Quid enim Verres,
vtrumne his quidem teſtibus credetur? an hæc ad rem non pertinent? non M. Octauio?
non L.Liguri?quis nobis credet?cui nos?quid eſt Verres quod planum fieri teſtibus poſſit,
ſi hoc non fit?an id quod dicunt, leue eſt? nihil leuius, quàm Prætorem vrbis hoc iuris in
ſuo magiſtratu conſtituere,omnibus his quibus hæreditas venerit,cohæredem prætorem
eſſe oportere.an vero dubitamus quo ore iſte cæteros homines inferiore loco,authorita-
te,ordine:quo ore homines ruſticanos ex municipiis: quo denique ore, quos nunquam li-
beros putauit,libertinos homines ſolitus ſit appellare,qui ob ius dicendum M.Octauium
Ligurem,hominem ornatiſſimum loco,ordine,nomine,virtute, ingenio, copiis, poſcere
pecuniam non dubitarit? In ſartis rectis vero quemadmodum ſeſe geſſerit, quid ego di-
cam? dixerunt qui ſenſerunt, ſunt alii qui dicant. notæ res,ac manifeſtæ prolatæ ſunt, &
proferuntur.dicit C.Fannius eques Romanus frater germanus Q.Titinii iudicis tui, tibi
ſe pecuniã dediſſe. Recita teſtimoniũ C. Fannii. Nolite C.Fannio dicenti credere,no-
li inquam tu Q.Titini C. Fannio fratri tuo credere.dicit enim rem incredibilem:C. Ver-
rem inſimulat auaritiæ,& audaciæ: quæ vitia videntur in quemuis potius, quàm in iſtum
conuenire. dixit Q. Tadius homo familiariſſimus patris iſtius, non alienus à matris eius
genere,& nomine:tabulas protulit,quibus pecuniam ſe dediſſe oſtẽdit. Recita nomina Q.
Tadii.Recita teſtimonium Q. Tadii.ne tabulis quidem Q. Tadii, nec teſtimonio crede-
tur.quid igitur in iudiciis ſequemur? quid eſt aliud omnibus omnia peccata & maleficia
concedere,niſi hoc,hominem honeſtiſſimorum teſtimoniis,& virorum bonorum tabulis
non credere? Nam quid ego de quotidiano ſermone,querimoniáque Populi Romani lo-
quar?de iſtius impudentiſſimo furto, ſeu potius nouo, ac ſingulari latrocinio? auſum eſſe
in æde Caſtoris,celeberrimo,clariſſimóque monimento,quod templum in oculis,quoti-
dianóque aſpectu Populi Romani eſt poſitum:quò ſæpenumero Senatus conuocatur,quò
maximarum rerum frequentiſſimæ quotidie aduocationes fiunt: in eo loco, in ſermone
hominum , audaciæ ſuæ monimentum æternum relinquere? AEdem Caſtoris Iudices,
P.Iunius habuit tuendam,L. Sylla,Q. Metello Conſulibus.is mortuus eſt:reliquit pupil-
lum paruum filium.cum L.Octauius, C.Aurelius COSS. ædes ſacras locauiſſent,neque
potuiſſent omnia ſarta tecta exigere, neque ii prætores quibus erat negocium datum, C.
Sacerdos & M.Ceſius:factum eſt S.C. quibus de ſartis tectis cognitum & iudicatum non
eſſet,vti C. Verres,P. Celius prætores cognoſcerent, & iudicarent. qua poteſtate iſte per-
miſſa,vt ex C.Fannio,& ex Q. Tadio cognouiſtis:veruntamen cum eſſet omnibus in re-
bus apertiſſime impudentiſſiméque prædatus,hoc voluit clariſſimum relinquere indiciũ
latrociniorum ſuorum,de quo non audire aliquando,ſed videre quotidie poſſemus.quæ-
ſiuit quis ædem Caſtoris ſartam tectã deberet tradere. Iunium ipſum mortuum eſſe ſcie-
bat:ſcire volebat ad quem illa res pertineret. audit pupillum eſſe filium.Homo qui ſemper
ita palàm dictitaſſet, pupillos, & pupillas certiſſimam prædam eſſe prætoribus, optatum
negocium ſibi in ſinum delatum eſſe dicebat. monimentum illa amplitudine, illo opere
quamuis ſartum tectum,integrúmque eſſet, tamen aliquid ſe inuenturum in quo moliri

prædarísque posset, arbitrabatur. L. Rabonio ædem Castoris tradi oportebat. is casu pupilli Iunii tutor erat testamento patris. cum eo sine vllo intertrimēto conuenerat iam quēadmodum traderetur. Iste ad se Rabonium vocat: quærit ecquid sit quod à pupillo traditum non sit quod exigi debeat. cum ille id quod erat diceret, facilem pupillo traditionem esse: signa, & dona comparere omnia: ipsum templum omni opere esse integrum: indignū isti videri cœpit, ex tanta æde, tantóque opere se non opimum præda, præsertim à pupillo, discedere. Venit ipse in ædem Castoris, cōsiderat templum, videt vndique tectum, pulcherrime laqueatū. præterea cætera noua, atque integra. versat se. quærit quid agat. dicit ei quidam ex illis canibus, quos iste Liguri dixerat esse circa se multos, Tu Verres hîc quod moliare, nihil habes: nisi forte vis ad perpendiculum columnas exigere. Homo omniū rerum imperitus, quærit quid sit ad perpendiculum. dicunt ei ferè nullam esse columnam, quæ ad perpendiculum esse possit. Iam mehercule, inquit, sic agamus: columnæ ad perpendiculum exigantur. Rabonius qui legem nosset (qua in lege numerus tantum columnarum traditur, perpendiculi mentio fit nulla) & qui non putaret sibi expedire, ita accipere, ne eodem modo reddendum esset: negat id sibi deberi, negat oportere exigi. Iste Rabonium quiescere iubet, & simul ei nonnullam spem societatis ostēdit. hominem modestum, & minime pertinacem facile coercet: columnas ita se exacturum esse cōfirmat. Noua res atque improuisa pupilli calamitas nunciatur statim C. Mustio vitrico pupilli, qui nuper est mortuus: M. Iunio patruo, P. Potitio tutori, homini frugalissimo. Hi rem ad virum primarium summo officio, ac virtute præditum M. Marcellum, qui erat pupilli tutor, deferunt. Venit ad Verrem M. Marcellus: petit ab eo pro sua fide, ac diligentia pluribus verbis, ne per summam iniuriam pupillum Iunium fortunis patriis conetur euertere. Iste qui iam spe & opinione prædam illam deuorasset, neque vlla æquitate orationis, neque authoritate M. Marcelli commotus est. Itaque quemadmodum ostēdisset, se id exacturum esse respondit. Cum sibi omnes ad istum allegationes difficiles, omnes aditus arduos, ac potius interclusos viderēt: apud quem non ius, non æquitas, non misericordia, non propinqui oratio, non amici voluntas, non cuiusquam authoritas pro precio, non gratia valeret: statuunt id sibi optimū esse factu, quod cuiuis venisset in mentem, petere auxilium à Chelidone, quæ isto Prætore, nō modo in iure ciuili priuatorúmque omniū controuersiis Populo Ro. præfuit, verū etiam in his sartis tectis dominata est. Venit ad Chelidonem C. Mustius eques Romanus [illegible] ublicanus, homo cū primis honestus: venit M. Iunius patruus pueri, frugalissimus homo [illegible] castissimus: venit homo summo honore, pudore, & summo officio, spectatissimus ordi[illegible]is sui, P. Potitius tutor. O multis acerbam, ô miseram atque indignam præturam tuam! [illegible] mittam cætera, quo tandem pudore tales viros, quo dolore, meretricis domum venisse [illegible]itramini: qui nulla conditione istam turpitudinem subissent, nisi officiū, necessitudinísque [illegible] ratio coegisset. Veniunt, vt dico, ad Chelidonem. domus erat plena: noua iura, noua de[illegible]reta, noua iudicia petebantur. Mihi det possessionem, mihi ne adimat: in me iudicium ne [illegible]let, mihi bona addicat. alii nummos numerabant, alii tabulas obsignabāt. domus erat nōn [illegible] meretricio conuentu, sed prætoria turba referta. Simul ac potestas primùm data est, adeu[illegible]nt hi, quos dixi: loquitur Mustius: rem demonstrat: petit auxilium: pecuniam polliceu[illegible]. Respondit illa, vt meretrix, non inhumane: libenter ait se esse facturam, & se cum isto [illegible]ligenter sermocinaturam. reuerti iubet. tum discedunt. Postridie reuertuntur. negat illa p[illegible]osse hominem exorari: permagnam cum dicere ex illa re pecuniam confici posse. Vereor [illegible] quis forte de populo, qui priori actione non affuit, hæc, quia propter insignē turpitudi[illegible]em sunt incredibilia, fingi à me arbitretur. ea vos antea Iudices cognouistis. Dixit iur[illegible]atus P. Potitius tutor pupilli Iunii: dixit M. Iunius tutor, & patruus. Mustius dixisset, [illegible] viueret: sed pro Mustio, recenti re de Mustio auditum dixit L. Domitius. qui cum sciret [illegible]e ex Mustio viuo audisse, quòd eo sum vsus plurimum (etenim id iudicium, quod propè [illegible]mnium fortunarum suarum C. Mustius habuit, me vno defendente vicit.) cū hoc, vt dico, [illegible]sciret L. Domitius me scire, ad eum res omnes Mustium solitum esse deferre: tamen de Chelidone reticuit, quoad potuit: aliò responsionē suam deriuauit. tantus in ado-

lescente clarissimo, ac principe iuuentutis pudor fuit: vt aliquandiu cum à me premere-
tur, omnia potius responderet, quàm Chelidonem nominaret. primò necessarios istius ad
eum allegatos esse dicebat: deinde aliquando coactus Chelidonem nominauit. Non te pu-
det Verres, eius mulieris arbitratu gessisse præturam, quam L. Domitius ab se nominari
vix sibi honestum esse arbitrabatur? Reiecti à Chelidone capiunt consilium necessarium, 99
vt suscipiant ipsi negotium. cum Rabonio tutore, quod erat vix HS quadraginta millium,
transigunt HS ducentis millibus. Refert ad istum rem Rabonius, vt sibi videbatur, satis grā-
dem pecuniam, & satis impudentem esse. iste qui aliquanto plus cogitasset, malè accipit
verbis Rabonium: negat eum sibi illa decisione satisfacere posse. ne multa, locaturum se
esse confirmat. tutores hæc nesciunt: quod actum erat cum Rabonio, putant id esse certis-
simum: nullam maiorem pupillo metuunt calamitatem. iste verò non procrastinat: locare
incipit non proscripta, neque edicta die, alienissimo tempore, ludis ipsis Romanis, foro or-
nato. Itaque renũciat Rabonius illam decisionem tutoribus: accurrunt tamen ad tempus
tutores: digitum tollit Iunius patruus. isti color immutatus est: vultus, oratio, mens de-
nique excidit. quid ageret, cœpit cogitare, Si opus pupillo redimeretur: si res abiret ab eo
mancipe, quem ipse apposuisset, sibi nullam prædam esse. itaque excogitat. quid? nihil in-
geniose, nihil quod quisquam possit dicere improbe, verum callide: nihil ab isto tectum, 100
nihil veteratorium expectaueritis: omnia aperta, omnia perspicua reperientur, impuden-
tia, amentia, audacia. si pupillo opus redimitur, mihi præda de manibus eripitur. Quod
est igitur remedium? quod? ne liceat pupillo redimere. vbi illa consuetudo in bonis,
prædibus, prædiisque vendendis omnium COSS. Censorum, Prætorum, Quæstorum
denique? vt optima conditione sit is, cuia res sit, cuium periculum? excludit eum solum:
cui propè dicam soli potestatem factam esse oportebat. quid enim quisquam ad meam pe
cuniam me inuito aspirat? quid accedit? locatur opus id, quod ex mea pecunia reficiatur.
ego me refecturum esse dico. probatio futura est tua, qui locas: prædibus & prædiis po-
pulo cautum est. & si non putas cautum: scilicet tu prætor in mea bona quos voles im-
mittes? me ad meas fortunas defendendas accedere non sinas? operæpretium est ipsam le-
gem cognoscere. dicetis eundem conscripsisse, qui illud edictum de hæreditate, EX O-
PERE FACIVNDO. QVAE PVPILLI IVNII. Dic, dic quæso clarius. C. 102
VERRES PR. VRBIS ADDIDIT. corriguntur leges censoriæ. quod enim
video in multis veteribus legibus, Cn. Domitius, L. Metellus, L. Cassius, Cn. Seruilius
Censores addiderunt: vult aliquid eiusmodi C. Verres. dic quid addidit. QVI DE L.
MARTIO, M. PERPENNA CENSORIBVS. SOCIVM NE ADMIT-
TITO, NEVE PARTEM DATO, NEVE REDIMITO. Quid ita? ne vi-
tiosum opus fieret? at erat probatio tua. ne parum locuples esset? at erat, & esset amplius,
si vellet, populo cautum prædibus & prædiis. hic te si res ipsa, si indignitas iniuriæ tuæ
non commouebat: si pupilli calamitas, propinquorum lachrymæ, D. Bruti, cuius præ-
dia subierunt periculum: M. Marcelli tutoris authoritas apud te ponderis nihil habebat: 103
ne illud quidē animaduertebas, eiusmodi fore hoc peccatum tuum, quod tu neque negare
posses (in tabulas enim retulisti) nec cum defensione aliqua confiteri? Addicitur id opus,
HS DLX millibus, cum tutores HS LXXX millibus id opus, ad illius hominis iniquissimi
arbitrium se effecturos esse clamarēt. etenim quid erat operis? id quod vos vidistis. omnes
illæ columnæ, quas dealbatas videtis: machina apposita, nulla impensa deiectæ, eisdémque
lapidibus repositæ sunt. hoc tu HS DLX millibus locauisti. atqui in illis columnis dico
esse, quæ à tuo redemptore commotæ non sint: dico esse ex qua tantum tectorium ve-
tus deletum sit, & nouum inductum. quòd si tanta pecunia columnas dealbari putas-
sem, certè nunquam ædilitatē petiuissem. at vt videatur tamen res agi: & nō eripi pupillo.
SIQVID OPERIS CAVSA RESCIDERIS, REFICITO. quid erat 104
quod rescinderet, cum suo quenque loco lapidem reponeret? QVI REDEMERIT,
SATISDET DAMNI INFECTI EI, QVI A VETERE REDEM-
PTORE ACCEPERIT. deridet, cum sibi ipsum iubet satisdare Rabonium.

PECVNIA PRAESENS SOLVATVR. Quibus de bonis? eius qui, quod tu HS D L X millibus locasti, HS L X X X millibus effecturum esse clamauit. Quibus de bonis? pupilli: cuius ætatem, & solitudinem, etiam si tutores non essent, defendere prætor debuit. tutoribus defendentibus, non modo patrias eius fortunas, sed etiam bona tutorum ademisti. HOC OPVS BONVM SVO CVIQVE FACITO. Lapis aliquis cædendus & apportandus fuit, machina sua. nam illò non saxum, non materies aduecta est. Tantum operis in ista locatione fuit, quantum paucæ operæ fabrorum mercedis tulerunt, & manus precium machinæ. Vtrum existimatis minus operis esse, vnam columnam efficere ab integro nouã, nullo lapide rediuiuo: an quatuor illas reponere? Nemo dubitat quin multo maius sit nouam facere. Ostendam in ædibus priuatis, longa difficilique vectura, columnas singulas ad impluuiũ HS quadragenis millibus non minus magnas locatas. Sed ineptum est de tam perspicua istius impudentia pluribus verbis disputare: presertim cum iste aperte tota lege omnium sermonem, atque existimationem cõtempserit: qui etiam ad extremũ conscripserit, REDIVIVA SIBI HABETO. Quasi quicquam rediuiui ex opere illo tolleretur: ac non totum opus ex rediuiuis constitueretur. At enim si pupillo redimi non licebat, non necesse erat rem ad ipsum peruenire: poterat aliquis ad id negocium de populo accedere. Omnes exclusi sunt nõ minus aperte, quàm pupillus. diem præstituit operi faciundo Calend. Decembris. Locat circiter Idus Septembris. Angustiis temporis excluduntur omnes. Quid ergo? Rabonius istam diem quomodo assequitur? Nemo Rabonio molestus est neque Calend. Decembris, neque Nonis, neque Idibus: denique aliquanto in prouinciam iste proficiscitur prius, quàm opus effectum est. Posteaquam reus factus est: primo negabat opus in acceptum referre posse. Cum instaret Rabonius, in me causam conferebat, quòd tum codicem obsignassem. Petit à me Rabonius: & amicos allegat: facile impetrat. Iste quid ageret nesciebat. si in acceptum non retulisset, putabat se aliquid defensionum habiturum: Rabonium porrò intelligebat rem totam esse patefactu...um: tametsi quid poterat esse apertius, quàm nunc est, vt vno minus teste haberet Rabo...nio? opus in acceptum retulit quadriennio postquàm diem operi dixerat. hac conditio...e siquis de populo redemptor accessisset: cum die cæteros redemptores exclusisset, tum in ...ius arbitrium ac potestatem venire nolebat, qui sibi ereptam prædam arbitraretur. Nam ...uid argumentamur quò ista pecunia peruenerit? fecit ipse iudicium. Primum cum vehe...entius cum eo D. Brutus contenderet, qui de sua pecunia HS D L X millia numerauit, q...òd iam iste ferre non poterat opere addicto, prædibus acceptis, de HS D L X millibus re...sit D. Bruto HS C X millia. hoc, si aliena res esset, certe facere nõ potuisset. Deinde nummi ...merati sunt Cornificio, quẽ scribam suum fuisse negare non potest. Postremo ipsius Rabo...ii tabulæ prædã illam istius fuisse clamant. Recita nomina Rabonii. Hic ...m priore actione Q. Hortẽsius pupillum Iunium venisse prætextatum in vestrum con...um, & testes secum, patruo testimonium dicente, questus est, & me populariter agere, ...c inuidiam commouere, quòd puerũ producerem, clamitauit. Quid erat Hortensi tan...in illo puero populare? quid inuidiosum? Gracchi credo, aut Saturnini, aut alicuius ...nis eiusmodi produxeram filium, vt nomine ipso, & memoria patris animos impe...ultitudinis concitarem. P. Iunii erat, hominis de plebe Romana filius: quem pater ...ns tum tutoribus, & propinquis, tum legibus, tum æquitati magistratuum, tum iu...vestris commendandum putauit. Hic istius scelerata locatione, nefarióque latrocinio bonis patriis fortunísque omnibus spoliatus, venit in iudicium: si nihil aliud, saltẽ vt eum, ...pera ipse multos annos est in sordibus, paulo tamen obsoletius vestitũ videret. Ita... Hortensi non illius ætas, sed causa: non vestitus, sed fortuna popularis videbatur. ...e tam commouebat, quòd ille cum toga prætexta, quàm quòd sine bulla venerat. ... enim neminem cõmouebat is quem illi mos, & ius ingenuitatis dabat. quod or...m pueritiæ pater dederat, indicium, atque insigne fortunæ, hoc ab isto prædone ...esse, grauiter & acerbe homines ferebant. Neque erant hæ lachrymæ populares ...m nostræ, quàm tuæ Q. Hortensi, quàm horum qui sententiam laturi sunt. ideo

ff.i.

quòd communis est causa,commune periculum:communi præsidio talis improbitas,tanquam aliquod incendium, restinguenda est. Habemus enim liberos paruos: incertum est quàm longa nostrum cuiusque vita futura sit: consulere viui ac prospicere debemus vt illorum solitudo, & pueritia quamfirmissimo præsidio munita sit. Quis est enim qui tueri possit liberûm nostrorum pueritiam contra improbitatem magistratuũ? mater credo.sci- 109
licet magno præsidio fuit Anniæ pupillæ mater fœmina primaria: minus,illa deos hominésque implorante,iste infanti pupillæ fortunas patrias ademit.Tutorésne defenderẽt? perfacile vero apud istiusmodi prætorẽ,à quo M.Marcelli tutoris,in causa pupilli Iunii,& oratio,& voluntas, & authoritas repudiata est.Quæremus etiam quid iste in vltima Phrygia, quid in extremis Pamphyliæ partibus fecerit, qualis in bello prædonum prædo ipse fuerit, qui in foro Populi Ro.pirata nefarius reperiatur? dubitamus quid iste in hostiũ præda molitus sit, qui manubias sibi tantas ex L. Metelli manubiis fecerit, qui maiore pecunia quatuor columnas dealbandas,quàm ille omnes ædificãdas locauerit?Expectemus quid dicant ex Sicilia testes? quis vnquam templum illud aspexit, quin auaritiæ tuæ, quin iniuriæ, quin audaciæ testis esset?quis à signo Vertumni in Circum maximũ venit,quin is in vnoquoque gradu de auaritia tua commoneretur?quam tu viam thensarum,atque põpæ eiusmodi exegisti,vt tu ipse illa ire non audeas?Te putet quisquam,cum ab Italia freto disiun- 110
ctus esses, sociis temperasse, qui ædem Castoris testem furtorum tuorũ esse volueris, quam Populus Romanus quotidie,iudices etiam tum,cum de te sententiã ferrent,viderẽt?Atque etiam iudicium in prætura publicum exercuit.non enim prætereundum est ne id quidem. petita multa est apud istum prætorem à Q. Opimio, qui adductus est in iudicium verbo, quod cum esset Tribunus pleb. intercessisset contra legem Corneliam, quòd in Tribunatu dixisset cõtra alicuius hominis nobilis voluntatem: de quo iudicio si velim dicere omnia, multi appellandi lædendíque sunt, quod mihi non est necesse. tantum dicam, paucos homines arrogantes hoc adiutore Q. Opimium per ludum, & iocum fortunis omnibus euertisse. Is mihi etiam queritur, quòd à nobis VIIII solis diebus prima actio sui iudicii transacta sit,cum apud ipsum tribus horis Q. Opimius Senator Populi Romani bona,fortunas,ornamenta omnia amiserit. Cuius propter indignitatem iudicii,sæpissime est actum in Senatu, vt genus hoc totum multarum, ac iudiciorum eiusmodi tolleretur. Iam vero in bonis Q. Opimii vendendis quas iste prædas, quàm aperte,quàm impro- 111
be fecerit,longum est dicere.Hoc dico,nisi vobis id hominũ honestissimorum tabulis planum fecero,fingi à me hoc totum temporis causa putatote. Iam qui ex calamitate Senatoris Populi Ro.cum Prætor iudicio eius præfuisset,spolia domum suam referre,& manubias detrahere conatus sit, is vllam ab sese calamitatẽ poterit deprecari? nã de subsortitione illa Iuniana iudicum nihil dico. Quid enim? cõtra tabulas, quas tu protulisti,audeam dicere?difficile est.Non enim me tua solum, & iudicum authoritas, sed etiam annulus aureus Scribæ tui deterret.Non dicam id quod probare difficile est:hoc dicã quod ostendam. Multos ex te viros primarios audisse,cum diceres,ignosci tibi oportere,quod falsum codicem protuleris.Nam qua inuidia C. Iunius conflagrarat:ea, nisi prouidisses, tibi ipsi pereundum fuisset.Hoc modo iste sibi,& saluti suæ prospicere didicit,referendo in tabulas & priuatas & publicas quod gestũ non esset:tollendo quod esset,& semper aliquid demendo,mutando,curando ne litura appareat,interpollando. Eò enim vsque progreditur,vt defensionem quidem maleficiorum suorum sine aliis maleficiis reperire posset.eiusdẽ subsortitionem homo amẽtissimus suorum quoque iudicum fore putauit,per sodalem suum Q. Curtium Iudicẽ quæstionis:cui nisi ego vi Populi & hominũ clamore, atque conuicio restitissem:ex hac decuria nostra, cuius mihi copiam quã largissime factam oportebat, erepta esset facultas bonorum, cum is annuerat,in suum consilium sine causa subsortiebantur.

Desideratur quippiam.

Accuſationis in C. Verrem

LIBER IIII. ORATIO VII.

1 MVLTA mihi neceſſario Iudices prætermittenda ſunt, vt poſ-
ſim aliquo modo de his rebus quæ meæ fidei commiſſæ ſunt,
dicere. Recepi enim cauſam Siciliæ: ea me ad hoc negociũ pro-
uincia attraxit. Ego tamen hoc onere ſuſcæpto, & recæpta cau
ſa Sicilienſi, amplexus animo ſum aliquanto amplius. ſuſcæ-
pi enim cauſam totius ordinis, ſuſcæpi cauſam Populi Roma-
ni, quòd putabam tum denique recte iudicari poſſe, ſi non mo-
do reus improbus adduceretur, ſed etiam diligẽs, & firmus ac-
cuſator ad iudiciũ veniret. Quo mihi maturius ad Siciliæ cau-
ſam veniendum eſt, relictis cæteris eius furtis, ac flagitiis, vt & viribus quamintegerrimis
agere, & ad dicendum temporis ſatis habere poſſim. Atque adeò antequam de incommo-
2 dis Siciliæ dico, pauca mihi videntur eſſe de prouinciæ dignitate, vetuſtate, vtilitate dicen
da. Nam cum omnium ſociorum, prouinciarúmque rationem diligenter habere debetis:
tum præcipue Siciliæ Iudices, plurimis, iuſtiſſimíſque de cauſis. Primum quòd omnium
nationum exterarũ princeps Sicilia ſe ad amicitiam fidémque populi Romani applicuit:
prima omnium, id quod ornamentum imperii eſt, prouincia eſt appellata: prima docuit
maiores noſtros, quàm præclarum eſſet exteris gentibus imperare: ſola fuit ea fide, bene-
uolentiáque erga Populum Romanum, vt ciuitates eius inſulæ, quæ ſemel in amicitiam
noſtram veniſſent, nunquam poſtea deficerent: pleræque autem & maxime illuſtres, in a-
micitia perpetuo manerent. Itaque maioribus in Africam ex hac prouincia gradus impe-
3 rii factus eſt. neque enim tam facile opes Carthaginis tantæ concidiſſent, niſi illud, & rei
frumentariæ ſubſidiũ, & recæptaculum claſſibus noſtris pateret. Quare P. Africanus Car-
thagine deleta, Siculorum vrbes ſignis, monimentíſque pulcherrimis exornauit: vt quos
victoria Populi Romani maxime lætari arbitrabatur, apud eos monimenta victoriæ plu-
rima collocaret. Denique ille ipſe M. Marcellus, cuius in Sicilia virtutem hoſtes, miſericor
diam victi, fidem cæteri Siculi perſpexerunt, non ſolum ſociis in eo bello conſuluit, verum
etiam ſuperatis hoſtibus temperauit: vrbem pulcherrimã Syracuſas, quæ cum manu mu-
nitiſſima eſſet, tum loci natura, terra, ac mari claudebatur, cum vi, conſilióque cæpiſſet,
non ſolum incolumem paſſus eſt eſſe, ſed ita reliquit ornatam, vt eſſet idem monimentum
victoriæ, mãſuetudinis, continẽtiæ, cum homines viderent & quid expugnaſſet, & quibus
4 pepercisſet, & quæ reliquiſſet. tantũ ille honorem Siciliæ habẽdum putauit, vt ne hoſtium
quidem vrbem ex ſociorum inſula tollendam arbitraretur. Itáque ad omnes res Sicilia
prouincia ſemper vſi ſumus, vt quicquid ex ſeſe poſſet efferre, id nõ apud nos naſci, ſed do
mi noſtræ conditum putaremus. Quando illa frumẽtum quod deberet, non ad diẽ dedit?
quando id quod opus eſſe putaret, non vltro pollicita eſt? quãdo id quod imperaretur, recu
ſauit? Itaque ille M. Cato ſapiens, cellam penariam Reip. noſtræ, nutricem plebis Romanæ
Siciliã nominauit. Nos vero experti ſumus, Italico maximo difficillimóque bello, Siciliã
nobis nõ pro penaria cella, ſed pro ærario illo maiorũ vetere ac referto fuiſſe. nam ſine vllo
ſumptu noſtro, coriis, tunicis, frumẽtóque ſuppeditato, maximos exercitus noſtros veſtiuit,
aluit, armauit. Quid illa quæ forſitã ne ſentimus quidẽ Iudices, quãta ſunt, quòd multis lo
cupletioribus ciuibus vtimur, quòd habẽt propinquã, fidelẽ, fructuoſámque prouinciã, quò
facile excurrãt, vbi libenter negociũ gerant: quos illa partim mercibus ſuppeditandis cum
5 quæſtu, compendióque dimittit, partim retinet, vt arare, vt paſcere, vt negociari libeat, vt
denique ſedes ac domicilium collocare. quod commodum non mediocre Populi Ro. eſt,
tantum ciuium Ro. numerum, tam prope ab domo, tam bonis fructuoſíſque rebus detine-
ri. Et quoniam quaſi quædam prædia Populi Ro. ſunt vectigalia noſtra, atque prouinciæ:
quemadmodũ propinquis vos veſtris prædiis maxime delectamini, ſic Populo Ro. iucun-

da ſuburbanitas huiuſce prouinciæ. Iam vero hominum ipſorum Iudices ea patientia, virtus, frugalitáſque eſt: vt proxime ad noſtram diſciplinam illam veterem, non hanc, quæ nunc increbuit, videantur accedere. nihil cæterorum ſimile Græcorum, nulla deſidia, nulla luxuria: cōtrà ſummus labor in publicis, priuatíſque rebus: ſumma parſimonia: ſumma diligentia. Sic porrò noſtros homines diligunt: vt his ſolis, neque publicanus, neque negociator odio ſit. Magiſtratuum autem noſtrorū iniurias ita multorū tulerunt, vt nunquam ante hoc tempus ad aram legum præſidiúmque veſtrum publico conſilio confugerent. tametſi & illum annum pertulerant, qui ſic eos afflixerat, vt ſalui eſſe non poſſent, niſi C. Marcellus quaſi aliquo fato veniſſet, vt bis ex eadem familia ſalus Siciliæ conſtitueretur, poſtquam M. Antonii infinitum illud imperium ſenſerant. ſic à maioribus ſuis acceperant, tanta Populi Ro. in Siculos eſſe beneficia: vt etiam iniurias noſtrorum hominum perferendas putarēt. in neminem ciuitates ante hunc teſtimonium publice dixerunt. hunc denique ipſum pertuliſſent, ſi humano modo, ſi vſitato more, ſi denique vno aliquo in genere peccaſſet. ſed cum perferre non poſſent luxuriem, crudelitatem, auaritiam, ſuperbiam: cum omnia ſua commoda, iura, beneficia S. P. Q. Ro. vnius ſcelere, ac libidine perdidiſſent: hoc ſtatuerunt, aut iſtius iniurias per vos vlciſci, & perſequi: aut ſi vobis indigni eſſent viſi, quibus opem auxiliúmque ferretis: vrbes, ac ſedes ſuas relinquerent: quandoquidem iam ante iſtius iniuriis exagitati reliquiſſent. hoc conſilio à L. Metello Legationes vniuerſæ petiuerunt, vt quamprimum iſti ſuccederet. hoc animo toties apud patronos de ſuis miſeriis deplorarunt. hoc commoti dolore poſtulata Conſulibus, quæ non poſtulata, ſed in iſtum crimina viderentur eſſe, ediderunt. Fecerunt etiam, vt me, cuius fidem, continentiámque cognouerant, propè de vitæ meæ ſtatu, dolore, ac lachrymis ſuis deducerent, vt ego iſtum accuſarem: à quo mea longiſſime ratio voluntáſque abhorrebat. quanquam in hac cauſa multo plureis partes mihi defenſionis, quàm accuſationis ſuſcepiſſe videor. Poſtremo homines ex tota prouincia nobiliſſimi, primíque, publice priuatímque venerunt: grauiſſima, atque honeſtiſſima quæque ciuitas vehementiſſime ſuas iniurias perſecuta eſt. At quemadmodum Iudices venerunt? videor enim mihi liberius apud vos iam pro Siculis loqui debere, quàm forſitan ipſi velint. ſaluti enim eorum potius conſulam, quàm voluntati. ecquem exiſtimatis vnquam vlla in prouincia reum abſentem, contra inquiſitionem accuſatoris, tantis opibus, tanta cupiditate eſſe defenſum? quæſtores vtriuſque prouinciæ, qui iſto prætore fuerant, cum faſcibus mihi præſto fuerunt. Hi porrò, qui ſucceſſerunt, vehementer iſtius cupidi, liberaliter ex iſtius cibariis tractati, non minus acres contra me fuerunt. Videte quid potuerit qui quatuor in prouincia Quæſtores ſtudioſiſſimos defenſores, propugnatoréſque habuerit: prætorē vero cohortémque totam ſic ſtudioſam vt facile appareret, non tam illis Siciliam, quam inanem offenderant, quàm Verrem ipſum, qui plenus deceſſerat, prouinciam fuiſſe. Minari Siculis ſi decreſſent legationem qu contra iſtum diceret: minari, ſiqui eſſent profecti: aliis ſi laudarent, benigniſſime promittere. grauiſſimos priuatarum rerum teſtes, quibus nos præſentibus denunciauimus, eos cuſtodiíſque retinere. quæ cum omnia facta ſint, tamen vnam ſolam ſcitote eſſe ciuita Mamertinam, quæ publice legatos, qui iſtum laudarent, miſerit. eius autem legationis cipem ciuitatis nobiliſſimum, C. Heium iuratum dicere audiſtis: iſti nauem onerar maximam Meſſanæ eſſe publice coactis operis ædificatam. Idémque Mamertinorum gatus, iſtius laudator, non ſolum iſtum bona ſua, verum etiam ſacra, deóſque pena maioribus traditos, ex ædibus ſuis eripuiſſe dixit. Præclara laudatio, cum duabus in re legatorum vna opera conſumitur: in laudando, atque repetendo. Atque ea ipſa ciuitas qua ratione illi amica ſit, dicetur certo loco. reperietis enim, quæ cauſæ beneuolentiæ ſint Mamertinis erga iſtum, eas ipſas cauſas ſatis iuſtas eſſe damnationis. Alia ciuitas nulla Iudices, publico conſilio laudat. Vis illa ſummi imperii tantum potuit apud perp homines, non ciuitates, vt aut leuiſſimi quidam ex miſerrimis, deſertiſſimíſque dis inuenirentur, qui iniuſſu Populi, ac Senatus proficiſcerentur: aut hi qui contra legatos decreuerant, & teſtimonium publicum, mandatáque acceperant, vi ac me

tinerentur. Quod ego in paucis tamen vsu venisse non molestè fero: quo reliquæ tot & tãtæ, & tam graues ciuitates, tota denique Sicilia plus authoritatis apud vos haberet: cum videretis nulla vi retineri nullo periculo prohiberi posse, quo minus experirentur ecquid apud vos querimoniæ valerent antiquissimorũ, fidelissimorúmque sociorum. Nam quod fortasse non nemo vestrum audierit, istum à Syracusanis publice laudari: id tametsi priore actione ex Heraclii Syracusani testimonio cuiusmodi esset cognouistis: tamen vobis alio loco, vt se tota res habeat, quod ad eam ciuitatem attinet, demonstrabitur. intelligetis enim nullis hominibus quenquam tanto odio, quanto istum Syracusanis esse, & fuisse. at enim istum soli Siculi persequuntur: ciues Ro. qui in Sicilia negociantur, defendunt, diligunt, saluum esse cupiunt. Primum si ita esset: tamen vos in quæstione de pecuniis repetundis, quæ sociorum causa constituta est, lege iudicióque sociali, sociorum querimonias audire oporteret. sed intelligere potuistis priore actione ciues Romanos ex Sicilia plurimos, honestissimos, maximis de rebus, & quas ipsi accepissent iniurias, & quas scirent aliis esse factas, pro testimonio dicere. Ego hoc quod intelligo Iudices, sic confirmo. videor mihi gratum fecisse Siculis, quòd eorum iniurias meo labore; inimicitias periculo sim persecutus. non minus hoc gratum me nostris ciuibus intelligo fecisse: qui hoc existimant, iuris, libertatis, rerum, fortunarúmque suarum salutem, in istius damnatione consistere. quapropter de istius prætura Siciliensi non recuso quin ita me audiatis: vt si cuiquam generi hominum, siue Siculorum, siue nostrorum ciuium, siue cuiquam ordini, siue aratorum, siue pecuariorum, siue mercatorum probatus sit: si non horum omnium communis hostis. prædóque fuerit: si cuiquam denique vlla in re vnquam temperauerit: vt vos quoque temperetis. Qui simulatque ei sorte prouincia Sicilia obuenit: statim Romæ, & ad vrbem antequam proficisceretur, quærere ipse secum, & cogitare cum suis cœpit quibusnam rebus in ea prouincia maximam vno anno pecuniam facere posset. nolebat in agendo discere: tametsi non prouinciæ rudis erat, & tiro. sed in Siciliam paratus ad prædam, meditatúsque venire cupiebat. O præclare coniectum à vulgo in illam prouinciam omen communis famæ, atque sermonis: cum ex nomine istius, quid in prouincia facturus esset, perridiculi homines augurabãtur. Etenim quis dubitare posset, cum istius in quæstura fugam, & furtum recognosceret: cum in legatione, oppidorum, fanorúmque spoliationes cogitaret: cum videret in foro latrocinia præturæ: qualis iste in quarto actu improbitatis futurus esset? Atque vt intelligaris eum Romæ quæsisse non modo genera furãdi, sed etiam nomina: certissimũ accipite argumẽtum, quo facilius de singulari eius impudentia existimare possitis. quo die Siciliam tetigit (videte satisne paratus ex illo omine vrbano ad euertendam prouinciam venerit) statim Messana literas Halesam mittit: quas ego istum in Italia scripsisse arbitror. Nam simulatque è naui egressus est, dedit operam vt Halesinus ad se Dio continuo veniret: se de hæreditate velle cognoscere, quæ eius filio à propinquo homine Apollodoro Laphirone venisset. ea erat Iudices pergrandis pecunia. hic est Dio Iudices nunc beneficio Q. Metelli ciuis Ro. factus: de quo multis viris primariis testibus, multorúmque tabulis vobis priore actione satisfactum est, HS vndecies numeratum esse, vt eam causam, in qua ne tenuissima quidem dubitatio posset esse, isto cognoscẽte obtineret. Præterea greges nobilissimarum equarum abactos, argenti, vestísque stragulæ, domi quod fuerit, esse direptum. ita HS vndecies Q. Dionem, quòd hæreditas ei obuenisset, nullam aliam ob causam perdidisse. Quid? hæc hæreditas quo Prætore Dionis filio venerat? eodem, quo P. Annii Senatoris filiæ: eodem, quo M. Liguri Senatori, C. Sacerdote Prætore. quid? tum nemo molestus Dioni fuerat? nõ plus quàm Liguri, Sacerdote Prætore. Quid? ad Verrem quis detulit? nemo: nisi forte existimatis ei quadruplatores ad fretum præsto fuisse. Ad vrbem cum esset, audiuit, Dioni cuidam Siculo permagnam venisse hæreditatem: hæredem statuas iussum esse in foro ponere: nisi posuisset, Veneri Erycinæ esse multatũ. Tametsi positæ essent ex testamento? putabat tamen, quoniam Veneris nomen esset, causam pecuniæ se reperturũ. itaque apponit qui petat Veneri Erycinæ illam hæreditatem. non enim quæstor petit (vt est consuetudo) is qui Erycum montem obtinebat: petit Neuius Turpio,

quidam istius excursor & emissarius, homo omnium ex illo conuentu quadruplatorum deterrimus, C. Sacerdote Prætore condemnatus iniuriarum. etenim erat eiusmodi causa, vt ipse Prætor cum quæreret calumniatorem, paulo tamen consideratiorẽ reperire non posset, hunc hominem Veneri absoluit, sibi condemnat. maluit videlicet homines peccare, quàm deos: se potius à Dione, quod non licebat, quàm Venerem, quod non debebatur, auferre. Quid ego nunc hic Sex. Pompeii Chlori testimoninm recitem? qui causam egit Dionis, qui omnibus rebus interfuit, hominis honestissimi: tametsi ciuis Romani virtu- 15
tis causa iamdiu est, tamen omnium Siculorum primi, ac nobilissimi. Quid ipsius Q. Cecilii Dionis hominis probatissimi, ac prudentissimi? quid L. Verecilii Liguris, T. Manlii, L. Caleni? quorum omnium testimoniis de hac Dionis pecunia confirmatum est. dixit hoc idem M. Lucullus, se de his Dionis incommodis pro hospitio, quod sibi cum eo esset, iam ante cognosse. Quid? Lucullus, qui tũ in Macedonia fuit, melius hæc cognouit, quàm tu Hortensi, qui Romæ fuisti, ad quem Dio cõfugit, qui de Dionis iniuriis grauissime per literas cum Verre questus es? noua tibi hæc sunt, & inopinata? nunc primum hoc aures tuæ crimen accipiunt? nihil de Dione? nihil de socru tua, fœmina primaria, Seruilia vetere Dionis hospita audisti? nónne multa mei testes, quæ tu scis, nesciunt? nónne te mihi testem in hoc crimine eripuit, nõ istius innocẽtia, sed legis exceptio? TESTIMONIA M. LVCVLLI, CHLORI, DIONIS. Satísne vobis magnam pecuniam Venerius 16
homo, qui è Chelidonis sinu in prouinciam profectus esset, Veneris nomine quæsisse videtur? Accipite aliam in minore pecunia non minus impudentem calumniam. Sosippus & Epicrates fratres sunt Agyrinenses. horum pater ab hinc duos & XX annos est mortuus. in cuius testamento quodam loco si commissum quid esset, multa erat Veneri. ipsos XX annos, cùm tot interea prætores, tot quæstores, tot calumniatores in prouincia fuissent, hæreditas ab his Veneris nomine petita non est. causam Verres cognoscit: per Volcatium pecuniam accæpit, ferè ad HS CCCC millia ab duobus fratribus. Multorum testimonium audistis antea: vicerunt Agyrinenses fratres, ita vt egentes inanésque discederent. At enim ad Verrem pecunia ista non peruenit. Quæ est ista defensio? vtrum asseueratur in hoc, an tentatur? mihi enim noua res est. Verres calumniatores apponebat, Verres adesse iubebat, Verres cognoscebat, Verres iudicabat: pecuniæ maximæ dabantur: qui dabant, causas ob- 17
tinebãt. Tu mihi ita defendas, Non est ista Verri numerata pecunia. adiuuo te: mei quoqu[e] testes idem dicunt: Volcatio dicunt sese dedisse. quæ vis erat Volcatio tanta, vt HS CCC millia duobus hominibus auferret? & quis Volcatio, si sua sponte venisset, vnam libella[m] dedisset? veniat nunc, experiatur: tecto recipiet nemo. At ego amplius dico, HS quadringen[...] ties accæpisse te arguo contra leges: nego tibi ipsi vllum nummum esse numeratum. se[d] cum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata, pecuniæ dabantur: non erat quærendũ cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. comites illi tui dilecti, manus erãt tuæ: Præfecti, Scribæ, Medici, Accensi, Aruspices, Præcones, manus erant tuæ: quo quisque te maxime cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat: ita maximè manus tua putabatur. cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliæ dedit, quàm si centum cohortes fugitiuorum fuissent, tua manus sine cõtrouersia fuit. quicquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est. nam si hãc de- 18
fensionem probabitis, Non accepit ipse: licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis, nemo vnquam tam reus, tam nocens adducetur, qni ista defensione non possit vti. etenim cum Verres vtatur: quis erit vnquam posthac reus tam perditus, qui non ad Q. Mutii innocentiam referatur, si cum isto conferatur? Neque nunc tam mihi isti Verrem defendere videntur, quàm in Verre defensionis tentare tationem. Qua de re Iudices, vobis magnope[...] re prouidendum est. pertinet hoc ad summam Reipublicæ, & ad existimationem or[d]inis, salutémque sociorum. Si enim innocẽtes existimari volumus: non solum nos abstin[e]ntes, sed etiam nostros comites præstare debemus. Primum omnium opera tanta danda [...]st, vt eos nobiscum ducamus, qui nostræ famæ, capitíque consulant. deinde si in homini[b]us e- 19
ligendis nos spes amicitiæ fefellerit: vt vindicemus: missos faciamus: semper ita vi[...]mus,

vt rationem reddendam nobis arbitremur. Africani est hoc, hominis liberalissimi. veruntamen ea liberalitas est probanda, quæ sine periculo existimationis est, vt in illo fuit: cum ab eo quidam vetus assectator ex numero amicorum non impetraret, vt se præfectum in Africam duceret, & id ferret molestè: Noli, inquit, mirari, si tu à me hoc non impetras: ego iampridem ab eo cui meam existimationem charam fore arbitror, peto, vt mecum præfectus proficiscatur, & adhuc impetrare non possum. Etenim reuera multo magis est petendum ab hominibus, si salui esse volumus, vt eant nobiscum in prouinciam, quàm hoc illis in beneficii loco deferendum. sed tu, cum & tuos amicos in prouinciam quasi in prædam inuitabas: ac cum illis, ac per eos prædabare, & eos in concione annulis aureis donabas, non statuebas tibi non solum de te, sed etiam de illorum factis rationem esse reddendam? Cum hos sibi quæstus constituisset magnos, atque vberes ex his causis, quas ipse instituerat in consilio, hoc est cum sua cohorte cognoscere: tum infinitum genus inuenerat ad innumerabilem pecuniam corripiendam. Dubium nemini est quin omnes omnium pecuniæ positæ sint in eorum potestate qui iudicia dant, & eorum qui iudicant: quin nemo nostrum possit ædes suas, nemo fundum, nemo bona patria obtinere, si cum hæc à quopiam vestrum petita sunt, Prætor improbus, cui nemo interdicere possit, det quem velit iudicem: iudex nequam & leuis, quod Prætor iusserit, iudicet. si verò illud quoque accedet, vt Prætor in ea verba iudiciũ det, vt vel Octauius Balbus iudex, homo & iuris & officii peritissimus, non possit aliter iudicare: sit eiusmodi L. Octauius iudex. esto, si apparet fundum Capenatem quo de agitur ex iure eum P. Seruilii esse, neque is fundus Q. Catulo restituetur: non necesse erit L. Octauio iudici cogere P. Seruilium Q. Catulo fundum restituere, aut condemnare eum quem non oporteat? Eiusdemmodi totum ius Prætorium, eiusdemmodi omnis res iudiciaria fuit in Sicilia per triennium Verre Prætore. decreta eiusmodi, SI NON ACCIPIT QVOD TE DEBERE DICIS, ACCVSES. SI PETITVR, DVCAS. C. Fusicium duci iussit petitorẽ, L. Suetium, L. Raciliũ. iudicia huiusmodi, QVI CIVES ROM. ERANT, SI SICVLI ESSENT, TVM SI EORVM LEGIBVS DARI OPORTERET. QVI SICVLI, SI CIVES RO. ESSENT. Verum vt totũ genus amplectamini iudiciorũ, prius iura Siculorum, deinde istius instituta cognoscite. Siculi hoc iure sunt, vt quod ciuis cum ciue agat, domi certet suis legibus: quod Siculus cum Siculo, non eiusdem ciuitatis, vt de eo Prætor iudices ex P. Rupilii decreto, quod is de decem Legatorum sententia statuit, quam legem Siculi Rupiliam vocant, sortiatur. Quod priuatus à populo petit, aut populus à priuato, Senatus ex aliqua ciuitate, qui iudicet, datur: cum alternæ ciuitates reiectæ sunt. Quod ciuis Romanus à Siculo petit, Siculus iudex datur. quod Siculus à ciue Romano, ciuis Ro. datur. cæterarum rerum selecti iudices ex ciuium Romanorum conuentu proponi solent, inter aratores & decumanos lege frumẽtaria, quam Hieronicam appellant, iudicia fiũt. Hæc omnia isto Prætore nõ modo perturbata, sed planè & Siculis, & ciuibus Ro. erepta sunt. Primùm suæ leges, quòd ciuis cum ciue ageret: aut eũ iudicem, quem cõmodum erat, præconẽ, aruspicem, medicũ suum dabat: aut si legibus erat iudicium constitutũ, & ad ciuem suum iudicẽ venerant: liberè ciui iudicare non licebat. edictũ enim hominis cognoscite, quo edicto omnia iudicia redegerat in suam potestatem, Siquis perperam iudicasset, se cogniturũ: cum cognosset, animaduersurũ. ídque cũ faciebat, nemo dubitabat quin cum iudex alium de suo iudicio putet iudicaturum, séque in eo capitis periculum aditurum: voluntatem spectet eius, quem statim de capite suo putet iudicaturum. selecti è cõuentu, aut propositi ex negociatoribus iudices, nulli. Hæc copia quam dico iudicum, cohors non Q. Scæuolæ, qui tamẽ de cohorte sua dare nõ solebat, sed C. Verris. cuiusmodi cohortem putatis hoc principe fuisse: sicuti videtis edictum, SI QVID PERPERAM IVDICARIT SENATVS. Eum quoque ostendam, siquãdo sit datus, coactu istius quod non senserit, iudicasse. Ex lege Rupilia sortitio nulla: nisi cum nihil intererat istius. lege Hieronica iudicia plurimarum cõtrouersiarum sublata vno nomine omnia. de conuentu ac negociatoribus nulli iudices. Quantam potestatem habuerit videtis: quas

res gesserit cognoscite. Heraclius est Hieronis filius Syracusanus, homo in primis domi suæ
nobilis, & ante hunc Prætorem vel pecuniosissimus Syracusanorum: nunc nulla alia cala-
mitate, nisi istius auaritia, atque iniuria pauperrimus. huic hæreditas facile ad HS tricies ve- 14
nit testamẽto propinqui sui Heraclii: plena domus cælati argenti optimi, multæque stragu
læ vestis, preciosissimorúmque mancipiorũ. quibus in rebus istius cupiditates, & insaniam
quis ignorat? erat in sermone res, magnam Heraclio pecuniam venisse: non solum Hera-
clium diuitem, sed etiam ornatum supellectili, argento, veste, mancipiis futurũ. audit hæc
etiam Verres: & primo, illo suo leuiore artificio Heraclium aggredi conatur, vt eum ro-
get inspicienda quæ non reddat. deinde à quibusdam Syracusanis admonetur. hi autẽ qui-
dam erant affines istius, quorum vxores iste nunquam alienas existimauit, Cleomenes, &
AEscrio: qui quãtum apud istum, & quàm turpi de causa potuerint, ex reliquis criminibus
intelligetis. hi, vt dico, hominem admonent, rem esse præclaram, refertam omnibus rebus:
ipsum autem Heraclium hominem esse maiorem natu, non promptissimum: & cum præ-
ter Marcellos, patronum, quem iure suo adire, aut appellare posset, habere neminem. esse in
eo testamento, quo ille hæres esset, scriptum, vt statuas in palæstra deberet ponere. faciemus 15
vt palæstritæ negent ex testamento esse positas: petant hæreditatem, quòd eam palæstræ
commisisse dicant. Placuit ratio Verri. nam hoc animo prouidebat, cum tanta hæreditas
in controuersiam venisset: iudicióque peteretur: fieri nõ posse vt sine præda ipse discederet.
approbat consilium: author est vt quamprimum agere incipiant: hominémque id ætatis
minime litigiosum quamtumultuosissime adoriantur. Scribitur Heraclio dica. Primo mi-
rantur omnes improbitatem calumniæ. deinde, qui istum nossent, partim suspicabantur,
partim planè videbant adiectum esse oculum hæreditati. Interea dies aduenit, quo die sese
ex instituto, ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat: paratus ad hãc dicam
sortiendam venerat. tum eum docet Heraclius non posse eo die sortiri: quòd lex Rupilia
vetaret diebus XXX sortiri dicam quibus scripta esset. dies XXX nondum fuerant. spera-
bat Heraclius, si illum diem effugisset, ante alteram sortitionem Q. Arrium, quem pro- 16
uincia tum maxime expectabat, successurum. iste omnibus iudiciis diem distulit: & eam
diem cõstituit, vt hanc Heraclii dicã sortiri post dies XXX ex lege posset. Posteaquam ea
dies venit, istè incipit simulare se velle sortiri: Heraclius cum aduocatis adit, & postulat v[t]
sibi cũ palæstritis, hoc est cũ populo Syracusano æquo iure disceptare liceat. aduersarii p[o]-
stulant vt in eam rem iudices dentur ex his ciuitatibus quæ in id forum conuenirent, ele-
cti qui Verri viderentur. Heraclius contrà, vt iudices è lege Rupilia dentur: vt ab instituti[s]
superiorũ, ab authoritate Senatus, ab iure omniũ Siculorum ne recedatur. Quid ego istiu[s]
in iure dicendo libidinem demõstrem? quis vestrum non ex vrbana iurisditione cognou[it]?
quis vnquam isto Prætore Chelidone inuita lege agere potuit? non istum, vt non nem[i]-
nem prouincia corrupit: idem fuit qui Romæ. Cum id quod omnes intelligebant, dice-
ret Heraclius, ius esse certum Siculis, inter se quo iure certarent: legem esse Rupiliam, quam 17
Prætor Rupilius ex Senatus Consulto de decem Legatorum sententia dedisset: hoc om-
nes semper in Sicilia Consules Prætorésque seruasse: negauit se iudices è lege Rupilia sor-
titurum: quinque iudices, quos cõmodum ipsi fuit, dedit. Quid huic homini facias? quod
supplicium dignum libidini eius inuenies? præscriptum tibi cum esset homo deterrime, &
impudentissime, quemadmodum inter Siculos, iudices dares: cum Imperatoris popu-
li Romani authoritas, Legatorum decem summorum hominum dignitas, Senatus Con-
sultum intercederet, cuius consulto P. Rupilius Prætor ex Legatorum sententia leges in Si-
cilia constituerat: cum omnes ante te Prætores Rupilias leges in cæteris rebus, & in iudiciis
maxime obseruassent: tu ausus es pro nihilo, præ tua præda tot res sanctissimas ducere? ti-
bi nulla lex fuit? nulla religio? nullus existimationis pudor? nullus iudicii metus? null[a]
pud te grauis authoritas? nullum exemplũ, quod sequi velles? Verũ vt institui dicere,
que iudicibus nulla lege, nullo instituto, nulla religione, nulla sorte, ex libidine istius
non qui causam cognoscerent, sed qui, quod imperatum esset, iudicarent: eo die nihi[l]
est: adesse iubentur postridie. Heraclius interea cum omnes insidias à Prætore fortun[is]

fieri videret, capit consilium de amicorum, & propinquorum sententia, non adesse ad iudiciũ. itaque Syracusis illa nocte profugit. Iste postero die mane, cum multo maturius, quàm vnquam antea, surrexisset, iudices citari iubet. vbi comperit Heraclium non adesse: cogere incipit eos, vt absentem Heraclium condemnarent. illi eum commonefaciunt, vt, si ei videatur, vtatur instituto suo: nec cogat ante horam decimam de absente secundum præsentem iudicare. impetrant. interea sanè perturbatus & ipse, & eius amici, & cõsiliarii, molestè ferre cœperunt, Heraclium profugisse: putabant absentis damnationem, præsertim tãtæ pecuniæ, multo inuidiosiorem fore, quàm si præsens damnatus esset. eò accedebat, quòd iudices è lege Rupilia dati non erant: multo etiam rem turpiorem, & iniquiorem visum iri intelligebant. itaque hoc dum corrigere vult, apertior eius cupiditas, improbitásque facta est. nã illis quinque iudicibus vti sese negat: iubet (id quod initio è lege Rupilia fieri oportuerat,) citari Heracliũ, & eos qui dicã scripserãt: aitque Iudices è lege Rupilia velle sortiri. quod ab eo pridie, cũ multis lachrymis eum oraret, atque obsecraret Heraclius, impetrare non potuerat: id ei postera die venit in mentem, è lege Rupilia sortiri dicas oportere. educit ex vrna tres. iis vt absentem Heraclium cõdemnent imperat. itaque cõdemnant. Quæ, malum, ista fuit amentia? ecquando te rationem factorum tuorum redditurum putasti? ecquando his de rebus tales viros audituros existimasti? petatur hæreditas ea quæ nulla debetur, in prædam Prætoris: interponatur nomen ciuitatis: imponatur honestæ ciuitati turpissima persona calumniæ: neque hoc solum, sed ita res agitur, vt ne simulatio quidem æquitatis vlla adhibeatur. nã per deos immortales, quid interest, vtrũ Prætor imperet, vique cogat aliquem de suis bonis omnibus decedere: an huiusmodi iudicium det, quo iudicio, indicta causa fortunis omnibus euerti necesse sit? Profectò enim negare non potes, te ex lege Rupilia sortiri iudiciũ debuisse: cum præsertim Heraclius id postularet. sin illud dices, te Heraclii volũtate ab lege recessisse: ipse te impedies, ipse tu tua defẽsione implicabere. Quare enim primũ ille ipse adesse noluit, cũ ex eo numero iudices haberet quos postularat? deinde tu cur post illius fugam iudices alios sortitus es, si eos qui erant antea dati, vtriusque dederas voluntate? deinde cæteras dicas omnes illo foro M. Posthumius Quæstor sortitus est: hanc solã tu illo cõuentu reperiere sortitus. Ergo, inquiet aliquis, donauit populo Syracusano illam hæreditatem. primum, si id confiteri velim, tamen istum condemnetis necesse est. neque enim permissum est, vt impunè nobis liceat, quod alicui eripuerimus, id alteri tradere. verum ex ista reperietis hæreditate ita istum prædatum, vt perpauca occulte fecerit: populum quidem Syracusanum in maximam inuidiam, sua infamia, alieno præmio peruenisse: paucos Syracusanos, eos qui se nunc publice laudationis caussa venisse dicunt, & tunc participes prædæ fuisse: & nunc non ad istius laudationem, sed ad communem litium æstimationem venisse. Posteaquam damnatus est absens: non solum illius hæreditatis, de qua ambigebatur, quæ erat HS tricies, sed omnium bonorum paternorum ipsius Heraclii, quæ non minor erat pecunia, palæstræ Syracusanorum, hoc est Syracusanis possessio traditur. Quæ est ista Prætura? eripis hæreditatem, quæ venerat à propinquo, venerat testamẽto, venerat legibus. quæ bona, is qui testamentum fecit, huic Heraclio, antequam est mortuus, omnia vtenda ac possidenda tradiderat: cuius hæreditatis, cum ille aliquanto ante te Prætorem esset mortuus, controuersia fuerat nulla, mentionem fecerat nemo. Verum esto, eripe hæreditatem propinquis: da palæstritis: prædare in bonis alienis nomine ciuitatis: euerte leges, testamenta, voluntates mortuorum, iura viuorum: mũm etiam patriis Heraclium bonis exturbare oportuit? qui simulac profugit, quàm impudenter, quàm palàm, quàm acerbe, dii immortales, illa bona direpta sunt! quàm illa res calamitosa Heraclio, quæstuosa Verri, turpis Syracusanis, miseranda omnibus videbatur! nam illud quidẽ statim curatur, vt quicquid cælati argenti fuit in illis bonis, ad istum deferatur: quicquid Corinthiorum vasorum, stragulæ vestis, hæc nemo dubitabat quin non modo ex illa domo capta & oppressa, verum ex tota prouincia ad istum comportari necesse esset. mãcipia quæ voluit abduxit, alia diuisit: auctio facta est, in qua cohors istius inuicta dominata est. Verũ illud est præclarum: Syracusani, qui præfuerant his Heraclii bonis verbo redigendis, re dispertien-

dis,reddebant eorum negociorum rationem in Senatu: dicebant scyphorum paria cōplu- 13
ra,hydrias argenteas,preciosam vestem stragulam,multa mancipia preciosa Verri data es-
se: dicebant quantum cuique eius iussu nummorum esset datum.gemebant Syracusani: sed
tamen patiebantur . repente recitatur, vno nomine HS CCL millia iussu Prætoris data. fit
maximus clamor omnium, non modo optimi cuiusque, neque eorum, quibus indignum
semper visum erat bona priuati,populi nomine,per summam iniuriam erepta: verumetiā
ipsi illi authores iniuriæ,& ex aliqua particula socii prædæ, ac rapinarum, clamare cœpe-
runt,sibi vt haberet hæreditatem. tantus in curia clamor factus est,vt populus cōcurreret.
Res ab omni conuentu cognita celeriter domum nunciatur. homo inimicus iis qui reci-
tassent,hostis omnibus qui acclamassent,exarsit iracundia,ac stomacho:veruntamē fuit tū
sui dissimilis.nostis os hominis,nostis audaciam:tamen tum rumore populi & clamore,&
furto manifesto grandis pecuniæ,perturbatus est.vbi se collegit, vocat ad se Syracusanos: 14
quia non posset negare ab illis pecuniam datam:non quæsiuit procul alicūde: neque enim
probaret,sed proximum pene alterum filium,quem illam pecuniam diceret abstulisse,ostē
dit se reddere coacturum.qui posteaquam id audiuit,habuit dignitatis,& ætatis, & nobili-
tatis suæ rationem:verba apud Senatum fecit: docuit ad se nihil pertinere: de isto, id quod
omnes videbant,neque ille quidem obscurè locutus est.itaque illi Syracusani statuā postea
statuerunt:& is vbi primum potuit,istum reliquit,deprouinciáque decessit. & tamen aiunt
eum queri solere nonnunquam se miserum, quòd non suis,sed suorum comitum peccatis
& criminibus premature.Triennium prouinciam obtinuisti:gener electus adolescens vnum
annum tecum fuit:sodales viri fortes legati tui primo anno te reliquerunt:vnus legatus P.
Tadius,qui erat reliquus, non ita multum tecum fuit: qui si semper vnà fuisset,tamē sum-
ma cura tum tuæ,cum multo etiā magis suæ famæ pepercisset. Quid est quod tu alios ac-
cuses?quid est quamobrem putes,te tuam culpam non modo deriuare in aliquem , sed cō- 15
municare cum aliquo posse?numerātur illa HS ducenta quinquaginta Syracusanis. ea quē-
admodum ad istum postea per pseudotyrō reuertantur,tabulis vobis & testibus Iudices pla
num faciam. Ex hac iniquitate istius,& improbitate Iudices, quòd præda ex illis bonis ad
multos Syracusanos inuito populo Senatúque Syracusano venerat , & illa scelera quoque
per Theomnastum,& Heschrionem,& Dionysodorum,& Cleomenem inuitissima ciuita-
te facta sunt: primùm vt vrbs tota spoliaretur , qua de re alius mihi locus ad dicendum est
constitutus, vt omnia signa iste per eos homines,quos nominaui,omne ebur ex ædibus sa-
cris,omnes vndique tabulas pictas, deorum denique simulacra quæ vellet,auferret. deinde
vt in curia Syracusis(quem locum illi Buleuterium vocant)honestissimo loco, & apud il- 16
los clarissimo,sub illius ipsius M . Marcelli,qui cùm Syracusanis locum eum eripere bel-
li ac victoriæ lege posset,conseruauit & reddidit:statua ex ære facta,ibi inauratā isti, & alte-
ri filio statuam posuerunt:vt dū istius hominis memoria maneret,Senatus Syracusanus sine
lachrymis & gemitu in curia esse non posset.per eosdem istius iniuriarum,furtorum,vxo-
rúmque socios,istius imperio Syracusis Marcellea tolluntur maximo gemitu,luctúque ci-
uitatis:quem illi diem festum cum recentibus beneficiis M.Marcelli debitum reddebant,tū
generi,nomini,familiæ Marcellorum maxima voluntate tribuebant. Mithridates in Asia;
cum eam prouinciam totam occupasset,Mutia non sustulit.hostis,& hostis in cæteris re-
bus nimis ferus & immanis,tamen honorem hominis deorum religione consecratum vio
lare noluit: tu Syracusanis vnum diem festum Marcellis impertiri vetuisti, per quos illi a-
depti sunt,vt cæteros dies festos agere possent.at vero præclarum diem reposuisti, Verrea vt
agerent, & vt ad eum diem quæ sacris epulísque opus essent, in complures annos locaren- 17
tur.Iam in tanta istius impudentia remittendum aliquid videtur,ne omnia contendamus,
ne omnia cum dolore agere videamur.nam me dies,vox,latera deficiant, si hoc nunc vo-
ciferare velim,quàm miserum indignúmque sit,istius nomine apud eos diē festum esse,qui
sese istius opera funditus extinctos esse arbitrentur. O Verrea præclara, quoquam si acces-
sisti,quò non attuleris tecum istum diem?Etenim quam tu domum, quam vrbem adisti,
quod fanum denique, quod non euersum , atque extersum reliqueris ? Quare appellentur

sanè ista Verrea,quæ non ex nomine,sed ex manibus, naturáque tua constituta esse videã-
tur.quàm facile serpat iniuria,& peccandi consuetudo quàm non facile reprimatur,videte
Iudices. Bidis oppidum est tenue sanè,nõ longe à Syracusis.huius longe primus ciuita-
tis est Epicrates quidam. huic hæreditas HS quingẽtorum millium venerat à muliere qua-
dam propinqua,atque ita propinqua,vt ea etiam si intestata esset mortua,Epicratem Bidi-
38 norum legibus hæredem esse oporteret. Recens Syracusana erat illa res quam antè demõ-
straui de Heraclio Syracusano,qui bona nõ perdidisset,nisi ei venisset hæreditas.Huic quo-
que Epicrati venerat,vt dixi,hæreditas.cogitare cœperunt eius inimici nihilo minus eodẽ
Prætore hunc euerti bonis posse,quo Heraclius esset euersus.rem occulte instituũt:ad Ver-
rem per eius interpretes deferunt . ita causa componitur, vt item palæstritæ Bidenses pete-
rent ab Epicrate hæreditatem,quemadmodũ palæstritæ Syracusani ab Heraclio petissent.
Nunquã vos Prætorem tam palæstricum vidistis.verum ita palæstritas defendebat,vt ab il-
lis ipse vnctior discederet. qui statim cum præsensisset, iubet cuidam suorum amicorũ nu-
merari HS L X X X.res occultari satis non posse.Per quẽdam eorum qui interfuerat,fit Epi-
crates certior.primo negligere & contẽnere cœpit: quòd causa prorsus, quod dubitari pos-
set nihil habebat. deinde cum de Heraclio cogitaret,& istius libidinem nosset:commodis-
simum putauit esse,de prouincia clam abire.Itáque fecit:profectus est Rhegium. quod vbi
39 auditum est,æstuare illi qui dederant pecuniam:putare nihil agi posse absente Epicrate.nã
Heraclius tum affuerat,cum primum dati sunt iudices. de hoc,qui antequàm in ius aditũ
esset, antequàm denique mentio controuersiæ facta esset,discessisset, putabãt nihil agi pos-
se. Homines Rhegium proficiscuntur,Epicratem cõueniunt:demonstrant id,quod ille scie-
bat, se HS L X X X dedisse.rogant eum vt id quod ab ipsis abisset pecuniæ,curet: ab sese ca-
ueat quemadmodum velit:de illa hæreditate cum Epicrate neminem esse acturum.Epicra-
tes homines multis verbis male à se acceptos dimisit. Redeũt illi Rhegio Syracusas: queri-
cũ multis, ita vt fit incipiunt,sese HS L X X X nummûm frustra dedisse. res percrebuit:in o-
re atque sermone omnium cœpit esse.Verres refert illam suam Syracusanam: ait sese velle
de illis HS L X X X cognoscere. aduocat multos:dicunt Bidini Volcatio se dedisse: illud nõ
addunt, iussu istius.Volcatium vocat:pecuniam referri imperat. Volcatius animo æquissi-
mo nummos affert,qui nihil amitteret.reddit inspectantibus multis: Bidini nummos au-
ferunt. Dicet aliquis, Quid ergo in hoc Verrem reprehendis:qui nõ modo ipse fur non est,
sed ne alium quidem passus est esse? Attẽdite: iam intelligetis hanc pecuniam qua via mo-
do visa est exire ab isto,eadem semita reuertisse. quid enim debuit Prætor? cum consilio re
cognita,cum comperisset suum comitem,iuris,decreti, iudicii corrumpendi causa, qua in
re ipsius Prætoris caput,existimatióque ageretur,pecuniam accepisse: Bidinos autem con-
tra Prætoris famam, ac fortunas dedisse:non & in eum qui accepisset,animaduertisse, & in
eos qui dedissent? tu qui institueras in eos animaduertere qui perperã iudicassent,(quod sæ-
pe per imprudẽtiam fit:) hos pateris impune discedere,qui ob tuum decretum,ob tuum iu-
dicium,pecuniam aut dandam,aut accipiendam putarant? Volcatius idem apud te postea
fuit,Eques Romanus, tãta accepta ignominia.nam quid est turpius ingenuo, quid minus
libero dignum,quàm in conuentu maximo cogi à magistratu furtum reddere? qui si eo a-
nimo esset, quo non modo Eques Romanus , sed quiuis liber debet esse: aspicere te postea
non potuisset : inimicus , hostis esset , tanta contumelia accepta : nisi tecum collusisset,
& tuæ potius existimationi seruisset,quàm suæ.qui quàm tibi amicus non modo tum fue-
rit , quandiu tecum in prouincia fuit , verum etiam nunc sit cum iam à cæteris amicis sis
relictus:& tu intelligis,& nos existimare possumus. an hoc solum argumentũ est nihil isto
imprudente factum,quòd Volcatius ei non succensuit, quòd iste nec in Volcatium, nec in
Bidinos animaduertit? Est magnum argumentum:verum illud maximum, quòd illis ipsis
Bidinis, quibus iratus esse debuit , vt à quibus cõperit quòd iure agere cum Epicrate nihil
possent,etiam si adesset,idcirco suum decretum pecunia esse tentatum:his,inquam,ipsis nõ
modo illã hæreditatem quæ Epicrati venerat , sed vt in Heraclio Syracusano , itẽ in hoc;
paulo etiã atrocius,quòd Epicrates appellatus omnino non erat,bona patria, fortunásque

eius Bidinis tradidit. ostendit enim nouo modo, siquis quid ab absente peteret, se auditu-
rum.adeunt Bidini:petunt hæreditatem:procuratores postulant vt se ad leges suas reiiciat,
aut ex lege Rupilia dicam scribi iubeat.aduersarii non audebant contradicere: exitus nul-
lus reperiebatur.insimulant homines fraudandi causa discessisse:postulant vt bona posside
re liceat.debebat Epicrates vllum nũmum nemini:amici, siquis quid peteret iudicio, secũ
agi passuros,iudicatum solui satisdaturos esse dicebant.Cum omnia iudicia frigerẽt,admo
nitu istius insimulare cœperunt,Epicratem literas publicas corrupisse:à qua suspitione ille
aberat plurimum.actionem eius rei postulant. amici recusare, ne quod nouum iudicium,
ne qua ipsius cognitio,illo absente de existimatione eius cõstitueretur: & simul idem illud 43
postulare non desistebant, vt se ad leges suas reiiceret. Iste amplam occasionem calumniæ
nactus,vbi videt esse aliquid quòd amici absentem Epicratem nollent defendere: asseuerat
se eius rei in primis actionem esse daturum.Cum omnes perspicerent ad istum non modo
illos nummos,qui per simulationem ab isto exierant,reuertisse,sed multo etiam plures eũ
postea nummos abstulisse:amici Epicratem defendere destiterunt.iste Epicratis bona Bidi-
nos omnia possidere, & sibi habere iussit.ad illa HS D. millia hæreditaria,accessit ipsius an-
tiqua HS quindecies pecunia.Vtrum res ab initio ita ducta est? an ad extremum ita perdu-
cta est?an ita parua est pecunia?an is homo Verres,vt hæc,quæ dixi, gratis facta esse videã-
tur? Hic nũc de miseria Siculorũ Iudices audite.& Heraclius ille Syracusanus,& hic Bi-
dinus Epicrates expulsi bonis omnibus Romam venerunt:sordidati maxima barba,& ca- 44
pillo,Romæ biennium propè fuerunt.cum L.Metellus in prouinciam profectus est,tũ isti
bene cõmendati cum Metello vnà proficiscuntur.Metellus simulac venit Syracusas: vtrũ-
que rescindit,& de Epicrate,& de Heraclio.in vtriusque bonis nihil erat quod restitui pos-
set,nisi quod moueri loco nõ poterat.fecerat hæc egregie primo aduentu Metellus,vt om-
nes istius iniurias,quas modo posset,rescinderet, & irritas faceret. Heraclium restitui iusse-
rat:nõ restituebatur.quisquis erat ductus Senator Syracusanus ab Heraclio, duci iubebat.
itaque permulti ducti sunt. Epicrates quidem continuo restitutus est. alia iudicia Lilybæi,
alia Agrigenti,alia Panormi restituta sunt:census qui isto Prætore sunt habiti, non serua-
turum se Metellus ostenderat:decumas quas iste contra legem Hieronicam vendiderat, se-
se venditurum Hieronica lege dixerat. omnia erãt Metelli eiusmodi, vt totam suam Præ-
turam retexere videretur. Simulatque ego in Siciliã veni,mutatus est. venerat ad eum illo 45
biduo Letilius quidam, homo nõ alienus à literis.itaque eo iste tabellario semper vsus est
is epistolas complures attulerat.in his vnam domo,quæ totum immutarat hominem.re-
pente cœpit dicere, se omnia Verris causa velle: sibi cum eo amicitiam, cognationémque
esse.Mirabantur omnes,hoc ei tum denique in mẽtem venisse, posteaquam tam multis e-
dictis,decretísque iugulasset. erant qui putarent Letilium legatum à Verre venisse, qui gra-
tiam,amicitiam,cognationémque commemoraret . ex illo tẽpore à ciuitatibus laudatio-
nem petere:testes non solum deterrere verbis:sed etiã vi retinere cœpit. quod ego nisi meo
aduentu illius conatus aliquantulum repressissem,& apud Siculos nõ Metelli,sed Glabrio-
nis literis,ac lege pugnassem: tam multos huc euocare nõ potuissem. Verum quod institui
dicere,miserias cognoscite Siculorum.Heraclius ille,& Epicrates longe mihi obuiam cum
suis omnibus processerunt: veniẽti Syracusas egerũt gratias flentes: Romam decedere me- 46
cum cupierunt.quòd erant mihi oppida complura etiam reliqua,quæ adire vellem, consti
tui cum hominibus,quo die mihi Messanæ præsto essent:eò mihi nuncium miserunt, se à
Prætore retineri.quibus ego testimonium denunciaui,quorum nomina edidi Metello: cu-
pidissimi veniendi,maximis iniuriis affecti,adhuc non venerunt.hoc iure sunt socii,vt his
ne deplorare quidem de suis incommodis liceat.Iam Heraclii Centuripini optimi,nobilis-
simíque adolescentis testimonium audistis , à quo HS C. millia per calumniã malitiámque
petita sunt.iste pœnis compromissísque interpositis, HS CCC extorquenda curauit. quod-
que iudicium secũdum Heraclium de compromissis factum erat, quod ciuis Centuripinus
inter duos ciues iudicasset,id irritum iussit esse,eúmque iudicẽ falsum iudicasse iudicauit, in
Senatu ne esset,locis,commodísque publicis vti vetuit: siquis eum pulsasset,edixit se iu-

dicium iniuriarum non daturum: quicquid ab eo peteretur, iudicem de sua cohorte daturum:ipsi autem nullius actionem rei sese daturum.quæ istius authoritas tantum valuit,vt neque illum pulsaret quisquam,cum Prætor in prouincia sua verbo permitteret, re hortaretur: neque quisquam ab eo quicquã peteret, cum iste calumniæ licentiam sua authoritate præbuisset. ignominia autem illa grauis tãdiu in illo homine fuit, quamdiu iste in prouincia mãsit. Hoc iniecto metu iudicibus,nouo more,nullo exemplo,ecquam rem putatis esse in Sicilia nisi ad nutum istius iudicatam? vtrum id solum videtur esse actum, quod est tamen actum,vt Heraclio pecunia eriperetur?an etiam illud,in quo præda erat maxima,vt nomine iudiciorum, omnium bona,atque fortunæ in istius vnius essent potestate?Iam vero in rerum capitalium quæstionibus, quid ego vnamquanque rem colligam, & causam? ex multis similibus ea sumam,quæ maxime improbitate excellere videbuntur. Sopater quidam fuit Haliciensis,homo domi suæ cum primis locuples,atque honestus. is ab inimicis suis apud C. Sacerdotem Prætorem rei capitalis cum accusatus esset , facile eo iudicio est liberatus. huic eidem Sopatro iidem inimici ad C. Verrem, cum is Sacerdoti successisset, eiusdem rei nomen detulerunt.res Sopatro facilis videbatur, & quòd erat innocens, & quòd Sacerdotis iudicium improbare istum ausurum non arbitrabatur.citatur reus. causa agitur Syracusis.crimina tractãtur ab accusatore ea, quæ erant antea non solum defensione, verum etiam iudicio dissoluta.causam Sopatri defendebat Q. Minutius Eques Ro. in primis splendidus,atque honestus,vobísque Iudices non ignotus.nihil erat in causa,quod metuendũ,aut omnino quod dubitandũ videretur.Interea istius libertus,& accensus,idem Timarchides, qui est (id quod ex plurimis testibus priore actione didicistis) rerũ huiusmodi omnium transactor,& administer,ad Sopatrum venit:monet hominem ne nimis iudicio Sacerdotis,& causæ cõfidat:accusatores, inimicósque eius habere in animo pecuniam Prætori dare:Prætorem tamen ob salutem malle accipere,& simul malle,si fieri posset,rem iudicatam non rescindere. Sopater, cum hoc illi improuisum, atque inopinatum accidisset,cõmotus est sanè,neque in præsentia Timarchidi quid responderet habuit, nisi se cõsideraturũ quid sibi de ea re esset faciendum: & simul ostendit , se in summa difficultate esse nummaria. Pòst ad amicos retulit: qui cum ei fuissent authores redimendæ salutis, ad Timarchidem venit.expositis suis difficultatibus,hominem ad HS L X X X perducit, eámque ei pecuniam numerat. Posteaquam ad causam dicendam ventum est, tum vero sine metu, sine cura omnes erant qui Sopatrum defendebant:crimen nullum erat:res iudicata:Verres nummos acceperat.Quis posset dubitare quidnã esset futurum?res illo die non peroratur: dimittitur iudicium. iterum ad Sopatrum Timarchides venit: ait accusatores eius multo maiorem pecuniam Prætori polliceri,quàm quantam hic dedisset:proinde,si saperet,videret quid sibi esset faciendum. Homo, quanquam erat & Siculus,& reus,hoc est & iure iniquo,& tempore aduerso:ferre tamen, atque audire diutius Timarchidem nõ potuit. Facite,inquit,quod vobis libet:daturus non sum amplius.idémque hoc amicis eius, & defensoribus videbatur:atque eò etiam magis,quòd iste quoquo modo se in ea quæstione præbebat, tamen in consilio habebat homines honestos è conuentu Syracusano, qui Sacerdotis quoque in consilio fuerant tum cum esset idem hic Sopater absolutus:hoc rationis habebant, facere eos nullo modo posse vt eodem crimine, iisdem testibus Sopatrum condemnarẽt iidem homines qui antea absoluissent.Itaque hac vna spe ad iudicium venitur. quò posteaquam ventum est, cum in consilium frequentes conuenissent, iidem qui solebant: & hac vna spe tota defensio Sopatri niteretur,consilii frequentia, & dignitate, & quòd erant, vt dixi,iidem qui antea Sopatrũ eodem illo crimine liberarant: cognoscite hominis apertam,ac non modo non rationem,sed ne dissimulatione quidem tectam improbitatem,& audaciam.M.Petilium Equitem Ro.quem habet in consilio,iubet operam dare,quòd rei priuatæ iudex esset.Petilius recusabat: quòd suos amicos, quos sibi in consilio esse vellet, ipse Verres retineret. iste homo liberalis negat se quenquam retinere eorum qui Petilio vellent adesse.itaque discedunt omnes: nam cæteri quoque impetrant, ne retineantur, qui se velle dicebant alterutri eorum,qui tum illud iudicium habebãt,adesse. itaque iste solus cum sua

cohorte nequissima relinquitur. Non dubitabat Minutius qui Sopatrum defendebat quin
iste, quoniam consilium dimisisset, illo die rem illam quæsiturus non esset: cum repente iu-
betur dicere. respõdet, Ad quos? Ad me, inquit: si tibi idoneus videor, qui de homine Siculo,
ac Græculo iudicem. Idoneus es, inquit: sed peruellem adessent hi qui affuerant antea, cau-
sámque cognorát. Dic, inquit: illi adesse nõ possunt. nam hercule, inquit, Q. Minutius me
quoque Petilius, vt sibi in cõsilio adessem, rogauit: & simul à subselliis abire cœpit. Iste ira-
tus hominem verbis vehementioribus prosequitur: atque ei grauius etiam minari cœpit,
quòd in se tantum crimen inuidiámque conflarit. Minutius qui Syracusis sic negociare- 51
tur vt sui iuris dignitatísque meminisset, & qui sciret se ita in prouincia rem augere oporte
re vt ne quid de libertate deperderet: homini quæ visa sunt, & quæ tempus illud tulit, & cau
sa, respõdit: causam sese dimisso, atque ablegato consilio defensurum negauit. itaque à sub-
selliis discessit: idémque hoc præter Siculos cæteri Sopatri amici, aduocatíque fecerunt. Iste
quanquam est incredibili importunitate, & audacia: tamen subito solus destitutus perti-
muit, & cõturbatus est. quid ageret, quò se verteret nesciebat. si dimisisset eo tempore quæ-
stionem: pòst illis adhibitis quos ablegarat, absolutũ iri Sopatrum videbat. si autem ho-
minem miserum, atque innocentem condemnasset, cum ipse Prætor sine consilio, reus au-
tem sine patrono, atque aduocatis fuisset, iudiciúmque C. Sacerdotis rescidisset: inuidiam se
sustinere non posse tantam arbitrabatur. itaque æstuabat dubitatione: versabat se in vtran- 53
que partem nõ solum mente, verum etiam corpore: vt omnes qui aderant, intelligere pos-
sent, in animo eius metum, cupiditatémque pugnare. erat hominum cõuentus maximus,
summum silentium, summa expectatio, quonam esset eius cupiditas eruptura. crebro dimit
tebat se accensus ad aurem Timarchides. Tum iste aliquãdo, Age dic, inquit. Sopatrus im-
plorare hominum, atque deûm fidem, vt cum consilio cognosceret. tum repente iste testes
citari iubet. dicit vnus, & alter breuiter. nihil interrogatur. præco, dixisse pronunciat. iste,
quasi metueret ne Petilius priuato illo iudicio transacto, aut dilato, cum cæteris in consi-
lium reuerteretur: ita properans de sella exiluit: hominem innocentem, à Sacerdote absolu
tum, indicta causa de sententia Scribæ, Medici, Aruspicísque condemnauit. Retinete, retine-
te hominem in ciuitate Iudices: parcite, & cõseruate, vt sit qui vobiscum res iudicet: qui in 54
Senatu sine vlla cupiditate de bello & pace sententiam ferat. tametsi minus id quidem no-
bis, minus Populo Romano laborandũ est qualis istius in Senatu sententia futura sit. quæ
enim eius authoritas erit? quando iste sententiam dicere audebit, aut poterit? quãdo autem
homo tanta luxuria, atque desidia, nisi Februario mense aspirabit in curiam? verum veniat
sanè, decernat bellum Cretensibus: liberet Byzantios: Regem appellet Ptolemæũ: quæ vult
Hortensius, omnia dicat, & sentiat: minus hæc ad nos, minus ad vitæ nostræ discrimen, mi-
nus ad fortunarum nostrarum periculũ pertinet. illud, illud est capitale, illud est formido-
losum, illud optimo cuique metuendum, quòd iste ex hoc iudicio si aliqua vi se eripuerit,
in iudicibus sit necesse est: sententiã de capite ciuis Ro. ferat: sit in eius exercitu signifer, qui
imperium iudiciorum tenere vult. hoc Populus Ro. recusat, hoc ferre non potest: clamat,
permittítque vobis, vt si istis hominibus delectemini, si ex hoc genere splendorem ordinis,
atque ornamẽtum curiæ constituere velitis: habeatis sanè vobiscum istum Senatorem: ibi 55
de vobis iudicem, si vultis, habeatis. de se homines, siqui extra istum ordinem sunt, quibus
ne reiiciundi quidem amplius quàm trium iudicum præclaræ leges Corneliæ faciunt po-
testatem: hũc hominem tam crudelem, tam sceleratum, tam nefarium nolunt iudicare. Et-
enim si illud est tam flagitiosum (quod mihi omnium rerum turpissimũ, maximéque ne-
farium videtur) ob rem iudicandam pecuniam accipere, precio habere addictam fidem, &
religionem: quanto illud flagitiosius, improbius, indignius, cum à quo pecuniam ob absol-
uendum acceperis, condemnare, vt ne prædonum quidem Prætor in fide retinenda consue
tudinem conseruaret? scelus est accipere ab reo: quanto magis ab accusatore? quanto etiam
sceleratius ab vtroque? Fidem cum proposuisses venalẽ in prouincia, valuit apud te plus is
qui pecuniam maiorem dedit. concedo, forsitan aliquis aliquando eiusmodi quippiam fe-
cerit. cum vero fidem, ac religionem tuam alteri addictam pecunia accepta habueris, pòst 56

eandem aduersariis tradideris maiore pecunia: vtrunque falles? & trades cui voles? & ei, quē fefelleris, ne pecuniā quidem reddes? quem mihi tu Bulbum, quem Stalenum: quod vnquā huiusmodi monstrum, aut prodigium audiuimus, aut vidimus? qui cum reo transigat, pòst cū accusatore decidat: honestos homines, qui causam norint, ableget, consilióque dimittat: ipse solus reum absolutum à quo pecuniam accæperit, condemnet, pecuniámque non reddat: hūc hominem iudicū numero habebimus? hic alteram decuriā senatoriam iudex obtinebit? hic de capite libero iudicabit? huic iudicialis tabella cōmittetur, quam iste nō modo cera, verum etiā sanguine, si visum erit notabit? quid enim horum se negat fecisse? illud videlicet vnum, quod necesse est: pecuniā accæpisse. quid ni iste neget? at Eques Ro. qui Sopatrum defendit, qui omnibus eius consiliis, rebúsque interfuit, Q. Minutius iuratus dicit pecuniam datam, iuratus dicit Timarchidem dixisse, maiorem ab accusatoribus pecuniā dari. dicent hoc Siculi omnes, dicent omnes Halicienses, dicet etiam prætextatus Sopatri filius, qui ab isto homine crudelissimo, patre innocētissimo, pecuniáque patria priuatus est. Verum si de pecunia testibus planum facere nō possem, illud negare posses aut nunc negabis, te consilio tuo dimisso, viris primariis, qui in consilio C. Sacerdotis fuerant, tibíque esse solebāt, remotis, de re iudicata iudicasse? téque eum, quem C. Sacerdos adhibito cōsilio, causa cognita absoluisset, eundem remoto consilio, causa incognita condemnasse? cū hæc confessus eris quæ in foro palàm Syracusis, in ore, atque oculis prouinciæ gesta sunt: negato sanè si voles, pecuniā accæpisse reperies. Credo aliquem, qui cum hæc quæ palā gesta sunt, videat, quærat quid tu occulte egeris: aut qui dubitet, vtrum malit, meis testibus, an tuis defensoribus credere. Dixi iam antea, me nō omnia istius, quæ in hoc genere essent, enumeraturum: sed electurū ea quæ maxime excellerent. Accipite nunc aliud eius facinus nobile, & multis locis sæpe commemoratum, & eiusmodi vt in vno omnia maleficia inesse videantur: attendite enim diligenter: inuenietis id facinus natum à cupiditate, auctum per stuprū, crudelitate perfectum, atque conclusum. Sthenius est, is qui nobis assidet, Thermitanus, antea multis propter summam virtutem, summámque nobilitatem, nunc propter summā calamitatem, atque istius insignē iniuriam omnibus notus. huius hospitio Verres cum esset vsus, & cum apud eum non modo Thermis sæpenumero fuisset, sed etiam habitasset: domo eius omnia abstulit, quæ paulo magis animum cuiuspiam, aut oculos possent commouere. etenim Sthenius ab adolescentia paulo studiosius hæc compatabat, supellectilem ex ære elegantiorem, & Deliacam, & Corinthiam, tabulas pictas, etiā argenti benefacti, prout Thermitani hominis facultates ferebant, satis. quæ cum esset in Asia adolescens, studiose, vt dixi, comparabat, non tam suæ delectationis causa, quàm ad inuitationes aduentúsque nostrorum hominum, suorum amicorū, atque hospitum. Quæ posteaquā iste omnia abstulit, alia rogando, alia poscendo, alia sumendo: ferebat Sthenius vt poterat. tangebatur tamē animi dolore necessario, quòd domum eius exornatam, atque instructam ferè iam iste reddiderat nudam, atque inanem. veruntamen dolorem suum nemini impartiebat: Prætoris iniurias tacite, hospitis placide ferendas arbitrabatur. Interea cupiditate iste illa sua nota, atque apud omnes peruulgata, cū signa quædam pulcherrima, atque antiquissima Thermis in publico posita vidisset, adamauit: à Sthenio petere cœpit, vt ad ea tollenda operam suam profiteretur, séque adiuuaret. Sthenius vero non solum negauit, sed etiam ostendit id fieri nullo modo posse vt signa antiquissima, monimenta P. Africani, ex oppido Thermitanorum incolumi illa ciuitate, imperióque Populi Ro. tollerentur. Etenim vt simul P. Africani quoque humanitatem cognoscatis, oppidum Himeram Carthaginienses quondā ceperant, quod fuerat in primis Siciliæ clarum & ornatum. Scipio qui hoc dignum Populo Ro. arbitraretur, bello confecto, socios sua per nostram victoriā recuperare, Siculis omnibus Carthagine capta, quæ potuit, restituenda curauit. Himera deleta, quos ciues belli calamitas reliquos fecerat, ii sese Thermis collocarant in eiusdem agri finibus, neque longe ab oppido antiquo. hi se patriū fortunā ac dignitatē recuperare arbitrabantur, cum illa maiorū ornamenta in eorū oppido collocabantur. erant signa ex ære cōplura, in his mira pulchritudine ipsa Himera in muliebrē figurā, habitúmque formata, ex oppidi nomine: & flu-

minis. erat etiā Stesichori poetæ statua, senilis, incurua, cū libro, summo vt putant, artificio
facta ab eo qui fuit Himeræ: sed est, & fuit tota in Græcia summo propter ingeniū hono-
re & nomine. hæc iste ad insaniam concupierat. etiam quod penè præterii, capella quædā:
ea quidem mire, vt etiam nos, qui rudes harum rerum sumus, intelligere possumus, scite fa
cta & venuste. hæc & alia Scipio non negligenter abiecerat, vt homo intelligens Verres au 61
ferre posset: sed Thermitanis restituerat: non quo ipse hortos, aut suburbanum, aut locum
omnino, vbi ea poneret, nullum haberet: sed si domum abstulisset, non diu Scipionis ap-
pellarentur, sed eorum ad quoscunque ipsius morte venissent. nunc his locis posita sunt, vt
mihi semper Scipionis fore videantur: itáque dicantur. Hæc cum iste posceret, ageretúrque
ea res in Senatu, Sthenius vehementissime restitit: multáque, vt in primis Siculorum in di-
cendo copiosus est, commemorauit, vrbem relinquere Thermitanos esse honestius, quàm
pati tolli ex vrbe monimenta maiorum, spolia hostium, beneficia clarissimi viri, indicia so
cietatis Populi Ro. atque amicitiæ. commoti animi sunt omnium. repertus est nemo quin
mori diceret satius esse. Itaque hoc adhuc oppidū Verres inuenit propè solum in orbe ter-
rarum, vnde nihil eiusmodi rerum de publico per vim, nihil occulte, nihil imperio, nihil
gratia, nihil precio posset auferre. veruntamen hasce eius cupiditates exponam alio loco: 62
nunc ad Sthenium reuertar. Itaque iste vehementer Sthenio infensus, hospitiū ei renun-
ciat, domo eius emigrat, atque adeo exit: nam iam ante migrarat. cum autem inimicissimi
Sthenii domum suam statim inuitant, vt animum eius in Sthenium inflammarent emē-
tiendo aliquid & criminando. hi autem erant inimici, Agathinus homo nobilis, & Doro-
theus, qui habebat in matrimonio Callidamam Agathini eius filiam, de qua iste audierat.
itaque ad generum Agathini migrare maluit. Vna nox intercesserat, cum iste Dorotheū
sic diligebat, vt diceres omnia inter eos esse communia: Agathinum ita obseruabat, vt ali-
quem affinem ac propinquū. Contemnere etiam signū illud Himeræ iam videbatur, quòd
cum multo magis figura & liniamenta hospitæ delectabant. Itaque hortari homines cœ-
pit vt aliquid Sthenio periculi crearent, criminísque confingerent. dicebant se illi nihil ha- 63
bere quod dicerent. tum iste his aperte ostendit, & confirmauit, eos, in Sthenium quicquid
vellent dicerent, simulatque ad se detulissent probaturos. ita illi non procrastinant: Sthe-
nium statim educunt, aiunt ab eo literas esse corruptas. Sthenius postulat vt secum sui ci-
ues agant de literis publicis corruptis, eiúsque rei legibus Thermitanorum actio sit, cum
Senatus P. Q. R. Thermitanis, quòd semper in amicitia fidéque mansissent, vrbes, agros,
legésque suas reddidisset: Publiúsque Rupilius postea leges ita Siculis ex S. C. de decem lega
torum sententia dedisset, vt ciues inter se legibus suis agerent: idémque hoc habuerit Ver-
res ipse in edicto, vt de his omnibus causis se ad leges reiiceret. Iste homo omnium æquis-
simus, atque à cupiditate omnium remotissimus, se cogniturum esse cōfirmat: paratum ad
causam dicendam venire hora octaua iubet. Non erat obscurum quid homo improbus, ac
nefarius cogitaret. neque enim ipse satis occultarat, nec mulier tacere poterat. intellectū est
id istum agere, vt cum Sthenium sine vllo argumento, ac sine teste damnasset, tum homo
nefarius de homine nobili, atque id ætatis, suóque hospite, virgis supplicium crudelissime 64
sumeret. quod cum esset perspicuum, de amicorum hospitúmque suorum sententia, Ther-
mis Sthenius Romam profugit: hyemi fluctibúsque sese committere maluit, quàm nō istā
cōmunem Siculorum tempestatem, calamitatémque vitare. Iste homo certus, & diligēs ad
horam octauam præsto est: Sthenium citari iubet, quem posteaquam videt non adesse, do
lore ardere, atque iracundia furere cœpit: Venerios in domum Sthenii mittere, equites cir-
cum agros eius, villásque dimittere. itaque cum expectat quidnam sibi certi afferatur, ante
horam tertiam noctis de foro non discessit. Postridie mane descendit, Agathinū ad sese vo 65
cat. iubet eum de literis publicis in absentē Sthenium dicere. erat eiusmodi causa, vt ille ne
sine aduersario quidem apud inimicum iudicem reperire posset quid diceret. itaque tātum
verbo posuit, Sacerdote Prætore, Stheniū literas publicas corrupisse. Vix ille hoc dixerat,
cum iste pronunciat Sthenium literas publicas corrupisse videri. & hæc præterea addidit
homo Venerius nouo modo, nullo exemplo, ob eam rem HS quingenties Veneri Erycinæ

de Sthenii bonis exacturum, bonáque eius statim cœpit vendere: & vendidisset, si tātulum moræ fuisset, quominus ei pecunia illa numeraretur. ea postea quā numerata est, contentus hac iniquitate non fuit: palam de sella, ac tribunali pronunciat, siquis absentem Sthenium rei capitalis reum facere vellet, sese eius nomen recæpturum. & simul vt ad causam accederet, noménque deferret, Agathinū nouū affinem, atque hospitē cœpit hortari. tū ille clare, omnibus audiētibus, sese id nō esse facturū, neque se vsque eo Sthenio esse inimicū vt eū rei capitalis affinē esse diceret. Hic tum repēte Pacilius quidā homo egēs & leuis accedit: ait, si liceret, nomē absentis deferre se velle. ille vero & licere, & fieri solere, & se recæpturū. itaque defertur: edicit statim vt Cal. Decēb. adsit Sthenius Syracusis. Hic qui Romā venisset, satisque feliciter anni iam aduerso tēpore nauigasset, omniáque habuisset æquiora & placabiliora, quàm animū Prætoris atque hospitis, rē ad amicos suos detulit. quæ vt erant acerba atque indigna, sic videbantur omnibus. Itaque in Senatu cōtinuo Cn. Lentulus, & Lucullus COSS. faciunt mentionē placere statui, si patribus cōscriptis videretur, ne absentes homines in prouinciis rei fierent rerū capitaliū: causam Sthenii totam, & istius crudelitatem, & iniquitatē Senatum docent. Aderat in Senatu Verres, pater istius, & flens vnūquenque Senatorē rogabat vt filio suo parceret, neque tamen multū proficiebat. erat enim summa voluntas Senatus. itaque sentētiæ dicebantur, cū Sthenius absens reus factus esset, de absente iudiciū nullū fieri placere: & siquod esset factū, id ratū esse non placere. Eo die transigi nihil potuit, quòd & id tēporis erat, & ille pater istius inuenerat homines qui dicendo tēpus consumerent. Postea senex Verres defensores, atque hospites omnes Sthenii cōuenit: rogat eos atque orat, ne oppugnent filiū suum, de Sthenio ne laborent: confirmat his curaturum se esse, nequid ei per filiū suum noceretur: se homines certos eius rei causa in Siciliā & terra & mari missurū. & erat spatiū dierum fere triginta ante Calen. Decēbris, quo iste, vt Syracusis Sthenius adesset, edixerat. Cōmouentur amici Sthenii, sperant fore vt patris literis nunciisque, filius ab incœpto furore reuocetur. in Senatu postea causa non agitur. Veniunt ad istum domestici nuncii, literásque à patre afferunt ante Calen. Decēbris: cum isti etiam tum de Sthenio integra tota res esset, eodémque ei tēpore, de eadē re literæ cōplures à multis eius amicis ac necessariis afferūtur. Hic iste qui præ cupiditate, neque officii sui, neque periculi, neque pietatis, neque humanitatis rationem habuisset vnquā: neque in eo quod monebatur, authoritatē patris: nec in eo quod rogabatur, voluntatē anteponendā putauit libidini suæ. Mane Calen. Decēbris, vt edixerat, Sthenium citari iubet. Si abs te istā rem parēs tuus alicuius amici rogatu, benignitate aut ambitione inductus petisset, grauissima tamen apud te volūtas patris esse debuisset. cum vero abs te tui capitis causa peteret, hominésque certos domo misisset, hique eo tēpore ad te venissent, cū tibi in integro tota res esset: ne tū quidem te potuit si nō pietatis, at salutis tuæ ratio, ad officiū, sanitatémque reducere? Citat reum: non respondet. citat accusatorem (attendite quæso, videte quantopere istius amentiæ fortuna ipsa aduersata sit, & simul videte quis Sthenii causam casus adiuuerit) citatus accusator M. Pacilius nescio quo casu non respōdit, non affuit. si præsens Sthenius reus esset factus, si manifesto in maleficio teneretur, tamen cum accusator non adesset, Stheniū condemnari non oporteret. Etenim si posset reus absente accusatore damnari, nō ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorū, ac prædonum, ac tua tela venissem: quo tempore omnis illa mea festinatio fuit cū periculo capitis, ob eam causam ne tu ex reis eximere si ego non affuissem ad diē. Quod igitur erat in tuo iudicio optatissimū, me, cū citatus essem non adesse: cur Sthenio non putasti prodesse oportere: cum eius accusator nō affuisset? Itaque fecit vt exitus principio simillimus reperiretur: quem absentem reū fecerat, eum absente accusatore condemnat. Nunciabatur illi primis illis temporibus id quod pater quoque ad eum pluribus verbis scripserat, agitatam rem esse in Senatu, etiam in concione Tribunum pleb. de causa Sthenii M. Palicanum esse questum. Postremo meipsum apud collegium hoc Tribunorum plebis, cum eorum omnium edicto non liceret quenquem Romæ esse, qui rei capitalis condemnatus esset, egisse causam Sthenii. Cum rem ita exposuissem quemadmodum nunc apud vos: docuissémque hāc damnationem duci non

oportere, Tribunos ple. hoc statuisse: idque omnium sententia pronũciatum esse, non vide-
ri Sthenium impediri edicto, quominus ei liceret Romæ esse: cum hæc ad istum afferren- 70
tur, timuit aliquando, & commotus est. vertit stilum in tabulis suis: quo facto, causam om
nem euertit suam. nihil enim sibi reliqui fecit, quod defendi aliqua ratione posset. nã si ita
defenderet, Recipi nomẽ absentis licet: hoc fieri in prouincia nulla lex vetat: mala & impro
ba defensione, verũ aliqua tamẽ vti videretur. Postremo illo desperatissimo perfugio vti pos
set, se imprudẽtem fecisse, existimasse id licere: quanquã hæc perditissima defensio est, tamẽ
aliquid dici videretur. tollit ex tabulis id quod erat, & facit coràm delatũ esse. Hic videte in
quot laqueos se induerit, quorũ ex nullo se vnquã expediret. Primũ ipse in Sicilia sæpe, &
palàm deloco superiore dixerat, & in sermone multis demõstrarat, licere nomẽ recipere ab-
sentis: se exẽplo fecisse id quod fecisset. hæc cũ dictitasse priore actione, & Sex. Põpeius Chlo
rus dixit: de cuius virtute antea cõmemoraui: & Cn. Põpeius Theodorus, homo Cn. Pom- 71
peii clarissimi viri iudicio, plurimis maximísque in rebus probatissimus, & omniũ existima
tione ornatissimus: & Possides Matro Solẽtinus, homo sũma nobilitate, existimatione, virtu
te: & hac actione quàm voletis multi dicẽt: & qui ex isto ipso audierint, viri primarii nostri
ordinis, & alii qui interfuerint cũ absẽtis nomẽ reciperetur. Deinde Romæ cũ res esset acta
in Senatu, omnes istius amici, in his etiã pater eius hoc defẽdebat, licere fieri, sæpe esse factũ:
istũ, quod fecisset, aliorum exẽplo, institutóque fecisse. dicit præterea testimoniũ tota Sicilia,
quæ in cõmunibus postulatis ciuitatum omniũ Consulibus edidit: rogare, atque orare pa-
tres cõscriptos vt statuerent ne absentiũ nomina reciperẽtur. Qua de re Cn. Lentulũ patro-
num Siciliæ, clarissimũ adolescentẽ dicere audistis: Siculos, cum se causam, quæ pro his sibi
in Senatu agenda esset docerent, de Sthenii calamitate questos esse: proptérque hanc iniu-
riam, quæ Sthenio facta esset, eos statuisse, vt quod dico postularetur. Quæ cum ita essent: 72
tantáne amentia præditus atque audacia fuisti, vt in re tam clara, tam testata, tam abs te
ipso peruulgata, tabulas publicas corrumpere auderes? at quemadmodum corrupisti? nòn-
ne ita, vt omnibus nobis tacentibus ipsæ te tuæ tabulæ condemnare possent? quæso codicẽ
circunfer, ostende: videtísne totum hoc nomẽ, coràm vbi facit delatum, esse in litura? quid
fuit istic antea scriptum? quod mendum ista litura correxit? quid à nobis Iudices expectatis
argumẽta huius criminis? nihil dicimus: tabulæ sunt in medio, quæ se corruptas atque in-
terlitas esse clamant. Ex istis etiam tu rebus effugere te posse confidis, cum te nos non opi-
nione dubia, sed tuis vestigiis persequamur, quæ tu in tabulis publicis expressa ac recentia
reliquisti? Is mihi etiam Stheniũ literas publicas corrupisse causa incognita iudicauit: qui
defendere non potuerit se non ex ipsius Sthenii nomine literas publicas corrupisse. Videte
porrò aliam demẽtiam: videte, vt dum expedire sese vult, induat. Cognitorem ascribit Sthe- 73
nio. quem? cognatum aliquem, aut propinquum? non. Thermitanũ aliquem honestum ho
minem, ac nobilem? ne id quidem. At Siculum, in quo aliquis splendor dignitásque esset?
minime. Quid igitur? ciuem Romanum. cui hoc probari potest? cum esset Sthenius ciui-
tatis suæ nobilissimus, amplissima cognatione, plurimis amicitiis, cum præterea tota Si-
cilia multum authoritate & gratia posset, inuenire neminem Siculum potuit qui pro se
cognitor fieret? hoc probabitis? an ipse ciuem Romanum maluit? cedo cui Siculo, cum is
reus fieret, ciuis Ro. cognitor factus vnquam sit. omnium Prætorum literas, qui ante fue-
runt, profer, explica: si vnum inueneris, ego hoc tibi quemadmodum in tabulis scriptum
habes, ita gestum esse concedam. At credo Sthenius hoc sibi amplum esse putauit: eligere è
ciuium Ro. numero, ex amicorum, atque hospitum suorũ copia, quem cognitorem daret,
quẽ delegit? quis in tabulis scriptus est? C. Claudius C. filius Palatina. nõ quæro quis hic sit 74
Claudius: quàm splendidus, quàm honestus, quàm idoneus, propter cuius authoritatem &
dignitatem Sthenius ab omnium Siculorum consuetudine discederet, & ciuem Ro. cogni
torem daret. nihil horum quæro. fortasse enim Sthenius non splendorem hominis, sed fa-
miliaritatem secutus est. quid? si omnium mortaliũ Sthenio nemo inimicior, quàm hic C.
Claudius, tũ semper, tũ in his ipsis rebus & tẽporibus fuit? si de literis corruptis cõtrauenit,
si contrà omni ratione pugnauit: vtrũ potius pro Sthenio inimicum cognitorem esse fa-

ctum, an te in Sthenii periculū inimici eius nomine abusum esse credemus? ac nequis forte dubitet, cuiusmodi totū sit negociū: tametsi iādudum omnibus istius improbitatē perspicuam esse cōfido, tamē paulalum etiā attendite. videtis illum subcrispo capillo, nigrū, qui
71 eo vultu nos intuetur, vt sibi ipse peracutus esse videatur? qui tabulas tenet, qui scribit, qui monet, qui proximus est? is est C. Clodius, qui in Sicilia sequester istius, interpres, confector negociorū, propè collega Timarchidi numerabatur: nunc obtinet eum locū, vt vix Apronio illi de familiaritate cōcedere videatur: & qui se nō Timarchidis, sed ipsius Verris collegam, & sociū esse dicebat. dubitare etiānum potestis quin eū iste potissimū ex omni numero delegerit, cui improbā personam imponeret: quem & huic inimicissimū, & sibi amicum esse arbitraretur? Hic vos dubitatis Iudices tantā istius audaciā, tantam crudelitatē, tantam iniuriā vindicare? dubitatis exēplum iudicum illorū sequi, qui dānato Cn. Dolabella damnationē Philodami Opuntii resciderūt, quòd is nō absens reus factus esset (quæ res iniquissima & acerbissima est) sed cum ei legatio Romā à suis ciuibus esset data? Quod illi iudices
76 multo in leuiore causa statuerūt, æquitatē secuti: vos id statuere in grauissima causa, præsertim aliorū authoritate iam cōfirmatum dubitabitis? At quem hominē C. Verres tāta, tam insigni iniuria affecisti? cuius absentis nomē recœpisti? quem absentē non modo sine crimine, & sine teste, verūetiam sine accusatore dānasti? quem hominē dii immortales? non dicā amicū tuum, quod apud homines charissimū est: non hospitem, quod sanctissimū est. nihil enim minus libēter de Sthenio commemoro: nihil aliud in eo quod reprehēdi possit, inuenio, nisi quòd homo frugalissimus, atque integerrimus te hominem plenū stupri, flagitii, sceleris domum suā inuitauit: nisi quòd qui C. Marii, & Cn. Pompeii, C. Marcelli, L. Sisennæ, tui defensoris, cæterorúmque fortissimorum hospes fuisset, atque esset, ad eū numerum clarissimorum hominum, tuum quoque nomē ascripserit. Quare de hospitio violato, & de isto tuo nefario scelere nihil queror. hoc dico non his qui Stheniū norunt, hoc est nemini
77 eorum qui in Sicilia fuerunt (nemo enim ignorat, quo hic in ciuitate sua splendore, qua apud omnes Siculos dignitate, atque existimatione sit) sed vt illi quoque, qui in ea prouincia non fuerunt, intelligere possint in quo homine tu statueris exemplum eiusmodi, quod tum propter iniquitatem rei, tum etiam propter hominis dignitatem acerbum omnibus, atque intolerandum videretur. Estne Sthenius is, qui omnes honores domi suæ facillime cum adeptus esset, amplissime ac magnificentissime gessit? qui oppidum non maximū maximis ex pecunia sua locis cōmunibus, monimētísque decorauit? cuius de meritis in rempub. Thermitanorū, Siculósque vniuersos fuit ænea tabula fixa Thermis in curia: in qua publice erat de huius beneficiis scriptū & incisum? quæ tabula tū imperio tuo reuulsa, nunc à me tamē reportata est: vt omnes huius honores inter suos, & amplitudinē possent cognoscere. Estne hic, qui apud Cn. Pompeium clarissimū virum cum accusatus esset, quòd propter C. Marii familiaritatem, & hospitium contra remp. sensisse eum inimici & accusatores eius dicerēt, quòd tum magis inuidioso crimine, quàm vero accerseretur: ita à Cn. Pom
78 peio absolutus est, vt in eo ipso iudicio Pompeius hunc hospitio suo dignissimum statuerit? Ita porrò laudatus defensúsque ab omnibus Siculis, vt idem Pompeius nō ab homine solum, sed etiam à prouincia tota se huius absolutione inire gratiam arbitraretur? Postremo éstne hic, qui & animum in remp. habuit eiusmodi, & tantum authoritate apud suos ciues potuit, vt perficeret in Sicilia solus te Prætore, quod non modo Siculus nemo, sed ne Sicilia quidem tota potuisset, vt ex oppido Thermis nullum signū, nullum ornamentum, nihil ex sacro, nihil de publico attingeres? cum præsertim essent multa præclara, & tu omnia concupisses. Denique nunc vide quid inter te, cuius nomine apud Siculos dies festi agitantur, & præclara illa Verrea celebrantur: cui statuæ Romæ stant inauratæ à communi Sicilia, quemadmodum inscriptum videmus, datæ: vide inquam quid inter te & hunc Siculum, qui abs te est patrono Siciliæ cōdemnatus, intersit. hunc ciuitates ex Sicilia permultæ testimonio suo, legationibúsque ad eam rem missis publice laudār: te omnium Siculorum patronū vna Mamertina ciuitas socia furtorum, ac flagitiorū tuorum publice laudat: ita tamē nouo more, vt Legati lædant, legatio laudet: cæteræ quidem ciuitates publice lite-

ris,legationibus,testimoniis accusant,querũtur,arguũt: si tu absolutus sis, funditus euersas se esse arbitrãtur.hoc de homine,ac de huius bonis etiã in Eryco monte monimentũ tuorum flagitiorũ,crudelitatísque posuisti,in quo Sthenii Thermitani nomẽ ascriptum est.vi di argẽteum Cupidinẽ cum lampade.quid tandẽ habuit argumẽti,aut rationis res,quamobrẽ in eo potissimũ Sthenianum præmiũ poneretur? vtrum hoc signũ cupiditatis tuæ, an trophæũ necessitudinis atque hospitii,an amoris indiciũ esse voluisti? faciũt hoc homines, quos in summa nequitia non solũ libido & voluptas, verumetiã ipsius nequitiæ fama delectat:vt multis in locis notas,ac vestigia scelerũ suorum relinqui velint. ardebat amore illius hospitæ:propter quã hospitii iura violarat.hoc non solum sciri tum, verumetiã commemorari semper volebat.itaque ex illa ipsa re,quam accusante Agathino gesserat, Veneri potissimũ deberi præmiũ statuit:quæ illã totam accusationẽ,iudiciũmque cõflarat.Putarẽ te gratum in deos,si hoc donũ Veneri non de Sthenii bonis dedisses,sed de tuis:quod facere debuisti,presertim cũ tibi illo ipso anno à Chelidone venisset hæreditas.Hic ego si hanc causam non omnium Siculorum rogatu recepissem, si hoc à me muneris, non vniuersa prouincia poposcisset:si me animus, atque amor in Republica, existimatióque offensa nostri ordinis,ac iudiciorum non hoc facere coegisset:atque hæc vna causa fuisset,quòd amicum atque hospitẽ meum Sthenium,quem ego in quæstura mea singulariter dilexissem,de quo optimẽ existimassem, quẽ in prouincia existimationis meæ studiosissimum,cupidissimúmque cognossem,tam crudeliter,scelerate, nefarieque tractasses: tamẽ digna causa esset cur inimicitias hominis improbissimi susciperẽ, vt hospitis salutẽ, fortunásque defenderẽ. Fecerũt hoc multi apud maiores nostros,fecit etiã nuper homo clarissimus Cn.Domitius, qui M. Syllanũ cõsularem virũ accusauit propter Egritomari trãsalpini hospitis iniurias. Putarem me idoneũ,qui exemplũ sequerer humanitatis atque officii, proponerémque spẽ meis hospitibus ac necessariis, quo tutiorem vitã sese meo præsidio victuros esse arbitrarẽtur.Cum vero in cõmunibus iniuriis totius prouinciæ Sthenii quoque causa contineatur, multíque vno tẽpore à me hospites,atque amici publice,priuatímque defendãtur: profecto vereri non debeo, nequis hoc quod facio,non existimet summi officii ratione impulsum, coactúmque suscæpisse. Atque vt aliquãdo de rebus ab isto cognitis,iudicatísque,& de iudiciis datis dicere desistamus: & quoniã facta istius in his generibus infinita sunt, *nos* modum aliquẽ,& finem orationi nostræ,criminibúsque faciamus:pauca ex aliis generibus sumemus. Audistis ob ius dicundũ Q. Variũ dicere,procuratores suos isti centũ & triginta millia nũmûm dedisse.meministis Q.Varii testimonium,rémque hanc totã C.Sacerdotis hominis ornatissimi testimonio cõprobari.scitis Cn. Sertium,M.Modiũ Equites Ro.sexcentos preterea ciues Ro.multósque Siculos dixisse,isti pecuniã ob ius dicũdum dedisse. de quo crimine quid ego disputẽ,cum totum positũ sit in testibus?quid porrò argumẽter,qua de re dubitare nemo possit?an hoc dubitabit quisquã omnium,quin is venalem in Sicilia iurisdictionem habuerit,qui Romæ totum edictũ,atque omnia decreta vendiderit? & quin ab Siculis ob decreta interponenda pecuniã accæperit, qui M. Octauium Ligurem ob ius dicundum popòscerit?quod enim est præterea genus pecuniæ cogẽdæ,quod præteriit,quod non ab omnibus aliis præteritum excogitauit? ecquæ res apud ciuitates Siculas expetitur, in qua aut honos aliquis sit, aut potestas, aut procuratio:quin eã rem tu ad tuũ quæstum, nundinationémque hominũ traduxeris? Dicta sunt priore actione, & priuatim,& publice testimonia.Legati Cẽturipini,Halesini,Catinẽses,Panormitaníque dixerunt,multarum *præterea* ciuitatũ. iam vero priuatim plurimi.quorum ex testimoniis cognoscere potuistis, tota Sicilia per triennium neminem vlla in ciuitate Senatorẽ factum esse gratis: neminem, vt leges eorum sunt,suffragiis: neminem nisi istius imperio,aut literis: atque in his omnibus Senatoribus cooptãdis,non modo suffragia nulla fuisse:sed ne genera quidẽ spectata esse,ex quibus in eum ordinẽ cooptari liceret:neque cẽsus, neque ætatis, neque cætera Siculorum iura valuisse. quicũque Senator voluerit fieri,quãuis puer,quãuis indignus, quamuis ex eo loco ex quo non liceret:si is precio apud istum fieret idoneus vt vinceret,factum esse semper:non modo Siculorum nihil in hac re valuisse leges, sed ne ab Senatu quidem Po-

pulóque Ro. datas. quas enim leges sociis amicísque dat is, qui habet imperium à Populo Ro. authoritatem legum dandarum à Senatu, hæ debent & Populi Ro. & Senatus existimari. Halesini pro multis & magnis suis maiorúmque suorum in remp. nostrã meritis, atque beneficiis, suo iure nuper L. Licinio, Q. Mutio COSS. cum haberent inter se controuersias de Senatu cooptãdo: leges ab Senatu nostro petiuerunt. decreuit Senatus honorifico Senatus Consulto vt his C. Claudius Appii filius Pulcher Prætor de Senatu cooptando leges conscriberet. C. Claudius adhibitis omnibus Marcellis, qui tum erant, de eorum sententia leges Halesinis dedit: in quibus multa sanxit de ætate hominũ, ne quis minor triginta annis natu: de quæstu, quem qui fecisset, ne legeretur: de censu, de cæteris rebus. quæ omnia ante istum Prætorem, & nostrorum magistratuum authoritate, & Halesinorum summa voluntate valuerunt. ab isto & præco qui voluit, istum ordinem precio mercatus est: & pueri annorum senûm, septenûmque denûm Senatorium nomen nundinati sunt: & quod Halesini antiquissimi & fidelissimi socii, atque amici Romæ impetrarãt, vt apud se ne suffragiis quidẽ fieri liceret: id precio vt fieri posset, effecit. Agrigentini de Senatu cooptando Scipionis leges antiquas habent: in quibus & eadem illa sancta sunt, & hoc amplius. cum Agrigentinorum duo genera sint: vnum veterum, alterum colonorum, quos T. Mãlius Prætor ex Senatus Consulto de oppidis Siculorum deduxit Agrigentum: cautum est in Scipionis legibus, ne plures essent ex colonorum numero, quàm ex vetere Agrigentinorum. Iste qui omnia iura precio exæquasset: omniúmque rerum delectum, atque discrimen pecunia sustulisset: non modo illa, quæ erãt ætatis, ordinis, quæstúsque permiscuit: sed etiã in his duobus generibus, ciuium nouorum, veterúmque delectum, ordinémque turbauit. nam cum esset ex veterũ numero quidã Senator demortuus, & cum ex vtroque genere par numerus reliquus esset: veterẽ cooptari necesse erat legibus: vt his amplius numerus esset. quæ cũ ita se res haberet: tamen ad istum venerunt emptũ locum illum Senatorium non solum veteres, sed etiam noui. fit, vt precio nouus vincat: literásque à Prætore afferat. Agrigentini ad istum Legatos mittunt qui eũ leges doceant, consuetudinémque omniũ annorum demonstrẽt: vt iste intelligeret, ei se illum locũ vẽdidisse, cui ne cõmercium quidem esse oporteret. quorum oratione iste, cum preciũ iam accæpisset, ne tantulum quidem cõmotus est. Idem fecit Heracleæ. nam eò quoque colonos P. Rupilius deduxit, legésque similes de cooptãdo Senatu, ac de numero veterum, ac nouorum dedit. ibi nõ solum iste, vt apud cæteros pecuniam accæpit: sed etiam genera veterum ac nouorum, numerúmque permiscuit. Nolite expectare dum omnes obeã oratione mea ciuitates: hoc vno cõplector crimine omnia: neminem isto Prætore Senatorẽ fieri potuisse, nisi qui isti pecuniã dedisset. hoc idem trãsfero in magistratus, curationes, sacerdotia, quibus in rebus non solum hominũ iura, sed etiam deorum religiones immortaliũ omnes repudiauit. Syracusis lex est de religione, quæ in annos singulos Iouis sacerdotẽ sortitò capi iubeat: quod apud illos amplissimũ sacerdotiũ putatur. cum suffragiis tres ex tribus generibus creati sunt: res reuocatur ad sortem. perfecerat iste imperio, vt pro suffragio Theomnastus familiaris suus in tribus illis renunciaretur. in sorte, cui imperare non poterat, expectabant homines quidnã acturus esset. homo id quod erat facillimum, primo vetat sortiri: iubet extra sortem Theomnastum renunciari. negant id Syracusani per religiones sacrorum vllo modo fieri posse: fas denique negant esse. iubet ille sibi legem legi. recitatur: in qua scriptum erat, vt quot essent renunciati, tot in hydriã sortes coniicerentur: cuius nomen exisset, vt is haberet sacerdotium. homo ingeniosus, & peracutus, Optime, inquit. nẽpe scriptũ ita est, quot renunciati erunt. quot ergo sunt renunciati? responsum, tres. Nunquid igitur oportet nisi tres sortes coniici? vnam educi? nihil. coniici iubet tres, in quibus omnibus scriptum esset nomen Theomnasti. Fit clamor maximus, cum id vniuersis indignum, atque nefarium videretur. Ita Iouis illud sacerdotium amplissimum per hãc rationem Theomnasto datur. Cephaledi mẽsis est certus, quo mense sacerdotẽ maximum creari oporteat. erat eius honoris cupidus Arthenio quidam, Climachias cognomine, homo sanè locuples, & domi nobilis: sed is fieri nullo modo poterat, si Herodotus quidam adesset. Ei locus ille, atque honos in illum annum ita debe-

ri putabatur,vt ne Climachias quidem contradiceret.res ad istũ defertur,& istius more de-
ciditur.Toreumata sanè nota ac preciosa auferuntur.Herodotus Romæ erat:satis putabat
se ad comitia tempore venturum,si pridie venisset.iste ne aut alio mẽse ac fas erat,comitia
haberentur,aut Herodoto præsenti honos adimeretur:id quod iste non laborabat,Clima-
chias minime volebat,excogitat.dixi iamdudũ,non est homo acutior quisquã, nec fuit.ex
cogitat inquam, quemadmodũ mense illo legitimo comitia haberẽtur: nec tamen Hero-
dotus adesse posset. Est cõsuetudo Siculorũ,cæterorúmque Græcorũ,quòd suos dies men-
sésque cõgruere volunt cũ solis lunæque ratione: vt nonnunquam siquid discrepet,eximãt
vnum aliquẽ diem,aut summum;biduum ex mense,quos illi ἐξαιρεσίμους dies nominãt: item
nonnunquã vno die longiorem mẽsem faciũt,aut biduo.quæ iste cum cognouisset,nouus
astrologus,qui non tam cœli rationẽ,quàm cœlati argenti duceret:eximi iubet non diẽ ex
mense,sed ex anno vnum dimidiatúmque mensem,hoc modo,vt quo die(verbi causa)esse
oporteret Idus Ianuarias,eo die Cal.Martias proscriberet.Itaque fit omnibus recusantibus
& implorantibus. dies is erat legitimus comitiis habendis. eo modo sacerdos Climachias
renunciatus est.Herodotus cum Roma reuertitur,dies,vt ipse putabat,quindecim ante co-
mitia,offendit eũ mẽsem comitialem,comitiis iam ab hinc triginta diebus habitis. Tunc
Cephaleditani decreuerunt intercalariũ X L V dies longũ,vt reliqui mẽses in suã rationem
reuerterentur. hoc si Romæ fieri posset: certe aliqua ratione expugnasset iste, vt dies X L V
inter binos ludos tollerẽtur, per quos solos iudiciũ fieri posset. Iam vero Cẽsores quẽad-
modũ in Sicilia isto Prætore creati sunt, operæprecũ est cognoscere. ille enim est magistra-
tus apud Siculos, qui diligentissime mandatur à populo propter hãc causam,quòd omnes
Siculi ex cẽsu quotãnis tributa cõferunt:in censu habẽdo potestas omnis æstimationis ha
bẽdæ,summæque faciundæ Cẽsori permittitur. Itaque cũ populus cui maximã fidem sua-
rum rerum habeat,maxima cura deligit: & propter magnitudinẽ potestatis hic magistra-
tus à populo summa ambitione cõtenditur.in ea re nihil obscure facere voluit: nõ in sorti
tione fallere,neque dies de fastis eximere: nihil sanè vafre nec malitiose facere conatus est.
sed vt studia cupiditatésque honorum, atque ambitiones ex omnibus ciuitatibus tolleret:
(quæ res euertẽdæ reipublicæ causa solent esse) ostẽdit sese in omnibus ciuitatibus Cẽsores
esse facturũ. Tanto mercatu Prætoris indicto,cõcurritur vndique ad istũ Syracusas:flagra-
bat domus tota prætoria studio hominũ, & cupiditate:nec mirum, omnibus comitiis tot
ciuitatum vnã in domum reuocatis,tantáque ambitione prouinciæ totius,in vno cubicu-
lo inclusa.Exquisitis palàm preciis,& licitationibus factis describebat Cẽsores binos in sin-
gulas ciuitates Timarchides.is suo labore, suísque accessionibus,huius negocii,atque ope-
ris molestiã consequebatur:vt ad istũ sine vlla solicitudine summa pecunia referretur.Iam
hic Timarchides quantã pecuniã fecerit,planè adhuc cognoscere nõ potuistis: veruntamẽ
priore actione,quàm varie,quàm improbe prædatus esset, multorũ ex testimoniis cogno-
uistis. Sed ne miremini qua ratione hic tantũ apud istũ libertus potuerit: exponã vobis
breuiter quid hominis sit:vt & istius nequitiã,qui illum secũ habuerit,eo presertim nume-
ro,ac loco,& calamitatẽ prouinciæ cognoscatis.In mulierũ corruptelis,& in omni eiusmo
di luxuria,atque nequitia, mirãdum in modũ reperiebam hũc Timarchidẽ ad istius flagi-
tiosas libidines,singularémque nequitiã natum,atque aptũ fuisse:inuestigare,adire,appella
re,corrũpere,quiduis facere in eiusmodi rebus,quãuis callide,quãuis audacter, quãuis im-
pudẽter. eundẽ mira quædã excogitare genera furãdi:nam ipsum Verrem tãtum semper a-
uaritia hiante,atque imminẽti fuisse,ingenio & cogitatione nulla:vt quicquid sua spõte fa
ciebat,irẽ vt vos Romæ cognouistis, eripere potius,quàm fallere videretur. Hæc vero eius
erat ars, & malitia miranda, quòd acutissime tota prouincia quid cuique esset necesse, in-
dagare, & odorari solebat: omnium inimicos diligenter cognoscere,colloqui,attentare,ex
vtraque parte causas,voluntates perspicere,facultates,& copias: quibus opus esset,metum
afferre:quibus expediret,spem ostendere: accusatorum, & quadruplatorum quicquid erat,
habebat in potestate: quod cuique negocii conflari volebat,nullo labore faciebat:istius om
nia decreta, imperia,literas,peritissime,& callidissime vẽditabat: ac non solum erat admi-

nister istius cupiditatũ, verumetiam ipse sui meminerat æque: non solum nummos, siqui isti exciderant, tollere solebat, ex quibus pecuniam maximam fecit, sed etiam voluptatum, flagitiorúmque istius ipse reliquias colligebat. Itaque in Sicilia non Athenionem, qui nullum oppidũ cæpit: sed Timarchidem fugitiuũ omnibus oppidis per trienniũ scitote regnasse: in Timarchidis potestate sociorũ Populi Ro. antiquissimorũ, atque amicissimorũ liberos, matresfamilias, bona, fortunásque omnes fuisse. Is igitur, vt dico, Timarchides in omnes ciuitates accepto precio, cẽsores dimisit. Comitia isto Prætore Censorum ne simulandi quidem causa fuerunt. Iam hoc impudentissime: palàm (licebat enim videlicet legibus) singulis Cẽsoribus denarii trecenti ad statuam Prætoris imperati sunt. Censores C X X X facti sunt. pecuniã illam ob censurã contra leges, clàm dederunt: hæc denarisim X X X I X M. palàm saluis legibus contulerunt in statuam. Primum quò tantam pecuniam? deinde quamobrem Censores ad statuam tibi conferebant? ordo aliquis Censorum est collegiũ? genus aliquod hominũ? nam aut publice ciuitates istos honores habent, aut generatim homines, vt aratores, vt mercatores, vt nauicularii. Censores quidem quĩ magis quàm AEdiles? ob beneficium? ergo hoc fatebere, abs te hæc petita esse: nam erepta non audebis dicere. Te eos magistratus hominibus beneficii nõ Reip. causa permisisse? hoc autem cũ tute fatebere: quisquam dubitabit quin tu istam apud populos prouinciæ istius inuidiã, atque offensionem non ambitionis, neque beneficiorum collocandorum, sed pecuniæ conciliandæ causa susceperis? Itaque Censores fecerunt idem quod in nostra Repub. solent ii, qui per largitionem magistratus adepti sunt: dederunt operam vt ita potestatem gererent, vt illam lacunam rei familiaris explerent. sic census habitus est te Prætore, vt eo censu nullius ciuitatis Respub. posset administrari. nam locupletissimi cuiusque census extenuarant, tenuissimi auxerant. itaque in tributis imperandis, tantum oneris plebi imponebatur, vt etiam si homines tacerent, res ipsa illum censum repudiaret. id quod intelligi facillime re ipsa potest. Nam L. Metellus, qui posteaquam ego inquirendi causa in Siciliam veni, repente Letilii aduentu, istius non modo amicus, verũetiam cognatus factus est: is, quòd videbat istius cẽsum stare nullo modo posse: eũ cẽsum obseruari iussit, qui viro fortissimo, atque innocentissimo Sex. Peduceo Prætore habitus esset. Erant enim tum Censores legibus facti, delecti à suis ciuitatibus: quibus, siquid cõmisissent, pœnæ legibus erant constitutæ. te autem Prætore quĩ Cẽsor aut legem metuerit, qua non tenebatur, quoniam creatus lege non erat: aut animaduersionẽ tuam, cũ id quod abs te emerat vẽdidisset? Teneat iã sanè meos testes Metellus: cogat alios laudare, sicut in multis conatus est, modo hæc faciat quæ fecit. quis enim vnquam tanta à quoquam contumelia, quis tanta ignominia affectus est? quinto quoque anno Sicilia tota cẽsetur. erat censa Prætore Peduceo: quintus annus cum te Prætore incidisset, censa denuo est. postero anno L. Metellus mentionẽ tui census fieri vetat: Cẽsores dicit deintegro sibi creari placere: interea Peduceanũ cẽsum obseruari iubet. Hoc si tuus inimicus tibi fecisset, tametsi animo æquo prouincia tulisset, inimici iudiciũ graue videretur. fecit amicus recẽs, & cognatus volũtarius. aliter enim, si prouinciã retinere, si saluus ipse in prouincia vellet esse, facere nõ potuit. Expectas etiã quid hi iudicẽt? si tibi magistratũ abrogasset, minore ignominia te affecisset, quam cũ ea, quæ in magistratu gessisti, sustulit atque irrita iussit esse. neque in hac re sola fuit eiusmodi: sed antequã ego in Siciliã veni, in maximis rebus, ac plurimis. nã & Heraclio Syracusano tuos illos palæstritas bona restituere iussit: & Epicrati Bidinos, & pupillo Drepanitano A. Claudiũ: & nisi mature Letilius in Siciliã venisset cũ literis, minus X X X diebus Metellus totã triennii præturã rescidisset. Et quoniã de ea pecunia quã tibi ad statuã Censores contulerũt dixi: non mihi prætermittendũ videtur, ne illud quidẽ genus pecuniæ conciliatæ, quã tu à ciuitatibus statuarũ nomine coegisti. video enim eius pecuniæ summã esse pergrandẽ, ad HS C X X millia. tantũ conficitur ex testimoniis, ac literis ciuitatũ: & iste hoc cõcedit, nec potest aliter dicere. Quare cuiusmodi putamus esse illa quæ negat, cũ hæc tã improba sunt quæ fatetur? Quid enim vis cõstitui? consumptã esse omnem istam pecuniã in statuis? fac ita esse: tamẽ hoc ferendũ nullo modo est, tantã ab sociis pecuniã auferri, vt omnibus in angiportis prædonis improbissimi statuæ po-

gg. iiii.

nantur:quā vix tuto trāsire posse videamur. Verū vbi tandē, aut in quibus statuis ista tanta
pecunia consumpta est? cōsumetur inquies. scilicet expectemus legitimū illud quinquenniū:
si hoc interuallo non consumpserit, tum denique nomen eius de repetundis pecuniis sta-
tuarum nomine deferemus. Reus est maximis plurimísque criminibus in iudicium voca-
tus, HS C X X millia ex hoc vno genere capta videmus. si condēnatus eris, nō opinor id a-
ges vt ista pecunia in quinquennio consumatur in statuis. sin absolutus eris, quis erit tam 100
amens, qui te ex tot tantísque criminibus elapsum, post quinquēnium statuarum nomine
accersat? ita si neque adhuc consumpta ista pecunia est, & est perspicuū non cōsumptum iri,
licet iam intelligamus inuentam esse rationē quare & iste HS C X X millia vno genere con
ciliarit, & ceperit: & cæteri, si à vobis hoc erit comprobatū, quàm volent magnas hoc no-
mine pecunias capere possint: vt iam videamur non à pecuniis capiendis homines abster-
rere, sed cum genera quædam pecuniarum capiendarum comprobaremus, honesta nomi
na turpissimis rebus imponere. Etenim si C. Verres HS C X X millia populum, verbi gratia,
Centuripinum poposcisset, eámque ab his pecuniam abstulisset: non opinor esset dubium,
quin eum, si tum id planum fieret, condemnari necesse esset. Quid si eundem populum HS
C C C millia poposcit, eáque coegit, atque abstulit? num idcirco absoluetur, quòd ascriptū 101
est, eam pecuniam datam statuarū nomine? non opinor: nisi forte id agimus, non vt magi-
stratibus nostris moram accipiendi, sed vt sociis causam dandi auferre videamur. Quòd si
quem statuæ magnopere delectant, & siquis earum honore & gloria ducitur, is hæc tamen
constituat necesse est, Primum auerti pecuniam domum non placere: deinde ipsarum sta-
tuarum modum quendam esse oportere: deinde illud certe, ab inuitis exigi non oportere.
Ac de auertenda pecunia, quæro abs te, vtrū ipsæ ciuitates solitæ sint statuas tibi faciundas
locare, ei cui possent optima conditione locare: an aliquem curatorē præficere qui statuis
faciūdis præesset? an tibi, an cui tu imperasses adnumerare pecuniam? nam si per eos statuæ
fiebant à quibus tibi iste honos habebatur: audio. sin Timarchidi pecunia numerabatur,
desine quæso simulare te, cum in manifesto furto teneare, gloriæ studiosum, ac monimen- 102
torum fuisse. Quid vero, modum statuarum haberi nullum placet? atqui habeatur necesse
est. etenim sic considerate: Syracusana ciuitas (vt eam potissimum nominem) dedit ipsi sta
tuam: est honos. & patri: bella hæc pietatis, & quæstuosa simulatio. & filio: ferri hoc potest:
hunc enim puerum non oderāt. Verum quoties, & quot nominibus à Syracusanis statuas
auferes? vt in foro statuerent, abstulisti: vt in curia, coegisti: vt pecuniā conferrent in eas sta-
tuas quæ Romæ ponerentur, imperasti: vt iidem darent homines aratorum nomine, dede-
runt: vt iidem pro parte in commune Siciliæ conferrent, etiam id contulerunt. Vna ciuitas
cum tot nominibus pecuniam contulerit, idémque hoc ciuitates cæteræ fecerint: non res
ipsa vos admonet vt putetis modū aliquem huic cupiditati cōstitui oportere? Quòd si hoc 103
voluntate sua nulla ciuitas fecit: si omnes imperio, metu, vi, malo adductæ tibi pecuniā sta
tuarū nomine contulerūt: per deos immortales num cui dubiū esse poterit quin etiā si quis
statuerit accipere ad statuas licere, idem tamen statuat eripere certe non licere? Primum igi
tur in hanc rem testem totam Siciliam citabo, quæ mihi vna voce statuarum nomine ma
gnam pecuniam per vim coactam esse demonstrat. Nam legationes omnium ciuitatum
in postulatis communibus (quæ ferè omnia ex tuis iniuriis nata sunt) etiam hoc ediderūt,
vt statuas ne cui, nisi cum is de prouincia decessisset, pollicerentur. Tot Prætores in Sicilia
fuerunt, toties apud maiores nostros Siculi Senatum adierunt, toties hac memoria: tamen
huiusce noui postulati genus, atque principium tua Prætura attulit. Quid enim tam no-
uum, non solum re, sed genere ipso postulandi? nam cætera quæ sunt in iisdem postula- 104
tis, de iniuriis tuis, sunt noua, sed tamen non nouo modo postulantur. rogant, & orant Si
culi patres cōscriptos, vt nostri magistratus posthac decumas lege Hieronica vendant. Tu
primus cōtrà vendideras, audio. ne in cellā quod imperatur, æstiment. Hoc quoque propter
tuos ternos denarios nunc primum postulatur. sed genus istud postulandi non est nouum:
ne absentis nomen recipiatur. ex Sthenii calamitate, & tua natum est iniuria. cætera non
colligam. Sunt omnia Siculorum postulata eiusmodi, vt crimina collecta in vnū te reum

esse videatur. quæ tamen omnia nouas iniurias habent, sed postulationū formulas vsitatas.
Hoc postulatum de statuis ridiculum esse videatur ei, qui rem, sententiámque non perspi-
ciat. postulant enim, non vt ne cogantur statuere. quid igitur? vt ipsis ne liceat. quid est hoc?
105 petis à me, quod in tua potestate est, vt id tibi facere ne liceat? pete potius ne quis te inuitū
polliceri, aut facere cogat. nihil ergo, inquit. negabunt enim omnes se coegisse. si me saluum
esse vis, mihi impone istam vim, vt omnino mihi ne liceat polliceri. Ex tua Prætura pri-
mum nata est hæc postulatio, qua cum vtuntur, hoc significant, atque adeo aperte osten-
dunt, sese ad statuas pecuniam metu, ac malo coactos, inuitissimos contulisse. quid si hoc
non dicant? tibi non necesse sit ipsi id confiteri? vide & perspice qua defensione sis vsurus: iā
intelliges hoc tibi de statuis confitendum esse. mihi enim renunciatur, ita constitui à tuis
patronis hominibus ingeniosis causam tuam, & ita eos abs te institui, & doceri, vt quisque
ex prouincia Sicilia grauior homo, atque honestior testimonium vehementius dixerit, si-
106 cuti Siculi multi primarii viri multa dixerunt: te statim hoc istis tuis defensoribus dicere,
Inimicus est propterea quòd arator est. itaque vno genere opinor circunscribere habetis in
animo genus hoc aratorum, quòd eos infenso animo, atque inimico venisse dicatis, quia
fuerit in decumis iste vehementior. Ergo aratores inimici, omnes aduersarii, nemo eorum
est quin perisse te cupiat. omnino præclare te habes: cum is ordo, atque id genus hominū,
quod optimum atque honestissimum est, à quo vno & summa Reip. & illa prouincia ma-
xime cōtinetur, tibi est inimicissimum. Verum esto, alio loco de aratorum animo, & iniu-
riis videro: nunc quod mihi abs te datur, id accipio: eos tibi esse inimicissimos. nempe ita
dicis, Propter decumas. concedo: non quæro iure, an iniuria sint inimici. quid ergo illæ sibi
statuæ equestres inauratæ volunt, quæ Populi Romani oculos, animósque maxime offen-
dunt, propter ædem Vulcani? nam scriptum esse video, quandā ex his statuam aratores de-
107 disse. si honoris causa statuam dederunt: inimici nō sunt. credamus testibus: tum enim ho-
nori tuo, nunc iam religioni suæ consulunt. sin autem metu coacti dederūt: confiteare ne-
cesse est, te in prouincia pecuniam statuarum nomine per vim, ac metum coegisse. vtrum
tibi commodum est, elige. Equidem libenter hoc iam crimen de statuis relinquam, vt mihi
tu illud concedas quod tibi honestissimum est, aratores tibi ad statuam honoris tui causa
voluntate sua contulisse. da mihi hoc, iam tibi maximā partem defensionis præcideris. non
enim poteris aratores tibi iratos esse, atque inimicos dicere. O causam singularem! O defen
sionem miseram, ac perditā: nolle hoc accipere reum ab accusatore, & eum reum qui Præ-
tor in Sicilia fuerit, aratores ei statuam sua voluntate statuisse, aratores de eo bene existima
re, amicos esse, saluum esse cupere. metuit, ne hoc vos existimetis: obruitur enim aratorum
108 testimoniis. Vtar eo quod datur. certe ita vobis hoc iudicandum est: eos, qui isti inimicissi-
mi sunt, vt ipse existimari vult, ad istius honores, atque monimenta pecuniam non volun
tate sua cōtulisse. atque vt hoc tamen facillime intelligi possit: quem voles eorum testium,
quos produxero, qui in Sicilia testes sint, siue ciuem Romanum velis, siue Siculum, roga-
to, & eum qui tibi inimicissimus esse videbitur, qui se spoliatum à te dicet, ecquid suo no-
mine in tuam statuā cōtulerit. neminē reperies qui neget: etenim omnes dederunt. Quen-
quam igitur putas dubitaturum quin is, quem inimicissimum tibi esse oporteat, qui abs
te grauissimas iniurias acceperit, pecuniam statuæ nomine dederit, vi atque imperio addu
ctus, nō officio, ac voluntate? & huius ego pecuniæ Iudices, quæ permagna est, impudentis-
siméque coacta ab inuitis, non habui rationem, neque habere potui: quantum ab aratori-
109 bus, quantū ab negociatoribus, qui Syracusis, qui Agrigenti, qui Panormi, qui Lilybæi ne-
gociantur, esset coactum: quoniā intelligitis ipsius quoque confessione ab inuitissimis coa-
ctam esse. Venio nunc ad ciuitates Siciliæ: de quibus facillime iudiciū fieri volūtatis po-
test. an etiam Siculi inuiti contulerunt? non est probabile. etenim sic C. Verrem præturam
in Sicilia gessisse constat, vt cum vtrisque satisfacere non posset, & Siculis, & togatis: officii
potius in socios, quàm ambitionis in ciues rationem duxerit. itaque cum non solum pa-
tronum istius insulæ, sed etiam Sothera inscriptum vidi Syracusis. hoc quātum est? ita ma
gnum, vt Latino vno verbo exprimi nō possit. is est nimirū Sother, qui salutem dedit. hu-

ius nomine etiã dies festi agitantur, pulchra illa Verrea: non quasi Marcellea, sed pro Marcelleis, quæ illi istius iussu sustulerũt. Huius fornix in foro Syracusis est, in quo nudus filius stat: ipse autem ex equo nudatam ab se prouinciam prospicit. Huius statuæ omnibus locis 110
erectæ sunt: quæ hoc demonstrare videntur, propemodum non minus multas statuas istũ posuisse Syracusis, quàm abstulisse. huic etiam Romæ videmus in basi statuarum maximis literis incisum, à communi Siciliæ datas. quamobrem quî hoc probari potest cuiquam, tantos honores habitos esse ab inuitis? Hic tibi etiã multo magis, quàm antè in aratoribus videndum, & considerandum est, quid velis. magna res est. vtrum tibi Siculos publice priuatímque amicos, an inimicos existimari vis? si inimicos, quid te futurum est? quò confugies? vbi nitere? Modo aratorum honestissimorum hominum, & locupletissimorum maximum numerum abs te abalienasti. nunc de Siculis ciuitatibus quid ages? dices tibi Siculos esse amicos? quî poteris? quî? quod nullo in homine antea fecerunt, vt in eum publice testimoniũ 111
dicerent: (cum presertim ex ea prouincia cõdemnati sint complures, qui ibi Prætores fuerunt, duo soli absoluti,) huc conueniunt cum literis: veniunt cum mandatis, veniunt cum testimoniis publicis: qui si te publice laudarent, tamẽ id more potius suo, quàm merito tuo facere viderentur. Hi cum de tuis factis publice conqueruntur, nónne hoc indicant, tantas esse iniurias, vt multo maluerint de suo more decedere, quàm de tuis moribus non dicere? Cõfitendum est igitur tibi necessario, Siculos inimicos esse, qui quidem & in te grauissima postulata Consulibus ediderunt: & me vt hanc causam, salutisque suæ defensionem susciperem, obsecrarunt. qui cum à Prætore prohiberẽtur, à quatuor Quæstoribus impedirẽtur, omnium minas, atque omnia pericula præ salute sua, leuia duxerunt. qui priore actione ita testimonia grauiter, vehementérque dixerunt, vt Artemonem Cẽturipinum legatũ, & pu- 112
blice testem, Q. Hortensius accusatorem, nõ testem esse diceret. Etenim cum propter virtutem, & fidem cum Androne homine honestissimo, & certissimo, tum etiam propter eloquentiam legatus à suis ciuibus electus est: vt posset multas istius, & varias iniurias quàm apertissime vobis, planissiméque explicare. Dixerũt Halesini, Catinenses, Tyndaritani, Ennenses, Herbitenses, Agyrinenses, Netinenses, Segestani. numerare omnes nõ est necesse. scitis quàm multi, & quàm multa, priore actione dixerunt. nunc & illi, & reliqui dicent. omnes denique hoc in hac causa intelligent, hoc animo esse Siculos: vt si in istum animaduersum non sit, sibi relinquendas domos, ac sedes suas: & ex Sicilia decedendum, atque adeo fugiendũ esse arbitrẽtur. Hos homines tu persuadebis, ad honores, atque amplitudinem tuã, pecunias maximas voluntate sua cõtulisse? credo qui te in tua ciuitate incolumem esse nol- 113
lent, ii monimẽta tuæ formæ, ac nominis in suis ciuitatibus esse cupiebant. res declarauit vt cupierint. iamdudum enim mihi nimium tenuiter Siculorum erga te voluntatis argumenta colligere videor, vtrum statuas voluerint tibi statuere, an coacti sint. De quo homine auditum est vnquam, quod tibi accidit, vt eius in prouincia statuæ in locis publicis positæ, partim etiam in ædibus sacris, per vim, per vniuersam multitudinem deiicerentur? tot homines in Asia nocẽtes, tot in Africa, tot in Hispania, Gallia, Sardinia, tot in ipsa Sicilia fuerunt: ecquo de homine hoc vnquam audiuimus? Nouum est Iudices, in Siculis quidem, & in omnibus Græcis monstri simile. non crederẽ hoc de statuis, nisi iacentes, reuulsásque vidissem: propterea quòd apud omnes Græcos hic mos est, vt honorem hominibus habitũ 114
in monimentis huiusmodi, nõnulla religione deorum consecrari arbitrentur. Itaque cum Rhodii bellum illud propè soli superius cum Mithridate rege gesserint, omnésque eius copias, acerrimúmque eius impetum, à mœnibus, litoribus, classibúsque suis excæperint: cum & regis inimici præter cæteros essent, statuam eius, quæ erat apud ipsos in celeberrimo vrbis loco, ne tum quidem in ipsis vrbis periculis attigerunt. Forsitan vix conuenire videretur, quem ipsum hominem cuperent euertere, eius effigiem, simulacrúmque seruare: sed tamen videbam, apud eos cum essem, & religionem esse quãdam in his rebus à maioribus traditam, & hoc disputare, cum statua se eius habuisse temporis rationẽ quo posita esset, cum homine vero, quo gereret bellum, atque hostis esset. Videtis igitur consuetudinem, religionémque Græcorum, quæ monimenta hostium in bello ipso soleat defendere, eam summa 115

in pace Prætoris Populi Romani ſtatuis præſidio non fuiſſe. Taurominitani, quorum eſt ciuitas fœderata, homines quietiſſimi, qui maxime ab iniuriis noſtrorum magiſtratuum remotiſſimi conſueuerant eſſe præſidio fœderis: hi tamen iſtius euertere ſtatuam non dubitarunt. qua ablata, baſin tamen in foro manere voluerunt, quòd grauius in iſtum fore putabant, ſi ſcirent homines ſtatuam eius à Taurominitanis eſſe deiectam, quàm ſi nullam vnquam poſitam arbitrarentur. Tyndaritani deiecerunt in foro, & eadem de cauſa equum inanem reliquerunt. Leontini miſera in ciuitate, atque inani, tamen iſtius in Gymnaſio ſtatua deiecta eſt. Nam quid ego de Syracuſanis loquar, quod non eſt proprium Syracuſanorum,
116 ſed & illorum commune, & conuentus illius, ac propè totius prouinciæ: quãta illuc multitudo, quãta vis hominum conueniſſe dicebatur, tum cum ſtatuæ ſunt illius deiectæ, atque euerſæ: at quo loco? celeberrimo, ac religioſiſſimo, ante ipſum Iouem: in primo aditu, veſtibulóque templi. quòd niſi Metellus hoc tam grauiter egiſſet: atque illã imperio, edictóque prohibuiſſet: veſtigium ſtatuarum iſtius in tota Sicilia nullum eſſet relictũ. Atque ego hoc non vereor, ne quid horum non modo impulſu, verum omnino aduentu meo factum eſſe videatur. omnia iſta ante facta ſunt, nõ modo quàm ego Siciliam, verum etiam quàm iſte Italiam attigit. Dum ego in Sicilia ſum, nulla ſtatua deiecta eſt: poſteaquam illinc diſceſſi, quæ ſunt geſta cognoſcite. Centuripinorum Senatus decreuit, populúſque iuſſit, vt quæ ſtatuæ C. Verris ipſius & patris, & filii eſſent, eas Quæſtores demoliendas locarent: dúmque ea
117 demolitio fieret, Senatores triginta non minus adeſſent. videte grauitatem ciuitatis & dignitatem. neque eas in vrbe ſua ſtatuas eſſe voluerũt, quas inuiti per vim, atque imperium dediſſent: neque eius hominis, in quem ipſi cum grauiſſimo teſtimonio, quod nunquã antea, Romam mandata legatóſque miſiſſent. & id grauius eſſe putauerunt, ſi publico cõſilio, quàm ſi per vim multitudinis factum videretur. Cum hoc cõſilio ſtatuas Centuripini publice ſuſtuliſſent, audit Metellus: grauiter fert: euocat ad ſe Centuripinum magiſtratum, & Decemprimos: niſi reſtituiſſent ſtatuas, vehementer iis minatur. illi ad Senatum renunciãt: ſtatuæ, quæ iſtius cauſæ nihil prodeſſent, reponũtur. Hic ego aliud alii cõcedo: Metello homini ſapienti prorſus non poſſum ignoſcere, ſiquid ſtulte facit. quid, ille hoc putabat Verri crimino ſum fore, ſi eius ſtatuæ eſſent deiectæ? quod ſæpe vẽto, aut aliquo caſu fieri ſolet.
118 non erat in hoc neque crimen vllum, neque reprehenſio. Ex quo igitur crimen, atque accuſatio naſcitur? ex hominum iudicio & voluntate. ego, ſi Metellus ſtatuas reponere Centuripinos non coegiſſet, hæc dicerem, Videte Iudices quantum & quàm acerbum dolorem ſociorum, atque amicorum animis inuſſerint iſtius iniuriæ, cum Centuripinorum amiciſſima, & fideliſſima ciuitas, quæ tantis officiis cum Populo Romano coniuncta eſt, vt non ſolum Rempublicam noſtram, ſed etiã in quouis homine priuato nomen ipſum Romanorum ſemper dilexerit, ea publico conſilio, atque authoritate iudicarit, C. Verris ſtatuas eſſe in vrbe ſua non oportere. Recitarem decreta Centuripinorum: laudarem illam ciuitatem: id quod veriſſime poſſem. commemorarem decem millia ciuium Centuripinorũ for-
119 tiſſimorum, fideliſſimorúmque ſociorum, eos omnes ſtatuiſſe monimẽtum iſtius in ſua ciuitate nullum eſſe oportere. hæc tum dicerem, ſi ſtatuas Metellus non repoſuiſſet. Velim quærere nunc ex ipſo Metello, quidnam ſua vi, & authoritate mihi ex hac oratione præciderit. eadem opinor omnia conuenire. neque enim ſi maxime ſtatuæ deiectæ eſſent, eas ego vobis poſſem iacẽtes oſtendere: hoc vno vterer, ciuitatem tam grauem ſtatuas iudicaſſe C. Verris demoliendas. hoc mihi Metellus non eripuit. hoc etiam addidit, vt quererer, ſi mihi videretur, tam iniquo iure ſociis, atque amicis imperari, vt iis, ne in ſuis quidem beneficiis libero iudicio vti liceret: vt vos rogarem vt coniecturam faceretis, qualem in iis rebus in me L. Metellum fuiſſe putaretis, in quibus rebus obeſſe mihi poſſet, cum in hac re tam aperta cupiditate fuerit in qua nihil obfuit. Sed ego Metello non iraſcor, neque ei ſuam purgationem eripio, qua ille apud omnes vtitur: vt nihil malitioſe, neque conſulto feciſſe videatur. Iam igitur eſt ita perſpicuũ, vt negare non poſſis, nullam tibi ſtatuam voluntate cuiuſquam datam, nullam pecuniam ſtatuarum nomine niſi vi expreſſam, & coactã. quo quidem in crimine nõ illud ſolum intelligi volo, te ad ſtatuas HS C X X millia coegiſſe, ſed

multo etiam illud magis, quòd ſimul demonſtrandum eſt quãtum odium in te aratorum, quantum omnium Siculorum ſit, & fuerit. in quo quæ veſtra defenſio futura ſit, coniectura aſſequi non queo. Oderunt Siculi. togatorũ enim cauſa multa feci. at hi quidem acerrimi, inimiciſſimíque ſunt. Inimicos habeo ciues Ro. quòd ſociorum commoda, ac iura defendi: at ſocii in hoſtium numero ſe abs te habitos querũtur. Aratores inimici ſunt propter decumas. Quid, qui agros immunes liberóſque arãt, cur oderunt? cur Haleſini? cur Centuripini? cur Segeſtani? cur Halicyenſes? quod genus hominum, quem numerum, quem ordinem proferre poſſis qui te non oderit, ſiue ciuium Ro. ſiue Siculorum? vt etiam ſi cauſam, cur te oderint, non poſſim dicere, tamen illud dicendum putem: quem omnes mortales oderint, eum quoque vobis odio eſſe oportere. An hoc dicere audebis, vtrum de te aratores, vtrum denique Siculi vniuerſi bene exiſtiment, ad rem id non pertinere? neque tu hoc dicere audebis: neque, ſi cupies, licebit. eripiunt tibi iſtam orationem contemnendorum Siculorum, atque aratorum, ſtatuæ illæ equeſtres, quas tu paulo ante quàm ad vrbem venires, poni inſcribíque iuſſiſti, vt omniũ inimicorum animos, accuſatorúmque tardares. quis enim tibi moleſtus eſſet, aut quis appellare auderet, cum videret ſtatuas ab negociatoribus, ab aratoribus, à communi Siciliæ? quod eſt aliud in illa prouincia genus humanum? nullum. ergo ab vniuerſa prouincia, generatímque à ſingulis eius partibus, non ſolum diligitur, ſed etiam ornatur. Quis hũc attingere audeat? Potes igitur dicere, nihil tibi obeſſe oportere aratorum, negociatorum, Siculorúmque omnium teſtimonia: cum eorum nominibus in ſtatuarum inſcriptione poſitis, omnem te ſperabas inuidiam, atque infamiam tuam extinguere poſſe? an quorum authoritate tu ſtatuas cohoneſtare tuas conatus es, eorũ ego dignitate accuſationem meam comprobare non potero? niſi forte, quòd apud publicanos gratioſus fuiſti: in ea re ſpes te aliqua conſolatur. quæ gratia nequid tibi prodeſſe poſſet, ego mea diligẽtia perfeci: vt etiam obeſſe deberet, tu tua ſapientia curaſti. Etenim rem totam Iudices breuiter cognoſcite. In ſcriptura Siciliæ pro magiſtro eſt quidam L. Carpinatius, qui & ſui quæſtus cauſa, & fortaſſe quòd ſociorum intereſſe arbitrabatur, bene penitus in iſtius familiaritatem ſeſe dedit. is cum Prætorẽ circũ omnia fora ſectaretur, neque ab eo vnquam diſcederet: in eam iam venerat familiaritatem, conſuetudinémque in vendendis iſtius decretis, & iudiciis, tranſigendíſque negociis, vt propè alter Timarchides numeraretur. hoc erat etiam capitalior, quòd idem pecuniam iis, qui ab iſto aliquid mercabantur, fœnori dabat. ea autem fœneratio erat huiuſmodi Iudices, vt etiam hic quæſtus huic cederet. nam quas pecunias iis ferebat expenſas, quibuſcum contrahebat: aut ſcribæ iſtius, aut Timarchidi, aut etiam ipſi iſti referebat acceptas. idem præterea pecunias iſtius extraordinarias grandes ſuo nomine fœnerabatur. hic primo Carpinatius ante quàm in iſtius tantam familiaritatem perueniſſet, aliquoties ad ſocios literas de iſtius iniuriis miſerat. Canuleius vero, qui in portu Syracuſis operas dabat, furta quoque iſtius permulta nominatim ad ſocios perſcripſerat ea, quæ ſine portorio Syracuſis erãt exportata: portum autem, & ſcripturas eadem ſocietas habebat. ita factum eſt, vt eſſent permulta quæ ex ſocietatis literis dicere in iſtum, ac proferre poſſemus. Verum accidit vt Carpinatius, qui iam cum iſto ſumma conſuetudine, præterea ratione cõiunctus eſſet, crebras poſtea literas ad ſocios de iſtius ſummis officiis in rem communem, beneficiiſque mitteret. etenim tum iſte omnia quæcunque Carpinatius poſtulabat, facere, ac decernere ſolebat: tum ille etiam plura ſcribebat ad ſocios, vt, ſi poſſet, quæ antea ſcripſerat, ea planè extingueret. ad extremum vero, cum iſte iam decedebat, eiuſmodi literas ad eos miſit, vt huic frequentes obuiam prodirẽt, gratiáſque agerent: facturos eſſe, ſi quid imperaſſet, ſtudioſe pollicerẽtur: itáque ſocii fecerũt vetere inſtituto publicanorũ: nõ quo iſtũ vllo honore dignũ arbitrarentur, ſed quòd ſua intereſſe putabant, ſe memores, gratóſque exiſtimari. gratias iſti egerunt: Carpinatiũ ſæpe ad ſe de eius officiis literas miſiſſe dixerũt. Iſte cũ reſpondiſſet, ea ſe libẽter feciſſe, operáſque Carpinatii magnopere laudaſſet, dat amico ſuo cuidã negocium, qui tum magiſter erat eius ſocietatis, vt diligenter caueret atque proſpiceret nequid eſſet in literis ſociorum, quòd cõtra ſuum caput, atque exiſtimationem valere poſſet. itaque ille multitudine ſociorum remota, Decumanos cõuocat, rem

defert.ſtatuunt illi, atque decernũt vt hæ literæ quibus exiſtimatio C. Verris læderetur, re-
mouerentur: operáque daretur ne ea res C. Verri fraudi eſſe poſſet. Si oſtendo hoc decreuiſſe
Decumanos, ſi planũ facio hoc decreto remotas eſſe literas, quid expectatis amplius? poſ-
ſúmne rem magis iudicatam afferre? magis reum condemnatum in iudicium adducere? at
quorum iudicio condemnatum? nempe eorum, quos hi, qui ſeueriora iudicia deſiderant, ar
116 bitrentur reos iudicare oportere, publicanorum iudicio: quos videlicet nunc populus iudi
ces poſcit, de quibus, vt eos iudices habeamus, legem ab homine non noſtri generis, nõ ex
Equeſtri loco profecto, ſed nobiliſſimo promulgatam videmus. Decumani, hoc eſt princi-
pes, & quaſi Senatores publicanorum, remouendas de medio literas cenſuerunt. habeo ex
his qui affuerunt, quos producam homines honeſtiſſimos ac locupletiſſimos, iſtos princi-
pes Equeſtris ordinis: quorum ſplendore vel maxime iſtius, qui legem promulgauit, oratio
& cauſa nitatur. venient in medium: dicent quid ſtatuerint. profecto ſi recte homines noui,
non mentientur. literas enim communes de medio remouere potuerũt: fidem ſuam & re-
ligionem remouere non poſſunt. ergo Equites Romani te ſuo iudicio condemnari nolue-
117 runt. Vos nunc vtrum illorum iudicium, an volũtatem ſequi malitis, conſiderate. At vide,
quid te amicorum tuorum ſtudium, quid tuum conſilium, quid ſociorum voluntas adiu-
uet. dicã paulo amplius. neque enim iam vereor, nequis hoc me magis accuſatorie, quàm
libere dixiſſe arbitretur. Si iſtas literas non decreto Decumanorum magiſtri remouiſſent,
tantũ poſſem in te dicere, quantum in literis inueniſſem. nunc decreto iſto facto, literíſque
remotis, tantum mihi licet dicere, quantum poſſum: tantum iudici ſuſpicari, quantum ve-
lit. Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ, plurimam veſtem Melitẽſem,
plurimã ſtragulam, multam Deliacam ſupellectilem, plurima vaſa Corinthia, magnum
numerum frumẽti, vim mellis maximam, Syracuſis exportaſſe: his pro rebus, quòd porto-
118 rium nõ eſſet datum, literas ad ſocios miſiſſe L. Canuleium, qui in portu operas daret. Sa-
tíſne magnum hoc crimen videtur? nullum opinor maius. quid defendet Hortẽſius? poſtu-
labit vt literas Canuleii proferam? crimen huiuſmodi niſi literis confirmetur, inane eſſe di-
cet? clamabo literas remotas eſſe de medio, decreto ſociorum erepta mihi eſſe iſtius indicia,
ac monimenta furtorum. aut hoc cõtendat nunquam eſſe factum, aut omnia tela excipiat
neceſſe eſt. Negas eſſe factum? placet mihi iſta defenſio. deſcendo. æqua enim conditio, æ-
quúmque certamen proponitur. producam teſtes, & producam plures eodem tẽpore. quo-
niam tum, cum actum eſt, vnà fuerunt; nunc quoque vnà ſunt. cum interrogabuntur, obli
gentur non ſolum iuriſiurandi, atque exiſtimationis periculo, ſed etiam communi inter ſe
conſcientia. Si planum fit, hoc ita, quemadmodũ dico, eſſe factum: non poteris dicere Hor-
tenſi, nihil in iſtis fuiſſe literis quod Verrẽ læderet. non modo id non dices, ſed ne illud qui-
119 dem tibi dicere licebit, tantum, quantum ego dicam, non fuiſſe. Ergo hoc veſtro cõſilio, &
gratia perfeciſtis, vt, quemadmodum paulo antè dixi, & mihi ſumma facultas ad accuſan-
dum daretur, & iudicibus libera poteſtas ad credendum. quod cum ita ſit, nihil fingam ta-
men: meminero me non ſumpſiſſe quem accuſarem, ſed recæpiſſe quos defenderem: vos ex
me cauſam non à me prolatam, ſed ad me delatam audire oportere: me Siculis ſatis eſſe fa
cturum, ſi quæ cognoui in Sicilia, quæ accæpi ab ipſis, diligenter expoſuero Populo Ro. ſi
nullius vim, nullius potentiam pertimuero: vobis, ſi facultatem vere, atque honeſte iudican
di, fide & diligẽtia mea fecero: mihi in eo, ſi ne minimũ quidem de eo curriculo vitæ, quod
mihi ſemper propoſitum fuit, deceſſero. Quapropter nihil eſt quod metuas nequid mecũ
fingam: etiam quod lætere habes. multa enim quæ ſcio abs te eſſe commiſſa, quòd aut ni-
120 mium turpia, aut parum credibilia ſunt, prætermittam. tantum agam de hoc toto nomi-
ne ſocietatis, vt verum ſcire poſſitis. quæram decretúmne ſit: cum id inuenero, quærã re-
motǽne ſint literæ. cum id quoque conſtabit: vos iam me tacito intelligetis, ſi illi, qui hoc
iſtius cauſa decreuerũt, Equites Ro. nunc iidem in eum iudices eſſent, iſtũ ſine dubio cõ-
demnarent: de quo literas eas, quæ iſtius furta indicarent, & ad ſe miſſas, & ſuo decreto re-
motas ſcirent eſſe. Quem igitur ab iis Equitibus Ro. qui iſtius cauſa cupiũt omnia, qui ab
eo benigniſſime tractati ſunt, cõdemnari neceſſe eſſet: is à vobis Iudices nulla vi, aut ratio-

ne absolui potest. Ac ne forte ea quæ remota de medio atque erepta vobis sunt, omnia ita condita fuisse, atque ita abdite latuisse videãtur, vt hac diligentia, quam ego à me expectari maxime puto, nihil horum inuestigari, nihil assequi potuerit (quæ consilio aliquo, aut ratione inueniri potuerunt, inuenta sunt Iudices) manifestis in rebus hominem iam teneri videbitis. Nam quòd in publicanorum causis vel plurimum ætatis meæ versor, vehementérque illum ordinem obseruo: satis commode mihi videor eorum consuetudinem vsu, tractandóque cognouisse. itaque vt hoc cõperi, remotas esse literas societatis: habui rationem annorum, per quos iste in Sicilia fuisset. deinde quæsiui, quod erat inuentu facillimum, qui per eosdem annos magistri istius societatis fuissent. sciebam enim hanc magistrorum, qui tabulas haberent, consuetudinem esse: vt cum tabulas nouo magistro traderent, exempla literarum ipsi habere non nollent. Itaque ad L. Vibium Equitem Ro. virum primariũ, quem reperiebam magistrum fuisse eo ipso anno qui mihi maxime quærendus erat, primùm veni. sanè homini præter opinionem improuiso incidi. scrutatus sum quæ potui, & quæsiui omnia: inueni duos solos libellos ab L. Canuleio missos sociis ex portu Syracusis: in quibus erat ratio scripta mensium complurium, rerum exportatarum istius nomine sine portorio. itaque obsignaui statim. erant hæc ex eo genere, quod ego maxime genus ex sociorum literis reperire cupiebam. verum tãtum inueni Iudices, quod apud vos quasi exempli causa proferre possem. sed tamen quicquid erit in his libellis, quantulumcunque videbitur esse, hoc quidem certe manifestum erit. de cæteris ex hoc coniecturam facere debebitis. Recita mihi quæso hunc primum libellum. deinde illum alterũ libellum Canuleii. Iam non quæro vnde C C C C amphoras mellis habueris, vnde tãtam Melitensem vestẽ, vnde quinquaginta tricliniorum lectos, vnde tot candelabra: non inquam iam quæro vnde hæc habueris, sed quo tibi tãtum opus fuerit, id quæro. mitto de melle. sed tantúmne Melitensiũ? quasi etiam amicorum vxores: tantum lectorum? quasi etiam omnium istorum villas ornaturus esses. Cum hæc paucorum mensium ratio in his libellis sit, facite vt vobis triennii totius veniat in mentem. sic contendo, ex his paruis libellis apud vnum magistrum societatis repertis, vos iam coniectura assequi posse cuiusmodi prædo iste in illa prouincia fuerit: quàm multas cupiditates, quàm varias, quàm infinitas habuerit: quãtam pecuniam nõ solum numeratam, verumetiam huiuscemodi in rebus positam confecerit. quæ nobis alio loco planius explicabũtur. Nunc hoc attẽdite. his exportationibus, quæ recitatæ sunt, scribit HS L X socios perdidisse ex vicesima portorii Syracusis. pauculis igitur mensibus, vt hi pusilli & contempti libelli indicant, furta Prætoris quæ essent HS duodecies, ex vno oppido solo exportata sunt. Cogitate nunc, cum illa sit hæc insula, quæ vndique exitus maritimos habeat, quid ex cæteris locis exportatum putetis? quid Agrigento? quid Lilybæo? quid Panormo? quid Thermis? quid Halesa? quid Catina? quid ex cæteris oppidis? quid vero Messana, quem iste sibi locum maxime tutũ arbitrabatur, vbi animo semper soluto liberóque erat: quòd sibi iste Mamertinos delegerat ad quos omnia, quæ aut diligentius seruanda, aut occultius exportanda erant, deportaret? His inuentis libellis, cæteri remoti, & diligẽtius sunt reconditi. nos tamen, vt omnes intelligant, hoc nos sine cupiditate agere, his ipsis libellis cõtenti sumus. Nunc ad sociorum tabulas accepti & expensi, quas remouere honeste nullo modo potuerunt, & ad amicum tuum Carpinatium reuertemur. inspiciebamus Syracusis à Carpinatio confectas tabulas societatis: quæ significabant multis nominibus eos homines versuram à Carpinatio fecisse qui pecuniam Verri dedissent. erit vobis luce clarius Iudices, cũ eos ipsos produxero qui dederunt. intelligetis enim illa tempora (per quæ, cũ essent in periculo, precio sese redemerunt) cũ societatis tabulis non solũ Consulibus, verum etiam mensibus conuenire. cũ hæc maxime cognosceremus, & iam in manibus tabulas haberemus: repente aspicimus lituras eiusmodi, quasi quædam vulnera tabularũ recentia. statim suspicione offensi, ad ea ipsa nomina oculos, animúmque transtulimus. erant acceptæ pecuniæ à C. Verrutio, sic tamen vt vsque alterũ R literæ constarent integræ: reliquæ omnes essent in litura. alterum, tertiũ, quartum, permulta erant eiusmodi nomina. cũ manifesta res, tum flagitiosa tabularũ, atque insignis turpitudo teneretur: quærere incœpimus de

36 Carpinatio,quisnam esset is Verrutius,qui tum tantæ pecuniæ rationẽ haberet.hærere ho-
mo,auersari,rubere.Quòd lege excipiuntur tabulæ publicanorũ, quominus Romã depor-
tentur, vt res quammaxime clara ac testata esse posset: in ius ad Metellum Carpinatiũ vo-
co,tabulásque societatis in forum defero.fit maximus cõcursus hominũ:& quòd erat Car-
pinatii nota cum isto Prætore societas ac fœneratio, summè expectabãt omnes quid in ta-
bulis contineretur.rem ad Metellum defero,me tabulas perspexisse sociorum:in his tabulis
magnam rationẽ C. Verrutii permultis nominibus esse: méque hoc perspicere ex Consulũ
mensiúmque ratione:hunc Verrutium neque ante aduentũ C.Verris, neque post decessionẽ
quicquam cum Carpinatio rationis habuisse. postulo mihi respõdeat qui sit iste Verrutius,
37 mercator an arator,an pecuarius: in Sicilia sit, an decesserit. clamare omnes ex conuentu,
nemin ẽ vnquam ex Sicilia fuisse Verrutium.ego instare,vt mihi responderet vbi esset,quis
esset,vnde esset,cur seruus societatis qui tabulas confecerit,semper in Verrutii nomine cer-
to ex loco mendosus esset.atque hæc postulabam,nõ quo illũ cogi putarem oportere,vt ea
mihi responderet inuitus:sed vt omnibus istius furta,illius flagitiũ, vtriusque audacia per-
spicua esse posset. Itaque illum iniuriæ metu , conscientiáque peccati mutum atque exani-
matum,ac vix viuum relinquo:tabulas in foro summa hominũ frequentia exscribo:adhi-
bentur in exscribendo de cõuentu viri primarii:literæ,lituræque omnes assimulatæ,expres-
sæ,de tabulis in libros trãsferuntur.hæc omnia summa cura & diligentia recognita, & col-
lata, & ab hominibus honestissimis obsignata sunt.si Carpinatius tum mihi respõdere no-
38 luit, responde mihi nunc tu Verres,quem esse hunc tuũ penè gentilem Verrutiũ putes. Fieri
non potest,vt quẽ video te Prætore in Sicilia fuisse, & quem ex ipsa ratione intelligo locu-
pletem fuisse, eum tu in tua prouincia nõ cognoris. atque adeò hoc ne longius aut obscu-
rius esse possit, procedite in medium:explicate descriptionẽ,imaginémque tabularũ:vt om-
nes mortales istius auaritiæ nõ iam vestigia, sed ipsa cubilia videre possint . Videtis Verru-
tium? videtis primas literas integras? videtis extremã partem nominis, caudã illam Verris,
tanquã in luto demersam esse in litura?sic habẽt se tabulæ Iudices,vt videtis.quid expecta-
tis?quid quæritis amplius?tu ipse Verres quid sedes? quid moraris? nam aut exhibeas nobis
Verrutium necesse est,aut te esse Verrutium fateare. Laudãtur oratores veteres Crassi illi, &
39 Antonii,quòd crimina diluere dilucide,quòd copiose reorum causas defendere solebãt: ni-
mirum illi non ingenio solum his patronis, sed fortuna etiã præstiterunt.nemo enim tunc
ita peccabat vt defensioni locum non relinqueret:nemo ita viuebat vt nulla eius vitæ pars
summæ turpitudinis esset expers : nemo ita in manifesto peccato tenebatur vt cum impu-
dens fuisset in facto, tũ impudẽtior videretur si negaret. Nunc vero quid faciat Hortensius:
auaritiǽne crimina, frugalitatis laudibus deprecetur?at hominẽ flagitiosissimum,libidino-
sissimum,nequissimúmque defendit. An ab hac eius infamia,nequitia,vestros animos in a-
liam partẽ,fortitudinis cõmemoratione traducat?at homo inertior,ignauior,magis vir in-
ter mulieres nequã,quàm impura inter viros muliercula,proferri non potest. At mores cõ-
modi.quis cõtumacior?quis inhumanior?quis superbior? At hæc sine cuiusquã malo. quis
40 acerbior?quis insidiosior?quis crudelior vnquã fuit?in hoc homine,atque in eiusmodi cau-
sa quid facerẽt omnes Crassi & Antonii?tantum opinor Hortensi, ad hanc causam nõ ac-
cederent,ne in alterius impudentia sui pudoris existimationem amitterent. liberi enim ad
causas, solutíque veniebant: neque committebant,vt si impudentes in defendendo esse no-
luissent ,ingrati in deserendo existimarentur.

Accusationis in C. Verrem

LIBER V. ORATIO VIII.

OMNES qui alterũ Iudices, nullis impulsi inimicitiis, nulla pri- 1
uatim læsi iniuria, nullo præmio adducti in iudicium reip. cau-
sa vocant, prouidere debent non solum quid oneris in præsentia
tollant, sed etiam quantum in omnem vitam negocii suscipere
conentur. LEGEM enim sibiipsi indicũt innocentiæ, cõtinen-
tiæ, virtutúmque omnium, qui ab altero rationem vitæ repo-
scunt: atque eo magis, si id, vt antè dixi, faciũt nulla re commo-
ti alia, nisi vtilitate communi. nam qui sibi hoc sumpsit vt cor-
rigat mores aliorum, ac peccata reprehẽdat: quis huic ignoscat 2
siqua in re ipse ab religione officii declinarit? Quapropter hoc etiã magis ab omnibus eius-
modi ciuis laudandus ac diligendus est, qui non solum reip. ciuem improbum remouet:
verumetiam seipsum eiusmodi fore profitetur, ac præstat, vt sibi non modo communi vo-
luntate virtutis atque officii, sed etiam vt quadam magis necessaria ratione rectè sit, hone-
stéque viuendum. Ita hoc Iudices ex homine clarissimo, atque eloquẽtissimo L. Crasso sæ-
pe auditum est: cum se nullius rei tam pœnitere diceret, quàm quòd C. Carbonẽ vnquam
in iudicium vocauisset. minus enim liberas omnium voluntates rerum habebat, & vitam
suam pluribus quàm vellet, obseruari oculis arbitrabatur, atque ille his præsidiis ingenii,
fortunæque munitus, tamen hac cura cotinebatur, quam sibi nondum confirmato consi-
lio, sed ineunte ætate susceperat. quo minùs etiam perspicitur eorum virtus & integritas,
qui ad hanc rem adolescentuli, quàm qui iam firmata ætare descendunt. illi enim, antequã 3
potuerunt existimare quanto liberior vita sit eorum qui neminem accusarint, gloriæ cau-
sa atque ostẽtationis accusant. nos, qui iam & quid facere, & quantulũ iudicare possemus,
ostendimus, nisi facile cupiditates nostras teneremus, nunquã ipsimet nobis præcideremus
istam licentiam, libertatémque viuendi. atque hoc ego plus oneris habeo, quàm qui cæte-
ros accusarunt (si onus est id appellandum quod cum lætitia feras, ac voluptate) verunta-
men hoc ego amplius suscæpi, quàm cæteri, quòd ITA postulatur ab omnibus vt ab iis se
abstineant maxime vitiis in quibus alterum reprehenderunt. furem aliquem, aut rapacem
accusaris? vitanda tibi semper erit omnis auaritiæ suspicio. maleficum quempiã adduxeris
aut crudelẽ? cauẽdum erit semper nequa in re asperior aut inhumanior fuisse videare. cor- 4
ruptorẽ, adulterum? prouidendum diligenter nequod in vita vestigium libidinis appareat.
OMNIA postremo quæ vindicaris in altero, tibi ipsi vehemẽter fugienda sunt. etenim nõ
modo accusator, sed ne obiurgator quidem ferẽdus est is qui quod in altero vitium repre-
hendit, in eo ipse deprehenditur. Ego in vno homine omnia vitia quæ possunt in homine
perdito nefarióque esse, reprehendo: nullũ esse indicium libidinis, sceleris, audaciæ, quod nõ
in vnius istius vita perspicere possitis. ego in isto reo legẽ hanc Iudices mihi statuo, viuen-
dum ita esse vt isti non modo factis, dictísque omnibus, sed etiã oris, oculorúmque illa cõ-
tumacia, ac superbia quã videtis, dissimillimus esse, ac semper fuisse videar. Patior nõ mole-
ste Iudices, eam vitã, quæ mihi sua sponte antea iucunda fuerit, nunc iam mea lege, & cõdi- 5
tione necessariã quoque futurã. Et in hoc homine sæpe à me quæris Hortensi, quibus ini-
micitiis, aut qua iniuria adductus, ad accusandũ descẽderim? Mitto iam rationẽ officii mei,
necessitudinísque Siculorũ: de ipsis tibi inimicitiis respondeo. an tu maiores vllas inimici-
tias putas esse, quàm cõtrarias hominum sententias, ac dissimilitudines studiorũ & volun-
tatum? fidẽ sanctissimã in vita qui putat, potest ei non inimicus esse qui Quæstor Cõsulem
suũ, consiliis cõmissis, pecunia tradita, rebus omnibus creditis, spoliare, relinquere, prodere,
oppugnare ausus sit? pudorem & pudicitiam qui colit, potest animo æquo istius quotidiana
adulteria, meretriciã disciplinam, domesticum lenocinium videre? qui religiones deorũ im-

mortalium retinere vult, ei, qui fana ſpoliarit omnia, qui ex Thenſarum orbitis prædari
6 ſit auſus, inimicus non eſſe quî poteſt? qui iure æquo omnes putat eſſe oportere, is tibi non
infeſtiſſimus ſit, cum cogitet varietatem, libidinémque decretorum tuorum? qui ſociorum
iniuriis, prouinciarúmque incõmodis doleat, is in te nõ expilatione Aſiæ, vexatione Pam-
phyliæ, ſqualore & lachrymis Siciliæ concitetur? qui ciuium Romanorum iura, ac liber-
tatem ſanctam apud omnes haberi vult, is non tibi plus etiam, quàm inimicus eſſe debeat,
cum tua verbera, cum ſecures, cum cruces ad ciuium Ro. ſupplicia fixas recordetur? an ſi
qua in re contra rem meam decreſſet aliquid iniuria, iure me ei inimicum eſſe arbitrarer:
cum omnia contra omnium bonorum rem, cauſam, rationem, vtilitatem, volũtatémque
fecerit, quæris cur ei ſim inimicus? cui Populus Ro. infeſtus ſit, qui præſertim plus etiam,
quàm pars virilis poſtulat, pro voluntate Populi Ro. oneris, ac muneris ſuſcipere debeam.
7 Quid illa, quæ leuiora videntur eſſe, non cuiuſuis animum poſſunt mouere, quòd ad tuam
ipſius amicitiam cæterorúmque omnium maiorum, atque nobilium, faciliorem aditum
iſtius habet nequitia & audacia, quàm cuiuſquam noſtrum virtus & integritas? Odiſtis ho-
minum nouorum induſtrias, deſpicitis eorum frugalitatem, pudorem contemnitis: inge-
nium vero, & virtutem depreſſam, extinctámque cupitis, Verrem amatis. ita credo, ſi non
virtute, nõ induſtria, non innocentia, nõ pudore, non pudicitia: at ſermone, at literis, at hu-
manitate eius delectamini. nihil horum eſt: contráque ſunt omnia cum ſummo dedeco-
re ac turpitudine, tum ſingulari ſtultitia, atque inhumanitate oblita. Huic homini ſi cuius
domus patet, vtrũ ea patere, an hiare ac poſcere aliquid videtur? hunc veſtri ianitores, hũc
8 cubicularii diligunt: hunc liberti veſtri, hunc ſerui, ancillǽque amant: hic cum venit, extra
ordinem vocatur, hic ſolus introducitur: cæteri ſæpe frugaliſſimi homines excluduntur.
ex quo intelligi poteſt, eos vobis eſſe chariſſimos, qui ita vixerunt, vt ſine veſtro præſidio
ſalui eſſe non poſſint. Quid? hoc cuiquam ferendum putas eſſe, nos ita viuere in pecunia
tenui, vt prorſus nihil acquirere velimus: vt dignitatem noſtram, Populique Ro. beneficia,
non copiis, ſed virtute tueamur? iſtum rebus omnibus vndique ereptis impune eludentem
circunfluere atque abundare? huius argento domos veſtras, huius ſignis & tabulis forum
comitiúmque ornari, præſertim cum vos veſtro marte his rebus omnibus abundetis? Ver-
rem eſſe, qui veſtras villas ſuis manubiis ornet? Verrem eſſe, qui cum L. Mummio certet, vt
plures hic ſociorum vrbes, quàm ille hoſtium ſpoliaſſe videatur: plures hic ſolus villas or-
9 namentis fanorum, quàm ille fana ſpoliis hoſtium ornaſſe? & is erit ob eã rem vobis cha-
rior, vt cæteri libentius ſuo periculo veſtris cupiditatibus ſeruiant? verũ hæc dicentur alio
loco, & dicta ſunt. Nunc proficiſcemur ad reliqua, ſi pauca antè erimus à vobis Iudices de-
precati. Superiore omni oratione perattentos veſtros animos habuimus: id fuit nobis gra-
tum admodũ. ſed multo erit gratius, ſi reliqua voletis attẽdere: propterea quòd in his om-
nibus quæ antea dicta ſunt, erat quædam ex ipſa varietate, ac nouitate rerũ ac criminum
delectatio. Nunc tractare cauſam inſtituimus frumentariã, quæ magnitudine iniuriæ ferè
criminibus cæteris antecellit, iucunditatis in agendo & varietatis minus habebit. Veſtra
autem authoritate, & prudentia digniſſimum eſt Iudices, in audiendo diligentiam nõ mi-
nus religioni tribuere, quàm voluptati. In hac cauſa frumentaria cognoſcẽda, hæc vobis
10 proponite Iudices, vos de rebus fortuníſque Siculorũ omnium, de ciuiũ Ro. qui arant in
Sicilia, bonis, de vectigalibus à maioribus traditis, de vita victúque Populi Ro. cognituros.
quæ ſi magna, atque adeo maxima vobis vidẽtur, quàm varie, & quàm copioſe dicãtur, ex-
pectare nolite. Neminẽ veſtrũ præterit Iudices, omnẽ vtilitatẽ, opportunitatémque prouin
ciæ Siciliæ, quæ ad cõmoda Populi Ro. adiuncta ſit, cõſiſtere in re frumentaria maxime: in
cæteris rebus adiuuamur ex illa prouincia: hac vero alimur, ac ſuſtinemur. Ea cauſa tripar-
tita Iudices erit in accuſatione. primũ enim de Decumano: deinde de empto dicemus fru-
mẽto: poſtremo de æſtimato. Inter Siciliã cæteráſque prouincias Iudices in agrorum ve-
ctigaliũ rationibus hóc intereſt: quòd cæteris aut impoſitũ vectigal eſt certũ, quod ſtipẽdia-
11 riũ dicitur, vt Hiſpanis, & pleriſque Pœnorũ, quaſi victoriæ præmiũ, ac pœna belli: aut cẽſo-
ria locatio conſtituta eſt, vt Aſia, lege Sempronia. Siciliæ ciuitates ſic in amicitiã, fidémque

recæpimus vt eodem iure essent quo fuissent, eadem conditione Populo Ro. parerent qua suis antea paruissent. Perpaucæ Siciliæ ciuitates sunt bello à maioribus nostris subactæ, quarum ager cum esset publicus Populi Ro. factus, tamen illis est redditus. is ager à Censoribus locari solet. Fœderatæ ciuitates duæ sunt, quarum decumæ venire nõ soleant: Mamertina & Tauromintana. Quinque præterea sine fœdere immunes ciuitates ac liberæ, Cẽturipina, Halesina, Segestana, Halicyensis, Panormitana. præterea omnis ager Siciliæ ciuitatum Decumanus est: itémque ante imperium Populi Ro. ipsorum Siculorum voluntate & institutis fuit. Videte nunc maiorum sapientiam: qui, cum Siciliam tam opportunũ subsidium belli, atque pacis ad Remp. adiunxissent, tanta cura Siculos tueri & retinere volue- 11
runt, vt non modo eorum agris vectigal nouum nullum imponerent, sed ne legẽ quidem venditionis decumarũ, néve vendundis, aut tempus aut locũ commutarẽt: vt certo tempore anni, vt ibidem in Sicilia, denique vt lege Hieronica venderent. Voluerunt eos in suis rebus ipsos interesse: eorum animos nõ modo lege noua, sed ne nomine quidem legis nouo commoueri. ita decumas lege Hieronica semper vendendas censuerunt, vt iis iucũdior esset muneris illius functio, si eius regis, qui Siculis charissimus fuit, nõ solum instituta cõmutato imperio, verumetiã nomẽ maneret. Hoc iure ante Verrem Prætorem Siculi semper vsi sunt. hic primus instituta omnium, consuetudinẽ à maioribus traditam, conditionem amicitiæ, ius societatis conuellere & cõmutare ausus est. Qua in re primùm illud reprehendo & accuso, cur in re tam veteri, tam vsitata quicquam noui feceris. Ingenio ali- 13
quid assecutus es: tot homines sapientissimos, qui illã prouinciam ante te tenuerunt, prudentia, cõsilióque vicisti? Est tuũ, est ingenii prudẽtiæque tuæ. do hoc tibi & cõcedo: scio te Romæ cum Prætor esses, edicto tuo possessiones hæreditatũ ad alienos, à primis hæredibus ad secundos, à legibus ad libidinẽ tuam transtulisse. scio te edicta superiorũ omnium correxisse, & possessiones hæreditatũ non secundum eos qui proferrent, sed secundum eos qui dicerent testamentũ factum, dedisse: eásque res nouas abs te prolatas & inuẽtas, magno tibi quæstui fuisse scio. eundémque te memini Cẽsorias quoque leges in sartis tectis exigẽdis tollere & cõmutare, ne his redimeret cuia res esset: ne pupillo tutores, propinquíque cõsulerent quo minus fortunis omnibus euerteretur, exiguã diem præfiniri operi, qua cæteros ab negocio excluderes, ipse in tuo redẽptore nullam certam diem obseruares. Quãob- 14
rem nouã legẽ te in decumis statuisse nõ miror, hominẽ in edictis Prætoriis, in Censoriis legibus tam prudentẽ, tam exercitatum, non inquã miror te aliquid excogitasse: sed quòd tua spõte, iniussu populi, sine Senatus authoritate, iura prouinciæ Siciliæ mutaris, id reprehẽdo, id accuso. L. Octauio & C. Cottæ COSS. Senatus permisit, vt vini & olei decumas, & frugũ minutarum, quas ante te Quæstores in Sicilia vẽdere cõsuessent, Romæ venderent, legémque his rebus, quã ipsis videretur, edicerent. Cũ locatio fieret, Publicani postularũt, quasdam res vt ad legem adderent: neque tamen à Censoriis cæteris legibus recederent. Cõtradixit is, qui casu tũ Romæ fuit, tuus hospes Verres: hospes inquã, & familiaris tuus Sthenius hic Thermitanus. Cõsules causam cognouerũt. cum viros primarios atque 15
amplissimos ciuitatis multos in consiliũ aduocassent, de cõsilii sententia pronunciarunt, se lege Hieronica vẽdituros. Itáne vero? prudentissimi viri, summa authoritate præditi, quibus Senatus legũ dicendarum in locandis vectigalibus omnem potestatem permiserat, Populúsque Ro. idem iusserat, Siculo vno recusante, cũ amplificatione vectigaliũ, nomẽ Hieronicæ legis mutare noluerũt. tu homo minimi cõsilii, nullius authoritatis, iniussu Populi ac Senatus, tota Sicilia recusante, cũ maximo detrimento, atque adeo exitio vectigaliũ, totã Hieronicã legem sustulisti. At quam legem corrigit Iudices, atque adeo totam tollit? acutissime ac diligentissime scriptam, quæ omnibus custodiis subiectũ aratorem Decumano tradit, vt neque in segetibus, neque in areis, neque in horreis, neque in amouẽdo, neque in asportãdo frumẽto, grano vno posset arator sine maxima pœna fraudare Decumanũ. 16
Scripta lex ita diligenter est, vt eum scripsisse appareat qui alia vectigalia non haberet: ita acute, vt Siculũ: ita seuere, vt tyrannũ. qua lege Siculis tamen arare expediret. nam ita diligẽter constituta sunt iura Decumani, vt tamen ab inuito aratore plus decuma nõ posset

auferri.Cum hæc eſſent ita conſtituta,Verres tot annis,atque adeo ſeculis inuentus eſt,qui
hæc non commutarit,ſed euerterit:eáque,quæ iam diu ad ſalutem ſociorum,vtilitatém-
que reip.compoſita,comparatáque eſſent,ad ſuos improbiſſimos quæſtus conuerteret.Qui
primùm certos inſtituerit, nomine Decumanos, re vera miniſtros, ac ſatellites cupiditatũ
ſuarum:per quos oſtendam ſic prouinciam per triennium vexatam atque vaſtatam Iudi-
17 ces,vt eam multis annis multorum innocentia,ſapientiáque recreare nequeamus.Eorum
omnium,qui Decumani vocabãtur,princeps erat Q.ille Apronius quem videtis:de cuius
improbitate ſingulari, grauiſſimarum legationum querimonias audiſtis.Aſpicite Iudices
vultum hominis & aſpectum,& ex ea contumacia,quam hic in perditis rebus retinet,illos
eius ſpiritus Sicilienſes quos fuiſſe putetis,cogitate ac recordamini.Hic eſt Apronius,quẽ
in prouincia tota Verres,cum vndique nequiſſimos homines conquiſiſſet, & cum ipſeſe-
cum ſui ſimiles duxiſſet,non parum multos,nequitia,luxuria,audacia, ſui ſimillimum iu-
dicauit.Itaque iſtos inter ſe perbreui tempore,non res,non ratio,non cõmendatio aliqua,
ſed ſtudiorum turpitudo,ſimilitudóque cõiunxit.Verris mores improbos impuróſque no
ſtis: fingite vobis,ſi poteſtis,aliquem qui in omnibus iſtis rebus par ad omniũ flagitiorum
18 nefarias libidines eſſe poſſit:is erat Apronius ille,qui,vt ipſe non ſolum vita, ſed etiã cor-
pore atque ore ſignificat,immenſa aliqua vorago eſt,aut gurges vitiorum,turpitudinúm-
que omnium.Hunc in omnibus ſtupris,in fanorum expilationibus,hunc in impuris con-
uiuiis principem adhibebat:tantámque habebat morum ſimilitudo cõiunctionem atque
cõcordiam,vt Apronius,qui aliis inhumanus ac barbarus, iſti vni commodus ac diſertus
videretur:vt,quem omnes odiſſent,neque videre vellent,ſine eo iſte eſſe nõ poſſet;vt,cum
alii ne conuiuiis quidem iiſdem,quibus Apronius,hic iiſdem etiã poculis vteretur:poſtre-
mo vt odor Apronii teterrimus oris & corporis,quẽ(vt aiunt)ne beſtiæ quidem ferre poſ-
ſent,vni iſti ſuauis & iucundus videretur.Ille erat in tribunali proximus, in cubiculo ſo-
lus, in conuiuio dominus: ac tum maxime, cum accubante prætextato Prætoris filio, in
19 conuiuio ſaltare nudus cœperat.Hunc,vti dicere inſtitui,principem Verres ad euertendas
fortunas aratorum,vexandas,diripiendáſque eſſe voluit:huius audaciæ,nequitiæ,crudeli-
tati,fideliſſimos ſocios,optimóſque ciues ſcitote hoc Prætore traditos Iudices, atque ad-
dictos fuiſſe nouis inſtitutis & edictis,tota Hieronica lege(quemadmodum antea dixi)re-
iecta & repudiata.Primùm edictum Iudices audite præclarum, quãtum Decumanus edi-
diſſet aratorem ſibi decumæ dare oportere,vt tantum arator Decumano dare cogeretur.
quomodo?quantum popoſcerit Apronius dato.Quid eſt hoc?vtrum Prætoris inſtitutum
in ſocios, an in hoſtes victos inſani edictum, atque imperium tyranni? Ego tantundem,
quãtum ille popoſcerit?poſcet omne quantum exarauero.Quid,omne?Plus,immò etiam,
inquit,ſi volet. Quid tum?quid cenſes?Aut dabis, aut contra edictum feciſſe damnabere.
Per deos immortales quid, quid eſt hoc? veriſimile enim non eſt.ſic mihi perſuadeo Iudi-
20 ces,tametſi omnia in iſtum hominem conuenire putetis, tamen hoc vobis falſum videri.
Ego enim cum hoc tota Sicilia diceret, tamen affirmare non auderem, ſi hæc edicta non
ex ipſius tabulis totidem verbis recitare poſſem,ſicuti faciam.Da quæſo Scribæ,recitet ex
codice. Recita edictum de profeſſione. Negat me recitare totum: nam id nutu ſignifi-
care videtur. Quid prætereo? an illud vbi caues tamen Siculis, & miſeros reſpicis arato-
res?dicis enim te in Decumanum, ſi plura ſuſtulerit quàm debitum ſit, in octuplum iudi-
cium daturũ eſſe. nihil mihi placet prætermitti. Recita hoc quoque,quod poſtulat,to-
tum. Recita edictum de iudicio in octuplum. Iudicio vt arator Decumanũ perſequa-
tur?miſerum atque iniquum ex agro homines traduci in forum:ab aratro ad ſubſellia:ab
vſu rerum ruſticarum , ad inſolitam litem atque iudicium. Cum omnibus in aliis vecti-
21 galibus, Aſiæ,Macedoniæ,Hiſpaniæ,Galliæ,Africæ,Sardiniæ,ipſius Italiæ, quæ vectigalia
ſunt:cũ in his inquam rebus omnibus Publicanus petitor ac pignerator,nõ ereptor,neque
poſſeſſor ſoleat eſſe:tu de optimo,de iuſtiſſimo,de honeſtiſſimo genere hominum,hoc eſt
de aratoribus, ea iura conſtituebas, quæ omnibus aliis eſſent cõtraria. Vtrum eſt æquius,
Decumanum petere, an aratorem repetere? iudicium integra re an perdita fieri?eum, qui

manu quæſierit,an eum qui digito licitus ſit,poſſidere?Quid qui in ſingulis iugis arãt,qui ab opere ipſi nõ recedunt, quo in numero magnus ante te Prætorẽ numerus,magna multitudo Siculorum fuit,quid facient? cum dederint Apronio quod popoſcerit, relinquent arationes?relinquent larem familiarem ſuum?venient Syracuſas, vt te Prætore videlicet, æquo iure Apronium delicias,ac vitam tuam iudicio recuperatorio perſequantur?Verum eſto,reperietur aliquis fortis,experiens arator:qui cum tantum dederit Decumano,quan- 11
tum ille deberi dixerit,iudicio repetat,& pœnam octupli perſequatur.Expecto vim edicti, ſeueritatem Prætoris,faueo aratori,cupio octupli damnari Apronium.quid tãdem poſtulat arator?nihil niſi ex edicto iudiciũ in octuplum.Quid Apronius?nõ recuſat.Quid Prætor?iubet Recuperatores reiicere decurias. ſcribamus quas decurias. De cohorte mea reiicies,inquit. Quid?iſta cohors quorũ hominum eſt?Voluſii Aruſpicis,& Cornelii Medici, & horum canum,quos tribunal meum vides lambere.Nam de cõuentu nullum vnquam iudicem, nec Recuperatorem dedit: iniquos Decumanis omnes dicebat eſſe qui vnam agri glebam poſſiderent.Veniendum erat ad eos contra Apronium, qui nondum etiam Aproniani conuiuii crapulam exhalaſſent. O præclarum & commemorandum iudicium! O ſeuerum edictum! O tutum perfugium aratorum! Atque vt intelligatis cuiuſmodi iſta iudicia in octuplum:cuiuſmodi iſtius de cohorte Recuperatores exiſtimati ſint,ſic attendite.Ecquem putatis Decumanum hac licentia permiſſa,vt tantum ab aratore,quantum popoſciſſet,auferret,plus quàm deberetur popoſciſſe?cõſiderate cũ veſtris animis voſmetipſi,ecquem putetis:præſertim cum id non ſolum ſine auaritia, ſed etiam impudentia accipere potuerit.multos neceſſe eſt. At ego omnes dico,plus quàm decumas abſtuliſſe. Cedo mihi vnum ex triennio Præturæ tuæ,qui octupli damnatus ſit. damnatus?imò vero in quem iudicium ex edicto tuo poſtulatum ſit. Nemo erat videlicet aratorum,qui iniuriam ſibi factam queri poſſet: nemo Decumanorum, qui grano amplius, ſibi quàm deberetur, deberi profeſſus eſſet.immò verò contrà,rapiebat,& aſportabat quantum, à quóque volebat Apronius.omnibus autem locis aratores ſpoliati ac vexati querebantur: neque tamen 14
vllum iudicium reperietur.Quid eſt hoc?viri fortes,honeſti,gratioſi,tot Siculi, tot Equites Romani ab homine nequiſſimo ac turpiſſimo læſi,pœnam octupli ſine vlla dubitatione commiſſam non perſequebantur?quæ cauſa?quæ ratio eſt?Vna illa Iudices,quam videtis,quòd vltro etiam illuſos ſe,& irritos ab iudicio diſceſſuros videbãt.Etenim quod eſſet iudicium,cum è Verris turpiſſimo,flaginoſiſſimóque comitatu tres Recuperatorum nomine aſſediſſent,aſſeclæ iſtius,non à patre ei traditi,ſed à meretricula commendati?Ageret videlicet cauſam arator,nihil ſibi frumenti ab Apronio relictum,bona ſua etiam direpta: ſe pulſatum,verberatúmque diceret. conferrent viri boni capita: de comeſſatione loquerentur inter ſe: ac de mulierculis,ſiquas à Prætore abeuntes poſſent deprehendere, res agi 15
videretur. Surrexiſſet Apronius,noua dignitas publicani,nõ vt Decumanus ſqualoris plenus ac pulueris,ſed vnguentis oblitus, vino vigiliiſque languidus, omnia primo motu,ac ſpiritu ſuo,vini,vnguẽti,corporis odore cõpleſſet: dixiſſet hæc,quæ vulgo dicere ſolebat, Nõ ſe decumas emiſſe, ſed bona fortunáſque aratorum:Non ſe Decumanum eſſe Apronĩũ,ſed Verrem alterum,dominũ illorum,ac tyrãnum.Quæ cum dixiſſet, illi viri optimi de cohorte iſtius Recuperatores non de abſoluendo Apronio deliberarent, ſed quærerent quomodo petitorem ipſum Apronio permiſiſſent, vt quantum vellet poſceret, quantum popoſciſſet auferret.Hoc tibi defenſionis ad iudiciũ tuum comparabas,habuiſſe te edictũ Recuperatores daturum in octuplum?Si mehercule ex omni copia conuentus Syracuſani ſplendidiſſimorũ hominum, honeſtiſſimorúmque faceres poteſtatem aratori non modo reiiciendi, ſe etiam ſumendi Recuperatores: tamen hoc nouum genus iniuriæ ferre nemo poſſet,te cum tuos omnes fructus publicano tradidiſſes,& rem de manibus amiſiſſes,tum bona tua repetere,ac perſequi lite atque iudicio.Cum vero verbo iudicium ſit in edicto,re quidem vera tuorum comitum hominũ nequiſſimorũ colluſio cũ Decumanis ſociis tuis atque adeo procuratoribus: tamen audes illius iudicii mentionem facere? præſertim cum id non modo oratione mea, ſed etiam re ipſa refellatur: cum in tantis incommodis ara-

torum, iniuriisque Decumanorum, nullum ex isto præclaro edicto non modo factum, sed
ne postulatũ quidem iudiciũ inueniatur. erit tamẽ in aratores lenior, quàm videtur. Nam
qui in Decumanos octupli iudicium se daturũ edixit, idem habuit in edicto, se in aratorẽ
17 in quadruplum daturum. Quis hũc audet dicere aratoribus infestũ, aut inimicũ fuisse? quã-
to lenior est, quàm in publicanum? Edixit vt quod Decumanus edidisset, sibi dari oporte-
re, id ab aratore magistratus Siculus exigeret. Quid dereliquit iudicii, quod in aratorẽ dari
posset? Nõ malum est, inquit, esse istam formidinem: vt cum exactum sit ab aratore, tamen
ne se cõmoueat, reliquus metus iudicii sit: si iudicio à me vis exigere, remoue Siculũ ma-
gistratũ. si hãc vim adhibes, quid opus est iudicio? quis porrò erit, qui nõ malit Decuma-
nis tuis dare quod poscerent, quàm ab asseclis tuis quadrupli cõdemnari? Illa vero præcla-
ra est clausula edicti, quòd omnium cõtrouersiarum, quæ essent inter aratorem & Decu-
manum, si vter velit, edicit se Recuperatores daturũ. Primùm quæ potest esse cõtrouersia,
cum is qui petere debet, aufert? & cum is nõ quantum debetur, sed quantum commodum
18 est, auferat? ille autem vnde ablatũ est, iudicio suum recuperare nullo modo potest? Dein-
de in hoc homo lynceus, etiã callidus ac veterator esse vult, quòd ita scribit, Si vter volet,
Recuperatores dabo. Quàm lapide se furari putat? vtrique facit potestatẽ. Sed vtrũ ita scri-
pserit, Si vter volet, an Si Decumanus volet, nihil interest. arator enim tuos istos Recupe-
ratores nunquid volet? quid? illa cuiusmodi sunt quæ ex tempore ab Apronio admonitus,
edixit? Q. Septitio honestissimo homine, Equitéque Romano resistente Apronio, & affir-
mante se plus decuma nõ daturum, exoritur peculiare edictum repentinũ, nequis frumen-
tum de area tolleret, ante quàm cum Decumano pactus esset. Ferebat hãc quoque iniqui-
tatem Septitius, & imbri frumentum corrumpi in area patiebatur: cum illud edictum re-
pente vberrimum & quæstuosissimum nascitur, vt ante Calend. Sext. omnes decumas ad
19 aquam deportatas haberẽt. Hoc edicto, nõ Siculi (nam eos quidem iam superioribus edi-
ctis satis perdiderat atque afflixerat) sed isti ipsi Equites Ro. qui suum ius retinere se con-
tra Apronium posse erant arbitrati, splendidi homines, & aliis Prætoribus gratiosi, vincti
Apronio traditi sunt. Attendite enim cuiusmodi edicta sunt, Ne tollat, inquit, ex area, nisi
erit pactus. Satis hæc magna vis est ad inique paciscendũ. malo enim plus dare, quàm non
mature ex area tollere. At ista vi Septitium, & nõnullos Septitii similes nõ coercet: qui ita
dicunt, Ne tollã potius, quàm paciscor. His hoc apponitur, Deportatum habeas ante Ca-
lend. Sextiles. deportabo igitur. Nisi pactus eris, non cõmouebis. sic deportandi dies præ-
stituta tollere cogebat ex area: cohibitio tollẽdi, nisi pactus esset, vim adhibebat pactioni,
20 nõ voluntatem. Iam vero illud non solum contra legem Hieronicam, nec solum contra
consuetudinem superiorum, sed etiã contra omnia iura Siculorum, quæ habent à Senatu,
Populóque Ro. ne extra suum forum vadimonium promittere cogantur. Statuit iste vt
arator Decumano, quod vellet Decumanus vadimoniũ promitteret: vt hic quoque Apro
nio, cum ex Leontino vsque Lilybæum aliquem vadaretur, ex miseris aratoribus calum-
niandi quæstus accederet. quanquam illa fuit ad calumniam singulari consilio reperta ra
tio, quòd edixerat vt aratores iugera sationum suarum profiterentur. Quæ res cum ad pa-
ctiones iniquissimas magnam vim habuit, sicut ostẽdemus, nec ad vllam vtilitatem Rei-
publicæ pertinuit, tum vero ad calumnias, in quas omnes inciderẽt, quos vellet Apronius.
Vt enim quisque contra voluntatẽ eius dixerat: ita in eum iudiciũ de professione iugerum
21 postulabatur. Cuius iudicii metu magnus à multis frumenti numerus ablatus, magnæque
pecuniæ coactæ sunt: nõ quo iugerum numerũ vere profiteri esset difficile, aut amplius etiã
profiteri (quid enim in eo periculi esse posset?) sed causa erat iudicii postulandi, quòd ex edi-
cto professus nõ esset. iudiciũ autẽ quod fuerit isto Prætore, si quæ cohors, & qui comitatus
fuerit, meministis, scire debetis. Quid igitur est quod ex hac iniquitate nouorũ edictorum
intelligi velim Iudices? iniuriámne factam sociis? at videtis. Authoritatẽ superiorũ repudia-
tam? non audebit negare. Tantũ Apronium isto Prætore potuisse? cõfiteatur necesse est. Sed
vos fortasse, quod vos lex cõmonet, id in hoc loco quæretis, num quas ex hisce rebus pe-
cunias ceperit. Docebo cepisse maximas, omnésque eas iniquitates, de quibus antea dixi,

sui quæstus causa irrupisse conuincā, si prius illud propugnaculū, quo contra omnes meos impetus vsurū se putat, ex defensione eius deiecero. Magno, inquit, decumas vendidi. quid ais: an tu decumas homo audacissime, atque amentissime vendidisti? tu partes eas, quas te Senatus Populúsque Ro. voluit: an fructus integros, atque adeo bona, fortunásque aratorū omnes vēdidisti? si palàm præco iussu tuo prædicasset, nō decumas frumēti, sed dimidias venire partes: & ita emptores accessissent vt ad dimidias partes emendas, si pluris vendidisses tu dimidias, quàm cæteri decumas: cuinā mirū videretur? quid vero, si præco decumas pronunciauit, re vera, hoc est lege, edicto, cōditione, plus etiam quàm dimidiæ venierunt: tamē hoc tibi præclarū putabis, te pluris quod non licebat, quàm cæteros quod oportebat, vendidisse? Pluris vendidi decumas quàm cæteri. quibus rebus id assecutus es? innocētia? aspice ædem Castoris: deinde, si audes, fac mentionē innocentiæ, diligentiǽque. codicis lituras tui contemplare in Sthenii Thermitani nomine: deinde aude te dicere diligētem. ingenio? qui testes interrogari priore actione nolueris, & iis tacitū os tuum præbere malueris, quāuis & te & patronos tuos ingeniosos esse dicito. Qua re igitur id, quod ais, assecutus es? magna est enim laus, si superiores cōsilio vicisti: posterioribus exēplū atque authoritatē reliquisti. tibi fortasse idoneus fuit nemo quē imitarere. at te videlicet inuentorē rerū optimarū, ac principē imitabūtur omnes. quis aratorū te Prætore decumā dedit? quis duas? quis nō maximo se affectū beneficio putauit, cum tribus decumis pro vna defrugeretur, præter paucos, qui propter societatē furtorū tuorum nihil omnino dederūt? Vide inter importunitatē tuam, Senatúsque bonitatē quid intersit. Senatus, cum temporibus Reipublicæ cogitur vt decernat vt alteræ decumæ exigātur, ita decernit vt pecunia pro his decumis soluatur aratoribus: vt quod plus sumitur quàm debetur, idem non auferri putetur. tu cum tot decumas nō S. C. sed nouis edictis tuis, nefariísque institutis exigeres & eriperes, magnum te fecisse arbitrabere si pluris vendideris, quàm L. Hortensius pater istius Q. Hortensii, quàm Cn. Pompeius, quàm M. Marcellus, qui ab æquitate, ab lege, ab institutis non recesserunt? An tibi vnius anni, aut biennii ratio habenda fuit: salus prouinciæ, commoda rei frumētariæ, rario Reip. * vt satis frumenti ex Sicilia suppeditaretur, & aratoribus tamen arare, atque agros colere expediret. quid effecisti? quid assecutus es? vt Prætore te nescio quid ad decumas accederet, deserendas arationes, relinquendásque curasti. successit tibi L. Metellus. tu innocentior quàm Metellus: tu laudis & honoris cupidior? tibi enim Consulatus quærebatur, Metello paternus honor & auitus negligebatur. multo minoris vendidit, nō modo quàm tu, sed etiam quàm qui ante te vendiderunt. quæro, si ipse excogitare non poterat quēadmodum quamplurimo venderet, ne tua quidem recentia proximi Prætoris vestigia persequi poterat, vt tuis præclaris abs te principe inuētis & excogitatis edictis atque institutis vteretur? Ille vero tum se Metellū minime fore putasset, si te vlla in re imitatus esset. qui ab vrbe Roma, quod nemo vnquā post hominū memoriam fecit, cū sibi in prouinciam proficiscēdum putaret, literas ad Siciliæ ciuitates misit, per quas hortatur & rogat vt arent, vt serāt in beneficio Populi Ro. Hoc petit aliquāto ante aduentū suum, & simul ostendit se lege Hieronica venditurū: hoc est in omni ratione decumarum, nihil isti simile facturū. atque hæc non cupiditate aliqua scribit adductus, vt in alienā prouinciam mittat literas ante tempus, sed consilio: ne si tempus sationis præteriisset, granū in prouincia Sicilia nullū haberemus. cognoscite Metelli literas. Recita epistolā L. Metelli. Hæ literæ Iudices L. Metelli, quas audistis, hoc quantum est, ex Sicilia frumēti hornotini exarauerunt: glebā commouisset in agro decumano Siciliæ nemo, si Metellus hanc epistolam non misisset. quid Metello diuinitus hoc venit in mentē? an ab Siculis qui Romā frequentissimi cōuenerāt, negociatoribúsque Siciliæ doctus est? quorū quanti cōuentus ad Marcellos antiquissimos Siciliæ patronos, quāti ad Cn. Pōpeiū COS. designatū, cæterósque illius prouinciæ necessarios, fieri soliti sint, quis ignorat? quod quidē iudicium nullo vnquā de homine factū est vt absens accusaretur ab iis palàm, quorū in bona, liberósque summū imperiū, potestatémque haberet. tanta vis erat iniuriarū, vt homines quiduis perpeti, quàm nō de istius prauitate, & iniuriis deplorare & cōqueri mallent. quas literas cum ad omnes

ciuitates propè suppliciter misisset Metellus, tamen antiquũ modum sationis nulla ex parte exequi potuit. diffugerant enim permulti, id quod ostendam: non solum arationes, sed etiam sedes suas patrias istius iniuriis exagitati, reliquerant: non mehercule criminis augẽdi causa dicam Iudices, sed quẽ accæpi ipse oculis, animóque sensum, hunc vete apud vos, & vt potero planissime exponam. nam cum quadriennio pòst in Siciliam venissem, sic mihi affecta visa est, vt hæ terræ solent in quibus bellum acerbum, diuturnúmque versatum est. Quos ego campos antea, collésq; nitidissimos, viridissimósque vidissem, hos ita vastatos nunc ac desertos videbam, vt ager ipse cultorem desiderare, ac lugere dominũ videretur. Herbitensis ager, & Ennensis, Murgentinus, Assorinus, Macharensis, Agyrinẽsis ita relictus erat ex maxima parte, vt non solum iugerum, sed etiã dominorum multitudinẽ quæreremus. AEnensis vero ager, qui solebat esse cultissimus, & quod caput est rei frumentariæ, campus Leontinus, cuius antea spes hæc erat, vt cum obsitum vidisset, annonæ caritatem nõ vereretur, sic erat deformis atque horridus, vt in vberrima Siciliæ parte, Siciliã quæreremus. labefactarat enim vehemẽter aratores iam superior annus: proximus vero funditus euerterat. Tu mihi etiam audes mẽtionem facere decumarum? tu in tanta acerbitate, in tot, & tantis iniuriis, cum in arationibus, & in earum terũ iure prouincia Sicilia consistat, euersis funditus aratoribus, relictis agris, cum in prouincia tam locuplete, ac referta non modo rem, sed ne spem quidem vllam reliquam cuiquam feceris: aliquid te populare putabis habere, cũ dices te pluris quàm cæteros decumas vendidisse? quasi vero aut Populus Ro. hoc voluerit, aut Senatus hoc tibi mandauerit, vt cum omnes aratorum fortunas decumarum nomine eriperes, in posterum fructu illo, commodóque rei frumentariæ Populum Ro. priuares: deinde siquam partem tuæ prædæ ad summam decumatum addidisses, bene de Populo Ro. meritus viderere. atque hæc perinde loquor, quasi in eo sit iniquitas eius reprehendenda, quòd propter gloriæ cupiditatem, vt aliquos summa decumarũ vinceret, acerbiorem legem, duriora edicta interposuerit, omnium superiorũ authoritatẽ repudiarit. Magno tu decumas vẽdidisti. quid si doceo te non minus domum tuam auertisse, quàm Romam misisse decumarum nomine? quid habet populare ratio tua, cũ ex prouincia Populi Ro. æquam partem tu tibi sumpseris, atque Populo Ro. miseris? quid si duabus partibus doceo te amplius frumenti abstulisse, quàm Populo Ro. misisse? taménne putamus patronũ tuum in hoc crimine ceruiculam iactaturũ, & populo se ad coronam daturum? Hæc vos antea Iudices audistis: verum fortasse ita audistis, vt authorem rumorem haberetis, sermonémque omniũ. Cognoscite nũc innumerabilem pecuniam frumentario nomine ereptam: vt simul illã quoque eius vocem improbam agnoscatis, qui se vno quæstu decumarũ, omnia sua pericula redempturũ esse dicebat. Audiuimus hoc iandiu Iudices, nego quenquã esse vestrũ quin sæpe audierit, socios istius fuisse decumanos. nihil aliud arbitror in istũ falsò esse dictũ ab iis, qui male de isto existimarint, nisi hoc. nam socii putãdi sunt, quos inter res cõmunicata est. Ego rem totã, fortunásque aratorũ omnes, istius fuisse dico: Aproniũ, Veneriósque seruos (quod isto Prætore fuit nouũ genus publicanorũ) cæterósque decumanos, procuratores istius quæstus, & ministros rapinarũ dico fuisse. Quo modo hoc doces? quomodo ex locatione illa columnarum docui istũ esse prædatũ? opinor ex eo maxime, quòd iniquã legẽ nouámque dixisset. quis enim vnquã conatus est iura omnia, & consuetudinẽ omnium commutare cũ vituperatione sine quæstu? Pergã, atque insequar lõgius: iniqua lege vendebas, quo pluris venderes. Cur iam addictis, & venditis decumis, cũ iam ad summam decumarũ nihil, ad tuũ quæstũ multum posset accedere, subito atque ex tẽpore noua nascebantur edicta? nã vt vadimoniũ Decumano, quocũque is vellet, promitteretur, vt ex area, nisi pactus esset, arator ne tolleret, Calẽ. Sextilibus decumas deportatas haberẽt: hæc omnia, venditis decumis, anno tertio te edixisse dico. quæ si reip. causa faceres, in vendendo essent pronũciata: quia tua causa faciebas, quod erat imprudentia prætermissum, id quæstu ac tẽpore admonitus reprehẽdisti. Illud vero cui probari potest, te sine tuo quæstu ac maximo quæstu, tantam tuã infamiam, tantũ capitis tui fortunarúmque periculũ neglexisse? cũ totius Siciliæ quotidie gemitus, querimoniásque audires: cũ

vt ipſe dixiſti,reum te fore putares,cum huiuſce iudicii diſcrimen ab opinione tua nõ ab-
horreret:paterere tamen aratores indigniſſimis iniuriis vexari,ac diripi?Profectò,quanquã
es ſingulari crudelitate & audacia:tamen abs te totã alienari prouinciã,tot honeſtiſſimos,
tibi inimiciſſimos fieri nolles,niſi hanc rationẽ & cogitationem ſalutis tuæ,pecuniæ cupi-
ditas,ac præſens illa præda ſuperaret.Etenim quoniã ſummã,& numerũ iniuriarum Iudi-
ces,vobis nõ poſſum exponere,ſigillatim autem de vniuſcuiuſque incommodo dicere in- 43
finitum eſt:genera ipſa iniuriarum quæſo cognoſcite. Nympho eſt Centuripinus homo
nauus & induſtrius, experientiſſimus ac diligentiſſimus arator. is cum arationes magnas
conductas haberet(quod homines etiam locupletes, ſicut ille eſt, in Sicilia facere conſue-
uerunt:) eáſque magna impẽſa,magno inſtrumento tueretur: tanta ab iſto iniquitate op-
preſſus eſt,vt nõ modo arationes relinqueret,ſed etiam ex Sicilia profugeret,Romámque
cum multis vnà ab iſto eiectis veniret.Fecit vt Decumanus Nymphonem vocaret ex edi-
cto illo præclaro,quod nullam ad aliam rem,niſi ad eiuſmodi quæſtus pertinebat,nume-
rum iugerum profeſſum non eſſe.Nympho cum ſe vellet æquo iudicio defendere,iſte vi-
ros optimos recuperatores dat, eundem illum medicum Cornelium (is eſt Artemidorus
Pergameus,qui in ſua patria dux iſti quondam,& magiſter ad deſpoliandum Dianæ tem- 44
plum fuit) & aruſpicem Voluſianum, & Valerium præconem. Nympho antequam pla-
nè conſtitit,condemnatur. quanti,fortaſſe quæritis.nulla erat edicti pœna certa.frumen-
ti eius omnis quod in areis eſſet, ſic Apronius Decumanus non decumanam debitam,
non frumentum remotum atque celatum,ſed tritici ſeptem millia medimnûm ex Nym-
phonis arationibus edicta pœna, non redemptionis aliquo iure tollit. Xenonis Meneni
nobiliſſimi hominis vxoris fundus erat colono locatus : colonus quòd Decumanorum
iniurias ferre non poterat, ex agro profugerat. Verres in Xenonem iudicium dabat illud
ſuum damnatorium de iugerum profeſſione.Xenon ad ſe pertinere negabat: fundum eũ
locatum eſſe dicebat, dabat teſtes. Iudicium, ſi pateret iugera eiuſmodi fundi eſſe plura
quàm colonus eſſet profeſſus, tum Xeno damnaretur.Dicebat ille,non modo non araſſe 45
ſe, id quod ſatis erat, ſed nec dominum eius eſſe fundi, nec locatorem: vxorem eſſe, eam
ipſam ſuum negociũ gerere,ipſam locauiſſe.Defendebat Xenonem homo ſummo ſplen
dore,& ſumma authoritate præditus M. Coſſetius.iſte nihilo minus iudicium HS L X X X
dabat. ille tametſi Recuperatores de cohorte latronum ſibi parari videbat,tamen iudici-
um accæpturum ſe eſſe dicebat.tum iſte magna voce Venereis imperat vt Xenonem adi-
rent:dum res iudicaretur,hominem vt aſſeruarent:cum iudicatum ſit,ad ſe adducant. &
illud ſimul dixit , ſe non putare illum, ſi propter diuitias, pœnas damnationis contem-
neret, etiam virgas contemnere. hac ille vi, & hoc metu adductus, tantum Decumanis,
quantum iſte imperauit,exoluit. Polemarchus eſt Murgentinus vir bonus, atque hone
ſtus.is cum pro iugeribus quinquaginta,medimna D C C decumæ imperarentur:quòd re-
cuſabat, domum ad iſtum in ius deductus eſt: & cum iſte etiam cubaret,in cubiculum in- 46
troductus eſt:quod niſi mulieri & Decumano,patebat alii nemini. ibi cum pugnis & cal-
cibus conciſus eſſet, qui D C C medimnis decidere noluiſſet, mille promiſit. Eubulides
eſt Groſphus Centuripinus, homo cum virtute & nobilitate domi ſuæ, tum etiam pecu-
nia princeps.huic homini Iudices honeſtiſſimæ ciuitatis honeſtiſſimo,non modo frumen-
ti ſcitote,ſed vitæ & ſanguinis tantum relictum eſſe,quantum Apronii libido tulit. Nam
vi,malo,plagis adductus eſt vt frumenti daret, non quantum haberet,ſed quantum coge-
retur.Soſtratus & Numenius & Nymphodorus eiuſdẽ ciuitatis,cum ex agris tres fratres
cõſortes profugiſſent,quòd iis plus frumenti imperabatur,quàm quantum exararant: ho-
minibus coactis,in eorum arationes Apronius venit,omne inſtrumentum diripuit, fami
liam abduxit,pecus abegit. Poſtea cum ad eum Nymphodorus veniſſet AEtnam,& ora- 47
ret vt ſibi ſua reſtituerentur,hominem corripi,ac ſuſpendi iuſſit in oleaſtro quadam, quæ
eſt arbor Iudices in foro.Tandiu pependit in arbore ſocius, amicuſque Populi Ro. in ſo-
ciorum vrbe ac foro colonus,aratórque veſter,quandiu voluntas Apronii tulit. Genera
iandudum innumerabiliũ iniuriarũ Iudices,ſingulis nominibus profero, infinitam mul-

titudinem iniuriarũ prætermitto. vos ante oculos, animósque vestros tota Sicilia Decumanorũ hos impetus, aratorũ direptiones, huius importunitatẽ, Apronii regnum proponite. Cõtempsit Siculos, nõ duxit homines, nec ipsos ad persequendum vehemẽtes fore: & vos eorum iniurias leuiter laturos existimauit. Esto, falsam de illis habuit opinionem, malam de vobis. verũtamen cum de Siculis male mereretur, ciues Ro. coluit, his indulsit, eorum voluntati & gratiæ deditus fuit. Iste ciues Romanos? at nullus inimicior aut infestior fuit. mitto vincla, mitto carcerem, mitto verbera, mitto secures: crucem denique illã prætermitto, quam iste ciuibus Romanis testem humanitatis in eos, ac beneuolentiæ suæ voluit esse: mitto inquam hæc omnia, atque in aliud dicendi tempus reiicio: de decumis, de ciuium Romanorum cõditione in arationibus disputo. qui quemadmodum essent accepti Iudices, audistis ex ipsis: bona sibi erepta esse dixere. verum, hæc quoniam huiusmodi casus affuit, ferenda sunt, nihil valuisse æquitatem, nihil consuetudinem: damna denique Iudices nulla tanta sunt, quæ non viri fortes magno & libero animo affecti, ferenda arbitrentur. Quid si Equitibus Romanis nõ obscuris neque ignotis, sed honestis & illustribus manus ab Apronio, isto Prætore, sine vlla dubitatione afferebantur? quid expectatis? quid à me amplius dicendum putatis? an id agendum vt eo celerius de isto transigamus, quo maturius ad Apronium possimus, id quod ego illi iam in Sicilia pollicitus sum, venire? qui C. Matrinium Iudices, summa virtute hominem, summa industria, summa gratia, Leontinis in publico biduum tenuit, atque ab Apronio Iudices, homine in dedecore nato, ad turpitudinem educato, ad Verris flagitia libidinésque accommodato, Equitem Romanũ scitote biduum cibo, tectóque prohibitum, biduum Leontinis in foro custodiis Apronii retentum, atque seruatum: neque antè dimissum, quàm ad conditiones eius depactus est. Nam quid ego de Q. Lollio Iudices dicã, Equite Romano spectato atque honesto? clara res est, quam dicturus sum: tota Sicilia celeberrima, atque notissima: qui cum araret in AEtnẽsi, cum is ager in Apronio cum cæteris agris esset traditus, equestri vetere illa & authoritate & gratia fretus, affirmauit se Decumanis plus quàm deberet nõ daturum. Refertur eius sermo Apronio. Enimuero iste ridere, ac mirari Lollium nihil de Matrinio, nihil de cæteris rebus audisse. mittit ad hominem Venerios (hoc quoque attendite, apparitores à Prætore assignatos habuisse Decumanum: si mediocre argumentum videri potest, istum Decumanorum nomine ad suos quæstus esse abusum) adducitur à Venereis, atque adeò attrahitur Lollius cõmode, cum Apronius è palæstra redisset, & in triclinio, quod in foro AEtnæ strauerat, decubuisset. statuitur Lollius in illo tempestiuo gladiatorum conuiuio. Non mehercule quæ loquor crederem Iudices, tametsi vulgo audirem: nisi mecum ipse senex, cum mihi atque huic voluntati accusationis meæ lachrymans gratias ageret, summa cum authoritate esset locutus. Statuitur, vt dico, Eques Ro. prope annos L X X X X natus in Apronii conuiuio. cum interea Apronius caput atque os suũ vnguento perfricaret, Quid est Lolli, inquit? tu nisi malo coactus, rectè facere nescis? Homo quid ageret, taceret, responderet, quid faceret denique illa authoritate, & ætate præditus nesciebat. Apronius interea cœnam ac pocula poscebat. serui autem eius, qui & moribus iisdem essent quibus dominus, & eodem genere ac loco nati, præter oculos Lollii hæc omnia ferebant. ridere conuiuæ, cachinnari ipse Apronius: nisi fortè existimatis, cum in vino ac luxu non risisse, qui nunc in periculo ac exitio suo risum tenere nõ possit. Ne multa Iudices: his cõtumeliis scitote Q. Lollium coactum ad Apronii leges conditionésque venisse. Lollius ætate & morbo impeditus, ad testimonium dicendum venire non potuit. quid opus est Lollio? nemo hoc nescit: nemo tuorum amicorum, nemo abs te interrogatus nunc se primùm hoc dicet audire. M. Lollius filius eius adolescens lectissimus præsto est: huius verba auditis. nam Q. Lollius eius filius qui Calidium accusauit, adolescens & bonus & fortis, & in primis disertus: cum his iniuriis contumeliisque cõmotus, in Siciliam esset profectus, in itinere occisus est. cuius mortis causam fugitiui sustinent. re quidem vera nemo in Sicilia dubitat quin eo sit occisus, quòd habere clausa nõ potuerit sua cõsilia de Verre. iste porrò non dubitabat quin is, qui antea alium studio adductus accusasset, sibi aduenĩẽti

præsto esset futurus, cum esset parentis iniuriis, & domestico dolore cōmotus. Iámne intelligitis Iudices,quæ pestis,quæ immanitas in vestra antiquissima,fidelissima, proximáq; prouincia versata sit? Iam videtis quam ob causam Sicilia tot hominum antea furta,rapinas,iniquitates,ignominiásque perpessa:hoc nō potuerit nouum,ac singulare,atque incredibile genus iniuriarum cōtumeliarúmque ferre? Iam omnes intelligunt cur vniuersa prouincia defensorem suæ salutis eum quæsiuit,cuius iste fidei, diligentiæ, perseuerantiæ, 53
nulla ratione eripi possit. Tot iudiciis interfuistis:tot homines nocētes & improbos accusatos,& vestra & superiorum memoria scitis esse:ecquem vidistis,ecquem audistis,in tantis furtis,in tam apertis,in tanta audacia, tanta impudentia esse versatum? Apronius stipatores Venerios secum habebat, ducebat eos circum ciuitates: publicè sibi conuiuia parari,sterni triclinia etiam in foro iubebat:eò vocari homines honestissimos,nō solum Siculos,sed etiam Equites Romanos, vt quocum inire conuiuium nemo vnquā, nisi turpis impurúsque voluisset,ad eius conuiuium spectatissimi,atque honestissimi viri tenerentur. Hæc tu omnium mortaliū profligatissime ac perditissime, cum scires,cum audires quotidie,cum videres,si sine tuo maximo quæstu fierēt,cum tanto periculo tuo fieri paterere, atque concederes? & tantum apud te quæstus Apronii, tantū eius sermo inquinatissimus, 54
& blanditiæ flagitiosæ valuerunt, vt nunquam animum tuum cura tuarū fortunarum, cogitatióque tangeret? Cernitis Iudices quod,& quantum incēdium Decumanorum impetu non solum per agros,sed etiam per reliquas fortunas aratorum:nō solum per bona, sed etiam per iura libertatis,& ciuitatis isto Prætore peruaserit. Videtis pēdere alios ex arbore,pulsari autem alios & verberari,porrò alios in publico custodiri,destitui alios in cōuiuio,condemnari alios à medico & præcone Prætoris: bona tamen interea nihilominus eorum omnium ex agris auferri,ac diripi. Quid est hoc Populi Ro. imperiū, Populi Ro. leges, iudicia,socii fideles,prouincia suburbana? nónne omnia potius eiusmodi sunt, quæ si Athenio vicisset,in Sicilia non fecisset? non inquam Iudices esset vllam partem istius nequitiæ fugitiuorum insolentia cōsecuta.priuatim hoc modo:quid publicè,ciuitates quēadmodum tractatæ sunt? Audistis permulta indicia & testimonia ciuitatū, & reliquarum 55
audietis.ac primùm de Agyrinēsi populo fideli,& illustri breuiter cognoscite. Agyrinēsis est in primis honesta ciuitas Siciliæ, hominum ante hunc Prætorem locupletiū, summorúmque aratorum.eius agri decumas cum emisset idem Apronius,Agyrium venit:qui quum eò cum apparitoribus,id est cum minis ac vi venisset:poscere pecuniam grandē cœpit,vt accepto lucro discederet.nolle se negotii quicquam habere dicebat, sed accepta pecunia quamprimum aliam ciuitatem occurrere. sunt homines Siculi non contemnendi, si per nostros magistratus liceat: sed homines & satis fortes, & satis planè frugi,ac sobrii, & in primis hæc ciuitas de qua loquor Iudices. Itaque homini in primis improbissimo respondent Agyrinenses,sese decumas ei,quemadmodū deberent,daturos:lucrum, cum ille magno præsertim emisset,non addituros. Apronius certiorē facit istum cuia res erat,quid rei esset. statim tanquā coniuratio aliqua Agyrii contra rempub. facta, aut Legatus Prætoris pulsatus esset,ita Agyrio Magistratus,& quinque primi accitu istius euocantur. Veniunt Syracusas.præsto est Apronius.ait eos ipsos qui venissent, contra edictum Prætoris fecisse.quærebāt,quid.respondebat se ad Recuperatores esse dicturum. iste æquissimus homo formidinem illam suā miseris Agyrinensibus iniiciebat, Recuperatores se de cohorte sua daturum minabatur. Agyrinenses viri fortissimi, iudicium se passuros esse dicebāt. ingerebat iste Artemidorum medicum Cornelium,pictorem Tlepolemū,& huiusmodi Recuperatores,quorum ciuis Rom. nemo erat,sed Græci sacrilegi, iampridem improbi, repente Cornelii. videbant Agyrinēses quicquid ad eos Recuperatores Apronius attulisset, illum perfacile probaturum.condemnari cum istius inuidia,infamiáque malebant, quàm ad eius conditiones pactionésque accedere. Quærebāt quæ in verba Recuperatores daret: respondebat,si pateret aduersus edictum fecisse, quæ in iudicio dicturum esse dicebat. Iniquissimis verbis, improbissimis Recuperatoribus conflictari malebant, quàm quicquam cum isto sua voluntate decidere. summittebat iste Timarchidem, qui moneret eos, si fa-

perent vt transigerent.pernegabant.Quid ergo? in singulos HS quinquagenis millibus dã-
nari mauuleis? malle dicebant. Tum iste clarè omnibus audiẽtibus, Qui damnatus erit, in-
quit, virgis ad necem cæderẽur. hic illi flentes rogare atque orare cœperunt, vt sibi suas se-
getes, fructúsque omnes, arationésque vacuas Apronio tradere liceret: vt ipsi sine ignomi-
nia, molestiáque discederẽt. hac lege Iudices decumas vendidit Verres. Dicat licet Hortẽ-
58 sius, si audet, magno Verrem vendidisse. hæc conditio fuit isto Prætore aratorum, vt secũ
præclare agi arbitrarẽtur, si vacuos agros Apronio tradere liceret: multas enim cruces pro
positas effugere cupiebant. quantum Apronius edidisset deberi, tantum ex edicto dandum
erat. Etiámne si plus edidisset, quàm quãtum natum esset? etiam. Quomodo? magistratus
ex ipsius edicto exigere debebant. At arator repetere poterat. verum Artemidoro Recupe
ratore. Quid si minus arator dedisset, quàm poposcisset Apronius? iudiciũ in aratorem in
quadruplum. Ex quo iudicũ numero? ex cohorte Prætoris præclara honestissimorũ. Quid
amplius? minus te iugerum professum esse dico; Recuperatores reiice, quòd aduersum edi-
ctum feceris. Ex quo numero? ex eadẽ cohorte. Quid erit extremum? si damnatus eris (nã
dubitatio damnationis illis Recuperatoribus quæ poterat esse?) virgis te ad necẽ cædi ne-
59 cesse erit. his legibus, his conditionibus erit quisquam tam stultus qui decumas venisse ar
bitretur: qui aratori nouem partes reliquas factas esse existimet: qui nõ intelligat istum sibi
quæstui prædǽque habuisse bona, possessiones, fortunas aratorum? Virgarum metu Agyri-
nenses, quod imperatũ esset, facturos se esse dixerũt. Accipite nunc quid imperarit, & dis-
simulate vos, si potestis, vos intelligere ipsum Prætorem, quod tota Sicilia perspexerit, re-
demptorem decumarum, atque adeo aratorum dominum, ac regem fuisse. imperat Agy-
rinensibus vt decumas ipsi publice accipiant, Apronio lucrum dent. si magno emerant,
quoniam tu es qui diligẽtissime precium exquisisti, qui, vt ais, magno vendidisti: quare pu
tabas emptori lucrum addi oportere? esto, putabas. quamobrem imperabas vt adderent?
quid est aliud capere, & conciliare pecunias, in quo te lex tenet, si hoc non est vi atque im-
perio cogere inuitos lucrum dare alteri, hoc est pecuniam dare? age quid tum? si Apronio
60 delitiis Prætoris lucelli aliquid iussi sunt dare, putate Apronio datum: si Aproníanum lu-
cellum, ac non Prætoria præda vobis videbitur. Imperas vt decumas accipiant, Apronio
dent lucrum, tritici medimna XXXIIII. quid est hoc? vna ciuitas ex vno agro, plebi Ro
manæ propè menstrua cibaria, Prætoris imperio donare Apronio cogitur: tu magno de-
cumas vendidisti? cum tantum lucri Decumano sit datum, profecto si precium exquisisses
diligenter, tum cum vendebas, X medimna potius addidissent, quàm HS DC postea. magna
præda videtur. Audite reliqua, & diligenter attendite, quominus miremini Siculos re ne-
cessaria coactos, auxilium à Patronis, à Consulibus, ab Senatu, ab legibus, à iudiciis peti-
uisse. Vt probaret Apronius hoc triticum, imperat Agyrinensibus Verres, vti in medimna
61 singula dentur Apronio HS III. quid est hoc? tanto numero frumenti in lucri nomẽ im-
perato, expresso, nummi præterea exigentur, vt probetur frumentũ? an poterat non modo
Apronius, sed quiuis, exercitui, si metiundum esset, improbare Siculum frumentum, quod
illi ex area, si vellet, admetiri licebat? Frumenti tantus numerus imperio tuo datur, & co-
gitur. non est satis. Nummi præterea imperantur. dantur. parum est. Pro decumis hordei
alia pecunia cogitur. iubes HS XXX lucri dari. ita ab vna ciuitate, vi, minis, imperio, iniu-
riáque Prætoris eripiuntur tritici medimna XXXIII, & præterea HS LX. An hæc obscu
ra sunt: aut si omnes homines velint, obscura esse possunt, quæ tu palàm egisti, in conuẽ-
tu imperasti, omnibus inspectantibus coegisti? qua de re Agyrinẽses magistratus & quin-
62 queprimi, quos tui quæstus causa euocasti, acta & imperia tua domum ad Senatum suum
renunciauerunt: quorum renunciatio legibus illorum, literis publicis mandata est: quorũ
Legati homines nobilissimi Romæ sunt, qui hoc idem pro testimonio dixerunt. Cogno-
scite Agyrinẽsium publicas literas, deinde testimoniũ publicum ciuitatis. Recita literas
publicas. TESTIMONIVM PVBLICVM. Animaduertistis in hoc testimonio
Iudices, Apollodorum, cui Pyragri cognomen est, principem suæ ciuitatis lachrymantẽ
testari, ac dicere, nunquam post Populi Rom. nomen ab Siculis auditum, & cognitum,

Agyrinenses contra quenquam infimum ciuem Romanum dixisse, aut fecisse quippiam: qui nunc contra Prætorem Populi Rom. magnis iniuriis, & magno dolore publicè testimonium dicere cogerentur. vni mehercule huic ciuitati Verres obsistere tua defensione non potes: tanta authoritas est in eorum hominum fidelitate, tantus dolor iniuriæ, tanta religio in testimonio. Verum non vna te, sed vniuersæ similibus afflictæ incõmodis, legationibus, ac testimoniis publicis persequentur. Etenim deinceps videamus, Herbitensis ciuitas honesta, & antea copiosa, quemadmodum spoliata ab isto ac vexata sit. at quorum hominum? summorum aratorum, remotissimorum à foro, iudiciis & controuersiis, quibus parcere, & consulere homo impurissime, & quod genus hominum studiosissime conseruare debuisti. Primo anno venierunt eius agri decumæ tritici medimna XVIII. Accensus istius item minister in decumis, cum emisset, & præfecti nomine cum venisset Herbitam cum Veneriis, locúsque ei publicè, quo diuerteretur datus esset, coguntur Herbitẽses ei lucri dare tritici modium XXXVII millia, cum decumæ venisset tritici modium XVIII. atque hoc triticum lucri coguntur dare publicè, cum iam priuatim aratores ex agris spoliati, atque exagitati Decumanorum iniuriis profugissent. Anno secundo cum emisset Apronius decumas tritici modiũ XXV millibus, & ipse Herbitam cum illa prædonis copia manúque venisset, populus publicè coactus est ei conferre lucri tritici modiũ XXVI, & accessionẽ HS MM. De accessione dubito an Apronio ipsi data sit merces operæ, preciúmque impudẽtiæ. De tritici quidem numero tanto quis potest dubitare quin ad istum prædonem frumẽtarium, sicut Agyrinense frumentum, peruenerit? Anno verò tertio in hoc agro consuetudine vsus est regia. solere aiunt barbaros reges Persarum ac Syrorum, plures vxores habere: his autem vxoribus ciuitates attribuere, hoc modo, Hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat, hæc in collum, hæc in crines. ita populos habent vniuersos non solum conscios libidinis suæ, verumetiam administros. eãdem istius qui se regem Siculorum esse dicebat, licentiam, libidinémque fuisse cognoscite. AEschrionis Syracusani vxor est Pippa, cuius nomen istius nequitia tota Sicilia peruulgatum est. de qua muliere versus plurimi supra tribunal, & supra Prætoris caput scribebãtur. Hic AEschrio Pippæ vir adumbratus, in Herbitensibus decumis nouus instituitur publicanus. Herbitẽses cum viderent, si ad AEschrionem precium redisset, se ad arbitriũ libidinosissimæ mulieris spoliatum iri, liciti sunt vsque eo, quoad se efficere posse arbitrabãtur. Suprà adiecit AEschrio: neque enim metuebat, ne Prætore Verre decumana mulier damno affici posset. addicitur medimnis MM, dimidio ferè pluris quàm superiore anno. aratores funditus euertebantur, & eo magis, quòd iam superioribus annis exhausti erant ac penè perditi. Intellexit iste ita magno venisse, vt amplius ab Herbitensibus exprimi non posset. demit de capite medimna DC. iubet in tabulas pro medimnis MMMVIII, referri DMMD & IIII. hordei decumas eiusdem agri Docimus emerat. hic est Docimus qui ad istum deduxerat Tertiam Isidori mimi filiam, vi abductã ab Rhodio tibicine. Huius Tertiæ plus etiam quàm Pippæ, plus quàm cæterarum, ac propè dicam tantum apud istum in Siciliensi Prætura authoritas valuit, quantum in vrbana Chelidonis. Veniunt Herbitam duo Prætoris æmuli, non molesti, muliercularum deterrimarum improbissimi cognitores: incipiunt postulare, poscere, minari: non poterant tamen, cum cuperent, Apronium imitari: Siculi Siculos non tam pertimescebant. Cum omni ratione tamen illi calumniarentur, promit cũt Herbitenses vadimonium Syracusas. eò posteaquam ventum est, coguntur AEschrioni, id est Pippæ dare tantum, quantum erat de capite demptum, tritici modios MMMDC. Mulierculæ publicanæ noluit ex decumis nimium lucri dare, ne fortè ab nocturno suo quæstu animum ad vectigalia redimenda transferret. Transactum putabant Herbitenses, cum iste, Quid de hordeo, inquit, & Docimo amiculo meo, quid cogitatis? At hoc agebat in cubiculo Iudices, atque in lectulo suo. Negabant illi sibi quicquam esse mandatum. Nõ audio: numerate HS XV. Quid facerent miseri aut quid recusarẽt, præsertim cum in lectulo decumanæ mulieris vestigia viderent recentia, quibus illum inflammari ad perseuerãdum intelligebant? ita ciuitas vna sociorum atque amicorum, duabus deterrimis mulier-

culis Verre Prætore vectigalis fuit. Atque ego nunc, cum frumēti numerum, & eas publicè pecunias Decumanis ab Herbitēsibus datas esse dico: quo illi frumēto, & quibus pecuniis tamen à Decumanorum iniuriis ciues suos non redemerūt. perditis enim & direptis aratorum bonis, hæc Decumanis merces dabatur: vt aliquando ex eorum agris, atque ex vrbibus abirent. Itaque cum Philinus Herbitensis, homo disertus & prudens, & domi nobilis, de calamitate aratorum, & de fuga, & de reliquorū paucitate publicè diceret, animaduertistis Iudices gemitum Populi Rom. cuius frequentia huic causæ nunquam defuit. qua de paucitate aratorum alio loco dicam. Nunc illud quod penè præterii, non omnino relinquendum videtur: nam per deos immortales, quod de capite ipsi dempsit, quo tandem modo ferendum, verumetiam animaduertendum videtur? Vnus adhuc fuit post Romam conditam (dii immortales faxint ne sit alter) cui respub. totā se tradidit, temporibus coacta, & malis domesticis, L. Sylla. Hic tantum potuit, vt nemo illo inuito, nec bona, nec patriam, nec vitam retinere posset. Tantum animi habuit ad audaciam, vt dicere in cōcione non dubitaret, bona ciuium Rom. cum venderet, se prædam suam vendere. Eius omnes res gestas non solum obtinemus, verumetiam propter malorum, incommodorum, & calamitatum metum publica authoritate defendimus. Vnum hoc illius S. C. reprehensum, decretúmque est: vt quibus ille de capite dempsisset, hi pecunias in ærarium referrēt. Statuit Senatus hoc, ne illi quidem esse licitum, cui concesserat omnia, à populo factarum quæsitarúmque rerum summas imminuere. Illum viris fortissimis iudicarunt Patres conscripti dimittere de summa non potuisse: te mulieri deterrimæ rectè remisisse Senatores iudicabunt? Ille, de quo lege Populus Rom. iusserat, vt ipsius voluntas Populo Rom. esset pro lege, tamen in hoc vno genere veterum religione legum reprehenditur: tu qui omnibus legibus implicatus tenebare, libidinem tibi tuam pro lege esse voluisti? In illo reprehenditur quòd ex ea pecunia remiserit, quam ipse quæsierat: tibi cōcedetur, qui de capite vectigalium Populi Rom. remisisti? Atque in hoc genere audaciæ, multo etiam impudentius in decumis Segestensium versatus est. quas cum addixisset eidem illi Docimo, hoc est tritici modium quinque millia, & accessionem ascripsisset HS M D: coegit Segestēses à Docimo tantidem publicè accipere. id quod ex Segestēsium publico testimonio cognoscite. Recita testimonium publicum. Audistis quanti decumas acceperit à Docimo ciuitas, tritici modium quinque millia, & accessionem. Cognoscite nunc quanti se vendidisse retulerit. LEX DECVMIS VENDVNDIS C. VERRE PR. Hoc nomine vidistis tritici modium, M M M. de capite esse dempta. Quæ cum de Populi Rom. victu, de vectigalium neruis, de sanguine detraxisset ærarii, Tertiæ mimæ condonauit. Vtrum impudentius à sociis abstulit, an turpius meretrici dedit? an improbius Populo Rom. ademit, an audacius tabulas publicas cōmutauit? Ex horum seueritate te vlla vis eripiet, aut vlla largitio eripiet? sed si eripuerit, non intelligit hæc quæ iandudum loquor, ad aliam quæstionem, atque ad peculatus iudicium pertinere. Itaque hoc mihi reseruabo genus integrū totum: ad illam quam institui causam frumenti ac decumarum, reuertar. Qui cum agros maximos ac feracissimos per se ipsum, hoc est per Apronium Verrem alterum depopularetur, ad minores ciuitates habebat alios, quos tanquam canes, immitteret, nequam homines & improbos: quibus aut frumentum, aut pecuniam publice cogebat dari. A. Valentinus est in Sicilia interpres: quo iste interprete non ad linguam Græcam, sed ad furta & flagitia vti solebat. Fit interpres hic, homo leuis atque egens, repente Decumanus: emit agri Liparensis miseri atque ieiuni decumas tritici medimnis D C. Liparenses vocātur: ipsi accipere decumas, & numerare Valentio coguntur lucri HS X X X millia. Per deos immortales vtrum tibi sumes ad defensionem? tantóne minoris tibi decumas vendidisse, vt ad medimna D C, HS X X X millia lucri, statim sua voluntate ciuitas adderet, hoc est tritici medimna I I millia: an cum magno decumas vendidisset, te expressisse ab inuitis Liparēsibus hanc pecuniā? Sed quid ego ex te quæro quid defensurus sis potius, quàm cognoscam ex ipsa ciuitate quid gestū sit? Recita testimonium publicū Liparensium: deinde quemadmodum Valentio nummi sint dati. TESTIMONIVM PVBLICVM QVO-

MODO SOLVTVM SIT EX LITERIS PVBLICIS. Etiámne hæc tam
parua ciuitas,tam procul à manibus tuis, atque à conspectu remota, seiuncta à Sicilia, in
insula inculta tenuíque posita,cumulata aliis tuis maioribus iniuriis, in hoc quoque fru-
mentario genere prædæ tibi & quæstui fuit?quã tu totam insulam cuidã tuorum sodaliũ, 73
sicut aliquod munusculum cõdonaras,ab hac etiã hæc frumentaria lucra tanquã à medi-
terraneis exigebãtur? Itaque qui tot annis agellos suos ante te Prætorẽ redimere à priuatis
solebant,iidem seipsos à te precio imposito redemerũt.Quid ergo?à Tissensibus perparua
& tenui ciuitate,& aratoribus laboriosissimis,frugalissimísque hominibus,nónne plus lu-
cri nomine eripitur,quàm quantũ frumenti omnino exararant? ad quos tu Decumanum
Diognetum Venerium misisti,nouum genus Publicani.Cur hoc authore nõ Romæ serui
publici ad vectigalia accedãt? Anno secundo Tissenses HS X X I lucri dare cogũtur inuiti:
tertio anno HS M M modiũm tritici lucri Diogneto Venerio dare coacti sunt. Hic Dio-
gnetus,qui ex publicis vectigalibus tanta lucra facit,vicariũ nullum habet,nihil omnino
peculii.Vos etiã nunc dubitate,si potestis,vtrum tantum numerum tritici Venerius appa- 74
ritor istius sibi acceperit,an huic exegerit. atque hæc ex publico Tissensiũ testimonio co-
gnoscite. TESTIMONIVM PVBLICVM TISSENSIVM. Obscurè Iu-
dices Prætor ipse Decumanus est, cum eius apparitores frumentũ à ciuitatibus exigãt,pe
cunias imperent:aliquanto plus ipsi auferant,quàm quantũ Populo Ro.decumarũ nomi-
ne daturi sunt? Hæc æquitas in tuo imperio fuit,hæc Prætoris dignitas:vt seruos Venerios
Siculorũ dominos esse velles.hic delectus,hoc discrimẽ te Prætore fuit, vt aratores in ser-
uorũ numero essent,serui in Publicanorũ. Quid Amestratini miseri, impositis ita magnis
decumis,vt ipsis reliqui nihil fieret:nónne tamẽ numerare pecunias coacti sunt? Addicun-
tur decumæ M.Cæsio,cum adessent legati Amestratini. statim cogitur Heraclius legatus
numerare HS X X I I.Quid hoc est?quæ est ista præda?quæ vis?quæ direptio sociorũ? Si erat 75
Heraclio ab Senatu mandatũ vt emeret,emisset. si nõ erat,quî poterat sua sponte pecuniã
numerare? Cæsio renuntiat se dedisse:cognoscite renunciationẽ ex literis. Recita ex lite-
ris publicis,quo S.C.erat hoc legato permissum?nullo.cur fecit?coactus est.quis hoc dicit?
tota ciuitas. Recita testimoniũ publicum. Ab hac eadẽ ciuitate anno secundo simili ra
tione extortã esse pecuniam,& Sext.Vennonio datã ex eodem testimonio cognouistis. At
Amestratinos homines tenues,cum eorũ decumas med.D C C C vendidisses,Banobali Ve-
nerio(cognoscite nomina Publicanorũ)cogis eos plus lucri addere,quàm quanti venierãt,
cum magno venissent.dant Banobali med.D C C C HS M D.Profecto nunquã iste tam amẽs
fuisset,vt ex agro Populi Ro.plus frumẽti seruo Venerio, quàm Prætori tribui pateretur, 76
nisi omnis ea præda serui nomine ad istũ ipsum perueniret.Petrini,cum eorũ decumæ ma-
gno addictæ essent,tamen inuitissimi P.Neuio Turpioni improbissimo homini,qui iniu-
riarum Sacerdote Prætore damnatus est, HS V I I dare coacti sunt. Itáne dissolute decumas
vendidisti,vt cum medimnũ X V millibus venissent,hoc est HS X X X X V, vt lucri Decu-
mano HS M M M darentur? At permagno decumas eius agri vẽdidi. videlicet gloriatur non
Turpioni lucrũ datum,sed Petrinis pecuniæ ereptæ. Quid Halyciẽses, quorũ incolæ decu
mas dant,ipsi agros immunes habent:nónne huic eidem Turpioni cũ decumæ C med. ve-
nissent,HS X V dare coacti sunt? Si id quod maximè vis,posses probare,hæc ad Decumanos
lucra venisse,nihil te attigisse:tamẽ hæ pecuniæ per vim,atque iniuriã tuã captæ & conci
liatæ,tibi fraudi & dãnationi esse deberent. Cum verò hoc nemini persuadere possis,te tam 77
amentẽ fuisse,vt Apronium ac Turpionẽ seruos homines,tuo,liberorúmque tuorũ peri-
culo diuites fieri velles:dubitaturum quenquã existimas,quin illis emissariis hæc tibi om
nis pecunia quæsita sit? Segestã item ad immunem ciuitatẽ Venerius Symmachus Decu-
manus immittitur:is ab isto literas affert vt sibi contra iura omnia,cõtráque legẽ Rupiliã
extra forum vadimoniũ promittant aratores. Audite literas,quas ad Segestanos miserit.
LITERAE C. VERRIS. Hic Venerius quẽadmodum aratores eluserit:ex vna pa-
ctione hominis honesti,gratiosíque cognoscite. in eodem enim genere sunt cætera. Dio-
cles est Panormitanus, Phimes cognomine, homo illustris ac nobilis arator. Is agrum in

Segestano(nam cõmercium in eo agro Panormitanis est)conductum habebat HS sex mil-
78 libus.pro Decuma cum pulsatus à Venerio esset,dedit HS sexdecim millia,& D C L I I I I.
id ex tabulis ipsius cognoscite. NOMEN DIOCLIS PANORMITANI. Huic
eidem Symmacho, Anneus Brochus Senator, homo eo splendore,ea virtute, qua omnes
existimatis,nũmos præter frumentum coactus est dare. Veneriône seruo te Prætore talis
vir,Senator Populi Rom.quæstui fuit:hunc ordinem,si dignitate antecellere nõ existima-
bas,ne hoc quidẽ sciebas iudicare:Antea,cum Equester ordo iudicaret,improbi & rapaces
magistratus in prouinciis inseruiebãt Publicanis:ornabant eos,quicunque in operis erant:
quĕcunque Equitem Romanum in prouincia viderant,beneficiis ac liberalitate prosseque-
bantur.neque tantũ illa res nocentibus proderat,quantum obfuit multis,cum aliquid cõ-
tra vtilitatem eius ordinis,volũtatémque fecissent. Retinebatur hoc tum nescio quo mo-
79 do quasi cõmuni consilio ab illis diligenter:vt qui vnum Equitẽ Rom.contumelia dignũ
putasset, ab vniuerso ordine malo dignus iudicaretur. Tu sic ordinem Senatorium despe-
xisti,sic ad iniurias libidinésque tuas omnia coæquasti,sic habuisti statutũ tum animo, ac
deliberatum, omnes qui habitarent in Sicilia, aut qui Siciliã te Prætore attigissent, Iudi-
ces reiicere:vt illud nõ cogitares, tamẽ ad eiusdem ordinis homines te Iudices esse ventu-
rum: in quibus,si ex ipsorum domestico incõmodo nullus dolor insideret,tamen esset illa
cogitatio, in alterius iniuria sese despectos, dignitatémque ordinis contemptã & abiectã:
Quod mehercule Iudices mihi nõ mediocriter ferendum videtur. habet enim quendã a-
culeum cõtumelia,quem pati prudentes,ac viri boni difficillimè possunt. Spoliasti Sicu-
los:solent enim inulti esse in iniuriis suis graues. Vexasti negotiatores: inuiti enim Romã
80 raróque decedunt. Equitem Rom.ad Apronii iniurias dedisti. quid enim iam nocere pos-
sunt, quibus nõ licet iudicare: quid cum Senatores summis iniuriis afficis, quid aliud dicis
nisi hoc, Cedo mihi etiã istum Senatorem:vt hoc amplissimũ nomen Senatorum nõ mo-
do ad inuidiã imperitorum,sed etiã ad contumeliam improborum natũ esse videatur. ne-
que hoc in vno fecit Anneo,sed in omnibus Senatoribus:vt ordinis nomen non tantũ ad
honorem, quantum ad ignominiã valeret. In C.Cassio viro clarissimo & fortissimo,cum
is eo ipso tempore,primo istius anno C O S. esset, tanta improbitate vsus est, vt cum eius
vxor fœmina primaria paternas haberet arationes in Leontino,frumentum omne in de-
cumas auferre iusserit. Hunc tu in hac causa testem Verres habebis:quoniã iudicem ne ha
beres,prouidisti. Vos autẽ Iudices putare debetis esse quiddã nobis inter nos cõmune atque
81 cõiunctum. Multa sunt imposita huic ordini munera,multi labores,multa pericula,nõ so
lum legum ac iudiciorum,sed etiã rumorum ac temporũ. Sic est hic ordo quasi proposi-
tus,atque editus in altum:vt ab omnibus ventis inuidiæ circunflari posse videatur. In hac
tam misera & indigna cõditione vitæ,ne hoc quidẽ retinebimus Iudices,vt magistratibus
nostris in obtinendo iure nostro,ne contemptissimi ac despectissimi esse videamur? Ther-
mitani miserunt qui decumas emerent agri sui. magni sua putabant interesse,publicè po-
tius quanuis magno emi,quàm in aliquem istius emissarium incidere. Appositus erat Ve-
nuleius quidã qui emeret. Is liceri nõ destitit. illi,quoad videbatur ferri aliquo modo posse,
contenderũt:postremo liceri destiterunt. Addicitur Venuleio tritici mod. V I I C. Legatus
Possidorus renunciat. Cum omnibus hoc intolerãdum videretur, tamẽ Venuleio dantur,
ne accedat tritici mod. V I. præterea HS M M millia:ex quo facile apparet quæ merces De-
82 cumani,quæ Prætoris præda esse videatur. Cedo Thermitanorũ mihi literas & testimoniũ.
TABVLAE THERMITANORVM ET TESTIMONIVM. Imacharẽses
iam omni frumento ablato,iam omnibus iniuriis tuis exinanitos, tributũ ferre miseros,
ac perditos coegisti:vt Apronio darent HS X X millia. Recita decretũ de tributis,& publi
cum testimoniũ. S.C. DE TRIBVTO CONFERENDO. TESTIMONIVM
IMACHARENSIVM. Ennenses, cum decumæ venissent agri Ennensis medimnũ
M M M C C, Apronio coacti sunt dare tritici mod. L X X M M M, & HS I I I millia. Quæ-
so attendite quãtus numerus frumẽti cogatur ex omni agro Decumano. nam per omnes
ciuitates quæ decumas debẽt, præcurrit oratio mea:& in hoc genere nunc Iudices versor,

in quo non sigillatim aratores euersi bonis omnibus sunt, sed quæ publicè Decumanis lu-
cra data sunt: vt aliquando ex eorum agris, atque vrbibus expleti, atque saturati cum hoc 83
cumulo quæstus decederēt. Calatinis quamobrē imperasti anno tertio, vt decumas agri
sui, quas Calatæ dare consueuerant, Amestrati M. Cæsio Decumano darent? quod neque
ante te Prætorē illi fecerunt, neque tu ipse hoc ita statueras antea per biennium. Theom-
nastus Syracusanus in agrum Muticēsem cur abs te immissus est? qui aratores ita vexa-
uit, vt illi in alteras decumas, id quod in aliis quoque ciuitatibus ostendā, triticum emere
necessariò propter inopiam cogerētur. Iam verò ex Hyblensiū pactionibus intelligetis,
quæ pactæ sint cum Decumano Cn. Sergio, sexies tantum, quàm quantum satum sit, abla-
tum esse ab aratoribus. Recita sationes & pactiones ex literis publicis. Recita ex literis
publicis. Cognoscite pactiones Menenorū cum Venerio seruo. Recita ex literis publicis. 84
Cognoscite item professiones sationū, & pactiones Menenorum. Recita ex literis publi-
cis. Patiemini Iudices, à sociis, ab aratoribus Populi Romani, ab his qui vobis laborant,
vobis seruiunt, qui ita plebem Romanā ab sese ali volunt, vt sibi, ac liberis suis tantū su-
persit, quo ipsi ali possint: ab his per summam iniuriam, per summas contumelias, plus ali-
quanto ablatum esse, quàm natum sit? Sentio Iudices moderādum mihi esse iam orationi
meæ, fugiendámque vestrā satietatem: non versabor in vno genere diutius, & ita cætera de
oratione mea tollam, vt in causa relinquam. Audietis Agrigētinorum fortissimorum vi-
rorum, diligentissimorúmque querimonias: cognoscetis Iudices Entellinorū summi labo
ris, summǽque industriæ dolorē & iniurias: Heracliensium, Iciliensiū, AEtnensium, Solen-
tinorum incommoda proferentur: Catinensium locupletissimorum hominū, amicissimo-
rúmque agros vexatos ab Apronio cognoscetis. Tyndaritanā nobilissimam ciuitatē, Ce- 85
phaleditanā, Halentinam, Apolloniēsem, Eggynā, Capirinam perditas esse hac iniquitate
Decumanorum intelligetis: Murgentinis, Assorinis, Elorinis, Ennensibus, Letinis nihil om
nino relictum: Ciratarinos, Acherinos, paruarum ciuitatū homines omnino abiectos esse
ac perditos, omnes denique agros Decumanos per triēnium Populo Rom. ex parte decu-
ma, C. Verri ex omni reliquo vectigales fuisse: & plerisque aratoribus nihil omnino super-
fuisse: quibus quod tum aut remissum, aut relictum sit, id fuisse tantum, quantū ex eo, quo
istius auaritia contenta fuit, redundarit. Duarum mihi ciuitatum reliquos feci agros Iu-
dices ferè optimos ac nobilissimos, AEtnensium & Leontinorum. horum agrorum ego
missos faciam quæstus triennii: vnum annum eligam, quo facilius id, quod institui, expli-
care possim. Sumam annum tertium: quòd & recentissimus est, & ab isto ita administra- 86
tus, vt cum se certè decessurum videret, non laboraret, si aratorē nullum in Sicilia omni-
no esset relicturus. Agri AEtnensis, & Leontini decumas agemus. Attendite Iudices dili-
genter. Agri sunt feraces, annus tertius, Decumanus Apronius. De AEtnēsibus perpauca
dicam: dixerunt enim ipsi priore actione publicè: memoria tenetis, Artemidorum AEt-
nensem, legationis eius principem publicè dicere, Apronium venisse AEtnam cum Ve-
neriis: vocasse ad se magistratum: imperasse vt in foro sibi medio lecti sternerentur: quo-
tidie solitum esse non modo in publico, sed etiam de publico conuiuari. Cum in eis con-
uiuiis symphonia caneret, maximísque poculis ministraretur, retinere solitum esse arato-
res: atque ab his non modo per iniuriam, sed etiam per contumeliam tantum exprimi
frumenti, quātum Apronius imperasset. Audistis hæc Iudices: quæ nunc ego omnia præ- 87
tereo ac relinquo. Nihil de luxuria Apronii loquor, nihil de insolentia, nihil de singulari
nequitia ac turpitudine: tantum de quæstu ac lucro dicam vnius agri, & vnius anni, quo
facilius vos coniecturā de triennio, & de tota Sicilia facere possitis. Sed mihi AEtnensium
breuis est oratio. ipsi enim venerunt, ipsi publicas literas deportarunt: docuerunt vos quid
lucelli fecerit homo non malus, familiaris Prætoris Apronius. Id quæso ex ipsorum testi-
monio cognoscite. Recita testimonium AEtnēsium. Quid ais? dic, dic quæso clarius:
vt Populus Ro. de suis vectigalibus, de suis aratoribus, de suis sociis atque amicis audiat.
L. MEDIMNA. Per deos immortales vnus ager vno anno CCC millia mod. tritici,
& præterea L. millia lucri dat Apronio? tantóne minoris decumæ venierūt, quàm fuerūt

an cum satis magno venissent, hic tantus tamen frumenti, pecuniæque numerus ab aratoribus per vim ablatus est? vtrum enim horum dixeris, in eo culpa & crimen hærebit. nam illud quidem non dices, quod vtinam dicas, ad Apronium non peruenisse tantum. ita te non modo publicis tenebo, sed etiam priuatis aratorum pactionibus ac literis: vt intelligas non te diligentiorem in faciendis furtis fuisse, quàm me in deprehendendis. Hoc tu feres? hoc quisquam defendet? hoc hi, si aliter de te statuere voluerint, sustinebunt? vno aduentu ex vno agro, Q. Apronium præter eam, quam dixi, pecuniam numeratam, C C C millia mod. tritici lucri nomine sustulisse? Quid? hoc AEtnenses soli dicunt? imò etiam Centuripini, qui agri AEtnensis multo maximam partem possident. quorum Legatis hominibus nobilissimis Androni & Arthemoni Senatus ea mandata dedit, quæ publice ad ciuitatem ipsorum pertinebãt: de his iniuriis, quas ciues Centuripini non in suis, sed in aliorum finibus accæperunt, Senatus & Populus Centuripinus Legatos noluit mittere: ipsi aratores Centuripini, qui numerus est in Sicilia maximus, hominum honestissimorum & locupletissimorum, tres Legatos ciues suos delegerunt, vt eorum testimonio non vnius agri, sed propè totius Siciliæ calamitates cognosceretis. Arant enim tota Sicilia ferè Centuripini, & hoc in te grauiores, certioresque testes sunt, quòd cæteræ ciuitates suis solum incommodis commouentur. Centuripini, quòd in omnibus fere finibus habent possessiones, etiam cæterarum ciuitatum damna ac detrimenta senserunt. Verum, vt dixi, ratio certa est AEtnensium, & publicis, & priuatis literis consignata mea diligentia. pensum magis in Leontino agro est exigendum, propter hanc causam, quòd ipsi Leontini publice, non sanè me multum adiuuerunt. neque enim eos isto Prætore hæ Decumanorum iniuriæ læserunt, potius etiam adiuuerunt. Mirum fortasse hoc vobis, aut incredibile videatur, in tantis aratorum incõmodis Leontinos, qui principes rei frumentariæ fuerunt, expertes incommodorum atque iniuriarũ fuisse. hoc causæ est Iudices, quòd in agro Leontino præter vnam Mnasistrati familiam, glebam Leontinorum possidet nemo. Itaque Mnasistrati hominis honestissimi, atque optimi viri testimonium Iudices audietis: cæteros Leontinos, quibus non modo Apronius in agris, sed ne tẽpestas quidem vlla nocere potuit, expectare nolite. Etenim non modo incommodi nihil cæperunt, sed etiam in Apronianis illis tapinis, in quæstu sunt, compendióque versati. Quapropter, quoniam me Leontina ciuitas, atque legatio propter eam, quam dixi, causam defecit: mihimet ineunda ratio, & via reperienda est, qua ad Apronii quæstum, siue adeò qua ad istius ingentem immanémque prædam possim peruenire. Agri Leontini decumæ anno tertio venierunt tritici medimnis X X X V I, hoc est, tritici mod. C C X V I. magno Iudices, magno. neque enim hoc possum negare. itaque necesse est, aut damnum, aut certe non magnum lucrum fecisse Decumanum. hoc enim solet vsu venire iis, qui magno redemerunt. Quid, si ostendo in hac vna emptione lucri fieri tritici modios C? quid si C C? quid si C C C C? dubitabitis etiam, cui ista tanta præda quæsita sit? Iniquum me esse quispiam dicet, qui ex lucri magnitudine coniecturam faciam furti, atque prædæ. Quid, si docebo Iudices, eos qui C C C C millia mod. lucri faciunt, dãnum facturos fuisse, si tua iniquitas sit, vt ex cohorte Recuperatores nõ intercederent: num quis poterit in tãto lucro, tãtáque iniquitate dubitare, quin propter iniquitatẽ tã magnos quæstus feceris? propter magnitudinẽ quæstus improbus esse volueris? Quomodo igitur hoc assequar Iudices, vt sciã lucri quantum factum sit? non ex Apronii tabulis, quas ego cum conquirerem, non inueni: & cum in ius ipsum eduxi, expressi vt conficere tabulas se negaret. Si mentiebatur, quãobrem remouebat, si hæ tabulæ nihil tibi erãt obfuturæ? si omnino nullas cõfecerat literas, ne id quidẽ satis significabat, illum non suũ negocium gessisse? ea est enim ratio decumarũ, vt sine plurimis literis cõfici non possit. singula enim nomina aratorũ, & cũ singulis pactiones decumarũ, literis persequi & cõficere necesse est. iugera professi sunt aratores omnes imperio atque instituto tuo: non opinor quenquã minus esse professum, quàm quantũ arasset, cũ tot cruces, tot iudicia, tot ex cohorte Recuperatores proponerẽtur. In iugere Leõtini agri medimnũ ferè tritici seritur perpetua atque æquabili satione: ager efficit, cũ octauo bene vt agatur: verũ vt omnes dii adiuuẽt, cum decimo. quod siquãdo accidit, tum

fit vt tantũ decumæ fit quantũ seueris: hoc est, vt quot iugera sunt sata, totidem medimna decumæ debeantur. Hoc cũ ita esset, primùm illud dico, pluribus millibus medimnûm, 91
venisse decumas agri Leontini, quàm quot millia iugerûm sata erant in agro Leontino. Quòd si fieri non poterat vt plus quàm decem medimna ex iugere ararent: medimnum autem ex iugere decumano dari poterit, cum ager, id quod perraro euenit, cum decumo ex tulisset: quæ erat ratio Decumani, si quidem decumæ, ac non bona veniebat aratorũ: vt pluribus aliquãto medimnis decumas emeret, quàm iugera erãt sata: in Leõtino iugerũ subscriptio ac professio nõ est plus X X X. decumæ X X X V I medimnũ venierũt. Errauit, an potius insaniuit Apronius? imò tũ insanisset, si aratoribus quod deberent, licitũ esset: & non quod Apronius imperasset, necesse fuisset dare. Si ostendo minus tribus medimnis in iugerum neminem dedisse decumæ: concedes, opinor, vt cum Decumano fructus arationis perceptus sit, neminem minus tribus decumis dedisse. atque hoc in beneficii loco petitum est 94
ab Apronio, vt iugera singula ternis medimnis decidere liceret. nam cum à multis quaterna, etiam quina exigerentur: multis autem non solum granum vllum, sed ne paleæ quidem ex omni fructu, atque ex annuo labore relinquerentur: tum aratores Centuripini, qui numerus in agro Leontino maximus est, vnum in locum conuenerunt: hominem suæ ciuitatis in primis honestum, ac nobilem Andronem Centuripinum legarũt ad Apronium, eundem, quem hoc tẽpore ad hoc iudiciũ Legatum & teste Centuripina ciuitas misit: vt is apud eũ causam aratorũ ageret, ab eòque peteret vt ab aratoribus Centuripinis ne amplius in iugera singula, quàm terna medimna exigeret. Hoc vix ab Apronio in sũmo beneficio, pro iis qui etiã tũ incolumes erãt, impetratũ est: id cũ impetrabatur, hoc videlicet impetrabatur, vt pro singulis decumis ternas decumas dare liceret. quòd si tua res non ageretur, à 95
te potius postularent ne amplius quàm singulas, quàm ab Apronio, vt ne plus quàm ternas decumas darent. Nunc vt hoc tempore ea quæ regiè, seu potius tyrannicè statuit in aratores Apronius, prætermittam: neque eos appellem, à quibus omne frumentum eripuit, & quibus nihil nõ modo de fructu, sed ne de bonis quidẽ suis reliqui fecit: ex his ternis medimnis (quod beneficii, gratiæque causa cõcessit) quid lucri fiat, cognoscite. Professio est agri Leontini ad iugera X X X mil. Hæc sunt ad tritici medimna X C, id est tritici mod. D X L mil. deductis tritici mod. C C X V I, quãti decumæ venierũt. reliqua tritici C C C X X I I I. adde totius summæ D X L millia mod. tres quinquagesimas, id est tritici mod. X X X I I C C C C. ab omnibus enim ternæ præterea quinquagesimæ exigebantur. Sunt hæc iã ad HS C C C X L mod. tritici. At ego C C C C lucri facta esse dixeram: non enim duco in hac ra- 96
tione eos, quibus ternis medimnis non est licitum decidere. Verum vt hac ipsa ratione summam mei promissi compleam, ad singula medimna multi HS duo, multi HS quinque accessionis cogebantur dare: qui minimum, singulos nummos. hoc minimum vt sequamur, quoniam X C medimnas duximus, accedãt eò nouo, pessimòque exemplo ad HS X C mil. Hic mihi etiam dicere audebit magno se decumas vendidisse, cum ex eodem agro, dimidio plus abstulerit, quàm Populo Romano miserit? C C X V I decumas agri Leontini vendidisti: si ex lege, magno: si vt lex esset libido tua, paruo: si vt quæ dimidiæ essent, decumæ vocarentur, paruo vendidisti. multo enim pluris fructus annui Siciliæ venire potuerunt, si id te Senatus, aut Populus Ro. facere voluisset. Etenim sæpe decumæ tanti venierunt cum lege Hieronica venirent, quanti nunc lege Verrea venierunt. Cedo mihi C. Norbani decumas venditas. C. NORBANI DECVMAE VENDITAE AGRI 97
LEONTINI. Atque tum neque iudicium de modo iugerũm dabatur (neque enim erat Artemidorus Cornelius Recuperator) neque ab aratore magistratus Siculus tantum exigebat, quãtum Decumanus ediderat: nec beneficiũ petebatur à Decumano, vt in iugera singula ternis medimnis decidere liceret: nec nummorum accessionem cogebatur aratorem dare, nec ternas quinquagesimas frumẽti addere, & tamen Populo Ro. magnus frumẽti numerus mittebatur. quid verò istæ sibi quinquagesimæ, quid porrò nũmorum accessiones volunt? quo id iure, atque adeo quo id potius ore fecisti e nummos dabat arator. quomodo? aut vnde? qui, si largissimus esse vellet, cumulatiore mensura vteretur: vt antea solebant

facere in decumis,cum æqua lege & cōditione veniebant. Is nummum dabat. vnde? De fru-
98 mento. quaſi habuiſſet te Prætore quod venderet. De viuo igitur erat aliquid reſecandum,
vt eſſet vnde Apronio ad illos fructus arationum hoc corollarium nummorū adderetur.
Iam id porrò vtrum libentes,an inuiti dabant? libentes? amabant credo Apronium. inuiti?
qua re,niſi vi & malo cogebātur? Iam iſte homo amētiſſimus in vēdundis decumis num-
morum faciebat acceſſiones ad ſingulas decumas:neque multum,bina aut terna millia ad-
debat. Fiunt per triennium HS fortaſſe D millia. Hoc neque exēplo cuiuſquam, neque vllo
iure fecit,neque eam pecuniam retulit, neque hoc paruum crimen quemadmodum defen-
ſurus ſit,homo quiſquam vnquā excogitauit. Quod cū ita ſit,audes dicere te magno decu-
mas vendidiſſe? cū ſit perſpicuū te bona,fortunáſque ararorū,non Populi Ro. ſed tui quæ-
ſtus cauſa vendidiſſe. vt ſiquis villicus ex fundo,cui HS dena merces eſſet, excisis arboribus
99 ac venditis,demptis tegulis, inſtrumēto, pecore abalienato,domino X X millia nummûm
pro X miſerit,ſibi alia præterea centum cōfecerit. primò dominus ignarus incommodi ſui
gaudeat: villicóque delectetur,quòd tanto ſibi plus mercedis ex fundo refectum ſit. deinde
cum audierit eas res,quibus fundi fructus & cultura continentur,amotas & venditas:ſum-
mo ſupplicio villicum afficiat, & ſecum male actum putet. Item Populus Ro. cum audit
pluris decumas vendidiſſe C. Verrem, quàm innocentiſſimum hominem cui iſte ſucceſſit,
C. Sacerdotem,putat ſe bonum in arationibus,fructibúſque ſuis habuiſſe cuſtodem ac villi
cum:cum ſenſerit iſtum omne inſtrumentum aratorum,omnia ſubſidia vectigalium ven-
didiſſe,omnem ſpem poſteritatis auaritia ſua ſuſtuliſſe,arationes & agros vectigales vaſtaſ-
ſe atque exinaniſſe,ipſum maximos quæſtus,prædáſque feciſſe:intelliget ſecū actū eſſe peſ-
ſime, iſtum autem ſummo ſupplicio dignum exiſtimabit. Vnde ergo hoc intelligi poteſt?
100 ex hoc maxime, quòd ager Decumanus prouinciæ Siciliæ propter iſtius auaritiam deſer-
tus eſt. neque id ſolum actum eſt,vti hi minus multis iugis arent,ſiqui in agris remáſerunt:
ſed etiam vt permulti locupletes homines, magni & naui aratores agros latos, ac fertiles
deſererent, totáſque arationes derelinquerent. id adeo ſciri facillime poteſt ex literis publi-
cis ciuitatum,propterea quòd lege Hieronica numerus aratorū quotannis apud magiſtra-
tus publice ſubſcribitur. Recita tandem quot accæperit aratores agri Leontini Verres.
OCTOGINTA TRES. Quot anno tertio profiteantur. TRIGINTA DVO.
Vnū & quinquaginta aratores ita video deiectos,vt his ne vicarii quidē ſucceſſerint. Quot
aratores aduenīente te fuerunt agri Muticenſis, videamus ex literis publicis. CENTVM
101 OCTOGINTA OCTO. Quid anno tertio? CENTVM ET VNVS. Octoginta
ſeptē aratores vnus ager iſtius iniuria deſiderat, atque adeo noſtra reſpub. quoniā illa Po-
puli Ro. vectigalia ſunt:hunc tot patrūſamilias numerum deſiderat & repoſcit. Ager Her-
bitenſis primo anno habuit aratores ducētos quinquaginta ſeptē:tertio centū viginti. hinc
centū triginta ſeptē patreſfamilias extorres profugerūt. Agyrinenſis ager quorū hominum,
quàm honeſtorum, quàm locupletum? ducentos quinquaginta aratores habuit primo an-
no Præturæ tuæ. quid tertio anno? octoginta, quemadmodū Legatos Agyrinenſes recitare
ex publicis literis audiſtis. Prò dii immortales, ſi ex prouincia tota centū ſeptuaginta eieciſ-
ſes,poſſéſne ſeueris iudicibus ſaluus eſſe? vnus ager Agyrinenſis centū ſeptuaginta aratori-
bus inanior cū ſit,vos coniecturā totius prouinciæ nō facietis? atque hoc peræque in omni
102 agro Decumano reperietis, quibus aliquid tamē reliqui fuerit ex magno patrimonio, eos
in agris minore inſtrumēto,minus multis locis,minores remāſiſſe:quòd metuebāt ſi receſ-
ſiſſent,ne reliquas fortunas omnes amitterent. quibus autē iſte nihil reliqui quod perderēt,
fecerat, eos planè non ſolum ex agris, verum ex ciuitatibus ſuis profugiſſe. Illi ipſi qui re-
manſerant,vix decuma pars aratorū,relicturi agros omnes erant,niſi ad eos Metellus Ro-
ma literas miſiſſet,decumas lege Hieronica venditurum: & niſi ab iis hoc petiuiſſet,vt ſe-
rerent quamplurimū:quod illi ſemper ſua cauſa fecerant,cum eos nemo rogaret, quandiu
intelligebant ſeſe ſibi & Populo Ro. non Verri & Apronio ſerere,impendere,laborare. Iam
vero ſi Siculorum fortunas negligitis:ſi quemadmodum ſocii Populi Ro. à magiſtratibus
noſtris tractentur, non laboratis: at vos communem Populi Ro. cauſam ſuſcipite atque

defendite. Eiectos aratores esse dico: agros vectigales vexatos atque exinanitos à Verre: po-
pulatã, vexatámque prouinciã: hæc omnia doceo ciuitatũ, & priuatis primariorũ virorum 103
testimoniis. Quid vultis amplius? num expectatis, dum L. Metellus is, qui multos in istum
testes imperio & potestate deterruit, idem absens de istius scelere, improbitate, audacia, testi
monium dicat? non opinor. At is optime, qui successit isti, potuit cognoscere. ita est, verum
amicitia impeditur. At debet nos certiores facere quo pacto se habeat prouincia. debet: ve-
runtamen nõ cogitur. Num quis in Verrẽ L. Metelli testimoniũ requirit? nemo. num quis
postulat? non opinor. Quid si testimonio L. Metelli, ac literis hæc omnia vera esse docebo?
quid dicetis? vtrum Metellum falsum scribere, an amicum lædendi esse cupidum? an Præto
rem quemadmodũ prouincia affecta sit, nescire? Recita literas L. Metelli, quas ad Cn. Põ-
peium & M. Crassum COSS. quas ad M. Mummium Prætorem, quas ad Quæstores vrbis 104
misit. EPISTOLA L. METELLI. DECVMAS FRVMENTI LEGE HIE-
RONICA VENDIDI. Cum scribit se lege Hieronica vẽdidisse, quid scribit? ita se ven
didisse, vt omnes præter Verrem. Cum scribit lege Hieronica vendidisse, quid scribit? se per
istum erepta Siculis maiorũ nostrorũ beneficia, ius ipsorum, cõditionem societatis, amici-
tiæ fœderum reddidisse. dicit quanti cuiusque agri decumas vendiderit: deinde quid scribit?
Recita de epistola reliqua. SVMMA DATA EST OPERA A' ME, VT QVAM-
PLVRIMO DECVMAS VENDEREM. Cur igitur Metello nõ ita magno vẽdidi
sti? quia desertas arationes, inanes agros, prouinciã miserã, perditámque offendi. quid? idip-
sum quod satũ est, qua ratione quisquã, qui sereret, inuentus est? Recita literas. Ait se misisse
& confirmasse, suam interposuisse authoritatẽ. Tantũ non aratoribus Metellus obsides de- 105
dit, se in vlla re Verri similem futurũ. At quid est tãdem, in quo se laborasse dicat? Recita.
VT ARATORES QVI RELIQVI ERANT, QVAMPLVRIMVM SE-
RERENT. Qui reliqui? quid hoc est? reliqui, quo ex bello? qua ex vastitate? quænam in
Sicilia tanta clades, aut quod bellum tam diuturnum, tam calamitosum te Prætore versa-
tum est, vt is qui tibi successerit, reliquos aratores collegisse & recreasse videatur? Cũ bellis
Carthaginensibus Sicilia vexata est, & post nostram, patrúmque memoriam, cum bis in ea
prouincia magnæ fugitiuorũ copiæ versatæ sint: tamen aratorũ internecio facta nulla est.
tum semente prohibita, aut messe amissa, fructus annuus interibat: tamẽ incolumis nume-
rus manebat dominorũ atque aratorũ. tum qui M. Leuino, aut P. Rupilio, aut M. Aquilio
Prætoribus in eam prouinciã successerant, aratores reliquos non colligebant. tantóne plus 106
Verres cum Apronio prouinciæ Siciliæ calamitatis importauit, quàm aut Hasdrubal, cum
Pœnorũ exercitu, aut Athenio cũ fugitiuorũ maximis copiis, vt tẽporibus illis, simulatque
hostis superatus esset, ager araretur omnis? neque aratori Prætor per literas supplicaret, ne-
que eũ præsens oraret vt quãplurimum sereret? nunc autẽ ne post abitũ quidem huius im-
portunissimæ pestis, quisquã reperiretur qui sua voluntate araret? pauci essent reliqui, qui L.
Metelli authoritate in agros atque ad suũ larem familiarẽ redirent? His te literis homo au-
dacissime atque amẽtissime iugulatũ sentis? non vides, cum is qui tibi successit, aratores re-
liquos appellet, hoc eũ diserte scribere: reliquos hos esse, nõ ex bello, neque ex aliqua huiusce-
modi calamitate, sed ex tuo scelere, importunitate, auaritia, crudelitate? Recita cætera. TA-
MEN PRO EO VT ET TEMPORIS DIFFICVLTAS ARATORVM-
QVE PENVRIA TVLIT. Aratorum inquit penuria. si ego accusator toties de re ea- 107
dem dicerẽ, vererer ne animos vestros offenderẽ Iudices. Clamat Metellus, Nisi literas misis-
sem. nõ est satis. Nisi præsens cõfirmassem. ne id quidẽ satis est. Reliquos inquit aratores. re
liquos? propè lugubri verbo calamitatẽ prouinciæ Siciliæ significat. addit Aratorũ penuria.
Expectate etiam Iudices, si potestis, authoritatẽ accusationis meæ. dico aratores istius aua
ritia eiectos. Scribit Metellus reliquos ab se esse confirmatos. dico agros relictos, arationés-
que desertas esse. Scribit Metellus aratorũ esse penuriam. hoc cũ scribit, illud ostendit, deie-
ctos, eiectos, fortunis omnibus expulsos esse Populi Ro. socios atque amicos. quibus siqua
calamitas propter istum (saluis vectigalibus nostris) accidisset, animaduertere in eum vos
oportebat: præsertim cum ea lege iudicaretis quæ sociorũ causa esset constituta. Cum vero

108 perditis,profligatíſque ſociis vectigalia Populi Ro.ſint diminuta, res frumentaria,cōmea-
tus,copiæ,ſalus vrbis,atque exercituū noſtrorū in poſteritatē iſtius auaritia interierit: ſaltē
cōmoda veſtra reſpicite,ſi ſociis fideliſſimis proſpicere non laboratis. Atque vt intelligatis
ab iſto præ lucro prædáque præſenti nec vectigaliū,nec poſteritatis habitam eſſe rationem,
cognoſcite quid ad extremum ſcribat Metellus. in reliquum tēpus ait ſe vectigalibus pro-
ſpexiſſe. Non ſcriberet ſe vectigalibus proſpexiſſe,niſi hoc vellet oſtēdere,te vectigalia per-
didiſſe.Quid enim erat,quod vectigalibus proſpiceret Metellus in decumis,& in tota re fru
mentaria,ſi iſte non vectigalia Populi Ro.ſuo quæſtu peruertiſſet? Atque ipſe Metellus, qui
vectigalibus proſpicit,qui reliquos aratores colligit,quid aſſequitur,niſi hoc,vt arent,ſiqui
109 poſſunt,quibus aratrum ſaltem aliquod ſatelles iſtius Apronius reliquum fecit:qui tamen
in agris ſpe,atque expectatione Metelli remāſerunt. Quid cæteri Siculi,quid ille maximus
numerus aratorū,qui non modo ex agris reiecti ſunt, ſed etiā ex ciuitatibus ſuis,ex prouin
cia,denique bonis,fortuníſque omnibus ereptis profugerunt? qua ratione ii reuocabuntur?
Quot prætorū innocentia, ſapiētiáque opus eſt vt illa aratorū multitudo aliquādo in ſuis
agris,ac ſedibus collocetur? ac ne miremini tantā multitudinē profugiſſe,quantam ex lite-
ris publicis,aratorúmque profeſſionibus cognouiſtis: ſcitote tātam acerbitatem iſtius, tan-
tum ſcelus in aratores fuiſſe(incredibile dictu eſt Iudices: ſed & factum, & tota Sicilia per-
uulgatum)vt homines propter iniurias, licentiámque Decumanorū mortem ſibi ipſi con
ſciuerint. Centuripinū Dioclem hominē locupletē ſuſpendiſſe ſe conſtat,quo die ſit ei nun
110 ciatum Aproniū decumas redemiſſe. Dyrrachinū primum ciuitatis eadē ratione mortem
oppetiſſe,dixit apud vos homo nobiliſſimus Archonidas Elorinus:cū audiſſet tantū Decu
manū profeſſum eſſe ex edicto iſtius ſibi deberi, quantū ille bonis ſuis omnibus efficere nō
poſſet. Hæc tu,tametſi omnium hominū diſſolutiſſimus,crudeliſſimúſque ſemper fuiſti,ta
men nunquā perpeterere, quòd illi gemitus, luctúſque prouinciæ ad tui capitis periculum
pertinebāt: non inquā perpeterere vt homines iniuriæ tuæ remediū morte ac ſuſpēdio quæ-
rerēt,niſi ea res ad quæſtū & ad prædā tuā pertineret. Quid illud perpeterere? attēdite Iudi-
ces.omnibus enim neruis mihi contendendū eſt,atque in hoc laborandū,vt omnes intel-
ligant quàm improbā,quàm manifeſtā,quàm confeſſam rē pecunia redimere conētur.Gra
ue crimē eſt hoc & vehemēs,& poſt hominum memoriā, iudiciáque de pecuniis repetun-
111 dis cōſtituta, grauiſſimū,Prætorē Po.Ro.ſocios habuiſſe Decumanos. Nō hoc nūc primùm
audit priuatus de inimico reus ab accuſatore,iam antea in ſella ſedens Prætor, cū prouin-
ciam Siciliā obtineret: cū ab omnibus nō ſolum id,quod cōmune eſt,propter imperiū,ſed
etiam(id quod iſtius præcipuū eſt)propter crudelitatē metueretur,millies audiuit:cū eius a-
nimū ad perſequendū nō negligētia tardaret,ſed cōſcientia ſceleris, auaritiæque ſuæ frena-
ret. Loquebātur enim Decumani palàm,& præter cæteros is,qui apud iſtū plurimum pote-
rat,maximóſque agros populabatur,Apronius,perparuū ex illis magnis lucris ad ſeſe per-
uenire,Prætorē eſſe ſociū. Hoc cū palàm Decumani tota prouincia loquerētur,tuúmque no
men in re tā turpi, nefariáque interponerēt: nihílne tibi venit in mentē exiſtimationi tuæ
conſulere? nihil denique capiti,ac fortunis tuis prouidere,cū tui nominis terror in auribus,
112 animíſque aratorum verſaretur: cum Decumani aratoribus ad pactiones faciēdas nō ſuam
vim,ſed tuum ſcelus ac nomen opponerent? Ecquod iudiciū Romæ tam diſſolutum,tam
perditum,tam nummarium fore putaſti,quo ex iudicio te vlla ſalus ſeruare poſſet,cū pla-
num fieret, decumis contra inſtituta legis,conſuetudinémque omnium venditis,in arato-
rum bonis,fortuníſque diripiēdis Decumanos dictitaſſe tuas eſſe partes,tuā rem,tuam præ
dam,ídque te tacuiſſe? & cum diſſimulare nō poſſes,potuiſſe tamē perpeti & perferre, quòd
magnitudo lucri obſcuraret periculi magnitudinē,plúſque aliquāto apud te pecuniæ cupi
ditas,quàm iudicii metus poſſet? Eſto,cætera negare non potes. Ne illud quidē tibi reliquū
feciſti vt hoc poſſes dicere, nihil eorum te audiſſe,nihil ad tuas aures de infamia tua perue
niſſe. Querebātur cū luctu & gemitu aratores.tu id neſciebas? Fremebat tota prouincia.ne-
113 mo id tibi renūciabat? Romæ querimoniæ de tuis iniuriis,conuētúſque habebātur. ignora
bas hæc? ignorabas hæc omnia? ecquid? cū palàm Syracuſis te audiēte,maximo cōuentu P.Ru

brius Q. Apronium sponsione lacessiuit, ni Apronius dictitaret, te sibi in decumis esse so-
cium: hæc te vox nō perculit? nō perturbauit? non, vt capiti,& fortunis tuis prospiceres, ex-
citauit? Tacuisti, sedasti etiā lites illorum:& sponsio illa ne fieret, laborasti. Prò dii immorta
les, hoc aut innocens homo perpeti potuisset, aut quanuis nocens, qui modo iudicia Ro-
mæ fore putaret, non aliqua se simulatione existimationi hominum vindicasset? Quid est
hoc? sponsio fit de capite ac fortunis tuis. tu sedes,& quiescis? non persequeris? non perseue-
ras? non perquiris cui dixerit Apronius, quis audierit, vnde hoc natum, quēadmodum pro-
latum sit? Siquis tibi ad aurem accessisset,& dixisset Apronium dictitare, te sibi esse socium: 114
commoueri te oportuit, vocare Aproniū: nec illum antè tibi satisfacere, quàm tu omnium
existimationi satisfecisses. Cum vero in foro celeberrimo, tanta frequentia, hoc, verbo & si-
mulatione, Apronio: re vera tibi obiectum esset: tu vnquam tātam plagam tacitus accipe-
re potuisses, nisi hoc ita statuisses, in re tam manifesta quicquid dixisses, te deterius esse fa-
cturum? Quæstores, Legatos, Præfectos suos, Tribunos multi missos fecerūt, & de prouin-
cia decedere iusserunt, quòd eorum culpa se minus cōmode audire arbitrarentur, aut quòd
peccare illos aliqua in re iudicarent: tu Aproniū hominē vix liberū, contaminatū, perditū,
flagitiosum, qui non modo animū integrum, sed ne animā quidem puram conseruare po-
tuisset: cū in tāto tuo dedecore, profecto ne verbo quidem grauiore appellasses: neque apud
te tam sancta religio societatis fuisset, vt tui capitis periculū negligeres, nisi rē tam notam 115
esse omnibus,& tam manifestā videres? Cum eodē Apronio postea P. Scādilius Eques Ro.
quem vos omnes nostis, eandē sponsionem de societate fecit quā Rubrius facere voluerat:
institit, oppressit, non remisit: facta est sponsio HS V mil. Cœpit Scādilius Recuperatores, aut
iudicem postulare. Satisne vobis Prætori improbo circundati cancelli videntur in sua pro-
uincia, imò vero in sella ac tribunali, vt aut de suo capite iudicium fieri patiatur præsens,
ac sedens, aut cōfiteatur se omnibus iudiciis cōuinci necesse esse? Sponsio est, ni te Apronius
in decumis sociū esse dicat: prouincia tua est: ades: abs te iudicium postulatur. Quid facis?
quid decernis? Recuperatores dicis te daturum. Bene agis. tamen siqui erunt tantis ceruici-
bus Recuperatores qui audeāt in prouincia, cum Prætor adsit, non solum contra volunta-
tem eius, sed etiā contra fortunas iudicare. Verum esto, manifesta res est: cū nemo esset quin 116
hoc se audisse liquidò diceret, locupletissimus quisque, certissimus testis esset: nemo erat Si-
cilia tota, qui nesciret decumas esse Prætoris: nemo qui nō audisset ita Apronium dictitas-
se. Præterea cōuentus honestus Syracusis, multi Equites Ro. viri primarii, ex qua copia Re-
cuperatores reiici oporteret, qui aliter iudicare nullo modo possent. Instat Scandilius posce-
re Recuperatores. tum iste homo innocēs, qui illam suspicionē leuare, atque ab se remouere
cuperet, Recuperatores dicit se de cohorte sua daturū. Prò deûm hominúmque fidē, quem
ego accuso? in quo meam industriam, ac diligentiam spectari volo? Quid est quod ego di-
cendo, aut cogitando efficere aut assequi debeam? Teneo in mediis vectigalibus Populi R.
in ipsis fructibus prouinciæ Siciliæ furem manifestò auertentē rem frumēnariam omnem, 117
pecuniam maximam: teneo inquam ita vt negare non possit. Nam quid hic dicet? sponsio
facta est cum cognitore tuo Apronio de fortunis tuis omnibus, ni sociū tibi in decumis es-
se dictitaret. Expectant omnes quantæ tibi ea res curæ sit, quēadmodum hominum existi-
mationi te, atque innocentiā tuam probari velis. Hic tu Medicū,& Aruspicē,& Præconem
tuum Recuperatores dabis? aut etiam illum ipsum, quē tu in cohorte tua Cassianum iudi-
cem habebas, siqua res maior esset, Papyriū Potamonem hominem seuerum, ex veteri illa
equestri disciplina? Scandilius postulare de cōuentu Recuperatores. tū iste negat se de existi
matione sua cuiquā, nisi suis cōmissurum. Negociatores putāt esse turpe, id forum sibi ini-
quum eiurare vbi negocientur. Prætor prouinciā suam totam sibi iniquā eiurat. O impu-
dētiam singularem! Hic postulat se Romæ absolui, qui in sua prouincia iudicauit se absol
ui nullo modo posse: qui plus existimet apud lectissimos Senatores pecuniam, quàm apud
tres negociatores metū valere. Scādilius vero negat sese apud Artemidorū Recuperatorem 118
verbum esse facturum,& tamen auget, atque onerat te bonis conditionibus, si tu vti velis.
Si ex prouincia Sicilia tota statuas idoneū iudicem, aut Recuperatorem nullum posse re-

periri,postulat à te vt Romam reiicias.Hîc enimuero tu exclamas, hominem improbum,
qui postulet ibi de tua existimatione iudiciũ fieri, vbi te inuidiosum esse intelligebat. Ne-
gas te Romam reiecturũ,negas de cõuentu Recuperatores daturũ,cohortem tuã proponis.
Scandilius rem se totam relicturum dicit,& suo tempore esse rediturum. Quid tu ibi tum?
quid facis?Scandilium cogis. quid? spõsionem acceptam facere:impudenter tollis expecta-
119 tum existimationis tuæ iudicium.nõ facis. Quid ergo? Apronio permittis vt quos velit,de
cohorte sumat Recuperatores? indignum,vni potius ex iniquis sumẽdi, quàm vtrisque ex
æquis reiiciendi fieri potestatẽ.neutrum facis eorũ.Quid ergo?est aliquid quod improbius
fieri potest.cogit enim Scandilium quinque illa millia nummûm dare,atque adnumerare
Apronio.Quid potuit elegãtius facere Prætor cupidus existimationis bonæ,qui ab sese om
nem suspicionẽ propulsare, qui se eripere ex infamia cuperet? adductus erat in sermonem,
inuidiam,vituperationem:dictitarat homo improbus,atque impurus Apronius, sociũ es-
se Prætorem:venerat res in iudicium,atque discrimen:potestas erat isti homini integro,at-
que innocenti data vt in Apronium cum animaduertisset,sese grauissima leuaret infamia.
Quid excogitat pœnæ? quid animaduersionis in Apronium? cogit Scandiliũ Apronio ob
singularem improbitatem atque audaciã,prædicationémque nefariæ societatis,HS V millia
mercedis nomine,ac præmii dare. Quid interfuit homo audacissime, vtrũ hoc decerneres,
120 an(id quod Apronius dictitabat)tu de te proferres,ac dictitares? quem hominem,siquis pu
dor in te,atque adeo siquis metus fuisset,sine supplicio dimittere non debuisti: hunc abs te
sine præmio discedere noluisti.Omnia simul intelligere potuistis Iudices ex hoc vno crimi
ne Scandiliano:primùm,hoc non esse Romæ natum de societate decumarũ: non ab accu-
satore fictum:non vt solemus interdum in defensionibus dicere, crimen domesticũ ac ver-
naculum:non ex tempore periculi tui constitutum:sed vetus excogitatum iam, & te Præ-
tore iactatũ:& nõ ab inimicis Romæ compositũ, sed Romam de prouincia exportatum.
Simul intelligi potest illud istius in Aproniũ studiũ,Apronii de isto non modo cõfessio,ve
rumetiam cõmemoratio. Eodẽ accedit quòd hoc quoque intelligere potestis, istũ statuisse
in prouincia sua,existimationis suæ iudiciũ extra cohortem suam cõmittendum fuisse ne-
121 mini.Ecquis est iudex,cui non ab initio decumani criminis persuasum sit,istũ in aratorum
bona,fortunásque impetũ fecisse? Quis hoc non ex eo statim iudicauit,quòd ostẽdi istum
decumas noua lege,atque adeo nulla lege,contra omniũ consuetudinẽ,atque instituta ven
didisse? Verũ vt istos ego Iudices tã seueros,tã diligentes,tã religiosos non haberẽ:ecquis est
ex iniuriarũ magnitudine, improbitate decretorũ, iudiciorũ iniquitate, qui hoc non iãdu-
dum statuerit & iudicarit? Etiã sane sit aliquis dissolutior in iudicãdo:legum,officii, reipu
blicæ,sociorũ,atque amicorũ negligentior: quid is? possitne de istius improbitate dubitare,
cũ tanta lucra facta, tam iniquas pactiones vi & metu expressas cognouerit? cũ tanta præ-
mia,ciuitates, vi atque imperio virgarũ,ac mortis metu non modo Apronio,atque eius si-
milibus, verumetiã Veneriis seruis dare coactas? quòd siquis sociorum incõmodis minus
122 mouetur: siquem aratorũ fugæ,calamitates,exilia,suspendia denique non permouent:non
possum dubitare quin is tamen cum vastatam Siciliam,relictos agros,ex ciuitatũ literis &
epistola L. Metelli cognouerit,statuat fieri nõ posse vt de isto nõ seuerissime iudicetur.Erit
etiam aliquis qui hæc omnia dissimulare,ac negligere possit. Attuli sponsiones ipso præsen
te factas de decumarũ societate,ab ipso prohibitas iudicari.quid est quod posset quisquam
manifestius hoc desiderare? Nõ dubito quin vobis satisfecerim Iud. verũtamen progrediar
longius:nõ mehercule quo magis hoc vobis persuadeatur,quàm iã persuasum esse cõfido:
sed vt ille aliquãdo impudentiæ suæ finem faciat, aliquando desinat ea se putare posse eme
re,quæ ipse semper habuit venalia,fidem,iusiurandũ,veritatem,officiũ,religionem:desinant
123 amici eius ea dictitare quæ detrimento,maculæ,inuidiæ,infamiæ nobis omnibus esse pos-
sint.at qui amici? O miserum, atque inuidiosum,offensũmque paucorum culpa, atque in-
dignitate ordinẽ Senatorium! Albã AEmilium sedentẽ in faucibus macelli loqui palàm,
vicisse Verrem, emptos habere iudices:alium HS C C C C millibus:alium HS D: quem mini
mo, C C C. atque ei cum responsum esset, fieri non posse: multos testes esse dicturos: me

præterea causæ non defuturum: Licet Hercules, inquit, omnes omnia dicant, in illo nisi ita
res manifesta erit allata, vt responderi nihil possit, vicimus. Bene agis Alba: ad tuã veniam
conditionem. nihil putas valere in iudiciis coniecturam, nihil suspicionem, nihil anteactæ
vitæ existimationẽ, nihil bonorũ virorum testimonia, nihil ciuitatum authoritates ac testi
monia: literas manifestas quæris. nõ quæro iudices Cassianos, veterẽ iudiciorum seueritatẽ
non requiro: vestrã in hoc fidem, dignitatẽ, religionẽ in iudicando non imploro. Albã ha-
bebo iudicẽ: eum hominem qui se ipse scurram improbissimũ existimari vult, qui à scurris 114
potius semper gladiator, quàm scurra appellatus sit. Afferam rem eiusmodi in decumis, vt
Alba fateatur istum in re frumentaria, & in bonis aratorum aperte, palámque esse præda-
tum. Decumas agri Leontini magno dicit se vẽdidisse. ostendi iam illud initio, non exi-
stimandum magno vendidisse eum qui verbo decumas vendiderit, re & conditione & lege
& edicto, & licentia Decumanorum, decumas aratoribus nullas reliquas fecerit. etiã illud
ostendi, vendidisse alios magno decumas agri Leontini, cæterorúmque agrorũ: & lege Hie-
ronica vẽdidisse, & pluris etiã quàm te vendidisse, nec aratorem quenquã esse questum. nec
enim fuit quod quisquã queri posset, cum lege æquissime scripta venirent. neque illud vn-
quam aratoris interfuit quãti decumæ venirent. nõ enim ita est, vt si magno venierint, plus
arator debeat: si paruo, minus. vt frumẽta nata sunt, ita decumæ veneunt. Aratoris autem
interest, ita se frumenta habere, vt decumæ quamplurimo venire possint. dum arator ne 115
plus decuma det, expedit ei decumam esse quammaximam. Verum hoc, vt opinor, esse vis
caput defensionis tuæ, magno te decumas vendidisse. Agri verò Leontini, qui plurimum ef-
ficit, tritici mod. C C V I mil. si doceo pluris aliquãto potuisse te vendere, neque his voluis-
se addicere qui contra Apronium licerentur: & Apronio multo minoris, quàm aliis potue-
ris tradidisse: si hoc doceo, poterítne te Alba tuus antiquissimus non solũ amicus, verum-
etiam amator, absoluere? Dico Equitẽ Ro. hominẽ in primis honestum, Q. Minutiũ cum
sui similibus, ad decumas agri Leontini tritici mod. non M, non M M, non M M M, sed ad
vnas vnius agri decumas, tritici mod. X X X voluisse addere: & ei potestatem emendi non
esse factam, ne res abiret ab Apronio. Negare hoc (nisi fortè negare omnia constituisti) nul
lo modo potes: palàm res gesta est, maximo conuentu, Syracusis: testis est tota prouincia, 116
propterea quòd vndique ad emendas decumas solent eò conuenire. Quod siue fateris, siue
conuinceris, quot & quàm maximis in rebus teneare, non vides? Primùm, tuam rem il-
lam, & prædam fuisse. nam nisi ita esset, cur tu Apronium malebas (quem omnes tuum
procurare in decumis negocium loquebantur) quàm Minutium decumas agri Leontini
sumere? Deinde immensum, atque infinitum lucrum esse factum. nam si D X X X mod.
tritici tu commotus non esses, certe hoc idem lucri Minutius Apronio libenter dedisset, si
ille accipere voluisset. Quantam igitur illi spem prædæ propositã arbitramur fuisse, qui tan
tum præsens lucrum nulla opera insumpta contempserit, atque despexerit? Deinde ipse
Minutius nunquam tãti habere voluisset, si decumas tu lege Hieronica venderes. sed quòd
tuis nouis edictis, & iniquissimis institutis plus aliquanto se, quàm decumas ablaturũ vide 117
bat, idcirco lõgius progressus est. At Apronio semper, plus etiam multo abs te permissum
est quàm quod edixeras. Quãtum igitur quæstum putamus factum esse per eum, cui quid-
uis licitum sit, cum tantum lucri voluerit addere is, cui, si decumas emisset, idem non lice-
ret? Postremo illa quidem certe tibi præcisa defensio est, in qua tu semper omnia tua fur-
atque flagitia latere posse arbitratus es: magno te decumas vendidisse, plebi Ro. cõsului
annonæ prospexisse. non potest hoc dicere is, qui negare non potest, se vnius agri decu-
X X X mod. minoris, quàm potuerit, vendidisse: vt etiam si tibi hoc concedã, Minutio
te non tradidisse, quòd iam addixisses Apronio. aiunt enim te ita dictitare: quod ego
cto, cupióque te illud defendere. verum vt ita sit, tamen non potes hoc quasi præclarũ
quid prædicare, magno te decumas vendidisse, cũ fuisse fateare qui multo pluris volue
emere. Tenetur igitur iam Iudices, & manifestò tenetur auaritia, cupiditas hominis, sce
improbitas, audacia. quid si hæc, quæ dico, ipsius amici, defensorésque iudicarunt? quid
vultis amplius? aduentu L. Metelli Prætoris cum omnes eius comites iste sibi suo illo pa

chresto medicamento amicos redemisset, aditum est ad Metellū: eductus est Apronius: eduxit vir primarius C. Gallius Senator à L. Metello, vt ex edicto suo iudicium daret in Apronium, quòd per vim aut metum abstulisset. quam formulam Octauianā & Romæ Metellus habuerat, & habebat in prouincia, non impetrat: cum hoc diceret Metellus, præiudiciū se de capite C. Verris, per hoc iudicium nolle fieri. Tota Metelli cohors hominum non ingratorum, aderat Apronio: C. Gallius homo nostri ordinis, à suo familiarissimo L. Metello iudicium ex edicto non potest impetrare. Non reprehendo Metellum: pepercit homini a-
89 mico, & quemadmodum ipsum dicere audiui, necessario. non reprehendo inquam Metellum: sed hoc miror quomodo, de quo homine præiudicium noluerit fieri per Recuperatores, de hoc ipso non modo præiudicarit, verum grauissime ac vehementissime iudicarit. primùm enim, si Apronium absolutum iri putaret, nihil erat quod vllum præiudicium vereretur. deinde si condemnato Apronio, coniunctam cum eo Verris causam omnes erāt existimaturi: Metellus quidem certe iam hoc iudicabat, eorū rem, causamque esse cōiunctam, qui statuerit Apronio condemnato, de isto præiudicium futurum. Et simul vna res vtrique rei est argumento, & aratores vi & metu coactos Apronio multo plus, quàm debuerint, dedisse: & Apronium istius rem suo nomine egisse, cum L. Metellus statuerit, nō posse Apronium cōdemnari, quin simul de istius scelere atque improbitate iudicaretur. Venio nunc
90 ad epistolam Timarchidis, liberti istius & accēsi. de qua cum dixero, totū hoc crimen Decumanum perorabo. Hæc epistola est Iudices, quā nos Syracusis in ædibus Apronii, cum literas cōquireremus, inuenimus. missa est, vt ipsa significat, ex itinere, cū Verres iam de prouincia decessisset, Timarchidis manu scripta. Recita epistolā Timarchidis. TIMARCHIDES VERRIS ACCENSVS, APRONIO SALVTEM DICIT. Iam hoc quidē non reprehendo, quòd ascripsit Accensus. cur enim sibi hoc scribæ soli sumant? L. Papyrius scriba. volo ego hoc esse commune Accensorum, Lictorum, Viatorum. FAC DILIGENTIAM ADHIBEAS, QVOD AD EXISTIMATIONEM PRAETORIS ATTINET. Cōmendat Apronio Verrem, & hortatur vt ini-
91 micis eius resistat. Bono præsidio munitur existimatio tua, si quidem in Apronii constituitur diligentia atque authoritate. HABES VIRTVTEM, ATQVE ELOQVENTIAM. Quàm copiose laudatur Apronius à Timarchide, quàm magnifice! cui ego nō putē illū placere oportere, qui tātopere Timarchidi probatus sit? HABES SVMPTVM VNDE FACIAS. Necesse est, quod redundaret de vestro frumentario quæstu, ad illum potissimū, per quē agebatis, defluxisse. SCRIBAS APPARITORES RECENTES ARRIPE, CVM L. VVLTEIO, QVI PLVRIMVM POTEST, CAEDE, CONCIDE. Videte quàm valde malitiæ suæ confidat Timarchides, qui etiā Apronio improbitatis præcepta det. iam hoc cæde, concide: non verba domo patroni depromere videtur, ad omne genus nequitiæ accōmodata? VOLO MIHI FRATERCVLO TVO CREDAS. Cōsorti quidem in lucris atque furtis, gemino & simillimo nequitia,
92 improbitate, audacia. IN COHORTE CHARVS HABEARE. Quid est hoc in cohorte? quò pertinet? Apronium doces? quid? in vestrā cohortem te monitore, an sua sponte peruenerat? QVOD CVIQVE OPVS SIT OPPONE. Qua impudentia putatis eum in dominatione fuisse, qui in fuga tam improbus sit? ait, omnia pecunia effici posse, dare, profundere, opponere, si velis vincere. non hoc mihi tam molestum est Apronio suadere Timarchidē, quàm quòd hoc idem patrono suo præcipit. TE POSTVLANTE OMNES VINCERE SOLENT. Verre quidem Prætore, non Sacerdote, non Peduceo, nō hoc ipso Metello. SCIS METELLVM SAPIENTEM ESSE. Hoc vero ferri iam non potest: irrideri viri optimi L. Metelli ingenium, & contemni, ac despici à fu-
93 gitiuo Timarchide. SI VVLTEIVM HABEBIS, OMNIA LVDIBVNDVS PERFICIES. Hic vehementer errat Timarchides, qui aut Vulteiū pecunia corrumpi putet posse, aut Metellum vnius arbitratu gerere præturam. sed errauit cōiectura domestica, quia multos per se & per alios multa ludibundos libidinose apud Verrem effecisse vidit: ad omnes, eosdem patere aditus arbitrabatur. facilius vos efficiebatis ludibundi, quæ

volebatis à Verre: quòd multa eius Iudorū genera noratis. INCVLCATVM EST METELLO ET VVLTEIO TE ARATORES EVERTISSE. Quis istuc Apronio attribuebat, cum aratorem aliquem euerterat, aut Timarchidi? cum ob iudicandum, aut decernendum, aut imperandum aliquid, aut remittendum, pecuniam accæperat? aut Sestio Lictori, cum aliquem innocentem securi percusserat? nemo. omnes ei Verri tunc attribuebant: quem nunc condemnari volunt. OBTVDERVNT EIVS AVRES 114
TE SOCIVM PRAETORIS FVISSE. Vidésne hoc quàm clarum sit, & fuerit? cum etiam Timarchides hoc metuat, concedes non hoc crimen nos in te confingere, sed iampridem ad crimen aliquam defensionem Libertum quærere? Libertus & Accēsus tuus, & tibi ac liberis tuis, omnibus in rebus cōiunctus ac proximus, ad Apronium scribit, vulgo esse ab omnibus ita demonstratum Metello, tibi Apronium in decumis socium fuisse. FAC SCIAT IMPROBITATEM ARATORVM. IPSI SVDABVNT, SI DII VOLENT. Quod istud per deos immortales, aut qua de causa excitatū esse dicamus in aratores tam infestum odium atque tātum? quantam iniuriam fecerunt Verri aratores, vt eos etiā Libertus & Accēsus eius tam irato animo, his literis insequatur? Neque ego huius fugitiui Iudices epistolam vobis recitassem, nisi vt ex ea totius familiæ præ- 115
cæpta & instituta, & disciplinam cognosceretis. Videtis vt moneat Apronium, quibus rebus ac muneribus insinuet in familiaritatem Metelli? Vulteium corrūpat? Scribas, Accensúmque precio deliniat? ea præcipit quæ vidit: ea monet alienum hominem quæ domi didicit ipse. Verum in hoc erat vno, quòd easdem existimat vias ad omniū familiaritates esse munitas. Quanquam merito sum iratus Metello: tamen hæc quæ vera sunt, dicam. Apronius ipsum Metellum non precio, vt Verrem, non conuiuio, non muliere, non sermone incauto, atque improbo posset corrūpere. (quibus rebus nō sensim, atque moderate ad istius amicitiam arrepserat:) sed breui tempore totum hominem, totámque eius præturā possederat. Cohortem autem Metelli quam vocat, quid erat quod corrumperet, ex qua Recuperatores nulli dabantur? Nam quòd scribit Metelli filium puerum esse, vehemēter errat. nō 116
enim ad omnes Prætorum filios iidem aditus sunt. O Timarchide, Metelli est filius in prouincia, nō puer, sed adolescens bonus ac pudēs, dignus illo loco ac nomine. Vester ille puer, prætextatus in prouincia quemadmodum fuisset, non dicerem, si pueri esse illam culpam, ac non patris existimarem. Túnc, cum te ac tuam vitam nosses, in Siciliam tecum grādem prætextatum filium ducebas? vt etiam si natura puerum à paternis vitiis, atque à generis similitudine abduceret: consuetudo tamen eum & disciplina degenerare nō sineret. Fac enim fuisse in isto C. Lælii, M. Catonis materiem atque indolem. quid ex eo boni sperari, atque effici potest, qui in patris luxurie sic vixerit, vt nullum vnquam pudicum, neque sobrium conuiuium viderit? qui in epulis quotidianis adulta ætate per trienniū inter impudicas mulieres, & intemperantes viros versatus sit? Nihil vnquam à patre audiuit, quo pudētior aut 117
melior esset: nihil vnquam patrem agere vidit, quod cum imitatus esset: non id, quod turpissimum est, similis patri putaretur. Quibus in rebus nō solum filio, verumetiā reipublicæ fecisti iniuriam. suscæperas enim liberos non solum tibi, sed etiam patriæ: qui non modo tibi voluptati, sed etiam qui aliquando vsui reipublicæ esse possent. Eos instituere, atque erudire ad maiorum instituta, atque ciuitatis disciplinam, non ad tuas turpitudines debuisti. Esset inerti, atque impuro, & improbo parēte nauus & pudens, & probus filius: habere- aliquid abs te respub. muneris. Nunc pro te Verrem substituisti alterū ciuitati. nisi hoc te deterior est, si fieri potest, quòd tu eiusmodi euasisti, non in hominis luxuriosi, sed tamen in furis, ac diuisoris disciplina educatus. Quid isto festiuius fore arbitramur, qui est tuus natura filius, consuetudine discipulus, voluntate similis? quem ego Iudices quanuis bonum 118
fortémque facile paterer euadere. non enim me inimicitiæ commouent, siquæ mihi cum isto futuræ sint. nam si in omnibus rebus innocens fuero, meíque similis: quid mihi ista inimicitiæ nocebunt? sin aliqua in re Verri similis fuero: non magis mihi deerit inimicus quàm Verri defuit. Etenim Iudices eiusmodi respublica debet esse & erit, seueritate iudicum constituta, vt inimicus neque deesse nocēti possit, neque obesse innocenti. Quapropter

nulla res est quamobrem ego istum nolim ex paternis probris ac vitiis emergere: id, quod
tametsi isti difficile est, tamen haud scio an fieri possit, præsertim (vt nũc fit) custodes ami-
corum eum sectabuntur: quoniam pater tam negligens, ac dissolutus est. Verum huc lon-
gius, quàm voluntas fuit, ab epistola Timarchidis digressa est oratio mea. qua recitata, cõ-
139 clusurum me esse crimen decumarum dixeram: ex quo intellexistis innumerabilẽ frumen-
ti numerum per triennium auersum à rep. esse, abreptúmque aratoribus. Sequitur vt de fru
mento empto vos Iudices doceam, maximo atque impudẽtissimo furto: de quo dum cer-
ta & pauca, & magna dicam breuiter, attendite. Frumentum emere in Sicilia debuit Ver-
res ex Senatusconsulto, & ex lege Terentia & Cassia frumentaria. Emundi duo genera fue-
runt: vnum certarum decumarum, alterũ quod præterea ciuitatibus æqualiter esset distri-
butum. Illius Decumani tantum, quantum ex primis decumis fuisset tritici mod. DCCC
millia: precium autem constitutum Decumano in modios singulos HS ternos: imperato HS
IIII. ita in frumentum imperatum HS duodetricies in annos singulos Verri decernebatur,
140 quod aratoribus solueret, in alteras decumas fermè ad nonagies. sic per triennium ad hanc
frumenti emptionem Siciliensem propè centies & tricies erogatum est. Hanc pecuniã tan-
tam, datam tibi ex ærario inopi atque exhausto, datam ad frumẽtum, hoc est ad necessita-
tem salutis & vitæ: datam vt Siculis aratoribus, quibus tãta onera respub. imponeret, sol-
ueretur: abs te sic laceratam esse dico, vt possim illud probare, si velim, omnem te hanc pe-
cuniam domum tuam auertisse. Etenim sic hanc rem totam administrasti, vt hoc quod di
co, probari æquissimo iudici possit. Sed ego habebo rationem authoritatis meæ: memine-
ro quo animo, quo consilio ad causam publicam accesserim: nõ agam tecum accusatoriè:
nihil fingam: nihil probari velim me dicente, quod non antè mihimetipsi probatum sit. In
141 hac pecunia publica Iudices, hæc insunt tria genera furtorũ. Primùm eam, cum posita esset
apud eas societates, vnde erat attributa, binis centesimis fœneratus est. deinde permultis ci-
uitatibus pro frumento nihil soluit omnino. postremo si cui ciuitati soluit, tantum detra-
xit quantum commodum fuit: nulli, quod debitum est, reddidit. Ac primum hoc ex te
quæro: tu cui Publicani ex Arpinati literis gratias egerunt, pecunia publica ex ærario ero-
gata, ex vectigalibus Populi Romani ad emendũ frumentum attributa, fuerítne tibi quæ-
stui, pensitarítne tibi binas centesimas. credo te negaturũ. turpis enim est, & periculosa cõ-
fessio. mihi autem hoc perarduum est demõstrare. Quibus enim testibus? Publicani tracta-
ti honorificè sunt: tacebunt. literæ eorum decreto Decumanorũ remotæ sunt. Quo me igi-
tur vertam? rem tam improbam, crimen tantæ audaciæ, tantǽque impudentiæ, propter in-
142 opiam testium ac literarum prætermittam? Non faciam Iudices: vtar teste. quo? P. Vectio
Chilone, homine Equestris ordinis honestissimo atque ornatissimo: qui isti ita amicus &
necessarius est, vt etiam si vir bonus non esset, tamen quod contra istum diceret, graue vi-
deretur. ita vir bonus est, vt etiam si inimicissimus isti esset, tamen eius testimonio credi o-
porteret. Admiratur & expectat quidnam Vectius dicturus sit. nihil dicet ex tempore: nihil
ex sua voluntate: nihil vt ei vtrumuis licuisse videatur. Misit in Siciliam literas ad Carpi-
natium, cũ esset magister scripturæ & sex Publicanorũ: quas ego Syracusis apud Carpinatiũ
in literarum allatarũ libris, Romæ in literarũ missarum apud magistrũ Tullium familia-
rem tuum inueni: quibus ex literis impudentiam fœnerationis quæso cognoscite. LITE-
RAE MISSAE L. VECTII, L. SERVILII, C. ANTISTITIS MAGISTRO-
143 RVM. Præsto se tibi ait futurum Vectius, & obseruaturum quemadmodum rationes ad
ærarium referas: vt si hanc ex fœnore populo pecuniam nõ retuleris, reddas societati. Pos-
sumus hoc teste, possumus P. Seruilii, & C. Antistitis magistrorum, primorum hominum,
atque honestissimorũ, possumus authoritate societatis, cuius literis vtimur, quod dicimus
obtinere? an aliqua firmiora aut grauiora quærẽda sunt? Vectius tuus familiarissimus, Ve-
ctius tuus affinis, cuius sororem habes in matrimonio: tuæ frater vxoris Vectius, frater tui
Quæstoris, impudentissimum tuum furtũ, certissimúmque peculatum: nam quo alio no-
mine pecuniæ publicæ fœneratio est appellanda? Recita reliqua. Scribam tuũ
dicit Verres huius præscriptorẽ fœnerationis fuisse. Ei quoque magistri minantur in lite-

ris:& casu Scribæ tum duo magistri fuerũt cum Vectio. Binas centesimas ab se ablatas se- 144
rundum non putant:& rectè nõ putant. quis enim hoc fecit vnquam? quis denique cona-
tus est facere,aut posse fieri cogitauit, vt cum Senatus Publicanos vsura sæpe iuuisset, ma-
gistratus à publicanis pecunia pro vsuris auderet auferre? Certe huic homini spes nulla sa-
lutis esset,si Publicani, hoc est si Equites Ro.iudicarent. minor esse cura nunc Iudices vo-
bis disceptantibus debet:& tanto minor,quanto est honestius alienis iniuriis,quàm re sua
commoueri. Quid ad hæc respõdere cogitas? verum factum negabis,an tibi hoc licitũ esse
defendes?Negare quî potes? an vt tanta authoritate literarum,tot testibus Publicanis con-
uincare?Licuisse vero quî?si mehercule te tuam pecuniam,non Populi Romani, in prouin-
cia fœneratum docerem: tamen effugere non posses. Sed publicam, sed ob frumentum de-
cretã,sed à Publicanis fœnore accæpto,hoc licuisse cuiquã probabis? quo non modo cæte- 145
ri,sed ipse nihil audacius,improbiúsque fecisti. Nõ mehercule hoc,quod omnibus singula-
re videtur (de quo mihi deinceps dicendũ est,) possum Iudices dicere audacius esse aut im-
pudentius,quòd permultis ciuitatibus pro frumento nihil soluit omnino:maior hæc præ-
da fortasse est,sed illa impudentia certe nõ minor. Et quoniam de illa fœneratione satis di-
ctum est,nunc de hac tota pecunia auersa,quæso cognoscite. Siciliæ ciuitates multæ sunt
Iudices,ornatæ atque honestæ,ex quibus in primis numerãda est ciuitas Halesina. nullam
enim reperietis aut officiis fideliorem, aut copiis locupletiorem, aut authoritate grauiorẽ.
huic iste annos singulos cũ sexaginta tritici millia modiûm imperauisset,pro tritico num-
mos abstulit,quanti erat in Sicilia triticum: quos de publico nummos accæperat, retinuit
omnes. Obstupui Iudices,cum hoc mihi primùm Halesæ demonstrauit in Senatu Halesi- 146
norum homo summo ingenio, summa prudẽtia, summa authoritate præditus Halesinus
AEnias:cui Senatus dederat publice causam vt mihi,fratríque meo gratias ageret:& simul,
qui nos ea quæ ad iudicium pertinerent, doceret. Demonstrat hanc istius consuetudinem
ac rationem fuisse,cum omnis frumenti copia decumarum nomine penes istum esset reda-
cta:solitum esse istum pecuniam cogere à ciuitatibus,frumentum improbare: quantũ fru-
menti Romam esset mittendum,tantum de suo quæstu, ac de sua copia frumenti mittere.
Posco rationes:inspicio literas:video frumenti granum Halesinos,quibus L X millia mo-
diûm imperata erãt,nullum dedisse:pecuniam Volcatio,Timarchidi,Scribæ dedisse. Repe
rio genus huiusce modi Iudices prædæ:vt Prætor,qui frumentum emere debebat,nõ emat,
sed vendat:pecunias quas ciuitatibus distribuere debebat,eas omnes auertat atque auferat. 147
non mihi iam furtum,sed monstrum ac prodigium videbatur:ciuitatum frumentum im-
probare,precium ei frumento constituere:quod constituisset,id ciuitatibus auferre: quod à
Populo Romano accæpisset,tenere. Quot vultis esse in vno furto peccatorum gradus?vt si
singulis insistere velim,progredi iste non posset. Improbas frumentum Siculum. quid?ipse
quod mittis?peculiarem habes aliquam Siciliam, quæ tibi ex alio genere frumentum sup-
peditare possit?Cum Senatus decernit vt ematur in Sicilia frumentum,aut populus iubet:
hoc,vt opinor,intelligit, ex Sicilia Siculum frumentum apportari oportere. tu cum ciui-
tatum Siciliæ vulgo omne frumentum improbas,num ex AEgypto,aut ex Syria frumen-
tum Romã mittis?Improbas Halesinum,Cephaleditanum,Thermitanum, Amestratinũ,
Tindaritanum, Herbitense, multarum præterea ciuitatum. quid accidit tamen, vt horum 148
populorum agri frumentum eiusmodi te Prætore ferrent, quod nunquam antea: vt neq;
tibi,neque Populo Romano posset probari?præsertim cum ex iisdẽ agris, eiusdémque a[nni]
frumentum ex decumis Romam mancipes aduexissent. Quid acciderat, vt ex eodem h[orreo]
reo Decumanũ probaretur, emptum non probaretur? Dubiúmne est quin ista omnis i[m]
probatio,cogẽdæ pecuniæ causa nata sit? Esto,improbas Halesinum:habes ab alio popu[lo]
quod probes:eme illud quod placet:missos fac eos quorum frumentum improbasti. sed
iis quos repudias,exigis tantum pecuniæ, quantum ad eum numerũ frumenti satis sit [quod]
ciuitati imperas. Dubium est quid egeris: in medimna singula video ex literis publicis
Halesinos HS quinos denos dedisse. ostendam ex tabulis locupletissimorum aratorum, e[odem]
tempore neminem in Sicilia pluris frumẽtum vendidisse. Quæ ergo ista ratio, aut quæ p[ost]- 149

tius amentia, frumentũ improbare id quod ex eo loco fit ex quo Senatus & Populus Romanus emi voluerit: ex eo aceruo, ex quo partem tu idem decumarum nomine probaris: deinde à ciuitatibus pecunias ad emendum frumentum cogere, cum ex ærario acceperis? Vtrum te lex Terentia Siculorum pecunia frumẽtum emere à Siculis, an Populi Romani pecunia frumentum ab Siculis emere iussit? Iam vero ab isto, omnem illam ex ærario pecuniam, quam his oportuit ciuitatibus pro frumento dari, lucrifactam videtis. accipis enim HS X V pro medimno tãti enim est illo tempore medimnum. retines HS X I I: tanti enim est frumentum Siciliense ex lege æstimatum. Quid interest vtrum hoc feceris, an frumentum non improbaris: sed frumento probato & accepto, pecuniam publicam tenueris omnem? neque quicquam vlli dissolueris ciuitati: cum æstimatio legis eiusmodi sit, vt cæteris temporibus tolerabilis Siculis, te Prætore etiã grata esse debuerit? est enim modius lege HS I I I æstimatus: fuit autẽ te Prætore, vt tu in multis epistolis ad amicos tuos gloriaris, HS I I. Sed fuerit HS I I I: quoniam tu tantum à ciuitatibus in modios singulos exegisti. cum, si solueres Siculis tantum, quantum te Populus Ro. iusserat, aratoribus fieri gratissimum posset: tu non modo eos accipere quod oportebat noluisti, sed etiam dare quod non debebant, coegisti. Atque hæc ita gesta esse Iudices cognoscite ex literis publicis ciuitatũ, & ex testimoniis publicis: in quibus nihil fictum, nihil ad tempus accommodatum intelligatis. Omnia quæ dicimus, rationibus populorum non interpositis, neque perturbatis, neque repentinis, sed certis, institutis, ordine relata atque confecta sunt. Recita rationes Halesinorũ. Cui pecuniam datam dicit? dic, dic etiam clarius. VOLCATIO, TIMARCHIDE, MEVIO. Quid est Verres? ne illam quidẽ tibi defensionem reliquam fecisti: mancipes in istis rebus esse versatos, mancipes frumentum improbasse: mancipes precio cum ciuitatibus decidisse, & eosdem abs te illarum ciuitatum nomine pecunias abstulisse: deinde ipsos sibi frumentum coemisse, nihil hæc ad te pertinere. Mala mehercule, ac misera defensio, Prætorem hoc dicere, Ego frumentum neque attigi, neque aspexi: mancipibus potestatem probandi, improbandique permisi: mancipes à ciuitatibus pecunias extorserunt: ego autem quam pecuniam populis dare debui, mancipibus dedi. Mala est hæc quidem, vt dixi, defensio criminis: sed tamen hac ipsa tibi, si vti cupias, non licet: vetat te Volcatius tuæ, tuorumque deliciæ, mentionem mancipis facere. Timarchides autem columen familiæ vestræ premit fauces defensionis tuæ: cui simul & Volcatio pecunia à ciuitate numerata est. Iam vero Scriba tuus annulo aureo suo, quem ex his rebus inuenit, ista te ratione vti non finet. Quid igitur est reliquum, nisi vti fateare, te Romam frumentum emptum Siculorum pecunia misisse, publicam pecuniam domum tuam conuertisse? O consuetudo peccandi, quãtam habes iucunditatem in improbis & audacibus, cum pœna abfuit, & licentia cõsecuta est! Iste in hoc genere peculatus nõ nunc primùm inuenitur, sed nunc demum tenetur. Vidimus huic ab ærario pecuniam numerari Quæstori ad sumptũ exercitus Cõsularis: vidimus paucis pòst mensibus & exercitum, & Consulem spoliatum. illa omnis pecunia latuit in illa caligine, ac tenebris, quæ totam remp. tum occupauerat. iterum gessit hæreditariam Quæsturam cum Dolabella: magnam pecuniam auertit: sed eius rationem cum damnatione Dolabellæ permiscuit. Commissa est pecunia tanta Prætori: non reperietis hominem timide, nec leuiter hæc improbissima lucra ligurientem: deuorare omnem pecuniam publicam non dubitauit. ita serpit illud insitum in natura malum consuetudine peccandi libera, finem vt audaciæ statuere ipse sibi nõ possit. Tenetur igitur aliquando, & in rebus tum maximis, tũ manifestis tenetur. atque in eam fraudem mihi videtur diuinitus incidisse, non solũ vt eas pœnas, quas proxime meruisset, solueret: sed vt illa etiam scelera eius in Carbonẽ & in Dolabellã vindicarẽtur. Etenim noua quoque alia res extitit Iudices in hoc crimine, quæ tollat omnem dubitationem superioris illius Decumani criminis. nam vt illud missum faciã, permultos aratores in alteras decumas, & in hæc D C C C millia modiûm, quod emptum Populo Ro. darent, non habuisse, sed à tuo procuratore, hoc est ab Apronio emisse: ex quo intelligi potest nihil te aratoribus reliqui fecisse: vt hoc prætercam, quod in multis est testimoniis expositum: potest illo quicquã esse certius, in tua potestate, atque in tuis hor-

reis omne frumētum Siciliæ per trienniū,atque omnes fructus agri Decumani fuisse? Cum
enim à ciuitatibus pro frumento pecuniam exigebas,vnde erat frumentum quod Romam
mitteres,si tu id non omne clausum & compressum possidebas? Itaque in eo frumēto pri-
mus tibi ille quæstus fuit,ipsius frumenti quod erat ereptū ab aratoribus: alter,quòd id fru
mentum improbissime partum,non semel sed bis,neque vno sed duobus preciis vnum, &
idem frumentum vendidisti:semel ciuitatibus HS X V in medimnum: iterum Populo Ro-
mano,à quo HS X X I in medimna,pro eodem illo frumento abstulisti. At enim frumētum 155
Centuripinorum,& Agrigentinorum,& nonnullorum fortasse præterea probasti:& his po
pulis pecuniam dissoluisti. Sint aliquæ ciuitates in eo numero,quarum frumētum impro-
bare nolueris:quid tandem?his ciuitatibus omnisne pecunia, quæ pro frumento debita est,
dissoluta est? Vnum mihi reperi, nō populum,sed aratorem:vide: quære:circunspice, siquis
forte est ex ea prouincia, in qua tu triennium præfuisti, qui te nolit perisse. vnum inquam
da mihi ex illis aratoribus qui vel ad statuam pecuniam contulerunt,qui sibi dicat pro fru
mento omne esse,quod oportuerit, solutum.cōfirmo Iudices, neminem esse dicturum.Ex
omni pecunia quā aratoribus soluere debuisti,certis nominibus deductiones fieri solebant:
primum pro spectatione & collybo,deinde pro nescio quo cerario. Hæc omnia Iudices nō
rerum certarum,sed furtorum improbissimorum sunt vocabula. nam collybus esse quî po
test,cum vtātur omnes vno genere nummorum?cerarium vero quid vocas?quomodo hoc 156
nomen ad rationes magistratus, quomodo ad pecuniam publicam allatum est? nam illud
genus tertium deductionis erat eiusmodi,quasi non modo liceret, sed etiam oporteret: nec
solum oporteret,sed planè necesse esset. Scribæ nomine de tota pecunia, binæ quinquagesi-
mæ detrahebantur. Quis tibi hoc concessit,quæ lex,quæ Senatus authoritas,quæ porrò æ-
quitas,vt tantam pecuniam Scriba tuus auferret siue de aratorum bonis,siue de Populi Ro
mani vectigalibus? nam si potest ista pecunia sine aratorum iniuria detrahi, Populus Ro-
manus habeat, presertim in tantis ærarii angustiis.sinautē & Populus id voluit,& æquum
ita est solui aratoribus , tuus apparitor parua mercede populi conductus, de aratorum bo-
nis prædabitur?& in hac causa Scribarum ordinem in me cōcitabit Hortensius, & eorum
commoda à me labefactari atque oppugnari iniuria dicet? Quasi vero hoc Scribis vllo ex- 157
emplo sit,aut vllo iure cōcessum. Quid ego vetera repetam?aut quid eorum Scribarū men-
tionem faciā,quos constat sanctissimos homines atque innocentissimos fuisse? Non me fu
git Iudices,vetera exempla pro fictis fabulis iam audiri atque haberi. In his tēporibus ver-
sabor miseris ac perditis. nuper Hortensi Quæstor fuisti. quid tui Scribæ fecerint , tu potes
dicere.ego de meis hoc dico:cum in eadem ista Sicilia pro frumento ciuitatibus pecuniam
soluerem,mecū duos frugalissimos homines Scribas haberem, L. Mamilium & L. Segium:
nō modo istas duas quinquagesimas , sed omnino nummum nullum cuiquam esse dedu-
ctum. Dicerem hoc mihi totum esse attribuendum Iudices,si illi vnquam à me hoc postu-
lassent,si vnquā omnino cogitassent.quamobrem enim Scriba deducat,ac nō potius mul- 158
to,qui adduxerit,tabellarius?cuius aduētu certiores facti,petiuerunt, præco qui abire iussit,
viator ac Venerius qui fiscū sustulit? Quæ pars operæ aut opportunitatis in Scriba est, cui
rei nō modo merces tanta detur, sed cur cum eo tantæ pecuniæ partitio fiat? Ordo est ho-
nestus. quis negat? aut quid ea res ad hanc rem pertinet? est vero honestus, quòd eorum ho
minum fidei tabulæ publicæ,periculáque magistratuum committūtur. Itaque ex his Scri-
bis qui digni sunt illo ordine , patribusfamilias, viris bonis atque honestis, percontamini
quid sibi istæ quinquagesimæ velint : iam omnes intelligetis nouam rem totam atque in-
dignam videri. Ad eos me Scribas reuoca, si placet: noli hos colligere qui nummulis cor-
rogatis de nepotum donis ac de scenicorum corollariis,cum decuriam emerunt ex primo
ordine explosorū, in secūdum ordinem ciuitatis se venisse dicunt. Eos Scribas tecū disce-
ptatores huius criminis habebo, qui istos Scribas esse moleste ferūt.tametsi,cum in eo or-
dine videamus esse multos nō idoneos,qui ordo industriæ propositus est, & dignitati:mi-
bimur turpes aliquot in eo esse,quo cuiuis licet precio peruenire? Tu ex pecunia publica
tredecies Scribam tuum permissu tuo cum abstulisse fateare,reliquam tibi vllam defensio-

nem putas esse? hoc ferre quenquam posse, hoc quenquam denique nunc tuorum aduocatorũ animo æquo audire arbitrare? Qua in ciuitate C. Catoni clarissimo viro, Cõsulari homini HS XVIII millibus lis æstimata sit, in eadem ciuitate apparitori tuo esse concessum vt HS vno nomine tredecies auferret? hinc ille est annulus aureus quo tu istum in concione donasti. Quæ tua donatio singulari impudentia prædita, noua Siculis omnibus, mihi vero incredibilis videbatur. sæpe enim nostri Imperatores, superatis hostibus, optime republica gesta, Scribas suos annulis aureis in cõcione donarunt. tu vero quibus rebus gestis, quo hoste superato, concionẽ, donandi causa aduocare ausus es? neque enim solum Scribã tuũ annulo, sed etiã virum fortissimũ, ac tui dissimillimũ, Q. Rubrium, excellenti virtute, authoritate, copiis, corona, & phaleris, & torque donasti: M. Cossutium sanctissimũ virum, atque honestissimum: M. Castritium summo splendore, ingenio, gloria præditum. Quid hæc sibi horum trium ciuium Romanorũ dona voluerunt? Siculos præterea potentissimos, nobilissimósque donasti. qui non, quemadmodum sperasti, tardiores fuerunt, sed ornatiores tuo iudicio ad testimonia dicunda venerunt. Quibus ex hostiũ spoliis, de qua victoria, qua ex præda aut manubiis, hæc abs te donatio constituta est? an quòd te Prætore, paucorum aduentu myoparonũ, classis pulcherrima, Siciliæ propugnaculum, præsidiúmque prouinciæ, piratarum manibus incensa est? an quòd ager Syracusanus prædonum incendiis te Prætore vastatus est? an quòd forũ Syracusanũ nauarchorum sanguine redundauit? an quòd in portu Syracusano piraticus myoparo nauigauit? Nihil possum reperire quamobrẽ te in istam amentiam incidisse arbitrer: nisi forte id egisti vt hominibus ne obliuisci quidem rerũ tuarum male gestarum liceret. Annulo est aureo Scriba donatus: & ad eam donationẽ concio est aduocata. Quod erat os tuum, cũ videbas in concione eos homines, quorũ ex bonis iste annulus aureus donabatur, qui ipsi annulos aureos posuerant, liberísque suis detraxerãt, vt esset vnde Scriba tuus hoc tuum munus ac beneficium tueretur? quæ porrò præfatio tuæ donationis fuit? illa scilicet vetus, atque imperatoria, Quãdo tu quidẽ in prælio, in bello, in re militari (cuius ne mentio quidẽ te Prætore vlla facta est) an illa, Quãdo quidem tu nulla vnquã mihi in cupiditate ac turpitudine defuisti, omnibúsque in iisdẽ flagitiis mecũ, & in legatione, & in prætura, & hîc in Sicilia versatus es: ob hasce res, quoniã te locupletaui, hoc annulo aureo dono. Vera hæc fuisset oratio. non enim iste annulus aureus abs te datus, istũ virum fortem, sed hominẽ locupletem esse declarat. Ita eundẽ annulum ab alio datũ testẽ virtutis duceremus: abs te donatum, comitẽ pecuniæ iudicamus. Dictum Iudices est de Decumano frumento, dictũ de empto: extremũ & reliquum est, de æstimato. quod, tũ magnitudine pecuniæ, tũ iniuriæ genere, quemuis debet cõmouere: te vero eo magis, quòd ad hoc crimen non ingeniosa aliqua defensio, sed improbissima cõfessio cõparatur. nã cum ex Sicilia, & ex legibus frumentum ei in cellã sumere liceret: ídque frumentũ Senatus ita æstimasset: quaternis HS tritici modium, binis ordei: iste numero ad summã tritici adiecto, tritici modios singulos cum aratoribus denariis ternis æstimauit. Nõ est in hoc crimen Hortẽsi, ne forte ad hoc mediteré, multos sæpe viros bonos, & fortes, & innocentes, cum aratoribus, & cum ciuitatibus frumentum in cellã quod sumi oporteret, æstimasse, & pecuniã pro frumento abstulisse. scio quid soleat fieri, scio quid liceat: nihil quod antea fuerat in cõsuetudine bonorum, nunc in istius facto reprehenditur. Hoc reprehẽdo, quòd cum in Sicilia HS II tritici modius esset, vt istius epistola ad te missa declarat, summũ HS ternis: id quod & testimoniis omnibus, & tabulis aratorum planum factum antea est: tum iste pro tritici modiis singulis, ternos ab aratoribus denarios exegit. Hoc crimen est, vt intelligas nõ ex æstimatione, neque ex ternis denariis pendere crimẽ, sed ex coauctione annonæ atque æstimationis. Etenim hæc æstimatio nata est Iudices, initio nõ ex Prætorum, aut Cõsulum, sed ex aratorum atque ciuitatum cõmodo. nemo enim fuit initio tã impudens, qui, cum frumentum deberetur, pecuniã posceret. Certe hoc ab aratore primùm est profectum, aut ab ea ciuitate cui imperabatur: cum aut frumentum vẽdidisset, aut seruare vellet: aut in eum locum, quo imperabatur, frumentum portare nollet: petiuit in beneficii loco & gratiæ, vt sibi pro frumento, quanti frumentum esset, dare liceret. ex huiuscemodi principio, atque ex libera-

litate,atque accõmodatione magiſtratuum, cõſuetudo æſtimationis introducta eſt. Secuti
ſunt auariores magiſtratus,qui tamen in auaritia ſua non ſolũ viã quæſtus inuenerunt,ve- 165
rum etiã exitum,ac rationem defenſionis inſtituerunt. Semper ad vltima ac difficillima lo-
ca apportandũ frumentum imperare: vt vecturæ difficultate,ad quã vellent æſtimationem
peruenirẽt. In hoc genere facilior eſt exiſtimatio,quàm reprehẽſio: ideo quòd eum qui hoc
facit,auarũ poſſumus exiſtimare: crimen in eo cõſtituere,nõ tam facile poſſumus:quòd vi-
detur cõcedendũ magiſtratibus noſtris eſſe,vt iis,quo loco velint,frumentũ accipere liceat.
Itaque hoc eſt quod multi fortaſſe fecerunt,& ita multi,vt ii quos innocentiſſimos memi-
nimus aut audiuimus,nõ fecerint. Quæro nunc à te Hortenſi,cũ veris tãdem iſtius factum
collaturus es? cũ iis credo, qui benignitate addúcti per beneficium, & gratiá ciuitatibus cõ-
ceſſerunt vt nũmos pro frumento darẽt. Ita credo,petiiſſe ab iſto aratores: vt cum HS ternis
tritici modiũ vendere nõ poſſent,pro ſingulis modiis ternos denarios dare liceret. An quo-
niam hoc nõ audes dicere,illuc cõfugies,vecturæ difficultate adductos,ternos denarios da- 166
re maluiſſe? cuius vecturæ?quo ex loco? in quẽ locũ ne portarent? Philomelóne Epheſum?
Video quid inter annonã intereſſe ſoleat:video quot dierum via ſit:video Philomelenſibus
expedire,quanti Epheſi ſit frumentum,tantũ dare potius in Phrygia,quàm Epheſum por-
tare:aut ad emendũ frumentum Epheſum pecuniã & Legatos mittere. In Sicilia vero quid
eiuſmodi? Enna mediterranea eſt maxime:coge vt ad aquã tibi,id quod ſummi iuris eſt,fru
mentum Ennenſes metiantur,vel Plutiã,vel Haleſam,vel Catinã,loca inter ſe maxime di-
uerſa:eodẽ die,quo iuſſeris,deportabunt. tametſi ne vectura quidẽ opus eſt. nam totus quæ-
ſtus hic Iudices æſtimationis,ex annonæ natus eſt varietate. hoc enim magiſtratus in pro- 167
uincia aſſequi poteſt, vt ibi accipiat, vbi eſt cariſſimũ. Ideo valet iſta ratio æſtimationis in
Aſia,valet in Hiſpania,valet in his prouinciis, in quibus vnũ precium frumento eſſe nõ ſo
let. In Sicilia vero quid cuiuſquã intererat,quo loco daret? neque enim portandum erat: &
quo quiſque vehere iuſſus eſſet,ibi tantidẽ frumentũ emeret,quanti domi vẽdidiſſet. Quã-
obrem ſiquid Hortenſi docere vis, aliquid ab iſto ſimile æſtimatione,atque à cæteris eſſe fa
ctum, doceas oportet, aliquo in loco Siciliæ Prætore Verre ternis denariis tritici modium
fuiſſe. Vide quã tibi defenſionẽ patefecerim,quàm iniquã in ſocios,quàm remotã ab vtilita
te reipublicæ,quàm ſeiunctã à voluntate atque ſententia legis. Tu,cum tibi ego frumẽtum
in meis agris,atque in mea ciuitate:denique cũ in iis locis,in quibus es, verſaris,rem geris,
prouinciã adminiſtras,paratus ſim dare:angulũ mihi aliquem eligas prouinciæ, reconditũ 168
ac derelictũ? iubeas ibi me metiri, quò portare nõ expediat,vbi emere nõ poſſum? Improbũ
facinus Iudices,non ferendũ,nemini lege cõceſſum, ſed fortaſſe adhuc in nullo etiã vindi-
catum. tamen ego hoc,quod ferri nego poſſe,Verri Iudices cõcedo & largior. ſi vllo in lo-
co eius prouinciæ frumentũ tanti fuit,quãti iſte æſtimauit:hoc crimen in iſtũ reũ valere o-
portere nõ arbitror. Verũ enimuero cũ eſſet HS binis, aut etiã ternis quibuſuis in locis pro-
uinciæ,duodenos ſeſtertios exegiſti. ſi mihi tecum neque de annona,neque de æſtimatione
tua poteſt eſſe controuerſia,quid ſedes,quid expectas,quid defendes? Vtrũ tibi pecuniæ cõ-
ciliatæ videntur aduerſum leges, aduerſum rempublicã cum maxima ſociorũ iniuria?an ve-
ro id recte ordine,è republica,ſine cuiuſquã iniuria factum eſſe defendes? cũ tibi Senatus ex 169
ærario pecuniã prõpſiſſet,& ſingulos tibi denarios adnumeraſſet,quos tu pro ſingulis mo-
diis aratoribus ſolueres,quid facere debuiſti? ſi quod L. Piſo ille frugi,qui legem de pecuniis
repetũdis primus tulit,cũ emiſſes quanti eſſet:quod ſuperaret pecuniæ,retuliſſes. ſi vt ambi
tioſi homines aut benigni,cũ pluris Senatus æſtimaſſet,quàm quãti eſſet annona:ex Sena
tus æſtimatione,nõ ex annonæ ratione ſoluiſſes. ſin vt plerique faciunt: in quo etiã erat ali
quis quæſtus,ſed is honeſtus atque conceſſus,frumentũ quoniã vilius erat,ne emiſſes:ſum-
pſiſſes id nummorũ quod tibi Senatus cellæ nomine cõceſſerat. Hoc vero quid eſt? quã ha
bet rationem,non quæro æquitatis,ſed ipſius improbitatis atque impudentiæ? neque enim 170
eſt ferè quicquã quod homines palàm facere audeant in magiſtratu,quamuis improbi,qui
eius facti,ſi nõ bonã,at aliquam rationẽ afferre ſoleant. Hoc quid eſt? venit Prætor, Frumen
tũ,inquit,me abs te emere oportet. Optume. Modiũ denario. Benigne ac liberaliter: nã ego

tribus HS nō possum vendere.mihi frumēto nō opus est,nummos volo. Non sperauceram,
inquit arator, me ad denarios peruenturū: sed si ita necesse est,quāti frumentū sit conside-
ra.video esse binis HS. Quid ergo à me tibi nummorū dari potest, cū Senatus tibi quater-
nos nūmos dederit?Quid poscit,attendite:& vos quæso simul Iudices æquitatem Prætoris
attendite,Quaternos HS. quos mihi Senatus decreuit,& ex ærario dedit,ego habebo, & in
cistam trāsferam ex fisco.Quid postea?quid?pro singulis modiis quos tibi impero,tu mihi
octonos HS dato.qua ratione?quid quæris rationē?non tantam rationē res habet,quantam
171 vtilitatē atque prædā. Dic inquit ille planius, Senatus te voluit mihi nūmos dare,me tibi
frumentū metiri:tu eos nūmos quos mihi Senatus dare voluit,ipse habebis?à me,cui sin-
gulos denarios dari oportuit,binos auferes?& huic prædæ ac direptioni cellæ nomē impo-
nis?Hæc deerat iniuria,& hæc calamitas aratoribus te Prætore, qua reliquis fortunis om-
nibus euerterentur.nam quid esse reliqui poterat ei qui per hanc iniuriam non modo fru-
mentum omne amittere, sed etiam omne instrumētum vendere cogeretur? Quo enim se
verteret,non habebat:ex quo fructu nummos quos tibi daret,inueniret?Decumarū nomi-
ne tantum erat ablatum,quātum voluntas tulerat Apronii:pro alteris decumis,emptóque
frumento,aut nihil datum, aut tantum datum quantum reliqui Scriba fecerat, aut vltro
etiā,id quod didicistis, ablatū. Cogantur etiā nummi ab aratore.quomodo? quo iure?quo
172 exemplo?nam cū fructus diripiebantur aratorū,atque omni lacerabantur iniuria,videba-
tur id perdere arator quod aratro ipse quæsisset, in quo elaborasset, quod agri, segetésque
extulissent.quibus iniuriis grauissimis tamen illud erat miserū solatiū,quòd id perdere vi-
debatur quod alio Prætore,eodē ex agro reparare posset.nūmos vero vt daret arator,quos
nō aratro ac manu quærit,boues & aratrū ipsum,& omne instrumentū vēdat necesse est.
Non enim debetis hoc cogitare,Habet idem in nūmis,habet idem in vrbanis prædiis. Nā
cum aratori onus aliquod imponitur,nō hominis, siquæ sunt præterea,facultates,sed ara-
tionis ipsius vis ac ratio consideranda est,quid ea sustinere,quid pati,quid efficere possit ac
debeat. Quāquam illi quoque sunt homines ab isto omni ratione exinaniti ac perditi,ta-
173 men hoc vobis est statuendum, quid aratorem ipsum arationis nomine muneris in rem-
publicam fungi,ac sustinere velitis. Imponitis decumas:patiuntur.alteras temporibus ve-
stris seruiendum putant.dent emptum præterea:dabunt si voletis. Hæc quàm sint grauia,
& quid his rebus detractis possit ad dominos puri ac reliqui peruenire,credo vos ex vestris
rebus rusticis coniectura assequi posse.Addite nūc eodē istius edicta,instituta, iniurias: ad-
dite Apronii, Veneriorúmque seruorū in agro Decumano regna ac rapinas:quanquā hæc
omitto:de cella loquor.Placétne vobis in cellam magistratibus nostris frumētum Siculos
gratis dare?quid hoc indignius? quid iniquius? atqui hoc scitote aratoribus hoc Prætore
optandum ac petendum fuisse . Sositenus est Entellinus homo cum primis ciuitatis pru-
dens & domi nobilis, cuius verba audistis,qui ad hoc iudicium Legatus publice cum Ar-
174 themone & Menisco primariis viris missus est.is cum in Senatu Entellino multa mecum
de istius iniuriis ageret,hoc dixit,si hoc de cella atque hac æstimatione concederetur,velle
Siculos Senatui polliceri frumentum in cellam gratis,ne posthac tantas pecunias magi-
stratibus nostris decerneremus.Perspicere vos certo scio,Siculis quantopere hoc expediat,
nō ad æquitatis conditionē,sed ad minima malorū eligenda.nā qui mille modiûm Verri,
suæ partis in cellā gratis dedisset,duo millia nummûm,aut summū tria dedisset,idem nūc
pro eodem numero frumenti HS V I I I millia dare coactus est.hoc arator assequi per tri-
enniū certo fructu suo nō potuit:vendiderit instrumentū necesse est.quod si hoc munus &
vectigal aratio tolerare,hoc est Sicilia ferre ac pati potest,Po.Ro.ferat potius,quàm nostris
175 magistratibus.Magna est pecunia,magnū præclarumque vectigal:si modo id salua prouin
cia,si sine iniuria sociorū percipere possitis,nihil detraho: magistratibus tantundem detur
in cellam,quantū semper datum est.quod præterea Verres imperat,id si facere nō possunt,
recusent: si possunt,Populi Ro. potius hoc sit vectigal,quàm præda Prætoris. Deinde cur
in vno genere solo frumēti ista æstimatio constituitur? si est æqua & ferenda,Po.Ro.Sici-
lia decumas det pro singulis tritici modiis ternos denarios:sibi habeat frumentum. Data

tibi pecunia est Verres:vna,qua frumentũ tibi emeres in cellam:altera, qua frumẽtũ eme-
res à ciuitatibus, quod Romã mitteres. Tibi datã pecuniã domi retines,& præterea pecu-
niam permagnam tuo nomine aufers. Fac idem in eo frumento quod ad Populũ Ro.per-
tinet,exige eadem æstimatione pecuniã à ciuitatibus,& refer quam accæpisti:tum refertius
erit ærarium Populi Ro.quàm vnquam fuit. At enim istã rem in publico frumẽto Sicilia 176
non ferret,hanc rem in meo frumento tulit.proinde quasi aut æquior sit ista æstimatio in
tuo,quàm in Populi Ro.cõmodo:aut ea res,quã ego dico,& ea quam tu fecisti,inter se ge-
nere iniuriæ, nõ magnitudine pecuniæ differat. Verũ istã ipsam cellam ferre nullo modo
possunt.vt omnia remittantur,vt omnibus iniuriis & calamitatibus, quas te Pr. tulerũt,
in posterum liberẽtur:istam se cellã,atque istam æstimationẽ negãt vllo modo ferre pos-
se.Multa Sophocles Agrigentinus apud Cn. Pompeiũ C O S. nuper homo disertissimus,&
omni doctrina & virtute ornatissimus,pro tota Sicilia de aratorũ miseriis grauiter,ac co-
piose dixisse ac deplorasse dicitur. ex quibus hoc,iis qui aderãt (nam magno cõuentu acta
res est)indignissimũ videbatur,qua in re Senatus optime,ac benignissime cũ aratoribus e- 177
gisset,large,liberalitérque æstimasset,in ea re prædari Prætorẽ,bonis euerti aratores:& id nõ
modo fieri,sed ita fieri,quasi liceat,concessũmque sit. Quid ad hæc Hortensius? falsum esse
crimen? hoc nunquã dicet. nõ magnã hac ratione pecuniam captã? ne id quidem dicet. nõ
iniuriã factam Siculis atque aratoribus? quĩ poterit dicere? Quid igitur dicet? fecisse alios?
quid est hoc? vtrum crimini defensio,an comitatus exilio quæritur? Tu in hac repub.atque
in hac hominũ libidine,& vt adhuc habuit se status iudiciorum,etiã licentia:non ex iure,
non ex æquitate,nõ ex lege,non ex eo quod licuerit,sed ex eo quod aliquis fecerit:id quod
reprehenditur,recte factum esse defendes? Fecerunt aliqui alia quammulta. cur in hoc vno
crimine isto genere defensionis vteris? sunt quædã omnino in te singularia,quæ in nullum
aliũ hominem dici,neque cõuenire possint:quædã tibi cũ multis cõmunia. Ergo vt omittã 178
tuos peculatus,vt ob ius dicundũ pecunias accæptas,vt eiusmodi cætera,quæ forsitan alii
quoque etiã fecerint:illud,in quo te grauissime accusaui, quòd ob iudicandã rem pecuniã
accæpisses,eadẽ ista ratione defendes,fecisse alios? vt ego assentiar orationi,defensionem ta-
men non probabo. Potius enim te dãnato,cæteris angustior locus improbitatis defendẽdæ
relinquetur,quàm te absoluto,alii quod audacissime fecerũt,recte fecisse existimẽtur. Lugẽt
omnes prouinciæ,querũtur omnes liberi populi,regna denique iam omnia de nostris cu-
piditatibus & iniuriis expostulant:locus intra oceanũ iam nullus est, neque tam longin-
quus,neque tam reconditus,quo non per hæc tempora nostrorum hominũ libido,iniqui-
tásque peruaserit.sustinere iam Populus Ro. omniũ nationum non vim, non arma, non
bellũ,sed luctũ,lachrymas,querimonias nõ potest. In eiusmodi re ac moribus,si is qui erit 179
adductus in iudiciũ,cum manifestis in flagitiis tenebitur,alios eadem fecisse dicet,illi exẽ-
pla nõ deerunt,reip.salus deerit, si improborum exemplis improbi,iudicio ac periculo li-
berabuntur. Placent vobis hominũ mores? placet ita geri magistratus,vt geruntur? placet
socios sic tractari quod restat,vt per hæc tẽpora tractatos videtis? Cur hæc à me opera cõ-
sumitur? quid sedetis? cur nõ in media oratione mea cõsurgitis atque disceditis? Vultis au-
tem istorũ audacias,ac libidines aliqua ex parte resecare? desinite dubitare verũ sit vtilius,
propter multos improbos vni parcere,an vnius improbi supplicio multorum improbita-
tem coercere? Tametsi quæ ista sunt exempla multorũ? nam cum in causa tanta,cum in
crimine maximo dici à defensore cœptũ est,factitatum esse aliquid:expectãt ii qui audiũt, 180
exẽpla ex vetere memoria,& monimẽtis,ac literis,plena dignitatis,plena antiquitatis:hæc
plurimum solẽt & authoritatis habere ad probãdum, & iucũditatis ad audiendũ. Africa-
nos mihi,& Catones,& Lælios cõmemorabis:& eos fecisse idẽ dices:quãuis res nõ placeat,
tamen cõtra hominũ authoritatẽ pugnare nõ potero.an cũ eos nõ poteris proferre,hos re-
centes, Q.Catulũ patrem, C.Marium, Q.Scæuolam, M. Scaurũ, Q.Metellum, qui omnes
prouincias habuerunt,& frumentum cellæ nomine imperauerunt? Magna est hominũ au-
thoritas,& tanta,vt etiã delicti suspitionem tegere possit. Non habes ne ex his quidem ho-
minibus qui nuper fuerunt,vllum authorẽ istius æstimationis. Quò me igitur, aut ad quæ

exempla reuocas? ab illis hominibus, qui tum versati sunt in republica cũ & optimi mores erant,& hominũ existimatio grauis habebatur,& iudicia seuera fiebãt,ad hanc hominum licentiã & libidinem me abducis?& in quos aliquid exempli Populus Ro.statui putat oportere,ab iis tu defensionis exempla quæris?Non fugio ne hos quidem mores,dummodo ex his ea quæ probat Po.Ro.exempla,non ea quæ condẽnat, sequamur.Nõ circunspiciam,nõ quæram foris, cum habeas iudices principes ciuitatis,P.Seruilium,Q.Catulũ, qui tanta authoritate sunt,tãtis rebus gestis, vt in illo antiquorũ & clarissimorum hominum,de quibus antea dixi,numero reponantur.exempla quærimus,& ea nõ antiqua:modo vterque horum exercitum habuit.Quære Hortẽsi,quoniam re recentia exempla delectant,quid fecerint.itáne vero?Q.Catulus frumento est vsus,pecuniam non coegit:P.Seruilius quinquennium exercitui cum præesset,& ista ratione innumerabilem pecuniam facere posset,non statuit sibi quicquam licere quod non patrẽ suum,nõ auum Q.Metellum facere vidisset.C.Verres reperietur,qui quod expediat, id licere dicat? quod nemo nisi improbus fecerit,id aliorũ exemplo se fecisse defendat? At in Sicilia factitatũ est. quæ est ista conditio Siciliæ?cur quæ optimo iure propter vetustatem, fidelitatem,propinquitatẽ esse debet,huic præcipua lex iniuriæ definitur? Sed in ista ipsa Sicilia non quæram exemplum foris:hoc ipso ex consilio vtar exemplis:C.Marcelle te appello.Siciliæ prouinciæ, cũ esses pro Consule,præfuisti.nunquæ in tuo imperio pecuniæ cellæ nomine coactæ sunt? neque ego hoc in tua laude pono. alia sunt tua facta,atque consilia summa laude digna:quibus illã tu prouinciam afflictam & perditã erexisti,atque recreasti.Nam hoc de cella antè Lepidus quidem fecerat,cui tu successisti.Quæ sunt tibi igitur exempla in Sicilia cellæ,si hoc crimen non modo Marcelli facto,sed ne Lepidi quidem potes defendere?an me ad M.Antonii æstimationem frumenti, exactionémque pecuniæ reuocaturus es? Ita, inquit,ad M. Antonii. hoc enim mihi significasse,& annuisse visus est.Ex omnibúsne igitur Populi Ro. Prætoribus, Consulibus,Imperatoribus,M.Antoniũ delegisti, & eius vnum improbissimũ factum,quod imitarere?& hic vtrum mihi difficile est dicere,an his existimare, ita se in illo infinito imperio M.Antonium gessisse,vt multo isti perniciosius sit dicere, se in re improbissima voluisse Antoniũ imitari, quàm se possit defendere, nihil in vita se M. Antonio simile fecisse? Homines in iudiciis ad crimẽ defendendũ,non quid fecerit quispiã,proferre solent,sed quid probarint:Antoniũ,cum multa cõtra sociorũ salutem,multa contra voluntatem prouinciarum & faceret & cogitaret, in mediis eius iniuriis, & cupiditatibus mors oppressit. Tu mihi,quasi eius omnia facta,atque cõsilia Senatus Populúsque Ro. iudices cõprobarint,ita Antonii exemplo istius audaciã defendis. At idem fecit Sacerdos.Hominem innocentẽ,& summa prudentia præditũ nominas: sed tum idem fecisse erit existimandus,si eodem cõsilio fecerit.nam genus æstimationis, ipsum à me nũquam est reprehensum,sed eius æquitas aratorũ commodo & voluntate perpenditur: non potest reprehendi illa æstimatio, quæ aratori nõ modo incommoda nõ est,sed etiam grata est. Sacerdos vt in prouinciã venit,frumentũ in cellam imperauit. Cũ esset ante nouũ tritici mod. HS X V,petiuerunt ab eo ciuitates vt æstimaret.remissior aliquãto eius fuit æstimatio,quàm annona. nam æstimauit denariis X I I I. Vides eandẽ æstimationẽ propter temporis dissimilitudinem,in illo laudis causam habere,in te criminis:in illo beneficii,in te iniuriæ:eodem tempore Antonius I I I denariis æstimauit post messem,summa in vilitate,cum aratores frumentum dare gratis malebant, & aiebat, se tantidem æstimasse quanti Sacerdotem,neque mentiebatur:sed eadẽ ista æstimatione alter subleuarat aratores,alter euerterat. quòd nisi omnis frumenti ratio ex temporibus esset, & annona non ex numero, neque ex summa consideranda,nunquam tam grati hi sesquimodii Q.Hortensi fuissent,quos tu cũ ad mensuræ tam exiguam rationem,Populo Ro.in capita descripsisses, gratissimum omnibus fecisti.caritas enim annonæ faciebat,vt istuc quod re paruũ videbatur,tempore magnũ videretur. idem istuc si in vilitate, Po.Ro.largiri voluisses, derisum tuũ beneficiũ esset atque contẽptũ.noli igitur dicere istũ idem fecisse quod Sacerdotẽ,quoniam nõ eo tẽpore, neque simili fecit anno.Dicito potius, quoniã habes authorẽ idoneũ,quod Antonius vno

aduentu,& vix mẽstruis cibariis fecerit,id istum per trienniũ fecisse: & istius innocentiam
M.Antonii facto,atque authoritate defendito.Nam de Sex.quidẽ Peduceo fortissimo,at-
que innocẽtissimo viro quid dicitis?de quo quis vnquã arator questus est?aut quis non ad
hoc tempus innocentissimã omniũ,diligẽtissimámque Præturã illius hominis existimauit?
Biẽnio prouinciã obtinuit,cum alter annus in vilitate, alter in summa caritate fuerit: vnũ
aut in vilitate nummũ arator quisquã dedit, aut in caritate de æstimatione frumenti que-
stus est?At vberiora cibaria facta sunt caritate.credo:neque id est nouũ,neque reprehẽden-
dum.Modo C.Sentiũ vidimus hominẽ vetere illa,ac singulari innocentia præditũ,propter 187
caritatem frumenti,quæ fuerat in Macedonia, permagnã ex cibariis pecuniam reportare.
Quãobrem nõ ego inuideo tuis cõmodis,siqua ad te lege venerunt:iniuriã queror,impro-
bitatem arguo,auaritiã in crimen & in iudiciũ voco.Quòd si suspitiones iniicere voletis,
ad plures homines,& ad plures prouincias crimen hoc pertinere:nõ ego istam defensionẽ
vestrã pertimescã,sed me omniũ prouinciarum defensorẽ esse profitebor.Etenim hoc dico,
& magna voce dico:vbicunque hoc factũ est,improbe factũ est:quicunque hoc fecit,sup-
plicio dignus est.nam per deos immortales videte Iudices,& prospicite animis quid futu-
rũ sit. Multi magnas pecunias ab inuitis ciuitatibus, atque ab inuitis aratoribus ista ratio-
ne cellæ nomine coegerunt. omnino ego neminem video præter istum,sed do hoc vobis, 188
& cõcedo esse multos.in hoc homine rem adductã in iudiciũ videtis.quid facere potestis?
vtrum cũ Iudices sitis de pecunia capta,cõciliata,tantam pecuniam captã negligere:an cũ
lex sociorũ causa rogata sit,sociorum querimonias nõ audire?Verũ hoc quoque vobis re-
mitto:negligite præterita,si vultis:sed ne reliquas spes turbetis, atque omnes prouincias
euertatis, id prouidete:ne auaritiæ quæ antehac occultis itineribus atque angustiis vti so-
lebat,authoritate vestra viã patefaciatis illustrem atque latã.nam si hoc probatis,& si hoc
licere,pecunias isto nomine capi iudicatis:certe hoc quod adhuc nemo nisi improbissimus
fecit,posthac nemo nisi stultissimus nõ faciet.Improbi sunt qui pecunias contra leges co-
gũt:stulti,qui quod licere iudicatũ est,prætermittunt.Deinde Iudices videte quàm infinitã
sitis hominibus licentiã pecuniarũ eripiendarum daturi. si ternos denarios qui coegit,erit 189
absolutus:quaternos,denos denique, aut vicenos coget alius.quæ erit reprehensio? in quo
primũ iniuriæ gradu resistere incipiet seueritas iudicis?quotus erit iste denarius qui nõ sit
deferendus?& in quo primùm æstimationis iniquitas,atque improbitas reprehẽdatur?non
enim à vobis summa,sed genus æstimationis est cõprobatum:neque hoc potestis iudicare,
ternis denariis æstimare licere.Vbi enim semel ab annonæ ratione,& ab aratorũ volũtate
res ad Prætoris libidinẽ translata est: non est iam in lege, atque in officio, sed in volũtate
hominũ,atque audacia positus modus æstimãdi.Quapropter si vos semel in iudicãdo finẽ
æquitatis,& legis transieritis: scitote vos nullũ cæteris in æstimãdo finem improbitatis &
auaritiæ reliquisse.Videte igitur quàm multa simul à vobis postulẽtur.absoluite eũ qui se 190
fateatur maximas pecunias cũ summa sociorum iniuria cæpisse.nõ satis.Sunt alii quoque
cõplures qui idem fecerint: absoluite etiã illos, siqui sunt, vt vno iudicio quamplurimos
impios liberetis. ne id quidẽ satis est. Facite vt cæteris posthac idem liceat. licebit.at hoc
parum est.Permittite vt liceat,quãti quisque velit,tanti æstimet.æstimabit.Videtis iã pro-
fecto Iudices,hac æstimatione à vobis cõprobata,neque modũ posthac auaritiæ cuiusquã,
neque pœnã improbitatis futurã.Quas ob res,quid agis Hortẽsi?consul es designatus,pro-
uinciam sortitus es:de æstimatione cũ dices frumẽti,sic te audiemus, quasi id quod ab isto
recte factum esse defendes,te facturũ profiteare:& quasi quod isti licitũ esse dices,vehemẽ-
ter cupias tibi licere.Atqui si id licebit, nihil est quod putetis quẽquam posthac cõmissu-
rum,vt de pecuniis repetundis cõdemnari possit.quantã enim quisque cõcupierit pecuniã, 191
tantã licebit per cellæ nomen æstimationis magnitudine cõsequatur.At enim est quiddã,
quod etiã si palàm in defendẽdo nõ dicit Hortẽsius,tamẽ ita dicit,vt vos id suspicari & co-
gitare possitis:pertinere hoc ad cõmodũ senatoriũ,pertinere ad vtilitatẽ eorũ qui iudicent,
qui in prouinciis cũ potestate,aut cum legatione se futuros aliquando arbitrentur.Præcla-
ros viros existimas iudices nos habere , quos alienis peccatis concessuros putes, quo faci-

lius ipſos peccare liceat.Ergo id volumus Populum Ro.id prouincias,id ſocios,nationéſ-
que exteras exiſtimare,ſi Senatores iudicent, hoc certe vnum genus infinitæ pecuniæ per
ſummam iniuriam cogendæ nullo modo poſſe reprehendi:quod ſi ita eſt, quid poſſumus
contra illum Prætorē dicere qui quotidie templum tenet,qui Rempublicam ſiſtere negat
poſſe,ni ad equeſtrem ordinem iudicia referãtur:Quòd ſi ille hoc vnũ agitare cœperit,eſſe
aliquod genus cogẽdæ pecuniæ,Senatorum cõmune,& iam propè conceſſum ordini,quo
genere ab ſociis maxima pecunia per ſummam iniuriam auferatur,neque illud modo Se-
natoriis iudiciis reprehendi poſſe:idque dum equeſter ordo iudicaret,nunquam eſſe com-
miſſum:quis obſtet:quis erit tam cupidus veſtri,tam fautor ordinis,qui de transferẽdis iu-
diciis poſſit recuſare:atque vtinam poſſet aliqua ratione hoc crimen,quanuis falſa,modo
humana,atque vſitata defendere: minore periculo veſtro, minore periculo prouinciarum
omniũ iudicaretis. negaret hic æſtimatione ſe vſum.Vos id credidiſſe homini,nõ factum
cõprobaſſe videremini.nullo modo negare poteſt:vrgetur tota Sicilia: nemo eſt ex tanto
numero aratorũ,à quo pecunia cellæ nomine nõ ſit exacta.Vellem etiam hoc poſſet dice-
re,nihil ad ſe iſtã rationem pertinere,per Quæſtores rem frumentariã eſſe adminiſtratã.ne
id quidem ei licet dicere , propterea quòd ipſius literæ recitantur ad ciuitates de ternis de-
nariis miſſæ.Quæ eſt igitur defenſio?Feci quod arguis: coegi pecunias maximas cellæ no-
mine. ſed hoc mihi licuit:vobis,ſi proſpicitis,licebit.Periculoſum prouinciis,genus iniu-
riæ cõfirmari iudicio.pernicioſum noſtro ordini,Populũ Ro.exiſtimare, nõ poſſe eos ho-
mines qui ipſi legibus tenẽtur, leges in iudicando religioſe defendere. Atque iſto Præto-
re Iudices,non ſolum æſtimandi frumenti modus nõ fuit,ſed ne imperãdi quidem.neque
enim id quod debebatur,ſed quantũ commodũ fuit,imperauit.Summam faciam vobis ex
publicis literis,& teſtimoniis ciuitatũ frumenti in cellã imperati.reperietis quinquies tãto
Iudices amplius iſtũ,quàm quantũ ei in cellã ſumere licitũ ſit,ciuitatibus imperaſſe.Quid
ad hãc impudentiã addi poteſt,ſi & æſtimauit tãti vt homines ferre nõ poſſent:& tãto plus
quàm erat ei cõceſſum legibus,imperauit? Quapropter cognita tota re frumẽtaria Iudi-
ces,iam facillime perſpicere poteſtis,amiſſam eſſe Po. Ro.Siciliã fructuoſiſſimã atque op-
portuniſſimã prouinciam,niſi eã vos iſtius damnatione recuperatis.Quid eſt enim Sicilia,
ſi ei agri cultionẽ ſuſtuleris,& ſi aratorũ numerum ac nomen extinxeris? quid enim poteſt
eſſe in calamitate reſidui, quod nõ ad miſeros aratores iſto Prætore per ſummã iniuriam,
ignominiámque peruenerit?quibus,cum decumas dare deberent,vix ipſis decumæ relictæ
ſunt:cum pecunia deberetur, ſoluta nõ eſt:cum optima æſtimatione Senatus frumentum
eos in cellã dare voluiſſet,etiã inſtrumenta agrorũ vendere coacti ſunt.Dixi iam antea Iu-
dices,vt has omnes iniurias tollatis,tamẽ ipſam rationem arandi ſpe magis,& iucũditate
quadam,quàm fructu atque emolumento teneri. Etenim ad incertum caſum & euẽtum,
certus quotannis labor, & certus ſumptus impenditur.Annona porrò precium,niſi in ca-
lamitate fructuum, non habet.ſi autẽ vbertas in percipiendis fructibus fuit,cõſequitur vi-
litas in vendẽdis:vt aut male vendendũ intelligas,ſi proceſſit:aut male percæptos fructus,
ſi recte licet vẽdere. Totæ autem res ruſticæ eiuſmodi ſunt,vt eas nõ ratio,neque labor,ſed
res incertiſſimæ venti, tempeſtatéſque moderentur.Hinc cum vnæ decumæ lege & condi-
tione trahãtur,alteræ nouis inſtitutis,propter annonæ rationẽ imperẽtur: ematur præter-
ea frumentũ quotannis publice:poſtremo etiam in cellã magiſtratibus, & legatis impere-
tur:quid, aut quãtum præterea eſt quod aut liberum poſſit habere ille arator, ac dominus
in poteſtate ſuorum fructuũ, aut in ipſis fructibus ſolutum? Quòd ſi hæc ferũtur omnia,ſi
vobis potius,ac Pop. Ro. quàm ſibi, & ſuis commodis, opera,ſumptu, labore deſeruiunt,
etiámne hæc noua debent edicta, & imperia Prætorum,& Apronii dominationem,& Ve-
neriorum ſeruorum furta,rapináſque perferre? etiámne frumẽtum pro empto gratis dare?
etiámne in cellam,cum cupiant gratis dare vltro, pecuniam grandem dare? etiámne hæc
tot detrimenta, atque damna cum maximis iniuriis,contumeliíſque perferre?Itaque hæc
Iudices,quæ pati nullo modo potuerunt,non pertulerunt.Arationes tota Sicilia deſertas,
atque à dominis relictas eſſe cognoſcitis:neque quicquam aliud agitur hoc iudicio,niſi vt

lzlz.iii.

antiquissimi socii,fidelissimíque Siculi,Coloni Populi Ro. atque aratores, vestra seueritate
& diligentia,me duce,atque authore in agros,atque in sedes suas reuertantur. 197

Accusationis in C. Verrem

LIBER VI. ORATIO IX.

VENIO nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat,studium: 1
vt amici eius,morbum & insaniam:vt Siculi,latrocinium.ego
quo nomine appellem, nescio.rem vobis proponam, vos eam
suo nominis pondere pēditote. Genus ipsum prius cognosci-
te Iudices:deinde fortasse non magnopere quæretis quo nomi-
ne appellādum putetis. Nego in Sicilia tota,tā locuplete,tam
vetere prouincia,tot oppidis,tot familiis,tam copiosis,vllum
argenteum vas,vllum Corinthium aut Deliacum fuisse: nego
vllam gemmā, aut margaritam fuisse:aut quicquam ex auro,
aut ebore factū,signum vllum æneum,marmoreum,eburneū:nego vllam picturam,neque
in tabulis,neque textilē fuisse quin quæsierit,inspexerit,quod placitū sit abstulerit.Magnū 2
videor dicere. attendite etiam quēadmodum dicam.non enim verbi,neque criminis cau-
sa augēdi complector omnia, cum dico nihil istum eiusmodi rerū in tota prouincia reli-
quisse: Latine me scitote,nō accusatorie loqui.etiā planius,nihil in ædibus cuiusquā,ne in
oppidis quidem:nihil in locis cōmunibus,ne in fanis quidem:nihil apud Siculū,nihil apud
ciuem Romanū,nihil denique istum,quod oculos,animúmque accenderit:neque priuati,
neque publici,neque profani,neque sacri,tota in Sicilia reliquisse.Vnde igitur potius inci-
piam,quàm ab ea ciuitate, quæ tibi vnà in amore atque in delitiis fuit?aut ex quo potius
numero, quàm ex ipsis laudatoribus tuis? facilius enim perspicietur qualis apud eos fue-
ris,qui te oderūt,qui accusant,qui persequuntur,cū apud tuos Mamertinos inueniare im- 3
probissima ratione esse prædatus. C. Heius est Mamertinus(omnes hoc mihi facile cō-
cedent qui Messanā accesserunt)omnibus rebus in illa ciuitate ornatissimus. huius domus
est vel optima Messanæ,notissima quidem certe,& nostris hominibus apertissima, maxi-
méque perhospitalis.Ea domus ante aduentū istius sic ornata fuit,vt vrbi quoque esset or-
namento.nā ipsa Messana,quæ situ,mœnibus,portúque ornata sit,ab his rebus,quibus iste
delectatur,sanè vacua atque nuda est. Erat apud Heiū sacrariū cū magna dignitate in ædi-
bus à maioribus traditū,perantiquū:in quo signa pulcherrima quatuor summo artificio,
summa nobilitate, quæ nō modo istum hominē ingeniosum atque intelligentem,verum
etiā quēuis nostrum,quos iste idiotas appellat,delectare possent:vnum Cupidinis marmo-
reū,Praxitelis:(nimirum didici etiā,dum in istū inquiro,artificū nomina) idem opinor ar- 4
tifex eiusdēmodi Cupidinem fecit illū qui est Thespiis,propter quē Thespiæ visuntur:nā
alia visendi causa nulla est. Itaque ille L.Mummius cū Thespiis ea quæ ad ædem Felicita-
tis sunt,cæteráque profana ex illo oppido signa tolleret:hunc marmoreū Cupidinē,quòd
erat cōsecratus,non attigit.Verum vt ad illud sacrariū redeam,signū erat hoc, quod dico
Cupidinis è marmore. ex altera parte Hercules egregie factus ex ære.is dicebatur esse My-
ronis,vt opinor: cæteræ item ante hosce deos erāt tabulæ, quæ cuiuis sacrarii religionē si-
gnificare possent.erāt ænea præterea duo signa nō maxima,verum eximia venustate,virgi-
nali habitu atque vestitu,quæ manibus sublatis sacra quædā more Atheniensiū virginum
reposita in capitibus sustinebāt:Canephoræ ipsæ vocabātur.sed earū artificem quēnam? re-
cte admones.Polycletū esse dicebāt.Messanā vt quisque nostrū venerat,hæc visere solebat,
omnibus hæc ad visendum patebant quotidie:domus erat nō domino magis ornamento,
quàm ciuitati.C.Claudius,cuius ædilitatē magnificētissimā scimus fuisse,vsus est hoc Cu-
pidine tam diu,dum forum diis immortalibus, Populóque Ro. habuit ornatum: & cum
esset hospes Heiorum, Mamertini autē populi patronus,vt illis benignis vsus est ad com-

modandum,sic ipse diligens fuit ad reportandum.Nuper homines nobiles eiusmodi Iu-
dices,& quid dico nuper? immò verò modo,ac planè paulò antè vidimus, qui forũ ac ba-
silicas non spolijs prouinciarum, sed ornamentis amicorum, commodis hospitum, non
furtis nocentium ornarent:qui tamen signa atque ornamenta sua cuique reddebant, non
6 ablata ex vrbibus sociorum quatridui causa per simulationem AEdilitatis,domum dein-
de, atque ad suas villas auferebant. Hæc omnia quæ dixi, signa Iudices ab Heio de sacra-
rio Verres abstulit:nullum inquam horum reliquit,neque aliud vllum tamen,præter vnũ
peruetus ligneum,Bonam fortunã:vt opinor,eam iste domi suæ habere noluit.Prò deûm
hominúmque fidem,quid hoc est?quæ hæc causa?quæ hæc impudẽtia est? quæ dico signa,
antequam abs te sublata sunt,nemo Messanam cum imperio venit quin viderit.tot Præ-
tores,tot Consules in Sicilia,tum in pace,tum etiam in bello fuerunt:tot homines cuius-
que modi,non loquor de integris,innocentibus,religiosis:tot cupidi,tot improbi, tot au-
daces: quorum nemo sibi tam vehemens,tam potens,tam nobilis visus est, qui ex illo sa-
crario quicquam poscere,aut tollere, aut attingere auderet. Verres quod vbique erit pul-
7 cherrimum auferet? nihil habere præterea cuiquam licebit? tot domus locupletissimas,
domus istius vna capiet?Idcirco nemo superiorũ attigit,vt iste tolleret?ideò C. Claudius
Pulcher retulit,vt C.Verres posset auferre? At non requirebat ille Cupido lenonis domũ,
ac meretriciam disciplinam,facile illo sacrario patrio continebatur:Heio se à maioribus
relictum esse sciebat.ad hæreditatem sacrorum non quærebat meretricis hæredẽ.Sed quid
ego tam vehemẽter inuehor? verbo iam vno repellar.Emi,inquit.O dii immortales præ-
claram defensionem!mercatorem cum imperio ac securibus in prouinciam misimus: qui
omnia signa,tabulas pictas,omne argentũ,aurum,ebur,gẽmas coemeret, nihil cuiquã re-
linqueret.hæc enim mihi ad omnia defensio patefieri videtur,emisse. Primùm,si id,quod
vis,tibi ego concedã,vt emeris:quoniam in toto hoc genere hac vna defensione vsurus es,
8 quæro cuiusmodi tu iudicia Romæ putaris esse,si tibi hoc quenquam concessurum puta-
sti,te in Prætura ac imperio, tot res tam preciosas, omnes denique res, quæ alicuius precii
fuerint, tota ex prouincia coemisse? Videte maiorum diligentiam,qui nihildum etiã istius-
modi suspicabantur:veruntamen ea,quæ paruis in rebus accidere poterant,prouidebant.
neminem qui cum potestate, aut legatione in prouinciam esset profectus, tam amentem
fore putarunt vt emeret argentum(dabatur enim de publico)vt vestem(præbebatur enim
legibus)mancipium putauerunt: quo & omnes vtimur,& non præbetur à populo.Sanxe-
runt nequis emeret mancipium, nisi in demortui locum . siquis Romæ esset demortuus e
immò siquis ibidem.non enim te instruere domum tuã voluerunt in prouincia,sed illum
vsum prouinciæ supplere.Quæ fuit causa cur tam diligẽter nos in prouinciis ab emptio-
9 nibus remouerent? hæc Iudices,quòd putabãt ereptionem esse,non emptionẽ,cum vendi-
tori suo arbitratu vendere nõ liceret.in prouinciis intelligebãt,si is qui esset cum imperio
ac potestate,quod apud quenque esset,emere vellet,ídque ei liceret:fore, vti quod quisque
vellet,siue esset venale,siue nõ esset,quanti vellet auferret.Dicet aliquis,Noli isto modo a-
gere cum Verre:noli eius facta ad antiquæ religionis rationẽ exquirere:concede vt impu-
nè emerit, modo vt bona ratione emerit,nihil ab inuito, nihil per iniuriã.Sic agã,siquid
venale habuit Heius,si id quãti æstimabat,tanti vẽdidit:desino quærere cur emeres.Quid
igitur nobis faciundum est? num argumentis vtendũ in re eiusmodi?quærendum est cre-
do,Heius iste num æs alienum habuerit,num auctionẽ fecerit.si fecit,num tanta difficul-
tas eum rei nũmariæ tenuerit,tanta egestas,tanta vis oppresserit, vt sacrarium suum spo-
10 liaret,vt deos patrios vẽderet.At hominẽ video auctionem fecisse nullã:vendidisse præter
fructus suos nihil vnquã:nõ modo in ære alieno nullo,sed in suis nummis multos esse ac
semper fuisse. Si hæc cõtrà ac dico essent omnia:tamẽ illũ hæc,quæ tot annos in familia,
sacrarióq; maiorũ fuissent, venditurũ nõ fuisse. Quid si magnitudine pecuniæ persuasum
est ei verisimile nõ est vt ille homo tam locuples,tã honestus,religioni suæ, monimẽtisq;
maiorũ pecuniã anteponeret.Sunt ista,veruntamẽ abducuntur homines nonnunquã etiã
ab institutis suis magnitudine pecuniæ. Videamus quanta ista pecunia fuit, quæ potuerit

Heium hominẽ maxime locupletem,minime auarũ,ab humanitate & pietate,ab religione
deducere.ita iussisti opinor ipsum in tabulas referre:hæc omnia signa Praxitelis,Myronis,
Polycleti HS VI. mil. Verri vendita sunt. Recita ex tabulis. Iuuat me, hæc præclara 11
nomina artificum,quæ isti ad cœlum ferunt, Verris æstimatione sic concidisse. Cupidinẽ
Praxitelis HS M D C.profecto hinc natũ est,Malo emere,quàm rogare.Dicet aliquis,Quid?
tu ista permagno æstimas?Ego vero ad meam rationem,vsúmque nõ æstimo.verũtamen
à vobis ita arbitror spectari oportere,quanti hæc eorum iudicio,qui studiosi sunt harum
rerum,æstimentur,quanti venire soleant,quanti hæc ipsa,si palàm liberéque venirent,ve-
nire possent:denique ipse Verres quanti æstimet. nunquam enim si denariis quadringentis
Cupidinem illum putasset,commisisset vt propter eum in sermonem hominum,atque in
tantam vituperationem veniret.Quis vestrum igitur nescit quanti hæc æstimẽtur?in au-
ctione signum æneum non magnum HS C X X millibus venire non vidimus?quid si velim 12
nominare homines,qui aut nõ minoris,aut etiam pluris emerent,nónne possum?Etenim
qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est æstimationis.difficile est enim finem face-
re precio,nisi libidini feceris. Video igitur Heium neque voluntate,neque difficultate ali-
qua temporis,neque magnitudine pecuniæ adductũ esse vt hæc signa venderet, téque ista
simulatione emptionis,vi,metu,imperio,fascibus,ab homine eo, quẽ vnà cum cæteris so-
ciis non solum potestati tuæ,sed etiam fidei Populus Ro.cõmiserat,eripuisse atque abstu-
lisse.Quid mihi tam optandum Iudices,potest esse in hoc crimine,quàm vt hæc eadem di
cat ipse Heius?nihil profecto.Sed ne difficilia optemus,Heius est Mamertinus:Mamertina
ciuitas istum publice communi consilio sola laudat:omnibus iste cæteris Siculis odio est,
ab his solis amatur.Eius autem legationis,quæ ad istum laudandum missa est,princeps est 13
Heius.etenim est primus ciuitatis.ne forte,dum publicis mandatis seruiat, de priuatis in-
iuriis reticeat.Hæc cum scirem & cogitarem, commisi tamen me Iudices Heio: produxi
cum prima actione,neque id tamen vllo periculo feci.Quid enim poterat Heius respon-
dere,si esset improbus,si sui dissimilis?signa illa domi suæ esse,non apud Verrem?quî pote-
rat quicquam eiusmodi dicere?vt homo turpissimus esset, impudẽtissiméque mentiretur,
hoc diceret,illa se habuisse venalia,eáque sese quanti voluerit vendidisse.Homo domi suæ
nobilissimus, qui vos de religione sua,ac dignitate vere existimare maxime vellet, primò
dixit se istum publice laudare,quòd sibi ita mandatum esset: deinde neque se habuisse illa
venalia,neque vlla conditione,si verum vellet,liceret,adduci vnquam potuisse vt venderet
illa,quæ in sacrario fuissent à maioribus suis relicta & tradita.Quid sedes Verres?quid ex- 14
pectas?quid te à Centuripina ciuitate,à Catinensi,ab Halesina,Tyndaritana,AEtnẽsi,Agy-
rinensi,cæterísque Siciliæ ciuitatibus circũueniri atque opprimi dicis?tua te altera patria,
quemadmodum dicere solebas,Messana circumuenit: tua inquam Messana tuorum adiu-
trix scelerum,libidinum testis,prædarum ac furtorum receptrix.adest enim vir amplissi-
mus eius ciuitatis,legatus huiusce iudicii causa domo missus,princeps laudationis tuæ,qui
te publice laudat:id enim mandatum atque imperatum est: tametsi rogatus de Cybea te-
netis memoria quid responderit,ædificatam publicis operis publice coactis, eíque ædificã-
dæ publice Mamertinum Senatorẽ præfuisse.Idem ad vos priuatim Iudices confugit:vti- 15
tur hac lege,qua iudicium est communis & priuatæ rei sociorum. tametsi lex est de pecu-
niis repetundis,ille se negat pecuniam repetere,quam ereptam non tantopere desiderat:sa-
cra se maiorum suorum repetere abs te dicit,deos penates à te patrios reposcit.Ecqui pu-
dor est?ecquæ religio Verres? ecqui metus? habitasti apud Heium Messanæ:res illum diui-
nas apud eos deos in suo sacrario propè quotidie facere vidisti:non mouetur pecunia: de-
nique quæ ornamenti causa fuerũt,nõ requirit:habe Canephoras,deorum simulachra re-
stitue.quæ quia dixit,quia tẽpore dato moleste apud vos socius,amicúsque Populi Roma-
ni questus est,quia religioni suæ non modo in diis patriis repetundis,sed etiam in ipso iu-
reiurãdo,ac testimonio proximus fuit: hominem missum ab isto scitote esse Messanam de
legatis vnum illũ ipsum,qui naui istius ædificandæ publice præfuit:qui à senatu peteret vt
Heius ignominia afficeretur. Homo amẽtissime quid putasti te impetraturum?quanti is

à ciuibus ſuis fieret,quanti authoritas eius haberetur, ignorabas? Verũ fac te impetrauiſ-
ſe,fac aliquid grauius in Heium ſtatuiſſe Mamertinos:quantam putas authoritatem lau-
dationis eorum futuram, ſi in eum quem conſtet verum pro teſtimonio dixiſſe, pœnam
conſtituerent? tametſi quæ eſt iſta laudatio,cum laudator interrogatus lædat neceſſe eſt?
Quid iſti laudatores tui,nónne teſtes mei ſunt?Heius eſt laudator,læſit grauiſſime.Produ-
cam cæteros:reticebunt,quæ poterunt,libenter: dicent quæ neceſſe erit,gratis.Negent iſti
17 onerariam nauem maximam ædificatam eſſe Meſſanæ?negent ſi poſſint.Negent ei naui fa
ciundæ Senatorem Mamertinum publice præfuiſſe? vtinã negent.ſunt etiam cætera,quæ
modo integra reſeruare volui:vt quamminimum ſit illis temporis ad meditandum,con-
firmandúmque periurium. hæc tibi laudatio procedat in numerũ. hi te homines autho-
ritate ſua ſubleuent, qui te neque debent adiuuare,ſi poſſint: neque poſſunt,ſi velint: qui-
bus tu priuatim iniurias plurimas,contumeliáſque impoſuiſti,quo in oppido multas fami
lias totas in perpetuum infames tuis ſtupris,flagitiiſque feciſti. At publice cõmodaſti. nõ
ſine magno quidem reipub. prouinciǽque Siciliæ detrimento. tritici modium LX mil-
lia empta Populo Ro. dare debebant & ſolebant: abs te ſolo remiſſum eſt.Reſpub. detri-
18 mentum fecit,quòd per te imperii ius vna in ciuitate imminutum eſt.Siculi,quòd hoc nõ
de ſumma frumenti detractum eſt, ſed tranſlatum in Centuripinos, & Haleſinos immu-
nes populos, & hoc plus impoſitũ,quàm ferre poſſent. Nauẽ imperare ex fœdere debuiſti.
remiſiſti in triennium.militem nullum vnquam popoſciſti per tot annos. feciſti item vti
prædones ſolent,qui cum communes hoſtes ſint omnium, tamen aliquos ſibi inſtituunt
amicos, quibus non modo parcant,verum etiam præda quos augeant:& eos maxime, qui
habent oppidum opportuno loco, quo ſæpe adeundum ſit nauibus, nonnunquam etiam
neceſſarió. Phaſelis illa,quam cæpit P.Seruilius,non fuerat vrbs ante Cilicum atque præ-
donum, Lycii illam Græci homines incolebant. ſed quòd erat eiuſmodi loco, atque ita
proiecta in altum,vt & exeuntes è Cilicia prædones ſæpe ad eam neceſſariò deuenirent:&
19 cum ex hiſce ſe locis reciperent, eodem deferrentur, aſciuerũt illud ſibi oppidum piratæ,
primo commercio, deinde etiam ſocietate. Mamertina ciuitas improba antea non erat,
etiam erat inimica improborum,quæ C. Catonis illius,qui Conſul fuit, impedimenta re-
tinuit. Ac cuius hominis?clariſſimi, potentiſſimíque, qui tamen,cum Conſul fuiſſet,con-
demnatus eſt. ita C. Cato duorum hominum clariſſimorum nepos,L. Pauli, & M. Cato-
nis,& P. Africani ſororis filius:quo damnato,tum cum ſeuera iudicia fiebant, HS XVIII
millibus lis æſtimata eſt. Huic Mamertini irati nõ fuerunt,qui maiorem ſumptum,quàm
quanti Catonis lis æſtimata eſt,in Timarchidis prandiũ ſæpe fecerũt.Verum hæc ciuitas
iſti prædoni, ac piratæ Siculenſi Phaſelis fuit. Huc omnia vndique deportabantur: apud
iſtos relinquebantur:quod celari oportuerat,habebant ſepoſitum ac reconditum:per iſtos,
quæ volebat,in nauem clam imponenda,occulte exportanda curabat:nauem denique ma
20 ximam,quam onuſtam furtis in Italiam mitteret,apud iſtos faciendam, ædificandámque
curauit.Pro hiſce rebus,vacatio data eſt ab iſto ſumptus, laboris, militiæ,rerum denique
omnium.Per triennium ſoli nõ modo in Sicilia,verum,vt opinio mea fert,his quidem in
temporibus in omni orbe terrarum,vacui,expertes,ſoluti ac liberi fuerunt ab omni ſum-
ptu,moleſtia,munere. hinc illa Verrea nata ſunt.hinc in cõuiuium Sextum Cominiũ pro-
trahi iuſſit,in quem ſcyphum de manu iacere conatus eſt: quem obtorta gula de conui-
uio in vincula,atque in tenebras abripi iuſſit.Hinc illa crux,in quam ciuem Ro.iſte mul-
tis inſpectantibus ſuſtulit: quam non auſus eſt vſquam defigere, niſi apud eos quibuſcum
omnia ſcelera ſua, ac latrocinia communicaſſet. Laudatum etiam vos quenquam venire
audetis?qua authoritate? vtrum quam apud Senatorium ordinem, an quam apud Popu-
21 lum Ro. habere debetis? ecquæ ciuitas eſt non modo in prouinciis noſtris,verum in vlti-
mis nationibus,aut tam potẽs,aut tam libera,aut etiam tam immanis ac barbara:rex de-
nique ecquis eſt,qui Senatorem Populi Ro.tecto ac domo non inuitet?qui honos nõ ho-
mini ſolum habetur,ſed primùm Populo Ro.cuius beneficio nos in hunc ordinem veni-
mus: deinde ordinis authoritati, quæ niſi grauis erit apud ſocios atque exteras nationes,

vbi erit imperii nomen & dignitas? Mamertini me publice non inuitauerunt.me cũ dico,
leue eſt. Senatorem Populi Ro.ſi nõ inuitauerunt,honorem debitum detraxerunt nõ ho-
mini,ſed ordini.nam ipſi Tullio patebat domus locupletiſſima, & ampliſſima Cn. Pom-
pei Baſiliſci:quò etiam ſi eſſet inuitatus à vobis,tamen diuertiſſet.erat etiam Percenniorũ,
qui nunc item Pompeii ſunt,domus honeſtiſſima:qua L.frater meus ſumma illorum vo- 22
luntate diuertit.Senator Populi Ro.quod in vobis fuit,in veſtro oppido iacuit, & perno-
ctauit in publico.nulla hoc alia ciuitas vnquam commiſit: amicum enim noſtrũ in iudi-
cium vocabas.Tu quid ego priuatim negocii geram,interpretabere, in minuendo hono-
re Senatorio?Verum hæc tum queremur, ſiquid de vobis per eum ordinem agetur,qui or-
do à vobis adhuc ſolis contemptus eſt.In Populi Ro.quidem conſpectũ,quo ore vos com
miſiſtis?nec prius illam crucem, quæ etiãnum ciuis Ro.ſanguine redundat,quæ fixa eſt ad
portum,vrbémque veſtram,reuelliſtis,neque in profundũ abieciſtis,locúmque illum om-
nem expiaſtis,quàm Romam atque in horum conuentum adiretis? In Mamertinorũ ſolo
fœderato,atque pacato monumentũ iſtius crudelitatis conſtitutũ eſt. veſtráne vrbs electa
eſt,ad quam cũ adirent ex Italia,crucem ciuis Ro.prius,quàm quenquã amicum viderent
Populi Ro? quam vos Rheginis,quorũ ciuitati inuidetis: item incolis veſtris,ciuibus Ro.
oſtendere ſoletis:quominus ſibi arrogent,minúſque vos deſpiciant,cũ videant ius ciuita- 23
tis illo ſupplicio eſſe mactatũ. Verum hæc emiſſe te dicis.quid,illa Attalica,tota Sicilia
nominata, ab eodem Heio peripetaſmata emere oblitus es? licuit eodem modo,vt ſigna.
Quid enim actũ eſt?an literis pepercisti? verum hominem amentẽ hoc fugit: minus clarũ
putauit fore, quod de armario, quàm quod de ſacrario eſſet ablatũ. At quomodo abſtulit?
nõ poſſum dicere planius,quàm ipſe apud vos dixit Heius.cũ quæſiſſem,nunquid aliud de
bonis eius perueniſſet ad Verrem:reſpõdit iſtum ad ſe miſiſſe, vt ſibi mitteret Agrigẽtum
peripetaſmata.quæſiui an miſiſſet:reſpõdit id quod neceſſe erat,ſcilicet dicto audientẽ fuiſ-
ſe Prætoris,miſiſſe.rogaui perueniſſéntne Agrigentũ:dixit perueniſſe.quemadmodum re-
uertiſſent:negauit adhuc reuertiſſe.riſus populi,atque admurmuratio omniũ facta eſt.Hic
tibi in mentẽ non venit,iubere vt hæc quoque referret HS D ſe tibi vendidiſſe.metuiſti ne 24
æs alienũ tibi creſceret,ſi HS V I millibus D tibi conſtarent ea quæ tu facile poſſes vẽdere HS
C C millibus.fuit tanti mihi crede:haberes quod defenderes:nemo quæreret quanti illa res
eſſet,ſi modo te poſſes docere emiſſe:facile cui velles tuam cauſam & factũ probares. nũc
de peripetaſmatis quemadmodũ te expedias,nõ habes.Quid?à Philarcho Centuripino ho
mine locuplete,ac nobili phaleras pulcherrime factas,quæ Regis Hieronis fuiſſe dicuntur,
vtrum tandem abſtuliſti,an emiſti?Siciliæ quidem cum eſſem,ſic à Centuripinis,ſic à cæ-
teris audiebã(nõ enim parum res erat clara) tam te has phaleras à Philarcho Centuripino
abſtuliſſe dicebant,quàm alias item nobiles ab Ariſto Panormitano,quàm tertias à Cra-
tippo Tyndaritano. Etenim ſi Philarchus vendidiſſet,non ei, poſtea quàm reus factus es, 25
redditurum te promiſiſſes.quod quia vidiſti plures ſcire,cogitaſti,ſi ei reddidiſſes,te minus
inuidiæ habiturũ,rem nihilo minus teſtatã futuram:non reddidiſti.Dixit Philarchus pro
teſtimonio:ſe,quòd noſſet tuũ iſtum morbum,vt amici tui appellant,ſtudiũ: cupiſſe te ce-
lare de phaleris:cum abs te appellatus eſſet,negaſſe habere ſeſe,apud alium quoque eas ha-
buiſſe depoſitas,ne qua inuenirẽtur:tuã tantam fuiſſe ſagacitatẽ,vt eas per illum ipſum in-
ſpiceres,vbi erant depoſitæ,tum ſe deprehẽſum negare nõ potuiſſe:ita ab ſe inuito ablatas
phaleras gratis.Iam vt hæc omnia reperire,ac perſcrutari ſolitus ſit Iudices,eſt operæpre-
cium cognoſcere. Cybiratæ ſunt fratres quidã Tlepolemus & Hiero:quorũ alterum fin-
gere opinor è cera ſolitũ eſſe,alterum eſſe pictorem.hoſce opinor Cybiræ, cũ in ſuſpitionẽ
veniſſent ſuis ciuibus,fanũ expilaſſe Apollinis, veritos pœnam iudicii ac legis, domo pro-
fugiſſe.quòd Verrẽ artificũ ſui cupidum cognouerant tum,cũ iſte, id quod ex teſtibus didi-
ciſtis,Cybiram cũ inanibus ſyngraphis venerat,domo profugientes ad eũ ſe exules, cũ iſte
eſſet in Aſia, cõtulerunt. Habuit ſecũ eos ab illo tẽpore: & in legationis prædis atque fur-
tis,multũ illorum opera,conſilióque vſus eſt.Hi ſunt illi, quibus in tabulis retulit ſeſe Q.
Tadius dediſſe iuſſu iſtius Græcis pictoribus. eos iã bene cognitos & re probatos ſecum in

Siciliam duxit. quò posteaquā venerunt, mirandum in modum canes venaticos diceres: ita
odorabātur omnia & peruestigabāt: vt vbi quicquid esset, aliqua ratione inuenirent. aliud
minitādo, aliud pollicēdo: aliud per seruos, aliud per liberos: per amicū aliud, aliud per ini-
micum inueniebāt. quicquid illis placuerat, perdendū erat. nihil aliud optabant quorū po-
17 scebatur argentū, nisi vt Hieroni & Tlepolemo displiceret. Vere mehercules hoc Iudices
dicā: memini Pamphilum Lilybetanū hospitem meum, & amicū, nobilem hominē, mihi
narrare: cum iste ab sese hydriam Boeti manu factam, præclaro opere, & grandi pondere,
per potestatē abstulisset, se sanè tristem & conturbatū domū reuertisse, quòd vas eiusmodi,
quod sibi à matre, & maioribus esset relictū, quo solitus esset vti ad festos dies, ad hospitum
aduentū, à se esset ablatum. Cū sederē, inquit, domi tristis, accurrit Venerius, iubet me scy-
phos sigillatos ad Prætorē statim afferre. Permotus sum, inquit, binos habebā: iubeo pro-
mi vtrosque, nequid plus mali nasceretur, & mecum ad Prætoris domū ferri. Eò cum ve-
nio, Prætor quiescebat: fratres illi Cybiratæ inambulabant. qui simul vt me viderunt, Vbi
18 sunt Pāphile, inquiunt, scyphi? ostendo tristis. laudāt. incipio queri, me nihil habiturū quod
alicuius esset precii, si etiā scyphi essent ablati. tum illi, vbi me conturbatū vident, Quiduis
nobis dare, isti ne auferātur abs te? Ne multa, HS M me, inquit, dixi daturum. Vocat interea
Prætor: scyphos poscit. tū illos cœpisse Prætori dicere, putasse se, id quod audissent, alicuius
precii scyphos esse Pāphili, luteum negocium esse, nō dignū quod in suo argento Verres
haberet. ait ille idem sibi videri. ita Pamphilus scyphos optimos aufert. Et mehercules ego
antea, tametsi hoc nescio quid nugatorium sciebā esse ista intelligere, tamen mirari sole-
bam, istū in his ipsis rebus aliquē sensum habere, quem scirem nulla in re quicquā simile
hominis habere. tum primū intellexi ad eam rem istos fratres Cybiratas fuisse, vt iste in fu
rando manibus suis, oculis illorū vteretur. At ita studiosus est huius præclaræ existimatio
19 nis, vt putetur in hisce rebus intelligens esse, vt nuper (videte hominis amentiā) posteaquā
est comperendinatus, cum iam pro dānato, mortuóque esset: ludis Circensibus mane apud
L. Sisennam virū primarium, cum essent triclinia strata, argētúmque expositum in ædibus:
cum pro dignitate L. Sisennæ domus esset plena hominū honestorum, accesserit ad argen-
tum, cōtemplari vnumquodque ociose, & considerare cœperit. Mirari stultitiam alii, quòd
in ipso iudicio eius ipsius cupiditatis, cuius insimularetur, suspitionē augeret. alii amentiā,
cui comperendinato, cū tam multi testes dixissent, quicquam illorum veniret in mētem.
Pueri autē Sisennæ, credo qui audiuissent quæ in istum testimonia essent dicta, oculos de
isto nusquā deiicere, neque ab argento digitum discedere. Est boni iudicis, paruis ex rebus
20 cōiecturam facere vniuscuiusque & cupiditatis & incontinentiæ. qui reus lege, & reus cō-
perendinatus, re & opinione hominum penè damnatus, temperare non potuerit maximo
conuentu quin L. Sisennæ argentum tractaret, & consideraret, hunc in prouincia Prætorē
quisquam putabit à Siculorum argento cupiditatem, aut manus abstinere potuisse? Ve-
rum vti Lilybæum, vnde digressa est, oratio reuertatur: Diocles est Pamphili gener illius, à
quo hydria ablata est, Popilius cognomine. ab hoc abaci vasa omnia, vt exposita fuerant,
abstulit. Dicat se emisse. etenim hîc propter magnitudinem furti sunt, vt opinor, literæ fa-
ctæ. iussit Timarchidem æstimare argentū. quo modo? quo qui vnquam tenuissime, in do-
natione histrionum æstimauit. tametsi iamdudum erro, qui tam multa de tuis emptioni-
bus verba faciam & quærā vtrum emeris, & quomodo, & quanti emeris: quod verbo trās-
21 igere possum. Ede mihi scriptum, quid argenti in prouincia Sicilia pararis, vnde quidque
aut quāti emeris. Quid fit? quanquam non debebā ego abs te has literas poscere. me enim
tabulas tuas habere & proferre oportebat. verum negas te horum annorum aliquot con-
fecisse. Compone hoc quod postulo de argento, de reliquo videro. Nec scriptū habeo: nec
possum edere. Quid futurum igitur est? quid existimas hosce iudices facere posse? domus
plena signorum pulcherrimorum iam etiā ante Præturā: multa ad villas tuas posita, apud
amicos multa deposita, multa aliis data atque donata: tabulæ nullum indicant emptum:
omne argentum ablatum ex Sicilia est: nihil cuiquam, quod suū dici vellet, relictum. Fin-
gitur improba defensio, Prætorē omne id argentum coemisse: tamen idipsum tabulis de-

monstrati nō potest: siquas tabulas profers, in his quid habeas, quomodo habeas, scriptū
non est: horum autē temporum cum te plurimas res emisse dicas, tabulas omnino nullas
proferas: nónne te & prolatis, & non prolatis tabulis condemnari necesse est? tu à M. Celio 12
Equite Ro. lectissimo adolescēte, quæ voluisti vasa argētea Lilybæi abstulisti: tu P. Cacurii
promptissimi hominis & experientis, & in primis gratiosi, supellectilē omnem auferre non
dubitasti: tu maximā, & pulcherrimam mensam citream à Q. Lutadio Diodoro, qui Q.
Catuli beneficio à L. Sylla ciuis Ro. factus est, omnibus sciētibus Lilybæi abstulisti. Nō ti-
bi obiicio quòd hominē dignissimum tuis moribus, Apollonium Niconis filiū Drepani-
tanum, qui nunc A. Clodius vocatur, omni argento optime facto spoliasti ac depeculatus
es. taceo: non enim putat ille sibi iniuriā factā, propterea quòd homini iam perdito, & col-
lum in laqueum inserenti, subuenisti, cū pupillis Drepanitanis bona patria erepta, cum illo
partitus es. gaudeo etiā siquid ab illo abstulisti, & abs te nihil rectius factum esse dico. A Li-
sone vero Lilybetano primo homine, apud quem diuersatus es, Apollinis signū ablatum 13
certe esse non oportuit. at dices te emisse, scio, HS M. ita opinor: scio inquam: proferam li-
teras: & tamen id factum non oportuit. A pupillo Heio, cui Marcellus tutor est, à quo pe-
cuniam grandem eripueras, scaphia cum emblematis Lilybæi vtrum empta esse dicis, an
cōfiteris erepta? Sed quid egò istius in eiusmodi rebus mediocres iniurias colligo? quæ tā-
tummodo in furtis istius & damnis eorū, à quibus auferebat, versata esse videātur? accipite
si vultis Iudices, rem eiusmodi, vt amentiam singularē, vt furorem iam, non cupiditatem
eius perspicere possitis. Melitensis Diodorus est, qui apud vos antea testimoniū dixit. is
Lilybæi multos iam annos habitat, homo & domi nobilis, & apud eos, quo se cōtulit pro-
pter virtutem splēdidus & gratiosus. De hoc Verri dicitur, habere eū perbona toreuma-
ta: in his pocula duo quædam, quæ Heraclia nominātur, Mentoris manu summo artificio 14
facta. quod vbi iste audiuit, sic cupiditate inflāmatus est, non solū inspiciundi, verū etiam
auferendi, vt Diodorum ad se vocaret, ac posceret. Ille, qui illa nō inuitus haberet, respō-
dit se Lilybæi nō habere, Melitæ apud quēdam propinquū suum reliquisse. Tum iste con-
tinuo mittit homines certos Melitam: scribit ad quosdam Melitenses vt ea vasa perqui-
rant: rogat Diodorum, vt ad illum suum propinquum det literas. nihil ei longius videba-
tur, quàm dū illud videret argentū. Diodorus homo frugi ac diligens, qui sua seruare vel-
let, propinquo suo scribit vt iis qui à Verre venissent, respōderet, illud argentum se paucis
illis diebus misisse Lilybæum. ipse interea recedit. abesse ab domo paulisper maluit, quàm
præsens illud optime factū argentum amittere. Quod vbi audiuit iste, vsque eo est com-
motus, vt sine vlla dubitatione insanire omnibus, ac furere videretur: quia nō potuerat ar- 15
gētū eripere. Ipse à Diodoro erepta sibi vasa optime facta dicebat: minitari absenti Dio-
doro, vociferare palàm, lachrymas interdū vix tenere. Eriphylam accæpimus in fabulis ea
cupiditate, vt, cū vidisset monile, vt opinor, ex auro & gēmis, pulchritudine eius incensa
salutē viri proderet. similis istius cupiditas, hoc etiā acrior atque insanior, quòd illa cupie-
bat id quod viderat: huius libidines non solū oculis, sed etiā auribus excitabātur. Cōquiri
Diodorū tota prouincia iubet. Ille ex Sicilia castra iā mouerat, & vasa collegerat. Homo,
vt aliquo modo illū in prouinciā reuocaret, hanc excogitauit rationē: si hæc ratio potius,
quàm amētia nominanda est. apponit de suis canibus quendā, qui dicat se Diodorum Me-
litensem rei capitalis reum velle facere. Primò mirū omnibus videri Diodorū reum, ho- 16
minē quietissimum, ab omni nō modo facinore, verum etiā minimi errati suspitione re-
motissimū. deinde esse perspicuū, fieri omnia illa propter argentū. Iste non dubitat iubere
nomē deferri: & tum primū opinor istū absentis nomē recepisse. reclamat Sicilia tota, pro-
pter cælati argēti cupiditatē, reos fieri rerū capitalium: neque solū præsentes reos fieri, sed
etiam absentes. Diodorus Romæ sordidatus circū patronos, atq; hospites cursare, rē om-
nibus narrare. Literæ mittūtur isti à patre vehemētes, ab amicis item, videret quid ageret,
de Diodoro quò progrederetur: rem clarā esse & inuidiosam, insanire hominē: periturum
hoc vno crimine, nisi cauisset. Iste etiā tum patrē, si non in parentis, at in hominū numero
putabat: ad iudiciū nondum se satis instruxerat: primus annus erat prouinciæ, non, vt in

17 Sthenio,iam refertus pecunia.Itaque furor eius paululum nõ pudore,sed metu ac timore
repressus est.condẽnare Diodorũ non audet,absentẽ de reis eximit.Diodorus interea Præ-
tore isto propè trienniũ prouincia,domóque caruit.cæteri non solũ Siculi,sed etiam ciues
Ro.hoc statuerant,quoniã iste tantũ cupiditate progrederetur,nihil esse quod quisquã pu-
taret se,quod isti paulo magis placeret cõseruare,aut domi retinere posse.Postea vero quàm
intellexerũt isti virum fortẽ,quem summè prouincia expectabat,Q.Arriũ non succedere:
statuerũt se nihil tam clausum,neque tam reconditũ posse habere, quod nõ istius cupidi-
tati apertissimũ,prõptissimúmque esset.Tũ iste ab Equite Ro.splẽdido,& gratioso Cn.Ca
lidio,cuius filiũ sciebat Senatorẽ Po.Ro.& iudicem esse,equuleos argẽteos nobiles,qui Q.
18 Maximi fuerãt,aufert.imprudens huc incidi Iudices.emit enim:nõ abstulit.nollem dixisse.
iactabit se,& in his equitabit equuleis,Emi,pecuniã solui.credo.Etiam tabulæ proferẽtur:
est tanti.cedo tabulas.dilue sanè crimen hoc Calidianũ,dum ego tabulas aspicere possim.
Verũtamẽ quid erat quod Calidius Romæ quereretur, se cũ tot annos in Sicilia negocia-
retur,abs te solo ita esse contẽptum,ita despectũ,vt etiam cũ cæteris Siculis dispoliaretur,
si emeras? quid erat quod cõfirmabat, se abs te argentũ esse petiturum,si tibi sua voluntate
vendiderat?tu porrò posses facere vt Cn.Calidio nõ redderes,presertim cũ is L.Sisenna de-
fensore tuo tam familiariter vteretur:cũ & cæteris familiaribus Sisẽnæ reddidisses? Deni-
que nõ opinor negaturũ esse te,homini honesto,sed nõ gratiosiori quàm Cn.Calidius est,
L.Cordio argentũ per Potamonẽ amicum tuũ reddidisse.qui quidẽ cæterorũ causam apud
te difficiliorẽ fecit. nam cum te cõpluribus cõfirmasses redditurũ, posteaquã Cordius pro
19 testimonio dixit te sibi reddidisse,finẽ reddẽdi fecisti:quòd intellexisti te præda de manibus
amissa, testimoniũ tamen effugere nõ posse.Cn.Calidio Equiti Ro.per omnes Prætores li-
cuit argentũ habere bene factum:licuit posse domesticis copiis,cum magistratũ aut aliquẽ
superiorẽ inuitasset,ornare & apparare cõuiuium.Multi domi Cn.Calidii cum imperio ac
potestate fuerũt,nemo inuentus est tam amens, qui illud argentũ tam præclarum, ac tam
nobile eriperet:nemo tam audax,qui posceret:nemo tam impudens,qui postularet vt vẽ-
deret.Superbum est enim Iudices,& nõ ferendum,dicere Prætorẽ in prouincia homini ho
nesto,locupleti,splendido,Vẽde mihi vasa celata.hoc est enim dicere,Nõ es dignus tu, qui
habeas quæ tã bene facta sint:meæ dignitatis ista sunt.Tu dignior Verres,quàm Calidius?
qui,vt non conferã vitam atque existimationẽ tuam cum illius: neque enim est cõferen-
da:hoc ipsum conferã;quo tu te superiorẽ fingis, quòd HS LXXX millia diuisoribus, vt
20 Prætor renũciarere,dedisti:trecẽta accusatori,ne tibi odiosus esset.ea re cõtemnis Equestrẽ
ordinem,ac despicis?ea re indignum tibi visum est, quicquam quod tibi placeret, Calidiũ
potius habere, quàm te? Iactat se iamdudũ de Calidio:narrat omnibus se emisse. num etiã
de L.Papirio viro primario,locuplete,honestóque Equite Ro. thuribulum emisti? qui pro
testimonio dixit, te, cum inspiciendum poposcisses,auulso emblemate remisisse: vt intelli-
gatis in homine intelligentiã esse,non auaritiam:artificii cupidum,non argenti fuisse. nec
solum in Papirio fuit hac abstinentia: tenuit hoc institutum in thuribulis omnibus quæ-
cunque in Sicilia fuerunt.incredibile est autẽ quàm multa,& quàm præclara fuerint. Cre
do tum,cum Sicilia florebat opibus & copiis,magna artificia fuisse in ea insula.nã domus
21 erat ante istum Prætorem nulla paulo locupletior,qua in domo hæc nõ essent,etiã si præ-
terea nihil esset argenti, patella grandis, cum sigillis ac simulacris deorũ: patera,qua mu-
lieres ad res diuinas vterẽtur: thuribulum.hæc autem omnia antiquo opere & summo ar-
tificio facta:vt hoc liceret suspicari,fuisse aliquãdo apud Siculos peræqua proportione cæ
tera:sed quibus multa fortuna ademisset,tamẽ apud eos remansisse ea,quæ religio retinuis-
set.Dixi Iudices,multa fuisse ferè apud Siculos omnes:ego idem confirmo,nũc ne vnum
quidem esse.Quid hoc est? quod monstrum? quod prodigiũ in prouinciã misimus? nónne
vobis id egisse videtur,vt nõ vnius libidinem,non suos oculos, sed omniũ auarissimorum
insanias,cũ Romã reuertisset,expleret? qui simulatque in oppidum quoppiã venerat,im-
mittebantur illi continuo Cybiratici canes,qui inuestigabãt & perscrutabãtur omnia.Si-
22 quod erat grande vas,& maius opus inuentũ,læti auferebãt. si minus eiusmodi quippiam

venari poterant,illa quidẽ certè pro lepuſculis capiebantur,patellæ,pateræ,thuribula. Hîc
quos putatis fletus mulierum,quas lamentationes fieri ſolitas eſſe in hiſce rebus? quæ for
ſitan vobis paruæ eſſe videantur: ſed magnũ & acerbum dolorem cõmouent,mulierculis
præſertim,cum eripiuntur è manibus ea,quibus ad res diuinas vti cõſueuerunt,quæ à ſuis
acceperunt, quæ in familia ſemper fuerunt. Hîc nolite expectare dum ego hoc crimen
agam oſtiatim, ab AEſchilo Tindaritano iſtum paterã abſtuliſſe, à Thraſone item Tin-
daritano patellam,à Nymphodoro Agrigentino thuribulum.Cum teſtes ex Sicilia dabo,
quẽ volet eligat,quem ego interrogẽ de patellis,pateris,thuribulis: nõ modo oppidũ nul-
lum,ſed ne domus quidem paulò locupletior expers huius iniuriæ reperietur. qui cum in
conuiuiũ veniſſet,ſi quicquam cælati aſpexerat,manum abſtinere Iudices nõ poterat. Cn.
Pompeius eſt Philo,qui fuit Tindaritanus.is cœnam iſti dabat apud villam in Tindarita- 43
no.fecit quod Siculi nõ audebãt.ille ciuis Rom.quòd erat,impunius id ſe facturũ putauit:
appoſuit patellã,in qua ſigilla erant egregia.iſte continuo vt vidit,nõ dubitauit illud inſi-
gne penatiũ,hoſpitaliũmque deorum,ex hoſpitali menſa tollere. ſed tamẽ quod antea de
iſtius abſtinentia dixeram,ſigillis auulſis reliquũ argentũ ſine vlla auaritia reddidit.Quid?
Eupolemo Calactino homini nobili,Lucullorum hoſpiti ac perfamiliari, qui nunc apud
exercitum cum L.Lucullo eſt,nõ idem fecit? cœnabat apud eum.argentũ illi cæterum pu-
rum appoſuerat,ne purus ipſe relinqueretur: duo pocula nõ magna,veruntamẽ cum em-
blematis.hic quaſi feſtiuum acroama ne ſine corollario de conuiuio diſcederet,ibidem cõ
uiuis inſpectantibus emblemata auellenda curauit. Neque ego nũc iſtius facta omnia enu 44
merare conor:neque opus eſt,nec fieri vllo modo poteſt. Tantũmodo vniuſcuiuſque de va
ria improbitate generis indicia apud vos, & exempla profero. neque enim ita ſe geſſit in
his rebus,tanquã rationem aliquando eſſet redditurus: ſed prorſus ita,quaſi aut reus nun-
quã eſſet futurus:aut quo plura abſtuliſſet,eo minore periculo in iudicium eſſet venturus:
qui hæc quæ dico iam, non occultè, non per amicos atque interpretes, ſed palàm de loco
ſuperiore ageret,pro imperio & poteſtate. Catinã cum veniſſet,oppidum locuples, hone-
ſtum,copioſum,Dionyſiarchũ ad ſe Pardiorum,hoc eſt ſummum magiſtrarum vocari iu
bet.ei palàm imperat vt omne argentũ quod apud quenque eſſet Catinæ,conquirendũ cu
raret,& ad ſe transferendũ. Philarchum Centuripinũ primarium hominẽ genere, virtute,
pecunia,non hoc idem iuratũ dicere audiſtis,ſibi iſtum negotiũ dediſſe, atque imperauiſſe 45
vt Centuripinis, in ciuitate totius Siciliæ multo maxima & locupletiſſima omne argen-
tum conquireret,& ad ſe comportari iuberet? Agyrio ſimiliter iſtius imperio vaſa Corin-
thia per Apollodorum, quem teſtem audiſtis, Syracuſas deportata ſunt. Illa verò optima
quòd cum Haluntiũ veniſſet Prætor laborioſus & diligens,ipſe in oppidum accedere no-
luit,quòd erat difficili aſcenſu atque arduo: Artagathum Haluntinũ, hominem non ſolũ
domi ſuæ,ſed tota Sicilia in primis nobilem,vocari iuſſit. ei negotium dedit, vt quicquid
Halunti eſſet argẽti cælati, aut ſiquid etiã Corinthiorum, vt omne ſtatim ad mare ex op-
pido deportaretur. Aſcẽdit in oppidũ Artagathus,homo nobilis,qui à ſuis & amari & di-
ligi vellet:ferebat grauiter,illam ſibi ab iſto prouinciam datam:nec quid faceret habebat.
pronunciat quid ſibi imperatũ eſſet:iubet omnes proferre quæ haberent.metus erat ſum- 46
mus.ipſe enim tyrannus nõ diſcedebat longius.Artagathum,& argentũ in lectica cubans,
ad mare infra oppidum expectabat. quẽ concurſum factũ in oppido putatis? quẽ clamo-
rem? quem porrò fletum mulierum? qui viderent equũ Troianum introductũ, vrbem ca-
ptam eſſe dicerẽt: efferri ſine thecis vaſa,extorqueri alia de manibus mulierũ,effringi mul-
torum fores,reuelli clauſtra. quid enim putatis? ſcuta ſiquando conquiruntur à priuatis in
bello ac tumultu,tamẽ homines inuiti dant: etſi ad ſalutem communem dari ſentiunt: n
quem putetis ſine maximo dolore argentũ cælatum domo,quod alter eriperet,protuliſſe
omnia deferuntur. Cybiratæ fratres vocãtur,pauca improbant. quæ probarent, iis cruſtæ
aut emblemata detrahuntur. ſic Haluntini excuſſis delitiis, cum argento puro domũ re
uerterunt. Quod vnquã Iudices huiuſcemodi euerriculum in illa prouincia fuit? auerter
aliquid de publico quàm obſcuriſſime per magiſtratum ſolebant: etiã aliquid de priuat

nonnunquã occultè auferebant,& illi tamẽ condemnabãtur.& ſi quæritis vt egomet mihi detrahã, illos ego accuſatores puto fuiſſe qui huiuſmodi hominũ furta odore, aut aliquod leuiter preſſo veſtigio,perſequebãtur.nam nos quidem quid facimus in Verre,quem in luto volutatum totius corporis veſtigiis inuenimus? permagnum eſt in eum dicere aliquid, qui præteriens,lectica pauliſper depoſita,nõ per præſtigia,ſed palàm per poteſtatẽ,vno imperio oſtiatim totũ oppidum cõpilarit:attamen vt poſſit ſe dicere emiſſe, Artagatho imperat vt aliquid illis,quorum argentũ fuerat,nũmorum dicis causa daret. inuenit Artagathus paucos qui vellent accipere: his dedit. eos nũmos tamen iſte Artagatho nõ reddidit.voluit Romæ petere Artagathus:Cn.Lentulus Marcellinus diſſuaſit,ſicut ipſum dicere audiſtis.atque hac tota de re audiſtis Artagathi & Lentuli teſtimoniũ. Et ne fortè hominẽ exiſtimetis hanc tantã vim emblematũ ſine cauſa coaceruare voluiſſe, videte quãti vos,quanti exiſtimationẽ Populi Rom.quãti leges & iudicia, quanti teſtes Siculos, negociatoréſq; fecerit. Poſteaquã tantam multitudinẽ collegerat emblematũ,vt ne vnum quidem cuiquã reliquiſſet,inſtituit officinã Syracuſis.in regiam maximã,palàm artifices omnes, cælatores ac vaſcularios cõuocari iubet,& ipſe ſuos cõplures habebat.eò cõducit magnam hominũ multitudinẽ.menſes octo continuos opus his non defuit,cum vas nullum fieret niſi aureum.tum illa ex patellis & thuribulis quæ vellerat,ita ſcite in aureis poculis illigabat,ita aptè in ſcyphis aureis includebat,vt ea ad illã rem nata eſſe diceres.Ipſe tamẽ Prætor qui ſua vigilantia pacẽ in Sicilia dicit fuiſſe,in hac officina maiorẽ partem diei cũ tunica pulla ſedere ſolebat & pallio. Hæc ego Iudices, non auderem proferre, ni vererer ne forte plura de iſto ab aliis in ſermone,quàm à me in iudicio audiſſe vos diceretis. quis enim eſt qui de hac officina,qui de vaſis aureis,qui de iſtius pallio,tunica pulla,non audierit?quem voles de conuentu Syracuſanorum virum bonum nominato, producam: nemo erit quin hoc ſe aut vidiſſe,aut audiſſe dicat. O tempora!O mores! nihil nimium vetus proferam. Sunt veſtrũ Iudices quammulti, qui L. Piſonem cognouerunt,huius L.Piſonis qui Prætor fuit, patrem. Is cum eſſet in Hiſpania Prætor, qua in prouincia occiſus eſt, neſcio quo pacto dum armis exercetur, annulus aureus, quem habebat, fractus eſt, & comminutus. cum vellet ſibi annulum facere, aurificem iuſſit vocari in foro, ad ſellam, Cordubæ,& ei palàm appendit aurũ:hominem in foro ſellã iubet ponere,& facere annulũ omnibus præſentibus.Nimiũ fortaſſe dicet aliquis hunc diligentẽ. hactenus reprehendat, ſiquis volet, nihil amplius.verum fuit ei cõcedendũ:filius enim L.Piſonis erat eius qui primus de pecuniis repetundis legẽ tulit.Ridiculum eſt nũc de Verre me dicere,cum de Piſone frugi dixerim. veruntamẽ quantũ interſit videte.Iſte cum aliquot abacorũ faceret vaſa aurea, nõ laborauit quin nõ modo in Sicilia, verum etiã Romæ in iudicio audiret. ille in auri ſemuncia totã Hiſpaniã ſcire voluit vnde Prætori annulus fieret:nimirum vt hic nomen ſuum comprobauit,ſic ille cognomẽ.Nullo modo poſſum omnia iſtius facta aut memoria cõſequi,aut oratione cõplecti.genera ipſa cupio breuiter attingere: vt hoc modo me cõmonuit Piſonis annulus,quod totũ effluxerat.Quãmultis iſtum putatis hominibus honeſtis,de digitis annulos aureos abſtuliſſe? nunquã dubitauit,quotieſcunque alicuius aut gẽma,aut annulo delectatus eſt.Incredibilẽ rem dicã,ſed tam claram,vt ipſum negaturum nõ arbitrer. Cum Valẽtio eius interpreti epiſtola Agrigẽti allata eſſet,caſu ſignum iſte animaduertit in cretula:placuit ei.exquiſiuit vnde eſſet epiſtola:reſpondit Agrigento.Iſte literas ad quos ſolebat,miſit, vt is annulus ad ſe primo quoque tempore afferretur.Ita literis iſtius patrifamiliâs L. Titio cuidã,ciui Rom. annulus de digito detractus eſt.Illa verò eius cupiditas incredibilis eſt: nam vt in ſingula cõclauia,quæ iſte non modo Romæ,ſed omnibus in villis habet,tricenos lectos optimè ſtratos cũ cæteris ornamentis cõuiuii quæreret,nimium multa cõparare videretur. Nulla domus in Sicilia locuples fuit vbi iſte nõ textrinã inſtituerit. Mulier eſt Segeſtana perdiues & nobilis,Lamia nomine.per trienniũ iſti plena domo telarũ,ſtragulã veſtẽ cõfecit, nihil nõ in conchylio tinctũ.Attalus homo pecunioſus,nec vulgo Lilybæi:Chritolaus Ennæ: Syracuſis AEſchrio, Cleomenes,Theomnaſtus:Pelori Archonides,Megiſtus. vox me citius defecerit quàm nomina.

Ipſe dabat purpuram tantum: amici operas, credo. iam enim non libet omnia criminari. quaſi verò hoc mihi non ſatis ſit ad crimen, habuiſſe tam multum quod daret, voluiſſe deportare tam multa: hoc denique quod concedit, amicorum operis eſſe in huiuſcemodi rebus vſum. Iam verò lectos æratos & candelabra ænea, num cui præter iſtum Syracuſis per triennium facta eſſe exiſtimatis? Emebat credo. ſed tantum vos certiores Iudices facio, quid iſte in prouincia Prætor egerit, ne cui forte nimium negligens fuiſſe videatur, neque ſe ſatis, cum poteſtatem habuerit, inſtruxiſſe & ornaſſe. Venio nunc non iam ad furtum, non ad auaritiam, non ad cupiditatem, ſed ad eiuſmodi facinus, in quo omnia nefaria contineri mihi, atque ineſſe videantur: in quo dii immortales violati, exiſtimatio atque authoritas nominis Populi Romani imminuta, hoſpitium ſpoliatum ac proditum, abalienati ſcelere iſtius à nobis omnes reges amiciſſimi, nationéſque, quæ in eorum regno ac ditione ſunt. nam reges Syriæ regis Antiochi filios pueros ſcitis Romæ nuper fuiſſe, qui venerant non propter Syriæ regnum. nam id ſine controuerſia obtinebant, vt à patre & à maioribus accæperant, ſed regnum AEgypti ad ſe, & ad Selinem matrem ſuã pertinere arbitrabantur. Hi poſtquam temporibus Populi Romani excluſi, per Senatum agere quæ voluerant, non potuerunt, in Syriam in regnum patrium profecti ſunt. Eorum alter, qui Antiochus vocatur, iter per Siciliam facere voluit. itaque iſto Prætore venit Syracuſas. Hic Verres hæreditatem ſibi veniſſe arbitratus eſt, quòd in eius regnum ac manus venerat is, quem iſte & audierat multa ſecum præclara habere, & ſuſpicabatur. mittit homini munera ſatis largè: hæc ad vſum domeſticum, vini, olei, quod viſum erat: etiam tritici, quod ſatis eſſet, de his decumis. deinde ipſum regẽ ad cœnam vocauit. exornat amplè magnificéque tricliniũ: exponit ea, quibus abundabat, plurima ac pulcherrima vaſa argentea: nanque hæc aurea nondũ fecerat. omnibus curat rebus inſtructũ, & paratum vt ſit cõuiuium. Quid multa? rex ita diſceſſit, vt & iſtũ copioſe ornatũ, & ſe honorifice acceptum arbitraretur. Vocat ad cœnã deinde ipſe Prætorẽ, exponit ſuas copias omnes, multum argẽtum, nõ pauca etiã pocula ex auro: quæ vt mos eſt regius, & maximè in Syria, gẽmis erant diſtincta clariſſimis. erat etiã vas vinariũ ex vna gẽma pergrandi, trulla excauata cum manubrio aureo, de qua credo ſatis idoneũ, ſatis grauem teſtem Q. Minutiũ dicere audiſtis. iſte vnũquodque vas in manus ſumere, laudare, mirari. Rex gaudere Prætori Populi Rom. ſatis iucũdum & gratũ illud eſſe conuiuiũ. Poſteaquã inde diſceſſum eſt, cogitare iſte nihil aliud, quàm id quod ipſa res declarauit, niſi quẽadmodum Regẽ ex prouincia ſpoliatum, expilatúmque dimitteret. Mittit rogatũ vaſa ea, quæ pulcherrima apud illũ viderat: ait ſe ſuis cælatoribus velle oſtendere. Rex qui iſtũ non noſſet, ſine vlla ſuſpitione libentiſſime dedit. mittit etiã trullam gẽmeam rogatũ, velle eam ſe diligẽtius conſiderare. ea quoque ei mittitur. Nunc reliquũ Iudices attendite, de quo & vos audiſtis, & Populus Rom. nõ nunc primũ audiet, & in exteris nationibus vſque ad vltimas terras peruagatũ eſt. Candelabrũ e gẽmis clariſſimis, opere mirabili perfectũ, reges hi, quos dico, Romam cum attuliſſent, vt in Capitolio ponerent: quòd nondum etiam perfectum templum offenderant, neque ponere, neque vulgo oſtendere ac proferre voluerunt: vt & magnificentius videretur, cum ſuo tempore in cella Iouis Optimi Maximi poneretur: & clarius cum pulchritudo eius recens ad oculos hominum, atque integra perueniret. ſtatuerunt id ſecum in Syriam reportare, vt cum audiſſent ſimulacrum Iouis Optimi Maximi dedicatum, legatos mitterent, qui cum cæteris rebus illud quoque eximium, atque pulcherrimum donum in Capitolium afferrent. Peruenit res ad iſtius aures neſcio quomodo. nam Rex id cælatum voluerat: non quo quicquam metueret aut ſuſpicaretur, ſed vt ne multi illud antè perciperent oculis, quàm Populus Romanus. Iſte petit à Rege, & eum pluribus verbis rogat, vti ad ſe mittat: cupere ſe dicit inſpicere, neque ſe aliis videndi poteſtatem eſſe facturum. Antiochus qui animo & puerili eſſet & regio, nihil de iſtius improbitate ſuſpicatus est, imperat ſuis, vt id in Prætorium inuolutum quamoccultiſſime deferrent. quo poſtquã attulerunt, inuolucriſque reiectis conſtituerunt, iſte clamare cœpit, dignam rem eſſe regno Syriæ, dignam regio munere, dignam Capitolio. Etenim erat eo ſplendore, q

ex clarissimis & plurimis gemmis esse debebat:ea varietate operum,vt ars certare videretur cum copia:ea magnitudine,vt intelligi posset non ad hominum apparatum,sed ad amplissimi templi ornamentum esse factũ. Quod cum satis iam perspexisse videretur, tollere incipiunt vt referrent. Iste ait,se velle illud etiam atque etiam considerare,nequaquam se esse satiatum. iubet illos discedere,& candelabrum relinquere.sic illi tum inanes ad Antiochum reuertuntur. Rex primò nihil metuere,nihil suspicari. dies vnus, alter, plures: non referri. tum mittit Rex ad istum,si sibi videatur,vt reddat.iubet iste posterius ad se reuerti. mirum illi videri.mittit iterum.non redditur.ipse hominem appellat,rogat vt reddat.os hominis insignémque impudentiam cognoscite.quod sciret,quodque ex ipso Rege audisset,in Capitolio esse ponendum:quod Ioui Optimo Maximo,quod Populo Romano seruari videret, id sibi vt donaret rogare,& vehementer petere cœpit. Cum ille se & religione Iouis Capitolini,& hominum existimatione impediri diceret,quòd multæ nationes testes essent illius operis ac muneris,iste homini minari acerrime cœpit. Vbi videt eum nihilo magis minis quàm precibus permoueri,repente hominem de prouincia iubet ante noctem discedere.ait se comperisse ex eius regno piratas in Siciliam esse venturos. Rex maximo conuentu Syracusis in foro, ne quis forte me in crimine obscuro versari atque affingere aliquid suspitione hominum arbitretur: in foro inquam Syracusis flens,deos hominesque contestans,clamare cœpit, Candelabrum factum e gemmis, quod in Capitolium missurus esset,quod in templo clarissimo,Populo Romano monimentum suæ societatis,amicitiæque esse voluisset,id sibi C.Verrem abstulisse. de cæteris operibus ex auro & gemmis,quæ sua penes illum essent, se non laborare: hoc sibi eripi miserum esse & indignum. id etsi antea iam mente & cogitatione sua, fratrísque sui cõsecratum esset: tamen tum se in illo cõuentu ciuiũ Romanorũ, dare,donare,dicare,consecrare Ioui Optimo Maximo,testémque ipsum Iouẽ suæ voluntatis ac religionis adhibere. Quæ vox,quæ latera,quæ vires huius vnius criminis querimoniam possint sustinere? Rex Antiochus, qui Romæ ante oculos omnium nostrũ biennium ferè comitatu regio atque ornatu fuisset:is cum amicus & socius Populi Romani esset,amicissimo patre,auo,maioribus, antiquissimis & clarissimis regibus, opulentissimo & maximo regno, præceps è prouincia Populi Romani exturbatus est. Quẽadmodum hoc accepturas nationes exteras, quemadmodum huius tui facti famam in regna aliorum,atque in vltimas terras peruenturã putasti,cum audierint à Prætore Populi Romani in prouincia violatum Regem, spoliatum hospitem, eiectum socium Populi Romani atque amicum? Nomen vestrũ Populíque Romani odio atque acerbitati scitote nationibus exteris Iudices futurũ,si istius hæc tanta iniuria impunita discesserit.sic omnes arbitrabuntur, presertim cum hæc omnino fama de nostrorum hominũ auaritia & cupiditate percrebuerit, non istius solius hoc esse facinus, sed eorum etiam qui approbarint. Multi reges,multæ liberæ ciuitates, multi priuati opulenti,ac potentes,habẽt profectò in animo Capitoliũ sic ornare,vt tẽpli dignitas,imperiique nostri nomẽ desiderat. qui si intellexerint interuerso regali hoc dono grauiter vos tulisse,grata fore vobis,Populóque Romano sua studia ac dona arbitrabuntur: sin hoc vos,in Rege tam nobili, in re tam eximia,in iniuria tam acerba neglexisse audierint, non erunt tam amentes,vt operam,curam,pecuniam impẽdant in eas res,quas vobis gratas fore non arbitrẽtur. Hoc lóco Q.Catule te appello. loquor enim de tuo clarissimo,pulcherrimóque monimento: non iudicis solum seueritatem in hoc crimine,sed propè inimici atque accusatoris vim suscipere debes. Tuus est enim honos in illo templo Senatus Populíque Ro.beneficio,tui nominis æterna memoria simul cum templo illo consecratur. Tibi hæc cura suscipienda, tibi hæc opera sumẽda est,vt Capitolium quomodo magnificentius est restitutum, sic copiosius ornatum sit, quàm fuit: vt illa flamma diuinitus extitisse videatur, nõ quæ deleret Iouis Optimi Maximi templum, sed quæ præclarius magnificentiúsque deposceret. Audisti Q.Minutium Rufum dicere,domi suæ diuersatum esse Antiochum Regem Syracusis; se illud scire ad istum esse delatum, se scire non redditum. Audisti, & audies omnes è conuentu Syracusano, qui ita dicant, sese audientibus illud Ioui Optimo Maximo dicatum esse ab Rege Antiocho & consecratum. Si iu-

dex non esses, & hæc ad te delata res esset, te potissimum hoc persequi, te petere & agere oporteret. Quare non dubito, quo animo iudex huius criminis esse debeas, qui apud alium iudicem multo acrior, quàm ego sum, actor accusatórque esse deberes. vobis autem Iudices, quid hoc indignius, aut quid minus ferendum videri potest? Verrésne habebit domi suæ candelabrum Iouis Optimi Maximi è gemmis auróque perfectum? cuius fulgore collucere atque illustrari Iouis Optimi Maximi templum oportebat, id apud istum in eiusmodi conuiuiis constituetur, quæ domesticis stupris, flagitiísque flagrabunt? in istius lenonis turpissimi domo simul cum cæteris Chelidonis hæreditarus ornamentis, Capitolii ornamenta ponentur? Quid huic sacri vnquam fore, aut quid fuisse religiosi putatis, qui nunc tanto scelere se obstrictum esse non sentiat? qui in iudicium veniat, vbi ne precari quidem Iouem Optimum Maximum, atque ab eo auxilium petere more omnium possit? à quo etiam dii immortales sua repetunt in eo iudicio, quod hominibus ad suas res repetundas est constitutum? Miramur Athenis Mineruam, Deli Apollinem, Iunonem Sami, Pergæ Dianam, multos præterea ab isto deos tota Asia, Græciáque violatos, qui à Capitolio manus abstinere non potuerit? quod priuati homines de suis pecuniis ornant, ornaturíque sunt, id C. Verres ab regibus ornari non est passus. Itaque hoc nefario scelere cōcæpto, nihil postea tota in Sicilia, neque sacri, neque religiosi esse duxit. ita sese in ea prouincia per triennium gessit, vt ab isto non solum hominibus, verumetiam diis immortalibus bellum indictum putaretur. Segesta est oppidum peruetus in Sicilia Iudices, quod ab AEnea fugiente à Troia, atque in hæc loca veniente, conditū esse demonstrant. Itaque Segestani non solum perpetua societate atque amicitia, verūetiam cognatione se cum Populo Ro. coniunctos esse arbitrantur. hoc quondam oppidum, cum illa ciuitas cū Pœnis suo nomine ac sua sponte bellaret, è Carthaginēsibus vi captum atque deiectum est: omniáque quæ ornamento ibi esse possent, Carthaginem sunt ex illo loco deportata. Fuit apud Segestanos ex ære simulacrū Dianæ, tum summa atque antiquissima præditum religione, tum singulari opera artificióque perfectū. Hoc translatū Carthaginem, locum tantū, hominésque mutarat: religionem quidem pristinam conseruabat. nam propter eximiam pulchritudinem, etiam hostibus digna, quam sanctissime colerent, videbatur. Aliquot seculis pòst P. Scipio bello Punico tertiò Carthaginem cæpit. qua in victoria (videte hominis virtutem & diligentiam, vt & domesticis præclarissimæ virtutis exemplis gaudeatis, & eo maiore odio dignam istius incredibilem audaciam iudicetis) cōuocatis Siculis omnibus, quòd diutissime, sæpissiméque Siciliā vexatam à Carthaginensibus nouerat, iubet omnia conquiri: sibi pollicetur magnæ curæ fore, vt omnia ciuitatibus, quæ cuiusque fuissent, restituerētur: tum illa quæ quondā fuerant Himera sublata, de quibus antea dixi, Thermitanis sunt reddita: tum alia Gelensibus, alia Agrigētinis. in quibus etiā ille nobilis Taurus, quē crudelissimus omnium Tyrannorū Phalaris habuisse dicitur, quo viuos supplicii causa demittere homines & subiicere flammā solebat. quē Taurum Scipio cū redderet Agrigētinis, dixisse dicitur, æquū esse illos cogitare vtrū esset Siculis vtilius, suísne seruire, an Populo Ro. obtēperare: cū idem monimentū & domesticæ crudelitatis & nostræ māsuetudinis haberēt. Illo tēpore Segestanis maxima cū cura hæc ipsa Diana, de qua dicimus, redditur. Reportatur Segestā: in suis antiquis sedibus summa cū gratulatione ciuiū & lætitia reponitur. hæc erat posita Segestæ, sanè excelsa in basi, in qua grādibus literis P. Africani nomē erat incisum: eúmque Carthagine capta restituisse perscriptū. Colebatur à ciuibus, ab omnibus aduenis visebatur. cū Quæstor essem, nihil mihi ab illis est demōstratū prius. Erat admodū amplū & excelsum signum cū stola: veruntamē inerat in illa magnitudine ætas atque habitus virginalis, sagittæ pendebāt ab humero, sinistra manu retinebat arcū, dextra ardentē facē præferebat. Hæc iste sacrorū omniū hostis, religionúmque prædo vidisset, quasi ipsa illa face percussus esset, ita flagrare cupiditate atque amētia cœpit. Imperat magistratibus iste, vt eā demoliātur sibi dēt: nihil sibi gratius ostēdit futurū. illi vero dicere, id sibi nefas esse, séque cū summa religione, tum summo metu legū & iudiciorū teneri. Iste tum petere ab illis, tū minari, tum spem, tum metum ostendere, opponebant illi interdum nomen Africani, dorium Pop

67 li Romani illud esse dicebant: nihil se in eo potestatis habere, quod Imperator clarissimus,
vrbe hostium capta, monimentum victoriæ Populi Romani esse voluisset. Cum iste nihi-
lo remissius atque etiã multo vehemẽtius instaret quotidie, res agitur in Senatu: vehemen
ter ab omnibus reclamatur. Itaque illo tempore ac primo istius aduẽtu pernegatur. postea
quicquid erat oneris in nautis remigibúsque exigendis, in frumento imperando, Segestanis
præter cæteros imponebat, aliquãto amplius quàm ferre possent. Præterea magistratus eo-
rum euocabat, optimum & nobilissimum quenque ad se accersebat, circum omnia prouin
ciæ fora rapiebat, sigillatim vnicuique calamitati fore se denunciabat, vniuersam se fundi-
tus illam euersurum esse ciuitatem minabatur. Itaque aliquando multis malis, magnóque
metu victi Segestani Prætoris imperio parendũ esse decreuerũt. Magno cũ luctu & gemitu
totius ciuitatis, multis cũ lachrymis & lamentatione virorũ, mulierúmque omnium, simu
68 lacrum Dianæ tollendum locatur. Videte quanta religione fuerit. apud Segestanos repertũ
esse Iudices scitote neminem, neque liberũ, neque seruum, neque ciuem, neque peregrinum
qui illud signum auderet attingere. barbaros quosdam Lilybæo scitote aduocatos esse ope
rarios. hi denique illud, ignari totius negocii ac religionis, mercede accæpta sustulerunt.
Quod cum ex oppido exportaretur, quem cõuentum mulierum factum esse arbitramini?
quem fletum maiorum natu? quorum nonnulli etiam illum diem memoria tenebãt, cum
illa eadem Diana Segestam Carthagine reuecta, victoriam Populi Ro. reditu suo nunciaf-
set. quàm dissimilis hic dies illi tempori videbatur! Tum Imperator Populi Romani vir
clarissimus deos patrios reportabat Segestanis, ex vrbe hostium recuperatos. nunc ex vr-
be sociorum Prætor eiusdem populi turpissimus atque impurissimus, eosdem illos deos ne-
69 fario scelere auferebat. Quid hoc tota Sicilia est clarius, quàm omnes Segestanas matro-
nas & virgines conuenisse, cum Diana exportaretur ex oppido? vnxisse vnguentis, complef
se coronis & floribus? thure odoribúsque incensis, vsque ad agri fines prosecutas esse? Hanc
tu tantam religionem si tum in imperio propter cupiditatem atque audaciam non perti-
mescebas, ne nunc quidem in tãto tuo, liberorúmque tuorum periculo perhorrescis? quem
tibi aut hominem, inuitis diis immortalibus, aut vero deum tãtis eorum religionibus vio-
latis auxilio futurum putas? Tibi illa Diana in pace atque in ocio religionem nullam attu
lit? quæ cum duas vrbes, in quibus locata fuerat, captas incensásque vidisset, bis ex duorum
bellorum flamma, ferróque seruata est: quæ Carthaginensium victoria loco mutato, reli-
gionẽ tamen non amisit: P. Africani virtute, religione simul cum loco recuperauit. quo qui
70 dem scelere suscepto, cũ inanis esset basis, & in ea P. Africani nomen incisum, res indigna
atque intoleranda videbatur omnibus, non solum religiones esse violatas, verumetiam P.
Africani viri fortissimi, rerũ gestarum gloriã, memoriã virtutis, monimẽta victoriæ C. Ver
rẽ sustulisse. quod cũ isti renũciaretur de basi ac literis, existimauit homines in obliuionẽ to
tius negocii esse venturos, si etiã basim tanquã indicem sui sceleris sustulisset. itaque tollendã
istius imperio locauerunt. quæ vobis locatio ex publicis Segestanorũ literis priore actione
recitata est. Te nunc P. Scipio, te inquam lectissimũ, ornatissimúmque adolescentẽ appello;
abs te officiũ tuum debitum generi & nomini requiro & flagito. cur pro isto qui laudẽ ho
norémque familiæ vestræ depeculatus est, pugnas? cur eum defensum esse vis? cur ego tuas
partes suscipio? cur tuum onus sustineo? M. Tullius P. Africani monimenta requirit: P.
Scipio eum qui illa sustulit, defendit. Cum mos à maioribus traditus sit, vt monimenta
71 maiorum ita suorum quisque defendat, vt ea ne ornari quidem nomine alieno sinat: tu isti
aderis, qui nõ obtrusit aliqua ex parte monimẽta P. Scipionis, sed funditus sustulit ac dele-
uit? Quisnã igitur per deos immortales tuebitur P. Scipionis memoriã mortui, quis moni-
menta atque indicia virtutis, si tu ea relinquis ac deseris, neque solum spoliata illa patiere,
sed etiam eorum spoliatorem, vexatorémque defendes? Adsunt Segestani clientes tui, socii
Populi Ro. atque amici: certiorem te faciunt P. Africanũ Carthagine deleta simulacrũ Dia
næ maioribus suis restituisse: idque apud Segestanos eius Imperatoris nomine positum ac
dedicatum fuisse: hoc Verrem demoliendum & asportandum, noménque omnino P. Sci-
pionis delendum tollendúmque curasse. Orant te atque obsecrant, vt sibi religionem, ge-

neri tuo laudē,gloriámque restituas:vt quod ex vrbe hostium per P. Africanum recupera-
rint, id per te ex prædonis domo cōseruare possint. Quid aut his respōdere honestè potes, 72
aut illi facere,nisi vt te ac fidem tuam implorent?adsunt & implorāt. potes domesticæ lau
dis amplitudinē Scipio tueri,potes:omnia in te sunt quæ aut fortuna hominibus,aut natu
ra largitur. Non præcerpo fructum officii tui,nō alienam mihi laudem appeto:non est pu
doris mei,P. Scipione florētissimo adolescente viuo & incolumi,me propugnatorem mo-
nimentorum P.Scipionis,defensorémque profiteri.Quamobrem si suscipis domesticæ lau
dis patrocinium,me non solum silere de vestris monimentis oportebit,sed etiam lætari,P.
Africani eiusmodi esse fortunas mortui,vt eius honos ab iis, qui ex eadem familia sint de-
fendatur,neque vllum aduentitium requiratur auxiliū.si istius amicitia te impediet, si hoc
quod abs te postulo,minus ad officiū tuum pertinere arbitrabere: succedā ego vicarius tuo 73
muneri, suscipiā partes quas alienas esse arbitrabar: ne ista præclara nobilitas desinat queri
Populum Ro.hominibus nouis atque industriis libenter honores mādare,sempérque man
dasse.Nō est querendū in ea ciuitate,quæ propter virtutē omnibus nationibus imperat,vir-
tutem plurimum posse.sit apud alios imago P.Africani,ornētur alii mortui virtute ac no
mine: talis ille vir fuit, ita de Populo Ro.meritus est,vt non vni familiæ,sed vniuersæ ciui
tati cōmendatus esse debeat. Est aliqua mea pars virilis,quòd eius ciuitatis sum quam ille
amplam,illustrem,clarámque reddidit:præcipue quòd in his artibus pro mea parte versor,
quarum ille princeps fuit,æquitate,industria,temperantia,defensione miserorum,odio im-
proborum.quæ cognatio studiorū & artium propemodū non minus est coniuncta, quàm
ista qua vos delectamini,generis & nominis.Repeto abs te Verres monimentum P.Africa
ni,causam Siculorū quam suscæpi,relinquo:iudiciū de pecuniis repetundis ne sit hoc tem- 74
pore,Segestanorum iniuriæ negligantur,basis P.Africani restituatur, nomē inuictissimi Im
peratoris incidatur, signum pulcherrimum Carthagine captū reponatur. Hæc abs te non
Siculorū defensor,nō tuus accusator,non Segestani postulant,sed is qui laudē, gloriámque
P.Africani tuendam,conseruandámque suscæpit.Non vereor ne hoc officiū meum P.Ser-
uilio iudici non probē,qui cum res maximas gesserit, monimētáque suarum rerū maxime
constituat,atque in his elaboret:profecto volet hæc non solum suis posteris,verūetiam om
nibus viris fortibus & bonis ciuibus defendenda,non spolianda improbis tradere.Non ve-
reor ne tibi Q.Catule displiceat: cuius amplissimū in orbe terrarū,clarissimúmque moni-
mentū est,quamplurimos esse custodes monimentorū,& putare omnes bonos alienæ glo- 75
riæ defensionē,ad officiū suū pertinere. Et quidē cæteris istius furtis atque flagitiis ita mo-
ueor,vt ea reprehendenda tantū putem. hîc verò tantū dolore afficior,vt nihil mihi indi-
gnius ferendū videatur.Verres Africani monimētis domū suam plenā stupri, plenam flagi
tii,plenā dedecoris ornabit?Verres tēperatissimi,sanctissimique viri monimentū Dianæ si-
mulacrū virginis in ea domo collocabit, in qua semper meretricum lenonúmque flagitia
versantur? At hoc solū Africani monimentū violasti? quid?a Tindaritanis non eiusdem
Scipionis beneficio positū simulacrum Mercurii pulcherrimè factū sustulisti? at quēadmo
dum dii immortales,quàm audacter,quàm libidinose,quàm impudēter! Audistis nuper di
cere Legatos Tindaritanos,homines honestissimos ac principes ciuitatis, Mercuriū qui sa
cris anniuersariis apud eos ac summa religione coleretur, quem P. Africanus Carthagine 76
capta Tindaritanis non solum suæ victoriæ,sed etiam illorū fidei,societatísque monimen
tum atque indicium dedisset,huius vi, scelere,imperióque esse sublatum.qui vt primùm in
illud oppidum venit,statim tanquam ita fieri non solum oporteret,sed etiam necesse esset,
tanquam hoc Senatus mandasset,Populúsque Ro.iussisset,ita continuo signum vt demo
lirentur,& Messanam deportarent,imperauit. Quod cum illis qui aderant, indignum,q
audiebant, incredibile videretur: non est ab isto primo illo aduentu perseueratum. Disc
dens mandat Proagoro Sopatro,cuius verba audistis, vt demoliatur. cum recusaret,veh
menter minatur.ita tum ex illo oppido proficiscitur.Proagorus refert rem ad Senatū:vel
mēter vndique reclamatur.Ne multa.iterū iste aliquāto post ad illos venit, quærit cōtin
de signo. Respondetur ei, Senatum non permittere: pœnam capitis constitutam, si iniu

77 ſu Senatus quiſquam attigiſſet. ſimul religio cõmemoratur. Tum iſte, Quã mihi religio-
nem narras? quam pœnam? quem Senatum? viuum te non relinquam, moriere virgis, niſi
ſignum traditur. Sopater iterum flens ad Senatum defert iſtius cupiditatem, minâſque de-
móſtrat. Senatus Sopatro reſpõſum nullum dat, ſed cõmotus, perturbatúſque diſcedit. Ille
Prætoris accerſitus nũcio rẽ demõſtrat: negat vllo modo fieri poſſe. Atque hæc (nihil enim
prætermittendum de iſtius impudentia videtur) agebantur in cõuentu palàm de ſella ac de
loco ſuperiore. Erat hyems ſumma: tẽpeſtas, vt ipſum Sopatrum dicere audiſtis, perfrigida:
imber maximus, cum iſte imperat lictoribus vt Sopatrum de porticu, in qua ipſe ſedebat,
præcipitem in forũ deiiciant, nudúmque conſtituãt. Vix erat hoc planè etiam imperatum,
cum illum ſpoliatum, ſtipatúmque lictoribus videres. omnes ideo putabant, vt miſer atque
78 innocens virgis cæderetur. feſellit hæc homines opinio. virgis iſte cæderet ſine cauſa ſociũ
Populi Ro. atque amicum? non vſque eò improbus, non omnia ſunt in eo vno vitia, nun-
quam fuit crudelis. leuiter hominem clementérque accæpit. Equeſtres ſunt medio in foro
Marcellorũ ſtatuæ, ſicuti ferè cæteris in oppidis Siciliæ. ex quibus iſte C. Marcelli ſtatuam
delegit, cuius officia in illa ciuitate, totâque prouincia recentiſſima erant & maxima. In ea
Sopatrum hominem, tum domi nobilem, tum ſummo magiſtratu præditum diuaricari ac
deligari iubet. Quo cruciatu ſit affectus, venire in mentẽ neceſſe eſt omnibus, cum eſſet vin
ctus nudus in aere, in imbri, in frigore. Neque tamẽ finis huic iniuriæ, crudelitatíque fiebat,
donec populus atque vniuerſa multitudo atrocitate rei, miſericordiáque commota, Sena-
tum clamore coegit, vt ei ſimulacrũ illud Mercurii polliceretur. Clamabãt fore vt ipſi ſeſe
79 dii immortales vleiſcerẽtur, hominẽ interea perire innocentẽ non oportere. Tum frequens
Senatus ad eum venit, pollicetur ſignũ. ita Sopater de ſtatua C. Marcelli, cũ iam penè obri
guiſſet, vix viuus aufertur. Nõ poſſum diſpoſite iſtũ accuſare, ſi cupiã. opus eſt non ſolum
ingenio, verũ etiam artificio quodã ſingulari. Vnũ hoc crimen videtur eſſe, & à me pro vno
ponitur, de Mercurio Tindaritano. Plura ſunt: ſed ea quo pactò diſtinguere ac ſeparare poſ-
ſim neſcio. eſt pecuniarũ captarum, quòd ſignũ à ſociis pecuniæ magnæ ſuſtulit. eſt pecula
tus, quòd publice Populi Ro. ſignũ, de præda hoſtiũ captum, poſitũ Imperatoris noſtri no-
mine, non dubitauit auferre. eſt maieſtatis, quòd imperii noſtri gloriæ, rerúmque geſtarum
monimẽta euertere atque aſportare auſus eſt. eſt ſceleris, quòd religiones maximas violauit.
80 eſt crudelitatis, quòd in hominẽ innocentem, in ſocium noſtrum atque amicũ, nouum ac
ſingulare ſupplicii genus excogitauit. Illud verò quid ſit, iã non queo dicere: quo nomine
appellẽ neſcio, quòd in C. Marcelli ſtatua. quid eſt hoc? patronúſne quòd erat? quid tum?
quò id ſpectat? Verũ ea res ad opẽ, an ad calamitatẽ cliẽtium atque hoſpitũ valere debebat?
an vt hoc oſtẽderes, contra vim tuã in patronis præſidii nihil eſſe? quis hoc nõ intelligeret,
in improbi præſentis imperio maiorẽ eſſe vim, quàm in bonorum abſentium patrocinio?
an vero ex hoc illa tua ſingularis ſignificatur inſolentia, ſuperbia, contumacia? detrahere
videlicet aliquid te de magnitudine Marcellorum putaſti. Itaque nunc Siculorum Mar-
celli non ſunt patroni: Verres in eorum locum ſubſtitutus eſt. Quam in te tantam virtu-
tem eſſe, aut dignitatem arbitratus es, vt conarere clientelam tam illuſtrem, tam ſplendidæ
prouinciæ transducere ad te, auferre à certiſſimis, antiquiſſimíſque patronis? tu iſta ſtulti-
tia, nequitia, inertia, non modo totius Siciliæ, ſed vnius tenuiſſimi Siculi clientelam tueri
81 potes? tibi Marcelli ſtatua pro patibulò in clientes Marcellorum fuit? tu ex illius honore
in eos ipſos, qui honorem illi habuerant, ſupplicia quærebas? quid poſtea? quid tandem
tuis ſtatuis fore arbitrabare? an vero id quod accidit? nam Tindaritani ſtatuam iſtius, quam
ſibi propter Marcellos altiore etiam baſi poni iuſſerat, deturbarunt, ſimul ac ſucceſſum iſti
audierunt. Dedit igitur tibi fortuna Siculorũ C. Marcellum iudicem: vt cuius ad ſtatuam
Siculi te Prætore alligabãtur, eius religioni te eundem vinctum, aſtrictúmque dedamus. Ac
primò Iudices hoc ſignum Mercurii dicebat iſte, Tindaritanos C. Marcello huic AEſer-
nino vendidiſſe, atque hoc ſua cauſa etiam Marcellum ipſum ſperabat eſſe dicturum: quod
mihi nunquam veriſimile viſum eſt, adoleſcentem illo loco natum, patronum Siciliæ,
82 nomen ſuum iſti ad tranſlationem criminis commodaturum. Veruntamen ita res mi-

hi tota præuisa atque præcauta est, vti si maxime esset inuẽtus qui in se suscipere istius culpam, criménque cuperet, tamen is proficere nihil posset. eos enim testes deduxi, & eas literas deportaui, vt de istius facto dubium nemini esse posset. Publicæ literæ sunt, deportatum esse Mercuriũ Messanam sumptu publico. dicunt quãti: præfuisse huic negocio publicœ Legatum Polcam. quid is? vbi est? præsto est, testis est. Proagori Sopatri iussu. quis est hic, qui ad statuã adstrictus est? quid is? vbi est? testis est. Vidistis hominem, & verba eius audistis. Demoliendum curauit Demetrius Gymnasiarchus, quòd is ei loco præerat. quid? hoc nos dicimus? imò vero ipse præsens, Romæ nuper istum esse pollicitũ, sese id signum Legatis esse redditurum, si eius rei testificatio tolleretur, cautúmque esset eos testimoniũ non esse dicturos. Dixit hoc apud vos Zosippus & Hismenias homines nobilissimi, & principes Tindaritanæ ciuitatis. Quid Agrigento? nónne eiusdem P. Scipionis monimentum signum Apollinis pulcherrimum, cuius in femine literulis minutis argenteis nomen Myronis erat inscriptum, ex AEsculapii religiosissimo fano sustulisti? quod iste Iudices, cum clàm fecisset, cum ad suum scelus illud, furtúmque, nefarios quosdam homines improbos duces atque adiutores adhibuisset, vehementer commota ciuitas est. Vno eodem tempore Agrigentini, beneficium Africani, religionem domesticam, ornamentum vrbis, indicium victoriæ, testimonium societatis requirebant. Itaque ab illis, qui principes in ea ciuitate erant, præcipitur, & negocium datur Quæstoribus & AEdilibus vt noctu vigilias agerent ad ædes sacras. Etenim iste Agrigenti, credo propter multitudinem illorum hominum atque virtutem, & quòd ciues Ro. viri fortes ac strenui & honesti permulti in illo oppido, coniunctissimo animo cum ipsis Agrigentinis viuunt ac negociantur, non audebat palàm tollere aut poscere quæ placebant. Herculis templum est apud Agrigentinos non longe à foro, sanè sanctum apud illos & religiosum. ibi est ex ære simulacrum ipsius Herculis, quo non facile quicquam dixerim me vidisse pulchrius. tametsi non tam multum in istis rebus intelligo, quàm multa vidi. vsque eò Iudices, vt rictus eius ac mentum paulo sit attritius: quòd in precibus & gratulationibus non solum id venerari, verumetiam id osculari solent. Ad hoc templum, cum esset iste Agrigenti, duce Timarchide repente nocte intempesta seruorum armatorum fit concursus atque impetus. Clamor à vigilibus, fanique custodibus tollitur. qui primò cũ obsistere ac defendere conarẽtur, male multati clauis ac fustibus repelluntur. postea cõuulsis repagulis, effractísque valuis, demoliri signũ ac vectibus labefactare conantur. Interea ex clamore fama tota vrbe percrebuit, expugnari deos patrios, nõ hostium aduentu, neque repẽtino prædonum impetu, sed ex domo atque cohorte Prætoria manum fugitiuorũ instructã, armatámque venisse. Nemo Agrigenti, neque ætate tam affecta, neque viribus tã infirmis fuit, qui non illa nocte eo nuncio excitatus surrexerit, telúmque, quod cuique sors offerebat, arripuerit. Itaque breui tẽpore ad fanũ ex vrbe tota concurritur. hora amplius iam in demoliendo signo permulti homines moliebantur: illud interea nulla lababat ex parte, cũ alii vectibus subiectis conarentur commouere, alii deligatum omnibus mẽbris rapere ad se funibus. Repẽte Agrigentini concurrunt, fit magna lapidatio: dant sese in fugã istius præclari Imperatoris nocturni milites. duo tamen sigilla perparuula tollunt, ne omnino inanes ad istũ prædonem religionũ reuerterentur. Nunquam tantũ mali est Siculis, quin aliquid facete & commode dicant, velut in hac re: aiebant in labores Herculis non minus hunc immanissimum Verrem, quàm illum aprum Erymanthiũ referri oportere. Hanc virtutem Agrigentinorum imitati sunt Assorini postea viri fortes & fideles, sed nequaquã ex tam ampla, neque tam ex nobili ciuitate. Chrysas est amnis, qui per Assorinorũ agros fluit. is apud illos habetur deus & religione maxima colitur. fanũ eius est in agro propter ipsam viam, qua Assoro itur Ennam. In eo Chrysæ est simulacrum præclare factum e marmore. id iste poscere Assorinos propter singularem eius fani religionẽ non ausus est. Tlepolemo dat, Hieroníque negocium. illi noctu facta manu, armatique veniunt, fores ædis effringũt: æditui, custodésque mature sentiunt: signum, quod erat notũ vicinitati, buccina datur: homines ex agris concurrunt: eiicitur, fugatúrque Tlepolemus: neque quicquam ex fano Chrysæ, præter vnum perparuulum signum ex ære desideratum est. Matris

27 magnæ fanũ apud Enguinos eſt. Iam enim mihi non modo breuiter de vnoquoque dicen-
dum eſt, ſed etiam prætereunda videntur eſſe permulta: vt ad maiora iſtius & illuſtriora in
hoc genere furta & ſcelera veniamus. In hoc fano loricas, galeáſque æneas, cælatas opere
Corinthio, hydriáſque grandes ſimili in genere, atque eadem arte perfectas, idem ille P. Sci-
pio, vir omnibus rebus præcellentiſſimus poſuerat, & ſuum nomen inſcripſerat. Quid
iam de iſto plura dicam, aut querar? omnia illa Iudices, abſtulit: nihil in religioſiſſimo fa-
no, præter veſtigia violatæ religionis, noménque P. Scipionis reliquit. Hoſtium ſpolia, mo-
nimenta Imperatorũ, decora atque ornamenta fanorum, poſthac his præclaris nominibus
amiſſis, in inſtrumento ac ſupellectili C. Verris numerabuntur. tu videlicet ſolus vaſis Co-
rinthiis delectaris? tu illius æris temperationem, tu operum liniamenta ſolertiſſime perſpi-
28 cis? hæc Scipio ille nõ intelligebat, homo doctiſſimus atque humaniſſimus? tu ſine vlla bo-
na arte, ſine humanitate, ſine ingenio, ſine literis intelligis & iudicas? vide ne ille nõ ſolum
temperantia, ſed etiam intelligentia te atque iſtos, qui ſe elegantes dici volunt, vicerit. nam
quia quàm pulchra eſſent, intelligebat: idcirco exiſtimabat ea, nõ ad hominum luxuriem,
ſed ad ornatum fanorum atque oppidorum eſſe facta, vt poſteris noſtris monimenta reli-
gioſa eſſe videantur. Audite etiam ſingularem eius Iudices cupiditatem, audaciam, amen-
tiam, in his præſertim ſacris polluẽdis, quæ nõ modo manibus attingi, ſed ne cogitatione
quidem violari fas fuit. Sacrarium Cereris eſt apud Catinẽſes, eadem religione qua Romæ,
qua in cæteris locis, qua propè in toto orbe terrarum. In eo ſacrario intimo fuit ſignũ Ce-
reris perantiquum: quod viri, non modo cuiuſmodi eſſet, ſed ne eſſe quidem ſciebant. adi-
29 tus enim in id ſacrarium non eſt viris. ſacra per mulieres ac virgines confici ſolent. hoc ſi-
gnum noctu clàm iſtius ſerui, ex illo religioſiſſimo atque antiquiſſimo fano ſuſtulerunt.
Poſtridie ſacerdotes Cereris atque illius fani antiſtites, maiores natu, probatæ ac nobiles
mulieres rem ad magiſtratus ſuos deferũt. omnibus acerbum, indignũ, luctuoſum denique
videbatur. Tum iſte permotus illa atrocitate negocii, vt ab ſe ſceleris iſtius ſuſpitio remoue
retur, dat hoſpiti ſuo cuidam negocium vt aliquem reperiret, quem ea feciſſe inſimularet,
darétque operam vt is eo crimine dãnaretur, ne ipſe eſſet in crimine. Res non procraſtina-
tur. nam cum iſte Catinam profectus eſſet, ſerui cuiuſdam nomen defertur. is accuſatur: fi-
cti teſtes in eum dantur. rem cunctus Senatus Catinenſium legibus iudicat. ſacerdotes vo-
cantur: ex his quæritur ſecretò in curia quid eſſet factum: quemadmodum arbitrarentur ſi-
30 gnum eſſe ablatum. reſpõdent illæ, Prætoris in illo loco ſeruos eſſe viſos. Res, quæ eſſet an-
tea non obſcura, ſacerdotum teſtimonio perſpicua eſſe cœpit. itur in conſilium: ſeruus ille
innocens omnibus ſentẽtiis abſoluitur, quo facilius vos hũc omnibus ſententiis condẽna-
re poſſetis. Quid enim poſtulas Verres? quid ſperas? quid ſpectas? quẽ tibi aut deorum, aut
hominum auxilio putas futurum? cóne tu ſeruos ad ſpoliandum fanum immittere auſus
es, quò liberos adire ne orandi quidem cauſa fas erat? hiſne rebus manus afferre non dubi-
taſti, à quibus etiam oculos cohibere te religionũ iura cogebant? tametſi ne oculis quidem
captus in hanc fraudẽ tam ſceleratã, ac tam nefariã decidiſti. nam id concupiſti, quod nun-
quam videras: id inquã adamaſti, quod antea non aſpexeras. auribus tu tantã cupiditatem
concæpiſti, vt eã non metus, nõ religio, non deorũ vis, non hominũ exiſtimatio cõtineret.
31 At ex viro bono credo audieras, & bono authore. qui id poteſt, qui ne ex viro quidem audi
re potueris? Audiſti igitur ex muliere: quoniã id viri neque vidiſſe, neque noſſe poterãt. qua
lem porrò illam fœminã fuiſſe putatis Iudices? quàm pudicã, quæ cum Verre loqueretur?
quàm religioſam, quæ ſacrariũ ſpoliandi oſtenderet rationẽ? at minime mirũ, quæ ſacra per
ſummã caſtimoniam virorum ac mulierum erant, eadem per iſtius ſtuprum ac flagitium
eſſe violata. Quid ergo? hoc ſolum auditione expetere cœpit, cum id ipſe non vidiſſet? imò
vero alia cõpluta. ex quibus eligam ſpoliationẽ nobiliſſimi atque antiquiſſimi fani, de qua
priore actione teſtes dicere audiſtis. Nunc eadẽ illa quæſo audite, & diligẽter, ſicut adhuc fe
ciſtis, attẽdite. Inſula eſt Melita Iudices, ſatis lato ab Sicilia mari, periculoſóque diſiuncta;
in qua eſt eodem nomine oppidum, quò iſte nunquam acceſſit: quod tamen iſti textri-
32 num per triennium ad muliebrem veſtem conficiendam fuit. Ab eo oppido non longe, in

promontorio fanum est Iunonis antiquum, quod tanta religione semper fuit, vt non modo illis Punicis bellis, quæ in his ferè locis nauali prælio gesta atque versata sunt, sed etiam in hac prædonũ multitudine semper inuiolatum, sanctumque fuerit. Quinetiam hoc memoriæ proditum est, classe quõdam Masinissæ regis ad eum locum appulsa, præfectum regium dẽtes eburneos incredibili magnitudine è fano sustulisse, & eos in Africam portasse, Masinissǽque donasse. Regem quidem primò delectatum esse munere: pòst vbi audisset vnde essent, statim certos homines in quinqueremi misisse, qui eos dentes reportarent. Itaque in his inscriptum literis Punicis fuit, regem Masinissam imprudentem accepisse: re cognita reponendos, restituendósque curasse. Erat præterea magna vis eboris, multa ornamenta, in quibus eburneæ victoriæ antiquo opere ac summa arte perfectæ. Hæc iste omnia, ne multis morer, vno impetu, atque vno nuncio per seruos Venerios, quos eius rei causa miserat, tollenda atque asportanda curauit. Prò dii immortales, quẽ ego hominem accuso? quem legibus ac iudiciali iure persequor? de quo vos sententiã per tabellam feretis? Dicũt legati Melitenses publice, spoliatum templum esse Iunonis: nihil istũ in religiosissimo fano reliquisse: quem in locum classes hostium sæpe accesserint, vbi piratæ ferè quotannis hyemare solebãt, quod neque prædo violarit antea, neque hostis attigerit, id ab vno isto sic spoliatum esse, vt nihil omnino sit relictum. Hic nũc aut iste reus, aut ego accusator, aut hoc iudicium appellabitur? criminibus enim coarguitur. aut suspitionibus in iudiciũ vocatur? dii ablati, fana vexata, nudatæ vrbes reperiuntur. earum autem rerũ nullam sibi iste neque inficiandi rationẽ, neque defendendi facultatem reliquit: omnibus in rebus coarguitur à me, conuincitur à testibus, vrgetur confessione sua, manifestis in maleficiis tenetur, & manet etiam, ac tacitus facta mecum sua recognoscit. Nimiũ mihi diu videor in vno genere versari criminum: sentio Iudices occurrendum esse satietati aurium, animorúmque vestrorum: quamobrem multa prætermittam. Ad ea autẽ quæ dicturus sum, reficite vos quæso Iudices per deos immortales, per eos ipsos, de quorum religione iandiu dicimus, dum id eius facinus commemoro & profero, quo prouincia tota commota est. de quo si paulo altius ordiar, ac repetere memoriam religionis videbor, ignoscite. rei magnitudo me breuiter perstringere atrocitatem criminis non sinit. Vetus est hæc opinio Iudices, quæ constat ex antiquissimis Græcorum literis atque monimentis, insulam Siciliam totã esse Cereri & Liberæ consecratam. Hoc cum cæteræ gentes sic arbitrantur, tum ipsis Siculis tam persuasum est, vt animis eorum insitum atque innatum esse videatur. nam & natas esse has in his locis deas, & fruges in ea terra primùm repertas arbitrantur: & raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Ennensium nemore: qui locus, quòd in media est insula situs, vmbilicus Siciliæ nominatur. Quam cum inuestigare & conquirere Ceres vellet, dicitur inflammasse tædas iis ignibus, qui ex AEtnæ vertice erumpunt: quas sibi cum ipsa præferret, orbem omniũ peragrasse terrarum. Enna autem, vbi ea quæ dico, gesta esse memorãtur, est loco præcelso atque edito: quo in summo est æquata agri planities, & aquæ perennes: tota verò omni aditu circũcisa atque dirẽpta est: quam circa lacus, lucíque sunt plurimi & lectissimi flores omni tẽpore anni, locus vt ipse raptũ illum virginis, quem iam à pueris accæpimus, declarare videatur. Etenim propter est spelunca quædã, conuersa ad aquilonẽ, infinita altitudine, qua Ditem patrẽ ferunt repẽte cum curru extitisse, abreptámque ex eo loco virginem secũ asportasse, & subitò nõ longe à Syracusis penetrasse sub terras, lacúmque in eo loco repẽte extitisse, vbi vsque ad hoc tẽpus Syracusani festos dies anniuersarios agũt, celeberrimo virorũ, mulierúmque cõuentu. Propter huius opinionis vetustatẽ, quòd eorum in his locis vestigia, ac propè incunabula reperiũtur deorũ, mira quædã tota Sicilia priuatim, ac publice religio est Cereris Ennẽsis. etenim multa sæpe prodigia vim eius, numénque declarãt: multis sæpe in difficillimis rebus præsens auxiliũ eius oblatũ est: vt hæc insula ab ea nõ solũ diligi, sed etiã incoli, custodiríque videatur. nec solũ Siculi, verũetiam cæteræ gẽtes nationésque Ennẽsem Cererẽ maxime colũt. Etenim si Atheniẽsiũ sacra summa cupiditate expetũtur, ad quos Ceres in illo errore venisse dicitur, frugésque attulisse: quantã esse religionẽ cõuenit eorũ, apud quos eã natã esse, & fruges inuenisse cõstat? Itaque apud patres no-

strros atroci, ac difficili reip. tēpore, cū Tib. Graccho occiso magnorū periculorū metus ex
ostētis portēderetur, P. Mutio, L. Calphurnio C O S S. aditū est ad libros Sibyllinos: in qui-
bus inuētum est Cererem antiquissimam placari oportere. Tū ex amplissimo collegio De-
cemuirali sacerdotes Populi Ro. cum esset in vrbe nostra Cereris pulcherrimum & magni-
ficentissimum templū: tamen vsque Ennā profecti sunt. tanta enim erat authoritas & vetu-
stas illius religionis, vt cum illuc irent, non ad ædem Cereris, sed ad ipsam Cererem pro-
ficisci viderētur. Non obtundam diutius aures vestras: iandudū vereor ne oratio mea alie-
na ab iudiciorum ratione, & quotidiana dicendi cōsuetudine esse videatur. Hoc dico, hanc
ipsam Cererem antiquissimam, religiosissimam, principem omnium sacrorum, quæ apud
98 omnes gētes, nationésque fiunt, à C. Verre ex suis templis ac sedibus esse sublatam. Qui ac-
cessistis Ennam, vidistis simulacrum Cereris è marmore, & in altero templo Liberæ. sunt
ea perampla atque præclara, sed non ita antiqua. ex ære fuit quoddam modica amplitudi-
ne ac singulari opere, cum facibus, perantiquum, omnium illorum quæ sunt in eo fano
multo antiquissimum. id sustulit. ac tamen eo contentus non fuit. Ante ædem Cereris in a-
perto ac propatulo loco signa duo sunt, Cereris vnum, alterū Triptolemi, & pulcherrima
& perampla. his pulchritudo periculo, amplitudo saluti fuit: quòd eorum demolitio atque
asportatio perdifficilis videbatur. insistebat in manu Cereris dextra simulacrum pulcherri-
me factum Victoriæ. hoc iste è signo Cereris auellendum, asportādúmque curauit. Qui tan
99 dem istius animus est nunc in recognitione scelerum suorū, cum ego ipse in commemora-
tione eorum nō solùm animo commouear, verum etiam corpore perhorrescā? venit enim
mihi fani, loci, religionis illius in mētē: versantur ante oculos omnia: dies ille quo ego En
nam cum venissem, præsto mihi sacerdotes Cereris cum infulis ac verbenis fuerūt: concio,
conuentúsque ciuium, in quo ego cum loquerer, tanti fletus, gemitúsque fiebāt, vt acerbis-
simus tota vrbe luctus versari videretur. Non illi decumarum imperia, non bonorum di-
reptiones, non iniqua iudicia, non importunissimas istius libidines, nō vim, non contume-
lias, quibus operti, oppressique erant, conquerebantur: Cereris numē, sacrorum vetustatem,
fani religionem, istius sceleratissimi atque audacissimi supplicio expiari volebant: omnia se
cætera pati ac negligere dicebāt. hic dolor erat tantus, vt Verres alter Orcus venisse Ennā,
& nō Proserpinā asportasse, sed ipsam abripuisse Cererē videretur. Etenim vrbs illa, nō vrbs
100 videtur, sed fanum Cereris esse. Habitare apud sese Cererē Ennenses arbitrantur: vt mihi nō
ciues illius ciuitatis, sed omnes sacerdotes, omnes accolæ atque antistites Cereris esse videā-
tur. Ennæ tu simulacrum Cereris tollere audebas? Ennæ tu de manu Cereris Victoriam di
ripere, & deam deæ detrahere conatus es? quorum nihil violare, nihil attingere ausi sunt, in
quibus erant omnia quæ sceleri propiora sunt, quàm religioni. tenuerunt enim P. Popilio,
P. Rupilio C O S S. illum locū serui, fugitiui, barbari, hostes. sed neque tam serui illi domi-
norum, quàm tu libidinum: neque tam fugitiui illi à dominis, quàm tu à iure & à legibus:
neque tam barbari lingua & natione illi, quàm tu natura & moribus: neque illi tā hostes
hominibus, quàm tu diis immortalibus. Quæ deprecatio est igitur ei reliqua, qui indigni-
tate seruos, temeritate fugitiuos, scelere barbaros, crudelitate hostes vicerit? Audistis Theo-
101 dorū & Numinium, & Nicasionem Legatos Ennēses publicè dicere, sese à suis ciuibus hæc
habere mandata, vt ad Verrem adirent, & eum simulacrū Cereris & Victoriæ reposcerent:
id si impetrassent, tum vt morem veterem Ennēsium conseruarent, publicè in eum, tamet-
si vexasset Siciliam, tamen, quoniam hæc à maioribus constituta accepissent, testimonium
ne quod dicerent. sin autem ea non reddidisset, tum vt iudicio adessent, tum vti de eius in-
iuriis iudices docerent, sed multò maxime de religione quererentur. Quas illorū querimo
nias nolite per deos immortales aspernari, nolite contemnere ac negligere Iudices. agūtur
iniuriæ sociorum: agitur vis legum: agitur existimatio, veritásque iudiciorū. quæ sunt o-
mnia permagna, verum illud maximum, Tanta religione obstricta tota prouincia est, tāta
superstitio ex istius facto mentes omnium Siculorum occupauit: vt quæcunque accidant
102 publicè vel priuatim incommoda, propter eam causam scelere istius euenire videātur. Au-
distis Centuripinos, Agyrinenses, Catinenses, Herbitenses, Ennenses, cōplures alios publicè

dicere,quæ ſolitudo eſſet in agris,quæ vaſtitas,quæ fuga aratorum,quàm deſerta,quàm in-
culta,quàm relicta omnia.ea tametſi iſtius multis,& variis iniuriis acciderunt,tamen hæc
vna cauſa in opinione Siculorum plurimum valet, quòd Cerere violata,omnes cultus,fru
ctúſque Cereris,in his locis interiiſſe arbitrantur. Medemini religioni ſociorũ Iudices:con-
ſeruate veſtrã authoritatẽ. neque enim hæc externa nobis eſt religio,neque aliena. quòd ſi
eſſet,ſi ſuſcipere eã nolletis:tamen in eo qui violaſſet,ſancire vos velle oporteret. Nunc ve-
rò in communi omnium gẽtium religione, ínque his ſacris,quæ maiores noſtri ab exteris
nationibus adſcita atque accerſita coluerũt (quæ ſacra,vt erant re vera,ſic appellari Græca
voluerunt)negligẽtes ac diſſoluti,ſi cupiamus eſſe,quî poſſumus? Vnius etiam vrbis omniũ 103
pulcherrimæ,atque ornatiſſimæ Syracuſarum direptionem commemorabo,& in medium
proferam Iudices: vt aliquando totã huius generis rationem concludam,ac definiam. ne-
mo ferè veſtrum eſt quin quemadmodum captæ ſint à M. Marcello Syracuſæ,ſæpe audie-
rit,nonnũquam etiam in annalibus legerit. Conferte hanc pacem cũ illo bello,huius Præ-
toris aduentum cum illius Imperatoris victoria, huius cohortem impuram cum illius ex-
ercitu inuicto, huius libidines cum illius continentia: ab illo qui cæpit,cõditas: ab hoc,
qui conſtitutas accæpit,captas dicetis Syracuſas. Nunc iam illa omitto, quæ diſperſe à me
multis locis dicentur,ac dicta ſunt:forum Syracuſanorum,quod introitu Marcelli à pluri-
ma cæde ſeruatum eſt,id aduentu Verris Siculorum innocentium ſanguine redũdaſſe:por-
tum Syracuſanorum,qui tum & noſtris claſſibus,& Carthaginenſium clauſus fuiſſet, cum 104
iſto Prætore Cilicum myoparoni,prædonibúſque patuiſſe. Mitto adhibitam vim ingenuis,
matreſſamilias violatas,quæ tum vrbe capta commiſſa nõ ſunt,neque odio hoſtili, neque
licentia militari,neque more belli, neque iure victoriæ: mitto inquam hæc omnia quæ ab
iſto per triennium perfecta ſunt:ea quæ coniuncta cum illis rebus ſunt,de quibus antea di-
xi,cognoſcite. Vrbem Syracuſas maximã eſſe Græcarum vrbium, pulcherrimámque o-
mnium ſæpe audiſtis. Eſt Iudices ita vt dicitur: nam & ſitu eſt cum munito,tum ex omni
aditu,vel terra vel mari præclaro ad aſpectum,& portus habet propè in ædificatione,aſpe-
ctúque vrbis incluſos: qui cum diuerſos inter ſe aditus habeant, in exitu coniunguntur &
confluũt. eorum coniunctione,pars oppidi,quæ appellatur Inſula,mari diſiuncta anguſto 105
ponte rurſum adiungitur & continetur. Ea tanta eſt vrbs,vt ex quatuor vrbibus maximis
conſtare dicatur. quarum vna eſt ea,quam dixi,Inſula: quæ duobus portubus cincta,in v-
triuſque portus oſtium,aditúmque proiecta eſt: in qua domus eſt quæ regis Hieronis fuit,
qua Prætores vti ſolent. In ea ſunt ædes ſacræ cõplures:ſed duæ,quæ longe cæteris antecel
lunt: Dianæ vna,& altera quæ fuit ante iſtius aduentũ ornatiſſima,Mineruæ. In hac Inſula
extrema eſt fons aquæ dulcis,cui nomẽ Arethuſa eſt: incredibili magnitudine,pleniſſimus
piſcium:qui fluctu totus operiretur, niſi munitione,ac mole lapidum à mari diſiunctus eſ
ſet. Altera autem eſt vrbs Syracuſis,cui nomen Acradina eſt. in qua forum maximum,pul
cherrimæ porticus,ornatiſſimum Prytaneum,ampliſſima eſt curia,templúmque egregium
Iouis Olympii:cæteráque vrbis partes vna lata via perpetua,multíſque tranſuerſis diuiſæ, 106
priuatis ædificiis cõtinentur. Tertia eſt vrbs,quæ quòd in ea parte Fortunæ fanũ antiquum
fuit, Tyche nominata eſt: in qua & gymnaſium ampliſſimum eſt, & cõplures ædes ſacræ:
colitúrque ea pars,& habitatur frequentiſſimé. Quarta autem eſt vrbs,quæ quia poſtrema
ædificata eſt,Neapolis nominatur: quam ad ſummam Theatrum eſt maximum. præterea
duo templa ſunt egregia, Cereris vnum,alterũ Liberæ,ſignúmque Apollinis qui Theſmo-
tes vocatur,pulcherrimum & maximum: quod iſte ſi portare potuiſſet,non dubitaſſet au-
ferre. Nunc ad Marcellum reuertar,ne hæc à me ſine cauſa cõmemorata eſſe videantur:qui
cum tam præclaram vrbem vi,copiiſque cæpiſſet,non putauit ad laudem Populi Romani
hoc pertinere,hanc pulchritudinem,ex qua præſertim nihil periculi oſtenderetur, delere &
extinguere. Itaque ædificiis omnibus,publicis & priuatis,ſacris & profanis ſic pepercit,qua-
ſi ad ea defendenda cum exercitu,non expugnanda veniſſet. In ornatu vrbis habuit victo- 107
riæ rationem,habuit humanitatis. Victoriæ putabat eſſe,multa Romam deportare quæ or-
namento vrbi eſſe poſſent.humanitatis,nõ plane ſpoliare vrbem,præſertim quam conſer-

uare voluiſſet. In hac partitione ornatus, non plus victoria Marcelli Populo Romano ap-
petiuit, quàm humanitas Syracuſanis reſeruauit. Romam quæ aſportata ſunt, ad ædẽ Ho-
noris atque Virtutis, itémque aliis in locis videmus. nihil in ædibus, nihil in hortis poſuit,
nihil in ſuburbano. putauit ſi vrbis ornamenta domum ſuam non contuliſſet, domũ ſuam
vrbi ornamento futuram. Syracuſis autem permulta atque egregia reliquit: deum vero nul
lum violauit, nullum attigit. Conferte Verrem, nõ vt hominem cum homine comparetis,
ne qua tali viro mortuo fiat iniuria: ſed vt pacem bello, leges cum vi, forum & iuriſditionẽ
108 cum ferro & armis, aduentum & comitatum cũ exercitu & victoria conferatis. AEdes Mi-
neruæ eſt in Inſula, de qua antè dixi, quam Marcellus non attigit, quam plenam atque or-
natam reliquit. quæ ab iſto ſic ſpoliata atque direpta eſt, nõ vt ab hoſte aliquo, qui tamen
in bello religionum & conſuetudinis iura retineret: ſed vt à barbaris prædonibus vexata eſ
ſe videatur. Pugna erat equeſtris Agathoclis Regis in tabulis picta præclaré. his autem ta-
bulis interiores templi parietes veſtiebantur: nihil erat ea pictura nobilius, nihil Syracuſis
quod magis viſendũ putaretur. Has tabulas M. Marcellus cũ omnia illa victoria ſua pro-
fana feciſſet, tamen religione impeditus non attigit. iſte cum illa iam propter diuturnam
pacem fidelitatémque populi Syracuſani ſacra religioſáque accepiſſet, omnes eas tabulas
109 abſtulit: parietes quorum ornatus tot ſecula mãſerat, tot bella effugerat, nudos ac deforma-
tos reliquit. & Marcellus, qui ſi Syracuſas cæpiſſet, duo templa ſe Romæ dedicaturum vo-
uerat: id quod erat ædificaturus, his rebus ornare quas cæperat, noluit. Verres qui non ho-
nori, neque virtuti, vt ille, ſed Veneri & Cupidini vota deberet, is Mineruæ tẽplum ſpolia-
re conatus eſt. ille deos deorum ſpoliis ornare noluit: hic ornamenta Mineruæ virginis in
meretriciam domũ tranſtulit. viginti & ſeptem præterea tabulas pulcherrimè pictas ex ea-
dem æde ſuſtulit, in quibus erant imagines Siciliæ regum ac tyrannorum, quæ non ſolùm
pictorum artificio delectabant, ſed etiam commemoratione hominum & cognitione for-
marum. Ac videte quanto tetrior hic tyrãnus Syracuſanis fuerit, quàm quiſquam ſuperio-
rum: cum illi tamen ornarint templa deorum immortalium, hic etiam deorum monimẽ-
110 ta atque ornamenta ſuſtulerit. Iam verò quid ego de valuis illius templi cõmemorem? ve-
reor ne hæc qui non viderunt, omnia me nimis augere atque ornare arbitrentur. quod ta-
men nemo ſuſpicari debet, tam eſſe me cupidũ, vt tot viros primarios velim, præſertim ex
iudicum numero qui Syracuſis fuerint, qui hæc viderint, eſſe temeritati & mendacio meo
conſcios. confirmare hoc liquidò Iudices poſſum, valuas magnificentiores ex auro atque
ebore perfectiores nullas vnquã vllo tempore fuiſſe. incredibile dictu eſt, quàm multi Græ-
ci de valuarum harum pulchritudine ſcriptũ reliquerint. Nimium forſitan hæc illi miren-
tur atque efferant. eſto. veruntamen honeſtius eſt reipublicæ noſtræ Iudices, ea quæ illis pul
chra eſſe videantur, Imperatorem noſtrum in bello reliquiſſe, quàm Prætorem in pace abſ-
tuliſſe. Ex ebore diligentiſſimè perfecta argumenta erant in valuis: ea detrahẽda curauit o-
111 mnia. Gorgonis os pulcherrimum, cinctum anguibus reuellit atque abſtulit. & tamen in-
dicauit ſe non ſolùm artificio, ſed etiam precio quæſtúque duci. nam bullas omnes aureas
ex his valuis, quæ erant & multæ & graues, non dubitauit auferre: quarũ iſte non opere de-
lectabatur, ſed pondere. Itaque eiuſmodi valuas reliquit, vt quæ olim ad ornãdum templũ
erant maximè, nunc tantum ad claudendum factæ eſſe videantur. Etiámne gramineas ha-
ſtas? vidi enim vos in hoc non minimè, cum teſtes dicerent, commoueri: quod erãt huiuſ-
modi, vt ſemel vidiſſe ſatis eſſet: in quibus neque manu factum quicquã, neque pulchritu-
do erat vlla, ſed tantum magnitudo incredibilis, de qua vel audire ſatis eſſet: nimium, vide-
re plus quàm ſemel. Etiámne id concupiſtienam Sappho, quæ ſublata de Prytaneo eſt, dat
tibi iuſtam excuſationem, propè vt concedendum atque ignoſcendum eſſe videatur. M.
112 Syllanionis opus tam perfectum, tam elegans, tam elabotatum, quiſquam non modo pri-
uatus, ſed populus potius haberet, quàm homo elegantiſſimus atque eruditiſſimus Verres?
nimirum contrà dici nihil poteſt. noſtrũ enim vnuſquiſque, qui tam beati, quàm iſte eſt, nõ
ſumus, tam delicati eſſe non poſſumus, ſiquando aliquid iſtiuſmodi videre volet, eat ad æ-
dem Felicitatis, ad monimẽtum Catuli, in porticum Metelli: det operam vt admittatur in

alicuius istorum Tusculanum, spectet eorum ornatum siquid iste suorum AEdilibus ac-
commodauit: Verres hæc habeat domi: Verres ornamentis fanorum atque oppidorum ha
beat plenam domum, villas refertas. Etiámne huius operarii studia ac delitias Iudices per-
feretis? qui ita natus est, ita educatus, ita factus & animo & corpore, vt multo appositior ad
deferenda, quàm ad auferenda signa esse videatur. Atque hæc Sappho sublata quantum de-
siderium sui reliquerit, dici vix potest. nam tum ipsa fuit egregie facta, tum epigrāma Græ 113
cum pernobile incisum habuit in basi: quod iste eruditus homo & Græculus, qui hæc sub-
tiliter iudicat, qui solus intelligit, si vnam literam Græcam scisset, certe nō sustulisset. nunc
enim quod inscriptum est inani in basi, declarat quid fuerit, & id ablatū indicat. Quid? si-
gnum Pæanis ex æde AEsculapii præclarè factum, sacrū & religiosum non sustulisti? quod
omnes propter pulchritudinem visere, propter religionem colere solebāt. Quid? ex æde Li-
beri simulacrū Aristei non tuo imperio palàm ablatū est? Quid? ex æde Iouis religiosissimū
simulacrum Iouis Imperatoris, quem Græci Vrion nominant, pulcherrimè factum nónne
abstulisti? Quid? ex æde Liberi paruum illud caput pulcherrimū quod visere solebamus, nū
dubitasti tollere? atque ille Pæan sacrificiis anniuersariis simul cum AEsculapio apud illos 114
colebatur. Aristeus, qui, vt Græci ferunt, Liberi filius inuentor olei esse dicitur, vnà cum Li-
bero patre apud illos eodem erat in templo consecratus. Iouem autem Imperatorem quā-
to honori in suo templo fuisse arbitramini? hinc colligere potestis, si recordari volueritis,
quāta religione fuerit eadem specie atque forma signum illud, quod ex Macedonia captū,
in Capitolio posuerat Flaminius. Etenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iouis Im
peratoris vno in genere pulcherrimè facta: vnum, illud Macedonicum quod in Capitolio
videmus: alterum, in Pōti ore & angustiis: tertium, quod Syracusis ante Verrem Prætorem
fuit. Illud Flaminius ita ex æde sua sustulit, vt in Capitolio, hoc est in terrestri domicilio
Iouis poneret. Quod autē est ad introitū Ponti, id cum tam multa ex illo mari bella emer
serint, tam multa porrò in Pontum inuecta sint, vsque ad hanc diem integrū inuiolatum- 115
que seruatum est. Hoc tertiū quod erat Syracusis, quod M. Marcellus armatus & victor vi-
derat, quod religioni concesserat, quod ciues atque incolæ Syracusani colere, aduenæ nō so
lum visere, verùm etiam venerari solebāt, id Verres ex templo Iouis sustulit. Vt sæpius ad
M. Marcellum reuertar Iudices, sic habetote, plures esse à Syracusanis istius aduentu deos,
quàm victoria Marcelli homines desideratos. Etenim ille requisisse dicitur etiā Archime-
dem illum summo ingenio hominem ac disciplina: cúmque cū audisset interfectum, per-
molestè tulisse. iste omnia quæ requisiuit, nō vt seruaret, verùm vt asportaret requisiuit. Iā
illa quæ leuiora videbuntur, si hôc loco dicerentur, ideo præteribo, quòd iste mensas Del-
phicas è marmore, crateras ex ære pulcherrimas, vim maximam vasorum Corinthiorum
ex omnibus ædibus sacris Syracusis abstulit. Itaque Iudices, hi qui hospites ad ea quæ vi- 116
senda sunt, ducere solent, & vnūquidque ostēdere, quos illi Mystagogos vocant, conuersam
iam habent demonstrationem suam. nam vt antè demōstrabant quid vbique esset, ita nūc
quid vndique ablatum sit ostendūt. Quid tum? mediocríne tandem dolore eos affectos es-
se arbitramini? non ita est Iudices: primùm quòd omnes religione mouentur, & deos pa-
trios, quos à maioribus acceperunt, colendos sibi diligenter & retinendos esse arbitrantur.
deinde hic ornatus, hæc opera, atque artificia, signa, tabulæ pictæ, Græcos homines nimio
opere delectant. Itaque ex illorū querimoniis intelligere possumus hæc illis acerbissima vi-
deri, quæ forsitan nobis leuia & contemnenda esse videantur. Mihi credite Iudices, tametsi
vosmetipsos hæc eadem audire certo scio. cum multas acceperint per hosce annos socii, at-
que exteræ nationes calamitates & iniurias, nullas Græci homines grauius tulerunt, nec fe- 117
runt, quàm huiuscemodi spoliationes fanorū atque oppidorū. Licet iste dicat emisse se, sicu
ti solet dicere, credite mihi Iudices, nulla vnquā ciuitas tota Asia, & Græcia signū vllum,
tabulas pictas, vllum denique ornamentum vrbis sua voluntate cuiquam vēdidit. nisi for-
tè existimatis posteaquam iudicia seuera Romæ fieri desierint, Græcos homines hæc ven-
dere cœpisse: quæ tum non modo nō vendebant, cum iudicia fiebant, verumetiam coeme-
bant. nisi arbitramini L. Crasso, Q. Scæuolæ, C. Claudio potētissimis hominibus, quorum

AEdilitates ornatissimas vidimus, cõmercium istarum rerum cum Græcis hominibus nõ
fuisse:his qui post iudiciorum dissolutiones AEdiles facti sunt,fuisse. Acerbiorem etiam sci
tote esse ciuitatibus falsam istã & simulatam emptionẽ, quàm siquis clàm surripiat,aut eri
118 piat palàm atque auferat.nam turpitudinem summã esse arbitrãtur referri in literas publi-
cas,precio adductam ciuitatem:& precio paruo,ea quæ accæpissent à maioribus,vendidisse
atque alienasse. Etenim mirãdum in modũ Græci rebus istis, quas nos cõtemnimus,dele-
ctantur.itaque maiores nostri facile patiebantur hæc esse quamplurima apud socios,vt im
perio nostro quàm ornatissimi florẽtissimique essent. Apud eos autem quos vectigales aut
stipendiarios fecerant,tamen hæc relinquebant,vt illi quibus ea iucũda sunt, quæ nobis le-
uia videbantur,haberent hæc oblectamenta & solatia seruitutis. Quid arbitramini Rhegi-
nos,qui iam ciues Ro.sunt, mereri velle,vt ab iis marmorea Venus illa ne auferatur? quid
Tarentinos,vt ne Europam in Tauro sedentem amittant?vt Satyrũ,qui apud illos in æde
Vestæ est? vt cætera?quid Thespienses, vt Cupidinis signum, propter quod vnum visuntur
119 Thespiæ? quid Gnidios, vt Venerem marmoream? quid vt pictam,Coos? quid Ephesios,
vt Alexandrum?quid Cyzicenos,vt Aiacem aut Medeam?quid Rhodios,vt Ialysium?quid
Athenienses,vt ex marmore Iacchum aut Parthalum pictum, aut ex ære Myronis buculã?
Longum est,& non necessarium commemorare quæ apud quosque visenda sunt tota Asia
& Græcia. Verùm illud est quãobrem hæc cõmemorarim, quòd existimare vos hoc volo,
mirum quendam dolorem accidere iis,ex quorum vrbibus hæc auferantur. Atque vt cæte-
ros omittamus,de ipsis Syracusanis cognoscite: ad quos ego cum venissem,sic primò exi-
stimabam,vt Romæ ex istius amicis accæperam,ciuitatem Syracusanam propter Heraclii
hæreditatem nõ minus esse isti amicam, quàm Mamertinam propter prædarum ac furto-
rum omnium societatem.simul & verebar ne mulierum nobilium & formosarum gratia,
120 quarum iste arbitrio Præturam per triennium gesserat, virorúmque quibuscum illæ nuptæ
erant,nimia in istum non lenitudine,sed etiam liberalitate oppugnarer, siquid ex literis Sy
racusanorum conquirerem. Itaque Syracusis cum ciuibus Romanis eram,eorũ tabulas scri
bebam,iniurias cognoscebam.cum diutius in eo negocio curáque fueram:vt requiescerem,
curámque animi remitterem,ad Carpinatii præclaras tabulas reuertebar. vbi cum Equiti-
bus Ro.ex illo cõuentu honestissimis,illos Verrutios,de quibus antè dixi,explicabã. A Sy-
racusanis prorsus nihil adiumẽti neque publicè neque priuatim expectabã,neque erat in ani
mo postulare. Cũ hæc agerẽ,repẽte venit ad me Heraclius is qui tum magistratũ Syracusis
habebat,homo nobilis,qui sacerdos Iouis fuisset: qui honos apud Syracusanos est amplissi
121 mus.agit mecũ & cum fratre meo,vt,si nobis videretur,adiremus ad eorũ Senatũ,frequẽtes
esse in curia,se iussu Senatus à nobis petere vt veniremus. Primo nobis fuit dubiũ quid age
remus. deinde cito venit in mentẽ nõ esse vitãdũ nobis illũ cõuentũ & locũ.itaque in curiã
venimus:honorificè sanè cõsurgitur.nos rogatu magistratus assedimus.incipit is loqui qui
& authoritate & ætate,&,vt mihi visum est, vsu rerũ antecedebat Diodorus Timarchides,
cuius omnis oratio hanc habuit primo sententiam, Senatum populúmque Syracusanum
molestè grauitérque ferre quòd ego,cum in cæteris Siciliæ ciuitatibus Senatum populúm-
que docuissem quid eis vtilitatis,quid salutis afferrem: & cum ab omnibus mandata,Lega
tos,literas,testimoniáque sumpsissem,in illa ciuitate nihil eiusmodi facerem. Respõdi,Ne-
que Romæ in conuentu Siculorum, cum à me auxilium communi omnium legationum
122 consilio petebatur,causáque totius ad me Siciliæ deferebatur,Legatos Syracusanorũ affuis-
se,neque me postulare vt quicquam contra C.Verrem decerneretur in ea Curia in qua in-
auratam C. Verris statuam viderem. Quod posteaquam dixi,tantus est gemitus factus a-
spectu statuæ & commemoratione,vt illud in Curia positum monimentum,scelerum,non
beneficiorum videretur. tum pro se quisque quantum dicendo assequi poterat, docere me
cœpit ea quæ paulo ante commemoraui, spoliatam vrbem,fana direpta:ex Heraclii hære-
ditate,quam palæstritis concessisset, multo maximã partem ipsum abstulisse: neque postu-
landum fuisse vt ille palæstritas diligeret,qui etiam inuẽtorem olei deum sustulisset: neque
illam statuã esse ex pecunia publica, neque publicè datã,sed eos qui hæreditatis diripiendæ

participes fuiſſent,faciendā ſtatuendámque curaſſe.eoſdem Romæ fuiſſe Legatos illius ad-
iutores improbitatis,ſocios furtorum,conſcios flagitiorum:eo minus mirari me oportere,
ſi illi communi Legatorum voluntati & ſaluti Siciliæ defuiſſent. Vbi eorum dolorem ex il 113
lius iniuriis nō modo nō minorē,ſed propè maiorē quàm cæterorū Siculorū eſſe cognoui,
tum meum animū in illos, tū mei cōſilii,negociique totius ſuſcæpti cauſam rationémque
propoſui:tū eos hortatus ſum vt cauſæ cōmuni ſalutíque ne deeſſent:vt ei illā laudationē,
quam ſe vi ac metu coactos paucis illis diebus decreſſe dicebant, tollerent . Itaque Iudices
Syracuſani hæc faciūt iſtius clientes atque amici:primùm mihi literas publicas quas in æ-
rario ſanctiore conditas habebant, proferunt:in quibus oſtendunt omnia quæ dixi ablata,
eſſe perſcripta,& plura etiam quàm ego potui dicere. perſcripta autem hoc modo,quòd ex
æde Mineruæ hoc & illud abeſſet,quòd ex æde Iouis,quòd ex æde Liberi. Vt quiſque eis re-
bus tuendis cōſeruandíſque præfuerat,ita perſcriptum erat:cum rationem ex lege redderet, 114
& quæ acceperat,deberet tradere,petiſſe vt ſibi quòd hæ res abeſſent,ignoſceretur. itaque o-
mnes liberatos diſceſſiſſe,& eſſe ignotū omnibus. quas ego literas obſignandas publico ſi-
gno deportādáſque curaui. De laudatione autē ratio ſic reddita eſt.primùm cū à Verre lite-
ræ aliquantò ante aduentum meum de laudatione veniſſent,nihil eſſe decretū.deinde cum
quidam ex illius amicis commonerent,oportere decerni,maximo eſſe clamore & conuicio
repudiatos: & poſteaquam meus aduentus appropinquarit,imperaſſe eum qui ſummā po-
teſtatem haberet vt decernerent.decretū ita eſſe,vt multò plus illa laudatio mali quam bo-
ni poſſit afferre. Id adeo Iudices,vt mihi ab illis demōſtratum eſt,ſic vos ex me cognoſci-
te.mos eſt Syracuſis, vt ſiqua de re ad Senatū referatur, dicat ſentētiam qui velit: nomina-
tim nemo rogatur. & tamen vt quiſque honore & ætate antecedit,ita primus ſolet ſua ſpō 115
te dicere,ídque à cæteris ei conceditur. ſiquando taceant omnes,tunc ſortito coguntur di-
cere. Cū hic mos eſſet, refertur ad Senatū de laudatione Verris: in quo primùm,vt aliquid
eſſet moræ,multi interpellant de Sex. Peduceo, qui de illa ciuitate totáque prouincia opti-
mè meritus eſſet, ſeſe antea cum audiſſent, ei negociū faceſſitum,cúmque eum publice pro
plurimis eius & maximis meritis laudare cuperent,à C. Verre prohibitos eſſe:iniquum eſ-
ſe, tametſi Peduceus eorū laudatione iam nō vteretur, tamen non id prius decernere quod
aliquando voluiſſent,quàm quod tum cogerētur.Conclamant omnes & approbant ita fie
ri oportere. Refertur de Peduceo.vt quiſque ætate & honore antecedebat,ita ſententiam di
xit ex ordine. Id adeo ex ipſo S.C.cognoſcite. nam principium ſententiæ perſcribi ſolet.
Recita. QVOD VERBA FACTA SVNT DE SEX. PEDVCEO. Dicit qui pri- 116
mi ſuaſerint.decernitur.refertur deinde de Verre.dic quæſo quomodo? QVOD VERBA
FACTA SVNT DE C. VERRE. Quid poſtea ſcriptum eſt? CVM SVRGERET
NEMO, NEQVE SENTENTIAM DICERET. Quid hoc eſt? SORS DVCI-
TVR. Quamobrem? nemo erat voluntarius laudator Præturæ tuæ, defenſor periculorum
tuorum,præſertim cum inire à Prætore gratiam poſſet? nemo.ipſi illi tui conuiuæ cōſilia-
rii & conſcii verbum facere non audebant. in qua Curia ſtatua tua ſtabat,& nuda in ea fi-
lii,nemo fuit quem ne nudus quidem filius in ea nuda prouincia cōmoueret. atque etiam
hoc me docent,eiuſmodi Senatuſconſulto ſeſe feciſſe laudationē,vt omnes intelligere poſ-
ſent non laudationem,ſed potius irriſionem eſſe illam quæ commonefaceret iſtius turpem
calamitoſámque Præturam . etenim ſcriptum eſſe ita,quòd iſte virgis neminem occidiſſet, 117
à quo cognoſcitis nobiliſſimos homines atque innocentiſſimos ſecuri eſſe percuſſos. quòd
vigilanter prouinciam adminiſtraſſet,cuius omnes vigilias in ſtupris conſtat adulteriíſque
eſſe conſumptas.hoc autem ſcriptum eſſe quod proferre nō auderet reus,accuſator recitare
non deſineret. quòd prædones procul ab inſula Sicilia prohibuiſſet Verres: quos etiam in-
tra Syracuſanam inſulā recepiſſet. Quæ poſteaquam ex illis cognoui, diſceſſi cum fratre è
Curia,vt nobis abſentibus, ſiquid vellent decernerent. decernūt ſtatim:primùm vt L. Fra-
tri hoſpitium publicè fieret:quòd is eandem voluntatem erga Syracuſanos ſuſcæpiſſet,quam
ego ſemper habuiſſem.id non modo tum ſcripſerunt,verū etiam in ære inciſum nobis tra-
diderunt. Valde hercle te Syracuſani tui,quos crebrò cōmemorare ſoles,diligunt:qui cum

128 accusatore tuo satis iustã causam coniungendæ necessitudinis putant, quòd te accusaturus
sit, & quòd ad inquirendũ in te venerit. Postea decernitur ac nõ variè, sed propè coniunctis
sententiis, vt laudatio quæ C. Verri decreta esset, tolleretur. At vero cum iam nõ solùm dis-
cessio facta esset, sed etiam perscriptum atque in tabulas relatũ, Prætor appellatur. At quis
appellat? magistratus aliquis? nemo. Senator? ne id quidem. Syracusanorum aliquis? mini-
me. Quis igitur Prætorẽ appellat? qui Quæstor istius fuerat Cæcilius. O rem ridiculam! O
desertum hominem! O desperatũ ac relictum! à magistratu Siculo ne s.c. Siculi homines
facere possent, ne suũ ius suis moribus, suis legibus obtinere possent: non amicus istius, non
hospes, nõ denique aliquis Siculus, sed Quæstor Prætorẽ appellat. Quis hoc vidit, aut quis
audiuit? Prætor æquus & sapiens dimitti iubet Senatum. concurrit ad me maxima multi-
tudo. primùm Senatores clamare, eripi sibi ius, eripi libertatem: Populus Senatum laudare,
129 gratias agere: ciues Ro. à me nusquã discedere. quo quidem die nihil ægrius factũ est multo
labore meo, quàm vt manus ab illo appellatore abstinerentur. Cum ad Prætorẽ in ius adis-
semus, excogitat sane diligẽter & caute quid decernat. nam antequam verbum facerem, de
sella surrexit atque abiit. itaque tum de foro cum iam aduesperasceret discessimus. Postridie
mane ab eo postulo vt Syracusanis liceret s.c. quod postridie fecissent, mihi reddere. Ille e-
nimuero negat, & ait indignũ facinus esse, quòd ego in Senatu Græco verba fecissem: quòd
quidem apud Græcos Græcè locutus essem, id ferri nullo modo posse. Respondi homini vt
potui, vt volui, vt debui. tum multa, tum etiã hoc me memini dicere, facile esse perspicuum
quantum inter hunc & illum Numidicum verum & germanum Metellum interesset. illũ
noluisse sua laudatione iuuare L. Lucullum sororis virũ, quicum optimè conuenisset: hunc
130 homini alienissimo à ciuitatibus laudationes per vim & metum cõparare. Quod vbi in-
tellexi, multum apud illum recentes nuncios, multum tabulas non commendatitias sed
tributarias valuisse: admonitu ipsorum Syracusanorum impetum in eas tabulas facio, in
quibus singula perscripta erant. Ecce autẽ noua turba atque rixa: ne tamen istum omnino
Syracusis sine amicis, sine hospitibus planè nudum esse ac desertum putetis. retinere cœpit
tabulas Theomnastus quidam, homo ridiculè insanus, quem Syracusani Theoractum vo
cant: qui illic eiusmodi est, vt eum pueri sectentur: vt omnes cum loqui cœperit, irrideant.
Huius tamen insania quæ ridicula est aliis, mihi tum molesta sanè fuit. nam cum spumas
ageret in ore, arderent oculi, voce maxima vim me sibi afferre clamaret, copulati in ius per-
uenimus. Hîc ego postulare cœpi, vt mihi tabulas obsignare ac deportare liceret: ille cõtrá
131 instare ego omnium mihi tabularum & literarum fieri potestatem oportere: contrà ille fu-
riosus vrgere nihil ad se vestras leges pertinere. Prætor intelligens negare sibi placere, quòd
s.c. ratum esse non deberet, id me Romam deportare. Quid multa? nisi vehementius homi
ni minatus essem, nisi legum sanctionem, pœnámque recitassem, tabularum mihi potestas
facta non esset. Ille autem insanus qui pro isto contra me vehemẽtissimè declamasset, post-
quam non impetrauit, credo vt in gratiam mecum rediret, libellum mihi dat in quo istius
furta Syracusana perscripta erant, quæ ego antea iam ab illis cognoram & acceperam. Lau
dent te sanè iam Mamertini, qui ex tãta prouincia soli sunt qui te saluum velint: ita tamẽ
laudent, vt Heius qui eius princeps legationis est, adsit: ita laudẽt, vt ea quæ rogati erũt, mi-
hi parati sint respondere. ne subito à me opprimãtur, hæc sum rogaturus, Nauem debeánt-
132 ne. fatebuntur. Præbuerintne Prætore C. Verre. negabunt. AEdificauerintne nauẽ onerariã,
maximam publicè quam Verri dederunt. negare non poterunt. Frumẽtúmne ab his sum-
pserit Verres quod populo Romano mitteret sicuti superiores. negabũt. Quid militum aut
nautarum per triennium dederũt. nullum datum dicent. Fuisse Messanam omnium istius
furtorum ac prædarum receptricem? negare non poterunt. Permulta multis nauibus illinc
exportata: hanc denique nauem maximam à Mamertinis datam, onustam cum isto Præ-
tore profectam. fatebuntur. Quamobrem tibi habe sanè istam laudationem Mamertinam:
Syracusanã quidẽ ciuitatem, vt abs te affecta sit, ita in te esse animatã videmus: apud quos
etiam Verrea illa flagitiosa sublata sunt. etenim minimè conueniebat ei deorum honores
haberi, qui simulacra deorũ sustulisset. Etiam mehercule illud in Syracusanis meritò repre-

henderetur, ſi cum diem feſtum ludorum de faſtis ſuis ſuſtuliſſent celeberrimum & ſanctiſ-
ſimum, quòd eo ipſo die Syracuſæ à Marcello captæ eſſe dicuntur: iidem diem feſtum Ver-
ris nomine agerent, cum iſte Syracuſanis quæ ille calamitoſus dies reliquerit, ademiſſet. At
videte hominis impudentiam atque arrogantiam Iudices, qui non ſolùm Verrea hæc tur-
pia, hæc ridicula ex Heraclii pecunia conſtituerit, verùm etiam Marcellea tolli imperarit:
vt ei ſacra facerent quotannis, cuius opera omnium annorum ſacra deóſque patrios ami-
ſerāt: eius autē familiæ dies feſtos tollerent, per quā cæteros quoque feſtos dies recuperarāt.

Accuſationis in C. Verrem

LIBER VII. ORATIO X.

NEMINI video dubium eſſe Iudices, quin apertiſſimè C. Verres
in Sicilia ſacra profanáque omnia & priuatim & publicè ſpo-
liarit, verſatúſque ſit ſine vlla non modo religione, verumetiam
diſſimulatione in omni genere furādi atque prædādi. Sed quæ-
dā mihi magnifica & præclara eius defenſio oſtēditur: cui quē-
admodum reſiſtā, multò mihi antè eſt Iudices prouidēdum. ita
enim cauſa cōſtituitur, prouinciam Siciliam virtute eius & vi-
gilantia ſingulari dubiis formidoloſiſque temporibus à fugiti-
uis atque à belli periculis tutā eſſe ſeruatam. Quid agam Iudi-
ces? quò accuſationis meæ rationem conferam? quò me vertam? ad omnes enim meos im-
petus quaſi murus quidam boni nomen Imperatoris opponitur. noui locum: video vbi ſe
iactaturus ſit Hortenſius. Belli pericula, tempora reipub. imperatorum penuriam comme-
morabit. tum deprecabitur à vobis, tum etiam pro ſuo iure contendet, ne patiamini talem
Imperatorem Populo Romano Siculorum teſtimoniis eripi, néve obteri laudem impera-
toriā criminibus auaritiæ velitis. Non poſſum diſſimulare Iudices: timeo ne C. Verres pro-
pter hanc virtutem eximiā in re militari omnia quæ fecit, impune fecerit. venit enim mi-
hi in mentem in iudicio M. Aquilii quantum authoritatis, quantum momenti oratio M.
Antonii habuiſſe exiſtimata ſit. qui vt erat in dicendo non ſolùm ſapiens, ſed etiam fortis,
cauſa propè perorata, ipſe arripuit M. Aquilium, conſtituítque in conſpectu omnium, tuni-
cámque eius à pectore abſcidit, vt cicatrices Populus Rom. iudicéſque aſpicerent aduerſo
corpore exceptas. ſimul & de illo vulnere quod ille in capite ab hoſtium duce acceperat,
multa dixit: eóque adduxit eos qui erant iudicaturi, vehementer vt vererentur, ne quem vi-
rum fortuna ex hoſtiū telis eripuiſſet, cum ſibi ipſe non pepercíſſet, hic non ad Populi Ro-
mani laudem, ſed ad iudicum crudelitatem videretur eſſe ſeruatus. Hæc eadem nunc ab il-
lis defenſionis ratio, viáque tentatur: idem quæritur, ſit fur, ſit ſacrilegus, ſit flagitiorum o-
mnium vitiorúmque princeps: at eſt bonus Imperator & felix, & ad dubia reipub. tempora
reſeruandus. Non agam ſummo iure tecum: nō dicam id quod debeam forſitan obtinere,
cum iudicium certa lege ſit conſtitutum: non quid in re militari fortiter feceris, ſed quem-
admodum manus ab alienis pecuniis abſtinueris, abs te doceri oportere. non inquam ſic a-
gam, ſed ita quæram, quemadmodum te velle intelligo, quæ tua opera, & quanta fuerit in
bello. Quid dices? an bello fugitiuorum Siciliā virtute tua liberatam? magna laus & hone-
ſta oratio. ſed tamen quo bello? nos enim poſt id bellum quod M. Aquilius confecit, ſic ac-
cepimus, nullum in Sicilia fugitiuorū bellū fuiſſe. At in Italia fuit. fateor: & magnū quidē
ac vehemēs. num igitur ex eo bello partem aliquā laudis appetere conaris? num tibi illius
victoriæ gloriā cum M. Craſſo, aut Cn. Pompeio cōmunicandam putas? non arbitror hoc
etiam deeſſe tuæ impudētiæ, vt quicquam eiuſmodi dicere audeas. Obſtitiſti videlicet, ne ex
Italia tranſire in Siciliam fugitiuorum copiæ poſſent. vbi? quādo? qua ex parte? cum aut na-
uibus aut ratibus conarētur accedere? nos enim nihil vnquam prorſus audiuimus: & illud
audiuimus, M. Craſſi fortiſſimi viri virtute conſilióque factum, ne ratibus coniunctis freto

fugitiui ad Messanam transire possent. à quo illi conatu non tãtopere prohibendi fuissent, si vlla in Sicilia præsidia ad illorum aduentũ opposita putarentur. At cum in Italia bellum tam propè à Sicilia, tamẽ in Sicilia non fuit: quid mirũ? ne cum in Sicilia quidem fuit, eodem interuallo pars eius belli in Italiã vlla peruasit. Etenim propinquitas ad vtrã partem hoc loco profertur? vtrũ aditum facilem hostibus, an contagionẽ imitandi eius belli periculosam fuisse? aditus omnis hominibus sine vlla facultate nauium non modo disiunctus, sed etiam clausus fuit: vt illis quibus Siciliam propinquam fuisse dicis, facilius fuerit ad Oceanum peruenire, quàm ad Peloridem accedere. Contagio autem ista seruilis belli, cur abs te potius, quàm ab his omnibus qui cæteras prouincias obtinuerunt, prædicatur? an quòd in Sicilia iã antè bella fugitiuorũ fuerunt? At ea ipsa causa est cur ipsa prouincia minimo in periculo sit, & fuerit. nam posteaquã illinc M. Aquilius decessit, omnium instituta atque edicta Prætorum fuerunt eiusmodi, vt ne quis cum telo seruus esset. Vetus est quod dicam & propter seueritatem exẽpli nemini fortasse vestrum inauditum, L. Domitium Prætorem in Sicilia, cum aper ingens ad eum allatus esset, admiratum requisisse quis eum percussisset. Cum audisset pastorem cuiusdam fuisse, eum ad se vocare iussit: illum cupide ad Prætorem quasi ad laudem atque ad præmium accurrisse. quæsisse Domitium, qui tantam bestiam percussisset. illum respondisse, venabulo. statim deinde iussu Prætoris in crucem esse sublatum. Durum hoc fortasse videatur, neque ego vllam in partem disputo: tantum intelligo, maluisse Domitium crudelem in animaduertendo, quàm in prætermittendo dissolutũ videri. Ergo his institutis prouinciæ, iam tum cũ bello fugitiuorũ tota Italia arderet, homo non acerrimus, nec fortissimus, Cn. Norbanus in summo ocio fuit. perfacile enim sese Sicilia tuebatur, nequod in ipsa bellum posset existere. Etenim cum nihil tam coniunctum sit, quàm negociatores nostri cũ Siculis, vsu, re, ratione, concordia: & cũ ipsi Siculi res suas ita constitutas habeant, vt his pacem expediat esse: imperiũ autem Populi Ro. sic diligant, vt id imminui aut cõmutari minime velint: cùmque hæc ab seruorũ bello pericula & Prætorum institutis & dominorum disciplina prouisa sint: nullum est malum domesticũ, quod ex ipsa prouincia nasci possit. Quid igitur? nullæne motus in Sicilia seruorum Verre Prætore? nullæne consensiones factæ esse dicũtur? nihil sanè quod ad Senatum Populúmque Ro. peruenerit, nihil quod iste Roma publice conscripserit: & tamen cœptũ esse in Sicilia moueri aliquot locis seruitiũ suspicor. Id adeo nõ tam ex re, quàm ex istius factis, decretísque cognosco. Ac videte quàm non inimico animo sim acturus. ego ipse hæc, quæ ille quærit, quæ adhuc nunquam audistis, commemorabo & proferam. In Tricalino, quem locum fugitiui iam antè tenuerunt, Leonidæ cuiusdam Siculi familia in suspitionem vocata est coniurationis. res delata ad istum. statim (vt par fuit) iussu eius homines qui nominati erant, cõprehensi sunt, adductíque Lilybeum. domino denũciatum est vt adesset: causa dicta damnati sunt. Quid deinde? quid censetis? furtum fortasse aut prædam expectatis aliquam. nolite vsquequaque eadem quærere. in metu belli, furãdi qui locus potest esse? etiam si qua hîc fuit in hac re occasio, prætermissa est. tum potuit à Leonida nummorum aliquid auferre, cum denũciauit vt adesset. fuit nũdinatio aliqua, & isti non noua, ne causam diceret. etiam alter locus vt absoluerentur. Damnatis quidem seruis, quæ prædandi potest esse ratio? produci ad supplicium necesse est. testes enim sunt qui in consilio fuerunt, testes publicæ tabulæ, testis splendidissima ciuitas Lilybetana, testis honestissimus maximúsque conuentus ciuium Romanorum. nihil potest. producendi sunt itaque. producuntur, & ad palum alligãtur. Etiamnum mihi expectare videmini Iudices, quid deinde factum sit: quod iste nihil vnquam fecit sine aliquo quæstu atque præda. quid in eiusmodi re fieri potuit? quod cõmodum est? expectate facinus quàm multis improbum, vincam tamẽ expectationẽ omnium. nomine sceleris, cõiurationisque damnati, ad supplicium traditi, ad palum alligati, repente multis millibus hominum inspectãtibus soluti sunt, & Leonidæ illi domino redditi. quid hoc loco potes dicere homo amentissime? nisi id, quod ego non quæro, quod denique in re tam nefaria, tametsi dubitari non potest: tamẽ, ne si dubitetur quidem, quæri oporteat quid aut quantũ, aut quomodo acceperis. remitto tibi hoc totũ atque ista te cura libero. neque

enim metuo ne hoc cuiquam persuadeatur, vt ad quod facinus nemo, præter te, vlla pecu-
nia adduci potuerit, id tu gratis suscipere conatus sis. Verũ de ista furandi, prædandique ra- 10
tione nihil dico, de hac imperatoria iam tua laude disputo. Quid ais bone custos, defensór-
que prouinciæ? tu quos seruos arma capere ac bellum facere in Sicilia voluisse cognoras, &
de consilii sententia iudicaras, hos ad suppliciũ iam more maiorum traditos, & ad palum
alligatos, ex media morte eripere ac liberare ausus es? vt quam damnatis seruis crucem fi-
xeras, hanc indemnatis ciuibus Rom. reseruares? Perditæ ciuitates, desperatis omnibus re-
bus, hos solent exitus exitiales habere vt damnati in integrum restituantur, vincti soluan-
tur, exules reducantur, res iudicatæ rescindantur. quæ cum accidunt, nemo est quin intelli-
gat ruere illam Rempub. hæc vbi veniunt, nemo est qui vllam spem salutis reliquam esse
arbitretur. atque hæc sicubi facta sunt, facta sunt vt homines populares aut nobiles suppli-
cio aut exilio leuarentur: vt non ab his ipsis qui iudicassent, vt non statim, vt non eorum 11
facinorum damnati, quæ ad vitam & fortunas omnium pertinerent. Hoc verò nouum &
eiusmodi est, vt magis propter reũ, quàm propter rem ipsam credibile esse videatur: vt ho-
mines seruos, vt ipse qui iudicarat, vt statim è medio supplicio dimiserit, vt eius facinoris
damnatos seruos, quod ad omnium liberorum caput & sanguinem pertineret. O præcla-
rum Imperatorem, nec iam cum M. Aquilio fortissimo viro, sed verò cum Paulis, Scipioni
bus, Mariis conferendum! Tãtúmne vidisse in metu, periculóque prouinciæ, cum seruitio-
rum animos in Sicilia suspensos propter bellum Italiæ fugitiuorũ videret, nequis se com-
mouere auderet, quantum terroris iniecit? comprehendi iussit. quis non pertimescat? cau-
sam dicere dominos. quid seruis tam formidolosum? fecisse videri pronunciauit. exortam
videtur flammam paucorum dolore ac morte restinxisse. Quid deinde sequitur? verbera at- 12
que ignes, & illa extrema ad suppliciũ damnatorum, metum cæterorum, cruciatus & crux.
hisce omnibus suppliciis sunt liberati. Quis dubitet quin seruorum animos summa formi
dine oppresserit, cum viderent ea facilitate Prætorem, vt ab eo seruorum sceleris, coniura-
tionísque damnatorum vita, vel ipso carnifice internũcio redimeretur? Quid, hoc in Apol
loniensi Aristodamo: quid, in Leonte Magarensi non idem fecisti? quid, iste motus seruo-
rum, bellíque subita suspitio, vtrum tibi tandem diligẽtiam custodiendæ prouinciæ, an no-
uam rationẽ improbissimi quæstus attulit? Halyciẽsis Eumenidæ nobilis hominis & hone
sti, magnæ pecuniæ villicus, cũ impulsu tuo insimulatus esset, HS L X à domino accæpisti.
quod nuper ipse iuratus docuit queadmodum gestũ esset. Ab Equite Ro. C. Matrinio absen 13
te, cum is esset Romæ, quòd eius villicos, pastorésque tibi in suspitionem venisse dixeras,
HS cẽtum abstulisti. Dixit hoc L. Flauius, qui tibi eam pecuniam numerauit, procurator C.
Matrinii: dixit ipse C. Matrinius: dicet clarissimus vir Cn. Lentulus Censor, qui Matrinii
honoris causa, recenti negocio ad te literas misit, mittendásque curauit. Quid, de Apollo-
nio Diocli filio Panormitano, cui Gemino cognomen est, præteriri potest? ecquid hoc to-
ta Sicilia clarius? ecquid indignius? ecquid manifestius proferri potest? quem is, vti Panor-
mum venit, ad se vocari & de tribunali citari iussit, concursu magno, frequentiáque con-
uentus. Homines statim loqui, mirari quòd Apollonius homo pecuniosus tandiu ab isto
maneret integer: excogitauit: nescio quid attulit: profecto homo diues, repente à Verre
non sine causa citatur. expectatio summa omnium quidnam id esset, cum exanimatus su- 14
bito ipse accurrit cum adolescente filio. nam pater grandis natu iandiu lecto tenebatur.
Nominat iste seruum, quem magistrum pecoris esse diceret: eum dicit coniurasse, & alias
familias concitasse. is omnino seruus in familia non erat. eũ statim exhiberi iubet. Apollo-
nius affirmat seruum se omnino illo nomine habere neminẽ. iste hominem arripi à tribu
nali, & in carcerem coniici iubet. ille clamare cum raperetur, nihil se miserum fecisse, nihil
commisisse: pecuniam sibi esse in nominibus, numeratam in præsentia non habere. Hæc
cum maximè summa hominum frequentia testificaretur, vt quiuis intelligere posset, eum,
quòd pecuniam non dedisset, idcirco illa tam acerba iniuria affici: cum maximè, vt dico,
hoc de pecunia clamaret, in vincla coniectus est. Videte constantiam Prætoris, & eius Præ-
toris, qui nunc reus non ita defendatur, vt mediocris Prætor: sed ita laudetur, vt opti- 15

mus Imperator. Cum seruorum bellum metueretur, quo supplicio dominos indemnatos
afficiebat, hoc seruos damnatos liberabat. Apollonium locupletissimum hominem, qui, si
fugitiui bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitiuorum no-
mine indicta causa, in vincla coniecit: seruos, quos ipse cum consilio belli faciendi causa
consensisse iudicauit, eos sine consilii sententia, sua sponte, omni supplicio liberauit. Quid?
si ab Apollonio aliquid cōmissum est, quamobrem iure in eum animaduerteretur, tamen
ne hanc rem sic agemus, vt crimini aut inuidiæ reo putemus esse oportere, siquo de homi-
ne seuerius iudicauit? Non agam tam acerbè: non vtar ista accusatoria cōsuetudine, siquod
est factum clementer, vt dissolute factum criminer: siquid vindicatum seuere est, vt ex eo
crudelitatis inuidiam colligam. non agam ista ratione: tua sequar iudicia, tuam defendam
16 authoritatem, quoad tu voles. simulac tute cœperis tua iudicia rescindere, mihi succen-
sere desinito. Meo enim iure contendam: eum, qui suo iudicio condemnatus sit, iurato-
rum iudicum sententiis damnari oportere. Non defendam Apollonii causam, amici at-
que hospitis mei, ne tuum iudicium videar rescindere: nihil de hominis frugalitate, virtu-
te, diligentia dicam. prætermittam illud etiam, de quo antea dixi, fortunas eius ita consti-
tutas fuisse, familia, pecore, villis, pecuniis creditis, vt nemini minus expediret, vllum in Si-
cilia tumultum aut bellum commoueri. non dicam ne illud quidem, si maxime in culpa
fuerit Apollonius, tamen in hominem honestissimum, ciuitatis honestissimæ, tam grauiter
animaduerti causa indicta non oportuisse: nullam inuidiam in te, ne ex illis quidem rebus
concitabo, cum esset talis vir in carcere, in tenebris, in squalore, in sordibus, tyrannicis in-
17 terdictis tuis patri exacta ætate, & adolescenti filio adeundi ad illum miserum potestatem
nunquam esse factam. etiam illud præteribo, quotiescunque Panormū veneris illo anno,
& sex mensibus (nam tandiu fuit in carcere Apollonius) toties ad te Senatum Panormita-
num adisse supplicem cum magistratibus, sacerdotibúsque publicis, orantem atque obse-
crantem vt aliquando ille miser atque innocens calamitate illa liberaretur. Relinquam
hæc omnia: quæ si velim persequi, facile ostendam tua crudelitate in alios, omnes tibi adi-
tus misericordiæ iudicum iampridem esse præclusos: omnia igitur ista concedam & remit
tam. prævideo enim quid sit defensurus Hortensius, fatebitur apud istum, neque senectu-
tem patris, neque adolescentiam filii, neque lachrymas vtriusque plus valuisse, quàm vtili-
tatem, salutémque prouinciæ. dicet Rempub. administrari sine metu ac seueritate non pos
18 se. quæret quamobrem fasces Prætoribus præferantur, cur secures datæ, cur carcer ædifica-
tus, cur tot supplicia sint in improbos more maiorum constituta. quæ cum omnia gra-
uiter seueréque dixerit, quæram cur hunc eundem Apollonium Verres idem, repente, nul-
la noua re allata, nulla defensione, sine causa de carcere emitti iusserit: tantúmque in hoc
crimine suspicionis esse affirmabo, vt iam ipsis iudicibus sine mea argumentatione conie-
cturam facere permittam, quod hoc genus prædandi, quàm improbum, quàm indignum,
quàmque ad magnitudinem quæstus immēsum, infinitúmque esse videatur. Nam quæ iste
in Apollonio fecit, ea primùm breuiter cognoscite quot & quanta sint, deinde hæc expen-
dite atque æstimate pecunia: reperietis idcirco hæc in vno homine pecunioso tot constitu-
ta, vt cæteris formidines similium incommodorum atque exempla periculorum propo-
nerentur. Primùm insimulatio est repētina, capitalis atque inuidiosi criminis. statuite quan
19 ti hoc putetis, & quàm multo redemisse. deinde crimen sine accusatore, sententia sine con-
silio, damnatio sine defensione. AEstimate harum rerum omniū precia, & cogitate in his
iniquitatibus vnū hæsisse Apolloniū: cæteros profecto multos ex his incōmodis pecunia se
liberasse. postremo tenebræ, vincla, carcer, inclusum supplicium atque à conspectu paren-
tum ac liberûm, denique à libero spiritu & cōmuni luce seclusum. Hæc verò quæ vel vita
redimi recte possunt, æstimare pecunia nō queo. hæc omnia sero redemit Apollonius, iam
mœrore ac miseriis perditus: sed tamen cæteros docuit, antè istius auaritiæ, ac sceleri occur
rere. Nisi vero existimatis hominem pecuniosissimū sine aliqua causa quæstus iniectum ad
20 tam incredibile crimen, aut sine eadem causa repente è carcere emissum, aut hoc prædandi
genus ab isto in illo vno adhibitum ac tētatum, & non per illum omnibus pecuniosis Si-

culis metum propoſitum & iniectum. Cupio mihi Iudices ab illo ſubiici, quoniam de mi-
litari eius gloria dico, ſiquid forte prætereo. Nam mihi videor de omnibus iam rebus eius
geſtis dixiſſe: quæ quidem ad belli fugitiuorum pertinerent ſuſpitionem, certe nihil ſciens
prætermiſi. Habetis hominis cōſilia, diligentiā, vigilantiam, cuſtodiā, defenſionémque pro-
uinciæ. Summa illuc pertinet, vt ſciatis, quoniam plura genera ſunt Imperatorum, ex quo
genere iſte ſit. Ne diutius in tanta penuria virorum fortium talem Imperatorem ignorare
poſſitis, non ad Q. Maximi ſapientiam, neque ad illius ſuperioris Africani in re gerenda ce
leritatem, neque ad huius qui poſtea fuit, ſingulare conſilium, neque ad Pauli rationem ac
diſciplinam, neque ad C. Marii vim atque virtutem, ſed ad aliud genus Imperatorum ſanè 11
diligenter retinendum & conſeruādum, quæſo cognoſcite. Itinerum primum laborē, qui
vel maximus eſt in re militari Iudices, & in Sicilia maxime neceſſarius, accipite quàm fa-
cilem ſibi iſte & iucundum ratione, conſilióque reddiderit. Primùm temporibus hybernis,
ad magnitudinem frigorum, & ad tempeſtatum vim ac fluminum, præclarum ſibi hoc re-
medium cōparat. vrbem Syracuſas elegerat, cuius hic ſitus atque hæc natura eſſe loci, cœ-
líque dicitur, vt nullus vnquam dies tam magna, turbulentáque tempeſtate fuerit quin ali
quo tēpore ſolem eius diei homines viderent. Hic ita viuebat iſte bonus Imperator hyber-
nis menſibus, vt eum non facile, non modo extra tectum, ſed ne extra lectum quidem quiſ
quam videret. ita diei breuitas conuiuiis, noctis longitudo ſtupris & flagitiis conterebatur.
Cum autem ver eſſe cœperat, cuius initium iſte, non à Fauonio, neque ab aliquo aſtro no- 12
tabat, ſed cum roſam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur: dabat ſe labori atque itineri-
bus. in quibus vſque eo ſe præbebat patientem atque impigrum, vt eum nemo vnquam in
equo ſedentem videret. Nam (vt mos fuit Bithyniæ regibus) lectica octophoro ferebatur, in
qua puluinus erat perlucidus melitenſi roſa farctus. Ipſe autem coronam habebat vnam
in capite, alteram in collo: reticulúmque ad nares ſibi apponebat tenuiſſimo lino, minutis
maculis, plenum roſæ. Sic confecto itinere, cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lecti-
ca vſque ad cubiculum deferebatur. eò veniebant Siculorum magiſtratus, veniebant Equi-
tes Ro. id quod ex multis iuratis audietis: controuerſiæ ſecretò deferebantur, paulopoſt pa-
làm decreta auferebātur. Deinde vbi pauliſper in cubiculo precio, nō æquitate, iura deſcri-
pſerat, Veneri iā & Libero reliquum tēpus deberi arbitrabatur. quo loco mihi non præter- 13
mittenda videtur præclari Imperatoris egregia ac ſingularis diligētia. Nam ſcitote eſſe op
pidum in Sicilia nullum ex iis oppidis, in quibus Prætores conſiſtere & conuentum agere
ſolent, quo in oppido non iſti ex aliqua familia non ignobili, delecta ad libidinem mulier
eſſet. itaque nonnullæ ex eo numero in conuiuium adhibebantur palám. ſiquæ caſtiores
erant, ad tempus veniebant: lucem, conuentúmque vitabant. Erant autem cōuiuia non illo
ſilentio Prætorum atque Imperatorum, neque eo pudore, qui in magiſtratuum conuiuiis
verſari ſolet, ſed cum maximo clamore atque conuicio. nónunquam etiam res ad manus
atque ad pugnam veniebat. iſte enim Prætor ſeuerus ac diligens, qui Populi Romani legi-
bus nunquam paruiſſet, illis diligenter legibus quæ in poculis ponebantur obtemperabat.
Itaque erant exitus eiuſmodi, vt alius inter manus è conuiuio, tāquam è prælio auferretur: 14
alius tanquam occiſus relinqueretur: plerique fuſi ſine mente ac ſine vllo ſenſu iacerēt: qui-
uis vt cum aſpexiſſet, non ſe Prætoris cōuiuium, ſed vt Cānenſem pugnam nequitiæ vide-
re arbitraretur. Cum vero æſtas ſumma eſſe iam cœperat, quod tempus omnes Siciliæ ſem-
per Prætores in itineribus conſumere conſueuerunt: propterea quòd tum putant obeun-
dam eſſe maxime prouinciam, cum in areis frumenta ſunt, quòd & familiæ congregan-
tur, & magnitudo ſeruitii perſpicitur, & labor operis maxime offenditur, & frumenti co-
pia commonet, tempus anni non impedit: tum inquam, cum concurſant cæteri Præto-
res, iſte nouo quodam ex genere Imperator, pulcherrimo Syracuſarum loco ſtatiua ſibi
caſtra faciebat. Nam in ipſo aditu atque ore portus, vbi primùm ex alto ſinus ad vrbem
ab litore inflectitur, tabernacula carbaſeis intenta velis collocabat. huc ex illa domo Præ- 15
toria, quæ Regis Hieronis fuit, ſic emigrabat, vt per eos dies nemo iſtum extra illum lo-
cum videre poſſet. In eum autem ipſum locum aditus erat nemini, niſi qui aut ſocius, aut

minister libidinis esse posset. huc omnes mulieres, quibuscũ iste consueuerat, conueniebant: quarum incredibile est quãta multitudo fuerit Syracusis. huc homines digni istius amicitia, digni vita illa, conuiuiisque veniebãt. Inter eiusmodi viros ac mulieres adulta ætate filius versabatur: vt eum etiam si natura à parentis similitudine abriperet, cõsuetudo tamen ac disciplina patri similem esse cogeret. Huc Tertia illa perducta per dolum atque insidias ab Rhodio tibicine, maximas in istius castris effecisse turbas dicitur, cum indigne pateretur vxor Cleomenis Syracusani, nobilis mulier, itemque AEschrionis honesto loco nata, in
14 cõuentum suũ mimi Isidori filiam venisse. Iste autẽ Annibal, qui in suis castris virtute putaret oportere, non genere certari, sic hanc Tertiã dilexit, vt eam secum ex prouincia exportaret. ac per eos dies cum iste cum pallio purpureo, talarique tunica versaretur in conuiuiis muliebribus, non offendebantur homines in eo, neque moleste ferebant, abesse à foro magistratum, non ius dici, non iudicia fieri. lucum illum litoris percrepare totum mulierum vocibus, cantúque symphoniæ, in foro silentium esse summum causarum atque iuris, non ferebant homines moleste. non enim ius abesse videbatur à foro, neque iudicia, sed vis & crudelitas & bonorum acerba atque indigna direptio. Hunc tu igitur Imperatorem esse defendis Hortensi? huius furta, rapinas, cupiditatem, crudelitatem, superbiam, scelus, audaciam rerum gestarum magnitudine, atque Imperatoris laudibus tegere conaris? Hic scilicet
17 est metuendum, ne ad exitũ defensionis tuæ vetus illa Antoniana dicenda ratio atque authoritas proferatur, ne excitetur Verres, ne denudetur à pectore, ne cicatrices Populus Ro. aspiciat, ex mulierũ morsu vestigia libidinis atque nequitiæ. Dii faciant vt rei militaris, vt belli mentionem facere audeas. cognoscentur enim omnia istius æra illa vetera, vt non solum in imperio, verumetiam in stipendiis qualis fuerit intelligatis. renouabitur prima illa militia, cum iste è foro abduci, non vt ipse prædicat, perduci solebat. aleatoris Placentini castra cõmemorabuntur, in quibus cum frequens fuisset, tamen ære dirutus est. multa eius in stipendiis damna proferentur, quæ ab isto ætatis fructu dissoluta & compensata sunt. Iam vero cum in eiusmodi patientia turpitudinis, aliena, non sua satietate obduruisset, qui
21 vir fuerit, quot præsidia, quàm munita pudoris & pudicitiæ, vi & audacia ceperit, quid me attinet dicere, aut coniungere cum istius flagitio cuiusquam præterea dedecus? non faciam Iudices. omnia vetera prætermittam, duo sola recentia sine cuiusquam infamia ponam, ex quibus coniecturam facere de omnibus possitis. Vnum illud, quod ita fuit illustre, notúmque omnibus, vt nemo tam rusticanus homo L. Lucullo & M. Cotta C O S S. Romam ex vllo municipio vadimonii causa venerit quin sciret iura omnia Populi Ro. nutu atque arbitrio Chelidonis meretriculæ gubernari. Alterum, quòd cum paludatus exisset, votáque pro imperio suo, communique Populi Ro. nũcupasset, noctu stupri causa lectica in vrbem introferri solitus est ad mulierem, nuptam vni, propositam omnibus, contra fas, contra auspicia, contra omnes diuinas atque humanas religiones. O dii immortales, quid interest in-
25 ter mentes hominum & cogitationes! ita mihi meam voluntatem, spémque reliquæ vitæ vestra, Populíque Rom. existimatio comprobet, vt ego quos adhuc mihi magistratus Populus Ro. mandauit, sic eos accæpi, vt me omnium officiorum obstringi religione arbitrarer. ita Quæstor sum factus, vt mihi honorem illum tum nõ solum datum, sed etiam creditum ac commissum putarem. sic obtinui Quæsturam in prouincia Sicilia, vt omnium oculos in me vnum coniectos arbitrarer: vt me Quæsturámque meam, quasi in aliquo orbis terræ theatro versari existimarẽ: vt omnia semper, quæ iucunda videtur esse, non modo his extraordinariis cupiditatibus, sed etiã ipsi naturæ ac necessitati denegarẽ. Nũc sum designatus AEdilis: habeo rationẽ quid à Populo Ro. accæperim: mihi ludos sanctissimos maxima cũ cerimonia Cereri, Libero, Liberæque faciẽdos: mihi Florã matrem Populo plebi-
30 que Ro. ludorum celebritate placandã: mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt nominati, maxima cũ dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque esse faciũdos: mihi sacrarum ædium procurationem, mihi totam vrbem tuendam esse cõmissam: ob earum rerum laborem & sollicitudinem, fructus illos datos, antiquiorẽ in Senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius, imagines ad memoriã, posteritatémque

prodēdam.Ex his ergo rebus omnibus Iudices, ita mihi deos omnes propinios esse velim,
vt, tametsi mihi iucundissimus est honos Populi, tamen nequaquam tantum capio volu-
ptatis,quantū solicitudinis & laboris, vt hæc ipsa AEdilitas,non quia necesse fuerit,alicui
cādidato data,sed quia sic oportuerit,recte collocata,& iudicio Populi digno in loco posi-
ta esse videatur. Tu cū esses Prætor renūciatus quoquo modo(mitto enim & prætereo quid
tum sit actum)sed cū esses renunciatus,vt dixi,non ipsa præconis voce excitatus es, qui te 31
totiens seniorū,iuniorúmque centuriis illo honore affici pronunciauit, vt hoc putares,ali-
quam Reip.partem tibi creditā:annum tibi illum vnū,domo carendū esse meretricis:cū ti-
bi sorte obtigisset vt ius diceres, quantū negocii, quid oneris haberes,nunquā cogitasti:ne-
que illud rationis habuisti,si forte expergefacere te posses, eam prouinciam quam tueri sin
gulari sapientia atque integritate difficile esset, ad summam stultitiam, nequitiámque ve-
nisse.Itaque non modo domo tua Chelidonem in Prætura extrudere noluisti,sed in Cheli
donis domum Præturam tuam totam detulisti.Secuta prouincia est, in qua tibi nunquam
venit in mentem,non tibi idcirco fasces & secures,& tantam imperii vim,tantámque orna
mentorum omniū dignitatem datam,vt earum rerū vi & authoritate omnia repagula iu- 32
ris,pudoris & officii perfringeres, vt omniū bona prædam tuam duceres: nullius res tuta,
nullius domus clausa, nullius vita septa, nullius pudicitia munita contra tuam cupidita-
tem & audaciā posset esse.in qua tu te ita gessisti,vt cum omnibus teneare rebus,ad bellum
fugitiuorū confugias:ex quo iā intelliges,nō modo tibi nullā defensionē, sed maximā vim
criminum exortā . Nisi forte Italici belli fugitiuorū reliquias atque illud Thēpsanum in-
commodū proferes.ad quod recens cū te peropportune fortuna obtulisset,siquid in te vir-
tutis atque industriæ fuisset,idē qui semper fueras,inuētus es.Cū ad te Valentini venissent,
& pro his homo disertus & nobilis M.Marius loqueretur vt negocium susciperes: vt cum
penes te prætoriū imperium ac nomē esset ad illam paruā manum extinguendam, ducē te
principémque præberes,non modo id refugisti,sed eo ipso tēpore,cum esses in litore, Ter- 33
tia illa tua,quam tecū deportabas,erat in omniū conspectu.Ipsis autem Valentinis ex tam
illustri,nobilíque municipio,tantis de rebus responsum nullum dedisti,cū esses cum tuni-
ca pulla & pallio. Quid hūc proficiscentē,quid in ipsa prouincia fecisse existimatis, qui cū
iam ex prouincia,non ad triūphum,sed ad iudiciū decederet, ne illam quidem infamiā fu-
gerit,quā sine vlla voluptate capiebat?O diuina Senatus frequētis in æde Bellonæ admur-
muratio!Memoria tenetis Iudices,cū aduesperasceret,& paulo ante esset de hoc Thēpsano
incōmodo nunciatum,cum inueniretur nemo qui in illa loca cum imperio mitteretur,di
xisse quendam,Verrem esse non longe à Thempsa? quàm valde vniuersi admurmurarint?
quàm palàm principes contradixerint? & is tot criminibus,testimoniisque cōuictus,in eo-
rum tabellis spem sibi aliquā ponit,quorum omniū palàm,causa incognita,voce dānatus 34
est.Esto nihil ex fugitiuorū bello,aut suspitione belli laudis adeptus est: quòd neque bellū
eiusmodi, neque belli periculum fuit in Sicilia, neque ab isto prouisum est nequod esset.at
vero contra bellum prædonū,classem habuit ornatā,diligētiámque in eo singularē. itaque
isto Prætore præclare defensa prouincia est.Sic de bello prædonū,sic de classe Siciliēsi Iudi-
ces dicam: vt hoc iam ante confirmē, in hoc vno genere omnes inesse culpas istius maxi-
mas auaritiæ,maiestatis,demētiæ,libidinis,crudelitatis. hæc dū breuiter expono, quæso,vt
fecistis adhuc,diligēter attendite. Rem naualem primū ita dico esse administratā,non vt
prouincia defenderetur,sed vt classis nomine, pecunia quæreretur. Superiorum Prætorum
consuetudo cū hæc fuisset, vt naues ciuitatibus,certúsque numerus nautarum, militúmque 35
imperaretur, maximæ & locupletissimæ ciuitati Mamertinæ nihil horum imperauisti. ob
quam rē quid tibi Mamertini clàm dederint pecuniæ,pòst videbitur:ex ipsorum literis &
testibus quæremus.Nauē verò Cybeam maximā,triremis instar,pulcherrimā atque orna-
tissimam, palàm ædificatam sumptu publico, sciente Sicilia,per magistratum, Senatúm-
que Mamertinū tibi datam,donatámque esse dico. Hæc nauis onusta præda Siciliēsi,cum
ipsa quoque esset ex præda, simul cum iste decederet, appulsa Veliam est cum plurimis re-
bus,& iis quas ante Romam mittere cum ceteris furtis noluit, quòd erāt charissimæ, ma-

ximéque cum delectabant. Eam nauem nuper egomet vidi Veliæ, multíque alii viderunt, pulcherrimam atque ornatissimā Iudices. quæ quidem omnibus, qui eam aspexerant, prospectare iam exiliū, atque explorare fugam domini videbatur. Quid mihi hoc loco respondebis? nisi forte id, quod tametsi probari nullo modo potest, tamen dici quidē in iudicio de pecuniis repetūdis necesse est, de tua pecunia constare ædificatā esse eam nauem. Aude hoc saltem dicere, quod necesse est. noli metuere Hortensi, ne quæram quî licuerit ædificare nauem Senatori. antiquæ sunt istæ leges & mortuæ, quemadmodum tu soles dicere, quæ vetant. Fuit ista reprehensio quondam, fuit ista seueritas in iudiciis, vt istam rem accusator in magnis criminibus obiiciendam putaret. quid enim tibi naue opus fuit? qui si quò publice proficiscereris, & præsidii & vecturæ causa, sumptu publico nauigia præberentur. priuatim autē nec proficisci quoquam potes, nec accersere res trāsmarinas ex iis locis, in quibus tibi habere, mercari nihil licet. Deinde cur quicquā cōtra leges parasti? valeret hoc crimen in illa veteri seueritate ac dignitate reipublicæ: nūc non modo te hoc crimine non arguo, sed ne illa quidem communi vituperatione reprehendo. Postremo tu tibi hoc nunquā criminosum, nunquam inuidiosum fore putasti, celeberrimo loco palàm tibi ædificari onerariam nauem in ea prouincia, quam tu cum imperio obtinebas? quid eos loqui qui videbant, quid existimare eos qui audiebant, arbitrabare? inanem te nauem esse in Italiam deducturum? nauiculariam te, cum Romam venisses, esse facturum? ne illud quidem quisquam poterat suspicari, te habere in Italia maritimum fundum, & ad fructus deportādos onerariam nauem comparare. Eiusmodi de te voluisti sermonem esse omnium, palàm vt loquerētur, te illam nauem parare quæ prædam ex Sicilia deportaret, & quæ ad ea furta quæ reliquisses, cōmearet? verum hæc omnia, si doces nauem de tua pecunia ædificatam, remitto atque cōcedo. sed hoc homo amentissime non intelligis priore actione ab istis ipsis tuis Mamertinis laudatoribus esse sublatum. Nam dixit Heius princeps ciuitatis, princeps istius legationis quæ ad tuam laudationem missa est, nauem tibi operis publicis Mamertinorum esse ædificatam, eíque faciendæ Senatorem Mamertinum publice præfuisse. Reliqua est materies: hanc Rheginis, vt ipsi dicunt, (tametsi tu negare non potes) publice, quòd Mamertini materiem non habent, imperauisti. si, & ex quo fit nauis, & qui faciunt, imperio tibi tuo non precio præsto fuerunt, vbi tandem istuc latet quod tu de tua pecunia dicis impensum? At Mamertini in tabulis nihil habent. Primùm video potuisse fieri, vt ex ærario nihil darent. etenim vel Capitolium, sicut apud maiores nostros factum est, publice gratis coactis fabris, operísque imperatis, exædificari atque effici potuit. deinde id quod perspicio & quod ostendam, cum istos produxero, ipsorum ex literis, multas pecunias isti erogatas in operum locationes falsas atque inanes, esse perscripras. nam illud minime mirum est, Mamertinos, à quo summum beneficium accęperāt, quem sibi amiciorem quàm Populo Ro. esse cognouerant, eius capiti literis suis pepercisse. Sed si argumento est, Mamertinos pecunias tibi non dedisse, quia scriptum non habent: sit argumento, tibi gratis constare nauem: quia quid emeris, aut quid locaueris, scriptum proferre non potes. At enim idcirco nauem Mamertinis non imperasti, quòd sunt fœderati. dii approbent. Habemus hominē in fœcialium manibus educatū: vnum, præter cæteros, in publicis religionibus fœderum sanctum & diligētem. Omnes qui ante te Prætores fuerunt, dedantur Mamertinis, quòd iis nauem contra pactionem fœderis imperarint. sed tamen tu sancte homo ac religiose, cur Taurominitanis item fœderatis nauem imperasti? an hoc probabis, in æqua causa populorum, sine precio variū ius & disparem conditionē fuisse? quid si eiusmodi esse hæc duo fœdera duorum populorum Iudices doceo, vt Taurominitanis nominatim cautum, & exceptum sit fœdere, ne nauem dare debeāt? Mamertinis in ipso fœdere sanctum atque perscriptum sit, vti nauē dare necesse sit: istum autem contra fœdus, & Taurominitanis imperasse, & Mamertinis remisisse? num cui dubium poterit esse, quin Verre Prætore plus Mamertinis Cybea, quàm Taurominitanis fœdus opitulatū sit? Recitētur fœdera. Isto igitur tuo, quēadmodum ipse prædicas, beneficio: vt res indicat, precio atque mercede: minuisti maiestatem Reipub. minuisti auxilia Populi Romani: minuisti copias maiorum virtute ac sapien-

tia comparatas:ſuſtuliſti ius imperii,cōditionem ſociorum,memoriam fœderis.Qui ex fœ
dere ipſo nauem vel vſque ad Oceanum, ſi imperaſſemus, ſumptu, periculóque ſuo arma- 41
tam atque ornatā mittere debuerunt: hi ne in freto ante ſua tecta & domos nauigarent,ne
ſua mœnia portúſque defenderent,precio abs te ius fœderis; & imperii conditionem eme-
runt. Quid cenſetis in hoc fœdere faciundo voluiſſe Mamertinos impēdere laboris,operæ,
pecuniæ, ne hæc biremis aſcriberetur,ſi id vllo modo poſſent à noſtris maioribus impetra
re? nam cum hoc munus imperaretur, tam graue ciuitati inerat, neſcio quo modo in illo
fœdere ſocietatis, quaſi quædam nota ſeruitutis. quod tum recentibus ſuis officiis, integra
re nullis Populi Ro. difficultatibus à maioribus noſtris fœdere aſſequi non potuerunt: id
nunc nullo nouo officio ſuo,tot annis poſt,iure imperii noſtri quotannis vſurpato,ac ſem
per retento,ſumma in difficultate nauium à C.Verre precio aſſecuti ſunt. At nō hoc ſolum
aſſecuti,ne nauem darent.ecquem nautam,ecquē militem,qui aut in claſſe aut in præſidio 42
eſſet,te Prætore per triennium Mamertini dederunt?denique cum ex Senatuſcōſulto,itém-
que ex lege Terentia & Caſſia,frumentum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ ciuitatibus
oporteret,id quoque munus leue atque commune Mamertinis remiſiſti. Dices frumentum
Mamertinos non debere.quomodo non debere?an vt ne vēderent? non enim erat hoc ge-
nus frumenti ex eo genere quod exigeretur, ſed ex eo quod emeretur. Te igitur authore &
interprete,ne foro quidem & commeatu Mamertini Populum Ro. iuuare debuerunt. quæ
tandem ciuitas fuit quæ deberet? qui publicos agros arant, certum eſt quid ex lege Cenſo-
ria dare debeāt.Cur iis quicquā præterea ex alio genere imperauiſti? Quid Decumani,nun
quid præter ſingulas decumas ex lege Hieronica debent? cur iis quoque ſtatuiſti, quan-
tum ex hoc genere frumenti empti darent?qui ſunt immunes,ii certe nihil debēt.at iis non 43
modo imperaſti,verūetiam quo plus darent quàm poterant,hæc ſexagena millia modiûm
quæ Mamertinis remiſeras,addidiſti.Neque hoc dico,cæteris non recte imperatū eſſe.Ma-
mertinis qui erant in eadem cauſa , & quibus ſuperiores omnes Prætores item vt cæteris
imperarant,pecuniámque ex Senatuſconſulto & ex lege diſſoluerant,his dico non recte re-
miſſum.Et vt hoc beneficium,quemadmodum dicitur,trabali clauo figeret:cum conſilio
cauſam Mamertinorum cognoſcit,& de conſilii ſententia Mamertinis ſe frumentum non
imperare pronunciat. Audite decretum mercennarii Prætoris ex ipſius commētario: & co-
gnoſcite quanta in ſcribendo grauitas,quanta in conſtituendo iure ſit authoritas. Re-
cita commentarium. Libenter ait ſe facere,itáque perſcribit. quid ſi hoc verbo nō eſſes
vſus,LIBENTER? nos videlicet,inuitū te quæſtū facere putaremus?ac de cōſilii ſenten-
tia,præclarum recitari conſilium Iudices audiſtis. Vtrum vobis conſilium recitari tandem
Prætoris videbatur,cum audiebaris nomina: an prædonis improbiſſimi ſocietas atque co-
mitatus? an fœderum interpretes,ſocietatis pactores, religionis authores? nunquam in Si-
cilia frumētum publice eſt emptū,quin Mamertinis pro portione imperaretur, ante quàm
hoc delectum,præclarúmque conſilium iſte dedit,vt ab his nūmos acciperet, ac ſui ſimilis
eſſet. Itaque tantum valuit iſtius decreti authoritas, quantum debuit eius hominis, qui à
quibus frumentum emere debuiſſet,iis decretum vendidiſſet.nam ſtatim L.Metellus vt iſti
ſucceſſit,ex C.Sacerdotis & Sex.Peducei inſtituto, ac literis frumentum Mamertinis impe- 44
rauit.tum illi intellexerunt,ſe id,quod à malo authore emiſſent,diutius obtinere non poſ-
ſe. Age porrò tu,qui te tam religioſum exiſtimari voluiſti interpretem fœderum: cur Tau-
romitanis frumentum, cur Netinis imperaſti,quarum ciuitatum vtraque fœderata eſt? Ac
Netini quidem ſibi non defuerūt. nam ſimul ac pronunciaſti,libenter te Mamertinis qui-
dem remittere, te adierunt, & eandem ſuam cauſam fœderis eſſe docuerunt. Tu aliter de-
cernere in eadem cauſa non potuiſti,pronuncias Netinos frumentum dare non oportere,
& ab his tamen exigis. Cedo mihi eiuſdem Prætoris literas , & rerum decretarum & fru-
menti imperati, & rerum decretarū & tritici empti. Quid potius in hac tanta, ac tam tur-
pi inconſtantia ſuſpicari poſſumus Iudices, quàm id quod neceſſe eſt, aut iſtum à Neti-
nis pecuniam cum poſceret, non datam : aut id eſſe actum , vt intelligerent Mamertini
bene ſe apud iſtum tam multa precia , ac munera collocaſſe : cum idem alii iuris exe-

46 dem causa non obtinerent? Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ lau-
dationis, in qua quàm multa sint vulnera, quis est vestrum Iudices quin intelligat? pri-
mùm, vt in iudiciis qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullũ dare quàm
illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. Tot in Sicilia ciuitates sunt,
quibus tu per triennium præfuisti: arguunt cæteræ: paucæ & paruæ metu repressæ silent:
vna laudat. Hocquid est, nisi intelligere quid habeat vtilitatis vera laudatio? sed tamen ita
Verres prouinciæ præfuisti, vt hac vtilitate necessariò tibi sit carendum. deinde id quod alio
loco antè dixi, quæ est ista tandē laudatio, cuius laudationis Legati principes & publicè ti-
bi nauem ædificatam, & priuatim seipsos abs te spoliatos expilatósque esse dixerunt? Po-
stremò quid aliud isti faciunt cum te soli ex Sicilia laudāt, nisi testimonio nobis sunt te o-
mnia sibi esse largitũ, quæ de repu. nostra detraxeris? quæ colonia est in Italia tam bono iu-
47 re, quod tam immune municipium quod per hos annos tam commoda vacatione sit v-
sum omnium rerum, quàm Mamertina ciuitas per triennium? soli ex fœdere quod debue-
runt non dederunt: soli isto Prætore omnium rerum immunes fuerunt: soli in istius impe-
rio ea conditione vitæ fuerunt, vt Populo Romano nihil darēt, Verri nihil denegarent. Ve-
rùm vt ad classem, quo ex loco sum digressus, reuertar, accæpisti à Mamertinis nauem con-
tra legē, remisisti contra fœdera. ita in vna ciuitate bis improbus fuisti, cũ & remisisti quod
non oportebat, & accæpisti quod nō licebat. exigere te oportuit nauem, quæ contra prædo-
nes, non quæ cum præda nauigaret: quæ defenderet ne prouincia spoliaretur, nō quæ noua
prouinciæ spolia portaret. Mamertini tibi & vrbem quo furta vndique portares, & nauem
qua exportares præbuerũt. illud tibi oppidum receptaculum prædæ fuit: illi homines testes
48 custodésque furtorum: illi tibi & locum furtis & furtorum vehiculum comparauerũt. ita-
que ne tum quidem cum classem auaritia ac nequitia tua perdidisti, nauē Mamertinis im-
perare ausus es. quo tempore in tanta inopia nauium, tantáque calamitate prouinciæ, etiā
si precario essent rogandi, tamē ab his impetraretur. reprimebat enim tibi & imperādi vim
& rogandi conatum præclara illa non Populo Rom. reddita biremis, sed Prætori donata
Cybea. ea tui merces imperii, auxiliũ iuris, consuetudinis, fœderis. Habetis vnius ciuitatis
firmum auxilium, amissum ac venditum precio. cognoscite nunc nouam prædandi ratio-
nem ab hoc primùm excogitatam. Sumptum omnem in classem frumento, stipendio, cæ-
terísque rebus nauarcho suo quæque ciuitas semper dare solebat. is neque vt accusaretur à
nautis committere audebat, & ciuibus suis rationem referre debebat. in illo omni negocio
49 non modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. erat hoc, vt dico, factitatum semper;
nec solùm in Sicilia, sed in omnibus prouinciis, etiam in sociorum & Latinorum stipen-
dio ac sumptu, tum cum illorum auxiliis vti solebamus. Verres post imperium constitutũ
primus imperauit vt ea pecunia omnis à ciuitatibus sibi adnumeraretur: vt is eā pecuniā
tractaret quem ipse præfecisset. cui potest esse dubium quamobrem & omnium consuetudi
nem veterem primus immutaris, & tantam vtilitatem per alios tractandæ pecuniæ negle-
xeris, & tātam difficultatem cũ crimine, molestiam cum suspitione suscæperis? Deinde alii
quæstus instituuntur: ex vno genere nauali videte quàm multi: accipere à ciuitatibus pecu-
50 nias ne nautas darent: precio certo missos facere nautas: missorum omne stipēdium lucra-
ri: reliquis quod deberet non dare. Hæc omnia ex ciuitatũ testimoniis cognoscite. Reci-
ta testimonia ciuitatum. Huccine hominem? hanccine impudentiam Iudices? hanccine
audaciam, ciuitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere, certo precio
sexcētenos nũmos nautarũ missione constituere? quos qui dederat, commeatũ totius æsta-
tis abstulerat. iste quod & nautæ nomine pro stipēdio frumētóque accæperat, lucrabatur.
itaque quæstus duplex vnius missione fiebat. atque hæc homo amentissimus in tanto præ-
donum impetu, tātóque periculo prouinciæ, sic palàm faciebat, vt & ipsi prædones scirent,
& tota prouincia testis esset. Cum propter istius hanc tātam auaritiā, nomine classis, essent
51 in Sicilia re quidem vera naues inanes, quæ prædam Prætori, non quæ prædonibus metum
afferrent: tamen, cum P. Cesecius & P. Tadius decem nauibus his semiplenis nauigarent:
nauem quandam piratarum præda refertam, non cæperunt, sed abduxerũt onere suo planè

captam atque depressam. Erat ea nauis plena iuuentutis formosissimæ, plena argenti facti
atque signati: multa cum stragula veste. hæc vna nauis ex classe nostra nõ capta est, sed in-
uecta ad Megaridem, qui locus est non longe à Syracusis. quod vbi isti nunciatum est, tam-
etsi noctu cum mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen, & statim Quæstori, Legatóque
suo custodes misit complures, vt omnia sibi integra quàm primum exhiberentur. Appelli-
tur nauis Syracusas: expectatur ab omnibus: suppliciũ sumi de captiuis putatur. Iste quasi
præda sibi aduecta, non prædonibus captis, siqui senes aut deformes erant, eos in hostiũ nu-
mero ducit: qui aliquid formæ, ætatis, artificiíque habebant, abducit omnes: nõnullos Scri-
bis suis, filio, cohortíque distribuit: symphoniacos homines sex cuidam amico suo Ro- 52
mam muneri misit. Nox illa tota exinanienda naui consumitur: archipiratam ipsum vi-
det nemo, de quo supplicium sumi oportuit: hodiéque omnes sic habent persuasum (quid
eius sit, vos coniectura quoque assequi debetis) istum clàm à piratis ob hunc archipiratam
pecuniam accæpisse. coniectura bona est. Iudex esse bonus nemo potest qui suspitione cer-
ta non mouetur. hominem nostis, consuetudinémque omnium tenetis, qui ducem prædo-
num aut hostium cæperit, quàm libenter eum palàm ante oculos omnium esse patiatur.
Hominem in tanto conuentu Syracusis vidi neminem Iudices, qui archipiratam captum
vidisse se diceret: cum omnes, vt mos est, vt solet fieri, concurrerent, quærerent, videre cu- 53
perent. Quid accidit cur tantopere iste homo occultaretur, vt eum ne casu quidem quis-
quam aspicere posset? homines maritimi Syracusis, qui sæpe istius ducis nomen audissent,
cum eum sæpe timuissent, cum eius cruciatu atque supplicio pascere oculos, animúmque
exaturare vellent, potestas aspiciendi nemini facta est. Vnus plures prædonum duces viuos
cæpit P. Seruilius, quàm omnes antea. ecquando igitur isto fructu quisquam caruit, vt vi-
dere piratam captum non liceret? At contrà, quacunque iter fecit, hoc iucundissimum spe-
ctaculum omnibus, vinctorum, captorúmque hostium præbebat. itaque ei concursus vndi-
que fiebant, vt non modo ex his oppidis, qua ducebãtur, sed etiam ex finitimis visendi cau-
sa cõuenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus Po-
pulo Romano fuit atque iucundissimus? quia nihil est victoria dulcius. Nullum est autem 54
testimonium victoriæ certius, quàm quos sæpe metueris, eos te vinctos ad supplicium duci
videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata celatus est, quasi eum a-
spicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumpsisti? quam ob causam hominem re-
seruasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit?
vnum cedo auctorem tui facti: vnius profer exemplum. viuum tu archipiratam seruabas,
quem per triumphum, credo, quem ante currum tuum duceres. neque enim quicquam erat
iam reliquum, nisi vt classe Populi Romani pulcherrima amissa, prouinciáque lacerata,
triumphus naualis tibi decerneretur. Age porrò, custodiri ducem prædonum nouo more,
quàm securi feriri omnium exẽplo magis placuit. Quæ sunt istæ custodiæ? apud quos ho-
mines? quemadmodum est asseruatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis: plerique no-
stis. opus est ingens, magnificum, Regum ac Tyrannorum: totum est ex saxo in mirãdam 55
altitudinem depresso, & multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus, ni-
hil tam septum vndique, nihil tam tutum ad custodias nec fieri, nec cogitari potest. in has
Lautumias, siqui publice custodiendi sunt, etiam ex cæteris oppidis Siciliæ deduci impe-
rantur. eò quòd multos captiuos ciues Romanos coniecerat, & quòd eodem cæteros pira-
tas contrudi imperarat, intellexit, si hunc subdititium archipiratam in eandem custodiam
dedisset, fore vt à multis illis in Lautumiis verus ille dux quæreretur. itaque hominẽ huic
optimæ, tutissimǽque custodiæ non audet committere. denique Syracusas totas timet. a-
mandat hominem. quò? Lilybæum fortasse. video: tamen homines maritimos non planè
reformidat. minime Iudices. Panormum igitur? audio: quanquam Syracusis, quoniam in
Syracusano captus erat, maxime si minus supplicio affici, at custodiri oportebat. ne Panor- 56
mum quidem. Quid igitur? quò putatis? ad homines à piratarum metu & suspitione alie-
nissimos, à nauigando, rebusque maritimis remotissimos: ad Centuripinos, homines maxi-
me mediterraneos, summos aratores: qui nomen nũquam timuissent maritimi prædonis,

vnum te Prætore horruiſſent Apronium terreſtrem archipiratam. Et vt quiuis facilè per-
ſpiceret, id ab iſto actum eſſe, vt ille ſuppoſitus facile & libenter ſe illum, qui nõ erat, eſſe ſi-
mularet: imperat Centuripinis, vt is victu ceteríſque rebus quàm liberaliſſimè commodiſ-
ſiméque habeatur. Interea Syracuſani homines periti & humani, qui non modo ea quæ
perſpicua eſſent, videre, verumetiam occulta ſuſpicari poſſent: habebant rationem omnes
quotidie piratarũ qui ſecuri ferirentur: quàm multos eſſe oporteret ex ipſo nauigio quod
57 erat factum ſex remorum numero, coniiciebant. Iſte quòd omnes qui artificii aliquid ha-
buerant aut formæ, remouerat atque abduxerat: reliquos ſi, vt conſuetudo eſt, vniuerſos ad
palum alligaſſet, clamorem populi fore ſuſpicabatur, cum tãtò plures abducti eſſent quàm
relicti. Propter hanc cauſam cum inſtituiſſet alios alio tempore producere, tamen in tanto
conuentu nemo erat quin rationem numerúmque haberet, & reliqɥos non deſideraret ſo-
lùm, ſed etiam poſceret & flagitaret. Cum maximus numerus deeſſet, tum iſte homo nefa-
rius in eorum locum, quos domũ ſuam de piratis abduxerat, ſubſtituere & ſupponere cœ-
pit ciues Romanos, quos in carcerem antea coniecerat: quorum alios Sertorianos milites
fuiſſe inſimulabat, & ex Hiſpania fugientes ad Siciliã appulſos eſſe dicebat: alios qui à præ-
donibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliquam ob cauſam nauigarent, ſua vo-
58 luntate cum piratis fuiſſe arguebat. Itaque alii ciues Rom. ne cognoſcerẽtur, capitibus ob-
uolutis è carcere ad palum atque ad necem rapiebãtur. alii cum à multis ciuibus Rom. re-
cognoſcerentur, ab omnibus defenderẽtur, ſecuri feriebãtur. quorũ ego de acerbiſſima mor-
te crudeliſſimóque cruciatu dicam, cum eum locum tractare cœpero: & ita dicam, vt ſi me
in ea querimonia quam ſum habiturus de iſtius crudelitate, & de ciuium Romanorum in-
digniſſima morte, nõ modo vires, verumetiam vita deficiat, id mihi præclarũ & iucundum
putem. Hæc igitur eſt geſta res, hæc victoria præclara, myoparone piratico capto dux libe-
ratus, ſymphoniaci Romam miſſi, formoſi homines & adoleſcentes & artifices domũ ab-
ducti, in eorũ locum & ad eorum numerũ ciues Rom. hoſtilem in modũ cruciati & necati,
omnis veſtis ablata, omne aurum & argẽtum & ablatum & auerſum. At quemadmodum
59 ipſe ſeſe induit priore actione: qui tot dies tacuiſſet, repente in M. Annii hominis ſplendidiſ
ſimi teſtimonio, cum is ciues Rom. dixiſſet, & archipiratam negaſſet ſecuri eſſe percuſſum,
exiliuit conſcientia ſceleris & furore ex maleficiis cõcæpto excitatus: dixit ſe quòd ſciret ſi-
bi crimini datum iri pecuniam accæpiſſe, neque de vero archipirata ſumpſiſſe ſupplicium,
ideo ſecuri non percuſſiſſe: domi eſſe apud ſeſe archipiratas dixit duos. O clementiam Po-
puli Rom. ſeu potius patientiam miram ac ſingularem! ciuem Rom. ſecuri eſſe percuſſum
Annius Eques Rom. dicit. taces. archipiratam negat. fateris. Fit in eo gemitus omnium &
clamor, cum tamen à præſenti ſupplicio tuo ſe continuit Populus Rom. & repreſſit, & ſalu
tis tuæ rationem iudicum ſeueritati reſeruauit. Quî ſciebas tibi crimini datũ iri? quamob-
rem ſciebas? quamobrem etiam ſuſpicabare? inimicum habebas neminem. ſi haberes, tamẽ
non ita vixeras, vt metum iudicii propoſitum habere deberes. an te, id quod fieri ſolet, con-
60 ſciẽtia timidũ ſuſpitioſúmque faciebat? Qui igitur cum eſſes in imperio iam tum iudicium
& crimen horrebas, reus cum tot teſtibus coarguare, potes de damnatione dubitare? Verùm
ſi crimen hoc metuebas, nequis abs te ſuppoſitum eſſe diceret qui pro archipirata ſecuri fe
riretur, vtrum tandem tibi ad defenſionem firmius fore putaſti, in iudicio coactu atque ef-
flagitatu meo producere ad ignotos, tantò poſt, eum quem archipiratam eſſe diceres: an re-
centi re Syracuſis apud notos inſpectãte Sicilia penè tota ſecuri ferire? Vide quid interſit, v-
trum faciendum fuerit. in illo reprehenſio nulla eſſe potuit: hîc defenſio nulla eſt. Itaque il-
lud ſemper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis præter te fecerit, quæro. Piratam viuum
tenuiſti. quem ad finem, dum cum imperio fuiſti? quamobrem? quam ob cauſam? quo exem
plo? cur tandiu? cur inquam ciuibus Rom. quos piratæ cæperant, ſecuri ſtatim percuſſis, ipſis
61 piratis lucis vſuram tam diuturnam dediſti? Verùm eſto, ſit tibi illud liberũ omne tempus
quod cum imperio fuiſti: etiámne priuatus? etiámne reus? etiámne penè damnatus hoſtium
duces priuata in domo retinuiſti? vnum alterum menſem, propè annum denique domi tuæ
piratæ, à quo tẽpore capti ſunt, quoad per me licitũ eſt, fuerũt, hoc eſt quoad per M. Aciliũ

Glabrionem licitum est: qui, postulante me, produci atque iu carcerem condi imperauit.
Quod est huiusce rei ius? quæ consuetudo? quod exemplum? hostem acerrimum atque infe
stissimum Populi Rom. seu potius communem hostem gentium nationúmque omnium,
quisquam omnium mortaliũ priuatus intra mœnia domi suæ retinere poterit? quid si pri-
die quàm à me tu coactus es confiteri, ciuibus Rom. securi percussis prædonum ducem vi-
uere, apud te habitare: si inquam pridie domo tua profugisset, si aliquam manũ contra Po-
pulum Rom. facere potuisset, quid diceres? Apud me habitauit, mecum fuit: ego illum ad iu
dicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, viuũ atque incolumem re- 2
seruaui. Itáne vero, tu tua pericula cõmuni periculo defendes? tu supplicia quæ debentur ho
stibus victis, ad tuum, non ad Populi Rom. tempus conferes? Populi Romani hostis priua-
tis custodiis asseruabitur? at etiam qui triumphant, eóque diutius viuos hostium duces ser-
uant, vt his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculũ fructúmque victoriæ Popu-
lus Rom. percipere possit: tamen cum de foro in Capitolium currũ flectere incipiunt, illos
duci in carcerẽ iubẽt, idémque dies & victoribus imperii, & victis vitæ finem facit. Et nunc
credo esse dubium quin tu id commissurus non fueris, præsertim cum statuisses, vt ais, tibi
causam esse dicendam, vt ille archipirata non potius securi feriretur, quàm quod erat ante
oculos positũ, tuo periculo viueret. Si enim esset mortuus, tu qui crimẽ ais te metuisse, quæ-
ro cui probares: cum constaret istum Syracusis ab nullo visum esse archipiratam, ab omni- 3
bus desideratum: cum dubitaret nemo quin abs te pecunia liberatus esset: cũ vulgo loque-
rentur suppositum in eius locũ quem pro illo probare velles: cum tute fassus esses te id cri-
men tanto ante metuisse si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? Nunc cum viuum i-
stum nescio quem produces, tamen te derideri vides. quid si aufugisset, si vincla rupisset, ita
vt Nico ille nobilissimus pirata fugit, quem P. Seruilius qua fœlicitate ceperat, eadem recu
perauit: quid diceres? Verum hoc erat, si ille semel verus archipirata securi percussus esset, pe
cuniam illam non haberes. si hic falsus esset mortuus, aut profugisset, non esset difficile aliũ
in suppositi locũ supponere. Plura dixi quàm volui de illo archipirata, & tamẽ ea quæ cer
tissima sunt huius criminis argumẽta, prætermisi. volo enim mihi totũ esse crimen hoc in-
tegrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reseruetur. Hae tanta præda au 4
ctus, mancipiis, argento, veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, mili-
tes reuocandos alendósque esse cœpit, cum ea res nõ solùm prouinciæ saluti, verum etiam
ipsi prædæ esse posset. nam æstate summa, quo tempore cæteri Prætores obire prouinciã &
concursare consueuerunt, aut etiam in tanto prædonum metu & periculo ipsi nauigare: eo
tempore ad luxuriam libidinésque suas domo sua regia, quæ regis Hieronis fuit, qua Præ-
tores vti solent, cõtentus nõ fuit. tabernacula quemadmodũ consueuerat temporibus æsti-
uis, quod antea iam demonstraui, carbaseis intenta velis collocari iussit in litore: quod est
litus in insula Syracusis post Arethusæ fontem, propter ipsum introitum atque ostium por
tus, amœno sanè & ab arbitris remoto loco. Hic dies æstiuos sexaginta Prætor Populi Ro.
custos defensórque prouinciæ sic vixit, vt muliebria quotidie conuiuia essent, vir accumbe-
ret nemo præter ipsum & prætextatum filiũ: tametsi recte sine exceptione dixeram, virum 5
cum isti essent, neminem fuisse. nõnunquam etiam libertus Timarchides adhibebatur. mu-
lieres autem nuptæ nobiles, præter vnã mimi Isidori filiam, quam iste propter amorem ab
Rhodio tibicine abduxerat: Pippa quædam vxor AEschrionis Syracusani: de qua muliere
plurimi versus, qui in istius cupiditatẽ facti sunt, tota Sicilia percelebrãtur. Erat Nice facie
eximia, vt prædicatur, vxor Cleomenis Syracusani. hanc Cleomenes vir amabat: verunta-
men huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis beneficiisque
plurimis deuinciebatur. Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia quam
nostis: ipse tamen cum vir esset Syracusis, vxorem eius parum poterat animo soluto ac li-
bero tot in acta dies secum habere. Itaque excogitat rem singularem. naues quibus Legatus 6
præfuerat, Cleomeni tradit: Classi Populi Ro. Cleomenem Syracusanum præesse iubet, at-
que imperat: hoc eo facit, vt ille non solùm abesset à domo, tum cum nauigaret, sed etiam
libenter cum magno honore beneficióque abesset. Ipse autem remoto atque ablegato viro,

non liberius quàm antè: quis enim vnquam istius libidini obstitit? sed paulò solutiore tamen animo secum illam haberet: si non tanquam virum, at tãquam æmulum remouisset. Accipit nauem sociorum atque amicorũ Cleomenes Syracusanus. Quid primùm aut accusem, aut querar Iudices? Siculóne homini, Legati, Quæstoris, Populi Ro. denique potestatem, honorem, authoritatem dari? si te impediebat ista conuiuiorum mulierúmque occupatio, vbi Quæstores? vbi Legati? vbi ternis denariis æstimatum frumentum? vbi muli? vbi tabernacula? vbi tot tantáque ornamẽta magistratibus & Legatis à Senatu Populóque Romano permissa & data? denique vbi Præfecti & Tribuni tui? si ciuis Ro. dignus isto negocio nemo fuit, quid ciuitates quæ in amicitia fidéque Populi Ro. perpetuò manserant? vbi Segestana, vbi Centuripina ciuitas, quæ tum officiis, fide, vetustate, tum etiam cognatione Populi Romani nomen attingunt? O dii immortales! quid si harum ipsarũ ciuitatum militibus, nauibus, Nauarchis, Syracusanus Cleomenes iussus est imperare, non omnis honos ab isto dignitatis, æquitatis, officiíque sublatus est? ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin Cẽturipinis sociis Syracusanis hostibus vteremur? atque hæc omnia ad memoriã vetustatis, non ad contumeliam ciuitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus summúsque Imperator M. Marcellus, cuius virtute captæ, misericordia conseruatæ sunt Syracusæ: habitare in ea parte vrbis, quæ Insula est, Syracusanum neminem voluit. hodie inquam Syracusanum in ea parte habitare non licet: est enim locus, quem vel pauci possunt defendere. Cõmittere igitur eum nõ fidelissimis hominibus noluit: simul quòd ab illa parte vrbis nauibus aditus ex alto est. Quamobrem qui nostros exercitus sæpe excluserant, iis claustra loci committenda non existimauit. Vide quid intersit inter tuã libidinem maiorúmque authoritatem, inter amorem, furorémque tuum & illorum consilium atque prudentiam. illi aditum litoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti. illi habitari in eo loco Syracusanum, quo naues accedere possent, noluerunt: tu classi & nauibus Syracusanũ præesse voluisti. quibus illi vrbis suæ partem ademerunt, iis tu nostri imperii partem dedisti: & quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusanis dicto audiẽtes esse iussisti. Egreditur Cẽturipina quadriremi Cleomenes è portu: sequitur Segestana nauis, Tyndaritana, Herbitẽsis, Heracliensis, Apolloniensis, Halũtina, præclara classis in speciem, sed inops & infirma propter dimissionem propugnatorum atque remigum. Tãdiu in imperio suo classem iste Prætor diligẽs vidit, quandiu cõuiuium eius flagitiosissimum prætervecta est. ipse autem qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in conspectum nautis paulisper dedit. stetit soleatus Prætor Populi Rom. cũ pallio purpureo tunicáque talari, muliercula nixus in litore. iam hoc ipso istum vestitu Siculi ciuésque Rom. permulti sæpe viderunt. Posteaquam paulùm prouecta classis est, & Pachynum quinto die denique appulsa est: nautæ fame coacti radices palmarum agrestium, quarũ erat in illis locis, sicut in magna parte Siciliæ, multitudo, colligebant, & his miseri perditíque alebantur. Cleomenes autem qui alterum se Verrem cum luxuria atque nequitia, tum etiam imperio putaret, similiter totos dies in litore tabernaculo posito perpotabat. Ecce autem repente ebrio Cleomene, esurientibus cæteris, nunciatur piratarum naues esse in portu Edissæ: nã ita is locus nominatur. nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem quod erat terrestre præsidium non re, sed nomine, sperabat iis militibus quos ex eo loco deduxisset, explere se numerum nautarum & remigum posse. Reperta est eadem hominis istius auarissimi ratio in præsidiis, quæ in classibus. nam erãt perpauci reliqui cæteríque dimissi. Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, præcidi anchoras imperauit, & simul vt se cæteri sequerentur, signum dari iussit. hæc Centuripina nauis erat incredibili celeritate velis. nam scire isto Prætore nemo poterat quid quæque nauis remis facere posset. etsi in hac quadriremi propter honorem & gratiã Cleomenis minimè multi remiges & milites deerant. Euolarat iam è conspectu ferè fugiens quadriremis, cum etiam tunc cæteræ naues suo in loco moliebantur. erat animus in reliquis: quanquã erant pauci, quoquo modo sese res habebat, pugnare tamen se velle clamabant: & quod reliquum vitæ viriúmque fames fecerat, id ferro potissimũ reddere volebant. Quòd si Cleomenes nõ tanto

ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset. erat enim sola illa nauis constrata,
& ita magna, vt propugnaculo cæteris posset esse: quæ si in prædonum pugna versaretur, vr
bis instar habere inter illos piraticos myoparones videretur. sed tunc inopes relicti à duce
præfectóque classis, eũdem necessariò cursum tenere cœperunt. Pelorũ versus, vt ipse Cleo-
menes, ita cæteri nauigabant. neque ita tamen tam prædonum fugiebant impetum, quàm
Imperatorem sequebantur. tũ vt quisque in fuga postremus, ita periculo princeps erat. po-
stremam enim quanque nauem piratæ primam adoriebantur. ita prima Haluntinorũ na-
uis capitur, cui præerat Haluntinus homo nobilis Philarchus, quẽ ab illis prædonibus Lo-
crenses postea publicè redemerunt. ex quo vos priore actione iurato rem omnem causám-
que cognostis. deinde Apolloniẽsis nauis capitur, & eius præfectus Anthropinus occiditur. 72
Dum hæc aguntur, interea Cleomenes iam ad Pelori litus peruenerat, iam sese in terram è
naui eiecerat, quadriremémque in salo fluctuãtem reliquerat. reliqui præfecti nauium cum
in terrã Imperator exisset, cum ipsi neque repugnare, neque mari effugere vllo modo pos-
sent, appulsis ad Pelorum nauibus Cleomenem persecuti sunt. tunc prædonum dux Hera-
cleo repente præter spem, non sua virtute, sed istius auaritia nequitiáque victor, classem pul
cherrimam Populi Rom. in litus expulsam & eiectam, cum primùm aduesperasceret, inflã
mari incendíque iussit. O tempus miserum atque acerbum prouinciæ Siciliæ! O casum illũ
multis innocentibus calamitosum atque funestum! O istius nequitiã ac turpitudinem sin-
gularem! Vna atque eadem nox erat, qua Prætor amoris turpissimi flãma ac classis Popu-
li Rom. prædonum incendio cõflagrabat. Affertur nocte intẽpesta grauis huiusce mali nũ-
cius Syracusas: curritur ad Prætorium quo istum è conuiuio illo præclaro reduxeraut pau 73
lò antè mulieres cum cantu atque symphonia. Cleomenes quanquã nox erat, tamen in pu
blico esse non audet: includit se domi, neque aderat vxor quæ consolari hominem in ma-
lis posset. Huius autẽ præclari Imperatoris ita erat seuera domi disciplina, vt in re tanta, in
tã graui nũcio nemo admitteretur, nemo esset qui auderet aut dormiẽtem excitare, aut in-
terpellare vigilantẽ. Iam verò re ab omnibus cognita, concursabat vrbe tota maxima mul
titudo. non enim, sicut antea consuetudo erat, prædonum aduentũ significabat ignis è spe-
cula sublatus aut tumulo, sed flãma ex ipso incendio nauium & calamitatem acceptam &
periculũ reliquũ nunciabat. Cũ Prætor quæreretur, & constaret ei neminem nũciasse, fit ad
domum eius cum clamore concursus atque impetus. tum iste excitatus exit, audit rem o- 74
mnem ex Timarchide, sagũ sumit: lucebat iam ferè: procedit in mediũ, vini, somni, stupri
plenus. excipitur ab omnibus eiusmodi clamore, vt ei Lampsaceni periculi similitudo ver-
saretur ante oculos. hoc etiã maius hoc videbatur, quòd in odio simili multitudo hominũ
hæc erat maxima. tum istius acta cõmemorabantur, tum flagitiosa illa conuiuia: tum ap-
pellabãtur à multitudine mulieres nominatim: tum quærebatur ex ipso palàm tot dies cõ-
tinuos per quos nunquam visus esset, vbi fuisset, quid egisset: tum Imperator ab isto præpo
situs Cleomenes flagitabatur: neque quicquam propius est factum, quàm vt illud Vticense
exemplum de Adriano transferretur Syracusas, vt duo sepulchra duorũ Prætorum impro-
borum duabúsque in prouinciis cõstituerentur. Verùm habita est à multitudine ratio tem- 75
poris, habita est tumultus, habita etiam dignitatis existimationísque cõmunis: quòd is est
conuentus Syracusis ciuium Romanorum, vt non modo illa prouincia, verumetiam hac
Rep. dignissimus existimetur. Confirmãt ipsi se, cum is etiam tum semisomnis stuperet. ar-
ma capiunt: totum forum atque Insulam, quæ est vrbis magna pars, complẽt. Vnam illam
solam noctem prædones ad Pelorum cõmorati, cum fumãtes etiam nostras naues reliquis-
sent, accedere incipiunt ad Syracusas, qui videlicet sæpe audissent nihil esse pulchrius quàm
Syracusarum mœnia ac portus: statuerant sese, si ea Verre Prætore non vidissent, nunquam
esse visuros. Ac primo ad illa æstiua Prætoris accedunt, ipsam illã ad partem litoris vbi iste
per eos dies tabernaculis positis castra luxuriæ collocarat. quem postea quàm inanem lo-
cum offenderunt, & Prætorem commouisse ex eo loco castra senserũt, statim sine vllo me-
tu in portum ipsum penetrare cœperunt. Cum in portum dico Iudices, (explanandum est 76
enim diligentius eorum causa qui locum ignorant) in vrbem dico, atque in vrbis intimam

partem venisse piratas. non enim portu illud oppidum clauditur, sed vrbe portus ipse cin-
gitur & concluditur:non vt alluantur à mari mœnia extrema,sed influat in vrbis sinũ por
tus. hic te Prætore Heracleo archipirata cum quatuor myoparonibus paruis ad arbitrium
suum nauigauit. Prò dii immortales piraticus myoparo cum imperium Populi Rom. no-
men ac fasces essent Syracusis, vsque ad forũ & ad omnes vrbis crepidines accessit: quo ne-
que Carthaginensiũ gloriosissimæ classes cũ mari plurimùm poterãt,multis bellis sæpe co
natæ vnquam aspirare potuerunt:neque Populi Rom.inuicta ante te Prætorem gloria illa
77 naualis vnquã tot Punicis Siciliẽsibúsque bellis penetrare potuit:qui locus eiusmodi est, vt
ante Syracusani in mœnibus suis, in vrbe, in foro hostem armatũ ac victorẽ,quàm in por-
tu vllam hostium nauem viderent. hîc te Prætore prædonũ nauiculæ peruagatæ sunt,quo
Atheniẽsium classis sola post hominum memoriam CCC nauibus vi ac multitudine in-
uasit: quæ in eo ipso portu loci ipsius portúsque natura victa atque superata est. hîc primũ
opes ipsius ciuitatis victæ, comminutæ, depressǽque sunt: in hoc portu Atheniensium nobi
litatis, imperii, gloriæ naufragium factũ existimatur. Eóne pirata penetrauit, quo simul at-
que adesset, non modo à latere, sed etiam à tergo magnam partem vrbis relinqueret? Insu-
lam totam prætereuectus est, quæ est vrbis magna pars Syracusis suo nomine ac mœnibus,
quo in loco maiores (vt ante dixi) Syracusanum quẽquam habitare vetuerũt: quòd qui illã
78 partem vrbis tenuerint, in eorum potestatem portum futurum intelligebant. At quemad-
modum est peruagatus? radices palmarum agrestium quas in nostris nauibus inuenerant,
iaciebant: vt omnes istius improbitatem & calamitatem Siciliæ possent cognoscere. Sicu-
lósne milites? aratorúmne liberos? quorum patres tantum labore suo frumẽti exarabant, vt
Populo Ro. totíque Italiæ suppeditare possent. cósne in Insula Cereris natos, vbi primùm
fruges inuẽtæ esse dicuntur, eo cibó esse vsos? à quo maiores corũ cæteros quoque frugibus
inuentis remouerũt. te Prætore Siculi milites palmarũ stirpibus, prædones Siculo frumẽto
alebãtur. O spectaculum miserum atque acerbum! ludibrio esse vrbis gloriam, Populi Ro.
nomen, hominum conuentu atque multitudine, piratico myoparone in portu Syracusano
79 de classe Populi Rom. triumphum agere piratam, cum Prætoris nequissimi inertissimíque
oculos prædonum remi respergerent. Postea quàm è portu piratæ non metu aliquo affecti,
sed satietate exierant: tum cœperunt quærere homines causam illius tantæ calamitatis. di-
cere omnes & palàm disputare minimè esse mirandum, si militibus remigibúsque dimissis,
reliquis egestate & fame perditis, Prætore tot dies cum mulierculis perpotãte, tanta ignomi
nia & calamitas esset accepta. Hæc autẽ istius vituperatio atque infamia cõfirmabatur eo-
rum sermone qui à suis ciuitatibus illis nauibus præpositi fuerant, qui ex illo numero reli-
qui Syracusas classe amissa refugerant. dicebant quos ex sua quisque naui missos sciret esse.
res erat clara, neque solùm argumentis, sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur.
homo certior fit, agi nihil in foro & conuentu tota die, nisi hoc quæri à Nauarchis quem-
admodum classis esset amissa. illos respondere & docere vnumquenque missione remigum
80 fame reliquorũ, Cleomenis timore & fuga. Quod posteaquam iste cognouit, hanc rationẽ
habere cœpit. causam sibi dicendam esse statuerat iam antè quàm hoc vsu venerit, ita vt i-
psum priore actione dicere audistis. videbat illis Nauarchis testibus tantum hoc crimen su
stinere se nullo modo posse: consilium capit primò stultum, veruntamen clemens: Cleome-
nem & Nauarchos ad se vocari iubet. veniũt. accusat eos quòd huiusmodi de se sermones
habuerint: rogat vt id facere desistant, & in sua quisque naui dicat se tantum habuisse nau-
tarum quantum oportuerit, neque quenquã esse dimissum. Illi enimuero se ostẽdunt quod
vellet esse facturos. Iste non procrastinat, aduocat amicos statim: quærit ex his sigillatim
quot quisque nautas habuerit. Respõdit vnusquisque vt erat præceptum. Iste in tabellas re-
fert: obsignat signis amicorum prouidẽs homo, vt contra hoc crimen, siquando opus esset,
81 hac videlicet testificatione vteretur. Derisum credo esse hominem amentem à suis cõsilia-
riis, & admonitum hasce ei tabulas nihil profuturas, etiam plus ex nimia Prætoris diligen
tia suspitionis in eo crimine futurum. Etiam iste erat hac stultitia multis in rebus vsus, vt
publicè quoque quæ vellet in ciuitatum literis & tolli & referri iuberet. quæ omnia nunc

intelligit ſibi nihil prodeſſe,poſtea quàm certis literis,teſtibus,authoritatibúſque conuinci-
tur. Vbi hoc videt,illorum confeſſionem,teſtificationem ſuam,tabellas ſibi nullo adiumẽ-
to futuras,init conſilium non improbi Prætoris(nam id quidem eſſet ferẽdum)ſed impor-
tuni atque amentis tyranni.ſtatuit ſi hoc crimen extenuare vellet(nam omnino tolli poſſe
non arbitrabatur)Nauarchos omnes teſtes ſui ſceleris vita eſſe priuãdos.Occurrebat illa ra
tio,Quid Cleomeni fiet?poterónе animaduertere in eos quos dicto audientes eſſe iuſſi?miſ-
ſum facere eum cui imperium poteſtatémque permiſi? poterónе eos afficere ſupplicio qui
Cleomenem ſecuti ſunt? ignoſcere Cleomeni qui ſecum fugere & conſequi iuſſit? poterónе
in eos eſſe vehemens qui naues inanes non modo habuerunt,ſed etiam apertas?in eum diſ
ſolutus qui ſolus habuerit cõſtratam nauem & minus exinanitam? pereat Cleomenes vnà.
vbi fides?vbi execrationes?vbi dextræ complexúſque?vbi illud cõtubernium muliebris mi-
litiæ in illo delicatiſſimo litore?Fieri nullo modo poterat quin Cleomeni parceretur. Cleo
menẽ vocat. dicit ei ſe ſtatuiſſe animaduertere in omnes Nauarchos: ita ſui periculi ratio-
nes ferre ac poſtulare.Tibi vni parcam,& totius iſtius culpæ crimẽ vituperationémque in-
conſtantiæ potius ſuſcipiã,quàm aut in te ſim crudelis, aut tot,tam graues teſtes viuos in-
columéſque eſſe patiar. Agit gratias Cleomenes,approbat cõſilium,dicit ita fieri oportere.
admonet tamen illud quod iſtum fugerat,in Phalargum Centuripinum Nauarchum non
poſſe animaduerti,propterea quòd ſecũ fuiſſet vnà in Centuripina quadriremi. Quid ergo?
iſte homo ex eiuſmodi ciuitate adoleſcens nobiliſſimus teſtis relinquetur? In præſentia in-
quit Cleomenes,quoniã ita neceſſe eſt.ſed pòſt aliquid videbimus,ne iſte nobis obſtare poſ
ſit.Hæc poſtea quàm acta & conſtituta ſunt,procedit iſte repente è prætorio inflammatus
ſcelere,furore,crudelitate,in forum venit:Nauarchos vocari iubet. qui nihil metuerent,ni-
hil ſuſpicarentur, ſtatim accurrunt. iſte hominibus miſeris innocentibúſque iniici catenas
imperat. implorare illi fidem Populi Rom.& quare id faceret,rogare.Tunc iſte hoc cauſæ
dicit,quòd claſſem prædonibus prodidiſſent.fit clamor & admiratio populi tantam eſſe in
homine impudentiã atque audaciã, vt aut aliis cauſam calamitatis attribueret,quæ omnis
propter auaritiam ipſius accidiſſet:aut cum ipſe prædonum ſocius putaretur,aliis proditio-
nis crimen inferret.deinde hoc quintodecimo die crimen eſſe natum poſtquam claſſis eſſet
amiſſa.Cum hæc fierent,quærebatur vbi eſſet Cleomenes.non quo illum ipſum,cuiuſmo-
di eſſet,quiſquam ſupplicio propter illud incommodum dignum putaret.nam quid Cleo-
menes facere potuit(non enim poſſum quẽquam inſimulare falſò)quid inquam magnope-
re potuit Cleomenes facere iſtius auaritia nauibus exinanitis?atque cum vidẽt ſedere ad la
tus Prætoris, & ad aurem familiariter vt ſolitus erat inſuſurrare. tum verò omnibus indi-
gniſſimum viſum eſt,homines honeſtiſſimos electos ex ſuis ciuitatibus in ferrum atque in
vincla coniectos,Cleomenem propter flagitiorum ac turpitudinis ſocietatem familiariſſi-
mum eſſe Prætoris. Apponitur his tamẽ accuſator Næuius Turpio quidam,qui C. Sacer-
dote Prætore iniuriarum damnatus eſt:homo bene appoſitus ad iſtius audaciam,quem iſte
in decumis,in rebus capitalibus,in omni calumnia præcurſorem habere ſolebat & emiſſa-
rium.Veniunt Syracuſas parentes propinquíque miſerorum adoleſcentium hoc repentinæ
calamitatis ſuæ commoti nuncio.vinctos aſpiciunt catenis liberos ſuos, cum iſtius auari-
tiæ pœnam collo & ceruicibus ſuis ſuſtinerent:adſunt,defendunt, proclamant:fidem tuam
quæ nuſquam erat,nec vnquam fuit,implorant. pater aderat Dexio Tyndaritanus, homo
nobiliſſimus hoſpes tuus,cuius tu domi fueras,quem hoſpitem appellaras.cum cũ illa au-
thoritate & miſeria videres præditum,non te eius lachrymæ,nõ ſenectus,non hoſpitii ius,
atque nomen à ſcelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit.Sed quid ego hoſ-
pitii iura in hac tam immani bellua cõmemoro? qui Sthenium Thermitanum hoſpitem
ſuum,cuius domum per hoſpitium exhauſit & exinaniuit, abſentem in reos retulerit,cau-
ſa indicta capite damnarit:ab eo nunc hoſpitiorum iura atque officia quæramus?cum ho-
mine enim crudeli nobis res eſt,an cũ fera atque immani bellua?te patris lachrymæ de in-
nocentis filii periculo non mouebant?cum patrem domi reliquiſſes,filium tecum haberes,
te neque præſens filius de liberorũ charitate,neque abſens pater de indulgentia patria com-

monebat? Caterias habebat hospes tuus Aristeus, Dexionis filius. quid ita? prodiderat clas-
sem. quod ob præmium? deseruerat exercitum. quid Cleomenes? ignauus fuerat. at eum tu
ob virtutem corona aurea donaras. Dimiserat nautas. at ab omnibus tu mercedem missio-
nis accæperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suæ cla-
rus & nobilis, qui quia Cleomenē in defendēdo filio læserat, nudus pene est destitutus. Quid
erat autem quod quisquam diceret aut defenderet? Cleomenem nominare non licet, at cau
57 sa cogit. moriere si appellaris. nūquā enim iste est cuiquā mediocriter minatus. At remiges
non erant. Prætorem tu accusas? frāge ceruicem. si neque Prætorē, neque Prætoris æmulum
appellare licebit, cum in his duobus tota causa sit, quid futurum est? Dicit etiā causam He-
raclius Segestanus homo domi suæ summo loco natus. Audite, vt vestra humanitas postu
lat Iudices: audietis enim de magnis incommodis, iniuriísque sociorum. hunc scitote fuisse
Heraclium in ea causa, qui propter grauem morbum oculorum tum non nauigarit, & ius
su eius qui potestatem habuit, in commeatu Syracusis remanserit. Iste certe neque prodidit
classem, neque metu perterritus fugit, neque exercitū deseruit. etenim tunc esset hoc anim-
aduersum, cum classis Syracusis proficiscebatur. is tamen in eadem causa fuit, quasi esset
in aliquo manifesto scelere deprehensus, in quem ne falsò quidem causa conferri criminis
58 potuit. Fuit in illis Nauarchis Heracliensis quidam Furius (nā habēt illi nōnulla huiusce-
modi Latina nomina) homo quandiu vixit, domi suæ, non solum post mortem tota Sici
lia clarus & nobilis. in quo homine tantum animi fuit, non solum vt istum libere læderet
(nam id quidem, quoniam moriendum videbat, sine periculo se facere intelligebat) verum
morte proposita cū lachrymās in carcere mater noctes, diésque assideret, defensionē causæ
suæ scripsit, quā nunc nemo est in Sicilia quin habeat, quin legat, quin tui sceleris & crude-
litatis ex illa oratione cōmonefiat. in qua docet, quot à ciuitate sua nautas accæperit, quot
& quāti quenque dimiserit, quot secū habuerit. item de cæteris nauibus dicit. quæ cū apud
te diceret, virgis oculi verberabantur. Ille morte proposita, facile dolorē corporis patieba-
tur. clamabat, id quod scriptū reliquit, facinus esse indignum, plus impudicissimæ mulieris
apud te de Cleomenis salute, quàm de sua vita lachrymas matris valere. deinde etiam illud
video esse dictum, quod (si recte vos Populus Ro. cognouit) nō falsò ille iam in ipsa morte
59 de vobis prædicauit: non posse Verrem testes interficiendo, crimina sua extinguere, grauio-
rem apud sapientes iudices se fore ab inferis testem, quàm si viuus in iudiciū produceretur.
tum auaritiæ solum, si viueret: nunc cū ita esset necatus, sceleris, audaciæ, crudelitatis testem
fore. Iam illa præclara, non testiū modo cateruas, cum tua res ageretur, sed tum à diis ma-
nibus innocentium pœnas, sceleratorúmque furias in tuum iudiciū esse venturas. sese ideo
leuiorē casum suū fingere, quòd iam ante aciē securiū tuarū, Sextique tui carnificis vultum
& manū vidisset, cum in conuentu ciuiū Ro. iussu tuo securi ciues Ro. ferirentur. Ne multa
Iudices: libertatē quam vos sociis dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimæ ser-
uitutis abusus est. Condēnat omnes de consilii sentētia: tamen neque iste in tanta re, tot ho
minū, tótque ciuiū causa, P. Vectiū ad se accersit Quæstorē suum, cuius cōsilio vteretur: ne-
60 que P. Ceruiū talem virum Legatū: qui, quia Legatus isto Prætore in Sicilia fuit, primus ab
isto iudex reiectus est: sed de latronum, hoc est, de comitum suorum sententia condemnat
omnes. Hîc cūcti Siculi fidelissimi atque antiquissimi socii, plurimis affecti beneficiis à ma
ioribus nostris, grauiter cōmouentur, & de suis periculis, fortunísque omnibus pertimescūt.
illam clementiam, mansuetudinémque nostri imperii in tātam crudelitatem, inhumanita-
témque esse conuersam? condemnari tot homines vno tēpore nullo crimine? defensionem
suorum furtorum Prætorem improbum ex indignissima morte innocētium quærere? Ni-
hil addi iam videtur Iudices ad hanc improbitatē, amentiam, crudelitatémque posse. & re-
cti nihil videtur. nam, si cum aliorum improbitate certet, longe omnes, multúmque supera
bit: sed secū ipse certat: id agit, vt semper superius suum facinus nouo scelere vincat. Phalar
61 gum Centuripinum dixerā excæptum esse à Cleomene, quòd in eius quadriremi Cleome-
nes vectus esset: tamen quia pertimuerat adolescens, quòd eandem suam causam videbat
esse, quam illorum qui innocentes peribant, ad hominem accedit Timarchides, à securi ne-

lium eius ab inferis possem. Faciebant hoc idem in cæteris ciuitatibus grādes natu matres,
& item paruuli liberi miserorum, quorum vtrorūque ætas laborem & industriam meam,
fidem & misericordiam vestram requirebat. Itaque ad me Iudices, præter cæteras hāc que-
rimoniam Sicilia detulit lachrymis. Ego ad hoc non gloria inductus accessi, sed ne falsa
damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorū, ne sanguis in-
nocentium, ne denique etiam exanguium corpora mortuorum, ne mœror parentū ac pro-
pinquorum magistratibus nostris quæstui posset esse. Hūc ego si metum Siciliæ, dānatione
istius per vestram fidem & seueritatem deiecero Iudices, satis officio meo, satis illorum vo- 102
luntati, qui à me hoc petiuerunt, factum esse arbitrabor. quapropter siquem forte inuene-
ris qui hoc nauale crimē conetur defendere, ista defendat: illa cōmunia, quæ ad causam ni-
hil pertinēt, prætermittat: me culpā fortunæ assignare, calamitatē crimini dare, me amissio
nem classis obiicere, cū multi viri fortes in cōmuni, incertóque periculo belli & terra & ma
ri sæpe offenderint. nullam tibi obiicio fortunam: nihil est quod cæterorū res minus com-
mode gestas proferas: nihil est quod multorum naufragia fortunæ colligas. Ego naues in-
anes fuisse dico, remiges, nautásque dimissos, reliquos stirpibus vixisse palmarum: præfuisse
classi Populi Ro. Siculum, perpetuo sociis atque amicis Syracusanum, te illo ipso tem-
pore, superioribúsque diebus omnibus in litore, cum mulierculis perpotasse dico. harum
rerum omniū authores, testésque produco. num tibi insultare in calamitate, num interclu 103
dere perfugium fortunæ, num casus bellicos exprobrare aut obiicere videor? tametsi solent
hi fortunam sibi obiici nolle qui se fortunæ commiserunt, qui in eius periculis sunt ac va-
rietate versati. istius quidem calamitatis tua fortuna particeps non fuit. Homines enim in
prælijs, non in conuiuijs belli fortunam tentare ac periclitari solent. in illa autem calami-
tate non Martem fuisse communem, sed Venerem possumus dicere. Quòd si fortunam tibi
obiicere non oportet, cur tu fortunæ illorum innocentium veniam ac locum non dedi-
sti? Etiam illud prædicas licet, quòd supplicium more maiorum sumpseris, securíque per-
cusseris, idcirco à me in crimē & inuidiam vocari. Non in supplicio crimen meū vertitur,
non ego securi nego quenquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non seuerita-
tem imperij, non pœnam flagitii tolli dico oportere: fateor non modo in socios, sed etiam 104
in ciues, militésque nostros persæpe esse seuere ac vehementer vindicatum. quare hæc quo-
que prætermittas licet. ego culpam non in Nauarchis, sed in te fuisse demonstro: precio mi
lites, remigésque dimisisse arguo. hoc Nauarchi reliqui dicūt, hoc Netinorum fœderata ci-
uitas publicè dicit: hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinēses, Tyn
daritani, Locrenses publice dicunt: tuus denique testis, tuus Imperator, tuus hospes Cleome
nes hoc dicit, sese in terram esse proiectum, vti Pachino, è terrestri præsidio milites collige-
ret, quos in nauibus collocaret. quod certe non fecisset, si suum numerum naues haberent.
Ea est enim ratio instructarum, ornatarúmque nauium, vt non modo plures, sed ne singu-
li quidē possint accedere. Dico præterea, illos ipsos reliquos nautas fame atque inopia re-
rum omniū confectos fuisse ac perditos. dico aut omnes extra culpam fuisse: aut si vni attri
buēda culpa sit, in eo maximā fuisse qui optimam nauē, plurimos nautas haberet, summū 105
imperiū obtineret. aut si omnes in culpa fuissent, nō oportuisse Cleomenē constitui spe-
torem illorū mortis atque cruciatus. Dico etiā, in illo supplicio mercedem lachrymaru
mercedem vulneris atque plagæ, mercedem funeris ac sepulturæ cōstitui nefas fuisse. Q
propter si mihi respondere voles, hæc dicito, classem instructam atque ornatam fuisse: n
lum propugnatorem abfuisse, nullum vacuum transtrū esse: remigi rem frumentariam
suppeditatam: mentiri Nauarchos, mentiri tot & tam graues ciuitates, mentiri etiam S
liam totam, proditum esse te à Cleomene, qui se dixerit exisse in terram vt Pachyno d
ceret milites, animum illis, non copias defuisse: Cleomenē acerrime pugnantem ab
lictum esse atque desertum: nummum ob sepulturam datum nemini. quæ si dices, ten
sin alia dices quæ à me dicta sunt, nō refutabis. Hic tu etiā dicere audebis, Est in iud
ille familiaris meus, est paternus amicus ille: nō vt quisque maximè est quicum tibi a
sit, ita tui huiuscemodi criminis maximè eū pudet? Paternus amicus est. ipse pater

caret,per deos immortales quid facere posset,cum tibi hæc diceret? Tu in prouiucia Populi
Ro.Prætor,cum tibi maritimū bellum esser administrādum, Mamertinis ex fœdere quam
deberent nauem, per triennium remisisti: tibi apud eosdem priuatim nauis oneraria maxi-
ma publice est ædificata:tu à ciuitatibus pecunias classis nomine coegisti:tu precio remiges
dimisisti:tu cum nauis esset à Quæstore & ab Legato capta prædonū,archipiratam ab om-
nium oculis remouisti:tu ciues Ro.qui esse dicerentur,qui à multis cognoscerentur, securi
ferire potuisti:tu tuam domum piratas abducere, in iudicium archipiratam domo produ-
107 cere ausus es:tu in prouincia tam splendida, apud socios fidelissimos,ciues Ro. honestissi-
mos,in metu,periculóque prouinciæ,dies continuos cōplures in litore, conuiuiisque iacui-
sti:te per eos dies nemo domi tuæ cōuenire,nemo in foro videre potuit: tu sociorum atque
amicorum ad ea conuiuia matresfamiliâs adhibuisti:tu inter eiusmodi mulieres prætexta-
tum tuum filium,nepotem meum,collocauisti,vt ætati maximè lubricæ atque incertæ ex-
empla nequitiæ,parentis vita præberet:tu Prætor in prouincia cum tunica, pallióque pur-
pureo visus es:tu propter amorē,libidinémque tuam, imperiū nauium Legato Populi Ro.
ademisti,Syracusano tradidisti:tui milites in prouincia Siciliæ frugibus,frumētóque caruc-
re:tua luxuria,atque auaritia classis Populi Ro. à prædonibus capta & incēsa est:post Syra
cusas cōditas,quem in portū nunquam hostis accesserat,in eo te Prætore primū piratæ na-
108 uigauerūt. Neque hæc tot,tantáque dedecora dissimulatione tua, neque obliuione hominū
ac taciturnitate tegere voluisti,sed etiam nauiū præfectos sine vlla causa de cōplexu paren-
tum suorū,hospitúmque tuorū ad mortem,cruciatúmque rapuisti:neque in parentū luctu
atque lachrymis,te mei nominis cōmemoratio mitigauit:tibi hominū innocentiū sanguis
non modo voluptati,sed etiam quæstui fuit.hæc si tibi tuus parens diceret,posses ab eo ve
niā petere?posses vt tibi ignosceret,postulare? Satis est factū Siculis,satis officio ac necessi-
tudini Iudices,satis promisso nostro ac recepto.Reliqua est ea causa Iudices,quæ non iā re-
cepta,sed innata:neque delata ad me,sed in animo, sensúque meo penitus affixa atque insi
ta est:quæ non ad sociorum salutem,sed ad ciuium Ro.hoc est ad vniuscuiusque nostrum
vitam & sanguinem pertinet.in qua nolite à me, quasi dubium sit aliquid, argumenta Iu-
109 dices expectare. Omnia quæ dicam de supplicio ciuium Ro. sic erunt clara & illustria, vt
ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. Furor enim quidem sceleris & au
daciæ comes,istius effrænatum animum,importunámque naturam tanta oppressit amen-
tia, vt nunquam dubitaret in conuentu palàm supplicia, quæ in conuictos malefici ser-
uos constituta sunt, ea in ciues Rom. expromere.Virgis quàm multos ceciderit,quid ego
commemorem?tantum breuissime dico Iudices: nullum fuit omnino isto Prætore in hoc
genere discrimen.itaque iam consuetudine ad corpora ciuium Rom.etiam sine istius nutu
ferebatur manu ipsa lictoris.Nū potes hoc negare Verres,in foro Lilybæi,maximo cōuen-
tu, C.Seruiliū ciuem Ro.in cōuentu Panormitano veterē negociatorē,ad tribunal ante pe-
des tuos,ad terrā virgis & verberibus abiectū? aude hoc primùm negare,si potes.nemo Li-
lybæi fuit quin viderit,nemo in Sicilia quin audierit. plagis confectū dico à lictoribus tuis
110 ciuē Ro.ante oculos tuos cōcidisse.ob quā causam dii immortales?tametsi iniuriā facio cō-
muni causæ & iuri ciuitatis: quasi enim possit esse vlla causa cur hoc cuiquā ciui Ro. iure
accidat,ita quæro quæ in Seruilio causa fuerit.ignoscite in hoc vno Iudices.in cæteris enim
non magnopere causas requirā. locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia.
quod isti simulac renūciatū est, hominē iubet Lilybæū vadimoniū Venerio seruo promit-
tere.promittit.Lilybeū venitur.cogere cū cœpit, cū ageret nemo,nemo postularet HS duo-
bus millibus sponsionē facere cū lictore suo,ni furtis quæstū faceret. recuperatores de cohor
te sua dicit daturū.Seruilius & recusare,& deprecari,ne iniquis iudicibus,nullo aduersario,
iudiciū capitis in se cōstitueretur.hæc cū maximè loquerētur,sex lictores circūsistunt valen
111 tissimi,& ad pulsandos,verberādósque homines exercitatissimi:cædūt acerrime virgis.deni
que proximus lictor(de quo sæpe iā dixi) Sextius,conuerso bacillo oculos misero tundere
vehemētissime cœpit. Itaque illi cum sanguis os,oculósque cōplesset,concidit:cum illi ni-
hilo minus iacenti latera tunderet, vt aliquando spondere se diceret. sic ille affectus illinc

tia comparatas:sustulisti ius imperii,cōditionem sociorum,memotiam fœderis.Qui ex fœ
dere ipso nauem vel vsque ad Oceanum, si imperassemus, sumptu, periculóque suo arma- 41
tam atque ornatā mittere debuerunt: hi ne in freto ante sua tecta & domos nauigarent,ne
sua mœnia portúsque defenderent,precio abs te ius fœderis; & imperii conditionem eme-
runt. Quid censetis in hoc fœdere faciundo voluisse Mamertinos impēdere laboris,operæ,
pecuniæ, ne hæc biremis ascriberetur,si id vllo modo possent à nostris maioribus impetra
re? nam cum hoc munus imperaretur, tam graue ciuitati inerat, nescio quo modo in illo
fœdere societatis, quasi quædam nota seruitutis. quod tum recentibus suis officiis, integra
re nullis Populi Ro. difficultatibus à maioribus nostris fœdere assequi non potuerunt: id
nunc nullo nouo officio suo,tot annis post,iure imperii nostri quotannis vsurpato,ac sem
per retento,summa in difficultate nauium a C.Verre precio assecuti sunt. At nō hoc solum
assecuti,ne nauem darent.ecquem nautam,ecquē militem,qui aut in classe aut in præsidio 42
esset,te Prætore per triennium Mamertini dederunt? denique cum ex Senatuscōsulto,itém-
que ex lege Terentia & Cassia,frumentum æquabiliter emi ab omnibus Siciliæ ciuitatibus
oporteret,id quoque munus leue atque commune Mamertinis remisisti. Dices frumentum
Mamertinos non debere.quomodo non debere? an vt ne vēderent? non enim erat hoc ge-
nus frumenti ex eo genere quod exigeretur, sed ex eo quod emeretur. Te igitur authore &
interprete,ne foro quidem & commeatu Mamertini Populum Ro. iuuare debuerunt. quæ
tandem ciuitas fuit quæ deberet? qui publicos agros arant, certum est quid ex lege Censo-
ria dare debeāt.Cur iis quicquā præterea ex alio genere imperauisti? Quid Decumani,nun
quid præter singulas decumas ex lege Hieronica debent? cur iis quoque statuisti, quan-
tum ex hoc genere frumenti empti darent? qui sunt immunes,ii certe nihil debēt.at iis non 43
modo imperasti,verūetiam quo plus darent quàm poterant,hæc sexagena millia modiûm
quæ Mamertinis remiseras,addidisti. Neque hoc dico,cæteris non recte imperatū esse. Ma-
mertinis qui erant in eadem causa, & quibus superiores omnes Prætores item vt cæteris
imperarant,pecuniámque ex Senatusconsulto & ex lege dissoluerant,his dico non recte re-
missum. Et vt hoc beneficium,quemadmodum dicitur,trabali clauo figeret:cum consilio
causam Mamertinorum cognoscit,& de consilii sententia Mamertinis se frumentum non
imperare pronunciat. Audite decretum mercennarii Prætoris ex ipsius commētario: & co-
gnoscire quanta in scribendo grauitas,quanta in constituendo iure sit authoritas. Re- 44
cita commentarium. Libenter ait se facere,itáque perscribit. quid si hoc verbo nō esses
vsus, LIBENTER? nos videlicet,inuitū te quæstū facere putaremus? ac de cōsilii senten-
tia,præclarum recitari consilium Iudices audistis. Vtrum vobis consilium recitari tandem
Prætoris videbatur,cum audiebatis nomina: an prædonis improbissimi societas atque co-
mitatus? an fœderum interpretes,societatis pactores, religionis authores? nunquam in Si-
cilia frumētum publice est emptū,quin Mamertinis pro portione imperaretur, ante quàm
hoc delectum,præclarúmque consilium iste dedit,vt ab his nūmos acciperet, ac sui similis
esset. Itaque tantum valuit istius decreti authoritas, quantum debuit eius hominis, qui à
quibus frumentum emere debuisset,iis decretum vendidisset.nam statim L.Metellus vt isti
successit,ex C.Sacerdotis & Sex.Peducei instituto, ac literis frumentum Mamertinis imp
rauit.tum illi intellexerunt,se id,quod à malo authore emissent,diutius obtinere non po
se. Age porrò tu,qui te tam religiosum existimari voluisti interpretem fœderum: cur Ta
romitanis frumentum, cur Netinis imperasti,quarum ciuitatum vtraque fœderata est?
Netini quidem sibi non defuerūt. nam simul ac pronunciasti, libenter te Mamertinis q
dem remittere, te adierunt, & eandem suam causam fœderis esse docuerunt. Tu aliter
cernere in eadem causa non potuisti,pronuncias Netinos frumentum dare non opor
& ab his tamen exigis. Cedo mihi eiusdem Prætoris literas, & rerum decretarum &
menti imperati, & rerum decretarū & tritici empti. Quid potius in hac tanta, ac tam
pi inconstantia suspicari possumus Iudices, quàm id quod necesse est, aut istum à
nis pecuniam cum posceret, non datam: aut id esse actum, vt intelligerent Mamer
bene se apud istum tam multa precia, ac munera collocasse: cum idem alii iuris

46 dem causa non obtinerent? Hic mihi etiam audebit mentionem facere Mamertinæ lau-
dationis, in qua quàm multa sint vulnera, quis est vestrum Iudices quin intelligat? pri-
mùm, vt in iudicijs qui decem laudatores dare non potest, honestius est ei nullũ dare quàm
illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere. Tot in Sicilia ciuitates sunt,
quibus tu per triennium præfuisti: arguunt cæteræ: paucæ & paruæ metu repressæ silent:
vna laudat. Hoc quid est, nisi intelligere quid habeat vtilitatis vera laudatio? sed tamen ita
Verres prouinciæ præfuisti, vt hac vtilitate necessariò tibi sit carendum. deinde id quod alio
loco antè dixi, quæ est ista tandẽ laudatio, cuius laudationis Legati principes & publicè ti-
bi nauem ædificatam, & priuatim seipsos abs te spoliatos expilatósque esse dixerunt? Po-
stremò quid aliud isti faciunt cum te soli ex Sicilia laudãt, nisi testimonio nobis sunt te o-
mnia sibi esse largitũ, quæ de repu. nostra detraxeris? quæ colonia est in Italia tam bono iu-
47 re, quod tam immune municipium quod per hos annos tam commoda vacatione sit v-
sum omnium rerum, quàm Mamertina ciuitas per triennium? soli ex fœdere quod debue-
runt non dederunt: soli isto Prætore omnium rerum immunes fuerunt: soli in istius impe-
rio ea conditione vitæ fuerunt, vt Populo Romano nihil darẽt, Verri nihil denegarent. Ve-
rùm vt ad classem, quo ex loco sum digressus, reuertar, accæpisti à Mamertinis nauem con-
tra legẽ, remisisti contra fœdera. ita in vna ciuitate bis improbus fuisti, cũ & remisisti quod
non oportebat, & accæpisti quod nõ licebat. exigere te oportuit nauem, quæ contra prædo-
nes, non quæ cum præda nauigaret: quæ defenderet ne prouincia spoliaretur, nõ quæ noua
prouinciæ spolia portaret. Mamertini tibi & vrbem quo furta vndique portares, & nauem
qua exportares præbuerũt. illud tibi oppidum receptaculum prædæ fuit: illi homines testes
48 custodésque furtorum: illi tibi & locum furtis & furtorum vehiculum comparauerũt. ita-
que ne tum quidem cum classem auaritia ac nequitia tua perdidisti, nauẽ Mamertinis im-
perare ausus es. quo tempore in tanta inopia nauium, tantáque calamitate prouinciæ, etiã
si precario essent rogandi, tamẽ ab his impetraretur. reprimebat enim tibi & imperãdi vim
& rogandi conatum præclara illa non Populo Rom. reddita biremis, sed Prætori donata
Cybea. ea cui merces imperii, auxiliũ iuris, consuetudinis, fœderis. Habetis vnius ciuitatis
firmum auxilium, amissum ac venditum precio. cognoscite nunc nouam prædandi ratio-
nem ab hoc primùm excogitatam. Sumptum omnem in classem frumento, stipendio, cæ-
terisque rebus nauarcho suo quæque ciuitas semper dare solebat. is neque vt accusaretur à
nautis committere audebat, & ciuibus suis rationem referre debebat. in illo omni negocio
49 non modo labore, sed etiam periculo suo versabatur. erat hoc, vt dico, factitatum semper:
nec solùm in Sicilia, sed in omnibus prouinciis, etiam in sociorum & Latinorum stipen-
dio ac sumptu, tum cum illorum auxiliis vti solebamus. Verres post imperium constitutũ
primus imperauit vt ea pecunia omnis à ciuitatibus sibi adnumeraretur: vt is eã pecuniã
tractaret quem ipse præfecisset. cui potest esse dubium quamobrem & omnium consuetudi
nem veterem primus immutaris, & tantam vtilitatem per alios tractandæ pecuniæ negle-
xeris, & tãtam difficultatem cũ crimine, molestiam cum suspitione suscæperis? Deinde alii
quæstus instituuntur: ex vno genere nauali videte quàm multi: accipere à ciuitatibus pecu-
50 nias ne nautas darent: precio certo missos facere nautas: missorum omne stipẽdium lucra-
ri: reliquis quod deberet non dare. Hæc omnia ex ciuitatũ testimoniis cognoscite. Reci-
ta testimonia ciuitatum. Huccine hominem? hanccine impudentiam Iudices? hanccine
audaciam, ciuitatibus pro numero militum pecuniarum summas describere, certo precio
sexcẽtenos nũmos nautarũ missione constituere? quos qui dederat, commeatũ totius æsta-
tis abstulerat. iste quod & nautæ nomine pro stipẽdio frumẽtóque accæperat, lucrabatur.
itaque quæstus duplex vnius missione fiebat. atque hæc homo amentissimus in tanto præ-
donum impetu, tãtóque periculo prouinciæ, sic palàm faciebat, vt & ipsi prædones scirent,
& tota prouincia testis esset. Cum propter istius hanc tãtam auaritiã, nomine classis, essent
51 in Sicilia re quidem vera naues inanes, quæ prædam Prætori, non quæ prædonibus metum
afferrent: tamen, cum P. Cesecius & P. Tadius decem nauibus his semiplenis nauigarent:
nauem quandam piratarum præda refertam, non cæperunt, sed abduxerũt onere suo planè

captam atque depressam. Erat ea nauis plena iuuentutis formosissimæ, plena argenti facti
atque signati:multa cum stragula veste.hæc vna nauis ex classe nostra nō capta est, sed in-
uēta ad Megaridem,qui locus est non longe à Syracusis.quod vbi isti nunciatum est, tam-
etsi noctu cum mulierculis iacebat ebrius, erexit se tamen, & statim Quæstori,Legatóque
suo custodes misit complures,vt omnia sibi integra quàm primum exhiberentur. Appelli-
tur nauis Syracusas: expectatur ab omnibus:suppliciū sumi de captiuis putatur. Iste quasi
præda sibi aduecta,non prædonibus captis,siqui senes aut deformes erant,eos in hostiū nu-
mero ducit;qui aliquid formæ,ætatis,artificiique habebant,abducit omnes:nōnullos Scri-
bis suis,filio, cohortíque distribuit: symphoniacos homines sex cuidam amico suo Ro- 52
mam muneri misit. Nox illa tota exinanienda naui consumitur: archipiratam ipsum vi-
det nemo, de quo supplicium sumi oportuit: hodiéque omnes sic habent persuasum(quid
eius sit, vos coniectura quoque assequi debetis)istum clàm à piratis ob hunc archipiratam
pecuniam accæpisse.coniectura bona est. Iudex esse bonus nemo potest qui suspitione cer-
ta non mouetur.hominem nostis,consuetudinémque omnium tenetis,qui ducem prædo-
num aut hostium cæperit, quàm libenter eum palàm ante oculos omnium esse patiatur.
Hominem in tanto conuentu Syracusis vidi neminem Iudices, qui archipiratam captum
vidisse se diceret:cum omnes,vt mos est, vt solet fieri,concurrerent, quærerent, videre cu- 53
perent. Quid accidit cur tantopere iste homo occultaretur, vt eum ne casu quidem quis-
quam aspicere posset?homines maritimi Syracusis,qui sæpe istius ducis nomen audissent,
cum eum sæpe timuissent, cum eius cruciatu atque supplicio pascere oculos, animúmque
exaturare vellent,potestas aspiciendi nemini facta est. Vnus plures prædonum duces viuos
cæpit P. Seruilius,quàm omnes antea. ecquando igitur isto fructu quisquam caruit,vt vi-
dere piratam captum non liceret? At contrà,quacunque iter fecit,hoc iucundissimum spe-
ctaculum omnibus,vinctorum,captorúmque hostium præbebat. itaque ei concursus vndi
que fiebant,vt non modo ex his oppidis,qua ducebātur, sed etiam ex finitimis visendi cau
sa cōuenirent. Ipse autem triumphus quamobrem omnium triumphorum gratissimus Po
pulo Romano fuit atque iucundissimus? quia nihil est victoria dulcius. Nullum est autem 54
testimonium victoriæ certius,quàm quos sæpe metueris,eos te vinctos ad supplicium duci
videre. Hoc tu quamobrem non fecisti? quamobrem ita iste pirata celatus est,quasi eum a-
spicere nefas esset? quamobrem supplicium non sumpsisti? quam ob causam hominem re-
seruasti? ecquem audisti in Sicilia antea captum archipiratam, qui non securi percussus sit?
vnum cedo auctorem tui facti:vnius profer exemplum. viuum tu archipiratam seruabas,
quem per triumphum,credo,quem ante currum tuum duceres.neque enim quicquam erat
iam reliquum, nisi vt classe Populi Romani pulcherrima amissa, prouinciáque lacerata,
triumphus naualis tibi decerneretur. Age porrò, custodiri ducem prædonum nouo more,
quàm securi feriri omnium exēplo magis placuit. Quæ sunt istæ custodiæ? apud quos ho-
mines? quemadmodum est asseruatus? Lautumias Syracusanas omnes audistis: plerique no
stis.opus est ingens,magnificum,Regum ac Tyrannorum: totum est ex saxo in mirādam 55
altitudinem depresso,& multorum operis penitus exciso. nihil tam clausum ad exitus,ni-
hil tam septum vndique,nihil tam tutum ad custodias nec fieri,nec cogitari potest.in ha
Lautumias, siqui publice custodiendi sunt, etiam ex cæteris oppidis Siciliæ deduci imp
rantur.eò quòd multos captiuos ciues Romanos coniecerat,& quòd eodem cæteros pira
tas contrudi imperarat, intellexit,si hunc subdititium archipiratam in eandem custodiar
dedisset,fore vt à multis illis in Lautumiis verus ille dux quæreretur. itaque hominē hu:
optimæ,tutissimǽque custodiæ non audet committere. denique Syracusas totas timet.
mandat hominem.quò? Lilybæum fortasse.video: tamen homines maritimos non pl
reformidat.minime Iudices. Panormum igitur? audio:quanquam Syracusis, quonian
Syracusano captus erat,maxime si minus supplicio affici,at custodiri oportebat.ne Pan
mum quidem. Quid igitur? quò putatis?ad homines à piratarum metu & suspitione a
nissimos,à nauigando,rebúsque maritimis remotissimos: ad Centuripinos,homines ma
me mediterraneos, summos aratores: qui nomen nūquam timuissent maritimi prædo

vnum te Prætore horruiſſent Apronium terreſtrem archipiratam. Et vt quiuis facilè per-
ſpiceret, id ab iſto actum eſſe, vt ille ſuppoſitus facile & libenter ſe illum, qui nõ erat, eſſe ſi-
mularet: imperat Centuripinis, vt is victu ceteriſque rebus quàm liberaliſſimè commodiſ-
ſiméque habeatur. Interea Syracuſani homines periti & humani, qui non modo ea quæ
perſpicua eſſent, videre, verumetiam occulta ſuſpicari poſſent: habebant rationem omnes
quotidie piratarũ qui ſecuri ferirentur: quàm multos eſſe oporteret ex ipſo nauigio quod
57 erat factum ſex remorum numero, coniiciebant. Iſte quòd omnes qui artificii aliquid ha-
buerant aut formæ, remouerat atque abduxerat: reliquos ſi, vt conſuetudo eſt, vniuerſos ad
palum alligaſſet, clamorem populi fore ſuſpicabatur, cum tãtò plures abducti eſſent quàm
relicti. Propter hanc cauſam cum inſtituiſſet alios alio tempore producere, tamen in tanto
conuentu nemo erat quin rationem numerúmque haberet, & reliquos non deſideraret ſo-
lùm, ſed etiam poſceret & flagitaret. Cum maximus numerus deeſſet, tum iſte homo nefa-
rius in eorum locum, quos domũ ſuam de piratis abduxerat, ſubſtituere & ſupponere cœ-
pit ciues Romanos, quos in carcerem antea coniecerat: quorum alios Sertorianos milites
fuiſſe inſimulabat, & ex Hiſpania fugientes ad Siciliã appulſos eſſe dicebat: alios qui à præ-
donibus erant capti, cum mercaturas facerent, aut aliquam ob cauſam nauigarent, ſua vo-
58 luntate cum piratis fuiſſe arguebar. Itaque alii ciues Rom. ne cognoſcerẽtur, capitibus ob-
uolutis è carcere ad palum atque ad necem rapiebãtur. alii cum à multis ciuibus Rom. re-
cognoſcerentur, ab omnibus defenderẽtur, ſecuri feriebãtur. quorũ ego de acerbiſſima mor-
te crudeliſſimóque cruciatu dicam, cum eum locum tractare cœpero: & ita dicam, vt ſi me
in ea querimonia quam ſum habiturus de iſtius crudelitate, & de ciuium Romanorum in-
digniſſima morte, nõ modo vires, verumetiam vita deficiat, id mihi præclarũ & iucundum
putem. Hæc igitur eſt geſta res, hæc victoria præclara, myoparone piratico capto dux libe-
ratus, ſymphoniaci Romam miſſi, formoſi homines & adoleſcentes & artifices domũ ab-
ducti, in eorũ locum & ad eorum numerũ ciues Rom. hoſtilem in modũ cruciati & necati,
omnis veſtis ablata, omne aurum & argẽtum & ablatum & auerſum. At quemadmodum
59 ipſe ſeſe induit priore actione? qui tot dies tacuiſſet, repente in M. Annii hominis ſplendidiſ-
ſimi teſtimonio, cum is ciues Rom. dixiſſet, & archipiratam negaſſet ſecuri eſſe percuſſum,
exiliuit conſcientia ſceleris & furore ex maleficiis cõcepto excitatus: dixit ſe quod ſciret ſi-
bi crimini datum iri pecuniam accepiſſe, neque de vero archipirata ſumpſiſſe ſupplicium,
ideo ſecuri non percuſſiſſe: domi eſſe apud ſeſe archipiratas dixit duos. O clementiam Po-
puli Rom. ſeu potius patientiam miram ac ſingularem! ciuem Rom. ſecuri eſſe percuſſum
Annius Eques Rom. dicit. taces. archipiratam negat. fateris. Fit in eo gemitus omnium &
clamor, cum tamen à præſenti ſupplicio tuo ſe continuit Populus Rom. & repreſſit, & ſalu-
tis tuæ rationem iudicum ſeueritati reſeruauit. Quî ſciebas tibi crimini datũ iri? quamob-
rem ſciebas? quamobrem etiam ſuſpicabare? inimicum habebas neminem. ſi haberes, tamẽ
non ita vixeras, vt metum iudicii propoſitum habere deberes. an te, id quod fieri ſolet, con-
60 ſciẽtia timidũ ſuſpicioſúmque faciebat? Qui igitur cum eſſes in imperio iam tum iudicium
& crimen horrebas, reus cum tot teſtibus coarguare, potes de damnatione dubitare? Verùm
ſi crimen hoc metuebas, ne quis abs te ſuppoſitum eſſe diceret qui pro archipirata ſecuri fe-
riretur, vtrum tandem tibi ad defenſionem firmius fore putaſti, in iudicio coactu atque ef-
flagitatu meo producere ad ignotos, tantò poſt, eum quem archipiratam eſſe diceres: an re-
centi re Syracuſis apud notos inſpectãte Sicilia penè tota ſecuri ferire? Vide quid interſit, v-
trum faciendum fuerit. in illo reprehenſio nulla eſſe potuit: hîc defenſio nulla eſt. Itaque il-
lud ſemper omnes fecerunt: hoc quis ante te, quis præter te fecerit, quæro. Piratam viuum
tenuiſti. quem ad finem, dum cum imperio fuiſti? quamobrem? quam ob cauſam? quo exem-
plo? cur tandiu? cur inquam ciuibus Rom. quos piratæ ceperant, ſecuri ſtatim percuſſis, ipſis
61 piratis lucis vſuram tam diuturnam dediſti? Verùm eſto, ſit tibi illud liberũ omne tempus
quod cum imperio fuiſti: etiámne priuatus? etiámne reus? etiámne penè damnatus hoſtium
duces priuata in domo retinuiſti? vnum alterum menſem, propè annum denique domi tuæ
piratæ, à quo tẽpore capti ſunt, quoad per me licitũ eſt, fuerũt, hoc eſt quoad per M. Aciliũ

Glabrionem licitum est: qui, postulante me, produci atque in carcerem condi imperauit. Quod est huiusce rei ius? quæ consuetudo? quod exemplum? hostem acerrimum atque infestissimum Populi Rom. seu potius communem hostem gentium nationúmque omnium, quisquam omnium mortaliū priuatus intra mœnia domi suæ retinere poterit? quid si pridie quàm à me tu coactus es confiteri, ciuibus Rom. securi percussis prædonum ducem viuere, apud te habitare: si inquam pridie domo tua profugisset, si aliquam manū contra Populum Rom. facere potuisset, quid diceres? Apud me habitauit, mecum fuit: ego illum ad iudicium meum, quo facilius crimen inimicorum diluere possem, viuū atque incolumem reseruaui. Itáne vero, tu tua pericula cōmuni periculo defendes? tu supplicia quæ debentur hostibus victis, ad tuum, non ad Populi Rom. tempus conferes? Populi Romani hostis priuatis custodiis asseruabitur? at etiam qui triumphant, eóque diutius viuos hostium duces seruant, vt his per triumphum ductis pulcherrimum spectaculū fructúmque victoriæ Populus Rom. percipere possit: tamen cum de foro in Capitolium currū flectere incipiunt, illos duci in carcerē iubēt, idémque dies & victoribus imperii, & victis vitæ finem facit. Et nunc credo esse dubium quin tu id commissurus non fueris, præsertim cum statuisses, vt ais, tibi causam esse dicendam, vt ille archipirata non potius securi feriretur, quàm quod erat ante oculos positū, tuo periculo viueret. Si enim esset mortuus, tu qui crimē ais te metuisse, quæro cui probares: cum constaret istum Syracusis ab nullo visum esse archipiratam, ab omnibus desideratum: cum dubitaret nemo quin abs te pecunia liberatus esset: cū vulgo loquerentur suppositum in eius locū quem pro illo probare velles: cum ture fassus esses te id crimen tanto ante metuisse si eum diceres esse mortuum, quis te audiret? Nunc cum viuum istum nescio quem produces, tamen te derideri vides. quid si aufugisset, si vincla rupisset, ita vt Nico ille nobilissimus pirata fugit, quem P. Seruilius qua fœlicitate cæperat, eadem recuperauit: quid diceres? Verum hoc erat, si ille semel verus archipirata securi percussus esset, pecuniam illam non haberes. si hic falsus esset mortuus, aut profugisset, non esset difficile aliū in suppositi locū supponere. Plura dixi quàm volui de illo archipirata, & tamē ea quæ certissima sunt huius criminis argumēta, prætermisi. volo enim mihi totū esse crimen hoc integrum. est certus locus, certa lex, certum tribunal, quo hoc reseruetur. Hac tanta præda auctus, mancipiis, argento, veste locupletatus, nihilo diligentior ad classem ornandam, milites reuocandos alendósque esse cœpit, cum ea res nō solùm prouinciæ saluti, verum etiam ipsi prædæ esse posset. nam æstate summa, quo tempore cæteri Prætores obire prouinciā & concursare consueuerunt, aut etiam in tanto prædonum metu & periculo ipsi nauigare: eo tempore ad luxuriam libidinésque suas domo sua regia, quæ regis Hieronis fuit, qua Prætores vti solent, cōtentus nō fuit. tabernacula quemadmodū consueuerat temporibus æstiuis, quod antea iam demonstraui, carbaseis intenta velis collocari iussit in litore: quod est litus in insula Syracusis post Arethusæ fontem, propter ipsum introitum atque ostium portus, amœno sanè & ab arbitris remoto loco. Hic dies æstiuos sexaginta Prætor Populi Ro. custos defensórque prouinciæ sic vixit, vt muliebria quotidie conuiuia essent, vir accumberet nemo præter ipsum & prætextatum filiū: tametsi recte sine exceptione dixeram, virum cum isti essent, neminem fuisse. nōnunquam etiam libertus Timarchides adhibebatur. mulieres autem nuptæ nobiles, præter vnā mimi Isidori filiam, quam iste propter amorem a Rhodio tibicine abduxerat: Pippa quædam vxor AEschrionis Syracusani: de qua mulie plurimi versus, qui in istius cupiditatē facti sunt, tota Sicilia percelebrātur. Erat Nice fa eximia, vt prædicatur, vxor Cleomenis Syracusani. hanc Cleomenes vir amabat: verunt men huius libidini aduersari nec poterat, nec audebat: & simul ab isto donis beneficiis plurimis deuinciebatur. Illo autem tempore iste, tametsi ea est hominis impudentia qu nostis: ipse tamen cum vir esset Syracusis, vxorem eius parum poterat animo soluto a bero tot in acta dies secum habere. Itaque excogitat rem singularem. naues quibus Leg præfuerat, Cleomeni tradit: Classi Populi Ro. Cleomenem Syracusanum præesse iube que imperat: hoc eo facit, vt ille non solùm abesset à domo, tum cum nauigaret, sed et libenter cum magno honore beneficióque abesset. Ipse autem remoto atque ablegato v

non liberius quàm antè: quis enim vnquam istius libidini obstitit? sed paulò solutiore ta-
men animo secum illam haberet: si non tanquàm virum, at tãquam æmulum remouisset.
Accipit nauem sociorum atque amicorũ Cleomenes Syracusanus. Quid primùm aut ac-
cusem, aut querar Iudices? Siculóne homini, Legati, Quæstoris, Populi Ro. denique pote-
statem, honorem, authoritatem dari? si te impediebat ista conuiuiorum mulierúmque occu
patio, vbi Quæstores? vbi Legati? vbi ternis denariis æstimatum frumentum? vbi muli? vbi
tabernacula? vbi tot tantáque ornamẽta magistratibus & Legatis à Senatu Populóque Ro-
67 mano permissa & data? denique vbi Præfecti & Tribuni tui? si ciuis Ro. dignus isto nego-
cio nemo fuit, quid ciuitates quæ in amicitia fidéque Populi Ro. perpetuò manserant? vbi
Segestana, vbi Centuripina ciuitas, quæ tum officiis, fide, vetustate, tum etiam cognatione
Populi Romani nomen attingunt? O dii immortales! quid si harum ipsarũ ciuitatum mi-
litibus, nauibus, Nauarchis, Syracusanus Cleomenes iussus est imperare, non omnis honos
ab isto dignitatis, æquitatis, officiísque sublatus est? ecquod in Sicilia bellum gessimus, quin
Cẽturipinis sociis Syracusanis hostibus vteremur? atque hæc omnia ad memoriã vetusta-
tis, non ad contumeliam ciuitatis referri volo. Itaque ille vir clarissimus summúsque Im-
perator M. Marcellus, cuius virtute captæ, misericordia conseruatæ sunt Syracusæ: habita-
re in ea parte vrbis, quæ Insula est, Syracusanum neminem voluit. hodie inquam Syracusa
68 num in ea parte habitare non licet: est enim locus, quem vel pauci possunt defendere. Cõ-
mittere igitur cum nõ fidelissimis hominibus noluit: simul quòd ab illa parte vrbis naui-
bus aditus ex alto est. Quamobrem qui nostros exercitus sæpe exclușerant, iis claustra loci
committenda non existimauit. Vide quid intersit inter tuã libidinem maiorúmque autho-
ritatem, inter amorem, furorémque tuum & illorum consilium atque prudentiam. illi adi
tum litoris Syracusanis ademerunt: tu maritimum imperium concessisti. illi habitari in eo
loco Syracusanum, quo naues accedere possent, noluerunt: tu classi & nauibus Syracusanũ
præesse voluisti. quibus illi vrbis suæ partem ademerunt, iis tu nostri imperii partem dedi-
sti: & quorum sociorum opera Syracusani nobis dicto audientes sunt, eos Syracusanis di-
cto audiẽtes esse iussisti. Egreditur Cẽturipina quadriremi Cleomenes è portu: sequitur Se-
gestana nauis, Tyndaritana, Herbitẽsis, Heracliensis, Apolloniensis, Halũtina, præclara clas-
69 sis in speciem, sed inops & infirma propter dimissionem propugnatorum atque remigum.
Tãdiu in imperio suo classem iste Prætor diligẽs vidit, quandiu cõuiuium eius flagitiosis-
simum prætervecta est. ipse autem qui visus multis diebus non esset, tum se tamen in con-
spectum nautis paulisper dedit. stetit soleatus Prætor Populi Rom. cũ pallio purpureo tu-
nicáque talari, muliercula nixus in litore. iam hoc ipso istum vestitu Siculi ciuésque Rom.
permulti sæpe viderunt. Posteaquam paulùm prouecta classis est, & Pachynum quinto die
denique appulsa est: nautæ fame coacti radices palmarum agrestium, quarũ erat in illis lo-
cis, sicut in magna parte Siciliæ, multitudo, colligebant, & his miseri perditíque alebantur.
Cleomenes autem qui alterum se Verrem cum luxuria atque nequitia, tum etiam imperio
putaret, similiter totos dies in litore tabernaculo posito perpotabat. Ecce autem repente e-
brio Cleomene, esurientibus cæteris, nunciatur piratarum naues esse in portu Edissæ: nã ita
70 is locus nominatur. nostra autem classis erat in portu Pachyni. Cleomenes autem quod e-
rat terrestre præsidium non re, sed nomine, sperabat iis militibus quos ex eo loco deduxis-
set, explere se numerum nautarum & remigum posse. Reperta est eadem hominis istius aua
rissimi ratio in præsidiis, quæ in classibus. nam erãt perpauci reliqui cæteríque dimissi. Prin
ceps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, præcidi anchoras impe
rauit, & simul vt se cæteri sequerentur, signum dari iussit. hæc Centuripina nauis erat incre
dibili celeritate velis. nam scire isto Prætore nemo poterat quid quæque nauis remis facere
posset. etsi in hac quadriremi propter honorem & gratiã Cleomenis minimè multi remi-
ges & milites deerant. Euolarat iam è conspectu ferè fugiens quadriremis, cum etiam tunc
cæteræ naues suo in loco moliebantur. erat animus in reliquis: quanquã erant pauci, quo-
quo modo sese res habebat, pugnare tamen se velle clamabant: & quod reliquum vitæ vi-
71 riúmque fames fecerat, id ferro potissimũ reddere volebant. Quòd si Cleomenes nõ tanto

ante fugisset, aliqua tamen ad resistendum ratio fuisset: erat enim sola illa nauis constrata,
& ita magna, vt propugnaculo cæteris posset esse: quæ si in prædonum pugna versaretur, vr
bis instar habere inter illos piraticos myoparones videretur. sed tunc inopes relicti à duce
præfectóque classis, eūdem necessariò cursum tenere cœperunt. Pelorū versus, vt ipse Cleo-
menes, ita cæteri nauigabant. neque ita tamen tam prædonum fugiebant impetum, quàm
Imperatorem sequebantur. tū vt quisque in fuga postremus, ita periculo princeps erat. po-
stremam enim quanque nauem piratæ primam adoriebantur. ita prima Haluntinorū na-
uis capitur, cui præerat Haluntinus homo nobilis Philarchus, quē ab illis prædonibus Lo-
crenses postea publicè redemerunt. ex quo vos priore actione iurato rem omnem causám-
que cognostis. deinde Apolloniēsis nauis capitur, & eius præfectus Anthropinus occiditur. 72
Dum hæc aguntur, interea Cleomenes iam ad Pelori litus peruenerat, iam sese in terram è
naui eiecerat, quadriremémque in salo fluctuātem reliquerat. reliqui præfecti nauium cum
in terrā Imperator exisset, cum ipsi neque repugnare, neque mari effugere vllo modo pos-
sent, appulsis ad Pelorum nauibus Cleomenem persecuti sunt. tunc prædonum dux Hera-
cleo repente præter spem, non sua virtute, sed istius auaritia nequitiáque victor, classem pul
cherrimam Populi Rom. in litus expulsam & eiectam, cum primùm aduesperasceret, inflā
mari incendíque iussit. O tempus miserum atque acerbum prouinciæ Siciliæ! O casum illū
multis innocentibus calamitosum atque funestum! O istius nequitiā ac turpitudinem sin-
gularem! Vna atque eadem nox erat, qua Prætor amoris turpissimi flāma ac classis Popu-
li Rom. prædonum incendio cōflagrabat. Affertur nocte intēpesta grauis huiusce mali nū-
cius Syracusas: curritur ad Prætorium quo istum è conuiuio illo præclaro reduxerant pau 73
lò antè mulieres cum cantu atque symphonia. Cleomenes quanquā nox erat, tamen in pu
blico esse non audet: includit se domi, neque aderat vxor quæ consolari hominem in ma-
lis posset. Huius autē præclari Imperatoris ita erat seuera domi disciplina, vt in re tanta, in
tā graui nūcio nemo admitteretur, nemo esset qui auderet aut dormiētem excitare, aut in-
terpellare vigilantē. Iam verò re ab omnibus cognita, concursabat vrbe tota maxima mul
titudo. non enim, sicut antea consuetudo erat, prædonum aduentū significabat ignis è spe-
cula sublatus aut tumulo, sed flāma ex ipso incendio nauium & calamitatem acceptam &
periculū reliquū nunciabat. Cū Prætor quæreretur, & constaret ei neminem nūciasse, fit ad
domum eius cum clamore concursus atque impetus. tum iste excitatus exit, audit rem o- 74
mnem ex Timarchide, sagū sumit: lucebat iam ferè: procedit in mediū, vini, somni, stupri
plenus. excipitur ab omnibus eiusmodi clamore, vt ei Lampsaceni periculi similitudo ver-
saretur ante oculos. hoc etiā maius hoc videbatur, quòd in odio simili multitudo hominū
hæc erat maxima. tum istius acta cōmemorabantur, tum flagitiosa illa conuiuia: tum ap-
pellabātur à multitudine mulieres nominatim: tum quærebatur ex ipso palàm tot dies cō-
tinuos per quos nunquam visus esset, vbi fuisset, quid egisset: tum Imperator ab isto præpo
situs Cleomenes flagitabatur: neque quicquam propius est factum, quàm vt illud Vticense
exemplum de Adriano transferretur Syracusas, vt duo sepulchra duorū Prætorum impro-
borum duabúsque in prouinciis cōstituerentur. Verùm habita est à multitudine ratio tem-
poris, habita est tumultus, habita etiam dignitatis existimationísque cōmunis: quòd is c
conuentus Syracusis ciuium Romanorum, vt non modo illa prouincia, verumetiam h
Rep. dignissimus existimetur. Confirmāt ipsi se, cum is etiam tum semisomnis stuperet. a
ma capiunt: totum forum atque Insulam, quæ est vrbis magna pars, complēt. Vnam illa
solam noctem prædones ad Pelorum cōmorati, cum fumātes etiam nostras naues reliqu
sent, accedere incipiunt ad Syracusas, qui videlicet sæpe audissent nihil esse pulchrius qu
Syracusarum mœnia ac portus: statuerant sese, si ea Verre Prætore non vidissent, nunq
esse visuros. Ac primo ad illa æstiua Prætoris accedunt, ipsam illā ad partem litoris vb
per eos dies tabernaculis positis castra luxuriæ collocarat. quem postea quàm inanem
cum offenderunt, & Prætorem commouisse ex eo loco castra senserūt, statim sine vllo
tu in portum ipsum penetrare cœperunt. Cum in portum dico Iudices, (explanandu
enim diligentius eorum causa qui locum ignorant) in vrbem dico, atque in vrbis inti

partem venisse piratas. non enim portu illud oppidum clauditur, sed vrbe portus ipse cin-
gitur & concluditur:non vt alluantur à mari mœnia extrema,sed influat in vrbis sinũ por
tus. hic te Prætore Heracleo archipirata cum quatuor myoparonibus paruis ad arbitrium
suum nauigauit. Prò dii immortales piraticus myoparo cum imperium Populi Rom. no-
men ac fasces essent Syracusis,vsque ad forũ & ad omnes vrbis crepidines accessit: quo ne-
que Carthaginensiũ gloriosissimæ classes cũ mari plurimùm poterãt,multis bellis sæpe co
natæ vnquam aspirare potuerunt:neque Populi Rom.inuicta ante te Prætorem gloria illa
77 naualis vnquã tot Punicis Siciliẽsibúsque bellis penetrare potuit:qui locus eiusmodi est,vt
ante Syracusani in mœnibus suis,in vrbe, in foro hostem armatũ ac victorẽ,quàm in por-
tu vllam hostium nauem viderent. hîc te Prætore prædonũ nauiculæ peruagatæ sunt,quo
Atheniẽsium classis sola post hominum memoriam CCC nauibus vi ac multitudine in-
uasit: quæ in eo ipso portu loci ipsius portúsque natura victa atque superata est. hîc primũ
opes ipsius ciuitatis victæ,comminutæ,depressǽque sunt: in hoc portu Atheniensium nobi
litatis,imperii,gloriæ naufragium factũ existimatur. Eóne pirata penetrauit, quo simul at-
que adesset,non modo à latere, sed etiam à tergo magnam partem vrbis relinqueret? Insu-
lam totam prætereuectus est,quæ est vrbis magna pars Syracusis suo nomine ac mœnibus,
quo in loco maiores(vt ante dixi)Syracusanum quẽquam habitare vetuerũt:quòd qui illã
78 partem vrbis tenuerint,in eorum potestatem portum futurum intelligebant. At quemad-
modum est peruagatus? radices palmarum agrestium quas in nostris nauibus inuenerant,
iaciebant: vt omnes istius improbitatem & calamitatem Siciliæ possent cognoscere. Sicu-
lósne milites?aratorúmne liberos? quorum patres tantum labore suo frumẽti exarabant,vt
Populo Ro. totíque Italiæ suppeditare possent. eósne in Insula Cereris natos, vbi primùm
fruges inuẽtæ esse dicuntur,eo cibó esse vsos? à quo maiores eorũ cæteros quoque frugibus
inuentis remouerũt. te Prætore Siculi milites palmarũ stirpibus, prædones Siculo frumẽto
alebãtur. O spectaculum miserum atque acerbum! ludibrio esse vrbis gloriam,Populi Ro.
nomen,hominum conuentu atque multitudine,piratico myoparone in portu Syracusano
79 de classe Populi Rom.triumphum agere piratam, cum Prætoris nequissimi inertissimíque
oculos prædonum remi respergerent.Postea quàm è portu piratæ non metu aliquo affecti,
sed satietate exierant: tum cœperunt quærere homines causam illius tantæ calamitatis.di-
cere omnes & palàm disputare minimè esse mirandum,si militibus remigibúsque dimissis,
reliquis egestate & fame perditis, Prætore tot dies cum mulierculis perpotãte,tanta ignomi
nia & calamitas esset accepta. Hæc autẽ istius vituperatio atque infamia cõfirmabatur eo-
rum sermone qui à suis ciuitatibus illis nauibus præpositi fuerant,qui ex illo numero reli-
qui Syracusas classe amissa refugerant.dicebant quos ex sua quisque naui missos sciret esse.
res erat clara, neque solùm argumentis, sed etiam certis testibus istius audacia tenebatur.
homo certior fit,agi nihil in foro & conuentu tota die,nisi hoc quæri à Nauarchis quem-
admodum classis esset amissa. illos respondere & docere vnumquenque missione remigum
80 fame reliquorũ,Cleomenis timore & fuga. Quod posteaquam iste cognouit, hanc rationẽ
habere cœpit.causam sibi dicendam esse statuerat iam antè quàm hoc vsu venerit, ita vt i-
psum priore actione dicere audistis.videbat illis Nauarchis testibus tantum hoc crimen su
stinere se nullo modo posse:consilium capit primò stultum,veruntamen clemens:Cleome-
nem & Nauarchos ad se vocari iubet. veniũt. accusat eos quòd huiusmodi de se sermones
habuerint:rogat vt id facere desistant,& in sua quisque naui dicat se tantum habuisse nau-
tarum quantum oportuerit,neque quenquã esse dimissum. Illi enimuero se ostẽdunt quod
vellet esse facturos. Iste non procrastinat, aduocat amicos statim: quærit ex his sigillatim
quot quisque nautas habuerit. Respõdit vnusquisque vt erat præceptum.Iste in tabellas re-
fert:obsignat signis amicorum prouidẽs homo,vt contra hoc crimen,siquando opus esset,
81 hac videlicet testificatione vteretur. Derisum credo esse hominem amentem à suis cõsilia-
riis,& admonitum hasce ei tabulas nihil profuturas,etiam plus ex nimia Prætoris diligen
tia suspitionis in eo crimine futurum. Etiam iste erat hac stultitia multis in rebus vsus, vt
publicè quoque quæ vellet in ciuitatum literis & tolli & referri iuberet. quæ omnia nunc

intelligit sibi nihil prodesse, postea quàm certis literis, testibus, authoritatibúsque conuincitur. Vbi hoc videt, illorum confessionem, testificationem suam, tabellas sibi nullo adiumẽto futuras, init consilium non improbi Prætoris (nam id quidem esset ferẽdum) sed importuni atque amentis tyranni. statuit si hoc crimen extenuare vellet (nam omnino tolli posse non arbitrabatur) Nauarchos omnes testes sui sceleris vita esse priuãdos. Occurrebat illa ratio, Quid Cleomeni fiet? poteróne animaduertere in eos quos dicto audientes esse iussi, missum facere eum cui imperium potestatémque permisi? poteróne eos afficere supplicio qui Cleomenem secuti sunt? ignoscere Cleomeni qui secum fugere & consequi iussit? poteróne in eos esse vehemens qui naues inanes non modo habuerunt, sed etiam apertas: in eum dissolutus qui solus habuerit cõstratam nauem & minus exinanitam? pereat Cleomenes vna. vbi fides? vbi execrationes? vbi dextræ complexúsque? vbi illud cõtuberniũ muliebris militiæ in illo delicatissimo litore? Fieri nullo modo poterat quin Cleomeni parceretur. Cleomenẽ vocat. dicit ei se statuisse animaduertere in omnes Nauarchos: ita sui periculi rationes ferre ac postulare. Tibi vni parcam, & totius istius culpæ crimẽ vituperationémque inconstantiæ potius suscipiã, quàm aut in te sim crudelis, aut tot, tam graues testes viuos incolumésque esse patiar. Agit gratias Cleomenes, approbat cõsilium, dicit ita fieri oportere. admonet tamen illud quod istum fugerat, in Phalargum Centuripinum Nauarchum non posse animaduerti, propterea quòd secũ fuisset vnà in Centuripina quadriremi. Quid ergo? iste homo ex eiusmodi ciuitate adolescens nobilissimus testis relinquetur? In præsentia inquit Cleomenes, quoniã ita necesse est. sed pòst aliquid videbimus, ne iste nobis obstare possit. Hæc postea quàm acta & constituta sunt, procedit iste repente è prætorio inflammatus scelere, furore, crudelitate, in forum venit: Nauarchos vocari iubet. qui nihil metuerent, nihil suspicarentur, statim accurrunt. iste hominibus miseris innocentibúsque iniici catenas imperat. implorare illi fidem Populi Ro. & quare id faceret, rogare. Tunc iste hoc causæ dicit, quòd classem prædonibus prodidissent. fit clamor & admiratio populi tantam esse in homine impudentiã atque audaciã, vt aut aliis causam calamitatis attribueret, quæ omnis propter auaritiam ipsius accidisset: aut cum ipse prædonum socius putaretur, aliis proditionis crimen inferret. deinde hoc quintodecimo die crimen esse natum postquam classis esset amissa. Cum hæc fierent, quærebatur vbi esset Cleomenes. non quo illum ipsum, cuiusmodi esset, quisquam supplicio propter illud incommodum dignum putaret. nam quid Cleomenes facere potuit (non enim possum quẽquam insimulare falso) quid inquam magnopere potuit Cleomenes facere istius auaritia nauibus exinanitis? atque eum vidẽt sedere ad latus Prætoris, & ad aurem familiariter vt solitus erat insusurrare. tum verò omnibus indignissimum visum est, homines honestissimos electos ex suis ciuitatibus in ferrum atque in vincla coniectos, Cleomenem propter flagitiorum ac turpitudinis societatem familiarissimum esse Prætoris. Apponitur his tamẽ accusator Næuius Turpio quidam, qui C. Sacerdote Prætore iniuriarum damnatus est: homo bene appositus ad istius audaciam, quem iste in decumis, in rebus capitalibus, in omni calumnia præcursorem habere solebat & emissarium. Veniunt Syracusas parentes propinquíque miserorum adolescentium hoc repentino calamitatis suæ commoti nuncio. vinctos aspiciunt catenis liberos suos, cum istius auaritiæ pœnam collo & ceruicibus suis sustinerent: adsunt, defendunt, proclamant: fidem tuã quæ nusquam erat, nec vnquam fuit, implorant. pater aderat Dexio Tyndaritanus, homo nobilissimus hospes tuus, cuius tu domi fueras, quem hospitem appellaras. cum cũ illa authoritate & miseria videres præditum, non te eius lachrymæ, nõ senectus, non hospitii ius atque nomen à scelere aliquam ad partem humanitatis reuocare potuit. Sed quid ego hospitii iura in hac tam immani bellua cõmemoro? qui Sthenium Thermitanum hospitem suum, cuius domum per hospitium exhausit & exinaniuit, absentem in reos retulerit, causa indicta capite damnarit: ab eo nunc hospitiorum iura atque officia quæramus? cum homine enim crudeli nobis res est, an cũ fera atque immani bellua? te patris lachrymæ, innocentis filii periculo non mouebant? cum patrem domi reliquisses, filium tecum haberes, te neque præsens filius de liberorũ charitate, neque absens pater de indulgentia patria

monebat? Catetias habebat hospes tuus Aristeus, Dexionis filius. quid ita? prodiderat clas-
sem. quod ob præmium? deseruerat exercitum. quid Cleomenes? ignauus fuerat, at eum tu
ob virtutem corona aurea donaras. Dimiserat nautas. at ab omnibus tu mercedem missio-
nis acceperas. Alter parens ex altera parte erat Herbitensis Eubulida, homo domi suæ cla-
rus & nobilis, qui quia Cleomenē in defendēdo filio læserat, nudus penè est destitutus. Quid
erat autem quod quisquam diceret aut defenderet? Cleomenem nominare non licet. at cau
87 sa cogit. moriere si appellaris. nūquā enim iste est cuiquā mediocriter minatus. At remiges
non erant. Prætorem tu accusas? frāge ceruicem. si neque Prætorē, neque Prætoris æmulum
appellare licebit, cum in his duobus tota causa sit, quid futurum est? Dicit etiā causam He-
raclius Segestanus homo domi suæ summo loco natus. Audite, vt vestra humanitas postu
lat Iudices: audietis enim de magnis incommodis, iniuriisque sociorum. hunc scitote fuisse
Heraclium in ea causa, qui propter grauem morbum oculorum tum non nauigarit, & ius
su eius qui potestatem habuit, in commeatu Syracusis remanserit. Iste certe neque prodidit
classem, neque metu perterritus fugit, neque exercitū deseruit. etenim tunc esset hoc anim-
aduersum, cum classis Syracusis proficiscebatur. is tamen in eadem causa fuit, quasi esset
in aliquo manifesto scelere deprehensus, in quem ne falsò quidem causa conferri criminis
88 potuit. Fuit in illis Nauarchis Heracliensis quidam Furius (mā habēt illi nōnulla huiusce-
modi Latina nomina) homo quandiu vixit, domi suæ, non solum post mortem tota Sici
lia clarus & nobilis. in quo homine tantum animi fuit, non solum vt istum libere læderet
(nam id quidem, quoniam moriendum videbat, sine periculo se facere intelligebat) verum
morte proposita cū lachrymās in carcere mater noctes, diésque assideret, defensionē causæ
suæ scripsit, quā nunc nemo est in Sicilia quin habeat, quin legat, quin tui sceleris & crude-
litatis ex illa oratione cōmonefiat. in qua docet, quot à ciuitate sua nautas acceperit, quot
& quāti quenque dimiserit, quot secū habuerit. item de cæteris nauibus dicit. quæ cū apud
te diceret, virgis oculi verberabantur. Ille morte proposita, facile dolorē corporis patieba-
tur. clamabat, id quod scriptū reliquit, facinus esse indignum, plus impudicissimæ mulieris
apud te de Cleomenis salute, quàm de sua vita lachrymas matris valere. deinde etiam illud
video esse dictum, quod (si recte vos Populus Ro. cognouit) nō falsò ille iam in ipsa morte
89 de vobis prædicauit: non posse Verrem testes interficiendo, crimina sua extinguere, grauio-
rem apud sapientes iudices se fore ab inferis testem, quàm si viuus in iudiciū produceretur.
tum auaritiæ solum, si viueret: nunc cū ita esset necatus, sceleris, audaciæ, crudelitatis testem
fore. Iam illa præclara, non testiū modo cateruas, cum tua res ageretur, sed tum à diis ma-
nibus innocentium pœnas, sceleratorúmque furias in tuum iudiciū esse venturas. sese ideo
leuiorē casum suū fingere, quòd iam ante aciē securiū tuarū, Sextique tui carnificis vultum
& manū vidisset, cum in conuentu ciuiū Ro. iussu tuo securi ciues Ro. ferirentur. Ne multa
Iudices: libertatē quam vos sociis dedistis, hac ille in acerbissimo supplicio miserrimæ ser-
uitutis abusus est. Condēnat omnes de consilii sentētia: tamen neque iste in tanta re, tot ho
minū, tótque ciuiū causa, P. Vectiū ad se accersit Quæstorē suum, cuius cōsilio vteretur: ne-
90 que P. Ceruiū talem virum Legatū: qui, quia Legatus isto Prætore in Sicilia fuit, primus ab
isto iudex reiectus est: sed de latronum, hoc est, de comitum suorum sententia condemnat
omnes. Hîc cūcti Siculi fidelissimi atque antiquissimi socii, plurimis affecti beneficiis à ma
ioribus nostris, grauiter cōmouentur, & de suis periculis, fortunísque omnibus pertimescūt.
illam clementiam, mansuetudinémque nostri imperii in tātam crudelitatem, inhumanita-
témque esse conuersam? condemnari tot homines vno tēpore nullo crimine? defensionem
suorum furtorum Prætorem improbum ex indignissima morte innocētium quærere? Ni-
hil addi iam videtur Iudices ad hanc improbitatē, amentiam, crudelitatémque posse. & re-
cti nihil videtur. nam, si cum aliorum improbitate certet, longe omnes, multúmque supera
bit: sed secū ipse certat: id agit, vt semper superius suum facinus nouo scelere vincat. Phalar
91 gum Centuripinum dixerā exceptum esse à Cleomene, quòd in eius quadriremi Cleome-
nes vectus esset: tamen quia pertimuerat adolescens, quòd eandem suam causam videbat
esse, quam illorum qui innocentes peribant, ad hominem accedit Timarchides, à securi ne-

gat esse ei periculũ:virgis ne cæderetur,monet vt caueat. Ne multa:ipsum dicere adolescen
tem audistis,se ob hunc virgarum metum,pecuniã Timarchidi numerasse.Leuia sunt hæc
in hoc reo criminia.metum virgarum Nauarchus nobilissimæ ciuitatis precio redemit: hu
manum.alius ne condẽnaretur,pecuniam dedit:vsitatum est.non vult Populus Ro. obso-
letis criminibus accusari Verrem:noua postulat,inaudita desiderat:non de Prætore Siciliæ,
sed de crudelissimo tyranno fieri iudicium arbitratur: Includuntur in carcerem condem-
nati:supplicium constituitur in illos:sumitur de miseris parentibus Nauarchorum:prohi-
bentur adire ad filios suos,prohibẽtur liberis suis cibum,vestitúmque ferre: Patres hi,quos
videtis,iacebant in limine,matrésque miseræ pernoctabant ad ostium carceris,ab extremo „
complexu liberûm exclusæ: quæ nihil aliud orabant, nisi vt filiorum extremum spiritum
excipere sibi liceret. Aderat ianitor carceris,carnifex Prætoris,mors, terrórque sociorum &
ciuium,lictor Sextius:cui ex omni gemitu,doloréque,certa merces cõparabatur,Vt adeas,
tantum dabis:vt cibum tibi introferre liceat,tantum.nemo recusabat.quid,vt vno ictu se-
curis afferam mortem filio tuo?quid dabis,ne diu crucietur?ne sæpius feriatur?ne cum sen-
su doloris aliquo , aut cruciatu spiritus auferatur ? etiam ob hanc causam pecunia lictori
dabatur.O magnum atque intolerãdum dolorem!O grauem,acerbámque fortunam!non
vitam liberûm,sed mortis celeritatẽ precio redimere cogebantur parentes.atque ipsi etiam
adolescentes cum Sextio de eadem plaga & de vno illo ictu loquebãtur,ídque postremum
parentes suos liberi orabãt vt leuandi cruciatus sui gratia lictori pecunia daretur. Multi & „
graues dolores inuenti parentibus & propinquis:multi.veruntamen mors fit extrema.non
erit. éstne aliquid vltra quò progredi crudelitas possit?reperietur.Nam illorum liberi,cum
erũt securi percussi ac necati,corpora feris obiicietur. hoc si luctuosum est parenti,redimat
precio sepeliendi potestatem. Onasum Segestanum hominem nobilem dicere audistis, se
ob sepulturam Heraclii Nauarchi pecuniam Timarchidi dinumerasse: hoc ne possis dice-
re. patres enim veniunt amissis filiis irati. vir primarius, homo nobilissimus, dicit: neque
de filio dicit. iam hoc quis tum fuit Syracusis qui non audierit,quin sciat, has per Timar-
chidem pactiones sepulturæ cum viuis etiam illis esse factas? non palàm cum Timarchide
loquebantur?non omnes hominum propinqui adhibebantur?non palàm viuorum funera
locabantur ? quibus rebus omnibus actis atque decisis, producuntur è carcere , & deligan-
tur ad palum. Quis tam fuit illo tẽpore durus & ferreus,quis tam inhumanus,præter vnũ „
te,qui non illorum ætate,nobilitate,miseria commoueretur? ecquis fuit quin lachrymare-
tur? quin ita calamitatem putaret illorum, vt fortunam tamen non alienam, periculum
autem commune agi arbitraretur? Feriuntur securi.lætaris tu in omnium gemitu,& trium
phas: testes auaritiæ tuæ gaudes esse sublatos. Errabas Verres,& vehementer errabas,cum
te maculas furtorum & flagitiorum tuorum, sociorum innocentium sanguine eluere arbi
trabare:præceps amentia ferebare, qui te existimares auaritiæ vulnera crudelitatis remediis
posse sanare. Etenim quanquam illi sunt mortui sceleris tui testes: tamen eorum propin-
qui neque tibi,neque illis desunt:tamen ex illo ipso numero Nauarchorum aliqui viuunt
& adsunt,quos(vt mihi videtur)ab illorum innocentium pœna, fortuna ad hanc causam
reseruauit. Adest Philarchus Haluntinus, qui quia cũ Cleomene non fugit,oppressus à pr[illegible]
donibus & captus est:cui calamitas saluti fuit:qui nisi captus à piratis esset,in hunc præd[illegible]
nem sociorũ incidisset. dicet is pro testimonio de missione nautarum,de fame,de Cleom[illegible]
nis fuga. Adest Centuripinus Phalargus in amplissima ciuitate,amplissimo loco natus.[illegible]
dem dicit:nulla in re discrepat.Per deos immortales Iudices,quo tãdem animo feretis,[illegible]
hæc queẽadmodum auditis:vtrũ ego desipio,& plus quàm satis opus est,doleo in tãta c[illegible]
mitate,miseriáque sociorũ:an vos quoque hic acerbissimus innocentiũ cruciatus & m[illegible]
pari sensu doloris afficit?ego enim cũ Herbitẽsem,cũ Heracliẽsem securi esse percussu[illegible]
co,versatur mihi ante oculos indignitas calamitatis.corúmne populorũ ciues,corúm[illegible]
grorum colonos,ex quibus maxima vis frumenti quotãnis plebi Ro. illorum operis
boribus quæritur,qui à parentibus spe nostri imperii,nostræque æquitatis suscæpti, [illegible]
tique sunt,ad C. Verris nefariam immanitatem, & ad eius securem funestam esse seru[illegible]

Cum mihi Tyndaritani illius venit in mentem, cum Segestani, tum iura simul ciuitatum
atque officia considero, quas vrbes P. Africanus etiam ornandas esse spolus hostium arbi-
tratus est, eas C. Verres non solum illis ornamentis, sed etiam viris nobilissimis nefario sce-
lere priuauit. en quod Tyndaritani libenter prædicent, nos in septendecim Populis Siciliæ
non eramus, nos semper in omnibus Punicis Siciliensibúsque bellis amicitiā, fidémque Po-
puli Ro. secuti sumus: à nobis omnia Populo Ro. semper, & belli adiumēta, & pacis orna-
menta administrata sunt. Multum vero hæc iis iura profuerunt in istius imperio ac potesta
97 te. vestros quondam nautas contra Carthaginem Scipio duxit, at nunc naues contra præ-
dones pene inanes Cleomenes ducit. vobiscum Africanus hostium spolia & præmia laudis
communicauit, at nunc per me spoliati naue à prædonibus abducta, ipsi in hostium nu-
mero, locóque ducemini. Quid verò illa Segestanorū non solum literis tradita, neque com-
memorata verbis, sed multis officiis illorum vsurpata & comprobata cognatio, quos tan-
dem fructus huiusce necessitudinis in istius imperio tulit? Nempe hoc fuit iure Iudices, vt
ex sinu patris nobilissimus adolescens, & è complexu matris ereptus innocens filius, istius
carnifici Sextio dederetur. cui ciuitati maiores nostri maximos agros atque optimos con-
cesserunt, quam immunē esse voluerunt: hæc autem apud te cognationis, fidelitatis, vetusta
tis, authoritatis, ne hoc quidem iuris obtinuit, vt vnius honestissimi atque innocētissimi ci
98 uis mortem & sanguinē deprecaretur. quò confugient socii? quem implorabūt? qua spe de-
nique vt viuere velint, tenebuntur, si vos eos deseritis? ad Senatum deuenient, qui de Verre
supplicium sumat? non est vsitatum, non senatorium. ad Populum Ro. cōfugient? facilis est
causa populi. legem enim sociorū causa iussisse, & vos ei legi custodes ac vindices præpo-
suisse dicit. Hic locus est igitur vnus, quo perfugiat: hic portus, hæc arx, hæc ara sociorum:
quo quidem nunc non ita confugiunt, vt antea in suis repetendis rebus solebant. non ar-
gentum, non aurum, non vestem, non mancipia repetunt: non ornamenta, quæ ex vrbibus,
fanísque erepta sunt. metuūt homines imperiti, ne iam hæc Populus Ro. concedat, & iam
fieri velit. Patimur enim iam multos annos & silemus, cum videamus ad paucos homines
omnes omniū nationum pecunias peruenisse. quod eo magis ferre æquo animo atque con
cedere videmur, quia nemo istorum dissimulat, nemo laborat vt obscura sua cupiditas esse
99 videatur. In vrbe nostra pulcherrima atque ornatissima quod signū, quæ tabula picta est,
quæ non ab hostibus victis capta atque apportata sit? at istorum villæ sociorū fidelissimo-
rum, & plurimis & pulcherrimis spoliis ornatæ refertæque sunt. Vbi pecunias exterarū na-
tionū esse arbitramini, quibus nunc omnes egent, cum Athenas, Pergamū, Cizicum, Mile-
tum, Chion, Samon, totā denique Asiam, Achaiā, Græciā, Siciliā iam in paucis villis inclu-
sas esse videtis? Sed hæc, vt dico, omnia iā socii vestri relinquunt & negligūt Iudices: ne pu-
blice à Populo Ro. spoliarentur, officiis ac fide prouiderūt. Paucorum cupiditati, tum cum
obsistere non poterant, tamen sufficere aliquo modo poterant. nunc vero iam adempta est,
non modo resistendi, verūetiam suppeditandi facultas. Itaque res suas negligunt: pecunias,
quo nomine iudiciū hoc appellatur, non repetūt, relinquunt & negligūt. Hoc iam ornatu
100 ad vos confugiunt. aspicite, aspicite Iudices squalorem, sordésque sociorū. est Sthenius hic
Thermitanus cum hoc capillo atque veste: domo sua tota expilata mentionē tuorum fur-
torum non facit, sese ipsum abs te repetit: nihil amplius. Totum enim tua libidine & sce-
lere, ex sua patria, in qua multis virtutibus & beneficiis floruit princeps, sustulisti. Dexio
hic, quem videtis, non quæ publice Tyndari, non quæ priuatim sibi eripuisti, sed vnicū mi-
ser abs te filium optimū atque innocentissimum flagitat. non ex litibus æstimatis tuis pecu
niam, domū, sed ex tua calamitate cineri atque ossibus filii sui solatium vult reportare. hic
iā grandis natu Eubulida hoc tantū exacta ætate laboris, itinerísque suscæpit: nō vt aliquid
ex suis bonis recuperaret, sed vt quibus oculis cruētas ceruices filii sui viderat, iisdē te con-
demnatū videret. Si per L. Metellū licitū esset Iudices, matres illorū, vxores, sororésque ve
101 niebant. quarū vna, cum ego ad Heracliā noctu accederem, cū omnibus matronis eius ciui
tatis, & cum multis facibus mihi obuiā venit: & ita me suā salutem appellans, te suum car
nificē nominans, filii nomen implorans, mihi ad pedes misera iacuit, quasi ego excitare fi-

lium eius ab inferis possem. Faciebant hoc idem in cæteris ciuitatibus grãdes natu matres,
& item paruuli liberi miserorum, quorum vtrorũque ætas laborem & industriam meam,
fidem & misericordiam vestram requirebat. Itaque ad me Iudices, præter cæteras hãc que-
rimoniam Sicilia detulit lachrymis. Ego ad hoc non gloria inductus accessi, sed ne falsa
damnatio, ne carcer, ne catenæ, ne verbera, ne secures, ne cruciatus sociorũ, ne sanguis in-
nocentium, ne denique etiam exanguium corpora mortuorum, ne mœror parentũ ac pro-
pinquorum magistratibus nostris quæstui posset esse. Hũc ego si metum Siciliæ, dãnatione
istius per vestram fidem & seueritatem deiecero Iudices, satis officio meo, satis illorum vo- 100
luntati, qui à me hoc petiuerunt, factum esse arbitrabor. quapropter siquem forte inuene-
ris qui hoc nauale crimẽ conetur defendere, ista defendat: illa cõmunia, quæ ad causam ni-
hil pertinẽt, prætermittat: me culpã fortunæ assignare, calamitatẽ crimini dare, me amissio
nem classis obiicere, cũ multi viri fortes in cõmuni, incertóque periculo belli & terra & ma
ri sæpe offenderint. nullam tibi obiicio fortunam: nihil est quod cæterorũ res minus com-
mode gestas proferas: nihil est quod multorum naufragia fortunæ colligas. Ego naues in-
anes fuisse dico, remiges, nautásque dimissos, reliquos stirpibus vixisse palmarum: præfuisse
classi Populi Ro. Siculum, perpetuo sociis atque amicis Syracusanum, te illo ipso tem-
pore, superioribúsque diebus omnibus in litore, cum mulierculis perpotasse dico. harum
rerum omniũ authores, testésque produco. num tibi insultare in calamitate, num intercl‍u 103
dere perfugium fortunæ, num casus bellicos exprobrare aut obiicere videor? tametsi solent
hi fortunam sibi obiici nolle qui se fortunæ commiserunt, qui in eius periculis sunt ac va-
rietate versati. istius quidem calamitatis tua fortuna particeps non fuit. Homines enim in
præliis, non in conuiuiis belli fortunam tentare ac periclitari solent. in illa autem calami-
tate non Martem fuisse communem, sed Venerem possumus dicere. Quòd si fortunam tibi
obiicere non oportet, cur tu fortunæ illorum innocentium veniam ac locum non dedi-
sti? Etiam illud prædicas licet, quòd supplicium more maiorum sumpseris, securíque per-
cusseris, idcirco à me in crimẽ & inuidiam vocari. Non in supplicio crimen meũ vertitur,
non ego securi nego quenquam feriri debere: non ego metum ex re militari, non seuerita-
tem imperii, non pœnam flagitii tolli dico oportere: fateor non modo in socios, sed etiam 104
in ciues, militésque nostros persæpe esse seuere ac vehementer vindicatum. quare hæc quo-
que prætermittas licet. ego culpam non in Nauarchis, sed in te fuisse demonstro: precio mi
lites, remigésque dimisisse arguo. hoc Nauarchi reliqui dicũt, hoc Netinorum fœderata ci-
uitas publicè dicit: hoc Herbitenses, hoc Amestratini, hoc Ennenses, hoc Agyrinẽses, Tyn
daritani, Locrenses publice dicunt: tuus denique testis, tuus Imperator, tuus hospes Cleome
nes hoc dicit, sese in terram esse proiectum, vti Pachino, è terrestri præsidio milites collige-
ret, quos in nauibus collocaret. quod certe non fecisset, si suum numerum naues haberent.
Ea est enim ratio instructarum, ornatarúmque nauium, vt non modo plures, sed ne singu-
li quidẽ possint accedere. Dico præterea, illos ipsos reliquos nautas fame atque inopia re-
rum omniũ confectos fuisse ac perditos. dico aut omnes extra culpam fuisse: aut si vni attri
buẽda culpa sit, in eo maximã fuisse qui optimam nauẽ, plurimos nautas haberet, summũ 105
imperiũ obtineret. aut si omnes in culpa fuissent, nõ oportuisse Cleomenẽ constitui spe‍c-
torem illorũ mortis atque cruciatus. Dico etiã, in illo supplicio mercedem lachrymaru‍m
mercedem vulneris atque plagæ, mercedem funeris ac sepulturæ cõstitui nefas fuisse. Q‍ua-
propter si mihi respondere voles, hæc dicito, classem instructam atque ornatam fuisse: n‍ul-
lum propugnatorem abfuisse, nullum vacuum transtrũ esse: remigi rem frumentariam
suppeditatam: mentiri Nauarchos, mentiri tot & tam graues ciuitates, mentiri etiam S‍ici-
liam totam, proditum esse te à Cleomene, qui se dixerit exisse in terram vt Pachyno d‍u-
ceret milites, animum illis, non copias defuisse: Cleomenẽ acerrime pugnantem ab h‍is re-
lictum esse atque desertum: nummum ob sepulturam datum nemini. quæ si dices, ten‍e-
bis: sin alia dices quæ à me dicta sunt, nõ refutabis. Hic tu etiã dicere audebis, Est in iud‍i-
ille familiaris meus, est paternus amicus ille: nõ vt quisque maximè est quicum tibi a‍li-
sit, ita tui huiuscemodi criminis maximè eũ pudet? Paternus amicus est. ipse pater s‍i

caret, per deos immortales quid facere posset, cum tibi hæc diceret? Tu in prouincia Populi
Ro. Prætor, cum tibi maritimũ bellum esset administrãdum, Mamertinis ex fœdere quam
deberent nauem, per triennium remisisti: tibi apud eosdem priuatim nauis oneraria maxi-
ma publice est ædificata: tu à ciuitatibus pecunias classis nomine coegisti: tu precio remiges
dimisisti: tu cum nauis esset à Quæstore & ab Legato capta prædonũ, archipiratam ab om-
nium oculis remouisti: tu ciues Ro. qui esse dicerentur, qui à multis cognoscerentur, securi
ferire potuisti: tu tuam domum piratas abducere, in iudicium archipiratam domo produ-
107 cere ausus es: tu in prouincia tam splendida, apud socios fidelissimos, ciues Ro. honestissi-
mos, in metu, periculóque prouinciæ, dies continuos cõplures in litore, conuiuiísque iacui-
sti: te per eos dies nemo domi tuæ cõuenire, nemo in foro videre potuit: tu sociorum atque
amicorum ad ea conuiuia matresfamiliâs adhibuisti: tu inter eiusmodi mulieres prætexta-
tum tuum filium, nepotem meum, collocauisti, vt ætati maximè lubricæ atque incertæ ex-
empla nequitiæ, parentis vita præberet: tu Prætor in prouincia cum tunica, pallióque pur-
pureo visus es: tu propter amorẽ, libidinémque tuam, imperiũ nauium Legato Populi Ro.
ademisti, Syracusano tradidisti: tui milites in prouincia Siciliæ frugibus, frumẽtóque caruе-
re: tua luxuria, atque auaritia classis Populi Ro. à prædonibus capta & incẽsa est: post Syra
cusas cõditas, quem in portũ nunquam hostis accesserat, in eo te Prætore primũ piratæ na-
108 uigauerũt. Neque hæc tot, tãtáque dedecora dissimulatione tua, neque obliuione hominũ
ac taciturnitate tegere voluisti, sed etiam nauiũ præfectos sine vlla causa de cõplexu paren-
tum suorũ, hospitúmque tuorũ ad mortem, cruciatúmque rapuisti: neque in parentu luctu
atque lachrymis, te mei nominis cõmemoratio mitigauit: tibi hominũ innocentiũ sanguis
non modo voluptati, sed etiam quæstui fuit. hæc si tibi tuus parens diceret, posses ab eo ve-
niã petere? posses vt tibi ignosceret, postulare? Satis est factũ Siculis, satis officio ac necessi-
tudini Iudices, satis promisso nostro ac recepto. Reliqua est ea causa Iudices, quæ non iã re-
cępta, sed innata: neque delata ad me, sed in anima, sensúque meo penitus affixa atque insi
ta est: quæ non ad sociorum salutem, sed ad ciuium Ro. hoc est ad vniuscuiusque nostrum
vitam & sanguinem pertinet. in qua nolite à me, quasi dubium sit aliquid, argumenta Iu-
109 dices expectare. Omnia quæ dicam de supplicio ciuium Ro. sic erunt clara & illustria, vt
ad ea probanda totam Siciliam testem adhibere possim. Furor enim quidem sceleris & au
daciæ comes, istius effrænatum animum, importunámque naturam tanta oppressit amen-
tia, vt nunquam dubitaret in conuentu palàm supplicia, quæ in conuictos malefici ser-
uos constituta sunt, ea in ciues Rom. expromere. Virgis quàm multos occiderit, quid ego
commemorem? tantum breuissime dico Iudices: nullum fuit omnino isto Prætore in hoc
genere discrimen. itaque iam consuetudine ad corpora ciuium Rom. etiam sine istius nutu
ferebatur manu ipsa lictoris. Nũ potes hoc negare Verres, in foro Lilybæi, maximo cõuen-
tu, C. Seruiliũ ciuem Ro. in cõuentu Panormitano veterẽ negociatorẽ, ad tribunal ante pe-
des tuos, ad terrã virgis & verberibus abiectũ? aude hoc primùm negare, si potes. nemo Li-
lybæi fuit quin viderit, nemo in Sicilia quin audierit. plagis confectũ dico à lictoribus tuis
110 ciuẽ Ro. ante oculos tuos cõcidisse. ob quã causam dii immortales? tametsi iniuriã facio cõ-
muni causæ & iuri ciuitatis: quasi enim possit esse vlla causa cur hoc cuiquã ciui Ro. iure
accidat, ita quæro quæ in Seruilio causa fuerit. ignoscite in hoc vno Iudices. in cæteris enim
non magnopere causas requirã. locutus erat liberius de istius improbitate atque nequitia.
quod isti simulac renũciatũ est, hominẽ iubet Lilybæũ vadimoniũ Venerio seruo promit-
tere. promittit. Lilybeũ venitur. cogere cũ cœpit, cũ ageret nemo, nemo postularet HS duo-
bus millibus sponsionẽ facere cũ lictore suo, ni furtis quæstũ faceret. recuperatores de cohor
te sua dicit daturũ. Seruilius & recusare, & deprecari, ne iniquis iudicibus, nullo aduersario,
iudiciũ capitis in se cõstitueretur. hæc cũ maximè loqueretur, sex lictores circũsistunt valen
111 tissimi, & ad pulsandos, verberãdósque homines exercitatissimi: cædũt acerrime virgis. deni
que proximus lictor (de quo sæpe iã dixi) Sextius, conuerso bacillo oculos misero tundere
vehemẽtissime cœpit. Itaque illi cum sanguis os, oculósque cõplesset, concidit: cum illi ni-
hilo minus iacenti latera tunderet, vt aliquando spondere se diceret. sic ille affectus illinc

tum pro mortuo sublatus, breui postea est mortuus. Iste autẽ homo Venerius & affluẽs om
ni lepore & venustate, de bonis illius in æde Veneris argenteũ Cupidinem posuit. sic etiam
fortunis hominũ abutebatur ad nocturna vota cupiditatũ suarum. nam quid ego de cæte-
ris ciuiũ Ro. suppliciis sigillatim potius quàm generatim atque vniuerse loquar? Carcer ille
qui est à crudelissimo tyrãno Dionysio factus Syracusis, quæ Lautumiæ vocantur, in istius
imperio domiciliũ Ro. fuit. vt quisque istius animũ aut oculos offenderat, in Lautumias sta
tim cõiiciebatur. Indignũ hoc video videri omnibus Iudices, & id iã priore actione, cũ hæc 12
testes dicerẽt, intellexi. retineri enim putatis oportere iura libertatis non modo hîc, vbi tri-
buni plebis sunt, vbi cæteri magistratus, vbi plenum forum iudiciorum, vbi Senatus autho
ritas, vbi existimatio Populi Ro. & frequentia: sed vbicunque terrarũ & gentium violatum
ius ciuium Ro. sit, statuitis id pertinere ad communem causam libertatis & dignitatis. In
externorum hominum & maleficorum, sceleratorúmque, in prædonum, hostiúmque custo
dias tu tantum numerum ciuium Romanorum includere ausus es? nunquámne tibi iudi-
cii, nunquam concionis, nunquam huius tantæ frequẽtiæ, quæ nunc animo te iniquissimo
infestissimóque intuetur, venit in mentẽ? nunquam tibi Populi Ro. absentis dignitas, nun-
quam species ipsa huiuscemodi multitudinis, in oculis, animóque versata est? nunquam te
in horum conspectum rediturum, nunquam in forum Populi Ro. vẽturum, nunquam sub 13
legum & iudiciorum potestatem casurũ esse putasti? at quæ erat ista libido crudelitatis ex-
ercendæ? quæ tot scelerum suscipiendorum causa? Nulla Iudices, præter prædandi nouam,
singularémque rationẽ. nam vt illi, quos à poetis accipimus, sinus quosdam obsedisse ma-
ritimos, aut aliqua promontoria aut prærupta saxa tenuisse dicũtur, vt eos qui essent appul
si nauigiis, interficere possent: sic iste in omnia maria infestus ex omnibus Siciliæ partibus
imminebat. quæcunque nauis ex Asia, quæ ex Syria, quæ Tyro, quæ Alexãdria venerat, sta
tim certis indicibus & custodibus tenebatur: vectores omnes in Lautumias cõiiciebantur:
onera atque merces in Prætoriam domum deferebãtur. Versabatur in Sicilia longo inter-
uallo alter, non Dionysius ille, nec Phalaris (tulit enim illa quondam Insula multos & cru
deles tyrãnos) sed quoddam nouũ monstrum ex vetere illa immanitate, quæ in iisdem lo- 14
cis versata esse dicitur. Nõ enim Carybdin tã infestam, neque Scyllã nautis, quàm istum in
eodẽ freto fuisse arbitror. hoc etiã iste infestior, quòd multo se pluribus & maioribus cani-
bus succinxerat. Cyclops alter, multo importunior. hic enim totam Insulam obtinebat, ille
AEtnã solam, & eã Siciliæ partẽ tenuisse dicitur. At quæ causa tũ subiiciebatur ab ipso Iudi
ces, huius tã nefariæ crudelitatis? eadẽ quæ nunc in defensione cõmemorabitur. quicunque
accesserãt ad Siciliã paulò pleniores, eos Sertorianos milites esse, atque à Dianio fugere di-
cebat. Illi ad deprecandũ periculũ proferebãt, alii purpurã tyriam, thus alii atque odores, ve
stémque linteam, gẽmas alii & margaritas, vina nõnulli græca, venalésque Asiaticos: vt in-
telligeretur ex mercibus, quibus ex locis nauigarẽt. non intelligebãt eas ipsas sibi causas es-
se periculi, quibus adiumẽtis se ad salutẽ vti arbitrabãtur. Iste enim hæc eos ex piratarũ so- 15
cietate adeptos esse dicebat: ipsos in Lautumias abduci imperabat: naues eorũ atque onera
diligẽter asseruãda curabat. his institutis cum cõpletus iam mercatorũ carcer esset, tum illa
fiebãt quæ L. Suetiũ Equitẽ Ro. lectissimũ virum dicere audistis, quæ cæteros audietis. cer-
uices in carcere frãgebantur indignissime ciuiũ Ro. vt etiã illa vox & illa imploratio, Ciuis
Romanus sum: quæ sæpe multis in vltimis terris opẽ inter barbaros & salutẽ tulit, ea mor
tẽ illis acerbiorẽ & suppliciũ maturius ferret. Quid est Verres? quid ad hæc cogitas respon-
dere? num mẽtiri me? num fingere aliquid? nũ augere crimẽ? num quid horũ dicere istis de-
fensoribus tuis audes? Cedo mihi quæso ex ipsius sinu literas Syracusanorũ, quas iste ad ar-
bitrium suũ confectas esse arbitratur. cedo rationẽ carceris, quæ diligẽtissime cõficitur, quo 16
quisque die datus in custodiã, quo mortuus, quo necatus sit. LITERAE SYRACV-
SANORVM. Videtis ciues Ro. gregatim cõiectos in Lautumias. videtis indignissimo in
loco coaceruatam multitudinem vestrorum ciuiũ: quærite nunc vestigia prius quibus exi-
tus illorum ex illo loco cõpareant. nulla sunt. omnésne mortui? si ita posset defendere: ta-
men fides huic defensioni nõ haberetur. Sed scriptũ extat in iisdem literis, quod iste ho mo

barbarus ac dissolutus neque attendere vnquam, neque intelligere potuit. ἐδικαιώθησαν inquit,
hoc est, vt Siculi loquūtur, supplicio affecti ac necati sunt. Siquis rex, siqua ciuitas extera-
rum gentium, siqua natio fecisset aliquid in ciuem Ro. eiusmodi, nónne publice vindicare-
mus? non bello persequeremur? possemus hanc iniuriā, ignominiámque nominis Roma-
ni inultam, impunitámque dimittere? quot bella maiores nostros, & quanta suscepisse ar-
117 bitramini: quòd ciues Ro. iniuria affecti, quòd nauicularū retenti, quòd mercatores spolia-
ri dicerentur? at ego retentos non queror: spoliatos ferendum puto: nauibus, mancipus, mer
cibus ademptis in vincla coniectos esse mercatores, & in vinculis ciues Ro. necatos esse ar-
guo. Si hæc apud Scythas dicerem, non hîc in tāta multitudine ciuium Ro. non apud Sena
tores lectissimos ciuitatis, non in foro Populi Ro. de tot & tam acerbis supplicus ciuium
Romanorum: tamen animos etiam barbarorū hominum permouerem. tanta enim huius
imperii amplitudo, tanta nominis Ro. dignitas est apud omnes nationes, vt ista in nostros
homines crudelitas nemini concessa videatur. Num ego tibi vllam salutem, vllum perfu-
gium putem, cum te implicatum seueritate iudicum, circunretitum frequentia Populi
Ro. esse videam? Si mehercules (id quod fieri intelligo nō posse) ex his laqueis te exueris, ac
118 te aliqua vi ac ratione explicaris, in illas tibi maiores plagas incidendum est, in quibus te
ab eodem me, superiore ex loco confici & concidi necesse est. Cui si etiam id quod defen-
dit, velim concedere: tamen illa ipsa defensio non minus esse ei perniciosa, quàm mea vera
accusatio debeat. quid enim defendit? ex Hispania fugientes se excæpisse & supplicio affecis-
se dicit. Quis tibi id permisit? quo id iure fecisti? quis idem fecit? quî tibi id facere licuit? fo-
rum plenum & basilicas istorum hominū videmus, & animo æquo videmus. ciuilis enim
dissensionis & siue amentiæ, siue fati, seu calamitatis, non est iste molestus exitus, in quo re-
liquos saltem ciues incolumes licet conseruare. Verres ille vetus proditor Consulis, transla-
tor Quæsturæ, auersor pecuniæ publicæ, tātum sibi authoritatis in Repub. suscæpit, vt qui-
bus hominibus per Senatum, per Populum Ro. per omnes magistratus in foro, in suffra-
119 giis, in hac vrbe, in Repub. versari liceret: iis omnibus mortem acerbā, crudelemque pro-
poneret, si fortuna eos ad aliquam partem Siciliæ detulisset. Ad Cn. Pompeiū clarissimum
virum & fortissimum permulti occiso Pérpenna ex illo Sertoriano numero militum con-
fugerunt. quem non ille summo cum studio saluū, incolumémque seruauit? cui suppli-
ci nō illa dextera inuicta & fidem porrexit, & spem salutis ostendit? itáne verò, quibus fuit
portus apud eum contra quem arma tulerunt: iis apud te, cuius nullum in Rep. vnquam
monimentum fuit, mors & cruciatus erat cōstitutus? Vide quàm commodam defensionem
excogitaris. Malo, malo mehercules id, quod tu defēdis, his iudicibus, Populóque Ro. quàm
id, quod ego insimulo, probari. malo inquam te, isti generi hominum, quàm mercatori-
bus & nauiculariis inimicum atque infestum putari. Meum enim crimen, auaritiæ te ni-
miæ coarguit: tua defensio, furoris cuiusdam, & immanitatis, & inauditæ crudelitatis, & pe-
nè nouæ proscriptionis. Sed non licet me isto tanto bono Iudices vti, non licet. adsunt e-
120 nim Puteoli toti: frequentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores homines locupletes
atque honesti, qui partim socios suos, partim libertos ab isto spoliatos, in vincla coiectos,
partim in vinclis necatos, partim securi percussos esse dicent. Hìc vide quàm me sis vsu-
rus æquo. Cū ego P. Graniū testem produxero, qui suos libertos à te securi percussos esse
dicat, qui à te nauem suā, mercésque repetat, refellito si poteris: meum testem deseram, tibi
fauebo, te inquam adiuuabo: ostendito illos cum Sertorio fuisse à Dianio fugientes ad Sici
liam esse delatos. nihil est quod te malim probare: nullum enim facinus, quod maiore sup
plicio dignum sit, reperiri, neque proferri potest. Reducam iterum Equitem Romanum L.
Flauium, si voles, quoniam priore actione, vt patroni tui dictitant, noua quadam sapientia,
121 vt omnes intelligunt, conscientia tua atque authoritate meorum testiū, testem nullum in-
terrogasti: interrogetur Flauius si voles, quinam fuerit L. Herennius is, quē ille argentariam
Lepti fecisse dicit: qui cū amplius centū ciues Ro. haberet ex cōuentu Syracusarū, qui eum
non solum cognoscerent, sed etiam lachrymantes ac te implorantes defenderent, tamen à
te inspectantibus omnibus Syracusanis securi percussus est. Hūc quoque testem meum re-

felli, & illum Herennium Sertorianum fuiſſe abs te demonſtrari & probari volo. Quid de
illa multitudine dicemus eorũ,qui capitibus inuolutis in piratarũ, captiuorúmque nume-
ro producebantur,vt ſecuri ferirentur?quæ iſta noua diligentia? quam ob cauſam abs te eo-
gitata?an te L.Flauii,cæterorúmque de L. Herennio vociferatio commouebat? an M.An-
nii grauiſſimi,atque honeſtiſſimi viri ſumma authoritas paulo ante diligentiorẽ,timidio-
rémque fecerat?qui nuper pro teſtimonio,non aduenam neſcio quem,nec alienum, ſed eũ 112
ciuem Ro.qui omnibus in illo conuẽtu notus,qui Syracuſis natus eſſet, à te ſecuri percuſ-
ſum eſſe dixit. Poſt hanc illorũ vociferationem, poſt hanc cõmunem famã atque querimo
niam,non mitior in ſupplicio, ſed diligentior eſſe cœpit. Capitibus inuolutis ciues Ro.ad
necem producere inſtituit. quos tamen idcirco necabat palàm, quòd homines in cõuentu
(id quod antea diximus)nimium diligenter prædonum numerum requirebant.Hæc in ple
be Ro.te Prætore eſt cõſtituta conditio,hæc negocii gerẽdi ſpes,hoc capitis,vitǽque diſcri-
men. parúmne multa mercatoribus ſunt neceſſariò pericula ſubeunda fortunæ, niſi etiam
hæ formidines ab noſtris magiſtratibus atque in noſtris prouinciis impendebunt?ad eámne rem fuit hæc ſuburbana ac fidelis prouincia Sicilia plena optimorũ ſociorum & hone-
ſtiſſimorum ciuium Ro.quæ ciues Ro.omnes ſuis ipſa ſedibus libẽtiſſime ſemper accæpit: 113
vt qui vſque ex vltima Syria atque AEgypto nauigarent,qui apud Barbaros propter togæ
nomen in honore aliquo fuiſſent,qui ex prædonum inſidiis, qui ex tempeſtatum periculis
profugiſſent, in Sicilia ſecuri ferirentur,cum ſe iam domũ veniſſe arbitrarentur? nam quid
ego de P. Gauio Coſſano municipe dicam Iudices?aut qua vi vocis, qua grauitate verbo-
rum, quo dolore animi dicam? tametſi dolor me non deficit. vt cætera mihi in dicendo,
digna re, digna dolore meo ſuppetant,magis elaborãdum eſt. Quod crimen eiuſmodi eſt,
vt cum primùm ad me delatum eſt,vſurũ me illo non putarem. tametſi enim veriſſimum
eſſe intelligebam,tamẽ credibile fore non arbitrabar. Coactus lachrymis omnium ciuium
Ro.qui in Sicilia negociantur,adductus Valentinorũ hominum honeſtiſſimorum teſtimo
niis,omniúmque Rheginorũ,multorúmque Equitũ Ro. qui caſu tum Meſſanæ fuerũt,de- 114
di tantum priore actione teſtimonium, res vt nemini dubia eſſe poſſet. quid nunc agam?
cum iam tot horas de vno genere, ac de iſtius nefaria crudelitate dicam: cum propè om-
nem vim verborum eiuſmodi, quæ ſcelere iſtius digna ſunt, aliis in rebus conſumpſerim:
neque hoc prouiderim, vt varietate criminum vos àttentos tenerem, quemadmodum de
tanta re dicam? opinor vnus modus,atque vna ratio eſt. Rem in medio ponam,quæ tan-
tum habet ipſa grauitatis, vt neque mea,quæ nulla eſt, neque cuiuſquam, ad inflamman-
dos veſtros animos eloquẽtia requiratur.Grauius hic, quem dico,Coſſanus,cũ illo nume-
ro ab iſto in vincula cõiectus eſſet,& neſcio qua ratione clam è Lautumiis profugiſſet,Meſ
ſanámque veniſſet,qui propè iam Italiã & mœnia Rheginorũ videret,& ex illo metu mor
tis ac tenebris,quaſi luce libertatis & odore aliquo legum recreatus reuixiſſet,loqui Meſſa- 115
næ cœpit & queri,ſe ciuem Ro. in vincla eſſe coniectum,ſibi rectà iter eſſe Romam, Verri
ſe præſto aduenięti futurum. Nõ intelligebat miſer,nihil intereſſe vtrum hæc Meſſanæ,an
apud ipſum in Prætorio loqueretur.nam vt antè vos docui,hanc ſibi iſte vrbem delegerat,
quam haberet adiutricem ſcelerum, furtorũ receptricem,flagitiorũ omnium ſociam.Ita-
que ad magiſtratum Mamertinũ ſtatim deducitur Gauius, eóque ipſo die caſu Meſſanam
Verres venit.res ad eum defertur,eſſe ciuẽ Ro.qui ſe Syracuſis in Lautumiis fuiſſe querere-
tur,quem iam ingredientem nauem,& Verri nimis atrociter minitantẽ,à ſe retractum eſſe
& aſſeruatum,vt ipſe in eum ſtatueret quod videretur. Agit hominibus gratias, & eorũ er-
ga ſe beneuolentiam,diligẽtiámque collaudat.ipſe inflammatus ſcelere & furore, in forum
venit.ardebãt oculi:toto ex ore crudelitas eminebat. Expectabant omnes,quo tãdem pro- 116
greſſurus,aut quidnam acturus eſſet,cum repente hominẽ proripi atque in foro medio nu-
dari ac deligari & virgas expediri iubet.Clamabat ille miſer,ſe ciuem eſſe Ro. municipem
Coſſanum, meruiſſe ſe cum L.Precio ſplẽdidiſſimo Equite Ro.qui Panormi negociaretur,
ex quo hæc Verres ſcire poſſet. Tum iſte, ſe comperiſſe ait, cum ſpeculandi cauſa in Sici-
liam ab ducibus fugitiuorum eſſe miſſum.cuius rei neque index,neque veſtigium aliquod,

neque ſuſpitio cuiquam eſſet vlla.deinde iubet vndique hominem proripi,vehemẽtiſſiméque verberari.Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ ciuis Romanus Iudices,cũ interea nullus gemitus, nulla vox alia iſtius miſeri inter dolorẽ crepitúmque plagarũ audiebatur, niſi hæc,Ciuis Romanus ſum.hac ſe cõmemoratione ciuitatis omnia verbera depulſurum,
117 cruciatúmque à corpore deiecturum arbitrabatur.Is non modo hoc non perfecit vt virgarum vim deprecaretur, ſed cum imploraret ſæpius,vſurparétque nomẽ ciuitatis, crux,crux inquam infœlici & ærumnoſo,qui nũquam iſtam poteſtatem viderat,cõparabatur. O nomen dulce libertatis!O ius eximium noſtræ ciuitatis!O lex Portia legéſque Semproniæ!O grauiter deſiderata & aliquando reddita plebi Rom. tribunitia poteſtas! huccine tãdem omnia reciderunt,vt ciues Rom.in prouincia Populi Rom.in oppido fœderatorũ ab eo qui beneficio Populi Ro. faſces & ſecures haberet,deligatus in foro virgis cæderetur? quid cum ignes candentéſque laminæ cæteríſque cruciatus admouebantur,ſi te illius acerba imploratio & vox miſerabilis non inhibebat, ne ciuium quidem Romanorũ qui tum aderant,fletu & gemitu maximo commouebare?in crucem tu agere auſus es quenquam, qui ſe ciuem
118 Rom.eſſe diceret?Nolui tam vehementer agere hoc prima actione Iudices,nolui.vidiſtis enim vt animi multitudinis in iſtum dolore & odio & communis periculi metu cõcitarentur. Statui egomet mihi tum modũ orationi meæ & C. Numitorio Equiti Rom. primario homini teſti meo,& Glabrionem id quod ſapientiſſimè fecit,facere lætatus ſum,vt repẽte conſilio in medio teſtem mitteret.etenim verebatur ne Populus Rom.ab iſto eas pœnas vi repetiſſe videretur,quas veritus eſſet, ne iſtis legibus & veſtro iudicio non eſſet perſoluturus.Nunc quoniam iam exploratum eſt omnibus quo loco cauſa tua ſit,& quid de te futurum ſit,ſic tecum agam.Gauium iſtum quem repentinum ſpeculatorem fuiſſe dicis,oſtendam in Lautumias Syracuſis à te eſſe coniectum:neque id ſolùm ex literis oſtendam Syracuſanorum, ne poſſis dicere me, quia ſit aliquis in literis Gauius,hoc fingere & eligere nomen, vt hunc illum eſſe poſſim dicere: ſed ſecũdum arbitrium tuum teſtes dabo qui iſtum
119 ipſum Syracuſis abs te in Lautumias cõiectum eſſe dicant.Producam etiam Coſſanos municipes illius ac neceſſarios qui te nunc ſero doceant:Iudices nõ ſero,illum P.Gauium,quẽ tu in crucem egiſti ciuem Rom. & municipem Coſſanum non ſpeculatorem fugitiuorum fuiſſe. Cũ hæc omnia quæ polliceor,cumulatè tuis proximis plana fecero,tum iſtuc ipſum tenebo quod abs te mihi datur:eo cõtentum me eſſe dicam. Quid enim nuper tu ipſe cum Populi Ro. clamore atque impetu perturbatus exiluiſti? quid inquam locutus es?illũ quòd moram ſupplicio quæreret,ideo clamitaſſe ſe ciuem Rom.ſed ſpeculatorem fuiſſe.iam mei teſtes veri ſunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius?quid M.& P.Cotii nobiliſſimi homines ex agro Taurominitano? quid Q. Luccius qui argẽtariam Rhegii maximam fecit?
120 quid enim cæteri?adhuc enim teſtes ex eo genere à me ſunt dati, non qui nouiſſe Gauium, ſed qui ſe vidiſſe dicerent:cum is qui ſe ciuem Romanum eſſe clamaret, in crucẽ ageretur. Hoc tu Verres idem dicis,hoc tu cõfiteris,illum clamitaſſe ſe ciuem eſſe Romanum: apud te nomen ciuitatis ne tantum quidem valuiſſe,vt dilationem aliquam crucis,vt crudeliſſimi teterrimíque ſupplicii aliquam paruam moram ſaltem poſſet afferre.Hoc teneo:hîc hæreo Iudices:hoc ſum cõtentus vno. omitto ac negligo cætera:ſua confeſſione induatur, ac iuguletur neceſſe eſt.Qui eſſet ignorabas?ſpeculatorem eſſe ſuſpicabare?nõ quæro qua ſuſpitione:tua te accuſo oratione.ciuem Romanũ ſe eſſe dicebat. Si tu apud Perſas,aut in extrema India deprehẽſus Verres ad ſupplicium ducerere, quid aliud clamitares niſi te ciuem eſſe Romanũ?& ſi tibi ignoto apud ignotos,apud Barbaros,apud homines in extremis atque vltimis gentibus poſitos nobile & illuſtre apud omnes nomen tuæ ciuitatis profuiſſet:
121 ille quiſquis erat quem tu in crucem rapiebas,qui tibi eſſet ignotus,cum ciuem ſe Rom.eſſe diceret: apud te Prætorem ſi non effugium,ne moram quidẽ mortis,mentione atque vſurpatione ciuitatis aſſequi potuit?homines tenues,obſcuro loco nati nauigant:adeũt ad ea loca quæ nunquam antea viderunt, vbi neque noti eſſe iis quò venerunt, neque ſemper cũ cognitoribus eſſe poſſunt. Hac vna tamen fiducia ciuitatis non modo apud noſtros magiſtratus qui & legum & exiſtimationis periculo continentur, neque apud ciues ſolùm Ro-

manos qui & sermonis,& iuris, & multarum rerum societate iuncti sunt, fore se tutos arbitrabantur.sed quocunque venerint,hanc sibi rem præsidio sperant esse futurum.tolle hãc spem,tolle hoc præsidium ciuibus Romanis: cõstitue nihil esse opis in hac voce, Ciuis Romanus sum:posse impune Prætorem,aut alium quemlibet supplicium, quod velit, in eum
constituere qui se ciuem Rom.esse dicat:quod quis ignoret,iam omnes prouincias,iam o- 92
mnia regna,iam omnes liberas ciuitates, iam omnem orbem terrarum,qui semper nostris hominibus maximè patuit,ciuibus Ro.ista defensione præcluseris.Quid si L.Preciũ Equitẽ Ro.qui tum in Sicilia negociabatur,nominabat? etiámne id magnum fuit, Panormum literas mittere,asseruasse hominem, custodiis Mamertinorum tuorum vinctum, clausum habuisse,dum Panormo Precius veniret,cognosceret hominem?aliquid de summo supplicio remitteres.si ignoraret, tum,si ita tibi videretur,hoc iuris in omnes constitueres,vt qui neque tibi notus esset,neque cognitorẽ locupletem daret: quanuis ciuis Rom.esset,in crucem tolleretur.Sed quid ego plura de Gauio?quasi tu Gauio tum fueris infestus,ac non nomini,generi,iuri ciuium hostis.nõ illi inquam homini, sed causæ communi libertatis ini-
micus fuisti. quid enim attinuit, cum Mamertini more atque instituto suo crucẽ fixissent, 93
post vrbem in via Pompeia,te iubere in ea parte figere quæ ad fretum spectaret: & hoc addere quod negare nullo modo potes, quod omnibus audientibus dixisti palàm, te idcirco illum locum deligere,vt ille qui se ciuem Rom.esse diceret,ex cruce Italiam cernere,ac domum suam prospicere posset? Itaque illa crux sola Iudices,post cõditam Messanam illo in loco fixa est.Italiæ cõspectus ad eam rem ab isto delectus est,vt ille in dolore, cruciatúque moriens,perangusto freto diuisa,seruitutis,ac libertatis iura cognosceret: Italia autem alũnum suũ,seruitutis extremo,summóque supplicio affixum videret. Facinus est, vinciri ciuem Rom.scelus,verberari:propè parricidium,necari:quid dicam in crucem tollere? verbo satis digno tã nefaria res appellari nullo modo potest. Nõ fuit his omnibus iste contentus.
Spectet,inquit,patriã:in cõspectu legũ,libertatísque moriatur.nõ tu hoc loco Gauium,nõ 94
vnũ hominẽ nescio quem ciuẽ Ro.sed communem libertatis, & ciuitatis causam in illum cruciatum & crucem egisti. Iam verò videte hominis audaciã. nónne eũ grauiter tulisse arbitramini, quòd illam ciuibus Ro. crucem non posset in foro, non in comitio, non in rostris defigere? quod enim his locis in prouincia sua celebritate simillimum, regione proximum potuit,elegit,monimentum sceleris,audaciǽque suæ voluit esse in conspectu Italiæ, vestibulo Siciliæ,prætervectione omnium,qui vltro,citróque nauigarent.Si hæc nõ ad ciues Rom.non ad aliquos amicos nostræ ciuitatis, non ad eos qui Populi Ro. nomen audissent:denique,si non ad homines,verum ad bestias,aut etiam,vt longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa & ad scopulos hæc conqueri & deplorare vellem:tamen omnia muta atque inanima, tanta,& tam indigna rerum atrocitate commouerẽtur.
nunc vero cũ loquar apud Senatores Populi Ro. legũ,iudiciorúmque,& iuris authores,ti- 95
mere nõ debeo ne nõ vnus iste ciuis Ro.illa cruce dignus, cæteri omnes simili periculo indignissimi iudicentur. Pauloante Iudices, lachrymas in morte misera atque indignissima Nauarchorum non tenebamus:& rectè, ac merito sociorum innocentium miseria cõmouebamur. quid nũc in nostro sanguine tandem facere debemus? nam ciuium Ro. sanguis cõiunctus existimandus est. Quoniam id,& salutis omnium ratio,& veritas omnium postulat:omnes hoc loco ciues Ro.& qui adsunt,& qui vbicunque sunt,vestram seueritatem desiderant,vestram fidem implorant,vestrum auxilium requirũt: omnia sua iura,commoda,auxilia,totam denique libertatem,in vestris sententiis versari arbitrantur.à me, tametsi
satis habent:tamen si res aliter acciderit,plus habebunt fortasse, quàm postulant.nam & si 96
qua vis istum de vestra seueritate eripuerit(id quod neque metuo Iudices,neque vllo modo fieri posse video)sed si in hoc me ratio fefellerit,Siculi causam suam perisse querẽtur,& mecum pariter moleste ferent:Populus quidem Romanus breui,quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit,ius suum,me agẽte,suis suffragiis ante Cal. Februarias recuperabit. Ac si de mea gloria & amplitudine quæritis Iudices,non est alienum meis rationibus,istũ mihi ex hoc iudicio ereptum,ad illud Populi Rom.iudicium reseruari.Splendida est illa cau-

ſa,probabilis mihi & facilis,populo grata atque iucũda.denique ſi videor hîc,id quod ego non quæſiui,de vno iſto voluiſſe creſcere:iſto abſoluto,quod ſine multorum ſcelere fieri nõ poteſt,de multis mihi creſcere licebit.Sed mehercules veſtra, reique publicæ cauſa Iudices, nolo hoc in hoc delecto conſilio tantum flagitium eſſe cõmiſſum: nolo eos Iudices, quos ego probarim atque delegerim,ſic in hac vrbe notatos,iſto abſoluto ambulare,vt non cera,ſed cœno obliti eſſe videãtur. Quamobrem te quoque Hortenſi,quia monẽdi locus eſt, ex hoc loco moneo,videas etiam atque etiam,& cõſideres quid agas,quo progrediare: quẽ hominem,& qua ratione defendas.neque de illo quicquam tibi præfinio,quo minus ingenio mecum,atque omni dicendi facultate contendas.cætera, ſiqua putas te occultius extra iudicium, quæ ad iudicium pertinent, facere poſſe, ſiquid artificio, conſilio, potentia, gratia,copiis iſtius moliri cogitas,magnopere cenſeo deſiſtas:& illa quæ tentata iam,& cœpta ab iſto ſunt,à me autem perueſtigata & cognita,moneo vt extinguas, & longius progredi ne ſinas.Magno tuo periculo peccabitur in hoc iudicio,maiore quàm putas.quòd enim te liberatum iam exiſtimationis metu,defunctum honoribus,deſignatum COS.cogites,mihi crede ornamenta iſta & beneficia Populi Rom.non minore negocio retinentur, quàm cõparãtur. Tulit hæc ciuitas, quoad potuit, quoad neceſſe fuit, regiam iſtam veſtram dominationem in iudiciis,& in omni Republica:tulit. ſed quo die Populo Rom. Tribuni pl.reſtituti ſunt,omnia iſta vobis(ſi forte nondum intelligitis)adempta atque erepta ſunt.Omnium nunc oculi coniecti ſunt hoc ipſo tempore in vnumquenque noſtrum, qua fide ego accuſem,qua religione hi iudicent,qua tu ratione defendas. De omnibus nobis,ſiquis tantulum de recta regione deflexerit,non illa tacita exiſtimatio,quam antea contemnere ſolebatis, ſed vehemẽs ac liberũ Po.Ro.iudiciũ cõſequetur.Nulla tibi Quinte cũ iſto cognatio eſt, nulla neceſſitudo: quibus excuſationibus antea nimiũ in aliquo iudicio ſtudiũ tuũ defendere ſolebas, earũ habere in hoc homine nullã potes:quæ iſte in prouincia palàm dictitabat, cum ea quæ faciebat,tua ſe fiducia facere dicebat,ea ne vera putẽtur,tibi maximè eſt prouidendũ. Ego mei iam rationẽ officii cõfido eſſe omnibus iniquiſſimis meis perſolutã. nã iſtũ paucis horis primæ actionis omnium mortalium ſentẽtiis cõdemnaui. Reliquum iudicium non iam de mea fide quæ perſpecta eſt, neque de iſtius vita quæ damnata eſt: ſed de iudicibus, &, vere vt dicam,de te futurum eſt.At quo tempore futurum eſt? nam id maximè prouidendum eſt.etenim cum omnibus in rebus,tum in Rep.permagni momẽti eſt, ratio atque inclinatio temporum.nempe eo,cum Populus Rom.aliud genus hominũ, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit:nempe ea lege de iudiciis, iudicibuſque nobis promulgata, quam nõ is promulgauit, cuius nomine proſcriptam videtis:ſed hic reus, hic inquam ſua ſpe atque opinione, quam de vobis habet, legem illam ſcribendam, promulgandámque curauit.Itaque cum primò agere cœpimus, lex nõ erat promulgata, cum iſte veſtra ſeueritate permotus, multa ſigna dederat quamobrem is reſponſurus non videretur,mentio de lege nulla fiebat. poſteaquam iſte recreari & cõfirmari viſus eſt, lex ſtatim promulgata eſt: cui legi cum veſtra dignitas vehementer aduerſaretur, iſtius ſpes falſa & inſignis impudẽtia maximè ſuffragatur. Hîc ſiquid erit commiſſum à quoquam veſtrum quod reprehendatur,aut Populus Rom. iudicabit de eo homine, quem iam antea iudiciis indignum putauit:aut hi, qui propter offenſionem iudiciorũ de veteribus iudiciis lege noua noui Iudices erunt conſtituti.mihi porrò,vt ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit quàm longe progredi ſit neceſſe?potero ſilere Hortenſi,potero diſſimulare,cũ tantum Reſp.vulnus acceperit, vt expilatæ prouinciæ,vexati ſocii,dii immortales ſpoliati, ciues Ro.cruciati & necati impune me actore eſſe videantur?potero hoc ego onus tantum aut in hoc iudicio deponere,aut diutius tacitus ſuſtinere?non agitanda res erit?non in medium proferenda?non Populi Rom.fides imploranda?non omnes qui tanto ſe ſcelere obſtrinxerint,vt aut fidem ſuam corrumpi paterentur,aut iudicium corrumperent, in diſcrimen ac iudicium vocandi?Quæret aliquis fortaſſe,Tãtúmne igitur laborem,tantas inimicitias tot hominum ſuſcepturus es? Non ſtudio quidem Hercule vllo,neque voluntate.ſed non idem mihi licet quod iis qui nobili genere nati ſunt,quibus omnia Populi Ro. bene-

ficia dormientibus deferuntur: longè alia mihi lege in hac ciuitate & conditione viuēdum
est. Venit enim mihi in mentem M. Catonis hominis sapientissimi, qui cum se virtute, nō
genere Populo Rom. commendari putaret, cum ipse sui generis initium ac nominis ab se
gigni & propagari vellet, hominum potentissimorum suscæpit inimicitias: & maximis in
laboribus vsque ad summam senectutem, summa cum gloria vixit. Posteáque Pompeius 142
humili atque obscuro loco natus, nónne plurimis inimicitiis, maximísque suis periculis
ac doloribus amplissimos honores est adeptus? Modo L. Fimbriam, C. Marium, C. Cælium
vidimus nō mediocribus inimicitiis ac labotibus contendere, vt ad istos honores peruenirent, ad quos vos per ludum ac negligentiam peruenistis. Hæc eadem est nostræ rationis
regio & via: horum nos hominum sectam atque instituta persequimur. Videmus quanta
sit in inuidia, quantóque in odio apud quosdam homines nobiles, nouorum hominū virtus & industria: si tantulum oculos deiecerimus, præstò esse insidias: si vllum locum aperuerimus suspitioni aut crimini, accipiendum esse statim vulnus, esse nobis semper vigilándum, semper laborandum videmus. inimicitiæ sunt? subeantur. labores? suscipiātur. etenim
tacitæ magis & occultæ inimicitiæ timēdæ sunt, quàm indictæ & apertæ. Hominū nobiliū 143
nō ferè quisquā nostræ industriæ fauet: nullis nostris officiis beneuolētiam illorum allicere possumus? quasi natura & genere disiuncti sint, ita dissident à nobis animo ac voluntate. quare quid habent eorum inimicitiæ periculi, quorum animos iam antè habueris inimicos & inuidos, quàm vllas inimicitias suscæperis? Quamobrem mihi Iudices, oprādum
est illud, in hoc reo finem accusandi facere: cum & Populo Rom. satisfactum, & recæptum
officium Siculis necessariis meis erit persolutum. Deliberatum autem est, si res opinionem
meam quam de vobis habeo fefellerit, nō modo eos persequi, ad quos maximè culpa corrumpendi iudicii, sed etiā illos, ad quos conscientiæ cōtagio pertinebit. Proinde siqui sunt
qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad corrumpendum iudicium velint 144
esse: ita sint parati, vt discæptante Populo Rom. mecum sibi rem videant futuram. & si me
in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, satis vehementem, satis perseuerantem,
satis vigilantem esse cognorunt: existiment in his hominibus, quorum ego inimicitias Populi Romani salutis causa suscæpero, multo grauiorem atque acriorē futurum. Nunc te
Iuppiter Optime Maxime, cuius iste donum regale, diguum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio, atque ista arce omnium nationū, dignum regio munere, tibi factum ab
regibus, tibi dicatum atque promissum, per nefarium scelus de regiis manibus extorsit, cuiúsque sanctissimum, & pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit: téque Iuno Regina, cuius duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitæ & Sami, sanctissima & antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis, ornamentísque nudauit: téque Minerua, 145
quam item iste duobus in clarissimis, & religiosissimis templis expilauit: Athenis, cum auri grande pondus: Syracusis, cum omnia præter tectum & parietes abstulit: téque Latona,
& Apollo, & Diana, quorum iste Deli non fanum, sed, vt hominum opinio & religio fert,
sedem antiquam, diuinúmque domiciliū nocturno latrocinio atque impetu compilauit:
etiam te Apollo, quem iste Chio sustulit: téque etiam, atque etiam Diana, quam Pergæ spoliauit: cuius simulacrum sanctissimum Segestæ, bis apud Segestanos consecratum, semel
ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum, asportandúmque curauit: téque
Mercuri, quē Verres in villa & in priuata aliqua palæstra posuit, P. Africanus in vrbe sociorum, & in gymnasio Tyndaritanorum, iuuentutis illorum custodem & præsidem voluit esse: téque Hercules, quem iste Agrigenti nocte intempesta, seruorum instructa & com- 146
parata manu conuellere ex suis sedibus, atque auferre conatus est: téque sanctissima mater
Idea, quam apud Enguinos augustissimo & religiosissimo in templo sic spoliatam reliquit, vt nunc nomen modo Africani & vestigia violatæ religionis maneant, monimenta
victoriæ, faníque ornamenta non extent: vósque omnium rerum forensium, consiliorum
maximorū, legum iudiciorúmque arbitri & testes, celeberrimo in loco Prætorii locati Castor & Pollux, quorum è templo quæstum sibi iste, & prædā maximam improbissime cōparauit: omnésque dii, qui vehiculis Thensarum solennes coetus ludorum initis: quorum

iter iste ad suum quæstum, non ad religionum dignitatem faciendum, exigendúmque cu-
147 rauit: téque Ceres & Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum ac religiones ferunt,
lōge maximis atque occultissimis cerimoniis cōtinentur: à quibus initia vitæ atque victus,
legū, morū, mansuetudinis, humanitatis exēpla hominibus & ciuitatibus data, ac disper-
tita esse dicuntur: quarum sacra Populus Rom. à Græcis ascita & accepta tanta religione,
& publice & priuatim tuetur: non vt ab aliis huc allata, sed vt cæteris hinc tradita esse vi-
deantur: quæ ab isto vno sic pollnta & violata sunt, vt simulacrum Cereris vnum, quod
à viro non modo tangi, sed ne aspici quidem fas fuit, è sacrario Catinæ conuellendum, a-
uertendúmque curauerit: alterum autē Ennæ ex sua sede ac domo sustulerit, quod erat ta-
le, vt homines cum viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris non huma-
na manu factam esse, sed cælo delapsam arbitrarentur. Vos etiam atque etiam imploro, &
appello sanctissimæ deæ quæ illos Ennenses lacus lucósque colitis, cunctǽque Siciliæ quæ
148 mihi defendenda tradita est præsidetis: à quibus, inuētis frugibus, & in orbem terrarum di-
stributis, omnes gentes ac nationes vestri religione numinis cōtinentur: cæteros item deos
deásque omnes imploro atque obtestor, quorum templis & religionibus iste nefario quo-
dam furore & audacia instinctus, bellum sacrilegum semper, impiúmque habuit indictum:
vt si in hoc reo, atque in hac causa, omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem
Populi Rom. fidem meam spectauerunt: si nullam ad rem, nisi ad officium, & veritatem o-
mnes meæ curæ, vigiliæ, cogitationésque laborarunt: quæ mea mens in suscipienda causa
fuit, fides in agenda, eadem vestra in iudicanda sit. denique vti C. Verrem, si eius omnia sunt
inaudita & singularia facinora sceleris, audaciæ, perfidiæ, libidinis, auaritiæ, crudelitatis, di-
gnus exitus eiusmodi vita, atque factis vestro iudicio consequatur: vtque Respublica, meá-
149 que fides, vna hac accusatione mea contenta sit: mihique posthac bonos potius defendere
liceat, quàm improbos accusare necesse sit.

Pro M. Fonteio

ORATIO XI.

Desunt permulta.

1 Hoc Prætore oppressam esse ære alieno Galliam. à quibus versuras tantarum pecuniarum factas esse dicunt? à Gallis? nihil minus. à quibus igitur? à ciuibus Romanis qui negociātur in Gallia? cur eorum verba nō audiuimus? cur eorum tabulæ nullæ proferūtur? insector vltro, atque insto accusatori Iudices: insector inquam ac flagito testeis, plus ego in hac causa laboris & operæ consumo in poscendis testibus, quàm cæteri defensores in refutandis. Audacter hoc dico Iudices, non temere confirmo. referta Gallia negociatorum est, plena ciuiū Romanorum. nemo Gallorum sine ciue Romano quicquam negocii gerit: nūmus in Gallia nullus sine ciuium Romanorum tabulis commouetur. videte quo descendam Iudices, quàm longe videar à consuetudine mea & cautione ac diligentia discedere. vnæ tabulæ
2 proferantur, in quibus vestigium sit aliquod, quod significet pecuniam Fonteio datā: vnū ex toto negociatorum, colonorum, publicanorum, aratorum, pecuariorum numero testem producant, vere accusatum esse concedam. Prò dii immortales, quæ est hæc causa? quæ defensio? prouinciæ Galliæ M. Fonteius præfuit, quæ cōstat ex his generibus hominum & ciuitatum, qui (vt vetera mittam) partim nostra memoria, bella cum Populo Rom. acerba ac diuturna gesserūt: partim modo ab nostris imperatoribus subacti, modo bello domiti, modo triumphis ac monimentis notati, modo ab Senatu agris, vrbibúsque multati sunt: partim, qui cū ipso M. Fonteio ferrum ac manus contulerunt: multóque eius sudore ac labore sub Populi Romani imperiū ditionémque ceciderūt. Est in eadē prouincia Narbo Mar-

tius,colonia nostrorum ciuium,specula Populi Rom. ac propugnaculum istis ipsis natio-
nibus oppositum & obiectum. Est item vrbs Massilia, de qua antè dixi, fortissimorum fi- 3
delissimorúmque sociorum, qui Gallicorum bellorũ pericula Populo Romano copiis at-
músque propulsarũt. est præterea numerus ciuium Romanorum, atque hominum hone-
stissimorum. Huic prouinciæ,quæ ex hac gentium varietate constaret, M. Fõteius(vt dixi)
præfuit:qui erant hostes,subegit:qui proximi fuerant,eos ex iis agris, quibus erant multa-
ti,decedere coegit: cæteris, qui idcirco magnis sæpe erant bellis superati, vt semper Popu-
lo Romano parerent: magnos equitatus ad ea bella quæ tum in toto orbe terrarum à Po-
pulo Rom.gerebantur:magnas pecunias,ad eorum stipendium: maximum frumenti nu-
merum ad Hispaniense bellum tolerandum, imperauit. hæc qui gessit, in iudicium voca-
tur:vos,qui in re non interfuistis, causam vnà cum Populo Rom. cognoscitis. dicunt cõ-
trà,quibus inuitissimis imperatum est:dicunt,qui ex agris ex Cn. Pompeii decreto decede- 4
re sunt coacti:dicunt,qui ex bello,cæde,& fuga nunc primùm audent contra M.Fonteium
inermem consistere.Quid coloni Narbonenses,quid volunt?quid existimant?hunc per vos
volunt,se per hunc incolumes existimant esse.quid Massiliensium ciuitas?hunc præsentem
iis affecit honoribus quos habuit amplissimos: vos autẽ absens orat atque obsecrat, vt sua
religio,laudatio,authoritas,aliquid apud vestros animos momẽti habuisse videatur. quid,
ciuium Romanorum quæ voluntas est? nemo est ex tanto numero quin hunc optime de
prouincia, de imperio, de sociis & ciuibus meritum esse arbitretur.Quoniam igitur vide-
tis qui oppugnent M. Fonteium, cognoscitis qui defensum velint: statuite nunc quid ve-
strã æquitas,quid Populi Romani dignitas postulet:vtrum colonis vestris, negociatoribus 5
vestris, amicissimis atque antiquissimus sociis & credere & consulere malitis:an his quibus
neque propter iracundiã,fidẽ:neque propter infidelitatẽ,honorẽ habere debetis.quid si ma-
iorẽ etiã hominũ honestissimorũ copiã affero, qui huius virtuti atque innocẽtiæ testimo-
nio possint esse:taménne plus Gallorũ cõsensio valebit, quàm summa authoritas omniũ?
Cũ Galliæ Fonteius præesset, scitis Iudices maximos Pop.Ro.exercitus in duabus Hispa-
niis, clarissimósque imperatores fuisse, quàm multi Equites Romani, quàm multi Tri-
buni militum, quales, & quot,& quoties legati ad eos exercitus? præterea Cn. Pompeius
maximus atque ornatissimus hyemauit in Gallia,M.Fõteio imperante.Satísne vobis mul
tos,satis idoneos testes,& conscios videtur ipsa fortuna esse voluisse earum rerum quæ M.
Fonteio Prætore gererentur in Gallia? quem ex tanto hominum numero testẽ in hac cau- 6
sa producere potestis? quis est ex eo numero qui vobis author placeat? eo nos iã laudatore,
& teste vtemur. Dubitabitis etiã diutius Iudices,quin illud quod initio vobis proposui,ve-
rissimũ sit,aliud per hoc iudiciũ nihil agi,nisi vt M. Fõteio oppresso testimoniis eorũ, qui-
bus multa Reipublicæ causã inuitissimis imperata sunt, segniores posthac ad imperandũ
cæteri sint,cũ videant eos oppugnari,quibus oppressis Populi Ro. imperium incolume es-
se non possit? Obiectum est etiam quæstum M. Fonteium ex viarum munitione fecisse,
vt aut ne cogeret munire,aut id quod munitum esset,ne improbaret. si & coacti sunt mu-
nire omnes,& multorum opera improbata sunt:certe vtrunque falsum est, & ob vacatio-
nem precium datum,cum immunis nemo fuerit: & ob probationem, cum multa impro-
bata sint. quid? si hoc crimen optimis hominibus delegare possumus,& ita,vt non culpam 7
in alios transferamus, sed vti doceamus, eos isti munitioni præfuisse qui facile officiũ suũ
& præstare & probare possunt, taménne vos omnia in M.Fonteium iratis testibus freti cõ-
feretis? Cum maioribus Reipublicæ negociis M.Fonteius impediretur,& cum ad Rempu-
blicam pertineret,viam Domitiam munire,Legatis suis primariis viris C.Annio Bellieno,
& C.Fonteio,negociũ dedit.Itaque præfuerunt, imperauerunt pro dignitate sua, quod vi-
sum est,& probauerunt.quod vos, si nulla alia ex re, ex literis quidem vestris quas scripsi-
stis,& missis & allatis, certe scire potuistis. quas si antea non legistis, nunc ex nobis quid
de iis rebus Fonteius ad Legatos suos scripserit,quid ad eum illi rescripserint,cognoscite.
Literæ ad C.Annium Legatum.
Literæ à C.Annio Legato.

8 Satis opinor esse perspicuum Iudices, hanc rationem munitionis, neque ad M. Fonteium
pertinere: & ab his esse tractatam, quos nemo possit reprehendere. Cognoscite nunc de cri-
mine vinario, quod illi inuidiosissimum & maximum esse voluerunt. Crimen à Pleto-
rio Iudices ita constitutum est, Fonteio non in Gallia primùm venisse in mentem, vt por-
torium vini institueret: sed in Italia, hac proposita ratione Roma profectum. itaque Titu-
riũ Tolosæ quaternos denarios in singulas vini amphoras portorii nomine exegisse. Cro-
dimum Porcium, & Numium ternos victoriatos Nulchalone serene * Vmbinos, & vi-
ctoriatos mille. atque in his locis se Crodimi, & Nulchalone ab his portorium esse exactũ,
siqui Cobiamacho (qui vicus inter Tolosam & Narbonem est) diuerterentur, neque Tolo-
sam ire vellent. Elesiodolus tantum senos denarios ab his qui ad hostem portarent, exe-
9 gisset. Video Iudices esse crimen, & genere ipso magnum. vectigal enim esse impositum fru
ctibus nostris dicitur, & pecuniam permagnam ratione ista cogi potuisse cõfiteor, & inui-
diam: vel maximè enim inimici hanc rem sermonibus diuulgare voluerunt. Sed ego ita
existimo, quo maius crimen sit, id quod ostendatur esse falsum, hoc maiorem ab eo iniu-
riam fieri qui id confingat. vult enim magnitudine rei sic occupare animos eorũ qui au-
diunt, vt difficilis aditus veritati relinquatur.

*Desiderantur quæ de crimine vinario erant reliqua. necnon, quæ ad bellum Vocontio-
rum, & dispositionem hybernorum pertinebant.*

At hoc Galli non negant. actio rerũ, & ius argumentorum coargui potest. igitur testi-
10 bus Iudices non credere cupidis, & iratis, & coniuratis, & ab religione remotis, non solum
potestis, sed etiam debetis. Etenim si, quia Galli dicunt, idcirco M. Fonteius nocens existi-
mandus est, quid mihi opus est sapiente iudice? quid æquo quæsitore? quid oratore non stul
to? dicunt enim Galli. negare non possumus. Hic si ingeniosi, & periti, & æqui iudicis has
partes esse existimatis, vt quoniam quidem testes dicunt, sine vlla dubitatione credendũ sit:
salus ipsa virorum fortium innocentiam tueri non potest. sin autem in rebus iudicandis,
non minimam partem ad vnamquanque rem æstimandam, momentóque suo ponderã-
dam, sapientia iudicis tenet: næ multo vestræ maiores, grauioresque partes sunt ad cogitã-
dum, quàm ad dicendum meæ. mihi enim semper vnaquaque de re, testis non solũ semel,
verum etiam breuiter interrogandus: & sæpe etiam non interrogandus, ne aut irato facul-
11 tas ad dicendum data, aut cupido authoritas attributa esse videatur. Vos & sæpius eandem
rem animis agitare, & diutius vnoquoque de teste cogitare potestis: & si quem nos inter-
rogare nolumus, quæ causa nobis tacẽdi fuerit, existimare debetis. Quamobrem si hoc Iu-
dices, præscriptũ lege, aut officio putatis, testibus credere: nihil est cur alius alio iudice me-
lior aut sapientior existimetur. vnum est enim, & simplex aurium iudicium & promiscue
& communiter stultis ac sapientibus ab natura datum. Quid est igitur vbi elucere possit
prudentia? vbi discerni stultus auditor, & credulus ab religioso, & sapienti iudice? nimirum
illud in quo ea, quæ dicuntur à testibus, coniectura & cogitatione traduntur, quãta autho-
ritate, quanta animi æquitate, quanto pudore, quanta fide, quanta religione, quanto studio
12 existimationis bonæ, quanta cura, quanto timore dicantur. An vero vos id in testimoniis
hominum barbarorum dubitabitis, quod persæpe, & nostra, & patrum memoria sapientis-
simi Iudices, de clarissimis nostræ ciuitatis viris dubitandum non putauerũt? qui Cn. & Q.
Cepionibus, L. & Q. Metellis testibus in Q. Pompeium hominem nouum non crediderũt:
quorum virtuti, generi, rebus gestis, fidem & authoritatem: in testimonio, cupiditatis, atque
inimicitiarum suspitio derogauit. Ecquem hominem vidimus, ecquem vere commemora-
re possumus, parem consilio, grauitate, cõstantia, cæteris virtutibus, honoris, ingenii, rerum
gestarum ornamentis, M. AEmilio Scauro fuisse? tamẽ huius, cuius iniurati nutu propè ter-
rarum orbis regebatur, iurati testimonio, neque in C. Fimbriam, neque in C. Memmium
13 creditum est. Noluerũt ii qui iudicabant, hanc patere inimicitiis viam, quem quisque odis
set, vt eum testimonio posset tollere. Quãtus in L. Crasso pudor fuerit, quod ingeniũ, quãta

authoritas,quis ignorat?tamen is,cuius etiam ſermo teſtimonii authoritatem habebat,te-
ſtimonio ipſo,quæ in M.Marcellũ inimico animo dixit,probare non potuit.Fuit,fuit illis
iudicibus diuinũ ac ſingulare Iudices conſilium:qui ſe non ſolum de reo, ſed etiam de ac-
cuſatore,de teſte,iudicare arbitrabantur,quid fictum, quid fortuna ac tempore allatũ,quid
precio corruptum,quid ſpe aut metu deprauatum,quid à cupiditate aliqua, aut inimicitiis
profectum videretur. quæ ſi iudex non amplectetur omnia conſilio, non animo ac men-
te circunſpiciet,ſi quicquid ex illo loco dicetur,ex oraculo aliquo dici arbitrabitur: profe-
cto ſatis erit id, quod dixi antea, non ſurdum iudicem huic muneri atque officio præeſſe:
nihil erit quamobrem ille neſcio quis ſapiẽs homo, ac multarum rerum peritus ad res iu- 14
dicandas requiratur. An verò illi Equites Ro. quos nos vidimus, qui nuper in Republica,
iudiciíſque maximis floruerunt, habuerunt tantum animi, tantũ roboris,vt M.Scauro te-
ſti non crederent?vos Belgarũ,atque Allobrogum teſtimoniis nõ credere timetis?Si inimi-
co teſti credi non oportuit, inimicior Marcello Craſſus, & Fimbriæ Scaurus ex ciuilibus
ſtudiis,atque obtrectatione domeſtica,quàm huic Galli? quorũ, qui optima in cauſa ſunt,
equites,frumentũ,pecuniam,ſemel atque iterum,ac ſæpius inuitiſſimi dare coacti ſunt:cæ-
teri,partim ex veteribus bellis agro multati,partim ab hoc ipſo, bello ſuperati & oppreſſi.
Si qui ob aliquod emolumentum ſuum cupidius aliquid dicere videntur, iis credi nõ con-
uenit:credo maius emolumentum Cepionibus & Metellis propoſitum fuiſſe ex Q. Pom- 15
peii damnatione,cum ſtudiorum ſuorum obtrectatorem ſuſtuliſſent,quàm cunctæ Galliæ
ex M.Fontei calamitate: in qua,illa prouincia propè ſuam immunitatem ac libertatẽ po-
ſitam eſſe arbitratur. An ſi homines ipſos ſpectare conuenit(id quod in teſte profecto vale-
re plurimum debet)non modo cum ſummis ciuitatis noſtræ viris, ſed cũ infimo ciue Ro.
quiſquam ampliſſimus Galliæ comparandus eſt? ſcit Induciomarus quid ſit teſtimonium
dicere? mouetur eo timore quo noſtrũ vnuſquiſque,cum in eum locum productus eſt?Re-
cordamini Iudices quantopere laborare ſoleatis, non modo quid dicatis pro teſtimonio,
ſed etiam quibus verbis vtamini,ne quod minus moderate poſitum,ne quod ab aliqua cu
piditate prolapſum verbum eſſe videatur. vultu denique laboratis, nequa ſignificari poſſit
ſuſpitio cupiditatis: vt & cum proditis, exiſtimatio ſit quædam tacita de vobis pudoris ac 16
religionis:& cum diſceditis,ea diligenter conſeruata ac retenta videatur.Credo hæc eadem
Induciomarum in teſtimonio timuiſſe aut cogitaſſe,qui primum illud verbum conſidera-
tiſſimum noſtræ conſuetudinis, Arbitror(quo nos etiam tunc vtimur,cum ea dicimus iu-
rati quæ comperta habemus,quæ ipſi vidimus)ex toto teſtimonio ſuo ſuſtulit, atque om-
nia ſe ſcire dixit.verebatur enim videlicet, nequid apud vos Populúmque Ro.de exiſtima-
tione ſua deperderet,nequa fama conſequeretur eiuſmodi Induciomarum talem virũ,tam
cupide,tam temere dixiſſe:non intelligebat,ſe in teſtimonio nihil præter vocẽ,& os, & au-
daciam, neque ciuibus ſuis, neque accuſatoribus noſtris præſtare debere. An verò iſtas na-
tiones religione iuriſiurãdi,ac metu deorum immortalium in teſtimoniis dicendis cõmo-
ueri arbitramini,quæ tantum à cæterarum gentium more,ac natura diſſentiunt? quòd cæ- 17
teræ pro religionibus ſuis bella ſuſcipiunt:iſtæ cõtra omnium religiones. illæ in bellis ge-
rendis ab diis immortalibus pacem ac veniam petũt: iſtæ cũ ipſis diis immortalibus bella
geſſerũt.hæ ſunt nationes,quæ quondã tam lõge ab ſuis ſedibus, Delphos vſque ad Apol-
linẽ Pythiũ,atque ad oraculũ orbis terræ vexandũ,ac ſpoliandũ profectæ ſunt. ab iiſdẽ gẽ-
tibus ſanctis,& in teſtimonio religioſis,obſeſſum Capitolium eſt:atque ille Iuppiter, cuius
nomine maiores noſtri ſanctã teſtimoniorũ fidem eſſe voluerunt. poſtremo his quicquã
ſanctũ ac religioſum videri poteſt, qui etiam ſiquãdo aliquo metu adducti deos placãdos
eſſe arbitrantur, humanis hoſtiis eorũ aras,ac templa funeſtant, vt ne religionẽ quidem co-
lere poſſint, niſi eam ipſam prius ſcelere violarint? quis enim ignorat eos vſque ad hanc 18
diem,retinere illam immanem ac barbaram conſuetudinem hominum immolandorum?
Quamobrem quali fide,quali pietate exiſtimatis eſſe eos,qui etiam deos immortales arbi-
trentur hominum ſcelere & ſanguine facillime poſſe placari, cum his vos teſtibus veſtram
religionem coniungetis? ab his quicquam ſancte, aut moderate dictum putabitis? hoc ve-

stræ mentes tam castæ, tam integræ sibi suscipient, vt cũ omnes Legati nostri qui illo trien
nio in Galliam venerunt, omnes Equites Ro. qui in illa prouincia fuerunt, omnes nego-
ciatores eius prouinciæ: denique omnes in Gallia qui sunt socii Populi Ro. atque amici,
M. Fonteium incolumem esse cupiant, iurati priuatim & publice laudent: vos tamen Gallis
credere malitis? Quid vt secuti esse videamini? voluntatémne hominum? grauiórne igitur
vobis erit hostium voluntas, quàm ciuium? an dignitatem testium? potestis igitur ignotos
notis, iniquos æquis, alienigenas domesticis, cupidos moderatis, mercennarios gratuitis, im
pios religiosis, inimicissimos huic imperio ac nomini, bonis ac fidelibus & sociis & ciuibus
anteferre? An vero dubitatis Iudices quin insitas inimicitias istæ gentes omnes & habeant,
& gerant cum Populi Ro. nomine? sic existimatis eos hîc sagatos, brachatósque versari ani
mo demisso atque humili, vt solent ii, qui affecti iniuriis, ad opem iudicum supplices, infe-
rioréſque confugiunt? nihil vero minus. Hi contrà vagantur læti atque erecti passim toto
foro, cum quibusdam minis & barbaro atque immani terrore verborum. quod ego profe-
cto non crederem, nisi aliquoties ex ipsis accusatoribus vobiscum simul Iudices audissem,
cum præciperent vt caueretis ne hoc absoluto, nouũ aliquod bellum Gallicũ concitaretur.
Si M. Fonteiũ Iudices, in causa deficerent omnia, si turpi adolescẽtia, vita infami, magistra-
tibus, quos ante oculos vestros gessit, conuictis virorum bonorũ testimoniis, legationibus
flagitiose obitis, inuitis suis omnibus, in iudicium vocaretur: si in eo iudicio colonorũ Po-
puli Ro. Narbonensiũ, fidelissimorum sociorũ Massiliensium, ciuium Ro. omnium testimo-
niis, tabulisque premeretur: tamen esset vobis magnopere prouidendũ, ne quos ita afflictos
à vestris patribus, maioribúsque accæpissetis, vt contemnendi essent, eos pertimuisse, & eo-
rum minis & terrore commoti esse videremini. Nunc vero cũ lædat nemo bonus, laudent
omnes vestri ciues atque socii: oppugnent ii, qui sæpissime hanc vrbem & hoc imperium
oppugnarũt: cúmque inimici M. Fonteii vobis ac Populo Ro. minentur, amici ac propin-
qui supplicent vobis: dubitabitis nõ modo vestris ciuibus qui maxime gloria ac laude du-
cuntur, verum etiam exteris nationibus ac gentibus ostendere, vos in sentẽtiis ferendis ciui
parcere, quàm hosti cedere maluisse? Magna mehercule causa Iudices absolutionis cum cæ-
teris causis hæc est, ne qua insignis huic imperio macula atque ignominia suscipiatur, si hoc
ita perlatum erit in Galliam, Senatum, Equitésque Populi Ro. non testimoniis Gallorum,
sed minis commotos, rem ad illorum libidinẽ iudicasse. Ita vero si illi bellum facere cona-
buntur, excitãdus erit nobis ab inferis C. Marius, qui Induciomaro isti minaci atque arro-
ganti par in belligerando esse possit: excitandus Cn. Domitius & Maximus, qui nationem
Allobrogũ & reliquias suis iterum armis conficiat atque opprimat. aut quoniã id quidem
non potest, orãdus erit nobis amicus meus M. Pletorius, vt suos nouos clientes à bello fa-
ciendo deterreat, vt eorum iratos animos atque horribiles impetus deprecetur. aut si non
poterit, M. Fabium subscriptorem eius rogabimus, vt Allobrogum animos mitiget, quo-
niam apud illos Fabiorum nomen amplissimum: vt velint isti aut quiescere, id quod victi
ac subacti solent: aut, cum minantur, intelligere, se Populo Ro. non metum belli, sed spem
triumphi ostẽdere. Quòd si in turpi reo patiẽdum non esset vt quicquam isti se minis pro-
fecisse arbitrarentur: quid faciendum vobis in M. Fonteio arbitramini? de quo homine Iu-
dices (iam enim mihi videor hoc propè causa duabus actionibus perorata, debere dicere) de
quo vos homine Iudices, ne ab inimicis quidem vllum fictum probrosum non modo cri
men, sed ne maledictum quidem audistis. Ecquis vnquã reus, presertim in hac vitæ ratione
versatus, in honoribus petẽdis, in potestatibus, in imperiis gerendis, sic accusatus est, vt nul-
lum probrũ, nullum facinus, nulla turpitudo quæ à libidine, aut à petulãtia, aut ab audacia
nata esset, ab accusatore obiiceretur, si non vera, attamen ficta, cum aliqua ratione ac suspi-
rione? M. AEmiliũ Scaurum summũ nostræ ciuitatis virum scimus accusatũ à M. Bruto.
extant orationes, ex quibus intelligi potest, multa in illũ ipsum Scaurũ esse dicta: falso. quis
negat? veruntamen ab inimico dicta & obiecta. Quammulta M. Aquilius audiuit in suo iu
dicio, quam multa L. Cotta, denique P. Rutilius, qui etsi damnatus est, mihi videtur tamen
inter viros optimos atque innocẽtissimos esse numerãdus? Ille igitur ipse homo sanctissi-

mus ac temperatissimus multa audisset in sua causa quæ ad suspitionem stuprorum ac li-
bidinem pertinerent. Extat oratio hominis (vt opinio mea fert) nostrorum hominum lon
ge ingeniosissimi, atque eloquẽtissimi C. Gracchi, qua in oratione permulta in L. Pisonem 14
turpia ac flagitiosa dicuntur: at in quem virum? qui tanta virtute atque integritate fuit, vt
etiam illis optimis temporibus, cum hominem inuenire nequam neminem posses, solus
tamen frugi nominaretur. quem cum in concionem Gracchus vocari iuberet, & Viator
quæreret, quem Pisonem? (quòd erant plures) Cogis me, inquit, dicere inimicũ meum fru-
gi. Is igitur vir, quem ne inimicus quidem satis in appellando significare poterat, nisi an-
te laudasset, qui vno cognomine declarabatur non modo quis esset, sed etiam qualis esset,
tamen in falsam atque iniquam probrorum insimulationem vocabatur. M. Fonteius ita
duabus actionibus accusatus est, vt obiectum nihil sit quo significari vestigium libidinis,
petulantiæ, crudelitatis, audaciæ possit: non modo nullum facinus huius protulerunt, sed
ne dictum quidem aliquod reprehenderunt. Quod si aut quantam voluntatem habent ad 15
hunc opprimendum, aut quantam ad maledicendum licentiam, tantum haberent aut ad
ementiendum animi, aut ad fingendum ingenii: non meliore fortuna ad probra nunc au-
dienda Fonteius, quàm illi, de quibus antea commemoraui, fuisset. Frugi igitur hominem
Iudices, frugi inquam, & in omnibus vitæ partibus moderatum ac temperantem, plenum
pudoris, plenum officii, plenum religionis videtis positum in vestra fide ac potestate, atque
ita, vt cõmissus sit fidei, permissus potestati. Videte igitur vtrum sit æquius, hominem hone
stissimum, virum fortissimũ, ciuem optimum, dedi inimicissimis, atque immanissimis na-
tionibus, an reddi amicis: præsertim cum tot res sint, quæ vestris animis pro huius innocen
tia salute supplicent? Primùm generis antiquitas, quam Thusculo ex clarissimo municipio
profectam in monimentis rerum gestarum incisam ac notatam videmus. tum autem con 16
tinuæ Præturæ, quæ & cæteris ornamentis & existimatione innocẽtiæ maxime floruerunt.
deinde recens memoria parentis, cuius sanguine non solum Asculanorum manus, à qua
interfectus est, sed totum illud sociale bellum macula sceleris imbutum est. postremo ipse,
cum in omnibus vitæ partibus honestus atque integer, tum in re militari cũ summi consi-
lii & maximi animi, tũ vero vsu quoque bellorũ gerendorũ in primis eorũ hominum, qui
nũc sunt, exercitus. Quare si etiã monendi estis à me, quod non estis Iudices, videor hoc le-
uiter pro mea authoritate vobis præcipere posse, vt ex eo genere homines, quorũ cognita
virtus, industria, felicitas in re militari sit, diligenter vobis retinẽdos existimetis. fuit enim
maior talium virorum in hac Rep. copia: quæ cum esset, tamen eorum non modo saluti, 17
sed etiam honori consulebatur. Quid nunc vobis faciendum est, studiis militaribus apud
iuuentutem obsoletis, hominibus autem ac summis ducibus partim ætate, partim ciuitatis
discordiis hac Reip. calamitate consumptis: cũ tot bella aut à nobis necessario suscipiãtur,
aut subito atque improuiso nascantur: nónne & hominem ipsum ad dubia Reip. tẽpora re-
seruandum, & cæteros studio laudis ac virtutis inflammandos putatis? Recordamini quos
Legatos nuper in bello L. Iulius, quos P. Rutilius, quos L. Cato, quos Cn. Pompeius habue-
rit: scietis fuisse tum M. Cornutum, L. Cinnam, L. Syllam Prætorios homines, belli gerendi
peritissimos: præterea C. Marium, P. Didium, Q. Catulum, P. Crassum non literis homi-
nes ad rei militaris scientiam, sed rebus gestis ac victoriis eruditos. Agè vero nunc inferte
oculos in curiam, introspicite penitus in omnis Reip. partes, vtrum videtis nihil posse ac- 18
cidere vt tales viri desiderandi sint? an, si acciderit, eorum hominum copia Populum Ro.
abundare? quæ si diligenter attẽdetis, profecto Iudices virum ad labores belli impigrum, ad
pericula fortem, ad vsum ac disciplinam peritum, ad consilia prudentem, ad casum, for-
tunámque felicem, domi vobis ac liberis vestris retinere, quàm inimicissimis Populi Ro.
nationibus & crudelissimis tradere & condemnare maletis. At infestis propè signis inferun
tur Galli in Fonteium, & instant atque vrgent summo cum studio, summa cum audacia.
Nos vero Iudices nõ & multis & firmis præsidiis, vobis adiutoribus isti immani atque in-
tolerandæ barbariæ resistemus? Primùm obiicitur contra istorum impetus Macedonia fi-
delis & amica Populo Romano prouincia: quæ, cum se ac suas vrbes, non solum confi-

lio, sed etiam manu Fontei conseruatam esse dicat, vt illa per hunc à Thracum aduentu ac depopulatione defensa fuit:sic ab huius nunc capite Gallorum impetus, terroresque depellit. Constituitur ex altera parte vlterior Hispania, quæ profectò non modo religione sua resistere istorum cupiditati potest, sed etiam sceleratorum hominum periuria testimoniis ac laudationibus suis refutare. atque ex ipsa etiam Gallia fidelissima & grauissima auxilia sumuntur. Venit huic subsidio misero atque innocenti Massiliēsium cuncta ciuitas, quæ non solum ob eam causam laborat, vt huic, à quo ipsa seruata est, parem gratiam referre videatur, sed etiam, quòd eā conditione atque eo fato se in his terris collocatam esse arbitratur, nequid nostris hominibus istæ gentes nocere possint. Pugnat pariter pro salute M. Fontei Narbonensis colonia, quæ per hunc ipsa nuper obsidione hostium liberata, nunc eiusdem miseriis ac periculis commouetur: denique vt oportet bello Gallico, vt maiorum iura, moresque præscribunt, nemo est ciuis Romanus qui sibi vlla excusatione vtendum putet. omnes illius prouinciæ publicani, agricolæ, pecuarii, cæteri negociatores, vno animo M. Fonteium atque vna voce defendunt. Quòd si tantas auxiliorum nostrorum copias Induciomarus ipse despexerit, dux Allobrogum, cæterorúmque Gallorum, num etiam de matris hunc complexu lectissimæ, miserrimæque fœminæ vobis inspectantibus auellet atque abstrahet? præsertim cum virgo Vestalis ex altera parte germanum fratrem complexa teneat, vestrámque Iudices ac Populi Romani fidem imploret: quæ pro vobis, liberisque vestris tot annos in diis immortalibus placandis occupata est, vt ea nunc pro salute sua, fratrisque sui, animos vestros placare possit. cui miseræ quod præsidium, quod solatium reliquum est, hoc amisso? nam cæteræ fœminæ gignere ipsæ sibi præsidia, & habere domi fortunarum omnium socium, participémque possunt. huic vero virgini quid est præter fratrem, quod aut iucūdum aut charum esse possit? Nolite pati Iudices aras deorum immortalium, Vestæque matris, quotidianis virginis lamentationibus, de vestro iudicio commoueri. Prospicite ne ignis ille æternus nocturnis Fonteiæ laboribus, vigiliisque seruatus, sacerdotis Vestæ lachrymis extinctus esse dicatur. Tendet ad vos virgo Vestalis manus supplices easdem, quas pro vobis diis immortalibus tēdere consueuit. Cauete ne periculosum, superbúmque sit, eius vos obsecrationem repudiare, cuius preces si dii aspernarentur, hæc salua esse non possent. Videtisne subito Iudices, virum fortissimum M. Fonteium parentis & sororis commemoratione lachrymas profudisse? qui nunquam in acie pertimuerit, qui se armatus sæpe in hostium manum multitudinémque immiserit, cum in eiusmodi periculis eadem se solatia suis relinquere arbitraretur, quæ suus pater sibi reliquisset: idem nūc perturbato animo pertimescit, ne non modo ornamento & adiumento non sit suis, sed etiam cum acerbissimo luctu dedecus æternum miseris atque ignominiā relinquat. O fortunam longe disparem M. Fontei, si deligere potuisses, vt potius telis tibi Gallorum, quàm periuriis intereundum esset! tum enim vitæ socia virtus, mortis comes gloria fuisset. Nunc verò qui est dolor, victoriæ te atque imperii pœnas ad eorum arbitrium sufferre qui aut victi armis sunt, aut inuitissimi paruerunt? à quo periculo defendite Iudices ciuem fortem atque innocentem: curate vt nostris testibus plus, quàm alienigenis credidisse videamini: plus saluti ciuium, quàm hostium libidini consuluisse: grauiorem duxisse eius obsecrationem, quæ vestris sacris præsit, quàm eorum audaciam, qui cum omnium sacris, delubrísque bella gesserunt. postremo prospicite Iudices id quod ad dignitatem Populi Romani maxime pertinet, vt plus apud vos preces virginis Vestalis, quàm minæ Gallorum valuisse videantur.

Pro A. Cecinna

ORATIO XII.

SI quantum in agro, locísque desertis audacia potest, tantum in foro, atque in iudiciis impudentia valeret, non minus in causa cederet A. Cecinna Sex. Ebutii impudentiæ, quàm tum in vi facienda cessit audaciæ. Verum & illud cōsiderati hominis esse putauit, qua de re iure decertari oporteret, armis non contendere: & hoc cōstantis, qui cum vi & armis certare noluisset, cum iure, iudicióque superare. Ac mihi quidem cum audax præcipue fuisse videtur Ebutius in cōuocandis hominibus & armādis, tum impudens in iudicio, nō solum quòd in iudicium venire ausus est, (nam id quidem, tametsi improbe fit in aperta re, tamē malitia est iam vsitatum) sed quòd non dubitauit idipsum quod arguitur confiteri. nisi forte hoc rationis habuit, quoniam si facta vis non esset moribus, superior in possessione retinenda non fuisset: quia contra ius, morémque facta sit, A. Cecinnā cum amicis metu perterritum profugisse. nunc quoque in iudicio, si causa, more institutóque omnium defendatur, nos inferiores in agendo non futuros. sin è cōsuetudine recedatur: se, quo impudentius egerit, hoc superiorē discessurum. quasi vero aut in iudicio possit idem improbitas, quod in vi, confidentia: aut non eo libentius tū audaciæ cesserimus, quo nunc impudētiæ facilius obsisteremus. Itaque longe alia ratione 2 Recuperatores ad agendā causam hac actione venio, atque initio venerā. tum enim nostræ causæ spes erat posita in defensione mea: nūc in confessione aduersarii. tū in nostris, nūc vero in illorū testibus. de quibus ego antea laborabā, ne si improbi essent, falsi aliquid dicerēt: si probi existimarētur, quod dixissent probarent. nunc sum animo æquissimo. si enim sunt viri boni, me adiuuant, cū id iurati dicūt quod ego iniuratus insimulo. sin autē minus idónei, me nō lædunt: cū, siue creditur his, hoc ipsum quod nos arguimus, siue fides non habetur, de aduersarii testiū fide derogatur. Verūtamen cum illorū causæ actionē considero, non video quid impudētius dici possit. cum autē vestram in iudicādo dubitationē: vereor ne id quod vidētur impudēter fecisse, astute & callide fecerint. nam si negassent vim hominibus 3 armatis esse factā, facile honestissimis testibus in re perspicua tenerentur. sin cōfessi essent, & id quod nullo tēpore iure fieri potest, tum ab se iure factū esse defenderent: sperarūt id quod assecuti sunt, se iniecturos vobis causam deliberādi, & iudicandi iustam morá ac religionē. simul illud quod indignissimū est, futurū arbitrati sunt, vt in hac causa nō de improbitate Sex. Ebutii, sed de iure ciuili iudiciū fieri videretur. Qua in re si mihi esset vnius A. Cecinnæ causa agenda, profiterer satis idoneū esse me defensorē: propterea quòd fidem meā, diligentiámque præstarē: quæ cū sunt in actore causæ, nihil est, in re presertim aperta ac simplici, quòd excellens ingeniū requiratur. Sed cū de eo iure mihi dicendū sit quod pertineat ad omnes, quod constitutū sit à maioribus, conseruatū vsque ad hoc tēpus: quo sublato nō solum pars aliqua iuris diminuta, sed etiā vis ea quæ iuri maxime est aduersaria, iudicio con- 4 firmata esse videatur: video summi ingenii causam esse, nō vti demōstretur quod ante oculos est, sed ne, siquis vobis error in tāta re sit obiectus, omnes potius me arbitrentur causæ, quàm vos religioni vestræ defuisse. Quanquā ego mihi sic persuadeo Recuperatores, nō vos tam propter iuris obscurā, dubiámque rationē, bis iam de eadē causa dubitasse, quàm quòd videtur ad summā illius existimationē hoc iudiciū pertinere, morā ad condēnandum acquisisse: simul & illi spatiū ad sese colligendum dedisse. quod quoniam iam in consuetudinem venit, & id viri boni vestri similes in iudicando faciunt, reprehendendum fortasse minus, querendū vero magis etiā videtur: ideo, quòd omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorū maleficiorum causa reperta sunt: quorum alterū leuius est, pro- 5 pterea quòd & minus lædit, & persæpe disceptatore domestico diiudicatur: alterum est vehementissimū, quod & ad grauiores res pertinet, & non honorariam operam amici, sed se-

ueritatem iudicis ac vim requirit.quod est grauius,& cuius rei causa maxime iudicia con-
stituta sunt,id iam mala consuetudine dissolutũ est.nã vt quæque res est turpissima,sic ma-
xime & maturissime iudicanda est.at ea in qua existimationis periculum est,tardissime iu-
dicatur. Quî igitur cõuenit,quæ causa fuerit ad cõstituendum iudiciũ,eandem moram esse
ad iudicandũ?siquis,quod spopondit,qua in re verbo se vno obligauit,id non facit,maturo
iudicio, sine vlla religione iudicis condemnatur. qui per tutelam, aut societatem, aut rem
mandatam,aut fiduciæ rationem fraudauit quempiam:in eo,quo delictũ maius est,eo pœ-
6 na est tardior.est enim turpe iudiciũ,& facto quidem turpe. Videte igitur quàm inique acci
dat:quia res indigna sit,ideo turpem existimationẽ sequi: quia turpis existimatio sequatur,
ideo rẽ indignã non iudicari.at siquis mihi hoc iudex,Recuperatórve dicat,Potuisti enim
leuiore actione cõfligere, potuisti ad tuum ius faciliore & commódiore iudicio peruenire:
quare aut muta actionem,aut noli mihi instare vt iudicẽ. tamen is aut timidior videatur,
quàm fortem:aut cupidior quàm sapientem iudicem esse æquum est,si aut mihi præscribat
quemadmodum meum ius persequar:aut ipse id,quod ad se delatum sit, non audeat iudi-
care. Etenim si Prætor is qui iudicia dat, nunquam petitori præstituit qua actione illum
vti velit: videte quàm iniquum sit constituta iam re,iudicem, quid agi potuerit, aut quid
7 possit,non quid actum sit,quærere. Veruntamen nimiæ vestræ benignitati pareremus,si a-
lia ratione ius nostrum recuperare possemus. Nunc vero quis est qui aut vim armatis ho-
minibus factã relinqui putet oportere,aut eius rei leuiorem actionẽ nobis aliquam demon
strare possit?ex quo genere peccati,vt illi clamitant,vel iniuriarum,vel capitis iudicia con-
stituta sunt,in eo potestis atrocitatem nostram reprehendere,cũ videaris nihil aliud actum,
nisi possessionem per interdictum esse repetitam? Verum siue vos existimationis illius peri
culum, siue iuris dubitatio, tardiores fecit adhuc ad iudicandum: alterius rei causam vos-
metipsi iã vobis sæpius prolato iudicio sustulistis: alterius ego vobis hodierno die causam
profecto auferam,ne diutius de controuersia nostra ac de communi iure dubitetis.& si for
te videbor altius initium rei demonstrandæ petisse, quàm me ratio iuris,& ius, de quo iu-
8 dicium est,& natura causæ coegerit: quæso vt ignoscatis. non enim minus laborat A.Ce-
cinna,ne summo iure egisse,quàm ne certum ius nõ obtinuisse videatur. M.Fulcinius fuit
Recuperatores,è municipio Tarquiniensi,qui & domi suæ cum primis honestus existima-
tus est, & Romæ argentariam non ignobilem fecit . is habuit in matrimonio Cesenniam,
eodem è municipio,summo loco natam & probatissimam fœminam, sicut & viuus mul-
tis ipse rebus ostendit,& in morte sua testamento declarauit.Huic Cesenniæ fundum in a-
gro Tarquiniensi vendidit tẽporibus illis difficillimis solutionis. cum vteretur dote vxo-
ris numerata,quo mulieri esset res cautior,curauit vt in eo fundo dos collocaretur.aliquan
to pòst iam argentaria dissoluta,Fulcinius huic fundo vxoris continentia quædam prædia
atque adiuncta mercatur. Moritur Fulcinius.multa enim quæ sunt in re,quia remota sunt
9 à causa, prætermittã.Testamẽto facit hæredem,quẽ habebat è Cesennia filiũ: vsumfructũ
omnium bonorum suorum Cesenniæ legat,vt frueretur vnà cum filio.Magnus honos vi-
ri, iucundus mulieri fuisset, si diuturnum esse licuisset. frueretur enim bonis cum eo,quem
suis bonis hæredem esse cupiebat,& ex quo maximum fructum ipsa capiebat.sed hunc fru-
ctum mature fortuna ademit.nam breui tempore M.Fulcinius adolescẽs mortuus est:hæ-
redem P.Cesennium fecit:vxori grãde pondus argenti,matríque partem bonorum maio-
rem legauit.itaque in partẽ mulieres vocatæ sunt.Cũ esset hæc auctio hæreditaria cõstitu-
ta, Ebutius iste, qui iam diu Cesenniæ viduitate ac solitudine aleretur, ac se eius in fami-
liaritatem insinuasset hac ratione, vt cũ aliquo suo cõpendio negocia mulieris,siqua accide
10 rent,cõtrouersiásque susciperet: versabatur quoque eo tempore in his rationibus auctionis
& partitionis: atque etiã se ipse inferebat & intrudebat, & in eam opinionem Cesenniam
adducebat,vt mulier imperita nihil putaret agi callide posse,vbi nõ adesset Ebutius: quam
personã iam ex quotidiana cognoscitis vita Recuperatores, mulierũ assentatóris, cognito-
ris viduarum,defensoris nimiũ litigiosi,conciti ad rixã,inepti ac stulti inter viros,inter mu
lieres periti iuris & callidi:hãc personã imponite Ebutio.is enim Cesenniæ fuit Ebutius,ne

ſorte quæratis,num propinquus?nihil alienius. amicus vt à patre aut à viro traditus? nihil
minus.quis igitur?ille,quem ſuprà deformaui,voluntarius amicus mulieris,non neceſſitu-
dine aliqua,ſed ficto officio,ſimulatáque ſedulitate cõiunctus, magis opportuna opera nõ-
nunquam,quàm aliquando fideli.Cum eſſet, vt dicere inſtitueram,conſtituta auctio Ro-
mæ,ſuadebant amici, cognatíque Ceſenniæ id, quod ipſi quoque mulieri in mentem ve- 11
niebat,(quoniam poteſtas eſſet emẽdi fundum illum Fulcinianum,qui fundo eius antiquo
continens eſſet)nullam eſſe rationem,amittere eiuſmodi occaſionem:cum præſertim pecu
nia ex partitione deberetur,nuſquam eam poſſe melius collocari.Itaque mulier facere con
ſtituit.mandat,vt fundum ſibi emat.cui tandem?cui putatis?an non in mentem venit om-
nibus hominis illius ad hoc munus,& ad omnia mulieris negocia parati,ſine quo nihil ſa
tis caute,nihil ſatis callide agi poſſet? recte attenditis.Ebutio negocium datur. adeſt ad ta-
bulam:licetur Ebutius.deterrentur emptores multi,partim gratia Ceſenniæ,partim etiam
precio: fundus addicitur Ebutio: pecuniam argentario promittit Ebutius. quo teſtimonio
nunc vir optimus vtitur,ſibi emptum eſſe. quaſi vero aut nos ei negemus addictũ,aut tum
quiſquam fuerit qui dubitarit quin emeretur Ceſenniæ:cum id plerique ſcirẽt, omnes ferè 12
audiſſent,hi cõiectura aſſequi poſſent, cum pecunia Ceſenniæ ex illa hæreditate deberetur,
eam porrò in prædiis collocari maximè expediret:eſſent autem prædia quæ mulieri maxi-
me conuenirent,ea venirent,liceretur is quem Ceſenniæ dare operam nemo miraretur,ſibi
emere nemo poſſet ſuſpicari.hac emptione facta,pecunia ſoluitur à Ceſennia.cuius rei pu-
tat iſte rationem reddi non poſſe,quòd ipſe tabulas auerterit, ſe autem habere argentarii ta
bulas,in quibus ſibi expenſa pecunia lata ſit,accæptáque relata,quaſi id aliter fieri oportue
rit.Cũ omnia ita facta eſſent,quẽadmodum nos defendimus,Ceſennia fundũ poſſedit,loca
uítque:neque ita multò poſt A.Cecinnæ nupſit.Vt in pauca conferã,teſtamẽto facto mulier
moritur.facit hæredẽ ex deunce & ſemuncia Cecinnã,ex duabus ſextulis M.Fulciniũ liber 13
tum ſuperioris viri:Ebutio ſextulã aſpergit. hãc ſextulam illa mercedẽ iſti eſſe voluit aſſi-
duitatis & moleſtiæ,ſiquã ſuſcæperat.iſte autem hac ſextula ſe anſam retinere omniũ con-
trouerſiarũ putat.Iam principio auſus eſt dicere,nõ poſſe hæredẽ eſſe Ceſenniæ Cecinnam:
quòd is deteriore iure eſſet,quàm cæteri ciues,propter incommodum Volaterranorum,ca-
lamitatémque ciuilem.Itaque homo timidus imperitúſque,qui neque animi neque conſi-
lii ſatis haberet,non putauit eſſe tanti hæreditatem,vt de ciuitate in dubium veniret: con-
ceſſit credo Ebutio,quantum vellet de Ceſenniæ bonis vt haberet:imò, vt viro forti ac ſa-
pienti dignum fuit, ita calumniam ſtultitiámque obtriuit ac contudit. In poſſeſſione bo-
norum cum eſſet, & cum ipſe ſextulam ſuam nimium exaggeraret, nomine hæredis arbi-
trum familiæ herciſcundæ poſtulauit. atque illis paucis diebus, poſteaquam videt nihil ſe 14
ab A.Cecinna poſſe litium terrore abradere, homini Romæ in foro denunciat,fundum il-
lum,de quo antè dixi,cuius iſtum emptorem demonſtraui fuiſſe mandato Ceſenniæ,ſuum
eſſe,ſéque ſibi emiſſe. Quid ais?iſtius ille fundus eſt, quem ſine vlla controuerſia quadrien-
nium,hoc eſt,ex quo tempore fundus veniit,quoad vixit,poſſedit Ceſennia. Vſus enim in-
quit eius,& fructus fundi teſtamento viri,fuerat Ceſenniæ.Cum hoc nouæ litis genus tam
malicioſe intenderet, placuit Cecinnæ de amicorum ſententia conſtituere quo die in rem
præſentẽ veniretur,& de fundo Cecinna moribus deduceretur. Colloquũtur:dies ex vtriuſ
que commodo ſumitur. Cecinna cum amicis ad diem venit in caſtellum Axiam: ex quo
loco fundus is de quo agitur,non longe abeſt.ibi certior fit à pluribus homines per multos
liberos atque ſeruos coegiſſe & armaſſe Ebutium.Cum id partim mirarentur, partim non 15
crederent,ecce ipſe Ebutius in caſtellum venit: denunciat Cecinnæ ſe armatos habere:abi-
turum eum non eſſe, ſi acceſſiſſet. Cecinnæ placuit & amicis,quoad videretur ſaluo capite
fieri poſſe, experiri.Tum de caſtello deſcendunt: in fundum proficiſcuntur. videtur teme-
re commiſſum.verum,vt opinor,hoc fuit cauſæ:tam temere iſtum re commiſſurum,quàm
verbis nunciabatur, nemo putauit. atque iſte ad omnes introitus, qua adiri poterat, non
modo in eum fundum, de quo controuerſia fuerat, ſed etiam in illum proximum,de quo
nihil ambigebatur,armatos homines opponit.Itaque primò cum in antiquũ f[illegible]ndum in-

gredi vellet, quòd ea proxime accedi poterat, frequentes armati obstiterũt. Quo loco depul
sus Cecinna, tamen qua potuit ad eũ fundum profectus: ex quo, ex cõuentu vim fieri opor-
16 tebat. eius autẽ fundi extremã partem oleæ directo ordine definiunt. ad eas cũ accederetur,
iste cũ omnibus copiis præstò fuit, seruúmque suũ nomine Antiochũ ad se vocauit, & clara
voce imperauit vt eum qui illum olearũ ordinem intrasset, occideret. homo mea sententia
prudentissimus Cecinna, tamen in hac re plus mihi animi, quàm cõsilii videtur habuisse.
nam cũ & armatorum multitudinẽ videret, & eam vocẽ Ebutii, quam cõmemoraui, audi-
uisset: tamen accessit propius, & iã ingrediens intra finẽ eius loci, quẽ oleæ terminabãt, im-
petũ armati Antiochi, cæterorúmque tela atque incursus refugit. Eodem tẽpore se in fugã
conferunt vnà amici, aduocatíque eius metu perterriti, quẽadmodum illorũ testem dicere
audistis. His rebus ita gestis, P. Dolabella Prætor interdixit, vt est cõsuetudo, de vi homini-
17 bus armatis, sine vlla exceptione: tantũ, vt vnde deiecisset, restitueret. restituisse se dixit. spon
sio facta est. hac de spõsione vobis iudicandũ est. Maxime fuit optandũ Cecinnæ Recupe-
ratores, vt cõtrouersiæ nihil haberet. secũdo loco, vt ne cũ tam improbo homine. tertio, vt
cum tam stulto haberet. etenim nõ minus nos stultitia illius subleuat, quàm lædit improbi
tas. improbus fuit, quòd homines coegit, armauit, coactis armatísque vim fecit. læsit in eo
Cecinnã: subleuauit ibidem. nam in eas ipsas res, quas improbissime fecit, testimonia sum-
psit, & eis in causa testimoniis vtitur. Itaque mihi certũ est Recuperatores, antequã ad meã
defensionem, meósque testes venio, illius vti cõfessione & testimoniis. Quid cõfitetur, atque
ita libenter cõfitetur, vt non solũ fateri, sed etiã profiteri videatur Recuperatores? Conuoca-
ui homines, coegi, armaui: terrore mortis ac periculo capitis, ne accederes, obstiti. ferro, in-
18 quit, ferro. & hoc dicit in iudicio, Te reieci atque perterrui. Quid? testes quid aiunt? P. Veti-
lius propinquus Ebutii, se Ebutio cũ armatis seruis venisse aduocatũ. Quid præterea? fuisse
cõplures armatos. Quid aliud? minatum esse Ebutium Cecinnæ. quid ego de hoc teste di-
cam, nisi hoc Recuperatores? vt idcirco non minus ei credatis, quòd homo minus idoneus
habetur: sed ideo credatis, quòd ex illa parte id dicit, quod illi causæ maxime est alienum,
A. Terentius alter testis, non modo Ebutium, sed etiam seipsum arguit. in Ebutium hoc
dicit, armatos homines fuisse. de se autem hoc prædicat, Antiocho Ebutii seruo imperasse
vt in Cecinnam aduenientem cum ferro inuaderet. Quid loquar amplius hoc de homine,
in quem ego dicere cum rogarer à Cecinna, nunquam volui, ne arguere illum rei capitalis
viderer? de eo dubito nunc quomodo aut loquar, aut taceam, cum ipse hoc de se iuratus
19 prædicet. Deinde L. Cælius non solum Ebutium cum armatis dixit fuisse compluribus,
verumetiam cum aduocatis perpaucis eò venisse Cecinnam. De hoc ego teste detraham,
cui æque atque meo testi, vt credatis, postulo? P. Memmius secutus est, qui suum non par-
uum beneficium commemorauit in amicos Cecinnæ, quibus sese viam per fratris sui fun-
dum dedisse dixit, qua effugere possent cum essent metu omnes perterriti. Huic ego testi
gratias agam, quòd & in re misericordem se præbuit, & testimonio religiosum. A. Atti-
lius & eius filius L. Attilius, & armatos ibi fuisse, & se suos armatos adduxisse dixerũt. Etiã
hoc amplius. cum Ebutius Cecinnæ malum minaretur, ibi tum Cecinnam postulasse vt
moribus deductio fieret. hoc idem P. Rutilius dixit, & eo libentius dixit, vt aliquo in iudi-
20 cio eius testimonio creditũ putaretur. Duo præterea testes nihil de vi, sed de re ipsa atque
emptione fundi dixerunt, P. Cesennius author fundi, non tam authoritate graui, quàm cor
pore, & argẽtarius Sex. Clodius, cui nomẽ est Phormio: nec minus niger, nec minus confi-
dens, quàm ille Terẽtianus est Phormio: nihil de vi dixerũt, nihil præterea quod ad vestrũ
iudicium pertineret. Decimo verò loco testis expectatus & ad extremum reseruatus dixit
Senator Populi Ro. splendor equestris ordinis, decus atque ornamentum iudiciorum, ex-
emplar antiquæ religionis Fidiculanius Falcula, qui cum ita vehemẽs, acérque venisset, vt
non modo Cecinnam periurio suo læderet, sed etiam mihi videretur irasci, ita eum placi-
dum mollémque reddidi, vt non auderet, sicut meministis, iterũ dicere quot milia fundus
suus abesset ab vrbe. nam cũ dixisset minus abesse LIII, populus cum risu acclamauit ip-
21 sa esse. meminerant enim omnes quantum in Albiano iudicio accæpisset. In eum quid di-

cam,nisi id quod negare non possit,venisse in consilium publicæ quæstionis,cum eius con
silii iudex non esset? & in eo consilio,cum causam non audisset,& potestas esset ampliandi,
dixisse sibi liquere? dum incognita re iudicare voluisset,maluisse condemnare,quàm absol-
uere? cum si vno minus damnarent, condemnari reus non posset, non ad cognoscendam
causam, sed ad explendam damnationem præstò fuisse? Vtrum grauius aliquid in quem-
piam dici potest,quàm ad hominem condemnandum, quem nunquam vidisset neque au-
disset,adductum precio esse? an certius quicquam obiici potest,quàm quod is,cui obiicitur,
ne nutu quidem infirmare conatur? Veruntamē is testis,vt facile intelligeretis eum non ad-
fuisse animo,cum ab illis causa ageretur, testésque dicerent: sed tantisper de aliquo reo co-
gitasse,cum omnes ante eum dixissent testes, armatos cum Ebutio fuisse complures, solus 22
dixit non fuisse. Visus est mihi primò veterator intelligere præclare quid causa optaret, &
tantummodo errare,quòd omnes testes infirmaret qui ante eum dixissent: cum subito ec-
ce idem qui solet, suos solos seruos armatos fuisse dixit. Quid huic tu homini facias?
nónne concedas interdum, vt excusatione summæ stultitiæ, summæ improbitatis odium
deprecetur? vtrum Recuperatores his testibus non credidistis, cum quid liqueret, non ha-
buistis? at controuersia non erat quin verum dicerent. an in coacta multitudine,in armis,
in telis,in præsenti metu mortis,perspicuo periculo cædis,dubium vobis fuit,an esse vis a-
liqua videretur,nécne? quibus igitur in rebus vis intelligi potest, si in his non intelligetur?
an vero illa defensio vobis præclara visa est, Non deieci, sed obstiti? Non enim te sum pas-
sus in fundum ingredi,sed armatos homines opposui:vt intelligeres,si in fundo pedem po 23
suisses,statim tibi esse pereūdum. Quid ais? is qui armis perterritus,fugatus,pulsus est, non
videtur esse deiectus? Posterius de verbo videbimus. nunc rem ipsam ponamus, quam illi
non negāt,& eius rei ius,actionémque quæramus.est hæc res posita,quæ ab aduersario non
negatur:Cecinnā,cum ad constitutam diem,tēpúsque venisset,vt ius ac deductio moribus
fieret,pulsum, prohibitúmque esse vi,coactis hominibus & armatis.Cum hoc constet,ego
homo imperitus iuris,ignarus negociorū ac litium, hāc puto me habere actionē,vt per in-
terdictū,meum ius teneā,atque iniuriam tuā persequar.Fac in hoc errare me,nec vllo mo-
do posse per hoc interdictū id assequi quod velim:te vti in hac re magistro volo.quæro,sit-
ne aliqua huius rei actio,an nulla. Cōuocari homines propter possessionis cōtrouersiā non
oportet:armari multitudinē iuris retinēdi causa non cōuenit:nec iuri quicquā tam inimi- 24
cum,quàm vis:nec æquitati quicquā tam infestū est, quàm conuocati homines & armati.
Quod cū ita sit,résque eiusmodi sit,vt in primis à magistratibus animaduertēda esse videa
tur:iterū quæro,sitne eius rei aliqua actio,an nulla.nullā esse dices? Audire cupio qui in pa-
ce & ocio,cū manum fecerit,copias pararit,multitudinē hominū coegerit, armarit,instru-
xerit,homines inermes qui ad constitutū experiūdi iuris gratia venissent,armis,viris,terro-
re,periculóque mortis repulerit,fugarit,auerterit:hoc dicat,Feci equidē quæ dicis,omnia:&
ea sunt & turbulēta & temeraria & periculosa.quid ergo est? impune feci.nā quid agas me-
cum ex iure ciuili ac prætoria non habes.Itáne vero Recuperatores, hoc vos audietis,& a-
pud vos dici patiemini sæpius,cū maiores nostri tāta diligentia,prudētiáque fuerint,vt om 25
nia omnium non modo tantarū rerum,sed etiā tenuissimarum iura statuerint,persecutíque
sint? vt hoc genus vnum, vel maximum prætermitterēt:vt siqui me exire domo mea coe-
gisset armis,haberem actionem:siqui introire prohibuisset,non haberem? Nondum de Ce-
cinnæ causa disputo,nondum de iure possessionis nostræ loquor:tantum de tua defensione
C.Piso queror,quando ita dicis & ita constituis,Si Cecinna,cū in fundo esset,inde deiectus
esset,tum per hoc indictum eum restitui oportuisse.nūc vero deiectū nullo modo esse inde,
vbi non fuerit,hoc interdicto nihil nos assecutos esse.Quæro si te hodie domum tuam re-
deuntem coacti homines & armati non modo limine,tectóque ædium tuarum, sed primo
aditu,vestibulóque prohibuerint,quid acturus sis.monet amicus meus te L. Calphurnius, 26
vt idem dicas,quod ipse antea dixit, iniuriarum. Quid ad causam possessionis? quid ad re-
stituendum eum, quem oporteret restitui? quid denique ad ius ciuile, aut ad ac[illegible]oris actio-
nem & ad animaduersionē ages? iniuriarum? plus tibi ego largiar.nō solum eg[illegible]ris,verum-

etiam condemnaris licet, nũquid magis possidebis? actio enim iniuriarum non ius posses-
sionis assequitur, sed dolorem imminutæ libertatis iudicio, pœnáque mitigat. Prætor in-
terea Piso tanta de re tacebit? quemadmodum te restituat in ædes tuas nõ habebit? qui dies
totos aut vim fieri vetat, aut restitui factã iubet: qui de fossis, de cloacis, de minimis aqua-
rũ, itinerúmque cõtrouersiis interdicit, is repente obmutescet? in atrocissima re quid faciat
nõ habebit? & C. Pisone domo, tectísque suis prohibito, prohibito inquã per homines coa-
17 ctos & armatos, Prætor quemadmodũ more, & exemplo opitulari possit, nõ habebit? quid
enim dicet? aut quid tu tam insigni accæpta iniuria postulabis? vnde vi prohibitus sis, ne-
mo vnquam interdixit. nouum est: non dico inusitatum, verum omnino inauditum. vn-
de deiectus? quid proficies, cum illi hoc respondebunt tibi, quod tu nunc mihi, armatos se
tibi obstitisse, ne in ædes accederes: deiici porrò nullo modo potuisse, qui nõ accesserit. De-
iicior ego, inquis, siquis meorum deiicitur. omnino iam bene agis. à verbis enim recedis, &
æquitate vteris. nam verba ipsa si sequi volumus, quomodo tu deiiceris, cum seruus tuus
deiicitur? verum ita est vti dicis: te deiectum debeo intelligere, etiã si tactus nõ fueris. nón-
ne? age nunc, si ne quidem tuorum quisquam loco motus erit, atque omnes in ædibus ad-
seruati ac retenti: tu solus prohibitus, & à tuis ædibus vi, atque armis perterritus, vtrũ hanc
18 actionẽ habebis, qua nos vsi sumus? an aliã quãpiam? an omnino nullã? Nullam esse actio-
nem dicere in re tam insigni támque atroci, neque prudentiæ, neque authoritatis tuæ est.
alia siqua forte est, quæ nos fugerit, dic quæ sit: cupio discere. hæc si est, qua nos vsi sumus,
te iudice vincamus necesse est. non enim vereor ne hoc dicas, in eadem causa eodem inter-
dicto te oportere restitui, Cecinnam non oportere. Etenim cui perspicuum non sit, ad in-
certum reuocari bona, fortunas, possessiones omnium, si vlla ex parte sentẽtia huius inter-
dicti diminuta, aut infirmata sit: si authoritate virorum talium, ius armatorum hominum
iudicio approbatum videatur, in quo iudicio non de armis dubitatum, sed de verbis quæ-
situm esse dicatur? isne apud vos obtinebit causam suam, qui se ita defenderit, Eieci ego te
armatis hominibus, non deieci: vt tantum facinus non in æquitate defensionis, sed in vna
19 litera latuisse videatur? huiusce rei vos statuetis nullam esse actionem, nulli experiundi ius
constitutum, quòd obstiterit armatis hominibus, qui multitudine coacta non introitu,
sed omnino aditu quempiam prohibuerit? Quid ergo, hoc quam habet vim, vt ista re ali-
quid cum aliqua ex parte differre videatur, vtrum, pedem cum intulero, atque in possessio-
nem vestigium fecero, tum expellar atque deiiciar? an in eadem vi atque iisdem armis mi-
hi antè occurratur, ne nõ modo intrare, verum etiam aspicere, aut aspirare possim? quî hoc
ab illo differt, vt ille cogatur restituere, qui ingressum expulerit: ille qui ingredientem repu-
lerit, nõ cogatur? Videte per deos immortales quod ius nobis, quam conditionẽ vobismet-
ipsis, quam denique ciuitati legem constituere velitis. Huiusce generis vna est actio, per hoc
interdictum, quo nos vsi sumus, constituta. ea si nihil valet, aut si ad hanc rem non perti-
20 net: quid negligentius, aut quid stultius maioribus nostris dici potest, qui aut tãtæ rei præ-
termiserint actionem, aut eam constituerint, quæ nequaquam satis verbis causam & ratio-
nem iuris amplecteretur? Periculosum est dissolui hoc interdictum: captiosum est omnibus
rem vllam constitui eiusmodi, quæ cum armis gesta sit, rescindi iure non possit. Verunta-
men est turpissimum illud, tantæ stultitiæ prudentissimos homines condemnari, vt vos iu-
dicetis huius rei interdictum, atque actionem in mentem maioribus nostris non venisse.
Queramur inquit licet, tamen hoc interdicto Ebutius non tenetur. quid ita? quòd vis Ce-
cinnæ facta non est. dici in hac causa potest, vbi arma fuerint, vbi coacta hominum mul-
titudo, vbi instructi, & certis locis cum ferro homines collocati, vbi minæ, pericula, terro-
résque mortis, ibi vim nõ fuisse? Nemo, inquit, occisus est, neque saucius. Quid ais? cum de
21 possessionis controuersia, & de priuatorum hominum contentione iuris loquamur, tu vim
negabis esse factam, si cædes & occisio facta nõ erit? Ego exercitus maximos sæpe pulsos, &
fugatos esse dico terrore ipso, impetúque hostium, sine cuiusquam non modo morte, verũ
etiam vulnere. Etenim Recuperatores nõ ea sola vis est, quæ ad corpus nostrum, vitámque
peruenit, sed etiam multo maior ea quæ periculo mortis iniecto, formidine animum per-

territum loco sæpe,& certo de statu dimouet. Itaque saucii sæpe homines cum corpore debilitantur,animo tamen cedunt,neque eum relinquunt locum quem statuerint defendere. at alii pelluntur integri: vt non dubium sit quin maior adhibita vis ei sit, cuius animus sit perterritus,quàm illi,cuius corpus vulneratum sit. Quòd si vi pulsos dicimus exercitus esse eos qui metu ac tenui sæpe suspitione periculi fugerunt,& si non solum impulsu scutorũ, 12
neque conflictu corporum,neque ictu comminus,neque coniectione telorum,sed sæpe clamore ipso militum, aut instructione, aspectúque signorũ magnas copias pulsas esse & vidimus,& audiuimus: quæ vis in bello appellatur, ea in ocio non appellabitur? & quod vehemens in re militari putatur, id leue in iure ciuili iudicabitur? & quod exercitus armatos mouet,id aduocationem togatorum non videbitur mouisse? & vulnus corporis magis istã vim,quàm terror animi declarabit? & sauciatio quæretur, cum fugam factam esse constabit? tuus enim testis hoc dixit,metu perterritis nostris aduocatis,locum quà effugerent,demonstrasse. qui non modo vt fugerent, sed etiam ipsius fugæ tutam viam quæsierunt, his vis adhibita non videbitur? quid igitur fugiebant? propter metum? quid metuebãt? vim videlicet. Potestis igitur principia negare,cum extrema conceditis? fugisse perterritos confitemini: 13
causam fugæ dicitis eandem quam omnes intelligimus,arma,multitudinem hominum,incursionem,atque impetum armorum. hæc vbi conceduntur esse facta, ibi vis facta negabitur? At verò hoc quidem iam vetus est, & maiorum exemplo multis in rebus vsitatum: cum ad vim faciundam veniretur, si quos armatos quanuis procul conspexissent, vt statim testificati discederent, optime sponsionem facere possent, Ni aduersus edictum Prætoris vis facta esset. itáne verò? scire esse armatos satis est,vt vim factam probes: in manus eorum incidere non est satis? aspectus armatorum ad vim probandam valebit: incursus & impetus non valebit? qui abierit,facilius sibi vim factam probabit, quàm qui effugerit? At ego dico hoc: si,vt primo in castello Cecinnæ dixit Ebutius se homines coegisse & armasse,neque illum,si eò accessisset,abiturum, statim Cecinna discessisset: dubitare vos non de- 14
buisse quin Cecinnæ facta vis esset. si verò simulac procul conspexit armatos,recessisset,eo minus dubitaretis. omnis enim vis est quæ periculo aut decedere nos alicunde cogit, aut prohibet accedere. quod si aliter statuetis,videte ne hoc vos statuatis: qui viuus discesserit, ei vim non esse factam: ne hoc omnibus in possessionum controuersiis præscribatis vt cõfligendum sibi,& armis decertandum putẽt: ne quemadmodum in bello, pœna ignauis ab imperatoribus constituitur, sic in iudiciis deterior causa sit eorum qui fugerint, quàm qui ad extremum vsque contenderint. Cum de iure & legitimis hominum cõtrouersiis loquimur, & in his rebus vim nominamus, pertenuis vis intelligi debet. vidi armatos, quanuis paucos: magna vis est. decessi vnius hominis telo perterritus,depulsus detrusúsque sum.
hoc si ita statuetis, non modo non erit cur depugnare quisquam posthac possessionis cau- 15
sa velit,sed ne illud quidem cur repugnare. sin autem vim sine cæde,sine vulneratione, sine sanguine nullã intelligetis,statuetis homines possessionis cupidiores,quàm vitæ esse oportere. Age verò,de vi te ipsum habebo iudicẽ Ebuti: responde si tibi videtur,in fundum Cecinna vtrum noluit tandem, an non potuit accedere? cum te obstitisse & repudiasse dicis, certe hunc voluisse concedis. Potes igitur dicere non ei vim fuisse impedimento, cui cum cuperet, eóque consilio venisset, per homines coactos non sit licitum accedere? si enim id, quod maxime voluit,nullo modo potuit: vis profecto quædam obstiterit necesse est. aut tu dic quamobrem cum vellet accedere, non accesserit. iam vim factã negare non potes. deiectus quemadmodum sit,qui non accesserit,id quæritur. dimoueri enim & depelli de loco
necesse est eum qui deiiciatur. id autem accidere ei quĩ potest, qui omnino in eo loco, vn- 16
de se deiectum esse dicit, nunquam fuit? quod si fuisset, & ex eo loco metu permotus fugisset,cum armatos vidisset,diceré sne esse deiectum? opinor. An tu qui tam diligenter & tã callide verbis controuersias,non æquitate diiudicas,& iura non vtilitate communi, sed literis exprimis, poterísne dicere deiectum esse eum qui tactus non erit? quid: detrusum d[illegible]ces: nam eo verbo antea Prætores hoc interdicto vti solebant. quid ais? potéstne detrudi q[illegible]uisquam qui non attingitur? nónne,si verbum sequi volumus, hoc intelligamus necesse est [illegible] cum de-

trudi cui manus afferātur: necesse est inquam, si ad verbum rem volumus attingere, nemi-
nem statu detrusum, qui non adhibita vi, manu demotus & actus præceps intelligatur. de-
17 iectus verò qui potest esse quisquam, nisi in inferiorem locum de superiore motus? potest
pulsus, fugatus, eiectus denique: illud verò nullo modo potest, deiectus esse quisquam, non
modo qui tactus non sit, sed ne æquo quidem & plano loco. Quid ergo? hoc interdictum
putamus eorum esse causa compositum, qui se præcipitatos ex locis superioribus dice-
rent? eos enim vere possumus dicere esse deiectos, an non? Cum voluntas & consilium &
sententia interdicti intelligatur, impudentiam summam, aut stultitiam singularem puta-
bimus in verborum errore versari: rem & causam, & vtilitatē communem non relinquere
solum, sed etiam prodere? An hoc dubiū est quin neque verborum tanta copia sit, non mo
do in nostra lingua quæ dicitur esse inops, sed ne in alia quidē vlla, res vt omnes suis cer-
tis ac propriis vocabulis nominentur: neque verò quicquam opus sit verbis, cū ea res, cu-
18 ius causa verba quæsita sint, intelligatur? Quæ lex, quod Senatusconsultum, quod magi-
stratus edictum, quod fœdus aut pactio, quod (vt ad priuatas res redeam) testamentum, quæ
iudicia, aut stipulationes, aut pacti & conuenti formula, non infirmari aut conuelli potest,
si ad verba rem deflectere velimus: consilium autem eorum, qui scripserunt, & rationem &
authoritatē relinquamus? Sermo hercule & familiaris & quotidianus nō cohærebit, si ver-
ba inter nos aucupabimur, denique imperium domesticū nullum erit, si seruulis hoc no-
stris concesserimus vt ad verba nobis obediant: non ad id quod ex verbis intelligi possit,
obtemperent. Exemplis nunc vti videlicet mihi necesse est harum rerum omnium? nō oc-
currit vnicuique vestrum aliud alii in omni genere exemplum quod testimonio sit, non ex
verbis totum pendere ius, sed verba seruire hominum cōsiliis & authoritatibus? Ornate &
19 copiose L. Crassus homo longe eloquentissimus, paulò antè quàm nos in forum venimus,
iudicio centumuirali hanc sententiam defendit: & facile, cum contra eum prudentissimus
homo Q. Mutius diceret. Probauit omnibus M. Curiū, qui hæres institutus esset ita mor-
tuo Posthumo filio, cum filius non modo non mortuus, sed ne natus quidem esset, hære-
dem esse oportere. quid? verbis satis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur valuit? vo-
luntas. quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non vteremur. quia non potest,
verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem. lex vsum & au-
thoritatem fundi iubet esse biennium. at vtimur eodem iure in ædibus quæ in lege nō ap-
pellantur. Si via sit immunita, iubet qua velit, agere iumentum. potest hoc ex verbis intel-
ligi, licere si via sit in Brutiis immunita: agere, si velit, iumentum per M. Scauri Tusculanū.
20 actio est in actorem præsentem his verbis, Quandoquidem te in iure conspicio. hac actio-
ne Appius ille Cæcus vti non posset, si tam vere homines verba consectarentur, quàm rem,
cuius causa verba sunt, non considerarent. testamento si recitatus hæres esset pupillus Cor-
nelius, isque iam annos viginti haberet, vobis interpretibus amitteret hæreditatem? Veniūt
in mentem mihi permulta, vobis plura certo scio. verum ne nimium multa cōplectamur,
atque ab eo quod propositū est, lōgius aberret oratio: hoc ipsum interdictū de quo agitur,
consideremus. intelligetis enim in eo ipso, si in verbis ius constituamus, omnē vtilitatē nos
huius interdicti, dū versuti & callidi volumus esse, amissuros. VNDE TV, AVT FAMI
LIA, AVT PROCVRATOR TVVS. Si me villicus tuus solus deiecisset, nō fami-
lia deiecisset, vt opinor, sed aliquis de familia. Recte igitur diceres te restituisse? quippe. quid
21 enim facilius est, quàm probari iis, qui Latine sciant, in vno seruulo familiæ nomē non va
lere? si verò ne habeas quidem seruū præter eū qui me deiecerit, clames videlicet, Si habeo fa
miliam, à familia mea fateor te esse deiectum. neque dubium est quin, si ad rem iudicandā
verbo ducimur, non re, familiam intelligamus quæ cōstet ex seruis pluribus, quin vnus ho
mo familia non sit. verbum certe hoc non modo postulat, sed etiam cogit. at verò ratio
iuris, interdictique vis, & Prætorum voluntas, & hominū prudentum consilium & autho-
ritas, respuat hanc defensionem, & pro nihilo putet. quid ergo? isti homines Latine nō lo-
quuntur? imò verò tantum loquuntur, quantum est satis ad intelligendam voluntatem:
cum sibi hoc proposuerint, vt siue tu deieceris, siue tuorum quispiam, siue seruorum, si-

ue amicorum, vt seruos non numero distinguāt, sed appellent vno familiæ nomine. De li- 41
beris autem, quisquis est, procuratoris nomine appelletur: non quo omnes sint, aut appel-
lentur procuratores qui negocii nostri aliquid gerant, sed in hac re, cognita sententia in-
terdicti, verba exquiri omnia noluerunt. non enim alia causa est æquitatis in vno seruo, &
in pluribus: non alia ratio iuris in hoc genere duntaxat, vtrum me tuus procurator deiece-
rit is, qui legitime procurator dicitur omnium rerū eius qui in Italia nō sit, absitve Reipu-
blicæ causa, quasi quidā penè dominus, hoc est alieni iuris vicarius, aut tuus colonus, aut
vicinus, aut cliens, aut libertus, aut quiuis qui illam vim, deiectionémque tuo rogatu aut
tuo nomine fecerit. Quare si ad eum restituendum qui vi deiectus est, eandem vim habet
æquitatis ratio: ea intellecta, certe nihil ad rem pertinet quæ verborum vis sit ac nominū.
tā restitues, si tuus me libertus deiecerit, nulli tuo præpositus negocio, quàm si procurator 43
deiecerit. non quo omnes sint procuratores qui aliquid nostri negocii gerunt: sed quòd in
hac re quæri nihil attinet. tam restitues, si vnus seruulus, quàm si familia deiecerit vniuersa:
non quò idem sit seruulus, quod familia. verum quia non quibus verbis quidque dicatur
quæritur, sed quæ res agatur, etiam vt iam longius à verbo recedamus: ab æquitate ne tan-
tulum quidē, si tuus seruus nullus fuerit, & omnes alieni ac mercennarii, tamen & ipsi tuæ
familiæ & genere & nomine continebuntur. Perge porrò hoc idem interdictū sequi. HO-
MINIBVS COACTIS. Neminem coegeris: ipsi cōuenerint sua sponte. certe cogit is,
qui congregat homines & conuocat. coacti sunt ii qui ab aliquo sunt vnum in locum cō-
gregati. si non modo conuocati non sunt, sed ne conuenerunt quidem, sed ii modo fuerūt
qui etiam antea, non vis vt fieret, verum colendi, aut pascendi causa esse in agro consueue- 44
rant: defendes homines coactos non fuisse: & verbo quidem superabis, me ipso iudice, re
autem ne consistes quidem vllo iudice. vim enim multitudinis restitui voluerunt, non so-
lum conuocatæ multitudinis: sed, quia plerunque vbi multitudine opus est, homines cogi
solent, ideo de coactis compositum interdictum est: quod etiam si verbo differre videbitur,
re tamen erit vnum, & omnibus in causis idē valebit in quibus perspicitur vna atque ea-
dē causa æquitatis. ARMATISVE. Quid dicemus? armatos si Latine loqui volumus,
quos appellare vere possumus? opinor eos qui scutis, telísque parati, ornatique sunt. quid
igitur, si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquem de fundo præcipitem egeris, iussúsque sis, quē
hominibus armatis deieceris, restituere, restituisse te dices? verba si valēt, si causæ nō ratione,
sed vocibus ponderātur, me authore dicito. Vinces profecto nō fuisse armatos eos qui saxa 45
iacerēt, quæ de terra ipsi tollerent: non esse arma cespites, neque glebas: non fuisse armatos
eos, qui prætereuntes ramum defringerēt arboris: arma esse suis nominibus, alia ad tegen-
dum, alia ad nocendum: quæ qui non habuerint, eos inermes fuisse vinces. Verum si quidē
erit armorum iudicium, tum ista dicito. iuris iudicium cū erit, & æquitatis, caue in ista tam
frigida, tam ieiuna calumnia delitescas. non enim reperies quenquam iudicem, aut Recu-
peratorem, qui tanquam si arma militis inspiciunda sint, ita probet armatum: sed perinde
valebit quasi armatissimi fuerint, si reperiētur ita parati fuisse vt vim vitæ, aut corpori po-
tuerint afferre. Atque vt magis intelligas quàm verba nihil valeant, Si tu solus, aut quiuis
vnus cum scuto, cum gladio impetum in me fecisset, atque ego ita deiectus essem: auderés-
ne dicere, interdictum esse de armatis hominibus, hîc autem hominem armatum vnū fuis- 46
se non opinor tam impudens esses. Atqui vide ne multo nunc sis impudentior. nam tum
quidē omnes mortales implorare posses, quòd homines in tuo negocio Latine loqui obli-
uiscerentur, quòd inermes armati iudicarentur: quòd cum interdictū esset de pluribus, cō-
missa res esset ab vno: vnus homo plures esse homines iudicarentur. Verum in his causis
non verba veniunt in iudicium, sed ea res, cuius causa verba hæc in interdictum coniecta
sunt. vim quæ ad caput, & ad vitam pertinet, restitui sine vlla exceptione voluerunt. ea fit
plerunque per homines coactos, armatósque. quæ si alio consilio, eodem periculo facta sit,
eodem iure esse voluerunt. non enim maior est iniuria, si tua familia, quàm si tuus villicus:
non si tui serui, quàm si alieni ac mercennarii: non si tuus procurator, quàm si vicinus
aut libertus tuus: non si coactis hominibus, quàm si voluntariis, aut etiam assiduis ac do- 47

meſticis: non ſi armatis, quàm ſi inermibus, qui vim haberent armatorum ad nocendum:
non ſi pluribus, quàm ſi vno armato. Quibus enim rebus plerunque vis fit, eiuſmodi hæ
res appellantur interdicto. ſi per alias res eadem facta vis eſt, ea tametſi verbis interdicti
non concluditur, tamen ſententia iuris, atque authoritate retinetur. Venio nunc ad illud
tuum, Non deieci, ſi non ſiui accedere. puto te ipſum Piſo perſpicere, quanto iſta ſit angu-
ſtior, iniquiórque defenſio, quàm ſi illa vterere, Non fuerunt armati, cum fuſtibus & ſaxis
fuerunt. Si mehercule mihi non copioſo homini ad dicendum, optio detur vtrum malim
defendere, non eſſe deiectum eum, cui vi & armis ingredienti ſit occurſum, an armatos nõ
fuiſſe eos qui ſine ſcutis ac ſine ferro fuerint: omnino ad probandum vtranque rem videã
infirmam, nugatoriámque eſſe: ad dicendum autem, in altera videar mihi aliquid reperire
48 poſſe, nõ fuiſſe armatos eos qui neque ferri quicquam, neque ſcutum vllum habuerint: hîc
verò hæream ſi mihi defendendum ſit, cum qui pulſus fatigatúſque ſit, non eſſe deiectum.
Atque illud in tota defenſione tua mihi maxime mirum videbatur, te dicere iuriſconſul-
torum authoritati obtemperari non oportere. quod ego, tametſi non nunc primum, ne-
que in hac cauſa ſolum audio, tamen admodum mirabar abs te quamobrem diceretur.
nam cæteri tum ad iſtam hortationem decurrunt, cum ſe in cauſa putant habere æquum
& bonum quod defendant. ſi contrà verbis & literis, & (vt dici ſolet) ſummo iure conten-
ditur, ſolent eiuſmodi iniquitati, & boni, & æqui nomen, dignitatémque opponere. tum
illud quod dicitur, ſic venire, irrident: tum aucupia verborum & literarũ tendiculas in in-
uidiam vocant: tum vociferantur ex æquo & bono, nõ ex callido, verſutóque iure rem iu-
49 dicari oportere: ſcriptum ſequi, calumniatoris eſſe: boníque iudicis voluntatem ſcriptoris,
authoritatémque defendere. In iſta verò cauſa, cum tu ſis is qui te verbo, literáque defen-
das: cum tuæ ſint eæ partes, Vnde deiectus es: an inde quo prohibitus es accedere: eiectus es,
nõ deiectus. Cum tua ſit hæc oratio, Fateor me homines coegiſſe, fateor armaſſe, fateor ti-
bi mortem eſſe minitatum: fateor, hoc interdictum Prætoris violaui, ſi voluntas & æqui-
tas valeat. ſed ego inuenio in interdicto verbum vnum vbi deliteſcam, Nõ deieci te ex eo
loco, quem in locum prohibui ne venires. In iſta defenſione accuſas eos qui conſuluntur,
quòd æquitatis cenſeant rationem, non verbi haberi oportere. & hoc loco Sceuolam dixi-
ſti cauſam apud Centumuiros non tenuiſſe, quem ego antea cõmemoraui, quòd idem fa-
ceret quod tu nunc: tametſi ille in aliqua cauſa faciebat, tu in nulla facis. tamen non pro-
baſſe memini quod defendis: quia verbis oppugnare æquitatem videbatur. cum id miror, te
50 hoc in hac re, alieno tempore, & contrà, quàm iſta cauſa poſtulaſſet, defendiſſe: tum illud
vulgo in iudiciis, & nonnũquam ab ingenioſis hominibus defendi mihi mirum videri ſo-
let, nec iuriſconſultis concedi, nec ius ciuile in cauſis ſemper valere oportere. Nam qui hoc
diſputant, ſi id dicunt non recte aliquid ſtatuere eos qui conſulantur: non hoc debent di-
cere, iuri ciuili; ſed hominibus ſtultis obtemperari non oportere. ſin illos recte reſpondere
concedunt, & aliter iudicari dicunt oportere: male iudicari oportere dicũt. neque enim fie-
ri poteſt vt aliud iudicari de iure, aliud reſponderi oporteat: nec vt quiſquam iuris nume-
retur peritus, qui id ſtatuat eſſe ius quod non oporteat iudicari. At eſt aliquando contrà iu-
dicatum. primum vtrum recte, an perperam: ſi recte, id fuit ius quod iudicatum eſt. ſin a-
liter, non dubium eſt vtrum, iudices, an iuriſconſulti vituperandi ſint. deinde ſi de iure va-
rio quippiam iudicatum eſt, non potius contra iuriſconſultos ſtatuunt, ſi aliter pronun-
51 ciatum eſt ac Mutio placuit: quàm ex eorũ authoritate, ſi vt Manilius ſtatuebat, ſic eſt iu-
dicatum. Etenim ipſe Craſſus non ita cauſam apud Centumuiros egit, vt contra iuriſcon-
ſultos diceret: ſed vt hoc doceret, illud quod Sceuola defendebat, non eſſe iuris: & in eam
rem non ſolum rationes afferret, ſed etiam Q. Mutio ſocero ſuo, multíſque periſſimis ho
minibus authoribus vteretur. Nam qui ius ciuile cõtemnendum putat, is vincula reuellit
non modo iudiciorum, ſed etiã vtilitatis, vitæque communis. qui autem interpretes iuris
vituperat, ſi imperitos iuris eſſe dicit, de hominibus, non de iure ciuili detrahit: ſin peritis
non putat eſſe obtemperandum, non homines lædit, ſed leges ac iura labefactat. quod vo-
bis venire in mentem profecto neceſſe eſt, nihil eſſe in ciuitate tam diligenter, quàm ius ci-

uile retinendum. Etenim hoc ſublato, nihil eſt quare exploratum cuiquam poſſit eſſe,
quid ſuum, aut quid alienum ſit: nihil eſt quod æquabile inter omnes, atque vnum omni- 52
bus eſſe poſſit. Itaque in cæteris controuerſiis atque iudiciis, cum quæritur aliquid factum,
néc ne ſit, verũ an falſum proferatur, & fictus teſtis ſubornari ſolet, & imponi falſæ tabulæ:
nonnunquam honeſto ac probabili nomine, bono viro iudici error obiici, improbo facul-
tas dari: vt cum ſciens perperam iudicarit, teſtamentum aut tabulas ſecutus eſſe videatur.
In iure nihil eſt eiuſmodi Recuperatores: non tabulæ falſæ, non teſtis improbus: denique
nimia iſta quæ dominatur in ciuitate potẽtia, in hoc ſolo genere quieſcit: quid agat, quo-
modo aggrediatur iudicẽ, qua denique digitũ proferat, nõ habet. illud enim poteſt dici iu-
dici ab aliquo nõ tam verecũdo homine, quàm gratioſo, Iudica hoc factũ eſſe, aut nunquã
eſſe factum vel cogitatum: crede huic teſti, has comproba tabulas. hoc non poteſt. cui filius
agnatus ſit, eius teſtamentum non eſſe ruptũ, iudica: quod mulier ſine tutore authore pro- 53
miſerit, deberi. Non eſt aditus ad huiuſcemodi res, neque potentiæ cuiuſquam, neque gra-
tiæ. denique quo maius hoc, ſanctiúſque videatur, ne precio quidem corrumpi iudex in e-
iuſmodi cauſa poteſt. iſte veſter teſtis qui auſus eſt dicere feciſſe videri eum, de quo ne cuius
rei argueretur quidem ſcire potuiſſet: ipſe nunquam auderet iudicare, deberi viro dotem,
quam mulier nullo authore dixiſſet. O rem præclaram, vobíſque ob hoc retinendam Re-
cuperatores! quod enim eſt ius ciuile, quod neque inflecti gratia, neque perfringi potentia,
neque adulterari pecunia poſſit: quod ſi non modo oppreſſum, ſed etiam deſertum aut ne-
gligentius adſeruatum erit: nihil eſt quod quiſquam ſeſe habere certum, aut à patre accæ-
pturum, aut relicturum liberis arbitretur. Quid enim refert, ædes, aut fundum relictum à pa
tre, aut aliqua ratione habere bene partum, ſi incertum ſit: quæ cum omnia tua iure man-
cipii ſint, ea poſſiſne retinere, ſi parum ſit communitum ius, ſi ciuili ac publica lege contra 54
alicuius gratiam teneri non poteſt: quid inquam prodeſt fundum habere, ſi quæ decentiſ-
ſime deſcripta à maioribus iura finium, poſſeſſionũ, aquarum, itinerúmque ſunt, hæc per-
turbari aliqua ratione, commutarique poſſunt: Mihi credite, maior hæreditas venit vnicui-
que veſtrum in iiſdem bonis à iure & à legibus, quàm ab iis, à quibus illa ipſa bona relicta
ſunt. nam vt perueniat ad me fundus, teſtamento alicuius fieri poteſt: vt retineã quod meũ
factum ſit, ſine iure ciuili non poteſt. fundus à patre relinqui poteſt: at vſucapio fundi, hoc
eſt finis ſolicitudinis ac periculi litium, non à patre relinquitur, ſed à legibus. aquæ ductus,
hauſtus, iter, actus, à patre, ſed rata authoritas harum rerum omniũ à iure ciuili ſumitur.
Quapropter non minus diligẽter ea quæ à maioribus accepiſtis, publica patrimonia iuris,
quàm priuatæ rei veſtræ retinere debetis: non ſolum quòd hæc iure ciuili ſepta ſunt, ſed e- 55
tiam quòd patrimonium vnius incommodo dimittitur, ius amitti non poteſt ſine magno
incommodo ciuitatis. In hac ipſa cauſa Recuperatores, ſi hoc nos nõ obtinebimus, vi, ar-
matis hominibus deiectum eſſe eum, quem vi armatis hominibus pulſum, fugatúmque eſ-
ſe conſtet: Cecinna rem non amittet, quam ipſam animo forti, ſi tempus ita ferret, amitte-
ret: in poſſeſſionem in præſentia non reſtituetur: nihil amplius. Populi Rom. cauſa, ciuita-
tis ius, bona, fortunæ, poſſeſſionéſque in dubium, incertúmque reuocabuntur: veſtra autho-
ritate hoc conſtituetur, hoc præſcribetur, Qui cum tu poſthac de poſſeſſione contendes, cũ
ſi ingreſſum modo deieceris, in prædium reſtituas oportebit. ſin autem ingredienti, cũ ar-
mata multitudine obuius fueris, & ita venientem repuleris, fugaris, auerteris, non reſtitues.
tum ſtatuetis, vim in cæde ſolum, non etiam in animo, niſi cruor appareat, vim non eſſe
factam: in iure parum delictum eſſe, qui prohibitus ſit, niſi ex eo loco, vbi veſtigiũ impreſ-
ſerit, deiici neminem poſſe: iuris retinere ſententiam, & æquitatem plurimum valere opor-
tere, verbo ac litera ius omne torqueri: vos ſtatuite Recuperatores, vtrum vtilius eſſe videa-
tur. Hoc loco percommode accidit quòd non adeſt is qui paulò antè affuit, & adeſſe no-
bis frequenter in hac cauſa ſolet, vir ornatiſſimus C. Aquilius. nam ipſo præſente, de vir-
tute eius & prudẽtia timidius dicerem; quòd & ipſe pudore quodam afficeretur ex ſua lau-
de, & me ſimilis ratio pudoris à præſentis laude tardaret. cuius authoritati dictum eſt ab
illa cauſa concedi nimium non oportere. nõ vereor de tali viro ne plus dicam, quàm vos

aut sentiatis, aut apud vos commemorari velitis. Quapropter hoc dicam, nũquam eius au
thoritatem nimium valere, cuius prudentiam Populus Rom. in cauendo, non in decipiẽ-
57 do perspexerit, qui iuris ciuilis rationem nunquam ab æquitate seiunxerit: qui tot annos
ingenium, laborem, fidem suam Populo Rom. prõptam, expositámque præbuerit: qui ita
iustus & bonus vir est, vt natura, non disciplina consultus esse videatur: ita peritus ac pru-
dens, vt ex iure ciuili non scientia solum quædam, verum etiam bonitas nata videatur: cu-
ius tantum est ingenium, ita prompta fides, vt quicquid inde haurias, purum, liquidúmque
te haurire sentias. Quare permagnam initis à nobis gratiam, cum eum authorẽ vestræ de-
fensionis esse dicitis. Illud autem miror cur vos aliquid contra me sentire dicatis, cum eũ
authorem vos pro me appelletis, vestrum nominetis. veruntamen quid ait iste vester au-
* thor? omnibus quicquid verbis actum, pronunciatúmque sit, conuenit: ego ex isto genere
consultorum non neminem, vt opinor, istum ipsum, quo vos authore rem istam agere, &
defensionem causæ constituere vos dicitis. qui cum istam disputationem mecum ingressus
esset, non posse probare quenquam esse deiectum, nisi ex eo loco in quo fuisset, rem & sen-
58 tentiam interdicti mecum facere fatebatur: verbo me excludi dicebat, à verbo autem posse
* recedi non arbitrabatur. Cũ exemplis vterer multis, etiam illa materia æquitatis ab verbo,
& ab scripto, plurimis sæpe in rebus ius, & æqui boníque rationem esse seiunctam, sempér-
que id valuisse plurimum quod in se authoritatis habuisset, æquitatísque plurimum: con-
solatus est me, & ostendit in hac ipsa causa nihil esse quod laborarem. nam verba ipsa spõ
sionis facerent mecum, si vellem diligenter attẽdere. Quonam inquã modo? Quia certe, in-
quit, deiectus est Cecinna, vi hominibus armatis aliquo ex loco: si non ex eo loco, quem in
locum venire voluit, at ex eo certe vnde fugit. Quid tum? Prætor, inquit, interdixit vt vnde
deiectus esset, eò restitueretur: hoc est quicunque is locus esset, vnde deiectus esset. Ebutius
autem qui fatetur aliquo ex loco deiectum esse Cecinnam, is quo modo se restituisse dixit,
59 necesse est male fecerit spõsionem. Quid est Piso? placet tibi pugnare verbis? placet causam
iuris & æquitatis, & non nostræ possessionis, sed omnino possessionum omnium cõstitue-
re in verbo? ego quod mihi videretur, quod à maioribus factitatum, quod horum authori-
tate, quibus iudicandum est, dignum esset, ostẽdi, id verum, id æquum, id vtile omnibus es-
se, spectari quo consilio & qua sententia, nõ quibus quidque verbis esset actum. Tu me ad
verbum vocas: nõ antè venio quàm recusaro. nego oportere, nego obtineri posse, nego vl-
lam rem esse quæ aut comprehẽdi satis, aut caueri, aut excipi possit, si aut præterito aliquo
verbo, aut ambigue posito, sententia, & re cognita, non id quod intelligitur, sed id quod di-
citur, valebit. Quoniam satis recusaui, venio iam quò vocas: quæro abs te, simne deiectus:
non de Fulciniano fundo (neque enim Prætor, si ex eo fundo essem deiectus, ita me restitui
60 iussisset, sed eò vnde deiectus essem) sum ex proximi vicini fundo deiectus, qua adibam ad
istum fundũ: sum de via, sum certe alicunde, siue de priuato, siue de publico: eò restitui sum
iussus. restituisse te dixisti. nego me ex decreto Prætoris restitutum esse. quid ad hæc dici-
mus? aut tuo, quemadmodum dicitur, gladio, aut nostro, defensio tua conficiatur necesse
est. Si ad interdicti sententiam confugis, & de quo fundo actum sit tum; cum Ebutius re-
stituere iubebatur, id quærendum esse dicis: neque æquitatẽ rei, verbi laqueo capi putas o-
portere: in meis castris, præsidiisque versaris. mea, mea est ista defensio: ego hoc vociferor:
ego omnes homines deósque testor, cum maiores vim armatam nulla iuris defensione te-
xerint, non vestigium eius qui deiectus sit, sed factum illius qui deiecerit, in iudicium ve-
61 nire: deiectum esse, qui fugatus sit: vim esse factam, cui periculum mortis sit iniectum. Istũ
locum fugis, & reformidas? & me ex hoc, vt ita dicam, campo æquitatis, ad istas verborum
angustias & ad omnes literarum angulos reuocas. in iis ipsis intercludere insidiis, quas mi
hi conaris opponere, Non deieci, sed eieci. peracutum hoc tibi videtur, hic est mucro de-
fensionis tuæ: in eum ipsum causa tua incurrat necesse est. ego enim tibi refero, si non sum
ex eo loco deiectus, quo prohibitus sum accedere: at ex eo sum deiectus quò accessi, vnde
fugi. Si Prætor non distinxit locum quò me restitui iuberet, & restitui iussit: nõ sum ex de-
creto restitutus. Velim Recuperatores, hoc totum si vobis versutius, quàm mea consuetu-

do defendendi fert, videbitur, sic existimetis, primùm alium non me excogitasse: deinde huius rationis non modo non inuentorem, sed ne probatorem quidem esse me: idque me nõ ad meam defensionem attulisse, sed illorum defensioni retulisse. me posse pro meo iure dicere: minime in hac re, quam ego protuli, quæri oportere quibus verbis Prætor interdixit, sed de quo loco in sit actum, cum interdixit: neque in vi armatorum spectari oportere, in quo loco sit facta vis, verũ sitne facta. te verò nullo modo posse defendere: in qua re tu velis, verba spectari oportere: in qua re nolis, non oportere. Veruntamen & quid mihi respondetur ad illud quod antea dixi, non solum re & sententia, sed verbis quoque hoc interdictũ ita esse compositum, vt nihil commutandum videretur? Attẽdite diligẽter quæso Recuperatores: est enim vestri ingenii, non meam, sed maiorum prudentiam cognoscere. non enim sum id dicturus quod ego inuenerim, sed quod illos nõ fugerit. Cum de vi interdicitur, duo genera causarum esse intelligebant, ad quæ interdictum pertineret: vnum, si qui ex eo loco, in quo esset, vi deiiceretur: alterum, si ab eo loco quò veniret. & horum vtrunque, neque præterea quicquam potest accidere Recuperatores. id adeo si placet considerate. Siqui meam familiam de meo fundo deiecerit, ex eo me loco deiecerit. siqui mihi præstò fuerit cum armatis hominibus extra meum fundum, & me introire prohibuerit, nõ ex eo, sed ab eo loco me deiecerit. Ad hæc duo genera rerum, vnum verbum quod satis declararet vtrasque res, inuenerũt: vt siue ex fundo, siue à fundo deiectus essem, vno atque eodem interdicto restituerer, VNDE TV. hoc verbũ VNDE, vtrũque declarat, & ex quo loco, & à quo loco. Vnde deiectus est Cecinna? ex vrbe. Vnde deiecisti? ab vrbe. Vnde deiecti Galli? à Capitolio. Vnde qui cũ Graccho fuerunt? ex Capitolio. Videtis igitur hoc vno verbo significari res duas: & ex quo, & à quo loco. VI. cũ autẽ eò restitui iubet, ita iubet, vt si Galli à maioribus nostris postularent vt eò restituerentur vnde deiecti essent, & aliqua vi hoc assequi possent, non opinor eos in cuniculum, qua aggressi erant, sed in Capitoliũ restitui oporteret. hoc enim intelligitur, Vnde deiecisti, siue ex quo loco, siue à quo loco, eò restituas: hoc iam simplex est, in eum locum restituas: siue ex hoc loco deiecisti, restitue in hunc locum: siue ab hoc loco, restitue in eum locum, non ex quo, sed à quo deiectus. vt si qui ex alto, cum ad patriam accessisset, tempestate subito reiectus optaret, vt cum esset à patria deiectus, eò restitueretur: hoc opinor optaret, vt à quo loco depulsus esset, in eum se fortuna restitueret: non in salum, sed in ipsam vrbem quam petebat. sic quoniam vim verborum necessario similitudine rerum aucupamur, qui postulat vt à quo loco deiectus est, hoc est vnde deiectus est, eò restituatur: cum verba nos eò ducunt, tum res ipsa hoc sentire atque intelligere cogit. Etenim Piso (redeo nunc ad illa principia defensionis meæ) siquis te ex ædibus tuis vi hominibus armatis deiecerit, quid ageres? opinor hoc interdicto, quo nos vsi sumus, persequerere. Quid? siqui iam de foro redeũtem armatis hominibus domum tuam te introire prohibuerit, quid ages? vtêre eodem interdicto. Cum igitur Prætor interdixerit, Vnde deiectus es, vt eò restituaris: tu hoc idem quod ego dico, & quod perspicuũ est, interpretabere, cum illud verbũ VNDE in vtràque rem valeat, eóque tu restitui sis iussus: tam te in ædes tuas restitui oportere, si è vestibulo, quàm si ex interiore ædiũ parte deiectus sis. Vt verò iam Recuperatores, nulla dubitatio sit, siue rem, siue verba spectare vultis, quin secundum nos iudicetis: exoritur hîc iam obrutis rebus omnibus & perditis, illa defensio, eũ deiici posse, qui tum possideat: qui non possideat, nullo modo posse. Itaque si ego sim à tuis ædibus deiectus, restitui non oportere: si ipse sis, oportere. Numera quàm mulra in ista defensione falsa sint Piso: ac primum illud attende, te iam ex illa ratione esse depulsum, quòd negabas quenquam deiici posse, nisi in eo loco esset: nunc iam posse concedis. [illegible]cum qui nõ possideat, negas deiici posse. Cur ergo aut illud quotidianum interdictum, Vnde ille me vi deiecit, additur: cum ego possiderem, si deiici nemo potest qui non possidet? aut in hoc interdictum, De hominibus armatis, non additur, si oportet quæri, possederit nécne? negas deiici, nisi qui possideat: ostẽdo si sine armatis, coactisve hominibus, deiectus qu[illegible]squam sit, eum, qui fateatur se deiecisse, vincere sponsionem, si ostendat eũ non possedisse. n[illegible]egas deiici, nisi qui possideat: ostendo ex hoc interdicto De armatis hominibus, qui possit [illegible] ostẽdere nó

possedisse eum qui deiectus sit: condemnari tamen sponsionis necesse esse, si fateatur esse
67 deiectum. Dupliciter homines deiiciuntur: aut sine coactis, armatísve hominibus: aut per
eiusmodi rationem, aut vim. Ad duas dissimiles res, duo deuincta interdicta sunt. in illa vi
quotidiana nõ satis est posse docere se deiectum, nisi ostendere possit cum possideret, tum
deiectum. ne id quidem satis est, nisi docet ita se possedisse, vt nec vi, nec clàm, nec preca-
rio possederit. Itaque is qui se restituisse dixit, magna voce sæpe cõfiteri solet, se vi deiecis-
se: verum illud addit, Non possidebat. vel etiã, cum hoc ipsum concessit, vincit tamẽ spon-
sione, si planum facit, ab se illum, aut vi, aut clàm, aut precario possedisse. Videtísne quot
defensionibus eum, qui sine armis ac multitudine vim fecerit, vti posse maiores voluerũt:
hunc vero qui ab iure, officio, bonis moribus, ad ferrum, ad arma, ad cædem confugerit,
nudum in causa destitutúmque videtis: vt, qui armatus de possessione contẽdisset, inermis
planè de sponsione certaret? Ecquid igitur interest Piso inter hæc interdicta? ecquid inter-
68 est vtrum hoc additum, cum A. Cecinna possederit, nécne? Ecquid te ratio iuris, ecquid in-
terdictorum dissimilitudo, ecquid authoritas maiorum commouet? si esset additum, de eo
quæri oporteret. additum non est, tamen oportebit. Atque ego in hoc Cecinnam non de-
fendo. possedit enim Cecinna Recuperatores: & id tametsi extra causam est, percurrã tamẽ
breui, vt non minus hominem ipsum, quàm ius commune defensum velitis. Cesenniam
possedisse propter vsumfructum nõ negas. qui colonus habuit cõductum de Cesennia fun-
dum, cũ idem ex eadem conductione fuerit in fundo, dubium nõ est quin si Cesennia tum
possidebat, cũ erat colonus in fundo, post eius mortẽ hæres eodem iure possederit? deinde
ipse Cecinna, cum circuiret prædia, venit in istum fundum: rationes à colono accepit. sunt
in eam rem testimonia. Postea cur Ebuti de isto potius fundo, quàm de alio, siquem ha-
bes, Cecinnæ denũtiabas, si Cecinna nõ possidebat? Ipse porrò Cecinna cur se moribus de-
69 duci volebat, ídque tibi de amicorũ, etiã de ipsius C. Aquilii sententia responderat? at enim
Sylla legem tulit. Vt nihil de illo tempore, nihil de calamitate reip. querar, hoc tibi respon
deo, adscripsisse eundẽ Syllam in eandem legẽ, siquid ius nõ esset rogari, eius ea lege nihilũ
rogatum. Quid est quod ius nõ sit quod populus iubere aut vetare nõ possit? vt ne longius
abeam, declarat ista descriptio esse aliquid. nam nisi esset, hoc in omnibus legibus no ascri-
beretur. Sed quæro abs te, putésne si populus iusserit me tuum, aut item te meũ seruum esse,
id iussum ratum atque firmum futurum? Perspicis hoc nihil esse, & fateris: sed qui primùm
illud concedas, non quicquid populus iusserit, ratum esse oportere. deinde nihil rationis
affers quamobrem si libertas adimi nullo modo possit, ciuitas possit. nam & eodem modo
de vtraque te traditum nobis est: & si semel ciuitas adimi potest, retineri libertas non po-
70 test. quî enim potest iure Quiritum liber esse is, qui in numero Quiritum non est? atque
ego hanc adolescentulus causam cum agerem contra hominem disertissimum nostræ ci-
uitatis Cottam, probaui. Cum Aretinæ mulieris libertatem defenderem, & Cotta Decem-
uiris religionem iniecisset, non posse sacramentum nostrum iustum iudicari, quòd Areti-
nis adempta ciuitas esset, & ego vehementius contendissem ciuitatem adimi non potuis-
se, Decemuiri prima actione non iudicauerunt. Postea re quæsita & deliberata, sacramen-
tum nostrum iustum iudicauerunt. atque hoc & contradicente Cotta, & Sylla viuo iudi-
catum est. Iam vero in cæteris, vt omnes qui in eadem causa sunt, & lege agant, & suum
ius persequantur, & omnes iure ciuili sine cuiusquam aut magistratus, aut iudicis, aut peri-
ti hominis, aut imperiti dubitatione vtantur, quid ego commemorem? dubium nemini
71 vestrum est. Certe quæri hoc solere me non præterit, vt ex me ea, quæ tibi in mentem non
veniunt, audias: quemadmodum si ciuitas adimi non possit, in colonias Latinas sæpe no-
stri ciues profecti sint, aut sua voluntate, aut legis multa profecti sunt: quam multam si
sufferre voluissent, tamen manere in ciuitate voluissent. Quid? quem Paterpatratus dedi-
dit, aut suus pater populúsve vendidit, quo is iure amittit ciuitatem? vt religione ciuitas
soluatur, ciuis Romanus traditur: qui cum est acceptus, est eorum, quibus est deditus: si
non accipiunt, vt Mancinum Numantini, retinet integram causam & ius ciuitatis. Si pa-
ter vendidit eum, quem in suam potestatem susceperat, ex potestate dimittit. iam popu-

lus cum eum vendidit qui miles factus non est, non adimit ei libertatem, sed iudicat non
esse eum liberum: qui vt liber sit, adire periculum noluit. Cum autem incensum vendidit,
hoc iudicat, cum ii qui in seruitute iusta fuerunt, censu liberentur: eum, qui cum liber esset,
censeri noluerit, ipsum sibi libertatem abiudicasse. Quòd si maxime iisce rebus adimi li- 72
bertas aut ciuitas potest, non intelligunt qui hæc cõmemorant, si per has rationes adimi
maiores posse voluerunt, alio modo noluisse. nam vt hæc ex iure ciuili proferunt, sic af-
ferant velim, quibus lege aut Romana ciuitas, aut libertas erepta sit. nam quod ad exilium
attinet, perspicue intelligi potest quale sit. exilium enim nõ supplicium est, sed profugium,
portúsque supplicii. nam qui volunt pœnam aliquam subterfugere aut calamitatem, eò so
lum vertunt, hoc est sedem ac locũ mutant. itaque nulla in lege nostra reperietur, vt apud
cæteras ciuitates, maleficium vllum exilio esse multatum. sed cum homines, vincla, neces,
ignominiásque vitant, quæ sunt legibus constitutæ, confugiunt quasi ad aram in exilium:
qui si in ciuitate legis vim subire vellent, nõ prius ciuitatem quàm vitam amitterent. quia
nolunt, non adimitur his ciuitas, sed ab his relinquitur, atque deponitur. nam cum ex no- 73
stro iure duarum ciuitatum nemo esse possit: tum amittitur hæc ciuitas denique, cum is
qui profugit receptus est in exilium, hoc est in aliam ciuitatem. Non me præterit Recupe-
ratores, tametsi de hoc iure multa prætereo, tamen me longius prolapsum esse, quàm ratio
vestri iudicii postulauit. verum id fieri, non quòd vos in hac causa hanc defensionem desi-
derare arbitrarer, sed vt omnes intelligerent, nec ademptam cuiquam ciuitatem esse, nec
adimi posse. hoc cum eos scire volui, quibus Sylla voluit iniuriam facere, tum omnes cæ-
teros nouos, veterésque ciues. neque enim ratio afferri potest cur si cuiquam nouo ciui po-
tuerit adimi ciuitas, non omnibus patriciis, omnibus antiquissimis ciuibus possit. nam ad
hanc quidẽ causam nihil hoc pertinuisse, primùm ex eo intelligi potest, quòd vos ea de re
iudicare non debetis: deinde quòd Sylla ipse ita tulit de ciuitate, vt non sustulerit horum
nexa atque hæreditates. iubet enim eodem iure esse quo fuerint Ariminenses: quos quis 74
ignorat duodecim coloniarũ fuisse, & à Pop. Ro. hæreditates capere potuisse? Quòd si adi-
mi ciuitas A. Cecinnæ lege potuisset, magis illam rationẽ tamen omnes boni quæreremus
quemadmodum spectatissimũ, prudentissimúmque hominẽ summo consilio, summa vir-
tute, summa authoritate domestica præditum, leuatum iniuria ciuem retinere possemus,
quàm vti nunc cum de iure ciuitatis nihil potuerit deperdere, quisquam existat, nisi tui
Sexte similis & stultitia & impudentia, qui huic ciuitatem ademptam esse dicat. qui quo-
niam Recuperatores, suum ius nõ deseruit, neque quicquam illius audaciæ, petulantiǽque
concessit, derelinquo iam communem causam, Populíque Ro. ius in vestra fide ac religio-
nẽ depono. Is homo ita se probatum vobis vestríque similibus semper voluit, vt id nõ mi-
nus in hac causa laborarit, nec contenderit aliud, quàm ne ius suum dissolute relinquere 75
videretur: nec minus vereretur, nec contẽnere Ebunum, quàm de eo contemptus esse exi-
stimaretur. Quapropter siquid extra iudiciũ est, quod virtuti hominis tribuendum sit, ha-
betis hominem singulari pudore, virtute cognita & spectata fide amplissimũ, Herruriæ no
mine totius in vtraque fortuna cognitum multis signis & virtutis & humanitatis. Siquid
in contraria parte in homine offendẽdum sit, habetis eum (vt nihil dicam amplius) qui se
homines coegisse fateatur. sin hominibus remotis de causa quæritis: cum iudicium de vi
sit, is qui arguitur, vim se hominibus armatis fecisse fateatur: verbo se non æquitate defen
dere conetur: id quoque ei verbum ipsum ereptum esse videatis: authoritatem sapientissi-
morum hominum facere nobiscum: in iudicium non venire vtrum Cecinna pos[s]ederit,
nécne, tamen doceri possedisse: multo etiam minus quæri A. Cecinnæ fundus fit, nécne:
me tamen id ipsum docuisse, fundum esse Cecinnæ: cũ hæc ita sint, statuite quid vos tem- 76
pora reipub. de armatis hominibus, quid illius confessio de vi, quid nostra decisio de æqui-
tate, quid ratio interdicti de iure admoneant, vt iudicetis.

Pro L. Manilia ad Populum

ORATIO XIII.

1 QVANQVAM mihi semper frequens conspectus vester multo
iucundissimus, hic autē locus ad agendū amplissimus, ad dicen-
dum ornatissimus est visus Quirites: tamē hoc aditu laudis, qui
semper optimo cuique maxime patuit, non mea me voluntas,
sed vitæ meæ rationes ab ineunte ætate suscæptæ prohibuerunt.
nam cum antea per ætatem nondum huius authoritatem loci
contingere auderem, statuerémque nihil huc, nisi perfectum in-
genio, elaboratum industria, afferri oportere, omne meum tem-
pus amicorum temporibus transmittendum putaui. ita neque
hic locus vacuus vnquam fuit ab iis qui vestram causam defenderent, & meus labor in pri
uatorum periculis caste, integréque versatus, ex vestro iudicio fructum est amplissimum cō
secutus. Nam cum propter dilationem comitiorum ter Prætor primus Cēturiis cunctis re
nunciatus sum: facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis præscribere-
tis. Nūc cum & authoritatis in me tantum sit, quantum vos honoribus mandandum esse
voluistis: & ad agendum facultatis tantum, quantum homini vigilanti ex forensi vsu pro-
pè quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe & si quid etiam dicendo consequi
possum, iis ostendam potissimum qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse
censuerūt. Atque illud in primis mihi lætandum iure esse video, quòd in hac insolita mi-
hi ex hoc loco ratione dicendi, causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest.
dicendum est enim de Cn. Pompeii singulari, eximiáque virtute. Huius autem orationis
2 difficilius est exitum, quàm principium inuenire. Itaque non mihi tam copia, quàm mo-
dus in dicendo quærendus est. Atque vt inde oratio mea proficiscatur, vnde hæc omnis
causa ducitur, bellum graue & periculosum vestris vectigalibus atque sociis, à duobus
potentissimis regibus infertur, Mithridate & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessi-
tus, occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Ro. ho-
nestissimis viris afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur in vestris
vectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo or-
dine, causam Reipub. periculáque rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc vestra
prouincia est, vicos exustos esse complures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum est
vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis ab
eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum admi-
3 nistrandum: vnum ab omnibus sociis & ciuibus ad id bellum Imperatorem deposci at-
que expeti: eundem hunc vnum ab hostibus metui, præterea neminem. Causa quæ sit
videtis. nunc quid agendum sit considerate. Primùm mihi videtur de genere belli, deinde
de magnitudine, tum de Imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim eiusmo-
di quod maxime vestros animos excitare atque inflammare debet: in quo agitur Populi
Romani gloria, quæ vobis à maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re
militari tradita est. agitur salus sociorum, atque amicorum, pro qua multa maiores vestri
magna & grauia bella gesserunt. agūtur certissima Populi Romani vectigalia & maxima,
quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. aguntur bona multorum ci-
uium, quibus est, & à vobis, & ab Imperatoribus Reipub. consulendum. Et quoniam
semper appetentes gloriæ præter cæteras gentes, atque auidi laudis fuistis, delenda est vobis
4 illa macula Mithridatico bello superiore suscæpta, quæ penitus iam insedit atque inuetera
uit in Populi Ro. nomine: quòd is qui vna die tota Asia, tot in ciuitatibus, vno nuncio,
atque vna literarum significatione ciues Ro. necādos, trucidandósque denotauit: nō modo
adhuc pœnam nullā suo dignā scelere suscepit; sed ab illo tēpore annū iam tertium & vi-
gesimū regnat: & ita regnat vt se nō Pōto, neque Cappadociæ latebris occultare velit, sed

emergere è patrio regno, atque in vestris vectigalibus, hoc est in Asiæ luce versari. Etenim
adhuc ita vestri cum illo Rege contenderunt Imperatores, vt ab illo insignia victoriæ,
non victoriam reportarēt. Triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Murena de Mithridate,
duo fortissimi viri & summi Imperatores: sed ita triumpharunt vt ille pulsus superatúsque
regnaret. Veruntamen illis Imperatoribus laus est tribuenda, quòd egerunt: venia danda,
quòd reliquerunt: propterea quòd ab eo bello Syllam in Italiam Resp. Murenam Sylla re-
uocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus, non ad obliuionem veteris belli, sed 5
ad comparationem noui contulit. qui posteaquam maximas ædificasset, ornassétque clas-
ses, exercitúsque permagnos quibuscunque ex gentibus potuisset comparasset, Bosphora-
nis finitimis suis bellum inferre simulasset: vsque in Hispaniam Legatos Ecbatanis misit
ad eos duces, quibuscum tum bellum gerebamus: vt cum duobus in locis disiunctissimis,
maximéque diuersis vno consilio, ab vnis hostium copiis bellum terra, maríque gereretur,
vos ancipiti contētione distracti, de imperio dimicaretis. Sed tamen alterius partis pericu-
lum Sertorianæ atque Hispaniensis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn.
Pompeii diuino consilio ac singulari virtute depulsum est. In altera parte ita res à L. Lucul-
lo summo viro est administrata, vt initia illa gestarum rerum magna atque præclara, non
felicitati eius, sed virtuti: hæc autem extrema quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ 6
tribuenda esse videantur. Sed de Lucullo dicā alio loco, & ita dicam Quirites, vt neque ve-
ra laus ei detracta oratione nostra, neque falsa afficta esse videatur. Sed pro vestri imperii
dignitate atque gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ, videte quem vobis animum
suscipiendum putetis. Maiores vestri sæpe mercatoribus ac nauiculatoribus iniuriosius tra
ctatis, bella gesserunt. Vos tot ciuium Rom. milibus, vno nuncio atque vno tempore ne-
catis, quo tandē animo esse deberetis? Legati quòd erāt appellati superbius, Corinthum pa-
tres vestri totius Græciæ lumen extinctū esse voluerūt: vos eum Regem inultū esse patie-
mini, qui legatū Pop. Rom. Consularē, vinculis ac verberibus, atque omni supplicio excru
ciatum necauit? Illi libertatem ciuiū Romanorum imminutam non tulerunt: vos vitā ere-
ptam negligetis? ius legationis verbo violatum illi persecuti sunt: vos legatum Pop. Rom. 7
omni supplicio interfectum, inultum relinquetis? Videte, ne vt illis pulcherrimum fuit, tā-
tam vobis imperii gloriam relinquere: sic vobis turpissimū sit, illud quod accepistis, tueri
& conseruare non posse. Quid, quòd salus sociorum summum in periculum ac discrimen
vocatur? regno expulsus est Ariobarzanes Rex, socius Pop. Rom. atque amicus: imminēt
duo Reges toti Asiæ, non solum vobis inimicissimi, sed etiam vestris sociis atque amicis:
ciuitates autē omnes, cuncta Asia atque Græcia vestrum auxiliū expectare propter pericu-
li magnitudinem cogūtur: Imperatorem à vobis certum deposcere, cum præsertim vos a-
lium miseritis, neque audent, neque se id facere summo sine periculo posse arbitrātur: vi-
dent & sentiunt hoc idem quod & vos, vnum virum esse in quo summa sint omnia, & cū
propè esse, quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipso atque nomine, tametsi ille ad ma- 8
ritimum bellum venerit, tamen impetus hostium repressos esse intelligunt ac retarda-
tos. Hi vos, quoniam libere loqui non licet, tacite rogant vt se quoque, sicut cæterarum
prouinciarum socios, dignos existimetis quorum salutem tali viro commendetis. Atque
hoc etiam magis quàm cæteros, quòd eiusmodi in prouinciam homines cum imperio
mittimus: vt etiam si ab hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in vrbes sociorum
non multum ab hostili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, nunc præsentem
vident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate, vt ii beatissimi esse vi-
deantur, apud quos ille diutissime commoratur. Quare si propter socios nulla ipsi iniuria
lacessiti maiores vestri cum Antiocho, cum Philippo, cum AEtolis, cum Poenis bella ges-
serunt: quanto vos studio conuenit iniuriis prouocatos, sociorum salutē vnà cum impe- 9
rii vestri dignitate defendere, præsertim cū de vestris maximis vectigalibus agatur. nam cæ-
terarū prouinciarum vectigalia Quirites, tanta sunt, vt his ad ipsas prouincias tutandas
vix contenti esse possimus. Asia verò tam opima est & fertilis, vt & vbertate agrorum &
varietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum quæ exportan-

tur,facile omnibus terris antecellat.Itaque hæc vobis prouincia Quirites,si & belli vtilitatem & pacis dignitatem sustinere vultis,non modo à calamitate,sed etiam à metu calamitatis est defendenda. nam cæteris in rebus,cum venit calamitas,tum detrimentum accipitur:at in vectigalibus non solum aduentus mali,sed etiam metus ipse affert calamitatem. Nam cum hostium copiæ nō longe absunt,etiam si irruptio facta nulla sit,tamen pecora
10 relinquuntur,agricultura deseritur,mercatorum nauigatio conquiescit.ita neque ex portu, neque ex decumis, neque ex scriptura vectigal conseruari potest. quare sæpe totius anni fructus vno rumore periculi,atque vno belli terrore amittitur.Quo tādem animo esse existimatis aut eos qui vectigalia vobis pensitant,aut eos qui exercent atque exigūt? cum duo Reges cum maximis copiis propè adsint , cum vna excursio equitatus perbreui tempore totius anni vectigal auferre possit,cum publicani familias maximas,quas in salinis habēt, quas in agris,quas in portubus atque custodiis,magno periculo se habere arbitrentur: putatísne vos illis rebus frui posse, nisi eos qui vobis fructuosi sunt, conseruaueritis, non solum(vt antea dixi)calamitate,sed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac ne illud quidē vobis negligendum est quod mihi ego extremum proposueram,cum essem de belli genere
11 dicturus quod ad multorum bona ciuium Ro.pertinet:quorum vobis pro vestra sapientia Quirites, habenda est ratio diligenter.nam & publicani homines & honestissimi & ornatissimi, suas rationes & copias in illam prouinciam contulerunt, quorum ipsorum per se res & fortunæ,curæ vobis esse debent. Etenim si vectigalia, neruos esse Reip. semper duximus,eum certe ordinem qui exercet illa, firmamentum cæterorum ordinum recte esse dicemus. deinde cæteris ex ordinibus homines nati & industrii, partim in Asia negociantur (quibus vos absentibus consulere debetis) partim suas & suorum in ea prouincia pecunias magnas collatas habent. Erit igitur humanitatis vestræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere: sapientiæ,videre multorum ciuium calamitatem à Rep.seiunctam esse non posse. Etenim illud primum parui refert, vos publicanis amissa vectigalia
12 postea victoria recuperare.neque enim iisdem redimendi facultas erit propter calamitatem, neque aliis voluntas propter timorem. deinde quòd nos eadem Asia atque idem iste Mithridates initio belli Asiatici docuit id quod certe calamitate docti memoria retinere debemus. nam tum cum in Asia res magnas permulti amiserunt, scimus Romæ solutione impedita fidē concidisse.Non enim possunt vna in ciuitate multi rem atque fortunas amittere,vt non plures secū in eādē calamitatē trahant.à quo periculo prohibete Remp.& mihi credite id,quod ipsi videtis. Hæc fides,atque hæc ratio pecuniarum,quæ Romæ, quæ in foro versatur, implicita est cum illis pecuniis Asiaticis,& cohæret.ruere illa non possunt,vt hæc non eodem labefactata motu cōcidant. Quare videte num dubitandū vobis sit,omni studio ad id bellum incumbere:in quo gloria nominis vestri,salus sociorum,vectigalia ma
13 xima,fortunæ plurimorum ciuium cum Repub.defenduntur. Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. potest enim hoc dici, belli genus esse ita necessarium, vt sit gerendum: non esse ita magnum, vt sit pertimescendum. in quo maxime laborandum est ne forte à vobis quæ diligentissime prouidenda sunt, contemnenda esse videantur. Atque vt omnes intelligant me L.Lucullo tantum impertiri laudis, quantum forti viro & sapientissimo homini & magno Imperatori debeatur, dico eius aduentu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas atque instructas, esse deletas, vrbémque Asiæ clarissimam, nobísque amicissimam Cyzicenorum, obsessam esse ab ipso Rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementissime: quam L.Lucullus virtute,assiduitate,consilio,summis obsidionis periculis liberauit. Ab eodem Imperatore classem magnam & ornatam quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur,supe
14 ratam esse atque depressam: magnas hostium præterea copias multis præliis esse deletas, patefactúmque nostris legionibus esse Pontum qui antè Populo Romano ex omni aditu clausus esset: Sinopem atque Amīsum, quibus in oppidis erant domicilia Regis, omnibus rebus ornata atque referta: cæterásque vrbes Ponti & Cappadociæ permultas,vno aditu atque aduentu esse captas: Regem spoliatū regno patrio atque auito,ad alios se Reges

atque alias gentes supplicem contulisse, atque hæc omnia saluis Populi Romani sociis,
atque integris vectigalibus esse gesta, satis opinor hoc esse laudis, atque ita reputo, vt hoc
vos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi atque causæ, L. Lucullum simi-
liter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nūc quemadmodum, cum hæc ita sint,
reliquum possit esse magnum bellum. Cognoscite Quirites. non enim sine causa quæri vi-
detur. primum ex suo regno sic Mithridates profugit, vt ex eodem Ponto Medea illa quō- 15
dam profugisse dicitur, quam prædicant in fuga, fratris sui membra in his locis, qua se pa-
rens persequeretur, dissipauisse, vt eorum collectio dispersa, mœrórque patrius celeritatem
persequendi retardaret. sic Mithridates fugiens maximā vim auri atque argenti; pulcher-
rimarúmque rerum omnium, quas & à maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex to-
ta Asia direptas in suum regnum congesserat, in Ponto omnem reliquit. Hæc dum nostri
colligunt omnia diligentius, Rex ipse e manibus effugit. ita illum in persequendi studio
mœror, hos lætitia retardauit. Hunc in illo timore & fuga Tigranes rex Armenius excæ-
pit, diffidentémque rebus suis confirmauit, & afflictum erexit, perditúmque recreauit. cuius
in regnum posteaquam L. Lucullus cum exercitu venit, plures etiā gentes contra Impera-
torem nostrum concitatæ sunt. erat enim metus iniectus iis nationibus, quas nunquam
Populus Rom. neque lacessendas bello, neque tentandas putauit. erat etiam alia grauis at- 16
que vehemens opinio, quæ per animos gētium barbararum peruaserat, fani locupletissimi
& religiosissimi diripiendi causa, in eas oras nostrum exercitum esse adductum. ita natio-
nes multæ atque magnæ nouo quodam terrore, ac metu concitabantur. Noster autem ex-
ercitus, etsi vrbem ex Tigranis regno cæperat, & præliis vsus erat secundis, tamen nimia
longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. Hîc iam plura non di-
cam. fuit enim illud extremum, vt ex his locis à militibus nostris reditus magis maturus,
quàm processus longior quæreretur. Mithridates autem, & suam manum iam confirma-
rat: & eorum qui se ex eius regno collegerāt, & magnis aduētitiis multorum regum, & na-
tionum copiis iuuabatur. Hoc iam fere sic fieri solere accæpimus, vt Regū afflictæ fortu-
næ facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximéque eorum qui aut Reges 17
sunt, aut viuunt in regno: quòd regale iis nomen magnum & sanctum esse videatur. Ita-
que tantū victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. nam cum
se in regnū recæpisset suum, non fuit eo contentus, quod ei præter spem acciderat, vt eam
posteaquam pulsus erat, terram vnquam attingeret, sed in exercitum vestrum clarum, at-
que victorem impetum fecit. Sinite hoc loco Quirites (sicut poetæ solēt qui res Romanas
scribūt) præterire me nostram calamitatem, quæ tanta fuit, vt eam ad aures L. Luculli non
ex prælio nūcius, sed ex sermone rumor afferret. Hic in ipso illo malo, grauissimáque bel-
li offensione L. Lucullus, qui tamen aliqua ex parte iis incōmodis mederi fortasse pot[...] po-
vestro iussu coactus, quòd imperii diuturnitati modum statuendum veteri exemp[...]rioni
tauistis, partem militum, qui iam stipendiis confectis erant, dimisit, partem Gla[...]ellum 18
tradidit. Multa prætereo consulto: sed ea vos coniectura perspicitis, quantum illud[...], susci-
futurum putetis, quod coniungant Reges potentissimi, renouent agitatæ nation[...] Satis
piant integræ gentes, nouus Imperator vester accipiat vetere expulso exercitu[...]agnitu-
mihi multa verba fecisse videor quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, [...]
dine periculosum. Restat vt de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis r[...]bus præ-
ficiendo, dicendum esse videatur. Vtinam Quirites virorum fortium, atque in[...]centium
copiam tantam haberetis, vt hæc vobis deliberatio difficilis esset, quemnam p[...]tissimum
tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. nunc verò cum sit vnus [...]Cn. Pom-
peius, qui non modo eorum hominum, qui nūc sunt, gloriam, sed etiam anti[...]quitatis me-
moriam virtute superarit, quæ res est quæ cuiusquam animum in hac causa [...]dubiū face-
re possit? Ego enim sic existimo, in summo Imperatore quatuor has res in[...]sse oportere, 19
scientiā rei militaris, virtutem, authoritatē, fœlicitatē. Quis igitur hoc ho[...]ine scientior
vnquā aut fuit, aut esse debuit, qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello m[...]aximo, atque
acerrimis hostibus, ad patris exercitū, atque in militiæ disciplinā profectus e[...]t, qui extrema

pueritia miles fuit summi Imperatoris, ineunte adolescētia maximi ipse exercitus Imperator: qui sæpius cum hoste conflixit, quàm quisquam cum inimico concertauit: plura bella gessit, quàm cæteri legerunt: plures prouincias confecit, quàm alii cōcupiuerunt: cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alienis præceptis sed suis imperiis, non offensionibus belli sed victoriis, non stipendiis sed triumphis est traducta. quod denique genus belli esse potest, in quo illum non exercuerit fortuna reipublicæ? Ciuile, Africanum, Transalpinum, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus atque ex bellicosissimis nationibus, seruile, nauale, varia & diuersa genera & bellorum, & hostium, non solum gesta ab hoc vno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in vsu militari positam, quæ huius viri scientiam fugere possit. Iam vero virtuti Cn. Pompeii quæ potest par oratio inueniri? quid est quod quisquam aut dignum illo, aut vobis nouum, aut cuiquam inauditum possit afferre? non enim illæ sunt solæ virtutes imperatoriæ, quæ vulgo existimantur, labor in negociis, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo: quæ tanta sunt in hoc vno, quāta in omnibus reliquis Imperatoribus, quos aut vidimus, aut audiuimus, non fuerunt. Testis est Italia, quam ille ipse victor L. Sylla huius virtute & consilio, confessus est liberatam. testis est Sicilia, quam multis vndique cinctam periculis, non terrore belli, sed celeritate consilii explicauit. testis est Africa, quæ magnis oppressa hostiū copiis, eorum ipsorū sanguine redundauit. testis est Gallia, per quā legionibus nostris in Hispaniam iter, Gallorum internicione patefactum est. testis est Hispania quæ sæpissime plures hostes ab hoc superatos, prostratósque conspexit. testis est iterum, & sæpius Italia, quæ cum seruili bello tetro periculosóque premeretur, ab hoc auxilium absente expetiuit: quod bellum expectatione Pompeii attenuatum atque imminutum est, aduentu sublatum ac sepultum. testes vero iam omnes oræ, atque omnes exteræ gentes ac nationes: denique maria omnia, tum vniuersa, tum in singulis oris omnes sinus atque portus. quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit præsidium, vt tutus esset? aut tam fuit abditus, vt lateret? quis nauigauit, qui non se, aut mortis, aut seruitutis periculo committeret, cum aut hyeme, aut referto prædonum mari nauigaretur? Hoc tantum bellum, tam turpe, tam vetus, tam late diuisum atque dispersum, quis vnquam arbitraretur aut ab omnibus Imperatoribus vno anno, aut omnibus annis ab vno Imperatore confici posse? quam prouinciam tenuistis à prædonibus liberam per hosce annos? quod vectigal vobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui præsidio classibus vestris fuistis? quàm multas existimatis insulas esse desertas? quàm multas aut metu relictas, aut à prædonibus captas vrbes esse sociorum? Sed quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit propriū Populi Rom. longe à domo bellare, & propugnaculis imperii, sociorum fortunas, non sua tecta defendere. Sociis vestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse, cum exercitus nostri Brundisio nunquam nisi summa hyeme transmiserint? Quid ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos querar, cum Legati Populi Rom. redempti sint? Mercatoribus tutum mare non fuisse dicam, cum duodecim secures in prædonum potestatē peruenerint? Quid aut Colophonem aut Samū nobilissimas vrbes, innumerabilésque alias captas esse commemorem, cum vestros portus, atque eos portus, quibus vitam & spiritū ducitis, in prædonū potestate fuisse sciatis? An vero ignoratis portum Caietæ celeberrimū, atque plenissimum nauium, inspectante Prætore, à prædonibus esse direptum: ex Miseno autem, eius ipsius liberos qui cum prædonibus antea ibi bellū gesserat, à prædonibus esse sublatos? nam quid ego Hostiense incommodū, atque illam labem, atque ignominiā Reipub. querar, cū prope inspectantibus vobis, classis ea, cui Consul Populi Ro. præpositus esset, à prædonibus capta, atque oppressa est? Pro dii immortales, tātane vnius hominis incredibilis, ac diuina virtus, tā breui tempore lucē afferre Reipub. potuit, vt vos, qui modo ante ostium Tyberinū classem hostium videbatis, ii nunc nullā intra oceani ostiū, prædonū nauē esse audiatis? Atque hæc qua celeritate gesta sint quanquā videtis, tamē à me in dicēdo prætereūda nō sunt. quis enim vnquam aut obeundi negocii, aut cōsequendi quæstus studio, tam breui tēpore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quàm celeriter Cn. Pōpeio duce

belli impetus nauigauit: qui Siciliam adiit, Africam explorauit: inde Sardiniam cum classe venit, nondum tempestiuo ad nauigandum mari: atque hæc tria frumentaria subsidia Reip. firmissimis præsidiis, classibúsque muniuit. inde se cum in Italiam recæpisset, duabus Hispaniis & Gallia Cisalpina præsidiis, ac nauibus cõfirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achaiã, omnémque Græciam nauibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimísque præsidiis adornauit: ipse autẽ vt à Brundisio profectus est, vnde quinquagesimo die totam ad imperium Populi Romani Ciliciam adiunxit: omnes qui vbique prædones fuerunt, partim capti interfectíque sunt, partim vnius huius imperio ac potestati se dediderũt. Idem Cretensibus, cum ad eum vsque in Pamphyliam Legatos deprecatorésque misissent, spem deditionis non ademit, obsidésque imperauit. ita tantum bellũ, tam diuturnum, tam longe, latéque dispersum, quo bello omnes gentes ac nationes premebãtur, Cn. Pompeius extrema hyeme apparauit, ineunte vere suscæpit, media æstate confecit. Est hæc diuina atque incredibilis virtus Imperatoris. quid cæteræ quas paulò ante commemorare cœperam, quantæ atque quàm multæ sunt? non enim solum bellãdi virtus in summo atque perfecto Imperatore quærenda est, sed multæ sunt artes eximiæ, huius administræ comitésque virtutis. Ac primùm, quanta innocentia debet esse Imperatores? quãta deinde omnibus in rebus tẽperantia? quãta fide? quanta facilitate? quãto ingenio? quãta humanitate? quæ breuiter, qualia sint in Cn. Pompeio, consideremus. summa enim omnia sunt Quirites. sed ea magis ex aliorum contentione, quàm ipsa per sese cognosci atque intelligi possunt. Quem enim possumus Imperatorem aliquo in numero putare, cuius in exercitu veneant Centuriatus atque venierint? quid hũc hominem, magnum aut amplum de Repub. cogitare, qui pecuniam ex ærario depromptam ad bellũ administrandũ, aut propter cupiditatem prouinciæ magistratibus diuiserit, aut propter auaritiam Romæ in quæstu reliquerit? Vestra admurmuratio facit Quirites, vt agnoscere videamini qui hæc fecerint. ego autem neminem nomino. quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui antè de se voluerit confiteri. Itaque propter hãc auaritiam Imperatorum, quantas calamitates, quocunque ventum sit, nostri exercitus ferãt, quis ignorat? Itinera, quæ per hosce annos in Italia per agros, atque oppida ciuium Ro. nostri Imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis quid apud exteras nationes fieri existimetis. Vtrum plures arbitramini per hosce annos militum vestrorum armis, hostium vrbes: an hybernis, sociorum ciuitates se deletas? Neque enim potest exercitum is continere Imperator qui seipsum non cõti[...] neque seuerus esse in iudicando qui alios in se seueros esse iudices non vult. Hîc mira[...] hunc hominem tantum excellere cæteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, v[...] modo manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse di[...] Iam verò quemadmodum milites hybernẽt, quotidie sermones ac literæ perferunt[...] modo vt sumptum faciat in militem, nemini vis affertur, sed ne cupienti quidem [...] permittitur. hyemis enim, nõ auaritiæ perfugium maiores nostri in sociorum at[...] corum tectis esse voluerunt. Agè verò cæteris in rebus quali sit temperantia, cõsider[...] de illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum initum putatis? non en[...] eximia vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui nou[...] leriter in vltimas terras pertulerunt: sed hæ res quæ cæteros remorari solent, no[...] runt. non auaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit: non libi[...] ptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas vrbis ad cognition[...] nique labor ipse ad quietem. postremò signa & tabulas, cæteráque ornamenta[...] oppidorum quæ cæteri tollenda esse arbitrantur, ea sibi ille ne visenda quid[...] uit. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium sicut aliquem no[...] be missum, sed de cœlo delapsum intuentur. nunc denique incipiunt creder[...] nes Romanos hac quondam abstinentia, quod iam nationibus exteris [...] falsò memoriæ proditum videbatur. nunc imperii nostri splendor illis ge[...] intelligunt, nõ sine causa maiores suos tum, cum hac tẽperantia magistra[...] seruire Pop. Ro. quàm imperare aliis maluisse. Iam verò ita faciles aditus [...] d eũ priuatorũ,

ita liberæ querimoniæ de aliorum iniuriis esse dicuntur, vt is qui dignitate principibus excellit, facilitate infimis par esse videatur. Iam quantum consilio, quantum dicendi grauitate & copia valeat, in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria, vos Quirites hoc ipso in loco sæpe cognostis. Fidem vero eius inter socios quãtam existimari putatis; quam hostes omnium gentium sanctissimam iudicarint: Humanitate iam tãta est, vt difficile dictu sit vtrum hostes magis virtutem eius pugnantes timuerint, an mansuetudinem victi dilexerint. Et quisquam dubitabit quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit, qui ad omnia vestræ memoriæ bella conficienda, diuino quodam consilio natus esse videatur:

Et quoniã authoritas multũ in bellis quoque administrãdis atque imperio militari valet, certe nemini dubium est quin ea in re ille idem Imperator plurimum possit. Vehementer autem pertinere ad bella administrãda, quid hostes, quid socii de Imperatoribus vestris existiment, quis ignorat, cum sciamus homines in tantis rebus vt aut contẽnant, aut metuant, aut oderint, aut ament, opinione non minus famæ, quàm aliqua certa ratione commoueri: Quod igitur nomẽ vnquam in orbe terrarum clarius fuit: cuius res gestæ pares: de quo homine vos (id quod maxime facit authoritatem) tãta & tam præclara iudicia fecistis: an vero vsquam vllam esse oram tam desertam putatis, quo non illius diei fama peruaserit, cum vniuersus Populus Ro. referto foro, repletisque omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest, vnum sibi ad commune omnium gentium bellum Cn. Pompeium Imperatorem depoposcit: Itaque vt plura non dicam, neque aliorum exemplis confirmem quantum authoritas valeat in bello, ab eodem Cn. Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur: qui quo die à vobis maritimo bello præpositus est Imperator, tanta repente vilitas annonæ ex summa inopia & caritate rei frumentariæ consecuta est, vnius spe & nomine, quantam vix ex summa vbertate agrorũ diuturna pax efficere potuisset. Iam vero accepta in Põto calamitate ex eo prælio, de quo vos paulo ante inuitus admonui, cum socii pertimuissent, hostium opes, animíque creuissent, cum satis firmũ præsidium prouincia non haberet: amisissetis Asiam Quirites, nisi id ipsum eius temporis diuinitus Cn. Pompeium ad eas regiones fortuna Populi Ro. attulisset. Huius aduentus & Mithridatem insolita inflammatum victoria cõtinuit, & Tigranem magnis copiis minitantem Asiæ retardauit. & quisquam dubitabit quid virtute profecturus sit qui tantum authoritate profecerit: aut quàm facile imperio atque exercitu socios & vectigalia conseruaturus sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit: Agè vero, illa res quantam declarat eiusdem hominis apud hostes Populi Ro. authoritatem, quòd ex locis tam longinquis, tam diuersis, tam breui tempore omnes vnà huic se dediderunt: quòd Cretensium legati, cum in eorum insula noster Imperator, exercitúsque esset, ad Cn. Pompeium in vltimas propè terras venerunt, eique se omnes Cretensium ciuitates dedere velle dixerunt: Quid: idem ipse Mithridates, nónne ad eundem Cn. Pompeium Legatum vsque in Hispaniam misit, eúmque Pompeius Legatum semper iudicauit: ii quibus semper erat molestum, ad eum potissimum esse missum, speculatorem, quàm Legatum iudicari maluerunt. Potestis igitur cõstituere Quirites hanc authoritatem multis postea rebus gestis, magnísque vestris iudiciis amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes, valituram esse existimetis. Reliquum est vt de felicitate, quam præstare de seipso nemo potest, meminisse & cõmemorare de altero possumus, sicut æquum est homini de potestate deorum, timide & pauca dicamus. Ego enim sic existimo, Maximo, Marcello, Scipioni, Mario & cæteris magnis Imperatoribus, non solum propter virtutem, sed etiam propter fortunam, sæpius imperia mãdata atque exercitus esse commissos. Fuit enim profecto quibusdam summis viris quædam ad amplitudinẽ & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. De huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac vtar moderatione dicendi, non vt in illius potestate fortunam positã esse dicam, sed vt præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut inuisa diis immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur. Itaque non sum prædicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terra, marique, quantáque felicitate gesserit, vt eius semper voluntatibus nõ modo ciues assenserint, socii obtemperarint, hostes obedie-

rint,sed etiam venti,tempestatésque obsecundarint. Hoc breuissime dicam:neminem vn-
quam tam impudentem fuisse,qui à diis immortalibus tot & tantas res tacitus auderet o-
ptare,quot & quantas dii immortales ad Cn. Pōpeium detulerunt. quod vt illi proprium
ac perpetuum sit Quirites,cum communis salutis atque imperii, tum ipsius hominis cau-
sa(sicuti facitis)velle & optare debetis. Quare cum & bellum ita necessariū sit,vt negligi
non possit:ita magnum,vt accuratissime sit administrādum,& cum ei Imperatorem præ-
ficere possitis,in quo sit eximia belli scientia,singularis virtus,clarissima authoritas,egregia
fortuna:dubitatis Quirites quin hoc tantum boni quod à diis immortalibus oblatum &
datum est,in Rempub.conseruādam atque amplificandam cōferatis? Quòd si Romæ Cn. 15
Pompeius priuatus esset hoc tēpore, tamen ad tātum bellum is erat deligendus atque mit-
tendus. nunc cum ad cæteras summas vtilitates hæc quoque opportunitas adiungatur,vt
in his ipsis locis adsit,vt habeat exercitū,vt ab iis qui habēt,accipere statim possit,quid ex-
pectamus?aut cur nō ducibus diis immortalibus,eidem, cui cætera summa cū salute Reip.
cōmissa sunt,hoc quoque bellum regium cōmittimus? Ar enim vir clarissimus Reip.&
vestris beneficiis amplissimis affectus,Q.Catulus: itémque summis ornamētis honoris,for
tunæ,virtutis,ingenii præditus,Q.Hortensius,ab hac ratione dissentiunt. quorum ego au-
thoritatē apud vos multis locis plurimum valuisse & valere oportere confiteor. sed in hac
causa,tametsi cognoscitis authoritates cōtrarias fortissimorum virorum & clarissimorum,
tamen omissis authoritatibus,ipsa re & ratione exquirere possumus veritatem:atque hoc fa 16
cilius,quòd ea omnia quæ adhuc à me dicta sunt,iidem isti vera esse concedunt,& necessa-
rium bellum esse & magnum,& in vno Cn. Pompeio summa esse omnia. Quid igitur ait
Hortensius:si vni omnia tribuenda sunt,vnum dignissimum esse Pompeium:sed ad vnum
tamē omnia deferri non oportere. Obsoleuit iam ista oratio,re multo magis,quàm verbis
refutata. nam tu idem Quinte Hortensi mulra pro tua summa copia ac singulari facultа-
te dicendi & in Senatu contra virum fortem A. Gabinium grauiter,ornatéque dixisti,cum
is de vno Imperatore contra prædones cōstituendo legem promulgasset,& ex hoc ipso lo-
co permulta idem contra legem verba fecisti. quid tum per deos immortales, si plus apud
Populum Ro. aurhoritas tua, quàm ipsius Populi Ro. salus & vera causa valuisset, hodie
hanc gloriam atque hoc orbis terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium esse h
videbatur,cū Populi Ro.Legati,Prætores,Quæstorésque capiebātur:cum ex omnibus pr
uinciis cōmeatu & priuato & publico prohibebamur:cū ita clausa erant nobis omnia m
ria,vt neque priuatam rem maritimā,neque publicā iam obire possemus?Quæ ciuitas
tea vnquam fuit, non dico Atheniensium, quæ satis late quondam mare tenuisse di
non Carthaginensium,qui permultum classe,maritimísque rebus valuerunt:non Rh
rum,quorū vsque ad nostram memoriam disciplina naualis & gloria remāsit: quæ
antea vnquam tam tenuis,quæ tam parua insula fuit,quæ non portus suos & agr
quam partem regionis atque oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At Hercle aliqu
cōtinuos ante legem Gabiniā ille Populus Ro. cuius vsque ad nostrā memoriā no
uictum in naualibus pugnis permanserat,magna ac multo maxima parte non m
tatis,sed dignitatis atque imperii caruit. Nos,quorum maiores Antiochū regem
sénque superarunt, omnibus naualibus pugnis Carthaginenses homines in ma
bus exercitatissimos, paratissimósque vicerunt, ii nullo in loco iam prædonib
poteramus. Nos quoque qui antea non modo Italiam tutam habebamus, so
cios in vltimis oris authoritate nostri imperii saluos præstare poteramus,tum
Delos tam procul à nobis in AEgæo mari posita,quò omnes vndique cū me
oneribus cōmeabant,referta diuitiis,parua sine muro nihil timebat:iidem no
uinciis atque oris Italiæ maritimis ac portubus nostris,sed etiā Appia iam vi a carebamus.
& his tēporibus non pudebat magistratus Populi Ro. in hunc ipsum locum ascēdere,cum
cum vobis maiores vestri exuuiis nauticis & classium spoliis ornatū reliq issent. Bono te
animo tum Q.Hortensi Populus Ro.& cæteros,qui erant in eadem senten ia, dicere existi 19
mauit ea quæ sentiebatis:sed tamē in salute cōmuni idem Populus Ro.do ori suo maluit,

quàm authoritati vestræ obtemperare. Itaque vna lex, vnus vir, vnus annus, nō modo nos illa miseria ac turpitudine liberauit, sed etiam effecit vt aliquādo vere videremur omnibus gentibus ac nationibus terra, marique imperare. quo mihi etiam indignius videtur obtrectatum esse adhuc: Gabinio dicam, anne Pompeio? an vtrique? id quod est verius: ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti ac postulanti. Verum ille qui postulat Legatum ad tantum bellum quem velit, idoneus nō est qui impetret, cum cæteri ad expilandos socios, diripiendásque prouincias, quos voluerūt, legatos eduxerint? An ipse, cuius lege salus ac dignitas Populo Ro. atque omnibus gentibus constituta est, expers esse debet gloriæ eius Im-
40 peratoris atque eius exercitus, qui consilio ipsius atque periculo est constitutus? an C. Falcidius, Q. Metellus, Q. Cælius Latiniēsis, Cn. Lentulus, quos omneis honoris causa nomino, cum Tribuni pleb. fuissent, anno proximo legati esse potuerunt: in hoc vno Gabinio sunt tam diligentes, qui in hoc bello quod lege Gabinia geritur, in hoc Imperatore atque exercitu quē per se ipse constituit, etiam præcipuo iure esse deberet? de quo legando spero Consules ad Senatū relaturos. qui si dubitabunt, aut grauabuntur, ego me profiteor relaturum: neque me impediet cuiusquam Quirites inimicum edictum, quo minus fretus vobis, vestrum ius beneficiúmque defendam. neque præter intercessionem, quicquā audiam: de qua (vt arbitror) isti ipsi qui minantur, etiā atque etiam quid id liceat, considerabunt. Mea quidē sentētia Quirites, vnus A. Gabinius belli maritimi, rerúmque gestarum author, comes Cn. Pompeio ascribitur, propterea quòd alter, vni id bellum suscipiēdum vestris suffragiis de-
41 tulit, alter delatū susceptumque confecit. Reliquū est vt de Q. Catuli authoritate & sententia dicendum esse videatur: qui cū ex vobis quæreret, si in vno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid de eo factum esset, in quo spem essetis habituri, cæpit magnum suæ virtutis fructum ac dignitatis, cum omnes prope vna voce in eo ipso vos spem habituros esse dixistis. Etenim talis est vir, vt nulla res tanta sit ac tam difficilis quam ille non & cōsilio tegere, & integritate tueri, & virtute cōficere possit. Sed in hoc ipso ab eo vehementissime dissentio, quòd quo minus certa est hominū ac minus diuturna vita, hoc magis Respub. dum per deos immortales licet, frui debet summi hominis vita atque virtute. At enim nihil noui fiat contra exempla atque instituta maiorum. non dico hoc loco maiores nostros semper in pace consuetudini, in bello vtilitati paruisse: semper ad nouos casus tēporum, nouorum
42 consiliorum rationes accōmodasse: non dicam duo bella maxima, Punicū & Hispaniense ab vno Imperatore esse confecta, duas vrbes potentissimas quæ huic imperio maxime minabantur, Carthaginē atque Numantiam ab eodem Scipione esse deletas: non cōmemorabo, nuper ita vobis, patribúsque vestris esse visum, vt in vno C. Mario spes imperii poneretur, vt idem cū Iugurtha, idem cum Cimbris, idem cū Theutonis bellum administraret: in ipso Cn. Pompeio, in quo noui cōstitui nihil vult Q. Catulus, quàm multa sint noua, summáque Catuli voluntate constituta, recordamini. Quid tam nouum, quàm adolescētulum priuatum, exercitū difficili Reip. tēpore conficere? confecit. huic præesse? præfuit. rem optime ductu suo gerere? gessit. quid tam præter consuetudinē, quàm homini peradolescenti, cuius à Senatorio gradu ætas longe abesset, imperium atque exercitum dari? Siciliā permitti atque Africam, bellúmque in ea administrandum? Fuit in his prouinciis singulari innocētia, grauitate, virtute: bellum in Africa maximū confecit, victorem exercitū deportauit. Quid vero tam inauditū, quàm Equitem Ro. triumphare? at eam quoque rem Populus Ro. non modo vidit, sed etiā studio omni visendam putauit. Quid tam inusitatum, quàm vt cum duo Cōsules clarissimi fortissimíque essent, Eques Ro. ad bellum maximū, formidolosissimumque pro Cōsule mitteretur? missus est. quo quidem tēpore, cum esset non nemo in Senatu qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro Consule, L. Philippus dixisse dicitur, non se illum sua sentētia pro Consule, sed pro Consulibus mittere. tāta in eo Reip. bene gerendæ spes constituebatur, vt duorum Consulum munus vnius adolescentis virtuti cōmitteretur. Quid tam singulare, quàm vt ex Senatus consulto legibus solutus, Consul antè fieret, quàm vllum alium magistratū per leges capere licuisset? Quid tam incredibile, quàm vt iterum Eques Ro. ex s.c. triūpharet? quæ in omnibus hominibus noua, post ho-

minum memoriam constituta sunt, ea tam multa non sunt quàm hæc quæ in hoc vno homine vidimus.atque hæc tot exẽpla, tanta ac tã noua profecta sunt in eundem hominẽ à Q.Catulo atque à cæterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum authoritate. Quare videant,ne sit periniquum & non ferẽdum,illorum authoritatem de Cn.Põpeii dignitate à vobis comprobatam semper esse,vestrum ab illis de eodem homine iudicium, Populique Ro.authoritatẽ improbari,præsertim cum iam suo iure Populus Ro.in hoc homine suam authoritatẽ,vel contra omnes qui dissentiunt,possit defendere:propterea quòd istis reclamantibus vos vnum illum ex omnibus delegistis quem bello prædonum præponeretis.Hoc si vos temere fecistis,& Reipub.parũ cõsuluistis,rectè isti studia vestra suis con 45 siliis regere conantur.sinautem vos plus tum in Repub.vidistis,vos his repugnantibus per vosmetipsos dignitatẽ huic imperio, salutem orbi terrarũ attulistis: aliquando isti principes & sibi,& cæteris,Populi Ro.vniuersi authoritati parendum esse fateantur. Atque in hoc bello Asiatico & regio,non solum militaris illa virtus quæ est in Cn.Pompeio singularis,sed aliæ quoque virtutes animi multæ & magnæ requirũtur. Difficile est in Asia,Cilicia,Lycia,Syria,regnísque exterarum nationum ita versari vestrum Imperatorem, vt nihil aliud quàm de hoste ac laude cogitet. deinde etiam, siqui sunt pudore ac temperantia moderatiores,tamen eos esse tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur.Difficile est dictu Quirites,quãto in odio simus apud exteras nationes,propter eorum,quos ad eas hoc anno cum imperio misimus, iniurias ac libidines. Quod enim fanũ putatis in illis terris,nostris magistratibus religiosum,quam ciuitatẽ sanctam,quam domũ 46 satis clausam ac munitam fuisse? Vrbes iam locupletes ac copiosæ requiruntur,quibus causa belli propter diripiẽdi cupiditatẽ inferatur.Libenter hæc coràm cũ Q.Catulo,& Q.Hortensio disputarẽ summis & clarissimis viris.nouerunt enim sociorũ vulnera,vident eorum calamitates,querimonias audiunt. Pro sociis vos cõtra hostes exercitũ mittere putatis, an hostium simulatione contra socios atque amicos? Quæ ciuitas est in Asia,quæ non modo vnius Imperatoris aut Legati,sed vnius Tribuni militum animos ac spiritus capere possit? Quare etiam siquem habetis,qui collatis signis exercitus regios superare posse videatur,tamen nisi erit idem qui se à pecuniis sociorũ,qui ab eorum coniugibus ac liberis,qui ab auro,gazáque regia,manus,oculos, animum cohibere possit, non erit idoneus qui ad bellu Asiaticum,regiúmque mittatur.Ecquam putatis ciuitatẽ pacatam fuisse, quæ locuples ecquam esse locupletem,quæ istis pacata esse videatur? Ora maritima Quirites,Cn. P peium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi cõtinentia quisiuit. videbat enim Populus Ro. non locupletari quotãnis pecunia publica præt cos,neque eos quicquam aliud assequi classium nomine, nisi vt detrimẽtis accipien iore affici turpitudine videremur.Nunc qua cupiditate homines in prouincias, qu cturis,quibus conditionibus proficiscantur,ignorant videlicet isti qui ad vnum d esse omnia non arbitrantur:quasi vero Cn.Pompeiũ non cum suis virtutibus, tu alienis vitiis magnũ esse videamus . Quare nolite dubitare quin huic vni credati qui inter annos tot vnus inuentus sit, quem socii in vrbes suas cum exercitu ve deant. Quòd si authoritatibus hanc causam Quirites confirmandam putat author vir bellorum omnium,maximarúmque rerum peritissimus, P.Seruilius tæ res gestæ terra maríque extiterunt,vt cum de bello deliberetis,author vobis nemo debeat.Est C.Curio summis vestris beneficiis,maximísque rebus gestis genio & prudentia præditus.Est Cn.Lẽtulus,in quo omnes pro amplissimis v bus summum cõsilium,summam grauitatẽ esse cognoscitis.Est C.Cassius, in tute,cõstantia singulari.Quare videte, num horũ authoritatibus illorũ oratio tiunt,respõdere posse videamur. Quæ cum ita sint C.Manili,primùm istam voluntatem & sententiã laudo,vehemẽtissiméque comprobo:deinde te ho Populo Ro.maneas in sententia,néve cuiusquam vim aut minas pertimes te satis esse animi constantiæque arbitror.deinde cũ tantam multitudinẽ, adesse videamus, quantã non iterum in eodem homine præficiẽdo vidim 47

aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus. Ego autem, quicquid in me est studii, consilii, laboris, ingenii, quicquid hoc beneficio Populi Ro. atque hac potestate Prætoria, quicquid authoritate, fide, cõstantia possum, id omne ad hanc rem cõficiendam tibi & Populo Ro. polliceor & defero: testórque omnes deos, & eos maxime qui huic loco, tẽploque præsident, qui omnium mentes eorum, qui ad Rempub. adeunt, maxime perspiciũt, me hoc neque rogatu facere cuiusquam, neque quo Cn. Pompeii gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quo mihi ex cuiusquam amplitudine aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram: propterea quòd pericula facile, vt hominem præstare oportet, innocẽtia tecti pellemus: honores autẽ, neque ab vno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra
10 illa laboriosissima ratione vitæ, si vestra voluntas feret, consequemur. Quãobrem quicquid in hac causa mihi susceptum est Quirites, id omne me Reipub. causa suscepisse confirmo: tantúmque abest vt aliquam bonã gratiam mihi quæsisse videar, vt multas etiam simultates partim obscuras, partim apertas intelligam, mihi nõ necessarias, vobis non inutiles suscepisse. sed ego me hoc honore præditum, tantis vestris beneficiis affectum, statui Quirites, vestram voluntatem & Reipublicæ dignitatem & salutem prouinciarum atque sociorum, meis omnibus commodis & rationibus præferre oportere.

Pro A. Cluentio Habito

ORATIO XIIII.

ANIMADVERTI Iudices, omnem accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes. quarum altera mihi niti & magnopere cõfidere videbatur, inuidia iam inueterata iudicii Iuniani: altera tantummodo consuetudinis causa timide & diffidenter attingere rationem veneficii criminum, qua de re lege est hæc quæstio constituta. Itaque mihi certũ est hanc eandem distributionem, inuidiæ & criminum, sic in defensione seruare, vt omnes intelligant, nihil me nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo. Sed cum considero quomodo mihi in vtraque re sit elaborandum, altera pars ea quæ propria est iudicii vestri & legitimæ veneficii quæstionis, per mihi breuis & non magnæ in dicendo contentionis fore videtur. Altera autem quæ procul à iudicio remota est, quæ concionibus seditiose concitatis accommodatior est, quàm tranquillis, moderatísque iudiciis, prospicio quantum in agendo difficultatis, & quantum laboris sit habitura. sed in hac tanta difficultate, illa me res tamen Iudices consolatur, quòd vos de criminibus sic audire consueuistis, vt eorum omnem dissolutionem ab oratore quæratis: vt non existimetis plus vos ad salutem reo largiri oportere, quàm quantum defensor purgandis criminibus consequi & dicendo probare potuerit. De inuidia autem sic inter vos disceptare debetis, vt non quid dicatur à nobis, sed quid oporteat dici, cõsideretis. agitur enim in criminibus, A. Cluentii proprium periculum: in inuidia, causa communis. Quamobrem alteram partem causæ sic agemus, vt vos doceamus: alteram sic, vt oremus. in altera, diligentia vestra nobis adiungenda est: in altera, fides imploranda. nemo est enim qui inuidiæ sine vestro ac sine talium virorum subsidio possit resistere. Equidem quod ad me attinet, quo me vertam nescio. negem fuisse illam infamiã iudicii corrupti? negem illam rem agitatam in concionibus, iactatã in iudiciis, cõmemoratam in senatu? Euellam ex animis hominum tantã opinionem, tam penitus insitam, tam vetustam? non est nostri ingenii. Vestri auxilii est Iudices, huius innocentiæ, sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma atque in cõmuni incẽdio subuenire. Etenim sicut aliis in locis parum firmamenti, & parum viriũ falsitas habet, sic in hoc loco falsa inuidia imbecilla esse debet. dominetur in concionibus, iaceat in iudiciis: valeat in opinionibus ac sermonibus imperitorum: ab ingeniis prudentium repudietur: vehementes

habeat repentinos impetus: spatio interposito & causa cognita, cōsenescat: denique illa definitio iudiciorum æquorum quæ nobis à maioribus tradita est, retineatur, vt in iudiciis & sine inuidia culpa plectatur, & sine culpa inuidia ponatur. Quàobrem à vobis Iudices, antè quàm de ipsa causa dicere incipio, hoc postulo. Primùm id quod æquissimum est, vt ne quid huic præiudicati afferatis. etenim non modo authoritatē, sed etiam nomen iudicum amittemus, nisi hîc ex ipsis causis iudicabimus, ac si ad causas iudicia iam facta domo deferemus. Deinde siquam opinionem iam vestris mentibus cōprehendistis, si eam ratio conuellet, si ratio labefactabit, si denique veritas extorquebit, ne repugnetis, eámque animis vestris aut libentibus aut æquis remittatis. Tum autem cū ego vnaquaque de re dicam & diluam, ne ipsi quæ contraria sunt, taciti cogitationi vestræ subiiciatis, sed ad extremū expectetis, & me meum dicēdi ordinē seruare patiamini. Cum peroratum fuerit, siquid erit prætéritū, à me requiratis. Ego me Iudices, ad eam causam accedere, quæ iam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque ipsa opinione hominum tacita, propè conuicta atque dānata sit, facile intelligo. Sed siquis mihi deus vestram ad me audiendum beneuolentiam conciliarit, efficiam profectò vt intelligatis, nihil esse homini tam timendum quàm inuidiam: nihil innocēti suscæpta inuidia tam optandum quàm æquum iudicium: quòd in hoc vno denique falsæ infamiæ finis aliquis atque exitus reperiatur. Quamobrem magna me spes tenet, si ea quæ sunt in causa, explicare, atque omnia dicendo consequi potuero: hunc locū, cōsessūmque vestrū, quem illi horribilem A. Cluentio ac formidolosum fore putauerunt, eū tandem eius fortunæ miseræ, multúmque iactatæ portū ac perfugium futurū. Tametsi permulta sunt quæ mihi antequā de causa dicam, de cōmunibus inuidiæ periculis dicenda esse videantur: tamen ne diutius oratione mea suspensa expectatio vestra teneatur, aggrediar ad crimen cum illa deprecatione Iudices, qua mihi sæpius vtēdum esse intelligo, sic vt me audiatis, quasi hoc tēpore hæc causa primùm dicatur, sicuti dicitur, non quasi sæpe iam dicta & nunquam probata sit. Hodierno enim die primùm veteris istius criminis diluēdi potestas est data: ante hoc tēpus error in hac causa atque inuidia versata est. Quamobrē dum multorum annorū accusationi breuiter, dilucidéque respōdeo, quæso vt me Iudices, sicuti facere instituistis, benigne, attētéque audiatis. Corrupisse dicitur A. Cluētius iudiciū pecunia, quo inimicū suum innocentem Statium Albiū condemnaret. Ostendam Iudices primùm, quoniā caput illius atrocitatis atque inuidiæ fuit, innocentē pecu[...] circunuentū, neminem vnquam maioribus criminibus, grauioribus testibus esse in iudi[...] vocatum. deinde ea de eo præiudicia esse facta ab ipsis iudicibus, à quibus cōdemnatus vt nō modo ab iisdem, sed ne ab aliis quidem vllis, absolui vllo modo posset. Cū hæ[...] cuero, tum illud ostendam, quod maxime requiri intelligo, iudiciū illud pecunia esse[...] tum non à Cluentio, sed contra Cluentiū: faciámque vt intelligatis in tota illa cau[...] res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid inuidia cōflarit. Primùm igitur illud est[...] intelligi possit, debuisse Cluentiū magnopere causæ confidere, quòd certissimis cri[...] & testibus fretus ad accusandū descēderit. Hoc loco faciendū mihi Iudices est, vt v[...] uiter illa, quibus Albius est condēnatus, crimina exponā. Abs te peto Oppianice, v[...] uitū de patris tui causa dicere existimes, adductū fide atque officio defensionis. E[...] si in præsentia satisfacere non potuero, tamen multæ mihi ad satisfaciēdum reli[...] facultates dabuntur. Cluētio nisi nunc satisfecero, postea mihi satisfaciēdi potest[...] simul & illud quis est qui dubitare debeat, cōtra damnatum & mortuū, pro in[...] uo dicere: cū illi in quem dicitur, dānatio omne ignominiæ periculū iam abst[...] vero etiā doloris: huic autē, pro quo dicitur, nihil possit offensionis accedere si[...] mo animi sensu ac dolore, & sine sūmo dedecore vitæ ac turpitudine. Atque v[...] Cluentiū non accusatorio animo, non ostentatione aliqua aut gloria adduct[...] iniuriis, quotidianis insidiis, proposito ante oculos vitæ periculo, nomē Opp[...] se: paulo longius exordiū rei demōstrandæ repetam. quod quæso Iudices, ne[...] mini. principiis enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Clu[...] fuit, pater huiusce Iudices, homo nō solum municipii Larinatis, ex quo e[...] [...]ntius Habitus [...] c, sed etiam re-

gionis illius,& vicinitatis virtute,æstimatione,nobilitate facile princeps.is cum esset mortuus,Sylla & Pompeio COSS.reliquit hunc annos XV natum: grādem autem,& nubilem filiam,quæ breui tēpore post patris mortem nupsit A.Aurio Melino consobrino suo,adolescēti in primis,vt tum habebatur,inter suos & honesto & nobili. Cum essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis,plenæ concordiæ, repente est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecore,verum etiam scelere conuicta. nam Sassia mater huius Habiti (mater enim à me nominis causa,tametsi in hūc hostili odio & crudelitate est) mater inquam appellabitur:neque vnquam illa ita de suo scelere & immanitate audiet,vt naturæ nomen amittat. Quo enim est ipsum nomē amantius,indulgentiúsque maternum:hoc illius matris quæ multos iam annos,& nunc cum maxime filium interfectum cupit, singulare scelus maiore odio dignum esse ducetis.Ea igitur mater Habiti,Melini illius adolescentis generi sui, contrà quàm fas erat,amore capta, primo neque idipsum diu, quoquomodo poterat, in illa cupiditate continebatur. deinde ita flagrare cœpit amentia,sic inflammata ferri libidine,vt eam nō pudor,non pudicitia,non pietas,non macula familiæ, non hominum fama,non filii dolor,non filiæ mœror,à cupiditate reuocaret. Animum adolescentis nondum consilio ac ratione firmatum, pellexit iis omnibus rebus quibus illa ætas capi ac deliniri potest. filia quæ non solum illo communi dolore muliebri in eiusmodi viri iniuriis angeretur, sed nefarium matris pellicatum ferre non posset: de quo ne queri quidem sine scelere se posse arbitraretur, cæteros sui tāti mali ignaros esse cupiebat: in huius amātissimi sui fratris manibus & gremio,mœrore & lachrymis consenescebat.Ecce autē subitum diuortium,quod solatium malorū omnium fore videbatur.discedit à Melino Cluentia,vt in tantis iniuriis,non inuita:vt à viro,non libenter.tum vero illa egregia ac præclara mater palam exultare lætitia,ac triumphare gaudio cœpit,victrix filiæ,nō libidinis.Itaque diutius suspitionibus obscuris lædi famā suam noluit:lectū illum genialē quem biennio antè filiæ suæ nubēti strauerat,in eadē domo sibi ornari,& sterni expulsa atque exturbata filia iubet. nubit genero socrus,nullis auspiciis, nullis authoribus, funestis ominibus omnium. O mulieris scelus incredibile,& præter hāc vnam in omni vita inauditum! O libidinem effrenatā & indomitam! O audaciam singularem, nō timuisse,si minus vim deorum,hominúmque famam,at illam ipsam noctem,facésque illas nuptiales! non limen cubiculi,non cubile filiæ, nō parietes denique ipsos superiorum testes nuptiarum! Perfregit, ac prostrauit omnia cupiditate ac furore: vicit pudorē libido, timorem audacia,rationem amentia. Tulit hoc cōmune dedecus iam familiæ,cognationis,nominis grauiter filius. augebatur autem eius molestia quotidianis querimoniis & assiduo fletu sororis: statuit tamen nihil sibi in tantis iniuriis,ac tāto scelere matris,grauius faciendum,quàm vt illa matre ne vteretur: ne, quam videre sine summo animi dolore non poterat, ea si matre vteretur,non solū videre,sed etiam probare suo iudicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit simultatis,audiuistis. pertinuisse hoc ad causam,tunc cum reliqua cognoueritis, intelligetis. nam illud me non præterit cuiusmodicunque mater sit:tamen in iudicio filii, de turpitudine parentis dici vix oportere. Non essem ad vllam causam idoneus Iudices,si hoc quod in communibus hominum sensibus, atque in ipsa natura positū atque infixum est, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer,non viderem. Facile intelligo non modo reticere homines parentum iniurias,sed etiam animo æquo ferre oportere. sed ego ea quæ ferri possunt, ferenda: quæ taceri,tacenda esse arbitror. nihil in vita vidit calamitatis A.Cluentius,nullum periculum mortis adiit,nihil mali timuit quod non totum à matre esset conflatum & perfectum. quæ hoc tēpore sileret omnia, atque ea si obliuione non posset, tamen taciturnitate sua tecta esse pateretur. Sed ea vero sic agit,vt prorsus reticere nullo modo possit. hoc enim ipsum iudicium, hoc periculū, illa accusatio, omnis testium copia quæ futura est,à matre initio est adornata,à matre hoc tēpore instruitur,atque omnibus eius opibus & copiis comparatur. ipsa denique nuper Larino huius opprimēdi causa Romam aduolauit. præstò est mulier, audax,pecuniosa, crudelis: instituit accusatores,instruit testes, squalore huius & sordibus lætatur,exitium exoptat,sanguinē suum profunde-

re omnẽ cupit, dũmodo profusum huius antè videat. Hæc nisi omnia perspexeritis in causa, temere à nobis illã appellari putatote. sin autẽ erunt & aperta & nefaria, Cluentio ignoscere debetis, quòd hæc à me dici patiatur: mihi ignoscere non deberetis, si tacerem. Nunc iam summatim exponam quibus criminibus Oppianicus damnatus sit: vt & constantiam A. Cluentii, & rationẽ accusationis perspicere possitis. Ac primũ causa accusandi quæ fuerit, ostẽdam, vt idipsum A. Cluentium vi & necessitate coactũ fecisse videatis. Cum manifesto venenum deprehendisset, quod vir matris Oppianicus ei parauisset, & res non cõ- 14
iectura, sed oculis ac manibus teneretur, neque in causa vlla dubitatio posset esse, accusauit Oppianicum. quàm constanter & quàm diligẽter, postea dicam: nunc hoc scire vos volui, nullam huic aliam accusandi causam fuisse, nisi vti propositum vitæ periculũ, & quotidianas capitis insidias hac vna ratione vitaret: atque vt intelligatis his accusatũ esse criminibus Oppianicum, vt neque accusator timere, neque reus sperare debuerit, pauca vobis illius iudicii crimina exponam. quibus cognitis nemo vestrũ mirabitur, illum diffidentẽ rebus suis ad Stalenum, atque ad pecuniam confugisse. Larinas quædã fuit Dinea, socrus Oppianici, quæ filios habuit M. & Numerium Aurios & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptã Oppianico. M. Aurius adolescentulus bello Italico captus apud Asculũ, in Q. Sergii Senatoris eius, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo. Numerius autẽ Aurius frater eius mortuus est: hæredémq; Cn. Magium fratrem suum 15
reliquit. postea Magia vxor Oppianici mortua est. postremo vnus qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius est mortuus. Is fecit hæredem illum adolescẽtem Oppianicũ, sororis suæ filium, eúmq; partiri cũ Dinea matre iussit. Interim venit index ad Dineam neque obscurus, neque incertus: qui nũtiaret ei filium eius M. Aurium viuere, & in agro Gallico esse in seruitute. mulier amissis liberis, cum vnius filii recuperãdi spes esset ostentata: omnes suos propinquos, filiíque sui necessarios conuocauit, & ab his flens petiuit vt negotium susciperent, adolescentem inuestigarent, sibi restituerent eum filium, quem tantũ vnũ ex mulris fortuna reliquum esse voluisset. Hæc cum agere instituisset, oppressa morbo est. itaque testamentum fecit eiusmodi, vt illi filio HS CCCCLIII millia legaret, hæredẽ institueret 16
eundem illum Oppianicum nepotẽ suum: atque his diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum viua Dinea instituerant, ita mortua illa, ad inuestigãdum Aurium cum eodem illo indice in agrum Gallicũ profecti sunt. Interim Oppianicus, vt ex sicuti multis ex rebus reperietis, singulari scelere & audacia, per quendam Gallicanum miliarem suum primum illũ indicem pecunia corrupit: deinde ipsum Aurium nõ ma iactura facta tollẽdum interficiendúmque curauit. Illi autẽ qui erant ad propinquu uestigandum & recuperandũ profecti, literas Larinũ ad Aurios illius adolescentis pr quos, suósque necessarios mittunt, sibi difficilem esse inuestigandi rationẽ, quòd int rent indicem ab Oppianico esse corruptum. quas literas A. Aurius vir fortis & ex & domi nobilis, M. illius Aurii propinquus, in foro palàm, multis audientibus, cum Oppianicus, recitat, & clarissima voce se nomen Oppianici, si interfectum M. Aur perisset, delaturum esse testatur. Interim breui tempore illi, qui erant in agrũ Gal fecti, Larinum reuertuntur: interfectum esse M. Aurium renũtiant. Animi non s pinquorũ, sed etiam omnium Larinatium odio Oppianici, & illius adolescentis dia commouentur. Itaque cum A. Aurius, qui antea denunciarat, clamore hom nis insequi cœpisset, Larino profugit, & se in castra clarissimi viri Q. Metelli c illam fugã, & sceleris & conscientiæ testem, nunquam se iudiciis, nunquam l quam inermem inimicis committere ausus est. sed per illã L. Syllæ vim, atq Larinum in summo timore omnium cum armatis aduolauit. Quatuorviros cipes fecerãt, sustulit: se à Sylla, & alios præterea tres factos esse dixit: & ab e imperatum, vt Aurium illum, qui sibi delationem nominis & capitis peric & alterum Aurium, & eius C. filium, & Sex. Virbium, quo sequestre in illo i pendo dicebatur esse vsus, proscribendos, interficiendósque curaret. Itaque me interfectis, non mediocri ab eo cæteri proscriptionis, & mortis metu t

rebus in causa iudicióque patefactis, quis est qui illum absolui potuisse arbitraretur? Atque hæc parua sunt, cognoscite reliqua: vt non aliquando condemnatum esse Oppianicum, sed aliquandiu incolumem fuisse miremini. Primùm videte hominis audaciam. Sassiam in matrimonium ducere Habiti matrem, illam, cuius virum A. Aurium occiderat, concupiuit. vtrum impudentior hic qui postulet: an crudelior illa si nubat, difficile dictu est. sed tamen vtriusque humanitatem, cõstantiámque cognoscite. Petit Oppianicus vt sibi Sassia nubat, & id magnopere contendit. illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aspernatur, non denique illam Oppianici dexteram, viri sui sanguine redundantem reformidat: sed quòd haberet tres ille filios, idcirco se ab his nuptiis abhorrere respondit. Oppianicus qui pecuniam Sassiæ concupiuisset, domo sibi quærẽdum remedium existimauit ad eam moram, quæ nuptiis afferebatur: nam cum haberet ex Nouia infantẽ filium, alter autem eius filius Pappia natus, Teani Apuli, quod abest à Larino decẽ & octo milia passuum, apud matrẽ educaretur: accersit subito sine causa puerum Teano, quod facere nisi ludis publicis aut festis diebus antea non solebat. mater nihil mali misera suspicans mittit. ille se Tarentum proficisci cum simulasset, eo ipso die puer, cum hora vndecima in publico valens visus esset, ante noctẽ mortuus, & postridie antequã luceret, combustus est. Atque hunc tantum mœrorem matri prius hominum rumor, quàm quisquam ex Oppianici familia renunciauit. illa cum vno tẽpore audisset sibi non solum filium, sed etiam exequiarũ munus ereptum, Larinum confestim exanimata venit, & ibi de integro funus iam sepulto filio fecit: dies nondum decem intercesserant cum ille alter filius infans necatur. Itaque nubit Oppianico continuo Sassia lætanti iam animo & spe optima confirmata: nec mirum, quæ se nõ nuptialibus donis, sed filiorũ funeribus delinitã videret. Itaque quod cæteri propter liberos pecuniæ cupidiores solent esse, ille propter pecuniã liberos amittere iucundum esse duxit. Sentio Iudices, vos pro vestra humanitate his tantis sceleribus breuiter à me demõstratis, vehemẽter esse cõmotos. quo tandem igitur animo fuisse illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendũ fuit, verum etiã iudicandũ? vos auditis de eo, in quẽ iudices non estis: de eo, quem non videtis: de eo, quem odisse iam nõ potestis: de eo, qui & naturæ & legibus satisfecit: quem leges exilio, natura morte multauit: auditis nõ ab inimico, auditis sine testibus: auditis cũ ea quæ copiosissime dici possunt, breuiter à me strictímque dicuntur. Illi audiebant de eo, de quo iurati sententias ferre debebant: de eo, cuius præsentis nefarium & consceleratum vultum intuebantur: de eo quem oderant propter audaciam, de eo quem omni supplicio dignum esse ducebant: audiebant ab accusatoribus, audiebant verba multorũ testium, audiebant cum vnaquaque de re à P. Cannutio homine eloquentissimo grauiter & diu diceretur. Et est quisquam, qui cum hæc cognouerit, suspicari possit Oppianicum iudicio oppressum & circunuentum esse innocentem? Aceruatim iam reliqua Iudices dicam, vt ad ea quæ propiora huius causæ & adiunctiora sunt, perueniam. Vos quæso memoria teneatis, nõ mihi hoc esse propositũ, vt accusem Oppianicũ mortuũ: sed cum hoc persuadere vobis velim, iudiciũ ab hoc non esse corruptum, hoc vti initio ac fundamento defensionis, Oppianicũ hominem sceleratissimum & nocentissimũ, esse damnatum: qui vxori suæ Cluentiæ, quæ amita huius Habiti fuit, cũ ipse poculum dedisset, subito illa in media potione exclamauit, se maximo cũ dolore mori: nec diutius vixit, quàm locuta est. nã in ipso sermone hoc & vociferatione mortua est. & ad hãc mortẽ tam repentinã, vocémque moriẽtis, omnia præterea quæ solẽt esse indicia & vestigia veneni, in illius mortuæ corpore fuerũt. eodémque veneno C. Oppianicũ fratrẽ necauit. Neque est hoc satis, tametsi in ipso fraterno parricidio nullũ scelus prætermissum videtur: tamẽ, vt ad hoc nefarium facinus accederet, aditũ sibi aliis sceleribus antè muniuit. Nam cũ esset grauida Auria fratris vxor, & iam appropinquare partus videretur, mulierẽ veneno interfecit: vt vnà, illa, & quod erat ex fratre conceptũ, necaretur. postea fratrẽ aggressus est, qui sero iam exhausto illo poculo mortis, cũ & de suo, & de vxoris interitu clamaret, testamẽtúmque mutare cuperet, in ipsa significatione huius volũtatis est mortuus. ita mulierẽ, ne partu eius ab hæreditate fraterna excluderetur, necauit. fratris autẽ liberos prius vita priuauit, quàm illi hanc

ab natura propriam lucem accipere potuerunt: vt omnes intelligerēt nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse, cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset. Memoria teneo, Milesiam quandam mulierē, cum essem in Asia, quòd ab hæredibus secundis accepta pecunia partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque iniuria, quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, hæredem familiæ, designatum Reip. ciuem sustulisset. Quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? siquidem illa cū suo corpori vim attulisset, seipsam cruciauit. hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem atque cruciatum. cæteri non videntur in singulis hominibus multa parricidia suscipere posse: Oppianicus inuētus est qui in vno corpore plures necaret. Itaque cum hanc eius consuetudinem, audaciámque cognosceret auunculus illius adolescentis Oppianici, Cn. Magius, isque graui morbo affectus esset, & hæredem illum sororis suæ filium faceret, amicis adhibitis præsente matre sua Dinea, vxorem suam interrogauit essétne prægnās. quæ cum se esse respondisset, ab ea petiuit vt se mortuo apud Dineam, quæ tum ei mulieri socrus erat, quoad pareret, habitaret: diligentiámque adhiberet, vt id quod concæperat seruaret, vt saluum parere posset. Itaque ei testamento legat grandem pecuniam à filio, siqui natus esset: ab secundo hærede nihil legat. Quid de Oppianico suspicatus sit, videtis. quid iudicarit, obscurum non est. nam cum eius filium faceret hæredem, eum tutorem liberis non adscripsit. Quid Oppianicus fecerit cognoscite: vt illum Magium intelligatis longe animo prospexisse morientem. quæ pecunia mulieri legata erat à filio, siqui natus esset, eam præsentem Oppianicus non debitā mulieri, soluit: si hæc solutio legatorū, & non merces abortionis appellanda est, quo illa precio accæpto, multísque præterea muneribus quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur, spem illam, quam in aluo cōmendatam à viro continebat, victa auaritia sceleri Oppianici vendidit. nihil posse iam ad hanc improbitatē addi videtur. Attendite exitū. quæ mulier obtestatione viri decē illis mensibus ne domū quidem vllam, nisi socrus suæ nosse debuit, hæc quinto mense post viri mortem, ipsi Oppianico nupsit: quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt. erant enim non matrimonii dignitate, sed sceleris societate cōiunctæ. Quid illa cædes Asinii Larinatis adolescētis pecuniosi, quàm clara tum recēti re fuit? quàm omniū sermone celebrata? Fuit Aiulius quidam Larinas perdita nequitia & summa egestate, arte quadā pr tus ad libidines adolescentulorū excitandas accōmodata. qui vt se blanditiis & assentat nibus in Asinii consuetudinē penitus immersit, Oppianicus cōtinuò sperare cœpit ho Aiulio tanquā aliqua machina admota, capere Asinii adolescentiā & fortunas eius pa expugnare posse. ratio excogitata Larini est: res translata Romam. iniri enim id cons facilius in solitudine, perfici rem eiusmodi commodius in turba posse arbitrati sunt nius cum Aiulio Romā est profectus. hos vestigiis Oppianicus consecutus est. Iam mæ vixerint, quibus conuiuiis, quibus flagitiis, quantis & quàm profusis sumptib modo conscio, sed etiam cōuiua & adiutore Oppianico, longum est mihi dicere, pr ad alia properanti. Exitū huius assimulatæ familiaritatis cognoscite. Cum esset adolescens apud muliereculam quandam, atque ibi pernoctaret, & ibi diem posterum comm Aiulius vt erat constitutum, simulat se ægrotare & testamentum facere velle. O obsignatores ad eum, qui neque Asiniū, neque Aiulium nossent, adducit, & illu appellat. ipse testamento Asinii nomine obsignato, discedit. Aiulius illico con nius autem breui illo tempore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdam extra portam Esquilinam perductus, occiditur. Qui cum vnum iam & alterum diem desideraretur: neque in his locis vbi ex consuetudine quærebatur, inueniretur: & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret, nuper se & suos amicos testamentū eius obsignasse: liberti Asinii & nonnulli amici, quòd eo die, quo postremum Asinius visus erat, Aiuliū cum eo fuisse, & à multis visum esse constabat: in eum inuadunt, & hominē ante pedes Q. Manilii, qui tum erat triumuir cōstituunt. atque ille continuo nullo teste, nullo indice, recētis maleficii cōscientia perterritus, omnia, vt à me paulò antè dicta sunt, exponit: Asiniúmque ab se, cōsilio Oppianici interfectū fatetur. Extrahitur domo latitans Oppianicus à Manilio: index Aiulius

ex altera parte corām tenetur. Hîc iam quid reliqua quæritis? Maniliū plerique noratis. non ille honorem à pueritia, non studia virtutis, non vllum existimationis bonæ fructum vnquam cogitarat, sed ex petulanti atque improbo scurra, in discordiis ciuitatis ad eā columnam, ad quam multorum sæpe conuitiis perductus erat, tum suffragiis Populi peruenerat. itaque rem cum Oppianico transigit: pecuniam ab eo accipit: causam & susceptā & manifestā relinquit. Ac tum in Oppianici causa, crimē hoc Asinianū cum testibus multis, tū vero indicio Auilii probabatur. in quo inter allegatos, Oppianici nomen primū esse cōstabat, eius quem vos miserū atque innocentē, falso iudicio circumuētum esse dicitis. Quid? auiam tuam Oppianice Dineam, cui tu es hæres, pater tuus non manifesto necauit? ad quam cum adduxisset medicum illum suum iam cognitum & sæpe victorē, per quem interfecerat plurimos, mulier exclamat se ab eo nullo modo velle curari, quo curāte suos omnes perdidisset. tum repente Anconitanum quendam L. Clodium pharmacopolam circumforaneum, qui casu tum Larinū venisset, aggreditur, & cum eo HS quadringentis, id quod ipsius tabulis tum est demonstratum, transigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa restarent, simul atque introductus est, rem conficit. prima potione mulierem sustulit: neque postea Larini punctum est temporis commoratus. Eadem hac Dinea testamentum faciente, cum tabulas prehendisset Oppianicus, qui gener eius fuisset, digito legata deleuit: & cum id multis locis fecisset, post mortem eius, ne lituris coargui posset, testamentū in alias tabulas transcriptum signis adulterinis obsignauit. Multa prætereo cōsulto: etenim vereor ne hæc ipsa nimium multa esse videantur: vos tamen eum similem sui fuisse in cæteris vitæ suæ partibus existimare debetis. Illum tabulas publicas Larini censorias corrupisse Decuriones vniuersi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationē, nemo rem vllam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis & affinibus tutorem vnquam liberis suis scripsit. nemo illum aditu, nemo congressione, nemo sermone, nemo conuiuio dignum iudicabat: omnes aspernabantur, omnes abhorrebant: omnes vt aliquam immanem ac perniciosam bestiam, pestēmque fugiebant. hunc tamen hominem tam audacem, tam nefarium, tam nocentem nunquam accusasset Habitus Iudices, si id prætermittere salno capite suo potuisset. Erat huic inimicus Oppianicus: erat, sed tamen erat vitricus. crudelis & huic infesta mater: attamen mater. postremo nihil tam remotū ab accusatione, quàm Cluētius & natura, & voluntate, & instituta ratione vitæ. Sed cū esset hæc illi proposita conditio, vt aut iuste, piéque accusaret, aut acerbe, indignéque moreretur: accusare quoquo modo posset, quàm illo modo emori maluit. Atque vt hæc ita esse perspicere possitis, exponā vobis Oppianici facinus manifesto cōpertum atque deprehensum, ex quo simul vtrunque & huic accusare, & illum condemnari necesse fuisse intelligetis. Martiales quidam Larini appellabātur ministri publici Martis, atque ei deo veteribus institutis, religionibúsque Larinatiū consecrati. quorū cum satis magnus numerus esset, cúmque item vt in Sicilia permulti Venerei sunt, sic illi Larini in Martis familia numerarētur: repente Oppianicus eos omnes liberos esse, ciuésque Ro. cœpit defendere. grauiter id Decuriones Larinatiū, cunctíque municipes tulerunt. Itaque ab Habito petiuerūt vt eā causam susciperet, publicéque defenderet. Habitus cum se ab omni eiusmodi negocio remouisset, tamē pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo quòd se nō solum suis commodis, sed etiam suorū municipum, cæterorumque necessariorū natum esse arbitrabatur, voluntati vniuersorū Larinatiū deesse noluit. Susceptą causa, Romámque delata, magnæ quotidie cōtentiones inter Habitum & Oppianicū ex vtriusque studio defen-citabantur. Erat ipse immani, acerbáque natura Oppianicus: incēdebat eius amentiam infesta atque inimica filio mater Habiti. magni autem illi sua interesse arbitrabātur, hunc à causa Martialiū dimouere. Suberat etiam alia causa maior quæ Oppianici hominis auarissimi atque audacissimi mentē maxime cōmouebat. nam Habitus vsque ad illius iudicii tempus nullum testamētum vnquam fecerat: neque enim legare eiusmodi matri, poterat in animum inducere, neque testamento nomen omnino prætermittere parentis. Id cum Oppianicus sciret (neque enim erat obscurum) intelligebat Habito mortuo, bona eius omnia ad matrem esse ventura: quæ ab sese postea, aucta pecunia maiore præmio, orbata

filio minore periculo,necaretur.Itaque his rebus incenſus,qua ratione Habitū veneno tol-
lere conatus ſit,cognoſcite.C.& L. Fabritii fratres gemini fuerunt ex municipio Aletrina-
te,homines inter ſe cū forma, tum moribus ſimiles: municipū autem ſuorū diſſimillimi,in
quibus quantus ſplendor ſit,quàm propè æquabilis,quàm ferè omniū conſtans & modera
ta ratio vitæ,nemo veſtrū(vt mea fert opinio)ignorat. His Fabritiis ſemper vſus eſt Oppia
nicus familiariſſime.Iam hoc ferè ſcitis omnes,quantā vim habeat ad coniungendas ami-
citias ſtudiorum ac naturæ ſimilitudo. Cum illi ita viuerēt, vt nullum quæſtum turpē eſſe 15
arbitrarentur,cum omnis ab his fraus,omnes inſidiæ circunſcriptionéſque adoleſcentium
naſcerentur,cúmque eſſent vitiis atque improbitate omnibus noti,ſtudioſe vt dixi, ad eo-
rum ſe familiaritatē multis iam ante annis Oppianicus applicarat. Itaque tum ſic ſtatuit,
per C.Fabritium(nam L.erat mortuus) inſidias Habito cōparare. Erat illo tēpore infirma
valetudine Habitus:vtebatur autē medico ignobili,ſed ſpectato homine Cleophāto, cuius
ſeruum Diogenem Fabritius ad venenum Habito dandum ſpe & precio ſollicitare cœpit.
ſeruus nō incallidus,ſed vt ipſa res declarauit, frugi atque integer, ſermonē Fabritii nō eſt
aſpernatus, rem ad dominū detulit.Cleophantus autē cum Habito eſt locutus.Habitus au
tem ſtatim cum M.Bebrio Senatore familiariſſimo ſuo cōmunicauit: qui qua fide,qua pru
dentia, qua dignitate fuerit,meminiſſe vos arbitror. Ei placuit vt Diogenem Habitus eme 16
ret à Cleophanto,quo facilius aut cōprehenderetur res,eius indicio,aut falſa eſſe cognoſce-
retur.Ne multis,Diogenes emitur:venenum diebus paucis(multi viri boni cum ex occul-
to interueniſſent)pecuniáque obſignata, quæ ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri
liberti Fabritiorum deprehenditur. Prò dii immortales, Oppianicum quiſquam his rebus
cognitis,circunuentum dicit eſſe? quis vnquam audacior, quis nocentior,quis apertior in
iudicium adductus eſt? quod ingenium, quæ facultas dicendi,quæ à quoquam excogitata
defenſio huic vni crimini potuit obſiſtere? ſimul & illud , quis eſt qui dubitet quin hac re
comperta, manifeſtóque deprehenſa,aut obeunda mors Cluentio, aut ſuſcipienda accuſa-
tio fuerit?Satis eſſe arbitror demonſtratum Iudices, iis criminibus accuſatum eſſe Oppia-
nicum,vt honeſte abſolui nullo modo potuerit. Cognoſcite nunc ita reum citatū eſſe il- 17
lum,vt re ſemel atque iterū præiudicata, condemnatus in iudiciū venerit. nam Cluentius
Iudices,primùm nomen eius detulit,cuius in manibus venenū deprehenderat:is erat libe[illegible]
tus Fabritiorum Scamander. integrum conſilium,iudicii corrupti nulla ſuſpitio, ſimp[illegible]
in iudicium cauſa, certa res, verum crimen allatum eſt. Hic tum Fabritius is,de quo a[illegible]
dixi,qui liberto damnato ſibi illud impendere periculum videret, quòd mihi cum Al[illegible]
natibus vicinitatem & cum pleriſque eorum magnum vſum eſſe ſciebat, frequentes e[illegible]
me domum adduxit.qui quanquā de homine,ſicut neceſſe erat,exiſtimabant,tamen [illegible]
erat ex eodem municipio,ſuæ dignitatis eſſe arbitrabantur,eum,quibus rebus poſſe[illegible]
fendere:idque à me vt facerem,& vt cauſam Scamandri ſuſciperem,petebant: in qu[illegible]
patroni omne periculum continebatur . Ego qui neque illis talibus viris ac tam am[illegible]
bus mei rem poſſem vllam negare,neque illud crimen tantum ac tam manifeſtum eſſe ar-
bitrarer, ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſam commendabant [illegible]
bantur:pollicitus iis ſum,me omnia,quæ vellent, eſſe facturum. Res agi cœpta [illegible]
eſt Scamander reus: accuſabat P.Cannutius homo in primis ingenioſus & in d[illegible]
ercitatus: accuſabat autem ille quidem Scamandrum verbis tribus, venenum [illegible]
henſum. Omnia tela totius accuſationis in Oppianicum coniiciebantur:aper[illegible]ebatur cau-
ſa inſidiarum: Fabritiorum familiaritas commemorabatur: hominis vita & audacia pro-
ferebatur ; denique omnis accuſatio variè , grauitérque tractata, ad extremum manifeſta
veneni deprehenſione concluſa eſt.Hîc ego cū ad reſpondendū ſurrexi,qua cura dii immor 18
tales,qua ſollicitudine animi, quo timore? Semper equidē magno cū metu incipio dicere:
quotieſcunque dico,toties mihi videor in iudiciū venire,non ingenii ſolum,ſed etiā virtu-
tis atque officii:ne aut id profiteri videar,quod nō poſſim implere,quod eſt [illegible] impudentiæ:aut
id non efficere,quod poſſim,quod eſt aut perfidiæ, aut negligentiæ. tum [illegible] ero ita ſum per-
turbatus vt omnia timerē:ſi nihil dixiſſem,ne infantiſſimus:ſi multa in e[illegible]modi cauſa di-

xissem, ne impudētissimus existimarer. Collegi me aliquando & ita constitui, fortiter esse
agendum: illi ætati, qua tum eram, solere laudi dari, etiam si in minus firmis causis homi-
num periculis non defuissem. Itaque feci, sic pugnaui, sic omni ratione contendi, sic ad o-
mnia confugi, quantū ego assequi potui, remedia ac perfugia causarū, vt hoc, quod timide
40 dicam, cōsecutus sim, nequis illi causæ patronū defuisse arbitraretur. sed vt quicquid ego
apprehēderam, statim accusator extorquebat è manibus. Si quæsieram an inimicitiæ Sca-
mandro cum Habito, fatebatur nullas fuisse: sed Oppianicū cuius ille minister fuisset, huic
inimicissimū fuisse atque esse, dicebat. sin autem illud egerā, nullum ad Scamandrū morte
Habiti venturū emolumentū fuisse concedebat: sed ad vxorē Oppianici hominis in vxo-
ribus necandis exercitati, omnia bona Habiti vētura esse dicebat. Cum illa defensione v-
sus essem, quæ in libertinorū causis honestissima semper existimata est, Scamādrum patro-
no esse probatum fatebatur: sed quærebat cui probatus esset ipse patronus. Cū ego pluribus
verbis in eo cōmoratus essem, Scamandro factas insidias esse per Diogenē: cōstitutúmque
inter eos de alia re fuisse vt medicamentum, non venenum Diogenes afferret, hoc cuiuis
41 vsui venire posse: quærebat cur in eiusmodi locum tam abditum, cur solus, cur cum obsi-
gnata pecunia venisset. denique hoc loco causa testibus honestissimis hominibus preme-
batur. M. Bebrius de suo consilio Diogenem emptum, se præsente Scamandrum cum ve-
neno, pecuniáque deprehēsum esse dicebat. P. Quintius Varus homo summa religione &
summa authoritate præditus, de insidiis quæ fierent Habito, & de sollicitatione Diogenis
recenti re secum Cleophantum locutum esse dicebat. atque in illo iudicio cum Scaman-
drum nos defendere videremur, verbo ille reus erat: re quidē vera, & periculo & tota accu
satione, Oppianicus. Neque id obscure ferebat, nec dissimulare vllo modo poterat: aderat
frequēs: aduocabat: omni studio, gratiáque pugnabat: postremo id quod maximo malo illi
causæ fuit, hoc ipso in loco, quasi reus ipse esset, sedebat. Oculi omnium iudicū nō in Sca-
42 mādrum, sed in Oppianicum cōiiciebantur: timor eius, perturbatio, suspensus, incertúsque
vultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea suspitiosa, hæc aperta ac manifesta facie-
bant. Cum in consilium iri oporteret, quæsiuit ab reo C. Iunius Quæsitor ex lege illa Cor-
nelia, quæ tum erat, clàm an palàm de se sententiam ferri vellet. de Oppianici sententia
responsum est, quòd is Habiti familiarem Iunium esse dicebat, clam velle ferri. Itum est in
consilium: omnibus sententiis præter vnam, quam suam Stalenus esse dicebat, Scamander
prima actione cōdemnatus est. Quis tum erat omnium, qui Scamandro cōdemnato non
iudicium de Oppianico factum esse arbitraretur? quid est illa damnatione iudicatum, nisi
venenum id quod Habito daretur, esse quæsitum? quæ porrò tenuissima suspitio collata in
Scamandrum est, aut conferri potuit, vt is sua sponte necare voluisse Habitum putaretur?
43 atque hoc tum iudicio facto, & Oppianico re, & existimatione iam, lege & pronuntiatione
nondū condemnato, tamen Habitus Oppianicū reum statim non fecit. voluit cognosce-
re vtrum iudices in eos solos essent seueri, quos venenum habuisse ipsos comperissent: an
etiam cōsilia, conscientiásque eiusmodi facinorum supplicio dignas iudicarent. Itaque C.
Fabritium, quem propter familiaritatem Oppianici cōscium illi facinori fuisse arbitraba-
tur, reum statim fecit: vtque ei locus primus constitueretur, propter causæ coniunctionem
impetrauit. Hic tum Fabritius non modo ad me meos vicinos & amicos Aletrinates non
adduxit: sed ipse iis neque defensoribus vti postea, neque laudatoribus potuit. Rem enim
44 integrā hominis non alieni, quanuis suspitiosam defendere, humanitatis esse putamus: iu-
dicatā labefactare conari, impudētiæ. Itaque tum ille inopia & necessitate coactus, in causa
eiusmodi ad Cepasios fratres cōfugit, homines industrios, atque eo animo, vt quæcūque di
cēdi potestas esset data, in honore atque in beneficio ponerēt. Iam hoc quoque propè ini-
quissime cōparatum est, quod in morbis corporis, vt quisq; est difficillimus, ita medicus no
bilissimus atq; optimus quæritur. in periculis capitis, vt quæq; causa difficillima est, ita de-
terrimus obscurissimúsque patronus adhibetur. nisi forte hæc causa est, quòd medici nihil
præter artificiū, oratores etiā authoritatē præstare debēt. Citatur reus. agitur causa. paucis
verbis accusat, vt de re iudicata, Cannutius. incipit lōgo & alte petito prooemio respōdere
maior Cepasius. Primo attēte auditur eius oratio: erigebat animū iam demissum & oppres-

ſum Oppianicum, gaudebat ipſe Fabricius: nõ intelligebat animos iudicũ, nõ illius eloquentia, ſed defenſionis impudẽtia cõmoueri. Poſteaquam de re cœpit dicere, ad ea quæ erant 45
in cauſa addebat etiam ipſe noua quædã vulnera. hoc quanquam ſedulo faciebat, tamen interdũ nõ defendere, ſed præuaricari accuſatori videbatur. Itaque cum calliditſſime ſe dicere putaret, & cũ illa verba grauiſſima ex intimo artificio deprõpſiſſet, Reſpicite Iudices hominum fortunas, reſpicite dubios variòſq; caſus, reſpicite C. Fabricii ſenectutẽ: cum hoc RESPICITE ornãdæ orationis cauſa ſæpe dixiſſet, reſpexit ipſe: at C. Fabritius à ſubſelliis demiſſo capite diſceſſerat. Hîc iudices ridere, ſtomachari, atq; acerbe ferre: patronus cauſam ſibi eripi, & ſe cætera de illo loco, Reſpicite Iudices, nõ poſſe dicere: nec quicquã propius eſt factũ, quàm vt illum perſequeretur, & collo obtorto ad ſubſellia reduceret, vt reliqua poſſet perorare. Iam tum Fabritius primum ſuo iudicio quod eſt grauiſſimum: deinde legis vi & ſententiis iudicum eſt condemnatus. Quid eſt quod iam de Oppianici cau- 46
ſa plura dicamus? apud eoſdẽ iudices reus eſt factus, cum is duobus præiudicus iam damnatus eſſet: ab iiſdem autem iudicibus qui Fabritiorum damnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus eſt conſtitutus: accuſatus eſt criminibus grauiſſimis, iis quæ à me breuiter dicta ſunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto. accuſatus eſt apud eos qui & Scamandrum miniſtrum Oppianici, & Fabritium conſcium maleficii condemnarãt. Vtrum per deos immortales magis eſt mirandũ, quòd is condemnatus eſt, an quòd omnino reſpondere auſus eſt? Quid enim illi iudices facere potuerũt, qui ſi innocẽtes Fabritios condemnaſſent, tamen in Oppianico ſibi conſtare & ſuperioribus conſentire iudiciis debuerunt? an vero illi ſua per ſe ipſi iudicia reſcinderent, cum cæteri ſoleant in iudi- 47
cando, ne ab aliorum iudiciis diſcrepent, prouidere? & illi qui Fabritii libertũ, quia miniſter in maleficio fuerat: patronum, quia conſcius, condemnaſſent: ipſum principẽ atque architectum ſceleris abſoluerẽt? & qui cæteros nullo præiudicio facto, tamen ex ipſa cauſa condemnaſſent: hunc quem bis condemnatum iam acceperant, liberarent? tum vero illa iudicia Senatoria, non falſa inuidia, ſed vera atque inſigni turpitudine notata, atque operta dedecore & infamia, defenſioni locum nullũ reliquiſſent. Quid enim tandem illi iudices reſponderent, ſiquis ab iis quæreret, Cõdemnaſtis Scamandrum, quo crimine? nempe quòd Habitum per ſeruum medici veneno necare voluiſſet. Quid Habiti morte Scamander c[...] ſequebatur? nihil. ſed adminiſter erat Oppianici. Cõdemnaſtis C. Fabritium. quid ita? q[...] cum ipſe familiariſſime Oppianico vſus, libertus autẽ eius in maleficio deprehenſus e[...] illum expertem eius conſilii fuiſſe nõ probabatur. Si igitur ipſum Oppianicũ bis ſuis i[...] ciis condemnatũ abſoluiſſent, quis tantã turpitudinẽ iudiciorum, quis tantã incõſtan[...] rerum iudicatarum, quis tantam libidinem iudicum ferre potuiſſet? Quòd ſi hoc vi[...] quod iam hac omni oratione patefactum eſt, illo iudicio reum condemnari, præſer[...] iiſdem iudicibus qui duo præiudicia feciſſent, neceſſe fuiſſe: ſimul illud videatis [...] eſt, nullam accuſatori cauſam eſſe potuiſſe cur iudicium vellet corrumpere. Quær[...] abs te Tite Acti, relictis iam cæteris argumẽtis omnibus, num Fabritios quoque innocentes condemnatos exiſtimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta eſſe dicas, q[...] diciis alter à Staleno ſolo abſolutus eſt, alter etiam ipſe ſe condemnauit? Age ſi [...] cuius maleficii? nunquid præter venenum quæſitum, quo Habitus necaretur, obi[...] nunquid aliud in illis iudiciis verſatum eſt, præter haſce inſidias Habito ab Op[...] Fabritios factas? nihil, nihil inquã aliud Iudices reperietis. Extat memoria, ſunt tabulæ publicæ: redargue me, ſi mentior: teſtium dicta recita: doce in illorũ iudiciis quid præter hoc venenum Oppianici, non modo in criminis, ſed in maledicti loco ſit obiectum. multa dici poſſunt quare ita neceſſe fuerit iudicari. ſed ego occurrã expectationi veſtræ Iudices. nam etſi à vobis ſic audior, vt nũquam benignius, neque attentius quenquam auditum putem: tamen vocat me aliò iandudum tacita veſtra expectatio quæ mihi obloqui videtur, Quid ergo? negáſne illud iudicium eſſe corruptũ? non nego. ſed ab hoc corruptu[...] non eſſe confirmo. A quo igitur eſt corruptum? opinor, primùm ſi incertum fuiſſet qu[...] iſnam exitus illius iudicii futurus eſſet, veriſimilius tamen eſſet, eum potius corrupiſſe [...] qui metuiſſet ne ipſe condemnaretur, quàm illum qui veritus eſſet ne alter abſolueretur. Deinde cum eſ-

ſet nemini dubiū quod iudicari neceſſe eſſet, eum certe potius qui ſibi aliqua ratione diffideret, quàm eum qui omni ratione confideret: poſtremo certe potius illum qui bis apud eos iudices offendiſſet, quàm eum qui bis cauſam iis probauiſſet. Vnum quidem certe nemo erit tam iniquus Cluentio qui mihi non concedat, ſi cōſtet corruptum illud eſſe iudicium, aut ab Habito, aut ab Oppianico eſſe corruptū. ſi doceo nō ab Habito, vinco ab Oppianico: ſi oſtēdo ab Oppianico, purgo Habitū. Quare etſi ſatis docui, rationem nullā huic corrūpendi fuiſſe, ex quo intelligitur ab Oppianico eſſe corruptū: tamen de illo ipſo ſeparatim cognoſcite.

11 Atque ego illa nō argumētabor quæ ſunt grauia vehemēter, eum corrupiſſe qui in periculo fuerit, eum qui metuerit, eum qui ſpem ſalutis in alia ratione nō habuerit, eum qui ſemper ſingulari fuerit audacia. multa ſunt eiuſmodi. Verū cū habeā rem non dubiam, ſed apertā atque manifeſtā, enumeratio ſingulorū argumētorum non eſt neceſſaria. Dico C. AElio Staleno iudici pecuniā grandē Statium Albium ad corrūpendum iudicium dediſſe. nunquis negat? Te appello Oppianice, te T. Acti: quorū alter eloquentia damnationē illā, alter tacita pietate deplorat. audete negare ab Oppianico, Staleno iudici pecuniam datam: negate, negate inquam in eo loco. Quid reticetis? at negare nō poteſtis quod repetiſtis, quod cōfeſſi eſtis quod abſtuliſtis. Quo tandē igitur ore mentionē corrupti iudicii facitis, cū ab iſta parte, iudici pecuniam ante iudicium datā, poſt iudiciū ereptā eſſe

12 fateamini? quonam igitur hæc modo geſta ſunt? Repetā paulo altius Iudices, & omnia quæ in diuturna obſcuritate latuerunt, ſic aperiam, vt ea cernere oculis videamini. Vos, quæſo, vt adhuc me attente audiſtis, item quæ reliqua ſunt, audiatis: profecto nihil à me dicetur, quod non dignū hoc cōuentu & ſilentio, dignū veſtris ſtudiis atque auribus eſſe videatur. Nam vt primū Oppianicus ex eo, quòd Scamāder reus erat factus, quid ſibi impenderet cœpit ſuſpicari, ſtatim ſe ad hominis egentis, audacis, in iudiciis corrumpendis exercitati, tum autē iudicis Staleni familiaritatē applicauit. ac primum Scamandro reo, tantū donis datis, muneribúſq; perfecerat, vt eo authore vteretur cupidiore, quàm fides iudicis poſtulabat. Pòſt autē cū eſſet Scamander vnius Staleni ſentētia abſolutus, patronus autē Scamandri ne ſua quidē ſententia liberatus, acrioribus ſalutis ſuæ remedijs ſubueniendū putauit.

13 Tum à Staleno, ſicut ab homine ad excogitandū acutiſſimo, ad audendū impudentiſſimo, ad efficiendū acerrimo (hæc enim ille & aliqua ex parte habebat, & maiore ex parte ſe habere ſimulabat) auxilium capiti & fortunis ſuis petere cœpit. Iam hoc non ignoratis Iudices, vt etiam beſtiæ fame dominante plerunque ad eum locū, vbi paſtæ aliquādo ſint, reuertantur? Stalenus ille biennio ante, cum cauſam bonorū Safinii Atellæ recepiſſet, ſexcētis millibus nummûm ſe iudicium corrupturū eſſe dixerat. quæ cū accepiſſet à pupillo, ſuppreſſit, iudicióq; facto, nec Safinio, nec bonorū emptoribus reddidit. Quam cū pecuniam profudiſſet, & ſibi nihil non modo ad cupiditates ſuas, ſed ne ad neceſſitatē quidem reliquiſſet, ſtatuit ad eaſdē ſibi prædas ac ſuppreſſiones iudiciales reuertendū. Itaque cum Op-

14 pianicū iam perditū, & duobus iugulatum præiudiciis videret, promiſſis eum ſuis excitauit abiectum, & ſimul ſaluti deſperare vetuit. Oppianicus orare hominem cœpit vt ſibi rationem oſtenderet iudicii corrumpendi. ille autem (quemadmodū ex ipſo Oppianico poſtea eſt auditum) negauit quenquam eſſe in ciuitate præter ſe qui id efficere poſſit. Sed primo grauari cœpit, quòd ædilitatē ſe petere cū hominibus nobiliſſimis, & inuidiam atque offenſionem timere dicebat. pòſt exoratus, initio permagnam pecuniam popoſcit. deinde ad id peruenit quod confici potuit, & ſeſtertia ſexcēta quadraginta millia deferri ad ſe domum iuſſit. Quæ pecunia ſimulatque ad eū delata eſt, homo impuriſſimus ſtatim cœpit in eiuſmodi mente & cogitatione verſari, nihil eſſe ſuis rationibus vtilius, quàm Oppianicum condemnari. illo abſoluto, pecuniam illam aut iudicibus diſpertiendam, aut ipſi eſſe red-

15 dendam. damnato, repetiturum eſſe neminem. Itaque rem excogitat ſingularem. Atque hæc Iudices, quæ vere dicūtur à nobis, facilius credetis, ſi cum animis veſtris longo interuallo recordari C. Staleni vitam & naturam volueritis. nam perinde vt opinio eſt de cuiuſque moribus, ita quid ab eo factum & non factum ſit, exiſtimari poteſt. Cum eſſet egens, ſumptuoſus, audax, callidus, perfidioſus, & cum domi ſuæ miſerrimus & inaniſſimus,

tantum nummorum positum videret, ad omnem malitiam & fraudem versare mentem
suam hæc secum cogitans cœpit, Démne iudicibus? mihi igitur ipsi præter periculũ & in-
famiam quid quæratur?nihil excogitem quamobrem Oppianico damnari necesse sit? quî
tandem?nihil enim est quod fieri non possit. Siquis eum forte casus ex periculo eripuerit,
nónne reddendũ est?præcipitantem igitur impellamus inquit,& perditum prosternamus.
Capit hoc cõsilium vt pecuniam quibusdam iudicibus leuissimis polliceatur: deinde eam 56
postea supprimat: vt quoniam graues homines sua spõte seuere iudicaturos putabat, hos,
qui leuiores erãt,destitutione iratos Oppianico redderet. Itaque vt erat semper præposte-
rus atque peruersus, initium facit à Bulbo:& cũ quòd iam diu nihil quæsierat,tristẽ atque
oscitantẽ leuiter impellit,Quid tu,inquit? ecquid me adiuuas Bulbe?ne gratis reip.seruia-
mus? Ille vero simul atque hoc audiuit,Ne gratis,quo voles,inquit,sequar:sed quid affers?
Tum ei quadraginta millia,si esset absolutus Oppianicus pollicetur: & eum vt cæteros ap
pellet,quibuscũ loqui cõsuesset,rogat:atque etiam ipse cõditor totius negotii Guttã asper-
git huic Bulbo. Itaque minime amarus is visus est qui aliquid ex eius sermone speculæ de-
gustarat. Vnus & alter dies intercesserat,cũ res parũ certa videbatur:sequester & cõfirma-
tor pecuniæ desiderabatur. tum appellat hilari vultu hominẽ Bulbus,vt blãdissime potest, 57
Quid tu,inquit,Pacete?(hoc enim sibi Stalenus cognomẽ ex imaginibus AEliorũ delege-
rat:ne si se Ligurem fecisset, nationis magis suæ, quàm generis vti cognomine videretur)
qua de re mecũ locutus es,quærũt à me vbi sit pecunia. hic ille planus improbissimus quæ-
stu iudiciario pastus,qui illi pecuniæ,quam cõdiderat,spe iam atque animo incubaret,con
trahit frõtem (recordamini faciem atque illos eius fictos simulatósque vultus) queritur se
ab Oppianico destitutum: & qui esset totus ex fraude & mendacio factus, quíque ea vitia
quæ ab natura habebat,etiam studio atque artificio quodã malitiæ cõdiuisset,pulchre asse-
uerat se ab Oppianico destitutũ:atque hoc addit testimonii,sua illũ sentẽtia,quam palàm
omnes laturi essent,condemnatum iri. Manarat sermo in consilio, pecuniæ quandã men- 58
tionem inter iudices esse versatã:res neque tam fuerat occulta,quàm erat occultanda: ne-
que tam erat aperta,quàm reip.causa aperienda. In ea obscuritate ac dubitatione omniũ,
Cãnutio perito homini, qui quodã odore suspitionis Stalenum corruptũ esse sensisset, ne-
que dum rem perfectam arbitraretur, placuit repente Iudices pronuntiare. dixerunt se id
velle. Hic tum Oppianicus nõ magnopere pertimuit.rem à Staleno perfectã esse arbit[illegible]
batur. In consilium erant ituri iudices triginta & duo,sententiis decẽ & sex absolutio [illegible]
fici poterat:HS quadraginta millia nummũm in singulos iudices distributa: eum nume[illegible]
sententiarum conficere debebãt,vt ad cumulũ,spe maiorum præmiorũ ipsius Stalen[illegible]
tentiæ septimadecima accederet. Atque etiam casu tum, quòd illud repente erat fa[illegible]
Stalenus ipse non aderat,causam nescio quam apud iudicem defendebat. Facile h[illegible]
bitus patiebatur, facile Cannutius: at non Oppianicus neque patronus eius L.Q[illegible]
qui cum esset eo tẽpore Tribunus plebis, conuitium C.Iunio iudici quæstionis ma[illegible]
fecit,vt ne sine Staleno in cõsilium iretur:cúmque id ei per viatores cõsulto negligẽtius a-
gi videretur, ipse à publico iudicio ad priuatũ Staleni iudicium profectus est, & i[illegible] pro
potestate dimitti iussit: Stalenũ ipse ad subsellia adduxit.cõsurgitur in cõsilium[illegible]
tentias Oppianicus,quæ tum erat potestas,palàm ferri velle dixisset, vt Stalenus[illegible]
set quid cuique deberetur. Varia iudicũ genera,nũmarii pauci,sed omnes irati. V[illegible]
accipere in cãpo consuerunt,iis cãdidatis, quorũ nummos suppressos esse putã[illegible],inimicissi-
mi solẽt esse: sic eiusmodi iudices infesti tum reo venerant.cæteri nocẽtissimum esse arbi-
trabantur:sed spectabant sentẽtias eorũ, quos corruptos putabãt: vt ex his constituerent à 60
quo iudicium corruptũ videretur. Ecce tibi eiusmodi sortitio, vt in primis Bulbo & Sta-
leno & Guttæ esset iudicandũ. summa omnium expectatio quidnã sentẽtiæ ferrẽt leues ac
nũmarii iudices. atque illi omnes sine vlla dubitatione cõdemnant. Hic tũ i[illegible]niectus est ho-
minibus scrupulus,& quædam dubitatio quidnam esset actum. deinde ho[illegible]mines sapientes
ex vetere illa disciplina iudiciorum, qui neque absoluere hominem noc[illegible]ntissimum pos-
sent, neque eum de quo esset orta suspitio, pecunia oppugnatum, re illa [illegible]incognita primo

condemnare vellent, nō liquere dixerunt. Nōnulli autem feueri homines, hoc ftatuerunt,
quo quifque animo quid faceret, fpectari oportere: etfi alii pecunia accepta verum iudica-
bant, tamen nihilo minus fe fuperioribus fuis iudiciis conftare putabant oportere. itaque
damnarunt. Quinque omnino fuerunt qui illum veftrum innocētem Oppianicū fiue im-
prudentia, fiue mifericordia, fiue aliqua fufpitione, fiue ambitione adducti abfoluerent. Cō
demnato Oppianico, ftatim L. Quintius homo maxime popularis, qui omnes rumorum
& concionum ventos colligere confueffet, oblatam fibi facultatem putauit, vt ex inuidia
fenatoria poffet crefcere, quòd eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitraba-
tur. Habetur vna atque altera concio vehemens & grauis: accepiffe pecuniā iudices, vt in-
nocentem reum condemnarent, Tribunus plebis clamitabat, agi fortunas omniū dicebat,
nulla effe iudicia: qui pecuniofum inimicum haberet, incolumē effe neminē poffe. Homi-
nes totius ignari negotii, qui Oppianicum nunquam vidiffent, virum optimū & hominem
prudentiffimū pecunia oppreffum arbitrarentur incenfi fufpitione rem in medium voca-
re cœperunt, & caufam illam totam depofcere. atque illo ipfo tempore in ædes T. Annii
hominis honeftiffimi, neceffarii, & amici mei noctu Stalenus accerfitus ab Oppianico ve-
nit. Iam cætera nota funt omnibus, vt cū illo Oppianicus egerit de pecunia, vt ille fe red-
diturum effe dixerit, vt eorum fermonē omnē audierint viri boni qui tum confulto pro-
pè in occulto ftetiffent, vt res patefacta atque in forum prolata, & pecunia omnis à Stale-
no extorta atque erepta fit. Huius Staleni perfona populo iam nota atq; perfpecta, ab nul-
la turpi fufpitione abhorrebat, fuppreffam effe ab eo pecuniam quam pro reo pronuntiaf-
fet: qui erant in concione nō intelligebant, neque enim docebantur: verfatam effe in iudi-
cio mentionem pecuniæ fentiebant: innocentem reum condemnatum effe audiebāt, Sta-
leni fententia condemnatum videbant, non gratis id ab eo factum effe: quòd hominē no-
rant, iudicabant: fimilis in Bulbo, in Gutta, in aliis nōnullis fufpitio confiftebat. Itaque cōfi
teor (licet enim iam impune hoc præfertim in loco confiteri) quòd Oppianici non modo
vita, fed etiam nomē ante illud tempus populo ignotum fuiffet, indigniffimū porrò vide-
retur circūuentum effe innocētem pecunia, hanc deinde fufpitionem augeret Staleni im-
probitas, & nonnullorū eius fimilium iudicum turpitudo: caufam autem ageret L. Quin-
tius homo cum fumma poteftate præditus, tum ad inflammandos animos multitudinis
accommodatus, fummā illi iudicio inuidiam, infamiámque effe cōflatam. Atque in hanc
flammam recētem C. Iunium, qui illi quæftioni præfuerat, iniectum effe memini: & illum
hominem AEdilicium, iam Prætorem opinionibus hominum conftitutum, non difcepta-
tione dicēdi, fed clamore hominum de foro atque adeo de ciuitate effe fublatum. Neque
me pœnitet hoc potius tempore, quàm illo caufam A. Cluentii defendere. caufa enim ma
net eadem, quæ mutari nullo modo poteft: temporis iniquitas, atque inuidia receffit. vt
quod in tempore mali fuit, nihil obfit: quod in caufa boni fuit, profit. Itaque nunc quem-
admodum audiar, fentio, non modo ab iis quorum iudicium atque poteftas eft, fed etiam
ab illis quorum tantum eft exiftimatio. at tum fi dicerem, non audirer: non quòd alia res
effet, immo eadem, fed tempus aliud. id adeo fic cognofcite. Quis tum auderet dicere no-
centem cōdemnatum effe Oppianicum? quis nunc audet negare? Quis tum poffet argue-
re ab Oppianico tētatum effe iudicium pecunia? quis id hoc tempore inficiari poteft? Cui
tum liceret docere Oppianicū reum factum effe, tum denique, cum duobus proximis præ-
iudiciis condemnatus effet? quis eft qui id hoc tempore infirmare conetur? Quare inuidia
remota, quam dies mitigauit, oratio mea deprecata eft: veftra fides atque æquitas à verita-
tis difceptatione reiecit. Quid eft præterea quod in caufa relinquatur? verfatā effe in iudi-
cio pecuniam conftat: ea quæritur vnde profecta fit, ab accufatore an ab reo. Accufator di-
cit primum, grauiffimis criminibus accufabam, vt nihil opus effet pecunia. deinde cō
demnatum adducebā, vt ne eripi quidem pecunia poffet. poftremo etiam fi abfolutus ef-
fet, meam tamen omnium fortunarum ftatus incolumis maneret. Quid contrà reus? pri-
mum ipfam multitudinē, & atrocitatē criminū pertimefcebā. deinde Fabritius propter cō-
fcientiam mei fceleris condemnatis, me effe condemnatum fentiebam. poftremo, in eum

casum veneram,vt omnis meatū fortunarum status vnius iudicii periculo cōtineretur. Agè,quoniam corrumpēdi iudicii causas ille multas & graueis habuit, hic nullam,profectò ipsius pecuniæ requiratur.Confecit tabulas diligentissime Cluentius.,hæc autem res habet hoc certe,vt nihil possit neque additum,neque detractum de re fam liari latere. Anni sunt octo,cum ista causa in ista meditatione versatur: cum omnia quæ nunc ad eam rem pertinēt,& ex huius,& ex aliorum tabulis agitatis,tractatis,inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniæ vestigium nullum inuenitis. Quid? Albiana pecunia vestigiisne vobis odoranda est, an ad ipsum cubile vobis ducibus venire possumus? Tenentur vno in loco HS sexcenta quadraginta millia nūmûm,tenentur apud hominem audacissimū,tenētur apud iudicem: quid vultis amplius? at enim Stalenus non fuit ab Oppianico,sed à Cluentio ad iudicium corrumpēdum constitutus. Cur eum,cum in consilium iretur,Cluentius & Cannutius abesse patiebantur? cum in consilium mittebant,Stalenum iudicem,cui pecuniam dederant, non requirebant? Oppianicus quærebat? Quintius flagitabat? sine Staleno ne in consilium iretur,Tribunitia potestate perfectum est? at condemnauit. hanc enim damnationē dederat obsidem Bulbo & cæteris, vt destitutus ab Oppianico videretur. Quare si istinc causa corrumpendi iudicii,istinc pecunia, istinc Stalenus,istinc denique omnis fraus & audacia est,hinc pudor,honesta vita,& nulla suspitio pecuniæ,nulla corrumpendi iudicii causa: patiamini veritate patefacta, atque omni errore sublato, eò transire illius turpitudinis infamiam,vbi cætera maleficia consistant,ab eo inuidiam discedere aliquando,ad quam nunquam accessisse culpam videtis. At enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus,non ad corrumpendum iudicium, sed ad conciliationē gratiæ. Téne hoc Acti dicere,tali prudentia, etiam vsu atque exercitatione præditum? Sapientissimū esse dicūt eum,cui quod opus sit, ipsi veniat in mentem. proxime accedere illum,qui alterius bene inuentis obtemperet. in stultitia contrà est: minus enim stultus est is,cui nihil in mētem venit,quàm ille,qui quod stulte alteri venit in mentem, comprobat. Istam conciliationem gratiæ Stalenus tum recenti re,cum faucibus premeretur,excogitauit,siue vt homines tum loquebantur,à P. Cethego admonitus, istam dedit conciliationis & gratiæ fabulam. nam fuisse hunc hominū sermonem recordari potestis,Cethegum,quòd hominē occidisset, & quòd eius improbitatem versari in repub. nollet,& quòd videret eū qui se ab reo pecuniam,cum iudex esset, clàm atque extra ordinem accepisse confessus esset, saluum esse non posse, minus ei fide[...] consilium dedisse. In hoc si improbus Cethegus fuit, videtur mihi aduersarium remou[...] voluisse. Verum inerat eiusmodi causa, vt Stalenus nummos se accepisse negare nō pos[...] nihil autem erat periculosius nec turpius,quàm ad quam rem accepisset confiteri,no[...] consilium Cethegi reprehēdendum. Verum alia causa tum Staleni fuit,alia nunc Act[...] est. ille cū re premeretur,quodcūque diceret,honestius diceret,quàm si quod erat fa[...] fateretur. te vero illud idem quod tum explosum & eiectū est,nunc retulisse demiro[...] enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius, qui cum matre h[...] simultates, hærebat in tabulis publicis reus & accusator,condēnati erant Fabritii, nec elabi alio accusatore poterat Albius, nec sine ignominia calumniæ relinquere accusa[...] Cluentius? an vt præuaricaretur? iam id quoque ad corrumpēdum iudicium perti[...] quid opus erat ad eam rem iudice sequestre? & omnino,quamobrem tota ista re[...] lenum potius,hominem ab vtroque alienissimū, sordidissimū, turpissimum,quā[...] num aliquem virum ageretur,& amicum,necessariúmque communem? Sed quid ego hæc pluribus, quasi de re obscura disputo? cum ipsa pecunia, quæ Staleno data est, numero ac summa sua,non modo quanta fuerit,sed etiam ad quam rem data fuerit,ostendat. Sexdecim dico iudices,vt Oppianicus absolueretur, corrumpendos fuisse, ad Stalenum sexcēta & quadraginta millia nummûm esse delata. Si vt tu dicis,gratiæ cōciliandæ causa: quadraginta istorum accessio millium quid valet? si vt nos dicimus,vt DCXL millia nummûm sexdecim iudicibus darentur: non Archimedes melius potuit describere. At enim iudicia facta permulta sunt,à Cluentio iudicium esse corruptumò. imm vero ante hoc tempus omnino ista ipsa res suo nomine in iudicium nunquam est vocata: ita mu[...]tum agitata, ita

diu iactata ista res est, vt hodierno die primum causa illa defensa sit, hodierno die primũ veritas vocem contra inuidiam his iudicibus freta miserit. Veruntamen multa ista iudicia quæ sunt? ego enim me ad omnia confirmaui, & sic paraui, vt docerem quæ facta postea iudicia de illo iudicio dicerētur, partim ruinæ similiora aut tempestati, quàm iudicio & disceptationi fuisse, partim nihil contra Habitum valere, partim etiam pro hoc esse, partim esse eiusmodi vt neque appellata vnquam iudicia sint, neque existimata. Hîc ego magis vt cõsuetudinem seruem, quàm quòd vos non vestra hoc sponte faciatis, petam à vobis vt me dum de his singulis disputo iudiciis, attente audiatis. Condēnatus est C. Iunius, qui ei quæstioni præfuerat. Adde etiam illud si placet, tum est cõdemnatus, cum esset iudex quæstionis. non modo causæ, sed ne legi quidem quicquam per Trib. pleb. laxamenti datum est. quo tempore illum à quæstione ad nullum aliud reipu. munus abduci licebat, eo tempore ad quæstionē ipse abreptus est. At quam quæstionem? vultus enim vestri Iudices, me inuitant, vt quæ reticenda putarem, libeat iam libere dicere. Quid? illa tandem quæstio, aut disceptatio, aut iudicium fuit? putato fuisse. dicat qui vult hodie de illo populo cõcitato, cui tum mos gestus est, qua de re Iunius causam dixerit. Quēcunque rogaris, hoc respõdebit, quòd pecuniam acceperit, quòd innocentem circunuenerit. est hæc opinio. At si ita esset, hac lege accusatum esse oportuit, qua accusatur Habitus. At ipse ea lege quærebat. paucos dies expectasset Quintius. at neque priuatus accusare, nec sedata iam inuidia volebat. Videtis igitur nõ in causa, sed in tempore ac potestate spem omnem accusatoris fuisse. Multam petiuit. qua lege? Quòd in legem non iurasset: quæ res nemini vnquam fraudi fuit: & quòd C. Verres Prætor vrbanus homo sanctus & diligēs subsortitionem eius in eo codice non haberet qui tum interlitus proferebatur. His de causis C. Iunius condemnatus est Iudices, leuissimis & infirmissimis, quas omnino in iudicium afferri non oportuit. Itaque oppressus est nõ causa, sed tempore. Hoc vos Cluentio iudiciũ putatis obesse oportere? quam ob causam? si ex lege subsortitus non erat Iunius, aut si in legem aliquãdo non iurauerat, idcirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? Non, inquit: sed ille idcirco his legibus cõdemnatus est, quòd contra aliam legem cõmiserat. Qui hoc confitētur, possunt illud idem iudicium non fuisse defendere. Ergo idcirco, inquit, infestus tum Prætor Iunio fuit, quòd illud iudicium corruptũ per eum putabatur. Num igitur hoc tempore causa mutata est? num alia res, alia ratio illius iudicii, alia natura totius negotii nunc est, ac tum fuit? nõ opinor, ex iis rebus quæ gestæ sunt, rem vllã potuisse mutari. Quid ergo est causæ, quòd nunc nostra defensio audiatur tanto silentio, tunc Iunio defendendi sui potestas erepta sit? quia tum in causa nihil erat præter inuidiam, errorem, suspitionem, cõciones quotidianas seditiose ac populariter concitatas. accusabat Tribunus plebis, idem in concionibus, idem ad subsellia, ad iudicium non modo de concione, sed etiam cum ipsa concione veniebat. Gradus illi Aurelii tum noui, quasi pro theatro illi iudicio ædificati videbãtur: quos vbi accusator concitatis hominibus complerat, nõ modo dicendi ab reo, sed ne surgēdi quidem potestas erat. Nuper apud C. Orchinium collegam meum, locus ab iudicibus Fausto Syllæ de pecuniis residuis non est constitutus: non quo illi aut exlegem esse Syllam, aut causam pecuniæ publicæ contemptam atque abiectam putarent, sed quòd accusante Tribuno plebis conditione æqua disceptari posse nõ putauerunt. Quid? conferam Scyllámne cum Iunio? hunc Tribunũ pleb. cum Quintio? an vero tempus cum tempore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, necessariis, clientibus plurimis: hæc autem apud Iunium parua, & infirma, & ipsius labore quæsita atque collecta. hic Tribunus plebis modestus, prudens, non modo non seditiosus, sed etiam seditiosis aduersarius: ille autem acerbus, criminosus, popularis homo ac turbulentus. tempus hoc tranquillum ac pacatum: illud, omnibus inuidiæ tempestatibus concitatũ. Quæ cum ita essenr, in Fausto tamē illi iudices statuerunt, iniqua conditione reum causam dicere, cũ aduersario eius ad ius accusationis summa vis potestatis accederet. Quam quidē rationē vos Iudices, diligēter pro vestra sapientia & humanitate cogitare, & penitus perspicere debetis quid mali, quãtum periculi vnicuique nostrum inferre possit vis Tribunitia, conflata præsertim inuidia, & concionibus seditiose cõ

citatis. Optimis hercle temporibus, tum cum homines se non iactatione populari, sed dignitate atque innocentia tuebātur, tamen nec C. Popilius, nec Q. Metellus clarissimi atque amplissimi viri vim Tribunitiam sustinere potuerūt: nedum his temporibus, his moribus, his magistratibus, sine vestra sapientia ac iudiciorum remediis salui esse possimus. Nō fuit igitur illud iudicium iudicii simile Iudices, non fuit, in quo nō modus est habitus, nō mos consuetudóque seruata, non causa defensa. vis illa fuit, & vt sæpe iam dixi, ruina quædam atque tempestas, & quiduis potius, quàm iudiciū, aut disceptatio, aut quæstio. quòd siquis est qui illud iudicium fuisse arbitretur, & qui his rebus iudicatis standum putet: is tamen hanc causam ab illa debet seiungere. ab illo enim, siue quòd in legē non iurasset, siue quòd 78
ex lege subsortitus iudicem non esset, multa petita esse dicitur. Cluentii autem ratio cum illis legibus, quibus ab Iunio multa petita est, nulla potest ex parte esse coniuncta. At etiam Bulbus est condemnatus. adde, maiestatis: vt intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. At est hoc illi crimen obiectum. fateor. sed etiam legionē esse ab eo sollicitatam in Illyrico, C. Cosconii literis & multorum testimoniis planum factum est: quod crimen erat propriū illius quæstionis, & quæ res lege maiestatis tenebatur. At hoc obfuit ei maxime. iam ista diuinatio est: qua si vti licet, vide ne mea cōiectura multo sit verior. ego enim sic arbitror, Bulbum, quòd homo nequam, turpis, improbus, multis flagitiis cōtaminatus in iudicium sit adductus, idcirco facilius esse condemnatum. Tu mihi ex tota causa Bulbi, quod tibi cōmodum est, eligis, vt id esse secutos iudices dicas. Quapropter hoc Bulbi iudiciū non plus obesse huic causæ debet, quàm illa quæ cōmemorata sunt ab accusato- 79
re, duo iudicia, P. Popilii & T. Guttæ, qui causam de ambitu dixerunt, qui accusati sunt ab iis qui erant ipsi ambitus cōdemnati: quos ego non idcirco esse arbitror in integrum restitutos, quòd planum fecerint, illos ob rem iudicandam pecuniam accepisse: sed quòd iudicibus probarint, quòd in eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehēdissent, se ad præmia legis venire oportere. Quapropter neminē dubitare existimo quin illa damnatio ambitus nulla ex parte cū causa Cluentii, vestróque iudicio coniuncta esse possit. Quid, quòd Stalenus est condemnatus: nō dico hoc tēpore Iudices, id quod nescio an dici oporteat, illum maiestatis esse damnatū: non recito testimonia hominū honestissimorū quæ in Stalenū sunt dicta ab iis, qui M. AEmilio clarissimo viro Legati & præfecti, & Tribuni militares fuerunt, quorum testimoniis planum factum est, maxime eius opera, cum Quæst[illegible] esset, in exercitu seditionē esse cōflatam. Ne illa quidem testimonia recito, quæ dicta s[illegible] de HS DCXL millibus. quæ ille cum accepisset nomine iudicii Safiniani, sicut in Op[illegible]nici iudicio postea retinuit atque suppressit. omitto & hæc & alia permulta, quæ illo i[illegible]cio in Stalenum dicta sunt. Hoc dico eādem tum fuisse P. & L. Cominiis, Equitibus R[illegible] honestissimis hominibus & disertis cōtrouersiam cū Staleno, quem accusabant, quæ mihi est cum Actio. Cominii dicebāt idem quod ego dico, Stalenum ab Oppianico [illegible]niam accepisse vt iudicium corrumperet. Stalenus conciliandæ gratiæ causa se acc[illegible] dicebat. irridebatur hæc illius recōciliatio & persona viri boni suscepta, sicut in statuis in- 81
auratis, quas posuit ad Iuturnæ, quibus subscripsit, reges ab se in gratiam esse redu[illegible]gitabantur omnes eius fraudes atque fallaciæ: tota vita in eiusmodi ratione versa[illegible]batur: egestas domestica, quæstus forensis in medium proferebatur: nummarius [illegible] pacis & cōcordiæ non probabatur. Itaque tum Stalenus cū idem defenderet qu[illegible] condemnatus est. Cominii cum hoc agerēt quod nos in tota causa egimus, pr[illegible]bauerunt. Quāobrem si Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere voluisse, Oppianicum iudici ad emendas sententias dedisse pecuniam, iudicatum est: cum ita constitutū sit, vti in illa culpa aut Cluentius sit aut Oppianicus, Cluentii nūmus nullus iudici datus vllo vestigio reperitur, Oppianici pecunia post iudiciū factum à iudice ablata est: potest esse dubium quin illa damnatio Staleni, nō modo non sit contra Cluentium, sed maxime no- 82
stram causam defensionémque confirmet: Ergo adhuc Iunii iudicium vid[illegible]o esse eiusmodi, vt incursionem potius seditionis, vim multitudinis, impetum Tribun[illegible]tium, quàm iudicium appellandum putem. Quòd siquis illud iudicium appellet, tamen hoc confiteatur

necesse est, nullo modo illam multam quæ à Iunio petita sit, cum Cluentii causa posse cōiungi. Illud igitur Iunianum per vim factum est: Bulbi, & Popilii, & Guttæ contra Cluentium non est: Staleni etiam pro Cluentio. Videamus ecquod aliud iudiciū quod pro Cluētio sit, proferre possimus. Dixitne tādem causam C. Fidiculanus Falcula, qui Oppianicum cōdemnarat, cum præsertim id quod fuit in illo iudicio inuidiosissimum, post paucos dies ex subsortitione sedisset: dixit: & bis quidem dixit. in summam enim L. Quintius inuidiā concionibus eum quotidianis seditiosis & turbulētis adduxerat. vno iudicio multa est ab eo petita, sicut ab Iunio, quòd non suæ Decuriæ munere, neque ex lege sedisset. Paulò sedatiore tempore est accusatus quàm Iunius, sed eadem fere lege & crimine: quia nulla in iudicio seditio, neque vis, neque turba versata est, prima actione facillime est absolutus. nō numero hanc absolutionem. nihilo minus enim potest, vt illam multam nō commiserit, accæpisse tamen ob rem iudicandam pecuniam, quam captam nusquam Stalenus eadem lege dixit. proprium crimen illud quæstionis eius non fuit. Fidiculanus quid fecisse dicebatur? accæpisse à Cluentio HS CCCC. Cuius erat ordinis? Senatorii. Qua lege in eo genere à Senatore ratio repeti solet de pecuniis repetūdis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus. acta est enim causa more maiorum, sine vi, sine metu, sine periculo: dicta & exposita, & demonstrata sunt omnia. adducti iudices sunt non modo potuisse honeste ab eo reum condemnari, qui non perpetuo sedisset, sed si aliud is iudex nihil scisset, nisi quæ præiudicia de eo facta esse constarent, audire præterea nihil debuisse. Tum etiam illi quinque qui imperitorum hominum rumusculos aucupati, cum illum absoluerunt, iam suam clementiā laudari magnopere nolebant. à quibus siqui quæreret sedissentne iudices in C. Fabritium: sedisse se dicerent. si interrogarentur num quo crimine is esset accusatus: præterquam veneni eius, quod quæsitum Habito diceretur, negarēt. si deinde essent rogati quid iudicassent: condemnasse se dicerent. nemo enim absoluit. eodem modo quæsitum si esset de Scamandro: certe idem respondissent. tametsi ille vna sententia est absolutus, sed illam vnam nemo tum istorum suam dici vellet. Vter igitur facilius suæ sentētiæ rationem redderet? isne qui se & sibi & rei iudicatæ constitisse dicit: an ille qui se in principē maleficii lenem, in adiutores eius & conscios vehementissimum esse respondit? quorum ego de sententia nō debeo disputare. neque enim dubito quin ii tales viri suspitione aliqua perculsi repentina, de statu suo declinarent. Quare eorum qui absoluerunt, misericordiam non reprehendo: eorum qui in iudicando superiora iudicia secuti sunt sua sponte, non Staleni fraude, constantiam comprobo: eorum verò qui sibi non liquere dixerunt, sapientiam laudo. qui absoluere eum, quem nocentissimum cognorant, & quem ipsi bis iam antea condemnarant, nullo modo poterant: condemnare, cum tanta cōsilii infamia & tam atrocis rei suspitio esset iniecta, paulò posterius, patefacta re, maluerunt. Ac ne ex facto solum sapientes illos iudicetis, sed etiam ex nominibus ipsis, quod ii fecerint, rectissime ac sapientissime factum probetis, quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior? iure peritior? fide, religione, officio diligētior, aut sanctior commemorari potest? non absoluit. quis Q. Considio constantior? quis iudiciorum, atque eius dignitatis quæ in iudiciis publicis versari debet, peritior? quis virtute, cōsilio, authoritate præstantior? ne is quidem absoluit. longum est de singulorum virtute ita dicere, quæ quia cognita sunt ab omnibus, verborum ornamenta non quærunt. Qualis vir M. Iuuentius Pedo fuit ex vetere illa iudicum disciplina? qualis L. Caulius Mergus, M. Basilius, C. Caudinus, qui omnes in iudiciis publicis iam tum florente Rep. floruerunt? ex eorum numero L. Cassius, Cn. Heius pari & integritate & prudentia, quorum nullius sententia est Oppianicus absolutus. Atque ex his omnibus, natu minimus, ingenio & diligentia & religione par iis quos antea commemoraui, P. Saturius in eadem sententia fuit. O innocentiam Oppianici singularem! quo in reo, qui absoluit, ambitiosus: qui distulit, cautus: qui condemnauit, constans existimatur. Hæc tum agitante Quintio, neque in concione, neque in iudicio demonstrata sunt: neque enim ipse dici patiebatur, nec per multitudinem concitatam consistere cuiquam in dicendo licebat. Itaque ipse postquam Iunium peruertit, causam totam reliquit. paucis enim diebus illis & ipse priuatus est factus, & homi-

num studia deferbuisse intelligebat. Quòd si per quos dies Iunium accusauit, Fidiculanum accusare voluisset, respondendi Fidiculano potestas facta non esset. ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicum condemnarant, minabatur. Iam insolentiam noratis hominis, noratis animos eius, ac spiritus Tribunitios. Quod erat odium dii immortales, quæ superbia, quanta ignoratio sui, quàm grauis atque intolerabilis arrogātia, qui il- 88
lud etiam ipsum acerbe tulerit, ex quo illa nata sunt omnia, non sibi ac defensioni suæ cōdonatum esse Oppianicum: proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab omnibus eū fuisse desertum qui se ad patronum illum contulisset. Erat enim Romæ summa copia patronorum hominum eloquentissimorum atque amplissimorum, quorum certe aliquis defendisset Equitē Romanum in municipio suo nobilem, si honeste putasset eiusmodi causam posse defendi. Nam Quintius quidē quam causam vnquam antea dixerat, cum annos ad quinquaginta natus esset: quis eum vnquā non modo in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco viderat: qui, quòd Rostra iandiu vacua, locúmque illum post aduentum L. Syllæ, à Tribunitia voce desertum oppresserat, multitudinémque iam desuefactā à concionibus, ad veteris cōnsuetudinis similitudinem reuocauerat: iccirco cuidam hominum generi paulisper iucundior fuit. atque idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit, per quos 89
in altiorem locum ascenderat: neque iniuria. Facite enim vt non solum mores eius & arrogantiam, sed etiam vultum atque amictum, atque illam vsque ad talos demissam purpurā recordemini. Is, quasi non esset vllo modo ferēdum, se ex iudicio discessisse victum, rem ab subselliis in Rostra detulit: & iam querimur sæpe hominibus nouis non satis magnos in hac ciuitate esse fructus: Nego vsquam vnquam fuisse maiores: vbi, siquis nobili loco natus ita viuat, vt nobilitatis dignitatem virtute tueri posse videatur: vsque eo peruenit, quoad eū industria cum innocentia persecuta est. Siquis autem hoc vno nititur, quòd sit ignobilis, procedit sæpe longius, quàm si idem ille esset cū iisdem suis vitiis nobilissimus: vt Quintius (nihil enim dicam de cæteris) si fuisset homo nobilis, quis eum cum illa superbia atque intolerantia ferre potuisset: quòd eo loco fuit, ita tulerunt, vt siquid haberet à natura boni, 90
prodesse ei putarent oportere: superbiam autem atque arrogantiam eius deridendam magis arbitrarentur propter humilitatem hominis, quàm pertimescēdam. Sed vt illuc reuertar, quo tempore Fidiculanus est absolutus: tu qui ea iudicia facta commemoras, qua[illegible] quid tum esse existimas iudicatum: certe gratis iudicasse. at condemnarat: at causam to[illegible] non audierat: at in cōcionibus omnibus à L. Quintio vehemēter erat & sæpe vexatus [illegible] igitur omnia Quintiana, iniqua, falsa, turbulenta, popularia, seditiosa iudicia fuerunt. [illegible] potuit esse innocens Falcula. Iam ergo aliquis Oppianicum gratis condemnauit: ia[illegible] eos Iunius subsortitus est, qui pecunia accæpta cōdemnarent: iam potuit aliquis ab[illegible] non sedisse, & tamen Oppianicum gratis condemnasse. Verum si innocens Falcula [illegible] quis nocens: si hic gratis cōdemnauit, quis accæpit: Nego rem esse vllam in quen[illegible]rum obiectam, quæ Fidiculano obiecta non sit: neque aliquid fuisse in Fidiculan[illegible] quod idem nō esset in cæterorum. Aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio rebus iudicatis niti videbatur, necesse est: aut, si hoc verum esse concedis, Oppianicum [illegible]demnatum esse fateare. quanquam satis magno argumento esse debet, quòd ex[illegible]tis iudicibus absoluto Falcula, nemo reus factus est. Quid enim mihi dānatos a[illegible]ligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus: cum primum illi ipsi debu[illegible] accusari de pecuniis repetundis, quàm ambitus: nam si in ambitus iudiciis h[illegible]c his obfuit, cum alia lege causam dicerēt, certe si propria lege huius peccati adducti essent, multo plus obfuisset: deinde, si tanta vis fuit istius criminis, vt qua quisque lege ex illis iudicibus reus factus esset, tamen hac plaga periret, cur in tanta multitudine accusatorum, tātis præmiis cæteri rei facti non sunt: Hîc profertur id quod iudicium appellari non oportet, P. Septimio Scæuolæ litem eo nomine esse æstimatam. cuius rei quæ consuet[illegible]do sit, quoniam apud homines peritissimos dico, pluribus verbis docere non debeo. nunq[illegible]am enim ea diligentia, quæ solet adhiberi in cæteris iudiciis, eadem reo damnato adhi[illegible]ita est. In litibus æstimandis ferè Iudices, aut quòd sibi eum quem semel condemnarunt, [illegible]inimicum putant

esse: siquæ in eum lis capitis illata est, non admittunt: aut quòd se perfunctos iam esse arbitrantur, cum de reo iudicarunt, negligẽtius attendunt cætera. Itaque & maiestatis absoluti sunt permulti, quibus damnatis de pecuniis repetundis, lites essent æstimatæ: & hoc quotidie fieri videmus, vt reo damnato de pecuniis repetundis, ad quos peruenisse pecunias in litibus æstimandis statutum sit, eos illi iudices absoluant. Quod cum fit, nõ iudicia rescinduntur, sed hoc statuitur, æstimationem litium non esse iudicium. Scæuola condemnatus est aliis criminibus, frequentissimis Apuliæ testibus: omni contentione pugnatum est vt lis hæc capitis æstimaretur. quæ res, si rei iudicatæ pondus habuisset, ille postea vel iisdem, vel aliis inimicis reus hac lege ipsa factus esset. Sequitur id quod illi iudicium appellãt: maiores autem nostri nunquam neque iudicium nominarunt, neque perinde vt rem iudicatã obseruauerunt, animaduersionem atque authoritatem Censoriam. Qua de re antequã dicere incipio, perpauca mihi de meo officio verba facienda sunt, vt à me cum huiusce periculi, tum cæterorum quoque officiorum, & amicitiarũ ratio conseruata esse videatur. Nam mihi cum viris fortibus, qui Censores proxime fuerunt, ambobus est amicitia: cum altero verò (sicuti & plerique vestrum sciunt) magnus vsus, & summa vtriusque officii constituta necessitudo est. Quare quicquid de subscriptionibus eorum mihi dicendum erit, eo dicam animo vt omnem orationem meam non de illorum facto, sed de ratione Censoria habitam existimari velim. A Lentulo autem familiari meo, qui à me pro eximia sua virtute, summísque honoribus, quos à Populo Rom. adeptus est, honoris causa nominatur, facile hoc Iudices impetrabo, vt quam ipse adhibere consueuit in amicorum periculis fidem & diligentiam, tum vim animi, libertatémque dicendi, in hac mihi cõcedat vt tãtum mihi sumã, quantũ sine huius periculo præterire nõ possum. A me tamen, vt æquũ est, omnia caute, pedetentimque dicẽtur: vt neque fides huius defensionis relicta, neque cuiusquã aut dignitas læsa, aut amicitia violata esse videatur. Video igitur Iudices, animaduertisse Censores in iudices quosdã illius cõsilii Iuniani, cũ istam ipsam causam subscriberẽt. Hic primùm illud cõmune proponam, nunquã animaduersionibus Censoriis hanc ciuitatem ita contentã, vt rebus iudicatis fuisse, neque in re nota consumã tempus exemplis. ponã illud vnum, C. Getam cũ à L. Metello & Cn. Domitio Censoribus ex Senatu eiectus esset, Censorem ipsum postea esse factũ: & cuius mores à Censoribus erant reprehensi, hunc postea & Populi Ro. & eorũ qui in ipsum animaduerterãt, moribus præfuisse. Quòd si illud iudiciũ putaretur: vt cæteri turpi iudicio damnati in perpetuũ omni honore ac dignitate priuãtur, sic hominibus ignominia notatis, neque ad honorẽ aditus, neque in curiam reditus esset. Nunc siquem Cn. Lentuli, aut L. Gellii libertus furti condemnarit, is omnibus ornamentis amissis nunquam vllam honestatis suæ partem recuperabit. quos autem ipse L. Gellius, & Cn. Lentulus duo Censores clarissimi viri, sapientissimíque homines, furti, & captarum pecuniarum nomine notauerunt, non modo in Senatum redierunt, sed etiam illarum ipsarum rerum iudiciis absoluti sunt. Neminem voluerunt maiores nostri nõ modo de existimatione cuiusquam, sed ne pecuniaria quidem de re minima esse iudicem, nisi qui inter aduersarios conuenisset. Quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum est, de quibus causis aut magistratum capere nõ liceat, aut iudicem legi, aut alterum accusare, hæc ignominiæ causa prætermissa est. timoris enim causam, non vitæ pœnam in illa potestate esse voluerunt. Itaque non solum Iudices illud ostendam, quod iam videtis, Populi Ro. suffragiis sæpenumero Censorias subscriptiones esse deletas: verum etiam iudiciis eorum, qui iurati statuere maiore cum religione & diligentia debuerunt. Primùm Iudices, Senatores Equitésque Ro. in compluribus iam reis, quos contra leges pecunias accepisse subscriptum est, suæ potius religioni, quàm Censorum opinioni paruerunt. deinde Prætores vrbani, qui iurati debent optimum quenque in selectos iudices referre, nunquam sibi ad eam rem Cẽsoriam ignominiam impedimento esse oportere duxerunt. Censores denique ipsi sæpenumero superiorum Cẽsorum iudiciis (si ista iudicia appellari vultis) non steterunt. atque etiã ipsi inter se Censores sua iudicia tanti esse arbitrantur, vt alter alterius iudicium nõ modo reprehendat, sed etiã rescindat: vt alter de Senatu mouere velit, alter retineat, & ordine am-

pliſſimo dignum exiſtimet: vt alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat, alter vetet. Quare quū vobis in mentem venit hæc appellare iudicia quæ à Populo Ro. reſcindi, ab iuratis iudicibus repudiari, à magiſtratibus negligi, ab iis qui eandem poteſtatem adepti ſunt commutari, inter Collegas diſcrepare videatis: Quæ cum ita ſint, videamus quid tandem Cenſores de illo iudicio corrupto iudicaſſe dicantur. ac primùm illud ſtatuamus, verum
97 quia Cenſores ſubſcripſerint, ita ſit: an quia ita fuerit, illi ſubſcripſerint. ſi ideo quia ſubſcripſerint: videte quid agatis, ne in vnumquenque noſtrum Cenſoribus in poſterum poteſtatem regiam permittatis: ne ſubſcriptio Cenſoria nō minus calamitatis ciuibus, quàm illa acerbiſſima proſcriptio poſſit afferre: ne Cenſorium ſtylum, cuius mucronem multis remediis maiores noſtri retuderunt, æquè poſthac, atque illum Dictatorium gladium pertimeſcamus. Sin autem quod ſubſcriptum eſt, quia verum eſt, iccirco graue debet eſſe: hoc quæramus, verum ſit an falſum: remoueantur authoritates Cenſoriæ: tollatur id ex cauſa quod in cauſa non eſt. doce quam pecuniam Cluētius dederit, vnde dederit, quemadmodū dederit: vnum denique aliquod à Cluētio profectæ pecuniæ veſtigium oſtende. vince deinde virum bonum fuiſſe Oppianicum, hominem integrum, nihil de illo vnquam ſecus eſſe exiſtimatum, nihil denique præiudicatum. tum authoritatē Cenſorum amplexator, tum
98 illorum iudicium cum re cōiunctum eſſe defendito. dum verò eum fuiſſe Oppianicum cōſtabit qui tabulas publicas municipii ſui corrupiſſe iudicatus ſit, qui teſtamentum interleuerit, qui ſuppoſita perſona falſum teſtamentum obſignandum curarit: qui eum, cuius nomine id obſignatum eſt, interfecerit: qui auunculum filii ſui in ſeruitute ac vinculis necarit: qui municipes ſuos proſcribendos occidendóſque curarit: qui eius vxorem quem occiderat, in matrimonium duxerit: qui pecuniam pro abortione dederit: qui ſocrum, qui vxorem, qui vno tempore fratris vxorem, ſperatóſque liberos, fratrémque ipſum, qui denique ſuos liberos interfecerit: qui cum venenum priuigno ſuo quæreret, manifeſto ſit deprehenſus: cuius miniſtris, conſciiſque damnatis, ipſe adductus in iudicium pecuniam iudici dederit, ad ſententias iudicum corrumpendas: dum hæc, inquam, de Oppianico conſtabunt, nec vllo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur: quid eſt quod te iſta 99
Cenſoria ſiue voluntas, ſiue opinio fuit, adiuuare, aut hunc innocentem opprimere poſſe videatur? Quid igitur Cenſores ſecuti ſuntne ipſi quidem, vt grauiſſime dicam, quicqu[am] aliud dicent præter ſermonem atque famam. nihil ſe teſtibus, nihil tabulis, nihil gra[ui a]liquo argumento comperiſſe, nihil denique cauſa cognita ſtatuiſſe dicent. quod ſi ita f[uiſ]ſent, tamen id non ita fixum eſſe deberet, vt conuelli non liceret. Non vtar exe[mplo]rum copia, quæ ſumma eſt: non rem veterem, non hominem potentem aliquem au[t gra]tioſum proferam. Nuper hominem tenuem ſcribam AEdilitium D. Matrinium cu[m de]fendiſſem apud M. Iunium, Q. Publicium Prætores, & M. Plctorium, C. Flaminiū [Aedi]les Curules: perſuaſi vt ſcribam iurati legerent eum, quem iidem iſti Cenſores æ[rarium re]liquiſſent. Cum enim in homine nulla culpa reperiretur, quid ille meruiſſet, nō qui[d de eo] ſtatutum eſſet, quærendum eſſe duxerunt. nam hæc quidem, quæ de iudicio corrupto ſub- 100
ſcripſerint, quis eſt qui ab illis ſatis cognita, & diligēter iudicata arbitretur? In M[...] & in T. Guttam video eſſe ſubſcriptum. Quid eſt hoc? duos eſſe corruptos ſol[...] Quid? cæteri videlicet gratis cōdemnarunt. non eſt igitur circunuentus, non o[...] cunia: non vt illæ Quintianæ conciones habebantur, omnes qui Oppianicu[m ...] narunt, in culpa ſunt ac ſuſpitione ponendi. duos ſolos video authoritate Cenſorum affines ei turpitudini iudicari. Nam vt illud afferant nihil eſt quòd de his duobus habuerint compertum, de cæteris comperiſſe. Nam illud quidem minime probādum eſt, ad notationes authoritatémque Cenſoriam, exemplum illos à conſuetudine militari tranſtuliſſe. ſtatuerunt enim ita maiores noſtri, vt ſi à multis eſſet flagitium rei militaris admiſſum, for-
101 titione in quoſdā animaduerteretur: vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret: quod idem facere Cenſores in delectu dignitatis, & in iudicio ciuiu[m ...], & in animaduerſione vitiorū, quî cōuenit? nam miles qui locū nō tenuit, qui hoſtiu[m ...] impetū, vimque pertimuit, poteſt idem poſtea & miles eſſe melior, & vir bonus, & ciuis [...]tilis. Quare ne in

bello propter hostium metum delinqueret, amplior ei mortis & supplicii metus est à ma-
ioribus constitutus. ne autem nimium multi poenam capitis subirent, idcirco illa sortitio
comparata est. Hoc tu idem facies Censor in Senatu legendo? si erũt plures qui ob innocen
tem condemnandum pecuniam acceperint, vt non animaduertas in omnes, sed carpes vt
velis, & paucos ex multis ad ignominiam sortiere? Habebit igitur te sciente & vidente cu-
ria Senatorem, Populus Ro. iudicem, Resp. ciuem sine ignominia quenquam, qui ad perni-
ciem innocentis fidem suam & religionem pecunia cõmutarit? & qui precio adductus eri-
101 puerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti, is Censoriae seueritatis nota non inuretur?
tu es praefectus moribus, tu magister veteris disciplinae & seueritatis, si aut retines quenquã
sciens in Senatu scelere tanto contaminatum, aut statuis qui in eadem culpa sit, non ea-
dem poena affici oportere conuenire? & quam cõditionem supplicii maiores in bello timi-
ditati militis propositam esse voluerunt, eadem tu in pace cõstitues improbitati Senatoris?
quòd si hoc exemplum ex re militari ad animaduersionem Censoriam transferẽdum fuit,
sortitione id ipsum factum esse oportuit. sin autem sortiri ad poenam, atque hominum deli
ctum fortunae iudicio committere, minime Censorium est: certe in multorum peccato car
pi paucos ad ignominiam & turpitudinem nõ oportet. Verùm omnes intelligimus in illis
subscriptionibus ventum quendam popularem esse quaesitum. iactata res erat in concione
à Tribuno seditioso: incognita causa probatum illud erat, multitudinem illicitum est con
103 tradicere * nemo denique vt defenderet contrariam partem, laborabat. in inuidiam porrò
magnam illa iudicia venerant. etenim paucis postea mensibus alia vehemens erat in iudi-
ciis ex notatione tabularũ inuidia versata. praetermitti à Censoribus & negligi macula iu-
diciorum posse non videbatur. homines quos caeteris vitiis, atque omni dedecore infames
videbãt, eos hac quoque subscriptione notare voluerũt: & eo magis, quòd illo ipso tẽpore,
illis Censoribus erant iudicia cum Equestri ordine communicata, vt viderentur per ho-
minum idoneorum ignominiam, sua authoritate illa iudicia cum Equestri ordine repre-
hendisse. Quòd si hãc apud eos ipsos Cẽsores mihi aut alii causam agere licuisset, homini-
bus tali prudentia certe probauissem (res enim indicat) nihil ipsos habuisse cogniti, nihil
cõperti, ex tota ipsa subscriptione rumorẽ quendam & plausum popularem esse quaesitum.
104 Nam in L. Popiliũ, qui Oppianicũ condemnarat, subscripsit L. Gellius, quòd is pecuniã ac-
cepisset, quo innocentẽ condemnaret. Iam id ipsum quantae diuinationis est, scire innocen-
tem fuisse reum, quem fortasse nũquam viderat, cum homines sapientissimi Iudices (vt ni-
hil dicam de iis, qui condemnarunt) causa cognita sibi dixerint non liquere? Verũ esto, con
demnat Popilium Gellius: iudicat accepisse à Cluentio pecuniã. Negat hoc Lentulus. nam
Popilium, quòd erat Libertini filius, in Senatum non legit. Locum quidem Senatorium lu
dis & caetera ornamenta reliquit, & eum omni ignominia liberat. quod cum facit, iudicat
eius sententia gratis esse Oppianicum condemnatum, & eundem Popilium postea Lentu-
lus in ambitus iudicio pro testimonio diligẽtissime laudat. Quare si neque L. Gellii iudicio
stetit Lentulus, neque Lentuli existimatione cõtentus fuit Gellius: & si vterque Censor Cen-
soriae opinione standum non putauit; quid est quãobrem quisquam nostrũ Censorias sub-
scriptiones omnes fixas & in perpetuum ratas putet esse oportere? At in ipsum Habitum
animaduerterũt, nullam quidem ob turpitudinem, nullum ob totius vitae, non dicam vi-
tium, sed erratũ. neque enim hoc homine sanctior, neque probior, neque in omnibus offi-
ciis retinendis diligentior esse quisquã potest. neque illi aliter dicunt. sed eandem illam fa-
mam iudicii corrupti secuti sunt. neque ipsi secus existimãt, quàm nos existimari volumus
de huius pudore, integritate, virtute: sed putarũt praetermitti accusatorẽ non potuisse, cum
animaduersum esset in iudices. Qua de re tota si vnum factum ex omni antiquitate pro-
tulero, plura nõ dicam. Non enim mihi exẽplum summi & clarissimi viri P. Africani prae-
tereundum videtur. qui cũ esset Censor, & in Equitum censu C. Licinius sacerdos prodiis-
set, clara voce, vt omnis concio audire posset, dixit se scire illum verbis cõceptis peierasse.
Si quis contra dicere vellet, vsurum esse cum suo testimonio. deinde cum contrà nemo dice-
ret, iussit equũ traducere. Itaque is cuius arbitrio & Populus Ro. & exterae gentes contentae

esse consueuerunt, ipse sua scientia ad ignominiam alterius cōtentus non fuit. quòd si hoc Habito facere licuisset, facile illis ipsis iudicibus & falsæ suspitioni & inuidiæ populariter excitatæ restitisset. Vnum etiā est quod me maxime conturbat: cui loco respondere posse vix videor, quòd elogium recitasti de testamento Cn. Egnatii patris, hominis honestissimi videlicet & sapientissimi, idcirco se exhæredasse filium, quòd is ob Oppianici damnationem pecuniam accepisset. de cuius hominis leuitate & inconstantia plura non dicam. Hoc testamentum ipsum quod recitas eiusmodi est, vt ille cum eum filium exhæredaret, quem oderat, ei filio cohæredes homines alienissimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu Acti consideres cēseo diligenter, vtrum Censorium iudicium graue velis esse, an Egnatii. si Egnatii: leue est quod Censores de cæteris subscripserūt. ipsum enim Cn. Egnatium, quem tu grauem esse vis, ex Senatu eiecerunt. sin autem Censorium: hunc Egnatium, quem pater Censoria subscriptione exhæredauit, Censores in Senatu, cum patrem eiicerent, retinuerūt. At enim Senatus vniuersus iudicauit illud corruptū esse iudiciū. Quomodo? suscepit causam. An potuit rem delatā eiusmodi repudiare? cum Tribunus pleb. populo cōcitato rem penè ad manus reuocauisset: cum vir optimus & homo innocentissimus pecunia circumuentus esse diceretur: cum inuidia flagraret ordo Senatorius, potuit nihil decerni? potuit illa cōcitatio multitudinis sine summo periculo Reipub. repudiari? At quid est decretū? quàm iuste? quàm sapienter? quàm diligenter? SI QVI SVNT QVORVM OPERA FACTVM SIT, VT IVDICIVM PVBLICVM CORRVMPERETVR. vtrū videtur Senatus id factum iudicare: an si factū sit, moleste, grauitérque ferre? si ipse A. Cluentius sententiam de iudiciis rogaretur, aliam non diceret atque ii dixerunt quorum sententiis Cluentium condemnatum esse dicitis. Sed quæro à vobis, num istam legem ex isto Senatusconsulto L. Lucullus Consul homo sapientissimus tulerit: num anno post, M. Lucullus & C. Cassius: in quos cum Consules designatos idem illud Senatus decreuerit, non tulerunt. & quod tu Habiti pecunia factum esse arguis, neque id vlla tenuissima suspitione confirmas: factum est primò illorum æquitate & sapientia Consulum, vt id quod Senatus decreuerat ad illud inuidiæ præsens incendiū restinguendum, id postea referendum ad populum non arbitrarētur. Ipse deinde Populus Ro. qui L. Quintii Tribuni ple. fictis querimoniis antea cōcitatus, rem illam & rogationem flagitarat, idem C. Iunii filii pueri p[...] nuli lachrymis commotus, maximo clamore & concursu totam illam legem & quæ[...] nem repudiauit. Ex quo intelligi potuit id quod sæpe dictum est, vt mare quod sua na[...] tranquillum sit, ventorum vi agitari atque turbari: sic & Populum Ro. sua sponte esse [...] catum, hominum seditiosorum vocibus, vt violentissimis tempestatibus concitari. [...] etiā reliqua permagna authoritas, quam ego turpiter penè præterii: mea enim esse d[...] Recitauit ex oratione nescio qua Actius, quā meam esse dicebat, cohortationem qu[...] iudicum ad honeste iudicandum & commemorationem tum illorū iudiciorum, q[...] bata non essent, tum illius ipsius iudicii Iuniani. perinde quasi ego non ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium: aut cum de infamia iudicio[...] probata nō essent disputarē, potuerim illud quod tam populare esset, in illo tēpo[...] ire. Ego vero siquid eiusmodi dixi, neque cognitum cōmemoraui, neque pro test[...] xi: & illa oratio potius tēporis mei, quàm iudicii & authoritatis fuit. Cū enim mihi initio proposuissem vt animos & Populi Ro. & iudicū commouerē: cùm que omneis offensiones iudiciorū non ex mea opinione, sed ex hominū rumore proferrē: istam rē quæ tam populariter esset agitata, præterire nō potui. Sed errat vehemēter, siquis in orationibus nostris quas in iudiciis habuimus, authoritates nostras consignatas se habere arbitratur. omnes enim illæ orationes, causarum & temporum sunt, non hominū ipsorum ac patronorū. Nam si causæ ipsæ pro se loqui possent, nemo adhiberet oratorem. nunc adhibemur, vt ea dicamus, nō quæ nostra authoritate constituātur, sed quæ ex re ipsa, causaque ducantur. Hominē ingeniosum M. Antonium aiūt solitū esse dicere, idcirco se nullam vnquam orationem scripsisse, vt siquid aliquando quod non opus esset, ab se esset dictum, posset se negare dixisse. perinde quasi quid à nobis dictum aut actum sit, id nisi litteris mandauerimus

mus, hominum memoria non comprehēdatur. Ego verò in isto genere libētius cum multorum, tum hominis eloquentissimi & sapiētissimi L. Crassi authoritatem sequor: qui cum L. Plancium defenderet accusante M. Bruto, homine in dicendo vehementi & callido: cum Brutus duobus recitatoribus constitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curasset, quòd in dissuasione rogationis eius, quæ cōtra coloniam Narbonensem ferebatur, quantum potest de authoritate Senatus detrahit: in suasione legis Seruiliæ summis ornat Senatum laudibus: & multa in Equites Ro. cum ex ea oratione asperius dicta recitasset, quo animi illorum iudicum in Crassum incenderentur, aliquātum esse
112 cōmotus dicitur. Itaque in respōdendo primùm exposuit vtriusque rationem temporis, vt oratio ex re & causa habita videretur. deinde vt intelligere posset Brutus, quem hominem & non solum qua eloquentia, verumetiam quo lepore & quibus facetiis præditum lacessisset, tres & ipse excitauit recitatores cum singulis libellis, quos M. Brutus pater illius accusatoris de iure ciuili reliquit. Eorum initia cum recitarentur, ea quæ vobis nota esse arbitror, Forte euenit vt ruri in Priuernate essemus ego & Brutus filius. fundum Priuernatem flagitabat. In Albano eramus ego & Brutus filius. Albanū poscebat. In Tyburti forte cum assedissemus. Tyburtinū fundum requirebat. Brutum autem hominē sapientem, quòd filii nequitiā videret, quæ prædia ei relinqueret, testificari dicebat voluisse. quòd si potuisset honeste scribere, se in balneis cum id ætatis filio fuisse, non præteriisset. eas se tamen ab eo balneas non ex libris patris, sed ex tabulis & ex censu quærere. Crassus tum ita Brutum vltus
113 est, vt illum recitationis suæ pœniteret. moleste enim fortasse tulerat, se in his orationibus reprehensum quas de Repub. habuisset: in quibus forsitan magis requiratur constantia. ego autem illa recitata non moleste fero. neque enim ab illo tempore, quod tum erat, neque ab ea causa quæ tum agebatur, aliena fuerunt. neque mihi quicquam oneris suscæpi, cum ista dixi, quo minus honeste hanc causam & libere possem defendere. quòd si velim confiteri me causam A. Cluētii nunc cognoscere, antea fuisse in illa opinione populari: quis tandem id possit reprehēdere? præsertim Iudices, cum à vobis quoque ipsis hoc impetrari sit æquissimum, quod ego & ab initio petiui & nunc peto, vt si quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attulistis, hanc, causa perspecta, atque omni veritate cognita deponatis. Nunc quoniam ad omnia quæ abs te dicta sunt T. Acti de Oppianici damnatione respon
114 di, confiteare necesse est, te opinionem multum fefellisse, quòd existimaris me causam A. Cluētii non facto eius, sed lege defensurum. nam hoc persæpe dixisti, tibi sic renunciari, me habere in animo causam hanc præsidio legis defendere. Itane est? ab amicis videlicet imprudentes prodimur, & est nescio quis de his, quos amicos nobis arbitramur, qui nostra consilia ad aduersarios deferat. Quisnam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo vt opinor in culpa est. sed nimirū tibi istuc lex ipsa renunciauit. Sed num tibi ita defendisse videor, vt tota in causa mentionem nullam fecerim legis? num secus hanc causam defendissem, ac si lege Habitus teneretur? certe vt hominem confirmare oportet, nullus est locus à me purgādi istius inuidiosi criminis prætermissus. Quid ergo est? quæret fortasse quispiam, displicetne mihi legum præsidio à capite periculum propulsare. mihi vero Iudices non displicet. sed vtor instituto meo: in hominis honesti prudentisque iudicio, non solum meo consilio vti consueui, sed multū etiam eius quem defendo, & consilio & voluntati obtempero. nam vt hæc ad me causa delata est, qui leges eas, ad quas adhibemur, & in quibus versamur, nosse deberem, dixi Habito statim de eo qui coisset, quo condemnaretur, illum esse liberum: teneri autem nostrum ordinem. atque ille me orare & obsecrare cœpit, vt ne sese lege defenderem. Cum ego quæ mihi viderentur dicerem, traduxit me ad suam sententiam. affirmabat enim lachrymans non se cupidiorem esse ciuitatis retinendæ, quàm existimationis. morem homini gessi, & tamen idcirco feci (neque enim id semper facere debemus) quòd videbam per se ipsam causam sine lege copiosissime posse defendi. videbam in hac defensione, qua iam sum vsus, plus dignitatis: in illa qua me hic vti noluit, minus laboris futurum. quòd si nihil aliud esset actum, nisi vt hanc causam obtineremus, lege recitata perorassem. neque me illa oratio commoueret, quòd ait Actius,

indignum esse facinus, si Senator iudicio quenquam circumuenerit, legibus eum teneri: si 116
Eques Ro. hoc idem fecerit, non teneri. vt tibi concedam hoc indignum esse (quod cuiusmodi sit, iā videro) tu mihi concedas necesse est, multo esse indignius, in ea ciuitate quæ legibus teneatur, discedi à legibus. hoc enim vinculum est huius dignitatis, qua fruimur in Republica: hoc fundamentum libertatis: hic fons æquitatis, mens & animus & consilium & sententia ciuitatis posita est in legibus. Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus & neruis, ac sanguine & membris vti non potest. Legū ministri magistratus: legum interpretes iudices: legum denique idcirco omnes serui sumus, vt liberi esse possimus. Quid est Q. Naso, cur tu in isto loco sedeas? quæ vis est, qua abs te hi iudices tali dignitate præditi coerceantur? vos autem Iudices, quamobrem ex tam magna multitudine 117
ciuium, tam pauci de hominum fortunis sententiam fertis? quo iure Actius quæ voluit dixit? cur mihi tandiu dicendi potestas datur? quid sibi autem illi scribæ, quid lictores, quid cæteri, quos apparere huic quæstioni video, volunt? opinor hæc omnia lege fieri, totúmque hoc iudicium (vt antea dixi) quasi mente quadam regi legis & administrari. Quid ergo est? hæc quæstio sola ita gubernatur? quid M. Pletorii & C. Flaminii inter sicarios? quid C. Orchinii peculatus? quid mea de pecuniis repetundis? quid C. Aquilii, apud quem nunc de ambitu causa dicitur? quid reliquæ quæstiones? Circūspicite omnes Reipub. partes: omnia legum imperio & præscripto fieri videbitis. Siquis apud me, te T. Acti, reum velit facere: clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neque hæc tua recusatio confessio sit captæ pecuniæ, sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur & quid abs 118
te iuris cōstituatur, vide. iubet lex ea, qua lege hæc quæstio constituta est, iudicē quæstionis hoc est Q. Voconium cum iis iudicibus, qui ei obuenerint (vos appellat Iudices) quærere de veneno. in quem quærere? infinitum est. quicunque fecerit, vendiderit, emerit, habuerit, dederit. quid eadem lex statim adiungit? recita. DE QVE EIVS CAPITE QVAERITO. eius qui coierit? conuenerit? non ita est. quid ergo est? dic. QVI TRIBVNVS MILITVM LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVIVE QVAESTORES TRIBVNI PLEB. deinceps omneis magistratus nominauit. QVIVE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT, DIXERIT. quid tum? QVI EORV[M] COIT, COIERIT: CONVENIT, CONVENERIT, QVO QVIS IV[DI]CIO PVBLICO CONDEMNARETVR. qui corū? quorū? videlicet qui suprà [scri]pti sunt. Quid interest vtro modo scriptū sit? etsi est apertū, tamē ipsa lex docet. vbi omnes mortales alligat, ita loquitur, QVI VENENVM MALVM FECIT F[ECE]RIT. omnes viri, mulieres, liberi, serui in iudiciū vocātur. si item de coitione voluiss[et, adiun]xisset, Quíve coierit. nūc ita est, DE QVE EIVS CAPITE QVAERITO. QV[I MA]GISTRATVM HABVERIT: QVIVE IN SENATV SENTEN[TIAM] DIXERIT: QVI EORVM COIT, COIERIT. nū is est Cluētius? certe nō [fuit. Quis] ergo est Cluētius, qui tamen defendi causam suā lege noluit? itaque abiicio legē, mor[em Cluen]tio gero: tibi tamē Acti, pauca quæ ab huius causa seiūcta sunt, respōdebo. est eni[m quiddam] in hac causa quod Cluētius ad se, est aliquid quod ego ad me putē pertinere. Hic [sua putat] interesse, se re ipsa & gesto negocio, nō lege defendi. ego autē mea existimo intere[sse, nul]la in disputatione ab Actio videri esse superatū. non enim mihi hæc causa sola [agenda est:] omnibus hic labor meus propositus est, quicūque hac facultate defensionis cō[tenti] sunt. nolo quenquā eorum qui assunt, existimare me, quæ de lege ab Actio di[cta] [sunt, si] [re]cuerim, cōprobare. Quāobrem Cluēti de te tibi obsequor, neque ego legē rec[itō], neque hoc loco pro te dico, sed ea quæ à me desiderari arbitror, non relinquā. Iniquū tib[i] videtur Acti esse, non iisdem legibus omnes teneri. primùm (vt id iniquissimū esse confi[tear,] [hu]iusmodi est, vt cōmutatis eis opus sit legibus, nō vt iis quæ sunt, non pareamus. De[inde] [qu]is vnquā hoc Senator accusauit, vt cū altiorem gradum dignitatis, beneficio Populi [Roman]o, esset consecutus, eo se putaret durioribus legū conditionibus vti non oportere? quàm [m]ulta sunt commoda, quibus caremus: quàm multa molesta, ac difficilia, quæ subimus? a[t]que hæc omnia tantum honoris & amplitudinis cōmodis compensantur. Cōuerte nunc [...]d Equestrē ordi-

nem atque in cæteros ordines:easdem vitæ conditiones non perferent. putant enim minus multos sibi laqueos legum & conditionum, ac iudiciorum propositos esse oportere qui in summum locum ciuitatis aut non potuerunt ascendere, aut non petiuerunt:atque vt omittam leges alias omnes, quibus nos tenemur, cæteri autem sunt ordines liberati:hanc ipsam legem, nequis iudicio circũueniretur, C.Gracchus tulit. eam legẽ pro plebe non in plebem tulit. Postea L.Sylla homo à populi causa remotissimus, tamen cum eius rei quæstionẽ hac ipsa lege cõstitueret, qua vos hoc tẽpore iudicatis, Populum Ro. quem ab hoc genere liberum acceperat, alligare nouo quæstionis genere ausus nõ est. Quod si fieri posse existimasset, pro illo odio quod habuit in Equestre ordinem, nihil fecisset libentius, quàm omnem illam acerbitatem proscriptionis suæ, questus in veteres Iudices, in hanc vnã quæstionem contulisset. Nec nunc quicquã agitur, mihi credite Iudices, & prospicite id quod prouidendum est, nisi vt Equester ordo in huiusce legis periculum includatur. neque hoc agitur ab omnibus, sed à paucis. nam ii Senatores, qui se facile tuentur integritate & innocẽtia, quales (vt vere dicam) vos estis & cæteri qui sine cupiditate vixerunt, Equites ordini Senatorio dignitate proximos, concordia coniunctissimos esse cupiunt. sed ii qui se volunt posse omnia, neque præterea quicquam esse aut in homine vllo, aut in ordine: hoc vno metu se putant Equites Ro. in potestate sua redacturos, si cõstitutum est vt de his qui rem iudicarent, huiuscemodi iudicia fieri possint. vident enim authoritatem huius ordinis confirmari, vident iudicia cõprobari. hoc metu proposito euellere se aculeũ seueritatis vestræ posse confidunt. Quis enim de homine audeat paulò maioribus opibus prædito, vere & fortiter iudicare: cum videat sibi de eo, quòd coierit aut cõsenserit, causam esse dicendã: O viros fortes Equites Ro. qui homini clarissimo ac potentissimo M. Druso Tribuno ple. restiterũt, cum ille nihil aliud ageret, quàm vt illa cuncta, quæ tum erant nobilitatis, nisi vtique rẽ iudicassent, huiuscemodi quæstionibus in iudiciũ vocarẽtur! Tũc C. Flauius Pusio, Cn. Titinnius, C. Mecœnas, illa robora Populi Ro. cæterique huiuscemodi ordinis nõ fecerũt idem quod nunc Cluentius, vt aliquid culpæ suscipere se putarent recusando, sed apertissime repugnarunt. Cũ hæc recusarent, & palàm fortissime atque honestissime dicerent, se potuisse iudicio Populi Ro. in amplissimũ locum peruenire, si sua studia ad honores petendos conferre voluissent: sese vidisse, in ea vita qualis splendor inesset, quanta ornamenta, quæ dignitas, quæ se non contempsisse, sed ordine suo patrũmque suorum contentos fuisse, & vitã illam tranquillam & quietam, remotam à procellis inuidiarum & huiuscemodi iudiciorũ anfractu sequi maluisse: aut sibi ad honores petendos ætatem integrã restitui oportere: aut quoniam id non posset, eam conditionem vitæ, quam secuti petitionẽ reliquissent, manere: iniquum esse, eos qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem prætermisissent, populi beneficiis esse priuatos, iudiciorum nouorũ periculis non carere. Senatorem hoc queri non posse, propterea quòd ea cõditione proposita petere cœpisset, quódque permulta essent ornamenta quibus eam mitigare molestiam posset, locus, authoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomẽ & gratia, toga prætexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciæ: quibus in rebus cum summum rectè factis maiores nostri præmium, tum plura peccatis pericula proposita esse voluerũt, illi nõ hoc recusabãt, ea ne lege accusarẽtur qua nunc Habitus accusatur, quæ tunc erat Sempronia, nunc est Cornelia. intelligebant enim eam Equestrem ordinem non teneri, sed ne noua lege alligarentur laborabant. Habitus ne hoc quidem vnquam recusauit, quo minus vel ea lege rationem vitæ suæ redderet, qua non teneretur: quæ si vobis conditio placet, omnes id agamus, vt hæc quamprimũ in omnes ordines quæstio perferatur. Interea quidem per deos immortales, quoniam omnia commoda nostra, iura, libertatem, salutẽ denique legibus obtinemus, à legibus nõ recedamus: & illud quàm sit indignũ cogitemus, Populũ Ro. aliud nũc agere, vobis Rem. & fortunas suas cõmisisse, sine cura esse: nõ metuere ne lege ea, quam nunquã ipse iussit, quæstione qua se solutum, liberúmque esse arbitraretur, per paucos iudices astringatur. agit enim sic causam T. Actius, adolescens bonus & disertus, omnes ciues legibus teneri omnibus: vos attenditis & auditis silentio, sicut facere debetis. A. Cluentius Eques

Ro.causam dicit ea lege, qua lege Senatores & hi qui magistratū habuerunt, soli tenentur. 116
mihi per eum recusare, & in arce legis præsidia cōstituere defensionis meæ non licet. Si obtinuerit causam Cluentius, sicuti vestra æquitate nixi confidimus: omnes existimabunt, id quod erit, obtinuisse propter innocentiam, quoniam ita defensus sit: in lege autem quam attingere noluerit, præsidii nihil fuisse. Hic nūc est quiddam quod ad me pertineat, de quo antè dixi, quod ego Populo Ro. præstare debeam: quoniam is meæ vitæ status est, vt omnis mihi cura atque opera posita sit in omniū periculis defendendis. Video quanta & quàm periculosa & quàm infinita quæstio tentetur ab accusatoribus, cum eam legem, quæ in nostrum ordinē scripta sit, in Populum Ro. transferre conētur. qua in lege est, QVI COIERIT. quod quàm late pateat videtis. CONVENERIT. æque infinitum & incertū est. CONSENSERIT. hoc vero cum incertum & infinitum, tum obscurum & occultū est.
FALSVMVE TESTIMONIVM DIXERIT. Quis de plebe Romana testimo- 117
niū dixit vnquam, cui non hoc periculum T. Actio authore paratū esse videatis: nā dicturum quidem certe, si hoc iudiciū plebi Romanæ propositū sit, neminem vnquā esse confirmo. sed hoc polliceor omnibus, sicui forte hac lege negocium facesseтur, qui lege non teneatur, si is vti me defensore voluerit, me eius causam, legis præsidio defensurum: & vel his iudicibus vel eorum similibus facile probaturum: & omni me defensione vsurum esse legis qua nunc vt vtar, ab eo cuius voluntati mihi obtēperandum est, non cōceditur. non enim debeo dubitare Iudices, quin si qua ad vos causa huiusmodi delata sit eius qui lege non teneatur, etiā si is inuidiosus aut multis offensus esse videatur, etiā si eum oderitis, etiā si inuiti absoluturi sitis: tamē absoluatis, & religioni potius vestræ quàm odio pareatis. est enim 118
sapiētis iudicis cogitare tantū sibi à Populo Ro. esse permissum, quantum cōmissum sit & creditū: & non solum sibi potestatē datam, verumetia fidem habitam esse meminisse: posse quē oderit absoluere, quē non oderit condemnare: & semper nō quid ipse velit, sed quid lex & religio cogat, cogitare: animaduertere qua lege reus citetur, de quo reo cognoscat, quæ res in quæstione versetur. Cū hæc sunt videnda, tum vero illud est hominis magni Iudices, atque sapientis, cū illam iudicādi causa tabellam sumpserit, non se putare esse solum, neque sibi quodcūque concupierit licere, sed habere in consilio legem, religionem, æquitatē, fide[m] ... libidinē autem, odiū, inuidiā, metū, cupiditatésque omneis amouere, maximeque æsti[mare] ... conscientiam mentis suæ quam ab diis immortalibus accæpimus, quæ à nobis diuel[li non] potest: quæ si optimorum consiliorū, atque factorū testis in omni vita nobis erit, sin[e] metu, & summa cum honestate viuemus. Hæc si T. Actius aut cognouisset, aut cog[itasset] ... profecto ne conatus quidē esset dicere id quod multis verbis egit: iudicē quod ei v[isum sit] statuere, & non deuinctū legibus esse oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentii v[olunta]te nimium, pro Reip. dignitate parum, pro vestra prudentia, satis dixisse videor.
... Reliqua perpauca sunt, quæ, quia vestræ quæstionis erant, idcirco illi statuerunt sibi non ... esse & proferenda, ne omniū turpissimi reperirētur, si in iudiciū nihil præter inuid[iam attulis]sent. Atque vt existimetis necessario me de his rebus, de quibus iam dixerim, plu[ribus] verbis, attēdite reliqua: profecto intelligetis, ea quæ paucis demōstrari potuerunt esse defensa. Cn. Decio Samniti, ei qui proscriptus est, iniuriā in calamitate ei[us] ... familia factā esse dixisti. ab nullo ille liberalius, quàm à Cluētio tractatus est. ... opes in rebus eius incōmodis subleuarunt: atque hoc cū ipse, tum omnes eius ... sarisque cognorūt. Ancarii & Paceni pastoribus, huius villicū vim & manus ... tulisse. cum quædam in collibus (vt solet) cōtrouersia pastorum esset orta, Habiti villic[i] ... domini & priuatam possessionē defenderunt. cum esset expostulatio facta, causa illis de[m]onstrata sine iudicio controuersiáque discessum est. P. Elii testamēto propinquus exh[æres] ... datum ... hæres hic alienior institutus est. P. Elius Habiti merito fecit, neque hic in ... do interfuit, idque testamentū ab huius inimico Oppianico est obsignatum ... Florio legata ex testamento inficiatū esse: non est ita. sed cum HS XXX scripta essent pr[o] ... HS CCC, neque ei satis cautum videretur: voluit eum aliquid accæptum referre liberalita[te] ... sua. primo debe[re] se negauit: pòst sine cōtrouersia soluit. Cn. cuiusdam Samnitis vxore ... est bellum ab hoc

eſſe repetitam. Mulierẽ cum emiſſet de ſectoribus, quo tẽpore eam primùm liberam eſſe audiuit, ſine iudicio reddidit Cn. Cælio. Enniũ eſſe quendam, cuius bona teneat Habitus. eſt hic Ennius egẽs quidam calumniator, mercẽnarius Oppianici, qui permultos annos quieuit: deinde aliquando cum ſeruo Habiti furti egit: nuper ab ipſo Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio (mihi credite) nobis iiſdem fortaſſe patronis calumniam non effugiet. Atque etiã, vt nobis renunciatur, hominẽ multorum hoſpitũ, A. Binniũ quendam coponem de via Latina, ſubornatis, qui ſibi à Cluentio, ſeruiſque eius in taberna ſua manus allatas eſſe dicat. quo de homine nihil etiã nunc dicere nobis eſt neceſſe. ſi inuitauerit, id quod ſolet, ſic hominẽ accipiemus, vt moleſte ferat, ſe de via diſceſſiſſe. Habetis Iudices, quæ in totam vitã de moribus A. Cluentii, quẽ illi inuidioſum reum volunt eſſe, annos octo meditati accuſatores collegerũt, quàm leuia genere ipſo, quàm falſa re, quàm breuia reſponſu. Cognoſcite nũc id quod ad veſtrũ iuſiurandum pertinet, quod veſtri iudicii eſt quod vobis oneris impoſuit ea lex, qua coacti huc cõueniſtis: de criminibus veneni, vt omnes intelligãt quàm paucis verbis hæc cauſa perorari potuerit, & quàm multa à me dicta ſint, quæ ad huius voluntatẽ maxime ad veſtrũ iudicium minime pertinerent. Obiectũ eſt C. Vibium Capacẽ ab hoc A. Cluẽtio veneno eſſe ſublatũ. Opportune adeſt homo ſumma fide & omni virtute præditus, L. Pletorius Senator, qui illius Capacis hoſpes fuit & familiaris. apud hunc ille Romæ habitauit: apud hunc ægrotauit: huius domi eſt mortuus. Haud hæres eſt Cluẽtius: inteſtatum dico eſſe mortuum, poſſeſſionẽmque eius bonorũ Prætoris edicto, huic illius ſororis filio adoleſcẽti pudentiſſimo, & in primis honeſto Equiti Ro. datã, Numerio Cluentio quẽ videtis. Alterũ veneficii crimen, Oppianico huic adoleſcẽti, cũ eius in nuptiis more Larinatiũ multitudo hominũ pranderet, venenũ Habiti conſilio paratũ. id cũ daretur in mulſo, Balbutiũ quendam eius familiarẽ intercæpiſſe, bibiſſe, ſtatimque eſſe mortuũ. hoc ego ſi ſic agerẽ, tanquam mihi crimẽ eſſet diluendum, hæc pluribus verbis dicerẽ, quæ nũc paucis percurrit oratio mea. Quid vnquã Habitus in ſe admiſit, vt hoc tantũ ab eo facinus nõ abhorrere videatur? Quid autẽ magnopere Oppianico metuebat, cũ ille verbũ omnino in hac ipſa cauſa nullũ facere potuerit: huic autẽ accuſatores matre viua deeſſe nõ poſſent, quod iam intelligetis. An vt de cauſa eius periculi nihil decederet, ad cauſam nouũ crimen accederet? quod autẽ tempus veneni dandi illo die, in illa frequẽtia? per quẽ porrò datum? vnde ſumptũ? quæ deinde interceptio poculi? cur non de integro autẽ datum? Multa ſunt quæ dici poſſunt, ſed non cõmittam vt videar non dicẽdo voluiſſe dicere. res enim iã ſe ipſa defendat. Nego illum adoleſcẽtem, quem ſtatim epoto poculo mortuũ eſſe dixiſtis, omnino illa die eſſe mortuũ. magnum & impudẽs mendaciũ. perſpicite cætera. Dico illum cum ad illud prandiũ crudior veniſſet, & vt ætas illa fert, ſibi tum non pepercisset, aliquot dies ægrotaſſe, & ita eſſe mortuũ. Quis huic rei teſtis eſt? idem qui ſui luctus, pater. pater inquam illius adoleſcentis, quem propter animi dolorem pertenuis ſuſpitio potuiſſet ex illo loco teſtem in A. Cluentium conſtituere, is hunc ſuo teſtimonio ſubleuat. quod recita. Tu autem niſi moleſtum eſt, paulisper exurge, & perfer hunc dolorem commemorationis neceſſariũ, in qua ego diutius non morabor: quoniam quod fuit viri optimi, feciſti, vt ne cui innocẽti mœror tuus calamitatem & falſum crimen afferret. Vnum etiam mihi reliquum eiuſmodi crimen eſt Iudices, ex quo illud perſpicere poſſitis, quod à me initio orationem dictũ eſt, quicquid mali per hos annos A. Cluentius viderit, quicquid hoc tempore habeat ſollicitudinis ac negocii, id omne à matre eſſe conflatũ. Oppianicum veneno necatum eſſe, quod ei datum ſit in pane per M. Aſellium quendam familiarem illius, ídque Habiti conſilio factũ eſſe dicitis. in quo primùm illud quæro, quæ cauſa Habito fuerit cur interficere Oppianicum vellet. inimicitias enim inter ipſos fuiſſe cõfiteor. Sed homines, inimicos ſuos morte affici volunt, vel quòd metuunt, vel quòd oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus, tãtum in ſe facinus ſuſcipere conatus eſt? Quid erat quod iam Oppianicum pœna affectũ pro maleficiis, eiectum è ciuitate quiſquã timeret? Quid metuebat? ne oppugnaretur à perdito? an ne accuſaretur à cõdemnato? an ne exulis teſtimonio læderetur? Sin autem quòd oderat Habitus, idcirco illũ vita frui noluit: adeóne erat ſtultus, vt illã

quam tum ille viuebat, vitã esse arbitraretur, damnati, exulis, deserti ab omnibus, quẽ propter animi importunitatem nemo recipere tecto, nemo adire, nemo alloqui, nemo respicere vellet? Huius igitur vitæ Habitus inuidebat? hũc si acerbe & penitus oderat, non eũ quàm diutissime viuere velle debebat? huic mortẽ maturabat inimicus, quod illi vnũ in malis perfugium erat calamitatis? qui siquid animi ac virtutis habuisset (vt multi sæpe fortes viri in eiusmodi dolore) mortẽ sibi ipse consciisset. Huic quamobrẽ id vellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare deberet? nam nunc quidem quid tãdem illi mali mors attulit? nisi forte ineptiis ac fabulis ducimur, vt existimemus illum apud inferos impiorũ supplicia perferre, ac plures illic offendisse inimicos, quàm hîc reliquisse: à socrus, ab vxorũ, à fratris, à liberûm pœnis actũ esse præcipitẽ in sceleratorũ sedem atque regionẽ: quæ si falsa sunt, id quod omnes intelligũt, quid ei tandem aliud mors eripuit præter sensum doloris? Agè verò venenũ per quem datum? per M. Asellium. Quid huic cum Habito? nihil. atque adeò quòd ille Oppianico familiarissime est vsus, potius etiam contrà simultas. Eíne igitur, quẽ sibi offensiorem, Oppianico familiarissimum sciebat esse, potissimum & suũ scelus & illius periculum committebat? Cur deinde tu qui pietate ad accusandum excitatus es, hũc Asellium esse inultum tandiu sinis? cur non Habiti exemplo vsus es, vt per illum qui attulisset venenum de hoc præiudicaretur? Iam vero illud quàm nõ probabile, quàm inusitatũ Iudices, quàm nouum, in pane datum venenũ! faciliúsne potuit, quàm in poculo? latentius potuit abditũ aliqua in parte panis, quàm si totũ conliquefactum in potione esset? celerius potuit comesum, quàm epotum in venas, atque in omneis partes corporis permanare? facilius fallere in pane si esset animaduersum, quàm in poculo, cum ita confusum esset, vt secerni nullo modo posset? at repentina morte periit. Quod si esset ita factũ, tamen ea res propter multorum eiusmodi mortem, satis firmam veneni suspitionem non haberet: si esset suspitiosum, tamen ad alios potius quàm ad Habitum pertineret. verum in eo ipso homines impudentissime mentiuntur. id vt intelligatis, & mortem eius, & quemadmodum post mortẽ in Habitum sit crimen à matre quæsitũ, cognoscite. Cum vagus & exul erraret, atque vndique exclusus Oppianicus in Falernum se ad C. Quintilium cõtulisset, ibi primùm in mo[illegible]um incidit, ac satis vehementer, diúque ægrotauit. Cũ esset vnà Sassia, & Statio Albio qu[illegible]dam colono homine valente, qui simul esse solebat, familiarius vteretur, quàm vir disso[illegible]utissimus incolumi fortuna pati posset, & ius illud matrimonii castũ atque legitimũ da[illegible] natione viri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidã fidelis Oppianici seruulus perc[illegible] & minime mẽdax, multa dicitur renunciare domino solitus esse. Interea Oppiani[illegible] cũ iam conualesceret, neque in Falerno improbitatem coloni diutius ferre posset, & huc [illegible]d vrbem profectus esset (solebat enim extra portã aliquid habere cõducti) cecidisse ex equ[illegible] dicitur, & homo infirma valetudine latus offendisse vehemẽter, & postea quàm ad vrbe[illegible] cũ febri venerit, paucis diebus esse mortuus. Mortis ratio Iudices eiusmodi est, vt aut ni[illegible]il habeat suspitionis, aut siquid habet, id intra parietes in domestico scelere versetur. Post [illegible] mortem eius Sassia statim moliri nefaria mulier cœpit insidias filio: quæstionẽ habere de [illegible]iri morte cõstituit: emit de A. Rupilio, quo erat vsus Oppianicus medico, Stratonẽ que[illegible]dam, quasi vt idem faceret, quod Habitus in emẽdo Diogene fecerat. de hoc Stratone & [illegible]e assecla quodã seruo suo quæsiturã esse dixit. præterea seruum illum Nicostratũ, quem ni[illegible]ium loquacem fuisse ac nimiũ domino fidelẽ arbitrabatur, ab hoc adolescẽte Oppianico [illegible]n quæstionẽ postulauit. Hic cũ esset illo tẽpore puer, & illa quæstio de patris sui morte [illegible]cõstitui diceretur: etsi illum seruũ & sibi beneuolum esse & patri fuisse arbitrabatur, nihil t[illegible]mẽ est ausus recusare. Aduocãtur amici & hospites Oppianici & ipsius mulieris, multi h[illegible]mines honesti atque omnibus rebus ornati: tormẽtis omnibus vehemẽtissimis quæri[illegible]r. Cum essent animi seruorũ & spe & metu tentati vt aliquid in quæstione dicerent, tamen [illegible] (vt arbitror) authoritate aduocatorum & vi tormentorum adducti in veritate manseru[illegible]t, neque se quicquam scire dixerunt. quæstio illo die de amicorũ sententia dimissa est. satis [illegible] longo interuallo post iterum aduocãtur. habetur de integro quæstio: nulla vis tormẽtor[illegible]m acerrimorũ prætermittitur, aduersarii aduocati etiã vix ferre posse. furere crudelis a[illegible]que importuna mulier:

sibi nequaquam vt sperasset, ea quæ cogitasset, procedere. Cum iam tortor, atque essent tormenta ipsa defessa, neque tamen illa finem facere vellet: quidã ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, & summa virtute prædıtus, intelligere se dixit non id agi vt verũ inueniretur, sed vt aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postquam cæteri comprobarunt, ex omnium sententia constitutum est satis videri esse quæsitum. Redditur Oppianico Nicostratus: Larinum ipsa proficiscitur cum suis, mœrens, quòd iam certe incolumem filium fore putabat: ad quem non modo verum crimen, sed ne ficta quidem suspitio perueniret: & cui non modo aperta inimicorum oppugnatio, sed ne occultæ quidem matris insidiæ nocere potuissent. Larinum postquam venit, quæ à Stratone illo venenum antea viro suo datum sibi persuasum esse simulasset, instructam ei continuo & ornatã Larini medicinæ exercendæ causa tabernam dedit. Vnum, alterum, tertium annnm Sassia quiescebat: vt velle atque optare aliquid calamitatis filio potius, quàm id struere & moliri videretur. Tum interim Hortensio, Q. Metello C O S S. vt hunc Oppianicum aliud agentem, ac nihil eiusmodi cogitantem ad hanc accusationem detraheret, inuito despondit ei filiam suam illam quam ex genero susceperat: vt eum nuptiis alligatum simul, & testamenti spe deuinctum possit habere in potestate. hoc ipso ferè tempore Strato ille medicus domi furtum fecit, & cædem eiusmodi. Cum esset in ædibus armarium, in quo sciret esse nummorum aliquãtum & auri, noctu duos conseruos dormientes occidit, in piscinámque deiecit: ipse armarii fundum execuit, & sestertiorum & auri quinque pondo abstulit, vno ex seruis puero non grãdi conscio. Furto postridie cognito omnis suspitio in eos seruos qui non comparebãt, commouebatur. cum exectio illa fundi in armario animaduerteretur, quærebant homines quonam modo fieri potuisset. Quidam ex amicis Sassiæ recordatus est, se nuper in auctione quadam vidisse in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuosam venire serrulam, qua illud potuisse ita circũsecari videretur. Ne multa. perquiritur à coactoribus: inuenitur ea serrula ad Stratonem peruenisse. hoc initio suspitionis orto, & aperte insimulato Stratone, puer ille cõscius pertimuit: rem omnem dominæ indicauit: homines in piscina inuenti sunt: Strato in vincula cõiectus est: atque etiam in taberna eius nummi nequaquam omnes reperiuntur. constituitur quæstio de furto. nam quid quisquã suspicari aliud potest? An hoc dicitis, armario expilato, pecunia ablata, nõ omni recuperata, occisis hominibus, institutam esse quæstionem de morte Oppianici? cui probatis? quid est quod minus verisimile proferre potuistis? Deinde vt omittam cætera, triennio post mortem Oppianici de eius morte quærebatur. atque etiam incensa odio pristino, Nicostratum eundem il[illegible]cum sine causa in quæstionem postulauit. Oppianicus primò recusauit. postea quàm [illegible] abducturam se filiam, mutaturam esse testamentum minaretur: mulieri crudelissimæ [illegible] fidelissimum, nõ in quæstionem tulit, sed planè ad supplicium dedit. post trienniũ [illegible]gitata denique quæstio de viri morte habebatur. Et de quibus seruis habebatur? no[illegible] res obiecta: noui quidã homines in suspitionẽ vocati sunt. de Stratone & de Ni[illegible] Quid, Romæ quæsitum de istis hominibus erat? itáne tandem? mulier iam non [illegible]sed scelere furiosa, cum quæstionem habuisset Romæ, cum de T. Annii, L. Rutilii, [illegible]ri, & cæterorum honestissimorum virorum sententia constitutum esset, satis quæsi[illegible]eri, eadem de re triennio post iisdem de hominibus, nullo adhibito, non dicam vi[illegible]lonum forte abfuisse dicatis) sed bono viro, in filii caput quæstionem habere cona[illegible] hoc dicitis? mihi enim venit in mentem quid dici possit: tametsi adhuc non esset [illegible]um haberetur de furto quæstio, Stratonem aliquid de veneno esse cõfessum. Hoc [illegible]lo Iudices, sæpe multorum improbitate depressa veritas emergit, & innocẽtiæ de[illegible]erclusa respirat, quòd aut hi qui ad fraudem callidi sunt, non tãtum audent quã[illegible]gitant: aut illi quorum eminet audacia atque proiecta est, à consiliis malitiæ de[illegible]uòd si aut cõfidens astutia, aut callida esset audacia, vix vllo obsisti modo posset. [illegible]rtum factum non esse at nihil clarius Larini fuit. An ad Stratonem suspitio non [illegible]at is & ex serrula insimulatus, & à puero conscio est indicatus. An id actũ non est [illegible]do? quæ fuit alia igitur causa quærendi? an id quod dicendum vobis est, & quod

tum Sassia dictitabat, cum de furto quæreretur, tum Strato iisdem in tormẽtis dixit de veneno? en hoc illud est quod antè dixi, mulier abundat audacia, consilio & ratione deficitur. nam tabellæ quæstionis plures proferuntur, quæ recitatæ, vobísque editæ sunt, illæ ipsæ, quas tum obsignatas esse dixi: in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. Non venit in mentem, primam orationem Stratonis conscribere de furto, pòst aliquid adiungere dictum de veneno, quod nõ percontatione quæsitum, sed dolore expressum videretur. Quæstio de furto est, veneni iam suspitione, superiore quæstione sublata: quod ipsum hæc eadẽ mulier indicarat. quæ vt Romæ de amicorum sententia statuerat satis esse quæsitum, postea per triennium maxime ex omnibus seruis Stratonem illum dilexerat, in honore habuerat, commodis omnibus affecerat. Cũ igitur de furto quæreretur, & eo furto quod ille sine 147
controuersia fecerat: tum ille de eo quod quærebatur, verbum nullum fecit: de veneno statim dixit. de furto, si non eo loco quo debuit, ne in extrema quidem, aut media, aut in aliqua denique parte quæstionis, verbum nullum fecit: iam videtis illam nefariam mulierem Iudices, eadem manu, qua si detur potestas, interficere filium cupiat, hanc fictam quæstionem conscripsisse. atque istam ipsam quæstionem dicite quis obsignauit? vnum aliquẽ nominate. neminẽ reperietis, nisi fortè eiusmodi hominem, quem ego proferri malim, quàm neminem nominari. Quid ais T. Acti? tu periculum capitis, tu indiciũ sceleris, tu fortunas alterius literis cõscriptas in iudicium afferas? neque earum authorem literarum, neque obsignatorem, neque testem vllum nominabis? & quam tu pestem innocẽtissimo filio ex ma 148
tris sinu deprompseris, hanc hi tales viri cõprobabunt? Esto, in tabellis nihil est authoritatis. quid, ipsa quæstio iudicibus: quid, amicis hospitibúsque Oppianici, quos adhibuerat antea: quid, huic tandem ipsi tempori, cur non reseruata est? quid istis hominibus factum est Stratone & Nicostrato? Quæro abs te Oppianice, seruo tuo Nicostrato quid factum esse dicas: quem tu cum hunc breui tempore accusaturus esses, Romam deducere, dare potestatem indicandi, incolumẽ denique seruare quæstioni, seruare his iudicibus, seruare huic te[illegible]pori debuisti. nam Stratonem quidem Iudices, in crucem actum esse execta scitote ling[illegible]a: quod nemo est Larinatium qui nesciat. Timuit mulier amens non suam conscientiam [illegible] nõ odium municipum, non famam omnium, sed quasi non omnes eius sceleris testes e[illegible]sent
futuri, sic metuit ne condemnaretur extrema seruuli voce moriẽtis. Quod hoc porte[illegible]tum 149
dii immortales? quod tantum monstrum in vllis locis? quod tam infestũ scelus & i[illegible]mane, aut vnde natum esse dicamus? Iam enim videtis profectò Iudices, nõ sine necess[illegible]iis me ac maximis causis principio orationis meæ de matre dixisse. nihil est enim mali, [illegible]hil sceleris quod illa non ab initio filio voluerit, optauerit, cogitauerit, effecerit. Mitto i[illegible]am primam libidinis iniuriam, mitto nefarias generi nuptias, mitto cupiditate matris [illegible]xpulsam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad huiusce vitæ periculum, sed ad commu[illegible]e familiæ dedecus pertinebát. nihil de alteris Oppianici nuptiis queror, quarum illa cum [illegible] obsides filios ab eo mortuos accæpisset, tum denique in familiæ luctum, atque in priui[illegible]norum funus nupsit. prætereo quòd Aurium Melinum, cuius illa quondam socrus, pau[illegible]ò ante vxor fuisset, cum Oppianici esse opera proscriptum, occisúmque cognosceret, eam [illegible]ibi domum,
sedémque cõiugii delegit, in qua quotidie superioris viri mortis indicia & sp[illegible]olia fortunarum videret. Illud primùm queror, de illo scelere, quod nunc denique pate[illegible]actum est Fa- 150
britiani veneni, quod iam tum recens suspitiosum cæteris, huic incredibile [illegible] nũc verò apertum iam omnibus, ac manifestũ videtur. Non est profectò de illo veneno [illegible]elata mater, nihil est ab Oppianico sine consilio mulieris cogitatum: quod nisi esset, cer[illegible]e postea deprehẽsa re non illa vt ab improbo viro discessisset, sed vt à crudelissimo hoste [illegible]gisset: domúmque illam in perpetuum scelere omni affluentem reliquisset. non modo [illegible]d non fecit, sed ab illo tempore nullum locum prætermisit in quo nõ instrueret insidias al[illegible]iquas, ac dies omnes ac noctes tota mẽte mater de pernicie filii cogitaret. quæ primùm [illegible]t illum cõfirmaret Oppianicũ accusatorẽ filio suo, donis muliebribus, collocatione filiæ [illegible] spe hæreditatis ob-
strinxit. Itaque apud cæteros nouis inter propinquos susceptis inimi[illegible]itiis sæpe fieri diuor- 151
tia, atque affinitatum dissidia vidimus. hæc mulier satis firmum acc[illegible]satorem filio suo fo-

re neminem putauit, nisi qui in matrimonium sororē eius antè duxisset. cæteri nouis affinitatibus adducti, veteres inimicitias sæpe deponunt: illa sibi ad confirmandas inimicitias affinitatis coniunctionem pignori fore putauit. neque in eo solum diligens fuit, vt accusatorem filio suo compararet, sed etiam cogitauit quibus eum rebus armaret. hinc enim illæ solicitationes seruorum & minis & promissis, hinc illæ infinitæ crudelissimǽque de morte Oppianici quæstiones, quibus finem aliquando nō mulieris modus, sed amicorum authoritas fecit. ab eodem scelere illæ triennio pòst habitæ Larini quæstiones: eiusdem amentiæ falsæ conscriptiones quæstionum: ex eodem furore etiam illa conscelerata exectio linguæ: totius denique huius ab illa est, & inuēta & adornata comparatio criminis. Atque his rebus cum instructum accusatorem filio suo Romam ipsa misisset, paulisper conquirendorum & cōducendorum testium causa Larini est commorata. postea autem cum appropinquare huius iudicium ei nunciatum est, confestim huc aduolauit: ne aut accusatoribus diligētia, aut pecunia testibus deesset: aut ne fortè mater hoc sibi optatissimum spectaculum huius sordium, atque luctus, & tanti squaloris amitteret. Iam verò quod iter Romam eius mulieris fuisse existimatis? quod ego propter vicinitatem Aquinatium & Venafranorum ex multis audiui, & comperi. quos concursus in his oppidis? quantos & virorū & mulierum gemitus esse factos, mulierem quandam Larino, atque illam vsque à mari supero Romam proficisci cum magno comitatu & pecunia, quo facilius circumuenire iudicio capitis, atque opprimere filium posset? Nemo erat illorum penè dicam, quin expiandū illum locum esse arbitraretur, quacunque illa iter fecisset: nemo quin terram ipsam violari, quæ mater est omniū, vestigiis consceleratæ matris putaret. Itaque nullo in oppido consistendi potestas ei fuit: nemo ex tot hospitibus inuentus est qui non cōtagionem aspectus fugeret. nocti se potius ac solitudini, quàm vlli aut vrbi, aut hospiti cōmittebat. Nunc verò quid agat, quid moliatur, quid denique quotidie cogitet, quem ignorare nostrum putat? quos appellarit, quibus pecuniam promiserit, quorum fidem precio labefactare conata sit, tenemus. quin etiam nocturna sacrificia, quæ putat occultiora esse, sceleratásque eius preces, & nefaria vota cognouimus, quibus illa etiam deos immortales de suo scelere testatur: neque intelligit pietate & religione, & iustis precibus, deorū mentes, non contaminata superstitione, neque ad scelus perficiendum cæsis hostiis posse placari. cuius ego furorem, atque crudelitatē deos immortales à suis aris, atque templis aspernatos esse cōfido. Vos Iudices, quos huic A. Cluētio quosdam alios deos ad omne vitæ tempus fortuna esse voluit, huius importunitatem matris à filii capite depellite. multi sæpe in iudicando peccata liberum parentum misericordiæ concesserūt: vos ne huius honestissime actam vitam matris peccatis cōdonetis, rogamus: præsertim cum ex altera parte totū municipiū videre possitis. omnes scitote Iudices (incredibile dictu est, sed à me verissime dicetur) omnes Larinates qui valuerunt, venisse Romam, vt hunc studio frequentiáque sua, quantum possent, in tanto eius periculo subleuarent. pueris illud hoc tempore, & mulieribus oppidum scitote esse traditum, idque in præsentia, in communi Italiæ pace domesticis copiis esse tutū. quos tamen ipsos æquè, & eos quos præsentes videtis, huius expectatio iudicii dies noctésque sollicitat. non illi vos de vnius municipis fortunis arbitrantur, sed de totius municipii statu, dignitate commodísque omnibus sententias esse laturos. summa est enim Iudices, hominis in communem municipii rem diligentia, in singulos municipes benignitas, in omnes iustitia & fides. præterea nobilitatem illam inter suos, locúmque à maioribus traditum sic tuetur, vt maiorum grauitatem, constantiam, gratiam, liberalitatem assequatur. itaque iis eum verbis publice laudant, vt non solum testimonium suum, iudiciúmque significent, verum etiam curam animi ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur, vos quæso qui eam detulistis, assurgite. Ex lachrymis horum Iudices, existimare potestis, omnes hæc decuriones decreuisse lachrymantes. Age verò vicinorum quātum studium, quàm incredibilis beneuolentia, quanta cura est? non illi in libellis laudationum decreta miserūt, sed homines honestissimos, quos nossemus omnes, huc frequentes adesse, & hūc præsentes laudare voluerunt. Adsunt Ferentani homines nobilissimi, Marrucini itē, pari dignitate The-

ano, Apulo, atque Luceria Equites Ro. honestissimos homines laudatores videtis: Bouiano, totóque ex Samnio cũ laudationes honestissimæ missæ sunt, tum homines amplissimi nobilissimíque venerunt. Iam qui in agro Larinati prædia, qui negocia, qui res pecuniarias habent, honesti homines & summo splẽdore præditi, difficile dictu est quàm sint solliciti, quàm laborent. non multi mihi ab vno sic deligi videntur, vt hic ab his vniuersis. Quàm non abesse ab huius iudicio L. Volusenum summo splendore hominem, ac virtute præditum, vellem! præsentem possem P. Heluidium Rufum Equitem Ro. omnium ornatissimum nominare: qui cum huius causa dies noctésque vigilaret, & cum me hãc causam doceret, in morbum grauem periculosúmque incidit. in quo tamen non minus de capite huius, quàm de sua vita laborat. Cn. Tudici Senatoris viri optimi, & honestissimi par studium & testimonio, & laudatione cognoscetis. Eadem spe, sed maiore verecundia de te P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. Et ne lõgum sit, omnium vicinorum summam esse in hũc beneuolentiam confirmamus. Horum omnium studium, curã, diligentiam, meúmque vnà laborem, qui totam hanc causam vetere instituto solus peroraui, vestrámque simul Iudices æquitatem & mansuetudinẽ, vna mater oppugnat. at quæ mater? quam cæcam crudelitate & scelere ferri videtis: cuius cupiditatem nulla vnquam turpitudo retardauit: quæ vitiis animi in deterrimas partes iura hominum conuertit omnia: cuius ea stultitia est, vt eam nemo hominem: ea vis, vt nemo fœminam: ea crudelitas, vt nemo matrem appellare possit. atque etiã nomina necessitudinum, non solum naturæ nomen & iura mutauit: vxor generi, nouerca filii, filiæ pellex. eò iam denique adducta est, vt sibi præter formam, nihil ad similitudinem hominis reseruarit. Quare Iudices, si scelus odistis, prohibete aditum matris à filii sanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex salute, ex victoria liberũm: patiamini matrem, ne orbata filio lætetur, victam potius vestra æquitate discedere. sin autem id quod vestra natura postulat, pudorem, bonitatem, virtutémque diligitis: leuate hunc aliquando supplicẽ vestrum Iudices, tot annos in falsa i[illegible] uidia, periculisque versatum. qui nunc primum post illam flammam, aliorum facto [illegible] & cupiditate excitatam, spe vestræ æquitatis erigere animum, & paulum respirare à metu [illegible] cœpit: cui posita sunt in vobis omnia: quem seruatũ esse plurimi cupiunt, seruare soli vo[illegible] po testis. Orat vos Habitus Iudices, & flens obsecrat, ne se inuidiæ, quæ in iudiciis vale[illegible] non debet: ne matri, cuius vota & preces à vestris mentibus repudiare debetis: ne Oppia[illegible] co homini nefario condemnato iam & mortuo condonetis. Quòd siqua calamitas hun[illegible] in hoc iudicio afflixerit innocentem, næ iste miser Iudices, si id quod difficile factu est, i[illegible] vita remanebit: sæpe & multum queretur, deprehensum esse illud quondam Fabritian[illegible] m venenum: quod si tum indicatum nõ esset, non huic ærumnosissimo venenum illud [illegible] uisset, sed multorum medicamentum laborum. postremo etiam fortassis mater exequia[illegible] illius funeris prosecuta, mortem se filii lugere simulasset: nunc verò quid erit perfect[illegible] m, nisi vt huius ex mediis mortis insidiis, vita ad luctum reseruata, mors sepulchro patr[illegible] priuata esse videatur? Satis diu fuit in miseriis Iudices, satis multos annos ex inuidia lab[illegible] rauit. nemo huic tam iniquus præter parentem fuit, cuius animum non iam expletum [illegible] sse putemus. Vos qui æqui estis omnibus: qui vt quisque crudelissime oppugnatur, cum [illegible] enissime subleuatis, conseruate A. Cluentium, restituite incolumem municipio: ami[illegible] is, vicinis, hospitibus, quorum studia videtis, reddite: vobis in perpetuum liberísque ve[illegible] tris obstringite: vestrum est hoc Iudices, vestræ dignitatis, vestræ clementiæ, recte hoc re[illegible] citur à vobis vt virum optimum atque innocentissimum, plurimísque mortalibus cha[illegible] um atque iucundissimum, his aliquando calamitatibus liberetis; vt omnes intelligant i[illegible] n concionibus esse inuidiæ locum, in iudiciis veritati.

De Lege Agraria contra P.

SERVILIVM RVLLVM TRIBVNVM PLEBIS IN SENATV. ORATIO XV.

Desunt permulta.

quæ res apertè petebatur, ea nunc occultè cuniculis oppugnatur. dicēt enim Decemuiri id quod & dicitur à multis, & sæpe dictum est, post eosdem Consules, regis Alexandrini testamento, regnum illud Populi Ro. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clam petentibus iis, quibus apertissime pugnantibus restitistis? hæc per deos immortales, vtrū esse vobis consilia siccorum, an vinolentorum somnia: & vtrum cogitata sapientum, an optata furiosorum videntur? Videte nunc proximo capite, vt impurus helluo turbet Rempublicam: vt à maioribus nostris possessiones relictas disperdat, & dissipet: vt sit non minus in Pop. Ro. patrimonio nepos, quàm in suo. proscribit in sua lege vectigalia, quæ Decemuiri vendāt, hoc est, proscribit auctionem publicorum bonorum. agros emi vult qui diuidantur. quærit pecuniā. videlicet excogitabit aliquid atque afferet. nam superioribus capitibus dignitas Populi Ro. violabatur: nomē imperii in commune odium orbis terræ vocabatur: vrbes pacatæ, agri sociorum, regum status Decemuiris donabantur: nunc præsens certa pecunia numerata quæritur. Expecto quid Tribunus Pleb. vigilans & acutus excogitet. væneat inquit sylua Scantia. vtrū tandem hanc syluā in relictis possessionibus, an in Censorū pascuis inuenisti? siquid est quod indagaris, inueneris, ex tenebris erueris, quanquā iniquū est, tamen consume sanè, quoniam commodum est, quoniam quidem tu attulisti. Syluam verò tu Scantiam vendas, nobis Consulibus, atque hoc Senatu? tu vllū vectigal attingas? tu Populo Ro. subsidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tum verò hoc me inertiorem Cōsulem iudicabo, quàm illos fortissimos viros qui apud maiores nostros fuerunt: quòd quæ vectigalia illis Consulibus Populo Ro. parta sunt, ea me Consule ne retineri quidem potuisse iudicabuntur. Vēdit Italiæ possessiones ex ordine omnes. sanè est in eo diligens, nullam enim prætermittit. persequitur in tabulis Censoriis totam Siciliam: nullum ædificiū, nullos agros relinquit. audistis auctionem Populi Ro. proscriptam à Tribuno plebis, constitutam in mensem Ianuarium: & credo non dubitatis quin icciro hæc, ærarii causa non vendiderunt ii, qui armis & virtute pepererunt, vt esset quod nos largitionis causa venderemus. Videte nunc quoad fecerit iter apertius quàm antea. nam superiore parte legis quēadmodum Pompeium oppugnarent, à me indicati sunt, nunc iam se ipsi indicabunt. iubēt vænire agros Attalensium, atque Olympenorum. hos Populo Ro. Seruilii fortissimi viri victoria adiunxit. deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminii, partim L. Pauli, qui Persen vicit, virtute parti sunt: deinde agrum optimū, & fructuosissimū Corinthiū, qui L. Mummii imperio, ac fœlicitate ad vectigalia Populi Ro. adiunctus est: pòst autē agros in Hispania apud Carthaginem nouam, duorum Scipionum eximia virtute possessos: tum veterem Carthaginem vendūt, quam P. Africanus nudatam tectis ac mœnibus, siue ad notandam Carthaginensium calamitatem, siue ad testificandam nostrā victoriam, siue ad oblatam aliquam religionem, ad æternam hominum memoriam consecrauit. his insignibus, atque infulis imperii venditis, quibus ornatam vobis maiores vestri Rempublicam tradiderunt, iubent eos agros vænire quos rex Mythridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaque possederit. num obscurè videntur propè hasta præconis insectari Cn. Pompeium, qui vænire iubeant eos ipsos agros, in quibus ille etiā nunc bellū gerat, atque hoc verò cuiusmodi est, quòd eius auctionis quam cōstituunt, locum sibi nullum definiunt? nam Decemuiris quibus in locis ipsis videatur, vendendi potestas lege permittitur. Censoribus vectigalia locare nisi in conspectu Populi Ro. non licet: his vendere vel in vltimis terris licebit? At hoc etiam nequissimi homines consumptis patrimoniis faciūt, vt in atriis auctionariis potius, quàm in triuiis aut in cōpitis auctionentur. hic permittit sua

lege Decemuiris, vt in quibus commodum sit tenebris, vt in qua velint solitudine, bona
Populi Ro. possint diuedere. Iam illa omnibus in prouinciis, regnis, liberis populis quàm
acerba, quàm formidolosa, quàm quæstuosa concursatio Decemuiralis futura sit, non vi-
detis? hæreditatum obeundarum causa, quibus vos legationes dedistis, qui & priuati, & pri-
uatum ad negocium exierunt, non maximis opibus, neque summa authoritate prædıti, ta
men auditis profectò quàm graues eorum aduentus sociis vestris esse soleāt. quamobrem
quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris, & mali, cum mittantur in or- 5
bem terrarum Decemuiri summo cum imperio, summa cum auaritia, infinitáque omniū
rerum cupiditate? quorum cum aduentus graues, cum fasces formidolosi, tum verò iudi-
cium ac potestas erit non ferenda. licebit enim, quod videbitur, publicum iudicare: quod
iudicarint, vendere. etiam illud, quod homines sancti non facient, vt pecuniam accipiant,
ne vendant, tamen id iis ipsum per legem licebit. hinc vos quas spoliationes, quas pactio-
nes, quam denique in omnibus locis nundinationē iuris, ac fortunarū fore putatis? etenim
quod superiore parte legis præfinitum fuit, Sylla & Pompeio Consulibus, id rursus liberū,
infinitumque fecerunt. iubet eosdem Decemuiros omnibus agris publicis pergrande ve-
ctigal imponere, vt iidem possint & liberare agros, quos commodum sit, & quos ipsis li-
beat publicare. quo in iudicio perspici non potest vtrum seueritas acerbior, an benignitas 6
quæstuosior sit futura. sunt tamen in tota lege exceptiones duæ nō tam iniquæ, quàm su-
spitiosæ. excipit in vectigali imponendo agrum Recentoricum Siciliensem: in vendendis
agris eos agros, de quibus cautum sit fœdere. hi sunt in Africa, qui ab Hyempsale posside-
tur. Hic quæro, si Hympsali satis est cautum fœdere, & Recētoricus ager priuatus est, quid
attinuerit excipi. sin & fœdus illud habet aliquam dubitationem, & ager Recentoricus di-
citur nonnunquam esse publicus: quem putet existimaturum duas causas in orbe terrarū
repertas, quibus gratis parceret. Nunc quisnam tam abstrusus vsquam nummus videtur,
quem nō architecti huiusce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, socios, amicos, r[illegible]e-
ges denique exhauriunt: admouēt manus vectigalibus Pop. Ro. nō est satis. audite vos [illegible]qui
amplissimo populi, Senatúsque iudicio exercitus habuistis, & bella gessistis, quod ad q[illegible]cen-
que peruenit, peruenerit ex præda, ex manubiis, ex auro coronario: quod neque con[illegible]um- 7
ptū in monimēto, neque in ærariū relatū sit, id ad Decēuiros referri iubet. hoc capi[illegible] mul
ta sperant, in omnes Imperatores, hærédésque eorum, quæstionem suo iudicio co[illegible]parat.
sed maximam pecuniam se à Fausto ablaturos arbitrantur. quam causam suscipe[illegible]e iurati
iudices noluerūt, hanc isti Decemuiri suscæpere. iccirco à iudicibus fortasse præt[illegible]missam
esse arbitrantur, quòd sit ipsis reseruata. deinde etiam in reliquum tempus diligēt[illegible]ssime san
cit, vt quod quisque Imperator habeat pecuniæ, protinus ad Decemuiros defer[illegible]t. hic ta-
men excipit Pompeium: simillime vt mihi videtur, atque in illa lege, qua pereg[illegible]ini *Roma*
eiiciuntur, Glaucippus excipitur. non enim hac exceptione vnus afficitur be[illegible]ficio, sed v-
nus priuatur iniuria. Sed cui manubias remittit, huius vectigalia inuadit. iube[illegible] enim pecu-
niam, siqua post nos Consules ex nouis vectigalibus recipiatur, hac vti Dece[illegible]muiros. quasi 8
verò non intelligamus, hæc eos vectigalia, quæ Cn. Pompeius adiunxerit, v[illegible]ndere cogita-
re. Videtis iam P. C. omnibus rebus & modis constructam, & coaceruatam [illegible]pecuniam De-
cemuiralem. minuetur huius pecuniæ inuidia: consumetur enim in agror[illegible] emptionibus,
optime. quis ergo emet agros istos? iidē decēuiri. tu Rulle (missos enim fa[illegible]io cæteros) emes
quos voles, vendes quos voles: vtrunque horum facies, quanti voles. ca[illegible]et enim vir opti-
mus ne emat ab inuito. quasi verò nō intelligamus, ab inuito emere, ini[illegible]riosum esse: ab nō
inuito, quæstuosum. Quantum tibi agri vendet, vt alios omittam, soc[illegible]tuus? & si ego eius
æquitatem animi probe noui, vendet non inuitus. facient idem cæte[illegible] libenter, vt posses-
sionis inuidiam pecunia commutent: accipiant, quod cupiunt: dent, q[illegible]od retinere vix pos-
sunt. Nunc prospicite omnium rerum infinitam, atque intolerand[illegible] licentiam. pecunia
coacta est ad agros emendos. ii porrò ab inuitis nō ementur. si con[illegible]nserint possessores nō 9
vendere, quid futurum est? referetur pecunia? non licet, exigetur? vet[illegible]r. verum esto, nihil est
quod non emi possit, si tantum des quantum velit venditor, spo[illegible]emus orbem terrarum,

vendamus vectigalia, effundamus ærarium: vt locupletatis aut inuidiæ, aut pestilentiæ possessoribus, agri tamen emantur. quid? tum quæ erit in istos agros deductio? quæ totius rei ratio, atque descriptio? Deducentur, inquit, coloniæ. quo? quorum hominum? in quæ loca? quis enim non videt in coloniis esse hæc omnia consideranda? tibi nos Rulle, & istis tuis harum omnium rerum machinatoribus, totam Italiam inermem tradituros existimasti, quam præsidiis confirmaretis, coloniis occuparetis, omnibus vinclis deuinctam, & cõstrictam teneretis? vbi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam constituatis? ne vrbem hãc vr-

10 be alia premere, atque vrgere possitis? Non faciemus, inquit. primùm nescio. deinde timeo. postremo non committam, vt vestro beneficio potius quàm nostro consilio salui esse possimus. Quòd verò totam Italiam vestris coloniis complere voluistis: id cuiusmodi esset, neminémne nostrum intellecturum existimastis? scriptũ est enim quæ in municipia, quásque in colonias decemuiri velint, deducant colonos quos velint, & iis agros assignent quibus in locis velint: vt cum totam Italiam militibus suis occuparint, vobis non modo dignitatis retinendæ, sed ne libertatis quidem recuperandæ spes relinquatur. atque hæc à me suspitionibus & coniectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: iam aperte ostẽdent, sibi nomen huius Reipub. sedem vrbis, atque imperii, denique hoc templum Iouis optimi maximi, atque hanc arcem omnium gentium displicere. Capuam deduci colo-

11 nos volunt: illam vrbẽ huic vrbi rursus opponere: illuc opes suas deferre, & imperii nomen transferre cogitant. qui locus propter vbertatem agrorum, abundantiámque rerum omnium, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur: ibi nostri coloni delecti ad omne facinus à Decemuiris collocabũtur. & credo qua in vrbe homines in veteri dignitate, fortunáque nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt, in ea isti vestri satellites modeste insolentiam suam continebunt. Maiores nostri Capua magistratus, Senatum, consilium commune, omnia denique insignia Reip. sustulerunt: neque aliud quicquam nisi inane nomen Capuæ reliquerunt: non crudelitate (quid enim illis fuit clementius, qui etiam externis hostibus victis sua sæpissime reddiderunt) sed consilio: quòd videbant, si quod Reipub. vestigium illis mœnibus contineretur, vrbem ipsam imperio domicilium præbere posse. vos

12 hæc nisi euertere Remp. cuperetis, ac vobis nouam dominationem cõparare, credo quàm perniciosa essent, non videretis: quid enim cauendum est in coloniis deducendis, si luxuries Annibalem ipsum Capuæ corrupit: si superbia nata inibi esse ex Campanorum fastidio videtur: si præsidium non præponitur huic vrbi ista colonia, sed opponitur? At quemadmodum armatur dii immortales! nã bello Punico quicquid potuit Capua, potuit ipsa per se. nunc omnes vrbes, quæ circum Capuam sunt, à colonis per eosdem Decemuiros occupabuntur. hanc enim ob causam permittit ipsa lex, in omnia quæ velint oppida colonos vt Decemuiri deducant quos velint: atque his colonis agrum Campanum, & Stellatẽ cãpum diuidi iubet. Non queror diminutionem vectigalium, nõ flagitium huius iacturæ atque damni. prætermitto illa, quæ nemo est quin grauissime, & verissime conqueri possit, nos caput patrimonii publici, pulcherrimam Populi Ro. possessionẽ, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustrísque Reip. positum vectigal, seruare non potuisse: eũ denique agrũ P. Rullo concessisse, qui ager ipse per sese & Syllanæ dominationi, & Gracchorum largitioni restitisset: non dico solum hoc in Repub. vectigal esse, quod amissis aliis remaneat, intermissis non conquiescat, in pace niteat, in bello non obsolescat, militem sustentet, hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem, & concioni reseruo: de periculo salutis, ac libertatis loquor. Quid enim existimatis integrum vobis in Rep. fore, aut in vestra libertate, ac dignitate retinendum, cum Rullus, atque ii quos multo magis quàm Rullum timetis, cum omni egentium atque improborum manu, cum omnibus copiis, cum omni argento, & auro, Capuam, & vrbes circa Capuam occuparint? His ego rebus, Quirites, resistam vehementer, atque acriter: neque patiar homines ea me Consule expromere, quæ contra Rempub. diu cogitarint. Errastis Rulle vehementer & tu, & nõnulli Collegæ tui, qui sperastis vos contra Consulem veritate, non ostentatione popularem, posse in euertenda Republica populares existimari. lacesso vos, in concionem voco: Populo Ro.

disceptatore vti volo. Etenim vt circunspiciamus omnia quæ populo grata, atque iucunda sunt, nihil tam populare, quàm pacem, quàm cõcordiam, quàm ocium reperiemus. sollicitam mihi ciuitatem suspirione, suspensam metu, perturbatam vestris legibus, & cõcionibus, & seditionibus tradidistis: spem improbis ostendistis, timorem bonis iniecistis, fidem de foro, dignitatem de Republica sustulistis. hoc motu, atque hac perturbatione animorũ atque rerum cùm Populo Ro. vox, & authoritas Consulis repente in tantis tenebris illuxerit: cum ostenderit nihil esse metuendum, nullum exercitum, nullam manum, nullas colonias, nullam venditionem vectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnũ Decemuirale, nullam alteram Romam, neque aliam sedem imperii nobis Consulibus futuram, summámque tranquillitatem pacis, atque ocii: verendum credo nobis erit, ne vestra 15
ista præclara lex Agraria magis popularis esse videatur: cum verò scelera consiliorum vestrorum, fraudémque legis, & insidias, quæ ipsi populo Romano à popularibus Tribunis pleb. fiant, ostendero, pertimescam credo ne mihi non liceat contra vos in concione consistere: præsertim cum mihi deliberatum, & constitutum sit, ita gerere Cõsulatum, quo vno modo geri grauiter, & libere potest: vt neque prouinciam, neque honorem, neque ornamẽtum aliquod, aut commodũ, neque rem vllam, quæ à Tribuno plebis impediri possit, appetiturus sim. Dicit frequentissimo Senatu Consul Calend. Ianuarii, sese si status hic Reipublicæ maneat, neque aliud negocium extiterit, quod honeste subterfugere non possit, in 16
prouinciam non iturum. sic me in hoc magistratu geram Populi Romani, vt possim Tribunum pleb. Reipublicæ iratum coercere, mihi iratum cõtemnere. Quamobrem per deos immortales colligite vos Tribuni plebis: deserite eos, à quibus nisi prospicitis, breui tempore deseremini: conspirate nobiscum, consentite cum bonis, communem Rempublicam communi studio atque amore defendite. multa sunt occulta Reipublicæ vulnera: multa nefariorum ciuium perniciosa consilia, nullum externum periculum est: non rex, non gẽs vlla, non natio pertimescenda est. inclusum malum, intestinum, ac domesticũ est. huic [illegible]pro se quisque nostrum mederi, atque hoc omnes sanare velle debemus. Erratis si Senatũ [illegible]probare ea quæ dicuntur á me, putatis: populũ autem esse in alia voluntate. omnes qui [illegible] incolumes volent, sequentur authoritatẽ Consulis soluti à cupiditatibus, liberi à delict[illegible]s, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. Quòd siquis vestrum spe ducitur, se po[illegible]e turbulenta ratione honori velificari suo: primùm me Consule id sperare desistat: de[illegible]de habeat me ipsum sibi documento, quem Equestri ortum loco Consulem videt: quæ [illegible] vita via facillime viros bonos ad honorem, dignitatémque perducat. quòd si vos vestrũ [illegible] mihi studium P. C. ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiã profec[illegible] id quod maxime Respublica desiderat, vt huius ordinis authoritas, quæ apud maiores n[illegible]stros fuit, eadem nunc longo interuallo Reipublicæ restituta esse videatur.

De Lege Agraria contra P. S[illegible]rui-

LIVM RVLLVM TRIB. PL. AD POPVL[illegible]M, ORATIO XVI.

EST hoc in more positum Quirites, institutó[illegible]que maiorum, vt ii qui beneficio vestro imagines familiæ sua[illegible] consecuti sunt, eã primam habeant concionem, qua gratiam [illegible]eneficii vestri cum 1
suorum laude coniungant. qua in oration[illegible] nonnulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur. plera[illegible]que autem hoc perficiunt, vt tantum maioribus eorum debit[illegible]m esse videatur, vnde etiam quod posteris solueretur, redund[illegible]ret. mihi quidem apud vos de meis maioribus dicẽdi facult[illegible]s non datur: nõ quòd nõ tales fuerint, quales nos illorũ sangu[illegible]ne creatos, disciplinisque institutos videtis: sed quòd laude populari, atque honoris vest[illegible]i luce caruerunt. de me

autem ipso vereor, ne arrogantis sit apud vos dicere: ingrati, tacere. nam & quibus studiis hanc dignitatem consecutus sim, memetipsum commemorare perquàm graue est, & silere de tantis vestris beneficiis nullo modo possum. quare adhibebitur à me certa ratio, moderatióque dicendi, vt quid à vobis acceperim, commemorem: quare dignus vestro summo honore, singularíque iudicio sim, ipse modice dicam, si necesse erit: vos eosdem existimaturos putem, qui iudicauistis. Me perlongo interuallo prope memoriæ, temporúmque nostrorum primum hominem nouum Consulem fecistis: & eum locum, quem nobilitas præsidiis firmatum, atque omni ratione obuallatum tenebat, me duce rescidistis, virtutique in posterum patere voluistis: neque me tantummodo Consulem, quod est ipsum per sese amplissimū: sed ita fecistis, quo modo pauci nobiles in hac ciuitate Consules facti sunt: nouus ante me nemo. Nam profecto si recordari volueritis, de nouis hominibus, reperietis eos qui sine repulsa Consules facti sunt, diuturno labore, atque aliqua occasione esse factos, cum multis annis pòst petissent, quàm Prætores fuissent: aliquanto serius, quàm per ætatem, ac per leges liceret: qui autem anno suo petierint, sine repulsa non esse factos. me esse vnum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminisse possumus, qui Cōsulatum petierim, cum primùm licitum sit: Consul factus sim, cum primùm petierim. vt vester honos ad mei temporis diem petitus, non ad alienæ petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse videatur. Est illud amplissimū quod paulò ante commemoraui Quirites, quòd hoc honore ex nouis hominibus primū me, multis posthabitis, affecistis: quòd prima petitione: quòd anno meo. Sed tamē magnificentius, atque ornatius esse illo nihil potest, quòd meis comitiis non tabellam indicem tacitæ libertatis, sed vocem viuam præ vobis, indicem vestrarum erga me voluntatum, ac studiorum tulistis. itaque me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi vestri cōcursus: neque singulæ voces præconum, sed vna voce vniuersus Populus Romanus Consulem declarauit. Hoc ego tam insigne, tam singulare vestrum beneficium Quirites, cum ad animi mei fructum, atque lætitiam duco esse permagnum, tum ad curam, sollicitudinémque multo maius. Versantur enim Quirites in animo meo multæ, & graues cogitationes, quæ mihi nullam partem neque diurnæ neque nocturnæ quietis impartiunt. primùm tuendi Consulatus. quæ cum omnibus est difficilis, & magna ratio, tum verò mihi præter cæteros: cui errato nulla venia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expressa proponitur: non dubitanti fidele consilium, non laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur. Quòd si solus in discrimen aliquod adducerer, ferrem Quirites animo æquiore. sed mihi videntur certi homines, siqua in re me non modo cōsilio, verū etiā casu lapsum esse arbitrabūtur, vos vniuersos, qui me antetuleritis nobilitati, vituperaturi. mihi autē Quirites omnia potius perpetienda esse duco: quàm non ita gerendum Consulatum, vt in omnibus meis factis, atque cōsiliis, vestrū de me factū, consiliúmque laudetur. Accedit etiā ille [illegible] mus labor, ac difficillima ratio Consulatus gerēdi, quòd non eadē, qua superio[illegible] libus, lege & conditione vtendū esse decreui: qui aditum huius loci, conspectúm[illegible] m partim magnopere fugerunt, partim non vehementer secuti sunt. ego autem [illegible] n hoc in loco dicam, vbi est id dictu facillimum: sed in ipso Senatu, in quo esse lo[illegible] oci non videbatur, popularem me futurum esse Cōsulē, prima mea illa oratione [illegible] uarii dixi. Neque enim vllo modo facere possum, vt cum me intelligam nō ho[illegible] ntiū studio, nō excellentibus gratiis paucorum, sed vniuersi Populi Romani iu[illegible] sulem ita factum, vt nobilissimis hominibus lōge præponerer: nō & in hoc ma[illegible] in omni vita essem popularis. sed mihi ad huiusce verbi vim, & interpretatio[illegible] nenter opus est vestra sapientia. versatur enim magnus error propter insidiosas [illegible] um simulationes: qui cum populi non solum commoda, verumetiam salutem [illegible] r & impediunt, oratione assequi volunt vt populares esse videantur. Ego qualē [illegible] nuarii acceperim Rempublicam Quirites intelligo, plenā sollicitudinis, ple[illegible] ris: in qua nihil erat mali, nihil aduersi, quod non boni metuerent, improbi ex[illegible] Omnia turbulenta consilia contra hunc Reipublicæ statum, & contra vestrum

ocium, partim iniri, partim nobis Consulibus designatis inita esse dicebãtur. sublata erat
de foro fides,non ictu aliquo nouæ calamitatis,sed suspitione, ac perturbatione iudiciorũ,
infirmatione rerum iudicatarum:nouæ dominationes,extraordinaria non imperia,sed re- 24
gna quæri putabantur. quæ cum ego non solum suspicarer, sed planè cernerem (neque e-
nim obscure gerebantur) dixi in Senatu, in hoc magistratu me popularem Consulem futu
rum. Quid enim est tam populare,quàm pax? qua non modo ii,quibus natura sensum de-
dit,sed etiam tecta,atque agri mihi lætari videntur. Quid tam populare,quàm libertas? quã
non solum ab hominibus, verũ etiam à bestiis expeti, atque omnibus rebus anteponi vi-
detis. Quid tam populare,quàm ocium? quod ita iucundum est, vt & vos, & maiores ve-
stri,& fortissimus quisque vir, maximos labores suscipiendos putet, vt aliquando in ocio
possit esse,præsertim in imperio,ac dignitate. qui icirco etiam maioribus nostris præcipuã
laudem,gratiámque debemus,quòd eorum labore est factum,vt impune in ocio esse posse-
mus. Quare qui possum nõ esse popularis,cum videam hæc omnia Quirites, pacem exter 25
nam,libertatem propriam generis,ac nominis vestri,ocium domesticum, denique omnia,
quæ vobis chara,atque ampla sunt:in fidem,& quodam modo in patrocinium mei Con-
sulatus esse collata? Neque enim Quirites illud vobis iucũdum,aut populare debet videri,
largitio aliqua promulgata: quæ verbis ostentari potest, re vera fieri, nisi exhausto ærario,
nullo pacto potest. neque verò illa popularia sunt existimanda: iudiciorũ perturbationes,
rerum iudicatarum infirmationes,restitutio damnatorum, qui ciuitatum afflictarum per-
ditis iam rebus extremi exitiorum solent esse exitus. neque si qui agros Populo Ro. polli-
centur,si aliud quiddam obscure moliuntur,aliud spe ac specie simulationis ostentant,po-
pulares existimandi sunt. Nam vere dicam Quirites, genus ipsum legis Agrariæ vitupera-
re non possum. venit enim mihi in mentem,duos clarissimos,ingeniosissimos,amantissi- 26
mos plèbis Romanæ viros,Tyberium,& C. Gracchos,plebẽ in agris publicis constituisse,
qui agri à priuatis antea possidebantur. non sum autem ego is Consul,qui vt plerique, ne[illegible]-
fas esse arbitrer, Gracchos laudare, quorum consiliis, sapientia, legibus, multas esse vi[illegible]eo
Reipub.partes constitutas. itaque vt initio mihi designato Consuli nunciabatur, leger[illegible] A-
grariam Tribunos pleb.designatos conscribere,cupiebam quid cogitarent,cognoscere [illegible] Et-
enim arbitrabar,quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus, esse aliquã [illegible]por-
tere inter nos bene administrandæ Reipub.societatem. eum familiariter me in con[illegible]m ser-
monem insinuarem ac darem,celabar,excludebar. & cum ostenderẽ,si lex vtilis p[illegible]bi Ro-
manæ mihi videretur,authorem me,atque adiutorem futurum: tamen aspernaba[illegible]tur hãc
liberalitatem meam. negabant me adduci posse,vt vllam largitionem probarem[illegible] finẽ feci 27
offerendi mei:ne fortè mea sedulitas,aut insidiosa,aut impudens videretur. Inte[illegible]ea nõ de-
sistebant clàm inter se conuenire,priuatos quosdam adhibere,ad suos coetus oc[illegible]ultos no-
ctem adiungere,& solitudinem. quibus rebus, quanto in metu fuerimus, ex v[illegible]tra sollici-
tudine,in qua illis temporibus fuistis,facile assequi coniectura poteritis. Ineũt[illegible]tandem ma
gistratus Tribuni plebis:concio tandem expectata P.Rulli, quòd & princeps [illegible]rat Agrariæ
legis,& truculentius se gerebat,quàm cæteri.iam designatus alio vultu, alio [illegible]ocis sono, a-
lio incessu esse meditabatur: vestitu obsoletiore, corpore inculto & horri[illegible]o, capillatior
quàm antè,barbáque maiore,vt oculis & aspectu denunciare omnibus vi[illegible] Tribunitiã,&
minitari Reipub. videretur. legem hominis, concionémque expectabam[illegible] lex initio nulla
proponitur:concionẽ in primis aduocari iubet: summa cum expectatio[illegible] concurritur. ex-
plicat orationẽ sanè longam, & verbis valde bonis. vnum erat quod mi[illegible]i vitiosum vide-
batur, quòd tanta ex frequentia inueniri nemo potuit, qui intelligere [illegible]osset quid diceret.
hoc ille vtrum insidiarum causa fecerit, an hoc genere eloquentiæ de[illegible]ectetur, nescio. ta-
men si qui acutiores in concione steterant: de lege Agraria nescio quid voluisse eum dice-
re suspicabantur. Aliquando tandem me designato lex in publicum [illegible]roponitur: concur-
runt iussu meo plures vno tempore librarii: descriptam legem ad m[illegible] afferunt. Omni hoc
vobis ratione confirmare possum Quirites, hoc animo me ad leg[illegible]ndam legem, cogno-
scendámque venisse: vt si eam vobis accommodatam, atque vtilem [illegible] esse intelligerẽ, author

eius,atque adiutor essem.non enim natura, neque dissidio, neque odio penitus insito bellū nescio quod habet susceptum Consulatus cum Tribunatu: quia persæpe seditiosis atque improbis Tribunis pleb.boni & fortes Consules obstiterūt,& quia vis Tribunitia nonnūquam libidini restitit Consulari. non potestatum dissimilitudo, sed animorum disiunctio dissensionem facit.Itaque hoc animo legem sumpsi in manus,vt eam cuperem esse aptam vestris commodis,& eiusmodi,quam Consul re, non oratione popularis, & honeste, & libenter posset defendere. Atque ego à primo capite legis vsque ad extremum reperio Quirites,nihil aliud cogitatum,nihil aliud susceptum,nihil aliud actum,nisi vti decem reges, ærarii,vectigalium,prouinciarum omnium, totius Reipublicæ,regnorum, liberorum populorum,orbis denique terrarū domini constituerentur, legis Agrariæ simulatione, atque nomine.Sic confirmo Quirites,hac lege Agraria pulchra atque populari,dari vobis nihil, condonari certis hominibus omnia,ostentari Populo Ro.agros,eripi etiam libertatē, priuatorum pecunias augeri,publicas exhauriri:denique quod est indignissimum, per Tribunum pleb.quem maiores præsidem libertatis,custodémque esse voluerunt,reges in ciuitate constitui.Quæ cum exposuero,si falsa vobis videbūtur esse, sequar authoritatem vestrā, mutabo meam sententiam. sin insidias fieri libertati vestræ, simulatione largitionis intelligetis:nolitote dubitare plurimo sudore & sanguine maiorum vestrorum partam, vobisque traditam libertatem, nullo vestro labore Consule adiutore defendere. Primum caput est legis Agrariæ,quo vt illi putant,tentamini leuiter,quo animo libertatis vestræ diminutionem ferre possitis.iubet enim Tribunum pleb. qui eam legem tulerit, creare Decemuiros per tribus septem decem:vt quē nouem tribus fecerint,is Decēuir sit. Hîc quæro quam ob causam initium rerum ac legum suarum hinc duxerit,vt Populus Ro. suffragio priuaretur:toties legibus Agrariis curatores constituti sunt,Triumuiri, Quinqueuiri, Decēuiri. quæro à populari Tribuno pleb.ecquando nisi per X X X V tribus creati sint.Etenim cum omnes potestates,imperia,curationes,ab vniuerso Populo Ro. proficisci conuenit,tum eas profecto maxime quæ cōstituuntur ad populi fructū aliquem & cōmodum,in quo & vniuersi deligant quē Populo Ro.maxime consulturū putent,& vnusquisque studio & suffragio suo viā sibi ad beneficium impetrandū munire possit.Hoc Tribuno pleb. potissimum venit in mentem, Populum Ro.vniuersum priuare suffragiis,paucas tribus non certa conditione iuris,sed sortis beneficio fortuito, ad vsurpandam libertatem vocare. Item inquit, eodémque modo capite altero, vt comitiis Pontificis Maximi. Ne hoc quidem vidit, maiores nostros tam fuisse populares,vt quod per populum creari fas nō erat propter religionem sacrorum, in eo tamen propter amplitudinē sacerdotii voluerint populo supplicari. atque hoc idem de cæteris sacerdotiis Cn. Domitius Tribunus pleb. vir clarissimus tulit, quod populus per religionem sacerdotia mandare nō poterat, vt minor pars populi vocaretur: ab ea parte qui esset factus, is à collegio cooptaretur. Videte quid intersit inter Cn. Domitium Tribunum pleb.hominem nobilissimū,& P.Rullum,qui tentauit,vt opinor,patientiam vestram,cum se nobilem esse diceret.Domitius quod per cerimonias populi fieri non poterat,ratione assecutus est, vt id quoad posset, quoad fas esset, quoad liceret, populi [illegible] daret.Hic quod populi;propriū semper fuit,quod nemo imminuit,nemo immutauit, quin ii qui populo agros essent assignaturi,ante acciperent à populo beneficiū,quàm darent, id totum eripere vobis, atque e manibus extorquere conatus est. Ille quod dari populo nullo modo poterat,tamen quodāmodo dedit. hic quod adimi nullo pacto poterat tamen quadā ratione eripere conatur. Quæret quispiā,in tanta iniuria, tantáque impudentia quid spectarit.non defuit consiliū.fides erga plebē Romanā,æquitas in vos,libertatis [illegible]stram vehementer defuit. iubet enim comitia Decemuiris habere creandis eum qui legem tulerit.Hoc dicam planius. iubet Rullus homo nō cupidus neque appetens, habere comitia Rullū.nondum reprehendo:video fecisse alios.illud quod nemo fecit,de minore parte populi:quò pertineat videte. habebit comitia.volet eos denūciare, quibus regia potestas hac lege quæritur.vniuerso populo neque ipse cōmittit, neque illi horum cōsiliorum authores cōmitti recte putant posse.sortietur tribus idem Rullus homo fœlix,educet

ff.ii,

quas volet tribus: quos nouem tribus Decemuiros fecerint, ab eodem Rullo eductæ, hos omnium rerum (vt iam ostendam) dominos habebimus. atque ii, vt grati ac memores beneficii esse videantur, aliquid se nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis vero sex & x x tribubus nihil erit quod non putēt posse suo iure denegare. Quos tandem igitur Decemuiros creari vult? se primùm. quā licet? leges enim sunt veteres, neque eæ Cōsulares, siquid interesse hoc arbitramini, sed Tribunitiæ, vobis, maioribúsque vestris vehementer gratæ atque iucundæ. Licinia est lex, atque altera Ebutia, quæ non modo eum qui tulerit de aliqua curatione ac potestate, sed etiam Collegas eius, cognatos, affines excipit, ne eis ea potestas curatióve mandetur. Etenim si populo consulis, remoue te à su- 11
spitione alicuius tui cōmodi: fac fidem te nihil nisi populi vtilitatem, & fructum quærere: sine ad alios potestatem, ad te gratiam beneficii tui peruenire. nam hoc quidem vix est liberi populi, vix vestrorū animorū ac magnificentiæ. Quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi suffragiis priuauit? Rullus. quis comitiis præfuit? Rullus. quis tribus, quas voluit, vocauit, nullo custode sortitus? quis Decēuiros, quos voluit, renunciauit? idem Rullus. quem principem renunciauit? Rullū. Vix mehercule seruis hoc eum suis, non vobis omniū gentiū dominis probaturum arbitrarer. optimæ leges igitur hac lege sine vlla exceptione tollentur. idem legis sibi sua lege curationem petet: idem maiore parte populi suffragiis spoliata, comitia habebit: quos volet, atque in iis se ipsum renunciabit: & videlicet Collegas suos adscriptores legis Agrariæ, nō repudiabit, à quibus ei locus primus inuidiæ, in præscriptione legis cōcessus est: cæteri fructus omniū rerū, qui in spe legis huius positi sunt, cōmuni cautione atque æqua sibi parte retinentur. At videte hominis diligentiā: si aut Rullum cogitasse, aut si Rullo potuisse in mentē venire arbitramini.. viderunt ii qui hæc machinabantur, si vobis ex omni populo deligendi potestas esset data, quæcunque res esset in qua fides, integritas, virtus, authoritas quæreretur: vos eam sine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delaturos. Etenim quem vnum ex cunctis delegissetis vt cum om[illegible]nibus omnium gentium bellis, terra & mari preponeretis: certe in Decemuiris facien[illegible]is, siue fides haberetur, siue honos, & committi huic optime, & ornari hunc iustissime [illegible]posse intelligebant. Itaque excipitur hac lege, non adolescentia, non legitimum aliquod i[illegible]npedimentum, non potestas, non magistratus vllus aliis negociis ac legibus impeditu[illegible], reus denique quo minus Decemuir fieri possit. præsentem eum profiteri iubet. quod n[illegible]la alia in lege vnquā fuit: ne in his quidē magistratibus, quorū certus ordo est. Timebat e[illegible]im Pōpeius, ne si adesset, ferri non posset: aut ne si accepta lex esset, illum sibi Collega[illegible] ascriberetis custodem ac vindicē cupiditatū. Hic quoniam video vos hominis dignitat[illegible] & contumelia legis esse commotos: renouabo illud quod initio dixi, regnum comparari[illegible], libertatē vestram hac lege funditus tolli. An vos aliter existimabatis, cum ad omnia vest[illegible]a pauci homines cupiditatis oculos adiecissent, non eos in primis id acturos vt ex omni [illegible]ustodia vestræ libertatis, ex omni potestate, curatione, patrocinio vestrorum cōmodoru[illegible]n, Cn. Pompeius depelleretur? viderunt, & vident si per imprudentiam vestram, negliger[illegible]tiam meam, 18
legem incognitam acceperitis: fore, vti postea cognitis insidiis, cum Decem[illegible]iros crearetis, tum vitiis omnibus & sceleribus legis, Cn. Pompeii præsidium opponen[illegible]um putetis. & hoc paruū argumentum vobis erit, à certis hominibus dominationē, pote[illegible]statémque omnium rerum quæri: cum videatis eum, quem custodem vestræ libertatis [illegible]ore videant, expertem fieri dignitatis? Cognoscite nunc quæ potestas Decēuiris, & quan[illegible]a detur. primùm lege Curiata Decemuiros ornat. iam hoc inauditum, & planè nouo m[illegible]re, vti Curiata lege magistratus detur, cui nullis comitiis antè sit datus. Eam legē ab eo [illegible]ætore qui sit primus factus, ferri iubet. at quomodo? vt ii Decēuiratum habeant, quo[illegible] plebs designauerit. oblitus est, nullos à plebe designari. & is orbem terrarū constringit no[illegible]is legibus, qui quid in secūdo capite scriptum est, non meminit in tertio. Atque hic persp[illegible]icuum est, quid iuris 19
à maioribus acceperitis: quid ab hoc Tribuno pleb. vobis relinqua[illegible]r. maiores de omnibus magistratibus bis vos sententiā ferre voluerunt. nam Centuriat[illegible] lex Cēsoribus ferebatur, cū Curiata cæteris patritiis magistratibus: tum iterū de eisdē iu[illegible]icabatur, vt esset reprę-

hēdendi potestas, si populum beneficii sui pœniteret. Nunc quia prima illa comitia tenetis, Cēturiata & tributa, Curiata tantum auspiciorū causa remanserunt. hic autem Tribunus pleb. quia videbat potestatem neminem iniussu populi aut plebis posse habere, Curiatis ea comitiis, quæ vos non finitis, confirmauit: tributa, quæ vestra erant, sustulit. ita cum maiores binis comitiis voluerint vos de singulis magistratibus iudicare: hic homo popularis ne vnam quidem populo comitiorum potestatem reliquit. Sed videte hominis religionē & diligentiam. vidit & perspexit, sine Curiata lege Decemuiros habere potestatem non posse, quoniam per nouem tribus essent constituti. iubet ferre de his legem Curiatam. Prætori imperat. quàm idipsum absurde, nihil ad me attinet. iubet enim qui primus sit Prætor factus, eum legē Curiatam ferre. sin is ferre nō posset qui postremus sit: vt aut lusisse in tantis rebus, aut profectò nescio quid spectasse videatur. Verum hoc quod est, aut ita peruersum vt ridiculum, aut ita malitiosum vt obscurum sit, relinquamus. ad religionem hominis reuertamur. Videt sine lege Curiata nihil agi per Decēuiros posse. Quid postea si ea lata nō erit? attendite ingenium. tum ii Decemuiri (inquit) eodem iure sint, quo qui optima lege. si hoc fieri potest, vt in hac ciuitate, quæ longe iure libertatis ceteris ciuitatibus antecellit, quisquā nullis comitiis imperiū aut potestatem assequi possit: quid attinet tertio capite legem Curiatā ferre iubere, quoniam quarto permittas, vt sine lege Curiata idem iuris habeant, quod haberent si optima lege à populo essent creati? Reges constituuntur, nō Decemuiri Quirites: itque ab his initiis, fundamentisque nascuntur, vt non modo cū gerere cœperint, sed etiam cum constituentur, omne vestrū ius, potestas, libertásque tollatur. At videte quàm diligenter retineat ius Tribunitiæ potestatis. Cōsulibus legem Curiatam ferentibus, à Tribunis pleb. sæpe est intercessum. neque tamen nos id querimur, esse hanc Tribunorū pleb. potestatem: tātummodo siquis ea potestate temere est vsus, existimamus. hic Tribunus pleb. lege Curiata, quam Prætor ferat, adimit intercedendi potestatē. atque hoc cum in eo reprehendendum est, quòd per Tribunū pleb. Tribunitia potestas minuitur: tum in eo deridendū, quòd Consuli, si legem Curiatam non habet, attingere rem militarē non licet. Hic qui vetat intercedendi potestatem, etiam si intercessum sit, tamen eandē constituit, quam si lata esset lex: vt nō intelligam quare aut hic vetet intercedere, aut quenquā intercessurum putet, cum intercessio stultitiā intercessoris significatura sit, non rem impeditura. Sint igitur Decemuiri neque veris comitiis, hoc est populi suffragiis, neque illis ad speciem, atque ad vsurpationē vetustatis per XXX lictores auspiciorū causa adumbratis, constituti. Videte nunc eos qui à vobis nihil potestatis acceperint, quanto maioribus ornamentis afficiat, quàm omnes nos affecti sumus, quibus vos amplissimas potestates dedistis. Iubet auspicii coloniarum deducēdarum causa Decēuiros habere pullarios: eodē iure, inquit, quo habuerūt tres viri lege Sēpronia. Audes etiam Rulle mentionē facere legis Sēproniæ, nec te ea lex ipsa commonet tres viros illos XXXV tribuum suffragio esse creatos? Et cum tu à T. Gracchi æquitate, ac pudore longissime remotus sis, id quod dissimillima ratione factum sit, eodem iure putas esse oportere? dat præterea potestatem verbo Prætoriam, re vera regiam. definit in quinquennium: facit sempiternam. tantis enim confirmat opibus & copiis, vt inuitis eripi nullo modo possit. deinde ornat apparitoribus, scribis, librariis, præconibus, architectis: præterea mulis, tabernaculis, centuriis, supellectili. sumptum haurit ex ærario, suppeditat à sociis. ianitores ex Equestri loco ducentos in annos, stipatores corporis constituit, eosdem ministros & satellites potestatis. Formā habetis Quirites & speciem ipsam Tyrannorum, insignia veteris potestatis: nondū potestatem. Dixerit enim fortasse quispiam, Quid me ista lædunt, scriba, lictor, præco, pullarius? omnia sunt hæc huiusmodi Quirites, vt ea qui habeat sine vestris suffragiis, aut rex non ferendus, aut priuatus furiosus esse videatur. Perspicite quanta potestas permittatur: non priuatorum insaniam, sed intolerantiam regis esse dicetis. primùm permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de vestris vectigalibus non fruendis, sed alienandis. deinde orbis terrarum, gentiúmque omniū datur cognitio sine consilio, pœna sine prouocatione: animaduersio sine auxilio. iudicare per quinquennium vel de

Consulibus, vel de ipsis Tribunis plebis poterunt: de illis interea nemo iudicabit. magi-
stratus his gerere licebit, causam dicere non licebit: emere agros à quibus volent, vel quos
volent, quàm volent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare veteres, totam
Italiam suis coloniis vt complere liceat, permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos
populos agris multandi, regnorum vel dandorum summa potestas datur: cum velint Ro- 45
mæ esse, cum commodum sit, quacunque velint summo cum imperio, iudicióque om-
nium rerum vagari vt liceat conceditur. Interea dissoluant iudicia publica: de cōsiliis ab-
ducant quos velint: singuli de maximis rebus iudicent: Quæstori permittant: finitorem
mittant: ratum sit quod finitor vni vlli, à quo missus erit, renunciauerit. Verbum mihi
deest Quirites, cum ego hanc potestatem regiam appello. sed profectò maior est quædam.
nullum enim regnum fuit vnquam, quod non si minus iure aliquo, at regionibus tamen
certis contineretur. hoc verò infinitum est, quo & regna omnia, & vestrum imperium,
quod latissime patet, & ea quæ partim libera à vobis, partim etiam ignorata vobis sunt,
permissu legis continentur. Datur igitur eis, primùm vt liceat eis vendere omnia, de qui-
bus vendendis Senatusconsulta facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio Consulibus. cur hoc
tam est obscurum atque cæcum? quid? ista omnia, de quibus Senatus censuit, nominatim 46
in lege perscribi nónne potuerunt? Duæ sunt huius obscuritatis causæ Quirites: vna pu-
doris, siquis pudor esse potest in tam insigni impudētia: altera sceleris. nam neque ea, quæ
Senatus nominatim vendenda censuit, audet appellare. sunt enim loca publica vrbis: sunt
sacella, quæ post restitutam Tribunitiam potestatem nemo attigit: quæ maiores in vrbe
partim, periculi perfugia esse voluerunt. hæc lege Tribunitia Decemuiri vendent. accedit
eò mons Gaurus, accedent salicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa via vendibilis Her-
culanea multarum deliciarum, & magnæ pecuniæ: permulta alia quæ Senatus propter an-
gustias ærarii vendenda censuit, Consules propter inuidiam non vendiderunt. Verum hæc
fortasse propter pudorem in lege reticentur. sed illud magis est credendum & pertimescen- 47
dum, quod audaciæ Decemuirali, corrumpendarum tabularum publicarum, fingend[o-]
rúmque Senatusconsultorum, quæ facta nunquam sunt, cum ex eo numero, qui per
annos Consules fuerunt, multi mortui sint, magna potestas permittitur. nisi forte ... ihil
est æquum vos de eorum audacia suspicari, quorum cupiditati nimium angustus ... orbis
terrarum esse videatur. Habetis vnum venditionis genus, quod magnum videri v... m ac-
telligo: sed attendite animos ad ea quæ consequuntur: hunc quasi gradum quen... I E I-
que aditum ad cætera iactum intelligetis. QVI AGRI, QVAE LOCA, AE... , supel-
CIA. Quid est prætereà multa in mancipiis, in pecore, auro, argento, ebore, ves... lett non
lectili, cæteris rebus. quid dicam? inuidiosum putasset hoc fore si omnia nomi... sit, A L I-
metuit inuidiam. Quid ergo? longum putauit, & timuit nequid præteriret. adscr... go sit ex-
VDVE QVID. qua breuitate rem nullam esse exceptam videtis. quicquid ... 48
tra Italiam, quod publicum Populi Romani factum sit L. Sylla, Q. Pomp... Consuli-
bus, aut postea, id Decemuiros iubet vendere. Hoc capite Quirites, omneis ... nes, natio-
nes, prouincias, regna Decemuirûm ditioni, iudicio, potestatique permissa ... condona-
ta esse dico. Primum hoc quæro, qui tandem locus vsquam sit, quem non p... sint Decem-
uiri dicere publicum Populi Ro. esse factum? nam cum idem possit iudica... qui dixerit,
quid est quod nō liceat ei dicere cui liceat idem iudicare? cōmodum erit Per... mum, Smyr-
nam, Trallis, Ephesum, Miletum, Cyzicum, totam denique Asiam, quæ p... L. Syllam, Q.
Pompeium COSS. recuperata sit, Populi Romani factam esse dicere. v... m oratio ad e-
ius rei disceptationem deerit: an cum idem & disseret & iudicabit, impe... i non poterit vt 49
falsum iudicet? an si condemnare Asiam volet, terrorem damnationis ... minas non quā-
ti volet æstimabit? quid, quòd disputari contrà nullo pacto potest? q... niam statutum à
vobis est & iudicatum, quam hæreditatem iam creuimus. regnum B... ithyniæ quod cer-
te publicum est, Populi Romani factum. num quid causæ est, quin om... ... agros, vrbes, sta-
tiua, portus, totam denique Bithyniam Decēuiri vēdituri sint? Quid ...
vestræ Quirites belli lege, ac victoriæ iure factæ sunt: vrbs & natura & situ, & descriptio-

ne ædificiorum, & pulchritudine in primis nobilis, agri iucundi, & fertiles. nempe eodem capite incluſi continentur. Quid Alexandria, cunctáque AEgyptus? vt occulte latet? vt recondita eſt? vt furtim tota Decemuiris traditur? quis enim veſtrum hoc ignorat, dici illud regnum teſtamento regis Alexandrini Populi Romani eſſe factum? Hîc ego Cõſul Populi Romani non modo nihil iudico, ſed ne quid ſentiam quidem profero. magna enim mihi res non modo ad ſtatuendum, ſed etiam ad dicendum videtur eſſe: video qui teſtamentum factum eſſe confirmet: authoritatẽ Senatus extare hæreditatis aditæ ſentio. tum quando Alexandro mortuo legatos Tyrum miſimus, qui ab illo pecuniam depoſitã, noſtris recuperarent. hæc L. Philippum ſæpe in Senatu confirmaſſe memoria teneo: eum qui regnũ illud teneat hoc tempore, neque genere, neque animo regio eſſe, inter omnes fere video cõuenire. dicitur contrà, nullum eſſe teſtamentum, non oportere Populum Ro. omnium regnorum appetentem videri, demigraturos in illa loca noſtros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiam. Hac tanta de re P. Rullus cum cæteris Decemuiris Collegis ſuis iudicabit, & verum iudicabit? nam vtrunque ita magnum eſt, vt nullo modo neque concedendum, neque ferendum ſit. volet eſſe popularis: Populo Romano adiudicabit. ergo idem ex ſua lege vendet Alexandriã, vẽdet AEgyptũ: vrbis copioſiſſimæ, pulcherrimorúmque agrorũ iudex, arbiter, dominus, rex denique opulẽtiſſimi regni reperietur. nõ ſumet ſibi tantum, non appetet: iudicabit Alexandriã regis eſſe, à Pop. Ro. abiudicabit. primùm Pop. Ro. hæreditatẽ Decẽuiri iudicẽt, cũ vos volueritis de priuatis hæreditatibus Cẽtumuiros iudicare? deinde quis aget cauſam Populi Ro.? vbi res iſta agetur? qui ſunt iſti Decemuiri, quos perſpiciamus regnum Alexandriæ Ptolemæo gratis adiudicaturos? Quòd ſi Alexandria petebatur, cur non eoſdem curſus hoc tempore, quos L. Cotta, L. Torquato Coss. cucurrerunt? cur non aperte vt antea? cur nõ item, vt cum decreto & palàm regionem illam petierunt? an quietis his, qui per curſum rectum regnum tenere non potuerunt, nunc terris tenebris, & caligine ſe Alexandriam peruenturos arbitrati ſunt? atque illud circunſpicite veſtris mentibus, vnáque * Legatos noſtros homines authoritate tenui, qui rerum priuatarum cauſa legationes liberas obeunt, tamen exteræ nationes ferre vix poſſunt. graue eſt enim nomen imperii, atque id etiã in leui perſona pertimeſcitur: propterea quòd veſtro, nõ ſuo nomine, cum hinc egreſſi ſunt, abutuntur. Quid cenſetis, cum iſti Decemuiri, cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarũ vagabuntur? quo tandem animo, quo metu, quo periculo miſeras nationes futuras? eſt in imperio terror. patientur. eſt in aduentu ſumptus. ferent. imperabitur aliquid muneris. non recuſabunt. Illud verò quam cum eſt Quirites, cum is Decemuir, qui aliquam in vrbem aut expectatus, vt hoſpes: aut repente, vt dominus venerit: illum ipſum locum, quò venerit: illum ipſam ſedem hoſpitalem, in quam erit deductus, publicam Populi Romani eſſe dicet? quanta calamitas populi, ſi dixerit? quantus ipſi quæſtus, ſi negarit? atque iidẽ, qui hæc appetunt, queri nõnunquam ſolent, omnes terras Cn. Pompeio, atque omnia maria eſſe permiſſa. ſimile vero eſt multa committi, & condonari omnia? vel labori & negocio præponi, an prædæ & quæſtui mitti ad ſocios liberandos, an ad opprimendos? denique ſiquis eſt honor ſingularis, nihílne intereſt vtrum Populus Romanus eũ, cui velit, deferat, an is impudenter Populo Ro. per legis fraudẽ ſurripiatur? Intellexiſtis quot res, & quantas Decemuiri legis permiſſu vendituri ſint. non eſt ſatis. cum ſeſe ſociorum, cum exterarum nationum regum ſanguine implerint, incîdant neruos Populi Romani, adhibeant manus vectigalibus veſtris, irrumpant in ærarium. ſequitur enim caput, quo capite non permittit quidem, ſi forte deſit pecunia, quæ tanta ex ſuperioribus recipi poteſt, vt deeſſe nõ debeat, ſed planè, quaſi ea res nobis ſaluti futura ſit, ita cogit atque imperat, vt Decẽuiri veſtra vectigalia vendãt nominatim. quã tu mihi ex ordine recita de legis ſcripto Populi Ro. auctionem: quam mehercule ego præconi huic ipſam luctuoſam, & acerbã prædicationẽ futuram puto. vt in ſuis rebus, ita in Republica luxurioſus nepos, qui prius ſyluas vẽdat, quàm vineas. Italiã percenſuiſti: perge in Siciliam. nihil eſt in hac prouincia quod aut in oppidis, aut in agris maiores noſtri propriũ nobis reliquerint, quin id vænire iubeat, quod partũ re-

centi victoria maiores vobis in sociorum vrbibus, ac finibus, & vinculum pacis, & monimentum belli reliquerunt, id vos ab illis acceptũ hoc authore vendetis? Hic mihi parumper mẽtes vestras Quirites cõmouere videor, dum patefacio vobis, quas isti penitus abstrusas insidias se posuisse arbitrantur contra Cn. Pompeii dignitatem. & mihi quæso ignoscite, si appello talem virum sæpius. Vos mihi Prætori biennio ante Quirites, hoc eodem in 55
loco personam hanc imposuistis, vt quibuscũque rebus possem, illius absentis dignitatem vobiscum vnà tuerer. feci adhuc quæ potui, neque familiaritate illius adductus, nec spe honoris, atque amplissimæ dignitatis: quam ego etsi libente illo, tamen absente illo per vos consecutus sum. Quamobrem cum intelligam hanc totam ferè legem ad illius opes euertendas tanquam machinam comparari: & resistam consiliis hominum, & perficiam profectò quod ego video comparari, vt id vos vniuersi non solum videre, verumetiam tenere possitis. Iubet vænire quæ Attalensium, quæ Phaselitum, quæ Olympenorum fuerint, agrúmque Agerensem, & Orindicum, & Gedusanum. hæc P. Seruilii imperio, & victoria clarissimi viri vestra facta sunt. Adiungit agros Bithyniæ regios, quibus nunc publicani fruuntur: deinde Attalicos agros in Cheroneso, in Macedonia, qui regis Philippi siue Persæ fuerunt, qui item à Censoribus locati sunt, & certissimum vectigal. adscribit idem au- 56
ctioni Corinthios agros opimos & fertiles, & Cyrenenses qui Appionis fuerunt. & agros in Hispania propter Carthaginem nouam, & in Africa ipsam veterem Carthaginem vendit, quam videlicet P. Africanus non propter religionem sedium illarum ac vetustatis de consilii sententia consecrauit, sed vt ipse locus, eorum qui cum hac vrbe de imperio certarunt, vestigia calamitatis ostenderet. Sed non fuit tam diligens, quàm est Rullus, aut fortasse emptorem ei loco reperire non potuit. Verum inter hos agros regios, captos veteribus bellis, virtute summorum Imperatorum, adiungit regios agros Mithridatis, qui in Paphlagonia, qui in Ponto, qui in Cappadocia fuerunt, vt eos Decemuiri vendant. Itàne verò? non legibus datis, non auditis verbis Imperatoris, nondum denique bello confecto, cum rex Mithridates amisso exercitu, regno expulsus, tamen in vltimis terris a- quid etiam nunc moliatur, atque ab inuicta Cn. Pompeii manu Mæotide, & illis pal- bus, & itinerum angustiis, atque altitudine montium defendatur: cum Imperator in lo versetur: in locis autem illis etiam nunc belli nomen reliquum sit: eos agros, qu- adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & potestas more maiorum debet es- cemuiri vendẽt? & credo P. Rullus (is enim sic se gerit, vt sibi iam Decemuir desig- se videatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur? is videlicet, antequam Pontum, literas ad Cn. Pompeium mittet: quarum ego iam exemplum ab istis c- esse arbitror. P. SERVILIVS RVLLVS TRIBNVVS PL. DECEM- D. POMPEIO CN. F. nõ credo ascripturũ esse Magno. non enim videtur id minuere lege conatur, concessurus verbo. TE VOLO CVRARE, VT M- NOPE PRAESTO SIS, AVXILIVMQVE ADDVCAS, DVM- GROS, QVOS TVO LABORE CAEPISTI, EGO MEA LE- DAM. An Põpeium non adhibebit? in eius prouincia vẽdet manubias Impe- te ante oculos vobis Rullũ in Ponto inter vestra atque hostiũ castra, hasta p- formosis finitoribus auctionantẽ. neque in hoc solum inest contumelia, quæ & insignis est & noua, vt vlla res parta bello, nondũ legibus datis, etiam t- bellũ administrante, nõ modo vænierit, verumetiã locata sit. plus spectan- quàm contumeliã. sperant si concessum sit inimicis Cn. Põpeii cum imper- mniũ rerũ, cum infinita potestate, cũ innumerabili pecunia, non solũ alii- verumetiã ad ipsius exercitũ peruenire, aliquid illi insidiarum fieri, aliqui- copiis, gloria detrahi posse. putãt, siquã spem in Cn. Põpeio exercitus h- aut aliorũ commodorum, hanc non habiturũ, cum viderit earum rerum statem ad Decemuiros esse translatam. patior non molestè tam stultos tam impudentes, qui conentur. illud queror, tam me ab iis esse contẽpta me Consule potissimum cogitarent. atque in omnibus his agris, ædificiisque vendendis

permittitur Decemuiris vt vendant quibuſcũque in locis videatur. O perturbatam rationem! O libidinem refrenandam! O conſilia diſſoluta atque perdita! vectigalia locare nuſquam licet, niſi in hac vrbe, hoc ex loco, hac veſtrum frequẽtia: vænire veſtras res proprias, & in perpetuũ à vobis alienari, in Paphlagoniæ tenebris atque in Cappadociæ ſolitudine licebit? L. Sylla cum bona indemnatorum ciuium funeſta illa auctione ſua venderet, & ſe prædam ſuam diceret vendere, tamen ex hoc loco vẽdidit: nec quorum oculos offendebat, eorum ipſorum conſpectũ fugere auſus eſt: Decemuiri veſtra vectigalia non modo ne vobis quidem arbitris, ſed ne præcone quidem publico teſte vendent? Sequitur omnes agros extra Italiam infinito ex tempore, non vt antea, ab Sylla & Pompeio COSS. cognitio Deceuirũm, priuatus ſit an publicus, ſicque agro pergrãde vectigal imponitur. hoc quã tum iudicium, quàm intolerandum, quàm regiũ ſit, quem præterit, poſſe quibuſcunque locis velint, nulla diſceptatione, nullo conſilio, priuata publicare, publica liberare? Excipitur hoc capite ager in Sicilia Recentoricus, quem ego excipi, & propter hóminum neceſſitudinem & propter æquitatem Quirites, ſæpe vehementer gaudeo. Sed quæ hæc impudentia? qui agrum Recentoricum poſſident, vetuſtate poſſeſſionis ſe, nõ iure, miſericordia Senatus, non agri conditione defendunt. nam illum agrum publicum eſſe fatentur. ſed moueri poſſeſſionibus, amiciſſimis ſedibus ac diis penatibus negãt oportere. at ſi eſt priuatus ager Recentoricus, quid eum excipis? ſin autem publicus: quæ eſt iſta æquitas, cæteros etiam ſi priuati ſint, permittere vt publici iudicẽtur, hunc excipere nominatim qui publicus eſſe fateatur? Ergo eorum ager excipitur, qui apud Rullum alia ratione valluerũt. cæteri agri omnes, qui vbique ſunt, ſine vllo delectu, ſine Populi Ro. notione, ſine iudicio Senatus, Decemuiris addicẽtur. Atque etiam eſt alia ſuperiore capite, quo omnia væneũt, quæſtuoſa exceptio, quæ teget eos agros, de quibus fœdere cautũ eſt. Audiuit hanc rem non à me, ſed ab aliis agitari ſæpe in Senatu nonnunquã ex hoc loco, poſſidere agros in ora maritima regem Hyempſalem, quos P. Africanus Populo Ro. adiudicarit, & tamen poſtea per C. Cottam COS. cautum eſſe fœdere. hoc quia vos fœdus non iuſſeritis, veretur Hyempſal vt ſatis firmum ſit & ratum. Quid, cuiuſmodi eſt illud? tollitur veſtrũ iudicium, fœdus totũ excipitur, comprobatur. quòd minuit auctionem Decemuiralem, laudo: quòd regi amico cauet, nõ reprehendo: quòd non gratis fit, indico. Volitat enim ante oculos iſtorum Iubæ regis filius adoleſcens non minus bene nummatus, quàm bene capillatus. Vix iam videtur locus eſſe qui tantos aceruos pecuniæ capiat: auget, addit, accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubiis, ex coronario, ad quoſcũque peruenit, neque relatum eſt in publicũ, neque in monumento cõſumptum, id profiteri apud Decemuiros & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quæſtionem de clariſſimis viris, qui Populi Ro. bella geſſerũt, iudiciúmque de pecuniis repetundis ad Decemuiros trãſlatum videtis. horum erit nullum iudicium, quãtæ cuiuſque manubiæ fuerint, quid relatum, quid reſiduum ſit. in poſterum vero lex hæc imperatoribus veſtris conſtituitur, vt quicunque de prouincia deceſſerit, apud eoſdem Decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarii, profiteatur. Hic tamen vir optimus, eum quem amat excepit, Cn. Pompeium. Vnde iſte amor tam improuiſus, ac tam repẽtinus? qui honore Decemuiratus excluditur propè nominatim: cuius iudicium, legúmque datio, captorum agrorum ipſius virtute cognitio tollitur: cuius non in prouinciam, ſed in ipſa caſtra Decemuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima poteſtate & iudicio rerũ omnium mittuntur: cui ius imperatorium, quod ſemper õnibus Imperatoribus eſt cõſeruatum, ſoli eripitur: is excipitur vnus ne manubias referre debeat. Vtrũ tandem hoc capite, honos habetur homini, an inuidia quæri videtur? Remittit hoc Rullo Cn. Pompeius: beneficio iſto legis, benignitate Decemuirali nihil vtitur. nam ſi eſt æquũ prædas ac manubias ſuas Imperatores non in monimẽta deorum immortalium, neque in vrbis ornamenta conferre, ſed ad Decemuiros, tanquã ad dominos reportare: nihil ſibi appetit præcipue Pompeius, nihil: vult ſe in communi, atque in eodem quo cæteri, iure verſari. Sin eſt iniquum Quirites, ſi turpe, ſi intolerãdum, hos Decemuiros portitores omnibus omnium pecuniis cõſtitui, qui non modo reges, atque exterarum nationũ homines, ſed etiam Imperatores noſtros excu-

tiant, non mihi videntur honoris causa excipere Pompeium, sed metuere ne ille eandem contumeliam, quam cæteri, ferre non possit: Pompeius autem hoc animo sit, vt quicquid vobis placeat, sibi ferēdum putet: quod vos ferre non poteritis, id profecto perficiat ne diu- 65
tius inuiti ferre cogamini. Veruntamen cauet, vt siqua pecunia, post nos Consules, ex nouis vectigalibus recipiatur, ea Decemuiri vtantur. noua porrò vectigalia videt ea fore, quæ Pompeius adiunxerit. ita remissis manubiis, vectigalibus eius virtute partis se frui putat oportere. Parta sit pecunia Quirites Decemuiris tanta, quanta sit in terris: nihil prætermissum, sed omnes vrbes, agri, regna denique, postremo etiam vectigalia vestra vænierint, accesserint in cumulum manubiæ vestrorum Imperatorū: quāræ & quàm immanes diuitiæ Decemuiris in tantis auctionibus, tot iudiciis, tam infinita potestate rerum omnium quærantur, videtis. Cognoscite nunc alios immensos, atque intolerabiles quæstus: vt intelligatis ad certorum hominū importunam auaritiā hoc populare legis Agrariæ nomē esse quæsitum. 66
hac pecunia iubet agros emi, quò deducamini. Non consueui homines appellare asperius Quirites, nisi lacessitus: velim fieri posset, vt à me sine contumelia nominarentur ii, qui se Decemuiros sperāt futuros: iam videretis quibus hominibus omnium rerum & vēdendarum, & emēdarum potestatē permitteretis. sed quod ego nōdum statuo mihi esse dicēdum, vos tamen id potestis cum animis vestris cogitare. Vnum hoc certe videor mihi verissime posse dicere: tum cum haberet hæc Respub. Luscinos, Calatinos, Acidinos (homines non solum honoribus populi, rebúsque gestis, verumetiam patientia paupertatis ornatos) & tum, cum erant Catones, Philippi, Lælii (quorum sapientiam, temperantiámque in publicis, priuatísque: forensibus, domesticísque rebus perspexeratis) tamen huiusmodi res commissa nemini est, vt idem iudicaret & venderet, & hoc faceret per quinquēnium toto in orbe ter- 67
rarum, idémque agros vectigaleis Populi Ro. abalienaret: & cum summam tantæ pecuniæ nullo teste sibi ipse ex sua voluntate fecisset, tum denique emeret à quibus vellet, quod videretur. Committite vos nunc Quirites his hominibus hæc omnia, quos odorari huuc Decemuiratum suspicamini: reperietis partem esse eorum, quibus ad habendum, partem qui-
bus ad consumēdum, nihil satis esse videatur. Hic ego iam illud, quod expeditissimum
ne disputo quidem Quirites, non esse hanc vobis à maioribus relictam consuetudinem, vt
emantur agri à priuatis, quò plebs publice deducatur: omnibus legibus, agris publicis [...]tos esse deductos, huiuscemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce Tribuno pl. expe[...]
hanc vero emendi & vendendi quæstuosissimam, ac turpissimam mercaturam, alie[...]
ctione Tribunitia, alienam dignitate Populi Ro. semper putaui. Libet agros emi. [...] ipse
quæro, quos agros, & quibus in locis, nolo suspensam & incertam plebem Ro. ob[...]
& cæca expectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Ve[...]nus, Fa-
lernus, Linternus, Cumanus, Casinas. audio. ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sa[...]nus ager,
Reatinus, Venafranus, Alisanus, Trebulanus. Habes tantam pecuniam, qua h[...]ce omnes
agros, & cæteros horum similes non modo emere, verumetiam coaceruare p[...]is, cur eos
non definis, neque nominas: vt saltē deliberare plebs Romana possit, quid inte[...] sua, quid
expediat, quātum tibi in emendis & vendendis rebus committēdum putet? D[...]io, inquit,
Italiam. satis certa regio. etenim quantulum interest vtrum in Massici radi[...], an in Ita-
liam alióve deducamini? Agè vero definis locum. quidnam agri vero, inqui[...] qui arari, aut
coli possit? qui possit arari, inquit, aut coli: non qui aratus aut cultus sit. Ver[...]n hæc lex est,
an tabula Veratianæ auctionis? in qua scriptum fuisse aiunt, iugera CC, in [...]ibus oliuetum
fieri potest: iugera CCC, vbi institui vineæ possunt. hoc tu emes ista innu[...]rabili pecunia,
quod arari aut coli possit? quod solum tam exile & macrū est, quod arat[...] perstringi non
possit? aut quod est tam asperum saxetum, in quo agricolarum cultus n[...] elaboret? Idcir-
co, inquit, agros nominare non possum, quia tangam nullum ab inuito[...] hoc quoque mul-
to est quæstuosius, quàm si ab inuito sumeret. inietur enim ratio quæstu[...] de vestra pecunia:
& tum denique ager emetur, cum idem expedierit emptori & venditor[...]
gis Agrariæ: ne ii quidem qui agros publicos possident, decedent de pos[...]
ducti optima cōditione & pecunia maxima. Cōuersa ratio. antea, cū [...] erat à Tribuno pleb.

70 mentio legis Agrariæ facta, cōtinuo qui agros publicos, aut qui possessiones inuidiosas te-
nebāt, pertimescebāt. hæc lex eos homines fortunis locupletat, inuidia liberat. Quàm mul-
tos enim Quirites existimatis esse, qui latitudinem possessionum tueri, qui inuidiam Sylla-
norum agrorum ferre non possint: qui vendere cupiant, emptorem non reperiant: perdere
iam denique illos agros ratione aliqua velint? qui paulò antè, diem, noctémque Tribunitiū
nomen horrebāt, vestrā vim metuebant, mentionem legis Agrariæ pertimescebant, ii nunc
etiam vltro rogabuntur atque orabūtur, vt agros partim publicos, partim plenos inuidiæ,
plenos periculi, quanti ipsi velint Decemuiris tradant. atque hoc carmē hic Tribunus ple.
non vobis, sed sibi intus canit. Habet socerum virum optimum, qui tantum agri in illis
Reipub. tenebris occupauit, quātum concupiuit. huic subuenire vult succumbenti, iam op-
71 presso Syllanis oneribus, graui sua lege, vt liceat illi inuidiam deponere, pecuniam conde-
re: & vos non dubitatis quin vectigalia vestra vendatis plurimo maiorum vestrorum san-
guine & sudore quæsita vt Syllanos possessores diuitiis augeatis, periculo liberetis? nam ad
hanc emptionem Decemuiralem duo genera agrorum spectant Quirites: eorum vnum,
propter inuidiam domini fugiunt: alterum, propter vastitatem. Syllanus ager à certis ho-
minibus latissime continuatus tantam habet inuidiam vt veri ac fortis Tribuni pleb. stri-
dorem vnum perferre non possit: hic ager omnis, quoquo precio coemptus erit, tamen in-
genti pecunia vobis inducetur. Alterū genus agrorum propter sterilitatem incultum, pro-
pter pestilentiam vastum atque desertum, emetur ab iis qui eos vident sibi esse, si non ven-
72 diderint, relinquendos. & nimirum istud est quod ab hoc Tribuno ple. dictum est in Sena-
tu, vrbanam plebem nimium in Repub. posse, exhauriandam esse: hoc enim verbo est vsus,
quasi de aliqua sentina, ac non de optimorum ciuiū genere loqueretur. Vos vero Quirites,
si me audire vultis, retinete istam possessionē gratiæ, libertatis, suffragiorū, dignitatis, vrbis,
fori, ludorum, festorum dierum, cæterorum omnium cōmodorum. nisi forte mauultis, reli-
ctis his rebus, atque hac luce Reipub. in Sipontina siccitate, aut in Salpinorum pestilentiæ
finibus Rullo duce collocari. At dicat quos agros empturus sit: ostendat & quid, & quibus
daturus sit. Vt vero cum omnes vrbes, agros, vectigalia, regna vendiderit, tum arenam ali-
quam, aut paludes emat, id vos potestis quæso concedere? Quanquam illud est egregium,
quòd hac lege antè omnia væneunt, ante pecuniæ coguntur & coaceruantur, quàm gleba
73 vna ematur. deinde emi iubet, ab inuito vetat. Quæro, si, qui velint vēdere, nō fuerint, quid
pecunia fiet? & referre in ærarium lex vetat, exigi prohibet. igitur pecuniam omnem De-
cemuiri tenebunt, vobis ager non emetur. vectigalibus abalienatis, sociis vexatis, regibus
atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt, vos agros nō habebitis. Facile,
inquit, adducentur pecuniæ magnitudine, vt velint vendere. ergo ea lex est qua nostra ven-
damus quanti possimus, aliena emamus quanti possessores velint. Atque in hos agros, qui
hac lege empti sint, colonias ab his Decēuiris deduci iubet. quid? omnisne locus eiusmodi
est, vt nihil intersit Reipub. colonia deducatur in eum locum, nécne? an est locus qui colo-
74 niam postulet? est plane recusat? quo in genere, sicut in cæteris Reipub. partibus, est ope-
ræpretium diligentiam maiorum recordari, qui colonias sic idoneis in locis contra suspi-
tionem periculi collocarunt, vt esse non oppida Italiæ, sed propugnacula imperii videren-
tur. Hi deducēt colonias in eos agros, quos emerint. etiámne si Reipub. non expediat? & in
quæ loca præterea videbitur? quid igitur est causæ quin coloniā in Ianiculum possint dedu
cere, & suum præsidium in capite atque ceruicibus vestris possint collocare? tu non defi-
nias, quot colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci velis? tu occupes locum,
quem idoneum ad vim tuam iudicaris? cōpleas numero? cōfirmes præsidio quo velis? Populi
Ro. vectigalibus atque omnibus copiis ipsum Populum Ro. coerceas? opprimas? redigas in
75 Decemuiralem ditionem ac potestatem? Vt vero totam Italiā suis præsidiis obsidere
atque occupare cogitet, quæso Quirites cognoscite. Permittit Decēuiris vt in omnia mu-
nicipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducant quos velint, iísque colonis a-
grum dari iubet. nū obscurè maiores opes, quàm libertas vestra pati potest, & maiora præ-
sidia quæruntur? num obscurè regnū constituitur? num obscurè libertas vestra tollitur? nam

cum iidem omnem pecuniam, maximam multitudinem, id eſt totam Italiam ſuis opibus obſidebunt: iidem veſtram libertatem ſuis præſidiis & coloniis interclusam tenebunt: quæ ſpes tandem, quæ facultas recuperandæ veſtræ libertatis relinquetur? At enim ager Campanus hac lege diuidetur orbis terræ pulcherrimus, & Capuam colonia deducetur, vrbem ampliſſimam atque ornatiſſimam. Atqui quid ad hæc poſſumus dicere? de commodo veſtro prius dicam Quirites: deinde ad amplitudinem & dignitatem reuertar. vt ſiquis agri aut oppidi bonitate delectetur, ne quid expectet, ſiquem rei dignitas cõmouet, vt huic ſimulatæ largitioni reſiſtat. Ac primùm de oppido dicam, ſiquis eſt forte quem Capua magis, 77
quàm Roma delectat. quinque millia colonorum Capuam ſcribi iubet. ad hunc numerum quingentos ſibi ſinguli ſumẽt. Quæſo nolite voſmetipſos conſolari, vere & diligenter conſiderate. num vobis aut veſtri ſimilibus, integris, quietis, ocioſis hominibus in hoc numero locum fore putatis? ſi eſt omnibus vobis, aut maiori veſtrum parti, quàquam me veſter honos vigilare dies atque noctes, & intentis oculis omneis Reipub. parteis intueri iubet: tamen paulisper, ſi ita commodum veſtrum feret, conniuebo. Sed ſi quinque hominum millibus ad vim, facinus, cædémque delectis, locus atque vrbs, quæ bellũ facere atque inſtruere poſſit, quæritur: taménne patiemini veſtro nomine contra vos firmari opes, armari præſidia, vrbes, agros, copias comparari? nam agrum quidem Campanum, quem vobis oſtentant, ipſi concupiuerunt: deducent ſuos, quorum nomine ipſi teneant & fruantur, coemant 78
præterea: iſta dena iugera continuabunt. nam ſi dicent per legem id non licere: ne per Corneliam quidem licet. at videmus (vt longinqua mittamus) agrum Prænestinũ à paucis poſſideri: neque iſtorum pecuniis quicquam aliud deeſſe video, niſi eiuſmodi fundos, quorum ſubſidio familiarum magnitudines, & Cumanorum ac Puteolanorũ prædiorum ſumptus ſuſtentare poſſint. Quod ſi veſtrum cõmodum ſpectat: veniat, & coram mecũ de agri Campani diuiſione diſputet. Quæſiui ex eo Calend. Ianua. quibus hominibus, & quemadmodum illum agrum eſſet diſtributurus. reſpondit à Romilia tribu ſe initium eſſe facturum [illegible].
Primùm quæ eſt iſta ſuperbia & contumelia, vt populi pars amputetur, ordo tribuum [illegible] gligatur: antè ruſticis detur ager, qui habent, quàm vrbanis, quibus iſta agri ſpes & iu[illegible] ditas oſtenditur? aut ſi hoc ab ſe dictum negat, & ſatiſfacere omnibus vobis cogitat: p[illegible] 79
rat, in iugera dena deſcribat, ab Otriculana vſque ad Narniẽſem nomina veſtra prop[illegible] ſi non modo dena iugera dari vobis, ſed ne conſtipari quidem tantũ numerum ho[illegible] poſſe in agrum Campanum intelligetis: taménne vexari Rempub. contemni ma[illegible] Populi Ro. deludi voſmetipſos diutius à Tribuno pleb. patiemini? quòd ſi poſſe[illegible] ad vos peruenire: nónne eum tamen in patrimonio veſtro remanere malletis? vnũ[illegible] dum pulcherrimum Populi Ro. caput veſtræ pecuniæ, pacis ornamentum, ſubſi[illegible] fundamentum vectigalium, horreum legionum, ſolatium annonæ, diſperire pa[illegible] obliti eſtis Italico bello amiſſis cæteris vectigalibus, quantos agri Campani fru[illegible] citus alueritis? an ignoratis cætera illa magnifica Populi Ro. vectigalia, perle[illegible] mento fortunæ, inclinatione temporis pendêre? quid nos Aſiæ portus, quid Sy[illegible] omnia trãſmarina vectigalia iuuabunt, tenuiſſima ſuſpitione prædonum au[illegible] iecta? At vero hoc agri Campani vectigal, cum eiuſmodi eſt, vt domi ſit, & [illegible] ſidiis oppidorum tegatur: tum neque bellis infeſtum, neque fructibus variu[illegible] loco calamitoſum eſſe ſolet. Maiores noſtri non ſolum id quod à Campan[illegible] imminuerunt: verumetiam quod & tenebant, quibus adimi iure non pot[illegible] Qua de cauſa nec duo Gracchi, qui de plebis Ro. commodis plurimum [illegible] L. Sylla, qui omnia ſine vlla religione, quibus voluit, eſt dilargitus, agrum [illegible] gere auſus eſt: Rullus extitit, qui ex ea poſſeſſione Remp. dimoueret, ex [illegible] rum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deieciſſet. Quem agrum nu[illegible] ſtrum eſſe dicitis, & quem pariter qui iter faciunt externi homines veſt[illegible] cum erit diuiſus, neque erit, neque veſter eſſe dicetur. At qui homines [illegible] quidem acres, ad vim prompti, ad ſeditionem parati, qui ſimul ac Dece[illegible] armati in ciues & expediti ad cædẽ eſſe poſſint. deinde ad paucos opibus & copiis affluen-

tes totũ agrum Campanũ perferri videbitis. Vobis interea, qui illas à maioribus pulcherrimas vectigalium sedes armis captas accepistis, gleba nulla de paternis atque auitis possessionibus relinquetur: ac tantum intererit inter vestram & priuatorum diligentiam, quòd cum à maioribus vestris P. Lentulus, princeps Senatus in ea loca missus esset vt & priuatos
82 agros qui in publicum Campanum incurrebant, pecunia publica coemeret: dicitur renunciasse, nulla se pecunia fundum cuiusdam emere potuisse: cúmque qui nollet vendere, ideo negasse se adduci posse vti venderet, quòd cũ plures fundos haberet, ex illo solo fundo nunquam malum nũcium audisset. Itáne vero? priuatum hæc causa commouit? Populum Ro. ne agrum Campanum priuatis, gratis Rullo rogante tradat, non commouebit? At quidem Populus Ro. de hoc vectigali potest dicere quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos vobis fructum Mithridatico bello non tulit: Hispaniarum vectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorum M. Attilius etiam mutuum frumentum dedit: ac ex hoc vectigali nunquam malus nuncius auditus est. cætera vectiga
83 lia belli facultatibus affliguntur: hoc vectigali etiam belli facultates sustentãtur. Deinde in hac assignatione agrorũ, ne illud quidem dici potest quod in cæteris, agros desertos à plebe, atque à cultura hominum liberorum esse non oportere. sic enim dico, si Campanus ager diuidatur, exturbari & expelli plebem ex agris, non constitui & collocari. totus enim ager Campanus colitur, & possidetur à plebe optima & modestissima: quod genus hominũ optime moratum, optimorum & aratorum & militum, ab hoc plebicola Tribuno ple. funditus eiicitur. atque illi miseri nati in illis agris & educati, glebis subigendis exercitati, quo se subito conferant non habebunt. His robustis & valentibus & audacibus Decemuirũm satellitibus agri Cãpani possessio tota tradetur. & vt vos nunc de vestris maioribus prædicatis, Hunc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic vestri posteri de vobis prædicabũt,
84 Hunc agrum patres nostri acceptum à patribus suis perdiderunt. Equidem existimo, si iam Campus Martius diuidatur, & vnicuique vestrum, vbi consistat, bini pedes assignentur: tamen promiscue toto, quàm proprie parua frui parte malletis. Quare etiã si ad vos esset singulos aliquid ex hoc agro peruenturum, qui vobis ostenditur, aliis comparatur: tamen honestius cum vos vniuersi, quàm singuli possideretis. Nũc vero cum ad vos nihil pertineat, sed paretur aliis, eripiatur vobis: nónne acerrime tanquam armato hosti, sic huic legi pro vestris agris resistetis? adiũgit Stellatem campum agro Campano, & in eo duodena describit in singulos homines iugera. quasi vero paulùm differat ager Campanus ac Stellatis. & multitudo Quirites quæritur, qua illa omnia oppida cõpleantur. nam dixi antea, lege permitti, vt quæ velint municipia, quas velint veteres colonias, colonis suis occupent. Calenũ
85 municipium complebunt, Theanum oppriment, Attellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam suis præsidiis deuincient: Puteolos vero, qui nunc in sua potestate sunt, suo iure libertatéque vtuntur, totos nouo populo atque aduentitiis copiis occupabunt. tunc illud exilium Campanæ coloniæ vehementer huic imperio timendum, Capua à Decemuiris inferetur: tunc contra hanc Romam communem patriam omnium nostrum, illa altera Roma quæretur. in id oppidum homines nefarii Remp. nostram transferre conantur, quo in oppido maiores vestri nullam omnino Remp. esse voluerunt: qui tres solum vrbes in ter-
86 ris omnibus Carthaginem, Corinthum, Capuã statuerunt posse imperii grauitatem ac nomen sustinere. Deleta Carthago est, quòd cum hominũ copiis, tũ ipsa natura ac loco succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimis insulis Populi Ro. videbatur. Corinthi vestigium vix relictũ est. erat enim posita in angustiis atque in faucibus Græciæ, sic vt terra claustra locorũ teneret, & duo maria maxime nauigationi diuersa penè cõiungeret, cũ pertenui discrimine separarẽtur. Hæc quæ procul erant à conspectu imperii, non solum afflixerunt, sed etiam nequando recreata exurgere atque erigere se possent, funditus, vt dixi, sustulerunt. De Capua multum est, & diu cõsultum. extant literæ Quirites publicæ: sunt Senatus consulta complura. statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, magistratus, Senatum, publicum ex illa vrbe consilium sustulissent, imaginem Reip. nullam reliquissent, nihil fore quod Capuam timeremus. Itaque hoc per-

ſcriptum in monumentis veteribus reperietis, vt eſſet vrbs, quæ res eas, quibus ager Campanus coleretur, ſuppeditare poſſet: vt eſſet locus comparandis, condendiſque fructibus: vt 87
aratores cultu agrorum defeſſi, vrbis domiciliis vterentur, idcirco illa ædificia non eſſe deleta. Videte quantum interuallum ſit interiectum inter maiorum noſtrorum conſilia, & inter iſtorum hominum dementiam. illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas ruſticorum, cellam atque horreum Campani agri eſſe voluerunt. hi expulſis aratoribus, effuſis ac diſſipatis fructibus veſtris, eandem Capuam ſedem nouæ Reipub. cōſtituunt, molem contra veterem Rempub. comparant. Quòd ſi maiores noſtri exiſtimaſſent, quenquam in tam illuſtri imperio & tam præclara Populi Ro. diſciplina, Bruti aut P. Rulli ſimilem futurum (hos enim nos duos adhuc videmus qui hanc Rempub. Capuam totam transferre vellent) profecto nomen illius vrbis non reliquiſſent. verum arbitrabātur Corinrho & Car 88
thagini, etiam ſi Senatum & magiſtratū ſuſtuliſſent, agrúmque ciuibus ademiſſent: tamen non defore qui illa reſtituerent, atque qui antè omnia commutarent, quàm nos audire poſſemus. hîc vero in oculis Senatus Populiſque Ro. nihil poſſe exiſtere quod non antè extingui atque opprimi poſſet, quàm planè exortum ac natum eſſet. Neque vero ea res fefellit homines diuina mēte & conſilio præditos. nam poſt Q. Fuluium, Q. Fabium COSS. quibus Conſulibus Capua deuicta atque capta eſt, nihil eſt in ea vrbe contra hanc Rempub. non dico factum, ſed nihil omnino excogitatum. multa poſtea bella geſta cū regibus, Philippo, Antiocho, Perſa, Pſeudophilippo, Ariſtonico, Mithridate, & cæteris. multa præterea bella grauia Carthaginenſium, Corinthium, Numātinum: multæ in hac Repub. ſeditiones domeſticæ, quas prætermitto, bella cum ſociis Fregellanum, Marſicum: quibus omnibus do 89
meſticis externiſque bellis Capua non modo obfuit, ſed opportuniſſimā ſe nobis præbuit, & ad bellum inſtruendum, & ad exercitus ornādos, & tectis ac ſedibus ſuis recipiendos. Homines non inerant in vrbe qui malis concionibus, turbulentis Senatuſcōſultis, iniquis imperiis Rempub miſcerent, & rerum nouarum cauſam aliquam quærerent. neque enim concionandi poteſtas erat cuiquam, nec conſilii capiundi publici: non gloriæ cupiditate efferebantur: propterea quòd vbi honos publice non eſt, ibi gloriæ cupiditas eſſe non poteſt, [illegible] non contentione, nō ambitione diſcordes: nihil enim ſupererat de quo certarēt, nihil quod contrà peterent, nihil vbi diſſiderent. Itaque illam Campanam arrogantiam atque into[illegible]dam ferociam, ratione & conſilio maiores noſtri ad inertiſſimū & deſidioſiſſimum [illegible] perduxerunt. ſic & credulitatis infamiam effugerunt, quòd vrbem ex Italia pulch[illegible] non ſuſtulerunt: & multum in poſterum prouiderunt, quòd neruis vrbis omnibu[illegible] vrbem ipſam ſolutam ac debilitatam reliquerunt. Hæc conſilia maiorum M. Br[illegible] tea dixi, reprehendenda, & P. Rullo viſa ſunt. neque te P. Rulle omina illa M. B[illegible] auſpicia à ſimili furore deterrent. nam & ipſe qui deduxit, & qui magiſtratu[illegible] Leo creanti * ceperunt, & qui aliquam partem illius deductionis, honoris, mu[illegible] runt, omnes acerbiſſimas impiorū pœnas pertulerunt. Et quoniam Bruti atq[illegible] poris feci mentionem, commemorabo id quod egomet vidi, cum veniſſem C[illegible] niam deductam L. Conſidio & Sex. Saltio (quemadmodum ipſi loquebantu[illegible] vt intelligatis quantam locus ipſe afferat ſuperbiam, quæ paucis diebus, q[illegible] nia deducta fuit, perſpici atque intelligi potuit. nam primum id quod dixi [illegible] coloniis Duūuiri appellentur, hi ſe Prætores appellari volebāt. quibus pri[illegible] cupiditatem attuliſſet, nónne arbitramini paucis annis fuiſſe Conſulum [illegible] ros: deinde anteibant lictores, non cum bacillis, ſed vt hîc Prætoribus an[illegible] bus duobus. Erant hoſtiæ maiores in foro conſtitutæ quæ ab his Præto[illegible] ſicut à nobis Conſulibus de conſilii ſententia probatis, ad præconem & [illegible] molabantur. deinde Patres Conſcripti vocabantur. Iam vero vultū C[illegible] dum vix erat. quem hominem vt grandi macie torridum Romæ, cont[illegible] debamus, hūc Capuæ Campano ſupercilio ac regio ſpiritu cum vide[illegible] ſios mihi videbar illos videre ac Iubellios. Iam vero qui metus erat [illegible] & in Albana & Seplaſia, quæ cōcurſatio percontātium, quid Prætor edixiſſet, vbi cœnaret,

quid enunciasset? Nos autem hinc Roma qui veneramus, iam non hospites, sed peregrini atque aduenæ nominabamur. Hæc qui prospexerint, maiores nostros dico Quirites, nõ eos in deorum immortalium numero, venerandos à nobis & colendos putatis? Quid enim viderunt? hoc quod nunc vos quæso perspicite, atque cognoscite. non ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis ac seminis, quàm ex his rebus, quæ ab ipsa natura loci & à vitæ consuetudine suppeditantur, quibus alimur & viuimus. Carthaginenses fraudulenti & mendaces, non genere, sed natura loci, quòd propter portus suos, multis & variis mercato-
93 rum sermonibus, ad studium fallendi, studio quæstus vocabantur. Ligures montani, duri atque agrestes, docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura & magno labore quæsitũ. Campani semper superbi bonitate agrorum & fructuum magnitudine, vrbis salubritate, descriptione, pulchritudine. Ex hac copia atque omniũ rerum affluentia, primùm illa nata sunt: arrogantia, qua à maioribus nostris alterum Capua Consulem postulauit: deinde ea luxuries, quæ ipsum Annibalem armis etiã tum inuictũ, voluptate vicit. Huc isti Decemuiri cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint: centum Decuriones, decem Augures, sex Pontifices constituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus positam & cõuallibus: cœnaculis sublatam, atque suspen-
94 sam, non optimis viis, angustissimis semitis, præ sua Capua planissimo in loco explicata, ac præ illis semitis irridebunt atque contemnent. agros vero Vaticanum & Pupiniam, cũ suis optimis atque vberibus campis conferendos scilicet non putabũt. oppidorum autem finitimorum illam copiam cum hac per risum ac per iocum contemnent: Labicos, Fidenas, Collatiam, ipsum hercle Lanuuium, Ariciã, Tusculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeis, Nuceria comparabũt. Quibus illi rebus elati & inflati fortasse non cõtinuo, sed certe, si paulùm assumpserint vetustatis ac roboris, non cõtinebuntur: progredientur longius, efferentur. Singularis homo priuatus, nisi magna sapiẽtia præditus, vix facile sese regionibus officii, magnis in fortunis & copiis continet. nedum isti ab Rullo & Rulli similibus conquisiti atque electi coloni, Capuæ in domicilio superbiæ atque in sedi-
95 bus luxuriæ collocati, non statim conquisituri sint aliquid sceleris & flagitii: imò vero etiã hoc magis, quàm illi veteres, germanique Campani, quòd in vetere fortuna illos natos & educatos, nimiæ tamen rerum omnium copiæ deprauabant: hi ex summa egestate, in eandem rerum abundantiam traducti, non solum copia, verumetiam insolentia commouebuntur. Hæc tu P. Rulle, M. Bruti sceleris vestigia, quàm monimenta maiorum sapientiæ sequi maluisti. hæc tu cum istis tuis actoribus excogitasti, vt vetera vectigalia venderetis & expleretis noua. Vrbi Capuam ad certamen dignitatis opponere vis: vt sub vestrum ius, iurisditionem, potestatem, vrbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarũ denique orbem subiungeretis: vt cum omnem pecuniam ex ærario exhausissetis, ex vectigalibus redegissetis, ab omnibus regibus, gentibus, imperatoribus nostris coegissetis, tamen omnes vo-
96 bis pecunias ad nutum vestrũ penderent: vt iidem partim inuidiosos agros à Syllanis possessoribus, partim desertos ac pestilentes, à vestris necessariis, à vobismetipsis emptos, quanti velletis Populo Ro. induceretis: vt omnia municipia, coloniásque Italiæ, nouis colonis occuparetis: vt quibuscunque in locis vobis videretur, ac quammultis videretur, colonias collocaretis: vt omnem Remp. vestris militibus, vestris vrbibus, vestris præsidiis cingeretis, atque oppressam teneretis: vt ipsum Cn. Pompeium, cuius præsidio sæpissime populus Ro. contra acerrimos hostes, & contra improbissimos ciues victor est, proscribere, atque horum conspectu priuare possetis: vt nihil auro & argento violari, nihil numero & suffragiis declarari, nihil elata manu perfringi posset, quod non vos oppressum, atque ereptum teneretis: vt
97 volitaretis interea per gentes, per regna omnia cum imperio summo, cũ iudicio infinito, cum omni pecunia: vt veniretis in castra Cn. Pompeii, atque ipsa castra si commodum vobis esset, venderetis: vt interea magistratus reliquos legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine periculo petere possetis: vt nemo ad Populum Ro. vos adducere, nemo producere, non Senatus cogere, non Consul coercere, non Tribunus pleb. retinere possit. Hæc ego vos concupiisse pro vestra stultitia atque intẽperantia, non miror: sperasse me Consule asse-

qui posse,demitor. nam cum omnium Cōsulum grauis in Repub. custodienda cura ac diligentia debet esse,tum eorum maxime qui non in cunabulis,sed in campo sunt Consules facti.nulli Populo Ro.pro me maiores mei spoponderunt: mihi creditum est:à me petere, quod debeo,me ipsum appellare debetis. quēadmodum cum petebam, nulli me vobis authores generis mei commendarunt:sic siquid deliquero,nullæ sunt imagines quæ me à vo 98
bis deprecētur.Quare modo vt vita supetat,quāquam ego sum is qui eam possim ab istorum scelere,insidiisque defendere,polliceor hoc vobis Quirites bona fide,Rempub.vigilanti homini,non timido:diligenti,non ignauo commisistis.Ego is Consul qui concionē metuam?qui Tribunos pleb.perhorrescam? qui sæpe & sine causa tumultuere qui timeam ne mihi in carcere habitandum sit,si Tribunus pleb.duci iussisset? Ego nondum vestris armis armatus,insignibúsque amplissimis ornatus,imperio, authoritate, non horrui in hunc locum progredi posse,vobísque authoribus improbitati hominis resistere:nūc verear ne Respub.tātis munita præsidiis,ab istis vinci aut opprimi possit?si antea timuissem, tamen hac concione,hoc populo certe non vererer. Quis enim vnquam tam secūda concione legem 99
Agrariam suasit,quàm ego dissuasi?si hoc dissuadere est,ac nō disturbare,ac peruertere. Ex quo intelligi Quirites potest,nihil esse tam populare, quàm id quod ego vobis in hūc annum Consul popularis affero,pacem,trāquillitatem,ocium. quæ nobis designatis timebatis,ea ne accidere possent,consilio meo,ac ratione prouisa sunt. non modo vos eritis in ocio,qui semper esse volueratis,verumetiam istos,quibus ociosi negocium fecissemus,ociosissimos reddam. Etenim illis honores,potestates,diuitiæ ex tumultu atque dissensionibus ciuium comparari solent.vos,quorum gratia in suffragiis consistit, libertas in legibus,honos in iudiciis,& æquitate,magistratus & res familiaris in pace,omni ratione ocium tenere debetis. nam etsi ii qui propter desidiam in ocio viuunt, tamen in sua turpi inertia capiunt voluptatem:sub ipso ocio quo vos fortunam regitis,si hunc statū quem habetis, esse 100
meliorem non ignoratis,non vt quæsitum,sed vita partum otium tenueritis. quod ego & concordia,quam mihi constitui cum collega,inuitissimis iis hominibus quos in Consula tu inimicos esse,& animis & corporis actibus prouidi,omnibus prospexi sanè,& reuo... idem Tribunis pleb. denunciaui,quid turbulenti me Consule conflarent.Summum ... missimum est illud communibus fortunis præsidium Quirites, vt quales vos h... die maxima concione mihi pro salute vestra præbuistis, tales reliquis temporibu... Romani præbeatis.pro certo polliceor hoc vobis,atque confirmo, me esse perfec... iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo, tamen vos vniuersos in Consule ... plurimum vidisse fateantur.

De lege Agraria contra Rul... ...um

TRIBVNVM PLEB. AD POPVLVM.

ORATIO XVII.

COMMODIVS fecissent Tribuni plebis Quir... ...s, si quæ apud vos de me deferunt,ea coràm potius me præsen... dixissent.nam & æquitatē vestræ disceptationis, & cōsuetudi... m superiorum, & ius suæ potestatis retinuissent. sed quoniā a... huc præsens certamen,contentionémque fugerunt:nunc,si vi... tur eis,in meam concionem prodeant: & quo prouocati à me venire noluerunt, reuocati saltē reuertantur. Video quosdā Qu... ...rites,strepitu significare nescio quid:& nō eosdem vultus,quos ... proximis mihi concione præbuerunt,in hanc cōcionem mihi ... bis,qui nihil de me credidistis,vt eam voluntatem,quam semper hab... ...stis, ... Quare à vobis peto.A vobis autem quos leuiter immutatos esse sentio,paruā exigui temporis vsuram.

bonæ de me opinionis postulo, vt eam, si quæ dixero, vobis probabo, perpetuò retineatis:
sin aliter, hoc ipso in loco depositam atque abiectam relinquatis. Completi sunt animi,
auréſque vestræ Quirites, me gratificantem septem tyrannis, cæterisque Syllanarum assi-
gnationum possessoribus, Agrariæ legi & cōmodis vestris obsistere. hæc siqui crediderunt,
illud prius crediderint necesse est, hac lege Agraria, quæ promulgata sit, adimi Syllanos a-
gros, vobísque diuidi, aut denique minui priuatorū possessiones, vt in eas vos deducamini.
Si ostendo, non modo nō adimi cuiquam glebam de Syllanis agris, sed etiam genus id a-
grorum certo capite legis impudentissime confirmari atque sanciri: si doceo agris his, qui
à Sylla sunt dati, sic diligenter Rullum sua lege consulere, vt facile appareat eam legem,
3 non à vestrorum commodorum patrono, sed à Valgii genero esse conscriptam: num quid
est causæ Quirites, quin illa criminatione, qua in me absentem vsus est, non solum meam,
sed etiam vestram diligentiam, prudentiámque despexerit? Caput est legis x l, de quo ego
consulto Quirites: neque apud vos antè feci mentionem, ne aut refricare obductam iam
Reipub. cicatricē viderer, aut aliquid alienissimo tempore nouæ dissensionis cōmouere. ne-
que vero nunc ideo disputabo, quòd hunc statū Reip. nō magnopere defendendū putem,
præsertim qui otii & cōcordiæ patronū me in hūc annū Reip. confessus sim: sed vt doceā
Rullum posthac in his saltem tacere rebus, in quibus de se & de suis factis taceri velit. Om
nium legum iniquissimam dissimillimámque legis esse arbitror eam quam L. Flaccus in-
terrex de Sylla tulit, vt omnia quæcūque ille fecisset, essent rata. Nam cum cæteris in ciui
4 tatibus Tyrannis institutis, leges omnes extinguantur atque tollantur, hic Reipub. Tyran-
num lege constituit. Est inuidiosa lex, sicut dixi: veruntamē habet excusationem. nō enim
videtur hominis lex esse, sed temporis. quid si est hæc multo impudentior? nam Valeria le-
ge, Corneliisque legibus eripitur, cum datur: coniungitur impudens gratificatio cum acer-
ba iniuria. sed tamen habet in illis legibus spem nonnullam ille cui ademptus est, aliquem
scrupulum cui datus est. Rulli cautio est hæc, QVAE POST C. MARIVM, CN. PA-
PYRIVM CONSVLES. Quàm procul à suspitione fugit, quòd eos Cōsules, qui ad-
uersarii Syllæ maxime fuerūt, potissimum nominauit! si enim Syllam Dictatorem nomi-
nasset, perspicuū fore, & inuidiosum arbitratus est. Sed quem vestrum tam tardo ingenio
fore putauit, cui post eos Consules Syllam Dictatorem fuisse in mentem venire non pos-
5 set? quid ergo ait Marianus Trib. pleb. qui nos Syllanos in inuidiā rapit? QVAE POST
MARIVM ET CARBONEM COSS. agros, ædificia, lacus, stagna, loca, possessiones,
cœlum & mare prætermisit, cætera cōplexus est. PVBLICE DATA, ASSIGNATA,
VENDITA, CONCESSA SVNT. à quo Rulle? post Marium & Carbonem COSS.
quis assignauit, quis dedit, quis cōcessit, præter Syllā? EA OMNIA EO IVRE SINT.
quo iure? labefactat videlicet nescio quid. nimium acer, nimium vehemens Trib. pleb. Syl-
lana rescindit. VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. Etiámne melio-
re, quàm paterna & auita? meliore. At hoc Valeria lex nō dicit: Corneliæ leges nō sanciūt:
Sylla ipse non postulat. Si isti agri partem aliquam iuris, aliquam similitudinem propriæ
6 possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est tam impudens istorum, quin
agi secum præclare arbitretur. Tu vero Rulle quid quæris? quod habēt vt habeāt, quis ve-
tat? vt priuatum, sed ita latum est, vt melior tui soceri fundus Irpinus sit, siue ager Irpinus
(totum enim possidet) quàm meus paternus auitúsque fundus Arpinas. id enim caues. opti
mo enim iure ea sunt profecto prædia, quæ optima conditione sunt: libera meliore iure
sunt, quàm serua. Capite hoc omnia quæ seruiebant, nō seruient. soluta meliore in causa
sunt, quàm obligata. eodē capite obligata omnia, si modo Syllana sunt, liberantur. immu
nia commodiore conditione sunt, quàm illa quæ pensitāt. Ego Tusculanis pro aqua Cre-
7 bra vectigal pendam, quia à municipio fundum accæpi: si à Sylla mihi datus esset, Rulli le
ge non penderem. Video vos Quirites sicuti res ipsa cogat, commoueri, vel legis, vel ora-
tionis impudentia. legis, quæ ius melius Syllanis prædiis cōstituat, quàm paternis. oratio-
nis, quæ eiusmodi causa insimulare quenquam audeat, rationes Syllæ nimium vehemēter
defendere. At si illa solum sanciret quæ à Sylla essent data, tacerē: modo ipse se Syllanum

esse cõfiteretur. Sed non modo illis cauet, verumetiam aliud quoddam genus donationis inducit:& is qui à me Syllanas possessiones defendi criminatur,non eas solũ sancit,verum ipse nouas assignationes instituit,& repentinus Sylla nobis exoritur.nam attendite quantas concessiones agrorum hic noster obiurgator vno verbo facere conetur. QVAE DATA,DONATA,CONCESSA, VENDITA. patior.audio.quid deinde? POSSESSA. Hoc Trib.ple.promulgare ausus est,vt quod quisque post Mariũ & Carbonẽ COSS. possidet,id eo iure teneret, quo optimo priuatum? etiamne si vi eiecit? etiamne si clàm, si precario venit in possessionem?ergo hac lege ius ciuile,causæ possessionum,Prætorum interdicta tollentur.Nõ mediocris res, neque paruum sub hoc verbo furtum Quirites latet. Sunt enim multi agri lege Cornelia publicati,nec cuiquam assignati, neque venditi, qui à paucis hominibus impudentissime possidentur.his cauet,hos defendit,hos priuatos facit, hos inquã agros,quos Sylla nemini dedit,Rullus non vobis assignare vult,sed eis cõdonare qui possident.Causam quæro cur ea quæ maiores vobis in Italia,Sicilia,duabus Hispanus,Macedonia,Asia quæsiuerũt,venire patiamini:cum ea,quæ vestra sunt, cõdonari possessoribus eadem lege videatis.Iam totam legem intelligetis cum ad paucorum dominationẽ scripta sit,tum ad Syllanæ assignationis rationes esse accommodatissimam.nam socer huius vir multũ bonus est:neque ego nũc de illius bonitate, sed de genere impudentiæ disputo.Ille enim quod habet retinere vult,neque se Syllanũ esse dissimulat.Hic vt ipse habeat quod nõ habet,quæ dubia sunt,per vos sancire vult:& cũ plus appetat quàm ipse Sylla,quibus ego rebus resisto,Syllanas res defendere criminor.Habet agros nõnullos,inquit, socer meus desertos atque longinquos,vẽdet eos mea lege quanti volet: habet incertos ac nullo iure possessos,cõfirmabũtur optimo iure.habet publicos,reddã priuatos.denique eos fundos,quos in agro Cassinati optimos,fructuosissimos cõtinuauit,cum vsque eo vicinos proscriberet, quoad oculos continuãdo, ex multis prædiis vnã fundi regionẽ formámque perfecerit,quos nunc cũ aliquo metu tenet,sine vlla cura possidebit. Et quoniã qua de causa,& quorũ causa ille hoc promulgauit,ostẽdi: doceat ipse nũ ego quem possessorẽ def[...]dam,cũ Agrariæ legi resisto.Syluã Scantiam vẽdis.Resp.possidet.defendo.Campanũ diuidis.vos estis in possessione.nõ cedo.Deinde Italiæ,Siciliæ,cæterarúmque prouin[...] possessiones venaleis ac proscriptas hac lege video. vestra sunt prædia,vestræ possess[...] resistam atque repugnabo: neque patiar à quoquã Populum Ro.de suis possession[...] Consule dimoueri,præsertim cũ vobis nihil quæratur.hoc enim vos in errore ve[...]tius non oportet.Nũquis vestrum ad vim,ad facinus,ad cædem accõmodatus e[...] atque ei generi hominum, mihi credite, Campanus ager & præclara illa Capua[...] exercitus contra vos,contra libertatem vestram,contra Cn.Pompeium constit[...]tra hanc vrbem Capua,contra vos manus hominum audacissimorum, contr[a Cn.Pom]peium decem duces comparãtur. Veniant coràm:& quoniam me in vestram [...]cionem vobis flagitantibus conuocauerunt,differant.

Pro C.Rabirio perduellio[n]is

REO,AD QVIRITES. ORATIO XV[...]

ETSI Quirites,non est meæ consuetudinis in[...] nem reddere,qua de causa quenque defendam[...] cum omnibus ciuibus in eorum periculis se[...] mihi causam necessitudinis esse duxi: tamen[...] capitis,famæ, fortunarúmque omnium C.R[abirii...] da ratio videtur esse officii mei: propterea [...] mihi causa ad hũc defendendum esse visa e[...] soluendum debet videri. nam me cum a[...] dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ vitæ per-

petua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata. tum vero vt id studiosissime facerem, salus Reipublicæ, Consulare officiũ, Consulatus denique ipse mihi vnà vobiscum cum salute Reipublicæ commendatus, coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, vitǽque turpitudo, non denique veteres iustæ, grauésque inimicitiæ ciuiũ, in discrimen capitis vocauerunt, sed vt illud summum auxilium maiestatis atque imperii quod nobis à maioribus est traditum, de Republica tolleretur: vt nihil posthac authoritas Senatus, nihil Consulare imperium, nihil consensio bonorum, contra pestem ac perniciem ciuitatis valeret: idcirco in his rebus euertendis vnius hominis senectus, infirmitas, solitudóque tentata est. Quamobrem si est boni Consulis, cum cuncta auxilia Reipublicæ labefactari cõuellíque videat, ferre opem patriæ, succurrere saluti, fortunísque communibus, implorare ciuium fidem, suam salutem posteriorem salute communi ducere: est etiam bonorum & fortium ciuium, quales vos omnibus Reipublicæ temporibus extitistis, intercludere omneis seditionum vias, munire præsidia Reipublicæ: summum in Consulibus imperium, summum in Senatu consilium putare: ea qui secutus sit, laude potius & honore quàm pœna & supplicio dignum iudicari. Quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus est: studium vero conseruandi hominis commune mihi vobiscum esse debebit. Sic enim existimare debetis Quirites, post hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculosam, magis ab omnibus vobis prouidendam, neque à Tribuno pleb. susceptam, neque à Consule defensam, neque ad Populum Romanum esse delatam. agitur enim nihil aliud in hac causa Quirites, nisi vt nullum sit posthac in Repub. publicum cõsilium, nulla bonorum consensio contra improborum furorem & audaciam, nullum extremis Reipub. tẽporibus perfugium & præsidiũ salutis. Quæ cum ita sint, primùm quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarúmque omniũ fieri necesse est, ab Ioue Optimo Maximo, cæterísque diis, deabúsque immortalibus, quorum ope & auxilio multo magis hæc Respub. quàm ratione hominum & consilio gubernatur, pacem ac veniam peto: precórque ab iis vt hodiernum diem, & ad huius salutem conseruandam, & ad Rempub. constituendam, illuxisse patiantur. Deinde vos Quirites, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obsecro: quoniam vno tẽpore vita C. Rabirii hominis miserrimi atque innocentissimi, salus Reipub. vestris manibus suffragiísque permittitur, adhibeatis in hominis fortunis misericordiam, in Reipub. salute sapientiam, quam soletis. Nunc quoniã T. Labiene diligẽtiæ meæ, tẽporis angustiis obstitisti, méque ex comparato & cõstituto spatio defensionis, in semihoræ curriculum coegisti, parebitur &(quod iniquissimũ est) accusatoris cõditioni, &(quod miserrimũ) inimici potestati. quãquã in hac præscriptione semihoræ, patroni mihi partes reliquisti, Consulis ademisti: propterea quòd ad defendẽdum propemodũ satis erit hoc mihi tẽporis, verũ ad conquerẽdum parum: nisi fortè de locis religiosis ac delubris, quos ab hoc violatos esse dixisti, pluribus verbis tibi respõdendum putas. Quo in crimine nihil est vnquã abs te dictũ, nisi à C. Macro obiectum esse crimen id C. Rabirio. in quo ego demiror, meminisse te quid obiecerit C. Rabirio Macer inimicus, oblitum esse quid æqui & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto, an de tabulario incenso, longa oratio est exprimẽda? Quo in crimine propinquus C. Rabirii iudicio clarissimo C. Curtius pro virtute sua, est honestissime liberatus: ipse vero Rabirius non modo in iudicium horum criminum, sed ne in tenuissimam quidem suspitionem verbo est vnquam vocatus. An de sororis filio diligentius respondẽdum est, quem ab hoc necatum esse dixisti, cum ad iudicii moram familiaris funeris excusatio quæreretur? Quid enim est tam verisimile, quàm chariorẽ huic sororis maritum, quàm sororis filium fuisse: atque ita chariorem, vt alter vita crudelissime priuaretur, cum alteri ad prolationem iudicii biduũ quæreretur? an de seruis alienis contra legem Fabiam retẽtis, aut de ciuibus Ro. contra legem Porciam verberatis aut necatis, plura dicenda sunt, cum tanto studio C. Rabirius totius Apuliæ, singulari voluntate Campaniæ vicinitatis ornetur? cúmque ad eius propulsandũ periculum non modo homines, sed propè regiones ipsæ cõuenerint, aliquãto etiã latius excitatæ, quàm ipsius vicinitatis nomẽ ac termini postulabãt? Nam quid ego ad

id longam orationem cõparem, quod eſt in eadem multæ irrogatione præſcriptum, hûc nec ſuæ nec alienæ pudicitiæ pepercisse? Quinetiam ſuſpicor eo mihi ſemihoram à Labieno præſtitutam eſſe vt ne plura de pudicitia dicerem. Ergo ad hæc crimina quæ patroni diligentiam deſiderant, intelligis mihi ſemihoram iſtam nimium longam fuiſſe: illam alteram partem de nece Saturnini nimis exiguam atque anguſtam eſſe voluiſti, quæ non oratoris ingenium, ſed Conſulis auxilium implorat & flagitat. nam de perduellionis iudicio quod à me ſublatum eſſe criminari ſoles, meum crimen eſt, non Rabirii. quod vtinam Quirites ego id aut primus, aut ſolus ex hac Repub. ſuſtuliſſem: vtinam quod ille crimen eſſe vult, proprium teſtimonium meæ laudis eſſet. quid enim optari poteſt quod ego mallem, quàm me in Conſulatu meo carnificem de foro, crucem de campo ſuſtuliſſe? Sed iſta laus primùm eſt maiorum noſtrorum Quirites, qui expulſis regibus, nullum in libero populo veſtigium crudelitatis regiæ retinuerunt. deinde multorum virorum fortium, qui veſtram libertatem, non acerbitate ſuppliciorum infeſtam, ſed lenitate legum munitam eſſe voluerunt. Quamobrem vter noſtrum tandem Labiene popularis eſt? túne, qui ciuibus Romanis in concione ipſa carnificem, qui vincla adhiberi putas oportere: qui in campo Martio comitiis Centuriatis auſpicato in loco crucem ad ciuium ſupplicium defigi & conſtitui iubes: an ego, qui funeſtari concionem contagione carnificis veto: qui expiãdum forum Populi Ro. ab illis nefariis ſceleris veſtigiis eſſe dico: qui caſtam concionem, ſanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuium Romanorum, integrum ius libertatis defendo ſeruari oportere: popularis vero Tribunus pleb. cuſtos, defenſórque iuris & libertatis. Porcia lex virgas ab omnium ciuium Romanorum corpore amouit: hic miſericors flagella retulit. Porcia lex libertatem ciuium lictori eripuit: Labienus homo popularis carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit ne de capite ciuium Ro. iniuſſu veſtro iudicaretur: hic popularis à Duumuiris iniuſſu veſtro, non iudicari de ciue Ro. ſed indicta cauſa ciuem Ro. capitis condemnari coegit. Tu mihi etiam legis Porciæ, tu C. Gracchi, tu ho[illegible] rum libertatis, tu cuiuſquam denique hominis popularis mentionem facis, qui non [illegible] do ſuppliciis inuſitatis, ſed etiam verborum inaudita crudelitate, violare libertatem [illegible] ius populi, tentare mãſuetudinem, commutare diſciplinam conatus es? nanque hæc tu[illegible] quæ te hominem clementem popularémque delectant, I lictor, colliga manus: quæ non [illegible] huius libertatis, mãſuetudiniſque non ſunt, ſed ne Romuli quidem, aut Numæ P[illegible] tu ho ſed Tarquinii ſuperbiſſimi atque crudeliſſimi regis iſta ſunt cruciatus carmina, q[illegible] ſuſpen mo lenis ac popularis libentiſſime commemoras, Caput obnubito, arbori infeli[illegible] rerum dito: quæ verba Quirites iampridem in hac Rep. non ſolum tenebris vetuſtatis [illegible] parte ſed tiam luce libertatis oppreſſa ſunt. An vero, ſi actio iſta popularis eſſet, & ſi vlla [illegible] lorem pa quitatis haberet, aut iuris, C. Gracchus eam reliquiſſet? ſcilicet tibi grauiorem [illegible] trui tui mors attulit, quàm C. Gracco fratris: & tibi acerbior eius patrui m[illegible] eſt, quem nunquam vidiſti, quàm illi eius fratris, quicum cõcordiſſime vixerat? & ſimil[illegible] viri tu vlci ſceris patrui mortẽ, atque ille perſequeretur fratris ſui, ſi iſta ratione agere v[illegible] uiſſent par deſiderium ſui reliquit apud Populum Ro. Labienus iſte patruus veſter quiſ[illegible] ris fuit, & T. Gracchus reliquerat? an pietas tua maior, quàm Gracchi? an animus, an cõ[illegible] tum, an opes, an authoritas, an eloquẽtia? quæ ſi in illo minima fuiſſent, tamẽ præ tuis fa[illegible] ultatibus maxima putarentur. Cum vero his rebus omnibus C. Gracchus omneis vice[illegible] quantum interuallum tandem inter te atque illum interiectum putas? ſed moreretur [illegible] ties acerbiſſima morte millies Gracchus, quàm in eius cõcione carnifex cõſiſteret, quẽ no[illegible] modo foro, ſed etiã cœlo hoc ac ſpiritu Cenſoriæ leges, atque vrbis domicilio carere vo[illegible] uerũt. Hic ſe popularẽ dicere audet, me alienum à cõmodis veſtris, cum iſte omnis & ſ[illegible] pliciorum & verborũ acerbitates non ex memoria veſtra ac patrum veſtrorũ, ſed ex an[illegible] tiquitatum monumentis, atque ex regum cõmentariis conquiſierit: ego omnibus meis opibu[illegible] omnibus dictis atque factis repugnarim & reſtiterim crudelitati: niſi f[illegible] conditione vobis eſſe vultis, quam ſerui, ſi libertatis ſpem propoſitã non haberen[illegible] hâc conditioné poſſent. Miſera eſt ignominia iudiciorũ publicorum, miſera multatio bonorũ, miſerum

exilium, sed tamen in omni calamitate retinetur aliquod vestigium libertatis. Mors denique si proponitur, in libertate moriamur. carnifex vero & obductio capitis, & nomen ipsum crucis absit non modo à corpore ciuium Romanorum, sed etiam à cogitatione, oculis, auribus. Harum enim omnium rerum non solum euentus, atque perpessio, sed etiam conditio, expectatio, mentio ipsa denique indigna ciue Romano, atque homine libero est. An vero seruos nostros horum suppliciorum omnium metu, dominorum benignitas vna vindicta liberauit: nos à verberibus, ab vnco, à crucis denique terrore, neque res gestæ, neque acta ætas, neque nostri honores vindicabunt? Quamobrem fateor, atque etiam T. Labiene profiteor, & præ me fero, te ex illa crudeli, importuna, non tribunitia actione, sed regia, meo consilio, virtute, authoritate esse depulsum. qua tu in actione, quanquam omnia exempla maiorum, omneis leges, omnem authoritatem Senatus, omneis religiones, atque auspiciorum publica iura neglexisti: tamen à me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istam disceptationem. nunc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus. Arguis occisum esse à C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorum testimoniis, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. ego autem si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen: agnoscerem, confiterer. Vtinam hanc mihi facultatem causa concederet, vt possem hoc prædicare, C. Rabirii manu, L. Saturninum hostem Populi Ro. interfectum. nihil me clamor iste commouet, sed consolatur, cum indicat esse quosdam ciueis imperitos, sed non multos. nunquam, mihi credite, Populus Ro. hic qui silet, Consulem me fecisset, si vestro clamore perturbatum iri arbitraretur. Quanto iam leuior est acclamatio! quin continetis vocem indicem stultitiæ vestræ, testem paucitatis? libenter inquam confiterer, si vere possem, aut etiam si mihi esset integrum, C. Rabirii manu, L. Saturninum esse occisum: & id facinus pulcherrimum esse arbitrarer. sed quoniam id facere non possum, confitebor id quod ad laudem minus valebit: ad crimen, non minus. Confiteor interficiendi Saturnini causa, C. Rabirium arma cæpisse. Quid est Labiene? quam à me grauiorem confessionem, aut quod in hunc maius crimen expectas? nisi vero interesse aliquid putas inter eum qui hominem occidit, & eum qui cum telo occidendi hominis causa fuit. si interfici Saturninum nefas fuit, arma sumpta esse cõtra Saturninum sine scelere non possunt: si arma iure sumpta concedis, interfectum iure concedas necesse est.

Paucula quædam deesse videntur.

Fit s.c. vt C. Marius, L. Valerius Consules adhiberent Tribunos ple. & Prætores, quos eis videretur, operámque darẽt vt imperiũ Populi Ro. maiestásque cõseruaretur. adhibẽt omneis Tribunos ple. præter Saturninũ, præter Glauciam: qui Remp. saluam esse vellẽt, arma capere & se sequi iubent. parẽt omnes. ex ædificiis, armamẽtariísque publicis, arma Populo Ro. C. Mario Consule distribuente, dantur. Hic iam, vt omittam cætera, de te ipso Labiene quæro, cum Saturninus Capitolium teneret, armatus esset vnà C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus, atque ergastulo Gracchus: addam (quoniam ira vis) eodem Q. Labienum patruũ tuum: in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus c o s s. pòst cunctus Senatus, atque ille Senatus quem etiã vos ipsi, qui hos P. Cõscriptos qui nũc sunt, in inuidiam vocatis, quo facilius de hoc Senatu detrahere possitis, laudare consueuistis: cum equester ordo, at quorum Equitum Ro. dii immortales? patrum nostrorum atque eius ætatis, qui tum magnam partem Reip. atque omnem dignitatem iudiciorũ tenebat. cum omnium ordinũ homines, qui in salute Reipub. salutem suã repositam esse arbitrabantur, arma cæpissent: quid tandẽ C. Rabirio faciẽdum fuit? de te ipso inquã Labiene quæro, cum ad arma Consules ex S. consulto vocauissent, cũ armatus M. AEmilius princeps Senatus in comitio constitisset: qui cum ingredi vix posset, non ad insequendum sibi tarditatem pedum, sed ad fugiendum impedimento fore putabat: cum denique Q. Sceuola confectus senectute, præpeditus morbo, mancus & membris omnibus captus, ac debilis, hasti-

tt.iii.

li nixus,& animi vim & infirmitatem corporis ostenderet:cum L.Metellus,Ser.Galba,C.
Serranus,P.Rutilius,C. Fimbria,Q.Catulus,omnesque qui tum erant Consulares,pro sa-
lute communi arma cæpissent:cum omnes Prætores,cuncta nobilitas,ac iuuetus accurre-
ret:C.& L.Domitius,L.Crassus,Q.Mutius,C. Claudius,M.Drusus: cum omnes Octauii,
Metelli,Iulii,Cassii,Catones, Pompeii,cum L.Philippus,L.Scipio,cum M. Lepidus,cum
D.Brutus,cum hic ipse P.Seruilius,quo tu imperatore Labiene meruisti: cum hic Q.Ca-
tulus admodum tum adolescens: cum hic C. Curio, cum denique omnes clarissimi viri
cum Consulibus essent:quid tandem C. Rabirium facere conuenit? vtrum inclusum at-
que abditum latere in occulto, atque ignauiam suam tenebrarum, ac parietum custodiis
tegere? an in Capitolium pergere,atque ibi se cum tuo patruo,& cæteris ad mortem pro- 16
pter vitæ turpitudinem confugientibus congregare? an cum Mario,Scauro, Catulo,Me-
tello,Sceuola,cum bonis denique omnibus coire non modo salutis, verumetiam periculi
societatem? Tu denique Labiene quid faceres tali in re ac tempore? cum ignauiæ ratio te
in fugam atque in latebras impelleret,improbitas & furor L.Saturnini in Capitolium ar-
cesseret,Consules ad patriæ salutem ac libertatem vocarent:quam tandem authoritatem,
quam vocem,cuius sectam sequi,cuius imperio parere potissimum velles? Patruus,inquit,
meus cum Saturnino fuit. Quid pater? quicum? quid propinqui vestri Equites Romani?
quid omnis præfectura,regio,vicinitas vestra? quid ager Picenus vniuersus,vtrum Tribu-
nitium furorem,an Consularem authoritatem secutus est? Equidem hoc affirmo,quod tu
nunc de tuo patruo prædicas,neminem vnquam adhuc de sese esse cõfessum: nemo est in- 17
quam inuentus tam profligatus, tam perditus, tam ab omni non modo honestate, sed e-
tiam simulatione honestatis relictus, qui se in Capitolio fuisse cum Saturnino fateretur.
At fuit vester patruus.fuerit,& fuerit nulla desperatione rerum suarum,nullis domesticis
vulneribus coactus:induxerit eum L.Saturnini familiaritas,vt amicitiam patriæ præpone
ret:idcircóne oportuit C. Rabirium desciscere à Republica? non comparere in illa arma-
ta multitudine bonorum? Consulum voci,atque imperio nõ obedire? Atqui videmus hæc
in rerum natura tria fuisse, vt aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret.latere,
mortis erat instar turpissimæ:cum Saturnino esse, furoris & sceleris: virtus & honestas &
pudor cum Consulibus esse cogebat. Hoc tu igitur in crimen vocas, quòd cum iis fuerit
C.Rabirius,quos amentissimus fuisset,si oppugnasset: turpissimus,si reliquisset? At C.De- 18
cianus, de quo tu sæpe commemoras: quia cum hominem omnibus insignem notis tur-
pitudinis P. Furium accusaret summo studio bonorum omnium, queri est ausus in con-
cione de morte Saturnini, condemnatus est:& Sex. Titius,quòd habuit imaginem L.Sa-
turnini domi suæ, condemnatus est. Statuerunt Equites Romani illo iudicio,improbum
ciuem esse, & non retinendum in ciuitate,qui hominis hostilem in modum seditiosi ima-
gine aut mortem eius honestaret, aut desideria imperitorum misericordia commoueret,
aut suam significaret imitandæ improbitatis voluntatem. Itaque mihi mirum videtur,
vnde hanc tu Labiene imaginem, quam habes, inueneris. Nam Sex. Titio damnato, qui
istam habere auderet, inuentus est nemo. Quod tu si audisses, aut si per ætatem scire po-
tuisses, nunquã profecto istam imaginem quæ domi posita pestem atque exilium Sex. Ti-
tio attulisset, in rostra, atque in concionem attulisses: nec tuas vnquam rationes ad eos 19
scopulos appulisses, ad quos Sex. Titii afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufra-
gium fortunarum videres. Sed in his rebus omnibus imprudentia laberis. causam enim
suscæpisti antiquiorem memoria tua: quæ causa antè mortua est,quàm tu natus esses.qua
in causa tute profecto fuisses, si per ætatem esse potuisses, eam causam in iudicium vo-
cas. An non intelligis primùm quos homines,& quales viros mortuos summi sceleris ar-
guas? deinde quot ex iis qui viuunt,eodem crimine in summum capitis periculum arces-
sas? nam si C.Rabirius fraudem capitalem admisit,quòd arma contra L.Saturninum tu-
lit: huic quidem afferet aliquam deprecationem periculi ætas illa, qua tum fuit: Q. vero
Catulum patrem huius,in quo summa sapientia,eximia virtus,singularis humanitas fuit:
M.Scaurum, illa grauitate, illo consilio,illa prudentia: duos Mutios,L. Crassum,M. An-

tonium, qui tum extra vrbem cum præsidio fuit: quorum in hac ciuitate longe maxima consilia atque ingenia fuerunt, cæteros pari dignitate præditos, custodes, gubernatorésque Reipublicæ quemadmodum mortuos defendemus? Quid de illis honestissimis viris atque optimis ciuibus Equitibus Romanis dicemus, qui tum vnà cum Senatu salutem Reipublicæ defenderunt? quid de Tribunis ærariis, cæterorúmque ordinum omnium hominibus, qui tum arma pro communi libertate cæperũt? Sed quid ego de iis omnibus, qui Consulari imperio paruerunt, loquor? de ipsorum COSS. fama, quid futurum est? L. Flaccum hominem cum semper in Republica, tum in magistratibus gerendis, in sacerdotio, cerimoniísque, quibus præerat, diligentissimum, nefarii sceleris, ac parricidii mortuũ condemnabimus? adiũgemus ad hanc labem ignominiámque mortis etiam C. Marii nomen? C. Marium, quem vere patrem patriæ, parentem inquam vestræ libertatis, atque huiusce Reipublicæ possumus dicere, sceleris ac parricidii nefarii mortuum condemnabimus? Etenim si C. Rabirio quòd iit ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigẽdam putauit: quod tandem excogitabitur in eum supplicium, qui vocauit? Ac, si fides Saturnino data est, quod abs te sæpissime dicitur, non eam C. Rabirius, sed C. Marius dedit: idémque violauit, si in fide non stetit. quæ fides Labiene quî potuit sine Senatusconsulto dari? adeóne hospes huiusce vrbis, adeóne ignarus es disciplinæ, consuetudinísque nostræ, vt hæc nescias? vt peregrinari in aliena ciuitate, non in tua magistratum gerere videare? Quid iam ista C. Mario, inquit, nocere possunt, quoniam sensu & vita caret? Itáne vero, tantis in laboribus C. Marius periculísque vixisset, si nihil longius quàm vitæ termini postulabant, spe atque animo de se & gloria sua cogitasset? At credo, cum innumerabileis hostium copias in Italia fudisset, atque obsidione Rempublicam liberasset, omnia sua secum vnà moritura arbitrabatur. Non est ita Quirites: neque quisquam nostrum in Reipublicæ periculis cum laude ac virtute versatur, quin spe posteritatis fructúque ducatur. Itaque cum multis aliis de causis virorum bonorum mentes diuinæ mihi, atque æternæ videntur esse, tum maxime quòd optimi & sapientissimi cuiusque animus ita præsentit in posterum, vt nihil nisi sempiternum spectare videatur. Quapropter equidem & C. Marii & cæterorum virorum sapientissimorũ, ac fortissimorum ciuium mentes, quæ mihi videntur ex hominum vita ad deorum religionem & sanctimoniã demigrasse, testor, me pro illorum fama, gloria, memoria, non secus ac pro patriis fanis, atque delubris propugnandum putare: ac, si pro illorum laude mihi arma capienda essent, nõ minus strenuè caperem, quàm illi pro communi salute cæperunt. Etenim Quirites exiguum nobis vitæ curriculum natura circumscripsit, immensum gloriæ. quare si eos qui iam de vita decesserunt ornabimus, iustiorem nobis mortis conditionẽ relinquemus. Sed si illos Labiene, quos iam videre non possumus, negligis, ne his quidem, quos vides, cõsuli putas oportere? neminem esse dico, ex iis omnibus, qui illo die Romæ fuerint (quem tu diem in iudicium vocas) pubésque tum fuerit, quin arma cæperit, quin Consules secutus sit. omnes ii, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint, abs te rei capitis C. Rabirii, nomine citantur. At occidit Saturninum Rabirius. vtinam fecisset. non supplicium deprecarer, sed præmium postularem. Etenim si Scæuæ seruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum, libertas data est, quod Equiti Romano præmium dari par fuisset? & si C. Marius, quòd fistulas quibus aqua suppeditabatur Iouis Optimi Maximi templis ac sedibus, præcidi imperarat, quòd in cliuo Capitolino improborum ciuium

Desunt non pauca.

In L.Catilinam in Senatu.

ORATIO XIX.

QVOVSQVE tandem abutere Catilina patiẽtia noſtra? quamdiu nos etiam furor iſte tuus eludet? quem ad finẽ ſeſe effrenata iactabit audacia? nihilne te nocturnum præſidium palatii? nihil vrbis vigiliæ? nihil timor populi? nihil conſenſus bonorum omnium? nihil hic munitiſſimus habendi Senatus locus? nihil horum ora, vultúſque mouerunt? patêre tua conſilia non ſentis? conſtrictam iam horum omnium conſcientia teneri coniurationem tuam non vides? quid proxima, quid ſuperiore nocte egeris, vbi fueris, quos conuocaueris, quid cõſilii ceperis, quem noſtrum ignorare arbitraris? O tempora! O mores! Senatus hoc intelligit, Cõſul videt, hic tamen viuit. viuit? imò vero etiam in Senatum venit, fit publici conſilii particeps, notat & deſignat oculis ad cædem vnumquenque noſtrũ. Nos autem viri fortes ſatiſfacere Reip. videmur, ſi iſtius furorem, ac tela vitemus. Ad mortem te Catilina duci iuſſu Cõſulis iampridem oportebat, in te conferri peſtem iſtam, quam tu in nos omnes iamdiu machinaris. An vero vir ampliſſimus P.Scipio Pontifex maximus, Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem ſtatum Reipub. priuatus interfecit: Catilinã orbem terræ cæde atque incendiis vaſtare cupientem nos Conſules perferemus? nam illa nimis antiqua prætereo, quòd Q.Seruilius Hala Sp.Melium nouis rebus ſtudẽtem manu ſua occidit. Fuit, fuit iſta quondam in hac Repub. virtus, vt viri fortes acrioribus ſuppliciis ciuem pernicioſum, quàm acerbiſſimum hoſtem coercerent. Habemus enim Senatuſconſultum in te Catilina vehemens & graue. non deeſt Reipub. conſilium, neque authoritas huius ordinis. nos, nos dico aperte, Conſules deſumus. Decreuit quõdam Senatus vt L.Opimius COS. videret ne quid Reſpub. detrimenti caperet. nox nulla interceſſit: interfectus eſt propter quaſdam ſeditionum ſuſpitiones C.Gracchus clariſſimo patre natus, auis, maioribus: occiſus eſt cum liberis M.Fuluius Conſularis. ſimili Senatuſconſulto C. Mario & L.Valerio COSS. permiſſa eſt Reſpub. num vnum diem poſtea L.Saturninum Tribunum pleb. & C.Seruilium mors à Reipub. pœna remorata eſt? at nos vigeſimum iam diem patimur hebeſcere aciem horum authoritatis. habemus enim huiuſmodi Senatuſcõſultum, veruntamen incluſum in tabulis, tanquam gladium in vagina reconditum: quo ex Senatuſconſulto cõfeſtim interfectum te eſſe Catilina conuenit. Viuis, & viuis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam. Cupio P.C. me eſſe clementem: cupio in tantis Reipub. periculis non diſſolutum videri. ſed iam me ipſum inertiæ nequitiǽque condemno. caſtra ſunt in Italia contra Rempublicam in Hetruriæ faucibus collocata: creſcit in dies ſingulos hoſtium numerus: eorum autem caſtrorum Imperatorem, ducémque hoſtium intra mœnia, atque adeo in Senatu videmus, inteſtinam aliquam quotidie perniciem Reipublicæ molientem. Si te iam Catilina comprehendi, ſi interfici iuſſero, credo erit verendum mi[illegible]ui, ne non hoc potius omnes boni ſerius à me, quàm quiſquã crudelius factum eſſe dicant. Verũ ego hoc quod iampridem factum eſſe oportuit, certa de cauſa nondum adducor v[illegible] faciam. tũ denique interficiam te, cum iam nemo tam improbus, tam perditus, tam tu[illegible] ſimilis inueniri poterit, qui id non iure factum eſſe fateatur. quamdiu quiſquam erit qu[illegible] te defendere audeat, viues: & viues ita, vt nũc viuis multis meis & firmis præſidiis obſeſ[illegible] [illegible] commouere te contra Rempub. poſſis. multorum te etiam oculi & aures non ſenti[illegible] [illegible] adhuc fecerunt, ſpeculabuntur, atque cuſtodient. Etenim quid eſt Catilina quod iam amplius expectes, ſi neque nox tenebris obſcurare cœtus nefarios, nec priuata domus parietibus continere vocem coniurationis tuæ poteſt: ſi illuſtrantur, ſi erumpunt o[illegible]nia: muta iam iſtam mentem, mihi crede, obliuiſcere cædis, atque incendiorum, teneris v[illegible]ndique: luce ſunt clariora nobis tua conſilia omnia. Quæ etiam mecum licet recognoſcas. Memini[illegible]

ante diem XII. Calend. Nouemb. dicere in Senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII. Calend. Nouembris C. Manliū audaciæ satellitem, atque administrū tuæ? num me fefellit Catilina non modo res tanta, tam atrox, tam incredibilis, verum id
5 quod multo magis est admirandum, dies? Dixi ego idem in Senatu cædem te optimatum contulisse in antè diem V Cal. Nouembris: tum cum multi principes ciuitatis Roma, non tam sui conseruandi, quàm tuorum consiliorum reprimēdorum causa profugerunt. num inficiari potes te illo ipso die meis præsidiis, mea diligentia circunclusum, commouere te contra Rempub. non potuisse, cum tu discessu cæterorum, nostra tamen, qui remāsissemus, cæde contentum te esse dicebas? Quid? cum te Præneste Calend. ipsis Nouembris occupaturum nocturno impetu esse confideres, sensistíne illam coloniam meo iussu, meis præsidiis, custodiis, vigiliísque esse munitam? nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego nō modo audiam, sed etiam videam, planéque sentiam. Recognosce mecum tandem illā superiorem noctem: iam intelliges multo me vigilare acrius ad salutem, quàm te ad perni-
6 ciem Reipub. dico te priori nocte venisse inter falcarios (non agam obscure) in M. Leccæ domum: conuenisse eodem complures eiusdem amentiæ, scelerísque socios. num negare audes? quid taces? conuincam, si negas. video enim esse hîc in Senatu quosdā, qui tecum vnà fuere. O dii immortales, vbinam gentium sumus? quam Rempublicam habemus? in qua vrbe viuimus? hic, hîc sunt in nostro numero P.C. in hoc orbis terræ sanctissimo, grauissimóque consilio, qui de nostro omnium interitu, qui de huius vrbis, atque adeò orbis terrarum exitio cogitent. hosce ego video Consul, & de Repub. sententiam rogo: & quos ferro trucidari oportebat, eos nōdum voce vulnero. Fuisti igitur apud Leccam ea nocte Catilina: distribuisti partes Italiæ: statuisti quò quenque proficisci placeret: delegisti quos Romæ relinqueres, quos tecum educeres: descripsisti vrbis partes ad incendia: confirmasti te ipsum iam esse exiturum: dixisti paululum tibi esse etiam tum moræ, quòd ego viuerem.
7 reperti sunt duo Equites Ro. qui te ista cura liberarēt, & sese illa ipsa nocte paulò ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. Hæc ego omnia, vixdum etiam cœtu vestro dimisso, comperi, domum meam maioribus præsidiis muniui, atque firmaui: exclusi eos quos tu ad me salutatum mane miseras, cum illi ipsi venissent, quos ego iam multis ac summis viris ad me id temporis venturos esse prædixeram. Quæ cum ita sint Catilina, perge quò cœpisti: egredere aliquando ex vrbe, patent portæ: proficiscere. Nimium diu te Imperatorē tua illa Manliana castra desiderāt: educ tecum omnes tuos, si minus, quam plurimos. purga vrbem. magno me metu liberabis, dummodo inter me atque te murus intersit. nobiscum versari iam diutius non potes: non feram, non patiar, non sinam. Magna diis immortalibus habēda est gratia, atque huic ipsi Ioui Statori antiquissimo custodi huius vrbis, quòd hanc tam tetram, tam horribilem, támque infestam Reipublicæ pestē
8 toties iam effugimus. non est sæpius in vno homine summa salus periclitanda Reipublicæ. quandiu mihi Consuli designato Catilina insidiatus es, non publico me præsidio, sed priuata diligētia defendi. cùm proximis comitiis Consularibus me Consulem in campo, & competitores tuos interficere voluisti, compressi tuos nefarios conatus amicorum præsidio, & copiis, nullo tumultu publice concitato. denique quotiescunque me petisti, per me tibi obstiti: quāquam videbam, perniciem meam cum magna calamitate Reipublicæ esse coniunctam. Nunc iam aperte Rempublicam vniuersam petis: templa deorum immortalium, tecta vrbis, vitam omnium ciuium, Italiam denique totam, ad exitium, & vastitatē vocas. quare quoniam id quod primum, atque huius Imperii, disciplinæque maiorū pro-
9 prium est, facere non audeo, faciam id quod est ad seueritatem lenius, ad communem salutem vtilius. nam si te interfici iussero, residebit in Republica reliqua coniuratorum manus. sin tu (quod te iandudum hortor) exieris, exhaurietur ex vrbe tuorum comitum magna, & perniciosa sentina Reipublicæ. Quid est Catilina? num dubitas id me imperāte facere, quod iam tua sponte faciebas? exire ex vrbe Consul hostem iubet: interrogas me, num in exilium? non iubeo, sed si me consulis, suadeo. Quid enim est Catilina, quod te iam in hac vrbe delectare possit, in qua nemo est extra istam coniurationem perditorum hominum,

qui te non metuat, nemo qui te non oderit? Quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta vitæ tuæ est? quod priuatarũ rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus vnquam tuis, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarum illecebris irretisses, non ad audaciam ferrum, ad libidinẽ facem prætulisti? Quid verò nuper? cum morte superioris vxoris nouis nuptiis domum vacuam fecisses, nónne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto: & facile patior sileri, ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse, aut non vindicata esse videatur. Prætermitto ruinas fortunarum tuarum, quas omnes impendêre tibi proximis Idibus senties. ad illa venio, quæ non ad priuatam ignominiam vitiorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatem, ac turpitudinem, sed ad summam Reipub. atque ad omnium nostrûm vitam, salutémque pertinẽt. potéstne tibi huius vitæ hæc lux Catilina, aut huius cæli spiritus esse iucundus, cum scias horum esse neminẽ, qui nesciat te pridie Calend. Ianua. Lepido & Tullo COSS. stetisse in comitio cum telo: manum, Consulum & principum ciuitatis interficiendorum causa parauisse? sceleri ac furori tuo nõ mentem aliquam aut timorem tuum, sed fortunã Reipublicæ obstitisse? Ac iam illa omitto: neque enim sunt aut obscura, aut non multo post commissa. quoties tu me designatum, quoties me Consulem interficere voluisti? quot ego tuas petitiones ita coniectas vt vitari posse non viderentur, parua quadam declinatione, & vt aiunt, corpore effugi? nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore. neque tamen conari, ac velle desistis. Quoties iam, quoties iam tibi extorta est sica ista de manibus? quoties verò excidit casu aliquo, & elapsa est? tamen ea carere diutius non potes. quæ quidem quibus abs te initiata sacris, ac deuota sit, nescio, quòd eam necesse putas in Consulis corpore defigere. Nunc verò quæ tua est ista vita? sic enim iam tecum loquar, nõ vt odio permotus esse videar, quo debeo: sed vt misericordia, quæ tibi nulla debetur. venisti paulò antè in Senatum: quis te ex hac tanta frequentia, ex tot tuis amicis, ac necessariis salutauit? si hoc post hominum memoriam contigit nemini, vocis expectas contumeliam, cũ sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid, quòd aduentu tuo ista subsellia vacua facta sunt? quid, quòd omnes Consulares, qui tibi persæpe ad cædem constituti fuerunt, simulatque assedisti, partem istam subselliorum nudam, atque inanem reliquerunt? quo tãdem animo hoc tibi ferendum putas? serui mehercle mei si me isto pacto metuerent, vt te metuunt omnes ciues tui, domum meam relinquendam putarem. tu tibi vrbem non arbitraris? & si me meis ciuibus iniuria suspectum tam grauiter, atque infensum viderem, carere me aspectu ciuium, quàm infestis oculis omnium conspici mallem. tu cum conscientia scelerum tuorum agnoscas odium omnium iustum, & iam tibi diu debitũ: dubitas, quorũ mentes, sensúsque vulneras, eorum aspectũ, præsentiámque vitare? si te parentes timerent, atque odissent tui, neque eos vlla ratione placare posses: vt opinor, ab eorum oculis aliquò concederes. nunc te patria, quæ communis est omnium nostrûm parens, odit ac metuit: & iam diu de te nihil iudicat, nisi de parricidio suo cogitare: huius tu neque authoritatem verebere, neque iudicium sequêre, neque vim pertimesces? quæ tecum Catilina sic agit, & quodammodo tacita loquitur, Nullum iam tot annos facinus extitit nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi vni multorum ciuium neces: tibi vexatio, direptióque sociorum impunita fuit, ac libera: tu non solum ad negligendas leges, & quæstiones, verumetiam ad euertendas perfringendásque valuisti. superiora illa, quãquam ferenda non fuerunt, tamen vt potui, tuli. nunc verò me totam esse in metu propter vnum te, quicquid increpuerit, Catilinam timeri: nullum videri contra me consilium iniri posse, qu[illegible] scelere abhorreat: non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi tim[illegible] ne opprimar: sin falsus, vt tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, vt dixi, patria loquatur, nónne impetrare debeat, etiam si vim adhibere nõ possit? Quid, quòd tu te ipse in custodiam dedisti? quid, quòd vitandæ suspitionis causa, apud M. Lepidum te habitare velle dixisti, à quo non receptus, etiam ad me venire ausus es, atque domi meæ te asseruari rogasti? cum à me quoque id responsum tulisses, me nullo modo posse iisdem parietibus

tuto esse tecum, qui magno in periculo essem, quòd iisdem mœnibus contineremur: ad Q. Metellum Prætorem venisti. à quo repudiatus, ad sodalem tuum, virum optimũ, M. Marcellum demigrasti: quem tu videlicet & ad custodiendum te diligentissimum, & ad suspicandum sagacissimum, & ad vindicandum fortissimum fore putasti. Sed quàm longe videtur à carcere, atque à vinculis abesse debere, qui seipsum iam dignum custodia iudicauerit? Quæ cum ita sint Catilina, dubitas, si emori æquo animo nõ potes, abire in aliquas terras, & vitam istam multis suppliciis iustis debitisque ereptam, fugæ, solitudinique mandare? Refer, inquis, ad Senatum: id enim postulas. & si hic ordo sibi placere decreuerit, te ire in exilium, obtemperaturum te esse dicis. non referam, id quod abhorret à meis moribus, sed tamen faciam vt intelligas quid hi de te sentiant. Egredere ex vrbe Catilina: libera Rempublicam metu: in exilium, si hãc vocem expectas, proficiscere. Quid est Catilina? ecquid attendis, ecquid animaduertis horum silentium? patiuntur: tacent. quid expectas authoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicis? at si hoc idem huic adolescẽti optimo P. Sextio, si fortissimo viro M. Marcello dixissem, iam mihi Consuli hoc ipso in templo iure optimo Senatus vim & manus intulisset. De te autem Catilina cum quiescunt, probant: cum patiuntur, decernunt: cum tacent, clamant. neque hi solum, quorum tibi authoritas est videlicet chara, vita vilissima, sed etiam illi Equites Romani honestissimi atque optimi viri, cæterique fortissimi ciues, qui circunstãt Senatum: quorum tu & frequentiam videre, & studia perspicere, & voces paulò antè exaudire potuisti: quorũ ego vix abs te iamdiu manus ac tela contineo: eosdem facile adducam, vt te hæc, quæ iampridem vastare studes, relinquentem, vsque ad portas prosequantur. Quanquam quid loquor? te vt vlla res frangat? tu vt vnquam te corrigas? tu vt vllam fugam meditere? tu vllum vt exilium cogites? vtinam tibi istam mentem dii immortales donarent. tametsi video, si mea voce ire in exilium animum induxeris, quanta tempestas inuidiæ nobis: si minus in præsens tempus recenti memoria scelerum tuorum, at in posteritatem impendeat. Sed est mi hi tanti, dummodo ista tua priuata sit calamitas, & à Reipublicæ periculis seiungatur. sed tu vt vitiis tuis commoueare, vt legum pœnas pertimescas, vt temporibus Reipublicæ cõcedas, non est postulandum. neque enim Catilina is es, vt te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. Quamobrem, vt sæpe iam dixi, proficiscere: ac, si mihi inimico, vt prædicas, tuo conflare vis inuidiam, rectà perge in exilium: vix ferã sermones hominum, si id feceris: vix molem istius inuidiæ, si in exilium ieris iussu Consulis, sustinebo. sin autem seruire meæ laudi, & gloriæ mauis: egredere cum importuna sceleratorum manu: confer te ad Manlium: concita perditos ciues: secerne te à bonis: infer patriæ bellum: exulta impio latrocinio, vt à me non eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos isse videaris. quãquam quid ego te inuitem, à quo iam sciam esse præmissos, qui tibi ad forum Aurelium præstolarentur armati? sciam pactam, & constitutã esse cum Manlio diem: à quo etiam Aquilam illam argenteã, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse cõfido, & funestã futurã, cui domi tuæ sacrarium scelerũ tuorum constitutũ fuit, sciam esse præmissam? Tu vt illa diutius carere possis, quam venerari ad cædem proficiscẽs solebas: à cuius altaribus sæpe istam dextram impiam ad necem ciuium transtulisti? Ibis tandem aliquando, quò te iampridem tua ista cupiditas effrenata, ac furiosa rapiebat. neque enim tibi hæc res affert dolorem, sed quandam incredibilem voluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit, voluntas exercuit, fortuna seruauit. nunquam tu non modo ocium, sed ne bellum quidem, nisi nefariũ concupisti. nactus es ex perditis, atque ab omni non modo fortuna, verum etiam spe derelictis conflatam improborum manum. Hic tu qua lætitia perfruere? quibus gaudiis exultabis? quanta in voluptate bacchabere, cũ in tanto numero tuorum neque audies virum bonum quenquam, neque videbis? ad huius vitæ studium meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui: iacere humi non modo ad obsidendum stuprum, verum etiam ad facinus obeundum: vigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, verum etiam bonis occisorum. habes vbi ostentes tuam illam præclaram patientiam famis, frigoris, inopiæ rerum omnium, quibus te breui tempore cõfectum esse senties. Tan-

tum profeci tum,cum te à Consulatu repuli, vt exul potius tentare, quàm Consul vexare Rempublicam posses:atque vt id quod esset à te sceleratè suscæptum, latrocinium potius quàm bellum nominaretur. Nunc vt à me P.C. quandam propè iustam patriæ querimoniam detester,ac deprecer,percipite quæso diligēter quæ dicam,& ea penitus animis vestris mentibúsque mandate.Etenim si mecum patria,quæ mihi vita mea multo est carior,si cũcta Italia,si omnis Respublica loquatur,M.Tulli quid agis?túne eum quem esse hostem cõperisti,quem ducem belli futurum vides,quem expectari Imperatorem in castris hostium sentis,authorem sceleris, principem coniurationis, euocatorem seruorum & ciuium perditorum,exire patieris,vt abs te non emissus ex vrbe,sed immissus in vrbem esse videatur? nónne hunc in vincula duci,non ad mortem rapi,non summo supplicio mactari imperabis? quid tandem impedit te? mósne maiorum? at persæpe, etiam priuati in hac Republica perniciosos ciues morte multarunt.An leges,quæ de ciuium Romanorum supplicio rogatæ sunt? at nunquam in hac vrbe hi qui à Republica defecerunt,ciuium iura tenuerunt. An inuidiam posteritatis times?præclaram verò Populo Ro.refers gratiam, qui te hominem per te cognitum,nulla commendatione maiorum, tam maturè ad summum imperium per omnes honorum gradus extulit,si propter inuidiam, aut alicuius periculi metũ, salutem ciuium tuorum negligis. sed siquis est inuidiæ metus,non est vehementius seueritatis,ac fortitudinis inuidia,quàm inertiæ,ac nequitiæ pertimescēda. An cum bello vastabitur Italia,vexabuntur vrbes,tecta ardebunt,tum te non existimas inuidiæ incendio conflagraturum?His ego sanctissimis Reipublicæ vocibus,& eorum hominum qui idem sentiunt,mentibus pauca respondebo.Ego si hoc optimum factu iudicarem P.C. Catilinam morte multari,vnius vsuram horæ gladiatori isti ad viuendũ nõ dedissem. etenim si summi viri,& clarissimi ciues,Saturnini,& Gracchorum, & Flacci, & superiorum compluriũ sanguine non modo se non contaminarunt,sed etiam honestarunt: certe verendum mihi non erat,ne quid hoc parricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret.Quòd si ea mihi maximè impenderet, tamen hoc animo semper fui, vt inuidiam virtute partam,gloriam,non inuidiam putarem.Quãquam nonnulli sunt in hoc ordine qui aut ea quæ imminent non videant,aut ea quæ videant dissimulent:qui spē Catilinæ mollibus sententiis aluerunt, coniurationémque nascentem non credendo corroborauerunt: quorum authoritatem secuti multi non solum improbi,verumetiam imperiti, si in hunc animaduertissem,crudeliter, non egregie factum esse dicerent. Nunc intelligo, si iste quò intendit,in Manliana castra peruenerit,neminem tam stultum fore qui non videat coniurationem factam esse,neminem tam improbum qui non fateatur. Hoc autem vno interfecto,intelligo hanc Reipublicæ pestem paulisper reprimi,non in perpetuum comprimi posse. quòd si se eiecerit,secúmque suos eduxerit,& eodem cæteros vndique collectos naufragos aggregauerit:extinguetur,atque delebitur, non modo hæc tam adulta Reipublicæ pestis,verumetiam stirps,ac semen malorum omnium.Etenim iamdiu P.C. in his periculis coniurationis, & insidiis versamur:sed nescio quo pacto omniũ scelerũ,ac veteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri Consulatus tempus erupit.Quòd si ex tanto latrocinio iste vnus tolletur,videbimur fortasse ad breue quoddã tempus cura,& metu esse releuati:periculũ autem residebit,& erit inclusum penitus in venis,atque in visceribus Reipub. Vt sæpe homines ægri,morbo graui,cùm æstu,febríque iactantur, si aquã gelidã biberint,primo releuari videntur:deinde multo grauius,vehemētiúsque afflictãtur.sic hic morbus, qui est in Repub. releuatus istius pœna, vehementius viuis reliquis ingrauescet. Quare P.C.secedãt improbi:secernant se à bonis:vnum in locum congregentur: muro denique, id quod sæpe iam dixi,secernantur à nobis:desinant insidiari domi suæ Consuli,circũ[illegible]re tribunal Prætoris vrbani,obsidere cum gladiis curiam,malleolos ad incēdendam vrbem,fascésque cõparare:sit denique inscriptum in frõte vniuscuiusque ciuis quid de Republica sentiat: hoc polliceor vobis P.C.tantam in nobis C O S S. fore diligentiam, tantam in vobis authoritatem, tantam in Equitibus Romanis virtutem,tantam in omnibus bonis consensionē,vt Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse videatis. Hisce

omnibus Catilina cum summa Reipublicæ salute, & cū tua peste ac pernicie, cúmque eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidióque iunxerunt, proficiscere ad impiū bellum ac nefarium. tum tu Iuppiter qui iisdem, quibus hæc vrbs, auspiciis à Romulo es cōstitutus, quem Statorem huius vrbis, atque imperii vere nominamus, hunc & huius socios à tuis aris, cæterísque templis, à tectis vrbis ac mœnibus, à vita, fortunísque ciuium omniū arcebis: & homines inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se ac nefaria societate coniunctos, æternis suppliciis viuos, mortuósque mactabis.

In L. Catilinam, ad Quirites.

ORATIO XX.

Tandem aliquando Quirites L. Catilinam furentē audacia, scelus anhelantem, pestem patriæ nefarie molientem, vobis atque huic vrbi ferro flammáque minitantē, ex vrbe vel eiecimus, vel emisimus, vel ipsum egredientem vrbe prosecuti sumus. Abiit, excessit, euasit, erupit: nulla iam pernicies à monstro illo atque prodigio mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur. Atque hūc quidem vnum huius belli domestici ducem sine controuersia vicimus. Non enim iam inter latera nostra sica illa versabitur, non in campo, non in foro, non in curia, non denique intra domesticos parietes pertimescemus. loco ille motus est, cum est ex vrbe depulsus. palàm iam cum hoste nullo impediente bellum iustum geremus. sine dubio perdidimus hominē, magnificéque vicimus, cum illum ex occultis insidiis in apertum latrocinium coniecimus. Quòd verò nō cruentum mucronem, vt voluit, extulit, quòd viuis nobis egressus est, quòd ei ferrum de manibus extorsimus, quòd incolumes ciues, quòd stantē vrbem reliquit, quāto tandem illum mœrore afflictum esse & profligatum putatis? iacet ille nunc prostratus Quirites, & se perculsum atque abiectum esse sentit, & retorquet oculos profecto sæpe ad hāc vrbem, quam ex suis faucibus ereptam esse luget: quæ quidē lætari mihi videtur, quòd tantam pestem euomuerit, foràsque proiecerit. At si quis est talis, quales esse oportebat, qui in hoc ipso, in quo exultat & triumphat oratio mea, me vehementer accuset, quòd tam capitalem hostem non comprehenderim potius, quàm emiserim: non est ista mea culpa Quirites, sed temporum. Interemptum esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio affectum iampridem oportebat: id à me & mos maiorum, & huius imperii seueritas, & Respub. postulabat. sed quàm multos fuisse putatis, qui quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos, qui propter stultitiam non putarent? quàm multos qui etiā defenderent? quàm multos, qui propter improbitatem fauerent? ac si sublato illo, depelli à vobis omne periculum iudicarem, iampridem ego L. Catilinam non modo inuidiæ meæ, verumetiam vitæ periculo sustulissem. Sed cum viderem ne vobis quidem omnibus re etiam probata, si illum, vt erat meritus, morte multassem, fore vt eius socios inuidia oppressus, persequi non possem, rem huc deduxi, vt tum palàm pugnare possetis, cum hostem aperte videretis. quem quidem ego hostem Quirites, quàm vehementer foris esse timendum putem, licet hinc intelligatis, quod illud etiam moleste fero, quòd ex vrbe parum comitatus exierit. vtinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongillum mihi eduxit, quem amare in prætexta cœperat: Publicium & Munatium, quorum æs alienum contractum in popina nullum Reip. motū afferre poterat. reliquit quos viros, quanto alieno ære, quàm valentes, quàm nobiles, vos videtis. Itaque ego illum exercitum ex Gallicanis legionibus, & hoc delectu, quem in agro Piceno & Gallico Q. Metellus habuit, ex his copiis, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contemno, collectum ex senibus desperatis, agresti luxuria, ex rusticis mendiculis, ex decoctoribus, ex iis qui vadimonia deserere, quàm illum exercitum maluerunt. quibus ego non modo si aciem exercitus nostri, verumetiam

ſi edictum Prætoris oſtendero, concident. Hos,quos video volitare in foro, quos ſtare ad
Curiam,quos etiam in Senatum venire,qui nitent vnguentis,qui fulgẽt purpura, mallem
ſecum ſuos milites eduxiſſet. qui ſi hîc permanent, mementote non tam exercitum illum
eſſe nobis,quàm hos qui exercitum deſeruerunt, pertimeſcendos. atque etiam hoc magis
ſunt timendi,quòd quid cogitent,me ſcire ſentiunt,neque tamen permouentur. Video cui
Apulia ſit attributa, qui habeat Hetruriam, qui agrũ Picenum,qui Gallicum,qui ſibi has 9
vrbanas inſidias cædis atque incendiorum depopoſcerit: omnia ſuperioris noctis conſilia
ad me perlata eſſe ſentiunt. Patefeci in Senatu heſterna die: Catilina ipſe pertimuit,profu-
git: hi quid expectant? næ illi vehementer errant,ſi illam meam priſtinam lenitatem per-
petuam ſperant futuram. Quod expectaui,iam ſum aſſecutus,vt vos omnes factam eſſe a-
perte coniurationem contra Rempub. videretis. niſi verò ſiquis eſt qui Catilinæ ſimiles cũ
Catilina ſentire non putet. Non eſt iam lenitati locus: ſeueritatem res ipſa flagitat. vnum
etiam nunc concedam,exeant, proficiſcantur: ne patiantur deſiderio ſui Catilinam miſe-
rum tabeſcere. demonſtrabo iter: Aurelia profectus eſt: ſi accelerare volent,ad veſperam cõ
ſequentur. O fortunatam Rempublicam,ſi quidem hãc ſentinam huius vrbis eiecerit. vno
mehercle Catilina exhauſto, releuata mihi & recreata Reſpublica videtur. Quid enim
mali aut ſceleris fingi,aut excogitari poteſt quod non ille conceperit? quis tota Italia ve- 10
neficus,quis gladiator,quis latro,quis ſicarius, quis parricida, quis teſtamentorum ſubie-
ctor,quis circũſcriptor,quis ganeo,quis nepos,quis adulter, quæ mulier infamis,quis cor-
ruptor iuuentutis,quis corruptus,quis perditus inueniri poteſt qui ſe cum Catilina nõ fa-
miliariſſime vixiſſe fateatur? quæ cædes per hoſce annos ſine illo facta eſt? quod nefarium
ſtuprum non per illum? iam verò quæ tanta in vllo vnquam homine iuuentutis illecebra
fuit,quanta in illo? qui alios ipſe amabat turpiſſime, aliorum amori flagitioſiſſime ſeruie-
bat: aliis fructum libidinum,aliis mortem parentum non modo impellendo,verumetiam
adiuuando pollicebatur? Nũc verò quàm ſubito non ſolum ex vrbe,verumetiam ex agris
ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo nõ modo Romæ,ſed ne vl-
lo in angulo totius Italiæ oppreſſus ære alieno fuit, quem non ad hoc incredibile ſceleris 11
fœdus aſciuerit. Atque vt eius diuerſa ſtudia in diſſimili ratione perſpicere poſſitis: nemo eſt
in ludo gladiatorio paulò ad facinus audacior,qui ſe non intimum Catilinæ eſſe fateatur:
nemo in ſcena leuior & nequior, qui ſe non eiuſdem propè ſodalem fuiſſe commemoret.
Atque idem tamen ſtuprorum & ſcelerum exercitatione aſſuefactus,frigore,& fame,& ſi-
ti,ac vigiliis perferendis, fortis ab iis iſtis ſuis ſociis prædicabatur, cum induſtriæ ſubſidia,
atque inſtrumenta virtutis in libidine,audaciaque conſumerentur. Hũc verò ſi ſui fuerint
comites ſecuti,ſi ex vrbe exierint deſperatorum hominum flagitioſi greges, ô nos beatos,
ô Rempub. fortunatam, ô præclaram laudem Conſulatus mei. Iam enim non ſunt me-
diocres hominum libidines, non humanæ ac tolerandæ audaciæ, nihil cogitãt niſi cædes,
niſi incẽdia,niſi rapinas: patrimonia ſua profuderunt,fortunas ſuas obligurierunt: res eos
iampridem,fides deficere nuper cœpit. eadẽ tamen illa quæ erat in abundantia,libido per- 12
manet. Quòd ſi in vino & alea comeſſationes ſolum & ſcorta quærerent: eſſent illi quidẽ
deſperãdi, ſed tamen eſſent ferendi. hoc verò quis ferre poſſit, inertes homines *fortiſſimis*
viris inſidiari,ſtultiſſimos prudentiſſimis,ebrioſos ſobriis,dormientes vigilantibus? qui mi-
hi accubantes in conuiuiis,complexi mulieres impudicas,vino languidi, confecti cibo,ſer-
tis redimiti, vnguentis obliti, debilitati ſtupris, eructant ſermonibus ſuis *cædem bonorũ,*
atque vrbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod, & pœnas iandiu im-
probitati,nequitiæ,ſceleri, libidini debitas, aut inſtare iam planè, aut certe iam appropin-
quare. quos ſi meus Cõſulatus, quoniã ſanare non poteſt,ſuſtulerit, non breue nescio quod
tempus,ſed multa ſecula propagarit Reip. nulla eſt enim natio,quam pertimeſcamus,nul-
lus Rex qui bellum Populo Ro. inferre poſſit. omnia ſunt externa, vnius virtute terra,ma- 13
rique pacata: domeſticum bellum manet: intus inſidiæ ſunt,intus incluſum periculum eſt,
intus eſt hoſtis: cum luxuria nobis,cum amentia,cum ſcelere certandum eſt. huic ego me
bello ducem profiteor Quirites, ſuſcipio inimicitias hominum perditorũ: quæ ſanari po-

terunt, quacunque ratione sanabo: quae resecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. proinde aut exeant, aut quiescant: aut si & in vrbe, & in eadē mente permanēt, quae merentur expectent. At etiam sunt Quirites, qui dicant à me in exilium eiectū esse Catilinam. quod ego si verbo assequi possem, ipsos istos eiicerem qui haec loquūtur. homo enim videlicet timidus & permodestus vocem Consulis ferre non potuit: simulatque ire in exiliū iussus est, paruit. qui quòd hesterno die cū domi meae penè interfectus essem, Senatum in aedem Iouis Statoris vocaui, rem omnem ad patres conscriptos retuli. quò cū Catilina venisset, quis enim cū Senator appellauit? quis salutauit? quis denique ita aspexit, vt perditū ciuem, ac non potius vt importunissimū hostem? quinetiam principes eius ordinis partem illā subselliorum, ad quam ille accesserat, nudatam atque inanem reliquerunt. Hic ego vehemens ille Consul, qui verbo ciues in exilium eiicio, quaesiui à Catilina an nocturno conuentu apud M. Leccam fuisset, nécne. Cum ille homo audacissimus conscientia cōuictus primò reticuisset, patefeci caetera: quid ea nocte egisset, vbi fuisset, quid in proxima constituisset: quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, docui. cum haesitaret, cū cunctaretur, quaesiui quid dubitaret proficisci eò, quò iampridē pararat, cū arma, cum secures, cū fasces, cum tubas, cū signa militaria, cū aquilā illam argēteam (cui ille etiam sacrarium scelerum domi suae fecerat) scirem esse praemissam. In exilium eiiciebam, quem iam ingressum esse in bellū videbam: etenim credo Manlius iste Centurio, qui in agro Fesulano castra posuit, bellum Populo Ro. suo nomine indixit, & illa castra nunc non Catilinam ducem expectant, & ille eiectus in exiliū, se Massiliam, vt aiunt, non in haec castra cōferet. O conditionem miseram non modo administrandae, verumetiam conseruandae Reipub. nunc si L. Catilina cōsiliis, laboribus, periculis meis circunclusus ac debilitatus subito pertimuerit, sententiam mutauerit, deseruerit suos, consilium belli faciundi abiecerit, ex hoc cursu sceleris & belli iter ad fugam, atque in exilium conuerterit: non ille à me spoliatus armis audaciae, non obstupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de spe, conatúque depulsus, sed indemnatus, innocens, in exilium eiectus à Consule, vi & minis esse dicetur: & erunt qui illum, si hoc fecerit, non improbum, sed timidum: me non diligentissimum Consulem, sed crudelissimum tyrannum existimari velint. Est mihi tanti Quirites, huius inuidiae falsae atque iniquae tempestatem subire, dummodo à vobis huius horribilis belli, ac nefarii periculum depellatur. Dicatur sanè eiectus esse à me, dummodo eat in exilium. sed mihi credite, non est iturus. Nunquam ego à diis immortalibus optabo Quirites, inuidiae meae leuandae causa, vt L. Catilinam ducere exercitum hostium, atque in armis volitare audiatis, sed triduo tamen audietis. multóque magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliquando, quòd illum emiserim potius, quàm quòd eiecerim. sed cum sint homines qui illū cum profectus sit, eiectum esse dicant, iidē si interfectus esset, quid dicerent? Quanquam isti, qui Catilinā Massiliā ire dictitant, nō tam hoc querūtur, quàm verentur. Nemo est istorū tam misericors qui illū non ad Manliū, quàm ad Massilienses ire malit. Ille autem si mehercules hoc, quod agit, nunquā antè cogitasset, tamen latrocinantē se interfici mallet, quàm exulē viuere. nūc verò cū ei nihil adhuc praeter ipsius voluntatem cogitationémque acciderit, nisi quòd viuis nobis Roma profectus est, optemus potius vt eat in exiliū, quàm queramur. Sed cur tādiu de vno hoste loquimur, & de eo hoste qui iam fatetur se esse hostē, & quē, quia quod semper volui, murus interest, nō timeo? De his qui dissimulāt, qui Romae remanent, qui nobiscū sunt, nihil dicimus: quos quidē ego, si vllo modo fieri possit, nō tā vlcisci studeo, quàm sanare, & ipsos placare Reip. neque id quare fieri nō possit, si me audire voluerint, intelligo. Exponā enim vobis Quirites ex quibus generibus hominū istae copiae cōparentur. deinde singulis medicinam cōsilii atque orationis meae, si quā potero, afferā. Primum genus est eorū, qui magno in aere alieno, maiores etiā possessiones habēt, quarū amore adducti dissolui nullo modo possunt. horū hominum species est honestissima. sunt enim locupletes: volūtas verò, & causa impudētissima. Tu agris, tu aedificiis, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus & copiosus sis: & dubites aliquid de possessione detrahere ac fidē acquirere? quid enim expectas? bellū? quid? ergo in vastatione

omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas, an tabulas nouas? errant qui istas à Catilina expectant. meo beneficio tabulæ nouæ proferentur, verum auctionariæ. neque enim isti qui possessiones habent, alia ratione vlla salui esse possunt. quòd si maturius facere voluissent, neque (id quod stultissimum est) certare cum vsuris, fructibus prædiorum, & locupletioribus his, & melioribus ciuibus vteremur. sed hosce homines minime puto pertimescendos, quòd aut deduci de sententia possunt, aut si permanebunt, magis mihi videntur vota facturi contra Rempub. quàm arma laturi. Alterum genus est eorũ, qui quanquam premuntur ære alieno, dominationem tamen expetunt, rerum potiri volunt: honores, quos quieta Repub. desperant, perturbata se consequi posse arbitrãtur. quibus hoc præcipiendum videtur, vnum scilicet & idem quod cæteris omnibus, vt desperent se id quod conantur consequi posse. primùm omnium me ipsum vigilare, adesse, prouidere Reipub. deinde magnos animos esse in bonis viris: magnam concordiam, maximam multitudinẽ, magnas præterea copias militum, deos denique immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ vrbi, contra tãtam vim sceleris præsentis auxilium esse laturos. Quòd si iam sint id quod cum summo furore cupiunt, adepti, num illi in cinere vrbis & sanguine ciuiũ, quæ mente conscelerata ac nefaria concupiuerunt, Consules se, aut Dictatores, aut etiam Reges sperant futuros? nõ vident se cupere id, quod si adepti fuerint, fugitiuo alicui, aut gladiatori concedi sit necesse? Tertium genus est ætate iam confectũ, exercitatione robustum: quo ex genere iste est Manlius, cui nunc Catilina successit. Hi sunt homines ex his coloniis, quas Fesulis Sylla cõstituit, quas ego vniuersas ciuium esse optimorum & fortissimorum virorum sentio. sed tamen hi sunt coloni, qui se insperatis repentinísque pecuniis sumptuosius, insolentiúsque iactarunt. hi dum ædificant tanquam beati, dum prædiis, lecticis, familiis magnis, conuiuiis apparatis delectantur, in tãtum æs alienum inciderunt, vt si salui esse velint, Sylla sit his ab inferis excitandus qui etiam nonnullos agrestes homines tenues, atque egentes in eandem illam spem rapinarum veterum impulerunt. quos ego vtrosque Quirites, in eodem genere prædatorum, direptorúmque pono. sed eos hoc moneo, desinant furere, & proscriptiones & dictaturas cogitare. tantus enim illorum temporum dolor inustus est ciuitati, vt iam ista non modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse videantur. Quartum genus est sanè varium & mixtũ & turbulentum, qui iampridem premuntur, qui nunquã emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negocio, partim etiam sumptibus in vetere ære alieno vacillãt: qui vadimoniis, iudiciis, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti & ex vrbe, & ex agris se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres, quàm inficiatores lentos esse arbitror, qui homines primùm si stare non possint, corruant: sed ita, vt non modo ciuitas, sed ne vicini quidem proximi sentiant. nam illud non intelligo, quamobrem, si viuere honeste nõ possunt, perire turpiter velint: aut cur minore dolore perituros se cũ multis, quàm si soli pereant, arbitrentur. Quintum genus est parricidarum, sicariorũ, denique omnium facinorosorũ, quos ego à Catilina non reuoco. nam neque ab eo diuelli possunt, & pereant sanè in latrocinio, quoniam sunt ita multi, vt eos carcer capere nõ possit. Postremum autem genus est non solum numero, verumetiam genere ipso atque *vita, quod* proprium est Catilinæ, de eius delectu, imò verò de complexu eius ac sinu, quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos videtis, manicatis, & talaribus tunicis, velis amictos non togis: quorum omnis industria vitæ, & vigilandi la*bor in antelucanis* cœnis expromitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudicíque versantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, non solum a*mare & amari,* neque cantare & psallere, sed etiam sicas vibrare, & spargere venena didicerunt: qui nisi exeunt, nisi pereunt, etiam si Catilina perierit, scitote hoc in Rep. seminarium Catilinarium futurum. Veruntamen quid sibi isti miseri volunt? num suas secum mulierculas sunt in castra ducturi? quemadmodum autem illis carere poterunt, his præsert*im iam* noctibus? quo autem pacto illi Apenninum, atque illas pruinas ac niues perferent? *nisi icciRco se* facilius hyemem toleraturos putant, quòd in conuiuiis nudi saltare didicerũt. O bellum magno-

pere pertimescendum, cum hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem Prætoriã. Instruite nunc Quirites cõtra has tã præclaras Catilinæ copias vestra præsidia, vestrósque exercitus: & primùm gladiatori illi confecto & saucio, Consules, imperatorésque vestros opponite. deinde contra illam naufragorum eiectam ac debilitatam manum, florem totius Italiæ ac robur educite. Iam verò vrbes coloniatum, ac municipiorum respondebunt Catilinæ tumulis syluestribus. neque verò cæteras copias, ornamenta, præsidia vestra, cum illius latronis inopia atque egestate debeo conferre. sed si omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamur, eget ille, Senatu, Equitibus Romanis, populo, vrbe, ærario, vectigalibus, cuncta Italia, prouinciis omnibus, exteris nationibus: si his rebus omissis, causas ipsas, quæ inter se confligunt, contendere velimus: ex eo ipso, quàm valde ipsi iaceant, intelligere possumus. ex hac enim parte pudor pugnat, illinc petulãtia: hinc pudicitia, illinc stuprum: hinc fides, illinc fraudatio: hinc pietas, illinc scelus: hinc cõstantia, illinc furor: hinc honestas, illinc turpitudo: hinc continentia, illinc libido. denique æquitas, temperãtia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes, certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum viciis omnibus. postremo copiæ cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit.

In huiusmodi certamine ac prælio nonne, etiam si hominum studia deficiant, dii ipsi immortales cogent ab his præclarissimis virtutibus tot, & tanta vicia superari? Quæ cum ita sint Quirites, vos (quemadmodũ iã antea dixi) vestra tecta custodiis, vigiliísque defendite: mihi vt vrbi sine vestro metu ac sine vllo tumultu, satis esset præsidii, consultum ac prouisum est. Coloni omnes municipésque vestri certiores à me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facile vrbes suas finésque defendent. gladiatores, quam sibi ille maximam manum, & certissimam fore putauit, quãquam meliore animo sunt quàm pars patriciorum, potestate tamen in vestra continebuntur. Q. Metellus, quem ego hoc prospiciẽs, in agrum Gallicanum, Picenúmque præmisi, aut opprimet hominem, aut omnes eius motus, conatúsque prohibebit. Reliquis autem de rebus cõstituendis, maturandis, agendis, iam ad Senatum referemus, quem vocari videtis. Nũc illos qui in vrbe remanserunt, atque adeò cõtra vrbis salutem omniúmque vestrum in vrbe à Catilina relicti sunt, quanquam sunt hostes, tamen quia nati sunt ciues, monitos etiam atque etiam volo. Mea lenitas adhuc sicui solutior visa est, hoc expectauit, vt id quod latebat erumperet. quod reliquum est, iam non possum obliuisci: meam hanc esse patriam, me horum esse Consulem: mihi aut cum his viuendum, aut pro his esse moriendum. nullus est portæ custos, nullus insidiator viæ: siqui exire volunt, consulere sibi possunt. qui vero in vrbe se commouerit, cuius ego non modo factum, sed inceptum vllum, conatúmve contra patriam deprehendero: sentiet in hac vrbe esse Consules vigilantes, esse egregios magistratus, esse fortem Senatum, esse arma, esse carcerem, quem vindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri esse voluerunt. Atque hæc omnia sic agentur Quirites, vt res maximæ minimo motu: pericula summa, nullo tumultu: bellum intestinum, ac domesticum post hominum memoriã crudelissimum & maximum, me vno togato duce & imperatore sedetur. quod ego sic administrabo Quirites, vt si vllo modo fieri poterit, ne improbus quidem quisquam in hac vrbe pœnam sui sceleris sufferat. Sed si vis manifestæ audaciæ, si impẽdẽs patriæ periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiam, quod in tãto & tam insidioso bello vix optandum videtur, vt nequis bonus intereat, paucorúmque pœna vos omnes iam salui esse possitis. Quæ quidem ego neque mea prudẽtia, neque humanis consiliis fretus polliceor vobis Quirites, sed multis & nõ dubiis deorũ immortalium significationibus: quibus ego ducibus in hanc spem, sentẽtiámque sum ingressus. qui iam non procul, vt quondam solebant, ab externo hoste atque longinquo, sed hîc præsentes suo numine, atque auxilio sua tẽpla, atque vrbis tecta defendũt. quos vos Quirites precari, venerari, atque implorare debetis: vt quam vrbem pulcherrimam, florentissimam, potentissimámque esse voluerunt, hanc omnibus hostium copiis terra maríque superatis, à perditissimorum ciuium nefario scelere defendant.

In L. Catilinam, ad Quirites.

ORATIO XXI.

REMPVBLICAM Quirites, vitámque omniũ vestrũ, bona, fortunas, cõiuges, liberósque vestros, atque hoc domiciliũ clarissimi imperii, fortunatissimã pulcherrimámque vrbẽ, hodierno die deorũ immortaliũ summo erga vos amore, laboribus, cõsiliis, periculis meis ex flãma atque ferro, ac penè ex faucibus fati ereptã, & vobis conseruatã ac restitutã videtis. Et si nõ minus nobis iucũdi atque illustres sunt ii dies quibus cõseruamur, quàm illi quibus nascimur: quòd salutis certa lætitia est, nascẽdi incerta cõditio: & quòd sine sensu nascimur, cũ voluptate cõseruamur: profectò, quoniã illũ qui hãc vrbẽ cõdidit, Romulũ ad deos immortales beneuolẽtia, famáque sustulimus: esse apud vos, posterósque vestros in honore debet dies is, qui eãdẽ hãc vrbẽ cõditã, amplificatámque seruauit. nã totius vrbis tẽplis, delubris, tectis omnibus, subiectos propè iã ignes circũdarósque restinximus, iidémque gladios in Rẽpublicã districtos retudimus, mucronésque eorũ à iugulis vestris reiecimus. Quæ quoniã in Senatu illustrata, patefacta, cõpertáque sunt per me: vobis iã exponã breuiter Quirites, vt & quãta, & quàm manifesta, & qua ratione inuestigata & cõprehẽsa sint, vos, qui & ignoratis, & expectatis, scire possitis. Principio vt Catilina paucis ante diebus erupit ex vrbe, cum sceleris sui socios, & huiusce nefarii belli acerrimos duces Romæ reliquisset, semper vigilaui & prouidi Quirites, quẽadmodũ in tãtis, & tã abscõditis insidiis salui esse possemus. nã tũ, cũ ex vrbe Catilinã eiiciebã (nõ enim iã vereor huius verbi inuidiã: cũ illa magis sit timenda, quòd viuus egressus est) sed tum, cum illum exterminari volebam, aut reliquam coniuratorum manum simul exiturã, aut eos qui restitissent, infirmos sine illo ac debiles fore putabam. Atque ego vt vidi, quos maximo furore & scelere esse inflammatos sciebam, eos nobiscum esse, & Romæ remansisse: in eo omnes dies noctésque consumpsi, vt quid agerent, quid molirentur, sentirem ac viderem: vt quoniam auribus vestris propter incredibilẽ magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea, rem ita comprehenderem: vt tum demum animis saluti vestræ prouideretis, cum oculis maleficium ipsum videretis. Itaque vt comperi legatos Allobrogum belli Transalpini, & tumultus Gallici excitandi causa, à P. Lentulo esse sollicitatos, eósque in Galliam ad suos ciues eodem itinere cum literis, mãdatísque ad Catilinam esse missos, comitémque iis adiunctum Vulturcium, atque huic esse ad Catilinam datas literas: facultatem mihi oblatam putaui, vt quod erat difficillimum, quódque ego semper optabam à diis immortalibus, tota res non solũ à me, sed etiam à Senatu, & à vobis manifeste deprehẽderetur. Itaque hesterno die L. Flaccum, & Cn. Põtinum Prætores fortissimos, atque amantissimos Reipublicæ viros, ad me vocaui: rẽ omnem exposui: quid fieri placeret ostendi. illi autẽ, qui omnia de Republica præclara atque egregia sentirent, sine recusatione ac sine vlla mora negocium suscæperunt: & cum aduesperasceret, occulte ad põtem Miluium peruenerunt: atque ibi in proximis villis ita bipartito fuerũt, vt Tibris inter eos & põs interesset. Eodem autẽ & ipsi sine cuiusquã suspitione multos fortes viros eduxerũt: & ego ex præfectura Reatina cõplures delectos adolescẽtes, quorum opera vtor assidue in Reipublicæ præsidio, cũ gladiis miserã. Inter[illegible] fere vigilia exacta, cũ iã põtem cum magno comitatu legati Allobrogũ ingredi inciperet, vnaque Vulturcius, fit in eos impetus: educũtur & ab illis gladii & à nostris: res erat Prætoribus nota solis, ignorabatur à cæteris. Tum interuentu Põtini atque Flacci, pugna quæ erat commissa, sedatur: literæ quæcunque erant in eo comitatu, integris signis Prætoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me cum iam dilucesceret, deducũtur. Atque horũ omnium scelerum imptobissimum machinatorem Cimbrum Gabinium, statim ad me nihildum su-

ſpicantam vocaui. deinde item accerſitur L. Statilius, & poſt eum Cethegus: tardiſſime autem Lentulus, credo quòd literis dandis præter conſuetudinem proxima nocte vigilarat. Cum verò ſummis ac clariſſimis huius ciuitatis viris, qui audita re frequētes ad me mane conuenerant, literas à me prius aperiri, quàm ad Senatum referri placeret: ne ſi nihil eſſet inuentum, temere à me tantus tumultus iniectus ciuitati videretur: negaui me eſſe facturum, vt de periculo publico non ad conſilium publicum rem integram deferrem. Etenim
8 Quirites, ſi ea quæ erant ad me delata, reperta non eſſent: tamen ego non arbitrabar in tantis Reipublicæ periculis eſſe mihi nimiam diligentiā pertimeſcendā. Senatum frequētem celeriter, vt vidiſtis, coegi. atque interea ſtatim admonitu Allobrogū C. Sulpitium Prætorem fortem virum miſi, qui ex ædibus Cethegi ſiquid telorū eſſet, efferret, ex quibus ille maximū ſicarū numerū & gladiorū extulit. Introduxi Vulturciū ſine Gallis: fidem ei publicā iuſſu Senatus dedi: hortatus ſum, vt ea quæ ſciret, ſine timore indicaret. Tū ille dixit, cum vix ſe ex magno timore recreaſſet, à P. Lētulo ſe habere ad Catilinā mandata & literas, vt ſeruorū præſidio vteretur, & ad vrbem quamprimum cū exercitu accederet. id autē eo conſilio, vt cum vrbem ex omnibus partibus quemadmodum deſcriptū, diſtributúmque erat, incendiſſent, cædémque infinitam ciuiū feciſſent, præſto eſſet ille, qui & fugientes
9 exciperet, & ſe cum his vrbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli iuſiurandum ſibi, & literas à P. Lentulo, Cethego, Statilio ad ſuam gentem datas eſſe dixerunt. Atque ita ſibi ab his, & à L. Caſſio eſſe præſcriptū, vt equitatum in Italiam quamprimum mitterent, pedeſtres ſibi copias non defuturas: Lentulum autem ſibi confirmaſſe ex fatis Sibyllinis, Aruſpicúmque reſponſis ſe eſſe tertium illum Cornelium, ad quem regnum huius vrbis, atque imperium peruenire eſſet neceſſe: Cinnam ante ſe & Syllam fuiſſe, eundémque dixiſſe, fatalem hunc eſſe annum ad interitum huius vrbis atque imperii, qui eſſet decimus annus poſt virginum abſolutionem, poſt Capitolii autem incenſionem vigeſimus. Hanc autem Cethego cum cæteris controuerſiam fuiſſe dixerunt, quòd cum Lentulo & cæteris Saturnalibus cædem fieri, atque vrbem incendi placeret, Cethego nimium id longum videretur. Ac ne longum ſit Quirites, tabellas proferri iuſſimus, quæ à quoque dicebantur da-
10 tæ. primùm oſtendimus Cethego: ſignum cognouit. nos linum incidimus, legimus. erat ſcriptum ipſius manu Allobrogum Senatui & populo, ſeſe quæ eorum legatis confirmaſſet, eſſe facturum: orare vt item illi facerent, quæ ſibi legati eorum præcepiſſent. Tum Cethegus, qui paulò antè aliquid tamen de gladiis ac ſicis, quæ apud ipſum erant deprehenſæ, reſpondiſſet, dixiſſétque ſe ſemper bonorum ferramentorum ſtudioſum fuiſſe, recitatis literis debilitatus, atque abiectus conſcientia repente conticuit. Introductus Statilius, cognouit & ſignum & manum ſuam: recitatæ ſunt tabellæ in eandem ferè ſententiam: confeſſus eſt. tum oſtendi tabellas Lentulo, & quæſiui cognoſcerétne ſignum. annuit. Eſt verò inquam notum quidem ſignum imago aui tui clariſſimi viri, qui amauit vnice patriam & ciues ſuos: quæ quidem te à tanto ſcelere etiā muta reuocare debuit. leguntur eadē ra-
11 tione, ad Senatum Allobrogum, populúmque literæ. ſiquid de his rebus dicere vellet, feci poteſtatem. atque ille primo quidem negauit. Pòſt autem aliquanto toto iam indicio expoſito atque edito, ſurrexit: quæſiuit à Gallis quid ſibi eſſet cum his quamobrem domum ſuam veniſſent, item à Vulturcio. Qui cum illi breuiter, conſtantérque reſpondiſſent, per quem ad eum, quotiéſque veniſſent, quæſiſſéntque ab eo, nihilne ſecum eſſet de fatis Sibyllinis locutus: tum ille ſubito ſcelere demens, quanta conſcientiæ vis eſſet oſtēdit. nam cū id poſſet inficiari, repente præter opinionem omnium cōfeſſus eſt. ita eum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua ſemper valuit, ſed etiā propter vim ſceleris manife-
12 ſti atque deprehēſi, impudentia, qua ſuperabat omnes, improbitáſque defecit. Vulturcius verò ſubito literas proferri atque aperiri iuſſit, quas ſibi à Lētulo ad Catilinā datas eſſe dicebat. atque ibi vehemētiſſime perturbatus Lētulus, tamen & ſignū & manū ſuā cognouit. erant autē ſcriptæ ſine nomine: ſed ita, QVI SIM, EX EO QVEM AD TE MISI, COGNOSCES. CVRA VT VIR SIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE QVID IAM TIBI SIT

NECESSE. CVRA VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex iis quæ Galli insimulabāt, negauit. Ac mihi quidem Quirites, cum illa certissima visa sunt argumēta atque indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, denique vniuscuiusque confessio: tum multo certiora illa, color, oculi, vultus, taciturnitas. sic enim obstupuerāt, sic terram intuebantur, sic furtim nonnunquā inter se aspiciebant, vt non iam ab aliis indicari, sed ipsi à se viderentur. Indiciis expositis atque editis Quirites, Senatum consului de summa Reipublicæ quid fieri placeret. dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ, quas Senatus sine vlla varietate est consecutus. Et quoniā nondū est perscriptum Senatusconsultum, ex memoria vobis Quirites, quid Senatus censuerit, exponā. Primùm mihi gratiæ verbis amplissimis aguntur, quòd virtute, consilio, prouidentia mea Respublica maximis sit periculis liberata. deinde L. Flaccus & C. Pōtinius Prætores, quòd eorum opera forti fidelique vsus essem, merito ac iure laudantur. atque etiā viro forti Collegæ meo C. Antonio laus impertitur, quòd eos, qui huius coniurationis participes fuissent, à suis & Reipublicæ consiliis remouisset. atque ita censuerunt, vt P. Lentulus, cum se Prætura abdicasset, tum in custodiam traderetur. itémque vti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui omnes præsentes erant, in custodiā traderentur. atque idē hoc decretum est in L. Cassium, qui sibi procurationem incendendæ vrbis depoposcerat: in M. Ceparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam attributam esse erat indicatum: in P. Furium, qui est ex his colonis, quos Fesulas L. Sylla deduxit: in Q. Mālium Chilonem, qui vnà cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione versatus: in P. Vmbrenum libertinum hominem, à quo primùm Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate Senatus est vsus Quirites, vt ex tanta cōiuratione, tantáque vi ac multitudine domesticorum hostium, nouem hominum perditissimorum pœna, Republica conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est Quirites, quod mihi primùm post vrbem conditam togato contigit: & his decreta verbis est, quòd vrbem incendiis, cæde ciues, Italiam bello liberassem. quæ supplicatio si cum cæteris conferatur Quirites, hoc interſit, quòd cæteræ bene gesta, hæc vna conseruata Republica, constituta est. atque illud quod faciendum primùm fuit, factum atque transactum est. Nam P. Lentulus, quanquam patefactus indiciis & confessionibus suis, iudicio Senatus, non modo Prætoris ius, verumetiam ciuis amiserat, tamen magistratu se abdicauit. vt quæ religio C. Mario clarissimo viro non fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum, Prætorem occideret, ea nos religione in priuato Publio Lentulo puniendo liberaremur. Nunc quoniam Quirites sceleratissimi, periculosissimíque belli nefarios duces captos iam, & cōprehēsos tenetis, existimare debetis omnes Catilinæ copias, omnes spes atque opes his depulsis vrbis periculis concidisse. Quem quidem ego cum ex vrbe pellebam, hoc prouidebam animo Quirites, remoto Catilina, non mihi esse P. Lentuli somnum, nec L. Cassii adipem, nec C. Cethegi furiosam temeritatem pertimescendam. ille erat vnus timendus ex his omnibus, sed tandiu, dum vrbis mœnibus continebatur. omnia norat, omnium aditus tenebat: appellare, tentare, sollicitare poterat, audebat. erat ei consilium ad facinus aptum. consilio autem, neque lingua, neque manus deerat. Iam ad cæteras res conficiendas certos homines delectos ac descriptos habebat. neque verò, cum aliquid mandauerat, confectum putabat: nihil erat quod non ipse obiret, occurreret, vigilaret, laboraret. frigus, sitim, famem ferre poterat. Hunc ego hominem [illegible], tam paratum, tam audacem, tam callidum, tam in scelere vigilantem, tam in perditis rebus diligentem, nisi ex domesticis insidiis in castrense latrocinium compulissem (dicam id quod sentio Quirites) non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus vestris depulissem. non ille vobis Saturnalia constituisset, neque tanto antè exitium ac fati diem Reipublicæ denunciauisset: neque cōmisisset vt signum, vt literæ suæ, testes manifesti sceleris deprehenderentur. quæ nūc illo absente sic gesta sunt, vt nullum in priuata domo

furtum vnquam fit tam palàm inuentum, quàm hæc tanta in Rempublicam coniuratio manifestò inuenta atque deprehensa est. Quòd si Catilina in vrbe ad hanc diem remansisset, quãquam quoad fuit, omnibus eius consiliis occurri atque obstiti: tamen, vt leuissime dicam, dimicandum nobis cũ illo fuisset: neque nos vnquam, dum ille in vrbe hostis fuisset, tantis periculis Rempublicam, tanta pace, tanto ocio, tanto silentio liberassemus. Quãquam hæc omnia Quirites, ita sunt à me administrata, vt deorum immortaliũ nutu atque consilio, & gesta, & prouisa esse videantur. idque cum coniectura consequi possumus, quòd vix videtur humani consilii tantarum rerum gubernatio esse potuisse, tum verò ita præsentes his temporibus opem & auxiliũ nobis tulerunt, vt eos penè oculis videre possemus. Nam vt illa omittam, visas nocturno tempore ab occidẽte faces, ardorémque cœli, vt fulminum iactus, vt terræmotus, cæteráque quæ tam multa nobis Consulibus facta sunt, vt hæc quæ nunc fiunt, canere dii immortales viderentur: hoc certe Quirites, quod sum dicturus, neque prætermittendum, neque relinquendum est. nam profectò memoria tenetis Cotta & Torquato C O S S. complures in Capitolio turres de cœlo esse percussas, cum & simulachra deorum immortalium depulsa sunt, & statuæ veterum hominum deiectæ, & legum æra liquefacta. Tactus est etiam ille, qui hanc vrbem condidit, Romulus: quem inauratum in Capitolio paruum atque lactentem vberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. quo quidem tempore, cum Aruspices ex tota Hetruria conuenissent, cædes atque incendia, & legum interitum, & bellum ciuile ac domesticum, & totius vrbis atque imperii occasum appropinquare dixerunt, nisi dii immortales omni ratione placati suo numine propè fata ipsa flexissent. Itaque illorum responsis tunc, & ludi decem per dies facti sunt: neque res vlla, quæ ad placandum deos pertineret, prætermissa est. iidémque iusserunt simulachrum Iouis facere maius, & in excelsum collocare, & contrà atque antè fuerat, ad orientem conuertere. ac se sperare dixerunt, si illud signum, quod videtis, solis ortum, & forũ, curiámque cõspiceret, fore vt ea consilia quæ clàm essent inita contra salutem vrbis atque imperii, illustrarentur, vt à Senatu Populóque Ro. perspici possent. atque illud ita collocandum Consules illi statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas, vt neque à superioribus Consulibus, neque à nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hîc quis potest esse Quirites, tam auersus à vero, tam præceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia quæ videmus, præcipuéque hanc vrbem deorum immortalium nutu atque potestate administrari? Etenim cum esset ita responsum, cædes, incendia, interitúmque Reipublicæ cõparari, & ea à perditis ciuibus, quæ tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia videbantur, ea non modo cogitata à nefariis ciuibus, verumetiam suscæpta esse sensistis. Illud verò nónne ita præsens est, vt nutu Iouis Optimi Maximi factum esse videatur, vt cum hodierno die mane per forum meo iussu, & coniurati, & eorum indices in ædem Concordiæ ducerentur, eo ipso tempore signum statueretur. quo collocato, atque ad vos, Senatúmque conuerso, omnia & Senatus, & vos quæ erant contra salutem omniũ cogitata, illustrata & patefacta vidistis. Quo etiã maiore sunt isti odio supplicióque digni, qui non solum vestris domiciliis atque tectis, sed etiam deorum templis atque delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati. quibus ego si me restitisse dicam, nimium mihi sumam, & non sim ferendus. Ille, ille Iuppiter restitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc vrbem, ille vos omnes saluos esse voluit. Diis ego immortalibus ducibus hãc mentem Quirites, voluntatémque suscæpi, atque ad hæc tanta indicia perueni. Iam verò illa Allobrogum sollicitatio à Lentulo, cæterísque domesticis hostibus tanta res tam dementer credita & ignotis & barbaris, commissǽque literæ nunquam essent profectò, nisi à diis immortalibus huic tantæ audaciæ cõsilium esset ereptũ. Quid verò? vt homines Galli ex ciuitate male pacata (quæ gens vna restat, quæ bellũ Populo Ro. facere posse, & nõ nolle videatur) spem imperii & rerum amplissimarum vltro sibi à patriciis hominibus oblatam negligerent, vestrámque salutem suis opibus anteponerẽt, id nónne diuinitus factum esse putatis? præsertim qui nos non pugnando, sed tacendo superare potuerunt? Quamobrem Quirites, quoniã ad omnia puluinaria supplicatio decreta est, celebratote illos dies

cum coniugibus ac liberis vestris. Nam multi sæpe honores diis immortalibus iusti habiti sunt ac debiti, sed profecto iustiores nunquam. erepti enim ex crudelissimo ac miserrimo interitu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, me vno togato duce & Imperatore vicistis. Etenim recordamini Quirites, omnes ciuiles dissensiones, neque solum eas quas audistis, sed & has quas vosmetipsi meministis & vidistis. L. Sylla P. Sulpitium oppressit, C. Marium custodem huius vrbis, multósque fortes viros partim eiecit ex ciuitate, partim interemit. Cn. Octauius Consul armis ex vrbe Collegam expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit. superauit postea Cinna cum Mario. tum verò clarissimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. Vltus est huius victoriæ crudelitatem postea Sylla. ne dici quidem opus est quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate Reipublicæ dissensit M. Lepidus à clarissimo & fortissimo viro Q. Catulo. attulit nõ tam ipsius interitus Reipublicæ luctum, quàm cæterorum. Atque illæ dissensiones erant huiusmodi Quirites, quæ non ad delendam, sed ad commutandam Rempublicam pertinerent. nõ illi nullam esse Rempublicam, sed in ea, quæ esset, se esse principes: neque hanc vrbem conflagrare, sed se in hac vrbe florere voluerunt. atque illæ tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium Reipublicæ quæsiuit, eiusmodi fuerunt, vt non recõciliatione concordiæ, sed internicione ciuium diiudicatæ sint. In hoc autem vno post hominum memoriam maximo, crudelissimóque bello, quale bellum nulla vnquam barbaria cum sua gente gessit: quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, C. Cassio, Cethego constituta, vt omnes, qui salua vrbe salui esse possent, in hostium numero ducerentur: ita me gessi Quirites, vt salui omnes conseruaremini. & cum hostes vestri tantum ciuium superfuturum putassent, quantum infinitæ cædi restitisset: tantum autem vrbis, quãtum flamma obire nõ potuisset, & vrbem, & ciues integros incolumésque seruaui. Quibus pro tantis rebus Quirites, nullum ego à vobis præmium virtutis, nullum insigne honoris, nullum monimẽtum laudis postulo, præterquàm huius diei memoriam sempiternam. In animis ego vestris omnes triumphos meos, omnia ornamenta honoris, monimenta gloriæ, laudis insignia, cõdi & collocari volo. Nihil me mutum potest delectare, nihil tacitũ, nihil denique huiusmodi, quod etiam minus digni assequi possint. memoria vestra Quirites nostræ res alentur, sermonibus crescent, literarum monimentis inueterascent & corroborabuntur: eandémque diem intelligo, quam spero æternam fore, & ad salutem vrbis, & ad memoriam Consulatus mei propagatam. vnóque tẽpore in hac Republica duos ciues extitisse, quorum alter fines vestri imperii, non terræ, sed cœli regionibus terminaret: alter eiusdem imperii domicilium, sedémque seruaret. Sed quoniam earum rerum, quas ego gessi, non eadem est fortuna atque conditio; & illorum qui externa bella gesserũt, quòd mihi viuendum est cum illis quos vici ac subegi, illi hostes aut interfectos, aut oppressos reliquerunt: vestrum est Quirites, si cæteris recta sua facta prosunt, mihi mea nequãdo obsint, prouidere. mentes enim hominum audacissimorum sceleratæ ac nefariæ, ne vobis nocere possent, ego prouidi: ne mihi noceant, vestrum est prouidere. quãquam Quirites mihi quidem ipsi nihil iam ab istis noceri potest. magnum enim est in vobis præsidium, quod mihi in perpetuum comparatum est: magna in Repub. dignitas, quæ me semper tacita defendet: magna vis conscientiæ, quam qui negligent, cum me violare volent, se ipsi indicabunt. Est etiam in nobis is animus Quirites, vt non modo nullius audaciæ cedamus, sed etiam omnes improbos vltro semper lacessamus. Quòd si omnes impetus domesticorum hostium depulsi à vobis, se in me vnum conuerterint, vobis erit videndum Quirites, qua conditione posthac eos esse velitis, qui se pro salute vestra obtulerint inuidiæ, periculisque omnibus. Mihi quidẽ ipsi quid est quod iam ad vitæ fructum possit acquiri, præsertim cũ neque in honore vestro, neque in gloria virtutis, quicquam videam altius quò mihi libeat ascendere? Illud perficiam profecto Quirites, vt ea quæ gessi in Consulatu, priuatus tuear, atque ornem: vt siqua est inuidia in conseruanda Republica suscepta, lædat inuidos, mihi valeat ad gloriam. denique ita me in Republica tractabo, vt meminerim semper quæ gesserim: curémque vt ea, virtute, non casu gesta esse videantur. Vos Quirites quoniam iam

nox est, venerati Iouem illum custodem huius vrbis ac vestrum, in vestra tecta discedite: & ea quanquam iam est periculum depulsum, tamen æquè ac priori nocte, custodiis, vigiliísque defendite. Id ne vobis diutius faciundum sit, atque vt in perpetua pace esse possitis, prouidebo.

In L. Catilinam, in Senatu.

ORATIO XXII.

73 VIDEO P.C. in me omnium vestrum ora, atque oculos esse cõ
uersos: video vos non solum de vestro, ac Reipublicæ, verum-
etiã, si id depulsum sit, de meo periculo esse solicitos. Est mihi
iucunda in malis, & grata in dolore vestra erga me voluntas.
sed eam per deos immortales quæso deponite, atque obliti sa-
lutis meæ, de vobis ac de liberis vestris cogitate. Mihi quidem
si hæc conditio Consulatus data est, vt omnes acerbitates, om
nes dolores, cruciatúsque perferrem: feram non solum fortiter,
sed etiam libenter, dummodo meis laboribus vobis, Populó-
que Ro. dignitas, salúsque pariatur. Ego sum ille Consul P.C. cui non forum, in quo om
nis æquitas continetur: non campus Consularibus auspiciis consecratus: non curia, summũ
74 auxilium omnium gentium: nõ domus, commune perfugium: non lectus, ad quietem da-
tus: non denique hæc sedes honoris sella curulis vnquam vacua mortis periculo atque in-
sidiis fuit. Ego multa tacui, multa pertuli, multa concessi, multa meo quodam dolore in
vestro timore sanaui. Nunc si hunc exitum Consulatus mei, dii immortales esse voluerũt,
vt vos P.C. Populúmque Ro. ex cæde misera, coniuges, liberósque vestros, virginésque ve-
stales ex acerbissima vexatione, templa atque delubra, hanc pulcherrimam patriam om-
nium nostrum ex fœdissima flãma, totam Italiam ex bello & vastitate eriperẽ: quæcũque
mihi vni proponetur fortuna, subeatur. Etenim si P. Lentulus suũ nomen inductus à vati-
bus fatale ad perniciem Reipublicæ fore putauit, cur ego non læter meum Consulatũ ad
75 salutem Reipub. propè fatalem extitisse? Quare P.C. cõsulite vobis: prospicite patriæ: con-
seruate vos, coniuges, liberos, fortunásque vestras: Populi Ro. nomen, salutémque defendi-
te: mihi parcere, ac de me cogitare desinite. nam primùm debeo sperare omnes deos, qui
huic vrbi præsident, pro eo mihi, ac mereor, relaturos gratias esse: deinde siquid obtigerit,
æquo animo paratóque moriar. neque enim turpis mors forti viro potest accidere, neque
immatura Consulari, nec misera sapienti. Nec tamen ego sum ille ferreus, qui fratris cha-
rissimi atque amantissimi præsentis mœrore nõ mouear, horúmque omnium lachrymis,
à quibus me circunsessum videtis. neque meam mentem non domum sæpe reuocat exa-
nimata vxor, abiecta metu filia, & paruulus filius, qui mihi videtur amplecti Rẽp. tãquam
obsidem Consulatus mei: neque ille, qui expectans huius exitum diei astat in conspectu meo
gener. moueor his rebus omnibus: sed in eam partem, vt salui sint vobiscum omnes, etiam
si me vis aliqua oppresserit, potius quàm vt illi & nos vnà Reipub. peste pereamus. Quare
P.C. incumbite ad salutẽ Reip. circunspicite omnes procellas, quæ impendent, nisi proui-
detis. Non Tib. Gracchus qui iterum Trib. pleb. fieri voluit, nõ C. Gracchus qui agrarios
concitare conatus est, non L. Saturninus qui C. Memmium occidit, in discrimen aliquod
atque in vestræ seueritatis iudicium adducitur: sed tenentur hi qui ad vrbis incendium, ad
vestram omnium cædẽ, ad Catilinam accipiendum Romæ restiterunt. tenentur literæ, si-
gna, manus, denique vniuscuiusque confessio. sollicitantur Allobroges, seruitia excitãtur,
Catilina accersitur: id est initum consilium, vt interfectis omnibus, nemo ne ad deploran-
77 dum quidem Populi Ro. nomen, atque ad lamentandam tanti imperii calamitatem relin-
quatur. Hæc omnia indices detulerunt, rei confessi sunt: vos multis iam iudiciis iudicaui-
stis, primum, quòd mihi gratias egistis singularibus verbis, & mea virtute atque diligẽtia

perditorum hominum patefactam esse coniurationem decreuistis. deinde quòd P. Lentulum, vt se abdicaret Prætura coegistis. tum quòd eũ, & cæteros de quibus iudicauistis, in custodiã dãdos censuistis: maximeque, quòd meo nomine supplicationem decreuistis, qui honos togato habitus antè me est nemini. postremo hesterno die præmia legatis Allobrogum, Titóque Vulturcio dedistis amplissima. quæ sunt omnia eiusmodi, vt hi qui in custodiã nominatim dati sunt, sine vlla dubitatione à vobis damnati esse videantur. Sed ego institui referre ad vos P.C. tanquã integrũ, & de facto quid iudicetis, & de pœna quid censeatis. illa prædicam, quæ sunt Cõsulis. Ego magnũ in Rep. versari furorẽ, & noua quædã misceri, & cõcitari mala iampridem videbã: sed hanc tantam, tam exitiosam haberi coniurationem à ciuibus nunquam putaui. Nunc quicquid est, quocunque vestræ mentes inclinant atque sententiæ, statuẽdum vobis ante noctem est. Quantum facinus ad nos delatum sit, videtis. huic si paucos putatis affines esse, vehementer erratis. latius opinione disseminatũ est hoc malũ: manauit non solũ per Italiã, verumetiam trãscendit Alpes, & obscure serpens multas iam prouincias occupauit. id opprimi sustentando ac prolatando nullo pacto potest. quacunque ratione placet, celeriter vobis vindicandum est. Video duas adhuc esse sententias: vnã D. Syllani, qui censet eos qui hæc delere conati sunt, morte esse multãdos. alterã C. Cæsaris qui mortis pœnã remouet, cæterorũ suppliciorũ omnes acerbitates amplectitur. Vterque & pro sua dignitate, & pro rerũ magnitudine in summa seueritate versatur. Alter eos, qui nos omnes, qui Populũ Ro. vita priuare conati sunt, qui delere imperiũ, qui Populi Ro. nomen extinguere, puncto temporis frui vita, & hoc communi spiritu non putat oportere. atque hoc genus pœnæ sæpe in improbos ciues in hac Repub. esse vsurpatũ recordatur. Alter intelligit, mortẽ à diis immortalibus non esse supplicii causa constitutã, sed aut necessitatẽ naturæ, aut laborũ ac miseriarũ quietem esse. itaque eam sapientes nunquam inuiti, fortes etiam sæpe libenter oppetiuerunt. vincula verò, & ea sempiterna, certe ad singularẽ pœnam nefarii sceleris inuenta sunt. itaque municipiis dispertiri iubet. habere videtur ista res iniquitatem, si imperare velis: difficultatem, si rogare. Decernatur tamen si placet. ego enim suscipiã, & vt spero reperiam, qui id quod salutis omnium causa statueritis, non putet esse suæ dignitatis recusare. adiungit grauem pœnã municipibus, siquis eorũ vincula ruperit: horribiles custodias circundat, & digna scelere hominum perditorum sancit, nequis eorum pœnam, quos condemnat, aut per Senatum aut per populum leuare possit. eripit etiam spem, quæ sola homines in miseriis cõsolar bona præterea publicari iubet. vitam solam relinquit nefariis hominibus: quam si set, multas vno dolore animi ac corporis, & omnes scelerũ pœnas ademisset. Itaq liqua in vita formido improbis esset posita, apud inferos eiusmodi quædã illi ant plicia impiis constituta esse voluerunt, quòd videlicet intelligebant his remotis mortem ipsam pertimescendam. Nunc P.C. ego mea video quid intersit. Si eri sententiã C. Cæsaris, quoniam hanc is in Republica viam quæ popularis habet est, fortasse minus erũt hoc monitore & authore huiusce sententiæ mihi popul tus pertimescendi. sin illam alterã: nescio an amplius mihi negocii cõtrahatur meorum periculorum rationes vtilitas Reipublicæ vĩdicat. habemus enim à sicut ipsius dignitas & maiorum eius amplitudo postulabat, sententiam tanqu perpetuæ in Rempublicam voluntatis: intellectum est quid intersit inter leu cionatorum & animum vere popularem, saluti populi consulentẽ. Video de i pulares haberi volunt, abesse non neminem, ne de capite videlicet ciuium R tentiam ferat. is & nudiustertius in custodiam ciues Romanos dedit, & supp hi decreuit, & indices hesterno die maximis præmiis affecit. Iam hoc nemi qui reo custodiam, quæsitori gratulationem, indici præmium decreuit, qu causa iudicarit. At verò C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de nis constitutam: qui autem in Republica sit hostis, eum ciuem esse nu denique ipsum latorem legis Semproniæ iussu populi pœnas Reipubl dem etiam ipsum largitorem Lentulum & prodigum non putat, cum

publicæ & exitio huius vrbis tam acerbe,támque crudeliter cogitarit,etiam appellari posse popularem. Itaque homo mitissimus atque lenissimus non dubitat P. Lentulum æternis tenebris vinculisque mandare: & sancit in posterum, nequis huius supplicio leuando se iactare,& in pernicie Reipublicæ posthac popularis esse possit. adiungit etiam publicationem bonorum,vt omnes animi cruciatus & corporis, etiam egestas ac mendicitas consequatur. Quamobrem siue hoc statueritis,dederitis mihi comitem ad cōcionem, Populo Ro. charum atque iucundum: siue Syllani sentētiam sequi malueritis,facile me atque vos à crudelitatis vituperatione defendetis,atque obtinebo eam multo leuiorem fuisse. quanquam P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico. Nam ita mihi salua Republica vobiscum perfrui liceat, vt ego quòd in hac causa vehemētior sum,nō atrocitate animi moueor (quis enim est me mitior?) sed singulari quadam humanitate & misericordia. Videor enim mihi videre hanc vrbem,lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, subito vno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriam, miseros atque insepultos aceruos ciuium: versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi & furor, in vestra cæde bacchantis. Cum verò mihi proposui regnantem Lentulum,sicut ipse se ex fatis sperasse confessus est,purpuratum esse hinc Gabinium, cum exercitu venisse Catilinam: tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam virginum atque puerorum ac vexationem virginum Vestalium perhorresco. & quia mihi vehemēter hæc videntur misera atque miseranda,idcirco in eos qui ea perficere voluerunt, me seuerum vehementémque præbeo. Etenim quæro,siquis paterfamilias liberis suis à seruo interfectis, vxore occisa, incensa domo, supplicium de seruis quam acerbissimum sumpserit, vtrum is clemens ac misericors, an inhumanus & crudelissimus esse videatur? mihi vero importunus ac ferreus,qui non dolorē cruciatu lenierit. Sic nos in his hominibus qui nos,qui coniuges,qui liberos nostros trucidare voluerūt, qui singulas vniuscuiusque domos,& hoc vniuersum Reipub. domiciliū delere conati sunt: qui id egerunt, vt gentem Allobrogum in vestigiis huius vrbis atque in cinere deflagrati imperii collocarent: si vehemētissimi fuerimus,misericordes habebimur: sin remissiores esse voluerimus, summæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiúmque pernicie fama subeunda est. nisi cuipiā L. Cæsar vir fortissimus & amantissimus Reip. crudelior nudiustertius visus est,cū sororis suæ fœminæ lectissimæ virū præsentem,& audientem vita priuandum esse dixit: cum auū iussu COS. interfectum, filiúmque eius impuberem ligatum à Prætore missum in carcere necandum esse dixit. Quorum quod simile factum,quod initum delendæ Reip. cōsilium? Largitionis voluntas tum in Republica versata est,& partium quædam contentio. atque illo tempore huius auus Lētuli clarissimus vir,armatus Gracchum est persecutus. ille etiam graue tum vulnus accepit, nequid de summa Reipub. dignitate minueretur. Hic ad euertenda fundamenta Reipub. Gallos accersiuit,seruitia concitauit,Catilinam euocauit,attribuit nos trucidandos Cethego,cæteros ciues interficiendos Gabinio,vrbem inflammādam Cassio,totam Italiam vastandā diripiendámque Catilinæ. Vereamini censeo ne in hoc scelere tam immani ac nefario,nimis aliquid seuere statuisse videamini: cū multo magis sit verendum ne remissione pœnæ crudeles in patriam,quàm ne seueritate animaduersionis, nimis vehementes in acerbissimos hostes fuisse videamini. Sed quæ exaudio P.C. dissimulare non possum. iactantur enim voces, quæ perueniunt ad aures meas, eorum qui vereri videntur, vt habeam satis præsidii ad ea quæ vos statueritis hodierno die transigenda. omnia prouisa, parata & constituta sunt P.C. cum mea summa cura atque diligentia, tum multo etiam maiore Populi Ro. ad summum imperium retinendum,& ad communes fortunas conseruandas voluntate. omnes adsunt omnium ordinum homines, omnium denique ætatum: plenum est forū,pleni omnes aditus huius loci ac templi. Causa enim est post vrbem conditam hæc inuenta sola,in qua omnes sentirent vnum atque idem: præter eos qui quū sibi viderent esse pereundum,cum omnibus potius, quàm soli perire voluerunt. hosce ego homines excipio & secerno libenter: neque enim in improborum ciuium,sed in acerbissimorum hostium numero habendos puto. Cæteri verò,dii immortales,qua frequētia,quo

ſtudio,qua virtute ad communem dignitatem,ſalutémque conſentiunt? Quid ego hîc Equites Rom. commemorem?qui vobis ita ſumma ordinis conſiliíque concedunt, vt vobiſcum de amore Reipublicæ certent, quos ex multorum annorum diſſenſione ad huius ordinis ſocietatem,concordiámque reuocatos, hodiernus dies vobiſcum atque hæc cauſa coniungit.quam coniunctionem,ſi in Conſulatu confirmatam meo,perpetuam in Republica tenuerimus, confirmo vobis, nullum poſthac malum ciuile ac domeſticum, ad vllam Reipublicæ partem eſſe venturum. Pari ſtudio defendendæ Reipublicæ conueniſſe video Tribunos ærarios fortiſſimos viros:ſcribas item vniuerſos.quos cum caſu hic dies ad ærarium frequentaſſet, video ab expectatione ſortis,ad communem ſalutem eſſe conuerſos. Omnis ingenuorum adeſt multitudo, etiam tenuiſſimorum. Quis eſt enim, cui non hæc templa, aſpectus vrbis,poſſeſſio libertatis,lux denique hæc ipſa, & hoc commune patriæ ſolum, cum ſit charum, tum vero dulce atque iucundum? Operæprecium eſt P.C.libertinorum hominum ſtudia cognoſcere, qui ſua virtute fortunam ciuitatis conſecuti, hanc vere ſuam patriam eſſe iudicant: quam quidem hinc nati, & ſummo nati loco, non patriam ſuam, ſed vrbem hoſtium eſſe iudicauerunt. Sed quid ego huiuſce ordinis homines commemorem, quos priuatæ fortunæ, quos communis Reſpub. quos denique libertas ea, quæ dulciſſima eſt, ad ſalutem patriæ defendendam excitauit? Seruus eſt nemo qui modo tolerabili conditione ſit ſeruitutis: qui non audaciam ciuium perditorum perhorreſcat,qui non obſtare cupiat: qui non tantum,quantum audet,& quantum poteſt,conferat ad communem ſalutis voluntatē. Quare ſiquem veſtrum forte commouet hoc,quod auditum eſt,lenonem quendam Lentuli concurſare circum tabernas,precio ſperātem ſollicitari poſſe animos egentium atque imperitorum: eſt id quidem cœptum atque tentatum,ſed nulli ſunt inuēti tam aut fortuna miſeri,aut voluntate perditi,qui non ipſum illum ſellæ atque operis & quæſtus quotidiani locum,qui non cubile ac lectulum ſuum,qui denique non curſum hūc ocioſum vitæ ſuæ, ſaluum eſſe velit. Multo verò maxima pars eorum, qui in tabernis ſunt: imo vero (id enim potius eſt dicendum) genus hoc vniuerſum amantiſſimum eſt ocio. Etenim omne eorum inſtrumentum, omnis opera ac quæſtus, frequentia ciuium ſuſtinetur,alitur ócio. quorum ſi quæſtus occluſis tabernis minui ſolet: quid tādem incenſis futurum eſt?Quæ cum ita ſint P.C.vobis Populi Romani præſidia non deſunt:vos ne Populo Romano deeſſe videamini,prouidete. Habetis Conſulem ex plurimis periculis & inſidiis, atque ex media morte, non ad vitam ſuam, ſed ad ſalutem veſtram reſeruatum: omnes ordines ad conſeruandam Rempublicam mente,voluntate, ſtudio, virtute, voce, conſentiunt: obſeſſa facibus & telis impiæ coniurationis, vobis ſupplex manus tendit patria communis, vobis ſe, vobis vitam omnium ciuium, vobis arcem & Capitolium, vobis aras Penatium , vobis illum ignem Veſtæ perpet[illegible]um ac ſempiternum, vobis omnia deorum templa atque delubra, vobis muros atque vr[illegible]is tecta commendat. Præterea de veſtra vita,de coniugum veſtrarum ac liberorum anim[illegible], *de fortunis omnium*, de ſedibus, de focis veſtris, hodierno die vobis iudicandum eſt. [illegible] *Habetis* ducem memorem veſtri, oblitum ſui: quæ non ſemper facultas datur. habetis [illegible] omnes ordines, omnes homines, vniuerſum Populum Romanum, id quod in ciuili ca[illegible] ſa hodierno die primùm videmus,vnum atque idem ſentientem. Cogitate quantis la[illegible] ribus fun[datum] imperium, quanta virtute ſtabilitam libertatem, quanta deorum be[illegible] gnitate au[ctas],exaggeratáſque fortunas nox vna penè delerit.id ne vnquam poſthac n[illegible] modo con[fici], ſed ne cogitari quidem poſſit, vobis hodierno die prouidendum eſt: a[illegible] ue hæc, non vt vos, qui mihi ſtudio penè præcurritis,excitarem,locutus ſum: ſed vt m[illegible] vox,quæ debet eſſe in Republica princeps,officio functa Conſulari videretur.Nunc an[illegible] quam ad ſententiam redeo, de me pauca dicam . Ego quanta manus eſt coniuratorum[illegible], quam videtis eſſe permagnam,tantam me inimicorum multitudinem ſuſcæpiſſe video. [illegible] ſed eam eſſe iudico turpem & infirmam, contemptam & abiectam. quod ſi aliquando [illegible] licuius furore & ſcelere concitata manus iſta plus valuerit,quàm veſtra,ac Reip.dignita[illegible]; me tamen meorum factorum atque conſiliorum P.C.nunquam pœnitebit. Etenim m[illegible]s, quam illi mihi

fortaſſe minitantur, omnibus eſt parata. Vitæ tantam laudem, quanta vos me veſtris decretis honeſtaſtis, nemo eſt aſſecutus. cæteris enim ſemper bene geſtæ, mihi vni cõſeruatæ Reipublicæ gratulationem decreuiſtis. Sit Scipio clarus ille, cuius cõſilio atque virtute Annibal in Africam redire, atque Italia decedere coactus eſt: ornetur alter eximia laude Africanus qui duas vrbes huic imperio infeſtiſſimas, Carthaginem, Numantiámque deleuit: habeatur vir egregius L. Paulus ille, cuius currũ rex potentiſſimus quondam & nobiliſſimus Perſes honeſtauit: ſit in æterna gloria Marius qui bis Italiam obſidione & metu ſeruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius, cuius res geſtæ atque virtutes iiſdem quibus ſolis curſus regionibus ac terminis continẽtur: erit profecto inter horũ laudes aliquid loci noſtræ gloriæ. niſi forte maius eſt patefacere nobis prouincias, quo exire poſſimus, quàm curare vt etiam illi qui abſunt, habeant quo victores reuertantur. Quanquam eſt in vno loco conditio melior externæ victoriæ, quàm domeſticæ, quòd hoſtes alienigenæ, aut oppreſſi ſeruiunt: aut recæpti, beneficio ſe obligatos putant. qui autem ex numero ciuium dementia aliqua deprauati, hoſtes patriæ ſemel eſſe cœperunt, eos cum à pernicie Reipub. repuleris, neque vi coercere, neque beneficio placare poſſis. quare mihi cũ perditis ciuibus æternũ bellum ſuſcæptũ eſſe video. quod ego veſtro, bonorúmque omniũ auxilio, memoriáque tãtorum periculorum, quæ nõ modo in hoc populo qui ſeruatus eſt: ſed in omniũ gentium ſermonibus ac mentibus ſemper hærebit, à me atque à meis facile propulſari poſſe confido. neque vlla profecto tanta vis reperietur quæ cõiunctionem veſtram Equitúmque Ro. & tãtam conſpirationem bonorum omniũ perfringere & labefactare poſſit. Quæ cum ita ſint Patres Cõſcripti, pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi: pro triumpho, cæteríſque laudis inſignibus, quæ ſunt à me propter vrbis, veſtráque ſalutis cuſtodiam repudiata: pro clientelis, hoſpitiíſque prouincialibus, quæ tamen vrbanis opibus nõ minore labore tueor, quàm comparo: pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in vos ſingularibus ſtudiis: próque hac quam proſpicitis ad conſeruandam Rempub. diligentia, nihil à vobis niſi huius tẽporis, totiúſque mei Conſulatus memoriã poſtulo. quæ dum erit veſtris mentibus infixa, firmiſſimo me muro ſeptum eſſe arbitrabor. Quòd ſi meam ſpem vis improborum fefellerit atque ſuperauerit, commendo vobis paruum meum filium: cui profecto ſatis erit præſidii, non ſolum ad ſalutem, verumetiam ad dignitatem, ſi eius qui hæc omnia ſuo ſolus periculo cõſeruauerit, illum eſſe filium memineritis. Quaptopter de ſumma ſalute veſtra Populíque Rô. P. C. de veſtris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de fanis ac templis, de totius vrbis tectis ac ſedibus, de imperio, de libertate, de ſalute Italiæ, de vniuerſa Republica decernite diligenter vt inſtituiſtis ac fortiter. Habetis enim Conſulem, qui & parere veſtris decretis non dubitet: & ea, quæ ſtatueritis, quoad viuet defendere, & per ſe ipſum præſtare poſſit.

Pro L. Murena.

ORATIO XXIII.

QVAE deprecatus à diis immortalibus ſum Iudices, more, inſtitutóque maiorum illo die, quo auſpicato comitiis centuriatis L. Murenam Conſulem renũciaui, vt ea res mihi, magiſtratuíque meo, populo, plebíque Rom. bene atque fœliciter eueniret, eadem precor ab iiſdem diis immortalibus ob eiuſdem hominis Conſulatum vnà cum ſalute obtinendum: & vt veſtræ mentes atque ſententiæ cũ Populi Ro. voluntate, ſuffragiíſque conſentiant, eáque res vobis, Populóque Ro. pacem, trãquillitatem, ocium, cõcordiámque afferat. Quòd ſi illa ſolẽnis comitiorum precatio Conſularibus auſpiciis conſecrata tantam habet in ſe vim & religionem, quan-

tam Reip. dignitas postulat: idem ego sum precatus, vt iis quoque hominibus, quibus hic Consulatus me rogãte datus esset, ea res faustè, fœliciter, prosperéque eueniret. Quæ cum ita sint Iudices, & cum omnis deorum immortalium potestas aut translata sit ad vos, aut certe communicata vobiscum: idem Consul eum vestræ fidei commendat, qui antea diis immortalibus commendauit, vt eiusdem hominis voce & declaratus Consul, & defensus beneficium Populi Ro. cum vestra atque omnium ciuium salute tueatur. Et quoniam in hoc officio studium meæ defensionis ab accusatoribus, atque etiam ipsa susceptio causæ reprehẽsa est, antequam pro L. Murena dicere instituo, pro me ipso pauca dicam. non quòd mihi potior hoc quidem in tempore sit officii mei, quàm huiusce salutis defensio, sed vt meo facto vobis probato, maiore authoritate ab huius honore, fama, fortunísque omnibus inimicorũ impetus propulsare possim. Et primùm M. Catoni vitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentissime perpendenti momẽta officiorum omnium, de officio meo respondebo. Negat fuisse rectum Cato, me & Consulem & legis ambitus latorem, & tam seuere gesto Consulatu, causam L. Murenæ attingere. cuius reprehensio me vehementer mouet, non solum vt vobis Iudices, quibus maxime debeo, verumetiam vt ipsi Catoni, grauissimo atque integerrimo viro rationem facti mei probem. A quo tãdem M. Cato est æquius Consulem defendi, quàm à Consule? quis mihi in Repub. potest aut debet esse coniunctior, quàm is, cui Respub. à me vna traditur sustinenda magnis meis laboribus & periculis sustentata? Quòd si in his rebus repetẽdis, quæ mancipi sunt, is periculum iudicii præstare debet, qui se nexu obligauit: profecto etiam rectius in iudicio Consulis designati, is potissimum Consul qui Consulem declarauit, author beneficii Populi Ro. defensórque periculi esse debebit: ac si (vt nõnullis in ciuitatibus fieri solet) patronus huic causæ publice constitueretur, is potissime honore affecto defensor daretur, qui eodem honore præditus nõ minus afferret ad dicendũ authoritatis, quàm facultatis. Quòd si è portu soluentibus, ii qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere summo studio solent, & tempestatum rationem & prædonum, & locorum: quòd natura affert vt eis faueamus, qui eadem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediantur: quo tandem animo me esse oportet propè iam ex magna iactatione terram videntem, in hunc, cui video maximas Reipublicæ tempestates esse subeũdas? Quare si est boni Cõsulis, non solum videre quid agatur, verumetiam prouidere quid futurum sit: ostendam alio loco quantum salutis communis intersit, duos Consules in Repub. Calend. Ianuariis esse. Quod si ita est, non tam me officiũ debuit ad hominis amici fortunas, quàm Respub. Consulem ad communem salutem defendẽdam vocare. nam quòd legem de ambitu tuli, certe ita tuli, vt eam quam mihimet ipsi iampridem tulerim, de ciuium periculis defendendis non abrogarem. Etenim si largitionem factam esse confiterer, idque recte factum esse defenderem, facerem improbè, etiam si alius legem tulisset. Cũ verò nihil commissum cõtra legem esse defendam, quid est quod meam defensionem latio legis impediat? negat esse eiusdem seueritatis, Catilinam exitium Reip. intra mœnia moliẽtẽ, verbis & penè imperio vrbe expulisse: & nunc pro L. Murena dicere. ego autẽ has parteis lenitatis & misericordiæ, quas me natura ipsa doc[illegible] egi libenter. illam vero grauitatis, seueritatísque personam non appetiui, sed ab [illegible] Repub. mi hi impositam sustinui, sicut huius imperii dignitas in summo periculo ciuium [illegible] postulabat. Quòd si tum, cum Respub. vim & seueritatem desiderabat, vici naturam, & [illegible] non vehemens fui, quàm cogebar, non quàm volebam: nunc cum omnes me causæ ad miser[illegible] cordiam at que ad humanitatẽ vocent, quanto tãdem studio debeo naturæ meæ, consu[illegible] uire? Ac de officio defensionis meæ, ac de ratione accusationis tuæ fortasse [illegible] à alia in par te orationis dicendum nobis erit. Sed me Iudices non minus hominis [illegible] que ornatissimi Ser. Sulpitii conquestio, quàm Catonis accusatio commou[illegible] sime & acerbissime ferre dixit, me familiaritatis, necessitudinísque oblitum [illegible] causam L. Murenæ cõtra se defendere. Huic ego Iudices satisfacere cupio, vósque adhibe[illegible] arbitros. nam cum graue est vere accusari in amicitia, tum etiam si falsò accuseris, non [illegible] negligendum. Ego Serui Sulpiti me in petitione tua tibi omnia studia atque officia pro[illegible] nostra necessitu-

dine & debuisse confiteor, & præstitisse arbitror. nihil tibi Consulatum petēti à me defuit,
quod esset aut ab amico, aut à gratioso, aut à Consule postulandum. abut illud tēpus: mu-
tata ratio est. Sic existimo, sic mihi persuadeo, me tibi contra honorem L. Murenæ, quan-
tum tu à me postulare ausus sis, tantum debuisse, contra salutem nihil debere. neque enim
si tibi tum, cum peteres Consulatum, affui: idcirco nunc, cum Murenam ipsum petas,
adiutor eodem pacto esse debeo. Atque hoc non modo non laudari, sed ne concedi qui-
dem potest vt amicis nostris accusantibus, non etiam alienissimos defendamus. Mihi au-
7 tem cum Murena Iudices & vetus & magna amicitia est, quæ in capitis dimicatione à Ser.
Sulpitio non idcirco obruetur, quòd ab eodem in honoris contentione superata est. quæ
si causa non esset, tamen vel dignitas hominis, vel honoris eius quem adeptus est, ampli-
tudo summam mihi superbiæ, crudelitatisque famam inussisset, si hominis & suis, & Popu
li Romani ornamentis amplissimi causam tāti periculi repudiassem. neque enim iam mi-
hi licet, neque est integrum vt meum laborem hominum periculis subleuandis non im-
pertiam. Nam cum præmia mihi tanta pro hac industria sint data, quāta antea nemini: la
bores per quos ea ceperis, cū adeptus sis, deponere, esset hominis & astuti & ingrati. Quòd
si licet desinere, si te authore possum, si nulla inertiæ, nulla superbiæ turpitudo, nulla inhu-
manitatis culpa suscipitur, ego verò libenter desino. sin autem fuga laboris desidiam, re-
8 pudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirū hæc
causa est eiusmodi, quam nec industrius, quā nec misericors, nec officiosus deserere possit.
atque huiusce rei coniecturam de tuo ipsius studio Serui facillime ceperis. Nam si tibi ne-
cesse putas etiam aduersariis amicorū tuorum de iure consulentibus respondere, & si tur-
pe existimas te aduocato illum ipsum, quem contra veneris, causa cadere: noli tam esse in-
iustus, vt cum tui fontes vel inimicis tuis pateant, nostros riuulos etiam amicis putes clau
sos esse oportere. Etenim si me tua familiaritas ab hac causa remouisset, & si hoc quidem
Q. Hortensio, M. Crasso clarissimis viris, si item cæteris, à quibus intelligo tuam gratiam
magni æstimari, accidisset: in ea ciuitate Consul designatus defensorē non haberet, in qua
9 nemini vnquam infimo maiores nostri patronum deesse voluerunt. Ego verò Iudices ipse
me existimarem nefarium si amico, crudelem si misero, superbum si Consuli defuissem.
Quare quod dādum est amicitiæ, large dabitur à me, vt tecum agam Serui non secus, ac si
meus esses frater qui mihi est charissimus. isto in loco quod tribuendū est officio, fidei, reli
gioni, id ita moderabor, vt meminerim me cōtra amici studiū pro amici periculo dicere.
Intelligo Iudices treis totius accusationis partes fuisse, & earum vnam in reprehēsione vi-
tæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse versatam. atque
harum trium partiū prima illa, quæ grauissima esse debebat, ita fuit infirma & leuis, vt il-
los lex magis quædam accusatoria, quàm vera maledicendi facultas de vita L. Murenæ di-
cere aliquid coegerit. Obiecta est enim Asia, quæ ab hoc non ad voluptatē & luxuriā expe
10 tita est, sed in militari labore peragrata. qui si adolescēs patre suo imperatore non meruis-
set, aut hostem, aut patris imperium timuisse, aut à parente repudiatus videretur: aut cum
sedere in equis triumphantium prætextati potissimum filii soleāt, huic donis militaribus,
patris triumphum decorare fugiendum fuit, vt rebus communiter gestis penè simul cum
patre triumpharet. Hic verò Iudices & fuit in Asia, & viro fortissimo parenti suo magno
adiumento in periculis, solatio in laboribus, gratulationi in victoria fuit. & si habet Asia su-
spitionem luxuriæ quandam, non Asiam nunquam vidisse, sed in Asia continenter vixisse
laudandum est. Quamobrem non Asiæ nomen obiiciendum Murenæ fuit, ex qua laus fa-
miliæ, memoria generi, honos & gloria nomini constituta est: sed aliquod aut in Asia sus-
ceptum, aut ex Asia deportatum flagitium ac dedecus. meruisse vero stipendia in eo bel-
11 lo, quod tum Populus Ro. non modo maximum, sed etiam solum gerebat, virtutis: patre
imperatore libentissime meruisse, pietatis: finem stipendiorum patris victoriam ac trium-
phum fuisse, felicitatis fuit. maledicto quidē idcirco nihil in hisce rebus loci est, quòd om-
nia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Murenam Cato. maledictū est: si verè obiicitur,
vehementis accusatoris: sin falsò, maledici conuiciatoris. Quare cum ista sis authoritate,

non debes M.Cato arripere maledictum ex triuio,aut ex scurrarum aliquo cõuitio: neque
temere Consulem Populi Ro.saltatorem vocare,sed conspicere quibus præterea vitiis af-
fectum esse necesse sit cũ cui vere istud obiici possit.nemo enim ferè saltat sobrius,nisi for-
te insanit, neque in solitudine, neque in conuiuio moderato atque honesto . intempestiui
conuiuii, amœni loci, multarum delitiarum comes est extrema, saltatio. Tu mihi arripis
hoc,quod necesse est omnium vitiorum esse postremum: relinquis illa,quibus remotis hoc 11
vitium omnino esse non potest.nullum turpe conuiuium,non amor,non comessatio,non
libido,non sumptus ostenditur:& cum ea non reperiantur,quæ voluptatis nomen habent,
quæque vitiosa sunt,in quo ipsam luxuriam reperire non potes, in eo te vmbram luxuriæ
reperturum putas? Nihil igitur in vitam L.Murenæ dici potest?nihil inquã omnino Iudi-
ces. sic à me Cõsul designatus defenditur,vt eius nulla fraus, nulla auaritia, nulla perfidia,
nulla crudelitas,nullum petulans dictum in vita proferatur. Bene habet:iacta sunt funda-
menta defensionis.nondum enim nostris laudibus, quibus vtar postea, sed propè inimico-
rum confessione, virum bonum atque integrum hominem defendimus. quo constituto,
facilior est mihi aditus ad contentionem dignitatis, quæ pars altera fuit accusationis.
Summam video esse in te Serui Sulpici dignitatem generis,integritatis,industriæ, cætero- 13
rúmque ornamentorum omnium. quibus fretum ad Consulatus petitionem aggredi par
est.Paria cognosco esse ista in L.Murena,atque ita paria, vt neque ipse dignitate vinci po-
tuerit,neque te dignitate superarit.Contempsisti L.Murenæ genus:extulisti tuum.quo lo-
co si tibi hoc sumis, nisi qui patricius sit, neminem bono esse genere natum, facis vt rur-
sus plebs in Auentinum seuocanda esse videatur.sinautem sunt amplæ & honestæ familiæ
plebeiæ, & proauus L. Murenæ, & auus Prætores fuerunt: & pater cum amplissime atque
honestissime ex Prætura triumphasset,hoc faciliorẽ huic gradum Consulatus adipiscendi
reliquit,quòd is iã patri debitus, à filio petebatur. Tua vero nobilitas Serui Sulpicii,tam-
etsi summa est, tamen hominibus literatis & historicis est notior , populo verò & suffra-
gatoribus obscurior. pater enim fuit equestri loco,auus nulla illustri laude celebratus. ita- 14
que non ex sermone hominum recenti,sed ex annalium vetustate eruẽda est memoria no-
bilitatis tuæ. Quare ego te semper in nostrum numerũ aggregare soleo, quòd virtute,in-
dustriáque perfecisti,vt cum Equitis Ro.esses filius,summa tamen amplitudine dignus pu
tarere.Nec mihi vnquam minus in Q.Pompeio nouo homine & fortissimo viro virtutis
esse visum est,quàm in homine nobilissimo M.AEmilio.Etenim eiusdem animi atque in-
genii est,posteris suis,quod Pompeius fecit,amplitudinem nominis, quam non acceperit,
tradere:& vt Scaurus,memoriam propè intermortuã generis sui,virtute renouare. Quan-
quam ego iam putabam Iudices,multis viris fortibus,ne ignobilitas generis obiiceretur,
meo labore esse perfectum,qui non modo Curiis,Catonibus, Pompeiis antiquis illis for-
tissimis viris,nouis hominibus,sed his recẽtibus Mariis & Didiis & Celiis comme[illegible]moran- 15
dis iacebant.Cum verò ego tanto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem, [illegible]t aditus
ad Consulatum posthac,sicut apud maiores nostros fuit, non magis nobilitati quàm vir-
tuti pateret: non arbitrabar,cum ex familia vetere & illustri Consul designatus [illegible] ab Equi-
tis Ro.filio Cõsule defenderetur,de generis nouitate accusatores esse dicturos. E[illegible]
hi ipsi accidit vt cum duobus patritiis , altero improbissimo atque audaciss[illegible]no, altero
modestissimo atque optimo viro peterem:superaui tamẽ dignitate Catilina[illegible]gratia Gal-
bam.quòd si id crimen homini nouo esse deberet, profecto mihi neque inim[illegible], neque in-
uidi defuissent . Omittamus igitur de genere dicere, cuius est magna in vtr[illegible]que dignitas:
videamus cætera. Quæsturã vnà petĳt,& sum ego factus prior. non est resp[illegible]ndendum ad
omnia.neque enim quenquam vestrum fugit,cum multi pares dignitate fia[illegible]tvnus autem
primùm solus possit obtinere, non eundem esse ordinem dignitatis & ren[illegible]ciationis pro-
pterea quòd renunciatio gradus habeat, dignitas autem sit persæpe eaden[illegible] omnium. Sed
Quæstura vtriusque propemodum pari momento sortis fuit . habuit hic [illegible] lege Titia pro-
uinciam tacitam & quietam.tu illam,cui cum Quæstores sortiuntur, eti[illegible]m acclamari so-
let,Hostiensem,non tam gratiosam & illustrem, quàm negociosam & [illegible]olestam. cóleda

vtriusque nomen in Quæstura. nullum enim vobis sors campum dedit, in quo excurrere
virtus, cognoscique posset. reliqui temporis spatium in contẽtionem vocatur. ab vtroque
dissimillima ratione tractatum est. Seruius hic nobiscum hanc vrbanã militiam respon
dendi, scribendi, cauendi, plenã solicitudinis ac stomachi secutus est: ius ciuile didicit, mul
tum vigilauit, laborauit, præsto multis fuit, multorum stultitiã perpessus est, arrogantiam
pertulit, difficultatem exorbuit: vixit ad aliorum arbitrium, non ad suum. Magna laus &
grata hominibus, vnum hominem elaborare in ea scientia quæ sit multis profutura. Quid
Murena interea? fortissimo & sapiẽtissimo viro summo imperatori legatus L. Lucullo fuit.
qua in legatione duxit exercitum, signa contulit, manum conseruit, magnas copias ho-
stium fudit: vrbes partim vi, partim obsidione cæpit: Asiam istam refertam & eandem de-
licatam sic obiit, vt in ea neque auaritiæ, neque luxuriæ vestigiũ reliquerit: maximo in bel-
lo sic est versatus, vt hic multas res & magnas sine imperatore gesserit: nullam sine hoc im
perator. Atque hæc, quanquam præsente L. Lucullo loquar, tamen ne ab ipso propter peri
culum nostrum concessam videamur habere licẽtiam fingendi, publicis literis testata sunt
18 omnia, quibus L. Lucullus tantum laudis impertit, quãtum neque ambitiosus imperator,
neque inuidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. Summa in vtroque est ho-
nestas, summa dignitas: quam ego, si mihi per Seruium liceat, pari atque in eadem laude
ponam: sed non licet. agitat rem militarem, insectatur totam hanc legationem, assiduita-
tis & operarum harum quotidianarum putat esse Cõsulatum, Apud exercitum mihi fue-
ris inquit, tot annos forum non attigeris, abfueris tandiu, vt cum longo interuallo vene-
ris, cum iis qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? Primùm ista nostra assiduitas
Serui, nescis quantum interdum afferat hominibus fastidii, quantum satietatis. Mihi qui-
dem vehementer expedit, positam in oculis esse gratiã. sed tamen ego mei satietatem ma-
gno meo labore superaui: & tu idem fortasse: veruntamen vtrique nostrum desiderium ni-
19 hil obfuisset. Sed vt hoc omisso, ad studiorum atque artium contẽtionem reuertamur: qui
potest dubitare, quin ad Consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis rei mili-
taris, quàm iuris ciuilis gloria? Vigilas tu de nocte, vt tuis cõsultoribus respondeas: ille, vt
eò quo intẽdit, mature cum exercitu perueniat. te Gallorum: illum buccinarum cantus ex-
uscitat. tu actionem instituis: ille aciem instruit. tu caues ne tui consultores: ille ne vrbes,
aut castra capiantur. ille tenet & scit vt hostium copiæ: tu vt aquæ pluuiæ arceantur. ille
exercitatus est in propagandis finibus: tu in regendis. ac nimirum (dicẽdum est enim quod
sentio) rei militaris virtus præstat cæteris omnibus. Hæc nomen Populo Ro. hæc huic vr
bi æternam gloriam peperit, hæc orbem terrarũ parere huic imperio coegit. omnes vrba-
næ res, omnia hæc nostra præclara studia, & hæc forensis laus & industria, latent in tutela
20 ac præsidio bellicæ virtutis: simulatque increpuit suspitio tumultus, artes illico nostræ con
ticescunt. Et quoniam mihi videris istam sciẽtiam iuris tãquam filiolam osculari tuam,
non patiar te in tanto errore versari: vt istud nescio quid, quod tantopere didicisti, præcla
rum aliquid esse arbitrere. aliis ego te virtutibus, continentiæ, grauitatis, iustitiæ, fidei, cæ-
teris omnibus, Cõsulatu & omni honore semper dignissimum iudicaui. quod quidem ius
ciuile didicisti: non dicam, operam perdidisti: sed illud dicam, nullam esse in illa disciplina
munitam ad Consulatum viam. Omnes enim artes, quæ nobis Populi Ro. studia conci-
liant, & admirabilem dignitatem & pergratam vtilitatem debent habere. summa digni-
tas est in iis qui militari laude antecellunt: omnia enim quæ sunt in imperio & in statu ci
uitatis, ab iis defendi & firmari putantur. summa etiam vtilitas: siquidem eorum consilio
21 & periculo, cum Repub. tum etiam nostris rebus perfrui possumus. Grauis etiam illa est &
plena dignitatis dicendi facultas, quæ sæpe valuit in consule deligendo: posse consilio at-
que oratione & Senatus, & populi, & eorum qui res iudicant, mẽtes permouere. Quæritur
Consul qui dicendo nonnũquam comprimat Tribunitios furores, qui concitatum popu
lum flectat, qui largitioni resistat. non mirum si ob hanc facultatem homines sæpe etiam
non nobiles Consulatum consecuti sunt: præsertim cum hæc eadem res, plurimas gratias,
firmissimas amicitias, maxima studia pariat. Quorum in isto vestro artificio Sulpiti, nihil

est. Primùm dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res enim sunt paruæ, propè in
singulis literis, atque interpunctionibus verborum occupatæ. Deinde etiã si quid apud ma-
iores nostros fuit in isto iure admirationis, id enunciatis vestris mysteriis totum est con-
temptum & abiectum. Posset agi lege nécne, pauci quondam sciebant. fastos enim vulgo n
non habebant. erant in magna potentia qui consulebantur: à quibus etiam dies tanquam
à Chaldæis petebãtur. Inuentus est Scriba quidam Cn. Flauius, qui cornicum oculos con-
fixerit, & singulis diebus ediscendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis iurecon-
sultis eorum sapientiam compilarit. Itaque irati illi, quòd sunt veriti ne dierũ ratione pro-
mulgata & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam composuerunt vt omni
bus in rebus ipsi interessent. cum hoc fieri bellissime posset, Fundus Sabinus meus est: imo
meus: deinde iudicium noluerũt. Fundus, inquit, qui est in agro, qui Sabinus vocatur. satis
verbose. Cedo, quid postea? Eum ego ex iure meũ esse aio. Quid tum inde? Inde ego te ex iu
re manu consertum voco. Quid huic tam loquaciter litigioso respõderet ille, vnde peteba-
tur, non habebat. trãsit idem iuriscõsultus tibicinis Latini modo, Vnde tu me, inquit, ex iu- m
re manu consertum vocasti, inde ibi ego te reuoco. Prætor interea, ne pulchrum se ac bea-
tum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est
cum cæteris rebus absurdum, tũ vero nullo vsui, Vtrisque superstitibus præsentibus, istam
viam dico. inite viã. Præsto aderat sapiẽs ille, qui inire viam doceret. Redite viam. eodem
duce redibãt. Hæc iam tum apud illos barbatos ridicula credo videbantur, homines cum
recte, atque in loco constitissent, iuberi abire, vt vnde abissent, eodem statim redirẽt. iisdem
ineptiis fucata sunt illa omnia, Quãdo te in iure conspicio. & hæc, Sed ánne tu dicis, cau-
sa vindicaueris? Quæ dum erant occulta, necessario ab eis, qui ea tenebat, petebãtur. post-
ea vero peruulgata atque in manibus iactata & excussa, inanissima prudentiæ reperta sunt 14
fraudis autem & stultitiæ plenissima. nam cum permulta præclare legibus essent constitu-
ta, ea iuriscõsultorum ingeniis pleraque corrupta ac deprauata sunt. Mulieres omnes pro-
pter infirmitatem consilii, maiores in tutorum potestate esse voluerunt. hi inuenerunt ge-
nera tutorum, quæ potestate mulierum continerentur. Sacra interire illi noluerũt. horum
ingenio senes ad coemptiones faciendas interimendorum sacrorum causa reperti sunt. In
omni denique iure ciuili æquitatem reliquerunt, verba ipsa tenuerunt. vt quia in alicuius
libris (exempli causa) id nomen inuenerant, putarunt omnes mulieres quæ coemptionem
facerent, Caias vocari. Iam illud mihi quidem mirum videri solet, tot homines, tam inge-
niosos, per tot annos etiam nũc statuere non potuisse, vtrũ diem tertium an perendinum,
iudicem an arbitrum, rem an litem dici oporteret. Itaque (vt dixi) dignitas in ista scientia x
Consularis nunquam fuit, quæ tota ex rebus fictis, commentitiisque constaret. gratiæ vero
multo etiam minus. quod enim omnibus patet, & æque promptum est mihi & aduersario
meo, id esse gratum nullo pacto potest. Itaque non modo beneficii collocãdi sp[illegible]em, sed e-
tiam illud, quod aliquando fuit, Licet consulere: iam perdidistis. Sapiens existim[illegible]ari nemo
potest in ea prudentia, quæ neque extra Romã vsquam, neque Romæ rebus pr[illegible]olatis quic-
quam valet. peritus ideo haberi nemo potest, quòd in eo quod sciunt omnes, [illegible] nullo modo
possunt inter se discrepare. Difficilis autem res ideo non putatur, quòd & per[illegible]aucis & mi-
nime obscuris literis continetur. Itaque si mihi homini vehementer occupat[illegible] stomachum
moueritis, triduo me iurisconsultum esse profitebor. etenim quæ de scripte[illegible] aguntur, scri-
pta sunt omnia. neque tamen quicquam tam anguste scriptum est, quò e[illegible] non possim,
qua de re agitur, addere. quæ consuluntur autem, minimo periculo respõd[illegible]tur. si id quod
oportet responderis, idem videare respondisse quod Seruius. sin aliter, etia[illegible] controuersum
ius nosse & tractare videare. Quapropter non solum illa gloria militari[illegible] vestris formulis
atque actionibus anteponenda est, verumetiam dicendi consuetudo lon[illegible]e & multum illi
vestræ exercitationi ad honorẽ antecellet. Itaque mihi videntur plerique[illegible]nitio, multo hoc
maluisse: pòst, cum id assequi non potuissent, istuc potissimũ sunt delap[illegible], vt aiunt in Græ-
cis artificibus, eos auletas esse, qui citharoedi fieri non potuerint: sic nõ[illegible]n[illegible]ullos videmus, qui
oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. Magn[illegible]s dicẽdi labor, ma-

gna res, magna dignitas, summa etiã gratia. Etenim à vobis salubritas quædam, ab iis qui dicunt salus ipsa petitur. deinde vestra responsa atque decreta & euertuntur sæpe dicendo, & sine defensione oratoris firma esse non possunt. in qua re si satis profecissem, parcius de eius laude dicerē. nunc nihil de me dico, sed de his qui in dicendo magni sunt, aut fuerūt. Duæ sunt artes quæ possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis: vna imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc enim pacis ornamēta retinētur, ab illo belli pericula repelluntur. cæteræ tamē virtutes ipsæ per se multum valent, iustitia, fides, pudor, temperantia, quibus te Serui excellere omnes intelligunt. sed nunc de studiis ad honorem dispositis, non de insita cuiusque virtute disputo. Omnia ista nobis studia de manibus excutiūtur, simulatque aliquis motus nouus bellicū canere cœpit. Etenim vt ait ingeniosus poeta & author valde bonus, prœliis promulgatis TOLLITVR E MEDIO nō solum ista vestra verbosa simulatio prudentiæ, sed etiã ipsa illa domina rerū SAPIENTIA: VI GERITVR RES: SPERNITVR ORATOR non solum odiosus in dicēdo ac loquax, verumetiã BONVS: HORRIDVS MILES AMATVR. Vestrū vero studiū totum iacet. NON EX IVRE MANV CONSERTVM, SED MAGE FERRO inquit REM REPETVNT. quod si ita est, cedat opinor Sulpiti forū castris, ociū militiæ, stilus gladio, vmbra soli: sit denique in ciuitate ea prima res, propter quã ipsa est ciuitas omniū princeps.

Verū hæc Cato nimiū nos nostris verbis magna facere demonstrat, & oblitos esse, bellum illud omne Mithridaticū cum mulierculis esse gestū. quod ego lōge secus existimo Iudices, déque eo pauca disserã. neque enim causa in hoc cōtinetur. Nã si omnia bella quæ cum Græcis gessimus contemnēda sunt, derideatur de rege Pyrrho triumphus M. Curii, de Philippo T. Flaminii, de AEtolis M. Fuluii, de rege Perse L. Pauli, de Pseudophilippo Q. Metelli, de Corinthiis L. Mummii. sin hæc bella grauissima, victoriǽque eorū bellorum gratissimæ fuerunt, cur Asiaticæ nationes, atque ille à te hostis contemnitur? Atqui ex veterum rerum monimentis, vel maximum bellum Populum Romanum cum Antiocho gessisse video, cuius belli victor L. Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam laudem ille Africa oppressa cognomine ipso præ se ferebat, eandem hic sibi ex Asiæ nomine assumpsit. quo quidem in bello virtus enituit egregia M. Catonis proaui tui. quo ille cum esset, vt ego mihi statuo, talis, qualem te esse video, nūquam cum Scipione esset profectus, si cum mulierculis bellandum arbitraretur. Neque vero cū P. Africano Senatus egisset, vt legatus fratri proficisceretur: cum ipse paulò antè Annibale ex Italia expulso, ex Africa eiecto, Carthagine oppressa, maximis periculis Rempublicam liberauisset, nisi illud graue bellum & vehemēs putaretur. Atqui si diligenter quid Mithridates potuerit, & quid effecerit, & qui vir fuerit, cōsideraris, omnibus regibus, cum quibus Populus Ro. bellum gessit, hūc regem nimirum antepones. quem L. Sylla maximo & fortissimo exercitu cum exacerbasset, pugna non rudis imperator, vt aliud nihil dicam, cum bello inuectum totam in Asiam cum pace dimisit. quem L. Murena pater huiusce vehementissime vigilantissiméque vexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit. Qui rex sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes & copias belli, tãtum ipse opibus, conatúque inualuit, vt se Oceanum cum Ponto, Sertorii copias cum suis coniuncturum putaret. Ad quod bellum duobus Consulibus ita missis, vt alter Mithridatem persequeretur, alter Bithiniã tueretur: alterius res & terra & mari calamitosæ, vehementer & opes regis & nomen auxerūt. L. Luculli vero res tantæ extiterunt, vt neque maius bellum commemorari possit, neque maiore consilio & virtute gestum. Nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorū mœnia constitisset, eámque vrbem sibi Mithridates Asiæ ianuã fore putauisset, qua effracta & reuulsa tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo hæc sunt omnia, vt vrbs fidelissimorum sociorum defenderetur, vt omnes copiæ regis diuturnitate obsidionis cōsumerētur. Quid illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostiū classis Italiã spe atque animis inflata peteret, mediocri certamine, & parua dimicatione commissam arbitraris? Mitto prælia, prætereo oppugnationes oppidorū: expulsus regno tandē aliquando, tantum tamen consilio atque authoritate valuit, vt se rege Armeniorum adiūcto no-

uis opibus copiísque renouarit. Ac si mihi nũc de rebus gestis esset nostri exercitus, impera torísque dicẽdum, plurima & maxima prælia cõmemorare possem, sed nõ id agimus. Hoc dico: si bellum hoc, si hic hostis, si ille rex contemnendus fuisset, neque tanta cura Senatus & Populus Ro. suscipiẽdum putasset: neque tot annos gessisset, neque tãta gloria L. Luculli, neque verò eius belli conficiendi curam tanto studio Populus Ro. ad Cn. Pompeiũ detulisset: cuius ex omnibus pugnis, quæ sunt innumerabiles, vel acerrima mihi videtur illa, quæ cum rege commissa est, & summa contẽtione pugnata. Qua ex pugna cum se ille eripuisset, & Bosphorum confugisset, quò exercitus adire non posset, etiam in extrema fortu 33
na & fuga nomen tamen retinuit regiũ. Itaque ipse Pompeius regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus, hoste pulso, tamen tantum in vnius anima posuit, vt cum ille omnia quæ tenuerat, adierat, sperarat, victoria possideret: tamen non antè quàm illum vita expulit, bellum confectum iudicarit. Hũc tu hostem Cato contemnis, quocum per tot annos, tot præliis, tot imperatores bella gesserunt, cuius expulsi & eiecti vita tanti æstimata est, vt morte eius nunciata, tum denique bellum confectum arbitraretur? Hoc igitur in bello L. Murenam Legatum fortissimi animi, summi consilii, maximi laboris cognitũ esse defendimus: & hanc eius operam non minus ad Consulatum adipiscendum, quàm hãc nostram forensem industriam dignitatis habuisse. At enim in Præturæ petitione prior renũciatus
est Seruius. Pergitísne vos tanquam ex syngrapha agere cum populo, vt quem locum se- 34
mel honoris cuipiam dederit, eundem reliquis honoribus debeat? Quod enim fretũ, quem Euripum, tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuũ, quantas perturbationes & quantos æstus habet ratio comitiorum? Dies intermissus vnus, aut nox interposita sæpe perturbat omnia, & totam opinionem parua nonnunquam cõmutat aura rumoris. Sæpe etiã sine vlla aperta causa fit aliud atque existimamus, vt nonnunquã ita factum esse etiã populus admiretur, quasi vero non ipse fecerit. nihil est incertius vulgo, nihil obscurius voluntate hominum, nihil fallacius ratione tota comitiorũ. Quis L. Philippũ summo ingenio, opera, gratia, nobilitate, à M. Herẽnio superari posse arbitratus est? quis Q. Ca-
tulum humanitate, sapientia, integritate antecellentem, à Cn. Manlio? quis M. Scaurũ ho- 35
minem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum Senatorem à Q. Maximo? non modo horum nihil ita fore putatum est, sed ne cum esset factum quidem, quare ita factum esset, intelligi potuit. Nam vt tẽpestates sæpe certo aliquo cœli signo commouẽtur, sæpe improuiso nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa excitantur: sic in hac comitiorũ tempestate populari sæpe intelligas, quo signo commota sit: sæpe ita obscura est, vt casu excitata esse videatur. Sed tamẽ si est reddẽda ratio, duæ res vehemẽter in Prætura desideratæ sunt, quæ ambæ in Consulatu tum Murenæ profuerunt. vna, expectatio muneris, quæ & rumore nonnullo, & studiis sermonibúsque competitorum creuerat. altera, quòd ii, quos in prouincia ac legatione omnis & liberalitatis & virtutis suæ testeis habuerat, nondum [illegible] decesserant. horum vtrunque ei fortuna ad Consulatus petitionem reseruauit. Nam & [illegible]. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat, idem comes L. Murenæ præsto fuit, & munus amplissimum quod petitio Præturæ desiderabat, Prætura restituit. Num tibi hæc [illegible] parua vi[illegible] dentur adiumenta & subsidia Consulatus? voluntas militum, quæ cum per se va[illegible] ex multitudine, tum apud suos gratia. tum vero in Consule declarando multũ etiam a[illegible] sum Populũ Ro. authoritatis habet suffragatio militaris. imperatores enim co[illegible] sularibus, nõ verborũ interpretes deligũtur. Quare grauis est illa oratio, Me s[illegible] uit, Me præda donauit, Hoc duce castra cæpimus, signa cõtulimus, Nũquam [illegible] liti laboris imposuit, quàm sibi sumpsit, Ipse cum fortis, tum etiam felix. H[illegible] esse ad famam hominum ac voluntatem? etenim si tãta illis comitiis religi[illegible] semper omen valuerit prærogatiuũ: quid mirum est, in hoc felicitatis famã [illegible] valuisse? Sed si hæc leuiora ducis quæ sunt grauissima, & hanc vrbanã suff[illegible] tari anteponis, noli ludorum huius elegantiam & scenæ magnificentiam v[illegible] re, quæ huic admodum profuerunt. Nam quid ego dicam populum, ac v[illegible] rum ludis magnopere delectari? minus est mirandum, quanquam huic [illegible]

sunt enim populi ac multitudinis comitia. Quare si populo ludorum magnificentia voluptati est, non est mirādum eam L.Murenæ apud populū profuisse. sed si nosmetipsi, qui & ab delectatione omni negocio impedimur, & in ipsa occupatione delectationes alias multas habere possumus, ludis tamen oblectamur & ducimur, quid tu admirere de multitudine indocta? L.Otho vir fortis, meus necessarius, Equestri ordini restituit non solum dignitatem, sed etiā voluptatē. Itaque lex hæc, quæ ad ludos pertinet, est omniū gratissima, quòd honestissimo ordini cū splendore, fructus quoque iucūditatis est restitutus. Quare delectāt homines, mihi crede, ludi, etiā illos qui dissimulant, non solum eos qui fatentur, quod ego in mea petitione sensi. nam nos quoque habuimus scenā competitricem. Quòd si ego qui trinos ludos AEdilis feceram, tamen Antonii ludis commouebar, tibi qui casu nullos feceras, nihil huius istam ipsam quam irrides, argēteam scenam aduersatam putas? Sed hæc sanè sint paria omnia, sit par forensis opera militari, sit par militari suffragatio vrbana, sit idem magnificētissimos & nullos vnquā fecisse ludos. quid? in ipsa Prætura nihilne existimas inter tuam & istius sortem interfuisse? huius sors ea fuit, quam omnes tui necessarii tibi optabamus, iuris dicundi, in qua gloriam conciliat magnitudo negocii, gratiam æquitatis largitio: qua in sorte sapiēs Prætor, qualis hic fuit, offensionem vitat æquabilitate decernendi, beneuolentiam adiungit lenitate audiendi. Egregia & ad Consulatū apta prouincia, in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremū ludorum voluptate concluditur. Quid tua sors? tristis, atrox, quæstio peculatus, ex altera parte lachrymarū & squalloris, ex altera plena cathenarū atque indicū: cogendi Iudices, inuiti retinendi contra voluntatem: scriba damnatus, ordo totus alienus, Syllana gratificatio reprehensa, multi viri fortes & propè pars ciuitatis offensa est, lites seuere æstimatæ. cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit. Postremò tu in prouinciam ire noluisti. non possum id in te reprehendere, quod in me ipso & Prætor & Cōsul probaui. sed tamen L.Murenæ prouincia multas bonas gratias cū optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectū in Vmbria: dedit ei facultatem Respublica liberalitatis, qua vsus, multas sibi tribus, quæ municipiis Vmbriæ conficiuntur, adiunxit. Ipse autē in Gallia, vt nostri homines desperatas iam pecunias exigerēt, æquitate, diligētiáque perfecit. Tu interea Romæ scilicet amicis præsto fuisti: fateor. sed tamen illud cogita, nonnullorū amicorū studia minui solere in eos, à quibus prouincias contemni intelligant. Et quoniam ostendi Iudices, parem dignitatem ad Consulatus petitionem, disparem fortunam prouincialium negociorum in Murena atque in Sulpitio fuisse: dicam iam apertius in quo meus necessarius fuerit inferior Seruius, & ea dicam vobis audientibus amisso iam tempore, quæ ipsi soli re integra sæpe dixi. Petere Consulatum nescire te Serui persæpe dixi. & in his rebus ipsis, quas te magno & forti animo & agere & dicere videbam, tibi solitus sum dicere, magis te fortem Senatorem mihi videri, quàm sapientem cādidatum. primùm accusandi terrores & minæ, quibus tu quotidie vti solebas, sunt fortis viri: sed & populi opinionem à spe adipiscendi auertunt, & amicorum studia debilitant. Nescio quo pacto semper hoc fit: neque in vno aut altero animaduersum est, sed iam in pluribus: simulatque candidatus accusationem meditari visus est, vt honorem desperasse videatur. Quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? imò vehementer placet. sed aliud tempus est petendi, aliud persequendi. Petitorem ego, præsertim Consulatus, magna spe, magno animo, magnis copiis, & in forum & in cāpum deduci volo. Non placet mihi inquisitio candidati prænuncia repulsæ: non testium potius, quàm suffragatorum cōparatio: non minæ magis, quàm blanditiæ: nō declamatio potius, quàm salutatio: præsertim cū iam hoc nouo more omnes ferè domos omniū concursent, & ex vultu candidatorum coniecturam faciant quantum quisque animi & facultatis habere videatur. Videsne tu illum tristē, demissum? iacet, diffidit, abiecit hastas: serpit hic rumor, Scis tu illum accusationem cogitare, inquirere in cōpetitores, testes quærere: alium faciam, quoniam sibi hic ipse desperat. Eiusmodi candidatorum amici intimi debilitantur, studia deponunt, aut testatam rem abiiciunt, aut suam operam & gratiam iudicio & accusationi reseruant. Accedit eodem, vt etiam ipse candidatus totum animum atque omnem curam, operam,

diligentiámque suam in petitione non possit ponere. adiungitur enim accusationis cogi-
tatio, non parua res, sed nimirum omnium maxima. Magnum est enim te comparare ea,
quibus possis hominē è ciuitate, præsertim non inopē, neque infirmū exturbare, qui & per
se, & per suos, & verò etiā per alienos defendatur. omnes enim ad pericula propulsanda cō
currimus: & qui non aperte inimici sumus, etiā alienissimis in capitis periculis amicissimo-
rum officia & studia præstamus. Quare ego expertus & petēdi & defendendi & accusandi
molestiam, sic intellexi in petendo studium esse acerrimum, in defendendo officium, in ac-
cusando laborem. Itaque sic statuo, fieri nullo modo posse, vt idem accusationem & peti-
tionem Consulatus diligēter adornet atque instruat. vnum sustinere pauci possunt, vtrun-
que nemo. Tu cū te de curriculo petitionis deflexisses, animúmque ad accusandum trastu-
lisses, existimasti te vtrique negocio satisfacere posse. vehemēter errasti. Quis enim dies fuit
posteaquam in istam accusandi denunciationem ingressus es, quem tu non totum in ista 44
ratione consumpseris? Legem ambitus flagitasti, quæ tibi non deerat. erat enim seuerissime
scripta Calphurnia. gestus est mos & volūtati & dignitati tuæ. Sed tota illa lex accusatio-
nem tuam, si haberes nocentem reum, fortasse armasset: petitioni verò refragata est. pœna
grauior in plebem tua voce efflagitata est. commoti animi tenuiorum, exiliū in nostrum
ordinem. concessit Senatus postulationi tuæ: sed non libenter duriorem fortunæ commu-
ni conditionem te authore constituit. morbi excusationi pœna addita est. voluntas offensa
multorum, quibus aut contra valetudinis commodum laborādum est, aut incōmodo mor
bi etiam cæteri vitæ fructus relinquendi. Quid ergo? hæc quis tulit? is qui authoritati Sena
tus, voluntati tuæ paruit. denique is tulit, cui minime proderant. Illa quæ mea summa vo-
luntate Senatus frequēs repudiauit, mediocriter aduersata tibi esse existimas? confusionem 45
suffragiorum flagitasti, prorogationem legis Maniliæ, æquationem gratiæ, dignitatis, suf-
fragiorum. Grauiter homines honesti atque in suis ciuitatibus, & municipiis gratiosi tule-
runt, à tali viro esse pugnatum, vt omnes & dignitatis, & gratiæ gradus tollerentur. Idem
edititios Iudices esse voluisti, vt odia occulta ciuium, quæ tacitis nunc discordiis continen
tur, in fortunas optimi cuiusque erumperent. hæc omnia tibi accusandi viam muniebant,
adipiscendi obsepiebant. atque ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuæ, non tacente
me maxima. de qua ab homine ingeniosissimo & copiosissimo Hortēsio multa grauissime
dicta sunt. quo etiam mihi durior locus est dicendi datus: vt cum ante me & ille dixisset,
& vir summa dignitate & diligentia & facultate dicendi M. Crassus, ego in extremo non
partem aliquam agerem causæ, sed de tota re dicerē quod mihi videretur. Itaque in iisdem 46
rebus ferè versor, & quod possum Iudices, occurro vestræ sapiētiæ. Sed tamen Serui, quam
te securim putas iniecisse petitioni tuæ, cum tu Populum Romanū in eum metū adduxisti
vt pertimesceret ne Consul Catilina fieret, dum tu accusationem comparares, deposita at-
que abiecta petitione? Etenim te inquirere videbant tristem ipsum, mœstos amicos, obser-
uationes, testificationes, seductiones testium, secessionem subscriptorum animaduerte-
bant: quibus rebus certe ipsi candidatorum vultus obscuriores videri solent. Catilin[illegible]m in-
terea alacrem atque lætum, stipatum choro iuuentutis, vallatum indicibus atque [illegible]icariis,
inflatum cum spe militum: tum Collegæ mei, quemadmodum dicebat ipse, prom[illegible]ssis cir-
cunfluente colonorum Arretinorum & Fesulanorum exercitu: quam turbam d[illegible]ssimilli-
mo ex genere distinguebant homines percussi Syllani temporis calamitate. V[illegible]ltus erat 47
ipsius plenus furoris, oculi sceleris, sermo arrogantiæ: sic vt ei iam exploratus & [illegible]omi con
ditus Consulatus videretur. Murenam contemnebat: Sulpitium accusatorem [illegible]suum nu-
merabat, non competitorem: ei vim denūciabat, Reipublicæ minabatur. quibu[illegible] rebus qui
timor bonis omnibus iniectus sit, quantáque desperatio Reipublicæ, si ille factu[illegible]s esset, no-
lite à me commoneri velle: vosmetipsi vobiscum recordamini. Meministis [illegible]im cum il-
lius nefarii gladiatoris voces percrebuissent, quas habuisse in concione dom[illegible]tica diceba-
tur, cum miserorum fidelem defensorem negasset inueniri posse, nisi eum q[illegible] ipse miser es
set, integrorum & fortunatorū promissis, saucios & miseros credere non o[illegible]rtere. Quare
qui consumpta replere, erepta recuperare vellent, spectarent quid ipse deb[illegible]et, quid pos-

48 sideret, quid auderet: minime timidum, & valde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux & signifer calamitosorum. Tum igitur his rebus auditis meministis heri Senatusconsultum referente me, ne postero die comitia haberentur, vt de his rebus in Senatu agere possemus. Itaque postridie frequēti Senatu Catilinam excitaui, atque eum de his rebus iussi, siquid vellet, quæ ad me allatæ essent, dicere. Atque ille vt semper fuit apertissimus, non se purgauit, sed indicauit atque induit. tum enim dixit, duo corpora esse Reipublicæ: vnum debile infirmo capite, alterum firmum sine capite. huic cum ita de se meritum esset, caput se viuo non defuturum. Congemuit Senatus frequens, neque tamen satis seuere pro rei indignitate decreuit. nam partim ideo fortes in decernendo non erant, quia nihil timebant: partim quia timebant. Tum erupit è Senatu triumphans gaudio, quem omnino viuum illinc exire non oportuerat: præsertim cum idem ille in eodem ordine paucis
49 diebus antè Catoni fortissimo viro iudicium minitanti ac denunciāti respondisset, siquod esset in suas fortunas incēdium excitatum, id se nō aqua, sed ruina restincturum. His tum rebus commotus, & quòd homines iam tum coniuratos cum gladiis in campum deduci à Catilina sciebam, descēdi in campum cum firmissimo præsidio fortissimorum virorum, & cum illa lata, insigníque lorica, non quæ me tegeret. etenim sciebam Catilinam non latus aut ventrem, sed caput & collum solere petere. verum vt omnes boni animaduerterent, & cum in metu & periculo Consulem viderent, id quod est factum, ad opem præsidiumque meum concurrerent. Itaque cum te Serui remissiorem in petendo putarent, Catilinam & spe & cupiditate inflammatum viderent, omnes qui illam ab Repub. pestem depellere cupiebant, ad Murenam se statim contulerunt. Magna est autem comitiis Consu-
50 laribus repentina voluntatum inclinatio, præsertim cum incubuit ad virum bonū & multis aliis adiumētis petitionis ornatū. qui cum honestissimo patre, atque maioribus, modestissima adolescentia, clarissima legatione, Prætura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petisset diligenter: & ita petisset, vt neque minanti cederet, neque cuiquam minaretur: huic mirandum est, magno adiumento Catilinæ subitam spem Consulatus adipiscendi fuisse. Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, perpurgatus ab iis, qui ante me dixerunt: à me quoniam ita Murena voluit, retractandus. quo in loco Posthumio familiari meo ornatissimo viro de diuisorum indiciis, & de deprehensis pecuniis: adolescenti ingenioso & bono, Seruio Sulpitio, de Equitum Centuriis: M. Catoni homini in omni virtute excellenti de ipsius accusatione, de Senatuscōsulto, de Republica respondebo. sed pauca quæ meum animum repente mouerunt, prius de L. Murenæ
51 fortuna conquerar. Nam cū sæpe antea Iudices, & ex aliorū miseriis, & ex meis curis, laboribúsque quotidianis, fortunatos eos homines iudicarē, qui remoti à studiis ambitionis ocium ac tranquillitatem vitæ secuti sunt: tum vero in his L. Murenæ tantis, támque improuisis periculis ita sum animo affectus, vt non queam satis, neque communem omnium nostrum conditionem, neque huius euentum fortunámque miserari. qui primùm dum ex honoribus continuis familiæ maiorúmque suorū vnum ascēdere gradum dignitatis conatus est, venit in periculum, ne & ea quæ relicta, & hæc quæ ab ipso parta sunt, amittat. deinde propter studiū nouæ laudis etiā in veteris fortunæ discrimen adducitur. Quæ cum sunt grauia Iudices, tum illud acerbissimum est, quod habet eos accusatores, non qui odio inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent. nam vt
52 omittam Seruium Sulpitium, quem intelligo non iniuria L. Murenæ, sed honoris contentione permotum: accusat paternus amicus Cn. Posthumius vetus, vt ait ipse, vicinus ac necessarius, qui necessitudinis causas complureis protulit, simultatis nullam commemorare potuit: accusat Seruius Sulpitius sodalis filii, cuius ingenio paterni omnes necessarii munitiores esse debebant: accusat M. Cato, qui quanquam à Murena nulla re vnquam alienus fuit, tamen ea conditione nobis erat in hac ciuitate natus, vt eius opes & ingenium præsidio multis etiā alienissimis, vix cuiquam inimicus esse deberet. Respondebo igitur Posthumio primùm, qui nescio quo pacto mihi videtur Prætorius candidatus in Consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurrere. Cuius competitores si ni-

hil deliquerunt, dignitati eorum concessit, cum petere destitit. sin autem eorũ aliquis largitus est, expetendus amicus est qui alienam potius iniuriam, quàm suam persequatur. 8

Ea omnia, quæ & Posthumio & Ser. Sulpitio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem, quod est firmamentum ac robur totius accusationis, qui tamen ita grauis est accusator & vehemens, vt multo magis eius authoritatem quàm criminationem pertimescam. In quo ego accusatore Iudices, primùm illud deprecabor, nequid L. Murenæ dignitas illius, nequid expectatio Tribunatus, nequid totius vitæ splendor & grauitas noceat: denique ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est, vt multis prodesse posset. Bis Consul fuerat P. Africanus: & duos terrores huius imperii Carthaginem, Numãtiámque deleuerat, cum accusauit L. Cottam. Erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, authoritas tanta, quanta in ipso imperio Populi Romani quod illius opera tenebatur. Sæpe hoc maiores natu dicere audiui, hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuisse. noluerunt sapientissimi homines, qui 54
tum rem illam iudicabant, ita quẽquam cadere in iudicio, vt nimiis aduersarii viribus abiectus videretur. Quid Sergium Galbam (nam traditum memoriæ est) nónne proauo tuo fortissimo atque florẽtissimo viro, M. Catoni incumbenti ad eius perniciem Populus Ro. eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorũ opibus & populus vniuersus, & sapientes ac multum in posterũ prospicientes Iudices restiterunt. Nolo accusator in iudicium potentiam afferat, non vim maiorem aliquam, non authoritatem excellentem, non nimiam gratiam. valeant hæc omnia ad salutem innocentium, ad opem impotentum, ad auxilium calamitosorum: in periculo vero & in pernicie ciuium repudientur. Nam siquis hoc forte dicet, Catonem descensurum ad accusandum non fuisse, nisi prius de causa iudicasset: iniquam legem Iudices & miseram conditionem instituet periculis hominum, si exi 55
stimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo præiudicio valere oportere. Ego tuum consilium Cato propter singulare animi mei de tua virtute iudicium, vituperare non audeo, nõnulla in re forsitã conformare & leuiter emẽdare possim. Non multa peccas, inquit ille fortissimo viro senior magister: sed si peccas te regere possum. At ego te verissime dixerim, peccare nihil: neque vlla in re te esse huiusmodi, vt corrigendus potius, quàm leuiter inflectendus esse videare. finxit enim te ipsa natura ad honestatem, grauitatem, temperantiam, magnitudinem animi, iustitiam, ad omnes denique virtutes magnum hominem & excelsum. accessit his tot, doctrina nõ moderata nec mitis, sed vt mihi videtur, paulò asperior & durior, quàm aut veritas aut natura patiatur. Et quoniam non est nobis hæc oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuentu agrestium, audacius paulò de studiis humanitatis, quæ & mihi & vobis nota & iudicãda sunt, disputab[o]. In M. 56
Catone Iudices, hæc bona, quæ videmus diuina & egregia, ipsius scitote esse pro*pria. quæ*
nõnunquã requitimus, ea sunt omnia nõ à natura, sed à magistro. fuit enim qui[d]... summo
ingenio vir, Zeno: cuius inuentorũ æmuli, Stoici nominãtur. huius sentẽtiæ sun[t] ... & præce-
pta, eiusmodi: Sapientẽ gratia nunquã moueri, nunquã cuiusquã delicto ignos[cer]e. Nemi-
nẽ misericordem esse, nisi stultũ & leuem. Viri nõ esse, neque exorari, neque pla[cari]. Solos sa-
pientes esse, si distortissimi sint, formosos: si mendicissimi, diuites: si seruitutem seruiant, re-
ges. nos autẽ qui sapientes non sumus, fugitiuos, exules, hosteis, insanos deni[que] ... esse dicũt.
Omnia peccata esse paria, omne delictũ scelus esse nefariũ: nec minus delin[quere] ... vere eum, qui
gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quàm eum qui patrem suffocau[e]rit. Sapientem
nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, sententiam mutare nun[quam] ... haec homo
ingeniosissimus M. Cato authoribus eruditissimis inductus arripuit, neque disputãdi causa
vt magna pars, sed ita viuẽdi. Petunt aliquid Publicani. caue quicquam h[abeat] momenti
gratia. Supplices aliqui veniunt miseri & calamitosi. sceleratus & nefari[u]s fueris, si quic-
quam misericordia adductus feceris. Fatetur aliquis se peccasse, & eius [de]licti veniam pe-

tit.nefariũ est facinus ignoscere. At leue delictũ est.omnia peccata sunt paria.dixisti quippe,iam fixum & statutũ est.Non re ductus es,sed opinione.sapiens nihil opinatur. Errasti aliqua in re, male dici putat. hac ex disciplina nobis illa sunt,Dixi in Senatu,me nomen Consularis candidati delaturum.iratus dixisti.Nũquam inquit,sapiens irascitur.At temporis causa. improbi,inquit hominis est mẽdacio fallere.mutare sententiam,turpe est:exorari,scelus:misereri,flagitium.Nostri autem illi(fatebor enim Cato,me quoque in adolescentia diffisum ingenio meo quæsisse adiumenta doctrinæ)nostri inquam illi à Platone & Aristotele moderati homines & tẽperati,aiunt apud sapientem valere aliquando gratiam:viri boni esse,misereri: distincta genera esse delictorum & dispares pœnas: esse apud hominem constantem ignoscendi locum:ipsum sapientem sæpe aliquid opinari quod nesciat,irasci nonnunquam,exorari eundem & placari: quod dixerit, interdum si ita rectius sit mutare, de sententia decedere aliquãdo:omnes virtutes mediocritate quadam esse moderatas. Hos ad magistros siqua te fortuna Cato cum ista natura detulisset, non tu quidem vir melior esses, nec fortior,nec temperantior,nec iustior (neque enim esse potes) sed paulo ad lenitatem propensior. non accusares nullis adductus inimicitiis, nulla lacessitus iniuria, pudentissimum hominem, summa dignitate atque honestate præditum: putares, cum in eiusdem anni custodia, te atque L. Murenam fortuna posuisset, aliquo te cum hoc Reipublicæ vinculo esse coniũctum.quod atrociter in Senatu dixisti,aut non dixisses,aut seposuisses, aut mitiorem in partem interpretarere. Ac te ipsum (quantum ego opinione auguror) nunc & animi quodam impetu concitatũ,& vi naturæ atque ingenii elatum,& recentibus præceptorum studiis flagrãtem,iam vsus flectet,dies leniet,ætas mitigabit. Etenim isti ipsi mihi videntur vestri præceptores, & virtutis magistri fines officiorũ paulò longius,quàm natura vellet,protulisse: vt cum ad vltimum animo contendissemus, ibi tamen vbi oporteret cõsisteremus.Nihil ignoueris. imò aliquid,nõ omnia.Nihil gratiæ causa feceris.imò resistito gratiæ,cum officium & fides postulabit.Misericordia cõmotus ne sis etiam in dissoluenda seueritate.sed tamen est laus aliqua humanitatis. In sententia permaneto.enimuero nisi sententia alia vicerit melior. Huiuscemodi Scipio ille fuit, quem non pœnitebat facere idem quod tu:habere eruditissimum hominem & penè diuinum domi,cuius oratione & præceptis quanquam erant eadem ista quæ te delectãt,tamen asperior non est factus, sed(vt accepi à senibus)lenissimus.Quis vero C.Lælio comior? quis iucundior eodem ex studio isto?quis illo grauior,sapientior?Possum de L.Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadem. sed te domum iam deducam tuam. Quẽquámne existimas Catone proauo tuo commodiorem,comiorem, moderatiorem fuisse, ad omnem rationem humanitatis? de cuius præstanti virtute cum vere grauiterque diceres, domesticũ te habere dixisti exemplum ad imitãdum.Est illud quidem exemplum tibi propositum domi,sed tamen naturæ similitudo illius, ad te magis qui ab illo ortus es,quàm ad vnumquenque nostrũ peruenire potuit: ad imitãdum vero tam mihi propositũ exemplum illud est, quàm tibi. sed si illius comitatem & facilitatem tuæ grauitati, seueritatique asperseris, non ista quidem erũt meliora quæ nunc sunt optima,sed certe condita iucundius.Quare vt ad id quod institui reuertar, tollatur mihi è causa nomen Catonis:remoue ac prætermitte authoritatẽ,quæ in iudiciis aut nihil valere,aut ad salutem debet valere: congredere mecum criminibus ipsis. quid accusas Cato?quid affers in iudiciũ?quid arguis?Ambitum accusas.non defendo. Me reprehendis,quòd idem defendam quod lege punierim. puniui ambitum,non innocentiam:ambitum vero ipsum vel tecum accusabo,si voles.Dixisti Senatusconsultum me referente esse factum, si mercede corrupti obuiam candidatis issent,si conducti sectarentur,si gladiatoribus vulgo locus tributus,& item prandia si vulgo essent data,contra legem Calphurniam factum videri.ergo ita Senatus iudicat contra legem facta hæc videri,si facta sint:decernit quod nihil opus est,dum cãdidatis morem gerit.nam factum sit néene, vehemẽter quæritur.si factũ sit,quin cõtra legem sit, dubitare nemo potest. Est igitur ridiculũ,quod est dubium,id relinquere incertũ:quod nemini dubiũ potest esse,id iudicare. Atque id decernitur omnibus postulantibus candidatis, vt ex S.C.neque cuius intersit, neque contra quem sit,

intelligi possit. Quare doce à L. Murena illa esse commissa: tum egomet tibi cōtra legem commissa esse concedam. Multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, Consulatum petenti. Solet fieri. eccui autem non proditur reuertēti? quæ fuit ista multitudo? Primùm si tibi istam rationem non possim reddere, quid habet admirationis tali viro aduenienti, candidato Consulari obuiam prodisse multos? quod nisi esset factum, magis mirandum vide- 63
retur. Quid si etiam illud addam quod à consuetudine non abhorret, rogatos esse multos? num aut criminosum sit aut mirādum, qua in ciuitate rogati infimorum hominum filios propè de nocte ex vltima sæpe vrbe deductum venire soleamus, in ea nō esse grauatos homines prodire hora tertia in campum Martiū, præsertim talis viri nomine rogatos? Quid si omnes societates venerunt? quarum ex numero multi hîc sedent Iudices. Quid si multi homines nostri ordinis, honestissimi? quid si illa officiosissima, quæ neminem patitur non honeste in vrbem introire, tota natio cādidatorum? si denique ipse accusator noster Posthumius obuiā cum bene magna caterua sua venit: quid habet ista multitudo admirationis? Omitto clientes, vicinos, tribules, exercitum totum Luculli, qui ad triumphum per eos dies venerat. Hoc dico: frequētiam in isto officio gratuitam non modo dignitati vllius vn- 64
quam, sed ne voluntati quidem defuisse. At sectabātur multi. Doce mercede: cōcedam esse crimen. hoc quidem remoto, quid reprehendis? Quid opus est inquit, sectatoribus? A me tu id quæris, quid opus sit eo, quo semper vsi sumus? Homines tenues vnū habēt in nostrum ordinem aut promerendi, aut proferendi beneficii locum, hanc in nostris petitionibus operam atque assectationē. neque enim fieri potest, neque postulandum est à nobis, aut ab Equitibus Ro. vt suos necessarios candidatos sectentur totos dies: à quibus si domus nostra celebratur, si interdum ad forum deducimur, si vno basilicæ spatio honestamur, diligenter obseruari videmur & coli. Tenuiorum & amicorum non occupatorum est ista assiduitas: quorum copia bonis & beneficis deesse non solet. Noli igitur eripere hunc inferiori generi hominum fructum officii Cato: sine eos, qui omnia à nobis sperant, habere ipsos quo- 65
que aliquid quod nobis tribuere possint. Si nihil erit præter ipsorum suffragium, tenue est: si vt suffragātur, nihil valent gratia: ipsi denique vt solent loqui, non dicere pro nobis, non spondere, non vocare domum suam possunt. atque hæc à nobis petunt omnia, neque vlla re alia, quæ à nobis consequuntur, nisi opera sua cōpensari putant posse. Itaque & legi Fabiæ, quæ est de numero sectatorum: & S.C. quod est L. Cæsare Consule factum, restiterunt. nulla est enim pœna, quæ possit obseruantiam tenuiorum ab hoc vetere instituto officiorum excludere. At spectacula sunt tributim data, & ad prādium vulgo vocati. Etsi hoc factum à Murena omnino Iudices non est, ab eius amicis autem more & modo factum est: tamen admonitus re ipsa, recordor quantum hæ quæstiones in Senatu habitæ punctorum nobis Serui detraxerint. Quod enim tēpus fuit, aut nostra, aut patrum nostrorum memo- 66
ria, quo hæc siue ambitio est, siue liberalitas, nō fuerit: vt locus & in Circo, & in foro daretur amicis & tribulibus? hæc homines tenuiores primùm ne dum qui ea suis tribulibus vetere instituto assequebantur.

Desunt nonnulla.

Præfectum fabrûm semel locum tribulibus suis dedisse, quid statuent in viro [illegible] primarios,
qui in Circo totas tabernas tribulium causa compararūt? Hæc omnia sectat [illegible] um, specta-
culorum, prādiorum, item crimina à multitudine in tuam nimiā diligentia [illegible] Serui conie
cta sunt, in quibus tamē Murena ab Senatus authoritate defenditur. Quid [illegible] im Senatus
num obuiā prodire crimen putat? non: sed mercede. cōuince. num sectari m [illegible] ltos non sed
conductos. doce. num locum ad spectandum dare, aut ad prandium inuita [illegible] e minime sed
vulgo, passim. quid est vulgo? vniuersos. Non igitur si L. Nacta summo loc [illegible] adolesces, qui
& quo animo iam sit, & qualis vir futurus sit, videmus, in equitum Centur [illegible] s volunt esse, &
ad hoc officium necessitudinis, & ad reliquum tempus gratiosus, id erit ei [illegible] vitrico fraudi,
aut crimini. Nec si virgo Vestalis huius propinqua & necessaria, locum [illegible] suum gladiato-

rium concessit huic, non & illa pie fecit, & hic à culpa est remotus. omnia hæc sunt officia necessariorum, commoda tenuiorum, munia candidatorum. At enim agit mecum austere, & Stoice Cato. negat verum esse allici beneuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magistratibus mandandis corrumpi voluptatibus oportere. ergo ad cœnam petitionis causa si quis vocat, condemnetur. Quippe, inquit, tu mihi summum imperium, summā authoritatem, tu gubernacula Reipub. petas fouendis hominum sensibus, & deliniendis animis, & adhibēdis voluptatibus? Vtrum lenocinium, inquit, à grege delicatæ iuuentutis, an orbis terrarum imperium à Populo Romano petebas? Horribilis oratio: sed eam vsus, vita, mores, ciuitas ipsa respuit. neque tamen Lacedæmonii authores istius vitæ atque orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt: neque verò Cretes, quorum nemo gustauit vnquam cubans, melius quàm Romani homines, qui tempora voluptatis, laborísque dispertiunt, Respub. suas retinuerunt. quorum alteri vno aduentu nostri exercitus deleti sunt: alteri nostri imperii præsidio disciplinam suam, legésque conseruant. Quare noli Cato maiorum instituta, quæ res ipsa publica, quæ diuturnitas imperii comprobat, nimium seuera oratione reprehēdere. Fuit eodem ex studio vir eruditus apud patres nostros, & honestus homo, & nobilis, Q. Tubero. is, cum epulum Q. Maximus Africani patrui sui nomine Populo Rom. daret, rogatus est à Maximo vt triclinium sterneret, cum esset Tubero eiusdem Africani sororis filius. atque ille homo eruditissimus ac Stoicus, strauit pelliculis hœdinis lectulos punicanos, & exposuit vasa Samia. quasi vero esset Diogenes Cynicus mortuus, & non diuini hominis Africani mors honestaretur: quem cum supremo eius die Maximus laudaret, gratias egit diis immortalibus, quòd ille vir in hac Repu. potissimum natus esset. necesse enim fuisse ibi esse terrarum imperium, vbi ille esset. huius in morte celebrandæ grauiter tulit Populus Rom. hanc peruersam sapientiam Tuberonis. Itaque homo integerrimus, ciuis optimus, cum esset L. Pauli nepos, P. Africani (vt dixi) sororis filius, his hœdinis pelliculis Prætura deiectus est. Odit Populus Ro. priuatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit: non amat profusas epulas, sordes & inhumanitatem multo minus. distinguit rationem officiorum, ac temporum: vicissitudinem laboris, ac voluptatis. Nam quòd ais nulla re allici hominum mētes oportere ad magistratum mandādum, nisi dignitate: hoc tu ipse in quo summa est dignitas, non seruas. Cur enim quēquam, vt studeat tibi, vt te adiuuet, rogas? rogas tu me, vt mihi præsis, vt committam ego me tibi. quid tandem? istuc me rogari oportet abs te, an te potius à me, vt pro mea salute laborem, periculúmque suscipias? quid, quòd habes nomenclatorem? in eo quidem fallis & decipis. nam si nomine appellari abs te ciueis tuos honestum est, turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi. sin etiam noris: tamen per monitorem appellādi sunt? cur antè petis quàm insusurrauit? aut quid cum admoneris, tamē quasi tu te noris, ita salutas? quid posteaquā es designatus, multos salutas negligentius? hæc omnia ad rationem ciuitatis si dirigas, recta sunt. sin perpendere ad disciplinæ præcepta velis, reperiantur prauissima. Quare nec plebi Ro. eripiendi fructus isti sunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum: quæ omnia maiores nostri comparauerunt: nec candidatis ista benignitas adimenda est, quæ liberalitatem magis significat, quàm largitionem. At enim te ad accusandum Resp. adduxit. Credo Cato te isto animo, atque ea opinione venisse: sed tu imprudētia laberis. Ego quod facio Iudices, cum amicitiæ, dignitatísque L. Murenæ gratia facio: tum me pacis, ocii, concordiæ, libertatis, salutis, vitæ denique omnium vestrum causa facere clamo atque obtestor. Audite, audite Consulem Iudices: nihil dicam arrogantius: tantum dicam, totos dies atque noctes de Repub. cogitantem. non vsque eo L. Catilina Rempublicam despexit atque contempsit: vt ea copia, quam secum eduxit, se hanc ciuitatem oppressurum arbitraretur. Latius patet illius sceleris contagio, quàm quisquam putat: ad plures pertinet. Intus intus inquam est, equus Troianus, à quo nunquam me Cōsule dormiētes opprimemini. Quæris à me quid ego Catilinam metuam. nihil: & curaui nequis metueret: sed copias illius, quas hîc video, dico esse metuendas. nec tam timendus est nunc exercitus L. Catilinæ, quàm isti qui illum exercitum deseruisse dicuntur. non enim deseruerunt, sed ab illo in speculis atque insidiis

relicti in capite, atque in ceruicibus nostris restiterunt. Hi & integrum Consulem, & bonũ
imperatorem, & natura, & fortuna cum Reip. salute coniunctum deiici de vrbis præsidio,
& de custodia ciuitatis vestris sententiis deturbari volunt. quorum ego ferrum & audaciã
reieci in campo, debilitaui in foro, compressi etiam domi meæ sæpe Iudices: his vos si alte
rum Consulem tradideritis, plus multo erunt vestris sententiis, quàm suis gladiis consecu
ti. Magni interest Iudices, id quod ego multis repugnantibus egi atque perfeci, esse Calẽ.
Ian. in Repub. duos Consules. Nolite arbitrari mediocribus cõsiliis, aut vsitatis viis, aut le
ge improba, aut perniciosa largitione auditum aliquando aliquod malum Reipub. quæri.
Inita sunt in hac ciuitate consilia Iudices, vrbis delendæ, ciuium trucidandorum, nominis 71
Romani extinguendi. atque hæc ciues, ciues inquam (si eos hoc nomine appellari fas est)
de patria sua & cogitãt, & cogitauerunt. horum ego quotidie consiliis occurro, audaciam
debilito, sceleri resisto. Sed vos moneo Iudices, in exitu iam est meus cõsulatus: nolite mi-
hi subtrahere vicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum cui Remp. cupio tradere in-
columem ab his tãtis periculis defendendã. Atque ad hæc mala Iudices, quid accedat aliud
nõ videtis. Te te appello Cato: nónne prospicis tempestatem anni tui? iam enim hesterna
concione intonuit vox perniciosa designati Collegæ tui: contra quem multum tua mens,
multum omnes boni prouiderunt, qui te ad Tribunatus petitionem vocauerunt. Omnia
quæ per hoc triennium agitata sunt iam ab eo tempore, quo à L. Catilina, & Cn. Pisone
initum consilium Senatus interficiendi scitis esse: in hos dies, in hos menses, in hoc tẽpus
erumpũt. Qui locus est Iudices, quod tempus, qui dies, quæ nox, cum ego non ex istorum
insidiis ac mucronibus non solum meo, sed multo etiam magis diuino consilio eripiar 74
atque euolem: neque isti me meo nomine interfici, sed vigilantem Consulem de Reipub.
præsidio dimouere volunt. nec minus vellent Cato te quoque aliqua ratione, si possent,
tollere: id quod mihi crede, & agunt, & moliuntur. Vident quãtum in te sit animi, quãtum
ingenii, quantum authoritatis, quantum Reipub. præsidii. sed cum Consulari authoritate,
& auxilio spoliatam vim tribunitiam viderint, tum se facilius inermem & debilitatum te
oppressuros arbitrantur. nam ne sufficiatur Consul non timẽt: vident in tuorum potesta-
te Collegarum fore: sperãt sibi Syllanum clarum virum sine Collega, te sine Consule, Rẽ-
pub. sine præsidio obiici posse. His tãtis in rebus, tantisque in periculis, est tuum M. Cato,
qui non mihi, non tibi, sed patriæ natus es, videre quid agatur: retinere adiutorem, defenso 75
rem, socium in Repub. Consulem non cupidum, Consulem (quod maxime tẽpus hoc po-
stulat) fortuna constitutum ad amplexandum ocium: scientia, ad bellum gerendum: ani-
mo & vsu, ad quod velis negocium. quanquam huiusce rei potestas omnis in vobis sita
est Iudices, totã Rempub. vos in hac causa tenetis, vos gubernatis. Si L. Catilina cum suo
consilio nefariorum hominum, quos secum eduxit, hac de re posset iudicare, condemnaret
L. Murenam. si interficere posset, occideret. petunt enim rationes illius, vt orbetur auxilio
Respublica, vt minuatur contra suum furorem imperatorũ copia, vt maior facultas Tri-
bunis pleb. detur depulso aduersario, seditionis ac discordiæ cõcitandæ. Iidémne igi[illegible]ur de-
lecti amplissimis ex ordinibus honestissimi, atque sapientissimi viri iudicabunt, q[illegible]od ille
importunissimus gladiator, hostis Reipub. iudicaret? Mihi credite Iudices, in hac [illegible]ausa nõ
solum de L. Murenæ, verum etiam de vestra salute sententiam feretis. in discrim[illegible]n extre-
mum venimus: nihil est iam vnde nos reficiamus, aut vbi lapsi resistamus. non so[illegible]lum mi-
nuenda non sunt auxilia quæ habemus, sed etiam noua, si fieri possit, comparan[illegible]da. Hostis
est enim non apud Anienem, quod bello Punico grauissimum visum est, sed in [illegible] vrbe, in fo
ro (dii immortales sine gemitu hoc dici non potest) non nemo etiam in illo sa[illegible]rario Rei-
pub. in ipsa inquam curia nõ nemo hostis est. Dii faxint vt meus Collega vir [illegible]fortissimus
hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus vobis b[illegible]nisque om
nibus adiutoribus, hoc quod conceptum Respub. periculum parturit, con[illegible]o discutiam
& comprimam. Sed quid tãdem fiet, si hæc elapsa de manibus nostris in e[illegible] annum, qui
consequitur, redundarint? vnus erit Consul: & is non in administrando be[illegible], sed in suffi- 77
ciendo Collega occupatus. hunc iam qui impedituri sint,

Desunt nonnulla.

illa pestis immanis,importuna Catilinæ prorumpet,qua poterit:& iam Pop.Rom. mina-
tur:in agros suburbanos repente aduolabit,versabitur in castris furor,in curia timor,in fo
ro coniuratio,in campo exercitus,in agris vastitas:omni autem in sede,ac loco ferrum flā
mámque metuemus.quæ iam diu comparantur,eadem ista omnia, si ornata suis præsidiis
erit Respublica,facile & magistratuū consiliis,& priuatorū diligentia opprimentur. Quæ
cum ita sint Iudices,primùm Reip.causa,qua nulla res cuiquam potior debet esse:vos pro
mea summa & vobis cognita in Rempublicam diligentia, moneo,pro authoritate consu
lari hortor,pro magnitudine periculi obtestor,vt ocio,vt paci,vt saluti, vt vitæ vestræ,&
78 cæterorum ciuium consulatis. deinde ego fidem vestram vel defensoris , & amici officio
adductus oro,atque obsecro Iudices,vt ne hominis miseri,& cū corporis morbo,tum ani
mi dolore confecti,L.Murenæ recentem gratulationem noua lamentatione obruatis.Mo
do maximo beneficio Populi Ro. ornatus,fortunatus videbatur: quòd primus in familiā
veterem,primus in municipiū antiquissimum Consulatum attulisset. nūc idem squallore
sordidus,confectus morbo, lachrymis ac mœrore perditus, vester est supplex Iudices, ve-
strum fidem obtestatur,misericordiā implorat,vestram potestatē ac vestras opes intuetur.
Nolite per deos immortales Iudices, hac eū re, qua se honestiorē fore putauit, etiā cæteris
ante partis honestatibus, atque omni dignitate fortunáque priuare. atque ita vos Murena
Iudices, orat atque obsecrat: si iniuste neminē læsit,si nullius aures voluntatémque viola-
79 uit,si nemini(vt leuissime dicam)odio,nec domi,nec militiæ fuit:sit apud vos modestiæ lo
cus,sit demissis hominibus perfugium,sit auxilium pudori.Misericordiā spoliatio Consu-
latus magnam habere debet Iudices:vnà enim eripiuntur cum Cōsulatu omnia.inuidiam
verò iis temporibus habere Cōsulatus ipse nullam potest. obiicitur enim concionibus se-
ditiosorum,insidiis coniuratorum,telis Catilinæ,ad omne denique periculū,atque ad om
nem inuidiam solus opponitur.Quare quid inuidendū Murenæ, aut cuiquam nostrum sit
in hoc præclaro Consulatu,non video Iudices. quæ vero miseranda sunt, ea & mihi ante
oculos versantur:& vos videre,& perspicere potestis. Si(quod Iupiter omen auertat) hunc
vestris sententiis afflixeritis, quo se miser vertet? domúmne, vt eam imaginem clarissimi
viri parentis sui,quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatione conspexit,eādem
deformatam ignominia,lugentémque videat?an ad matrem,quæ misera modo Consulem
80 osculata filium suum,nunc cruciatur & sollicita est,ne eundem paulo post spoliatum om
ni dignitate cōspiciat? Sed quid ego matrem,aut domum appello,quem noua pœna legis,
& domo,& parente,& omnium suorum consuetudine,conspectúque priuat? ibit igitur in
exilium miser?quo? ad orientísne parteis,in quibus annos multos legatus fuit, & exercitus
duxit, & res maximas gessit? At habet magnū dolorem, vnde cum honore decesseris,eodē
cum ignominia reuerti. An se in contrariam partem terrarum abdet: vt Gallia Trāsalpi-
na,quem nuper summo cum imperio libentissime viderit,eundem lugentem, mœrentem,
exulem videat?In ea porrò prouincia,quo animo C.Murenam fratrem suum aspiciet? qui
huius dolor,qui illius mœror erit,quæ vtriusque lamentatio?quanta autē perturbatio for-
tunæ,atque sermonis,quòd quibus in locis paucis ante diebus factum esse Consulem Mu-
81 renam nuncii literǽque celebrassent, & vnde hospites atque amici gratulatum Romā con
currerint,repente eò accedet ipse nuncius suæ calamitatis? Quæ si acerba,si misera, si lu-
ctuosa sunt,si alienissima mansuetudine,& misericordia vestra Iudices: conseruate Populi
Ro.beneficium,reddite Reipub. Consulem,date hoc ipsius pudori,date patri mortuo, da-
te generi & familiæ: date etiam Lanuuio municipio honestissimo, quod in hac causa fre-
quens mœstúmque vidistis.nolite à sacris patriis Iunonis Sospitæ, cui omnes Consules fa
cere necesse est, domesticum & suum Consulem potissimum auellere. quem ego vobis, si
quid habet aut momenti commendatio,aut authoritatis confirmatio mea,Consul Con-
sulem Iudices ita commendo,vt cupidissimum ocii,studiosissimum bonorum,acerrimum
82 contra seditionem,fortissimum in bello,inimicissimum huic coniurationi,quæ nunc Rē-
publicam labefactat,futurum esse promittam & spondeam.

Pro L. Flacco.

ORATIO XXIIII.

CVM in maximis periculis huius vrbis atque imperii, grauissimo atque acerbissimo Reipub. casu, socio atque adiutore consiliorum, periculorúmque meorum, L. Flacco, cædem à vobis, cõiugibus, liberis vestris, vastitatem à templis, delubris, vrbe, Italia depellebam, sperabam Iudices, honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum, quàm miseriarũ deprecatorem. Quod enim esset præmium dignitatis, quod Populus Ro. cũ huius maioribus semper detulisset, huic denegaret, cum L. Flaccus veterẽ Valeriæ gentis in liberanda patria laudem propè quingentesimo anno Reipub. retulisset? Sed si forte aliquando aut beneficii huius obtrectator, aut virtutis hostis, aut laudis inuidus extitisset, existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamẽ cum periculo, quàm sapientissimorum & lectissimorum virorum iudicium esse subeundũ. Etenim quibus authoribus, & defensoribus omnium tum salus esset non ciuium solũ, verumetiam gentium defensa ac retenta, neminem vnquam putaui per eos ipsos periculũ huius fortunis atque insidias creaturum. Quod si esset aliquãdo futurũ vt aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret, nunquam tamen existimaui Iudices, D. Lælium optimi viri filium, optima ipsum spe præditum, summæ dignitatis, eam suscæpturum accusationem, quæ sceleratorum ciuium potius odio & furori, quàm ipsius virtuti atque institutæ adolescentiæ conueniret. Etenim cum à clarissimis viris iustissimas inimicitias sæpe cum bene meritis ciuibus depositas esse vidissem, non sum arbitratus quenquam amicum Reipub. posteaquã L. Flacci amor in patriam perspectus esset, nouas huic inimicitias, nulla accæpta iniuria, denunciaturum. Sed quoniam Iudices, multa nos & in nostris rebus, & in Repub. fefellerunt, ferimus ea quæ sunt ferenda. tantum à vobis petimus, vt omnia Reipub. subsidia, to[illegible]tum statum ciuitatis, omnem memoriam temporum præteritorum, salutem præsentium [illegible] spem reliquorum, in vestra potestate, in vestris sententiis, in hoc vno iudicio positam esse [illegible] & defixam putetis. Si vnquam Respub. consilium, grauitatem, sapientiam, prouidentia[illegible] iudicum implorauit, hoc tempore, hoc inquam tempore implorat. Non estis de Lydo[illegible]um, aut Mysorum, aut Phrygum, qui huc compulsi concitatíque venerunt, sed de vestra [illegible]ep. iudicaturi, de ciuitatis statu, de communi salute, de spe bonorum omnium (siqua re[illegible] qua etiam nunc) quæ fortium ciuium mentes cogitationésque sustentet. Omnia ali[illegible]a perfugia bonorum, præsidia innocentum, subsidia Reipub. consilia, auxilia, iura ceciderun[illegible] nim alium appellem, quem obtester, quem implorem? Senatúmne? at is ipse a[illegible]e quem [illegible]tit à vobis, & confirmationem authoritatis suæ, vestræ potestati permissam e[illegible] Equites Romanos? iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cũ [illegible]ferit is. An Populũ Romanum? at is quidẽ omnẽ suã de bonis potestatẽ tradi[illegible] obrem nisi hoc loco, nisi apud vos, nisi per vos Iudices, non authoritatem, quæ amissa est, sed salutem nostram, quæ spe exigua, extremáque pendet, tenuerimus: nihil est præterea, quò cõfugere possimus, nisi forte quæ res hoc iudicio tentetur, quid agatur, cui causæ fundamenta iaciantur, Iudices nõ videtis. Damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferẽtem interemit. quid est causæ, cur non is, qui Catilinam ex vrbe repulit, pertimescat? Rapitur ad pœnam qui indicia communis exitii cæpit. cur sibi confidat is, *qui ea proferenda* & patefacienda curauit? Socii consiliorum, ministri comitésque vexan[illegible] quid duces, quid principes sibi expectent? atque vtinam inimici nostri a[illegible] mecum potius contendant: vtrum tamen omnes boni, duces nostri, a[illegible] comites fuerint ad communem conseruandam salutem

Desit fortasse quidpiam.

Hunc igitur virum Laeli quibus tãdem rebus oppugnas? Fuit P. Seruilio Imperatore in Ci-
licia tribunus militum. ea res filetur. Fuit M. Pisoni Quaestor in Hispania. vox de Quae-
stura nulla missa est. Bellum Cretense ex magna parte gessit, atque vnà cum summo Im-
peratore sustinuit. muta est huius temporis accusatio. Praeturae iurisdictio, res varia, & mul
tiplex ad suspitiones & simultates nõ attingitur: ea verò in summo & periculosissimo Rei-
5 publicae tempore etiam ab inimicis laudatur. at à testibus laeditur. Antequam dico à qui-
bus, qua spe, qua vi, qua re concitatis, qua leuitate, qua egestate, qua perfidia, qua audacia
praeditis, dicam de genere vniuerso & de conditione omniũ nostrum. Per deos immortales
Iudices, vos quomodo is qui anno ante Romae ius dixerat, anno post in Asia ius dixerit, à
testibus quaeretis ignotis? Ipsi coniectura nihil iudicabitis? in tam varia iurisdictione, tam
multa decreta, tot hominum gratiosorum laesae voluntates. quae est vnquam iacta non su-
spitio (quae tamen solet esse falsa) sed iracũdiae vox, aut doloris? & is est reus auaritiae, qui in
vberrima re turpe compendium, in maledicentissima ciuitate, in suspiciosissimo negocio
maledictum omne, non modo crimen effugit. Praetereo illa quae praetereunda non sunt, nul
lum huius in priuatis rebus factum auarũ, nullam in re pecuniaria cõtentionem, nullã in
6 re familiari sordem posse proferri. quibus igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi
vobis? Timolites ille vicanus, homo non modo nobis, sed ne inter suos quidem notus, vos
docebit qualis sit L. Flaccus? quem vos modestissimum adolescentem, prouinciae maximae
sanctissimum virum, nostri exercitus fortissimum militem, diligentissimum ducem, tem-
peratissimum legatum, quaestorémque cognouerunt: quem vos praesentes constantissimũ
Senatorem, iustissimum Praetorem ac amantissimum Reipublicae ciuem iudicastis. De qui-
bus vos aliis testes esse debetis, de iis ipsi alios testes audietis? At quos testes? primùm dicã
(id quod est commune) Graecos. non quo nationi huic ego vnus maxime fidem derogẽ.
nam siquis vnquam de nostris hominibus à genere isto, studio ac voluntate non abhorrẽs
fuit, me esse arbitror: & magis etiam tum, cum plus erat ocii, fuisse. Sed sunt in illo nu-
mero multi boni, docti, prudẽtes, qui ad hoc iudicium deducti non sunt: multi impuden-
7 tes, illiterati, leues, quos variis de causis video concitatos. Verũtamen hoc dico de toto ge
nere Graecorum, tribuo illis literas, do multarum artium disciplinam: non adimo sermo-
nis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique etiam, siqua sibi alia sumũt, nõ
repugno. testimoniorum religionem & fidem, nunquã ista natio coluit: totiúsque huiusce
rei quae sit vis, quae authoritas, quod pondus ignorãt. Vnde illud est, Da mihi testimonium
mutuum. num Gallorum, num Hispanorum putatur? Totum istud Graecorum est: vt etiã
qui Graece nesciunt, hoc quibus verbis à Graecis dici soleat, sciant. Itaque videte quo vul-
tu, qua confidentia dicant: tum intelligetis qua religione dicant. Nunquam nobis ad roga-
tum respondent, semper accusatori plusquam ad rogatum: nunquam laborant quemad-
modum probent quod dicunt, sed quemadmodum se explicent dicendo. Iratus Flacco di-
8 xit M. Lurco, quòd (vt ipse aiebat) libertus erat eius turpi iudicio condemnatus. nihil dixit
quod laederet eum, cum cuperet: impediebat enim religio. tamen id quod dixit, quanto cũ
pudore, quo tremore & pallore dixit? quàm promptus homo P. Septimius? quàm iratus de
iudicio & de villico? tamen haesitabat, tamen eius iracundiae religio nonnunquã repugna-
bat. Inimicus M. Caelius, quòd cum in re manifesta putasset nefas esse publicanum iudica-
re contra publicanum, sublatus erat è numero Recuperatorũ: tamen tenuit se, neque attu
lit in iudicium quicquam ad laedendum, nisi voluntatem. hi si Graeci fuissent, ac nisi no-
stri mores ac disciplina plus valerẽt, quàm dolor ac simultas, omnes se spoliatos, vexatos,
fortunis euersos esse dixissent. Graecus testis cum ea voluntate processit vt laedat, non iuris
iurandi, sed laedendi verba meditatur. vinci, refelli, coargui putat esse turpissimum: ad id se
parat, nihil aliud curat. Itaque non optimus quisque nec grauissimus, sed impudẽtissimus,
9 loquacissimúsque deligitur. Vos autem in priuatis minimarum rerũ iudiciis testem diligẽ-
ter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis, mores tamen exquirẽ
dos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, vt se ipse sustentat! vt om
nia verba moderatur! vt timet nequid cupide, nequid iracunde, nequid plus minúsve

publico, priuata etiam benignitate prolectat. Opifices & tabernarios, atque illam omnē fe cem ciuitatum quid est negocii concitare: in eum præsertim qui nuper summo cum in imperio fuerit, summo autem in amore esse propter nomen ipsum imperii nō potuerit? Mirandum verò est, homines eos, quibus odio sunt nostræ secures, nomen acerbitati: scriptura, decumæ, portorium, morti: libenter arripere facultatem lædendi, quæcūque detur. Mementote igitur, cum audietis psephismata, non audire vos testimonia, audire temeritatem
15 vulgi, audire vocem leuissimi cuiusque, audire strepitum imperitorum, audire concionem concitatam leuissimæ nationis. Itaque perscrutamini penitus naturam rationémque criminum. iam nihil præter speciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis.

Et hîc multa desunt.

In ærario nihil habent ciuitates, nihil in vectigalibus. duæ rationes conficiendæ pecuniæ, aut versura, aut tributo: nec tabulæ creditoris proferūtur, nec tributi cōfectio vlla recitatur. Quàm verò facile falsas rationes inferre, & in tabulas quodcūque commodū est, referre soleāt, ex Cn. Pōpeii literis ad Hypsæū, & Hypsei ad Pompeiū missis quæso cognoscite. LITERAE POMPEII ET HYPSEI. Satisne vobis coarguere his authoribus dissolutā Græcorū consuetudinē, licētiámque impudentē videmur? nisi forte qui Cn. Pōpeium, qui præsentē, qui nullo impellente fallebāt, eos vrgente Lælio in absentē, & in L. Flaccum aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. Sed fuerint incorruptæ literæ domi: nunc
16 verò quam habere authoritatē aut quam fidē possunt? triduo lex ad Prætorē deferri, iudicū signis obsignari iubet. trigesimo die vix deferuntur. ne corrumpi tabulæ facile possint, idcirco lex obsignatas in publico poni voluit. at obsignantur corruptæ. quid refert igitur, tanto pòst ad Iudices deferātur, an omnino non deferantur? Quid si testium studium cum accusatore sociatum est, tamènne isti testes habebuntur? vbi est igitur illa expectatio, quæ versari in iudiciis solet? nā antea cū dixerat accusator acriter & vehemēter, cumque defensor suppliciter demisséque respōderat, tertius ille erat expectatus locus testiū, qui aut sine vllo studio dicebāt, aut cū dissimulatione aliqua cupiditatis. Hoc verò quid est? vnà sedēt, ex accusatorū subselliis surgunt, nō dissimulant, non verētur. de subselliis queror? vnà ex
17 domo prodeūt: si verbo titubarint, quo reuertantur nō habebūt. An quisquā esse testis potest, quem accusator sine cura interroget: nec metuat ne sibi aliquid quod ipse nolit, respōdeat? Vbi est igitur illa laus oratoris, quæ vel in accusatore antea, vel in patrono spectari solebat? Bene testē interrogauit: callide accessit, reprehēdit: quo noluit, adduxit, cōuicit, & elinguē reddidit. Quid tu istū roges Læli, qui priusquā hoc, Te rogo, dixeris, plura etiā effūdet, quàm tu ei domi ante præscripseris? quid ego autē defensor rogē? nā aut oratio testiū refelli solet, aut vita lædi. qua disputatione orationē refellam eius, qui dicit, Dedimus? nihil amplius in hominē dicendū est. Igitur cū oratio argumentationē nō habet, quid dicā in ignotū? Quærendū est ergo & deplorandū, id quod iādudum facio de omni accusationis iniqui-
18 tate. Primùm de cōmuni genere testiū. dicit enim natio minime in testimoniis dicēdis religiosa. Propius accedo. nego esse ista testimonia, quæ tu ipse psephismata appellas: sed fremitū egentiū, & motum quendā temerariū Græculæ cōcionis. Intrabo etiā magis. qui gessit, non adest: qui numerasse dicitur, nō est deductus: priuatæ literæ nullæ proferuntur, publicæ retentæ sunt in accusatorū potestate: summa est in testibus, hi viuunt cū inimicis, adsunt cū aduersariis, habitāt cū accusatoribus. vtrū hîc tandē disceptationē & cognitionē veritatis, an innocētiæ labem aliquā aut ruinā fore putatis? Multa enim sunt eiusmodi Iudices: vt etiā si in homine ipso de quo agitur, negligēda sint, tamen in imitatione, atque in exēplo pertimescenda videantur. Siquē infimo loco natū, nullo splēdore vitæ, nulla cōmendatione famæ defenderem: tamen ciuis ciuē à ciuibus cōmunis humanitatis iure ac misericordia deprecarer, ne ignotis testibus, ne incitatis, ne accusatoris consessoribus, cōui
19 uis, cōtubernalibus, ne hominibus leuitate Græcis, crudelitate barbaris, ciuē ac supplicem vestrum dederetis, ne periculosam imitationem exempli reliquis in posterum proderetis.

Sed cum L. Flacci res agatur, cuius ex familia qui primus Consul factus est, primus in hac ciuitate Consul fuit, cuius virtute regibus exterminatis libertas in Repub. constituta est, quæ vsque ad hoc tempus honoribus, imperio, rerum gestarum gloria continuata permásit: cúmque ab hac perenni contestatáque virtute maiorũ non modo nõ degenerauerit L. Flaccus, sed id quod maxime florere in generis sui gloria viderat, laudem patriæ in libertatem vindicãdæ Prætor adamauerit: in hoc ego reo nequod perniciosum exemplũ prodatur, pertimescam: in quo etiam si quid errasset, omnes boni conniuendum esse arbitrarẽtur. Quod quidem ego non modo non postulo, sed contrà Iudices, vos oro & obtestor, vt totam causam quammaxime intentis oculis (vt aiunt) acerrime contemplemini. Nihil religione testatum, nihil veritate fundatum, nihil dolore expressum: contráque omnia corrupta libidine, iracundia, studio, precio, periurio reperientur. Etenim iam vniuersa istorum cognita cupiditate, accedam ad singulas querelas, criminatiónésque Græcorum. Classis nomine pecuniam ciuitatibus imperatam queruntur. quod nos factum Iudices, confitemur. Sed si hoc crimen est, aut in eo est, quòd non licuerit imperare: aut in eo, quòd nõ opus fuerit nauibus: aut in eo, quòd nulla hoc Prætore classis nauigarit. Licuisse vt intelligas, cognosce quid me Consule Senatus decreuerit, cum quidem nihil à superioribus continuorum annorum decretis decesserit. SENATVS CONSVLTVM. Proximum est ergo vt opus fuit classe, nécne, quæramus. Vtrum igitur hoc Græci statuent, aut vllæ exteræ nationes: an vestri Prætores, vestri duces, vestri Imperatores? Equidem existimo in eiusmodi regione atque prouincia, quæ mari cincta, portubus distincta, insulis circundata esset, non solum præsidii, sed etiam ornandi imperii causa nauigãdum fuisse. hæc enim ratio ac magnitudo animorum in maioribus nostris fuit, vt cum in priuatis rebus, suísque sumptibus minimo contenti, tenuissimo cultu viuerent, in imperio atque in publica dignitate omnia ad gloriam splendorémque reuocarent. quæritur enim in re domestica continẽtiæ laus, in publica dignitatis. Quid si etiã præsidii causa classem habuit: quis erit [illegible]am iniquus qui reprehẽdat? Nulli erant prædones. quid? nullos fore quis præstare poterat? Minuis, inquit, gloriam Pompeii. immò tu auges molestiam. ille enim classes prædonũ, [illegible]bes, portus, receptacula sustulit: pacem maritimam summa virtute, atque incredibili cel[illegible]ritate confecit. illud verò neque suscæpit, neque suscipere debuit: vt siqua vspiam nauic[illegible]la prædonum apparuisset, accusandus videretur. Itaque ipse in Asia, cum omnia iam be[illegible]a, terra, marique confecisset, classem tamen iisdem istis ciuitatibus imperauit. Quod si tu [illegible]n statuit opus esse, cum ipsius præsentis nomine tuta omnia & pacata esse poterant, qui [illegible] cum ille decessisset, Flacco existimatis statuendum & faciendum fuisse? quid nos hîc? [illegible] nonne ipso Pompeio authore, Syllano & Murena COSS. decreuimus, vt classis in Italia [illegible] nauigaret? nónne eo ipso tempore, cum L. Flaccus in Asia remiges imperabat, nos hîc in [illegible] rum & inferum sestertiûm ter & quadragies rogabamus? Quid postero anno? [illegible] rio & P. Sextilio Quæstoribus pecunia in classem est erogata? quid, hoc omn[illegible] tes in ora maritima non fuerunt? illa est enim gloria diuina Pompeii. prim[illegible] prædones eos, qui tum cum illi bellum maritimum gerendum datum est, toto mari d[illegible] tur, redactos esse omnes in potestatem: deinde Syriam esse nostram, Cilicia[illegible]m teneri, Cyprũ per Ptolemæum regem nihil audere: præterea Cretam Metelli virtute es[illegible]e nostram, nihil esse vnde proficiscantur, nihil quò reuertantur: omnes sinus, promonto[illegible]a, litora, insulas, vrbes maritimas, claustris imperii nostri contineri. Quòd si Flacco Præ[illegible]tore nemo in mari prædo fuisset, tamen huius diligentia reprehendenda non esset. icci[illegible]rco enim quòd hic classem habuisset, existimarem non fuisse. quid, si L. Oppii, L. Agrii, C. Cestii Equitum Romanorum, huius etiam clarissimi viri Cn. Domitii, qui in Asia tum l[illegible] nio doceo, eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habendam fui[illegible] donibus esse captos: tamen Flacci consilium in remigibus imperand[illegible]s reprehẽdetur? Quid si etiam occisus est à piratis Adramitenus homo nobilis, cuius est ferè nobis omnibus nomen auditum, Acinas, pugil Olympionices? hoc est apud Græcos (quoniam de eorum grauitate dicimus) propè maius & gloriosius, quàm Romæ triumphasse. At neminem cæpisti.

quàm multi oræ maritimæ clarissimi viri præfuerũt,qui quum prædonem nullum cæpis-
sent,mare tamen tutum præstiterunt:casus est enim in capiendo,locus,euentus,occasio.
defendendi facilis est cautio, nõ solum latibulis occultorum locorum,sed etiam tempe-
statum moderatione& cõuersione.Reliquum est vt quæratur vtrũ nostra ista classis cur-
su & remis,an sumptu tantũ,& literis nauigarit.num igitur negari potest,cuius rei cun-
cta testis est Asia,bipartito classem distributam fuisse, vt vna pars supra Ephesum, altera
infra Ephesum nauigaret: hac classe M.Crassus vir amplissimus ab Hemo in Asiam, his
nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniam nauigauit.In quo igitur Prætoris est diligentia
25 requirenda?in numero nauium,& in descriptione æquabili sumptus:dimidium eius,quo
Pompeius erat vsus,imperauit.num potuit parcius:descripsit autem pecuniam ad Pom-
peii rationem,quæ fuit accõmodata L.Syllæ descriptioni.qui cum omnes Asiæ ciuitates
proportione in prouincias descripsisset,illam rationẽ in imperando sumptu & Pompeius
& Flaccus secutus est.neque est adhuc tamen ea summa cõpleta. Non refert vero.Quid
lucretur:cum enim genus imperatæ pecuniæ suscipit,id quod tu crimen esse vis,confite-
tur. Quî igitur probari potest in ea pecunia nõ referenda,crimẽ sibi ipsum facere,in qua
crimen esset nullum si referret?At enim negas fratrẽ meũ qui L.Flacco successerit,pecu-
niam vllã in remiges imperasse.Equidẽ Q.fratris mei laude delector,sed aliis magis gra-
uioribus atque maioribus.aliud quiddã statuit, aliud vidit.existimauit quocũque tẽpore
auditum quid esset de prædonibus, quàm vellet subito se classem comparaturũ. denique
26 hoc primus frater meus in Asia fecit, vt hoc sumptu remigum ciuitates leuaret. crimen
autem tum videri solet, cum aliquis sumptus instituit eos,qui antea non erant instituti:
nõ cum successor aliquid immutat de institutis priorum. Flaccus quid alii postea facturi
essent,scire nõ poterat:quid fecissent,videbat. Sed quoniam de cõmuni totius Asiæ cri-
mine dictũ est,aggrediar iam ad singulas ciuitates:ex quibus sit sanè nobis prima ciuitas
AEmonensis. Citat præco voce maxima legatos AEmonẽses. procedit vnus Asclepia-
des.prodeant.etiámne præconẽ mẽtiri coegisti? est enim credo is vir iste,vt ciuitatis no-
men sua authoritate sustineat, dãnatus turpissimis iudiciis domi,notatus literis publicis.
cuius de probris,adulteriis,ac stupris extãt AEmonẽsium literæ,quas ego nõ solũ propter
longitudinẽ,sed etiã propter turpissimã obscœnitatem verborũ prætereundas puto. dixit
27 publice datũ drachmarum CC & VI millia.dixit tantũ,nihil ostendit,nihil protulit.sed
adiunxit id,quod certe,quoniam erat domesticum,docere debuit,se priuatim drachmas
CCVI dedisse.quantũ sibi ablatum homo impudentissimus dicit,tantum nunquam est
ausus vt haberet,optare. Ab Aulo Sextilio dicit se dedisse, & à suis fratribus. potuit dare
Sextilius. nam fratres quidẽ consortes sunt mẽdicitatis. Audiamus igitur Sextilium: fra-
tres denique ipsi prodeant. quàm volent impudenter mẽtiantur,& quod nunquã habue-
rint,dedisse se dicant,tamen aliquid fortasse coràm producti dicent in quo reprehẽdan-
tur. Non deduxi,inquit, Sextiliũ.Cedo tabulas. Nõ deportaui.Fratres saltem exhibe.
Nõ denunciaui.Quid ergo vnus Asclepiades, fortuna egens,vita turpis,existimatione
damnatus, impudẽtia atque audacia fretus,sine tabulis,sine authore legerit, id nos quasi
28 crimen aut testimoniũ pertimescamus?idem laudationẽ,quã nos ab AEmonẽsibus Flac-
co datã proferebamus,falsam esse dicebat.cuius quidẽ laudationis iactura exoptanda no
bis fuit.nam vt signũ publicũ inspexit præclarus iste author suæ ciuitatis,solere suos ci-
ues,cæterósq; Græcos ex tẽpore,quod opus sit,obsignare dixit. tu vero tibi habeto istam
laudationẽ:nec enim AEmonẽsium testimonio Flacci vita, & dignitas nititur.das enim
mihi quod hæc causa maxime postulat, nullã grauitatẽ,nullã constãtiam,nullũ firmũ in
Græcis hominibus consiliũ,nullã denique esse testimonii fidẽ.nisi vero hactenus ista for-
mula testimonii atq; orationis tuæ describi ac distingui potest,vt Flacco absenti aliquid
ciuitates tribuisse dicantur:Lælio præsenti,per se agenti,vi legis,iure accusationis,opibus
præterea suis terrẽti ac minãti,nihil tẽporis causa scripsisse,aut obsignasse videãtur.Equi-
29 dem in minimis rebus sæpe res magnas vidi Iudices deprehẽdi ac teneri,vt in hoc Ascle
piade. hæc quæ est à nobis prolata laudatio, obsignata erat creta illa Asiatica, quæ ferè

yy.i.

est omnibus nota nobis,qua vtuntur omnes non modo in publicis,sed etiam in priuatis literis,quas quotidie videmus mitti à publicanis sæpe vnicuique nostrū. neque enim testis ipse signo inspecto,falsum nos proferre dixit,sed leuitatē totius Asiæ protulit,de qua nos & libēter & facile concedimus. Nostra igitur laudatio,quam ille temporis causa nobis datam dicit,datam quidem cōfitetur,consignata creta est:in illo autem testimonio, quod accusatori dicitur datum,cæram esse videmus. Hîc ego Iudices,si vos AEmonensium decretis,si cæterorum Phrygum literis permoueri putarem,vociferarer, & quātum maxime possem,contenderē,testarer publicanos,excitarem negotiatores,vestram etiam conscientiam implorarem: cæra deprehensa, confiderem totius testimonii fictam audaciam manifesto comprehēsam,atque oppressam teneri. Nunc vero non insultabo vehementius,nec volitabo in hoc insolentius,neque in istum nugatorem tāquam in aliquem testem inuehar,neque in toto AEmonēsium testimonio: siue hic confictum est,vt apparet:siue missum domo est,vt dicitur,cōmouebor. etenim quibus ego istam laudationem remittam,quoniā sunt (vt Asclepiades dicit) leues, horum testimoniū nō pertimescam.

Venio nunc ad Dorilensium testimoniū,qui producti tabulas se publicas ad speluncas perdidisse dixerūt. O pastores nescio quos cupidos literarū,si quidem nihil istis præter literas abstulerūt. Sed aliud esse causæ suspicamur,ne forte isti parum versuti esse videantur. pœna est vt opinor Dorylēsium grauior,quàm apud alios,falsarum & corruptarum literarum. si veras protulissent,criminis nihil erat:si falsas,erat pœna. bellissimū putarūt, dicere amissas. quiescant igitur, & me hoc in lucro ponere,atque aliud agere patiantur. nō sinunt. supplet enim ille nescio quis,& priuatim dicit se dedisse. hoc vero ferri nullo modo potest. qui de tabulis publicis recitat, his quæ in accusatoris potestate fuerunt,nō debet habere authoritatē. sed tamē indiciū fieri videtur,cū tabulæ illæ ipsæ cuiusquemodi sunt proferūtur. cū vero is,quē nemo vestrū vidit vnquā: nemo qui mortalis esset,audiuit:tantū dicit Dedi:dubitabitis Iudices,quin ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimū ciuem vindicetis?atque huic eidē nuper tres Equites Ro. honesti & graues, cū in causa liberali eū qui asserebatur,cognatū suum esse diceret,non crediderūt. Quî hoc euenit,vt qui locuples testis doloris & sanguinis sui non fuerit,idem sit grauis author iniuriæ pub[illegible]licæ. Atque hic Dorylēsis nuper cum efferretur magna frequētia,cōsessúq; vestro,mortis [illegible] illius inuidiam in L. Flaccū Lælius cōferebat. Facis iniuste Læli,si putas periculo nostro [illegible]viuere tuos cōtubernales,præsertim quòd tua negligētia factum arbitremur. homini eni[illegible]n Phrygi,qui arborem fici nūquam vidisset,fiscinā ficorū obiecisti. cuius mors te ex aliq[illegible]ua parte releuauit:edacem enim hospitem amisisti. Flacco vero quid profuit?qui valui[illegible] tandiu dum huc prodiret,mortuus est aculeo iam dimisso ac dicto testimonio. At istu[illegible] columē actionis tuæ Mithridates, posteaquam biduum retētus testis à nobis, effudit q[illegible]æ voluit, omnia,reprehēsus,cōuictus,fractúsque discessit:ambulat cū lorica. metuit ho[illegible]doctus, & sapiens,ne L. Flaccus nunc se scelere alliget,cū iam testem illum effugere [illegible] qui ante dictū testimoniū sibi tēperarit,cū tamē aliquid assequi posset:is nūc i[illegible] falsum auaritiæ testimoniū,verūetiam maleficii crimē adiungat. Sed de hoc [illegible] teste,totoq[illegible] Mithridatico,disseruit & subtiliter & copiose Q. Hortēsius. nos vt instituim[illegible] pergamus. Caput est omniū Græcorū concitandorū qui cum accusatori[illegible] raclides ille Tennites, homo ineptus & loquax: sed (vt sibi videtur) ita doctus,vt etiam magistrū aliorū se esse dicat. & qui ita sit ambitiosus,vt omnes vos,nósque quotidie persalutet,Tenni vsque ad illam ætatem in Senatū venire nō potuit. & qui se artem dicēdi traditurum etiā cæteris profitebatur, ipse omnibus turpissimis iudiciis conuictus est. Pari felicitate vnà legatus venit Nicomedes, qui neque in Senatum vlla cōditione peruenire potuit,& furti, & pro socio damnatus est. nam princeps legationis Lysanias adeptus est ordinem Senatoriū: sed cū Remp. nimium amplecteretur,peculatus damnatus & bona & Senatoriū nomen amisit. Hi tres etiā ærarii nostri tabulas falsas esse *voluerūt. nam ser*uos nouē se professi sunt habere,cū omnino sine comite venissent. Decreto scribēdo primū video affuisse Lysaniā,cuius fratris bona,quòd is populo nō soluebat,Prætore Flacco

publice venierũt. præterea Philippus est Lysaniæ gener & Hermobius, cuius frater Poles item pecuniæ publicæ est condẽnatus. dicũt se Flacco, & iis qui simul essent, drachmarũ x v millia dedisse. cum ciuitate mihi res est acerrima, & cõficientissima literarum, in qua nũmus moueri nullus potest sine quinque Prætoribus, tribus Quæstoribus, quatuor mẽsariis, qui apud illos à populo creantur. ex hoc tãto numero deductus est nemo: & cũ illam pecuniã nominatim Flacco datam referant, maiorem etiã aliquã, cũ huic iidem darẽt, in ædem sacram reficiendã se perscripsisse dicũt. quod minime cõuenit. nam aut omnia occulte referẽda fuerũt, aut aperte omnia. cum perscribũt nominatim Flacco, nihil timẽt, nihil verẽtur: cum operi publico referũt, iidem homines subito eundem quem contẽpsetant, pertimescunt. si Prætor dedit, vt est scriptũ, à Quæstore numerauit, Quæstor à mensa publica, mensa aut ex vectigali aut ex tributo. Nũquam erit istud simile criminis, nisi mihi totã rationẽ omni & personarũ genere, & literarũ explicaris: vel quod est in eodem decreto scriptum, homines clarissimos ciuitatis, amplissimis vsos honoribus hoc Prætore circũuentos. cur hi neque in iudicio adsunt, neque in decreto nominantut? nõ enim credo significari isto loco illum, qui se erigit, Heraclidem. Verũ enim in clarissimis est ciuibus is, quẽ iudicatũ hic duxit Hermippus? qui hanc ipsam legationẽ, quã habet, nõ accepit à suis ciuibus, sed vsque Tymolo petiuit, cui nullus honos in sua ciuitate habitus est vnquam. res autem ea, quæ tenuissimis cõmittebatur, huic vni in vita cõmissa sola est. cu los T. Aufidio Prætore in frumẽto publico est positus, pro quo cum à P. Varino Prætore pecuniam accepisset, celauit suos ciues, vltróque iis sumptũ intulit. quod posteaquã Tenni literis à P. Varino missis cognitum, atque patefactũ est, cúmque eadẽ de re Cn. Lentulus qui Censor fuit, Tennitarũ patronus literas misisset, Heraclidem istum Tenni nemo postea vidit. Atque vt eius impudentiã perspicere possitis, causam ipsam quæ leuissimi hominis animũ in Flaccũ incitauit, quæso cognoscite. Fundum Cymeũ Romæ mercatus est de pupillo Meculonio. cum verbis se locupletem faceret, haberet nihil præter illam impudentiam, quam videtis, pecuniam sumpsit mutuam à Sex. Scola Iudice hoc nostro primario viro, qui & rem agnoscit, neque hominem ignorat. qui tamen credidit P. Fuluii Verratii lectissimi hominis fidei. is cũ solueret, sumpsit à C. & M. Fusiis, Equitibus Rom. primariis viris. Hic hercule, cornici oculum, vt dicitur. nam hunc Hermippum hominẽ eruditũ ciuem suum, cui debebat esse notissimus, percussit. eius enim fide sumpsit à Fusiis. Securus Hermippus Tennũ proficiscitur, cũ iste sese pecuniã, quã huius fide sumpserat, à discipulis suis, diceret Fusiis persoluturũ. Habebat enim Rhetor iste adolescentes quosdam locupletes, quos dimidio redderet stultiores, quàm acceperat, vbi nihil possent discere nisi ignorantiam literarum. neminẽ quidem adeò infatuare potuit, vt ei nummum vllum crederet. Itaque cum Roma clàm esset profectus, multósque minutis mutuationibus fraudauisset, in Asiam venit: Hermippóque percontãti de nomine Fusiano, respondet se omnem pecuniam Fusiis persoluisse. Interim neque ita longo interuallo libertus à Fusiis cum literis ad Hermippũ venit. pecunia petitur ab Hermippo. Hermippus ab Heraclida petit. ipse tamen Fusiis satisfacit absentibus, & fidem suam liberat. Hunc æstuantem & tergiuersantẽ iudicio ille persequitur. à recuperatoribus causa cognoscitur. Nolite existimare Iudices non vnam & eandem omnibus in locis esse fraudatorum, & inficiatorum impudentiã. fecit eadẽ omnia quæ nostri debitores solent. negauit sese omnino versuram vllam fecisse Romæ: Fusiorũ se affirmauit nũquam omnino nomen audisse: Hermippũ vero ipsum pudentissimũ atque optimũ virum, veterẽ amicũ, atque hospitẽ meũ, splendidissimũ atq; ornatissimũ ciuitatis suæ, probris omnibus, maledictisq; vexat. Sed cũ se homo volubilis quadã præcipiti celeritate dicẽdi in illa oratione iactaret, repẽte testimoniis Fusiorũ nominibúsque recitatis homo audacissimus pertimuit, loquacissimus obmutuit. Itaque Recuperatores cõtra istum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatũ nõ faceret, addictus Hermippo, & ab hoc ductus est. Habetis & honestatem hominis, & authoritatẽ testimonii, & causam omnem simultatis. atque is ab Hermippo missus cũ ei pauca mancipia vẽdidisset, Romã se cõtulit. deinde in Asiam rediit,

cum iam frater meus Flacco successisset. ad quē adiit, causámque ita detulit, Recuperatores vi Flacci coactos & metu falsum inuitos iudicauisse. Frater meus pro sua æquitate prudentiáq; decreuit, vt si iudicatū negaret, in duplum iret: si metu coactos diceret, haberet eosdem Recuperatores. recusauit: & quasi nihil esset actum, nihil iudicatū, ab Hermippo ibidē mācipia, quæ ipse ei vēdiderat, petere cœpit M. Gratidius legatus, ad quē est aditum. actionē se daturum negauit: re iudicata stari ostēdit placere. Iterū iste, cui nullus esset vnquam consistēdi locus, Romā se retulit. persequitur Hermippus, qui nunquā istius impudentiæ cessit. petit Heraclides à C. Plocio Senatore viro primario qui legatus in Asia fuerat, mācipia quædam, quæ se, cum iudicatū esset, per vim vendidisse dicebat. Q. Naso vir ornatissimus qui Prætor fuerat, iudex sumitur. qui cū sentētiam secūdum Plocium se dicturum ostēderet, & ab eo iudice abiret, quòd iudiciū lege nō erat, causam totā reliquit. Satísne vobis Iudices, videor ad singulos testes accedere, neque vt primò constituerā, tantūmodo cū vniuerso genere cōfligere? Venio ad Lysaniā eiusdē ciuitatis, peculiatē tuum Deciane testem. quē tu cum Ephebū Tenni cognosses, quoniā te nudus delectarat, semper nudum esse voluisti. abduxisti Tenno Apollonidem: pecuniam adolescētulo grandi fœnore, fiducia tamen accepta, occupauisti. Hanc fiduciam cōmissam tibi tenes hodie ac possides. Eū tu testem spe recuperādi fundi paterni venire ad testimoniū dicēdum coegisti. qui quoniā testimoniū dixit, quidnam sit dicturus, expecto. noui genus hominū, noui consuetudinē, noui libidinem. Itaque etsi teneo quid sit dicere paratus, nihil tamē contra disputabo, prius quàm dixerit: totum enim cōuertet, atque alia finget. Quaobrem & ille seruet quod parauit, & ego me ad id quod attulerit, integrum cōseruabo. Venio nūc ad eam ciuitatē, in quam ego multa & magna officia cōtuli, & quam meus frater in primis colit atque diligit. quæ si ciuitas per viros bonos grauésque homines querelas ad vos detulisset, paulo cōmoueret magis. Nūc vero quid putem, Trallianos Meandrio causam cōmisisse homini egenti, sordido, sine honore, sine existimatione, sine censu? vbi erāt illi Pythodorus & Lepison, cæteri homines apud nos noti, inter suos nobiles? vbi illa magnifica & gloriosa ostētatio ciuitatis? nónne esset puditū, si hanc causam agerēt seuere, nō [illegible]modo legatū, sed Trallianū omnino dici Meandrium? huic illi legato, huic publico test[illegible]i patronum suum iam inde à patre, atque maioribus, L. Flaccū mactādum ciuitatis test[illegible]imonio tradidissent? Non est ita Iudices, nō est profecto. Vidi ego in quodam iudicio [illegible] nuper Philodorū testem Trallianum, vidi Parrhasium, vidi Archidemū: cum quidem i[illegible]em hic mihi Meandrius quasi ministrator aderat, subiiciens, quid in suos ciues ciuitat[illegible]nque si vellem, dicerem. nihil enim illo homine leuius, nihil egentius, nihil inquinatius. [illegible] Quare si hunc habent authorē Trallani doloris sui, si hūc custodem literarū, si hunc te[illegible]em iniuriæ, si hunc authorem querelarum: remittant spiritus, cōprimant animos suos, [illegible]edent arrogantiam, fateantur in Meandrii persona esse expressam faciem ciuitatis. sin i[illegible] semper illi ipsi domi proterēdum esse & cōculcandum putauerūt, desinant putare au[illegible] esse in eo testimonio, cuius author inuētus est nemo. Sed exponā quid in te [illegible]rem ista ciuitas neque seuere Flaccū oppugnarit, neque benigne defenderit, [illegible] vere possitis. Erat ei Castriciano nomine irata, de quo toto respondit Hortēsius. inuita so[illegible] Castricio pecuniā iam diu debitā. hinc totū odiū, hinc omnis offensio. Quo cū [illegible] ad iratos, & illud Castricianū vulnus dicēdo refricuisset, siluerunt principes, neque in illa concione adfuerūt, neque ipsius decreti ac testimonii authores esse voluerunt. vsque eò orba fuit ab optimatibus illa concio, vt princeps principū esset Meandrius, cuius lingua quasi flabello seditionis illa tum est egētium cōcio vētilata. Itaque ciuitatis pudentis (vt ego semper existimaui) & grauis (vt ipsi existimari volunt) iustum dolorē, querelásque cognoscite. quæ pecunia fuerit apud se Flacci patris nomine collata à ciuitatibus, hāc à se ablatā querūtur. Alio loco quærā, quid licuerit Flacco. nūc tantū à Trallianis requiro, quā pecuniam à se ablatam querūtur: suámne dicāt sibi à ciuitatibus collatā in vsus suos, cupio audire. Nō, inquit, dicimus. Quid igitur? Delatā ad nos, creditā nobis L. Flacci patris nomine, ad eius dies festos atque ludos. Quid tum? Hāc te, inquit, capere nō licuit. Iam id

videto.sed primū illud tenebo. Queritur grauis,locuples,ornata ciuitas,quòd nō retinet alienum:spoliatam se dicit,quòd id non habet,quod eius nō fuit.quid hoc impudentius dici aut fingi potest? Delectū est oppidum,quo in oppido vno pecunia à tota Asia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia ab honoribus translata in quæstum & fœnerationē,recuperata est multis pòst annis.Quæ ciuitati facta est iniuria? At moleste fert ciuitas.credo.amissum est enim præter spem,quod erat spe deuoratū lucrū. At queritur.impudēter facit.nō enim omnia quæ dolemus,eadē iure queri possumus. At accusat verbis grauissimis.nō ciuitas,sed imperiti homines à Meandrio concitati.quo loco etiā atq; etiā facite vt recordemini quæ sit temeritas multitudinis, quæ leuitas propria Græcorū,quid in cōcione seditiosa valeat oratio. Hîc in hac grauissima & moderatissima ciuitate,cū est forum plenū iudiciorum, plenum magistratuum, plenum optimorū virorum & ciuium, cum speculatur atque obsidet rostra vindex temeritatis,& moderatrix officii Curia,tamē quantos fluctus excitari concionum videtis?quid vos fieri censetis Trallibus?an id quod Pergami?nisi forte hæ ciuitates existimari volunt,facilius vna se epistola Mithridatis moueri impellíque potuisse,vt amicitiam Pop.Rom. fidem suam, iura omnia officii,humanitatísque violarent,quàm vt filium testimonio læderent,cuius patrē armis pellendum à suis mœnibus cēsuissent. Quare nolite mihi ista nomina ciuitatum nobilium opponere. quos enim hostes hæc familia contempsit,nunquā eosdem testes pertimescet.Vobis autem est confitēdum,si consiliis principū vestræ ciuitates regūtur,nō multitudinis temeritate,sed optimatū consilio bellum ab istis ciuitatibus cum Pop.Ro. esse susceptū. sin ille tum motus est temeritate imperitorum excitatus, patiamini me delicta vulgi à publica causa separare. At enim istam pecuniam huic capere non licuit. Vtrum vultis patri Flacci licuisse nécne? si licuit,sicuti certe licuit,ad eius honores collatam,ex quibus ipse nihil capiebat, patris pecuniam rectè abstulit filius. si non licuit,tamē illo mortuo non modo filius, sed quiuis hæres rectissime potuit auferre. Ac tum quidem Tralliani cū ipsi graui fœnore istam pecuniam multos annos occupauissent,à Flacco tamen omnia quæ voluerunt,impetrauerūt. neque tam fuerunt impudentes,vt id quod Lælius dixit,dicere auderent,hanc eis pecuniam abstulisse Mithridatem. Quis enim erat qui nō sciret in ornandis studiosiorem Mithridatē,quàm in spoliandis Trallianis fuisse? quæ quidem à me si vt dicēda sunt,dicerētur,grauius agerem Iudices,quàm adhuc egi,quantā Asiaticis testibus habere vos fidem cōueniret. reuocarem animos vestros ad Mithridatici belli memoriā, ad illam vniuersorū ciuium Rom. per tot vrbes vno puncto temporis miseram, crudelémque cædē:Prætores nostros deditos,Legatos in vincula coniectos,nominis propè Romani memoriam cum vestigio imperii non modo ex ædibus Græcorum,verum etiā ex literis esse deletam. Mithridatem demū,illum patrem,illum conseruatorem Asiæ,illum Dionysium,Bacchū,Liberum nominabant. Vnum atque idem erat tēpus,cum L.Flacco Consuli portas tota Asia claudebat: Cappadocem autē illum non modo recipiebat suis vrbibus,verūetiam vltro vocabat. Liceat hæc nobis,si obliuisci nō possumus,at tacere.liceat mihi potius de leuitate Græcorū queri,quàm de crudelitate.authoritatē isti habeāt apud eos,quos esse omnino noluerūt.nam quoscūque potuerūt togatos,interemerūt:nomen ciuiū Rom.quantū in ipsis fuit,sustulerūt.In hac igitur vrbe se iactant quā oderūt, apud eos quos inuiti vident,in ea Rep.ad quam opprimendam non animus eis,sed vires defuerunt.aspiciant hunc florem legatorum,laudatorúmque Flacci ex vera atque integra Græcia: tum se ipsi expēdant,tum his se cōparent:tum si audebunt,dignitati horum opponant suam. Adsunt Athenienses, vnde humanitas, doctrina,religio, fruges,iura, leges ortæ,atque in omnes terras distributæ putātur.de quorum vrbis positione,propter pulchritudinē etiam inter deos certamē fuisse proditū est.quæ vetustate ea est,vt ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur:& eorū eadē terra parēs,altrix,patria dicatur.authoritate autē tanta est,vt iam fractū propè ac debilitatū Græciæ nomē huius vrbis laude nitatur.

Adsunt Lacedæmonii,cuius ciuitatis spectata ac nobilitata virtus,nō solū natura corroborata,verūetiam disciplina putatur:qui soli toto orbe terrarū septingētos iam annos

nunc verò hoc magis, quòd illa gẽs quid de imperio nostro sentiret, ostẽdit armis. quàm chara diis immortalibus esset, docuit: quòd est victa, quòd elocata, quòd seruata. Quàobrem quoniã quod crimen esse voluisti, id totũ vides in laudem esse cõuersum, veniamus iam ad ciuium Romanorũ querelas: ex quibus sit sanè prima Deciani. Quid tibi tãdem Deciane iniuriæ factũ est? negotiaris in libera ciuitate. Primùm patere me esse curiosum: quousq; negotiabere? præsertim cũ sis isto loco natus. annos iam triginta in foro versaris, sed tamen Pergameno. longo interuallo, siquando tibi peregrinari cõmodum est, Romã aduenis, affers faciem nouam, nomen vetus, purpuram Tyriam, in qua tibi inuideo, quòd vnis vestimentis tandiu lautus es. Verum esto, negotiari libet. cur non Pergæ, Smyrnæ, Trallibus, vbi & multi ciues Romani sũt, & ius à nostro magistratu dicitur? Otium te delectat: lites, turba, Prætor, odiosi: Græcorum libertate gaudes. cur ergo vnus tu Apollonidenses amantissimos Pop. Rom. fidelissimos socios, miseriores habes, quàm aut Mithridates, aut etiam pater tuus habuerit vnquam? cur his per te frui libertate sua, cur denique esse liberis nõ licet? Homines sunt tota ex Asia frugalissimi, sanctissimi, à Græcorum luxuria & leuitate remotissimi, patresfamiliâs suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos & diligẽtia culturáque meliores. in hisce agris tu prædia habere voluisti. Omnino mallem, & magis erat tuũ, si iam te crassi agri delectabant, hîc alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses. Verum esto, Catonis est edictũ, Pedibus cõpensari pecuniam. Longe omnino à Tiberi ad Caicum, quo in loco etiam Agamemnon cum exercitu errasset, nisi ducem Telephũ inuenisset. Sed cõcedo id quoque: placuit oppidum, regio delectauit. emisses. Amyntas est genere, honore, existimatione, pecunia, princeps illius ciuitatis: huius socrum, mulierem imbecilli consilii satis locupletem pellexit Decianus ad sese: & cum illa quid ageretur, nesciret, in possessione prædiorum eius familiam suam collocauit: vxorem abduxit ab Amynta prægnantem, quæ peperit apud Decianum filiam, hodiéque apud Decianum est & vxor Amyntæ & filia. Nunquid harũ rerum à me fingitur Deciane? sciunt hæc omnes nobiles, sciunt boni viri, sciunt denique nostri homines, sciũt mediocres negotiatores. Exurge Amynta, repete à Deciano, nõ pecuniam, non prædia: socrum denique sibi habeat, restituat vxorem, reddat misero patri filiam. Nam membra quæ debilitauit lapidibus, fustibus, ferro: manus quas contudit, digitos quos confregit, neruos quos concidit, restituere non potest: filiam, filiam, inquam, ærumnoso patri Deciane redde. Hæc Flacco te non probasse miraris? Cui quæso tandem probasti? emptiones falsas, prædiorum proscriptiones cum mulierculis aperta circunscriptione fecisti. tutor his rebus Græcorum legibus ascribẽdus fuit. Polemocratem scripsisti mercennarium, & administrum consiliorum tuorum. Adductus est in iudicium Polemocrates de dolo malo, & de fraude à Dione huius ipsius rutelæ nomine. Qui concursus ex oppidis finitimis vndique? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus est Polemocrates sententiis omnibus: irritæ venditiones, irritæ proscriptiones. Num restituis? defers ad Pergamenos, vt illi reciperent in suas literas publicas præclaras proscriptiones & emptiones tuas. repudiant, reiiciũt. At qui homines? Pergameni laudatores tui. ita enim mihi gloriari visus es laudatione Pergamenorum, quasi honorem maiorum tuorum assecutus esses: & hoc te superiorem putabas esse, quàm Lælium, quòd te ciuitas Pergamena laudaret. Num honestior est ciuitas Pergamena quàm Smyrnæa? at ne ipsi quidem dicunt? Vellem tãtum habere otii, vt possem recitare psephismata Smyrnæorũ, quæ fecerunt in Castritium mortuum. Primùm vt in oppidum introferretur, quod aliis nõ conceditur. deinde vt ferrent Ephebi. postremo vt imponeretur aurea corona mortuo. hæc P. Scipioni clarissimo viro, quum esset Pergami mortuus, facta nõ sunt. At Castritium quibus verbis dii immortales, decus patriæ, ornamentum Pop. Romani, florem iuuentutis appellant! Quare Deciane, si cupidus es gloriæ, alia ornamenta quæras censeo. Pergameni te deriserunt. quid tu ludi te nõ intelligebas? Quum tibi hæc verba recitabãt, Clarissimũ virum, præstãtissima sapientia, singulari ingenio: mihi crede, ludebãt. quum vero coronam aureã literis imponebãt, reuera nõ plus aurũ tibi, quàm monedulæ cõmittebant,

ne tum quidem hominũ venustatem & facetias perspicere potuisti? Isti igitur isti Pergameni perscriptiones, quas tu afferebas, repudiauerũt. P. Orbius homo & prudens & innocens cõtra te omnia decreuit. in P. Globulum meũ necessarium fuisti gratiosior. Vtinam neque ipsum, neque me pœniteret, Flaccũ in Curia decreuissent. Veridicas adiungis causas inimicitiarum, quòd patri L. Flacci AEdili Curuli pater tuus Trib. pleb. diem dixerit. at istud nec ipsi quidem patri Flacci valde molestũ esse debuit: præsertim cũ ille, cui dies dicta est, Prætor postea factus sit & Consul: ille qui diem dixit, nõ potuerit priuatus in ciuitate cõsistere. Sed si iustas inimicitias putabas, cur cum Tribunus militũ Flaccus esset, in eius legione miles fuisti, quum tibi per leges militares effugere liceret iniquitatẽ Tribuni? Cur autẽ per te inimicũ paternũ, in consiliũ vocauit? quæ quidẽ quàm sanctè solita sint obseruati, scitis omnes. nunc accusamur ab iis qui in cõsilio nobis fauerũt. Decreuit Flaccus: num aliud atque oportuit? in liberos. num aliter ac censuit Senatus? in absentem decreuit. quum ibidem esses, quum prodire nolles, non est hoc in absentem reum. SENATVSCONSVLTVM ET DECRETVM FLACCI. Quid si non decreuisset, sed dixisset, quis posset vere reprehẽdere? num etiam fratris mei literas plenissimas humanitatis & æquitatis reprehẽsurus, quas easdẽ mulieres à me datas, apud Patara nos requisiuit. Recita literas Q. Ciceronis. quid? hæc Apollonidenses occasione facta ad Flaccum detulerũt? apud Orbium acta nõ sunt? ad Globulũ delata nõ sunt? ad Senatũ nostrũ me Cõsule, nónne legati Apollonidẽses omnia postulata de iniuriis vnius Deciani detulerunt? ad hæc, prædia etiã incẽsu dedicauisti. mitto quòd aliena, mitto quòd possessa per vim, mitto quòd cõuicta ab Apollonidẽsibus, mitto quòd à Pergamenis repudiata, mitto etiã quòd à nostris magistratibus in integrũ restituta: mitto quòd nullo in iure, neque in re, neque in possessione tua. Illud quæro, súntne ista prædia censui cẽsendo? habeant ius ciuile: sint necne: sint mancipi? subsignari apud ærarium, apud Censorem possint. in qua tribu denique ista prædia censuisti? commisisti, si tempus aliquod grauius accidisset, vt ex iisdem prædiis & Apollonidæ & Romæ imperatum esset tributum. Verum esto, gloriosus fuisti: voluisti magnum agri modum censeri, & eius agri qui diuidi plebi Romanæ non potest. census es præterea numeratæ pecuniæ C X X X. eam opinor tibi numeratam non esse abs te. Sed hæc omitto. census es mancipia Amyntæ: neque huic vllam in eo fecisti iniuriam: possidet enim ea mancipia Amyntas. ac primo quidem pert[illegible]muit, quum te audisset seruos suos esse censum. Retulit ad iurisconsultos. constabat in[illegible]er omnes, si aliena censendo, Decianus sua facere posset, eum maxima habiturum esse[illegible] Habetis causam inimicitiarum, qua causa inflammatus Decianus ad Lælium [illegible] detulerit hanc opimã accusationem. Nam ita questus est Lælius, quum de perfidia Dec[illegible]ani diceret, Qui mihi author fuit, qui causam ad me detulit, quem ego sum secutus, i[illegible] *à Flacco* corruptus est, is me deseruit ac prodidit. Siccine tu author tandem eum, cui t[illegible] fauisses, apud quẽ omnes gradus dignitatis tuæ retinuisses, prudentissimũ hom[illegible] ma familia natũ, optime de Rep. meritũ in discrimen omniũ fortunarũ voca[illegible] defendã Decianũ qui tibi in suspitionẽ nullo suo delicto venit. nõ est, mihi [illegible] ptus. quid enim fuit quod ab eo redimeretur? vt duceret iudicium? cui sex h[illegible] lex dedit. Quantũ tandem ex his horis detraheret, si tibi morẽ gerere voluisset? nimirum illud est quod ipse suspicatur: inuidisti ingenio subscriptoris tui, quòd ornabat facile locum quem prehenderat, & acute testeis interrogabat aut circunueniebat. fortasse fecistis & tu, & populi sermo ne exciperes. idcirco Decianum vsque ad coronam applicuisti. sed vt hoc verisimile est, haud verisimile Decianum à Flacco esse corruptum. Ita scitote Iudices esse cætera vel quod ait Luceius, L. Flaccum sibi dare cupisse, vt à fide se abduceret, sestertiũm vicies. & eum tu accusas auaritiæ, quem dicis sestertiũ vicies voluisse perdere? nam quid emebat, cum te emebat, vt ad se transires? quam partem *causæ tibi daremus*? an vt enunciares consilia Lælii? qui testes ab eo prodirent? quid? nos nõ *videbamus* habitare vnà? quis hoc nesciit? tabulas in Lælii potestate fuisse num dubiũ est? ánne vehemẽter ne copiose accusares? Nunc facis suspitionẽ: ita enim dixisti, vt nescio quid abs te

impetratum esse videatur. At enim Androni Sextilio grauis iniuria facta est, & non ferēda: quòd cum esset eius vxor Valeria intestata mortua, sic egit eam rem Flaccus, quasi ad ipsum hæreditas pertineret. in quo quid reprehēdas, scire cupio. quòd falsum intenderit? quî doces? Ingenua, inquit, fuit. O peritum iuris hominē. quid? ab ingenuis mulieribus hæreditates lege non veniunt? In manu, inquit, cōuenerat. Nunc audio: sed quæro vtrum vsu, an coemptione? vsu non potuit. nihil enim potest de tutela legitima sine omnium tutorū authoritate diminui. Coemptione? omnibus ergo authoribus. in quibus certe Flaccum fuisse non dices. relinquitur illud, quod vociferari non desistit, non debuisse, cum Prætor esset, suum negotium agere, aut mētionem facere hæreditatis. Maximas audio tibi L. Luculle, qui de L. Flacco sententiam laturus es, pro tua eximia liberalitate, maximísque beneficiis in tuos, venisse hæreditates, cum Asiam prouinciam Cōsulari imperio obtineres. Siquis eas suas esse dixisset, cōcessisses? tu T. Vecti siqua tibi in Africa venerit hæreditas, vsu amittes, an tuum nulla auaritia salua dignitate retinebis? At istius hæreditatis iam Globulo Prætore Flacci nomine petita possessio est. nō igitur impressio, nō occasio, non vis, non tempus, non imperium, non secures ad iniuriam faciendam Flacci animum impulerunt. Itaque eodem etiam M. Lurco vir optimus meus familiaris cōuertit aculeum testimonii sui. negauit à priuato pecuniam in prouincia Prætorē petere oportere. Cur tādem Marce Lurco non oportet? eripere, extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, nūquam ostendes, nisi docueris non licere. An legationes sumere liberas exigendi causa, sicut & tu ipse nuper, & multi viri boni sæpe fecerunt, rectum est? quod ego non reprehendo: socios video queri. Prætorem si hæreditatē in prouincia non reliquerit, non solum reprehendendum, verum etiam cōdemnandum putas? Doti inquit Valeria pecuniam omnem suam dixerat. Nihil istorū explicari potest, nisi ostenderis, illā in tutela Flacci non fuisse. si fuit, quæcunque sine hoc authore est dicta dos, nulla est. sed tamē Lurconem, quanquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suæ, tamen iratum Flacco esse vidistis. neque enim occultauit causam iracūdiæ suæ, neque reticendam putauit. questus est libertum suum Flacco Prætore esse damnatum. O conditiones miseras administrādarum prouinciarum: in quibus diligētia plena simultatum est, negligentia vituperationum, vbi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata, sermo insidiosus, assentatio perniciosa, frons omnium familiaris, multorum animus iratus, iracundiæ occultæ, blanditiæ apertæ: venientes Prætores expectant, præsentibus inseruiunt, abeuntes deserunt. Sed omittamus querelas: ne nostrum consilium in omittēdis prouinciis laudare videamur. Literas misit de villico P. Septimii hominis ornati, qui villicus cædem fecerat. Septimium ardētem iracundia videre potuistis. in Lurconis libertū iudicium ex edicto dedit. hostis est Lurco. Quid igitur? hominum gratiosorum splendidorúmque libertis fuit Asia tradēda? an simultates nescio quas cum libertis vestris Flaccus exercuit? an vobis in vestris vestrorúmque causis seueritas odio est, eandem laudatis cum de nobis iudicatis? At iste Andro spoliatus bonis vt dicitis, ad dicendum testimonium nō venit. quid si veniat? decisionis arbiter C. Cælius fuit, quo splēdore vir, qua fide, qua religione? obsignator C. Sextilius Lurconis sororis filius, homo & prudens & cōstans & grauis. Si vis erat, si fraus, si metus, si circumscriptio: quis pactionē fieri, quis adesse istos coegit? quid si ista omnis pecunia huic adolescētulo L. Flacco reddita? si petita, si redacta, si per hunc Antiochū paternum huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimum: videmúrne non solum auaritiæ crimen effugere, sed etiam liberalitatis laudem assequi singularem? communem enim hæreditatē, quæ æqualiter ad vtrunque lege venisset, concessit adolescenti propinquo suo, nihil ipse attigit de Valerianis bonis. Quod statuerat facere, adductus huius pudore, & non amplissimis patrimonii copiis, id nō solū fecit, sed etiam prolixe, cumulatéque fecit. Ex quo intelligi debet, eum contra leges pecunias non cepisse, qui tam fuerit in hæreditate concedenda liberalis. At Falcidianum crimen est ingens. talenta quinquaginta se Flacco dicit dedisse. audiamus hominem. Nō adest. quomodo igitur dicit? Epistolam mater eius profert, & alteram so-

ror ſcriptũ ad ſe dicunt eſſe ab illo,tãtam pecuniam Flacco datã. ergo is,qui ſi aram tenẽs iuraret,crederet nemo,per epiſtolã,quod volet, iniuratus probabit? At qui vir?quàm non amicus ſuis ciuibus,qui patrimonium ſatis lautum,quod hic nobiſcum cõficere potuit,Græcorum conuiuiis maluit diſſipare? Quid attinuit relinquere hãc vrbem,libertate tam præclara carere,adire periculum nauigandi? quaſi bona comeſſe Romæ non liceret,nunc denique materculæ ſuæ feſtiuus filius aniculæ minime ſuſpitioſæ purgat ſe per epiſtolam,vt eam pecuniam, quam confecerat,non conſumpſiſſe, ſed Flacco dediſſe videatur. At fructus iſti Trallianorum Globulo Pr.venierãt.Falcidius emerat HS nongentis millibus.ſi dat tantam pecuniam Flacco:nẽpe iccirco dat,vt rata ſit emptio.Emit igitur aliquid,quod certe multo pluris eſſet.dat de lucro:nihil detrahit de viuo. minus igitur lucri facit.Cur Albanũ venire iubet?cur matri præterea blanditur?cur epiſtolis,& ſororis & matris imbecillitatẽ aucupatur?poſtremo cur non audimus ipſum?retinetur credo in prouincia. mater negat.Veniſſet,inquit,ſi eſſet denuntiatũ.tu certe coegiſſes,ſi vllũ firmamẽtum in illo teſte poſuiſſes.ſed hominem ab negotio abducere noluiſti.Magnum erat ei certamen propoſitum,magna cum Græcis contentio,qui tamen vt opinor iacent victi.Nam iſte vnus totam Aſiam magnitudine poculorũ,bibendóque ſuperauit.Sed tamen quis tibi Læli de epiſtolis iſtis indicauit? mulieres negãt ſe ſcire. Quis?is ipſe? igitur ille tibi ſe ad matrem & ſororem ſcripſiſſe narrauit:an etiam ſcripſit rogatu tuo? At verò M.Ebutium conſtantiſſimum & prudentiſſimum hominẽ Falcidii affinem nihil interrogas?nihil eius generum pari fide præditum C.Manlium? qui profecto de tanta pecunia ſi eſſet data,nihil audiſſe nõ poſſet.His tu igitur epiſtolis Deciane recitatis,his mulierculis productis,illo abſente authore laudato,tantum te crimen probaturum putaſti?præſertim cum ipſe non deducendo Falcidium, iudicium feceris plus falſam epiſtolã habiturã ponderis,quàm ipſius præſentis fictam vocẽ,& ſimulatum dolorem.Sed quid ego de epiſtolis Falcidii,aut de Androne Sextilio,aut de Deciani cenſu tandiu diſputo? poſtremo de ſalute omnium noſtrum,de fortunis ciuitatis,de ſumma Reip.taceo?quam vos vniuerſam in hoc iudicio veſtris humeris,veſtris inquam humeris Iudices ſuſtinetis. Videtis quo in motu temporũ,quãta in cõuerſione rerũ ac perturbatione verſemur.Cum alia multa certi homines,tum hoc vel maxime moliuntur,vt veſtræ quoque mẽtes, veſtra iudicia,veſtræ ſententiæ optimo cuique infeſtiſſimæ atque inimiciſſimæ reperiantur.grauia iudicia pro Reip.dignitate,multa de cõiuratorum ſcelere feciſtis. non putãt ſatis cõuerſam eſſe Rempub.niſi in eandem impiorũ pœnã optime meritos ciues detruſerint.Oppreſſus eſt C.Antonius.eſto.habuit quandã ille infamiam ſuam:neque tamen ille ipſe(pro meo iure dico)vobis iudicibus damnatus eſſet:cuius damnatione ſepulchrum L.Catilinæ floribus ornatum,hominum audaciſſimorum ac domeſticorum hoſtium cõuentu,epulíſque celebratum eſt.Iuſta Catilinæ facta ſunt.Nunc à Flacco Lentuli pœnæ per vos expetuntur. Quam poteſtis P.Lentulo, qui vos in complexu liberorum cõiugúmque ve[illegible] datos incendio patriæ ſepelire conatus eſt,mactare victimã gratiorem, qu[illegible] L.Flacci 74 ſanguine illius nefarium in vos omnes odium ſaturaueritis?Litemus igitu[illegible] temus Cethego,reuocemus eiectos: nimiæ pietatis & ſummi amoris in p[illegible] nos pœnas,ſi ita diis placet,ſuffetamus.nos iam ab indicibus nominamur,in nos crimina finguntur,nobis pericula comparãtur. quæ ſi per alios agerent,ſi denique per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem cõcitaſſent,æquiore animo ferre poſſemus. illud vero ferri nõ poteſt, quòd per Senatores & per Equites Ro.qui hæc omnia pro ſalute omnium communi conſilio,vna mente atque virtute geſſerunt,harum rerum authores,duces,principes ſpoliari omnibus fortunis,ac de ciuitate expelli poſſe arbitrãtur.Etenim populi Ro.perſpiciunt iam mentẽ & voluntatem.omnibus rebus quibus poteſt populus Ro.ſignificat quid ſentiat:nulla varietas eſt inter homines opinionis, nulla voluntatis,nulla ſermonis.Quare ſiquis illuc me vocat,venio.Populũ Ro.diſceptatorẽ nõ modo nõ recuſo,ſed etiam depoſco. Vis abſit,ferrum ac lapides remoueantur: operæ faceſſant,ſeruitia ſileant:nemo erit tam iniuſtus,qui me audierit,ſit modo liber & ciuis, quin

potius de præmiis meis quàm de pœna cogitandũ putet. O dii immortales, quid hoc miserius? nos qui P. Lentulo ferrum & flammã de manibus extorsimus, imperitæ multitudinis iudicio confidimus, lectissimorũ ciuium & amplissimorũ sententias pertimescimus. M. Aquilium patres nostri multis auaritiæ criminibus, testimoniisque conuictũ, quia cum fugitiuis fortiter bellum gesserat, iudicio liberauerũt. Consul ego nuper defendi C. Pisonem, qui quia Consul fortis, constánsque fuerat, incolumis est Reip. conseruatus. defendi item Consul L. Murenam Consulem designatũ. Nemo illorum iudicum clarissimis viris accusantibus audiendum sibi de ambitu putauit, cum bellum iam gerente Catilina omnes me authore duos Consules Cal. Ianuariis scirent esse oportere. Innocens & bonus vir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno me defendente absolutus est Q. Thermus. Quanta Reipub. causa lætitia populi Ro. quanta congratulatio cõsecuta est? Semper graues & sapientes iudices in rebus iudicandis quid vtilitas ciuitatis, quid communis salus, quid Reip. tempora poscerent, cogitauerunt. Cum tabella vobis dabitur Iudices, non de Flacco dabitur solum: dabitur de ducibus, authoribúsque conseruandæ ciuitatis: dabitur de omnibus bonis ciuibus, dabitur de vobismetipsis: dabitur de liberis vestris, de vita, de patria, de salute communi. Non iudicatis in hac causa de exteris nationibus, non de sociis: de vobis, ac vestra Repub. iudicatis. quòd si prouinciarũ vos ratio magis mouet, quàm vestra: ego verò nõ modo non recuso, sed etiam postulo, vt prouinciarũ authoritate moueamini. Etenim opponemus Asiæ prouinciæ, primùm magnã partem eiusdem prouinciæ, quæ pro huius periculis legatos, laudatorésque misit: deinde prouinciã Ciliciam, prouinciam Hispaniam, prouinciam Cretam. Græcis autẽ, Lydis, & Phrygibus, & Mysis, obsistent Massilienses, Rhodii, Lacedæmonii, Athenienses, cũcta Achaia, Thessalia, Bœotia: Septimio & Cælio testibus, P. Seruilius, & Q. Metellus, huius pudoris integritatisque testes repugnabunt: Asiaticæ iurisdictioni vrbana iurisdictio respondebit. annui tẽporis criminatione omnis ætas L. Flacci & perpetua vita defendet. & si prodesse L. Flacco Iudices debet, quòd se Tribunum mil. quòd Quæstorem, quòd Legatũ imperatoribus clarissimis, exercitibus ornatissimis, prouinciis grauissimis dignũ suis maioribus præstitit: prosit quòd hic vobis vidẽtibus, in periculis communibus omnium vestrum, sua pericula cum meis coniunxit: prosint honestissimorũ municipiorũ, coloniarúmque laudationes: prosit etiam Senatus populique Ro. præclara & vera laudatio. O nox illa quæ penè æternas huic vrbi tenebras attulisti, cum Galli ad bellum, Catilina ad vrbem, cõiurati ad ferrum, & flammam vocabantur! cum ego te Flacce, cœlum noctémque contestans, flens flentem obtestabar: cum tuæ fidei optimæ & spectatissimæ salutem vrbis, & ciuium commẽdabam. Tu, tu Flacce Prætor cõmunis exitii nũtios cæpisti: tu inclusam in literis Reipub. pestem deprehẽdisti: tu periculorũ indicia, tu salutis auxilia, ad me & ad senatũ attulisti. Quæ tibi tum gratiæ sunt à me actæ, quæ ab Senatu, quæ à bonis omnibus? quis tibi, quis C. Põtinio fortissimo viro, quen quam bonum putaret vnquam nõ salutem, verũ honorem vllum denegaturum? O Nonæ illæ Decẽbres, quæ me Cõsule fuistis, quem ego diem vere natalem huius vrbis, aut certe salutarem appellare possum! O nox illa, quam iste est dies consecutus, fausta huic vrbi! miserum me, metuo ne funesta nobis. Qui tum animus L. Flacci? (nihil dicã enim de me) qui amor in patriam, quæ virtus, quæ grauitas extitit? sed quid ea commemoro, quæ tum, cum agebantur, vno consensu omnium, vna voce populi Ro. vno orbis terræ testimonio, in cœlum laudibus efferebantur? nunc vereor ne non modo non prosint, verum etiam aliquid obsint. Etenim multo acriorẽ improborũ interdum memoriam esse sentio, quàm bonorum. Ego te, si quid grauius acciderit, ego te inquam Flacce perdidero. mea dextra illa, mea fides, mea promissa, cum te, si Remp. conseruaremus, omnium bonorũ præsidio, quoad viueres, nõ modo munitũ, sed etiam ornatum fore pollicebar. Putaui, speraui, etiam si honos noster vobis vilior fuisset, salutẽ certe charam futurã. At L. Flaccum quidẽ Iudices, si (quod dii immortales omen auertant) grauis iniuria afflixerit, nunquam tamen prospexisse vestræ saluti, consuluisse vobis, liberis, coniugibus, fortunis vestris pœnitebit: semper ita sentiet, talem se animum & generis digni-

tati, & pietati suæ, & patriæ debuisse. Vos ne pœniteat tali ciui non pepercisse, per deos immortales Iudices, prouidete. Quotus enim quisque est, qui hanc in Republica sectam sequatur? qui vobis, qui vestri similibus placere cupiat? qui optimi atque amplissimi cuiusque hominis atque ordinis authoritatem magni putet? Illam viam sibi vident expeditiorem ad honores, & ad omnia quæ concupiuerunt. sed cætera sint eorum, sibi habeant potentiam, sibi honores, sibi cæterorum commodorum summas facultates. Liceat iis, qui hæc salua esse voluerunt, ipsis esse saluis. Nolite Iudices existimare eos, quibus integrum est, qui nondum ad honores accesserunt, non expectare huius exitum iudicii. Si L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in Republica studium calamitati fuerit, quem posthac tam amentem fore putatis, qui non illam viam vitæ, quam antè præcipitem, & lubricam esse ducebat, huic planæ & stabili præponendam esse arbitretur? Quòd si talium ciuium vos Iudices tædet, ostendite: mutabunt sententiam, qui potuerint: constituent quid agant, quibus integrum est. nos qui iam progressi sumus, hunc exitū nostræ temeritatis feremus. sin hoc animo quamplurimos esse vultis, declarabitis hoc iudicio quid sentiatis. Præclara illi hæc oratio quidem, si huic, huic misero puero, vestro, ac liberorum vestrorum supplici Iudices, hoc iudicio viuendi præcepta dabitis. cui si patrē conseruatis, qualis ipse debeat esse ciuis præscribetis. si eripitis, ostēditis bonæ rationi, & constanti, & graui nullum à vobis fructum esse propositum. qui vos quoniam est id ætatis, vt sensum iam percipere possit ex mœrore patrio, auxilium nondum patri ferre possit, orat ne suum luctum patris lachrymis, patris mœrorem suo fletu augeatis. qui etiam me intuetur, me vultu appellat, meam quodāmodo flēs fidem implorat, ac repetit eam, quam ego patri suo quondam pro salute patriæ spoponderim dignitatem. Miseremini familiæ Iudices, miseremini fortissimi patris, miseremini filii: nomen clarissimum & fortissimum, vel generis, vel vetustatis, vel hominis causa, Reipub. reseruate.

Pro P. Sylla.

ORATIO XXV.

MAXIME vellem Iudices, vt P. Sylla & antea dign[illegible]tatis suæ splĕdorem obtinere, & post calamitatem acceptam modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. Sed quoniam ita tulit casus infestus, vt amplissimo in honore, cum cōmuni ambitionis inuidia, tum singulari Antronii odio euerteretur, [illegible] in his pristinæ fortunæ reliquiis miseris & afflictis, tamē h[illegible] dam, quorum animos, ne supplicio quidem suo sanare posset: quanquam ex huius incommodis magnam ani[illegible] capio, tamen in cæteris malis facile patior obla[illegible] pus, in quo boni viri lenitatem meam, misericordiámque notā omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi ac perditi ciues edomiti atque victi, præcipitante Repub. vehementem me fuisse atque fortem, conseruata mitem ac misericordem faterentur. Et quoniam L. Torquatus meus familiaris ac necessarius Iudices, existimauit, si nostram in accusatione sua necessitatē, familiaritatémque violasset, aliquid se de authoritate meæ defensionis posse detrahere, cum huius periculi propulsatione coniungā defensionem officii mei. Quo quidem genere non vterer orationis Iudices hoc tempore, si mea solum interesset. multis enim mihi locis & data facultas est, & sæpe dabitur de mea laude dicendi. Sed vt ille Iudices, quantum de mea authoritate diripuisset, tantum se de huius præsidiis diminuturum sperauit: sic hoc ego sentio, si mei facti rationem vobis, constātiámque huius officii ac defensionis probauero, causam quoque me P. Syllæ probaturum.

rum. Ac primū abs te illud L.Torquate quæro,cur me à cæteris clarissimis viris,ac prin
cipibus ciuitatis in hoc officio, atque in defensionis iure secernas. quid enim est quaob-
rem abs te Q.Hortensii factum clarissimi viri atque ornatissimi ciuis non reprehēdatur,
reprehēdatur meū? Nam si initū est cōsilium à P.Sylla inflammādæ ciuitatis,huius extin
guendi imperii,delēdæ vrbis, mihi maiorē hæc res dolorē quàm Q.Hortēsio,mihi maius
odium afferre debet? meū denique grauius esse iudicium,qui adiuuādus in his causis,qui
oppugnādus,qui defendendus,qui deserendus esse videatur? Ita inquit. tu enim inuesti-
gasti,tu patefecisti coniurationē. quod cum dicit,non attendit,eum qui patefecerit,hoc
curasse,vt id omnes viderent quod antea fuisset occultum. Quare ista cōiuratio si pate-
3 facta per me est,tam patet Hortensio,quàm mihi.quem cum videas honore hoc,autho-
ritate, virtute, consilio præditum non dubitasse quin innocentem P.Syllam defenderet:
quæro cur qui aditus ad causam Hortensio patuerit, mihi interclusus esse debuerit.quæ-
ro illud etiam,si me qui defendo,reprehendendum putas esse:quid tandem existimes de
his summis viris & clarissimis ciuibus, quorū studio & dignitate celebrari hoc iudicium
& ornari, causam defendi huius innocentis vides. non enim vna est ratio defensionis ea
quæ posita est in oratione.Omnes qui adsunt,qui laborāt,qui saluum volunt,pro sua par
te atque authoritate defendunt. An vero in quibus subselliis hæc ornamenta ac lumina
4 Reipub. viderem, in his me apparere nollem? quorum ego opera illū in locum atque in
hanc celsissimā sedem dignitatis, atque honoris multis meis ac magnis laboribus & pe-
riculis ascēdissem? Atque vt intelligas Torquate quem accuses,si te id offendit,quòd ego
qui hoc genere quæstionis defenderim neminem,non desim P.Syllæ,recordare de cæte-
ris,quos adesse huic vides. intelliges & de hoc,& de cæteris iudicium meum,& horū par
rem fuisse.Quis nostrum adfuit Varguntei? nemo.ne hic quidem Q.Hortēsius:
præsertim qui illū solus antea de ambitu defendisset.non enim iam se vllo officio cū illo
coniunctū arbitrabatur,cum ille tanto scelere cōmisso omnium officiorū societatē dire-
misset. Quis nostrū Seruium Syllā,quis P.Lētulum,quis M.Leccā,quis Cornelium defen
dendū putauit? quis his horū adfuit? nemo.Quid ita? Quia cæteris in causis etiā nocētes,
viri boni,si necessarii sunt,nō defendēdos esse non putāt.In hoc crimine non solū leuita-
5 tis est culpa, verū etiam quædam cōtagio sceleris,si defendas eum quem obstrictum esse
patriæ suspicere.Quid Antronio? nónne sodales,non Collegæ sui,nō veteres amici,quo-
rum ille copia quōdam abundarat:non hi omnes,qui sunt in Repub.principes defuerūt?
immò etiam testimonio plerique læserunt? statuerant tantum illud esse maleficium,quod
non modo nō occultari per se,sed etiam aperiri,illustrarique deberet. Quamobtem quid
est quod mirere,si cum iisdem me in hac causa vides adesse,cum quibus in cæteris intel-
ligis abfuisse? nisi vero me vnum vis ferum præter cæteros,me asperum,me inhumanum
existimari,me singulari immanitate & crudelitate præditum.Hanc mihi tu si propter res
meas gestas imponis in omni vita mea personam Torquate,vehementer erras.me natu-
ra misericordem, patria seuerū, crudelē nec patria nec natura esse voluit. denique istam
6 ipsam personam vehemētem & acrem,quam mihi tum tempus & Respublica imposuit,
iam voluntas & natura ipsa detraxit.Illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit:
hæc in omni vita misericordiam, lenitatémque desyderat. Quare nihil est quod ex tanto
comitatu virorum amplissimorū me vnum abstrahas.Simplex officium,atque vna est o-
mnium bonorū causa.nihil erit quod admirere posthac,si in ea parte,in qua hos animad
uerteris,me videbis. Nulla est enim in Repub.causa mea propria.tempus agendi fuit ma
gis mihi proprium,quàm cæteris: doloris verò,& timoris,& periculi fuit illa causa cōmu-
nis. Neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alii comites noluissent.
Quare necesse est quod mihi Consuli præcipuum fuit præter alios,id iam priuato cū cæ-
teris esse cōmune. neque ego hoc partiendæ inuidiæ, sed cōmunicandæ laudis causa lo-
quor. Oneris mei partem nemini impertio: gloriæ,bonis omnibus. In Antroniū testimo-
7 nium dixisti,inquit: Syllam defendis. Hoc totū eiusmodi est Iudices, vt si ego sim incō-
stans ac leuis,nec testimonio fidem tribui cōuenerit,nec defensioni authoritatem. sin est

in me ratio Reipub. religio priuati officii, studium retinendæ voluntatis bonorũ: nihil minus accusator debet dicere, quàm à me defendi Syllã, testimonio læsum esse Antronium. Videor enim non solum studium ad defendendas causas, verum opinionis aliquid, & authoritatis afferre. qua & moderate ego vtar Iudices, & omnino non vterer, si ille me non coegisset. Duæ coniurationes abs te Torquate cõstituuntur: vna quæ Lepido & L. Tullio COSS. patre tuo Consule designato facta esse dicitur: altera quæ me Consule. harum in vtraque Syllam dicis fuisse. Patris tui fortissimi viri, atque optimi Consulis, scis me cõsiliis non interfuisse: scis me, cum mihi summus tecum vsus esset, tamen illorũ expertem temporum & sermonum fuisse: credo quòd nondum penitus in Repub. versabar, quòd nondũ ad propositum mihi finem honoris perueneram, quòd mea me ambitio, & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat. Quis ergo intererat vestris consiliis? omnes hi, quos vides huic adesse, & in primis Q. Hortensius. qui cum propter honorẽ ac dignitatem, atque animũ eximium in Rempub. tum propter summam familiaritatẽ, summúmque amorem in patrẽ tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. Ergo istius cõiurationis crimen defensum ab eo est qui interfuit, qui cognouit, qui particeps & consilii vestri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulsando cum esset copiosissima atque ornatissima oratio, tum nõ minus inerat authoritatis in ea quàm facultatis. Illius igitur coniurationis quæ facta contra vos, delata ad vos, à vobis prolata esse dicitur, ego testis esse non potui. non modo enim nihil comperi, sed vix ad aures meas istius suspitionis fama peruenit. Qui vobiscum in cõsilio fuerunt, qui vobiscum illa cognorunt, quibus ipsis periculũ tum conflari putabatur, qui Antronio non adfuerunt, qui in illum testimonia grauia dixerunt, hunc defendunt, huic adsunt, in huius periculo declarant, se non crimine cõiurationis, ne adessent cæteris, sed hominum maleficio deterritos esse. Mei consulatus autem tempus, & crimen maxime cõiurationis à me defendetur. atque inter nos partitio non est fortuito Iudices, nec temere facta: sed cũ videremus eorum criminum nos patronos adhiberi, quorum testes esse possemus, vterque nostrum id sibi suscipiendũ putauit, de quo aliquid scire ipse atque existimare potuisset. Et quoniam de criminibus superioris coniurationis Hortẽsium diligẽter audistis, de [illegible] coniuratione quæ me Consule facta est, hoc primum attendite. Multa cum essem [illegible] sul de summis Reip. periculis audiui, multa quæsiui, multa cognoui, nullus vnquã d[illegible] la nuntiis ad me, nullum indicium, nullæ literæ peruenerũt, nulla suspitio. Multu[illegible] vox fortasse deberet valere eius hominis, qui Consul insidias Reip. consilio inue[illegible] veritate aperuisset, magnitudine animi vindicasset, cum ipse nihil audisse de P. S[illegible] hil suspicatum esse diceret. Sed ego nõdum vtor hac voce ad hunc defendend[illegible] ad purgandum me potius vtor: vt mirari Torquatus desinat, me, qui Antronio abfueri[illegible] Syllam defendere. Quæ enim Antronii fuit causa? quæ Syllæ est? ille ambitus iudicium [illegible] tollere, ac disturbare primũ conflato voluit gladiatorum, ac fugitiuorum tumultu: dei[illegible] e id quod vidimus omnes, lapidatione atque cõcursu. Sylla si sibi suus pudor ac dignit[illegible] deesset, nullum auxilium requisiuit. Ille damnatus ita se gerebat non solum c[illegible] monibus, verum etiam aspectu atque vultu, vt inimicus esse amplissimis ord[illegible] stus bonis omnibus, hostis patriæ videretur. hic se ita fractũ illa calamitate [illegible] ctum putauit, vt nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur, nisi q[illegible] retinuisset. Hac vero in coniuratione quid tam cõiunctum quàm ille cum [illegible] Lentulo? quæ tanta societas vllis inter se rerum optimarum, quanta ei c[illegible] m illis sceleris, libidinis, audaciæ? quod flagitium Lentulus non cum Antronio concep[illegible] dem illo Catilina facinus admisit? cum interim Sylla cum eisdem ipsis n[illegible] modo noctem, solitudinémque non quæreret, sed ne mediocri quidẽ sermone & congressu coniungeretur. Illum Allobroges maximarum rerũ verissimi indices, illum mult[illegible] rũ literæ, ac nuntii coarguerũt: Syllam interea nemo insimulauit, nemo nominauit. Postremo eiecto, siue emisso iam ex vrbe Catilina, ille arma misit, cornua, tubas, falces, signa, legiones: ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli pœna compressus cõuertit se aliquando ad timorem,

nunquam ad sanitatem. Hic contra ita quieuit, vt eo tempore omni Neapoli fuerit, vbi neque homines fuisse putantur huius affines suspitionis, & locus est ipse non tam ad inflammãdos calamitosorum animos, quàm ad consolandos accõmodatus. Propter hanc igitur tantam dissimilitudinem hominũ, atque causarum, dissimilem me in vtroque præbui. veniebat enim ad me, & sæpe veniebat Antronius multis cum lachrymis supplex, vt se defenderem: & se meum condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, colle-
14 gam in Quæstura commemorabat fuisse: multa mea in se, nõnulla etiam sua in me proferebat officia. Quibus ego rebus Iudices, ita flectebar animo, atque frangebar, vt etiã ex memoria, quas mihi ipsi fecerat insidias deponerem: vt iam immissum esse ab eo C. Cornelium, qui me in sedibus meis, in cõspectu vxoris meæ, ac liberorũ meorum trucidaret, obliuiscerer. Quæ si de vno me cogitasset, qua mollitia sum animi ac lenitate, nunquam mehercule illius lachrymis ac precibus restitissem. Sed cum mihi patriæ, cum vestrorum periculorum, cum huius vrbis, cum illorum delubrorũ, atque templorũ, cum puerorum infantium, cum matronarum, ac virginũ veniebat in mentem: & cum illæ infestæ ac funestæ faces, vniuersúmque totius vrbis incẽdium, cum tela, cũ cædes, cum ciuium cruor, cum cinis patriæ versari ante oculos, atque animũ memoria refricare cœperat: tum denique ei resistebã, neque solũ illi hosti ac parricidæ, sed his etiam propinquis illius Marcellis patri & filio, quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filii suauitatem obtinebat: neque me arbitrabar sine summo scelere posse quod maleficium in aliis vindicassem, idem in illorũ socio, cum scirẽ defendere. Atque idem ego neque P. Syllam supplicem ferre, neque eosdẽ Marcellos, neque huius M. Messalæ hominis necessarii preces sustinere potui. neque enim est causa aduersata naturæ, nec homo, nec res misericordiæ meæ repugnauit. Nusquam nomẽ, nusquam vestigium fuerat, nullũ crimen, nullum indicium. suscepi causam Torquate, suscepi, & feci libenter: vt me quem boni constantem semper, vt spero, existimassent, eundem me improbi quidẽ crudelem dicerẽt. Hic ait se ille Iudices, regnum meum ferre non posse. Quod tandẽ Torquate regnũ? Cõsulatus credo mei,
15 in quo ego imperaui nihil, sed contrà patribus conscriptis, & bonis omnibus parui. Quo in magistratu non institutum est à me Iudices regnum, sed non permissum. Quem tum in tanto imperio, tanta potestate non dicis fuisse regem, nunc priuatũ regnare dicis? quo tãdem nomine? Quòd in quos testimonia dixisti inquit, dãnati sunt: quem defendis, sperat se absolutum iri. Hic tibi ego de testimoniis meis hoc respondeo: si falsum dixerim, te in eos dixisse: sin verũ, non esse hoc regnare, cum verũ iuratos dicas probare. De huius spe tantum dico, nullas à me opes P. Syllam, nullam potentiam, nihil denique præter fidem defensionis expectare. Nisi tu inquit causam recepisses, nunquam mihi restitisset, sed indicta causa profugisset. si iam hoc tibi concedam, Q. Hortensium tanta grauitate hominem, si hos tales viros nõ suo stare iudicio, sed meo: si hoc tibi dem, quod credi nõ po-
16 test, nisi ego huic adessem, hos adfuturos non fuisse: vter tandem rex est, isne cui innocentes homines non resistũt: an is, qui calamitosos nõ deserit? At hic etiam, id quod tibi necesse minime fuit, facetus esse voluisti, cum Tarquinium, & Numã, & me tertium peregrinum regem esse dixisti. Mitto iam de rege quærere. illud quæro peregrinum cur me esse dixeris. nam si ita sum, non tam est admirandum regem esse me, quia vt tu vis etiam peregrini reges Romæ fuerunt, quàm Consulem Romæ fuisse peregrinum. Hoc dico, inquit, te esse ex municipio. Fateor, & addo etiam ex eo municipio vnde iterum iam salus huic vrbi imperióque missa est. Sed scire ex te peruelim, quamobrẽ qui ex municipiis veniant, peregrini tibi esse videantur. nemo enim istuc M. illi Catoni seni, cum plurimos haberet inimicos, nemo T. Coruncano, nemo Curioni, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum
17 ei multi inuiderent, obiecit vnquam. Equidem vehementer lætor, eum esse me, in quem tu cum cuperes, nullã contumeliam iacere potueris, quæ nõ ad maximam partẽ ciuium conueniret. Sed tamen te à me pro magnis causis nostræ necessitudinis, monendum esse etiam atque etiam puto. non possunt omnes esse Patricii: si verum quæris, ne curant quidem. nec se æquales tui propter istam causam abs te anteiri putãt. At si tibi nos peregri-

ni videmur, quorum iam & nomē & honos inueterauit, & huic vrbi, & hominum famæ, ac sermonibus: quàm tibi illos cōpetitores tuos peregrinos videri necesse erit, qui iam ex tota Italia delecti tecum de honore, & de omni dignitate contendunt? quorum caue tu quenquam peregrinū appelles, ne peregrinorum suffragus obruare. qui si attulerint neruos & industriam, mihi crede, excutient tibi istam verborū iactationē, & te ex somno sæpe excitabunt, nec patientur se abs te nisi virtute vincērur, honore superari. Ac si Iudices cæteris patriciis me & vos peregrinos videri oporteret, à Torquato tamē hoc vitium sileretur. est enim ipse à materno genere municipalis honestissimi ac nobilissimi generis, sed tamen Asculani. Aut igitur doceat Picētes solos non esse peregrinos, aut gaudeat suo generi me meum non anteponere. Quare neque me peregrinum posthac dixeris, ne grauius refutere: neque regem, ne derideare. Nisi forte regium tibi videtur, ita viuere, vt non modo homini nemini, sed ne cupiditati quidem vlli seruias: contēnere omnes libidines; non auri, non argēti, non cæterarū rerū indigere, in Senatu sentire libere, populi vtilitati magis cōsulere, quàm volūtati: nemini cedere, multis obsistere. si hoc putas esse regium, me regē confiteor esse. sin te potētia mea, si dominatio, si denique aliquod dictū arrogās aut superbum mouet, quin tu id potius profers, quàm verbi inuidiam contumeliámque maledicti? Ego tātis à me beneficiis in Rep. positis, si nullum aliud mihi præmium à Senatu populóque Rom. nisi honestū ocium postularē, quis non concederet? sibi haberent honores, sibi imperia, sibi prouincias, sibi triūphos, sibi alia præclaræ laudis insignia: mihi liceret eius vrbis, quam conseruassem, conspectu tranquillo animo & quieto frui. quid si hoc nō postulo? Si ille labor meus pristinus, si sollicitudo, si officia, si operæ, si vigiliæ deseruiunt amicis, præsto sunt omnibus: si neque amici in foro requirunt studium meum, neque Respub. in curia: si me non modo non rerum gestarū vacatio, sed neque honoris, neque ætatis excusatio vendicat à labore: si volūtas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patēt omnibus: si mihi ne ad ea quidem, quæ pro salute omnium gessi, recordanda & cogitanda quicquam relinquitur temporis: tamen hoc regnum appellabitur? cuius vicarius qui velit esse, inueniri nemo potest, longe abest regni suspitio. Si quæris qui sint Romæ regnum occupare conati: vt ne replices annalium memoriam, ex domesticis imaginibus inuenies. res enim gestæ credo meæ, me nimis extulerunt? ac mihi nescio quos spiritus attulerūt? quibus de rebus tam claris, tam immortalibus Iudices, hoc possū [illegible] cere, me qui è summis eripuerim periculis vrbē hanc & vitam omnium ciuium: sa[illegible] eptum fore, si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullū in me periculum [illegible] dabit. Etenim in qua ciuitate res tātas gesserim, memini, & in qua vrbe intelligo [illegible] forum est eorum hominum, quos ego à vestris ceruicibus depuli Iudices, à me [illegible] non remoui. nisi vero paucos fuisse arbitramini, qui conari, aut sperare possent se ta[illegible]rium posse delere. Horum ego faces eripete de manibus, & gladios extorque[illegible] [illegible]um impe[illegible] [illegible]e potui, sicut feci: voluntates vero consceleratas ac nefarias nec sanare potui nec [illegible]re. Quare non sum nescius quanto periculo viuā in tanta multitudine improborum, [illegible] cum omnibus improbis æternum videam bellum esse susceptum. Quòd si il[illegible] [illegible] mihi [illegible] sidiis forte inuides, & si ea tibi regia videntur, quòd omnes boni omnium [illegible] que ordinū suam salutem cum mea cōiungunt: consolare te, quòd omniu[illegible] [illegible] mentes improborū mihi vni maxime sunt infensæ & aduersæ. qui me non solum [illegible] [illegible]erunt, quòd eorū conatus impios, & furorē consceleratū repressi, sed eo etiam ma[illegible] etiā se simile me viuo conari posse arbitrantur. At verò quid ego miror si quid ab improbis de me improbe dicitur? cum L. Torquatus primum ipse his fundam[illegible] iactis, ea spe proposita amplissimæ dignitatis, deinde L. Torquati fortissi[illegible]mi Consulis, constantissimi Senatoris, semper optimi ciuis filius, interdum efferatur im[illegible]moderatione verborum? qui cum suppressa voce de scelere P. Lentuli, de audacia coniu[illegible]ratorum omnium dixisset, tantummodo vt vos qui ea probaris, exaudire possetis, de supplicio P. Lentuli, de carcere, magna & queribūda voce dicebat. in quo primum illud erat absurdū, quòd cum ea quæ leuiter dixerat, vobis probare volebat: eos autem qui circum iudicium stabār, au-

dire nolebat: non intelligebat ea, quæ clare diceret: ita illos audituros, quibus se venditabat, vt vos quoque audiretis, qui id non probabatis. Deinde alterum iam oratoris vitium, non videre quid quæque causa postulet. nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset, quàm videri coniuratorũ pœnam, mortémque lugere. Quod cum
13 is Tribunus pleb. facit, qui vnus videtur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum est. difficile est enim tacere cum doleas. Te, siquid eiusmodi facis, nō modo talem adolescentem, sed in ea causa, in qua te vindicem coniurationis velis esse, vehemēter miror. Sed reprehendo tamen illud maxime: quòd isto ingenio & prudentia præditus, causam Reipublicæ nō tenes, qui arbitrere plebi Romanæ res eas non probari, quas me Consule omnes boni pro salute communi gesserunt. Ecquem tu horum, qui adsunt, quibus te contra ipsorum voluntatē venditabas, aut tam sceleratum statuis fuisse, vt hæc omnia perire voluerit: aut tam miserū, vt & se perire cuperet, & nihil haberet quod saluum esse vellet? Anverò clarissimum virum generis vestri ac nominis nemo reprehendit, qui filium suum vita priuauit, vt in cæteris firmaret imperium? Tu Rempublicam reprehendis, quæ domesticos hostes ne ab his ipsa necaretur, necauit? Itaque attende iam Torqua-
14 te quàm ego non defugiam authoritatem Consulatus mei: maxima voce, vt omnes exaudire possint, dico, sempérque dicam. Adestote omnes animis, qui adestis corporibus, quorum ego frequentia magnopere lætor. Erigite mentes aurésque vestras, & me de inuidiosis rebus, vt ille putat, dicentem attendite. Ego Consul, cum exercitus perditorum ciuium clandestino scelere conflatus crudelissimum & luctuosissimum exitium patriæ comparasset, cum ad occasum interitúmque Reipublicæ Catilina in castris, in his autem templis atque tectis dux Lentulus esset constitutus, meis consiliis, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu, quinque hominibus cōprehensis atque confessis, incensione vrbem, internicione ciues, vastitate Italiam, interitu Rempublicam liberaui. Ego vitam omnium ciuium, statum orbis terræ, vrbem hanc sedem omnium nostrum, arcem regum ac nationum exterarum, lumen gen-
15 tium, denique domicilium imperii, quinque hominum amentium ac perditorum pœna redemi. An me existimasti hæc iniuratum in iudicio non esse dicturum, quæ iuratus in maxima concione dixissem? atque etiam illud addam, ne qui forte incipiat improbus subito te amare Torquate, & aliquid sperare de te: atque vt idem omnes exaudiant, clarissima voce dicam. Harum omnium rerum quas ego in Consulatu pro salute communi suscepi & gessi, L. ille Torquatus cum esset meus contubernalis in Consulatu, cum signifer esset iuuentutis atque Prætura fuisset, author, adiutor, particeps extitit: cum princeps, cum author, cum signifer esset iuuentutis, parens eius homo amantissimus patriæ, maximi animi, summi consilii, singularis constantiæ, cum esset æger, tamen omnibus rebus illis interfuit: nunquam est à me digressus: studio, consilio, authoritate, vnus adiuuit pluri-
16 mum, cum infirmitatem corporis animi virtute superaret. Vidésne vt eripiam te ex improborum subita gratia, & reconciliem bonis omnibus qui te & diligunt, & retinent, retinebúntque semper: nec si à me forte descíueris, iccirco te à se & à Republica & à tua dignitate deficere patientur? Sed iam redeo ad causam. atque hoc vos Iudices testor: Mihi de memetipso tam multa dicendi necessitas quædam imposita est ab illo. Nam si Torquatus Syllam solum accusasset, ego quoque hoc tempore nihil aliud agerem, nisi eum qui accusatus esset, defenderem. Sed cum ille tota illa oratione in me esset inuectus, & cum initio, vt dixi, defensionem meam authoritate spoliare voluisset, etiam si dolor meus respondere non cogeret, tamen ipsa causa hanc à me orationem flagitasset. Allobrogibus nominatum Syllam esse dicis. Quis negat Syllæ indicium? at vide quem-
17 admodum nominatus sit. L. Cassium dixerunt commemorasse cum cæteris Antronium secum facere. Quæro num Syllam dixerit Cassius. nunquam. sese aiunt quæsisse de Cassio quid Sylla sentiret. Videte diligentiam Gallorum, qui vitam hominum naturámque non nossent: ac tantum audissent eos, pari calamitate qui fuerant, esse in eadem voluntate. Quid tum? Cassius si respondisset idem sentire, & secum facere Syllam: tamen mihi

non videretur in hūc id criminosum esse debere. Quid ita? quia qui barbaros homines ad bellum impelleret, non debebat minuere illorum suspicionem, & purgare eos de quibus illi aliquid suspicarētur. Non respōdit tamen vnà facere Syllam. Etenim esset absurdum, cum cæteros sua sponte nominasset, mentionem Syllæ facere nullam, nisi admonitum & interrogatū. Nisi forte verisimile est, P. Syllæ nomen in memoria Cassio non fuisse. Si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiæ pristinæ dignitatis nō tam illustres fuissent, tamen Antronii cōmemoratio memoriam Syllæ retulisset: etiam vt arbitror, cum authoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Cassius, & cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri, nō prius Antronium quàm Syllam nominasset. Iam verò illud probari minime potest, Gallos Antronio nominato putasse propter calamitatis similitudinem sibi aliquid de Sylla esse quærēdum: Cassio, si hic esset in eodem scelere, ne cum appellasset quidem Antronium, huius in mentem venire potuisse. Sed tamen quid respondit de Sylla Cassius? se nescire certū. Non purgat, inquit. Dixi antea, ne si argueret quidem tum denique, cum esset interrogatus, id mihi criminosum videretur. Sed ego in iudiciis & quæstionibus non hoc quærendū arbitror, num purgetur aliquis, sed num arguatur. Etenim cum negat se scire Cassius, vtrum subleuat Syllam, an satis probat se nescire? subleuat apud Gallos. Quid ita? ne indicent? quid? si periculum esse putasset ne vlli vnquam indicarent, de seipso confessus esset? Nesciuit. Credo Iudices, celatū esse Cassium de Sylla vno: nam de cæteris certe sciebat, & ea domi eius pleraque cōflata esse constabat. Qui negare noluit esse in eodem numero Syllam, quo plus spei Gallis daret, dicere autem falsum non ausus est, nescire dixit. Atqui hoc perspicuum est, cum is qui de omnibus scierit, de Sylla se scire negarit, eandē vim esse negationis huius, quàm si extra coniurationem hunc esse se scire dixisset. Nam cuius scientiam de omnibus constat fuisse, eius ignoratio de aliquo, purgatio debet videri. Sed iam non quæro purgétne Cassius Syllam. illud mihi tantum satis est, contra Syllam nihil esse in indicio. Exclusus hac criminatione Torquatus, rursus in me irruit, me accusat: ait me aliter, ac dictum est, in tabulas publicas retulisse. O dii immortales! vobis enim tribuam, quæ vestra sunt: nec vero possum meo tantum ingenio dare, vt tot res, tantas, tam varias, tam re[...] tinas in illa turbulentissima tempestate Reipub. mea sponte despexerim. Vos profe[...] nimum meum tum conseruandæ patriæ cupiditate incendistis: vos me ab omnib[...] teris cogitationibus ad vnam salutem Reipub. contulistis: vos denique in tantis te[...] erroris & inscientiæ clarissimum lumen prætulistis menti meæ. Vidi ego hoc Iud[...] recenti memoria Senatus, authoritatem huius indicii monimētis publicis testaru[...] [...] essem, fore vt aliquādo non Torquatus, neque Torquati quispiam similis, (nam id me [...] multum fefellit) sed vt aliquis patrimonio naufragus, inimicus otii, bonorum hostis, ali[...] r indicata hæc esse diceret, quo facilius vento aliquo in optimum quenque excitato, p[...] sset in malis Reipub. portum suorum malorum inuenire aliquem. Itaque introductis i[...] indicibus, constitui Senatores qui omnia indicum dicta, interrogata, respons[...] Senatum [...] rent. At quos viros? non solum summa virtute & fide, cuius generis in Sena[...] maxima, sed etiam quos sciebam memoria, scientia, consuetudine, & celerita[...] facillime quæ dicerētur, persequi posse: C. Cosconium, qui tunc erat Prætor[...] qui tum præturam petebat: P. Nigidium, Appium Claudium. Credo esse [...] his omnibus aut verè referendis, aut etiam scribendis putet ingenium def[...] inde? quid feci? cum scirem ita indicium in tabulas publicas relatum, vt [...] tabulæ priuata tamen custodia more maiorum continerentur, non occultaui, non [...] sed describi ab omnibus statim librariis, diuidi passim & peruulgari, atque edi populo Ro. imperaui: diuisi toti Italiæ, diuisi in omnes prouincias: eius indicii, è quo salus oblata esset omnibus, expertem esse neminem volui. Itaque dico locum in orbe terrarum esse nullum, quo in loco Populi Rom. nomen sit, quin eodem perscriptum hoc indicium peruenerit. In quo ego tam subito, & exiguo, & turbido tempore multa diuinitus, ita vt dixi, non mea sponte prouidi. Primum ne qui posset tātum aut de Reipublicæ, aut de alicuius

periculo meminisse quantum vellet. deinde ne cui liceret vnquam reprehẽdere illud indicium, aut temere creditũ criminari. postremo nequid iam à me, nequid ex meis commentariis quæreretur: ne aut obliuio mea, aut memoria videretur nimia: ne denique aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. Sed tamen abs te Torquate quæro,
33 cum indicatus tuus inimicus esset, & esset eius rei frequens Senatus, & recẽs memoria testis: tibi meo familiari & contubernali prius etiam edituri fuerint indicium scribæ mei, si voluisses, quàm in codicẽ retulissent? Cum videres aliter fieri, cur tacuisti? passus es? non mecum aut cum familiari meo questus es? aut quoniam tam facile inueheris in amicos, iracũdius aut vehemẽtius expostulasti? Tu cum tua vox nũquam sit audita, cum indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris, tacueris, repente tantam rem enunciare audeas: & in eum locum te deducas, vt antequam me commutati indicii coargueris, te summæ negligẽtiæ tuo indicio conuictũ esse fateare? Mihi cuiusquam salus tanti fuisset, vt meam negligerem? per me ego veritatem patefactam cõtaminarem aliquo mendacio? quenquam denique ego iuuarem, à quo & crudeles insidias in Remp. factas, & in me potissimũ Con-
34 sulem putarem? Quòd si iam essem oblitus seueritatis & constantiæ meæ, tamne amens essem, vt cum literæ posteritatis causa repertæ sint, quæ subsidio obliuioni esse possent, ego recentem putarem memoriam cuncti Senatus, cõmentario meo posse superari? Fero ego te Torquate iandudum, fero, & nonnunquam animum incitatum ad vlciscẽdam orationem tuam, reuoco ipse & reflecto. Permitto aliquid iracundiæ tuæ, do adolescentiæ, cedo amicitiæ, tribuo parenti. Sed nisi tibi aliquem modum vitæ constitueris, coges oblitũ me nostræ amicitiæ habere rationẽ meæ dignitatis. Nemo vnquam me tenuissima suspitione perstrinxit, quem non præuerterim. Sed mihi hoc credas velim: non his libentissime soleo respondere, quos mihi videor facillime posse superare. Tu quoniam minime ignoras consuetudinem dicendi meam, noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis
35 meæ qui reconditi sunt, excussos arbitrari: noli id putare omnino à me esse omissum, si quid est tibi remissum atque cõcessum. Cũ illæ valent apud me excusationes iniuriæ tuæ, iratus animus tuus, ætas, amicitia nostra: tum nõdum statuo te viriũ satis habere, vt ego tecum luctari & cõgredi debeam. quòd si esses vsu atque ætate robustior, essem idem qui soleo, cum sum lacessitus. Nũc tecum sic agam, tulisse vt potius iniuriam, quàm retulisse gratiam videar. Neque vero quid mihi irascare intelligere possum. si, quòd eum defendo, quem tu accusas: cur tibi quoque ipse non succenseo, qui accuses eum quem ego defendo? Inimicũ, inquis, accuso meum, & amicũ ego defendo meum. Non debes tamẽ quenquam in cõiurationis quæstione defendere. immò nemo magis eum, de quo nihil est suspicatus, quàm is, qui de aliis multa cogitauit. Cur dixisti testimonium in alios? quia coa-
36 ctus. Cur damnati sunt? quia creditum est. Regnum est, dicere in quem velis, ac defendere quem velis. immò seruitus est non dicere in quem velis, ac defendere quem velis. Ac si consyderare cœperis, vtrum magis mihi hoc necesse fuerit facere, an tibi: intelliges, honestius te inimicitiarum modum statuere potuisse, quàm me humanitatis. An vero cum honos agebatur amplissimus familiæ vestræ, hoc est Cõsulatus parentis tui, sapientissimus vir familiarissimis suis non succensuit pater tuus, cum Syllam & defenderent & laudarẽt? intelligebat hanc nobis à maioribus esse traditã disciplinam, vt nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. & erat huic iudicio longe dissimilis illa contentio. Tum afflicto P. Sylla Cõsulatus vobis pariebatur, sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere vos clamitabatis, vt victi in campo, in foro vinceretis. tum qui contra vos
37 pro huius salute pugnabant, amicissimi vestri, quibus non irascebamini, Consulatum vobis eripiebant, honori vestro repugnabant, & tamen id inuiolata vestra amicitia, integro officio, veteri exemplo atque instituto optimi cuiusque faciebãt. Ego vero quibus ornamentis aduersor tuis? aut cui dignitati vestræ repugno? quid est quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus ærumnis venis ad eum lacerandum quem interemisti: ego iacentem & spoliatũ defendo & protego. Atque hîc tu & reprehendis me, quia defendam, & irasceris. ego autem non modo tibi non irascor, sed

ne reprehendo quidē factum tuum. Te enim existimo tibi statuisse quid faciendū putares,& satis idoneum officii iudicem posuisse. At accusat C.Cornelii filius,idémque valere debet, ac si pater indicaret. O patrē Cornelium sapientē! qui quod præmii solet esse in iudicio reliquerit:quod turpitudinis in confessione,id per accusationē filii susceperit. Sed quid est tandem quod indicat per istum puerum Cornelius? si est causa mihi ignota,cum Hortensio communicara,respondeat Hortensius. sin tu ais illum comitatum Antronii & Catilinæ,cum in campo Consularibus comitiis quæ à me habita sunt,cædem facere voluerunt: Antronium tum in campo vidimus. Et quid dixi vidisse nos? ego vidi. vos enim tum Iudices nihil laborabatis, neque suspicabamini. Ego tectus præsidio firmo amicorū, Catilinæ tum,& Antronii copias,& conatum repressi. Num quis est igitur,qui tum dicat in campum aspirasse Syllam? atqui si tum se cum Catilina societate sceleris coniunxerat, cur ab eo discedebat? cur cum Antronio non erat? cur in pari causa non paria signa reperiuntur criminis? Sed quoniam Cornelius ipse,etiam nunc de indicādo dubitat,vt dicitis, informat ad hoc adumbratum iudicium,filium: quid randem de illa nocte dicit,cum inter falcarios ad M.Leccam nocte ea quæ consecuta est posterum diem Nonarū Nouembris me Consule Catilinæ denuntiatione conuenit? quæ nox omnium temporum coniurationis acerrima fuit atque acerbissima. Tum Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manendi conditio,tum descriptio totam per vrbem cædis atque incēdiorum constituta est: tunc tuus pater Corneli,id quod tandem aliquando cōfitetur, illam sibi officiosam prouinciam depoposcit,vt cum prima luce Consulem salutatū veniret,intromissus meo more & iure amicitiæ me in meo lectulo trucidaret. Hoc tēpore cum arderet acerrime coniuratio,cum Catilina egrederetur ad exercitū,Lentulus in vrbe relinqueretur,Cassius incendiis,Cethegus cædi præponeretur,Antronio vt occuparet Hetturiam præscriberetur: cum omnia ordinarentur,instituerentur,pararentur,vbi fuit Sylla Corneli? num Romæ? immò longe abfuit. Num in his regionibus,quo se Catilina referebat? multo etiam longius. Num in agro Camerti,Piceno,Gallico: quas oras maxime quasi morbus quidam illius furoris peruaserat? nihil vero minus. Fuit enim, vt iam ante dixi,Neapoli: fuit in ea parte Italiæ,quæ maxime ea suspitione caruit. Quid ergo indicat, aut quid affert,aut ipse Cornelius,aut vos,qui ab eo hæc mandata defertis? gladiatores emptos esse Fausti simulatione,ad cædem ac tumultum. Ita prorsus interpositi sunt gladiatores,quos testamento patris videmus deberi. arrepta est familia: quæ si esset prætermissa, posset alia familia Fausti munus præbere. Vtinam quidem hæc ipsa nō modo iniquorum inuidiæ, sed & æquorum expectationi satisfacere posset. properatū vehementer, cum longe tempus muneris abesset. quasi vero tempus dandi muneris non valde appropinquaret. nec opinante Fausto,cum is neque sciret,neque vellet,familia est comparata. At literæ sunt Fausti, per quas ille precibus à P.Sylla petit vt emat gladiatores,& vt hos ipsos emat. Neque solum ad Syllam missæ, sed ad L.Cæsarem,Q.Pompeium,C.Memmium: quorum de sententia tota res gesta est. At præfuit familiæ Cornelius. Iam si in comparanda familia suspitio est nulla, quòd præfuit, nihil ad rem pertinet. sed tamen munere seruili obtulit se ad ferramenra prospicienda,præfuit vero nunquā: eáque res per bellū Fausti libertū omni tēpore administrata est. At enim Cincius est ab hoc in vlteriorē Hispaniam missus, vt eam prouinciam perturbaret. Primùm Cincius Iudices, L.Iulio,C.Figulo consulibus, profectus est aliquanto ante furorem Catilinæ, & ante suspitionem huius coniurationis. deinde est profectus non tum primùm,sed cum in iisdem locis aliquanto ante eadem de causa aliquot annos fuisset. ac profectus est nō modo ob causam, sed etiam necessariam causam,magna ratione cum Mauritaniæ rege contracta. Tum autem illo profecto,Sylla procuranre eius rem & gerente, plurimis & pulcherrimis P.Cincii prædiis venditis,æs alienum eiusdē dissolutū est: vt quæ causa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ possessionis, ea Cincio nō fuerit prædiis diminutis. Iam verò illud quam incredibile, quam absurdum,qui Romæ cædem facere,qui hanc vrbē inflammare vellet, eum familiarissimū suum dimittere ab se,& mandare in vltimas terras? Vtrum quo facilius Romæ

43 ea quæ conabatur efficeret, si in Hispania turbatum esset? at hæc ipsa per se sine vlla coniunctione agebantur. An in tantis rebus, tam nouis cōsiliis, tam periculosis, tam turbulentis, hominem amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimum, officiis, vsu, consuetudine, dimittendum esse arbitraretur? verisimile non est, vt quem in secundis rebus, quem in otio secum semper habuisset, hūc in aduersis, & in eo tumultu, quem ipse comparabat, ab se dimitteret. Ipse autem Cincius (non enim mihi deserēda est causa amici veteris atque hospitis) is homo est, aut ea familia ac disciplina, vt hoc credi possit, eum bellū Reip. facere voluisse? vt cuius pater, cum cæteri deficerent finitimi ac vicini, singulari extiterit in Rempub. nostram officio & fide, is sibi nefarium bellum contra patriam suscipiendum
44 putaret? cuius æs alienum videmus Iudices non libidine, sed negotii gerendi studio esse contractum: qui ita Romæ debuit, vt in prouinciis, & in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret, non commisit vt sui procuratores quicquam oneris absente se sustinerent: vænire omnes suas possessiones, & patrimonio se ornatissimo spoliari maluit, quàm vllam moram cuiquam fieri creditorum suorum. A quo quidem genere Iudices, ego nunquam timui, cum in illa Reipub. tempestate versarer. illud erat genus hominum horribile & pertimescendum, qui tanto amore suas possessiones amplexi tenebant, vt ab his mēbra diuelli citius ac distrahi posse diceres. Cincius nunquam sibi cognationem cum prædiis esse existimauit suis. Itaque se non modo ex suspitione tāti sceleris, verum etiam ex omni hominum sermone, non armis, sed patrimonio suo vendicauit. Iam
45 vero quod subiicit, Pompeianos esse à Sylla impulsos, vt ad istam coniurationē, & ad hoc nefarium facinus accederent: id cuiusmodi sit intelligere non possum. An tibi Pompeiani coniurasse videntur? Quis hoc vnquam dixit? aut quæ fuit istius rei vel minima suspitio? Diiunxit, inquit, eos à colonis, vt hoc dissidio ac dissensione facta oppidum in sua potestate posset, & Pompeianos habere. Primùm, omnis Pompeianorū colonorúmque dissensio delata ad patronos est, cum iam inueterasset, ac multos annos esset exagitata. deinde ita à patronis res cognita est, vt nulla in re à cæterorum sententiis Sylla dissenserit. postremo coloni ipsi sic intelligūt, non Pompeianos à Sylla magis quàm sese esse defensos. Atque hoc Iudices, ex hac frequētia colonorū honestissimorum hominum intelligere potestis, qui adsunt, laborāt: hunc patronum, defensorem, custodem illius coloniæ, si in omni fortuna atque omni honore incolumem habere non potuerunt, in hoc tamen ca-
46 su, quo afflictus iacet, per vos tutari, conseruaréque cupiunt. Adsunt pari studio Pōpeiani, qui ab illis etiam in crimen vocantur: qui ita de ambitione, & de suffragiis suis cum colonis dissenserūt, vt idem de communi salute sentirent. Ac ne hæc quidem P. Syllæ mihi videtur silētio prætereunda esse virtus: quòd cum ab hoc illa colonia deducta sit, & cum commoda colonorū à fortunis Pompeianorum populi Rom. fortuna diuiserit, ita charus vtrisque est atque iucundus, vt non alteros dimouisse, sed vtrosque cōstituisse videatur. At enim & gladiatores, & omnis ista vis, rogationis Cæciliæ causa comparabātur. Atque hoc loco in L. Cæcilium prudentissimū atque ornatissimū virū vehementer inuectus est.
47 cuius ego de virtute & constantia Iudices tātum dico, talē hunc in ista rogatione, quam promulgauit, non de tollenda, sed de leuanda calamitate fratris sui fuisse, vt consultū esse voluerit fratri: tamē cum Repub. pugnare noluerit, promulgarit impulsus amore fraterno, destiterit fratris authoritate deductus. Atque in ea re per L. Cæciliū Sylla accusatur: in qua re est vterque laudandus. Primùm Cæcilius, qui id promulgarit, in quo res iudicatas videbatur voluisse rescindere: vt restituerēt Sylla recte reprehēdit. status enim Reip. maxime iudicatis rebus continetur. neque ego tantum fraterno amori dādum arbitror, vt quisquā de salute suorū consulat, cōmunem relinquat. nihil de iudicio ferebat: sed pœnam ambitus eam ferebat, quæ fuerat nuper superioribus legibus constituta. Itaque hac rogatione, non iudicū sentētiam, sed legis vitium corrigebat. Nemo iudiciū reprehendit,
48 cū de pœna quæritur, sed legē. damnatio enim est iudicū, quæ manebat: pœna legis, quæ leuabatur. Noli igitur animos eorū ordinū, qui præsunt iudiciis summa cū grauitate & dignitate, alienare à causa: nemo labefactare iudiciū est conatus: nihil est eiusmodi promul-

zz.iii.

gatum: semper Cæcilius in calamitate fratris sui iudicum potestatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandã putauit. Sed quid ego de hoc plura disputem? Dicerẽ fortasse, & facile & libenter dicerem, si paulo etiam longius, quàm finis quotidiani officii postulat, pietas, & fraternus amor L. Cæcilium protulisset: implorarem sensus vestros, vniuscuiusque indulgentiam in suos testarer: peterem errato veniam L. Cæcilii ex intimis vestris cogitationibus, atque ex humanitate communi. Lex dies fuit proposita paucos, ferri cœpta, nunquam posita est in Senatu, populum Rom. latuit. Cum in Capitolium nos Senatum cõuocassemus, nihil est actũ prius, & id mãdato Syllæ Q. Metellus Prætor se loqui dixit, Syllam illã rogationem de se nolle ferri. Ex illo tẽpore L. Cæcilius multa de Repub. egit: Agrariæ legi, quæ tota à me reprehẽsa & abiecta est, intercessorem fore perpessus est: improbis largitionibus restitit: Senatus authoritatẽ nunquam impediuit: ita se gessit in Tribunatu, vt onere deposito domestici officii, nihil postea nisi de Reipub. commodis cogitarit. Atque in ipsa rogatione ne per vim quid ageretur, quis tamen vestrum Syllam, aut Cæcilium verebatur? nõnne omnis terror ille, omnis seditionis timor atque opinio, ex Antronii improbitate pendebat? eius voces, eius minæ ferebantur, eius aspectus, concursatio, stipatio, greges hominũ perditorum, metum nobis seditionésque afferebant. Iraque P. Sylla hoc importunissimo tum honoris, tum etiam calamitatis socio atque comite, & secũdas fortunas amittere coactus est, & in aduersis sine vllo remedio atque alleuamento permanere. Hîc tu epistolam meam sæpe recitas, quam ego ad Cn. Pompeium de meis rebus gestis, & de summa Reipub. misi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllam quæris: etsi furorem incredibilem biennio ante cõceptum erupisse in meo Consulatu scripsi, me hoc demonstrasse dicis, Syllam in illa fuisse superiore coniuratione. Scilicet is sum qui existimem Cn. Pisonem, & Catilinam, & Vargunteum, & Antronium nihil scelerate, nihil audacter ipsos per sese sine P. Sylla facere potuisse? de quo etiam siquis dubitasset antea, num id quod tu arguis, cogitasset, interfecto patre tuo Consule descendere Cal. Ian. cum lictoribus: sustulisti hanc suspitionem, cum dixisti, hunc, vt Catilinam Consulem efficeret, contra patrem tuum operas & manum comparasse. Quod si tibi ego confiteor, tu mihi concedas necesse est, hunc cum Catilinæ suffragaretur, nihil de suo Consulatu, quem iudicio amiserat, per vim recuperando cogitauisse. Neque enim istorum facinorum tãtorum, tam atrocium crimen Iudices, P. Syllæ persona suscipit. Iam enim faciam criminibus omnibus ferè dissolutis contra atque in cæteris causis fieri solet, vt nunc denique de vita hominis ac de moribus dicam. Etenim de principio studuit animus occurrere magnitudini criminis, satisfacere expectationi hominũ, de me aliquid, & de ipso qui accusatus est, dicere. nunc iam reuocãdi estis eò, quò vos ipsa causa etiam tacẽte me cogit, animis. Omnibus in rebus Iudices, quæ grauiores maioréque sunt, quid quisque voluerit, cogitarit, admiserit, nõ ex crimine, sed ex moribus eius qui arguitur, est põderandũ. neque enim potest quisquam nostrum subito fingi, neque cuiusquam repẽte vita mutari, aut natura cõuerti. Circũspicite paulisper mẽtibus vestris, vt alia omittamus, hosce ipsos homines, qui huic affines sceleri fuerunt. Catilina contra Remp. coniurauit. cuius autes vnquam hoc respuerũt, conatum esse hominem vsque à pueritia, non solũ intemperãtia & scelere, sed etiam consuetudine & studio in omni flagitio, stupro, cæde versatum? Quis eum cõtra patriam pugnantẽ perisse miratur, quem semper omnes ad ciuile *latrocinium* natum putauerunt? Quis Lẽtuli societates cũ iudicibus, quis insaniam libidinũ, quis peruersam atque impiam religionẽ recordatur, qui illum aut nefarie, aut stulte cogitasse miretur? Quis de C. Cethego, atque eius in Hispaniã profectione, ac de vulnere Q. Metelli pii cogitat, cui nõ ad illius pœnã carcer ædificatus esse videatur? omitto cæteros, ne sit infinitum. tantum à vobis peto, vt taciti de omnibus, quos coniurasse cognitum est, cogitetis: intelligetis vnumquenque illorũ prius à sua vita, quàm nostra suspitione esse damnatum. Ipsum illũ Antronium (quoniam eius nomen finitimum maxime est huius periculo & crimini) non sua anteacta vita conuincit? semper audax, petulans, libidinosus. quem in stuprorum defensionibus non solum verbis vti improbissimis solitum esse scimus, verum

etiam pugnis & calcibus: quem exturbare homines è possessionibus, cædẽ facere vicinorum, spoliare fana sociorũ, vi conatum & armis disturbare iudicia, in bonis rebus omnes contemnere, in malis pugnare cõtra bonos, non reipub. cedere, non fortunæ ipsi succumbere: huius si causa non manifestissimis rebus teneretur, tamen eum mores ipsius ac vita conuincerent. Agedum cõferte nunc cũ illius vita vitã P. Syllæ, vobis Populóque Rom. notissimam Iudices, & eam ante oculos vestros proponite. Ecquod huius factũ, aut commissum, non dicam audacius, sed quod cuiquam paulo minus cõsideratum videretur factum, quæro. Verbum ecquod vnquam ex ore huius excidit, vnde quisquam posset offendi? At vero in illa graui L. Syllæ victoria turbulẽtáque, quis P. Sylla mitior? quàm multorum hic vitam à L. Sylla deprecatus? quàm multi sunt summi homines & ornatissimi, & nostri & equestris ordinis, quorũ pro salute se hic Syllæ obligauit? quos ego nominarem, (neque enim ipsi nolũt, & huic animo gratissimo adsunt) sed quia maius est beneficium, quàm posse debet ciuis ciui dare, ideo à vobis peto, vt quod potuit, tẽpori tribuatis: quod fecit, ipsi. Quid reliquam constantiam vitæ commemorem? dignitatem, liberalitatẽ, moderationem in priuatis rebus, splendorem in publicis? quæ ita à fortuna deformata sunt, vt tamen à natura inchoata cõpareant. Quæ domus, quæ celebratio quotidiana, quæ familiaris dignitas, quæ studia amicorũ, quæ ex quoque ordine multitudo? Hæc diu multũ, & multo labore quæsita, vna eripuit hora. Accepit P. Sylla Iudices, vehemens vulnus & mortiferum: veruntamen eiusmodi, quod videretur eius vita & natura accipere potuisse, honestatis & dignitatis habuisse nimis magnam iudicatus est cupiditatem: quam si nemo alius habuit in Consulatu petendo, cupidior iudicatus est hic fuisse, quàm cæteri. sin etiam in aliis nonnullis fuit iste Consulatus amor, fortuna in hoc fuit fortasse grauior, quàm in cæteris. Postea verò quis P. Syllam, nisi mœrentem, demissum, afflictúmque vidit? quis vnquam est suspicatus hunc magis odio quàm pudore, hominũ aspectũ, lucémque vitare? qui cum multa haberet inuitamenta vrbis & fori propter summa studia amicorum, quæ tamen ei sola in malis restiterunt, absuit ab oculis vestris, & cũ lege retineretur, ipse se exilio penè multauit. In hoc vos pudore iudicii, & in hac vita, tanto sceleri locum fuisse creditis? Aspicite ipsum, contuemini os, conferte crimen cum vita vsque ad hoc tẽpus explicata, tum crimen recognoscite. Mitto Remp. quæ fuit semper Syllæ charissima. Hósne amicos tales viros, tam cupidos sui, per quos res eius secundæ quondam erant ornatæ, nunc subleuantur aduersæ, crudelissime perire voluit: vt cũ Lentulo, & Catilina, & Cethego fœdissimã vitam ac miserrimam, turpissima morte proposita degeret? Non inquam cadit in hos mores, non in hũc pudorem, non in hanc vitam, non in hunc hominem ista suspitio. Noua quædã illa immanitas exorta est, incredibilis fuit ac singularis furor: ex multis ab adolescentia collectis perditorũ hominum vitiis, repente ista tanta importunitas inauditi sceleris exarsit. Nolite Iudices arbitrari hominum illum impetum & conatũ fuisse. neque enim vlla gens tam barbara, aut tam immanis vnquam fuit, in qua non modo tot, sed vnus tam crudelis hostis patriæ sit inuentus. Belluæ quædã illæ ex portentis immanes, ac feræ forma hominum indutæ extiterũt. perspicite etiam atque etiam Iudices: nihil enim est, quod in hac causa dici possit vehementius. Penitus introspicite Catilinæ, Antronii, Cethegi, Lentuli, cæterorúmque mentes: quas vos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quàm incredibiles furores, quas notas scelerum, quæ indicia parricidiorum, quantos aceruos facinorũ reperietis? Ex magnis, & diuturnis, & iam desperatis Reipub. morbis ista repente vis erupit, vt ea cõfecta & eiecta conualescere aliquando & sanari ciuitas possit. Neque enim est quisquam qui arbitretur illis inclusis in Repub. pestibus, diutius hoc imperium stare potuisse. Itaque eos nõ ad perficiendũ scelus, sed ad luendas Reipub. pœnas furiæ quædã incitauerũt. In hunc igitur gregẽ vos nunc P. Syllam Iudices, ex his qui cũ hoc viuunt, atque vixerunt, honestissimorum hominum gregibus reiicietis? ex hoc hominũ numero, ex hac familiari dignitate, in impiorum partem, atque in parricidarum cœtũ ac numerum transferetis? Vbi erit igitur illud fortissimum præsidium pudoris? quo in loco nobis vita anteacta proderit?

quod ad tẽpus existimationis partæ fructus reseruabitur, si in extremo discrimine ac dimicatione fortunæ deseruerit, si nõ aderit, si nihil adiuuabit? Quæstiones nobis seruorum ac tormenta accusator minitatur. in quibus quanquam nil periculi suspicamur, tamen illa tormenta gubernat dolor, moderatur natura cuiusque tum animi tum corporis, regit quæsitor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus: vt in tot rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur. Vita P. Syllæ torqueatur, ex ea quæratur num quæ occultetur libido, num quod lateat facinus, num quæ crudelitas, num quæ audacia: nihil erroris erit in causa, nec obscuritatis Iudices, si à vobis vitæ perpetuæ vox ea, quæ grauissima debet esse, audietur. nullum in hac causa testem timemus: nihil quenquam scire, nihil vidisse, nihil audisse arbitramur. Sed tamen si nihil vos P. Syllæ fortuna mouet Iudices, vestra moueat. vestra enim qui cum summa elegantia atque integritate vixistis, hoc maxime interest, non ex libidine, aut simultate, aut leuitate testium causas honestorum hominum ponderari, sed in magnis disquisitionibus, repẽtinisque periculis vitam vniuscuiusque esse testem. quam vos Iudices nolite armis suis spoliatam atque nudatam obiicere inuidiæ, dedere suspitioni. Munite communem arcem bonorũ, obstruite perfugia improborum: valeat ad pœnam & ad salutẽ plurimum, quam solam videtis ipsam ex vi sua, naturáque facillime perspici, subito flecti, fingíque nõ posse. Quid verò hæc authoritas (semper enim de ea dicendũ est, quãquam à me timide modicéque dicetur) quid inquã hæc authoritas nostra? qui à cæteris cõiurationis causis abstinuimus, P. Syllam defendimus, nihil hũc tandem iuuabit? Graue si appetimus aliquid, si cum cæteri de nobis silẽt, non etiam nosmetipsi tacemus. graue. sed si lædimur, si accusamur, si in inuidiam vocamur, profecto conceditis Iudices, vt nobis libertatẽ retinere liceat, si minus liceat dignitatẽ. Accusati sunt vno nomine Consulares, vt iam videatur honoris amplissimi nomen plus inuidiæ, quàm dignitatis afferre. Affuerunt, inquit, Catilinæ, illúmque laudarũt. Nulla tum patebat, nulla erat cognita coniuratio. defendebant amicum, aderant supplici, vitæ eius turpitudinem in summis eius periculis non insequebantur. Quinetiam parens tuus Torquate, Consul reo de pecuniis repetundis Catilinæ fuit aduocatus, improbo homini, at supplici: fortasse audaci, at aliquando amico. cui cũ adfuit, post delatã ad eum primũ illam cõiurationem, indicauit se audisse aliquid, non credidisse. At idem non adfuit alio in iudicio, cũ adessent cæteri. Si postea cognorat ipse aliquid, quod in Consulatu ignorasset, ignoscẽdum est iis qui postea nihil audierunt. sin illa res de pecuniis repetundis prima valuit, non inueterata, quàm recẽs debuit esse grauior. Sed si tuus parens etiam in illa suspitione periculi sui, tamẽ humanitate adductus aduocationẽ hominis improbissimi sella curuli, atque ornamentis & suis & Cõsulatus honestauit: quid est quamobrẽ Cõsulares, qui Catilinæ adfuerunt, reprehendantur? At iidem iis, qui ante hũc causam de cõiuratione dixerũt, non adfuerunt. tanto scelere astrictis hominibus statuerũt nihil à se adiumenti, nihil opis, nihil auxilii ferri oportere. Atque vt de eorum constantia atque animo in Remp. dicam, quorum tacita grauitas & fides de vnoquoque loquitur, neque cuiusquã ornamenta orationis desyderat: potest quisquam dicere vnquam meliores, fortiores, constantiores Cõsulares fuisse, quàm iis temporibus & periculis, quibus penè oppressa est Respub? Quis nõ de communi salute apertissime, quis non fortissime, quis non constantissime sensit? neque ego præcipue de Consularibus disputo. nam hæc & hominum ornatissimorum qui Prætores fuerunt, & vniuersi Senatus communis est laus, vt constet post hominum memoriam, nunquam in illo ordine plus virtutis, plus amoris in Rempub. plus grauitatis fuisse. Sed quia sunt descripti Cõsulares, de his tantũ mihi dicendũ putaui, quod satis esset, attestante memoria omnium, neminẽ esse ex illo honoris gradu, qui nõ omni studio, virtute, authoritate incubuerit ad Rempub. cõseruandam. Sed quid? ego qui Catilinam non laudaui, qui reo Catilinæ Consul non adfui, qui testimonium de cõiuratione dixi in alios, adeóne vobis alienus à sanitate, adeò oblitus constantiæ meæ, adeò immemor rerum à me gestarum esse videor: vt cum Consul bellum gesserim cum coniuratis, nunc eorũ ducem conseruare cupiam: & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim, flam-

mámque restinxerim, eiusdem nunc causam, vitámque defendere? Si mediusfidius Iudices, non me ipsa Resp. meis laboribus & periculis conseruata ad grauitatē animi & constantiam sua dignitate reuocaret, tamen hoc natura est insitum, vt quē timueris, quicum de vita, fortunisque contēderis, cuius ex insidiis euaseris, hunc semper oderis. Sed cū agatur honos meus amplissimus, gloria rerum gestarum singularis, cum quoties quisquā est in hoc scelere conuictus, toties renouetur memoria per me inuentæ salutis: ego sim tam demens, ego cōmittam, vt ea quæ pro salute omnium gessi, casu magis & felicitate à me, quàm virtute & cōsilio gesta esse videātur? Quid ergo? hoc tibi sumis (dicet fortasse quispiam) vt quia tu defenderis, innocēs iudicetur? Ego vero Iudices, nō modo mihi nihil assumo, in quo quispiam repugnet: sed etiā si quid ab omnibus conceditur, id reddo ac remitto. Nō in ea Rep. versor, non his temporibus caput meum obtuli pro patria periculis omnibus, nō aut ita sunt extincti quos vici, aut ita grati quos seruaui, vt eo mihi plus appetere coner, quàm quātum omnes inimici, inuidíque patiantur. Graue esse eum videretur qui inuestigarit coniurationē, qui patefecerit, qui oppresserit, cui Senatus singularibus verbis gratias egerit, cui vni togato supplicationē decreuerit, dicere in iudicio, Nō defenderē, si coniurasset. Nō dico id quod graue est: dico illud quod in his causis coniurationis nō auchoritati assumā, sed pudori meo. Ego ille cōiurationis inuestigator atq; vltor, certe nō defenderē Syllam, si coniurasse arbitrarer. Ego Iudices de tantis omniū periculis cū quærerem omnia, multa audirem, non crederē omnia, cauerē omnia: dico hoc quod initio dixi, nullius indicio, nullius suspitione, nullis literis de re Publii Syllæ rem vllam ad me esse delatā. Quàobrem vos dii patrii ac penates, qui huic vrbi, atque huic imperio præsidetis, qui hoc imperium, qui hanc libertatem, Populúmque Ro. qui hæc tecta atque templa me Consule, vestro numine, auxilióque seruastis, testor, integro me animo ac libero P. Syllæ causam defendere, nullū à me sciente facinus occultari, nullum scelus susceptum contra omnium salutem defendi ac tegi. nihil de hoc Cōsul comperi, nihil suspicatus sum, nihil audiui. Itaque idem ego ille, qui vehemens in alios, qui inexorabilis in cæteros esse visus sum, persolui patriæ quod debui. reliqua iam à me meæ perpetuæ consuetudini naturæque debētur. Tam sum misericors Iudices, quàm vos: tam mitis, quàm qui lenissimus. in quo vehemens fui vobiscum, nihil feci nisi coactus: Reip. præcipitanti subueni, patriam demersam extuli, misericordia ciuium adducti tunc fuimus tam vehementes, quàm necesse fuit. salus esset omnium amissa vna nocte, nisi esset seueritas illa suscepta. Sed vt ad sceleratorum pœnam amore Reip. sum adductus, sic ad salutē innocentium voluntate deducor. Nihil video esse in hoc P. Sylla Iudices, odio dignū, misericordia digna multa. neque enim nunc propulsandæ calamitatis suæ causa supplex ad vos Iudices confugit, sed ne qua generi ac nomini suo nota nefariæ turpitudinis inuratur. nam ipse quidem si erit vestro iudicio liberatus, quæ habet ornamēta, quæ solatia reliquæ vitæ, quibus lætari & perfrui possit? domus erit credo exornata, aperiētur maiorum imagines, ipse ornatum ac vestitum recuperabit. Omnia Iudices hæc amissa sunt, omnia generis, nominis, honoris insignia atque ornamēta, vnius iudicii calamitate occiderunt. Sed ne extinctor patriæ, ne proditor, ne hostis appelletur, ne hanc labem tanti generis in familia relinquat, id laborat, id metuit, cui honoris integros fructus non sit traditurus, ne æternam memoriam dedecoris relinquat. Hic vos orat Iudices paruus, vt se aliquando si non integra fortuna, at afflicta patri suo gratulari sinatis. Huic misero notiora sunt iudiciorum itinera & fori, quàm disciplinarū. Non iam de vita P. Syllæ Iudices, sed de sepultura contēditur. vita erepta est superiore iudicio: nūc ne corpus eiiciatur, laboramus. Quid enim est huic reliqui quod eū in vita hac teneat? aut quid est quāobrem hæc cuiquam vita videatur? Nuper is homo fuit in ciuitate P. Sylla, vt nemo ei se neq; honore, neq; gratia, nec fortunis anteferret. nūc spoliatus omni dignitate, quæ erepta sunt nō repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit, vt cū parēte, cū liberis, cū fratre, cū his necessariis lugere suā calamitatē liceat, id sibi ne eripiatis Iudices, vos obtestatur. Te ipsum iam Torquate expletum huius miseriis pateat: & si nihil aliud Syllæ nisi Consulatū abstulisse-

tis,tamen eo vos contẽtos eſſe oportebat. honoris enim contẽtio vos ad cauſam,nõ inimicitiæ deduxerũt. Sed cum huic omnia cum honore detracta ſint,cum in hac fortuna miſera ac luctuoſiſſima deſtitutus ſit,quid eſt quod experas amplius? lucíſne hãc vſuram eripere vis plenam lachrymarũ atque mœroris,in qua cum maximo cruciatu atque dolore retinetur? libẽter reddiderit adempta ignominia fœdiſſimi criminis. An vero inimicum vt expellas, cuius ex miſeriis,ſi eſſes crudeliſſimus,videndo fructum caperes maiorem,quàm audiendo? O miſerum & infœlicem illum diem quo Conſul omnibus centuriis P.Sylla renũtiatus eſt!O falſam ſpem,ô volucrem fortunam,ô cæcam cupiditatem,ô præpoſteram gratulationẽ!quàm cito illa omnia ex lætitia & voluptate ad luctum & lachrymas reciderunt! vt qui paulo ante Conſul deſignatus fuiſſet,retineret repente nullum veſtigium priſtinæ dignitatis. Quid enim erat mali quod huic ſpoliato honore, fama,fortunis deeſſe videretur?aut cui nouæ calamitati locus vllus relictus eſſet?Vrget eadem fortuna quæ cœpit,repetit nouum mœrorem,nõ patitur hominẽ calamitoſum vno modo afflictum vno in luctu perire. Sed iam impedior egomet Iudices,dolore animi,ne de huius miſeria plura dicam.Veſtræ iam ſunt partes Iudices: in veſtra mãſuetudine atque humanitate cauſam totam repono.Vos & reiectione interpoſita nihil ſuſpicantibus nobis repentini in nos Iudices conſediſtis:ab accuſatoribus delecti ad ſpem acerbitatis,à fortuna nobis ad præſidium innocentiæ conſtituti. Vt ego quid de me Populus Romanus exiſtimaret,quia ſeuerus in improbos fueram,laboraui:& quæ prima innocẽtis mihi defenſio eſt oblata,ſuſcepi.ſic vos ſeueritatẽ iudiciorum,quæ per hos menſes in homines audaciſſimos facta eſt, lenitate ac miſericordia mitigare. Hoc cũ impetrare à vobis ipſa cauſa debet,tum eſt veſtri animi atque virtutis declarare,nõ eſſe eos vos,ad quos potiſſimum interpoſita reiectione deuenire conuenerit.in quo ego Iudices vos,quantum meus amor in vos poſtulat,tantũ hortor,vt cõmuni ſtudio,quoniam in Rep.coniuncti ſumus, manſuetudine & miſericordia veſtra falſam à nobis crudelitatis famam repellamus.

Pro A.Licinio Archia Poeta.

ORATIO XXVI.

SI QVID eſt in me ingenii Iudices,quod ſentio quàm ſit exiguũ:aut ſiqua exercitatio dicẽdi,in qua me nõ inficior mediocriter eſſe verſatũ: aut ſi huiuſce rei ratio aliqua ab optimarũ artium ſtudiis, & diſciplina profecta,à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruiſſe: earum rerum omniũ vel in primis hic A.Licinius fructum à me repetere propè ſuo iure debet. Nam quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari vltimam,inde vſque repetens,hunc video mihi principem,& ad ſuſcipiendam,& ad ingrediendam rationem horum ſtudiorũ extitiſſe. Quòd ſi hæc vox huius hortatu,præceptíſque conformata nonnullis aliquãdo ſaluti fuit, à quo id accepimus,quo cæteris opitulari,& alios ſeruare poſſemus,huic profecto ipſi,quãtum eſt ſitum in nobis,& opem, & ſalutẽ ferre debemus. Ac nequis à nobis hoc ita dici forte miretur, quòd alia quædam in hoc facultas ſit ingenii,neque hæc dicẽdi ratio,aut diſciplina: nec nos quidem huic cuncti ſtudio penitus vnquam dediti fuimus.etenim omnes artes quæ ad humanitatem pertinent,habent quoddam commune vinculum,& quaſi cognatione quadam inter ſe cõtinẽtur. Sed ne cui veſtrum mirum eſſe videatur,me in quæſtione legitima,& in iudicio publico,cum res agatur apud Prætorem Pop.Ro. lectiſſimũ virum, & apud ſeueriſſimos Iudices tanto cõuentu hominũ ac frequentia,hoc vti genere dicen-

di,quod non modo à consuetudine iudiciorum,verũetiam à forensi sermone abhorreat:
2 quæso à vobis,vt in hac causa mihi detis hanc veniam, accommodatam huic reo,vobis quẽadmodum spero nõ molestam: vt me pro summo poeta,atque eruditissimo homine dicentem,hoc concursu hominum literatissimorum,ac vestra humanitate,hoc denique Prætore exercente iudicium,patiamini de studiis humanitatis ac literarum paulo loqui liberius: & in eiusmodi persona,quæ propter otium ac studium minime in iudiciis periculísque tractata est,vti propè nouo quodam & inusitato genere dicẽdi. Quod si mihi à vobis tribui,concedíque sentiam,perficiam profecto,vt hunc A. Licinium nõ modo non segregandum,cum sit ciuis,à numero ciuium: verum etiam,si non esset,putetis asciscendum fuisse. Nam vt primùm ex pueris excessit Archias,atque ab his artibus quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet,se ad scribendi studium contulit: primùm An-
3 tiochiæ (nam ibi natus est,loco nobili,& celebri quondam vrbe & copiosa,atque eruditissimis hominibus,liberalissimísque studiis affluenti) celeriter antecellere omnibus ingenii gloria cõtigit. pòst in cæteris Asiæ partibus,cunctǽque Græciæ,sic eius aduentus celebrabatur,vt famam ingenii expectatio hominis,expectationẽ ipsius aduentus admiratióque superaret. Erat Italia tunc plena Græcarum artium ac disciplinarũ: studiáque hæc & in Latio vehemẽtius tum colebãtur, quàm nunc iisdem in oppidis,& hîc Romæ propter tranquillitatẽ Reip. nõ negligebãtur. Itaque hunc & Tarentini,& Rhegyni & Neapolitani ciuitate,cæterísque præmiis donarũt: & omnes qui aliquid de ingeniis poterant iudicare, cognitione atque hospitio dignũ existimarunt. Hac tanta celebritate famæ cũ esset iam absentibus notus,Romã venit Mario Consule & Catulo. nactus est primũ Consules
4 eos, quorũ alter res ad scribẽdum maximas: alter cũ res gestas,tum etiam studium,atque aures adhibere posset. statim Luculli,cum prætextatus etiã tum Archias esset,eum domũ suam receperunt. Sed enim hoc non solum ingenii ac literarũ,verũetiam naturæ atque virtutis fuit,vt domus quæ huius adolescentiæ prima fuerit,eadẽ esset familiarissima senectuti. Erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico,& eius Pio filio: audiebatur à M. AEmilio,viuebat cũ Q. Catulo & patre & filio,à L. Crasso colebatur: Lucullos vero & Drusum,& Octauios,& Catonem,& totam Hortẽsiorum domum deuinctam cõsuetudine cũ teneret,afficiebatur summo honore,quòd eum nõ solum colebant qui aliquid percipere,aut audire studebant,verũetiam,siqui fortè simulabant. Interim longo satis interuallo,cũ esset cum L. Lucullo in Ciciliam profectus: & cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet, venit Heracleam. Quæ cum esset ciuitas æquissimo iure ac
5 fœdere,ascribi se in eam ciuitatẽ voluit. idque,cum ipse per se dignus putaretur,tum authoritate & gratia Luculli ab Heracliensibus impetrauit. Data est ciuitas Syllani lege & Carbonis,siqui fœderatis ciuitatibus ascripti fuissent: si tum,cum lex ferebatur, in Italia domicilium habuissent: & si sexaginta diebus apud Prætorem essent professi. Cũ hic domicilium Romæ multos iam annos haberet,professus est apud Prætorem Q. Metellũ familiarissimũ suum. si nihil aliud,nisi de ciuitate ac lege dicimus,nihil dico amplius,causa dicta est. Quid enim horũ infirmari Gracche potest? Heracleæne esse eum ascriptum negabis? Adest vir summa authoritate,& religione,& fide,L. Lucullus,qui se nõ opinari, sed scire: nõ audiuisse,sed vidisse: nõ interfuisse,sed egisse dicit. adsunt Heraclienses legati,nobilissimi homines,qui huius iudicii causa,cum mãdatis & cum publico testimonio
6 venerũt,qui hunc ascriptũ Heracliensem dicunt. Hîc tu tabulas desyderas Heracliensium publicas,quas Italico bello incẽso tabulario interisse scimus omnes. Est ridiculũ ad ea quæ habemus nihil dicere,quærere quæ habere nõ possumus: & de hominũ memoria tacere,literarũ memoriã flagitare: & cum habeas amplissimi viri religionẽ, integerrimi municipii iusiurandum fidémque, ea quæ deprauari nullo modo possunt,repudiare: tabulas quas idem dicis solere corrũpi, desyderare. At domicilium Romæ nõ habuit is qui tot annis ante ciuitatem datam, sedem omnium rerum ac fortunarũ suarum Romæ collocauit. At non est professus. imò vero his tabulis professus,quæ solæ ex illa professione collegióque prætorum obtinent publicatarum tabularum authoritatem. Nam cum

Appii tabulæ negligentius asseruatæ dicerentur, Gabinii, quandiu incolumis fuit, leuitas,
post damnationẽ, calamitas, omnẽ tabularum fidem resignasset: Metellus homo sanctissi
mus modestissimúsque omniũ, tanta diligentia fuit, vt ad L. Lentulum Prætorẽ, & ad Iu- 7
dices venerit, & vnius nominis litura se commotũ esse dixerit. His igitur tabulis nullam
lituram in nomen A. Licinii videtis. quæ cum ita sint, quid est quod de eius ciuitate dubi
tetis, præsertim cũ aliis quoq; in ciuitatibus fuerit ascriptus? Etenim cũ mediocribus mul
tis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatẽ in Græcia homines im-
pertiebãtur, Rhegynos, credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod sce-
nicis artificibus largiri solebãt, id huic summa ingenii prædito gloria noluisse? Quid? cum
cæteri non modo post ciuitatẽ datam, sed etiã post legem Papiam, aliquo modo in eorũ
municipiorum tabulas irrepserunt: hic qui nec vtitur quidem illis, in quibus est scriptus,
quòd semper se Heracliensem esse voluit, reiicietur? Census nostros requiris scilicet. est
enim obscurũ proximis Censoribus, hunc cũ clarissimo imperatore L. Lucullo apud exer 8
citum fuisse: superioribus, cũ eodem Quæstore fuisse in Asia: primis Iulio & Crasso, nul-
lam populi partẽ esse censam. Sed quoniã census nõ ius ciuitatis cõfirmat, ac tantũmodo
indicat, eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro ciue: his temporibus quæ tu crimi-
naris, ne ipsius quidẽ iudicio in ciuium Ro. iure esse versatũ: & testamentũ sæpe fecit no-
stris legibus, & adiit hæreditates ciuiũ Ro. & in beneficiis ad ærarium est delatus à L. Lu-
cullo Prætore & Consule. Quære argumenta, siqua potes: nunquam enim hic neque suo,
neque amicorũ iudicio reuincetur. Quæres à nobis Gracche, cur tantopere hoc homi-
ne delectemur. Quia suppeditat nobis vbi & animus ex hoc forẽsi strepitu reficiatur, & au
res conuitio defessæ cõquiescant. An tu existimas aut suppetere nobis posse quod quotidie
dicamus in tãta varietate rerũ, nisi animos nostros doctrina excolamus? aut ferre animos
tantã posse contẽtionem, nisi eos doctrina eadẽ relaxemus? Ego vero fateor me his studiis 9
esse deditũ: cæteros pudeat, siqui ita se literis abdiderunt, vt nihil possint ex his neque ad
cõmunem afferre fructũ, neque in aspectũ, lucémque proferre. Me autẽ quid pudeat, qui
tot annos ita viuo Iudices, vt ab illis nullo vnquã me tempore aut cõmodum, aut otium
meũ abstraxerit, aut voluptas auocarit, aut denique somnus retardarit? Quare quis tan-
dem me reprehẽdat, aut quis mihi iure succẽseat, si quantũ cæteris ad suas res obeundas,
quantum ad festos dies ludorũ celebrandos, quãtum ad alias voluptates, & ad ipsam re-
quiem animi & corporis cõceditur tẽporis: quantũ alii tribuunt tẽpestiuis cõuiuiis, quan-
tum denique aleæ, quãtum pilæ, tantũ mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero?
Atque hoc ideo mihi concedẽdum est magis, quòd ex his studiis hæc quoq; crescit ora- 10
tio & facultas. quæ quantacũque in me est, nunquam amicorũ periculis defuit. quæ si cui
leuior videtur, illa quidẽ certe quæ summa sunt, ex quo fonte hauriã sentio. Nã nisi mul-
torum præceptis, multísque literis mihi ab adolescẽtia suasissem, nihil esse in vita magno-
pere expetẽdum, nisi laudẽ atque honestatẽ: in ea autẽ persequẽda omnes cruciatus cor-
poris, omnia pericula mortis atque exilii parui esse ducẽda: nũquam me pro salute vestra
in tot ac tantas dimicationes, atq; in hos profligatorũ hominũ quotidianos impetus ob-
iecissem. Sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientũ voces, plena exemplorũ vetustas, quæ
iacerẽt in tenebris omnia, nisi literarũ lumẽ accederet. Quàm multas nobis imagines, nõ
solum ad intuendũ, verũetiam ad imitandum, fortissimorũ virorũ expressas, scriptores &
Græci & Latini reliquerũt? quas ego mihi semper in administrãda Rep. proponẽs, animũ 11
& mentem meã ipsa cogitatione hominũ excellentiũ conformabã. Quæret quispiam,
Quid, illi ipsi summi viri, quorũ virtutes literis proditæ sunt, istáne doctrina, quã tu effers
laudibus, eruditi fuerũt? Difficile est hoc de omnibus cõfirmare, sed tamen est certũ quid
respondeam. Ego multos homines excellenti animo ac virtute fuisse, & sine doctrina, na
turæ ipsius habitu propè diuino, per seipsos & moderatos & graues extitisse fateor. Etiã
illud adiungo, sæpius ad laudẽ atque virtutẽ, naturã sine doctrina, quàm sine natura va-
luisse doctrinã. atque idem ego contẽdo, cũ ad naturam eximiã atque illustrem accesse-
rit ratio quædã, cõformatióque doctrinæ, tum illud nescio quid præclarũ ac singulare so-

lere existere. Ex hoc esse hunc numero, quẽ patres nostri viderũt, diuinum hominẽ Afri-
12 canum: ex hoc C. Lælium, L. Furium modestissimos homines & continẽtissimos: ex hoc
fortissimum virum, & illis temporibus doctissimũ Catonem illum senem. qui profecto si
nihil ad percipiendam colẽdámque virtutem literis adiuuarẽtur, nũquam se ad earũ stu-
dium contulissent. Quod si non hic tantus fructus ostenderetur, & si ex his studiis dele-
ctatio sola peteretur: tamen, vt opinor, hanc animi remissionẽ humanissimã ac liberalissi-
mã iudicaretis. nam cæteræ neque temporũ sunt, neque ætatum omnium, neque locorũ.
Hæc studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secũdas res ornant, aduersis per-
fugium ac solatium præbent, delectant domi, nõ impediunt foris, pernoctant nobiscum,
peregrinantur, rusticantur. Quòd si ipsi hæc neque attingere, neque sensu nostro gustare
possemus: tamen ea mirari deberemus, etiã cum in aliis videremus. Quis nostrũ tam ani-
13 mo agresti ac duro fuit, vt Roscii morte nuper non commoueretur? qui cum esset senex
mortuus, tamen propter excellentem artem ac venustatem, videbatur omnino mori nõ
debuisse. Ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat à nobis omnibus, nos
animorũ incredibiles motus, celeritatémque ingeniorũ negligemus? Quoties ego hunc
Archiam vidi Iudices, (vtar enim vestra benignitate: quoniam me in hoc nouo genere
dicendi tam diligenter attenditis) quoties ego hunc vidi, cum literam scripsisset nullam,
magnum numerum optimorũ versuum de his ipsis rebus quæ tum agerentur dicere ex
tempore? quoties reuocatum eandem rem dicere cõmutatis verbis, atque sententiis? quæ
vero accurate, cogitatéque scripsisset, ea sic vidi probari, vt ad veterum scriptorũ laudem
peruenirent. Hunc ego nõ diligam? nõ admirer? non omni ratione defendendum putem?
14 Atqui sic à summis hominibus, eruditissimísque accepimus, cæterarũ rerũ studia, & do-
ctrina, & præceptis, & arte constare: poetam natura ipsa valere, & mentis viribus excita-
ri, & quasi diuino quodam spiritu afflari. Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appel
lat poetas, quòd quasi deorum aliquo dono atque munere cõmendati nobis esse videan-
tur. Sit igitur Iudices, sanctũ apud vos humanissimos homines hoc poetæ nomen, quod
nulla vnquam barbaria violauit. Saxa & solitudines voce respondent, bestiæ sæpe imma-
nes, cantu flectuntur atque cõsistunt: nos instituti rebus optimis nõ poetarum voce mo-
ueamur? Homerũ Colophonii ciuem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii
repetunt: Smyrnæi vero suum esse confirmãt, itáque etiam delubrum eius in oppido de-
dicauerunt: permulti alii præterea pugnant inter se atque contẽdunt. Ergo illi alienum,
15 quia poeta fuit, post mortẽ etiã expetunt: nos hunc viuum qui & voluntate & legibus no
ster est, repudiabimus: præsertim cũ omne olim studiũ, atque omne ingenium contulerit
Archias ad Pop. Ro. gloriam, laudémque celebrãdam? Nam & Cimbricas res adolescens
attigit, & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia videbatur, iucundus fuit. neque enim
quisquã est tam auersus à Musis, qui nõ mandari versibus æternum suorũ laborum facile
præconium patiatur. Themistoclem illum summũ Athenis virum dixisse aiunt, cũ ex eo
quæreretur, quod acroama, aut cuius vocẽ libẽtissime audiret: Eius, à quo sua virtus opti-
me prædicaretur. Itaque ille Marius item eximie L. Plotiũ dilexit, cuius ingenio putabat
ea quæ gesserat, posse celebrari: Mithridaticũ vero bellum magnum atque difficile, & in
multa varietate terra, marique versatum, totũ ab hoc expressum est. qui libri non modo
16 L. Lucullum fortissimũ & clarissimũ virum, verũetiam Pop. Ro. nomen illustrant. Popu-
lus enim Ro. aperuit Lucullo imperante Pontum, & regiis quondam opibus, & ipsa na-
tura regionis vallatum: Pop. Ro. exercitus eodem duce non maxima manu innumerabi-
les Armeniorũ copias fudit: Populi Ro. laus est, vrbem amicissimã Cyzicenorũ eiusdem
consilio ex omni impetu regio ac totius belli ore ac faucibus ereptam esse atque conser-
uatam. Nostra semper feretur & prædicabitur L. Lucullo dimicãte cũ interfectis ducibus
depressa hostiũ classis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis. nostra sunt tro-
phæa, nostra monimenta, nostri triumphi. Quare quorum ingeniis hæc feruntur, ab his
Po. Ro. fama celebratur. Charus fuit Africano superiori noster Ennius. itaque etiã in se-
pulchro Scipionũ putatur is esse cõstitutus: & marmoratis laudibus certe non solum ipsi

qui laudantur, ſed etiam Po.Ro.nomen ornatur. In cælum huius proauus Cato tollitur, magnus honos Populi Ro.rebus adiungitur. omnes denique illi Maximi, Marcelli, Fuluii non ſine cõmuni omniũ noſtrum laude decorãtur. Ergo illum qui hæc fecerat, Rudinum hominem maiores noſtri in ciuitarem receperunt: nos hunc Heracleinſem, multis ciuitatibus experitum: in hac autẽ legibus conſtitutum, de noſtra ciuitate eiiciemus? Nam ſi quis minorẽ gloriæ fructũ putat ex Græcis verſibus percipi, quàm ex Latinis, vehemẽter errat: propterea quòd Græca leguntur in omnibus ferè gentibus, Latina ſuis finibus, exiguis ſanè continẽtur. Quare ſi res hæ, quas geſſimus, orbis terræ regionibus definiuntur, cupere debemus, quò minus manuum noſtrarũ tela peruenerint, eodem gloriã famámque penetrare. Quòd cũ ipſis populis, de quorũ rebus ſcribitur, hæc ampla ſunt: tum his certe qui de vita, gloriæ cauſa dimicant, hoc maximũ & periculorũ incitamentũ eſt & laborum. Quàm multos ſcriptores rerum ſuarũ magnus ille Alexãder ſecum habuiſſe dicitur? atque is tamẽ, cum in Sigeo ad Achillis tumulũ aſtitiſſet, O fortunate, inquit, adoleſcens, qui tuæ virtutis præconem Homerũ inueneris! Et vere. nam niſi Ilias illa extitiſſet, idem tumulus qui corpus eius cõtexerat, nomen etiã obruiſſet. Quid noſter hic Magnus, qui cũ virtute fortunã adæquauit? nonne Theophanẽ Mitylenæum ſcriptorẽ rerum ſuarũ in concione militũ ciuitate donauit? & noſtri illi fortes viri, ſed ruſtici ac milites, dulcedine quadam gloriæ cõmoti, quaſi participes eiuſdẽ laudis magno illud clamore approbauerũt? Itaque credo, ſi ciuis Ro. Archias legibus nõ eſſet, vt ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere nõ potuit? Sylla cũ Hiſpanos & Gallos donaret, credo hũc petẽtem repudiaſſet? quẽ nos in cõcione vidimus, cũ ei libellum malus poeta de populo ſubieciſſet, quòd epigrãma in eum feciſſet tantũmodo alternis verſibus longiuſculis: ſtatim ex his rebus quas tunc vẽdebat, iubere ei præmiũ tribui ſub ea cõditione, nequid poſtea ſcriberet. Qui ſedulitatẽ mali Poetæ duxerit aliquo tamẽ præmio dignã, huius ingenium & virtutẽ in ſcribendo, & copiam nõ expetiſſet? Quid? à Q. Metello Pio familiariſſimo ſuo, qui ciuitate multos donauit, neq; per ſe, neque per Lucullos impetrauiſſet? qui præſertim vſque eo de ſuis rebus ſcribi cuperet, vt etiã Cordubæ natis Poetis pingue quiddã ſonantibus, atq; peregrinũ, tamen aures ſuas dederet. Neque enim eſt hoc diſſimulãdum [illegible] quod obſcurari non poteſt, ſed præ nobis ferẽdum, Trahimur omnes ſtudio laudis, & o[illegible]timus quiſque maxime gloria ducitur. ipſi illi philoſophi, etiã in illis libellis quos de c[illegible]temnenda gloria ſcribũt, nomen ſuum inſcribũt. & in eo ipſo, in quo prædicationẽ, no[illegible] deſpiciunt, prædicari de ſe ac nominari volunt. Decius quidẽ Brutus, ſummu[illegible] perator, Accii amiciſſimi ſui carminibus templorum ac monimentorũ aditu[illegible] ſuorũ. Iam vero ille qui cũ AEtolis Ennio comite bellauit Fuluius, nõ dubit[illegible] manubias Muſis cõſecrare. Quare in qua vrbe imperatores propè armati Po[illegible] Martis & muſarũ delubra coluerũt, in ea nõ debẽt rogati Iudices à Muſarũ honore [illegible] ſalute abhortere. Atque vt id libẽtius faciatis, iam me vobis Iudices indica[illegible] quodam amore gloriæ, nimis acri fortaſſe, verũtamen honeſto, vobis cõfitebor. Na[illegible] quas res nos in Cõſulatu noſtro vobiſcũ ſimul pro ſalute huius vrbis atque imperii, & pro vita ciuium, próque vniuerſa Rep. geſſimus, attigit hic verſibus, atque inchoauit. Quibus auditis, quod mihi magna res & iucunda viſa eſt, hunc ad perficiendum hortatus ſum. nullam enim virtus aliam mercedem laborũ, periculorúmque deſyderat, præter hãc laudis & gloriæ. qua quidẽ detracta Iudices, quid eſt quod in hoc tam exiguo vitæ curriculo, & tam breui, tãtis nos in laboribus exerceeamus? certe ſi nihil animus præſentiret in poſterũ, &, ſiquibus regionibus vitæ ſpatiũ circunſcriptũ eſt, iiſdẽ omnes cogitationes terminaret ſuas: nec tantis ſe laboribus frangeret, neque tot curis, vigiliiſque angeretur, nec toties de vita ipſa dimicaret. Nũc inſidet quædam in optimo quoq; virtus, quæ noctes, & dies animu gloriæ ſtimulis cõcitat atque admonet, nõ cum vitæ tẽpore eſſe dimittendam cõmemorationem nominis noſtri, ſed cum omni poſteritate adæquãdam. An vero tam parui animi videamur eſſe omnes, qui in Rep. atque in his vitæ periculis laboribúſq; verſamur, vt cũ vſque ad extremũ ſpatiũ nullum tranquillũ atque otioſum ſpiritũ duxerimus, no-

biſcum ſimul moritura omnia arbitremur? An, cũ ſtatuas & imagines nõ animorũ ſimulacra, ſed corporum, ſtudioſe multi ſummi homines reliquerũt: cõſiliorum relinquere ac virtutum noſtrarũ effigiem nónne multo malle debemus, ſummis ingeniis expreſſam & politam? Ego vero omnia quæ gerebã, iam tum in gerẽdo ſpargere me ac diſſeminare arbitrabar in orbis terræ memoriã ſempiternã. Hæc vero, ſiue à meo ſenſu poſt mortẽ abfutura ſunt, ſiue, vt ſapientiſſimi homines putauerũt, ad aliquã animi mei partem pertinebunt, nũc quidẽ certe cogitatione quadam, ſpéque delector. Quare cõſeruate Iudices hominẽ pudore eo, quem amicorũ ſtudiis videtis cõprobari, tum dignitate, tum etiã venuſtate: ingenio autẽ tanto, quanto id cõuenit exiſtimari, quod ſummorũ hominũ ingeniis expetitum eſſe videaris: cauſa vero eiuſmodi, quæ beneficio legis, authoritate municipii, teſtimonio Luculli, tabulis Metelli cõprobetur. Quæ cũ ita ſint, petimus à vobis Iudices, ſiqua non modo humana, verũetiam diuina in tantis negotiis cõmendatio debet eſſe: vt eum qui vos, qui veſtros imperatores, qui Pop. Ro. res geſtas ſemper ornauit: qui etiã his recentibus noſtris veſtríſque domeſticis periculis æternum ſe teſtimoniũ laudum daturum eſſe profitetur: íſque eſt eo numero, qui ſemper apud omnes ſancti ſunt habiti atque dicti, ſic in veſtran accipiatis fidem, vt humanitate veſtra leuatus potius, quàm acerbitate violatus eſſe videatur. Quæ de cauſa pro mea conſuetudine breuiter, ſimplicitérque dixi Iudices, ea confido probata eſſe omnibus, quæ non fori, neque iudiciali conſuetudine, & de hominis ingenio, & cõmuniter de ipſius ſtudio locutus ſum, ea Iudices, à vobis ſpero eſſe in bonam partem accepta: ab eo, qui iudicium exercet, certe ſcio.

Ad Quirites poſt reditum.

ORATIO XXVII.

QVOD precatus à Ioue Optimo Maximo, cæteríſque diis immortalibus ſum Quirites, eo tempore, cũ me, fortunáſque meas pro veſtra incolumitate, otio, concordiáq; deuoui, vt ſi meas rationes vnquam veſtræ ſaluti antepoſuiſſem, ſempiternam pœnam ſuſtinerem mea volũtate ſuſceptã: ſin & ea quæ antè geſſerã, conſeruãdæ ciuitatis cauſa geſſiſſem, & illam miſeram profectionẽ, veſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem: vt quod odium ſcelerati homines, & audaces in Remp. & in omnes bonos cõceptũ iandiu continerẽt, id in me vnũ potius, quàm in optimũ quẽque, & in vniuerſam Remp. deflecterent: hoc ſi animo in vos, liberóſque veſtros fuiſſem, vt aliquãdo vos, patréſque cõſcriptos, Italiámque vniuerſam, memoria mei, miſericordia, deſyderíumque teneret, eius deuotionis me eſſe conuictũ iudicio deorum immortalium, teſtimonio Senatus, cõſenſu Italiæ, cõfeſſione inimicorũ, beneficio diuino, immortalíque veſtro maxime lætor Quirites. Etſi nihil eſt homini magis optãdum, quàm proſpera, æquabilis, perpetuáque fortuna, ſecũdo vitæ ſine vlla offenſione curſu: tamẽ ſi mihi tranquilla & placata omnia fuiſſent, incredibili quadã & penè diuina, qua nũc veſtro beneficio fruor, lætitiæ voluptate caruiſſem. Quid dulcius hominũ generi à natura datũ eſt, quàm ſui cuiq; liberi? mihi vero & propter indulgẽtiam meã, & propter excellẽs eorũ ingeniũ, vita ſunt mea chariores. tamen nõ tanta voluptate erant ſuſcepti, quãta nũc ſunt reſtituti. Nihil cuiquam fuit vnquam iucundius, quàm mihi meus frater. nõ tam id ſentiebam cum fruebar, quàm tunc cum carebam: & poſteaquam vos me illi, & mihi eum reddidiſtis. Res familiaris ſua quẽque delectat. reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc voluptatis afferunt, quàm tunc incolumi afferebãt. Amicitiæ, conſuetudines, viciniates, clientelæ, ludi denique, & dies feſti, quid haberent voluptatis, carendo magis

intellexi,quàm fruendo.Iam verò honos,dignitas,locus,ordo,beneficia vestra,quāquam
mihi semper clarissima visa sunt, tamen ea nunc renouata illustriora videntur,quàm si
obscurata non essent. Ipsa autem patria, dii immortales,dici vix potest quid charitatis,
quid voluptatis habet! quæ species Italiæ! quæ celebritas oppidorum!quæ forma regio-
num!qui agri!quæ fruges!quæ pulchritudo vrbis! quæ humanitas ciuium!quæ Reip.di-
gnitas! quæ vestra maiestas! quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar, vt nemo ma-
gis.Sed tanquam bona valetudo iucundior est eis qui è graui morbo recreati sunt,quàm
qui nunquam ægro corpore fuerunt: sic ea omnia desyderata magis, quàm assidue per-
cepta,delectāt.Quorsum igitur hæc disputo? Quorsum?Vt intelligere possitis,neminem
vnquam tanta eloquentia fuisse, neque tam diuino atque incredibili genere dicendi,qui
vestrorum magnitudinem,multitudinémque beneficiorum,quæ in me fratrémque me-
um,liberósque nostros contulistis,non modo augere,aut ornare oratione, sed enumera-
re,aut consequi possit. A parentibus,id quod necesse erat,paruus sum procreatus: à vobis
natus sum Consularis. Illi mihi fratrem incognitum,qualis futurus esset, dederunt: vos
spectatum, & incredibili pietate cognitū reddidistis. Remp. illis accepi temporibus eam
quæ penè amissa est: à vobis eam recuperaui,quam aliquando omnes vnius opera serua-
tam iudicauerunt.Dii immortales mihi liberos dederunt,vos reddidistis.Multa præter-
ea à diis immortalibus optata consecuti sumus:nisi vestra voluntas fuisset, omnibus di- 4
uinis muneribus caruissemus.Vestros denique honores, quos eramus gradatim singulos
assecuti,nunc à vobis vniuersos habemus: vt quantum antea parentibus,quātum diis im-
mortalibus,quantum vobismetipsis,tātum hoc tempore vniuerso cuncto Po.Ro.debea-
mus.Nam cum ipso beneficio vestro tāta magnitudo est, vt eam complecti oratione nō
possim:tum in studiis vestris tanta animorum declarata est voluntas,vt non solum cala-
mitatem mihi detraxisse,sed etiā dignitatem auxisse videamini.non enim pro meo redi-
tu,vt pro P. Popilii nobilissimi hominis adolescētes filii, & multi præterea cognati atque
affines deprecati sunt:non vt pro Q. Metello clarissimo viro iam spectata ætate fili[illegible]:nō
L.Dalmaticus Consularis,summa authoritate vir:non C.Metellus Censorius,nō e[illegible]rum
liberi:non Q.Metellus nepos qui tum consulatum petebat:nō sororum filii Lucul[illegible]i,Ser- 1
uilii,Scipiones:permulti enim tum Metelli,aut Metellorum liberi pro Q.Metel[illegible]
vobis ac patribus vestris supplicauerunt.Quòd si ipsius summa dignitas,maxi[illegible]
gestæ non satis valerent: tamen filii pietas,propinquorum preces,adolescētiu[illegible]
maiorum natu lachrymæ,Pop.Ro.mouere potuerunt.Nam C.Marii,qui post [illegible]
res clarissimos Consulares,vestra patrúmque memoria,tertius ante me Consu[illegible]
indignissimam fortunam præstantissima sua gloria,dissimilis fuit ratio.non en[illegible]
precatione rediit, sed in dissensu ciuium,exercitu se, armísque reuocauit. At [illegible]
à propinquis,nulla cognatione munitum,nullo armorum ac tumultus met[illegible]
generi mei diuina quædam & inaudita authoritas atque virtus, fratrísque [illegible]
mi atque optimi quotidianæ lachrymæ,sordésque lugubres à vobis deprecatæ sunt.Fra- 6
ter erat vnus,qui suo squallore vestros oculos inflecteret:qui suo fletu desyderium mei,
memoriámque renouaret:qui statuerat Quirites, si vos me sibi nō reddidissetis, eandem
subire fortunam:tanto in me amore extitit,vt negaret fas esse non modo domicilio, sed
ne sepulchro quidem se à me esse seiunctū.Pro me præsente Senatus hominúmque præ-
terea viginti millia vestem mutauerūt:pro eodem me absente vnius squallorem sordés-
que vidistis.Vnus hic domi,qui in foro posset esse mihi ætate filius inuentus est, benefi-
cio parens,amore idem,qui semper fuit,frater. Nam coniugis miseræ squallor & luctus,
atque optimæ filiæ mœror assiduus, filiíque parui desyderium mei, lachrymǽque pueri-
les,aut itineribus necessariis aut magna parte tectis ac tenebris cōtinebantur.Quare hoc
maius est vestrum in nos promeritum,quòd non multitudini propinquorum,sed nobis-
metipsis nos reddidistis. Sed quemadmodum propinqui,quos ego patare non potui,mi- 7
hi ad deprecandam calamitatem meam non affuerunt: sic illud, quod mea virtus præ-
stare debuit,adiutores,authores, hortatorésque ad me restituēdum ita multi fuerunt,vt

longe superiores omnes hac dignitate copiáque superarem, Nunquam de P. Popilio clarissimo atque fortissimo viro, nunquam de Q. Metello nobilissimo & constãtissimo ciue, nunquam de C. Mario custode ciuitatis atque imperii vestri in Senatu mentio facta est. Tribunitiis superiores illi rogationibus, nulla authoritate Senatus sunt restituti. Marius verò non modo non à Senatu, sed etiam oppresso Senatu est restitutus: nec rerum gestarũ memoria in reditu C. Marii, sed exercitus atque arma valuerunt. at de me vt valeret, semper Senatus flagitauit, vt aliquando perficeretur: cum primùm licuit, frequentia atque au-
8 thoritate perfecit. Nullus in eorum reditu motus municipiorum & coloniarũ factus est. at me in patriam ter suis decretis Italia cuncta reuocauit. Illi inimicis interfectis magna ciuium cæde facta reducti sunt. ego iis à quibus eiectus sum, prouincias obtinentibus, inimico autem optimo viro & mitissimo altero Cõsule referente reductus sum: cum is inimicus, qui ad meam perniciem vocem suam cõmunibus hostibus præbuisset, spiritu duntaxat viueret, re quidem infra omnes mortuos mandatus esset. Nũquam de Popilio L. Opimius fortissimus Consul, nunquam de Q. Metello non modo C. Marius qui erat inimicus, sed ne is quidem qui secutus est, M. Antonius homo eloquentissimus, cum A. Albino Collega Senatum aut populum est cohortatus. at pro me superiores Consules semper vt referrent efflagitati sunt. sed veriti sunt ne gratiæ causa facere viderentur, quòd alter mihi affinis erat, alterius causam capitis recæperam: qui prouinciarum fœdere irretiti, totum
9 illum annum querelas Senatus, luctum bonorum, Italiæ gemitum pertulerunt. Calendis verò Ianuarii postea quam orba Resp. Consulis fidẽ tanquam legitimi tutoris implorauit, P. Lentulus Cõsul parens, deus, salus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, simulac solenni de religione retulit, nihil humanarum rerum sibi prius, quàm de me, agendum iudicauit. Atque eo die confecta res esset, nisi is Tribunus plebis, quem ego maximis beneficiis Quæstorẽ Consul ornaram, cum & cunctus ordo, & multi cum summi viri orarẽt, & Cn. Oppius socer, optimus vir, ad pedes eius flens iaceret, noctem sibi ad deliberandum postulasset: quæ deliberatio non in reddenda, quemadmodum nonnulli arbitrabãtur, sed, vt patefactum est, in augenda mercede consumpta est. Postea res acta est in Senatu alia nulla; cum variis rationibus impediretur, & volũtate tamen perfecta Senatus, causa ad vos men-
10 se Ianuarii deferebatur. Hic tantum interfuit inter me & inimicos meos. Ego cum homines in Tribunali Aurelio palàm conscribi, centuriarísque vidissem: cum intelligerem veteres ad spem cædis Catilinæ copias esse reuocatas: cum viderem ex ea parte homines, cuius partis nos, vel principes numerabamur, partim quòd mihi inuiderẽt, partim quòd sibi timerent, aut proditores esse, aut desertores salutis meæ: cum duo Consules empti pactione prouinciarũ, authores se inimicis Reipub. tradidissent: cum egestatem, auaritiam, libidines suas viderent expleri non posse, nisi me constrictũ domesticis hostibus dedidissent: cũ Senatus Equitésque Rom. flere pro me, ac mutata veste vobis supplicare edictis atque imperiis vetaretur: cum omnium prouinciarũ pactiones, cum omnia cum omnibus fœdera, reconciliationes gratiarũ, sanguine meo sancirentur: cum omnes boni non recusarent, quin vel
11 pro me, vel mecũ perirent: armis decertare pro mea salute nolui, quod & vincere, & vinci luctuosum Reipublicæ fore putaui. At inimici mei mẽse Ianuarii, cũ de me ageretur, corporibus ciuium trucidatis, flumine sanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. Itaque cum ego abfui, eam Rempublicã habuistis, vt æquè me, atque illam restituendam putaretis. Ego autẽ in qua ciuitate nihil valeret Senatus, omnis esset impunitas, nulla iudicia, vis & ferrum in foro versaretur, cũ priuati se parietum præsidio non legũ tuerentur, Tribuni pleb. vobis inspectantibus vulnerarentur, ad magistratuũ domos cum ferro & facibus iretur, Consulis fasces frangerentur, deorum immortalium templa incenderentur, Rempub. nullam esse putaui. Itaque neque Repub. exterminata, mihi locum in hac vrbe esse duxi: nec si vlla restitueretur, dubitaui quin me secũ ipsa reduceret. An ego cũ
12 mihi esset exploratissimum, P. Lentulum proximo anno Consulem futurum, qui illis ipsis Reipublicæ periculosissimis temporibus AEdilis curulis me Consule omnium meorum consiliorũ particeps, periculorúmque socius fuisset, dubitarẽ quin is me confectũ Cõ

ſularibus vulneribus Conſulari medicina ad ſalutē reduceret: Hoc duce, Collega autē eius
clementiſſimo, atque optimo viro primò non aduerſante, pòſt etiā adiuuante, reliqui ma-
giſtratus penè omnes fuerunt defenſores ſalutis meæ. Ex quibus excellēti animo, virtute,
authoritate, præſidio T. Annius, & P. Sextius, præſtanti in me beneuolentia & diuino ſtu-
dio extiterunt. eodémque P. Lentulo authore, & pariter referente Collega, frequentiſſi-
mus Senatus vno diſſentiente, nullo intercedente, dignitatem meam quibus potuit verbis
ampliſſimis ornauit: ſalutem vobis, municipiis, coloniiſque omnibus cōmendauit. ita me
nudum à propinquis, nulla cognatione munitū, Cōſules, Prætores, Tribuni pleb. Senatus,
Italia cuncta ſemper à vobis deprecata eſt: denique omnes, qui veſtris maximis beneficiis
honoribúſque ſunt ornati, producti ad vos ab eodē, non ſolum ad me conſeruandum vos
cohortati ſunt, ſed etiā rerum mearum geſtarum authores, teſtes, laudatores fuerunt. quo-
rum princeps ad cohortandos vos, & ad rogādos fuit Cn. Pompeius, vir omniū qui ſunt,
fuerunt, erunt, virtute, ſapientia, gloria princeps. qui mihi vnus vni priuato amico, eadem
omnia dedit, quæ vniuerſæ Reipub. ſalutem, ociū, dignitatem. cuius oratio fuit, quemad-
modum accæpi, tripartita. Primùm vos docuit, meis conſiliis Rempub. eſſe ſeruatam, cau
ſámque meam cum cōmuni ſalute coniunxit: hortatúſque eſt vt authoritatē Senatus, ſta
tum ciuitatis, fortunas ciuis benemeriti defenderetis. Tum in perorando poſuit, vos roga-
ri à Senatu, rogari ab Equitibus Ro. rogari ab Italia cuncta. Denique ipſe ad extremū pro
mea vos ſalute nō rogauit ſolum, verumetiam obſecrauit. Huic ego homini Quirites, tan
tum debeo, quātum hominē homini debere vix fas eſt. Huius conſilia, P. Lētuli ſententiā,
Senatus authoritatē vos ſecuti, in eo me loco, in quo veſtris beneficiis fueram, iiſdem Cen
turiis, quibus collocaratis, repoſuiſtis. Eodē tempore audiſtis eodem ex loco ſummos vi-
ros ornatiſſimos, atque ampliſſimos homines, principes ciuitatis, omnes Cōſulares, omnes
Prætorios eadē dicere, vt omnium teſtimonio per me vnum Remp. conſeruatam eſſe con
ſtaret. Itaque cū P. Seruilius grauiſſimus vir & ornatiſſimus ciuis dixiſſet, opera mea Rep.
incolumem magiſtratibus deinceps traditam, dixerūt in eandem ſententiā cæteri. Sed au-
diſtis eo tempore clariſſimi viri non ſolum authoritatem, ſed etiam teſtimonium [illegible]. Gel-
lii: qui quia ſuam claſſem attentatam magno cum ſuo periculo penè ſenſit, dixit in con-
cione veſtra, Si ego Conſul, cū fui, nō fuiſſem, Remp. funditus interiturā fuiſſe. [illegible] ego tot
teſtimoniis Quirites, hac authoritate Senatus, tanta conſenſione Italiæ, tanto [illegible]
norū omniū, agente P. Lētulo, conſentientibus cæteris magiſtratibus, deprecā[illegible]
peio, omnibus hominibus fauētibus, diis denique immortalibus frugū vberta[illegible]
litate, reditum meū comprobantibus, mihi, meis, Reip. reſtitutus, tantum vob[illegible]
facere poſſum Quirites, pollicebor. Primùm qua ſanctiſſimi homines pieta[illegible]
immortales eſſe ſoleant, eadem me erga Populū Ro. ſemper fore: numenqu[illegible]
mihi graue & ſanctum, ac deorū immortalium in omni vita futurū. deind[illegible]
in ciuitatem Reſp. ipſa reduxit, nullo me loco Reipub. defuturum. Quòd ſiquis [illegible]
me aut voluntate eſſe mutata, aut debilitata virtute, aut animo fracto, vehementer errat.
Mihi quod potuit vis, & iniuria, & ſceleratorum hominū furor detrahere, eripuit, abſtulit,
diſſipauit: quod viro forti adimi non poteſt, id manet, & permanebit. Vidi ego fortiſſimū
virum municipem meum, C. Marinm, quoniam nobis quaſi aliqua fatali neceſſitate, non
ſolum cum his qui hæc delere voluiſſent, ſed etiam cum fortuna belligerandum fuit: eum
tamen vidi cum eſſet ſumma ſenectute, non modo non infracto animo propter magnitu-
dinem calamitatis, ſed confirmato atque renouato. quem egomet dicere audiui, tum ſe
fuiſſe miſerum cum careret patria, quam obſidione liberauiſſet: cum ſua bona poſſideri
ab inimicis ac diripi audiret: cum adoleſcentem filium videret eiuſdem ſocium calami-
tatis: cum in paludibus demerſus concurſu ac miſericordia Minturnenſium corpus ac vi-
tam ſuam conſeruaſſet: cum parua nauicula traiectus in Africā, quibus regna ipſe dederat,
ad eos inops ſuppléxque veniſſet. Recuperata verò ſua dignitate, ſe non commiſſurum, vt
cum ea, quæ amiſerat, ſibi reſtituta eſſent, virtutem animi non haberet quam nunquam
perdidiſſet. Sed hoc inter me atque illū intereſt: quòd ille, qua re plurimum potuit, ea ipſa

re inimicos suos vltus est, armis. Ego qua cõsueui vtar pietate:quoniã illi arti in bello ac seditione locus est, huic in pace atque ocio. quãquam ille animo irato nihil nisi de inimicis vlciscendis agebat: ego de ipsis inimicis tantum, quantum mihi Resp. permittet, cogitabo. Denique Quirites, quoniã me quatuor omnino genera hominum violarunt: vnum eorũ, qui odio Reip. quòd eam, ipsis inuitis, conseruaram, inimicissimi mihi fuerũt: alterũ, qui per simulationẽ amicitiæ, nefarie prodiderunt: tertiũ, qui cum propter inertiam suam, eadẽ assequi non possent, inuiderent laudi & dignitati meæ: quartũ, qui cum custodes Reipub. esse debuerunt, salutem meam, statum ciuitatis, dignitatem eius imperii, quod erat penes ipsos, vendiderunt. sic vlciscar genera singula, quemadmodum à quibusque sum prouocatus: malos ciues, Rempub. bene gerendo: perfidos amicos, nihil credẽdo, atque omnia cauendo: inuidos, virtuti & gloriæ seruiendo: mercatores prouinciarũ, reuocando domum, atque ab iis prouinciarum rationẽ repetendo. quãquam mihi maiori curæ est, quemadmodum quidem vobis, qui de me estis optime meriti, gratiam referam, quàm quẽadmodum inimicorum iniurias, crudelitatẽmque persequar. Etenim vlciscẽdæ iniuriæ facilior ratio est, quàm beneficii remunerandi: propterea quòd superiorem esse contra improbos, minus est negocii, quàm bonis exæquari. tum etiã ne tam necessariũ quidẽ est, male meritis quàm optime meritis referre quod debeas. Odiũ vel precibus mitigari potest, vel tẽporibus Reip. cõmunique vtilitate deponi, vel difficultate vlciscẽdi teneri, vel vetustate sedari. bene meritos quin colas, nec exorari fas est, neque id Reip. repetere vtcunque necesse est: neque est excusatio difficultatis, neque æquũ est tẽpore & die memoriã beneficii definire. Postremo qui in vlciscendo remissior fuit, mox aperte laudatur: at grauissime vituperatur, qui in tãtis beneficiis, quãta vos in me cõtulistis, remunerãdis est tardior: neque solum ingratus (quod ipsum graue est) verumetiam impius appelletur necesse est. Atque in officio persoluẽdo dissimilis est ratio & pecunia debita; propterea quòd pecuniam qui retinet, nõ dissoluit: qui reddidit, non habet. gratiam, & qui retulit, habet: & qui habet, dissoluit. Quapropter memoriã vestri beneficii colã beneuolentia sempiterna, non solũ dum anima suppetet mea, sed etiã cum mortuo monimenta vestri in me beneficii permanebunt. In referenda autem gratia hoc vobis repromitto, sempérque præstabo, mihi neque in consiliis de Repub. capiũdis, diligentiã: neque in periculis à Repub. propulsandis, animũ: neque in sententia simpliciter referenda, fidem: neque in hominum voluntatibus pro Repub. lædẽdis, libertatẽ: nec in perferendo labore, industriam: nec in vestris commodis augendis, gratam animi beneuolentiam defuturam. Atque hæc cura Quirites, erit infixa animo meo sempiterna: vt cum vobis, qui apud me deorum immortalium vim & numen tenetis, tum posteris vestris, cunctísque gentibus, dignissimus ea ciuitate videar, quæ suam dignitatem nõ posse se tenere, nisi me recuperasset, cunctis suffragiis iudicauit.

Post reditum in Senatu.

ORATIO XXVIII.

Si, Patres Conscripti, pro vestris immortalibus in me, fratrémque meum, liberósque nostros meritis, parum vobis cumulate gratias egero: quæso, obtestórque, ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini vestrorum beneficiorum id tribuẽdum putetis. Quæ enim tanta potest existere vbertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam diuinum atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos vniuersa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando? qui mihi fratrem optatissimum, me fratri amantissimo, liberis nostris parentes, nobis liberos, qui dignitatem, qui ordinem, qui fortunas, qui amplissimã Remp. qui patriam, qua nihil potest esse iucũdius, qui denique nosmetipsos nobis reddidistis. Quòd si parentes charissimos habere debemus, quòd ab iis nobis vita, patrimo-

nium, libertas, ciuitas tradita est: si deos immortales, quorum beneficio & hæc tenuimus, & cæteris rebus aucti sumus: si Populum Romanum, cuius honoribus in amplissimo consilio, & in altissimo gradu dignitatis, atque in hac omniũ terrarum arce collocati sumus: si hunc ipsum ordinem, à quo sæpe magnificentissimis decretis summs honestati: immensum quiddam & infinitum est quod vobis debeamus, qui vestro singulari studio atque consensu parentum beneficia, deorum immortalium munera, Populi Romani honores, vestra de me multa iudicia, nobis vno tempore omnia reddidistis. vt cum multa vobis, magna Populo Ro. innumerabilia parentibus, omnia diis immortalibus debeamus, quòd hæc antea singula per illos habuerimus, nũc vniuersa per vos recuperauerimus. Itaque P.C. quod ne optandum quidem est homini, immortalitatem quandã per vos adepti videmur. quod enim tempus erit vnquam, quo vestrorum in nos beneficiorum memoria ac fama moriatur? qui illo ipso tempore cũ vi, ferro, metu, minis obsessi teneremini, non multo post discessum meum me vniuersi reuocauistis, referente L. Mummio fortissimo atque optimo viro, quem habuit ille pestifer annus & maxime fidelem, & minime timidum, si dimicare placuisset, defensorem salutis meæ. Posteaquam vobis potestas decernendi non est permissa per eum Tribunum plebis, qui cum per se Rempublicam lacerare non posset, sub alieno scelere deleuit, nunquam de me siluistis, nunquam meam salutem non ab his Consulibus, qui vendiderant, flagitauistis. Itaque vestro studio, atque authoritate perfectum est vt ille ipse annus, quem ego mihi, quàm patriæ maluerам esse fatalem, octo Tribunos haberet, qui promulgarent de salute mea, & ad vos sæpenumero referrent. nam Consules modesti, legúmque metuentes, impediebantur lege, non ea quæ de me, sed ea quæ de ipsis lata erat: cum meus inimicus promulgauit, Vt si reuixissent hi, qui hæc penè delerũt, tum ego redirem. Quo facto vtrunque confessus est, & se illorum vitã desiderare, & magno in periculo Rempublicam futuram, si aut hostes, atque interfectores Reipublicæ reuixissent, aut ego non reuertissem. Itaque illo ipso anno, cum ego cessissem, princeps autẽ ciuitatis, nõ legum præsidio, sed parietũ, vitam suam tueretur: Respublica sine Cõsulibus esset, neque solum parentibus perpetuis, verumetiã tutoribus annuis esset orbata, sententias dicere prohiberemini: caput meæ proscriptionis recitaretur: nunquã dubitastis meã salutem c[illegible] communi salute coniungere. Postea verò quàm singulari & præstantissima virtute P. [illegible]entuli Consulis ex superioris anni caligine & tenebris lucẽ in Repub. Calendis Ianuarii [illegible] dispicere coepistis: cũ Q. Metelli nobilissimi hominis atque optimi viri summa dignitas, [illegible] torum, Tribunorum pleb. penè omniũ virtus & fides Reipub. subuenisset: cum v[illegible] tia, rebus gestis, Cn. Pompeius omnium gentium, omnium seculorũ, omnis me[illegible] eile princeps, tuto se venire in Senatum arbitraretur: tantus vester cõsensus de [illegible] fuit, vt licet corpus abesset meum, dignitas iam in patriam reuertisset. Quo qui[illegible] quid inter me & meos inimicos interesset, existimare potuistis. ego meam sa[illegible] rui, ne propter me ciuium vulneribus Respub. cruẽtaretur: illi meum reditum [illegible] li Romani suffragiis, sed flumine sanguinis intercludendum putauerunt. Itaque postea nihil vos ciuibus, nihil sociis, nihil regibus respondistis: nihil Iudices sententiis, nihil populus suffragiis, nihil hic ordo authoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem videbatis. Quo quidem tempore cum is excessisset qui cædi & flammæ vobis authoribus restiterat, cum ferro & facibus homines tota vrbe volitãtes, magistratuum tecta oppugnata, deorum templa inflammata, summi viri & clarissimi Consulis fasces fractos, fortissimi atque optimi viri Tribuni plebis sanctissimum corpus non solum tactum ac violatum manu, sed vulneratum ferro confectúmque vidistis. qua strage nonnulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione Reipublicæ paululum à mea causa recesserunt. Reliqui fuerunt, quos neque terror, nec vis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces à vestra authoritate, à Populi Romani dignitate, à mea salute depellerent. Princeps P. Lentulus parens, ac deus nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen virtutis, hoc indicium animi, hoc lumen Consulatus sui fore putauit, si me mihi, si meis, si vobis, si Reipublicæ

reddidisset. qui vt est designatus, nunquã dubitauit sententiam de salute mea, & & Republica dignã dicere. Cum à Tribuno pleb. vetaretur, cum præclarum caput recitaretur, ne quis ad vos referret, nequis decerneret, ne disputaret, ne loqueretur, ne pedibus iret, ne scribendo adesset: totam illam clausulam, vt ante dixi, proscriptionem, nõ legem putauit, qua ciuis optime de Repub. meritus nominatim sine iudicio, vnà cum Senatu Reipublicæ esset ereptus. Vt verò iniit magistratum, nõ dicam quid egit prius, sed quid omnino egit aliud, nisi vt me cõseruato vestram in posterum dignitatem, authoritatémque sanciret? Dii immortales, quantum mihi beneficium dedisse videmini, quòd hoc anno P. Lentulus Consul fuit! quo quanto maius dedissetis, si superiore anno fuisset? nec enim eguissem medicina Consulari, nisi Consulari vulnere concidissem. Audieram ex sapientissimo homine, atque optimo ciue, & viro Q. Catulo, non sæpe vnum Consulem improbum: duos verò nũquam, excæpto illo Cinnano tempore fuisse. Quare meam causam semper fore firmissimã dicere solebat, dum vel vnus in Repub. Consul esset. quod vere dixerat, si illud de duobus Consulibus, quod ante in Repub. nõ fuerat, perenne ac proprium manere potuisset. Quod si Q. Metellus illo tempore Consul fuisset vnicus, dubitatis quo animo fuerit in me conseruando futurus, cum in restituendo authorem fuisse, ascriptorémque videatis? Sed fuerũt ii Consules, quorum mẽtes angustæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris ac sordibus, nomen ipsum cõsulatus, splendorem illius honoris, magnitudinem tanti imperii, nec intueri, nec sustinere, nec capere potuerunt. non Consules, sed mercatores prouinciarum, ac venditores vestræ dignitatis. quorum alter à me Catilinam amatorem suum multis audientibus, alter Cethegum consobrinum reposcebat. qui me duo sceleratissimi post hominũ memoriam, non Cõsules, sed latrones, nõ modo deseruerunt, in causa præsertim publica & Consulari, sed prodiderunt, oppugnarunt, omni auxilio non solum suo, sed etiam vestro, cæterorúmque ordinum spoliatum esse voluerunt. quorũ alter tamen neque me, neque quenquam fefellit. quis enim vllam vllius boni spem haberet in eo, cuius primum tempus ætatis palàm fuisset ad omnes libidines diuulgatũ? qui ne à sanctissima quidem parte corporis potuisset hominũ impurã intemperantiam propulsare: qui cũ suam rem non minus strenue, quàm postea publicam confecisset, egestatẽ & luxuriam domestico lenocinio sustentauit: qui nisi in aram Tribunatus confugisset, neque vim Prætoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proscriptionem effugere potuisset: qui in magistratu nisi rogationẽ de piratico bello tulisset, profecto egestate & improbitate coactus piraticam ipse fecisset: ac minore quidem cum Reipublicæ detrimento, quàm quòd intra moenia nefarius hostis, prædóque versatus est. quo inspectante ac sedente, legem Tribunus plebis tulit, ne auspiciis obtemperaretur: ne obnunciare concilio aut comitiis, ne legi intercedere liceret: vt lex Helia & Fusia ne valerent, quæ nostri maiores certissima subsidia Reipublicæ contra Tribunitios furores esse voluerũt. idémque postea, cũ innumerabilis multitudo bonorũ de Capitolio supplex ad eum sordidata venisset: cúmque adolescentes nobilissimi, cunctíque Equites Romani se ad lenonis impurissimi pedes abiecissent, quo vultu cincinnatus ganeo non solũ ciuium lachrymas, verumetiam patriæ preces repudiauit? neque eo contentus fuit, sed etiã in concionem ascẽdit: eáque dixit, quæ si eius vir Catilina reuixisset, dicere nõ esset ausus, se Nonarum Decembrium, quæ me Cõsule fuissent, cliuíque Capitolini pœnas ab Equitibus Romanis esse repetiturũ. Neque solũ id dixit, sed quos ei commodũ fuit, cõpellauit. L. verò Lamiã Equitẽ Romanũ præstãti dignitate hominẽ, & saluti meæ, pro familiaritate: Reipub. pro fortunis suis amicissimũ, Consul imperiosus exire vrbe iussit: & cum vos vestem mutandam censuissetis, cunctíque mutassetis, atque idem omnes boni iam ante fecissent, ille vnguentis oblitus, cum toga prætexta, quam omnes Prætores, AEdiléśque tum abiecerant, irrisit squallorẽ vestrum & luctũ grauissimæ ciuitatis. fecitque quod nemo vnquã Tyrannus: vt quo minus occulte vestrum malum gemeretis, nihil diceret: ne aperte incommoda patriæ lugeretis, ediceret. Cum verò in Circo Flaminio non à Tribuno plebis Consul in concionem, sed à latrone Archipirata productus esset: primùm processit, qua authoritate vir: vini, somni, stupri plenus, madenti coma, cõposito ca-

pillo,grauibus oculis,fluentibus buccis,pressa voce & temulenta:quòd in ciueis indênatos esset animaduersum, id sibi dixit grauis author vehementissime displicere. Vbi nobis hæc authoritas tãdiu tanta latuit? cur in lustris & helluationibus huius calamistrati saltatoris tam eximia virtus tãdiu cessauit? Nam ille alter Cesoninus Caluentius ab adolescẽtia versatus est in foro,cum eum præter simulatam versutámque tristitiã nulla res cõmendaret, non Consulis studium,non discendi initia rei militaris, non cognoscẽdorum hominum, non liberalitas. Quem prætereiens cum incultum,horridũ,mœstúmque vidisses,etiam si agrestem & inhumanum existimares,tamen libidinosum & perditum non dubitares. Cum hoc homine,aut cũ stipite AEthiope,si in foro cõstitisses,nihil crederes interesse,sine sensu, sine sapore,elinguẽ,tardũ,inhumanum,neglectũ, Cappadocem modo abreptum de grege vænaliũ diceres. Idem domi quàm libidinosus,quàm impurus, quàm intemperãs? num ianua receptis, sed pseudothyro intromissis voluptatibus? Cum verò etiã literas studere incipit,& helluo immanis cũ Græculis philosophari,tum est Epicureus: non penitus illi disciplinæ quæcunque est,deditus,sed captus vno verbo voluptatis. Habet autem magistros nõ ex istis ineptis,qui dies totos de officio ac de virtute disserũt,qui ad laborẽ,ad industriã, ad pericula pro patria subeũda,adhortãtur: sed eos,qui disputent horã nullam vacuam voluptate esse debere: in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudium, delectationémque versari. His vtitur quasi præfectis libidinum suarũ: hi voluptates omnes vestigãt atque odorantur: hi sunt cõditores, instructorésque conuiuii: iidem expendunt atque æstimant voluptates: sententiámque dicunt & iudicant, quantũ cuique libidini tribuendũ esse videatur. Horum ille artibus eruditus,ita contẽpsit hanc prudentissimam ciuitatem, vt omnes suas libidines,omnia flagitia latere posse arbitraretur, si modo vultũ importunum in forum detulisset. Is non me, quanquã equidem non cognoram eum, propter Pisonum affinitatem,quam longe huic ab hoc genere cognatio materna Transalpini sanguinis abstulisset: sed vos, Populúmque Romanum non consilio, neque eloquentia, quod in multis sæpe accidit, sed rugis supercilióque decæpit. L. Piso túne ausus es isto oculo, non dic[illegible] isto 4
animo: ista fronte,non vita: tanto supercilio,non enim possum dicere tantis gestis, [illegible] Gabinio cõsociare consilia pestis meæ? Nõ te illius vnguentorũ odor,non vini anheli[illegible]us, nõ frons calamistri notata vestigiis, in eam cognitionem adducebat: vt cum illius [illegible] similis fuisses, frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius vti non lic[illegible] Cum hoc coire ausus es,vt Consularẽ dignitatem,vt Reipub. statũ,vt Senatus autho[illegible] ciuis optime meriti fortunas prouinciarũ fœdere addiceres? Te Cõsule, tuis e[illegible]periis, Senatui Populóque Romano non est licitum, non modo sententiis atq[illegible]tate sua, sed ne luctu quidẽ,ac vestitu Reip. subuenire. Capuæne te putabas,in q[illegible]miciliũ quondã superbiæ fuit, Consulem esse,an Romæ, sicut eras, eo tempore[illegible]tate omnes ante vos Consules Senatui paruerunt, tu es ausus in Circo Flamin[illegible] cum tuo illo pari dicere, te semper misericordem fuisse? quo verbo Senatum atque bonos tum, cum à patria pestem expellerẽt, crudelis demõstrabas fuisse. Tu misericors me affinem tuum, quem comitiis prærogatiuæ primùm custodem præfeceras, quẽ Calendis Iannariis tertio loco sententiã rogaras, constrictum inimicis Reipub. tradidisti: tu meum generum propinquum tuum,tu affinem tuam, filiam meam superbissimis & crudelissimis verbis à genibus tuis repulisti: idémque clementia ac misericordia singulari, cum ego vnà cum Repub. non tribunitio, sed consulari ictu cõcidissem, tanto scelere tantáque intẽperantia fuisti, vt ne vnam quidem horam interesse paterere inter meam pestem & tuã prædam, saltem dum cõticesceret illa lamentatio & gemitus vrbis. Nõdum palàm factum erat concidisse Rempublicã, cum tibi arbitria funeris soluebantur: vno eodémque tempore 16
re domus mea diripiebatur, ardebat: bona ad vicinum Consulem de palatio, de Tusculano ad item vicinum alterum Consulem deferebantur: cum iisdem operis suffragium ferẽtibus, eodem gladiatore latore, vacuo non modo à bonis, sed etiam à liberis atque inani foro, ignaro Populo Romano quid ageretur: Senatu verò oppresso & afflicto, duobus impiis, nefariisque Consulibus, ærarium, prouinciæ, legiones, imperia donabantur. Horum

Consulum ruinas, vos Consules vestra virtute fulsistis, summa Tribunorum pleb. Prætorúmque fide & diligentia subleuati. Quid ego de præstantissimo viro T. Annio dicam: aut quis de tali ciue satis digne vnquã loquetur? qui cum videret sceleratũ ciuem aut domesticũ potius hostem, si legibus vti liceret, iudicio esse frangendum: sin ipsa iudicia vis impedi
17 ret ac tolleret, audaciã virtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manum manu, vim vi esse superandã, primò de vi postulauit. posteaquam ab eodẽ iudicia sublata esse vidit, ne ille omnia vi posset efficere, curauit. Qui docuit neque tecta, neque tẽpla, neque forum, neque curiam, sine summa virtute ac maximis opibus, & copiis ab intestino latrocinio posse defendi. qui primus post meũ discessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutẽ depulit ciuitati. Quam rationẽ pari virtute, animo, fide, P. Sextius secutus, pro mea salute, pro vestra authoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullam vim, nullos impetus, nullum vitæ discrimen vitandũ vnquam putauit. qui causam Senatus exagitatã concionibus improborũ, sic sua diligentia multitudini cõmendauit, vt nihil tam popula-
18 re, quàm vestrum nomen: nihil tam omnibus charum aliquando, quàm vestra authoritas videretur. qui me cũ omnibus rebus, quibus Tribunus pleb. potuit, defendit: tum reliquis officiis iuxta, ac si meus frater esset, sustẽtauit. cuius ego clientibus, libertis, familia, copiis, literis ita sum sustentatus, vt meæ calamitatis non adiutor solũ, verumetiã socius videretur. Iam cæterorum officia studiáque vidistis, quàm cupidus mei C. Cestilius, quàm studiosus vestri, quàm non varius fuerit in causa. Quid Mosopius: cui ego ipsi, parenti fratríque eius, sentio quantum debeam: qui cum à me voluntas eorum in priuato iudicio esset offensa, publici mei beneficii memoria priuatã offensionem obliterauerunt. Iam T. Fadius, qui mihi Quæstor fuit: M. Curtius, cuius ego patri Quæstor fui, studio, amore, animo, huic necessitudini nõ defuerũt. Multa de me C. Messinius, & amicitiæ & Reipublicæ causa di-
19 xit: legem separatim initio de salute mea promulgauit. Q. Fabricius, si quæ de me agere conatus est, ea contra vim & ferrũ perficere potuisset, mense Ianuario nostrũ statum recuperassemus. quem ad salutem meam voluntas impulit, vis retardauit, authoritas vestra reuocauit. Iam verò Prætores quo animo in me fuerint vos existimare potuistis, cum L. Cæcilius priuatim me suis omnibus copiis studuerit sustentare, publice promulgarit de mea salute cum collegis penè omnibus: direptoribus autẽ bonorũ meorũ in ius adeundi potestatem non fecerit. M. autem Calidius statim designatus, sententia sua, quàm esset chara sibi mea salus declarauit. Omnia officia C. Septimii, Q. Valerii, P. Crassi, Sex. Quintilii, C. Cor-
20 nutii, summa & in me, & in Rempub. constiterũt: quæ cũ libenter cõmemoro, tum nõ inuitus nonnullorũ in me nefarie cõmissa prætereo. Non est mei tẽporis iniurias meminisse, quas ego, etiam si vlcisci possem, tamen obliuisci mallem. aliò transferenda mea tota vita est, vt bene de me meritis referam gratiam, cum apertis hostibus bellum geram, timidis amicis ignoscam, proditoribus meis non indicem dolorem profectionis meæ, defensores, reditus dignitate consoler. Quòd si mihi nullũ aliud esset officiũ in omni vita reliquum, nisi vt erga duces ipsos & principes atque authores salutis meæ, satis gratus iudicarer: tamen exiguũ reliquæ vitæ tempus nõ modo ad referendam, verumetiam ad cõmemorandam gratiam mihi relictum putarem. Quando enim ego huic homini ac liberis eius, quãdo omnes mei gratiam referent? Quæ memoria, quæ vis ingenii, quæ magnitudo obser-
21 uãtiæ, tot tantísque beneficiis respondere poterit? qui mihi primus afflicto & iacenti, consularem fidem, dexterámque porrexit: qui me à morte ad vitam, à desperatione ad spem, ab exitio ad salutem reuocauit: qui tanto amore in me, studio in Rempublicam fuit, vt excogitaret quemadmodum calamitatem meam non modo leuaret, sed etiam honestaret. Quid enim magnificẽtius, quid præclarius mihi accidere potuit, quàm quod illo petente vos decreuistis, vt cuncti ex omni Italia, qui Rempublicam saluã vellent, ad me vnũ hominem fractum, & propè dissipatum restituendum, & defendendum venirent? vt qua voce à te Romule * post Romam cõditam Consul vsus esset pro vniuersa Republica, apud eos solum qui eius vocem exaudire possent, eadem voce Senatus omnibus agris, vicis atque oppidis, ciues, totámque Italiam ad vnius salutem defendendam excitaret. Quid

ego gloriosius meis posteris potui relinquere, quàm hoc Senatum iudicasse, qui ciuis me non defendisset, eum Rempublicam saluam noluisse? Itaque tantum vestra authoritas, tantum eximia Consulis dignitas valuit, vt omne is flagitium se committere putaret, siquis non veniret. idémque Consul, cum illa incredibilis multitudo Romam, & penè Italia ipsa venisset, vos frequentissimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam vim vera bonitas haberet, aut vera nobilitas, intelligere potuistis. Nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perspecta vestra voluntate, omnia priuata odia deposuit. quem P. Seruilius vir cum clarissimus, tum verò optimus, mihíque amicissimus, & authoritatis, & orationis suæ diuina quadam grauitate, ad sui generis, communisque sanguinis facta, virtutésque reuocauit, vt haberet in consilio & fratrem ab inferis socium rerum mearũ, & omnis Metellos præstantissimos ciues penè ex Acheronte excitatos, in quibus Numidicũ illum Metellum, cuius quondam de patria discessus honestis omnibus luctuosus tandẽ visus est. Itaque extitit non modo salutis defensor, qui ante hoc vnum beneficium fuerat inimicus, verumetiam ascriptor dignitatis meæ. quo quidem die cum CCCCXVII essetis, magistratus autem omnes adessent, dissensit vnus is qni sua lege coniuratos etiam ab inferis excitãdos putarat. Atque illo die, quòd Rempub. meis consiliis conseruatã grauissimis verbis & plurimis iudicassetis, idem Consul curauit vt eadem à principibus ciuitatis in cõcione postero die dicerentur. Cum quidem ipse egit ornatissime meam causam, perfecitque astante atque audiente Italia tota, vt nemo cuiusquam conducti, aut perditi vocem acerbam atque inimicam bonis posset audire. Ad hæc non modo adiumenta salutis, sed etiam ornamenta dignitatis meæ reliqua vos iidem addidistis: decreuistis neqnis vlla ratione rem impediret: qui impedisset, grauiter molestéque laturos: illum contra Rempublicam salutémque bonorum, concordiámque ciuium facturum: & vt ad vos ea statim referretur, méque, etiam si diutius calumniarentur, redire iussistis. Quid, vt agerentur gratiæ, qui è municipiis venissent? quid, vt ad illam diem res cum redissent, rogarẽtur vt pari studio conuenirent? quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi, fratríque meo, liberísque nostris natalem constituit, non modo ad nostram, verumetiam ad sempiterni memoriam temporis, quo die nos comitiis centuriatis quæ maxime maiores iusta dici, haberíque voluerunt, arcessiuit in patriam, vt eædem Centuriæ quæ me Consulem fecerant, Consulatũ meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit, qui fas esse putaret, quacunque aut ... valitudine esset, non se de salute mea sententiam ferre? Quãdo tantam frequen... po, tantum splẽdorem Italiæ totius, ordinúmque omnium? quando illa dignit... res, diribitores, custodésque vidistis? Itaque P. Lentuli beneficio excellenti atque ... solum reducti sumus in patriam, vt nonnulli clarissimi ciues, sed equis insignib... aurato reportati. Possum ego satis in Cn. Pompeium vnquam gratus videri, ... apud vos qui omnes idem sentiebatis, sed etiam apud vniuersum Populum s... li Romani & conseruatam per me, & coniunctam esse cum mea dixerit? qui ... prudentibus commendarit, imperitos edocuerit, eodémque tempore improbos authoritate sua compresserit, bonos excitarit. qui Populum Romanum pro me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non solum hortatus sit, verumetiam obsecrarit. qui cum ipse propter metum dimicationis, & sanguinis domo se teneret, etiã à superioribus Tribunis petierit, vt de salute mea & promulgarent, & referrent. qui in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum, in qua nemo erat emptus intercessorum, vim & crudelitatẽ priuilegii, authoritate honestissimorum hominũ & publicis literis consignauit, princépsque Italiæ totius præsidium ad meam salutem implorandum putauit. qui cum ipse mihi semper amicissimus fuisset, etiam vt suos necessarios mihi amicos redderet, elaborauit. quibus autem officiis T. Annii beneficia remunerabor, cuius omnis ratio, cogitatio, totus denique Tribunatus, nihil aliud fuit, nisi cõstans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis meæ? Quid de P. Sextio loquar, qui suã erga me beneuolentiã & fidem nõ solum animi dolore, sed etiam corporis vulneribus ostendit? Vobis verò P.C. singulis & egi, & agam gratias vniuersis. egi initio, quantum potui: satis ornate agere nullo modo possum. Et quanquam

sunt in me præcipua merita multorum, quæ sileri nullo modo possunt, tamen huius temporis ac timoris mei non est, conari commemorare beneficia singulorum. nam difficile est non aliquem, nefas quẽquam præterire. Ego vos vniuersos Patres Conscripti deorum numero colere debeo. sed vt in ipsis diis immortalibus non semper eosdem atque aliàs alios solemus & venerari & precari: sic in hominibus de me diuinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorum erga me merita prædicãda atque recolenda. hodierno autem die nominatim à me magistratibus statui gratias esse agendas, & de priuatis vni, qui pro salute mea, municipia, coloniásque adisset, Populum Ro. supplex obsecrasset, sententiam dixisset eam, quam vos secuti, mihi dignitatem meam reddidistis. Vos me florẽtem semper ornastis: laborantem, mutatione vestis, & propè luctu vestro, quoad licuit, defendistis. nostra memoria Senatores, ne in suis quidem periculis, mutare vestem solebant. in meo periculo Senatus veste mutata fuit, quoad licuit per eorũ edicta, qui mea pericula nõ modo suo præsidio, sed etiam vestra deprecatione nudarunt. Quibus ego rebus obiectis, cum mihi priuato confligendum viderem cum eodem exercitu, quem Consul non armis, sed vestra authoritate superaram, multa mecũ ipse reputaui. dixerat in concione Consul, se cliui Capitolini pœnas ab Equitibus Ro. repetiturum, nominatim alii citabantur, alii cõpellabantur, alii relegabantur: aditus templorum erant nõ solum præsidiis & manu, verũetiam demolitione sublati. alter Consul, vt me & Remp. non modo desererent, sed etiam hostibus Reip. proderent, pactionibus eos suorum præmiorum obligarat. Erat alius ad portas cum imperio in multos annos, magnóque exercitu: quem ego inimicũ mihi fuisse non dico, tacuisse cum diceretur esse inimicus, scio. Duæ partes esse in Repub. cum putarẽtur, altera me deposcere propter inimicitias, altera timide defendere propter suspitionem cædis putabatur. qui autem me deposcere videbantur, in hoc auxerunt dimicationis metum, quòd nunquam infitiando suspitionem hominum, curámque minuerunt. Quare cum viderem Senatum ducibus orbatum, me à magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum, seruos simulatione collegiorum nominatim esse conscriptos, copias omnis Catilinæ penè iisdem ducibus ad spem cædis & incẽdiorum esse reuocatas, Equites Ro. proscriptionis, municipia vastitatis, omnes cædis metu esse permotos: potui, potui P. C. multis authoribus fortissimis viris, me vi, armísque defendere. nec mihi ipse ille animus idem meus, vobis non incognitus defuit. sed videbam, si vicissem præsentem aduersariũ, nimium multos mihi alios esse vincendos: si victus essem, multis bonis & pro me & mecum, etiam post me esse pereũdum: Tribunitiíque sanguinis vltores esse præsenteis, meæ mortis pœnas iudicio & posteritati reseruari. Nolui cum Consul communem salutem sine ferro defendissem, meam priuatus armis defendere: bonósque viros lugere malui meas fortunas, quàm suis desperare. ac si solus essem interfectus, mihi turpe: si cum multis, Reipub. funestum forevidebatur. Quod si mihi æternam esse propositam ærumnam arbitrarer, morte me ipse potius, quàm sempiterno dolore multassem. sed cum viderem me non diutius quàm ipsam Rempub. ex hac vrbe absuturum: neque ego illa exterminata mihi remanendum putaui: & illa simulatque reuocata est, me secum pariter reportauit. Mecum leges, mecũ quæstiones, mecum iura magistratuum, mecum Senatus authoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum vbertas, mecum deorum & hominum sanctitates omnes & religiones affuerunt. quæ si semper abessent, magis vestras fortunas lugerem, quàm desiderarem meas. sin aliquando reuocarẽtur, intelligebam mihi cum illis vnà esse redeundum. cuius mei sensus certissimus testis est hic idem, qui custos capitis fuit, Cn. Plancius: qui omnibus prouincialibus ornamentis, commodísque depositis, totam suam Quæsturam in me sustentando & conseruãdo collocauit. Qui si mihi Quæstor imperatori fuisset, in filii loco fuisset: nũc certe erit in parentis, cum fuerit Quæstor non imperii, sed doloris mei. Quapropter Patres Conscripti quoniam in Rempub. sum pariter cum Repub. restitutus, non modo in ea defendenda nihil minuam de libertate mea pristina, sed etiam adaugebo. Etenim si eam tum defendebam, cum mihi aliquid illa debebat: quid nũc me facere oportet, cum ego illi plurimum debeo? Nam quid est quod animum meum frangere aut debilitare possit, cuius

ipsam calamitatem nõ modo nullius delicti, sed etiam diuinorum in Rempub. beneficiorum testem esse videatis: nam importata est, quia defenderam ciuitatem: & mea volunrate suscæpta est, ne à me defensa Respub. per eundem me extremum in discrimen vocaretur. Pro me, non vt pro P. Popilio nobilissimo homine adolescentes filii, non propinquorum multitudo Populum Ro. est deprecata: non, vt pro Q. Metello summo & clarissimo viro, spectata iam adolescẽtia filius: non L. & C. Metelli Consulares, non eorum liberi: non Q. Metellus nepos, qui tum Cõsulatum petebat: non Luculli, Seruilii, Scipiones, Metellorum filii flentes ac sordidati Populo Ro. supplicauerũt: sed vnus frater qui in me pietate filius, consiliis parẽs, amore (vt erat) frater inuẽtus est, squallore & lachrymis & quotidianis precibus, desiderium mei nominis renouari, & rerum gestarum memoriam vsurpari coegit. qui cũ statuisset nisi per vos me recuperasset, eãdem subire fortunã, atque idem sibi domicilium & vitæ & mortis deposceret: tamen nunquã nec magnitudinẽ negocii, nec solitudinem suã, nec vim inimicorũ ac tela pertimuit. Alter fuit propugnator mearũ fortunarũ, & defensor assiduus, summa virtute & pietate C. Piso gener: qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinqui Consulis, qui Pontum & Bithyniam Quæstor pro mea salute neglexit. Nihil vnquam Senatus de P. Popilio decreuit: nunquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta est. Tribunitiis sunt illi rogationibus, interfectis inimicis, denique nulla authoritate Senatus, restituti: cum alter eorũ Senatui paruisset, alter vim cædemque fugisset. Nam C. quidem Marius, qui hac hominũ memoria tertius ante me Consularis tempestate ciuili expulsus est, non modo à Senatu non est restitutus, sed reditu suo Senatum cunctum penè deleuit. nulla de illis magistratuum consensio, nulla ad Rempub. defendendam Populi Ro. cõuocatio, nullus Italiæ motus, nulla decreta municipiorum & coloniarum extiterunt. Quare cum me vestra authoritas accersierit, Populus Ro. reuocarit, Respub. implorarit, Italia cuncta penè suis humeris reportarit: non committam P. C. vt cum ea sint mihi restituta quæ in potestate mea non fuerunt, ea non habeam quæ ipse præstare possim, præsertim cũ illa amissa recuperarim, virtutẽ & fidem nunquã amiserim.

Pro domo sua, ad Pontifices.

ORATIO XXX.

CVM multa diuinitus Pontifices à maioribus nostris ... que instituta sunt, tũ nihil præclarius, quàm quod ... & religionibus deorum immortalium, & summæ ... esse voluerunt: vt amplissimi & clarissimi ciues R... rendo, religiones religionibus sapiẽter interpretat... conseruarent. Quòd si vllo tẽpore magna causa in sacerdotum Populi Ro. iudicio ac potestate versata est, hæc profecto tãta est, vt omnis Reipub. dignitas, omnium ciuium salus, vita, libertas, aræ, foci, dii penates, bona, fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatíque commissa, creditáque esse videantur. Vobis hodierno die constituẽdum est, vtrum posthac amẽteis ac perditos magistratus improborum ac sceleratorum ciuium præsidio nudare, an etiam deorum immortalium religione armare malitis. Nam si illa labes ac flamma Reipub. suum illum pestiferum & funestum Tribunatum, quem æquitate humana tueri non potest, diuina religione defenderit: aliæ cerimoniæ nobis erunt, alii antistites deorum immortalium, alii interpretes religionũ requirendi. sin autem vestra authoritate sapiẽtiáque Pontifices, ea quæ furore improborum in Repub. ab aliis oppressa, ab aliis deserta, ab aliis prodita, gesta sunt, rescinduntur: erit causa, qua consilium maiorum in amplissimis viris ad sacerdotia deligẽdis iure ac merito laudare possimus. Sed quoniã ille demens, si ea quæ per hos dies ego in Senatu de Rep. sensi, vituperasset, aliquẽ se aditum ad

aures veſtras eſſe habiturum putauit: omittam ordinem dicẽdi meum: reſpõdebo hominis
furioſi non orationi, qua ille vti non poteſt: ſed conuitio, cuius exercitationem cum into-
lerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate muniuit. Ac primum illud à te ho-
mine veſano ac furioſo requiro, quæ te tanta pœna tuorum ſcelerum flagitiorúmque ve-
xet, vt hos tales viros, qui non ſolum conſiliis ſuis, ſed etiam ſpecie ipſa dignitatem Reip.
ſuſtinent: quòd ego in ſententia dicenda ſalutem ciuium cum honore Cn. Pompeii con-
iunxerim, mihi eſſe iratos: & aliud de ſumma religione hoc tẽpore ſenſuros, ac me abſen-
3 te ſenſerint, arbitrere. Fuiſti tu, inquit, apud Pontifices ſuperior: ſed etiam quoniã te ad po-
pulum cõtuliſti, ſis inferior neceſſe eſt. Itáne vero? quod in imperita multitudine eſt vitio-
ſiſſimum, varietas & inconſtantia & crebra tanquam tempeſtatum, ſic ſententiarum com-
mutatio, hoc tu ad hos transferas, quos ab inconſtantia grauitas, à libidinoſa ſentẽtia cer-
tum & definitum ius religionum, vetuſtas exemplorum, authoritas literarum, monimen-
torúmque deterret? Túne es ille, inquit, quo Senatus carere non potuit? quem boni luxerũt?
quem Reſpub. deſiderauit? quo reſtituto, Senatus authoritatem reſtitutã putabamus, quam
primùm adueniẽs prodidiſti? Nondum de mea ſententia dico. impudentiæ primùm reſpon
debo tuæ. Hunc igitur funeſta Reipub. peſtis, hũc tu ciuem ferro & armis & exercitus ter-
rore & Conſulum ſcelere, & audaciſſimorum hominum minis, ſeruorũ delectu, obſeſſione
templorum, occupatione fori, oppreſſione curiæ, domo & patria, ne cum improbis boni
4 ferro dimicarent, cedere curaſti: quem à Senatu, quem à bonis omnibus, quem à cũcta Ita-
lia deſideratum, acceerſitum, reuocatum, conſeruandæ Reipub. cauſa confiteris? At enim
in Senatum venire, in Capitolium intrare turbulento illo die nõ debuiſti. Ego vero neque
veni, & domi me tenui quãdiu turbulentum tempus fuit, cum ſeruos tuos à te iampridem
ad bonorum cædem paratos, cum illa tua conſceleratorum ac perditorum manu armatos
in Capitolium tecum veniſſe conſtabat. quod cum mihi nunciaretur, ſcio me domi man-
ſiſſe, & tibi & gladiatoribus tuis inſtaurãdæ cædis poteſtatem nõ feciſſe. Poſtea quàm mi-
hi nunciatum eſt, Populum Ro. in Capitolium propter metum atque inopiam rei frumen
tariæ cõueniſſe: miniſtros autem ſcelerum tuorum perterritos, partim amiſſis gladiis, par-
tim ereptis diffugiſſe: veni non ſolum ſine vllis copiis ac manu, verum etiam cum paucis
amicis. An ego cum P. Lẽtulus Conſul optime de me ac de Repub. meritus, cum Q. Metel
5 lus, qui cum meus inimicus eſſet, frater tuus & diſſenſioni noſtræ & precibus tuis ſalutem
ac dignitatem meam prætuliſſet, me arceſſerent in Senatum, cum tãta multitudo ciuium
tam recenti officio ſuo me ad referendam gratiã nominatim vocarent, non venirem, cum
præſertim te iam illinc cum tua fugitiuorũ manu diſceſſiſſe conſtaret? Hîc tu me etiam
cuſtodem defenſorémque Capitolii, templorúmque omnium, hoſtem Capitolinum appel
lare auſus es, quòd cum in Capitolio Senatum duo Conſules haberẽt, eò venirem? Verùm-
ne eſt tempus aliquod, quo in Senatum veniſſe turpe ſit: an res illa talis erat, de qua ageba
tur, vt rem ipſam repudiare, & eos qui agebant, condemnare deberem? Primùm dico, Sena
toris eſſe boni ſemper in Senatũ venire: nec cum his ſentio, qui ſtatuunt minus bonis tem-
6 poribus in Senatum ipſi non venire: non intelligentes hanc ſuam nimiam perſeuerantiam
vehementer iis, quorum animum offendere voluerint, & gratam & iucundam fuiſſe. At
enim nonnulli propter timorẽ, quòd ſe in Senatu tuto non eſſe arbitrabãtur, diſceſſerunt.
Non reprehendo, nec quæro, fuerítne aliquid pertimeſcendum. puto ſuo quenque arbitrio
timere oportere. Cur ego non timuerim, quæris? quia te illinc abiſſe conſtabat. Cur cũ vi-
ri boni nonnulli putarint tuto ſe in Senatu eſſe non poſſe, ego nõ idem ſenſerim? Cur cum
ego me exiſtimaſſem tuto omnino in ciuitate eſſe non poſſe, illuc irem? an aliis licet, & re-
cte licet, in meo metu ſibi nihil timere? Mihi vni neceſſe erit & meã & aliorum vicẽ per-
timeſcere? An quia non condemnaui ſententia mea duos Conſules, ſum reprehendendus?
Eos igitur ego potiſſimum damnare debui, quorũ lege perfectum eſt, ne ego indemnatus
7 atque optime de Repub. meritus, damnatorum pœnam ſuſtinerem? quorum etiam delicta
propter eorum egregiam in me conſeruãdo voluntatem, non modo me, ſed omnis bonos
ferre oporteret: eorum optimum conſilium ego potiſſimum per eos in meam priſtinam

dignitatem restitutus, meo consilio repudiarem? At quam sententiam dixi? primum eam quam populi sermo in animis nostris iam antè defixerat: deinde eam, quæ erat superioribus diebus agitata in Senatu: deinde eam, quam Senatus frequens, tum, cum mihi est assen sus, secutus est, vt neque allata sit à me res inopinata ac recens, nec siquod in sententia vicium est, magis sit eius qui dixerit, quàm omnium qui probarint. At enim liberum Senatus iudicium propter metum non fuit. Si timuisse eos facis qui discesserũt, concede non timuisse eos qui remanserunt. sinautem sine iis qui tum abfuerunt, nihil decerni liberè potuit, cum omnes adessent, cœptum est referri de inducẽdo S. consulto. ab vniuerso Senatu reclamatum est. Sed quæro, in ipsa sentẽtia, quoniam princeps ego sum eius atque author, quid reprehendatur: vtrum causa noui consilii capiendi non fuit, an meæ partes in ea causa non præcipuæ fuerũt: an aliò potius confugiẽdum fuit. quæ vis, quæ causa maior quàm fames esse potuit, quàm seditio, quàm consilia tua, tuorúmque: qui facultate oblata ad imperitorum animos incitãdos, renouaturum te tua illis funesta latrocinia ob annonæ causam putarunt. Frumentum prouinciæ frumentariæ partim non habebant, partim in alias terras, credo, propter varietatem venditorum miserãt: partim, quo gratius esset, tum cum in ipsa fame subuenissent, custodiis suis clausum continebant, vt subito nouum mitteret. Res erat non in opinione dubia, sed in præsentia atque ante oculos proposito periculo: neque id coniectura prospiciebamus, sed iam experti videbamus. Nam cũ ingrauesceret annona, vt iam planè inopia ac fames, non caritas timeretur, concursus est ad templum Concordiæ factus, Senatum illuc vocante Metello Consule. qui si verus fuit, ex dolore hominum & fame, certe Consules causam suscipere, certe Senatus aliquid cõsilii capere potuit: sin causa fuit annona, seditionis quidem instimulator & cõcitator tu fuisti: nónne id agendum nobis omnibus fuit, vt materiem subtraheremus furori tuo? Quid si vtrũque fuit, & vt fames stimularet homines, & tu in hoc vlcere tanquam vnguis existeres? nónne fui[illegible] maior adhibenda medicina, quæ & illud natiuum, & hoc delectum malum sanare p[illegible] erat igitur & præsens caritas, & futura fames. inde saxis facta lapidatio est. Si ex dolo[illegible]e plebeio nullo incitante, magnum malum: si P. Clodii impulsu, vsitatum hominis faci[illegible] scelus: si vtrũque, vt res esset ea, quæ sua sponte multitudinis animos incitaret, & pa[illegible] atque armati seditionis duces: videtúrne ipsa Respub. & Consulis auxilium implor[illegible], & Senatus fidem? Atqui vtrũque fuisse perspicuum est, difficultatẽ annonæ, summá[illegible] piam rei frumentariæ: vt homines non iam diuturnam caritatem, sed vt fame[illegible] merent, nemo negat. Hunc istũ ocii, & pacis hostem causam arrepturũ fuisse [illegible] cædes, rapinas, nolo Põtifices suspicemini, nisi videritis. Qui sunt homines à Q. [illegible] tre tuo Consule in Senatu palàm nominati, à quibus ille se lapidibus appetitu[illegible] sum esse dixit? L. Sergiũ & M. Lolliũ nominauit. Quis est iste Lollius? qui sine [illegible] quidem tecum est, qui te Tribuno pleb. nihil de me dicã, sed qui Cn. Pompei[illegible] dum depoposcit. Quis est Sergius? armiger Catilinæ, stipator tui corporis, sig[illegible]nis, concitator tabernariorum, damnatus iniuriarum, percussor, lapidator, fori depopulator, obsessor curiæ. His atque huiusmodi ducibus, cum tu in annonæ caritate, in Cõsules, in Senatum, in bona, fortunásque locupletum, per causam inopum atque imperitorũ, repentinos impetus comparares: cum tibi salus esse in ocio nulla posset, cum desperatis ducibus, decuriatos ac descriptos haberes exercitus perditorum: nónne prouidendum Senatui fuit, ne in hanc tantam materiem seditionis, ista funesta fax adhæresceret? fuit igitur causa capiendi noui consilii. Videte nũc, fuerintne partes meæ penè præcipuæ. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem cæteræ pestes in lapidatione illa nominabant? quem annonam præstare oportere dicebant? nónne me? quid puerorum illa concursatio nocturna? num à te ipso instituta, me frumentũ flagitabant? Quasi vero ego aut rei frumẽtariæ præfuissem, aut compressum aliquod frumẽtum tenerẽ, aut in isto genere omnino quicquam aut curatione aut potestate valuissem. sed homo ad cædem imminẽs, meum nomen operis ediderat, imperitis iniecerat. cum de mea dignitate in tẽplo Iouis Optimi Maximi Senatus frequentissimus vno isto dissentiẽte decreuisset, subito illo ipso die carissimam anno-

nam nec opinata vilitas cõſecuta eſt. Erãt qui deos immortales (id quod ego ſentio) numi-
ne ſuo reditum meum dicerent comprobaſſe. nonnulli autẽ illam rem ad illam rationem,
coniecturámque reuocabãt: qui, quòd in meo reditu ſpes ocii & concordiæ ſita videbatur,
in diſceſſu autẽ quotidianus ſeditionis timor, iam penè belli depulſo metu cõmutatam an-
13 nonam eſſe dicebãt: quæ quia rurſus in meo reditu facta erat durior, à me cuius aduẽtu fo-
re vilitatem boni viri dictitabant, annona flagitabatur. Ego denique nõ ſolum ab operis
tuis impulſu tuo nominabar, ſed etiam depulſis ac diſſipatis tuis copiis à Populo Ro. vni-
uerſo, qui tum in Capitolium conuenerat, cum illo die minus valerem, in Senatum nomi-
natim vocabar. Veni expectatus: multis iam ſententiis dictis, rogatus ſum ſentẽtiam. dixi
Reipublicæ ſaluberrimam ac mihi neceſſariam. petebatur à me frumenti copia, annonæ
vilitas: quaſi poſſem aliquid in ea re gerenda: non habebatur. flagitabar bonorum expoſtu
latione, improborum conuicia ſuſtinere non poterã. delegaui amico locupletiori, non quo
illi ita de me merito onus illud imponerem (ſuccubuiſſem enim potius ipſe) ſed quia vide-
bam id, quod omnes, quod nos de Cn. Pompeio polliceremur, id illum fide, conſilio, virtu
14 te, authoritate, fœlicitate denique ſua facillime perfecturũ. Itaque ſiue hunc dii immorta-
les fructum mei reditus Populo Romano tribuunt, vt quemadmodum diſceſſu meo fru-
gum inopia, fames, vaſtitas, cædes, incendia, rapinæ, ſcelerum impunitas, fuga, formido, diſ
cordia fuiſſet: ſic reditu meo vbertas agrorum, frugũ copia, ſpes ocii, tranquillitas animo-
rum, iudicia, leges, concordia populi, Senatus authoritas mecum ſimul reducta videantur:
ſiue egomet aliquid aduentu meo, conſilio, authoritate, diligentia pro tanto beneficio Po-
pulo Ro. præſtare debui: præſto, promitto, ſpondeo: nihil dico amplius: hoc quod ſatis eſt
huic tempori dico, Rempublicam annonæ nomine, in id diſcrimen quod vocabatur, non
eſſe venturam. Num igitur in hoc officio, quod fuit præcipue meum, ſententia mea repre-
henditur? rem maximã eripui à peſte ſummi periculi, non ſolum eam, ſed etiam vos à cæ-
15 de, incẽdiis, vaſtitate. nemo negat, cum ad cauſam caritatis accederet iſte ſpeculator com-
munium miſeriarum, qui ſemper in Reipublicæ malis, ſceleris ſui faces inflammarit. Ne-
gat oportuiſſe quicquam vni extra ordinem decerni. non iam tibi ſic reſpondebo vt cæte-
ris. Cn. Pompeio plurima, periculoſiſſima, maxima, terra, maríque bella extra ordinem eſſe
commiſſa: quarum rerum ſiquem pœniteat, eum victoriæ Populi Romani pœnitere. non
ita tecum ago. Cum his hæc à me haberi oratio poteſt, qui ita diſputẽt, ſiqua res ad vnum
deferenda ſit, ad Cn. Pompeium delaturos potiſſimum. ſed ſe extra ordinem nihil cuiquam
dare. cum Pompeio datum ſit, id ſe pro dignitate hominis ornare ac tueri ſolere. Horum
ego ſententiam ne laudem, impedior Cn. Pompeii triumphis: quibus ille, cum eſſet extra
ordinem ad patriam defendendam vocatus, auxit nomen Populi Romani, imperiúmque
16 honeſtauit. conſtantiam probo, qua mihi quoque vtendum fuit: quo ille authore extra or-
dinem bellum cum Mithridate, Tigranéque geſſit. ſed cum illis poſſum tamẽ aliquid diſ-
putare. Tua vero quæ tanta impudentia eſt, vt audeas dicere extra ordinem dari nihil cui-
quam oportere: qui cum lege nefaria Ptolemæum regem Cypri, fratrem regis Alexandri-
ni eodem iure regnãtem cauſa incognita publicaſſes, Populúmque Romanum ſcelere ob-
ligaſſes: cum in eius regnũ, bona, fortunas, latrociniũ huius imperii immiſiſſes, cuius cum
patre, auo, maioribus, ſocietas nobis & amicitia fuiſſet: huic pecuniæ deportandæ, & ſiquis
ſuum ius defenderet, bello gerẽdo, M. Catonẽ præfeciſti. dices, Quem virũ? ſanctiſſimum,
prudentiſſimum, fortiſſimum, amiciſſimum Reipublicæ, virtute, conſilio, ratione vitæ mi-
rabili ad laudem, & propè ſingulari. Sed quid ad te, qui negas eſſe iuris quẽquam vlli Rei-
17 publicæ extra ordinem præfici? Atque in hoc ſolum inconſtãtiam redarguo tuam, qui in
ipſo Catone, quem tu in eo non pro illius dignitate produxeras, ſed pro tuo ſcelere ſubdu-
xeras: quem tuis Sergiis, Lolliis, Titiis, cæteriſque cædis & incẽdiorum ducibus obieceras:
quem carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quem crudelitatis autho
rem fuiſſe dixeras, ad hunc honorem & imperium extra ordinem nominatim rogatione
tua detuliſti: & tanta fuiſti intemperantia, vt illius tui ſceleris rationẽ occultare non poſ-
ſes. Literas in concione recitaſti, quas tibi à C. Cæſare miſſas diceres. CAESAR PVL-

CHRO. Cum etiam es argumentatus, amoris esse hoc signum, cum nominibus tantum vteretur: neque ascribet Proconsuli aut Tribuno plebis. Deinde gratulari tibi, quòd idem in posterum M. Catonem Tribunatu tuo remouisses, & quòd idem in posterum de extraordinariis potestatibus libertatem ademisses. quas aut nunquam tibi ille literas misit: aut si misit, in concione recitari noluit. aut siue ille misit, siue tu finxisti, certe consilium tuum de Catonis honore, illarum literarum recitatione patefactum est. Sed omitto Catonem, cuius eximia virtus, dignitas, & in eo negocio quod gessit, fides, & continentia tegere videntur improbitatem & legis & actionis tuæ: quis prouinciam homini post homines natos turpissimo, sceleratissimo, contaminatissimo, quis illam opimam fertilémque Syriam, quis bellum pacatissimis gentibus, quis pecuniam ad emẽdos agros constitutam, ereptam vi ex Cæsaris rebus actis, quis imperiũ infinitum dedit? Cui quidem cum Ciliciam dedisses, mutasti pactionem, & Ciliciam ad Prætorem item extra ordinem transtulisti: Gabinio precio amplificato Syriam nominatim dedisti. Quid? homini teterrimo, crudelissimo, fallacissimo, omniũ scelerum libidinúmque maculis notatissimo, L. Pisoni, nónne nominatim populos liberos, multis Senatusconsultis, etiam recẽti lege soceri ipsius liberatos, vinctos & cõstrictos tradidisti? Nónne cum ab eo merces tui beneficii, preciúmque prouinciæ meo sanguine tibi esset persolutum, tamen ærarium cum eo partitus es? Itáne vero? tu prouincias Cõsulares, quas C. Gracchus, qui vnus maxime popularis fuit, nõ modo non abstulit ab Senatu, sed etiam, vt necesse esset quotannis constitui, per Senatum decreta lege sanxit: eas lege Sempronia per Senatum decretas rescidisti? extra ordinem sine sorte nominatim dedisti, non Cõsulibus, sed Reipublicæ pestibus? Nos quòd nominatim rei maximæ penè iam desperatæ summum virum sæpe ad extrema Reipub. discrimina delectum præfecimus, à te reprehendemur? Quid tandem? si quæ tum in illis Reipublicæ tenebris, cæcisque nubibus & procellis, cum Senatum à gubernaculis deiecisses, populum è naui exturbasses, ipse archipirata cum grege prædonũ impurissimo plenissimis velis nauigares: si quæ tum promulgasti, constituisti, promisisti, vendidisti, perficere potuisses: qui locus orbe terrarum vacuus extraordinariis fascibus, atque imperio Clodiano fuisset? Sed excitatus aliquando Cn. Pompeii (dicam ipso audiente quod sensi & sentio, quoquo animo me auditurus est) excitatus inquam aliquãdo Cn. Pompeii nimium diu recõditus & penitus abstrusus animi dolor subuenit subito Reipublicæ: ciuitatémque fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam spem libertatis & pristinæ dignitatis erexit. Hic vir extra ordinem rei frumentariæ præficiẽdus non fuit? scilicet tu helluoni spurcissimo, prægustatori libidinum tuarum, homini egentissimo & facinorosissimo Sex. Clodio, socio tui sanguinis, qui sua lingua etiam sororem tuam à te abalienauit: omne frumentum priuatum & publicum, omnes prouincias frumentarias, omnes mancipes, omnis horreorũ clauis lege tua tradidisti. qua ex re primùm caritas nata est, deinde inopia: impendebat fames, incendia, cædes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis & bonis. Queritur etiam importuna pestis ex ore impurissimo Sex. Clodii rem frumentariã esse ereptam, summísque in periculis, eius viri auxiliũ implorasse Rempublicam, à quo sæpe se & seruatam, & amplificatam esse meminisset. Extra ordinẽ ferri nihil placet Clodio. quid de me quod tulisse te dicis parricida, fratricida, sororicida, nónne extra ordinem tulisti? an de peste ciuis, quemadmodum omnes iam dii atque homines iudicarunt, conseruatoris Reipublicæ, quemadmodum autem tute ipse confiteris, non modo indemnati, sed ne accusati quidem, licuit tibi ferre non legem, sed nefarium priuilegium, lugente Senatu, mœrentibus bonis omnibus, totius Italiæ precibus repudiatis, oppressa, captáque Republica? mihi Populo Romano implorante, Senatu poscente, temporibus Reipublicæ flagitantibus, non licuit de salute Populi Romani sententiam dicere? qua quidem in sententia si Cn. Pompeii dignitas aucta est coniuncta cum vtilitate communi, certè laudandus essem, si eius dignitati suffragatus viderer, qui meæ saluti opem & auxilium tulisset. Desinant, desinant homines iisdem machinis sperare me restitutum posse labefactari, quibus antea stantem perculerunt. Quod enim par amicitiæ Consularis fuit vnquam in hac ciuitate coniunctius,

quàm fuimus inter nos ego & Cn. Pompeius: quis apud Populum Romanum de illius di-
gnitate induſtrius, quis Senatui ſæpius dixit: qui tantus fuit labor, quæ ſimultas, quæ con-
tentio, quam ego non pro illius dignitate ſuſceperim: qui ab illo in me honos, quæ præ-
13 dicatio de mea laude, quæ remuneratio beneuolentiæ prætermiſſa eſt: Hanc noſtram con-
iunctionem, hanc conſpirationem in Rep. bene gerenda, hanc iucundiſſimam vitæ atque
officiorum omnium ſocietatem, certi homines fictis ſermonibus & falſis criminibus dire-
merunt: cũ iidem illum, vt me metueret, me caueret, monerent, idem apud me, mihi illum
vni eſſe inimiciſſimũ dicerẽt: vt neque ego ab illo quæ mihi petenda eſſent, ſatis audacter
petere poſſem: neque ille tot ſuſpitionibus certorum hominum, & ſcelere exulceratus, quæ
meum tempus poſtularet, ſatis prolixe mihi polliceretur. Data merces eſt erroris mei ma-
gna Pontifices, vt me non ſolum pigeat ſtultitiæ meæ, ſed etiam pudeat: qui, cum me non
repẽtinum aliquod meum tempus, ſed veteres multo ante ſuſcæpti, & prouiſi labores cum
viro fortiſſimo & clariſſimo coniunxiſſent, ſim paſſus à tali amicitia diſtrahi: neque intel-
14 lexerim quibus aut vt apertiſſimis inimicis obſiſterem, aut vt inſidioſis amicis non crede-
rem. Proinde deſinant aliquando me iiſdem inflammare verbis. quid ſibi iſte vult: neſcit
quãtum authoritate valeat, quas res geſſerit, qua dignitate ſit reſtitutus. Cur ornat eum, à
quo deſertus eſt: ego vero neque me tum deſertum puto, ſed penè deditum: nec quæ ſint in
illa Reipub. flamma geſta contra me, neque quomodo, neque per quos patefaciundũ mihi
eſſe arbitror. Si vtile Reip. fuit, haurire me vnũ pro omnibus illam indigniſſimã calamita
tem, etiam hoc vtile ſit, quorum id ſcelere conflatum ſit, me occultare & tacere. illud ve-
ro eſt hominis ingrati, tacere. Itaque libentiſſime prædicabo Cn. Pompeium ſtudio & au-
thoritate æque, vt vnumquenque veſtrum, opibus, contẽtione, precibus, periculis denique,
15 præcipue pro ſalute mea laboraſſe. Hic tuis P. Lẽtule, cum tu nihil aliud dies & noctes ni-
ſi de ſalute mea cogitares, conſiliis omnibus interfuit: hic tibi grauiſſimus author ad inſti-
tuendam, fideliſſimus ſocius ad comparandam, fortiſſimus adiutor ad rem perficiendam
fuit: hic municipia, coloniaſque adiit: hic Italiæ totius auxilium cupientis implorauit: hic
in ſenatu princeps ſententiæ fuit: idémque cum dixiſſet, tum etiam pro ſalute mea Popu-
lum Ro. obſecrauit. Quare iſtam orationẽ qua es vſus, omittas licet, poſt illam ſentẽtiam
quam dixeram de annona, Pontificum animos eſſe mutatos. Proinde quaſi iſti aut de Cn.
Pompeio aliter atque ego exiſtimo, ſentiant: aut quid mihi pro expectatione Populi Ro.
pro Cn. Pompeii meritis erga me, pro ratione mei temporis, faciendum fuerit, ignorent:
aut etiam, ſi cuius fortè Pontificis animum (quod certo ſcio aliter eſſe) mea ſententia of-
fendit, alio modo ſit conſtituturus aut de religione Pontificum, aut de Republica, quàm
16 cum aut cerimoniarum ius, aut ciuitatis ſalus coegerit. Intelligo Pontifices, me plura ex-
tra cauſam dixiſſe, quàm aut opinio tulerit, aut voluntas mea. ſed cum me purgatum vo-
bis eſſe cuperem, tum etiam veſtra in me attente audiẽdo benignitas prouexit orationem
meam. Sed hoc compenſabo breuitate eius orationis quæ pertinet ad ipſam cognitionem
veſtrã: quæ cum ſit in ius religionis & in ius Reipublicæ diſtributa, religionis partem quæ
multo eſt verboſior, prætermittens, de iure Reipublicæ dicam. Quid eſt enim aut tam arro
gans, quàm de religione, de rebus diuinis, cerimoniis, ſacris, Pontificum collegium docere
conari: aut tam ſtultum, quàm ſi quis quid in veſtris libris inueneritt, id narrare vobis: aut
tam curioſum, quàm ea ſcire velle, de quibus maiores noſtri vos ſolos & conſuli & ſcire
voluerunt: Nego potuiſſe iure publico, legibus iis quibus hæc ciuitas vtitur, quenquam ci
17 uem vlla eiuſmodi calamitate affici ſine iudicio. Hoc iuris in hac ciuitate, etiã tum, cum
reges eſſent, dico fuiſſe: hoc nobis eſſe à maioribus traditum, hoc eſſe denique proprium
liberæ ciuitatis, vt nihil de capite ciuis, aut de bonis, ſine iudicio Senatus, aut populi, aut
eorum, qui de quaque re conſtituti iudices ſint, detrahi poſſit. Vidéſne me non radicitus
euellere omneis actiones tuas: neque illud agere quod apertum eſt, te omnino nihil geſſiſ-
ſe iure, non fuiſſe Tribunum plebis. hoc dico, eſſe parricidium. Dico apud Pontifices, au-
gures adſunt, verſor in medio iure publico. Quod eſt Pontifices, ius adoptionis: nempe vt
is adoptet, qui neque procreare iam liberos poſſit: & cum potuerit, ſit expertus. quæ dein-

de causa cuique sit adoptionis,quæ ratio generũ ac dignitatis,quæ sacrorum,quæri à Pon
tificum collegio solet.Quid est horum in ista adoptione quæsitum?adoptat annos viginti
natus,etiam minor,Senatorem.liberorúmne causa?at procreare potest,habet vxorem,sus-
cepit etiam liberos. Exhæredabit igitur pater filium. quid sacra Clodiæ gentis, cur inter- 18
eunt quod in te est? quæ omnis notio Pontificum, cum adoptaret,esse debuit.nisi forte ex
te ita quæsitum est, num perturbari Rempublicam seditionibus velles: & ob eam causam
adoptari, non vt filius esses, sed vt Tribunus plebis fieres, & funditus euerteres ciuitatem.
respondisti,credo,te ita velle.Pontificibus bona causa visa est:approbauerũt.non ætas eius
qui adoptabat,quæsita est,vt Cn.Aufidio,M.Puppio,quorũ vterque nostra memoria,sum-
ma senectute,alter Orestem,alter Pisonem adoptauit. quas adoptiones,sicut alias innume
rabiles,hæreditates nominis,pecuniæ,sacrorum secutæ sunt.tu neque Fonteius es,qui esse
debebas:neque patris hæres,neque amissis sacris paternis,in hæc adoptiua venisti. ita per-
turbatis sacris,cõtaminatis gentibus,& quam deseruisti, & quam polluisti, iure Quiritum
legitimo tutelarum & hæreditatum relicto,factus es eius filius cõtra fas,cuius per ætatem 19
pater esse potuisti.Dico apud Pontifices,nego istam adoptionẽ pontificio iure esse factam:
primùm quòd hæ vestræ sint ætates, vt is qui te adoptauit, vel filii tibi loco per ætatem
esse potuerit. deinde quòd causa quæri solet adoptandi, vt & is adoptet, qui quod natu-
ra iam assequi non potest,legitimo & pontificio iure quærat: & ita adoptet,vt nequid aut
de dignitate generum,aut de sacrorum religione minuatur. illud in primis nequa calum-
nia,nequa fraus, nequis dolus adhibeatur, vt hæc simulata adoptio filii quammaxime ve-
ritatem illam suscipiendorum liberorum imitata esse videatur.Quæ maior calumnia est,
quàm venire imberbem adolescentulum,bene valentem ac maritum, dicere filium Sena-
torem Populi Romani sibi velle adoptare? id autem scire & videre omnes, non vt ille fi-
lius instituatur,sed vt è patriciis exeat,vt Tribunus plebis fieri possit:idcirco adoptari?ne- 20
que id obscure:nam adoptatum emãcipari statim, ne sit eius filius qui adoptarit. cur ergo
adoptatur? probate genus adoptionis. iam omnium sacra interierint, quorũ custodes vos
esse debetis:iam patricius nemo relinquetur. cur enim quisquam vellet Tribunum plebis
se fieri non licere?angustiorem sibi esse petitionem Consulatus,in sacerdotium cum possit
venire: quia patricio non sit is locus, non venire:vt cuique aliquid acciderit, quare com-
modius sit esse plebeium,simili ratione adoptabitur.Itaque Populus Rom.breui tempore,
neque regem sacrorum,neque Flamines,nec Salios habebit:nec ex parte dimidia reliquos
sacerdotes,neque authores centuriatorum & curiatorum comitiorum:auspiciáque Popu-
li Romani,si magistratus patricii creati non sint,intereant necesse est, cum interrex nullus
sit,quod & ipsum patricium esse,& à patricio prodi necesse est. Dixi apud Pontifices istam 21
adoptionem nullo decreto huius collegii probatam, cõtra omne pontificium ius factam,
pro nihilo esse habendam: qua sublata, intelligis totum Tribunatum tuum concidisse.
Venio ad augures: quorum ego libros, siqui sunt reconditi, non scrutor, non sum in ex-
quirendo iure augurum curiosus: hæc quæ vnà cum populo didici,quæ sæpe in concioni-
bus responsa sunt, noui. negant fas esse agi cum populo,cum de cælo seruatum sit. Quo
die de te lex Curiata lata esse dicatur, audes negare de cælo esse seruatum? Adest præsens
vir singulari virtute,constantia,grauitate præditus, M. Bibulus. hunc Consulem illo ipso
die contendo seruasse de cælo. Infirma sunt igitur acta tua sententia C. Cæsaris viri for-
tissimi?minime.neque enim mea iam quicquam interest,exceptis his telis,quæ ex illius a-
ctionibus in meum corpus immissa sunt. Sed hæc de auspiciis, quæ ego nunc perbreui ter 22
attingo, acta sunt à te. tu tuo præcipitante iam & debilitato Tribunatu, auspiciorum pa-
tronus subito extitisti: tu M. Bibulum in concione, tu augures produxisti: te interrogan-
te augures responderunt,cum de cælo seruatum sit,cum populo agi non posse: tibi M. Bi-
bulus quærenti, se de cælo seruasse respondit: idémque in concione dixit ab Appio fratre
tuo productus,te omnino,quòd contra auspicia adoptatus esses,Tribunum pleb. non fuis
se.Tua denique omnis actio posterioribus mensibus fuit:omnia quæ C.Cæsar egisset,quæ
contra auspicia essent acta, per Senatum rescindi oportere. quod si fieret, dicebas te tuis

humeris me cuſtodem vrbis in vrbem relaturum. Videte hominis amẽtiam. vbi per ſuum Tribunatum Cæſaris actis alligatus teneretur. Si & ſacrorum iure Pontifices, & auſpiciorum religione augures, totum euertunt Tribunatũ tuum, quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi atque legum? Hora fortaſſe ſexta diei queſtus ſum in iudicio, cum C. Antonium collegam meum defenderem, quædam de Republica, quæ mihi viſa ſunt ad illius miſeri cauſam pertinere. Hæc homines improbi ad quoſdam viros fortes, longe aliter atque à me dicta erant, detulerunt. hora nona illo ipſo die tu es adoptatus. Siquod in cæteris legibus trinumnundinum eſſe oportet, id in adoptione ſatis eſt, trium eſſe horarum: nihil reprehẽdo. ſin eadem obſeruanda ſunt, decreuit Senatus M. Druſi legibus, quæ contra legem Ceciliam & Didiam latæ eſſent, populum non teneri. Iam intelligis omni genere iuris, quod in ſacris, quod in auſpiciis, quod in legibus ſit, te Tribunũ pl. non fuiſſe? atque ego hoc totum non ſine cauſa relinquo. video enim quoſdã clariſſimos viros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicaſſe, te cũ plebe iure agere potuiſſe. qui etiam de meipſo, cum tua rogatione funere elatam Rempub. eſſe dicerent, tamen id funus, etſi miſerum atque acerbum fuiſſet, iure indictum eſſe dicebant. quod de me ciue ac de Repub. bene merito tuliſſes, funeſtum funus te indixiſſe Reipub. quod ſaluis auſpiciis tuliſſes, iure egiſſe dicebant. quare licebit, vt opinor, nobis eas actiones non infirmare, quibus illi actionibus conſtitutum Tribunatum tuum comprobauerunt. Fueris ſanè Tribunus pleb. tam iure, quàm lege, quàm fuit hic ipſe Rullus vir omnibus rebus clariſſimus atque ampliſſimus. quo iure, quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tuliſti? vetant leges ſacratæ, vetant XII tabulæ, leges priuatis hominibus irrogari: id eſt enim priuilegium. Nemo vnquam tulit: nihil eſt crudelius, nihil pernicioſius, nihil quod minus hæc ciuitas ferre poſſit. Proſcriptionis miſerrimum nomen illud, & omnis acerbitas Syllani temporis quid habet, quod maxime ſit inſigne ad memoriam crudelitatis? opinor pœnam in ciues Romanos nominatim ſine iudicio conſtitutam. Hanc vos igitur Pontifices, iudicio atque authoritate veſtra Tribuno pleb. poteſtatem dabitis, vt proſcribere poſſit quos velit? quæro enim quid ſit aliud proſcribere, Velitis, iubeatis, vt M. Tullius in ciuitate ne ſit, bonáque eius vt mea ſint. ita enim fecit, etſi aliis verbis tulit. Hoc plebiſcitum eſt? hæc lex? hæc rogatio eſt? hoc vos pati poteſtis, hoc ferre ciuitas, vt ſinguli ciues ſingulis verſiculis è ciuitate tollãtur? Equidem iam perfunctus ſum: nullam vim, nullum impetum metuo: expleui animos inuidorum, placaui odia improborũ, ſaturaui etiã perfidiam & ſcelus proditorum: denique de mea cauſa, quæ videbatur perditis ciuibus ad inuidiam eſſe propoſita, iam omnes vrbes, omnes ordines, omnes dii atque homines iudicauerunt. vobiſmetipſis Pontifices, & veſtris liberis, cæteríſque ciuibus pro veſtra authoritate & ſapientia conſulere debetis. nam cum tam moderata iudicia populi ſint à maioribus conſtituta: primùm, vt ne pœna capitis cum pecunia coniungatur: deinde ne niſi prædicta die quis accuſetur: vt ter ante magiſtratus accuſet intermiſſa die, quàm multam irroget aut iudicet: quarta ſit accuſatio trinum nundinum, prodicta die qua die iudicium ſit futurum: cum multa etiam ad placandum, atque ad miſericordiam reis conceſſa ſint: deinde exorabilis populus, facilis ſuffragatio pro ſalute: denique etiam, ſiqua res illum diem aut auſpiciis, aut excuſatione ſuſtulit, tota cauſa, iudiciúmque ſublatum eſt. Hæc cum ita ſint in re, vbi crimen eſt, vbi accuſator, vbi teſtes? quid indignius, quàm qui neque adeſſe ſit iuſſus, neque citatus, neque accuſatus, de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos & ſicarios, egentis & perditos ſuffragium ferre, & eam legem putare? At ſi hoc de me potuit, quem honos, quem dignitas, quem cauſa, quem Reſpub. tuebatur, cuius denique pecunia non expetebatur, cui nihil oberat præter conuerſionem ſtatus & inclinationem cõmunium temporum: quid tandem futurum eſt iis, quorum vita remota ab honore populari & ab hac illuſtri gratia eſt: pecuniæ autem tantæ ſunt, vt eas nimium multi egentes, ſumptuoſi, nobiles concupiſcant? Date hanc Tribuno pleb. licentiam, & intuemini pauliſper animis iuuentutem, & eos maxime qui imminere iam cupiditate videntur in Tribu-

nitiam poreſtatem:Collegia mediuſfidius Tribunorum ple.tota reperientur hoc iure fir-
mato,quæ coeant de hominum locupletiſſimorũ bonis,præda præſertim populari,& ſpe
largitionis oblata. At quid tulit legum ſcriptor peritus,callidus? Velitis,iubeatis,vt M. 38
Tullio aqua & ignis interdicatur? crudele, nefarium,ne in ſceleratiſſimo quidẽ ciue ſine
iudicio ferẽdum. Nõ tulit vt interdicatur? Quid ergo? Vt interdictũ ſit.O cœnũ,ô portẽ-
tum,ô ſcelus! hanc tibi legẽ Clodius ſcripſit ſpurciorem lingua ſua vt interdictum ſit,cui
nõ ſit interdictũ? Sexte noſter bona venia dic,quoniam iam dialecticus es,& hæc quoque
liguris:quod factũ non eſt,vt ſit factum,ferri ad populum,aut verbis vllis ſanciri,aut ſuf-
fragiis confirmari poteſt? hoc tu ſcriptore,hoc conſiliario,hoc miniſtro omnium non bi-
pedum ſolum, ſed etiam quadrupedum impuriſſimo,Rempub. perdidiſti:neque tu eras
tam excors, támque demens, vt neſcires hunc Clodium eſſe qui contra leges faceret, &
alios eſſe qui leges ſcribere ſolerent. ſed neque eorum,neque cæterorum,in quibus eſſet 39
aliquid modeſtiæ,cuiuſquam tibi poteſtas fuit. neque tu legum ſcriptoribus iiſdem po-
tuiſti vti,quibus cæteri,neque operum architectis:neque Pontificem adhibere quem vel-
les:poſtremo ne in prædæ quidem ſocietate mancipem,aut prædæ ſocium,extra tuorum
gladiatorum numerum:aut denique ſuffragii latorem in iſta tua proſcriptione quẽquam
niſi furem,aut ſicarium reperire potuiſti. Itaque cũ tu florens ac potens per medium fo-
rum popularis volitares, amici illi tui te vno amico tecti & beati qui ſe populo commi-
ſerant,ita repellebantur,vt etiam Palatinam linguam tuam perderent. qui in iudicium
venerant, ſiue accuſatores erant,ſiue rei,te deprecante damnabantur. denique etiam il-
le nouitius Ligur,venalis aſcriptor & ſubſcriptor tuus,cum M.Papyrii ſui fratris eſſet te-
ſtamento & iudicio improbatus,mortem eius ſe velle perſequi dixit: nomen Sexti Pro-
perti detulit: accuſare alienæ damnationis, ſceleriſque ſocius propter calumniæ metum 40
non eſt auſus. De hac igitur lege dicimus,quæ iure rogata videatur:cuius quam quiſque
partem tetigit,digito,voce,præda, ſuffragio,quocunque venit, repudiatus, conuictúſque
diſceſſit. Quid? ſi his verbis ſcripta eſt iſta proſcriptio,vt ſe ipſa diſſoluat? eſt enim quod
M.Tullius falſum Senatuſconſultum retulerit. Si igitur retulit falſum Senatuſconſul-
tum,tum eſt rogatio:ſi non retulit,nulla eſt. Satiſne tibi videtur à Senatu iudicatum,me
non modo non ementitum eſſe authoritatem eius ordinis, ſed etiam vnum poſt vrbem
conditam diligẽtiſſime Senatui paruiſſe? quot modis doceo legem iſtam,quam vocas,nõ
eſſe legem? quid ſi etiã pluribus de rebus vno ſortitu retuliſti? taménne arbitraris,id quod
M.Druſus in legibus ſuis pleriſque,bonus ille vir M.Scaurus,& L.Craſſus Conſularis nõ
obtinuerint,id te poſſe omnium facinorum,& ſtuprorum omnium Decumis, & Clodiis 41
authoribus obtinere? Tuliſti de me ne reciperer, nõ vt exirem:quem tu ipſe non poteras
dicere,nõ licere eſſe Romæ. Quid enim diceres? damnatum? certe non. Expulſum? quĩ li-
cuit? ſed tamen ne id quidem eſt ſcriptũ,vt exirem. pœna eſt,qui receperit. quam omnes
neglexerunt. Eiectio nuſquam eſt. verum ſit. quid operum publicorũ exactio,quid nomi
nis inſcriptio tibi? num aliud videtur eſſe ac meorum bonorum direptio,præterquã quòd
ne id quidem per legem Liciniam,vt ipſe tibi curationẽ ferres, facere potuiſti? quid hoc
ipſum quod nunc apud Pont.agis? te meam domum conſecraſſe,te monimẽtum feciſſe,
in meis ædibus te ſignum dedicaſſe,eáque te ex vna rogatiuncula feciſſe? vnum & idem
videtur eſſe,atq; id quod de meipſo nominatim tuliſti? Tam hercule eſt vnũ,quàm quod
idem tu lege vna tuliſti:vt Cyprius rex,cuius maiores huic populo ſocii atq; amici ſem- 42
per fuerunt,cũ bonis omnibus ſub præcone ſubiiceretur,& exules Byzantium reducerẽ-
tur. Eidem inquit vtraque de re negotiũ dediſſe. quid ſi eidem negotium dediſſes,vt in
Aſia Ciſtophorũ flagitaret,inde iret in Hiſpaniã,cũ Romæ deceſſiſſet,Conſulatum ei pe
tere liceret:cũ factus eſſet,prouinciam Syriam obtineret? quoniam de vno homine ſcri-
beres,vna res eſſet? Quòd ſi iam Populus Romanus de iſta re conſultus eſſet,& non om-
nia per ſeruos latronéſque geſſiſſes,nónne fieri poterat, vt populo de Cyprio rege place-
ret, de exulibus Byzantinis diſpliceret? quæ eſt quaſi alia vis, quæ ſententia Cecilię le-
gis & Didiæ, niſi hæc, ne populo neceſſe ſit in coniunctis rebus compluribus, aut id

43 quod nolit,accipere:aut id quod velit,repudiare?Quid ſi per vim tuliſti?taménne lex eſt?
aut quicquã iure geſtum videri poteſt,quod per vim geſtũ eſſe cõſtet?an ſi in ipſa latione
tua capta iam vrbe lapides iacti,ſi manus collata nõ eſt,idcirco tu ad illam labem atque
eluuiem ciuitatis ſine ſumma vi peruenire potuiſti: cũ in tribunali Aurelio conſcribebas
palàm,nõ modo liberos, ſed etiã ſeruos ex omnibus vicis cõcitatos,vim tuã videlicet nõ
parabas?cum edictis tuis tabernas claudi iubebas,nõ vim imperitæ multitudinis,ſed ho-
minum honeſtorũ modeſtiam prudẽtiámque quærebas?cũ arma in ædem Caſtoris com
portabas,nihil aliud,niſi vti ne quid per vim agi poſſet, machinabare? cum verò gradus
Caſtoris conuelliſti ac remouiſti,tum vt modeſte tibi agere liceret,homines audaces ab
44 eius templi aditu atque aſcẽſu repuliſti?cũ eos qui conuentu virorũ bonorũ verba de ſa-
lute mea fecerant,adeſſe iuſſiſti,eorúmque aduocationẽ,manibus,ferro,lapidibus diſcuſ-
ſiſti:tum profecto oſtẽdiſti vim tibi maxime diſplicere? Verũ hæc furioſa vis veſani Tri-
buni pleb.facile ſuperari,frangíque potuit virorum bonorũ vel virtute,vel multitudine.
Quid?cum Gabinio Syria dabatur, Macedonia Piſoni,vtrique infinitũ imperium,ingens
pecunia,vt tibi omnia permitterent,te adiuuarent: tibi manum,copias,tibi ſuos paratos
centuriones,tibi pecunias,tibi familias compararent:te ſuis ſceleratis concionibus ſuble
uarent,Senatus authoritatem irriderent,Equitibus Ro.mortem proſcriptionémque mi-
nitarentur:me terrerent minis:mihi cædem,& dimicationem denuntiarent: meã domũ
refertã viris bonis per amicos ſuos cõplerent:proſcriptionis metu me frequẽtia nudarẽt:
virorum bonorũ me præſidio ſpoliarent:Senatũ pro me nõ modo propugnare,ampliſſi-
45 mum ordinem,ſed etiam plorare & ſupplicare mutata veſte prohiberẽt,ne tum quidem
vis erat?Quid igitur ego geſſi,aut qui timor fuit?Non dicã in me quidẽ:fac me timidum
eſſe natura. quid illa tot virorum fortiſſimorũ millia? quid illi Equites Romani?quid Se-
natus?quid denique omnes boni? ſi nulla vis erat,cur me flentes potius proſecuti ſunt,
quàm aut increpantes retinuerunt,aut irati reliquerunt?an hoc timebã,ſi mecũ ageretur
more,inſtitutóque maiorũ,vt poſſem præſens ſuſtinere? vtrũ ſi dies dicta eſſet, iudicium
mihi fuit pertimeſcẽdum?an ſine iudicio priuilegium? iudicium?in cauſa tam turpi ſcili-
cet is homo ſum qui etiã ſi cauſa eſſet ignota,dicendo nõ poſſem explicare?an eam cau-
ſam probare nõ poteram,cuius tanta bonitas eſt,vt ea ipſa non modo ſe,ſed etiã me ab-
ſentem per ſe probarit?An Senatus?an ordines?an ii qui cuncta ex Italia ad me reuocan-
46 dum conuolauerunt,ſegniores me præſente ad me retinẽdum & conſeruandum fuiſſent
in ea cauſa,quam ipſe iam parricida talem dicat fuiſſe,vt me ab omnibus ad meã priſti-
nam dignitatẽ expectatũ atque reuocatũ queratur?An vero in iudicio,periculi nihil fuit:
priuilegiũ pertimui,ne mihi præſenti ſi multa irrogaretur,nemo intercederet?tam inops
autem ego eram ab amicis,aut tam nuda Reſpublica à magiſtratibus?quid?ſi vocatæ tri-
bus eſſent,proſcriptionem non dicam in me,ita de ſua ſalute merito,ſed omnino in vllo
ciue comprobauiſſent?an ſi ego præſens fuiſſem,veteres illæ copiæ coniuratorum,tuíque
perditi milites,atque egentes,& noua vis ſceleratiſſimorum Conſulum,corpori meo pe-
percisſent? qui,cum eorum omniũ crudelitati ſcelerique ceſſiſſem,ne abſens quidem lu-
ctu meo mentes illorum ſatiare potui.Quid enim vos vxor mea miſera violarat,quã ve-
47 xauiſtis,raptauiſtis,omni crudelitate laceraviſtis?Quid mea filia,cuius fletus aſſiduus,ſor
déſque lugubres vobis erant iucundæ, cæterorũ omnium mentes oculóſque flectebant?
Quid paruus filius,quẽ quandiu abfui,nemo niſi lachrymantẽ,confectúmque vidit?quid
fecerat,quòd cum toties per inſidias interficere voluiſtis? Quid frater meus,qui cum ali-
quanto poſt meum diſceſſum ex prouincia veniſſet,neque ſibi viuendum,niſi me reſtitu-
to putaret,cum eius mœror, ſquallor incredibilis & inauditus,omnibus mortalibus mi-
ſerabilis videbatur,quoties ex veſtro ferro ac manibus eſt elapſus?Sed quid ego veſtram
crudelitatem expromo,quã in ipſum me ac meos adhibuiſtis,qui parietibus, qui tectis,
qui columnis ac poſtibus meis horrificum quoddam,& nefarium omni imbutũ odio bel
lum intuliſtis?Non enim te arbitror, cum poſt meũ diſceſſum omnium locupletum for-
48 tunas,omnium prouinciarum fructus,& Tetrarcharum ac Regum bona, ſpe & auaritia

deuoraſſes, argenti & ſupellectilis meæ cupiditate eſſe cæcatum: non exiſtimo Campa-
num illum Conſulem cum ſaltatore Collega, cũ alteri totã Achaiam, Theſſaliam, Bœo-
tiam, Græciam, Macedoniam, omnémque barbariam, bona ciuium Rom. condonaſſes: al
teri Syriam, Babylonem, Perſas, integerrimas, pacatiſſimáſque gẽtes ad diripiendum tra-
didiſſes, illos tam cupidos liminũ meorum & columnarũ & valuarum fuiſſe. neque por-
rò illa manus, copiǽque Catilinæ, cementis ac tignis tectorum meorum ſe famem ſuam
expleturas putauerunt. Sed vt hoſtium vrbes, nec omnium hoſtium, verum eorum, qui-
buscum acerbũ bellum inteſtinúmque ſuſcepimus, nõ præda adducti, ſed odio ſolemus
excidere: quòd in quos propter eorum crudelitatem inflammatæ mentes noſtræ fuerũt, 49
cum horum etiam tectis ac ſedibus reſidere aliquod bellum ſemper videretur. Nihil erat
latum de me: non adeſſe eram iuſſus: non citatus affueram: eram etiam tuo iudicio ciuis
incolumis, cum domus in Palatio, villa in Tuſculano, altera ad alterum Conſulem tranſ
ferebatur: Senatum Conſules vetabant: columnæ marmoreæ ex ædibus meis inſpectante
Po. Ro. ad ſocerum Conſulis portabantur: in fundum autem vicini Conſulis non modo
inſtrumentum, aut ornamenta villæ, ſed etiam arbores transferebãtur: cum ipſa villa nõ
prædæ cupiditate, (quid enim erat prædæ?) ſed odio & cupiditate funditus euerteretur:
domus ardebat in Palatio, non fortuito, ſed oblato incendio, Conſules epulabantur, & in
coniuratorum gratulatione verſabantur, cum alter ſe Catilinæ delitias, alter Cethegi cõ 50
ſobrinum fuiſſe diceret. Hanc ego vim Pontifices, hoc ſcelus, hunc furorem, meo corpo-
re oppoſito, à bonorum omnium ceruicibus depuli: omnémque impetum diſcordiarum,
omnem diu collectam vim improborum, quæ inueterata compreſſo odio atque tacito
iam erumpebat in actum, tam audaces duces excepi meo corpore: in me vno Conſulares
faces iactæ manibus Tribunitiis: in me omnia quæ ego quondam retuderam coniuratio-
nis nefaria tela adhæſerunt. Quòd ſi vt multis fortiſſimis viris placuit, vi & armis contra
vim decertare voluiſſem: aut viciſſem cum magna internitione improborum, ſed tamen
ciuium: aut interfectis bonis omnibus, quod illis optatiſſimum erat, vnà cum Repub. cõ-
cidiſſem. Videbam viuo Senatu Populóque Rom. celerem mihi ſumma cum dignitate
reditum: nec intelligebam fieri diutius poſſe, vt mihi non liceret eſſe in ea Repub. quam 51
ipſe ſeruaſſem. quod ſi non liceret, audieram & legeram clariſſimos noſtræ ciuitatis vi-
ros, ſe in medios hoſtes ad perſpicuam mortem pro ſalute exercitus inieciſſe. ego pro ſa-
lute Reip. vniuerſæ dubitarẽ hoc meliore cõditione eſſe quàm Decii, quòd illi ne audito-
res quidem ſuæ gloriæ, ego etiã ſpectator meæ laudis eſſe potuiſſem? Itaque infractus fu-
ror tuus inanes faciebat impetus: omnem enim vim omnium ſceleratorũ acerbitas mei
caſus exceperat. Nõ erat in tam immani iniuria, tantíſque ruinis nouæ crudelitati locus.
Cato fuerat proximus. quid ageres, nõ erat: vt qui modus omnibus moribus fuerat, idem
eſſet iniuriæ. Quid? poſſes extrudere ad Cypriã pecuniã. præda perierit. alia nõ deerit. hũc
modo amãdandum eſſe. ſic M. Cato inuiſus quaſi per beneficiũ Cyprũ relegatur. eiiciun-
tur duo, quos improbi videre nõ poterant: alter per honorem turpiſſimũ, alter per hone- 52
ſtiſſimã calamitatẽ. Atque vt ſciatis non hominibus iſtum, ſed virtutibus hoſtem ſemper
fuiſſe, me expulſo, Catone amandato, in eum ipſum ſe conuertit, quo authore, quo adiu-
tore, in concionibus, ea quæ gerebat omnia, quǽque geſſerat, ſe feciſſe & facere dicebat.
Cn. Pompeium, quem omnium iudicio longe principem eſſe ciuitatis videbat, diutius fu
rori ſuo veniam daturum non arbitrabatur. Qui ex eius cuſtodia per inſidias regis ami-
ci filium hoſtem captiuum ſurripuiſſet, & ea iniuria virum fortiſſimum laceſſiſſet, ſpera-
uit iiſdem ſe copiis cum illo poſſe confligere, quibuscum ego noluiſſem bonorum peri-
culo dimicare. & primo quidem adiutoribus Conſulibus: poſtea fregit fœdus Gabinius.
Piſo tamen in fide manſit. quas iſte tum cædes, quas lapidationes, quas fugas fecerit:
quàm facile ferro, quotidianíſque inſidiis, cum iam à firmiſſimo robore copiarum ſua-
rum relictus eſſet, Cn. Pompeium foro, curiáque priuarit, domúmque compulerit, vidi- 53
ſtis. ex quo iudicare poteſtis, quanta vis illa fuerit oriens & congregata, cum hæc Cn.
Pompeium terruerit iam diſtracta & extincta. Hæc vidit in ſententia dicenda Calend.

Ianuarii vir prudentissimus, & cum Reipublicæ, tum mihi, tum etiam veritati amicissimus, L. Cotta, qui legem de meo reditu ferendam nõ censuit. qui me consuluisse Reipublicæ, cessisse tempestati, amiciorẽ vobis, cæterísque ciuibus, quàm mihi ac meis extitisse: vi, armis, dissensione hominũ ad cædẽ instituta, nouóq; dominatu pulsum me esse dixit. nihil de meo capite potuisse ferri, nihil esse inscriptũ, aut posse valere: omnia cõtra leges, moréisque maiorũ temere, turbulente, per vim, per furorẽ esse gesta. Quòd si illa lex esset, nec referre ad Senatum Consules, nec sentẽtiam dicere sibi, licere. quorum vtrũque cum
54 fieret, nõ oportere, vt de me lex ferretur, decerni: ne illa, quæ nulla esset, esse lex iudicaretur. Sententia verior, grauior, vtilior, melior Reipublicæ nulla esse potuit. hominis enim scelere & furore notato, similis à Republica labes in posterum dimouebatur. neque hoc Cn. Põpeius, qui ornatissimã de me sentẽtiam dixit, vósque Pontifices, qui me vestris sententiis, authoritatibúsque defendistis, non vidistis, illam esse nullã, atque esse potius flammam temporis, interdictũ sceleris, vocem furoris: sed prospexistis nequa popularis in vos aliquando inuidia redundaret, si sine populi iudicio restituti videremur. Eodémque consilio M. Bibuli fortissimi viri Senatus sententiã secutus est, vt vos de mea domo statueretis. nõ quòd dubitaret quin ab isto nihil legibus, nihil religionibus, nihil iure esset actum:
sed ne quis oriretur aliquando in tanta vbertate improborũ, qui in meis ædibus aliquam
55 religionem residere diceret. Nam legem quidem istam nullam esse, quotiescũque de me
Senatus sententiam dixit, toties iudicauit: quandoquidem scripto illo istius, sententiam
dicere vetabatur. atque hãc rem par illud simile Piso & Gabinius vidit. Homines legum
iudiciorúmque metuentes, cum frequentissimus Senatus eos, vt de me referrent, quoti-
die flagitaret, non se rem improbare dicebant, sed lege istius impediri. Erat hoc verum.
nam impediebãtur: verum ea lege, quam idem iste de Macedonia, Syriáque tulerat. hãc
tu P. Lentule neque priuatus, neque Consul legem esse vnquã putasti. nam Tribunis ple.
referentibus, sententiã de me designatus Consul sæpe dixisti: ex Cal. Ianuarii, quoad per-
fecta res est, de me retulisti, legem promulgasti, tulisti: quorum tibi, si esset illa lex, nihil
liceret. At etiam Q. Metellus, Collega tuus, vir clarissimus, quam legem esse homines
alienissimi à P. Clodio iudicarẽt, Piso & Gabinius: eam nullam esse frater P. Clodii, cum
56 de me ad Senatum tecum vnà retulit, iudicauit. Sed isti, qui Clodii leges timuerunt, quẽ-
admodum cæteras obseruarunt? Senatus quidem, cuius est grauissimum iudicium de iu-
re legum, quotiescunque de me consultus est, toties eam nullam esse iudicauit. quod
idem tu Lentule vidisti in ea lege quam de me tulisti. nam non est ita latum, vt mihi Ro
mam venire liceret, sed vt venirem. non enim voluisti id, quod licebat, ferre vt liceret:
sed me ita esse in Repub. magis vt accersitus imperio Pop. Ro. viderer, quàm ad admi-
nistrandam ciuitatem restitutus. Hunc tu etiam perniciosa pestis exulem appellare au-
sus es, cum tantis sceleribus esses, & factis notatus, vt omnem locum, quo adisses, exiliũ si-
millimũ redderes? Quid est enim exul? ipsum per se nomen calamitatis, nõ turpitudinis.
Quando igitur est turpe? re vera, quando est pœna peccati: opinione autẽ hominũ etiã si
57 est pœna damnati. Verũ igitur peccato meo exulis nomen subeo, an re iudicata? peccato
iam neque tu id dicere audes, quem isti satellites tui fœlicem Catilinã nominant, neque
quisquã eorum qui solebant. non modo iam nemo est tam imperitus, qui ea quæ gessi in
Consulatu, peccata esse dicat: sed nemo est tam inimicus patriæ, qui nõ meis consiliis pa
triam conseruatam esse fateatur. quod enim est in terris commune tantum, tantulũmve
consiliũ, quod nõ de meis rebus gestis ea quæ mihi essent optatissima & pulcherrima iu-
dicarit? Summũ est Po. Ro. populorúmque, & gentium omniũ ac regum cõsilium: Sena-
tus decreuit, vt omnes qui Remp. saluam esse vellent, ad me vnum defendendum veni-
rent: ostendítque nec stare potuisse Remp. si ego non fuissem restitutus: nec futuram esse
vllam, si non rediissem. Proximus est huic dignitati ordo Equester: omnes omniũ publi-
canorũ societates de meo Consulatu ac de meis rebus gestis amplissima atque ornatissi-
58 ma decreta fecerũt. Scribæ, qui nobiscum in rationibus, monimentísque publicis versan-
tur, non obscurum de meis in Remp. beneficiis suum iudiciũ decretumq; esse voluerunt,

Nullum eſt in hac vrbe collegium,nulli pagani aut montani(quoniā plebi quoque vr-
banæ maiores noſtri conuēticula & quaſi concilia quædam eſſe voluerunt)qui non am-
pliſſime non modo de ſalute mea,ſed etiam de dignitate decreuerint. Nam quid ego il-
la diuina atque immortalia municipiorū & coloniarū & totius Italiæ decreta cōmemo-
rem,quibus tanquam gradibus mihi videor in cœlum aſcendiſſe,non ſolum in patriam
reuertiſſe? Ille vero dies quis fuit,cum te P. Lentule legem de me ferentem Pop. Ro. ipſe
vidit:ſenſitque quantus, & quanta dignitate eſſes? conſtat enim nullis vnquam comitiis
campum Martiū tanta celebritate, tanto ſplendore omnis generis hominū,ætatum,ordi
num floruiſſe. Omitto ciuitatum,nationum,prouinciarū, regū,orbis denique terrarū,de
meis in omnes mortales meritis vnum iudicium, vnúmque conſenſum. Aduētus meus, 59
atque introitus in vrbem qui fuit? vtrum me patria ſic accepit,vt lucem ſalutémque red
ditam ſibi ac reſtitutā accipere debuit? an vt crudelem Tyrannū? quod vos Catilinæ gre-
gales de me dicere ſolebatis. Itaque ille vnus dies,quo die me Po. Ro. à porta in Capito-
lium,atque inde domū ſua celebritate lætitiáque comitatū honeſtauit,tantæ mihi iucun
ditati fuit,vt tua mihi conſcelerata illa vis nō modo nō propulſanda, ſed etiam emenda
fuiſſe videatur. Quare illa calamitas(ſi ita eſt appellāda)excuſſit hoc genus totū maledi-
cti,ne quiſquā audeat iam reprehēdere Conſulatū meū,tot,tantis,tam ornatis iudiciis,te
ſtimoniis,authoritatibus comprobatū. Quòd ſi in iſto tuo maledicto probrum nō modo
mihi nullum obiectas,ſed etiā laudem illuſtras meam:quid te aut fieri aut fingi demen-
tius poteſt? vno enim maledicto bis à me patriam ſeruatam eſſe concedis. ſemel,cum id
feci,quod omnes non negent immortalitati,ſi fieri poteſt,mandandum,tu ſupplicio pu- 60
niendum putaſti. iterum,cum tuum,multorúmque propter te inflammatū in bonos om
nes impetū meo corpore excepi:ne eam ciuitatem,quam ſeruaſſem inermis, armatus in
diſcrimen adducerē. Eſto,non fuit in me pœna vlla peccati:at fuit iudicii. Cuius? quis me
vnquā vlla lege interrogauit? quis poſtulauit? quis diem dixit? poteſt igitur damnati pœ-
nam ſuſtinere indemnatus? hoc Tribunitiū eſt? hoc populare eſt? quanquā vbi tute popu-
larem, niſi cum pro populo feciſti,potes dicere? Sed cū hoc iuris à maioribus proditū ſit,
vt nemo ciuis Ro. aut libertatem,aut ciuitatem poſſit amittere,niſi ipſe author factus ſit.
quod tu ipſe potuiſti in tua cauſa diſcere. credo enim quāquam in illa adoptione legiti-
me factū eſt nihil,tamē te eſſe interrogatū,authórne eſſes,vt in te P. Fōteius vitæ, necíſq;
poteſtatē haberet,vt in filio. Quæro ſi aut negaſſes,aut tacuiſſes, ſi tamē id x x x curiæ 61
iuſſiſſent,num id iuſſum eſſet ratū? certe nō. Quid ita? quia ius à maioribus noſtris,qui nō
ficte & fallaciter populares,ſed vere & ſapienter fuerunt,ita comparatū eſt, vt ciuis Ro.
libertatem nemo poſſit inuitus amittere. quinetiam ſi Decemviri ſacramētum in liber-
tatem iniuſtum iudicaſſent,tamen quotieſcunque vellet quis,hoc in genere ſe rem iudi-
catam referre poſſe voluerunt. ciuitatem vero nemo vnquam vllo populi iuſſu amittet
inuitus. Qui ciues Romani in colonias Latinas proficiſcebantur,fieri non poterant Lati-
ni, qui non erant authores facti,noménque dederant: qui erant rerum capitalium con-
demnati,nō prius hanc ciuitatem amittebant, quàm erant in eam recepti,quo vertendi,
hoc eſt mutandi ſoli cauſa venerant. id autem vt eſſet faciundum,non ademptione ciui-
tatis, ſed tecti & aquæ & ignis interdictione faciebant. Pop. Rom. L. Sylla Dictatore fe- 62
rente,comitiis Centuriatis, municipiis ciuitatem ademit,ademit eiſdem agros. De agris
ratum eſt:(fuit enim populi poteſtas) de ciuitate,ne tam diu quidem valuit,quandiu illa
Syllani temporis arma valuerunt. Hanc vero Volaterranis,cum etiā tum eſſent in armis,
L. Sylla victor Republica recuperata comitiis Centuriatis ciuitatē eripere nō potuit,ho-
diéque Volaterrani non modo ciues,ſed etiam optimi ciues, fruuntur nobiſcū ſimul hac
ciuitate. Conſulari homini P. Clodius euerſa Republica ciuitatem adimere potuit, con-
cilio aduocato,conductis operis nō ſolum egentium, ſed etiam ſeruorum,Sedulio prin-
cipe,qui ſe illo die confirmauit Romæ nō fuiſſe? quòd ſi non fuit,quid te audacius,qui in
eius nomen incideris? quid deſperatius, qui ne ementiendo quidem potueris authorem
adumbrare meliorem? Sin autem is primus ſciuit, quod facile potuit propter inopiam

63 tecti in foro pernoctans:cur non iuret ſe Gadibus fuiſſe,cũ tu te fuiſſe Interamnæ proba-
ueris?Hoc tu igitur homo popularis iure munitam ciuitatẽ & libertatem noſtram putas
eſſe oportere:vt ſi Tribuno plebis rogante Velitis,iubeatíſne:Sedulii centũ ſe velle & iu-
bere dixerint, poſſit vnuſquiſque noſtrũ amittere ciuitatem? Tum igitur maiores noſtri
populares non fuerunt,qui de ciuitate & libertate ea iura ſanxerũt,quæ nec vis tempo-
rum,nec potentia magiſtratuum,nec res tum iudicata,nec denique vniuerſi Po.Ro.po-
teſtas,quæ cæteris in rebus eſt maxima, labefactare poſſit. At tu etiam ereptor ciuitatis,
legem de iniuriis publicis tuliſti Anagnino neſcio cui Menulæ per gratiã,qui tibi ob eam
legem ſtatuam in meis ædibus poſuit,vt locus ipſe in tua tanta iniuria legẽ & inſcriptio-
nem ſtatuæ refelleret. quæ res municipibus Anagninis ornatiſſimis multo maiori dolori
64 fuit,quàm quæ idem ille gladiator ſcelera Anagniæ fecerat.Quid:ſi ne ſcriptũ quidẽ vn-
quam eſt in iſta ipſa rogatione quam ſe Sedulius negat ſciuiſſe:tu huius,vt acta tui præ-
clari Tribunatus hominis dignitate cohoneſtes,authoritatẽ amplecteris:ſed tamen ſi ni-
hil me tuliſti,quominus eſſem non modo in ciuium numero,ſed etiam in eo loco in quo
me honores Po.Ro.collocauerũt: taménne eum tua voce violabis,quem poſt nefarium
ſcelus Conſulum ſuperiorũ,tot vides iudiciis Senatus,Po.Ro.Italiæ totius honeſtatum,
quem ne tum quidem,cum aberam,negare poteras eſſe tua lege Senatorẽ: vbi enim tu-
leras vt mihi aqua & ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popilio, Saturninus de
Metello tulit.Homines ſeditioſiſſimi de optimis ac fortiſſimis ciuibus nõ vt eſſet interdi-
ctum,quod ferri non poterat,tulerunt,ſed vt interdiceretur. Vbi cauiſti,ne meo me loco
65 Cenſor in Senatum legeret:quod de omnibus,etiam quibuſdam damnatis interdictum
eſt,ſcriptũ eſt in legibus.quære hæc ex Clodio ſcriptore legum tuarum.iube adeſſe:lati-
tat omnino. Sed ſi requiri iuſſeris,inuenient hominem apud ſororem tuam occultãtem
ſe capite demiſſo. ſed ſi patrem tuum ciuem mediusfidius egregiũ, diſſimilémque veſtri,
nemo vnquã ſanus exulem appellauit,qui cum de eo Tribunus ple.promulgaſſet,adeſſe
propter iniquitatem illius Cinnani temporis noluit,eíque imperium eſt abrogatum:ſi in
illo pœna legitima turpitudinem non habuit propter vim temporũ,in me,cui dies dicta
nunquam eſt,qui reus nõ fui, qui nunquam ſum à Tribuno pleb.citatus,damnati pœna
eſſe potuit:ea præſertim,quæ ne in ipſa quidem rogatione perſcripta eſt? At vide quid in-
terſit inter illum iniquiſſimũ patris tui caſum,& hanc fortunam,cõditionémque noſtrã:
Patrem tuum ciuem optimum clariſſimi viri filium,qui ſi viueret,qua ſeueritate fuit, tu
66 profecto non viueres: L.Philippus Cenſor auunculum ſuum præterĳt in recitando Se-
natu. Nihil enim poterat dicere quare rata nõ eſſent quæ erant acta in ea Repub.in qua
ſe illis ipſis temporibus Cenſorem eſſe voluiſſet.me L.Cotta homo Cenſorius,in Senatu
iuratus dixit,ſe, ſi Cenſor tum eſſet,cum ego aberam,meo loco Senatorem recitaturum
fuiſſe. Quis in meum locum iudicem ſubdidit? quis meorum amicorum teſtamentum
diſceſſu meo fecit, qui mihi non idem tribuerit, quod & ſi adeſſem? quis me non modo
ciuis, ſed ſocius recipere contra tuam legem & iuuare dubitauit? denique vniuerſus Se-
natus multo antè,quàm eſt lata lex, de me gratias agẽdas cenſuit ciuitatibus iis,quæ M.
Tullium,tantúmne? immò etiam ciuem optime de Rep.meritum recepiſſent. & tu vnus
peſtifer ciuis,cum reſtitutum negas eſſe ciuem,quem eiectum vniuerſus Senatus nõ mo-
do ciuem,ſed etiam egregium ciuem ſemper putauit? At verò vt annales Po.Ro.& mo-
67 nimenta vetuſtatis loquũtur, Cenſor ille Quintius,& M.Furius Camillus,& M.Seruilius
Hala cum eſſent optime de Rep. meriti,tamen populi incitati vim, iracundiámque ſub-
ierunt,damnatíque comitiis Centuriatis cum in exilium profugiſſent, rurſus ab eodem
populo placato ſunt in ſuam priſtinam dignitatẽ reſtituti.Quòd ſi iis damnatis non mo
do non imminuit calamitas clariſſimi nominis gloriam, ſed etiam honeſtauit (nam etſi
optabilius eſt,curſum vitæ conficere ſine dolore, & ſine iniuria, tamen ad immortalita-
tem gloriæ plus affert deſyderatũ eſſe à ſuis ciuibus,quàm omnino nunquam eſſe viola-
tum) mihi ſine vllo iudicio populi profecto,tum ampliſſimis omniũ iudiciis reſtituto,ma
ledicti locum aut criminis obtinebit? Fortis & conſtãs in optima ratione ciuis P.Popilius

ſemper fuit. tamen eius in omni vita nihil eſt ad laudem illuſtrius,quàm calamitas ipſa. Quis enim iam meminiſſet eum bene de Rep.meritũ, niſi & ab improbis expulſus eſſet, & per bonos reſtitutus?Q. Metelli præclarũ imperiũ in re militari fuit,egregia Cenſura, a
omnis vita plena grauitatis:tamen huius viri laudem ad ſempiternã memoriã temporis calamitas propagauit.Quòd ſi & illis qui expulſi ſunt inique,ſed tamen legibus,reducti inimicis interfectis,rogationibus Tribunitiis,non authoritate Senatus,nõ comitiis Centuriatis,non decretis Italiæ,non deſyderio ciuitatis,inimicorum iniuria probro non fuit: in me,qui profectus ſum integer,abfui ſimul cum Republica,dicam maxima cum dignitate,te viuo,fratre tuo altero Conſule reducente,altero prætore petẽte,tuũ ſcelus meum probrũ putas eſſe oportere?Ac ſi me Po.Ro.incitatus iracũdia,aut inuidia è ciuitate eieciſſet,idémque poſtea mea in Remp.beneficia recordatus ſe collegiſſet,temeritatem atque iniuriam ſuam reſtitutione mea reprehẽdiſſet:tamen profecto nemo tam eſſet amẽs, qui mihi populi tale iudicium nõ dignitati potius,quàm dedecori putaret eſſe oportere. b
nũc vero, cum me in iudicium populi nemo omniũ vocarit, condemnari nõ potuerim, qui accuſatus non ſim:denique ne expulſus quidem ita ſim,vt ſi contenderem, ſuperare non poſſem:cõtráque à Po.Ro.ſemper ſim defenſus,amplificatus,ornatus: quid eſt quare quiſquam mihi ſe ipſa populari ratione anteponat?An tu Pop.Ro.eſſe illum putas qui conſtat ex iis qui mercede conducũtur, qui impelluntur,vt vim afferant magiſtratibus, vt obſideant Senatum,optent quotidie cædem,incendia,rapinas? quem tu tamen populum niſi tabernis clauſis frequẽtare non poteras,cui populo duces Lentidios,Lollios,Sergios præfeceras. O ſpeciem dignitatémque Po. Ro. quam reges,quam nationes exteræ, quam gentes vltimæ pertimeſcunt:multitudinem hominum ex ſeruis conductis,ex facinoroſis,ex egentibus congregatã. Illa fuit pulchritudo Po.Ro.illa forma,quam in campo vidiſti tum,cum etiam tibi cõtra Senatus, totiúſque Italiæ authoritatem & ſtudium, 70
dicẽdi poteſtas fuit: ille,ille populus eſt dominus regum, victor atque imperator omniũ gentium,quem illo clariſſimo die ſcelerate vidiſti, tum cum omnes principes ciuitatis, omnes ordinum,atque ætatum omniũ,ſuffragium ſe non de ciuis, ſed de ciuitatis ſalute ferre cenſebant:cum denique homines in campum nõ tabernis,ſed municipiis clauſis venerũt.Hoc ego populo,ſi tum Conſules aut fuiſſent in Rep.aut omnino nõ fuiſſent, nullo labore,tuo præcipiti furori atque impio ſceleri reſtitiſſem. ſed publicam cauſam cõtra vim armatã, ſine populi præſidio ſuſcipere nolui.nõ quo mihi P.Scipionis fortiſſimi viri vis intima priuati hominis diſpliceret, ſed Scipionis factũ ſtatim P.Mutius Cõſul,qui in gerẽda Rep.putabatur fuiſſe ſegnior geſta,multis Senatuſcõſultis nõ modo defendit,ſed 71
etiam ornauit. Mihi aut te interfecto,cum Conſulibus:aut te viuo,& tecum,& cum illis armis decertãdum fuit.Erãt eo tempore multa etiam alia metuenda: ad ſeruos mediuſfidius res perueniſſet: tantum homines impios ex vetere illa coniuratione inuſtum nefariis mentibus bonorũ odium retinebat.Hic tu me etiam gloriari vetas: negas eſſe ferenda quæ ſoleam de me prædicare:& homo facetus inducis etiã ſermonẽ vrbanũ ac venuſtum,me dicere ſolere,eſſe me Iouem, eundémque dictitare Mineruam eſſe ſororẽ meã. Nõ tam inſolens ſum,quòd Iouem me eſſe dico:quàm eruditus,quòd Mineruã ſororem Iouis eſſe exiſtimo.ſed tamẽ ego mihi ſororem virginem aſciſco: tu ſororem tuam virginem eſſe non ſiuiſti. Sed vide ne tu te debeas Iouem dicere,quòd tu iure eandem ſororem & vxorem appellare poſſis. Et quoniam hoc reprehẽdis, quòd ſolere me dicas de meipſo glorioſius prædicare:quis vnquam audiuit,cum ego de me niſi coactus ac neceſ- 72
ſario dicerẽ? Nam ſi cũ mihi furta,largitiones,libidines obiiciuntur, ego reſpõdere ſoleo, meis cõſiliis,periculis,laboribus,patriam eſſe conſeruatam:nõ tam ſum exiſtimandus de geſtis rebus gloriari,quàm de obiectis nõ confiteri.Sed ſi mihi ante hæc duriſſima Reip. tempora nihil vnquam aliud obiectum eſt, niſi crudelitas illius temporis, cum à patria perniciem depuli:quid?me huic maledicto vtrum non reſpondere,an demiſſe reſpondere decuit?Ego vero etiã Reip.ſemper intereſſe putaui,me illius pulcherrimi facti,quod ex authoritate Senatus,conſenſu bonorũ omnium,pro ſalute patriæ geſſiſſem, ſplendorem

verbis,dignitatémque retinere:præſertim cum mihi vni in hac Repub. audiente populo
Rom.opera mea,hanc vrbẽ,& hãc Remp.eſſe ſaluam iurato dicere fas fuiſſet.Extinctum
eſt iam illud maledictum crudelitatis,quod me non vt crudelem Tyrannum,ſed vt mi-
73 tiſſimum parentẽ omnium ciuium ſtudiis deſideratum,repetitũ,accerſitum vident. A-
liud exortum eſt. obiicitur mihi meus ille diſceſſus. cui ego crimini reſpondere ſine mea
maxima laude non poſſum. Quid enim Pontifices,debeo dicere?peccati me conſcientia
profugiſſe? at id,quod mihi crimini dabatur, non modo peccatum non erat, ſed erat res
poſt natos homines pulcherrima. Iudicium populi pertimuiſſe?at id nec propoſitum vl-
lum fuit:& ſi fuiſſet,duplicata gloria diſceſſiſſem. Bonorum mihi præſidium defuiſſe?fal-
ſum eſt.Me mortem timuiſſe?turpe eſt. Dicẽdum igitur eſt id,quod non dicerẽ niſi coa-
ctus:(nihil enim vnquã de me dixi ſublatius aſciſcendæ laudis cauſa potius,quàm crimi-
nis depellendi)dico igitur,& quàm poſſum maxima voce dico, cum omnium perditorũ,
& coniuratorum incitata vis duce Tribuno pleb. Cõſulibus authoribus, & afflicto Sena-
tu,perterritis Equitibus Rom.ſuſpenſa ac ſolicita tota ciuitate,non tam in me impetum
74 faceret,quàm per me in omnes bonos: me vidiſſe,ſi viciſſem,tenuis Reip. reliquias: ſi vi-
ctus eſſem,nullas futuras.Quod cum iudicaſſem,defleui coniugis miſeræ diſſidium,libe-
rorum chariſſimorum ſolitudinem,fratris abſentis amãtiſſimi atque optimi caſum,ſubi-
tas fundatiſſimæ familiæ ruinas.Sed his omnibus rebus vitam antepoſui meorũ ciuium,
rémque publicam condere vnius diſceſſu,quàm omnium interitu occidere malui: ſpera-
ui id quod accidit, me iacentem poſſe à viuis viris fortibus excitari:ſi vnà cum bonis in-
teriiſſem, nullo modo poſſe recreari. Accepi Pontifices,magnum atque incredibilem do-
lorem:non nego, neque iſtam mihi aſciſco ſapientiam,quam nonnulli in me requirebãt,
qui me animo nimis fracto eſſe atque afflicto loquebãtur. An ego poteram,cum à tot re-
rum tanta varietate diuellerer, quas iccirco prætereo,quòd ne nunc quidẽ ſine fletu cõ-
memorare poſſum:infiçiari me eſſe hominem,& communem naturæ ſenſum repudiare?
75 Tum vero neque illud meum factum laudabile,nec beneficium vllum à me in Rempub.
profectum dicerẽ,ſi quidem ea Reipub.cauſa reliquiſſem, quibus æquo animo carerem:
eámque animi duritiam,ſicut corporis, quod cum vritur,nõ ſentit, ſtuporẽ potius,quàm
virtutem putarem. ſuſcipere tantos animi dolores,atque ea,quæ capta vrbe accidunt vi-
ctis,ſtãte vrbe vnum perpeti,& iam ſe videre diſtrahi à complexu ſuorũ,diſturbari tecta,
diripi fortunas,patriæ denique cauſa patriam ipſam amittere,ſpoliari populi Rom.bene-
ficiis ampliſſimis, præcipitari ex altiſſimo dignitatis gradu, videre prætextatos inimicos
nondum morte complorata arbitria petentes funeris: hæc omnia ſubire cõſeruandorum
ciuium cauſa,atque ita vt dolenter abſis:non tam ſapiens,quàm ii qui nihil curãt,ſed tam
amans tuorum ac tui, quàm communis humanitas poſtulat: ea laus præclara ac diuina.
76 Nam qui ea quæ nunquam chara atque iucunda duxit,æquo animo Reipub.cauſa deſe-
rit,nullã beneuolẽtiam inſignem in Rempub.declarat. qui autem ea relinquit Reip.cau-
ſa,à quibus cum ſummo dolore diuellitur,ei chara patria eſt,cuius ſalutem charitati an-
teponit ſuorũ. Quare diſrũpatur licet iſta furia,atque audiat hæc ex me,quoniam laceſ-
ſiuit:bis ſeruaui,vt Conſul, togatus armatos vicerim: priuatus,Conſulibus armatis ceſſe-
rim. vtriuſque temporis fructum tuli maximum: ſuperioris,quòd ex Senatus authorita-
te,& Senatum & omnes bonos meæ ſaluris cauſa mutata veſte vidi: poſterioris, quòd &
Senatus & populus Rom.& omnes mortales,& priuatim,& publice iudicarunt,ſine meo
reditu Remp.ſaluam eſſe non poſſe. Sed hic meus reditus Pontifices,veſtro iudicio con-
tinetur. nam ſi vos me in meis ædibus collocatis,id quod in omni mea cauſa ſemper ſtu
diis,conſiliis,authoritatibus,ſententiiſque feciſtis:video me planè,ac ſentio reſtitutũ. Sin
77 mea domus non modo mihi non redditur, ſed etiam monimentum præbet inimico do-
loris mei,ſceleris ſui,publicæ calamitatis:quis erit qui hunc reditũ potius,quàm pœnam
ſempiternam putet?In conſpectu præterea totius vrbis domus eſt mea Pontifices: in qua
ſi maneт illud nõ monimẽtum vrbis, ſed ſepulchrum inimico nomine inſcriptum, demi-
grandum potius aliquò eſt,quàm habitandum in ea vrbe, in qua trophæa & de me & de

Repub. videam constituta. An ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum im
pudentiam possim, vt cuius vrbis seruatorem me esse Senatus omnium assensu toties iu-
dicarit, in ea possim intueri domũ meam euersam non ab inimico meo, sed ab hoste cõ-
muni, & ab eodem extructam, & positam in oculis ciuitatis, ne vnquam cõquiescere pos-
sit fletus bonorum? Sp. Melii regnum appetentis domus est complanata. & quid aliud æ-
quum accidisse Melio Populus Rom. iudicauit: nomine ipso æquimelii stultitia pœna cõ- 71
probata est. Sp. Cassii domus ob eandem causam euersa, atque in eodem loco ædes posi-
ta Telluris. In Vacci pratis domus fuit M. Vacci, quæ publicata est & euersa, vt illius fa-
cinus memoria, & nomine loci notaretur. M. Manlius cum ab ascẽsu Capitolii Gallorum
impetum repulisset, non fuit contẽtus beneficii sui gloria, regnum appetisse est iudicatus:
ergo eius domum euersam duobus lucis cõuestitam videtis. Quam igitur maiores nostri
sceleratis ac nefariis ciuibus maximam pœnam constitui posse arbitrati sunt, eandẽ ego
subibo ac sustinebo, vt apud posteros nostros non extinctor coniurationis & sceleris, sed
author & dux fuisse videar? Hanc vero Pontifices, labem turpitudinis & inconstantiæ po
terit populi Rom. dignitas sustinere, viuo Senatu, vobis principibus publici cõsilii, vt do-
mus M. Tullii Ciceronis cum domo Fuluii Flacci ad memoriam pœnæ publice constitu 75
tæ coniuncta esse videatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho cõtra salutem Reip. fecerat,
& Senatus sentẽtia est interfectus, & eius domus euersa & publicata est. in qua porticum
post aliquanto Q. Catulus de manubiis Cimbricis fecit. Ista autẽ fax ac furia patriæ, cum
vrbem Pisone & Gabinio ducibus cepisset, occupasset, teneret, vno eodémque tempore &
clarissimi viri mortui monimenta delebat, & meam domũ cum M. Flacci domo coniun-
gebat: vt qua pœna Senatus affecerat euersorem ciuitatis, eadem iste oppresso Senatu af-
ficeret eum, quem P.C. custodem patriæ iudicassent. Hanc vero in Palatio, atque in pul-
cherrimo vrbis loco porticũ esse patiemini, furoris Tribunitii, sceleris Cõsularis, crudeli-
tatis coniuratorum, calamitatis Reip. doloris mei, defixum indicium ad memoriam om-
nium gentium sempiternam? quam porticum pro amore quem habetis in Remp. & sem
per habuistis, non modo sententiis, sed si opus esset manibus vestris disturbare cuperetis, 80
nisi quem forte illius castissimi sacerdotis superstitiosa dedicatio deterret. O rem, quam
homines soluti, à cura liberati ridere non desinant: tristiores autem sine maximo dolore
audire non possint! P. ne Clodius qui ex Pontificis maximi domo religionem eripuit, is in
meam intulit: hunc inquam etiam vos, qui estis antistites ceremoniarum & sacrorũ, au-
thorem habetis & magistrũ publicæ religionis? O dii immortales (vos enim hæc audire
cupio) P. Clodius vestra sacra curat, vestrum numen horret, res omnis humanas reli gio-
ne vestra cõtineri putat? hic nõ illudit authoritati horũ omnium qui assunt, summorum
virorum? non vestra Põtifices grauitate abutitur? ex isto ore, religionis verbum excidere
aut elabi potest, cum tu eodẽ ore accusando Senatũ, quòd seuere de religione decer neret,
impurissime teterriméque violasti? Aspicite, aspicite Pontifices hominem religiosum, & si 85
vobis videtur (quod est bonorum Pontificũ) monete eum, modum quendam esse religio-
nis, nimium esse superstitiosum non oportere. Quid tibi necesse fuit anili superstitione ho
mo fanatice, sacrificium quod alienæ domi fieret, inuisere? quæ autem te tanta mentis *im*
becillitas tenuit, vt non putares deos satis posse placari, nisi etiam muliebribus religioni-
bus te implicuisses? quem vnquam audisti maiorum tuorum, qui & sacra priuata colue-
runt, & publicis sacerdotiis præfuerunt, cum sacrificium Bonæ deæ fieret, inter*fuisse*? ne-
minem. ne illum quidem, qui cæcus factus est. Ex quo intelligitur multa in v[illegible] ho
mines opinari, cum ille qui nihil videret sciens, quod nefas esset, lumina am[illegible]
nõ solũ aspectu, sed etiam incesto flagitio & stupro polluit ceremonias, poe[illegible]
lorũ ad cæcitatẽ mentis est conuersa. Hoc authore tam casto, tam religios[illegible]
tam pio potestis Pontifices nõ commoueri, cum suis dicat se manibus do[illegible]
euertisse, & eam iisdem manibus consecrasse? Quæ tua fuit consecratio? T[illegible]
vt mihi liceret. Quid non exceperas, vt siquod ius non esset rogare, ne ess[illegible]
igitur statueris esse, vniuscuiusque vestrũ sedes, aras, focos, deos penates [illegible]

bidini Tribunitiæ: in quem quisque per homines cõcitatos irruerit, quem impetu percu-
lerit, huius domũ non solũ affligere, quod est præsentis insaniæ, quasi tempestatis repen-
tinæ, sed etiam in posterum tẽpus religione sempiterna obligare? Equidẽ sic accepi Pon-
tifices, in religionibus suscipiendis caput esse, interpretari quæ voluntas deorũ immorta-
lium esse videatur. Nec est vlla erga deos pietas, nisi honesta de numine eorũ, ac mente
83 opinio: cum expeti nihil ab iis, quod sit iniustum ac inhonestum, arbitrere. Hominem in-
uenire ista labes tum, cum omnia tenebat, neminem potuit, cui sedes meas addiceret, cui
traderet, cui donaret. Ipse cũ loci illius, cum ædium cupiditate flagraret, ob eámque cau
sam vnam, vna iusta illa rogatione sua vir bonus dominũ se in meis bonis esse voluisset,
tamen illo ipso in furore suo non est ausus meam domum, cuius cupiditate inflamma-
tus erat, possidere. Deos immortales existimatis, cuius labore & consilio sua ipsi tẽpla te-
nuerunt, in eius domum afflictam, & euersam per vnius hominis sceleratissimi nefarium
latrocinium immigrare voluisse? Ciuis est nemo in tanto populo, extra cõtaminatam il-
lam & cruentã P. Clodii manum, qui rem vllam de meis bonis attigerit, qui non pro suis
opibus in illa tempestate defenderit. At, qui aliqua se contagione prædæ societatis, em-
84 ptionis contaminauerunt, nullius neque priuati, neque publici iudicii pœnã effugere po-
tuerunt. Ex his igitur bonis, quorũ nemo rem vllam attigit, qui non omnium iudicio sce
leratissimus haberetur: dii immortales domũ meam cõcupiuerũt? Ista tua pulchra liber-
tas, deos penates & familiares meos lares expulit, vt à te ipsa tãquam in captiuis sedibus
collocaretur? Quid est sanctius, quid omni religione munitius, quàm domus vniuscuius-
que ciuium? Hîc aræ sunt, hîc foci, hîc dii penates, hîc sacræ religionis cerimoniæ conti-
nẽtur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus, vt inde abripi neminem, fas sit. Quo ma-
gis est furor istius ab auribus vestris repellendus, qui quæ maiores nostri religionibus tu-
ta nobis & sancta esse voluerunt, ea iste non solum cõtra religionẽ labefactauit, sed etiam
ipsius religionis nomine euertit. At quæ dea est: bonam esse oportet, quandoquidẽ est abs
85 te dedicata. Libertas, inquit, est. Eam tu igitur domi meæ collocasti, quã ex vrbe tota sus-
tulisti: tu, cum Collegas tuos summa potestate præditos negares liberos esse, cum in tem
plum Castoris aditus esset apertus nemini, cum hunc clarissimum virum summo genere
natum, summis populi beneficiis vsum, Pontificem & Consularem, & singulari bonitate
& modestia præditũ, quem satis mirari quibus oculis aspicere audeas, non queo, audiente
Populo Rom. à pedissequis conculcari iuberes: cum indemnatum exturbares priuilegiis
tyrannicis irrogatis: cum principem orbis terræ virum inclusum domi cõtineres: cum fo-
rum armatis cateruis perditorum hominum possideres, libertatis simulacrum in ea do-
mo collocabas, quæ domus erat ipsa indicio tui crudelissimi dominatus & miserrimæ po
puli Rom. seruitutis? cúmne potissimũ libertas domo sua debuit pellere, qui nisi fuisset, in
seruorum potestatem ciuitas tota venisset? At vnde inuenta est ista libertas? quæsiui enim
diligenter. Tanagræa quædam meretrix fuisse dicitur. eius non longe à Tanagris simu-
86 lacrum è marmore in sepulchro positum fuit. Hoc quidam homo nobilis nõ alienus ab
hoc religioso libertatis sacerdote, ad ornatum ædilitatis suæ deportauit. Etenim cogita-
rat omnis superiores muneris splendore superare. Itaque omnia signa, tabulas, ornamen-
torum quod superfuit in fanis & cõmunibus locis, tota è Græcia, atque insulis omnibus
honoris populi Rom. causa, sanè frugaliter domum suam deportauit. Is posteaquam in-
tellexit, posse se interuersa ædilitate à L. Pisone Cõsule Prætorem renunciari, si modo ea-
dem prima litera competitorem habuisset aliquem: ædilitatẽ duobus in locis partim in
area, partim in hortis suis collocauit. Signũ de busto meretricis ablatum isti dedit, quod
esset signum magis istorũ, quàm publicæ libertatis. Hãc deam quisquam violare audeat,
& imaginem meretricis, ornamentum sepulchri, à fure sublatam, à sacrilego collocatam?
hæc me domo mea pellet? hæc victrix afflictæ ciuitatis, Reip. spoliis ornabitur? hæc erit in
87 eo monimento, quod positum est vt esset indicium oppressi Senatus ad memoriam sem-
piternam turpitudinis? O Q. Catule, patrémne appellem, an filium? recẽtior memoria fi-
lii est, & cum meis rebus gestis coniunctior. Tãtumne te fefellit, cũ mihi summa & quo-

tidie maiora præmia in Repub.fore putabas? Negabas fas esse duos Cōsules esse in hac ci-
uitate inimicos Reip.sunt inuenti qui Senatum Tribuno furenti constrictum traderent:
qui pro me Patres Cōscriptos deprecari,& populo supplices esse,edictis atque imperio ve
tarent:quibus spectantibus domus mea disturbaretur, diriperetur: qui denique ambustas
fortunarum mearum reliquias suas in domos cōportari iuberent. Venio nūc ad patrem.
tu Q.Catule,M.Fuluii domum,cum is fratris tui socer fuisset, monimentum tuarū ma-
nubiarum esse voluisti:vt eius,qui perniciosa Reip.consilia cepisset,omnis memoria fun-
ditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc siquis tibi ædificanti illam porti- 88
cum diceret, fore tempus, cū is Tribunus pl.qui authoritatem Senatus,iudicium bono-
rum omnium neglexisset,tuum monimentum Consulibus non modo inspectantibus,ve-
rum adiuuantibus disturbaret,euerteret,idque cum eius ciuis,qui Remp.ex Senatus au-
thoritate Consul defendisset,domo coniungeret:nónne responderes,id nisi euersa ciuita-
te accidere non posse? At videte hominis intolerabilem audaciam,cum proiecta quadam
& effrænata cupiditate.monimentum iste nunquam,aut religionē vllam excogitauit:ha-
bitare laxe & magnifice voluit, duásque & magnas & nobiles domos cōiungere. Eodem
puncto temporis, quo meus discessus isti causam cædis eripuit, à Q.Seio contendit vt Q.
Posthumius sibi domū vēderet. cum ille id negaret, primò se luminibus eius esse obstru-
cturum minabatur. affirmabat Posthumius se viuo illam domum istius nunquam futu-
ram. acutus adolescens ex ipsius sermone intellexit quid fieri oporteret.hominē veneno 89
apertissime sustulit.emit domum litigatoribus defatigatis propè dimidio carius quàm æ-
stimabat.Quorsum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa propè tota vacua est: vix
pars ædium mearum decima ad Catuli porticum accessit.causa fuit ambulatio,& moni-
mentum,& ista Tanagrea oppressa libertate libertas. In Palatio pulcherrimo prospectu
porticum cum conclauibus pauimentatā trecentum pedum concupierat, amplissimum
peristylum:cætera eiusmodi,facile vt omnium domos & laxitate & dignitate superaret.
Et homo religiosus cum ædes meas idem emeret & venderet,tamen illis tantis tenebris
non est ausus suum nomē emptioni illi ascribere. Posuit scilicet Statonem illum homi-
nem sua virtute egentē: vt is,qui in Marsis vbi natus est, tectū, quod imbris vitandi cau-
sa succederet, nullum haberet,ædes in Palatio nobilissimas emisse se diceret. Inferiorem
ædium partem assignauit non suæ genti Fonteiæ,sed Clodiæ,quam reliquit.quem in nu- 90
merum ex multis Clodiis nemo nomen dedit nisi aut egestate aut scelere perditus.Hanc
vos Pontifices tam variam, tam nouam in omni genere voluntatē, impudentiam,auda-
ciam,cupiditatē comprobabitis? Pōtifex,inquit,affuit. Non te pudet,cum apud Pontifi-
ces res agatur,Pontificem dicere,non collegium Pōtificum affuisse: præsertim cum Tri-
bunus pleb. vel denuntiare potueris, vel etiam cogere? Esto: collegium non adhibuisti.
quid? de collegio quis tādem affuit? posuerat enim authoritatem in vno, quæ est in his o-
mnibus.Sed tamen auget & ætas,& honos dignitatē. opus erat etiam scientia:quam etsi
omnes cōsecuti sunt, tamē certe peritiores vetustas facit. Quis ergo affuit? frater,inquit,
vxoris meæ.Si authoritatem quærimus,etsi id est ætatis:vt nondum cōsecutus sit,tamen
quanta est in adolescente authoritas,ea propter tantam coniunctionem affinitatis,minor 91
est putanda. si autem scientia est quæsita,quis erat minus peritus, quàm is qui paucis il-
lis diebus in collegium venerat? qui etiam tibi erat magis obstrictus beneficio recenti,
cum se fratrem vxoris tuæ, fratri tuo germano antelatū videbat. etsi in eo p... ouidisti, ne
frater te accusare posset. Hāc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium,
non honoribus populi Rom.ornatum Pōtificem,non denique adolescenter...
cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? affuit is,si mod...
tu impulisti:soror rogauit,mater coegit. Videte igitur Pōtifices,quid statu...
sa de omnium fortunis. verbóne Pontifices putatis, si is postem tenuerit,...
rit, domum vniuscuiusque consecrare posse? an istæ dedicationes,& temp...
brorum religiones ad honorem deorum immortalium sine vlla ciuium ...
ioribus nostris constitutæ sunt? est inuentus Tribunus pleb.qui Cōsular...

ctus, omni impetu furoris in eum ciuē irruerit, quem percuſſum ipſa Reſp. ſuis manibus
extolleret. Quid? ſiquis ſimilis iſtius (neque enim iam deerunt qui imitari velint) aliquem
mei diſſimilem, cui Reſp. non tantum debeat, per vim afflixerit: domum eius per Pontifi-
cem dedicarit: id vos iſta authoritate conſtituetis tatū eſſe oportere? Dicitis, Quem repe-
riet Pontificem? quid? & Tribunus pleb. idem eſſe non poteſt Pōtifex? M. Druſus ille cla-
riſſimus vir Tribunus pleb. Pōtifex fuit. ergo ſi is Q. Cepionis inimici ſui poſtem ædium
tenuiſſet, & pauca verba feciſſet, ædes Cepionis eſſent dedicatæ? Nihil loquor de Pōtificio
iure: nihil de ipſius verbis dedicationis, nihil de religione, cerimoniis: non diſſimulo me
neſcire ea, quæ etiam ſi ſcirem, diſſimularem, ne aliis moleſtus, vobis etiam curioſus vide-
93 rer: etſi effluunt multa ex veſtra diſciplina, quæ etiam ad noſtras aures ſæpe permanant.
Poſtem teneri in dedicatione oportere videor audiſſe templi. ibi enim poſtis eſt, vbi tēpli
aditus eſt, & valuæ ambulationis. Poſtes nemo vnquam tenuit in dedicando. ſimulacrum
autē aut aram ſi dedicaſti, ſine religione loco moueri poteſt. Sed iam hoc dicere tibi non
licebit: quoniam Pontificem poſtem tenuiſſe dixiſti. Quanquam quid ego de dedicatione
loquar? aut quid de veſtro iure, & religione cōtra quàm propoſuerā diſputabo? Ego vero
ſi omnia ſolennibus verbis, veteribus & priſcis inſtitutis acta eſſe dicerē, tamen me Reip.
iure defenderē. An cum tu eius ciuis diſceſſu, cuius vnius opera Senatus atque omnes bo
ni ciuitatē eſſe incolumem toties iudicaſſent, oppreſſam teterrimo latrocinio cum duo-
bus ſceleratiſſimis Cōſulibus Remp. teneres: domum eius, qui patriam à ſe ſeruatam per-
94 ire ſuo nomine noluiſſet, per Pontificē aliquem dedicaſſes, poſſet recreata Reſp. ſuſtinere?
Date de hac religione aditum Pontifices, iam nullum fortunis communibus exitū repe-
rietis. An ſi poſtem tenuerit Pontifex, & verba ad religionem deorum immortalium cō-
poſita ad perniciem ciuium trāſtulerit, valebit ad iniuriam nomen ſanctiſſimum religio-
nis? Si Tribunus pl. verbis nō minus priſcis, & penè ſolennibus bona ciuis cuiuſpiam cō-
ſecrarit nō valebit? Atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli, qui eum ex Se-
natu Cenſor reiecerat: aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio conſecra-
uit foculo poſito in roſtris, adhibitóque tibicine. Quid tum? num ille furor Tribuni pl.
ductus ex nonnullis veterum temporum exemplis fraudi Metello fuit ſummo illi & cla-
riſſimo viro? certe non fuit. vidimus hoc idem Cn. Lētulo Cenſori Tribunum pl. facere.
Nūquid igitur is bona Lētuli religioni obligauit? Sed quid ego cæteros? Tu, tu inquā ca-
95 pite velato, cōcione aduocata, foculo poſito, bona tui Gabinii, cui regna omnia Syrorum,
Arabum, Perſarúmque donaras, conſecraſti. Quod ſi tum nihil eſt actum, quid in meis bo
nis agi potuit? ſin eſt ratum, cur ille gurges helluatus tecū ſimul Reipublicæ ſanguinem,
ad coelum tamen extruxit villam in Tuſculano viſceribus ærarii: mihi meas ruinas, qua-
rum ego ſimilem totam vrbem eſſe paſſus nō ſum, aſpicere nō licuit? Omitto Gabinium.
Quid? exēplo tuo bona tua nónne L. Mummius, vir omnium fortiſſimus atque optimus
conſecrauit? quod ſi, quia ad te pertinet, ratum eſſe negas oportere, ea iura conſtituiſti in
præclaro Tribunatu tuo, quibus in te conuerſis, recuſares, alios euerteres: ſin iſta cōſecra-
tio legitima eſt, quid eſt quod profanū in tuis bonis eſſe poſſit? An cōſecratio nullū habet
ius, dedicatio eſt religioſa? Quid ergo illa tua tum obteſtatio tibicinis, quid foculus, quid
96 preces, quid priſca verba voluerunt? Ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numi-
ne ad hominum timorem quid voluiſti? nam ſi eſt illud ratum, mitto Gabinium: tua dō-
mus certe, & quicquid habes aliud, eſt Cereri conſecratum. Sin ille ludus fuit, quid te im-
purius, qui religiones omnis pollueris aut ementiendo, aut ſtuprando? Iam fateor, inquit,
me in Gabinio nefarium fuiſſe. quippe vides pœnam illam à te in alium inſtitutam, in te
ipſum eſſe conuerſam. Sed homo omnium ſcelerum flagitiorúmque documentum quod
in Gabinio fateris, cuius impudicitiam pueritiæ, libidines adoleſcētiæ, dedecus & egeſta-
tem reliquæ vitæ, latrocinium Cōſulatus vidimus; cui ne iſta quidem ipſa calamitatis in-
iuria potuit accidere, id in me infirmas: & grauius eſſe dicis, quod vno adoleſcente, quàm
quod cōcione tota teſte feciſti. Dedicatio magnam, inquit, habet religionem. Nónne vo
bis Numa Pompilius videtur loqui? Diſcite orationē Pontifices, & vos Flamines etiam, tu

Rex disce à gentili homine tuo,quanquam ille gẽtem istam reliquit: sed tamen disce ab 97
homine religionibus dedito,iusto,tum omnium religionum perito.Quid?in dedicatione
nónne & quis dicit,& quid,& quomodo,quæritur? an tu hæc ita confundis & perturbas,
vt quicũque velit,quod velit,quomodo velit,possit dedicare? quis eras tu qui dedicabas?
quo iure,qua lege,quo exemplo,qua potestate? vbi te isti rei populus Ro.præfecerat? vi-
deo enim esse legem veterem Tribunitiam, quæ vetet iniussu plebis ædes, terrã,arã con-
secrare.Neque tum hoc ille Q.Papyrius,qui hanc legem rogauit,sensit:neque suspicatus
est,fore periculum ne domicilia,aut possessiones indemnatorum ciuium consecrarentur.
Neque enim id fieri fas erat, neque quisquam fecerat, neque erat causa cur prohibendo
non tam deterrere videretur,quam admonere. Sed quia cõsecrabantur ædes,non priua-
torum domicilia,sed quæ sacræ nominantur:consecrabantur agri,non ita vt nostra præ-
dia,siquis vellet, sed vt Imperator agros de hostibus captos consecraret:statuebãtur aræ, 98
quæ religionẽ afferrent, ipso si loco essent consecratæ: hæc nisi plebs iussisset,fieri vetuit.
Quæ si tu interpretaris de nostris ædibus atque agris scripta esse,non repugno.Sed quæ-
ro,quæ lex lata sit,vt tu meas ædeis consecrares:vbi tibi hæc potestas data sit,quo iure fe
ceris.Neque ego nunc de religione,sed de bonis omnium nostrum:nec de pontificio,sed
de iure publico disputo. Lex Papyria vetat ædeis iniussu plebis consecrari.sit sanè hoc de
nostris ædibus,ac non de publicis templis.Vnum ostẽde verbũ consecrationis in ipsa tua
lege,si illa lex est,ac non vox sceleris & crudelitatis tuæ.Quòd si tibi tũ in illo Reip.nau-
fragio omnia in mentem venire potuissent, aut si tuus scriptor in illo incendio ciuitatis
non syngraphas cum Byzantiis exulibus,& cum Legatis regiis faceret: sed vacuo animo
tibi ista nõ scita,sed portẽta conscriberet,esses omnia si minus re,at verbis legitimis con- 99
secutus.Sed vno tempore cautiones fiebant pecuniarum, fœdera feriebantur prouincia-
rum,regum appellationes venales erant,seruorũ omnium vicatim celebrabatur tota vr-
be descriptio,inimici in gratiam reconciliabantur, imperia ascribebantur nouæ iuuẽtuti,
Q.Scio venenũ misero parabatur, de Cn.Pompeio propugnatore & custode imperii in-
terficiendo cõsilia inibãtur,Senatus nequid esset,vt lugerent boni semper,vt capta Resp.
Consulum proditione vi Tribunitia teneretur.Hæc cum tot tãtáque agerentur,non mi-
rum est,præsertim in furore animi & cæcitate,multa illũ & te fefellisse. At videte quan-
ta sit vis huius Papyriæ legis,in re tali,non qualem tu affers sceleris plenam & furoris.Q.
Martius Cẽsor signum Cõcordiæ fecerat, idque in publico collocarat. Hoc signũ C.Cas-
sius Censor cum in curiam transtulisset,collegium vestrum consuluit,nũquid esse causæ 100
videretur quin id signũ curiámque Cõcordiæ dedicaret. Quæso Pontifices,& hominem
cum homine,& tẽpus cum tempore,& rem cum re cõparate. Ille erat summa modestia,
& grauitate Censor: hic Tribunus pl.scelere & audacia singulari. Tempus illud erat trã-
quillum, & in libertate populi, & gubernatione positũ Senatus: tuum porrò tẽpus liber-
tate Populi Rom.oppressa, Senatus authoritate deleta. Res illa plena iustitiæ, sapientiæ,
dignitatis.Censor enim,penes quem maiores nostri(id quod tu sustulisti)iudicium Sena-
tus de dignitate esse voluerunt, Concordiæ signũ volebat in curia, curiámque ei deæ de-
dicare.Præclara volũtas,atque omni laude digna. præscribere enim se arbitrabatur,vt si-
ne studiis dissensionis sententiæ dicerentur,si sedem ipsam ac templũ publici consilii reli-
gione Concordiæ deuinxisset. Tu,cum ferro,cum metu,cum edictis,cum priui legiis,cum 101
præsentibus copiis perditorum,absentis exercitus terrore & minis,Consulum *societate,&*
nefario fœdere seruitute oppressam ciuitatẽ teneres, libertatis signum posui *magis ad*
ludibrium impudẽtiæ,quàm ad simulationẽ religionis. Ille in curia,quæ po
iusquam incommodo,dedicabat:tu in ciuis optime de Repub.meriti cruore
bus simulacrum non libertatis publicæ, sed licentiæ collocasti. Atque ille
legium retulit:tu ad quem retulisti? Siquid deliberares,siquid tibi aut pian
tuendum fuisset religione domestica, tamen instituto cæterorum vetere,
detulisses; nouum delubrum cum in vrbis clarissimo loco nefando quod
dito instituto inchoares,referendum ad sacerdotes publicos non putasti

Pontificum adhibendum non videbatur,nemóne horum tibi idoneus viſus eſt, qui æta-
103 te,honore,authoritate antecellunt,vt cum eo dedicationem communicares? quorũ qui-
dem tu non contempſiſti,ſed pertimuiſti dignitatem. An tu auderes quærere ex P.Serui-
lio,aut ex M.Lucullo:quorũ ego conſilio atque authoritate Remp.Conſul ex veſtris ma
nibus ac faucibus eripui,quibuſnam verbis,aut quo ritu,primum hoc dico,ciuis domum
conſecrares:deinde ciuis eius,cui princeps Senatus,cui etiam ordines omnes,deinde Ita-
lia tota,pòſt cunctæ gentes teſtimonium huius vrbis atque imperii conſeruati dediſſent?
Quid diceres ô nefanda & pernicioſa labes ciuitatis? Ades,ades Lucull e,Seruili,dum de-
dico domũ Ciceronis,vt mihi præeatis,poſtémque teneatis. Es tu quidem cum audacia,
tum impudentia ſingulari: ſed tibi tamen oculi,vultus, verba cecidiſſent,cum te viri,qui
ſua dignitate perſonam populi Rom. atque authoritatẽ imperii ſuſtinerẽt,verbis grauiſ-
104 ſimis perterruiſſent:neque ſibi fas eſſe dixiſſent,furori intereſſe tuo,atque in patriæ parri-
cidio & ſcelere. Quæ cum videres,tum te ad tuum affinẽ non delectum à te, ſed relictũ à
cæteris cõtuliſti:quem ego tamen credo,ſi eſt ortus ab illis,quos memoriæ proditum eſt,
ab ipſo Hercule perfuncto iam laboribus ſacra didiciſſe,in viri fortis ærũnis,non ita cru-
delem fuiſſe, vt in viui & iam ſpirãtis caput buſtũ ſuis manibus imponeret. qui aut nihil
dixit:aut ſi fecit,omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit,vt mutã in delicto per-
ſonam,noménque præberet: aut ſi dixit aliquid verbis hæſitãtibus,poſtémque tremebun
da manu tetigit,certe nihil rite,nihil caſte,nihil more, inſtitutóque perfecit. Viderat ille
Murenam vitricum ſuum Conſulem deſignatũ,ad me Conſulem cum Allobrogibus cõ-
104 munis exitii indicia afferre: audierat ex illo ſe à me bis ſalutẽ accepiſſe, ſeparatim ſemel,
iterum cum vniuerſis. Quare quis eſt qui exiſtimare poſſit, huic nouo Pontifici primam
hanc poſt ſacerdotium initũ,religionem inſtituenti, vocémque mittenti,non & linguam
obmutuiſſe, & manũ obtorpuiſſe,& mentem debilitatam metu cõcidiſſe: præſertim cum
ex collegio tãto,non Regem, non Flaminẽ,non Pontificẽ videret:fieríque particeps alie-
ni ſceleris inuitus cogeretur, & grauiſſimas pœnas affinitatis impuriſſimæ ſuſtineret? Sed
vt reuertar ad ius publicum vindicãdum,quod ipſi Pontifices ſemper non ſolum ad ſuas
cerimonias,ſed etiam ad populi iuſſa accommodauerunt:habetis in commẽtariis veſtris
C.Caſſium cẽſorem de ſigno Concordiæ dedicando ad Pontificũ collegium retuliſſe.eí-
que M.AEmilium Pontificẽ Maximũ pro collegio reſpondiſſe,niſi eum populus Rom.no
minatim præfeciſſet,atque eius iuſſu faceret,nõ videri ea recte poſſe dedicari.Quid?cum
Licinia virgo Veſtalis ſummo loco nata, ſanctiſſimo ſacerdotio prædita, T.Flaminio Q.
105 Metello COSS,aram & ædiculam & puluinar ſub ſacro ſaxo dedicaſſet, nõ eam rem ex
authoritate Senatus ad hoc collegium Sex.Iulius Prætor retulit:cum P.Scæuola Põtifex
Maximus pro collegio reſpondit, quod in loco publico Licinia C.F.iniuſſu populi dedi-
caſſet, ſacrum non videri eſſe. quam quidẽ rem quanta ſeueritate, quantáque diligentia
Senatus ſuſtulerit,ex ipſo S.C. facile cognoſcetis.Videtiſne Prætori vrbano negotium da-
tum vt curaret ne id ſacrũ eſſet:& vt ſiquæ eſſent inciſæ aut inſcriptæ literæ,tollerentur?
O tempora, ô mores! tum Cenſorem hominem ſanctiſſimum ſimulacrũ Concordiæ de-
dicare Pontifices in templo inaugurato prohibuerunt:pòſt autem Senatus in loco augu-
ſto conſecratam eam aram tollendam,ex authoritate Pontificũ cenſuit,neque vllum eſt
paſſus ex ea dedicatione literarũ extare monimentum. Tu procella patriæ,turbo,ac tem
106 peſtas pacis atque otii,quod in naufragio Reipub.tenebris offuſis,demerſo populo Rom.
euerſo atque eiecto Senatu dirueris,ædificaris,religione omni violata Reipub.tantũ no-
mine cõtaminaris,in ciuis huiuſce ædibus,& in vrbe quam ſuis laboribus ac periculis cõ-
ſeruaſſet, monimẽtum deletæ Reipub. collocaris ad Equitum notam,ad dolorẽ bonorum
omnium, ſublatóque Q.Catuli nomine incideris: id ſperaſti Remp.diutius, quàm quoad
mecũ ſimul expulſa careret his mœnibus,eſſe laturam? At ſi Põtifex,neque is cui licuit,
neque id quod fas fuit dedicauit, quid me attinet iam illud tertium,quod propoſueram,
docere, non his inſtitutis ac verbis, quibus cerimoniæ poſtulant, dedicaſſe? Dixi à prin-
cipio nihil me de ſcientia veſtra, nihil de ſacris, nihil de abſcondito iure Pontificum di-

ctorum. Quæ ſunt adhuc à me de iure dedicãdi diſputata, non ſunt quæſita ex occulto a-
liquo genere literarũ, ſed ſumpta de medio ex rebus palàm per magiſtratus actis, ad col-
legiumque delatis, ex S.C. ex lege. Illa interiora, iam veſtra ſunt, quid dici, quid præcipe- 107
re, quid tangi, quid teneri ius fuerit. Quæ ſi omnia ex Coruncani ſcientia, qui peritiſſimus
Pontifex fuiſſe dicitur, acta eſſe conſtarent: aut ſi M. Oratius ille Puluillus, qui cum eius
dedicationem multi propter inuidiam fictis religionibus impedirent, reſtitit, & conſtan-
tiſſima mẽte Capitolium dedicauit, huiuſmodi alicui dedicationi præfuiſſet: tamẽ in ſce-
lere religio non valeret, nedum valeat id quod imperitus adoleſcens, nouus ſacerdos, ſo-
roris precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, ſine collegis, ſine libris, ſine autho-
re, ſine ſcriptore, furtim mente ac lingua titubãte feciſſe dicatur: præſertim cum iſte im-
purus atque impius hoſtis omnium religionum, qui contra fas & inter viros ſæpe mulier,
& inter mulieres vir fuiſſet, ageret illam rem ita raptim & turbulente, vt neque mẽs, ne-
que vox, nẽque lingua conſiſteret. Delatũ tum eſt ad vos Pontifices, & pòſt omnium ſer- 108
mone celebratũ, quemadmodũ iſte præpoſteris verbis, omnibus obſcœnis identidem ſe
ipſe reuocando dubitans, timens, hæſitans, omnia aliter ac vos in monimentis habetis, &
pronuntiarit, & fecerit. Quod quidem minime mirũ eſt in tanto ſcelere, tãtáque demen-
tia, ne audaciæ quidem locũ ad timorem comprimẽdum fuiſſe. Etenim ſi nemo vnquam
prædo tam barbarus atque immanis fuit, qui cum fana ſpoliaſſet: deinde aram aliquam in
litore deſerto ſomniis ſtimulatus, aut religione aliqua conſecraret, non horreret animo,
cum diuinũ numen ſcelere violatum placare precibus cogeretur: qua tandem iſtum per-
turbatione mẽtis omnium templorũ atque tectorum, totiúſque vrbis prædonẽ fuiſſe cen-
ſetis, cum pro deteſtatione tot ſcelerũ vnam aram nefarie conſecraret? Non poterat vllo
modo (quanquam & inſolentia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus 109
audacia) non in agendo ruere ac ſæpe peccare, præſertim illo Põtifice & magiſtro, qui co
geretur docere antequam ipſe didiciſſet. Magna vis eſt cũ in deorũ immortalium numi-
ne, tum vero in ipſa Repub. Dii immortales ſuorũ templorũ cuſtodem ac præſidem ſce
leratiſſime pulſum cum viderẽt, ex ſuis templis in eius ædes immigrare nolebant: itaque
iſtius vecordiſſimi mentẽ cura metúque terrebant. Res vero publica quanquam erat ex-
terminata mecũ, tamen obuerſabatur ante oculos exterminatoris ſui, & ab iſtius inflam-
mato atque igitito furore iam tum me ſéque repetebat. Quare quid eſt mirũ, ſi iſte me-
tus furore inſtinctus, ſcelere præceps, neque inſtitutas cerimonias perſequi, neque verbũ
vllum ſolenne potuit effari? Quæ cum ita ſint Pontifices, reuocate iam animos veſtros ab
hac ſubtili noſtra diſputatione ad vniuerſam Remp. quam antea cum viris fortibus mul
tis, in hàc verò cauſa ſolis veſtris ceruicibus ſuſtinetis. Vobis vniuerſi Senatus perpetua 110
authoritas, cui voſmetipſi præſtãtiſſimi ſemper in mea cauſa præfuiſtis: vobis Italiæ ma-
gnificentiſſimus ille motus, municipiorúmque concurſus: vobis campus, centuriarúmque
vna vox omnium, quarum vos principes atque authores fuiſtis: vobis omnes ſocietates,
omnes ordines, omnes qui aut re, aut ſpe denique ſunt boni: omne vobis erga meam di-
gnitatẽ, ſtudium & iudicium, non modo commiſſum, verum etiam commendatũ eſſe ar-
bitrabantur. Denique ipſi dii immortales, qui hanc vrbem atque hoc imperium *tuentur*,
vt eſſet omnibus gẽtibus poſteritatique perſpicuum, diuino me numine eſſe Reipub. red-
ditũ, iccirco mihi videntur fructũ ipſum reditus & gratulationis meæ ad ſuorũ ſacerdo-
tũ poteſtatẽ, iudiciúmque reuocaſſe. Hic eſt enim reditus Põtifices, hæc reſtit*utio, in do-*
mo, in ſedibus, in aris, in focis, in diis penatibus recuperandis. quorum ſi iſte *ſuis ſcelera-*
tiſſimis manibus tecta, ſedéſque conuellit, ducibúſque Cõſulibus tãquam
vnam domum quaſi acerrimi propugnatoris ſibi delendam putauit: tamen
ac familiares mei per vos in meam domum mecum erunt reſtituti. Quoci
line, quem propter beneficia populus Rom. Optimum, propter vim, Maxi
téque Iuno regina, & te cuſtos vrbis Minerua, quæ ſemper adiutrix conſi
teſtis laborum extitiſti, precor, ac quæſo: vóſque qui maxime me repetiſti
ſtis, quorum de ſedibus hæc mihi propoſita eſt cõtentio, patrii penates, ſ

huic vrbi & Reipub. præſides eſtis: vos obteſtor, quorum ego à templis ac delubris peſtiferam illam & neſariam flammã depuli: téque Veſta mater, cuius caſtiſſimas ſacerdotes ab
112 hominum amentia, furore & ſcelere deſendi, cuiúſque ignem illum ſempiternum nõ ſum paſſus aut ſanguine ciuium reſtingui, aut cum totius vrbis incẽdio commiſceri: vt ſi in illo penè fato Reipub. obieci meum caput pro veſtris cerimoniis atque templis perditiſſimorum ciuium furori atque ferro: & ſi iterum cum ex mea contentione interitus bonorũ omnium quæreretur, vos ſum teſtatus, vobis me ac meos cõmendaui, méque ac meum caput ea conditione deuoui, vt ſi & eo ipſo tempore, & antè in Cõſulatu meo, commodis meis omnibus, emolumentis, præmiis prætermiſſis, cura, cogitatione, vigiliis omnibus, nihil niſi de ſalute meorum ciuium laboraſſem, tum mihi Repub. aliquando reſtituta liceret frui: ſinautem mea conſilia patriæ non profuiſſent, vt perpetuum dolorem auulſus à meis ſuſtinerẽ: hanc ego deuotionem capitis mei, cum ero in ſedes meas reſtitutus, tum denique conuictam eſſe & commiſſam putabo. Nam nunc quidem Pontifices, non ſolum do-
113 mo, de qua cognoſcitis, ſed tota vrbe careo, in quam videor eſſe reſtitutus. vrbis enim celebertimæ & maximæ partes aduerſum illud non monimentũ, ſed vulnus patriæ contuentur. quem cum mihi conſpectũ morte magis vitandum fugiendúmque eſſe videatis: nolite quæſo eum, cuius reditu reſtitutam Rempub. ſore putaſtis, non ſolum dignitatis ornamentis, ſed etiam vrbis partibus velle eſſe priuatum. Non me bonorum direptio, non tectorum exciſio, non depopulatio prædiorum, non præda Conſulum ex meis fortunis crudeliſſime capta permouet. caduca ſemper & mobilia hæc eſſe duxi, non virtutis atque ingenii, ſed fortunæ & temporum munera: quorum ego non tam facultatem vnquam & copiam expetendam putaui, quàm & in vtendo rationem, & in carendo patientiam. Etenim
114 ad noſtrum vſum propemodum iam eſt definita moderatio rei familiaris: liberis autẽ noſtris ſatis amplum patrimonium paterni nominis ac noſtræ memoriæ relinquemus. Domo per ſcelus erepta, per latrocinium occupata, per religionis vim ſceleratius etiam ædificata quàm euerſa, carere ſine maxima ignominia Reipublicæ, meo dedecore ac dolore nõ poſſum. Quapropter ſi diis immortalibus, ſi Senatui, ſi Populo Rom. ſi cũctæ Italiæ, ſi prouinciis, ſi exteris nationibus, ſi vobiſmetipſis qui in mea ſalute principẽ ſemper locum authoritatémque tenuiſtis, gratum & iucundum meum reditum intelligitis eſſe, quæſo, obteſtórque vos Põtifices, vt me, quem authoritate, ſtudio, ſentẽtiis reſtituiſtis nunc, quoniam Senatus ita vult, manibus quoque veſtris in ſedibus meis collocetis.

De Aruſpicum reſponſis in Senatu.

ORATIO XXX.

HESTERNO die P.C. cum me & veſtra dignitas, & frequentia Equitum Romanorũ, quibus Senatus dabatur, magnopere commouiſſet, putaui mihi reprimendam eſſe P. Clodii impudicam impudentiam, cum is publicanorum cauſam ſtultiſſimis interrogationibus impediret, & P. Tullioni Syro nauaret operã: atque ei ſeſe, cui totus venierat, etiam vobis inſpectãtibus venditaret. Itaque hominem furentẽ, exultantémque cõtinui: ſimulac periculum iudicii intendi, duobus incœptis verbis omnẽ impetum gladiatoris, ferociámque compreſſi. Attamen ignarus ille qui Cõſules eſſent, exanguis atque æſtuans ſe è curia repente proripuit cum quibuſdam fractis iam atque inanibus minis, & cum illius Piſoniani temporis Gabinianíque terroribus. Quem cum egredientem inſequi cœpiſſem, cæpi equidẽ fructũ maximum & ex conſurrectione omnium veſtrũ, & ex comitatu Publicanorum. Sed vecors repẽte ſine ſuo vul-

tu,sine colore,sine voce constitit,deinde respexit: & simulac Cn.Lentulum C O S. aspexit,
concidit in Curiæ penè limine, recordatione credo Gabinii sui,desyderióque Pisonis.Cu-
ius ego de effrænato & præcipiti furore quid dicam? haud potest grauioribus à me verbis
vulnerari, quàm est statim in facto ipso à grauissimo viro P. Seruilio confectus ac truci-
datus.cuius si etiam vim & grauitatem illam singularem ac penè diuinam assequi possem:
tamen non dubito quin ea tela quæ cöiecerit inimicus, quàm ea quæ collega patris emi-
sit,leuiora atque hebetiora esse videantur. Sed tamen mei facti ratione exponere illis vo-
lo, qui hesterno die dolore me elatum, & iracundia longius propè digressum arbitraban- 2
tur,quàm sapientis hominis cogitata ratio postulasset.Nihil feci iratus,nihil impotenti a-
nimo, nihil non diu consideratum ac multo antè meditatum. Ego enim me P. C.inimi-
cum semper esse professus sum duobus,qui me, qui rem meam cum defendere deberent,
seruare possent:cúmque ad Consulare officium,ipsis insignibus illius imperii,ad meam sa-
lutem, non solum authoritate, sed etiam precibus vestris vocarentur, primo reliquerunt,
deinde prodiderunt: postremo oppugnarunt, præmissque nefariæ pactionis funditus vnà
cum Republica oppressum extinctúmque voluerunt:quique suo ductu & imperio cruento
illo atque funesto, supplicia neque à sociorum mœnibus prohibere, neque hostium vrbi-
bus inferre potuerunt,excisionem,inflammationem,euersionem,depopulationem, vasti-
tatem eam sua cum præda meis omnibus tectis atque agris intulerunt. cum his furiis & 3
facibus, cum his inquam exitiosis prodigiis ac penè huius imperii pestibus, bellum mihi
inexpiabile dico esse susceptum: neque id tamen ipsum tantum quantum meus ac meo-
rum,sed tantum quantum vester atque omnium bonorum dolor postulauit. In Clodium
verò non est hodie meum maius odium, quàm illo die fuit,cum illum ambustum religio-
sissimis ignibus cognoui muliebri ornatu ex incesto stupro atque ex domo Pontificis ma-
ximi emissum: tum inquam,tum vidi ac multo antè prospexi,quanta tempestas excitare-
tur, quanta impenderet procella Reipublicæ. Videbam illud scelus tam importunum, au-
daciam tam immanem adolescentis furentis, nobilis,vulnerati, non posse arceri otii fini-
bus:erupturum illud malum aliquando,si impunitum fuisset,ad perniciem ciuitatis. non
multū mihi sanè pòst ad odium accessit.nihil enim contra me fecit odio mei,sed odio se-
ueritatis, odio dignitatis, odio Reipublicæ: non me magis violauit,quàm Senatum,quàm 4
Equites Rom.quàm omnes bonos,quàm Italiam cunctam:non denique in me sceleratior
fuit, quàm in ipsos deos immortales. Etenim illos eo scelere violauit,quo nemo antea: in
me fuit eodē animo, quo etiam eius familiaris Catilina, si vicisset,fuisset.Itaque eum nun-
quam à me esse accusandum putaui non plus, quàm stipitem illum : qui quorū hominum
esset,nesciremus,nisi se Ligurem ipse esse diceret.Quid enim hunc persequar,pecudem ac
beluam pabulo inimicorum meorū & glande corruptū ? qui si sensit quo se scelere deuin-
xerit,non dubito quin sit miserrimus. sin autē id non videt, periculū est,ne se stuporis ex-
cusatione defendat. Accedit etiam, quòd expectatione omnium, fortissimo & clarissimo
viro T.Annio deuota & constituta ista hostia esse videtur: cui me præripere desponsam
iam,& destinatam laudem,cum ipse eius opera & dignitatem & salutem recuperarim,val
de est iniquum. Etenim vt P.ille Scipio natus mihi videtur ad interitum exitiúmque Car- 5
thaginis,qui illam à multis imperatoribus obsessam,oppugnatam,labefactaram , penè ca-
ptam, aliquando quasi fatali euentu solus euertit: sic T. Annius ad illam pestem compri-
mendam,extinguendam, funditus delendā natus esse videtur,& quasi diuino munere do-
natus Reipublicæ. solus ille cognouit quemadmodū armatū ciuem qui lapid[illegible]
ro alios fugaret,alios domi contineret: qui vrbē totā,qui curiam,qui forū,qu[illegible]
cæde,incēdiisque terreret,non modo vinci,verū etiam vincere oporteret.H[illegible]
li,& ita de me,ac de patria merito viro,nunquā mea voluntate præripiam [illegible]
reum,cuius ille inimicitias nō solum suscæpit propter salutē meam,verū e[illegible]
sed si etiam nūc illaqueatus iam omnium legū periculis,irretitus odio bon[illegible]
pectatione supplicii iam non diuturna implicatus, feretur tamen hæsitās, [illegible]
impeditus facere conabitur,resistam: & aut concedenre,aut etiam adiuu[illegible]

conatum refutabo. velut hesterno die, cum mihi stanti tacens minaretur, voce tantum attigi legum initium & iudicii. concidit ille. conticuit. diem dixisset, vt fecerat: fecissem, vt ei statim tertius à Prætore dies diceretur. atque hoc si moderetur & cogitet, si contentus sit his sceleribus quæ commisit, iam se esse consecratum Miloni: siquod in me telum intorserit, statim me esse arrepturum arma iudiciorum atque legum. Atqui pauloante P.C. concionem habuit, quæ est ad me tota delata: cuius concionis primum vniuersum argumentum, sententiámque audite. cum risceritis impudentiam hominis, tum à me de tota concione audietis. De religionibus sacris, & cerimoniis est concionatus Patres Cõscripti Clodius: P. inquam Clodius sacra & religiones negligi, violari, pollui questus est. Non mi-
7 rum si hoc vobis ridiculum videtur. etiam sua concio risit hominem, quomodo ipse gloriari solet, ducentis confixum Senatusconsultis, quæ sunt omnia cõtra illum pro religionibus facta: hominémq; illum, qui puluinaribus bonæ Deæ stuprum intulerit, eáque sacra quæ viri oculis, ne imprudentis quidẽ aspici fas est, non solũ aspectu virili, sed flagitio stupróque violarit, in concione de religionibus neglectis cõqueri. Itaque nunc proxima concio eius expectatur de pudicitia. Quid enim interest, vtrum ab altaribus religiosissimis fugatus, de sacris & religionibus conqueratur: an ex sororum cubiculo egressus, pudorẽ, pudicitiámque defendat? Responsum Aruspicum hoc recens de fremitu, in concione recitauit: in quo cum aliis multis scriptum etiam illud est (id quod audistis) loca sacra & re-
8 ligiosa profana haberi. in ea causa esse dixit domum meam à religiosissimo sacerdote P. Clodio consecratam. Gaudeo mihi de toto hoc ostento, quod haud scio an grauissimum multis his annis huic ordini nuntiatum sit, datam non modo iustã, sed etiam necessariam causam esse dicẽdi. Reperietis enim ex hoc toto prodigio atque responso, nos de istius scelere ac furore, ac de impendentibus periculis maximis, propè iam voce Iouis Optimi Maximi præmoneri. Sed primùm expiabo religionem ædium mearũ, si id facere vere ac sine cuiusquã dubitatione potero. Sin scrupulus tenuissimus residere aliquis videbitur, non modo patienti, sed etiam libenti animo, portentis deorum immortalium, religionique parebo. Sed quæ tandem est in hac vrbe tanta domus ab ista suspicione religionis tam vacua, atque pura? Quãquam vestræ domus P.C. cæterorúmque ciuium multo maxima ex parte sunt liberæ religione: tamẽ vna mea domus iudiciis omnibus liberata, in hac vrbe sola est.
9 Te enim appello Lentule, & te Philippe. ex hoc Aruspicum responso decreuit Senatus, vt de locis sacris, religiosis, ad hunc ordinem referretis. potestísne referre de mea domo, quæ (vt dixi) sola in hac vrbe omni religione, omnibus iudiciis liberata est? quam primum inimicus ipse in illa tempestate ac nocte Reipub. cũ cætera scelera stilo illo impuro Sex. Clodius conscripsisset, ne vna quidem attigit litera religionis. Deinde eandem domũ Populus Rom. cuius est summa potestas omnium rerum, comitiis Centuriatis omnium ætatũ, ordinúmque suffragiis, eodem iure esse iussit quo fuisset. Postea vos P.C. non quòd dubia res esset, sed vt huic furiæ, si diutius in hac vrbe, quam delere cuperet, maneret, vox interdiceretur, decreuistis vt de mearum ædium religione ad Pontificũ collegium referretur. Quæ tãta religio est qua nõ in nostris dubitationibus, atque in maximis superstitionibus, vnius P. Seruilii ac M. Luculli responso ac verbo liberemur? De sacris publicis, de ludis maximis,
10 de deorum Penatium Vestǽque matris cerimoniis, de illo ipso sacrificio quod fit pro salute Populi Rom. quod post Romam conditam, huius vnius casti tutoris religionum, scelere violatũ est, quod tres Põtifices statuissent, id semper Populo Rom. semper Senatui, semper ipsis diis immortalibus satis sanctũ, satis augustum, satis religiosum esse visum est. At verò meam domum P. Lentulus COS. & Pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, M. Glabrio, M. Messala, L. Lentulus flamen Martialis, P. Galba, Q. Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius Rex sacrorum, M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar flamen Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terentius Pontifices minores, causa cognita duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum ac sapientissimorum ciuium astante, omni religione vna mente omnes liberauerunt. Nego vnquam post sacra consti-
11 tuta, quorum eadem est antiquitas quæ ipsius vrbis, vlla de re, ne de capite quidem vir-

ginum Vestalium tam frequens collegium iudicasse. quanquam ad facinoris disquisitionem interest adesse quamplurimos. Ita est enim interpretatio illa Pōtificum: vt iidem potestatem habeant iudicum. Religionis explanatio vel ab vno Pōtifice perito recte fieri potest: quod idem in iudicio capitis durum atque iniquum est. tamen sic reperietis, frequentiores Pontifices de mea domo, quàm vnquam de cerimoniis virginum iudicasse. Postero die frequentissimus Senatus, te Consule designato Lentule sententiæ principe P. Lentulo & Q. Metello COSS. referentibus, statuit, cum omnes Pontifices qui erant huius ordinis, adessent: cúmque alii qui honoribus Populi Rom. antecedebant, multa de collegii iudicio verba fecissent, omnésque idem scribendo adessent, domum meam iudicio Pontificum religione liberatam videri. De hoc igitur loco sacro potissimum videntur Aruspices dicere, qui locus solus ex priuatis locis omnibus hoc præcipue iuris habet, vt ab ipsis, 11
qui sacris præsunt, sacer non esse iudicatus sit. Verum referte quod ex S.C. facere debetis: aut vobis cognitio dabitur, qui primi de hac domo sententiam dixistis, & eam religione omni liberastis: aut Senatus ipse iudicabit, qui vno solo illo Antistite sacrorū dissentiente frequentissimus antea iudicauit: aut id quod certe fiet, ad Pontifices reiicietur, quorum authoritati, fidei, prudentiæ maiores nostri sacra religionésque & priuatas & publicas cōmendarunt. quid ergo hi possunt aliud iudicare ac iudicauerūt? Multæ sunt domus in hac vrbe P.C. atque haud scio an penè cunctæ iure optimo, sed tamen iure priuato, iure hæreditario, iure authoritatis, iure mancipii, iure nexi: nego esse vllam domum aliam æque priuato iure atque optima lege, publico verò omni præcipuo, & humano, & diuino iure munitam. quæ primū ædificatur ex authoritate Senatus pecunia publica: deinde contra vim 13
nefariam huius gladiatoris tot Senatusconsultis munita atque septa est. Primum negotium iisdem magistratibus est datum anno superiore, vt curarent, vt sine vi ædificare mihi liceret: quibus in maximis periculis vniuersa Resp. commendari solet. deinde cum ille saxis, & ignibus, & ferro vastitatem meis ædibus intulisset, decreuit Senatus eos qui id fecissent, lege de vi, quæ est in eos qui vniuersam Remp. oppugnassent, teneri. Vobis verò referentibus O post hominum memoriam fortissimi atque optimi Consules, decreuit idem Senatus frequentissimus: qui meam domum violasset, contra Remp. esse facturum. Nego vllo de opere publico, de monimēto, de templo, tot Senatus extare consulta, quot de mea domo: quam Senatus vnam post hanc vrbem constitutam, ex ærario ædificandam, à Pontificibus liberādam, à magistratibus defendendam, à iudicibus puniendam putaret. P. Va- 14
lerio pro maximis in Rempub. beneficiis data domus est in villa publica: at mihi in Palatio restituta. illi locus: at mihi etiam parietes atque tectū. illi quam ipse priuato iure tueretur: mihi quam publice magistratus omnes defenderēt. Quæ quidem ego si aut per me, aut ab aliis haberem: non prædicarē apud vos, ne nimis gloriari viderer. sed cum sint mihi data à vobis: cum ea attentētur eius lingua, cuius antea manu euersa vos mihi & liberis meis, manibus vestris reddidistis: non ego de meis, sed de factis vestris loquor: nec vereor ne hæc mea vestrorum beneficiorum prædicatio, non grata potius, quàm arrogā[illegible]s videatur. Quanquam si me tantis laboribus pro communi salute perfunctum, efferret aliquando ad gloriam in refutādis maledictis hominum improborum animi quidam dolor, quis non ignosceret? Vidi enim hesterno die quendam murmurantem, quem aieba[illegible]t negare, 15
ferre me posse, quia cum ab hoc eodem impurissimo parricida rogarer, cuius ess[illegible]em ciuitatis: respondi me, probantibus & vobis & Equitibus Rom. eius esse quæ carere [illegible] *ne non potuisset*. Ille, vt opinor, ingemuit. Quid igitur responderem? (quæro ex eo ipso, [illegible] esse me non potest) me ciuem esse Romanum? literate respondissem: an tacuissem? de[illegible] tium. potest quisquam vir in rebus magnis cum inuidia versatus, satis grauit[illegible] mici cōtumeliam sine sua laude respōdere? At ipse non modo respondet qu[illegible] cum est lacessitus, sed etiam gaudet, se ab amicis quid respondeat admone[illegible] mea causa expedita est, videamus nūc quid Aruspices dicant. Ego enim fa[illegible] gnitudine ostenti, & grauitate respōsi, & vna atque constanti Aruspicū v[illegible] esse cōmotum. Neque is sum, qui, sicut fortè videor plus quàm cæteri qui[illegible]

16 sunt occupati, versari in studio literarum, his delecter, aut vtar omnino literis quæ no-
stros animos deterrent atque auocant à religione. Ego verò primùm habeo authores ac
magistros religionum colendarũ maiores nostros: quorum mihi tanta fuisse sapientia vi-
detur, vt satis superque prudentes sint, qui illorum prudentiam non dicã assequi, sed quan
ta fuerit, perspicere possint. qui statas solennesque cerimonias, Pontificatu: rerum bene
gerendarum authoritates, augurio: fatorum veteres prædictiones, Apollinis vatum libris:
portentorum explanationes, Hetruscorum disciplina contineri putauerunt. Quæ quidem
tanta est, vt nostra memoria primùm Italici belli funesta illa principia, pòst Syllani, Cin-
nanique temporis extremum penè discrimen, tum hanc recentem vrbis inflammãdæ, de-
lendique imperii cõiurationem non obscure nobis paulò antè prædixerint. Deinde etiam
17 cognoui multa homines doctissimos sapientissimósque & dixisse, & scripta de deorum im
mortalium numine reliquisse: quæ quanquam diuinitus perscripta video, tamen eiusmodi
sunt, vt ea maiores nostri docuisse illos, nõ ab illis didicisse videantur. Etenim quis est tam
vecors, qui aut cum suspexit in cælum, deos esse non sentiat: & ea, quæ tanta mente fiunt,
vt vix quisquam arte vlla ordinem rerum ac vicissitudinem persequi possit, casu fieri pu-
tet: aut cum deos esse intellexerit, non intelligat eorum numine hoc tãtum imperium es-
se natum & auctum & retentum? Quàm volumus licet P.C. ipsi nos amemus, tamen nec
numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec deni-
que hoc ipso huius gẽtis ac terræ domestico natiuóque sensu Italos ipsos ac Latinos, sed
18 pietate ac religione, atque hac vna sapientia, quòd deorum immortalium numine omnia
regi, gubernarique perspeximus, omnes gentes nationésque superauimus. Quare ne plura
de re minime loquar dubia, adhibete animos: & mentes vestras, non solum aures, ad Aru-
spicum vocẽ admouete: quòd in agro Latiniensi auditus est strepitus cum fremitu. mitto
Aruspices, mitto illam veterem ab ipsis diis immortalibus, vt hominum fama est Hetru-
riæ datam disciplinam: nos nónne Aruspices esse possumus? Exauditus in agro propinquo
& suburbano est strepitus quidam recõditus, & horribilis fremitus armorum. Quis est ex
gigantibus illis, quos poetæ ferũt bellum diis immortalibus intulisse, tam impius, qui hoc
tam nouo tantóque motu non magnum aliquid deos Populo Rom. præmonstrare & præ-
cinere fateatur? de ea re scriptum est, postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptuno,
Telluri, diis cœlestibus. Audio quibus diis violatis expiatio debeatur: sed hominum quæ
19 ob delicta, quæro. Ludos minus diligenter factos, pollutósque. quos ludos? te appello Len-
tule: tui sacerdotii sunt tensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epuláque ludorũ publi-
corũ: P.C. vósq; Pontifices, ad quos epulones Iouis Optimi Max. siquid est prætermissum
aut commissum, afferunt, quorum de sententia illa eadem renouata atque instaurata cele-
brantur. Qui sunt ludi minus diligenter facti? quanto aut quo scelere polluti? respondebis
& pro te, & pro collegis tuis, & pro Pontificum collegio, nihil cuiusquam aut negligentia
contemptum, aut scelere esse pollutum: omnia solennia ac iusta ludorum, omnibus rebus
obseruatis summa cũ cerimonia esse seruata. Quos igitur Aruspices ludos minus diligen-
ter factos pollutósque esse dicunt? eos, quorum ipsi dii immortales, atque illa Mater dea, te
te Cn. Lentule, cuius ab auia manibus esset accepta, spectatorẽ esse voluit. quòd ni tu Me-
galesia illo die spectare voluisses, haud scio an viuere nobis, atque his de rebus iam queri li
20 ceret. vis enim innumerabilis incitata ex omnibus vicis collecta seruorũ, ab hoc AEdili re-
ligioso repente fornicibus, hostiisq; omnibus in scenã signo dato immissa irrupit. tua tum
tua Cn. Lẽtule eadem virtus fuit, quæ in priuato quondã tuo proauo: te, nomẽ, imperium,
vocẽ, aspectum, impetũ tuum stans Senatus, Equitésque Rom. & omnes boni sequebãtur,
cum ille seruorum & ludiorum multitudini Senatũ Populúmq; Rom. vinctum ipso con-
sessu, & constrictum spectaculis, atque impeditum turba & angustiis tradidisset. An si lu-
dius constitit, aut tibicen repente conticuit, aut puer ille patrimus & matrimus si terram
non tenuit, aut tensam, aut lorũ omisit: aut si AEdilis verbo, aut si nutu aberrauit, ludi sunt
non rite facti: eáque errata expiantur, & mentes deorum immortalium ludorum instaura-
tione placantur: si ludi ab lætitia ad metum traducti, si non intermissi, sed perempti atque

sublati sunt;si ciuitati vniuersæ scelere eius qui ludos ad luctum conferre voluit,extiterũt 11
dies illi festi penè funesti:dubitabimus quos ille fremitus nũtiet ludos esse pollutos? Ac si volumus ea, quæ de quoque deo nobis tradita sunt,recordari,hanc Matrẽ magnam,cuius ludi violati, polluti, penè ad cædem & ad funus ciuitatis conuersi sunt, hanc inquam accepimus agros & nemora cum quodam strepitu fremitúque peragrare. Hæc igitur vobis, hæc Populo Rom. & scelerum indicia ostendit,& periculorum signa patefecit. Nam quid ego de illis ludis loquar,quos in Palatio nostri maiores ante templum,in ipso Matris magnæ conspectu Megalensibus fieri,celebraríque voluerunt?qui sunt more institutísque maxime casti,solennes, religiosi:quibus ludis primùm ante populi consessum Senatui locum P. Africanus iterum Consul ille maior dedit:vt eos ludos hæc lues impura pollueret. quò
siquis liber aut spectãdi,aut etiam religionis causa accesserat,manus afferebãtur. quò ma- 12
trona nulla adiit propter vim consessúmque seruorum. Ita ludos eos,quorum religio tanta est,vt ex vltimis terris accersita in hac vrbe cõsederit,qui vni ludi ne verbo quidem appellabantur Latino,vt vocabulo ipso, & appetita religio externa,& Matris magnæ nomine suscepta declaretur:hos ludos serui fecerunt,serui spectauerũt,tota denique hoc AEdile seruorum Megalesia fuerunt. Prò dii immortales, quî magis nobiscum loqui possetis, si essetis,versareminíque nobiscũ? ludos esse pollutos significastis, ac planè dicitis. quid magis inquinatum,deformatum,peruersum,conturbatum dici potest,quàm omne seruitium permissu magistratus liberatum in alteram scenam immissum, alteri præpositum,vt alter consessus potestati seruorum obiiceretur,alter seruorum totus esset? Si examen apum lu-
dis in scenam venisset, Aruspices acciendos ex Hetruria putaremus. videmus vniuersi re- 13
pente examina tanta seruorum immissa in Populum Rom. septum atque inclusum,& non commouemur? Atque in apum fortasse examine,nos ex Hetruscorum scriptis Aruspices, vt à seruitio caueremus monerent. quod igitur ex aliquo disiuncto, diuersóque monstro significatum caueremus,id cum sibi ipsum monstrum est,& cum in eo ipso periculum est, ex quo periculum portẽditur,non pertimescemus? istiusmodi Megalesia fecit pater tuus? istiusmodi patruus? Is mihi etiam generis sui mẽtionem facit,cum Athenionis,aut Spartaci exemplo ludos facere maluerit, quàm C. aut Appii Claudiorum. Illi cum ludos facerent, seruos de cauea exire iubebant. tu in alteram seruos immisisti, ex altera liberos eiecisti. Itaque qui antea voce præconis à liberis semouebantur,tuis ludis non voce,sed ma-
nu liberos à se segregabant. Ne hoc quidem tibi in mentem veniebat Sibyllino sacerdo- 14
ti,hæc sacra maiores nostros ex vestris libris expetisse? si illi sunt vestri,quos tu impia mente conquiris, violatis oculis legis, contaminatis manibus attrectas. Hac igitur vate suadente quondam, defessa Italia Punico bello, atque ab Annibale vexata, sacra ista maiores nostri ascita ex Phrygia Romæ collocarunt: quæ vir is accepit, qui est optimus à populo Rom. iudicatus, P. Scipio: fœmina autem quæ matronarum castissima putabatur, Q. Claudia. cuius priscam illam seueritatem sacrificii mirifica tua soror existimatur imitata. Nihil te igitur, neque maiores tui coniuncti cum his religionibus, neque sacerdotium ipsum,quo est hæc tota religio constituta,neque curulis ædilitas,quæ maxime hãc tueri religionem solet, permouit,quo minus castissimos ludos omni flagitio pollueres, dedecore
maculares,scelere obligares? Sed quid ego id admiror? qui accepta pecunia Pe[illegible]inuntem 15
ipsum, sedem domiciliúmque matris deorum,vastaris: & Brogitaro Gallogr[illegible]co impuro homini, ac nefario, cuius legati te Tribuno, diuidere in æde Castoris tuis o[illegible]peris nummos solebant, totum illum locum fanúmque vendideris: sacerdotem ab ipsi[illegible]naribúsque detraxeris: omnia illa quæ vetustas, quæ Persæ,quæ Syri,quæ reg[illegible] Europam Asiámque tenuerunt, semper summa religione coluerunt, peruer[illegible]nique nostri maiores tam sancta duxerunt, vt cum refertam vrbem atque [illegible]rum haberemus, tamen nostri imperatores maximis & periculosissimis [illegible] vota facerent, eáque in ipso Pessinunte ad illam ipsam principem aram, fanóque persoluerent. Quod cum Deiotarus religione sua castissime tue[illegible]num habemus in orbe terrarum fidelissimum huic imperio, atque amar[illegible]

nominis,Brogitaro,vt antè dixi, addictum pecunia tradidifti. Atque hunc tamen Deio-
tarum fæpe à Senatu regali nomine dignum exiftimatum, clariffimorum Imperatorum
teftimoniis ornatum, tu etiam Regem appellari cum Brogitaro iubes. Sed alter eft Rex
iudicio Senatus per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus. alterum putabo regem, fi
habuerit vnde tibi foluat quod ei per fyngrapham credidifti. Nam cum multa regia funt
in Deiotaro,tum illa maxime,quòd tibi nummum nullum dedit: quòd eam partem le-
gis tuæ,quæ cõgruebat cum iudicio Senatus,vt ipfe Rex effet,non repudiauit: quòd Pef-
finuntem per fcelus à te violatum,& facerdote facrifque fpoliatum recuperauit,vt in pri-
17 ftina religione feruaret: quòd cerimonias ab omni vetuftate acceptas,à Brogitaro pollui
non finit:mauultque generum fuum munere tuo,quàm illud fanum antiquitate religio-
nis carere. Sed vt ad hæc Arufpicum refponfa redeam,ex quibus eft primũ de ludis,quis
eft qui id non totum in iftius ludos prædictum & refponfum effe fateatur? Sequitur de
locis facris,religiofis. O impudẽtiam miram! de mea domo dicere audes? committe vel
Confulibus,vel Senatui,vel collegio Pontificum tuam. At mea quidem his tribus omni-
bus iudiciis,vt dixi antea,liberata eft. At in his ædibus, quas tu Q.Seio Equite Romano
viro optimo per te apertiffime interfecto tenes, facellũ dico fuiffe,aras. tabulis hoc Cen-
forum, memoria multorum firmabo ac docebo. Agatur modo hæc res,quod ex eo s.c.
18 quod nuper eft factũ, referri ad vos neceffe eft: habeo quæ de locis religiofis velim dice-
re,cum de domo tua dixero. in qua tamen ita eft inædificatum facellum,vt alius fecerit,
tibi tantummodo fit demoliendum. tum videbo num mihi neceffe fit de aliis etiam ali-
quid dicere. putant enim ad me nõnulli pertinere armamentarium Telluris aperire. Nu-
per id patuiffe dicunt,& ego recordor. nunc fanctiffimam partem,ac fedem maxime re-
ligionis priuato dicunt veftibulo contineri. Multa me mouent,quòd ædes Telluris eft cu
rationis meæ:quòd is,qui illud armamentarium fuftulit, meam domum Pontificum iu-
dicio liberatam, fecundum fratrem fuum iudicatum effe dicebat. mouet me etiam in hac
caritate annonæ, fterilitate agrorum, inopia frugum, religio Telluris,& eo magis, quòd
eodem oftẽto Telluri poftulatio deberi dicitur. Verera fortaffe loquimur,quanquam hoc
fi minus ciuili iure perfcriptum eft,lege tamen naturæ,communi iure gentium fancitum
19 eft,vt nihil mortales à diis immortalibus vfu capere poffint. Veruntamen antiqua negli-
gimus: etiámne ea negligemus quæ fiunt maxime,quæ videmus? L.Pifonem quis nefcit
his ipfis temporibus maximum & fanctiffimum Dianæ facellum in Cœliculo fuftuliffe?
adfunt vicini eius loci,multi funt etiam in hoc ordine qui facrificia gentilicia illo ipfo in
facello,ftatuto loco anniuerfaria factitarint. & conquirimus dii immortales quæ loca de-
fiderent,quid fignificent,de quo loquantur? A Sex.Serrano fanctiffima facella fuffoffa,in-
cenfa,inædificata,oppreffa,fumma denique turpitudine effe fœdata nefcimus? Tu meam
domum religiofam facere potuifti? & qua mẽte?qua inuaferas. Qua manu?qua difturba-
ras.Qua voce?qua incẽdi iufferas.Qua lege?quam ne in illa quidem impunitate tua fcri-
pferas.Quo puluinari?quod ftupraras.Quo fimulacro?quod ereptum ex meretricis fepul
chro Imperatoris monimẽto collocaras. Quid habet mea domus religiofi,nifi quòd im-
30 puri & facrilegi parietem tangit? Itaque ne quis meorũ imprudens introfpicere tuam do-
mum poffit,ac te facra illa tua facientem videre,tollam altius tectum: non vt ego te de-
fpiciam,fed tu ne afpicias vrbem eam quam delere voluifti. Sed iam Arufpicum reliqua
refponfa videamus,Oratores,contra ius fáfque interfectos. Quid eft hoc?de Alexandri-
nis video effe fermonem,quem ego non refuto. fic enim fentio,ius legatorum cum ho-
minum præfidio munitum fit,tum etiam diuino iure effe vallatum. Sed quæro ab illo qui
omnes iudices Tribunus è carcere in forum effudit, cuius arbitrio ficæ omnes nunc, at-
que omnia venena tractantur, qui cum Hermacho Chio fyngraphas fecit: ecquid fciat
vnum acerrimum aduerfarium Hermachi Theodofium legatum ad Senatum à ciuita-
31 te libera miffum fica percuffum. quod non minus quàm de Alexandrinis indignum diis
immortalibus effe vifum certe fcio. Nec confero nunc in te vnum omnia. fpes maior ef-
fet falutis, fi præter te nemo effet impurus. plures funt . hoc & tu tibi confidis magis, &

nos propè iure diffidimus. Quis Platorem ex Orestide, quæ pars Macedoniæ libera est, hominem in illis locis clarum ac nobilem, legatum Thessalonicam ad nostrum (vt se ipse appellauit) Imperatorem venisse nescit? quem ille propter pecuniam quam ab eo extorquere non poterat, in vincla coniecit, & medicum intromisit suum, qui legato, socio, amico, libero fœdissime & crudelissime venas incideret. secures suas cruentari scelere noluit. nomen quidem populi Romani tanto scelere contaminauit, vt id nulla re possit nisi ipsius supplicio expiari. Quales hūc carnifices putamus habere, qui etiam medicis suis non 32
ad salutem, sed ad necē vtatur? Sed recitemus quid sequatur, Fidem iusiurandúmque neglectum. hoc quid sit, per se ipsum non facile interpretor: sed ex eo quod sequitur suspicor de tuorum iudicum manifesto periurio dici, quibus olim erepti essent nummi, nisi à Senatu præsidium postulassent. Quare autem de his dici suspicer, hæc causa est, quòd sic statuo, & illud in hac ciuitate esse maxime illustre, atque insigne periurium, & te ipsum tamen in periurii pœnam ab his quibuscum cōiurasti, non vocari, & video in Aruspicum responsis hæc esse subiuncta, Sacrificia vetusta, occultáque minus diligenter facta, pollutáque. Aruspices hæc loquuntur? an patrii penatésque dii? multi sunt enim, credo, in quos huius maleficii suspitio cadat. quis præter hūc vnum? Obscure dicitur, Quæ sacra polluta sint. quid planius, quid religiosius, quid grauius dici potest, Vetusta, occultáque? Nego vlla verba Lentulum grauem oratorem ac disertum sæpius, cum te accusaret, vsurpasse, 33
quàm hæc, quæ nunc ex Hetruscis libris in te conuersa atque interpretata dicuntur. Etenim quod sacrificium tam vetus est, quàm hoc, quod à regibus æquale huic vrbi accepimus? quod autem tam occultum, quàm id, quod nō solum curiosos oculos excludit, sed etiam errantes, quo non modo improbitas, sed ne imprudentia quidē possit intrare? quod quidem sacrificium nemo ante P. Clodium omni memoria violauit, nemo vnquam adiit, nemo neglexit, nemo vir aspicere nō horruit: quod fit per virgines Vestales, fit pro populo Romano, fit in ea domo quæ est in imperio, fit incredibili cerimonia: fit ei deæ, cuius ne nomen quidem viros scire fas est: quam iste iccirco Bonam dicit, quòd in tanto sibi scelere ignouerit. Non ignouit, mihi crede, nō. nisi forte tibi esse ignotum putas, quòd te iudices dimiserunt excussum & exhaustum, suo iudicio absolutum, omnium condem- 34
natum. aut quòd oculos, vt opinio illius religionis est, non perdidisti. Quis enim ante te sacra illa vir sciens viderat, vt quisquam pœnam, quæ sequeretur illud scelus, scire posset? an tibi luminis obesset cæcitas plus, quam libidinis? ne id quidem sentis, conniuentis illos oculos abaui tui magis optandos fuisse, quàm os flagrantis sororis? tibi vero si diligenter attenderis, intelliges hominum pœnas deesse adhuc, non deorum. Homines te in re fœdissima defenderunt: homines turpissimum, nocentissimúmque laudarunt: homines propè confitentem iudicio liberauerunt: hominibus iniuria tui stupri illata in ipsos, dolori nō fuit: homines tibi arma, alii in me, alii post in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia prorsus cōcedo tibi, ac maiora non esse quærēda. A diis quidē immortalibus quæ potest homini maior esse pœna, furore atque dementia? nisi forte in Tragœdiis 35
quos vulnere ac dolore corporis cruciari ac consumi vides, grauiores deorum immortalium iras subire, quàm illos, qui furētes inducūtur, putas. Nō sunt illi eiulatus & gemitus Philoctetæ tā miseri (quanquā sunt acerbi) quàm illa exultatio Athamātis, & quàm somnium matricidarū. Tu cum furiales in concionibus voces mittis, cū domos ci[illegible]ium euertis, cū lapidibus optimos viros foro pellis, cum ardentis faces in vicinorū tecta iactas, cum ædes sacras inflammas, cum seruos concitas, cū sacra ludósque cōturbas, cu[illegible]
rorémque nō discernis, cum quod ineas cubile non sentis, cum baccharis, c[illegible]
das eas pœnas quæ sunt solæ hominum sceleri à diis immortalibus cōstitu[illegible]
poris quidem nostri infirmitas multos subit casus per se: denique ipsum c[illegible]
ma de causa sæpe conficitur: deorum tela in impiorum mentibus figuntu[illegible]
rior es, cum in omnem fraudem raperis oculis, quàm si omnino oculos n[illegible]
quoniam de his omnibus quæ Aruspices commissa esse dicunt, satis es[illegible]
mus quid iidem Aruspices à diis iam immortalibus dicāt moneri. Mo

matium diſcordiam, diſſenſionémque, patribus, principibúſque cædes, periculáque creentur, auxilióque diminuti deficiantur: quare ad vnum imperium prouinciæ redeant, exercitúſque pulſus, diminutióque accedat. Aruſpicum verba ſunt hæc omnia: nihil addo de meo. Quis igitur hanc optimatiũ diſcordiam molitur? idem iſte. Nec vlla vi ingenii aut conſilii ſui, ſed quodam errore noſtro, quem quidem ille, quòd obſcurus non erat, facile
37 perſpexit. Hoc enim etiam turpius affličtatur Reſpublica, quòd ne ab eo quidem vexatur, vt tanquam fortis in pugna vir, acceptis à forti aduerſario vulneribus aduerſis & honeſtis cadere videatur. T. Gracchus conuellit ſtatum ciuitatis, qua grauitate vir? qua eloquẽtia? qua dignitate? nihil vt à patris, auíque Africani præſtabili inſigníque virtute, præterquã quòd à Senatu deſciuerat, deflexiſſet. Secutus eſt C. Gracchus, quo ingenio? quanta vi? quanta grauitate dicendi? vt dolerent boni omnes, nõ illa tanta ornamenta ad meliorem mentem, voluntatémque eſſe conuerſa. Ipſe L. Saturninus ita fuit effrænatus & penè demens, vt author eſſet egregius, & ad animos imperitorum excitandos inflamandóſque perfectus. Nam quid ego de P. Sulpitio loquar, cuius tanta in dicendo grauitas, tanta iucunditas, tanta breuitas fuit, vt poſſet, vel vt prudentes errarent, vel vt boni minus bene ſentirent, perficere dicendo? Cum his conflictari, & pro ſalute patriæ quo-
38 tidie dimicare, erat omnino illis, qui tum Rempublicam gubernabant, moleſtum: ſed habebat ea moleſtia quãdam tamen dignitatem. Hîc vero, de quo ego ipſe tam multa nũc dico, pro dii immortales quid eſt? quid valet? quid affert, vt tãta ciuitas ſi cadet (quod dii omen obruant) à viro tamen confecta videatur? qui poſt patris mortem primam illam ætatulam ſuam ad ſcurrarum locupletum libidines detulit: quorum intemperantia expleta, in domeſticis eſt germanitatis ſtupris volutatus. Deinde iam robuſtus, prouinciæ ſe ac rei militari dedit, atque ibi piratarum contumelias perpeſſus, etiam Cilicum libidines Barbarorũmque ſatiauit: pòſt exercitu L. Luculli ſollicitato per nefandum ſcelus fugit illinc, Romæque recenti aduentu ſuo cum propinquis ſuis decidit: ne reos faceret, à Catilina pecuniam accepit, vt turpiſſime præuaricaretur. inde cũ Murena ſe in Galliam
39 contulit, in qua prouincia mortuorum teſtamenta conſcripſit: pupillos necauit: nefariasq; cum multis ſcelerum pactiones ſocietatéſque conflauit. Vnde vt rediit, quæſtum illum maxime fœcundum, vberémque campeſtrem, totum ad ſe ita redegit, vt homo popularis fraudaret improbiſſime populum, idémque vir clemens diuiſores omnium tribuum domi ipſe ſuæ crudeliſſima morte mactaret. Exorta eſt illa Reipublicæ, ſacris, religionibus, authoritati veſtræ, iudiciis publicis funeſta Quæſtura, in qua idem iſte deos, homineſque pudorem, pudicitiam, Senatus authoritatem, ius, fas, leges, iudicia violauit. atque hic ei gradus (O miſera tẽpora, ſtultáſque noſtras diſcordias!) P. Clodio gradus ad Rempublicã, hic primus eſt aditus ad popularem iactationem atque aſcenſus. Nam T. Graccho inuidia Numãtini fœderis, cui feriendo Quæſtor C. Mancini COS. cũ eſſet, interfue-
40 rat, & in eo fœdere improbando Senatus ſeueritas dolori & timori fuit, iſtáque res illum fortem & clarum virum à grauitate patrum deſciſcere coegit. C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, magnitudo animi ad expetendas domeſtici ſanguinis pœnas excitauit. Saturninum quòd in annonæ caritate Quæſtorem à ſua frumentaria procuratione Senatus amouit, eíque rei M. Scaurum præfecit, ſcimus dolore factum eſſe popularem. Sulpitium ab optima cauſa profectũ, Caióque Thuſcio Conſulatũ contra leges petenti reſiſtentem, longius quàm voluit popularis aura prouexit. Fuit in his omnibus cauſa, etſi non iuſta (nulla enim poteſt cuiquam male de Republica merendi iuſta eſſe cauſa) grauis tamen, & cum aliquo animi & iuris dolore coniuncta. P. Clodius à crocota, à mitra; à muliebribus ſoleis, purpureíſque faſceolis, à ſtrophio, à pſaltrio, à flagitio, à ſtu-
41 pro eſt factus repente popularis. niſi eum mulieres exornatum ita deprehẽdiſſent, niſi ex eo loco, quo eum adire fas non fuerat, ancillarum beneficio emiſſus eſſet, populari homine Populus Romanus, Reſpublica ciue tali careret. Hanc ob amentiam in diſcordiis noſtris, de quibus ipſis, his prodigiis recentibus à diis immortalibus admonemur, arreptus eſt vnus ex patriciis, cui Tribuno plebis fieri non liceret. quod anno antè frater Metel-

lus,& concors etiam tum Senatus principi Cn.Pompeio sententiam dicenti,excluserat, acerriméque vna voce ac mente restiterat, id post dissidium optimatium, de quo ipso nunc monemur, ita perturbatum itáque permutatum est,vt quod frater Consul ne fie- ret obstiterat:quod affinis,& sodalis clarissimus vir,qui illum reum non laudarat,exclu- serat:id is Consul efficeret in discordiis principũ, qui illi vnus inimicissimus esse debue- rat,& eo fecisse authore se diceret, cuius authoritatis neminem posset pœnitere. Iniecta 41 fax est fœda ac luctuosa Reipublicæ:petita est authoritas vestra,grauitas amplissimorum ordinum,consensio bonorũ omniũ,totus denique ciuitatis status. hæc enim certe pete- bantur,cum in me cognitorem harum omniũ rerum,illa flamma illorum temporũ con iiciebatur. Excepi,& pro patria solus exarsi:sic tamen,vt vos iisdem ignibus circunsepti, me primum ictum pro vobis,& fumãtem videretis. Non sedabãtur discordiæ,sed etiam crescebat in eos odium, à quibus nos defensi putabamur. Ecce iisdem authoribus,Pom- peio principe,qui cupientem Italiam,flagitantes vos,populum Romanũ desyderantem, non authoritate sua solum,sed etiam precibus ad meam salutem excitauit, restituti su- mus.sit discordiarum finis aliquando,à diuturnis dissensionibus conquiescamus. non fi- nit eadem ista labes:eas habet cõciones,ea miscet ac turbat,vt modo vendat illis:nec ta- 42 men ita,vt se quisquam,si ab isto laudatus sit,laudatiorem putet: sed vt eos,quos non a- mant,ab eodem gaudeant vituperari. Atque ego hũc nõ miror: quid enim faciat aliud? illos homines sapientissimos,grauissimósque miror: primùm quòd quẽquam clarum ho minem atque optime de Republ. sæpe meritum impurissimi voce hominis violari facile patiuntur. Deinde quòd existimãt perditi hominis profligatíq; maledictis posse id,quod minime conducit ipsis,cuiusquam gloriam dignitatémque violari. Postremo quòd non sentiunt id quod tamen mihi iam suspicati videntur, illius furentes ac violentos impe- tus in seipsos posse cõuerti. atque ex hac nimia nonnullorum alienatione,& quibusdam hærentia tela in republica,quæ quandiu hærebant in vno me,grauiter equidem, sed ali- quanto leuius ferebam. An iste,nisi primò se dedisset iis,quorum animos à vestra autho- 44 ritate seiunctos esse arbitrabamur: nisi eos in cœlum suis laudibus præclarus author ex- tolleret: nisi exercitum C. Cæsaris,in quo fallebat multos, sed eum nemo redarguebat: nisi eum inquam exercitum signis infestis in curiam se immissurũ minitaretur: nisi Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso authore,quæ faciebat,facere clamaret: nisi Consules cau- sam coniunxisse secum,in quo vno non mentiebatur,confirmaret,tam crudelis mei,tam sceleratus Reipublicæ vexator esse potuisset? Idem posteaquam respirare vos à metu cæ- dis,emergere authoritatem vestram à fluctibus illis seruitutis,reuiuiscere memoriam ac desyderium mei vidit, vobis se cœpit subito fallacissime venditare. tum leges Iulias cõ- tra auspicia latas,& hîc,& in concionibus dicere,in quibus legibus inerat Curiata illa lex 45 quæ totum eius Tribunatum continebat, quam cæcus amentia non videbat. producе- bat fortissimũ virum M. Bibulum:quærebat ex eo,C. Cæsare leges ferente,de cœlo sem- pérne seruasset. semper se ille seruasse dicebat. Augures interrogabat,quæ ita lata essent, recténe lata essent. illi vitio lata esse dicebant. Ferebant in oculis hominem quidam bo- ni viri,& de me optime meriti,sed illius,vt ego arbitror,furoris ignari. Longius processit. In ipsum Cn. Pompeium authorem,vt prædicare est solitus,consiliorum suorum inuehi cœpit. inibat gratiam à nonnullis. Tum verò est ratus se posse,quoniam togat[illegible]um dome- stici belli extinctorem nefario scelere fœdasset, illum etiam,illum externorũ *bellorum,* hostiúmque victorem affligere. tum est illa in templo Castoris scelerata & p*ene deletrix* huius imperii sica deprehẽsa. tum ille,cui nulla hostium diutius vrbs vnqu[illegible] sa,qui omnes angustias,omneis altitudines,omniũ obiecta tela,semper vi[illegible] fregit, obsessus ipse est domi: méque nonnulla imperitorum vituperatio[illegible] meæ, consilio & facto suo liberauit. Nam si Cn. Pompeio viro vni omni[illegible] quicunque nati sunt, misertimum magis fuit,quàm turpe, quandiu ille T[illegible] fuit,lucem non aspicere,carere publico,minas eius perferre,cum in conc[illegible] velle se in Carinis ædificare alteram porticum, quæ Palatio responderet[illegible]

re domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuosum, ad rationem Reipublicæ gloriosum.
Videtis igitur hominem per seipsum iam pridem afflictum ac iacentem, perniciosis opti-
matium discordiis excitari. cuius initia furoris, dissensionibus eorum, qui tum à vobis se-
iuncti videbantur, sustentata sunt. Reliqua iam præcipitantis Tribunatus, etiam post Tri-
47 bunatum obtrectatores eorum atque aduersarii defenderunt, ne à Republica Reipublicæ
pestis remoueretur. Restiterunt etiam, ne causam diceret, etiam ne priuatus esset. Etiámne
in sinu atque in delitiis quidam optimi viri viperam illam venenatam ac pestiferā habere
potuerunt? quo tandem decepti munere? Volo inquiunt esse, qui in concione detrahat de
Pompeio. detrahat ille vituperando? Velim sic hoc vir summus, atque optime de mea sa-
lute meritus accipiat, vt à me dicitur. dicam quidē certe quod sentio. mihi mediusfidius
tum de illius amplissima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat, videba-
tur. Vtrum tandem C. Marius splendidior, cum eum C. Glaucia laudabat, an cum eun-
dem iratus postea vituperabat? an ille demens, & iam pridem ad pœnam exitiúmque præ-
ceps, fœdior atque inquinatior in Cn. Pompeio accusando, quàm in vniuerso Senatu vitu-
48 perando fuit? quod quidem miror, cum alterum gratum sit iratis, alterum esse tam bonis
ciuibus non acerbum. Sed ne id viros optimos diutius delectet, legant hanc eius concio-
nem, de qua loquor, in qua Pompeium ornat, an potius deformat? certe laudat. & vnum
esse in hac ciuitate dignum huius imperii gloria dicit: & significat se illi amicissimum esse,
& reconciliationem esse gratiæ factam. Quod ego quanquam quid sit nescio, tamen hoc
statuo, hunc, si amicus esset Pompeio, laudaturum illum non fuisse. Quid enim, si illi ini-
micissimus esset, amplius ad eius laudem minuēdam facere potuisset? Videant ii qui illum
Cn. Pompeio inimicū esse gaudebant, ob eámque causam in tot tantísque sceleribus con-
niuebant, & nonnūquam eius indomitos atque effrænatos furores plausu etiam suo pro-
sequebantur, quàm se cito inuerterit. Nunc enim iam laudat illum: in eos inuehitur, qui-
49 bus se antea venditabat. Quid existimatis eum, si reditus ei gratiæ patuerit, esse facturum,
qui tam libenter in opinionem gratiæ irrepat? quas ego alias optimatum discordias à diis
immortalibus definiri putem? nam hoc quidem verbo neque P. Clodius, neque quisquam
de gregalibus eius, aut de consiliariis designatur. Habent Hetrusci libri certa nomina, quæ
in id genus ciuium cadere possunt. deteriores, repulsos (quod iam audietis) hos appel-
lant, quorum & mentes & res sunt perditæ, longéque à communi salute disiunctæ. Quare
cum dii immortales monent de optimatium discordia, de clarissimorum & optime me-
ritorum ciuium dissensione prædicunt: cum principibus periculum, cædémque porten-
dunt: in tuto collocant Clodium, qui tantum abest à principibus, quantum à puris, quan-
tum à religiosis. Vobis ô clarissimi atque optimi ciues, & vestræ saluti consulēdum, & pro-
50 spiciendum vident. cædes principum ostenditur: id quod interitum optimatium sequi ne-
cesse est, adiungitur: etiam ne in vnius imperium res decidat, admonemur. ad quem me-
tum si deorum monitis non duceremur, tamen ipsi nostro sensu, coniecturáque rapere-
mur. Neque enim vllus alius discordiarum solet esse exitus inter claros & potentes viros,
nisi aut vniuersus interitus, aut victoris dominatus, aut regnum. Dissensit cum Mario cla-
rissimo ciue Consul nobilissimus & fortissimus L. Sylla. horum vterque ita cecidit victus,
vt victor idem regnauerit. Cum Octauio collega Cinna dissensit. vtrisque horum secun-
da fortuna regnum est largiea, aduersa mortem. Idem iterum Sylla superauit. tum sine du
bio habuit regalem potestatem, quanquam Rempublicam recuperauit. Inest hoc tempo-
re haud obscurum odium, atque id insitum penitus, & inustum animis hominum amplis-
51 simorum: dissidene principes, captatur occasio: qui non tātum opibus valent, nescio quam
fortunam tamen ac tempus expectant: qui sine controuersia plus possunt, hi fortasse non-
nunquam consilia ac sententias inimicorum suorum extimescunt. tollatur hæc è ciuita-
te discordia, iam omnes isti qui portenduntur metus, extinguentur: iam ista serpens, quæ
tum hic delitescit, tum se emergit, & fertur illuc, compressa atque illisa morietur. Mo-
nent enim iidem ne occultis cōsiliis Respublica lædatur. quæ sunt occultiora, quàm eius,
qui in concione ausus est dicere, iustitium edici oportere, iurisdictionem intermitti, clau-

di ærarium, iudicia tolli? nisi forte existimatis hanc tantam colluuionem illi, tantámque euersionem ciuitatis, in mentem subito in rostris nec cogitáti venire potuisse. est quidem ille plenus vini, stupri, somni, plenúsque inconsyderatissimæ ac dementissimæ temeritatis. veruntamen nocturnis vigiliis, etiam coitione hominum iustitium illud conceptum ac 9
meditatum est. Mementote Patres Conscripti, verbo illo nefario tentatas aures vestras, & perniciosam viam audiendi consuetudine esse munitam. Sequitur illud, ne deterioribus repulsisque honos augeatur. Repulsos videamus. nam deteriores qui sint, pòst docebo. sed tamen in eum cadere hoc verbum maxime, qui sit vnus omnium mortalium sine vlla dubitatione deterrimus, concedendum est. Qui sunt igitur repulsi? non, vt opinor, ii qui aliquando honorem vitio ciuitatis, non suo, non sunt assecuti. nam id quidem multis sæpe optimis ciuibus atque honestissimis viris accidit. repulsi sunt ii, quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes, quos apertissime largientes, non solum alieni, sed etiam sui, vicini, tribules, vrbani, rustici, repulerũt. hi ne honore augean- 8
tur, monemur. Debet esse gratum, quod prædicunt. sed tamen huic malo Populus Romanus ipse, nullo Aruspicũ admonitu sua sponte prospexit. Deteriores cauete. quorum quidem est magna natio, sed tamen eorum omnium hic dux est atque princeps. Etenim si vnum hominem deterrimum poeta præstanti aliquis ingenio fictis cõquisitísque vitiis deformatum vellet inducere, nullum profecto dedecus reperire posset quod in hoc non inesset, multáque in eo penitus defixa atque hærentia præteriret. Parentibus & diis immortalibus, & patriæ nos primùm natura conciliat. eodem enim tempore & suscipimur in lucem, & hoc cælesti spiritu augemur, & certam in sedem ciuitatis ac libertatis ascribimur. iste parentũ nomen, sacra, memoriam, gentẽ, Fonteiano nomine obruit. deorum ignis, solennes mensas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus nõ inuisa solum, sed etiã inaudita sacra inexpiabili scelere peruertit: idémque earum tẽplum inflammauit dearũ, 14
quarum ope etiã aliis incendiis subuenitur. Quid de patria loquar? qui primùm eũ ciuem vi, ferro, periculis, vrbe, omnibus patriæ præsidiis depulit, quem vos patriæ cõseruatorem esse sæpissime iudicaueritis: deinde euerso Senatus, vt ego semper dixi, comite: duce, vt ille dicebat: Senatũ ipsum principẽ salutis, mẽtísque publicæ, vi, cæde, incẽdiísq; peruertit. sustulit duas leges, Heliã & Fusiã maxime Reipublicæ salutares: Censurã extinxit, intercessionem remouit, auspicia deleuit: Consules sceleris sui socios ærario, prouinciis, exercitu armauit: reges qui erant, vendidit: qui nõ erant, appellauit: Cn. Pompeiũ vi, ferro, domũ cõpulit: imperatorum monimẽta euertit: inimicorum domos disturbauit: vestris monimentis nomen suum inscripsit. infinita sunt scelera, quæ ab illo in patriã sunt edita. Quid? quæ 15
in singulos ciues, quos necauit: socios, quos diripuit: Imperatores, quos prodidit: exercitus, quos tentauit. Quæ verò ea, & quanta sunt, quæ in seipsum scelera, quæ in suos edidit? quis minus vnquam pepercit hostium castris, quàm ille omnibus corporis sui partibus? quæ nauis vnquam in flumine publico tam vulgata omnibus, quàm istius ætas fuit? quis vnquam nepos tam liberè est cum scortis, quàm hic cum sororibus volutatus? quem denique tam immanem Charybdin poetæ fingendo exprimere potuerũt, quæ tantos exhaurire gurgites posset, quantas iste Byzãtiorum, Brogitarorúmque prædas exorbuit? aut tam eminentibus canibus Syllam, támque ieiunis, quàm quibus istum videtis Gelliis, Clodiis, Titiis rostra ipsa mandentem? Quare id, quod extremũ est in Aruspicum *responsis*, prouidete, ne Reipublicæ status commutetur. etenim, vix hæc, si vndique *fulciamus*, iam labefacta, vix inquam innixa in omnium nostrum humeris cohærebũt. Fuit quondam ita 16
firma hæc ciuitas & valens, vt negligentiam Senatus, vel etiam iniurias ciuium ferre posset. iam non potest. ærarium nullum est: vectigalibus non fruuntur qui redemerunt: authoritas principum cecidit: cõsensus ordinum est diuulsus: iudicia perierunt: suffragia districta tenentur à paucis: bonorum animus ad nutum nostri ordinis expeditus iam nõ erit: ciuem qui se pro patriæ salute opponat inuidiæ, frustra posthac requiretis. Quare hunc statum, qui nunc est, qualiscunque est, nulla alia re nisi concordia retinere possumus. nam vt meliore simus loco, ne optandum quidem est illo impunito: deteriore autem statu vt

simus, vnus est inferior gradus aut interitus, aut seruitutis: quò ne trudamur, dii immortales nos admonent, quoniam iam pridem humana consilia ceciderunt. Atque ego hanc
17 orationem P.C. tam tristem, tam grauem non suscepissem, non inquam, nisi hanc personam, & has partes honoribus Populi Romani, vestris plurimis ornamentis mihi tributis deberem, & possem sustinere. sed tamē facile tacentibus cæteris reticuissem. sed hæc oratio omnis fuit nō authoritatis meæ, sed publicæ religionis. mea fuerunt verba fortasse plura: sententiæ quidem omnes Aruspicum: ad quos aut referri nuntiata ostenta nō conuenit, aut eorum responsis cōmoueri necesse est. Quòd si cætera magis peruulgata nos sæpe & leuiora mouerunt, vox ipsa deorum immortalium non mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere posse, quod in fabulis sæpe videtis fieri, vt deus aliquis elapsus de cœlo cœtus hominum adeat, versetur in terris, cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nuntiarunt: recordamini illud etiam quod
18 nondum est relatum, quòd eodem ferè tempore factus in agro Piceno Potentiæ nuntiatur, terræmotus horribilis cum quibusdam multis metuendísque rebus. hæc eadem profecto, quæ futura prospicimus, impendentia pertimescetis. Etenim hæc deorum immortalium vox, hæc penè oratio iudicanda est, cum ipse mundus, cum agri terræmotu quodam nouo contremiscunt, & inusitato aliquid sono incredibilíque prædicunt. in quo constituenda nobis quidem sunt procurationes & obsecratio, quemadmodum monemur: sed faciles sunt preces apud eos, qui vltro nobis viam salutis ostendunt. nostræ nobis sunt inter nos iræ, discordiǽque placandæ.

Pro Cn. Plancio.

ORATIO XXXI.

CVM propter egregiam & singularē Cn. Plancii Iudices, in mea salute custodienda fidem, tam multos & bonos viros eius honori viderem esse fautores: capiebam animo non mediocrem voluptatem, quòd cuius officium mihi saluti fuisset, ei meorum temporum memoriam suffragari videbam. Cum autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos, huic accusationi esse fauturos, eandémque rem aduersariam esse in iudicio Cn. Plancio, quæ in petitione fuisset adiutrix: dolebam Iudices, & acerbe ferebam, si huius salus ob eam ipsam causam esset infestior, quòd is meam salutem atque vitam sua beneuolentia, præsidio, custodiáque texisset. Nunc autem vester Iudices conspectus & consessus iste, reficit & recreat mentem meam, cum intueor & contemplor vnumquenque vestrum. video enim hoc in numero neminem, cui mea salus non chara fuerit, cuius non extet in me suum meritum, cui non sim obstrictus memoria beneficii sempiterna. Itaque non extimesco ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit, qui meipsum maxime saluum videre voluerunt: sæpiúsque Iudices, mihi venit in mentem, admirandum esse, M. Laterensem hominem studiosissimum & diligentissimũ salutis meæ, reum sibi hunc potissimũ delegisse, quàm metuendum ne vobis id ille magna ratione fecisse videatur. quanquam mihi non sumo tantum Iudices, neque arrogo, vt Cn. Plancium suis erga me meritis impunitatem consecutum putem. nisi eius integerrimam vitam, modestissimos mores, summam fidem, continentiam, pietatem, innocentiam ostendero, nihil de pœna recusabo. sin omnia præstiterint quæ sunt à bonis viris expetenda, petam Iudices à vobis, vt cuius misericordia salus mea custodita sit, ei vos vestram misericordiam me deprecāte tribuatis. Equidem ad reli-

quos labores, quos in hac causa maiores suscipio, quàm in cæteris, etiam hanc molestiam assumo, quòd mihi oon solum pro Cn. Plaocio dicendum est, cuius ego salutem non secus ac meã tueri debeo, sed etiam pro meipso, de quo accusatores plura penè quàm de reteóque dixerunt. quãquam Iudices, siquid est in meipso ita reprehẽsum, vt id ab hoc alienum sit, non me id magnopere conturbet. non enim timeo ne quia perraro grati homines reperiantur, idcirco, cum me nimium gratum illi esse dicant, id mihi criminosum esse possit. quæ verò ita sunt agitata ab illis, vt aut merita Cn. Plancii erga me minora esse dicerent, quàm à meipso prædicarentur: aut si essent summa, negarent ea tamen ita magni, vt ego putarem, ponderis apud vos esse debere: hæc mihi sunt tractanda Iudices, & modice, nequid ipse offendam: & tum denique, cum respondero criminibus, ne non tam innocentia reus sua, quàm recordatione meorum temporũ defensus esse videatur. Sed mihi in causa facili atque explicata perdifficilis Iudices, & lubrica defensionis ratio proponitur. nam si tantũmodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere, tamen idipsum esset in tanto vsu nostro, tantáque amicitia molestum. vetus enim est lex illa iustæ, veræque amicitiæ, quæ mihi cum illo iam diu est, vt idem amici semper velint: neque est vllum certius amicitiæ vinculum, quàm cõsensus & societas consiliorum & voluntatum. mihi autem non id est in hac re solum molestum, contra illum dicere, sed multo id magis, quòd in ea causa contradicendum est, in qua quædam hominum ipsorum videtur facienda esse contentio. Quærit enim Laterensis, atque hoc vno maxime vrget, qua se virtute, qua laude Plãcius, qua dignitate superarit. ita si cedo illius ornamẽtis, quæ multa & magna sunt, non solum huius dignitatis iactura facienda est, sed etiam largitionis recipienda suspicio est. sin hunc illi antepono, contumeliosa habenda est oratio, & dicendum est, id quod ille me flagitat, Laterensem à Plancio dignitate esse superatum. Ita aut amicissimi hominis existimatio offendenda est, si illam accusationis conditionem sequar: aut optime de me meriti salus deserenda est. Sed ego Laterensis cæcum me, & præcipitem ferri confitear in causa, si te aut à Plancio, aut ab vllo dignitate potuisse superari dixero. Itaque discedam ab ea contentione ad quam tu me vocas: & veniam ad illam, ad quam me causa ipsa deducit. Quid? túne inanem dignitatis iudicem putas esse populum? fortasse nonnunquam est. vtinam vero semper esset: sed est perraro. & siquãdo est, in iis magistratibus est mandandis, quibus salutem suam committi putat. his leuioribus comitiis, diligentia & gratia petitorum honos paritur, non iis ornamentis quæ esse in te videmus. nam quod ad populum pertinet, semper dignitatis iniquus iudex est qui aut inuidet, aut fauet. quãquam nihil potes in te Laterensis constituere, quod sit proprium laudis tuæ, quin id tibi sit commune cum Plancio. sed hoc totum agetur alio loco. Nune tantũ disputo de iure populi, qui & potest, & solet nonnunquam dignos præterire. nec si à populo præteritus est quem non oportuit, à iudicibus condemnandus est qui præteritus non est. nam si ita esset, quod patres apud maiores nostros tenere noo potuerunt, vt reprehensores essent comitiorum, id haberent Iudices, vel quod multo etiam minus est ferendum. tum enim magistratum non gerebat is qui cæperat, si patres authores non erant facti. nunc postulatur à vobis, vt eius exilio, qui creatus sit, iudicium Populi Romani reprehẽdatis. Itaque quanquam qua nolui ianua sim ingressus in causam, sperare videor, tãtum abfuturam esse orationem meam à minima suspicione offensionis tuæ: te vt potius obiurgem, quòd iniquum *in discrimen* adduceas dignitatem tuam, quàm vt ego eam vlla cõtumelia coner *attingere*. Tu cõtinentiam, tu industriam, tu animum in Rempublicam, tu virtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quòd AEdilis non sis factus, fractos esse & abiectos & repudiatos putas? vide tandem Laterensis quantum à te dissentiam. si mediusfidius decem soli essent in ciuitate viri boni, sapientes, iusti, graues, qui te indignum AEdilitate iudicauissent, grauius de te iudicatum putarem, quàm est hoc quod tu metuis ne à populo iudicatum esse videatur. non enim comitiis iudicat semper populus: sed mouetur plerunque gratia, cedit precibus, facit eos à quibus est maxime ambitus: denique si iudicat, non delectu aliquo aut sapientia ducitur ad iudicandum, sed impetu oonnunquam & quadam etiam te-

meritate. Non est enim consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia: sem-
pérque sapientes, ea quæ populus fecisset, ferenda, non semper laudanda duxerunt. Quare
cum te AEdilem fieri oportuisse dicis, populi culpam, nō cōpetitoris accusas. At fueris di-
gnior quàm Plancius, de quo ita tecum contendam paulopost, vt conseruem dignitatem
tuam. sed vt fueris dignior, non competitor, à quo es victus, sed populus, à quo es præteri-
tus, in culpa est. In quo primùm illud debes putare, comitiis, præsertim AEdilitiis, studiũ
esse populi, non iudicium: eblandita illa, non enucleata esse suffragia: eos qui suffragium
ferant, quid denique ipsi debeant consyderare sæpius, quàm quid cuiq; à Republica videa-
tur deberi. sin autem mauis esse iudicium, non tibi id rescindendum est, sed ferendum. ma
le iudicauit populus: at iudicauit. non debuit: at potuit. non fero: at multi clarissimi & sa-
pientissimi ciues tulerũt. est enim conditio liberorũ populorum, præcipuéque huius prin-
cipis populi, & omniũ gentium domini atque victoris, posse suffragiis vel dare, vel detra-
here quod velit cuique. nostrum est autem, qui in hac tempestate populi iactemur ac flu-
ctibus, ferre modice populi volũtates, allicere alienas, retinere partas, placare turbatas, ho-
nores si magni non putemus, non seruire populo. sin eos expetamus, non defatigari sup-
plicando. Venio iam ad ipsius populi partes, vt illius cōtra te oratione potius quàm mea
disputem. qui si tecum congrediatur, & si vna voce loqui possit, hæc dicat, Ego tibi La-
terensis Plancium non antepofui: sed cum essetis æque boni viri, meum beneficium po-
tius ad eum detuli, qui à me contenderat, quàm ad eum qui mihi non nimis submisse sup-
plicarat. Respondebis, credo, te splendore & vetustate familiæ fretum, non valde ambien-
dum putasse. At verò te ille ad sua instituta, suorúmque maiorũ exempla reuocabit. sem-
per se dicet rogari voluisse, semper placuisse, M. Seium qui ne Equestrem quidem splen-
dorem incolumem à calamitate iudicii retinere potuisset, homini nobilissimo, innocen-
tissimo, eloquentissimo, M. Pisoni prætulisse: præposuisse se Q. Catulo in summa familia
10 nato sapientissimo & sanctissimo viro, nõ dico C. Serenum subtilissimum hominem, (fuit
enim & animi satis magni & consilii) sed Cn. Manlium non solum ignobilem, verum sine
virtute, sine ingenio, vita etiã contẽpta ac sordida. Desyderarũt te, inquit, oculi mei, cum
tu esses Cyrenis: me enim quàm socios tua frui virtute malebam: & quo plus intererat, eo
plus aberas à me: certe non videbam. deinde sitientem me virtutis tuæ deseruisti ac de-
reliquisti. cœperas enim petere Tribunatũ plebis temporibus his, quæ istam eloquentiam
& virtutem requirebant. quam petitionem cum reliquisses, si hoc iudicasti, tanta in tem-
pestate te gubernare non posse, de virtute tua dubitaui: si nolle, de voluntate. sin, quod ma
gis intelligo, tẽporibus te aliis reseruasti, ego quoque inquam & Respublica ad ea te tem-
pora reuocaui, ad quæ tu te ipse seruaras. pete igitur eum magistratum in quo mihi ma-
gna vtilitati esse possis. AEdiles quicunque erunt, idem mihi, quod ostẽderas: aut siquod
mea minus interest, id te magis fortè delectat, reddam tibi istam AEdilitatem etiã negli-
genter petenti. sed amplissimos honores vt pro dignitate tua consequare, condiscas cen-
seo mihi paulo diligẽtius supplicare. Hæc populi oratiò est, mea verò Laterẽsis hæc. Qua-
re victus sis, non debere iudicem quærere, modo ne largitione sis victus. nam si quoties-
cunque præteritus erit is qui non debuerit præteriri, toties oportebit eum qui factus erit,
condemnari: nihil iam est quod populo supplicetur: nihil quod direptio, nihil quod sup-
plicatio magistratuum, renuntiatio suffragiorũ expectetur. simul vt qui sint professi, video
quid dicã. Hic familia Cõsulari est, ille Prætoria: reliquos video esse ex Equestri loco: sunt
omnes sine macula, sunt æque boni viri atque integri: sed seruari necesse est gradum. ce-
dat Consulari generi prætoriũ, nec contẽdat cũ prætorio Equester locus: sublata sunt stu-
dia, extinctæ suffragationes, nullæ contẽtiones, nulla libertas populi in mandandis magi-
stratibus, nulla expectatio suffragiorum, nihil vt plerũque euenit, præter opinionem acci-
det, nulla erit posthac varietas comitiorum. Sin hoc persæpe accidit, vt & factos aliquos,
& non factos esse miremur: si campus, atque illæ vndæ comitiorũ, vt mare profundum &
immẽsum sic efferuescunt quodam quasi æstu, vt ad alios accedant, ab aliis autẽ recedant:
in tanto nos impetu studiorum & motu temeritatis modum aliquẽ & consilium & ratio-

nem requiramus? Quare noli me ad contētionem vestrum reuocare Laterensis. Etenim si
populo grata est tabella quæ frontes aperit hominum, mentes tegit: dátque eam liberta-
tem, vt quod velint faciant, promittant autem quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis,
quod non fit in campo? hic quàm ille dignior perquam graue est dictu. Quomodo igitur 13
est æquum? sic credo, quod agitur: quod satis est iudici. hic factus est. Cur iste potius quàm
ego? vel nescio, vel nō dico, vel denique quod mihi grauissimū esset sic dicere, sed impune
tamen deberem dicere, nō recte. nam quid assequerer, si illa extrema defensione vterer, po
pulum quod voluisset fecisse, nō quod debuisset? quid si populi quoque factū defendo La-
terensis, & doceo Cn. Planciū non obrepsisse ad honorem, sed eo venisse cursu qui semper
patuerit omnibus hoc nostro Equestri loco? possúmne eripere orationi tuæ contētionem
vestrum, quæ tractari sine contumelia nō potest, & te ad causam criménque deducere? Si
quòd Equitis Ro. filius est, inferior esse debuit, omnes tecum Equitum Ro. filii peruenerunt.
nihil dico amplius. hoc tamen miror cur tu huic potissimum irascare qui longissime à te 14
abfuit. Equidem siquando, vt fit, iactor in turba, nō illum accuso qui est in summa Sacra
via, cū ego ad Fabium fornicem impellor: sed eum qui in meipsum incurrit atque incidit.
tu neque Q. Pedio forti viro succenses, neque huic A. Plotio ornatissimo homini familia-
ri meo: & ab eo qui hos dimouit potius, quàm ab iis qui in te ipsum incubuerunt, te depul
sum putas. Sed tamen hæc tibi est prima cū Plancio generis vestri familiǽque contentio,
qua abs te vincitur. cur enim nō confitear quod necesse est? sed nō hîc magis quàm ego à
meis competitoribus, & aliàs, & in Cōsulatus petitione vincebar. Sed vide ne hæc ipsa, quæ
despicis, huic suffragata sint. sic enim cōferamus, Est tuū nomē vtraque familia Cōsulare.
nō dubitas igitur quin omnes qui fauent nobilitati, qui id putāt esse pulcherrimū, qui ima
ginibus, qui nominibus vestris ducuntur, te AEdilem fecerint? equidem non dubito. sed 15
si parum multi sunt qui nobilitatem ament, num ista est nostra culpa? etenim ad caput &
ad fontem vtriusque generis veniamus. Tu es ex municipio antiquissimo Tusculano, ex
quo plurimæ familiæ sunt Consulares, in quibus est etiam Iuuentia, quot è reliquis muni-
cipiis omnibus non sunt. Hic est è præfectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata,
non tam suburbana. quantum interesse vis ad rationem petendi? Primùm vtrum magis
fauere putas Atinates, an Tusculanos suis? alteri (scire enim hoc propter vicinitatem fa-
cile possum) cū huius ornatissimi atque optimi viri Cn. Saturnini patrem AEdilem, cum
Prætorem viderunt: quòd primus ille non modo in eam familiam, sed etiam in præfectu-
tam illam sellam curulem attulisset, mirandum in modum lætati sunt. alteros (credo quia
refertum est municipium Consularibus: nam maleuolos non esse certe scio) nunquam in- 16
tellexi vehementius hospitū suorum honore lætari. habemus hoc nos, habent nostra mu-
nicipia. quod ego de me, de fratre meo loquar. quorum honoribus agri propè dicam ipsi,
montésque fauerunt. Num aliquando vides Tusculanum aliquem de M. Catone *illo in*
omni virtute principe, num de T. Coruncano municipe suo, num de tot Fabiis *gloriari*
verbum nemo facit. at in quencunque Arpinatem incideris, etiam si nolis, erit tamen ti-
bi fortasse de nobis aliquid, & de C. Mario audiendum. Primùm igitur hic habuit stu-
dia suorum ardentia. tu tanta, quanta in hominibus iam saturatis honoribus esse potue-
runt. deinde tui municipes sunt illi quidem splendidissimi homines, sed tamen pauci, si
quidem cum Atinatibus conferantur. huius præfectura plena virorum for*tissimorum, sic*
vt nulla tota Italia frequentior dici possit. quam quidem nunc multitudi*nem videris* Iu- 17
dices, in squallore & luctu supplicem vobis. Hi tot Equites Rom. tot Tribuni ærarii (nam
plebem à iudicio dimisimus quæ cuncta comitiis adfuit) quid roboris, quid dignitatis hu
ius petitioni attulerunt? non enim tribum Terentinam, de qua dicam alio loco, sed di-
gnitatem, sed oculorum coniectum, sed solidam & robustam & assiduam frequentiā præ-
buerunt. Iam municipia coniunctione etiam vicinitatis vehementer mouentur. omnia
quæ dico de Plancio, dico expertus in nobis. sumus enim finitimi Atinatibus. laudanda
est, vel etiam amanda vicinitas retinens veterem illum officii morem, non infuscata ma-
leuolentia, non assueta mendaciis, non fucata, non fallax, non erudita artificio simulatio-

nis vel ſuburbano, vel etiam vrbano. nemo Arpinas non Plancio ſtuduit, nemo Soranus,
18 nemo Caſſinas, nemo Aquinas. totus ille tractus celeberrimus Venafranus, Aliſanus, tota
denique noſtra illa aſpera & montuoſa & fidelis & ſimplex & fautrix ſuorũ regio ſe huius
honore ornari, ſe augeri dignitate arbitrabatur. iiſdémque nunc è municipiis adſunt Equi
tes Ro. publice cum legationis teſtimonio: nec minore nunc ſunt ſollicitudine, quàm tum
erant ſtudio. etenim eſt grauius ſpoliari fortunis, quàm non augeri dignitate. Ergo vt alia
in te erant illuſtriora Laterẽſis, quæ tibi maiores tui reliquerũt: ſic te Plancius hoc non ſo-
lum municipii, verumetiam vicinitatis genere vincebat: niſi forte te Lauicana aut Bouil-
lana aut Gabina vicinitas adiuuabat. quibus è municipiis vix iam qui carnem Latinis pe-
tant inueniũtur. Adiungam (ſi vis) id quod tu etiã huic obeſſe putas, patrem Publicanum.
19 qui ordo quanto adiumento ſit in honore, quis neſcit? flos enim Equitum Ro. ornamen-
tum ciuitatis, firmamẽtum Reipub. Publicanorum ordine continetur. Quis eſt igitur qui
neget ordinis eius ſtudium fuiſſe in honore Plancii ſingulare? neque iniuria: vel quòd erat
pater is qui eſt princeps iandiu Publicanorum: vel quòd is ab ſociis vnicè diligebatur: vel
quòd diligẽtiſſime rogabat: vel quia pro filio ſupplicabat: vel quia huius ipſius in illum or
dinẽ ſumma officia Quæſturæ, Tribunatúſque cõſtabant: vel quòd illi in hoc ornãdo, ordi
nem ſe ornare, & conſulere liberis ſuis arbitrabãtur. Aliquid præterea, timide dico, ſed ta-
men dicendum eſt: non enim opibus, non inuidioſa gratia, non potentia vix ferenda, ſed
cõmemoratione beneficii, ſed miſericordia, ſed precibus aliquid attulimus etiam nos. ap-
pellaui populum, tribubus ſubmiſi me & ſupplicaui: vltro mehercules ſe mihi etiam offe-
rentes, vltro pollicentes rogaui: valuit cauſa togãdi, non gratia. nec ſi vir ampliſſimus, cui
20 nihil eſt quod roganti concedi non iure poſſit, de aliquo, vt dicis, non impetrauit: ego ſum
arrogans qui me valuiſſe dico. Nam vt omittam illud, quòd ego pro eo laborabam, qui va
lebat ipſe per ſeſe, rogatio ipſa ſemper eſt gratioſiſſima quæ eſt officio neceſſitudinis con-
iuncta maxime. neque ego ſic rogabã vt petere viderer, quia familiaris eſſet meus, quia vi-
cinus, quia huius parente ſemper plurimũ eſſem vſus, ſed vt quaſi parenti & cuſtodi meo.
non potẽtia mea, ſed cauſa rogationis fuit gratioſa. nemo mea reſtitutione lætatus eſt, ne-
mo iniuria doluit, cui non huius in me miſericordia grata fuerit. Etenim ſi ante reditum
meum Cn. Plancio ſe vulgo viri boni, cum hic Tribunatũ peteret, vltro offerebãt: cui no-
men meum honori fuiſſet, ei meas præſentes preces non putas profuiſſe? an Minturnenſes
21 coloni, quòd C. Mariũ ciuili errore atque ex impiis manibus eripuerũt, quòd tecto recæpe
rũt, quòd feſſum inedia fluctibúſque recrearũt, quòd viaticum congeſſerunt, quod nauigiũ
dederunt, quòd eũ linquentem terrã eam quam ſeruauerat, lachrymis votiſque omnibus
proſecuti ſunt, æterna in laude verſantur: Plancio, quòd me vel vi pulſum, vel ratione ce-
dentem tempori recæperit, iuuerit, cuſtodierit, is & Senatui Populóque Rom. vt haberent
quod reducerent, conſeruarit: honori hanc fidem, miſericordiam, virtutẽ fuiſſe miraris? Vi-
tia mehercule res hæ Cn. Plancii, de quibus dixi, tegere potuerunt, ne tu in ea vita, de qua
iam dicam, tot & tanta adiumenta huic honori fuiſſe mirere. Hic eſt enim qui adoleſcen-
tulus cum A. Torquato profectus in Africam, ſic ab illo grauiſſimo & ſanctiſſimo atque
omni laude & honore digniſſimo viro dilectus eſt, vt & cõtubernii neceſſitudo, & adoleſce-
tuli modeſtiſſimi pudor poſtulabat. quod, ſi adeſſet, non minus ille declararet, quàm hic il-
lius frater patruelis & ſocer T. Torquatus illi omni virtute & laude par, qui eſt quidem
cum illo maximis vinculis & propinquitatis & affinitatis coniunctus: ſed ita magni amo-
ris, vt illæ neceſſitudinis cauſæ leues eſſe videantur. Fuit in Creta poſtea contubernalis Sa
turnini propinqui ſui miles huius Q. Metelli. quibus cum fuerit probatiſſimus, hodiéque ſit,
omnibus eſſe ſe probatum debet ſperare. In ea prouincia legatus fuit C. Sacerdos,
qua virtute, qua conſtantia vir? L. Flaccus, qui homo, qui ciuis? qualem hunc putent, aſ-
ſiduitate teſtimonióque declarant. In Macedonia Tribunus militum fuit: in eadem prouin
cia poſtea Quæſtor. primùm Macedonia ſic eum diligit, vt indicant hi principes ciuita-
tum ſuarum: qui cum miſſi ſint ob aliam cauſam, tamen huius repentino periculo commoti,
huic aſſident: pro hoc laborant: huic ſi præſtò fuerint, gratius ſe ciuitatibus ſuis

facturos putant, quàm si legationem & mandata sua confecerint. L. verò Apuleius hunc tanti facit, vt morem illum maiorum, qui præscribit in parentum loco Quæstoribus suis Prætores esse oportere, officiis beneuolentiáque superarit. Tribunus pleb. fuit non fortasse tam vehemẽs, quàm isti, quos tu iure laudas: sed certe talis, quales si omnes semper fuissent, nunquã desideratus vehemens esset Tribunus. Omitto illa, quæ si minus necessaria sunt, at certe cum sunt prolata, laudantur: vt viuat cũ suis, primùm cum parente. nam meo iudicio pietas, fundamẽtum est omnium virtutum: quem veretur vt deum: neque enim multo secus parẽs liberis: amat verò vt sodalem, vt fratrẽ, vt æqualem. Quid dicam cum patruo, cum affinibus, cum propinquis, cum hoc Cn. Saturnino ornatissimo viro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuisse creditis, cum videatis luctus societatem? quid de me dicã, qui mihi in huius periculo reus esse videor? quid de his tot viris talibus, quos videtis veste mutata? Atqui hæc sunt indicia solida Indices, & expressa hæc signa probitatis, nõ fucata forensi specie, sed domesticis inusta notis veritatis. facilis est illa occursatio & blanditia popularis: aspicitur, non attrectatur: procul apparet, non excutitur, non in manus sumitur. omnibus igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domesticis nonnullis rebus inferiorem quàm te (generis & nominis dico) superiorẽ aliis, municipum, vicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria, patris virtute, integritate, modestia AEdilem factum esse miraris? Hũc tu vitæ splendorem maculis aspergis istis. iacis adulteria, quæ nemo non modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere: maritum appellas, vt verba etiam fingas, non solum crimina. ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis causa, quod non crimen est, sed impunitum in maledico mẽdacium. raptam esse mimulam: quod dicitur Atinæ factum à iuuene, vetere quodam in scenicos iure, maximéque oppidano. O adolescentiam traductam elegãter, cui quidem cum quod licuerit, obiiciatur, tamẽ id ipsum falsum reperiatur! Emissus aliquis è carcere. equidem emissus (vt cognostis) necessarii hominis optimíque adolescentis rogatu. idem postea præ mãdatis requisitus. Atque hæc, nec vlla alia sunt coniecta maledicta in eius vitam, de cuius vos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater verò, inquit, etiam obesse filio debet. O vocem duram atque indignam tua probitate Laterensis! pater vt in iudicio capitis, pater vt in dimicatione fortunarũ, pater vt apud tales viros obesse filio debeat: qui si esset turpissimus, sordidissimus, tamen ipso nomine patrio valeret apud clementes iudices & misericordes: valeret inquam communi sensu omnium & dulcissima commẽdatione naturæ. Sed cum sit Cn. Plancius is Eques Ro. ea primùm vetustate Equestris ordinis, vt pater, vt auus, vt maiores eius omnes Equites Ro. fuerint, summum in præfectura florẽtissima gradum tenuerint & dignitatis & gratiæ: deinde, vt ipse in legionibus P. Crassi Imperatoris inter ornatissimos homines Equites Ro. summo splendore fuerit, vt postea princeps inter suos plurimarũ rerum sanctissimus & iustissimus iudex, maximarum societatum author, plurimarum magister: si non modo in eo nihil vnquam reprehensum, sed laudata sunt omnia: tamẽ is oberit honestissimo filio pater, qui vel minus honestũ & alienũ tueri vel authoritate sua, vel gratia possit? Asperius, inquit, locutus est aliquid aliquãdo. immò fortasse liberius. At id ipsum, inquit, nõ est ferẽdum. ergo hi ferẽdi sunt qui querũtur libertatẽ Equitis Ro. se ferre non posse: vbinam ille mos, vbi illa æquitas iuris, vbi illa antiqua libertas, quæ malis oppressa ciuilibus extollere iam caput, & aliquãdo recreata se erigere debebat: Equitum ego Romanorum etiam in homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scæuolam virum omnibus ingenio, iustitia, integritate præstãtem aspere & ferociter & libere dicta commemorem? Consuli P. Nasicæ præco Granius medio in foro, cum ille edicto iustitio domum descendens rogasset Graniũ, quid tristis esset, an quòd auctiones essent: immò verò, inquit, quòd legiones. Idem Tribuno pleb. potentissimo homine M. Druso, sed Immuta in Remp. molienti, cum ille eum salutasset, vt fit, dixisséque, Quid agis Grani? respondit, Immò verò tu Druse quid agis? Ille L. Crassi, ille M. Antonii voluntatem asperioribus facetiis sæpe perstrinxit impune. nunc vsque eo oppressa vestra arrogantia ciuitas est, vt quæ fuit olim præconi in ridendo, nunc Equiti Ro. in plorando non sit concessa libertas.

quæ enim vnquam fuit Plancio vox contumeliæ potius, quàm doloris? quid est autem vnquam questus, nisi cum à sociis & à se iniuriam propulsaret? cum Senatus impediretur quo minus id, quod hostibus semper erat tributum, responsum Equitibus Romanis redderetur: omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit. sed cum ipsum dolorē hic tulit paulò apertius: cōmunis ille sensus in aliis fortasse latuit: hic quod cum cæteris animo sentiebat, id magis quàm cæteri & vultu promptum habuit & lingua. Quanquam Iudices (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo nūquam dicta sunt, conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contētione dicendi, aut lacessitus: & quia (vt fit in multis) exit aliquādo aliquid si non perfacetum, attamen fortasse non rusticum: quod quisque dixit, me id dixisse dicunt. Ego autem siquid est quod mihi scitū esse videatur, & homine ingenuo dignum atque docto, non aspernor. stomachor verò cum aliorum non me digna in me conferūtur. Nam quòd primus sciuit legem de publicanis, tum cum vir amplissimus Cōsul id illi ordini per populum dedit, quod per Senatum si licuisset, dedisset: si in eo crimen est quia suffragium tulit, quis non tulit publicanus? si quia primùm sciuit, vtrum id sortis esse vis, an eius qui illam legem ferebat? si sortis, nullum crimen est in casu. si Consulis, splendor etiam Plancii, hunc à summo viro principem ordinis iudicatum. Sed aliquando veniamus ad causam, in qua tu nomine legis Liciniæ, quæ est de sodalitiis, omnes ambitus legis complexus es. neque enim quicquam aliud in hac lege nisi editicios iudices es secutus. quod genus iudiciorum si est æquum nulla in re, nisi hac tribuaria, non intelligo quamobrem Senatus hoc vno in genere tribus edi voluerit ab accusatore, neque eandem editionem trāstulerit in cæteras causas: de ipso denique ambitu, reiectionem fieri voluerit iudicium alternorum: cúmque nullum genus acerbitatis prætermitteret, hoc tamen vnum prætereundum putarit. Quid? huius rei obscura causa est, an & agitata, cum ista in Senatu res agebatur, & disputata hesterno die copiosius à Q. Hortēsio? cui tum est Senatus assensus. hoc igitur sensimus, cuiuscunque tribus largitor esset: & per consensionem magistratuum quæ honeste sodalitas nominaretur, quam quisque tribum turpi largitione corrumperet, cum maxime his hominibus qui eius tribus essent, esse notum. ita putauit Senatus, cum reo tribus ederentur hæ quas is largitione deuinctas haberet, eosdem fore testes & iudices. Acerbum omnino genus iudicii, sed tamen si vel sua, vel ea quæ maxime esset cuique coniuncta, tribus ederetur, vix recusandum. Tu autem Laterensis quas tribus edidisti? Terentinam, credo. fuit certe id æquum, & certe expectatum est, & fuit dignum constantia tua. cuius tu tribus venditorem & corruptorem & sequestrem Plancium fuisse clamitas, eam tribum profecto, seuerissimorum præsertim hominum & grauissimorum, edere debuisti. aut Volitiniam. libet enim tibi nescio quid etiam de illa tribu criminari. hanc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cum Lemonia? quid cum Veientina? quid cum Crustumina? nam tertiam etiam, non quæ iudicaret, sed quæ reiiceretur, esse voluisti. Dubitatis igitur Iudices, quin vos M. Laterensis suo iudicio non ad sententiam legis, sed ad suam spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius, cum ille non ediderit, iudicarit officiis ab hoc obseruatas, non largitione? quid enim potest dicere cur ista editio non summam habeat acerbitatē remota ratione illa quam in decernēdo secuti sumus? Tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut denique eos quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles existimes? tu me ignaro, nec opinante, inscio, notes & tuorum necessarios, vel iniquos meos, vel etiā defensorum meorū? eodémque adiūgas quos natura putes asperos atque omnibus iniquos? deinde effundas repēte, vt ante consessum meum iudicum videā, quàm potuerim, qui essent futuri, suspicari? apud eósque me, ne quinque quidem reiectis, quod in proximo reo de consilii sententia constitutum est, cogas causam de fortunis omnibus dicere? non enim si aut Plancius ita vixit, vt offenderet scientem neminē: aut tu ita errasti, vt eos ederes imprudens, vt nos, inuito te tamen ad iudices non omnino iniquos veniremus, idcirco ista editio per se non acerba est? An verò nuper clarissimi ciues nomen editi iudicis non tulerunt, cum ex C X X V iudicibus principibus Eque-

ſtris ordinis,quinque & L X X reus reiiceret, L referret: omniáque potius permiſcuerunt,
quàm ei legi conditioníque parerent:nos neque ex delectis iudicibus,ſed ex omni populo,
neque editos ad reiiciẽdum,ſed ab accuſatore conſtitutos iudices ita feremus,vt neminem
reiiciamus? Neque ego nunc legis iniquitatem queror, ſed factum tuum à ſententia legis
doceo diſcrepare:& illud acerbum iudicium,ſi,quemadmodum Senatus cenſuit,populuſ-
que iuſſit,ita feciſſes,vt in hunc & ſuam,& ab hoc obſeruatas ederent, nõ modo non que-
rerer,ſed hunc iudicibus editis,qui teſtes iidem eſſe poſſent,abſolutũ putarem.neque nunc
multò ſecus exiſtimo . cum enim has tribus edidiſti, ignotis te iudicibus vti malle quàm
notis indicauiſti.fugiſti ſententiam legis,æquitatem omnem reiecisti:in tenebris quàm in
luce cauſam verſari maluiſti.Volitinia tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat ve- 14
nalem.Quid diceret apud Volitinienſes,aut tribules ſuos iudices? immò vero tu quid di-
ceres? quem iudicem ex illis aut tacitum teſtem haberes,aut verò etiam excitares? etenim
ſi reus tribus ederet, Volitiniam fortaſſe Plancius propter vicinitatem ac neceſſitudinem
ſuam non edidiſſet?& ſi quæſitor edendus fuiſſet,quem tandem potius quàm hunc C.Al-
phium,quem habet,cui notiſſimus eſſe debet,vicinum,tribulem,grauiſſimum hominem,
iuſtiſſimúmque edidiſſet? cuius quidem æquitas & meæ ſimilis voluntas erga Cn. Plancii
ſalutem,quam ille ſine vlla cupiditatis ſuſpicione præ ſe fert,facile declarat non fuiſſe fu-
giendum tribulem huic iudicem,cui quæſitorem tribulem exoptãdum fuiſſe videatis.Ne-
que ego nunc conſilium reprehendo tuum, quòd non eas tribus, quibus hic maxime no-
tus erat,edideris: ſed à te doceo conſilium non ſeruatum Senatus. etenim quis te tum au 15
diret illorum? aut quid diceres? ſequeſtrémne Plancium?reſpuerent aures, nemo agnoſce-
ret, repudiaretur. an gratioſum?illi libenter audirent, nos non timide confiteremur. noli
enim putare Laterẽſis legibus iſtis,quas Senatus de ambitu ſancire voluerit, id eſſe actum,
vt ſuffragatio,vt obſeruantia,vt gratia tolleretur.ſemper fuerunt boni viri,qui apud tribu
les ſuos gratioſi eſſe vellent.neque verò tam durus in plebem noſter ordo fuit, vt eam coli
noſtra modica liberalitate noluerit:neque hoc liberis noſtris interdicendum eſt, ne obſer-
uent tribules ſuos, ne deligant, ne reficere neceſſariis ſuis ſuam tribum poſſint, ne par ab
his munus in ſua petitione reſpectent.hæc enim plena ſunt officii,plena obſeruantiæ , ple-
na etiam antiquitatis.Iſto in genere & fuimus ipſi,cum ambitionis noſtra tempora poſtu
labant: & clariſſimos viros eſſe vidimus, & hodie eſſe videmus quamplurimos gratioſos. 16
Decuriatio tribulium,deſcriptio populi, ſuffragia largitione deuincta, ſeueritatẽ Senatus
& bonorum omnium vim ac dolorem excitarunt.Hæc doce,hæc profer,huc incumbe La
terenſis, decuriaſſe Plancium, conſcripſiſſe, ſequeſtrem fuiſſe, pronunciaſſe, diuiſiſſe:tum
mirabor te his armis vti, quæ tibi lex dabat, noluiſſe. tribulibus enim iudicibus non mo-
do ſeueritatem illorum,ſi iſta vera ſunt, ſed ne vultus quidem ferre poſſemus.hanc tu ra-
tionem cum fugeris : cúmque hos iudices habere nolueris , quorum in huius delicto cum
ſcientia certiſſima,tum dolor grauiſſimus eſſe debuerit: quid apud hos dices qui abs te ta-
citi requirunt , cur hoc ſibi oneris impoſueris ? cur ſe potiſſimum delegeris ? cur denique
ſe diuinare malueris, quàm eos qui ſcirent, iudicare ? Ego Plancium Laterenſis,& ipſum
gratioſum eſſe dico, & habuiſſe in petitione multos cupidos ſui, gratioſos — quos tu ſi ſo- 17
dales vocas,officioſam amicitiam nomine inquinas crimino ſo. ſin quia *gratioſi ſunt*,ac-
cuſandos putas, noli mirari te id quod tua dignitas poſtularit, repudiãdis *gratioſorum* a-
micitiis non eſſe aſſecutũ.Iam vt ego doceo gratioſum eſſe tribulibus Pla*nciũ,quòd mul-*
tis benigne fecerit,pro multis ſpoponderit,in operas plurimos patris authoritate & gratia
miſerit,quòd denique omnibus officiis per ſe,per patrem,per maiores ſuos totam Atina-
tem præfecturam comprehenderit:ſic tu doce ſequeſtrem fuiſſe, largitum eſſe,conſcripſiſ-
ſe, tribules decuriauiſſe. quòd ſi non potes, noli tollere ex ordine noſtro liberalitatem:no
li maleficium putare eſſe gratiam: noli obſeruantiam ſancire pœna . itaque hæſitantem
te in hoc ſodalitiorum tribuario crimine ad communem ambitus cauſam contuliſti , in
qua deſinamus aliquando (ſi videtur) vulgari & peruagata declamatione contendere . ſic 18
enim tecum ago.quam tibi commodum eſt,vnam tribum delige tu: doce id quod debes,

per quem sequestrem, quo diuisore corrupta sit: ego, si id facere non potueris, quod vt opinio mea fert, ne incipies quidem, per quem tulerit docebo. éstne hæc vera contentio? placétne sic agi? non possum magis pedem conferre, vt aiunt: aut propius accedere. quid taces? quid dissimulas? quid tergiuersaris? etiã atque etiam insto atque vrgeo, insector, posco atque adeo flagito crimen. quãcunque tribum inquã delegeris, quã tulerit Plancius, tu ostendito, si poteris vitiũ; ego qua ratione tulerit docebo. nec erit hæc alia ratio Plancio ac Laterẽsi. nam vt quas tribus tu tulisti, sic iam ex te requirã, posses quorum studio tuleris explicare: sicque ego hoc contẽdo, me tibi ipsi aduersario cuiuscunque tribus rationẽ poposceris, redditurũ. sed cur ego sic ago: quasi non comitiis iam superioribus sit Plancius designatus AEdilis, quæ comitia primùm habere cœpit Consul tum omnibus in rebus summa authoritate, tum harum ipsarum legum ambitus author: deinde habere cœpit subito, præter opinionẽ omnium: vt, ne si cogitasset quidem quispiã largiri, daretur spatium comparandi. vocatæ tribus, latum suffragiũ, descriptæ, renunciatæ. longe plurimũ valuit Plancius. nulla largitionis nec fuit, nec esse potuit suspicio. an tandem vna centuria prærogatiua tantum habet authoritatis, vt nemo vnquam prior eam tulerit, quin renũciatus sit, aut his ipsis comitiis Cõsularibus, aut certe in illum annũ AEdilem Planciũ factum mirarꝭ, in quo non exigua pars populi, sed vniuersus populus voluntatẽ suam declararit: cuius in honore non vnius tribus pars, sed comitia tota comitiis fuerint prærogata? Quo quidem tẽpore, si id Laterẽsis facere voluisses: aut si grauitatis esse putasses tuæ, quod multi nobiles sæpe fecerunt, vt cũ minus valuissent suffragiis, quàm putassent, postea prolatis comitiis prosternerent se, & Populo Ro. fracto animo atque humili supplicarent: non dubito quin omnis ad te conuersura se fuerit multitudo. nunquam enim nobilitas integra præsertim atque innocens à Populo Ro. supplex repudiata fuit. sed si tibi grauitas tua & magnitudo animi pluris fuit, sicut esse debuit, quàm AEdilitas: noli, cum habeas id quod malueris, desiderare id quod minoris putaris. Equidem primùm vt honore dignus essem, maxime semper laboraui. secundò vt existimarer. tertium mihi fuit illud, quod plerisque primum est, ipse honos: qui iis denique debet esse iucũdus, quorum dignitati Populus Ro. testimonium non beneficiũ ambitioni dedit. Quæris etiam Laterensis quid imaginibus tuis, quid ornatissimo atque optimo viro patri tuo, respondeas mortuo? noli ista meditari: atque illud caue potius, ne tua ista querela, dolórque nimius, ab illis sapiẽtissimis viris reprehendatur. vidit enim pater tuus Appiũ Claudium nobilissimum hominem viuo patre suo potentissimo & clarissimo ciue C. Claudio AEdilem non esse factum, & eũdem sine repulsa factum esse Consulem: vidit hominẽ sibi maxime coniunctum egregiũ virum L. Volcatium: vidit M. Pisonem in ista AEdilitate offensiũcula accæpta, summos à Populo Ro. esse honores adeptos. Auus verò tuus & P. Nasicæ tibi AEdilitiã prædicaret repulsam, quo ciue neminem ego statuo in hac Repub. fortiorem: & C. Marii, qui duabus AEdilitatis acceptis repulsis septies Consul est factus: & L. Cæsaris, Cn. Octauii, M. Tullii, quos omnes scimus AEdilitate præteritos, Consules esse factos. Sed quid ego AEdilitias repulsas colligo? quæ sæpe eiusmodi habitæ sunt, vt his qui præteriti essent, benigne à populo factum videretur. Tribunus militum L. Philippus summa nobilitate & eloquentia, Quæstor Q. Cælius clarissimus ac fortissimus adolescens, Tribuni plebis Rutilius Rufus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes Consules factos scimus esse. Quæ tibi vltro pater & maiores tui non consolandi tui gratia dicerent, neque verò quo te liberent aliqua culpa, quam tu vereris ne à te suscæpta videatur: sed vt te ad cursum istum reuertendum, quẽ à prima ætate suscæpisti, cohortẽtur. Nihil est enim, mihi crede Laterẽsis, de te detractum. detractũ dico? si mehercules vere, quod accidit, interpretari velis, est aliquid etiam de virtute significatũ tua. Noli enim existimare non magnũ quendam motũ fuisse illius petitionis tuæ, de qua ne aliquid iurares, destitisti. denũciasti homo adolescens quid de summa Reipub. sentires. fortius tu quidem quàm nõnulli defuncti honoribus, sed apertius quàm vel ambitionis vel ætatis tuæ ratio postulabat. Quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse, quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te

incautum fortaſſe nunc tuo loco dimouere potuerunt, prouidentem antè & præcauentem nunquã certe mouebũt. An te illa argumenta duxerunt? Dubitatis, inquit, quin coitio facta ſit, cum tribus pleraſque cum Plotio tulerit Plancius? an vnà fieri potuerunt, ſi vnà tribus non tuliſſent? cum nonnullas punctis penè totidem. quippe cum iam facti propè ſuperioribus comitiis declaratique veniſſent (quanquam ne id quidem ſuſpicionem coitionis habuerit) neque enim vnquam maiores noſtri ſortitionẽ conſtituiſſent AEdilitiam, niſi viderent accidere poſſe vt competitores pares ſuffragiis eſſent. & ais prioribus comitiis Anienſem à Plotio, Terentinam à Plancio tibi eſſe conceſſam: nunc ab vtroque eas auulſas, ne in anguſtum venirent, quàm cõuenit, nondum cognita populi voluntate hos, quos iam tum coniunctos fuiſſe dicis, iacturam ſuarum tribuum, quo vos adiuuaremini, feciſſe: eoſdem, cum iam eſſent experti quid valerent, reſtrictos & tenaces fuiſſe? Etenim verebantur credo anguſtias, quaſi res in contentionem aut in diſcrimen aliquod poſſet venire. Sed tamen tu an Plotium virum ornatiſſimum in idem crimen vocandum indicas, an dicis eum te arripuiſſe à quo non ſis rogatus? Nã quòd queſtus es, plures te teſtes habere de Voltinia, quàm quot in ea tribu puncta tuleris: indicas aut eos teſtes te adducere, qui quia nummos accæperint, te præterierint: aut te ne gratuita quidem eorum ſuffragia tuliſſe. Illud verò crimen de nũmis, quos in Circo Flaminio depreheñſos eſſe dixiſti, caluit re recenti, nũc in cauſa refrixit. neque enim qui illi nũmi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diuiſor, oſtenderis. atque is quidem adductus ad Conſules qui tum in crimẽ vocabatur, ſe iniquè à tuis iactatum grauiter querebatur. qui ſi erat diuiſor, præſertim eius, quem tu habebas reum, cur abs te reus non eſt factus? cur non eius damnatione aliquid ad hoc iudicium præiudicii comparaſti? Sed neque tu habes hæc, neque eis confidis: alia te ratio, alia cogitatio ad ſpem huius opprimendi excitauit: magnæ ſunt in te opes, late patet gratia, multi amici, multi cupidi tui, multi fautores laudis tuæ: multi huic inuident, multis etiam pater optimus vir nimium retinens Equeſtris iuris & libertatis videtur: multi etiam communes inimici reorum omnium, qui ita ſemper teſtimonium de ambitu dicunt, quaſi aut moueant animos ſuis teſtimoniis, aut gratum Populo Romano ſit, aut ab eo facilius ob eam cauſam, dignitatem quam volunt conſequantur. Quibuſcum me Iudices, pugnãtem meo more priſtino non videbitis: non quòd mihi fas ſit quicquam effugere, quod ſalus Plancii poſtulet: ſed quia neque neceſſe eſt me id perſequi voce, quod vos mẽte videatis: & quòd ita de me meriti ſunt illi ipſi quos ego teſtes video paratos, vt eorum reprehenſionem vos veſtræ prudẽtiæ aſſumere, meæ modeſtiæ remittere debeatis. Illud vnum vos magnopere oro atque obſecro Iudices, cum huius quem defendo, tum communis periculi cauſa, ne fictis auditionibus, ne diſſeminato diſperſóque ſermoni, fortunas innocentium ſubiiciendas putetis. multi amici accuſatoris, nõnulli etiam noſtri iniqui, multi communes obtrectatores, atque omnium inuidi multa finxerunt. nihil eſt autem tam volucre, quàm maledictum: nihil facilius emittitur, nihil citius excipitur, nihil latius diſſipatur. Neque ego, ſi fontem maledicti reperietis vt negligatis aut diſſimuleritis, vnquam poſtulabo: ſed ſiquid ſine capite manabit, aut ſiquid erit eiuſmodi, vt non extet author qui audierit: aut ita negligens vobis eſſe videbitur, vt vnde audierit, oblitus ſit: aut ita leuem habebit authorem, vt memoria dignum non putarit: huius illa vox vulgaris auditu, ne quid reo innocenti noceat, oramus. Sed venio iam ad L. Caſſium familiarem meũ, cuius ex oratione ne illum quidem Iuuentiũ tecum expoſtulaui, quem ille omni & virtute & humanitate ornatus adoleſcẽs primum de plebe AEdilem curulem factum eſſe dixit. In quo Caſſi ſi iſta tibi reſpondeam, neſciſſe id Populum Ro. neque fuiſſe qui id nobis narraret, præſertim mortuo Longino, non vt opinor admirarere, cũ ego ipſe non abhorrens à ſtudio antiquitatis, me hîc id ex te primùm audiſſe confitear. Et quoniã tua fuit perelegans ac perſubtilis oratio, digna Equitis Ro. vel ſtudio, vel pudore: quoniámque ſic ab his es auditus, vt magnus honos & ingenio & humanitati tuæ tribueretur, reſpondebo ad ea quæ dixiſti, quæ pleraque de ipſo fine fuerunt: in quibus ipſi aculei, ſiqnos habuiſti in me reprehendendo, tamen mihi non ingrati acciderunt. Quæſiſti, vtrum mihi putarem Equitis Rom. filio faciliorem

fuisse ad adipiscendos honores viam, an futuram esse filio meo, qui esset familia Consula-
ri. Ego vero, quanquam illi omnia malo, quàm mihi, tamen illi honorum aditus nun-
quam faciliores optaui quàm mihi fuerunt. quinetiam ne fortè ille sibi me potius peperisse
iam honores, quàm iter demonstrasse adipiscendorū putet, hæc illi soleo præcipere (quan-
quam ad præcepta ætas nō est gnati) quæ ille à Ioue ortus suis præcepit filiis, Vigilandum
est semper, multæ insidiæ sunt bonis. nostis cætera. Nónne id quod multi inuideāt, quæ scri
psit grauis ille & ingeniosus poeta, scripsit, nō vt illos regios pueros, qui iā nusquam erāt,
49 sed vt nos & nostros liberos ad laborē & laudem excitaret? Quæris quid potuerit amplius
assequi Plācius, si Cn. Scipionis fuisset filius? magis AEdilis fieri non potuisset, sed hoc præ-
stare, quòd ei minus inuideretur. Etenim honorum gradus summis hominibus & infimis
sunt pares, gloriæ dispares. Quis nostrū se dicit M. Curio, quis C. Fabritio, quis P. Duellio
parem? quis Atilio Calatino, quis Cn. & P. Scipionibus, quis Africano, Marcello, Maximo?
eosdem sumus honorum gradus, quos illi, assecuti. est enim in virtute multis ascensus, vti
is gloria maxime excellat qui virtute plurimum præstet. honorum populi finis est Consu
latus. quem magistratum iam octingenti ferè consecuti sunt. horum, si diligenter quæras,
vix decimam partem reperias gloria dignam. sed nemo vnquam sic egit vt tu. Cur iste sit
50 Consul? quid potuit amplius, si L. Brutus esset, qui ciuitatem dominatu regio liberauit? ho-
nore nihil amplius, laude multum. Sic igitur Plancius, nihilominus Quæstor est factus, &
Tribunus pleb. & AEdilis, quàm si esset summo loco natus. sed hæc pari loco orti, sunt
innumerabiles alii consecuti. Profers triumphos T. Gracchi & C. Marii, & quæris quid si-
mile in Plancio. quasi vero isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni,
quòd triūpharunt, & non quia cōmissi sunt iis magistratus, in quibus re bene gesta trium-
pharent. Rogas quæ castra viderit, qui & miles in Creta, Metello hoc imperatore, & Tribu
nus in Macedonia militum fuerit, & Quæstor tantum ex re militari detraxerit temporis,
quantū in me custodiendum transferre maluerit. Quæris num disertus? immò id quod se-
cundum est, ne sibi quidem videtur. num iuris consultus? quasi quisquam sit, qui sibi hunc
falsum de iure respondisse dicat. omnes enim istiusmodi artes in iis reprehenduntur, qui
51 cum professi fuerint, satisfacere non possunt, non in his qui abfuisse ab his studiis confi-
tentur. virtus, probitas, integritas, in candidato, non linguæ volubilitas, non ars, non scien
tia requiri solet. Vt nos in mancipiis parandis quamuis frugi hominem, si pro fabro, aut
pro textore emimus, ferre moleste solemus, si eas artes quas in emendo secuti sumus, for-
te nesciuerit. sin autem emimus quem villicum imponeremus, quem pecori præficeremus,
nihil in eo nisi frugalitatem, laborem, vigilantiam esse curamus. Sic populus Romanus
deligit magistratus, quasi Reipublicæ villicos, in quibus siqua præterea est ars, facile pati-
tur: sin minus, virtute eorum & innocentia contentus est. quotus enim quisque disertus,
quotus quisque iuris peritus est, vt eos numeres, qui volunt esse? Quòd si præterea honore
dignus nemo, quidnam tot optimis & ornatissimis ciuibus est futurum? Iubes Plancium
52 de vitiis Laterensis dicere. nihil potest, nisi eum nimis in se iracundum putabis fuisse. Idem
effers Laterensem laudibus. facile patior id te agere multis verbis, quod ad iudicium non
pertineat: & id te accusantem tamdiu dicere, quod ego defensor sine periculo possim con-
fiteri. Atqui non modo confiteor summa in Laterense ornamenta esse, sed te etiam repre-
hendo, quòd ea non enumeres, alia quædam inania & leuia conquiras. Præneste fecisse
ludos. Quid? alii Quæstores nonne fecerunt? Cytenis liberalem in publicanos, iustum in
socios fuisse, quis negat? sed ita multa Romæ geruntur, vt vix ea quæ fiunt in prouinciis,
audiantur. Non vereor ne mihi aliquid Iudices, videar arrogasse, si de Quæstura mea di-
xero. quamuis enim illa floruerit, tamen eum me postea fuisse in maximis rebus arbi-
tror, vt non ita mihi multum sit ex Quæsturæ laude repetendum. Sed tamen non vereor
ne quis audeat dicere, vllius in Sicilia Quæsturam aut gratiorem, aut clariorem fuisse.
Vere me hercules hoc dicam. sic tum existimabam, nihil homines vnquam aliud Romæ,
nisi de Quæstura mea, loqui. Frumenti in summa caritate maximum numerum mise-
ram, negociatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, sociis absti-

nens, omnibus eram visus in omni officio diligentissimus. excogitati quidam erant à Si-
culis honores inauditi. Itaque hac spe decedebã, vt mihi Populum Ro. vltro omnia dela-
turũ putarem. At ego, cum casu diebus iis itineris faciendi causa decedens è prouincia Pu
teolos forte venissem, cum plurimi & lautissimi solent esse in his locis, concidi penè Iudi-
ces, cũ ex me quidam quæsisset, quo die Roma exissem, & nũquid in ea esset noui. cui cum
respõdissem, me è prouincia decedere: Etiã mehercules inquit, vt opinor, ex Africa. huic ego
iam stomachãs fastidiose, Immò ex Sicilia, inquã. tũ quidã, quasi qui omnia sciret, Quid
tu nescis, inquit, hũc Syracusis Quæstorẽ fuisse? Quid multa? destiti stomachari, & me vnũ
ex his feci, qui ad aquas venissent. sed ea res Iudices, haud scio an plus mihi profuerit, quàm
si mihi tum essent omnes congratulati. nam posteaquã sensi Populum Ro. aures hebetio-
res, oculos acres atque acutos habere, destiti quid de me audituri essent homines cogitare: 14
feci vt postea quotidie me præsentem viderent: habitaui in oculis, pressi eorum neminem
à congressu meo: neque ianitor meus, neque somnus absterruit. Et quid ego dicam de oc-
cupatis meis temporibus, cui fuerit ne ocium quidem vnquã ociosum? nam quas tu com-
memoras Cassi, legere te solere orationes, cum ociosus sis, has ego scripsi ludis & feriis, ne
omnino vnquam essem ociosus. Etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Origi
num suarum, semper magnificum & præclarum putaui, Clarorum virorũ atque magno-
rum non minus ocii quàm negocii rationem extare oportere. Ita siquam habeo laudem,
quæ quãta sit nescio, parta Romæ est, quæsita in foro, meáque priuata cõsilia publici quo-
que casus comprobauerunt; vt etiam summa Resp. mihi domi fuerit gerenda, & vrbs in
vrbe seruãda. Eadem igitur Cassi via munita Laterẽsi est, idem virtutis cursus ad gloriam:
hoc facilior fortasse, quòd ego huc à me ortus, & per me nixus ascendi: istius egregia vir- 15
tus adiuuabitur cõmendatione maiorum. Sed vt redeam ad Plancium, Nunquam ex vrbe
abfuit, nisi forte lege, necessitate. non valuit rebus iisdem, quibus fortasse nonnulli: at va-
luit assiduitate, at valuit obseruandis amicis, valuit liberalitate: fuit in oculis, petiuit: est v-
sus ratione, qua minima inuidia noui homines plurimi eosdem honores consecuti sunt.
Nam quòd ais Cassi, non plus me Plãcio debere, quàm bonis omnibus, quòd iis æque mea
salus chara fuerit: ego me debere bonis omnibus fateor, sed etiam iis, quibus ego debeo, bo
ni viri & ciues ædilitiis comitiis aliquid se meo nomine debere Plãcio dicebãt. Verum fac
me multis debere, & in iis Plancio. vtrum igitur me conturbare oportet, an cæteris cum
cuiusque dies venerit, hoc nomen, quod vrget, nunc cum petitur dissoluere? quanquam dis
similis est pecuniæ debitio & gratiæ. nam qui pecuniã dissoluit, statim non habet id quod
reddidit: qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem & qui refert, habet: & qui ha-
bet, in eo ipso quod habet, refert. neque ego nunc Plancio desinam debere, si hoc soluero: 16
nec minus ei redderẽ voluntate ipsa, si hoc molestiæ nõ accidisset. Quæris à me Cassi, quid
pro fratre meo qui mihi est charissimus, quid pro meis liberis, quibus nihil potest mihi es
se iucundius, amplius quàm pro Plancio facio, facere possim: nec vides istorũ ipsorum cha
ritate ad huius salutem defendendam maxime stimulari me atque excitari. nam neque il-
lis huius salute, à quo meam sciunt esse defensam, quicquam est optatius: & ego ipse nun-
quam illos aspicio, quin per hunc me his conseruatum esse meminerim, & huius meriti in
me recorder. Opimium damnatũ esse commemoras, seruatorẽ ipsum Reip .Calidium ad-
iungis, cuius lege Q. Metellus in ciuitatẽ sit restitutus. Reprehendis meas pro *Plancio* pre-
ces, quòd nec Opimius suo nomine liberatus sit, nec Q. Metelli Calidius. *De Calidio* tibi
tantum respõdebo, quod ipse vidi, Q. Metellum Pium Consulem Prætoris comitiis peten
te Q. Calidio Populo Ro. supplicasse, cum quidem non dubitaret & Consul & homo no- 17
bilissimus patronum illum esse suum, & familiæ suæ nobilissimæ dicere. quo loco quæro
ex te nũ id in iudicio Calidii putes, quod ego in Plancii facio, aut Metellum Pium si Ro-
mæ esse potuisset, aut patrem eius, si vixisset, non fuisse facturum. Nam Opimii quidem ca
lamitas vtinam ex hominum memoria posset euelli: vulnus illud Reipub. dedecus huius
imperii, turpitudo Populi Ro. non iudicium putandum est. quam enim illi iudices (si iu-
dices & non parricidæ patriæ nominandi sunt) grauiorem potuerunt Reip. infligere secu-

rim, quàm cum illũ è ciuitate eiecerunt, qui Prætor finitimo, Consul domestico bello Rē-
pub. liberarat? At enim nimis ego magnum beneficium Plãcio, & vt ais, id verbis exagge-
58 ro. quasi verò me tuo arbitratu, & non meo gratum esse oporteat. Quod istius tantũ me-
ritũ, inquit? an quia te non iugulauit? Immò verò quia iugulari passus non est. quo qui-
dem tu loco Cassi etiam purgasti inimicos meos, meæque vitæ nullas ab illis insidias fuis-
se dixisti. Posuit hoc idem Laterensis. Quamobrem de isto paulò post plura dicã. de te tan
tum requiro, vtrum putes odium in me mediocre inimicorum fuisse: quod fuit vllorũ tan
tum requiro, vtrum putes odium vnquam barbarorũ tam immane ac tam crudele in ho-
stem: an fuisse in iis aliquem aut famæ metum, aut pœnæ, quorum vidisti toto illo anno
ferrum in foro, flammam in delubris, vim in tota vrbe versari: nisi existimas, eos icirco
vitæ meæ pepercisse, quòd de reditu meo non timerent. & quenquam putas fuisse tam ex-
cordem, qui viuis his stante vrbe, & curia rediturum me si viuerẽ, nõ putaret? Quamobrẽ
non debes is homo, & is ciuis prædicare vitam meam, quæ fidelitate amicorum cõserua-
59 ta sit, inimicorum modestia non esse appetitam. Respondebo tibi nunc Laterensis mi-
nus fortasse vehementer, quàm abs te sum prouocatus: sed profecto nec considerare mi-
nus, nec minus amice. Nam primum illud fuit asperius, me quæ de Plancio dicerem, men-
tiri, & temporis causa fingere. Scilicet homo sapiens excogitaui quamobrem viderer ma-
ximis beneficii vinculis obstrictus, cum liber essem & solutus. Quid enim mihi ad defen-
dendum Plancium parum multæ, parum iustæ necessitudines erant familiaritatis, vicini-
tatis, patris amicitiæ? quæ si non essent, vereor credo ne turpiter facerem, si hoc splendore,
& hac dignitate hominem defenderẽ. fingenda fuit mihi Iudices, causa paratuta, vt ei quẽ
mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. At id etiam gregarii milites faciunt
60 inuiti, vt coronam dent ciuicam, & se ab aliquo seruatos esse fateantur. non quo turpe sit
protectum in acie hostium manibus eripi (nam id accidere nisi forti viro & pugnanti cõ-
minus non potest) sed onus beneficii reformidant, quòd permagnũ est alieno debere idem,
quod parenti. Ego, cum cæteri vera beneficia etiam minora dissimulẽt, ne obligati esse vi-
deantur, eo me beneficio obstrictum esse emẽtiar, cui ne referri quidem gratia posse videa-
tur. An hoc tu Laterensis ignoras? qui, cum mihi esses amicissimus, cum vel periculum vi-
tæ tuæ mecum sociare voluisses, cũ me in illo tristi & acerbo luctu, atque discessu non la-
chrymis solum tuis, sed animo, corpore, copiis prosecutus esses: cum meos liberos & vxo-
rem me absente tuis opibus auxilioque defendisses, sic mecum semper egisti, te mihi remit-
tere atque concedere, vt omne studium meum in Cn. Plancii honorem cõsumerem, quòd
eius in me meritum tibi etiam gratũ esse dicebas. Nihil autem me noui, nihil tẽporis cau-
61 sa dicere, nónne etiam illa testis est oratio, quæ est à me prima habita in Senatu? in qua cũ
perpaucis nominatim egissem gratias, quòd omnes enumerari nullo modo possent, scelus
autem esset quenquam præteriri, statuissémque eos solum nominare qui causæ nostræ du-
ces & quasi signiferi fuissent, in his Plancio gratias egi. reciteturque oratio, quæ propter e-
ius magnitudinem dicta de scripto est. In qua ego homo astutus ei me dedã, cui nihil ma-
gnopere debeam, & huius tanti officii seruitutem astringam testimonio sempiterno? nolo
cætera quæ à me mandata sunt literis, recitare: prætermitto illa, ne aut proferre videar ad
tempus, aut eo genere vti literarum, quod meis studiis aptius, quàm consuetudini iudicio-
rum esse videatur. Atque etiã clamitas Laterẽsis, Quousque ista dicis? nihil in Crispio pro-
fecisti. Absolutæ iam sunt preces tuæ. De Crispio mihíne tu obiicies, quem ego de me be-
ne meritum quia te teste cognoueram, te eodẽ authore defendi? & ei dices, Quousque, quẽ
neges quod pro Crispio contenderim, impetrare potuisse? nam istius verbi Quousque, hæc
potetat esse inuidia. datus est tibi ille, condonatus ille, non facis finem: ferre nõ possumus.
Ei quidem qui pro vno laborarit, & ipsum id non obtinuerit, dici Quousque, irridẽtis ma-
gis est, quàm reprehendentis. Nisi forte ego vnus ita me gessi in iudiciis, ita & cum his,
& inter hos vixi: is in causis patronus, is in Republica ciuis & sum, & semper fui, solus
vt à te constituar, qui nihil à iudicibus debeam vnquam impetrare, & mihi lachrymulam
Crispiani iudicii obiectas. sic enim dixisti, Vidi ego tuam lachrymulã. Vide quàm me ver-

bi tui pœniteat. non modo lachrymulam, ſed mulras lachrymas, & fletum cum ſingultu videre potuiſti. An ego, qui meorum lachrymis me abſente cõmotus, ſimultates quas mecum habebat depoſuiſſet, meǽque ſalutis non modo non oppugnator (vt inimici mei putarant) ſed etiam defenſor fuiſſet, huius in periculo nõ dolorem meum ſignificarẽ? Tu autem Laterenſis, qui tum lachrymas meas gratas eſſe dicebas, nunc eaſdẽ vis inuidioſas videri. Negas Tribunatum Plancii quicquam attuliſſe adiumenti dignitati meæ. atque hoc loco (quod veriſſime facere pores) L. Racilii fortiſſimi & conſtanriſſimi viri, diuina in me merita commemoras: cui quidem ego, ſicut Plancio, nunquam diſſimulaui me plurimum debere, ſempérque præ me feram. Nullas enim ſibi ille neque contentiones, neque inimicitias, neque vitæ dimicationes, nec pro Repub. nec pro me defugiẽdas putauit. atque vtinam quàm ego ſum in illum gratus, ram licuiſſet per hominum vim & iniuriam Populi Ro. ei gratiam referri. Sed ſi non eadem contendit in Tribunatu Plãcius, exiſtimare debes, non huic voluntatem defuiſſe: ſed me, cum iam Plancio deberem, M. Racilii beneficiis fuiſſe contentum. An vero putas iudices iccirco minus mea cauſa facturos, quòd me eſſe gratum crimineris? an, cum Populus Ro. illo Senatus conſulto, quod in monimẽto Marii factum eſt, quo mea ſalus omnibus eſt gentibus commendata, vni Cn. Plancio gratias egerit (vnus enim fuit de magiſtratibus defenſor ſalutis meæ, cui Senatus pro me gratias agẽdas putauit) ei ego à me referẽdam gratiam non putem? Atqui, eum cum vides, quo me tandẽ animo in te putas eſſe Laterenſis? vllum eſſe tantum periculum, tantum laborem, tantam contentionem, quam ego nõ modo pro ſalute tua, ſed etiam pro dignitate defugerem? quo quidem etiam magis ſum non dicam miſer (natura quidem abhorret à virtute verbi) ſed certe exercitus, non quia multis debeo (leue enim onus beneficii gratia) ſed quia ſæpe concurrit, propter aliquorum de me meritorum inter ipſos contentiones, vr eodem tempore in omnes verear ne vix poſſim gratus videri. Sed ego hoc meis ponderibus examinabo, nõ ſolum quid cuique debeã, ſed etiam quid cuiuſque interſit, & quid à me cuiuſque tempus poſcat. Agitur ſtudium tuum: vel etiam ſi vis, exiſtimatio, laus, ædilitas: at Cn. Plancii ſalus, patria, fortunæ. Saluũ tu me eſſe cupiſti: hic fecit etiam vt eſſe poſſem. diſtineor tamen, & diuellor dolore, & in cauſa diſpari offendi te à me doleo. Sed mediuſfidius multo citius meã ſalutem pro te obiecero, quàm Cn. Plancii ſalutem tradidero contentioni tuæ. Etenim Iudices, cum omnibus virtutibus me affectum eſſe cupiam, tum nihil eſt quod malim, quàm me & gratum eſſe & videri. hæc eſt enim vna virtus non ſolum maxima, ſed etiam mater virtutum omniũ reliquarũ. Quid eſt pietas, niſi voluntas grata in parentes? Qui ſunt boni ciues, qui belli, qui domi de patria bene merentes, niſi qui patriæ beneficia meminerunt? qui ſancti, qui religionum colentes, niſi qui meritam diis immortalibus gratiam iuſtis honotibus, & memori mente perſoluunt? quæ poteſt eſſe iucunditas vitæ, ſublatis amicitiis? quæ porrò amicitia poteſt eſſe inter ingratos? quis eſt noſtrum liberaliter educatus, cui nõ educatores, cui nõ magiſtri ſui atque doctores, cui nõ locus ille mutus, vbi ipſe altus aur doctus eſt, cũ grata recordatione in mente verſetur? cuius opes tantæ eſſe poſſunt, aut vnquam fuerunr, quæ ſine multorũ amicorũ officiis ſtare poſſint? quæ certe ſublata memoria & gratia, nulla extare poſſunr. Equidẽ nil tam proptium hominis exiſtimo, quàm non modo beneficio, ſed etiã beneuolentiæ ſignificatione alligati. nihil porrò tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quàm committere vt beneficio *non dicam indignus*, ſed victus eſſe videare. Quæ cum ita ſint, iam ſuccumbam Laterenſis *iſto tuo* verbo: in eo ipſo, in quo nihil poreſt eſſe nimium, quoniã ita tu vis, nimium me gratum eſſe concedam: petámque à vobis Iudices, vt eum beneficio complectamini, quem qui reprehenderit, in eo reprehẽdit quòd gratum præter modum dicat eſſe. neque enim ad negligendã meã gratiã debet valere quod dixit idẽ, vos nec nocentes, nec litigioſos eſſe, quo nimis me apud vos valere oporteret. Quaſi vero in amicitia mea non hæc præſidia (ſiqua forte ſunt in me) parata ſemper amicis eſſe maluerim, quàm neceſſaria. Etenim ego de me tantũ audeo dicere, amicitiam meam voluptati pluribus quàm præſidio fuiſſe: neque vehementer vitæ meæ pœniteret, ſi in mea familiaritate locus eſſet nemini niſi litigioſo, aut nocenti.

Sed hoc nescio quomodo frequenter in me congessisti, sanéque in eo creber fuisti, te ideirco in locos causam coniicere voluisse, ne ego mea consuetudine aliquid de thensis misericordiæ causa dicerẽ, quod in aliis AEdilibus antè fecissem. Non nihil egisti hoc loco: nam mihi eripuisti ornamentũ orationis meæ. deridebor si mentionẽ thensarũ fecero, cũ tu id prædixeris. sine thensis autẽ quid potero dicere? Hîc etiã addidisti, me ideirco mea lege exilio ambitu traxisse, vt miserabiliores epilogos possem dicere. non vobis videor cũ aliquo declamatore, nõ causa laboris & fori disputare? Rhodi enim, inquit, nõ fui. me vult fuisse. sed fui, inquit: putabã in Niceis dicturũ, bis in Bithynia. si locus habet reprehensionis ansam aliquã, nescio cur seueriorẽ Niceam putes, quàm Rhodũ. si spectanda causa est, & tu in Bithynia summa cũ dignitate fuisti, & ego Rhodi nõ minore. Nam quòd in eo me reprehendisti, quòd nimium multos defenderim: vtinam & tu, qui potes, & cæteri qui defugiunt, vellent me labore hoc leuare. sed fit vestra diligẽtia, qui in causis ponderãdis omnes ferè repudiatis, vt ad nos pleræque confluant, qui miseris & laborantibus nihil negare possumus. Admonuisti etiã, quòd in Creta fuisses: dictũ aliquid in petitione tua dici potuisse, me id perdidisse. Vter igitur nostrũ est cupidior dicti? egóne, qui quod dici potuit, non dixerim: an tu, qui etiã ipse in te dixeris? te aiebas de tuis rebus gestis nullas literas misisse, quòd mihi meæ, quas ad aliquem misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse non intelligo, Reipub. video prodesse potuisse. Sed sunt hæc leuiora, illa vero grauiora atque magna: quòd meũ discessum, quem sæpe defleras, nunc quasi reprehendere & subaccusare voluisti. dixisti enim nõ auxilium mihi, sed me auxilio defuisse. Ego verò fateor mehercule, quòd viderim mihi auxiliũ nõ deesse, ideirco me illi auxilio pepercisse. quis enim status, quod discrimẽ, quæ fuerit in Rep. tẽpestas illa, quis nescit? Tribunitius me terror, an Cõsularis furor mouit? decertare mihi ferro magnũ fuit cũ reliquiis eorũ, quos ego florẽtes atque integros sine ferro vicerã? Cõsules post hominũ memoriã teterrimi atque turpissimi, sicut & illa principia, & hi recentes rerũ exitus declarant, quorũ alter exercitũ perdidit, alter vendidit, emptis prouinciis à Senatu, à Repub. à bonis omnibus defecerant, qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant: cum quid sentirent, nesciretur: furialis illa vox nefariis stupris, religiosis altaribus effœminata, secũ, & illos Cõsules facere acerbissime personabat: egentes in locupletes, perditi in bonos, serui in dominos armabãtur. aderat mecũ Senatus, & quidẽ veste mutata, quod pro me vno post hominũ memoriã publico consilio susceptũ est. Sed recordare qui tum fuerint Consulũ nomine hostes, qui soli in hac vrbe Senatum Senatui parere non siuerint, edictóque suo non luctum Patribus Conscriptis, sed luctus indicia ademerint. aderat mecum cunctus Equester ordo, quem quidẽ in concionibus saltator ille Catilinæ Consul proscriptionis denunciatione terrebat. at tota Italia cõuenerat, cui quidẽ belli intestini & vastitatis metus inferebatur. hisce ego auxiliis studẽtibus, atque incitatis vti me Laterẽsis potuisse cõfiteor, sed erat non iure, nõ legibus, nõ disceptãdo decertandũ. nam profecto, præsertim tam bona in causa, nũquam quo cæteri abundarunt, id mihi ipsi auxiliũ defuisset. armis fuit, armis inquam fuit dimicandũ: quibus à seruis, atque à seruorum ducibus cædem fieri Senatus, & bonorum, Reipub. exitiosum fuisset. vinci autem improbos à bonis, fateor fuisse præclarum, si finem cum vincendi viderem: quem profecto non videbam. Vbi enim præstò fuisset mihi aut tam fortis Consul, quàm L. Opimius, quàm C. Marius, quàm L. Flaccus: quibus ducibus improbos ciues Respub. vicit armatis. aut si minus fortes, attamen tam iusti, quàm P. Mutius, qui arma, quæ priuatus P. Scipio sumpserat, ea Ty. Graccho interempto iure optimo sumpta esse defendit? esset igitur pugnandum cum Consulibus. Nihil amplius dico, nisi illud Victoriæ nostræ graues aduersarios paratos, interitus nullos vltores esse videbam. Hisce ego auxiliis si luctis meæ si ideirco defui, quia nolui dimicare: fateor id quod vis, non mihi auxilium, sed me auxilio defuisse: sin autem quo maiora studia in me bonorum fuerunt, hoc his magis consulendum & parcendum putaui: tu id in me reprehendis, quòd Q. Metello laudi datum est, hodiéque est, & semper erit maximæ gloriæ. quem, vt potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictissimis viris, constat bonis cessisse: nec fuisse dubium, quin

contentione & armis superior posset esse. Ergo ille cum suum, non cum Senatus factū defenderet: cum perseuerantiam sententiæ suæ, non salutem Reipub. retinuisset: tamen ob illam constantiam qua illud voluntarium vulnus accæpit, iustissimos omnium Metellorū & clarissimos triumphos gloriæ laude superauit, quòd & illos ipsos improbissimos ciues interfici noluit: & nequis bonus interiret in eadem cæde, prouidit. ego tātis periculis pro- 71
positis, cum, si victus essem, interitus Reipublicæ: si vicisse, infinita dimicatio pararetur: cō mitterem vt idem perditor Reipublicæ nominarer, qui seruator fuissem? Mortem me timuisse dicis. ego vero ne immortalitatem quidem contra Rempublicam accipiendam putarem, ne dum emori cum pernicie Reipub. vellem. nam qui pro Republica vitam reddiderunt (licet me desipere dicatis) nunquam mehercule eos mortem potius, quàm immortalitatem assecutos putaui. Ego verò si tum illorum impiorū ferro ac manu concidissem, in perpetuum Respub. ciuile præsidium salutis suæ perdidisset. Quinetiam si me vis aliqua morbi, aut natura ipsa consumpsisset, tamen auxilia posteritatis essent imminuta, quòd peremptum esset mea morte id exemplum, qualis futurus in me retinendo fuisset Senatus Populusque Ro. An si vnquam in me vitæ cupiditas fuisset, ego mense Decembri mei Cō sulatus omnium parricidarum tela commossem? quæ si viginti quiessem dies, in aliorū iu- 74
gulum Consulum recidissent. Quamobrem si vitæ cupiditas cōtra Rempub. est turpis, certe multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cum pernicie ciuitatis. Nam quòd esse te in Repub. liberum es gloriatus, id ego & fateor & lætor, & tibi etiam in hoc gratulor. quòd me autem negasti: in eo neque te, neque quenquam diutius patiar errare. Nam siquis iccirco aliquid de libertate mea diminutum putat, quòd non ab omnibus eisdem, à quibus antea solitus sum dissentire, dissentiam: primùm si bene de me meritis gratū me præbeo, non desino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiúmque grati: sin autē sine v[illegible]lo Reip. detrimento respicio etiā aliquando salutē tum meā, tum meorum: certe nō modo non sum reprehendendus, sed, etiam si ruere vellem, boni viri me vt id ne facerem, [illegible] garent. Res verò ipsa publica si loqui posset, ageret mecum, vt quoniam sibi seruissem [illegible] per, nunquam mihi: fructus autem ex sese non vt oportuisset lætos & vberes, sed mag[illegible] 75
cerbitate permixtos tulissem: vt iam mihi seruirem, consulerem meis: se non mod[illegible] habere à me, sed etiam vereri ne parum mihi pro eo quod tum à me haberet, redd[illegible] Quid si horum ego nihil cogito, & idem sum in Republica, qui fui semper? tamē[illegible] bertatem requires meam, quam tu ponis in eo, si semper cum iis, quibuscum aliqu[illegible] tendimus, depugnemus? quod est longe secus. Stare enim omnes debemus tāqua[illegible] bc aliquo Reipublicæ: qui quoniam versetur, eam deligere partē, ad quam nos [illegible] litas, salúsque conuerterit. Ego autem Cn. Pompeium, non dico authorem, duce[illegible]m, defensorem salutis meæ (nam hæc priuatim fortasse officiorum memoriam & grati[illegible] quærunt) sed dico hoc, quod ad salutem Reipublicæ pertinet: ego eum non tuear, que[illegible]n omnes in Republica principem esse concedunt? ego C. Cæsaris laudibus desim, quas pri[illegible]mùm Populi 76
Ro. nunc etiam Senatus, cui me semper addixi, plurimis atque amplissimis [illegible]udiciis videā esse celebratas? tum Hercule me confitear non iudicium aliquod habuisse d[illegible] *Reip. vtilitate*, sed hominibus amicum, aut inimicum fuisse. An cū videam nauem secū[illegible]dis ventis cursum tenentem suum, si non eum petat portum quem ego aliquando proba[illegible]ui, sed aliū non minus tutum atque trāquillum: cum tempestate pugnem periculose pot[illegible]us, quàm illi, salure præsertim proposita, obtemperem & paream? Neque enim inconstan[illegible]is puto, sententiā tāquam aliquod nauigium atque cursum ex Reipub. tempestate modera[illegible]*ri*. Ego verò hæc didici, hæc vidi, hæc scripta legi, hæc de sapientissimis & clarissimis viris[illegible]*, & in hac Repub.* & in aliis ciuitatibus monimenta nobis literæ prodiderunt, non semper *easdem sententias* ab iisdem, sed quascūque Reipub. status, inclinatio temporum, ratio cōcordiæ postularet, esse defendendas. quod ego & facio Laterensis, & semper faciam: libertatémque, quam in 77
me requiris, quam ego neque dimisi vnquam, neque dimittā, non in pertinacia, sed in quadam moderatione positam putabo. Nunc venio ad illud extremū, quod dixisti, dum Plāncii in me meritum verbis extollerem, me arcem facere ex cloaca, lapidémque è sepulchro

venerari pro deo: neque enim mihi insidiarum periculum vllum, neque mortis fuisse. cuius ego temporis rationem explicabo breui, neque inuitus. nihil enim ex meis est temporibus, quod minus peruagatum, quódque minus aut mea commemoratione celebratũ sit, aut hominibus auditum atque notum. Ego enim Laterensis ex illo incendio legum, iuris, Senatus, bonorum omnium, cedens cum mea domus ardore suo deflagrationem vrbi atque Italiæ toti minaretur, nisi quieuissem: Siciliam petiui, animo quæ & ipsa erat mihi sicut domus vna coniuncta, & obtinebatur à C. Virgilio, quocum me vno vel maxime cum
71 vetusta amicitia, tum mei fratris collegia, tum Reipub. sociarat. Vide nũc caliginem temporum illorum. cum ipsa penè insula mihi sese obuiam ferre vellet, Prætor ille eiusdẽ Tribuni pleb. cõcionibus propter eandem Reipub. causam sæpe vexatus, nihil amplius dico, nisi, me in Siciliam venire noluit. Quid dicam? C. Virgilio tali ciui, & viro beneuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem defuisse? nihil videlicet est eorum. sed quam tempestatem nos vobiscum non tulissemus, metuit vt eam ipse non posset opibus suis sustinere. Tum consilio repente mutato, iter à Vibone Brundisium terra petere contendi: nam maritimos cursus præcludebat hyemis magnitudo. Cum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brundisium, in fide mea Iudices essent, iter mihi tutum multis minitantibus magno cum suo metu præstiterunt. Brundisium veni, vel
72 potius ad mœnia accessi: vrbem vnam mihi amicissimam declinaui, quæ se vel potius excindi quàm è suo complexu vt eriperet, facile pateretur. In hortos me M. Lenii Flacci contuli. cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exilium, mors proponeretur, hæc perpeti, si acciderent, maluit, quàm custodiam mei capitis dimittere. Huius ego, & parentis eius prudentissimi, atque optimi senis, & vtriusque filiorũ manibus in naui tuta ac fideli collocatus, eorúmque preces & vota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea, petere cõtendi. Quò cum venissem, cognoui id quod audieram, refertam esse Græ-
[illegible]iam sceleratissimorum hominum ac nefariorũ, quorum impiũ ferrum, ignésque pestife-
[illegible]ós meus ille Consulatus è manibus extorserat. qui antequam de meo aduentu audire po-
tuissent, cum tum abessent, aliquorum dierum viam in Macedoniam ad Plãciúmque per-
[illegible]exi. Hic verò simul atque me mare transisse cognouit, audi, audi, atque attende Laterensis,
[illegible]t scias quid ego Plancio debeã, confiteáreque aliquando quod faciam, me, & grate, & pie
[illegible]acere: huic quæ pro salute mea fecerit, si minus profutura sint, obesse certe non oportere.
[illegible]am simulac me Dyrrhachiũ attigisse audiuit, statim ad me lictoribus dimissis, insigni-
[illegible]s abiectis, veste mutata profectus est. O acerbam mihi Iudices, memoriam temporis il-
[illegible]s & loci! cum hic in me incidit, complexus est, conspersitque lachrymis, nec loqui præ
[illegible]mœrore potuit. O rem cum auditu crudelem, tum visu nefariã! O reliquas omnes dies no-
[illegible]ctésque eas quibus iste à me non recedens Thessalonicam me in Quæstoriúmque perdu-
[illegible]xit. Hic ego nunc de Prætore Macedoniæ nihil dicam amplius, nisi eum & ciuem optimũ
[illegible]semper, & mihi amicum fuisse: sed eadem timuisse quæ cæteros: Cn. Plãcium fuisse vnum,
[illegible]qui minus timeret, sed, si acciderent ea quæ timerentur, mecũ ea subire, & perpeti vel-
[illegible]. Qui, cum ad me L. Tubero meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset, decedens ex
[illegible]a venisset, eásque insidias, quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat, animo a-
[illegible]micissimo detulisset, in Asiam me ire propter eius prouinciæ metum, & cum meo fratre
[illegible]eis insidias comparatas non est passus. Vi me inquam Plancius, & complexu suo reti-
[illegible]nuit, multósque menses à capite meo non discessit, abiecta Quæstoria persona, comitis
[illegible]sumpta. O excubias tuas Cn. Planci miseras! ô flebiles vigilias! ô noctes acerbas! ô
[illegible]custodiam etiam mei capitis infœlicem! siquidem ego tibi viuus non prosim, qui fortasse
[illegible]mortuus profuissem. memini enim, memini: neque vnquam obliuiscar noctis illius, cum
[illegible]tibi vigilanti, assidenti, mœrenti, vana quædam miser atque inania, falsa spe inductus pol-
[illegible]licebar: me si essem in patriam restitutus, præsentem tibi gratiam relaturum. sin autem
[illegible]uitam mihi sors ademisset, aut vis aliqua maior reditum peremisset: hos hos, (quos enim
[illegible]tum alio animo intuebar?) omnia tibi illorum laborum præmia pro me persolutu-
[illegible]a. Quid me aspectas? quid mea promissa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi

ego tum de meis opibus pollicebar, sed horum erga me beneuolentiam promittebam, hos pro me lugere, hos gemere, hos decertare pro meo capite vel vitæ periculo velle videbam: de eorum desiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum simul audiebam. nũc timeo ne nihil tibi præter lachrymas queam reddere, quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti. quid enim possum aliud nisi mœrere, nisi flere, nisi te cum mea salute complecti: salutẽ tibi iidem dare possunt, qui mihi reddiderunt. Huc exurge tamen quæso, retinebo & complectar: nec me solum deprecatorem fortunarum tuarum, sed comitem sociúmque profitebor. atque (vt spero) nemo erit tam crudeli animo, támque inhumano, nec tam immemor meorum non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me, qui à me mei seruatorem capitis diuellat ac distrahat. Non ego meis ornatum beneficiis à vobis deprecor Iudices, sed custodem salutis meæ: non opibus contendo, non authoritate, nõ gratia, sed precibus, sed lachrymis, sed misericordia: mecúmque vos simul miserrimus & optimus obtestatur parens, & pro vno filio duo patres deprecamur. Nolite Iudices, per vos, per fortunas vestras, per liberos, inimicis meis, his præsertim quos ego pro vestra salute suscæpi, dare lætitiam, gloriantibus vos iam oblitos mei, salutísque eius à quo mea salus cõseruata est, hostes extitisse. nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu cõmutatæ vestræ voluntatis erga me. sinite me, quod vobis fretus huic sæpe promisi, id à vobis ei persoluere. Téque C. Flaui oro & obtestor, qui meorum cõsiliorum in Cõsulatu socius, periculorum particeps, rerum quas gessi adiutor fuisti: méque non modo saluum semper, sed etiam ornatum florentémque esse voluisti; vt mihi per hos conserues eum, per quem me tibi & his conseruatum vides. Plura ne dicam, tuæ me etiam lachrymæ impediũt, vestræque Iudices, non solum meæ: quibus ego magno in metu meo, subito inducor in spẽ, vos eosdem in hoc conseruando futuros, qui fueritis in me. quoniam istis vestris lachrymis de illis recordor, quas pro me sæpe & multum profudistis.

Pro P. Sestio.

ORATIO XXXII.

SI QVIS antea Iudices mirabatur, quid esset quo pro tantis opibus Reip. tantáque dignitate imperii, nequaqu satis multi ciues forti & magno animo inuenirentur, qui uderent se & salutem suam in discrimen offerre pro statu ciuita *tis & pro cõ*muni libertate: ex hoc tẽpore miretur potius, si *quem bonũ &* fortẽ ciuẽ viderit, quàm siquem aut timidum, *aut sibi potius* quàm Reip. consulentẽ. Nã vt omittatis de vn iuscuiusque casu cogitando recordari, vno aspectu intueri po estis eos, qui cũ Senatu, cum bonis omnibus Rempub. afflict am excitarint, & latrocinio domestico liberarint, mœstos, sordidatos, reos, de capite, de ama, de ciuitate, de fortunis, de liberis dimicantes. eos autem qui omnia diuina & huma *a violarint*, vexarint, perturbarint, euerterint, non solum alacres, lætósque volitare, sed *etiam* voluntarios fortissimis, atque optimis ciuibus periculum moliri, de se nihil timere. *In quo cum multa* sunt indigna, tum nihil minus est ferendum, quàm quòd iam non per latrones suos, non per homines egestate & scelere perditos, sed per vos nobis, per optimos viros optimis ciuibus periculum inferre conantur. & quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos vi, manu, copiis delere non potuerunt: hos vestra authoritate, vestra religione, vestris sentẽtiis se oppressuros arbitrantur. Ego autem Iudices, qua voce mihi in agendis gratiis,

cōmemorandóque eorum, qui de me optime meriti sunt beneficio, esse vtēdum putabam, ea nunc vti cogor in eorum periculis depellendis. iis potissimum vox hæc seruiat, quorum opera & mihi, & vobis, & Populo Ro. restituta est. Et quanquam à Q. Hortensio clarissimo viro atque eloquētissimo causa est P. Sestii perorata, nihilque ab eo prætermissum est quod aut pro Repub. conquerendum fuit, aut pro reo disputandum: tamen aggrediar ad dicendum, ne mea propugnatio ei potissimum defuisse videatur, per quem est perfectum ne cæteris ciuibus deesset. Atque ego sic statuo Iudices, à me in hac causa, atque hoc extremo dicendi loco, pietatis potius quàm defensionis, querelæ quàm eloquētiæ, doloris quàm ingenii, partes esse susceptas. Itaque si aut acrius egero aut liberius, quàm qui ante me dixerunt: peto à vobis, vt tantum orationi meæ concedatur, quantū & pio dolori, & iustæ iracundiæ concedendū putetis. neque enim officio coniunctior dolor vllius esse potest, quàm hic meus, susceptus ex hominis de me optime meriti periculo: neque iracūdia magis vlla laudanda, quàm ea quæ me inflammat eorum scelere, qui cum omnibus meæ salutis defensoribus bellum esse sibi gerendum iudicauerūt. Sed quoniam singulis criminibus cæteri responderunt, dicam ego de omni statu P. Sestii, de genere vitæ, de natura, de moribus, de incredibili amore in bonos, de studio conseruandæ salutis communis atque otii: contendámque (si modo id consequi potero) vt in hac confusa atque vniuersa defensione, nihil a me quod ad vestram quæstionem, nihil quod ad reum, nihil quod ad Rempub. pertineat, prætermissum esse videatur. Et quoniam in grauissimis temporibus ciuitatis, atque in ruinis euersæ atque afflictæ Reipub. P. Sestii Tribunatus est à fortuna ipsa collocatus: nō aggrediar ad illa maxima atque amplissima prius, quàm docuero, quibus initus ac fundamentis hæ tantæ summis in rebus laudes excitatæ sint. Parente P. Sestius natus est [illegible]ices, homine (vt plerique meministis) & sapiente, & sancto, & seuero. qui cum Tribunus [illegible]eb. primus inter homines nobilissimos temporibus optimis factus esset, reliquis hono[illegible]bus non tam vti voluit, quàm dignus videri. eo authore duxit honestissimi & spectatissi[illegible]i viri C. Albini filiā, ex qua hic est puer & nupta iam filia. duobus grauissimis antiqui[illegible]tis viris sic probatus fuit, vt vtrique eorum & charus maxime & iucundus esset. Ademit [illegible]bino soceri nomen mors filiæ, sed charitatem illius necessitudinis & beneuolentiam nō [illegible]mit. hodie sic hūc diligit, vt vos facillime potestis ex hac vel assiduitate eius, vel solli[illegible]udine & molestia iudicare. Duxit vxorem patre viuo optimi & calamitosissimi viri fi[illegible] L. Scipionis. clara in hoc P. Sestii pietas extitit, & omnibus grata: quòd & Massiliam [illegible]im profectus est, vt socerum videre, consolaríque posset fluctibus Reip. expulsum, in a[illegible]is terris iacentem, quem in maiorum suorum vestigiis stare oportebat: & ad eum filiā adduxit, vt ille insperato aspectu complexúque, si non omnem, at aliquam partē mœ[illegible]is sui deponeret: & maximis officiis & illius ærumnam, quoad vixit, & filiæ solitudinem [illegible]stauit. Possum multa dicere de liberalitate, de domesticis officiis, de Tribunatu mili[illegible], de prouinciali in eo magistratu abstinentia: sed mihi ante oculos obuersatur Reipub. [illegible]itas, quæ me ad se rapit, hæc minora relinquere hortatur. Quæstor hic C. Antonii [illegible]gæ mei Iudices, fuit sorte, sed societate consiliorum meus. Impedior nonnullius offi[illegible], vt ego interpretor, religione, quo minus exponam quàm multa ad me detulerit, quan[illegible]tè prouiderit. Atque ego de Antonio nihil dico præter vnum: nunquam illum in il[illegible] summo timore ac periculo ciuitatis, neque communem metum omniū, neque propriā [illegible] multorum de ipso suspicionem, aut inficiando tollere, aut dissimulādo sedare voluisse. [illegible] quo collega sustinendo atque moderando, si meam in illum indulgentiam coniunctā [illegible] summa custodia Reip. laudare verè solebatis, par propè laus P. Sestii esse debet qui suū Consulē obseruauit, vt & illi Quæstor bonus, & vobis omnibus optimus ciuis videre[illegible]. [illegible]ē, cū illa cōiuratio ex latebris atque ex tenebris erupisset, palámque armata volitaret, [illegible] cū exercitu Capuā: quam vrbē propter plurimas belli opportunitates, ab illa impia [illegible]lerata manu attētari suspicabamur: & inde M. Aulanū Tribunū militū Antonii Ca[illegible] præcipitē eiecit, hominē perditū, & nō obscure Pisauri, & in aliis agri Gallici partibus

in illa cōiuratione versatū. Idēmque C. Marcellū, cum is nō Capuā solū venisset, verumetiā se quasi armorū studio in maximā familiā coniecisset, exterminandū ex illa vrbe curauit. Qua de causa & tum conuentus ille Capuæ, qui propter salutē illius vrbis Consulatu conseruatam meo, me vnū patronū adoptauit, huic apud me P. Sestio maximas gratias egit: & hoc tēpore iidē homines nomine cōmutato Coloni Decurionésque fortissimi atque optimi viri, beneficiū P. Sestii testimonio declarant, periculúmque decreto suo deprecātur. Recita quæso P. Sesti quid decreuerint Capuæ Decuriones, vt iam virilis tua vox possit aliquid significare inimicis nostris, quidnā cum se corroborarit, effectura esse videatur. DECRETVM DECVRIONVM. Nō recito decretū officio aliquo expressum, vicinitatis aut clientelæ, aut hospitii publici, aut ambitionis, aut commendationis gratia: sed recito memoriā perfuncti periculi, prædicationē amplissimi beneficii, vicē officii præsentis, testimoniū præteriti tēporis. Atque illis tēporibus iisdē, cum iam Capuā metu Sestius liberasset, vrbem Senatus atque omnes boni, deprehensis atque oppressis domesticis hostibus, me duce ex periculis maximis detraxissent: ego literis eū Capua accersiui cū illo exercitu quē tum secū habebat. quibus hic literis lectis ad vrbē confestim incredibili celeritate aduolauit. Atque vt illius tēporis atrocitatē recordari possitis, audite literas, & vestram memoriā ad timoris præteriti cogitationem excitate. LITERAE CICERONIS CONSVLIS. Hoc aduētu P. Sestii, Tribunorū pleb. nouorum, qui tum extremis diebus Cōsulatus mei res eas quas gesserā, vexare cupiebāt, reliquæque cōiurationis impetus & conatus sunt retardati. ac posteaquam est intellectū Catone Tribuno pleb. fortissimo, atque optimo ciue Remp. defendēte, per seipsum Senatus Populúsque Ro. sine militum præsidio tueri facile maiestatē suā, & dignitatē eorum qui salutem communem periculo suo defendissent, Sestius illo suo exercitu summa celeritate est Antonium cōsecutus. Hîc ego quid prædicem, quibus hic rebus Consulem ad rem gerēdam excitarit, quot stimulos admouerit homini fortassis studioso victoriæ, sed tamen nimium commnnem Martem, bellíque [illegible] metuenti: longum est ea dicere. sed hoc breue dicā. Si M. Petreii nō excellens ani[illegible] more Reipublicæ virtus, non summa authoritas apud milites, nō mirificus vsus [illegible] litari extitisset, neque adiutor ei P. Sestius ad excitandum Antonium, cohortandu[illegible] lendum fuisset datus: illo in bello esset hyemi locus, neque vnquam Catilina cu[illegible] na Apennini, atque è niuibus illis emersisset, atque æstatem integram nactus, [illegible] & pastorū stabula prædari cœpisset, sine multo sanguine ac sine totius Italiæ v[illegible] ferrima concidisset. Hunc igitur animum ad Tribunatum attulit P. Sestius, [illegible] Macedoniæ relinquam, & aliquando ad hæc propiora veniam. quāquam non [illegible] omittenda singularis illa integritas prouincialis, cuius ego nuper in Macedonia vidi [illegible] vestigia non pressa leuiter ad exigui prædicationem temporis, sed fixa ad memoriā illius [illegible]rouinciæ sempiternam. Verum hæc ita prætereamus, vt tamen intuētes & respectantes re[illegible]linquamus. Ad Tribunatum, quia ipse ad sese iandudū vocat, & quodammodo absorbet [illegible] orationē meā, contento studio, cursúque veniamus. de quo quidem Tribunatu ita dictu[illegible] à Q. Hortēsio, vt eius oratio non defensionem modo criminum videretur continere, se[illegible] etiam memoria digna vti, & Reipublicæ capessendæ authoritatem disciplinámque præsc[illegible]ribere. Sed tamen quoniam Tribunatus totus P. Sestii nihil aliud nisi meū nomen causám[illegible]que sustinuit, necessariò mihi de iisdem rebus esse arbitror, si non subtilius disputandu[illegible], at certe dolentius deplorandum. Qua in oratione si asperius in quosdam homines inue[illegible]i vellem, quis non concederet, vt eos quorum sceleris furore violatus essem, vocis libe[illegible]rtate perstringerem? Sed vt agam moderate, & huic potius tempori seruiā, quàm dolori [illegible]eo, siqui occulte à salute nostra dissentiunt, lateant: siqui fecerunt aliquid aliquando, atque iidem nunc tacent & quiescunt, nos quoque simus obliti: siqui se offerunt insolenter & insectātur, quoad ferri poterunt perferemus: neque quēquam offendet oratio mea, nisi qui se ita obtulerit, vt in eum non inuasisse, sed incurrisse videamur. Sed necesse est antequam de Tribunatu P. Sestii dicere incipiam, me totum superioris anni Reipub. naufragium exponere. in quo col-

ligendo ac teficienda salute communi, omnia teperientur P. Sestii dicta, facta, consilia versata. Fuerat ille annus tanquam in Reip. magno metu & multorum timore intentus arcus in me vnum, sicut vulgo ignari rerum loquebantur: re quidem vera in vniuersam Remp. traductione ad plebem furibundi hominis ac perditi, mihi irati, sed multo acrius ocii & communis salutis inimici. Hunc vir clarissimus mihíque multis repugnantibus amicissimus Cn. Pompeius omni cautione, fœdere, execratione deuinxerat, nihil in Tribunatu contra me esse facturum. At ille nefarius, ex omniũ scelerum colluuione natus, parum se fœdus violaturum arbitratus, nisi ipsum cautorem alieni periculi, suis propriis periculis terruisset: hãc tetram immanémque belluam vinctam auspiciis, alligatam more maiorum, constrictam legum sacratarũ catenis soluit subito legum Consul, vel vt ego arbitror exoratus, vel vt non nemo putaret mihi iratus, ignarus quidem certe & imprudens impendentiũ tantorum scelerum ac malorũ, qui Tribunus ple. fœlix in euertenda Rep. fuit, nullis suis neruis. qui enim in eiusmodi vita nerui esse potuerunt, hominis fraternis flagitiis, sororis stupris, omni inaudita libidine infamis? Sed fuit profecto quædã illa Reip. fortuna fatalis, vt ille cæcus atque amens Tribunus pleb. nancisceretur, quid dicam Consules? hoccine vt ego appellem nomine euersores huius imperii? proditores vestræ dignitatis? hostes bonorum omnium? qui ad delendũ Senatum, affligendũ Equestrem ordinem, extinguenda omnia iura atque instituta maiorum, se illis fascibus, cæterísque insignibus summi honoris atque imperii ornatos esse arbitrabantur. Quorum per deos immortales, si nondum sceleta vulneráque inusta Reip. vultis recordari, vultum atque incessum animis intueamini: facilius eorũ facta occurrent mentibus vestris, si ora ipsa oculis proposueritis. Alter vnguentis affluens, calamistrata coma, despiciẽs conscios stuprorũ ac veteres vexatores ætatulæ suæ, puteali & fœneratorũ gregibus inflatus atque compulsus, olim ne Scyllæo illo æris alieni in freto ad columnam adhæresceret, in Tribunatus portum perfugerat. contemnebat Equites Romanos, minitabatur Senatui, venditabat se operis: atque ab iis se ereptũ, ne de ambitu causam diceret, prædicabat: ab iisdémque se etiã inuito Senatu prouinciã sperare dicebat: eámque nisi adeptus esset, se incolumẽ nullo modo fore arbitrabatur. Alter ô dii boni quàm teter incedebat, quàm truculentus, quàm terribilis aspectu! vnũ aliquẽ te ex barbatis illis, exemplũ imperii veteris, imaginẽ antiquitatis, columẽ Reip. diceres intueri: vestitus asper nostra hac purpura plebeia, ac pene fusca: capillo ita horrido, vt Capua, in qua ipse tũ imaginis formãdæ causa Duumuiratũ gerebat, Seplasiam sublaturus videretur. Nam quid ego de supercilio dicã, quod tũ hominibus nõ superciliũ, sed pignus Reip. videbatur: tanta erat grauitas in oculo, tãta frontis cõtractio, vt illo supercilio Resp. tãquam * Atlante cœlum niti videretur. Erat hic omnium sermo: est tamẽ Reip. magnũ firmúmque subsidium. habeo quem opponam labi illi atque cœno. vultu mediusfidius collegæ sui libidinem leuitatémque franget. habebit Senatus in hunc annũ quem sequatur. non deerit author & dux bonis. mihi denique homines præcipue gratulabantur, quòd habiturus essem contra Tribunũ plebis furiosum & audacem, tum amicũ & affinem, tum etiam fortem & grauẽ Consulẽ. Atque eorum alter fefellit neminẽ. quis enim clauũ tanti imperii tenere, & gubernacula Reip. tractare in maximo cursu ac fluctibus posse arbitraretur hominẽ emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorũ ac stuprorũ, vino, ganeis, lenociniis, adulteriísque cõfectũ: cũ is præter spem in altissimo gradu alienis opibus positus esset, qui nõ modo tempestatẽ impendentem intueri temulentus, sed ne lucẽ quidem insolitã aspicere posset? Alter multos planè in omnes partes fefellit. erat enim hominũ opinioni nobilitate ipsa blãda cõciliatricula commẽdatus. Omnes boni semper nobilitati fauemus: & quia vtile est Reip. nobiles homines esse dignos maioribus suis: & quia valet apud nos clarorũ hominum & bene de Rep. meritorum memoria etiam mortuorum, quia tristem semper, quia taciturnum, quia subhorridum atque incultũ videbant: & quòd erat eo nomine, vt ingenerata familiæ frugalitas videretur, fauebãt, gaudebant, & ad integritatem maiorũ spe sua hominem vocabant, materni generis obliti. Ego autem (verè dicam Iudices) tantum esse in

homine sceleris, audaciæ, crudelitatis, quantum ipse cum Rep. sensi, nunquam putaui. nequam esse hominē & leuem, & falsa opinione, errore hominum ab adolescentia commendatum sciebā. etenim animus eius vultu, flagitia parietibus tegebantur. Sed hæc obstructio nec diuturna est, nec obducta, ita vt curiosis oculis perspici nō possit. Videbamus genus vitæ, desidiam, inertiam: inclusas eius libidines, qui paulo propius accesserant, intuebantur. denique etiam sermonis ansas dabat, quibus recōditos eius sensus tenere possemus. Laudabat homo doctus philosophos nescio quos, neque eorum tamē nomina poterat dicere. sed tamen eos laudabat maxime, qui dicuntur præter cæteros esse authores & laudatores voluptatis. cuius, & quo tempore, & quo modo, non quærebat. verbū ipsum omnibus modis animi & corporis deuorabat: eosdémque præclare dicere aiebat, Sapientes omnia sua causa facere, Remp. capessere hominē bene sanū non oportere, Nihil esse præstabilius ociosa vita, plena & conferta voluptatibus. Eos autem qui dicerēt dignitati esse seruiendum, Reip. consulendum, officii rationem in omni vita, non commodi esse ducendam, subeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam, vaticinari atque insanire dicebat. Ex his assiduis eius quotidianísque sermonibus, & quòd videbā quibuscum hominibus in interiore ædium parte viueret, & quòd ita domus ipsa fumabat vt multa eius sermonis indicia redolerent, statuebam sic, boni nihil ab illis nugis expectandū: mali quidem certe nihil pertimescendū. Sed ita est Iudices, vt si gladium paruo puero, aut si imbecillo seni aut debili dederis, ipse impetu suo nemini noceat: sin ad nudum vel fortissimi viri corpus accesserit, possit acie ipsa & ferri viribus vulnerari: ita cum hominibus eneruatis atque exanguibus Cōsulatus tāquam gladius esset datus: qui per se pungere neminem vnquā potuissent, hi summi imperii nomine armati, Remp. contrucidauerunt, fœdus fecerunt cum Tribuno ple. palàm, vt ab eo prouincias acciperent quas ipsi vellent: exercitum & pecuniam quantam vellent, ea lege, si ipsi prius Tribuno pl. afflictam Remp. tradidissent. id autem fœdus meo sanguine ictum sanciri po[illegible] dicebant. qua re patefacta (neque enim dissimulari tantum scelus poterat, nec latere) [illegible] mulgantur vno eodémque tempore rogationes ab eodem Tribuno de mea pernic[illegible] de prouinciis Cōsulum nominatim. Hic tum Senatus solicitus, vos Equites excitat[illegible] lia cuncta permota, omnes denique omniū generū atque ordinum ciues summæ [illegible] à Consulibus atque à summo imperio petendum esse auxiliū arbitrabantur, cum [illegible] li essent præter furiosum illum Tribunum duo Reipublicæ turbines, qui non mo[illegible] cipitanti patriæ non subuenirent, sed eam nimium tardè cōcidere mœrerent. Fl[illegible] tur ab his quotidie cum querelis bonorum omnium, tum etiā precibus Senat[illegible]s, vt mea causam susciperent, agerent aliquid, denique ad Senatum referrent. hi non m[illegible]do negādo, sed etiam irridendo, amplissimum quenque illius ordinis insequebantur. Hic subito cum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota vrbe, cunctáque Italia cō[illegible]enisset, vestem mutandam omnes, méque etiam omni ratione, priuato consilio (quoni[illegible]am publicis ducibus Resp. careret) defendendum putarūt. Erat eodem tempore Senatu[illegible]s *in æde Cōcordiæ*, quod ipsum templum repræsentabat memoriam Cōsulatus mei, c[illegible]*um flens vniuersus* ordo cincinnatū Consulem orabat. nam alter ille horridus & seuer[illegible]us consultò se domi continebat. Qua tum superbia cœnum illud ac labes, amplissimi or[illegible]dinis preces & clarissimorū ciuiū lachrymas repudiauit: me ipsum vt contempsit helluo [illegible] patriæ: nā quid ego patrimonii dicā, quod ille cū quasi quæstū faceret, amisit: cū venisse [illegible] ad Senatū, vos inquam Equites Romani, & omnes boni veste mutata, vos inquā pro m[illegible]*eo capite ad pedes* lenonis impurissimi proiecistis: cū vestris precibus à latrone illo re*pudiatis*, vir incredibili fide, magnitudine animi, cōstātia, L. Mummius, ad Senatū de Re*p. retulit, Senatúsque* frequēs vestē pro mea salute mutandā censuit. O diem illū Iudices, funestū Senatui, bonísque omnibus, Reip. luctuosum, mihi ad domesticū mœrorem grauē, ad posteritatis memoriā gloriosū! Quid enim quisquā potest ex omni memoria sumere illustrius, quam pro vno ciue & bonos omnes priuato cōsensu, & vniuersum Senatū publico cōsilio mutasse vestē? Quæ quidē tū mutatio non deprecationis est causa facta, sed luctus. quē enim

deptecarentur,cum omnes eſſent ſordidati:cúmque hoc ſatis eſſet ſigni,eſſe improbum,
qui mutata veſte non eſſet? Hac mutatione veſtis facta, tanto in luctu ciuitatis, omitto
quid ille Tribunus,omnium rerum diuinarum humanarúmque prædo ſecerit:qui adeſſe
nobiliſſimos adoleſcētes,honeſtiſſimos Equites Ro.deprecatores ſalutis meæ iuſſerit,cōſ-
que operarū ſuarū gladiis & lapidibus obiecerit: de Cōſulibus loquor,quorū fide Reſpu.
niti debuit.exanimatus euolat ex Senatu,nō minus perturbato animo atque vultu,quàm
22 ſi annis antè paucis in creditorum conuentum incidiſſet: aduocat concionē: habet ora-
tionem talem Conſul,qualē nunquam Catilina victor habuiſſet:errare homines ſi etiam
tum Senatum aliquid in Repub.poſſe arbitrarentur. Equites verò Ro.daturos illius dici
pœnas,quo,me Conſule,cū gladiis in cliuo Capitolino fuiſſent.veniſſe tēpus iis qui in ti-
more fuiſſent(cōiuratos videlicet dicebat)vlciſcendis.ſi dixiſſet hæc ſolū,omni ſupplicio
eſſet dignus: nam oratio ipſa Conſulis pernicioſa poteſt Remp. labefactare.quid fecerit
videte. L.Lamiam,qui cū me ipſum pro ſumma familiaritate quæ mihi cū fratre,cū pa-
tre eius erat,vnice diligebat: tū pro Rep.vel mortē oppetere cupiebat,in cōcione relega
uit:edixítque vt ab vrbe abeſſet millia paſſuū ducenta,quòd eſſet auſus pro ciue,pro be-
nemerito ciue,pro amico, pro Rep. deprecari.quid hoc homine facias?aut quo ciuē im-
23 portunū,aut quo potius hoſtē tam ſceleratū reſerues?qui,vt omittam cætera quæ ſunt ei
cum collega immani, impuróque coniuncta atque cōmunia: hoc vnum habet propriū,
vt ex vrbe expulerit,relegarit,non dico Equitē Ro.non ornatiſſimū atque optimū virū,
non amiciſſimū Reip. ciuem,non illo ipſo tēpore vnà cum Senatu & cū bonis omnibus,
caſum amici reíque publicæ lugentē:ſed ciuem Ro.ſine vllo iudicio aut edicto,ex patria
Cōſul eiecerit. Nihil acerbius ſocii Latini ferre ſoliti ſunt,quàm id quod perraro accidit,
ex vrbe exire à Cōſulibus iuberi.atque illis erat tum reditus in ſuas ciuitates,ad ſuos la-
res familiares:& in illo communi incommodo,nulla in quenquā propria ignominia no-
minatim cadebat. Hoc verò quid eſt?exterminabit ciues Ro.dicto Conſul à ſuis diis pe-
natibus?expellet à patria?deliget quem volet,damnabit, atque eiiciet nominatim? hic ſi
24 vnquam vos eos qui nunc eſtis in Rep.fore putaſſet,ſi denique imaginem iudiciorū aut
ſimulacrum aliquod futurum in ciuitate reliquum crediſſet, vnquam auſus eſſet Se-
natum de Rep.tollere?Equitum Ro.preces aſpernari?ciuium denique omnium,nouis &
inauditis edictis,ius,libertatémque peruertere?Etſi me attentiſſimis animis ſumma cum
benignitate auditis Iudices: tamen vereor,nequis veſtrum fortè miretur quid hæc mea
oratio tam lōga,aut tam alte repetita velit:aut quid ad P.Seſtii cauſam,eorum,qui ante
huius Tribunatum Remp.vexarunt,delicta pertineant. mihi autem hoc propoſitum eſt
oſtendere,omnia conſilia P.Seſtii,mentémque totius Tribunatus hanc fuiſſe, vt afflictæ
& perditæ Reip. quantū poſſet, mederetur.Ac ſi in exponēdis vulneribus illis de meipſo
plura dicere videbor,ignoſcitote.nam & illā meam cladem vos, & omnes boni maximū
eſſe Reipublicæ vulnus iudicaſtis:& P.Seſtius eſt reus non ſuo,ſed meo nomine.qui cum
25 omnem vim ſui Tribunatus in mea ſalute conſumpſerit, neceſſe eſt meam cauſam præ-
teriti temporis cum huius præſenti defenſione eſſe cōiunctam.Erat igitur in luctu Sena-
tus:ſquallebat ciuitas publico cōſilio veſte mutata: nullum erat Italiæ municipium,nul-
la colonia, nulla præfectura, nulla Romæ ſocietas vectigalium: nullum collegium, aut
concilium,aut omnino aliquod commune conſilium,quod tum non honorificentiſſime
de mea ſalute decreuiſſet,cum ſubito edicunt duo Conſules vt ad ſuum veſtitum Sena-
tores redirent. Quis vnquam Cōſul Senatum ipſius decretis parere prohibuit?quis tyrā-
nus miſeros lugere vetuit?Parúmne eſt Piſo, vt omittā Gabiniū,quòd tantū homines fe-
felliſti,vt negligeres authoritatē Senatus,optimi cuiuſque conſilia contemneres,Rēpub.
proderes,Cōſulare nomē affligeres?etiámne edicere audeas,ne mœrerent homines meā,
ſuam,Reip. calamitatē? néve hūc ſuū dolorem veſte ſignificarent?Siue illa veſtis muta-
26 tio ad luctū ipſorum,ſiue ad deprecandū valebat: quis vnquā tam crudelis fuit qui pro-
hiberet quenquā aut ſibi mœrere,aut cæteris ſupplicare?quid?ſua ſpōte homines in ami-
corū periculis veſtitū mutare nō ſolent? pro te ipſo Piſo nemóne mutauit? ne iſti quidē,

quos Legatos non modo nullo Senatusconsulto, sed etiam repugnante Senatu, tibi tute legasti. ergo hominis desperati & proditoris Reipub. casum lugebūt fortasse qui volent: ciuis florentissimi beneuolentia bonorum, & optime de salute patriæ meriti periculum coniunctum cum periculo ciuitatis, lugere Senatui non licebit? Iidem Cōsules (si appellandi sunt Consules, quos nemo est qui non modo ex memoria, sed etiam ex fastis euellendos non putet) pacto iam fœdere prouinciarū, producti in Circo Flaminio in concionē ab illa furia ac peste patriæ, maximo cū gemitu vestro, illa omnia, quæ tum contra me, contráque Remp. dixerat, voce ac sentētia sua cōprobauerunt. Iisdem Cōsulibus sedentibus, atque inspectantibus lata lex est, ne auspicia valerent, nequis obnunciaret, nequis legi intercederet: vt omnibus fastis diebus legē ferri liceret, vt lex Helia, lex Fufia ne valeret. qua vna rogatione, quis est qui non intelligat vniuersam Remp. esse deletā? Iisdem Consulibus inspectantibus, seruorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio nomine collegiorum, cum vicatim homines cōscriberentur, decuriarentur, ad vim, ad manus, ad cædem, ad direptionem incitarentur. Iisdem Cōsulibus arma in templū Castoris palàm comportabantur, gradus eiusdem templi tollebantur, armati homines forum & conciones tenebant, cædes lapidationésque fiebant: nullus erat Senatus, nihil reliqui magistratus: vnus omnem omniū potestatem armis & latrociniis possidebat, non aliqua vi sua, sed cum duos Consules à Rep. prouinciarum fœdere retraxisset, insultabat, dominabatur, aliis pollicebatur: terrore ac metu multos, plures etiam spe & promissis tenebat. Quæ cū essent eiusmodi Iudices, cum Senatus duces nullos, ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hostes haberet: Equester ordo reus à Consulibus citaretur: Italiæ totius authoritas repudiaretur: alii nominatim relegarentur, alii metu ac periculo terrerentur: arma essent in templis, armati in foro: eáque non silentio Consulum dissimularētur, sed & voce & sententia comprobarentur: cū omnes vrbem nondum excisam & euersam, sed iam captam atque oppressam videremus: tamen his tantis malis, tanto bonorum studio Iu- dices restitissemus. Sed me alii metus, atque aliæ curæ, suspicionésque mouerūt. Exp[...] enim hodierno die Iudices, omnem rationē facti & consilii mei: neque huic vestro [...] studio audiendi, nec verò huic tantæ multitudini, quanta mea memoria nunquā v[...] iudicio fuit, deero. Nam si ego in causa tam bona, tanto studio Senatus, cōsensu ta[...] credibili bonorum omnium, tam parato, tota denique Italia ad omnem contenti[...] expedita, cessi Tribuni ple. despicatissimi hominis furori, cōtemptissimorum Co[...] leuitatem, audaciámque pertimui: nimium me timidū, nullius animi, nullius co[...] isse confiteor. quid enim simile fuit in Q. Metello, cuius causam etsi omnes bo[...] bant, tamen neque Senatus publice, neque vllus ordo proprie, neque suis decre[...]tis Italia tota susceperat: ad suam enim magis quandā ille gloriā, quàm ad perspicuā sa[l]utē Reip. spectarat, cū vnus in legē per vim latā iurare noluerat. denique videbatur ea c[...]ditione tā fortis fuisse, vt cū patriæ charitate constātiæ gloriā commutaret. erat autē res ei cum exercitu C. Marii inuicto: habebat inimicū C. Marium cōseruatorē patriæ, sext[...]um iam illū consulatum gerentem: res erat cū L. Saturnino iterum Tribuno pl. vigilan[...] homine, & in causa populari si non moderate, at certe populariter, abstinentérque ver[...]Cato. cessit, ne aut victus a fortibus viris cū dedecore caderet, aut victor multis & fortibus ciuibus Rēp. orbaret. Meam causam Senatus palàm, Equester ordo acerrime, cuncta Italia publice, omnes boni proprie enixéque susceperant. eas res gesseram, quarū non v[...]us author, sed dux omniū voluntatis fuissem: quæque nō modo ad singularē meam glo-riā, sed ad communē salutem omniū ciuium, & propè gentiū pertinerent: ea condition[...]e gesserā, vt meū factum semper omnes præstare, tuerique deberent. Erat autē mihi cōte[...]ntio nō cū victore exercitu, sed cū operis conductis, & ad diripiendā vrbem concitatis. habebā inimicum non C. Marium, terrorem hostiū, spem, subsidiúmque patriæ, sed duo importuna prodigia, quos egestas, quos æris alieni magnitudo, quos leuitas, quos improbitas Tribuno pl. cōstrictos addixerat. Nec mihi erat res cū Saturnino, qui quòd à se Quæstore Ostiēsi per ignominiā ad principē & Senatus & ciuitatis M. Scaurū rē frumentariā trāslatā sciebat,

dolorem suum magna contentione animi persequebatur: sed cum scurratum locupletũ
scorto,cum sororis adultero,cum stuprorum sacerdote,cum venefico, cum restamenta-
rio,cum sicario,cum latrone. quos homines,si id quod facile factu fuit, & quod fieri de-
buit,quódque à me optimi & fortissimi ciues flagitabant,vi,armísque superassem:nõ ve-
rebar ne quis aut vim vi repulsam reprehenderet,aut perditorum ciuium,vel potius do-
mesticorum hostium mortem mœreret.Sed me illa mouerunt:omnibus in concionibus
illa furia clamabat,se quæ faceret contra salutem meam,facere authore Cn. Põpeio cla-
32 rissimo viro,mihíque & nunc,& quoad licuit,amicissimo. M.Crassus,quocum mihi om-
nes erant amicitiæ necessitudines,vir fortissimus,ab eadẽ illa peste infestissimus esse meis
fortunis prædicabatur.C.Cæsar,qui à me nullo meo merito alienus esse debebat, inimi-
cissimus esse meæ saluti , ab eodem quotidianis concionibus dicebatur. his se tribus au-
thoribus in consiliis capiendis,adiutoribus in re gerenda,esse vsurum dicebat. ex quibus
vnum habere exercitũ in Italia maximum:duo,qui priuati tũ essent, & præesse & parare
si vellent exercitũ,posse:idque facturos esse dicebat.nec mihi ille iudiciũ populi,nec legi-
timam aliquam contentionem,nec disceptationem aut causæ dictionem,sed vim,arma,
exercitus,imperatores,castra denũciabat.Quid ergo?inimici oratio,vana præsertim,tam
improbe in clarissimos viros coniecta me mouit?me vero non mouit illius oratio,sed eo-
rum taciturnitas,in quos illa oratio tam improba conferebatur:qui tum, quanquam ob
alias causas tacebant,tamen hominibus omnia timentibus,tacendo loqui,non inficiãdo
33 confiteri,videbantur.illi autem aliquo tum timore perterriti,quòd acta illa,atque omnis
res anni superioris labefactari à Prætoribus,infirmari à Senatu, atque principibus ciuita-
tis putabant, Tribunum popularem à se alienare nolebant:suáque sibi propiora esse peri-
cula quàm mea loquebantur.sed tamen & Crassus à Consulibus meam causam suscipi-
endam esse dicebat,& eorũ fidem Pompeius implorabat:neque se priuatum publicæ sus-
ceptæ causæ defuturum esse dicebat. quem virum studiosum mei,cupidissimum Reipu-
blicæ conseruandæ,domi meæ certi homines ad eam rem positi monuerũt, vt esset cau-
tior, eiúsque vitæ à me insidias apud me domi positas esse dixerunt. atque hanc eius su-
spicionem alii literis mittendis, alii nunciis,alii coràm ipsi excitauerũt: vt ille, cum à me
certe nihil timeret,ab illis ne quid meo nomine molirentur,sibi cauendum putaret.Ipse
autem Cæsar, quem maxime homines ignari veritatis, mihi esse iratum putabant, erat
34 ad portas,erat cum imperio,erat in Italia eius exercitus,inque eo exercitu ipsius Tribu-
ni pleb.inimici mei fratrem præfecerat.Hæc ergo cum viderem(neque enim erãt occul-
ta)Senatum,sine quo ciuitas stare non posset,omnino de ciuitate esse sublatum: Consu-
les,qui publici consilii duces esse deberent,perfecisse,vt per ipsos publicum consiliũ fun-
ditus tolleretur: eos qui plurimum possent, opponi omnibus concionibus falsò, sed for-
midolose tamen , authores ad perniciem meam: conciones haberi quotidie contra me,
vocem pro me ac pro Repub.neminem mittere:intenta signa legionum existimari cer-
uicibus ac bonis vestris falsò, sed putari tamen: coniuratorum veteres copias,& effusam
illam ac superatã Catilinæ importunam manum nouo duce,& insperata commutatione
35 rerum esse renouatam. hæc cum viderem,quid agerem Iudices? scio enim tum nõ mihi
vestrum studium, sed meum propè vestro defuisse. Cõtenderem contra Tribunum ple.
priuatus armis?vicissent improbos boni,fortes inertes,interfectus esset is,qui hac vna me-
dicina sola potuit à Reip.peste depelli.quid deinde,quid reliquiarum restaret?quid deni-
que?erat dubiũ quin ille sanguis Tribunitius, nullo præsertim publico consilio profusus,
Cõsules vltores & defensores esset habiturus:cũ quidẽ in cõcione dixisset,aut mihi semel
pereundum,aut bis esse vincendum?Quid erat bis vincere?id profecto,vt cum amẽtissi-
mo Tribuno ple.cum decertassem,cum Consulibus cæterísque eius vltoribus dimicarẽ.
Ego verò si mihi vni pereundũ fuisset, ac nõ accipienda plaga mihi insanabilis,illi mor-
tifera, quã Reip.imposuissem: semel perire tamen Iudices maluissem,quàm bis vincere.
erat enim illa altera eiusmodi cõtentio, vt neque victi neq; victores Rẽp.tenere possemus.
36 Quid si in prima cõtẽtione,vi Tribunitia victus,in foro cũ multis bonis viris cõcidissem?

Senatum Consules credo vocassent, quem totũ de ciuitate delerant.ad arma vocarent, qui ne vestitu quidem defendi Remp.sissent,à Tribuno ple.post interitũ dissidissent, qui eandem horã meæ pestis,& suorum præmiorum esse voluissent. Vnũ enim mihi restabat illud,quod forsitan nõ nemo vir fortis,& acris animi magníque dixerit, Restitisses,repugnasses,mortem pugnans oppetisses.de quo tete inquam patria restor,& vos penates,patrijque dii, me vestrarũ sedium tẽplorúmque causa, me propter salutem meorũ ciuium quæ mihi semper fuit mea chariot vita,dimicationẽ cædémque fugisse.Etenim si mihi in aliqua naue cũ meis amicis nauigãti hoc Iudices accidisset,vt multi ex multis locis prædones classibus eam nauem se oppressuros minitarentur,nisi me vnum sibi dedidissent:si id vectores negatent,ac mecum simul interire,quàm me tradere hostibus mallent:iecissem ipse me potius in profundum,vt cæteros conseruarem,quàm illos mei tam cupidos nõ modo ad certam mortem,sed in magnum vitæ discrimen adducerem. Cum verò in hanc Reip.nauem,ereptis Senatui gubernaculis,fluitantem in alto tẽpestatibus seditionum ac discordiarum,armatæ tot classes,nisi ego essem vnus deditus, incursuræ viderẽtur:cum proscriptio,cædes,direptio denunciarentur: cum alii me suspicione periculi sui non defenderent,alii vetere odio bonorum incitarentur, alii inuiderent, alii obstare sibi me arbitrarẽtur,alii vlcisci dolorem aliquem suum vellent,alii rem ipsam publicam atque hunc bonorum statum ociúmque odissent, & ob hasce causas, tot támque varias, me vnum deposcerent:depugnarem potius cum summo non dicam exitio,sed periculo certe vestro,liberorúmque vestrorum,quàm nõ id,quod omnibus impendebat,vnus pro omnibus susciperem ac subirem? Victi essent improbi:at ciues, at ab eo priuato, qui sine armis etiam Consul Rempub.conseruarat.sin victi essent boni,qui superessent?nónne ad [illegible] seruos videtis rem venturam fuisse?an mihi ipsi,vt quidam putant, fuit mors æquo animo oppetenda?quid:tum,mortémne fugiebam?an erat res vlla quam mihi magis optã[illegible]dam putarem?aut ego illas res tantas,in tanta improborum multitudine,cum gerebam[illegible] non mihi mors,non exilium ob oculos versabatur?non hæc denique à me,tum tãqu[illegible] fata,in ipsa re gerenda concinebantur?an erat mihi in tanto luctu meorum,tanta di[illegible]ctione,tanta acerbitate,tanta spoliatione omnium rerum,quas mihi aut natura,aut [illegible]tuna dederat,vita retinenda?tam eram rudis,tam ignatus rerum,tam expers consil[illegible] ingenii?nihil audieram?nihil videram?nihil ipse legendo, quærendóque cognouer[illegible] sciebam vitæ breuem esse cursum,gloriæ sempiternum? cũ esset omnibus definita [illegible] optandũ esse,vt vita,quæ necessitati deberetur,patriæ potius donata,quàm reseru[illegible]turæ videretur?nesciebã inter sapientissimos homines hanc contentionẽ fuisse,[illegible] cerent animos hominũ, sensúsque morte restingui : alii autẽ tum maxime me[illegible]tes sapientum ac fortium virorum,cum è corpore excessissent,sentire ac vigere? quor[illegible]m alterũ fugiendum nõ esse,carere sensu:alterũ etiã optandũ, meliore esse sensu. deni[illegible]ue cũ omnia semper ad dignitatem retulissem,nec sine ea quicquã expetendum esse h[illegible]mini in vita putassem:mortẽ,quam etiã virgines Athenis,regis opinor Erechthæi fili[illegible], *pro patria* contempsisse dicuntur : ego vir Consularis tantis rebus gestis timerem: pr[illegible]*sertim* cum eius essem ciuitatis ex qua Q.Mutius solus in castra Porsenæ venisset,eúm[illegible]que interficere proposita sibi morte conatus esset? ex qua P.Decius primùm pater,post aliquot annos patria virtute præditus filius,se ac vitã suam instructa acie, pro salute Po[illegible]uli Ro. victo[illegible]riáque deuouisset? ex qua innumerabiles alii partim adipiscendæ laudis, partim vitandæ turpitudinis causa mortem in vatiis bellis,æquissimis animis oppetissen[illegible]?in qua ciuitate ipse meminissem,patrẽ huius M.Crassi fortissimũ virũ, ne videret victo[illegible]*ẽ viuus inimicũ,* eadem sibi manu vitã exhausisse, qua mortẽ sæpe hostibus obtulisset? [illegible]*æc ego & multa* alia cogitans,hoc videbã,si causam publicam mea mors peremisset, neminẽ vnquã fore qui auderet suscipere contra improbos ciues Reip.salutem. Itaque non solũ si vi interissem,sed etiã morbo extinctus essem,fore putabam vt exemplũ Reipublicæ conseruãdæ mecum simul interiret.quis enim vnquam me à Senatu Populóque Romano,tanto [illegible] notũ omniũ studio nũc restituto,(quod certe si essem interfectus,accidere non potuisset)

vllam Reipu. partem, cum sua minima inuidia audeteт attingere? Seruaui igitur Remp. discessu meo Iudices: cædem à vobis, liberísque vestris, vastitatem, incendia, rapinas meo dolore luctúque depuli: & vnus Remp. bis seruaui, semel gloria, iterum ærumna mea. neque enim in hoc me hominem esse inficiabor vnquam, vt me optimo fratre, charissimis liberis, fidissima coniuge, vestro conspectu, patria, hoc honoris gradu, sine dolore caruisse glorier. quod si fecissem, quod à me beneficium habeteis, cum pro vobis ea quæ mihi essent vilia, reliquissem? hoc, meo quidem animo, summi in patriam amoris mei signũ esse debet certissimum: quod cum abesse ab ea sine summo dolore nõ possem, hunc me perpeti, quàm illam labefactari ab improbis malui. Memineram Iudices, diuinum illum virum, atque ex iisdem, quibus nos, radicibus natum ad salutem huius imperii, C. Marium, summa senectute, cum vim propè iustorum armorum profugisset, primò senile corpus paludibus occultasse demersum: deinde ad infimorum ac tenuissimorum hominum Minturnis misericordiam confugisse: inde nauigio perparuo, cũ omnis portus terrásque fugeret, in oras Africæ desertissimas peruenisse: atque ille vitam suam, ne inultus esset, ad incertissimam spem, & ad Reipublicæ statum reseruauit. Ego qui (quemadmodum multi in Senatu me absente dixerunt) periculo Reipub. viuebam, quique ob eam causam Consularibus literis de Senatus sententia exteris nationibus commendabar, nónne si meam vitam deseruissem, Remp. prodidissem? in quo quidem nunc me restituto viuit mecum simul exemplum fidei publicæ, exemplum Reipub. defendendæ. quod si immortale retinetur, quis non intelliget immortalem hanc ciuitatẽ futuram? Nam externa bella regũ, gentium, nationum, iampridem ita extincta sunt, vt præclare cum his agamus, quos pacatos esse patiamur: denique ex bellica victoria nõ ferè quenquam est inuidia ciuiũ consecuta. domesticis malis, & audacium ciuiũ consiliis sæpe est resistendum: eorúmque periculo est in Republica retinenda medicina, quam omnem Iudices perdidissetis, si meo interitu Senatui Populóque Ro. doloris sui de me declarãdi potestas esset erepta. Quare moneo vos adolescentes, atque hoc meo iure præcipio, qui dignitatem, qui Rempu. qui gloriam spectatis, ne siqua vos aliquando necessitas ad Rempub. contra improbos ciues defendẽdam vocabit, segniores sitis, & recordatione mei casus à cõsiliis fortibus refugiatis. Primùm non est periculum, ne quis vnquam incidat in eiusmodi Cõsules: præsertim si erit iis id quod debetur, persolutũ. Deinde nũquam iam (vt spero) quisquam improbus consilio & auxilio bonorũ, se oppugnare Remp. dicet, illis tacentibus: nec armati exercitus terrorẽ opponet togatis: neque erit iusta causa ad portas sedẽti imperatori, quare terrorem suũ falsò iactari, opponíque patiatur. nunquã enim erit tam oppressus Senatus, vt ei ne supplicãdi quidem, ac lugendi sit potestas: tam captus Equester ordo, vt Equites Romani à Cõsule relegentur. Quæ cũ omnia, atque etiam multo alia maiora, quæ consultò prætereo, accidissent: videtis me tamen in meã pristinam dignitatẽ, breui tẽporis dolore interiecto, Reipu. voce esse reuocatũ. Sed vt reuertar ad illud quod mihi in hac omni est oratione propositũ, omnibus malis, illo anno, scelere Consulũ Remp. esse confectam: primùm illo ipso die, qui mihi funestu: fuit, omnibus bonis luctuosus, cũ ego me è cõplexu patriæ, conspectúque vestro eripuissem: & metu periculi vestri, non mei, furori hominis, sceleri, perfidiæ, telis, minísque cessissem: patriámque, quæ mihi erat charissima, propter ipsius patriæ charitatẽ, reliquissem: cum meum illum casum tam horribilem, tam grauẽ, tam repentinũ, non solum homines, sed tecta vrbis ac templa lugerent: nemo vestrũ forum, nemo curiam, nemo lucem aspicere vellet: illo inquã ipso die, die dico? immò hora, atque etiã puncto temporis eodẽ, mihi Reíque pub. pernicies, Gabinio & Pisoni prouincia rogata est. Prò dii immortales custodes & cõseruatores huius vrbis atque imperii! quænã illa in Repu. monstra, quæ scelera vidistis? ciuis erat expulsus is, qui Rẽp. ex Senatus authoritate cũ omnibus bonis defenderat: & expulsus nõ alio aliquo, sed eo ipso crimine: erat autẽ expulsus sine iudicio, vi, lapidibus, ferro, seruitio deniq; concitato: lex erat lata, vastato ac relicto foro, & sicariis, seruísque tradito: & ea lex, quæ vt ne ferretur, Senatus fuerat veste mutata. Hac tãta perturbatione ciuitatis, ne noctẽ quidẽ Cõsules inter meũ

discrimen,& eorum prædam interesse passi sunt.statim me perculso, ad meũ sanguinem
hauriendum, & spirante etiam Repub. ad eius spolia detrahenda aduolauerunt.omitto
gratulationes,epulas,partitionem ærarii,beneficia,spem,promissa,prædam,lætitiam pau 46
corum in luctu omnium.vexabatur vxor mea,liberi ad necem quærebãtur, gener & Pi-
so gener, à Pisonis Consulis pedibus supplex reiiciebatur: bona diripiebantur, eáque ad
Consules deferebãtur,domus ardebat in Palatio,Consules epulabantur.quòd si meis in-
commodis lætabantur,vrbis tamen periculo cõmouerentur.Sed vt à mea causa iam re-
cedam,reliquas illius anni pestes recordamini.sic enim facillime perspicietis,quantã vim
omnium remediorũ à magistratibus proximus Resp. desiderarit. legum multitudinem,
cum earũ quæ latæ sunt,tum vero quæ promulgatæ fuerunt,dicã:nam latæ quidem sunt
Consulibus illis tacentibus,immò vero etiam approbãtibus:vt Censoria notatio, & gra-
uissimum iudicium sanctissimi magistratus de Republica tolleretur : vt collegia nõ mo-
do illa vetera, contra Senatusconsultum restituerentur, sed ab vno gladiatore innume-
rabilia alia noua conscriberentur: vt remissis semissibus & trientibus quinta propè pars 47
vectigalium tolleretur:vt Gabinio pro illa sua Cilicia,quam sibi,si Rempublicam prodi-
disset,pactus erat,Syria daretur: & vni helluoni bis de eadem re deliberãdi, & rogata le-
ge potestas fieret prouinciæ commutandæ.Mitto eam legem,quæ omnia iura religionũ,
auspiciorũ, potestatum, omnes leges quæ sunt de iure & de tempore legum rogandarũ,
vna rogatione deleuit: mitto omnem domesticam labem, etiam exteras nationes illius
anni furore cõquassatas videbamus.lege Tribunitia Matris magnæ Pessinũtius ille sacer
dos expulsus & spoliatus sacerdotio est,fanúmque sanctissimarũ atque antiquissimarũ re-
ligionũ,venditum pecunia grandi,Brogitaro impuro homini,atque indigno illa religio-
ne,præsertim cum ea sibi ille,non colendi,sed violandi causa appetisset: appellati reges à
populo qui id nũquam ne à Senatu quidem postulassent: reducti exules Byzantium cõ- 48
demnati tum,cũ indemnati ciues è ciuitate eiiciebantur.Rex Ptolæmeus,qui si nondum
erat ipse à Senatu socius appellatus, erat tamen frater eius regis:qui cum esset in eadem
causa,iam erat à Senatu honorem istum consecutus:erat eodem genere:iisdémque ma-
ioribus,eadem vetustate societatis:denique erat rex:si nondum socius,at non hostis,pa-
catus,quietus,fretus imperio Populi Ro.regno paterno atque auito,regali ocio perfrue-
batur.de hoc nihil cogitãte,nihil suspicante,eisdem operis suffragium ferentibus,est ro-
gatum vt sedens cum purpura & sceptro & illis insignibus regiis, præconi publico subii-
ceretur: & imperante Populo Ro. qui etiam bello victis regibus regna reddere consue-
uit,Rex amicus, nulla iniuria cõmemorata,nullis rebus repertis,eũ bonis omnibus pu-
blicaretur.multa acerba,multa turpia,multa turbulenta habuit ille annus:tamẽ illi sce- 49
leri,quod in me illorum immanitas edidit, haud scio an recte hoc proximum esse dica-
mus. Antiochum illum magnum maiores nostri magna belli contentione terra, marí-
que superatum,intra montem Taurum regnare iusserunt: Asiam, qua illum multarunt,
Attalo,vt is regnaret in ea,condonauerunt.Cum Armeniorum rege Tigrane graue bel-
lum diuturnúmque gessimus, cũ ille iniuriis in socios nostros inferendis bello propè nos
lacessisset: hic & ipse per se vehemens fuit, & acerrimum hostem huius imperii Mithri-
datem pulsum Ponto, opibus suis , regnóque defendit : & à Lucullo summo viro atque
imperatore pulsus,animo tamen hostili,cum reliquis copiis suis,in pristina mente mãsit.
hunc Cn.Pompeius,cum in suis castris supplicem abiectum vidisset,erexit:atque insigne
regiũ,quod ille de suo capite abiecerat, reposuit, & certis imperatis rebus regnare iussit:
nec minus & sibi,& huic imperio gloriosum putauit constitutum à se Regem, quàm cõ- 50
strictũ videri. Tulit gessit, qui & ipse hostis fuit Po.Ro.& acerrimũ hostẽ in regnũ re-
cæpit:qui cõflixit,qui signa cõtulit,qui de imperio penè certauit,regnat hodie:& amici-
tiæ nomen ac societatis,quoad armis violarat,id precibus est cõsecutus.Ille Cyprius mi-
ser,qui semper amicus,semper socius fuit,de quo nulla vnquã suspicio durior,aut ad Se-
natum,aut ad imperatores nostros allata est:viuus(vt aiunt)est,& videns cũ victu,ac ve-
stitu suo publicatus.En cur cæteri reges stabilẽ esse suã fortunã arbitrẽtur,cũ hoc illius

funesti anni perdito exemplo videant per Tribunum aliquem & sexcentas operas, se for
tunis spoliari, & regno omni posse nudari. At etiam eo negotio M. Catonis splendorẽ ma
culare voluerunt, ignari quid grauitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid de-
51 nique virtus valeret: quæ in tempestate sæua quieta est, & lucet in tenebris, & pulsa loco
manet tamen, atque hæret in patria, splendétque per se semper, neque alienis vnquã sor-
dibus obsolescit. Nõ illi ornandum M. Catonem, sed relegandum: nec illi committendũ
illud negotium, sed imponendum putauerunt: qui in concione palàm dixerint, linguã se
euellisse M. Catoni, quæ semper contra extraordinarias potestates libera fuisset. Sentient
vt spero breui tempore, manere libertatem illam: atque hoc etiam, si fieri poterit, esse ma
iorem: quòd cum Cõsulibus illis M. Cato, etiam cum iam desperasset aliquid authoritate
sua perficere posse, tamen voce ipsa ac dolore pugnauit: & post meum discessum his Pi-
sonem verbis flens meum & reipub. casum vexauit, vt illum hominem perditissimũ, at-
que impudentissimum pene iam prouinciæ pœniteret. Cur igitur rogationi paruit? quasi
52 verò ille nõ in alias quoque leges, quas iniuste rogatas putaret, iam antè iurarit. nõ offert
se ille istis temeritatibus, vt cum reipub. nihil prosit, se ciue rempub. priuet. Consule me,
cum esset designatus Tribunus plebis, obtulit in discrimen vitam suam: dixit eam senten
tiam, cuius inuidiam capitis periculo sibi præstandã videbat: dixit vehementer: egit acri-
ter: ea quæ sensit, præ se tulit: dux, author, actor rerum illarum fuit: non quo periculũ suũ
non videret, sed in tanta reipub. tempestate nihil sibi, nisi de patriæ periculis cogitandum
putabat. Cõsecutus est ipsius Tribunatus. quid ergo de singulari magnitudine animi eius,
ac de incredibili virtute dicam? Meministis illum diem, cum templo à collega occupato
nobis omnibus de vita eius viri, & ciuis timentibus, ipse animo fortissimo venit in tem-
plum, & clamorem hominum authoritate, impetum improborum virtute sedauit. adiit
tum periculum, sed adiit ob causam: quæ quanta fuerit, iam mihi dicere non est necesse.
53 At si isti Cypriæ rogationi sceleratissimæ nõ paruisset: hæreret illa nihilominus in repub.
turpitudo. regno enim iam publicato, de ipso Catone erat nominatim rogatum. quod ille
si repudiasset, dubitatis quin ei vis esset allata, cum omnia acta illius anni per vnum illũ
labefactari viderentur? Atque etiam hoc videbat: quoniã illa in repub. macula regni pu-
blicati maneret, quam nemo iam posset eluere, quod ex malis boni possit in repub. pro-
uenire, id vtilius esse per se conseruari, quàm per alios. Atque ille etiam si alia quapiam vi
expelleretur illis temporibus ex hac vrbe, facile pateretur. etenim qui superiore anno Se
natu caruisset: quò si tum veniret, me tamen socium suorum in repub. consiliorum vide-
re posset: is æquo animo, tum me expulso, & meo nomine cum vniuerso Senatu, tum sen
tentia sua condemnata, in hac vrbe esse posset? ille verò eidem tempori quo nos, eiusdem
54 furori, eisdem Cõsulibus, eisdem minis, insidiis, periculis cessit. luctum nos hausimus ma
iorem, dolorem ille animi non minorem. His de tot, tantísque iniuriis in socios, in reges,
in liberas ciuitates, Consulum querela esse debuit: in eius magistratus tutela reges, atque
exteræ nationes semper fuerunt. ecquæ vox vnquã est audita Consulum? quanquã quis
auderet, si maxime queri vellet? de Cyprio rege quærerentur, qui me ciuẽ nullo meo cri-
mine, patriæ nomine laborantem, non modo stantem non defenderunt, sed ne iacentem
quidem protexerũt? Cesseram, si alienam à me plebem fuisse vultis, quæ nõ fuit, inuidiæ:
si quo moueri omnia videbantur, tempori: si vis suberat, armis: si societas magistratuum,
pactioni: si periculum ciuium, reipub. cur, cum de capite ciuis (non disputo cuiusmodi ci-
uis) & de bonis proscriptio ferretur: cum & sacratis legibus, & XII tabulis sanctum esset,
55 vt neque priuilegium irrogari liceret, neque de capite, nisi comitiis centuriatis rogari, nul
la vox est audita Consulum? constitutúmque illo anno est, quãtum in illis duabus huius
imperii pestibus fuit, iure posse per operas concitatas, quemuis ciuem nominatim Tribu-
ni plebis consilio ex ciuitate exturbari. quæ verò promulgata illo anno fuerunt, quæ pro-
missa multis, quæ conscripta, quæ sperata, quæ cogitata, quid dicam? qui locus orbis terræ
iam non erat alicui destinatus? cuius negotii publici cogitari, optari, fingíque procuratio
potuit, quæ non esset attributa, atque descripta? quod genus imperii, quæ prouincia, quæ

ratio aut auferendæ, aut conflandæ pecuniæ non reperiebatur? quæ regio oráve terrarũ
erat latior, in qua non regnum aliquod statueretur? quis autem Rex, qui illo anno nõ aut
emendum sibi quod non habebat, aut redimẽdum quod habebat, arbitraretur? quis pro- 56
uinciam, quis pecuniam, quis legationem ab Senatu petebat? Damnatis de vi, restitutio:
Cõsulatus petitio, ipsi illi populari sacerdoti comparabatur. Hæc gemebant boni, spera-
bant improbi: agebat Tribunus plebis, Consules adiuuabant. Hic aliquando serius quàm
ipse vellet, Cn. Pompeius inuitissimis iis, qui mentem optimi ac fortissimi viri, suis consi-
liis, fictísque terroribus à defensione meæ salutis auerterant, excitauit illam suam nõ in-
solitam, sed suspicione aliqua retardatã consuetudinem Reipub. bene gerendæ. Non est
passus ille vir, qui sceleratissimos ciues, qui acerrimos hostes, qui maximas nationes, qui
reges, qui gentes feras atque inauditas, qui prædonum infinitam manum, qui etiam ser-
uitia virtute victoriáque domuisset, qui omnibus bellis terra marique compressis, impe-
rium populi Rom. orbis terrarum terminis definisset, Rempub. euerti scelere paucorum:
quam ipse non solum consiliis, sed etiam sanguine suo sæpe seruasset. accessit ad causam 57
publicam: restitit authoritate sua reliquis rebus: questus est de præteritis. fieri quædam ad
meliorem spem inclinatio visa est: decreuit Senatus frequens de meo reditu Calend. Iu-
nii dissentiente nullo, referẽte L. Mummio, cuius in mea causa nunquam fides, virtúsque
contremuit. Intercessit Ligus iste nescio qui, additamentum inimicorum meorũ. res erat
& causa nostra eo iam loci, vt erigere oculos & viuere videretur. quisquis erat, qui aliquã
partem in meo luctu sceleris Clodiani attigisset, quocũque venerat, quod iudicium cun-
que subierat, damnabatur: inueniebatur nemo, qui se suffragium de me tulisse confitere-
tur. discesserat ex Asia frater meus magno squallore, sed multo etiã maiore mœrore. huic
ad vrbem venienti tota obuiam ciuitas cum lachrymis gemitúque processerat: loqueba- 58
tur liberius Senatus: concurrebant equites Romani: Piso ille gener meus, cui fructũ pie-
tatis suæ, neque ex me, neque à Populo Rom. ferre licuit, à propinquo suo socerum suum
flagitabat. omnia Senatus reiiciebat, nisi de me primùm Cõsules retulissent. Quæ cũ res
iam manibus teneretur, & cum Cõsules prouinciarum pactione, libertatem omnem per-
didissent: qui, cum in Senatu priuati, vt de me sententias dicerent, flagitabantur, legẽ illi
se Clodiam timere dicebant. cum hæc non possent iam diutius sustinere, initur consilium
de interitu Cn. Pompeii. quo patefacto, ferróque deprehẽso, ille inclusus domi tãdiu fuit,
quandiu inimicus meus in Tribunatu. de meo reditu octo Tribuni promulgarũt. ex quo 59
intellectũ est, mihi absenti creuisse amicos, in ea præsertim fortuna, in qua nonnulli etiã
quos esse putaueram, non erant: sed eos voluntatem semper eandem, libertatem nõ ean-
dem semper habuisse. nam ex nouem Tribunis, quos tunc habueram, vnus me absente
defluxit, qui cognomen sibi ex AEliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis eius
esse, quàm generis videretur. Hoc igitur anno magistratibus nouis designatis, cũ omnes
boni omnem spem melioris status in eorum fidem conuertissent, princeps P. Lentulus au-
thoritate ac sententia sua, Pisone & Gabinio repugnãtibus, causam suscepit: Tribunísque
plebis octo referentibus, præstantissimam de me sententiam dixit. qui cum ad gloriam
suam, atque ad amplissimi beneficii gratiam magis pertinere videret, causam illam inte-
gram ad suum Consulatum reseruari: tamen rem talem per alios citius, quàm per se tar- 60
dius confici malebat. Hoc interim tẽpore P. Sestius iudex designatus, iter ad Cæsarẽ pro
mea salute suscepit. quid egerit, quantum profecerit, nihil ad causam. equidem existimo,
si ille (vt arbitror) æquus nobis fuerit, nihil ab hoc perfectum: sin iratior, non multum. sed
tamen sedulitatem atque integritatem hominis videtis. Ingredior iam in Sestii Tribu-
natum: nam hoc primum iter designatus reipub. causa suscepit. pertinere & ad concordiã
ciuium putauit, & ad perficiendi facultatem, animum Cæsaris à causa nõ abhorrere. abiit
ille annus: respirasse homines videbantur, nondum re, sed spe Reipub. recuperandæ. exie-
runt malis ominibus atque execrationibus duo vulturii paludati: quibus vtinã ipsis eue-
nissent ea, quæ tum homines precabantur. neque nos prouinciam Macedoniam cum ex-
ercitu, neque equitatum in Syria, & cohortes optimas perdidissemus. Ineunt magistratũ 61

Tribuni pleb.qui omnes de me promulgatutos confirmarant. ex his princeps emitut ab
inimicis meis,is quem homines in luctu irridentes Gracchum vocabant:quoniam id etiã
fatum ciuitatis fuit,vt illa ex vepteculis extracta nitedula Rempub.conaretur arrodere.
Alter verò non ille Serranus ab aratro, sed ex deserto * Gaui Oleli horreo,calatis gra-
uis,in Calatinos ac Lælios insitus subito nominibus in tabulas relatis,nomen suum de ta
bula sustulit.Veniunt Calendæ Ianuarii:vos hæc melius scire potestis,equidem audita di
co:quæ tum frequentia Senatus,quæ expectatio populi, qui concursus Legatorum ex Ita
lia cuncta,quæ virtus, actio,grauitas P. Lentuli Consulis fuerit, quæ etiam collegæ eius
moderatio de me: qui cum inimicitias sibi mecum ex Reipub. dissensione susceptas esse
dixisset, eas se Patribus Cõscriptis dixit,& temporibus,& Reipub.permissurũ. Tum prin-
ceps rogatus sententiam L.Cotta dixit id,quod dignissimum Reipub.fuit,nihil de me a-
ctum esse iure,nihil more maiorum,nihil legibus: non posse quenquam de ciuitate tolli
sine iudicio:de capite non modo ferri,sed ne iudicari quidem posse, nisi comitiis cẽturia-
tis vim fuisse,illam flammam quassatæ Reipub.perturbatorúmque temporum,iure,iudi-
ciisque sublatis,magna rerum permutatione impendente,declinasse me paululum,& spe
reliquæ trãquillitatis,præsentes fluctus,tempestatémque fugisse. Quare cum absens Rẽ-
pub.non minus magnis periculis, quam quodam tempore præsens liberassem: non resti-
tui me solum,sed etiam ornari à Senatu decere. Disputauit etiam multa prudẽter,ita de
me illum amentissimum & profligatissimum hostem pudoris & pudicitiæ,scripsisse quæ
scripserat,his verbis,rebus,sententiis:vt etiam si iure esset rogatum, tamẽ vim habere nõ
posset.quare me,qui nulla lege abessem,nõ restitui lege,sed reuocari Senatus authoritate
oportere. hunc nemo erat quin verissime sentire diceret.sed post eum rogatus Cn.Pom-
peius,approbata laudatáque Cottæ sententia,dixit,sese otii mei causa, vt omni populari
concitatione defungerer,censere,vt ad Senatus authoritatem, Populi quoque Rom.be-
neficium erga me adiungeretur. Cum omnes certatim,aliúsque alio grauius atque orna-
tius de mea salute dixisset,fierétque sine vlla varietate discessio:surrexit,vt sciatis, Attilius
hic Gauianus:nec ausus est,cum esset emptus,intercedere: noctem sibi ad deliberandum
postulauit.Clamor Senatus,querelæ,preces,socer ad pedes abiectus. Ille se affirmare po-
stero die moram nullam esse facturum.Creditum est: discessum est. illi interea delibera-
tori merces,longa interposita nocte,duplicata est. Cõsecuti dies pauci omnino Ianuario
mense,per quos Senatum haberi liceret:sed tamẽ actum nihil,nisi de me,cum omni mo
ra,ludificatione,calumnia,Senatus authoritas impediretur.Venit tandem consilii de me
agendi dies VIII Calend. Februarii.Princeps rogationis vir mihi amicissimus Q. Fa-
britius,templum aliquanto ante lucem occupauit.Quietus eo die Sestius,is qui est de vi
reus, actor hic defensórque causæ meæ. nihil progreditur, consilia expectat inimicorum
meorum.quid illi,quorum consilio P.Sestius in iudicium vocatur, quo se pacto gerunt?
cum forum,comitium,curiam,multa de nocte armatis hominibus ac seruis plerisque oc-
cupauissent,impetum faciunt in Fabritium,manus afferunt,occidunt nonnullos, vulne-
rant multos,venientem in forum virum optimum & constantissimum M.Cispium Tri-
bunum pleb.vi depellunt:cædem in foro maximam faciunt:vniuersique districtis gladiis
& cruentis in omnibus fori partibus fratrem meum virum optimum fortissimum, mei-
que amantissimum,oculis quærebant,voce poscebant:quorum ille telis libenter in tanto
luctu ac desiderio mei non repugnandi, sed moriendi causa corpus obtulisset suum, nisi
suam vitam ad spem mei reditus reseruasset. subit tamen vim illam nefariam conscele-
ratorum latronum.& cum ad fratris salutem à Populo Romano deprecandámque
venisset, pulsus è rostris in comitio iacuit: séque seruorum & libertorum corporibus ob-
texit:vitámque tum suam,noctis & fugæ præsidio,nõ iuris,iudiciorúmque defendit.Me-
ministis tum Iudices,corporibus ciuium Tiberim compleri,cloacas referciri,e foro spon
giis effundi sanguinem:vt omnes tantam illam copiam,& tam magnificum apparatum,
non priuatum aut plebeium,sed patricium & prætorium esse arbitrarentur. nihílque ne-
que ante hoc tempus,neque hoc ipso turbulẽtissimo die,criminamini Sestium? Atqui vis

in foro versata est? certe. quando enim maiores lapidationes persæpe vidimus. nõ ita sæpe: sed nimium tamen sæpe gladios. cædem verò tantam, tantos aceruos corporum extructos, nisi fortè illo Cinnano atque Octauiano die, quis vnquam in foro vidit? qua ex concertatione animorum? nam ex pertinacia, aut constãtia intercessoris oritur sæpe seditio, culpa atque improbitate latoris, commodo aliquo imperitis, aut largitione proposita. oritur ex concertatione magistratuum, oritur sensim ex clamore primum, deinde aliqua discessione concionis: vix sero, & raro ad manus peruenitur. nullo verò verbo facto, nulla concione aduocata, nulla lege, concitatam nocturnam seditionem quis audiuit? an verisimile est, vt ciuis Romanus, aut homo liber quisquã cum gladio in forum descenderit ante lucem, ne de me ferri pateretur præter eos, qui ab illo pestifero ac perdito ciue iampridem Reipub. sanguine saginantur? Hîc iam de ipso accusatore quæro, qui P. Sestium queritur, cum multitudine in Tribunatu, & cum præsidio magno fuisse, num illo die fuerit. certe non fuit. Victa igitur est causa Reipub. & victa non auspiciis, non intercessione, non suffragiis, sed vi, manu, ferro. nam si obnunciasset Fabricio, is Tribunus pleb. qui se vasse de cælo dixerat, accepisset Respub. plagam, sed eam quam acceptam gemere posset. Si intercessisset Collega Fabricio, læsisset Rempub. sed Rempublicã iure læsisset. Gladiatores tu nouitios pro expectata AEdilitate suppositos cũ sicariis è carcere emissis, ante lucem in forum immittas? magistratus templo deiicias? cædem maximam facias? forũ purges? & cum omnia vi & armis egeris, accuses eum qui se præsidio munierit: non vt te oppugnaret, sed vt vitã suam posset defendere? Atqui ne ex eo quidem tempore id egit Sestius, vt à suis munitus tuto in foro, tum magistratum gereret, Rempublicam administraret. itaque fretus sanctitate Tribunatus, cum se non modo contra vim & ferrum, sed etiã contra verba atque intercessionem, legibus sacratis esse armatum putaret: venit in templum Castoris, obnunciauit Consuli. cum subito manus illa Clodiana, in cæde ciuiũ sæpe iam victrix, exclamat, incitatur, inuadit: inermem atque imparatum Tribunum, alii gladiis adoriuntur, alii fragmentis septorum & fustibus, à quibus hic multis vulneribus acceptis ac debilitato corpore & contrucidato, se abiecit exanimatus: neque vlla alia re ab se mortem, nisi opinione mortis depulit. quem cum iacentem & concisum plurimis vulneribus extremo spiritu exanguem & confectum viderẽt, defatigatione magis & errore, quàm misericordia & modo, aliquando cædere destiterunt. Et causam dicit Sestius de vi? quid ita? quia viuit. at id non sua culpa. plaga vna illa extrema defuit: quæ si accessisset, reliquum spiritum exhausisset. accusa Lentidium, non percussit locum: maledicito Sabino homini Reatino, cur tam temere exclamarit occisum. ipsum verò quid accusas? num defuit gladiis? num repudiauit? num, vt gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit? an hæc ipsa vis est, nõ posse emori? an illa, quòd Tribunus plebis templum cruentauit? an quòd, cum esset ablatus, primúmque resipisset, non se referri iussit? vbi est crimẽ quod reprehẽditis? Hîc quæro Iudices, si illo die gens ista Clodia, quod facere voluit, effecisset: si P. Sestius, qui pro occiso relictus est, occisus esset: fuistísne ad arma ituri? fuistísne vos ad patrium illum animum, maiorúmque virtutem excitaturi? fuistísne aliquando Rempub. à funesto latrone repetituri? an etiam tunc quiesceretis, cunctaremini, timeretis, cum Rẽpublicam à facinorosissimis sicariis, & a seruis esse oppressam atque occupatam videretis? Cuius igitur mortem vlcisceremini, si quidem liberi esse, & habere Rempu. cogitaretis: de eius virtute viri quid vos loqui, quid sentire, quid cogitare, quid iudicare oporteat, dubitandum putatis? At vero illi ipsi parricidæ, quorũ effrænatus furor alitur impunitate diuturna, adeò vim facinoris sui perhorruerant: vt si paulò longior opinio mortis Sestii fuisset, Gracchum illum suum transferendi in nos criminis causa, occidere cogitarint. sensit rusticulus non incautus (neque enim homines nequam tacere potuerunt) suum sanguinẽ quæri ad restinguendam inuidiam facinoris Clodiani: mulionicam penulam arripuit, cum qua primùm Romam ad comitia venerat: messoria se corbe contexit. Cum quærerẽt alii Numerium, alii Quintium: gemini nominis errore seruatus est. atque hoc scitis omnes, vsque adeò hominem in periculum fuisse, quoad scitum sit Sestiũ viuere. quod nisi esset

patefactum paulo citius quàm vellem, non illi quidem morte mercennarii sui transferre
potuissent inuidiam in quos putabant, sed acerbissimi sceleris infamiam grato quodam
scelere minuissent. Ac si tum P. Sestius Iudices, in templo Castoris animam, quam vix re-
tinuit, edidisset: non dubito quin, si modo esset in Republica Senatus, si maiestas Populi
Ro. reuixisset, aliquando statua huic ob Rempub. interfecto in foro statueretur. Nec ve-
rò illorum quisquam, quos à maioribus nostris morte obita, positos in illo loco atque in
rostris collocatos videtis, esset P. Sestio aut acerbitate mortis, aut animo in Rempublicã
præponendus: qui cum causam ciuis calamitosi, causam amici, causam bene de Repub.
72 meriti, causam Senatus, causam Italiæ, causam Reipub. suscepisset: cúmque auspiciis, reli-
gionique parens, obnunciaret quod senserat: luce palàm à nefariis pestibus, in deotũ ho-
minúmque cõspectu esset occisus, sanctissimo in templo, sanctissima in causa, sanctissimo
in magistratu. Eius igitur vitam quisquam spoliandam ornamentis esse dicet, cuius mor
tem ornandam monimento sempiterno putaretis? Homines, inquit, emisti, coegisti, para-
sti. quid vti faceret? Senatum obsideret? ciues indemnatos expelleret? bona diriperet? ædes
incenderet? tecta disturbaret? templa deorum immortaliũ inflammaret? Tribunos plebis
ferro è rostris expelleret? prouincias quas vellet, quibus vellet, venderet? reges appellaret?
rerum capitalium condemnatos, in liberas ciuitates per legatos nostros reduceret? prin-
cipem ciuitatis ferro obsessum teneret? hæc vt efficere posset, quæ fieri, nisi armis oppressa
73 Republica, nullo modo poterant, idcirco credo manum sibi P. Sestius & copias compa-
rauit. At nondum erat maturum, nondum res ipsa ad eiusmodi præsidia viros bonos cõ-
pellebat: pulsi nos eramus non omnino ista manu sola, sed tamen non sine ista. vos taciti
mœrebamini. captum erat forum anno superiore, æde Castoris, tanquam arce aliqua, à
fugitiuis occupata. silebatur. omnia, hominum cum egestate, tum audacia perditorum,
clamore, concursu, vi, manu gerebantur: perferebatis. magistratus templis pellebantur:
alii omnino aditu ac foro prohibebantur: nemo resistebat. gladiatores ex Prætoris comi-
tatu comprehensi, in Senatum introducti, confessi, in vincula coniecti à Milone, missi à
Serrano: mentio nulla. forum corporibus ciuium Romanorum cõstratum cæde noctur-
na, nõ modo nulla noua quæstio, sed etiam vetera iudicia sublata. Tribunum plebis plus
74 viginti vulneribus acceptis iacentem, moribundúmque vidistis: alterius Tribuni plebis,
diuini hominis, (dicam enim quod sentio, & quod mecum sentiunt omnes:) diuini insi-
gni quadam, inaudita, noua magnitudine animi, grauitate, fide præditi, domus est oppu-
gnata ferro, facibus, exercitu Clodiano. Et tu hoc loco laudas Milonem, & iure laudas.
quem enim vnquã virum tam immortali virtute præditum vidimus, qui nullo præmio
proposito, præter hoc, quod iam cõtritum & contemptum putatur, iudicium bonorum:
omnia pericula, summos labores, grauissimas contentiones, inimicitiásque suscæpit? qui
mihi vnus ex omnibus ciuibus videtur te docuisse, non verbis, quid oporteret à præstan
tissimis viris in Republica fieri, & quid necesse esset: oportere hominum audacium, e-
uersorum Reipublicæ sceleri legibus & iudiciis resistere. si leges non valerent, iudicia nõ
essent: si Respublica vi, consensúque audacium armis oppressa teneretur, præsidio & co-
75 piis defendi vitam, & libertatem necesse esse. hoc sentire, prudẽtiæ est: facere, fortitudinis:
& sentire verò, & facere, perfectæ, cumulatǽque virtutis. Adiit ad Remp. Tribunus pleb.
Milo, de cuius laude plura dicam: non quò, aut ipse hæc dici, quàm existimari malit: aut
ego hunc laudis fructum præsenti libenter impertiam, præsertim cum verbis cõsequi nõ
possim: sed quòd existimo, si Milonis causam accusatoris voce collaudatam probaro, vos
in hoc crimine parẽ Sestii causam existimaturos. Adiit igitur T. Annius ad causam Reip.
sicut ciuem patriæ recuperare vellet Reip. * tum simplex causa, constãs ratio, plena cõ-
sensionis omnium, plena concordiæ. Collegas adiutores habebat. Consulis alterius sum-
mum studiũ, alterius animus penè placatus. De Prætoribus vnus alienus, Senatus incre-
76 dibilis voluntas, Equitum Romanorum animi ad causam excitati, erecta Italia. duo soli
erant empti ad impediendum: qui si homines despecti & contempti tantam rem susti-
nere non potuissent, se causam quam suscæperat nullo labore peracturũ videbat. agebat

authoritate, agebat consilio, agebat per summum ordinem, agebat exemplo bonorum ac fortium ciuium: quid Republica, quid se dignum esset, quis ipse esset, quid sperare, quid maioribus suis reddere deberet, diligentissime cogitabat. Huic grauitati hominis, videbat ille gladiator se, si moribus ageret, parem esse non posse: ad ferrum, ad faces, ad quotidianam cædem, incendia, rapinas, se cum exercitu suo contulit: domum oppugnare, itineribus occurrere, vi lacessere & terrere cœpit. Non mouit hominem summa grauitate, summáque constantia: sed quanquam dolor animi, innata libertas, prompta excellénsque virtus, fortissimum virum hortabatur, vi vim oblatam præsertim sæpius, vt frangeret & refutaret: tanta moderatio fuit hominis, tantum consilium vt contineret dolo- 77
rem, neque eadem se re vlcisceretur qua esset lacessitus: sed illum tot iam in funeribus Reipublicæ exultantem ac tripudiantem, legum si posset laqueis constringeret. descendit ad accusandum. quis vnquam tam propriè Reipublicæ causa, nullis inimicitiis, nullis præmiis, nulla hominum postulatione, aut etiam opinione id vnquam esse facturum? fracti erant animi hominis: hoc enim accusante pristini illius sui iudicii turpitudinem desperabat. Ecce tibi Cōsul, Prætor, Tribunus plebis noua noui generis edicta proponūt, Ne reus adsit, ne citetur, ne quæratur, ne mentionem omnino cuiquam iudicum aut iudiciorum facere liceat. Quid ageret vir ad virtutem, dignitatem, gloriam natus, vi sceleratorum hominum corroborata legibus, iudiciísque sublatis? ceruices Tribunus ple. priuato, præstantissimus vir profligatissimo homini daret? an causam susceptam affligeret? an se domi contineret? & vinci turpe putauit, & deterreri, etiam eripi? eiecit * vt quo- 78
niam sibi in illum legibus vti non liceret, illius vim neque in suo, neque in Reipub. periculo pertimesceret. Quomodo igitur hoc in genere præsidii comparati accusas Sestium, cum idem laudes Milonē? an qui sua tecta defendit, qui ab aris, focis, ferrum, flammámque depellit: qui sibi licere vult tuto esse in foro, in templo, in curia: qui vitæ præsidiū cōparat: qui vulneribus, quæ cernit quotidie toto corpore, monetur vt aliquo præsidio caput, & ceruices, & iugulum, ac latera tutetur: hunc de vi accusandū putas? Quis enim vestrum Iudices ignorat, ita naturā rerum tulisse, vt quodam tempore homines nondum, neque naturali, neque ciuili iure descripto, fusi per agros ac dispersi vagarentur: tantúmque haberent, quantum manu ac viribus per cædem ac vulnera, aut eripere, aut retinere potuissent? Qui igitur primi virtute & consilio præstanti extiterunt, ii perspecto genere 79
humanæ docilitatis atque ingenii, dissipatos vnū in locum cōgregarūt, eósque ex feritate illa ad iustitiam atque mansuetudinem transduxerunt. tum res ad cōmunem vtilitatē continētes, quas publicas appellamus: tum conuenticula hominum, quæ postea ciuitates nominatæ sunt: tum domicilia coniuncta, quas vrbes dicimus, inuento & diuino iure & humano, mœnibus sepserunt. Atque inter hanc vitam perpolitam humanitate, & illam immanē, nihil tam interest quàm ius atque vis. horum vtro vti nolimus, altero est vtendum. vim volumus extingui? ius valeat necesse est, id est iudicia, quibus omne ius continetur. iudicia displicent, aut nulla sunt? vis dominetur necesse est. hæc vidēt omnes. Milo & vidit & fecit: vt ius experiretur, vim depelleret. altero vti voluit, vt virtus audaciam vinceret: altero vsus necessario est, ne virtus ab audacia vinceretur. Eadémque ratio fuit 80
P. Sestii, si minus in accusando (neque enim per omnes fuit idem fieri necesse) at certe in necessitate defendendæ salutis suæ, præsidióque contra vim & manum cōparando. O dii immortales, quem nam ostenditis exitum nobis? quam spem Reipublicæ datis? quotus quisque inuenietur tanta virtute vir, qui optimā quanque causam Reipublicæ amplectatur? qui bonis viris deseruiat? qui solidā laudem verámque quærat? cū sciat duo illa Reipublicæ penè fata, Gabinium & Pisonem, alterū haurire quotidie ex pacatissimis atque opulentissimis Syriæ gazis innumerabile pondus auri, bellum inferre quiescentibus, vt eorum veteres, illibatásque diuitias, in profundissimum libidinum suarū gurgitem profundat: villam ædificare in oculis omnium tantam, tugurium vt iam videatur esse illa villa, quam ipse Tribunus plebis pictam olim in concionibus explicabat, quo fortissimum ac summum ciuem in inuidiam homo castus ac non cupidus vocaret? Alterum

cibus ac Dardanis primùm pacem maxima pecunia vendidisse: deinde vt illi pecuniam
conficere possent, vexandam his Macedoniam & spoliandam tradidisse: eundémque bo-
na creditorum ciuium Romanorum cum debitoribus Græcis diuisisse: cogere pecunias
maximas à Dyrrhachinis, spoliare Thessalos, certam Acheis in annos singulos pecuniam
imperauisse: neque tamen vllo in publico, aut religioso loco signũ, aut tabulam, aut or-
namẽtum reliquisse. Hos sic illudere, quibus omne supplicium, atque omnis iure optimo
Pœna debetur: reos esse hos duos quos videris? Omitto iam Numeriũ, Serranum, AEliũ,
quisquilias seditionis Clodianæ: sed tamen hi quoque etiam nunc volitant, vt videtis: nec
22 dum vos de vobis aliquid timebitis, illi vnquam de se pertimescent? Nam quid ego de
AEdile ipso loquar, qui etiam diem dixit, & accusauit de vi Milonem? neque hic tamen
vlla vnquam iniuria adducetur, vt eum tali virtute, tãtáque firmitate animi se in Remp.
fuisse pœniteat. sed qui hæc vident adolescentes, quonam suas mentes conferent? ille, qui
monimenta publica, qui ædes sacras, qui domos inimicorum suorum oppugnauit, exci-
dit, incẽdit: qui stipatus semper sicariis, septus armatis, munitus indicibus fuit, quorũ ho-
die copia redundat: qui & peregrinam manum facinorosorũ concitauit, & seruos ad cæ-
dem idoneos emit, & in Tribunatu carcerem totum in forum effudit: volitat AEdilis, ac-
cusat eum qui aliqua ex parte eius furorem exultantem repressit. hic qui se est tutatus
sic, vt in priuata te deos Penates suos, in Repub. iura Tribunatus atque auspicia defende
23 ret, accusare cũ moderate, à quo ipse nefarie accusatur, per Senatus authoritatẽ non est si-
tus. Nimirũ hoc illud est, quod de me potissimũ tu in accusatione quæsisti, quæ esset no-
stra natio optimatium. sic enim dixisti. Rem quæris præclarã iuuẽtuti ad discẽdum, nec
mihi difficilẽ ad perdocẽdũ. de qua pauca Iudices dicã: & vt arbitror, nec ab vtilitate eo-
rum qui audient, nec ab officio vestro, nec ab ipsa causa P. Sestii abhorrebit oratio mea.
Duo genera semper in hac ciuitate fuerunt eorum qui versari in Republica, atque in
ea se excellentius gerere studuerunt: quibus ex generibus alteri se populares, alteri opti-
mates & haberi, & esse voluerũt. qui ea, quæ faciebant, quǽque dicebant, multitudini iu-
cunda volebant esse, populares. qui autem ita se gerebant, vt sua consilia optimo cuique
probarentur, optimates habebantur. Quis ergo iste optimus? quis? de numero si quæris,
innumerabiles: neque enim aliter stare possemus. Sunt principes cõsilii publici: sunt qui
24 eorum sectam sequuntur: sunt maximorum ordinum homines quibus patet Curia: sunt
municipales, rusticíque Romani: sunt negocia gerentes: sunt etiam libertini optimates.
numerus, vt dixi, huius generis late & varie diffusus est. Sed genus vniuersum (vt tolla-
tur error) breui circunscribi & definiri potest. Omnes optimates sunt qui neque nocẽtes
sunt, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. ⟨ Esto igitur, vt
hi sint, quam tu nationem appellasti: & qui integri sunt, & sani, & bene de rebus dome-
sticis constituti. ⟩ horum qui voluntati, commodis, opinioni in gubernanda Rep. ser-
uiunt, defensores optimatium, ipsique optimates grauissimi & clarissimi ciues nominã-
tur & principes ciuitatis. Quid est igitur propositum his Reip. gubernatoribus, quod in-
25 tueri, & quo cursum suum dirigere debeant? id quod est præstantissimum, maximéque
optabile omnibus sanis & bonis & beatis, cum dignitate ocium. hoc qui volunt, omnes
optimates: qui efficiunt, summi viri & conseruatores ciuitatis putantur. neque enim re-
rum gerendarum dignitate homines efferri ita conuenit, vt ocio non prospiciant: neque
vllum amplexari ocium quod abhorreat à dignitate. Huius autẽ ociosæ dignitatis hæc
fundamenta sunt, hæc membra, quæ tuenda principibus, & vel capitis periculo defen-
denda sunt: religiones, auspicia, potestates magistratuum, Senatus authoritas, leges, mos
maiorum, iudicia, iurisdictio, fides, prouinciæ, socii, imperii laus, res militaris, ærariũ. ha-
rum rerum tot, atque tantarum esse defensorem & patronum, magni animi est, magni
ingenii, magnǽque constantiæ. Etenim in tanto ciuium numero magna multitudo est
26 eorum qui aut propter metum pœnæ, peccatorum suorum conscii, nouos motus, con-
uersionésque Reip. quærant: aut qui propter insitum quendam animi furorem, discor-
diis ciuium ac seditione pascantur: aut qui propter implicationem rei familiaris com-

muni incendio malint, quàm suo deflagrare. qui cum authores sunt & duces suorum studiorum, vitiorúmque nacti, in Rep. fluctus excitantur: vt vigilandum sit iis, qui sibi gubernacula patriæ depoposcerunt: enitendúmque omni scientia ac diligentia, vt conseruatis his, quæ ego paulò ante fundamenta ac membra esse dixi, tenere cursum possint, & capere ocii illum portũ & dignitatis. Hanc ego viam Iudices, si aut asperam atque arduam aut plenam esse periculorum aut insidiarum negem, mẽtiar: præsertim cum id non modo intellexerim semper, sed etiam præter cæteros senserim. Maioribus præsidiis & copiis oppugnatur Resp. quàm defenditur: propterea quòd audaces homines & perditi nutu impelluntur, & ipsi etiam sponte sua contra Remp. incitantur: boni nescio quomodo tardiores sunt, & principiis rerum neglectis, ad extremum ipsa denique necessitate excitantur: ita vt nonnunquam cunctatione ac tarditate, dum ocium volunt etiam sine dignitate retinere, ipsi vtrunque amittant. Propugnatores autem Reipublicæ qui esse voluerunt, si leuiores sunt, desciscunt: si timidiores, desunt: permanent illi soli, atque omnia Reipublicæ causa perferunt qui sunt tales, qualis pater tuus M. Scaure fuit, qui à C. Graccho vsque ad C. Marium seditiosis omnibus restitit: quem nulla vnquam vis, nullæ minæ, nulla inuidia labefecit. aut qualis Q. Metellus patruus matris tuæ, qui cum florentem hominem in populari ratione L. Saturninum Censor notasset: cúmque insititium Gracchum contra vim multitudinis incitatæ cẽsu prohibuisset: cúmque in eam legem, quam non iure rogatam iudicarat, iurare vnus noluisset, de ciuitate maluit, quàm de sententia dimoueri. aut, vt vetera exempla, quorũ est copia digna huius imperii gloria, relinquam, néve eorum aliquem, qui viuunt, nominem: qualis nuper Q. Catulus fuit, quem neque periculi tempestas, neque honoris aura potuit vnquã de suo cursu aut spe aut metu dimouere. Hæc imitamini per deos immortales, qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quæritis. hæc ampla sunt, hæc diuina, hæc immortalia: hæc fama celebrantur, monimentis annalium mandantur, posteritati propagantur. est labor: non nego. pericula magna: fateor. multæ insidiæ sunt bonis: verissime dictum est.

Sed te, id quod multi inuideant, multique expetant,

inscitia fit, inquit, postulare, si tu laborem summa cum cura efferas nullum. idem alio loco dixit, quod exciperent improbi ciues,

Oderint dum metuant. præclara enim illa præcepta dederat iuuentuti. sed tamen hæc via, hæc rato Reipublicæ capessendæ hodie erat magis pertimescenda, cum multis in rebus multitudinis studium ad populi commodum ab vtilitate Reip. discrepabat. Tabellaria lex ab L. Cassio ferebatur: populus libertatẽ agi putabat suam: dissentiebant principes, & in salute optimatium temeritatem multitudinis & tabellæ licentiam pertimescebant. Agrariã T. Gracchus legem ferebat: grata erat populo: fortunæ constitui tenuiorum videbantur. nitebantur contrà optimates, quòd ea discordiam excitari videbant: & cum locupletes possessionibus diuturnis mouerentur, spoliari Remp. propugnatoribus arbitrabantur. Frumentariam legem C. Gracchus ferebat. iucunda res plebi Romanæ: victus enim suppeditabatur large sine labore. repugnabant boni, quòd & ab industria plebem ad desidiam auocari putabant, & ærarium exhauriri videbatur. Multa etiam nostra memoria, quæ consultò prætereo, fuerunt in ea contentione, vt popularis cupiditas à consilio principum dissideret. Nunc iam nihil est quod populus à delectis principibúsque dissentiat: nec flagitat rem vllam, neque nouarum rerum est cupidus: & ocio suo, & dignitate optimi cuiusque, & vniuersæ Reipublicæ gloria delectatur. Itaque homines seditiosi ac turbulenti, quia nulla iam largitione Populum Rom. concitare possunt (quòd plebs perfuncta grauissimis seditionibus ac discordiis, ocium malle videatur) conductas habẽt conciones: neque id agunt, vt ea dicant aut ferantquæ illi velint audire qui in concione sunt: sed precio ac mercede perficiunt, vt quicquid dicant, id illi velle audire vide[antur.] Num vos existimatis Gracchos, aut Saturninũ, aut quenquam illorum veterum [po]pulares habebantur, vllum vnquam in concione habuisse cõductum? Nemo hab[uit.] enim largitio & spes cõmodi propositi, sine mercede vlla multitudinẽ cõcitabat.

illis temporibus qui populares erant, offendebant illi quidem apud graueis & honestos
homines, sed populi iudiciis, atque omni significatione florebant. his in theatro plaude-
batur: hi suffragiis, quod contenderant, consequebantur. horum homines nomen, o-
rationem, vultum, incessum amabant. Qui autem aduersabantur ei generi, graues & ma-
gni homines habebantur: sed valebant in Senatu multum, apud bonos viros plurimũ: mul
titudini iucundi non erant: suffragiis offendebatur sæpe eorum voluntas: plausum verò,
92 etiam siquis eorum aliquando acceperat, ne quid peccasset, pertimescebat. Attamen siqua
res erat maior, idem ille populus horum authoritate maxime commouebatur. Nunc, nisi
me fallit, in eo statu ciuitas est, vt si operas conductorum remoueris, omnes idem de Re-
pub. sensuri esse videantur. etenim tribus locis significari maxime Populi Rom. iudicium
ac voluntas potest, concione, comitiis, ludorũ gladiatorúmque consessu. Quæ concio fuit
per hos annos, quæ quidem esset non conducta, sed vera, in qua Populi Rom. consensus
perspici posset? habitæ sunt multæ de me à gladiatore sceleratissimo, ad quas nemo adibat
incorruptus, nemo integer: nemo illum fœdum vultum aspicere, nemo furialem vocem
bonus audire poterat. Erant, erant illæ cõciones perditorum hominum necessariò turbu
lentæ. Habuit de eodem me P. Lentulus Consul concionem. concursus est Populi Rom.
93 factus: omnes ordines, tota in illa concione Italia constitit: egit causam summa cum gra-
uitate copiáque dicendi, tanto silentio, tanta approbatione omnium, nihil vt vnquam vi-
deretur tam populare ad populi Rom. aures accidisse. Productus est ab eo Cn. Pompeius,
qui se non solum authorem meæ salutis, sed etiam supplicem Populo Rom. exhibuit. hu-
ius oratio & pergrauis, & grata in concione fuit. Sic contẽdo, nunquam neque sententiã
eius authoritate, neque eloquẽtiam iucunditate fuisse maiorem. Quo silentio sunt auditi
de me cæteri principes ciuitatis? quos idcirco non appello hoc loco, ne mea oratio, si mi-
nus de aliquo dixero, ingrata: si satis de omnibus, infinita esse videatur. Cedo nunc eiusdẽ
illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio cõcionem. quis nõ
modo approbauit, sed non indignissimum facinus putauit, illum nõ dicam loqui, sed vi-
94 uere ac spirare? quis fuit, qui nõ eius voce maculari Rempub. séque, si eum audiret, scelere
astringi arbitraretur? Venio ad comitia siue magistratuum placet, siue legum. Leges vi-
demus sæpe ferri multas: omitto eas quæ feruntur ita, vix vt quini, & ii ex alia tribu qui
suffragium ferant reperiantur. de me, quem tyrannum atque ereptorem libertatis esse di-
cebat, in illa ruina Reipub. dicit se legem tulisse. quis est, qui se, cum contra me ferebatur,
inisse suffragium cõfiteatur? cum autem de me eodem ex Senatusconsulto comitiis Cen-
turiatis ferebatur, quis est qui non profiteatur se affuisse, & suffragiũ de salute mea tulisse?
Vtra igitur causa popularis debet videri, in qua omnes honestates ciuitatis, omnes ætates,
omnes ordines vnà consentiũt: an in qua furiæ concitatæ tanquã ad funus Reipub. cõuo-
95 lant? An sicubi aderit Gellius homo & fratre indignus viro clarissimo atque optimo Cõ-
sule & ordine Equestri, cuius ille ordinis nomen retinet, ornamenta confecit, id erit po-
pulare? est enim homo iste populo Rom. deditus: nihil vidi magis: qui cum eius adolescẽ-
tia in amplissimis honoribus summi viri L. Philippi vitrici florere potuisset, vsque eo non
fuit popularis, vt bona solus comesset. Deinde ex impuro adolescente & petulante, post-
eaquam rem paternam ab idiotarum diuitiis, ad philosophorum regulam perduxit, Græ-
culum se, atque otiosum putari voluit: studio literarũ se subito dedidit. nihil sanè à te iu-
uabatur. Anagnostæ, libelli, pro vino etiam sæpe oppignerabantur, manebat insaturabile
abdomen, copiæ deficiebant. Itaque semper versabatur in spe rerum nouarum: otio, &
trãquillitate Reipub. consenescebat. Ecquæ seditio vnquam fuit, in qua nõ ille princeps?
ecquis seditiosus, cui ille nõ familiaris? ecquæ turbulenta cõcio, cuius ille nõ cõcitator? cui
96 benedixit vnquã bono? benedixit? immo quẽ fortẽ & bonũ ciuem nõ petulãtissime est in-
sectatus? qui (vt credo) nõ libidinis causa, sed vt plebicola videretur, libertinã duxit vxorẽ.
is de me suffragiũ tulit, is affuit, is interfuit epulis & gratulationibus parricidarũ. in quo
tamẽ est ne vllus cũ illo reo inimicus? est meus suauiatus: qui quasi mea culpa bona perdi-
dent, ira ob eã ipsã causã est mihi inimicus, quia nihil habet: vtrũ ego tibi patrimoniũ eripui

Gelli,an tu comedisti?quid?tu meo periculo gurges ac vorago patrimonii helluabare,vt si
ego Cõsul Remp.cõtra te & gregales tuos defendissẽ, in ciuitate esse me nolles? te nemo
tuorũ videre vult:omnes aditũ,sermonẽ,cõgressum tuũ fugiũt.te sororis filius Posthumius
adolescẽs grauis,senili iudicio notauit,cũ in magno numero tutorẽ liberis nõ instituit.sed 97
elatus odio,& meo,& Reip.nomine,quorũ ille vtri sit inimicitior,nescio.plura dixi, quàm
dicẽdũ fuit in furiosissimũ atq; egentissimũ ganeonẽ. Illuc reuertor:cõtra mè eũ sit actũ,
capta vrbe atque oppressa,Gelliũ, Firmidiũ,Titiũ,eiusdẽmodi furias illis mercẽnariis gregibus duces & authores fuisse: cum ipse lator nihil ab horũ turpitudine,audaciæ,sordibus
abhorret. At cum de dignitate mea ferebatur,nemo sibi nec valetudinis excusationẽ,nec
senectutis satis iustam putauit:nemo fuit qui se nõ Remp.mecũ simul reuocare in suas sedes arbitraretur. Videamus nũc comitia magistratuũ.Fuit collegiũ nuper Tribunirium,
in quo tres minime,vehemẽter duo populares existimabantur .ex iis qui populares nó habebantur,quibus in illo genere conductarũ concionũ consistendi potestas non erat,duo à 98
Populo Rom.Prætores video esse factos. & quantum sermonibus vulgi & suffragiis intelligere potui,præ se Populus Ro.ferebat,sibi illum in Tribunatu Cn. Domitii animũ, constantem & egregiũ,atque Q. Ancharii fidem ac fortitudinẽ, etiã si nihil agere potuissent,
tamen voluntate ipsa gratum fuisse. Iam de C.Fannio quæ sit existimatio videmus:quod
iudicium Populi Ro.in honoribus eius futurũ sit, nemini dubiũ esse debet. Quid populares illi duo,quid egerunt? alter qui tamẽ se continuerat,tulerat nihil,senserat tantum de
Rep.aliud atque homines expectabant, vir & bonus & innocẽs & bonis viris semper probatus:quòd parũ videlicet intellexit in Tribunatu,quid verò populo probaretur, & quòd
illum esse Populum Ro.qui in concione erat, arbitrabatur:non tenuit eum locũ in quem 99
nisi popularis esse voluisset,facillime peruenisset. Alter qui ita se in populari ratione iactatat, vt auspicia, legem Heliam,Senatus authoritatẽ, Consulem,collegas, bonorum iudicium nihil putaret, AEdilitatẽ petiuit cum bonis viris & hominibus primis, sed non præstantissimis opibus & gratia. tribum suam non tulit:Palatinam denique,per quam omnes
illæ pestes vexare Populum Ro.dicebãtur ,perdidit:nec quicquam illis comitiis,quod boni viri vellent,nisi repulsam tulit. Videtis igitur populum ipsum,vt ita dicam,iam nõ esse
popularem,qui ita vehemẽter eos qui populares habentur,respuat:eos autem qui ei generi aduersantur,honore dignissimos iudicet. Veniamus ad ludos. facit enim Iudices,vester iste in me animorũ,oculorúmque contuitus,vt mihi iam licere putem remissiore vti
genere dicẽdi.Comitiorũ & concionũ significationes interdũ veræ sunt,nonnunquã vitiatæ atque corruptæ. theatrales gladiatoriiq; cõsessus dicũtur omnino solere leuitate non- 100
nullorũ emptos plausus & exiles & raros excitare. attamen facile est, cũ id fit, quẽadmodum,& à quibus fiat,& quid integra multitudo faciat, videre. Quid ego nũc dicã, quibus
viris,aut cui generi ciuium maxime applaudatur?neminẽ vestrum fallit. sit hoc sanè leue,
quod nó ita est,quoniã optimo cuique impartiatur. sed si est leue,homini graui leue est:ei
verò qui pẽdet rebus leuissimis,qui rumore,&(vt ipsi loquuntur) fauore populi tenetur &
ducitur,plausum immortalitatẽ,sibilũ mortẽ videri necesse est. Ex te igitur Scaure potissimũ quæro,qui ludos apparatissimos,magnificẽtissimósque fecisti, ecquis istorũ populariũ
tuos ludos aspexerit,ecquis se theatro,Populóq; Ro.cõmiserit. Ipse ille maxime Ludius,nõ
solũ spectator,sed actor & acroama,qui omnia sororis embolia nouit,qui in cœtũ mulierũ 101
pro psaltria adducitur:nec tuos ludos aspexit in illo ardẽti Tribunatu suo:nec vllos alios,
nisi eos, à quibus vix viuus effugit. Semel inquã se ludis homo popularis cõmisit omnino,
cũ in tẽplo Virtutis honos habitus esset virtuti:C.'que Marii cõseruatoris huius imperii monumentũ municipi eius,& Reip.defensori sedem ad salutẽ præbuisset. quo quidem tẽpore quid Populus Ro.sentire se ostenderet,vtroq; in genere declaratũ est. primo,cũ audito
Senatuscõsulto ore ipsi atque absenti Senatui plausus est ab vniuersis datus: deinde c[illegible]
natoribus singulis,spectatũ e Senatu redeuntibus.Cum verò ipse qui ludos faciebar
sul assedit,stantes,& manibus passis gratias agẽtes,& lachrymantes gaudio,suam er[illegible]
beneuolentiã ac misericordiam declararũt. At cũ ille furibundus incitata illa sua v[illegible]

102 mente venisset, vix se Populus Ro. tenuit, vix homines odiũ suũ à corpore eius impuro atque infando represserũt. voces quidẽ, & palmarũ intẽtus, & maledictorũ clamorem omnes profuderunt. Sed quid ego Populi Ro. animũ, virtutémq; cõmemoro, libertatẽ iam ex diuturna seruitute despicientis in eo homine, cui tum petenti iam AEdilitatem ne histriones quidem coram sedenti pepercerunt: Nam cum ageretur Togata, simulans, vt opinor, caterua tota, clarissima concentione in ore impuri hominis imminens concionata est.

Huic vitæ tuæ- &

Post principia atque exitus vitiosæ vitæ

sedebat exanimatus: & is qui antea cantorũ cõuicio cõciones celebrarẽ suas solebat, cãtorũ ipsorũ vocibus eiiciebatur. Et quoniã facta mẽtio est ludorũ, ne illud quidẽ prætermittã, in magna varietate sententiarũ nunquã vllũ fuisse locũ in quo aliquid à poeta dictũ eade-
103 re in tẽpus nostrũ videretur, quod aut populũ vniuersum fugeret, aut non exprimeret ipse actor. Et quæso hoc loco Iudices, ne qua me leuitate ductũ ad insolitũ genus dicẽdi labi puteris, si de poetis, de histrionibus, de ludis in iudicio loquar. Nõ sum tã ignarus Iudices causarũ, nõ tam insolens in dicẽdo, vt omni ex genere orationẽ aucuper, & omnes vndiq; flosculos carpam atq; delibẽ. scio quid grauitas vestra, quid hæc aduocatio, quid illi conuẽtus, quid dignitas P. Sestii, quid periculi magnitudo, quid ætas, quid honos meus postulet: sed mihi sumpsi hoc loco doctrinam quãdam iuuentuti, qui essent optimates. in ea explicanda demonstrãdum est nõ esse populareis omneis eos qui putentur. Id facillime consequar, si vniuersi populi iudicium verum & incorruptum, & si intimos sensus ciuitatis expressero. Quid fuit illud, quod recenti nuntio de illo Senatusconsulto quod factum est in
104 templo Virtutis, ad ludos scenámque perlato, consessu maximo, summus artifex, & meher cule semper partiũ in Rep. tanquã in scena optimatiũ, flens, & recẽti lætitia, & mixto dolore ac desyderio mei, egit aperte multo grauioribus verbis meã causã, quàm egomet de me agere potuissem: summi enim poetæ ingeniũ nõ solũ arte sua, sed etiã dolore exprimebat:

Quàm enim certo animo qui Remp. adiuuerit, steterit cum Achiuis.

vobiscum me stetisse dicẽbat, vestros ordines demonstrabat, reuocabatur ab vniuersis.

Re dubia, nec dubitarit vitam offerre, nec capiti pepercerit.

Hæc quantis ab illo clamoribus agebantur, cùm iam omisso gestu verbis poetæ, & studio authoris, & expectationi nostræ plauderetur:

Summum amicum summo in bello,-

(nam illud ipse actor adiungebat amico animo, & fortasse homines propter aliquod desy-
105 derium approbabant)

Summo ingenio præditum.

Tum illa quãto cum gemitu Populi Ro. ab eodem paulo post in eadem fabula sunt actæ

O pater.

Me me ille absentem vt patrem deplorandum putarat, quem Q. Catulus, quem multi alii sæpe in Senatu patrem patriæ nominarant. quanto cum fletu de illis nostris incendiis ac ruinis, cum patrem pulsum, patriam afflictam deploraret, domum incensam, euersámque sic egit, vt demonstrata pristina fortuna cum se conuertisset,

Hæc omnia vidi inflammari.

fletum etiam inimicis atque inuidis excitaret. Prò dii immortales, quid illa, quemadmodum dixit idem: quæ mihi quidem ita & acta & scripta videntur esse, vt vel à Catulo, si reuixisset, præclare posse dici viderẽtur. (Is enim libere reprehẽdere & accusare populi nonnunquam temeritatem solebat, aut errorem Senatus.)

106 O ingratifici Argiui, inanes Graii, immemores beneficii.

Non erat illud quidem verum: nõ enim ingrati, sed miseri, quibus reddere salutem, à quo acceperant, non liceret: nec vnus in quenquam vnquam gratior, quàm in me vniuersi. sed tamen illud scripsit disertissimus poeta pro me: egit fortissimus actor, non solum optimus de me, cum omnes ordines demonstraret, Senatum, Equites Romanos, vniuersum Populum Romanum accusaret.

Exulare finitis, fiuistis pelli, pulsum patimini. Quæ tum significatio fuerit omnium, quæ declaratio voluntatis ab vniuerso Pop. Ro. in causa hominis non popularis, equidem audiebamus: existimare facilius possunt qui affuerunt. Er quoniam huc me prouexit oratio, histrio casum meum toties collachrymauit, cum ita doléter ageret causam meam, vt vox eius illa præclara lachrymis impediretur. neque poetæ, quorum ego semper ingenia dilexi, tempori meo defuerunt: eáque Populus Rom. non solum plausu, sed etiam gemitu 107
suo comprobauit. Vtrum igitur hæc AEsopum potius pro me, aut Accium dicere oportuit, si Populus Ro. liber esset, an principes ciuitatis? Nominatim sum appellatus in Bruto Tullius, qui libertatem ciuibus stabiliuerat. milies reuocatum est. Parúmne videbatur, Populum Ro. iudicare id à me, & à Senatu esse cõstitutum, quod perditi ciues sublatũ per nos criminabantur? Maximũ verò Populi Ro. iudicium vniuerso consessu gladiatorio declaratũ est. erat enim munus Scipionis, dignum & eo ipso, & illo Q. Metello cui dabatur. Id autẽ spectaculi genus erat quod omni frequentia, atque omni genere hominũ celebratur, quo multitudo maxime delectatur. In hunc consessum P. Sestius Tribunus pl. cũ ageret nihil aliud in eo magistratu, nisi meã causam, venit, & se populo dedit, nõ plausus cupiditate, sed vt ipsi inimici nostri voluntatẽ vniuersi populi viderent. venit (vt sciris) ad co- 108
lumnam Meniã. tantus est ex omnibus spectaculis vsque à Capitolio, tantus ex fori cãcellis plausus excitatus, vt nunquã maior cõsensio aut apertior Pop. Ro. vniuersi fuisse vlla in causa diceretur. Vbi erãt tum illi concionũ moderatores, legum domini, ciuium expulsores? aliúsne est aliquis improbis ciuibus peculiaris populus, cui nos offensi inuisique fuerimus? Equidẽ existimo, nullum tẽpus esse frequenrioris populi, quàm illud gladiatoriũ: neq; cõcionis vllius, neque verò vllorũ comitiorũ. Hæc igitur innumerabilis hominũ multitudo, hæc Populi Ro. tanta significatio sine vlla varietate vniuersi, cum illis ipsis diebus de me actum iri putaretur, quid declarauit nisi optimorũ ciuium salutem & dignitatẽ Populo Ro. charam esse vniuerso? At verò & ille Tribunus ple. qui de me, nõ patris, aui, proaui, 109
maioru denique suorum omniũ, sed Græculorũ instituto, concionem interrogare solebat, vellétne me redire: & cum erat reclamatum semiuiuis mercenariorum vocibus, Populum Romanũ negare dicebat: is cum quotidie gladiatores spectaret, nunquam est conspectus. cum veniret, emergebat subito, cum sub rabulas subrepserat: vt

Mater re appello, -

dicturus videretur. Itaque illa via latebrosa, qua spectatum ille veniebat, Appia iam vocabatur. Qui tamen quoquo tempore conspectus erat, non modo gladiarores, sed equi ipsi gladiatorum repentinis sibilis extimescebant. Videtísne igitur quantum inter Populum Rom. & concionẽ intersit, dominos concionum omni odio populi notari? quibus autem consistere in operarũ concionibus nõ licear, eos omni Populi Ro. significatione decorari? Tu mihi etiam M. Artilium Regulum cõmemoras, qui redire ipse Carthaginem sua volunrate ad suppliciũ, quàm sine his captiuis, à quibus ad Senatũ missus erat, Romæ mane- 110
re maluerit? & mihi negas optandum reditum fuisse per familias cõparatas, & homines armatos? vim scilicet ego desyderaui? qui dum vis fuit, nihil egi: & quem, si vis nõ fuisset, nulla res labefactare potuisset. Hunc ego reditum repudiarem qui ita florens fuit, vt verear, ne quis me studio gloriæ putet idcirco exisse vt ita redirem? quem enim vnquam Senatus ciuem, nisi me, nationibus exteris commẽdauit? cuius vnquam propter salutẽ, nisi meam, Senatus publicè sociis Populi Romani gratias egit? De me vno Patres Cõscripti decreuerunt, vt qui prouincias cum imperio obtinerent, qui Quæstores, Legatíque essent, salutẽ & viram custodirent. In vna mea causa post Romã conditam factum est vt lireris Cõsularibus ex Senatus cõsulto cuncta ex Italia omnes qui Remp. saluam vellent, conuocarẽtur. 111
quod nunquam Senatus in vniuersæ Reip. periculo decreuit, id in vnius mea salute cõseruanda decernendum putauir. Quem Curia magis requisiuit? quẽ forum luxit? quem æque ipsa tribunalia desyderauerunt? omnia discessu meo deserra, horrida, muta, plena luctoris fuerũt. Quis est Italiæ locus, in quo nõ fixum sit in publicis monimẽtis stu salutis meæ, testimoniũ dignitatis? nam quid ego illa de me diuina Senatus consul

memorem:vel quod in templo Iouis Optimi Maximi factũ est,cũ vir is qui tripartitas or-
bis terrarũ oras atque regiones, tribus triumphis adiunctas huic imperio notauit,de scri-
pto sententia dicta,mihi vni testimoniũ patriæ conseruatæ dedit: cuius sentẽtiam ita fre-
quentissimus Senatus secutus est, vt vnus dissentiret hostis, idque ipsum tabulis publicis
112 mandaretur ad memoriã posteri temporis sempiternam. vel quod est postridie decretum
in Curia,Populi ipsiusRomani,& eorum qui ex municipiis cõuenerant,admonitu, nequis
de cælo seruaret, nequis moram vllam afferret:siquis aliter fecisset,eum planè euersorem
Reipublicæ fore:idque Senatum grauissime laturum:& vt statim de eius facto referretur.
Qua grauitate sua cũ frequẽs Senatus nonnullorũ scelus,audaciàmque tardasset: tum il-
lud addidit,nisi diebus quinque,quibus agi de me potuisset,nõ esset actum,redirem in pa-
triam dignitate omni recuperata. Decreuit eodem tempore Senatus, vt his qui ex tota
Italia salutis meæ causa conuenerant, agerẽtur gratiæ:atque vt iidem ad res redeuntes,vt
venirent, rogarentur.hæc erat studiorũ in mea salute contentio, vt ii qui à Senatu de me
rogabãtur, iidem Senatui pro me supplicarẽt. Atque ita in his rebus vnus est solus inuen-
113 tus qui ab hac tam impensa voluntate bonorũ palàm dissideret: vt etiã Q.Metellus Con-
sul qui mihi vel maxime ex magnis contẽtionibus Reip.fuisset inimicus,de mea salute re-
tulerit.qui excitatus summa cũ authoritate P.Seruilii quadam grauitate dicẽdi, cum ille
omnes propè ab inferis euocasset Metellos,& ad illius generis quod sibi cum eo cõmune
esset,dignitatem,propinqui sui mẽtem à Clodianis latrociniis reflexisset:cúmque eum ad
domestici exempli memoriã,& ad vnũ dicto citius Metelli casum vel gloriosum vel gra-
uem cõuertisset, collachrymauit,vt vir egregius ac vere Metellus:totúmque se P.Seruilio
dicẽti etiã tum tradidit.nec illam diuinam grauitatẽ,plenam antiquitatis, diutius homo
eiusdẽ sanguinis potuit sustinere: & mecũ absens beneficio rediit in gratiã. Quod certe,si
est aliquid sensus in morte præclarorũ virorum,cum omnibus Metellis,tum verò vni viro
114 fortissimo & præstantissimo ciui,gratissimũ fratri suo fecit, socio laborum,periculorum,
cõsiliorum meorum. Reditus verò meus qui fuerit,quis ignorat:quẽadmodum mihi ad-
uenienti tanquam totius Italiæ atque ipsius patriæ dexteram porrexerint Brundisini:cum
ipsis Nonis Sextilibus idem dies aduentus mei fuisset,reditus qui natalis,idem charissimæ
filiæ,quam ex grauissimo tum primùm desyderio luctúque conspexi: idem etiã ipsius co-
loniæ Brũdisinæ,idem vt scitis. Cúmque me domus eadem optimorum & doctissimorum
virorum Lælii Flacci,& patris,& fratris eius lætissima accæpisset,quæ proximo anno mœ-
rens receperat,& suo præsidio periculóque defenderat: cúmque itinere toto vrbes Italiæ
festos dies agere aduentus mei videbãtur,viæ multitudine Legatorum vndique missorum
celebrabantur:ad vrbẽ accessus incredibili hominũ multitudine & gratulatione florebat:
115 iter à porta,in Capitoliũ ascensus, domũ reditus erat eiusmodi,vt summa in lætitia illud
dolerem,ciuitatẽ tam gratam,tam miseram atque oppressam fuisse. Habes igitur quod
ex me quæsisti,qui essent optimates.Non est natio,vt dixisti,quod ego verbum agnoui:est
enim illius,à quo vno maxime P.Sestius se oppugnari videt:hominis eius,qui hanc na-
tionem deleri & concidi cupiuit:qui C.Cæsarem mitem hominẽ, & à cæde abhorrentem
sæpe increpuit,sæpe accusauit,cum affirmaret illum nunquam,dum hæc natio viueret,si-
ne cura futurum. nihil profecit de vniuersis:de me agere non destitit. me oppugnauit pri
mùm per indicem Vectium,quem in concione de me & de clarissimis viris interrogauit.
In quo tamen eos ciues coniunxit eodem periculo & crimine,vt à me inierit gratiã,quòd
me cum amplissimis & fortissimis viris congregauit. Sed postea mihi nullo meo meri-
116 to,nisi quòd bonis placere cupiebam, omnes est insidias sceleratissime machinatus. Ille
ad eos à quibus audiebatur, quotidie aliquid defecti afferebat. ille hominem mihi ami-
cissimum Cn.Pompeium monebat,vt meam domum metueret,atque à me ipso caueret.
ille se sic cũ inimico meo copularat,vt illum meæ proscriptionis,quã adiuuabat Sex.Clo-
dius homo his dignissimus, quibuscum viuit, tabulam esse,se scriptorem diceret. ille v-
nus ordinis nostri discessu meo,luctu vestro palàm exultauit. de quo ego cum quotidie
rueret,verbũ feci Iudices nunquã: neque putaui cum omnibus machinis ac tormentis,vi,

exercitu,copiis oppugnarer,de vno ſagittario me queri conuenire. acta mea illi diſplice-
re quis neſcit? qui legem eam cõtemnat,quæ dilucide vetat gladiatores biennio quo quis
petierit,aut petiturus ſit,dare. In quo eius temeritatẽ ſatis mirari Iudices non queo. facit 117
apertiſſime cõtra legem,facit is qui neque elabi è iudicio iucũditate ſua,neque emitti gra-
tia poteſt, neque opibus & potẽtia leges ac iudicia perfringere. quæ res hominẽ impellit,
vt ſit tam intemperans iſta nimia gloriæ cupiditate? familiam gladiatoriam credo nactus
eſt ſpecioſam,nobilẽ,glorioſam:norat ſtudia populi:videbat clamores & concurſus futu-
ros.Hac expectatione elatus homo,flagrãs cupiditate gloriæ,tenere ſe nõ potuit quin hos
gladiatores induceret,quorũ & ipſe pulcherrimus.Si ob eã cauſam peccaret,& pro recen-
ti Pop.Ro.in ſe beneficio populari ſtudio elatus,tamen ignoſceret nemo: cum verò ne de
vænalibus quidem homines electos,ſed ex ergaſtulis emptos nominibus gladiatoriis or-
narit,& ſortitò alios Samnites,alios prouocatores fecerit:tanta licentia,tanta legum con
temptio,ne non habitura ſit exitũ,pertimeſcit? Sed habet defenſiones duas:primùm, Do, 118
inquit,beſtiarios: lex eſt ſcripta de gladiatoribus. Feſtiue.accipite aliquid etiã acutius.di-
cet ſe nõ gladiatores, ſed vnũ gladiatorem dare,& totã AEdilitatẽ in munus hoc tranſtu
liſſe. Præclara AEdilitas,vnus leo,ducẽti beſtiarii. verũ vtatur hac defenſione. cupio eum
ſuæ cauſæ confidere.ſolet enim Tribunos plebis appellare, & vi iudicium diſturbare cum
diffidit.quem nõ tam admiror,quòd meam legem contẽnat hominis inimici,quàm quòd
ſe ſtatuit omnino Conſularẽ legem nullam putare. Aciliam,Didiam,Liciniam,Iuniã con
tempſit. Etiámne eius,quẽ ſua lege & ſuo beneficio ornatũ,munitũ,armatũ ſolet gloria-
ri,C.Cæſaris legem de pecuniis repetundis nõ putat eſſe legem? & aiunt alios eſſe qui acta
Cæſaris reſcindant,cum hæc optima lex & ab illo ſocero eius,& ab hoc aſſecla negligatur?
Et cohortari auſus eſt accuſator in hac cauſa vos Iudices,vt aliquãdo eſſetis ſeueri,aliquã- 119
do medicinam adhiberetis Reip. Non eſt ea medicina, cum ſanæ parti corporis ſcalpel-
lum adhibetur atque integræ:carnificina eſt iſta & crudelitas.ii medentur Reipub.qui ex-
ſecant peſtem aliquam tãquam ſtrumam ciuitatis. Sed vt extremũ habeat aliquid ora-
tio mea,& vt ego antè dicendi finem faciam,quàm vos me tam attente audiendi:conclu
dam illud de optimatibus,eorúmque principibus ac Reipub.defenſoribus: vóſque adole-
ſcentes,& qui nobiles eſtis ad maiorum veſtrorum imitationem excitabo: & qui ingenio
& virtute nobilitatem poteſtis cõſequi,ad eam rationẽ,in qua multi homines noui & ho-
nore & gloria floruerũt,cohortabor. Hæc eſt vna via,mihi credite,& laudis,& dignitatis,
& honoris,à bonis viris,ſapientibus,& bene natura cõſtitutis,laudari & diligi:noſſe deſcri- 120
ptionem ciuitatis à maioribus noſtris ſapientiſſime conſtitutã:qui cũ regum poteſtatẽ nõ
tuliſſent,ita magiſtratus annuos creauerunt,vt conſilium Senatus Reip.præponerẽt ſem-
piternum: deligerẽtur autem in id conſilium vniuerſo populo: aditúſque in illum ſummũ
ordinem,omnium ciuium induſtriæ ac virtuti pateret. Senatũ Reip.cuſtodem,præſidem,
propugnatorem collocauerunt. huius ordinis authoritate vti magiſtratus, & quaſi mini-
ſtros grauiſſimi conſilii eſſe voluerunt: Senatum autem ipſum proximorũ ordinum ſplen
dore confirmari,plebis libertatem & commoda tueri atque augere voluerũt. hæc qui pro
virili parte defendunt,optimates ſunt, cuiuſcunque ſint ordinis. qui autem præcipue ſuis
ceruicibus tanta munia atque Remp.ſuſtineant,ii ſemper habiti ſunt optimatium princi- 121
pes,authores,& cõſeruatores ciuitatis. Huic hominum generi, fateor,vt antè dixi,multos
aduerſarios,inimicos,inuidos eſſe:multa proponi pericula,multas inferri inſidias,magnos
eſſe experiundos & ſubeundos labores. ſed mihi omnis oratio eſt cum virtute, non cum
deſidia:cum dignitate,non cum voluptate:cum his qui ſe patriæ,qui ſuis ciuibus,qui lau-
di,qui gloriæ,no qui ſomno & conuiuiis & delectationi natos arbitrentur. Nam ſiqui vo-
luptatibus ducuntur, & ſe vitiorum illecebris & cupiditatum lenociniis dediderunt: miſ-
ſos faciant honores,ne attingant Rẽpublicã:patiantur viros fortes labore,ſe otio ſuo per-
frui. qui autem bonam famam bonorum, quæ ſola verè gloria nominari poteſt,
tunt,aliis otium quærere debent & voluptates,non ſibi. ſudandum eſt his pro com
bus commodis:adeundæ inimicitiæ: ſubeundæ ſæpe pro Repub. tempeſtates: cum

audacibus,improbis,nonnunquam etiam potentibus, dimicandum. Hæc audimus de cla-
rissimorum virorum consiliis & factis,hæc accæpimus,hæc legimus.neque eos in laude po
sitos videmus qui incitarunt aliquando populi animos ad seditionem, aut qui largitione
cæcarunt mentes imperitorũ, aut qui forteis & claros viros & bene de Repub.meritos in
inuidiam aliquã vocauerũt. leues hos semper nostri homines & audaces & malos & per-
niciosos ciues putauerũt. At verò qui horum impetus & conatus represserunt, qui autho-
ritate,qui fide,qui constantia, qui magnitudine animi,consiliis audaciũ restiterunt:ii gra-
ues,ii principes,ii duces,ii authores huius dignitatis atque imperii semper habiti sunt. Ac
nequis ex nostro,aut aliquorum præterea casu hãc vitæ viam pertimescat:vnus in hac ci-
113 uitate,quem quidem ego possum dicere,præclare vir de Repub. meritus L.Opimius,indi-
gnissime concidit.cuius monimẽtum celeberrimũ in foro, sepulchrum desertissimũ in li-
tore Dyrrhachino relictum est. Atque hunc tamen flagrantem inuidia propter interitum
C.Gracchi semper ipse Po.Ro.periculo liberauit.alia quædam ciuem egregiũ iniqui iudi-
cii procella peruertit. Cæteri verò,aut repentina vi perculsi ac tempestate populari,per po
pulum tamẽ ipsum recreari sunt atque reuocati,aut omnino inuulnerati,inuiolatiq; vixe-
runt. At verò ii qui Senatus consilium,qui authoritatẽ bonorũ,qui instituta maiorum ne-
glexerunt, & imperitæ aut concitatæ multitudini iucundi esse voluerunt:omnes ferè Rei-
publicæ pœnas aut præsenti morte,aut turpi exilio dependerunt. Quòd si apud Athenien
ses homines Græcos,longe à nostrorum hominum grauitate disiunctos, non deerant qui
114 Rempublicã contra populi temeritatem defenderent,cum omnes qui ita fecerant è ciui-
tate eiicerentur:si Themistoclem illum conseruatorem patriæ non deterruit à Republica
defendenda, nec Milciadis calamitas qui illam ciuitatem pauloante seruarat:nec Aristidis
fuga qui vnus omniũ iustissimus fuisse traditur: si postea summi eiusdẽ ciuitatis viri quos
nominatim appellari nõ est necesse,propositis tot exemplis iracundiæ,leuitatisque popu-
laris,tamen suam Rempub.illam defenderũt:quid nos tandem facere debemus, primùm
in ea ciuitate nati, vnde orta mihi grauitas & magnitudo animi videtur:tum in tanta glo
ria insistẽtes,vt omnia humana leuiora videri debeant: deinde ad eam Rempub. tuẽdam
aggressi,quæ tanta dignitate est,vt eam defendentem occidere non aliud sit,quàm oppu-
115 gnantem rerũ potiri? Homines Græci,quos antea nominaui,inique à suis ciuibus damnari
atque expulsi,tamen quia bene sunt de suis ciuitatibus meriti, tanta hodie gloria sunt,nõ
in Græcia solum,sed etiã apud nos,atque in cæteris terris:vt eos,à quibus illi oppressi sint,
nemo nominet,horũ calamitatẽ dominationi illorum omnes anteponant. Quis Cartha-
ginensium pluris fuit Annibale consilio,virtute,rebus gestis,qui vnus cum tot imperato-
ribus nostris per tot annos de imperio & de gloria decertauit? hũc sui ciues è ciuitate eie-
cerunt:nos etiã hostem literis nostris & memoria videmus esse celebratum. Quare imite-
mur nostros Brutos,Camillos,Halas,Decios,Curios,Fabricios,Maximos,Scipiones,Len-
tulos, AEmilios,innumerabiles alios,qui hanc Remp.stabiliuerunt:quos equidem in deo-
rum immortaliũ cœtu ac numero repono. amemus patriam:pareamus Senatui:consula-
116 mus bonis:præsenteis fructus negligamus: posteritati & gloriæ seruiamus: id esse optimũ
putemus quod erit rectissimũ: speremus quæ volumus,sed quod acciderit,feramus.cogi-
temus denique corpus virorum fortiũ, magnorũmque hominũ esse mortale, animi verò
motus & virtutis gloriã sempiternam.neque hanc opinionẽ si in illo sanctissimo Hercule
consecratã videmus,cuius corpore ambusto vitam eius & virtutẽ immortalitas excæpisse
dicitur:minus existimemus eos qui hanc tãtam Remp.suis consiliis aut laboribus aut au-
xerint,aut defenderint,aut seruarint,esse immortalem gloriam consecutos. Sed me re-
pente Iudices,de fortissimorum & clarissimorum ciuium dignitate & gloria dicentem,&
plura etiam dicere parãtẽ, horũ aspectus in ipso cursu orationis repressit. Video P.Sestium
117 meæ salutis,vestræ authoritatis, publicæ causæ defensorem,propugnatorem,authorem,
reum:video hunc prætextatum eius filium oculis lachrymantibus me intuentem: video
Milonẽ vindicem vestræ libertatis, custodem salutis meæ, subsidium afflictæ Reipublicæ,
extinctorem domestici latrocinii, repressorem cædis quotidianæ,defensorem templorum

fff.iiii.

atque tectorum,præsidium Curiæ,sordidatum & reum:video P.Lentulum,cuius ego pa-
trem deum ac parentem statuo fortunæ ac nominis mei, frarris,rerúmque nostrarum in
hoc misero squallore & sordibus: cui superior annus idem & virilem patris, & prætextatā
populi iudicio togam dederit, hunc hoc anno in hac toga, rogationis iniustissimæ subi-
tam acerbitatem pro patre fortissimo & clarissimo ciue deprecantem.atque hic tot & ta-
lium ciuium squallor,hic luctus,hæ sordes suscæptæ sunt propter vnum me,quia me de- 128
fenderunt:quia meum casum,luctúmque doluerunt:quia me lugenti patriæ,flagitāti Se-
natui,poscenti Italiæ,vobis omnibus orantibus reddiderunt.Quod tantum est in me sce-
lus?quid tantopere deliqui,illo, illo die, cum ad vos indicia,literas,confessiones commu-
nis exitū detuli? cum parui vobis?Ac si scelestum est amare patriam,pertuli pœnarum sa-
tis: euersa domus est, fortunæ vexatæ,dissipati liberi,raptata coniunx: frater optimus in-
credibili pietate,amore inaudito, maximo in squallore volutatus est ad pedes inimicissi-
morum.ego pulsus aris,focis,deis Penatibus,distractus à meis,carui patria,quam(vt leuis-
sime dicam) certe texeram: pertuli crudelitatem inimicorum,scelus infidelium,fraudem
inuidorum.Si hoc nō est satis quòd hæc omnia deleta videntur reditu meo:multo mihi,
multo inquam Iudices præstat,in eandem illam recidere fortunā,quàm tantā importare 129
meis defensoribus & conseruatoribus calamitatē.An ego in hac vrbe esse possum,his pul-
sis qui me huius vrbis compotem fecerunt? Non ero,non potero esse Iudices: neque hic
vnquam puer qui his lachrymis qua sit pietate declarat,amisso patre suo propter me, me
ipsum incolumem videbit: nec quotiescunque me viderit, ingemiscet,ac pestem suam &
patris sui sese dicet videre.Ego verò vos in omni fortuna,quæcunque erit oblata,comple
ctar:nec me ab iis,quos meo nomine sordidatos videtis,vnquam vlla fortuna diuellet:ne-
que hæ nationes quibus me Senatus commendauit,quibus de me gratias egit, hunc exu-
lem propter me sine me videbunt.Sed hæc,dii immortales,qui me suis templis aduenien
tem receperunt,stipatum ab iis viris,& P.Lentulus Consul,atque ipsa Respublica,qua ni-
hil est sanctius,vestræ potestati Iudices commiserunt:vos hoc iudicio omnium bonorum 130
mentes confirmare, improborum reprimere potestis: vos his ciuibus vti optimis,vos me
reficere & renouare Rempub.porestis.Quare vos obtestor atque obsecro,vt si me saluum
esse voluistis,eos conseruetis per quos me recuperauistis.

In Vatinium.

ORATIO XXXIII.

SI TVA tantùmodo Vatini quid indignitas postularet, spe- 1
ctare voluissem,fecissem id quod his vehementer placebat: vt
te,cuius testimoniū propter turpitudinem vitæ,sordésque do-
mesticas nullius momenti putaretur, tacitus dimitterē. nemo
enim horū,aut ita te refutandum,vt grauem aduersarium:aut
ita rogādum,vt religiosum testem arbitrabatur. sed fui paulo
in te intēperantior fortasse quàm debui:odio enim tui(in quo
etsi omnes propter tuum in me scelus superare debeo, tamen
ab omnibus penè vincor)sic sum incitatus,vt cum te non mi-
nus contēnerem quàm odissem, tamen vexatum potius quàm despectum vellem dimit-
tere.Quare ne tibi hunc honorem à me haberi fortè mirere,quòd interrogem,quem ne-
mo congressu,nemo aditu,nemo suffragio,nemo ciuitate,nemo luce dignum putet:nul-
la me ad id causa impulisset,nisi vt ferocitatē tuam istam cōprimerem,& audaciam fran-
gerem,& loquacitatē paucissimis interrogationibus irretitam tetàrdarem.Etenim debui-
sti Vatini,etiam si falsò venisses in suspicionem P.Sestio,tamē mihi ignoscere,si in tanto

hominis de me optime meriti periculo & tempori,eius & voluntati parere voluiſſem. ſed heſterno pro teſtimonio eſſe mentitum, cum affirmares nullum tibi omnino cum Albinouano ſermonē non modo de Seſtio accuſando,ſed nulla vnquā de te fuiſſe, paulò antè imprudens indicaſti:qui & T.Claudium tecum cōmunicaſſe,& à te conſilium P.Seſtii accuſandi petiſſe,& Albinouanū,quem antea vix tibi notum eſſe dixiſſes, domum tuam veniſſe,multa tecum locutum,dixeris: denique conciones P.Seſtii ſcriptas, quas neque noſſet,neque reperire poſſet,te Albinouano dediſſe,eáſq; in hoc iudicio eſſe recitatas.In quorum altero es confeſſus à te accuſatores eſſe inſtructos & ſubornatos:in altero inconſtantiam tuam cum leuitate,tum etiam periurio implicatā refelliſti: cum quem alieniſſimum à te eſſe dixiſſes,eum domi tuæ fuiſſe:quem præuaricatorem ab initio iudicaſſes,ei te,quos rogaſſet, ad accuſandum libros dixeris dediſſe.Nimium es vehemēs feróxque natura:non putas fas eſſe verbum ex ore exire cuiuſquam,quod non iucundū & honorificum ad aures tuas accedat. veniſti iratus omnibus,quòd ego,ſimulac te aſpexi, prius quàm loqui cœpiſti,cum antè Gellius,nutricula ſeditioſorū omnium,teſtimonium diceret,ſenſi atque prouidi.repente enim te,tanquam ſerpens è latibulis,oculis eminentibus,inflato collo,tumidis ceruicibus intuliſti. vt mihi renouatus ille tuus in te vererem meum amicum, ſed tamen tuum familiatem defenderim.eum in hac ciuitate oppugnatio ſoleat,qua tu nunc vteris,nonnunquam,defenſio nunquā vituperari.Sed quæro à te,cur C.Cornelium non defenderem: num legem aliquam Cornelius contra auſpicia tulerit:num Heliam, num Fuſiam legem neglexerit:num Conſuli vim attulerit:num armatis hominibus templum tenuerit:num interceſſorē vi deiecerit:num religiones polluerit,ærarium exhauſerit,Remp. compilarit:tua ſunt,tua ſunt hæc omnia.Cornelio eiuſmodi nihil obiectum eſt.codicē legiſſe dicebatur:defendebatur teſtibus collegis ſuis,non recitādi cauſa legiſſe,ſed recognoſcendi. conſtabat tamen Cornelium conſilium illo die dimiſiſſe,interceſſioni paruiſſe. Tu verò cui Cornelii defenſio diſplicet, quam cauſam ad patronos tuos, aut quod os afferes, quibus iam præſcribis quanto illis probro futurum ſit,ſi te defenderint,cum tu mihi Cornelii defenſionem in maledictis obiiciendam putaris? Attamen hoc Vatini memento,paulò poſt iſtam defenſionem meam, quam tu bonis viris diſplicuiſſe dicis, me cum vniuerſi Populi Ro. ſumma voluntate,tum optimi cuiuſque ſingulari ſtudio magnificētiſſime poſt hominum memoriam Conſulem factū: omniáque ea me pudenter viuendo conſecutum eſſe,quæ tu impudenter vaticinando ſperare te ſæpe dixiſti.Nam quòd mihi diſceſſum obieciſti meum,& quòd horum quibus ille dies acerbiſſimus fuit,qui idem tibi lætiſſimus,luctum & gemitum renouare voluiſti: tārum tibi reſpondeo,me cum tu cæteræque Reipub. peſtes armorum cauſam quæreretis, & cum per meum nomen fortunas locupletum diripere,ſanguinem principum ciuitatis exorbere,crudelitatem veſtrā, odiúmque diuturnum quod in bonos iam inueteratum habebatis,ſaturare cuperetis,ſcelus & furorē veſtrum cedendo maluiſſe frangere,quàm reſiſtendo. Quare peto à te vt mihi ignoſcas Vatini,cū patriæ pepercerim quam ſeruaram: & ſi ego te perditorē & vexatorē Reipublicæ fero, tu me conſeruatorē & cuſtodem feras.Deinde eius viri diſceſſum increpas,quem vides omnium ciuium deſyderio,ipſius denique Reipub.luctu eſſe reuocatū? At enim dixiſti non mea,ſed Reipublicæ cauſa, homines de meo reditu laboraſſe. quaſi vero quiſquam vir excellenti animo in Rempub. ingreſſus,optabilius quicquā arbitretur, quàm ſe à ſuis ciuibus Reipub. cauſa diligi.Scilicet aſpera mea natura,difficilis aditus,grauis vultus,ſuperba reſponſa,inſolens vita:nemo humanitatem,nemo conſuetudinem meam,nemo conſilium,nemo auxilium requirebat:cuius deſyderio (vt hæc minima dicā) forum mœſtum,muta Curia,omnia denique bonarū artium ſtudia ſiluerunt.Sed nihil ſit factum mea cauſa:omnia illa Senatuſcōſulta,populi iuſſa, Italiæ totius,cunctarū ſocietatū,collegiorum omnium decreta, de me Reipub. cauſa eſſe facta fateamur. quid ergo homo imperitiſſime ſolidæ laudis ac veræ dignitatis,præſtantius mihi potuit accidere?quid optabilius ad immortalitatē gloriæ atque ad memoriam mei nominis ſempiternā,quàm omnes hoc ciues meos iudicare,ciuitatis ſalutē cum vnius mea ſalute eſſe coniunctam? Quod quidē ego tibi reddo tuū.nam

vt tu me charum esse dixisti Senatui Populóque Rom. non tam mea causa quàm Reipu-
blicæ: sic ego te,quanquam sis omni diritate atque immanitate teterrimus, tamen dico
esse odio ciuitati non tam tuo,quàm Reipub.nomine. Atque vt aliquando ad te veniam,
de me hoc sit extremum:quid quisque nostrum de se ipse loquatur,non est sanè requiren
dum: boni viri iudicent,id est maximi momenti & ponderis. Duo sunt tempora quibus 7
nostrorum ciuium spectentur iudicia de nobis: vnum honoris,alterum salutis. honos ta-
lis Populi Rom. voluntate paucis est delatus ac mihi: salus tanto studio ciuitatis nemini
reddita. de te autem homines quid sentiant,in honore experti sumus: in salute,expecta-
mus. Et vt me cum homine vno non solum impudẽtissimo atque infimo conferam, de te
ipso homine & arrogantissimo & mihi inimicissimo, quæro Vatini: vtrum tandem putes
huic ciuitati,huic Reipublicæ,huic vrbi,his templis,ærario,curiæ,viris his quos vides,ho-
rum bonis, fortunis,liberis,ciuibus, cæteris denique deorũ immortalium delubris, auspi-
ciis,religionibus,melius fuisse & præstabilius,me ciuem in hac ciuitate nasci,an te.cũ mi-
hi hæc responderis, aut ita impudenter, vt manus à te homines vix abstinere possint: aut
ita dolenter, vt aliquando ista ilia quæ sunt inflata, rumpantur: tum memoriter respon-
deto ad ea quæ de te ipso rogaro. Atque illud tenebrosissimũ tempus ineuntis ætatis tuæ 8
patiar latere. licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis,vicinos compilaris,
matrem verberaris: habeat hoc præmium tua indignitas, vt adolescentiæ turpitudo ob-
scuritate & sordibus tuis obtegatur. Quæsturã petisti cum P.Sestio,cum hic nihil loque-
retur,nisi quod agebat:tu de altero Consulatu gerendo te diceres cogitare. Quæro abs te,
teneásne memoria, cum P.Sestius Quæstor sit cunctis suffragiis factus, tunc te vix inuitis
omnibus non populi beneficio,sed Consulis,extremum adhæsisse. in eo magistratu,cum
tibi magno clamore aquaria prouincia sorte obtigisset, missúsne sis à me Consule Puteo-
los,vt inde aurum exportari, argentúmque prohiberes. in eo negotio,cum te non custo-
dem ad continendas,sed portitorem ad partiendas merces missum putares:cúmque om-
nium domos,apothecas,naueis furacissime scrutarere, hominésque negotia gerẽtes iudi-
ciis iniquissimis irretires,mercatores è naui egredientes terreres,conscendentes morarere, 9
teneásne memoria, tibi in conuentu Puteolis manus esse allatas. ad me Consulem quere-
las esse Puteolanorum delatas.post Quæsturam exierísne Legatus in vlteriorẽ Hispaniam
C.Cosconio Proconsule.cum illud iter Hispaniense pedibus ferè confici soleat: aut siquis
nauigare velit, certa sit ratio nauigandi, venerísne in Sardiniam,atque inde in Africam:
fuerísne,quod sine Senatuscõsulto tibi facere non licuit,in regno Hiempsalis. fuerísne in
regno Mastanesosi. venerísne ad fretum per Mauritaniam.quem scias vnquam Legatum
Hispaniensem istis itineribus in illam prouinciam peruenisse. Factus es Tribunus ple-
bis.Quid enim te de Hispaniensibus flagitiis tuis,sordidissimísque furtis interrogẽ? quæro
abs te,primũ,quod genus inprobitatis & sceleris in eo magistratu tu prætermiseris. ac tibi
iam inde præscribo, ne tuas sordes cum clarissimorum virorum splẽdore permisceas. ego 10
te,quæcunque rogabo,de te ipso rogabo:neque te ex amplissimi viri dignitate,sed ex tuis
tenebris extrahã: omniáque mea tela sic in te conicientur, vt nemo per tuum latus (quod
soles dicere) sauciatur. in tuis pulmonibus ac visceribus hærebunt. Et quoniam omnium
rerum magnarum à diis immortalibus principia ducũtur,volo vt mihi respondeas tu,qui
te Pythagoricum soles dicere, & hominis doctissimi nomen tuis immanibus & barbaris
moribus prætendere,quæ te tanta prauitas mentis tenuerit. qui tãtus furor. vt,cum inau-
dita ac nefaria sacra susceperis, cum inferorum animas elicere,cum puerorum extis deos
manes mactare soleas:auspicia,quibus hæc vrbs condita est,quibus omnis Respub. atque
imperium tenetur,cõtempseris. initióque Tribunatus tui Senatui denunciaris,tuis actio-
nibus augurum responsa,atque eius collegii arrogantiam impedimẽto non futura.Secun 11
dum ea,quæro seruarísne in eo fidem. num quando tibi moram attulerit,quominus con-
silium aduocares, legémque ferres, quòd eo die scires de cœlo esse seruatum. Et quoniam
hic locus vnus est,quem tibi cum Cæsare communem esse dicas, seiungam te ab illo,non
solum Reipublicæ causa,verũ etiam Cæsaris, ne qua ex tua summa indignitate labes illius

dignitati aspersa videatur. Primùm quæro num tu Senatui causam tuam permittas, quod facit Cæsar. deinde, quæ sit authoritas eius qui se alterius facto non suo defendat. deinde (erumpet enim aliquando ex me vera vox, & dicam sine cunctatione quod sentio) si iam violentior aliqua in re C. Cæsar fuisset: si eum magnitudo contentionis, studium gloriæ, præstans animus, excellens nobilitas aliquò impulisset, quod in illo viro & tum ferendum
11 esset, & maximis rebus quas postea gessit, obliterandum: id tu tibi furcifer sumes, & Vatinii latronis ac sacrilegi vox audietur, hoc postulantis, vt idem sibi concedatur quod Cæsari: sic enim ex te quæro, Tribunus plebis fuisti. seiunge te à Cõsule. Collegas habuisti viros fortis nouem: ex his tres erãt, quos tu quotidie sciebas seruare de cœlo, quos irridebas, quos priuatos esse dicebas: de quibus duos prætextatos sedẽtes vides, te AEdilitiã prætextam togam, quam frustra confeceras, vendidisse. tertium scis, ex illo obsesso atque afflicto Tribunatu, Consularem authoritatem, hominem esse adolescentem consecutum. reliqui sex fuerunt, è quibus partim planè tecum sentiebãt, partim medium quendam cursum tenebant. omnes habuerũt leges promulgatas. in his multas meus necessarius, etiam de mea sententia, C. Cosconius iudex noster, quem tu disrumperis cũ AEdilitium vides. Volo vti
13 mihi respondeas, num quis ex toto collegio legem sit ausus ferre præter vnum te: quæ tanta in te fuerit audacia, quæ tanta vis: vt cum tui nouem collegæ sibi timendum esse duxerint, id vnus tu emersus è cœno, omnium facile omnibus rebus infimus, contemnendũ, despiciendum, irridendum putares. num quem post vrbem conditã scias Tribunum pl. egisse cum plebe, cum cõstaret seruatum esse de cælo. Simul etiam illud volo vti respondeas, cum te Tribuno pl. esset etiam tum in Rep. lex Helia & Fusia, quæ leges sæpenumero Tribunitios furores debilitarunt & represserunt, quas cõtra præter te nemo vnquam est facere conatus: quæ quidẽ leges anno pòst, sedentibus in templo duobus non Consulibus, sed proditoribus huius ciuitatis ac pestibus, vnà cum auspiciis, cum intercessionibus, cum omni iure publico cõflagrauerunt: ecquando dubitaris cõtra eas leges cũ plebe agere, & con-
14 silium cõuocare. num quem ex omnibus Tribunis pleb. quicũque seditiosi fuerint, tam audacẽ audieris fuisse, vt vnquã contra legẽ Heliam aut Fusiam consilium aduocaret. Quæro illud etiã ex te, conatúsne sis, voluerísne, denique cogitaris, (est enim res eiusmodi, vt si tibi modo in mẽtem venit, nemo sit qui te vllo cruciatu esse indignũ putet) cogitarísne in illo tuo intolerabili, nó regno (nam cupis id audire) sed latrocinio, Augur fieri in Q. Metelli locum. vt quicunque te aspexisset, duplicem dolorẽ, gemitúmque susciperet: & ex desyderio clarissimi & fortissimi ciuis, & ex honore turpissimi atque improbissimi. Adeóne nõ labefactatã Remp. te Tribuno, neque conquassatam ciuitatẽ, sed captã hanc vrbẽ atque euersam putares, vt Augurẽ Vatinium ferre possemus? Hoc loco quæro, si id quod cõcupieras, Augur factus esses: in qua tua cogitatione nos qui te oderamus, vix dolorẽ ferebamus:
15 illi autẽ quibus eras in deliciis, vix risum tenebant: sed quæro, si ad cætera vulnera, quibus putasti Remp. deleri, hanc quoque mortiferã plagã inflixisses Auguratus tui, vtrum decreturus fueris id quod Augures omnes vsque à Romulo decreuerunt, Ioue fulgẽte cum populo agi nefas esse: an, quia tu semper sic egisses, auspicia fueris Augur dissoluturus. Ac ne diutius loquar de Auguratu tuo, quod inuitus facio, vt recorder ruinas Reipublicæ (neque enim tu vnquam stanre non modo maiestate hotum, sed etiam vrbe te Augurem fore putasti) veruntamen vt somnia tua relinquam, ad scelera veniam, volo vti mihi respondeas: cum M. Bibulum Consulem non dicam bene de Rep. sentientem, ne tu mihi homo potẽs irascare, qui ab eo dissensisti: sed hominem certe nusquã progredientẽ, nihil in Repub. molientẽ, tantũ animo ab actionibus tuis dissentientẽ: cum eum tu Cõsulem in vincula duce-
16 res, & à tabula Valeria collegæ tui mitti iuberẽt: fecerísne ante rostra pontem continuatis tribunalibus, per quem Cõsul Populi Rom. moderatissimus & constantissimus, sublato auxilio, exclusis amicis, vi perditorum hominum incitata, turpissimo miserrimóque spectaculo nõ in carcerẽ, sed ad supplicium & ad necem duceretur. quæro num quis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit, vt sciamus vtrum veterum facinorũ sis imitator, an inuentor nouorũ. idémque tu cum his atque huiusmodi cõsiliis ac facinoribus, nomine C. Cæsaris

clemētiſſimi atque optimi viri,ſcelere verò atque audacia tua,M.Bibulū foro, Curia,tem-
plis,locis publicis omnibus expuliſſes,incluſum domi contineres: cúmque non maieſtate
imperii,non iure legum,ſed ianuæ præſidio & parietum cuſtodiis Conſulis vita tegeretur,
miſeríſne Viatorem,qui M.Bibulū domo vi extraheret:vt quod in priuatis ſemper eſt ſer-
uatum,id te Tribuno pleb.Conſuli domus exilium eſſe non poſſet.Simúlque mihi reſpon 7
dēto tu,qui nos qui de cōmuni ſalute conſentimus,Tyrannos vocas, fueríſne non Tribu-
nus pleb. ſed intolerandus ex cœno neſcio quo atque ex tenebris Tyrannus:qui primùm
eam Remp. quæ auſpiciis inuentis cōſtituta eſt, iiſdem auſpiciis ſublatis conarere peruer-
tere. deinde ſanctiſſimas leges, Heliam & Fuſiam dico, quæ in Gracchorum ferocitate, &
in audacia Saturnini, & in colluuione Druſi, & in contentione Sulpitii,& in cruore Cin-
nano,& inter Syllana arma vixerunt,ſolus conculcaris, ac pro nihilo putaris. qui Conſu-
lem morti obieceris, incluſum obſederis, extrahere ex ſuis tectis conatus ſis.qui in eo ma
giſtratu non modo emerſeris ex mendicitate,ſed etiam diuitiis nos iam tuis terreas. fue-
ríſne tanta crudelitate, vt delectos viros & principes ciuitatis tollere, & delere tua roga-
tione conareris. Cum L.Vectium,qui in Senatu confeſſus eſſet ſe cum telo fuiſſe,mortem 8
Cn.Pompeio ſummo & clariſſimo ciui ſuis manibus afferre voluiſſe,in concionem produ
xeris,indicem in roſtris, in illo inquam augurato templo ac loco collocaris,quo authori-
tatis exquirendæ cauſa cæteri Tribuni pl.principes ciuitatis producere cōſueuerunt:ibi tu
indicem Vectium linguam & vocem ſuam ſceleri & menti tuæ præbere voluiſti:dixeríſne
L.Vectius in concione tua rogatus à te,ſe authores & impulſores & ſocios habuiſſe ſcele-
ris illius eos viros, quibus è ciuitate ſublatis,quod tu eo tempore moliebare, ciuitas ſtare
non poſſet.M.Bibulum cuius incluſione cōtentus non eras,interficere volueras, ſpoliaras
Conſulatu,patria priuare cupiebas:L.Lucullum, cuius tu rebus geſtis, quòd ipſe ad impe-
ratorias laudes à puero videlicet ſpectaras,vehementius inuidebas:C.Curionē,perpetuum
hoſtem improborum omnium,authorem publici conſilii,libertate communi tuenda ma- 9
xime liberum, cum filio principe iuuentutis, cum Rep. coniunctiore etiam quàm ab illa
ætate poſtulandum fuit, delere voluiſti. L.Domitium cuius dignitas & ſplendor perſtrin-
gebat credo oculos Vatinū,quem tu propter commune odium in bonos oderas:in poſte-
rum autem propter omnium ſpem quæ de illo eſt atque erat, antè aliquanto timebas. L.
Lentulum hunc iudicem noſtrum Flaminem Martialem, quòd erat eo tempore Gabinii
tui competitor, eiuſdem Vectii indicio opprimere voluiſti. qui ſi tum illam labē peſtém-
que viciſſet(quod ei tuo ſcelere non licuit,Reſp)victa non eſſet.huius etiam filium eodem
indicio & crimine ad patris interitū aggregare voluiſti. L.Paulum qui tum Quæſtor Ma-
cedoniam obtinebat, quem ciuem? quem virum?qui duos nefarios patriæ proditores,do-
meſticos hoſtes legibus exterminarat,hominem ad conſeruandam Remp.natum,in idem
Vectii indicium atque in eundem hunc numerum congregaſti. Quid ego de me querar, 10
qui etiam gratias tibi agere debeo, quòd me ex fortiſſimorū ciuium numero ſeiungēdum
non putaſti?Sed qui fuit tuus ille tantus furor, vt cū iam Vectius ad arbitrium tuum per-
oraſſet,& ciuitatis lumina notaſſet,deſcendiſſétque de roſtris,eum repente reuocares,col-
loquerere Populo Rom.vidente?deinde interrogares ecquoſnā alios poſſet nominare? in-
culcaríſne,vt C.Piſonē generū meum nominaret,qui in ſumma copia optimorum adole-
ſcentium,pari continentia,virtute,pietate reliquit neminē? itémque M.Laterenſem homi
nem dies atque noctes de laude & de Rep.cogitantē,promulgaríſne impuriſſime & perdi-
tiſſime hoſtis quæſtionem de tot ampliſſimis & talibus viris,indici Vectio præmia ampliſ-
ſima?quibus rebus omnium mortalium nō volūtate,ſed conuicio repudiatis,fregeríſne in
carcere ceruices ipſi illi Vectio,ne quod indicium corrupti indicii extaret, eiúſque ſceleris 11
in te ipſum quæſtio flagitaretur? Et quoniam crebro vſurpas,legem te de alternis conſiliis
reiiciendis tuliſſe,vt omnes intelligant te ne recte quidē facere ſine ſcelere potuiſſe:quæro
cum lex eſſet æqua promulgata initio magiſtratus,multas etiam alias tuliſſes,expectaríſne
cum C.Antonius reus fieret apud Cn.Lentulū Q.Claudium. & poſteaquā ille eſt reus fa-
ctus,ſtatim tuleris in eum,qui tuā poſt legē reus factus eſſet,vt homo Conſularis excluſus

miser puncto temporis spoliaretur beneficio & æquitate legis tuæ. Dices familiaritatẽ tibi fuisse cum Q. Maximo. præclara defensio facinoris tui. nam Maximi quidem summa laus est, sumptis inimicitiis, suscæpta causa, quæsitore, consilióque delecto, commodiorem inimico suo contentionem reiectionis dare noluisse: nihílque Maximus fecit alienum aut sua
11 virtute, aut illis viris clarissimis Paulis, Maximis, Africanis: quorum gloriam huius virtute renouatam non modo speramus, verum etiam iam videmus. tua fraus, tuum maleficium, tuum scelus illud est, te id quod promulgasses misericordiæ nomine, ad crudelitatis tempus distulisse. At nunc quidẽ C. Antonius hac vna re miseriam suam cõsolatur, quòd imagines patris & fratris sui, fratrísque filiam, non in familia, sed in carcere collocatas audire maluit, quàm videre. Et quoniam pecunias aliorum despicis, de tuis diuitiis intolerantissime gloriaris, volo vti mihi respõdeas, fecerísne fœdera Tribunus pl. cum ciuitatibus, cum Regibus, cum Tetrarchis: erogarísne pecunias ex ærario tuis legibus: eripuerísne partes illo tẽpore charissimas, partim à Cæsare, partim à Publicanis. Quæ cũ ita sint, quæro ex te,
13 sisne ex pauperrimo diues factus illo ipso anno, quo lex lata est de pecuniis repetundis acerrima: vt omnes intelligere possent, à te non modo nostra acta, quos Tyrãnos vocas, sed etiam amicissimi tui legem esse cõtemptam. apud quem tu etiam nos criminari soles, qui illi sumus amicissimi: cum tu ei contumeliosissime toties maledicas, quoties te illi affinem esse dicis. Atque illud etiam scire ex te cupio, quo consilio, aut qua mente feceris, vt in epulo Q. Arii familiaris mei cum toga pulla accumberes, quem vnquam videris, quem audieris, quo exemplo, quo more feceris. Dices supplicationes te illas non probasse. optime. nullæ fuerint supplicationes. Vidésne me nihil de anni illius causa, nihil de eo quod tibi commune cũ summis viris esse videatur, sed de tuis propriis sceleribus ex te quærere? nulla supplicatio fuerit. cedo, quis vnquam cœnauit atratus? ita enim illud epulum est funebre, vt
14 munus sit funeris, epulæ quidem ipsæ dignitatis. Sed omitto epulum, Populi Rom. festum diem, argento, veste, omni apparatu ornatúque visendo: quis vnquam in luctu domestico, quis in funere familiari cœnauit cũ toga pulla? cui de balneis exeunti, præter te, toga pulla vnquam data est? cum tot hominum millia accũberent, cum ipse epuli dominus Q. Arius albatus esset, tu in templum Castoris te cum C. Fidulo atrato, cæterísque tuis furiis funestum intulisti. quis tum non ingemuit? quis non doluit Reipub. casum? quis sermo alius in illo epulo fuit, nisi hanc tantam & tam grauem ciuitatem subiectam esse non modo furori, verumetiam irrisioni tuæ? Hunc tu morem ignorabas? nunquam epulum videras? nunquam puer aut adolescens inter coæquos fueras? Fausti adolescentis nobilissimi paulò antè ex epulo magnificentissimo famem illam veterem tuam non expleras, quem accumbere atratum videras, dominũ cum toga pulla & eius amicos ante conuiuium? quæ te tanta te-
15 nuit amentia, vt nisi id fecisses, quod fas non fuit, nisi violasses templũ Castoris, nomẽ epuli, oculos ciuium, morem veterem, eius qui te inuitarat authoritatẽ, parum putares testificatum esse, supplicationes te illas nõ putare? Quæro etiam illud ex te quod priuatus admisisti, in quo certe iam tibi dicere non licebit, cum clarissimis viris causam tuam esse cõiunctã: postulatúsne sis lege Licinia & Iulia: edixerítne C. Memmius Prætor ex ea lege, vt adesses die tricesimo: cum is dies venisset, fecerísne quod in hac Rep. non modo factum antè nunquam est, sed in omni memoria sit omnino inauditũ: appellarísne Tribunos pl. ne causam diceres. leuius dixi, (quanquam idipsum esset & nouum, & non ferendum) sed appellarísne nominarim pestem illius anni, furiam patriæ, tempestatẽ Reip. Clodium: qui tamen, cum iure, cum more, cum potestate iudicium impedire non posset, rediit ad illam vim &
16 furorem suum, ducémque se militibus tuis præbuit. in quo ne quid à me dictum in te potius putes, quàm abs te esse quæsitum, nullum onus imponã mihi testimonii: quæ mihi breui tẽpore ex eodẽ isto loco video esse dicẽda, seruabo: teq; non arguam, sed vt in cæteris rebus feci, rogabo. Quæro ex te Vatini, num quis in hac ciuitate post vrbẽ conditã Tribunos pleb. appellarit, ne causam diceret: num quis reus in tribunal sui quæsitoris ascẽderit, eúmque vi deturbarit, subsellia dissiparit, vrnas deleuerit, eásque denique omnes res in iudicio disturbando commiserit: quarum rerum causa iudicia sunt constituta: sciásne tum fugisse

Memmium,accusatores esse tuos,de tuis tuorúmq; manibus ereptos: iudices quæstionum
de proximis tribunalibus esse depulsos: in foro,in luce,inspectãte Populo Ro.quæstionem
magistratus,morem maiorum,leges,iudices, reum,pœnam esse sublatã. hæc omnia sciás-
ne diligẽtia C.Memmii publicis tabulis esse notata atque testata. Atque illud etiam quæ- 17
to,quod posteaquam es postulatus, ex legatione redieris, nequis te iudicia defugere arbi-
tretur:téque cum tibi verum velles liceret,dictitaris causam dicere maluisse,qui consenta-
neum fuerit,cum legationis perfugio vti noluisses, appellatione improbissima te ad auxi-
lium nefarium confugisse.Et quoniam legationis tuæ facta mentio est, volo etiam audire
de te,quo tandem Senatusconsulto Legatus sis. de gestu intelligo quid respondeas:tua le-
ge dicis. ésne igitur patriæ certissimus parricida?spectarísne id,vt Patres Cõscripti ex Rep.
funditus tollerentur?ne hoc quidem Senatui relinquebas, quod nemo vnquam ademit,vt
Legati ex eius ordinis authoritate legarentur? adeóne tibi sordidum cõsilium publicũ vi-
sum est,adeò afflictus Senatus, adeò misera & prostrata Respublica, vt non nuntios pacis
ac belli,non curatores,non interpretes,non bellici consilii authores,non ministros mune- 18
ris prouincialis Senatus more maiorũ deligere posset?Eripueras Senatui prouinciæ decer-
nendæ potestatem,Imperatoris deligendi iudicium,ærarii dispensationem:quæ nunquam
sibi Populus Rom.appetiuit,qui nunquam hæc à summi consilii gubernatione auferre co-
natus est. Agè,factum est horum aliquid in aliis,raro:sed tamen factum est vt populus de-
ligeret Imperatorem.Quis Legatos vnquam audiuit sine Senatusconsulto?ante te nemo.
post cõtinuò fecit idem in duobus prodigiis Reip.Clodius. quo etiam maiore es malo ma
ctandus,quòd non solum facto tuo,sed etiam exemplo Remp.vulnerasti:neque tantũ ipse
improbus es,sed etiã alios docere voluisti. Atque illud etiã audire à te cupio,quare,cum
ego legem de ambitu ex Senatusconsulto tulerim,sine vi tulerim,saluis auspiciis tulerim,
salua lege Helia & Fusia,tu eam esse legem nõ putes:præsertim cum ego legibus tuis quo-
quo modo latæ sunt,paream: cum mea lex dilucide vetet biennio,quo quis petat,petitu- 19
rúsve sit, gladiatores dare,nisi ex testamento præstituta die: quæ tãta in te sit amẽtia,vt in
ipsa petitione gladiatores audeas dare.num quem putes illius tui certissimi gladiatoris si-
milè Tribunum pl.posse reperiri,qui se interponat quo minus reus mea lege fias.Ob hasce
omnes res, scias te seuerissimorum hominum Sabinorũ, fortissimorũ virorum Marsorum
& Pelignorũ tribulium tuorum iudicio notatũ:nec post Romam conditam præter te tri-
bulem,quenquam tribum Sergiam perdidisse.Ac si hæc omnia contẽnis ac despicis,quòd
ita tibi persuaseris,vt palàm dictitas, te diísque hominibus inuitis,amore in te incredibili
quodam C.Cæsaris,omnia quæ velis cõsecuturum: ecquid audieris, ecquisnam tibi dixe-
rit,C.Cæsarem nuper Aquileiæ,cum de quibusdã esset mentio facta,dixisse C.Alfium præ-
teritum permoleste tulisse,quòd in homine summam fidem probitatémque cognosset:gra 20
uitérque etiam se ferre Prætorem aliquem esse factum,qui à suis rationibus dissensisset?tum
quæsisse quendam de Vatinio, quemadmodum ferret.ipsum respõdisse,Vatinium in Tri-
bunatu gratis nihil fecisse qui omnia in pecunia posuisset,honore animo æquo carere de-
bere.Quòd si ipse,qui te suæ dignitatis augendæ causa,periculo tuo,nullo suo delicto fer-
ri præcipitem est facile passus: tamen te omni honore indignissimum iudicat, si te vicini,
si affines,si tribules ita oderunt,vt repulsam tuam triumphum suum duxerint:si nemo re-
spicit,quin ingemiscat:nemo mentionem facit,quin execretur:si vitant,fugiunt,audire de
te nolunt,cum viderunt,tanquam auspicium malum detestantur: si cognati respuunt,tri-
bules execrantur,vicini metuunt,affines erubescunt,strumæ denique ab ore improbo de-
migrarunt,& aliis iam se locis collocarunt:si es odium publicum populi, Senatus,vniuer- 21
sorum hominum:quid est quamobrem Præturam potius exoptes quàm mortem,præser-
tim cum popularem te velis esse,neque vlla re populo gratius facere possis?Sed vt aliquan
do audiamus quàm copiose ad rogata respondeas,concludam iam interrogarionẽ meam,
téque in extremò pauca de ipsa causa rogabo. Quæro quæ tanta in te vanitas,tãta leuitas
fuerit, vt in hoc iudicio T.Annium iísdem verbis laudares, quibus eum verbis laudare &
boni viri, & boni ciues consueuerunt: cum in eundem nuper ab eadem illa teterrima fu-

tia productus, ad populũ cupidissime falsum testimonium dixeris. An erit hæc optio & potestas tua, vt cũ Clodianas operas, & facinorosorũ hominũ & perditorũ manum videris, Milonẽ dicas(id quod in cõcione dixisti)Gladiatoribus & Bestiariis obsedisse Remp. cũ au-
31 tẽ ad tales viros veneris, nõ audeas ciuem singulari virtute, fide, cõstantia, vituperare? Sed cum T. Annium tãtopere laudes, & clarissimo viro nõnullam laudatione tua labeculã aspergas(in illorum enim numero mauult T. Annius esse, qui à te vituperãtur)verumetiam quæro, cum in Rep. administranda T. Annio cum P. Sestio consiliorum omnium societas fuerit(id quod non solum bonorum, verumetiam improborum iudicio declaratum est: est enim vterque reus ob eandẽ causam & eodẽ crimine: alter die dicta ab eo, quem tu vnum improbiorẽ esse, quàm te nunquam soles confiteri: alter tuis consiliis, illo tamen adiuuante)quæro quĩ possis eos, quos crimine cõiungis, testimonio disiũgere. Extremum illud est, quod mihi abs te responderi velim: cum multa in Albinouanum de præuaricatione diceres, dixerísne nec tibi placuisse, nec oportuisse Sestium de vi reum fieri: quauis lege, quo-
33 uis crimine accusandum potius fuisse. etiam illud dixeris, causam Milonis fortissimi viri cõiunctam cum hoc existimari: quæ pro me à Sestio facta sint, bonis esse grata. Non coarguo inconstantiam orationis ac testimonii tui. quas enim huius actiones probatas bonis esse dicis, in eas pluribus verbis testimonium dixisti: quicum autẽ eius causam periculúmque coniungis, cum summis laudibus extulisti. Sed hoc quæro, num P. Sestium, qua lege accusandum omnino fuisse negas, ea lege condemnari putes oportere: aut si te in testimonio consuli nolis, nequid tibi authoritatis à me tributum esse videatur, dixerísne in eum testimonium de vi, quem negaris reum omnino de vi fieri debuisse.

Pro Marco Cælio.

ORATIO XXXIIII.

SIQVIS Iudices fortè nunc adsit ignarus legum, iudiciorum, consuetudinis nostræ, miretur profecto quæ sit tanta atrocitas huiusce causæ, quòd diebus festis ludísq; publicis, omnibus forensibus negotiis intermissis, vnum hoc iudicium exerceatur: nec dubitet quin tanti facinoris reus arguatur, vt eo neglecto, ciuitas stare nõ possit. Idem cum audiat esse legem, quæ de seditiosis consceleratísque ciuibus, qui armati Senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, Remp. oppugnarint, quotidie quæri iubeat, legem nõ improbet, crimen quod versetur in iudicio requirat. Cũ audiat nullũ facinus, nullã audaciam, nullam vim in iudicium vocari: sed adolescentem illustri ingenio, industria, gratia, accusari ab eius filio, quem ipse in iudicium & vocet & vocarit: oppugnari autẽ hunc opibus meretriciis: Atracini illius pietatem non reprehendat, muliebrem libidinẽ comprimẽdam putet: vos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse. Etenim si attendere diligenter, existimare vere de omni hac causa volueritis, sic cõstituetis Iudices, nec descensurũ quenquam ad hanc accusationẽ fuisse, cui vtrum vellet, liceret: nec cũ descẽdisset, quicquã habiturum spei fuisse, nisi alicuius intolerabili libidine & nimis acerbo odio niteretur. Sed ego Atracino humanissimo atque optimo adolescẽti meo necessario ignosco, qui habet excusationem vel pietatis, vel necessitatis, vel ætatis. si voluit accusare, pietati tribuo: si iussus est, necessitati: si sperauit aliquid, pueritiæ: cæteris non modo nihil ignoscendũ, sed etiam acriter est resistendum. Ac mihi quidem videtur Iudices hic introitus defensionis, adolescẽtiæ M. Cælii maxime conuenire, vt ad ea quæ accusatores deformandi huius causa, detrahendæ, spoliandǽque dignitatis gratia dixerũt, primùm respondeam. Obiectus est pater varie,

quòd aut parum splendidus ipse, aut parũ piè tractatus à filio diceretur. de dignitate Cæ-
lius notis ac maioribus natu etiam sine mea oratione tacitus facile ipse respondet. quibus
autem propter senectutem, quòd iam diu minus in foro nobiscum versatur, non æque est
cognitus, hi sic habeant: quæcunque in Equite Rom. dignitas esse possit, quæ certe potest
esse maxima, eam semper in M. Cælio habitã esse summã, hodiéque haberi non solũ à suis,
sed etiam ab omnibus quibus potuerit aliqua de causa esse notus. Equitis Rom. autem esse
filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque iis iudicantibus oportuit, neque defen-
dẽtibus nobis. Nam quod de pietate dixistis, est quidẽ ista nostra existimatio, sed iudicium
certe parẽtis. quid nos opinemur, audietis ex iuratis: quid parẽtes sentiant, lachrymæ ma- 3
tris incredibilisq; mœror, squalor patris, & hæc præsens mœstitia quã cernitis luctúsq; de-
clarat. Nã quod est obiectũ, municipibus esse adolescentẽ non probatũ suis: nemini vnquã
præsenti Puteolani maiores honores habuerũt, quàm absenti M. Cælio, quem & absentem
in amplissimũ ordinem cooptarunt: & ea non petẽti detulerũt, quæ multis petentibus de-
negarunt: iidémque nunc lectissimos viros, & nostri ordinis, & Equites Rom. cũ legatione
ad hoc iudicium, & cum grauissima atque ornatissima laudatione miserũt. Videor mihi
iecisse fundamenta defensionis meæ, quæ firmissima sunt si nituntur iudicio suorum. ne-
que enim vobis satis commendata huius ætas esse posset, si nõ modo parenti tali viro, ve-
rumetiã municipio tam illustri ac tam graui displiceret. Equidẽ vt ad me reuertar, ab his
fontibus profluxi ad hominũ famã: & meus hic forẽsis labor vitæque ratio dimanauit ad 4
existimationẽ hominũ paulo latius commẽdatione ac iudicio meorum. Nam quod obie-
ctum est de pudicitia, quódque omnium accusatorũ non criminibus, sed vocibus maledi-
ctísque celebratum est, id nunquam tam acerbe feret M. Cælius, vt eum pœniteat non de-
formem esse natũ. sunt etenim ista maledicta peruulgata in omnes, quorũ in adolescen-
tia forma & species fuit liberalis. Sed aliud est maledicere, aliud accusare. accusatio cri-
men desiderat, rem vt definiat, hominẽ vt notet, argumento probet, teste confirmet. ma-
ledictio autẽ nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulãtius iactatur, conui-
tium: si facetius, vrbanitas nominatur. quam quidem partem accusationis admiratus sum,
& moleste tuli potissimũ esse Atracino datã. neque enim decebat, neque ætas illa postula-
bat, neque id, quod animaduertere poteratis, pudor patiebatur optimi adolescẽtis in tali
illũ oratione versari. Vellẽ aliquis ex vobis robustioribus hũc maledicẽdi locũ suscæpisset: 5
aliquanto liberius & fortius & magis more nostro refutaremus istã maledicẽdi licẽtiam.
Tecũ Atracine agã leuius, quòd & pudor tuus moderatur orationi meæ, & meum erga te
parentémq; tuum beneficiũ tueri debeo. Illud tamẽ te esse admonitũ volo: primùm qualis
es, talẽ te esse existimes: vt quantũ à rerum turpitudine abes, tantũ te à verborũ libertate
seiungas. Deinde vt ea in alterũ ne dicas, quæ cũ tibi falso respõsa sint, erubescas. quis est
enim cui via ista non pateat? qui isti ætati non possit quàm velit petulanter, etiã si sine vlla
suspitione, at non sine argumẽto maledicere? Sed istarũ partiũ culpa est eorũ qui te agere
voluerũt: laus pudoris tui, quòd ea te inuitũ dicere videbamus: ingenii, quòd ornate poli-
téque dixisti. Verũ ad istã omnẽ orationẽ breuis est defensio. nam quoad ætas M. Cælii da-
re potuit isti suspicioni locũ, fuit primũ ipsius pudore, deinde etiã patris diligẽtia discipli- 6
náque munita. qui vt huic virilẽ togam dedit, nihil dicã hoc loco de me: tãtum sit, quan-
tum vos existimatis: hoc dicam, hunc à patre continuò ad me esse deductũ. nemo hũc M.
Cælium in illo ætatis flore vidit, nisi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Crassi castissima
domo, cũ artibus honestissimis erudiretur. Nam quòd Catilinæ familiaritas obiecta Cæ-
lio est, longè ab ista suspicione abhorrere debet. hoc enim adolescente scitis Consulatum
mecũ petisse Catilinã. ad quem si accessit, aut si à me discessit vnquam, quanquam multi
boni adolescentes illi homini nequam atque improbo studuerunt, tum existimetur Cæ-
lius Catilinæ nimium familiaris fuisse. At enim postea scimus, & vidimus esse hunc in il-
lius amicis. quis negat? sed ego illud tẽpus ætatis, quod ipsum sua spõte infirmũ, aliorum
libidine infestũ est, id hoc loco defendo. fuit assiduus mecũ Prætore me, nõ nouerat Ca- 7
tilinam: Africã tum Prætor ille obtinebat: secutus est annus: causam de pecuniis repetun-

dis Catilina dixit.mecum erat hic, illi ne aduocatus quidem venit vnquam. deinceps fuit
annus quo ego Consulatū petiui, petebat Catilina mecum. nunquam ad illum accessit, à
me nunquā recessit. Tot igitur annos versatus in foro sine suspicione, sine infamia, studuit
Catilinæ iterum petenti. quem ergo ad finem putas custodiēdam illam ætatem fuisse? No
bis quidē olim annus erat vnus ad cohibendum brachium toga constitutus, & vt exerci-
tatione ludóque cāpestri tunicati vteremur. eadémque erat, si statim mereri stipēdia cœpe-
ramus, castrensis ratio ac militaris. qua in ætate, nisi qui se ipse, sua grauitatę & castimo-
nia, & cū disciplina domestica, tum etiam naturali quodā bono defenderet: quoquomodo
8 à suis custoditus esset, tamē infamiā veram effugere nō poterat. sed qui prima illa initia æ-
tatis integra atque inuiolata præstitisset, de eius fama ac pudicitia, cum is iam se corrobo-
rauisset, ac vir inter viros esset, nemo loquebatur. Studuit Catilinæ, cū iam aliquot annos
esset in foro Cælius. & multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni ætate fecerunt. ha-
buit enim ille, sicuti meminisse vos arbitror, permulta maximarū non expressa signa, sed
adumbrata virtutū. vtebatur hominibus improbis multis, & quidē optimis se viris dedi-
tum esse simulabat. erāt apud illū illecebræ libidinū multæ: erant etiā industriæ quidā sti-
muli ac laboris. flagrabant vitia libidinis apud illū, vigebāt etiā studia rei militaris. neque
ego vnquam fuisse tale monstrū in terris vllum puto, tam ex cōtrariis diuersísque inter se
pugnantibus naturæ studiis cupiditatibúsque conflatū. quis clarioribus viris quodam tē-
9 pore iucūdior? quis turpioribus cōiunctior? Quis ciuis meliorū partium aliquando? quis te-
trior hostis huic ciuitati? Quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior?
Quis in rapacitate auarior? quis in largitione effusior? Illa verò Iudices in illo homine mi-
rabilia fuerunt: cōprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cū omnibus communicare
quod habebat, seruire tēporibus suorū omniū pecunia, gratia, labore corporis, scelere etiā
si opus esset & audacia: versare suam naturā, & regere ad tēpus, atque huc & illuc torque-
re & flectere: cū tristibus seuere, cū remissis iucunde, cum senibus grauiter, cum iuuentute
comiter, cum facinorosis audacter, cū libidinosis luxuriose viuere. Hac ille tam varia mul-
tiplicique natura, cū omnis omnibus ex terris homines improbos, audacésque collegerat:
tū etiā multos forteis viros & bonos specie quadā virtutis assimulatæ tenebat. neque vn-
10 quam ex illo delendi huius imperii tam sceleratus impetus extitisset, nisi tot vitiorū tanta
immanitas quibusdam facilitatis & patientiæ radicibus niteretur. Quare ista condirio Iu-
dices respuatur, nec Catilinæ familiaritatis crimen hæreat. est enim cōmune cum multis,
& cum quibusdam etiam bonis. me ipsum, me inquam quondam penè ille decæpit, cum &
ciuis mihi bonus, & optimi cuiusque cupidus, & firmus amicus, & fidelis videretur. cuius
ego facinora oculis prius quàm opinione, manibus antè, quàm suspicione deprehendi. cu-
ius in magnis cateruis amicorū si fuit etiam Cælius, magis est vt ipse moleste ferat erras-
se se, sicut & nōnunquā in eodem homine me quoque erroris mei pœnitet, quàm vt istius
amicitiæ crimen reformidet. Itaque à maledictis pudicitiæ ad coniurationis inuidiam o-
ratio est vestra delapsa. posuistis enim, atque id tamen titubanter & strictim, coniurationis
11 hunc propter amicitiam Catilinæ participem fuisse, in quo non modo crimen non hære-
bat, sed vix deserti adolescētis cohærebat oratio. qui enim tantus furor in Cælio? quod tā-
tū aut in moribus naturáque vulnus, aut in re atque fortuna? vbi denique in ista suspicione
est Cælii nomen auditū? Nimium multa de re minime dubia loquor. hoc tamen dico, non
modo si socius coniurationis, sed nisi inimicissimus istius sceleris fuisset, nunquā coniura-
tionis accusatione adolescentiā suam potissimum commendare voluisset. quod haud scio
an de ambitu, & de criminibus istis sodalium ac sequestrium (quoniam huc incidi) similiter
respondendum putem. nunquam enim tam Cælius amēs fuisset, vt si se isto infinito am-
bitu commaculasset, ambitus alterum accusaret. neque enim eius facti in altero suspicionē
quæreret, cuius ipse sibi perpetuam licentiam optaret: nec si sibi semel periculum ambitus
12 subeundum putaret, ipse alterum iterum ambitus crimine accerseret. quod quanquam
nec sapiēter, & me inuito facit: tamen est eiusmodi cupidus, vt magis insectari alterius in-
nocentiā, quàm de se timide cogitare videatur. Nam quòd æs alienum obiectū est, sumptus

reprehensi,tabulæ flagitatæ:videte quàm pauca respondeam.tabulas qui in patris potesta-
te est,nullas conficit: versurã nũquam omnino fecit vllam.Sumptus vnius generis obie-
ctus est,habitationis:triginta millibus dixistis eum habitare.Nunc demũ intelligo P. Clo
dii insulam esse venalẽ:cuius hic in ædiculis habitet decem vt opinor millibus:vos autem
dum illi placere vultis,ad tempus ei mendaciũ vestrum accommodauistis.Reprehendistis,
à patre quòd semigrarit.quod quidem iam in hac ætate minime reprehendendum est.qui
cum ex Reipub.causa iam esset mihi quidem molestum, sibi tamen gloriosam victoriam
consecutus,& per ætatem magistratus petere posset:nõ modo permittente patre,sed etiam 13
suadente,ab eo semigrauit. Et cum domus patris à foro longe abesset: quo facilius & no-
stras obire domos,& ipse à suis coli posset,conduxit in Palatio,non magno,domum.Quo
loco possum dicere id quod vir clarissimus M. Crassus, cum de aduentu Regis Ptolemæi
quereretur,paulo antè dixit,Vtinã ne in nemore Pelio. Ac longius quidem mihi contexere
hoc carmen liceret.Nam nunquam hera errans hanc molestiã nobis exhiberet, Medea a-
nimo ægra,amore sæuo saucia.Sic enim Iudices reperietis,quod cũ ad id loci venero,ostẽ
dam:hanc Palatinam Medeã,migrationémque,huic adolescenti causam siue malorum o-
mnium, siue potius sermonum fuisse. Quamobrem illa quæ ex accusatorũ oratione præ-
muniri iam & fingi intelligebam, fretus vestra prudẽtia Iudices, non pertimesco. aiebant
enim fore testem Senatorem, qui se Pontificiis comitiis pulsatum à Cælio diceret. à quo
quærã,si prodierit,primùm cur statim nihil egerit. deinde, si id queri, quàm agere malue- 14
rit:cur productus à vobis potius,quàm ipse per se:cur tanto pòst potius, quàm continuo,
queri maluerit.si mihi ad hæc acute,argutéque respõderit,tum quærã denique,ex quo iste
fonte Senator emanet.nã si ipse orietur & nascetur ex sese,fortasse vt soleo commouebor:
sin autẽ vt riuulus,accersitus & ductus ab ipso capite accusationis vestræ,lætabor:cũ tanta
gratia,tantísque opibus accusatio vestra nitatur,vnum Senatorẽ solũ esse qui vobis grati-
ficari vellet,inuentum.Nec tamen illud genus alterum nocturnorũ testiũ pertimesco.est e-
nim dictũ ab illis, fore qui dicerent vxores suas à cœna redeuntes attrectatas esse à Cælio:
graues erunt homines qui hoc iurati dicere audeant,cũ sit his confitendũ, nunquam se ne
congressu quidẽ & constituto cœpisse de tantis iniuriis experiri. Sed totum genus oppu-
gnationis huius Iudices,& iam prospicitis animis, & cum inferetur, propulsare debebitis.
Nõ enim ab iisdẽ accusatur M.Cælius, à quibus oppugnatur. palàm in eum tela iaciũtur:
clàm subministrantur.Neque id ego dico,vt inuidiosum sit in eos, quibus gloriosum hoc
etiã esse debet. fungũtur officio:defendunt suos:faciunt quod viri fortissimi solẽt:læsi do-
lẽt,irati efferuntur,pugnãt lacessiti. Sed vestræ sapiẽtiæ tamen est Iudices, non si causa iu-
sta est viris fortibus oppugnandi M. Cæliũ, ideo vobis quoque vos causam putare esse iu-
stam alieno dolori potius, quàm vestræ fidei consulẽdi. Quæ sit multitudo in foro, quæ
genera,quæ studia,quæ varietas hominũ videtis:ex hac copia quàm multos esse arbitrami
ni,qui hominibus potentibus,gratiosis,disertis,cum aliquid eos velle arbitrentur, vltro se
offerre soleant,operam nauare,testimoniũ polliceri?Hoc ex genere siqui se in hoc iudiciũ
forte proiecerint,excluditote eorũ cupiditatem Iudices sapientia vestra,vt eodem tempo- 16
re huius saluti & religioni vestræ, & contra periculosissimas hominum potentias cõditio-
ni omnium ciuiũ prouidisse videamini.Equidem vos abducam à testibus:neque huius iu-
dicii veritatem quæ mutari nullo modo potest,in voluntate testiũ collocari sinam: quæ fa
cillime effingi,nullo negocio flecti ac detorqueri potest. argumentis agemus:signis omni
luce clarioribus crimina refellemus: res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione pu-
gnabit.Itaque illam partem causæ facile patior grauiter,& ornate à M.Crasso peroratam:
de seditionibus Neapolitanis, de Alexandrinorum pulsatione Puteolana,& de bonis Pal-
læ.vellem dictum esset ab eodem etiam de Dione.de quo ipso tamen quid est quod expe-
ctetis,quòd is qui fecit,aut non timet,aut etiam fatetur? etenim reus, qui dictus est & ad-
iutor fuisse & conscius,P.Ascitius,is iudicio est liberatus. Quod igitur est huiusmodi cri- 17
men,vt qui commisit, non neget:qui non negauit,absolutus sit:id hic pertimescat,qui nõ
modo à facto, verumetiam à conscientiæ suspicione abfuit? & si Ascitio causa plus pro-

fuit quàm nocuit inuidia, huic oberit tuum maledictũ, qui istius facti nõ modo non suspicione, sed ne infamia quidem est aspersus: At præuaricatione est Ascitius liberatus. perfacile est isti loco respondere, mihi præsertim à quo illa causa defensa est. sed Cælius optimam causam Ascitii esse arbitratur. cuiusmodi autẽ sit, à sua putat esse seiunctam. neque solũ Cælius, sed etiã adolescẽtes humanissimi & doctissimi, rectissimis studiis atque optimis artibus præditi, Titus, Caiúsque Coponii: qui ex omnibus maxime Dionis mortẽ doluerũt: qui cũ doctrinæ studio atque humanitatis, tum etiã hospitio Dionis tenebãtur. ha-
18 bitabat is apud L. Lucceiũ, vt audistis: fuerat ei cognitus Alexandriæ. quid aut hic, aut summo splendore præditus frater eius, de M. Cælio existimet, ex ipsis, si producti erunt, audietis. ergo hæc remoueantur, vt aliquando in quibus causa nititur, ad ea veniamus. Animaduerti enim Iudices, audiri à vobis meũ familiarẽ L. Herenniũ perattẽte. In quo etsi magna ex parte ingenio eius & dicẽdi genere quodã tenebamini: tamen nonnunquã verebar ne illa subtiliter ad criminandũ inducta oratio ad animos vestros sensim ac leniter accederet. dixit enim multa de luxuria, multa de libidine, multa de vitiis iuuẽtutis, multa de moribus: vt qui in reliqua vita mitis esset, & in hac suauitate humanitatis, qua propè iã delectãtur homines, versati periucunde soleret, fuit in hac causa pertristis quidã patruus, Censor, magister: obiurgauit M. Cælium, sicut neminem vnquã parens: multa de incontinentia in-
19 temperantiáque disseruit. Quid quæritis Iudices: ignoscebã vobis attente audiẽtibus, propterea quòd egomet tam triste illud, & tam asperum genus orationis horrebam. Ac prima pars fuit illa quæ me minus mouebat: fuisse meo necessario Bestiæ Cælium familiarem, cœnasse apud eum, ventitasse domũ, studuisse Præturæ. non me hæc mouẽt quæ perspicue falsa sunt. etenim eos vnà cœnasse dicit qui aut absunt, aut quibus necesse est idem dicere. Neque verò illud me cõmouet, quòd sibi in Lupercis sodalem esse Cæliũ dixit. fera quædam sodalitas, & planè pastoricia atque agrestis germanorum Lupercorum, quorum coitio illa syluestris antè est instituta quàm humanitas atque leges. siquidem non modo nomina deferũt inter se sodales, sed etiã commemorãt sodalitatem in accusando: vt ne, si quis id fortè nesciat, timere videatur. Sed hæc omittam. ad illa quæ me magis mouerunt respondebo. Deliciarum obiurgatio fuit longa, & ea lenior, plúsque disputationis habuit
20 quàm atrocitatis: quo etiam audita est attentius. nam P. Clodius amicus meus cũ se grauissime vehemẽtissiméque iactaret, & omnia inflãmatus ageret tristissimis verbis, voce maxima, tametsi probabam eius eloquentiã, tamen non pertimescebã. aliquot enim in caussis eũ viderã frustra litigantem. Tibi autem Balbe respondebo. primùm precario, si licet, si fas est defendi à me eũ qui nullum conuiuium tenuerit, qui vnguẽta sumpserit, qui Baias viderit. Equidẽ multos & vidi in hac ciuitate, & audiui non modo qui primoribus labris gustassent genus hoc vitæ, & extremis vt dicitur digitis attigissent: sed qui totã adolescẽtiam voluptatibus dedissent, emersisse aliquando: & se ad frugem bonam, vt dicitur, recæpisse, grauesque homines atque illustres fuisse. datur enim concessu omnium huic aliquis ludus ætati, & ipsa natura profundit adolescentiæ cupiditates: quæ si ita erumpunt, vt nul-
21 lius vitam labefactent, nullius domũ euertant, faciles & tolerabiles haberi solẽt. Sed tu mihi videbare ex cõmuni infamia iuuentutis aliquã inuidiã Cælio velle conflare. itaque omne illud silentium quod est orationi tributũ tuæ, fuit ob eam causam, quòd vno reo proposito de multorum vitiis cogitabamus. facile est accusare luxuriẽ. dies iam me deficiet, si quæ dici in eam sententiã possunt, conet exprimere. De corruptelis, de adulteriis, de proteruitate, de sumptibus, immensa oratio est: vt tibi reum neminem, sed vitia proponas, res tamen ipsa & copiose & grauiter accusari potest. Sed vestræ sapientiæ Iudices est, nõ abduci ab reo: nec quos aculeos habeat seueritas grauitásque vestra, cum eos accusator erexerit in rem, in vitia, in mores, in tẽpora, emittere in hominẽ & in reum: cũ is nõ suo crimine, sed
22 multorũ vitio sit in quoddã odium iniustũ vocatus. Itaque seueritati tuæ, vt oportet, ita respondere non audeo. erat enim meũ deprecari vacationem adolescẽtiæ, veniámque petere. non inquã audeo: perfugiis nõ vtor ætatis: concessa omnibus iura dimitto: tantũ peto, vt si qua est inuidia cõmunis hoc tempore æris alieni, petulantiæ, libidinum iuuẽtutis,

quã video esse magnam, ne huic aliena peccata, ne ætatis ac temporũ vitia noceãt. Atque
ego idẽ, qui hæc postulo, quin criminibus quæ in hunc proprie conferuntur, diligẽtissime
respondeam, non recuso. Sunt autem duo crimina, auri & veneni: in quibus vna atque
eadem persona versatur. Aurũ sumptum à Clodia: venenũ quæsitũ, quod Clodiæ daretur
dicitur: omnia sunt alia nõ crimina, sed maledicta iurgũ petulantis magis, quàm publicæ
quæstionis. adulter, impudicus, sequester, conuicium est, non accusatio. nullũ est enim fun-
damentũ horum criminũ, nulla sedes, voces sunt contumeliosæ temere ab irato accusato- 13
re nullo authore emissæ. horum duorũ criminũ video fontem, video authorẽ, video certũ
nomen & caput. auro opus fuit: sumpsit à Clodia, sumpsit sine teste, habuit quãdiu voluit.
maximum video signum cuiusdam egregiæ familiaritatis. necare eandem voluit, quæsiuit
venenum, solicitauit quos potuit, parauit locum, constituit, attulit. Magnũ rursus odium
video cum crudelissimo dissidio extitisse. res est omnis in hac causa nobis Iudices cũ Clo-
dia muliere nõ solũ nobili, sed etiam nota. de qua ego nihil dicam, nisi depellendi crimi-
nis causa. Sed intelligis pro tua præstanti prudentia Cn. Domiti, cũ hac sola rem esse no-
bis: quæ si se aurũ Cælio cõmodasse nõ dicit, si venenum ab hoc sibi paratũ esse nõ arguit:
petulãter facimus si matremfamiliàs, secus quàm matronarũ sanctitas postulat, nomina-
mus. sin ista muliere remota, nec crimen vllum, nec opes ad oppugnandum Cæliũ illis re-
linquentur, quid est aliud quod nos patroni facere debeamus, nisi vt eos qui insectãtur, re- 14
pellamus: quod quidẽ facerem vehementius, nisi intercederẽt mihi inimicitiæ cũ istius mu
lieris viro. fratrẽ volui dicere: semper hîc erro. nũc agam modice, nec longius progrediar
quàm me mea fides & causa ipsa coget. neque enim muliebres vnquam inimicitias mihi
gerendas putaui, præsertim cum ea, quam omnes semper amicam omniũ potius, quàm cu
iusquam inimicam putauerũt. sed tamen ex ipsa quærã prius, vtrum me secum seuere &
grauiter & prisce agere malit, an remisse ac leniter & vrbane. sin illo austero more ac mo-
do, aliquis mihi ab inferis excitãdus est ex barbatis illis, non hac barbula, qua ista delecta-
tur, sed illa horrida quam in statuis antiquis & imaginibus videmus, qui obiurget mulie-
rem, & pro me loquatur, ne ista mihi fortè succenseat. Existat igitur ex hac ipsa familia a-
liquis, ac potissimum cæcus ille. minimũ enim dolorẽ capiet qui istã non videbit. qui pro- 15
fecto si extiterit, sic aget ac sic loquetur, Mulier quid tibi cum Cælio: quid cũ homine ado-
lescentulo: quid cũ alieno: cur aut tam familiaris huic fuisti, vt aurũ commodares: aut tam
inimica, vt venenũ timeres: non patrem tuũ videras: non patruum, non auum, proauum,
atauum audieras Consules fuisse: non denique modo te Q. Metelli matrimonium tenuisse
sciebas, clarissimi & fortissimi viri, patriæque amantissimi: qui simulac pedem limine ex-
tulerat, omneis propè ciueis virtute, gloria, dignitate superabat: cui cum ex amplissimo ge
nere in familiã clarissimã nupsisses, cur tibi Cælius tam coniunctus fuit, cognatus, affinis;
viri tui familiaris: nihil horum. quid igitur fuit nisi quædam temeritas ac libido: nónne te,
si nostræ imagines viriles non commouebant, ne progenies quidem mea Q. illa Claudia
æmulam domesticæ laudis in gloria muliebri esse admonebat: non virgo illa Vestalis Clau 16
dia, quæ patrẽ complexa triumphantem ab inimico Tribuno pleb. de curru detrahi passa
non est: cur te fraterna vitia potius, quàm bona paterna & auita, & vsque à nobis cũ in vi-
ris tum etiã in fœminis repetita mouerunt: ideóne ego pacẽ Pyrrhi diremi, vt tu amorum
turpissimorũ quotidie fœdera ferires: ideo aquam adduxi, vt ea tu inceste vtereris: ideo viã
muniui, vt eam tu alienis viris comitata celebrares: Sed quid ego Iudices, ita grauem per-
sonam induxi, vt & verear ne se idem Appius repente conuertat, & Cælium incipiat accu-
sare illa sua grauitate Censoria: Sed videro hoc posterius, atque ita Iudices, vt vel seueris-
simis disceptatoribus M. Cælii vitam me probaturum esse confidam. Tu modo mulier
(iam enim ipse tecum nulla persona introducta loquor) si ea quæ facis, quæ dicis, quæ in- 17
simulas, quæ moliris, quæ arguis, probare cogitas: rationem tantæ familiaritatis, tantæ
consuetudinis, tantæ coniunctionis reddas, atque exponas necesse est. Accusatores qui-
dem libidines, amores, adulteria, Baiis acta conuiuia, comessationes, cantus, symphonias,
nauigia iactant: iidémque significãt, nihil se te inuita dicere. Quæ tu, quoniã mente nescio

qua effrænata atque præcipiti in forum deferri iudiciúmque voluisti, aut diluas oportet, & falsa esse doceas: aut nihil neque crimini tuo, neque testimonio credendum esse fateare. Sin autem vrbanius me agere mauis, sic agam tecum: remouebo illum senem durum ac penè agrestem, ex hísque tuis sumam aliquem, ac potissimum minimum fratrem tuum qui est in isto genere vrbanissimus, qui te amat plurimū: qui propter nescio quā credo timiditatē & nocturnos quosdam inanes metus tecum semper, pusio cū maiore sorore cubitauit. eum putato tecū loqui, Quid tumultuaris soror? quid insanis? quid clamore exorsa, verbis paruā rem, magnam facis? vicinū adolescentulū aspexisti: cādor huius te, & proceritas, vultus, oculíque perpulerunt: sæpius videre voluisti: fuisti nonnunquam in iisdem hortis visa nobilis mulier: illum filiumfamiliàs patre parco ac tenaci habere tuis copiis deuinctum non potes: calcitrat, respuit, nō putat tua dona esse tanti. confer te alió. habes hortos ad Tyberim: ac diligēter eo loco præparasti, quò omnis iuuentus natādi causa venit. hinc licet cōditiones quotidie legas. cur huic qui te spernit, molesta es? Redeo nunc ad te Cæli vicissim: ac mihi authoritatem patriā, seueritatémque suscipio. sed dubito quem patrem potissimū sumam: Cæcilianúmne aliquem, vehementē atque durum. Nunc enim demum mihi animus ardet: nūc meū cor cumulatur ira. Aut illum, O infœlix, ô sceleste. ferrei sunt isti patres. Egóne quid dicā? egóne quid velim? quæ tu omnia tuis fœdis factis facis, vt ne quicquam velim. Vix ferenda diceret talis pater, Cur te in istam vicinitatē meretriciam cōtulisti? cur illecebris cognitis non refugisti? cur alienam vllā mulierem nosti? dede, ac disiice, per me licebit. si egebis, tibi dolebit: mihi sat est, qui ætatis quod reliquū est, oblectē meæ. Huic tristi ac decrepito seni responderet Cælius, se nulla cupiditate inductū de via decessisse. Quid signi? nulli sumptus, nulla iactura, nulla versura. At fuit fama. quotus quisque istā effugere potest in tā maledica ciuitate? vicinū eius mulieris miraris male audisse, cuius frater germanus sermones iniquorū effugere nō potuit? Leni verò & clemēti patri, cuiusmodi est ille, Fores effregit? restituentur. rescidit vestem? resarcietur: Cælii causa est expeditissima. quid enim esset in quo se facile nō defenderet? Nihil iam in istam mulierē dico: sed si esset aliqua dissimilis istius quæ se omnibus peruulgaret: quæ haberet palàm decretū semper aliquem, cuius in hortos, domum, Baias, iure suo libidines omnium commearent: quæ etiā aleret adolescentes, & parsimoniam patrum suis sumptibus sustētaret: si vidua liberè, proterua petulanter, diues effuse, libidinosa meretricio more viueret: adulterum ego putarem, siquis hāc paulò liberius salutasset? Dicet aliquis, Hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes? ob hanc causam tibi hunc puerum parens commendauit & tradidit, vt in amore & voluptatibus adolescentiam suam collocaret, & hanc tu vitam atque hæc studia defenderes? Ego siquis Iudices, hoc robore animi atque hac indole virtutis ac continentiæ fuit vt respueret omneis voluptates, omnémque vitæ suæ cursum in labore corporis atque in animi contentione conficeret: quem non quies, non remissio, non æqualium studia, non ludi, non cōuiuia delectarent: nihil in vita expetēdum putaret, nisi quod esset cum laude & cum dignitate coniunctum: hunc mea sententia diuinis quibusdam bonis instructum atque ornatum puto. Ex hoc genere illos fuisse arbitror Camillos, Fabricios, Curios, omnésque eos qui hæc ex minimis tanta fecerunt. Verum hæc genera virtutum non solum in moribus nostris, sed vix iam in libris reperiuntur. chartæ quoque quæ illam pristinam seueritatem continebant, obsoleuerunt: neque solū apud nos qui hanc sectam rationémque vitæ, re magis, quàm verbis secuti sumus: sed etiam apud Græcos doctissimos homines, quibus, cum facere non possent, loqui tamen & scribere honeste & magnifice licebat. Alia quædā mutatis Græciæ tēporibus præcepta extiterūt. itaque alii voluptatis causa omnia sapiētes facere dixerūt, neque ab hac orationis turpitudine eruditi homines refugerunt. alii cum voluptate dignitatem coniungendam putauerunt, vt res maxime inter se repugnantes dicendi facultate coniungerent. illud vnum ad laudem cum labore directum iter qui probauerunt, propè soli iam in scholis sunt relicti. multa enim nobis blandimenta natura ipsa genuit, quibus sopita virtus conniueret: & interdū multas vias adolescētiæ lubricas ostēdit, quibus illa insistere, aut ingredi sine casu aliquo, aut prola-

pſione vix poſſet:& multarũ rerũ iucundiſſimarũ varietatem dedit,qua non modo hæc æ-
tas,ſed etiam iam corroborata caperetur. Quamobrẽ ſiquem fortè inueneritis qui aſper-
netur oculis pulchritudinem rerũ,non odore vllo,non tactu, non ſapore capiatur, exclu-
dat auribus omnem ſuauitatem: huic homini ego fortaſſe,& pauci,deos propitios, pleri-
que autem iratos putabũt. Ergo hæc deſerta via & inculta, atque intercluſa iam frõdibus 13
& virgultis relinquatur: detur aliquid ætati,ſit adoleſcentia liberior,non omnia volupta-
tibus denegentur, non ſemper ſuperet vera illa & directa ratio: vincat aliquando cupidi-
tas,voluptáſque rationem:dummodo illa in hoc genere præſcriptio,moderatióque teneа-
tur:parcat iuuentus pudicitiæ ſuæ,ne ſpoliet alienam,ne effundat patrimonium,ne fœno-
re trucidetur,ne incurrat in alterius domũ atque famã:ne probrũ caſtis,labem integris,in-
famiã bonis inferat:ne quẽ interimat,ne interſit inſidiis,ſcelere careat:poſtremo cũ parue-
rit voluptatibus,dederit aliquid temporis ad ludũ ætatis atque ad inanis haſce adoleſcẽtiæ
cupiditates,reuocet ſe aliquando ad curam rei domeſticæ,rei forẽſis,rei publicæ:vt ea,quæ
ratione antea non perſpexerat,ſatietate abieciſſe, experiendo cõtempſiſſe videatur. Ac mul
ti,& noſtra,& patrum, maiorúmque memoria Iudices,ſummi homines & clariſſimi ciues 14
fuerũt,quorum cũ adoleſcẽtiæ cupiditates deferbuiſſent,eximiæ virtutes firmata iam æta-
te extiterunt. ex quibus neminẽ mihi neceſſe eſt nominare: voſmet vobiſcum recordami-
ni. nolo enim cuiuſquam fortis atque illuſtris viri, ne minimũ quidem erratum cum ma
xima laude coniungere. quod ſi facere vellem, multi à me ſummi atque ornatiſſimi viri
prædicarentur:quorũ partim nimia libertas in adoleſcentia,partim profuſa luxuries, ma-
gnitudo æris alieni,ſumptus,libidines nominarentur: quæ multis poſtea virtutibus obte-
cta,adoleſcentiæ qui vellet excuſatione defenderet. At verò in M. Cælio(dicã enim iam cõ-
fidentius de ſtudiis eius honeſtis:quoniam audeo quædã fretus veſtra ſapientia liberè con-
fiteri)nulla luxuries reperietur,nulli ſumptus,nullum æs alienum,nulla conuiuiorũ ac lu-
ſtrorũ libido.quod quidem vitium ventris & gutturis non modo non minuit ætas homi- 15
nibus,ſed etiam auget. Amores antẽ,& hæ deliciæ quæ vocãtur,quæ firmiore animo præ-
ditis diutius moleſtæ non ſolẽt eſſe,(mature enim & celeriter defloreſcunt) nunquã hunc
occupatum impeditúmque tenuerunt. Audiſtis cũ pro ſe diceret: audiſtis antea,cum accu-
ſaret:defendendi hæc cauſa,non gloriãdi loquor. genus orationis,facultatẽ, copiã ſenten-
tiarũ atque verborũ,quæ veſtra prudentia eſt, perſpexiſtis. atque in eo non ſolum ingeniũ
elucere eius videbatis,quod ſæpe etiam,ſi induſtria non alitur,valet tamen ipſum ſuis vi-
ribus:ſed inerat,niſi me propter beneuolentiam fortè fallebat,oratio & bonis artibus inſti-
tuta,& cura & vigiliis elaborata. Atque ſcitote Iudices,eas cupiditates quæ obiiciũtur Cæ-
lio,atque hæc ſtudia de quibus diſputo,non facile in eodẽ homine eſſe poſſe. fieri enim nõ
poteſt vt animus libidini deditus,amore,deſiderio,cupiditate,ſæpe nimia copia,inopia etiã 16
nonnunquã impeditus:hoc,quicquid eſt,quod nos facimus in dicẽdo,nõ modo agẽdo,ve-
rumetiã cogitãdo poſſit ſuſtinere. An vos aliam cauſam eſſe vllã putatis, cur in tãtis præ-
miis eloquẽtiæ,tanta voluptate dicẽdi,tanta laude,tanta gratia,tanto honore,tã ſint pau-
ci ſempérque fuerint,qui in hoc labore verſentur?Omittendæ ſunt omnes voluptates: re-
linquenda ſtudia delectationis:ludus,iocus,conuiuiũ,ſermo etiam penè omnium familia-
rium deſerendus.quæ res in hoc genere homines à labore ſtudióque dicendi deterret,non
quò aut ingenia deficiant,aut doctrina puerilis. An hic ſi ſeſe iſti vitæ dediſſet, Cõſularem
hominem admodum adoleſcens in iudicium vocauiſſet?hic ſi laborẽ fugeret, ſi obſtrictus
voluptatibus teneretur,in hac acie quotidie verſaretur?appeteret inimicitias?in iudiciũ vo
caret?ſubiret periculũ capitis?ipſo inſpectante Populo Ro. tot menſes aut de ſalute,aut de 17
gloria dimicaret? Nihil igitur illa vicinitas redolet? nihil hominũ fama? nihil Baiæ deni-
que ipſæ loquuntur?Illæ verò non loquuntur ſolum,verũetiam perſonant,huc vnius mu-
lieris libidinem eſſe prolapſam,vt ea non modo ſolitudinem ac tenebras atque hæc flagi-
tiorum tegumenta non quærat, ſed in turpiſſimis rebus frequentiſſima celebritate & cla-
riſſima luce lætetur. Verũ ſiquis eſt qui etiã meretriciis amoribus interdictũ iuuentuti pu-
tet,eſt ille quidẽ valde ſeuerus:negare nõ poſſum:ſed abhorret nõ modo ab huius ſeculi li-

centia, verũetiam à maiorũ consuetudine atque concessis. Quando enim hoc non factum
est? quando reprehensum? quando nõ permissum? quando denique fuit, vt quod licet, non
liceret? Hîc ego iam rem definiam, mulierem nullam nominabo, tantum in medio relin-
18 quam. siqua non nupta mulier domũ suam patefecerit omnium cupiditati, palámque sese
in meretricia vita collocarit, virorũ alienissimorũ conuiuiis vti instituerit: si hoc in vrbe, si
in hortis, si in Baiarũ illa celebritate faciet: si denique ita sese geret, nõ incessu solũ, sed or-
natu atque comitatu: non flagrantia oculorum, non libertate sermonis, sed etiam com-
plexu, osculatione, aquis, nauigatione, conuiuiis, vt non solum meretrix, sed etiam procax
videatur: cum hac siquis adolescens fortè fuerit, vtrũ hic tibi L. Herenni adulter, an ama-
tor: expugnate pudicitiam, an explere libidinem voluisse videatur? Obliuiscor iam iniurias
Clodia: depono memoriam doloris mei: quæ abs te crudeliter in meos me absente facta
sunt, negligo: ne sint hæc in te dicta, quæ dixi: sed ex te ipsa requiro, quoniam & crimẽ ac-
cusatores abs te, & testẽ eius criminis te ipsam dicũt se habere: siqua mulier sit huiusmodi
19 qualẽ ego paulo antè descripsi, tui dissimilis, vita institutóque meretricio: cum hac aliquid
adolescentẽ hominẽ habuisse rationis, num tibi perturpe aut perflagitiosum esse videatur.
Ea si tu non es, sicut ego malo, quid est quod obiciant Cælio? sin eam te volũt esse, quid est
cur nos crimẽ hoc, si tu contẽnis, pertimescamus? Quare nobis da viam, rationémque de-
fensionis. nam aut pudor tuus defendet nihil à M.Cælio petulantius esse factũ: aut impu-
dentia & huic & cæteris magnã ad se defendendum facultatem dabit. Sed quoniã emer-
sisse iam è vadis, & scopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cur-
sus ostenditur. Duo sunt enim crimina vna in muliere summorum facinorum: auri, quod
sumptum à Clodia dicitur: & veneni, quod eiusdem Clodiæ necandæ causa parasse Cæliũ
criminantur. Aurum sumpsit vt dicitis, quod L. Luceii seruis daret, per quos Alexandrinus
20 Dio qui tum apud Luceium habitabat necaretur. Magnum crimen vel in Legatis insi-
diandis, vel in seruis ad hospitem domi necandum solicitandis: plenum sceleris cõsilium,
plenum audaciæ. quo quidem in crimine primùm illud requiram, dixerítne Clodiæ quam
ad rem aurum cum sumeret, an non dixerit. si non dixit, cur dedit? si dixit, eodem se con-
scientiæ scelere deuinxit. Túne aurum ex armario tuo promere ausa es? túne Venerem il-
lam tuam spoliatricem spoliare ornamentis? Cæterum cum scires quãtum ad facinus au-
rum hoc quæreretur, ad necẽ scilicet Legati, ad L. Luceii sanctissimi hominis atque inte-
gerrimi labẽ sceleris sempiterni: huic facinori tanto tua mens liberalis cõscia, tua domus
popularis ministra, tua denique hospitalis illa Venus adiutrix esse nõ debuit. Vidit hoc Bal
bus: facinoris tantũ celatam esse Clodiã dixit, atque ita Cælium ad illam attulisse, se ad or-
21 natũ ludorũ aurũ quærere. Si tam familiaris erat Clodiæ, quàm tu esse vis, cum de libidine
eius tam multa dicis: dixit profectò quo vellet aurum: si tam familiaris non erat, non de-
dit. ita si verum tibi Cælius dixit, O immoderata mulier! sciens tu aurum ad facinus dedi-
sti. si non est ausus dicere, Non dedisti: quid ego nunc argumentis huic crimini, quæ sunt
innumerabilia, resistam? possum dicere mores M.Cælii longissime à tanti sceleris atrocita-
te esse disiunctos: minime esse credendum homini tam ingenioso, támque prudenti, nõ ve-
nisse in mentẽ rem tanti sceleris ignotis alienísque seruis nõ esse credendã. Possum etiam
illa, & cæterorũ patronorũ, & mea consuetudine ab accusatore perquirere, vbi sit congres-
sus cum seruis Luceii Cælius: qui ei fuerit aditus. si per se, qua temeritate: si per alium, per
quem. possum omnes latebras suspicionum peragrare dicendo: non causa, non locus, non
22 facultas, non conscius, non perficiendi, non occultandi maleficii spes, non ratio vlla, non
vestigium maximi facinoris reperietur. Sed hæc quæ sunt oratoris propria, quæ mihi non
propter ingenium meum, sed propter hanc exercitationem, vsúmque dicendi fructum a-
liquẽ ferre potuissent, cum à meipso laborata proferri viderẽtur: breuitatis causa relinquo
omnia. habeo enim Iudices, quẽ vos sociũ vestræ religionis, iurísque iurãdi facile esse pa-
tiemini, L. Luceiũ sanctissimũ hominẽ & grauissimum testem: qui tãtum facinus in famã
atque fortunas suas, neque nõ audisset illatũ à Cælio, neque neglexisset, neque tulisset. An il-
le vir illa humanitate præditus, illis studiis, artibus atque doctrina, illius ipsius periculũ, quẽ

propter hæc ipsa studia diligebat, negligere potuisset? & quod facinus in alienum hominē
illatū seuere acciperet, id omisisse curare in hospite? quod per ignotos actum cum compe-
risset doleret, id à suis tentatū esse negligeret? quod in agris locísve publicis factū reprehē- 43
deret, in vrbe ac suæ domi cœptū esse leuiter ferret? quod in alicuius agrestis periculo non
prætermitteret, id homo eruditus in insidiis doctissimi hominis dissimulādum putaret? Sed
cur diutius vos Iudices teneo? ipsius iurati religionē authoritatémque percipite, atque o-
mnia diligēter testimonii verba cognoscite. Recita testimonium Luceii. Quid expectatis
amplius? an aliquā vocē putatis ipsam pro se causam & veritatē posse mittere? hæc est in-
nocētiæ defensio: hæc ipsius causæ oratio, hæc vna vox veritatis. in crimine ipso nulla su-
spicio est, & in re nihil est argumenti: in negocio quod actum esse dicitur, nullum vestigiū
sermonis, loci, temporis: nemo testis, nemo conscius nominatur: totum crimen profertur
ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus autem illa, quæ
tentata scelere isto nefario dicitur, plena est integritatis, officii, religionis: ex qua domo re- 44
citatur vobis iureiurando deuincta authoritas, vt res minime dubitanda in cōtentione po
natur, vtrum temeraria, procax, irata mulier finxisse crimen, an grauis, sapiens, moderatús-
que vir religiose testimoniū dixisse videatur. Reliquum est igitur crimen de veneno. cu-
ius ego neque principiū inuenire, neque euoluere exitū possum. Quæ fuit enim causa, quá-
obrē isti mulieri venenū vellet dare Cælius? ne aurū redderet? num petiuit? ne crimen hæ-
reret? num quis obiecit? num quis denique fecisset mentionem, si hic nemini nomen detu-
lisset? Quinetiam Herēnium dicere audistis, verbo se molestum nō futurum fuisse Cælio,
nisi iterum eadē de re suo familiari absoluto nomen hic detulisset. Credibile est igitur tan
tum facinus nullam ob causam esse commissum? & vos non videtis fingi sceleris maximi
crimen, vt alterius causa sceleris suscipiendi fuisse videatur? cui denique commisit? quo ad-
iutore vsus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam credi- 45
dit? seruísne mulieris? sic enim obiectum est. & erat tam demēs hic, cui vos ingenium cer-
te tribuitis, etiam si cætera inimica oratione detrahitis, vt omnis suas fortunas alienis ser-
uis committeret? at quibus seruis? refert enim magnopere id ipsum. hísne, quos intellige-
bat non communi conditione seruitutis vti, sed licētius, liberius, familiarius cum domina
viuere? Quis enim hoc non videt Iudices, aut quis hoc ignorat: in eiusmodi domo, in qua
materfamiliâs meretricio more viuat: in qua nihil geratur, quod foras proferendum sit: in
qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia atque flagitia versentur: hîc ser
uos non esse seruos, quibus omnia committantur, per quos gerantur, qui versentur iisdem
in voluptatibus, quibus occulta credantur, ad quos aliquātum etiam ex quotidianis sum-
ptibus ac luxuria redundet? Id igitur Cælius nō videbat? Si enim tam familiaris erat mu-
lieris, quàm vos vultis, istos quoque seruos familiares esse dominæ sciebat. sin ei tanta cō- 46
suetudo, quāta à vobis inducitur non erat, quæ cū seruis potuit familiaritas tanta esse? ip-
sius autē veneni quæ ratio fingitur? vbi quæsitū est? quemadmodum paratū? quo pacto? cui?
quo in loco traditū? Habuisse aiunt domi, vímque eius esse expertam in seruo quodam ad
rem ipsam parato: cuius perceleri interitu esse ab hoc cōprobatum venenum. Prò dii im-
mortales, cur interdum in hominū sceleribus maximis aut conniuetis, aut præsentis frau-
dis pœnas in diem reseruatis? Vidi enim, vidi, & illum hausi dolorem vel acerbissimum in
vita, cum Q. Metellus abstraheretur è sinu, gremióque patriæ: cúmque ille vir, qui se *natū*
huic imperio putauit, tertio die, postquam in Curia, in rostris, in Republica floruisset, inte-
gerrima ætate, optimo habitu, maximis viribus eriperetur indignissime bonis omnibus
atque vniuersæ ciuitati. quo quidem tempore ille moriens, cum iam cæteris ex partibus 47
oppressa mens esset, extremum sensum ad memoriam Reipublicæ reseruabat: cum me in-
tuens flentem significabat interruptis ac morientibus vocibus, quanta impenderet procel-
la vrbi, quanta tempestas ciuitati: & cum parietem sæpe feriens eum, qui cum Q. Catulo
fuerat ei communis, crebro Catulum, sæpæ me, sæpissime Rempublicam nominabat: vt
non tam se emori, quàm spoliari suo præsidio cum patriam, tum etiam me doleret.
Quem quidem virū si nulla vis repentini sceleris sustulisset, quonam modo ille furēti fra-

tri suo patrueli Consulati restitisset, qui Consulem incipientem furere atque conātem, sua
se manu interfecturum, audiente Senatu dixerit? Ex hac igitur domo progressa ista mulier
de veneni celeritate dicere audebit? nónne ipsam domum metuet ne quam vocem elieiat?
48 at non parietes conscios, non noctem illam funestā ac luctuosam perhorrescet? Sed reuer-
tar ad crimen. Sed enim hæc facta illius clarissimi ac fortissimi viri mentio & vocē meam
fletu debilitauit, & mentem dolore impediuit. Sed tamen venenum vnde fuerit, quemad-
modum paratum sit, non dicitur. Datum esse hoc aiunt P. Licinio pudenti adolescenti &
bono, Cælii familiari: constitutum factum esse cum seruis, vt venirent ad balneas Xenias:
eodem Licinium esse venturum, atque iis veneni pyxidem traditurum. Hic primùm illud
requiro, quid attinuerit illud ferri in eum locum cōstitutum. cur illi serui non ad Cælium
domum venerint. si manebat tanta illa consuetudo Cælii, tanta familiaritas cum Clodia:
quid suspicionis esset si apud Cælium mulieris seruus visus esset. sin autem iam suberat si-
multas, extincta erat cōsuetudo, dissidium extiterat: Hinc illæ lachrymæ nimirum, & hæc
causa est omnium horum scelerum atque criminum. Immò, inquit, cum serui ad dominā
49 rem istam & maleficium Cælii detulissent, mulier ingeniosa præcepit suis, vt omnia Cælio
pollicerentur. Sed vt venenū cum à Licinio traderetur, manifesto cōprehendi posset, con-
stitui locum iussit balneas Xenias, vt eò mitteret amicos qui delitescerent. deinde repente,
cum venisset Licinius, venenum traderet, prosilirent, hominémque comprehenderent. quæ
quidem omnia Iudices, perfacilem rationem habent reprehēdendi. Cur enim potissimum
balneas publicas constituerat, in quibus non inuenio quæ latebra togatis hominibus esse
possit: nam si essent in vestibulo balnearum, non laterent: sin se in intimum conicere vel-
lent, nec satis commode calceati & vestiti id facere possent, & fortasse non reciperētur. ni-
si fortè mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori. At-
que equidem vehementer expectabam, quinam isti viri boni testes huius manifestò depre-
50 hensi veneni dicerentur. nulli enim sunt adhuc nominati. sed non dubito quin sint pergra
ues, qui primùm sint talis fœminæ familiares: deinde eam prouinciā susceperint, vt in bal
neas contruderētur: quod illa nisi à viris honestissimis ac plenissimis dignitatis, quàm velit
sit potens, nunquā impetrauisset. Sed quid ego de dignitate istorum testium loquor? virtu-
tem eorum diligentiámque cognoscite. In balneis delituerūt. testes egregios. deinde teme-
re prosilierūt. homines grauitati deditos. Sic enim fingunt, cum Licinius venisset, pyxidem
teneret in manu, conaretur tradere, nondum tradidisset: tum repente euolasse istos præcla-
ros testes sine nomine. Licinium autem cum iam manum ad tradendum pyxidem porre-
xisset retraxisse, atque illo repentino hominum impetu se in fugam coniecisse. O magna
vis veritatis! quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contráque fictas om-
51 nium insidias, facile se per seipsam defendat. verū hæc tota fabella veteris & plurimarum
fabularum poetriæ, quàm est sine argumētο! quàm nullum inuenire exitum potest! Quid
enim isti tot viri: nam necesse est fuisse non paucos, vt & comprehendi Licinius facile pos
set, & res multorum esset oculis testatior. Cur Licinium de manibus amiserunt? quī minus
enim Licinius comprehendi potuit, cum se retraxit ne pyxidem traderet, quàm si non re-
traxisset? erant enim illi positi, vt comprehenderent Licinium, vt manifesto Licinius tene-
retur, aut cum retineret venenum, aut cum tradidisset. Hoc fuit totum consilium mulie-
ris, hæc istorum prouincia qui rogati sunt: quos quidem tu quamobrem temere prosiluisse
dicas, atque ante tempus, non reperio. fuerant hoc rogati, fuerant ad hanc rem collocati,
vt venenum, vt insidiæ, facinus denique ipsum vt manifesto cōprehenderetur. Potuerúnt-
52 ne meliori tempore prosilire, quàm cum Licinius venisset: cum in manu teneret veneni py
xidem: quæ si cum iam erat tradita seruis, euasissent subito ex balneis mulieris amici, Lici-
niúmque comprehendissent, implorarent hominum fidem, atque à se illam pyxidem tradi-
tam pernegaret. quem quomodo illi reprehendere: vidisse se dicerent? primùm ad se re-
uocarent maximi facinoris crimen: deinde id se vidisse dicerent, quod quo loco collocati
fuissent, non potuissent videre. Tempore igitur ipso se ostenderunt, cum Licinius venisset,
pyxidem expediret, manum porrigeret, venenum traderet. Mimi ergo est iam exitus, non

fabulæ,in quo cum clausula non inuenitur,fugit aliquis è manibus,deinde scabella cõcre-
pant,aulæum tollitur. Quæro enim cur Licinium titubantem,hæsitãtem,cedentem,fuge-
re conãtem,mulieris manus ista de manibus emiserit: cur non comprehenderint:cur non
ipsius confessionem multorum oculis,facinoris denique voce tanti sceleris crimen expres 53
serint.an timebant,ne tot vnum,valentes imbecillum,alacres perterritũ superare non pos
sent? Nullum argumẽtum in re,nulla suspicio in causa, nullus exitus criminis reperietur.
Itaque hæc causa ab argumẽtis, à coniectura,ab iis signis, quibus veritas illustrari solet,ad
testes tota traducta est. Quos quidẽ ego testes Iudices,nõ modo sine vllo timore, sed etiã
cum aliqua spe delectationis expecto. prægestit animus iã videre, primùm lautos iuuenes
mulieris beatæ ac nobilis familiares: deinde forteis viros ab imperatrice in insidiis atque
in præsidio balnearum locatos: ex quibus requirã quonammodo latuerint:aut vbi:alueúsne
ille,an equus Troianus fuerit, qui tot inuictos viros muliebre bellum gerẽtes tulerit ac
texerit.Illud verò respondere cogam, cur tot viri ac tales, hunc & vnũ & tam imbecillum 54
quàm videtis,non aut stantem comprehenderint,aut fugiẽtem consecuti sint.qui se nun-
quam profecto,si in istum locum processerint, explicabunt. quàm volent in conuiuiis fa-
ceti,dicaces,nonnunquam etiam ad vinũ diserti sint:alia fori vis est,alia triclinii: alia sub-
selliorum ratio,alia lectorum:non idem iudicum,comessatorúmque conspectus: lux deni
que longe alia est solis & lychnorum. Quamobrem excutiemus omnes istorũ delicias,om
nes ineptias,si prodierint.sed si me audiãt,nauent aliam operam: aliam ineant gratiam:in
aliis se rebus ostentent:vigeãt apud istam mulierem venustate: dominẽtur sumptibus:hæ-
reant,iaceant,deseruiant:capiti verò innocẽtis,fortunísque parcãt. At sunt serui illi de sen
tentia cognatorum nobilissimorum & clarissimorum hominum manumissi. tandem ali-
quid inueniemus,quod ista mulier de suorum propinquorum fortissimorum virorum sen 55
tentia atque authoritate fecisse dicatur. Sed scire cupio quid habeat argumẽti ista manu-
missio:in qua aut crimen est Cælio quæsitum,aut quæstio subleuata,aut multarum rerum
consciis seruis cum causa præmium persolutum. At propinquis placuit.cur non placeret,
cum rem tute ad eos non ab aliis tibi allatam, sed à te ipsa compertã deferre diceres? Hîc
etiam miramur si illam commentitiam pyxidem obscœnissima sit fabula consecuta? nihil
est quod in eiusmodi mulierem non cadere videatur: audita & peruulgata & percelebrata
sermonibus res est.Percipitis animis Iudices,iandudum quid velim,vel potius quid nolim
dicere. quod etiam si est factum,certe à Cælio non est factum.Quid enim attinebat? est e-
nim ab aliquo fortasse adolescente non tam insulso,quàm non verecundo.sin autem est fi-
ctum:non illud quidem modestum,sed tamen est non infacetum mendacium. quod pro- 56
fecto nunquam hominum sermo atque opinio comprobasset,nisi omnia,quæ cum turpi-
tudine aliqua dicerentur,in istam quadrare apte viderẽtur. Dicta est à me causa Iudices
& perorata: iam intelligitis quãtum iudicium sustineatis,quãta res sit commissa vobis. De-
vi quæritis,quæ lex ad imperium,ad maiestatem,ad statum patriæ,ad salutem omniũ per-
tinet:quam legem Q.Catulus armata dissensione ciuium Reip. penè extremis temporibus
tulit: quǽque lex sedata illa flamma Consulatus mei,fumãtis reliquias cõiurationis extin-
xit. hac enim lege Cælii adolescentia non ad Reip.pœnas,sed ad mulieris libidines & de-
licias deposcitur. Atque hoc etiam loco M. Camurti & Cesetni damnatio prædicatur. O
stultitiam! stultitiámne dicam,an impudentiam singularem? audetísne cum ab ea muliere
veniatis,facere istorum hominum mẽtionem? audetísne excitare tãti flagitii memoriam, 57
nõ extinctam illam quidẽ,sed repressam vetustate? Quo enim illi crimine peccatóque per-
ierunt? nempe quòd eiusdem mulieris dolorem & iniuriam Vectiano nefario sunt stupro
persecuti.Ergo vt audiretur Vectii nomen in causa,vt illa vetus Afrania fabula refricare-
tur,idcirco Camurti & Ceserni causa est renouata? qui quanquam lege de vi certe non te-
nebantur,eo maleficio tamen erant implicati,vt ex nullius legis laqueis emittẽdi videren-
tur. M.verò Cælius cur in hoc iudicium vocatur, cui neque proprium quæstionis crimen
obiicitur,nec verò aliquid eiusmodi quod sit à lege seiunctum & cũ vestra seueritate con-
iunctum? cuius prima ætas dedita disciplinis fuit,iísque artibus,quibus instruimur ad hunc

vſum forenſem,ad capeſſendam Remp.ad honorem,gloriam,dignitatem.His autem fuit
58 amicitiis maiorum natu,quorum imitari induſtriam continentiámque maxime velit:his
æqualium ſtudiis,vt eundem quem optimi ac nobiliſſimi, petere curſum laudis videretur.
Cum autem paulum iam roboris acceſſiſſet ætati,in Africã profectus eſt, Q. Pōpeio Pro-
conſuli contubernalis caſtiſſimo viro,atque omnis officii diligentiſſimo:in qua prouincia
cum res erant & poſſeſſiones paternæ,tum etiam vſus quidam prouincialis non ſine cau-
ſa à maioribus huic ætati tributus. diſceſſit illinc Pompeii iudicio probatiſſimus,vt ipſius
teſtimonio cognoſcetis. voluit vetere inſtituto,eorum adoleſcẽtium exemplo, qui pòſt in
ciuitate ſummi viri & clariſſimi ciues extiterunt,induſtriam ſuam à Populo Ro.ex aliqua
illuſtri accuſatione cognoſci. vellem alió eum potius gloriæ cupiditas detuliſſet: ſed abiit
huius tẽpus querelæ. accuſauit C.Antoniũ collegam meũ,cui miſero præclari in Rempu.
59 beneficii memoria nihil profuit,nocuit opinio maleficii cogitati. poſtea nemini conceſſit
æqualium, plus vt in foro,plus vt in negociis verſaretur, cauſiſque amicorum,plus vt va-
leret inter ſuos gratia. quæ niſi vigilantes homines,niſi ſobrii, niſi induſtrii conſequi non
poſſunt, omnia labore & diligentia eſt cõſecutus. In hoc flexu quaſi ætatis (nihil enim oc-
cultabo fretus humanitate ac ſapientia veſtra) fama adoleſcentis paulum hæſit ad metas
notitia noua mulieris,& infœlici vicinitate, & inſolentia voluptatum. quæ cum incluſæ
diutius & prima ætate compreſſæ & conſtrictæ fuerunt, ſubito ſe nonnunquam profun-
dunt atque eiiciunt vniuerſæ.qua ex vita,vel dicam quo ex ſermone:nequaquã enim tan-
tum erat, quantum homines loquebantur: verũ ex eo,quicquid erat,emerſit, totúmque ſe
eiecit atque extulit: tantúmque abeſt ab illius familiaritatis infamia, vt eiuſdem nunc ab
60 ſeſe inimicitias, odiúmque propulſet.atque vt iſte interpoſitus ſermo deliciarũ, deſidiæque
moreretur (fecit mehercle inuito & multũ repugnante, ſed tamen fecit) nomen amici mei
de ambitu detulit: quem abſolutum inſequitur,reuocat,nemini noſtrũ obtemperat, eſt vio
lentior quàm vellem. Sed ego non loquor de ſapientia quæ non cadit in hanc ætatem.de
impetu animi loquor,de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam. quæ ſtudia in
his iam ætatibus noſtris contractiora eſſe debent: in adoleſcentia verò, tãquam in herbis,
ſignificant quæ virtutis maturitas & quantæ fruges induſtriæ ſint futuræ. Etenim ſemper
magno ingenio adoleſcentes refrænãdi potius à gloria,quàm incitandi fuerunt. Amputã-
da plura ſunt illi ætati (ſi quidem efflorelcit ingenii laudibus) quàm inſerenda. Quare ſicut
61 nimium efferbuiſſe videtur huius vel in ſuſcipiendis,vel in gerendis inimicitiis vis,feroci-
tas,pertinacia: ſi quem etiam minimorũ horum aliquid offendit: ſi purpuræ genus,ſi ami-
corum cateruæ,ſi ſplendor,ſi nitor: iam iſta deferbuerit,iam ætas omnia,iam iſta dies mi-
tigarit. Conſeruate igitur Reip. Iudices,ciuem bonarum artium,bonarum partium,bono-
rum virorum. promitto hoc vobis,& Reip.ſpondeo,ſi modo nos ipſi Reip. ſatiſfecimus,
nunquam hunc à noſtris rationibus ſeiunctum fore. quod cum fretus noſtra familiarita-
te promitto,tũ quòd duriſſimis ſe ipſe legibus iam obligarit. Non enim poteſt qui homi-
nem Conſularẽ,quòd ab eo Remp. violatam diceret,in iudiciũ vocarit, ipſe in Rep. ciuis
eſſe turbulentus. Nõ poteſt, qui ambitu ne abſolutum quidem patitur eſſe abſolutum,ipſe
impune vnquam eſſe largitor. Habet à M.Cælio Reſp. Iudices,duas accuſationes vel obſi-
62 des periculi,vel pignora voluntatis. Quare oro,obteſtórque vos Iudices,vt qua in ciuitate
paucis his diebus Sex.Clodius abſolutus ſit:quem vos per bienniũ aut miniſtrum ſeditio-
nis aut ducem vidiſtis:qui ædes ſacras,qui cẽſum Populi Ro. qui memoriã publicam ſuis
manibus incẽdit:hominẽ ſine re, ſine fide,ſine ſpe,ſine ſede,ſine fortunis,ore,lingua,manu,
vita omni inquinatũ:qui Catuli monimentum afflixit,meam domũ diruit,mei fratris in-
cendit:qui in Palatio atque in vrbis oculis ſeruitia ad cædem, & inflammandã vrbem in-
citauit:in hac ciuitate ne patiamini illum abſolutũ muliebri gratia,M. Cæliũ libidini mu
liebri condonatũ: ne eadem mulier cum ſuo coniuge & fratre turpiſſimum latronem eri-
puiſſe,& honeſtiſſimũ adoleſcentem oppreſſiſſe videatur. Quod cũ huius vobis adoleſcẽ-
tiam propoſueritis, cõſtituitote vobis ante oculos huius etiam miſeri ſenectutem, qui hoc
63 vnico filio nititur, in huius ſpe requieſcit,huius vnius caſum pertimeſcit: quem vos ſup-

plicem vestræ misericordiæ, seruum potestatis, abiectum non tam ad pedes, quàm ad mores sensúsque vestros, vel recordatione parentum vestrorum, vel liberorum iucũditate sustentate: vt in alterius dolore, vel pietati, vel indulgẽtiæ vestræ seruiatis. Nolite Iudices, aut hunc iam natura ipsa occidentem velle maturius extingui vulnere vestro, quàm suo fato: aut hunc nunc primùm florescentem firmata iam stirpe virtutis, tanquam turbine aliquo aut subita tempestate peruertere. Cõseruate parenti filium, parentem filio: ne aut senectutem iam propè desperatã contempsisse, aut adolescentiam plenam spei maximæ, nõ modo non aluisse vos, sed etiã perculisse atque afflixisse videamini. Quem si vobis, si suis, si Reip. cõseruatis, addictũ, deditum, obstrictum vobis ac liberis vestris habebitis: omniúmque huius neruorum ac laborum vos potissimũ Iudices, fructus vberes diuturnósque capietis. 64

De prouinciis Consularibus.

ORATIO XXXV.

SI QVIS vestrum P.C. expectat quas sim prouincias decreturus, 1
cõsideret ipse secũ qui mihi homines ex prouinciis potissimum
detrahendi sint: non dubitabit quid sentire me conueniat, cum
quid mihi sentire necesse sit, ogitarit. Ac si princeps eam sentẽtiam dicerẽ, laudaretis profecto: si solus, certe ignosceretis: etiam si paulo minus vtilis vobis sententia videretur, veniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. Nunc vero P.C. nõ parua afficior voluptate, vel quòd hoc maxime Reip. conducit, Syriam Macedoniámque decerni, vt dolor meus nihil à communi vtilitate dissentiat: vel quòd habeo authorem P. Seruilium qui ante me sententiam dixit, virum clarissimum, & cum in vniuersam Rempublicam, tum etiam erga meam salutem fide ac beneuolentia singulari. Quòd si ille, & paulo antè, & quotiescunque ei locus dicendi ac potestas fuit, Gabinium & Pisonem duo Reipublicæ portenta ac penè funera, cum propter alias causas, tum maxime propter illud insigne scelus eorum & importunam in me crudelitatem, non solum sententia sua, sed etiam verborum grauitate esse notandos putauit: quonam me animo in eos esse oportet, cuius illi salutẽ pro pignore tradiderunt ad explendas suas cupiditates: Sed ego in hac sententia dicenda non parebo dolori meo, nõ iracundiæ seruiam. quo animo vnusquisque vestrum debet esse in illos, hoc ero: præcipuum illum & proprium sensum doloris mei, quem tamen vos communem semper vobis mecum esse duxistis, à sententia dicenda amouebo, ad vlciscendi tempora reseruabo. 2

Quatuor sunt prouinciæ P. C. de quibus adhuc intelligo sententias esse dictas: Galliæ duæ, quas hoc tempore vno imperio videmus esse coniunctas: & Syria & Macedonia; quas vobis inuitis & oppressis, pestiferi illi Consules pro euersæ Reip. præmiis occupauerunt. Decernendæ nobis sunt lege Sempronia duæ. quid est quod possimus de Syria Macedoniáque dubitare: Mitto quòd eas ita partas habent ii qui nunc obtinent, vt non antè attigerint, quàm hunc ordinem cõdemnarint, quàm authoritatem vestram è ciuitate exterminarint: quàm fidem publicã, quàm perpetuã Populi Ro. salutẽ, quàm me ac meos omnes fœdissime crudelissiméque vexarint. Omnia illa domestica atque vrbana mitto: quæ tãta sunt, vt nunquã Annibal huic vrbi tantũ mali optarit, quantũ illi effecerint. Ad ipsas venio prouincias. quarũ Macedonia quæ erat antea munita plurimorum imperatorũ non 3
turribus, sed trophæis, quæ multis victoriis erat iandiu triumphísque pacata, sic à Barbaris, quibus est propter auaritiam pax erepta, vexatur: vt Thessalonicenses positi in gremio imperii nostri relinquere oppidum, & arcem munire cogantur: vt via illa nostra quæ per Macedoniam est vsque ad Hellespõtum militaris, non solum excursionibus Barbarorum sit infesta, sed etiam castris Thraciis distincta ac notata. Ita gentes hæ, quæ vt pace vterẽ-

tur, vim argẽti dederãt præclaro nostro Imperatori, vt exhaustas domos replere possent,
pro empta pace bellum nobis propè iustum intulerunt. Iam verò exercitus noster ille su-
perbissimo delectu & durissima cõquisitione collectus, omnis interiit. Magno hoc dico cũ
4 dolore: miserandum in modum milites Pop. Ro. capti, necati, deserti, dissipati sunt: incu-
ria, fame, morbo, vastitate cõsumpti: vt, quod est indignissimũ scelus, is Imperator in pœ-
nam exercitus expetitus esse videatur. Atque hanc Macedoniam domitis iam gentibus fi-
nitimis, Barbariáque cõpressa, pacatam ipsam per se & quietam, tenui præsidio atque exi-
gua manu, etiam sine imperio, per Legatos nomine ipso Pop. Ro. tuebamur, quæ nũc Con
sulari imperio, atque exercitu ita vexata est, vix vt se possit diuturna pace recreare. Cũ in-
terea quis vestrum hoc non audiuit: quis ignorat Achæos ingentem pecuniam pendere L.
Pisoni quotannis: vectigal ac portorium Dyrrachinorum totũ in huius vnius quæstum
esse conuersum: vrbem Byzantiorum vobis atque huic imperio fidelissimam, hostilem in
modum esse vexatam: quo ille, postquam nihil exprimere ab egentibus, nihil vlla vi à mi-
5 seris extorquere potuit, cohortes in hyberna misit. his præposuit quos putauit fore diligẽ-
tissimos satellites scelerum, ministros cupiditatum suarum. Omitto iurisditionem in libe
ra ciuitate contra leges, Senatúsque consulta: cædes relinquo, libidines prætereo: quarum
acerbissimum extat indicium, & ad insignem memoriam turpitudinis, & penè ad iustum
odiũ nostri imperii: quòd constat nobilissimas virgines se in puteos abiecisse, & morte vo-
lũtaria nefariam turpitudinẽ depulisse. Nec hæc idcirco omitto, quòd nõ grauissima sint:
sed quia nunc sine teste dico. Ipsam verò vrbem Byzantiorum fuisse refertissimã atque or-
natissimam signis quis ignorat: quæ illi exhausti sumptibus, bellísque maximis, cum Mi-
thridaticos impetus, totúmque Pontũ armatum efferuescentem in Asiam, atque erumpẽ-
tem ægre repulsum, & ceruicibus interclusum suis sustinerẽt: tum inquã Byzantii, & post-
6 ea signa illa, & reliqua vrbis ornamẽta sanctissime custodita tenuerunt. te Imperatore in-
fœlicissimo & teterrimo Cesonine Caluenti ciuitas libera, & proximis suis beneficiis à Se-
natu & à Po. Ro. liberata, sic spoliata atque nudata est, vt nisi C. Virginius Legatus vir for-
tis & innocens interuenisset, vnum signum Byzantii ex maximo numero nullum haberẽt.
Quod fanum in Achaia, qui locus, aut lucus in Græcia tota, tam sanctus fuit, in quo vllũ
simulacrum, vllum ornamentum reliquum sit: emisti à fœdissimo Tribuno ple. tum in il-
lo naufragio huius vrbis, quam tu idem, qui gubernare debueras, euerteras: tũ inquam emi
sti grandi pecunia, vt tibi de pecuniis creditis ius in liberos populos cõtra Senatus cõsul-
tum, & contra legẽ generi tui dicere liceret. id emptũ ita vendidisti, vt aut ius nõ diceres,
7 aut bonis ciues Romanos euerteres. Quorum ego nihil dico nũc Patres Conscripti, ho-
minem ipsum relinquo, de prouincia disputo. Itaque omnia illa quæ & sæpe audistis, &
tenetis animis, etiam si nõ audiatis, prætermitto: nihil de hac eius vrbana, quam ille præ-
sens in vestris oculis mentibúsque defixit, audacia loquor: nihil de superbia, nihil de cõtu-
melia, nihil de crudelitate disputo: lateãt libidines eius illæ tenebricosæ quas fronte & su-
percilio, nõ pudore & temperantia contegebat. de prouincia quod agitur, id disputo. Huic
vos nõ summittetis: hũc diutius manere patiemini, cuius vt prouinciã tetigit, sic fortuna cũ
improbitate certauit, vt nemo posset vtrũ deterior an infœlicior esset iudicare: An verò
in Syria diutius est Semiramis illa retinẽda, cuius iter in prouinciã fuit eiusmodi, vt Rex
Ariobarzanes Consulem vestrũ ad cædem faciendam, tanquã aliquem Thracẽ conduce-
8 ret: Deinde aduẽtus in Syriam primus, equitatus habuit interitum. pòst cõcisæ sunt opti-
mæ cohortes. Igitur in Syria, Imperatore illo, nihil aliud actũ est nisi pactiones pecunia-
rum cũ Tyrãnis, decisiones, direptiones, latrocinia, cædes: cum palàm Pop. Ro. Imperator
instructo exercitu dexteram tendens non ad laudem milites hortaretur, sed omnia sibi &
empta & emenda esse clamaret. Iam verò publicanos miseros, me etiam miserũ, illorũ ita
de me meritorũ miseriis ac dolore, tradidit in seruitutem Iudæis & Syris nationibus na-
tis seruituti. statuit ab initio, & in eo perseuerauit, ius publicano non dicere: pactiones sine
vlla iniuria factas rescidit, custodias sustulit, vectigales multos ac stipendiarios liberauit:
quo in oppido ipse esset, aut quo veniret, ibi publicanum aut publicani seruum esse vetuit.

Quid multa? crudelis haberetur, si in hostes animo fuisset eo, quo fuit in ciues Romanos:
eius ordinis præsertim, qui est semper dignitate sua, benignitate magistratus sustentatus.
Itaque P.C. videtis non temeritate redemptionis, aut negocii gerendi inscitia, sed auaritia,
superbia, crudelitate Gabinii, penè afflictos iam atque euersos publicanos. quibus quidem
vos, in his angustiis ærarii tamen subueniatis necesse est: etsi iam multis non potestis, qui
propter illũ hostem Senatus, inimicissimũ ordinis Equestris, bonorúmque omniũ, nõ solũ
bona, sed etiã honestatẽ miseri deperdiderunt: quos non parsimonia, non continentia, non
virtus, non labor, non splendor tueri potuit contra illius helluonis & prædonis audaciam.
Quid? qui se etiã nunc subsidiis patrimonii aut amicorũ liberalitate sustentant, hos perire
patiemur? An, si qui frui publico non potuit per hostẽ, hic tegitur ipsa lege Censoria? quem
is frui nõ sinit, qui est (etiam si nõ appellatur) hostis, huic ferri auxilium non oportet? Reti- 10
nere igitur in prouincia diutius eum qui de sociis cum hostibus, de ciuibus cũ sociis faciat
pactiones: qui hoc etiam se pluris esse quàm collegam putet, quòd ille vos tristitia, vultú-
que decæperit: ipse nunquam se minus quàm erat, nequam esse simularit. Piso autem alio
quodam modo gloriatur, se breui tempore perfecisse, ne C. Gabinius vnus omniũ nequissi
mus existimaretur. hos vos de prouinciis, si nõ aliquãdo deducendi essent, diripiendos nõ
putaretis? & has publicas pestes sociorũ, militum clades, publicanorum ruinas, prouincia-
rum vastitates, imperii maculas teneretis? At iidem vos anno superiore hos eosdem reuo
cabatis, cum in prouincias iam peruenissent. quo tempore si liberum vestrum iudicium
fuisset, nec toties dilata res, nec ad extremum è manibus erepta esset, restituissetis, id quod
cupiebatis, vestram authoritatem: his, per quos erat amissa, reuocatis, & his ipsis præmiis 11
extortis, quæ erant pro scelere atque euersione patriæ cõsecuti. Quam pœnã si tum alio-
rum opibus, non suis, inuitissimis vobis euolarunt, at aliam multò maiorem grauiorém-
que subierunt. quæ enim homini in quo aliquis si non famæ pudor, at supplicii timor est,
grauior pœna accidere potuit, quàm non credi literis iis, quæ Remp. bene gestam in bello
nũtiarent? Hoc statuit Senatus, cum frequens supplicationẽ Gabinio denegauit: primùm
homini sceleribus, flagitiis contaminatissimo, nihil esse credẽdum: deinde à proditore, at-
que eo, quem præsentem hostem Reipublicæ cognosset, bene Rempub. geri non potuisse:
postremo ne deos quidem immortales velle aperiri sua templa, & sibi supplicari, hominis
impurissimi & sceleratissimi nomine. Itaque ille alter aut ipse est homo doctus, & à suis 12
Græcis subtilius eruditus, quibuscum iã in orchestra helluatur, antea post siparium solebat:
aut amicos habet prudentiores quàm Gabinius, cuius nullæ literæ perferuntur. Hosce igi
tur imperatores habebimus? quorum alter non audet nos certiores facere, vt imperator
appelletur. alterum, si tabellarii non cessarint, necesse est paucis diebus pœniteat audere. cu
ius amici si qui sunt, aut si belluæ tã immani, támque tetræ possunt vlli esse amici, hac cõ-
solatione vtuntur, etiã T. Albutio supplicationem hunc ordinem denegasse. quod est pri-
mum dissimile: res in Sardinia cum Mastrucatis latrunculis à Proprætore vna cohorte au
xiliaria gesta, & bellum cum maximis Syriæ gentibus, Tyrannis, Cõsulari exercitu impe-
rióque confectũ. deinde Albutius quod à Senatu petebat, ipse sibi in Sardinia antè decreue
rat. constabat enim Græcum hominem ac leuem in ipsa prouincia quasi triumphasse. ita- 13
que hanc eius temeritatem Senatus supplicatione denegata notauit. Sed fruatur sanè hoc
solatio: atque hanc insignem ignominiam (quoniam vni præter se iniusta est) putet esse
leuiorem: dummodo cuius exemplo se consolatur, eius exitum expectet. præsertim cum
in Albutio nec Pisonis libidines, nec audacia Gabinii fuerit: tamen hac vna plaga con-
ciderit, ignominia Senatus. Atqui duas Gallias qui decernit Consulibus duobus, hos re-
tinet ambos. qui autem alteram Galliam, & aut Syriam, aut Macedoniam: tamen alterum
retinet, & in vtriusque pari scelere disparem conditionẽ facit. Faciam, inquit, illas Præto-
rias, vt Pisoni & Gabinio succedatur statim. si hic sinat: tũ enim Tribunus intercedere po-
terit: nunc non potest. Itaque ego idem, qui nunc Consulibus iis, qui designati erunt, Sy-
riam, Macedoniámque decerno: decernam easdem Prætorias, vt & Prætores annuas pro- 14
uincias habeant, & eos quamprimum videamus, quos animo æquo videre non possumus.

sed mihi credite, nunquã succedetur illis, nisi cũ ea lege referetur qua intercedi de prouin-
ciis non licebit. Itaque hoc tempore amisso, annus est integer vobis expectandus. quo in-
teriecto ciuium calamitas, sociorum ærumna, sceleratissimorũ hominum impunitas pro
pagatur. Quòd si essent illi optimi viri, tamen ego mea sententia C. Cæsari succedendùm
nõdum putarem. Qua de re dicam Patres Cõscripti quod sentio, atque illam interpella-
tionem mei familiarissimi, qua pauloante interrupta est oratio mea, nõ pertimescam. Ne-
gat me vir optimus inimiciorẽ Gabinio debere esse quàm Cæsari. omnẽ enim illam tem-
pestatem, cui cesserim, Cæsare impulsore atque adiutore esse excitatam. cui si primùm sic
15 respondeam, me communis vtilitatis habere rationem, non doloris mei: possimne pro-
bare, cum id me facere dicam quod exemplo fortissimorum & clarissimorum ciuium fa-
cere possim? An Tyb. Gracchus (patrem dico: cuius vtinam filii nõ degenerassent à grauı-
tate paterna) tãtam laudem est adeptus, quòd Tribunus plebis solus ex toto illo collegio,
L. Scipioni auxilio fuit inimicissimus & ipsius, & fratris eius Africani, iurauítque in cõcio-
ne se in gratiam non rediisse, sed alienum sibi videri dignitate imperii, quò duces essent ho
stium Scipione triumphante ducti, eodẽ ipsum duci qui triumphasset? Quis plenior ini-
micorum fuit C. Mario? L. Crassus, M. Scaurus. alíne inimici? omnes Metelli. at hi nõ mo-
do illum inimicum ex Gallia sententiis suis non detrahebant, sed & propter rationẽ Gal-
lici belli prouinciam extra ordinem decernebãt. Bellum in Gallia maximum gestum est,
16 domitæ sunt à Cæsare maximæ nationes, sed nondum legibus, nondum iure certo, non-
dum satis firma pace deuinctæ. bellum affectum videmus, & vere vt dicam penè confectũ:
sed ita, vt si idem extrema persequitur, qui inchoauit, iam omnia perfecta videamus. si suc
ceditur, periculum sit, ne instauratas maximi belli reliquias ac renouatas audiamus. Ergo
ego Senator, inimicus, si ita vultis, homini: amicus esse, sicut semper fui, Reipublicæ debeo.
Quid si ipsas inimicitias depono Reipublicæ causa? quis me tandẽ iure reprehendat, præ-
sertim cum ego omnium meorum consiliorum atque factorum exempla semper ex sum-
morum hominũ factis mihi censuerim petenda? An non M. ille Lepidus qui bis Consul
& Pontifex maximus fuit, non solum memoria & testimonio, sed etiam annalium lite-
ris, & summi poetæ voce laudatus est, quòd cum M. Fuluio collega, quo die Censor est fa
17 ctus, homine inimicissimo, in cãpo statim rediit in gratiã, vt cõmune officium Censuræ
cõmuni animo ac volũtate defenderẽt? Atque vt vetera, quæ sunt innumerabilia, mittã;
tuus pater Philippe nónne vno tempore cũ suis inimicissimis in gratiam rediit, quibus cũ
omnibus eadem Resp. recõciliauit quæ alienarat? Multa prætereo, quòd intueor corã hæc
lumina atque ornamenta Reip. P. Seruilium, & M. Lucullum: vtinam etiam L. Lucullus
ille viueret. quæ fuerunt inimicitiæ in ciuitate grauiores, quàm Lucullorum atque Serui-
liorum? quas in viris fortissimis non solum extinxit Reip. dignitas & ipsorum, sed etiam
ad amicitiã cõsuetudinémque traduxit. Quid? Q. Metellus Nepos, nónne Consul in tem-
plo Iouis Optimi Maximi permotus cum authoritate vestra, tum illius P. Seruilii incre-
dibili grauitate dicendi, absens mecum summo suo beneficio rediit in gratiam? An ego
18 possum huic esse inimicus, cuius literis, fama, nunciis celebrantur aures quotidie meæ no-
uis nominibus gentium, nationum, locorum? Ardeo mihi credite P.C. (id quod vosmet de
me existimatis, & facitis ipsi) incredibili quodam amore patriæ. qui me amor, & subuenire
olim impendentibus periculis maximis, cum dimicatione capitis, & rursum, cum omnia
tela vndique esse intenta in patriam viderem, subire coegit, atque excipere vnum pro vni-
uersis. hic me meus in Remp. animus pristinus ac perennis cum C. Cæsare reducit, recon
ciliat, restituit in gratiam. quid volent denique homines existimẽt: nemini ego possum esse
bene merenti de Rep. nõ amicus. Etenim si iis, qui hæc omnia flamma ac ferro delere vo-
luerunt, nõ inimicitias solum, sed etiam bellum indixi atque intuli, cum partim mihi il-
19 lorum familiares, partim etiam me defendente capitis iudiciis essent liberati: cur eadem
Resp. quæ me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non possit? quod mihi odiũ
cum P. Clodio fuit, nisi quòd perniciosum patriæ ciuem fore putabam qui turpissima li-
bidine incensus, duas res sanctissimas religionẽ & pudicitiam vno scelere violasset? Num

est igitur dubium ex his rebus,quas is egit,agítque quotidie,quin ego in illo oppugnãdo
Reip.plus quàm ocio meo,nonnulli in eodem defendendo suo plus ocio, quàm commu-
ni prospexerint?Ego me à C.Cæsare in Rep.dissensisse fateor,& sensisse vobiscũ.sed nunc
iisdem vobis assentior,cum quibus antea sentiebam. vos enim, ad quos literas L. Piso de
suis rebus non audet mittere,qui Gabinii literas insigni quadã nota atque ignominia no-
ua cõdemnastis,C.Cæsari supplicationes decreuistis numero,vt nemini vllo ex bello:ho-
nore,vt omnino nemini.Cur igitur expectem hominem aliquem,qui me cum illo in gra 10
tiam reducat?reduxit ordo amplissimus, & ordo is qui est & publici consilii , & meorum
omnium consiliorum author & princeps.Vos sequor Patres Cõscripti,vobis obtempero,
vobis assentior,qui quãdiu C.Cæsaris cõsilia in Rep.non maxime diligebatis,me quoque
cum illo minus coniunctum videbatis.posteaquam rebus gestis mentes vestras, volunta-
témque mutastis,me non solum comitem esse sententiæ vestræ, sed etiam laudatorem vi
distis.Sed quid est quod in hac causa maxime homines admirentur, & reprehendãt meum
consilium : cum ego idem antea multa decreuerim , quæ magis ad hominis dignitatem,
quàm ad Reip.necessitatem pertinerent? Supplicationem quindecim dierum decreui sen-
tentia mea. Reip.satis erat tot dierum,quot C.Mario.diis immortalibus non erat exigua 11
eadem gratulatio, quæ ex maximis bellis. ergo ille cumulus dierum hominis est dignitati
tributus.in quo ego,quo Consule referente primùm decem dierum est supplicatio decre-
ta,Cn.Pompeio Mithridate interfecto,confectóque Mithridatico bello:& cuius sententia
primùm duplicata est supplicatio Consularis:mihi enim estis assensi, cum eiusdẽ Pompeii
literis recitatis,confectis omnibus maritimis,terrestribúsque bellis, supplicationem dierũ
duodecim decreuistis.sum Cn.Pompeii virtutem,& animi magnitudiné admiratus:quòd
cum ipse cæteris omnibus esset omni honore antelatus,ampliorem honorẽ alteri tribue
bat,quàm ipse erat cõsecutus. Ergo in illa supplicatione,quam ego decreui,res ipsa tribu
ta est diis immortalibus,& maiorum institutis,& vtilitati Reip.sed dignitas verborũ,ho-
nos & nouitas,& numerus dierum,Cæsaris ipsius laudi,gloriǽque concessus est.Relatũ est 12
ad nos nuper de stipendio exercitus: non decreui solum,sed etiam vt vos decerneretis,la-
boraui : multa dissentientibus respondi, scribendo affui: tum quoque homini plus tribui,
quàm nescio cui necessitati.illum enim arbitrabar etiam sine hoc subsidio pecuniæ retine
re exercitum præda ante parta,& bellũ conficere posse.sed decus illud & ornamentũ triũ-
phi minuẽdum nostra parsimonia non putaui. Actum est de decem legatis,quos alii om-
nino non dabant. alii exempla quærebant,alii tempus differebant,alii sine vllis verborum
ornamentis dabant.in ea quoque re sic sum locutus, vt omnes intelligerent, me id, quod
Reip.causa sentirẽ,facere vberius propter ipsius Cæsaris dignitatẽ.At ego idẽ nũc in pro-
uinciis decernendis,qui illas omneis res egi silentio,interpellor.cũ superioribus causis ho- 13
minis ornamenta fuerint,in hac me nihil aliud, nisi ratio belli, nisi summa vtilitas Reip.
moueat.Nam ipse Cæsar quid est cur in prouincia cõmorari velit,nisi vt ea quæ per eum
affecta sunt, perfecta Reip. tradantur? amœnitas eum credo locorum,vrbium pulchritu-
do,hominum,nationúmque illarum humanitas & lepos,victoriæ cupiditas,finium impe
rii propagatio retinet . Quid illis terris asperius? quid incultius oppidis? quid nationibus
immanius?quid porrò tot victoriis præstabilius?quid Oceano longius inueniri potest? An
reditus in patriam habet aliquam offensionem?Vtrum apud populum,à quo missus:an a-
pud Senatum à quo ornatus est? An dies auget eius desyderium, an magis obliuionem? ac
laurea illa magnis periculis parta, amittit longo interuallo viriditatem? Quare si qui ho-
minem non diligunt,nihil est quod eum de prouincia deuocent: ad gloriam deuocãt,ad
triumphum,ad gratulationem,ad summum honorem Senatus,equestris ordinis gratiam, 14
populi charitatem. Sed si ille hac tam eximia fortuna propter vtilitatem Reip. frui non
properat,vt omnia illa conficiat,quid ego Senator facere debeo, quem, etiam si ille aliud
vellet,Reip. consulere oporteret? Ego verò sic intelligo P.C.nos hoc tempore in prouin-
ciis decernendis perpetuæ pacis habere oportere rationem. nam quis hoc non sentit,om-
nia alia esse nobis vacua ab omni periculo, atque etiam suspicione belli? iandiu mare vi-

demus illud immẽsum, cuius feruore non solum maritimi cursus, sed vrbes etiam & viæ militares iam tenebantur, virtute Cn. Pompeii sic à Populo Ro. ab Oceano vsque ad vltimum pontum, tanquam vnum aliquem portum tutum & clausum teneri: nationes eas, quæ numero hominum ac multitudine ipsa poterant in Prouincias nostras redũdare, ita
15 ab eodem esse partim recisas, partim repressas, vt Asia quæ Imperium antea nostrum terminabat, nũc tribus nouis Prouinciis ipsa cingatur. Possum de omni regione, de omni genere hostium dicere. nulla gens est quæ non aut ita subacta sit, vt vix extet: aut ita domita, vt quiescat: aut ita pacata, vt victoria nostra Imperióque lætetur. bellum Gallicum Patres Cõscripti C. Cæsare Imperatore gestum est, antea tantummodo repulsum. semper illas nationes nostri Imperatores refutãdas potius bello, quàm lacessendas putauerũt. Ipse ille C. Marius, cuius diuina atque eximia virtus magnis Populi Ro. luctibus funeribúsque subuenit, influentes in Italiam Gallorum maximas copias repressit: nõ ipse ad eorum vrbes sedésque penetrauit. Modo ille meorum laborum, periculorum, cõsiliorum socius C.
16 Pontinus fortissimus vir, ortum repente bellum Allobrogum, atque hac scelerata coniuratione excitatum, prœliis fregit, eósque domuit qui lacessierant: & ea victoria contentus, Republica metu liberata quieuit. C. Cæsaris longe aliam video fuisse rationem. non enim sibi solum cum iis, quos iam armatos contra Populum Ro. videbat, bellandum esse duxit, sed totam Galliam in nostram ditionem esse redigendam. itaque cũ acerrimis nationibus & maximis, Germanorum & Heluetiorum prælus felicissime decertauit. cæteras contriuit, compulit, domuit, Imperio Populi Ro. parẽre assuefecit: & quas regiones, quásque gentes nullæ nobis antea literæ, nulla vox, nulla fama notas fecerat, has noster Imperator, noster que exercitus, & Populi Ro. arma peragrarunt. semitam tantũ Galliæ tenebamus an-
17 tea P. C. cæteræ partes à gẽtibus, aut inimicis huic Imperio, aut infidis, aut incognitis, aut certe immanibus & barbaris & bellicosis tenebantur. quas nationes nemo vnquam fuit quin frangi, domarique cuperet: nemo sapienter de Rep. nostra cogitauit iam inde à principio huius Imperii, quin Galliam maxime timendam huic Imperio putaret. sed propter vim ac multitudinem gentium illarum, nunquam est antea cum omnibus dimicatũ. Restitimus semper lacessiti: nunc denique est perfectum, vt Imperii nostri terrarúmque illarum idem esset extremum. Alpibus Italiam munierat antè natura non sine aliquo diuino numine. nam si ille aditus Gallorum immanitati multitudinique patuisset, nũquam hæc vrbs summo Imperio domicilium ac sedem præbuisset: quæ iam licet consīdant, nihil est enim vltra illam altitudinem montium vsque ad Oceanum, quod sit Italiæ pertimescen-
18 dum. Sed tamen vna atque altera æstas vel metu, vel spe, vel pœna, vel præmiis, vel armis, vel legibus potest totã Galliam sempiternis vinculis astringere. impolitæ vero res, & acerbæ si erunt relictæ (quãquam sunt abscissæ) tamen efferent se aliquando, & ad renouandũ bellum reuirescent. Quare sit in eius tutela Gallia, cuius fidei, virtuti, felicitati commendata est. Etenim si fortunæ muneribus amplissimis ornatus, sæpius eius deæ periculũ facere nollet: si in patriam, si ad deos penates, si ad eam dignitatem, quã in ciuitate sibi propositã videt: si ad iucundissimos liberos, si ad clarissimum generum redire properaret: si in Capitolium inuehi victor cum illa insigni laurea gestiret: si denique timeret casum aliquẽ, qui illi tantum addere iam non potest, quantum auferre: vos tamen oporteret ab eo-
19 dem illa omnia, à quo profligata sunt, confici velle. cum vero ille suæ gloriæ iampridẽ Reip. nondum satisfecerit: & malit tamen tardius ad suorum laborum fructus peruenire, quàm non explere susceptum Reipublicæ munus: nec Imperatorem incensum ad Rempublicam bene gerendam reuocare, nec totam Gallici belli rationem propè iam explicaram perturbare atque impedire debemus. Nam illæ sentẽtiæ virorum clarissimorum minime probandæ sunt, quorum alter vlteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorem. qui vlteriorem, omnia illa de quibus disserui paulò antè, perturbat. simul ostendit eam se scire legem, quam esse legem neget: & quæ pars Prouinciæ sit, cui non possit intercedi, hanc se auellere: quæ defensorem habeat, non tangere. simul & illud facit, vt quod illi à populo datum sit, id non violet: quod Senatus dederit, id Senator pro-

peret auferre. Alter belli Gallici rationẽ habet: fungitur officio boni Senatoris: legem quã non putat, eam quoque seruat: præfinit enim successori diem. qui mihi nihil videtur mi- 10
nus à dignitate disciplináque maiorum dissidere, quàm vt qui Consul Calendis Ian. habere prouinciam debet, is vt eam despõsam, non decretã habere videatur: fuerit toto in Cõsulatu sine prouincia, cui fuerit antequam designatus esset, decreta prouincia. Sortietur, an non: nam & non sortiri absurdum est, & quod sortitus sis, non habere. Proficiscetur paludatus: quó: quò peruenire ante certam diem non licebit. Ianuario, Februario, prouinciam non habebit: Cal. ei denique Martiis nascetur repente prouincia. attamen his sentẽtiis Piso in prouincia permanebit. quæ cũ grauia sunt, tũ nihil grauius illo, quòd multari Imperatorem diminutione prouinciæ cõtumeliosum est: neque solum summo in viro, sed etiã in mediocri homine ne accidat prouidendũ. Ego vos intelligo P.C. multos decreuisse exi
mios honores C. Cæsari, & propè singulares, quòd ita meritus erat: gratis etiam, vt quàm 11
coniunctissimus huic ordini esset. sapientes ac diuini fuistis: neminem vnquam est hic ordo complexus honoribus & beneficiis suis, qui vllam dignitatem præstabiliorem ea, quã per vos esset adeptus, putarit. nemo vnquam hic potuit esse princeps, qui maluerit esse popularis. sed homines aut propter dignitatem suam diffisi sibupsi, aut propter reliquorũ obtrectationẽ, ab huius ordinis cõiunctione depulsi, sæpe ex hoc portu se in illos fluctus propè necessariò contulerunt. qui si ex illa iactatione cursúque populari bene gesta Rep. referunt aspectum in Curiam, atque huic amplissimæ dignirati cõmendati esse volunt: non modo non repellendi sunt, verum etiam expetẽdi. Monemur à fortissimo viro atque optimo post hominum memoriam Consule, vt prouideamus ne citerior Gallia nobis inuitis alicui decernatur, post eos Cõsules qui nunc erunt designati: perpetuóque posthac ab iis, qui hunc ordinẽ oppugnent, populari ac turbulenta ratione teneatur. Quam ego plagam 12
etsi non contemno P.C. præsertim monitus à sapientissimo Consule, & diligentissimo custode pacis atque otii: tamen vehementius arbitror pertimescendam, si hominum clarissimorum ac potentissimorum aut honorem minuero, aut studium erga hũc ordinem repudiaro. nam vt C. Iulius omnibus à Senatu eximiis ac nouis rebus ornatus, per manus hãc prouinciam tradat ei, cui minime vos velitis, per quem ordinem ipse amplissimam sit gloriam consecutus, ei ne libertatem quidem relinquat, adduci ad suspicandum nullo modo possum. Postremo quo quisque animo futurus sit, nescio: quid sperem, video. præstare hoc Senator debeo, quantum possum, ne quis vir clarus aut potens huic ordini iure irasci posse videatur. atque hoc, si inimicissimus essem C. Cæsari, sentirẽ tamen Reip. causa. Sed nõ
alienum esse arbitror, quo minus sæpe aut interpeller à nonnullis, aut tacita existimatione 13
reprehendar, explicare breuiter quæ mihi sit ratio & causa cum Cæsare. Ac primum illud tempus familiaritatis & consuetudinis, quæ mihi cum illo, quæ fratri meo, quæ C. Varroni consobrino nostro ab omnium nostrum adolescẽtia fuit, prætermitto. posteaquã sum penitus in Remp. ingressus, ita dissensi ab illo, vt in disiunctione sententiæ, coniũcti tamẽ amicitia maneremus. Consul ille egit eas res, quatũ participẽ me esse voluit: quibus ego si minus assentiebar, tamen illius mihi iudicium gratum esse debebat. me ille vt Quinqueuiratum acciperem rogauit: me in tribus sibi coniunctissimis Consularibus esse voluit: mihi legationem quam vellem, quanto cum honore vellem, detulit. quæ ego omnia non ingrato animo, sed obstinatione quadam sententiæ repudiaui. quàm sapiẽter, non disputo: multis enim non probabo. constanter quidem, & fortiter certe. qui cum me firmissimis opibus 14
contra scelus inimicorum munire, & popularis impetus populari præsidio possem propulsare: quãuis excipere fortunã, subire vim atque iniuriã malui, quàm aut à vestris sanctissimis mẽtibus dissidere, aut de meo statu declinare. Sed non is solũ gratus debet esse qui accepit beneficiũ, verũ etiã is cui potestas accipiẽdi fuit. ego illa ornamẽta, quibus ille me ornabat, decere me & conuenire iis rebus, quas gesserã, non putabã. illũ quidẽ amico animo me habere eodẽ loco quo principẽ ciuẽ suũ generũ sentiebã. traduxit ad plebẽ inimicum meũ: siue iratus mihi, quòd me secũ ne beneficiis quidem videbat posse coniungi: siue exoratus, ne hoc quidẽ fuit iniuria. nã postea me vt sibi essem Legatus, nõ solum suasit, verum

etiã rogauit.ne id quidẽ accæpi: non quò alienũ mea dignitate arbitrarer,ſed quòd tãtum
35 Reip.ſceleris impendere à Cõſulibus proximis nõ ſuſpicabar. Ergo adhuc magis eſt mihi
verendũ ne mea ſuperbia in illius liberalitate,quàm ne illius iniuria in noſtra amicitia re-
prehẽdatur.Ecce illa tẽpeſtas, caligo bonorũ,& ſubita atque improuiſa formido,tenebræ
Reipublicæ,ruina atque incendiũ ciuitatis, terror iniectus Cæſari de eius actis,metus cædis
bonis omnibus,Conſulũ ſcelus,cupiditas,egeſtas,audacia.ſi nõ ſum adiutus:non debuit.ſi
deſertus:ſibi fortaſſe prouidit.ſi etiã oppugnatus, vt quidam aut putãt,aut volunt, violata
amicitia eſt:accæpi iniuriã, inimicus eſſe debu:inon nego. ſed ſi idẽ ille tum me ſaluũ eſſe
voluit, cũ vos meut chariſſimũ filiũ deſyderabatis : & ſi vos iidẽ pertinere ad cauſam illã
putabatis,voluntatem C.Cæſaris à ſalute mea non abhorrere: & ſi illius voluntatis gene-
rum eius habeo teſtẽ, qui idem Italiam in municipiis, Populum Ro.in concione,vos mei
36 ſemper cupidiſſimos in Capitolio ad meã ſalutem incitauit: ſi denique Cn. Pompeius idẽ
mihi teſtis de voluntate Cæſaris,& ſpõſor eſt illi de mea: nónne vobis videor & vltimi tẽ
poris recordatione,& proximi memoria,mediũ illud triſtiſſimum tempus debere,ſi ex re-
rum natura non poſſem euellere,ex animo quidem certe excidere: Ego vero ſi mihi nõ li-
cet per aliquos ita gloriari,me dolorem atque inimicitias meas Reip.conceſſiſſe,quod ma
gni cuiuſdã hominis & perſapientis videtur:vtar hoc,quod non tam ad laudem adipiſcẽ
dam,quàm ad vitandam vituperationẽ valet:hominem me eſſe gratum,& non modo tã-
tis beneficiis,ſed etiã mediocri hominũ beneuolẽtia cõmoueri.à viris fortiſſimis,& de me
optime meritis quibuſdã peto, vt ſi ego illos meorũ laborũ, & incommodorũ participes
eſſe nolui, ne illi me ſuarum inimicitiarum ſociũ velint eſſe: præſertim cũ mihi iidem illi
37 cõceſſerint, vt etiã acta illa Cæſaris, quæ neque oppugnaui antea,neque defendi,meo iam
iure poſſim defendere.nam ſummi ciuitatis viri,quorũ ego conſilio Remp.conſeruaui, &
quorũ authoritate illam coniunctionẽ Cæſaris defugi,Iulias leges,& cæteras illo Conſule
rogatas,iure latas negant:iidem illam proſcriptionẽ capitis mei cõtra ſalutẽ Reipublicæ,
ſed ſaluis auſpiciis rogatã eſſe dicebant.itaque vir ſumma authoritate, ſumma eloquentia
dixit grauiter, caſum illũ meũ funus eſſe Reipublicæ,ſed funus iuſtum & indictũ. mihi ipſi
omnino perhonorificum,diſceſſum meũ funus dici Reip.Reliqua nõ reprehẽdo, ſed mihi
ad id quod ſentio, aſſumo.nam ſi illud iure rogatum dicere auſi ſunt quod nullo exemplo
fieri potuit,nulla lege licuit,quia nemo de cœlo ſeruarat: oblitine erant,tum cum ille qui
id gerat,plebeius eſt lege curiata factus,dici de cœlo eſſe ſeruatũ? qui ſi plebeius omnino
38 eſſe nõ potuit, quî Tribunus pl.potuit eſſe? & cuius Tribunatus ſi ratus eſt, nihil eſt quod
irritũ ex actis Cæſaris poſſit eſſe:eius non ſolũ Tribunatus,ſed etiã perniciosiſſimæ res au-
ſpiciorũ religione cõſeruata iure latæ videbũtur. Quare aut vobis ſtatuẽdũ eſt legẽ Heliã
manere,legem Fuſiã non eſſe abrogatã:non omnibus faſtis legem ferri licere: cum lex fera
tur,de cœlo ſeruari,obnũciari,intercedi licere: Cenſoriũ iudiciũ ac notionẽ, & illud mirũ
ſeueriſſimũ magiſteriũ,nõ eſſe nefariis legibus de ciuitate ſublatũ:ſi patricius Tribunus pl.
fuerit,contra leges ſacratas:ſi plebeius,contra auſpicia fuiſſe: aut mihi cõcedant homines
oportet,aut in rebus bonis non exquirere ea iura,quæ ipſi in perditis non exquirũt: præſer,
tim cũ ab illis aliquoties conditio C.Cæſari lata ſit,vt eaſdẽ res alio modo ferret,qua con
ditione auſpicia requirebant,leges cõprobabãt:in Clodio auſpiciorũ ratio ſit eadem, leges
omnes ſint euerſæ ac perditæ ciuitatis. Extremũ illud eſt.ego,ſi eſſent inimicitiæ mihi cũ
39 C.Cæſare,tamẽ hoc tẽpore Reip.cõſulere,inimicitias in aliud tẽpus reſeruare deberẽ. poſ-
ſem etiã ſummorũ virorũ exẽplo inimicitias Reip.cauſa deponere: ſed cũ inimicitiæ fue-
rint nũquã,opinio iniuriæ beneficio ſit extincta:ſentẽtia mea P.C.ſi dignitas agitur C.Cæ
ſaris, homini tribuã:ſi honos quidã, Senatus cõcordiæ conſulã:ſi authoritas decretorũ ve
ſtrorũ,cõſtãtiam ordinis in eodẽ ornãdo Imperatore ſeruabo:ſi perpetua ratio Gallici bel
li, Reip.prouidebo:ſi aliquod meũ priuatũ officiũ,me nõ ingratũ eſſe præſtabo. Atque hoc
velim probare omnibus P.C.ſed leuiſſime ferã, ſi forte aut his minus probaro, qui meum
inimicũ repugnãte veſtra authoritate texerũt: aut his,ſi qui meũ cũ inimico ſuo reditũ in
gratiã vituperabunt,cum ipſi & cũ meo,& cũ ſuo inimico in gratiã nõ dubitarint redire,

Pro L. Cornelio Balbo.

ORATIO XXXVI.

SI authoritates patronorum in iudiciis valerent,ab amplissimis viris L.Cornelii causa defensa est:si vsus,à peritissimis: si ingenia,ab eloquentissimis:si studia,ab amicissimis, & cum beneficiis cũ L.Cornelio,tum maxima familiaritate cõiunctis. Quæ sunt igitur meæ partes? authoritatis tãtæ, quãtã vos in me esse voluistis:vsus mediocris:ingenii minime voluntati paris.Nam cæteris,à quibus est defensus,hunc debere plurimum video:ego quãtum ei debeam, alio loco ostendã. Principio orationis hoc oppono,me omnibus qui amici fuerint saluti & dignitati meæ si minus referenda gratia satisfacere potuerim,at prædicanda & habenda certe satis esse facturũ. Quæ fuerit hesterno die Cn.Pompeii grauitas in dicẽdo Iudices, quæ facultas,quæ copia,non opinione tacita vestrorum animorum,sed perspicua admiratione declarari videbatur. nihil enim vnquam audiui,quod mihi de iure subtilius dici videretur: nihil de memoria,de more,de exemplis acutius:nihil peritius de fœderibus,nihil illustriore authoritate de bellis,nihil de Republica grauius,nihil de ipso modestius,nihil de causa & crimine ornatius.vt mihi iam verum videatur illud esse, quod nõnulli literati ac studiis doctrinísque dediti,quasi quiddam incredibile dicere putabantur:eum qui omnes animo virtutes penitus comprehendisset, omnia quæ facere vellet, facillime tractare.quæ enim in L. Crasso potuit homine nato ad dicendi singularem quãdam facultatem, si hanc causam ageret,maior esse vberras,varietas,copia,quàm fuit in eo, qui tãtum potuit impertire huic studio temporis,quantum ipse à pueritia vsque ad hanc ætatem à cõtinuis bellis, & victoriis cõquieuit?Quo mihi difficilior est hic extremus perorãdi locus.etenim ei succedo orationi,quæ non præteruecta sit aures vestras,sed in animis omniũ penitus insederit:vt plus voluptatis ex recordatione illius orationis,quàm non modo ex mea,sed ex cuiusquã oratione capere possitis. Sed mos est gerendus nõ modo Cornelio, cuius ego volũtati in eius periculis nullo modo deesse possum:sed etiam Cn.Pompeio,qui sui facti,sui iudicii, sui beneficii voluit me esse,vt apud eosdem vos Iudices nuper in alia causa fuerim,& prædicatorem & authorem. Ac mihi quidem hoc dignum reo videtur,hoc deberi huius excellentis viri præstantissimæ gloriæ,hoc proprium esse vestri officii,hoc satis esse causæ,vt quod fecisse Cn.Pompeium cõstet, id omnes & licuisse concedant. Nam verius nihil est, quàm quod hesterno die dixit ipse:ita L.Cornelium de fortunis omnibus dimicare,vt nullius in delicti crimen vocaretur.non enim furatus esse ciuitatem,non genus suum ementitus,nõ in aliquo impudenti mendacio delituisse,non irrepsisse in cẽsum dicitur. vnum obiicitur: natum esse Gadibus:quod negat nemo.cæterum accusator fatetur, hũc in Hispania durissimo bello cum Q.Metello,cum C.Memmio,& in classe & in exercitu fuisse: & vt Pompeius in Hispaniam venerit,Memmiúmque habere Quæstorem cœperit,nunquam à Mẽmio discessisse:Carthaginem esse profectum,acerrimis illis præliis & maximis Sucronensi & Duriensi interfuisse: cum Pompeio ad extremum belli tempus fuisse. Hæc sunt prælia Cornelii,talis in Remp.nostram labor,assiduitas,dimicatio,virtus digna summo Imperatore,spes pro periculis præmiorum. præmia quidẽ ipsa non sunt in eius factò qui adeptus est,sed in eius qui dedit.Donatus igitur est ob eas causas à Cn.Pompeio ciuitate. id accusator nõ negat:sed reprehẽdit,vt in Cornelio causa ipsius probetur,pœna quæratur: in Põpeio causa lædatur,pœna sit nulla. sic famã,sic innocentissimi hominis fortunas, præstantissimi Imperatoris factum condẽnari volunt.Ergo in iudicium caput Cornelii,factũ Põpeii vocatur.hunc enim in ea ciuitate in qua sit natus, honestissimo loco natũ esse concedis,& ab ineunte ætate relictis rebus suis omnibus in nostris bellis, nostris cum Imperatoribus esse versatũ:nullius laboris,nullius obsessionis,nullius prælii expertẽ fuisse.Hæc sunt

5 omnia cum plena laudis,tum propria Cornelii,nec in his rebus crimen eſt vllum. Vbi igi
tur eſt crimen?quòd cũ Pompeius ciuitate donauit. huiuſcéne crimẽ?minime. niſi honos
ignominia putãda eſt.cuius igitur?re vera nullius:actione accuſatoris,eius vnius qui dona
uit. qui ſi adductus gratia minus idoneum hominem præmio affeciſſet : qui etiam ſi virũ
bonũ,ſed non ita meritũ: ſi denique aliquid quod non contrà ac liceret factum diceretur,
ſed contrà atque oporteret:tamẽ eſſet omnis eiuſmodi mali reprehẽſio à vobis Iudices re-
pudianda. Nunc verò quid dicitur?quid ait accuſator?feciſſe Pompeium,quod ei facere nõ
licuerit:quod grauius eſt,quàm ſi id factum ab eo diceret quod non oportuiſſet. Eſt enim
6 aliquid quod non oporteat,etiam ſi licet:quicquid vero non licet,certe non oportet. Hîc
ego nũc coner ſic agere Iudices, nõ eſſe fas dubitari quin quod Cn. Põpeium feciſſe con-
ſtet,id non ſolũ decuiſſe,ſed etiam debuiſſe fateamur?Quid enim abeſt huic homini,quod
ſi adeſſet, iure hoc tribui & cõcedi putaremus?vſúſne rerum,qui pueritiæ tempus extremũ
principium habuit bellorum atque imperiorum maximorum?cuius plerique æquales mi
nus ſæpe caſtra viderunt,quàm hic triumphauit?qui tot habet triumphos, quot oræ ſunt
partéſque terrarum:tot victorias bellicas,quot ſunt in rerũ natura genera bellorũ?an inge
nium:cum etiã ipſe caſus euentúſque rerum,nõ duces,ſed comites eius conſiliorũ fuerint?
in quo vno ita ſumma fortuna cum ſumma virtute certauit,vt omnium iudicio plus ho
mini quàm decet,tribueretur?an pudor?an integritas? an religio in eo, an diligẽtia vnquã
7 requiſita eſt? quem prouinciæ noſtræ,quem liberi populi,quem reges, quem exteræ gentes,
caſtiorem, moderatiorẽ,ſanctiorem non modo viderũt,ſed aut ſperando vnquã,aut optã-
do cogitauerunt?Quid dicã de authoritate?quæ tanta eſt, quanta in his tantis virtutibus
ac laudibus eſſe debet.cui Senatus Populúſque Rom.ampliſſimæ dignitatis præmia dedit
nõ poſtulãti imperia,verũ etiã recuſanti. Huius de facto Iudices,ita quæri,vt id agatur,li
cueritne ei facere quod fecit, an vero non dicã non licuerit, ſed nefas fuerit(contra fœdus
enim,id eſt contra Populi Ro.religionem & fidẽ feciſſe dicitur)non turpe Populo Roma-
no,nónne vobis? Audiui hoc de parente meo puer,cum Q.Metellus L.F.cauſam de pecu
niis repetundis diceret,ille,ille vir,cui patriæ ſalus dulcior quàm conſpectus fuit:qui de ci
uitate decedere quàm de ſententia maluit:hoc igitur cauſam dicente,cũ ipſius tabulæ cir-
8 cunferrentur inſpiciendi nominis cauſa: fuiſſe iudicem ex illis Equitibus Romanis grauiſ
ſimis viris neminem quin remoueret oculos,& ſe totum auerteret:ne forte quod ille in ta
bulas publicas retuliſſet, dubitaſſe quiſquam verúmne,an falſum eſſet,videretur.nos Cn.
Pompeii decretum, iudicium de conſilii ſententia pronunciatum recognoſcemus? cum le-
gibus conferemus?cum fœderibus,quorum acerbiſſima diligentia eſt,pertendemus? Athe-
nis aiunt,cum quidam apud eos,qui ſanctè grauitérque vixiſſet,& teſtimoniũ publice di-
xiſſet, &(vt mos Græcorum eſt)iurãdi cauſa ad aras accederet,vna voce omnes iudices ne
is iuraret, reclamaſſe. cum Græci homines ſpectati viri noluerint religione videri potius,
quàm veritate fidem eſſe conſtrictam,nos etiam in ipſa religione & legum,& fœderũ con
ſeruanda,qualis fuerit Cn.Pompeius dubitabimus? vtrum enim inſcientem vultis contra
9 fœdera feciſſe,an ſcientem?ſi ſcientem,O nomen noſtri imperii, O Populi Romani excel-
lens dignitas,O Cn.Pompeii ſic late longéque diffuſa laus,vt eius gloriæ domicilium cõ-
munis imperii finibus terminetur!O nationes,vrbes,populi,reges, Tetrarchæ,Tyranni,te
ſtes Cn.Pompeii non ſolum virtutis in bello,ſed etiam religionis in pace:vos denique mu
tæ regiones imploro,& ſola terrarum vltimarum:vos maria,portus,inſulæ,litoráque.quæ
eſt enim ora,quæ ſedes,qui locus, in quo non extent huius cum fortitudinis,tum vero hu
manitatis, tum animi, tum conſilii impreſſa veſtigia? hunc quiſquam incredibili quadam
atque inaudita grauitate,virtute,conſtantia præditum fœdera ſciẽtem neglexiſſe, violaſſe,
rupiſſe, dicere audebit?Gratificatur mihi geſtu accuſator:inſciẽtem Cn.Pompeiũ feciſſe ſi
gnificat: quaſi vero leuius ſit cum in tanta Rep.verſere, & maximis negociis præſis, face-
re aliquid quod ſcias nõ licere: an omnino neſcire quid liceat.Etenim cũ in Hiſpania bel-
10 lum acerrimũ & maximũ geſſerat:quo iure Gaditana ciuitas eſſet,neſciebat? an cuius lin-
guã populi non noſſet,interpretationẽ fœderis nõ tenebat? Id igitur quiſquã Cn.Põpeium

ignorasse dicere audebit, quod mediocres homines, quod nullo vsu, nullo studio præditi
militari, quod librarioli denique scire profiteantur? Equidem cōtrà existimo Iudices, cum
in omni genere ac varietate artium, etiam illarum quæ sine summo ocio nō facile discū
tur, Cn. Pompeius excellat, singularem quandam laudem eius, & præstabilē esse scientiam
in fœderibus, pactionibus, conditionibus populorū, regum, exterarū nationū, in vniuerso
denique belli iure ac pacis. nisi forte quæ nos libri docēt in vmbra atque ocio, ea Cn. Pō-
peiū, neque cū requiesceret, literæ: neque cū rem gereret, res ipsæ docere potuerūt. Atque
vt ego sentio Iudices, causa dicta est temporis magis. ego nō huius inquam genere iudicii
plura dicā. est enim huius seculi labes quædā & macula, virtuti inuidere, velle ipsum florē
dignitatis infringere. Etenim si Cn. Pōpeius abhinc annos quingētos fuisset, is vir, à quo
Senatus adolescētulo atque Equite Romano sæpe communis salutis auxilium expetisset:
cuius res gestæ omnes gētes cum clarissima victoria terra marique peragrassent: cuius tres
triumphi testes essent, totum orbem terrarum nostro imperio teneri: quem Populus Ro-
manus singularibus honoribus decorasset: si nunc apud vos id quod is fecisset, contra fœ-
dus factum diceretur, quis audiret? nemo profecto. mors enim cum extinxisset inuidiā, res
eius gestæ sempiterni nominis gloria niterentur. Cuius igitur audita virtus dubitationi lo
cum non daret, huius præsens, experta atque perspecta obtrectatorū voce læderetur? Omit-
tam igitur Pompeium iam oratione mea reliqua. Sed vos Iudices animis ac memoria te-
netote. de lege, de fœdere, de exemplis, de perpetua consuetudine ciuitatis nostræ renoua-
bo ea quæ dicta sunt: nihil enim mihi noui, nihil integri: neque M. Crassus, qui totam cau
sam & pro facultate, & pro fide sua diligentissime vobis explicauit: neque Cn. Pompeius,
cuius oratio omnibus ornamentis abundauit, ad dicēdum reliquit. Sed quoniam me recu-
sante placuit ambobus adhiberi hunc à me quasi perpoliendi quendam operis extremum
laborem, peto à vobis, vt me officii potius, quàm dicendi studio hāc suscæpisse operam ac
munus putetis. Ac prius, quàm aggrediar ad ius causámque Cornelii, quiddam de commu-
ni conditione omnium nostrum deprecandæ maleuolentiæ causa breuiter commemorā-
dum videtur. Si quo quisque loco nostrum est Iudices natus, aut si in qua fortuna est na
scendi initio constitutus, hunc vitæ statum vsque ad senectutem obtinere debet: & si om-
nes, quos aut fortuna extulit, aut ipsorum illustrauit labor & industria, pœna sunt afficiē-
di: nō grauior L. Cornelio, quàm multis viris bonis atque fortibus constitui lex vitæ & cō
ditio videtur. Sin autem multorum virtus, ingenium, humanitas ex infimo genere & fortu
næ gradu, non modo amicitias & rei familiaris copias consecuta est, sed summam laudē,
honores, gloriam, dignitatem: non intelligo cur potius inuidia violatur à virtute L. Cor-
nelii, quàm æquitas vestra pudorem eius adiutura videatur. Itaque quod maxime petendū
est, à vobis idcirco non peto Iudices, ne de vestra sapientia atque de vestra humanitate du
bitare videar. est autem petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici sitis industriæ: ne hu-
manitatem opprimēdam, ne virtutem puniendam putetis. Illud peto, vt si causam ipsam 4
per se firmam esse & stabilem videritis: hominis ipsius ornamenta adiumēto causæ potius,
quàm impedimento esse malitis. Nascitur Iudices causa Cornelii ex ea lege, quam L. Gel-
lius, Cn. Cornelius ex Senatus sententia tulerunt. qua lege videamus satis esse sancti vti ci
ues Rom. sint ii quos Cn. Pompeius de cōsilii sententia sigillatim ciuitate *donauerit. Do*
natum esse L. Cornelium præsens Pompeius dicit, indicant publicæ tabulæ, accusator fate
tur: sed negat ex fœderato populo quenquā potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in
hanc ciuitatem venire. O præclarum interpretem iuris, authorem antiquitatis, correctorē
atque emendatorem nostræ ciuitatis, qui hāc pœnam fœderibus ascribat [illegible]
miorū, beneficiorúmque nostrorū expertes faciat fœderatos. Quid enim [illegible]
peritius, quàm fœderatos populos fieri fundos oporteret? nam id non [illegible] proprium
fœderatorum, quàm omnium liberorum. Sed totum hoc Iudices, in ea [illegible]
per ratione atque sententia: vt cum iussisset Prætor aliquid, si id adsci[illegible]
ac Latini: & si ea lex quam nos haberemus, eadem in populo aliquo tāquam in fundo re-
sedisset: vt tum lege eadem is populus teneretur, nō vt de nostro iure aliquid minueretur,

ſed vt illi populi aut iure eo, quod à nobis eſſet conſtitutum, aut aliquo commodo,aut
beneficio vterentur. Tulit apud maiores noſtros legem C.Furius de teſtamẽtis:tulit Q.
Voconius de mulierum hæreditatibus:innumerabiles aliæ leges de ciuili iure ſunt latæ.
quas Latini voluerunt, adſciuerunt.ipſa denique Iulia,qua lege ciuitas eſt ſociis & Lati-
nis data,qui fundi populi facti non eſſent,ciuitatem non haberent.in quo magna cõtẽ
16 tio Heraclienſium & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis ciuitatibus iuris ſui
libertatem ciuitati anteferret. Poſtremo hæc vis eſt iſtius & iuris & verbi,vt fundi popu
li beneficio noſtro,non ſuo iure fiãt.cum aliquid Populus Romanus iuſſit, id ſi eſt eiuſ-
modi, vt quibuſdam populis ſiue fœderatis, ſiue liberis permittendum eſſe videatur: vt
ſtatuant ipſi,non de noſtris,ſed de ſuis rebus, quo iure vti velint: tum vtrum fundi facti
ſint,an non,quærendum eſſe videatur. de noſtra verò Repub. de noſtro imperio,de no-
ſtris bellis, de victoria, de ſalute, fundos populos fieri noluerunt. Atqui ſi imperatori-
bus noſtris,ſi Senatui, ſi Populo Romano,non licebit propoſitis præmiis elicere ex ciui-
tatibus ſociorum atque amicorum fortiſſimum atque optimum quenque ad ſubeunda
pro ſalute noſtra pericula: ſumma vtilitate ac maximo ſæpe præſidio in periculis atque
17 aſperis temporibus carẽdum erit. Sed per deos immortales,quæ eſt iſta ſocietas, quæ a-
micitia,quod fœdus, vt aut noſtra ciuitas careat in ſuis periculis Maſſilienſi propugna-
tore,careat Gaditano,careat Saguntino:aut ſiquis ex illis populis ſit exortus,qui noſtros
duces auxilio laboris,cõmeatus, periculo ſuo iuuerit: qui cum hoſte noſtro cominus in
acie ſæpe pugnarit: qui ſe ſæpe telis hoſtiũ, qui dimicationi capitis,qui morti obiecerit:
nulla conditione huius ciuitatis præmiis affici poſſit. Etenim in Populũ Ro.graue eſt nõ
poſſe vti ſociis excellẽti virtute præditis, qui velint cum periculis noſtris ſua cõmunica-
re.in ſocios verò ipſos, & in eos de quibus agimus fœderatos, iniurioſum & cõtumelio-
ſum eſt,his præmiis, & his honoribus excluſos eſſe fideliſſimos, & cõiunctiſſimos ſocios
18 quæ pateant ſtipendiariis,pateant hoſtibus, pateant ſæpe ſeruis. nam & ſtipendiarios ex
Africa,Sicilia,Sardinia,cæteris prouinciis multos ciuitate donatos videmus: & qui ho-
ſtes ad noſtros imperatores perfugiſſent,& magno vſui Reip.noſtræ fuiſſent,ſcimus ci-
uitate eſſe donatos. ſeruos denique,quorũ vis & fortunæ cõditio infima eſt,bene de Rep.
meritos perſæpe libertate,id eſt ciuitate publice donari videbamus. Hãc tu igitur patro-
ne fœderũ ac fœderatorũ conditionẽ ſtatuis Gaditanis tuis ciuibus: vt quod his quos Ga
ditanis adiutoribus armis ſubegimus, atque in ditionẽ noſtrã redegimus, liceat, ſi Popu-
lus Ro.permiſerit,vt ab Senatu,ab imperatoribus noſtris, ciuitate donentur, idne liceat
ipſis?qui ſi ſuis decretis legibúſve ſanxiſſent nequis ſuorũ ciuiũ caſtra imperatorũ Popu-
li Ro.iniret, nequis ſe pro noſtro imperio in periculũ capitis,atque in vitæ diſcrimẽ in-
19 ferret, Gaditanorũ auxiliis cum vellemus,vti nobis non liceret:priuatim verò nequis vir
& animo & virtute præcellẽs pro noſtro imperio periculo ſuo dimicaret: grauiter id iu-
re ferremus, minui auxilia Populi Romani, debilitari animos fortiſſimorũ virorũ, alie-
nigenarũ nos hominũ ſtudiis atque externa virtute priuari. Atqui nihil intereſt Iudices,
vtrum hæc fœderati iura cõſtituant,vt ne cui liceat ex his ciuitatibus ad noſtrorũ bello-
rũ pericula accedere:an quæ nos eorũ ciuibus virtutis cauſa tribuerimus, ea rata eſſe nõ
poſſint. nihil enim magis vteremur his adiutoribus,ſublatis virtutis præmiis,quàm ſi o-
mnino his verſari in noſtris bellis non liceret. Etenim cum pro ſua patria pauci poſt ge-
nus hominũ natum reperti ſint, qui nullis præmiis propoſitis vitã ſuam hoſtiũ telis obie-
cerint, pro aliena Rep.quenquã fore putatis, qui ſe opponat periculis, non modo nullo
20 propoſito præmio,ſed etiã interdicto? Sed quàm eſt illud imperitiſſime dictũ de populis
fundis:quod cõmune liberorũ eſt populorũ, non proprium fœderatorũ.ex quo intelligi
neceſſe eſt,aut neminẽ ex ſociis fieri poſſe, aut etiã poſſe ex fœderatis. tũ verò ius omne
noſter iſte magiſter mutãdæ ciuitatis ignorat.quod eſt Iud.non ſolũ in legibus publicis
poſitũ,ſed etiam in priuatorũ volũtate.iure enim noſtro neque mutare ciuitatẽ quiſquã
inuitus poteſt,neque ſi velit mutare nõ poteſt: modo aſciſcatur ab ea ciuitate,cuius eſſe
ſe ciuitatis velit.vt ſi Gaditani ſciuerint nominatim de aliquo ciue Ro. vt ſit is ciuis Ga-

hhh.iiii.

ditanus, magna potestas sit nostro ciui mutandæ ciuitatis: nec fœdere impediatur, quo minus ex ciue Ro. ciuis Gaditanus possit esse. Duarum ciuitatū ciuis esse nostro iure ciuili nemo potest.nō esse huius ciuitatis ciuis,qui se alii ciuitati dicarit,potest. Neque solum dicatione(quod in calamitate clarissimis viris Q. Maximo, C. Lenati, Q. Philippo Nuceriæ,C.Catoni Tarracone,Q.Cepioni,P.Rutilio Smyrnæ vidimus accidisse, vt earū 11
ciuitatum fierent ciues,hanc ante amittere non potuissent, quàm huius solum ciuitatis mutatione vertissent) sed etiam postliminio potest ciuitatis fieri mutatio.neque enim sine causa de Cn. Publicio Menandro libertino homine, quem apud maiores Legati nostri in Græciam proficiscentes interpretem secum habere voluerunt,ad Populum latum vt is Publicius si domum reuertisset,& inde Romam redisset, ne minus ciuis esset. Multi etiam superiore memoria ciues Ro.sua voluntate indemnati & incolumes his rebus relictis alias se in ciuitates contulerunt. Quòd si ciui Ro. licet esse Gaditanum siue exilio, siue postliminio,siue reiectione huius ciuitatis, vt iam ad fœdus veniā, quod ad causam nihil pertinet (de ciuitatis enim iure non de fœderibus disceptamus) quid est quamob- 12
rem ciui Gaditano in hāc ciuitatem venire non liceat?Equidem longe secus sentio.nam cum ex omnibus ciuitatibus via sit in nostram,cúmque nostris ciuibus pateat iter ad cæteras ciuitates:tum verò vt quæque nobiscum maxime societate,amicitia,sponsione,pactione,fœdere coniuncta est,ita mihi maxime communionem beneficiorū, præmiorum, ciuitatis cōtinere videtur. Atqui cæteræ ciuitates nō dubitarent nostros omnes recipere in suas ciuitates,si idem nos iuris haberemus quod cæteri. sed nos nō possumus & huius esse ciuitatis,& cuiusuis præterea:cæteris concessum est. Itaque in Græcis ciuitatibus videmus, Athenis Rhodios, Lacedæmonios, cæteros vndique ascribi, multarumque esse eosdem homines ciuitatum. quo errore ductos vidi egomet nonnullos imperitos homines nostros ciues Athenis in numero iudicum atque Areopagitarū,certa tribu,certo numero, cum ignorarent, si illam ciuitatem essent adepti, hanc se perdidisse, nisi postlimi- 13
nio recuperassent. Peritus verò nostri moris ac iuris nemo vnquam qui hanc ciuitatem retinere vellet,in aliam se ciuitatem dicauit.Sed hic totus locus disputationis atque orationis meæ Iudices, pertinet ad commune ius mutandarum ciuitatum:nihil habet quod sit proprium religionis ac fœderum. defendo enim rem vniuersam,nullam esse gentem ex omni regione terrarum,neque tam dissidētem à Populo Ro.odio quodam atque dissidio,neque tam fide beneuolentiáque cōiunctam,ex qua nobis interdictum sit,vt neque asciscere ciuem aut ciuitate donare possimus. O iura præclara atque diuinitus iam inde à principio Romani nominis à maioribus nostris comparata:nequis nostrum plus quam vnius ciuitatis esse possit (dissimilitudo enim ciuitatū varietatē iuris habeat necesse est) nequis inuitus ciuitate mūtetūr, néve in ciuitate maneat inuitus.hæc sunt enim funda- 14
menta firmissima nostræ libertatis, sui quenque iuris & retinendi & dimittendi esse dominum. Illud verò sine vlla dubitatione maxime nostrum fundauit imperium, & Populi Ro.nomē auxit,quòd princeps ille creator huius vrbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiēdis augeri hanc ciuitatem oportere. cuius authoritate & exemplo nunquam est intermissa à maioribus nostris largitio & communicatio ciuitatis. Itaque & ex Latio multi & Tusculani & Lanuuini & ex cæteris generibus gentes vniuersæ in ciuitatem sunt receptæ,vt Sabinorum, Volscorum,Hernicorum: quibus ex ciuitatibus nec coacti essent ciuitatem mutare,siqui noluissent:nec siqui essent ciuitatem nostram beneficio Populi Ro. consecuti,violatum fœdus eorum videretur. At enim quædam fœdera extant,vt Germanorum,Insubrium,Heluetiorum,Iapidum,nonnullorum [illegible] lia barbarorum,quorum in fœderibus exceptum est nequis eorum à nob[illegible]tur.Quod si exceptio facit,ne liceat:ibi necesse est licere, vbi non est ex[illegible] vbi est igitur exceptum fœdere Gaditano, ne quem Populus Ro. Gaditanum [illegible] nusquā.ac sicubi esset,lex id Gellia & Cornelia, quæ definite potestatē [illegible] donādi dederat,sustulisset. Exceptum inquit est:fœdus siquidem sacrosanctum est. ignosco tibi,si neque Pœnorū iura calles:reliqueras enim ciuitatem tuam: neque nostras po-

tuisti leges inspicere: ipsæ enim te à cognitione sua iudicio publico repulerunt. Quid fuit in rogatione ea quæ de Pōpeio à Gellio & à Lentulo COSS. lata est, in qua aliquid sacrosanctum videretur? Primùm enim sacrosanctum nihil esse potest, nisi quod populus, plebísve sanxisset. Deinde sanctiones sacrandæ sunt, aut genere ipso, aut obtestatione & consecratione legis aut pœnæ, cum caput eius qui contrà facit, consecratur. Quid habes igitur dicere de Gaditano fœdere eiusmodi? vtrum à capitis cōsecratione, an obtestatione legis sacrosanctum esse cōfirmas? nihil omnino vnquam de isto fœdere ad populum, nihil ad plebem latum esse dico. de quibus etiam si latum esset, neque legem, neque pœnam latam esse nequem ciuem reciperemus, tamen id esset, quod postea populus iussisset, ratum: neque quicquam illis verbis siquid sacrosanctum esset, esse exceptum videretur. de his cum Populus Ro. nihil vnquam iusserit, quicquā audes dicere sacrosanctum fuisse? Nec verò hæc oratio mea ad infirmandum fœdus Gaditanorum Iudices pertinet. neque enim est meum, contra ius optime meritæ ciuitatis, contra opinionem vetustatis, contra authoritatem Senatus dicere. duris enim quōdam temporibus Reip. nostræ cum præpotens terra maríque Carthago nixa duabus Hispaniis huic imperio immineret, & cū duo fulmina nostri imperii subito in Hispania Cn. & P. Scipiones extincti occidissent, L. Martius primipili Centurio cum Gaditanis fœdus icisse dicitur. quod cum magis fide illius populi, iustitia vestra, vetustate denique ipsa, quàm aliquo publico vinculo religionis teneretur, sapientes homines & publici iuris periti Gaditani M. Lepido, Q. Catulo COSS. à Senatu de fœdere postulauerunt. tum est cum Gaditanis fœdus vel renouatū, vel ictum. de quo fœdere Populns Ro. sententiam non tulit, qui iniussu suo nullo pacto potest religione obligari. Ita Gaditana ciuitas, quod beneficiis suis erga Remp. nostram consequi potuit, quod Imperatorum testimonus, quod vetustate, quod Q. Catuli summi viri authoritate, quod iudicio Senatus, quod fœdere consecuta est, quod publica religione sanciri potuit, id abest. populus enim se nusquam obligauit. neque ideo est Gaditanorum causa deterior: grauissimis enim & plurimis rebus est fulta. sed isti disputationi certe nihil est loci: sacrosanctū enim nihil potest esse, nisi quod per populum plebémve sancitum est. Quòd si hoc fœdus, quod Populus Ro. authore Senatu, commendatione & iudicio vetustatis, voluntate & sententiis suis comprobat, idem suffragiis cōprobasset: quid erat cur ex ipso fœdere Gaditanū in ciuitatem nostram recipi non liceret? nihil est enim aliud in fœdere, nisi vt pia & æterna pax sit. quid id ad ciuitatem? Adiūctum illud etiam est, quod non est in omnibus fœderibus, Maiestatem Populi Ro. comiter conseruent. id habet hanc vim, vt sit ille in fœdere inferior. Primùm verbi genus hoc conseruandi, quo magis in legibus quàm in fœderibus vti solemus, imperantis est, non precantis. Deinde cum alterius populi maiestas cōseruari iubetur, de altero siletur: certe ille populus in superiori cōditione causáque ponitur, cuius maiestas fœderis sanctione defenditur. in quo erat accusatoris interpretatio indigna responsione, qui ita dicebat comiter esse communiter. quasi vero priscum aliquod aut insolitum verbum interptetaretur. Comes, benigni, faciles, suaues, homines esse dicuntur, qui erranti comiter monstrant viam: benigne non grauate, comiter quidem certe, non communiter conuenit. Et simul absurda tes est caueri fœdere, vt maiestatem Populi Ro. communiter conseruent, id est vt Populus Ro. suam maiestatem esse saluam velit. quod si iam ita esset, vt esse non potest, tamen de nostra maiestate nihil de illorum caueretur. Potéstne igitur nostra maiestas à Gaditanis benigne conseruari, si ad eam retinendam Gaditanos præmiis elicere non possumus? potest esse vlla denique maiestas, si impedimur, quo minus per Populum Ro. beneficiorū virtutis causa tribuēdorum potestatem Imperatoribus nostris deferamus? Sed quid ego disputo, quæ mihi tum si Gaditani contra me dicerent, vere posse dici viderētur? illis enim repetentibus L. Cornelium, responderem, legem Populum Ro. iussisse de ciuitate tribuenda: hoc genere legum fundos populos fieri non solere: Cn. Pompeium de consilii sententia ciuitatem huic dedisse: nullum populi nostri iussum Gaditanos habere. Itaque nihil esse sacrosanctum quod lege exceptum videretur: si esset, tamen in fœdere nihil esse

cautum præter pacem. additum etiam esse illud, vt maiestatem illi nostram seruare de-
berent: quæ certe minueretur, si aut adiutoribus illorum ciuibus vti in bellis nobis non
liceret: aut præmii tribuendi potestatem nullam haberemus. Nunc verò quid ego contra
Gaditanos loquar, cum id quod defendo, voluntate eorum, authoritate, legatione ipsa
comprobetur? qui à principio sui generis ac Reip. ab omni studio sensúque Pœnorũ, men-
tes suas ad nostrum imperium, noménque flexerunt: quos, cum maxima bella nobis in-
ferrentur, mœnibus excluserunt, classibus insecuti sunt: corporibus, opibus, copiis depu-
lerunt: qui & veterem illam speciem fœderis Martiani, semper omni sanctiorem Marte
duxerunt, & hoc fœdere Catuli Senatúsque authoritate, se nobiscum coniũctissimos es-
se arbitrati sunt. quorum mœnia, delubra, agros, vt Hercules ipse itinerum ac laborum
suorum, sic maiores nostri imperii ac nominis Populi Ro. terminos esse voluerũt. testan-
tur & mortuos nostros Imperatores, quorũ viuit immortalis memoria & gloria: Scipio-
nes, Brutos, Oratios, Cassios, Metellos, & hunc præsentem Cn. Pompeium, quem procul
ab eorum mœnibus acre & magnum bellum gerẽtem commeatu pecuniáque iuuerunt.
& hoc tẽpore ipso Populum Ro. quem in caritate annonæ, vt sæpe antè fecerant, frumen
to suppeditato leuauerunt: se hoc ius esse velle, vt sibi & liberis, siqui eximia virtute fue-
rint, siue in nostris castris, siue in Imperatorum prætoriis, siue denique inter signa atque
in acie, locus: sit his gradibus ascensus etiam ad ciuitatem. Quòd si Afris, si Sardis, si His-
panis, agris stipendióque multatis, virtute adipisci licet ciuitatẽ: Gaditanis autem officiis,
vetustate, fide, periculis: fœdere coniunctis hoc idem non licebit: non fœdus sibi nobiscũ,
sed iniquissimas leges impositas à nobis esse arbitrabũtur. Atque hanc Iudices, non à me
fingi orationem, sed me dicere quæ Gaditani iudicarint, res ipsa declarat. Hospitiũ mul-
tis annis ante hoc tempus cum L. Cornelio Gaditanos fecisse publice dico: proferam te-
stes, proferã Legatos, excitabo laudatores. ad hoc iudiciũ summos homines ac nobilissi-
mos deprecatores huius periculi missos videtis. re denique multo antè Gadibus iam au-
dita, fore huic vt ab illo periculum crearetur, grauissima tum in istum ciuem suũ Ga-
ditani Senatusconsulta fecerunt. Potuit magis fundus populus Gaditanus fieri, (quo[illegible]
hoc magnopere delectare verbo) si tum sit fundus, cum scita ac iussa nostra sua sente[illegible]tia
comprobat, quàm cum hospitium fecit? vt & ciuitate illum mutatum esse fateretu[illegible] &
ius ciuitatis honore dignissimum iudicaret. potuit certius interponere iudicium vo[illegible]lun-
tatis suæ, quàm cum etiam accusatorem huius multa & pœna multauit? potuit ma[illegible]gis de
re iudicare, quàm cum ad vestrũ iudicium eiueis amplissimos legauit testis huius i[illegible]ris, vi-
tæ laudatores, periculi deprecatores? Etenim quis est tã demens, quin sentiat ius h[illegible]oc Ga-
ditanis esse retinendũ? ne interseptum sit his iter perpetuo ad hoc amplissimũ pr[illegible]emiũ ci-
uitatis: & magnopere his esse lætandũ, huius L. Cornelii beneuolentia erga suos [illegible] remane-
re Gadibus, gratiã & facultatẽ cõmendandi in hac ciuitate versari? quis est eni[illegible]n nostrũ
cui non illa ciuitas sit huius studio, cura, diligentia cõmendatior? Omitto qu[illegible] ntis orna-
mentis populũ istum C. Cæsar, cum esset in Hispania Prætor, affecerit, cõtroue[illegible]sias seda-
rit: iura ipsorũ permissu statuerit: inueteratam quondã barbariã ex Gaditano[illegible]um mori-
bus disciplináque delerit: summa in eam ciuitatẽ huius rogatu studia & bene[illegible]ficia contu-
lerit. Multa prætereo quæ quotidie labore huius & studio aut omnino, aut certe facilius
consequantur. Itaque & adsunt principes ciuitatis: & defendũt, amore vt suum ciuẽ, testi-
monio vt nostrũ, officio vt nobilissimũ & sanctissimũ hospitem, studio vt diligentissimũ
defensorem cõmodorum suorũ. Ac ne ipsi Gaditani arbitrentur, quãquam [illegible]ullo incom-
modo afficiantur, si liceat horum eiues virtutis causa in nostram ciuitate[illegible]
hoc ipso inferius esse suum fœdus quàm cæterorum: consolabor & hos [illegible]
optimos, & illam fidelissimã atque amicissimã nobis ciuitatẽ: simul & vo[illegible] ignoran-
teis Iudices admonebo, quo de iure hoc iudicium constitutũ sit, de eo [illegible]
esse dubitatũ. Quos igitur prudẽtissimos interpretes fœderũ, quos periti[illegible]
ris, quos diligẽtissimos in exquirẽdis cõditionibus ciuitatũ, atque causis esse arbitramur?
eos profecto qui iam imperia ac bella gesserunt. Etenim si Q. Scæuola ille Augur, cum
de iure prædiatorio consuleretur, homo iuris peritissimus, cõsultores suos nonnũquam

ad Furium & Caselliũ prædiatores reiiciebat: si nos de aqua nostra Tusculana M. Tugionem potius, quàm C. Aquilium consulebamus, quòd assiduus vsus vni rei deditus, & ingenium & artem sæpe vincit: quis dubitet de fœderibus & de toto iure pacis & belli omnibus iuris peritissimis Imperatores nostros anteferre? Possumúsne igitur tibi probare authorem exempli atque facti illius, quod à te reprehenditur, C. Marium? quæris aliquẽ grauiorem, constantiorem, præstantiorem virtute, prudentia, religione, æquitate? Is igitur M. Annium Appium fortissimum virum, virtute præditum ciuitate donauit, cum Camertinũ fœdus sanctissimum atque æquissimum sciret esse. Potest igitur Iudices, L. Cornelius condemnari, vt non C. Marii factum cõdemnetur? Existat ergo ille vir parumper cogitatione vestra, quoniam re non potest: vt conspiciatis eum mentibus, quem oculis non potestis. dicat se non imperitum fœderis, nõ rudem exemplorum, non ignarum belli fuisse: se P. Africani discipulum ac militem: se stipendiis, se legationibus bellicis eruditum: se si tanta bella legisset, quanta gessit & confecit: si tot Consulibus meruisset, quoties ipse Consul fuisset, omnia iura belli perdiscere ac nosse potuisse. sibi non fuisse dubium, quin nullo fœdere à Rep. bene gerenda impediretur: à se ex coniunctissima atque amicissima ciuitate fortissimum quẽque esse delectum: neque Fulginarium, neque Camertium fœdere esse exceptum, quo minus eorum ciuibus à Populo Romano præmia virtutis tribuerentur. Itaque cũ paucis annis post hanc ciuitatis donationẽ acertima de ciuitate quæstio Licinia & Mutia lege venisset: num quis eorum qui de fœderatis ciuitatibus esset ciuitate donatus, in iudiciũ est vocatus? nam Spoletinus T. Macrinus vnus ex iis, quos C. Marius ciuitate donasset, dixit causam ex Colonia Latina in primis firma & illustri. quem cum disertus homo L. Antistius accusaret, Spoletinus dixit fundum Spoletinum populum nõ esse factum. videbat enim populos de suo iure, nõ de nostro fundos fieri solere. Sed cum lege Apuleia coloniæ non essent deductæ, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, vt in singulas colonias ternos ciues Romanos facere posset: negabat hoc beneficium re ipsa sublata valere debere. Nihil habet similitudinis ista accusatio. sed tamen tanta authoritas in C. Mario fuit, vt non per L. Crassum affinem suum, hominem incredibili eloquentia, sed paucis ipse verbis causam illam grauitate suà defenderit & probarit. Quis enim esset Iudices qui Imperatoribus nostris in bello, in acie, in exercitu, delectum virtutis: qui sociis, qui fœderatis in defendenda Rep. nostra spem præmiorum eripi vellet? Quòd si vultus C. Marii, si vox, si ille imperatorius ardor oculorũ, si recentes triumphi, si præsens valuit aspectus: valeat authoritas, valeant res gestæ, valeat memoria, valeat fortissimi & clarissimi viri nomẽ æternum: sit hoc discrimen inter gratiosos ciues atque fortes, vt illi viui fruantur opibus suis: horum etiam mortuorum (si quisquam huius imperii defensor mori potest) viuat authoritas immortalis. Quid? Cn. Pompeius pater rebus Italico bello maximis gestis, P. Cesium Equitem Romanum virum bonum, qui viuit Rauennæ, fœderato ex populo nónne ciuitate donauit? Quid? cohortes duas vniuersas Camertium? quid? Eracliensium legionẽ, P. Crassus vir amplissimus ex ea ciuitate, quacũ propè singulare fœdus Pyrrhi temporibus C. Fabritio Consule ictum putatur? quid? Massiliensem Aristonem Sylla? quid? quoniam de Gaditanis agimus, idem Prætor IX Gaditanos? quid? vir sanctissimus & summa religione ac modestia Q. Metellus Pius Q. Fabium Saguntinũ? quid? hic qui adest, à quo hæc, quæ ego nunc percurro, subtilissime sunt omnia perpolita, M. Crassus, non Aletrinensem fœderatum ciuitate donauit, homo tum grauitate & prudentia præstans, tum vel nimium parcus in largiẽda ciuitate? Hic tu Cn. Pompeii beneficium, vel potius iudicium & factũ infirmare conaris, qui fecit quod C. Marium fecisse audierat, fecit quod P. Crassum, quod L. Syllã, quod Q. Metellum, quod denique domesticũ authorem patrem suum facere viderat? Neque vero id in vno Cornelio fecit. nam & Gaditanũ Hasdrubalẽ ex bello illo Africano, & Mamertinos obusos, & quosdam Vticenses, & Saguntinos fabros ciuitate donauit. Etenim cũ cæteris præmiis digni sunt, qui suo labore & periculo nostram Rempub. defendunt: tum certe dignissimi sunt, qui ciuitate ea donentur, pro qua pericula ac tela subierunt. Atque vtinam qui vbique sunt propugnatores huius imperii, possent in hanc ciuitatem venire,

& contrà, oppugnatores Reip. de ciuitate exterminari. Neque enim ille summus Poeta no
ster Annibalis illam magis cohortationem, quàm communẽ imperatorũ voluit esse, Ho-
stem qui feriet mihi erit inquit Carthaginiẽsis, Quisquis erit, ·· ciuitatis. etsi id habẽt
hoc leue, & sẽper habuerũt. Itaque & ciues fortissimos vndique fortes viros adsciuerũt: &
hominum ignobilium virtutem persæpe nobilitatis inertiæ prætulerunt. Habetis Im-
peratorum summorum, & sapientissimorum hominum, clarissimorum virorum interpre-
tationem iuris ac fœderũ: dabo etiã iudicum, qui huic quæstioni præfuerũt: dabo vniuersi
Pop. Ro. dabo sanctissimũ iudiciũ etiã Senatus. Iudices cũ præ se ferrent, palámque lo-
querẽtur quid essent lege Pappia de M. Crasso Mamertinis repetẽtibus iudicaturi: Mamer- 42
tini publice suscæpta causa destiterũt. multi in ciuitatẽ recæpti ex liberis fœderatísque po
pulis. Nemo vnquã est de ciuitate accusatus, quòd aut populus fundus factus nõ esset: aut
quòd fœdere ciuitatis mutãdæ ius impediretur. Audebo etiã hoc contendere, nũquam esse
condemnatũ, quẽ constaret ab Imperatore nostro ciuitate donatũ. Cognoscite nunc Po
puli Ro. iudictũ multis rebus interpositũ, atque in maximis causis, re ipsa atque vsu cõpro
batum. cũ Latinis omnibus fœdus ictũ Sp. Cassio Posthumio Cominio C O S S. quis igno
rát? quod quidẽ nuper in colũna ænea meminimus post rostra incisum & perscriptũ fuisse.
quomodo igitur L. Cossinius Tyburs, pater huius Equitis Ro. optimi atque ornatissimi vi
ri, dãnato Cælio: quomodo ex cadẽ ciuitate T. Coponius, ciuis itẽ summa virtute & digni-
tate (nepotes T. & C. Coponios nostis) damnato C. Massone, ciuis Romanus est factus? an 43
lingua & ingenio patefieri aditus ad ciuitatem potuit, manu & virtute non potuit? ánne
de nobis trahere spolia fœderatis licebit, de hostibus non licebit? an quod adipisci poterãt
dicendo, id eis pugnando assequi nõ licebat? an accusatori maiores nostri maiora præmia,
quàm bellatori esse voluerunt? quòd si acerbissima lege Seruilia principes viri, ac grauissi-
mi, & sapientissimi ciues hanc Latinis, id est fœderatis, viam ad ciuitatem populi iussu pa-
tere passi sunt: neque in his est hoc reprehẽsum Licinia & Mutia lege, cũ præsertim genus
ipsum accusationis, & nomẽ, eiusmodi præmium, quod nemo assequi possit nisi ex Sena-
toris calamitate, neque Senatori, neque bono cuiquã nimis iucundũ esse posset: dubitandũ
fuit quin quo in genere, iudiciorũ præmia lata essent, in eodẽ iudicia Imperatorũ valerẽt?
Nũ fundos igitur factos populos Latinos arbitramur aut Seruilia lege, aut cæteris quibus
Latinis hominibus erat propositũ aliqua ex re præmiũ ciuitatis? Cognoscite nunc iudi- 44
ciũ Senatus, quod semper est iudicio populi comprobatum. Sacra Cereris Iudices, summa
maiores nostri religione confici cerimoniáque voluerunt. quæ cũ essent assumpta de Græ-
cia: & per Græcas sunt semper curata Sacerdotes, & Græca omnia nominata: sed cum illã
quæ Græcum illud sacrum monstraret & faceret, ex Græcia diligerent: tamen sacra pro
ciuibus ciuem facere voluerunt, vt deos immortales scientia peregrina & externa, mente
domestica & ciuili precaretur. has Sacerdotes video ferè aut Neapolitanas, aut Velienses
fuisse fœderatarũ sine dubio ciuitatum. mitto vetera: proxima dico. ante ciuitatem Ve-
liensibus datam, de Senatus sententia C. Valerium Flaccum Prætorem vrbanum nomi- 45
natim ad populum de Calliphana Veliense, vt ea ciuis Romana esset, tulisse. [illegible] *num igitur*
aut fundos factos Velienses, aut Sacerdotẽ illam ciuem Ro. factam non esse, *aut* fœdus &
à Senatu & à Populo Ro. violatum arbitrabimur? Intelligo Iudices, in causa *aperta mi-*
niméque dubia, multo & plura, & à pluribus peritissimis esse dicta quàm res postularet. sed
id factum est, non vt vobis rem tam perspicuam dicendo probaremus: verum vt omnium
maleuolorũ, iniquorum, inuidorum animos frangeremus: quos vt accusa[illegible] incenderet,
vt aliqui sermones hominum alienis bonis mœrentium, etiam ad vestras [illegible]
rent, & in iudicio ipso redũdarent: iccirco illa in omni parte orationis su[illegible]
debatis: tum pecuniam L. Cornelii, quæ neque inuidiosa est, & quantacu[illegible] *modi*
est, vt conseruata magis, quàm corrupta esse videatur: tum luxuriam [illegible] 46
ne aliquo libidinis, sed communi maledicto notabatur: tum Tusculan[illegible]
telli fuisse meminerat, & L. Crassi. Crassum emisse de libertino homine Soterico Martio, ad
Metellũ peruenisse de Venonii Vindicii bonis non tenebat: simul illud nesciebat, *prædiorũ*

nullam esse gentem: emptionibus ea solere sæpe ad alienos homines, sæpe ad infimos, non
legibus tãquam tutelas peruenire. Obiectum est etiam quòd in Tribum Crustuminã per-
uenerit: quòd hic assecutus est legis de ambitu præmio minus inuidioso, quàm qui legum
præmiis Prætoriam sententiam, & prætextam togam consequũtur. Et adoptio Theopha-
nis agitata est, per quam Cornelius nihil est præterquam propinquorum suorum hæredi-
tates assecutus: quanquam istorum animos qui ipsi Cornelio inuident, non est difficillimũ
47 mitigare. more hominum inuident, in conuiuiis rodunt, in circulis icciico vellicant: non
illo inimico, sed hoc maledico dente carpũt. Qui amicis L. Cornelii aut inimici sunt, aut
inuident, hi sunt huic multo vehementius pertimescendi. nam huic quidem ipsi quis est
vnquam inuentus inimicus? aut quis iure esse potuit? quem bonum non coluit? cuius for-
tunæ dignitatique non concessit? versatus in intima familiaritate hominis potentissimi, in
maximis nostris malis atque discordiis, neminem vnquam alterius rationis ac partis, non
re, non verbo, non vultu denique offendit. fuit hoc siue meum, siue Reipublicæ fatum, vt
in me omnis illa inclinatio communium temporum incumberet. non modò non exul-
tauit in ruinis vestris, nostrísque discordiis Cornelius: sed omni officio, lachrymis, opera,
consolatione, omnis me absente meos subleuauit. quorũ ego testimonio ac precibus, mu-
48 nus hoc meritum huic, & vt à principio dixi, iustam & debitam gratiam refero. speróque
Iudices vt eos, qui principes fuerunt conseruandæ salutis aut dignitatis meæ, diligitis &
charos habetis: sic quæ ab hoc pro facultate huius, pro loco facta sunt, & grata esse vobis
& probata. Non igitur à suis, quos nullos habet, sed à suorum, qui & multi & potẽtes sunt,
vrgetur inimicis. quos quidem hesterno die Cn. Pompeius copiosa oratione, & graui se-
cum si vellent, contendere iubebat: ab hoc improbo certamine, atque iniusta contentione
auocabat. Et erat æqua lex & vobis Iudices, atque omnibus qui nostris familiaritatibus
implicãtur, vehemẽter vtilis, vt nostras inimicitias ipsi inter nos geramus, amicis nostro-
rum inimicorum temperemus. Ac si mea authoritas satis apud illos in hac re põderis ha
beret, cum me præsertim rerum varietate, atque vsu ipso iam perdoctum viderent, etiã ab
49 illis eos maioribus discordiis auocarem. id enim cõtendere mecum de Republica cum id
defendas, quod esse optimum sentias, & fortium virorum & magnorum hominum sem-
per putaui: neque huic vnquam labori, officio, muneri defui. Sed contentio tandiu sapiens
est, quandiu aut proficit aliquid: aut si non proficit, non obest ciuitati. voluimus quæ-
dam, contendimus, experti sumus: obtenta non sunt: dolorem alii, nos luctum mœro-
rémque suscæpimus: cur ea quæ mutare non possumus, conuellere malumus, quàm tueri?
C. Cæsarem Senatus & genere supplicationum amplissimo ornauit, & numero dierum
nouem. Idem in angustiis ærarii victorem exercitum stipendio affecit: Imperatori decem
legatos decreuit: lege Sempronia succedendum non censuit. Harum ego sententiarum &
princeps & author fui: neque me dissensioni meæ pristinæ putaui potius assentiri, quàm
præsentibus Reip. temporibus & concordiæ conuenire. Non idem aliis videtur. sunt for-
50 tasse in sententia firmiores: reprehendo neminẽ. sed assentior non omnibus: neque esse in-
constantis puto, sententiã aliquam tanquã aliquod nauigiũ, atque cursum, ex Reip. tempe-
state moderari. sed siqui sunt quibus infinitum sit odium, in quo semel suscæptũ sit, quos
video esse nonnullos: cum ducibus ipsis, non cum comitatu, assectatoribúsque confligant.
Illam enim fortasse pertinaciam nonnulli, virtutem alii putabunt: hanc verò iniquitatem
omnes, cum aliqua crudelitate coniunctam. Sed si certorum hominum mentes nulla ra-
tione Iudices placare possumus: vestros quidem animos certe confidimus, nõ oratione no
stra, sed humanitate vestra esse placatos. Quid enim est cur non potius ad summam laudẽ
huic, quàm ad minimam fraudem Cæsaris familiaritas valere debeat? cognouit adolescẽs:
placuit homini prudentissimo: in summa amicorum copia cũ familiarissimis eius est ad-
æquatus: in Prætura, in Consulatu præfectum fabrûm detulit: consilium hominis proba-
51 uit: fidem est complexus: officia, obseruantiámque dilexit. fuit hic multorum illi laborum
socius aliquando, est fortasse nunc nonnullorum particeps commodorum. quæ quidem
si huic obfuerint apud vos, non intelligo quod bonum cuiquam sit apud tales viros pro-

futurum. Sed quoniam C. Cæsar abest longissime, atque in his est nũc locis quæ regiones orbem terrarum rebus illius gestis imperium Populi Ro. definiunt: nolite per deos immortales Iudices hunc illi acerbum nuncium velle deferri, vt suum Præfectum fabrûm, vt hominem sibi charissimum & familiarissimum non ob ipsius aliquod delictum, sed ob suã familiaritatem vestris oppressum sententiis audiat. misereminí eius, qui non de suo peccato, sed huius summi & clarissimi viri facto: non de aliquo crimine, sed de periculo suo, de publico iure discæptat: quod ius si Cn. Pompeius ignorauit, si M. Crassus, si Q. Metellus, si Cn. Pompeius pater, L. Sylla, si L. Crassus, si C. Marius, si Senatus, si Populus Ro. siqui de re simili iudicarunt: si fœderati populi, si socii, si illi antiqui Latini: videte ne vtilius vobis & honestius sit, illis ducibus errare, quàm hoc magistro erudiri. Sed si de certo, de perspicuo, de vtili, de probato, de iudicato vobis iure esse constituẽdum videtis: nolite committere vt in re tam inueterata quicquam noui sentiatis. Simul & illa Iudices omnia ante oculos vestros proponite. primùm esse omnes etiam post mortem reos clarissimos illos viros, qui fœderatos ciuitate donarunt. deinde Senatum, qui persæpe hoc iudicauit: Populũ, qui iussit: Iudices, qui approbarunt. tum etiam illud cogitatote, sic viuere ac vixisse Corneliũ, vt cum omnium peccatorum quæstiones sint: non de vitiorum suorum pœna, sed de virtutis præmio in iudicium vocetur. Accedat etiam illud, vt statuatis hoc iudicio, vtrum posthac amicitias clarorum virorum calamitati hominibus, an ornamento esse malitis. Postremo illud Iudices fixum in animis vestris tenetote, vos in hac causa non de maleficio L. Cornelii, sed de beneficio Cn. Pompeii iudicaturos.

In Pisonem.

ORATIO XXXVII.

Deest principium.

Iámne vides bellua? iámne sentis quæ sit hominum querela frontis tuæ? nemo queritur Syrum nescio quem de grege nouitiorum factum esse Consulem. non enim nos color iste seruilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi decæperunt. oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mẽtis est: hic in errorem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decæpit, fefellit, in fraudem indnxit: pauci ista tua lutulenta vitia noueramus: pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatémque linguæ: nunquam erat audita vox in foro: nunquam periculum factum consilii: nullum nõ modo illustre, sed ne notum quidem factum aut militiæ, aut domi. obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum: quarum simile habes nihil, præter colorem. Is mihi etiam gloriabitur, se omnes magistratus sine repulsa assecutum. Mihi ista licet de me vera cum gloria prædicare. omnes enim honores Populus Ro. mihi ipsi homini nouo detulit. Nam tu cum Quæstor es factus, etiam qui te nunquam viderãt, tamen illum honorẽ nomini mandabant tuo. AEdilis es factus: Piso est à Populo Ro. factus, non iste *Piso. Prætura* item maioribus delata est tuis. noti erant illi mortui. te viuum nondum nouerat quisquam. me, cum Quæstorem in primis, AEdilem priorem, Prætorem primùm cunctis suffragiis Populus Ro. faciebat: homini ille honorem, non generi: moribus, non maioribus meis: virtuti perspectæ, non auditæ nobilitati deferebat. Nam quid ego [illegible] loquar? parto vis, ánne gesto? miserum me, cum hac me peste atque labe [illegible] comparandi causa loquar: ac tamen ea, quæ sunt longissime disiuncta, [illegible]ehẽdam. *Tu* Consul es renunciatus (nihil dicam grauius quàm quod omnes fatent[illegible] temporibus, dissidentibus C O S S. Cæsare & Bibulo, cum hoc nõ recusa[illegible] bus dicebare Consul, te luce dignum non putarẽt, nisi nequior quàm *Gabinius extitisses.* me cũcta Italia, me omnes ordines, me vniuersa ciuitas nõ prius tabella, quàm voce prio-

rem Consulem declarauit. Sed omitto vt sit factus vterque nostrum. sit sanè Fors domina
campi. magnificentius est dicere quemadmodum gesserimus Consulatum, quàm quem-
admodum cæperimus. Ego Calēdis Ianuarii Senatum & bonos omnes legis Agrariæ, ma
ximarúmque largitionum metu liberaui. Ego agrum Campanum, si diuidi non oportuit,
conseruaui: si oportuit, melioribus authoribus reseruaui. Ego in C. Rabirio perduellionis
reo X L annis ante me Consulem interpositam Senatus authoritatem sustinui contra in-
uidiam, atque defendi. Ego adolescentes bonos & fortes, sed vsos ea cōditione fortunæ, vt
si essent magistratus adepti, Reip. statum conuulsuri viderentur: meis inimicitiis nulla Se-
3 natus mala gratia, Comitiorū ratione priuaui. Ego Antonium Collegam cupidum pro-
uinciæ multa in Rep. molientem, patientia atque obsequio meo mitigaui. Ego prouinciā
Galliam Senatus authoritate, exercitu & pecunia instructam & ornatam, quam cum An-
tonio communicaui (quòd ita existimabam tempora Reip. ferre) in concione deposui re-
clamante Populo Ro. Ego L. Catilinam cædem Senatus, interitum vrbis, non obscurè, sed
palàm molientem, egredi ex vrbe iussi, vt à quo legibus non poteramus, mœnibus tuti es-
se possemus. Ego tela extremo mense Consulatus mei intenta iugulis ciuitatis de coniura-
torum nefariis manibus extorsi. Ego faces iam accensas ad huius vrbis incendium com-
prehendi, protuli, extinxi. Me Q. Catulus princeps huius ordinis & author publici consi-
4 lii frequentissimo Senatu parentem patriæ nominauit. Mihi hic vir clarissimus, qui pro-
pter te sedet, L. Gellius his audientibus ciuicam coronam deberi à Rep. dixit. Mihi togato
Senatus, non vt multis bene gestæ, sed vt nemini, conseruatæ Reip. singulari genere suppli
cationis deorum immortalium templa patefecit. Ego cum in concione abiens magistra-
tu dicere à Tribuno pleb. prohiberer quæ constitueram: cúmque is mihi tantummodo vt
iurarem, permitteret: sine vlla dubitatione iuraui, Remp. atque hanc vrbem mea vnius o-
pera esse saluam. Mihi Populus Ro. vniuersus illa in concione non vnius diei gratulatio-
nem, sed æternitatem, immortalitatémque donauit: cum meum iusiurandum tale, atque
tantum iuratus ipse vna voce & consensu approbauit. quo quidem tempore is meus do-
mum fuit è foro reditus, vt nemo, nisi qui mecum esset, ciuium esse in numero videretur.
Atque ita est à me Consulatus peractus, vt nihil sine consilio Senatus, nihil non approban
5 te Populo Ro. egerim: vt semper in rostris Curiam, in Senatu populū defenderim: vt mul-
titudinem cum principibus, Equestrem ordinem cum Senatu cōiunxerim. Exposui bre
uiter Consulatum meum. Aude nunc ô furia de tuo dicere. cuius fuit initium ludi Compi
talitii, tum primum facti post L. Luscellium & C. Marium C O S S. contra authoritatē hu-
ius ordinis: quos Q. Metellus (facio iniuriam fortissimo viro mortuo, qui illum, cuius pau
cos pares hæc ciuitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) sed ille designatus Con-
sul, cum quidam Tribunus pleb. suo auxilio magnos ludos contra Senatusconsultum fa-
cere iussisset, priuatus fieri vetuit: atque id, quod nōdum potestate poterat, obtinuit autho-
ritate. Tu cum in Calēdas Ianuarias Compitalitiorum dies incidissent, Sex. Clodium, qui
nunquam antea prætextatus fuisset, ludos facere, & prætextatum volitare passus es, homi
nem impurum, atque nō modo facie, sed etiam oculo tuo dignissimum. Ergo his funda-
6 mentis positis Consulatus tui, triduo post inspectante & tacente te, à P. Clodio, fatali por-
tento, prodigióque Reip. lex Helia & Fusia euersa est, propugnacula, muríque tranquillita-
tis atque otii. Collegia, non ea solum quæ Senatus sustulerat, restituta sunt: sed innumera-
bilia quædam noua ex omni fæce vrbis, ac seruitio concitata. ab eodem homine in stu-
pris inauditis, nefariisque versato, vetus illa magistra pudoris & modestiæ seueritas Cēso-
ria sublata est, cum tu interim bustum Reip. qui te Consulem tum Romæ dicis fuisse, ver-
bo nunquam significaris sententiam tuam tantis in naufragiis ciuitatis. Nōdum quæ fe-
ceris, sed quæ fieri passus sis, dico: neque verò multum interest, præsertim in Cōsule, vtrum
ipse perniciosis legibus, improbis concionibus Remp. vexet, an alios vexare patiatur. An
potest vlla esse excusatio non dicam male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormiēti in ma
ximo Reip. motu Consuli: centum propè annos legem Heliam & Fusiā tenueramus, qua-
7 dringentos iudicium rationémque Censoriam. quas leges ausus est non nemo improbus,

potuit quidem nemo vnquam conuellere: quam potestatem minuere, quominus de moribus nostris quinto quoque anno iudicaretur, nemo tam effuse petulans conatus est. hæc sunt ô carnifex in gremio sepulta Consulatus tui. Persequere connexos his funeribus dies. pro Aurelio Tribunali ne conniuente quidẽ te, quod ipsum esset scelus, sed etiam hilarioribus oculis, quàm solitus eras, intuente, delectus seruorũ habebatur ab eo, qui nihil sibi vnquã nec facere, nec pati turpe esse duxit; arma in tẽplo Castoris (O proditor templorũ omniũ) vidente te constituebantur ab eo latrone cui templum illud fuit te Consule, arx ciuiũ perditorum, receptaculũ veterũ Catilinæ militum, castellum forensis latrocinii, bustũ legum omnium ac religionum. Erat non solum domus mea, sed totum Palatium Senatu, Equitibus Romanis, ciuitate omni, Italia cuncta refertum: cum tu non modo ad eum Ci- 8
ceronem (mitto enim domestica, quæ negari possunt: hæc cõmemoro quæ sunt palàm) nõ modo inquam ad eum, cui primam Comitiis tuis dederas tabulam prærogatiuæ, quem in Senatu sententiam rogabas tertium, nunquã aspirasti: sed omnibus cõsiliis, quæ ad me opprimendum parabantur, non interfuisti solum, verumetiã crudelissime præfuisti. mihi verò ipsi coram genero meo propinquo tuo, quæ dicere ausus es: egere, foris esse Gabinium; sine prouincia, stare non posse: spem habere à Tribuno plebis, si tua consilia cum illo coniunxeris: sed à Senatu quidem desperasse. huius te cupiditati obsequi, sicuti ego fecissem in Collega meo. nihil esse quod præsidium Consulum implorarem: sibi quenque consulere oportere. Atque hæc dicere vix audeo. vereor ne qui sit, qui istius insignem nequitiam frõtis inuolutam integumentis nondum cernat. dicam tamen. ipse certe agnoscet, & cum aliquo dolore flagitiorum suorum recordabitur. Meministíne cœnum, cum ad te quinta fere hora cum C. Pisone venissem, nescio quo è gurgustio te prodire, inuoluto capite, soleatum? & cum isto ore fœtido teterrimam nobis popinã inhalasses, excusatione te vti valetudinis: quòd diceres vinolentis te quibusdã medicaminibus solere curari? quam nos causam cũ accæpissemus (quid enim facere poteramus?) paulisper stetimus in illo ganearũ tuarũ nidore atque fumo: vnde tu nos cũ improbissime respõdendo, tum turpissime eructando eiecisti. Idẽ illo ferè biduo productus in cõcionẽ ab eo, cui sic æquatũ præbebas Cõsulatum tuũ, cum esses interrogatus quid sentires de Cõsulatu meo, grauis author, Calatinus credo aliquis, aut Africanus, aut Maximus, & nõ Cæsonius semiplacentinus Caluentius, respondes, altero ad frontem sublato, altero ad mentũ depresso supercilio, crudelitatem tibi non placere. hic te ille homo dignissimus tuis laudibus collaudauit. Crudelitatis tu furcifer Senatũ Consul in concione condemnas? non enim me, qui Senatui parui. nam delatio illa salutaris & diligens fuerat Consulis: animaduersio quidem & iudicium, Senatus. quæ cum reprehendis, ostendis qualis tu, si ita fortè accidisset, fueris illo tẽpore Cõsul futurus. stipendio mehercule & frumẽto Catilinã esse putasses iuuandũ. quid enim interfuit inter Catilinam & eum, cui tu Senatus authoritatem, salutem ciuitatis, totam Remp. prouinciæ præmio vendidisti? quæ enim L. Catilinam conantem Consul prohibui, ea P. Clodium facientem Consules adiuuerunt. voluit ille Senatũ interficere, vos sustulistis; leges incendere, vos abrogastis: interire patriã, vos adiuuistis. quid est vobis C O S S. gestũ sine armis? incendere illa coniuratorũ manus voluit vrbẽ: vos eius domũ, quem propter *vrbs incensa* non est. ac ne illi quidẽ, si habuissent vestri similem Consulem, de vrbis incendio cogitassent. non enim se tectis priuare voluerunt: sed his stantibus, nullum domiciliũ sceleri suo fore putauerunt. cædem illi ciuium, vos seruitutem expetistis. hic vos etiam crudeliores. huic enim populo ita fuerat ante vos C O S S. libertas insita, vt emori po[illegible] quàm seruire præstaret. Illud verò geminũ consiliis Catilinæ & Lentuli, quòd me do[illegible], Cn. Pompeiũ domum suã compulistis. neque enim me stante & mane[illegible] *vrbis vigilia*, neque resistente Cn. Pompeio omnium gentium victore, vnquam se ill[illegible] se duxerunt. à me quidem etiam pœnas expetistis, quibus coniurator[illegible]rum expiaretis: omne odium inclusum nefariis sensibus impiorum in me *profudistis*. quorum ego furori nisi cessissem, in Catilinæ busto vobis ducibus mactatus *essem*. Quod autẽ maius indicium expectatis, nihil inter vos & Catilinam interfuisse, quàm quòd eandem

illam manum ex intermortuis Catilinæ reliquiis concitastis: quòd omnes vndique perdi-
tos collegistis: quòd in me carcerẽ effudistis: quòd coniuratos armastis: quòd eorum ferro
meũ corpus atque omnium bonorum vitam obiicere voluistis? Sed iam redeo ad præcla-
ram illam concionẽ tuam. Tu es ille, cui crudelitas displicet? cui, cum Senatus luctum ac
dolorem suum vestis mutatione declarandũ censuisset, cum videres mœrere Remp. amplis
simi ordinis luctu, O noster misericors quid facis? quod nulla in barbaria quisquam Tyrã-
nus. omitto enim illud, Consulem edicere, vt Senatus Senatuscõsulto ne obtemperet: quo
fœdius nec fieri nec cogitari quicquã potest. Ad misericordiã redeo eius, cui nimis videtur
Senatus in conseruanda patria fuisse crudelis. Edicere est ausus cum illo suo pari, quem ta-
men omnibus vitiis superare cupiebat, vt Senatus, contrà quàm ipse censuisset, ad vestitũ
13 rediret. Quis hoc facit vlla in Scythia Tyrannus, vt eos, quos luctu afficeret, lugere non si-
neret? mœrorem relinquis, mœroris aufers insignia. eripis lachrymas non consolando, sed
minando. Quòd si vestem non publico consilio Patres Conscripti, sed priuato officio, aut
misericordia mutauissent, tamen id iis non licere per interdicta crudelitatis tuæ, potesta-
tis erat non ferendæ. cũ verò id Senatus frequens censuisset, ordines reliqui iam antè sciss-
sent: tu ex tenebricosa popina Cõsul extractus, cum illa saltatrice tonsa, Senatũ Reip. oc-
casum atque interitũ lugere vetuisti. At quærebat etiam paulò antè de me, quid suo mihi
opus fuisset auxilio: cur non meis inimicis, meis copiis restitissem. quasi verò non modo e-
go, qui multis sæpe auxilio fuissem, sed quisquã tam inops fuerit vnquã, qui isto non mo-
do propugnatore tutiorẽ se, sed aduocato, aut adstipulatore paratiorem fore putaret. Ego
14 istius pecudis ac putidæ carnis consilio scilicet, aut præsidio niti volebam? ab hoc eiecto ca
dauere quicquam mihi aut opis aut ornamenti expectabam? Consulẽ ego tum requirebã,
Consulẽ inquã, non illum quidẽ, quem in hoc animali inuenire non possem, qui tantam
Reip. causam grauitate & consilio suo tueretur: sed qui tanquam truncus atque stipes, si ste
tisset modo, posset sustinere tamen titulum Cõsulatus. Cũ enim esset omnis causa illa mea
Consularis & Senatoria, auxilio mihi opus fuerat & Consulis & Senatus. quorum alterũ
etiam ad perniciẽ meam erat à vobis Consulibus conuersum, alterũ Reip. penitus ereptũ.
Attamen si cõsilium exquiris meum, neque ego cessissem, & me ipsa suo cõplexu patria te-
nuisset, si mihi cum illo bustuario gladiatore, & tecũ, & cum Collega tuo decertandũ fuis-
set. alia enim causa præstantissimi viri Q. Metelli fuit: quem ego ciuem meo iudicio cum
15 deorum immortaliũ laude coniungo: qui C. illi Mario fortissimo viro & COS. & sextum
Consuli, & eius inuictis legionibus ne armis cõfligeret, cedendũ esse duxit. Quod mihi igi
tur certamen esset huiusmodi? cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo pari: an cum altero
barbato Epicureo, cum altero Catilinæ laternario? quos neque hercule ego, neque superci-
lium tuũ, neque Collegæ tui cymbala ac crotala fugi, neque tam fui timidus, vt qui in ma
ximis turbinibus, ac fluctibus Reip. nauem gubernassem, saluámque in portu collocassem,
frontis tuæ nubeculam, tum Collegæ tui contaminatũ spiritum pertimescerem. alios e-
go vidi ventos: alias prospexi animo procellas, aliis impendentibus tempestatibus non ces
si: sed his vnum me pro omniũ salute obtuli. itaque discessu tum meo omnes illi nefarii
gladii de manibus crudelissimis exciderunt. Cum quidẽ tu, ô vecors & amens, cum omnes
boni abditi, inclusique mœrerent, templa gemerẽt, tecta ipsa vrbis lugerent, cõplexus es il-
16 lud funestũ animal ex nefariis stupris, ex ciuili cruore, ex omniũ scelerum importunitate,
& flagitiorum impunitate concretum. atque eodẽ in templo, eodem & loci vestigio & tẽ-
poris, arbitria non mei solum, sed patriæ funeris abstulisti. Quid ego illorum dierum epu-
las, quid lætitiam & gratulationem tuam, quid cum tuis sordidissimis gregibus intempe-
ratissimas perpotationes prædicem? quis te illis diebus sobriũ, quis agẽtem aliquid quod
esset libero dignum, quis denique in publico vidit, cum Collegæ tui domus cãtu & cym-
balis personaret, cúmque ipse nudus in conuiuio saltaret, in quo ne tum quidem, cũ illum
suum saltatorium versaret orbem, fortunæ rotam pertimescebat? hic autẽ non tam con-
cinnus helluo, nec tam musicus, iacebat in suo Græcorũ fœtore atque vino: quod quidem
17 istius in illis Reip. luctibus, quasi aliquod Lapitharum aut Cẽtaurorum conuiuium fere-

batur:in quo nemo poteſt dicere,vtrũ iſte plus biberit,an vomuerit,an effuderit. Tu etiam mentionem facies Conſulatus tui? aut te fuiſſe Romæ Conſulẽ dicere audebis? quid? tu in lictoribus,in toga & prætexta eſſe Conſulatũ putas? quæ ornamenta etiã in Sex.Clodio te Cõſule eſſe voluiſti,huius tu Clodiani canis inſignibus Conſulatũ declarari putas? Animo Conſulem eſſe oportet,conſilio,fide,grauitate,vigilantia,cura,toto denique munere Conſulatus,omni officio. Ego Conſulem eſſe putem,qui Senatum eſſe in Rep. non putauit? & ſine eo cõſilio Conſulẽ numerẽ,ſine quo Romæ ne Reges quidem eſſe potuerunt? Etenim illa iam omitto.cũ ſeruorũ delectus haberetur in foro, arma in tẽplo Caſtoris luce & palàm comportarentur:id autẽ templum ſublato aditu,reuulſis gradibus, à coniuratorũ reliquiis,atque à Catilinæ præuaricatore quõdam,tum vltore,armis teneretur: cum Equites Ro.relegarentur,viri boni lapidibus è foro pellerẽtur,Senatui nõ ſolum iuuare Remp.ſed ne lugere quidẽ liceret:cũ ciuis is,quem hic ordo aſſentiente Italia,cunctiſque gentibus cõſeruatorem patriæ iudicarat,nullo iudicio,nulla lege,nullo more, ſeruitio atque armis pelleretur,non dicam auxilio veſtro,quod vere licet dicere,ſed certe ſilentio: tum Romæ fuiſſe Conſules quiſquam exiſtimabit? Qui latrones igitur,ſi quidem vos Cõſules? qui prædones,qui hoſtes,qui proditores,qui tyranni nominabũtur? Magnum nomen eſt,magna ſpecies,magna dignitas,magna maieſtas Cõſulis: nõ capiunt anguſtiæ pectoris tui, non recipit leuitas iſta,non egeſtas animi,non infirmitas ingenii ſuſtinet,non inſolentia rerum ſecundarum tantam perſonam,tam grauẽ,tam ſeuerã. Seplaſia mehercle, vt dici audiebam, te vt primùm aſpexit,Campanũ Conſulẽ repudiauit. audierat Decios,Magios, & de Taurea illo Iubellio aliquid accæperat:in quibus ſi moderatio illa,quæ in noſtris ſolet eſſe Cõſulibus,non fuit,at fuit pompa,fuit ſpecies,fuit inceſſus,ſaltem Seplaſia dignus & Capua. Gabinium denique ſi vidiſſent Duumuirũ veſtri illi vnguentarii, citius agnouiſſent. era[illegible]t illi compti capilli,& madentes cincinnorum fimbriæ,& fluẽtes ceruſatæque buccæ dig[illegible] Capua,ſed illa vetere. nam hæc quidẽ,quæ nunc eſt, ſplendidiſſimorũ hominum, fort[illegible]ſimorum virorum,optimorũ ciuiũ,mihique amiciſſimorum multitudine redundat. q[illegible]orũ Capuæ te prætextatum nemo aſpexit,qui non gemeret deſyderio mei: cuius conſilio [illegible]cum vniuerſam Remp.tum illam ipſam vrbẽ meminerãt eſſe ſeruatam. me inaurata ſtat[illegible]a donarant:me patronũ vnum aſciuerant:à me ſe habere vitam,fortunas, liberos arbit[illegible] abantur:me & præſentẽ contra latrociniũ tuum ſuis decretis legatiſque defenderunt,& [illegible] abſentem principe Cn.Pompeio referente,& de corpore Reipublicæ tuorum ſcelerum t[illegible]la reuellente,reuocarunt. An tu eras Conſul, cũ in Palatio mea domus ardebat, non caſu[illegible] aliquo, ſed ignibus iniectis,inſtigante te? Ecquod in hac vrbe maius vnquam incẽdium fu[illegible]it,cui nõ Conſul ſubuenerit? At tu illo ipſo tempore apud ſocerum tuam propè à meis ædi[illegible]bus,cuius domum ad meam exhauriendam patefeceras,ſedebas non extinctor, ſed autho[illegible] incendii, & ardentes faces furiis Clodianis penè ipſe Conſul miniſtrabas. An verò reli[illegible]o tempore Conſulem te quiſquam dixit? quiſquam tibi paruit? quiſquam in curiam [illegible]enienti aſſurrexit? quiſquam Conſulenti reſpondendum putauit? numerandus eſt ille [illegible]annus denique in Republica,cum obmutuiſſet Senatus,iudicia conticuiſſent, mœrerent [illegible] *boni*, vis latrociniũ veſtri tota vrbe volitaret, neque ciuis vnus ex ciuitate, ſed ipſa ciui*tas tuo & Gabinii* ſceleri,furoríque ceſſiſſet? At ne tum quidem emerſiſti lutulẽte Cæſo ex *miſerrimis* naturæ tuæ ſordibus,cum experrecta tandem virtus clariſſimi viri celeriter & verum amicũ, & optime meritum ciuẽ,& ſuum priſtinũ morem requiſiuit: neque eſt ille [illegible] paſſus, in ea Repub.quam ipſe decorarat atque auxerat,diutius veſtrorum ſcelerum pe[illegible] tamen ille,qualiſcunque eſt,qui eſt ab vno te improbitate victus Gabiniu[illegible] vix, ſed collegit tamen, & contra ſuum Clodium primùm ſimulate, d[illegible] *libenter*, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio vere vehementérque pugn[illegible] in ſpectaculo mira Reip.æquitas erat, vter eorum periſſet,tanquam lani[illegible]ri lucrum fieri putabat:immortalem verò quæſtum,ſi vterque cecidiſſet. ſed ille tamen agebat aliquid,tuebatur authoritatem ſummi viri:erat ipſe ſceleratus,erat gladiator:cum ſcelerato tamẽ & cũ pari gladiatore pugnabat. tu ſcilicet homo religioſus,& ſanctus,fœdus,

quod meo sanguine in pactione prouinciarũ iceras, frangere noluisti. cauerat enim sibi il-
22 le sororius adulter, vt si tibi prouinciã, si exercitum, si pecuniam ereptã ex Reip. visceribus
dedisset, omniũ suorũ scelerum socium te, adiutorémque præberes. Itaque in illo tumultu
fracti fasces, ictus ipse: quotidie tela, lapides, fugæ: deprehensus denique cũ ferro ad Senatũ
is, quem ad Cn. Põpeium interimendum collocatum fuisse constabat. Et quis audiuit non
modo actionẽ aliquam aut relationem, sed vocem omnino aut querelam tuã? Consulem
tu te fuisse putas? cuius in Imperio, qui Rẽp. Senatus authoritate seruarat: idémque in Ita-
lia qui omnis omnium gentium partes tribus triumphis deuinxerat, is se in publico tuto
statuit esse non posse. An tum eratis Consules, cum quacunque de re verbum facere cœpe-
ratis, aut referre ad Senatũ, cunctus ordo reclamabat: ostẽdebátque nihil esse vos acturos,
23 nisi prius de me retulissetis? cum vos, quãquam fœdere obstricti tenebamini, tamen cupere
non diceretis, sed lege impediri. quæ lex, priuatis hominibus esse lex non videbatur, iniusta
per seruos, incisa per vim, imposita per latrociniũ, sublato Senatu, pulsis è foro bonis om-
nibus, capta Rep. contra omnes leges, nullo scripta more: hanc qui se metuere dicerẽt, Cõ-
sules, nõ dicam animi hominum, sed fasti vlli ferre possunt? Nam si illam legem non puta-
batis, quæ erat, cõtra omnes leges, indemnati ciuis, atque integri capitis, bonorúmque Tri
bunitia proscriptio: hac tamen obstricti pactione tenebamini: quis vos non modo Consu-
les, sed liberos fuisse putet, quorũ mẽs fuerit oppressa præmio, lingua astricta mercede? Sin
illã vos soli legem putabatis, quisquã vos Consules tunc fuisse, aut nunc esse Cõsulares pu-
tet, qui eius ciuitatis, in qua in Principũ numero vultis esse, nõ leges, non instituta, nõ mo
res, nõ iura noritis? An cũ proficiscebamini paludati in prouincias, vel emptas, vel ereptas,
24 Consules vos quisquã putauit? Itaque credo, si minus frequẽtia sua vestrũ egressum ornan-
do atque celebrãdo: at hominibus saltẽ bonis, vt Cõsules, nõ tristissimis, vt hostes aut pro-
ditores persequebantur. Túne etiã immanissimũ ac fœdissimũ monstrũ ausus es, meũ dis-
cessum illũ celtẽ sceleris & crudelitatis tuæ, maledicti & cõtumeliæ loco ponere? quo qui-
dẽ tẽpore cæpi P. C. fructũ immortalẽ vestri in me & amoris & iudicii: qui nõ admurmu-
ratione, sed voce & clamore abiecti hominis, & semiuiui furorem petulantiámque fregi-
stis. Tu luctũ Senatus, tu desyderiũ Equestris ordinis, tu squalorẽ Italiæ, tu curiæ tacitur-
nitatem annuã, tu silentium perpetuum iudiciorũ ac fori, tu cætera illa in maledicti loco
pones, quæ meus discessus Reip. vulnera inflixit? qui si calamitosissimus fuisset, tamen mi-
sericordia dignior, quàm cõtumelia: & cũ gloria potius esse coniunctus, quàm cũ probro
putaretur: atque ille dolor meus dũtaxat, vestrũ quidem scelus ac dedecus haberetur. Tum
25 verò forsitan hoc, quod dicturus sum, mirabile auditu esse videatur: sed certe id dicã quod
sentio. Cum tantis à vobis P. C. beneficiis affectus sim, tãtis honoribus, non modo illa ca-
lamitatem esse non duco, sed si quid mihi potest à Rep. esse seiunctum, quod vix potest, pri
uatum ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuisse illam, expetendamque for
tunam. Atque vt tuum lætissimum diem cum tristissimo meo conferã, vtrum tandem bo
no viro & sapienti optabilius putas, sic exire à patria, vt omnes sui ciues salutẽ, incolumi-
tatẽ, reditũ precentur, quod mihi accidit: an quod tibi proficiscenti euenit, vt omnes exe-
crarentur, male precarentur, vnam tibi illam viam & perpetuam esse vellẽt? mihi medius-
fidius in tanto omnium mortalium odio, iusto præsertim & debito, quæuis fuga potius,
quàm vlla prouincia esset optatior. Sed perge porrò. nam si illud meũ turbulentissimum
26 tempus profectionis, tuo tranquillissimo præstat, quid cõferam reliqua, quæ in te dedeco-
ris plena fuerũt, in me dignitatis? Me Calẽdis Ianuarii (qui dies post obitũ occasúmque no
strum, Reip. primus illuxit) frequentissimus Senatus, concursu Italiæ, referente clarissimo
atque fortissimo viro P. Lentulo, consentiente Populo Romano atque vna voce reuoca-
uit. me idem Senatus exteris nationibus, me legatis, magistratibúsque nostris authoritate
sua Consularibus literis, nõ vt tu nuper dicere ausus es, orbatum patria, sed vt Senatus il-
lo ipso tempore appellauit, ciuem conseruatorem Reip. commendauit. ad meam vnius sa
lutem Senatus auxilium omnium ciuium cuncta ex Italia, qui Rempub. saluam esse vel-
lent, Consulis voce & literis implorãdum putauit. mei capitis seruandi causa Romã vno

tempote quasi signo dato Italia tota conuenir. de mea salute P. Lentuli præstantissimi vi- 7
ri atque optimi Consulis, Cn. Pompeii clarissimi atque inuictissimi ciuis, cæterorúmque
principũ celeberrimæ & grarissimæ conciones fuerũt. De me Senarus ita decreuit, Cn. Põ
peio authore, & eius sententiæ principe, vt siquis impedisset reditum meũ, in hostiũ nume-
ro putaretur: hísque verbis ea de me Senatus authoritas declarata est, vt nemini sit trium-
phus honorificẽtius, quàm mihi salus restitutióque perscripta. De me, cũ omnes magistra-
tus promulgassent, præter vnũ Prætorẽ, à quo nõ fuit postulandũ, fratrẽ inimici mei, præ-
térque duos de lapide emptos Tribunos pl. legẽ comitiis cẽturiatis tulit P. Lẽtulus Cõsul
de Collegæ Q. Metelli sententia: quẽ mecum eadẽ Resp. quæ in Tribunatu eius disiunxe-
rat, in Consulatu virtute optimi ac iustissimi viri, sapientiaque coniunxit. quæ lex quẽad-
modũ accæpta sit, quid me attinet dicere? ex vobis audio nemini ciui vllã, quominus adel- 18
set, satis iustã excusationẽ esse visam: nullis comitiis vnquã mulritudinẽ hominum tãtam
neque splendidiorẽ fuisse. Hoc certe video, quod indicant tabulæ publicæ, vos rogatores,
vos distributores, vos custodes fuisse tabularũ: & quod in honoribus vestrorũ propinquorũ
nõ facitis, vel ætatis excusatione, vel honoris, id in salute mea nullo rogãte vos vestra spõ
te fecistis. Confer nũc Epicure noster ex hara producte nõ ex schola, cõfer si audes, absen-
tiam tuam cum mea. Obtinuisti prouinciam Consularem finibus iis, quos lex cupiditatis
tuæ, non quos lex generi tui pepigerat. nam lege Cæsaris iustissima atque optima, populi
liberi, planè & verè erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem præter te & Collegam
tuum putauit, omnis erat tibi Achaia, Thessalia, Athenæ, cuncta Græcia addicta. habebas
exercitum tantum, quantum tibi non Senatus, aut Populus Ro. dederat, sed quantum tua
libido conscripserat. ærarium exhanseras. Quas res gessisti in Imperio, exercitu, prouincia
Consulari? quas res gesserit quæro: qui vt venit, statim. nondum cõmemoro rapinas, non-
dum exactas pecunias, non captas, non imperatas: non neces sociotum, non cædem hospi
tum, non perfidiam, non immanitatem, non scelera prædico: mox, si videbitur, vt cum fu-
re, vt cum sacrilego, vt cum sicario disputabo, nunc meam spoliatam fortunam cõferam
cum florente fortuna Imperatoris. Quis vnquam prouinciam cum exercitu obtinuit, qu
nullas ad Senatum literas miserit? tantam verò prouinciam cum tanto exercitu, Maced
niam præsertim, quæ tantis barbarorum gẽtibus attingitur, vt semper Macedonibus Im
peratoribus iidem fines prouinciæ fuerint qui gladiorũ atque pilorũ. ex qua aliquot Pr
torio Imperio, Consularis quidem nemo rediit, qui incolumis fuerit, qui nõ triumpha
Est hoc nouum. multo illud magis: appellatus est hic vulturius, illius prouinciæ (si dii
cet) Imperator. ne tum quidem Paule noster tabulas Romam cum laurea mittere
bas? misi, inquit. quis vnquã recitauit? quis vt recitarentur, postulauit? nihil enim
fert, vtrum tu conscientia oppressus scelerum tuorũ nihil vnquã ausus sis scribere a
ordinem quẽ despexeras, quẽ afflixeras, quẽ deleueras: an amici tui tabulas abdide
démque silentio suo temeritatem atque audaciã tuam condemnarint. Atque haud
malim te videri nullo pudore fuisse in literis mittẽdis, an amicos tuos plus habuis
doris & consilii, quàm aut te videri prudentiorẽ fuisse quàm soles, aut tuum factũ
condemnatum iudicio amicorum. Quòd si non tuis nefariis in hunc ordinem c
liis, in perpetuũ tibi Curiam præclusisses, quid tandem erat actum, aut gestum in
uincia, de quo ad Senatũ cũ gratulatione aliqua scribi abs te oporteret? vexatio
niæ? an oppidorũ turpis amissio? an sociorum direptio? an agrorum depopulatio
nitio Thessalonicæ? an obsessio militaris viæ? an exercitus nostri interitus, fer
gore, pestilentia? Tu verò qui ad Senatum nihil scripseris, vt in vrbe nequior
quàm Gabinius: sic in prouincia paulò tamen quàm ille, demissior. nam ille g
helluo natus abdomini suo, non laudi atque gloriæ: cum Equites Ro. in pro
publicanos nobiscum & voluntate & dignitate cõiunctos, omnes fortunis, multos fama,
vitáque priuasset: cũ egisset aliud nihil in illo exercitu, nisi vt vrbes depopularetur, agros
vastaret, exhauriret domos: ausus est, (quid enim ille nõ auderet?) à Senatu supplicationem
per literas postulare. O dii immortales, túnc etiam, atque adeò vos geminæ voragines, sco-

pulsque Reip. vos meam fortunam deprimitis, vestram extollitis, cū de me ea Senatuscon sulta absente facta sint, eæ conciones habitæ, is motus fuerit municipiorum & coloniarū omniū, ea decreta publicanorū, ea Collegiorū, ea denique generum, ordinúmque omniū, quæ ego non modo optare nunquā auderem, sed cogitare non possem: vos autē sempiternas fœdissimæ turpitudinis notas subieritis: An ego, si te & Gabinium cruci suffixos viderē, maiore afficerer lætitia ex corporis vestri laceratione, quàm afficior ex infamia? nullum est supplicium putandum, quo affici casu aliquo etiam boni viri fortésque possunt. Atque hoc quidem etiam isti tui dicunt voluptarii Græci: quos vtinam ita audires vt erant audiendi: nunquam te in tot flagitia ingurgitasses. verum audis in præsepibus, audis in stupris, audis in cibo & vino. Sed dicunt ipsi, qui mala dolore, bona voluptate definiunt, Sa-
33 pientē, etiā si in Phalaridis tauro inclusus, succensis ignibus torreatur, dicturū tamen, suaue illud esse, seséque ne tantulū quidē commoueri. tantam virtutis esse vim voluerunt, vt nō posset vnquam esse vir bonus, non beatus. Quæ est igitur pœna? quod suppliciū? id mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti, suscæpta fraus, impedita & oppressa mens cōscientia, bonorū omniū odium, nota iusti Senatus, amissio dignitatis. Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginenses resectis palpebris, illigatum in machina, vigilando necauerūt, supplicio videtur affectus: nec C. Marius, quem Italia seruata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa deuicta ab eodē, expulsum & naufragū vidit. fortunæ enim ista tela sunt, non culpæ. Supplicium autem est pœna peccati. Neque verò ego si vnquā vobis mala precarer, quod sæpe feci, in quo dii immortales meas preces audiuerūt,
34 morbū, aut mortē, aut cruciatū precarer. Thyestea ista execratio est, poetæ vulgi animos, nō sapientū mouentis. vt, Tu, naufragio expulsus vspiā saxis fixus asperis euisceratus latere penderes (vt ait ille) saxa spargens tabo, sanie, sanguine atro. Non ferrem omnino moleste, si ita accidisset, sed id tamen esset humanum. M. Marcellus, qui ter Consul fuit, summa virtute, pietate, gloria militari, periit in mari. qui tamen ob virtutē, gloriæ laude viuit. in fortuna quadā est illa mors, nō pœna putāda. Quæ est igitur pœna? quod suppliciū? quæ faxæquæ cruces? Ecce duos duces in prouinciis Populi Ro. habere exercitus, appellari Imperatores, horū alterum sic fuisse infirmatū cōsciētia scelerū & fraudum suarum, vt ex ea prouincia, quæ fuerit ex omnibus vna maxime triumphalis, nullas sit ad Senatum literas mittere ausus. ex qua prouincia modo vir omni dignitate ornatissimus L. Torquatus ma-
35 gnis rebus gestis me referente absens Imperator sit appellatus: vnde his paucis annis Cn. Dolabellæ, C. Curionis, M. Luculli iustissimos triūphos vidimus: ex ea te Imperatore nuncius ad Senatum allatus est nullus: ab altero allatæ literæ, recitatæ, relatum ad Senatū. Dii immortales idne ego optarē, vt inimicus meus, ea qua nemo vnquam, ignominia notaretur? vt Senatus is qui in eam iam benignitatis consuetudinē venit, vt eos qui bene Remp. gesserint, nouis honoribus afficiat, & numero dierū, & genere verborum, huius vnius literis nunciantibus non crederet? postulantibus denegaret? His ego rebus pascor, his delector, his perfruor, quòd de vobis hic ordo opinatur non secus ac de teterrimis hostibus: quòd vos Equites Romani, quòd cæteri ordines, quòd cuncta ciuitas odit: quòd nemo bonus, nemo denique ciuis est, qui modo se ciuem esse meminerit, qui vos non oculis fugiat, au-
36 ribus respuat, animo aspernetur, recordatione denique ipsa Cōsulatus vestri perhorrescat. Hæc ego semper de vobis expetiui, hæc optaui, hæc precatus sum: plura etiam acciderunt, quàm vellē. nam vt amitteretis exercitū, nunquā me hercule optaui. Illud etiā accidit præter optatum meum, sed valde ex voluntate. mihi enim non venerat in mentem, furorem & insaniā optare vobis, in quam incidistis. atqui fuit optandum. me tamen fugerat deorū immortalium has esse in impios & consceleratos pœnas certissimas constitutas. nolite enim putare P. C. vt in scena videtis, homines cōsceleratos impulsu deorum terreri furiarum tædis ardētibus: sua quenque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia de sanitate ac mēte deturbat. hæ sunt impiorū furiæ, hæ flāmæ, hæ faces. Ego te nō vecordē, nō furiosum, nō mente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamante dementiorem putem, qui
37 sis ausus primùm facere (nā id est caput) deinde paulò antè Torquato grauissimo, & san-

ctissimo viro premente confiteri, te prouinciã Macedoniã, in quam tantum exercitũ trans
portasses, sine vllo milite reliquisse? Mitto de amissa maxima parte exercitus: sit hoc infœli-
citatis tuæ. dimittendi verò exercitus quam potes afferre causam? quam potestatem habui
sti? quam legem? quod Senatusconsultum? quod ius? quod exemplum? quid est aliud furere,
nisi non cognoscere homines, non cognoscere leges, non Senatũ, non ciuitatem, cruenta-
re corpus suum? maior hæc est vitæ, famæ, salutis suæ vulneratio. si familiam tuam dimi-
sisses, quod ad neminem nisi ad ipsum te pertineret, amici te tui constringendũ putarent.
præsidiũ tu Populi Ro. custodiã prouinciæ, iniussu populi Senatúsque dimisisses, si tuæ mẽ-
tis cõpos fuisses? Ecce tibi alter effusa iam maxima præda, quam ex fortunis publicanorũ,
ex agris vrbibúsque sociorum exhauserat: cũ partim eius prædæ profundæ libidines deuo-
rassent, partim noua quædam & inaudita luxuries, partim etiam in illis locis vbi omnia
diripuit, emptiones, partim pérmutationes ad hunc Tusculanum montẽ extruendũ: cum
illa eius immensa & intolerabilis ædificatio constitisset, seipsum, fasceis suos, exercitũ Po-
puli Ro. numen interdictúmque deorũ immortaliũ, responsa sacerdotum, authoritatẽ Se-
natus, iussa populi, nomen ac dignitatem Imperii, Regi AEgyptio vendidit. Cũ fineis pro-
uinciæ tantos haberet, quantos voluerat, quantos optauerat, quantos mei capitis pretio
periculóque emerat: his se tenere non potuit, exercitũ eduxit ex Syria. quî licuit extra pro-
uinciam? Tribuit se mercenarium comitem Regi Alexãdrino. quid hoc turpius? In AEgy
ptum venit, signa contulit cum Alexãdrinis. quando hoc bellum aut hic ordo, aut popu- 19
lus susceperat? Cæpit Alexandriã. quid aliud expectamus à furore eius, nisi vt ad Senatum
tantis de rebus gestis literas mittat? hic si mentis esset suæ, nisi pœnas patriæ, diisque im-
mortalibus eas, quæ grauissimæ sunt, furore atque insania penderet: ausus esset, mitto exire
de prouincia, educere exercitum, bellum sua sponte gerere, in regnum iniussu populi aut
Senatus accedere. quæ cũ plurimæ leges veteres, tum lex Cornelia maiestatis, Iulia de pe-
cuniis repetundis planissime vetant. sed hæc omitto. Ille si non acerrime fureret, aude-
ret quam prouinciam P. Lentulus amicissimus huic ordini, cum & authoritate Senatus
& forte haberet, interposita religione sine vlla dubitatione deposuisset: eam sibi tum ad-
sciscere, cum etiam si religio non impediret, mos maiorũ tamen, & exempla, & grauissim[illegible]
legũ pœnæ vetarẽt. Sed quoniam fortunarũ contentionẽ facere cœpimus, de reditu G[illegible]
binii omittamus: quẽ, etsi sibi ipse præcidit, ego tamen, os vt videã hominis expecto. tu[illegible]
si placet reditũ cum meo conferamus. At meus quidem is fuit, vt à Brũdusio vsque Ro[illegible]
agmen perpetuum totius Italiæ viderẽ. neque enim regio fuit vlla, neque municipiũ [illegible]
que præfectura, aut colonia, ex qua non publicè ad me venerint gratulatum. Quid [illegible]
aduentus meos? quid effusiones hominũ ex oppidis? quid cõcursum ex agris patrum [illegible]
lias cum coniugibus ac liberis? quid eos dies, qui quasi deorum immortaliũ, festi at[illegible]
lennes sunt aduentu meo redituque celebrati? vnus ille dies mihi quidẽ immortali[illegible]
star fuit, quo in patriam redii, cũ Senatũ egressum vidi, Populúmque Romanũ vni[illegible]
cum mihi ipsa Roma propè conuulsa sedibus suis ad cõplectendum cõseruatorem [illegible]
procedere visa est. quæ me ita accæpit, vt nõ modo omniũ generũ, ætatum, ordi[illegible]
nes viri ac mulieres omnis fortunæ ac loci, sed etiã mœnia ipsa viderẽtur & tecta [illegible]
tẽpla lætari. Me consequẽtibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quã [illegible]
quam incenderas, Põtifices, Consules, P. C. collocauerunt: mihíque (quod ante me [illegible]
pecunia publica ædificandã domum censuerunt. Habes reditũ meum. confer n[illegible]
sim tuum: quandoquidem amisso exercitu nihil incolume domũ, præter os illu[illegible]
tuũ retulisti. qui primùm quâ veneris cũ laureatis tuis lictoribus quis scit? quo[illegible]
dros, dum omnes solitudines persequeris, quæ diuerticula, flexionésque quæsi[illegible]
municipiũ vidit? quis amicus inuitauit? quis hospes aspexit? nónne tibi nox erat pro die?
nõ solitudo pro frequentia? caupona pro oppido? non vt redire ex Macedonia nobilis Im-
perator, sed vt mortuus infamis referri videretur? Romam verò ipsam fœdauit aduẽtus
tuus. O familiæ nõ dicã Calphurniæ, sed Caluẽtiæ, neque huius vrbis, sed Placẽtini muni-
cipii, neque paterni generis, sed bracchatæ cognationis dedecus, quemadmodum venisti?

quis tibi, non dicā horum, aut ciuiū cæterorum, sed tuorū Legatorum, obuiā venit? mecū
enim tum L. Flaccus vir tua legatione indignissimus, atque iis consiliis, quibus mecum in
Cōsulatu meo cōiunctus fuit, ad conseruandā Remp. dignior, mecum fuit, tum cū te qui-
dam non longe à porta cum lictoribus errantē visum esse narrabat. scio item virum for-
tem in primis belli ac rei militaris peritū, familiarē meum Q. Martium, quorum tu Lega-
torum prælio Imperator appellatus eras, cum longe abfuisses, aduētu isto tuo domi fuisse
otiosum. Sed quid ego enumero qui tibi obuiam non venerint? qui dico venisse penè ne-
minem, ne de officiosissima quidem natione Cādidatorum, cum vulgo essent & illo ipso,
43 & multis antè diebus admoniti & rogati. Togulæ lictoribus ad portā præsto fuerunt: qui-
bus illi acceptis, sagula reiecerunt, & cateruā Imperatori suo nouā præbuerūt. sic iste tā-
to exercitu, tanta prouincia, triennio pòst Macedonicus Imperator in vrbem se intulit, vt
nullius negociatoris obscurissimi reditus vnquā fuerit desertior. In quo me tamen, qui es-
set paratus ad se defendendū, reprehēdit. cum ego Cælimōtana porta introisse dixissem:
responsione me mimica Esquilina introisse homo promptissimus lacessiuit. quasi verò id
aut ego scire debuerim, aut vestrum quispiam audierit: aut ad rem pertineat, qua tu porta
introieris, modo ne triumphali, quæ porta Macedonicis semper Proconsulibus ante te pa-
tuit. tu inuentus es qui Consulari Imperio præditus ex Macedonia non triumphares. At
audistis P.C. philosophi vocē. negauit se triumphi cupidum vnquam fuisse. O scelus! ô pe
44 stis! ô labes! cum extinguebas Senatū, vendebas authoritatē huius ordinis, addicebas Tri-
buno plebis Consulatū tuū, Remp. euertebas, prodebas caput & salutem meā vna mercede
prouinciæ: si triumphū non cupiebas, cuius tādem rei te cupiditate arsisse defendes? sæpe e-
nim vidi qui & mihi & cæteris cupidiores prouinciæ viderentur, triūphi nomine tegere
atque velare cupiditatē suā. hoc modo Decimus Syllanus Cōsul in hoc ordine, hoc meus
etiā Collega dicebat. neque enim quisquā potest exercitum cupere, apertéque petere, vt nō
prætexat cupiditatē triumphi. Quòd si te Senatus Populúsque Ro. aut nō appetētem, aut
etiā recusantē, bellum suscipere, exercitum ducere coegisset: tamē erat angusti animi atque
demissi, triumphi honorē atque dignitatem cōtemnere. nam vt leuitatis est inanem aucu-
pari rumorē, vt omnis vmbras etiā falsæ gloriæ consectari: sic leuis est animi, lucem splē-
dorémque fugientis, iustā gloriā, qui est fructus veræ virtutis honestissimus, repudiare. Cū
45 verò non modo non postulante atque cogente, sed inuito atque oppresso Senatu: nō mo-
do nullo Populi Ro. studio, sed nullo ferente suffragiū libero: prouincia tibi ista manupre-
ciū fuerit non euersæ per te, sed perditæ ciuitatis: cúmque omnium tuorum scelerum hæc
pactio extiterit, vt si tu totam Remp. nefariis latronibus tradidisses, Macedonia tibi ob eā
rem, quibus tu finibus velles redderetur: cum exhauriebas ærariū: cum orbabas Italiā iuuē-
tute: cum mare vastissimum hyeme transibas: si triumphum contemnebas, quæ te prædo
amentissime, nisi prædæ, ac rapinarum cupiditas tam cæca rapiebat? Non est integrū Cn.
Pompeio consilio iam vti tuo. errauit enim: non gustarat istam tuam philosophiam: ter
iam homo stultus triumphauit. Crasse pudet me tui, quid est quod confecto formidolo-
sissimo bello, coronam illam laureā tibi tantopere decerni volueris à Senatu? P. Seruili,
46 Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam
eruditum, priusquam in istum errorem induceremini? C. ipsi Pontino necessario meo iam
non est integrum: religionibus enim susceptis impeditur. O stultos Camillos, Curios,
Fabritios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! ô amentem Paulum, rusticum
Marium, nullius consilii patres istorum amborum Consulum qui triumpharunt. Sed
quoniam præterita mutare non possumus, quid cessat hic homulus ex argilla & luto fi-
ctus Epicureus, dare hæc præclara præcepta sapientiæ clarissimo & summo Imperatori
genero suo? fertur ille vir mihi crede gloria: flagrat, ardet cupiditate iusti & magni trium-
phi: non didicit eadem ista quæ tu. mitte ad eum libellū: sed iam si ipse corām congredi
poteris, meditare quibus verbis incensam illius cupiditatem comprimas atque restinguas.
47 valebis apud hominem volitantem gloriæ cupiditate vir moderatus & constans, apud in-
doctum eruditus, apud generum socer. dices enim, vt es homo facetus, ad persuadendum

cõcinnus,perfectus,politus è ſchola:quid eſt Cæſar,quòd te ſupplicationes toties decretæ,
tot dierum,tantopere delectent:in quibus homines errore ducuntur,quas dii neglıgũt, qui
(vt noſter ille diuinus dixit Epicurus)neque propitii cuiquã eſſe ſolẽt,neque irati.Non fa-
cies fidẽ ſcilicet cũ hæc diſputabis. tibi enim & eſſe & fuiſſe deos videbis iratos. vertes te
ad alteram ſcholam, diſſeres de triumpho. Quid tandẽ habet iſte currus: quid vincti antè
currũ Duces:quid ſimulacra oppidorũ:quid aurũ: quid argentum:quid Legati in equis &
Tribuni:quid clamor militũ:quid tota illa põpa:inania ſunt iſta mihi crede,delectamenta
penè puerorum: captare plauſus,vehi per vrbem, conſpici velle. quibus ex rebus, nihil eſt
quod ſolidum tenere,nihil quod referre ad voluptatem corporis poſſis.Quin tu me vides, 48
qui ex qua prouincia T. Flaminius,L. Paulus, Q.Metellus, T.Didius,innumerabiles alii,
leui cupiditate commoti triumpharunt,ex ea ſic redii,vt ad portam Eſquilinam Macedo-
nicam lauream conculcarim: ipſe cum hominibus quindecim male veſtitis ad portã Cæ-
limõtanam ſitiens peruenerim:quo in loco,mihi libertus præclaro Imperatori domum ex
hac die biduo antè conduxerat:quæ vacua ſi non fuiſſet, in cãpo Martio mihi tabernacu-
lum collocaſſem. Nummus interea mihi Cæſar,neglectis vehiculis triumphalibus domi
manet & manebit. rationes ad ærarium retuli continuo, ſicut tua lex iubebat: neque vlla
alia in re legi tuæ parui. quas rationes ſi cognoris, intelliges nemini plus quàm mihi lite-
ras profuiſſe. ita enim ſunt perſcriptæ ſcitè & literatè,vt ſcriba, ad ærarium qui eas retu-
lit,perſcriptis rationibus ſecum ipſe caput ſiniſtra manu perfricans,commurmuratus ſit. 49
Ratio quidem hercle apparet,argentum [illegible]. Hac tu oratione nõ dubito quin illũ iam
aſcendẽtem in currum poſſis reuocare.O tenebræ,ô lutum, ô ſordes, ô paterni generis o-
blite,materni vix memor!ita neſcio quid iſtuc fractũ,humile, demiſſum, ſordidũ, inferius
etiam eſt,quàm vt Mediolanenſi præcone auo tuo dignum eſſe videatur. L.Craſſus homo
ſapientiſſimus noſtræ ciuitatis ſpiculis propè ſcrutatus eſt Alpes:vt vbi hoſtis non erat,ibi
triumphi cauſam aliquam quæreret.Eadẽ cupiditate vir ſummo ingenio præditus C.Cot-
ta nullo certo hoſte flagrauit. eorum neuter triumphauit,quòd alteri illum honorẽ Col-
lega,alteri mors ademit.Irriſa eſt abs te paulò ante M.Piſonis cupiditas triũphandi,à [illegible]
te longe dixiſti abhorrere: qui etiam ſi minus magnum bellũ geſſerat,vt abs te dictum eſt,
tamen iſtum honorẽ contemnendũ nõ putaui.Tu eruditior quàm Piſo,prudentior [illegible] 50
Cotta,abundantior conſilio,ingenio, ſapientia quàm Craſſus: ea contemnis, quæ il[illegible]idio
tæ,vt tu appellas,præclara duxerũt. Quòd ſi reprehendis quòd cupidi laureæ fueri[illegible],cum
bella aut parua aut nulla geſſiſſent:tu tantis nationibus ſubactis,tantis rebus geſtis [illegible] mini-
me fructum laborum tuorum, præmia periculorũ, virtutis inſignia contemnere [illegible]ebuiſti.
neque verò contẽpſiſti, licet Themiſta ſapientior,ſi os tuũ ferreum Senatus [illegible] verbe
rari noluiſti.Iam vides (quandoquidem ita mihimet fui inimicus,vt me tecum c[illegible]
rem)& digreſſum meũ,& abſentiam,& reditũ ita longe tuo præſtitiſſe, vt mihi [illegible]a omnia
immortalẽ gloriam dederint, tibi ſempiternã turpitudinem inflixerint. nunc [illegible] in hac
quotidiana,aſſidua,vrbanáque vita ſplendorẽ tuum,gratiam,celebritatem dom[illegible] o-
peram forenſem,conſilium,auxilium,authoritatem, ſentẽtiam Senatoriam n[illegible]
rius dicã,cuiquã es infirmiſſimo ac deſperatiſſimo antelaturus: Age,Senatus [illegible]
eum tu facere iure concedis,afflictorem & proditorem non modo dignitatis [illegible]
tis,ſed omnino ordinis ac nominis ſui:videre Equites Romani non poſſun[illegible]
ne vir præſtantiſſimus L. AElius eſt te Conſule relegatus, plebs Romana [illegible]
in cuius tu infamiam ea,quæ per latrones,& per ſeruos de me egeras,con[illegible]
cta execratur, cuius idẽ tu ſuperbiſſime decreta & preces repudiaſti. fac [illegible]
vniuerſi periculũ ſi audes.Inſtant poſt hominum memoriam paratiſſimi [illegible]
miq́ue ludi:quales non modo nunquã fuerũt, ſed ne quo modo fieri qui[illegible] poſthac poſ-
ſint,poſſum vllo pacto ſuſpicari.Da te populo, committe ludis. ſibilum [illegible]
veſtræ ſcholæ: ne acclametur:ne id quidem eſt curare philoſophi. manu[illegible] tibi ne afferatur,
times. dolor enim eſt malum,vt diſputas: exiſtimatio,dedecus, infamia [illegible]
ſunt atque ineptiæ. ſed de hoc nõ dubito,nõ audebit accedere ad ludos [illegible]

non dignitatis causa inibit: nisi forte, vt cum P. Clodio, hoc est compotoribus suis cœnet. sed planè animi sui causa ludos nobis idiotis relinquet. solet in disputationibus suis oculorum & auriũ delectationi, abdominis voluptates anteferre. nam quòd vobis iste tãtũmodo improbus, crudelis olim furunculus, nunc vero etiam rapax, quòd sordidus, quòd contumax, quòd superbus, quòd fallax, quòd perfidiosus, quòd impudens, quòd audax esse videatur, nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil posterius, nihil nequius. Luxuriam autem in isto nolite hanc cogitare: est enim quædam, quanquam omnis est vitiosa atque turpis, tamen ingenuo ac libero dignior. nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quicquam præter libidines
53 sumptuosum. Toreuma nullũ, maximi calices: & hi, ne contẽnere suos videatur, Placentini: extructa mensa, non conchyliis aut piscibus, sed multa carne subrancida. serui sordidati ministrant, nonnulli etiam senes: idem coquus, idem atriensis: pistor domi nullus, nulla cella: panis & vinum à propola, atque de cupa: Græci stipati, quini in lectulis, sæpe plures, ipse solus, bibiturus quæ eodem de solio ministrentur: vbi galli cantum audiuit, auum suũ reuixisse putat, mẽsam tolli iubet. Dicet aliquis, Vnde tibi hæc nota sunt? Nõ mehercule contumeliæ causa describã quẽquam, præsertim ingeniosum hominem, atque eruditũ: cui generi esse ego iratus, ne si cupiam quidẽ, possum. Est quidẽ Græcus, qui cũ isto viuit, homo (vere vt dicam, sic enim cognoui) humanus, sed tandiu, quandiu cum aliis est, aut ipse secum. is cum istum adolescentem iam tum cũ hac diis irata fronte vidisset, nõ fugit eius
54 amicitiam, cum esset præsertim appetitus: dedit se in consuetudinem, sic vt prorsus vnà viueret, nec ferè ab isto vnquam discederet. Nõ apud indoctos, sed vt ego arbitror, in hominum eruditissimorũ & humanissimorũ cœtu loquor. audistis profecto dici, philosophos Epicureos omneis res, quæ sunt homini experendæ, voluptate metiri. recte an secus, nihil ad nos: aut si ad nos, nihil ad hoc tempus. sed tamen lubricum genus orationis, adolescenti nõ acriter intelligenti sæpe præceps. Itaque admissarius iste simulatque audiuit à philosopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiscatus est: sic suos sensus voluptarios omneis incitauit, sic ad illius hanc orationem adhinnĩt, vt non magistrum virtutis, sed authorem libidinis à se illum inuentum arbitraretur. Græcus primo distinguere atque diuidere illa quemadmodum dicerentur: iste claudus (quomodo aiunt) pilam retinere: quod acceperat
55 testificari, tabulas obsignare velle, Epicurum disertum decernere: & tamen dictum opinor, se nullum bonum intelligere posse demptis corporis voluptatibus. quid multa? Græcus facilis & valde venustus, nimis pugnax contra Senatorem Populi Rom. esse noluit. est autem hic, de quo loquor, non philosophia solum, sed etiã literis, quod ferè cæteros Epicureos negligere dicunt, perpolitus. Poema porrò facit ita festiuum, ita cõcinnum, ita elegans, nihil vt fieri possit argutius. in quo reprehendat eum licet siqui volet, modo leuiter, non vt impurum, non vt improbum, nõ vt audacem, sed vt Græculum, vt assentatorem, vt poetam. deuenit, aut potius incidit in istum eodem deceptus supercilio Græcus, atque aduena: quo tam sapiens, & tanta ciuitas se reuocare nõ poterat familiaritate implicatus, & simul inconstantiæ famam verebatur: rogatus, inuitatus, coactus, ita multa ad istum de
56 isto scripsit, vt omnes hominis libidines, omnia cœnarum genera, conuiuiorũmque, adulteria eius delicatissimis versibus expresserit: in quibus, siquis velit, possit istius tanquam in speculo vitã intueri: ex quibus multa à multis lecta & audita recitarẽ, nisi vererer ne hoc ipsum genus orationis, quo nunc vtor, ab huius loci more abhorreret. & simul de ipso, qui scripsit, detrahi nolo. qui si fuisset in discipulo comparando meliore fortuna, fortasse austerior & grauior esse potuisset. sed eum casus in hanc consuetudinẽ scribendi induxit philosopho valde indignam: siquidem philosophia, vt fertur, virtutis continet & officii & bene viuendi disciplinam. quam qui profitetur, grauissimam mihi sustinere personam videtur. sed idem casus illum ignarum quid profiteretur, cum se philosophũ esse diceret, istius impurissimæ ac intemperatissimæ pecudis cœno & sordibus inquinauit: qui modo res ge
57 stas Consulatus mei cum laudasset (quæ quidẽ laudatio hominis turpissimi mihi ipsi erat penè turpis) Non vlla tibi, inquit, inuidia nocuit, sed versus tui. nimis magna pœna te Cõ-

fule constituta est, siue malo poetæ, siue libero. scripsisti enim versus, Cedant arma togæ. quid tum? hæc res tibi fluctus illos excitauit. at hoc nusquam opinor scriptum fuisse in illo elogio, quod te Consule in sepulchro Reip. incisum est, Velitis, iubeatis, vt, non quòd M. Cicero versum fecerit, sed quòd vindicarit. Verũtamen quoniam te nõ Aristarchum, sed Phalarin grammaticum habemus, qui non notam apponas ad malũ versum, sed poetam armis persequare: scire cupio quid tandem isto in versu reprehendas, Cedãt arma togæ. Tuæ dicis, inquit, togæ summum Imperatorem esse cessurum. Quid nũc te asine literas doceam? non opus est verbis, sed fustibus. non dixi hanc togam, qua sum amictus: nec arma, scutum, & gladium vnius Imperatoris: sed quòd pacis est insigne, & otii toga: cõtra autem arma, tumultus atque belli, more poetarum locutus, hoc intelligi volui, bellum ac tumultum paci atque otio concessurum. quære ex familiari tuo Græco illo poeta: probabit genus ipsum, & agnoscet: neque te nihil sapere mirabitur. At in illo altero, inquit, hæres, Cõcedat laurea laudi. Immò mehercule habeo tibi gratiam: hærerem enim, nisi tu me expedisses. nam cum tu timidus ac tremens tuis ipse furacissimis manibus detractã cruentis fascibus lauream ad portam Esquilinam abiecisti, indicasti non modo amplissimæ, sed etiam minimæ laudi lauream concessisse. Atque ista ratione hoc tamen intelligi scelerate vis, Pompeium inimicum mihi isto versu esse factũ: vt si versus mihi nocuerit, ab eo, quẽ is versus offenderit, videatur mihi pernicies esse quæsita. Omitto, nihil istum versum pertinuisse ad illum: non fuisse meum, quem quãtum potuissem multis sæpe orationibus scriptisque decorassem, hũc vno violare versu. Sed sit offensus primo: nónne compẽsabit cũ vno versiculo tot mea volumina laudum suarum? Quòd si est cõmotus, ad perniciémne non dicam amicissimi, non ita de sua laude meriti, non ita de Republica, nõ Consularis, non Senatoris, non ciuis, non liberi, in hominis caput ille tam crudelis propter versum fuisset? tu quidem, tu apud quos, de quo dicas intelligis? complecteris amplissimos viros ad tuum & Gabinii scelus, neque id occulté: nam paulo ante dixisti me cum iis confligere, quos despicerem: non attingere eos qui plus possent, quibus iratus esse deberem. quorum quidem (quis enim non intelligit quos dicas?) quãquam non est vna causa omnium, ta[illegible]nẽ est omnium mihi probata. me Cn. Pompeius multis obsistẽtibus eius erga me studio atque amori semper dilexit: semper sua cõiunctione dignissimum iudicauit, semper nõ modo incolumem, sed etiã amplissimum atque ornatissimum voluit esse. vestræ fraudes, vestrum scelus, vestræ criminationes insidiarum mearum, illius periculorũ nefarie fi[illegible]æ, simul eorum, qui familiaritatis licentia, suorum improbissimorum sermonum dom[illegible]icilũ, in auribus eius impulsu vestro collocauerunt: vestræ cupiditates prouinciarum, e[illegible]fecerũt vt ego excluderer: omnésque qui me, qui illius gloriam, qui Remp. saluam esse cu[illegible] sermone atque aditu prohiberentur. Quibus rebus est perfectum, vt illi planè su[illegible] dicio non liceret: cum certi homines non studium eius à me alienassent, sed au[illegible]ilium retardassent. Nónne ad te L. Lentulus, qui tum erat Prætor, non Q. Sanga, nõ L. [illegible] pater, non M. Lucullus venit? qui omnes ad eum multíque mortales oratum in [illegible] obsecratúmque venerant, ne meas fortunas desereret, cum Reip. salute coniun[illegible] le ad te & ad tuum Collegam remisit, vt causam publicam susciperetis, vt a[illegible] ferretis: se contra armatum Tribunum pl. sine consilio publico decertare n[illegible] bus ex s. c. Remp. defendentibus se arma suscæpturum. Ecquid infelix rec[illegible] sponderis? In quo illi omnes quidem, sed Torquatus præter cæteros fureb[illegible] responsi tui, te non esse tam fortem quàm ipse Torquatus in Consulatu f[illegible] hil opus esse armis, nihil contentione: me posse iterum Remp. seruare si c[illegible] cædem fore, si restitissem. deinde ad extremum neque se, neque generum suum, Tribuno pl. defuturum. hic tu hostis ac proditor aliis me inimici[illegible] debere esse dicis? Ego C. Cæsarem non eadem de Rep. sensisse, quæ me[illegible] quod iam de eo, his audientibus, sæpe dixi, me ille sui totius Consulatu[illegible] tum, quos cum proximis communicauit, socium esse voluit, detulit, inu[illegible] sum ego propter nimiam fortasse constantiæ cupiditatem adductus ad [illegible]

labam vt ei chariſſimus eſſem,cuius ego beneficiis quidem ſentẽtiam meam tradidiſſem.
Adducta res in certamen te Cõſule putabatur,vtrum quæ ſuperiore anno ille geſſiſſet,ma
nerẽt, an reſcinderẽtur. Quid loquar plura?ſi tantum ille in me eſſe vno roboris & virtu
tis putauit,vt ea,quæ ipſe geſſerat, conciderent, ſi ego reſtitiſſem:cur nõ ignoſcam, ſi an-
tepoſuit ſuam ſalutem meæ:Sed præterita omitto:me vt Cn.Pompeius omnibus ſuis ſtu
diis,laboribus,vitæ periculis complexus eſt,cum municipia pro me adiret, Italiæ fidẽ im-
ploraret,P.Lentulo Conſuli authori ſalutis meæ frequens aſſideret,Senatui ſententiã præ
ſtaret,in concionibus non modo ſe defenſorem ſalutis meæ,ſed etiam ſupplicem pro me
profiteretur:huius voluntatis eum,quem multum poſſe intelligebat, mihi non inimicum
eſſe cognorat:ſocium ſibi & adiutorem C.Cæſarem adiunxit. Iam vides me tibi non ini-
micum,ſed hoſtem:illis,quos deſcribis,non modo nõ iratum, ſed etiam amicum eſſe de-
bere.quorũ alter(id quod meminero ſemper)æquè mihi fuit amicus ac ſibi: alter id,quod
obliuiſcar aliquãdo,ſibi amicior quàm mihi.Deinde hoc ita fit,vt viri fortes,etiam ſi fer
ro inter ſe comminus decertarint, tamen illud cõtentionis odium ſimul cum ipſa pugna
armiſque ponãt. Atqui me ille odiſſe nũquam potuit,ne tum quidem cum diſſidebamus.
habet hoc virtus(quam tu ne de facie quidem noſti)vt viros fortes ſpecies eius & pulchri
tudo etiam in hoſte poſita delectet.Equidem dicã ex animo P.C.quod ſentio, & quod vo
bis audientibus ſæpe iam dixi.ſi mihi nũquam amicus C.Cæſar fuiſſet,ſed ſemper iratus:
ſi aſpernaretur amicitiam meam, ſeſéque mihi implacabilem inexpiabilémque præberet:
tamen ei,cum tantas res geſſiſſet,gererétque quotidie,non amicus eſſe non poſſem: cuius
ego Imperio non Alpium vallum contra aſcenſum tranſgreſſionémque Gallorum, non
Rheni foſſam gurgitibus illis redundantem, Germanorũ immaniſſimis gentibus obiicio
& oppono.perfecit ille,vt ſi montes reſediſſent,amnes exaruiſſent:nõ naturæ præſidio,ſed
victoria ſua rebúſque geſtis Italiam munitã haberemus.Sed cum me expetat, diligat,om
ni laude dignum putet,tu me à tuis inimicitiis ad ſimultatem reuocabis:ſic tuis ſceleribus
Reip.præterita facta refricabis:quod quidem tu, qui bene noſſes coniunctionem meam,&
Cæſaris,eludebas:cũ à me trementibus omnino labris,ſed tamen cur tibi nomen non de-
ferrem, requirebas.quãquam,quod ad me attinet,nunquam iſtam imminuam curam inſi
ciando tibi:tamen eſt mihi conſyderandum,quantum illi,tantis Reip.negociis,tantóque
bello impedito,ego homo amiciſſimus, ſollicitudinis atque oneris imponam. nec deſpe-
ro tamẽ(quãquam languet iuuentus,nec perinde atque debeat,in laudis & gloriæ cupidi-
tate verſetur)futuros aliquos,qui abiectum hoc cadauer, Cõſularibus ſpoliis nudare non
nolint: præſertim tam afflicto,tam infirmo,tam eneruato reo: qui te ita geſſeris, vt time-
res, ne indignus beneficio videreris, niſi eius, à quo miſſus eras, ſimillimus extitiſſes. An
vero tu parũ putas inueſtigatas eſſe à nobis labes Imperii tui ſtragéſque Prouinciæ? quas
quidem nos non veſtigiis odorãtes ingreſſus tuos,ſed totis volutationibus corporis,& cu
bilibus perſecuti ſumus. Notata à nobis ſunt & prima illa ſcelera in aduentu, cũ accepta
pecunia à Dyrrhachinis ob necem hoſpitis tui Platoris, eius ipſius domũ euertiſti, cuius
ſanguinem addixeras,cúmque ſeruis ſymphoniacis,& aliis muneribus acceptis, timẽtem
& multum dubitantem confirmaſti,& Theſſalonicam fide tua venire iuſſiſti.quem ne ma
iorum quidem more ſupplicio affeciſti,cũ miſer ille ſecuribus hoſpitis ſui ceruices ſubiice
re geſtiret:ſed ei medico,quẽ tecum eduxeras, imperaſti vt venas hominis incideret. Tũ
quidẽ tibi etiam acceſſio fuit ad necem Platoris, Pleuratus eius comes,quem necaſti ver-
beribus ſumma ſenectute cõfectum. Idémque tu Rabocentum Beſſicæ gentis principem,
cum te trecentis talentis Regi Cotto vendidiſſes,ſecuri percuſſiſti:cũ ille ad te Legatus in
caſtra veniſſet,& tibi magna præſidia & auxilia à Beſſis peditum equitúmque polliceretur.
neque eum ſolum,ſed etiam cæteros Legatos qui ſimul venerant:quorum omnium capi-
ta Regi Cotto vendidiſti. Denſeletis (quæ natio ſemper obediens huic imperio,etiã in il-
la omnium barbarorum defectione Macedonica, C. Sextium Prætorem tutata eſt) nefa-
rium bellum & crudele intuliſti:eíſque cum fideliſſimis ſociis vti poſſes, hoſtibus vti acer
rimis maluiſti. Ita perpetuos defenſores Macedoniæ, vexatores ac perditores effeciſti: ve-

ctigalia nostra perturbarūt, vrbes cæperūt, vastarūt agros, socios nostros in seruitutē adduxerunt, familias arripuerunt, pecus abegerunt: Thessalonicenses, cum oppido desperassent, munire arcem coegerūt. A te Iouis Velsuri fanum antiquissimum barbarorum, sanctissimúmque direptum est. tua scelera dii immortales in nostros milites expiauerunt: qui cum vno genere morbi affligerentur, neque se recreare quisquam posset qui semel incidisset: dubitabat nemo quin violati hospites, Legati necati, pacati atque socii nefario bello lacessiti, fana vexata, hanc tantam efficerent vastitatem. Cognoscis ex particula parua sceleru & crudelitatis tuæ genus vniuersum. quid auaritiæ, quæ criminibus infinitis implicata est, summā nunc explicem? generatim ea, quæ maxime nota sunt, dicā: nónne sestertiûm centies & octogies, quod, quasi vasarii nomine, in vēditione mei capitis ascripseras, ex ærario tibi attributum Romæ in quæstu reliquisti? Nónne cum CC talenta tibi Apolloniatæ Romæ dedissent, ne pecunias creditas soluerent, vltro Fufidium Equitem Ro. hominem ornatissimū, creditorem debitoribus suis addixisti? Nónne hiberna quū Legato, præfectóque tradidisses, euertisti miseras funditus ciuitates? quæ non solū bonis sunt exhaustæ: sed etiam nefarias libidinum contumelias turpitudinésque subierūt. Qui modus tibi fuit frumenti æstimandi? qui honorarii? si quidem potest vi & metu extortum, honorarium nominari. quod cum peræque omnes, tū acerbissimè Bœotii & Byzantii, Cherronenses, Thessalonica sensit. vnus tu dominus, vnus æstimator, vnus vēditor, tota in prouincia per triēniū frumēti omnis fuisti. Quid ego rerum capitalium quæstiones, reorum pactiones, redēptiones, acerbissimas damnationes, libidinosissimas liberationes proferam? tantum locum aliquem cum mihi notum senseris, tecum ipse licebit quot in eo genere, & quanta sint crimina, recordere. Quid? illam armorum officinā ecquid recordaris, cum omni totius prouinciæ pecore cōpulso, pellium nomine, omnem quæstum illū domesticū paternúmque renouasti? videras enim, grandis iam puer, bello Italico repleri quæstu vestrā domum, cum pater armis faciendis tuus præfuisset. Quid? vectigalem prouinciā, singulis rebus, quæcunque venirēt, certo portorio imposito, seruis tuis publicanis à te factā esse meministi? quid? Cēturiatus palàm vēditos? Quid per tuum seruulum ordines assignatos? quid stipendium militibus per omnes annos à ciuitatibus mensis palàm propositis esse numeratū? quid illa in Pontum profectio & conatus tuus? quid debilitatio atque abiectio animi tui, Macedonia Prætoria nunciata: cum tu non solum quòd tibi succederetur, sed quòd Gabinio non succederetur, exanguis & mortuus concidisti? Quid Quæstor AEdilitius reiectus, præpositus Legatorū tuorū turpissimus, optimus abs te quisque violatus? Tribuni militū non recepti? M. Bebius vir fortis interfectus iussu tuo? Quid quòd tu toties diffidens, ac desperans rebus tuis, in sordibus, lamentis, luctúque iacuisti? quòd populari illi sacerdoti [illegible] tos ad bestias amicos sociósque misisti? Quid quòd cum sustentare vix posses [illegible] tuum doloremque decessionis, Samothraciam te primum, inde Tharsum cum [illegible] ris saltatoribus, & cum Antobulo, Athamante & Timocle formosis fratribus [illegible] Quid, cum inde te recipiens, in villa Euchadiæ, quæ fuit vxor, exegisti? iacuisti quot dies: atque inde obsoletus Thessalonicā omnibus inscientibus noctúque [illegible] cum concursum plorantium ac tempestatem querelarum ferre non posses, [illegible] uium Beroam perfugisti. quo in oppido cum tibi spe falsa, quòd Q. Ancha[illegible] successurum putares, animos rumor inflasset, quo te modo ad tuam intem[illegible] lerate innouasti? Mitto aurum coronarium, quod te diutissime torsit: cū [illegible] do nolles. Lex enim generi tui & decerni, & te accipere vetabat, nisi decre[illegible] quo tu accepta tamen & deuorata pecunia Vrinachorum, centum talen[illegible] poteras: vocabula tantum pecuniarum & genera mutabas. Mitto diplo[illegible] uincia passim data: mitto numerum nauium, summámque prædæ: mitt[illegible] imperatúque frumenti: mitto ereptam libertatem populis ac singulis q[illegible] miis nominatim: quorum nihil est quod non sit lege Iulia, ne fieri lice[illegible] ter. AEtoliam, quæ procul à Barbaris disiuncta gentibus in sinu pacis [illegible] Græciæ gremio continetur (O pœna, O furia sociorū!) decedens miser [illegible]

noam Thracum, Neopactum, vt modo tu te indicasti, nobiles vrbes atque plenas fatetis
ab hostibus esse captas. quibus autem hostibus? nempe his, quos tu Ambraciæ sedens, pri-
mo tuo aduentu ex oppidis Aggrinarum atque Dolopũ demigrare & aras, & focos relin
quere coegisti. Hoc tu in exitu præclare Imperator, cũ tibi ad pristinas clades accessio fuis
set AEtoliæ repentinus interitus, exercitum dimisisti: neque vllam pœnam, quæ tanto fa-
cinori deberetur, non maluisti subire, quàm numerum tuorum militum reliquiásque co-
gnoscere. Atque vt duorum Epicureorum similitudinem in re militari Imperióque videa
tis: Albutius cum in Sardinia triumphasset, Romæ damnatus est. hic cum similem exitũ
spectaret, in Macedonia trophæa posuit: eáque, quæ bellicæ laudis victoriǽque omnes gen
73 tes insignia & monimenta esse voluerũt, noster hic præposterus Imperator amissorũ op-
pidorum, cæsarum legionum, prouinciæ præsidio & reliquis militibus orbatæ ad sempi-
ternum dedecus sui generis & nominis indicia constituit. idémque, vt esset quod in basi
trophæorum incidi inscribíque posset: Dyrrhachium vt venit decedens, obsessus est ab iis
ipsis militibus, quos paulo antè Torquato respõdit, beneficii causa ab se esse dimissos. qui-
bus cum iuratus affirmasset, se, quæ deberentur, postero die persoluturũ, domum se abdi-
dit. inde nocte intempesta crepidatus veste seruili nauem conscendit, Brũdusiúmque vita-
uit, & vltimas Adriani maris oras petiuit: cum interim Dyrrhachii milites domũ, in qua
istum esse arbitrabantur, obsidere cœperunt: & cum latere hominem putarẽt, ignes circũ-
dederunt. quo metu commoti Dyrrhachini, profugisse noctu crepidatum Imperatorẽ in-
74 dicauerunt. Illi autem statuam istius persimilem, quam stare celeberrimo in loco volue-
rat, ne suauissimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, cõminuunt, dissipãt.
sic odium quod in ipsum attulerant, id in eius imaginem ac simulacrũ profuderunt. Quæ
cum ita sint (nõ enim dubito quin cũ hæc quæ excellunt, me nosse videas, non existimes,
mediam illã partem & turbam flagitiorum tuorum mihi esse inauditam) nihil est quod
me horrere, nihil est quod inuites. admoneri me satis est: admonebit autẽ nemo alius, nisi
Reip. tempus: quod mihi quidem magis videtur, quàm tu vnquam arbitratus es, appropin
quare. Ecquid vides, ecquid sentis, lege iudiciaria lata, quos posthac iudices simus habitu-
ri? non æquè legetur quisquis voluerit, nec quisquis noluerit, non legetur. nulli coniicien-
tur in illum ordinem, nulli eximentur: nõ ambitio ad gratiã, non iniquitas ad simulatio-
75 nem coniicietur: iudices iudicabunt ii, quos lex ipsa, non quos hominum libido delege-
rit. quod cum ita sit, mihi crede, neminem inuitus inuitabis: res ipsa & Reip. tẽpus, aut me
ipsum, quod nolim, aut alium quempiam, aut inuitabit aut dehortabitur. Equidẽ, vt pau-
lò antè dixi, non eadem supplicia esse in hominibus existimo, quæ fortasse plerique, dam-
nationes, expulsiones, neces. denique nullam mihi pœnam videtur habere id, quod accide
re innocenti, quod forti, quod sapienti, quod bono viro & ciui potest. Damnatio ista quæ
in te flagitatur, obtigit P. Rutilio, quod specimẽ habuit hæc ciuitas innocentiæ. maior mi
hi iudicum & Reip. pœna illa visa est, quàm Rutilii: L. Opimius eiectus est à patria, is qui
Prætor & Consul maximis Remp. periculis liberarat: non in eo, cui facta est iniuria, sed in
iis, qui fecerunt, sceleris ac conscientiæ pœna remansit. At contrà bis Catilina absolutus:
76 emissus etiam ille author tuus prouinciæ, cum stuprum Bonæ deæ puluinaribus intulis-
set. quis fuit in tanta ciuitate, qui illum incesto liberatum, non eos, qui ita iudicarũt, pari
scelere astrictos arbitraretur? An ego expectẽ, dum de te quinque & septuaginta tabellæ di
ripiãtur, de quo iampridẽ omnes mortales omnium generũ, ætatum, ordinum iudicaue-
runt? quis enim te aditu, quis vllo honore, quis denique cõmuni salutatione dignum pu-
tet? omnes memoriã Consulatus tui, facta, mores, faciẽ denique ac nomen à Rep. detestan
tur. Legati qui vnà fuere, alienati: Tribuni militũ inimici: Cẽturiones, & siqui ex tãto ex-
ercitu reliqui milites existũt, nõ dimissi abs te, sed dissipati te oderũt, tibi pestẽ exoptãt, te
execrantur: Achaia exhausta, Thessalia vexata, laceratæ Athenæ, Dyrrhachiũ & Apollo-
nia exinanita, Ambracia direpta, Parthini & Bullienses illusi, Epirus excisa, Locri, Phocii,
77 Bœotii exusti: Acarnania, Amphilochia, Perrhebia, Athamanúmque gens vendita, Mace-
donia condonata barbaris: AEtolia amissa: Dolopes, finitimíque montani oppidis atque

agris exterminati: ciues Ro. qui in his locis negociãtur, te vnum solum suum depeculatorem, vexatorem, prædonem, hostem venisse senserunt. ad horum omnium iudicia tot atque tanta, domesticum iudicium accessit sententiæ damnationis tuæ, occultus aduentus, furtiuum iter per Italiam, introitus in vrbem desertus ab amicis, nullæ ad Senatũ è prouincia literæ, nulla trinis æstiuis gratulatio, nulla triumphi mentio, non modo quid gesseris, sed ne quibus in locis quidem fueris dicere audes. Ex illo fonte & seminario triũphorum, cum arida folia laureæ retulisses, cum ea abiecta ad portam reliquisti, tum tu ipse de 71
te sententiam tulisse videris, tum iudicium pronũciauisti: qui si nihil gesseras dignum honore, vbi exercitus? vbi sumptus? vbi Imperium? vbi illa vberrima supplicationibus triũphisque prouincia? sin autẽ aliquid sperare volueras, si cogitaras id, quod Imperatoris nomen, quod laureati fasces, quod illa trophæa plena dedecoris & risus, te commentatum esse declarant, quis te miserior, quis te damnatior, qui neque scribere ad Senatum à te bene Remp. esse gestã, neque præsens dicere ausus es? An tu mihi, cui semper ita persuasum fuerit, non euentis, sed factis cuiusque fortunam ponderari, dicere audes? neque in tabellis paucorum iudicum, sed in sententiis omnium ciuium famam nostram fortunámque pẽderet? te indemnatum videri putas, quem socii, quem fœderati, quem liberi populi, quem sti 79
pendiarii, quem negociatores, quem publicani, quem vniuersa ciuitas, quem Legati, quem Tribuni militares, quem reliqui milites qui ferrum, qui famem, qui mortẽ effugerũt, omni cruciatu dignissimum putant? cui non apud Senatum, non apud vllum ordinem, non apud Equites Ro. non in vrbe, non in Italia maximorum scelerum venia vlla ad ignoscẽdum dari possit, qui seipsum oderit, qui metuat omnis, qui suam causam nemini committere audeat, qui seipsum condemnet. Nunquam ego sanguinem expetiui tuum, nunquã illud extremum, quod posset esse improbis & probis commune supplicium legis ac iudicii: sed abiectum, contemptum, despectum à cæteris, à te ipso desperatum & relictum: circunspectantem omnia, quicquid increpuisset pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine voce, sine libertate, sine authoritate, sine vlla specie Consulari, horrentem, trementem, adulãtem omnis videre te volui. vidi. Quare si tibi euenerit, quod metuis ne accidat, æquidem non moleste feram. sin id tardius forte fiet, fruar tamen tua indignitate: nec minus libenter metuentem videbo ne reus fias, quàm reum: nec minus lætabor cum te semper sordidum, quàm si paulisper sordidatum viderem.

Pro T. Antonio Milone.

ORATIO XXXVIII.

ETsi vereor Iudices, ne turpe sit, pro fortissimo viro ... dicere inci-pientem, timere, miniméque deceat: cum Titus A... nius Milo ipse magis de Reip. salute, quàm de sua perturbetur ... causam parem animi magnitudinem afferre non ... hæc noui iudicii noua forma terret oculos, qui ... vndique in-ciderint, veterem consuetudinem fori, & pristinu... morem iu-diciorũ minime vident. Non enim corona con... sessus vester cin-ctus est, vt solebat: non vsitata frequentia stipa... tumus. nam il-la præsidia, quæ pro templis omnibus cernitis ... contra vim collata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid, vt in foro, & in iudici... quanquam præ-sidiis salutaribus & necessariis septi sumus, tamen ne nõ timere quidem ... sine aliquo timo-re possimus. quæ si opposita Miloni putarem, cederem tempori Iudice... nec inter tantam vim armorum existimarẽ oratori locum esse. Sed me recreat, & reficit ... Cn. Põpeii sapien-tissimi & iustissimi viri consilium: qui profecto nec iustitiæ suæ putaret ... reum sen-tentiis Iudicum tradidisset, eundem telis militum dedere: nec sapienti...

citatæ multitudinis authoritate publica armare. Quàobrem illa arma, cẽturiones, cohortes, nõ periculũ nobis, sed præsidium denunciant: neque solum vt æquo, sed etiam vt magno animo simus hortantur: neque auxilium modo defensioni meæ, verum etiam silentiũ pollicẽtur. Reliqua vero multitudo, quæ quidem est ciuium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos vndique intuentes ex hoc ipso loco cernitis, vnde aliqua pars fori aspici potest, & huius exitum iudicii expectantes, non tum virtuti Milonis fauet, tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis hodierno die decertari putat. Vnũ genus est aduersum, infestúmque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis & incendiis & omnibus exitiis publicis parauit: qui hesterna etiam concione incitati sunt vt vobis voce præirent quid iudicaretis. quorum clamor siquis forte fuerit, admonere vos debebit vt eũ ciuem retineatis qui semper genus illud hominũ, clamorésque maximos pro vestra salute neglexit. Quãobrem adeste animis Iudices: & timorem, siquem habetis, deponite. nam si vnquã de bonis & fortibus viris, si vnquam de benemeritis ciuibus potestas vobis iudicandi fuit: si denique vnquam locus amplissimorum ordinum delectis viris datus est, vbi sua studia erga fortes & bonos ciues, quæ vultu & verbis sæpe significassent, re & sententiis declararent: hoc profecto tempore eam potestatem omnẽ vos habetis, vt statuatis, vtrũ nos, qui semper vestræ authoritati dediti fuimus, semper miseri lugeamus: an diu vexati à perditissimis ciuibus, aliquando per vos ac vestram fidem, virtutem, sapiẽtiámque recreemur. Quid enim nobis duobus Iudices laboriosius, quid magis sollicitũ, magis exercitũ dici aut fingi potest, qui spe amplissimorum præmiorũ ad Remp. adducti, metu crudelissimorũ exitiorum carere non possumus? Et quidem cæteras tempestates & procellas in illis dũtaxat fluctibus concionum, semper putaui Miloni esse subeundas, quòd semper pro bonis contra improbos senserat. In iudicio vero & in eo consilio, in quo ex cũctis ordinibus amplissimi viri iudicarent, nũquam existimaui spem vllam esse habituros Milonis inimicos, ad eius non ad salutem modo extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendã. Quãquam in hac causa Iudices, Titi Annii Tribunatu rebus omnibus pro salute Reip. gestis ad huius criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis insidias Miloni à Clodio factas: nec deprecaturi sumus vt crimẽ hoc nobis multa propter præclara in Rẽp. merita cõdoneris, nec postulaturi: vt si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quàm Populi Ro. felicitati assignetis: sed si illius insidiæ clariores hac luce fuerint, tũ denique obsecrabo, obtestabórque vos Iudices, si cætera amisimus, hoc saltem nobis vt relinquatur, ab inimicorum audacia telísque vitam vt impune liceat defendere.

Sed antequam ad eam orationẽ venio quæ est propria nostræ quæstionis, vidẽtur ea esse refutanda, quæ in Senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe iactata sunt, & in concione etiam paulo ante ab accusatoribus: vt omni errore sublato, rem planè quæ venit in iudicium videre possitis. Negãt intueri lucem fas esse ei, qui à se hominem occisum fateatur. In qua tãdem vrbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri: qui nondum libera ciuitate, tamen Populi Ro. comitiis liberatus est, cum sua manu sororem esse interfectam fateretur. An est quisquam qui hoc ignoret, cum de homine occiso quæratur, aut negari solere omnino esse factum, aut rectè ac iure factum esse defendi? Nisi vero existimatis dementem P. Africanum fuisse, qui cum à C. Carbone Tribuno pleb. in cõcione seditiose interrogaretur quid de T. Gracchi morte sentiret, respondit iure cæsum videri. neque enim posset aut Hala ille Seruilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut me Consule Senatus non nefarius haberi, si sceleratos ciues interfici nefas esset. Itaque hoc Iudices, non sine causa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, eum qui patris vlciscendi causa matrem necauisset, variatis hominum sententiis, non solum humana, sed etiam deæ sapientissimæ sententia liberatum. Quod si duodecim tabulæ nocturnum furẽ quoquomodo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt: quis est qui quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquãdo gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus? Atqui si tempus est vllum iure hominis necã-

di,quæ multa ſunt,certe illud eſt non modo iuſtum,verum etiam neceſſarium,cum vi vis illata defenditur.Pudicitiam cum eriperet militi Tribunus militaris in exercitu C.Marii propinquus eius Imperatoris, interfectus ab eo eſt cui vim afferebat. Facere enim probus adoleſcens periculoſè,quàm perpeti turpiter maluit. atque hũc ille vir ſummus ſcelere ſo- 7 lutũ periculo liberauit.Inſidiatori verò & latroni,quæ poteſt afferri iniuſta nex? quid comitatus noſtri,quid gladii volunt?quos habere certe non liceret,ſi vti illis nullo pacto liceret.Eſt enim hæc Iudices non ſcripta,ſed nata lex:quam non didicimus,accæpimus,legimus,verum ex natura ipſa arripuimus,hauſimus,expreſſimus:ad quam non docti,ſed facti:non inſtituti,ſed imbuti ſumus:vt ſi vita noſtra in aliquas inſidias,ſi in vim,in tela aut latronum aut inimicorum incidiſſet,omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis. Silent enim leges inter arma,nec ſe expectari iubent:cum ei,qui expectare velit,antè iniuſta pœna luenda ſit, quàm iuſta repetenda. etſi perſapienter & quodammodo tacite dat ipſa lex poteſtatem defendendi, quæ non modo hominem occidi, ſed eſſe cum telo hominis occidendi cauſa vetat:vt cum cauſa non telũ quæreretur,qui ſui defendendi cauſa telo eſſet 8 vſus,non hominis occidẽdi cauſa habuiſſe telum iudicaretur.Quapropter hoc maneat in cauſa Iudices:non enim dubito quin probaturus ſim vobis defenſionem meam,ſi id memineritis, quod obliuiſci non poteſtis, inſidiatorem iure interfici poſſe. Sequitur illud quod à Milonis inimicis ſæpiſſime dicitur,Cædem,qua P. Clodius occiſus eſt,Senatũ iudicaſſe cõtra Remp. eſſe factam:illam vero Senatus non ſententiis ſuis ſolum,ſed etiã ſtudiis comprobauit.Quoties enim eſt illa cauſa à nobis acta in Senatu?quibus aſſenſionibus vniuerſi ordinis,quàm nec tacitis,nec occultis?quando enim frequentiſſimo Senatu quatuor,ad ſummum quinque ſunt inuenti,qui Milonis cauſam non probarent?declarãt huius ambuſti Tribuni pl.illæ intermortuæ cõciones, quibus quotidie meam potentiã inui- 9 dioſe criminabatur:cum diceret Senatum non quod ſentiret, ſed quod ego vellem decernere. Quæ quidem ſi potentia eſt appellãda potius,quàm propter magna in Remp.merita mediocris in bonis cauſis authoritas:aut propter officioſos labores meos nõnulla apud bonos gratia:appelletur ita ſanè:dummodo ea nos vtamur pro ſalute bonorum contra amentiam perditorum.Hanc vero quæſtionem, etſi non eſt iniqua, nunquam tamen Senatus conſtituendã putauit.Erant enim leges,erant quæſtiones vel de cæde,vel de vi:nec tantum mœrorem ac luctum Senatui mors P.Clodii afferebat,vt noua quæſtio conſtitueretur.Cuius enim Senatui de illo inceſto ſtupro iudicium decernendi poteſtas eſſet erepta,de eius interitu quis poteſt credere Senatum iudicium nouum conſtituendũ putaſſe?cur igitur incendiũ Curiæ,oppugnationem ædium Marci Lepidi,cædẽ hanc ipſam,contra Rẽp. Senatus factam eſſe decreuit?quia nulla vis vnquam eſt in libera ciuitate ſuſcæpta inter ciues,non contra Remp.non enim eſt vlla defenſio contra vim vnquã optanda,ſ[illegible] quam eſt neceſſaria.Niſi vero aut ille dies in quo T.Gracchus eſt cæſus,aut ille[illegible] quo Caius, aut quo arma Saturnini oppreſſa ſunt,etiam ſi è Rep.Remp.tamen non vuln[illegible]arunt.Itaque ego ipſe decreui,cum cædem in Appia factam eſſe conſtaret,non eum,qu[illegible] ſe defendiſſet,contra Remp.feciſſe:ſed cum ineſſet in re vis,& inſidiæ,crimen iudicio re[illegible] taui.Quòd ſi per furioſum illum Tribunũ,Senatui,quod ſentiebat,perficer[illegible] uam quæſtionẽ nunc nullam haberemus. decernebat enim, vt veteribus le[illegible] do extra ordinẽ quæreretur. diuiſa ſententia eſt poſtulante neſcio quo.(nil[illegible] eſt omniũ flagitia proferre)ſic reliqua authoritas Senatus empta interceſſ[illegible]

At enim Cn.Pompeius rogatione ſua,& de re,& de cauſa iudicauit.t[illegible] quæ in Appia via facta eſſet, in qua P. Clodius occiſus fuit. Quid ergo [illegible] reretur.quid porrò quærendum eſt? factúmne ſit?at conſtat.à quo?at p[illegible] confeſſione facti,iuris tamen defenſionem ſuſcipi poſſe.quod niſi vidiſſ[illegible] poſſe abſolui eũ qui fateretur:cum videret nos fateri,neque quæri vnquam iuſſiſſet, ne[illegible] rem hanc in iudicando literam,quàm illam triſtem dediſſet.Mihi ver[illegible] modo nihil grauius contra Milonem iudicaſſe,ſed etiam ſtatuiſſe vid[illegible] dicando ſpectare oporteret.nam qui non pœnam confeſſioni,ſed defe[illegible]

12 sam interitus quærendam, non interitum putauit. Iam illud dicet ipse profecto, quod sua
sponte fecit, Publióne Clodio tribuendum putet, an tempori. Domi suæ nobilissimus vir,
Senatus propugnator, atque illis quidē tēporibus penè patronus, auunculus huius nostri
iudicis fortissimi viri Catonis, Tribunus plebis M. Drusus occisus est. nihil de eius morte
populus consultus, nulla quæstio decreta à Senatu est. Quantum luctum in hac vrbe fuisse
à nostris patribus accæpimus, cum P. Africano domi suæ quiescenti illa nocturna vis esset
illata? quis tum non gemuit, quis non arsit dolore, quem immortalem, si fieri posset, om-
nes esse cuperent, eius ne necessariam quidem expectatam esse mortem? Num igitur vlla
quæstio de Africani morte lata est? certe nulla. quid ita? quia non alio facinore clari ho-
mines, alio obscuri necantur. Intersit inter vitæ dignitatem summorum atque infimo-
13 rum: mors quidem illata per scelus iisdem pœnis teneatur & legibus. nisi forte magis erit
parricida siquis Consularem patrem, quàm siquis humilem necauerit: aut eo mors atro-
cior erit P. Clodii, quòd is in monimentis maiorum suorum sit interfectus. hoc enim sæpe
ab istis dicitur: perinde quasi Appius ille cæcus viam munierit, non qua populus vteretur,
sed vbi impune sui posteri latrocinarentur. Itaque in eadem ista Appia via cum ornatissi-
mum Equitem Romanum Marcum Papirium occidisset, nō fuit illud facinus puniendū.
homo enim nobilis in suis monimētis Equitem Ro. occiderat. nunc eiusdem Appiæ no-
men quantas tragœdias excitat? quæ cruentata antea cæde honesti atque innocentis viri
silebatur, eadem nūc crebro vsurpatur, postea quàm latronis & parricidæ sanguine imbu-
14 ta est. Sed quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris seruus P. Clo-
dii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. extorta est confitenti sica de
manibus. caruit foro postea Pōpeius: caruit Senatu: caruit publico: ianua se ac parietibus,
non iure legum, iudiciorúmque texit. num quæ rogatio lata? num quæ noua quæstio de-
creta est? atqui si res, si vir, si tempus vllum dignum fuit, certe hæc in illa causa summa om-
nia fuerūt. insidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso Senatus: ei viro autē
mors parabatur, cuius in vita nitebatur salus ciuitatis: eo porrò Reip. tempore, quo si vnus
ille occidisset, non hæc solum ciuitas, sed gentes omnes concidissent. nisi forte, quia perfe-
cta res non est, non fuit punienda. perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia legi-
bus vindicentur. minus dolendū fuit re non perfecta, sed puniendum certe nihilo minus.
15 Quoties ipse Iudices ex P. Clodii telis & cruentis eius manibus effugi? ex quibus si me non
mea, vel Reipub. fortuna seruasset, quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset? Sed
stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmetipsos cum P. Clodio cōfer-
re audeamus. tolerabilia fuerunt illa: P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre potest, lu-
get Senatus, mœret Equester ordo, tota ciuitas confecta senio est, squallent municipia, af-
flictantur coloniæ: agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetū ciuem
desyderant. Nō fuit ea causa Iudices, non fuit, cur sibi censeret Pōpeius quæstionem ferē-
dam. sed homo sapiens, & alta quadā mēte præditus, multa vidit: fuisse sibi illum inimicū,
familiarem Milonem: in cōmuni omniū lætitia si etiam ipse gauderet, timuit ne videretur
infirmior fides reconciliatæ gratiæ. multa etiam alia vidit, sed illud maxime, quanuis atro-
16 citer ipse tulisset, vos tamen fortiter iudicaturos. itaque delegit è florentissimis ordinibus
ipsa lumina, neque vero quod nōnulli dictitāt, secreuit in iudicibus legēdis amicos meos.
neque enim hoc cogitauit vir iustissimus, neque in bonis viris legēdis id assequi potuisset,
etiam si cupiisset. non enim mea gratia familiaritatibus cōtinetur, quæ late patere nō pos-
sunt: propterea quòd consuetudines victus non possunt esse cum multis. sed siquid possu-
mus, ex eo possumus, quòd Resp. nos coniunxit cum multis. ex quibus ille cū optimos vi-
ros legeret, ídque maxime ad fidē suā pertinere arbitraretur, nō potuit legere nō studiosos
mei. quòd vero te Cn. Domiti huic quæstioni præesse maxime voluit: nihil quæsiuit aliud
nisi iustitiā, grauitatē, humanitatem, fidē. tulit vt Cōsularē necesse esset: credo quòd princi-
17 pum munus esse ducebat, resistere & leuitati multitudinis, & perditorū temeritati. ex Cō-
sularibus te creauit potissimū. dederas enim quàm cōtemneres populares insanias, iam ab
adolescētia documēta maxima. Quāobrē Iudices, vt aliquādo ad causam crimēnque ve-

niamus: si neque omnis confessio facti est inusitata, neque de causa quicquam nostra aliter, ac nos vellemus, à Senatu iudicarum est: & lator ipse legis, cum esset controuersia nulla facti, iuris tamen disceptationem esse voluit: & electi iudices, & isti præpositus quæstioni qui hæc iuste sapientérque disceptet: reliquum est Iudices, vt nihil iam aliud quærere debeatis, nisi vter vtri insidias fecerit. quod quo facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breuiter expono, quæso diligenter attendite. P. Clodius cum statuisset omni scelere in Prætura vexare Rempublicam, videretque ita tracta esse comitia anno superiore, vt non multos menses Præturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, vt cæteri, sed & L. Paulum Collegam effugere vellet singulari virtute ciuem, & annum integrum ad dilacerandam Rempub. quæreret: subito reliquit annum suum, seque in annum proximum transtulit, non religione aliqua, sed vt haberet, quod ipse dicebat, ad Præturam gerendam, hoc est ad euertendam Rempublicam plenum annum atque integrum. occurrebat, mancam ac debilem Præturam suam futuram Consule Milone: cum porrò summo consensu Populi Romani Consulem fieri videbat: contulit se ad eius competitores, sed ita, totam vt petitionem ipse solus etiam inuitis illis gubernaret: tota vt comitia suis, vt dictitabat, humeris sustineret. cõuocabat Tribus, se interponebat: coloniam nouam, delectum perditissimorum scribebat ciuium. quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies conualescebat. vbi vidit homo ad omne facinus paratissimus fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum Consulem, idque intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragiis Populi Romani sæpe esse declaratũ: palàm agere cœpit, & aperte dicere occidendum Milonem. seruos agrestes & barbaros, quibus syluas publicas depopulatus erat, Hetruriámque vexarat, ex Appẽnino deduxerat, quos videbatis. Res erat minime obscura. etenim palàm dictitabat, Consulatum Miloni eripi non posse: vitam posse. significauit hoc sæpe in Senatu, dixit in concione. quin etiam Fauonio fortissimo viro quærenti ex eo, qua spe fureret Milone viuo: respondit, triduo illum, ad summum quatriduo periturum. quam vocem eius ad hunc M. Catonem statim Fauonius detulit. Interim cum sciret Clodius (neque enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium, ante diem XIII Calend. Februarii Miloni esse Lanuuium ad Flaminem prodẽdum, quod erat dictator Lanuuii Milo: Roma subito ipse profectus pridie est, vt ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni insidias collocaret. atque ita profectus est, vt concionem turbulentam, in qua eius furor desyderatus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret. quam, nisi obire facinoris locum, tempúsque voluisset, nunquam reliquisset. Milo autem, cum in Senatu fuisset eo die, quoad Senatus dimissus est, domum venit: calceos & vestimenta mutauit: paulisper, dum se vxor (vt fit) comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cum iam Clodius (siquidem eo die Romam venturus erat) redire potuisset. obuiam fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, vt solebat: sine vxore, quod nunquam ferè: cum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset, cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarũ, puerorúmque comitatu. fit obuiam Clodio ante fundum eius hora ferè vndecima, aut nõ multo secus. statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum: aduersi rhedariũ occidunt. cum autem hic de rheda reiecta penula desiluisset, séque acri animo defenderet, illi qui erant cum Clodio, gladiis eductis partim recurrere ad rhedã, vt à tergo Milonem adorirentur: partim, quod hunc iam interfectum putarent, cædere incipiunt eius seruos qui pòst erãt. ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt: partim, cum ad rhedam pugnari viderent, & domino succurrere prohibetẽtur, Milonémque [illegible] etiam ex ipso Clodio audirent, & ita esse putarent, fecerunt id serui Milonis [illegible] nõ deriuandi criminis causa, sed vt factũ est) neque imperãte, neque sciẽte, neque præsente domino, quod suos quisque seruos in tali re facere voluisset. Hæc sicut [illegible] ita gesta sunt Iudices: insidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute [illegible] dico quid Resp. consecuta sit, nihil quid vos, nihil quid omnes boni: nihil sanè id prosit

Miloni, qui hoc fato natus est, vt ne se quidem seruare potuerit quin vnà Rempublicam vósque seruaret. si id iure non posset, nihil habeo quod defendam. sin hoc & ratio doctis, & necessitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, vt omnem semper vim, quacunque ope possent, à corpore, à capite, à vita sua propulsarent: non potestis hoc facinus improbum iudicare, quin simul iudicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententiis esse pereundum. quòd si ita putasset, certe opta-
23 bilius Miloni fuit dare iugulum P. Clodio non semel ab illo, neque tum primùm petitū, quàm iugulari à vobis quia se illi non iugulandum tradidisset. sin hoc nemo vestrum ita sentit: illud iam in iudicium venit, non occisúsne sit, quod fatemur: sed iure, an iniuria, quod multis antea in causis iam quæsitum est. Insidias factas esse constat: & id est quod Senatus contra Remp. factum esse iudicauit. ab vtro factæ sint, incertum est: de hoc igitur latum est vt quæreretur. Ita & Senatus rem, non hominem notauit: & Pompeius de iure, non de facto quæstionem tulit. Nunquid igitur aliud in iudicium venit, nisi vter vtri insidias fecerit? profecto nihil. si hic illi: vt ne sit impune. si ille huic: tum nos scelere soluamur.

Quonam igitur pacto probari potest, insidias Miloni fecisse Clodium? satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositā, magnas vtilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, CVI bono fuerit, in his
24 personis valeat: etsi boni nullo emolumēto impelluntur in fraudem, improbi sæpe paruo. Atqui Milone interfecto Clodius hoc assequebatur, nō modo vt Prætor esset non eo Cōsule, quo sceleris nihil facere posset, sed etiam vt his Consulibus Prætor esset, quibus si nō adiuuantibus, at conniuentibus certe sperasset se posse Remp. eludere in illis suis cogitatis furoribus. cuius illi conatus, vt ille ratiocinabatur, nec, si cuperent, reprimere possent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur: & si vellent, fortasse vix possent frāgere hominis sceleratissimi corroboratam iam vetustate audaciā. An verò Iudices, vos soli ignoratis, vos hospites in hac vrbe versamini, vestræ peregrinantur aures, neque in hoc peruagato ciuitatis sermone versantur, quas ille leges (si leges nominādæ sunt, ac nō faces vrbis, & pestes Reipub.) fuerit impositurus nobis omnibus atque inusturus? Exhibe quæso Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse è domo, & ex me-
25 diis armis, turbáque nocturna, tanquam Palladium sustulisse, vt præclarum inde munus ac instrumentum Tribunatus ad aliquem, si nactus esses qui tuo arbitrio Tribunatum gereret, deferre posses. Et aspexit me quidem illis oculis, quibus tum solebat cū omnia omnibus minabatur. mouet me quippe lumen curiæ. quid? tu me iratum Sexte putas tibi, cuius tu inimicissimum multo crudelius etiam punitus es, quàm erat humanitatis meæ postulare? Tu P. Clodii cruentum cadauer eiecisti domo: tu in publicum eiecisti: tu spoliatum imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. quam rem etsi necessario fecisti, tamē, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certe nō debeo. P. Clo-
26 dii Præturam nō sine maximo rerum nouarum motu proponi solitam esse videbatis, nisi esset is Consul qui eam auderet, possétque confringere. cum Milonem esse cū sentiret vniuersus Pop. Romanus, quis dubitaret suffragio suo se metu, periculo Rempublicā liberare? At nō P. Clodio mortuo vsitatis iam rebus obnitendū est Miloni, vt tueatur dignitatem suam? singularis illa huic vni concessa gloria, quæ quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, iam morte Clodii cecidit: vos adepti estis, ne quē ciuem metueretis. hic exercitationem virtutis, suffragationem Consulatus, fontem perennem gloriæ suæ perdidit. itaque Milonis Consulatus, qui viuo Clodio labefactari nō poterat, mortuo denique tentari cœptus est. non modo igitur nihil prodest, sed obest etiam P. Clodii mors, Miloni. At valuit odium: fecit iratus, fecit inimicus, fuit vltor iniuriæ, punitor doloris sui. quid si hæc,
27 nō dico maiora fuerunt in Clodio, quàm in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiam suæ gloriæ? præter hoc ciuile odiū, quo omnes improbos odimus, ille erat vt odisset primū defensorē salutis meæ, deinde vexatorem furoris, domitorem armorum suorum: postremo etiā accusatorē

lz lz lz.ii.

ſuum. reus enim Milonis lege Plotia fuit Clodius, quoad vixit. quo tandem animo hoc tyrannum tuliſſe creditis? quantum odium illius? & in homine iniuſto quàm etiam iuſtum? Reliquum eſt vt iam illum natura ipſius, conſuetudóque defendat: hunc autem hæc eadem coarguant. nihil per vim vnquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo Iudices? cum mœrentibus vobis vrbe ceſſi, non ſeruos, non arma, non vim intentaui? quæ fuiſſet igitur cauſa reſtituẽdi mei, niſi fuiſſet iniuſta eiiciendi? Diem mihi credo dixerat, multam irrogarat, actionem perduellionis intenderat. & mihi Iudices in cauſa aut veſtra mala, aut mea nec præclariſſima etiam iudicium timendum fuit? ſeruorum, & egentium ciuiũ, & facinoroſorum armis, meos ciues meis conſiliis periculíſque ſeruatos, pro me obiici nolui. vidi enim, vidi hunc ipſum Q. Hortenſium lumen & ornamentum Reipub. penè interfici ſeruorum manu, cum mihi adeſſet: qua in turba C. Vibienus Senator vir optimus, cum hoc quũ eſſet vnà, ita eſt multatus, vt vitam amiſerit. Itaque quando illius poſtea ſica illa, quam à Catilina acceperat, conquieuit? hæc intentata nobis eſt: huic ego vos obiici pro me non ſum paſſus: hæc inſidiata Pompeio eſt: hæc iſtam Appiam viam monimentum ſui nominis nece Papirii cruentauit: hæc eadem lõgo interuallo conuerſa rurſus eſt in me: nuper quidem, vt ſcitis, me ad Regiam penè cõfecit. Quid ſimile Milonis, cuius vis omnis hæc ſemper fuit, ne P. Clodius cum in iudicium detrahi non poſſet, vi oppreſſam ciuitatem teneret? quem ſi interficere voluiſſet, quantæ, quoties occaſiones, quàm præclaræ fuerunt? potuítne, cum domum ac deos penates ſuos illo oppugnante defenderet, iure ſe vlciſci? potuítne ciue egregio & viro fortiſſimo P. Seſtio Collega ſuo vulnerato? potuítne Fabritio viro optimo, cũ de reditu meo legẽ ferret pulſo, crudeliſſima in foro cæde facta? potuítne L. Cæcilii iuſtiſſimi fortiſſimíque Prætoris oppugnata domo? potuítne illo die, cum eſt lata lex de me: cum totius Italiæ concurſus, quem mea ſalus concitarat, facti illius gloriam libens agnouiſſet? vt etiam ſi id Milo feciſſet, cũcta ciuitas eam laudem pro ſua vendicaret. Atqui erat id temporis clariſſimus & fortiſſimus Conſul inimicus Clodio, P. Lentulus, vltor ſceleris illius, propugnator Senatus, defenſor veſtræ voluntatis, patronus illius publici conſenſus, reſtitutor ſalutis meæ: ſeptem Prætores, octo Tribuni plebis illius aduerſarii, defenſores mei: Cn. Pompeius author & dux mei reditus, illius hoſtis: cuius ſententiam Senatus omnis de ſalute mea grauiſſimam & ornatiſſimam ſecutus eſt: qui Populum Romanum cohortatus eſt: qui cum de me decretum Capuæ feciſſet, ipſe cunctæ Italiæ cupienti & eius fidem imploranti ſignum dedit, vt ad me reſtituendum Romam concurrerent. omnia tum denique in illum odia ciuium ardebãt de ſyderio mei: quem qui tum interemiſſet non de impunitate eius, ſed de præmiis cogitaretur. Tamẽ ſe Milo continuit, & P. Clodium ad iudicium bis, ad vim nũquam vocauit. Quid? priuato Milone & reo ad populum, accuſante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro Milone dicentem impetus factus eſt, quæ tum non modo occaſio, ſed etiam cauſa illius opprimẽdi fuit? Nuper vero cum M. Antonius ſummam ſpem ſalutis bonis omnibus attuliſſet, grauiſſimámque adoleſcens nobiliſſimus Reipublicæ partem fortiſſime ſu[illegible]cepiſſet, atque illam belluam iudicii laqueos declinantem iam irretitam teneret, qui lo[illegible]us, quod tempus illud dii immortales fuit? cum ſe ille fugiens in ſcalarum tenebris abd[illegible]diſſet, magnum Miloni fuit conficere illam peſtem nulla ſua inuidia, Antonii vero m[illegible]xima gloria. Quid? comitiis in campo, quoties poteſtas fuit, cum ille in ſepta irruiſſet [illegible] gladios diſtringendos, lapides iaciendos curaſſet: dein ſubito vultu Milonis perterritus fugeret ad Tyberim: vos & omnes boni vota faceretis, vt Miloni vti virtute ſua liberet? Quẽ igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela? quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non eſt auſus, hunc iniuria, iniquo loco, al[illegible] tempore, [illegible] periculo capitis, nõ dubitauit occidere? præſertim Iudices, cũ honoris amp[illegible] intentio, & dies comitiorum ſubeſſet: quo quidem tempore (ſcio enim quàm ti[illegible] ambitio, quantáque & quàm ſollicita cupiditas Conſulatus) omnia non mod[illegible] di palàm, ſed etiam quæ obſcure cogitari poſſunt, timemus: rumorem, f[illegible] ſam perhorreſcimus: ora omnium, atque oculos intuemur. nihil enim e[illegible] tam molle, tam

tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm voluntas erga nos, sensúsque ciuium: qui non
modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam rectè factis sæpe fastidiunt. Hunc
igitur diem campi speratum atque exoptatum sibi proponēs Milo cruentis manibus sce-
lus & facinus præ se ferens & confitens, ad illa augusta Centuriarum auspicia veniebat?
13 quàm hoc non credibile in hoc? quàm idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto
Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audaciæ est Iudices, quis ignorat, maximā
illecebram esse peccandi, impunitatis spem? In vtro igitur hæc fuit: in Milone, qui etiam
nūc reus est facti aut præclari, aut certe necessarii: an in Clodio, qui ita iudicia pœnámque
contempserat, vt eum nihil delectaret quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret?
Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? te Q. Petili appello optimū & fortissimum
ciuem, te M. Cato testor, quos mihi diuina quædam sors dedit iudices: vos ex M. Fauonio
audistis Clodium sibi dixisse, & audistis viuo Clodio, periturū Milonem triduo: post diem
tertium gesta res est, quàm dixerat. cum ille non dubitaret aperire quid cogitaret, vos po-
testis dubitare quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies nō fefellit? dixi equidem mo-
14 do. Dictatoris Lanuuii stata sacrificia nosse negocii nihil erat: vidit necesse esse Miloni pro-
ficisci Lanuuium illo ipso, quo profectus est, die. itaque anteuertit. At quo die? quo, vt an-
tè dixi, insanissima concio ab ipsius mercenario Tribuno plebis est concitata. quem diem
ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus approperaret, nunquam
reliquisset. Ergo illi, ne causa quidem itineris, etiam causa manendi. Miloni, nulla facultas
manendi: exeundi, non causa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid? si vt ille sciuit Milo-
nem fore eo die in via: sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? Primùm quæro
qui scire potuerit: quod vos idem in Clodio quærere non potestis. vt enim neminem a-
lium, nisi T. Patinam familiarissimum suum rogasset, scire potuit illo ipso die Lanuuii à
Dictatore Milone prodi Flaminem necesse esse: sed erant permulti alii, ex quibus id facil-
15 lime scire posset, omnes scilicet Lanuuini. Milo de Clodii reditu vnde quæsiuit? quæsierit
sanè. videre quid vobis largiar: seruum etiam, vt Arius meus amicus dixit, corruperit. Le-
gite testimonia testium vestrorum. dixit C. Cassinius, cognomine Schola, Interamnis fa-
miliaris meus, & idem comes Clodii, cuius iampridem testimonio Clodius eadem hora
Interamnæ fuerat & Romæ, Publium Clodium illo die in Albano mansurum fuisse: sed
subito ei esse nunciatum Cyrum architectum esse mortuum: itaque Romam repente con-
stituisse proficisci. dixit hoc comes item Publii Clodii, C. Clodius. Videte Iudices, quan-
tæ res his testimoniis sunt confectæ. Primùm certe liberatur Milo, non eo consilio profe-
ctus esse, vt insidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obuius futurus omnino non erat. de-
inde (non enim video cur non meum agam negocium) scitis iudices fuisse, qui in hac ro-
16 gatione suadenda dicerent, Milonis manu cædem esse factam: consilio verò maioris ali-
cuius. videlicet me latronem ac sicarium abiecti homines & perditi describebant. Iacent
suis testibus ii, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro auditum esset, reditu-
rum fuisse. Respiraui: liberatus sum: non vereor ne quod ne suspicari quidem potuerim,
videar id cogitasse. Nūc persequar cætera. nam occurrit illud, Ne Clodius quidem de in-
sidiis cogitauit, quoniam fuit in Albano mansurus. si quidem exiturus ad cædem è villa
non fuisset. video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nunciasse, non id nunciasse, sed
Milonem appropinquare. nam quid de Cyro nunciaret, quem Clodius Roma profici-
scens reliquerat morientem? vnà fui, testamentum simul obsignaui cum Clodio: testamen-
tum autē palàm fecerat, & illum hæredem & me scripserat. quem pridie hora tertia ani-
mam efflantem reliquisset, cum mortuum postridie hora decima ei nunciabatur? Age, sit
17 ita factum: quæ causa cur Romam properaret? cur in noctem se coniiceret? quid affere-
bat festinatio? quòd hæres erat? Primùm erat nihil cur properato opus esset. deinde si quid
esset, quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset, amitteret autem si postridie ma-
ne Romam venisset? Atque vt illi nocturnus ad vrbem aduentus vitandus potius, quàm
expetendus fuit: sic Miloni cum insidiator esset, si illum ad vrbem noctu accessurum
sciebat, subsistendum atque expectandum fuit. noctu inuidioso, & pleno latronum in

loco occidisset. nemo ei neganti non credidisset, quem omnes saluum etiam confitentem volũt. Sustinuisset hoc crimen primùm ipse ille latronum occultator & receptor locus, dum neque muta solitudo indicasset, neque cæca nox ostendisset Milonẽ: deinde vbi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hæc timentes in suspicionem caderent: tota denique rea citaretur Hetruria. Atque illo die certe Aricia rediẽs diuertit Clodius ad Albanum. quòd nisi sciret illum diem Milo Ariciæ fuisse, suspicari tamen debuit, eum, etiam si Romam illo die reuerti vellet, ad villam suam, quæ viam tãgeret, diuersurum. cur neque antè occurrit, ne in villa resideret? nec eo in loco subsedit, quo ille noctu venturus esset? Video adhuc constare omnia Iudices, Miloni etiam vtile fuisse Clodium viuere: illi ad ea quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis fuisse. odium illius in hunc acerbissimum: in illum nullum huius. consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda: huius tantum in repellenda. mortem ab illo denunciatam palàm Miloni & prædicatam: nihil vnquam auditum ex Milone. profectionis huius diem illi notum: reditus illius huic ignotum fuisse. huius iter necessarium: illius etiam potius alienum. hunc præ se tulisse illo die Roma exiturum: illum eo die se dissimulasse rediturum. nullius rei hunc mutasse consiliũ: illum causam mutandi consilii finxisse. huic si insidiaretur noctẽ prope vrbem expectandum: illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad vrbem nocturnum fuisse metuẽdum. Videamus nunc id, quod caput est: locus ad insidias ille ipse, vbi congressi sunt, vtri tandem fuerit aptior. Id verò Iudices, etiam dubitãdum & diutius cogitandum est? ante fundum Clodii, quo in fundo propter insanas illas substructiones, facile hominum mille versabatur valẽtium aduersari. Atqui excelso loco superiorem se fore putabat Milo, & ob eam rem eum locum ad pugnam potissimum delegerat. an in eo loco potius expectandum ab eo, qui ipsius loci spe facere impetũ cogitarat? Res loquitur Iudices, ipsa, quæ semper valet plurimum. si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis: tamẽ appareret, vter esset insidiator, vter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus, vnà sederet vxor. quid horum non impeditissimum, vestitus, an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam, cum penula irretitus, rheda impeditus, vxore penè constrictus esset? Videte nunc illum, primùm egredientem è villa subito. cur vesperi? quid necesse est tarde? quid cõuenit præsertim id temporis? Diuertit in villam Pompeii. Pompeium vt videret? sciebat in Alsiensi esse procul inde. Villam vt perspiceret? millies in ea fuerat. Quid ergo erat moræ & tergiuersationis? dum hic veniret, locum relinquere noluit. Age nunc iter expediti latronis, cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cũ vxore, tum sine ea: nunquam nõ in rheda, tum in equo: comites Græculi quocunque ibat etiam cum in castra Hetrusca properabat: tum nugarum in comitatu nihil. Milo qui nunquam, tum casu pueros symphoniacos vxoris ducebat, & ancillarũ greges. ille qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem, nisi vt virum à viro lectum esse diceres. Cur igitur victus est? quia nõ semper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quia quanquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros. nec verò sic erat vnquã non paratus Milo contra illũ, vt nõ satis ferè esset paratus. semper ille, & quantũ interesset P. Clodii se perire, & quanto illi odio esset, & quãtum ille auderet, cogitabat. Quãobrem vitam suã, quã maximis præmiis propositam & penè addictam sciebat, nunquam in periculum sine præsidio & sine custodia proiiciebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Martẽmque communẽ: qui sæpe spoliantem iam & exultantem euertit, & perculit ab abiecto. adde inscitiam pransi, poti, oscitantis ducis: qui cum à tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de eius extremis comitibus cogitauit: in quos incensos ira, vitámque domini desperãtes cũ incidisset, hæsit in his pœnis, quas ab eo serui fideles pro domini vita expetiuerũt. Cur igitur eos manu [illegible] scilicet ne indicaretur? ne dolorẽ perferre nõ possent? ne tormẽtis cogerentur occisum esse à seruis Milonis in Appia via P. Clodiũ confiteri? quid opus est tortore? qui [illegible] rit? ne occidit iure an iniuria? nihil ad tortorem. facti enim in eculeo quæ[illegible] dicio. Quod igitur in causa quærendũ est, id agamus. hoc quod tormẽti[illegible]

temur. Manu verò cur miſerit, ſi id potius quæris, quàm cur parum amplis affecerit præ-
43 miis, neſcis inimici factum reprehendere. dixit enim hic idem, qui omnia ſemper cõſtan-
ter & fortiter, M. Cato: dixitque in turbulenta concione, quæ tamẽ huius authoritate pla-
cata eſt, non libertate ſolum, ſed etiã omnibus præmiis digniſſimos fuiſſe qui domini ca-
put defendiſſent. quod enim præmium ſatis magnum eſt tam beneuolis, tam bonis, tam
fidelibus ſeruis, propter quos viuit? & ſi id quidem non tanti eſt, quàm quòd propter eoſdẽ
non ſanguine & vulneribus ſuis crudeliſſimi inimici mẽtem oculóſque ſatiauit. quos niſi
manumiſiſſet, tormentis etiam dedendi fuerunt, cõſeruatores domini, vltores ſceleris, de-
fenſores necis. Hic verò nihil habet in his malis quod minus moleſte ferat, quàm etiã, ſi-
quid ipſi accidat, eſſe tamen illis meritum præmium perſolutum. Sed quæſtiones vrgẽt
Milonem, quæ ſunt habitæ nunc in atrio Libertatis. quibuſnam de ſeruis? rogas? de P. Clo-
44 dii. quis eos poſtulauit? Appius. quis produxit? Appius. vnde? ab Appio. dii boni quid poteſt
agi ſeuerius! de ſeruis nulla quæſtio eſt in dominum, niſi de inceſtu, vt fuit in Clodiũ. pro-
xime ad deos acceſſit Clodius, propius quàm tum, cum ad ipſos penetrarat: cuius de mor-
te tanquam de cerimoniis violatis quæritur. Sed tamen maiores noſtri in dominũ de ſer-
uo quæri noluerunt: non quia non poſſet verum inueniri, ſed quia videbatur indignũ eſſe,
& domini morte ipſa triſtius. in reum de ſeruis accuſatoris cum quæritur, verum inueniri
poteſt? Age verò quæ erat, aut qualis quæſtio? heus vbi Ruſcio? vbi Caſca? Clodius inſidias
fecit Miloni? fecit: certa crux. nullas fecit: ſperata libertas. quid hac quæſtione certius? Su-
45 bito arrepti in quæſtionem, tamen ſeparantur à cæteris, & in arcas coniiciuntur, ne quis
cum his colloqui poſſit. hi centum dies penes accuſatorem cum fuiſſent, ab eo ipſo accu-
ſatore producti ſunt. quid hac quæſtione dici poteſt integrius? quid incorruptius? Quod
ſi nondũ ſatis cernitis, cum res ipſa tot, tam claris argumentis, ſigníſque luceat, pura men
te atque integra Milonem nullo ſcelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conſciẽ-
tia exanimatum Romam reuertiſſe, recordamini per deos immortales, quæ fuerit celeri-
tas reditus eius, qui ingreſſus in forum ardente curia, quæ magnitudo animi, qui vultus,
quæ oratio. Neque verò ſe populo ſolũ, ſed etiam Senatui tradidit: neque Senatui modo,
ſed etiam publicis præſidiis & armis: neque his tantum, verum etiam eius poteſtati, cui Se
natus totam Rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta Populi Romani arma commi
ſerat. cui ſe nunquam profecto tradidiſſet, niſi cauſæ ſuæ confideret, præſertim omnia au-
46 dienti, magna metuenti, multa ſuſpicanti, nonnulla credenti. Magna vis eſt cõſcientiæ Iu
dices, & magna in vtramque partem: vt neque timeãt qui nihil commiſerint: & pœnã ſem-
per ante oculos verſari putent qui peccarint. Neque verò ſine ratione certa cauſa Milonis
ſemper à Senatu probata eſt. videbant enim ſapientiſſimi homines, facti rationem, præſen
tiam animi, defenſionis conſtantiam. An verò obliti eſtis Iudices, recenti illo nuncio necis
Clodianæ, non modo inimicorum Milonis ſermones & opiniones, ſed nonnullorum etiã
imperitorum, qui negabant eum Romam eſſe rediturum? ſiue enim illud animo irato ac
percito feciſſet, vt incenſus odio trucidaret inimicum, arbitrabantur eum tanti mortem
P. Clodii putaſſe, vt æquo animo patria careret, cum ſanguine inimici expleſſet odium
ſuũ. ſiue etiam illius morte patriam liberare voluiſſet, non dubitaturum fortem virũ, quin
cum ſuo periculo ſalutem Reipublicæ attuliſſet, cederet æquo animo legibus, ſecũ aufer-
47 ret gloriam ſempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret quæ ipſe ſeruaſſet. Multi etiam
Catilinam atque illa portenta loquebãtur, Erumpet, occupabit aliquem locum, bellũ pa-
triæ faciet. miſeros interdum ciues optime de Republica meritos, in quibus homines non
modo res præclariſſimas obliuiſcuntur, ſed etiam nefarias ſuſpicãtur. Ergo illa falſa fue-
runt, quæ certe vera extitiſſent, ſi Milo admiſiſſet aliquid, quod non poſſet honeſte, veré-
que defendere. Quid, quæ poſtea ſunt in eum congeſta? quæ quamuis etiam mediocrium
delictorum conſcientiam perculiſſent, vt ſuſtinuit dii immortales! ſuſtinuit? immò ve-
ro vt contempſit, ac pro nihilo putauit, quæ neque maximo animo nocens, neque inno-
cens, niſi fortiſſimus vir, negligere potuiſſet. ſcutorum, gladiorum, frænorum, ſparorũ, pi-
lorúmque etiam multitudo deprehendi poſſe iudicabatur: nullum in vrbe vicum, nullum

angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in villā Otri- 48
culanam deuecta Tyberi, domus in cliuo Capitolino scutis referta, plena omnia malleo-
lorum ad vrbis incendia comparatorum. hæc non delata solum, sed penè credita: nec antè
repudiata sunt, quàm quæsita. Laudabam equidem incredibilem diligētiam Cn. Pompeii:
sed dicam vt sentio Iudices, nimis multa audire coguntur: neque aliter facere possunt ii,
quibus tota commissa est Respublica. quin etiam audiendus sit Popa Licinius nescio quis
de Circo maximo seruos Milonis apud se ebrios factos: sibi confessos esse, de interficiēdo
Cn. Pompeio coniurasse. deinde postea se gladio percussum esse ab vno de illis, ne indica-
ret, Pompeio in hortos nunciauit. arcessor in primis. de amicorum sententia rē defert ad
Senatum: non poteram in illius mei patriæque custodis tanta suspicione non metu exa-
nimari. sed mirabar tamen credi Popæ, ebriosorum cōfessionem seruorum audiri: vulnus 49
in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris putari. verum etiam, vt intel-
ligo, cauebat magis Pompeius, quàm timebat; non ea solum quæ timenda erant, sed om-
nia, ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæsaris clarissimi & fortissimi viri per
multas noctis horas nunciabatur: nemo audierat tam celebri loco, nemo senserat: tamen
audiebatur. non poteram Cn. Pompeium præstantissima virtute ciuem, timidum suspica-
ri. diligētiam, tota Rep. suscæpta, nimiam, nullam putabam. Frequētissimo Senatu nuper
in Capitolio Senator inuentus est qui Milonē cum telo esse diceret. nudauit se in sanctis-
simo templo: quoniam vita talis & ciuis & viri fidem non faciebat, nisi eo tacēte res ipsa
loqueretur. omnia falsa atque insidiosè ficta comperta sunt. cum tamen si metuitur etiam 50
nunc Milo, non iam hoc Clodianum crimen timemus, sed tuas Cn. Pompei (te enim iam
appello ea voce, vt me audire possis) tuas inquam suspiciones perhorrescimus. Si Milonē
times, si hunc de tua vita nefarie aut nunc cogitare, aut molitum aliquādo aliquid putas:
si Italiæ delectus, vt nonnulli conquisitores tui dictitāt: si hæc arma, si Capitolinæ cohor-
tes, si excubiæ, si vigiliæ, si delecta iuuentus, quæ tuum corpus domúmque custodit, contra
Milonis impetum armata est: atque illa omnia in hunc vnū instituta, parata, intēta sunt,
magna in hoc certe vis, & incredibilis animus, & non vnius viri vires atque opes indican-
tur: si quidem in hunc vnū & præstātissimus dux electus, & tota Resp. armata est. Sed [illegible]
non intelligit, omnes tibi Reip. partes ægras & labantes, vt eas his armis sanares & co[illegible]fir
mares, esse commissas: quòd si Miloni locus datus esset, probasset profecto tibi ipsi, nem[illegible]inē 51
vnquam hominem homini chariorē fuisse, quàm te sibi: nullum se vnquam pericul[illegible] pro
tua dignitate fugisse: cum illa ipsa teterrima peste sæpissime pro tua gloria cōtendis[illegible]: Tri
bunatum suum ad salutem meam, quæ tibi charissima fuisset, cōsiliis tuis gubernat[illegible]m: se
à te postea defensum in periculo capitis, adiutū in petitione Præturæ: duos se haber[illegible] sem-
per amicissimos sperasse, te tuo beneficio, me suo. quæ si nō probaret, si tibi ita pen[illegible]tus in-
sedisset ista suspicio, nullo vt euelli modo posset: si denique Italia à delectu, vrbs a[illegible] armis;
sine Milonis clade nunquam esset conquietura: næ iste haud dubitās cessisset patr[illegible]a, is, qui
ita natus est, & ita cōsueuit, te Magne tamē attestaretur, quod nunc etiā facit. V[illegible]de quàm
sit varia vitæ, commutabilísque ratio, quàm vaga, volubilísque fortuna, quantæ[illegible] *infidelita*
tes in amicis, quàm ad tempus aptæ simulationes, quātæ in periculis fugæ pro[illegible]*ximorum*, 52
quātæ timiditates. Erit, erit illud profecto tēpus, & illucescet aliquādo ille dies [illegible] *cū tu salu-*
taribus, vt spero, rebus tuis, sed fortasse motu aliquo cōmunium tēporum im[illegible]*qui*
quàm crebro accidat, experti debemus scire, & amicissimi beneuolentiam, & grauissimi ho
minis fidē, & vnius post homines natos fortissimi viri magnitudinē animi desyderes. quā-
quam quis hoc credat, Cn. Pōpeium iuris publici, moris maiorū, rei denique publicæ peri
tissimum, cum Senatus ei commiserit vt videret ne quid Resp. detrimenti [illegible]
vno versiculo satis armati semper Consules fuerunt, etiam nullis armis da[illegible]
tu, hunc delectu dato, iudicium expectaturum fuisse in eius consiliis iudic[illegible] *qui vel iu*
dicia ipsa tolleret: satis iudicatum est à Pompeio, falsò ista conferri in Mi[illegible]
tulit: qua, vt ego sentio, Milonem absolui oporteret: vt omnes cōfitentur [illegible] 53
ro in illo loco, atque in illis publicorum præsidiorum copiis circūfusus [illegible]

rat,se nõ terrorem inferre vobis. Quid enim illo minus dignum,quàm cogere vt vos eum
condemnetis, in quem animaduertere ipse, & more maiorum & suo iure posset? sed præ-
sidio esse:vt intelligatis,contra hesternam concionem illam licere vobis quod sentiatis li-
bere iudicare. Nec verò me Iudices, Clodianũ crimen mouet: nec tam sum demens,tám-
que vestri sensus ignarus atque expers, vt nesciam quid de morte Clodii sentiatis. De qua
si iam nollẽ ita diluere crimen, vt dilui:tamen impunè Miloni palàm clamare atque men
tiri gloriose liceret,Occidi,occidi,non Spurium Melium,qui annona leuanda,iacturísque
rei familiaris,quia nimis amplecti plebem putabatur,in suspicionem incidit regni appetẽ-
54 di: non T. Gracchum, qui Collegæ magistratum per seditionem abrogauit, quorum in-
terfectores implerunt orbem terrarũ nominis sui gloria:sed eum (auderet enim dicere, cũ
patriam periculo suo liberasset) cuius nefarium adulteriũ in puluinaribus sanctissimis no-
bilissimæ fœminæ comprehenderũt: eum,cuius supplicio Senatus solennes religiones ex-
piandas sæpe censuit:eum,quem cum sorore germana nefarium stuprum fecisse L. Lucul-
lus iuratus se quæstionibus habitis dixit comperisse:eum,qui ciuem,quem Senatus, quem
populus, quem omnes gentes,vrbis,ac vitæ ciuium conseruatorem iudicabant,seruorũ ar-
mis exterminauit:eum,qui regna dedit,ademit, orbem terrarum quibus cum voluit, par-
titus est:eum,qui pluribus cædibus in foro factis,singulari virtute,& gloria ciuem, domũ
vi & armis compulit:eum,cui nihil vnquam nefas fuit nec in facinore,nec in libidine: cũ,
55 qui ædem Nympharum incendit, vt memoriam publicæ recensionis tabulis publicis im-
pressam extingueret:eum denique,cui iam nulla lex erat,nullum ciuile ius, nulli possessio-
num termini: qui non calumnia litium,non iniustis vindiciis ac sacramentis alienos fun-
dos,sed castris,exercitu,signis inferendis petebat: qui non solum Hetruscos (eos enim pe-
nitus contempserat)sed hunc Cn. Pompeium virum fortissimum atque optimum ciuem,
iudicem nostrum pellere possessionibus, armis, castrísque conatus est: qui cum architectis
& decempedis villas multorum,hortósque peragrabat: qui Ianiculo & Alpibus spem pos
sessionum terminabat suarum: qui cum ab Equite Romano splendidissimo & forti viro,
T. Pacanio non impetrasset, vt insulam in lacu Precio venderet, repente lyntribus in eam
insulam materiam,calcem,cæmenta atque arma conuexit,dominóque trans ripam inspe-
ctante,non dubitauit ædificiũ extruere in alieno:qui huic T. Furfanio(cui viro dii immor-
56 tales!quid enim de muliercula Sanctia, quid de adolescente Apronio dico? quorũ vtrique
mortem est minitatus, nisi sibi hortorum possessione cessisset) sed ausus est Furfanio dice-
re, si sibi pecuniam quantam poposcerat non dedisset, mortuum se in domum eius illatu-
rum:qua inuidia huic esse tali viro conflagrandum, qui Appium fratrem hominem mihi
coniunctum fidissima gratia, absentem de possessione fundi deiecit: qui parietẽ sic per ve-
stibulum sororis instituit ducere,sic agere fundamenta, vt sororẽ non modo vestibulo pri-
uaret, sed omni aditu & limine. Quãquam hæc quidẽ iam tolerabilia videbãtur:etsi æqua-
biliter in Remp. in priuatos, in longinquos,in propinquos,in alienos, in suos irruebat. sed
57 nescio quomodo iam vsu obduruerat,& percalluerat ciuitatis incredibilis patientia. Quæ
vero aderant iam,& impẽdebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis,aut ferre im-
perium,nisi id ille nactus esset? Omitto socios,exteras nationes,Reges, Tetrarchas(vota e-
nim feceratis,vt in eos se potius immitteret,quàm in vestras possessiones,vestra tecta, vestras
pecunias)à liberis dico, à liberis mediusfidius & à coniugibus vestris nũquam ille effræna-
tas suas libidines cohibuisset. Fingi hæc putatis quæ patẽt, quæ nota omnibus, quæ tenẽ-
tur, seruorum exercitus illum in vrbe conscripturum fuisse, per quos totam Rempublicã
résque priuatas omnium possideret? Quamobrem si cruentum gladiũ tenens clamaret T.
Annius, Adeste quæso,atque audite ciues,P. Clodiũ interfeci: eius furores,quos nullis iam
legibus,nullis iudiciis frænare poteramus, hoc ferro,& hac dextera à ceruicibus vestris re-
puli: per me vnum effectũ est,vt ius, æquitas,leges,libertas,pudor,pudicitia in ciuitate ma-
58 nerent. Enimuero timendum quonam modo id factum ferret ciuitas? nunc enim quis est,
qui non probet,qui non laudet,qui non vnum post hominum memoriam T. Anniũ plu-
rimum Reip. profuisse,maxima lætitia Populum Romanum, cunctam Italiam, nationes

omnes affecisse,& dicat & sentiat? Nequeo vetera illa Pop. Romani quanta fuerint gaudia indicare. multas tamen iam summorum Imperatorum clarissimas victorias ætas nostra vidit,quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiam,nec tãtam. Mandate hoc memoriæ Iudices. spero multa vos liberósque vestros in Repub. bona esse visuros:in his singulis ita semper existimabitis,viuo P.Clodio nihil horum vos visuros fuisse. in spem maximam,& quemadmodum confido,verissimam adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc summo viro Consule,cõcussa hominũ licẽtia,cupiditatibus fractis, legibus & iudiciis cõstitutis,salutarẽ ciuitati fore. Num quis igitur est tã demẽs, qui hoc P.Clodio viuo cõtingere potuisse arbitretur? Quid, ea quæ teneris priuata atque vestra,dominante homine furioso,quod ius perpetuæ possessionis habere potuissent? Nõ timeo Iudices,ne odio inimicitiarum mearum inflammatus libentius hæc in illum euomere videar,quàm verius. etenim etsi præcipuum esse debebat,tamen ita communis erat omnium ille hostis,vt in communi odio penè æqualiter versaretur odium meum. nõ potest dici satis, nec cogitari quidem,quantum in illo sceleris,quãtum exitii fuerit. Quin sic attendite Iudices.nempe hæc est quæstio de interitu P. Clodii. fingite animis: liberæ enim sunt cogitationes nostræ: & quæ volũt sic intuentur,vt ea cernimus quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imaginẽ huius conditionis meæ,si possim efficere vt Milonem absoluatis:sed ita,si P. Clodius reuixerit. Quid vultu extimuistis? quonã modo ille vos viuus affeceerat,qui mortuus inani cogitatione percussit? Quid,si ipse Cn. Pompeius,qui ea virtute ac fortuna est,vt ea potuerit semper,quæ nemo præter illum: si is inquam potuisset, vt quæstionem de morte P,Clodii ferre, sic ipsum ab inferis excitare: vtrum putatis potius facturum fuisse? etiã si propter amicitiam vellet illum ab inferis reuocare, propter Rempublicam non fecisset. Eius igitur mortis sedetis vltores,cuius vitam si putetis per vos restitui posse,nolitis:& de eius nece lata quæstio est,qui si eadem lege reuiuiscere posset, lata lex nunquam esset. Huius ergo interfector non esset in confitendo ab his impetraturus, ne pœnam timeret, quos liberauisset? Græci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necauerunt. quæ ego vidi Athenis,quæ aliis in vrbibus Græciæ? quas res diuinas talibus institutas viris,quos ca[illegible]tus? quæ carmina propè ad immortalitatem & religionem & memoriam consecrant[illegible]r. Vos tanti conseruatorem populi,tanti sceleris vltorem,non modo honoribus nullis a[illegible]fficietis,sed ad supplicium rapi etiam patiemini? Confiteretur,confiteretur inquam,si fe[illegible]cisset,& magno animo,& libenter, se fecisse libertatis omnium causa,quod certe ei non[illegible] confitendum modo fuisset,verumetiam prædicandum. Etenim si id nõ negat,ex quo nih[illegible]il petit,nisi vt ignoscatur:dubitaret id fateri,ex quo etiam præmia laudis essent petẽda[illegible]isi verò gratius putat esse vobis,sui se capitis,quàm vestri ordinis defensorem fuisse: cu[illegible]m præsertim in ea confessione,si grati esse velletis,honores assequeretur amplissimos. Si f[illegible]ctũ vobis non probaretur (quanquam quĩ poterat salus sua cuique non probari?) sed tam[illegible]en si minus fortissimi viri virtus ciuibus grata cecidisset,magno animo cõstantique cede[illegible] et ex ingrata ciuitate. nam quid esset ingratius, quàm lætari cæteros, lugere eum solu[illegible], propter quem cæteri lætarentur? quanquam hoc animo semper omnes fuimus in patri[illegible] proditoribus opprimendis,vt quoniam nostra futura esset gloria,periculum quoque & [illegible]nuidiã nostram putaremus. nam quæ mihi contribuenda laus esset ipsi, cum tantum i[illegible] Consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem:si id,quod conabar,sine maximis d[illegible]imicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? quæ mulier sceleratum ac perniciosum ciuem occidere non auderet,si periculum nõ timeret? Proposita inuidia, morte,pœna, qui nihilo segnius Remp. defendit,is vir vere putãdus est. Populi grati est,præmiis afficere bene meritos de Repub. ciues:viri fortis ne suppliciis quidem moueri, vt fortiter fecisse p[illegible] Quã obrem vteretur eadẽ confessione T. Annius,qua Hala,qua Nasica,qua Opi[illegible] Marius,qua nosmetipsi:& si grata Respublica esset,lætaretur: si ingrata,tum i[illegible] fortuna conscientia sua niteretur. Sed huius beneficii gratiam Iudices,fortuna Po[illegible] Romani,& vestra felicitas,& dii immortales sibi deberi putant. Nec verò quisquam a[illegible] test,nisi qui nullam vim cælestem existimat, numénve diuinum:quem [illegible] imperii ve-

ſtri magnitudo, neque ſol ille, nec cæli & ſignorum motus, nec viciſſitudines rerum atque
ordines mouent: neque id, quod maximum eſt, maiorum ſapientia, qui ſacra, qui cerimo-
nias, qui auſpicia & ipſi ſanctiſſime coluerũt, & nobis ſuis poſteris prodiderũt. Eſt eſt pro-
fecto illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate noſtra ineſt quiddã, quod
64 vigeat & ſentiat, & non ineſt in hoc tãto naturæ, tam præclaro motu. niſi forte iccirco eſ-
ſe non putant, quia non apparet, nec cernitur: perinde quaſi noſtram ipſam mentem, qua
ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus ac dicimus, videre, aut planè qualis, aut vbi
ſit, ſentire poſſimus. Ea vis, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic vrbi fœlicitates atque
opes attulit: quæ illam perniciem extinxit ac ſuſtulit: cui primum mentem iniecit, vt vi ir-
ritare ferróque laceſſere fortiſſimum virum auderet: vinceretúrque ab eo, quem ſi viciſſet,
habiturus eſſet impunitatem & licentiam ſempiternam. Non eſt humano conſilio, ne me-
diocri quidem Iudices, deorum immortalium cura, res illa perfecta: religiones mehercule
ipſæ, aræque, cum illam belluam cadere viderunt, commouiſſe ſe videtur, & ius in illo ſuũ
retinuiſſe. Vos enim Albani tumuli atque luci, vos inquã imploro atque obteſtor, vóſque
65 Albanorum obrutæ aræ ſacrorum Populi Ro. ſociæ & æquales: quas ille præceps amẽtia,
cæſis proſtratíſque ſanctiſſimis lucis ſubſtructionum inſanis molibus oppreſſerat, veſtræ tũ
aræ, veſtræ religiones viguerunt: veſtra vis valuit, quam ille omni ſcelere polluerat: túque
ex tuo edito monte Latialis ſancte Iuppiter, cuius ille lacus, nemora fineſque, ſæpe omni
nefario ſtupro & ſcelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuiſti. vobis
illæ, vobis veſtro in conſpectu ſeræ, ſed iuſtæ tamen & debitæ pœnæ ſolutæ ſunt. niſi for-
tè hoc etiam caſu factum eſſe dicimus, vt ante ipſum ſacrarium Bonæ deæ, quod eſt in fun
do T. Sextii Galli in primis honeſti & ornati adoleſcentis, ante ipſam inquã Bonam deã,
cum prælium commiſiſſet, primum illud vulnus accæperit, quo teterrimam mortem obi-
66 ret: vt non abſolutus iudicio illo nefario videretur, ſed ad hãc inſignem pœnã reſeruatus.
Nec verò nõ cadẽ ira deorũ hanc eius ſatellitibus iniecit amẽtiam, vt ſine imaginibus, ſine
cãtu, ſine ludis, ſine exequiis, ſine lamentis, ſine laudationibus, ſine funere, oblitus cruore &
luto, ſpoliatus illius ſupremi diei celebritate, quã concedere etiã inimici ſolẽt, ambureretur
ciam abiectus. Non fuiſſe credo fas clariſſimorum virorum formas illi teterrimo parrici-
dæ aliquid decoris afferre: neque vllo in loco potius mortem eius lacerari, quàm in quo vi-
ta eſſet damnata. Dura mihi mediuſfidius iam fortuna Populi Ro. & crudelis videbatùr,
quæ tot annos illum in hanc Rempublicã inſultare videret & pateretur. polluerat ſtupro
ſanctiſſimas religiones: Senatus grauiſſima decreta perfregerat: pecunia ſe palàm iudicibus
67 redemerat: vexarat in Tribunatu Senatũ: omniũ ordinũ cõſenſu pro ſalute Reip. geſta re-
ſciderat: me patria expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, cõiugem meam
vexauerat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magiſtratuum priuatorúmque cædes
effecerat: domum mei fratris incẽderat: vaſtarat Hetruriam: multos ſedibus ac fortunis eie
cerat, inſtabat, vrgebat: capere eius amentiam ciuitas, Italia, prouinciæ, regna non poterãt:
incidebantur iam domi leges, quæ nos noſtris ſeruis addicerent: nihil erar cuiuſquã, quod
quidem ille adamaſſet, quod non hoc anno ſuum fore putaret: obſtabat eius cogitationi-
bus nemo, præter illũ Milonẽ ipſum, qui poterat obſtare: Cn. Põpeium nouo reditu in gra
tiã quaſi deuinctũ arbitrabatur: Cæſaris potentiã, ſuã potentiã eſſe dicebat: bonorũ animos
etiam in meo caſu contempſerat: Milo vnus vrgebat. Hic dii immortales, vt ſuprà dixi,
68 mentem dederunt illi perdito ac furioſo, vt huic faceret inſidias: aliter perire peſtis illa nõ
potuit. Nũquam illum Reſp. ſuo iure eſſet vlta. Senatus, credo, Prætorem eum circunſcri-
pſiſſet. ne cum ſolebat quidem id facere, in priuato eodem hoc, aliquid profecerat. An Cõ-
ſules in Prætore coercendo fortes fuiſſent? primum Milone occiſo habuiſſet ſuos Conſu-
les. deinde quis in eo Prætore Conſul fortis eſſet, per quem Tribunum, virum Conſularem
crudeliſſime necatum eſſe meminiſſet? omnia poſſideret, teneret, lege noua, quæ eſt inuen-
ta apud eum cũ reliquis legibus Clodianis, ſeruos noſtros libertos ſuos feciſſet: poſtremo,
niſi eum dii immortales in eam mentem impuliſſent, vt homo effœminatus fortiſſimum
virum conaretur occidere, hodie Rempublicam nullam haberetis. An ille Prætor, ille ve-

rò Consul si modo hæc templa, atque ipsa mœnia stare eo viuo tandiu, & Consulatum eius expectare potuissent, ille denique viuus, mali nihil fecisset, qui mortuus vno ex suis satellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit. Quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus, templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii publici, caput vrbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab vniuerso populo concessam vni ordini, inflammari, excindi, funestari? neque id fieri à multitudine imperita, quanquam esset miserum id ipsum, sed ab vno, qui cum tantum ausus sit vltor pro mortuo, quid signifer pro viuo non esset ausus? In curiam potissimum abiecit, vt eam mortuus incenderet, quam viuus euerterat. & sunt qui de via Appia querantur, taceant de curia eequando ab eo spirante forum potuisset defendi, cuius nõ restiterit cadaueri curia? Excitate, excitate eum si potestis ab inferis: frangetis impetũ viui, cuius vix sustinetis furias insepulti? nisi verò sustinuistis eos, qui cum facibus ad curiam cucurrerunt, cum falcibus ad Castoris, cum gladiis toto foro volitarũt. Cædi vidistis Pop. Romanũ, concionẽ gladiis disturbari, cũ audiretur silentio M. Cælius Tribunus pleb. vir fortissimus, & in suscæpta causa firmissimus, & bonorũ voluntati, & authoritati Senatus deditus, & in hac Milonis, siue inuidia, siue fortuna, singulari, diuina, & incredibili fide. Sed iam satis multa de causa, extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat, nisi vt orem obtestérque vos Iudices, vt eam misericordiã tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat, ego etiam repugnante hoc, & imploro & exposco? Nolite si in nostro omniũ fletu nullam lachrymã aspexistis Milonis, si vultum semper eundem, si vocẽ, si orationem stabilem ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere: atque haud scio, an multo etiã sit adiuuandus magis. Etenim si in gladiatoriis pugnis, & in infimi generis hominum conditione, atque fortuna timidos & supplices, & vt viuere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos, & se acriter ipsi morti offerentes seruare cupimus: eorúmque nos magis miseret, qui nostrã misericordiã non requirũt, quàm qui illã efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuibus facere debemus? Me quidem Iudices exanimãt & interimunt hæ voces Milonis, quas audio assidue, & quibus intersum quotidie, Valeant, inquit, valeant ciues mei, sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc vrbs præclara, mihíque patria charissima, quoquomodo merita de me erit, tranquilla Rep. ciues mei (quoniã mihi cum illis non licet) sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur. ego cedam, atque abibo. si mihi Repub. bona frui non licuerit, at carebo mala, & quamprimum tetigero bene moratam & liberã ciuitatem, in ea cõquiescam. O frustra, inquit, suscæpti mei labores, ô spes fallaces, ô cogitationes inanes meæ. Ego cum Tribunus pleb. Repub. oppressa me Senatui dedissem, quem extinctum accæperã, Equitibus Romanis, quorum vires erant debiles, bonis viris, qui omnem authoritatem Clodianis armis abiecerant, mihi vnquam bonorum præsidium defuturũ putarẽ? Ego cum te (mecũ enim sæpissime loquitur) patriæ reddidissem, mihi non futurum in patria putarem locum? Vbi nũc Senatus est, quem secuti sumus? vbi Equites Romani, illi, illi inquit tui? vbi studia [illegible] municipiorum? vbi Italiæ voces? vbi denique tua M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox & defensio? mihíne ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec [illegible] verò hæc Iudices vt ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. negat enim [illegible] se, negat ingratis ciuibus fecisse quæ fecerit: timidis & omnia circunspiciẽtibus pericul[illegible] nõ negat, plebẽ & infimam multitudinem, quæ P. Clodio duce fortunis vestris imminebat, eam quo tutior esset nostra vita, se fecisse commemorat, vt non modo virtute flecteret, sed etiã tribus suis patrimoniis deliniret: nec timet, ne cum plebẽ muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in Remp. singularibus: Senatus erga se beneuolentiam temporibus his ipsis sæpe esse perspectam. vestras verò, & vestrorum ordinum occursationes, stu[illegible] dia, sermones, quẽcunque casum fortuna dederit, secum se ablaturũ esse dicit. Meminit et[illegible] [illegible] præconis modo defuisse, quam minime desyderarit: populi verò cunctis su[illegible] quod vnum cupierit, se Consulem declaratum. nunc denique si hæc arma cont[illegible] sibi facinoris suspicionẽ nõ facti crimẽ obstare. Addit hæc, quæ certe vera [illegible] pientes viros nõ tã præmia sequi solere recte factorũ, quàm ipsa recte fac[illegible] se nihil in vita

nisi præclarissime fecisse. siquidem nihil sit præstabilius viro, quàm periculis patriam libe-
rare, beatos esse quibus ea res honori fuerit à suis ciuibus: nec tamen eos miseros, qui be-
neficio ciues suos vicerint. Sed tamen omnibus præmiis virtutis, si esset habēda ratio præ-
miorum, amplissimum esse præmium gloriam: esse hanc vnam, quæ breuitatem vitæ po-
steritatis memoria consolaretur: quæ efficeret, vt absentes adessemus, mortui viueremus:
hanc denique esse, cuius gradibus etiam in cælum homines videantur ascēdere. De me, in-
quit, semper Pop. Romanus, sēper omnes gentes loquentur, nulla vnquam obmutescet ve-
tustas. quin hoc tempore ipso, cum omnes à suis inimicis faces inuidiæ meæ subiiciantur,
75 tamen omni in hominū cœtu gratiis agendis, & gratulationibus habēdis, & omni sermo-
ne celebramur. Omitto Hetruriæ festos & actos & institutos dies. centesima lux est hæc ab
interitu P. Clodii: & opinor vltra, quàm fines imperii Populi Ro. sunt, nō solum fama iam
de illo, sed etiã lætitia peragrauit. Quamobrē vbi corpus hoc sit, nō, inquit, laboro: quoniã
omnibus in terris & iã versatur & semper habitabit nominis mei gloria. Hæc tu mecū sæ-
pe his absentibus, sed iisdem audientibus, hæc ego tecum Milo, Te quidem quòd isto ani-
mo es, satis laudare non possum: sed quo est illa magis diuina virtus, eo maiore à te dolore
76 diuellor. nec verò si mihi eripieris, reliqua est illa tamen ad consolandum querela, vt his
irasci possim, à quibus tantum vulnus accæpero. non enim inimici mei te mihi eripient,
sed amicissimi; non male aliquãdo de me meriti, sed semper optime. Nullum vnquam Iu-
dices, mihi tantum dolorem inuretis (etsi quis potest esse tantus?) sed ne hunc quidē ipsum,
vt obliuiscar quanti me semper feceritis. quæ si vos cæpit obliuio, aut si in me aliquid of-
fendistis, cur non id meo capite potius luitur, quàm Milonis? Præclare enim vixero, siquid
mihi acciderit, prius quàm hoc tantum mali videro. Nunc me vna consolatio sustentat,
quòd tibi ô T. Anni nullum à me amoris, nullum studii, nullum pietatis officium defuit.
Ego inimicitias potentium pro te appetiui, ego meum sæpe corpus & vitam obieci armis
inimicorū tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abieci: bona, fortunas meas ac libe-
rorū meorū, in communionē tuorum temporū contuli: hoc denique ipso die siqua vis est
parata, siqua dimicatio capitis futura, deposco. Quid iam restat? quid habeo? quid dicã?
77 quid faciam pro tuis in me meritis, nisi vt eam fortunam, quæcūque erit tua, ducam meã?
Nō recuso, non abnuo, vósque obsecro Iudices, vt vestra beneficia, quæ in me contulistis,
aut in huius salute augeatis, aut in eiusdem exitio occasura esse iubeatis. His lachrymis nō
mouetur Milo: est quodam incredibili robore animi: exilium ibi esse putat, vbi virtuti nō
sit locus: mortem naturæ finem esse, non pœnã. sed hic ea mente ornatus est. quid vos Iu-
dices, quo tandem animo eritis? memoriam Milonis retinebitis? ipsum eiicietis, & erit di-
gnior locus in terris vllus, qui hãc virtutē excipiat, quàm hic, qui procreauit? Vos, vos ap-
pello fortissimi viri, qui multū pro Rep. sanguinē effudistis: vos in viri, & in ciuis inuicti
appello periculo Centuriones, vósque milites: vobis non modo inspectantibus, sed etiã ar-
78 matis, & huic iudicio præsidentibus, hæc tanta virtus ex hac vrbe expelletur, exterminabi
tur, eiicietur? O me miserū: ô me infœlicē: reuocare tu me in patriã Milo potuisti per hos,
ego te in patria per eosdē retinere non potero? quid respōdebo liberis meis, qui te parētem
alterum putant? quid tibi Q. frater, qui nunc abes, consorti mecū temporum illorum? mé-
ne non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostrã ille seruasset? at in qua
causa non potuisse? quæ est grata gentibus. à quibus nō potuisse? ab his, qui maxime P. Clo
dii morte acquierunt. quo deprecante? me. Quodnam concæpi tantum scelus, aut quod in
me tantum facinus admisi Iudices, cum illa indicia communis exitii indagaui, patefeci,
protuli, extinxi, omnes in me meósque redundant ex illo fonte dolores? Quid me reducē
79 esse voluistis? an vt inspectante me expellerentur hi, per quos essem restitutus? Nolite, obse-
cro vos, pati, mihi acerbiorē reditum esse, quàm fuerit ille ipse discessus. nam quî possum
putare me restitutum esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum? Vtinam dii immorta-
les fecissent (pace tua patria dixerim: metuo enim ne scelerate dicam in te, quod pro Milo-
ne dicam pie) vt P. Clodius non modo viueret, sed etiam Prætor, Cōsul, Dictator esset, an-
tequam hoc spectaculum viderem. O dii immortales, fortem, & à vobis Iudices conseruã-

dum virum. Minime, minime, inquit: imò verò pœnas ille debitas luerit, nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hiccine vir patriæ natus, vsquam nisi in patria morietur? aut si forte pro patria, huius vos animi monimenta retinebitis, corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini? hunc sua quisquam sentẽtia ex hac vrbe expellet, quem omnes vrbes expulsum à vobis ad se vocabunt? O terram illam beatam, quæ húc virum excæperit: hanc ingratam, si eiecerit: miseram, si amiserit. Sed finis sit: neque enim præ lachrymis iam loqui possum, & hic se lachrymis defendi vetat. Vos oro obtestórque Iudices, vt in sententiis ferendis, quod sentietis, id audeatis. vestram virtutem, iustitiam, fidem (mihi credite) is maxime probabit, qui in iudicibus legendis optimum & sapientissimum quéque leget.

Pro C. Rabirio Posthumo.

ORATIO XXXIX.

SI QVIS est Iudices, qui C. Rabiriũ, quòd suæ fortunæ fundatas præsertim atque optime constitutas opes potestati regiæ libidiníque commiserit, reprehendendum putet, ascribat ad iudicium suum non modo meam, sed huius etiam ipsius qui cõmisit, sententiam. neque enim cuiquam eius consilium vehementius quàm ipsi displicet. quanquam hoc plerũque facimus, vt consilia euentis põderemus: & cui bene quid processerit, multum illum prouidisse: cui secus, nihil sensisse dicamus. Si extitisset in rege fides, nihil sapiẽtius Posthumo: quia fefellit Rex, nihil hoc amentius dicitur. vt iam nihil esse videatur, nisi diuinare sapientis. Sed tamen [illegible] quis est Iudices, qui illam Posthumi siue inanem spem, siue inconsultam rationem, siue (vt grauissimo verbo vtar) temeritatem, vituperandam putet, ego eius opinioni nõ repug[illegible]o: illud tamen deprecor, vt cum ab ipsa fortuna crudelissime videat huius consilia esse [illegible]ultata, ne quid ad eas ruinas, quibus hic oppressus est, addẽdum acerbitatis putet. satis e[illegible]t homines imprudentia lapsos non erigere. vrgere verò iacentes, aut præcipitantes imp[illegible]llere, certe est inhumanum: præsertim Iudices, cum sit hoc generi hominum propè nat[illegible]ra datum, vti qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc ferè qui sunt eius stirpis (qu[illegible]d sermo hominum ad memoriam patrum virtute celebretur) cupidissime persequantu[illegible]. siquidem non modo in gloria rei militaris Paulum Scipio, aut Maximum filius, sed et[illegible]á in deuotione vitæ, & in ipso genere mortis imitatus est P. Decium filius. Sint igitur si[illegible]nilia Iudices, parua magnis. fuit enim pueris nobis huius pater C. Curius princeps ordi[illegible]is Equestris, fortissimus & maximus publicanus, cuius in negociis gerendis magnitudin[illegible]em animi nõ tam homines probassent, nisi in eodẽ benignitas incredibilis fuisset, vt in au[illegible]gẽda re nõ auaritiæ prædã, sed instrumentũ bonitati quærere videretur. Hoc ille natus, qu[illegible]uis patrem suum nunquã viderat, & tamen natura ipsa duce, quæ plurimũ valet, & assid[illegible]is domesticorum sermonibus, in paternæ culpæ similitudinem deductus est. multa gess[illegible]r, multa cõtraxit, magnas partes habuit publicanorum, credidit populis, in pluribus pr[illegible]ouinciis eius versata res est, dedit se etiam Regibus. huic ipsi Alexandrino grandem iam antea pecuniã credidit. nec interea locupletare amicos vnquam suos destitit, mittere in negocium, dare partes, augere, fide sustentare. quid multa? cum magnitudine animi, tum liberalitate vitam patris, & consuetudinem expresserat. Pulsus interea regno Ptolemæus dol[illegible] dixit Sibylla, sensit Posthumus) Romam venit. huic ẽgẽti & rogãti hic in[illegible]iam credidit. nec tum primùm: nam regnanti crediderat absens. nec temere [illegible] credere putabat, quòd erat nemini dubium quin is in regnum restitueretur à Senat[illegible] Romano. In dando autem & credẽdo processit longius: nec suam solum pe[illegible] sed etiam amicorum. stulte. quis negat? aut quis iam non admonet, q[illegible] male credidis[illegible]

bene conſultum putares. Id eſt difficile, quod cum ſpe magna ſis ingreſſus, id non exequi vſque ad extremũ. Supplex erat Rex, multa rogabat, omnia pollicebatur: vt iam metuere Poſthumus cogeretur, ne quod crediderat, perderet, ſi credendi conſtituiſſet modum. nihil autem erat illo blãdius, nihil hoc benignius: vt magis pœniteret cœpiſſe, quàm liceret deſiſtere. Hinc primùm exoritur crimen illud, Senatum corruptum eſſe dicũt. O dii immortales hæc eſt illa exoptata iudiciorum ſeueritas? corruptores noſtri cauſam dicunt: nos qui corrupti ſumus, non dicimus. Quid ego Senatum defendam hoc loco Iudices? omni equidem loco debeo: ita de me eſt meritus ille ordo. ſed id nec agitur hoc tempore: nec cum Poſthumi cauſa, res iſta coniuncta eſt. quãquam ad ſumptum itineris, ad illam magnificẽtiam apparatus, comitatúmque regiũ, ſuppeditata pecunia à Poſthumo eſt, factæque ſyngraphæ ſunt in Albano Cn. Pompeii, cum ille Roma profectus eſſet: tamen non debuit is qui dabat, quò ille qui accipiebat, conſumeret, quærere. non enim latroni, ſed Regi credidit: nec Regi inimico Populi Romani, ſed ei, cuius reditum Conſuli datum à Senatu videbat: nec ei Regi qui alienus ab hoc imperio eſſet, ſed ei qui cum fœdus feriri in Capitolio viderat. quòd ſi creditor in culpa ſit, non qui improbe credita pecunia vſus: damnetur is qui fabricatus gladium eſt, & vendidit, nõ is qui illo gladio ciuem aliquẽ interemit. Quãobrem neque tu C. Memmi hoc facere debes, vt Senatum, cuius authoritati te ab adoleſcẽtia dediſti, in tanta infamia verſari velis: neque ego id quod non agitur, defendere. Poſthumi enim cauſa, quæcunque eſt, ſeiuncta à Senatu eſt. quòd ſi item à Gabinio ſeiunctã oſtẽdero, certe quod dicas, nihil habebis. eſt enim hæc cauſa, quo ea pecunia peruenerit, quaſi quædam appendicula cauſæ iudicatæ atque damnatæ. ſunt lites æſtimatæ A. Gabinio, nec prædes dati, nec ex eius bonis quanta ſumma litium fuiſſet, à populo recipi, lex æqua eſt. Iubet lex Iulia perſequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit qui damnatus ſit, peruenerit. ſi eſt hoc nouum in lege Iulia, ſicuti multa ſunt ſeuerius ſcripta, quàm in antiquis legibus, & ſanctius iudicata: ſanè etiam cõſuetudo huius generis iudiciorum noua ſit. hoc iiſdem verbis tranſlatum caput eſt, quod fuit non modo in Cornelia, ſed etiã antè in lege Seruilia. Per deos immortales quid agitur Iudices? aut quem hunc morem nouorũ iudiciorũ in Remp. inducimus? erat enim hæc conſuetudo, nota vobis quidem omnibus, ſed ſi vſus magiſter eſt optimus, mihi debet eſſe notiſſima. Accuſaui de pecuniis repetũdis, iudex ſedi: Prætor quæſiui, defendi plurimos: nulla pars, quæ aliquam facultatem dicendi afferre poſſet, non mea fuit. ita contendo: neminem vnquam, quò ea pecunia perueniſſet, cauſam dixiſſe, qui in æſtimandis litibus appellatus non eſſet. in litibus autem nemo appellabatur, niſi ex teſtium dictis, aut tabulis priuatorũ, aut rationibus ciuitatum. Itaque in inferendis litibus adeſſe ſolebant qui aliquid de ſe verebantur: & cum erant appellati, ſi videbantur, ſtatim contradicere ſolebant. ſin eius temporis recentem inuidiam pertimuerãt, reſpondebant poſtea: quod cum feciſſent, permulti ſæpe vicerũt. hoc verò nouum eſt, ante hoc tempus omnino inauditũ, in litibus Poſthumi nomen eſt nuſquam. in litibus dico? modo vos iidem in A. Gabinium Iudices ſediſtis. num quis teſtis Poſthumum appellauit? teſtis autem? num accuſator? num denique toto illo iudicio Poſthumi nomẽ audiſtis? Non igitur reus ex ea cauſa quæ iudicata eſt, redundat Poſthumus: ſed eſt arreptus vnus Eques Romanus de pecuniis repetũdis reus. quibus tabulis? quæ in iudicio à Gabinio recitatæ nõ ſunt. quo teſte? à quo tum appellatus nuſquam eſt. qua appellatione litium? in qua Poſthumi mentio facta nulla eſt. qua lege? qua non tenetur. Hîc iam Iudices, veſtri conſilii res eſt, veſtræ ſapientiæ: quid deceat vos, non quantum liceat vobis, ſpectare debetis. ſi enim quid liceat quæritis, poteſtis tollere è ciuitate quem vultis. tabella eſt quæ dat poteſtatem, occultat eadem libidinem: cuius conſciẽtia nihil eſt quod quiſquam timeat, ſi non pertimeſcat ſuam. Vbi eſt igitur ſapientia iudicis? in hoc, vt non ſolum quid poſſit, ſed etiam quid debeat, ponderet: nec quantum ſibi permiſſum, meminerit ſolum, ſed etiam quatenus commiſſum ſit. Datur tibi tabella iudicii. qua lege? Iulia de pecuniis repetundis. quo de reo? de Equite Romano. at iſte ordo lege ea non tenetur. illo inquit capite, quod erat in Poſthumum, quòd in Gabinium iudex eſſes. nihil Gabinio datum, cum in eum lites æſtimaren-

tur. At nunc audio: reus igitur Posthumus est ea lege, qua non modo ipse, sed totus etiam ordo solutus ac liber est. Hic ego nunc non vos prius implorabo Equites Romani, quorum ius iudicio tentatur, quàm vos Senatores, quorum agitur fides in hũc ordinem: quæ, quidem cum sæpe ante, tum in hac ipsa causa nuper est cognita. nam cũ optimo, & præstantissimo Consule Cn. Pompeio de hac ipsa quæstione referente, existerent nõnullæ, sed perpaucæ tamen acerbæ sententiæ quæ cẽserent vt Tribuni, vt Præfecti, vt Scribæ, vt comites omnes magistratuum lege hac tenerentur: vos, vos inquam ipsi & Senatus frequens restitit: & quanquam tum propter multorum delicta, etiam ad innocentium periculum tempus illud exarserat, tamen cum odium non restingueretis, huic ordini ignem nouum subiici non siuistis. Hoc animo igitur Senatus, quid vos Equites Ro. quid tandẽ estis acturi? Glaucia solebat homo impurus, sed tamẽ acutus, populum monere, vt cum lex aliqua recitaretur, primùm versum attenderet: si esset, Dictator, Consul, Prætor, Magister equitũ, ne laboraret, sciret nihil ad se pertinere. sin autẽ, QVICVNQVE: post hanc legem videret ne qua noua quæstione alligaretur. Nunc vos Equites Ro. videte. scitis me ortũ è vobis, omnia semper sensisse pro vobis: nihil horũ sine magna cura, & summa charitate vestri ordinis loquor. alius alios homines & ordines: ego vos semper cõplexus sum. moneo & prædico, integra re causâque denuncio, omnes homines deósque testor, dum potestis, dum licet, prouidete, ne duriorẽ vobis conditionẽ statuatis, ordiníque vestro, quàm ferre possit. serpet hoc malũ (mihi credite) longius quàm putatis. Potẽtissimo & nobilissimo Tribuno pleb. M. Druso vnã in Equestrem ordinẽ quæstionẽ ferenti, Siquis ob rem iudicatã pecuniã cæpisset: aperte Equites Romani restiterũt. quid? hoc licere volebant? minime. neque solum hoc genus pecuniæ capiendæ turpe, sed etiam nefariũ arbitrabantur. attamen ita disputabant, eos teneri legibus oportere, qui suo iudicio essent illam conditionẽ vitæ secuti. delectat amplissimus ciuitatis gradus, sella curulis, fasces, imperia, prouinciæ, sacerdotia [illegible] triũphi, denique imago ipsa ad posteritatis memoriã prodita: est simul etiam sollicitud[illegible] aliqua, & legum, & iudiciorum maiorum quidam metus. nos ista nunquam contemp[illegible]mus (ita enim disputabant) sed hanc vitam quietã atque ociosam secuti sumus. quæ q[illegible]oniam honore caret, careat etiam molestia. tam es tu iudex, quàm ego Senator. ita est[illegible] sed tu istud petiisti, ego hoc cogor. quare aut iudici mihi nõ esse liceat, aut legẽ, lege Sen[illegible]atoria nõ timere. Hoc vos Equites Ro. ius à patribus accæptũ amittetis? moneo ne fac[illegible]iatis. rapietur homines in hæc iudicia ex omni nõ modo inuidia, sed sermone maleuolo[illegible]ũ, nisi cauetis. Si iam vobis nunciaretur in Senatu sententias dici, vt his legibus teneremi[illegible]i, concurrendũ ad cutiã putaretis: si lex ferretur, conuolaretis ad rostra. vos Senatus libe[illegible]os hac lege esse voluit, populus nunquã alligauit: soluti huc cõuenistis, ne cõstricti disced[illegible]atis cauete. nã si Posthumo fraudi fuerit, qui nec Tribunus, nec Præfectus, nec ex Ital[illegible] comes, nec familiaris Gabinii fuit: quonã se modo defendent posthac, qui vestri ordinis [illegible]cũ magistratibus nostris fuerint his causis implicati? Tu inquit Gabiniũ, vt Regẽ reduce[illegible]et, impulisti. Non patitur mea etiã fides de Gabinio grauius agere. quẽ enim ex tantis [illegible]inimicitiis receptum in gratiã summo studio defenderim, hunc afflictũ violare non debe[illegible]: *quocum* stante si me Cn. Põpeii authoritas in gratiam non reduxisset, nunc iam ipsius *fortuna re*duceret. Sed tamen cum ita dicis, Posthumi impulsu Gabinium profectum A[illegible]*exandriam,* si defensioni Gabinii fidem non habes, obliuiscerísne etiam accusationis tu[illegible]*Gabinius se* id fecisse dicebat Reip. causa, quòd classem Archelai timeret, quòd mare refer[illegible]tũ fore prædonum putaret: lege etiã id sibi licuisse dicebat. tu inimicus negas: ignosco, & eo magis, quòd est cõtra illud iudicatũ. Redeo igitur ad crimen & accusationẽ tuã. qu[illegible] vociferabare decẽ millia talentũm Gabinio esse promissa? huic videlicet perblãdus r[illegible] qui hominem, vt tu vis, auarissimum exoraret, sestertiũm bis millies & qu[illegible] magnopere contemneret. Gabinius illud quoquo consilio fecit, fecit certe [illegible]cunque mens illa fuit, Gabinii fuit. siue ille vt ipse dicebat, gloriam: siue, vt tu vis [illegible] siuit, quæsiuit sibi. Num Gabinii comes vel sectator? negat. non ad Gabi[illegible]cium non erat, sed ad P. Lentuli clarissimi viri authoritatem, à Senatu [illegible]

ſilio certo, & ſpe nõ dubia, Romã contẽderet. At Diœcetes fuit regius, & quidẽ in custo-
dia etiã fuit regia, & vita eius oblata pœnæ eſt. multa præterea, quæ libido Regis, quæ ne-
14 ceſſitas coegit ferre, pertulit. quarũ omniũ rerũ vna reprehenſio eſt, quòd regnũ intrarit,
quòd poteſtati ſe Regis cõmiſerit. verũ ſi quærimus: ſtulte. quid enim ſtultius, quàm E-
quitẽ Ro. ex hac vrbe, huius inquã Reip. ciuẽ, quæ eſt vna maxime, & fuit ſemper libera,
venire in eũ locũ, vbi parendũ alteri & ſeruiendũ ſit? Sed ego in hoc tãdem Poſthumo nõ
ignoſcam homini mediocriter docto, qui videam ſapientiſſimos homines eſſe lapſos? vi-
rum vnum totius Græciæ facile doctiſſimum Platonẽ, iniquitate Dionyſii Siciliæ tyrã-
ni, cui ſe ille cõmiſerat, in maximis periculis inſidiíſque eſſe verſatum accæpimus: Calli-
ſthenem doctum hominem, comitem Magni Alexãdri ab Alexandro necatum: Deme-
trium & ex Rep. Athenis, quam optime digeſſerat, & ex doctrina nobilem & clarum, qui
Phalereus vocitatus eſt, in eodem iſto AEgypti regno, aſpide ad corpus admota, vita eſ-
15 ſe priuatum. Planè confiteor fieri nihil poſſe dementius, quàm ſcientem in eum locũ ve-
nire vbi libertatẽ ſis perditurus. Sed huius iſtius facti ſtultitiã maior iam ſuperior ſtulti-
tia defendit: quæ facit vt hoc ſtultiſſimũ facinus, quòd in regnum venerit, quòd Regi ſe
cõmiſerit, ſapienter factũ eſſe videatur. ſiquidẽ tam ſemper ſtulti, quàm ſero ſapiẽtis eſt,
cũ ſtulticia ſua impeditus ſit, quoquomodo poſſit ſe expedire. Quamobrẽ illud maneat,
& fixũ ſit quod neque moueri, neque mutari poteſt: in quo æqui ſperaſſe Poſthumum di-
cũt, peccaſſe iniqui, ipſe etiã inſaniſſe ſe cõfitetur, quòd ſuã, quòd amicorũ pecuniã Regi
crediderit cũ tanto fortunarũ ſuarũ periculo. Hoc quidẽ ſemel ſuſcæpto atque cõtracto,
perpetienda illa fuerũt, vt ſe aliquando ad ſuos vindicaret. Itaque obiicias licet quàm vo
les ſæpe palliatum fuiſſe, aliqua habuiſſe non Romani hominis inſignia: quoties eorum
quippiam dices, toties vnum dices. Atque illud, temere hũc pecuniã Regi crediſſe: ſuas
fortunas atque famam libidini regiæ cõmiſiſſe. fecerat temere, fateor: mutari factũ iam
16 nullo modo poterat: aut pallium ſumendũ Alexandriæ, vt & Romæ togato eſſe liceret:
aut omnes fortunæ abiiciendæ, ſi togam retinuiſſet. Deliciarũ cauſa & voluptatis, nõ mo
do ciueis Romanos, ſed & nobiles adoleſcentes & quoſdã etiam Senatores ſummo loco
natos, nõ in hortis aut ſuburbanis ſuis, ſed Neapoli in celeberrimo oppido cum mitrella
ſæpe videmus. chlamydatũ illum L. Syllam Imperatorẽ: L. vero Scipionis, qui bellum in
Aſia geſſit, Antiochúmque deuicit, nõ ſolũ cum chlamyde, ſed etiã cum crepidis in Ca-
pitolio ſtatuã videtis. quorũ impunitas fuit nõ modo à iudicio, ſed etiã à ſermone. Faci-
lius certe P. Rutiliũ Rufum neceſſitatis excuſatio defendet: qui cũ a Mithridate Mityle-
nis oppreſſus eſſet, crudelitatem Regis in togatos, veſtitus mutatione vitauit. Ergo ille
17 P. Rutilius qui documentũ fuit hominibus noſtris virtutis, antiquitatis, prudentiæ, Con
ſularis homo, ſoccos habuit & palliũ: nec verò ideo id homini tum quiſquã, ſed tempori
aſſignandũ putauit. Poſthumo crimẽ veſtitus afferet is in quo ſpes fuit, poſſe ſeſe aliquã-
do ad fortunas ſuas peruenire? nã vt ventũ eſt Alexandriã ad Auletem Iudices, hæc vna
ratio à Rege propoſita Poſthumo eſt ſeruãdæ pecuniæ, ſi curationẽ & quaſi diſpenſatio-
nẽ regiam ſuſcæpiſſet. id autẽ facere nõ poterat niſi Diœcetes. hoc enim nomine vtitur,
qui à Rege eſſet cõſtitutus. Odioſum negociũ Poſthumo videbatur, ſed erat nulla om-
nino recuſatio. moleſtũ etiã nomen ipſum, ſed res habebat nomen hoc apud illos, non
hic impoſuerat, oderat veſtitũ etiam illũ, ſed ſine eo nec nomen illud poterat, nec mu-
nus tueri. ergo aderat vis (vt ait Poeta ille noſter) quæ ſummas frãgit infirmãtque opes.
18 Moreretur, inquies: nã id ſequitur. feciſſet certe, ſi ſine maximo dedecore tam impeditis
ſuis rebus potuiſſet emori. Nolite igitur fortunã cõuertere in culpã: neque Regis iniuriã,
huius crimẽ putare: nec conſiliũ ex neceſſitate, nec voluntatẽ ex vi interpretari. niſi forte
eos etiã qui in hoſtes, aut in prædones inciderint, ſi aliter quippiã coacti faciãt quàm li-
bere, vituperandos putes. Nemo noſtrũ ignorat, etiam ſi experti non ſumus, conſuetudi-
nem regiam. Regum autem ſunt hæc imperia, Animaduerte, & dicto pare. & præter ro-
gitatum ſi querare: & illæ minæ, Si te ſecundo lumine hîc offendero, moriere. quæ nõ vt
delectemur ſolũ, legere & ſpectare debemus, ſed vt cauere etiã & effugere diſcamus. At

ex hoc ipso crimen exoritur. ait enim, dum Gabinio pecuniā Posthumus cogeret ex de-
cumis Imperatorū, pecuniā sibi coegisse. nō intelligo hoc quale sit: vtrū accessionem de-
cumæ, vt nostri facere coactores solent, cētesima, an decessionem de summa fecerit. si ac-
cessionē: vndecim millia talentûm ad Gabinium peruenerūt. at nō modo abs te decē mil-
lia obiecta sunt, sed etiā ab his æstimata. Addo illud etiā: quî tandē cōuenit, aut tam gra-
ui onere tributorū ad tantā pecuniā cogendā mille talentûm accessionem esse factam, aut
in tanta mercede hominis (vt vis) auarissimi, mille talentûm decessionē esse concessam? ne-
que enim fuit Gabinii, remittere tantū de suo: nec Regis, imponere tantū pati suis. Aderūt
testes Legati Alexandrini. hi nihil in Gabiniū dixerunt. imò hi Gabinium laudauerunt.
vbi ergo ille mos? vbi consuetudo iudiciorum? vbi exempla? solétne is dicere in eum, qui
pecuniam redegit, qui in illū cuius nomine ea pecunia redigeretur, nō dixerit? Age, si is qui
nō dixit, solet: etiámne is solet qui laudauit? iisdē testibus, & quidem nō productis, sed di-
ctis testium recitatis, quasi præiudicata res ad has causas deferri solet? Et ait etiā meus fa-
miliaris & necessarius eandem causam Alexandrinis fuisse cur laudarent Gabinium, quæ
mihi fuerat cur eundē defenderem. Mihi C. Memmi causa defendendi Gabinii fuit recon
ciliatio gratiæ. neque me verò pœnitet mortales inimicitias, sempiternas amicitias habe-
re. nam si me inuitum putas, ne Cn. Pōpeii animū offenderem, defendisse: causam, & illū, &
me vehementer ignoras. neque enim Pōpeius me sua causa quicquā facere voluisset inui-
tum: neque ego, cui omniū ciuiū libertas charissima fuisset, meā proiecissem. quādiu inimi
cissimus Gabinio fui, non amicissimus mihi non Pōpeius fuit. nec postea quàm illius au-
thoritate eam dedi veniam, quam debui, quicquam simulaui: ne cum mea perfidia illi etiā
ipsi facerem, cui beneficiū dedissem, iniuriam. nam non redeundo in gratiam cum inimi-
co, nō violabam Pōpeium. si per eum reductus insidiose redissem, me scilicet maxime, sed
proxime illum quoque fefellissem. At de me omittamus: ad Alexandrinos istos reuerta-
mur. quod habent os? quam audaciā? modo vobis inspectantibus in iudicio Gabinii ter-
tio quoque verbo excitabantur. negabant pecuniam Gabinio datam. recitabatur identi-
dem Pōpeii testimoniū: Regem ad se scripsisse, nullam pecuniam Gabinio, nisi in rem mi-
litarē datam. Non est, inquit, tum Alexādrinis testibus creditū. quid? postea creditum? nō.
quamobrem? quia nunc aiunt, quod tum negabant. quid ergo? ista conditio est testium, vt
quibus creditū nō sit negantibus, iisdē credatur dicentibus? At si verum tum cū verissima
fronte dixerūt, nunc mentiuntur: si tunc mentiti sunt, doceant nos verum. quid vultis? si-
leant. dicere audiebamus, Alexandriā nūc cognoscimus: illinc omnes præstigiæ, illinc in-
quam omnes fallaciæ, omnia denique ab his nūmorum argumenta nata sunt. nec mihi
longius quicquā est Iudices, quàm videre hominū vultus. dixerunt hic modo nobis cū ad
hæc subsellia, quibus superciliis renuētes huic decem miliū crimini? iam nostis insulsitatē
Græcorū. humeris gestū agebant. tum tēporis credo causa, nunc scilicet tēpus nullum est.
vbi semel quis peierauerit, ei credi postea, etiā si per pluris deos iuret, non oportet. præser-
tim Iudices, cū in his iudiciis, ne locus quidē nouo testi solet esse: ob eámque causam iidē
iudices retineantur qui fuerint de reo: vt his nota sint omnia, neque quid fingi noui pos-
sit. lites quò ea pecunia peruenerit, nō suis propriis iudiciis, sed in reū factis codem mari so-
lent. Itaque si aut prædes dedisset Gabinius, aut tantū ex eius bonis, quanta summa litium
fuisset, populus recæpisset: quāuis magna ad Posthumum ab eo pecunia peruenisset, non re-
digeretur: vt intelligi facile possit, quod ex ea pecunia ad quem eorū, qui dānati
uenisse in illo primo iudicio planū factum sit, id hoc genere iudicii redigi sole[...]
rò quid agitur? vbi terrarū sumus? quid tā insolēs, tam peruersum præposterūm
excogitari potest? Accusatur is qui nō abstulit à Rege, sicut Gabinius iudicatus est, ita qui
maximam Regi pecuniam credidit. ergo is Gabinio dedit, qui non huic reddidit. Iam ce-
do, cum is qui pecuniā Posthumo debuit, non huic, sed Gabinio dederit: condemnato Ga
binio, vtrum illi eam pecuniam reddidit, an etiam nunc debet? At habet & celat. sunt e-
nim qui ita loquātur. quod genus tandē est istud ostētationis, & gloriæ? si nihil habuisset
vnquam, tamen si quæsisset, cur is dissimularet habere, causa non esset. gu[...] si verò duo Lu-

ta & copioſa patrimonia accæpiſſet, rémque præterea bonis & honeſtis rationibus auxiſ-
14 ſet: quid eſſet tandem cauſæ, cur exiſtimari vellet nihil habere? An eum credebat inductus
vſuris, id agebat vt haberet quamplurimũ: poſtea quàm exegit quod crediderat, vt exiſti-
maretur egere, nouũ genus hoc gloriæ cõcupiſcit? Dominatus eſt enim, inquit, Alexãdriæ.
imò verò in ſuperbiſſimo dominatu fuit, pertulit ipſe cuſtodiã, vidit in vinculis familiaris
ſuos, mors ob oculos ſæpe verſata eſt, nudus atque egẽs ad extremũ fugit è regno. At per-
mutata aliunde pecunia eſt: ductæ naues Poſthumi Puteolis ſunt: auditæ viſǽque merces
fallaces quidẽ & fucoſæ, chartis & linteis, & vitro delatæ: quibus cum multæ naues refertæ
* fuiſſet, vna nõ patuit parua arctata. Plus ille Puteolanus ſermo illius tẽporis, vectorúmque
curſus atque oſtentatio, tum ſubinuiſum apud maleuolos Poſthumi nomen propter opi-
15 nionem pecuniæ neſcio quam, æſtatem vnam cõplures aureis referſit iſtis ſermonibus. Ve-
rum autẽ Iudices, ſi ſcire vultis, niſi C. Cæſaris ſumma in omneis, incredibilis in hunc ea-
dẽ liberalitas extitiſſet, nos hunc Poſthumum iamipridẽ in foro non haberemus. ille one-
ra multorũ huius amicorũ excæpit vnus: quǽque multi homines neceſſarii ſecũdis Poſt-
humi rebus deſcripta ſuſtinuerunt, nunc eius afflictis fortunis vniuerſa ſuſtinet. vmbram
Equitis Ro. & imaginẽ videtis Iudices, vnius amici conſeruatã auxilio & fide. nihil huic
eripi poteſt præter hoc ſimulacrum priſtinæ dignitatis, quod Cæſar ſolus tuetur & ſuſti-
net: quæ quidẽ in miſerrimis rebus huic tamen tribuenda eſt maxima. niſi verò hoc me-
diocri virtute effici poteſt, vt tantus ille vir, tanti ducat hunc, & afflictũ præſertim & ab-
ſentem, & in tãta fortuna ſua, vt aliena reſpicere magnũ ſit, tanta oppugnatione maxima-
16 rum rerũ, quas gerit atque geſſit, vt vel obliuiſci aliorum non ſit mirum: vel ſi meminerit,
oblitum eſſe facile poſſit probare. Multas equidem C. Cæſaris virtutes, magnas, incredibi-
léſque cognoui. ſed ſunt cæteræ maioribus quaſi theatris propoſitæ, & penè populares. ca-
ſtris locũ capere, exercitũ inſtruere, expugnare vrbes, aciẽ hoſtiũ profligare: hanc vim fri-
gorũ hyemémque, quã nos vix huius vrbis tectis ſuſtinemus, excipere: his ipſis diebus ho-
ſtem perſequi, tũ cum etiã feræ latibulis ſe tegant, atque omnia bella iure gentiũ conquie-
ſcãt: ſunt ea quidẽ magna: quis negat? ſed magnis excitata ſunt præmiis ad memoriã ho-
minũ ſempiternã. quo minus admirandũ eſt, cum facere illa qui immortalitatẽ concupi-
uerit. Hæc mira laus eſt, quæ non poetarũ carminibus, non annaliũ monimentis celebra-
tur, ſed prudentiũ iudicio expẽditur. Equitẽ Ro. veterẽ amicum ſuũ, ſtudioſum, amantem,
17 obſeruantẽ ſui, non libidine, nõ turpibus impẽſis cupiditatũ atque iacturis, ſed experientia
patrimonii amplificandi, labentẽ excæpit, corruere non ſiuit, fulſit & ſuſtinuit, re, fortuna,
fide, hodiéque ſuſtinet, nec amicũ pendentẽ corruere patitur: nec illius animi aciẽ perſtrin
git ſplendor ſui nominis, nec mentis quaſi luminibus officit altitudo fortunæ & gloriæ.
Sint ſanè illa magna, quæ reuera magna ſunt: de iudicio animi mei, vt volet, quiſque ſen-
tiat: ego enim hãc in tantis opibus, tãta fortuna, liberalitatẽ in ſuos, memoriam amicitiæ,
reliquis virtutibus omnibus antepono. Quã quidẽ vos Iudices, in nouo genere bonitatẽ,
inuſitatã claris ac præpotẽtibus viris non modo nõ aſpernari ac refutare, ſed cõplecti etiã
& augere debetis: & eò magis, quòd videtis hos quaſi ſumptos dies ad labefactandũ illius
dignitatẽ: ex qua illi nihil detrahi poteſt quod nõ aut fortiter ferat, aut facile reſtituat. a-
18 miciſſimum hominẽ ſi honeſtate ſpoliatũ audierit, nec ſine magno dolore feret, nec id a-
miſerit quod poſſe ſperet recuperari. Satis multa hominibus non iniquis hæc eſſe debent.
nimis etiã multa vobis, quos æquiſſimos eſſe cõfidimus. Sed vt omniũ vel ſuſpicioni, vel
maleuolentiæ, vel crudelitati ſatiſfiat, occultat pecuniã Poſthumus, latent Regiæ diuitiæ:
ecquis eſt ex tanto populo qui bona C. Rabirii Poſthumi nummo ſeſtertio ſibi addici ve-
lit? Sed miſerum me, quãto hæc dixi cũ dolore! hem Poſthume, túne es Curii filius, C. Ra-
birii iudicio & voluntate filius, natura ſororis filius? túne ille in omneis tuos liberalis, cu-
ius multos bonitas locupletauit, qui nihil profudiſti, nihil vllã in libidinem contuliſti? tua
Poſthume nũmo ſeſterno à me addicũtur? O meũ miſerũ, acerbúmque præconiũ! At hoc
etiam optat miſer, vt condẽnetur à vobis: ita bona veneant, vt ſolidum ſuum cuique ſol-
19 uatur: nihil iam aliud niſi fidẽ curat: nec vos huic, ſi iam obliuiſci veſtræ mãſuetudinis vo

lueritis,quicquam prætera poteſtis eripere. quod Iudices ne faciatis,oro obteſtórque vos, atque eò magis,ſi aduētitia pecunia petitur ab eo, cui ſua nō redditur. nam in eū, cui miſericordia opitulari debeat,inuidia quæſita eſt.Sed iam,quoniā,vt ſpero,fidē quam potui, tibi præſtiti Poſthume,reddam etiam lachrymas quas debeo: quas quidē ego tuas in meo caſu plurimas vidi. verſatur ante oculos luctuoſa nox meis omnibus,cum tu totum te cū tuis copiis ad me detuliſti. tu comitibus, tu præſidio,tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud poſtulabat, diſceſſum illum ſuſtentaſti.tu nūquam meis me abſente liberis,nunquam coniugi meæ defuiſti.Poſſum excitare multos reductos teſtes liberalitatis tuæ: quod ſæpe audiui patri tuo, qui id feciſſet, magno adiumēto in iudicio capitis fuiſſe. ſed iam omnia timeo, bonitatis ipſius inuidiā reformido. iam indicat tot hominū fletus, quàm ſis charus tuis,& me dolor debilitat inclúditque vocē.Vos obſecro Iudices,vt huic optimo viro, quo nemo melior vnquam fuit, nomen Equitis Ro. & vſuram huius lucis, & veſtrum conſpectum ne eripiaris.hic vos aliud nihil orat,niſi vt rectis oculis hanc vrbē ſibi intueri, atque in hoc foro veſtigium facere liceat: quod ipſum fortuna eripuerat, niſi vnius amici opes ſubueniſſent.

Pro M.Marcello.

ORATIO XL.

DIVTVRNI ſilētii P.C. quo erā his tēporibus vſus,nō timore aliquo,ſed partim dolore,partim verecūdia,finē hodiernus dies attulit: idémque initiū quæ vellē,quæque ſentirē, meo priſtino more dicēdi. tantā enim manſuetudinē, tam inuſitatam inauditámque clementiā, tantum in ſumma poteſtate rerū omniū modum, tam denique incredibilē ſapientiā ac penè diuinā, tacitus præterire nullo modo poſſum.M. enim Marcello vobis P.C.Reſque pub.reddito,non ſolū illius,ſed meam etiā vocem, & authoritatē,& vobis & Reipub.conſeruatā ac reſtitutam puto. dolebam enim P.C.ac vehementer angebar,cum viderem virum talē qui in eadē cauſa,in qua ego,fuiſſet,non in eadem eſſe fortuna. nec mihi perſuadere poteram, nec fas eſſe ducebam,verſari me in veſtro veteri curriculo,illo æmulo atque imitatore ſtudiorum ac laborum meorum,quaſi quodam ſocio à me & comite diſtracto.Ergo& mihi meæ priſtinæ vitæ conſuetudinem C.Cæſar interclusam aperuiſti, & his omnibus ad bene d[illegible] omni Repub.ſperandū quaſi ſignum aliquod ſuſtuliſti.intellectum eſt enim mihi quidē i[illegible] multis,& maxime in meipſo,ſed paulò antè in omnibus, cum M. Marcellū Senatui [illegible] populóque Ro.& Reip.conceſſiſti,commemoratis præſertim etiam offenſionibus,te au[illegible]horitatē huius ordinis,dignitatémque Reipub. tuis vel doloribus, vel ſuſpicionibus ante[illegible]erre.Ille quidem fructum omnis anteactæ vitæ hodierno die maximū cæpit,cum ſumm[illegible]o conſenſu Senatus, tum prætera iudicio tuo grauiſſimo & maximo: ex quo profecto [illegible] intelligis, quanta in dato beneficio ſit laus,cum in accæpto tanta ſit gloria. Eſt vere fort[illegible] cuius ex ſalute non minor penè ad omnes, quàm ad illum ventura ſit, lætitia [illegible] quod ei quidem merito atque optimo iure contigit. quis enim eſt illo aut no[illegible] probitate,aut optimarum artiū ſtudio,aut innocentia,aut vllo genere laudis [illegible] Nullius tantū eſt flumen ingenii, nulla dicendi aut ſcribendi tanta vis, tantáq[illegible] nō dicam exornare,ſed enarrare C.Cæſar res tuas geſtas poſſit.tamen hoc affirmo, [illegible] pace dicam tua,nullam in his eſſe laudem ampliorem,quàm eam quam hodierno die cōſecutus es.Soleo ſæpe ante oculos ponere,ídque libēter crebris vſurpare ſer[illegible]monibus,omnes noſtrorum Imperatorum,omnes exterarum gentium, potentiſſimor[illegible]que populorum,omnes clariſſimorum Regum res geſtas, cum tuis nec contentionu[illegible] magnitudine, nec numero præliorum,nec varietate regionum, nec celeritate conficien[illegible]li, nec diſſimili-

tudinē bellorū posse cōferri. Nec verò disiunctissimas terras citius passibus cuiusquam po-
tuisse peragrari, quàm tuis non dicā cursibus, sed victoriis illustratæ sunt. quæ quidē ego
nisi ita esse magna fatear, vt ea vix cuiusquam mens aut cogitatio capere possit, amēs sim.
sed tamen sunt alia maiora. nam bellicas laudes solent quidā extenuare verbis, eásque de-
trahere, ducibus cōmunicare cū militibus, ne propriæ sint Imperatorū. Et certe in armis,
militum virtus, locorū opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus, multum iu-
uant. maximam verò partem quasi suo iure Fortuna sibi vēdicat: & quicquid prosperè ge
stum est, id penè omne ducit suū. At verò huius gloriæ C. Cæsar, quam es paulò antè ade-
4 ptus, socium habes neminē. totum hoc quantuncūque est, quod certe maximum est, to-
tum enim inquā tuum est. nihil sibi ex ista laude Centurio, nihil Præfectus, nihil cohors,
nihil turma decerpit. quinetiā illa ipsa rerū humanarum domina Fortuna, in istius se so-
cietatē gloriæ non offert; tibi cedit: tuam esse totā & propriā fatetur. nunquā enim teme-
ritas cum sapientia cōmiscetur, nec ad consiliū casus admittitur. Domuisti gentes imma-
nitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarū genere abundā-
tes: sed ea tamen vicisti quæ & naturā & conditionē vt vinci possent, habebant. nulla est
enim tanta vis, tanta copia, quæ nō ferro ac viribus debilitari frangíque possit. verū ani-
mum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, aduersariū nobilitate, ingenio,
virtute præstantem, non modo extollere iacentē, sed etiam amplificare eius pristinam di-
5 gnitatē: hæc qui faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimū deo iudi-
co. Itaque C. Cæsar bellicæ tuæ laudes celebrabuntur, illæ quidē non solum nostris, sed pe
nè omniū gentium literis atque linguis: neque vlla vnquā ætas de tuis laudibus cōticescet.
Sed tamen eiusmodi res, nescio quomodo, etiam dum audiūtur, aut dum legūtur, obstrepi
clamore militū videntur, & tubarū sono. At verò cum aliquid clementer, mansuete, iuste,
moderate, sapienter factū, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, & in victoria,
quæ natura insolens & superba est, aut audimus, aut legimus, quo studio incendimur, non
modo in gestis rebus, sed etiā in fictis, vt eos sæpe quos nunquā vidimus, diligamus? Te ve-
rò, quem præsentem intuemur, cuius mentem sensúsque & os cernimus: vt quicquid belli
Fortuna reliquū Reip. fecerit, id esse saluū velis: quibus laudibus efferemus? quibus studiis
6 Prosequemur? qua beneuolentia cōplectemur? Parietes mediusfidius C. Cæsar, vt mihi vi-
detur, huius curiæ tibi gratias agere gestiunt, quòd breui tēpore futura sit illa authoritas
in his maiorū suorum & suis sedibus. Equidē cum C. Marcelli viri optimi, & commemo-
rabili pietate ac virtute prædici lachrymas modo vobiscū viderem, omniū Marcellorum
meū pectus memoria effodit: quibus tu etiā mortuis M. Marcello conseruato, dignitatem
suam reddidisti, nobilissimámque familiā iam ad paucos redactā, penè ab interitu vindi-
casti. Hunc tu igitur diem tuis maximis & innumerabilibus gratulationibus iure antepo-
nes. hæc enim res vnius est propria Cæsaris. cæteræ duce te gestæ, magnæ illæ quidem, sed
tamen multo magnóque comitatu. huius autem rei tu idem dux es & comes: quæ quidē
tanta est, vt trophæis, monimentísque tuis, nulla vnquam allatura sit finem ætas. nihil e-
7 nim est opere aut manu factū, quod aliquādo non conficiat & consumat vetustas: at verò
hæc tua iustitia & lenitas animi florescet quotidie magis: ita vt quantū operibus tuis diu-
turnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidē omnes victores bellorū ciui-
liū iam antè æquitate & misericordia viceras: hodierno verò die te ipsum vicisti. Vereor
vt hoc, quod dicā, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitās sentio. Ipsam
victoriā vicisse videris, cū ea ipsa quæ illa erat adepta, victis remisisti. nam cum ipsius vi-
ctoriæ cōditione iure omnes victi occidissemus, clemētiæ tuæ iudicio cōseruati sumus. re-
cte igitur vnus inuictus es, à quo etiā ipsius victoriæ cōditio, vísque deuicta est. Atque hoc
C. Cæsaris iudiciū P. C. quàm late pateat, attendite. omnes enim qui ad illa arma fato su-
mus nescio quo Reip. misero funestóque compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris hu-
8 mani, à scelere certe liberati sumus. nā cū M. Marcellū deprecātibus vobis, Reip. cōserua-
uit: memet mihi, & item Reipublicæ nullo deprecante, reliquos amplissimos viros, & si-
bi ipsis, & patriæ reddidit: quorū & frequentiam & dignitatem hoc ipso in consessu vide-

tis. Nõ ille hostes induxit in Curiam, sed indicauit à plerisque ignoratione potius, & falso atque inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate ciuile bellum esse susceptũ. quo quidẽ in bello semper de pace agendũ, audiendúmque esse putaui: sempérque dolui nõ modo pacem, sed orationẽ etiam ciuiũ pacem efflagitantiũ repudiari. neque enim ego illa, nec vlla vnquã secutus sum arma ciuilia; semperque mea cõsilia, pacis & togæ socia, non belli atque armorũ fuerunt. hominẽ sum secutus priuato officio, non publico: tantúmque apud me grati animi fidelis memoria valuit, vt nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens & sciens tanquam ad interitum ruerem voluntariũ. quod quidem meũ consiliũ minime obscurũ fuit. nam & hoc in ordine integra re, multa de pace dixi: & in ipso bello eadem etiã cum capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam iniustus rerum æstimator, qui dubitet quæ Cæsaris voluntas de bello fuerit, cũ pacis authores conseruandos statim cẽsuerit, cæteris fuerit iratior. Atque id minus mirum videretur fortasse tum, cum esset incertus exitus, & anceps fortuna belli: qui verò victor, pacis authores diligit, is profectò declarat, maluisse se non dimicare, quàm vincere. Atque huius quidẽ rei M. Marcello sum testis. nostri enim sensus, vt in pace semper, sic tum etiã in bello congruebãt. quoties ego cũ, & quanto cũ dolore vidi, cũ insolentiam certorũ hominum, tum etiã ipsius victoriæ ferocitatẽ extimescentẽ? Quo gratior tua liberalitas C. Cæsar nobis, qui illa vidimus, debet esse. nõ enim iam causæ sunt inter se, sed victoriæ comparandæ. vidimus tuam victoriã præliorũ exitu terminatã, gladiũ vagina vacuũ in vrbe nõ vidimus: quos amisimus ciues, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ; vt dubitare debeat nemo quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret, quoniã ex eadẽ acie cõseruat quos potest. Alterius verò partis nihil amplius eò dicã, quàm id quod omnes verebamur, nimis iracundã futuram fuisse victoriã. quidã enim non modo armatis, sed interdũ etiam ociosis minabantur: nec quid quisque sensisset, sed vbi fuisset, cogitãdum esse dicebant. vt mihi quidẽ videantur dii immortales, etiã si pœnas à Populo Ro. ob aliquod delictũ expetiuerint, qui ciuile bellum tantũ & tam luctuosum excitauerunt, vel placati iam, vel etiã satiati aliquãdo omnem spem salutis, ad clementiã victoris & sapientiã cõtulisse. Quare gaude tuo isto tam excellenti bono, & fruere cum fortuna & gloria, tum etiã natura & moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus, iucunditásque sapienti. cætera cũ tua recordabere, etsi persæpe virtuti, tamen plerunque fœlicitati tuæ cõgratulabere. De nobis quos in Repub. tecũ simul saluos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua cogitabis: quæ nõ modo summa bona, sed nimirũ audebo vel sola dicere. tantus est enim splẽdor in laude vera, tanta in magnitudine animi & consilii dignitas, vt hæc à virtute donata, cætera à fortuna cõm[illegible]odata esse videantur. Noli igitur in cõseruandis bonis viris defatigari, nõ cupiditate aliqu[illegible] a præsertim, aut prauitate lapsis, sed opinione officii stulta fortasse, certe non improba, & [illegible] specie quadã Reipublicæ. nõ enim culpa tua vlla est, si te aliqui timuerũt: cõtráque sum[illegible]ma laus, quòd plerique minime timendum fuisse senserũt. Nunc verò venio ad grauiss[illegible]mã querelam & atrocissimã suspicionẽ tuam, quæ nõ tibi ipsi magis, quàm cũ omnibu[illegible] ciuibus, tum maxime nobis, qui à te cõseruati sumus, prouidẽda est: quã etsi spero esse fa[illegible]s[illegible]am, nunquã tamen verbis extenuabo. tua enim cautio, nostra cautio est: vt si in alterutr[illegible] dum sit, malim videri nimis timidus quàm parum prudẽs. Sed quisnam est is[illegible] mens, qui scilicet tibi insidiaretur? de tuisne? tametsi qui magis sunt tui, quàm [illegible] salutẽ insperãtibus reddidisti? an ex eo numero, qui vnà tecũ fuerũt? nõ est cre[illegible] in vllo furor, vt quo duce omnia summa sit adeptus, huius vitã non antepon[illegible] tui nihil cogitãt sceleris, cauendũ est ne quid inimici. qui? omnes enim qui fu[illegible] pertinacia vitã amiserunt, aut tua misericordia retinuerunt: vt aut nulli supersint de inimicis, aut qui superfuerũt, amicissimi sint. Sed tamen cũ in animis hominũ tantæ latebræ sint & tanti recessus, augeamus sanè suspicionẽ tuã: simul enim augebimus & diligentiã. nã quis est omniũ tam ignarus rerũ, tam rudis in Rep. tã nihil vnquã nec d[illegible] sua, nec de cõ muni salute cogitãs, qui nõ intelligat tua salute contineri suam, & ex vnĩ[illegible] us tui vitã pen-

dere omniū. Equidē de te dies noctésque, vt debeo, cogitans, casus dūtaxat humanos & in-
certos euentus valetudinis, & naturæ communis fragilitatem extimesco: doleóque, cum
Resp. immortalis esse debeat, eam in vnius mortalis anima consistere. si verò ad humanos
casus, incertósque euentus valetudinis, sceleris etiam accedat insidiarúmque cōsensio: quē
deum, etiam si cupiat, opitulari posse Reip. credamus? Omnia sunt excitanda tibi C. Cæ-
sar vni, quæ iacere sentis, belli ipsius impetu (quod necesse fuit) perculsa atque prostrata: cō
14 stituēda iudicia, reuocāda fides, cōprimēdæ libidines, propaganda soboles: omnia quæ de-
lapsa iam fluxerūt, seueris legibus vinciēda sunt. Nō fuit recusandū in tanto ciuili bello,
tantóque animorū ardore & armorū, quin quassata Resp. quicunque belli euentus fuisset,
multa perderet & ornamēta dignitatis, & præsidia stabilitatis suæ: multáque vterque dux
faceret armatus, quæ idem togatus fieri prohibuisset. quæ quidem nunc tibi omnia belli
vulnera sanāda sunt, quibus præter te mederi nemo potest. Itaque illam tuam præclarissi-
mam & sapientissimam vocē inuitus audiui, satis te diu vel naturæ vixisse, vel gloriæ: sa-
tis, si ita vis naturæ fortasse, addo etiam si placet gloriæ: at, quod maximum est, patriæ cer
te parum. Quare omitte, quæso, istam doctorū hominum in contemnēda morte pruden-
tiam: noli nostro periculo sapiens esse. sæpe enim venit ad aures meas, te idem istud nimis
15 crebro dicere, Satis te tibi vixisse. credo: sed tum id audirē, si tibi soli viueres, aut si tibi etiā
soli natus esses: nunc cum omniū salutem ciuium, cunctámque Remp. res tuæ gestæ com-
plexæ sint, tantū abes à perfectione maximorū operum, vt fundamēta quæ cogitas, non-
dum ieceris. Hîc tu modū tuæ vitæ, non salute Reip. sed æquitate animi definies? quid si
istud, ne gloriæ quidem tuæ satis est, cuius te esse auidissimū quanuis sis sapiens, non ne-
gabis? Parúmne igitur inquies, gloriā magnam relinquemus? Imò verò aliis, quāuis mul-
tis, satis: tibi vni parū. quicquid enim est, quāuis amplū sit, id certe parū est tum cum est
aliquid amplius. Quòd si rerū tuarum immortaliū C. Cæsar hic exitus futurus fuit, vt de-
uictis aduersariis Remp. in eo statu relinqueres in quo nunc est: vide quæso, ne tua diuina
virtus admirationis plus sit habitura, quàm gloriæ. siquidē gloria est illustris ac peruaga-
16 ta multorū & magnorum vel in suos ciues, vel in patriā, vel in omne genus hominum fa-
ma meritorū. Hæc igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, vt
Remp. cōstituas: eáque tu in primis cōposita, summa trāquillitate & ocio perfruare. tum
te, si voles, cū & patriæ quod debes, solueris, & naturā ipsam expleueris satietate viuendi,
satis diu vixisse dicito. Quid enim est omnino hoc ipsum diu in quo est aliquid extremū?
quod cū venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo est, quia postea nulla futura sit. quā-
quam iste tuus animus nunquā his angustiis, quas natura nobis ad viuendū dedit, conten-
tus fuit: semper immortalitatis amore flagrauit. Nec verò hæc tua vita dicēda est, quæ cor
pore & spiritu cōtinetur: illa inquā illa vita est tua Cæsar, quæ vigebit memoria seculorū
omniū, quam posteritas alet, quā ipsa æternitas semper intuebitur. huic tu inseruias, huic
17 te ostētes oportet: quæ quidē quæ miretur iampridē multa habet, nunc etiam quæ laudet
expectat. Obstupescēt posteri certe Imperia, Prouincias, Rhenū, Oceanū, Nilū, pugnas in-
numerabiles, incredibiles victorias, monimēta, munera, triūphos audiētes & legētes tuos:
sed nisi hæc vrbs stabilita tuis cōsiliis & institutis erit, vagabitur modo nomen tuū longe
atque late, sedem quidē stabilem & domiciliū certum nō habebit. Erit inter eos etiam qui
nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio, cū alii laudibus ad cælū res tuas gestas ef-
ferent, alii fortasse aliquid requirent, idque vel maximū, nisi belli ciuilis incendiū salute pa
triæ restinxeris: vt illud fati fuisse videatur, hoc cōsiliū. Serui igitur iis etiam iudicibus, qui
multis pòst seculis de te iudicabūt, & quidē haud scio an incorruptius quàm nos. nā & si-
ne amore, & sine cupiditate, & rursus sine odio & sine inuidia iudicabunt. id autē, etiam si
18 tūc ad te, vt quidā falsò putāt, non pertinebit: nūc certe pertinet, te esse talē, vt tuas laudes
obscuratura nulla vnquā sit obliuio. Diuersæ voluntates ciuium fuerunt, distractǽque sen
tentiæ. non enim cōsiliis solum & studiis, sed armis etiā & castris dissidebamus. Erat autē
obscuritas quædā, erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant quid optimum
esset: multi quid sibi expediret: multi quid deceret: nonnulli etiam quid liceret. Perfuncta

Resp.est hoc misero,fatalique bello.vicit is,qui non fortuna inflãmaret odiũ suũ, sed bonitate leniret: neque omnes,quibus iratus esset, eosdẽ etiam exilio aut morte dignos iudicaret. arma ab aliis posita,ab aliis erepta sunt. ingratus est iniustúsque ciuis,qui armorum periculo liberatus,animum tamen retinet armatum: vt etiã ille sit melior, qui in acie cecidit,quàm qui in causa animam profudit.quæ enim pertinacia quibusdã, eadem aliis cõstãtia videri potest.Sed quia iam omnis fracta dissensio est armis, & extincta æquitate victoris:restat vt omnes vnum velint,qui habent aliquid non solũ sapiẽtiæ, sed etiã sanitatis. quia nisi te C.Cæsar saluo,& in ista sententia,qua cum antea, tum hodie vel maxime vsus es,manente,salui esse non possumus.Quare omnes te, qui hæc salua esse volumus, & hortamur & obsecramus,vt vitæ, vt saluti tuæ cõsulas:omnésque tibi(vt pro aliis etiam loquar,quod de me ipse sentio)quoniã subesse aliquid putas quod cauendũ sit, non modo excubias & custodias, sed etiam laterũ nostrorũ oppositus, & corporũ pollicemur. Sed vt vnde est orsa,in eodẽ terminetur oratio mea,maximas tibi omnes gratias agimus C.Cæsar,maiores etiã habemus.nam omnes idẽ sentiunt:quod ex omnium precibus & lachrymis sentire potuisti.sed quia nõ est astãtibus omnibus necesse dicere,à me certe dici volũt: cui necesse est quodãmodo, & quod volunt, & quod M. Marcello à te huic ordini Populóque Ro.& Reip.reddito, præcipuè id à me fieri debere intelligo. nã lætari omnes, nõ vt de vnius solum,sed vt de communi omniũ salute sentio.Quod autẽ summæ beneuolẽtiæ est,quæ mea erga illum omnibus semper nota fuit,vt vix C.Marcello optimo & amantissimo fratri,præter eum quidẽ cederẽ nemini:cũ id sollicitudine, cura, labore tãdiu præstiterim,quãdiu est de illius salute dubitatũ:certe hoc tẽpore magnis curis,molestiis, doloribus liberatus præstare debeo. Itaque C. Cæsar sic tibi gratias ago,vt omnibus me rebus à te non cõseruato solũ, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me vnum merita,quod fieri iam posse non arbitrabar,maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

Pro Q.Ligario ad C.Cæsarem.

ORATIO XLI.

NOVVM crimẽ C.Cæsar,& ante hũc diẽ inauditũ propinquus meus ad te Q.Tubero detulit,Q.Ligariũ in Africa fuisse: idque C.Pansa præstanti vir ingenio, fretus fortasse familiaritate ea quæ est ei tecũ,ausus est cõfiteri.Itaque quo me vertã nescio.paratus enim venerã,cũ tu id neque per te scires, neque au[illegible]ire aliunde potuisses,vt ignoratione tua ad hominis miseri s[illegible]lutem abuteretur.Sed quoniã diligentia inimici inuestigatũ est q[illegible]od latebat,confitendũ est, vt opinor, præsertim cũ meus ne[illegible]cessarius C.Pansa fecerit,vt id iam integrum non esset: omissá[illegible]que controuersia omnis oratio ad misericordiam tuam conferẽda est,qua plurimi sunt [illegible]onseruati,cũ à te non solum liberationem culpæ, sed errati veniam impetrauissent. H[illegible] igitur Tubero quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum : sed tame[illegible] confitentem,se in ea parte fuisse,qua te Tubero, qua virum omni laude dignu[illegible] tuum.Itaque prius de vestro delicto confiteamini necesse est,quàm Ligarii vll[illegible] reprehendatis. Q. igitur Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio,Lega[illegible] cam cum Consule C.Considio profectus est: qua in Legatione & ciuibus, & [illegible] probauit,vt decedens Considius prouincia,satisfacere hominibus non posset, [illegible] alium prouinciæ præfecisset.Itaque Q.Ligarius cum diu recusans nihil profecisset,prouinciam accæpit inuitus:cui sic præfuit in pace,vt & ciuibus & sociis gratissima esset eius integritas & fides. Bellũ subito exarsit: quod,qui erant in Africa,antè audier[illegible]une geri,quàm parari. quo audito,partim cupiditate inconsiderata,partim cæco quodam [illegible] timore,primo

salutis causa, post etiam studii sui quærebant aliquem ducem. tum Ligarius domum spectans, & ad suos redire cupiens, nullo se implicari negocio passus est. Interim P. Actius Varus, qui Prætor Africam obtinuerat, Vticam venit. ad eũ statim concursum est. atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperiũ: si illud imperiũ esse potuit, quod ad priuatum, clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio deferebatur. Itaque Ligarius qui omne tale negociũ cuperet effugere, paulum aduentu Vari cõquieuit. Adhuc C. Cæsar Q. Ligarius omni culpa vacat. domo est egressus non modo nullũ ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli. Legatus in pace profectus, in prouincia pacatissima ita se gessit, vt ei pacem esse expediret. profectio certe animũ tuum nõ debet offendere. num igitur remansio? multo minus. nam profectio voluntatem habuit nõ turpem, remãsio etiam necessitatem honestã, vt vrgeret præfecturam. Ergo hæc duo tempora carẽt crimine. vnũ, cum est Legatus profectus: alterum cum efflagitatus à prouincia, præpositus Africæ est. tertium est tempus, quo post aduentum Vari in Africa restitit. quod si est criminosum, necessitatis crimen est, non volũtatis. An ille, si potuisset illinc vllo modo euadere, Vticæ potius, quàm Romæ: cum P. Actio, quàm cũ concordissimis fratribus: cum alienis esse, quàm cum suis maluisset? cũ ipsa legatio plena desyderii, ac sollicitudinis fuisset, propter incredibilem quendã fratrũ amorẽ: hic æquo animo esse potuit, belli dissidio distractus à fratribus? Nullum igitur habes Cæsar adhuc in Q. Ligario signum alienæ à te voluntatis. cuius ego causam animaduerte quæso qua fide defendã, cum prodo meam. O clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, literis monimentisque decorandam. M. Cicero apud te defendit alium in ea voluntate nõ fuisse, in qua seipsum confitetur fuisse: nec tuas tacitas cogitationes extimescit, nec quid tibi de alio audienti de seipso occurrat, reformidat. Vide quàm non reformidem: vide quãta lux liberalitatis & sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur: quantum potero voce contendã, vt hoc Populus Ro. exaudiat. Suscepto bello Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, iudicio meo ac volũtate ad ea arma profectus sum quæ erãt sumpta cõtra te. Apud quẽ igitur hoc dico? nempe apud eum, qui cum hoc sciret, tamen me, antequam vidit, Reip. reddidit, qui ad me ex AEgypto literas misit vt essem idem qui fuissem: qui cum ipse Imperator in toto imperio Po. Romani vnus esset, esse me alterũ passus est: à quo hoc ipso C. Pansa mihi nũcium perferente, concessos fasces laureatos tenui, quoad tenendos putaui: qui mihi tum denique se salutem putauit reddere, si eam nullis spoliatam ornamentis redderet. Vide quæso Tubero, vt qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii nõ audeam confiteri. Atque hæc propterea de me dixi, vt mihi Tubero, cum de se eadem dicerem, ignosceret. cuius ego industriæ gloriæque fauco, vel propter propinquam cognationẽ, vel quòd eius ingenio studiisque delector, vel quòd laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meũ aliquem fructum redundare. Sed hoc quæro, quis putet fuisse crimẽ, esse in Africa Ligarium? nempe is qui & ipse in eadem Africa esse voluit, & prohibitum se à Ligario queritur, & certe contra ipsum Cæsarem est congressus armatus. Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorũ tuorum? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis vrgeo, commoueri videtur adolescens: ad me reuertar. Iisdem in armis fui. quid autẽ aliud egimus Tubero, nisi vt quod hic potest, nos possemus? quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum ipsorum ad crudelitatẽ te acuet oratio? Atque in hac causa nõnihil equidem Tubero etiam tuam, sed multo magis patris tui prudẽtiam desidero: quòd homo cum ingenio, tum etiam doctrina excellens, genus hoc causæ quod esset, non viderit: nam si vidisset, quouis profecto, quàm isto modo, à te agi maluisset. Arguis fatentẽ: nõ est satis. accusas eum, qui causam habet, aut, vt ego dico, meliorem quàm tu, aut vt tu vis, parem. Hæc nõ modo mirabilia sunt, sed prodigiis similia, quæ dicam: non habet eã vim ista accusatio, vt Q. Ligarius condemnetur, sed vt necetur. hoc egit ciuis Romanus ante te nemo. externi isti mores, vsque ad sanguinem, incitare solent odium aut leuiũ Græcorum, aut immaniũ Barbarorum. nam quid aliud agis, vt Romæ ne sit, vt domo careat, ne

cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Brocho auunculo suo, ne cum eius filio consobrino suo, ne nobiscum viuat, ne sit in patria? num in patria est? num potest magis carere his omnibus, quàm caret? Italia prohibetur, exulat. nõ tu ergo hunc patria priuare, qua caret, sed vita vis. At istud ne apud eum quidem Dictatorẽ, qui omnes quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo. ipse iubebat occidi, nullo postulante: præmiis etiã inuitabat. quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis pòst, quem tu nunc crudelem esse vis, vindicata est. Ego verò istud non postulo inquies. Ita mehercle existimo Tubero. noui enim te, noui patrem tuum, noui domum nomẽnque vestrum: studia denique generis ac familiæ vestræ, virtutis, humanitatis, doctrinæ, plurimarũ artium atque optimarum, nota sunt mihi omnia. Itaque certo scio, vos nõ petere sanguinẽ: sed parum attẽditis. res enim eò spectat, vt ea pœna, in qua adhuc Q. Ligarius sit, nõ videamini esse cõtenti. quæ est igitur alia præter mortem? si enim in exilio est, sicuti est, quid amplius postulatis? an ne ignoscatur? hoc verò multo acerbius, multóque est grauius. quod nos domi petimus, precibus & lachrymis prostrati ad pedes, non tam nostræ causæ fidentes, quàm huius humanitati; id ne impetremus, pugnabis, & in nostrum fletum irrumpes, & nos iacentes ad pedes supplicum voce prohibebis? Si cum hoc domi faceremus, quod & fecimus, & vt spero nõ frustra fecimus, tu de repente irrupisses, & clamare cœpisses, C. Cæsar caue credas, caue ignoscas, caue te fratrum pro fratris salute obsecrantium misereat: nónne omnẽ humanitatem exuisses? quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id à te in foro oppugnari, & in tali miseria multorum, perfugium misericordiæ tollere? Dicam planè C. Cæsar quod sentio. si in hac tanta fortuna, lenitas tanta nõ esset, quantã tu per te, per te inquam obtines, (intelligo quid loquar) acerbissimo luctu redundaret ista victoria. quàm multi enim essent de victoribus, qui te crudelem esse vellent, cum etiam de victis reperiãtur? quam multi qui cum à te nemini ignosci vellent, impedirent clementiam tuam: cũ etiam hi quibus ipse ignouisti, nolint te in alios esse misericordẽ? Quòd si probare Cæsari possemus in Africa Ligarium omnino nõ fuisse, si honesto & misericordi mendacio, saluti ciuis calamitosi cõsultum esse vellemus: tamen hominis nõ esset, in tanto discrimine & periculo ciuis, refellere & coarguere nostrũ mendacium: & si esset alicuius, eius certe nõ esset, qui in eadem causa & fortuna fuisset. Sed tamẽ aliud est, errare Cæsarem nolle, aliud nolle misereri. tum diceres, Caue Cæsar credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma cõtra te. Nũc quid dicis? Caue ignoscas. hæc nec hominis, nec ad hominẽ vox est. qua qui apud te C. Cæsar vtetur, suã citius abiiciet humanitatẽ, quàm extorquebit tuam. Ac primus aditus & postulatio Tuberonis hæc, vt opinor, fuit, velle se de Q. Ligarii scelere dicere. Nõ dubito quin admiratus sis, vel quòd de nullo alio quisquam, vel quòd is qui in eadem causa fuisset, vel quidnã nou[illegible] facinoris afferret. scelus tu illud vocas Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc causa [illegible]aruit. alii errorẽ appellant, alii timorẽ: qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaci[illegible]m: qui grauissimè, temeritatem: scelus præter te adhuc nemo. Ac mihi quidem, si propr[illegible] & verum nomẽ nostri mali quæratur, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, & i[illegible]nprouidas hominũ mentes occupauisse: vt nemo mirari debeat humana consilia diuin[illegible] necessitate esse superata. Liceat esse miseros, quanquam hoc victore esse nõ possumus. [illegible] ed nõ loquor de nobis, de illis loquor qui occiderunt: fuerint cupidi, fuerint irati, fuerin[illegible] pertinaces: sceleris verò crimine, furoris, parricidii liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat [illegible] multis aliis carere. Quãdo hoc quisquam ex te Cæsar audiuit: aut tua quid aliud arma vol[illegible] qui à te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille inuictus exercitus, nisi vt suũ [illegible] & dignitatem tuã? quid, tu cum pacem esse cupiebas, ídne agebas vt tibi cum [illegible] vt cum bonis ciuibus conueniret? Mihi verò Cæsar tua in me maxima merit[illegible] non viderẽtur, si me vt sceleratũ à te conseruatũ putarem. Quomodo autẽ tu de Republica benemeritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? Secessionẽ tu illam existimauisti Cæsar initio, non bellum, nõ hostile odium, sed ciuile dissidium, vtrisque cupientibus Remp. saluam: sed partim cõsiliis, partim studiis, à cõmuni vtilita[illegible]te aberrantibus. Principum dignitas erat penè par, non par fortasse eorũ qui sequebãtur: ca[illegible]usa tum dubia,

quòd erat aliquid in vtraque parte quod probari poſſet.nunc melior certe ea iudicãda eſt,
quam etiam dii adiuuerunt.cognita verò clementia tua,quis non eam victoriam probet,
in qua occiderit nemo,niſi armatus?Sed vt omittam cõmunem cauſam,veniamus ad no-
ſtram.vtrum tandem exiſtimas facilius fuiſſe Tubero,Ligarium ex Africa exire,an vos in
Africam non venire?Poteramúſne inquies, cum Senatus cenſuiſſet?Si me conſulis, nullo
modo.ſed tamen Ligarium Senatus idem legauerat.atque ille eo tempore paruit,cũ pare-
re Senatui neceſſe erat:vos tũc paruiſtis,cum paruit nemo qui noluit.Reprehendo igitur?
minime vero.neque enim licuit aliter veſtro generi, nomini, familiæ, diſciplinæ. ſed hoc
non concedo,vt quibus rebus gloriemini in vobis,eaſdem in aliis reprehendatis.Tubero-
13 nis ſors coniecta eſt,ex S.C.cũ ipſe non adeſſet,morbo etiã impediretur,ſtatuerat ſe excu-
ſare.Hæc ego noui propter cõmunes neceſſitudines quæ mihi ſunt cũ L.Tuberone:domi
vnà eruditi,militiæ cõtubernales,pòſt affines,in omni denique vita familiares.magnũ etiã
vinculum,quòd iiſdem ſemper ſtudiis vſi ſumus.Scio igitur Tuberonẽ domi manere vo
luiſſe.ſed ita quidam agebant,ita Reip. ſanctiſſimũ nomen opponebant,vt, etiam ſi aliter
ſentiret,verborũ tamen ipſorum pondus ſuſtinere nõ poſſet:ceſſit authoritati ampliſſimi
viri,vel potius paruit:vnà eſt profectus cũ iis,quorum erat vna cauſa.tardius iter fecit.ita-
que in Africam veniriam occupatã.hinc in Ligarium crimẽ oritur,vel ira potius. nam ſi
crimen eſt prohibere illum voluiſſe:nõ minus magnum eſt,vos Africã,omnium prouin-
ciarum arcem,natam ad bellũ contra hanc vrbem gerendum obtinere voluiſſe,quàm ali-
14 quem ſe Imperatorẽ eſſe maluiſſe.atque is tamen aliquis Ligarius nõ fuit.Varus imperium
ſe habere dicebat:faſces certe habebat.Sed quoquomodo ſeſe illud habet,hæc querela ve-
ſtra Tubero quid valet,Recæpti in prouinciam nõ ſumus. quid ſi eſſetis? Cæſarine eã tra-
dituri fuiſſetis, an contra eum retenturi? Vide quid licẽtiæ Cæſar nobis tua liberalitas det,
vel potius audaciæ.ſi reſponderit Tubero: Africam, quo Senatus cũ, ſórſque miſerat,tibi
patrem ſuũ traditurum fuiſſe:non dubitabo apud ipſum te,cuius id cum facere interfuit,
grauiſſmis verbis eius conſiliũ reprehendere.non enim ſi tibi ea res grata fuiſſet,eſſet etiã
probata. Sed iam hoc totũ omitto,nõ tam vt ne offendã tuas patientiſſimas aures,quàm
ne Tubero quod nũquam cogitauit,facturus fuiſſe videatur.Veniebatis igitur in Africam
prouinciam vnã ex omnibus huic victoriæ maxime infeſtam, in qua erat Rex potentiſſi-
15 mus,inimicus huic cauſæ,aliena volũtas,cõuentus firmi atque magni.quæro quid facturi
fuiſſetis:quãquam quid facturi fueritis non dubitem,cum videam quid feceritis.prohibiti
eſtis in prouincia veſtra pedem ponere,vt perhibetis,ſumma cum iniuria.quomodo id tu-
liſtis? acceptæ iniuriæ querelam ad quem detuliſtis? nempe ad eum cuius authoritatem
ſecuti in ſocietatem belli veneratis.quòd ſi Cæſaris cauſa in prouinciam veniebatis,ad eũ
profecto excluſi prouincia,veniſſetis.veniſtis ad Pompeiũ.Quæ eſt ergo apud Cæſarẽ que-
rela, cum eum accuſetis,à quo queramini vos prohibitos contra Cæſarem bellum gerere?
atque in hoc quidem vel cũ mẽdacio ſi vultis,gloriari per me licet:vos prouinciam fuiſſe
Cæſari tradituros:etiam ſi à Varo & quibuſdam aliis prohibiti eſſetis.ego autem confite-
16 bor culpam eſſe Ligarii,qui vos tantæ laudis occaſione priuauerit? Sed vide,quæſo,C.Cæ-
ſar conſtantiam ornatiſſimi viri L.Tuberonis,quam ego,quãuis ipſe probatem vt probo,
tamen nõ commemorarem,niſi à te cognouiſſem in primis eam virtutem ſolere laudari.
Quæ fuit igitur vnquam in vllo homine tanta conſtantia?cõſtantiam dico?neſcio an me-
lius patientiam poſſem dicere. quotus enim iſtud quiſque feciſſet,vt à quibus partibus in
diſſenſione ciuili non eſſet recæptus,eſſetque etiam cũ crudelitate eiectus, ad eas ipſas re-
diret?magni cuiuſdam animi,atque eius viri eſt,quem de ſuſcæpta cauſa propoſitáque ſen
tentia,nulla contumelia,nulla vis,nullum periculum poſſet depellere. vt enim cætera pa-
ria Tuberoni cum Varo fuiſſent,honos,nobilitas,ſplendor,ingeniũ(quæ nequaquam fue-
runt)hoc certe præcipuum Tuberonis fuit,quòd iuſto cum imperio, ex S.C.in prouinciã
17 ſuam venerat.hinc prohibitus non ad Cæſarem,ne iratus:nõ domum,ne iners: nõ aliquã
in regionẽ,ne condemnare cauſam illam,quam ſecutus eſſet,videretur:in Macedoniam,in
Cn.Pompeii caſtra venit,in eam ipſam cauſam, à qua erat reiectus cũ iniuria.Quid? cum

ista res nihil commouisset eius animum, ad quem veneratis, languidiore credo studio in causa fuistis: tantummodo in præsidiis eratis, animi verò à causa abhorrebant: an, vt fit in ciuilibus bellis, nec in vobis magis, quàm in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur: Pacis equidem semper author fui, sed tum sero: erat enim amentis cum aciem videres, pacem cogitare. Omnes inquam vincere volebamus: tu certe præcipue, qui in eũ locum venisses, vbi tibi esset pereundum, nisi vicisses: quanquam, vt nunc se res habet, non dubito quin hanc salutem anteponas illi victoriæ. Hæc ego non dicerem Tubero, si aut vos constantiæ vestræ, aut Cæsarem beneficii sui pœniteret. Nunc quæro vtrum vestras iniurias, an Reipub. persequamini. si Reipublicæ: quid de vestra in ea causa perseuerantia respondebitis: si vestras: videte ne erretis, qui Cæsarẽ vestris inimicis iratũ fore putetis, cũ ignouerit suis. Itaque num tibi videor Cæsar in causa Ligarii occupatus esse, num de eius facto dicere: quicquid dixi, ad vnam summam referri volo, vel humanitatis, vel clementiæ, vel misericordiæ tuæ. Causas Cæsar egi multas, & quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio bonorum tuorum: certe nunquam hoc modo, Ignoscite Iudices, errauit, lapsus est, non putauit, si vnquã posthac. ad parentem sic agi solet. ad Iudices, Nõ fecit, nõ cogitauit, falsi testes, fictũ crimen. Dic te Cæsar de facto Ligarii iudicem esse: quibus in præsidiis fuerit, quære. taceo. ne hæc quidem colligo, quæ fortasse valerent etiam apud iudicem, Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus, tum etiam fuit totus animo & studio tuus. ad iudicem sic agi solet. Sed ego ad parentem loquor, Erraui, temere feci, pœnitet, ad clementiam tuã confugio, delicti veniã peto, vt ignoscas oro. si nemo impetrauit, arrogãter: si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti. An sperãdi Ligario causa non sit, cũ mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi: quanquam neque in hac oratione spes est posita causæ, nec in eorum studiis qui à te pro Ligario petunt tui necessarii. Vidi enim & cognoui quid maxime spectares, cum pro alicuius salute multi laborarent: causas apud te rogantium gratiores esse, quàm preces: neque spectare quàm tuus esset necessarius is qui te oraret, sed quàm illius pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidẽ tuis ita multa, vt mihi beatiores illi esse videãtur interdum, qui tua liberalitate fruũtur, quàm tu ipse, qui illis tam multa concedis. sed video tamen apud te causas vt dixi rogantiũ valere plus quàm preces: ab iisque te moueri maxime, quorum iustissimum dolorẽ videas in petendo. In Q. Ligario conseruando multis tu quidem gratũ facies necessariis tuis. sed hoc quæso cõsydera quod soles: possum fortissimos viros Sabinos, tibi probatissimos, totúmque agrum Sabinum, florẽ Italiæ, robur Reipub. proponere: nosti optime homines: animaduerte horum omnium mœstitiam & dolorem. huius T. Brochi, de quo nõ dubito quid existimes, lachrymas, squalorémque, ipsius & filii vides. quid de fratribus dicam? No[illegible]i Cæsar putare de vnius capite nos agere. aut tres Ligarii in ciuitate retinendi sunt, aut [illegible]res ex ciuitate exterminandi. quoduis exilium his est optatius, quàm patria, quàm domu[illegible], quàm dii penates, vno illo exulante. si fraterne, si pie, si cum dolore faciunt, moueant te [illegible]orũ lachrymæ, moueat pietas, moueat germanitas, valeat tua vox illa quæ vicit. te enĩ [illegible]n dicere audiebamus, Nos omnes, aduersarios putare, nisi qui nobiscũ essent: te, omnes q[illegible]i contra te non essent, tuos. Vidésne igitur hunc splendorem, omnem hanc Brochorũ do[illegible] hunc L. Martiũ, C. Cesetiũ, L. Cornificiũ, hosce omnes Equites Ro. qui adsunt veste m[illegible] solum notos tibi, verum etiã probatos viros qui tecum fuerũt: Atque his maxi[illegible]bamur, & hos requirebamus, & his nonnulli etiam minabantur. Cõserua igitu[illegible] vt quemadmodũ cætera quæ dicta sunt à te, sic hoc verissimum reperiatur. Q[illegible]tus perspicere posses cõcordiam Ligariorũ, omnes fratres tecum iudicares fui[illegible] quisquã dubitare quin si Q. Ligarius in Italia esse potuisset, in eadẽ sententia f[illegible] in qua fratres fuerunt: quis est qui horũ cõsensum conspirantem & penè cõf[illegible]latum, in hac propè æqualitate fraterna nõ nouerit, qui hoc nõ sentiat, quiduis prius futur[illegible]ũ fuisse, quàm vt hi fratres diuersas sentẽtias fortunásque sequerẽtur: Voluntate igitur omnes tecũ fuerunt. tempestate abreptus est vnus: qui si consilio id fecisset, esset eorũ simil[illegible] [illegible] à fratribus [illegible] saluos esse voluisti. Sed ierit ad bellũ, dissenserit non à te solũ, verum etia[illegible]

te orant tui. Equidem cum tuis omnibus negociis interessem, memoria teneo qualis tum T. Ligarius Quæstor Vrbanus fuerit erga te & dignitatem tuam. sed parũ est me hoc meminisse: spero etiam te, qui obliuisci nihil soles nisi iniurias, quoniam hoc est animi, quoniam etiam ingenii tui, te aliquidde huius Quæstoris officio cogitantẽ, etiam de aliis quibusdam Quæstoribus reminiscentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud (neque enim hæc diuinabat) nisi vt tu eum studiosum & bonũ virum iudicares: nunc à te supplex fratris salutem petit. quam huius admonitus officio cum vtrisque his dederis, tres fratres optimos & integerrimos, non solũ sibi ipsos, neque his tot ac talibus viris, ne-
13 que nobis necessariis suis, sed etiam Reip. condonaueris. Fac igitur quod de homine nobilissimo & clarissimo M. Marcello restituto fecisti nuper in curia: nũc idem in foro de optimis & huic omni frequentiæ probatissimis fratribus. vt concessisti illũ Senatui, sic da hũc populo, cuius voluntatẽ clarissimam semper habuisti. & si ille dies tibi gloriosissimus, Populo Ro. gratissimus fuit, noli obsecro dubitare C. Cæsar similem illi gloriæ laudem quã sæpissime quærere. nihil est enim tam populare quàm bonitas: nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordia est. homines enim ad deos nulla re propius accedunt, quàm salutem hominibus dando. nihil habet nec fortuna tua maius, quàm vt possis: nec natura tua melius, quàm vt velis cõseruare quamplurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulat, tua certe natura breuiorem. Quare cũ vtilius esse arbitrer te ipsum, quàm me, aut quenquam loqui tecum, finem iam faciam. tantũ te ipsum admo-
14 nebo, si illi absenti salutem dederis, præsentibus his omnibus te daturum.

Pro Rege Deiotaro ad C. CAESAREM. ORATIO XLII.

CVM in omnibus causis grauioribus C. Cæsar initio dicendi cõmoueri soleam vehementius, quàm videtur vel vsus, vel ætas mea postulare: tũ in hac causa ita me multa perturbãt, vt quãtum mea fides studii mihi afferat ad salutẽ Regis Deiotari defendendam, tantũ facultatis timor detrahat. Primùm dico pro capite fortunisque Regis: quod ipsum etsi non iniquum est, in tuo duntaxat periculo: tamen est ita inusitatum, Regem capitis reum esse, vt ante hoc tempus non sit auditum. Deinde cũ Regem, quem ornare antea cuncto cũ Senatu solebamus, pro perpetuis eius in nostram Rempub. meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit vt accusatorũ alterius crudelitate, alterius indignitate perturber. Crudelis Castor est, ne dicam sceleratum & impium: qui nepos auum in discrimen capitis adduxerit: adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cuius senectutem tueri & tegere debebat: commendationémque ineuntis ætatis ab impietate & scelere duxerit: ac aui seruum corruptũ præmiis ad accusandum dominum impulerit, & à Legatorum pedibus abduxerit. Fugitiui autem dominum accusantis, & dominũ absentem, & dominum amicissimum nostræ Reip. cum os videbam, cum verba audiebam, non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quàm de fortunis communibus extimescebam. Nam cum more maiorum de seruo in dominum, ne tormentis quidem quæri liceat, in qua quæstione dolor veram vocem elicere possit, etiam ab inuito: extortus est seruus, qui quem in eculeo appellare nõ posset, eum accuset solutus. Perturbat me C. Cæsar etiam illud interdum: quod tamẽ, cum te penitus recognoui, timere desino. re enim iniquum est, sed tua sapientia fit æquissimum. nam dicere apud eum de facinore, contra cuius vitam consilium facinoris inisse arguare, si per se ipsum consideres, graue est. nemo enim ferè est, qui sui periculi iudex, non sibi se æquiorem, quàm reo præbeat. sed tua Cæsar præstans, singularísque natura hunc mihi metum

minuit.non enim tam timeo quid tu de Rege Deiotaro,quàm intelligo quid de te cæte-
ros velis iudicare.Moueor etiam loci ipsius insolentia,quòd tantam causam,quanta nulla
vnquam in discæptatione versata est,dico intra domesticos parietes,dico extra conuen-
tum & eam frequentiam,in qua oratorũ studia niti solent: in tuis oculis,in tuo ore,vul-
túque acquiesco:te vnum intueor,ad te vnũ omnis mea spectat oratio:quæ mihi ad spem
obtinendæ veritatis grauissima sunt,ad motum animi,& ad omnem impetũ dicendi cõ-
tentionémque leuiora.Hanc enim C.Cæsar causam si in foro dicerem,eodem audiente &
discæptante te:quantam mihi alacritatem Po.Romani concursus afferret:quis enim ciuis
ei Regi non faueret,cuius omnem ætatem in Po.Romani bellis consumptam esse memi-
nisset:spectarem curiam,intuerer forum,cælum denique testarer ipsum. sic eum & deorũ
immortalium,& Po.Ro.& Senatus beneficia in Regem Deiotarum recordarer,nullo mo
do mihi deesse posset oratio.Quæ quoniam angustiora parietes faciũt,actióque causæ ma
xime debilitatur loco:tuũ est Cæsar,qui pro multis sæpe dixisti,quid nunc mihi animi sit,
ad te ipsum referre:quo facilius tum æquitas tua,tum audiendi diligẽtia minuat hãc per-
turbationẽ meam.Sed antequam de accusatione ipsa dico, de accusatorum spe pauca di-
cam. qui cum videantur neque ingenio, neque vsu atque exercitatione rerum valere, ta-
men ad hanc causam non sine aliqua spe & cogitatione venerunt. Iratum te Regi Deio-
taro fuisse non erant nescii:affectum illum quibusdam incõmodis & detrimentis propter
offensionem animi tui meminerant:téque cum huic iratum,tum sibi amicum cognoue-
rant:cúmque apud ipsum te,de tuo periculo dicerent,fore putabant vt in exulcerato ani-
mo facile fictum crimẽ insideret.Quãobrem hoc nos primũ metu C.Cæsar per fidem &
constantiam & clementiã tuam libera, ne residere in te vllam partem iracundiæ suspice-
mur.Per dexteram te istã oro,quam Regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti:istam inquã
dexteram,nõ tam in bellis & in præliis,quàm in promissis & fide firmiorem.tu illius do-
mum inire,tu vetus hospitiũ renouare voluisti:te eius dii penates accæperunt:te amicum
& placatum Deiotari Regis aræ focique viderũt.Cũ facile exorari Cæsar,tum semel exo-
rari soles.nemo vnquam te placauit inimicus,qui vllas resedisse in te simultatis reliquias
senserit. quanquam cui sunt inauditæ cum Deiotaro querelæ tuæ:nunquam tu illum ac-
cusauisti vt hostẽ,sed vt amici officio parũ functũ,quòd propensior in Cn.Põpeii amicitiã
fuisset,quàm in tuam.cui tamen ipsi Regi veniam te daturum fuisse dicebas,si tum auxilia
Pompeio,vel si etiam filiũ misisset,ipse tamẽ excusatione ætatis vsus esset.itaque cũ ma-
ximis eum rebus liberares, perparuam amicitiæ culpam relinquebas. Itaque non solũ in
eum non animaduertisti,sed omni metu liberauisti,hospitem agnouisti,Regem reliquisti.
neque enim ille odio tui progressus,sed errore cõmuni lapsus est. Is rex, quẽ Senatus hoc
nomine sæpe honorificentissimis decretis appellauisset,quíque eum illum ordinẽ ab ado-
lescentia grauissimum sanctissimúmque duxisset,iisdem rebus est perturbatus,hom[illegible]o lon-
ginquus & alienigena,quibus nos in media Republica nati,sempérque versati. cu[illegible] audis-
set Senatus consentientis authoritate arma sumpta:Cõsulibus,Prætoribus,Trib[illegible]nis ple-
bis,nouis Imperatoribus Rempu.defendẽdam datam:mouebatur animo,& vir [illegible] Im-
perio amicissimus de salute Populi Ro. extimescebat, in qua etiam suam inc[illegible] esse
videbat.in summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur. maxime [illegible]
turbatus est,vt audiuit Consules ex Italia profugisse,omnésque Consulares:sic [illegible]
ciabatur,cunctum Senatum,totam Italiam esse effusam. talibus enim nunciis [illegible]
bus patebat ad oriẽtem via,nec vlli veri subsequebãtur. nihil ille de cõditionib[illegible]
hil de studio cõcordiæ & pacis,nihil de cõspiratione audiebat certorũ homin[illegible]
gnitatem tuã.quæ cum ita essent,tamen vsque eò se tenuit,quoad à Cn.Pomp[illegible]
Legati literǽque venerunt.Ignosce,ignosce Cæsar,si eius viri authoritati Rex Deiotarus
cessit,quem nos omnes secuti sumus:in quem,cum dii atque homines omnia ornamenta
congessissent,tum tu ipse plurima & maxima. neque enim si tuæ res gestæ cæterorum lau
dibus obscuritatẽ attulerunt,iccirco Cn.Pompeii memoriam amisimus. q[illegible] nomen
eius fuerit,quantæ opes,quanta in omni genere bellorum gloria,quanti h[illegible]nores Po.Ro

quanti Senatus,quanti tui,quis ignorat:tanto ille superiores vicerat gloria,quãto tu om-
nibus præstitisti. itaque Cn.Pompeii bella,victorias,triumphos,Cõsulatus admirantes nu-
merabamus:tuos enumerare nõ possumus. Ad eum igitur Rex Deiotarus venit hoc mise-
ro fatalíque bello,quem antè iustis hostilibúsque bellis adiuuerat: quocum erat nõ hospi-
8 tio solum,verum etiam familiaritate coniunctus.& venit, vel rogatus, vt amicus: vel ac-
cersitus,vt socius:vel euocatus,vt is qui Senatui parere didicisset:postremo venit vt ad fu-
gientẽ,non vt ad insequentem,id est ad periculi,non ad victoriæ societatem. Itaque Phar-
salico prælio facto, à Pompeio discessit:spem infinitam persequi noluit: vel officio, siquid
debuerat:vel errori,siquid nescierat,satisfactum esse duxit:domum se contulit,téque Ale-
xandrinum bellum gerente,vtilitatibus tuis paruit.ille exercitum Cn.Domitii amplissimi
viri,suis tectis & copiis sustentauit: ille Ephesum ad eum,quem tu ex tuis fidelissimum &
probatissimnm omnibus delegisti,pecuniam misit:ille iterum,ille tertiò auctionibus factis
pecuniã dedit,qua ad bellum vtereris: ille corpus suum periculo obiecit ,tecúmque in acie
contra Pharnacem fuit:tuúmque hostem, esse duxit suũ. Quæ quidem à te in eam partem
9 accæpta sunt C.Cæsar,vt eum amplissimo Regis honore & nomine affeceris.Is igitur nõ
modo à te periculo liberatus,sed etiam honore amplissimo ornatus,arguitur domi te suæ
interficere voluisse.quod tu,nisi eũ furiosissimum iudicas,suspicari profecto non potes.Vt
enim omittam,cuius tanti sceleris fuerit, in conspectu deorum penatiũ necare hospitem:
cuius tantæ importunitatis,omniũ gentium, atque omnis memoriæ clarissimũ lumẽ ex-
tinguere:cuius tantæ ferocitatis,victorẽ orbis terrarum non extimescere:cuius tam inhu-
mani & ingrati animi,à quo Rex appellatus esset,in eum Tyrannũ inueniri:vt hæc omit-
tam,cuius tanti furoris fuit,omnes Reges,quorũ multi erant finitimi, omnes liberos po-
pulos,omnes socios, omnes prouincias, omnia denique omniũ arma contra se vnum ex-
10 citare:quonam ille modo cũ regno,cum domo,cũ coniuge, cũ charissimo filio distractus
esset,tanto scelere nõ modo perfecto,sed etiam cogitato? At credo hæc homo incõsultus
& temerarius nõ videbat.quis consyderatior illo?quis rectior?quis prudentior?quanquam
hoc loco Deiotarũ non tam ingenio & prudentia, quàm fide & religione vitæ defenden-
dum puto. Nota tibi est C. Cæsar hominis probitas,noti mores,nota constantia.cui por-
rò,qui modo Po.Ro.nomẽ audiuit,Deiotari probitas,integritas,grauitas,virtus, fides nõ
sit audita?Quod igitur facinus nec in hominem impudentem cadere posset,propter metũ
præsentis exitii:nec in facinorosum,nisi esset idem amentissimus:id vos & à viro optimo,
& ab homine minime stulto cogitatum esse confingitis. at quàm non modo non credi-
biliter,sed ne suspiciose quidem. Cum, inquit,in castellum Luceiũ venisses,& domum Re
11 gis hospitis tui diuertisses , locus erat quidam in quo erant ea composita, quibus Rex te
munerare constituerat.huc te è balneo,prius quàm accumberes, ducere volebat. ibi enim
erant armati,qui te interficerẽt, in eo ipso loco collocati. En crimen,en causa,cur Regem
fugitiuus,dominum seruus accuset. Ego mehercule C. Cæsar initio,cũ est ad me ista cau-
sa delata,Phidippum medicum seruum regium,qui cum Legatis missus esset,ab ipso ado-
lescente existimaui esse corruptum. hac suspicione sum perculsus,Medicum indicem sub-
ornabit: finget videlicet aliquod crimen veneni. etsi à veritate longe, tamen à consuetu-
dine criminandi nõ multum res abhortebat. Quid ait medicus?nihil de veneno.at id fie-
ri potuit: primo occultius in potione,vel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod cum
est factum,negari potest.si palàm te interemisset,omnium in se gentium non solum odia,
12 sed etiam arma conuertisset: si veneno,Iouis illius quidem hospitalis numen nunquã ce-
lare potuisset, homines verò fortasse celauisset. quod igitur & occultius conari & efficere
cautius potuit,id tibi & medico callido,& seruo,vt putabat, fideli non credidit: de armis,
de ferro, de insidiis celare te noluit? At quàm festiue crimen contexitur! Tua te,inquit,ea-
dem,quæ semper, Fortuna seruauit. negauisti tum te inspicere velle.quid postea?an Deio-
tarus re illo tempore non perfecta, continuò dimisit exercitum?nullus erat alius insidian-
di locus? At eodem te,cum cœnauisses, rediturum dixeras:itáque fecisti.horam vnam aut
duas eodem loco armatos,vt collocati fuerant,retinere magnum fuit?cũ in conuiuio co-

miter & iucunde fuiſſes, tum illuc iuiſti vt dixeras. Quo in loco Deiotarū talem erga te cognouiſti, qualis Rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentiſſima dona, vt ſcriptum legimus, vſque ad Numantiam miſit ex Aſia, quæ Africanus inſpectante exercitu accæpit. Quod cum præſens Deiotarus regio & animo & more feciſſet, tu in cubiculum diſceſſiſti. Obſecro C. Cæſar, repete temporis illius memoriā: pone illum ante oculos diē: 4
vultus hominum te intuentium atque admirantiū recordare. num quæ trepidatio? num qui tumultus? num quid, niſi moderate, niſi quiete, niſi ex hominis grauiſſimi & ſanctiſſimi diſciplina? quid igitur cauſæ excogitari poteſt, cur te lautum voluerit, cœnatum noluerit occidere? In poſterum, inquit, diem diſtulit: vt cum in caſtellum Luceium ventum eſſet, ibi cogitata perficeret. Nō video cauſam loci mutādi, ſed tamen acta res criminoſe eſt. Cum, inquit, vomere poſt cœnam velle te dixiſſes, in balneum te ducere cœperūt. ibi enim erant inſidiæ. at te eadem tua fortuna ſeruauit: in cubiculum te ire malle dixiſti. Dii te perdant fugitiue: ita non modo nequam & improbus, ſed & fatuus & amens es. 14
quid? ille ſigna ænea in inſidiis poſuerat, quæ è balneo in cubiculum transferri non poſſent? Habes crimina inſidiarum. nihil enim dixit amplius. Horum, inquit, eram conſcius. quid tum? ita demens ille erat, vt eum, quem cōſcium tanti ſceleris habebat, à ſe dimitteret? Romam etiam mitteret, vbi & inimiciſſimum ſciret eſſe nepotem ſuum, & C. Cæſarem, cui feciſſet inſidias: præſertim cū is vnus eſſet qui poſſet de abſente ſe vindicare? Et fratres meos, inquit, quòd erant conſcii, in vincula coniecit. Cum igitur eos vinciret, quos ſecum habebat, te ſolutum Romam mittebat, qui eadem ſcires quæ illos ſcire dicis. Reliqua pars accuſationis duplex fuit. vna, Regem ſemper in ſpeculis fuiſſe, cum à te animo eſſet alieno. altera, exercitum eum contra te magnum comparaſſe. De exercitu dicam breuiter vt cætera. nunquam eas copias Rex Deiotarus habuit, quibus inferre 15
bellum Populo Romano poſſet: ſed quibus fines ſuos ab excurſionibus hoſtium & latrociniis tueretur, & Imperatoribus noſtris auxilia mitteret. atque antea quidē maiores copias alere poterat, nunc exiguas vix tueri poteſt. At miſit ad Cæcilium neſcio quem: ſed eos, quos miſit, quòd ire noluerūt, in vincula coniecit. Nō quæro quàm veriſimile ſit, aut non habuiſſe Regem quos mitteret: aut eos, quos miſiſſet, non paruiſſe: aut qui dicto audientes in tanta re non fuiſſent, eos vinctos potius quàm necatos fuiſſe. Sed tamen cum ad Cæcilium mittebat, vtrū cauſam illam victam eſſe neſciebat? an Cæciliū iſtū magnum hominē putabat, quē profecto is qui optime noſtros homines nouit, vel quia nō noſſet: vel ſi noſſet, contemneret? Addidit etiam illud, equites non optimos miſiſſe tibi: veteres 16
credo Cæſar: nihil ad tuum equitatū: ſed miſit ex iis quos habuit, electos. Ait neſcio quē ex eo numero ſeruum iudicatum. non arbitror: non audiui. ſed in eo, etiam ſi acc[illegible]diſſet, culpam Regis nullam fuiſſe arbitrarer. alieno autem à te animo fuit. quomodo? [illegible] peraui[illegible] credo difficiles tibi Alexandriæ fore exitus propter regionis naturam & flumin[illegible]is. at eo ipſo tempore pecuniā dedit, exercitum aluit quē Aſiæ præfeceras, ei nulla in te [illegible] defuit: tibi victori non ſolum ad hoſpitium, ſed ad periculum etiā, atque ad aciem p[illegible]ſto fuit. ſecutum eſt bellum Africanum. graues de te rumores ſparſi, qui etiam furioſu[illegible] illū Cæcilium excitauerunt. quo tum erga te Rex animo fuit, qui auctionatus ſit, ſe[illegible] ſuū expoliare maluerit, quàm tibi pecuniā non ſubminiſtrare? At eo, inquit, te[illegible] Niceam Epheſúmque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, & celerit[illegible] ferrēt. Itaque cum eſſet ei nunciatū, Domitiū naufragio periſſe, te in caſtell[illegible]ri, de Domitio dixit verſum Græcum eadem ſententia, qua etiā nos hab[illegible] Pereant amici, dum vnà inimici intercidant. Quod ille, ſi eſſet tibi inimic[illegible] quam tamen dixiſſet. ipſe enim manſuetus; verſus immanis. qui autem Domitio [illegible]rat eſſe amicus, qui tibi eſſet inimicus? tibi porrò inimicus cur eſſet, a quo cum vel interfici belli lege potuiſſet, Regem & ſe, & filium ſuū cōſtitutos eſſe meminiſſet? Quid deinde furcifer? quò progreditur? ait hac lætitia Deiotarum elatum, vino ſe [illegible] domiſſe in conuiuióque nudum ſaltauiſſe. Quæ crux huic fugitiuo poteſt ſatis ſupplic[illegible] [illegible] Deiotarum ſaltantē quiſquam aut ebrium vidit vnquā? omnes ſunt in illo reg[illegible] virtutes, quod

18 te Cæsar ignorare non arbitror:sed præcipue singularis,& admiranda frugalitas.etsi hoc
verbo scio laudari Reges nō solere. Frugi hominē dici,non multū laudis habet in Rege.
fortem,iustum,seuerum,grauem,magnanimum,largum,beneficum, liberalem, hæ sunt
Regiæ laudes:illa priuata est. Vt volet quisque accipiat:ego tamē frugalitatē,id est mode-
stiam,& temperantiam,virtutē esse maximā iudico.hæc in illo est ab ineūte ætate, tum
à cuncta Asia, tum à magistratibus legatísque nostris, tum ab Equitibus Ro. qui in Asia
negotiati sunt,perspecta,& cognita. Multis ille quidem gradibus officiorum erga Remp.
nostram ad hoc Regiū nomen ascendit.sed tamē quicquid à bellis Po.Ro.vacabat,cum
hominibus nostris cōsuetudines,amicitias,res,rationésque iungebat:vt non solū Tetrar-
cha nobilis,sed optimus paterfamilias,& diligētissimus agricola,& pecuarius haberetur.
19 qui igitur adolescens nondū tanta gloria præditus nihil vnquā nisi seuerissime,& grauis-
sime fecerit:is ea existimatione,eáque ætate saltauit? Imitari potius Castor aui tui mores,
disciplinámque debebas,quàm optimo & clarissimo viro fugitiui ore maledicere. Quòd
si saltatorem auū habuisses,neque eum virū,vnde pudoris pudicitiǽque exēpla peteren-
tur:tamen hoc maledictū minime in illā ætatē conueniret.quibus ille studiis ab ineunte
ætate se imbuerat,non saltandi,sed bene vt armis,optime vt equis vteretur:ea tamen il-
lum cūcta iam ætate exacta defecerāt. Itaque Deiotarū cum plures in equū sustulissent,
quòd hærere in eo senex posset,admirari solebamus.hic verò adolescēs,qui meus in Ci-
licia miles, in Græcia cōmilito fuit : cū in illo nostro exercitu equitaret cū suis delectis
20 equitibus,quos vnà cū eo ad Pōpeium pater miserat,quos cōcursus facere solebat? quàm
se iactare? quàm se ostentare? quàm nemini in illa causa,studio & cupiditate cōcedere? cū
verò exercitu amisso,ego qui pacis author semper fui,post Pharsalicum autem prælium
suasor fuissem armorū non deponendorū,sed abiiciendorum:hunc ad meam authorita-
tem nō potui adducere,quòd & ipse ardebat studio ipsius belli,& patri satisfaciendū esse
arbitrabatur. Felix ista domus,quæ non impunitatē solū adepta sit,sed habet etiā accu-
sandi licentiā. Calamitosus Deiotarus, qui ab eo qui in iisdem castris fuerit, non modo
apud te,sed etiā à suis accusetur.vos vestra secūda fortuna Castor non potestis sine pro-
pinquorū calamitate esse cōtenti. Sint sanè inimicitiæ,quæ esse nō debebant. Rex enim
Deiotarus vestrā familiā abiectam,& obscurā è tenebris in lucē vocauit.quis tuum patrē
21 antea,qui esset, quàm cuius gener esset,audiuit? Sed quāuis ingratè & impiè necessitudi-
nis nomen repudiaueritis, tamē inimicitias hominū more gerere poteratis:nō ficto cri-
mine insectari,non expetere vitam,non capitis arcessere. Esto concedatur hæc quoque
acerbitatis,& odii magnitudo.adeóne,vt etiam omnia vitæ,salutísque communis,atque
etiam humanitatis iura violentur? seruū sollicitare verbis,spe,præmiísque corrūpere,ad-
ducere domū,contra dominū armare:hoc est non vni propinquo, sed omnibus familiis
bellum nefarium indicere. nam ista corruptela serui, si non modo impunita fuerit, sed
etiā à tanta authoritate approbata: nulli parietes nostrā salutem,nullæ leges, nulla iura
custodient.vbi enim id,quod intus est, atque nostrū, impune euolare potest, contráque
nos pugnare,fit in dominatu seruitus,in seruitute dominatus. O tempora, O mores! Cn.
22 Domitius ille,quem nos pueri Consulem,Censorem,Pōtificē maximū vidimus,cū Tri-
bunum plebis M. Scaurum principem ciuitatis in iudiciū Populi vocauisset: Scaurique
seruus ad eum clàm domum venisset,& crimina in dominū delaturū se esse dixisset: cō-
prehendi hominem iussit,ad Scaurúmque deduci. Vide quid intersit: etsi inique Castorē
cum Domitio comparo.sed tamen ille inimico seruum remisit:tu ab auo abduxisti. ille
incorruptū audire noluit:tu corrupisti. ille adiutorē seruum contra dominū repudiauit:
tu etiā accusatorem adhibuisti. At semel iste est corruptus à vobis? nónne cū esset pro-
ductus testis,& cum tecum fuisset, refugit ad Legatos? nónne etiam ad hunc Cn. Domi-
tium venit? nónne audiente hoc Ser. Sulpitio clarissimo viro, qui tum casu apud Domi-
tium cœnabat,& hoc T. Torquato optimo adolescente,se à te corruptū,tuis promissis in
23 fraudē impulsum esse cōfessus est? Quæ est ista tā impudēs,tā crudelis,tā immoderata in-
humanitas? idcirco in hāc vrbē venisti, vt huius vrbis iura & exēpla corrūperes,domesti-

cáque tua inhumanitate nostræ ciuitatis humanitatẽ inquinares? At quàm acute collecta crimina! Blesamius, inquit, eius enim nomine optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi: ad Regem, inquit, scribere solebat, te inuidiose Tyrannum existimari: statua inter Reges posita animos hominum vehementer offensos, plaudi tibi non solere. Nónne intelligis Cæsar, ex vrbanis maleuolorũ sermunculis hæc ab istis esse collecta? Blesamius Tyrannum Cæsarem scriberet? multorum enim ciuium capita viderat? multos iussu Cæsaris vexatos, verberatos, necatos, multas afflictas & euersas domos? armatis militibus refertum forũ? quæ semper in ciuili victoria sensimus, ea te victore non vidimus. solus inquam es C. Cæsar, cuius in victoria ceciderit nemo nisi armatus: & quem nos liberi in summa Reipub. libertate nati non modo non Tyrannum, sed etiam clementissimum in victoria videmus ducem: is Blesamio, qui viuit in regno, Tyrãnus videri potest? Nam de statua quis queritur, vna præsertim, cum tam multas videat? valde enim inuidẽdum est eius statuæ, cuius trophæis nõ inuidemus. Nam si locus affert inuidiam, nullus locus est ad statuam quidem rostris clarior. De plausu autem quid respõdeam? qui nec desyderatus vnquam à te est, & nonnunquam obstupefactis hominibus ipsa admiratione cõpressus est: & fortasse eò prætermissus, quia nihil vulgare te dignum videri potest. Nihil à me arbitror prætermissum, sed aliquid ad extremam causæ partem reseruatum. id autẽ aliquid est, te vt planè Deiotaro reconciliet oratio mea. non enim iam metuo ne tu illi succenseas: illud vereor, ne tibi illum succensere aliquid suspicere. quod abest longissime mihi crede Cæsar. quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se à te multatum arbitratur: sed, cum existimaret multis tibi multa esse tribuenda, quo minus à se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, nõ recusauit. Etenim si Antiochus magnus ille Rex Asiæ, cũ postea quàm à Scipione deuictus Tauro tenus regnare iussus esset: omnémque hanc Asiam, quæ est nunc nostra prouincia, amisisset, dicere est solitus, Benigne sibi à Po. Ro. esse factum, quòd nimis magna procuratione liberatus modicis regni terminis vteretur: potest multo facilius se Deiotarus consolari. ille enim furoris multã sustinuerat, hic erroris. Omnia tu Deiotaro Cæsar tribuisti, cum & ipsi & filio nomen regiũ concessisti. Hoc nomine retento atque conseruato, nullum beneficium Po. Ro. nullum iudicium de se Senatus imminutum putat: magno animo & erecto est: nec vnquam succũbet inimicis, ne fortunæ quidem. Multa se arbitratur & peperisse antea factis, & habere in animo atque virtute quæ nullo modo possit amittere. Quæ enim fortuna, aut quis casus, aut quæ tanta possit iniuria, omnium Imperatorum de Deiotaro decreta delere? Ab omnibus enim est ornatus: qui, postquam in castris esse potuit per ætatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella gesserunt. Senatus verò iudicia de illo tã multa, támque honorifica, quæ publicis Po. Ro. literis monimentísque consignata sunt, quæ [illegible] vetustas obruet? aut quæ tanta delebit obliuio? Quid de virtute eius dicam? quid [illegible]gnitudine animi, grauitate, constantia? quæ omnes docti atque sapientes summa, [illegible] etiam sola bona esse dixerunt: hísque non modo ad bene, sed etiam ad beate vi[illegible] contentam virtutem esse. Hæc ille reputans, & dies & noctes cogitans, nõ mod[illegible] succenset (esset enim non solum ingratus, sed etiam amens) verum omnem tranqu[illegible]tem & quietem senectutis acceptam refert clemẽtiæ tuæ. Quo quidem animo cum antea fuerit, tum non dubito quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiã erexerit, ab omníque sollicitudine abstraxerit. Iubes enim eũ bene sperare, & bono esse animo. quod scio te non frustra scribere solere: memini enim iisdẽ ferè verbis ad me te scribere, méque tuis literis bene sperare non frustra esse iussum. Laboro equidem Regis Deiotari causa, quocũ mihi amicitiã Respub. cõciliauit, hospitium voluntas vtriusque coniunxit, familiaritatẽ cõsuetudo attulit, summã verò necessitudinem magna eius officia in me & in exercitum meũ effecerunt: sed cũ de illo laboro, tum de multis amplissimis viris, quibus semel esse ignotum à te oportet, nec beneficiũ tuũ in dubiũ vocari: nec hærere in animis hominũ sollicitudinẽ sempiternam: nec accidere, vt quisquã te timere incipiat eorũ qui semel à te sint liberati timore. Non

debeo C.Cæsar, quod fieri solet in tãtis periculis tentare, quonam modo dicendo, misericordiam tuam cõmouere possim. nihil opus est: occurrere ipsa solet supplicibus & calamitosis nullius oratione euocata. Propone tibi duos Reges, & id animo contemplare, quod oculis non potes: dabis profecto misericordiæ, quod iracũdiæ negauisti. Multa sunt tuæ clementiæ monimenta, sed maxime eorũ incolumitates, quibus salutẽ dedisti: quæ si in priuatis gloriosa sunt, multo magis cõmemorabũtur in Regibus. semper regiũ nomen in hac ciuitate sanctum fuit: sociorum verò Regum & amicorũ, sanctissimũ. Quod nomen hi reges ne amitterent, te victore timuerunt: retentum verò, & à te confirmatum posteris etiam suis tradituros esse confido. Corpora vero sua pro salute Regum suorũ hi Legati tibi regii tradunt, Hieras, & Blesamius, & Antigonus, tibi, nobisque omnibus iam diu noti: eadémque fide & virtute præditus Dorilaus, qui nuper cũ Hiera Legatus est ad te missus: tum Regũ amicissimi, tum tibi etiã probati, vt spero. Exquire de Blesamio, nũquid ad Regem contra dignitatẽ tuam scripserit. Hieras quidem causam omnẽ suscipit, & criminibus illis pro Rege se supponit reum: memoriã tuã implorat, qua vales plurimũ. negat vnquam se à te in Deiotari Tetrarchia pedẽ discessisse: in primis finibus tibi se præsto fuisse dicit, vsque ad vltimos prosecutũ: cũ è balneo exisses, tecũ se fuisse: cũ illa munera inspexisses cœnatus: cũ in cubiculo recubuisses: eandémque assiduitatẽ tibi se præbuisse postridie. quamobrem, cũ siquid eorum quæ obiecta sunt, cogitatũ sit, non recusat quin id facinus suũ iudices. Quocirca C.Cæsar velim existimes, hodierno die sentẽtiam tuã aut cũ summo dedecore miserrimã pestem importaturã esse Regibus, aut incolumem famã cũ salute. Quorum alterum optare, illorũ crudelitatis est: alterũ cõseruare, clemẽtiæ tuæ.

In M. Antonium Philippica I.

ORATIO XLIII.

ANTEQVAM de Republica P.C. dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror: exponam vobis breuiter consilium & profectionis & reuersionis meæ. Ego cum sperarem aliquãdo ad vestrũ consiliũ authoritatémque Remp. esse reuocatam, manendum mihi statuebã, quasi in vigilia quadam Consulari ac Senatoria. nec verò vsquam discedebã, nec à Rep. deiiciebam oculos, ex eo die quo in ædẽ Telluris cõuocati sumus. in quo tẽplo, quãtum in me fuit, ieci fundamẽta pacis, Atheniensiũmque renouaui vetus exemplũ: Græcũ etiam verbum vsurpaui, quod cũ in sedãdis discordiis vsurpauerat ciuitas illa, atque omnẽ memoriã discordiarũ obliuione sempiterna delendã censui. Præclara tũ oratio M. Antonii, egregia etiã volũtas, pax denique per eũ & per liberos eius cũ præstãtissimis ciuibus cõfirmata est. Atque his principiis reliqua cõsentiebãt. ad deliberationes eas, quas habebat domi de Rep. principes ciuitates adhibebat: ad hũc ordinẽ res optimas deferebat: summa cum dignitate & cõstantia ad ea, quæ quæsita erant respondebat: nihil tũ, nisi quod erat notũ omnibus, in C.Cæsaris cõmẽtariis reperiebatur. Nũ qui exules restituti? vnũ aiebat, præterea neminẽ. Nũ immunitates datæ? nullæ, respõdebat. Assentiri etiã nos Ser. Sulpitio clarissimo viro voluit, ne qua tabula post Idus Martias vllius decreti Cæsaris, aut beneficii figeretur. Multa prætereo, eáque præclara: ad singulare enim M. Antonii factũ festinat oratio. Dictaturã, quæ vim iam regiæ potestatis obsederat, funditus ex Repub. sustulit. de qua ne sententias quidem diximus: scriptũ Senatusconsultũ, quod fieri vellet, attulit: quo recitato, authoritatẽ eius sũmo studio secuti sumus, eique amplissimis verbis per Senatuscõsultũ gratias egimus. Lux quædã videbatur oblata, non modo regno quod pertuleramus, sed etiam regni timore sublato: magnúmque pignus ab eo Reip. datum, se liberam ciuitatẽ esse velle, cum Dictatoris nomen, quod sæpe iustum fuisset, propter perpetuæ Dictaturæ

recẽtem memoriã funditus ex Republica ſuſtuliſſet.liberatus cædis periculo paucis poſt 3 diebus Senatus,vncus impactus eſt fugitiuo illi qui in C.Marii nomen inuaſerat. atque hæc omnia cõmuniter cum Collega.alia porrò propria Dolabellæ:quæ niſi Collega abfuiſſet, credo eis fuiſſe futura communia. Nam cũ ſerperet in vrbe infinitũ malũ,idque manaret in dies latius, iidémque buſtum in foro facerẽt qui illam inſepultam ſepulturam effecerant, & quotidie magis magíſque perditi homines, cũ ſuis ſimilibus ſeruis,tectis ac templis vrbis minarentur:talis animaduerſio fuit Dolabellæ cũ in audaces ſceleratóſque ſeruos,tum in impuros, & nefarios liberos: talíſque euerſio illius execratæ columnæ, vt mirũ mihi videatur, tã valde reliquũ tempus ab illo vno die diſſenſiſſe.Ecce enim Cal.Iunii,quibus vt adeſſemus edixerat,mutata omnia:nihil per Senatũ,multa & 4 magna per ſeipſum,& abſente Populo & inuito. Cõſules deſignari ſe audere negabãt in Senatum venire:patriæ liberatores vrbe carebant ea, cuius à ceruicibus iugũ ſeruile deiecerant:quos tamẽ ipſi Conſules & in concionibus,& in omni ſermone laudabãt.veterani qui appellabãtur,quibus hic ordo diligentiſſime cauerat, nõ ad conſeruationẽ earũ rerum quas habebant,ſed ad ſpem nouarum prædarũ incitabantur.Quæ cũ audire mallem,quàm videre,haberémque ius legationis liberũ,ea mẽte diſceſſi,vt adeſſem Cal. Ianuarii,quod initium Senatus cogendi fore videbatur. Expoſui P.C. profectionis conſilium.nunc reuerſionis,quæ plus admirationis habet,breuiter exponã. Cũ Brundiſiũ, itérque illud,quod tritũ in Græciã eſt,non ſine cauſa vitauiſſem,Cal.Sextilibus veni Syracuſas,quòd ab vrbe ea tranſmiſſio in Græciam laudabatur.quæ tamen mihi vrbs con- 5 iũctiſſima,plus vna me nocte,cupiens retinere nõ potuit.veritus ſum ne meus repẽtinus ad meos neceſſarios aduẽtus ſuſpicionis aliquid afferret,ſi eſſem cõmoratus.Cũ autẽ me ex Sicilia ad Leucopetrã,quod eſt promontoriũ agri Rhegini,vẽti detuliſſent, ab eo loco conſcendi,vt trãſmitterem.nec ita multũ prouectus,reiectus Auſtro ſum in eũ ipſum locum vnde conſcenderam. Cúmque intempeſta nox eſſet,mãſiſſémque in villa P.Valerii comitis & familiaris mei, poſtridiéque apud eundẽ ventũ expectans manerẽ:municipes Rhegini cõplures ad me venerũt:ex his quidã Roma recentes,à quibus primùm accipio M.Antonii concionẽ,quæ ita mihi placuit, vt ea lecta de reuerſione primùm cœperim cogitare.nec multo poſt,edictũ Bruti affertur & Caſſii.quod quidem mihi,fortaſſe quòd eos etiã plus Reip.quàm familiaritatis gratia diligo,plenũ æquitatis videbatur. 6 addebant præterea(fit enim plerunque,vt ii, qui boni quid volunt afferre, affingant aliquid,quo faciant id quod nunciant,lætius)Remp.conuẽturam Cal.Sextilibus,Senatum frequentem fore,Antoniũ repudiatis malis ſuaſoribus,remiſſis Galliis prouinciis,ad authoritatẽ Senatus eſſe rediturum. tum verò tanta ſum cupiditate incenſus ad reditũ, vt mihi nulli neque remi,neque venti ſatiſfacerent.non quo me ad tempus occurſu[illegible] tarem,ſed ne tardius,quàm cuperem,Reip. gratularer. Atque ego celeriter Vel[illegible] uectus Brutum vidi,quãto meo dolore non dico.turpe mihi ipſi videbatur,in e[illegible] mẽ audere reuerti,ex qua Brutus excederet: & ibi velle tuto eſſe,vbi ille non p[illegible] que verò illũ ſimiliter,atque ipſe eram,cõmotum eſſe vidi.erectus enim maxi[illegible] cherrimi facti conſcientia,nihil de ſuo caſu,multa de noſtro querebatur.Ex q[illegible] cognoui,quæ Cal.Sextilibus in Senatu fuiſſet L.Piſonis oratio.qui quanquã parum erat (id enim ipſum à Bruto audierã)à quibus debuerat,adiutus, tamen & Bruti teſtimonio, quo quid poteſt eſſe grauius,& omniũ prædicatione,quos poſtea vidi,magnã mihi videbatur gloriam cõſecutus.hũc igitur vt ſequerer properaui: quem præſentes non ſunt ſecuti:non vt proficerem aliquid(neque enim ſperabã id, neque præſtare poterã)ſed vt,ſi quid mihi humanitus accidiſſet (multa autẽ impendere videbãtur præter naturam etiã, prætérque fatum) huius diei vocẽ teſtem Reipub. relinquerẽ meæ perpetuæ erga ſe voluntatis. Quoniã vtriuſque conſilii cauſam P.C.probatã vobis eſſe cõfido, prius quàm de Repub.dicere incipio,pauca querar de heſterna M. Antonii iniuria: cui ſum amicus, idque nõnullo eius officio debere eſſe,præ me ſemper tuli.Quid tandẽ erat cauſæ cur in 8 Senatũ heſterno die tã acerbe ſolus cogerer? ſolúſne aberã?an nõ ſæpe minus frequẽtes

fuistis? an ea res agebatur vt etiã ægrotos deferri oporteret? Annibal credo erat ad portas? aut de Pyrrhi pace agebatur? ad quã causam etiã Appiũ illum & cæcũ & senem delatũ esse memoriæ proditũ est. De supplicationibus referebatur: quo in genere Senatores deesse nõ solent. coguntur enim non pignoribus, sed eorũ, quorũ de honore agitur, gratia. quod idem fit cum de triumpho refertur. ita sine cura Consules sunt, vt penè liberum sit Senatori non adesse. qui cum mihi mos notus esset: cúmque è via lãguerem, & mihimet displicerem: misi pro amicitia qui hoc diceret. At ille vobis audientibus, cũ fabris se domum meam venturum esse dixit. nimis iracunde hoc quidem, & valde intẽperanter. cuius enim maleficii ista pœna est, vt dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturũ publice ex Senatus sentẽtia ædificatã domum? quis autẽ vnquã tanto damno Senatorẽ coegit? aut quid est vltra pignus, aut multã? qui si scisset quam sententiam dicturus essem, remisisset aliquid profecto de seueritate cogẽdi. An me censetis P.C. quod vos inuiti secuti estis, decreturũ fuisse vt parẽtalia cũ supplicationibus miscerentur? vt inexpiabiles religiones in Rempub. inducerentur? vt decernerẽtur supplicationes mortuorũ? Nihil dico quis fuerit ille L. Brutus, qui & ipse Regio dominatu Remp. liberauit, & ad similem virtutem & simile factũ stirpem in propè quingentesimũ annum propagauit: adduci tamen non possem, vt quenquam mortuum coniungerem cũ deorum immortaliũ religione, vt cuius sepulchrum nusquam extet vbi parentetur, ei publice supplicetur. Ego verò eam sententiã dixissem Patres Conscripti, vt me aduersus Po. Romanũ siquis accidisset grauior Reipublicæ casus: si bellũ, si morbus, si fames, facile possim defendere: quæ partim iam sunt, partim timeo ne impendant. sed hoc ignoscant dii immortales velim & Po. Ro. qui id non probat, & huic ordini, qui decreuit inuitus. Quid de reliquis Reip. malis: licétne dicere? mihi verò licet, & semper licebit dignitatem tueri, mortem cõtemnere. potestas modo veniendi in hunc locũ sit: dicendi periculũ non recuso: atque vtinã P.C. Cal. Sextilibus adesse potuissem: non quo profici potuerit aliquid, sed ne vnus modo Consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus Repub. inueniretur. qua quidẽ ex re magnũ accipio dolorem: homines amplissimis Po. Romani beneficiis vsos L. Pisonem ducem optimæ sententiæ non secutos. iccircóne nos Po. Romanus Consulares fecit, vt in altissimo amplissimóque gradu dignitatis locati, Remp. pro nihilo haberemus? non modo voce nemo L. Pisoni Cõsularis, sed ne vultu quidem assensus est. Quænã (malum) est ita volũtaria seruitus? fuerit quædam necessaria. nec ego hoc ab omnibus iis desydero, qui sententiam loco Cõsulari dicunt. alia causa est eorũ, quorũ silentio ignosco: alia eorum, quorũ vocem requiro. quos quidem doleo in suspicionẽ Pop. Ro. venire, non metu, quod ipsum est turpe: sed aliũ alia de causa deesse dignitati suæ. Quare primũ maximas gratias & habeo & ago L. Pisoni, qui non quid efficere posset in Repub. cogitauit, sed quid ipse facere deberet. deinde à vobis P.C. peto, vt etiã si sequi minus audebitis orationem atque authoritatem meam, benigne tamen me, vt fecistis adhuc, audiatis. Primum igitur acta Cæsaris seruanda censeo. nõ quo probem: quis enim id quidem potest? sed quia rationẽ habendam maxime arbitror pacis & ociĩ. Vellẽ adesset Antonius modo sine aduocatis. sed, vt opinor, licet ei minus valere: quod mihi heri per illum nõ licebat. doceret me, vel potius vos P.C. quẽadmodũ ipse Cæsaris acta defenderet. An in cõmentariolis & chirographis & libellis se vno authore prolatis, ac ne prolatis quidem, sed tantũmodo dictis, acta Cæsaris firma erunt, quæ ille in æs incidit: in quo populi iussa, perpetuásque leges esse voluit, pro nihilo habebũtur? Equidẽ sic existimo, nihil tã esse in actis Cæsaris, quàm leges Cæsaris. an sicui quid ille promisit, id erit fixũ? quod idem facere nõ potuit, vt multis multa promissa nõ fecerit, quæ tamẽ multo plura reperta sunt illo mortuo, quàm viuo beneficia per omnes annos tributa & data. sed ea nõ muto, non moueo: summo etiã studio præclara illius acta defendo. Pecunia vtinam ad ædẽ Opis maneret. cruenta illa quidem: sed his tẽporibus, cũ iis quorũ est, nõ redditur, necessaria. quãquã ea quoque sit effusa, si ita in actis eius fuit. Ecquid est quod tã proprie dici possit actum eius, qui togatus in Rep. cũ potestate, imperióq; versatus sit, quã lex? quære acta Gracchi, leges

m m m.iii.

Semproniæ proferentur: quare Syllæ, Corneliæ. quid? Cn. Pompeii tertius Consulatus, in quibus actis cõsistit? nempe in legibus. A Cæsare ipso si quæreres quidnã egisset in vrbe, & toga: leges multas responderet se, & præclaras tulisse. chirographa verò aut mutaret, aut nõ daret: aut, si dedisset, nõ istas res in actis suis duceret. Sed ea ipsa cõcedo: quibusdam in rebus etiã conniueo. in maximis verò rebus, id est legibus, acta Cæsaris dissolui, ferendũ non puto. Quæ lex melior, vtilior, optima etiã in Rep. sæpius flagitata, quàm ne Prætoriæ prouinciæ plusquã annum, ne plusquã biennium Cõsulares obtinerentur? Hac 14 lege sublata, videntúrne vobis acta Cæsaris seruari? quid? ea lege quæ promulgata est de tertia Decuria iudicũ, nónne omnes iudiciariæ leges Cæsaris dissoluũtur? & vos acta Cæsaris defenditis, qui leges eius euertitis? nisi forte, siquid memoriæ causa retulit in libellum, id numerabitur in actis: & quãuis iniquũ & inutile sit, defendetur. quod ad populũ Cẽturiatis comitiis tulit, id in actis Cæsaris nõ habebitur? At quæ est ista tertia Decuria? Centurionũ, inquit. quid? isti ordini iudicatus lege Iulia, etiã antè Pompeia, Aurelia non patebat? Census præfiniebatur, inquit. nõ Cẽturioni quidem solũ, sed Equiti etiã Romano. itaque viri fortissimi atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res & iudicant & iudicauerũt. Nõ quæro, inquit, istos: quicunque ordinem duxit, iudicet. At si feratis, quicũque equo meruisset, quod est laudatius, nemini probaretis. In iudice enim spectari & fortuna 15 debet & dignitas. Nõ quæro inquit, ista: addo etiã Iudices manipulares ex legione Alaudarum. aliter enim nostri negant posse se saluos esse. O cõtumeliosum honorẽ iis, quos ad iudicandũ necopinantes vocatis. hic enim est legis index, vt ii in tertia Decuria iudicent qui libere iudicare non audeãt. in quo quantus est error dii immortales eorum, qui istam legẽ excogitauerũt! Vt enim quisque sordidissimus videbitur, ita libentissime seueritate iudicandi sordes suas eluet, laborabítque vt honestis Decuriis potius dignus videatur, quàm in turpes iure cõiectus. Altera promulgata lex est, vt & de vi, & de maiestate damnati, ad populũ prouocẽt, si velint. hæc vtrũ tandẽ lex est, an legũ omniũ dissolutio? quis enim est hodie, cuius intersit istã legẽ manere? nemo reus est istis legibus: nemo est quẽ futurũ putemus. armis enim gesta, nunquã profecto in iudiciũ vocabũtur. At res 16 popularis. vtinã quidẽ vellet is aliquid esse populare. omnes enim iam ciues de Reip. salute vna & mẽte & voce consentiunt. quæ est igitur ea cupiditas eius legis ferendæ, quæ turpitudinẽ summam habeat, gratiam nullã? quid enim turpius, quàm qui maiestatẽ Po. Ro. per vim minuerit, eũ dãnatũ iudicio, ad eam ipsam reuerti, propter quam sit iure dãnatus? Sed quid plura de lege disputo? quasi verò id agatur, vt quisquã prouocet: id agi[illegible]tur, id fertur, ne quis omnino vnquã istis legibus reus fiat. Quis enim aut accusator tã a[illegible]mẽs reperiretur, qui reo condemnato obiici se multitudini conductæ velit? aut iudex, qu[illegible] reũ damnare audeat, vt ipse ad operas mercenarias statim protrahatur? Nõ igitur pro[illegible]tio ista lege datur: sed duæ maxime salutares leges, quæstionésque tollũtur. Quid e[illegible] tur aliud, quàm adhortari adolescentes, vt turbulenti, vt seditiosi, vt perniciosi ci[illegible] lint esse? quam autẽ ad Reip. pestẽ furor Tribunitius impelli nõ poterit, his duab[illegible] stionibus de vi, & de maiestate sublatis? quid, quòd abrogatur his legibus Cæsa[illegible] iubent ei qui de vi, itémque ei qui maiestatis dãnatus sit, aqua & igni interdici? q[illegible] prouocatio datur, nónne acta Cæsaris rescindũtur? Quæ quidem ego P. C. qui illa nunquã probaui, ita conseruanda concordiæ causa arbitratus sum, vt non modo quas viuus Cæsar leges tulisset, infirmandas hoc tempore non putarem, sed ne illas quidem quas post mortẽ Cæsaris prolatas esse & fixas videtis. De exilio reducti sunt à mortuo: ciuitas data nõ solũ singulis, sed etiã nationibus & prouinciis vniuersis: immunitatibus infinitis sublata vectigalia à mortuo. Ergo hæc vno viro optimo authore domo prolata defendimus: 18 eas leges quas ipse vobis inspectãtibus recitauit, pronũciauit, tulit, quibus latis gloriabatur, iísque legibus Remp. cõtineri putabat, de prouinciis, de iudiciis: eas inquã Cæsaris leges nos, qui defendimus acta Cæsaris, euertẽdas putabimus? Ac de iis tamẽ legibus, quæ promulgatæ sunt, saltẽ queri possumus: de iis quæ iã perlatæ dicũtur, ne illud quidem licuit. illæ enim nulla promulgatione latæ sũt antè, quàm scriptæ. Quærũt quid sit cur aut

ego, aut quisquam vestrum P.C. bonis Tribunis ple. leges malas metuat. paratos habemus qui intercedant, paratos qui Remp. religione defendant: vacui metu esse debemus. Quas tu mihi intercessiones inquis, quas religiones nominas? eas scilicet quibus Reipub. salus continetur. negligimus ista & nimis antiqua & stulta ducimus. forum sepietur, o-
9 mnes claudentur aditus, armati in præsidiis multis in locis collocabuntur. quid tū? quod erit ita gestū, id lex erit, & in æs incidi iubebitis? cedò illa legitima, quæ Cōsules populū iure rogauerunt. hoc enim à maioribus accæpimus ius rogandi, Populus quæ iure sciuit. qui populus? isne qui exclusus est? quo iure? an eo, quod vi & armis omne sublatū est? Atque ego hoc dico de futuris: quod est Augurū, antè dicere ea, quæ vitari possunt: quæ si facta nō erunt, refelletur oratio mea. Loquor de legibus promulgatis, de quibus est integrum vobis. demōstro vitia: tollite. denūcio vim, arma: remouete. Irasci vos quidē mihi Dolabella pro Repub. dicenti nō oportebit. quāquā quidem te id facturum nō arbitror: noui enim facilitatem tuam. Collegam tuum aiūt in hac sua fortuna, quæ bona ipsi vi-
10 detur, mihi, ne grauius quippiā dicā, auorum & auūculi sui Consulatū si imitaretur, fortunatior videretur. sed eum iracundū audio factum. Video autē quàm sit odiosum, habere eundē iratum & armatū: cum tanta præsertim gladiorū sit impunitas. sed proponam ius, vt opinor, æquū: quod M. Antoniū non arbitror repudiaturū. Ego si quid in vitā eius aut in mores cōtumeliose dixero: quo minus mihi inimicissimus sit, nō recusabo. si consuetudinem meam, quam semper in Repub. habui, tenuero, id est si libere, quæ sentiam, de Repub. dixero: primùm deprecor ne irascatur. deinde, si hoc non impetro, peto vt sic irascatur, vt quibus armis vtatur, si ita necesse est, vt dicit, sui defendendi causa, iis qui pro Repub. quæ ipsis visa erunt, dixerint, ista arma ne noceāt. quid hac postulatione dici potest æquius? Quòd si (vt à quibusdam mihi eius familiaribus dictū est) omnis eum quæ
11 habetur cōtra voluntatē eius oratio, grauiter offendit, etiā si nulla inest contumelia: feremus amici naturā, sed iidem illi ita mecū, Nō idē tibi aduersario Cæsaris licebit, quod Pisoni socero. & simul admonent quiddā, quod cauebimus: nec erit iustior P.C. in Senatū non veniendi morbi causa, quàm mortis. Sed per deos immortales: te enim intuens Dolabella, qui es mihi charissimus, non possum de vtriusque vestrū errore reticere. credo enim vos homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam, vt quidā nimis creduli suspicantur, quæ semper ab amplissimo quoque, clarissimóque contēpta est, non opes violentas & Populo Ro. minime ferendam potentiā: sed charitatem ciuium & gloriā concupisse. Ea autem est gloria & laus, recte factorum, magnorúmque in Rem-
12 pub. meritorum. quæ cum optimi cuiusque, tum etiam multitudinis testimonio cōprobatur. Dicerem Dolabella, qui recte factorum fructus esset, nisi te paulisper esse expertū viderem. Quem potes recordari in vita tibi illuxisse diem lætiorem, quàm cum expiato foro, dissipato concursu impiorum, principibus sceleris pœna affectis, te domum recæpisti? cuius ordinis, cuius generis, cuius denique fortunæ studia tum laudi & gratulationi tuæ se non obtulerunt? Quin mihi etiam, quo authore te in iis rebus vti arbitrabantur, & gratias boni viri agebant, & tuo nomine gratulabantur. Recordare quæso Dolabella cōsensum illū theatri, cum omnes earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant infensi, significauerunt se beneficio nouo memoriā doloris veteris abiecisse. Hāc tu potuisti Dolabella (magno loquor cū dolore) hanc tu inquam æquo animo potuisti tātam dignita-
13 tem deponere? Te autē M. Antoni absentem appello: vnū illū diem, quo in æde Telluris Senatus fuit, nō omnibus iis mēsibus, quibus te quidam multū à me dissentiētes beatum putāt, anteponis? quæ fuit oratio tua de cōcordia: quāto metu veterani, quāta sollicitudine ciuitas tum à te liberata est? cū tuū Collegā depositis inimicitiis, oblitus auspiciorū, augurio te ipso Augure nunciāte, illo primū die Collegā tibi esse voluisti: e charissimus tuus paruus filius in Capitoliū à te missus pacis obses fuit. quo Senatus die lætior? quo Po. Romanus? qui quidē nulla in cōcione vnquā frequētior fuit. tū denique liberati per viros fortissimos videbamur: quia, vt illi voluerāt, libertatē pax cōsequebatur. Proximo, altero, tertio, denique reliquis cōsecutis diebus nō intermittebas quasi donū aliquod

quotidie afferre Reipub. maximum autem illud, quòd Dictaturæ nomen sustulisti. hæc
inusta est à te, à te inquam, mortuo Cæsari nota ad ignominiam sempiternam. Vt enim 14
propter vnius M. Manlii scelus decreto gentis Manliæ neminem patricium M. Manlium
vocari licet: sic tu propter vnius Dictatoris odium, nomẽ Dictatoris funditus sustulisti.
Num huiusce, cum pro salute Reipub. tāta gessisses, fortunæ te, num amplitudinis, num
claritatis, num gloriæ pœnitebat? Vnde igitur subito tanta ista mutatio? non possum ad-
duci, vt suspicer, te pecunia captum, licet quod cuique libet, loquatur: credere nō est ne-
cesse. nihil enim vnquam in te sordidum, nihil humile cognoui. quāquam nihil est tam
sanctum quod non soleant domestici deprauare nōnunquam. sed noui firmitatem tuā:
atque vtinam vt culpam, sic etiam suspicionem vitare potuisses. Illud magis vereor, ne
ignorans verum iter gloriæ, gloriosum putes, plus te vnum posse, quàm omnes: & metui
à ciuibus tuis, quàm diligi malis. quod si ita putas, totā ignoras viam gloriæ. Charū esse
ciuibus, bene de Repub. mereri, laudari, coli, diligi, gloriosum est: metui verò & in odio 15
esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum. Quod videmus etiam in fabulis, ipsis
illis qui, Oderint dū metuant, dixerint, perniciosum fuisse. Vtinā Antoni auū tuum me-
minisses: de quo tamen multa audisti ex me sæpissime. Putásne illum immortalitatem
mereri voluisse, vt propter armorum metuendorum licentiam metueretur? illa erat vi-
ta, illa secunda fortuna: libertate esse parem cum cæteris, principem dignitate. Itaque vt
omittam res aui tui prosperas, acerbissimum eius diem supremum malim, quàm L. Cin-
næ dominatum, à quo ille crudelissime est interfectus. Sed quid oratione te flectam? si
enim exitus C. Cæsaris efficere hoc nō potest, vt malis charus esse, quàm metui: nihil cu
iusquam proficiet, nec valebit oratio. quem qui beatū fuisse putant, miserrimi ipsi sunt.
Beatus est nemo, qui ea lege viuit, vt non modo impune, sed etiam cū summa interfe- 16
ctoris gloria interfici possit. Quare flecte te quæso, & maiores tuos respice, atque ita gu-
berna Rempublicam, vt natum te esse ciues tui gaudeant: sine quo nec beatus, nec cla-
rus esse quisquam potest. Et Pop. quidem Romani iudicia multa ambo habetis, quibus
vos nō satis moueri permolestè fero. Quid enim gladiatorii clamores innumerabilium
ciuium? quid populi versus? quid Pompeii statuæ plausus infiniti? quid ii Tribuni plebis,
qui vobis aduersantur? parúmne hæc significant, incredibiliter consentientē Populi Ro.
vniuersi voluntatem? Quid Apollinarium ludorum plausus, vel testimonia potius, & iu-
dicia Populi Romani, vobis parua esse videbantur? O beatos illos, qui cum adesse ipsis,
propter vim armorum, non licebat, aderant tamen & in medullis Populi Ro. ac visceri-
bus hærebant. nisi forte Accio tum plaudi & sexagesimo pòst anno palmam dari puta- 17
batis, non Bruto, qui iis ludis ita caruit, vt in illo apparatissimo spectaculo studium Po-
pulus Romanus tribuerit absenti, desyderiū liberatoris sui perpetuo plausu & clamore
leniret. Equidem is sum qui istos plausus, cum à popularibus ciuibus tribuerētur, s[illegible]
cōtempserim: idémque cū à summis, mediis, infimis, cū denique ab vniuersis, hoc
cúmque ii, qui antè sequi populi consensum solebant, fugiunt: non plausum ill[illegible]
iudicium puto. Sin hæc leuiora vobis videtur, quæ sunt grauissima: num etiam [illegible]
temnitis, quòd sensistis tam charam Populo Ro. vitam A. Hircii fuisse? satis e[illegible]
probatum illum esse Populo Ro. vt est: iucundum amicis, in quo vincit omnes: c[illegible]
suis, quibus est ipse charissimus. tantam tamen sollicitudinem bonorum, tantum timo-
rem omniū, in quo meminimus? certe in nullo. Quid igitur? hoc vos per deos immor- 18
tales quale sit non interpretamini? quid eos de nostra vita cogitare censetis, quibus eo-
rum, quos sperant Reipub. consulturos, vita tam chara sit? Cepi P.C. reuersionis meæ
fructum: quoniam ea dixi, vt quicunque casus consecutus esset, extaret conscientiæ meæ
testimonium: & sum à vobis benigne ac diligenter auditus. quæ potestas si mihi sæpius
sine meo vestróque periculo fiet, vtar: si minus, quantum potero, nō tam mihi me, quàm
Reip. reseruabo. Mihi ferè satis est quod vixi, vel ad ætatem, vel ad gloriam. huc siquid
accesserit: non tam mihi, quàm vobis, Reíque publicæ accesserit.

In M. Antoniũ Philippica II.

ORATIO XLIIII.

QVONAM meo fato P.C. fieri dicam, vt nemo his annis viginti Reipub. hostis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? Nec verò necesse est à me quenquam nominari vobis, cum ipsi recordemini: mihi pœnarũ illi, plus quàm optarem, dederunt. Te miror Antoni quorũ facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. atque hoc in aliis minus mirabar. Nemo illorum mihi inimicus fuit volũtarius: omnes à me Reipub. causa lacessiti. tu, ne verbo quidem violatus, vt audacior quàm L. Catilina, furiosior quàm P. Clodius viderere, vltro maledictis me lacessisti, tuamque à me alienationem ad ciues impios tibi gloriæ fore putauisti. Quid putem? contẽptúmne me? nõ video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenii, quid despicere possit Antonius. An in Senatu facillime detrahi posse credidit, qui ordo clarissimis ciuibus bene gestæ Reipublicæ testimonium multis, mihi vni conseruatæ dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est. quid enim plenius, quid vberius, quàm mihi & pro me, & contra Antonium dicere? Illud profecto est: non existimauit suis similibus probari posse, se esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus. Cui prius quàm de cæteris rebus respondeo: de amicitia, quam à me violatam esse criminatus est, quod grauissimũ crimen iudico, pauca dicamus. Contra rem suam venisse me nescio quãdo questus est. An ego nõ venirem contra alienum pro familiari & necessario meo? non venirem contra gratiam, non virtutis specie, sed ætatis flore collectam? non venirem contra iniuriã, quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non iure Prætorio? Sed hoc iccirco commemoratum à te puto, vt te infimo ordini commendares, cum omnes recordarentur libertinum generum & liberos tuos nepotes Q. Fadi libertini hominis fuisse. At enim te in disciplinam meam tradideras. nam ita dixisti, Domum meam ventitaras. næ tu, si id fecisses, melius famæ, melius pudicitiæ tuæ consuluisses. sed nec fecisti: nec si cupere, tibi id per C. Curionem facere licuisset. Auguratus petitionẽ mihi te concessisse dixisti. O incredibilem audaciam! O impudẽtiam prædicãdam! Quo enim tempore me augurem à toto collegio expetitum Cn. Pompeius & Q. Hortensius nominauerunt (neque enim licebat à pluribus nominari) nec tu soluendo eras, nec te vllo modo nisi euersa Republica fore incolumem putabas. Poteras autem eo tempore Auguratum petere, cum in Italia Curio non esset? aut tum, cum es factus, vnam tribum sine Curione ferre potuisses? cuius etiam familiares de vi cõdemnati sunt, quòd tui nimis studiosi fuissent. At beneficio sum vsus tuo. quo? quãquam illud ipsum quod cõmemoras, semper præ me tuli. malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minus prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio? quòd me Brundusii non occideris? quem ipse victor, qui tibi, vt tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatũ, saluũ esse voluisset, in Italiã ire iussisset, eũ tu occideres? Fac potuisse. quod est aliud P.C. beneficiũ latronũ, nisi vt cõmemorare possint, his se vitã dedisse quibus nõ ademerint? quod si esset beneficiũ, nunquã ii, qui illum interfecerunt, à quo erãt seruati, quos tu ipse viros clarissimos appellare soles, tantam essent gloriam consecuti. Quale autem beneficium est, quòd te abstinueris à nefario scelere? qua in re, non tam iucundum videri mihi debuit, non interfectum à te, quàm miserum, id te impune facere potuisse. Sed sit beneficium: quandoquidem maius accipi à latrone nullum potuit. in quo potes me dicere ingratum? an de interitu Reipublicæ queri non debui, ne de te ingratus viderer? an in illa querela misera quidem & luctuosa, sed mihi pro hoc gradu, in quo me Senatus Populúsque Romanus collocauit,

necessaria: quid dictum à me cum contumelia? quid non moderate? quid non amice? Et quidē cuius temperātiæ fuit, de M. Antonio querentē, abstinere maledicto? præsertim cū tu reliquias Reipublicæ dissipauisses, cū domi tuæ turpissimo mercatu omnia essent venalia: cū leges eas, quæ nunquā promulgatæ essent, & de te & à te latas cōfiterere: cū auspicia Augur, intercessionē Consul sustulisses: cum esses fœdissime stipatus armatis: cum omnes impuritates pudica in domo quotidie susciperes, vino lustrísque cōfectus. At ego tanquā mihi cū M. Crasso contentio esset, quocū multæ & magnæ fuerunt, non cū vno gladiatore nequissimo, de Republica grauiter querens, de homine nihil dixi. itaque hodie perficiam, vt intelligat quantum tum à me beneficium acceperit. At etiam literas, quas me sibi misisse diceret, recitauit homo & humanitatis expers, & vitæ cōmunis ignarus. Quis enim vnquam, qui paulum modo bonorum consuetudinem nosset, literas ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita in medium protulit, palámque recitauit? Quid hoc est aliud, quàm tollere è vita vitæ societatem? tollere amicorū colloquia absentiū? quàm multa loca solent esse in epistolis: quæ prolata si sint, inepta esse videantur? quàm multa seria, neque tamē vllo modo diuulgāda? Sit hoc inhumanitatis tuæ: stultitiam incredibilem videte. Quid habes quod mihi opponas homo diserte? vt Mustellæ Tamisio & Tironi Numisio videris. qui cum hoc ipso tempore stent cum gladiis in cōspectu Senatus, ego quoque te disertum putabo, si ostenderis quomodo sis eos inter sicarios defensurus. Sed quid oppones tandem, si negem me vnquam istas literas ad te misisse? quo me teste conuinces? an chirographo? in quo habes scientiam quæstuosam. quî possis? sunt enim librarii manu. Iam inuideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantā iam proferam, nihil sapere docuit. quid est minus non dico oratoris, sed hominis, quàm obiicere aduersario, quod ille si verbo negarit, longius progredi nō possit qui obiecerit? At ego non nego: téque in isto ipso conuinco non inhumanitatis solū, sed etiā amentiæ. Quod enim verbū in istis literis est nō plenū humanitatis, officii, beneuolētiæ? omne autē crimen tuū est, quòd de te in his literis nō male existimē: quòd scribā tanquam ad ciuē, tanquā ad bonū virū, non tanquā ad sceleratū & latronē. At ego tuas literas, etsi iure poterā à te lacessitus, tamen nō proferā: quibus petis, vt tibi per me liceat quendā de exilio reducere: adiuràsque, id te inuito, me, nō esse factutum: idque à me impetras. quid enim interponerem me audaciæ tuæ, quam neque authoritas huius ordinis, neque existimatio Populi Ro. neque leges vllæ possent coercere? veruntamen quid erat, quod me rogares, si erat is, de quo rogabas, Cæsaris lege reductus? sed videlicet meam gratiam voluit esse, in quo ne ipsius quidem vlla esse poterat lege lata. Sed cum mihi P.C. & pro me aliquid, & in M. Antonium multa dicenda sint: alterum peto à vobis, vt pro me dicentē benigne, alterū ipse efficiā, vt contra illum cū dicam, attente audiatis. simul illud oro, si meam cū in omni vita, tum in dicendo moderationem, modestiámque cognosci[...] me hodie cū isti, vt prouocauit, respondebo, oblitū esse putetis mei. non tractabo [...] sulem: ne ille quidē me vt Consularem. etsi ille nullo modo Consul, vel quòd it[...] vel quòd ita Remp. gerit, vel quòd ita factus est Consul: ego sine vlla controue[...] sularis. Vt igitur intelligeretis, qualē me esse Consularē profiteretur, obiecit mi[...] latum meū. qui Cōsulatus, verbo meus P.C. re vester fuit. quid enim cōstitui, quid ge[...] nisi ex huius ordinis cōsilio, authoritate, sententia? Hæc tu homo sapiēs non solū eloquēs, apud eos, quorū consilio, sapiētiáque gesta sunt, ausus es vituperare? Quis autē meū Cōsulatum, præter P. Clodiū, qui vituperaret inuētus est? cuius quidē te fatum, sicuti C. Curionē manet: quoniā id domi tuæ est, quod fuit illorū vtrique fatale. Non placet M. Antonio Cōsulatus meus. at placuit P. Seruilio, vt eum primum nominē ex illius temporis Cōsularibus, qui proxime est mortuus: placuit L. Catulo, cuius semper in hac Rep. viuet authoritas: placuit duobus Lucullis, M. Crasso, Q. Hortēsio, C. Curioni, M. Lepido, C. Pisoni, M. Labeoni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Syllano, L. Murenæ, qui tūc erant Cōsules designati. placuit idē quod Consularibus M. Catoni: qui cum multa, vita excedēs, prouidit: tum, quòd te Consulē non vidit. Maxime verò Consulatū meum Cn. Pōpeius probauit:

qui,vt me primum decedēs ex Syria vidit, cōplexus & gratulās, meo beneficio patriam
se visurum esse dixit.Sed quid singulos commemoro? frequētissimo Senatui sic placuit,
vt esset nemo qui mihi nō vt parenti gratias ageret: qui nō mihi vitā suā,liberos, fortu-
nas,Rempublicā referret acceptū.Sed quoniam illis,quos nominaui, tot & talibus viris,
Resp. orbata est, veniamus ad eos qui duo è Consulari numero reliqui sunt. L. Cotta
vir summo ingenio,summáque prudentia, rebus his gestis quas tu reprehendis, suppli-
39 cationē decreuit verbis amplissimis:eíque,illi ipsi quos modo nominaui, Cōsulares, Se-
natúsque cunctus assensus est. qui honos post conditā hanc vrbē habitus est togato an-
te me nemini.L.Cæsar auūculus tuus,qua oratione,qua cōstantia,qua grauitate senten-
tiam dixit in sororis suæ virū,vitricū tuū:hunc tu, cū authorem & præceptorem omniū
consiliorū, totiúsque vitæ debuisses habere, vitrici te similē, quàm auūculi esse maluisti.
huius ego alienus cōsiliis Cōsul vsus sum: tu sororis filius, quid ad eū vnquā de Repub.
retulisti? Ad quos refert dii immortales? ad eos scilicet,quorū nobis etiā dies natales au-
diendi sunt.Hodie nō descendit Antonius. cur? dat natalitia in hortis. cui? neminē no-
minabo. putatote cū Phormioni alicui,tum Gnathoni,tum Ballioni.O fœditatē homi-
nis flagitiosam!O impudentiā,nequitiā,libidinē non ferendā! tu cum Principē, Senato-
rem, ciuē singularē,tam propinquū habeas, ad eum de Republica nihil refers: ad eos re-
40 fers, qui domū suam nullā habent,tuā exhauriunt.Tuus videlicet salutaris Consulatus,
perniciosus meus? adeóne pudorē cum pudicitia perdidisti, vt hoc in eo tēplo dicere au-
sus sis,in quo ego Senatū illum,qui quondā florens orbi terrarū præsidebat,cōsulebam:
tu homines perditissimos cum gladiis collocauisti? At etiam ausus es(quid autē est quod
tu non audeas)Cliuū Capitolinū dicere me Consule plenum seruorū armatorum fuisse.
vt illa credo nefaria Senatusconsulta tum fierent, vim afferebā Senatui. O miserū,siue
illa tibi nota nō sunt(nihil enim boni nosti)siue sunt,qui apud tales viros tam impuden
ter loquare! quis enim Eques Romanus, quis præter te adolescēs nobilis, quis vllius or-
41 dinis,qui se ciuē meminisset,cū Senatus in hoc tēplo esset,in Cliuo Capitolino non fuit?
quis nomen nō dedit? quāquam nec scribæ sufficere,nec tabulæ nomina illorum capere
potuerunt.Etenim cū homines nefarii de patriæ parricidio confiterentur, consciorū in-
diciis,sua manu, voce penè literarū coacti,se vrbem inflammare,ciues trucidare, vastare
Italiam, delere Rempublicā consensisse:quis esset qui ad salutē communē defendendam
non excitaretur:præsertim cum Senatus Populúsque Romanus haberet ducem,qualis si
nunc esset, tibi idem,quod illis accidit,contigisset? Ad sepulturā corpus vitrici sui
negat à me datum. Hoc vero ne P.quidē Clodius dixit vnquam: quem, quia iure ei fuit
inimicus, doleo à te iam omnibus vitiis esse superatum. Quî autem tibi venit in men-
tem,redigere in memoriam nostrā,te domi P.Lentuli esse educatum? an verebare ne nō
42 putaremus natura te potuisse tam improbū euadere,nisi accessisset etiā disciplina? Tam
autē eras excors, vt tota in oratione tecū ipse pugnares, vt non modo non cohærentia
inter se diceres,sed maxime disiuncta atque contraria:vt non tanta mecum,quanta tecū
tibi esset contentio. Vitricum tuum in tanto fuisse scelere fatebare, pœna affectum que-
rebare. Ita quod proprium meū est,laudasti:quod totius Senatus est,reprehendisti. nam
cum comprehensio sontiū,mea: animaduersio,Senatus fuerit, homo disertus non intel-
ligit eū,quem contra dicit,laudari à se: eos apud quos dicit, vituperari. Iam illud cu-
ius est nō dico audaciæ(cupit enim se audacē dici)sed, quod minime vult,stultitiæ, qua
vincit omnes, Cliui Capitolini mentionē facere? cū inter subsellia nostra versentur ar-
mati,cum in hac cella Concordiæ(O dii immortales) in qua me Consule salutares sen-
tentiæ dictæ sunt,quibus ad hanc diē viximus,cū gladiis homines collocati stēt. Accusa
43 Senatū,accusa Equestrē ordinem, qui tum cū Senatu copulatus fuit:accusa omnes ordi
nes,omnes ciues: dum confiteare hunc ordinē,hoc ipso tēpore,ab Ithyreis circunsederi.
Hæc tu non propter audaciā dicis tam impudēter,sed,qui tantarū rerum repugnantiam
nō videas, nihil profecto sapis. quid est enim dementius, quàm cū ipse contra Rempub.
perniciosa arma ceperis, obiicere alteri salutaria? At etiam quodam loco facetus esse

voluisti.quàm id(dii boni)non decebat!in quo est tua culpa nonnulla.aliquid enim salis ab vxore mima trahere potuisti.Cedant arma togæ. quid tũ? nónne cesseruntiat postea tuis armis cessit toga.Quæramus igitur vtrũ melius fuerit,libertati Populi Romani,sceleratorũ arma,an libertatẽ nostrã armis tuis cedere? nec verò tibi de versibus respondebo.tantũ dicã breuiter,neque illos,neque vllas te omnino literas nosse;me nec Reip.nec amicis vnquã defuisse:& tamẽ omni genere monimentorũ meorũ perfecisse operis sub- 44
cisiuis,vt meæ vigiliæ,meæque literæ & iuuẽtuti vtilitatis,& nomini Romano laudis aliquid afferrẽt.Sed hoc nõ huius tẽporis. ad maiora veniamus. P.Clodiũ meo consilio interfectũ esse dixisti.Quidnã homines putarent, si tum occisus esset,cũ tu illum in foro spectãte Populo Ro.gladio strictò insecutus es: negociúmque transegisses, nisi ille se sub scalas tabernæ librariæ cõiecisset,hísque oppilatis impetum tuũ compressisset?Sed quid? ego fauisse me tibi fateor, suasisse ne tu quidẽ dicis. At Miloni ne fauere quidem potui. prius enim rem trãsegit, quàm quisquã tum suspicaretur eũ facturũ esse. At ego suasi.sci licet is animus erat Milonis,vt prodesse Reip.sine suasore nõ posset? At lætatus sum.quid ergo?in tanta lætitia cunctæ ciuitatis me vnũ tristẽ esse oportebat?quãquam de morte P. Clodii fuit quæstio non satis prudenter illa quidẽ constituta.quid enim attinebat noua 45
lege quæri de eo qui hominẽ occidisset,cũ esset legibus quæstio constituta?quæsitum est tamen.Quid ergo?tum cũ res agebatur,nemo in me dixit: & tot annis pòst tu es inuentus qui diceres? Quòd verò dicere ausus es,idque multis verbis,opera mea Pompeiũ à Cæsaris amicitia esse disiunctũ,ob eámque causam mea culpa ciuile bellũ esse natum:in eo nõ tu quidẽ tota re,sed,quod maximũ est,tẽporibus errasti. Ego M. Bibulo præstantissimo ciue Cõsule,nihil prætermisi quantũ facere, enitíque potui, quin Pompeiũ à Cæsaris cõiunctione auocarẽ.in quo Cæsar fuit felicior. Ipse enim Põpeium à mea familiaritate disiũxit.postea verò quàm se totũ Pompeius Cæsari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer?stulti erat sperare,suadere impudẽtis.Duo tamen tẽpora inciderunt, 46
quibus aliquid cõtra Cæsarẽ Põpeio suaserim:ea velim reprehẽdas si potes. vnũ,ne quinquennii imperiũ Cæsari prorogaretur. alterũ ne pateretur fieri, vt absentis eius ratio haberetur.quorũ si vtrũuis persuasissem,in has miserias nunquã incidissemus. Atque idẽ ego cũ iam omnes opes suas,& Reip. Põpeius ad Cæsarẽ detulisset, seróque eadẽ sentire cœpisset quæ ego antè multò prouideram,inferríque patriæ bellũ nefariũ viderẽ, pacis ,cõcordiæ,cõpositionis author esse nõ destiti:meaque illa vox est nota multis,Vtinã Cn.Põpei cũ C.Cæsare societatẽ aut nunquã coisses,aut nunquã diremisses. Fuit alterũ g[illegible] tuæ,alterũ prudentiæ tuæ.Hæc mea M.Antoni semper & de Põpeio & de Rep. co[illegible]silia fuerũt. quæ si valuissent, Respublica staret,tu tuis flagitiis, egestate, infamia cõci[illegible]disses.

Sed hæc vetera.Illud verò recẽs, Cæsarẽ meo consilio interfectũ. Iam vereor [illegible] 47
quod turpissimũ est,præuaricatorẽ mihi apposuisse videar, qui me non solũ mei[illegible]bus ornaret,sed etiã honoraret alienis.Quis enim meũ in istius societate glorios[illegible]cti nomen audiuit?cuius autẽ,qui in eo numero fuisset,nomẽ est occultatũ? occ[illegible] dico? cuius nõ statim diuulgatũ? citius dixerim iactasse se aliquos, vt fuisse in i[illegible]tate viderẽtur socii,cũ socii nõ fuissent,quàm vt quisquã cælare vellet.Quàm [illegible] porrò est in tot hominibus partim obscuris,partim adolescentibus,neminem occultantibus,meũ nomen latere potuisse? etenim si authores ad liberandam patriã desideraren tur illis authoribus,Brutos ego impellerẽ? quorũ vterque L. Bruti imaginẽ quotidie vi- 48
deret:alter,etiã Halæ. his igitur maioribus orti ab alienis potius consiliũ peterẽt, quàm à suis?& foris potius,quàm domi?quid?C.Cassius in ea familia natus,quæ non modo dominatũ, sed ne potentiã quidẽ cuiusquã ferre potuit, me authorẽ credo desiderauit? qui etiam sine his clarissimis viris,hanc rem in Ciliciã ad hostium fluminis Cydni confecisset,si ille ad eã ripã,quam constituerat, non ad contrariam,nauim applicuisset. Cn. Domitium non patris interitus clarissimi viri,non auunculi mors, non spoliatio dignitatis, ad recuperandã libertatem,sed mea authoritas excitauit?an C. Trebonio persuasi,cui ne suadere quidem ausus essem? quo etiam maiorẽ ei Respublica gratiam debet, qui liber-

tatem Populi Ro. vnius amicitiæ præposuit, depulsórque dominatus, quàm particeps es-
49 se maluit. An L. Tullius Cimber me est authorē secutus? quē ego magis fecisse illam rem
sum admiratus, quàm facturū putaui. admiratus sum autē ob eam causam, quòd imme-
mor beneficiorū, memor patriæ fuisset. quid duos Seruilios, Cascas dicā, an Halas? & hos
authoritate mea censetis excitatos potius, quàm charitate Reipublicæ? longū est perse-
qui cæteros: idque Reipub. præclarū, fuisse tam multos, tum multo ipsis gloriosius est. At
quemadmodū me coarguerit homo acutus, recordamini. Cæsare interfecto, inquit, sta-
tim cruentum alte extollēs M. Brutus pugionē, Ciceronē nominatim exclamauit, atque
ei recuperatā libertatē est gratulatus. cur mihi potissimū? quî sciebā? vide ne illa causa
fuerit appellandi me: quòd cū rem gessisset consimilē rebus iis quas ipse gesserā, me po-
tissimū testatus est, se æmulum mearū laudū extitisse. tu autē omnium stultissime nō in-
50 telligis, si id, quod me arguis, voluisse interfici Cæsarē, crimē sit: etiam lætatum esse mor-
te Cæsaris, crimen esse. quid enim interest inter suasorem facti & probatorem? aut quid
refert vtrū voluerim fieri, an gaudeā factum? ecquis est igitur, te excæpto, qui illum re-
gnare gaudebas, qui illud aut fieri noluerit, aut factū improbarit? omnes enim in culpa.
Etenim omnes boni, quantū in ipsis fuit, Cæsarē occiderunt. aliis consiliū, aliis animus,
aliis occasio defuit, voluntas nemini. Sed stuporē hominis, vel dicā pecudis, attendite. sic
enim dixit, M. Brutus, quē ego honoris causa nomino, cruentū pugionē tenens, Cicero-
nem exclamauit. ex quo intelligi debet eū conscium fuisse. Ergo ego sceleratus appel-
lor à te, quem tu suspicatū aliquid suspicaris? ille qui stillantē præ se pugionē tulit, is à te
51 honoris causa nominatur? esto. sit in verbis tuis hic stupor: quanto in rebus sentētiisque
maior? cōstitue hoc Cōsul aliquādo, Brutorū, C. Cassii, Cn. Domitii, C. Trebonii, reliquo-
rū, quam velis causam esse: edormi crapulā inquā, & exhala. an faces admouendæ sunt,
quæ te excitent tātæ causæ indormientē? nunquámne intelligis statuendū tibi esse, vtrū
illi, qui istā rem gesserūt, homicidii rei sint, an vindices libertatis? attēde enim paulisper,
cogitationemque sobrii hominis ad punctū tēporis suscipe. Etenim ego, qui sum illorū,
vt ipse fateor, familiaris, vt à te arguor, socius, nego quicquā esse mediū. cōfiteor eos, ni-
si liberatores Populi Ro. conseruatorésque Reipublicæ sint, plusquā sicarios, plusquā ho-
micidas, plus etiā quàm parricidas esse. siquidē est atrocius patriæ parentē, quàm suū oc-
52 cidere. Tu homo sapiēs & considerate quid dicis? si parricidæ, cur honoris causa à te sunt
& in hoc ordine, & apud Populū Ro. semper appellati? cur M. Brutus, te referēte, legibus
est solutus, si ab vrbe plusquā decē dies abfuisset? cur ludi Apollinares incredibili M. Bruti
honore celebrati? cur prouinciæ Cassio & Bruto datæ? cur Quæstores additi? cur Legato
rū numerus additus? atque hæc acta per te. nō igitur homicidæ. Sequitur vt liberatores
tuo iudicio sint, quandoquidē tertium nihil potest esse. quid est? num cōturbo te? non e-
nim forte satis, quæ distinctius dicuntur, intelligis. Sed tamen hæc est summa cōclu-
sionis meæ, quoniā scelere à te liberati sunt, ab eodem te amplissimis præmiis dignissimi
iudicati sunt. Itaque iam retexo orationē meā: scribam ad illos, vt si qui forte, quod à te
mihi obiectū est, quærent sitne verum, ne cui negent. etenim vereor ne aut cælatum me
53 ab ipsis, illis non honestū: aut inuitatū refugisse, mihi sit turpissimū. Quæ enim res vn-
quā (prò sancte Iupiter) nō modo in hac vrbe, sed in omnibus terris est gesta maior? quæ
gloriosior? quæ cōmendatior erit hominū memoriæ sempiternæ? in huius me consilii so-
cietatē, tanquā in equū Troianū includi cū principibus non recuso. Ago etiam gratias,
quoquo animo facis. tanta enim res est, vt inuidiā istam, quam tu in me vis concitare,
cū laude nō comparē. Quid enim beatius illis quos tu expulsos à te prædicas & relega-
tos? qui locus est tā desertus, aut tā inhumanus, qui illos, quò accesserint, nō affari atque
appetere videatur? qui homines tā agrestes, qui se, cū eos aspexerint, nō maximū cæpisse
vitæ fructū putent? quæ verò tam immemor posteritas, quæ tā ingratæ literæ reperien-
tur, quæ eorū gloriā nō immortalitatis memoria prosequantur? Tu verò ascribe me talē
54 in numerum. Sed vnam rem vereor, ne non probes. si enim fuissem, nō solum Regē, sed
regnū etiam de Repub. sustulissem: & si meus stilus ille fuisset, vt dicitur: mihi crede non

ſolum vnũ actum, ſed totam fabulã confeciſſem. quãquam ſi interfici Cæſarem voluiſſe
crimen eſt,vide quæſo Antoni,quid tibi futurũ ſit,quẽ & Narbone hoc conſiliũ cum C.
Trebonio cæpiſſe notiſſimũ eſt:& ob eius conſilii ſocietatẽ,cum interficeretur Cæſar, tũ
te a Trebonio vidimus ſeuocari. Ego autẽ,vide quàm tecũ agam non inimicè:quòd be-
ne cogitaſti aliquãdo,laudo:quòd non indicaſti, gratias ago: quòd non feciſti, ignoſco:
virũ res illa quærebat.Quòd ſi te in iudiciũ quis adducat,vſurpétq; illud Caſſianũ, CVI
bono fuerit:vide quæſo ne hæreas. quãquam quidem illud fuit, vt tu dicebas,omnibus
bono,qui vni ſeruire nolebãt: tibi tamen præcipuè, qui non modo nõ ſeruis, ſed etiã re-
gnas:qui maximo te ære alieno ad ædẽ Opis liberaſti:qui per eaſdẽ tabulas innumerabi-
lẽ pecuniã diſſipauiſti: ad quem è domo Cæſaris tã multa delata ſunt:cuius domus quæ-
ſtuoſiſſima eſt,falſorũ commentariorũ & chirographorũ officina:agrorum,oppidorum,
immunitatũ,vectigalium flagitioſiſſimæ nundinæ.etenim quæ res egeſtati & æri alieno
tuo præter mortẽ Cæſaris ſubuenire potuiſſet? Neſcio quid cõturbatus mihi eſſe videris.
nũquid ſubtimes, ne ad te hoc crimen pertinere videatur?liberabo te metu, nemo cre-
det vnquã,non eſt tuũ de Republica bene mereri, habet iſtius pulcherrimi facti clariſſi
mos viros Reſpublica authores:ego te dico tantum gaudere,feciſſe nõ arguo.Reſpondi
maximis criminibus. nunc etiã reliquis reſpondendũ eſt. Caſtra mihi Põpeii atque o-
mne illud tẽpus obiecisti. quo quidẽ tempore ſi,vt dixi,meũ conſiliũ,authoritáſque va-
luiſſet:tu hodie egeres,nos liberi eſſemus,Reſpub.nõ tot duces & exercitus amiſiſſet. fa
teor enim me,cũ ea,quæ acciderũt,prouiderẽ futura,tãta in mœſtitia fuiſſe,quãta cæte-
ti optimi ciues,ſi idẽ prouidiſſent,fuiſſent. Dolebã,dolebã P.C. Rẽp.veſtris quondã meiſ-
que conſiliis conſeruatã,breui tẽpore eſſe perituram:neq; verò erã tam indoctus, ignaruſq;
rerũ,vt frãgerer animo, propter vitæ cupiditatẽ, quæ me manens conficeret angoribus,
dimiſſa moleſtiis omnibus liberaſſet. illos ego præſtãtiſſimos viros,lumina Reip. viuere
volebam,tot Conſulares,tot Prætorios,tot honeſtiſſimos Senatores, omnẽ præterea flo
rem nobilitatis ac iuuentutis , tum optimorũ ciuium exercitus: qui ſi viuerent, quamuis
iniqua conditione pacis (mihi enim omnis pax cũ ciuibus bello ciuili vtilior videbatur)
Rempub. hodie teneremus.Quæ ſententia ſi valuiſſet, ac non ii maxime, quorũ ego vi-
tæ conſulebã,ſpe victoriæ elati obſtitiſſent,vt alia omittam,tu nunquam in hoc ordine,
vel potius nunquã in hac vrbe manſiſſes. At verò Cn. Põpeii voluntatẽ à me abalie-
nabat oratio mea. an ille quenquã plus dilexit? cũ vllo aut ſermones, aut conſilia cõtu-
lit ſæpius?quod quidẽ erat magnũ,de ſumma re diſſentientes,in eadẽ conſuetudine ami
citiæ permanere.Sed & ego quid ille,& cõtrà ille quid & ego ſentirẽ,& ſpectarẽ videbat.
Ego incolumitati ciuiũ primùm,& poſtea dignitati: ille præſenti dignitati potius conſu
lebat. quòd autẽ habebat vterque quid ſequeretur, iccirco tolerabilior erat noſtra diſ-
ſenſio.Quid verò ille Cõſularis vir ac penè diuinus de me ſenſerit,ſciunt qui eũ
lica fuga Paphũ proſecuti ſunt.nunquam ab eo mentio de me,niſi honorifica,n
amiciſſimi deſyderii:cum me vidiſſe plus fateretur, ſe ſperauiſſe meliora. & eius
mine me inſectari audes, cuius me amicũ,te ſectorẽ eſſe fatearet? Sed omittatur
lud,in quo tu nimium fœlix fuiſti.Ne iocis quidẽ reſpõdebo, quibus me in caſ
eſſe dixiſti. erãt quidem illa caſtra plena curæ: veruntamen homines,quãuis in turbidis
rebus ſint,tamen ſi modo homines ſunt,interdũ animis relaxantur.Quòd autem idem
mœſtitiam meã reprehendit,idem iocũ:magno argumẽto ſit, me in vtroque fuiſſe mo-
deratũ. Hæreditates mihi negaſti venire.Vtinã hoc vnũ verũ crimen eſſet:plures ami-
ci mei & neceſſarii viuerẽt.ſed quî iſtuc tibi venit in mentem?ego enim amplius HS du-
centies acceptũ hæreditatibus retuli. quanquã in hoc genere fateor fœliciorẽ eſſe te.me
nemo niſi amicus fecit hæredẽ:vt cum illo commodo, ſiquod erat,animi quidam dolor
iungeretur: te is,quẽ nunquam vidiſti,L.Rubrius Caſſinas fecit hæredẽ. & quidem vide
quàm te amarit is, qui albus aterve fueris ignorãs, fratris filiũ præterit Q. Furii hone-
ſtiſſimi Equitis Ro.ſuíque amiciſſimi:quẽ palàm hæredem ſemper factitarat, ne nomen
quidẽ perſcripſit:quem nunquã viderat, ac nunquam ſalutauerat,fecit hæredem.Velim

mihi dicas, nisi molestũ est, L. Tursecius qua facie fuerit, qua statura, quo municipio, qua
tribu. Nihil scio, inquies, nisi quæ prædia habuerit. igitur fratrē exhæredãs te faciebat hæ-
redē. In multas præterea pecunias alienissimorũ hominũ, eiectis veris hæredibus, tanquã
hæres esset, inuasit. quãquam hoc maxime admiratus sum, mentionē te hæreditatũ au-
sum esse facere, cũ ipse hæreditatē patris nō adisses. Hæc vt colligeres homo amentissi-
me, tot dies in aliena villa declamasti? quãquam tu quidē (vt tui familiarissimi dictitãt)
60 vini exhalandi, nō acuendi ingenii causa declamitas. Tũ verò adhibes ioci causa magi-
strũ suffragio tuo, & cōpotorum tuorũ Rhetorem: cui concessisti, vt in te quæ vellet di-
ceret: salsum omnino hominē, sed materia facilis in te & in tuos dicta dicere. Vide autē
inter te & auũ tuũ quid intersit. ille sensim dicebat, quod causæ prodesset: tu cursim dicis
aliena. At quãta merces Rhetori data est? Audite, audite P.C. & cognoscite Reip. vulne-
ra: duo millia iugerũm cãpi Leontini Sex. Clodio Rhetori assignasti, & quidē immunia,
vt P.R. tanta mercede nihil sapere disceres. num etiam hoc homo audacissime ex Cæ-
saris cōmentariis? Sed dicã alio loco de Leōtino agro & de Campano, quos iste agros e-
reptos Reip. turpissimis possessoribus inquinauit. Iam enim quoniã criminibus eius sa-
tis respondi, de ipso emendatore & correctore nostro quædã dicenda sunt. nec enim o-
61 mnia effundam, vt si sæpius decertandũ sit, vt erit, semper nouus veniã: quam facultatē
mihi multitudo istius vitiorum, peccatorúmque largitur. Visne igitur te inspiciamus à
puero? sic opinor à principio ordiamur. Tenésne memoria prætextatũ te decoxisse? Pa-
tris, inquies, ista culpa est. concedo. etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen au-
daciæ tuæ, quòd sedisti in quatuotdecim ordinibus, cum esset lege Roscia decoctoribus
certus locus cōstitutus: quãuis quis fortunæ vitio nō suo decoxisset. Sumpsisti virilē to-
gã, quã statim muliebrē stolã reddidisti. primo vulgare scortũ, certa flagitii merces, nec
ea parua. sed cito Curio interuenit, qui te à meretricio quæstu abduxit: & tanquã stolam
dedisset, in matrimonio stabili & certo locauit. nemo vnquã puer emptus libidinis cau-
sa tã fuit in domini potestate, quàm tu in Curionis. Quoties te pater eius domo sua eie-
62 cit? quoties custodes posuit, ne limen intrares? cũ tamen tu nocte socia, hortãte libidine,
cogente mercedē, per tegulas dimitterere. quæ flagitia domus illa diutius ferre non po-
tuit. scisne me de rebus mihi notissimis dicere? Recordare tēpus illud, cum pater Curio
mœrēs iacebat in lecto, filius se ad pedes meos prosternēs lachrymãs te mihi cōmenda-
bat: orabat vt te contra suũ patrē, si HS sexagies peteret, defenderē. tantũ enim pro te in-
tercessisse dicebat. Ipse autē amore ardēs, cōfirmabat, quòd desyderiũ tui dissidii ferre nō
posset, se in exiliũ esse iturũ. quo ego tēpore tãta mala florētissimæ familiæ sedaui, vel po
tius sustuli. patri persuasi vt æs alienũ filii dissolueret: redimeret adolescentē summa spe
& animi & ingenii præditũ rei familiaris facultatibus: eúmq; à tua non modo familiari-
63 tate, sed etiã cōgressione patrio iure & potestate prohiberet. Hæc tu, cũ per me acta me-
minisses, nisi illis, quos videmus, gladiis, cōfideres, maledictis me prouocare ausus esses?
Sed iã stupra & flagitia omittã. sunt quædã quæ honeste nō possum dicere: tu autē eò li-
berior, quòd ea in te admisisti quæ à verecũdo inimico audire nō posses. Sed reliquũ cur-
sum vitæ videte: quē quidē celeriter perstringã. ad hæc enim quæ in ciuili bello, in ma-
ximis Reip. miseriis fecit, & ea quæ quotidie facit, festinat animus. quæ peto, vt quan-
quã multo notiora vobis quàm mihi sunt, tamē, vt facitis, attēte audiatis. debet enim ta-
libus in rebus excitare animos nō cognitio solũ rerũ, sed etiã recordatio: tametsi incida-
mus oportet media, ne nimis sero ad extrema veniamus. Intimus erat in Tribunatu
64 Clodio. qui sua erga me beneficia cōmemorat, eius omniũ incendiorũ fax: cuius etiam
domi quiddã iam tũ molitus est. quid dicã, ipse optime intelligit. inde itũ Alexandriã
cōtra Senatus authoritatē, contra religiones. sed habebat ducē Gabiniũ, quicũ quiduis
rectissime facere posset. Qui tũ inde reditus? aut qualis? prius in vltimã Galliã ex AEgy-
pto, quàm domũ. quæ autē erat domus? suã enim quisq; domũ tum obtinebat, neque e-
rat vsquã tua. domũ dico? quid erat in terris, vbi in tuo pedē poneres, præter vnũ Mise-
num, quod cũ sociis tanquã Sisaponē tenebas? Venisti è Gallia ad Quæsturam petēdam.

aude dicere prius ad patrē tuū venisse, quàm ad me. accæperam enim iam antè Cæsaris literas, vt mihi satisfieri paterer à te. Itaque ne loqui quidē sum te passus de gratia: postea custoditus sum à te, tu à me obseruatus in petitione Quæsturæ. Quo quidē tempore P. Clodiū approbante Populo Ro. in foro es conatus occidere. cúmque eā rem tua sponte conarere, non impulsu meo: tamen ita prædicabas, te nō existimare, nisi illū interfecisses, vnquā mihi pro tuis in me iniuriis satis esse facturū. In quo demiror, cur Milonē impulsu meo rem illā egisse dicas, cū te vltro mihi idē illud deferentē nunquā sim adhortatus. quanquam, si in eo perseuerares, ad tuam gloriā rem illā referri malebā, quam ad meam gratiā. Quæstor es factus. Deinde cōtinuo sine Senatus cōsulto, sine sorte, sine lege ad Cæsarē cucurristi. Id enim vnū in terris egestatis, æris alieni, nequitiæ, perditis vitæ rationibus perfugiū esse ducebas. Ibi te cum & illius largitionibus, & tuis rapinis explevisses (si hoc est explere, quod statim effundas) aduolas egēs ad Tribunatū: vt in eo magistratu, si posses, vitrici tui similis esses. Accipite nūc quæso nō ea quæ ipse in se, atque in domesticū dedecus impure atque intēperanter, sed quæ in nos, fortunásque nostras, id est in vniuersam Remp. impie ac nefarie fecerit. ab huius enim scelere omniū malorum principiū natū repetietis. Nam cū L. Lētulo, C. Marcello consulibus, Cal. Ian. labentē, & propè cadentē Remp. fulcire cuperetis, ipsique C. Cæsari, si sana mente esset, consulere velletis: tum iste venditū atque mancipatū Tribunatū, consiliis vestris opposuit, ceruicésque suas ei subiecit securi, qua multi in minoribus peccatis occiderūt. In te autē M. Antoni id decreuit Senatus, & quidē incolumis, nondū tot luminaribus extinctis, quod in hostē togatū decerni est solitū more maiorū. & tu apud Patres cōscriptos contra me dicere ausus es, cū ab hoc ordine ego conseruator essem, tu hostis Reip. iudicatus? Commemoratio illius tui sceleris intermissa est, nō memoria deleta. Dum genus hominum, dum Populi Ro. nomen extabit (quod quidē erit, si per te licuerit, sempiternum) tua illa pestifera intercessio nominabitur. Quid cupide à Senatu, quid temere fiebat, cū tu vnus adolescēs vniuersum ordinem decernere de salute Reip. prohibuisti? neque id semel, sed sæpius: neque tu tecum de Senatus authoritate agi passus es: quid autem agebatur, nisi ne delere & euertere Remp. funditus velles, cū te, neque principes ciuitatis rogando, neque maiores natu monēdo, neque frequēs Senatus agendo, de vēdita atque addicta sententia mouere potuit? Tum illud, multis antè rebus tētatis, necessariò tibi vulnus inflictū, quod paucis ante te, quorū incolumis fuit nemo. tum contra te dedit arma hic ordo Cōsulibus, reliquísque imperiis, & potestatibus: quæ nō effugisses, nisi te ad arma Cæsaris contulisses. Tu, tu, inquam M. Antoni princeps C. Cæsari perturbare omnia cupiēti, causam belli contra patriā inferēdi dedisti. Quid enim aliud ille dicebat, quam causam dementissimi sui cōsilii & facti afferebat, nisi quòd intercessio neglecta, ius Tribunitiū [illegible] circūscriptus à Senatu esset Antonius? omitto quàm hæc falsa, quàm leuia: præs[illegible] omnino nulla causa iusta cuiquā esse possit, cōtra patriā arma capiēdi. Sed nihi[illegible] sare. tibi certe confitendum est, causam perniciosissimi belli in persona tua con[illegible] miserū te, si intelligis: miseriorē, si nō intelligis hoc literis mandari, hoc memo[illegible] huius rei ne posteritatem quidē omniū seculorum vnquā immemorē fore, Co[illegible] Italia expulsos, cúmque his Cn. Pōpeium, qui imperii Populi Ro. decus, ac lumē fuit, omnes Cōsulares, qui per valitudinē exequi fugā illam, cladémque potuissent, Prætores, Prætorios, Tribunos pleb. magnā partē Senatus, omnē sobolē iuuētutis, vnóque verbo Rēp. expulsam atque exterminatā suis sedibus. Vt igitur in seminibus causa est arborū, & stirpiū, sic huius luctuosissimi belli semē tu fuisti. Doletis tres exercitus Po. Ro. interfectos. interfecit Antonius. Desideratis clarissimos ciues. eos quoque eripuit vobis Antonius. Authoritas huius ordinis afflicta est. afflixit Antonius. Omnia denique quæ postea vidimus (quid autē mali nō vidimus?) si recte ratiocinabimur, vni accæpta referemus Antonio. Vt Helena Troianis, sic iste Reip. causa belli, causa pestis, atque exitii fuit. Reliquæ partes Tribunatus principio similes. omnia perfecit quæ Senatus, salua Rep. ne fieri possent, perfecerat. Cuius tamē scelus in scelere cognoscite. Restituebat multos calamito-

fos: in his patrui nulla mentio. si seuerus, cur non in omnes? si misericors, cur non in suos? sed omitto cæteros. Licinium Lenticulam de alea condemnatũ collusorem suum restituit. quasi verò ludere cum condemnato non liceret. sed vt quod in alea perdiderat, beneficio legis dissolueret. Quam attulisti rationem Populo Rom. cur eũ restitui oporteret? absentem credo in reos relatum, rem indicta causa iudicatam, nullum fuisse de alea lege iudicium, vi oppressum & armis: postremo quod de patruo dicebatur, pecunia iudicium esse corruptũ: nihil horum. At vir bonus, & Rep. dignus. nihil id quidem ad rem. ego tamẽ, quoniam cõdemnatum esse pro nihilo vis, si ita esset, ignoscerem. hominem verò omnium nequissimũ, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege quæ est de alea cõdemnatum, qui in integrũ restituit, is non apertissime studium suum ipse profitetur? In eodem verò Tribunatu, cum Cæsar in Hispaniam proficiscens, huic conculcãdam Italiam tradidisset, quæ fuit eius peragratio itinerum, lustratio municipiorũ? Scio me in rebus celebratissimis sermone omniũ versari: eáque quæ dico, dicturúsque sum, notiora omnibus esse qui in Italia tũ fuere, quàm mihi qui non fui. notabo tamẽ singulas res, etsi nullo modo poterit oratio mea satisfacere vestræ scientiæ. Ecquod enim vnquã in terris tantum flagitium extitisse auditum est, tam turpitudinem, tantum dedecus? vehebatur in essedo Trib. pleb. lictores laureati antecedebant, inter quos aperta lectica mima portabatur: quam ex oppidis municipales homines honesti obuiam necessariò prodeuntes, non vero illo & mimico nomine, sed Volumniam salutabant. sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequissimi. reiecta mater amicam impuri filii tanquam nurum sequebatur. O miseræ mulieris fœcunditatem calamitosam! Horum flagitiorum iste vestigiis omnia Municipia, Præfecturas, Colonias, totam denique Italiam impressit. Reliquorum factorum eius P.C. difficilis est sanè reprehẽsio & lubrica: versatus in bello est: saturauit se sanguine dissimillimorũ sui ciuium: fuit felix, si potest vlla esse in scelere felicitas. Sed quoniam veteranis cautum esse volumus, quanquam dissimilis est militum causa & tua: illi secuti sunt, tu quæsisti ducem: tamen, ne apud illos me in inuidiam voces, nihil de genere belli dicam. Victor è Thessalia Brundusium cum legionibus reuertisti: ibi me non occidisti: magnum beneficium: potuisse enim fateor. quanquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere. tanta enim charitas patriæ, vt vestris etiam legionibus sanctus essem, quòd eã à me seruatã esse meminissent. sed fac te dedisse mihi quod non ademisti: méque à te habere vitam, quia à te nõ sit erepta: licet nunc mihi per tuas contumelias hoc beneficiũ sic tueri vt tuebar, præsertim cũ te hæc auditurũ videres. Venisti Brundusiũ in sinum quidem & complexũ tuæ mimulæ. quid est? num mentior? quàm miserũ est id negare non posse, quod sit turpissimũ confiteri? si te municipiorũ non pudebat, ne veterani quidẽ exercitus. quis enim miles fuit, qui Brundusii illam nõ viderit? quis, qui nescierit venisse eã tot dierũ tibi viã gratulatum? quis, qui nõ indoluerit tam serò se, quã nequam hominẽ secutus esset, cognoscere? Italiæ rursus percursatio eadẽ comite mima: in oppida militũ crudelis & misera deductio: in vrbe auri & argenti maximeque vini fœda direptio. accessit, vt Cæsare ignaro, cũ esset ille Alexandriæ, beneficio amicorum eius magister Equitum constitueretur. tũ existimauit se suo iure cum Hippia viuere, & equos vectigales Sergio mimo tradere. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hæreditatũ possessiones datas, quid ereptas proferã? cogebat egestas: quo se verteret nõ habebat: 24 nondũ ei tanta à L. Rubrio, non à L. Turselio hæreditas venerat: nondũ in Cn. Pompeii locum, multorumque aliorũ qui aberant, repentinus hæres successerat: erat ei viuendũ latronum ritu, vt tantũ haberet, quantũ rapere potuisset. Sed hæc quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de nequissimo genere leuitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras, vt tibi necesse esset in Populi Romani conspectu vomere postridie. O rẽ non modo visu fœdam, sed etiam auditu! si inter cœnam in tuis immanibus illis poculis hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? in cœtu verò populi, negotium publicum gerens, magister Equitum, cui ructare turpe esset, is vomens frustis esculentis vinum redolentibus, gremium suum & totum tribunal impleuit. Sed hoc ipse fatetur esse in suis sordibus: veniamus

ad ſplendida. Cæſar Alexandriam ſe tecæpit felix, vt ſibi quidem videbatur: mea autem
ſententia,ſiquis Reipub. ſit infelix, felix eſſe non poteſt. haſta poſita pro æde Iouis Stato- 75
ris,bona(miſerũ me,conſumptis enim lachrymis,tamen infixus animo hæret dolor)bona
inquam Cn. Pompeii Magni voci acerbiſſimæ ſubiecta præconis. vna in illa re ſeruitutis
oblita ciuitas ingemuit:ſeruientibúſque animis gemitus tamen Pop. Rom. liber fuit. Expectantibus omnibus quiſnã eſſet tam impius,tam demens,tam diis hominibúſque hoſtis
qui ad illud ſcelus ſectionis auderet accedere: inuentus eſt nemo, præter Antonium: præſertim cum tot eſſent circa haſtam illam,qui alia omnia auderent.vnus inuentus eſt qui id
auderet,quod omniũ fugiſſet & formidaſſet audacia. Tantus igitur te ſtupor oppreſſit?vel,
vt verius dicam,tantus furor?vt primùm,cum ſector ſis iſto loco natus,deinde cum Pompeii ſector,nõ te execrandum Pop.Rom.non deteſtabilem,non omnes tibi deos,omnes homines & eſſe inimicos,& futuros ſcias?At quàm inſolenter ſtatim helluo inuaſit in eius viri fortunas:cuius virtute terribilior erat Populus Rom. exteris gentibus, iuſtitia charior. 76
In eius igitur copias eũ ſe ſubito ingurgitauiſſet, exultabat gaudio perſona de mimo, modo egẽs,repente diues. Sed vt eſt apud poetam neſcio quẽ, Male parta,male dilabũtur:incredibile,ac ſimile portenti eſt, quonã modo illa tam multa, quàm paucis non dico mẽſibus,
ſed diebus effuderit.maximus vini numerus fuit,permagnum optimi pondus argenti,pretioſa veſtis,multa & lauta ſupellex,& magnifica multis locis, non illa quidẽ luxurioſi hominis,ſed tamen abundantis.horum paucis diebus nihil erat.Quæ Charybdis tam vorax?
Charybdin dico?quæ ſi fuit,fuit animal vnum;oceanus mediuſfidius,vix videtur tot res,tã
diſſipatas,tam diſtantibus in locis poſitas,tam cito abſorbere potuiſſe.Nihil erat clauſum,
nihil obſignatum,nihil ſcriptum: apothecæ totæ nequiſſimis hominibus condonabãtur:
alia mimi rapiebant,alia mimæ:domus erat aleatoribus referta,plena ebriorum:totos dies 77
potabatur,atque id locis pluribus: ſuggerebantur etiam ſæpe (non enim ſemper iſte felix)
damna aleatoria:cõchyliatis Cn. Pompeii periſtromatis ſeruorũ in cellis lectos ſtratos videres. Quamobrẽ deſinite mirari hæc tam celeriter eſſe conſumpta. non modo vnius patrimonium, quamuis amplum,vt illud fuit,ſed vrbes & regna tanta nequitia deuorare potuiſſet.at eiuſdem ædes etiam & hortos.O audaciam immanem! tu ingredi illam domum
auſus es?tu illud ſanctiſſimum limen intrare?tu illarum ædiũ diis penatibus os importuniſſimum oſtendere?quam domum aliquandiu nemo aſpicere poterat, nemo ſine lachrymis
præterire,hac te in domo tandiu diuerſari non pudet? in qua quamuis nihil ſapias, tamen
nihil tibi poteſt eſſe iucundum. An tu illa veſtibula,roſtra, ſpolia cum aſpexiſti, domum
tuam te introire putas?fieri non poteſt.quamuis enim ſine mente, ſine ſenſu ſis,vt es:tamen 78
& te,& tua,& tuos noſti.nec verò te vnquã neque vigilantem,neque in ſomnis credo mẽte
poſſe conſiſtere.neceſſe eſt,quamuis ſis,vt es,violentus & furens: cum tibi obiecta ſit ſpecies ſingularis viri,perterritũ de ſomno excitari,furere etiam ſæpe vigilantẽ.Me quidem miſeret parietum ipſorũ atque tectorum.quid enim vnquã domus illa viderat,niſi pudicum,
niſi ex optimo more & ſanctiſſima diſciplina? Fuit enim ille vir P.C.ſicut ſcitis, cum foris
clatus,tum domi admirandus:neque rebus exteris magis laudãdus,quàm inſtitutis domeſticis. huius in ſedibus pro cubiculis ſtabula,pro tricliniis popinæ ſunt: etſi iam negat. nolite,nolite quærere:frugi factus eſt.Mimam illam ſuam ſuas res ſibi habere iuſſit:ex duodecim tabulis cauſã addidit,exegit.quàm porrò ſpectatus ciuis, quàm probatus, cuius ex omni vita nihil eſt honeſtius, quàm quòd cum mima fecit diuortiũ? At quàm crebrò v- 79
ſurpat Et Conſul & Antonius!hoc eſt dicere,& Conſul & impudiciſſimus,& Conſul & homo nequiſſimus.quid enim eſt aliud Antonius? nam ſi dignitas ſignificaretur in nomine,
dixiſſet aliquando,credo,auus tuus ſe & Conſulem & Antonium.nunquam dixit. dixiſſet
etiã Collega meus patruus tuus,niſi ſolus es Antonius.Sed omitto ea peccata,quæ nõ ſunt
earum partium propria, quibus tu Rempublicã vexauiſti. Ad ipſas tuas partes redeo, id eſt
ad ciuile bellum. quod natum,conflatum,ſuſceptum opera tua eſt: cur ei bello tum propter timiditatem tuam,tum propter libidines defuiſti? guſtaras ciuilem ſanguinem, vel
potius exorbueras:fueras in acie Pharſalica anteſignanus:L. Domitium nobiliſſimũ & cla

rissimum virum occideras: multos, qui de prælio effugerant, quorũ Cæsar nonnullos fortasse seruasset, crudelissime persequutus trucidaras. quibus rebus tantis, talibus gestis, quid fuit causæ cur in Africam Cæsarem non sequerere, cũ præsertim belli pars tanta restaret? Itaque quem locum apud ipsum Cæsarem post eius ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? cuius tu Imperatoris Quæstor fueras, Dictatoris magister Equitum, belli princeps, crudelitatis author, prædæ socius, testamẽti (vt ipse dicebas) filius, appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro sectione debebas. Primò respondisti planè ferociter: & ne omnia videar contra te, propemodum æqua & iusta dicebas. A me C. Cæsar pecuniã? cur potius quàm ego ab illo? an ille sine me vicit? at ne potuit quidem. ego ad illum belli ciuilis causam attuli: ego leges perniciosas rogaui: ego arma cõtra Consules Imperatorésque Pop. Romani, contra Senatum Populúmque Romanum, contra deos patrios arásque & focos, contra patriam tuli. num sibi soli vicit? quorum facinus commune, cur non sit eorum præda communis? Ius postulabas. sed quid ad rem? plus ille poterat. Itaque exclusis tuis vocibus, & ad te, & ad prædas tuas milites misit: cum repente à te præclara illa tabula prolata, qui risus hominum de te erat? tantam esse tabulam, tam varias, tam multas possessiones: ex quibus præter partem Miseni, nihil erat quod is qui auctionaretur, posset suum dicere. auctionis verò miserabilis aspectus, vestis Pompeii non multa, eáque maculosa: eiusdem quædam argentea vasa collisa, sordidata mancipia; vt doleremus quicquam esse ex illis reliquiis quod videre possemus. hanc tamen auctionem hæredes L. Rubrii decreto Cæsaris prohibuerunt. hærebat nebulo: quò se verteret, non habebat: quippe in his ipsis temporibus domi Cæsaris percussor ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum sica. de quo Cæsar in Senatu aperte in te inuehẽs, questus est. Proficiscitur in Hispaniam Cæsar, paucis tibi ad soluẽdum propter inopiã tuam prorogatis diebus. ne tum quidem sequeris. tã bonus gladiator rudem tam cito accepisti? Hunc igitur quisquã, qui in suis partibus, id est in suis fortunis tam timidus fuerit, pertimescat? Profectus tamen est aliquando in Hispaniam, sed tutò, vt ait, peruenire non potuit. quonam modo igitur Dolabella peruenit? aut non suscipienda fuit ista causa Antoni: aut cum suscæpisses, defendenda vsque ad extremum. Ter depugnauit Cæsar cum ciuibus, in Thessalia, Africa, Hispania. omnibus affuit is pugnis Dolabella. in Hispaniensi etiã vulnus accæpit. si de meo iudicio quæris, nollẽ: sed tamen consilium à principio reprehendendũ, laudanda constantia. Tu verò quis es? Cn. Pompeii liberi primùm patriã repetebant. esto, fuerit partiũ hæc causa communis. repetebant præterea deos Penates patrios, aras, focos, larẽ suum familiarem, in quæ tu inuaseras. hæc cũ repeterẽt armis ii, quorũ erant legibus: etsi in rebus iniquissimis quid potest esse æqui? tamen erat æquissimũ contra Cn. Pompeii liberos, Cn. Pompeii pugnare sectorẽ. An tu Narbonæ in mẽsas hospitũ cum vomeres, Dolabella pro te in Hispania dimicaret? Qui verò Narbona reditus? & tamen quærebat cur ego ex ipso cursu tam subito reuertissẽ. Exposui nuper P.C. causam reditus mei. volui etiam si possem ante Cal. Ian. prodesse Reip. nã quòd quærebas, quomodo redirem: primùm luce, nõ tenebris: deinde cum calceis & toga, nullis nec caligis, nec lacerna. At etiã aspicis me, & quidem, vt videris, iratus. næ tu mecũ iam in gratiam redeas, si scias, quã me pudeat nequitiæ tuæ, cuius te ipsũ non pudet. Ex omniũ omnibus flagitiis nullum turpius vidi, nullum audiui, quàm quòd qui magister Equitum fuisse tibi viderere, in proximum annum Consulatum peteres, vel potius rogares: is per municipia coloniásque Galliæ, à qua, cũ Consulatus noster petebatur, non rogabatur, petere Consulatum solebamus, cum caligis & lacerna cucurristi. At videte leuitatẽ. cum hora diei decima ferè ad Saxa Rubra venisset, delituit in quadã cauponula: atque ibi se occultãs perpotauit ad vesperum. inde cisio celeriter ad vrbẽ aduectus domũ venit capite inuoluto. Ianitor, Quis tu? A Marco tabellarius. Cõfestim ad eã, cuius causa venerat, deducitur, eíque epistolã tradidit. Quam cum illa legeret flens (erat enim amatoriè scripta) caput autem literarum, sibi cum illa mimã posthac nihil futurum: omnem se amorem abiecisse illinc, atque in hanc transfudisse. cum mulier fleret vberius, homo misericors ferre non potuit: caput aperuit, in collũ inuasit. O hominem nequam! quid enim aliud dicam? magis propriè nihil possum dice-

re. ergo vt te catamitum, neque opinato cum ostendisses, præter spẽ mulier aspiceret: iccirco vrbem terrore nocturno, Italiam multorum dierũ metu perturbasti? Et domi quidẽ causam amoris habuit: foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos venderet: productus autem in concionẽ à Tribuno pleb. cum respondisses, te rei tuæ causa venisse, populum in te dicacem etiã reddidisti. Sed nimis multa de nugis: ad maiora veniamus. Cæsari ex Hispania redeunti obuiam longissime processisti: celeriter isti & redisti, vt cognosceret te, si minus fortem, attamen strenuum: factus ei rursus nescio quomodo familiaris. habebat hoc omnino Cæsar: quem planè perditũ ære alieno, egentémque, si eundẽ nequam hominẽ audacémque cognouerat, hũc in familiaritatẽ libentissime recipiebat. His igitur rebus præclare cõmendatus, iussus est renũciari Consul, & quidẽ cum ipso. Nihil queror de Dolabella, qui tũ est impulsus, elusus, inductus. qua in re quanta fuerit vtriusque vestrũ perfidia in Dolabellã, quis ignorat? ille induxit vt peteret: promissum & receptũ interuertit, ad séque transtulit. tu eius perfidiæ voluntatẽ tuã ascripsisti. Veniunt Cal. Ian. cogimur in Senatũ: inuectus est copiosius multo in istum & paratius Dolabella, quàm nunc ego. Hic autẽ iratus quæ dixit dii boni, cum primùm Cæsar ostendisset, se prius quàm proficisceretur, Dolabellam Consulem esse iussurũ: quem negant Regẽ, qui & faceret semper eiusmodi aliquid & diceret! Sed cũ Cæsar ita dixisset, tum hic bonus Augur, eo se sacerdotio præditũ esse dixit, vt comitia auspiciis vel impedire, vel vitiare posset: idque se facturũ esse asseuerauit. In quo primùm incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. quid enim? istuc quod te sacerdotii iure facere posse dixisti, si Augur non esses, & Consul esses, minus facere potuisses? Vide etiã ne facilius. nos enim nunciationem solũ habemus: Consules & reliqui magistratus etiam inspectionẽ. Esto hoc imperite (nec enim ab homine nunquã sobrio postulanda prudentia) sed videte impudentiã. multis antè mensibus in Senatu dixit Dolabellæ comitia aut prohibiturũ auspiciis, aut id facturũ esse quod fecit. Quisquámne diuinare potest, quid vitii in auspiciis futurũ sit, nisi qui de cælo seruare constituit? quod neque licet comitiis per leges: & siquis seruauit, non habitis comitiis, sed prius quàm habeãtur, debet nunciare. verũ implicata inscitia, impudẽtia est, si nescit quod Augurẽ, nec facit quod pudentẽ decet. Atque illo die recordamini eius vsque ad Idus Mart. Consulatũ. quis vnquã apparitor tã humilis, tam abiectus? nihil ipse poterat, omnia rogabat: caput in auersã lecticam inserens, beneficia quæ vẽderet à Collega petebat. Ecce Dolabellæ comitiorũ dies. sortitio prærogatiuæ: quiescit. renũciatur: tacet. prima classis vocatur, renũciatur. deinde vt assolet; suffragia: tũ secunda classis vocatur. quæ omnia citius sunt facta quàm dixi. Cõfecto negotio bonus Augur, Lælium diceres, Alio die, inquit. O impudentiam singularem! quid videras? quid senseras? quid audieras? nec enim te de cælo seruare dixisti, neque hodie dicis. id igitur obuenit vitiũ, quod tu iam Cal. Ian. futurũ esse præuideras, & tanto antè prædixeras. Ergo hercule magna, vt spero, tua potius, quàm Reipub. calamitate ementitus es auspicia: obstrinxisti Pop. Rom. religione: Augur Auguri, Consul Consuli obnũciauisti. Nolo plura, ne acta Dolabellæ videar cõuellere, quæ necesse est aliquando ad nostrũ Collegiũ deferantur. Sed arrogantiã hominis insolentiámque cognoscite. quãdiu tu voles, vitiosus Consul Dolabella: rursus cũ voles, saluis auspiciis creatus. Si nihil est, cũ Augur his verbis nũciat quibus nunciasti: confitere te, cũ alio die dixeris, sobriũ non fuisse. sin est aliqua vis in istis verbis: ea quæ sit Augur à Collega requiro. Sed ne fortè multis rebus gestis, M. Antonii rẽ vnã pulcherrimam trãsiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non dissimulat Patres conscripti: apparet esse commotum, sudat, pallet: quidlibet, modo ne nauseet, faciat, quod in porticu Numitia fecit. Quæ potest esse turpitudinis tanta defensio? cupio audire, vt videam vbi Rhetoris tãta merces, vbi campus Leontinus appareat. Sedebat in rostris Collega tuus, amictus toga purpurea in sella aurea, coronatus: ascendis: accedis ad sellam: ita eras Lupercus, vt te esse Consulem meminisse deberes. diadema ostendis. gemitus toto foro. vnde diadema? nõ enim abiectum sustuleras, sed attuleras domo meditatũ & cogitatum scelus. Tu diadema imponebas cũ plãgore populi: ille cũ plausu reiiciebat. Tu ergo vnus scelerate inuentus es, qui cum author regni inuentus esses, eum quem Collegã regni habebas, domi-

num habere velles:& idem tentares quid Populus Ro. ferre & pati posset. At etiam misericordiã captabas, supplex te ad pedes abiiciebas: quid petens? vt seruires? tibi vni peteres, qui ita à puero vixeras, vt omnia paterere, vt facile seruires. à nobis, Populóque Ro. mãdatum id certe non habebas. O præclarã illam eloquentiam tuam, cum es nudus cõcionatus! quid hoc turpius, quid fœdius, quid suppliciis omnibus dignius? num expectas dũ te stimulis fodiam? hæc te, si vllam partẽ habes sensus, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor ne imminuã virorum summorum gloriam: dicam tamen dolore commotus: quid indignius quàm viuere eũ qui imposuerit diadema, cum omnes fateantur iure interfectũ esse qui abiecerit? At etiã inscribi iussit in fastis, ad Lupercalia C. Cæsari Dictatori perpetuò M. Antonium Cõsulem populi iussu regnũ detulisse, Cæsarem vti noluisse. Iam iam minime miror, te ocium perturbare, non modo vrbem odisse, sed etiam lucem: cũ perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diẽ viuere. vbi enim tu in pace cõsistes? qui locus tibi in legibus & iudiciis esse potest, quæ tu, quãtum in te fuit, dominatu regio sustulisti? Ideóne L. Tarquinius regno exactus, Sp. Cassius, Sp. Melius, M. Mãlius necati, vt multis pòst seculis, à M. Antonio, quod fas non est, Rex Romæ constitueretur? Sed ad auspicia redeamus, de quibus rebus Idib. Martiis fuit in Senatu Cæsar acturus. Quæro, tũ tu quid egisses? Audiebã quidem te paratum venisse, quòd me de ementitis auspiciis, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturũ. Sustulit illum diem fortuna Pop. Romani: tum etiam tuum de auspiciis iudicium interitus Cæsaris sustulit. Sed incidi in id tempus, quod iis de rebus, in quas ingressa erat oratio, prætereundum non sit. Quæ tua fuga, quæ formido illa die, quæ propter conscientiam scelerũ desperatio vitæ, cum ex illa fuga beneficio eorũ qui te, si sanus esses, saluum esse voluerunt, clàm te domũ recæpisti? O mea semper frustrà verissima auguria rerum futurarum! dicebã illis in Capitolio liberatoribus nostris, cum me ad te ire vellent, vt ad defendendam Remp. te adhortarer, quoad metueres omnia te promissurum: simulac timere desiisses, similem te futurum tui. Itaque cum cæteri Consulares irent & redirent, in sentẽtia mansi: neque te illo die, neque postero vidi: neque vllam societatem optimis ciuibus cum importunissimo hoste fœdere vllo confirmari posse credidi. Post diem tertiũ veni in ædem Telluris, equidem inuitus, cum omnes aditus armati obsiderent. qui tibi ille dies M. Antoni fuit? quanquam mihi subito inimicus extitisti, tamen me tui miseret, quòd tibi inuideris. Qui tu vir, dii immortales, & quantus fuisses, si illius diei mentem seruare potuisses? pacẽ haberemus, quæ erat facta per obsidem puerum nobilẽ M. Antonii filium, M. Bambalionis nepotẽ. quanquam te bonũ timor faciebat, non diuturni magister officii: improbũ faciẽt ea, quæ, dum timor abest, à te non discessit, audacia. etsi tum, cũ optimum te putabant, me quidẽ dissentiente, funeri Tyranni illius sceleratissime præfuisti: tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio: tu, tu illas faces incendisti, & eas, quibus semiustũ laudatus illis est: & eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagrauit: tu illos impetus perditorũ hominum, & ex maxima parte seruorum, quos nos vi, manúque repulimus, in nostras domus immisisti. Idem tamen quasi fuligine abstersa, reliquis diebus, in Capitolio præclara Senatus cõsulta fecisti: ne qua post Idus Martias immunitatis tabula, néve cuiusquam beneficii figeretur. meministi ipse, de exulibus: scis de immunitate quid dixeris: optimũ verò quòd Dictaturæ nomẽ in perpetuũ de Rep. sustulisti. quo quidẽ facto tantum te cæpisse odiũ regni videbatur, vt eius omnẽ propter proximũ Dictatorem tolleres metũ. constituta Resp. videbatur aliis, mihi verò nullo modo, qui omnia te gubernante naufragia metuebã. Nũ me igitur fefellit? aut nũ diutius potuit sui esse dissimilis? inspectãtibus vobis toto Capitolio tabulæ figebantur: neque solum singulis veniebant immunitates, sed etiam populis vniuersis: ciuitas non tum sigillatim, sed prouinciis totis dabatur. Itaque si hæc manent, quæ stante Republica manere non possunt, prouincias vniuersas Patres conscripti, perdidistis: neque vectigalia solum, sed etiam imperium Populi Romani huius domesticis nundinis diminutum est. Vbi est septies millies sestertiûm, quod in tabulis quæ sunt ad Opis patebat? funestæ illius quidem pecuniæ, sed tamẽ si his, quorum erat non redderetur, quæ nos à tributis posset vindicare. Tu autem HS quadringenties, quod Idibus Martiis

debuisti, quonam modo ante Calendas Aprilis debere desiisti? Quid ego de commentariis 95
infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? sunt ea quidem innumerabilia,
quæ à diuersis emebantur non insciente te. sed vnum egregium de Rege Deiotaro Populo
Romano amicissimo decretum in Capitolio fixum: quo proposito, nemo erat qui in ip-
so dolore risum posset continere. Quis enim cuiquam inimicior, quàm Deiotaro Cæsar?
æque atque huic ordini, vt Equestri, vt Massiliẽsibus, vt omnibus quibus Rempub. Popu-
li Rom. charam esse sẽtiebat. Is igitur, à quo viuo nec præsens, nec absens quicquam æqui,
bonive impetrauit, apud mortuum factus est gratus. compellarat hospitem præsens: com-
putarat: pecuniã imperarat: in eius Tetrarchiã ex Græcis comitibus suis collocarat: Arme
niam abstulerat à Senatu datã. hæc viuus eripuit, reddidit mortuus. At quibus verbis? mo- 96
do æquum sibi videri, modo non iniquũ. mira verborũ complexio. at ille nunquã (semper
enim absenti affui Deiotaro) quicquã sibi, quod nos pro illo postularemus, æquũ dixit vi-
deri. Syngrapha HS cẽties per Legatos viros bonos, sed timidos & imperitos, sine reliquorũ
hospitum Regis sẽtentia, facta in gynæceo: quo in loco plurimæ res veniere, & veneũt. qua
ex syngrapha quid sis acturus, meditere censeo. Rex enim ipse sua sponte nullis commẽta-
riis Cæsaris, simulatque audiuit eius interitũ, suo Marte res suas recuperauit. sciebat homo
sapiens ius semper hoc fuisse, vt quæ Tyrãni eripuissent, ea Tyrannis interfectis, ii, quibus
erepta essent, recuperarẽt. Nemo igitur iureconsultus, ne iste quidẽ, qui tibi vni est iure cõ-
sultus per quem hæc agis, ex ista syngrapha deberi dicit pro iis rebus quæ erant ante syn-
graphã recuperatæ. nõ enim à te emit, sed prius quàm tu suũ sibi vẽderes, ipse possedit. Ille 97
vir fuit: nos quidem cõtemnendi, qui authorem odimus, acta defendimus. Quid ego de cõ-
mentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis loquar? quorum etiam imitato
res sunt, qui ea, tanquam gladiatorum libellos, palàm venditent. Itaque tanti acerui num-
morũ apud istum cõstruuntur, vt iam appendãtur, non numerẽtur pecuniæ. At quàm cæca
auaritia est? nuper fixa tabula est, qua ciuitates locupletissimæ Cretẽsiũ vectigalibus liberã-
tur: statuitúrque, ne post M. Brutũ Proconſ. sit Creta prouincia. tu mẽtis es compos? tu non
constringendus? an Cæsaris decreto Creta post M. Bruti decessum potuit liberari, cũ Creta
nihil ad Brutũ Cæsare viuo pertineret? At huius vẽditione decreti (ne nihil actum puteris)
prouinciã Cretã perdidistis. omnino vllius rei nemo fuit emptor, cui defuerit hic vẽditor.
Et de exulibus legem quã fixisti, Cæsar tulit? nullius insector calamitatem: tãtum queror, 98
primũ eorum reditus inquinatos, quorũ caussam dissimilẽ Cæsar iudicauerit. deinde ne-
scio cur reliquis idem nõ tribuas. neque enim plus quàm tres, aut quatuor reliqui sunt, qui
simili in calamitate fuerint. cur tua misericordia simili non fruũtur? cur eos habes in loco
patrui? de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluisti: quem etiã ad Censuram petendã impu
listi: eámque petitionem comparasti, quæ & risus hominũ & querelas moueret. cur autem
ea comitia non habuisti? an quia Trib. Plebis fulmen sinistrũ nunciabat? tua quid interest?
nulla auspicia tuorũ sunt, cum sis religiosus. quid, eundẽ in Septẽuiratu nónne destituisti?
interuenit enim. quid metuisti? credo ne saluo capite negare nõ posses. omnibus eum cõtu-
meliis onerasti, quem patris loco, si vlla pietas in te esset, colere debebas. filiam eius sororẽ
tuã eiecisti, falsa conditione quæsita & antè perspecta. non est satis: probri insimulasti pu-
dicissimam fœminã. quid est quod addi possit? contentus eo non fuisti: frequentissimo Se- 99
natu Calen. Ian. sedente patruo, hanc tibi esse cum Dolabella odii causam ausus es dicere,
quòd ab eo sorori, & vxori tuæ stuprũ oblatum esse cõperisses. quis interpretari potest,
impudẽtiórne, qui in Senatu: an improbior, qui in Dolabellã: an impurior, qui patre au-
diẽte: an crudelior, qui in illã miserã tam spurce, tã impie dixeris? Sed ad chirographa re-
deamus. quæ fuit tua cognitio? acta enim Cæsaris pacis causa confirmata sunt à Senatu,
quæ quidẽ Cæsar egisset, nõ ea, quæ Cæsarẽ egisse dixisset Antonius. Vnde ista erũpũt? quo
authore proferũtur? si sunt falsa, cur approbãtur? si vera, cur veneũt? At sic placuerat vt ex
Calẽd. Iuniis de Cæsaris actis cũ consilio cognosceretis. Quod fuit cõsiliũ? quẽ vnquã ad-
uocasti? quas Cal. Iunias expectasti? an eas, ad quas te peragratis veteranorũ coloniis, stipa- 100
tũ armis retulisti? O præclarã illã percursationẽ tuam mẽse Aprili atque Maio, tum, cum

etiam Capuã deducere conatus es. quẽadmodũ illã adieris, vel potius penè nõ adieris. sci-
mus enim cuitu vrbi minitatis. vtinam conere vt aliquãdo illud penè tollatur. At quàm
nobilis est tua illa peregrinatio! quid prandiorum apparatus, quid furiosam vinolentiam
tuam proferam? tua ista detrimenta sunt, illa nostra. Agrũ Campanum, qui cum de vecti-
galibus eximebatur, vt militibus daretur, tamen infligi magnũ Reip. vulnus putabamus:
hunc tu compransoribus tuis & collusoribus diuidebas. mimos dico & mimas in agro P.C.
Campano collocatos. Quid iam querar de agro Leontino? quandoquidem hæ quondam
arationes Campani & Leontini in Pop. Romani patrimonio grãdiferæ & fructuosæ fere-
101 bantur. Medico tria millia iugerûm, quasi te sanum fecisset: Rhetori duo, quasi disertũ fa-
cere potuisset. Sed ad iter Italiámque redeamus. Deduxisti coloniã Casilinum, quò Cæsar
antè deduxerat. Cõsuluisti me per literas de Capua tu quidẽ: sed idem de Casilino respon-
dissem. possésne vbi colonia esset, eò coloniã nouam iure deducere. negaui in eam coloniã
quæ esset auspicatò deducta, dũ esset incolumis, coloniã nouam iure deduci: colonos nouos
ascribi posse rescripsi. tu autẽ insolentia elatus, omni auspiciorũ iure turbato, Casilinũ co-
loniã deduxisti, quò erat paucis annis antè deducta, vt vexillum videres, & aratrum circũ-
duceres: cuius quidem vomere portam Capuæ penè perstrinxisti, vt florentis coloniæ terri
torium minueretur. Ab hac religionum perturbatione aduolas in M. Varronis sanctissimi
atque integerrimi viri fundum Cassinatem. quo iure? quo ore? eodem inquies, quo in hæ-
102 redũ L. Rubrii, quo in hæredũ L. Tursecii prædia, quo in reliquas innumerabiles possessio-
nes. & si ab hasta, valeant tabulæ, modo Cæsaris, non tuæ: quibus debuisti, non quibus tu te
liberauisti. Varronis quidẽ Cassinatem fũdum quis venisse dicit? quis hastã istius venditio-
nis vidit? quis vocem præconis audiuit? misisse te dicis Alexandriam, qui emeret à Cæsare.
ipsum enim expectare magnũ fuit. quis verò audiuit vnquam (nullius autẽ salus curæ plu-
ribus fuit) de fortunis Varronis rem vllã esse detractam? Quòd si etiã scripsit ad te Cæsar,
vt redderes: quid satis potest dici de tanta impudẽtia? Remoue gladios illos parumper, quos
videmus: iam intelliges aliã causã esse hastæ Cæsaris, aliã cõfidentiæ & temeritatis tuæ. nõ
enim te dominus modo illis sedibus, sed quiuis amicus vicinus, hospes, procurator arcebit.
At quàm multos dies in ea villa turpissimè es perbacchatus! ab hora tertia bibebatur, lude-
103 batur, vomebatur. O tecta ipsa misera! quàm dispari domino (quanquã quomodo iste do-
minus) sed tamen quàm à dispari tenebantur! studiorum enim suorum Marcus Varro vo-
luit esse illud, non libidinum diuersorium. quæ in illa villa antè dicebantur? quæ cogita-
bãtur? quæ literis mandabantur? iura Pop. Romani, monimenta maiorum, omnis sapientiæ
ratio, omnísque doctrina. At verò te inquilino (non enim domino) personabant omnia
vocibus ebriorum: natabant pauimenta vino: madebant parietes: ingenui pueri cum meri-
toriis, scorta inter matresfamiliâs versabantur. Casilino salutatum veniebant, Aquino, In-
teramna: admissus est nemo. iure id quidẽ. in homine enim turpissimo obsolebant digni-
tatis insignia. Cum inde Romam proficiscens ad Aquinum accederet, obuiam ei processit
(vt est frequens municipium) magna sanè multitudo. at iste operta lectica latus est per op-
104 pidũ, vt mortuus. Stulte Aquinates. sed tamen in via habitabant. Quid Anagnini? qui cum
essent deuii, obuiam ei descenderunt, vt istum tanquam si esset Consul salutarent. incredi-
bile dictu. sed tum nimis inter omnes constabat, neminem esse resalutatum. præsertim cum
duos secũ Anagninos haberet, Mustellã & Laconem: quorũ alter gladiatorum est princeps,
alter poculorum. Quid ego illas istius minas cõtumeliásque commemorẽ, quibus inuectus
est in Sidicinos? vexauit Puteolanos quòd C. Cassium, quòd Brutos patronos adoptassent;
magno quidẽ iudicio, studio, beneuolentia, charitate: non vt te, vt Basillum, vi & armis: &
alios vestri similes, quos clientes nemo habere velit, non modo esse illorum cliens. Interea
dũ tu abes, qui dies ille Collegæ tui, cũ illud quod tu venerari solebas, bustum in foro euer-
tit? qua re tibi nunciata, vt constabat inter eos qui vnà fuerunt, cõcidisti. quid euenerit po-
stea nescio. metũ credo valuisse, & arma. Collegam quidem de cælo detraxisti: effecistíque
105 non tu quidẽ etiam nũc, vt sit similis tui, sed certe vt dissimilis esset sui. Qui verò reditus in-
de Romã? quæ perturbatio totius vrbis? meminerámus Cinnam nimis potentẽ: Syllam po-

ftea dominantẽ, Cæfarẽ regnantẽ videramus. erãt fortaffe gladii, fed tamẽ abfconditi: nec
ita multi. Ifta verò quæ, & quanta barbaria eft? Agmine quadrato cum gladiis fequuntur
fcutati milites, ficas portari videmus. atque his quidem iam inueteratis P.C. confuetudine
obduruimus. Calendis Ianuarii, cum in Senatum, vt erat conftitutũ, venire vellemus: metu
perterriti, repente diffugimus. at ifte qui Senatu nõ egeret, neque defyderauit quenquam: &
potius difceffu noftro lætatus eft, ftatímque illa mirabilia facinora effecit: qui chirogra-
phá Cæfaris defendiffet lucri fui caufa, is leges Cæfaris, eáfque præclaras, vt Remp. concu-
tere poffet, euertit: numerum annorum prouinciis prorogauit: idémque cum actorum Cæ-
faris defenfor effe deberet, & in publicis & in priuatis rebus acta Cæfaris refcidit. In publi- 106
cis actis nihil eft lege grauius: in priuatis firmiffimum eft teftamẽtum. Leges alias fine pro-
mulgatione fuftulit: alias vt tolleret promulgauit. teftamentum irritum fecit, quod etiam
infimis ciuibus femper obtẽtum eft. figna, tabulas, quas populo Cæfar vnà cum hortis le-
gauit, eas hic partim in hortos Põpeii deportauit, partim in villá Scipionis. Et tu in Cæfa-
ris memoria diligens? tu illũ, tu illũ amas mortuum? quem is maiorẽ honorẽ confecutus
erat, quàm vt haberet puluinar, fimulachrũ, faftigium, flaminem? Eft ergo flamẽ vt Ioui, vt
Marti, vt Quirino, fic diuo Iulio, M. Antonius. Quid igitur ceffas? cur nõ inaugurare? fume
diem: vide qui te inauguret: Collegæ fumus, nemo negabit. O deteftabilem hominem! fiue
quòd Tyrãni facerdos es, fiue quòd mortui. Quæro deinceps, num hodiernus dies quis fit,
ignores? nefcis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuiffe, te autem ipfum 107
ad Populũ tuliffe, vt quintus præterea dies Cæfari tribueretur? Cur non fumus prætextati?
cur honorẽ Cæfari tua lege datum deferi patimur? an fupplicationes addendo diẽ cõtami-
nari paffus es? puluinaria noluifti? aut vndique religionem tolle, aut vfquequaque conferua.
Quæres placeátne mihi puluinar effe, faftigium, flaminem? mihi verò nihil iftorum placet.
fed tu, qui acta Cæfaris defẽdis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures? nifi for-
te vis fateri, te omnia quæftu tuo, non illius dignitate metiri. Quid ad hæc tandẽ? expecto
eloquentiá tuam. difertiffimum cognoui auum tuum: at te etiam apertiorem in dicẽdo.
ille nunquam concionatus eft nudus: tuũ hominis fimplicis pectus vidimus. refpondebi-
ne ad hæc? aut omnino hifcere audebis? ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te
refpondere poffe confidas? Sed præterita omittamus. hunc vnum diem, hunc vnum inquá 108
hodiernũ diẽ, hoc punctũ temporis quo loquor defende fi potes. cur armatorũ corona Se-
natus feptus eft? cur me tui fatellites cũ gladiis audiũt? cur valuæ Concordiæ non patent?
cur homines omniũ gentiũ, maxime barbaros Ithyreos cum fagittis deducis in forũ? præfi-
dii fui caufa fe facere dicit. nónne igitur millies perire eft melius, quàm in fua ciuitate fine
armatorum præfidio non poffe viuere? Sed nullũ eft iftud mihi crede præfidium: charitate
& beneuolẽtia ciuiũ feptum oportet effe, non armis. Eripiet, extorquebit tibi ifta Pop. Ro.
vtinã faluis nobis. fed quoquomodo nobifcũ egeris, dum iftis confiliis vteris, nõ potes effe
crede mihi, diuturnus. Etenim ifta tua minime auara coniunx, quam ego fine contumelia
defcribo, nimium debet diu Pop. Rom. penfionẽ tertiã. Habet Pop. Rom. ad quos guberna-
cula Reip. deferat, qui vbicunque terrarũ funt, ibi eft omne Reip. præfidiũ, vel potius ipfa 109
Refp. quæ fe adhuc tantummodo vlta eft, nondum recuperauit. habet quidem certe Reip.
adolefcentes nobiliffimos, paratos defenfores: quandiu volent illi cedant, ocio confulen-
tes: tamen à Republica reuocabuntur. & nomen pacis dulce eft, & ipfa res falutaris. fed in-
ter pacem & feruitutem plurimum intereft. pax eft tranquilla libertas: feruitus poftremum
malorum omnium, non modo bello, fed morte etiam repellendum. Quòd fi fe ipfos illi
noftri liberatores è confpectu noftro abftulerunt, at exemplum facti reliquerunt. Illi, quod
nemo fecerat, fecerunt. Tarquinium Brutus bello eft perfequutus: qui tamen Rex fuit cum
effe Romæ Regem liceret. Spurius Caffius, Sp. Melius, M. Mãlius propter fufpitionẽ regni
appetendi funt necati: hi primi cum gladiis, non in regnum appetentem, fed in regnantem
impetũ fecerũt. quod cum ipfum factum per fe præclarum atque diuinũ eft, tũ expofitum
ad imitandũ: præfertim cum illi eã gloriã confequuti funt, quæ vix cælo capi poffe videa- 110
tur. Etfi enim fatis in ipfa confciẽtia pulcherrimi facti fructus erat, tamẽ mortali immorta

litatē non arbitror contēnendā. Recordare igitur illū M. Antoni diē, quo Dictaturā sustulisti: pone ante oculos lætitiā Senatus, Populique Ro. cōfer eū cum nūmatione tua tuorúmque: tū intelliges quantū inter laudē & lucrū intersit. Sed nimirū vt quidam morbo aliquo & sensus stupore, suauitatē cibi non sentiūt: sic libidinosi, auari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent. Sed si te laus allicere ad rectè faciendum non potest, ne metus quidem à fœdissimis factis potest auocare. Iudicia non metuis: si propter innocentiam, laudo: si propter vim, non intelligis, ei qui isto modo iudicia non timeat, quid timendū sit. quòd si nō
121 metuis viros fortes egregiósque ciues, quòd à corpore tuo prohibentur armis: tui te, crede mihi, diutius non ferent. Quid est autem multos dies & noctes timeri à suis? nisi verò maioribus habes beneficiis obligatos, quàm ille quosdā habuit ex iis, à quibus est interfectus. an tu es vlla te cum eo comparandus? fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literatura, cogitatio, diligentia: res bello gesserat, quamuis Reip. calamitosas, attamen magnas: non multos annos regnare est meditatus: magno labore, magnis periculis quod cogitauerat, effecerat: muneribus, monimētis, congiariis, epulis, multitudinē imperitā lenierat: suos præmiis aduersarios clementiæ specie deuinxerat. quid multa? attulerat iam liberæ ciuitati partim metu, partim patientia, consuetudinem seruiendi. cū illo ego te dominandi cupiditate conferre possum: cæteris verò rebus nullo modo es cōparādus. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo Reip. sunt inusta, hoc tantum boni est, quòd didicit iam Pop. Rom. quantum cuique
122 crederet, quibus se committeret, à quibus caueret. Hæc igitur nō cogitas? nec intelligis satis esse viris fortibus didicisse, quàm sit pulchrū, beneficio gratum, fama gloriosum Tyrannum occidere? an cum illum homines non tulerint, te ferēt? certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occasionis tarditas expectabitur. Respice quæso aliquando Rēp. M. Antoni: quibus ortus sis, non quibuscum viuas, considera: mecum vt voles, cū Rep. redi in gratiā. sed de te tu ipse videris. ego de me ipso profitebor, Defendi Remp. adolescēs, non deseram senex: contēpsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos. quin etiam corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte mea libertas ciuitatis potest. Vtinam aliquādo dolor Pop. Romani pariat, quod iā diu parturit. etenim si ab hinc annos propè viginti hoc ipso
123 in templo negaui posse mortem immaturā esse Consulari: quāto verius nunc negabo seni? Mihi verò P.C. iam etiam optanda mors est perfuncto rebus iis quas adeptus sum, quásque gessi. Duo modò hæc opto: vnum vt moriēs Pop. Romanum liberum relinquā: hoc, mihi maius à diis immortalibus dari nihil potest. alterū, vt ita cuique eueniat, vt de Rep. quisque mereatur.

In M. Antonium Philippica III.

ORATIO XLV.

SERIVS omnino P.C. quàm tempus Reip. postulauit, aliquādo tamen, conuocati sumus: quod flagitabam equidem quotidie: quippe cū bellum nefarium contra aras & focos, contra vitā fortunásque nostras, ab homine profligato ac perdito non comparari, sed geri iam viderem. Expectantur Calendæ Ianuarii, quas non expectat Antonius, qui in prouinciam D. Bruti summi &
124 singularis viri, cum exercitu impetum facere conatur: ex qua se instructum & paratum ad vrbem vēturum esse minitatur. Quæ est igitur expectatio, aut quæ vel minima dilatio temporis? quāquam enim adsunt Calendæ Ianuarii, tamen breue tempus longū est imparatis. dies enim affert & hora potius, nisi prouisum est, magnas sæpe clades: certus autem dies non vt sacrificii, sic consilii expectari solet. Quòd si aut Calendæ Ian. fuissent eo die quo primùm ex vrbe fugit Antonius, aut hæ non essent expectatæ: bellum iam nullum haberemus. authoritate enim Senatus consensúque Pop. Romani facile hominis amentis fregissemus audaciam. quod cōfido equidem Consules designatos, simulac magistratum inierint, esse factu-

ros.sunt enim optimo animo,summo consilio,singulari concordia.mea autem festinatio
non victoriæ solum auida est, sed etiam celeritatis.Quousque enim tantum bellum, tam 115
crudele,tam nefarium,priuatis consiliis propulsabitur? cur nõ quamprimum publica ac-
cedit authoritas?C.Cæsar adolescens,penè potius puer, incredibili ac diuina quadã mente
atque virtute, tum, cũ maximè furor arderet Antonii, cúmque eius à Brundusio crudelis
& pestifer reditus timeretur; nec postulantibus,nec cogitantibus,nec opinantibus quidem
nobis (quia fieri posse non videbatur) firmissimum exercitum inuicto genere veteranorũ
militũ comparauit:patrimoniúmque suum effudit.quanquã non sumus vsi eo verbo,quo
decuit:non enim effudit,sed in salutem Reip.collocauit. Cui quanquam gratia referri tãta
non potest,quanta debetur:habenda tamen est,quantam maximã animi nostri capere pos-
sunt.Quis enim est tam ignarus rerũ,tam nihil de Rep.cogitans,qui hoc non intelligat,si
M. Antonius à Brũdusio cum iis copiis,quas se habiturum putauerat,Romam vt minaba-
tur,venire potuisset,nullum genus crudelitatis eum præteriturũ fuisse: quippe qui in hos- 116
pitis tectis Brũdusii fortissimos viros,ciues optimos iugulari iussit:quorum ante pedes eius
morientium sanguine os vxoris respersũ esse constabat.Hac ille crudelitate imbutus,cum
multo bonis omnibus veniret iratior,quàm illis fuerat,quos trucidarat:cui tandẽ vestrum
aut cui omnino bono pepercisset? qua peste Remp. priuato consilio (nec enim fieri potuit
aliter) Cæsar liberauit.qui nisi in hac Rep. natus esset, Rempublicã scelere Antonii nullã
haberemus.sic enim perspicio, sic iudico:nisi vnus adolescẽs illius furentis impetus crude-
lissimósque conatus cohibuisset, Rempublicam funditus interituram fuisse.Cui quidẽ ho-
dierno die P.C. (nũc enim primũm conuenimus,vt de illius beneficio possemus quæ sen-
tiremus liberè dicere)tribuenda est authoritas,vt Remp.non modo à se susceptã,sed etiam
à nobis commendatã possit defendere. Nec verò de legione Martia(quoniã longo inter- 117
uallo loqui nobis de Rep. licet) sileri potest. Quis enim vnquã fortior? quis amicior vn-
quam Reip.fuit, quàm legio Martia vniuersa? quæ cum hostẽ Pop.Romani M. Antoniũ
iudicasset, comes eius esse amentiæ noluit. reliquit Consulem.quod profectò non fecisset,
si eum Consulem iudicauisset:quem nihil aliud agere,nihil moliri,nisi cædẽ ciuium atque
interitum ciuitatis videret.Atque ea legio consedit Albæ.quam potuit vrbem eligere, aut
opportuniorem ad res gerendas, aut fideliorem? aut fortiorum virorum, aut amiciorum
Pop.Romano ciuium? Huiusce legionis virtutẽ imitata quarta legio duce L. Egnatuleio
Quæstore ciue optimo & fortissimo,Cæsaris authoritatem atque exercitum persecuta est.
Faciendũ est igitur nobis P.C. vt ea,quæ sua sponte clarissimus adolescens, atque omnium
præstantissimus gessit & gerit,hæc authoritate nostra cõprobentur:veteranorúmque for- 118
tissimorum virorum,tum legionis Martiæ,quartǽque,mirabilis consensus ad Remp.recu
petandã laudetur,& testimonio nostro confirmetur:eorúmque cõmoda,honores,præmia,
cum Consules designati magistratum inierint,curæ nobis fore hodierno die spondeamus.
Atque ea quidem quæ dixi de Cæsare,déque eius exercitu,iam diu nota sunt nobis.virtute
enim admirabili Cæsaris,constantiáque militum veteranorum,legionúmque earum opti-
mo iudicio quæ authoritatem nostram,libertatémque Pop.Romani,virtutem C.Cæsaris
secutæ sũt,à ceruicibus nostris est depulsus Antonius.Sed vt dixi,hæc superiora. Hoc verò
recens edictum D.Bruti, quod paulò ante propositum est, certe silẽtio non potest præter-
iri . pollicetur enim se prouinciam Galliam retenturum in Senatus Populíque Ro. pote-
state.O ciuem natum Reip.memorem sui nominis,imitatorémque maiorum! neque enim
Tarquinio expulso,maioribus nostris tam fuit optata libertas, quàm est repulso Antonio 119
retinenda nobis.illi Regibus parere iam à condita vrbe didicerant:nos post Reges exactos
seruitutis obliuio ceperat. Atque ille Tarquinius quẽ maiores nostri non tulerũt, non cru
delis,nõ impius,sed superbus habitus est & dictus. quod nos vitiũ in priuatis sæpe tulimus,
id maiores nostri ne in Rege quidem ferre potuerunt.L.Brutus Regem superbũ non tulit:
D.Brutus sceleratum atque impium regnare patietur Antonium? quid Tarquinius tale,
qualia innumerabilia & fecit & facit Antonius?Senatũ etiam Reges habebãt:nec tum, vt
Antonio Senatum habente, in consilio Regis versabantur barbari armati. Seruabant au-

ſpicia Reges,quæ hic Conſul Augúrque neglexit:neque ſolũ legibus cõtra auſpicia ferẽdis,
30 ſed etiã Collega vnà referente,quem ipſe ementitis auſpiciis vitioſum fecerat.Quis autem
Rex vnquam fuit tam inſigniter impudẽs,vt haberet omnia cõmoda,beneficia,iura regni
venalia?quam hic immunitatem,quam ciuitatem,quod præmium,non vel ſingulis homi-
nibus,vel ciuitatibus,vel vniuerſis prouinciis vendidit? Nihil humile de Tarquinio, nihil
ſordidum accæpimus. at verò huius domi inter calces illius appendebatur aurum,nume-
rabatur pecunia: vna in domo omnes,quorum intererat,totum imperium Pop. Romani
nundinabãtur. Supplicia verò in ciues Rom. nulla Tarquinii accæpimus. at hic & Sueſſæ
iugulauit eos quos in cuſtodiã dederat: & Brunduſii trecentos fortiſſimos viros, ciuéſque
optimos trucidauit. Poſtremo Tarquinius pro Pop.Romano bellum gerebat, tum cũ ex-
pulſus eſt.Antonius contra Pop.Romanum exercitũ educebat,tum cum à legionibus re-
lictus, nomẽ Cæſaris,exercitúmque pertimuit;neglectíſque ſacrificiis ſolennibus,ante lucẽ
31 ea vota quæ nunquam ſolueret,nuncupauit: & hoc tẽpore in prouinciã Pop.Romani co-
natur inuadere.Maius igitur beneficiũ à D.Bruto Populus Rom.& habet & expectat, quã
maiores noſtri accæperunt à L.Bruto principe huius maxime conſeruandi generis & no-
minis. Cum autẽ eſt omnis ſeruitus miſera, tum verò intolerabile eſt ſeruire impuro,im-
pudico, effœminato,nunquã ne in metu quidem ſobrio.Hunc igitur qui Gallia prohibet,
priuato præſertim conſilio,iudicat,veriſſiméque iudicat,non eſſe Conſulem. Faciendũ eſt
igitur P.C. nobis,vt D. Bruti priuatum conſiliũ authoritate publica comprobemus. Nec
verò M. Antoniũ Conſulẽ poſt Lupercalia putare debuiſtis. quo enim ille die Pop.Rom.
inſpectante,nudus,vnctus,ebrius cõcionatus eſt,& id egit vt Collegæ diadema imponeret:
eo die non modo Conſulatu,ſed etiã libertate ſe abdicauit.eſſet enim ipſi certe ſtatim ſer-
32 uiendũ,ſi Cæſar ab eo regni inſigne accipere voluiſſet. Hunc igitur ego Conſulẽ,hunc ci-
uem Romanum,hunc liberũ, huc denique hominem putẽ,qui fœdo illo & flagitioſo die,
& quid pati à Cæſare viuo poſſet, & quid eo mortuo conſequi ipſe cuperet, oſtendit? Nec
verò de virtute,conſtantia,grauitate prouinciæ Galliæ taceri poteſt. eſt enim ille flos Ita-
liæ illud firmamentũ imperii Pop.Romani,illud ornamentũ dignitatis. Tãtus autem eſt
conſenſus municipiorum,coloniarúmque prouinciæ Galliæ,vt omnes ad authoritatẽ hu-
ius ordinis maieſtatémque Pop.Romani defendendam conſpiraſſe videantur. Quamobrẽ
Tribuni pleb.quanquam vos nihil aliud,niſi de præſidio, vt Senatum tutò Conſules Cal.
Ian.habere poſſent, retuliſtis: tamen mihi videmini magno conſilio atque optima mente
poteſtatem nobis de tota Rep.feciſſe dicendi.Cum enim tutò Senatum haberi ſine præſi-
dio non poſſe iudicauiſtis, illud etiam ſtatuiſtis,intra muros Antonii ſcelus audaciamque
33 verſari.Quamobrem omnia mea ſententia complectar,vobis (vt intelligo)non inuitis: &
vt præſtantiſſimis ducibus à nobis detur authoritas, & fortiſſimis militibus ſpes oſtenda-
tur præmiorũ:& iudicetur non verbo,ſed re,non modo non Conſul,ſed etiam hoſtis An-
tonius.nã ſi ille Conſul,fuſtuariũ meruerunt legiones quæ Conſulẽ reliquerunt:ſceleratus
Cæſar,Brutus nefarius, qui contra Conſulẽ priuato conſilio exercitus comparauerũt. ſin
autem militibus exquirendi ſunt honores noui, propter eorum diuinũ atque immortale
meritum:ducibus autem ne referri quidem poteſt gratia.Quis eſt qui eũ non hoſtem exi-
ſtimet,quem qui armis perſequuntur,conſeruatores Reip.iudicantur? At quàm cõtumeli-
oſus in edictis,quàm barbarus,quàm rudis! Primũ in Cæſarem maledicta coniecit deprom
pta ex recordatione impudicitiæ & ſtuprorum ſuorũ. quis enim hoc adoleſcente caſtior,
34 quis modeſtior?quod in iuuentute habemus illuſtrius exemplũ veteris ſanctitatis?quis au-
tem illo maledico impurior?Ignobilitatem obiicit C.Cæſaris filio,cuius etiã naturalis pa
ter,ſi vita ſuppeditaſſet,Conſul factus eſſet. Aricina mater. Trallianã, aut Epheſinã putes
dicere? Videte quàm deſpiciamur omnes qui ſumus è municipiis,id eſt omnes planè:quo-
tus enim quiſque non eſt?quod autem municipiũ non contemnit is,qui Aricinũ tantope-
re deſpicit,vetuſtate antiquiſſimum,iure fœderatum,propinquitate penè finitimum, ſplen
dore municipũ honeſtiſſimum?hinc Voconiæ,hinc Scatiniæ leges: hinc multæ ſellæ Cu-
rules. & patrum memoria & noſtra :hinc Equites Romani lautiſſimi plurimi & honeſtiſ-

simi. Sed si Aricinam vxorẽ nõ probas, cur probas Tusculanam? quanquã huius sanctissimæ fœminæ atque optimæ pater M. Accius Balbus in primis honestus, Prætotius fuit. tuæ cõiugis bonæ fœminæ, locupletis quidem certe, Bambalio quidam pater, homo nullo nu 15
mero. nihil illo contẽptius: qui propter hæsitantiã linguæ, stuporémque cordis, cognomẽ ex cõtumelia traxerit. At auus hui⁹ nobilis, Tuditanus: nẽpe ille, qui cũ palla & cothurnis nũmos populo de rostris spargere solebat. vellẽ hãc contẽptionem pecuniæ suis reliquisset: haberetis nobilitatẽ generis gloriosam. Quĩ autẽ euenit vt Iulia natus, ignobilis videatur, cum tu eodem materno genere soleas gloriari? quæ porrò amẽtiæ sunt, cum dicere aliquid de vxorũ ignobilitate, cuius pater Numitoriã Fregellanam proditoris filiã habuerit vxorem, ipse ex libertini filia susceperit liberos? Sed hoc clarissimi viri viderint: L. Philippus, qui habet Aricinam vxorem: C. Marcellus, qui Aricinæ filiam: quos certe scio dignitatis optimarum fœminarum non pœnitere. Idem etiam Q. Ciceronẽ fratris mei filium compellat edicto: nec sentit amens commendationem esse compellationem suam. quid enim 16
accidere huic adolescenti potuit optatius, quàm cognosci ab hominibus Cæsaris consiliorum esse socium, Antonii furoris inimicum? At etiam gladiator ausus est scribere, hunc de patris & patrui parricidio cogitasse. O admirabilẽ impudentiã, audaciam, temeritatem! in cũ adolescentẽ hæc scribere audere, quẽ ego & frater meus propter eius suauissimos atque optimos mores præstantissimúmque ingeniũ, certatim amamus: omnibus horis in oculis, auribus, cõplexu tenemus. Nã in eisdẽ me edictis nescit lædat an laudet: cũ idem suppliciũ minatur optimis ciuibus, quod ego de sceleratissimis sumpserim, laudare videtur, quasi imitari velit. cum autem illam pulcherrimi facti memoriam refricat, tum à suis similibus inuidiam aliquam in me cõmoueri putat. Sed ipse quid fecit? cũ tot edicta proposuisset, edixit vt adesset Senatus frequens ad VIII Cal. Decẽbris: eo die ipse non affuit. At quomodo 17
edixit? hæc sunt, vt opinor, verba in extremo, Siquis non affuerit, hunc omnes existimare poterunt & interitus mei & perditissimorũ consiliorũ authorem fuisse. Quæ sunt perdita consilia? an ea quæ pertinent ad libertatem Populi Romani recuperandam? quorum consiliorum Cæsari & me authorẽ & hortatorẽ & esse & fuisse fateor. quanquam ille non eguit consilio cuiusquã: sed tamen, vt dicitur, currẽtem incitaui. Nam interitus quidem tui quis bonus non esset author, cum in eo salus & vita optimi cuiusque, & libertas Populi Romani, dignitásque consisteret? Sed cum tam atroci edicto nos concitauisset, cur ipse non affuit? nũ putatis aliqua re tristi & seuera? vino & epulis retentus & alea est: si epulæ potius quàm popinæ nominandæ sunt. Diem edicti obire neglexit, & ante diem quartum Calendarum Decembris distulit. adesse in Capitolio iussit: quod in templum ipse nescio qua, per Gallorum cuniculum ascendit. conuenerunt corrogati & quidam ampli homines, sed immemores dignitatis suæ. is enim erat dies, ea fama, is impetus eius qui Senatum vocarat, vt 18
turpe Senatori esset nihil timere. Ad eos tamen ipsos qui conuenerant, ne verbum quidem ausus est facere de Cæsare, cum de eo constituisset ad Senatum referre. scriptam attulerat Consularis quidam sententiã. quid est aliud de eo referre nõ audere, qui contra se Consulẽ exercitũ duceret, nisi seipsum hostem iudicare? necesse enim erat alterum esse hostem: nec poterat aliter de aduersariis ducibus iudicari. Si igitur C. Cæsar hostis, cur Consul nihil refert ad Senatum? si ille à Senatu notandus non fuit, quid potest dicere, quin cũ de illo tacuerit, se hostem esse confessus sit? quem in edictis Spartacũ appellat, hunc in Senatu ne improbum quidem dicere audet. At in rebus tristissimis quãtos excitat risus! sententiolas edicti cuiusdam memoriæ mandaui, quas videtur ille peracutas putare. Ego autem qui intelli 19
geret quid dicere vellet, adhuc neminem inueni. An vlla cõtumelia est, quam facit dignus? primùm quid est dignus? nã etiam malo digni multi, sicut ipse. an quã facit is qui cum dignitate est? quæ autẽ potest esse maior? quid est porrò facere cõtumeliam? quis sic loquitur? deinde, nec timor quem denunciat inimicus. quid est ergo? ab amico timor denunciari solet? horum similia deinceps. nónne satius est mutum esse, quàm quod nemo intelligat, dicere? Hem cur magister eius ex oratore, arator factus sit? vt possideat in agro publico Pop. Romani campi Leontini duo millia iugerũm immunia: vt hominem stultũ magis etiam

infatuet mercede publica. Sed hæc leuiora fortasse. illud quæro, cur tam subito mansuetus in Senatu fuerit, cum in edictis tam fuisset ferus. quid autem attinuerit, L. Cassio Tri-
140 buno pleb. fortissimo & constãtissimo ciui mortem denunciare, si in Senatum venisset? D. Carsulenum bene de Rep. sentientem, à Senatu vi & minis mortis expellere? Tyberinũ Canutium, à quo erat honestissimis concionibus & sæpe & iure vexatus, nõ templo solum, verumetiã aditu prohibere Capitolii? cui Senatusconsulto ne intercederent verebatur? De supplicatione credo M. Lepidi clarissimi viri. atqui id erat periculum, de cuius honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus, ne eius vsitatus honos impediretur. Ac ne sine causa videretur edixisse, vt Senatus adesset, cum de Rep. relaturus fuisset, allato nuncio de legione Quarta mente concidit: effugere festinans, Senatusconsultum de supplicatione per discessionem fecit, cum id factum esset antea nunquã. Quæ verò profectio postea? quod iter paludati? quæ vitatio oculorum, lucis, vrbis, fori? quàm misera fuga, quàm fœda, quàm tur-
141 pis? Præclara tum fuit Senatus in illo ipso die vespertina prouinciarum religiosa sortitio: diuina verò opportunitas, vt quæ cuique apta esset, ea cuique obueniret. Præclarè igitur facitis Tribuni plebis, qui de præsidio Consulum, Senatúsque referatis: meritóque vestro, maximas gratias vobis omnes & agere & habere debemus. quî enim carere metu & periculo possumus, in tanta hominum cupiditate & audacia? ille autẽ afflictus & perditus, quæ de se expectat iudicia grauiora, quàm amicorum suorum? familiarissimus eius mihi homo coniunctus, L. Lentulus & P. Naso omni carens cupiditate, nullam se habere prouinciam, nullam Antonii sortitionem fuisse iudicauerunt. quod idem fecit L. Philippus vir auo patre, maioribúsque suis dignissimus. in eadem sententia fuit homo summa integritate atque innocentia M. Anturanius. idem fecit P. Appius. ipsi etiam qui amicitiam M. Antonii veriti, plus ei tribuerunt quàm fortasse vellent, M. Piso, & meus necessarius & vir & ciuis e-
142 gregius, parique innocentia M. Vehilius, Senatus authoritati se obtemperaturos esse dixerũt. Quid ego de L. Cinna loquar? cuius spectata multis magnísque in rebus singularis integritas minus admirabilem fecit huius honestissimi facti gloriam, qui omnino prouinciã neglexit. quam itẽ magno animo & constãti C. Cestedius repudiauit. Qui sunt igitur reliqui, quos sors diuina delectet? L. Antonius & M. Antonius. O felicẽ vtrunque! nihil enim maluerunt. C. Antonius Macedoniam. hunc quoque felicem. hanc enim semper habebat in ore prouinciã. C. Caluisius Africã. nihil felicius. modo enim ex Africa decesserat: & quasi diuinans se rediturum, duos Legatos Vticæ reliquerat. Deinde M. Iccius Siciliã, Q. Cassius Hispaniam. non habeo quid suspicer. duarum credo prouinciarum sortes minus diuinas fuisse. O C. Cæsar (adolescentem appello) quam tu salutem Reip. attulisti, quàm improuisam, quàm repentinam! qui enim hæc fugiens fecerit, quid faceret insequẽs? etenim in con-
143 cione dixerat, se custodem futurum vrbis, vsque ad Calendas Maias ad vrbem exercitum habiturum. O præclarum custodem ouium (vt aiunt) lupum! custósne vrbis, an direptor & vexator esset Antonius? & quidem se introiturũ in vrbem dixit, exiturúmque cum vellet. Quid istud? nónne audiente populo sedens pro æde Castoris dixit, nisi qui vicisset, victurũ neminem? Hodierno die primùm Patres conscripti, longo interuallo in possessionem libertatis pedem ponimus: cuius quidem ego, quoad potui, non modo defensor, sed etiam conseruator fui. Cum autẽ id facere nõ possem, qui fui: nec abiectè: nec sine aliqua dignitate, casum illum temporum & dolorem tuli. hanc verò teterrimam belluam quis ferre possit, aut quomodo? quid est in Antonio, præter libidinem, crudelitatem, petulantiam, auda-
144 ciam? ex his tot conglutinatus est. nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum. Quapropter quoniam res in id discrimen adducta est, vtrum ille pœnas Reipublicæ luat, an nos seruiamus: aliquando per deos immortales, Patres conscripti, patrium animum, virtutémque capiamus. aut libertatem propriam Romani generis, & nominis recuperemus, aut mortem seruituti anteponamus. Multa quæ in libera ciuitate ferenda non essent, tulimus & perpessi sumus: alii spe recuperandæ libertatis, alii viuendi nimia cupiditate. Sed si illa tulimus, quæ necessitas ferre coegit, vísque quædam penè fatalis, quæ tamen ipsa non tulimus: etiámne huius impuri latronis feremus teter-

rimum,crudelissimúmque dominatum? quid hic faciat,si potuerit,iratus? qui cum succen
sere nemini posset,omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui nullā
adeptus victoriam,tanta scelera post Cæsaris interitum fecerit : refertam eius domum ex-
hauserit:hortos compilarit:ad se omnia ex his ornamenta transtulerit: cædis & incendio-
rum causam quæsierit ex funere :duobus aut tribus Senatusconsultis è Repub. benefactis 145
reliquas res ad lucrum prædámque reuocauerit: vendiderit immunitates: ciuitates libera-
uerit:prouincias vniuersas ex imperii Populi Romani iure sustulerit: exules reduxerit: fal-
sas leges C.Cæsaris nomine, & falsa decreta in æs incidenda, & in Capitolio figenda cura-
uerit: earúmque rerum omnium domesticum mercatum instituerit : Populo Romano le-
ges imposuerit:armis & præsidiis Populum Romanum & magistratus foro excluserit:Se-
natum stipauerit armatis:armatos in cella Concordiæ, cum Senatum haberet, incluserit:
ad legiones Brundusium cucurrerit: ex iis optime sentientes centuriones iugulauerit: cum
exercitu Romam sit ad interitum nostrū & ad disperditionem vrbis venire conatus . At-
que is ab hoc impetu abstractus consilio & copiis Cæsaris , consensu veteranorū, virtute
legionum ne fortuna quidem fractus,minuit audaciam: nec ruere demens,nec furere desi- 146
nit: in Galliam mutilatum ducit exercitum: cum vna legione & ea vacillante L. fratrem
expectat, quo neminem reperire potest sui similiorem . Ille autem ex Myrmillone dux, ex
gladiatore Imperator,quas fecit strages, vbicunque posuit vestigia? cædit greges armento-
rum,reliquíque pecoris,quodcunque nactus est:epulantur milites: ipse autem se,vt fratrem
imitetur,obruit vino:vastantur agri:diripiuntur villæ: matresfamiliâs, virgines, pueri in-
genui arripiuntur, militibus traduntur. hæc eadem quacunque exercitum duxit, fecit M.
Antonius. His vos teterrimis fratribus portas aperietis? hos inquam in vrbem recipietis?
non,tempore oblato,ducibus paratis,animis militum incitatis, Populo Romano conspi-
rante , Italia tota ad libertatem recuperandam excitata, deorum immortalium beneficio,
vtemini? nullum erit tempus hoc amisso.à tergo,à fronte,à lateribus tenetur.si in Galliam 147
venerit,non ille armis solum, sed etiam nostris decretis vrgendus est . magna vis est, ma-
gnum numen vnum & idem sentientis Senatus. Videtísne refertum forum? Populum Ro-
manum ad spem recuperandæ libertatis erectum? qui longo interuallo cum frequentes hîc
videt nos,tum sperat etiam liberos cōuenisse. Hunc ego diem expectans,M. Antonii sce-
lerata arma vitaui,tum cum ille in me absentem inuehens, non intelligebat ad quod tem-
pus me & meas vires reseruarem. si enim illi tum cædis initium à me quærenti respondere
voluissem,nunc Reipub. consulere non possem. hanc verò nactus facultatem,nullum tēpus
P. C. dimittam, neque diurnum, neque nocturnum, quin de Populi Romani libertate, de
dignitate vestra quod cogitandum sit,cogitem : quod agendum atque faciendum, id non
modo non recusem,sed appetam etiam atque deposcam. Hoc feci semper dum licuit: in-
termisi quoad non licuit:iam non solum licet, sed necesse est etiam, nisi seruire malumus, 148
quàm ne seruiamus,animis armísque decernere. Dii immortales nobis hæc præsidia dede-
runt,vrbi Cæsarem,Brutum Galliæ. Si enim ille vrbem opprimere potuisset statim,si Gal-
liam tenere paulò pòst,optimo cuique pereundum,reliquis esset seruiendum. Hanc igitur
occasionem oblatam tenete per deos immortales Patres cōscripti,& amplissimi orbis ter-
ræ consilii principes vos esse aliquando recordamini. signum date Populo Romano, consi-
lium vestrum non deesse Reipublicæ: quoniam ille virtutem suam nō defuturam esse pro-
fitetur. Nihil est quod moneam. nemo est tam stultus,qui nō intelligat si dormierimus hoc
tempore,non modo crudelem superbámque dominationem nobis, sed ignominiosam e-
tiam & flagitiosam esse ferendam. Nostis insolentiam Antonii,nostis amicos,nostis totam
domum libidinosis,petulantibus,impuris,impudicis, aleatoribus,ebriis seruire: ea summa
miseria est summo dedecore coniūcta. Quòd si iam(quod dii omen auertant)fatum extre- 149
mum Reipublicæ venit,quod gladiatores nobiles faciunt,vt honeste decumbāt, faciamus
nos principes orbis terrarum gentiúmque omnium , vt cum dignitate potius cadamus,
quàm cum ignominia seruiamus. Nihil est detestabilius dedecore, nihil fœdius seruitute.
ad decus & libertatem nati sumus. aut hæc teneamus,aut cū dignitate moriamur. Nimiū

diu teximus: quid ſentiremus, nunc iam apertum eſt: omnes iam patefecerũt, in vtranque partem quid ſentiant, quid velint. Sunt impii ciues, pro charitate Reipublicæ nimium multi: pro multitudine bene ſentientium, admodum pauci. quorum opprimendorum dii immortales, incredibilem Populo Romano poteſtatem & fortunam dederunt. ad ea enim præſidia quæ habemus, iam accedunt Conſules ſumma prudentia, virtute, concordia, multos menſes de Populi Romani libertate commentati atque meditati. His authoribus & ducibus, diis iuuantibus, nobis vigilantibus, & multum in poſterum prouidentibus Populo Romano conſentiente, erimus profecto liberi breui tempore. iucundiorem autem faciet libertatem ſeruitutis recordatio. Quas ob res quòd Tribuni pleb. verba fecerunt, vt Senatus Calendis Ianuariis tutò haberi, ſententiǽque de ſumma Reipulicæ liberè dici poſſint, de ea re ita cenſeo, Vt C. Pãſa, A. Hircius Conſules deſignati, dent operam vt Senatus Cal. Ian. tutò haberi poſſit: quódque edictum D. Bruti Imperatoris Conſulis deſignati, optime de Republica meriti, propoſitum ſit, Senatum exiſtimare D. Brutum Imperatorem Conſulem deſignatum, optime de Repub. promereri, cum Senatus authoritatem Populíque Romani libertaté, imperiúmque defendat: quódque Galliam prouinciam citeriorem optimorum & fortiſſimorum virorum, amiciſſimorum Populo Romano ciuium exercitum in Senatus poteſtate retineat: id eum, exercitúmque eius, municipia, colonias, prouinciæ Galliæ, recte atque ordine, éxque Rep. feciſſe & facere: Senatum ad ſummam Reipublicæ pertinere arbitrari à D. Bruto & ab L. Planco Imperatoribus Conſulibus deſignatis, itémque à cæteris qui prouincias obtinent, obtineri ex lege Iulia, quoad ex Senatuſconſulto cuique eorum ſucceſſum ſit: eóſque dare operam vt hæ prouinciæ, Galliǽque exercitus, in Senatus Populíque Romani poteſtate, præſidióque Reipublicæ ſint: cúmque opera, virtute, conſilio Caii Cæſaris, ſummóque conſenſu militum veteranorum, qui eius authoritatem ſequuti Reipublicæ præſidio ſunt & fuerunt, & à grauiſſimis periculis Populus Romanus defenſus ſit, & hoc tempore defendatur: cúmque legio Martia Albæ conſtiterit, in municipio fideliſſimo & fortiſſimo: ſéque ad Senatus authoritatem, Populíque Romani libertatem contulerit: quòd pari conſilio, eadémque virtute legio Quarta via L. Egnatuleio duce ciue egregio Senatus authoritatem Populíque Romani libertatem defendat, ac defenderit: Senatui magnæ curæ eſſe, ac fore: & vt pro tantis eorum in Rempublicam meritis, honores eis habeantur, gratiǽque referantur, Senatui placere: vtque C. Panſa, A. Hircius Cõſules deſignati, cum magiſtratum inierint, ſi eis videbitur, primo quoque tempore de his rebus ad hunc ordinem referant, ita vti de Republica fidéque ſua cenſuerint.

In M. Antonium ad Quirites Philippica Quarta. Oratio XLVI.

FREQVENTIA veſtrum incredibilis, concióque Quirites tãta, quantam meminiſſe non videor: & alacritatem mihi ſummã affert Reipublicæ defendendæ, & ſpem recuperandæ libertatis. quanquam animus mihi nunquam defuit, tempora defuerunt: quæ ſimulac primùm aliquid lucis oſtendere viſa ſunt, princeps veſtræ libertatis defendẽdæ ſemper fui. quod ſi antè facere conatus eſſem, nunc facere non poſſem. hodierno enim die Quirites ne mediocrem rem actam arbitremini: fundamenta ſunt iacta reliquarum actionum. nam eſt hoſtis à Senatu nondum verbo appellatus, ſed re iam iudicatus Antonius. Nunc verò multò ſum erectior, quòd vos quoque hoſtem illum eſſe tanto conſenſu, tantóque clamore approbauiſtis. nec enim fieri poteſt vt non aut ii ſint impii, qui contra Conſulem exercitum comparauerunt: aut ille hoſtis, cõtra quem iure arma ſumpta ſunt. Hanc igitur dubitationem, quanquam nulla erat,

tamen nequa posset esse, Senatus hodierno die sustulit. C. Cæsar, qui Remp. libertatémque
vestram suo studio, consilio, patrimonio denique tutatus est & tutatur, maximis Senatus
laudibus ornatus est. Laudo, laudo vos Quir. cum gratissimis animis prosequimini nomen
clarissimi adolescentis, vel pueri potius. sunt enim facta eius immortalitatis, non ætatis. 14
multa memini, multa audiui, multa legi: nihil ex omniū seculorum memoria tale cogno-
ui: qui cū seruitute premeremur, & in dies malum cresceret, præsidii nihil haberemus, ca-
pitalem & pestiferū Brundusio M. Antonii reditum timeremus: hoc insperatum omnibus
consilium, incognitū certè cæpit, vt exercitū inuictū ex Hispanis militibus conduceret, An
toniíque furorē crudelissimis consiliis incitatū à pernicie Reip. auerteret. Quis est enim qui
hoc non intelligat, nisi Cæsar exercitū parauisset, non sine exitio nostro futurū Antonii re
ditū fuisse? Ita enim se recipiebat ardens odio vestri, cruentus sanguine ciuiū Ro. quos Su-
essæ, quos Brūdusii occiderat, vt nihil nisi de Reip. pernicie cogitaret. Quod autē erat præsi-
dium salutis libertatísque vestræ, si C. Cæsaris fortissimorū suíque patris militum exercitus
non fuisset? cuius de laudibus & honoribus, qui ei pro diuinis & immortalibus meritis, di-
uini immortalésque debētur, mihi Senatus assensus paulò antè decreuit, vt primo quoque 15
tēpore referretur. Quo decreto quis non prospicit Antoniū, hostem esse iudicatū? quem e-
nim appellare possumus eū, contra quem qui exercitus ducunt, iis Senatus arbitratur sin-
gulares exquirēdos honores? Quid legio Martia, quæ mihi videtur diuinitus ab eo deo tra
xisse nomen, à quo Pop. Rom. generatum accæpimus: nónne ipsa suis decretis prius, quàm
Senatus, hostem iudicauit Antoniū? nam ille si non hostis, qui Consulē reliquerunt, hostes
necesse est iudicemus. Præclara & luculenta reclamatione vestra factum pulcherrimū Mar
tialiū comprobauistis: qui se ad Senatus authoritatem, ad libertatē vestram, ad vniuersam
Rempub. contulerunt, hostem illum & latronem & parricidam patriæ reliquerunt: nec so
lum id animose & fortiter, sed considerate etiam sapientérque fecerunt. Albæ constiterūt
in vrbe opportuna, munita, propinqua, fortissimorū virorū, fidelissimorum ciuiū atque opti 16
morū. Huius Martiæ legionis legio Quarta imitata virtutem, duce L. Egnatuleio, quem
Senatus merito paulò antè laudauit, C. Cæsaris exercitū prosequuta est. Quæ expectas M.
Antoni iudicia grauiora? Cæsar fertur in cælum, qui contra te exercitum comparauit: lau-
dantur exquisitissimis verbis legiones quæ te reliquerunt, quæ à te accersitæ sunt: quæ tuæ
essent, si te Consulem, quàm hostē maluisses: quarum legionū fortissimum, verissimúmque
iudicium confirmat Senatus, comprobat vniuersus Populus Rom. nisi fortè vos Quirites
Consulem non hostem iudicatis Antonium. Sic arbitrabar vos iudicare vt ostenditis. Mu
nicipia, Colonias, Præfecturas num aliter iudicare censetis? omnes mortales vna mente cō-
sentiunt, omnia arma eorum qui hæc salua velint, contra illā pestem esse capienda. Quid
D. Bruti iudicium Quir. quod ex hodierno eius edicto perspicere potuistis: num cui tan-
dem contemnendū videtur? Recte & vere negastis Quir. est enim quasi deorū immortaliū 17
beneficio & munere datum Reip. Brutorum genus & nomen ad libertatem Pop. Rom. vel
constituendam vel recuperandam. Quid igitur D. Brutus de M. Antonio iudicauit? exclu-
sit prouincia: exercitu obstitit: Galliam totam hortatur ad bellum, ipsam sua sponte, suó-
que iudicio excitatam. Si Consul Antonius: Brutus hostis. si conseruator Reipublicæ Bru-
tus: hostis Antonius. num igitur vtrum horū sit, dubitare possumus? Atqui vt vos vna mē-
te vnáque voce dubitare vos negatis, sic modò decreuit Senatus, D. Brutū optime de Rep.
mereri, cum Senatus authoritatem, Populíque Rom. libertatem imperiúmque defenderit.
à quo defenderit? népe ab hoste. quæ est enim alia laudāda defensio? Deinceps laudatur pro-
uincia Gallia, meritóque ornatur verbis amplissimis à Senatu, quòd resistat Antonio: quē
si Consulem illa prouincia putaret, neque eū reciperet, magno scelere se astringeret. omnes
enim sub Consulis iure & imperio debent esse prouinciæ. Negat hoc D. Brutus Impera-
tor Consul designatus, natus Reip. ciuis: negat Gallia, negat cuncta Italia, negat Senatus: 18
negatis vos. Quis igitur illum C O S. nisi latrones putant? quanquam ne ii quidē ipsi quod
loquuntur, id sentiunt: nec à iudicio omniū mortalium, quāuis impii nefariíque sint, sicut
sunt, dissentire possunt. sed spes rapiendi atque prædādi occæcat animos eorū, quos non bo

norum donatio,non agrorum assignatio,non illa infinita Pompeii hasta satiauit:qui sibi
vrbem,qui bona & fortunas ciuium ad prædam proposuerunt:qui dum sit quod rapiat,
quod auferant,nihil sibi defuturum arbitrantur:quibus M. Antonius (Odii immortales
59 auertite,& detestamini quæso hoc omen)vrbem se diuisurũ esse promisit.Ita verò Qui-
rites vt precamini veniat:quo huius amentiæ pœna,in ipsum,familiámque eius recidat.
quod ita futurũ esse confido. iam enim nõ solum homines, sed etiam deos immortales
ad Remp. conseruandam arbitror consensisse. Si enim prodigiis atque portentis dii im-
mortales nobis futura prædicunt: ita sunt aperte denunciata, vt & illi pœna,& libertas
nobis appropinquet. si enim tantus consensus omnium sine impulsu deorum esse non
potuit,quid est quod de volũtate cœlestium dubitare possimus? Reliquum est Quirites,
vt vos in ista sentẽtia,quam præ vobis fertis,perseueretis. Faciam igitur vt Imperatores
instructa acie solent,quãquam paratissimos milites ad præliandũ videant, vt eos tamen
adhortentur: sic ego vos ardentes & erectos ad libertatem recuperandam adhortabor.
Non est, non est vobis Quirites, cum eo hoste certamen,quocum aliqua pacis conditio
60 esse possit. neque enim ille seruitutem vestram,vt antea,sed iam iratus sanguinem con-
cupiscit. nullus ei ludus videtur esse iucũdior,quàm cruor,quàm cædes, quàm ante ocu
los trucidatio ciuium.Nõ est vobis Quirites,res cũ scelerato homine atque nefario,sed
cum immani tetráque bellua: quæ quoniam in foueã incidit,obruatur. si enim illinc e-
merserit, nullius supplicii crudelitas erit recusanda. sed tenetur,premitur,vrgetur, nunc
iis copiis quas iam habemus, mox iis quas paucis diebus noui Consules comparabunt.
Incumbite in causam Quirites, vt facitis. nunquam inter Senatum & vos cõsensus ma-
ior in vlla causa fuit, nunquam tam vehementer cum Senatu consociati fuistis. nec mi-
rum: agitur enim non qua conditione victuri,sed victurine simus, an cũ supplicio igno-
miniáque perituri. quãquam mortem quidem omnibus natura proposuit: crudelitatem
61 mortis,& dedecus, virtus propulsare solet. quæ propria est Romani generis, & seminis.
hãc retinete quæso Quirites quam vobis tanquam hæreditatem maiores vestri relique-
runt.quãquam omnia alia falsa,incerta sunt,caduca,mobilia:virtus est vna altissimis de-
fixa radicibus,quæ nunquam vlla vi labefactari potest, nunquã dimoueri loco. hac ma-
iores nostri primùm vniuersam Italiam deuicerunt: deinde Carthaginem exciderunt:
Numantiam euerterunt:potentissimos Reges,bellicosissimas gentes, in deditionem hu-
ius imperii redegerũt. Ac maioribus quidem vestris Quirites,cum eo hoste res erat, qui
haberet Remp.curiã, ærarium,consensum,& concordiam ciuium, rationem aliquam, si
res ita tulisset,pacis & fœderis: hic vester hostis vestrã Remp. oppugnat, ipse habet nul-
lam: Senatum,id est orbis terræ consilium,delere gestit, ipse consilium publicum nullũ
62 habet.ærarium vestrum exhausit,suum non habet. nam concordiam ciuium qui habe-
re potest,nullam qui habeat ciuitatem? pacis verò quæ potest cum eo esse ratio, in quo
est incredibilis crudelitas,fides nulla? Est igitur Quirites Populo Ro. victori omniũ gen-
tium,omne certamen cum excursore, cum latrone,cum Spartaco. Nam quòd se similẽ
Catilinæ esse gloriari solet,scelere par est, belli industria inferior. ille cum exercitũ nul-
lum haberet,repente conflauit: hic eum ipsum exercitum quem accæpit, amisit.Vt igi-
tur Catilinam diligentia mea, Senatus authoritate, vestro studio, & virtute fregistis: sic
Antonii nefarium latrocinium vestra cum Senatu concordia tanta, quanta nunquam
fuit,fœlicitate & virtute exercituum,ducúmque vestrorum,breui tẽpore oppressum au-
dietis. Equidem quantum cura, labore, vigiliis, authoritate ,consilio eniti atque efficere
63 potero: nihil prætermittam quod ad libertatem vestrã pertinere arbitrabor.neque enim
id pro vestris in me amplissimis beneficiis sine scelere facere possum. hodierno autẽ die
primùm referente viro fortissimo, vobísque amicissimo M.hoc Seruilio, Collegísque e-
ius ornatissimis viris,optimis ciuibus,longo interuallo me authore, & principe ad spem
libertatis exarsimus.

In M. Antonium Philippica V.

ORATIO XLVII.

NIHIL vnquā lōgius Cal. Ian. mihi viſum eſt Patres cōſcripti:
quod idē intelligebā per hos dies vnicuiq; veſtrū videri. qui e-
nim bellū cū Rep. gerūt, hūc diē non expectāt. Nos autē tū, cū
maxime conſilio veſtro ſubuenire cōmuni ſaluti oporteret, in
Senatū conuocabamur. Sed querelā præteritorū dierū ſuſtulit
oratio Conſulū, qui ita locuti ſunt, vt magis exoptatæ Cal. Ian.
quàm ſeræ eſſe videātur. Atq; vt oratio Conſulū animū meū 14
erexit, ſpémq; attulit nō modo ſalutis cōſeruandæ, verūetiam
dignitatis priſtinæ recuperādæ: ſic me perturbaſſet eius ſentē-
tia, qui primus rogatus eſt, niſi veſtræ virtuti, cōſtantiǽq; confiderē. hic enim vobis P.C.
dies illuxit, hæc poteſtas data eſt, vt quantū virtutis, quantū conſtātiæ, quantū grauita-
tis in huius ordinis cōſilio eſſet, Populo Ro. declarare poſſetis. Recordamini qui dies nu-
diuſtertiuſdecimus fuerit, quātus cōſenſus veſtrū, quanta virtus, quāta conſtātia, quantā
ſitis à Populo Ro. laudē, quantā gloriā conſecuti. Atq; illo die P.C. ea cōſtituiſtis, vt vo-
bis nihil iā ſit integrū, niſi aut honeſta pax, aut bellū neceſſariū. Pacē vult M. Antonius.
arma ponat: roget: deprecetur. neminē æquiorē me reperiet, cui dū ſe ciuibus impiis cō- 15
mendat, inimicus eſſe, quàm amicus maluit. nihil eſt profecto quod dari poſſit bellū ge-
renti: erit fortaſſe aliquid quod cōcedi poſſit rogāti. Legatos verò ad eū mittere, de quo
grauiſſimū iudiciū nudiuſtertiuſdecimus feciſtis, nō iam leuitatis eſt, ſed (vt quod ſentio
dicā) demētiæ. primū enim eos duces laudauiſtis qui cōtra illū priuato cōſilio bellū ſuſ-
cæpiſſent. deinde milites veteranos, qui eū ab Antonio in Colonias eſſent deducti, il-
lius beneficio libertatē Populi Ro. antepoſuerūt. Quid legio Martia? quid Quarta? cur lau
dātur? ſi enim Conſulē ſuū reliquerūt, vituperādæ ſunt: ſi inimicū Populi Ro. iure laudā-
tur. Atqui cū Conſules nondū haberetis, decreuiſtis vt & de præmiis militū, & de hono-
ribus Imperatorū, primo quoque tēpore referretur. Placet eodē tēpore præmia cōſtitue- 16
re iis qui cōtra Antoniū arma cæperūt, & Legatos ad Antoniū mittere: vt iam pudendū
ſit honeſtiora eſſe legionū decreta, quàm Senatus. ſiquidem legiones decreuerūt Senatū
defēdere cōtra M. Antoniū: Senatus decreuit Legatos ad Antoniū. vtrū hoc eſt cōfirma-
re militū animos, an debilitare virtutē? hoc dies duodecim profecerūt, vt quē nemo præ-
ter Cotylā inuētus ſit qui defenderet, is habeat iam patronos, etiā Conſulares. Qui vtinā
omnes ante me ſententiā rogarētur (quanquam ſuſpicor quid dicturi ſunt quidā eorum
qui poſt me rogabūtur) facilius contradicerē, ſiquid videretur. eſt enim opinio, decre-
turū aliquē M. Antonio illā vltimā Galliā, quā Plācus obtinet. quid hoc aliud eſt, quàm
ad bellū ciuile hoſti arma largiri? primùm neruos belli pecuniā infinitam, qua nūc eget:
deinde equitatū, quantū velit: equitatū dico? dubitabit credo gētes Barbaras ſecū addu- 17
cere? hoc qui nō videt, excors: qui cū videt, decernit, impius. Tu ciuē ſceleratū & perditū,
Gallorū & Germanorum exercitu, pecunia, peditatu, equitatu, copiis inſtrues? Nullæ iſtæ
excuſationes ſunt, Meus amicus eſt. ſit patriæ prius. Meus cognatus. an poteſt cognatio
vlla propior eſſe, quàm patriæ, in qua etiā parētes cōtinentur? Mihi pecuniā attribuit. cu
pio videre qui id audeat dicere. Quid autē agatur, cū aperuero, facile erit ſtatuere quam
ſententiam dicatis, aut ſequamini. Agitur vtrū M. Antonio facultas detur opprimendæ
Reip. cædis faciēdæ, bonorū diripiendorū, vrbis, agrorū, ſuis latronibus cōdonandi, Popu
lū Ro. ſeruitute opprimēdi: an horū nihil facere ei liceat. Dubitare quid agatis. an nō ca
dūt hæc in Antoniū? hoc ne Cotyla quidē dicere auderet. quid enim in eū nō cadit? qui 18
cū Cæſaris acta ſe defendere dicit, eius leges peruertit, quas maxime laudare poteramus.
Ille paludes ſiccare voluit: hic omnē Italiam moderato homini L. Antonio diuidendā
dedit. Quid, hanc legem Populus Ro. accæpit? quid, per auſpicia ferre potuit? ſed Augur

vetecundus fine Collegis de auſpiciis nõ interpretaretur. quãquam illa auſpicia nõ egẽt
interpretatione Augurũ. Ioue enim tonante cũ Populo Ro. agi nõ eſſe fas quis ignorat?
Tribuni pleb. tulerunt de prouinciis cõtra acta Cæſaris, ille biennũ, iſte ſexennii: num e-
tiam hanc legẽ Populus Ro. accæpit? quid? promulgata fuit? quid? nónne antè lata, quàm
ſcripta? nónne antè factam vidimus, quàm futurã quiſquã eſt ſuſpicatus? vbi lex Cæcilia
169 & Didia? vbi promulgatio trinundinũ? vbi penè recentes lex Iunia & Licinia? poſſúntne
hæ leges raræ eſſe ſine interitu legũ reliquarũ? & cui poteſtas in forum introeundi fuit?
quæ porrò illa tonitrua? quæ tẽpeſtas? aut ſi auſpicia M. Antoniũ non mouerent, ſuſtinere
eũ, aut ferre nõ potuiſſe tantã vim tẽpeſtatis, imbris ac turbinũ, mirum videretur? Quam
legem igitur ſe Augur dicit tuliſſe, non modo tonante Ioue, ſed propè cœleſti clamore
prohibente, hãc dubitabit contra auſpicia latã confiteri? quid? quod cũ eo Collega tulit,
quẽ ipſe fecit ſua nunciatione vicioſum, nihílne ad auſpicia bonus Augur arbitratus eſt
pertinere? Sed auſpiciorum nos fortaſſe erimus interpretes, qui ſumus eius Collegæ. num
ergo etiam armorum interpretes quærimus? primùm omnes fori aditus ita ſepti, vt e-
tiam ſi nemo obſtaret armatus, tamen niſi ſeptis reuulſis introiri in forum nullo modo
170 poſſet. ſic verò erant diſpoſita præſidia, vt quomodo aditus hoſtium prohibetur caſtel-
lis & aggeribus, ita ab ingreſſione fori populũ Tribunóſq; pleb. propulſari videres. Qui-
bus de cauſis eas leges, quas M. Antonius tuliſſe dicitur, omnes cenſeo per vim, & cõtra
auſpicia latas, híſque legibus Populũ Ro. nõ teneri. Siquam legẽ de actis Cæſaris confir
mandis, déve Dictatura in perpetuũ tollẽda, déve Colonis in agros deducẽdis tuliſſe M.
Antonius dicitur, eaſdẽ leges deintegro, vt populũ teneant, ſaluis auſpiciis ferre placet.
Quãuis ergo bonas leges vicioſe, per vímq; tulerit, tamẽ hæ leges non ſnnt habendæ: o-
mníſq; audacia gladiatoris amẽtis, authoritate noſtra repudiãda eſt. illa verò diſſipatio
pecuniæ publicæ, ferẽda nullo modo eſt, per quã ſepties millies falſis perſcriptionibus,
donationibúſq; vertit, vt portẽti ſimile videatur, tantã pecuniã Populi Ro. tam breui tẽ-
171 pore perire potuiſſe. Quid illi immanes quæſtus, ferendíne, quos M. Antonii tota exhau-
ſit domus? decreta falſa vendebat: regna, ciuitates, immunitates, in æs accæpta pecunia
iubebat incidi. hæc ſe ex cõmentariis Cæſaris, quorũ ipſe aurhor erat, agere dicebat. in
interiore ædiũ parte totius Reip. nũdinæ, mulier ſibi fœlicior, quàm vir, auctionẽ prouin
ciarũ, regnorúmq; faciebat: reſtituebãtur exules, quaſi lege, ſine lege: quæ niſi authoritate
Senatus reſcindãtur, quoniã ingreſſi in ſpẽ Reip. recuperãdæ ſumus, imago nulla liberæ
ciuitatis relinquetur. Neq; ſolũ cõmentariis cõmentitiis, chirographíſq; venalibus innu-
merabilis pecunia cõgeſta in illã domũ eſt, cũ quæ vẽdebat Antonius, ea ſe ex actis Cæ-
ſaris agere diceret: ſed Senatus etiã conſulta pecunia accæpta falſa referebat: ſyngraphæ
172 obſignabãtur, Senatuſcõſulta tanquã facta ad ærariũ referebãtur. Huius turpitudinis te-
ſtes erãt etiã exteræ nationes. Fœdera interea facta, regna data, populi, prouinciǽq; libe-
ratæ: earũ rerũ falſæ tabulæ gemente Populo Ro. toto Capitolio figebãtur. Quibus rebus
tanta pecunia vna in domo coaceruata eſt: vt, ſi hoc genus in vnũ redigatur, non ſit pe-
cunia Populo Ro. defutura. Is etiam legem iudiciariam tulit, homo caſtus atque integer,
iudiciorũ & iuris aurhor: in quo vos fefellit. Anteſignanos & manipulares & alaudas iudi
ces ſe cõſtituiſſe dicebat. at ille legit aleatores, legit exules, legit Græcos. O cõſeſſum iu
dicũ præclarũ! ô dignitatẽ conſilii admirandã! pauet animus apud conſiliũ illud pro reo
dicere. Cydã Cretenſem, portentũ inſulæ, hominẽ audaciſſimũ & perditiſſimũ. ſed fac ita
non eſſe. nũ Latine ſcit? nũ ex iudicũ genere & forma? nũ leges noſtras moréſve nouit, nũ
173 deniq; homines? eſt enim vobis Creta notior, quàm Roma Cydæ. Delectus autẽ & nota-
tio iudicũ etiam in noſtris ciuibus haberi ſolet: Cortynium verò iudicem quis nouit, aut
quis noſſe potuit? nam Lyſiadẽ Athenienſem plerique nouimus; eſt enim Phædri philo-
ſophi nobilis filius, homo præterea feſtiuus, vt ei cum M. Curio conſeſſore eodem &
colluſore facillime poſſit cõuenire. Quæro igitur, ſi Lyſiades citatus iudex non reſpon-
derit, excuſetúrque Areopagites eſſe, nec debere eodem tempore Romæ & Athenis res
iudicare: accipiétne excuſationẽ is qui quæſtioni præerit, Græculi iudicis, modo pallia-

ti, modo togati? an Atheniensium antiquissimas leges negliget? Qui porrò ille consessus
dii boni? Cretensis iudex, isque nequissimus; quemadmodũ ad hũc reus alleget? quomo-
do accedat? dura natio est. At Atheniẽses misericordes. puto ne Curiũ quidẽ esse crude-
lem, qui quotidie periculum fortunæ faciat. Sunt itẽ lecti iudices, qui fortasse excusabũ- 74
tur: habent enim legitimam excusationem, exilii causa solum vertisse, nec esse postea re-
stitutos. hos ille demens iudices legisset? horum nomina ad ærariũ detulisset? his magnã
partẽ Reip. credidisset, si vllã speciẽ Reip. cogitauisset? Atque ego de notis iudicibus dixi.
quos minus nostis, nolui nominare. saltatores, citharistas, totũ deniq; comesationis An-
tonianæ chorũ in tertiã decuriã iudicũ scitote esse collectũ. hæc causa cur lex tam egre-
gia, támque præclara, maximo imbri, tempestate, ventis, procellis, turbinibus, inter ful-
mina & tonitrua ferretur: vt eos iudices haberemus, quos socios ad epulas habere hospi-
tes nemo velit. scelerũ magnitudo, conscientia maleficiorũ: direptio eius pecuniæ, cuius
ratio in æde Opis confecta est, hanc tertiam decuriam excogitauit: nec antè turpes iudi- 75
ces quæsiti, quam honestis iudicibus nocentiũ salus desperata est. Sed illud os, illã impu
ritatẽ cœni fecissent, vt hos iudices legere auderet, quorũ lectione duplex imprimeretur
Reip. dedecus: vnũ, quòd tam turpes iudices essent: alterũ, quòd patefactum cognitúm-
que esset, quàm multos in ciuitate turpes haberemus. Hanc ego & reliquas eiusmodi le-
ges, etiã si sine vi, saluis auspiciis essent rogatæ, censerẽ tamen abrogandas. nũc verò cur
nõ abrogandas censeam, quas iudico non rogatas? An illa nõ grauissimis ignominiis, mo
nimentísque huius ordinis, ad posteritatis memoriã sunt notanda, quòd vnus M. Anto-
nius in hac vrbe post conditã vrbẽ palàm secũ habuit armatos? quod neque Reges fece-
runt, neque ii, qui Regibus exactis regnum occupare voluerunt. Cinnã memini, vidi Syl-
lam, modo Cæsarẽ: hi enim tres post ciuitatẽ à L. Bruto liberatam, plus potuerunt, quàm 76
vniuersa Resp. Nõ possum affirmare nullis telis eos stipatos fuisse: hoc dico, nec multis,
& occultis. at hanc pestẽ agmen armatorũ sequebatur: Classirius, Mustella, Tyro, gladios
ostentantes, sui similes greges ducebant per forum: certũ agminis locũ tenebant Bar-
bari sagittarii. cum autẽ erat ventum ad ædem Concordiæ, gradus complebantur, lecti-
cæ collocabantur: non quòd ille scuta occulta esse vellet, sed ne familiares, si scuta ipsi
ferrent, laborarent. Illud verò teterrimũ auditu, non modo aspectu, in cella Concordiæ
collocati armatos latrones, sicarios: è tẽplo carcerem fieri, apertis valuis Concordiæ, cũ
inter subsellia Senatus versarentur latrones, Patres conscriptos sententias dicere. huc e-
tiam nisi venirem Cal. Septembris, fabros se missurũ, & domum meam disturbaturũ esse
dixit. Magna res credo agebatur. de supplicatione referebatur. veni postridie: ipse non 77
venit. Locutus sum de Rep. minus equidẽ liberè, quàm mea consuetudo: liberius tamen,
quàm pericula, mináque postulabant. At ille homo vehemens & violentus, qui hanc cõ
suetudinẽ liberè dicendi excluderet (fecerat enim hoc idem maxima cum laude L. Piso
XXX diebus ante me) inimicitias mihi denũciauit: adesse in Senatu iussit ad XIII Cal.
Octobris. ipse interea decẽ & septem dies, vt digestio potius quàm declamatio videre-
tur, de me in Tyburtino Scipionis declamitauit, sitim quærẽs. hæc enim ei causa esse so-
let declamandi. Cum is dies, quo me adesse iusserat, venisset: tum verò agmine quadrato
in ædẽ Concordiæ venit, atque in me absentem orationẽ ore impurissimo euomuit. quo
die, si per amicos mihi cupienti in Senatũ venire licuisset, cædis initium fecisset à me. sic
enim statuerat. Cum autẽ semel gladiũ scelere imbuisset, nulla res ei finem cædendi, ni- 78
si defatigatio & satietas attulisset. Etenim aderat L. frater gladiator Asiaticus, qui Myr-
millo Trallibus depugnarat: sanguinem nostrum sitiebat: suũ in illa gladiatoria pugna
multum profuderat. hic pecunias nostras æstimabat: possessiones notabat & vrbanas &
rusticas: huius mendicitas auiditati coniuncta in fortunas nostras imminebat: diuidebat
agros quibus & quos volebat: nullus aditus erat priuato, nulla æquitatis deprecatio: tan
tũ quisque habebat possessor, quantũ reliquerat diuisor Antonius. Quæ quãquam, si le-
ges irritas feceritis, rata esse nõ possunt, tamẽ separatim suo nomine notãda censeo: iu-
dicandúmque nullos Septẽuiros fuisse, nihil placere ratum esse quod egissent, aut quod

ab iis actum diceretur. M. verò Antonium, quis est qui ciuẽ possit iudicare potius, quàm
79 teterrimũ & crudelissimũ hostem, qui pro æde Castoris sedes, audiente Populo Ro. di-
xerit, nisi victorẽ victurum neminem? num putatis P.C. dixisse eũ minacius, quàm factu-
rum fuisse? quid verò, quòd in concione dicere ausus est, se cum magistratu abisset, ad
vrbẽ venturũ cum exercitu, introiturũ quotiescunque vellet? quid erat aliud, nisi denũ-
ciare Populo Ro. seruitutẽ? Quod autem eius iter Brundusium, quæ festinatio, quæ spes,
nisi vt ad vrbẽ ocyus exercitum maximũ adduceret? Qui autem delectus Cẽturionum?
quæ effrænatio impotentis animi? eũ eius promissis legiones fortissimæ reclamassent, do-
mum ad se venire iussit Centuriones, quos bene de Rep. sentire cognouerat: eósque ante
pedes suos, vxorísque suæ, quam secum grauis Imperator ad exercitum duxerat, iugula-
ri coegit. Quo animo hunc censetis futurum in nos, quos oderat, cum in eos, quos nun-
80 quam viderat, tam crudelis fuisset: & quàm auidum in pecuniis locupletum, qui paupe-
rum sanguinem concupisset? quorũ ipsorum bona, quantacunque erat, statim suis comi-
tibus, compotoribúsque descripsit. Atque ille furens infesta iam patriæ signa Brundusio
inferebat, cum Cæsar deorum immortalium beneficio diuini animi, ingenii, consilii ma
gnitudine, cũ sua sponte eximiáque virtute, tum approbatione authoritatis meæ, Colo-
nias patris adiit, veteranos milites cõuocauit, paucis diebus exercitum fecit, incitatos la-
tronis impetus retardauit. Postea vero quàm legio Martia ducẽ præstantissimum vidit,
nihil egit aliud nisi vt aliquando liberi essemus. quam est imitata Quarta legio. Quo il-
le nuncio audito, cum Senatũ vocasset, adhibuissétque Consularẽ, qui sua sentẽtia C. Cæ-
sarem hostẽ iudicaret, repente concidit. Pòst autẽ neque sacrificiis solennibus factis, ne-
81 que votis nuncupatis, profectus est, & profugit paludatus. at quò? in prouinciam firmis-
simorum, & fortissimorũ ciuium: qui illũ, ne si ita quidẽ venisset vt nullũ bellũ inferret,
ferre potuissent, impotentẽ, iracundum, contumeliosum, superbũ, semper poscentẽ, sem-
per rapientem, semper ebriũ. At ille, cuius ne pacatam quidẽ nequitiã quisquã ferre pos-
set, bellũ intulit prouinciæ Galliæ: circunsedit Mutinam firmissimã & splendidissimã Po
puli Romani coloniam: oppugnat D. Brutũ Imperatorem, Consulem designatum, ciuẽ
non sibi, sed nobis & Reipub. natum. Ergo Annibal hostis, ciuis Antonius? quid ille fecit
hostiliter, quod hic aut non fecerit, aut non faciat, aut non moliatur & cogitet? totum
iter Antonii quid habuit, nisi depopulationes, vastationes, cædes, rapinas? quæ non facie-
bat Annibal, quia multa ad vsum reseruabat: at ii, qui in horam viuunt, non modo de
82 fortunis, & de bonis ciuium, sed ne quidẽ de vtilitate sua cogitauerunt. Ad hunc (dii bo
ni) Legatos mitti placet? norunt isti homines formam Reipub. iura belli, exempla ma-
iorum? cogitant quid Populi Romani maiestas, quid Senatus seueritas postulet? Lega-
tos decernitis. si vt deprecentur, contemnet: si vt imperetis, non audiet. denique quan-
uis seuera Legatis mandata dederimus: nomen ipsum Legatorum hunc, quem vidi-
mus, restinguet ardorem municipiorum, atque Italiæ franget animos. vt omittam hæc
quæ magna sunt: certe ista legatio moram & tarditatem afferet bello. quanuis dicant,
& quosdam audiam dicturos, Legati proficiscantur: bellum nihilominus paretur: ta-
men Legatorum nomen ipsum & animos molliet, & belli celeritatem morabitur. Mi-
nimis momentis P.C. maximæ inclinationes temporum fiunt, cum in omni casu Reip.
tũ in bello, & maxime ciuili, quod opinione plerunque & fama gubernatur. nemo quæ-
14 ret quibuscum mandatis Legatos miserimus, nomen ipsum legationis vltro missæ timo
ris esse signũ videbitur. recedat à Mutina, desinat oppugnare Brutum, decedat ex Gallia:
non est verbis rogãdus, cogendus est armis. Nõ enim ad Annibalem mittimus, vt à Sa-
gunto recedat, ad quem miserat olim Senatus P. Valeriũ Flaccum, & Q. Fabiũ Pamphi-
lum: qui, si Annibal non pareret, Carthaginẽ ire iussi sunt. nostros Legatos quò iubebi-
mus ire, si non paruerit Antonius? ad nostrũ ciuem mittimus, ne Imperatorẽ, ne Coloniã
Populi Ro. oppugnet. Itáne verò hoc per Legatos rogandus est? quid interest per deos
immortales, vtrũ hanc vrbẽ oppugnet, an huius vrbis propugnaculũ, coloniámque Po-
puli Ro. præsidii causa collocatã? Belli Punici secũdi, quod cõtra maiores nostros Anni-

ooo.iii.

bal gessit, causa fuit Sagunti oppugnatio. recte ad eũ Legati missi: mittebantur ad Pœnũ, 14
mittebantur ad Annibalẽ pro hospitibus nostris & sociis. quid simile tandem? nos ad ci-
uẽ mittemus, ne Imperatorẽ Populi Ro. ne exercitũ, ne coloniã circunsedeat, ne oppu-
gnet, ne agros depopuletur, ne sit hostis? Age, si paruerit, hoc ciue vti aut volumus, aut
possumus? Ante diẽ XIIII Cal. Ian. decretis vestris eũ concidistis: constituistis vt hæc
ad vos Cal. Ian. referrẽtur. quæ referri videtis, de honoribus & præmiis de Rep. merito-
rũ & merentiũ: quorũ principẽ iudicauistis eũ, qui fuit, C. Cæsarẽ, qui M. Antonii impe-
tus nefarios ab vrbe in Galliã vertit. deinde milites veteranos, qui primi Cæsarem secuti
sunt, tum illas cælestes, diuináſq; legiones, Martiã & Quartã: quibus, cũ Consulem suũ
non modo reliquissent, sed bello etia persequerentur, honores & præmia spopõdistis: eo-
démque die D. Bruti præstãtissimi ciuis edicto allato atque proposito, factũ eius collau- 15
dauistis: quódque ille bellũ priuato consilio suscæperat, id vos authoritate publica com-
probauistis. Quid igitur illo die aliud egistis, nisi vt re hostẽ iudicaretis Antoniũ? his ve-
stris decretis aut ille vos æquo animo aspicere poterit, aut vos illum sine dolore summo
videbitis? Exclusit illũ à Republica, distraxit, segregauit, non solũ scelus illius, sed etiã vt
mihi videtur, fortuna quædam Reipublicæ. qui si Legatis paruerit, Romámque redierit,
nunquando perditis ciuibus vexillũ, quo cõcurrant, defuturũ putatis? Sed hoc minus ve-
reor. sunt alia, ob quæ magis nunquã parebit ille legatis. noui hominis insaniã, arrogan-
tiam, noui perdita consilia amicorũ, quibus ille est deditus. Lucius quidẽ frater eius, vt-
pote qui peregre depugnauit, familiã ducit. si per se ipse sanus, quod nunquam erit, per 16
hos esse ei tamen nõ licebit. teretur interea tẽpus, belli apparatus refrigescent. Vnde est
adhuc bellũ, nisi retardatione & mora? vt primùm post discessum latronis, vel potius de-
speratã fugã, liberè Senatus haberi potuit, semper flagitaui vt cõuocaremur. quo die pri
mùm cõuocati sumus, cũ designati Consules nõ adessent, ieci sententia mea maximo ve
stro cõsensu fundamẽta Reip. serius omnino, quàm decuit: nec enim antè potui: sed ta-
men si ex eo tẽpore dies nullus intermissus esset, bellũ profecto nullũ haberemus. Omne
malũ nascens facile opprimitur: inueteratũ fit plerũque robustius. Sed tum expectaban-
tur Calendæ Ian. fortasse non recte. Verũ præterita omittamus. etiámne hãc moram af-
feremus, dum proficiscantur Legati, dum reuertantur? quorũ expectatio dubitationem
belli afferet: bello autem dubio quod potest studium esse delectus? Quamobrem P.C. Le- 17
gatorũ mentionẽ nullam censeo faciendam: rem administrãdam arbitror sine vlla mo-
ra, & confestim gerendam censeo: tumultum decerni, iustitium indici, saga sumi dico
oportere, delectum haberi sublatis vacationibus in vrbe, & in Italia, præterea Gallia to-
ta. quæ si erunt facta, opinio ipsa & fama vestræ seueritatis obruet scelerati gladiatoris
amentiam: sentiet sibi bellum cum Populo Ro. esse suscæptum: experietur consentien-
tis Senatus neruos atque vires. Nam nunc quidem partium contentionem esse dictitat.
quarum partium, alteri victi sunt, alteri sunt è mediis C. Cæsaris partibus. nisi forte Cæ-
saris patres à Pansa & Hircio Consulibus, & à filio C. Cæsaris oppugnari putamus. Hoc
verò bellũ non est ex dissensione partium, sed ex nefaria spe perditissimorum ciuiũ ex-
citatum, quibus bona, fortunæque nostræ notæ sunt, & iam ad cuiusque opinionem dis
tributæ. Legi epistolam Antonii, quam ad quendam Septimiũ capitalem hominẽ Col- 18
legam suum miserat, QVID concupiscas, tu videris: quod concupiueris certe habebis.
Hem ad quẽ Legatos mittamus: cui bellum moremur inferre, qui ne sorti quidem for-
tunas nostras destituit: sed libidini cuiusque nos ita addixit, vt ne sibi quidem quicquam
integrum, quod non alicui promissum iam sit, reliquerit. cum hoc Patres Cõscripti bel-
lo, bello inquam certandum est, ídque confestim: Legatorum tarditas repudianda est.
Quapropter ne multa nobis quotidie decernenda sint, Cõsulibus totam Remp. cõmit-
tendã censeo: hísq; permittendũ vt Rẽp. defendãt, prouideántq; ne quid Resp. detrimẽti
accipiat: censeóque vt iis qui in exercitu Antonii sunt, ne sit ea res fraudi, si ante Cal.
Feb. ab eo discesserint. Hæc si cẽsueritis Patres Cõscripti, breui tẽpore libertatẽ Reip. au- 19
thoritatémq; vestrã recuperabitis. si autẽ lenius agetis, tamẽ eadẽ, sed fortasse serius de-

cernetis.de Rep.quoad tetulistis,satis decreuisse videor. Altera res est de honotibus,de
quibus deinceps intelligo esse dicendum. Sed qui ordo in sententiis rogandis seruari so-
let, eundē tenebo in viris fortibus honorandis. à Bruto igitur Consule designato more
maiorū capiamus exotdiū:cuius,vt superiota omittā,quæ sunt maxima illa quidem,sed
adhuc hominum magis iudiciis,quàm publice laudata: quibusnā verbis eius laudes hu-
ius ipsius tēporis consequi possumus?neque enim vllā mercedē tanta virtus,præter hanc
laudis,gloriǽque desyderat:qua etiam si careat,tamen sit seipsa contenta: quanquam in
memoria gratorū ciuium,tanquam in luce posita lætetur.Laus igitur iudicii,testimonii-
que vestri tribuenda Bruto est. quāobrem his verbis P.C. Senatusconsultū faciendū cen
190 seo, CVM D. Brutus Imp. COS. designatus, prouinciā Galliam in Senatus Populi-
que Ro.potestate teneat:cúmque exercitum tantum,tam breui tempore summo studio
municipiorū, coloniarúmque prouinciæ Galliæ optime de Repub. meritæ, merentísque
conscripserit,cōparârit,id eum recte,& ordine,éxque Rep.fecisse:ídque D.Bruti præstan
tissimū meritū in Remp.Senatui Populóque Ro.gratū esse & fore.Itaque Senatū Popu-
lúmq; Ro.existimare D.Bruti Imp.COS.designati opera,consilio,virtute,incredibilique
studio & consensu prouinciæ Galliæ,Reip.difficillimo tēpore esse subuentū. Huic tan-
to merito Bruti P.C.tantóque in Remp. beneficio, quis est tantus honos qui nō debea-
tur? nam si M. Antonio patuisset Gallia: si oppressis municipiis & coloniis imparatis, in
illam vltimam Galliam penetrare potuisset,quantus Reip.terror impenderet? dubitaret
191 credo homo amentissimus,atque omnibus consiliis præceps & deuius, non solum cum
exercitu suo,sed etiam cum omni immanitate Barbariæ bellum inferre nobis, vt eius fu
rorem ne Alpium quidē muro cohibere possemus.Hæc igitur habenda gratia est D.Bru
to,qui illum nondū interposita authoritate vestra,suo consilio atque iudicio, nō vt Cō-
sulem recæpit,sed vt hostē arcuit:Galliam,séque obsideri, quàm hanc vrbē maluit. Ha-
beat ergo huius tanti facti,támque præclari decreto vestro testimonium sempiternum:
Galliáque quæ semper præsidet atque præsedit huic imperio libertatísque cōmuni,meri-
to veréque laudetur,quòd se,suásque vires nō tradidit,sed opposuit.Atque etiam M.Le-
pido pro eius egregiis in Remp. meritis decernendos honores quamamplissimos cēseo.
semper ille Populū Ro. liberū esse voluit, maximúmque signū illo die dedit voluntatis
& iudicii sui:cum Antonio diadema Cæsari imponente,se auertit,gemitúque & mœsti-
192 tia declarauit quantū haberet odium seruitutis, quàm Populum Ro. liberū cuperet, qui
illa quæ tulerat, temporū magis necessitate, quàm iudicio tulisset.Quāta verò is mode-
ratione vsus sit,in illo tēpore ciuitatis quod post mortē Cæsaris consecutū est, quis no-
strum obliuisci potest? Magna hæc, sed ad maiota properat oratio. quid enim,ô dii im-
mortales, admirabilius omnibus gentibus, quid optatius Populo Ro. accidere potuit,
quàm cū bellū ciuile maximū esset,cuius belli exitū omnes timeremus,sapientia eius id
potius extingui,quàm armis & ferro tē in discrimē adducere?Quòd si eadē ratio Cæsaris
fuisset in illo tetro miseróq; bello: vt omittā patrē,duos Cn. Pōpeii summi & singularis
viri filios incolumes haberemus. quibus certe pietas fraudi esse nō debet.vtinam omnes
M.Lepidus seruare potuisset:facturū fuisse declarauit in eo quod potuit,cū Sex.Pompeiū
193 restituit ciuitati,maximū ornamentū Reip.clarissimū monimentū clemētiæ suæ. grauis
illa fortuna Populi Ro.graue fatū.Pompeio enim patre, quòd imperii Populi Ro.lumen
fuit,extincto,interfectus est patris simillimus filius. sed omnia mihi facta vidētur deorū
immortaliū iudicio & pietate,Sex. Pōpeio Reip. cōseruato. Quā ob causam iustā atque
magnā, & quòd periculosissimū ciuile bellū, maximúmq; humanitate & sapiētia sua M.
Lepidus ad pacē concordiámque cōuertit,Senatusconsultū his verbis censeo perscriben
dū, CVM à M.Lepido Imp. Pōtifice Max.sæpenumero Respub.& bene & fœliciter ge
sta sit:Populúsque Ro. intellexerit ei dominatū regium maxime displicere:cúmque eius
opera, virtute, consilio, singularíque clementia & mansuetudine bellum acerbissimum
ciuile sit restinctū:Sextúsque Pompeius,Cn.F. Magnus huius ordinis authoritate ab ar-
194 mis discesserit,& à M.Lepido Imp.Pont.Max.summa Senatus Populíque Ro.voluntate

bus decem annis minor, quàm Cõsularis. ex quo iudicari potest, virtutis esse quàm ætatis cursum celeriorem. Nam quod ii qui Cæsari inuident, simulant se timere: ne verendũ quidem est, vt tenere se possit, vt moderari, ne honoribus nostris elatus intemperantius suis opibus vtatur. Ea natura rerũ est P.C. vt qui sensum veræ gloriæ ceperit, quisque se ab Senatu, ab Equitibus Populóque Ro. vniuerso senserit ciuem charum haberi, salutarémque Reipublicæ, nihil cum hac gloria comparandum putet. Vtinam C. Cæsari, patri dico, contigisset adolescenti, vt esset Senatui, atque optimo cuique charissimus. quod cũ consequi neglexisset, omnẽ vim ingeniũ, quæ summa fuit in illo, in populari leuitate cõsumpsit. Itaque cum respectum ad Senatum, & ad bonos nõ haberet, eam sibi viam ipse patefecit ad opes suas amplificandas, quam virtus liberi populi ferre nõ posset. Eius autem filii longissime diuersa ratio: qui cum omnibus est, tum optimo cuique charissimus. in hoc spes libertatis posita est, ab hoc accepta iam salus, huic summi honores & exquiruntur, & parati sunt. Cuius igitur singularem prudentiã admiramur, eius stultitiam timemus? quid enim stultius, quàm inutilem potentiam, inuidiosas opes, cupiditatem dominandi præcipitem & lubricam anteferre veræ, graui, solidæ gloriæ? an hoc vidit puer? si ætate processerit, non videbit? At est quibusdam inimicus clarissimis atque optimis ciuibus. nullus iste timor esse debet. omnis Cæsar inimicitias Reipublicæ cõdonauit. hãc sibi iudicem constituit, hanc moderatricem omnium factorũ. Ita enim ad Rempub. accessit vt eam confirmaret, non vt euerteret: omnis habeo cognitos sensus adolescentis: nihil est illi Republica charius, nihil vestra authoritate grauius, nihil bonorum virorum iudicio optatius, nihil vera gloria dulcius. Quamobrem ab eo nõ modo nihil timere, sed
101 maiora & meliora expectare debetis: neque in eo, qui ad D. Brutũ obsidione liberandum profectus sit, timere ne memoria maneat domestici doloris, quæ plus apud eum possit, quàm salus ciuitatis. Audebo etiã obligare fidem meam P.C. vobis, Populóque Ro. quod profecto, cum me nulla vis cogeret, facere non auderem, pertimescerémque in re maxima periculosam opinionem temeritatis. promitto, recipio, spondeo Patres Conscripti, C. Cæsarem talẽ semper fore ciuem, qualis hodie sit, qualémque eũ maxime velle & optare debemus. Quæ cum ita sint, de Cæsare satis hoc tempore dictũ habeo. Nec verò de L. Egnatuleio fortissimo & constãtissimo ciue, amicissimo Reip. silendum arbitror: sed tribuẽdum testimonium virtutis egregiæ, quòd is legionem Quartam ad Cæsarẽ adduxerit, quæ præsidio Cõsulibus, Senatui, Populóque Ro. Resque publicæ esset: ob eã causam
102 placere, vti L. Egnatuleio triennium ante legitimum tempus magistratus petere, capere, gerere liceat. In quo P.C. non tantum commodum tribuitur L. Egnatuleio, quantũ honos. in tali enim re satis est nominari. De exercitu autem C. Cæsaris ita censeo decernẽdum: Senatui placere, militibus veteranis, qui Cæsaris Pontificis authoritatémque huius ordinis defenderint atque defendant, his liberísque eorum militiæ vacationem esse: vtique C. Pansa, A. Hircius Consules alter, ambóve cognoscerent, qui ager colonus esset, quo milites veterani deducti essent, qui contra legem Iuliam possideretur, vt is militibus veteranis diuideretur. de agro Campano separatim cognoscerent: inirentque rationem de commodis militum veteranorũ augendis, legionisque Martiæ & legioni Quartæ & iis militibus qui de legione Secunda, Trigesimaquinta, ad C. Pansam, A. Hircium Consules venissent, suáque nomina dedissent: quòd his Senatus, Populúsque Ro. libertas charissima sit & fuerit, vacationem militiæ ipsis, liberísque eorum esse placere, extra tu-
103 multum Gallicum, Italicúmque: eásque legiones bello cõfecto missas fieri placere: quãtámque pecuniam militibus earum legionum in singulos C. Cæsar Pontifex Proprætor pollicitus sit, tantam dari placere: vtique C. Pansa, A. Hircius Consules alter, ambóve rationem agri habeant, qui sine iniuria priuatorum diuidi possit: hísque militibus legionis Martiæ & legionis Quartæ ita darent, assignarent, vt quibus militibus amplissime dati, assignati essent. Dixi ad ea omnia Consules, de quibus retulistis: quæ si sint sine mora, maturéque decreta, facilius apparabitis ea, quæ tempus & necessitas flagitat. celeritate autem opus est: qua si essemus vsi, bellum, vt sæpe dixi, nullum haberemus.

In M. Antonium ad Quirites

PHILIPPICA VI. ORATIO XLVIII.

AVDITA vobis esse arbitror Quirites, quæ sint acta in Senatu, quæ fuerit cuiusque sententia. res enim ex Cal. Ian. agitata, paulo ante cōfecta est, minus quidem illa seuere quàm decuit, non tamen omnino dissolute. mora est allata bello, non causa sublata. Quamobrem quod quæsiuit à me P. Apuleius homo & multis officiis mihi, & summa familiaritate coniunctus, & vobis amicissimus, ita respondebo: vt ea, quibus non interfuistis, nosse possitis. Causa fortissimis optimisque Cōsulibus Cal. Ian. de Republica primùm referendi fuit ex eo quod XIII. Cal. Ian. Senatus me authore decreuit. eo die primùm Quirites, fundamenta iacta sunt Reipub. Fuit enim lōgo interuallo ita liber Senatus, vt vos aliquando liberi essetis. Quo quidem tempore, etiam si ille dies vitæ finem mihi allaturus esset, satis magnū cæperam fructum, cum vos vniuersi vnà mente atque voce iterum à me conseruatam esse Rempub. cōclamastis. Hoc vestro iudicio tanto tàmque præclaro excitatus, ita Cal. Ian. veni in Senatum, vt meminissem quam personam impositam à vobis sustinerem. Itaque bellum nefarium illatum Reip. cum viderem, nullam moram interponendam insequendi M. Antonium putaui: hominémque audacissimum, qui multis nefariis rebus antè commissis hoc tempore Imperatorem Po. Ro. oppugnaret, coloniā vestram fidissimam, fortissimámque obsideret, bello censui persequēdum. tumultum esse decerni, iustitium edici, saga sumi dixi placere: quo omnes acrius, grauiúsque incumberent ad vlciscēdas Reipublicæ iniurias, si omnia grauissimi belli insignia suscæpta à Senatu viderent. Itaque hæc sententia sic per triduum valuit, vt, quanquam discessio facta non esset, tamen præter paucos, omnes mihi assensuri viderentur. Hodierno autem die nescio qua obiecta re remissior Senatus fuit. nam plures eam sententiam secuti sunt, vt quantum Senatus authoritas, vestérque consensus apud Antonium valiturus esset, per Legatos experiremur. Intelligo Quirites à vobis hanc sententiam repudiari: neque iniuria. ad quem enim Legatos? ad eúmne qui pecunia publica dissipata atque effusa, per vim, & contra auspicia impositis Po. Ro. legibus, fugata concione, obsesso Senatu, ad opprimendam Rempublicam Brundusio legiones accersierit? ab his relictus, cum latronum manu in Galliam irruperit, Brutum oppugnet, Mutinam circunsedeat: quæ vobis potest cum hoc gladiatore conditionis, æquitatis, legationis esse communitas? Quāquam Quirites non est illa legatio, sed denunciatio belli, nisi paruerit. ita enim est decretum, vt si Legati ad Annibalem mitterentur (mittuntur enim qui nūtient, Ne oppugnet Consulem designatū, ne Mutinam obsideat, ne prouinciam depopuletur, ne delectus habeat) sit in Senatus Populique Ro. potestate. Facile vero huic denunciationi parebit, vt in Patrumconscriptorū atque in vestra potestate sit, qui in sua nūquam fuerit? Quid enim ille vnquam arbitrio suo fecit? semper eo tractatus, quo libido rapuit, quo leuitas, quo furor, quo vinolentia. semper eum duo dissimillima genera lenonum & latronum ita domesticis stupris, forēsibus parricidiis delectatunt, vt mulieri citius auarissimæ paruerit, quàm Senatui Populóque Romano. Itaque quod paulò antè feci in Senatu, faciam apud vos: testificor, denūcio, antè prædico, nihil M. Antonium eorum quæ sunt Legatis mandata, facturum: vastaturum agros, Mutinam obsessurum, delectus, qua possit, habiturum. is est enim ille qui semper Senatus iudicium & authoritatem, semper voluntatem vestram, potestatémque contempserit. An ille id faciat, quod paulò antè decretum est, vt exercitum citra flumē Rubiconem, qui finis est Galliæ, educeret, dum ne propius vrbem Romam CC. mil. admoueret, huic denunciationi ille pareat? ille se fluuio Rubicone CC. mil. circumscriptum esse patiatur? non is est Antonius. Nam si esset, non commisisset vt ei Senatus tanquam

Annibali initio belli Punici denunciaret ne oppugnaret Saguntum. Quòd verò ita auo-
catur à Mutina, vt ab vrbe tanquam pestifera flamma arceatur, quam habet ignominiã?
quod iudicium Senatus? quid, quòd à Senatu dantur mandata Legatis, vt D. Brutũ, mi-
litésque eius adeant, hísque demonstrent sua in Remp. merita, beneficiáque eorum gra-
ta esse Senatui Populóque Ro. hísque eã rem magnæ laudi, magnóque honori fore? pas-
109 surúmne censetis Antonium introire Mutinam Legatos? exire inde tutò? nũquam patie-
tur, mihi credite: noui violentiam, noui impudentiam, noui audaciam. Nec verò de illo
sicut de homine aliquo debemus, sed vt de importunissima bellua cogitare. Quæ cũ ita
sint, non omnino dissolutum est quoad decreuit Senatus. habet atrocitatis aliquid le-
gatio: vtinam nihil haberet moræ. nam cum plerisque in rebus gerendis tarditas & pro-
crastinatio odiosa est, tum hoc bellum indiget celeritatis. succurrendum est D. Bruto,
omnes vndique copiæ colligendæ: horam exhibere nullã in tali ciue liberando sine sce-
lere non possumus. An ille non potuit, si Antonium Consulẽ, si Galliam Antonii prouin-
ciam iudicasset, legiones Antonio & prouinciam tradere, domum redire, triũphare, pri-
mus in hoc ordine esse, quoad magistratum iniret? quid negocii fuit? sed cum se Brutum
esse meminisset, vestræque libertati natũ, quid egit aliud, nisi vt penè corpore suo Gallia
110 prohiberet Antonium? ad hũc vtrum Legatos, an legiones ire oportebat? Sed præterita
omittamus. properent quod video esse facturos. vos saga parate. est enim ita decretum,
vt, si ille authoritati Senatus non paruisset, ad saga iretur. ibitur: non parebit: nos amissos
tot dies rei gerendæ queremur. Non metuo Quirites, ne cum audierit Antonius, me hoc
in Senatu & in concione cõfirmasse, nunquã illũ futurum in Senatus potestate, refellẽdi
mei causa, vt ego nihil vidisse videar, vertat se, Senatui pareat: nunquã faciet, nõ inuide-
bit huic meæ gloriæ: malet me sapientem à vobis, quàm se modestum existimari. quid?
ipse si velit, num etiam L. fratrẽ passurũ arbitramur? nuper quidem dicitur ad Tybur, vt
opinor, cũ ei labare M. Antonius videretur, mortẽ fratri esse minitatus. Etiámne ab hoc
Myrmillone Asiatico Senatus mandata, Legatorum verba audiẽtur? nec enim secerni à
fratre poterit, tanta præsertim authoritate. nam hic inter illos Africanus est: pluris ha-
111 betur quàm L. Trebellius, pluris quàm T. Plancius adolescens nobilis: qui omnibus sen-
tentiis maximo vestro plausu condemnatus, nescio quo modo se coniecit in vrbẽ, atque
ita mœstus rediit, vt retractus, non reuersus videretur. sic contemnit, tanquam si illi aqua
& igni interdictum sit. aliquando negat ei locum esse oportere in curia, qui incẽderit cu-
riam. Nam Trebellium valde iam diligit: oderat tum, cum ille tabulis nouis aduersaba-
tur: iam fert in oculis, postquam ipsum Trebellium vidit sine tabulis nouis saluum esse
nõ posse. Audisse enim vos arbitror Quirites, quod etiam videre potuistis, quotidie spõ-
sores & creditores L. Trebellii conuenire. O fides (hinc enim puto Trebellium sumpsis-
se cognomen) quæ potest esse maior fides, quàm fraudare creditores, domo profugere,
propter æs alienum venire ad arma? vbi plausus ille in triumpho est spe ludi, vbi AEdi-
litas delata summo studio bonorum: quis est qui hunc non casu existimet rectè fecisse?
112 nequitia est, scelus est. Sed redeo ad amores, deliciásque nostras L. Antoniũ, qui vos om-
nes in fidem suam recæpit. negabis? Num quispiam est vestrum qui tribum non habeat?
certe nemo. atqui illum quinque & triginta tribus patronum adoptarunt. rursus recla-
matis. Aspicite à sinistra illã Equestrem statuam inauratam: in qua quid inscriptum est?
QVINQVE & triginta tribus patrono Po. Ro. Igitur est patronus L. Antonius. malam
quidem illi pestẽ. clamori enim vestro assentior: nõ modo hic latro, quem clientem ha-
bere nemo velit. Sed quis vnquam tãtis opibus, tantis rebus gestis fuit, qui se Po. Ro. vi-
ctoris, dominíque omniũ gentium tutorẽ dicere auderet? in foro L. Antonii statuam vi-
demus, sicut illam Q. Trebellii qui Hernicos deuicit, ante Castoris. O impudentiam in-
credibilem! tantúmne sibi sumpsit, quia Trallibus Myrmillo Thracem iugulauit fami-
113 liarem suum? quonam modo istum ferre possemus, si in hoc foro spectantibus vobis de-
pugnasset? sed hæc vna statua. At altera ab Equitibus Romanis equo publico, qui item
ascribunt, Patrono. quem vnquam iste ordo patronum adoptauit? si quenquam, debuit

me.ſed me omitto:quem Cenſorem?quem Imperatorem?agrum his diuiſit.O ſordidos,
qui acceperunt:improbum,qui dederit! Statuerũt etiam Tribuni militares,qui in exer-
citu Cæſaris duo bis fuerunt. Quis eſt iſte ordo? multi fuerunt multis in legionibus per
tot annos:his quoque diuiſit Semuirium.Campus Martius teſtabat,niſi prius cum fratre
fugiſſet.Sed hæc agrorum aſſignatio paulò antè Quirites L.Cæſaris clariſſimi viri & præ-
ſtantiſſimi Senatoris ſententia diſſoluta eſt. huic enim aſſenſi, Septemuirũm acta ſuſtu-
limus.Iacẽt beneficia Nuculæ,friget patronus Antonius. nam poſſeſſores animo æquio-
re diſcedent: nullam impenſam fecerant,nondum inſtruxerant:partim quia non confi-
debant, partim quia non habebant.Sed illa ſtatua palmaris (de qua, ſi meliora tempora 14
eſſent:non poſſem ſine riſu dicere) L.Antonio,Iano medio,patrono.itáne? Ianus medius
in L. Antonii clientela ſit? quis vnquam in illo Iano inuentus eſt qui L. Antonio mille
nũmûm ferret expẽſum? Sed nimis multa de nugis:ad cauſam bellúmque redeamus.quã-
quam nõ alienum fuit perſonas quaſdã à vobis recognoſci : vt quibuſcum bellũ gerere-
tur,poſſitis taciti cogitare.Ego autẽ vos hortor Quirites,vt etiam ſi melius aliud fuit,ta-
men Legatorũ reditũ expectetis animo æquo.celeritas detracta de cauſa eſt,boni tamen
aliquid acceſſit ad cauſam.cũ enim Legati renunciarint, quod certè renũciabunt,non in
veſtra poteſtate,non in Senatus eſſe Antoniũ:quis erit tam improbus ciuis,qui illum ci-
uem habendum putet?nunc enim ſunt pauci illi quidem,ſed tamen plures quàm Repu-
blica dignũ eſt,qui ita loquãtur, Ne Legatos quidem expectabimus?Iſtam certe vocem, 15
ſimulationémque clemẽtiæ,extorquebit his res ipſa publica.Quo etiam,vt cõfitear vo-
bis Quirites, minus hodierno die contendi, minus laboraui, vt mihi Senatus aſſentiens
tumultum decerneret, ſaga ſumi iuberet . malui viginti diebus pòſt, ſententiam meam
laudari ab omnibus,quàm à paucis hodie vituperari.Quapropter Quirites expectate Le
gatorum reditum,& paucorum dierum moleſtiam deuorate.qui cum redierint,ſi pacem
afferent,cupidum me:ſi bellum,prouidum iudicatote. An ego nõ prouideam meis ciui-
bus? non dies noctéſque de veſtra libertate, de Reipub. ſalute cogitem? quid enim non
debeo vobis Quirites?quem vos hominem à ſe ortum,hominibus nobiliſſimis omnibus
honoribus prætuliſtis?an ingratus ſum?quis minus:qui partis honoribus,eoſdem geſſi in
foro labores,quos in petẽdis?rudis in Republica?quis exercitatior,qui viginti iam annos
bellũ geram cũ improbis ciuibus?Quamobtem Quirites,conſilio quantũ potero,labore 16
plus penè quàm potero excubabo vigilabóque pro vobis.etenim quis eſt ciuis,præſertim
hoc gradu,quo me vos eſſe voluiſtis, tã oblitus beneficii veſtri, tã immemor patriæ,tam
inimicus dignitati ſuæ,quẽ non excitet,non inflammet tantus veſter iſte cõſenſus?mul-
tas,magnáſque habui Conſul conciones,multis interfui:nullam vnquã vidi tantã,quan-
ta nunc veſtra eſt.vnum ſentitis omnes,vnum ſtudetis, M. Antonii conatus auertere à
Republica, furorem extinguere,opprimere audaciam.idem volunt omnes ordines: eo-
dem incumbunt municipia,Coloniæ,cuncta Italia. Itaque Senatum ſua ſpõte bene fir-
mum,firmiorem veſtra authoritate feciſtis.venit tempus Quirites ſerius omnino,quàm
dignum Populo Romano fuit, ſed tamen ita maturum, vt differri iam hora non poſſit.
fuit aliquis fatalis caſus, vt ita dicam,quem tulimus:quoquo modo ferendus fuit.nunc 17
ſiquis erit, erit voluntarius. Populum Romanum ſeruire fas non eſt, quem dii immor-
tales omnibus gentibus imperare voluerunt.res in extremum eſt adducta diſcrimen: de
libertate decernitur:aut vincatis oportet Quirites,quod profecto & pietate veſtra, & tã-
ta concordia cõſequemini:aut quiduis potius,quàm ſeruiatis.Aliæ nationes ſeruitutem
pati poſſunt,Populi Romani eſt propria libertas.

In M. Antoniū Philippica VII.

ORATIO XLIX.

PARVIS de rebus, sed fortasse necessariis, consulimur Patres
cōscripti: de Appia via & de moneta Consul, de Lupercis Tri-
buni pleb. referunt. quarū rerum etsi facilis explicatio vide-
tur, tamen animus aberrat à sententia, suspensus curis maio-
118 ribus. Adducta est enim P.C. res in maximum periculū, & ex-
tremum penè discrimen. non sine causa Legatorum istā mis-
sionem semper timui, nunquam probaui: quorum reditus quid
sit allaturus, ignoro: expectatio quidem quantum afferat lan-
guoris animis, quis non videt? non enim se tenent ii, qui Se-
natum dolent ad authoritatis pristinæ spem reuiuiscere, coniunctum huic ordini Pop.
Ro. conspirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos duces. iam nunc fingunt Anto-
nii responsa, eadémque defendunt. alii postulare illum, vt omnes exercitus dimittantur.
Scilicet Legatos ad eum misimus, nō vt pareret, & dicto audiens esset huic ordini, sed vt
conditiones ferret, leges imponeret, reserare nos exteris gētibus Italiam iuberet, se præ-
fertim incolumi, à quo maius periculum, quàm ab vllis nationibus extimescendum est?
Alii remittere eum nobis Galliam citeriorem, illam vltimam postulare. præclare: ex qua
119 non legiones solum, sed etiam nationes ad vrbem conetur adducere. Alii nihil eum iam
nisi modesti postulare. Macedoniam suam vocat omnino, quoniam C. frater est inde re-
uocatus. Sed quæ prouincia est, ex qua illa fax excitare nō possit incendiū? Itaque iidem
quasi prouidi ciues & Senatores diligentes, bellicum me cecinisse dicunt. Suscipiūt par-
tis patrocinium, qui sic disputant, Irritari Antonium nō oportuit: nequam est homo il-
le atque cōfidens: multi præterea improbi, quos quidem à se primùm numerare possunt,
qui hæc loquuntur: eos esse cauendos denūciant. Vtrum igitur in nefariis ciuibus vlcis-
cendis, cum possis, an pertimescendis diligentior cautio est? Atque hæc illi loquūtur, qui
quondam propter leuitatem populares habebantur. ex quo intelligi potest, animo illos
ab horruisse semper ab optimo ciuitatis statu, non voluntate fuisse populares. qui enim
120 conuenit, vt qui in rebus improbis populares fuerint, iidem in re vna maxime populari,
quòd eadem salutaris Pop. Ro. sit, improbos se, quàm populares esse malint? me quidem
semper (vt scitis) aduersatum multitudinis temeritati, hæc fecit præclarissima causa po-
pularem. Et quidem dicuntur, vel potius iidem ipsi se dicunt Cōsulares: quo nomine di-
gnus est nemo, nisi qui tanti honoris nomē potest sustinere. faueas tu hosti? literas ad te
ille mittat de sua spe rerum secundarum suarum? eas tu lætus proferas, recites, describē-
das etiam des improbis ciuibus? eorum augeas animos? bonorum spem, virtutémque de-
bilites? & te Cōsularem, aut Senatorē, aut denique ciuem putes? Accipiet in optimā par-
tem C. Pansa fortissimus Consul atque optimus: etenim dicam animo amicissimo, hunc
ipsum mihi hominem familiarissimū, nisi talis Consul esset, vt omnes vigilias, curas, co-
gitationes in Reip. salute cōfigeret, Consulē non putarem. quāquam nos ab ineūte æta-
121 te illius vsus, consuetudo, studiorum etiam honestissimorum societas, similitudóque cō-
iunxerit: eius denique curam incredibilē in asperrimis belli ciuilis periculis perspexi nō
modo salutis, sed etiā dignitatis meæ: tamen eundē, vt dixi, nisi talis Consul esset, negare
esse Consulem auderem. idem non modo Consulem esse dico, sed etiam memoria mea
præstantissimum atque optimum Consulem. non quia non pari virtute & voluntate alii
fuerint: sed tantam causam non habuerunt, in qua & virtutem & voluntatem suam de-
clararent. Huius magnitudini animi, grauitati, sapientiæ tempestas est oblata formidolo-
sissimi temporis. tum autē illustratur Consulatus, cum gubernat Remp. si non optabili,
at necessario tempore. magis autem necessarium P.C. nullum tempus vnquam fuit. Ita-
que ego ille qui semper author pacis fui: cuique pax, præsertim ciuilis, quanquā omnibus

bonis, mihi tamen in primis fuit optabilis: omne enim curriculum industriæ nostræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis elaboratum est: hinc honores amplissimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatē, siquam habemus, consecuti sumus. ego itaque pacis, vt ita dicam, alumnus, qui quantuscunque sum (nihil enim mihi arrogo) sine pace ciuili certe non fuissem: periculose dico: quemadmodum accepturi P.C. sitis, horreo: sed pro mea perpetua cupiditate vestræ dignitatis retinēdæ & augendæ, quæso oróque vos P.C. vt primo si erit vel acerbū auditu, vel incredibile à M. Cicerone esse dictū, accipiatis sine offensione quod dixero: néve id prius, quàm quale sit explicauero, repudietis. Ego ille (dicam sæpius) pacis semper laudator, semper authot, pacem cum M. Antonio esse nolo. magna spe ingredior in reliquam orationem P.C. quoniam periculosissimum locum silentio sum prætervectus. Cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. quæ tria dum explico, peto à vobis P.C. vt eadem benignitate, qua soletis, verba mea audiatis. Quid est inconstantia, mobilitate, leuitate, cū singulis hominibus, tum verò vniuerso Senatui, turpius? quid porrò inconstantius, quàm quem modo hostem non verbo, sed re multis decretis iudicauistis, cum hoc pace velle subito coniungi? quasi verò, cū C. Cæsari, meritos quidem illi honores & debitos, sed tamen immortales & singulares decreuistis, vnam ob causam, quòd contra M. Antonium exercitum comparauisset, non hostem Antonium iudicaueritis? nec tum hostis est à vobis iudicatus Antonius, cum laudati sunt authoritate vestra veterani milites, qui Cæsarem secuti essent? nec tum hostem Antonium iudicauistis, cum fortissimis legionibus, quòd illum qui Consul appellabatur, cum esset hostis, reliquissent, vacationes, pecunias, agros spopōdistis? Quid? cum Brutum hominem quondam illius generis & nominis, natum ad Remp. liberandam, exercitúmque eius pro libertate Populi Ro. bellum gerentē cum Antonio, prouinciámque fidelissimam atque optimā Galliam laudibus amplissimis affecistis, tum non hostem iudicastis Antonium? Quid? cum decreuistis vt COSS. alter, ambóve ad bellum proficiscerentur: quod erat bellū, si hostis Antonius nō erat? quo igitur profectus est vir fortissimus meus Collega, & familiaris A. Hircius COS? at qua imbecillitate? qua macie? sed animi vires corporis infirmitas nō retardauit. æquū credo putauit, vitā quā Populi Ro. votis retinuisset, pro libertate Populi Ro. in discrimē adducere. quid? cū delectus haberi tota Italia iussistis, cū vacationes omnes sustulistis, tū ille hostis non est iudicatus? armorum officinas in vrbe videtis, milites cum gladiis sequuntur, Cōsuli præsidio sunt, specie Consuli, re & veritate nobis: omnes sine vlla recusatione, summo etiam cum studio nomina dant, parent authoritati vestræ: non est iudicatus Antonius hostis? At Legatos misimus. heu me miserum, cur Senatū cogor, quē laudaui semper, reprehendere? quid? vos censetis P.C. Legatorum missionē Populū Ro. probauisse? nō intelligitis, non auditis, meam sententiam flagitari? cui cum pridie frequentes essetis assensi, postridie ad spem estis inanē pacis deuoluti. Quàm turpe porrò est legiones ad Senatum Legatos mittere, Senatum ad Antonium? quanquam illa legatio non est: denunciatio est, paratum illi exitiū, nisi paruerit huic ordini. quid refert? tamen opinio est grauior. missos enim Legatos omnes vident, decreti vestri non omnes verba nouerūt. Retinenda est igitur vobis constantia, grauitas, perseuerantia. repetenda est vetus illa seueritas, siquidem authoritas Senatus, decus, honestatem, laudem, dignitatem desiderat, quibus hic ordo nimium caruit diu. sed erat tūc excusatio oppressis, misera illa quidem, *sed* tamen iusta. nunc nulla est. liberati tum regio dominatu videbamur: armis domesticis ea ipsa depulimus: nunc quidem vi extorquenda sunt. quod si non possumus facere, (dicam quod dignum est Senatore & Romano homine) moriamur. quanta illa erit Reip. turpitudo, quantum dedecus, quanta labes dicere in hoc ordine sententiam M. Antoniū Consulari loco? cuius vt omittam innumerabilia scelera vrbani Consulatus, in quo pecuniā publicam maximā dissipauit, exules sine lege restituit, vectigalia vēdidit, prouincias de Populi Ro. imperio sustulit, regna addixit pecunia, leges ciuitati per vim imposuit, armis obsedit, aut exclusit Senatum: vt hæc inquam omittā, ne hoc quidem cogita-

qui Mutinam Coloniam Populi Ro.& Consulem designatum obsederit, depopulatus agros sit, hunc in eum ordinem recipi, à quo toties ob has ipsas causas hostis iudicatus sit, quàm fœdum, flagitiosúmque sit, videtis. satis multa de turpitudine. Dicam deinceps quod proposui de periculo: quod si minus est fugiendum, quàm turpitudo, tamen offendit animos maioris partis hominum magis. Poteritis igitur exploratam habere pacem, cum in ciuitate Antonium videatis, vel potius Antonios? nisi fortè contemnitis Lucium: ego ne Caium quidem. sed vt video dominabitur Lucius. est enim patronus xxxv tribuum, quarum sua lege, qua cum C. Cæsare magistratum sortitus est, suffragium sustulit: patronus Centuriarum equitum, quas idem sine suffragio esse voluit: patronus eorum, qui tribuni militares fuerunt: patronus Iani medii. O dii, quis huius potentiam poterit sustinere, præsertim cum eosdem, in agros etiã deduxerit? quis vnquam omnes tribus, quis Equites Romanos, quis Tribunos militares? Gracchorum potentiam maiorem fuisse arbitramini, quàm huius gladiatoris futura sit? quem gladiatorem non ita appellaui, vt interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet, sed vt appellant ii qui planè & Latine loquuntur. Myrmillo in Asia depugnauit: cum ornasset Thræcidicus comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem iugulauit. Luculentam tamen ipse plagam accepit, vt declarat cicatrix. qui familiarem iugularat, quid hic occasione data faciet inimico? & qui illud animi causa fecerit, hûc prædæ causa quid facturum putatis? non rursus improbos decuriabit? nõ sollicitabit rursus agrarios? nõ quæret expulsos? M. verò Antonius nõ is erit, ad quem omni motu concursus fiat ciuiũ perditorum? vt nemo sit alius, nisi ii qui vnà sunt, & ii qui hîc ei nunc aperte fauent, parumne erunt multi? præsertim cum bonorum præsidia cesserint, illi parati sint ad nutum futuri. Ego verò metuo, si hoc tempore consilio lapsi erimus, ne illi breui tempore nimis multi nobis esse videantur. Nec ego pacem nolo: sed pacis nomine bellum inuolutũ reformido. Quare si pace frui volumus, bellum gerendum est: si bellum omittemus, pace nunquam fruemur. Est autem nostri consilii P.C. in posterum quàm longissime prouidere. Idcirco in hac custodia tanquam in specula collocati sumus, vt vacuum metu Populum Ro. nostra vigilia & prouidentia redderemus. Turpe est summo cõsilio orbis terræ, præsertim in re tam perspicua, consilium intelligendi defuisse. Eos Cõsules habemus, eã Populi Ro. alacritatem, eum consensum Italiæ, eos duces, eos exercitus: vt nullam calamitatem Respub. accipere possit sine culpa Senatus. Equidem non deero, monebo, prædicabo, denunciabo, & testabor semper deos, hominésque, quid sentiam: nec solum fidem meam, quod fortasse videtur satis esse, sed in principe ciue nõ satis est, curam, consilium, vigilantiámque præstabo. Dixi de periculo. docebo ne coagmentari quidẽ posse pacẽ: de tribus enim quæ proposui, hoc extremũ est. Quæ potest esse pax M. Antonio primùm cum Senatu? quo ore ille vos poterit: quibus illum vicissim vos oculis intueri? qui vestrũ illum, quem ille vestrum non oderit? age, vos ille solus, & vos illum. quid ii qui Mutinam circunsedent, qui in Gallia delectus habent, qui in nostras fortunas imminent? amici nobis vnquã erunt, aut nos illis? an Equites Ro. amplectetur? occulta enim fuit eorum volũtas, iudiciúmque de M. Antonio? qui frequẽtissimi in gradibus Concordiæ steterunt: qui vos ad libertatem recuperandã incitauerunt: arma, saga, bellum flagitauerũt: me vnà cũ Populo Romano in concionem vocauerunt: hi Antonium diligent? cum his pacem seruabit Antonius? Nam quid ego de vniuerso Populo Ro. dicam? qui pleno ac referto foro, bis me vna mente atque voce in concionem vocauit, declarauítque maximam libertatis recuperandæ cupiditatem. Itaque quod erat optabile antea, vt Populũ Ro. comitẽ haberemus, nũc habemus ducẽ. Quæ est igitur spes, qui Mutinam circũsedent Imperatorem Populi Ro. exercitúmque oppugnãtes, pacem cum Populo Ro. habere posse? An cũ municipiis pax erit? quorũ tanta studia cognoscũtur in decretis faciendis, militibus dandis, pecuniis pollicẽdis, vt in singulis oppidis curiã Populi Ro. nõ desyderetis. Laudandi sunt ex huius ordinis sententia Firmani, qui principes pecuniæ pollicendæ fuerunt: respondẽdum honorifice est Marrucinis, qui ignominia notãdos censuerunt eos qui militiã sub-

terfugiſſent.hæc iam tota Italia ſiunt.magna pax Antonio cum eiſdem:his cũ illo?quæ poteſt maior eſſe diſcordia?in diſcordia autem pax ciuilis eſſe vllo pacto poteſt?Vt omittam multitudinẽ:L.Naſidio Equiti Ro.homini in primis ornato atque honeſto,ciuiſque ſemper egregio:cuius ego excubias,& cuſtodias mei capitis cognoui in Conſulatu meo: qui vicinos ſuos non cohortatus eſt ſolum vt milites fierent, ſed etiam facultatibus ſuis ſubleuauit:huic inquam tali viro,quem nos Senatuſcõſulto collaudarimus,poteritne eſſe pacatus Antonius?quid Cæſari,qui illũ vrbe:quid D.Bruto,qui Gallia prohibuit?Iam verò ipſe ſe placabit & leniet prouinciæ Galliæ, à qua excluſus & repudiatus eſt? omnia videbitis P.C.niſi proſpicitis,plena odiorum,plena diſcordiarum, ex quibus oriũtur bella ciuilia.nolite igitur velle,quod fieri non poteſt,& cauete per deos immortales,P.C.ne ſpe præſentis pacis,perpetuam pacẽ amittatis.Quorſum hæc omnis ſpectat oratio?quid enim Legati egerint nõdum ſcimus.At verò erecti,excitati,parati, armati animis iã eſſe debemus:ne blanda aut ſupplici oratione,aut æquitatis ſimulatione fallamur.omnia fecerit oportet quæ interdicta & denunciata ſunt,prius quàm aliquid poſtulet:Brutum exercitúmque eius oppugnare,vrbes & agros prouinciæ Galliæ populari deſtiterit:ad Brutum adeũdi Legatis poteſtatem fecerit: exercitum citra flumen Rubiconẽ eduxerit,nec propius vrbem milia paſſuum ducenta admouerit:fuerit in Senatus Populíque Ro. poteſtate.hæc ſi fecerit,erit integra poteſtas nobis deliberandi.ſi Senatui non paruerit,non illi Senatus,ſed ille Populo Ro.bellum indixerit.Sed vos moneo P.C.libertas agitur Populi Ro.quæ eſt commendata vobis:vita & fortuna optimi cuiuſque,quò cupiditatẽ infinitam cum immani crudelitate iampridem intendit Antonius:authoritas veſtra,quam nullam habebitis,niſi nunc retinueritis.tetram & peſtiferam belluam,ne incluſam & cõſtrictam dimittatis cauete.Te ipſum moneo Panſa(quanquam nõ eges conſilio,quo vales plurimũ, tamẽ & ſummi gubernatores in magnis tempeſtatibus à vectoribus admoneri ſolent)hũc tuum tantũ apparatũ,támque præclarum,ne ad nihilũ recidere patiare. tẽpus habes tale,quale nemo habuit vnquã.hac grauitate Senatus, hoc ſtudio Equeſtris ordinis,hoc ardore Po.Romani potes in perpetuum metu & periculo Remp.liberare.

In M.Antonium Philippica VIII.

ORATIO L.

CONFVSIVS heſterno die eſt acta res C. Panſa, quàm poſtulabat inſtitutum Conſulatus tui. parum mihi viſus es eos, quibus cedere nõ ſoles,ſuſtinere.Nam cum Senatus ea virtus fuiſſet quæ ſolet,& cũ re viderent omnes eſſe bellũ, quidámque id verbũ remouendũ arbitrarentur:tua volũtas in diſceſſione fuit ad lenitatẽ propenſior. Victa igitur eſt propter aſperitatem te authore noſtra ſententia:vicit L.Cæſaris ampliſſimi viri,qui verbi atrocitate dempta,oratione fuit,quàm ſententia lenior.quãquam is quidem, antequam ſententiã diceret,propinquitatem excuſauit.idem fecerat me Cõſule in ſororis viro, quod hoc tẽpore in ſororis filio:vt & luctu ſororis moueretur,& ſaluti Reip.prouideret. Atque ipſe tamẽ Cæſar præcæpit vobis quodãmodo P.C.ne ſibi aſſentiremini, cũ ita dixit,Aliam ſententiam ſe dicturũ fuiſſe,eámque ſe ac Rep.dignã,niſi propinquitate impediretur.Ergo ille auunculus.num etiã vos auunculi,qui illi aſſenſi eſtis?at in quo fuit cõtrouerſia?belli nomen ponendũ in ſententia quidã non putabant,tumultũ appellare malebant,ignari non modo rerũ,ſed etiã verborũ.poteſt enim eſſe bellũ ſine tumultu:tumultus eſſe ſine bello nõ poteſt.Quid eſt enim tumultus,niſi perturbatio tanta,vt maior timor oriatur? vnde etiam nomen ductũ eſt tumultus.Itaque maiores noſtri,tumultũ Italicũ,quòd erat domeſticus:tumultũ Gallicũ,quòd erat Italiæ finitimus:præterea nullũ tumultũ nomina-

bant. Grauius autem esse tumultum, quàm bellū, hinc intelligi licet, quòd bello Gallico
vacationes valent, tumultu non valent. Ita fit, quemadmodum dixi, vt bellū sine tumul-
tu possit, tumultus sine bello esse non possit. Etenim cum inter bellū & pacem medium
nihil sit, necesse est tumultū, si belli non sit, pacis esse. quo quid absurdius dici aut existi-
37 mari potest? Sed nimis multa de verbo: rem potius videamus P.C. quam quidē intelligo
verbo fieri interdū deteriorem solere. nolumus hoc bellum videri. quam igitur munici-
piis & coloniis ad excludendū Antoniū authoritatem damus, quàm vt milites fiant sine
vi, sine tumultu, studio & voluntate: quàm vt pecunias in Remp. polliceantur? Si enim
belli nomen tollitur, municipiorum studia tolluntur: consensus Po.Ro. qui iam descen-
dit in causam, si nos lāguescimus, debilitetur necesse est. Sed quid plura? dum D. Brutus
oppugnatur, non est bellū? Mutina obsidetur: ne hoc quidem bellū est? Gallia vastatur:
quæ pax potest esse certior? Illud verò quis potest bellū non esse dicere, quo fortissimum
virū misimus: qui cū esset infirmus ex graui diuturnóque morbo, nullā puta-
uit sibi excusationē esse oportere, cū ad Reip. præsidiū vocaretur? C. quidē Cæsar nō ex-
38 pectauit nostra decreta, præsertim cū esset illius ætatis: bellū contra Antoniū sua sponte
suscepit. decernēdi enim tempus nondū nouerat: belli autē gerendi tempus si prætermi-
sisset, videbat Repub. oppressa nihil decerni posse. Ergo illi nūc, & eorū exercitus in pace
versantur. nō est hostis, cuius præsidiū Claterna deiecit Hircius: non est hostis, qui ar-
matus Cōsulem designatū oppugnat: nec illa hostilia verba, nec bellica, quæ paulo ante
ex collegæ literis Pāsa recitauit, Deieci præsidium, Claterna potitus sum, fugati equites,
prælium commissum, occisi aliquot. quæ pax potest esse maior? delectus tota Italia decreti
sublatis vacationibus: saga cras sumētur: Cōsul se cū præsidio descensurū dixit. Vtrū hoc
bellum non est? an etiā tantū bellū, quantū nunquā fuit? cæteris enim bellis, maximéque
ciuilibus, contētionem Reip. causa faciebat. Sylla cū Sulpitio de iure legū, quas per vim
latas esse Sylla dicebat: Cinna cū Octauio, de nouorū ciuiū suffragiis: rursus cū Mario & Car-
39 bone Sylla, ne dominarētur indigni, & clarissimorū hominū crudelissimam vlcisceretur
necē. Horū omniū bellorū causæ ex Reip. cōtentione natæ sunt. de proximo bello ciuili
nō libet dicere. ignoro causam: detestor exitū. hoc bellū quintū ciuile geritur, atque om-
nia in nostrā ætatē inciderunt: primùm nō modo in dissensione & discordia ciuiū, sed in
maxima cōsensione, incredibilique cōcordia. omnes idem volūt, idem defendūt, idē sen-
tiūt. Cū omnes dico, eos excipio quos nemo ciuitate dignos putat. Quæ est igitur in me-
dio belli causa posita? nos deorū immortaliū templa, nos muros, nos domicilia, sedésque
Po.Ro. penates, aras, focos, sepulchra maiorū, nos leges, iura, libertatē, coniuges, liberos,
patriā defendimus: contrà M. Antonius id molitur, id pugnat, vt hæc omnia perturbet,
euertat, prædā Reip. causam belli putet, fortunas nostras partim dissipet, partim disper-
140 tiat parricidis. In hac tam dispari ratione belli miserrimum illud est, quòd ille latronibus
suis pollicetur primùm domos: vrbē enim se diuisurū cōfirmat: deinde omnibus portis,
quo velint, deducturū. omnes Caphones, omnes Saxæ, cæteræq; pestes, quæ sequūtur An-
toniū, ædes sibi optimas, hortos, Tusculana, Albana definiūt. atque etiam homines agre-
stes, si homines sunt illi potius, quàm pecudes, inani spe ad aquas vsque Puteolanas prō-
uehūtur. Ergo habet Antonius quod suis polliceatur. Quid nos? nūquid tale habemus?
Dii meliora. id enim ipsum agimus, ne quis posthac eiusmodi quicquā possit polliceri. in-
uitus dico, sed dicendū est, Hasta Cæsaris P.C. multis improbis & spem affert & audaciā.
viderunt enim ex mendicis fieri repēte diuites. Itaque hastā semper videre cupiūt ii, qui
nostris bonis imminēt, quibus omnia pollicetur Antonius. quid nos nostris exercitibus,
141 quid pollicemur? multo meliora atque maiora (scelerū enim promissio, & iis qui expectāt
perniciosa est, & iis qui promittūt) Nos libertatē nostris militibus, iura, leges, iudicia, im-
periū orbis terræ, dignitatē, pacē, ociū pollicemur. Antonii igitur promissa cruēta, tetra, sce-
lerata, diis hominibúsque inuisa, nec diuturna, neque salutaria: nostra cōtrà, honesta, in-
tegra, gloriosa, plena lætitiæ, plena pietatis. Hic mihi etiā Q. Fufius vir fortis, ac strenuus
amicus meus pacis cōmoda cōmemorat. quasi verò, si laudāda pax esset, ego idem facere

cõmode non possem. semel enim pacẽ defendi? non semper ocio studui? quod cũ omni-
bus bonis vtile est, tum præcipue mihi. Quẽ enim cursum industria mea tenere potuisset,
sine forẽsibus causis, sine legibus, sine iudicüs? quæ esse nõ possunt ciuili pace sublata. Sed
quæso Calene, quid? tu seruitutẽ pacem vocas? Maiores quidem nostri nõ modo vt liberi
essent, sed etiã vt imperarent, arma capiebant: at tu arma abiiciẽda censes, vt seruiamus. 142
Quæ causa iustior est belli gerẽdi, quàm seruitutis depulsio? in qua etiã si nõ sit molestus
dominus: tamẽ est miserrimũ posse, si velit. immò nulla alia causa iusta ac necessaria est.
nisi forte ad te hoc non putas pertinere, quòd te sociũ fore speras dominationis Antonii.
In quo bis falleris: primùm, quod tuas rationes cõmunibus anteponis: deinde, quòd quic-
quam stabile in regno, aut iucundũ putas, nõ, si tibi antea profuit, semper proderit. Quin
etiã de illo homine queri solebas, quid te facturum de bellua putas? Atqui es qui semper
pacẽ optaris, semper omnes ciues saluos volueris. honesta ratio: sed ita, si bonos & vtiles
Reip. ciues: sin eos, qui natura ciues sunt, volũtate hostes saluos velis: quid tandẽ interest
inter te & illos? Pater tuus, quo vtebar sene authore adolescẽs, homo seuerus & prudens,
primas omniũ ciuium P. Nasicæ, qui Tyberiũ Gracchũ interfecit, dare solebat. eius enim 143
virtute, cõsilio, magnitudine animi, liberatã Rẽp. arbitrabatur. Quid? nos à patribus num
aliter accæpimus? Ergo is tibi ciuis, si tẽporibus illis fuisses, nõ probaretur, quia nõ omnes
saluos esse voluisset? Quòd L. Opimius Cõsul verba fecit de Rep. de ea re ita cẽsuerũt, Vti
Opimius Cõsul Remp. defenderet. Senatus hæc verbis, Opimius armis. Num igitur eũ,
si tum esses, temerariũ ciuem aut crudelẽ putares? aut Q. Metellũ, cuius quatuor filii Cõ-
sulares? aut P. Lentulũ principẽ Senatorem? quid complures alios summos viros, qui cũ
L. Opimio Consule armati Gracchũ in Auentinũ persecuti sunt? quo in prælio Lentulus
graue vulnus accæpit: interfectus est Gracchus & M. Fuluius Cõsulares, eiúsque duo ad-
olescentuli filii. illi igitur viri vituperandi? non enim ciues omnes saluos esse voluerunt.
Ad propiora veniamus. C. Mario, L. Valerio Consulibus Senatus Remp. defendendã de- 144
dit: L. Saturninus Tribunus plebis, Glaucia Prætor est interfectus. omnes illo die Scauri,
Metelli, Claudii, Catuli, Scæuolæ, Crassi arma sumpserũt, num aut Cõsules illos, aut cla-
rissimos viros vituperãdos putas? Ego Catilinam perire volui. num tu, qui omnes saluos
vis, Catilinam saluum esse voluisti? Hoc interest Calene inter meã sententiam & tuam.
ego nolo quenquam ciuem cõmittere, vt morte multandus sit: tu, etiam si commiserit,
conseruandum putas. In corpore siquid eiusmodi est quod reliquo corpori noceat, vri
ac secari patimur, vt membrorũ aliquod potius, quàm totum corpus intereat: sic in Reip.
corpore, vt totum saluum sit, quicquid est pestiferũ amputetur. Dura vox. multo illa du
rior, Salui sint improbi, scelerati, impü: deleantur innocẽtes, honesti, boni, tota Resp. Vno
in homine Q. Fusi fateor te vidisse plus quàm me. Ego P. Clodium arbitrabar pernicio-
sum ciuem, sceleratum, libidinosum, impium, audacem, facinorosum: tu contrà sanctum,
temperatum, innocentem, modestum, retinendum ciuem & optandum. in hoc vno te
plurimũ vidisse, multũ me errasse concedo. Nã me tecũ iracunde agere dixisti solere. nõ
est ita: vehemẽter me agere fateor, iracũde nego. omnino irasci amicis nõ temere soleo,
ne si merẽtur quidẽ. Itaque sine verborũ cõtumelia à te dissentire possum, sine animi sũ-
mo dolore nõ possum. parua est enim mihi tecũ, haud parua de te dissensio: ego huic vi-
delicet faueo, tu illi. immò verò ego D. Bruto faueo, tu M. Antonio. ego cõseruare colo-
niã populi Ro. cupio, tu expugnare studes. an hoc negare potes, qui omnes moras interpo
nis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? quousq; enim pacẽ dicis velle? res
geritur, cõductæ vineæ sunt, pugnatur acerrime: qui intercurrerẽt, misimus tres principes
ciuitatis: hos cõtẽpsit, reiecit, repudiauit Antonius: tu tamẽ permanes cõstãtissimus defẽ- 145
sor Antonii. Et quidẽ quo melior Senator videatur, negat se illi amicũ esse debere, cũ suo
magno beneficio venisse eũ cõtra se. vide quãta charitas sit patriæ. cũ homini sit iratus,
tamẽ Reip. causa defendit Antoniũ. ego te, cũ in Massiliẽses tã sis acerbus Fusi, nõ animo
æquo audio. quousque enim Massiliam oppugnabis? ne triũphus quidem finẽ fecit belli?
per quem sublata est vrbs ea, sine qua nũquam ex Transalpinis gentibus maiores nostri

triumpharunt.quo quidem tẽpore populus Ro.ingemuit.quanquã enim proprios dolo-
res suarũ rerum omnes habebãt,tamen huius ciuitatis fidelissimæ miserias nemo erat ci-
uis qui à se alienas arbitraretur. Cæsar ipse,qui illis fuerat iratissimus, tamẽ propter sin-
247 gularẽ eius ciuitatis grauitatẽ & fidem, quotidie aliquid iracundiæ remittebat : te nulla
sua calamitate ciuitas satiare tam fidelis potest? Rursus me iam irasci fortasse dices. ego
autẽ sine iracundia dico,vt omnia,nec tamen sine dolore, Neminẽ illi ciuitati inimicum
esse arbitror,qui amicus sit huic ciuitati. Excogitare quæ tua ratio sit Calene nõ possum.
antea deterrere te,ne popularis esses,nõ poteramus: vt nũc sis popularis exorare nõ pos-
sumus. Satis multa cũ Fusio,ac sine odio omnia,nihil sine dolore. Credo autẽ qui generi
querelam moderate ferat,æquo animo laturũ amici. Venio nũc ad reliquos Consulares,
quorũ est nemo, iure meo hoc dico,qui nõ mecũ habeat aliquã coniunctionẽ gratiæ,alii
maximam, alii mediocrẽ,nemo nullam. quàm hesternus dies nobis,Cõsularibus dico, tur-
pis illuxit! Iterũ Legatos? quid? ille vt faceret inducias? ante Cõsules,oculósque Legatorũ
tormentis Mutinã verberauit: opus ostendebat, munitionémque Legatis: ne punctũ quidẽ
248 tẽporis, cũ legati adessent, oppugnatio respirauit. Adhuc Legatos? cur? an vt in eorũ reditu
vehementius pertimescatis? Equidem cum antea Legatos decerni non censuissem, hoc
me tamen consolabar, quòd cũ illi ab Antonio contẽpti & reiecti reuertissent, dixissẽnt-
que Senatui non modo illum è Gallia nõ discessisse, vt censuimus, sed ne à Mutina qui-
dem recessisse, potestatẽ sibi D.Bruti cõueniendi nõ fuisse: putabã fore vt omnes inflam-
mati odio, excitati dolore, armis, equis, viribus D.Bruto subueniremus. nos etiam lãgui-
diores facti sumus, postquam Antonii non solũ audaciam & scelus, sed etiam insolentiã,
superbiámque perspeximus. Vtinã L.Cæsar valeret, Ser. Sulpicius viueret: multo melius
hæc tunc agerentur à tribus, quàm nunc aguntur ab vno. dolenter hoc dicam potius,
quàm contumeliose: deserti, deserti inquam sumus P.C. à principibus. sed, vt iam sæpe di-
xi, omnes in tanto periculo, qui recte & fortiter sentient, erunt Consulares. animum no-
249 bis afferre Legati debuerunt, timorem attulerunt: quanquam mihi quidem nullum vn-
quam timorem, quamuis illi de illo ad quem missi sunt, bene existiment, à quo etiã mã-
data acceperunt. Prò dii immortales, vbi est ille mos, virtúsque maiorum? C. Pompilius
apud maiores nostros, cũ ad Antiochum regem Legatus missus esset, & verbis Senatus
nũciasset vt ab Alexãdria discederet, quam obsidebat: cũ tẽpus ille differret, virgula stã-
tem circunscripsit: dixítque, se non antea renunciaturum Senatui, nisi prius sibi respon-
disset quid facturus esset, quàm ex illa circũscriptione excederet. præclare. Senatus enim
faciem secũ attulerat, authoritatẽ Reip. cui qui non paret, nõ ab eo mandata accipienda
sunt, sed ipse est potius repudiandus. An ego ab eo mandata acciperẽ, qui Senatus man-
data contemneret? aut ei cum Senatu quicquam cõmune iudicarẽ, qui Imperatorẽ Po.
Ro. Senatu prohibente obsideret? At quæ mãdata? qua arrogantia? quo stupore? quo spi-
250 ritu? cur autẽ ea Legatis nostris dabat, cũ ad nos Cotylam mitteret ornamentum atque
arcem amicorum suorũ, hominem AEdilitiũ? si verè tum fuit AEdilis, cum eũ iussu An-
tonii in conuiuio serui publici loris ceciderunt. At quàm modesta mãdata fert? ii sumus
P.C. qui quicquam huic negemus? Vtranque prouinciã inquit remitto, exercitũ depono,
priuatus esse nõ recuso. Hæc sunt enim verba. redire ad se videtur. omnia obliuiscor, in
gratiã redeo. Sed quid adiungit? Si legionibus meis, & si equitibus, & si cohorti Prætoriæ
prædã, agrúmque dederitis. His etiã præmia postulet, quibus vt ignoscatur si postulet, im-
pudentissimus iudicetur? Addit præterea quos ipse cũ Dolabella dederit agros, teneant ii
quibus dati sunt. Hic est Cãpanus ager & Leõtinus, quæ duo maiores nostri annonæ per-
fugia ducebãt. Cauet mimis, aleatoribus, lenonibus: Caphoni etiam & Saxæ cauet, quos
251 Centuriones pugnaces & lacertosos inter mimorũ & mimarũ greges collocauit. Postulat
præterea vt chirographorũ & cõmẽtariorũ sua, Collegǽque sui decreta maneãt. Quid la-
borat? vt habeat quod quisque mercatus est: si quid accepit, habeat qui vẽdidit: & ne tãgã-
tur rationes ad Opis, id est, ne HS septies millies recuperetur: ne fraudi sit Septẽuiris quod
egissent. Nucula hoc credo admonuit. verebatur fortasse ne amitteret tantas clientelas,

ppp.ii.

Caueri etiã vult iis qui secũ sunt, quicquid contra legẽ cõmiserunt. Mustellæ & Tyroni prospicit: de se nihil laborat. quid enim cõmisit vnquã? num aut pecuniã publicã attigit? aut hominẽ occidit? aut secũ habuit armatos? Sed quid est quod de iis laboret? postulat enim ne sua iudiciaria lex abrogetur: quo impetrato quid est quod metuat? an, ne suorũ aliquis à Cyda, Lysiade, Curio cõdẽnetur? neque tamẽ nos vrget mãdatis pluribus: remittit aliquantũ & relaxat, Galliã inquit Togatã remitto, Comatã postulo. Ociosus videlicet 132
esse malo: cũ sex legionibus inquit, hísque suppletis ex D. Bruti exercitu, nõ modo ex delectu suo: tandiúque vt obtineat, quãdiu D. Brutus, C. Cassius Cõsules Procõsuléſve prouincias obtinebũt: huius comitiis C. frater est enim iam annus vt repulsam tulit. ipse autem vt quinquẽniũ inquit obtineã. At istud vetat lex Cæsaris: & tua hæc tu mandata L. Piso, & tu L. Philippe principes ciuitatis non dico animo ferre, verũ auribus accipere potuistis? Sed vt suspicor, terror erat quidã: nec vos vt legati apud illũ fuistis, nec vt Cõsulares: nec vos vestrã, nec Reip. dignitatẽ tenere potuistis. & tamen nescio quo pacto, sapiẽtia quadam credo, quod ego non possum, non nimis irati reuertistis. vobísque M. Antonius nihil tribuit, clarissimis viris, legatis Po. Ro. nos quid nõ Legato Antonii Cotylæ cõcessimus? cui portas huius vrbis patere ius non fuit, huic hoc templũ patuit, huic aditus 133
in Senatũ fuit: hic hesterno die sentẽtias nostras in codicillos & omnia verba referebat: huic se etiam summis honoribus hi contra dignitatẽ suam venditabãt. O dii immortales, quàm magnũ est personã in Rep. tueri principis! quæ nõ animis solũ debet, sed oculis seruire ciuium. domũ recipere Legatũ hostiũ, in cubiculũ admittere & reducere, hominis est nihil de dignitate, nimiũ de periculo cogitantis. Quod autẽ est periculum? nam si maximũ in discrimen venietur: aut libertas parata est victori, aut mors exposita victo: quorũ alterum optabile est, alterum effugere nemo potest. turpis autẽ fuga mortis, omni est morte peior. Nam illud quidẽ non adducor vt credã, esse quosdam qui inuideãt alicuius cõstantiæ, qui laboribus, qui eius perpetuã in Rep. adiuuãda voluntatẽ, & à Senatu & à Po. Ro. probari moleste ferant. Omnes id quidem facere debebamus, eáque erat nõ modo apud maiores nostros, sed etiam nuper summa laus Consulariũ, vigilare, cogitare, 134
adesse animo, semper aliquid pro Rep. aut facere aut dicere. Ego Q. Scæuolã Augurẽ memoria teneo bello Marsico, cũ esset summa senectute & perdita valitudine, quotidie, simulatque luceret, facere omnibus cõueniendi sui potestatẽ: neque eũ quisquã illo bello vidit in lecto: senéxq; & debilis primus veniebat in Curiã. Huius industriã maxime equidem vellẽ vt imitarẽtur ii quos oportebat: secundo autẽ loco, ne alterius labori inuiderẽt. Etenim P. C. cũ in spem libertatis sexẽnio simus ingressi, diutiúsque seruitutẽ perpessi quàm captiui frugi & diligẽtes solẽt: quas vigilias, quas solicitudines, quos labores liberãdi Po. Ro. causa recusare debemus? Equidẽ P. C. quanquam hoc honore vsi, togati esse solent, cũ est in sagis ciuitas, statui tamẽ à vobis, cæterísque ciuibus in tãta atrocitate tẽporis, tãtáque perturbatione Reip. nõ differre vestitu. Nõ ita gerimus nos hoc bello Cõ- 135
sulares, vt æquo animo Po. Ro. visurus sit nostri honoris insignia: cũ partim è nobis ita timidi sint, vt omnẽ ii Pop. Ro. beneficiorũ memoriã abiecerint: partim ita à Rep. auersi, vt huic se hosti fauere præ se ferant. Legatos nostros ab Antonio despectos esse & irrisos facile patiantur, Legatũ Antonii subleuatũ velint. huic enim reditũ ad Antoniũ prohiberi negabãt oportere, & in eodem excipiẽdo sententiam meã corrigebant: quibus gerã morem. Redeat ad Imperatorẽ suũ Varius, sed ea lege, ne vnquã Romã reuertatur. Cæteris autẽ, si errorẽ suũ deposuerint, & in Reip. gratiam redierint, veniã & impunitatẽ dãdam puto. Quas ob res ita cẽseo, EORVM qui cũ M. Antonio sunt, qui ab armis discesserint, & aut ad Pãsam, aut ad Hirciũ Cõsules, aut ad Decimũ Brutũ Imperatorẽ COS. designatũ, aut ad C. Cæsarẽ Proprætorẽ, ante Idus Martias adierint, eis fraudi ne sit, quòd cũ M. Antonio fuerint. Siquis eorũ qui cũ M. Antonio sũt, fecerit, quo honore, præmióve 136
quis dignus esse videatur: vti C. Pansa, A. Hircius COSS. alter, ambóve, si eis videatur, de eius honore, præmióve, primo quoque die ad Senatũ referãt. Siquis post hæc ad Antoniũ profectus fuerit, præter L. Varium, Senatum existimaturum eum contra Remp. fecisse.

In M. Antonium Philippica IX.

ORATIO LI.

VELLEM dii immortales fecissent Patres cõscripti, vt viuo po
tius Ser. Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores
quæreremus. Nec verò dubito, quin si ille vir renũciare lega-
tionem potuisset, & reditus eius vobis gratus fuerit, & Reip.
salutaris futurus. nõ quòd L. Philippo & L. Pisoni aut studiũ,
157 aut cura defuerit in tãto officio, tãtoque munere: sed cũ Ser.
Sulpitius ætate illis anteiret, sapientia omnibus, subito ereptus
tota legationẽ orbã & debilitatã reliquit. Quòd si cuiquã iu-
stus honos habitus est in morte Legato, in nullo iustior quàm
in Ser. Sulpitio reperietur. Cæteri, qui in legatione mortẽ obierũt, ad incertũ vitæ pericu-
lum, sine vllo mortis metu profecti sunt. Ser. Sulpitius cũ aliqua perueniẽdi ad M. Anto-
nium spe profectus est, nulla reuertẽdi. qui cũ ita affectus esset, vt si ad grauẽ valetudinẽ
labor viæ accessisset, sibi ipsi diffideret: non recusauit, quominus vel in extremo spiritu, si
quam opem Reip. afferre posset, experiretur. Itaque non illũ vis hyemis, non niues, non lõ-
gitudo itineris, nõ asperitas viarũ, non morbus ingrauescẽs retardauit: cùmque iã ad cõ-
gressum, colloquiúmque eius peruenisset, ad quẽ erat missus, in ipsa cura & meditatione
158 obeũdi sui muneris excessit è vita. Vt igitur alia, sic hoc Pansa præclare, quòd nos ad or-
nandũ Ser. Sulpitiũ cohortatus es, & ipse multa copiose de illius laude dixisti. quibus à te
dictis nihil præter sententiam dicerẽ, nisi P. Seruilio respõdendum putarem, qui hunc ho-
norem statuæ nemini tribuendũ censuit, nisi qui ferro esset in legatione interfectus. Ego
autem P.C. sic interpretor sensisse maiores nostros, vt causam mortis censuerint, non ge-
nus esse quærendũ. Etenim cui legatio ipsa mortis causa fuisset, eius monimentũ extare
voluerunt: vt in bellis periculosis obirent homines legationis munus audacius. Nõ igi-
tur exẽpla maiorũ quærenda, sed consiliũ est eorũ, à quo ipsa exẽpla nata sunt, explican-
dum. Lartes Tolumnius Rex Veientũ quatuor legatos Po. Ro. Fidenis interemit, quo-
rum statuæ in rostris steterunt vsque ad nostrã memoriã. iustus honos. his enim maio-
res nostri, qui ob Remp. mortem obierant, pro breui vita diuturnam memoriã reddide-
159 runt. Cn. Octauii clari & magni viri, qui primus in eã familiam, quæ postea viris fortissi-
mis floruit, attulit Consulatũ, statuam videmus in rostris: nemo enim tũ nouitati inui-
debat, nemo virtutẽ non honorabat. At ea fuit legatio Octauii, in qua periculi suspicio
nõ subesset. Nam cum esset missus à Senatu ad animos Regum perspiciẽdos, liberorúm-
que populorũ: maximéque vt nepotem Antiochi Regis, qui cũ maioribus nostris bellũ
gesserat, classes habere, elephãtos alere prohiberet, Laodiceæ in gymnasio à quodã Lepti-
ne est interfectus. Reddita est ei tum à maioribus statua pro vita quæ multos per annos
progeniẽ eius honestaret: nũc ad tantæ familiæ memoriã sola restaret. Atqui & huic, &
Tullo Cluuio, & L. Roscio, & Sp. Antio, & C. Fulcinio, qui à Veientiũ Rege cæsi sunt, nõ
sanguis qui profusus est in morte, sed ipsa mors ob Remp. habita, honori fuit. Itaque P.
160 C. si Ser. Sulpitio casus mortẽ attulisset, dolorẽ equidem tanto Reip. vulnere: mortẽ verò
eius nõ monimẽtis, sed luctu publico esse honorandam putarẽ. Nunc autẽ quis dubitat
quin ei vitã abstulerit ipsa legatio? secum enim ille mortem extulit: quam, si nobiscum
remansisset, sua cura, optimi filii, fidelissimæque coniugis diligentia vitare potuisset. At
ille, cũ videret si vestræ authoritati nõ paruisset, dissimilẽ se futurum sui: si paruisset, mu-
nus sibi illud pro Rep. susceptũ vitæ finẽ allaturũ: maluit in maximo Reip. discrimine
mori, quàm minus, quàm potuisset, videri Reip. profuisse. Multis illi in vrbibus, qua iter
faciebat, reficiendi se, & curandi potestas fuit: aderat & hospitũ inuitatio liberalis pro di-
gnitate summi viri, & eorũ hortatio qui vnà erãt missi, ad requiescendũ, & vitæ suæ cõ-
sulendũ. At ille properãs, festinánsque, mãdata nostra cõficere cupiẽs, in hac constantia

morbo aduersante perseuerauit. Cuius cū aduentū maxime perturbatus esset Antonius; quòd ea, quæ sibi iussu nostro denūciarentur, authoritate etār & sententia Ser. Sulpitii cōstitura: declarauit quàm odisset Senatū, cum authorē Senatus extinctū, læte atque insolenter tulit. Non igitur magis Octauiū Leptines, nec Veientiū Rex eos quos modo nominaui, quàm Ser. Sulpitium occidit Antonius. Is enim profecto mortē attulit, qui causa mortis fuit. Quocirca ad posteritatis etiam memoriā pertinere arbitror, extare quod fuerit de hoc bello iudiciū Senatus. erit enim statua ipsa testis, bellū tā graue fuisse, vt Legati interitus honoris memoriā consecutus sit. Quòd si excusationē Ser. Sulpitii P.C. legationis obeundæ recordari volueritis, nulla dubitatio relinquetur, quin honorē mortuo, cui iniuriā viuo fecimus, faciamus. Vos enim P.C. (graue dictu est, sed dicendū tamē) vos inquā Ser. Sulpitiū vita priuastis. Quē cū videretis se magis morbo, quàm oratione excusātem, nō vos quidē crudeles fuistis: quid enim minus in hūc ordinē cōuenit? sed cū sperāretis nihil esse quod nō illius authoritate & sapientia effici posset, vehementius excusationi obstitistis: atque eū, qui semper vestrū cōsensum grauissimū iudicauisset, de sententia deiecistis. vt verò Pāsæ Cōsulis accessit cohortatio grauior, quàm aures Ser. Sulpitii ferre didicissent: tū filiū, méque seduxit: atque ita locutus est, vt authoritatē vestrā vitæ se diceret anteferre. Cuius nos virtutē admirati, nō ausi sumus aduersari eius voluntati. mouebatur singulari pietate filius, nō multum perturbationi eius meus dolor concedebat. sed vterque nostrū cedere cogebatur magnitudini animi, orationísque grauitati: cū quidem ille maxima laude & gratulatione omniū vestrū pollicitus est, se quod velletis esse facturum: neque eius sententiæ periculū vitaturū, cuius ipse author fuisset. quē exequi mādara vestra properantē mane postridie prosecuti sumus. qui quidē discedens mecū ita locutus est, vt eius oratio omen fati videretur. Reddite igitur P.C. ei vitā, cui ademistis. vita enim mortuorū in memoria viuorū est posita. perficite vt is, quē vos ad mortē inscii misistis, immortalitatē habeat à vobis. cui si statuā in rostris decreto vestro statueritis, nulla eius legationis posteritatē inobscurabit obliuio. Nā reliqua Ser. Sulpitii vita multis erit præclarísque monimētis ad omnē memoriā cōmēdata: semper illius grauitatē, cōstantiā, fidem, præstātiam, in Rep. tuenda curā atque prudentiā, omniū mortaliū fama celebrabit. Nec verò silebitur admirabilis quædā & incredibilis, & penè diuina eius in legibus interpretādis, æquitate explicādis, sciētia. omnes qui ex omni ætate hac in ciuitate intelligentiā iuris habuerūt, si vnū in locū cōferātur, cū Ser. Sulpitio nō sunt cōparandi. neque enim ille magis iuris cōsultus quàm iustitiæ fuit. Itaque quæ proficiscebātur à legibus & à iure ciuili, semper ad facilitatē, æquitatémque referebat. neque cōstituere litiū actiones malebat, quàm cōtrouersias tollere. Ergo hoc statuæ monimēto nō eget, habet alia maiora. hæc enim statua, mortis honestæ testis erit: illa memoria, vitæ gloriosæ: vt hoc magis monimentū gloria Senatus, quàm clari viri futurū sit. Multū etiam valuisse ad patris honorē pietas filii videbitur: qui quanquam afflictus luctu nō adest, tamē sic animari esse debetis, vt ille si adesset. est enim ita affectus, vt nemo vnquā vnici filii mortē magis doluerit, quàm ille mœret patris. Equidē etiā ad famā Ser. Sulpitii filiū arbitror attinere, vt videatur honorē debitū patri præstitisse. quāquam nullū monimētū clarius Ser. Sulpitius relinquere potuerit, quàm effigiē morum suorū, virtutis, cōstantiæ, pietatis, ingenii filiū. cuius luctus aut hoc honore vestro, aut nullo solatio leuari potest. Mihi autem recordāti Ser. Sulpitii multos in familiaritate nostra sermones, gratior illi videtur, siquis est sensus in morte, ænea statua futura, & ea pedestris magis, quàm inaurata equestris, qualis L. Syllæ prima statua est. magnifice enim Ser. Sulpitius maiorum continentiam diligebat, huius seculi insolentiā vituperabat. Vt igitur si ipsum consulā quid velit: sic pedestrē ex ære statuā, tanquā ex eius authoritate & volūtate decerno: quæ quidē magnū ciuiū dolorē, & desyderiū honore monimēti minuet & leniet. atque hanc meā sententiam P.C.P. Seruilii sentētia probari necesse est, qui sepulchrū publice decernendū Ser. Sulpitio censuit, statuam non censuit. Nam si mors Legati sine cæde atque ferro nullū honorem desyderat: cur decernit honorē sepulturæ, qui maximus haberi potest mortuo? sin id tribuit

166 Ser. Sulpitio, quod non est datū Cn. Octauio, cur quod illi datum est, huic dandū esse nō
censet? Maiores quidem nostri statuas multis decreuerunt, sepulchra paucis. sed statuæ
intereūt tēpestate, vi, vetustate: sepulchrorū autē sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi
moueri, neque deleri potest: atque vt cætera extinguūtur, sic sepulchra fiūt sanctiora ve-
tustate. Augeatur igitur isto etiam honore is vir, cui nullus honor tribui nō debitus po-
test: grati simus in eius morte decorāda, cui nullā aliā gratiam referre iam possumus. no-
tetur etiā Antonii nefarium bellū gerentis scelerata audacia. his enim honoribus habitis
Ser. Sulpitio repudiatæ, reiectǽque legationis ab Antonio manebit testificatio sempiter-
na. Quas ob res ita censeo, CVM Ser. Sulpitius Quinti filius, Lemonia Rufus difficilli-
mo Reip. tēpore, graui, periculosóque morbo affectus, authoritatē Senatus, salutémque
167 Po. R. vitæ suæ præposuerit: cōtráque vim, grauitatémque morbi, cōtēderit vt ad castra
Antonii, quo Senatus eū miserat, perueniret: isque cū iam prope castra venisset, vi morbi
oppressus vitā amiserit in maximo Reip. munere: eiúsque mors cōsentanea vitæ fuerit,
sanctissimè honestissiméque actæ, in qua sæpe magno vsui Reip. Ser. Sulpitius & priua-
tus & in magistratibus fuerit: cū talis vir, ob Remp. in legatione mortē obierit: Senatui
placere, Ser. Sulpitio statuā pedestrem æneā in rostris, ex huius ordinis sententia statui:
circúmque eā statuā locū gladiatoribus, ludísque, liberos, posterósque eius, quaque versus
pedes quinque habere, quòd hic ob Remp. mortē obierit: eámque causam in basi inscri-
bi: vtíque C. Pansa, A. Hircius Cōsules alter, ambóve, si eis videbitur, Quæstoribus vrbis
imperent, vt eam basim, statuámque faciendā, & in rostris statuendā locent: quātique lo-
168 cauerint, tantā pecuniā redēptori soluendā, attribuēdámque curent: cúmque antea Senatus
authoritatē in virorū fortium funeribus ornamentísque ostēderit, placere eū quamam-
plissime supremo die suo efferri: & cū Ser. Sulpitius Q.F. Lemonia Rufus ita de Rep. me-
ritus sit, vt his ornamētis decorari debeat: Senatū censere, atque è Repub. existimare, vt
Ædiles curules edictū quod de funeribus habeant, Ser. Sulpitii Q.F. Lemoniæ Rufi fu-
neri mittere: vtíque locum sepulchro in campo Esquilino C. Pansa Consul, seu quo alio
in loco videtur, pedes triginta quaque versus designet, quo Seruius Sulpitius inferatur.
quod sepulchrum, ipsius, liberorum, posterorúmque eius sit: vti quod optimo iure sepul-
chrum publice datum est.

In M. Antonium Philippica X.

ORATIO LII.

MAXIMAS tibi Pansa gratias omnes & habere, & agere de-
169 bemus: qui cū hodierno die Senatū te nō habiturū arbitrate-
mur: vt M. Bruti præstātissimi ciuis literas accæpisti, ne mini-
mam quidem morā interposuisti, quin quamprimum maximo
gaudio & gratulatione frueremur. cum factum tuum gratum
omnibus debet esse, tum verò oratio, qua recitatis literis vsus
es. declarasti enim verū esse id quod ego semper sensi, Nemi-
nem alterius, qui suæ cōfideret, virtuti inuidere. Itaque mihi,
qui plurimis officiis sum cum Bruto, & maxima familiaritate
coniunctus, minus multa de illo dicenda sunt. quas enim partes ipse mihi sumpserā, eas
præoccupauit oratio tua. Sed mihi P.C. necessitatem attulit paulo plura dicendi, senten-
tia eius qui rogatus est ante me, à quo ita sæpe dissentio, vt iam vereat ne (id quod mi-
nime fieri debet) minuere amicitiā nostram videatur perpetua dissensio. Quæ est enim
170 ista tua oratio Calene, quæ mens, qui nunquam post Calendas Ianuarias idem senseris
quod is qui te sententiam prius rogar? cur nunquam tam frequens Senatus fuit, vt vnus
aliquis tuam sententiam secutus sit? cur semper tui dissimiles defendis? cur eum te &
vita, & fortuna tua ad ocium & ad dignitatem inuitet, ea probas, ea decernis, ea sen-

tis quæ ſunt inimica & ocio communi & dignitati tuæ? Nam vt ſuperiora omittam, hoc
certe quod mihi maximam admirarionem mouet, nõ tacebo. quod enim tibi cũ Brutis
bellum? cur eos, quos omnes venerari debemus, ſolus oppugnas? alterum circũſederi nõ
moleſte fers: alterum tua ſententia ſpolias his copiis, quas ipſe ſuo labore & periculo ad
Reipublicæ, non ad ſuũ præſidium, per ſe nullo adiuuante cõfecit. Quis eſt iſte tuus ſen-
ſus, quæ cogitatio, Brutos vt non probes, Antonios probes? quos omnes chariſſimos ha-
bent, tu oderis? quos acerbiſſime omnes oderũt, tu cõſtantiſſime diligas? Ampliſſimæ tibi 71
fortunæ ſunt, ſummus honoris gradus: filius, vt & audio & ſpero, natus ad laudẽ: cui cũ
Reipublicæ cauſa faueo, tum etiam tua. quæro igitur, eũ Brutíne ſimilem malis, an An-
tonii? ac permitto vt de tribus Antoniis eligas quem velis. D. Brutus melior eſt, inquies.
Cur igitur nõ his faues? cur non eos laudas, quorũ ſimilem filiũ tuũ eſſe vis? ſimul enim
Reipublicæ conſulis, & proponis illi exempla ad imitandum. Hoc verò Q. Fuſi copioſius
ſine offenſione noſtræ amicitiæ, ſic tecum, vt à te diſſentiens, Senator quæro: ita enim di
xiſti, & quidem de ſcripto (nam te inopia verbi lapſum putarem, niſi tuam in dicẽdo fa-
cultatem noſſem) literas Bruti recte & ordine ſcriptas videri. quod quid eſt aliud, quàm
librarium Bruti laudare, nõ Brutum? Vſum in Rep. Calene magnum iam habere & de-
bes & potes. quãdo ita decerni vidiſti? aut quo S. C. huius generis (ſunt enim innumera-
bilia) bene ſcriptas litetas dectetum à Senatu? quod verbum tibi non excidit, vt ſæpe fit, 72
fortuitu. ſcriptum, meditatũ, cogitatũ attuliſti. hanc tibi cõſuetudinẽ pleriſque in rebus
bonos obtrectandi ſiquis detraxerit, qui tibi velit obtrectare nõ relinquetur. Quamob-
rem collige te, placáque animum aliquando, & mitiga: audi viros bonos, quibus vteris
multum: loquere cum ſapientiſſimo homine genero tuo ſæpius, quàm tu ipſe tecum: tũ
denique ampliſſimi honoris nomẽ obtinebis. An verò hoc pro nihilo putas (in quo equi
dem pro amicitia tuam vicem dolere ſoleo) efferri hæc foras, & ad Populi Ro. aures per-
uenire, ei qui primus ſententiam dixerit, neminem aſſenſum? quod etiam hodie futurũ
arbitror. Legiones abducis à Bruto. quas? nẽpe illas quas ille ab Antonii ſcelere auertit,
& ad Remp. ſua authoritate traduxit. Rurſus igitur vis nudatum illum atque ſolum ab
Rep. relegatum videri. Vos autem P. C. ſi M. Brutum deſerueritis & prodideritis, quem
tandem ciuem habebitis, quem ornetis? cui fauebitis? niſi fortè eos qui diadema impo- 73
ſuerunt, conſeruãdos: eos qui nomen regis ſuſtulerũt, deſerẽdos putatis. Ac de hac qui-
dem diuina atque immortali laude Bruti ſilebo: quæ gratiſſima memoria omniũ ciuium
incluſa, nondum authoritate publica teſtata eſt. tantámne potentiam dii boni, tantam
moderationem, tantam in iniuria tranquillitatem & modeſtiam? qui cum Prætor vrba-
nus eſſet, vrbe caruit: ius nõ dixit, cum omne ius Populi Ro. recuperaſſet: cúmque cõcur-
ſu quotidiano bonorũ omniũ, qui admirabilis ad eũ fieri ſolebat, præſidióque Italiæ cũ-
ctæ ſeptus poſſet eſſe, abſens iudicio bonorũ defenſus eſſe maluit, quàm præſens manu:
qui ne Apollinares quidẽ ludos, pro ſua Populíque Ro. dignitate apparatos præſens fe-
cit, ne quã viam patefaceret ſceleratorum hominum audaciæ. quanquã qui vnquam aut
ludi, aut dies lætiores fuerunt, quàm cum in ſingulis verſibus Populus Ro. maximo cla-
more & plauſu Bruti memoriam proſequebatur? corpus aberat liberatoris: libertatis me- 74
moria aderat, in qua Bruti imago cerni videbatur. At hunc his ipſis ludorum diebus vi-
debam in inſula clariſſimi adoleſcentis Luculli propinqui ſui nihil niſi de pace & con-
cordia ciuium cogitantem: eundem vidi poſtea Veliæ cedentem Italia, ne qua oriretur
belli ciuilis cauſa propter ſe. O ſpectaculum illud non modo hominibus, ſed vndis ipſis
& litoribus luctuoſum, cedere è patria ſeruatorẽ eius, manere in patria proditores. Caſ-
ſius lapſis paucis pòſt diebus conſequebatur: vt me puderet P. C. in eam vrbem redire ex
qua illi abirent. ſed quo conſilio redierim, initio audiſtis, pòſt eſtis experti. Expectatum
igitur tempus à Bruto eſt. nam quoad vos omnia pati vidit, vſus eſt ipſe incredibili pa-
tientia: poſteaquam vos ad libertatem ſenſit erectos, præſidia veſtræ libertati parauit. At
cui peſti, quantǽque reſtitit? Si enim C. Antonius quod animo intenderat, perficere po-
tuiſſet (potuiſſet autem, niſi eius ſceleri virtus M. Bruti obſtitiſſet) Macedoniam, Illyri- 75

cum, Græciam perdidissemus. esset vel receptaculum pulso Antonio, vel agger oppugnandæ Italiæ Græcia: quæ quidem nunc M. Bruti imperio, authoritate, copiis non instructa solum, sed etiam ornata tendit dextram Italiæ, suúmque ei præsidium pollicetur. Quod qui ab illo abducit, exercitum pulcherrimum & præsidium firmissimum adimit Reipublicæ. Equidem cupio hæc quamprimum Antonium audire, vt intelligat non D. Brutũ, quem vallo circunsedet, sed seipsum obsideri. Tria tenet oppida toto in orbe terrarum: habet inimicissimam Galliam: eos etiam, quibus confidebat, alienissimos Transpadanos: Italia omnis infesta est: exteræ nationes à prima ora Græciæ vsque ad AEgyptum optimorum & fortissimorum ciuium imperiis & præsidiis tenentur. Erat enim ei
76 spes vna in C. Antonio, qui duorum fratrum ætatibus medius interiectus, vitiis cũ vtroque certabat: qui tanquam extruderetur à Senatu in Macedoniam, & non contrà prohiberetur proficisci, ita cucurrit. Quæ tẽpestas dii immortales, quæ flamma, quæ vastitas, quæ pestis Græciæ fuisset, nisi incredibilis vis ac diuina virtus Cæsaris furentis hominis conatũ atq; audaciã cõpressisset? quæ celeritas illa Bruti? quæ cura? quæ virtus? etsi ne illa quidem C. Antonii celeritas cõtemnenda est: quẽ nisi in via caducæ hæreditates retardassent, volasse eũ, non iter fecisse diceres. alios ad negocium publicum ire cum cupimus, vix solemus extrudere: hunc retinentes exclusimus. At quid ei cum Apollonia? quid cũ Dyrrhachio? quid cum Illyrico? quid cum P. Vatinii Imperatoris exercitu? succedebat, vt ipse dicebat, Hortensio: certi fines Macedoniæ, certa conditio, certus erat etiam illius exercitus: cum Illyrico verò, & cũ Vatinii legionibus quid erat Antonio? ac ne cũ Bruti qui-
77 dẽ. id enim fortasse quispiã improbus dixerit. omnes legiones, omnes copiæ, quæ vbique sunt, Populi Ro. sunt. neque enim legiones quæ Antonium reliquerunt, Antonii potius quàm Reipub. fuisse dicuntur. Omne enim exercitus & imperii ius amittit is qui eo imperio & exercitu Remp. oppugnat. Quòd si ipsa Resp. iudicaret, aut si omne ius decretis eius statueretur, Antonióne an Bruto legiones Populi Ro. adiudicaret? alter aduolaret subito ad direptionẽ pestémque sociorum: & quacunque iret, omnia vastaret, diriperet, auferret: exercitu Populi Ro. cõtra ipsum Populum Ro. vteretur. alter verò eam sibi legem statueret, vt quocunque venisset, lux venisse quædam & spes salutis videretur. denique alter ad euertendam Remp. præsidia quærebat: alter ad conseruandam. Nec verò nos hoc magis videbamus, quàm ipsi milites, à quibus tanta in iudicando prudentia nõ
78 erat postulanda. cum VII cohortibus esse Apolloniam scribit Antonium. qui iam aut captus est, quod dii dent: aut certe homo verecundus in Macedoniam non accedit ne contra Senatum fecisse videatur. Delectus habitus in Macedonia est summo Hortensii studio & industria: cuius animum egregium, dignúmque & ipso & maioribus suis ex Bruti literis perspicere potuistis. Legio, quam L. Piso ducebat, Legatus Antonii, Ciceroni se filio meo tradidit. Equitatus qui in Syriam ducebatur bipartito, alter eum à quo ducebatur reliquit in Thessalia, seséque ad Brutum contulit: alterum in Macedonia Cn. Domitius adolescens summa virtute & constantia ab Legato Syriaco abduxit: P. autem Vatinius, qui & antè iure laudatus à nobis, & hoc tempore meritò laudandus est, aperuit Dyrrhachii portas Bruto, & exercitum tradidit. Tenet igitur Populus Ro. Macedoniã, tenet Illyricum, tuetur Græciã: nostræ sunt legiones, nostra leuis armatura, nostri equi-
79 tatus, maximéque noster est Brutus, sempérque noster, cum sua excellentissima virtute Reip. natus, tum fato quodã paterni maternique generis & nominis. Ab hoc igitur quisquam bellum timet, qui antequã nos id coacti suscepimus, in pace iacere, quàm in bello vigere maluit? quãquam ille quidem nunquam iacuit, nec hoc cadere verbum in tantam virtutis præstãtiam potest. erat enim in desyderio ciuitatis, in ore, in sermone omnium. Tantum autem aberat à bello, vt cum cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit ciuium studiis potius, quàm eos in armorum discrimen adduceret. Itaque illi ipsi, si qui sunt qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen eiusdem moderationẽ, patientiámque mirentur. Sed iam video quid loquantur: neque enim id occulte faciunt. timere se dicunt quomodo ferant Veterani, exercitum Brutum habere. quasi verò quicquam in-

terfit inter A.Hircii,C.Panfæ,D.Bruti,C. Cæfaris, & hunc exercitum M. Bruti.Nam fi
quatuor exercitus ii,de quibus dixi,propterea laudantur, quòd pro Populi Ro. libertate 180
arma cæperunt,quid eft cur M.Bruti exercitus non in eadem caufa reponatur? At enim
veteranis fufpectum eft nomen M. Bruti, magis quàm Decimi. Equidem non arbitror.
etfi eft enim Brutorum commune factum,& laudis focietas: eo tamen D. Bruto iratio-
res funt omnes ii qui id factum dolebant, quominus ab illo rem illam dicebât fieri de-
cuiffe. Quid ergo nũc agunt tot exercitus, nifi vt obfidione Brutus liberetur? qui autem
hos exercitus ducunt? hi credo,qui Cæfaris res actas euerti, qui caufam veteranorũ pro-
di volũt? fi ipfe viueret Cæfar,acrius credo acta fua defenderet,quàm vir fortiffimus de-
fendit Hircius? aut amicior caufæ poteft inueniri,quàm filius? At eorum alter nõdum ex
longinquitate grauiffimi morbi recreatus quicquid habuit virium,id in eorũ libertatem
cõtulit,quorũ votis iudicauit fe à morte reuocatum: alter virtutis robore firmior,quam
ætatis, cum iftis ipfis veteranis ad D. Brutum liberandum profectus eft. Igitur illi cer- 181
tiffimi,iidémque acerrimi Cæfaris actorum patroni pro D. Bruti falute bellum gerunt,
quos veterani fequuntur.de libertate enim Populi Ro.nõ de fuis cõmodis armis decer-
nendũ vident.Quid eft igitur cur iis,qui D.Brutũ omnibus copiis conferuatũ velint,M.
Bruti fit fufpectus exercitus? An verò fi quid effet quod à M.Bruto timendum videretur,
Pãfa id nõ videret? aut fi videret,nõ laboraret? quis aut fapiẽtior ad coniecturã rerum fu-
turarũ,aut ad propulfandũ metũ diligẽtior? atqui huius animũ erga M. Brutũ ftudiũm-
que vidiftis.præcæpit oratione fua quid decernere nos de Bruto, quid fentire oporteret:
tantúmque abfuit vt periculofum Reip. M. Bruti putaret exercitum,vt in eo firmiffimũ
Reip.præfidiũ & grauiffimũ poneret.Scilicet hæc Panfa aut nõ videt(hebeti enim inge-
nio eft)aut negligit? quæ enim Cæfar egit, ea rata effe non curat: de quibus cõfirmandis
& fanciendis lege comitiis Centuriatis ex authoritate noftra laturus eft. Definant igitur 182
aut ii qui non timent,fimulare fe timere,& profpicere Reipublicæ. aut ii qui omnia ve-
rentur,nimium effe timidi: ne illorũ fimulatio,horum fit ignauia. Quæ (malùm) eft ifta
ratio,femper optimis caufis veteranorum nomen opponere? quorum etiam fi amplecte-
rer virtutes,vt facio:tamen fi effent arrogantes,non poffem ferre faftidium. An nos co-
nantes feruitutis vincula rumpere, impediet fi quis veteranos id nolle dixerit? nõ funt e-
nim credo innumerabiles,qui pro communi libertate arma capiãt? nemo eft præter ve-
teranos milites vir,qui ad feruitutem propulfandã ingenuo dolore excitetur? Poteft igi-
tur ftare Refp.freta veteranis fine magno fubfidio iuuentutis? quos quidẽ libertatis adiu
tores complecti debetis,feruitutis authores fequi non debetis. Poftremo(erumpat enim
aliquando vera & me digna vox) fi veteranorum nutu mentes huius ordinis gubernan-
tur,omniáque ad eorum voluntatem dicta factáque noftra referuntur, optãda mors eft, 183
quæ ciuibus Ro.femper fuit feruitute potior. Omnis eft mifera feruitus: fed fuerit quæ-
dam neceffaria,ecquodnam principium putatis libertatis capeffendæ? an cum illum ne-
ceffarium & fatalem penè cafum non tulerimus,hunc feremus voluntarium? tota Italia
defiderio libertatis exarfit:feruire diutius non poteft ciuitas:ferius Populo Ro.hunc ve-
ftitum atq; arma dedimus, quàm ab eo flagitati fumus: magna nos quidem fpe, & pro-
pè explorata,libertatis caufam fufcæpimus. Sed vt concedam incertos exitus effe belli,
Martémque communem,tamen pro libertate,vitæ periculo decernendum eft. nõ enim
in fpiritu vita eft,fed ea nulla eft omnino feruienti. omnes enim nationes feruitutẽ fer-
re poffunt,noftra ciuitas non poteft. nec vllam aliam ob caufam, nifi quòd illæ laborẽ,
dolorémque fugiunt:quibus vt careãt,omnia perpeti poffunt: nos ita à maioribus infti-
tuti atque imbuti fumus, vt omnia confilia atque facta ad virtutem atque dignitatẽ re- 184
feramus. ita præclara eft recuperatio libertatis, vt ne mors quidem fit in reperenda li-
bertate fugienda. Quòd fi immortalitas cõfequeretur præfentis periculi fuga, tamen eo
magis ea fugienda effe videretur,quo diuturnior effet feruitus. Cum verò dies & noctes
omnia nos vndique fata circunftent,non eft noftrũ nominífque Romani dubitare, eum
fpiritum, quem naturæ quis debeat,patriæ reddere.Concurritur vndique ad commune

incendium teſtinguendum, veteraníque primi Cæſaris authoritatem ſecuti conatũ Antonii repulerunt: pòſt eiuſdem furorem Martia legio fregit, Quarta afflixit. ſic à ſuis legionibus cõdemnatus irrupit in Galliam, quam ſibi armis animíſque inſeſtã inimicámque cognouit. hunc A. Hircii, C. Cæſaris exercitus inſecuti ſunt: pòſt Panſæ delectus vrbem totámque Italiam erexit: vnus eſt omnium hoſtis, quãquam habet ſecum L. fratrẽ
185 chariſſimũ Reipublicæ ciuem, cuius deſiderium ciuitas ferre diutius non poteſt. quid illa tetrius bellua, quid immanius, qui ob eam cauſam natus videtur, ne omnium mortalium turpiſſimus eſſet Antonius? Eſt vnà Trebellius, qui iam cum tabulis nouis redit in gratiam: T. Plancus, cæteri pares, qui id pugnant, id agunt, vt contra Rempublicam reſtituti eſſe videantur: ſollicitant homines imperitos Saxæ & Caphones: ipſi ruſtici atque agreſtes, qui hanc Rempublicam nec viderunt vnquam, nec videre conſtitutam volunt: qui non Cæſaris, ſed Antonii acta defendunt, quos auertit agri Campani infinita poſſeſſio: cuius eos non pudere miror, cum videãt mimos & mimas habere vicinos. Ad has peſtes opprimẽdas quid eſt cur moleſte feramus quòd M. Bruti acceſſit exercitus? immoderati credo hominis & turbulenti. vide ne nimium penè patientis: etſi in illius viri cõſiliis atque factis, nec nimium, nec parum vnquam fuit. Omnis voluntas M. Bruti P.C. omnis cogitatio, tota mens, authoritatẽ Senatus, libertatẽ Populi Romani intuetur: hæc
186 habet propoſita, hæc tueri vult. tentauit quid patientia proficere poſſet: nihil cum proficeret, contra vim vi experiendum putauit. Cui quidem P.C. vos idem tribuere hoc tempore debetis, quod ad XIII Calend. D. Bruto, & C. Cæſari me authore tribuiſtis. quorũ priuatum de Republica cõſilium & factum authoritate veſtra eſt comprobatum atque laudatum. quod idem in M. Bruto facere debetis, à quo inſperatum & repentinum Reipublicæ præſidium legionum, æquitatus, auxiliorum magnæ & firmæ copiæ comparatæ ſunt: adiungendúſque eſt Q. Hortenſius, qui cum Macedoniam obtineat, adiutorem ſe Bruto ad comparandum exercitum fideliſſimum & cõſtantiſſimũ præbuit. nam de Apuleio ſeparatim cenſeo referendum, cui teſtis eſt per literas Brutus, eum principem fuiſſe ad conatum exercitus comparandi. Quæ cum ita ſint, quòd Panſa Conſul verba fecit de literis, quæ à Q. Cepione Bruto Proconſ. allatæ, & huic ordini recitatæ ſunt, de ea re
187 ita cenſeo, CVM Q. Cepionis Bruti Proconſ. opera, conſilio, induſtria, & virtute, difficillimo Reipublicæ tempore prouincia Macedonia, Illyricum, cuncta Græcia, legiones, exercitus, equitatus, in Conſulum, Senatus, Populíque Ro. poteſtate ſint: id Q. Cepionem Brutum Proconſ. bene & è Republica & ex ſua maiorúmque ſuorum dignitate, conſuetudinéque Reipublicæ bene gerendæ feciſſe: eámque rem Senatui Populóque Ro. gratam eſſe & fore: vtíque Q. Cepio Brutus Proconſ. prouinciam Macedoniam, Illyricum, totámque Græciam tueatur, defendat, cuſtodiat, incolumémque ſeruet: eíſque exercitui, quem ipſe conſtituit, comparauit, præſit, pecuniáque ad rem militarem, ſiqua opus ſit, quæ publica ſit, & exigi poſſit, vtatur, exigat, pecuniáſque à quibus videtur ad rem militarem mutuas ſumat. frumentum imperet: operámque det, vt cum ſuis copiis quamproxime Italiam ſit. Cúmque literis Q. Cepionis Bruti Proconſ. in-
188 tellectum ſit, Q. Hortenſii Proconſulis opera & virtute vehementer Rempublicam adiutam, omniáque eius conſilia cum conſiliis Q. Cepionis Bruti Proconſulis coniuncta fuiſſe, eámque rem magno vſui Reipublicæ fuiſſe, Q. Hortenſium Proconſulem rectè & ordine éxque Republica feciſſe: Senatuíque placere Q. Hortenſium Proconſulem cum Q. Cepione Proconſ. & Legatis ſuis Macedoniam Prouinciam obtinere quoad ex S.C. ſucceſſum ſit.

In M. Antoniũ Philippica XI.

ORATIO LIII.

MAGNO in dolore ſum P.C. vel mœrore potius, quem ex crudeli & miſerabili morte C. Trebonii optimi ciuis, moderatiſſimíque hominis accæpimus: ineſt tamen aliquid quod Reip. profuturũ putem. perſpeximus enim quanta in his qui cõtra patriam ſcelerata arma cæperunt, ineſſet immanitas. nam duo hæc capita nata ſunt poſt homines natos teterrima & ſpurciſſima, Dolabella & Antonius: quorum alter effecit quod optabat; de altero patefactum eſt quid cogitaret. L. Cinna crudelis, C. Marius in iracundia perſeuerans, L. Sylla vehemens: neque vllius horum in vlciſcendo acerbitas progreſſa vltra mortem eſt. quæ tamen pœna in ciues nimis crudelis putabatur. Ecce tibi geminum in ſcelere par, inuſitatum, inauditum, ferum, barbarum. Itaque quorum ſummum quondam inter ipſos odiũ, bellúmque meminiſtis, eoſdem poſtea ſingulari inter ſe conſenſu & amore deuinxit impuriſſimæ naturæ & turpiſſimæ vitæ ſimilitudo. Ergo id quod fecit Dolabella, in quo potuit, multis idem minatur Antonius. ſed ille cum procul abeſſet à Cõſulibus, exercitibúſque noſtris, necdum Senatum cũ Populo Ro. cõſpiraſſe ſenſiſſet, fretus Antonii copiis, ea ſcelera ſuſcæpit, quæ Romæ iam ſuſcæpta arbitrabatur à ſocio furoris. Quid ergo hunc aliud moliri, quid optare cenſetis, aut quam omnino cauſam eſſe belli? omnes qui libere de Republica ſenſimus, qui dignas nobis ſententias diximus, qui Populũ Ro. liberũ eſſe voluimus, ſtatuit ille quidem non inimicos, ſed hoſtes. maiora in nos, quàm in hoſtem ſupplicia meditatur. mortem, naturæ pœnam putat eſſe: iracundiæ, tormentũ atque cruciatũ. Qualis igitur hoſtis habendus eſt is, à quo victore ſi cruciatus abſit, mors in beneficii partem numeretur? Quamobrem P.C. quanquã hortatore non egetis (ipſi enim veſtra ſponte exarſiſtis ad libertatis recuperandæ cupiditatem) tamen eo maiore ſtudio libertatem defendite, quo maiora propoſita victis ſupplicia ſeruitutis videtis. In Galliam inuaſit Antonius, in Aſiam Dolabella; in alienã vterque prouinciã, alteri ſe Brutus obiecit, impetúmque furentis, atque omnia diuexare & diripere cupientis vitæ ſuæ periculo colligauit, à progreſſu arcuit, a reditu refrænauit: obſideri ſe paſſus ex vtraque parte conſtrinxit Antoniũ. alter in Aſiam irrupit curſim, cui in Syriam patebat via certa, neque longa. quid opus fuit cum legione, præmiſſo Marſo neſcio quo Octauio ſcelerato latrone atque egente, qui popularetur agros, vexaret vrbes, non ad ſpẽ conſtituendæ rei familiaris, quam tenere eum poſſe negant qui norunt (mihi enim hic Senator ignotus eſt) ſed ad præſentem paſtum mendicitatis ſuæ? Conſecutus eſt Dolabella in nulla ſuſpicione belli: quis enim id putaret? ſecutæ collocutiones familiariſſimæ cũ Trebonio: cõplexúſq; ſummæ beneuolẽtiæ, falſi indices extiterũt in amore ſimulato: dextræ quæ fidei teſtes eſſe ſolebant, perfidia ſunt & ſcelere violatæ. Qui nocturnus introitus in Smyrnam, quaſi in hoſtiũ vrbem, quæ eſt fideliſſimorũ antiquiſſimorúmq; ſociorũ? oppreſſus Trebonius, ſi vt ab eo, qui aperte hoſtis eſſet, incautus: ſi vt ab eo, qui ciuis etiã tum ſpeciem haberet, miſer. Ex quo nimirum documentum nos capere fortuna voluit quid eſſet victis extimeſcendum. Conſularem hominem Conſulari imperio prouinciam Aſiam obtinẽtem Samario exuli tradidit: interficere ſtatim captum noluit, ne nimis credo in victoriis liberalis videretur: cũ verborum cõtumeliis optimũ virũ inceſto ore laceraſſet, tũ verberibus ac tormentis quæſtionem habuit pecuniæ publicæ, ídque per biduũ: pòſt autem ceruicibus caput abſcidit, ídque fixum geſtari iuſſit in pilo: reliquum corpus tractũ atque laceratum abiecit in mare. Cum hoſte hoc bellandum eſt, cuius teterrima crude-

litare omnis barbaria superata est. Quid loquar de cæde ciuium Romanorum, de direptione fanorum? quis est qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat? & nūc tota Asia vagatur, volitat vt Rex, nos alio bello detineri putat. quasi verò non vnū idémque bellum sit contra hoc iugum impiorum nefarium. Imaginem Antonii crudelitatis in Dolabella cernitis. ex hoc illa effecta est, ab hoc illa Dolabellæ scelerum præcepta sunt tradita. num leniorē quàm in Asia Dolabella fuit, in Italia, si liceat, fore putatis Antonium? mihi quidē & ille peruenisse videtur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia. neque Antonius vllius supplicii adhibendi, si potestatem habeat, vllam partem est relicturus. Ponite igitur ante oculos P.C. miseram quidem illam & flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam: nocturnum impetum in vrbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum: cum ille miser prius latronum gladios videret, quàm quæ res esset, audisset: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram atque os illud infame, vincula, verbera, eculeum, carnificem, tortorémque Samarium. quæ tulisse illum fortiter & patienter ferūt: magna laus, meóque iudicio omnium maxima. est enim sapiētis, quicquid homini accidere possit, id præmeditari: ferendum modice, si aduenerit, esse. maioris est omnino cōsilii, prouidere ne quid tale accidat: sed animi non minoris, fortiter ferre si euenerit. At Dolabella quidē tam fuit immemor humanitatis, quāquam eius nunquam particeps fuerit, vt suam insatiabilem crudelitatem exercuerit non solum in viuo, sed etiam in mortuo. atqui in eius corpore lacerando atque vexando, cum animū satiare non posset, oculos pauit suos. O multo miserior Dolabella, quam ille quem tu miserrimum esse voluisti. Dolores Trebonius pertulit magnos. multi, ex morbi grauitate maiores: quos tamen non miseros, sed laboriosos solemus dicere. longus fuit dolor bidui: at compluribus hominibus annorum sæpe multorum. nec grauiora vere sunt carnificum tormenta, quàm interdum cruciamenta morborum. Alia sunt, alia inquam, ô perditissimi homines & amentissimi, multo miseriora. Nam quo maior vis est animi, quàm corporis, hoc sunt grauiora ea quæ concipiūtur animo, quàm illa quæ corpore. Miserior igitur qui suscipit in se scelus, quàm is qui alterius facinus subire cogitur. Cruciatus est à Dolabella Trebonius: & quidem à Carthaginensibus Regulus. in qua re cum crudelissimi Pœni iudicati sint in hoste, quid in ciue de Dolabella iudicandum est? An verò hoc conferendum est? an dubitandum vter miserior, isne cuius mortem Senatus Populúsque Romanus vlciscetur: an is qui cuncti Senatus sententia hostis est iudicatus? nam cæteris quidē vitæ partibus quis est qui possit sine Trebonii maxima contumelia conferre vitam Trebonii cum Dolabella? alterius consilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda, quis ignorat? alteri à puero pro deliciis crudelitas fuit. deinde ea libidinum turpitudo, vt in hoc sit semper lætatus, quòd ea faceret quæ sibi obiici ne ab inimico quidem possent verecundo. Et hic (dii immortales) aliquando fuit meus amicus. occulta enim erant vitia non inquirenti. neque nunc fortasse alienus ab eo essem, nisi ille vobis, nisi mœnibus patriæ, nisi huic vrbi, nisi diis penatibus, nisi aris & focis omnium nostrū, nisi denique naturæ & humanitati inuentus esset inimicus. à quo admoniti diligentius & vigilantius caueamus Antonium. Etenim Dolabella non ita multos secū habuit notos ac insignes latrones. at videtis quot, & quàm multos habeat Antonius. Primùm L. fratrem, quam facem dii immortales? quod facinus? quod scelus? quem gurgitem? quam voraginem? quid eum non sorbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius sanguinē non bibere censetis? in cuius possessiones atque fortunas non impudentissimos oculos spe & mente defigere? Quid Censorinum, qui se verbo Prætorem esse vrbanū cupere dicebat, re certe noluit? quid Bestiam, qui se Consulatum in Bruti locum petere profitetur? Atque hoc quidem detestabile omen auertat Iupiter. quàm absurdum autem, qui Prætor fieri nō potuerit, petere eum Consulatum? nisi forte damnationem pro Prætura putat. Alter Cæsar Vopiscus, ille homo summo ingenio, summa potentia, qui ex ædilitate Consulatum petit, soluatur legibus: quāquam leges eum non tenent. credo dignita-

re. at hic me defendēte quinquies absolutus est. sexta palma vrbana etiam in gladiatore difficilis. sed hæc iudicum culpa, non mea est. ego defendi fide optima: illi debuerūt clarissimum & præstātissimum Senatorem in ciuitate retinere. qui tamen nunc nihil aliud agere videtur, nisi vt intelligamus illos iudices, quorū res iudicatas irritas fecimus, bene, & è Republica iudicauisse. Neque hoc in hoc vno est: sunt alii in eisdem castris ho neste condemnati, turpiter restituti. quod horum consilium, qui omnibus bonis hostes sunt, nisi crudelissimum putatis fore? Accedit Saxa nescio quis, quem nobis Cæsar ex vltima Celtiberia Tribunum plebis dedit, castrorum antea metator, nunc (vt sperat) vrbis: à qua cū sit alienus, suo capiti saluis nobis dominetur. cùm hoc veteranus Capho, quo 298
neminem veterani peius oderunt. His, quasi præter dotē, quam in ciuilibus malis accæperant, agrum Campanum est largitus Antonius: vt haberent aliquorū nutriculas prædiorum. quibus vtinam contenti essent: ferremus: etsi tolerabile non erat. sed quiduis patiendum fuit, vt hoc teterrimum bellum non haberemus. Quid illa castrorū M. Antonii lumina, nónne ante oculos propositis? primùm duos Collegas Antoniorū & Dolabellæ, Nuculam & Lentonem, Italiæ diuisores lege ea, quam Senatus per vim latā iudicauit. quorum alter commentatus est mimos, alter egit Tragœdiam. Quid dicam de Apulo Domitio? cuius bona modo proscripta vidimus: tanta procuratorum est negligentia. At hic nuper sororis filio infudit venenum, non dedit. Sed non possunt non prodige viuere, qui nostra bona sperant, cum effundunt sua. Videte etiam P. Decii auctionē 299
clarissimi viri, qui maiorum suorum exempla persequens, pro alieno se ære deuouit: emptor tamen in ea auctione inuētus est nemo. O hominem ridiculum, qui se exire ære alieno putaret posse, cum vēderet aliena! Nam quid ego de Trebellio dicam? quàm multæ videntur furiæ debitorum! vindices enim tabularum nouarum nouam tabulam vidimus. Quid de Planco? qui præstantissimos ciues Aquila, Pollentia expulit, & quidem cru re fracto: quod vtinam antè illi accidisset, ne huc redire potuisset. Lumen & decus illius exercitus penè præterii, Caniniū Cimbrum Lysidici filium, Lysidicum ipsum in Græco verbo, qui omnia iura dissoluit: nisi fortè iure germanum Cimber occidit. Cum hanc, & huius generis copiam tantam habeat Antonius, quod scelus omittet, cū Dolabella tantis se obstrinxerit parricidiis, nequaquam pari latronum manu & copia? Quapropter vt inuitus sæpe dissensi à Q. Fusio, ita sum eius sententiæ libenter assensus. ex quo iudicare debetis, me non cum homine solere, sed cum causa dissidere. Itaque non assentior solū, 300
sed etiam gratias ago Q. Fusio. dixit enim seueram, grauem, Republica dignam sententiam: iudicauit hostem Dolabellam, bona eius censuit publicè possidenda. quo cum addi nihil posset (quid enim atrocius potuit, quid seuerius decernere?) dixit tamē, si quis eorum, qui post se rogati essent, grauiorem sentētiam dixisset, in eam se iturum. quam seueritatem quis potest non laudare? Nunc quoniam iudicatus est hostis Dolabella, bello est persequendus. neque enim quiescet. habet legionem, habet fugitiuos, habet sceleratam impiorum manum: est ipse confidens, impotēs, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrem quoniam cum Dolabella hesterno die hoste decreto bellum gerēdum est, Imperator est deligendus. Duæ dictæ sunt sententiæ: quarum neutram probo: alteram, quia semper, nisi cum est necesse, periculosam arbitror: alteram, quia alienam his temporibus existimo. Nam extraordinarium semper imperium populare atque ventosum 301
est, minime vestræ grauitatis, minime huius ordinis. Bello Antiochi magno & graui, cū L. Scipioni Publii fratri obuenisset Asia, parúmque in eo putaretur esse animi, parum roboris: Senatúsque ad Collegam eius C. Lælium huius sapientis patrem negocium deferret: surrexit P. Africanus frater maior L. Scipionis, & illam ignominiam familiæ deprecatus est: dixítque, & in fratre suo summam virtutem esse, summúmque consilium: neque se ei Legatum id ætatis, hísque rebus gestis defuturum. quod cum ab eo esset dictū, nihil est de Scipionis prouincia commutatum: nec plus extraordinarium imperium ad id bellum quæsitum, quàm duobus antea maximis Punicis bellis, quæ à Consulibus, aut à Dictatoribus gesta & consummata sunt: aut quàm Pyrrhi, quàm Philippi, quàm post

Achaico bello, quàm Punico tertio: ad quod Populus Romanus ita ipse sibi delegit ido-
302 neum ducem P. Scipionem, vt eum tamen bellum gerere Cõsulem vellet. Cum Aristo-
nico bellum gerendum fuit L. Valerio, P. Licinio Consulibus. rogatus Populus quem id
bellũ gerere placeret: Crassus Consul, Pontifex Maximus Flacco Collegæ Flamini Mar
tiali multam dixit, si à sacris discessisset. quam multam Populus Romanus remisit, Pon-
tifici tamen Flaminem parere iussit. sed ne tum quidem Populus Romanus ad priuatũ
detulit bellum. quanquã erat Africanus, qui anno antea de Numantinis triumphaue-
rat: qui cum longe omnes belli gloria & virtute superaret, duas tantum tribus tulit. Ita-
que Populus Romanus Consuli potius Crasso, quàm priuato Africano bellum gerendũ
dedit. De Cn. Pompeii imperiis summi viri, atque omnium principis, Tribuni plebis tur-
bulenti tulerunt. nam Sertorianum bellum à Senatu priuato datum est, quia Consules
recusabant: cum L. Philippus pro Consulibus se eum mittere dixit, nõ pro Cõsule. Quæ
303 igitur hæc comitia? aut quam ambitionem constantissimus & grauissimus ciuis L. Cæsar
in Senatum introduxit? clarissimo viro atque innocentissimo decreuit imperium, priua-
to tamen. in quo maximum nobis onus imposuit. assensero. ambitionẽ induxero in Cu-
riam. negauero. suffragio meo, tanquam comitiis, homini honorem amicissimo dene-
gauero. Quòd si comitia placet in Senatu habere, petamus, ambiamus, tabula modo no-
ua detur nobis, sicut populo data est. cur comitiis Cæsar ita, vt aut præstantissimus vir, si
tibi non sit assensum, repulsam tulisse videatur? aut vnusquisque nostrum præteritus, si,
cum pari dignitate simus, eodem honore digni non putemur. At enim (nam id exaudio)
Cæsari adolescentulo imperium extraordinariũ mea sententia dedi. ille enim mihi præ-
sidium extraordinarium dederat. cum dico mihi, Senatui dico, Populóque Romano. à
quo Respublica præsidium ne cogitatum quidem tantum haberet, vt sine eo salua esse
304 non posset, huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus, aut
imperium dandum fuit. quæ est enim ratio? aut quî potest fieri, vt sine imperio teneatur
exercitus? Nõ igitur quod ereptum non est, est id existimandum esse datum. eripuissetis
C. Cæsari P.C. imperium, nisi dedissetis. milites veterani, qui illius authoritatem, impe-
rium, nomen secuti pro Republica arma cæperant, volebant sibi ab illo imperari: legio
Martia & Quarta, ita se contulerat ad authoritatem Senatus, Populique Romani digni-
tatem, vt eum deposcerent Imperatorem & ducem. Imperium Cæsari, belli necessitas:
fasces, Senatus dedit. ocioso verò, nihil agenti, priuato, obsecro te L. Cæsar (cum peritissi-
mo homine mihi res est) quãdo imperium Senatus dedit? Sed de hoc quidem hactenus,
ne refragari homini amicissimo, ac de me optime merito videar. etsi quis potest refraga
ri non modo non petenti, verumetiam recusanti? Illa verò P.C. aliena Consulum di-
305 gnitate, aliena temporum grauitate sententia est, vt Consules Dolabellæ persequẽdi cau
sa Asiam & Syriam sortiantur. Dicam cur inutile Reipublicæ. sed prius quàm turpe Cõ
sulibus sit, videte. Cum Consul designatus obsideatur, in eóque liberando salus sit posita
Reipublicæ: cúmque à Rep. pestiferi ciues, parricidǽque desciuerint: cúmque id bellum
geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de vita decernamus: & si in potestatẽ quis
Antonii venerit, proposita sint tormenta atque cruciatus: cúmque harum rerum omniũ
decertatio Consulibus optimis & fortissimis commissa & commendata sit: Asiæ & Syriæ
mentio fiet, vt aut suspicioni crimen, aut inuidiæ materiam dedisse videamur? At ve-
rò ita decernunt, vt liberato Bruto (id enim restabat) vt relicto, deserto, prodito. Ego ve-
rò mentionem prouinciarum factam dico alienissimo tempore. quāuis enim intentus a-
nimus tuus sit C. Pansa, sicut est, ad fortissimum virum, & omnium clarissimum liberan-
306 dum, tamen rerum natura cogit te necessariò referre animum aliquando ad Dolabel-
lam persequendum, & partem aliquam in Asiam & Syriam deriuare curæ & cogitatio-
nis tuæ. Si autem fieri posset, vel plures te animos habere vellem, quos omnes ad Muti-
nam intenderes. quod quoniam fieri non potest, istoc animo, quem habes præstantissi-
mum atque optimum, nihil volumus nisi de Bruto cogitare. facis tu id quidẽ, & eò ma-
ximè incumbis: duas tamen res, magnas præsertim, non modo agere vno tempore, sed

ne cogitando quidem explicare quisquã potest. incitare & inflammare istud tuum præstantissimum studiũ,non ad aliã vlla ex parte curam transferre debemus. Adde istuc sermones hominũ, adde suspiciones,adde inuidiam. imitare me, quem tu semper laudasti: qui instructã,ornatámque à Senatu prouinciam deposui, vt incendiũ patriæ omissa omni cogitatione restinguerem. nemo erit, præter vnum me, quicum profectò, siquid interesse putasses tua,pro summa familiaritate nostra cõmunicauisses, qui credat te inuito 307
prouinciã tibi esse decretam. Hanc quæso pro tua singulari sapientia reprime famam:atque effice, ne id quod non curas, cupere videare. quod quidem vehementius eo tibi laborandũ est,quia in eandem cadere suspicionem Collega vir clarissimus non potest. nihil horum scit,nihil suspicatur: bellum gerit,in acie stat:de sanguine & de spiritu decertat:antè prouinciam sibi decretam audiet,quàm potuerit tempus ei rei datum suspicari. Vereor ne exercitus quoque nostri,qui non delectus necessitate,sed voluntariis studiis se ad Remp.contulerunt,tardentur animis,si quicquam aliud nobis, nisi de instãti bello cogitatum putabunt. Quòd si prouinciæ Consulibus expetendæ videntur, sicut sæpe multis clarissimis viris expetitæ sunt: reddite prius nobis Brutum, lumen & decus ciuitatis, qui ita conseruandus est vt id signum, quod cœlo delapsum Vestæ custodiis continetur:quo saluo, salui sumus futuri. hunc vel in cœlũ,si fieri poterit,nostris humeris tollemus:prouincias certe dignissimas vobis deligemus. nũc quod agitur,agamus. agitur autẽ,liberi ne 308
viuamus, an mortẽ obeamus:quæ certe seruituti anteponẽda est. quid si etiã affert tarditatem ista sentẽtia ad Dolabellã persequendum, Quando enim veniet Consul?an id expectamus,quo ne vestigiũ quidem Asiæ ciuitatum atque vrbium relinquatur? At mittẽt aliquem de suo numero. valde mihi probari potest,qui paulo antè clarissimo viro priuato imperium extra ordinem non dedi. At hominem dignum mittent. num P. Seruilio digniorem? At eum quidem ciuitas non habet. quod ergo ipse nemini putat dandum,ne à Senatu quidem, id ego vnius iudicio delatum comprobem? Expedito nobis homine & parato P.C. opus est, & eo qui imperium legitimum habeat: qui præterea authoritatem, nomen,exercitũ,perspectum animum in Rep. liberãda. Quis igitur is est? aut M. Brutus, aut C. Cassius,aut vterque. Decernerẽ planè, sicut multa, Consulem alterũ, ambósve, ni 309
Brutum colligassemus in Græciam:& eius auxiliũ ad Italiã vergere,quàm ad Asiam maluissemus:non vt ex ea acie auxilium haberemus, sed vt ipsa acies subsidium haberet etiam transmarinum. Præterea P.C. M. Brutũ retinet etiam nunc C. Antonius, qui tenet Apolloniã magnã vrbem & grauem:tenet opinor Hellidem,tenet Amantiam, instat Epiro,vrget Oricum,habet aliquot cohortes, habet equitatum. hinc si Brutus erit traductus ad aliud bellum, Græciam certe amiserimus. Est autem etiam de Brundusio, atque illa ora Italiæ prouidendum. quanquam miror tandiu morari Antonium: solet enim accipere ipse manicas, nec diutius obsidionis metũ sustinere. quod si confecerit Brutus, & intellexerit plus se Reipublicæ profuturum, si Dolabellam persequatur, quàm si in Græcia maneat:aget ipse per sese, vt adhuc quoque fecit:neque in tot incẽdiis,cũ confestim succurrendum est,expectabit Senatum. Nam & Brutus & Cassius multis iam in re- 310
bus ipse sibi Senatus fuit. necesse est enim in tanta concursatione perturbationum, rerũ temporibus potius parere,quàm moribus. nec enim nunc primùm aut Brutus, aut Cassius salutem libertatémque patriæ legem sanctissimam & morem optimũ iudicauit. Itaque si ad nos nihil referretur de Dolabella persequendo, tamen ego pro decreto putarẽ, cum essent tales virtute,authoritate,nobilitate summi viri:quorũ alterius iam notus nobis est exercitus,alterius auditus. Nõ igitur Brutus expectauit decreta nostra,cum studia nosset. neque enim est in prouinciã suã Cretã profectus:in Macedoniã alienã aduolauit: omnia sua putauit,quæ vos vestra esse velletis:legiones conscripsit nouas, excæpit veteres,equitatum ad se abduxit Dolabellæ,atque eum nondum tanto parricidio oblitũ, hostem sua sententia iudicauit. nam ni ita esset, quo iure equitatum à Consule abduceret? Quid C. Cassius pari magnitudine animi & consilii præditus, nónne eo ex Italia consilio 311
profectus est,vt prohiberet Syria Dolabellã? qua lege? quo iure? eo quod Iupiter ipse san-

xit, vt omnia quæ Reipublicæ salutaria essent, legitima & iusta haberentur. Est enim lex nihil aliud, nisi recta, & à numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens cõtraria. Huic igitur legi paruit Cassius, cũ est in Syriam profectus, alienam prouinciam, si homines legibus scriptis vterentur: his verò oppressis, suam lege naturæ. Sed vt ex vestra quoque authoritate firmetur, cẽseo, CVM P. Dolabella, quíque eius crudelissimi & teterrimi facinoris ministri, socii, adiutores fuerunt, hostes Populi Romani à Senatu iudicati sint: cúmque Senatus P. Dolabellam bello persequendũ censuerit: vt is qui omnia deorum, hominúmque iura nouo, inaudito, inexpiabili scelere polluerit: nefarióque patriæ se parricidio obstrinxerit, pœnas diis, hominibúsque meritas, debitásque persoluat:
32 Senatui placere C. Cassium Procõsulem prouinciam Syriam obtinere, vt qui eam optimo iure prouinciam obtinuerit: cúmque à Q. Martio Crispo Proconsule, L. Scauro Procõsule, A. Plotio Legato exercitus accipere, eósque ei tradere: cúmque his copiis & siquas præterea parauerit, bello P. Dolabellam terra maríque persequi. eius belli gerendi causa, quibus ei videatur, naues, nautas, pecunias, cæteráque quæ ad bellum gerendum pertineant, vt imperandi in Syria, Asia, Bithynia, Ponto, ius potestatémque habeat: vtque, quancunque in prouinciam eius belli gerendi causa aduenerit, ibi maius imperium C. Cassii Procõs. sit, quàm eius erit qui eam prouinciam obtinebit. Cum C. Cassius Procõs. in eam prouinciam venerit, regem Deiotarum patrem, & regem Deiotarum filium, si vt multis bellis sæpenumero imperium Populi Romani iuuerint, item C. Cassium Proconsulem copiis suis opibúsque iuuissent, Senatui Populóque Romano gratũ esse facturos.
33 idem si cæteri Reges, Tetrarchæ, Dynastæque fecissent: Senatũ, Populúmque Ro. eorũ officii nõ immemorẽ futurum. vtque C. Pansa, A. Hircius Consules, alter ambóve, si eis videretur, Rep. recuperata, de prouinciis Consularibus, Prætoriis, ad hunc ordinem primo quoque tẽpore referant. interea prouinciæ ab his quibus obtinẽtur, obtineãtur, quoad cuique ex S.C. successum sit. Hoc S. consulto ardentem inflammabitis, & armatum armabitis Cassium. nec enim animũ eius potestis ignorare, nec copias. animus is est, quẽ videtis: copiæ, quas audistis: fortes & constãtes viri, qui ne viuo quidem Trebonio Dolabellæ latrocinium in Syriã penetrare siuissent. Halienus familiaris & necessarius meus post interitum Trebonii profectus, ne dici quidem se Legatum Dolabellæ volet. Est Q. Cæcilii Bassi priuati illius quidem, sed fortis & præclari viri robustus & victor exercitus. Deiotari Regis & patris & filii & magnus & nostro more instructus exercitus. summa in
34 filio spes, summa ingenii indoles, summáque virtus. quid dicam de patre, cuius beneuolẽtia in Populum Ro. est ipsius æqualis ætati: qui nõ solum socius Imperatorũ nostrorũ fuit in bellis, sed etiam dux copiarũ suarũ? quæ de illo viro Sylla, quæ Murena, quæ Seruilius, quæ Lucullus, quàm ornate, quàm honorifice, quàm grauiter sæpe in Senatu prædicauerũt? Quid de Cn. Pompeio loquar? qui vnũ Deiotarum in toto orbe terrarum ex animo amicũ veréque beneuolũ, vnũ fidelem Populo Ro. iudicauit. Fuimus Imperatores nuper ego & M. Bibulus in propinquis finitimísque prouinciis. ab eodem Rege adiuti sumus & equitatu, & pedestribus copiis. secutũ est hoc acerbissimũ & calamitosissimũ ciuile bellum: in quo quid faciendum Deiotaro? quid omnino rectius fuerit, dicere non est necesse: præsertim cum contrà ac Deiotarus sensit, victoria belli iudicauerit. quo in
35 bello si fuit error, communis ei fuit cum Senatu: sin recta sententia, ne victa quidem causa vituperãda est. Ad has copias accedẽt alii Reges, etiam delectus accedent. neque verò classes deerunt: tanti Tyrũ Cassium faciunt, tanti eius in Syria nomen atque Phœnicia est. Paratum habet Imperatorem C. Cassium P.C. Resp. cõtra Dolabellã, nec paratum solum, sed peritum atque fortem. magnas ille res gessit ante Bibuli summi viri aduẽtum, cum Parthorũ nobilissimos duces, magnas copias fudit, Syriámque immani Parthorũ impetu liberauit. maximam eius & singularem laudem prætermitto. cuius enim prædicatio nondũ omnibus grata est, hanc memoriæ potius, quàm vocis testimonio cõseruemus. Animaduerti P.C. dici iam à quibusdã exornari etiã nimiũ à me Brutũ, nimiũ Cassiũ ornari: Cassio verò sententia mea dominatũ & principatum dari. Quos ego or-

no: nempe eos qui ipsi sunt ornamenta Reip. Quid D. Brutum, nónne omnibus senten-
tiis semper ornaui? num igitur reprehenditis? an Antonios potius ornarem, non modo 96
suarum familiarum, sed Populi Ro. nominis probra atque dedecora? an Censorinum or-
nem in bello hostem, in pace sectorem? an cætera ex eodem latrocinio naufragia colli-
gam? Ego verò istos ocii, concordiæ, legum, iudiciorum, libertatis inimicos tãtum abest
vt ornem, vt effici nõ possit quin eos tam oderim, quàm Rempub. diligo. Vide inquit ne
veteranos offendas. Hoc enim vel maxime exaudio. ego autem veteranos tueri debeo:
sed hos, quibus sanitas est, certe timere non debeo: eos veteranos, qui pro Repub. arma
cæperunt, secutíque sunt C. Cæsarem authoritate beneficiorum paternorum, hodiéque
Rempub. defendunt cum magno periculo, non tueri solum, sed etiam augere commo-
dis debeo; qui autem quiescunt, vt VII & VIII legio, in magna gloria & laude ponen-
dos puto: comites verò Antonii, qui postquam beneficia Cæsaris comederunt, Consulẽ
designatum obsederunt, huic vrbi ferro, igníque minitantur, Saxæ se & Caphoni tradi-
derunt ad facinus prædámque natis, num quis est qui tuẽdos putet? Ergo aut boni sunt, 97
quos etiam ornare: aut quieti, quos conseruare debemus: aut impii, quorũ contra furorẽ
& bellum & iusta arma suscæpimus. Quorũ igitur veteranorum animos ne offendamus,
veremur? eorúmne qui Brutum obsidione cupiunt liberare: quibus cũ Bruti salus chara
sit, quî possunt Cassii nomen odisse? an eorum, qui vtrísque armis vacãt? non vereor ne
acerbus ciuis quisquam istorum sit qui ocio delectantur. Tertio verò generi non mili-
tum veteranorum, sed importunissimorum hostium cupio quamacerbissimum dolorem
inurere. quãquam P.C. quousque dicemus sententias veteranorum arbitratu? quod eo-
rum tantum fastidium est, quæ tanta arrogantia, vt ad arbitrium eorum Imperatorem
etiam deligamus? Ego autem (dicẽdum est enim P.C. quod sentio) nõ tam veteranos in-
tuendos nobis arbitror, quàm quid tyrones milites flos Italiæ, quid nouæ legiones ad li-
berãdum patriam paratissimæ, quid cuncta Italia de vestra grauitate sentiat. nihil enim 98
semper floret: ætas succedit ætati. diu legiones Cæsaris viguerunt: nunc vigent Pãsæ, vi-
gent Hircii, vigent Cæsaris filii, vigent Planci: vincunt numero, vincunt ætatibus, nimi-
rum etiam authoritate vincunt. id enim bellum gerunt, quod ab omnibus gẽtibus pro-
batur. Itaque his præmia promissa sunt, illis persoluta. fruantur illis, vel persoluantur his,
quæ spopõdimus. id enim deos immortales spero æquissimum iudicare. Quæ cũ ita sint,
eam quam dixi sententiam, vobis P.C. censeo comprobandam.

In M. Antoniũ Philippica XII.

ORATIO LIIII.

ETSI minime decere videtur P.C. falli, decipi, errare eum, cui
vos maximis sæpe de rebus assentiamini: consolor me tamen,
quoniam vobiscũ pariter & vnà cũ sapientissimo Consule er-
raui. Nam cum duo Consulares spem honestæ pacis nobis at- 99
tulissent, quòd erant familiares M. Antonii, quòd domestici:
nosse aliquod eius vulnus, quod nobis ignotum esset, videbã-
tur. apud alterum vxor, liberi: alter quotidie literas mittere,
accipere, aperte fauere Antonio. hi subito hortari ad pacem,
quod iam diu non fecissent, non sine causa videbantur. acces-
sit Consul hortator. at quis Consul? si prudentiam quærimus, qui minime falli posset: si
virtutem, qui nullam pacem probaret, nisi Antonio cedente atque victo: si magnitudi-
nem animi, qui præferret mortẽ seruituti. Vos autem P.C nõ tam immemores vestrorũ
grauissimorum decretorũ videbamini, quàm spe allata deditionis, quam amici pacẽ ap-

pellarenr, de imponendis, non de accipiendis legibus cogitare. Auxerat autem meā quidem ſpem, credo item veſtram, quòd domū Antonii afflictam mœſtitia audiebam, lamētari vxorem. hinc eriam fautores Antonii, quorum in vultu habirant oculi mei, triſtiores videbam. Quod ſi non ita eſt, cur à Piſone & à Caleno potiſſimum, cur hoc tempore, cur tam improuiſo, cur tā repente pacis eſt facta mētio? Negat Piſo ſe ſcire, negat audiſſe quicquā, negat Calenus rem vllā nouam allatā eſſe. atque id nunc negant, poſtea quàm nos pacificatoria legarione implicatos putant. Quid ergo opus eſt nouo conſilio, ſi in re nihil omnino noui eſt? Decepti, decepti inquā ſumus Patres conſcripti: Antonii eſt acta cauſa ab amicis eius, non publica. quod videbā equidem, ſed quaſi per caliginē perſtrinxerat aciē animi Bruti ſalus. Quòd ſi in bello dari vicarii ſolerent, libēter me, vt D. Brutus emitteretur, pro illo inclndi paterer. Atqui hac voce Q. Fuſi capti ſumus. ne ſi à Mutina quidem receſſerit, audiemus Antoniū? ne ſi in Senatus poteſtate futurum ſe dixerit? durum videbatur. itaque fracti ſumus: ceſſimus. recedit igitur à Mutina? neſcio. paret Senatui? credo inquit Calenus, ſed ita vt teneat dignitatem. Valde vobis hercule laborādum eſt P.C. vt veſtram dignitatem amittatis, quæ maxima eſt: Antonii quæ neque eſt vlla, neque eſſe poteſt, retineatis: vt eam per vos recuperet, quam per ſe perdidit. Si iacens id nobiſcum ageret, audirem fortaſſe: quanquam (ſed hoc malo dicere) andirem. inſtanti reſiſtendum eſt, aut concedenda vnà cum dignitate libertas. Ar nō eſt integrum, conſtituta legatio eſt. quid autem integrum non eſt ſapienti, quod reſtitui poteſt? cuiuſuis eſt hominis errare: nullius, niſi inſipientis, perſeuerare in errore. poſteriores enim cogitationes (vt aiunt) ſapiētiores ſolent eſſe. Diſcuſſa eſt illa caligo, quam paulo antè dixi: diluxit, patet: videmus omnia, neque per nos ſolum, ſed admonemur à noſtris. attendiſtis paulo ante præſtātiſſimi viri quæ eſſet oratio. Mœſtam, inquit, domum offendi: coniugem, liberos: admirabantur boni viri: accuſabant amici, quòd ſpe pacis legationem ſuſcæpiſſem. nec mirum P. Seruili. tuis enim veriſſimis, grauiſſimiſque ſententiis omni eſt nō dico dignitate, ſed etiam ſpe ſalutis ſpoliatus Antonius. ad eum ire te Legatum quis non miraretur? de me experior: cuius idem conſilium, quod tuum, ſentio quàm reprehēdatur. nos reprehendimur ſoli? quid? vir fortiſſimus Panſa ſine cauſa tam accurate paulo ante locutus eſt tandiu? quid egit, niſi vri falſam à ſe ſuſpicionē depelleret? vnde aurē eſt iſta ſuſpicio? ex pacis patrocinio repentino, quod ſubito ſuſcæpit eodem captus errore quo nos. Quòd ſi eſt erratum P.C. ſpe falſa atque fallaci, redeamus in viā: optimus eſt portus pœnitenti, mutatio conſilii. quid enim per deos immortales poteſt Reip. prodeſſe noſtra legatio? prodeſſe dico? quid ſi etiam obfutura eſt? obfutura? quid ſi etiam nocuit? an vos acerrimam illam & fortiſſimam Populi Romani libertatis recuperandæ cupiditatem, non imminutam ac debilitaram putatis legatione pacis audita? quid Municipia cenſetis? quid Colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem ſtudio quo contra commune incendium exarſerat? an non putamus fore, vt eos pœniteat profeſſos eſſe & præ ſe tuliſſe odium in Antonium, qui pecunias polliciti ſunt, qui arma, qui ſe totos & animis & corporibus in ſalutem Reipublicæ cōtulerunt? Quemadmodum veſtrum cōſilium hoc Capua probabit, quæ temporibus his Roma altera eſt? illa impios ciues iudicauit, eiecit, excluſit. illi, illi inquam vrbi fortiſſimæ conanti, è manibus eſt ereptus Antonius. Quid? legionum noſtrarum neruos nónne his conſiliis incidimus? quis eſt enim qui ad bellum inflammato animo ſit futurus ſpe pacis oblata? ipſa illa Martia, cœleſtis & diuina legio, hoc nuncio langueſcet & mollietur, atque illud pulcherrimum nomen Martium amittet: excident gladii, fluent arma de manibus. Senatum enim ſecuta non arbitrabitur ſe grauiore odio debere eſſe in Antonium, quàm Senatum. Puder huius legionis, pudet Quartæ, quæ pari virtute noſtram authoritatem probans, non vt Conſulē & Imperatorem ſuum, ſed vt hoſtem & oppugnatorem patriæ reliquit Antoniū: pudet optimi exercitus, qui coniunctus eſt ex duobus, qui iam luſtratus, qui profectus ad Murinam eſt: qui ſi pacis, id eſt timoris noſtri nomen audiuerit, vt non referat pedem, inſiſtet certe. quis enim reuocāte, & receptui canente Senatu properet dimicare? Quid aurē hoc

iniuſtius,quàm nos, inſcientibns his, qui bellū gerunt, de pace decernere: nec ſolum in-
ſcientibus,ſed etiam inuitis? An vos A. Hirciū præclariſſimum Cōſulem,C.Cæſarē deo-
rum beneficio natum ad hæc tempora,quorū epiſtolas ſpem victoriæ declarantes in ma
nu teneo,pacem velle cenſetis?vincere illi expetunt: paciſque dulciſſimum & pulcherri- 15
mum nomen,non pactione, ſed victoria concupierunt.Quid?Galliam quo tandem ani-
mo hanc rem audituram putatis?illa enim huius belli propulſandi,adminiſtrandi, ſuſti-
nendi,principatum tenet.Gallia D.Bruti nutum ipſum,ne dicam imperiū ſecuta,armis,
viris,pecunia belli principia firmauit:eadē crudelitati M. Antonij ſuum totū corpus ob-
iecit:exhauritur,vaſtatur,vritur omnis: æquo animo belli patitur iniuriam, dūmodo re-
pellat periculū ſeruitutis.Et vt omittā reliquas partes Galliæ(nam ſunt omnes pares)Pa-
tauini alios excluſerunt, alios eiecerunt miſſos ab Antonio: pecunia, militibus, & quod
maxime deerat,armis noſtros duces adiuuerunt. fecerunt idem reliqui,qui quondam in
eadem cauſa erant, & propter multorum annorum iniurias alienati à Senatu putabātur,
quos minime eſt mirū communicara cum his Rep. fideles eſſe, qui etiam expertes eius,
fidē ſuam ſemper præſtiterūt.His igitur omnibus victoriā ſperātibus pacis nomen affere- 16
mus,id eſt deſperationem victoriæ?Quid,ſi ne poteſt quidem vlla eſſe pax?quæ enim eſt
conditio pacis,in qua ei,cū quo pacē facias, nihil cōcedi poteſt? Multis rebus à nobis eſt
inuitatus ad pacē Antonius: bellum tamen maluit. miſſi Legati repugnante me: ſed ta-
men miſſi:delata mandata: non paruit. denunciatum eſt ne Brutum obſideret,à Mutina
diſcederet: oppugnauit etiam vehementius. & ad eum Legatos de pace mittemus, qui
pacis nuncios repudiauit? verecundiorémne coràm putamus in poſtulando fore, quàm
fuerit tum cum miſit mandata ad Senatum?Atqui cum ea petebat,quæ videbantur im-
proba omnino, ſed tamen aliquo modo poſſe concedi,nondum erat veſtris tam grauiſſi
mis,támque multis iudiciis,ignominiiſque conciſus: nunc ea petit, quæ dare nullo mo-
do poſſumus, niſi prius volumus nos bello victos confiteri. Senatusconſulta falsò relata
ab eo iudicauimus: num ea vera poſſumus iudicare? Leges ſtatuimus per vim & contra 17
auſpicia latas,híſque nec populum, nec plebē teneri: num eas reſtitui poſſe cenſetis? Se-
ſtertiûm ſepties millies auertiſſe Antoniū pecuniæ publicæ iudicauiſtis; num fraude po-
terit carere peculatus?Immunitates ab eo,ciuitates,ſacerdotia,regna venierunt: num fi-
gentur rurſus hæ tabulæ,quas vos decretis veſtris refixiſtis?Quòd ſi ea quæ decreuimus,
obruere volumus,num etiam memoriā rerum delere poſſumus? quādo eius obliuiſcetur
vlla poſteritas,cuius ſcelere in hac veſtitus fœditate fuerimus?vt Centurionum legionis
Martiæ Brunduſii profuſus ſanguis eluatur, num elui prædicatio crudelitatis poterit? vt
media prætercam,quæ vetuſtas toller operum circa Mutinam tetra monimenta,ſceleris
indicia, latrociniíque veſtigia? Huic igitur importuno atq; impuro parricidæ quid habe
mus per deos immortales quod remittamus? An Galliam vltimā & exercitū?quid eſt a-
liud quàm non pacē facere,ſed differre bellū?nec ſolū prorogare bellū, ſed concedere e- 18
tiam victoriam?An ille non vicerit, quacunque conditione in hanc vrbē cum ſuis armis
venerit? Nūc omnia tenemus:authoritate valemus plurimū:abſunt tot perditi ciues ne-
farium ſecuti ducem:tamen eorum ora,ſermones, qui ex eo numero in vrbe relicti ſunt,
ferre non poſſumus. quid cēſetis,cū tot vno tēpore irruperint,nos arma poſuerimus, *illi*
nō depoſuerint,nónne veſtris conſiliis victos in perpetuum fore?Ponite ante oculos M.
Antoniū Conſularē:ſperantem Conſulatū Lucium adiūgite:ſupplete cæteros,neque no-
ſtri ordinis ſolum,honores & imperia meditantes: nolite ne Tyrones quidem Nummi-
ſios & Muſtellas,Saxáſve contēnere. cum his facta pax,non erit pax, ſed pactio ſeruitu-
tis.L.Piſonis ampliſſimi viri præclara vox à te non ſolū in hoc ordine Pāſa, ſed etiam in
cōcione iure laudata eſt. exceſſurum ſe ex Italia dixit, deos penates & ſedes patrias reli- 19
cturū,ſi(quod dii omen auerterent)Remp. oppreſſiſſet Antonius.Quæro igitur à te Piſo,
nónne oppreſſam Rempub.putes,ſi tot,tam impii ciues,tā audaces, tam facinoroſi rece-
pti ſint?quos nondum tantis parricidiis contaminatos vix ferebamus,hos nūc omni ſce-
lere coopertos tolerabiles cenſes ciuitati fore?Aut iſto tuo (mihi crede) cōſilio erit vten

dum,vt cedamus, abeamus,vitam inopem & vagam prosequamur: aut ceruices latroni-
bus dandæ,atque in patria cadendum est. Vbi sunt C. Pansa illæ cohortationes pulcher-
rimæ tuæ? quibus à te excitatus Senatus,inflammatus Populus Ro.non solũ audiuit,sed
etiam didicit,nihil esse homini Romano fœdius seruitute. Icircóne saga sumpsimus,ar-
ma cæpimus,iuuentutem omnem ex tota Italia exciuimus, vt de exercitu florentissimo
& maximo Legati ad pacem mitterentur? si postulandã, quid timemus? si accipiendam,
» cur nõ rogamur? in hac ego legatione sim, aut ad id consiliũ admiscear? in quo,ne si dis-
sensero quidem à cæteris,sciturus Populus Ro.sit. ita fiet,vt siquid remissum,aut conces
sum sit,meo semper periculo peccet Antonius, cum ei peccandi potestas à me concessa
videatur. Quòd si habenda cum Antonii latrocinio,pacis ratio fuit,mea tamen persona
ad istam pacem conciliandã minime fuit deligenda. ego nunquam Legatos mittendos
censui:ego ante Legatorum reditum ausus sum dicere,Pacem ipsam si afferrent,(quoniã
sub nomine pacis bellum lateret)repudiandam:ego princeps sagorũ:ego semper illũ ho-
stem appellaui,cum alii aduersarium:semper hoc bellũ, cum alii tumultum. nec hæc in
Senatu solum,eadem ad populũ semper egi. nec solum in ipsum, sed in eius socios,faci-
norũ ministros & præsentes, & eos qui vnà sunt, in totam denique M.Antonii domum
sum semper inuectus. Itaque vt alacres & læti spe pacis oblata inter se impii ciues,quasi
vicissent,gratulabantur: sic me iniquum eiurabant, de me querebantur. diffidebant etiã
» Seruilio, meminerant eius sententiis confixum Antonium. L. Cæsarem fortem quidẽ il-
lum & constantẽ Senatorem,auunculum tamen, Calenum procuratorem, Pisonem fa-
miliarem, te ipsum Pansa vehementissimũ & fortissimum Consulem, factum iam putãt
leniorem: non quo ita sit, aut esse possit, sed mentio facta à te pacis,suspicionem multis
attulit immutatæ voluntatis. Inter has personas me interiectum amici Antonii moleste
ferunt: quibus gerendus mos est,quoniã semel liberales esse cœpimus. proficiscãtur Le-
gati optimis ominibus:sed hi proficiscantur, in quibus non offendatur Antonius. Quòd
si de Antonio nõ laboratis,mihi certe P.C. cõsulere debetis. parcite oculis saltem meis,
& aliquam veniam iusto dolori date. quo enim aspectu videre potero(mitto hostem pa-
triæ, ex quo mihi odium in illum commune vobiscum est)quomodo aspiciam mihi vni
» crudelissimũ hostẽ, vt declarant de me eius acerbissimæ conciones? Adeóne me ferreum
putatis,vt cũ eo congredi,aut illũ aspicere possim? qui nuper cum in concione donaret
eos,qui ei de parricidis audacissimi videbantur, mea bona donare se dixit Petissio Vrbi-
nati,qui ex naufragio luculenti patrimonii, ad hæc Antoniana saxa proiectus est. An L.
Antoniũ aspicere potero,cuius ego crudelitatem effugere non potuissem,nisi me mœni-
bus & portis,& studio municipii mei defendissem? Atque idem hic Myrmillo Asiaticus,
latro Italiæ, Collega Lentonis & Nuculæ,cum Aquilæ primipili nummos aureos daret,
de meis bonis se dare dixit. si enim de suis dixisset, nec Aquilam quidẽ ipsum crediturũ
putauit. Nõ ferent inquã oculi Saxam,Caphonẽ,non duos Prætores,non Trib.pleb.non
duos designatos Tribunos,nõ Bestiã,non Trebelliũ,non Plancũ. nõ possum animo æquo
» videre tot,tam importunos, tam sceleratos hostes. nec id fit fastidio meo, sed charitate
Reip. sed vincã animum,mihíque imperabo: dolorem iustissimũ si non potero frangere,
occultabo. Quid? vitæ censetísne P.C. habendam mihi aliquã rationẽ esse? quæ mihi qui-
dem minime chara est,præsertim cum Dolabella fecerit,vt optanda mors esset,modo si-
ne cruciatu atque tormentis. vobis tamen, & Populo Ro. vilis esse spiritus meus nõ de-
bet. is enim sum,nisi forte me fallo, qui vigiliis,curis,sententiis, periculis etiã,quæ pluri-
ma adii propter acerbissimum omniũ in me odiũ impiorum,perfecerim,vt non obstarẽt
Reipublicæ,nequid arrogãtius videar dicere. Quod cum ita sit,nihílne mihi de periculo
meo cogitandum putatis? hîc cũ in vrbe essem ac domi,tamen multa sæpe tentata sunt,
vbi me non solum amicorum fidelitas, sed etiam vniuersæ ciuitatis oculi custodiunt.
» quid censetis,cum iter ingressus ero, longũ præsertim, nullásne insidias pertimescendas?
Tres viæ sunt ad Mutinam,quo festinat animus, vt quamprimum illud pignus libertatis
Populi Ro. D.Brutũ aspicere possim, cuius in complexu libẽter extremum vitæ spiritum

ſumúſne igitur in Antonii latrocinio æque eſſe, vt hi nõ poſſumus: aut ſi cæteri poſſunt, me poſſe diffido. Quòd ſi non extra caſtra congrediemur, quæ ad colloquium caſtra ſumentur, in noſtra ille nunquã veniet, multo minus nos in illius. reliquum eſt vt & accipiant, & remittantur poſtulata per literas. ergo erimus in caſtris. mea ad omnia poſtulata vna ſententia: quam cum hîc vobis audientibus dixero, iſſe & rediſſe me putatote, legationẽ conſecero: omnia ad Senatum mea ſententia reiiciam, quæcunque poſtulabit Antonius. neque enim licet aliter, neque permiſſum eſt nobis ab hoc ordine vt bellis cõfectis decem Legatis permitti ſolet more maiorum, neque vlla omnino à Senatu mãdata accepimus. quæ cum agã in conſilio, nonnullis (vt arbitror) repugnantibus, nónne metuendũ eſt ne imperita militum multitudo per me pacẽ diſtineri putet? Facite hoc meũ conſilium legiones nouas non improbare: nam Martiã & Quartam nihil præter dignitatem & decus cõprobaturas eſſe, certe ſcio. quid? veteranos non veremur? nam timeri ſe ne ipſi quidem volunt. Sed quonã modo accipient ſeueritatem meam? multa enim falſa de me audierũt: multa ad eos improbi detulerũt: quorum cõmoda, vt vos optimi teſtes eſtis, ſemper ſentẽtia, authoritate, oratione firmaui: ſed credunt improbis, credũt turbulentis, credũt ſuis. Sunt autẽ fortes illi quidẽ, ſed propter memoriam rerũ quas geſſerunt pro Populi Ro. libertate & dignitate Reip. nimis feroces, & ad ſuam vim omnia noſtra conſilia reuocantes. Horum ego cogitationes nõ vereor, impetum pertimeſco. Hæc quoque pericula tanta ſi effugero, ſatíſne tutum reditum putatis fore? Cũ enim & veſtra authoritate, & meo me more defendero, & meam fidem Reipub. conſtantiámque præſtitero, tum erunt mihi non hi ſolum qui me oderunt, ſed illi etiam qui inuident, extimeſcendi. Cuſtodiatur igitur mea vita Reipub. eáque quoad vel dignitas, vel natura patietur, patriæ reſeruetur. mors autem neceſſitatem habeat fati: aut ſi antè oppetenda eſt, oppetatur cum gloria. Hæc cum ita ſint, etſi hãc legationẽ Reſpub. vt leuiſſime dicam, non deſiderat, tamen ſi tutò licebit ire, proficiſcar omnino Patres conſcripti: totum huiuſce rei conſilium non periculo meo, ſed vtilitate Reipub. metiar. de qua mihi quoniã liberum eſt ſpatium, multum etiam, atque etiam conſiderandum puto, idque potiſſimũ faciendum quod maxime intereſſe Reipub. iudicauero.

In M. Antoniũ Philippica XIII.

ORATIO LV.

IN principio huius belli P. C. quod cum impiis ciuibus, ſceleratiſque ſuſcæpimus, timui ne conditio inſidioſa pacis, libertatis recuperãdæ ſtudia reſtingueret. dulce enim nomen eſt pacis: res verò ipſa cũ iucunda, tum ſalutaris. nam nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura chara habere poteſt, quem diſcordiæ, quẽ cædes ciuium, quẽ bellum ciuile delectat: eúmque ex numero hominũ eiiciendũ, ex finibus humanæ naturæ exterminandũ puto. Itaque ſiue Sylla, ſiue Marius, ſiue vterque, ſiue Octauius, ſiue Cinna, ſiue iterũ Sylla, ſiue alter Marius & Carbo, ſiue quis alius ciuile bellum optauit, eum deteſtabilem ciuem Reipublicæ natum iudico. Nam quid ego de proximo dicam, cuius acta defendimus, cũ authorem ipſum iure cæſum fateamur? Nihil igitur hoc ciue, nihil hoc homine tetrius: ſi aut ciuis, aut homo habendus eſt, qui ciuile bellum concupiſcit. Sed hoc primum videndum eſt Patres conſcripti, cum omnibúſne pax eſſe poſſit, an ſit aliquod bellũ expiabile, in quo pactio pacis, lex ſit ſeruitutis. Pacẽ cũ Scipione Sylla faciebat. nõ erat deſperandũ, ſi conueniſſent, fore aliquem tolerabilem ſtatũ ciuitatis. Cinna ſi concordiam cũ Octauio cõfirmare voluiſſet, hominũ in Republica ſanitas remanere potuiſſet. Proximo

bello si aliquid de summa grauitate Pompeius, multum de cupiditate Cæsar dimisisset, & pacem stabilem & aliquam Rempublicam nobis habere licuisset. Hoc verò quid est? cum Antoniis pax potest esse, cum Censorino, Ventidio, Trebellio, Bestia, Nucula, Nu- 144
matio, Lentone, Saxa? exempli causa paucos nominaui: genus infinitum, immanitatémque ipsi cernitis reliquorũ. addite illa naufragia Cæsaris amicorum, Barbas, Cassios, Barbatios, Polliones: addite Antonii collusores & sodales, Eutrapelum, Melam, Cælium, Pótium, Crassitium, Tyronem, Mustellam, Petissium: comitatum relinquo, duces nomino. huc accedunt Alaudæ, cæterísque veterani, seminarium iudicum tertiæ decuriæ: qui suis rebus exhaustis, beneficiis Cæsaris deuoratis, fortunas nostras concupierunt. O fidã dexteram Antonii, qua ille plurimos ciues trucidauit! O rarum religiosúmque fœdus, quod cum his fecerimus! hoc si Antonius violare conabitur, Luciũ eum sanctitas à scelere reuocabit. Illis locus si in hac vrbe fuerit, vrbi ipsi locus non erit. Ora vobis eorum ponite Patres cõscripti ante oculos, & maxime Antoniorũ, incessum, aspectũ, vultum, spiritum, 145
latera regentes alios, sequẽtes alios, alios prægredientes amicos. quam vim anhelitus, quas cõtumelias fore censetis, mináſque verborũ: nisi fortè eos pax ipsa leniet: maximéque cũ in hunc ordinem venerint, salutabunt benigne, comiter appellabunt vnumquenque vestrum. Nõ recordamini per deos immortales quas in eos sententias dixeritis? acta Antonii rescidistis, leges refixistis per vim, & cõtra auspicia latas decreuistis: totius Italiæ delectum excitastis. Collegam & sociũ scelerum omnium, hostem iudicauistis. cum hoc quæ pax esse potest? Si esset externus hostis, tamẽ id ipsum vix talibus factis posset aliquo modo. sed si maria, montes, regionum magnitudines interessent, odisses eum quem nõ videres. hi in oculis hærebunt, & cum licebit in faucibus. quibus enim septis tam immanes belluas continebimus? At incertus exitus belli est. Est omnino fortium virorũ, qua- 146
les vos esse debetis, virtute præstare tantum, vt possint fortunæ culpam non extimescere. Sed quoniam ab hoc ordine non fortitudo solum, verumetiam sapientia postulatur, quãquam videntur hæc non posse seiungi, seiungamus tamen: fortitudo dimicare iubet, iustum odium incendit, ad confligendum impellit, vocat ad periculum. quid sapientia? cautioribus vtitur consiliis, in posterum prouidet, est omni ratione protectior. quid igitur censet? parendum est enim, atque id optimum iudicandum quod sit sapientissime cõstitutum. si hoc præcipit, ne quid vita existimem antiquius, ne decernam capitis periculo, fugiam omne discrimen: quæram ex ea, etiámne fuerit, cum id fecero, seruiendum. si annuerit, næ ego istam sapientiam, quanuis sit erudita, non audiã. sin responderit, Tu verò ita vitam, corpúsque seruato, ita fortunas, ita rem familiarem, vt hæc posteriora libertate ducas, atque his vti velis, si liberare Rempublicam possis: nec pro his libertatem, 147
sed pro libertate hæc proiicias, tanquam pignora iniuriæ: tum sapientiæ vocẽ audire videar, eíque vt deo paream. Itaque si recæptis illis, possumus esse liberi, vincamus odiũ, pacéque potiamur. sin liber viuis his, incolumibúsque esse nullus potest, lætemur decertandi oblatam esse fortunam. aut enim illis interfectis fruemur victrice Republica, aut oppressa, quod omen auertat Iupiter: si non spiritu, at virtutis laude viuemus. At enim nos M. Lepidus Imperator, Pontifex Maximus optime proximo ciuili bello de Rep. meritus ad pacẽ adhortatur. Nullius apud me Patres cõscripti authoritas maior est quàm M. Lepidi, vel propter ipsius virtutẽ, vel propter familiæ dignitatẽ. accedunt eodẽ multa priuata, magna eius in me merita, ac mea quædã officia in illũ. maximũ verò eius beneficiũ numero, quòd hoc animo in Rempublicam est, quæ mihi vita mea semper fuit charior. 148
Nam cum magnũ Pompeiũ clarissimum adolescentẽ, præstantissimi viri filiũ authoritate adduxit ad pacẽ, rémque publicã sine armis maximo ciuilis belli periculo liberauit, tum me eius beneficio plus quàm pro virili parte obligarũ puto. Itaque ei & honores decreui, quos potui amplissimos, in quibus vos mihi estis assensi: nec vnquã de illo & sperare optime, & loqui destiti. magnis & multis pignoribus M. Lepidum Resp. obligatũ tenet. summa nobilitas est hominis, summi honores, amplissimũ sacerdotium, plurima vrbis ornamenta, ipsius, fratris, maiorúmque monimenta, probatissima vxor, optatissimi liberi, res

familiaris cum ampla, tum casta à cruore ciuili. nemo ab eo ciuis violatus, multi beneficio & misericordia liberari. talis igitur vir & ciuis opinione labi potest, volũtate à Rep. dissidere nullo pacto potest. Pacem vult M. Lepidus. præclare, si talẽ potest efficere, qualem nuper effecit. qua pace, Cn. Pompeii filium Respublica aspiciet, suóque sinu complexúque recipiet: neque solũ illum, sed cum illo seipsum sibi restitutã putabit. Hæc causa fuit cur decerneretis statuam in rostris cum inscriptione præclara: cur absenti triũphum. quanquam enim magnas res bellicas gesserat, & triumpho dignas, nõ erat tamen ei tribuendum, quod nec L. Emilio, nec Emyliano Scipioni, nec superiori Africano, nec Mario, nec Pompeio, qui maiora bella gesserunt. sed quòd silentio ciuile bellum confecerat, primùm vt licuit, honores in eũ maximos cõtulistis. Existimásne igitur M. Lepide qualem Pompeium Resp. habitura sit ciuem, tales futuros Antonios? in altero pudor, grauitas, moderatio, integritas: in illis (& cum hos compello, prætereo illius ex grege latrocinii neminem) libidines, scelera, ad omne facinus immanis audacia. Deinde obsecro vos Patres conscripti, quis hoc vestrum non videt, quod fortuna ipsa, quæ dicitur cæca, vidit? saluis enim actis Cæsaris, quæ concordiæ causa defendimus, Pompeio sua domus patébit: eámque non minoris, quàm emit Antonius, redimet: redimet inquam Cn. Pompeii domum filius. O rem acerbã! Sed hæc satis diu multúmque defleta sunt. decreuistis tãtam pecuniam Põpeio, quantã ex bonis patriis in prædæ dissipatione inimicus victor redegisset. sed hanc mihi dissipationem pro paterna necessitudine & coniũctione deposco. redimet hortos, ædes, vrbana quædam, quæ possidet Antonius. nam argentum, vestem, supellectilem vniuersam amittet æquo animo, quæ ille helluo dissipauit. Albanum, Firmanum à Dolabella recuperabit: etiam ab Antonio Tusculanum. híque qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutũ obsident: de Falerno anseres depellãtur. Sunt alii plures fortasse, sed mea memoria dilabũtur. ego etiam eos dico, qui hostiũ numero nõ sunt, Pompeianas possessiones, quanti emerint, filio reddituros. satis incõsyderati fuit, ne dicam audacis, rem vllam ex illis attingere: retinere verò quis poterit, clarissimo domino restituto? An is nõ reddet, qui domini patrimonium circumplexus, quasi thesaurum draco, Põpeii seruus, libertus Cæsaris, agri Lucani possessiones occupauit? Atque illud septies milliẽs quod adolescenti Patres conscripti spopondistis, ita describite, vt videatur à vobis Cn. Pompeii filius in patrimonio suo collocatus. Hæc Senatus: reliqua Po. Ro. in ea familia, quam vidit amplissimam, prosequetur. in primis paternum auguratus locũ, in quo ego eum, vt quod à patre accepi, filio reddam, mea nominatione cooptabo. Vtrũ igitur Augurem Iouis Optimi Maximi, cuius interpretes, internunciíque cõstituti sumus: vtrum Po. Ro. libentius sanciet Pompeiũ, an Antoniũ? mihi quidem numine deorum immortalium videtur hoc fortuna voluisse, vt actis Cæsaris firmis ac ratis, Cn. Pompeii filius posset & dignitatẽ & fortunas patrias recuperare. Ac ne illud quidẽ silẽtio Patres cõscripti prætermittendũ puto, quòd clarissimi viri Legati L. Paulus, Q. Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam voluntatem in Remp. eámque perpetuam atque constantẽ, nuncient, se Pompeii conueniendi causa diuertisse Massiliam, cúmque cognouisse paratissimo animo, vt cum suis copiis iret ad Mutinã, ni vereretur veteranorũ animos offendere. Est verò eius patris filius qui sapienter faciebat nõ minus multa, quàm fortiter. itaque intelligitis & animum ei præsto fuisse, nec consilium defuisse. Atque etiam hoc M. Lepido prouidendum est, nequid arrogantius, quàm mores eius ferunt, facere videatur. Si enim nos exercitu terret, non meminit illum exercitum Senatus Populíque Ro. atque vniuersæ Reip. esse, non suum. At vti potest pro suo. quid tum? omniáne viris bonis, quæ facere possunt, facienda sunt? etiam si turpia, si perniciosa erũt, si facere omnino nõ licebit? Quid autem turpius, aut fœdius, aut quod minus deceat, quàm cõtra Senatum, contra ciues, contra patriam exercitum ducere? quid verò magis vituperandum, quàm id facere quod non liceat? licet autem nemini contra patriam ducere exercitum. si quidem licere id dicimus, quod legibus, quod more maiorũ, institutísque cõceditur. Neque enim quod quisque potest, id ei licet: nec, si non obstatur, propterea etiam permittitur.

tibi enim exercitum Lepide, tanquam maioribus tuis patria pro se dedit: hoc tu arcebis
hostem, fines imperii propagabis, Senatui Populóque Ro. parebis, si quam ad aliam rem
te forte traduxerit. Hæc si cogitas M. Lepide, M. Lepidi Pontificis Maximi fueris prone- 354
pos. sin hominibus tantũ licere iudicas, quantũ possunt, vide ne alienis exemplis, hísque
recentibus vti, quàm antiquis & domesticis malle videare. Quòd si authoritatem inter-
ponis, sine armis, magis quidem laudo: sed vide ne hoc ipsum nõ sit necesse. quanquam
enim est tanta in te authoritas, quanta debet in homine nobilissimo, tamen Senatus se
ipse non contemnit: nec verò fuit vnquam grauior, constãtior, fortior. incensi omnes ra-
pimur ad libertatem recuperandam: nõ potest vllius authoritate tantus Senatus Popu-
líque Ro. ardor extingui: odimus: irati pugnamus: extorqueri de manibus arma nõ pos-
sunt: recæptui signum, aut reuocationem à bello audire nõ possumus: speramus optima:
pati vel difficillima malumus, quàm seruire. Cæsar confecit inuictum exercitũ: duo for-
tissimi Consules adsunt cum copiis: L. Planci COS. designati varia & magna auxilia nõ
desunt: de D. Bruti salute certatur. vnus furiosus gladiator cum teterrimorum latronũ 355
manu, contra patriam, contra deos penates, contra aras & focos, contra quatuor Consu
les gerit bellum. huic cedamus? huius conditiones audiamus? cum hoc pacem fieri posse
credamus? At periculum est ne opprimamur. non metuo ne is qui suis amplissimis for-
tunis, nisi nobis saluis, frui non potest, prodat salutem suam. bonos ciues primum natu-
ra efficit, adiuuat deinde fortuna. omnibus enim bonis expedit saluam esse Remp. sed in
his qui fortunati sunt, magis id apparet. Quis fortunatior Lepido, vt antè dixi? quis eodẽ
sanior? vidit eius mœstitiam atque lachrymas Po. Ro. Lupercalibus: vidit quàm abiectus
esset, quàm confectus, cum Cæsari diadema imponens Antonius, seruum se illius, quàm
Collegam esse malebat. qui si reliquis flagitiis & sceleribus abstinere potuisset, tamẽ vnũ
ob hoc factum dignum illũ omni pœna putarem. nam si ipse seruire poterat, nobis do- 356
minum cur imponebat? & si eius pueritia pertulerat libidines eorum qui erãt in eũ Ty-
ranni, etiámne in nostros liberos dominum & Tyrãnum comparabat? Itaque illo inter-
fecto, qualem eum in nos esse voluit, talis ipse in cæteros extitit. qua enim in barbaria
quisquam tam teter, tam crudelis Tyrãnus, quàm in hac vrbe armis barbarorum stipa-
tus Antonius? Cæsare dominante veniebamus in Senatum, si nõ libere, attamẽ tuto. hoc
archipirata (quid enim dicam Tyrãno) hæc subsellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit
subito Brundusium, vt inde agmine quadrato ad vrbem accederet, lautissimum oppidũ,
nunc municipium, honestissimorum quondam colonorum Suessam, fortissimorum mi-
litum sanguine impleuit: Brundusii in sinu nõ modo auarissimæ, sed etiam crudelissimæ
vxoris delectos Martiæ legionis Centuriones trucidauit. Inde se quo furore, quo ardore, 357
ad vrbem, id est ad cædem optimi cuiusque rapiebat? Quo tempore dii ipsi immortales
præsidium improuisum, nec opinantibus nobis obtulerunt. Cæsaris enim incredibilis ac
diuina virtus latronis impetus crudeles ac furibũdos retardauit. quem tamen ille demẽs
lædere se putabat edictis: ignorans quæcunque falsò diceret in sanctissimum adolescen-
tem, ea vere recidere in memoriam pueritiæ suæ. Ingressus vrbem est, quo comitatu, vel
potius agmine: cum dextra, sinistra, gemẽte Po. Ro. minaretur dominis, notaret domos,
diuisurũ se vrbem palàm suis polliceretur. Rediit ad milites. ibi pestifera illa Tyburi cõ-
cio, inde ad vrbem cursus, Senatus in Capitolium, parata de circunscribendo adolescẽte
sententia Consularis, cum repente (nam Martiam legionem Albæ consedisse sciebat) af-
fertur ei de Quarta nuncius: quo perculsus abiecit consilium referendi ad Senatum de 358
Cæsare. egressus est non viis, sed tramitibus paludatus, eodémque die ipso innumerabi-
lia S.C. fecit: quæ quidem omnia citius lecta, quàm scripta sunt. Ex eo non iter, sed cur-
sus & fuga in Galliam. Cæsarem sequi arbitrabatur cũ legione Martia, cum Quarta, cũ
veteranis, quorum ille nomen præ metu ferre non poterat. eíque in Galliam penetranti,
D. se Brutus obiecit: qui se totius belli fluctibus circũiri, quàm illum aut egredi, aut pro-
gredi maluit. Mutinámque illi exultanti, tanquam frænos furoris iniecit. quam cũ ope-
ribus munitionibúsque sepsisset, nec eum florẽtissimæ coloniæ dignitas, neque COS. de-

signati maiestas à parricidio deterreret: tum me, testor & vos & Po. Ro. & omnes deos,
qui huic vrbi præsident, inuito & repugnante, Legati missi tres Consulares ad latronem
159 M. Antonium gladiatorum ducem. Quis tam barbarus vnquam, tam immanis, tam fe-
rus, non audiuit, non respondit: neque eos solum præsentes, sed multo magis nos, à qui-
bus illi erāt missi, spreuit, & pro nihilo putauit? Postea quod scelus, quod facinus parrici-
da nō edidit? circunsedit colonos vestros, exercitū Populi Ro. Imperatorem, COS. desi-
gnatum: agros diuexat ciuiū optimorū: hostis teterrimus omnibus bonis cruces ac tor-
menta minitatur. Cū hoc M. Lepide pax esse quæ potest, cuius ne supplicio quidem vl-
lo satiari videtur posse Pop. Ro? Quòd siquis adhuc dubitare potuit quin nulla societas
huic ordini Populóque Ro. cum illa importunissima bellua possit esse, desinat profecto
dubitare, his cognitis literis, quas mihi missas ab Hircio COS. modo accæpi. Eas dum
recito, dúmque de singulis sententiis breuiter disputo Patres conscripti, vt adhuc feci-
160 stis, me attente audiatis. ANTONIVS HIRCIO ET CAESARI. Neque se
Imperatorem, neque Hircium Cōsulem, nec Propr. Cæsarem. satis quidem hæc scite. de-
ponere alienum nomen ipse maluit, quàm illis suum reddere. COGNITA MOR-
SE C. TREBONII, NON PLVS GAVISVS SVM, QVAM DOLVI. Vi-
dere quid se gauisum, quid se doluisse dicat: facilius de pace deliberabitis. DEDISSE
POENAS SCELERATVM CINERI ATQVE OSSIBVS CLARIS-
SIMI VIRI, ET APPARVISSE NVMEN DEORVM INTRA FI-
NEM ANNI VERTENTIS, AVT IAM SOLVTO SVPPLICIO PAR-
RICIDAE, AVT IMPENDENTE LAETANDVM EST. O Spartace! quē
enim te potius appellem, cuius propter nefanda scelera tolerabilis fuisse videtur Catili-
na? lætandum esse ausus es scribere Trebonium dedisse pœnas? sceleratum Trebonium?
quo scelere, nisi quòd te Idibus Mart. à debita tibi peste seduxit? Age hoc lætaris. videa-
161 mus quid moleste feras. HOSTEM IVDICATVM HOC TEMPORE DO-
LABELLAM, EO QVOD SICARIVM OCCIDERIT, ET VIDE-
RI CHARIOREM POPVLO RO. FILIVM SCVRRAE, QVAM C.
CAESAREM PATRIAE PARENTEM, INGEMISCENDVM EST.
Quid ingemiscis hostem Dolabellam iudicatum? quid? te nō intelligis delectu tota Ita-
lia habito, Consulibus missis, Cæsare ornato, sagis denique sumptis, hostem iudicatum?
quid est autem scelerate, quòd gemas hostem Dolabellam iudicatum à Senatu? quem tu
ordinem omnino esse nullum puras. sed eam tibi causam belli gerendi proponis, vt Sena-
tum funditus deleas, reliqui boni & locupletes omnes summum ordinem subsequātur.
At scurræ filium appellat. quasi verò ignotus nobis fuerit splēdidus Eques Ro. Trebonii
pater. Is autem humilitatē despicere audet cuiusquam, qui ex eadem sustulerit liberos?
162 ACERBISSIMVM VERO EST, TE A. HIRCI ORNATVM ESSE
BENEFICIIS CAESARIS, ET TALEM AB EO RELICTVM, QVA-
LEM IPSE MIRARIS. Equidem negare non possum à Cæsare Hircium ornatū.
sed illa ornamenta in virtute & industria posita lucent. tu verò qui te ab eodem Cæsare
ornatum negare non potes, quid esses, si tibi ille non tam multa tribuisset? ecquo te tua
virtus prouexisset? ecquo genus? in lustris, popinis, alea, vino, tēpus ætatis omne consum-
psisses: vt faciebas, cum in gremiis mimarum, mentem, mētúmque deponeres. ET TE
O PVER. Puerum appellat, quem non modo virum, sed etiam fortissimum virum sen-
tit & sentiet. est istud quidem nomen ætatis, sed ab eo minime vsurpandum, qui suam
amentiam huic præbet ad gloriam. QVI OMNIA EIVS NOMINI DEBES.
163 Debet verò, soluítque præclare. sin enim ille patriæ pater est, vt tu appellas, ego quid sen
tiam videro. cur non hic parens verior, à quo certe vitam habemus è tuis facinorosissi-
mis manibus ereptam? ID AGERE, VT IVRE DAMNATVS SIT DO-
LABELLA? Turpem verò actionem, qua defenditur amplissimi authoritas ordinis cō-
tra crudelissimi gladiatoris amentiam. ET VT VENEFICVS HAC LIBERE-
TVR OBSIDIONE? Veneficum audes appellare eū virū qui tuis veneficiis teme-

dia inuenit? quem ita obsides noue Annibal, aut siquis acutior Imperator fuit, vt te ipse obsideas, neque istinc (si cupias) possis explicare. recessetis: vndique omnes insequẽtur. mãseris: hærebis. nimirum recte veneficum appellas, à quo tibi præsentem pestem vides cõparatam. VT QVAM POTENTISSIMVS SIT CASSIVS, ATQVE BRVTVS. Putes Cesorinum dicere, aut Ventidium, aut etiam ipsos Antonios. cur autem nolit parentes esse non modo optimos & nobilissimos viros, sed secum etiam in Reip. defensione coniunctos? NIMIRVM EODEM MODO HAEC ASPICITIS, VT PRIORA. QVAE TANDEM CASTRA POMPEII SENATVM APPELLATIS? An verò tua castra potius Senatum appellaremus? in quibus tu es videlicet Consularis, cuius totus Consulatus est ex omni monimẽtorum memoria reuulsus: duo Prætores sine causa diffisi se aliquid habituros: nos enim Cæsaris beneficia defendimus: Prætorii Philadelphus Annius & innocens Caius, AEdilitii C. Oricus laterum, & vocis meæ testis Bestia, & fidei patronus, fraudator creditorum Trebellius, & homo diruptus dirutúsque Q. Celius: columénque amicorum Antonii, Cotyla Varius: quos Antonius deliciarum causa loris in conuiuio cædi iubebat à suis publice: Septemuirales Lẽto, Nucula: tum deliciæ atque amores Populi Ro. L. Antonius: Tribunitii primùm duo designati, T. Hostilius, qui suo iure in porta nomen inscripsit, qui cum prodere Imperatorem suum non potuisset, reliquit. alter est designatus, Viscius nescio quis, fortis vt aiũt latro, quem tamen temperantem fuisse ferunt Isauri balneatorem. Sequũtur alii Tribunitii, C. Plancus in primis: qui si Senatum dilexisset, nunquam Curiam incendisset. quo scelere damnatus, in eam vrbem rediit armis, à qua excesserat legibus. sed hoc ei cõmune cum plurimis dissimillimis. illud tamen verum, quod in hoc Planco prouerbii loco dici solet, perire eum non posse, nisi ei crura fracta essent. fracta sunt, & viuit. hoc tamen vt alia multa, Aquilæ fertur accæptũ. Est etiam ibi Decius ab illis vt opinor maioribus Deciis. itaque Cæsaris munere Deciorum quidem multo interuallo per hunc præclarũ virum memoria renouata est. Saxam verò Decidium præterire quî possum, hominem deductum ex vltimis gentibus, vt eum Tribunũ pleb. videremus, quem ciuem nũquam videramus? Est quidem alter Soseranus: omnes tamen tantam habent similitudinem inter se, vt in eorum prænominibus errem. Nec verò Exitius Philadelphi frater Quæstor prætermittendus est: ne si de clarissimo adolescente siluero, inuidisse videar Antonio. Est etiam Asinius quidam Senator voluntarius, lectus ipse à se. apertam curiam vidit post Cæsaris mortem. mutauit calceos: pater conscriptus repente factus est. Nõ noui Sex. Albedium, sed tamen neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antonii Senatu. Arbitror me aliquos præteriisse. de his tamen qui occurrebant, tacere non potui. Hoc igitur fretus Senatu, Pompeianum Senatum despicit, in quo decẽ fuimus Cõsulares: qui si omnes viuerent, bellum omnino hoc non fuisset: authoritati cessisset audacia. sed quantum præsidii fuerit in cæteris, hinc intelligi potest, quòd ego vnus relictus è multis, contudi & fregi, adiuuantibus vobis, exultantis prædonis audaciam. Quòd si fortuna nobis non modo non eripuisset Ser. Sulpitium, eiúsque Collegam M. Marcellum, quos ciues! quos viros! si duos Consules amicissimos patriæ, simul ex Italia eiectos: si L. Afranium summum ducem: si P. Lentulum ciuem cum in cæteris rebus, tum in salute mea singularẽ: si Bibulum, cuius est in Remp. merito semper laudata constantia: si L. Domitium præstantissimũ ciuem: si Appium Claudium pari nobilitate & voluntate præditum: si P. Scipionem clarissimum virum, maiorúmque suorum simillimum Resp. tenere potuisset: certe his Consularibus non esset Pompeianus despiciendus Senatus. Vtrum igitur æquius, vtrum melius Reip. fuit, Cn. Pompeiũ, an sectorem Cn. Põpeii viuere Antoniũ? Qui verò Prætorii? quorũ princeps M. Cato, idémque omniũ gẽtium virtute princeps. quid reliquos præclarissimos viros commemorem? nostis omnes. magis vereor ne longum me in enumerãdo, quàm ne ingratum in prætereũdo putetis. Qui AEdilitii? qui Tribunitii? qui Quæstorii? quid multa? talis Senatorum & dignitas & multitudo fuit, vt magna excusatione opus his sit, qui illa in castra non venerunt. Nunc reliqua attendite.

VICTVM CICERONEM DVCEM HABVISTIS. Eo libentius ducem audio, quòd certe ille dicit inuitus. nam de victo nihil laboro. fatum enim meum est sine Repub. nec vinci posse, nec vincere. MACEDONIAM MVNITIS EXERCITIBVS. Eã quidẽ fratri tuo, qui à vobis nihil degenerat, extorsimus. AFRICAM COMMISISTIS VARO BIS CAPTO. Hic cum C. fratre putat se litigare. IN SYRIAM CASSIVM MISISTIS. Nõ igitur sentis huic causæ orbem terræ parere? te extra munitiones tuas, vestigium vbi imprimas, nõ habere? CASCAM TRIBVNATVM GERERE PASSI ESTIS? Quid ergo? vt M. Arullum, vt Cæsarem etiam à Repub. remoueremus eum, per quem vt neque idem hoc posthac, neque multa huiusmodi accidere possent, consecuti sumus? VECTIGALIA IVLIANA LVPERCIS ADEMISTIS. Lupercorũ mentionẽ facere audet? neque illius diei memoriã perhorrescit, quo ausus est obrutus vino, vnguentis oblitus, nudus, gementẽ Pop. Ro. ad seruitutẽ cohortari? VETERANORVM COLONIAS DEDVCTAS LEGE, SENATVSCONSVLTO SVSTVLISTIS. Nos sustulimus? an contra legẽ comitiis Centuriatis latã sanximus? Vide ne tu veteranos, tamẽ eos qui erant perditi, perdideris: in cúmque locum deduxeris, ex quo iam ipsi sentiunt se nũquam exituros. MASSILIENSIBVS IVRA BELLI ADEMPTA REDDITVROS VOS POLLICEMINI. Nihil disputo de iure belli: magis facilis disputatio est, quàm necessaria. illud tamen aduertite Patres cõscripti, quàm sit huic Reip. natus hostis Antonius, qui tantopere eam ciuitatem oderit, quam scit huic Reip. semper fuisse amicissimã. AN NESCITIS, NEMINEM POMPEIANVM, QVI VIVAT, TENERE LEGE HIRCIA DIGNITATES? Quisquam iam legis Hirciæ mentionẽ facit, cuius non minus arbitror latorem ipsum, quàm eos, de quibus lata est, pœnitere? omnino quidem mea sententia legem illam appellare fas non est: & vt sit lex, non debemus illam Hircii legem putare. APVLEIANA PECVNIA BRVTVM SVBORNASTIS. Quid si omnibus suis copiis excellẽtem virũ Resp. armasset? quem tandem bonum pœniteret? nec enim sine pecunia exercitum alere, nec sine exercitu fratrem tuũ capere potuisset. SECVRI PERCVSSOS PETVM ET MENEDEMVM CIVITATE DONATOS ET HOSPITES CAESARIS LAVDASTIS. Non laudamus quod ne audiuimus quidem. valde enim nobis in tanta perturbatione Reipub. de duobus nequissimis Græculis cogitandũ fuit? THEOPOMPVM NVDVM EXPVLSVM À TREBONIO CONFVGERE ALEXANDRIAM NEGLEXISTIS. Magnum crimen Senatus. de Theopõpo summo homine negleximus: qui vbi terrarum sit, quid agat, viuat denique, an mortuus sit, quis aut scit, aut curat? SER. GALBAM EODEM PVGIONE SVCCINCTVM IN CASTRIS VIDETIS. Nihil tibi de Galba respondebo fortissimo & constantissimo ciue: coràm aderit: præsens tibi ipse, & ille quem insimulas, pugio respondebit. MILITES AVT MEOS, AVT VETERANOS CONTRAXISTIS, TANQVAM AD EXITIVM EORVM, QVI CAESAREM OCCIDERANT: ET EOSDEM NECOPINANTES AD QVAESTORIS SVI, AVT IMPERATORIS, AVT COMMILITONVM SVORVM PERICVLA IMPVLISTIS. Scilicet verba dedimus, decæpimus: ignorabat legio Martia, Quarta: nesciebant veterani quid ageretur. non illi Senatus authoritatem, an libertatẽ Populi Ro. sequantur? Cæsaris vlcisci mortem volebant, quam omnes fatalem fuisse arbitrabantur. te videlicet saluum, beatum, florentem esse cupiebant? O miser cum re, tum hoc ipso quòd non sentis quàm miser sis. sed maximum crimen audite. DENIQVE QVID NON AVT PROBAVISTIS, AVT FECISTIS? QVID FACIAT, SI REVIVISCAT? Quis? credo enim afferet aliquod scelerati hominis exemplum. CN. POMPEIVS IPSE. Homo turpis, si quidem imitaturi sumus. AVT FILIVS EIVS, SI DOMI POSSIT. Poterit, mihi crede. nam paucis diebus & in domũ, & in hortos paternos immigrabit. POSTREMO NEGATIS PACEM

POSSE FIERI NISI AVT EMISERO BRVTVM, AVT FRVMENTO 93
IVVERO. Alii istud negant. ego verò, ne si ista quidem feceris, vnquam tecũ pacẽ huic
ciuitati futuram puto. QVID? HOC PLACETNE VETERANIS ISTIS
QVIBVS ADHVC OMNIA INTEGRA SVNT? Nihil vidi tam integrum,
quàm vt oppugnare Imperatorem incipiant, quem tanto studio consensúque defende-
rint. QVONIAM VOS ASSENTATIONIBVS, ET VENENATIS MV-
NERIBVS VENISTIS. Deprauati aut corrupti sunt, quibus persuasum sit fœdis-
simũ hostem iustissimo bello persequi. AT MILITIBVS INCLVSIS OPEM
FERTIS. NIHIL MOROR EOS SALVOS ESSE, ET IRE QVO LV-
BET: SI TAMEN PATIVNTVR PERIRE EVM QVI MERVIT.
Quàm benigne denique vsi liberalitate Antonii milites Imperatorem reliquerunt, & se
ad hostem metu perterriti contulerunt: per quos si nõ stetisset, non Dolabella prius Im- 94
peratori suo, quàm Antonius etiã Collegæ parẽtasset! CONCORDIAE FACTAM
ESSE MENTIONEM SCRIBITIS IN SENATV, ET LEGATOS
ESSE CONSVLARES QVINQVE. DIFFICILE EST CREDERE, EOS
QVI ME PRAECIPITEM EGERINT, AEQVISSIMAS CONDI-
TIONES FERENTEM, ET TAMEN EX HIS ALIQVID REMIT-
TERE COGITANTEM, PVTARE ALIQVID MODERATE AVT
HVMANE ESSE FACTVROS. VIX ETIAM VERISIMILE EST,
QVI IVDICAVERINT DOLABELLAM HOSTEM OB RECTISSI-
MVM FACINVS, EOSDEM NOBIS PARCERE POSSE IDEM SEN-
TIENTIBVS. Parúmne videtur omnium facinorum sibi cum Dolabella societatem
initam confiteri? nónne cernitis ex vno fonte omnia scelera manare? Ipse denique fate- 95
tur, hoc quidem satis acute, non posse eos, qui hostem Dolabellam iudicauerint ob re-
ctissimum facinus (ita enim videtur Antonio) sibi parcere idem sentienti. Quid huic fa-
cias, qui hæc literis memoriæque mandarit, ita sibi conuenisse cũ Dolabella, vt ille Tre-
bonium, & si posset etiam Brutũ, Cassium, discruciatos necaret, eadémque ipse adhiberet
supplicia nobis cõseruandus ciuis cum tam pio, iustóque fœdere? Is etiam queritur con-
ditiones suas repudiatas, æquas quidem & verecundas, vt haberet Galliam vltimã aptis-
simam ad bellum renouãdum, instruendúmque prouinciam: vt Alaudæ in tertia Decu-
ria iudicarent, id est vt perfugium scelerum essent cum turpissimis Reipublicæ sordibus:
vt acta sua rata essent, cuius nullum remanet Consulatus vestigium. cauebat etiã L. An-
tonio, qui fuerat æquissimus agri priuati & publici decẽpedator, Nucula & Lentone Col-
lega. QVAMOBREM VOS POTIVS ANIMADVERTITE, VTRVM 96
SIT ELEGANTIVS, ET PARTIBVS VTILIVS, TREBONII MOR-
TEM PERSEQVI, AN CAESARIS: ET VTRVM SIT AEQVIVS
CONCVRRERE HOS, QVO FACILIVS REVIVISCAT POM-
PEIANORVM CAVSA, TOTIES IVGVLATA: AN CONSENTIRE
NE LVDIBRIO SIMVS INIMICIS. Si esset iugulata, nunquam exurgeret:
quod tibi, tuísque contingat. Vtrum inquit elegãtius. atque hoc bello de elegantia que-
ritur. Et partibus vtilius. partes furiose dicũtur in foro, in curia. bellum contra patriam
nefarium suscæpisti, oppugnas Mutinam, circunsedes COS. designatum, bellum contra
te duo COS. gerunt: cúmque his Propr. Cæsar, cũcta contra te Italia armata est. istas tu
partes potius quàm Populi Romani defensionem vocas? Potiúsne Trebonii mortẽ, quàm
Cæsaris persequamur? Trebonii satis persecuti sumus, hoste iudicato Dolabella. Cæsaris 97
mors facillime defenditur obliuione & silentio. Sed videte quid moliatur. cum mortem
Cæsaris vlciscendam putat, mortem proponit non his solum, qui illam rem gesserũt, sed
his etiam siqui nõ moleste tulerunt. QVIBVS VTRI NOSTRVM CECIDE-
RINT, LVCRO FVTVRVM EST. QVOD SPECTACVLVM AD-
HVC IPSA FORTVNA VITAVIT, NE VIDERET VNIVS COR-
PORIS DVAS ACIES LANISTA CICERONE DIMICANTES:

QVI VSQVE EO FELIX EST, VT EISDEM ORNAMENTIS DE-
CAEPERIT VOS, QVIBVS DECAEPTVM CAESAREM GLORIA-
TVS EST. Pergit in mea maledicta. quaſi verò ei pulcherrime priora proceſſerint, quē
ego iniuſtum veriſſimis maledictorũ notis tradam hominũ memoriæ ſempiternæ. Ego
178 laniſta? equidem non inſipiens. deteriores enim iugulare cupio, meliores vincere. Vtri
ceciderint, ſcribit lucro nobis futurum. O præclarũ lucrũ, quo te victore (quod dii omen
auertant) beata mors eorum futura ſit, qui è vita exceſſerint ſine tormentis! A me decæ-
ptos ait, eiſdem ornamentis Hirciũ & Cæſarem. quod quæſo adhuc à me eſt tributum
Hircio ornamentum? nam Cæſari plurima & maiora debentur. Decæptum autem patrē
à me Cæſarē dicere audes? tu, tu inquā illum occidiſti Lupercalibus: cuius homo ingra-
tiſſime Flaminia cur reliquiſti? Sed iam videte magni & clari viri admirabilem grauita-
tem atque cōſtantiam. MIHI QVIDEM CONSTAT, NEC MEAM QVI-
DEM CONTVMELIAM, NEC MEORVM FERRE: NEC DESERE-
RE PARTES QVAS POMPEIVS ODIVIT, NEC VETERANOS
SEDIBVS SVIS MOVERI PATI, NEC SINGVLOS AD CRVCIA-
179 TVM TRAHI, NEC FALLERE FIDEM, QVAM DEDI DOLABEL-
LAE. Omitto alia: fidem Dolabellæ ſanctiſſimi viri deſerere homo pius non poteſt, quā
fidem? an optimi cuiuſque cædes, vrbis & Italiæ partitiones, ſententias dandarum diri-
piendarúmque prouinciarum? nam quid erat aliud quod inter Antoniũ & Dolabellam
impuriſſimos parricidas fœdere ac fide ſanciretur? NEC LEPIDI SOCIETA-
TEM VIOLARE PIISSIMI HOMINIS. Tibi cum Lepido ſocietas? aut cum
vllo, non dicam bono ciue, ſicut ille eſt, ſed homine ſano? Id agis, vt Lepidum aut impiũ,
aut inſanum exiſtimari velis. Nihil agis. quanquā affirmare de aliquo difficile eſt, de Le-
pido præſertim, quem ego metuam nunquam, bene ſperabo dum licebit. Reuocare te à
furore Lepidus voluit, non adiutor eſſe demētiæ. tu porrò ne pios quidem, ſed piiſſimos
180 quæris: & quod verbũ omnino nullũ in lingua Latina eſt, id propter tuā diuinam pietatē
nouũ inducis. NEC PLANCVM PRODERE PARTICIPEM CONSI-
LIORVM. Plancũ participē? cuius memorabilis ac diuina virtus lucem affert Reip. niſi
forte ſubſidio tibi venire arbitraris cũ fortiſſimis legionibus, magno equitatu, peditatúq;
Gallorũ: quíque, niſi ante aduentũ eius Reip. pœnas dederis, ille huius belli feret princi-
patum. Quāquam enim prima præſidia vtiliora Reipub. ſint, tamē extrema ſunt gratio-
ra. Sed iā ſe colligit, & ad extremũ incipit philoſophari. SI ME RECTIS SENSI-
BVS EVNTEM DII IMMORTALES, VT SPERO, ADIVVERINT,
VITAM LIBENTER. SIN AVTEM ALIVD ME FATVM MANET,
PRAECIPIO GAVDIA SVPPLICIORVM VESTRORVM. NAM
181 SI VICTI POMPEIANI TAM INSOLENTES, VICTORES QVA-
LES FVTVRI SINT, VOS POTIVS EXPERIEMINI. Præcipias licet
gaudia: non enim tibi cũ Pompeianis, ſed cũ vniuerſa Rep. bellũ eſt. omnes te dii, homi-
nes, ſummi, medii, infimi, ciues, peregrini, viri, mulieres, liberi, ſerui oderunt. ſenſimus hoc
nuper falſo nũcio: vero propediem ſentiemus. quæ ſi tecũ ipſe recolis, æquiore animo &
maiore conſolatione moriere. DENIQVE SVMMA IVDICII MEI SPE-
CTAT HVC, VT MEORVM INIVRIAS FERRE POSSIM, SI AVT
OBLIVISCI VELINT IPSI FECISSE: AVT VLCISCI PARATI
SVNT VNÀ NOBISCVM CAESARIS MORTEM. Hac Antonii ſenten-
tia cognita, dubitaturóſne A. Hirciũ, C. Panſam Conſules putatis, quin ad Antonium
trāſeant, Brutum obſideant, Mutinam expugnare cupiant? Quid de Panſa & Hircio lo-
182 quar? Cæſar ſingulari pietate adoleſcens, poterítne ſe tenere quin D. Bruti ſanguine pœ-
nas patrias perſequatur? Itaque fecerunt vti his literis lectis ad munitiones propius ac-
cederent. Quo maior adoleſcens Cæſar maiore deorũ immortaliũ beneficio Reip. natus
eſt, qui nulla ſpecie paterni nominis, nec pietate vnquā abductus eſt. intelligit maximā
pietatē conſeruatione patriæ contineri. Quòd ſi partiũ certamē eſſet, quarũ omnino no-

men extinctũ eſt: Antoniúſne potius & Ventidius partes Cæſaris defenderẽt, quàm Cæ-
ſar adoleſcẽs ſumma pietate & memoria parẽtis ſui? deinde Panſa & Hircius? qui quaſi
cornua duo tenuerũt Cæſaris, tum cũ illæ vere partes vocabãtur. hæ vero quæ ſunt par-
tes, cũ alteris Senatus authoritas, Po. Ro. libertas, Reip. ſalus propoſita ſit: alteris cædes
bonorũ, vrbis, Italiǽque partitio? Veniamus aliquãdo ad clauſulã. LEGATOS VENI
RE NON CREDO. Bene me nouit. BELLVM QVO VENIAT. Propoſito præſer 183
tim exẽplo Dolabellæ, ſanctiores erũt credo iure Legati, quàm duo Cõſules cõtra quos
arma fert: quàm Cæſar, cuius patris Flamẽ eſt: quàm COS. deſignatus, quem oppugnat:
quàm Mutina, quam obſidet: quàm patria, cui igni ferróque minitatur. CVM VENE-
RINT, QVAE POSTVLANT, COGNOSCAM. Quin tu abis in malã peſtem,
malum cruciatũ: ad te quiſquã veniat niſi Ventidii ſimilis? oriens incendiũ qui reſtingue-
rent, ſummos viros miſimus. repudiaſti. nũc in tantã flammã támque inueteratã mitta-
mus, cũ locũ tibi reliquũ non modo ad pacẽ, ſed ne ad deditionẽ quidem feceris? Hanc
ego epiſtolã P.C. non quò illum dignũ putarẽ, recitaui: ſed vt cõfeſſionibus ipſius omnia
patefacta eius parricidia videretis. Cũ hoc pacẽ M. Lepidus vir ornatiſſimus omnibus &
fortunæ & virtutis bonis, ſi hæc videret, denique aut vellet, aut fieri poſſe arbitraretur? 184
prius vndas flãmámque, vt ait Poeta neſcio quis, prius denique omnia, quàm aut cũ An-
toniis Reſp. aut cũ Rep. Antonii redeant in gratiã. Mõſtra quædã ſunt iſta & portenta &
prodigia Reip. moueri ſedibus huic vrbi melius eſt, atque in alias, ſi fieri poſſit, terras de-
migrare, vnde Antoniũ nec facta, nec nomen audiat, quàm illos Cæſaris virtute eiectos,
Bruti retentos, intra hæc mœnia videre. optatiſſimũ eſt vincere. ſecundũ eſt nullũ caſum
pro dignitate & libertate patriæ nõ ferendũ putare. quod reliquũ eſt, nõ eſt tertiũ, ſed po
ſtremũ omniũ, maximã turpitudinẽ ſuſcipere vitæ cupiditate. quæ cũ ita ſint, de mãdatis
literíſque M. Lepidi viri clariſſimi, Seruilio aſſentior, & hoc amplius cenſeo, Magnũ Põ-
peiũ Cn. F. pro patris, maiorúmque ſuorũ animo, ſtudióque in Remp. ſuáq; priſtina vir-
tute, induſtria, voluntate feciſſe, quòd ſuam eorúmque, quos ſecũ haberet, operã Senatui 185
Populóque Ro. pollicitus eſſet: eámque rem, Senatui Populóque Ro. gratam acceptám-
que eſſe, eíque honori dignitatíque eam rem fore. Hoc vel coniũgi cum hoc Senatuſcõ-
ſulto licet, vel ſeiungi poteſt, ſeparatímque perſcribi, vt proprio Senatuſconſulto Pom-
peius collaudatus eſſe videatur.

In M. Antonium Philippica de-
CIMAQVARTA. ORATIO LVI.

SI, VT ex literis, quæ recitatæ ſunt Patres conſcripti, ſcelerato-
rum hoſtiũ exercitum cæſum fuſúmque cognoui, ſic id, quod
& omnes maxime optamus, & ex ea victoria quæ parta eſt, cõ
ſecutũ arbitramur, D. Brutũ egreſſum iam Mutina eſſe ſi co-
gnouiſſem: propter cuius periculum ad ſaga iſſemus, propter
eiuſdem ſalutem redeundum ad priſtinum veſtitum ſine vlla
dubitatione cenſerem. Ante verò quàm ea res, quam auidiſſi- 186
me ciuitas expectat, allata ſit, lætitiæ vſus ſatis eſt maximæ
præclariſſimǽque pugnæ: reditũ ad veſtitum cõfectæ victoriæ
reſeruate. cõfectio autẽ huius belli eſt D. Bruti ſalus. Quæ autem eſt iſta ſententia? vt in
hodiernum diem veſtitus mutetur, deinde cras ſagati prodeamus? Nos vero cũ ſemel ad
eum, quem cupimus, optamúſque, veſtitum redierimus, id agamus, vt eum in perpetuũ
retineamus. nam hoc quidem cũ turpe eſt, tum ne diis quidẽ immortalibus gratũ, ab eo-
rundẽ aris, ad quas togati adierimus, ad ſaga ſumẽda diſcedere. Atque animaduerto Pa-
tres cõſcripti, quoſdã huic fauere ſententiæ: quorũ ea mens, ídque cõſiliũ eſt, vt cum vi-

deant illũ gloriosissimũ D. Bruto futurũ diem, quo die propter eius salutẽ redierimus ad
187 vestitũ, hunc tantũ ei fructũ eripere cupiãt, ne memoriæ posteritatíque prodatur, propter
vnius ciuis periculũ Populũ Ro. ad saga iuisse, propter eiusdẽ salutẽ redisse ad togas. tol-
lite hãc, nullã tam prauæ sententiæ causam reperietis. Vos verò Patres conscripti cõser-
uate authoritatẽ vestrã, manete in sententia: tenete vestra memoria quod sæpe ostendi-
stis, huius totius belli in vnius viri fortissimi & maximi vita positum esse discrimẽ. ad D.
Brutũ liberandũ Legati missi principes ciuitatis, qui illi hosti ac parricidæ denunciarent
vt à Mutina discederet: eiusdẽ D. Bruti conseruãdi gratia Cõsules sortiti, ad bellũ profe-
ctus A. Hircius, cuius imbecillitatẽ valetudinis, animi virtus & spes victoriæ cõfirmauit:
Cæsar, cũ exercitu cõparato à primis pestibus Remp. liberasset, nequid postea sceleris o-
riretur, profectus est ad eundẽ Brutũ liberandũ, vicitq; dolorẽ aliquem domesticũ patriæ
188 charitate. Quid C. Pãsa egit aliud delectibus habẽdis, pecuniis cõparandis, Senatuscõsul-
tis faciendis grauissimis in Antoniũ, nobis cohortandis, Populo Ro. ad causam libertatis
vocando, nisi vt D. Brutũ liberaret? à quo Populus Ro. frequẽs ita salutẽ D. Bruti vna vo
ce depoposcit, vt eã non solũ commodis suis, sed etiã necessitati victus anteferret. quod
sperare nos quidẽ debemus Patres conscripti, aut inibi esse, aut iam esse confectũ: & spei
fructũ rei conuenit, & euẽtui reseruari, ne aut deorũ immortaliũ beneficium festinatione
præripuisse, aut vim fortunæ stultitia contẽpsisse videamur. Sed quoniã significatio vestra
satis declarat quid de hac re sentiatis, ad literas veniã quæ sunt à Cõsule & à Proprætore
missæ: si pauca antè, quæ ad ipsas literas pertineant, dixero. Imbuti sanguine gladii Pa-
tres cõscripti legionũ, exercituúmq; nostrorũ, vel madefacti potius duorũ Consulũ, tertio
189 Cæsaris præsidio. si hostiũ fuit ille sanguis, summa militũ pietas: nefariũ scelus, si ciuiũ.
Quousq; igitur is qui omnes hostes scelere superauit, nomine hostis carebit? nisi mucro-
nes etiã nostrorũ militũ tremere vultis, & dubitare vtrum in ciue an in hoste figantur.
Supplicationẽ decernitis, hostẽ non appellatis. gratæ verò nostræ diis immortalibus gra-
tulationes erunt, gratæ victimæ, cũ interfecta sit ciuiũ multitudo? De improbis inquit, &
audacibus. nam sic eos appellat clarissimus vir. quæ sunt vrbanarũ maledicta litium non
iniusta. euelli. internecti nota testamenta credo subiiciũt, aut eiiciũt vicinos aut adoles-
centulós circũscribunt. his enim vitiis affectos & talibus, malos & audaces appellare cõ-
suetudo solet. bellũ inexpiabile infert quatuor Consulibus vnus omniũ latronũ teterri-
mus. gerit idẽ bellũ cum Senatu Populóque Romano: omnibus, quãquam ruit ipse suis
cladibus, pestẽ, vastitatẽ, cruciatũ, tormenta denunciat: Dolabellæ ferũ & immane faci-
190 nus, quod nulla barbaries posset ignoscere, id deorũ consilio factũ esse testatur: quæq; es-
set facturus in hac vrbe, nisi eũ hinc ipse Iupiter ab his mœnibus repulisset, declarauit in
Parmensiũ calamitate: quos optimos viros, honestissimósq. homines maxime cũ autho-
ritate huius ordinis Populiq; Romani dignitate cõiunctos, crudelissime interfecit: prælu-
diũ illud & portentũ L. Antonius, insigne odiũ omnium hominũ, vel, si etiã dii oderint,
quos oportet, omniũ deorũ. Refugit animus Patres cõscripti, eáq; reformidat dicere quæ
L. Antonius in Parmensiũ liberis & cõiugibus effecerit. quas enim turpitudines Antonii
libenter cũ dedecore subierũt, easdẽ per vim lætãtur aliis se intulisse. Sed vis calamitosa
est, quã illis intulerunt: libido flagitiosa, qua Antoniorũ oblita est vita. Est igitur quisquã
qui hostes appellare nõ audeat, quorũ scelere crudelitatẽ constat Carthaginensiũ victam
191 esse? qua enim in vrbe tam immanis Annibal capta, quàm in Parma surrepta Antonius?
nisi forte huius Coloniæ & cæterarũ, in quas eodẽ est animo, nõ est hostis putãdus. Si ve
rò Coloniarũ & Municipiorũ sine vlla dubitatione hostis est, quid tãdem huius censetis
vrbis, quam ille ad explendas egestates latrocinii sui cõcupiuit, quam iam peritus meta-
tor & callidus decempeda sua Saxa diuiserat? Recordamini per deos immortales Patres
cõscripti, quid hoc biduo timuerimus à domesticis hostibus, id est qui intra mœnia ho-
stes sunt, rumoribus improbissimis dissipatis. Quis liberos, quis coniugem aspicere pote-
rat sine fletu? quis domum, quis tecta, quis larem familiarem? iam aut fœdissimam mor-
tem omnes, aut miserabilẽ fugam cogitabãt. hæc à quibus timebantur, eos hostes appel-

lare dubitamus? grauius siquis attulerit nomen, libenter assentiar: hoc vulgari contentus vix sum, leuiote nõ vtar. Itaque cũ supplicationes iustissimas ex his literis, quæ recitatæ sunt, decernere debeamus, Seruiliúsq; decreuerit, augebo omnino numerũ dierũ: præsertim cũ nõ vni, sed tribus ducibus sint decernẽdæ. Sed hoc primùm faciã, vt Imperatores appellẽ eos, quorũ virtute & cõsilii fœlicitate maximis periculis seruitutis atq; interitus liberati sumus. Etenim cui viginti his annis supplicatio decreta est, vt nõ Imperator appellaretur, aut minimis rebus gestis, aut plerunq; nullis? Quãobrem aut supplicatio ab eo qui antè dixit, decernẽda nõ fuit: aut vsitatus honos, peruulgatúsq; tribuẽdus his, quibus etiã noui & singulares debẽtur. At siquis Hispanorũ aut Gallorũ aut Thracum mille aut duo millia occidisset, nõ eũ hac cõsuetudine quæ increbuit, Imperatorẽ appellaret Senatus? tot legionibus cæsis, tanta multitudine hostiũ interfecta (dico inquã hostium, quãuis hoc isti hostes domestici nolint) clarissimis ducibus supplicationis honotem tribuemus, Imperatorũ nomẽ adimemus? Quanto enim honore, lætitia, gratulatione in hoc tẽplum ingredi debẽt illi ipsi huius vrbis liberatores, cũ hesterno die propter eorũ res gestas me ouantẽ & propè triumphantẽ Populus Ro. in Capitoliũ domo tulerit, domũ inde reduxerit? Is demũ est mea quidẽ sentẽtia iustus triũphus ac verus, cũ bene de Repub. meritis testimoniũ à cõsensu ciuitatis datur. nã siue in cõmuni gaudio Populi Ro. mihi gratulabãtur, magnũ iudiciũ: siue gratias agebãt, eo maius: siue vtrũq;, nihil magnificẽtius excogitari potest. Tu igitur de te, dixerit quispiã. & quidem inuitus, sed iniuriæ dolor facit me præter consuetudinẽ gloriosum. nónne satis est ab hominibus virtutis ignaris gratiã bene merẽtibus nõ referri? etiámne eos qui omnes suas curas in Reip. salute defigunt? Scitis enim per hos dies creberrimũ fuisse sermonẽ, me per Idus Quintiles, qui dies hodie est, cũ fascibus descensurũ. aliquémne Impetatorẽ habituri erimus? crimẽ inuidia quæretur? credo hoc in gladiatorẽ aut latronẽ aut Catilinã esse consultũ: non in eũ, qui nequid tale in Rep. fieri possit, effecerit. an vt ego qui Catilinã hæc molientẽ sustulerim, euerterim, afflixerim, ipse extiterim repẽte Catilina? quibus auspiciis istos fasces Augur acciperẽ? quatenus haberẽ? cui traderẽ? quãquam opinor nec fuisse tã sceleratũ qui hoc fingeret, nec tã furiosum qui crederet. Vnde igitur ista suspicio, vel potius iste sermo? cũ, vt scitis, hoc triduo vel quatriduo tristis à Mutina fama manaret, inflati lætitia atq; insolẽtia impũ ciues vnũ se in locũ, ad illã Curiã viribus potius suis, quàm Reip. infœlicẽ, congregabãt. ibi cũ consiliũ inirẽt de cæde nostra: partirẽtúrque inter se qui Capitolium, qui ostia, qui Vrbis portas occuparẽt, ad me cõcursum futurũ ciuitatis putabant. quod, vt inuidia mea fieret; & cũ vitæ etiã periculo, famã istam fasciũ dissipauerunt, fasces ipsi ad me delaturi fuerũt. quod cũ esset quasi mea volũtate factũ, tum impetus conductorũ hominũ, quasi in tyrãnum parabatur, ex quo cædes esset vestrũ omniũ consecuta. Quæ res patefecit P. cõscripti, quòd suo tẽpore totiúsque huius sceleris fons aperietur. Itaque P. Apuleius Tribunus pleb. meorũ omniũ consiliorũ periculorúmque iam inde à Cõsulatu meo testis, conscius, & adiutor, dolorẽ ferre nõ potuit. doloris mei concionẽ habuit maximã, Populo Ro. vnũ atque idẽ sentiẽte: in qua concione cũ me pro summa nostra cõiunctione & familiaritate liberare suspicione fascium vellet, vna voce cuncta concio declarauit, nihil esse à me vnquã de Rep. nisi optime cogitatũ. Post hãc habitam concionẽ duabus tribúsve horis optatissimi nuncii & literæ venerũt: vt idem dies nõ modo me iniquissima inuidia liberaret, sed etiã celeberrima Populi Ro. gratulatione auxerit. Hæc interposui P. C. nõ tam vt pro me dicerẽ (male enim mecũ ageretur, si parũ vobis essem sine defensione purgatus) quàm vt quosdã nimis ieiuno animo & angusto monerem (id quod ego semper fecissem) vti excellentiũ ciuiũ virtutẽ imitatione dignã, non inuidia putarẽt. Magnus est in Rep. cãpus, vt sapienter dicere solebat Crassus, multis apertus cursus ad laudem. vtinã quidem illi principes viuerẽt, qui me post meũ Consulatũ, cum his ipse cederẽ, principẽ nõ inuiti videbãt. hoc verò tẽpore in tanta inopia constantiũ & fortiũ Consulariũ, quo me dolore affici creditis? cũ alios male sentire, alios nihil omnino curare videã, alios parũ constanter in suscæpta causa permanere, sententiámque suam non semper vtilitate Reipub.

ſed cũ ſpe, tũ timore moderari. Quòd ſiquis de cõtentione principatus laborat, quæ nul-
397 la eſſe debet, ſtultiſſime facit, ſi vitiis cũ virtute cõtendit. vt enim curſu curſus, ſic in vi-
ris fortibus virtus virtute ſuperatur. Tu ſi ego de Rep. optime ſentiam, vt me vincas, ipſe
peſſime ſenties? aut ſi ad me bonorũ concurſum fieri videbis, ad te improbos inuitabis?
nollẽ, primùm Reip. cauſa, deinde etiã dignitatis tuæ. ſed ſi principatus ageretur quem
nunquã expetiui, quid tandẽ mihi eſſet optatius? ego enim malis ſentẽtiis vinci non poſ-
ſum, bonis forſitã poſſum & libenter. Hæc Po. Ro. videre, animaduertere, iudicare quidã
moleſte ferunt. poterátne fieri, vt non perinde homines quoque, vt quiſque mereretur,
iudicarẽt? vt enim de vniuerſo Senatu Populus Ro. veriſſime iudicat, nullis Reip. tempo-
ribus hunc ordinẽ firmiorẽ atque fortiorẽ fuiſſe: ſic de vnoquoque noſtrũ, & maxime qui
hoc loco ſententias dicimus, ſciſcitantur omnes, auent audire quid quiſque ſenſerit: ita
de vnoquoque, vt quẽque meritũ arbitrantur, exiſtimant. Memoria tenent, me ante diẽ
398 X IIII Calend. Ian. principẽ reuocandæ libertatis fuiſſe: me ex Calend. Ian. ad hanc ho
ram vigilaſſe Reip. meam domũ, meáſque aures dies & noctes omniũ præceptis moni-
tiſque patuiſſe: meis literis, meis nũciis, meiſque cohortationibus omnes, qui vbique eſ-
ſent, ad patriæ præſidiũ excitatos: meis ſententiis à Calend. Ian. nunquã Legatos ad An-
tonium: ſemper illum hoſtẽ, ſemper hoc bellũ: vt ego, qui omni tempore veræ pacis au-
thor fuiſſem, huic eſſem nomini peſtiferæ pacis inimicus. Idẽ Ventidiũ, cum alii Tribu-
num pleb. voluiſſent, nõ ego ſemper hoſtẽ? In has ſententias meas ſi Conſules deſignati
diſceſſionẽ facere voluiſſent, omnibus iſtis latronibus authoritate ipſa Senatus iampri-
dem de manibus arma cecidiſſent. Sed quod tum nõ licuit P. C. id hoc tẽpore nõ ſolum
licet, verumetiã neceſſe eſt: eos, qui re ſunt hoſtes, verbis notari, ſententiis noſtris hoſtes
399 iudicari. Antea cum hoſtem aut bellũ nominaſſem, ſemel, & ſæpius, ſentẽtiam meam de
numero ſententiarũ ſuſtulerunt. quod in hac cauſa iam fieri non poteſt. ex literis enim
C. Panſæ, A. Hircii Conſulũ, C. Cæſaris Proprætoris, de honore diis immortalibus haben
do ſententias diximus. ſupplicationẽ modo qui decreuit, idem imprudens hoſtes iudi-
cauit. nunquã enim in ciuili bello ſupplicatio decreta eſt. decretã dico? ne victoris qui-
dem literis poſtulata eſt. Ciuile bellũ Conſul Sylla geſſit. legionibus in vrbem adductis,
quos voluit expulit: quos potuit, occidit: ſupplicationis mentio nulla. graue bellũ Octauii
inſecutũ eſt, ſupplicatio Cinnæ nulla victoris. Cinnæ victoriã Imperator vltus eſt Sylla:
nulla ſupplicatio decreta à Senatu. ad te ipſum P. Seruili num miſit vllas Collega literas
400 de illa calamitoſa pugna Pharſaliæ? num te de ſupplicatione voluit referre? profecto no-
luit. At miſit poſtea de Alexãdria, de Pharnace: Pharſalicæ verò pugnæ ne triũphum qui
dem egit. eos enim ciues pugna illa ſuſtulerat, quibus non modo victoribus, ſed etiã vi-
uis & incolumis & florens ciuitas eſſe poſſet. Quod idem contigerat ſuperioribus bellis
ciuilibus. nã mihi Conſuli ſupplicatio nullis armis ſumptis, nõ ob cædem hoſtiũ, ſed ob
conſeruationẽ ciuium, nouo & inaudito genere decreta eſt. Quamobrem aut ſupplicatio
ob Remp. pulcherrime geſtã poſtulantibus veſtris imperatoribus publice deneganda eſt,
(quod præter Gabiniũ contigit nemini): aut ſupplicatione decreta, hoſtes eos, de quibus
decernitis, iudicetis neceſſe eſt. quod ergo illi re, ego etiã verbo, cũ Imperatores eos ap-
pello: hoc ipſo nomine qui etiã deuicti ſunt, & eos qui ſuperſunt, hoſtes iudico, cum vi-
ctores appello Imperatores. Quomodo enim potius Panſam appellẽ? etſi habet honoris
nomen ampliſſimi. quo Hirciũ? eſt ille quidẽ Conſul: ſed alterũ nomen beneficiũ eſt Po-
401 puli Romani, alterum virtutis atque victoriæ. quid Cæſarem deorũ beneficio Reip. pro-
creatũ, dubitémne appellare Imperatorẽ, qui primus Antonii immanẽ & fœdã crudelita-
tem nõ ſolũ à iugulis noſtris, ſed etiam à membris & viſceribus auertit? Vnius autẽ diei
quot & quantæ virtutes dii immortales fuerunt! princeps enim omniũ Panſa prælii fa-
ciẽdi, & cũ Antonio confligendi fuit: dignus Imperator legione Martia, digna legio Im-
peratore. cuius ſi acerrimũ impetũ cohibere Panſa potuiſſet, vno prælio cõfecta res eſſet.
Sed cum libertatis auida legio effrenatius in aciem hoſtium irrupiſſet, ipſéque in primis
Panſa pugnaret, duobus periculoſis vulneribus acceptis ſublatus è prælio Reip. vitã re-

seruauit. Ego verò hunc nō solum Imperatorem, sed etiam clarissimū Imperatorē iudico: qui cū aut morte, aut victoria se satis facturū Reip. spopondisset, alterū fecit, alterius dii immortales omen auertant. Quid dicam de Hircio? qui re audita è castris duas legiones eduxit incredibili studio atque virtute: Quartam illam, quæ relicto Antonio se olim 402
cum Martia legione coniunxit: & Septimā, quæ constituta ex veteranis docuit hoc prælio, militibus his qui Cæsaris beneficia seruassent, Senatus Populísque Romani charū nomen esse. His viginti cohortibus nullo equitatu Hircius ipse aquilā Quartæ legionis cū inferret, quam vllius pulchriorem speciem Imperatoris accæpimus? cum tribus Antonii legionibus equitatúque conflixit: hostésque nefarios, huic Ioui Max. cæterísque deorum immortaliū templis, vrbis tectis, libertati Populi Romani, nostræ vitæ, sanguiníque imminentes prostrauit, fudit, occidit: vt cum admodum paucis nocte tectus, metu perterritus princeps latronum, dúxque fugerit. O solem ipsum beatissimum, qui antequam se abderet, stratis cadaueribus parricidarum, cum paucis fugientem vidit Antoniū! An verò quisquam dubitabit appellare Cæsarem Imperatorem? ætas eius certe ab hac sententia neminem deterrebit: quandoquidem virtute superauit ætatē. Ac mihi semper eo ma- 403
iora beneficia Cæsaris visa sunt, quo minus erant ab ætate illa postulanda. Cui cum imperium dabamus, eodem tempore & spem eius nominis deferebamus: quod cum est cōsecutus, authoritatem nostri decreti rebus gestis suis comprobauit. Hic ergo adolescens maximi animi, verissime scribit Hircius, castra multarū legionū paucis cohortibus tutatus est, secūdúmque prælium fecit. ita trium Imperatorum Populi Ro. virtute, cōsilio, felicitate, vno die locis pluribus Resp. est cōseruata. Decerno igitur eorum trium nomine L dierum supplicationes. quas vt honorificentissimis verbis ipse consequi potero, cōplectar ipsa sententia. Est autem fidei pietatísque nostræ, declarare fortissimis militibus quàm memores simus, quámque grati. Quaobrem promissa nostra, atque ea quæ legionibus bello confecto tributuros nos spopondimus, hodierno Senatuscōsulto renouanda censeo. æquum est enim militum, talium præsertim, honorē coniungi. Atque vtinā P. C. 404
ciuibus omnibus soluere nobis præmia liceret. quanquam ea, quæ nos promisimus, studiose cumulata reddemus. Sed id quidem restat, vt spero, victoribus, quibus Senatus fides præstarut: quam cū difficillimo Reip. tempore secuti sunt, eos nūquam oportebit cōsilii sui pœnitere. Sed facile est bene agere cū his, à quibus etiam tacētibus flagitari videamur. illud admirabilius & maius, maximéque proprium Senatus sapientis est, grata eorum virtutē memoria prosequi, qui pro patria vitam profuderūt. Quorum de honore vtinam mihi plura in mentē venirent. duo certe nō præteribo, quæ maxime occurrūt: quorū alterū pertinet ad virorū fortissimorū gloriam sempiternā, alterum ad leniēdum mœrotem & luctum proximorum. Placet igitur mihi P.C. Legionis Martiæ militibus & eis, qui vnà pugnantes occiderunt, monimētum fieri quamamplissimum. magna atque incredibilia sunt in Rempublicam huius merita legionis. hæc se prima latrocinio abrupit Antonii, hæc tenuit Albam, hæc se ad Cæsarem contulit: hanc imitata Quarta legio 405
parem virtutis gloriā consecuta est: Quarta victrix desiderat neminē: ex Martia nōnulli in ipsa victoria cōciderūt. O fortunata mors, quæ naturæ debita pro patria est potissimū reddita! Vos verò patriæ natos iudico, quorū etiā nomē à Marte est: vt idem deus vrbem hāc gētibus, vos huic vrbi genuisse videatur. in fuga, fœda mors: in victoria, gloriosa. Etenim Mars ipse ex acie fortissimū quenque pignerari solet. illi igitur impii, quos cecidistis, etiā ad inferos pœnas parricidii luent: vos verò, qui extremū spiritū in victoria effudistis, piorū estis sedem & locū cōsecuti. Breuis autē vobis vita data est, at memoria bene redditæ vitæ sempiterna. quæ si non esset lōgior quàm hæc vita, quis esset tam amēs, qui maximis laboribus & periculis ad summā laudē gloriámque cōtenderet? Actū igitur 406
præclare vobiscum fortissimi dum vixistis: nūc verò etiā sanctissimi milites, quòd vestra virtus nec obliuione eorū qui sunt, nec reticentia posterorū insepulta esse poterit, cū vobis immortale monimentū suis penè manibus Senatus Populúsque Ro. extruxerit. Multi sæpe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis clari & magni fuerunt, nec tamen vllis

tale genus honoris tributum est.atque vtinam maiora possemus,quandoquidem à vobis
maxima accæpimus. Vos ab vrbe furentem Antonium auertistis, vos redire molientem
repulistis.Erit igitur extructa moles opere magnifico,incisǽque literæ diuinæ virtutis te-
stes sempiternæ: nunquámque de vobis eorum qui aut videbunt vestrum monimentum
407 aut audient,gratissimus sermo conticescet.ita pro mortali conditione vitæ,immortalita-
tem estis consequuti.Sed quoniam Patres conscripti gloriæ munus optimis & fortissimis
ciuibus monimenti honore persoluitur,consolemur eorum proximos:quibus optima est
hæc quidem consolatio parentibus, quòd tanta Reipublicæ præsidia genuerunt: liberis,
quòd habebunt domestica exempla virtutis : coniugibus, quòd his viris carebunt, quos
laudare quàm lugere præstabit:fratribus,quòd in se vt corporum,sic virtutum similitudi-
nem esse confident.Atque vtinam his omnibus abstergere fletum sententiis nostris,con-
sultísque possemus,vel aliqua talis his adhiberi publicè posset oratio,qua deponerēt mœ-
rorem atque luctum: gauderéntque potius,cum multa & varia impenderent hominibus
genera mortis,id genus quod est pulcherrimum,suis obtigisse,eósque nec inhumatos esse
nec desertos:quod tamen ipsum pro patria non miserandum putatur:nec dispersis bustis
408 humili sepultura crematos,sed cõtectos publicis operibus atque muneribus,eáque extru-
ctione quæ sit ad memoriã æternitatis, ara virtutis. Quamobrē quidem maximū solatiū
erit propinquorū, eodē monimento declarari & virtutē suorū & ætatē & Senatus fidē &
crudelissimi memoriã belli. in quo nisi tãta militū virtus extitisset,parricidio M.Antonii
nomen Pop.Ro.occidisset.Atque etiã censeo P.C.quæ præmia militibus promisimus nos
Rep.recuperata tributuros,ea viuis,victoribúsq; cumulate,cū tēpus venerit,persoluenda,
qui autē ex his,quibus illa promissa sunt,pro patria occiderunt,eorum parentibus,liberis,
coniugibus,fratribus tribuenda censeo.Sed vt aliquando sententia complectar,ita cēseo,
cum C.Pansa Consul,Imperator, initium cum hostibus confligendi fecerit: quo præ-
lio legio Martia admirabili incredibilíque virtute libertatem Populi Romani defenderit:
quod idem legiones tyronum fecerint: ipséque C.Pansa Consul,Imperator,cū inter me-
409 dia hostium tela versaretur, vulnera accæperit: cúmque A. Hircius Consul,Imperator,
prælio audito & cognito,fortissimo,præstantissimóque animo exercitum castris eduxerit,
impetúmque in M. Antonium,exercitúmque hostium fecerit, eiúsque copias occisione
occiderit,suo exercitu ita incolumi, vt ne vnum quidem militem desyderauerit: cúmque
C.Cæsar, Imp. consilio,diligentiáque sua castra feliciter defenderit:copiásque hostium,
quæ ad castra accesserant,profligarit,occiderit: ob eas res Senatum existimare & iudica-
re,eorum trium Imperatorum virtute,imperio,consilio,grauitate,constantia,magnitudi
ne animi,felicitate,Populum Romanum fœdissima crudelissimáque seruitute liberatum.
cúmque Rempublicam,vrbem,templa deorum immortalium,bona fortunásque omniū,
liberósque conseruarint dimicatione & periculo vitæ suæ:vt ob eas res bene,fortiter,feli-
citérque gestas,C.Pansa,A.Hircius COSS.Imperatores,alter ambóve, aut si aberint,M.
410 Cornutus Prætor vrbanus supplicationes per dies L ad omnia puluinaria constituant.
cúmque virtus legionum digna clarissimis Imperatoribus extiterit: Senatum,quæ sit an-
tea pollicitus legionibus,exercitibúsque nostris, ea summo studio Republica recuperata
resoluturum.cúmque legio Martia princeps cum hostibus conflixerit: atque ita cum ma
iore numero hostium contenderit,complurimos cæderent,caperent nonnullos:cúmque
sine vlla necessitate pro patria vitam profuderint:cúmque simili virtute reliquarum legi-
onum milites pro salute & libertate Populi Romani mortem oppetiuerint: Senatui pla-
cere,vt C.Pansa, A.Hircius Consules,Imperatores, alter ambóve,si his videatur, his qui
sanguinem pro vita,libertate,fortunísque Populi Romani, pro vrbe, templisque deorum
immortalium profudissent,monimentum quamamplissimum locandum,faciendúmque,
vrbem ad eam rem pecuniam dare,contribuere,soluere iubeant, vt exter ad memoriam
posteritatis sempiternam,ad scelus crudelissimorum hostium, militúmque diuinã virtu-
411 tem: vtque, quæ præmia Senatus militibus antè constituit, ea soluantur eorum, qui hoc
bello pro patria occiderunt,parentibus,liberis, coniugibus,fratribus: eáque fratribus tri-
buantur quæ militibus ipsis tribui oporteret si illi vixissent qui morte vicerunt.

rrr.iii.

M. Tullii Ciceronis ad Octauium

EPISTOLA.

Si per tuas legiones mihi licitum fuisset, quæ nomini meo, Populóque Rom. sunt inimicissimæ, venire in Senatũ, corámque de Rep. disputare, fecissem, neque tã libenter quàm necessario. nulla enim remedia, quæ vulneribus adhibẽtur, tam faciũt dolorẽ, quàm quæ sunt salutaria. Sed quoniã cohortibus armatis circunseptus Senatus, nihil aliud verè potest decernere, nisi timere: in Capitolio signa sunt, in vrbe milites vagantur, in cãpo castra ponũtur, & Italia tota legionibus ad libertatẽ nostram conscriptis, ad seruitutẽ adductis, equitatúque exterarũ nationũ detinetur: cedam tibi in præsentia foro, curia, & sanctissimis deorũ immortaliũ templis: in quibus reuiuiscente iã libertate, deinde rursus oppressa, Senatus nihil consulitur, timet 1 multa, assentitur omnia. pòst etiam paulò, temporibus ita postulantibus, cedã vrbe, quam per me cõseruatam vt esset libera, in seruitute videre non potero. Cedam vita, quæ quãquam sollicita est, tamẽ si profutura est Reip. bona spe posteritatis me cõsolatur: qua sublata non dubitanter occidam. atque ita cedam, vt fortuna iudicio meo, non animus mihi defuisse videatur. Illud verò quod & præsentis doloris est indiciũ, & præteritæ iniuriæ testimonium, & absentium sensus significatio, non prætermittã, quin, quoniam coràm id facere prohibeor, absens prosim. Siquidẽ mea salus aut vtilis Reip. est, aut cõiuncta certe publicæ saluti. Nam per deũm immortalium fidẽ (nisi fortè frustra eos appello, quorũ auris atque animus à nobis abhorret) pérque fortunam Pop. Rom. quæ quanquã nobis infesta est, fuit aliquando propitia, & vt spero, futura est, quis tã expers humanitatis, qui huius vrbis nomini ac sedibus vsque adeò est inimicus, vt ista aut dissimulare possit, aut nõ dolere? aut si nulla ratio, ne publicis incõmodis mederi queat, non morte propriũ periculũ vitet? Nã vt ordiar ab initio, & perducã ad extremũ, & nouissima conferã primis, quæ non posterior dies acerbior priore, & quæ non insequens hora antecedente calamitosior Pop. Ro. illuxit? M. Antonius, vir animi maximi (vtinam etiã sapiẽtis consilii fuisset) C. Cæsare fortissime, sed parũ feliciter à Reip. dominatione semoto, concupierat magis regiũ, quàm libera ciuitas pati poterat, principatum: publicam dilapidabat pecuniam: ærarium exhauriebat: minuebat vectigalia: donabat ciuitates ex commentario: Dictaturam gerebat: leges imponebat: prohibebat Dictatorem creari legibus: Senatusconsultis ipse repugnabat in Senatu: prouincias vnus omnes cõcupierat. Cui sordebat Macedonia prouincia, quam victor sibi sumpserat Cæsar, quid de hoc sperare aut expectare nos oportebat? Extitisti tu vindex nostræ libertatis, vt tũc quidem optimus: (quod vtinam neque nostra nos opinio, neque tua fides fefellisset) & veteranis in vnum conductis, & duabus legionibus à pernicie patriæ ad salutem auocatis, subito propè iam affectam ac prostratam Remp. tuis opibus extulisti. Quæ tibi non antequã postulares, maiora quàm velles, plura quàm sperares, detulit Senatus? dedit fasces, vt cum authoritate defensorem haberet, non vt imperio se aduersum armaret. appellauit Imperatorem hostiũ exercitu pulso, tribuens honorẽ: non, vt sua cæde cæsus ille fugiens exercitus te nominaret Imperatorem. decreuit in foro statuam, locum in Senatu, summum honorẽ ante tempus. siquid aliud est quod dari possit, addat. quid aliud est maius, quod velis sumere? Sin autẽ supra ætatem, supra consuetudinem, supra etiam mortalitatem tuã tibi sunt omnia tributa: cur aut ingratus crudeliter, aut immemor beneficii sui scelerate circunscribis Senatũ? Quò te misimus? à quibus reuerteris? contra quos armauimus? quibus arma cogitas inferre? à quibus exercitum abducis, & aduersus quos aciẽ struis? Cur hostis relinquitur? ciuis, hostis loco ponitur? cur castra medio itinere longius aduersariorum castris, & propius vrbem mouentur? O me nunquã

ſapientē,& aliquando id,quod non erat fruſtrà exiſtimatum! quantū te Popule Romane, de me fefellit opinio!O meam calamitoſam ac præcipitē ſenectutem! O turpem exacta, dementíque ætate canitiem! Ego Patres conſcriptos ad parricidium induxi,ego Remp.fefelli,ego ipſe Senatum ſibi manus afferre coegi,cum te Iunonium puerum,& matris tuæ partum aureum eſſe dixi.At te fata patriæ Paridem futurum prædicabant,qui vaſtares vrbem incendio,Italiam bello:qui caſtra in templis deorum immortalium,Senatum in caſtris habiturus eſſes. O miſeram,& in breui tam celerem, & tam variam in Rep.commutationem!Quiſnam tali futurus ingenio eſt qui poſſit hæc ita mandare literis,vt facta,nō ficta videantur eſſe? Quis erit tāta animi facultate,qui quæ veriſſime memoria propagata fuerint,non fabulæ ſimilia ſit exiſtimaturus? Cogita enim Antonium hoſtem iudicatum, ab eo circunſeſſum Conſulem deſignatum,eundémque Reip. parentem:te profectum ad C O S. liberandum,& hoſtem opprimendum:hoſtémque à te fugatum,& Conſulem obſidione liberatum:deinde paulò pòſt,fugatum illum hoſtem accerſitum,tanquam cohæredem mortua Rep.ad bona Pop.Romani rapienda: Conſulem deſignatū rurſus incluſum eò,vbi ſe non mœnibus,ſed fluminibus & montibus tueretur. Hæc quis conabitur exponere,quis credere audebit? Liceat ſemel impune peccare:ſit erranti medicina confeſſio:verum enim dicam, vtinam te potius Antoni dominum non expuliſſemus, quàm hunc reciperemus.non quòd vlla ſit optanda ſeruitus,ſed quia dignitate domini minus turpis eſt fortuna ſerui.In duobus autem malis cum fugiendum maius ſit,leuius eſt eligendum.Ille ea tamen exorabat quæ volebat auferre:tu extorques.Ille Conſul prouinciam petebat:tu priuatus concupiſti. Ille ad malorum ſalutem iudicia conſtituebat & leges ferebat: tu ad perniciem optimorū.Ille à ſanguine & incendio ſeruorum Capitolium tuebatur:tu cruote & flamma cuncta delere vis.Si,qui dabat prouinciā Caſſio & Brutis, & illis cuſtodibus nominis noſtri, regnabat: quid faciet qui vitam adimit?ſi,qui ex vrbe eiiciebat, Tyrannus erat: quem húc vocemus, qui ne locum quidem reliquit exilio? Itaque ſiquid illæ maiorū noſtrorum ſepultæ reliquiæ ſapiunt, ſi non vnà cum corpore ſenſus omnis vno atque eodem conſumptus eſt igni: quid illis interrogantibus, quid agat nunc Populus Romanus, reſpondebit aliquis noſtrum,qui proximus in illam æternam domum diſceſſerit? aut quē accipient de ſuis poſteris nuncium illi veteres Africani,Maximi,Pauli,Scipiones,quid de ſua patria audient, quam ſpoliis,triumphíſque decorarunt? an eſſe quendā annos X X I I I natū cuius auus fuerit argentarius,adſtipulator pater, vterque verò precariū fecerit quæſtum: ſed alter vſque ad ſenectutem,vt non negaret:alter à pueritia,vt non poſſet non cōfiteri: cum agere, rapere Rempublicam? cui nulla virtus,nullæ bello ſubactæ & ad imperiū adiunctæ prouinciæ, nulla dignitas maiorum conciliaſſet opem potentiū, ſed forma per dedecus, pecuniam & nomen nobile conſceleratum impudicitiæ dediſſet:veteres vulneribus & ætate confectos Iulianos gladiatores,egentes reliquias Cæſaris ludi ad rudem cōpuliſſet? quibus ille ſeptus omnia miſceret,nulli parceret,ſibi viueret: qui tanquam in dotali matrimonio Remp.teſtamento legatam ſibi obtineret. Audient duo Decii ſeruire eos ciueis, qui vt hoſtibus imperarent,victoriæ ſe deuouerūt. Audiet C.Marius impudico domino parere nos, qui ne militem quidem habere voluit niſi pudicū. Audiet Brutus eum populum, quem ipſe primò, poſt progenies eius à regibus liberauit,pro turpi ſtupro datū in ſeruitutem. Quæ quidem ſi nullo alio,me tamē internuntio ad illos celeriter deferentur.Nam ſi viuus iſta ſubterfugere non potero,vnà cum iſtis vitam ſimul fugere decreui.

C. Criſpi Salluſtii in M. Tullium CICERONEM.

GRAVITER, & iniquo animo maledicta tua paterer M. Tulli, ſi te ſcirem iudicio magis, quàm morbo animi petulantia iſta vti. ſed cum in te neque modum, neque modeſtiam vllam animaduerto, reſpondebo tibi: vt ſiquam voluptatem maledicendo cæpiſti, eam male audiendo amittas. Vbi querar? quos implorem P. C. diripi Rempublicã, atque audaciſſimo cuique eſſe perfidiæ locum? an apud Populum Romanum, qui ita largitionibus corruptus eſt, vt ſeſe ac fortunas ſuas venales habeat? an apud vos P. C. quorũ authoritas turpiſſimo cuique & ſceleratiſſimo ludibrio eſt? vbi M. Tullius leges, iudicia Pop. Rom. defendit: atque in hoc ordine ita moderatur, quaſi vnus reliquus ex familia viri clariſſimi Scipionis Africani, ac nõ repetitius, accitus, & paulò antè inſitus huic vrbi ciuis. An verò M. Tulli, facta ac dicta tua obſcura ſunt? an non ita à pueritia vixiſti, vt nihil flagitioſũ corpori tuo putares quod alteri collibuiſſet? an ſcilicet iſtam immoderatã eloquentiã apud M. Piſonẽ nõ pudicitiæ iactura perdidiciſti? Itaque minime mirandum eſt, ſi eam flagitioſe venditas, quam turpiſſime paraſti. Verum vt opinor, ſplendor domeſticus tibi animos tollit: vxor ſacrilega ac periuriis delibuta: filia matris pellex tibi iucundior atque obſequẽtior quàm parenti par eſt. domum ipſam tuam vi & rapinis funeſtam tibi ac tuis comparaſti: videlicet vt nos commonefacias quàm conuerſa ſit Reſp. cum in ea domo habitares homo flagitioſiſſime, quæ P. Craſſi viri Conſularis fuit. Atque hæc cũ ita ſint, tamen ſe Cicero dicit in cõcilio deorum immortaliũ fuiſſe: inde miſſum huic vrbi ciuibúſque cuſtodem, abſque carnificis nomine: qui ciuitatis incommodum in gloriam ſuam ponit. quaſi verò non illius coniurationis cauſa fuerit Conſulatus tuus, & iccirco Reſpublica diſiecta eo tempore, quo te cuſtodem habebat. Sed vt opinor, illa te magis extollunt quæ poſt Conſulatum cũ Terentia vxore de Rep. conſuluiſti: cum legis Planciæ iudicia domi faciebatis: ex coniuratis alios morte, alios pecunia condemnabas: cũ tibi alius Tuſculanum, alius Pompeianã villã ædificabat, alius domum emebat: qui verò nil poterat, is erat calumniæ proximus, is aut domum tuã oppugnatum venerat, aut inſidias Senatui fecerat, denique de eo tibi compertum erat. Quæ ſi tibi falſa obiicio, redde rationem quantum patrimonii acceperis, quid tibi litibus accreuerit, qua ex pecunia domum paraueris, Tuſculanum & Pompeianũ infinito ſumptu ædificaueris. aut ſi retices, cui poteſt eſſe dubium quin opulentiam iſtam ex ſanguine & miſeriis ciuiũ paraueris? Verũ vt opinor, homo nouus Arpinas, ex M. Craſſi familia, eius virtutẽ imitatur, contemnit ſimultatẽ hominũ nobilium, Remp. charam habet, neque terrore neque gratia cõmouetur. Illud verò amicitiæ tantũ ac virtutis eſt animi? immò verò leuiſſimus, ſupplex inimicis, amicis contumelioſus, modò harũ, modò illarũ partiũ nemini fidus, leuiſſimus Senator, mercenarius patronus, cuius nulla pars corporis à turpitudine vacat, lingua vana, manus rapaciſſimæ, gula immẽſa, pedes fugaces: quæ honeſte nominari nõ poſſunt, inhoneſtiſſima. Atque is cũ eiuſmodi ſit, tamẽ audet dicere, O fortunatã natã me Conſule Romã! te Conſule fortunatã Cicero? immò verò infelicẽ & miſeram, quæ crudeliſſimã proſcriptionem ciuiũ perpeſſa eſt: cũ tu turbata Rep. metu perculſos omnes bonos parere crudelitati tuæ cogebas: cũ omnia iudicia, omnes leges in tua libidine erãt: cũ tu ſublata lege Portia, erepta libertate, noſtrorũ omniũ vitæ necíſque poteſtatẽ ad te vnũ reuocaueras. Atque parũ eſt quòd impune feciſti, verumetiã commemorando exprobras, neque licet obliuiſci ſeruitutis ſuæ. Egeris oro te Cicero, perfeceris quodlibet, ſatis eſt perpeſſos eſſe: etiámne aures noſtras tuo odio onerabis? etiamne moleſtiſſimis verbis inſectabere? Cedãt arma togæ, concedat laurea linguæ. quaſi verò togatus & non armatus

ea quæ gloriaris, confeceris: atque inter te Syllámque Dictatorē præter nomen imperii quicquã interfuerit. Sed quid ego plura de tua insolẽtia commemorem:quem Minerua omnis artes edocuit:Iupiter Optimus Max.in consilium deorum admisit:Italia exulem humeris suis reportauit.Oro te Romule Arpinâs,qui egregia tua virtute omnes Paulos, Scipiones,Fabios superasti,quem tandem locum in hac ciuitate obtines?quæ tibi partes Reip.placent:quem amicum,quem inimicum habes:cui insidias in ciuitate fecisti ancillares? quo iure cum de exilio tuo Dyrrachio redisti,eum sequeris?quos tyrannos appellabas,eorũ nunc potẽtiæ faues?qui tibi antè optimates videbãtur, eosdem nunc dementes ac furiosos vocas? Vatinii causam agis,de Sextio male existimas?Bibulũ petulantissimis verbis lædis,laudas Cæsarẽ:quem maxime odisti,ei maxime obsequeris?aliud stans, *alius* sedens,de Republica sentis:his maledicis, illos odisti, leuissime transfuga,neque in *hac*,neque in illa parte fidem habens.

M. Tul. Ciceronis in Crispum
SALLVSTIVM RESPONSIO.

EA DEMVM magna voluptas est Crispe Sallusti,æqualem ac parem verbis vitam agere: neque quicquam tam obscœnum dicere,cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua respondeat, vt omnis oratio moribus consonet. neque enim qui ita viuit,vt tu,aliter ac tu loqui potest:neque qui tã illoto sermone vtitur,vita honestior est.Quò me vertã P.cõscripti?vnde initium sumam:maius enim mihi dicendi onus imponitur,quo notior est vterque nostrũ: quòd aut si de mea vita atque actibus huic cõuiciatori respondero,inuidiã gloria consequatur:aut si huius facta,mores,omnem ætatem nudauero,in idem viciũ incidam procacitatis,quod huic obiicio.Id vos si fortè offendimini,iustius huic, quàm mihi succensere debetis,qui initium introduxit. Ego dabo operã vt & pro me minimo cum fastidio respondeam,& in hunc minime mentitus esse videar. Scio me P.C.in respondẽdo non habere magnã expectationem,quòd nullũ vos sciatis nouum crimen in Sallustium audituros,sed omnia vetera recognituros, queis & meæ,& vestræ iam,& ipsius aures calent.verũ eo magis odisse debetis hominẽ,qui ne incipiens quidem peccare minimis rebus posuit rudimentũ:sed ita ingressus est,vt neque ab alio vinci possit,neque ipse se omnino reliqua ætate præterire. Itaque nihil aliud studet,nisi vt lutulẽtus sus cũ quouis volutari. Lõge verò fallitur opinione:nõ enim procacitate linguæ vitæ sordes eluuntur:sed est quædam calumnia, quam vnusquisque nostrũ testante animo suo fert de eo qui falsum crimen bonis obiectat. Quòd si vita istius memoriam vicerit,aliam P.C.nõ ex oratione eius,sed ex moribus spectare debetis.Iam dabo operam quammaxime potuero,vt breue id faciam.neque hæc altercatio nostra nobis inutilis erit P.C.Plerunque enim Respub.priuatis crescit inimicitiis:vbi nemo ciuis qualis sit vir potest latere. Primùm igitur quoniam omniũ maiores Crispus Sallustius ad vnũ exemplum & regulam quærit,velim mihi respõdeat,nunquid hi,quos protulit Scipiones,& Metellos vel Fabios,antè fuerint aut opinionis,aut gloriæ,quàm eos res suæ gestæ, & vita innocentissime acta commendauit.quòd si hoc fuit illis initium nominis & dignitatis,cur nõ æque de nobis existimetur,cuius & res gestæ illustres sunt,& vita integerrime acta:quasi verò tu sis ab illis viris Sallusti ortus:quod si esses,nõnullos iã tuæ turpitudinis pigeret.Ego meis maioribus virtute mea præluxi:vt,si prius noti nõ fuerint,à me accipiãt initiũ memoriæ suæ.Tu tuis vita,quã turpiter egisti,magnas offudisti tenebras:vt etiã si fuerint egregii ciues,certe venerint in obliuionẽ.Quare noli mihi ãtiquos viros obiectare.satius est enim me meis rebus gestis florere,quàm maiorũ opinione niti: & ita viuere, vt ego sim posteris meis nobilitatis initiũ & virtutis exẽplũ.Neq; me cũ his cõferri decet P.C, qui iã decesserũt,omniq;

odio carent & inuidia,ſed cũ his qui mecũ vnà in Rep. verſati ſunt. Sed ſi fuerim aut in honoribus petendis nimis ambitioſus,nõ hanc dico popularẽ ambitionẽ,cuius me principem cõfiteor,ſed illam pernicioſam cõtra leges,cuius primos ordines Salluſtius duxit: aut in gerendis magiſtratibus,aut in vindicãdis maleficiis tã ſeuerus:aut in tuenda Rep. tam vigilãs, quã tu proſcriptionẽ vocas:credo quòd nõ omnes tui ſimiles incolumes in 4
hac vrbe vixiſſent. At quãto meliore loco Reſp.ſtaret,ſi tu par ac ſimilis ſceleſtorũ ciuiũ, vnà cũ illis adnumeratus eſſes! An ego tũc falſò ſcripſi,Cedãt arma togæ,qui togatus armatos,& pace bellũ oppreſſi? An illud mentitus ſum, Fortunatã natam me Cõſule Romã, qui tantũ inteſtinũ bellũ ac domeſticũ vrbis incendiũ extinxi? Neque te tui piget homo leuiſſime,cũ ea culpas quæ in hiſtoriis gloriæ mihi ducis? An turpius eſt, P.C. ſcribẽtem mẽtiri,quam illũ palàm hoc ordine dicentẽ? Nam quòd meã ætatẽ inctepuiſti,tantũ me abeſſe puto ab impudicitia,quantũ tu à pudicitia. Sed quid ego de te plura querar? Quid 10
enim mẽtiri turpe duces,qui mihi auſus ſis eloquẽtiã vt vitiũ obiicere,cuius ſemper nocens eguiſti patrocinio? An vllũ exiſtimas poſſe fieri ciuem egregiũ,qui nõ his artibus & 5
diſciplinis ſit eruditus? an vlla alia putas eſſe rudimenta & incunabula virtutis, quibus animi ad gloriæ cupiditatẽ alũtur? Sed minime mirũ eſt P.C. ſi homo qui deſidiæ ac luxuriæ plenus ſit, hæc vt noua atque inuſitata miratur. Nam quòd iſta inuſitata rabie petulãter in vxorẽ & in filiã meã inuaſiſti,quæ facilius mulieres ſe à viris abſtinuerũt,quam tu vir à viris,ſatis doctè ac peritè feciſti. Nõ enim me ſperaſti mutuã tibi gratiã relaturũ, vt viciſſim tuos compellarẽ. vnus enim ſatis es materiæ habens, neque quicquam domi tuæ turpius eſt quàm tu. Multũ verò te opinio fallit,qui mihi parare putaſti inuidiam ex mea re familiari,quæ mihi multo minor eſt,quàm habere dignus ſim. Atque vtinam ne tanta quidẽ eſſet quanta eſt: vt potius amici mei viuerent,quàm ego teſtamẽtis eorũ locupletior eſſem. Ego fugax Criſpe Salluſti? furori Trib.pl. ceſſi: vtilius duxi quãuis fortunam vnus experiri,quàm vniuerſo Po.Ro. ciuilis eſſem diſſenſionis cauſa. qui poſteaquã 6
ille ſuũ annũ in Rep. perbacchatus eſt,omniáque quæ commouerat, pace & ocio reſederũt: hoc ordine reuocãte, atq; ipſa Po.Ro. manu retrahẽte me, reuerti. qui mihi dies, ſi cũ omni reliqua vita cõferatur, animo meo quidem ſuperet: cũ vniuerſi vos, Populúſque Ro. frequens aduẽtu meo gratulatus eſt. tanti me fugacẽ, mercenariũ patronũ hi æſtimauerũt. Neque hercule mirũ eſt,ſi ego ſemper iuſtas omniũ amicitias exiſtimaui. Non enim vni priuatim ancillatus ſum,neque me addixi: ſed quantum quiſque Reip. ſtuduit, tantum mihi fuit aut amicus aut inimicus. Ego nihil plus volui valere,quàm pacem. Multi priuatorum audacias nutrierunt,ego nihil timui niſi leges. Multi arma ſua timeri voluerunt,ego nunquam volui quicquam poſſe niſi pro vobis. Multi ex vobis potentia freti,in 7
vos ſuis viribus abuſi ſunt. Itaque non eſt mirum, ſi nullius amicitia vſus ſum, qui non perpetuò Reip. amicus fuit. neque me pœnitet, ſi aut petenti Vatinio reo patrocinium pollicitus ſum, aut Sextii inſolentiam repreſſi,aut Bibuli patientiam culpaui, aut virtutibus Cæſaris faui. etenim laudes egregii ciuis & vnicæ ſunt. quæ ſi tu mihi vt vicia obiicis,temeritas tua reprehẽdetur,non mea vicia culpabuntur. Plura dicerem ſi apud alios mihi eſſet dicendũ Patres conſcripti,non apud vos,quos ego habui omniũ mearũ actionum monitores. Sed vbi rerum teſtimonia adſint,quid opus eſt verbis? Nũc vt ad te reuertar Salluſti, patrémque tuum prætercam: qui ſi nunquam in vita ſua peccauit,tamen maiorem iniuriam Reip. facere non potuit,quàm quòd te talẽ filium genuit. neque tu ſi 8
qua in pueritia peccaſti,exequar: ne parentẽ tuũ accuſare videar,qui eo tempore ſummã tui poteſtatẽ habuit: ſed qualẽ adoleſcentiam egeris. hac enim demonſtrata,facile intelligetur,quàm petulanti pueritia tam impudicus & procax adoleueris. Poſteaquam immenſæ gulæ impudiciſſimi corporis quæſtus ſufficere non potuit, & ætas tua iam ad ea patienda,quæ alteri facere collibuiſſet, exoleuerat, cupiditatibus infinitis efferebaris: vt, quæ ipſe corpori tuo turpia nõ duxiſſes,in aliis experireris. Ita nõ eſt facile reputare P.C. vtrũ inhoneſtioribus corporis partibus rẽ quæſierit,an amiſerit. Domũ paternã viuo patre turpiſſime venalem habuit,vẽdidit. Et cuiquam dubiũ poteſt eſſe,quin moriturum coege-

rit eũ,quo hic nōdũ mortuo pro hærede gesserit omnia? Neque pudet eũ à me quærere, quis in P.Crassi domo habitet,cũ ipse respondere non queat quis in ipsius habitet paterna domo? At hercule lapsus ætatis tyrocinio,postea se correxit.nõ ita est,sed abiit in sodalitium sacrilegii Nigidiani:bis ad iudicis subsellia attractus, extrema fortuna stetit:& ita discessit,vt nõ hic innocens esse,sed iudices peierasse existimarẽtur. Primùm honorẽ in Quæstura adeptus,hunc locũ & ordinem deseruit despectus,cuius aditus sibi quoque sordidissimo homini patuisset. Itaque timẽs ne facinora sua clam vos essent,cũ omnibus matribus familiarũ opprobrio esset, cõfessus est vobis audientibus adulteriũ,neque erubuit ora vestra. Vixeris vt libet Sallusti,egeris quæ volueris:satis sit vnũ te tuorũ scelerũ cõsciũ esse.noli nobis languorẽ & soporem nimiũ exprobrare. Sumus diligẽtes in tuenda pudicitia nostrarũ vxorũ:sed ita experrecti nõ sumus, vt à te cauere possimus. Audacia tua vincit studia nostra. Et quod hunc mouere possit P.C.factũ ac dictum turpe,quẽ non puduit palàm vobis audientibus adulterium confiteri? Quòd si tibi nihil per me respondere voluissem,sed illud censoriũ elogiũ Appii Claudii & L. Pisonis integerrimorũ virorũ, quo vsus est quisque eorũ,pro lege palàm vniuersis recitarem: nónne tibi viderer æternas inurere maculas, quas reliqua vita tua eluere nõ possit? Neque post illũ delectũ Senatus vnquam te vidimus:nisi forte in ea te castra coniecisti,quo omnis sentina Reip. cõfluxerat. At idem Sallustius,qui in pace ne Senator quidem mãserat,posteaquã Resp. armis oppressa est:& idem per victores,quos exules reduxit, in Senatum post Quæsturã est reductus. quẽ honorem ita gessit, vt nihil in eo nõ venale habuerit cuius aliquis emptor fuerit. Ita igitur egit,vt nihil nõ æquũ ac verũ duxerit quod ipsi facere collibuisset: neque aliter vexauit ac debuit,siquis prædæ loco magistratum accæpisset. Peracta Quæstura, posteaquam magna pignora eis dederat, cum quibus similitudine vitæ se coniunxerat,vnus iam ex illo grege videbatur. Eius enim partis erat exemplar Sallustius; quò tanquã in imam voraginem cœtus omniũ vitiorũ excesserat.quicquid impudicorũ cyllonum,parricidarum,sacrilegorũ,debitorũ fuit in vrbe,municipiis, coloniis, Italia tota, sicut in fretis subsederãt,nominis perditi ac notissimi,nulla in parte castris apti,nisi licẽtia vitiorũ & cupiditate rerum nouarũ. At posteaquã Prætor est factus, modeste se gessit & abstinẽter. nónne ita prouinciam vastauit,vt nihil neque passi sint, neque expectarint grauius in bello socii nostri,quàm experti sunt in pace,hoc Africam interiorẽ obtinentes: vnde tantũ hic exhausit,quantũ potuit aut fide nominum traiici,aut in naues contrudi: tantum inquam P.C.exhausit,quãtum voluit. Ne causam diceret,sestertio duodecies cũ Cæsare paciscitur. Quòd si quippiã eorũ falsum est,his palàm refelle,vnde tu,qui modo ne paternam quidem domũ redimere potueris,repente tanquam somnio beatus,hortos pretiosissimos,villã Tyburti, C. Cæsaris reliquas possessiones parameris,neque piguit quærere cur ego P.Crassi domũ emissem, cum tu veteris villæ dminus sis,cuius paulo ante fuerat Cæsar:modo inquam patrimonio nõ comeso,sed deuorato,quibus rationibus repente factus es tam affluens & tam beatus? Nam quis te faceret hæredem, quẽ ne amicũ quidem suũ satis honestũ quisquam sibi ducit, nisi similis ac par tui? At hercule egregia facta maiorũ tuorũ te extollũt:quorũ siue tu similis es,siue illi tui, nihil ad omniũ scelus ac nequitiã addi potest. Verũ vt opinor honores tui te faciũt insolentẽ. Tu C.Sallusti tãtidem putas esse bis Senatorem, & bis Quæstorem fieri,quanti bis Cõsularẽ, & bis Triũphalẽ. Carere debet omni vicio qui in alterũ paratus est dicere. Is demũ maledicit, qui nõ potest verũ ab altero audire. Sed tu omniũ mẽsarũ assecla,omniũ cubiculorũ in ætate pellex,& idẽ postea adulter,omnis ordinis turpitudo es & ciuilis belli memoria. Quid enim grauius pati potuimus,quàm quòd te incolumem in hoc ordine videamus? Desine bonos petulantissima cõsectari lingua:desine morbo procacitatis isto vti:desine vnũquẽque moribus tuis existimare.his moribus amicũ tibi facere nõ potes:videris velle inimicũ habere. Finẽ dicẽdi P.C.faciã. sæpe enim grauius vidi offendere animos auditorũ eos qui aliena flagitia aperte dixerũt,quàm eos qui cõmiserũt. Mihi quidẽ ratio habenda est, nõ quid Sallustius merito debeat audire. sed vt ea dicã,siqua ego honeste effari possum.

Ad equites Ro. antequam iret in EXILIVM. ORATIO CICERONIS.

Si credendum est tam inepte Ciceronem locutum.

SIQVANDO inimicorum impetum propulsate ac propellere cupistis, defendire nunc vniuersi vnum, qui ne omnes occideretis, ardoréque flammæ conflagraretis, mei capitis periculo nõ dubitaui prouidere. Nam quem virtutis gloria cũ summa laude ad cælũ extulit, eundẽ inimicorũ inuidia indignissime oppressum deprimit ad supplicium. Si liberûm cõcæptam dulcedinem animo inclusam cõtinetis, nolite eo velle carere, qui charissimam vestrã procteationẽ sibi esse duxit. Est enim liberale officium, serere beneficium, vt metere possis fructum: fidei conducit, in loco debitum retribuere. illic enim animi voluntas propensa comprobatur: hic memoria collaudatur. Itaque si omnibus graue seruitutis iugum esse debet in libertate educatis, sit is vestris animis accæptissimus qui à vestro corpore iugum acerbissimum repulit seruitutis. Et si maiores vestri, eos Imperatores qui militum virtute, hostium fregerunt furorem, iucundissimo fructu libertatis recõciliato, non solũ statuis dignos putarunt, sed etiam æterna triumphi laude decorarunt: tum vos eum Consulẽ qui nõ militum præsenti fortitudine, sed sua eximia animi virtute, hostilem ciuium mentẽ, Senatus authoritate vindicauit, existimate vobis retinendum in ciuitate esse. Si quæ beneficia singulis ciuibus, priuatímque dãtur, ea solent iis esse fructuosa à quibus sunt profecta: iure & merito possum ego vos ad defensionem meæ salutis adhortari, quos cõseruaui vniuersos. Nam neque maius est defendere vnum, quàm populum: neque verius à singulis, quàm ab omnibus repetere officii præmiũ & fructum: propterea quòd in vnius periculo sæpe contentio parua est, vt leuis sit labor defensori sustinendus. in Reip. insidiis, quo firmius est quod oppugnatur, eo paratiores sunt inimici: vt iis sine magna sollicitudine, industria, virtute nõ queat resisti. Et singulorum opes sæpe sunt tenues & infirmæ ad gratiam referendam, vt opitulari benemerentibus non queant, si maxime cupiant. Vniuersorum auxilium eo plurimum prodest, quo firmioribus opibus est nixum. Iure igitur quoniam & maior impensa in patriam officiũ facta est, quàm in priuata sit defensione: & plus à vobis præsidii, quàm à cæteris opis ad salutem potest afferri: vos obtestor, quos mihi & debere & posse intelligo opitulari. Non conuenit enim, cũ ego ad promerendum officium tam fuerim expeditus, vos ad referẽdam gratiam esse tardiores: ne cuius amplitudinem ac gloriam laude atque honoribus amplificare debeatis, eius incolumitatem & salutem deserendam existimetis. Etenim errat siquis arbitratur M. Tullium iccirco in capitis periculum vocari, quòd deliquerit aliquid, quòd patriam læserit, quòd improbe vixerit. non citatur reus audaciæ: virtutis reus citatur. nõ accusatur quòd Rempublicam oppugnarit: sed quòd homo nouus perniciosum nobilium restinxerit furorem. Nõ obest mihi turpis & nocens, sed honestissime, laudatissiméque acta vita. non odio bonorum, sed inuidia premor malorum. intelligunt homines tot & tam præclaris testimoniis, monimentísque virtutis comparatis, M. Tullio dum sit incolumis, fore voluptati. iccirco vitam eripere cupiunt, vti cum spiritu sensum quoque adimant iucunditatis. Nónne igitur indignum est, eos præmiis meis inuidere, qui virtute certare noluerunt? eos in contentionem honoris venire, qui officiis se superari æquissimo animo tulerũt? Si dulcis est gloria, consequere virtutem: noli abiicere labores, petere honorem. honorẽ dico? immò verò famam, fortunas, familiam, liberos, caput, corpus, ipsum denique sanguinem & animam. Cedo inuitus de Republica: cedo oppressus de fortuna, de digni-

tate:discedo à Republica victus audacia malorũ. Liceat manere si non illum M. Tulliũ,
custodem vrbis, defensorem omnium, patrem patriæ: at certe reliquias Tullii liceat in
conspectu ciuium, in hac vrbe, quam ex parricidarum faucibus eripuit, remanere: tecta
omnium, fana deorum, vniuersam videre periculo liberatam ciuitatem: liceat ex hac
flamma euolare, præsertim qui illud impium incendium perditorum hominum lachry-
mis potius meis, quàm sanguine vestro restingui malui. Neque enim peto vt mihi detis
vitam, sed datam, repeto vt reddatis. Si meministis quod dedi, vos non debetis obliuisci,
5 sed retribuere quod debetis. Vos vos obtestor dii immortales, qui meæ mẽti lumina præ
tulistis, cum consensum extinxi coniurationis, atcémque vrbis ab incendio ac flamma
liberaui: liberósque vestros à gremio & complexu matrum ad cædem & cruorem non
sum passus extrahi. Num igitur potest fieri à clientibus vt recipiar, cum à quibus debe-
am retineri, reiicere instituant? Socii quó fugiant, cum aditus custodi patriæ præclusus
sit? quomodo spes salutis reliquis residebit, cum ciuibus præclusa sit expectatio incolu-
mitatis? pax & concordia extraneis gignetur, cum iam domesticis non insideat, sed pu-
blice prouidẽti eripiatur? Nam quid ego improborum facta renouem oratione, vt redin-
tegratione illius coniurationis animos vulnerem vestros? auxilium ab alienis efflagitabi-
tis, cum ciues vestros deseratis? sociorum inuocem subsidium, cum à ciuibus interclusum
sit præsidium? quam colere gentem nunc instituam? vtrum vt custos accipiar, an vt pro-
6 ditor excludar? si vt conseruator, vestra erit ignominia: si vt oppugnator, præcisa erunt
omnia. Itaque quod putaui fore gaudium, id extitit exitium. Si Quirites eũdem in cæte-
rorum periculis haberemus animum, quem in nostris difficultatibus, & pro innocentissi-
mo quoque propugnare, & nocentissimum quenque oppugnare nobis vtilissimũ esse ar-
bitraremur: & si cum optimi cuiusque rebus aduersis nostram salutem, cum deterrimo-
rum hominum secundis, nostra pericula putaremus coniuncta: frequentes profecto tali-
bus conatibus obuiam ire niteremur: neque partim innocẽtia freti, partim nobilitate ni-
xi, partim potentia ac multitudine amicorum fulti, cum perfacile existimaremus aduer-
sariorum vim ac factionem à nobis repelli posse, subito ipsi simili periculo circumuenti,
in nostro euentu aliorum reminiscentes casus, iure id nobis accidere nequicquam que-
7 reremur. Quis enim est Quirites, qui nunc cum inimicorum nostrorum vim atque vio-
lentiam prospiciat, quisque nostrum ipsum periculosissimum casum recognoscat, qui nõ
sibi ac suis diffidat fortunis? Quo enim se satis tutũ arbitrabitur præsidio? virtutis & glo-
riæ? at ea nos ipsa hoc tempore oppugnant. Multitudine amicorum? aperuerunt nõ for-
tes esse se amicos, si in eorum potestate nostra sita salus nõ est. Paucitate inimicorum? at
id non in ipsius, sed in aliorum voluntate positum est. nam non satis est, ne cui iniuriã
facias, prouidere: si tamen sunt voluntarii inimici, qui tuis præmiis te oppugnent. Atque
adeò cum hæc omnia omnibus sint grauia atque acerba, tum verò nobis misera atque
intoleranda, quorum & officia in Rempublicam recentissima, & incommoda ob Rem-
publicã frequentissima in familia versantur. Nũc si eadem conditio disceptationis pro-
ponetur, æqui auditores adhibebuntur, aures non obtusæ criminatione, sed vacuæ præ-
8 bebuntur: qui sunt assecuti summum gradum honoris, non dispoliabuntur honore: qui
sperant, facilius & procliuius ad laudem nobilitatis peruenient. Quamobrem nolo me
duce, supplicii vos ad fraudem deduci, vt ego ad pristinum statum recidam casus. Nunc
igitur si lingua est concertandum, innocentiæ virtute fretus supero: si facta compensan-
da sunt, cõferamus æquitatem: si violentiæ impetu opprimimur, decedam pro omnibus
vnus Tribunitio furori, quoniam laborem pro cũctis ferre cõsueui. Si igitur aliquo tem-
pore his hominibus cõsuluistis, quorum animus est religionis pietate defunctus, debetis
mihi quoque prospicere, qui numini deorum consecratum sartumtectum ab omni pe-
riculo conseruaui, & vos vt tutam tranquillámque fortunam traheretis, mea perfeci vi-
gilantia. Nam me quem pauloantè fortuna erexerat ad gloriam, virtus extulit ad lau-
dem, populus tribuit honorem: eundem Tribuni furor exagitatus depulit ad calamitatẽ.
9 Et quoniã animaduertistis illam conspirationem conflatam ita esse testinctam vt nul-

la ſcintilla compareat incendii, vos quoque Tribunitiam ſedate temeritatem (qui nunc ſe mihi inimicum oſtendit, ſe prius eſſe veſtrum confeſſus eſt inimicum) ne rei crudelitas experrecta in me,in vos conualeſcat,& calamitas remorata longius ſerpat,atque progrediatur præcauete . Nunc vel ſolus defectus ad calamitatem , vel primus vocatus ad tale periculum , omnium animos iure debeo commouere . Omnia ſunt immutata. manus ad demonſtrandam religantur iniuriam , lingua inciditur ad deplorandam calamitatem, animus præcluditur ad exponendam rei indignitatem. humilitatem generis obiiciunt nobis , qui nouam rationem ſuſcitant , veteres maiorum obterunt laudes . Sed quid ego plura de illorum aut in me maledictis,aut in vos ſcelerate loquar factis? quorum cognita improbitas , me tacente coarguitur turpitudine vitæ : vt de iis non ſit neceſſe inimicos prædicare , de quorum ſcelere ne amici quidem , aut ipſi poſſunt negare. Vos ego appello , quorum de me maxima eſt poteſtas: apud vos loquor de mea calamitate, quos habui ſemper innocentiæ & virtutis meæ teſtes . Igitur ex ciuitate benemeritus de Republica ciuis exturbatur? innocens expellitur? Conſularis homo , non minimis facultatibus vſus , quondam amicorum multorum præſidio munitus, nunc partim ab inuidis, partim ab inimicis circumuentus eget indigne? huic ſi opem non tuleritis in periculo capitis , vos credo retinebiris veſtram libertatem , qui neque tanta valetis authoritate, neque tantorum officiorum impenſam egiſtis in patriam ? Mihi credite , hoc in vno incommodum confirmatum , multorum infirmabit incolumitatem : & ſi initio non erit refutatum,impune ad omnium perniciem conualeſcet.Proinde aut in meo periculo ſalutem integram præſtate communem:aut in veſtris hoc idem incommodum expectate fortunis. Nemo tam perdita authoritate, tam facinoroſa inuentus eſt vita , qui cum de ſcelere fateretur, non tamen ſententiis prius iudicum conuinceretur,quàm ſupplicio addiceretur . Ego repente vi Tribunitia correptus, non modo loquendi libere in iudicio, ſed ne conſiſtendi quidem in ciuitate, habeo poteſtatem.eiicior non ſolum ſine teſte, ſine indice, ſine crimine, ſed ſine etiam ſcelere, ſine accuſatore. Hoſtibus in bello qui diſſident voluntate, dimicant armis , vitam quotidie oppugnant, in ipſa acie, cum præliantur,licet loqui,licet diſputare:mihi in pace ciui, qui perditorum hominum fregi furorem,pro fortunis meis apud vos loqui nõ licebit? Serui qui ad ſupplicium cæſi verberibus trahuntur,apud eos ſæpe diſputant,quos necare voluerunt: ego Cõſularis apud vos non loquar,quos cõſeruaui?tacebo,ſi neceſſe eſt: tacebo inquam animo æquo,quoniam virtus mea me tacente agit cauſam meã.Itaque vt ego in concione mea nihil ponam de rebus meis geſtis,tamẽ in animis & memoria veſtra largiter relinquam.iſti modo videant qua ratione hanc inultam meam fugam ferre poſſint. Etenim ſi à me vt iſti exiſtimant,Lentuli mortui ſordes,ſi Catilinæ notiſſimus furor,ſi amentia Cethegi,ſi luxuries ac ſtupra Caſſii pœnas repetũt:profecto iſtis hora nulla,eiecto Tullio,vacua periculo aut periculi expectatione relinquetur.Itaque illi in dies non meis inſidiis,quæ nullæ à me parantur,ſed ſuorum ſcelerum conſcientia cruciati,mihi abſenti & Populo Romano pœnas dabunt.Quas ob res ego inimicorum amẽtiæ,cupiditatíque paucorũ,omnium ſalutis cauſa decedam: neque eo deducam, aut progredi patiar,vt opera mea manus inter vos conſeratis,cædéſque ciuium inter ſe fiat:multóque potius ipſe patria liberíſque meis carebo, quàm propter vnum me vos de fortunis veſtris Reíque publicæ dimicetis. Sic enim ab initio fui animatus, vt non magis me mea cauſa putarem eſſe natum,quàm Reipublicæ procreatum.Sed illud queror,quod nõ iam ad vnius perniciem, ſed ad vniuerſorum inſtruitur calamitatem:conqueri,commiſerari,dicere,expurgare,ſuſpicionem dimouere,crimen diluere non licere:ore oppreſſo ceruices eſſe præbẽdas.quæ tamen omnia iam non ſunt tam calamitoſa,quòd mihi ſunt ſubeunda; quàm pernicioſa,quòd in Rempublicam ſunt introducta. Quãobrem ſtatutum eſt atque decretum in his temporibus ciuitatis omnia perpeti,quæ volet furor libidinoſus.Vim volunt afferre: præſto ſum. eiicere volunt : exeo indicta cauſa. nolunt audire: cauſam non dico. aliud quippiam conantur:agant,nihil duri,nihil acerbi mihi erit,quod Rempublicam tutabi-

tur. Nō enim illis victus cedo, sed incolumibus vobis me cōdono. Neque enim mors mi-
14 seranda est quæ ob Rempublicam capitur. neque exilium turpe quod virtute suscipitur, cum præsertim nonnullam hæ pœnæ habeant in se consolationem. Nam vitam si eripiunt, non adiment gloriam immortalem: si exilio multabunt, corpus, non animū à Republica remouebunt. Nam vbicunque ero, hoc cogitabo, hæc semper cura mea erit: méque vobis ereptum, non à vobis repudiatum existimabo. Illud ab vniuersis postulo, petóque, si dum in ciuitate manere licitum est, nemini iniuste periculum creaui, nemini innocenti fui calamitati: si omnibus auxilio præsidióque esse cōsueui, plurimósque in hac ciuitate sum tutatus: vti vos liberos meos in vestram fidem recipiatis, eósque defendatis, néve inimicos meos in familiam nostram longius progredi patiamini: vtique, siue hinc abiero, siue ero hic oppressus, ea maneat opinio & existimatio, quæ virtute parta, nō quæ infelicitate illata est. Nunc ego te Iupiter Optime Maxime, cuius nutu ac ditione sola
15 terrarum gubernantur, téque particeps connubii, socia regni, Regina Iuno, téque Tritonia, armipotens, Gorgophora Pallas Minerua, cæteríque dii, deǽque immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis sedem Capitolii in saxo incolitis constitutam, vt nō solum eū-ctam intueri, sed etiam tueri possitis ciuitatem: à quorum ego quondā altaribus impiam manum ciuium remoui: à quorum templis, meo periculo, funestam facem repuli, ne illustrissimum orbis terrarum monimentum cum principe omnium terrarum occideret ciuitate: téque Iupiter Stator, quem vere huius imperii Statorem maiores nostri nominauerunt, cuius in templo hostilem impetum Catilinæ repuli à muris, cuius templum à Romulo victis Sabinis in Palatii radice cum victoria est collocatū: oro atque obsecro, ferte opem pariter Reipublicæ, cunctǽque ciuitati, meísque fortunis: resistite Tribunitio furori, fauete innocentiæ, subuenite solitudini, miseremini senectutis, nolite eum suppli-
16 cem à vobis absterrere & excludere, qui in suo magistratu funestam facem à vestris repulit templis. Si C. Mario auxilio fuistis, quòd in cliuo Capitolino improborum ciuium cædem fecerat: si P. Scipioni, quòd Annibalis furibundam mentem à vestris repulit templis: si denique Cn. Pompeio, quòd terra marique hostes reddidit pacatos: sic nūc in meis calamitatibus aliquam ferte opem diuinam, vt sæpe multorum in periculis fecistis, sic nunc in meis miseriis diuinum aliquod auxilium & numen ostendite. Deinde vos, quorum potestas proxime ad deorum immortalium numen accedit, oro atque obsecro, quibus sigillatim sæpe supplex ad pedes iacui, vt eum, quem singuli stratum atque abiectū subleuastis, nunc vniuersi conseruatum velitis. Si neminem vnquam vestrum læsi, si nemini innocenti obfui, si etiam è contrario, vt quisque auxilium meum desiderauit, opem ferre non dubitaui: si denique quæcunque administraui, ex vestra authoritate & Patrum
17 conscriptorum voluntate feci: si malui inimicorum cupiditati, quàm Reipublicæ, & legitimæ authoritati pœnas sufferre, vt existimetis ex illo crudelissimo inimicorum impetu ereptum, in antiquum statum dignitatis restitui conuenire. Sed quoniam neque mihi libere loquendi, neque vobis clementer audiendi, neque omnino iudicandi, paucorum furore & audacia facta est potestas, sed oppressa est Respublica armis, metu debilitata seruili, vti liberum spiritum ducendi nullam habeat potestatem, cedam inermis armatis, innocens nocētibus, priuatus furibundo magistratui. Neque enim Q. Metellus quicquā de virtute sua detraxit, quòd cessit L. Saturnino furenti: neque C. Cotta, quòd Q. Varroni Tribuno plebis, inferiore genere orto cedendum putauit: neque C. Marius, qui quātas res gesserit, vestra vobis libertas indicio esse poterit: neque verò M. Tullius suū animum
18 à vestra abalienauit potestate, cum præcipuum vobis obsidem sui animi, vestram reliquerit libertatem. Quamobrem testor deos, deásque omnes immortales, vestrásque maxime mentes, me non vitæ turpitudine, non pro magnitudine scelerum, non propter reliquæ ætatis infamiam, pœnas iure & lege persoluere: sed propter virtutis inuidiam, propter iucundissimam ingenii laudem, propter magnitudinem rerum gestarum, crudelissime ciuitate priuari. Quod si idem accidit Q. Cepioni, si Mancino, si Rutilio, mihi

quoque hoc accidisse non magnopere erit mirandum:cum præsertim non generis antiquitate,sed virtutis ornamentis summam laudem sim consecutus.Nunc ego vos Equites Ro.obtestor,quorum virtute nomen Romanum victoriam cum laude possidet coniunctam,quorū factis gloriantur ciues,lætantur socii,gemunt hostes: vt si erga vos omni tempore optime fui animatus,si mea pericula neglexi,dum timorem à patria propulsarem: si æque liberis vestris prospexi, ac vos parentibus consuestis: vt nunc me velitis ,, vestris opibus defensum,incolumem in hac ciuitate retinere: quæ cum à scelerata coniuratione esset incensa, meo luctu ac labore restincta est:nec patiamini me à liberis meis abstractum,à coniuge abreptum,ab aris focísque innocentem proiectum,vitam degere in exilio,miserrimi mortalis casum subire.Proiicitur Tullius in exilium.itaque nimirum innocens ab inimico,religiosus à scelerato,beneuolus huic ciuitati ab hoste.O misera vitæ ratio,quæ tam diu resides in voluptate,quàm diu fortunæ poscit libido.egóne inimicus huic ciuitati?quamobrem?quia inimicos necaui. egóne hostis?quid ita?quia hostes interfeci.Eheu conditionem huius temporis.antea gloria & laude dignissimi ducebantur qui hæc perfecerunt : nunc scelerati & parricidæ esse dicuntur qui hæc administrarunt.sint sanè scelerati: superet istorum victoria , si modo victoria appellanda est, in " qua ciuitatis inest luctus:habeant hanc palmam ex innocentis cruore.tantum à vobis illud Equites Ro.peto & rogo,vt quem sæpenumero vestra laude cohonestatis, eundem in dubiis vitæ periculis vestra virtute conseruetis.

Iam Rhetoricos M. Tullii confeceramus, cum allatum est nobis exemplar Venetum, à P. Victorio docto homine in primis, & in hoc genere solertiss. emẽdatum. quod deinceps perpetuo sequuti sumus. Et quod vnum in his libris qui iam descripti à nobis erãt, relinquebatur, vt eos cum Victorianis componeremus, varietatésque separatim describeremus, vtrũque nos diligenter fecisse, ex hoc quem subiiciemus indice poteritis cognoscere.

LIB. I. AD HERENNIVM.

1 tamen tua nos C. Herenni
noluisse nos, aut fugisse laborem
moderatione animi gubernetur.
sibi assumpserunt,
quæ nihil attinebant,
2 si te vnum illud monuerimus,
hãc rationẽ præceptionis accõmodari ad exercitationem oportere.
Demonstratiuũ est quod tribuitur
vel vituperationem.
habet in se suasionem
accusationem, aut petitionem
3 est excogitatio rerum verarum aut verisimilium, quæ
imitatione, exercitatione.
in dicendo velimus esse.
recipere, quásque
conueniret, nunc
ad orationẽ possint oratoris officia accommodari,
consumitur, exordium,
confutationem, conclusionem.
dubium, humile.
4 ἔφοδος nominatur.
5 Sin turpe causæ gen⁹ erit, insinuatione vtemur, de qua
nacti fuerimus quare
6 Si vti volemus,
docilem, beneuolũ, attentũ habere
quidque confici
ad remp. pertinent,
religionem: & si
7 res, quibus de rebus dicturi
& simul ostẽdemus nos in aliis spẽ noluisse habere.
eorum spurce, superbe,
8 existimatio, quæ iudicii
extollemus, aduersariorum
tempora, quibus principio vti nõ possumus, quæ diligẽter sunt cõsyderanda:
9 his rationibus: rem nõ hominem, aut hominem, non rem spectari oportere:
factum ostendemus
de minore, aut de maiore
fecerit: (neque enim &c. soleat.) Ergo
10 adiumentum putauerint,
inuersione, abiectione, ambiguo &c. exuperatione, collocatione, literarum
arrisione: & si
11 principium huiusmodi
rationibus, quas præscripsimus,
tamen id per
sermo, & vsitata
12 nimis longum
natum videatur, vt propria
13 velut argumenta
dissimulationem, misericordiam,
14 Verum hoc in exercẽdo transigetur. Illud quod

Quod genus, si
15 sed etiam id
neque adiuuat
16 soli, præter
17 vt nihilominus
si ea quæ nobis vtilia erunt cõuenient,
18 exponimus breuiter &
quum adiumenta
doctor Hermetes tres
19 vt diximus
interuenit, cũ fratrem occisum, &
20 qui remanserunt
& fortuna nauis
21 plureis res significat,
quæ velit ipse x x x
Cõstitutio est legitima ex ãbiguo.
esset, Cepio
22 Collegæ intercedere,
vtimur, vt hoc modo:
23 obligatus corio deiiciatur in
intestato moritur,
24 Qui defendebat eum,
supplicium paulo post sumitur.
25 assumpta ex extranea re
26 factæ esse constant.
imperatorem, & in
27 se fateatur
comparatione criminis causa
28 quærenda est ratio.

LIB. II.

31 potissimum scriberemus.
32 tractari conueniat:
33 aut habitum, nihil
34 num quando simile
quæret num quando
par vitium
35 eundem hunc tam
si poterit id si
nihil horum
36 eum effugisse
quo de ipse
semper, an tum
37 & potueritne scire satis
non potuerit.
38 fuisse. per quas res scire poterim⁹, verum
sit, quo eum
num quo in loco præter consuetudinem fuerit, aut
exauditus sit, aut
39 odoratu, gustatu.
vestigiũ rei fuerit, aut si cruor in vestimentis, aut si
gesta dicatur.
40 confidentissime resistens respõderet: quæ signa confidentiæ, non innocentiæ sint.
defensor. Communes
41 si aut non fieri potuisse
42 dicerentur, seruari: quæ
recentior sit
43 vel simultate.
quam suspicionibus

& dicemus
45 aut in testamẽto, aut in stipulatione, aut in quolibet
rem pertineat.
voluisset scribere,
non longe, non
46 non bono & æquo posse
voluisse scriptorem
47 breuiter exscriptarum,
se discrepent,
48 abrogatum vel derogatum
partem iuris, vtrum enim ea faciat, de qua parte posterius differemus. Si ambiguum esse scriptum putabitur, quod
49 à contrario.
ex altera parte
hæc interserere non
50 magistratus consilia.
vtilitatẽ accommodatã causæ describetur.
vt iniuciosa.
51 petitionem, aut executionem habeat, quem non oporteat: num
rei, de qua agitur,
52 igitur ius ex
53 Sext. Iulius
& hominis
pepigerunt
54 aut id quod
coniecturalis: de qua
56 plus censeat vim
fecisse dicant.
voluisset?
57 idoneam putari.
58 sint, in iis fraudem esse
59 ignotum est,
63 acerrimam formidinem
70 Hæc verba, Nam hic &c. sæuo saucia. deprauate repetita omittenda sunt.
meritam malam noxam,
videmus
71 commerita noxa.
Quia quò saxum impulerit fors,
72 rem esse iterant,
res regi.
73 omnibus auaritia,
habes enim
huiusmodi in rationibus
multa vitanda
74 sin autem est
75 huius conclusionis
quæ plura significat
76 huiuscemodi enim
impune maxima
77 definitionibus
78 definitionem.
79 virtute æmulus. Item
contra ea quæ antè
exputando euoluere.
80 læditur
inducta sit,
81 coacti. Vt si quis accusetur

82 an Veientibus
Populo Ro.profuerunt,
dicat alteris,
magis laudaris,
83 tamen intelligamus
nominum mutationem.
& collocupletandam
84 res postulabit.
aut eiusmodi,
est,primum complectitur,
85 referemus:
86 significandi,aut ingenij venditandi,vel memoriæ
vitium enumerationis sumendum est à diuisione.
in legibus
87 est,per quem ostendimus,
mederi,aut erratum iudicium
adiumento futurum.
88 quo osteodemus
iniuriæ mulierum,
quod propter egestatem alterum, alterum
89 fuimus,quibúsque in
90 lætabere:tu

LIB. III.

91 arbitror,superioribus
92 consyderetur. Vtrum potius hoc modo:
93 Omnem orationem eorum
omnis eò totius
coniunctæ. Vis secernitur
auocationes hominum
mentiones,&
94 vsus complurium
cum commodis
sequi, vitare alterum cohortemur.
95 persuadere possimus.
96 deduci oportere: si dicemus in omnibus æquabile ius
simus parati.
97 res huiusmodi non
prauam libertatem.
98 dari non
99 quadripartita
102 confirmatio, & confutatio nobis.
aut ab nostra,
Ab nostra,
103 laudabimus,dicemusquoniam nō apud ignotos
ignoti,vt
quo ille
incertos esse
104 excelsiorem fuisse:
105 laude, bene & honeste in bonis disciplinis per omnem pueritiā in vituperatione,è contrario. Deinde transire oportet ad corporis cōmoda. A natura in laude:si sit
animi quæ virtutes
106 beneuolentiam,
aliud fortiter,aliud modeste,
Si vituperemus è contrario, aliud
107 sæpe ne incidunt quidem: sæpe ita tenuiter incidunt,vt nō sint necessariæ dictu. Quapropter
raro accidit
108 Genera dispositionis
sed singulas
109 autem alia
erit,quia non
110 & in postremis
Nam & re narrata statim expectat
111 parare poterit victoriam.
Quare,quia
112 Figura vocis,est quæ
torquere in dicendo pro
113 Etiam interuallis
114 consumitur clamore
Nam quæ diximus
115 pronuntiationis suauitudini
116 Cohortatio,est quæ
117 & hæ partes ipsæ in
Cum autē sermo in narratione est, tum vocum
mœste,hilariter
118 adaugere oportebit,
119 quæ probabiliora
vt aut histriones
120 Sin erit in locatione,
121 conatus sim
quod oporteret:
122 artificium memoriam:
123 Quod si illi
perfecte,insigniter,
124 μνημονικὰ didicerunt,possunt quæ vel à media
125 si in ordine stantes notos quamplures
item in locis
commeditari oportebit,
126 haberi oportet.
ampliuagas imagines
127 ad suum arbitrium fabricari
128 dextera poculum,
129 Iam domuitionem
subornare Iphigeniam
130 suppeditabitur doctrina:
131 cōsueuimus. Itémque quas res ante ora videmus,aut audimus, obliuiscimur plerūque: quæ acciderunt in pueritia,
& nouæ manent diutius. Solis
lunæ,quoniam hæ
132 mutas,nec vagas,
133 conueniat, aut
135 μνημονικοῖς
sicut in cæteris
ne aut tu nostro, aut nos tuo studio diffidere,aut

LIB. IIII.

137 esse arrogantia,
138 Non igitur
iudicio domestico pugnet,
egeat ipsum
139 tot poematibus
140 volent tam re
ab eis modestia
ad Olympiacum
impudenteísque illos dicat esse,
143 nisi etiam,si
ea arte dicuntur:
144 commode scribit.
145 si id desperarit,
146 non poterit.
putare non vnum
incidet opinionem,
147 tibíque ostendam.
mercis:aut si aceruos
cum omnibus semen
151 siue translata,ad
155 genere,quod
vbi visum vt
ista,quæ facile
exercitus sist
156 sufflata nominabitur. Nam ita vt
159 admodum oratori
constructio, quæ facit omnes partes orationis æqualiter perpolitas. Ea
164 genere exornationis,
165 ex contrarijs verbis oratio
167 vtrúmne aliquem
168 vnum quoqua
169 At ille,
170 duplices efferuntur,
172 verum dixerit nunquam,cum sibi in cooctooibus credis
173 membris his hæc
distinguentur cæsa
175 superiori referri
177 verbum accedit commutatione vnius literæ,aut literarum:aut
Ex contrario: Hic quos homines alea vincit,
178 in literarum commutatione, breuitate,aut productione
179 indigna prohibuit
183 at ea videbar eos
184 faciundum fuisse.
manet libertatis,
188 quòd rei militaris te infrequētem reddidisti.
satis fecisti L. Labeoni,
191 Item,Si poema,
Item,Quia stultus &c.tamen quia taces,
193 etiam num
194 relinquitur in audientium iudicium,sic:
195 separauimus,quòd
rudere & vagire,
196 Videte nunc,inquit,
Denominatio est, quæ à propinquis & finitimis rebus trahit
aum Capitolinum
197 materis transalpina
pigros facit.
199 profluebat. Eodem genere
201 nocentum exaruerunt,
202 siue vt crudelitas est,
204 L. Cassi,si testem,
205 veniet in mentem,
206 vobis hæc accidunt,remoramini
208 accepturi sitis,vos me
211 miserias, & superbia re simul & verbis inuehentur.
214 fortuna familiaris rei attenuatissima,& res
215 postera die
Eandem rem dicimus,
216 cum re semel dicta,
217 munijt
221 incolumes fuerunt,
immisisse medios.amisit
222 sanguis, perfusus
223 ponendi. Quo modo igitur quatuor
tedas candentes
224 de cursoribus differebamus.
225 verbo. Apertius dicendi causa similitudo dicitur per
pronuntiatæ. Ante
226 similitudo per collationem,
ornatus,& magis
229 Ibant in prælium
acerrimi similes.
serpit, aspectu rabido circumspectans
clamat,& deierat
230 quod satis sit
232 probat.accedit

233 negotium dederas,
234 quid consentaneum
235 at vos auribus
236 quæso commouere.
accommodatos,quod
sic hoc iudicaueritis?
238 Hæc confirmatio,
239 esse,iouit
240 Tribunus, deinde primus erat ciuitatis. Tum
Imperator, postremo Consul factus est.
& in ipsa facta
241 At iste spumans ex ore scelus, anhelans
Ille nulla voce delibans insitā virtutem
243 Quæ si sequamur,
244 CICER. DE INVENTIONE RHETORICA LIBER I.
nisi mauis cum Victorio legere,
CICER. DE ARTE RHET. LIB. I.
2 cum animi ratione,tum facilius
ita sese armat
6 necessarijs cogeretur.
11 & in quæstionem
12 tres partes,
bonum præter honestatem.
falsum quoddam
13 Rhetoricæ videtur ex
14 coniuncte agendum
17 ne aut si
19 constitutionis partis
& pars constitutionis eius quælibet,
eius intentionis depulsio
20 Placeat autem ipsi intentionis esse depulsionē. Placeat igitur oporter,non esse constitutionem,
Atque hoc eodem vrgebitur,
Altera assumpta,
21 & vnam aliquam
Genera igitur,
23 est,quod ideo &c.aliquis antè
non quin non
24 hoc pacto:Vtrum
25 significare,tum ex eo
diffinitiuum nominamus.
27 Illa enim,inquit,
in seipsum,in sorores,
28 vt factum est,non est,
tunc denique
29 Honestum genus est,
30 Quare,cum diuersa
31 augetur,atque
In obscuro causæ genere, per
32 persona,à causa.
In odium ducentur
34 aut eo tempore
in oratione nonnunquam
aut pro eo in quo
35 fecisse,idque et
36 noua aut ridicula
37 quiddam breuiter, & commuiter
38 Commutabile,quod
Separatum,quod
neque docilem efficit:
41 quod factum
& si ita dicetur,
42 esse.Hic tametsi
satis fuit dixisse,
si vt quodque primum

43 qui agent,
44 quod ipsum adiuuat,
46 Deinde, quid controuersiæ sit,
47 de quibus dicendum est, amplectimur.In qua partitione videndum
48 aliquam diuersam ac dissimilem
nos dicamus,
& cum simplex quiddam agatur,
49 Partitur apud Terentium
50 Deinde quid
51 cognatione,& ætate.
52 officiosus,pudens,patiens,
apud quem,
53 Aut si
Habitum autem hūc appellamus,
industria partam.
philosophiæ,poetriæ,
55 quæretur locus
publicus ânne priuatus,
57 Hæc distri. in tria genera, publicum,
inscientia,casus
58 negotio,quo de
& ex numero,
comparabili, comparabile autē ex
59 generi,vt amor,
sunt principes
61 reprehendetur,ad
si probus,
amicum huius
62 in se ad hæc
siue verum:Verum in
& paribus,
63 imprudentes læserunt,
Nam vt locus sine portu,
ne Hermacreonti
64 opinione firmetur,
legibus iudicarunt.
65 ob id factum,quod &c. nihil gessit,
singillatim in
66 pòst descriptè
67 Dic mihi,quæso,
ornatum muliebrem
tuúmne an
vtrúmne tuum,
68 & hæc quàm
69 esse idipsum non
71 quod ex ea
73 idem vsu
80 Summo autem opere sapiētia &c.
summo igitur opere stultitia
81 ratiocinationis. Propositionis approbatio,
82 rationibus firmatur.
quæ consistant,
83 Reip. consyderate
85 quidem esset,
86 Ac primum quidem
fidem spem habere,
Carthaginienses
complexione & oportere supersederi, cum
87 id in complexionem inferamus.
88 indigere:sed
89 spectaretur,ac
91 aut alleuiatur.
92 aut ex vtraque parte
94 ijsdem locis
97 auditu æstimet?
auditu æstimabit. Sin
98 prædæ sectio non venierit:
101 indigetis autem pecunia:

102 Id ex ijs quæ
103 defensione.Cum te
Cæsa cecidisset abiegnā
104 id quod augetur,
105 qui dicat,
106 sperare enim aliquid
ad pugnam milites
108 sequatur licebit.
113 ex sortibus,ex oraculis,
114 quæ si sit,si semel
117 nobis acciderint,
qua ratione
121 Sed quoniam & satis,vt videmur
orationis diximus,&
121 DE ARTE RHETORICA LIB. II.
124 omnibus ex partibus
bene præcepto
125 perspicue scripsit.
128 constitutiones continebat.
131 propter appositum
132 pòst conclamarit
135 vt quoad eius fieri possit,
136 cum aut res alijmodi
Res alijmodi est tum,
140 cognomen quoque intel.
Caldum vocari,
147 existimationem dicentur,
150 familiarem comitatum
154 reperiretur. Omni
163 vt à causa cadat
165 causæ sit,quare
168 in tempore,in testamento
169 fuerit. Ac si hac
iudicatio nascitur,
aut vero
171 iuri præstare
quemque attendere,
iuris oportebit. Locorum
173 inimicitiarum monimentum
175 Incurrit hæc definitio,sed nos
176 comparabuntur. Id fiet,
179 facti necessitudine
183 refert crimen,
191 ipsum improbatur
192 aliquid qui arguitur,negatur.
199 tamen dignum vestra mansuetudine,dignum virtute
ductum est.
202 Si beneficia proferet,
& altera eorum misereri
203 natura,præmij
205 causa cōsyderantur. ex sua vi quærentur,
fortuna obstitisset. In
207 deliberari putent?
209 & ex inferiore
scriptis,& factis,dictis
210 fictam exempli
212 vtrunque locis
213 accommodatur. Semper
est hæres,&c.tutelam veniat,
214 vt in eum qui
conaretur,occidit.
215 scriptum defendit,
217 inferretur, quamobrem scripto nō
portuerit,
possemus,iudicium
219 Non fuisse ei
leges scribant,
sique in
210 ex lege,in quam
alijs improbare
in lege

221 Deinde indignius
222 iſti,ne ſi extra
eſſe eius rei qui
perſcripta demonſtrabitur,
de re,ita quod
223 oportet,ſi eo veniat
diligenter perſcripſimus,ſi de
224 aut cauſæ &
225 talis res accidiſſet,
videret eſſe non adſcri.
atqui lex p.
226 & id quod nos fec.
qui ſcripſerint,
228 ſcripto ipſo ſe
Lex,Qui tyrannum
231 Lex,Si furioſus
232 agnatûm
occidiſſe,& ſtatim,
233 cum de illa eſſet
234 cauſa afferetur,haberi
ratiocioationib⁹,quibus antè prædictum eſt,
235 Lex,Qui in
236 applicauerunt,hominem
naui,quoad poſſet,
237 Quare in hoc quoque
239 ea quæ poſuimus,
hooeſtatis cootinent,&
242 Par,quod in omnea
246 in extrarijs rebus:
247 Facile id d.
248 dicendi rationes ineident,
atque ita perire,
249 vnlitatis aut quid honeſtatis,
nominamus. Pariter autem inuenias eſſe multas res
250 præſtet honeſtas
253 in extrarijs rebus

TOPICA.

4 ea ſcientia quam
quæque ad vſum
5 Extr.au.ea ducuntur,
6 Cum lex AElia ſentia aſſiduo
locuplex eoim aſſiduus,
alia ex formula,alia
7 poteſt ea pecunia,quæ
A ſor.g.quam interdum
partem licet nominare,hoc
ſi ei viro materfamiliâs e.ſ.e.i. manum non
Genus eſt vxor,
matrumfamiliâs,earum quæ in
8 Si ædes eæ corruerunt,
9 cum eo, quicum connubium non
11 dixerit,quod parietis
ædis qui protexiſſet,aqua
diſcendi epulas
12 penus,cetera,
impreſſa in intelligentia
explicanda ſunt.Atque
16 tranſlationem verbi
Tranſlatiooe vtens
19 exierint,dein cum
Mancini cauſa
20 ſed propriore loco,
21 regendis adigere arbitrum n.p.
adigere n.p.a.
23 è regione quadam
24 ex edicto ſecundum
25 inquibat Gallus
videar.Eſt
26 titubatio,ſiqua
27 ſecundus appellatur e.m.
29 Non & hoc & illud:

30 per ſe adiuuantia,
34 ex fide bona eſt additum, vbi vero etiam,
Illi dolum malum,
35 Vt enim cauſa effectum
37 primum eſt:ſequitur igitur.
38 faciendum fidem.Perſona
39 quæ cum à
verberibus,tormentis,igni
40 vt Stalerio
41 ineſt in his
42 In quam non
43 tripartitæ
44 Græci χρηματικῆς
45 bipartitum
46 animi gignendum,
47 In illud autem
48 bipartito
tripartita
49 tum expoſitæ,cum æquitatis.
à ſuia quæque
50 criminis,quæ Græce
poſſint.In
déque iſs rebus,
noui,ſed appellentur
51 ambiguũ ſit, vt duæ d.ſ.a.poſſint.
52 ſcripta contraria.
quæ ex ſcripto
Quæ autem cooſequitur
dicendi.Peroratio
53 his debet eſſe,
alijs in libris

DE PARTIT. ORAT.

2 omnium cuſtos
3 quam cauſam nomino.
7 teformationem deliberantis.
9 quæ ludunt,
14 Ex oratione,cum aut d.
15 gemina literaturæ
17 fidei,contrarijs reb.
26 quibus vteretur:atque h.e.
Eſt autem illa
percunctamur
27 quàm inficiando,
30 ſuppetunt. Vſu
33 perſonis,cauſam appello.
quid ſit,quale
34 paupertate viuendum.
36 conſultationum, cauſarum g.r.o.
39 ſiue quæ admirabilia
45 omnia ita referuntur
48 hominis mala
49 opinionibus corruptum.Quare
50 Quod autem poſſit
55 definitione,atque deſcriptione,aut
64 poſſe recte non credi:
68 & ad eam præeptionem
70 ſe vrgeri
71 Confitentur,in
74 rem lege laudanda,

DE ORATORE.

2 honorum etiam ætatis
atque exoptantibus
3 quæ pueris
4 nam quocunque
5 multi ſint:facil.
laudatarum artium
qui non vna aliqua
6 ſe dedit,quin
12 polliceri videatur
13 non quòd illa
Craſſo adoleſcentes,&
15 atque ita,quæ
16 ſapientibus ſententijs

19 diſertis ornatéque dic.
num eloq.v.
23 coniungitur.Quamobrem
concionibus,& ſ.
25 ſtatuit e.o.
27 explicatione diſtinctam.Hæc
ſententia?Quicquid
28 & certarum
35 de ea multo
37 libero dignæ
earum rudes,
38 admirandum fore
41 pro ſe vt quiſque
42 philoſophia dicebat,
43 conformandis h.m.
& vti eorum
45 blandiri ſuppliciter iis,&
50 percunctari
ſolet,quibus ſ.p.
51 percunctemini
arbitramini,& non
57 vitia in dicẽte, quàm recta videat:
58 magno honori
quancunque habuit,
cumulandus.Neque
59 ſint,q.c.h.
ſed vt iis admirab.
orationis, expectationémque hominum p.
62 cuius autem in dicendo
63 artificio perquam tenui
73 anquirentibus nobis,
maxime illuſtria,
78 integumenta perſpexi:
80 incitarentur,& reprimerentur,
& vt ad ipſum
82 ornatum,præcipue
83 cum P.Scæuo.
prudentiæ tueri a.d.
85 quibus in tabellis id ſit
87 mutari lumina
88 tutelam veniret,
99 idem quod
101 inſcitiam meam
115 hæc cum abs te
116 his quaſi eum t.l.
118 ſed magiſter
quoque damnatus eſt:
120 ei ſtudio etiam hodie præſunt:
123 Sergius Galba
124 fuerit Craſſus
agnoſcendo rumpi
125 defendat,authorem
127 magiſtri carmine
ediſcant:quæ quàm
128 Mamilianas
minis & vi
poſſem,tibi
129 nec hebetem
poſſumus ad hoc
131 & aliunde
133 Scip.audiuimus,
Sergius Galba
134 propè iam nimis
137 conſiſtens loco

LIB. II.

3 ſermonibus dediſſet.
6 Sergij Galbæ
8 Ita me frater
9 venirem.Scæuolam enim ita
10 Equidem Craſſe,ita
ſim quotidiano ſerm.c.
11 eſſe dicitur.Hoc
quàm illorum qui ſolent

13 é vinclis
Caietam & ad Laurentum
effingere &
15 neque ab
17 sciuntur. Oratoris
18 gloriose magis, vt
& ad excipiendas
19 Qui enim cantus moderata pronuntiatione
20 facultate fraus
21 vnius proprium: sed
25 sumuntur, licebit
28 Sicut Græci &c. sicut nostri
31 leuiore quodam
32 inquit Catulo Cæsar,
34 nequid vere non
39 multo etiam maius
41 plena veritatis. In
42 cúmque se non
44 silentium est. denique
45 Nam ego &c. possum in
47 cohortabor vt
49 aptum ad hoc
51 fuerit ita Rep.
Prosequatur. Quid
52 Troiano meri
53 Theopompi, Ephori, Phylisti, Naucratæ,
54 quod si noster Sulpitius
59 hoc enim primum
multam existimari
57 opinione, quód
58 ad cogitandum,
59 cum hoc Sulpitio
61 videntur melius nosse,
62 nam & illud
genere & cognito rem
63 in re positæ,
& reliqua,
64 quod etsi ad
nam pro
65 autem maximæ
62 cum ex s.c.
73 interemerit, cum
76 à Manio Curio
78 afferet, vt quæ
80 & peruestiges
81 dicendo tria sint,
Causa penitus,
sensus animi plerunque indicant.
id tamen
82 reliqua sunt in
complectar vno verbo;
84 magna Græcia,
Pompilium regem
86 sic vt
& potius
87 artificis statera
88 habitarunt in hac
quoddam, quám
89 erumpat, qui illi &c. argumentorū
monstret,
neque hærent in
91 consilia sempiternum
93 paruulo labore
94 quædam monita
97 vitam eorum
99 aut spernant,
100 morbus eius
101 pigmentis, fucóque
102 irascatur, cui tu
103 accesseris. Ac
104 extinxti,
107 enim tum omnia

108 quód tamen eum
109 iure concitatus
111 Vt illud
112 quorum testimonia
115 excitanda, Inuident
116 quanta insolentia
magnis periculis
non sit iniqua
119 leuiter, aut
120 Quare mihi nullo videtur modo
res: quippe leue
121 illud facetum
126 Crasso paulum
arrisisset ipse Crassus,
facetiarum quód his
127 Videremur enim
129 disputationis, requiescam
130 pollicentur. Locus
131 facinorosos maiore
133 venerimus. Duo
135 breui iniecta
136 locum esse video. Est
138 Spuri, quotiescunque
veniet in mentem?
139 Quid enim potest tam
142 arcessitum dictum
145 ex animi mei
146 distat, Glaucia
149 qui te ærarijs
obstrinxisse
157 Lucilius ab ijs
Lucili pecus illud, erratis: (defendere Lucilium videbatur)
159 iocose vult
160 Crasse, hoc illa quæ
requiesse,
Ego enim cum ad
163 lectissimum, propriúmque
164 & noceret ei
cui quidem
167 rogatu, sermo
ea, quæ valde
170 agetur, mouendas permaneres
171 patronos, vt in quoque
occurraturi cui si
vt ea quæ excellant
173 In quo admirari
quo ferro
174 ad quas dixi
defluxisse. Omne &c. quæ agetur,
175 & munitionem,
atque in freq.
176 monent Græci,
aut arguendo,
178 si sic constituitur
& hoc magis
179 & maiore periculo
nec si dubium
180 causæ coniunctê,
185 legendi, & delect.
186 tractus is locus.
191 Cranone
194 animis effingi
confirmatio quædam
sicut omnibus, quæ
196 si est vilis
198 qui speraret aut
201 forte in crast.

LIB. III.

4 distracta
6 eis ipsis
8 vendicasset
9 in quibus ferè
10 est, is erit

12 sedem habere
Sed hæc
13 siue vt concitet,
19 verbis, & in sententijs eligendis,
quám eum labor &
27 siqui me
29 quis modo
31 qui audiunt,
37 oratorem valde
43 Academia rhetorum
45 Aristotelio more
& Carneadi
49 culuis satis
discendum. Eadem
50 Ista dicuntur
51 acre, tractum ex
53 putaui esse censoris,
54 magis &
55 terram, quám
60 alterutro genere
aut infinite de &c. quærentis,
61 loquantur. Etiam
64 alterum, cum
70 Prodico Cio?
74 excellet vnus
78 Itaqué ornauit
84 nostra: sed
90 florentior in singulis
95 deducantur.
101.105.106.107 pæan. pæane,
103 naturæ modulantur ipsæ
104 ad persequendum
105 sed sæpe capienda
114 distinctio, & reuocatio
116 hoc est, quod
121 timido sanguen,
cum detulit
125 Catule ex Licinio

BRVTVS.

2 Augebam etiam
7 delectauerint. Istæ
10 ad rerum memoriam
15 Cius, Hippias Eleus,
19 eloquentia. neque
20 clarorum virorum.
ementiri in hist.
22 in Siciliam
23 oratoris esse max.
25 Peiræo
fuerint non
26 cum plebes
28 Ore Cetegus Veturio collega Philoni,
34 cognomenta,
35 At in Actione,
Cũ neque musarũ scopulos quisquam superarat,
Nec dicti studiosus erat
Ante hunc: ait &c.
36 autem quartodecimo & quingentesimo, vt
Iudis Iuuentatis
COSS. XXXX.
39 Q. Fuluij
41 est iam vt
42 Rufo audisse,
Nam cum in Sylua sua facta
picarias de P. Cornelio,
43 pronunciauissent
44 mulcatos
46 eripuit flamma
48 Lucius & ant.
50 clientes consilio
quorum C. Filius,

53 Carbo,quod
55 illis,eruditus.
58 L.Fufidium. Fufidius
59 hoc viro & &c.qui quum innoc.
62 Inuem ſic, vt aiunt &c. loquatur,
loqui.
65 ætati P.Galba
66 lege Manilia quæſtio C.Galb.
67 Caluinus fuit:qui etſi
68 L.Cæſulenus
70 M.Marcellus AEſernini
72 & compreſſione
75 paratiſſimum
79 conſuli ſolebat
85 C.Cœlio
87 hoſtis eum C.Mario
88 niſi idem quod
91 geometriæ,rerum
93 ſiue tabularum
95 M.Druſus Patiſtius
96 oratoria,quidque
107 P.Canutius putatur
conſueſſe
108 AElius ſtoicus voluit,
109 aut ad Cæſarem
110 ſuam & vim
114 Titinia Cottæ. Titiniæ
115 percunctatione
118 Octauium Cn.filios
M Octauium M.filium
119 cum primíſque
121 maioris conſequi
hos ipſos quidem
122 octuaginta
vigebat Aotonio,
123 P.Lentulum Suram
eligeretis ex
128 itaque ei paucæ
130 C.L.Cæpaſij
132 M.Pontidius

135 qui nunc ſint,
140 ne à C.Ruſſo quidem
141 Chritilium
150 multis locis in
151 cum in accuſ.
155 dependebat.Itaque
159 Thucydidi nimis
quid quaſi non
163 quid anguſtius
166 velim.Vt
explicabis?Vero inquam Brute,
167 quanta in viro
168 tum C.Curio:
171 Diodoto &c.me,cúmque
eram tamen deditus,
173 habui,vt non
175 referuerat oratio,
184 Sulla Dictatore
187 acceſſiniſti ex

ORATOR.

2 magno opere
4 & in præſentib⁹ &c.Atque ego in
10 at qualis
13 adipatæ dictionis
14 incendens,iudices
15 Ariſtoph.poeta fulgere
18 Frgo omnibus terris
23 Brute,leuiter,
24 Hæc de adoleſcente Socrates aug.
Socrate & cum Platone
27 Nihil enim eſt ſer.
adhibebitur.Quonam
29 dicere,Charmadam
id ſcitari
30 Ecce aliqui
34 ſic de rebus
39 maieſtate Pop.Ro.
40 ſed ſæpe verbo
43 ornatum illud
44 dominabitur.Verecundus

47 nimium quantum
50.107 tralata. Tralata
Africam terribili
Metonomiam
52 hoc vno perfecto
54 ſi prehendiſſem
55 pro Cecina
65 rebus refert ad
nolo ne ignoret,ne
69 appellari,quòd
ambigetur,quod
70 Duo ſunt,quæ
ad naturas,& ad
beniuolentiam,
84 tanto opere
91 pulchros & Cetegos
94 condemnas diceret,qui verſum ef-
fugere vellet
95 Ergo &c.ſiot cogniti, genus illud
99 ſummíque ipſi,
102 correxerat.Quoniam
104 & quòd ipſi
105 omoi genere orationis
108 labitur quòd
110 Iſocrati libris
ſint poetici.
123 explanandum eſt enim quod
125 nam vt è longa
130 hæc inciſè
132 lectiſſimè dicere.

EX EPIST. AD LENTVLVM
LIBER. I.

Epiſt.9
2 qua diſiuncti fuimus.
4 ad ea quæ quæris.
7 cognoſſe homi num
16 (neque erant obſcura)
referretur. num p.m.&c.actionũ

EXCVDEBAT ROBERTVS STEPHANVS
PARISIIS, ANN. M. XXXIX.
IDIB. AVGVSTI.